



MARIA STUART, Koningin van Schotlande, onthoofd in het Kasteel van Fotheringhey den 8. February des jaars 1587. onder de regering van ELIZABETH, Koninginne van Engelande.

GESCHIEDENIS  
V A N  
ENGELANDT,  
SCHOTLANDT  
E N  
IERLANDT;

Met een kort begrip der aanmerkelykste zaken, in andere Ryken  
en Staten voorgevallen.

E L I Z A B E T H.

1558.  
Hayward.  
Heylin.  
Clark.  
Bohun.  
Cambden.  
Burnet.



Edurende dat de koningin Maria op haar uiterste lag vervolgte het Parlement zyne zittingen, en raadpleegde over de voorstellen, die de kanselier, verselt van verscheide andere groten, van wegens deze vorstinne aan het Huis der gemeenten hadt gedaan. De geruchten, die men aangaande hare ziekte, de welke handt over handt toenam, en zelfs wegens hare doot, eer de zelve nog voorviel, uitstrooide, hielden beide de Huizen nog meer bezig dan het onderstandt, dat men van de zelve verzocht. De gansche stad Londen was in de zelve beweging. Het volk, dat zich altoos door vreze en hope, naar het met des zelfs vooroordeelen overeenkomt, laat vervoeren, leende het oor aan al wat men vertelde, zynde zo ligtgelovig omtrent de valsche als waarachtige berichten, en beurteling blydschap en bekommernis betuigende, volgens de verscheide tydingen, die men het zelve bragt. Die van de doot der koninginne ein-

delyk bevestigd wordende op eene wyze, dat 'er 1558. niet meer aan te twyffelen was, begon ieder aanmerkingen te maken, het zy over het algemene belang van de natie, of over het geen hem in het byzonder raakte. Zommigen deden hunne vreze, en anderen hun verlangen blyken: allen waren zy begeerig te spreken, of te horen spreken van de veranderingen, welke uit deze nieuwe regering te wachten stonden, en gaven in zeer tegenstrydige gevoelens eene gelyke verlegenheit te kennen. De onzekerheit, waar in men was wegens den ryksopvolger, baarde zodanige oproerige geneigtheden. Het denkbeeld van eene tusschenregering, van eene betwistinge tusschen verscheide mededingers, of van den imborst des vorsten, die den troon zou beklimmen; alle deze onderscheide bedenkingen deden hen den inval der vremdelingen duchten, of de tweedragt der inlanders, waar op een burgerkryg stondt te volgen. Al de wereldt zag het gevaar, en niemandt wist 'er raadt tegen. De zwaksten vergenoegden zich, het kostte wat het wilde, naar hunne rust te wenschen; de yverigsten dongen naar de onafhankelykheit; de voorzichtig-

A sten

III Deel.

Bewe-  
gingen  
ter oor-  
zake van  
de doot  
van  
Maria.



1558. sten wachttten hunne maatregels of besluit met geduldt te nemen na den uitflag van eene zo aanmerkelyke staatsverwiffeling.

Het Parlement zelf vondt zich benart. Het Huis der Pairs, waar aan het overlyden der koninginne het eerst bekend was, betoonde door de omzichtigheit, die het in den beginne gebruikte om eene zo droevige tyding bedekt te houden, zyne verlegenheit. Byna alle de wereldlyke groten, zo wel als de kerkvoogden, waren den stoel van Rome toegedaan, en zommigen onder hen verweten zich de wreedheden, die zy omtrent de Hervormden in het algemeen gepleegt hadden, als mede hunne barbaarschheit in het byzonder omtrent de gene, die de wetten des koninkryks tot de kroon riepen. Alle te zamen voorspelden zy den ondergang van hunnen Godsdienst door de doot van eene vorstinne, die 'er de voornaamste steun van was, aan de andere zyde voorgegaan zynde door die van *Gardiner*, en des anderen daags gevolgt door die van *Polus*, de welke de zuilen van den zelve geweest waren.

Het Hogerhuis neemt een besluit *Elizabeth* voor koninginne uit te roepen.

Deze voorbeduidfels verschrikten hen te meer, om dat de eerste verbeelding, de welke vervolgens hunnen geest aandeedt, die van *Elizabeth* was, de ware erfgenaam van het koninkryk, opgebracht in de partyfchap tegen de Roomsche kerke, en wier wraak zy met zo veel reden te duchten hadden. Ondertuffchen, na eenige uren beraadslaagt te hebben, dachten zy het veiligste te wezen haar te erkennen. Zy wiffen wel waar henen des volks genegenheit strekte. De zelve was onder de voorgaande regering, niettegenstaande hare strengheit, meer dan eens gebleken, en zy twyffelden niet, of de zelve zou met zo veel te meer hevigkeit uitbarften, als men ze langen tydt in bedwang hadt gehouden. Zy waren ook niet onkundig, dat de ftrafoeffeningen de gemoederen verbittert hadden, zonder de hervorming uit te doven; dat de meesten die leer in het herte behouden hadden, gereed om zich van de afzweringe, de welke men hen hadt afgedwongen, te ontheffen; dat *Elizabeth* in deze omftandigheit verschynende, de toeloop tot haar veel vaardiger en algemener zou wezen dan die, de welke ter begunftiging van *Maria* geschiedde; dat de enkele gehoorzaamheit aan de wetten van opvolging den eerften hadt veroorzaakt; doch dat de liefde des volks en de yver voor den Godsdienst den anderen onvergelykelyk levendiger en werkzamer zouden maken. Hier uit besloten zy, dat zy die verklaring, de welke zy niet konden beletten, moesten voorkomen, zich zelf daar uitvoerders van maken, om de erkenenis daar over tot zich te trekken, of om door deze schynbare onderwerping ten minste te verdienen de vergiffenis van den hoon, dien zy deze prinsesse, de welke thans hunne vorstin wierdt, en een Godsdienst, welken zy met haar zou doen heerschen, hadden aangedaan.

Redenvoering van *Heath* aan den spreker der gemeenten.

Dit besluit genomen zynde, gelastten zy den spreker van het Lagerhuis zich nevens alle de afgezondenen te begeven naar het Hogerhuis, om over eene zo gewigtige zake raadt te plegen, zonder daar meer van te zeggen. De gemeenten gekomen zynde, nam *Heath*, aartsbiffchop van Jork en kancelier van Engelandt, het woordt, en met eene door zuchten afgebrokene stem, die hy meende te pas te komen by het verlies, dat het koninkryk hadt geleden, verkondigde hy hen de doot van de koninginne. Vervolgens een minder bedroeft wezen vertonende, zeide hy tegen hen, dat een zo groot verlies gelukkiglyk vergoed wierdt door de vertrooffinge van onder hen eene erfgenaam van eene zo goede koninginne te

1558. hebben; dat Engelandts onheilen hen *Maria* in een nog bloeienden ouderdom, en in een tydt, dat de Godsdienst hare hulp zo noot kon miffen, ont-rukt hadden; maar dat de Voorzienigheit hen aanbodt *Elizabeth*, jongfte dochter van *Henrik* den *VIII*, de welke volgens de fchikkinge van de natuur, en het by de Engelfchen onbetwillbare recht van opvolging, de plaats van hare oudite zuster weder kwam bekleden; dat de groten en prelaten reets hunne toeflemming tot eene zo wettige opvolginge hadden gegeven, en dat zy slechts wachttten, dat de gemeenten mede zouden arbeiden om 'er eene plegtige akte van te maken, in alle behooryke vormen, waar mede de zelve verdiende voorzien te worden.

Naauwlyks hadt de kancelier geëindigt te spreken, of de gemeenten, van vreugde vervoert, deden de kamer door hare toejuichingen weergalmen. Alle de afgezondenen riepen uit: *Lang leve de koningin Elizabeth! Godt vermeerdere hare dagen, en geve haar eene lange en gelukkige regering!* toejuichingen, die hunne goedkeuring met veel meer levendigkeit uitdrukten dan de vooraf bedachte redenvoeringen zouden hebben kunnen doen, en die den groten ook teffens te kennen gaven, dat zy vruchteloos zouden ondernomen hebben eene prinsesse, die by het volk zo bemind was, van de kroon te verfleken.

Her Parlement roept *Elizabeth* voor koninginne uit.

Het Parlement, dat naar rechten door de doot van *Maria* was afgebroken, fcheidde terftondt na dat het *Elizabeth* hadt uitgeroepen. Doch de groten gingen den Lord opperrechter \* en de burgers van Londen kennis geven van het geen 'er in beide de Huizen was voorgevallen, op dat zy met hen aan deze plegtigheit zouden deel nemen, en van hunnent wegen de nieuwe koningin volgens gewoonte doen uitroepen. De groten werden overal met betuigingen van eene buitengewone blydfchap ontfangen, en de wapenherauten riepen te Westmunfter, en vervolgens op de andere plaatsen van de ftadt, tot deze grote plegtigheit gefchikt, *Elizabeth* uit voor koninginne van Engelandt, Frankryk en Ierlandt, met den tytel van *beschermerster des geloofs*. Hunne uitroeping wierdt verfelt van de toejuichingen en zegeningen des volks over eene zo lang gewenschte regering. Toen was het dat zy, daar hen niets meer verplichtte om te veinzen, eene genegenheit voor deze vorstinne deden blyken, de welke haar zeer aangenaam moeft wezen, doch die voor haar gedurende haar zusters leven rampspoedig zou geweest zyn. De enkele vermoedens, die men daar van gehad hadde, zouden haar, gelyk gebleken is, de gevangenis hebben doen ondergaan, en het hadt weinig gefcheelt of het zou haar het leven gekoft hebben. Maar de tydt van hare onheilen was voorby, en zy, koningin geworden zynde van een volk, dat haar zo teder beminde, zag zich in ftat van hare glorie te genieten, zonder den nayver van iemandt te vrezen.

De Lord opperrechter doot haar uitroepen. \* *Majr.*

Zy was te *Hadfield*, werwaarts men haar verbannen hadt, toen men haar de tyding bragt van de grote verandering, die in haar fortuin door de doot van *Maria* was voorgevallen. Zy verliet de plaats van hare ballingschap, en kwam op den 19 November te Londen. De biffchoppen gingen haar gezamentlyk tot op vier mylen van de ftadt af te ontmoet, en zich voor hare voeten werpende, bewezen zy haar hunne onderdanigheit. Zy ontfing hen zeer heufchelyk, gaf hen hare handt te kuffen, en betuigde hen over hunne genegenheit voldaan te zyn. Daar was niemandt dan *Bonner*, dien zy het onthaal, dat zy de anderen aandeedt, onwaardig

Aankomft der koninginne te Londen.



1558. dig achtte. Het gezicht van dezen verwoeden prelaat, de wreedste vervolger van de Protestanten, geveest met het bloed van *Granmer*, en doritende naar dat van deze vorstinne, dat hy zo krachtig begeert hadt te vergieten, kon haar niet anders dan eene rechtvaardige wraaklust inboezemen. Zy vergenoegde zich echter met hem hare handt te weigeren, en op hem een gezicht te werpen, dat hem alle zyne wreedheden verweet.

De koningin hadt alle de wegen, waar door ze gekomen was, bezet gezien met een oneindig getal van aanschouwers. De toevloedt daar van vermeerdeerde naar mate dat ze Londen naderde, en iedereen was begeerig om haar zyne blydschap te betuigen.

Beschry-  
ving van  
de kon-  
ninginne  
*Elizabeth*.

Zy was van een ouderdom, waar in de schoonheit nog niets van hare bevalligheden verloren heett, namentlyk 25 jaren oud, en eene volkome gezondheid, door hare ongevallen niet gekrenkt, hadt nog al de frischheit van hare jeugt. Zy was niet van die volmaakte schoonheden, waar in men geen mislal ziet, of daar men niets op te zeggen weet; maar van deze, die iets glanschryks hebben, en wier bevalligheden niet toelaten dat men der zelve gebreken onderzoeke. Zy was van eene wonderlyk schone verwe; hadt zeer blond haar, blaauwe oogen, te gelyk levendig en zacht, een breed voorhoofd, eene grote neus, in het midden wat verheven, een kleinen mond en rode lippen; haar aangezicht was ovaal, langer dan rond, doch in alle zyne trekken welgeschikt. Zy was dun en welgemaakt van ligchaam, hadt een deftigen zwier, en daar was iets bekoorlyks in haar wezen, dat men niet kan uitdrukken.

Zy voegde by de aanminnigheden van hare schoonheit eene grootmoedigheid, die hare kunne te boven ging, een gelukkig en verheven verstant, en een door letterkennisse beschaafden geest. Zy sprak zeer fraai Grieksch en Latyn, en meest alle de talen van Europa vielen haar gemakkelyk, of ten minste verstondt ze de zelve; zo dat ze tot de kroon gekomen zynde, den gezanten van vromde vorsten gehoor gaf zonder zich van tolken te bedienen. Zy antwoordde die van den keizer, van de koningen van Zweden en van Vrankryk in het Italiaansch, Latyn en Fransch, de drie talen, waar van de zelve zich bedienden. Haren Godsdienst door een opgehelderden yver aanklevende, verdroeg ze ondertusschen liefdadig de genen, die van eene andere lere waren, indien zy anders de rust van den Staat niet verstoorden. Van nature was ze zachtzinnig, schoon de levendigheid van haren aardt haar zomtyds te ver voerde: doch dit duurde niet lang; hare goedheit zegepraalde wel haast over hare gramschap. Zy bezat een verwonderlyk oordeel in het verkiezen van hare staatsdienaars en veldheeren, eene zeker gaande ondervinding, en eene zo doorslepe schranderheit om de gelegenheden wel waar te nemen, dat zy 'er, noch by mangel van vlyt, noch door eene al te grote voorbarigheid, nooit eene eenige verloor.

Zy was niet besmet noch met de gierigheid van *Henrik den VII*, noch met de staatzucht van *Henrik den VIII*. De schattingen van den eersten, en de verkwistingen van den tweden hadden het koninkryk uitgeput. Zy voerde den overvloedt daar weder in, en deedt de rechtvaardigheid, den koophandel en de vrede bloeien. Beter onderrecht zynde dan zy van de grote plichten van een rykshoofd, wist zy, dat de verwaandheit der vorsten de ellende

III Deel.

van hunne onderdanen veroorzaakt, en dat de tytels van vader des volks, recht oeffenende, en vreedzame veel roemwaardiger zyn dan die van overwinnaar, de welke meest altoos die van wrede en roofzuchtig insluit. Dus nam ze de wapenen niet op dan ter verdediging van hare bondgenoten, of om zich door hare naburen te doen achten.

Met die verheve hoedanigheden triomfeerde ze over de woede van den paus en over de wederspannigheid van hare onderdanen, die voorstanders waren van den Roomschen stoel, voltooidde het grote werk der hervorming, door *Eduard* begonnen, en door *Maria* gestoort; en niet te vrede zynde met die in hare koninkryken te doen bloeien, hielt ze de zelve in Vrankryk staande, en voerde ze in de Nederlanden in, nevens de vryheit van deze gelukkige provinciën, die een van de schoonste Staten van Europa uitmaken.

Zy wist door hare geslepenheit Vrankryk de handen te binden, en des zelfs heimelyken handel met Schotlandt, waar tegen al de schranderheit van *Henrik den VII* en alle de verwoestingen van *Henrik den VIII* niet hadden mogen gelden, te verbreken. Zy ontweek behendig de aanzoekingen van *Philips den II*, en wanneer hy zynen toon van minnaar in dien van vyandt wilde veranderen, verachtte ze zyne bedreigingen, en tartte zyne woede uit. Zy onderhieldt met de Noordsche kronen eene volkome eensgezindheit; wierdt bemind van de Denen, Zweden en Duitschers, en geacht van de Polen en Moskoviters. Hare faam vloog tot in de ryken der Mahomethaansche vorsten over. Zy was by den Groten Heer in zeer groot aanzien, en de koning van Marokko zocht door plechtige gezantschappen haar bondgenootschap aan.

Kortom, de Engelschen hebben nooit voor eenen van hunne koningen bestendiger liefde en achting gehad dan voor deze heldinne, gelyk hunne historiefchryvers haar noemen, en haar naam verschaft nog aan hunnen geest al de verhevene denkbeelden van de uitmuntende personen, die de Voorzienigheid op den troon doet klimmen om het heil hunner volkeren en de verwondering der vreemdelingen te zyn. Zodanig was in het algemeen de regering, waar van wy de voorvalen in het byzonder gaan beschouwen.

Het was laat dat de koningin te Londen aankwam, zo dat ze tot den volgenden dag wachtte met 'er hare intrede te doen, en den nacht in het paleis van den hertog van Nordfolk † overbragt. Zy ontving aldaar de begroetingen van de Mylords, van de Raden der voorgaande regering, en van den ganschen adel. Alle waren ze begeerig haar hunne onderwerping en blydschap te betuigen, het zy geveinst, of waarachtig. Zelfs de genen, die gedurende het leven van *Maria* haar het meest tegen waren geweest, van hunne ontsteltenisse, de welke der zelve doot hen hadt veroorzaakt, bekomen zynde, schenen de eerste en de yverigste om hun hof by haar te maken. Zy lieten ook in hunne betuigingen van getrouwheit en gehoorzaamheit blyken de hope, die zy hadden van in hunne ampten of gunstgenijeringe gehandhaaft te zullen worden. De koningin antwoordde hen van hare zyde op eene verplichtende wyze, zonder zich echter ergens toe te verbinden. Zy wilde noch hen bedriegen, noch van hen bedrogen worden, en den middelweg houdende tusschen beloften, die haar te zerr verbonden, en eene weigering, de welke hem moecielyk zou gemaakt hebben, deedt zy hen begrypen, dat hun geluk in hare handen was,

1558.

Intrede  
van de  
koninginne  
binnen  
Londen  
† te vo-  
ren het  
Kasthu-  
zers  
klooster.

A 2

en



1558.

en afhing van de genegenheit, die zy voor haren dienst zouden betonen.

\* Regif-  
terbe-  
waarder  
van de  
ftadt.

† Bifhop-  
Gate.

Des anderen daags na den middag begaf zich de koningin naar den Tour. De Lord opperrechtter, verfelt van den Rekorder \* en de Aldermans, waren haar in het uitgaan van het paleis van Nordfolk komen begroeten. Zyne aanspraak gedaan zynde, ging hy voor hare Majesteit uit, dragende den fcepter, en hebbende den eerften wapenkoning aan zyne linkerhandt. De poort †, door welke de koningin in de ftadt reedt, was met kostelyke tapyten behangen, en men maakte van een daar by opperecht toncel een heerlyk muzyk van triumf- en vreugdezangen, gefchikt naar de plegtigheit van een zo aangenaamen dag. By het ingaan van de ftraat vertoonden zich de fcholiere van de beruchte fchool van St. Paulus, geficht in den jare 1512 door Jan Colet, deken van St. Paulus, die daar van het beftier gaf aan de opperhoofden van de maatschappy der kooplieden in zyde. Hare Majesteit hoorde de aanspraak, de welke een dezer jongelingen in Latynsche vaarzen deedt, met genoegten aan. Eenige fchreden daar van daan verfeheen het kramers gildt, een van de twaalf, die zo veel politike gildens uitmaken, waar in de kooplieden van deze hoofdfadt verdeelt worden, en waar onder begrepen wordt Mylord de opperrechtter, de welke gezworen baas van een van deze twaalf gildens moet wizen. Dit gildt wierdt gevolgt van andere, die zich op eene zekere tuffchenruimte van plaats tot plaats, tot aan het einde van Mark-lane, toe uiftrekten. Alle waren zy kostelyk uitgedofcht; de meesten in wit fatyn, hebbende goude ketens aan den hals, waar van zommige met edele gefteenten verficiert waren. De opperrechtter en de Aldermans waren nog prachtiger gekleed, alle in zwart fluweele rokken, met een muts van de zelve stoffe, dragende ook de goude keten, en zittende op kostelyke paarden, wier tuigen overheerlyk waren.

† Bifhop-  
Gate.

De koningin vervolgdte haren optocht onder het luiden der klokken en het donderen van het gefchut, sprekende gemeenzaam met de genen, die rondom haar waren; de anderen met een vriendelyk wezen aanzierende, en tot zich van alle kanten trekkende het verdubbelde geroep van vreugde en verwondering. Dus deedt ze hare intrede in den Tour, om aldaar, volgens gewoonte, het voorfpiel van hare koninklyke waardigheit aan te vangen. Het eerste gevoel, dat ze, daar in tredende, liet blyken, was eene beweging van erkentenisfe en Godvrucht. Deze Tour, zeide ze, zich naar de genen, die haar omringden, kerende, heeft gedient tot eene gevangenisfe voor zommige myner voorzaten, en voor my zelve, met dit onderscheidt, dat ze daar in zyn gekomen na ontroont geweest te hebben, en dat ik 'er uit gekomen ben om den troon te beklimmen. Beide is het werk van den Almachtigen, de welke verhoogt en vernedert naar zyn welbebagen. Zyne rechtvaardigheit is in hunnen val geblyken, en zyne genade in myne verheffing. Dus leert hun lot my zyne macht te dachten, en het myne verplichtt my zyne goedheit na te streven. Zy bleef in den Tour tot den 5 December, wanneer zy 'er uit ging, om zich te water naar het koninklyke huis van Sommerfet te begeven, en kwam 'er den 12 January, ten einde de plegtigheit van hare kroning aldaar verrecht wierdt, weder in.

Alle dagen, voor dit grote feest gaande, wierden besteed tot het regelen van staatszaken. De havens waren na het overlyden van Maria gefloten, en niemant mogt uit het koninkryk gaan. Men hadt deze omzichtigheit nodig geacht om

te beletten, dat de tyding van eene zo aanmerkelyke staatsveranderinge aan gene zyde van de zee verspreid wierdt, en dat de buitenlanders daar uit geen gelegenheit zouden nemen tot eene landinge; onder voorwendfel van de miltzieken, wier opftandt men gedurende de tuffchenregeringe vreesde, by te springen. Doch alles in rust, en het recht van Elizabeth met eene algemene toejuiching erkent zynde, trok men dat verbodt weder in. De vaarten wierden niet alleen vry; men betoonde daarenboven zo veel lust en verlangen om de bevestiging van de nieuwe koninginne openbaar te maken, als men zorg hadt gedragen om de doodt van hare zufter bedekt te houden. Elizabeth zondt boden naar alle hoven van Europa af, om de zelve hare komit tot de kroon bekend te maken; en der verplichting, de welke zy aan Philips hadt, die haar vericheide malen de woede van Maria hadt ontrukkt, gedachtig zynde, schreef zy hem daar over een langen brief van dankzegginge. Zy behandelde zelis den paus met omzichtigheit, en beval den ridder Karne, die zich van wegens wylen de koninginne te Rome ophieldt, zyne bediening aldaar verder waar te nemen, en hare verheffing aan dezen kerkvoogdt bekend te maken.

Het was de heerschzuchtige Paulus de IV, die deze tyding met zyne gewone trotschheit ontfing. Karne zynen last in de gehoorgewinge, de welke hy ten dien einde bekwam, volvoert hebbende, antwoordde de paus: Ik kan myne bewilliging niet geven tot de onwettige bezittinge van Elizabeth. Het koninkryk van Engelandt is een leen van den H. stoel, en ik mag de bezittinge daar van aan geen bastaardt geven, noch de bullen van Clemens den VII en Paulus den III, die haar onbevoegt hebben geoordeelt daar in op te volgen, verbreken. Ten anderen heeft zy, door de stoutheit van zich daar in te dringen, zonder myne goedkeuring daar over alvorens verzoekt te hebben, zich daar toe onwaardig gemaakt. Daar op een wyle met spreken opgehouden hebbende, vong hy zyne reden weder aan, en voegde daar met een gematigder toon by, dat ze eebter, indien ze bavenmisflag wilde boeten, van hare eischen afstaan, zich op den H. stoel verlaten, en van den zelve haar loigovaal afwachten, zyne vaderlyke toegenegenheit zou ondervinden; dat hy altoos gevred was genade te bewyzen; maar dat men zich in staat moest stellen om de zelve te verdienen, en geenzins zyne waar- digheit van ftedehouder van CHRISTUS door fnode ondernemingen op de rechten van den Apostolifchen stoel beledigen.

Deze trotschheit vergramde de koningin, die ten anderen alleen voorhadt den paus om den tuin te leiden, ten einde zy de zamenrottingen zynor bescpieters in eene nieuwe regeringe, die altoos gevaarlyk is, mogt voorkomen. Wanneer ze derhalven door de brieven van den gezant van zo een heftig antwoordt verftendigt was, en zich aan de andere zyde van de genegenheit des volks verzekert zag, verboodtze Karne zynen dienst verder waar te nemen, en riep hem in Engelandt te rug: doch de paus belette hem uit Rome te gaan, en Karne was niet verstoort over een geweldt, dat hem alleen op zyn verzoek wierdt aangedaan, op dat hy een voorwendfel mogt hebben aan een hof te blyven, waar aan zyn yver voor den Roomfchen Godsdienst hem verknocht hielt. Hy geloofde ook niet, dat Elizabeth de hervorming zou kunnen doen heerschen, en dat het oude geloof, wat 'er ook mogt gefchieden, weder de overhandt zou nemen, besloten hebbende deze herftelling af te wachten, om zyne wederkomst in het vaderlandt daar naar te fchikken. Onder-

1558.

Ver-  
waand  
ant-  
woordt  
van paus  
Paulus  
den IV  
aan den  
Engel-  
fchen af-  
gezant.

Wraak,  
die de  
koningin  
daar over  
noemt.



1558.  
Hare  
maatregel  
met  
alle de  
naburige  
vorsten.

dertusschen nam de koningin zo behendig hare maatregels, datze alle die van hare vyanden verydeldde. Zy schreef niet alleen aan *Philips*, maar betoonde ook de zelve achting voor den keizer *Ferdinand*, hem latende weten, dat zy niet meer ter herte nam dan de goede eensgezindheit, dieze tusschen de kroon van Engelandt en het huis van Oostenryk vastgesteld vondt, te onderhouden; datze zelfs begeerte hadt dien knoop van eenigheit zo naauw toe te halen, dat de zelve onverbrckelyk mogt zyn. Zy zondt ook nicuwe lastbrieven aan de gevolmachtigden, die overzee waren gestoken om van wegens *Maria* de onderhandeling over eene vrede tusschen Vrankryk en Spanje by te wonen, en voegde hen toe *Mylord Essingham* \*.

\* *William Howard*.

Behalven deze openbare bezendingen deedt zy 'er, die geheimer waren, aan de zamenverbondene Duitische vorsten, aan welke zy *Killegrew* afvaardigde, om met hen in onderhandeling te treden nopende een verbondt, het welk den Godsdienst tegen hunne algemene vyanden kon beveiligen. Zy bewerkte ook een diergelyk verdrag by den koning van Denemarken en den hertog van Holstein.

Aantla-  
gen van  
Vrank-  
ryk en  
Spanje.

Terwyl de nicuwe koningin zich bevytigde om de grondvesten van haar ryksbestier te leggen, en de fiere kerkvoogdt dreigde haren troon omver te smyten, hadden Spanje en Vrankryk een toelag om 'er bezit van te nemen. De eerstgenoemde kroon verklaarde zich opentlyk door het aanzoek van *Philips* den II om *Elizabeth* ten huwelyk te krygen, het zy voor den aartshertog, zoon van den keizer, als zommigen willen, of voor zich zelve, gelyk anderen zeggen. Vrankryk werkte op eene bedekte wyze, doende de koningin de *Daufine* † den tytel van koningin van Engelandt aannemen; een tytel, die deze vorstinne rampspoedig en de oorspronk van alle hare onheilen is geweest.

† *Maria Stuart*, koningin van Schotland.

Aangaande *Philips*, hy hadt den hertog van *Feria* naar Londen afgezonden, om de koningin *Maria* zyne gemalinne wegens hare ziekte eene begroeting te doen. Hare doot vernomen hebbende, schreef hy aan *Feria* om *Elizabeth* over hare komst tot den troon geluk te wenschen, belastende hem met eenen voor hem een huwelyk met deze vorstinne te bewerken. Deze onderhandeling geschiedde zo geheim niet, of Vrankryk kreeg 'er de lucht van. Het belang, dat het hadt om zulks te beletten, deedt het zelve toevlucht zoeken by den paus, wiens heerschen en wraakzucht het gaande maakte, om hem te verplichten de vrygeving; te weigeren, zonder welke het huwelyk niet kon voltrokken worden. Deze kroon was onkundig van de ware gevoelens van *Elizabeth*, en dorst het aanzoek van *Philips* niet opentlyk dwarsbomen, uit vreeze, dat, indien het doorging, beide de partyen even zeer door deze tegenstrevinge beledigt zynde, haar hunne wraak mogten doen beproeven. De staatkunde raadde haar dan den bisschop van *Angoulême* \*, haren afgezant te Rome, in last te geven om aan den paus te vertonen, hoe groot een nadeel zodanig een huwelyk de Roomsche kerke in het algemeen, en dezen kerkvoogdt in het byzonder zou toebrengen; dat *Elizabeth*, zeide men, geen minder yver hadt voor den nieuwen Godsdienst dan *Philips* voor den ouden; dat het te duchten stondt, indienze de gemalin van dezen vorst wierdt, datze op hem een vermogen zou krygen, het welk den Roomschen Godsdienst nadeelig was, en dat *Paulus de IV*, die den zelve in Engelandt zo openbaarlyk beriselt hadt, zich door zynen eigen roem vondt aangezet om den zelve daar te handhaven.

\* *Nabon La Bourdaigere*.

De Fransche geschiedschryver †, die ons het verhaal van dezen handel opgeeft, verzekert ons het zelve getrokken te hebben uit des afgezants schriften, die hem in handen gevallen waren. Hy voegt daar by, dat het Fransche hof zynen afgezant bevel gaf om de Theatyners te doen werken, voor welke de paus, die der zelve stichter was, veel aanzien hadt. De nayver was de eenigste drift niet, die dit hof in beweging bragt: des zelfs heersichzucht vondt daar ook belang by. De *Dauphin* was met de jonge koningin van Schotland getrouwt, de welke men den tytel van koningin van Engelandt hadt doen aannemen, en de toestandt der zaken schiep Vrankryk zeer bekwaam, by den paus aan te houden, ten einde *Elizabeth* voor onwettig mogt verklaart worden, op dat de kroon op het hoofd der jonge koningin wierdt overgebracht.

1558.  
*Thuanus*.

Doch het was te vergeetlich, dat Vrankryk en de paus zo vele bewegingen maakten omtrent het huwelyk van *Elizabeth*. Deze vorstin hadt geen minder afkeer voor het aanzoek van *Philips*, dan die mogendheden daar over bekommert waren. Haar yver voor den Protestantschen Godsdienst, gezins overeen te brengen met zodanig een huwelyk; ten anderen de afschrik van eene bloedichande, de welke zy, door met den ge- maal van hare zuster te trouwen, meende te be- gaan; de overdenking der rampen, de welke zo eene zamenvoeging in Engelandt, namentlyk het huwelyk van *Henrik* den VIII met de weduwe van zynen broeder *Arthur*, hadt veroorzaakt, de haat, dien het ganse koninkryk tegen de Spaansche heerschappy betuigt hadt; mogelyk nog boven dat alles haar onverwinnelyke weer- zin in die verbindtenisse, het zy uit genegenheit tot den ongehuuwden staat, of om onafhankelyk te blyven, bevreest zynde, datze zich een meester mogt geven; eindelyk alle die overwegingen, die te gelyk in haren geest opkwamen, boezemden haar gedachten in, die strydig waren met de begeerten van *Philips*, en den angst van Vrankryk. Zy wilde echter de regels van wel- voeglykheit waarnemen in eene wegens de gevol- gen, die ze voorzag, zo schromelyke zake, en die ten anderen haar om de grootheit vande party te veel roem aanbragt, dan datze zo ten eerste de voorlagen zou verwerpen. Dus wel verre van de zelve met verontwaardiging aan te horen, ontfingze de opening, die de afgezant haar daar van deedt, met zeer veel heuschheit; en gafze hem geen antwoordt, dat eenigzins bepalende was, ten minste sprakze van *Philips* met zo veel bly- ken van achting, dat de hertog van *Feria* daar door hope kreeg in zyne onderhandeling te zul- len slagen. *Philips* zelf vleide zich daar mede, toen hy verstandigt wierdt, wat beleefdheden zynen gezant door de koningin bewezen waren; en deze vorstin was zeer verheugt hem in eene dolinge te zien, uit welke hem te helpen zy het nog niet raadzaam vondt.

Gevoe-  
lens van  
*Elizabeth*  
over den  
bedekte  
handel  
van beide  
deze  
kronen.

Zy ging met de zelve voorzichtigheit te werk in het aansstellen van haren Raadt. De staatsbe- dienden van het oude hof schenen weinig be- kwaam tot de uitvoering van hare oogmerken. Byna alle yverige Roomschegezinden, schroomach- tig zynde, deden haar geen toegenegene zamen- werking van hen hopen ter bevordering van de hervormige, het middelpunt van hare begeerten. Ondertusschen was het gevaarlyk die strydige party voor het hoofd te stoten, en zo vele, door hunne geboorte of verdiensten aanzienlyke perso- nen, die in de ampten van de laatste regering deel hadden gehad, tot wanhoop te brengen. Dit hadt zo veel geweest als de Roomsche geestelyk-



1558. heit en der zelver aanhangers zo vele opperhoofden te geven, de welke zich geraden en ondersteunt ziende van personen van zodanig een gezag, eene zamenzwering zouden hebben kunnen maken. Zy vondt dan raadzaam hen van die steunfelste beroven met de zelve in haren dienst te houden, ten minste tot dat het Parlement, datze voorhadt te beroepen, een vastter reglement omtrent het ryksbestier hadt vastgesteld. Dus behieldt *Heath*, aartsbisschop van Jork, het ampt van kanselier; de marquis van Winchester dat van grootfchatbewaarder; de graven van Arundel, van Shrewsbury, Derby, en Pembroke; Mylord *Clinton*, en Mylord *Howard*; de ridders *Thomas Cheiney*, *William Petre*, *Joban Masson*, en *Richard Sackville*; de leeraar \* *Wotton*, deken van Kantelberg, alle wierden zy byna met de zelve begunstiging, en in die zelve posten, die zy onder de regering van *Maria* hadden bekleed, gehandhaaft. Men wist echter wel, dat sommigen van hen driftige Roomschegezinden waren, en dat de anderen, staatkundigen zynde, zich leen door inschikkelykheit, als hovelingen, naar de veranderingen, door *Henrik den VIII* en *Eduard den VI* ingevoerd, gedragen hadden; in het herte altoos met den ouden Godsdienst, waar van zy, gedurende dat zy op den troon zat, openbare belydenis gedaan hadden, vooringenomen zynde. Doch om hen te verplichten niet dan gematigde, en tot de algemene rust strekkende raadslagen te nemen, voegde ze hen toe den marquis van Northampton, den grave van Bedford, de ridders *Thomas Parre*, *Eduard Rogers*, *Ambrosius Garve*, *François Knolles*, en *William Cecilus*, goede, en tot haren dienst genegene Protestanten. Zy voegde daar nog by den ridder *Nikolaas Bacon*, dienze niet lang daarna, gelyk ook den ridder *Cecilus*, tot de eerste staatsbedieningen verheef.

Wat zorg zy voor de hervorming draagt.

Zy deedt in den zelve tydt eene order opstellen, om de genen, die om het geloof waren gevangen gezet, vry te laten. Dit gaf gelegenheit tot het geestige zeggen van zeker edelman, de welke haar berichtte, dat 'er nog vier anderen gevangen zaten, aan welke hy hare Majesteit zeer ootmoedig badt de zelve gunst te willen bewyzen. En wie zyn die? vroeg de koningin. De edelman antwoordde: Zy zyn *Mattheus*, *Marcus*, *Lucas* en *Johannes* genoemd. Men heeft ben al lang opgesloten gebonden, en het volk wenscht met ongeduld ben in vryheit te zien. De koningin hernam al grimlagchende: Ik zal zorg voor hen dragen: doch ik moet met hen spreken, en uit hunnen eigen mond vernemen of zy in het openbaar willen verschynen.

Ondertusschen regelde de Raadt de zaken van Staat en Godsdienst. De Raden van het oude hof, wier volmachten † *Elizabeth* hadt vernieuwt, hadden geen deel in het geheim van de raadslagen, die het bewerp van de hervorminge betroffen. Zy woonden alleen de vergaderingen by, die men hieldt aangaande de algemene zaken van het koninkryk.

† Zie de regering van *Maria*, fol. 220.

Het ontwerp van de hervorminge was de stofse van byzondere gesprekhoudingen. In een van deze was het dat *Beal*, geheimfchryver van den Raadt, het middel voorloeg, waar van elders † gesproken is, namentlyk om de Parlementen, de welke door *Maria* tot wederinvoeringe van den Roomschen Godsdienst beroepen waren, voor nul en als niet gehouden te verklaren, om dat de verkiezingen der gevoltmachtigden niet wettig, noch der zelve stemmingen onbedwongen waren geweest. Doch de geheimfchryver van staat *Cecilus*, aan wien daar opening van wierdt gedaan,

bericht ons, dat men niet geraden vondt zich van een middel te bedienen, waar in te veel heftigheid en meesterachtigheid stak; dat men eene daadt vreesde te begaan, die het volk zou hebben kunnen doen geloven, dat men op hunne wetten en vryheit, waar omtrent het zelve zo nayverig is, toeleide, en dat men vertoonde, dat het kwaadt door een Parlement begaan zynde, een ander Parlement daar tegen het hulpmiddel moest verschaffen. Men onderzocht ondertusschen wat hinderpalen men kon vinden in de verandering, die men besloten hadt te maken. Men beschouwde de zelve ten aanzien van binnen en van buiten het koninkryk. De paus, de koning van Spanje, en die van Vrankryk waren de drie buitenlandische mogendheden, wier ondernemingen of zamenheuling men met reden te vrezen hadt. *Philips* scheen de gevaarlykste: gelokt door de hope, die zyn huwelyk met wylen de koninginne hem gegeven hadt; bedroeft de zelve door hare doot verloren te hebben, en zeer verheugt die te kunnen doen herleven door het billyk-schynende voorwendfel van den Godsdienst. Men hadt weinig beter gevoelen van Vrankryk; het zelve hadt de kroon van Schotland met de hare vereenigt\*, en liet opentlyk genoeg blyken toeleeg te hebben die van Engelandt daar nog by te voegen. Kortom, men was overtuigt, dat het die mogendheden eerder aan gelegenheit dan aan wille zou ontbreken.

Aangaande de gevaren, die men van binnen voorzag, men stelde daar vier oorzaken van, te weten, de Roomsche geestelykheit, die de biddommen en andere lager kerkelyke ampten bezat; de in de provincien verdeelde rechters en gemachtigden, de welke alle Roomschegezind waren; den adel, die het oude geloof aankleefde, en de volkeren in eenige gewesten des koninkryks, de welke zich daar voor onder *Henrik den VIII* en *Eduard den VI* opentlyk verklaart hadden.

Om zich voor den inval der buitenlanders te behoeden, besloot men met Vrankryk een vredesverdrag te maken, al moest men het zelve daar toe aanzoeken, en het verbondt met *Philips* te vernieuwen, den welken men tot deze bekrachtiging genegen zou vinden uit hoofde van het belang der Nederlanden, die den Engelschen koophandel niet konden missen. Beide deze bondgenootschappen eens gemaakt zynde, mogten, gelyk men zeide, des pauzen blixems, die meer geruchts zouden maken dan uitwerking doen, wat aan woeden.

Men vondt ook hulpmiddelen om de kwalen van binnen te genezen, ten minste door den tydt, met daar omtrent de omzichtigheden te gebruiken, waar van de staatkunde vereischte dat men zich bediende. Namentlyk, dit was de geestelyken te vervolgen als schuldigen volgens de wet *Præmunire*: eene rechtspleging, die het volk zou aanzien als eene rechtvaardige straffe over hunne wreedheden; het onderwyzen van de jeugt, het zy in beide de hogescholen, of in de gemene scholen, alleen den Hervormden toe te laten, op dat ten minste het volgende geslacht in den hervormden Godsdienst mogt opgetrokken worden; geen staat- of kerk-ampten te geven, dan aan personen, die de koninginne en den Protestantischen Godsdienst zouden toegedaan zyn; eene verbetering te maken in de gene, die *Maria* begeven hadt, en de gevaarlyke of kwaadmenende personen daar uit te zetten: de macht der aanhangers van wylen de koninginne onder den adel en de gemeenten, door alle soorten van wettige middelen, doch zonder geweld te gebruiken, te verkleinen, en hen niet toe te laten tot de bedieningen,

Zy stelt haren Raadt aan.

\* Doct.

Aanmerkingen van den Raadt over dezen staat des koninkryks.

\* doot het huwelyk van den Dauphin met *Maria*, koninginne van Schotland.

Wat besluiten de zelve neemt.



1558. gen, onangezien hunne aanbiedinge van zich aan de begeerten van het hof te onderwerpen, dan na de oprechtheit van hunne betuigingen door eene lange beproevinge van hun gedrag ondervonden te hebben.

Voor het overige bleef men, daar kwam van wat het wilde, onwrikbaar by het besluit van de hervorming te bevorderen. Met dit inzicht besloot men de Fransche en Schotsche Protestanten hulp toe te brengen, zelfs ingevalle men dieshalven genoodzaakt zou zyn met beide die kronen een vredesverbondt aan te gaan; Barwik te versterken, om de grenzen van Engelandt te dekken; versche troepen in Ierlandt te zenden, om dit woeste en voor het Pausdom yverzuchtige volk te beletten tot een opstandt te komen.

Besluiten van de koningin en haren Raad nopens den Godsdienst.

Deze besluiten genomen zynde, raadslaagde men over het ontwerp van de hervorminge. De koningin vondt dat van *Eduard*, in opzichte van de plegtigheden, te eenvoudig, en te beslipt in opzichte van de leerstukken. Zy schepte behagen in een dienst, met eene uitwendigheid bekleed, die de eerbied tot zich schynt te trekken, en in den beelden-fieraadt, hoewel ze het misbruik daar van veroordeelde. Zy hadt ook wel gewilt, dat men minder naauwgezet was geweest in het bepalen van zekere geloofsartikelen, en dat men zich van algemener uitdrukkingen hadt bedient, waar in ieder party genoeg hadt gevonden. Deze omzichtigheit te gebruiken schiep haar boven al nodig omtrent het Sakrament van het heilige Nachmaal. Doch men verstoonde haar, dat diergelyke verzachtigen gevaarlyk zouden wezen; dat 'er de Hervormden niet mede te vrede zouden zyn, en de anderen daar uit gelegenheit nemen om hun stuk onder bevoordeeling van dubbelzinnige woorden goed te maken; dat zy de bygelovigheit onder plegtigheden, die naar de hunne zweemden, en met uitdrukkingen, de welke met hunne vooroordeelen overeenkwamen, zouden aankweken; dat men dus, in plaats van eene hervorming inte voeren, een *Pausdom onder het masker* zou voeden. De koningin liet de hervormers dan begaan, en men benoemde *Bill, Parker, May, Cox, Whitehead, Grindal, Pilkington*, en den ridder *Thomas Smith* om den kerkregel ter onderzoek te brengen.

Daar wierdt by voorraadt besloten, dat de dingen op hunnen ouden voet zouden blyven, tot dat men over een eenparig bewerp, dat men in het gansche koninkryk wilde vaststellen, zou overeengekomen zyn; dat men het volk zou gelasten de bevelen der koningin met geduld af te wachten, en niets in den Godsdienst te veranderen zonder hare toestemminge; en dat men ondertusschen de genieting van het Nachmaal onder de twee gedaanten weder zou invoeren. Dit laatste artikel was niet alleen een voorspel van de hervorminge, maar daarenboven als een waarborg voor het overige.

December. Der Protestanten voorbarighe yver.

Onangezien het aan het volk gedane verbodt van iets in den Godsdienst te veranderen, dat de koningin niet bevolen hadt, was men 'er echter geen meester over. De voorbarige yver van zommige leeraars, hoewel nog niet herstelt zynde in hunnen dienst, was niet te wederhouden. Thans niet onbewust van de gevoelens van de koningin ter begunstiging van een Godsdienst, daarze in opgevoed was, achtten zy haar niet te beledigen met zich te verhaalen de denkbeelden daar van, die de wreedheden van de voorgaande regeringe half in het gemoedt des volks hadden uitgewischt, te rug te roepen. Dus begaven zy zich ten dien einde eerst in de huizen en vervolgens in de ker-

ken, vermanende opentlyk iedereen om wederom tot de gemeenschap der Protestanten te komen, die de vervolging hen hadt doen verlaten.

De koningin was niet ongenoegt des volks genegenheit te zien: doch hare voorzichtigheit liet haar niet toe des zelfs voorbarigheit goed te keuren. Zy vreesde ten anderen voor een oproer. De oude Roomschegezinden, vergramt, om dat men hunne altaren en beelden dreigde, en niet kunnende dulden, dat men hen smaadheit kwam aandoen, zelfs in hunne kerken, waar van zy de bezitting hadden, keerden dezen hoon met zeer veel vinnigheit af. De scheldnamen van ketteren en scheurmakers van de eene, van bygelovigen en afgodendienaars van de andere zyde wierden niet gespaart, en alles schikte zich tot een oproer. Om den zelven voor te komen wraakte de koningin het gedrag van deze al te voortvarende leeraars, en vernieuwde het verbodt van over eenige hoofdpunten van het gelove te zintwisten, of eenige verandering in den Godsdienst te maken. Zy vondt evenwel raadzaam by voorraadt te bevelen, dat de Brieven der Apostelen, de Euangeliën, de Tien Geboden, het Onze Vader, de Geloofsbelijdenis\* der Apostelen in het Engelsch gelezen, en de Litaniën in de zelve tale gezongen zouden worden. Zy beval ook, dat men zou ophouden met de hostie na de wyinge op te heffen; een gebruik, dat men reets in hare kapel vernietigt hadt, in de bedieninge van welke zy begeerde dat de Protestanten en de Roomschegezinden zouden overeenstemmen, tot dat 'er een Parlement beroepen wierdt.

Ondertusschen droeg de koningin zorg voor de begravenisse van *Maria*. Deze geschiedde, naar zommigen willen, op den 5, en, volgens het zeggen van anderen, op den 13 December, met alle gewonelyke plegtigheden. Het ligchaam wierdt gevoert van *St. James* naar *Westminster*, alwaar het den ganichen nacht rustte in een kostelyke doodkist. Des anderen daags verrichtte men den dienst, en de bisschop van *Winchester* (a) deedt de lykreden. Doch zyn yver hem al te stouten dingen hebbende doen zeggen tot lof van de overledene, en welke op eene bedekte wyze voet gaven om de nieuwe regering te lasteren, wierdt hy in zyn paleis opgesloten; tot dat de zittingen des Parlements zouden geopent zyn. Het lyk van *Maria* wierdt bygezet in de grafstompe, die *Henrik de VII* te *Westminster* hadt laten bouwen, nevens de koninklyke kapel, die 'er een gedeelte van uitmaakt, om hem en zyne nakomelingschap ter begraafplaats te strekken.

Weinig dagen daar na vierde men de lykplegtigheden van keizer *Karel den V*. Hy was op den 21 September overleden, en *Maria* hem niet lang genoeg overleefd hebbende om toe te zien op zyne rouwstatie, liet *Elizabeth* hem deze eer aandoen met alle pracht, die men aan de gedachtenisse van een zo roemruchtig vorst verschuldigt was. Eene kostelyke grafstompe †, bedekt met zwart fluweel, op een gouden grondt, wierdt in de kapel van *Westminster* opgerecht, werwaarts de afgezant, die het bestier hadt over de lykstatie, zich begaf, verselt van verscheide Mylords en amptenaars van het hof, geplaatst zynde volgens hunnen rang. De dienst en lykreden wierden met de zelve plegtigheit gedaan als voor *Maria*: doch het hof vondt in de lofspraak over dezen vorst de zelve redenen niet om zich

(a) Doctor *White*, en niet *Gardiner*, gelyk de Fransche overzetter van *Burnes* zegt, de welke hier mistagt, dewyl *Gardiner* reets dood was.

1558.

\* Symbool.

Lykstatie van *Maria*.

Uitvaart van *Karel den V*.

† *Cenotaph*, zynde een ledige grafstombe.



zich te belgen, als in die van wylen de koninginne *Maria*.

1559.  
Plegtig-  
heit by de  
kroning  
van de  
koningin-  
ne.

Hoe veel heerlykheit in beide die plegtigheden uitblonk, kon de zelve echter op ver na niet halen by die van de kroning der koninginne. Dit grote feest wierdt gevierd op den 14 January. Den 12 ging hare Majesteit van Westmunster te water naar den Tour. Haar volgden de Lord opperrechtter, 26 Aldermans, en verscheide voornamen burgers, alle in bergien, die met hunne wapens, liveryen, en vaanties versiert waren, onder het geklank der hoboos, zee-trompetten, en andere speeltuigen, die een aangenaam muziek maakten. Met deze toerusting, die de zwier van een zegepraal hadt, voer de koningin te een uure onder de brug van Londen door, en stapte aan landt by den voet van de achtertrap, waar langs ze in den Tour ging. Zy besteedde den volgende dag tot het verheffen van verscheide groten. Zy herstelde Mylord *William Parre* in de waardigheid van marquis van Northampton (a). Zy stelde *Eduard Seymour* aan tot burggraaf van Beauchamp en grave van Hartford, en Mylord *Howard* tot burggraaf van Bindon; de ridder *Olivier St. Jan* wierdt vereert met den tytel van Mylord St. Jan van Bletso, en de ridder *Henrik Carew* met dien van Mylord Hunsdon: alle personen van een doorluchtige geboorte, en die de eernamen waardig waren, waar mede de koningin hen begiftigde: ook was ze zeer omzichtig in het begeven van diergelyke waardigheden, de welke ze beschouwde als zo vele beloningen van deugd.

† *Womst.*

Den 14 January begaf ze zich uit den Tour naar Westmunster: de stad Londen dwars door trekkende met eene pracht, die met de plegtigheid van een zo groten dag overeenkwam. Nooit heeft in iemandt de koninklyke majesteit heerlyker uitgeblonken. Zy was gansch voor geen geldverkwisting, of grootichheit, daar het haar in het byzonder aanging: doch in de openbare feesten deedt zy de pracht tot aan den hoogsten top steigen, minder door verwaandheit dan staatkunde, wetende, dat niets het volk zo behaagt dan dit uiterlyke, het welk het zelve verblindt. Al haar stoet was fierlyk uitgedofcht, en die der groten was weinig minder prachtig. De mevrouwen \*bevonden zich ook by dezen optocht, en maakten daar het voornaamste versierfel van. Zy hadden zorg gedragen hare schoonheit al den luister by te zetten, dien de zelve bekwaam was van de kostelykheit der klederen te ontleen, en de geschiedschryvers berichten ons, dat zulks der aanschouweren oogen niet alleen deedt schemeren, maar zelfs dat de herten daar door bekoort wierden. Ondertusschen deedt al deze heerlykheit de koningin geenzins vergeten het geen ze aan Godt verichuldigt was. Wel verre van zich door deze voorwerpen, die des werlds grootheit voor zulke verrukkende schouwspelen houdt, te laten aftrekken, was hare eerste zorg, voor dat ze zich in optocht begaf, den Hemel te danken, die haar deze kroon op het hoofd zette. *Geloofst zy Godt, zeide ze met luider stemme, die my voor de dood behoed heeft, om my een zo gelukkigen dag te doen zien. Hy heeft my gered uit de handen myner wrede vyanden, gelyk hy zynen dienstknecht Daniël uit den muil der leeuwten heeft verlost: aan zyne wonderbare bescherminge ben ik de kroon en het leven schuldig. Dank zy hem daarvoor nu en altoos.*

Deze woorden, die het volk met verwondering aanhoorde, geëindigt hebbende, klom zy op haren zegewagen, met een gelaadt, waar op

(a) *Hayward* wil, dat zy den ridder *Thomas Parre* tot deze waardigh eit verheef.

de blydschap, zachtheit en majesteit eene wonderlyke vermenging maakten. Allerwegen in de stad zag men, dat 'er geen geldt gespaart was om allerhande fraaiheden te vertonen, die het volk met zyne toejuichingen, en duizend andere tekenen van eerbiedt en liefde, verselde. Overal, daar ze doorreedt, zag men niet dan pronkbeelden, zegebogen en opschriften tot hare eere. De aanschouwers, die de straten, vensters en balkons vervulden, zwaaiden haar om slydts lofuitingen toe, die haar tot aan den hemel verheften. Haar zegewagen doorkruiste ondertusschen de straten, al zachties voortrydende, ten einde het volk het vermaak zou hebben van haar te zien, terwyl ze in het algemeen zo geroemt wordende, al hare glorie beurde. De registerbewaarder van Londen haar in eene beurs van karmozyn satyn duizend marken gouds aangeboden hebbende, en tegen haar zeggende, dat de stad haar ootmoedig smeekte van haar altoos te willen vereeren met hare koninklyke toegenegenheit, zeide zy: *Ik ben daer toe verplicht door de liefde, die ze my betuigt, nog meer dan door hare mildheit.* Zy voegde daar by, dat, aangezien het volk van Londen niets hadt gespaart om den dag harer kroning te verheerlyken, zy van haar kant gedurende den ganschen loop hares levens niet zou sparen noch hare schatten, noch haar bloedt om het zelve daar over hare erkentenis te betonen. Maar niets was den Engelschen aangener dan het geen ze, onder een van deze zegebogen doortrydende, verrichtte. Men zag in de lucht een kindt verschynen, dat de Waarheit verbeeldde, en dat tot haar komende, even als of het uit den hemel was gedaalt, haar den Bybel in het Engelsch in handen gaf. Zy kuste de handties van het wicht, en vervolgens het gewyde boek, leide het aan haar herte, en verhief het zelve; en de stad bedankende als voor een geschenk, dat haar dierbaarder was dan alle de andere, deedt ze betuiging alle hare zorgen, ja haar eigen leven te zullen opofferen om het gezag van dit Goddelyke boek te handhaven. Door deze daadt trok ze nieuwe zegenwenschen tot zich, verselt van de tranen des volks, die zyne blydschap het zelve deedt storten. Wy weten voor het overige niet met wat grondt men de koningin verdacht kan houden in deze gelegenheit een weinig de geveinfde gespeelt te hebben, naardien de yverigste Roomschgezinden † zelf toestaan, dat ze een oprechten yver voor haren Godsdienst hadt, zich gedurende den ganschen loop van hare regeringe bevytigende om den zelve onwrikbaar te grondvesten: een oogmerk, zeggen zy, dat haar het meest aan het herte ging, en dat ze met de grootste volstandigheid zocht te bereiken.

Dus ving *Elizabeth* hare regering aan. De heerlykheit tradt voor haar uit; doch hare heuschheit en Godvrucht staken door in het midden van al hare glorie, en waren het schouwspel van het feest. Gelukkige voortekenen van eene regeringe, die de blydschap harer volkeren zou maken.

Zieh met deze pracht naar Westmunster begiven hebbende, wierdt ze aldaar door *Ogletborp*, bisschop van Carlile, gekroont (a). De andere bisschoppen weigerden de plegtigheid by te wonen, en de Godsdienst won het voor dit maal op de staatzucht. De meesten hadden onder *Henrik den VIII* en *Eduard den VI* geveinf: doch hunne eerste gevoelens onder het ryksbestier van *Maria* weder aangenomen hebbende, schaamden zy zich de zelve ten tweede male onder dat van *Eliz-*

1559.

† de *Vader Orlean* in zyne *Geschiednisse* van de omwentelingen in Engelandt.

Hare inwyng.

(a) *Hayward* rept, dat zulks daags daar aan, namentlyk op zondag, geschiedde.





NICOLAS BACON.

*Non fallax, genio et m. s. dicitur eloquent.*  
*Me dicunt comparare au celebre Platon.*  
*Mais si je meritois son éloge et son nom.*  
*Je ne puis en faire et j'en suis jaloux.*

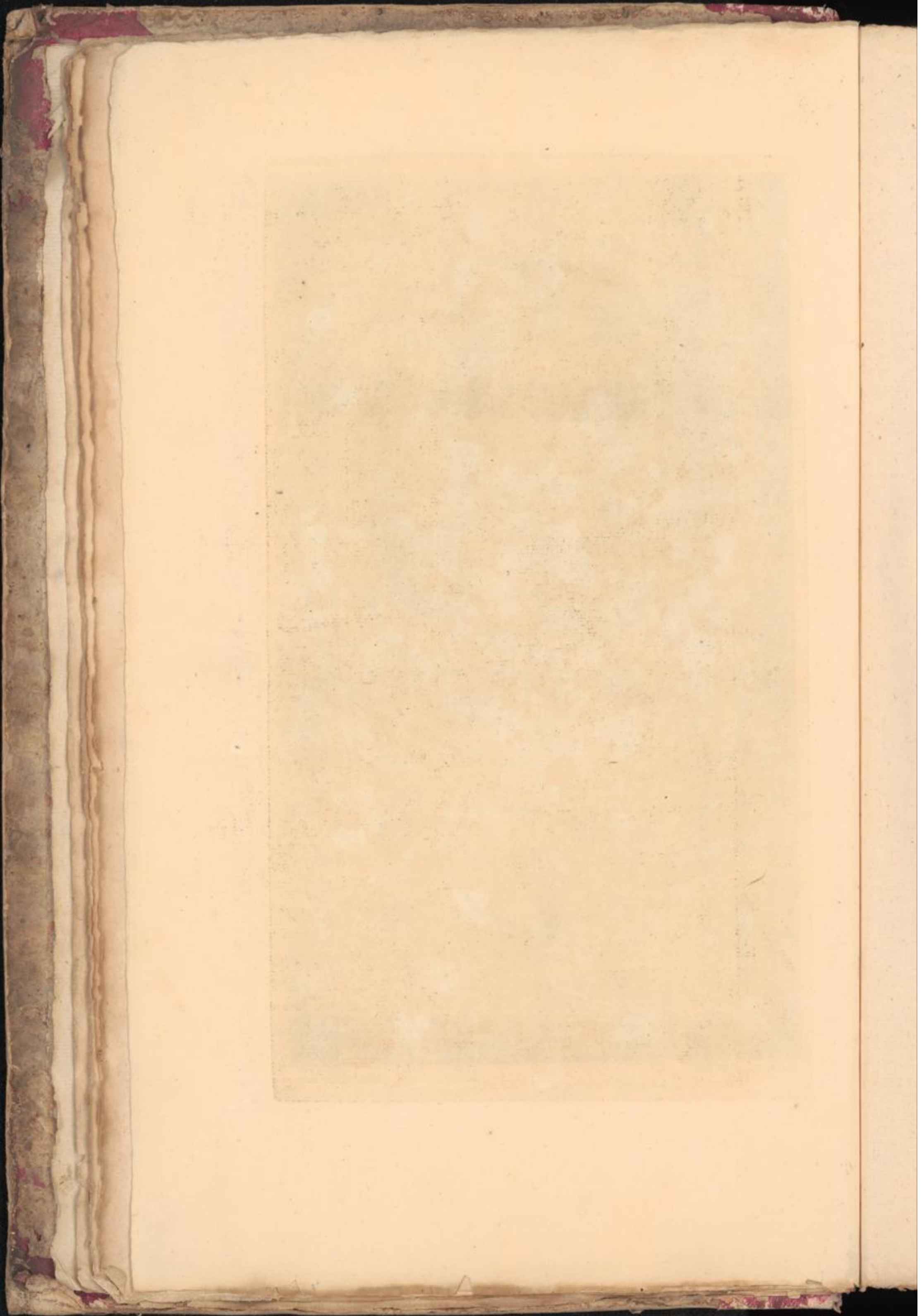
del. ruder (Weyff) pinx.

sc. J. Goussier sculp.

Va-  
Or-  
er in  
de Ge-  
iede-  
le van  
om-  
nte-  
gen in  
ge-  
dt.

Hare  
wyng.







1559. *zabeth* af te gaan. De genen, die de Geschiedenis, of den Roman van *Sanderus* vervolgt hebben, berichten ons zelfs, dat de aartsbischop van York, op wien het recht van de koningin te wyen door de dood van den aartsbischop van Kantelberg vervallen was, weigerde in deze plegtigheid dienst te doen, vergramt zynde, om dat de koningin de opheffing van de hostie verboden hadt; en de andere prelaten meenden verplicht te zyn het voorbeeld van hunnen aartsbischop te volgen. Dewyl het Roomsche ceremonieel nog niet ingetrokken, en de bisschop, die de koningin wydde, een oud Roomschegezinde was, geschiedde de plegtigheid naar den styl van de Latynsche kerke: doch de gemelde Vervolgers zeggen, dat de koningin het leedt zonder het goed te keuren, en zich liet zalven met verachtiging en verontwaardiging. Zy voegen daar by, dat zy onder het paviljoen geweek zynde, om het koninklyke gewaad aan te doen, aan hare staatjuffers zou gezegt hebben: *Nadert my niet, zy zoudt slaauw worden van deze sinkende olie.* Doch het is zeer waarschynlyk, dat deze wyze vorstin dus niet gesproken heeft. De staatkunde verplichtte haar zich in dezen van een Roomsche prelaat te bedienen, om geen voorwendfel te geven om hare inwyding te wraken. Dit was in den grondt eene loutere plegtigheid, en keurde ze de zelve in alle hare omstandigheden niet goed, was echter die van de zalvinge, van alle tyden af gebruikelyk, niet bekwaam om haar woorden te doen spreken, die met hare gematigheit zo weinig overeenkwamen.

Goedertierenheit van Elizabeth.

Wy moeten hier niet vergeten de vergiffenis, die de koningin, in navolginge van hare voorzaten, de welke niet verzuimden hunne gunsten op diergelyke dagen uit te delen, om gelukkige voortekenen te geven van hunne koninklyke waardigheit, deert afkondigen. De goedertierenheit van *Elizabeth* zonderde niemandt uit, nog meer overhellende om den hoon, die haar zelve was aangedaan, te vergeven, dan de misdaden, de welke tegen den Staat waren begaan. Dit liet ze blyken aan *Benefield*, een norich karel, die haar gedurende hare gevangenis so onwaardig gehandelt hadt. Al de wraak, die zy 'er over nam, was, dat ze hem als belagchelyk ten toon stelde, en hem uit boertery *haren cipier* noemde. Hy wierdt daar evenwel zo beschaamd over, dat hy niet meer aan het hof dorst verschynen, zich zelve door zyn achterblyven de straf opleggende, de welke hy verdient hadt.

Cambien. Bacon wordt tot zegel bewaarder aangestelt.

Op de inwydinge der koninginne volgden de zittingen des Parlements, waar van de opening op den 25 January geschiedde door Mylord *Bacon*. Wy hebben reets gezegt, dat de koningin hem de zegels, die *Heath*, aartsbischop van York, ontnomen waren, hadt overgegeven. *Bacon* wierdt 'er by opene brieven, de welke hem in het begin van January verleent wierden, tot bewaarder van aangestelt. Zyne ingetogenheit deedt hem het aanzien van kancelier weigeren: doch de koningin begeerde, dat hy die bediening zou waarnemen. Trouwens hy was de zelve niet onwaardig. Alle de Engelsche geschiedschryvers roemen zyne letterkennis, Godvrucht, voorzichtigheit en zyne deffigheit, welke het oude Grickenlandt en het oude Rome waardig waren. Zyne vyanden zelf bekenden, dat hy inderdaadt een der bekwaamste staatsmannen was, die Engelandt ooit gehad hadde.

In den zelve tydt dat de koningin een man, III Deel.

met zo veel schone talenten begaaf, aan het hoofd van haren Raadt stelde, benoemde zy een geestelyk persoon van uitmuntende verdiensten tot oppersten kerkheer. Het was *Parker*, aan wien zy het aartsbisdom van Kantelberg opdroeg. Hy was aalmoezenier geweest van *Anna van Boulen*, die hem voor hare doodt *Elizabeth*, hare dochter, hadt aanbevolen. Hy droeg 'er zorg voor, en boezemde haar de gevoelens van den Protestantschen Godsdienst in. Uit erkennisse van dezen dienst begeerde *Elizabeth*, tot de kroon gekomen zynde, hem in het eerste prelaatschap van de kerk van Engelandt te stellen. Zy wist ten anderen, dat hy het door zyne Godvruchtigheid en letterkunde waardig was: zyn tegenstandt gaf te kennen, dat hy het nog meer door zyne gematigheit verdiende. Zyne hoge jaren, ziekten, vluchtig omzwerven, en zyne bekommerdheden onder de laatste regering hadden zyne gezondheid bedorven, en lieten hem niet toe eene zo moeilyke bediening aan te vaarden. Dit was de verbeelding, die hy zich van het aartsbisdom maakte, als een herder, die zich verantwoordelyk acht te zyn voor het onderwyzen van het volk, wiens zielen hem zyn aanbetrout, en niet als een prelaat van het hof, de welke zich van deze lastige bediening een tytel maakte van trotschheit en een lui leven; de eerste Christenen daar in navolgende, die zich in de woestynen afzonderden, uit vreeze, dat men hen een zo heilig en verheven ampt mogt opdragen. Hy vluchtte, gelyk zy, verliet het hof, en verzocht, dat men niet meer aan hem zou denken, of dat men het alleen zou doen om hem zyne dagen in rust te laten eindigen, beter te vrede zynde, zeide hy, met een domheerschap van 30 kronen, dan met een beneficium van 30000 guldens inkomen. Al het vermogen van *Bacon* en *Cecil* was hier nodig: daarenboven brief op brief, en byna een ganseh jaar om hem te doen besluiten de benoeming van *Elizabeth* aan te nemen. Wy komen weder tot de zittingen des Parlements.

1559. *Parker* wordt tot het aartsbisdom van Kantelberg benoemt.

De genen, die de dagverhalen der onderder regering van deze vorstinne gehouden Parlements geschreven hebben, doen ons verflag van der zelve order en plegtigheid. Wy zullen ons genoegen daar alleen een kort verhaal van te doen, het welk wy gemeent hebben schuldig te wezen aan de Geschiedenis van een landaardt, de welke zo veel achtting voor die grote vergaderingen heeft. De bill van dagvaarding tot deze wierdt gezonden aan Mylord zegelbewaarder. De koningin liet hem weten, dat ze raadzaam hadt gevonden haar Parlement te Westmunster te doen vergaderen, en belaste hem daar toe kreitsbrieven aan de groten en de gemeenten op te stellen. Deze wierden in den name der koninginne afgevaardigt op den 5 December des jaars 1558, en het Parlement beroepen tegen den 23 January; doch tot den 25 verschoven. De brieven aan de Pairs, zo wel wereldlyke als geestelyke, verschilden alleen in de tytels. Wat de eerste belangt, de koningin noemt daar in den hertog van Northfolk, de marquizen van Winchester en Northampton, en alle de graven, onze zeer doerluchtige neven: de burggraven en baronnen, onze lieve en getrouwe. De zelve tytels worden gegeven aan de rechters, die zitting hebben in het Hogerhuis: doch dit onderscheidt is 'er tusschen de Pairs en hen, dat deze laatste alleen geroepen worden om hunne gevoelens te zeggen, zonder eene beradende stem te hebben. Belangende de kerkheeren, de aartsbischoppen worden vereert met den naam van zeer eerwaarde vaders in Christus, en de bisschoppen met dien van eerwaarde vaders alleen. Aangaande de afge-

verzamel door den ridder *Simonds* van *Essex*, overgezien en in het licht gegeven door *Essex*.

Beschryving van het Parlement.



1559. zondenen van het Lagerhuis, deze worden van de gemeenten benoemt. Ook zondt de koningin brieven af naar de schepenen van de provincien, om het volk order te geven twee ridders voor de provincie te verkiezen, twee poorters voor ieder stadt\*, en een of twee burgers voor ieder bemuurt plaats†, volgens de handvesten of gewoonte.

\* Daar  
zyn 25  
grote  
steden.  
† Het ge-  
tal daar  
was 11  
143.

De order der zitplaatsen in het eerste Parlement van de regering van Elizabeth was in dezervoege. Daar stondt aan het boveinde van de tafel een koninklyke stoel onder een verhemelte voor de koningin, die daar op ging zitten, in hare koninklyke gewaden, en de kroon op het hoofd hebbende, den gouden klood in de linker en den scepter in de regter handt houdende. Men zag'er nog twee andere ledige stoelen, den eenen ter regter en den anderen ter linker zyde: de eerste was geschikt voor den koning van Schotland, die oudtyds daar op zyne zitplaats kwam nemen, en de andere voor den naaften erfgenaam van de kroon. Vervolgens hadt men twee banken tegen den muur aangezet voor de groten; de eene aan de regterhandt voor de geestelyken, waar van de aartsbisshop van York, ter oorzaak van het openstaan van den setel van Kantelberg, de eerste, en de abt van Westmunster de laatste was: de andere ter linker zyde voor de wereldlyken, waar van de marquis van Winchester, in aanzien van grootchatbewaarder, de eerste plaats bekleedde: de burggraaf van Binden zat aan het benedeneinde. Daar was nog eene andere lager bank voor de baronnen. De zegelbewaarder stondt overeind achter het verhemelte; doch wanneer de koningin wegging, hadt hy zyn plaats op den eersten wollenzak\* aan de zyde van het verhemelte, hebbende zyn grootzegel en staf by zich. De rechters, raadsmannen, en secretarissen van Staat, de Raadt in rechten van de koningin, en de opzienders van de kancelary, die geen baronnen waren, en niet hunne stem, maar hunne advyzen gaven, zaten op de andere wollenzakken; waar omtrent iemandt † heeft aangemerkt, dat deze setels de gene, die'er op zitten, moeten doen gedenken aan de voordeelen, die de Engelschen trekken uit de wolle van hun vee, op dat de natie daar door worde aangewakkert om den landbouw voort te zetten. De twee klerken, die van de kroon en van het Parlement, hadden ook hunne zitplaats op deze zakken: de Parlementsclerk, achter zich hebbende twee klerken, die op hunne knien lagen, om het beraadslaagde aan te tekenen. Alle de groten waren met hunne raadshetlyke tabbaarden, waar van wyelders de beschryving hebben gedaan, bekleed. De leden der gemeenten volgden de zelve plegtigheden niet op. Ieder afgezonden plaatste zich zonder onderscheidt in het Lagerhuis, uitgenomen de spreker, die zynen stoel in het midden hadt, en de klerk, die welke by hem aan de tafel was. Niemandt hadt den tabbaardt aan, en elk verscheen met zodanig een kleedt als hy zelf goedvondt aan te trekken.

De koningin hare plaats genomen hebbende, en de Pairs de hunne, ontboodt men de gemeenten, de welke zich overeind en met ongedekten hoofde voor de balie van het Hogerhuis vertoonden. De zegelbewaarder, die'er de vaste spreker van is, nam toen het woordt, na alvorens last van de koningin daar toe ontvangen te hebben. Hy deedt een verloop van de wanorders, waar in de regering van Maria het koninkryk gebragt hadden, zo ten opzichte van de burgerlyke zaken, als ten opzichte van die van den Godsdienst, en verzocht beide de Huizen daar raadt tegen te schaffen. Hy zeide hen, dat aangaande den Godsdienst de koningin

Reden-  
voering  
van My-  
loed Ja-  
con, ze-  
gelbe-  
waarder.

ben vermaande eene grondstelling in te voeren, die met den aards van het Christendom, dat alleen naar zachtmoedigheid haakt, overeenkwam: voornamentlyk ten doel te hebben de eere Gods en de bevestiging van zyne waarheit: maar het volk wat toe te geven, en zorg te dragen, dat het zelve in rust bleef: aan den eenen kant de bygelovigheid en afgodery weg te nemen: zich aan den anderen wel te wachten den Godsdienst van zyne ware verborgendbeden en beboerlyke plegtigheden te ontbloten: zich van geen smaadwoorden te bedienen: die van Papist en ketter te verbannen: eindelyk, te arbeiden zonder eenzijdigheid, en, ware het mogelijk, het gansche koninkryk te brengen tot de eenigheid van een zelve gelove en een zelve Godsdienst. Nopende het staatsbestier deedt hy hen begrypen, dat de oorlog Engelandt geenzins voordelig was: dat'er noch troepen op de been, noch vloeten toegerust, noch geldmiddelen voorhanden waren, en dat de koningin een byzonderen afkeer hadt om haar volk met schattingen te bezwaren. Hy voegde daar by, dat het verlies van Calais hende gemakkelijck benam om hunne wapenen aan gene zyde van de zee te voeren: dat men in den toestandt, waar in de Raadt van Maria de zaken gebragt hadt, op geen wederkryginge van die plaats van zo veel aangelegenheit te denken hadt, en dat dus de vrede niet alleen wenscbelyk, maar nodig scheen. Hy eindigde met zich uit te laten over den lof van de koningin, die al haar geluk stelde in dat van hare onderdanen, en alleen dacht, met aan hunne veiligheid te arbeiden, hunne toegenegenheit te behouden. Hy deedt hen bericht, dat ze goldt van noden hadt: doch zeide hen tefens, dat ze dit onderstandt enkel van hunne goedwilligheid afwachtte, beschouwende hunne mildadigheid als een offerhande, die haar niet aangenaam zou wezen dan in zo verre het bert daar deel aan hadt. Dit was het middel om alles te verkrygen. Hy zeide ook tegen de afgezonden, dat de koningin hen vryheit gaf, volgens de oude gewoonte een spreker te verkiezen, het welk zy ook deden zo haast als zy in hun Huis gekomen waren\*, en de koningin keurde de benoeming daar van goed.

Deze eerste zitting eindigde met de lezing van de namen der gevolmachtigden, die over de verzoekschriften gestelt en in twee classen verdeelt waren. De eersten hadden tot hun deel Engelandt, het landt van Walles, en Ierlandt; de anderen hadden Guienne, en de andere overzeesche provincien. Deze laatste Staten waren alleen namen van plegtigheid: doch de schade te kennen gevende, die Engelandt met het verliezen van die twee schone provincien geleden hadt, gaven zy ook des zelfs toeleg te kennen om de zelve te eeniger tydt weder meester te worden.

In dezen toestandt van zaken wierdt de vrede met Frankryk en Schotlandt getroffen. Dus zag het Parlement zich onlast van de omzichtigheden, die het zou verplicht geweest zyn te nemen om het koninkryk tegen des zelfs vyanden te beveiligen, en wierdt voortaan niet bezig gehouden dan met de zaken van binnen, waar van de Godsdienst de voornaamste was. Voor dat wy des zelfs raadslagen beschouwen, dient'er iets van het vredesverdrag, dat gedurende de zittingen gesloten wierdt, gezegt te worden.

De afgezonden van de by de vrede belang hebbende kronen hadden hunne vergaderingen, gelyk wy elders † gezegt hebben, in de abdy van Cerkamp naby Hieldin. De onderhandeling was afgebroken door de doot van Maria: de zelve wierdt wederom hervat op het einde van January: doch men veranderde van plaats, en het was in het kasteel van Cateau, gelegen in het aartsbisdom en ten Oosten van de stadt Kameryk, dat men weder by-

\* Zy ver-  
koren  
den  
rider  
Thomas  
Gargrave.

Camb-  
den.  
Burnet.  
De Ge-  
denk-  
schriften  
van  
Melleville.  
Thuanus.  
Mazaray.  
Onder-  
handeling  
van  
vrede  
met  
Frank-  
ryk.  
† op het  
einde der  
regeringe  
van  
Maria,  
fol. 327.



1559.

byeenkwam om dit gewigtige werk af te doen. De wederovergeving van Calais hieldt altoos de zaak tegen. Zo lang *Phillips* zich met de hope vleide van het huwelyk met *Elizabeth*, ondersteunde hy de Engelsehe gevollmachtigden met al zyn vermogen: zich eershalven, zeide hy, verplicht vindende hen eene plaats te doen wederbekomen, de welke zy ten aanzien van hem, en om Vrankryk den oorlog om zynent wille verklaart te hebben, verloren hadden; behalven dat hy belang hadt deze stad te behouden voor eene kroon, met welke hy in bondgenootschap stondt, en die zich daar door in staat zou vinden eene machtige afwending \* tot zyn voordeel te maken, zo menigmaal als Vrankryks heerschzucht hem in de Nederlanden zou komen ontruffen. Doch toen hy bespeurde, dat de koningin hem om den tuin zocht te leiden, verslaauwde hy schielyk, en handelde afzonderlyk voor zich. Hy deedt den afgezant van *Elizabeth* een voorflag om het verbondt met Vrankryk te breken, byaldien deze vorstin zich wilde verbinden den oorlog gedurende zes jaren uit te houden. Zy was niet in staat om zodanig een voorflag aan te nemen. Engelandt, uitgeput door de verkwiltingen van de voorgaande regeringen, en versichurt door zyne krakeelen, hadt meer de vrede van noden om weder in bloei te raken, gelyk de zegelbewaarder aan het Parlement vertoon hadt. Ten anderen vereischte het werk van de hervorming, dat men besloten hadt door te zetten, eene stille en geruste regering; ook kon zulks in genen dele te zamen gaan met het verbondt van een vorst, die zo groot een vyandt van den Protestantischen Godsdienst was, als *Phillips*. De koningin dus geen heil of mogelykheit ziende in de verbindtenisse, de welke hy haar deedt voorstellen, wierdt van hare zyde te rade insgelyks voor zich zelve een verdrag met Vrankryk te maken. *Guidotti*, een Florentyn, die man, van welchen wy onder de regering van *Eduard* den VI gewag hebben gemaakt, een zeer bekwaam handelaar, en die het hof van Engelandt ook zeer was toegedaan, alwaar hy zich al in zyne jeugt hadt ter neder gezet, wierdt daar toe door beide de kronen gebruikt. Hy deedt van wegens die van Vrankryk een voorflag om wederzyds zaakbezorgere † te benoemen, die onbekend † hier of elders zouden byeenkomen, zonder dat *Phillips* 'er van wist. Doch *Elizabeth* verwierp dit voorstel met fierheit. Zy zeide niets ter sluik te willen doen, maar hare zaken laten behandelen voor de oogen van de gansche wereldt, in openbare vergaderingen, en zelfs in de plaatse, daar men reets was byeengekomen; dat ze zich den nayver van *Phillips* niet bekreunde, en 'er niet om gaf al mishagde ze hem; dat indien *Maris* verplicht was geweest hem naar de oogen te zien, en niets te doen dan met toestemminge van dezen vorst haren gemaal, zy zich niet in dat verbandt vondt, en dat ze als koningin wilde regeren, die niemandt vreemds rekenfchap van haar doen en laten behoefde te geven.

† Agens.  
† Inog.  
nis.

\* Presi.  
monars.

De voorafgaande \* zaken bepaalt zynde, opende men de gesprekhouingen. De Engelsehe afgezanten klaagden terstondt over het bestaan van de koningin Dauphine, die de wapens van Engelandt in haar schildt hadt gebragt, als mede, dat zy en de Dauphin, haar gemaal, nevens de wapens, ook den tytel van koning en koningin van Engelandt hadden aangenomen. Zy kregen tot antwoordt, dat zulks geschiedde in navolginge van de oppermachtige huizen van III Deel.

Duitschlandt, waar van de jonger takken en zydeliniën hunne schilden deden pralen met de wapens van de oudste tak, en dikwils daar van de tytels aannamen. Men voegde daar by, dat *Elizabeth* al te veel kregelheit toonde omtrent een stuk, waar over zy niet meer gebelgt kon wesen, dan de Allerchristelykfte koning het was, om dat zy den tytel van koningin van Vrankryk voerde. Men moest dan deze betwifling daar laten, en tot het hoofdzakelyke overgaan.

Dit was wel voornamentlyk de ahtandt van Calais, waar toe Engelandt niet kon besluiten. Maar eindelyk kwam men daar omtrent op de volgende wyze overeen: Dat deze plaats, met de andere van Pikardië, te voren door de Engelsehen bezeten, aan Vrankryk zouden blyven gedurende den tydt van acht jaren, na verloop van welchen tydt het verplicht zou zyn de zelve aan Engelandt wederte geven; Dat het zelve binnen den tydt van zes maanden zeven uitheemsche kooplieden, gene onderdanen van de Fransche kroon zynde, tot borgen zou stellen, dat ingevalle *Henrik* de II, tegenwoordige bezitter van de gemelde kroon, of zyne opvolgers, zouden weigeren die plaatfen aan Engelandt op den bepaalden tydt weder over te geven, zy aan het zelve, tot een boete van deze weigering, of uittfel, zouden betalen de somme van vyf honderd duizend goude kronen, en dat, het zy deze boete betaalt, of niet betaalt was, *Henrik*, of zyne opvolgers, des nieregenstaande zouden gehouden zyn, Calais en de overige plaatfen van Pikardië aan Engelandt weder in te ruimen, gelyk het zich by dit verdrag hadt verplicht te zullen doen; Dat *Henrik*, ter tydt toe, dat hy de voorgemelde borgen aan de koningin *Elizabeth* hadt gestelt, tot gyselaars aan de zelve zou geven *Ferry van Foix*, graaf van Kandale en Captal van Buch, *Lodewyk van St. Maur*, marquis van Nesle en graaf van Laval, *Gaston van Foix*, marquis van Trans, *Anthony du Prat*, voorzitter \* in het Parlement van Parys, en den heere van Nanteuil.

Deze voorwaarde vastgestelt zynde, vielen de andere niet zwaar: men kwam overeen: Dat de koophandel vry zou zyn tusschen Vrankryk, Schotlandt en Engelandt; Dat byaldien Engelandt Vrankryk den oorlog aandeedt voor het einde van de acht jaren, het zyn recht op Calais zou verliezen; Dat ingevalle Vrankryk en Schotlandt aan den anderen kant Engelandt kwamen aan te tasten, deze laatste kroon terstondt van dien tydt af de vryheit zou hebben Calais naar zich te nemen, dat tot de zelve met zyn volle recht zou wederkeren. Daarenboven wierdt vastgestelt, dat Aymouth en andere sterkten, sedert het verdrag van Boulogne \* in Schotlandt gebouwt, zouden geslecht worden, en dat alle andere verschillen en eischen der voorgemelde drie kronen door zekere daar toe benoemde gevollmachtigden op een gelegener tydt zouden onderzocht en afgedaan worden.

Dit verdrag wierdt den 2 April getekent, nevens een tweede, tusschen *Elizabeth* van de eene en den koning en de koningin van Schotlandt van de andere zyde afzonderlyk gesloten. De voornaamste voorwaarden van het laatste waren: Dat gene dezer twee kronen de landen en plaatfen, welke de andere tegenwoordig bezat, zelf zou mogen aantasten, of door anderen doen aantasten; Dat zy ten zelve einde aan niemandt, wie hy ook was, of onder wat voorwendfel het zou mogen geschieden, eenigen onderstandt zouden mogen geven; Dat de in het voorgemelde verdrag gezegde sterkten, in Schotlandt opgerecht, binnen den tydt van drie maanden zouden geslecht worden; dat men van weërzyden bin-

De vrede  
tusschen  
Vrank-  
ryk en  
Engel-  
landt ge-  
sloten.  
Acta Pu-  
blic. Tom.  
XV, fol.  
505. cv.

\* Presi-  
dem.

\* geslo-  
ten in  
den jare  
1549.

Verdrag  
tusschen  
Engel-  
landt  
en Schot-  
landt.



1559. nen twee maanden gevolmachtigden zou benoemen om zekere zaken en verschillen, van welke de Franche afgezanten geen rechte en grondige kennis hadden, te verciessen; gelyk ook geschiedde.

Hoe noodwendig het ook aan de eene zyde voor Engelandt was in deze tydsgesteldheit vrede met Frankryk en Schotlandt te hebben, en hoe voordelig de gemaakte overeenkomsten aan de andere zyde voor het zelve waren, morden de Engelschen echter, wegens het verlies van Calais, over het verdrag met de eerl gemelde kroon, wanneer het zelve te Londen wierdt afgekondigt, en beschuldigden zich wederzyds, gelyk zy reets onder de regering van Maria gedaan hadden †, de eer van de natie verraden te hebben. De Protestanten leiden de schuld op de Roomschegezinden, om dat het kwaadt geschied was onder de regering van Maria, en deze laatsten beschuldigden de Protestanten daar van, vermits Mylord Wentworth, die de plaats verdedigde, van hunnen Godsdienst was. Doch die heer boodt zich in dien tyd aan om zich daar omtrent te verantwoorden, en verzocht gevolmachtigden. Men gaf hem de zelve, en zyne onschuld gebleken zynde, wierdt hy by vonnis van den 22 April vry gesproken. Het ging zo niet met den overste van de vesting †, en met dien van Risban\*: beide wierden veroordeelt om onthalt te worden; doch de koningin gaf hen lyfsgenade. Zy waren de zelve waardig, ende geschiedenischryvers van Marias regering † verwyten hen noch gebrek aan dapperheit, noch onbekwaamheit van beleidt.

De vrede maakte het Parlement stoutert omtrent de zaken van den Godsdienst, en verhaastte des zelfs besluiten. Voor dat men de vragen op het tapyt bragt, die de lere en den dienst betroffen, begon men met deze\*, de welke zagen op de nuttigheit der domeinen en het recht van openstaande kerkgoederen te begeven, en men besloot de tienden en pausselyke jaargelden, of de eerste vruchten van de geestelyke inkomsten, weder aan de kroon te geven. De prelaten kantten zich daar tegen aan: doch zy waren weinig in getal. Daar waren 'er, toen het Parlement vergaerde, nog veertien in het leven, en van deze veertien wierden 'er zes afwezig bevonden. Alle de groten in het tegendeel keurden het ontwerp goed; en zonder zich te bekreunen aan de verklaringen van acht tegenstrevende kerkheeren, zonden zy het zelve aan het Lagerhuis, dat 'er zyne bewilliging toe gaf. De koningin, de goedkeuring van beide de Huisen bekomen hebbende, bekrachtigde de akte, die het zelve vermogen als eene wet kreeg. Het Parlement voegde by deze willekeur de wedergeving, die het deedt van de tienden, die tot het grondleen hereenigt waren, wegens de behouding, van welke Maria de zelve zwarigheid hadt gemaakt, als wegens die van de andere kerkgoederen.

Den zelven dag besloten de gemeenten de koningin te verzoeken om een gemaal te verkiesen. Het versche geheugen van de onheilen, die het huwelyk van wylen de koningin over het koninkryk hadt gebragt, verplichtte hen tegen diergelyke vermaagtschappingen by tyds hunne maatregels te nemen. De spreker wierdt met zellig gevolmachtigden van het Huis afgezonden, waar van 'er dertig waren, die den tytel van Raadsheeren van Staat voerden. Ter gehoor toegelaten zynde, begon de spreker zyne aanspraak met verichoningen over het verzoekschrift, dat de overwegingen van de algemene rust het Huis verplicht hadt aan hare

Majesteit te vertonen, en waar van hy haar met eene diepe eerbiedt sineekte de beweegredenen te willen aanhoren, om hier op een gunstig antwoordt te geven. Daar na zyne iedenveroering vervolgende zeide hy: *Mevrouw, wy nemen Godt tot getuige van den ernst onzer geboden, die wy alle dagen voor de duurzaamheit uwer regeringe uitspreken. Bezaagde het Gode, dat wy die door onze wenschen en ten koste van ons leven mochten onsterfelyk maken. Maar, Mevrouw, gy kunt zelf deze eeuwigdurendheit bevorderen. De zelve hangt van een huwelyk af, dat ons vorsten kan geven, die uit uw bloedt gesproten, en erfgenamen van uwe deugden, door eene onafgebroke opvolginge uwen naam tot de nazaten zonden overdragen. De troon kan de vorsten niet beletten te sterven: maar zy kunnen zich in spyt van de doot in hunne opvolgers verewigen. Voor het overige, Mevrouw, die onsterfelykheit raakt u alleen niet, het gansche gemenebest doodt 'er ook de zyne van afhangen. Verbinder de zelve te grondt te gaan: vervul hare wenschen: beantwoordt hare hopen, en die van een ouderdom en schoonheit, de welke tot onzen voordeele spreken. De ongehuwde staat past geen vorsten. De Hemel heeft u voortgebragt om eene koningin en geen Vespaalsche nonne te wezen. De welvaart des koninkryks vordert nazaten van u, waar aan gy het ryksbestier na u kunt overlaten. Zo lang uwe Majesteit leeft zal Engelandt alles naar wensch hebben; maak ook, Mevrouw, dat het niets na uwe doot te vreezen hebbe, en laat het zelve, na een zeer lang leven, van uwen bloede na, die bekwaam zyn het koninkryk te regeren.*

De koningin, den spreker met zeer veel aandacht gehooft hebbende, antwoordde hem met die geestigheid, de welke haar natuurlyk was, en die de genen, met welke ze sprak, in verrukking brengende, nooit miste toejuichingen tot zich te trekken. *Ik bespeur uwe toegegenheit en die van myn volk, zeide ze, zich tot alle de afgezonden kerende, in de aanspraak, welke de heer spreker van 't Huis der gemeenten komt te doen, en schoon het onderwerp daar van my niet aangenaam is, is het grondbeginsel, waar uit het voortkomt, het my oneindig. Ik bekenne u, dat de levenswyze, die ik my heb voorgesteld, geheel en al verschildt van de gene, die gy my zoekt in te boezemen. Ik heb den ongehuwden staat bekwaamer geacht dan een anderen om Godt te beminnen, en om zynen roem te verbreiden, het middelpunt van alle myne begeerten. Ik heb my dezen gelukkigen staat toegewyd zo haast als ik tot gebruik van reden was gekomen, eerder door verborgene, en door de natuur ingeprente gevoelens, dan door overwegingen van myn verstand. Niets is naderhandt bekwaam geweest om my daar van af te trekken. Aangezocht zynde door machtige vorsten in den tyd van myne wederwaardigheden, heb ik de zelve met myne boedanigheid van ongehuwd bager geacht dan een staat, die my, met my tot den troon te verheffen, de zelve zou hebben doen verliezen. Sedert dat ik tot den zelven gekomen ben heb ik my verder in myn besluit versterkt. Ik wil my niet verdeelen door de afgetrokkenbeden van een huwelyk, die ten minste een gedeelte van myn herte zouden vermeerderen, zo ze het niet in het geheel innamen. Maar gy zelf denkt niet, dat gy my tot trouwloosheit aanraadt. Is het ureets vergeten, dat ik met myn koninkryk getrouwt ben? Ziet daar, zeide ze, den ring vertonende, den welken men haar by hare inwynging aan den vinger hadt gestoken, ziet daat mynen trouwring, het kostelyke onderpandt van eene zo dierbare en onverbrekelyke vereeniging. Hier hielt ze een weinig op, als of ze zich hadt willen bedenken, of hunne goedkeuring afwachten. En het woordt weder opvattende vervolgde ze: Ver-*

1559.

Ernstig verzoek van het Parlement, dat de koningin een gemaal wil verkiesen.

Antwoordt van de koningin.

† Zie de geschiedenis van Maria, fol. 315 enz.

† of het kasteel. \* of de Rybank. † Zie de geschiedenis van Maria, fol. 313 enz.

\* den 30 January.

Het Parlement geeft de tienden en pausselyke jaargelden weder aan de kroon.

Den 4 February

Clark. Capiblen. Burms. De uitspreker van de arresten der Parliementen.



1559. *zyt my niet de overvuchbaarheid van mynen ongebuurden staat, de welke my zonder kinderen zal doen blyzen. Myn gansche koninkryk is myne familie; gy en al myn volk zyt myne zonen en myn bloedverwantschap. De kinderen gelyken niet altoos naar hunne ouderen, en de gene, die gy my toewenscht, zouden myne kroon kunnen erven, zonder de toegenegenheit te erven, die ik u toedrage. Beruyst in de Voorzichtigheit; zy zal zorgen voor mynen opvolger, en zal 'er u een gevee volgens wyze en myne begeerten. Stoort dan uwe rust niet en de myne, en benydt mynen roem niet. Ik heb 'er een ander denkbeeld van dan gy. Ik begeer geen seboner gedanktekenen na myne doot dan dat men deze woorden op mynen grafzerk graveere: HIER LEGT ELIZABETH, DIE IN EEN MAAGDELYKEN STAAT REGEERDE EN MAAGDT STIERF.*

Afkeer van de koninginne tegen het huwelyk.

Men ziet in dit antwoord van de koninginne een doorstaand bewys van hare afkerigheid tegen het huwelyk, waar van wy reets meer dan op een plaats gesproken hebben. Wy zullen ons vergenoegen hier te zeggen, dat men 'er geen andere reden toe behoef te zoeken dan die van de liefde, de welke deze vorstin voor de vryheit, of, gelyk men wil, voor de onafhankelykheit hadt.

Camden. Heylin. Barnes. Zy wordt in alle hare rechten herstelt.

Het Parlement liet het daar dan by blyven, en tot andere bedenkingen overgaande, beraadslaagde men op wat wyze men de eer der geboorte van de koninginne, tegen de arresten, die haar onwettig hadden verklaart, zou herstellen. Het gevoelen van Mylord Bacon wierdt gevolgt. Hy vertoonde, dat men deze zaak in alle hare omstandigheden niet kon onderzoeken, zonder ongelyk te doen aan de nagedachtenisse van Henrik den VIII, en mogelyk ook aan die van Anna van Boulen; dat dit onderzoek ten anderen Elizabeths rechten eerder zou verzwakken, dan daar van de bewyzen opleveren; dat men de zwaarigheid moest uit de wereldt helpen door iets, dat bekwaam was om den laster te doen zwygen, en verklaren, dat Elizabeth wettig tot de kroon gekomen was. Hy vertoonde, dat de waardigheid der koningen iets zo verheven hadt, dat ze den persoon, die 'er mede bekleed wordt, eensklaps zuivert, alle der zelve vlekken uitwisch, en alle gebreken doet verdwynen; dat het Parlement, onder Henrik den VII gehouden, op diegelyke wyze ten opzichte van dien vorst was te werk gegaan, het welk niet raadzaam vondt hem tegen het arrest, dat hem verbannen hadt, te herstellen, om die reden, dat de kroon hem volgens recht en op eene veel roemwaardiger wyze zou herstellen. Hy voegde daar by, dat het waar was, dat Maria en hare staatsbedienden geen zwaarigheid hadden gemaakt de eer van Henrik den VIII te honen, onder voorwendsel van zorg te dragen voor die van eene koninginne, die in het graf lag, en van eene prinsesse, de welke op den troon zat: doch dat de koningin Elizabeth van andere gevoelens was. Dat ze wenschte, dat de zwakheden van den koning haren vader niet mogten gedacht worden, en dat zy de zelve wel voor eeuwig wilde bedekt houden. Dus liet de ouderslievendheit van de dochter niet toe, dat haars vaders asche wierdt aangeroert, of dat men zyne nagedachtenis ontceerde. Het was met de zelve wysheit, dat ze de onder zyne regering uitgestrooide lasteringen tegen de eere van Anna van Boulen, hare moeder, liever wilde ontveinzen, dan

de zelve ten koste van die van den koning beantwoorden: ten anderen geenzins door dit antwoord een nog veel ruimer veldt willende openen voor de schimpfchriften, en de leugens der faamrovers beruchter maken. Daar lag nochtans een byzonder arrest, waar by Elizabeth in de rechten van hare geboorte herstelt, en bevoegt gemaakt wierdt te treden in de erfenis van hare moederlyke bloedverwanten, onaanzezien de veroordeling van Anna van Boulen.

Na de rechten der koninginne vastgesteld te hebben begon het Parlement de handt te leggen aan het grote werk van de hervorminge. Het Lagerhuis stelde daar van de eerste ontwerpen op. Het beval \*, dat de dienst in de gemene tale zou gedaan worden; hechtte de kerkelyke opperhoofdigheid op nieuw aan de kroon; bevestigde de willekeuren van Eduard den VI aangaande den Godsdienst, en stelde voor, de benoeming der bisschoppen aan de koninginne over te laten, naar de wyze, die deze vorst daar van ingevoert, en die Maria afgeschafst hadt. Doch eenige dagen daar na maakte dit Huis een ander reglement, behelzende, dat de koningin de benoeming der bisschoppen zou doen volgens de oude wyze van verkiezen, en overeenstemmende met eene ordonnantie van het vyf en twintigste jaar der regering van Henrik den VIII, en niet volgens het formulier van Eduard den VI. Het voegde by dit nog andere reglementen, en alles wierdt naar het Huis der groten overgebracht. De ordonnantie nopens de kerkelyke opperhoofdigheid ging door, onaanzezien de tegenkanting der prelaten, des graven van Shrewsbury, en des burggraven van Montaigu. De andere reglementen wierden insgelyks goedgekeurt, en men vervatte de gewigtigste in eene eenige wet. Men vernieuwde daar in die van Henrik den VIII tegen des pauzen rechtsgebiedt: men schafte die van Maria, de welke daar tegen strede, en uit kracht van de welke de zelve herroepen waren geweest, af; men belaste de uitvoering van een arrest, in het eerste jaar van Eduard den VI verleent, dat de byzondere Missen veroordeelde, en het gebruik des Avondmaals onder de twee gedaanten weder invoerde. Men verklaarde op nieuw, dat het recht van kerken en kloosters te bezichtigen, en de misbruiken daar in te verbeteren, voor altoos aan de kroon gehecht bleef, en dat de genen, die afgezonden zouden worden om zulks te verreechten, hunne opene brieven van hare Majesteit te ontfangen hadden. Men besloot, dat alle de genen, die met ampten, zo wel staats als kerkelyke, zouden begiftigt zyn, moesten zweren de koningin te erkennen als oppermachtige bestierster in de uitgestrektheit van hare staten, en in alle soorten van zaken, zo wereldlyke als kerkelyke; dat zy alle andere vrende mogendheden zouden afgaan, en de koninginne trouw en gehoorzaamheit beloven. Dit was de eedt van opperhoofdigheid in het kerkelyke †. De strafder genen, die zouden weigeren dezen eedt af te leggen, was de beroving van hunne ampten, zonder ooit andere te mogen bezitten.

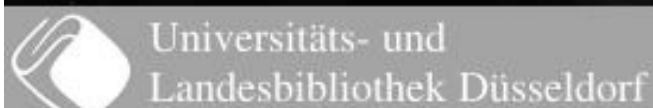
Men kan het onderscheidt bemerken, dat 'er gevonden wordt tusschen den eedt van de kerkelyke opperhoofdigheid van Henrik den VIII en die van Elizabeth. Voor eerst was zy geenzins gezet op den tytel van opperhoofd van de kerk, waar van ze in het tegendeel een afkeer liet blyken. De genen, die de Geschiedenis van Sanderus vervolgt hebben, zeggen, dat ze dien niet dorst aannemen; om dat Kalwyn Henrik den VIII bestraff hadt zich den zelve ten onrecht aangematigt te hebben. Doch wy zien uit een brief, welken

1559. Reg'e. menten om de hervorming vast te stellen. den 15 en 21 February en den 17 Maart.

of this was with the king's consent.

† Supra. matu.

Vergelyking van het gedrag der koninginne met dat van Henrik den VIII.





1559. Sands \*, die sedert bisschop van Worchester wierdt, aan Parker geschreven hadt, dat een be- rucht Protestantisch Godgeleerde, Lever genaamt, de oorzaak van deze bechroomdheit der konin- ginne was. Ten tweede was 'er van de streng- heit van Henrik den VIII geen de minste genade te verwerven voor de genen, die weigerden den eedt te doen, of die zyne kerkelyke opperhoof- digheit niet erkenden. De gevangenis en verbeurd- verklaring van goederen was op het minste de straf voor de eersten; de anderen moesten het met den hals boeten. De ordonnantiën van E- duard waren vry zachter.

HoeSan- derus uitvaart tegen het gedrag van Eli- zabeth.

De driftige schryvers, waar van gemeld is, varen echter vinnig uit tegen het gedrag van den vader, en dat van de dochter. Het schynt zelfs, dat de laatste hen nog het meeste vergramt. Zy spreken 'er van als van eene leeuwinne, die zy, gelyk zy zich uitdrukken, aan hare klauwen zullen doen kennen. Het aanzien, dat het Parlement haar geeft van oppermachtige bestier- ster, zo wel van de wereldlyke als van de kerke- lyke zaken, baart al hunne opspraak. Zy wra- ken den tytel van hoofd van de kerke in den per- soon van Henrik den VIII, en indien van Eduard, doch vinden verschoningen voor den eenen en voor den anderen. Hoe scheurziek Henrik in hunne oogen was, was hy een vorst, aan wien zyne sexe en jaren de bediening der heilige dingen toe- lieten; en hoe jong Eduard was, schoon zyne jaren hem verboden de bediening daar van waar te nemen, sloot zyne sexe hem daar van niet uit. Maar, voegen zy 'er by, zo is het niet met Elizabeth ge- legen. Zy vergelyken haar by Athalia, Herodias, Constantia, Eudoxia, en Izebel, en zeggen stoutelyk, dat zy in haren persoon, en in haren Gods- dienst, dien zy voor een eerloos Kalvinistendom uitkryten, alle deze hatelyke namen doedt herleven.

Indien men zich van tegenverwytingen wilde bedienen, zou men den genen, die de moeite ge- nomen hebben alle deze lasteringen zo fraai op het papier te brengen, kunnen vragen, of hunne keizer- rin Irene, daar de Roomse kerk zo veel mede op heeft, niet beter gelykt naar Izebel en Atha- lia dan Elizabeth, de beichermster der Hervorm- den. Men zou hen zelfs tot hunne pauzonne Jo- banns kunnen wyzen: doch men wil hen liever door hunne eige voorbeelden den mond stoppen, met hen te doen zien, dat de pauzen niet selden het bisschoppelyke rechtsgebiedt aan abdissen hebben opgedragen; en vericheide ge- nieten nog dat voorrecht. Gregorius de Grote ging verder: hy wees een Fransch bisschop, van euveidaden beschuldigt, over tot de vierchaar van de koninginne Brunehaut, aan welke hy daar van de kennis toefchreef, waar in hy, zegt de glossie, wat te onbescheiden \* te werk ging.

\* nimium Populari- ter.

Wy zullen niet onderzoeken of het Parlement van Engelandt in de uitgestrektheit des konink- ryks heeft mogen doen, het geen de paus doedt in de staten, die zyn gezag erkennen. Wy hou- den ons alleen op met deze aanmerking, dat de sexe van Elizabeth, volgens de praktyk der kerk- voogden zelf, niet onbeckwaam is tot het gees- telyke bestier. Dus is al het gebulder van hun- ne aanhangeren tegen het gedrag van deze konin- ginne ten hoogste onrechtmatig.

Burnet.

Henrik de VIII nam een stedehouder of onder- bestierder aan, om hem in het oeffenen van zyne kerkelyke opperhoofdigheid hulp toe te brengen: doch dit aanzienlyke ampt eindigde op eene droe- vige wyze in den persoon van den eersten, die daar mede bekleed wierdt †. Elizabeth wachtte zich wel het zelve te doen herleven; zy, die aan hare opperhoofdigheid een veel minder verheven

† Crem- nel.

zwier gaf dan de koning haar vader aan de zyne 1559. hadt gedaan. Zy hadt evenwel de zorg, van de macht, betreffende het bestier van de kerk, te ver- lenen aan verstandige personen. Dit is het dat gelegenheit gaf tot het oprichten van een hof, dat het hof van de grote commissie genaamt wierdt. In den grondt was dit byna het zelve, als dat van den onderbestierder van Henrik den VIII. Echter was 'er dit onderscheidt in, dat vericheide personen toen in het gemeen een ge- zag oeffenden, dat tevoren een eenigen in handen was gegeven, het welk de rechtbank van de ge- volmachtigden van Elizabeth veel gematigder maakte: behalven dat de zelve uit geestelyken en wereldlyken bestaande, de eenen door de an- deren niet konden verdrukt worden: eene gema- tighheit, de welke in het begin van eene regering nodig was, daar de laatste verbitterdschen over de geweldenaryen, die de geestelykheit van Ma- ria omtrent hen gepleegt hadt.

Terwyl het Parlement van den eenen, en de Raadt der koninginne van den anderen kant ar- beidden aan het bewerp der hervorminge, kantten zich de Roomschgezinden met al den yver van een Godsdiens, die niet gewoon is mogendheden te ontzien, daar tegen aan Harpsfield, aartsdiaken van Kantelberg, deedt eene oproerige predikatie in de hoofdkerk; en het was den Raadt ter ooren ge- komen, dat de kanunniken wapenen byeen za- melden. Thomas Smith wierdt gelast daar onderzoek naar te doen. De inhoudt van de daar omtrent gegevene verklaringen wordt niet ge- meld: doch Harpsfield raakte met eene scherpe berispinge vry. De predikers, die door zyn voorbeeld gaande gemaakt waren, hielden het voor eene eere hem na te volgen, en daar kwamen al- lerwegen klagten van daan aan het hof over de on- eerbiedige vryheit, die zy zich in de provincien aanmatigden. Om raadt te schaffen tegen deze wanorders, vondt Elizabeth goed een verbodt te laten uitgaan, hoedanig een Maria in het be- gin van hare regering hadt gedaan, namentlyk, den predikstoel te verbieden aan alle de genen, die met geen lastbrief, onder het groot zegel bekrach- tigt, zouden voorzien en daar toe gemachtigt zyn.

Tegen- kanting der Room- gerinde prelaten.

Hay- ward, Camb- den, Hy- lin, Eur- net.

De vergadering van de geestelykheit hieldt toen hare zittingen. De koningin, vrezende van de zelve gedwarsboomt te worden, verboodt den geestelyken, die de zelve uitmaakte, eenige kerkregels op te stellen, op straffe, in de wet Pra- munire vastgesteld. Dit verbodt ontroerde hen, en de geestelyken van het Lagerhuis, vast- telyk besloten hebbende hunne geloosilere te verdedigen, keerden zich tot de prelaten, de wel- ke of meer vreeze lieten blyken, of meer inschik- kelykheit voor het hof, of minder hope hadden van daar iets van te zullen verwerven. Harpsfield, spre- ker, of voorzitter van dit Huis, vervoegde zich by hen, verselt van de andere afgezondenen. Zy gaven het verzoekschrift, dat zy by wyze van uitdaging hadden opgesteld, om met de Protef- tanten in een redentwist te treden, aan de pre- laten over, en verzochten hen het zelve de ko- ninginne te willen vertonen. Zy hadden het ganiche geschil tot vyf voorname artykels ge- bragt, waar van de eerste drie vastfelden de lichamelijke tegenwoordigheid van CHRIS- TUS in het Sakrament, en de verzoenende offerhande van de Misse. Het vierde stelde voor een grond- leerstuk de opperhoofdigheid van St. Pieter en van de bisschoppen van Rome, zyne opvolgers, met de macht om de algemene kerk te bestieren. Het vyfde beval de geestelykheit niet alleen aan de prediking van het woordt Gods, en de bediening der Sakramenten, maar ook de

Maart.



1559. de betrachtung van de kerktucht en de Liturgie; zonder dat de wereldiche heeren, van wat slaat of waardigheit zy mogten wezen, zich daar mede te bemoeien hadden. *Bonner* nam het verzoekschrift op zich. Deze kerkvoogdt, die al de wraaklust van de koninginne verdiende, genoot niet alleen eene volkome vryheit by haar; maar hadt daarenboven die van aan het hof te mogen verkeerren, en vreedde geenzins aldaar als een hoofd van hare tegenpartyders te verschynen. Men moest wel verzekert zyn van *Elizabeths* goedertierenheit om zulks te bestaan, en het blykt niet aan de tekenen van zo eene gematigheit dat men de *klaauwen van de leeuwinnē* kan bemerken.

Men bevondt, dat de Raadt van de koninginne ten naaste by de zelve genegenheit hadt, als de Roomschegezinden, ten opzichte van de twistredenering tusschen beide de partyen. Dus wierdt het besluit als met eendragtigheid daar toe genomen, en wanneer de prelaten zich bereidden tot de gesprekhouding over de vyf artikelen, in hun verzoekschrift uitgedrukt, hadt de koningin reeds vast geselt, dat het zelve zou gehouden worden in de abdykerk van Westmunster. Zommigen zeggen, dat de zegelbewaarder het aan *Bonner*, die het verzoekschrift van de geestelyken overleerde, te kennen gaf: doch volgens anderen wierdt de voorslag daar van in den vollen Raadt gedaan, daar de aartsbisschop van York nog tegenwoordig was. Hy nam het zelve aan, na alvorens met zyne amptgenoten daar over gesproken te hebben, en men kwam overeen, dat het twistgeding zou geschieden tusschen negen personen van weërzyden.

Men bragt het zelve alleen tot drie artikelen, waar van het eerste met deze woorden was uitgedrukt: *Of het niet slydt met Gods woordt, en het gebruik van de eerste kerke, zich van eene bet volk onbekende tale te bedienen, het zy in de openbare gebeden, het zy in de bedieninge der Sakramenten.* Wy spreken van de twee andere niet, om dat zy in de gesprekhoudingen niet ter onderzoek gebragt wierden. Men besloot, dat het twistgeding by geschrifte, en niet mondeling zou geschieden. Dit was om de scheldredenen te vermijden, waar mede deze vergaderingen doorgaans eindigen. Hierom was het ook dat het wederantwoordt niet wierdt toegestaan. Men hadt de wederzydsche redenen, zo als zy op het papier waren gestelt, slechts te lezen, en na de lezing de schriften te verwisselen. Men deedt de eer aan de Roomschegezinden van hen te verzekeren, dat men hen den rang, dien zy als nog in de kerk hielden, zou laten behouden, en dat zy eerst zouden verschynen.

Op het gerucht, dat zich van eene zo plegtige gesprekhouding verspreid hadt, kwam 'er van alle kanten een ongemeen groot getal van personen van allerlei staten toelopen. Het gansche Huis der gemeenten begaf zich derwaarts; dat van de groten insgelyks, en men wachtte met ongeduldt de opening van de zittingen van eene vergadering, die de zegepraal van den eenen of den anderen Godsdienst stont uit te wyzen. Doch men was zeer verwondert, toen de Roomschegezinden het twistgeding behendig ontweken, en op een streek bedacht waren om het te doen mislukken, waar in zy slaagden. Zy hadden gemerkt, dat 'er hunne eer aan hing, hunne leer te wagen met lieden, die zy voor ketters hielden. Zy bezeften daarenboven, dat zy door dezen stap de opperhoofdigheit van de koninginne, die in gene andere gelegenheit met meerder luister zou verschynen dan in deze gesprekhouding, waar

toe ze last hadt gegeven, gezag zouden byzetten. Zy zagen dan wel, dat zy zich in eene grote zwarigheit hadden ingewikkelt: het kwam 'er op aan om 'er zich uit te redden. Zie eens op wat wyze zy het stuk aanleiden. De bisschop van Winchester, het woordt nemende uit name van zyne aanhangeren, zeide, in plaats van het geschrift hunner redenen voor te lezen, waar mede de gesprekhouding moest beginnen, dat dit geschrift, in het bevel van den Raadt bedrogen zynde, nog niet gereed was; maar dat Doctor *Cole* hunne gedachten zou verklaren. Zy meenden, dat men hunnen voorslag zou weigeren, het welk de gesprekhouding moest in duigen doen vallen, dat zy zochten; of dat men den zelve aannemende, zy niets op de tafel zouden laten, dat hen t'eeniger tydt mogt tegengeworpen worden. Hun geschrift hadt gebleven, maar hunne redenvoering liet geen spoor achter zich, vervliogende met den klank der woorden in de lucht.

Zy wierden echter bedrogen. Niettegenstaande alle hunne omzichtigheden vondt *Parker* het middel een affchrift daar van te verkrygen\*. Het liep ganschelyk over het eerste van de drie artikelen, en behelsde, *Dat de kerk de order, door de Schriftuur vastgestelt, om den Godsdienst te plegen in eene aan het volk bekende tale, hadt kunnen veranderen, gelyk zy verscheide andere dingen zonder het gezag van de zelve Schriftuur hadt verandert, waar van zy verscheide voorbeelden bybragten.* Zy hielden vervolgens voor scheurmakers de genen, die zich niet wilden schikken naar de Roomsche kerk, in de verkiezinge, die de zelve gedaan hadt van de Latynsche tale, en namen daar uit gelegenheit de onheilen aan te wyzen, de welke door de scheuringe in Vrankryk, Spanje en Duitfchlandt waren veroorzaakt. Eindelyk spraken zy het gebruik van de gemene talen tegen om deze reden, dat zy kunnen veranderen, en dat de Godsdienst altoos de zelve moet wezen, en de tegenwerping voorkomende aangaande de onwetentheit des volks, het welk in eene tale, die het niet verstondt, ook niet gesicht kon worden, zeiden zy, dat de kerk hare leeraars hadt om het zelve te onderwyzen, en dat elk ten anderen zich in zyne byzondere Godsdienstige oefeningen van zyne moedertale kon bedienen. Dit waren kortelyk de redenen van de Roomschegezinde Godgeleerden, die *Cole* in eene uitvoeriger redenvoeringe verklaarde.

Opgehouden hebbende te spreken, zeide de zegelbewaarder, die voorzitter in de byeenkomst was, of daar van het bestier hadt, aan de Protestanten, dat zy de lezing van hun geschrift konden doen, tot antwoordt op de redenvoeringe, die men uitgesproken hadt. Alstoen deedt *Horn*, die het woordt voerde, een kort gebedt, om Godt te bidden om den bystandt van zynen H. Geest; verklaarde, dat zyne amptgenoten en hy zich onverbrekelyk zouden houden aan de waarheit, volgens het woordt Gods, en las het geen zy op het papier hadden gebragt. Dewyl het 'er op aankwam te bewyzen, dat men zich in de kerk moet bedienen van eene voor het volk verstaanbare tale, hadden de Protestantfche leeraars tot een grondslag hunner bewyzen genomen het XIV hoofdstuk van den eersten Zendsbrief aan de Corinthers, alwaar *Paulus* het vraagstuk uitvoerig en met voorbedachtheit verhandelt. Zy be-  
weerden, *Dat de sichtig van het volk, die de Apostel aanbeveelt, niet kon geschieden in eene kerk, alwaar men zich in de verrechtiginge van den Godsdienst van eene onbekende tale bediende.* Zy bekrachtigden hunne redenen met het getuigenis  
der

Geschrift der eersten. \* Zie de Verzameling van *Barnet* achter het II Deel van zyne Hist. der Hervorminge in Engelandt, bladz. 309 enz.

Antwoordt van de anderen.

Openbare twistredeneringen tusschen de Papisten en de Protestantfche geestelyken.

egen-ting oms-tinde-laten.

Hay-ward, amb-ten, Hey-n, Bar-st.

Maart.



1559- der oude Liturgien, en met eene duidelyke plaats uit Basilius, de welke vermaant te overdenken alle de woorden der Psalmen, die men in de kerk zong. Zy eindigden met eene ernstige vermaninge om het bevel van Paulus te gehoorzamen, en weder tot het gebruik der eerste Christenen te komen, zonder de bedreigingen van eene scheuring te vrezen, die alleen kon geweten worden aan de genen, die zich tegen een zo uitdrukkelek bevel, en tegen eene zo oude en in de zuiverheit van het Christendom zo heiliglyk betrachte gewoonte aankantten.

Deze redenering kwam den toehoorders, waar mede de zaal opgepropt was, beter voor dan die van Cole. De Hervormden gaven de zelve over in handen van den zegelbewaarder, omze tegen die van de Roomschegezinden, wanneer zy de zelve zouden overleveren, uit te wisselen. Mylord Bacon maande hen daar toe aan, het geen hen eene nieuwe verlegenheit baarde. Eene tweede uitvlucht redde hen daar uit, en brak eindelyk de zamenpraak in het geheel af.

\* den 2 April. Uitslag van deze gesprekhou-lingen.

Men vergaderde den volgende maandag\*, en de zegelbewaarder de Roomschegezinden gedrongen hebbende hun geschrift over te geven, verzochten zy alvorens, dat hen het wederantwoordt mogt worden toegestaan. Mylord Bacon hieldt zich aan het reglement van den Raadt, die het niet toeliet. Toen wraakten zy het gene Cole gezegt hadt, en gaven voor, dat zyne redenering enkel door hem verzonnen was; dat hyze voor de vuist hadt gedaan, vervoert zynde door het vuur van zyne verbeeldingen, en dat dit geenzins het besluit van eene algemene raadpleginge was. Men nam geen acht op dit ver- toog, en men porde hen aan tot het tweede punt over te gaan. Zy moesten 'er dan een anderen draai aan geven om zich van de zake af te helpen. Zy wilden, dat het voordeel gevonden wor- dende voor de genen, die het laatst spraken, ten minste zou verdeelt worden: zo dat zy het eerst begonnen hebbende, de Hervormden op hun beurt moesten beginnen. Men wierp hen nog- maals tegen het besluit van den Raadt, die de twistredenering geregelt hadt; men wierdt hef- tig van beide kanten, en scheidde zonder het eens te kunnen worden, om dat de Roomsche- zinden daar toe niet wilden verstaan.

Zy hadden hun besluit genomen, en wilden 'er niet van aftappen. Daar was niemandt dan *Feknam*, de welke betuigde gereed te wezen zyne kerk te verdedigen, byaldien zyne amptgenoten hem niet verlieten. De anderen zeiden, dat de Roomsche leer, door zo vele kerkvergaderin- gen gestaakt zynde, niet wederom kon beschaaft worden dan in eene uit geestelyke rechtters be- staande kerkvergadering. De bisschoppen van Winchester en Linkoln gingen zo verre, dat zy met hevigkeit uitriepen: *Wanneer zal men eene vaste en zekere grondstelling van geloof heb- ben, indien het altoos geoorlooft is daar over te re- dentwisten? Weet men niet, dat de Godsdienst in de verschillen de kroon volgt, en dat die van het hof altoos de heerschende is?* Zy lieten hunnen yver nog verder uit, en dreigden de koningin en haren Raadt in den ban te doen. Dit was de oorzaak, dat men hen naar den Tour zondt. De anderen, gematigder zynde, vergenoegden zich met te zeg- gen, dat het zodanig eene vergadering niet toe- kwam over diergelyke stoffen te handelen, en dat men de beslissing daar van by den opperkerk- voogdt moest zoeken.

Dus eindigde de gesprekhouwing met veel ver- warring en weinig vrucht. Ieder party pree- sich zelve, en klaagde over de andere. De

Hervormden meenden hunnen triomf te vinden 1559. in de uitvluchten van hunne tegenstrevers. Zy deden ook gelden de billykheit en gematigheit, die zy in de twistredenering hadden laten blyken; een gedrag, dat rechtdraads aanliep tegen het gene, dat men in diergelyke gelegenheden onder de regering van Maria gehouden hadt. Zy klaagden teffens over den handel der prelaten, die zy beschuldigden van twistgierigheit en kwa- de trouwe. Deze in het tegendeel klaagden over den dwang, dien men hen wilde aandoen om over slossen vanden Godsdienst te zint wiften, in de tegenwoordigheit van een volk, dat 'er geen begrip van hadt, vooringenomen zynde tegen des zelfs verborgenheden, en gereed om de geestelykheit, die het haatte, smaadheit aan te doen. Zy voegden daar by, dat men hen tot rechter van het verschil hadt gegeven een we- reldlyken, en een van de grootste vyanden van de Roomsche kerke. Hier mede meenden zy Mylord Bacon, wiens voorzitterschap in de ver- gadering hen meer kwelling hadt veroorzaakt dan al het overige, willende, dat het alleen den geestelyken toekwam zodanig eene plaats te bekleeden: als of *Kandidiaan* geen voorzit- ter was geweest in de kerkvergadering van Ephezen van wegens keizer *Theodosius* den Jongen †, die hem, volgens zynen kreitsbrief, aan de aartsbisschoppen geschreven †, hadt aan- gewezen: zonder van andere concilien te spre- ken, daar de keizers hunne afgezondenen ge- had hebben.

Ondertusschen vervolgde het Parlement zyne zittingen, besloten hebbende de zelve niet te eindigen, voor dat het den Godsdienst eene vaster gesteldheit hadt gegeven, dan de gene was, waar in de zelve zich toen bevondt. De uitslag van de gesprekhouwinge moedigde bei- de de Huizen aan, en men maakte eene wet om de eenparigheit in den Godsdienst vast te stellen. Men stelde zich tot een voorschrift voor den kerkregel van *Eduard*; en op het bericht van de gevolmachtigden, die benoemt waren den zelve na te zien, besloot men zich daar naar te schicken. Doch de koningin be- geerde, dat men eenige verandering zou ma- ken in het artykel van het Nachtmal. Zy was altoos bedacht om de Engelschen omtrent dit gewigtig leerstuk te vereenigen. Met dat oogmerk verzochtze de gevolmachtigden de uit- drukkingen dervoegen te schicken, dat zy het gevoelen der Hervormden vaststelden, zonder rechtdraads tegen de lichamelijke tegenwoordig- heit aan te lopen, de zelve als een bespiegelend ge- voelen aanmerkende, wanneer zy met geen ge- volgen van aanbiddinge verselt was. De gevol- machtigden hadden deze inschikkelykheit voor haar, en men nam uit den kerkregel van *Eduard* de instellingen, die al te uitdrukkelek de licha- melyke tegenwoordigheit van het vleesch en bloed van *CHRISTUS* in het Sakrament ver- oordeelden. Het werk dan dus geschikt zynde wierdt aan het Huis der groten overgelevert: doch de gemeenten vertoonden in den zelve tydt een nieuw ontwerp om den kerkregel der Her- vormden te herstellen, niet te vrede zynde met het gene, dat men hadt opgestelt. *Heath* nam daar uit gelegenheit om de veranderingen te wra- ken, de welke men in de oude geloofsliere, met die van *Eduard* weder te doen gelden, trachtte in te voeren. Hy beschuldigde *Cranmer* en *Ridley* van oneenparigheit omtrent het artykel van de lichamelijke tegenwoordigheit, sprekende ech- ter van den laatsten met eerbiedt, als vanden ge- leerdfsten man van zynen aanhang. Hy klaagde over

† in het jaar 432. † den 9 November des jaars 430. Het Par- lement heeft den kerk- regel van *Eduard*.

De zeive wordt door de Room- sche kerk- voogden tegenge- sproken.



1559. over het veranderen der kerken, over het vernielen der beelden, en over de smaadheden, den Roomschen Godsdienst aangedaan, dien men, gelyk hy zeide, op de toneelen ten toon stelde. De bisschop van Chester ondersleunde hem, en den nieuwen dienst, die de offerhande van de Missie en de aanbidding van de hostie verwierp, tegensprekende, drong hy de noodwendigheid aan van den ouden op te volgen. Hy zeide, dat noch overigheid, noch Parlementen zich met kerkelyke zaken moesten bemoeien, en dat het onderzoeken van de geloofsartykelen alleen toekwam aan de kerkvergaderingen. Hy voegde daar by, dat hy vry uit sprak, zonder te vrezen van zich in gevaar te stellen om eene lere, die hem dierbaarder was dan zyn leven. *Fecknam*, abt van Westmunster, voegde nieuwe redenen by die van de twee gezegde kerkvoogden. Hy roemde zeer hoog den tytel van Katholyke kerk, waar van de Roomsche in de bezittinge was, en de eeuwigdurende opvolging harer pauzen, waar toe hy de Engelschen, die 'er wilden afscheiden, wederriep. Deze redenen bleven niet onbeantwoord: doch om onze Geschiedenis niet te veel te bezwaren met verschilpunten, waar van men de omstandigheden kan zien by de kerkelyke geschiedschryvers, zullen wy alleen zeggen, dat de hervormers den ouden Godsdienst in zyne zuiverheit trachtten te herstellen, wel verre van een nieuwen in te voeren, en dat 'er voor het overige in de hervorminge, waar aan het Parlement gezamentlyk met de koningin ne arbeide, niets dan wettig te vinden was; niets, of het stemde overeen met het gene onder de koningen *Ezechia* en *Josias*\*, wier voetstappen deze koningin navolgde, geoeffent was.

\* of *Nichia*.

Men neemt geen acht op hun tegenzegen. \* de *Lords Marley, Stafford, Dudley, Wharton, Rich en North.* 1 den 19 April.

De koningin wordt gestelt in het bezit van de goederen van de oude geestelykheit.

Afzetting der Roomsche bisschoppen. † Deze wet wierde dooe Ja-

Dewyl deze laatste party zich alstoen de sterkste bevondt, woegen hare redenen zwaarder, en het Hogerhuis keurde het ontwerp, dat aan het zelve vertoont was, onaangezien de tegen sprake van de prelaten, van den marquis van Winchester, van den grave van Shrewsbury, van den burggrave van Montaignu, en van zes andere groten\*, goed †: zo dat 'er vastgesteld wierdt, dat de nieuwe kerkregel zou gelezen worden in alle de kerken des koninkryks, te beginnen op St. Jansdag van dit jaar, om aldaar van dien dagaf opgevolgt te worden, zonder een anderen te gebruiken. Dit bevel niets meldende van het plechtige der ordeningen van *Eduard*, en de vraag voorgekomen zynde nopens de leeraars, die volgens dit formulier geordent waren, ontstondt 'er zwaarigheid. De zelve hieldt echter niet lang tegen: het Parlement bedacht, dat dit plechtige met het begin der regering van *Eduard* by den kerkregel van dien vorst was gevoegt, en dat alzo de herstelling van het eene een gevolg van de wettigheid van het andere was.

Het Parlement bewilligde by een ander arrest, dat de koningin zou gestelt worden in het bezit van de goederen der bisdommen, naar mate dat de zelve kwamen open te vallen, mits datze de waardy daar van uitkeerde in tot het grondceen hereenigde tienden. De prelaten stelden zich daar tegen, en hadden veel mocite daar in te bewilligen. Dus was dit het werk der groten, de welke ook doorgaans aan dat soort van inkomsten het grootste deel hebben.

Men bevestigde de afzetting van de bisschoppen van de Roomsche gezindheit, die *Eduard* reets hadt doen afkondigen. *Maria* hadt hen, met de uitspraak van haren broeder te vernietigen, herstelt: *Elizabeth* vernietigde op haar beurt die van hare zuister; en het Parlement, met haar medewerkende, verklaarde, dat de veroor-

III Deel.

deeling van die onder de regering van *Eduard* afgezette prelaten wettig was. Lodanig waren de staatsverwisselingen van beide de Godsdiensten onder deze verschillende regeringen: doch wy zullen de veranderlykheit van deze verscheide uitkomsten door de wysheit van *Elizabeth*, die het geluk hadt van de hervorming op den ondergang van de andere party te grondvesten, wel haast zien eindigen.

Men stelde eene bill op\*, om de gehuude geestelyken, die onder de laatste regering uit hunne beneficien gezet waren, te herstellen: doch de afkeer, dien *Elizabeth* voor dit ontwerp liet blyken, deedt het zelve vervallen. *Sands* klaagt 'er over in een brief, welken hy dien aangaande aan *Parker* schreef: ondertuschen bleef de zaak steken, en wierdt in het vervolg niet weder aangeroert. *Parker* voor het overige was getrouwt, zo wel als verscheide andere geestelyken. Het strekte evenwel de koningin tot voordeel, en men weet niet waarom zy zich tegen de herstelling van de genen, die hare zuister hadt afgezet, aankante. Het is zeer waarschylyk, dat de achting, dieze voor den onghuuden staat hadt, haar deze gevoelens inboezemde, en datze zich zelve eenigermaten daar aan toegewyd hebbende, zich daar in iets zuiverder en een priester betamelyker verbeeldde dan in den gehuuden staat.

Ook is het onbekend, wat den goeden uitslag van een ander ontwerp, dat op het tapyt wierdt gebragt, en van eene grote nuttigheit scheen te wezen, verhinderde. Dit raakte de kerkelyke instellingen, waar van het ontwerp onder *Henrik* den VIII gemaakt, en onder *Eduard* voortgezet en tot volkomenheit gebragt was; zo dat 'er niet meer aan ontbrak dan de goedkeuring van het Parlement, en dat men het zelve openbaar maakte. De doodt van dezen jongen vorst belette het een en het ander, en het scheen, dat zulks voor *Elizabeths* regering bewaart wierdt. Men zag 'er echter de gansche uitvoering niet van. Wel is waar, dat het openbaar wierdt gemaakt; maar het Parlement maakte het niet autentyk, en gaf geen kracht van wet aan de instellingen. Het ontwerp daar van wierdt in het Lagerhuis gelezen, en na de tweede lezinge verworpen, zonder dat men het naderhandt weder op het tapyt heeft gebragt.

Voor dat het Parlement scheidde, stondt het de koningin een merkelyken onderstandt toe. Wy hebben gezien, met wat gematigheit de zegelbewaarder by het openen der zittingen zich daar omtrent verklaart hadt, en hoe de koningin aangaande die zake zich volstrektelyk verliet op de toegenegenheit van haar volk. De gemeenten, zeer voldaan zynde over eene zo strelende en gemeenzame wyze van handelen, gaven meer dan het hof hadt durven hopen. Onder de edikten, die men maakte om geldt te bekomen, wierdt het tonnegeldt ingevoerd, en de stuiver van de gulden op de koopmanschappen: men besloot, dat dit laatste standt zou houden zo lang de vorstin regeerde. Zo waar is het, dat de koninklyke macht nooit volstrechter is dan wanneer de zelve minder onbepaald schynt, noch hare geldmiddelen zekerder dan wanneer de liefde des volks daar zorg voor draagt.

Den 8 May begaf de koningin zich omtrent twee uren namiddags naar het Parlement, en nam aldaar hare plaats met de zelve plechtigheden als by het openen van de zittingen. Zy wierdt door den spreker der gemeenten begroet, die haar verzocht hare toestemming tot de akten te geven, en gunstelyk aan te nemen de vrywillige gift, die hare onderdanen haar deden, als een

1559. *edus* den 1 ingetrokken.

Bill aangaande den onghuuden staat der geestelyken. \* Dus noemt men al wat voorgeslet is om tot eene wet gemaakt te worden.

De koningin wordt een onderstandt toegestaan.

De koningin komt in het Parlement.

C

getui-

1559.

in het jaar 432. den 9 November des jaars 430. Het Parlement herstelt den kerkregel van *Eduard*.

De zelve wordt dooe de Roomsche kerkvoogden tegengesproken.



1559. getuigenis van hunnen yver, en eene erkentenis voor de zorgen, die hare Majesteit met zo veel onvermoeidheit ten nutte van Staat en kerke aanwendde. De zegelbewaarder antwoordde den spreker der gemeenten, en bedankte het Parlement uit name van de koninginne, die hare be-willing gaf tot de akten; waar na het Parle-ment scheidde.

Zodanig waren de zittingen van het eerste Parle-ment, het welk onder *Elizabeth* wierdt gehouden. De Godsdienst van *Eduard* wierdt aldaar herstelt, en die van *Maria* genoopt te wyken. Alles ging daar voor het overige vreedzaam toe. Het hof eindelyk vergenoegt zynde, was het volk het niet minder. Niemandt dan de Roomsche geestelykheit morde daar over. De bisschoppen, die zich tegen de opperhoofdigheit van de koninginne hadden angekant, weigerden in het vervolg daar omtrent den eedt te doen. Men zondt hen een bevel van zich daar aan te onderwerpen, nevens het formulier van den eedt, dien men hen afvorderde. De zelve luidde aldus: *Ik verzeker en betuige in myn gewisse, dat ik de koninginne erkenne voor opperste bestierster van Engelandt, en van hare andere landen en domeinen, zo wel in het geestelyke, als in het wereldlyke, en dat geen ander vromd vorst, persoon, prelaat, staat, of mogendheit in dit koninkryk inderdaadt, of met recht, heeft eenig rechtsgebiedt, macht, heerschappy, voorrang, kerkelyk of geestelyk gezag. Derhalven zweer ik af alle vromde mogendheden, rechtsgebiedt, heerschappy en gezag. Tegen dezen eedt is het, dat de genen, die de hekelachtige Geschiedenis van *Sanderus*, waar in dit formulier met de zelve uitdrukkingen gevonden wordt, vervolgt hebben, zo veel gerucht maken. De gematigde Roomschegezinden vonden geen zwa- righeid, gelyk de schryvers toeltaan, den zelve af te leggen: de straffe, of, naar hun zeggen, de verlichte weigerden het. Zy meenden, zeg- gen deze schryvers, dat het de zelve eedt was, die door *Henrik* den VIII was opgelegd, en dat de verzachting in de woorden de natuur van de zaak niet veranderde; dat men het woordt *bestierster van de kerk*, de koninginne toegekent, gezet hadt in plaats van *opperhoofd*, welken tytel *Henrik* aannam; twee verscheide uitdrukkin- gen in schyn, doch de zelve inderdaadt, en een strik voor de eenvoudigheid der genen, die zich daar mede wilden laten bedriegen.*

Zy bedrogen zich zelve. De koningin nam den tytel van bestierster van de kerk, gelyk zy zeggen, niet aan, maar dien van opperbestierster in de uitgestrektheit van hare staten, het zy in wereldlyke, of in kerkelyke zaken. Zy liet het bestier van de kerk aan de prelaten over: doch zy meende, dat de prelaten hun rechtsge- biedt niet moesten oeffenen dan onder haar ge- zag, en niet onder dat van eene vromde mogend- heit. Dit verklaardeze uitdrukkellyk in het be- velschrift, het welk in handen van gevormach- tigten wierdt gestelt, die men benoemt hadt tot het doen afleggen van dezen eedt. Zy betuigde daar in niets te vorderen, dan het geen de kei- zerlyke kroon van Engelandt van alle tyden hadt toebehoort, namentlyk, eene volstrekte macht over alle hare onderdanen, en het recht van de zelve onmiddelyk onder het gezag van Godt te regeren, zonder dat eenige andere mogendheit het zelve recht in Engelandt kon eischen. Wy hebben ons wat breed over dit stuk uitgelaten, hoewel het eer tot de kerkelyke Geschiedenisse dan tot de gene, die wyschryven, schynt te behoren: maar dewyl de eedt van opperhoofdigheit van *Elizabeth* de oorspronk, of het voorwendfel was

van alle de bewegingen der aanhangers van den 1559. paus onder hare regering, hebben wy geacht de omstandigheden daar van te moeten bybrengen. Voor het overige kan men ligtelyk bemerken, waar de verbytering van daan kwam, en of men het op een met zo veel klaarheit uitgedrukten eedt moet schuiven, of op de genen, die wei- gerden den zelve af te leggen, onder voorwend- telen, voor welke deze uitlegging geen plaats meer overliet. Het verschil wel ingezien zynde, loopt het zelve ganschelyk over de vorderingen der pauzen. Wy laten ons niet in daar over te zin- twiiten: het is het werk der oppermachtigen te oordeelen, of de aanhangers van deze vromde mogendheit getrouwe verdedigers kunnen zyn van de hunne.

Alle de pogingen der koninginne om den te- genstandt der hardnekkigen of schroomachtigen te boven te komen waren vruchteloos, en de prelaten bleven onverzettelyk by hun besluit. Niemandt was 'er dan *Kitchin*, bisschop van Landaf, die geen zwa- righeid maakte te gehoorzamen. Het is die gene, waar van *Sanderus* spreekt onder de regering van *Maria*, en wiens onderwerping hy in dit geval als eene straffe Gods aanmerkt, ter oorzaak van de vromdigheit, de welke hy be- toont hadt, wanneer hy in gebreke was gebleven den paus de eerbiedt te bewyzen, de welke de andere prelaten hem bewezen hadden by gele- genheit van hunne wederbevoegtmakinge, gelyk wy op zyn plaats gezegt hebben. Byna alle had- den zy de kerkelyke opperhoofdigheit van *Hen- rik* den VIII bezworen. *Heath*, aartsbisschop van Jork, *Tonsal*, bisschop van Durham, en *Thirlebi*, bisschop van Ely, waren van dat getal. *Tonsal* hadt zelis krachtig voor dit gezag ge- schreven, en alle drie hadden het zelve in den persoon van *Eduard* erkent: doch onder de vol- gende regering van gevoelen verandert zynde, itelden zy het zich tot een punt van cere, stand- vastigheid voor hun laatste gevoelen te laten blyken. Hoe inschikkelyk de bisschop van Ely voor *Henrik* en *Eduard* geweest was, meende hy de stand- vastigheid, waar van hy in deze gelegenheit betui- ging deedt, schuldig te zyn aan de cere van zyn gezantschap van Italië, waar uit hy onlangs te rug was gekomen, en in het welke hy den Room- schen stoel van wegens wylde koninginne pleg- tig hulde hadt gedaan. Het is de zelve *Thirlebi*, die de ontwyking van *Cranmer* op eene zo medely- dende en van de wreedheit afwykende wyze hadt bygewoont. *Tonsal* was niet minder zacht- moedig, en men geeft hem dit getuigenis na, zo wel als *Heath*, dat zy beide gedurende de ge- weldplegingen van *Maria* en hare geestelykheit zich aan een zyde hebben gehouden. Deze drie kerkheeren begeerden toen gelyk gestelt te wor- den met de anderen in de weigering van den eedt van opperhoofdigheit: doch de koningin onders- cheidde hen in de straffe, die zy verplicht was daar over te doen. Onder eene andere regering zou men gevoeliger geweest zyn over hunne dadely- ke ongehoorzaamheit, dan acht genomen heb- ben op het voorledene: *Elizabeth* wilde liever een tegenwoordigen mislag vergeten, en alleen hun voorleden gedrag indachtig wezen. Zy wierden inderdaadt nevens de anderen in de ge- vangenis gebragt: doch zy bleven daar niet lang in. Men deedt 'er hen uit gaan, en *Heath* leefde na dien tydt in eenzaamheit op zyn lust- huis in de provincie van Surrey, alwaar de ko- ningin hem de eer deedt van hem menigmaal te bezoeken. *Tonsal* en *Thirlebi* kregen huisvesting by *Parker*, die met hen het paleis van de aarts- bisschoppen van Kantelberg verdeelde. Men roemt

Formulier van den eedt der bisschoppen aan de koninginne.

Gedrag der Roomsche bisschoppen.



1559. roemt de natuurlyke edelmoedigheid van *Heath*, die ten anderen in de beschaafde letteren bedreven en tot staatszaken bekwaam was. Getuige daar van de verkiezing, die *Maria* van hem deedt tot kancelier. *Tonstal* hadt den roem, dat hy eene uitgestrekter en beschaafder letterkunde bezat; daarenboven was hy berucht door zyne ampten en onderhandelingen binnen en buiten het koninkryk, een verdediger van de rechten van *Henrik* den VIII, en de schryver van den briefaan den kardinaal *Polus* tegen de onrechtvaardige bezittingen der pauzen. *Thirlebi* was zachtmoediger, en hadt meer behendigheit in het redder der zaken dan kloekmoedigheid om daar van het gewigt te onderschragen. Zyne gezantschappen te Rome en handelingen in het met Vrankryk geslotene vredestraktaat zyn blyken van zyne bekwaamheit. *Heath* leefde nog eenige jaren na dat hy was afgezet, en stierf gerustelyk op zyn luffhuis. De twee anderen eindigden hun leven in het paleis van Lambeth, werwaarts zy alleen verbannen waren, om het overige van hunne dagen aldaar op eene eerlyke wyze door te brengen, genietende daarenboven eene volkome vryheit.

Hoe zy door het hof gehandelt worden.

Men ontsloeg ook de andere bisschoppen uit hunne gevangenis, behalven *Bonner*, *White*, en *Watson*, bisschoppen van Londen, Winchester, en Lincoln, drie kwalyk gezinde prelaten, en waar van de twee laatste de koningin nog zeer kort geleden met den ban gedreigt hadden. Men weet wat de eerste was: hy muntte uit onder *Henrik* den VIII door zyne gezantschappen by den keizer, paus en koning van Vrankryk, door zyne oplopendheit onder *Eduard*, en door zyne wreedheden. Aangaande *White* en *Watson*, zy wierden voor geleerde mannen gehouden, boven al in de Schoolfche Godgeleerdheit: doch deze netelige wetenschap hadt hunnen aardt verbittert, en het zy het daar een uitwerkfel van was, of dat het uit hunne gesseldheit voortkwam, zy waren fufachtig, zwaarmoodig en verdrietig. By *White* was echter minder hardigheid: ook hadt hy meer neiging voor de wetenschappen, die den geest vervrolyken, en maakte redelyk goede Latynfche vaarzen. Op deze drie kerkvoogden was het dat de straf viel wegens de ongehoorzaamheit van alle de weigeraars. Men vergenoegde zich evenwel met hen slechts gevangen te houden; eene behandeling, zeer verschillende van die, de welke de Roomsche geestelykheit *Cranmer*, *Ridley*, *Latimer*, *Hopper*, en zo vele andere Protestantfche geestelyken hadt doen lyden: ook verzuimt de Geschiedenis niet, in de vergelyking, die ze maakt van twee zo tegenstrydige regeringen, den onderscheiden aardt van de twee Godsdienften aan te merken, die van *Maria* niet dan moordt inboezemende, en die van *Elizabeth* alleen tot zachtheit en tot het vergeven van geleden hoon overhellende. Daar zyn echter vericheiden, die willen, dat de koningin *Bonner* tot een voorbeeld van hare rechtvaardigheid hadt moeten stellen: doch zy wilde veel liever een voorbeeld van hare goedertierenheit van hem maken. In plaats van hem in rechtters handen over te leveren, die hem ter doodt zouden veroordeelt hebben, om dat hy door zyne al te wrede vervolgingen de wetten hadt overtreden, ontweekte behendig de rechtsvorderingen, die de nabestaanden van de genen, die hy met zo veel ontmenschheit ten vure hadt gedoemt, daar over deden: eene pryswaardige goedertierenheit, om dat de zelve niet alleen betrof de verongelykin- III Deel.

gen, de natie in het algemeen, maar de koninginne zelve in het byzonder aangedaan, wier hoofdt die bloeddorstige karel meer dan eens geëficht hadt.

Wat de andere prelaten belangt, deze wierden in vryheit gestelt. Zy hadden verlof in het koninkryk te blyven, of 'er uit te gaan: doch zy en de anderen wierden afgezet. Deze straf volgde natuurlyk uit de weigering van den eedt te doen. *Patin*, *Scot* en *Goldowel*, bisschoppen van Worcester, Chester en St. Azaph, wilden liever vertrekken. Hen volgden *Mylord Morley*, en de ridders *François Englefield*, *Robert Peckham*, *Thomas Shelley*, *Johan Gage*, en eenige anderen. Daar waren ook kloosterzusters, die hen gefelschap hielden. De koningin stontt hen allen de zelve vryheit toe, door een zeer verschillend gedrag van dat van *Maria*, die het den Protestanten hadt geweigert. *Bourn*, bisschop van Bath en Wels\*, *Chriftopherfon*, bisschop van Chichester, nevens *Bain*, *Ogletorpe*, *Tuberville*, en *Pole*, bisschoppen, de eerste van Lichtfield, de tweede van Carlile, de derde van Excefter, en de vierde van Peterboroug, als mede *Feknam*, abt van Westmunster, namen een besluit in hun vaderlandt te blyven, daar hen vryheit van gewiffe en de vreedzame bezitting van hunne goederen vergunt wierdt. De eerste hadt de achting van zyn bisdom verkregen; de tweede was in het Griekfch bedreven, en hadt *Eusebius* en *Philo* in het Latyn overgezet; getrouwelyk, zeggen zommigen, anderen met het vooroordeel van eenen voor zyne party zeer driftigen schryver. Men geloof, dat zyne doodt deze verwifeling was voorgekomen, en dat hy zelfs voor *Maria*, of zes weken daar na, stierf. *Bain* ging voor den hersteller van de Hebreufche tale, waar in hy te Parys onder de regering van *François* den I hoogleeraar was geweest. De Geschiedenis meldt den lof der anderen niet, uitgenomen dien van *Feknam*, wiens geest, geleerdheit en liefdadigheid zy pryft. Deze leefde in zeer veel achting, en stierf in een hogen ouderdom †. Hy leed geen andere straf, wat de Vervolger van *Sanderus* † in het jaar 1585.

\* of van de Bide en Fonteynen.

De bevelen, waar mede men hen belastte, wierden op het einde van de maandt Juny gereed gevonden. Een eenig artykel hadt de opmaking daar van eenigen tydt tegengehouden, namentlyk, dat van de beelden. Wy hebben reets gefproken van de neiging der koningin om die te behouden, het zy ze de zelve bekwaam oordeelde om de Godsdienstigheid op te wekken, of als een middel beschouwde om de Roomfchgezinden en Protestanten zamen te vereenigen, en alle hare onderdanen in een en de zelve gemeenschap te zien, het welk ze hertelyk wenschte. Doch zy ontmoette zo sterke tegenkantingen van de zyde der Protestantfche bisschoppen en Godgeleerden, dat het haar onmogelyk was de zelve te boven te komen. Men ziet nog de vertogen †, die zy de vryheit namen haar over dat punt voor te dragen, en die zy haar smeekten ten goede te duiden, naar het voorbeeld van zo

† in het jaar 1585.

† in de Verzameling van *Bonner* achter het II Deel van zyne Hist. der hervorminge van Engal.

edrag  
er  
oom-  
the bif-  
hoppen,



1559.

vele Christen vorsten, de welke een gelyken yver in den mond hunner bisschoppen hadden goedgekeurt. Zy deden hier in deel nemen de nagedachtenis van *Eduard*, haren Godvruchtigen broeder, voor welken zy wisten dat ze eene byzondere liefde hadt, en die der eerste hervormers, de welke zy in achtung hieldt, haar verzonende, dat zy de beelden niet kon herstellen, zonder den roem van den eersten, die de zelve hadt doen wegnemen, als mede dien der anderen, de welke naar de afschaffing van de zelve met zo veel yver gestaan hadden, te bezwaken. Wat aangaat de redenen, waar op zy de onvermydelyke noodzakelykheit van deze afschaffing doen steunen, daar van zullen wy hier niets bybrengen: dit moet men in de byzondere Geschiednisse van de hervorming zoeken, behalven dat het geen, dat wy daar van onder de regering van *Eduard* hebben laten invloeden, voor eene herhaling zou kunnen doen doorgaan het geen wy 'er onder deze regering van zouden weten te zeggen, schoon 'er mogelyk wel iets byzonders in zou wezen. In den grondt komt het hier maar aan op het verbodt van de *H. Schrift*, het gezag van de oude kerkvaders, en op het gebruik van de eerste eeuwen des Christendoms; zo vele rechters, die, naar de Hervormden wilden, de beelden veroordelen. *Elizabeth* scheen 'er van overtuigt, en meende, dat deze redenen het moesten overhalen tegen eene genegtheit tot vergelyk, of al te staatkundige voorzichtigheit. Zy vernieuwde dan de kerkelyke wetten van *Eduard* den VI, en beval, dat de beelden uit de kerken zouden genomen worden. Mogelyk bemerkte ze, dat het geen zy in den beginne als een middel van vereeniging hadt aangezien, eene oorzaak van ergernisse en verstorninge zou wezen. Zy zag het volk zo heftig tegen deze gedenktekenen van de Roomsche kerk, dat het nauwlyks de bevelen van de gevolmachtigden afwachtte om de zelve af te breken, en in zommige plaatsen verbrandde men met de beelden de pronkgewaden der priesteren, de klederen, daar zy dienst meê deden, de kerkvanen, en de andere sieraden van den ouden dienst. De koningin styfde dan alleen een handel, dien ze niet hadt kunnen beletten, zonder de hervorming, die zy wilde bevestigen, te dwarsbomen.

Bevelen van de koningin aan de geestelyken.

Deze zwaarigheit weggenomen zynde, wierden de orders wel haast afgevaardigt. Voor eerst verboodt de koningin daar in de geestelyken, die priesters of diakonen waren, te trouwen, zonder verlof van den bisschop van het sticht, de goedkeuringe van twee wereldlyke stedehouders, en de bewilliging van de nabestaanden van de vrouwe. Dit was om voor te komen de aanstelyke onbehoorlykheit, die in zommige huwelyken van personen van dat karakter, onder de regering van *Eduard* aangegaan, gevonden wierdt; zo dat men minder dacht over de strafheit van het reglement te klagen, dan over het kwaad gedrag van de genen, die het noodwendig gemaakt hadden. Zy beval de kerkelyken zich te kleden naar de gewoonte van beide de hogescholen, en naar de graden, die zy daar in bekomen hadden. Dit strekte tot eene groter welvoeglykheit, om de geestelyken van de wereldlyken te onderscheiden, en om hen te waarschouwen zich zelve daar van te onderscheiden door een vroom en geregeld leven. Zy vermaande hare onderdanen den kerkdienst by te wonen ieder in zyne parochie; belastte de bisschoppen hen daar toe te verplichten, en ingeval van weigering de wederspannigen volgens de strafheit der wetten te handelen. Dit geschiedde aan den eenen kant om de God-

vruucht des volks aan te kweken, en aan den anderen om de ongeoorloofde vergaderingen te beletten. Zy verboodt den herbergiers en gasthouders gedurende den Godsdienst met opene huizen te zitten, of eenig ding uit te geven. Hier door belette ze de ontheiliging van den zondag. Zy verboodt alle personen beelden, of eenige andere gedenktekenen van bygelovigheit in hunne huizen te houden. Dus wachte ze, met deze voorwerpen van voor des volks oogten weg te nemen, de zelve alleenskers uit hunne herten.

Daar was een ander artykel, betreffende de verscheide straffen, die men alle de Hervormden onder de voorgaande regering om den Godsdienst, het zy door gevangnisse, ellende, of door de doot hadt doen lyden. De koningin beval, dat men daar van getrouwe gedenkschriften zou opstellen; dat men de redenen van hun lyden daar in zou aantekenen, en dat men ten dien einde de openbare Registers zou doorbladeren. Haar oogmerk was de gedachtenis van hun martelaarschap te behouden, en die van hunne beulen hatelyk te maken: een oogmerk, dat zyne uitwerking hadt, en het zelis nog hedendaags heeft. By deze reglementen was een verbodt gevoegt tegen het wederzyds gebruiken van de hatelyke namen van Papijt, ketter, scheurmaker, of Sakramentaris, en het drukken van eenig boek zonder privilegie. Door het eerste bevestigde de koningin de rust van hare onderdanen, en door het tweede belette ze, dat men hen door oproerige boeken tot opstandt bragt. Zy beval ook, dat de openbare gebeden en Litanien alle woensdagen en vrydagen in de kerken zouden gelezen worden; dat men gedurende het gebedt op zyne knien zou leggen, en zich buigen zo dikwils als de naam van *JESUS* zou uitgesproken worden. Dit geschiedde om de Godsdienstigheit des volks vuriger te maken, en om hen groter eerbiedt voor Godt, of een recht gevoelen van de Godheit van *JESUS CHRISTUS* door deze herhaalde tekenen van aanbiddinge in te boezemen, zonder echter dezen naam eene natuurlyke \*kracht of heiligheit toe te schryven.

\* Physiqu.

Achter deze bevelen volgde de verklaring van den eedt van opperhoofdigheit, zodanig als wy den zelve hebben bygebragt. Men roemde even zeer de wysheit en de goedertierenheit van de koningin, in den vlyt, dien ze aanwendde om alle dubbelzinnigheit weg te nemen, en in een soort van verdediging met haar volk te treden.

Hare leeraars sloegen den zelve weg in, en poogden de Roomschegezinden te winnen met hunne plegtigheden, zo veel zy het konden doen, na te volgen, zonder de zuiverheit van de hervorming te kwetsen. Daar van daan komt het, dat de Engelsche kerk een prachtiger dienst heeft behouden dan die der hervormde kerken in andere landen is, nevens eenige gebruiken van de Latynsche kerk: doch het gebruik daar van is onzondig, en hare gansche geloofsleer rechtzinnig. De Christelyke staatkunde van de koningin en van haren Raadt was van een gunstigen uitslag. Nauwlyks bemerkten de Roomschegezinden, dat men iets verandert hadt. Het volk, dat zich meer aan het uiterlyke vergaapt, dan acht geeft op de lere, byna de zelve sieraden aan de herders ziende, en den zelve toetsel in een gedeelte van den dienst, dacht niet om reden te vragen van het overige. Dus liepen de kerken vol van die van de eene en van de andere gezindheit, de welke zich ongevoelig vereenigden in den schoot van een zelve Godsdienst, en de Roomschegezinden maakten geen zwaarigheit het Avondmaal met de Protestanten te ontvangen.

De

Dienst van de kerk van Engelandt.



59.

\* pleyf-  
u.

Dienft  
an de  
erk van  
nge-  
ndt.







Alexandre Wolff pinx.

D. a. Goussier sculp.



1559. Wat macht de bezichtiging van de parochiale kerken gegeven wordt.

De koningin verselde hare kerkelyke bevelen met de volmachten en onderrechten, de welke ze den tot het bezichtigen der kerken afgeleide gevolmachtigden overgaf. Hare Majesteit vertoonde daar in de onvermydelyke verplichting, waar in ze zich bevondt, van zich te kwyten in de bestiering van hare staten, die haar van Godt waren aanbetrouwt; zorg te dragen voor den Godsdienst, en om den waren te herstellen, de gewigtigste plicht van hare koninklyke waardigheid. Dat zy tot uitvoeringe van dit Godvruchtige voornemen gevolmachtigden hadt benoemt; dat ze de zelve gezamentlyk, of twee van hen belaste naar den staat der in hun kwartier gelegene kerken onderzoek te doen. Vervolgens verleende ze hen de macht voor een tydt buiten dienst te houden, of af te zetten de geestelyken, die deze straf zouden verdient hebben, en hunne beneficiën aan anderen te geven; de hardnekkigen met de gevangenis of den ban te straffen; jaargelden op de kerkelyke inkomsten aan te wyzen ten behoeve van de genen, die daar vrywillig van waren afgegaan; kennis te nemen van de om den Godsdienst gevangen zittende personen; hen daar uit te ontfaan, en de Protestantische geestelyken, die *Maria* hadt afgezet, te herstellen. De op de kerkelyke inkomsten aangewezen jaargelden zagen op de geestelyken van de Roomsche kerk, die de zelve liever wilden laten varen dan de hervorming omhelzen. Dus wel verre van hen te vervolgen, gelyk hare zuster de hervormde geestelyken hadt gedaan, droeg ze in het tegendeel zorg voor hun onderhoud. Deze daadt van goedertierenheit, die de vyanden van haren Godsdienst en van haar eigen persoon uit de ellende redde, was ook een strek van hare fynste staatkunde. Hier door raakte ze de herten, zo ze de zelve niet veranderde; en de erkentenis, die zy daar over hadden, hielt hen ten minste in hunnen plicht, zo ze hunne toegegenheit niet tot haar trok.

Uitslag der bezichtigingen.

De onderzoekingen der gevolmachtigden slaagden beter dan het hof gedacht hadt. Zy vonden weinig of geen tegenstandt in het vaststellen van den hervormden Godsdienst door het gansche koninkryk. Men telde toen aldaar 9400 beneficiën, het zy biddommen, abdyen, of lager kerkelyke ampten. Alle omhielden den Protestantischen Godsdienst, uitgenomen vier bisschoppen, zes dekens, twaalf aartsdiakens, vyftien opperchoolvoogden, vyftig kanunniken, en tachtig parochiepriesters. De genen, die een groter getal stellen\*, zeggen, twaalf dekens, veertien aartsdiakens, zestig kanunniken, en honderd priesters; waar by zy nog voegen twintig bezorgers † van de verscheide faculteiten van Oxford en Cambridge. Wat 'er van zy, het was altoos een zeer klein getal van personen, die de Roomsche kerk bleven aankleven, in vergelyking van de genen, die de zelve verlieten. Doch deze triomf was den Hervormden zo voordeelig niet, als men hadt kunnen geloven. Zommigen van deze verlaters van de oude geloofsleere hadden zulks slechts uiterlyk gedaan, en bleven in hun herte Roomschgezind. Hunne huichelary ging zo verre, dat zy op een en den zelve dag genoten het Sakrament op de wyze der Roomsch-Katholyken, en op die der Hervormden, en dat een van die vermoede priesters op den zelve tydt het broodt van het Nachtmal volgens den nieuwen kerkregel aan de laatste uitdeelde, en gewyde hostien, die hy met zich hadt gebragt, aan de anderen; gelyk de geen, die *Sanderus* vervolgt heeft, ons bericht. Dit waren dan zo vele vyanden, die de hervormde Godsdienst in

\* Zie de *Critique van Illimur*.

† *Procureurs*.

zynen boezem voedde, te schromelyker, om dat zy zich dekten met den dekmantel van den zelve Godsdienst, daar zy ondertuffchen alle gereed waren het hoofd op te steken, en den cerilen, die zich zou aanbieden om den hunnen te herstellen, te volgen. De koningin en haar Raadt waren des niet onbewust; en om alle snode ondernemingen te verydelen, bevlytgde men zich om de openstaande setels met goede personen te vervullen. Men beschouwde de zelve niet alleen als de zulke, van welke het volk zyne onderwyzing ontfing, maar ook als zodanige, welker bescherming het zelve van noden hadt, indien het in zynen toeleg wilde slagen, zo weinigmaal als het oproer wilde verwekken. Het was dan hoognodig, dat die plaatsen alleen wierden bekleed door kerkvoogden, de welke het hof en den Godsdienst getrouw waren.

1559.

Thans kwam men weder tot de aanstellinge van *Parker*, dien men eindelyk noopte het aartsbisdrom van Kantelberg aan te nemen: doch deze zaak bleef door zyne weigering, waar in hy volhardde, stpende tot het einde van December. Hy hadt een zeer beweeglyken brief geschreven aan *Mylord Bacon*, in welken hy hem ernstig badt, deernis met zynen ouderdom en met zyne zwakheden te hebben; hem niet te belasten met een pak, dat hy niet kon dragen; hem in de gevangenis te doengaan, waar in hy besloten hadt zich liever te willen laten zetten dan bewilligen in het aannemen van een ampt, dat zo ver boven zyne krachten was. Hy raadde de koningin te gelyk, een bekwaam persoon daar toe te kiezen, haar vertonende van hoe veel aangelagenheit het was, dat deze plaats bekleed wierdt door een man van verdiensten. Onder de voornaamste talenten, die men in den zelve moest zoeken, merkte hy, boven den yver en de bekwaamheit, waar van hy niet sprak, om dat hy de zelve noodwendig voortonderfeldde, voor eerst aan eene waarachtige nederigheid. Dewyl 'er, zeide hy, in een prelaat niets meer te vrezen was dan de hoogmoedt en verwaandheit, de bron der nieuwigheden, die de hervorminge, byaldien zy t'eeniger tydt derust daar van kwamen te storen, schadelyk zouden zyn. By deze eerste hoedanigheid voegde hy de standvastigheid, altoos noodzakelyk, doch voornamentlyk in een tydt, dat de Godsdienst zulke schromelyke vyanden te bestryden hadt. Eindelyk wilde hy, dat de prelaat niet bevlekt ware met gierigheid, om dat de weldadigheid de ziel is van alle geestelyke deugden. Volgens deze beschryving meende de koningin zodanig een in hem zelve te vinden, en dat ze mogelyk die hoedanigheden in geen anderen zou ontmoeten, die ze zonder mistasting in dien leeraar ontdekte. Hy kreeg dan nieuwe bevelen om aan het hof te komen; en schoon hy de koningin dien aangaande een zeer ootmoedigen brief schreef, byna met den zelve nadruk als die aan den zegelbewaarder, het mogt niet helpen; hy wierdt eindelyk na alle aangewende pogingen overreed om te gehoorzamen.

Bevestiging van *Parker*.

*Camden*, *Heyin*, *Burns*.

Het verlof om te verkiezen\* wierdt naar Kantelberg in de maand van July overgezonden, en hy den 1 Augusty door het volle Kapittel wettelyk verkoren. De order tot de inwyding wierdt den 9 September verleent, en gezonden aan de bisschoppen van Durham, Bath en Wels, Peterboroug, Landaf, aan *Barlow*, en *Scory*: het geen doedt zien, dat *Toussal*, *Bourn* en *Pale* nog in het bezit van hunne biddommen waren. Mogelyk liet men hen daar in blyven, in hope, dat zy *Parker*, gelyk men begeerde, zouden inzegenen. Doch zy weigerden

\* *Le Con-ge d'airs*.



1559. deze eerbiedt of deze toegevendheit voor de bevelen van het hof. Men voegde deze ongehoorzaamheit by de andere, en weinig tyds daar na wierden zy afgezet. Hunne weigering deedt waarfchynlyk de inwyding van *Parker* uitstellen. De zelve gefchiedde op den 17 September door den dienst van *Kitchin*, bisschop van Landaf, *Barlow*, benoemden bisschop van Chichester, *Scory*, verkozen bisschop van Herford, *Coverdale*, die den tetel van Excester bekleed hadt onder *Eduard* den VI, *Holkins*, suffragaan van Bedford, *Johannes*, suffragaan van Thetford, en van *Bale*, bisschop van Ofleri in Ierlandt. Doch deze laatste weigerde, na dat hy uit Duitschlandt was te rug gekomen, alwaar hy zich vyf jaren als vluchteling hadt onthouden, zyn bisdom weder aan te vaarden, en vergenoegde zich met eene kanunnikdy in de kerke van Kantelberg. Allen waren voor het overige bekleed met een behoorlyk karakter tot de ordeninge van *Parker*, dewyl het zeker is, dat de Engelsche kerk meer dan 200 jaren voor de hervorming † zich in de wyinge harer prelaten onverschillig bediende van bisschoppen en onderstaande bisschoppen, of suffraganen, behalven dat beide de bisschoppen van Landaf en Ofleri hunne bisschoppelyke ordening door den dienst van Roomfchgezinde prelaten ontfangen hadden. *Parker* wierdt ingewyd in de aartsbisschoppelyke kapel, naar het voorschrift of ceremonieel van *Eduard* den VI, dat men gedurende de regering van *Elizabeth* opvolgde, uitgenomen het gebruik van den herderlyken staf den nieuwen prelaat in handen te geven. Men ziet nog heden de akte van deze inwyding onder de handschriften van *Parker* in het collegie van het Ligchaam van Christus van de hogefcholen te Cambridge\*, het welk den latter van die genen doedt vervallen, de welke zeggen, dat de plegtigheit in eene herberg in de straat Cheapfide † verrecht wierdt: eene vertelling, die zo belagchelyk als leugenachtig is, doch die de kwaadaardigheit van zommigen, en de ligtgelovigheit van anderen niet nagelaten hebben als eene waarheit gemeen te maken.

Wy hebben de aanstelling van dezen opperkerkvoogdt van Engelandt een weinig uitvoerig willen verhalen, om dat de ordening van het grootste gedeelte der geestelykheit van dit koninkryk daar betrekking op heeft. De Roomfchgezinden, die het verächtel van de herberg in de straat Cheapfide hebben aangenomen, stoffen daar op, en zeggen, dat de ordening van dezen aartsbisschop onwettig zynde, alle de andere, die hy zelf in het vervolg deedt, of door de genen, die hy geordent hadt, gedaan wierden, onwettig en krachteloos maakte. Doch wy hebben de belagchelykheit en valscheit van dit sprookje aangetoont; zo dat de vyanden van den Protestantschen Godsdienst zich te vergeeffch tegen de beroepinge van des zelfs herders uitsloven.

Na dat *Parker* was ingewyd, wydde hy *Grindal* tot bisschop van Londen, *Cox*, die aalmoezenier van *Eduard* den VI was geweest, tot bisschop van Ely, *Horn* tot bisschop van Wincheſter, *Sands*\* tot bisschop van Worcheſter, *Merrick* tot bisschop van Bangor, *Young* tot bisschop van St. David, *Bullingham* tot bisschop van Linkoln, en *Sewel* tot bisschop van Salisbry. Dit is de gene, die wy gezegt hebben dat zeer beweeglyke klagten deedt over de wreedheden van de Roomiche geestelykheit onder de regering van *Maria*, en waar van de Gefchiedenis van Engelandt spreekt als van eenen der Godvruchtighe en geleerdste prelaten van die eeuwe. *David's*

wierdt ingewyd tot het bisdom van St. Azaph, 1559. *Gueſt* tot dat van Rocheſter, *Berkley* tot dat van Bath en Wels, *Bentham* tot dat van Coventri en Lichtfield, *Alley* tot dat van Exceſter, en *Par* tot dat van Peterboroug. Zommigen † ontkennen de aanstelling van dezen laatste, en zeggen, dat het *Scambler* was, die *Polus* opvolgde. De koningin gaf het bisdom van Chicheſter aan *Barlow*, en dat van Herford aan *Scory*.

Men haafte zich zo niet met het begeven van de fetels van Jork en Durham, het zy in hope om *Heath* en *Tonſtal* te winnen, of uit eene byzondere achtting, welke het hof voor deze twee prelaten hadt. Toen men zag, dat 'er niets van hen te verwachten ſtondt, en dat het gevaarlyk was deze twee fetels open te laten, benoemde de koningin *Young* tot het aartsbisdom van Jork, werwaarts hy uit het bisdom van St. David in het begin van den jare 1561 wierdt overgebracht. Vervolgens wierdt *Bess* bisschop van Carlile, en *Downham* bisschop van Chetter gemaakt. Dus bekleedde men de fetels met Protestantſche bisschoppen.

Deze kerkheeren, zich in hunne bedieninge willende kwyten, en het geen de Raadt van hunne zorgen verwachtte beantwoorden, leiden zich voornamentlyk op drie zaken toe, die zy tot voltoojing van de hervorminge noodwendig oordeelden. De eerste was eene geloofsbelijdenis van de Engelsche kerk uit te geven; de tweede, aan eene nieuwe overzettinge van den Bybel te arbeiden, met aantekeningen over de plaatsen, die zulks van noden hadden; de derde, om reglementen te maken omtrent de geestelyke vierſcharen.

De geloofsbelijdenis kwam eerst in den jare 1562 voor den dag: doch de bisschoppen zonden by voorraadt een kort begrip van de voornaamste artykelen aan alle de genen, die beneficiën hadden, met bevel van de zelve ieder zondag na Paaschen en ieder zondag na St. Michiel in hunne parochiën te lezen. Zy moesten het zelve mede doen als zy van hunne kerkelyke ampten bezit namen. Dit was een kort begrip van de geloofsbelijdenisse, onder *Eduard* den VI in het licht gegeven, waar mede in alles overeenstemde de gene, die de bisschoppen van *Elizabeth's* regering in het jaar 1562 uitgaven, gelyk wy op zyn plaats zullen zien.

De overzetting van den Bybel was wel haast gereed, aangezien de zelve in den jare 1561 gedrukt wierdt. Deze vaardigheit zou ongelooſlyk voorkomen, indien men niet wiift de order, die daar in gehouden, en den vlyt, die daar aan beſteed wierdt. Men verdeelde het werk onder alle de bisschoppen, die ieder een zeker getal van gewyde boeken namen, om 'er de vertaling van te doen. Zy kozen andere perſonen, om hen in dezen arbeit te ondersteunen, en zich in verſcheide byzondere gefelſchappen, of kantoren\* verdelende, leide ieder der zelve zich met een onvermoeden yver op de overzetting, die het hadt aangenomen. Deze overzettingen gedaan zynde, vergeleken zy de zelve alle met malkander; en door alle de andere overzien zynde het geen in een kantoor gedaan was, floegen zy eindelyk de laatste handt aan dit gewigtige werk, waar van de uitgave terſtondt voor den dag kwam. Om de gedachtenis der overzetteren te behouden, en den dienst, welken zy de kerke gedaan hadden, te erkennen, drukte men de voorſte letters van den naam van ieder prelaat en van des zelfs bisdom aan het einde van dat gedeelte der boeken, waar van hem de overzetting was aanbevolen geweest.

Men

† Zie de Critique van Harmer.

† Plegtigheit van de ordening.

\* Zie de Verzameling van Barmer.

† eene grote straat te Londen.

Ordening van verſcheide Protestantſche kerkevoogden. \* of Sands.

† Zie de Critique van Harmer.

Geloofsbelijdenis van de Engelsche kerke.

Overzetting van den Bybel in het Engelsch.

\* Barmer; aux.



1559. Men toonde de zelve vaardigheid niet omtrent de wetten van het kerkelyk bestier, het zy men 'er met minder yver aan arbeide, of daar in groter zwaarigheden ontmoette. Zelfs kwam 'er gedurende Elizabeths regeringe niets volkomentlyks van voordien dag. Men gaf 'er eenige uit in den jare 1571, en men voegde daar in den jare 1597 nog een groter getal by: doch het was eerst in den jare 1603, in het begin der regering van Jacobus den I, dat men 'er eene omstandige verzameling van zag. De bisschoppen klagen niettemin nog tegenwoordig, dat dit gedeelte van de hervorminge gebrekkig is, en dat men het bestier van de kerke van Engelandt niet weder in handen van de geestlyken gestelt heeft. De grondregels van staatkunde sryden mischien hier tegen, en men ziet selden de wereldlyke macht omtrent dit stuk in eene volkome eenigheid met die van de geestelykheit.

Zie daar op wat wyze de hervorming, die Eduard hadt ingevoerd, en die Maria meende onder den voet gemeten te hebben, door Elizabeth, zonder geweld te gebruiken, herstelt wierdt. De Roomschegezinde vorsten schreven ondertuschen aan haar tot begunstiging der Engelschen van hunnen Godsdienst, voor welke zy van haar verzochten kerken, de welke van die der Protestanten mogten afgecheiden zyn. Het antwoordt van de koninginne was, *dat de Roomschegezinden van haar koninkryk ongelyk hadden over het ryksbestier te klagen; dat de meesten van hen, voornamentlyk van die genen, die openbare bedieningen hadden gehad onder Henrik den VIII en onder Eduard den VI, de leer van de Engelsche kerk, zodanig als men de zelve thans weder invoerde, beleden hadden; dat sommigen zelfs die lere van hunne predikstoelen, en anderen door hunne schriften verdedigt hadden; dat hunne wispelturigheid of onbestendigheid dus onvergeeflyk was, wanneer zy onder hare regering blyken gaven van een geheel ander gedrag.* Zy voegde daar by, *dat ze hen niettemin gunstelyk wilde handelen, zonder hen te ontrouwen, noch in hunne goederen, noch in hun gewisse, waar toe ze zich door hare natuurlijke goedheit wondt aangezet, ten anderen zeer verbeugt zynde aan de vorsten, die haar daar omtrent verzoek deden, te doen kennen, wat acht zy nam op hunne voorsprake. Maar belangende de byzondere kerken, die men voor hare Roomschegezinde onderdanen verzocht, dat zy de zelve niet kon toestaan: haar gewisse, hare eer, en het welwezen van het gemeenbest daar in belang hebbende: haar gewisse, dewyl ze geen anderen Godsdienst hadt vastgesteld dan dien van JESUS CHRISTUS, van de oude Katholyke kerk, en van de vaders der eerste eeuwen des Christendoms: hare eer, en het welwezen van het gemeenbest, dewyl zulks zou strekken om de wetten omver te sloeten, die het Parlement met zo veel wysheit tot bevordering van eenparigheid in den Godsdienst hadt gemaakt, en de deur openen voor verdeelbeden, de welke haar koninkryk zonden verscheuren. Dat al wat ze doen kon, was, verdraagzaamheit te hebben omtrent de genen, die zich in hunnen plicht zonden binden, en de algemene rust niet storen: waar op zy, zeide ze aan die vorsten, haar koninklyk woordt wel wilde geven.*

Zy droeg wel zorg hen toe te staan het geen zy verzochten: dit hadt een werk wezen in den grondt helpen, waar omtrent ze al zo nayverig was als omtrent hare kroon. De standvastigheid was ten anderen in haar eene hoofdeugd. De zelve bleek ten opzichte van haar byzonder gedrag in de weigering van in een huwelyk te treden. Men wil, dat het in den tydt van die tusschenpraak, waar van wy zo even gesproken hebben, was, dat de keizer Ferdinand

een gezant aan haar zondt, belast met zyne brieven en met die van Philips den II, om haar te doen welgevallen het aanzek ten huwelyk van eenen der twee zonen van den eersten, welken zy zou willen verkiezen. Doch deze onderhandeling hadt geen beter uitslag dan die van den hertog van Feria. De zelve liep insgelyks ten einde met de beleefdheden, die de koningin liet blyken, doende Philips, die toen in de Nederlanden was, en ter zee naar Spanje stondt over te steken, hare havens en schepen ten dien einde aanbieden. Alle de andere bedryven van deze vorstinne rustten op de zelve onverzettelykheit, en hare levenswys was altoos gelykformig. Zy was niet minder onverzettelyk in het bestieren van den Staat en de kerke gedurende al den loop van hare regeringe, eene der langste en seldzaamste, die 'er ooit in Engelandt geweest is. Dus hieldt ze roemruchtig tot het einde toe staande de schone zinspreuk, dieze verkozen hadt: *Altydt de zelve* \*.

Het stondt alleen aan de Engelschen om gelukkig te leven onder eene zo zachte en gelykformige regering. Doch hun onrustige aardt stoorde hun geluk, en al de wysheit van Elizabeth kon de bewegingen der woelachtige geesten niet voorkomen. Zy meende, dat hare onderdanen nevens haar zouden medewerken om het grote gebouw van den Protestantischen Godsdienst, dat ze gegrondvest hadt, te onderschragen, en dat 'er niets meer noch voor de hervorming, noch voor de algemene rust, te vrezen was. Zy bedroog zich, en de verstorng kwam van een kant, van welken ze de zelve het minst verwachtte. De Protestanten, die door de vervolginge van Maria verdreven waren, en wier partydigheit aangaande de kerkelyke plegtigheden † wy gemeld hebben, in hun vaderlandt te rug gekomen zynde, bragten aldaar den zelve geest van bitterheit, dien zy in de vreemde gewelten hadden doen blyken. In plaats van de koninginne na te volgen wilden zy niets lyden, dat hunne vooroordeelen kwetste in de onverschillendste zaken, hoedanig de kerkelyke gewaden zyn. Deze oude tweespalt, dien men tusschen Ridley en Hooper hadt zien geboren worden, en met hen sterven, wierdt met meer hevigheit dan ooit weder levendig. De verzoening van die twee martelaren, de welke wederzyds hunne bitterheit verfoeiden, toen men hen onder de regering van Maria ter strafplaats leide, was niet bekwaam hunne navolgers de zelve gematigheit in te boezemen. De vervolging zelf kon de genen, die gevluht waren, niet tot andere gedachten brengen: in het tegendeel, zich in den haat tegen de plegtigheden en gewaden van de Roomsche geestelykheit onder volkeren †, by welke het gebruik daar van niet gevonden wierdt, versterkt hebbende, konden zy zich daar niet meer toe gewennen. De koningin hadt al hare bekwaamheit van noden om eene scheuring te beletten, en den Staat in rust te houden.

De hertog van Norfolk wierdt in dit jaar aangesteld tot algemeen stedehouder in de Noorder provinciën, die aan Schotlandt grenzen. Mylord Gray, die in Guines het bevel voerde toen die plaats door den hertog van Guize verovert wierdt, kreeg het bestier van de gewelten, gelegen in het midden en aan het Oostende des koninkryks.

Den 21 September des zelve jaars overleedt Francois Talbot, graaf van Shrewsbury, de vyfde van dien tak, en liet tot erfgenaam na Georg Talbot, mede graaf van Shrewsbury, zynen eerigen zoon. Dusdanig verliepen de twee eerste jaren

1559.

Zinspreuk van Elizabeth. \* Semper eadem.

Afkeer der Presbyteriënen tegen de bisschoppelyke klederen. † gedurende de regeringe van Maria.

† in Zwitserlandt.

Doodt van den grave van Shrewsbury.

1559.

† Zie de Critique van Harmer.

Geloofsbelijdenis van de Engelsche kerke.

Overzetting van den Bybel in het Engelsch.

\* Burreaux.



1559. jaren van *Elizabeths* regering, waar van wy de geschiedenis voor een oogenblik zullen dienen af te breken, om weder te komen tot het vervolg der zaken van Ierlandt, Schotlandt, en der vremde gewesten.

1558. Toen *Elizabeth* den troon beklom, was de graaf van Suffex onderkoning of Lord afgezant van Ierlandt. Zy bevestigde hem in zyn ampt, en zondt hem hare bevelen, omze te doen nakomen. De zelve behelsden viervoornamelyke artykelen. Het eerste betrof de kontrakten omtrent de verpachtinge van landeryen, het zy wereldlyke, of geestelyke, waar van de koningin begeerde dat men, alvorens de zelve te vernieuwen, eene naauwkeurige overziening zou doen. Het tweede zag op de pachten der tollén, dieze wilde dat men zou verhogen. Het derde behelsde de order, de welke men moest houden in het uitdeelen der lenen van zekere graafschappen des lands. Het vierde beval, dat de Exchequer, of de koninklyke schatkamer, te Dublin opgerecht, zich in het toekomende zou schikken naar die van Londen. Ten dien einde maakte men een dubbeld afschrift van de reglementen, die deze laatste opvolgde, het welk van de koningin en haren Raadt getekent, en den Lord afgezant toegezonden wierdt, om het zelve te doen nakomen. Weinig tyds daar na wierdt de graaf van Suffex te rug geroepen, en de ridder *Sidney* kwam in zyn plaats.

1559. By zyne aankomst begaf hy zich naar Donkalk, met voornemen om aan de herstellinge van de liniën der Engelschen te doen arbeiden, en schreef *Shane O-Neal*, die zich omtrent zes mylen daar van daan op een van zyne landhoeven onthieldt, dat hy by hem moest komen. Dit was die *O-Neal*, die zynen broeder *Mattheus*, vryheer \* van *Dungannon*, omgebragt, zynen vader gevangen gezet, en vervolgens bezit van het graafschap van *Tirone* genomen hadt, onaanzezien de begeving, die de vader daar van aan zynen zone *Mattheus* hadt gedaan, en de welke door *Henrik* den VIII was bekrachtigt. De knagingen over zyn misdryf, en de vrees voor straffe lieten hem niet toe te gehoorzamen: ten anderen was hy beducht, zich de wapenen van den onderkoning op den hals te halen, den welken hy niet in staat was te wederstaan. Hy redde zich uit deze verlegenheit door eene beleefdheit. Hy deedt den ridder *Sidney* verzoeken gevader te wezen over een kindt, waar van zyne vrouw in de kraam was bevallen, menende, dat de hoedanigheid van gevader den onderkoning omtrent hem gunstig zou maken, en dat, byaldien hy de leenbezitting van het graafschap niet kon bekomen, hy de onweersbui, die hy gereed zag op hem neder te vallen, ten minste zou ontwyken. Zyne list gelukte hem. *Sidney* kon dit gevaderschap niet afslaan. Hy stelde in den beginne daar eenige zwartigheid in, ter oorzaak dat de geen, die hem daar toe verzocht, in een dadelyken opstandt was: doch alles wel overwogen hebbende, meende hy, dat de dienst van hare Majesteit vereischte te veinzen, en dat het beter was, dezen wederspannigen weder tot zynen plicht te brengen door zachte dan door geweldige middelen. Na de plegtigheid van den doop, die door eene heerlyke maaltydt gevolgt wierdt, gaf de onderkoning *O-Neal* te kennen, dat hy zich vrywillig moest onderwerpen, zonder af te wachten, dat men hem daar toe dwong, en het graafschap aan hem overgeven, dat een leen was van de kroon, waar aan het zelve door de doot van zynen vader en den moordt van zynen broeder ver-

vallen was. *O-Neal* antwoordde, dat het graafschap door 's lands wet †, de welke men moest opvolgen, en niet die van Engelandt, hem toebehoorde, en dat noch zyn vader, noch *Henrik* de VIII het zelve hadden kunnen begeven tot zyn nadeel; dat die van het landt hem voor hunnen wettigen heer volgens gewoonte erkent hadden; en dat hy zyn recht wilde handhaven, waar van hy niet hadt kunnen berooft worden noch door een onrechtvaardigen vader, noch door een bastaardt, of opgeworpen broeder, noch door den koning zelf, wiens macht niet boven de wetten ging. De ridder *Sidney* paste daar weder op, dat *O-Neal* zyne redenen voor de rechtbank der koningin moest brengen, en niet voor de zyne; dat hy de zelve zeer aannemelyk vondt, en niet twyfelde, of hare Majesteit zou hem in zyne zake doen triomferen. Hy voegde daar by, dat hy hem vermaande in gehoorzaamheit te blyven, de koningin door een openbaren opstandt niet te vergrammen, en alles van hare goedertierenheit te hopen, zo hy anders zich de zelve niet onwaardig maakte. *O-Neal* verzekerde hem daar van, en zy scheidden met een wederzydich vergenoegen.

In de maandt van Augusty van het zelve jaar kwam de graaf van Suffex, die ridder van den Kouffebandt was gemaakt, weder in Ierlandt, met den tytél van Lord stedhouder †, of Lord afgezant \*, verscheide uitdrukkingen, doch die byna, gelyk elders gezegt is, de zelve betekenis hebben. Zyne lastbrieven betroffen I. De bezettingen, de welke men bragt op 326 ruiters, 864 voetknechten, en 300 land-soldaten †; II. Den koorn-voorraadt voor de krygsbenden, welken men aanwees op de voorraadhuisen van de zeefteden; III. De zorg, die het hof nam voor de provincie van *Ulster*, wenshende, dat men de zelve met Engelschen bevolkte, en dat men weder nam de plaatsen, die de Schotten aldaar te onrecht in bezitting hadden genomen. Door het vierde artykel wilde het hof, dat *Mak-Carty-More*, een van de voornaamste hoofden der stammen, zyne landgoederen erkende onderworpen te zyn aan de wetten van Engelandt, naar het voorbeeldt der graven van *Tomond* en *Clanrikard*; dat het naaste Parlement, het welk in Ierlandt stondt gehouden te worden, zich zou schikken naar de willekeuren van het laatste in Engelandt gehoudene Parlement aangaande het staatsbestier en den Godsdienst, en dat men inde bestiering van de graafschappen van *Leix* en *Offaly* acht zou nemen op het voordeel van de koningin, en der zelve inwoners zou trachten te verligten.

De eerste zorg van den Lord afgezant was het Parlement te beroepen. De opening daar van geschiedde op den 12 January te Dublin, en des zelfs zittingen eindigden den 12 February. Alles wierdt aldaar verrecht naar de begeerte van het hof. De koningin wierdt 'er erkent voor opperbestierster in het wereldlyke en het geestelyke, zonder dat eenig vremde mogendheit recht hadt zich daar mede te bemoeien. Men herriep 'er de akten der Parlemen ten, gehouden onder de regering van *Phillips* en *Maria*, die den Protestantischen Godsdienst veroordeelt en de kerkelyke opperhoofdigheid afgeschafft hadden. Men beval, dat alle de amptenaren des koninkryks dien aangaande den eedt zouden afleggen, en dat de genen, die zulks weigerden, van hunne ampten, het zy kerkelyke, of wereldlyke, zouden afgezet worden. Men stelde de zelve straf, als het Parlement van Engelandt hadt gedaan, tegen de begunstigers van eene vremde mogendheit. Men

1559.  
† de wet.  
\* *Tanistria*.

De graaf van Suffex komt weder in Ierlandt.  
† Lord Lintennam.  
\* Lord Deputy.  
† Men noemde de zelve *Kerna*.

1560.  
Parlement te Dublin.

schikte



1559. de wet. *Thuisfria.*

De graaf van Suffex komt weder in Ierlandt. *Lord Lieutenant.* *Lord Deputy.* Men noemde de zelve *Kernas.*

1560. Parlement te Dublin. ry. an lyht er de eflylen icn de n, gehet de fen kte

1560. schikte zich ook naar de akte, die aangaande den kerkregel was opgesteld, als mede naar die, de welke de pausselyke jaargelden aan de kroon weder gaf. Men beval, dat de aartsbischoppen en bisschoppen door de prelaten des koninkryks zouden gewyd worden, gelyk onder *Henrik den VIII* en *Eduard den VI* gebruikelijk was geweest.

De Protestantische geschiedenischryvers van Ierlandt merken, van deze inwydinge sprekende, aan, dat de Roomschegezinden de zelve uitvlucht daar omtrent niet konden maken, als zy omtrent de Engelsen deden, om dat alle hunne prelaten de ordening ontfangen hadden door den dienst van aartsbischoppen, of bisschoppen, werkelyk in bediening zynde, en welcher karakter niet in twyffel wierdt getrokken; dat dus *Thomas Lancafter*, Protestantisch bisschop van *Kildare*, en *Cass*, bisschop van *Limmerik*, door *Brown*, aartsbischop van *Dublin*, en de eerste Protestantische prelaat van Ierlandt, gewyd waren, die het zelf gedaan was door *Cramer*, aartsbischop van *Kantelberg*, en door de bisschoppen van *Rochester* en *Salisbury* onder *Henrik den VIII*. Dat *Bale*, bisschop van *Osseri*, door drie Roomschegezinde bisschoppen was ingewyd, en dat *Loftus*, benoemde aartsbischop van *Armach*, in den jare 1562 door *Curvyn*, Roomschegezind aartsbischop van *Dublin*, gewyd, en in den jare 1567 in dat aartsbisdom, opengevallen door den afstandt, dien *Curvyn* daar van gedaan hadt, wierdt overgebragt.

Om weder tot het Parlement te komen, dat zyne zittingen hielt, des zelfs laatste akte was die van de vernietiging van het prioraat van *St. Jan van Jeruzalem*, gemeenlyk bekend onder den naam van *Kilmainan*, dat het aan de kroon hechte. De kardinaal *Polus* hadt het door den paus op het einde van het jaar 1557 weder doen oprichten, en zyne bulle was door de opene brieven van *Philips* en *Maria* bekrachtigt: doch dit was niet voor langen tydt. *Messingberd* was daar van de laatste prior. Hy was by de komst van *Elizabeth* tot de kroon in vremde landen gevlucht, en stierf wel haast daar na in zyne vrywillige ballingschap. Zodatig was de staat van Ierlandt in de eerste jaren van de nieuwe regering, zo gerust als Engelandt en met de zelve gemakkelijckheit van den Roomschen tot den Protestantischen Godsdienst overgaande.

Terwyl Engelandt de vrede in zyne koninkryken genoot, verloren Schotlandt en Vrankryk, die des zelfs rust hadden willen storen, zelfs de hunne door de verdeeldheden van hunne eige onderdanen. De Schotische Protestanten, eene zamenzwering ontdekt hebbende, die hunne goederen en hun leven dreigde, zochten heul, om zich daar voor te dekken, onder de bescherming van *Elizabeth*, en deze vorstin, zich zelve daar mede bedreigt ziende, was aanslents gereed zich met hen te verenigen. Voor dat wy dit bondgenootschap beschouwen, moeten wy een stap te rug doen, en het verhaal der zaken van Schotlandt sedert de doot van *Maria*, koninginne van Engelandt, weder opvatten.

Door dit afsterven was het, gelyk wy elders \* gezegt hebben, dat de reis der gezanten, welke de Staten van Schotlandt aan den Dauphin zonden, om hem de kroon te brengen, gestaakt wierdt. Zommigen † voegen daar by, dat de Schotische Protestanten den prior van *St. Andrews* en den grave van *Argile*, hoofden van dit gezantschap, vertoonden, dat door hun vertrek de Godsdienst bloot zou gestelt worden voor de wreedheden van de Roomsche geestelykheit, en dat die twee groten, zich latende overtuigen, voorwendfels

III Deel.

vonden om hunne reis uit te stellen. Hoe het zy, dit is zeker, dat de krakeelen over den Godsdienst ondertusschen weder begonnen waren, en dat de strafuitvoeringen tegen de Hervormden de gemoederen verbittert hadden. Een schryver †, die de zaken van naby, en als uit den mond heeft van den konneftabel van *Montmorenci*, in wiens dienst hy toen was, verhaalt ons, dat de beroerten na het vredesverdrag van *Cateau* toenamen; dat dit de eerste vrucht van eene zo schadelijcke vrede was, en dat de koningen van Vrankryk en Spanje het aldaar meer toelieden op de uitroeying van de kettery in gansch Europa, dan om de rust van hunne koninkryken te bevorderen. Zy hielden dezen aanslag, wel is waar, gedurende de onderhandelingen geheim, en vonden niet raadzaam daar van in het verdrag iets te doen blyken: doch zy konden zulks in het voorbericht niet verzwijgen, by het welke zy verklaarden alleen met elkander vereenigt te zyn, om de kerk van de ketteryen, welke de zelve beneveld, te bevryden, en om zich in staat te stellen van eene algemene kerkvergadering te houden. De kardinaal van *Lotharingen*, dien men dezen vondt toeschryft, schreef daar over in uitdrukkelyke bewoordingen aan de regentinne van Schotlandt, zyne zuster. Hy deedt haar zonder bewimpeling weten, dat het oogmerk van den koning zynen meester en van *Philips den II* was vuur en staal te gebruiken om de Protestanten uit te roeien in alle de plaatsen, daar zy hen zouden kunnen aantaffen, vermanende deze vorstinne mede te werken tot de uitvoering van dit besluit, het welk men ook aan den aartsbischop van *St. Andrews* met gelyke aansporingen bekend maakte.

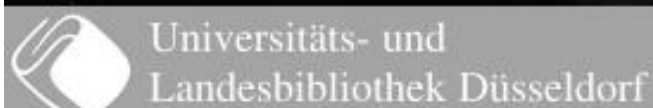
De Geschiedenis geeft de regentinne dit getuigenis na, datze niet wreed was. Zy hadt ten anderen verplichting aan de Protestanten van Schotlandt, die zich opentlyk voor haar verklaart hadden, en zy hadt de zelve gaarne willen beschermen. Zy geliet zich ten minste zo: doch het stondt niet in hare macht. Het was te vergeeffch, datze de geestelykheit vertoonde, datze, de zelve in hare bescherminge genomen hebbende, haar koninklyk woordt diende gestand te doen, wildeze haren goeden naam geen schandvlek aanvrywen; dat het ten anderen te duchten stondt, dat zy, zich aldus verlaten ziende, zich in de armen van de vyanden van den Staat mogten werpen. De Roomschegezinde bisschoppen en groten, zeer verheugt zynde den toelag van Vrankryk en Spanje te vernemen, antwoordden, dat men geen tydt moest verliezen, en dat men, voor dat de kettery meer krachten ontfing, zich moest haasten de zelve te verdelen, en het koninkryk daar van te zuiveren.

Hunne woede was reets gebleken \* aan een oud priester, *Wouter Mill* genaamt, de welke al lang voorheen de hervorming omhelst hebbende, niet alleen ophielt de Misse te doen, maar zelfs de Protestantische leer predikte op verscheidne plaatsen van het platte landt. Men beval hem zyn gevoelen af te zweren: doch hy weigerde zulks; weshalven hy voor een ketter wierdt verklaart. De overigheit wilde evenwel de geestelykheit in het uitvoeren van het vonnis niet behulpzaam zyn. Zy vonden zelfs noch beul, noch koorden: de aartsbischop moest beide beschaffen. Een van zyne huisbedienden boodt zynen dienst aan tot deze droevige verrechtiging, en de aartsbischop leende de koorden. *Mill* dus ter strafplaats geleid zynde, zonder van de overheit veroordeelt te wezen, wierdt op de plaats van *St. Andrews*, na de omstanders vermaant te hebben blydenis te doen van de zuiverheit des Eu-

1558. *Melleville.*

De Schotische Roomsgezinden zoeken de Protestantische party uit te roeien.

*Speerwood. Burnet.* \* in Septembet.





1558.

angeliums, verbrand, Godt dankende voor de genade, die hy hem deedt, van voor de verdediging van zyne waarheit te mogen sterven, en niet ophoudende zyne barmhertigheid aan te roepen, tot dat de vlam hem verlikt hadt. De inwoners van de stad zagen hem als een martelaar aan; en stenen byeen zamelende ter plaatse, daar hy verbrand was, reichten zy een soort van gedenkteken voor hem op. De rondom den houtstapel staande priesters in het tegendeel smeten de stenen omver, de welke de burgers ten tweede male verzamelden. Dit krakeel duurde langen tydt, zonder dat men van deze of gene zydemoe-wierdt, de eenen van dit gedenkteken op te rechten, en de anderen van het omver te werpen, tot dat de overigheid zich daar mede bemoeiende de wacht zondt, en allen deedt henen gaan.

Deze strafocffening was van dien uitslag niet, als de bisschoppen gemeent hadden. Wel verre van den Hervormden een schrik aan te jagen sekenen de zelve daar door gemoediger en stout-ter te worden. Wy hebben verhaalt \* op wat wyze zy andere ellendigen de handen der geestelyken ontrukten, en de wraak, die zy genomen hadden over de geweldnaryen van die bloeddor-stige prelaten, met den ommegang van St. Gil-listeelt met al te veel woede op hun beurt, en in eene beweging, die men niet kan pryzen, te sto-ren. De koningin vergaf hen nochtans dezen oproer, en maakte een soort van verge-lyking van de wederzyds gelede smaadhe-den. Zy stondt zelfs, op het verzoek van den prior van St. Andrews en van den grave van Argile, den Hervormden eene provisionele oeffe-ning van hunnen Godsdienst toe, gevende hen verlof Godt in hunne tale te dienen. Doch de geestelykheit verplichtte haar wel haast haar woordt weder in te halen, het zy, datze het alleen gegeven hadt, gelyk een schryver † zegt, in het oogmerk om de Protestanten om den tuin te leiden, of datze, gelyk een ander † verzekert, daar toe door het hot van Vrankryk, waar van zy hen de orders deedt zien, gedwongen was. Hoe het zy, de graaf van Glankairne haar daar omtrent zeer ootmoedige vertogen doende, zeideze: *Het zy u en uwe leeraars lief of leed, al predikten zy een weinig zuiverder dan de andere predikers, zy moeten alle weggejaagt worden.* En dewyl de afgezonde-nen stonden op haar gegeven woordt, hernamze: *De vorsten zyn geen slaven van hun woordt, en niets verplicht hen het zelve na te komen, dan in zo verre het met hun belang overeenkomt.* Een grondregel van een schryver \*, maar die voor een gro-te schelm gehouden wordt. De strengheit der regentinne deedt haar geen vrucht. De Hervormden, meer vergramd dan verlagen, lieten niet af, en hadden de stoutheit van tegen haar te zeggen, dat zy op dien voet zich geloofden vry te zyn; dat, vermitsze hen aan de wreed-heit hunner vyanden overleverde, zy ontheft wa-ren van de gehoorzaamheit, de welke zy haar, onder de natuurlyke en vooronderstelde voor-waarde van hare bescherminge, gezwooren hadden; datze van haren kant niet kon ontbreken, zonder hen te noodzaken tot de veiligheid van hunne per-sonen door de middelen, die de Voorzienigheid hen daar toe zou verschaffen, te voorzien.

Men zegt, dat de koningin, verwondert over het wakkere antwoordt van de afgezondenen, ge-negenheit genoeg hadt om de wegen van zacht-heit weder in te slaan; maar datze daar van wierdt afgetrokken door de tyding, de welke ze ont-fing, dat die van Perth † de nieuwe geloofsleer ombelst hadden, en daar openbare belydenis van deden. Zy klaagde daar over aan Mylord Ruth-

wen †, bestierder van de stad, hem bevelende deze vergaderingen te doen ophouden; zich meester te maken van den hervormden predikant, en den zelve haar toe te zenden. *Rutbwen* antwoordde, dat hy geen macht over de zielen hadt, om de consciencien van het volk te dwin-gen, en liet den leeraar ontsnappen. Zyn ant-woordt en daadt gaven het hof genoegzaam te kennen, dat hy zelf van de party der genen was, die het zelve voor ketters hieldt, en dit was eene nieuwe oorzaak van gramschap voor de konin-ginne. Zy zag, dat haar gezag niet goldt, en meende, om het zelve weder te herstellen, datze met trotschheit moest spreken. Zy liet dan een algemeen gebodt afkondigen aan alle deze Pro-tesantische vergaderingen, van het aanstaande Paaschfeest te vieren naar de wyze van de Roomschegezinden: doch niemant gehoorzaam-de haar. Zy dagvaardde vervolgens alle de pre-dikanten om voor haar te verschynen in het land-schap Sterling. Zy begaven zich derwaarts, zo wel verselt zynde, dat de koningin bevreesd wierdt; zo datze toevlucht nam tot den ridder *Areskin*, een van de genen, die den grave van Glankairne verselt, en een groot aanzien in de party hadt, hem verzoekende al dat volk weder naar huis te zenden, met belofte van alle de pro-ceduren te zullen opschorten. Deze ridder deedt het geen ze begeerde: doch zy kwam niet na het geen ze beloofd hadt, en verwees de predi-kanten, die niet verschenen waren. *Areskin*, over dezen handel verwondert, ging heimelyk uit Ster-ling; en zich naar Perth begeven hebbende, deedt hy den Protestantschen adel, die nog aldaar verga-dert was, daar van verslag, hen ronduit te kennen gevende, dat zy niet dan dodelyke orders hadden af te wachten van eene vorstinne, die zich niet ont-zag haar woordt te breken, en niet dan een on-verzoenlyken haat tegen hen hadt.

Meer was 'er niet van noden om hen gaande te maken. Een krakeel, het zy met voorbedachte-heit, of bygeval, tusschen eenen van hunne predi-kanten en een Roomsch priester maakte de ge-moederen, die reets alle geneigt waren de wape-nen op te vatten, voort verhit. *Knox*, een jong Protestantisch, doch welsprekend predikant, hadt eene zeer levendige predikatie gedaan, na het eindigen van de welke de groten het middagmaal waren gaan houden. Het volk was in de kerk gebleven, en een priester voor den dag gekomen zynde om de Missé te doen, houdende een grote schildery in de handt, waar op verscheide Heili-gen waren afgebeeld, meenden de Hervormden, dat zulks geschiedde om met hen te spotten. Zy hielpen hunne leeraars, handgemeen met den prief-ter, die, zeide men, een wangslag gaf aan eenen van de oplopendste, die hem lastiger viel dan de anderen. Toen hieldt men geen maat meer, het grauw, zich aan zyne wraaklust overgeevende, verbryfelde de beelden, smet de altaren omver, en met de zelve vervoerdheit naar de kloosters der Franciskanen en Jakobynen lopende, recht-ten zy daar de zelve wanorders aan. Zy slecht-ten nog een Karthuizer klooster met zo veel vaar-digheid, dat 'er in minder dan tweedagen nauw-lyks het minste kenteken van overbleef. Het vuur eens aangestoken zynde sloeg al voort, en die van Cupre, in de provincie van Fiffe, gin-gen op de zelve wyze te werk met de Roomsche kerken. Een toeleg, die zo doorgezet wierdt, maakte al de gramschap der koningin gaande. Zy zwoer daar over wraak te nemen ten koste van het bloedt der burgeren van Perth, en van de verwoesting van hunne stad, dieze, gelyk zy zeide, wilde in de asche leggen.

Het

\* op het einde der regering van Maria.

† Thuanus.

† Melville.

1559. Aanmerkelyke taal van de regentinne tegen de Protestanten.

\* Machiavel.

De koningin wil niet danden Room-schen Godsdienst dulden. † of St. Johnston.

Thuanus.

De Pro- testanten raken in bewe- ging.



1559.

Het was zo ligt niet te doen dan te zeggen. Schoon de lieden van aanzien de woede van het graauw niet goedgekeurt hadden, meenden zy, dat het hof hen niet van de wraak zou uitzonderren; zo dat het eene noodzakelykheit was zich by de schuldigen te voegen, en zich te zamen ten oorlog te bereiden. Zy trokken dan al hunne macht byeen, en hunne troepen wierden bevonden te bestaan uit 7000 man, met den onderstaant van den grave van Glankairne, die hen 'er drie duizend hadt aangebragt. Toen moest de koningin of overwinnen, of hare gevoeligheit ontveinzen. Zy hadt by zich den prior van St. Andrews, dien wy voortaan graaf van Murray zullen noemen, en den grave van Argile, beide Hervormden, doch die haar niet hadden willen verlaten, in hope van de zaken tot een vergelyk te brengen. Het was door hunne tusschenprake, datze met de eedgenoten in onderhandeling tradt, die van hunnen kant benoemden Cuningham, graaf van Glankairne, en den ridder Areskin. Men hadt de voorwaarden wel haast vastgesteld. Men kwam overeen, dat de troepen van weérzyden zouden afgedankt worden; dat de koningin binnen Perth zou mogen komen, doch alleen om daar uit te ruiten, en zonder Fransche krygsbenden in de stad te brengen; dat voor het overige de zaken zouden gebragt worden in het aankomende Parlement, ten einde de zelve aldaar wierden afgegaan. De graven van Murray en van Argile bleven waarborgen van het verdrag. Het wierdt nochtans niet beter nagekomen dan de andere traktaaten. Op den derden dag dat de regentin binnen Perth was gekomen, maakte ze daar eene algemene verandering; be-roofde zommigen van hunne bedieningen; zondt anderen in ballingschap; benoemde nieuwe magistraatspersonen, en herstelde de priesters in alle de kerken. Dit gedaan zynde keerde ze weder naar Sterling. Zy meende, datze zich dus van eene plaats moest verzekeren, die haar van de uiterste angelegenheit was, als gelegen zynde in het midden des koninkryks, die men door het gemak van de rivier, de welke der zelve muren beïpoelt, en van een groten koophandel, ter oorzake van de welgelegenheit van de haven, alwaar de schepen gedurig konden binnen lopen, van tyd tot tyd ligtelyk kon voorzien van mondkost en krygsbenden. Dus haalde het staatsbelang het nogmaals over tegen de trouwe van het traktaat. De koningin bevondt 'er zich slecht by, en verloor toen eens voor al de personen, die haar in de party van het eedgenootschap nog eenigzins toegedaan waren geweest. De graven van Murray en Argile vielen haar af, en voegden zich by de anderen.

Zendt om hulp by het hof van Frankryk.

De Goden-schrieten van Melleville.

De regentin, de macht der eedgenoten duchtende, hadt een bode aan den Dauphin en aan de jonge koningin, hare dochter, gezonden, om hen van deze bewegingen kennis te geven, en met een bystandt van het hof van Frankryk te verzoeken. Haar afgezonden hadt in last te vertonen in wat gevaar het koninkryk was door de heerschzucht van *Jacobus Stuart*, graaf van Murray, den welken zy beschuldigde naar de kroon te staan, en zich te bedienen van het voorwendfel van den Godsdienst om daar toe te komen. De Raadt van den Allerchristelyksten koning vondt goed de regentinne den verzochten bystandt spoedig toe te zenden: doch de konneftabel van Montmorenci, wiens gevoelen de koning boven dat van alle anderen stelde, raadde dien vorst alvorens in Schotlandt te doen overgaan den ridder van Melleville, om de ware geschapenheit der zaken te onderstaan, en by zyne te rug komst maatregels te nemen, die met het

III Deel.

belang van beide de kronen overeenkwamen. Alvorens te vertrekken deedt hem de konneftabel in des konings tegenwoordigheit deze aanspraak, die Melleville zelf aanhaalt, nevens het antwoordt, dat hy 'er op gaf, en wat uitslag zyne reis hadt.

Uwe koningin, zeide de konneftabel, zich naar dezen Schotischen edelman kerende, is op het punt van hare kroon te verliezen. De staatzuchtige graaf van Murray heeft onder voorwendfel van zynen Godsdienst de wapenen opgevat, maar inderdaadt met toelag om zich meester van de kroon te maken. Dit is ten minste het geen dat hof daar ontrent schryft. De koning heeft daar over niet met den kardinaal van Lotharingen en den hertog van Guize geraadpleegt. Hun bloedverwantschap met de jonge koningin doet hen te schielik voortgaan: zyne Majesteit heeft bunne voorbarigheit gemerkt, en doet my de eer zich in het bestier van deze zake op wy te verlaten. Des konings oogmerk is niet om oorlog met de Schotten te voeren, byaldien men de rechten van de koningin zyne schoondochter, zonder tot dit uiterste te komen, kan bewaren: maar hy heeft besloten veel liever alles te wagen dan te dulden, dat men haar van den troon snot. Voor dat hy zyde kies, begeert hy de ware oorzaak van de onlusten van Schotlandt te weten: of het is, dat de staatzucht van den grave van Murray de zelve verwekt, dan of men de genen zelfs, die 'er over klagen, moet beschuldigen. De heer van Oisiel is haastig, oplopend, en te partydig; hoedanigbeden, die onbekwaam zyn tot het bestieren van eene moedige natie, en die met ongeduld een vromd gezag verdraagt. Ik weet ten anderen, dat de regentin het aan hare onderdanen gegeven woordt niet zeer heiliglyk gehouden heeft. Maak u waardig om in Schotlandt over te gaan, en, zonder Oisiel, of de regentinne opening te geven van een last, dien de koning wil dat zy geheim zult houden, zo denkt u daar in te kwynen met de getrouwheit, die zy zodanig een meester schuldig zyt. Verlies geen tyd; want zyne Majesteit zal uwe te rug komst afwachten, om zyn besluit te nemen. Verneem naauwkeurig naar de ware beweegreden van het opruimen der wapenen door de Schotsche Protestanten, en of het de staatzucht of de Godsdienst is, die den grave van Murray aan hun boosdt stelt; of zy over Oisiel, dan over de regentinne klagen; of zy bunne wettige koninginne willen getrouwe zyn, dan of zy alleen verzoeken, dat Oisiel te rug geroepen worde, en dat men bunnen Godsdienst dulle.

Melleville, deze onderrechtingen ontvangende, ging terstondt te scheep, en kwam in Schotlandt in den tyd, dat beide de partyen onder de wapenen waren. De regentin deedt hem grote klagten over de oproerigheit der Protestanten: doch hy wilde uit den eigen mond van Murray weten wat 'er van was. Hy ging dan by hem, verfelt van een persoon van verdiensten, en in wien deze heer een volkomen vertrouwen stelde. Hy vertoonde hem zonder bewimpeling den last, dien hy gekregen hadt, en vermaande hem, dat hy hem oprechtelyk zou antwoorden, hem doende begrypen, dat hem de ontveinzing, byaldien hy schuldig was, niet zou helpen, en dat 'er hem grotelyks aan gelegen lag, indien hy onschuldig was, zich te rechtvaardigen van de vermoedens, die men op zyn gedrag hadt. De graaf van Murray, toen het woordt nemende, hieldt zich om dien laster zynner vyanden gebelgt. Hy haalde al het voorledene op, en deedt zien met wat yver by altoos de belangen van de koningin van Frankryk en van de re-

1559.

De konneftabel van Montmorenci raadt den koning van Frankryk den oorlog van Schotlandt af.

\* Raina-zer.

De graaf van Murray rechtgen-

559. of Rev.

Thomson.

De Protestanten raken in beweging.



1559. *gentinne zelf hadt ter herte genomen; het buwelyk verzocht van de koninginne met den Dauphin, ten nadeele van den koning van Engelandt, en nog onlangs de koninklyke sieraden van Schotlandt verzorgt voor den eersten. Hy voegde daar by, Dat de regentin vergenoegt hadt gescheenen over alle zyne diensten, ter tydt toe, datze door den afgezonden van Frankryk \* tyding hadt bekomen van de op het kasteel van Cateau gesloten vrede; dat by sedert dien tydt hadt bemerkt, datze hare gewone openbertigheit niet meer aan hem hadt laten blyken, en dat by deze verandering nergens anders aan wist toe te schryven dan aan de raadgevingen van den kardinaal van Lotharingen, haren broeder. Voor het overige, vervolgde hy, is 'er niets bekwaam my te doen wankelen in de getrouwheit, die ik de koninginne, myne wettige souvereine, en den vorst, haren echtgenoot, schuldig ben. Ik zoek hunne kroon niet tot my te trekken, en ik ben gereed de zwaarste proef van myne onschuld te geven, die men my zal kunnen afvorderen. Dat men my uit myn vaderlandt verbanne; ik bewillige daar in, en dat men my in Frankryk of elders in ballingschap zende, zo men my anders verzekering doed van de vryheit van myn gewisse, en het genot myner goederen.*

Zodanig was het antwoordt van Murray, waar na Melleville genoegzaam achte onderrecht te wezen, en zynen weg door Engelandt nam om weder naar Frankryk te keren. Op deze reize was het dat hy de ontmoeting hadt van den Engelschen edelman, van wien hy vernam de nieuwsgerigheit, die Henrik de VIII gehad hadt, om de tovenaars raad te vragen wegens het noodlot zynen kinderen, gelyk wy elders † hebben aangehaalt.

† in het begin van Marias regering.

Hy vondt, wederin Frankryk komende, Henrik den II overleden, en den konnestabel gevoelig geraakt over het verlies van een meester, dien hy zo tederlyk beminde. Kort na dien tydt begaf hy zich aan het hof van den keurvorst van de Palts, met brieven van voorschryvinge van den konnestabel. Doch dit behoort niet tot onze Geschiedenis, waar van wy den draadt weder moeten opvatten.

Spottwood. Cambden. Burnet. Thuanus. † Hamiltson, graaf van Aran.

Het leger der regentinne was zwak. Zy kon weinig meer tellen dan op de Fransche krygsbenden, die slechts twee duizend man uitmaakten, zich niet durvende betrouwen op de Schotten, de welke de hertog van Chatelleraut † geboodt, die haar ook wel haast verliet. De misnoegden in het tegendeel hadden meer dan zeven duizend man, alle onvertzaagde krygslieden, die besloten hadden te overwinnen, of te sterven; en verwachtte de regentin bystandt uit Frankryk, hare vyanden hoopten op de hulpe van Engelandt.

\* Elizabeth ondersteunt de Schotische Protestanten.

De zelve was hen door Elizabeth, die zy 'er om verzocht hadden, beloofd, bevoegt zynde, gelyk zy meenden, naar het voorbeeld van de regentinne, om vromdelingen in het koninkryk te brengen. Zy vertoonden Elizabeth, wat belang zy hadt om hen by te staan tegen de algemene vyanden van hunnen Godsdienst, en deze vorstin liet zich daar toe niet lang verzoeken. Behalven het algemene belang hadt zy een byzonder, dat haar niet minder ter herte ging. Het hof van Frankryk hadt in eene te Parrys plegtig gehoudene vergadering de koningin Dauphine voor koninginne van Engelandt, Schotlandt en Ierlandt doen uitroepen. Het zelve hadt haar daarenboven de wapens van deze drie koninkryken doen aannemen, die men gegraveert hadt op het vaatwerk van deze vorstinne, en gestikt op hare tapyten en andere behangsiels: overvloedige redenen om Elizabeth de wapenen te doen opvatten. Zy beloofde dan krygs-

1559. volk aan de eedgenoten, en wy zullen zien, datze haar woordt hielt. Dit was de eerste gevoeligheit, dieze liet blyken over den door de koninginne van Schotlandt; of liever door de hertogen van Guize, oomen van deze jonge koninginne, gemaakten toeleg op de rechten van hare kroone. Voor het overige deedt de staatkunde haar eerder werken dan de spyt over den geleden hoon. Zy kende den aardt der Franschen; eene woelachtige, heerfschzuchtige en machtige natie, die geen drie jaren zonder oorlog kon blyven, endie geen meer tydt van noden hadt om haar verlies te boeten, hoe groot het zelve ook zou mogen zyn, en dat het goed was haar te vriendt, doch geenzins tot nabuur te hebben. Dit was het zeggen van den keizer Valentianus, de welke al in zynen tydt dit oordeel van de Franschen gaf. Elizabeth hadt het zich eigen gemaakt, en zeide, dat het tot Engelandts veiligheid strekte niet te dulden, dat zy een voet in Schotlandt zetten.

De Protestanten, van deze hulp verzekert zynde, wierden 'er te trotscher op. Zy doorliepen de provincie van Fiffe van het ene einde tot het andere, allerwegen de beelden en altaren uit de Roomsche kerken wegnemende; keerden van daar weder naar St. Andrews, alwaar zy het zelve deden, zonder dat de aartsbisschop, die naar Falklandt vluchtte, zich daar tegen dorst verzetten; voorkwamen de regentin, die zich meester van Cupre zocht te maken, en omcingelden haar leger. Men zegt, datze toen erkende hoe veel 'er den vorsten aan gelegen is hun woordt te houden, de schaamte, van meer dan eens aan het hare ontbroken te hebben, haar niet toelatende van verdrag te spreken, het eenigste middel ondertusschen om hare zaken, dieze onherstelbaar zag, weder in staat te helpen. *Wat zekerheit, zeideze, kunnen lieden, die zo dikwils bedrogen zyn, in myne beloften stellen? en hoe ten anderen met hen te handelen, zonder dat Frankryk, wiens roepen zy my zullen dwingen te rug te zenden, daar in deel hebbe?* Terwylze aldus tusschen vreeze en twyfelmoedigheid dobberde, zette het heir der eedgenoten zyne overwinningen voort, trok naar Perth, verjoeg daar uit den Roomschgezinden bestierder, dien 'er de koningin hadt ingedrongen, en herstelde aldaar den hervormden \*, de welke van haar was afgezet. Van daar gingen zy naar Scone, dat zy verbrandden, vergramt zynde over den moordt van eenen van hen, dien de inwoners tegen het gegeven woordt hadden doen sterven; bemachtigden Sterling en Lithgo, en vertoonden zich voor de poorten van Edenburg, waar in de regentin zich met hare beste manschap geworpen hadt. In dezen toestandt van zaken ontvinge de tyding van het overlyden van Henrik den II, dat haar eene nieuwe oorzaak van bekommernis baarde. Zy was derhalven zeer verheugt het door den hertog van Chatelleraut en den grave van Douglas bewrochte bestandt aan te nemen. Men kwam overeen, Dat, in verwachting van de besluiten van het Parlement, tegen den 4 January des volgenden jaars vastgesteld, niemandt in zyn gewisse, noch Godsdienst, waar van men de vrye oeffening zou hebben, zou gedwongen worden; Dat men geen bezetting in Edenburg zou leggen; Dat de geestelyken hunne beneficien vreedzame-lyk zouden genieten; Dat men de Roomsche kerken niet zou aanraken, en de regentinne weder ter handt stellen al het huisraadt, dat men uit het koninklyk paleis hadt geligt.

Deze vorstin, door de ondervinding van het voorledene geleert, zegt de Fransche geschiedenis-

Oorlogen in Schotlandt tusschen de twee partyen.

\* Ruthwen.

Augustus.



dat 1559.  
ge-  
r de  
r de  
ko-  
van  
aat-  
den  
ran-  
en  
oor-  
den  
elve  
haar  
ben.  
nus,  
ran-  
ge-  
ilig-  
t in  
  
kert  
rlic-  
e tot  
n uit  
van  
zel-  
naar  
ver-  
mee-  
lden  
hoe  
dt te  
n het  
ende  
iddel  
stel-  
ker-  
s be-  
nan-  
ryk,  
zen-  
tuf-  
zet-  
ngen  
den  
ngin  
her-  
Van  
den,  
i van  
ordt  
g en  
van  
hare  
toe-  
t o-  
uwe  
der-  
van  
och-  
een,  
het  
nden  
ffe,  
effe-  
Dat  
ten;  
me-  
sche  
we-  
men  
  
het  
iede-  
nis-

1559. nisfchryver \*, beflout dit traktaat beter na te ko-  
men, danze de voorgaande gedaan hadt. Zy  
\* Thun-  
nu. deedt het echter niet, het zy uit eige onbesten-  
digheit, of datze daar toedoor Vrankryk wierdt  
aangezet, waar van de nieuwe koning, volftek-  
telyk geregeert wordende door de oomen van de  
koninginne van Schotlandt, zyne gemalinne, de  
Proteftanten wilde verdrukken. De regentin  
hadt 'er wel haast berouw van: doch men vergaf  
haar dezen laaftten misflag geenzins, en het koit-  
te haar het regentschap, daarze van berooft  
wierdt.

Fransois  
de II, ge-  
maal van  
de konin-  
ginne  
van  
Schot-  
landt,  
onfer-  
flemt de  
party der  
Schot-  
fche  
Rooms-  
gezin-  
den.

Cambden.  
Bolan.

Fransois de II, opvolger van Henrik den II,  
liet meer drift blyken dan hy om de Schotfche  
eedgenoten te verdelen. Wy hebben gezien, dat  
Henrik, het zy uit eige beweging, of door  
den konneftabel *Montmorenci* aangezet, beslo-  
ten hadt de beroerten van Schotlandt door  
zachte middelen te stillen, en den Protef-  
tanten voldoening te geven. Zyn opvolger  
was ganfch anders gezind, nemende gene an-  
dere maatregels dan de gene, welke de oomen  
van de jonge koninginne, zyne echtgenote,  
hem inboezemden. Onbek waam zynde om zelf te  
regeren, zo ter oorzaak van de zwakheit van  
zyn verftand, als van zyne al te jonge jaren,  
volgde hy blindelings hunne gevoelens. Zy  
toonden zich zelf als verwoed tegen *Elizabeth*,  
wiens afgezant zy by alle gelegenheit fmaad-  
heit aandeden. Hy was het voorwerp gewor-  
den van hunne fpotternyen. Men deedt hem al-  
toos opdifchen in fchotels, waar op de wa-  
pens van Engelandt nevens die van Schotlandt  
gegraveert waren; het grauw fchoot met  
inaphanen op de wanden van zyne kamers; de  
grootprior, een der *Guizen*, zondt een be-  
diende van dezen afgezant opentlyk naar de ga-  
leien. *Trochmorton*, dit was de naam van den  
afgezant, bragt daar over zyne klagten aan  
het hof van Vrankryk, en fprak uit de borft:  
doch de hertog van *Guize* ftondt de zaak  
voor, en fprak met geen minder hevighheit.  
Men verzocht 'er op eene zeer flauwe wyze  
verfchoning van by den afgezant, en de zaak  
bleef daar by. Het was op de aanrading van de-  
ze vyanden van *Elizabeth* dat *Fransois* de II te-  
gen alle de Hervormden van Schotlandt tierde en  
bulderde, en dat hy en de koningin zyne echt-  
genoot vinnige brieven fchreven aan den grave  
van *Murray*, hem befchuldigende van oproerig-  
heit en kettery, hem verwyttende zyne ondank-  
baarheit, en hem met eene voorbeeldige straf-  
fedreigende, indien hy niet weder tot zynen plicht  
keerde, met alle de anderen daar toe te brengen.  
*Murray* liet zulks niet onbeantwoord: doch  
hieldt zich echter binnen de palen van eerbiedt,  
en rechtvaardigde zich, zonder olopheid te  
laten blyken. Na betuiging gedaan te hebben  
van zyne gehoorzaamheit, verzekerde hy vaardig  
te wezen daar van zodanig een proef te geven,  
als hunne Majesteiten hem zouden afvorde-  
ren, behoudens dat zulks gefchiedde zonder  
benadeeling van zyn gewiffe. Hy gaf de zelve  
verzekeringen, onder de zelve voorwaarden, voor  
alle, die van zynen aanhang waren.

Hy laat  
ben troe-  
pen en  
bezende-  
lingen  
toeko-  
men.

Dit was de toeleg van het hof van Vrankryk  
niet. Het hadt zyne bedreigingen doen achter-  
volgen van een hoop krygsbenden van twee  
duizend man, die het aan de regentinne zondt,  
onder het geleide van *la Brosse*, een man van aan-  
zien en verdienften, maar die het huis van *Guize*  
ganfch was toegedaan. De biffchop van *Amiens*,  
ledert zo bekend onder den naam van kardinaal  
*Pelleve*, nevens eenige leeraars van de *Sorbonne*,  
verfelde deze troepen, als of Vrankryk teffens

de geestelyke en wereldlyke wapenen wilde  
gebruiken, en flechte gedachten hadt van de  
Schotfche geestelykheit, die ook inderdaadt zeer  
onwetende was. Deze kroon ftaagde niet zeer  
gelukkig in hare bekeeringen, noch in hare  
krygsverrehtingen. Eenigen tydt daar na fcheep-  
te de marquis van *Elbeuf*, een der broeders van  
de regentinne, zich in met nieuwe troepen:  
doch het onweër noopte hem weder in de havens  
te lopen, daar hy uit gezeilt was. Zommigen  
willen evenwel, dat een gedeelte der fchepen,  
die hy geleidde, aldaar met vier duizend man  
aanlandde. Het is ten minfte zeker, dat *Marti-  
gues*, die voor hem met duizend foldaten in zee  
was geftoken, de zelve aldaar gelukkig aanbragt.

1559.

De regentin, door dezen byftandt ftouter ge-  
worden, verbrak het beftandt, en deedt een be-  
velsfchrift tegen de eedgenoten, die zy befchul-  
digde van het koninkryk in rep en roer gezet te  
hebben, afkondigen. Zy verklaarde echter ver-  
giffenis te zullen verlenen aan alle de genen, die  
de wapenen zouden nederleggen, maar dat 'er geen  
genade voor de hardnekkigen zou wezen. Men  
antwoordde haar door een ander manifelt.

Ontko-  
ming van  
den her-  
tog van  
Chatelle-  
raut.

De hertog van *Chatelleraut* was toen in het  
leger der eedgenoten, zich hebbende laten over-  
tuigen door de redenen en door het voorbeeldt  
van den jongen grave van *Aran*, zynen zone.  
Deze jonge heer hadt de vlucht genomen uit  
*Chatelleraut* (a), in de provincie van *Poitou*, al-  
waar order lag om hem te vangen, en als een  
ketter te handelen, ter oorzaak van eenige al te vrye  
woorden, die hy tegen den hertog van *Guize*, of  
den marquis van *Elbeuf*, broeder van dezen hertog,  
rakende den Godsdienst gezegt hadt. Men be-  
fchuldigt de *Guizen* op zyn leven en op dat van  
den hertog van *Chatelleraut*, zynen vader, die  
zy aanzagen als twee hinderpalen om de kroon  
van Schotlandt machtig te worden, toegelegt te  
hebben. Zy telden weinig op het leven van de  
jonge koninginne, hunne nichte, eene vorftin  
van eene zwakke gefteltheit; maar de *Hamiltons*,  
die 'er de naafte erfgenamen van waren, baarden  
hen bekommernis; en de Godsdienst, naar men  
wil, was flechts het voorwendfel van de heersch-  
zucht van den hertog van *Guize* in de moeilyk-  
heit, die hy den jongen grave van *Aran* verwekte.

Cambden.

Deze laaftte, weder in zyn vaderlandt geko-  
men zynde, voegde zich by de eedgenoten, na  
den hertog van *Chatelleraut*, zynen vader, hei-  
melyk gezien te hebben, dien hy aanmaande de  
party der regentinne te verlaten. Hy deedt het,  
en bevondt zich aan het hoofd van alle de op-  
perften van het Proteftantsche leger, toen zy hun  
verdedigfchrift opftelden, by het welke zy zich  
ontlastten van het onheil van den oorlog op de  
regentinne. Zy verweten haar, datze zich het  
koninklyke gezag onder den billyk fchynenden  
tytel van regentinne onrechtvaardig hadt aange-  
matigt, en het zelve ten nadeele van den Gods-  
dienst en het algemene beft misbruikt hadt. *Wes-  
balven* zy, verbeeldende de *Staten* en gebore regenten  
des koninkryks, waar over zy, by afwezigheit van  
hunne wettige vorften, bet opzicht hadden, haar fchul-  
dig verklaarden van den oorlog zonder bet gezag der  
wetten begonnen, de vromdelingen ingeroepen, eene  
onbepaalde macht geoeffent, de munt vervalscht, de  
vrye fteden verdrukt, en alle de traktaaten verbroken  
te hebben. Om deze redenen verklaarden zy haar  
vervallen te zyn van bet regentschap, en ontzelden  
haar bet beftier tot aan bet naafte Parlement.

De Sta-  
ten van  
Schot-  
landt  
zetten de  
regentia  
van het  
beftier af.

Na deze wederzydliche hevigheden dacht men  
D 3 niet  
(a) *Sporewood* zegt, dat hy nog gevangen zat in het Boſch  
van *Vincennes*.



1559. niet anders dan op oorlog. De eedgenoten begaven zich naar Sterling, en de regentin kwam weder te Edenburg, daar zy den Roomschen Godsdienst herstelde. Tot dien tydt toe hadt *Elizabeth* den Protestanten slechts in algemene bewoordingen geantwoord, maar dewyl de zelve vreedden onder het getal hunner vyanden, die door Vrankryk met al des zelfs macht wierden ondersteunt, te zullen bezwyken, deden zy op nieuw eene bezending aan hare Majesteit, en vertoonden haar, dat indien zy niet wilde, dat de Franschen meester van hunnen Godsdienst en van hunne vryheit zouden worden, zy hen vaardig diende te hulp te komen. Het was wel gevaarlyk in een bondgenootschap te treden, dat haar Vrankryks vyandschap op den hals moest halen; maar het was nog gevaarlyker de hervorming in Schotland te laten verdelgen door de wapenen van eene natie, die zich door dit koninkryk een weg zou openen om den zelve te volgen in Engelandt te komen uitroecien.

1560. Het verdrag wierdt dan te Barwik den 27 February door den hertog van Nordfolk, in den name der koningin, en den grave van Maitland, in den name van den hertog van Chatelleraut en het Schotsche eedgenootschap, gesloten. De voorwaarden van het zelve behellden: Dat de koningin de misnoegde Schotten, van welke de hertog van Chatelleraut het hoofd was, in hare bescherming nam, ten einde om de voorrechten en vryheden van het Schotsche ryk te herstellen; Dat dit verdrag zo lang zou duren als het huwelyk van de koningin van Schotland met den koning van Vrankryk, en een jaar daar na; Dat *Elizabeth* de zamenverbonden zou ondersteunen, om gezamenhandt alle de Franschen uit Schotland te verdryven, en dat zy geen vrede met de zelve zou maken, zonder dat dit ter uitvoeringe gebracht, en Schotland ten eenemaal in vryheit gestelt was, waar na de Schotten zouden voortgaan onder de gehoorzaamheit van hunne natuurlyke en wettige koningin te leven; Indien de Engelschen enige plaats of sterkte in Schotland kwamen te veroveren, zou de zelve of geslecht, of in handen van den hertog van Chatelleraut gestelt worden, en zy zouden daar geen nieuwe mogen aanleggen; Dat de zamenverbonden de koningin *Elizabeth* ten allen tyde zouden byspringen, het zy in Engelandt, of in Ierlandt, naar zy hunne hulpe mogt van noden hebben; Dat de hertog van Chatelleraut en zyne bondgenoten de koningin, ten blyk van hunne goede meninge en tot verzekering van dit verbondt, gyselaars zouden geven, de welke in Engelandt zouden bewaart worden zo lang als het huwelyk van hunne koningin met den Franschen vorst zou duren; En tot besluit betuigden de zamenverbonden hunne koningin getrouw te zullen blyven en te gehoorzamen in al het gene niet streedt tegen hunne vryheden en de rechten of wetten van het koninkryk.

In den tydt, dat het verdrag gesloten wierdt, deedt *Elizabeth* eene verantwoording af kondigen, om zich tegen Vrankryk te verontschuldigen. Zy vertoonde daar in met den opslag, dat haar oogmerk geenzins was tegen het bondgenootschap dier twee kronen aan te gaan. Zy klaagt vervolgens over den toelag, gemaakt door de koningin van Schotland op de hare, die den tytlen en de wapens van de zelve hadt aangenomen: doch zy zegt, datze de schuld daar van legt op de prinsfen van Lotharingen, hare oomen, staatzuchtige prinsfen, die eerder aan hunne eige grootheid arbeiden dan aan die van hunne nichte, wier jonkheit zy misbruikten. Zy voegt daar by, dat indien

Vrankryk, of liever de hertogen van Guize, zich dekkende met den naam van Vrankryk, de troepen, die men in Schotlandt hadt doen overgaan, wilden te rug roepen, zy de hare derwaarts niet zou zenden; dat de beroerten dus wel haast gesilt zouden wezen; datze verzekert was, zo anders deze vrende prinsfen zich niet met het ryksbestier bemoeiden, dat het Parlement de algemene rust zou herstellen, en dat het gezag der wettige souvereinen door eene eenparige bewilling van die van de natie zou erkent worden. Het hof van Vrankryk, door de *Guizen* beflieft wordende, wachtte zich wel zo gematigde raadgevingen te volgen: want des zelfs eige geschiedenischryvers <sup>†</sup> verzekeren, dat de troepen van die kroon order hadden, na de wederspannelingen van Schotlandt overheert te hebben, in Engelandt over te gaan, om het zelve voor de koningin *Maria* te bemachtigen. Dit hof zondt echter een afgezant aan *Elizabeth*, namentlyk *Montluk*, bisschop van Valence, die men meende dat haar aangenaam zou zyn, als zynde een man, die geen vyandt van de hervorming was. Het is die prelaat, waar van wy onder de regering van *Edward* dikwils gewag hebben gemaakt. Hy boodt *Elizabeth* aan Calais weder aan haar over te geven, indien de eedgenoten wilde verlaten. Doch zy antwoordde met gelykmogdigheit, dat haar minder aan eene geringe visschersplaats dan aan de rust van Groot-Brittannië gelegen was. De *Guizen* zelf, hunne wraaklust ontveinzende, zonden *de Seurre*, ridder van Malthe, aan haar, en *Philips* de II deedt de afgezanten, die van zynent wegen te Londen hun verblyf hielden, ten zelve einde werken. Alle deze staatsbedienaars sloegen de handen in een, om van *Elizabeth* te verkrygen, datze hare troepen, die reets naar Schotlandt in optocht waren, te rug riep. Hunne pogingen waren vruchteloos. Zy, standvastig in hare besluiten zynde, zeide hen ronduit, datze de zelve niet te rug zou doen komen, dan na dat Vrankryk de zyne hadt te huis geroepen.

Men zegt, dat de afgezant van *Philips* haar onder den duim heeft aangezet by haar stuk te blyven. Zy hadt ook van hare zyde dien vorst door *Mylord Montaigne* doen vertonen, dat het niet minder van het belang van Spanje dan van dat van Engelandt was de Schotsche eedgenoten te ondersteunen; dat hun verbondt alleen tot een bolwerk diende tegen de heerschezucht van de *Guizen*, de welke, ziende de zwakheit van *Fransois* den II, en de jonkheit van de koningin, zyne echtgenote, toeleiden om zich meester te maken van de kroon van Vrankryk, en om die van Schotlandt daar aan te hechten; datze die vereeniging niet konden bewerken, zonder het eedgenootschap, dat de Schotten gemaakt hadden, om hunne vryheit te handhaven, te doen vervallen: maar ook, dat men het eedgenootschap niet kon verlaten, zonder Schotlandt aan de macht van Vrankryk bloot te stellen. Op deze zo verstandige bedenkingen is het mogelyk geweest, dat *Philips* op zyn beurt zynen afgezant te Londen last gaf, de koningin aan te moedigen in het besluit, van de eedgenoten by te staan, te volharden.

Gedurende deze onderhandelingen volvoerden de wederzydiche krygsbenden de orders, die men haar gegeven hadt. *Mylord Gray* was Schotlandt ingetrokken aan het hoofd van zes duizend voetknechten en twee duizend ruiters, en hadt *Leith* belegerd. De Engelschen wierden in een aanval met verlies te rug gedreven: doch kregen eene verster-

1560. *Elizabeth* komt de Schotsche Protestanten te hulp, en voorwaarden van dit verbondt. *Atla Publ. Tom. XV. fol. 569.*

Zy doet de bewoordingen daar van af kondigen.

† *Montluk*.

*Cambden Burnet.*

Fraai antwoordt van *Elizabeth* aan den Franschen afgezant.

*Cambden.*

Vervolg van de onlusten van Schotlandt.



1560. sterking van twee duizend man, die de hertog van Nordfolk hen toezondt, met belofte van eene aanzienlyker, indien het van noden was, hen aanmanende het beleg niet op te breken. De stad wierdt ter zelve tydt van den zee kant bezet, om den invoer te beletten. Ondertusschen zondt *Elizabeth*, op de aanhoudingen van *Montluk*, *Cecil*, geheimichryver van Staat, en *Wotton* in Schotlandt, om een vergelyk te bewerken; maar de regentin overleedt eer dat het verdrag kon gesloten worden.

Deftige redenen van de regentinne voor hare doot.

Zy was op het kasteel van Edenburg ziek geworden, en zich naby haar einde gevoelende, begeerde, dat eenige groten van beide de partyen in hare kamer zouden komen. De zelve binnen gelaten zynde, vermaandeze hen tot verzoening, en om de vrede in het koninkryk te herstelen; deedt betuiging van de toegenegeheid, dieze altoos voorhenen voor de gansche Schotische natie gehad hadt: zy raadde hen vervolgens het bondgenootschap, dat zy zo plechtig met Vrankryk, door het huwelyk van hunne koninginne, gemaakt hadden, te onderhouden, en deze vorstinne, hunne wettige souvereine, getrouw te zyn. Ze voegde daar by, dat zy, om de rust van het koninkryk te verzekeren, ten spoedigste alle de Engelsche en Fransche troepen moesten afsdanken, uit vreeze, dat de zelve, aan de lucht van Schotlandt gewennende, begeerte mochten krygen om zich aldaar neder te zetten; en haar gezicht naar de groten wendende, zeideze: *Het is uw plicht, Mylords, zorg te dragen voor het vaderlandt; gy zyt 'er de beschermers van, en des zelfs welwezen hangt af van uwe bevreeding.* Zy wierdt weemoedig na het eindigen van deze woorden, waar van hare tranen het vervolg afbraken. Zy hervatte hare aanspraak, alleen om de genen, dieze misdaan hadt, te verzoeken, dat zy het haar wilden vergeven, gelykze ook van ganscher herte vergaf den genen, die haar beledigt hadden. Ter zelve tydt deedtze alle de groten naderen, en omhelsde de zelve, gevende hare handt aan de anderen, en ieder tot schreien bewegende. Sommigen \* zeggen, datze met een hervormd leeraar † begeerde te spreken; datze hem den staat van hare ziele ontdekte; over verscheide dingen met hem redeneerde, en hem verzekerde, datze hare behoudenis alleen verwachtte van de doot en verdiensten van **JESUS CHRISTUS**. Dus stierf deze koningin, wordende beklaagt om hare wysheit, rechtvaardigheid en zachtmoedigheid, en die wegens het ontbreken aan hare woorden eer medelyden dan haat verdiende. De zachtheit en oprechtheit waren hare natuurlyke deugden; de strafheit en onrechtvaardigheid wierden haar ingeblazen door heerschezuchtige bloedverwanten, waar voorze te veel toegevendheit hadt, en door een vrend hof, wiens staatsdienaars haar gedurig bybleven. Alle de geschiedenischryvers verzekeren, dat hare regering gelukkiger zou geweest zyn, indien het zelve met hare geneigtheden gelykformig was geweest, en dat men geen binnenlandfche oorlogen gedurende haar regentschap in Schotlandt zou gezien hebben. Zy zeide zelf, dat, indien men haren raadt hadt gevolgt, de algemene rust wel haast herstelt zou geweest hebben. Haar lyk wierdt naar Vrankryk overgebracht, en in het klooster van St. Pieter van Rheims, door de zorgen van hare zuster, die 'er abdis van was, en van den kardinaal van Lotharingen, haren broeder, de welke hare uitvaart prachtig hielden, begraven.

Het vredesverdrag wierdt kort na hare doot

gesloten (a), als of het 'er de vrucht van was geweest. Mogelyk hadden hare vermaningen de gemoederen daar toe geneigt, en haar Christelyk einde de herten van beide de partyen geraakt. Het schieen zels, dat zy acht hadden genomen op hare laatste woorden in de voorwaarden van het verdrag, waar in gevolgt wierdt het geen ze hen wel het meest hadt aanbevolen, namentlyk, dat de vrende troepen het koninkryk zouden ontruimen. Hoe het zy het verdrag, wierdt tusschen de afgezondenen van *Elizabeth* en die van *François* den II en *Maria*, de welke zich met de eedgenoten in het byzonder niet wilden inlaten, de zelve voor wederipannige onderdanen houdende, te Edenburg gesloten.

1560. Vredesverdrag tusschen de twee partyen bewerkt door de afgezondenen van Elizabeth.

De voornaamste voorwaarden, de Schotten betreffende, waren de volgende: Dat de Franschen binnen twintig dagen uit Schotlandt zouden vertrekken, en in Engelsche schepen naar hun landt overgevoert worden; Dat de stad Leith aan de Schotten weder zou ingeruimt, en der zelve vestingwerken, als mede die van de stad Dumbar, zouden geslecht worden; Dat 'er eene bezetting van zestig Franschen op het kasteel van Dumbar, en eene andere van even zo veel manschap op het eilandt Leith zou blyven; maar dat zy de wetten van Schotlandt zouden onderworpen zyn, en het geen zy benodigt waren met haar geldt betalen (b); Dat de koning en koningin van Vrankryk en Schotlandt eene algemene vergiffenis zouden doen afkondigen, de welke het Parlement, dat met hun goedvinden in deaanstaande maandt van Augusty stondt beroepen te worden, zou bekrachtigen; Dat de koning en koningin geen geweldt of belediging, tegen hen gepleegt, zullen herdenken, of wreken, en dat, ten blyk daar van, de hertog van Chatelleraut, en de andere Schotische groten in het bezit van hunne goederen in Vrankryk, welke hen gedurende de onlusten zyn afgenomen, zullen herstelt worden; Dat de aanzienlyke ampten van het Schotische koninkryk, als die van kancelier, van schatmeester, en andere, niet dan aan inboorlingen van het landt, als mede aan gene geestelyke, maar alleen aan wereldlyke personen, zullen gegeven worden; Dat Schotlandt, gedurende de afwezigheit van de koninginne, zou bestiert worden door een Raadt van twaalf personen, de aanzienlykste van het koninkryk, van welke hare Majesteit zeven, en de groten van het ryk vyf zullen benoemen; Dat de koning en koningin, volgens de wetten van het koninkryk, door hunne voorzaten getrouwelyk opgevolgt, geen oorlog zouden beginnen, noch vrede maken, zonder bewilliging der Staten; Dat geen der Schotische groten eenig krygsvolk zou mogen verzamelen, vrende troepen in het koninkryk laten komen, of andere diergelyke dingen ondernemen, dan in gevallen, door de wetten toegestaan, of met kennis en goedvinden van den Raadt, als mede van den koning en de koninginne; (c) Dat, betreffende de zaken van den Godsdienst, en de andere bezwaarnissen der Schotten, door het aanstaande Par-

Buchanani Spottwood III boek, blad. 147 enz.

(a) Zy overleedt den 10 Juny, en het verdrag wierdt gesloten in het begin van July.

(b) *Thuanus* zegt, dat dit wellaanshalven geschiedde, en om de eer van Vrankryk op te houden, op dat het niet zou schynen, als of de Franschen uit het landt waren weggejaagt.

(c) *Spottwood*, die, als fol. 29 is aangemerkt, zegt, dat de jonge graaf van Aran, zoon van den hertog van Chatelleraut, in Vrankryk nog gevangen zat, sleet hier eene afzonderlyke voorwaarde, by welke hy wil dat zyne ontflaging bedongen wierdt.

60.

Mace-

Camden.

Fraai antwoordt van Elizabeth aan den Franschen afgeant.

Camden.

Vervolg van de onlusten van Schotland.



1560. Parlement zekere personen zouden benoemt en aan hunne Majesteiten gezonden worden, om hen de zelve behoorlyk voor te dragen.

*Anna Fabl. Tom. XV. fol. 593.*  
De voorwaarden van het verdrag, welke de koningin *Elizabeth* raakten, behelsden: Dat de koning en koningin van Schotland in het toekomende noch den tytel, noch de wapens van Engelandt en Ierlandt zouden voeren; Dat alle openbrieven en andere akten, tot hier toe afgevaardigt onder deze tytels, zouden verandert of vernietigt worden; Dat de Engelschen Schotlandt zouden verlaten binnen den zelve tydt, als den Franschen daar toe gestelt was; Dat alle andere verschillen tusschen deze kronen door wederzydsche gevolmachtigden, die te Londen zouden te zamen komen, zouden worden afgedaan, en dat, ingevalle het de zelve niet konden eens worden, de koning van Spanje tot middelaar en scheidsman zou verzocht worden. Dit was de inhoud van het verdrag van Edenburg, waar van in het vervolg dezer Geschiedenisse meer dan eens gewag wordt gemaakt. Ondertusschen doet het eerste der laatstgemelde artykels zien, dat het hof van Vrankryk voor *Elizabeths* wraakzucht vreesde, aangezien het zelve by een plegtig verdrag een recht liet gelyen, dat het zich met zo veel fierheit hadt aangematigt, en waar van des zelfs afgezanten in de vredehandeling van Cateau geweigert hadden afstand te doen.

*Cambiz.*  
De Engelsche geschiedenisshryver \* bedient zich nog van twee andere artykels, die naderhandt zwarigheid baarden. Hy zegt, dat men vooraf vaststelde de bekrachtiging van het traktaat van Barwik, die van het traktaat van Cateau tusschen Vrankryk en Engelandt, en van het zelve traktaat tusschen Engelandt en Schotlandt. Hy voegt daar by de flechting van de sterkte Aymouth en de bevediging van de koningin met hare onderdanen. Vrankryk weigerde in de bekrachtiging van het traktaat van Barwik te bewilligen, ende koningin van Schotlandt nam een voorwendfel uit de andere artykelen om dat van Edenburg niet te bekrachtigen. De voorwaarden wierden den 8 July getekent, en weinig tyds daar na trokken de Engelschen en Franschen uit Schotlandt. De laatsten gingen in de schepen, die de koningin *Elizabeth* hen bezorgt hadt. De bisschop van Amiens en *la Brosse* namen hunnen weg door Engelandt, van waar zy, na de te rug komst van de schepen, die de troepen hadden overgevoert, naar Vrankryk overstaken.

1558. Het stondt in Vrankryk, dat de beroerten van Schotlandt verwekt hadden, thans ook slecht geschapen. Het scheen, dat het traktaat van Cateau de kwalen van buiten alleen genezen hadt, om die van binnen te verergeren en ongeneeslyk te maken. Wy hebben de voorwaarden, die met de gevolmachtigden van *Elizabeth* waren vastgesteld, boven aangehaalt. De gene, die tusschen Spanje en Vrankryk gesloten wierden, behelsden: Dat beide de koningen de oude traktaten bevestigden, en aan malkander wedergaven het geen zy elkander sedert acht jaren hadden afgenomen; Dat de koning van Vrankryk den hertog van Savoje zou wederom geven alle de plaatsen, die hy veroverd hadt, doch behoudens zyne rechten, voor welkers zekerheit, en in verwachting, dat de zelve zouden geregelt worden, hy in bewaring hieldt Turin, Pignerol, Quiers, Chivas, en Ville-neuve-d'Ast. Hy stondt den Genuezen af het geen hy hadt in het eilandt Corsika, en aan den hertog van Florence het geen hy in het Toskaansche bezat. De huwelyken van *Margareta* van Valois, zuster van *Henrik* den II, met den hertog van Savoje, en van *Elizabeth* van

Vrankryk, zyne dochter, met den koning van Spanje waren als de zegels van het verdrag. Men gaf den hertog tot een bruidschap drie honderd duizend goud kronen, en vier honderd duizend aan *Philips* den II, tot huwelyksgoed van zyne gemalinne. Het volk, dat nooit voordeel uit den oorlog trekt, verblydde zich over de vrede. De konnestabel van Montmorenci en de marschalk van St. André, die de zelve van noden hadden, om hun aanzien te herstellen, betuigden daar over eene byzondere blydschap: de *Guizes* alleen morden daar tegen. Zy vonden hunne verheffing in den oorlog, waar in hen tot dien tydt toe alles gellaagt hadt, en waar door zy een groten roem hadden behaalt. Zy vreesden, dat de zelve gedurende de vrede en door de wederkomst van den konnestabel, een schromelyken tegendinger, die het van hen won in des konings gemoedt, mogt verduistert worden. Dus konden zy zich niet stil houden, en tot voorwendfel nemende de eer van Vrankryk, maakten zy een groot geschreeuw over het nadeel, dat het zelve door een zo schandelyk verdrag leed, waar by die kroon, gelyk zy zeiden, negentig plaatsen verloor, voor St. Quintin en twee stinknellen, Han en le Catelet.

Het was onder begunstiging van deze krakeelen dat Spanje zyn fortuin op den ondergang van Vrankryk zocht te vestigen. De vrede, die het met deze kroon gesloten hadt, maakte het zelve daar over niet minder nayverig, en men zag in het zelve jaar het verschil, dat Spanje in den jaare 1557 wegens de voorzittinge tegen Vrankryk begonnen hadt, tusschen de afgezanten van beide de koningen te Venetië herleven.

1559. Doch niets was Vrankryk schadeliker dan de oorlog om den Godsdienst, een ander gevolg van zyne rampspoedige vrede met Spanje, en van den snoden toeleg van die vrede mogendheit. Byna het gansche koninkryk was toen met de lere der Hervormden ingenomen. Daar was geen provincie, zegt de Fransche geschiedenisshryver \*, geen stad, geen genootschap, of men vondt 'er, die de hervorminge aankleefden. De lieden van den tabbaardt, de geleerden, zelfs verscheide leden van de Roomsche geestelykheit waren 'er door bekoort, en de strafocffeningen deden der zelve aanhangers aangroeyen, in plaats van de zelve te verminderen. Het Parlement van Parys was 'er verbaast over, en nam gematigder maatslagen, het zy het dit gedrag Christelyker of staatkundiger meende te zyn: doch de koning, die zulks niet goedkeurde, begaf zich naar het Parlement, en deedt terstondt twee Raadsheeren, genaamt *du Bourg* en *du Faur*, in verzekering nemen; zondt twee andere, nevens een voorzitter †, naar de Bastille, ende deedt 'er nog naar drie zoeken, de welke hy met de zelve strengheit wilde handelen: doch deze verburgen zich †. Zyne doodt belette hem verder te gaan. De zelve viel drie weken na deze daadt door een zeer seldzaam toeval voor. Het hof dacht niet dan op blydschap, gansch gedompelt zynde in de vreugdebedryven over het huwelyk van *Elizabeth* van Vrankryk met *Philips* den II, dat door een gemachtigde op den 27 Juny geviert was. De steek-en kampspelen wierden by die gelegenheit niet vergeten, en *Henrik* de II, die deze oefeningen beminde, hadt renbanen doen maken van het koninklyke paleis der Tournelles af, tot aan de Bastille toe. Hy verscheen daar in met voordeel gedurende drie achtereem volgende dagen, en stondt zelfs vaardig om 'er op het einde van den derden dag uit te treden, voldaan zynde over de eere van het kampspel, de wel-

\* Mezeray.

† Paulus van Foix, Anthony Fumis, en den president Ranponnet. Henrik de II doet du Bourg en andere Raadsheeren van het Parlement in verzekering nemen. † Vielle, du Val, en Renaud.



1559. welke niemandt hem hadt kunnen befryden, wanneer hy den grave van Montgomeri zag, een van de afgerechtigste ridders van zyn hof, dien hy noopte een lans met hem te breken. Deze jonge heer weerde zulks te vergeeffich af: de koning wilde gehoorzaamt zyn, en zelfs met een open aangezicht kampen. Dit was zyn ongeluk. De lans van den grave van Montgomeri brak op het harnasch van dien vorst, waar van hy een splinter in het oog kreeg. Anderen zeggen, dat hy met de stomp van de lans onder de wynbrauw van het regter oog getroffen wierdt, het welk zo hard aankwam, dat hy op den grondt viel, en eensklaps de kennis en de spraak, en tien dagen daar na het leven verloor.\*

\*op den 10 July.

Staat van Vrankryk onder Francois den II.

Fransois de II, zyn oudste zoon, volgde hem op, een prins van zestien en een half jaren, zwak van lichaam en van geest, en de speelpop van de Guizen, oomen van de koninginne, zyne echtgenote, die zelfs onder zynen naam regeerden. Alle bukten zy onder hun gezag, of trokken met hen eenen lyn, uitgenomen de Colignis, en de twee eerste prinsen van den bloede, die zich aan het hoofd der Hervormden stelden. De koningin weduwe zelf, die in het eerst meende, dat het aanzien van moeder haar vermogen zou geven op den jongen koning, zag zich daar van afgehouden door de jonge koninginne, hare schoondochter, of liever door de oomen van deze koninginne, en hadt alleen de schaduw van het regentschap. De maarischalk van St. André gaf zich aan hun bestier over, en de konneftabel van Montmorenci wierdt daar mede ingewikkelt, het zy door de aanhoudingen van zyne vrouwe, of door den yver voor zynen Godsdienst. De admiraal en Andelot vereenigden zich, door de tegenstrydige beweegreden van den hunnen, met den koning van Navarre en den prinsse van Condé, van wien de prinsen van la Roche-sur-Jon en Montpensier, vyanden van de hervorminge, waren afgegaan. Zo veel deel hadt de Godsdienst daar in. Het scheen zelfs, dat die daar het meeste belang in hadt, hoewel de zelve in den grondt niet anders dan een bedekt middel van staatkunde was. Van weérzyden leenden zy elkander de handt, en verdeelden het koninkryk in twee partyfchappen. Het scheelde weinig, of zy deden het zelve te gronde gaan, en beverdigden zich niet eer dan onder Henrik den IV.

Spanje ftak zich, eerder om het vuur van oneenigheit aan te blazen dan uit te doven, in de zaken van de nieuwe regeringe, en men las uit eene flinkfche fynigheit in den vollen Raadt de brieven van Philips den II op. De zelve behellden, dat hy, byaldien iemandt de stoutheit hadt van het ryksbestier te wraken, den koning zyne gansche macht aanbodt om de wederfpanningen te straffen.

Hy hadt, gelyk gezegt is, Elizabeth van Vrankryk, dochter van wylen den koning, by machtverleninge getrouwt. Men bragtze hem in de maandt van December, na de zalvinge van Francois den II, die op het einde van September geschied was. De laft daar van wierdt gegeven aan den koning van Navarre, verfelt van den kardinaal van Bourbon, en den prinsse van la Roche-sur-Jon, de welke haar tot aan Roncevaux geleidden, alwaar zy haar aan den kardinaal van Burgos en den hertog van Infantado, afgezonden van Philips, gevolgt zynde van een stoet van twee duizend vyf honderd edellieden, onder welke verscheide groten † van Spanje waren, overleverden. Wy zullen ons over dit geval niet breed uitlaten; het verhaal daar van moet in de Geschiedenisse van Vrankryk gezocht worden.

†Granden.

III Deel.

den. Echter kunnen wy met stilzwygen niet voorbygaan de overdefüge aanspraak van den koning van Navarre aan de afgezonden van Philips, zo als hy hen de nieuwe koningin overleverde. De eerste koning van de Christenheit, zeide hy tegen hen, beeft my aanvertrouwt het geleide van deze verwonderenswaardige prinsesse, om haar over te leveren aan de afgezanten van eenen der grootste vorsten des werelts. Ontfangt dan, doorluchtige heeren, die hy met dezen laft beeft vereert, het kostelykste pandt, dat hy u ooit zou kunnen aanbetrovwen. Ik zeg u niets van een zo dierbare gezondheid, overtuigt zynde, dat gy'er ten hoogste zorg voor zult dragen, noch van de verdiensten van een zo bekoorlyke prinsesse, beter op haar aangezicht afgemaalt zynde dan ik de zelve met myne woorden zou kunnen uitdrukken. Doch het is aan uw hof dat die verdiensten al haren luister staan te brengen, en u zal doen bekennen, dat Spanje nooit eenige koningin beeft gehad, welker schoonheit en deugd door de gene, die gy derwaarts zult geleiden, niet overtroffen worden.

1559.

Aanspraak van den koning van Navarre aan de afgezonden van Philips den II by het overleveren van Elizabeth van Vrankryk.

De zaken van dit koninkryk eindigden in dit jaar met de doot van Anne du Bourg, zo bekend door de berichten, welke die van de eene en de andere gezindheit van hem gegeven hebben. Dewyl hy een geestelyk Raadsheer was, wierdt hy, alvorens men hem ter doot bragt, ontwyd. Du Fain wierdt ook verwezen, doch naderhandt vrygesproken, en zelfs in zyn ampt herstelt. Men hadt de zelve toegevendheit voor de anderen, en de voorzitter Thuanus † ontrukte hen de woede der geloofsonderzoekers.

Ter doot brenging van den Raadsheer du Bourg.

†of de Thou.

Deze bloeddorstige lieden hadden aan hun hoofd den voorzitter Minard, en Demochares, of de Mouchi\*, waar van zelfs de Roomschegezinde fchryvers met verfoejinge spreken. Minard wierdt voor de doot van du Bourg met een pistool doorfchoten: Robert Stuart kreeg deschuld van den moordt, en wierdt, schoon hy mogelyk een bloedverwant van de jonge koninginne was, op de pynbank gelegd; doch niets bekenkende ontlagen. De geloofsonderzoekers hadden hunne bespieders, verklikkers en valfche getuigen, de welke de Proteftanten die ontuchtigheden en vervloekte toverryen, waar van wy elders gesproken hebben †, te laft leiden: eene beschuldiging, waar omtrent de kancelier een grondig onderzoek deedt, doch in alle hare omftandigheden een lafter bevondt te wezen, welke des niettegenstaande niet in druk uitkwam. De bloedige vierfcharen, gelyk menze noemde, die de koning in de Parlementen aanftelde, deden een groot getal ellendigen omkomen, en die stratheiden gaven reden aan lieden, die men met zo veel woede vervolgde, om over het ryksbestier te klagen. De staatkundigen bedienden zich van dezen tyd om'er de verbetering van te verzoeken. Men zeide, dat men, om daar toe te geraken, den jongen koning, den welchen zyne minderjarigheit onbekwaam maakte om op eigen gezag te regeren, een Raadt moest toevoegen; dat de prinsen van den bloede, die men'er buiten gefloten hadt, daar in den eerften rang moesten bekleeden, en de vrouwen in het tegendeel, zo wel als de vremdelingen, dat is de koningin moeder en de Guizen, daar uit gebannen worden.

\*Hier van daan de naam van Moucharts, den welchen hy aan de verklikkers gaf, die hy gebruikte.

†in het leven van Eduard den VI. Vervolging van de Hervormden.

In dezen toestandt van zaken was het dat Vrankryk den onderftandt, waar van wy boven gesproken hebben, naar Schotlandt deedt overgaan; dat men de steden van Piemont wedergaf aan den hertog van Savoje, die van Didenhoven en Luxemburg aan de Spanjaarden, en dat men die van Corfika en Siëna verliet. De laafte namen terftondt een besluit van eer te fterven

E dan

an 1558.  
len  
rd  
nd  
ne  
uit  
de.  
ar-  
len  
len  
zeu  
ne  
ien  
zy  
en,  
we-  
ly-  
ko-  
Dus  
or-  
ak-  
dat  
dt,  
tig  
nk-  
len  
van  
het  
lve  
in  
ja-  
ryk  
ide  
de 1559.  
van  
den  
By-  
lere  
een  
ry-  
of  
len.  
zelfs  
heit  
de-  
aats  
ment  
ge-  
rif-  
loch  
egaf  
wee  
ur,  
ere,  
cedt  
de  
ver-  
der  
aadt  
acht  
nde  
Eli-  
dat  
riert  
die  
die  
loen  
elles  
daar  
vol-  
ring  
op  
vol-  
de  
wel-



1559. dan wederom onder de beheersching van hunne oude meesters te keren. Doch hunne moedigheid of wanhoop diende hen nergens toe: zy bezweken onder de macht der Spanjaarden, die hen tot een overmaat van droetheit aan den hertog van Florence overleverden, voor zich nochtans behoudende Piombino, Orbitello, en andere zeeplaatsen.

Philips de II steekt naar Spanje over.

Philips ging in dit jaar weder over naar Spanje. Wy hebben gezien, dat *Elizabeth* hem hare havens en schepen aanbodt; maar deze vorst, al te wantrouwend zynde, vondt niet raadzaam hare aanbieding aan te nemen. Hy begaf zich naar Zeelandt, en schepte zich in het begin van September in. Het scheelde weinig, of hy verging op de kust van Gallicië, en landde in zyne havens niet aan dan na een zwaar onweder te hebben uitgestaan, waar in hy meest alle zyne schepen en volk verloor, het welk gelegenheit gaf te zeggen, dat zyn vader en hy de aarde alleen hadden berooft om de zee ryk te maken. *Philips*, de Nederlanden eens verlaten hebbende, kwam daar niet weder in Zyne opvoeding in Spanje hadt hem een aardt ingeboezemt, de welke ganfch verschillende was van dien van *Karel den V*. Hy hielt ook een geheel tegenstrydig gedrag. De keizer, die de Nederlanders bemindde, en ook teder van hen bemint wierdt, hadt dikwils zyn verblyf by hen gehouden; maar *Philips*, met die natie, de welke in hare voorrechten wilde gehandhaaft worden, niet overweg kunnende, hadt meer behagen in de oppermachtige regeringswyze van Spanje dan in die van Nederlandt, onafhankelyker, wel is waar, maar veel zekerder en toegenegener, als men des zelfs in woners met zachtheit behandelt. Hy liet het bestier van het zelve aan de hertoginne van Parma\*, zyne bastaardzuster, de welke hy toevoegde tot Raadt of mederegent *Antony Perrenot*, naderhandt † kardinaal van Granvelle, zoon van een vader, die onder *Karel den V* berucht was, maar wiens groten naam deze zoon nog overtrof, het zy door zyne verdienften, of door zyne trotschheit (a).

Hoest Nederl. Hist. De Groot Jaarboeken. \* Margareta van Oostenryk. † in den jaer 1561. Oprechtting van de nieuwe bisdommen in de Nederlanden.

‡ inzynissie.

\* Metzray.

† Thuanus.

Voor dat *Philips* uit de Nederlanden vertrok, deedt hy aldaar door paus *Paulus den IV* drie aartsbisdommen oprichten, namentlyk te Mechelen, Kameryk en Utrecht, met vyftien bisdommen in zo vele van de voornaamste steden, namentlyk te Antwerpen, 's Hertogenbosch, Roermonde, Gent, Brugge en Yperen, onder het aartsbisdom van Mechelen; te Doornik, Atrecht, St. Omer en Namen, onder dat van Kameryk, en te Haarlem, Middelburg, Leeuwarden, Groningen en Deventer, onder dat van Utrecht. *Paulus den IV*, een vriendt van *Philips*, een hevigt voorstander van het geloofsonderzoek, stiert wel haast na deze oprichtinge, zo gehaat van het Roomsche volk, dat het zyne beelden verbryfelde, en zyne wapens allerwegen, daar de zelve gegraveert stonden, afrukke. De kardinaal van *Mediquin* (b) volgde hem op, verkoren zynde, zegt de Fransche geschiedenischryver\*, volgens de gewone gebruiken van het Conclave.

Men merkt aan †, dat *Philips*, voor dat hy uit de Nederlanden vertrok, voorgenomen hadt de zelve te brengen onder het juk van eene on-

(a) De ridder *P. C. Hoest* noemt hem met reden eenen van Nederlands voornaamste plagen. Zie zyne *Nederl. Geschied.* fol. 6.

(b) In de *Hist. van het Conclave* wordt hy genoemd *de Meditis*: want zyn geslacht gaf voor, dat het met dat van *de Medici* van Florence eenerlei oorspronk hadt. Hy nam den naam aan van *Pius den IV*.

bepaalde heerschappye; dat hy aldaar een goed getal geregelde soldaten wilde houden (c), en dat hy, om het volk daar toe te gewennen, tot bevelhebbers hadt gekozen prins *Willem* van Oranje, en *Lamoraal*, graaf van Egmond, die hy wist dat by de Nederlanders zeer gezien waren. Doch zy bedankten hem beide edelmoediglyk, en namen daarenboven de vryheit van hem te vertonen, dat hy, na het landt door de vrede van Cateau van een buitenlandschen oorlog verloft te hebben, zich door het houden van vremd krygsvolk in het zelve, het welk dit vrye volk met ongeduld zou verdragen, geen binnenlandschen moest verwekken. Een wyze raadt, maar waar van de rondborstigheit dezen trotschen en veinzenden vorst mishagde. Hy volgde den zelve echter, niet anders kunnende doen (d); doch met een besluit om zyn eerste ontwerp uit te voeren wanneer hem de tydt daar toe gunstiger zou wezen, en om zich van den prinsse van Oranje en den grave van Egmond meester te maken, die hy alstwee vyanden begon aan te zien. Men voegt daar by, dat *Philips* hier in voornamentlyk de oprichting van het geloofsonderzoek beoogde; dat dit het doelwit van de vrede was, de ware beweegreden van de oprichting der bisdommen, en waar toe de Spaansche troepen, ingeval van wederstandt, zouden gebruikt worden; dat die snode toeleg *Henrik den II* niet onbekend was geweest, die met *Philips* den ondergang van de genen, die zy voor ketteren hielden, bestemt, en daar van onvoorzichtiglyk alle de byzonderheden aan den prinsse van Oranje, de welke toenmaals de waardigheit van afgezant van den Katholyken koning by hem bekleedde, vertrouwt hadt. De prins wist daar uit in het vervolg zeer veel voordeel te trekken.

Toen *Philips* in Spanje was aangekomen, deedt hy te Seville en Valladolid in zyne tegenwoordigheit een groot getal Protestanten, in deze koninkryken bekend onder den naam van Luterschen, verbranden. Mannen en vrouwen, edelen en geestelyken, niemandt wierdt gespaart. Alle de genen, die overtuigt wierden van deze lere belydenis te doen, of de zelve te begunstigen, moesten de afgryfselyke strafoeffeningen van het geloofsonderzoek ondergaan. De woedende yver van dezen vorst ging zo verre, dat hy de beeldtenis of de schim van *Conslans* † *Ponce* deedt verbranden, die wezentlyk verbrand zou zyn geworden, indien hy niet in de gevangenis gestorven was. Dit was de biechtvader van *Karel den V*, en in wiens armen deze keizer den geest hadt gegeven. *Philips* zou, gelyk wy op een andere plaats\* gezegt hebben, zelfs het gebeente van een zo doorluchtigen vader niet ontzien hebben, indien zyn eigen belang hem daar van niet hadt wederhouden, vrezende, dat de hoedanigheit van zoon van een ketter zyne kronen in de waagschale mogt zetten, als of die van ontfaarde zoon niet zeer veel hatelyker was geweest.

Om de geschiedenis van *Solyman* niet onvolkomen te laten zyn wy verplicht het vervolg ter plaats, daar wy het gelaten hebben, na de doodt van *Mustapha* en *Giangir*, weder op te vatten.

(c) Dit geschiedde op den raadt van *Perrenot*. Zie *Hoest Solyman.* fol. 23.

(d) Het ontbieden van het Spaansche krygsvolk uit de Nederlanden geschiedde eerst na den ongelukkigen tocht der Spanjaarden tegen Tripoli, waar van zich de beruchte zeeover *Dragut-Rais* hadt meester gemaakt, en men houdt niet zonder reden daar voor, dat het te rug roepen van dit krygsvolk meer geschiedde om dat *Philips* het zelve toen benodigt was, dan om de Nederlanders dienst te doen. Zie *Hoest* fol. 27.

1559. Oogmerk van Philips om de onbepaalde beheersching in de Nederlanden vast te stellen.

Zyne wreedheden tegen de Protestanten in Spanje.

† of Konstantyn.

† Zie de regering van *Maria* fol. 328.

1558. 1559. Vervolg der geschiedenis van



1559. vatten. Toen die Sultan eens begonnen hadt het bloed zyner kinderen te vergieten, kostten hem die afgrysselyke moorden niet met al. De staatzuchtige *Roxelane*, de hare ook t'eeniger tydt willende doen regeren, was oorzaak geweest van de doodt der twee oudste zonen, die *Solyman*, gelyk wy hebben gezien \*, by eene andere Sultane geteelt hadt. Hy hadt ook twee zonen uit zyn huwelyk met *Roxelane*, *Selim* en *Bajazeth*. Den eersten schikte hy volgens het recht van geboorte, tot het ryksbestier; de tweede was meer van zyne moeder gelieft, die hem, ten nadeele van zynen oudsten broeder, gaarne den weg tot den troon hadt willen banen. Men zegt, dat hy den zelve inderdaadt ook waardiger was, en dat niet alleen de begeerten van zyne moeder, maar ook de wenschen van het gansche Otthomaniſche hof voor hem waren. Die van *Solyman* haalden het over voor *Selim*. De twee broeders beschouwden elkander, het zy door eene natuurlijke vyandschap, of dat zy kennis hadden van de verschillende oogmerken, die hunne ouders voor of tegen hen maakten, als twee tegendingers, waar van de doodt van den eenen de werheffing van den anderen zou wezen. *Selim*, geveinsder, of doortrapper zynde, kleefde *Solyman* altoos aan, en toonde zich altydt vaardig te gehoorzamen. Het is waar, dat hy, de neigingen van zynen vader kennende, altydt met vermaak gehoorzaamde, wel verzekert zynde daar eenig voordeel uit te trekken. *Bajazeth* in het tegendeel, ongeruster en minder geveinsd, hielt zich altoos aan eene zyde, en menende, dat men hem van alle kanten lagen leide, was hy alleen bedacht om aanhangers te maken, die machtig genoeg waren hem daar tegen te dekken. In dezen toestand gebeurde iets, het welk, hoe wonderlyk het is, zo menigmaal diergelyke dingen voorvallen, echter niet buitengewoon, maar alle de ryken, en byna alle de eeuwen gemeen is. Een bedrieger vertoonde zich op de oevers van de Zwarte zee, en zeide de prins *Mustapha* te wezen, die, zeide hy, de wreedheit van zynen vader bedrogen, en eenen van zyne huisbedienden in zyne plaats gestelt hadt, den welken men gewurgt hadt, menende hem te wurgen. *Bajazeth* voegde zich by den gewaanden *Mustapha*, het zy hy de aanlegger van het bedrog was, of dat hy hoopte daar uit voordeel te trekken. Het slaagde hem echter niet. Het leger van den bedrieger wierdt verslagen, en *Bajazeth* gedwongen tot de goedertierenheit van den Sultan toevlucht te nemen. *Roxelane* deedt hem lysgenade bekomen. Hy kwam zich aan de voeten van zynen vader werpen, die het hem vergaf, en die hem, ten teken van verzoeninge, een kop vol Turksche vocht aanbodt. *Bajazeth* nam de zelve al bevende aan, en maakte daar naauwlyks zyne lippen mede nat. *Solyman*, zyne vrees bespeurende, nam de kop wederom, dronk 'er verscheide teugen uit, en gafze ten tweede male aan zynen zone, die geen zwa- righeit meer maakte om 'er het overige van uit te drinken. Op die wyze geschiedde de bevrediging, waar na de Sultan dezen prins eene lange les gaf. Het liep op de grondstelling van de voorverkiezing, die de Turken op eene zeer volstreckte wyze geloven. Hy vermaande hem zynen plicht te betrachten, zyn noodlot gerust van den wille Gods af te wachten, de welke, gelyk hy zeide, in zyne handt heeft het leven en het ryk van de oppermachten, en zodwaas niet te wezen, dat hy zich inbeeldde, dat zyne moeielyk- of onverduldigheden iets in de onvermydelyke besluiten van de Voorzienigheit konden veranderen.

III Deel.

De vrede tusschen vader en zone was van geen langen duur. Op nieuwe bevreestheden, waar mede deze laatste wierdt aangedaan, maakte hy op nieuw heimelyke aanslagen, en vluchtte naar het hof van den Sophi van Perſie. Hy was in dezen opstandt nog ongelukkiger dan in den voorgaanden. *Solyman* maakte een verdrag met den Sophi, en verplichtte hem den ongelukkigen *Bajazeth* in zyne handen te leveren. *Roxelane* was dood. Dus wierdt *Bajazeth*, deze mach- tige beschermster niet meer hebbende, en alles de wraaklust van een vader aanporrende, die niet naar de stem van de natuur luisterde, dan die van zyne staatzucht en nayver een slagtoffer eischten, door de handen van *Huffan Aga* ge- wurgt. *Solyman* wilde, dat de Aga voor beul zou dienen, om in de strafverrechting zeker te gaan, en om de zwarigheit te myden van dat 'er iemandt in zyne plaats was gestelt, waar mede de gewaande *Mustapha* zyne bedriegery hadt staande gehouden. Men weigerde *Bajazeth* de vertroof- ting van zyne kinderen te zien voor dat hy stierf. Hy hadt 'er vier met zich gebragt, de welke men in eene nabystaande tent hieldt, en alle na hem wurgde. Hy hadt nog een vyfde, dat gansch jong, en te Burza, hoofdstadt van het ou- de Bithynie, was opgevoed, werwaarts men een gesneden zondt om het te doen sterven. De zelve gaf daar van den last aan een Janitzaar, een stout soldaat, zelfs tot de beestachtigheit toe. Zyne onvertzagtheit kon echter het gezicht van het kindt niet uitstaan, dat hem ziende naderen met de dodelyke srop in de handt vreugde be- toonde, hem toelachte, en zyne klyne armpities uitstreckte om hem te omhelzen. Een zo hert- rakend voorwerp maakte hem zo gedwee, dat hy zich niet alleen zonder krachten vondt, maar ook dood ter aarde nederviel. De gesneden, die hem in eene naastgelegene kamer atwachtte, ongeduldig zynde, dat de zaak zo lang talmde, liep in het vertrek, daar de uitvoering moest ge- schieden, en was zeer verwondert hem by het kindt dood ter aarde te zien leggen. Hy lachte daar slechts om, en dit onnosfel wicht, dat hem liefkooftde, aangrypende, wurgde hy het opeene barbaarsche wyze met zyne handen. Dus voer- de een gemene gesneden al lagchende een moordt uit, waar van de verbeelding alleen een wakker soldaat ter aarde hadt doen vallen. Zo waar is het, dat het medelyden een kloekmoedig man eigen is, en dat de wreedheit alleen den iafher- tigen past. Doch laat ons den draadt der ge- schiedenis van *Elizabeth* weder opvatten.

Het verdrag van Edenburg vergrootte de achting der koninginne onder de vreemdelingen, die zich verwonderden over hare schranderheit in deze uitvoeringe. Men schreef haar daar van al den roem toe: Engelandt en Schotlandt had- den 'er al de zoetigheit van. De waardigheit van de eerste kroon wierdt daar door gehand- haaft, en de vrees voor oorlog ten eenemaal weggenomen; de vryheit van de anderen behou- den, of herstelt, en het gewisse der Protestar- ten wederom versterkt. Het was dan te recht, dat de Engelschen hier uit gelegenheit namen deze vorstin de stichtster van de veiligheid van Groot-Britannië te noemen, en de Schotten van haar den roem van beschermster van hunne vry- heit te geven. Beide verdubbelden daarom hun- ne liefde, die zy haar toedroegen. Zy van hare zyde zich ganschelyk toeleggende op de bevor- dering van het algemene welwezen, scheen on- gevoelig omtrent haar eigen belang, en besfelde alle hare zorgen aan het vaderlandt, even ofze het zelve voor haren echtgenoot en voor hare kinde- ren

1559. Hy doet zynen zoon *Bajazeth* sterven.

1560. Grote achting van *Elizabeth*. *Clark*. *Camden*.

1559. Oogmerk van *Philips* om de onbe- paalde beheer- sching in de Ne- derlan- den vast te stellen.

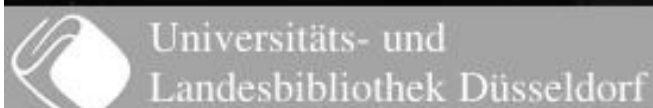
Zyne wreedhe- den tegen de Protest- tanten in Spanje.

of *Kon- stansyn*.

Zie de regering van *Maria* fol. 328.

1558. 1559. Vervolg der ge- schiede- nisse van *Solyman*.

der- pan- over- cou- yge- be- zie





1560.  
Elizabeth  
wiel  
geest  
te  
vrouwen.

Wie haar  
ten hu-  
welyk  
laten  
aanzoek-  
ken.  
\* voor  
zonen  
zoude,  
die  
nader-  
handt tot  
de kroon  
kwam  
onder  
den  
naam  
van  
Frederik  
den II.  
† Zie de  
regering  
van Ma-  
ria.

† Zie de  
regerin-  
gen van  
Eduard  
den VI  
en van  
Maria.  
\* Zie fol. 5.

Aanzock  
van den  
aarts-  
hertog  
van Oos-  
tenryk.

Aanzock  
van den  
koning  
van  
Zweden.  
\* de XIV  
van dien  
naam,  
van de  
zydelinc  
van Aza.  
† of  
Chri-  
stus.

ren hieldt. In deze omstandigheid van zaken stelde men haar verscheide doorluchtige partyen voor, zonder dat ze zich liet bewegen, noch door den lust van de eene, noch door de verdiensten van de andere, haar antwoordt aan de afgezonden van haar Parlement indachtig zynde, *Datze een plegtig huwelyk met het koninkryk hadt aangeaan, dat haar tot alle andere verbindtenissen onbevoegt maakte.* De aartshertog *Karel*, zoon van den keizer *Ferdinand*, de koning van Zweden, en de hertog van *Holstein* waren op haar verliest, en verzochten haar ten huwelyk. Wy zwygen hier van de aanzoeken van *Christiaan den III\**, koning van Denemarken, van den hertog van *Savoje*, en van *Philips den II*, koning van Spanje, het zy voor hem zelve, of voor den Infant *Don Carlos*, gelyk elders † gemeld is. Wy spreken ook niet van die der drie prinsessen van het huis van *Valois*, *Karel den IX*, en zyne broeders, de hertogen van *Anjou* en *Alençon*, die vervolgens op de baan kwamen, gelyk wy op zyne plaats zullen zien. Doch behalven het aanzoek van vele vorsten en mogendheden waren 'er enkel gemenen, die de oogen op de koninginne dorsten slaan. *Jacobus Hamilton*, graaf van *Aran*, was een van die genen, nevens *Fitz-Alan*, graaf van *Arundel*, *Mylord Dudley*, zoon van wylen den hertog van *Northumberland*, en een enkel ridder, *Pickering* genaamt, zonder te herhalen de minnedrijft van den admiraal *Seymour*, en *Mylord Courtenay* †, voor datze den troon hadt beklommen.

*Philips* de II uit het antwoordt van deze vorstinne aan zynen afgezant \* wel geroken hebbende, dat zyn aanzoek niet aangenaam was, hadt zynen neef, den jongen aartshertog van *Oostenryk*, tweden zoon van den keizer *Ferdinand*, zyne plaats afgestaan. Deze prins, vervult met grote verwachtingen, die hem zyne nabestaanden inboezemden, vleide zich, zyn stamhuis, reets het machtigste van Europa, door dit huwelyk een nieuwen lust by te zetten, en den Roomschen Godsdienst van eene schromelyke vyandinne te bevryden. Het gansche huis van *Oostenryk* liet zich aan dien gewigtigen uitslag gelegen leggen, en wierdt zomtyds gelokt door de beleefdheden van de koninginne, dieze den afgezant van het keizerlyke hof betoonde. Zy maakte geen zwaerigheid hem in hare openbare en byzondere gehoorgevingen te betuigen, dat onder alle de vorsten, die haar met hun aanzoek vereerden, zy 'er geen zag, waar van de vermaagschapping haar roemwaardiger zou wezen. Zy voegde daar by, dat haar ondertusschen niets tot nog toe in het besluit van in den ongehuuwden staat te leven hadt kunnen doen wankelen; noch de gevaren, die zy onder de voorgaande regering hadt gelopen, noch de eer, welke haar een doorluchtig huwelyk zou aanbrengen: hoewel zy, gelykze al grimlagchende zeide, zodanig eene volstrekte belofte niet hadt gedaan, ofze zou 'er kunnen van afstappen. Dus leiddeze de genen, die hare ware gevoelens niet kenden, om den tuin, zonder zich aan iets te verbinden.

Zy handelde openhertiger met den koning van Zweden. Het was *Erik\**, zoon van *Gustavus* den I, dien de groten des koninkryks, ondersteunt door die van *Lubek*, ten troon hadden verheven, na alvorens den dwingelandt, den wreden *Christiaan* † den II, moordenaar van den koning *Steno*, daar van te hebben afgebonst. *Erik* hadt deze vorstin reets voor datze koningin was ten huwelyk aangezocht, en hy was afgewezen, gelyk wy op het einde der regering van *Maria* gezien hebben. Hy was zels toen ter tydt maar

koning, die door *Gustavus* benoemt was, de 1560, welke nog leefde, en eerst op het einde van September des jaars 1560 overleedt. Deze weigering van *Elizabeth* in den tydt van haren afgezonden staat liet niet toe iets te hopen sedert hare verheffing. *Erik* oordeelde 'er echter anders van. Hy meende, dat hy van tytel-koning, die hy te voren was, thans inderdaadt koning geworden zynde, zyn tweede aanzoek beter zou aangenomen worden dan het eerste. Hy beelde zich ook in, dat *Elizabeth* als gevangene van *Maria* de vryheit niet hadt gehad hare gevoelens te verklaren, en dat hare weigering eene uitwerking van hare staatkunde was geweest. Hy hoopte nog veel op de overeenkomst van zynen Godsdienst met dien van de koninginne, eene yveraarfster voor den Protestantschen. Kortom, door zyne begeerten voorgekomen, en door zyne drift geveit zynde, meende hy reets koning van Engelandt te zyn. Denemarken hadt te veel belang in deze grootheid om de zelve te dulden. Die twee kronen zyn in een gedurigen nayver; en naardien de overwinningen van de eene der ondergang van de andere zouden baren, bespieden zy elkander onophoudelyk, om malkander tegen te streven, of om zich in eene gelykheit van macht te houden, waar in huone wederzydsche veiligheit bestaat. De koning van Denemarken zat by deze gelegenheit dan niet stil. Op het bericht, dat hy kreeg van het aanzoek van dien van Zweden, maakte hy zich gereed om hem in zyn koninkryk te trotseeren, en hem binnen zyne landpalen bezigheit genoeg te geven, om hem aldaar te houden. Hy verwekte hem daarenboven een medevryer in den persoon van den hertog van *Holstein*. Die beletsels zouden echter te vergeeffich geweest zyn, indien *Elizabeth* naar het aanzoek der Zweden hadt willen luisteren. Maar by de eerste opening, die de hertog van *Finlandt*, broeder en afgezant van *Erik*, haar daar omtrent deedt, gafze hem te kennen, dat de koning niets te hopen hadt. Hare weigering wierdt, wel is waar, verzacht door vele beleefdheden: doch het was altoos echter eene weigering. Zy zeide tegen den afgezant, dat zyne aankomst haar zeer aangenaam was geweest; datze den koning van Zweden wegens de standvastigheit van zyne genegenheit, voor welke zy alle erkentenis, waar toe zy bekwaam was, gevoelde, verplicht was: doch dat zy dien vorst haren onverwinnelyken afkeer van het huwelyk reets hadt te kennen gegeven; datze hem derhalven verzocht van hare vriendschap eene gansch andere proef te vorderen dan die van zo eene verbindtenisse. Het was te vergeeffich, dat de hertog van *Finlandt*, om het hert der koninginne voor de liefde van *Erik* gevoelig te maken, alles in het werk stelde: godienstigheit, eerbiedt, verzekeringen aan de koninginne, grote giften van geldt aan hare gunstelingen; geschenken aan de minder amptenaren van haar hof, aan welke hy verscheide zilvere pronkpenningen schonk, de welke hy verzekerde dat de koning zyn broeder by zyne aankomst in goude gedenkpenningen zou veranderen. Niets wierdt vergeten: doch niets slaagde, en na een verblyf van zes maanden te Londen, zonder den laatsten dag meer gevordert te hebben dan den eersten, was hy genoodzaakt zyn afscheidsghehoor te nemen, en naar *Stokholm* weder te keren, om den koning zynen broeder van zyne verrechtningen verslag te doen. Die vorst, over een zo min gunstigen uitslag niet wel te vrede, en van nature nadenkende zynde, hieldt hem verdacht van niet getrouwelyk gehan-



1560. gehandelt, en voor zich zelve gesprokene hebben; zo dat hy een tweden afgezant naar Engelandt afvaardigde, die zyne aanhoudingen by de koningin gedurende twee jaren vervolgde, zonder iets meer te vorderen. *Erik* gaf eindelyk den moedt verloren, en zocht naderhandt de prinsesse van Hellen, des landgraven dochter, ten huwelyk aan; doch hadt wederom het ongeluk van afgewezen te worden, zo dat hy uit spyt met eene gemene vrouwsperfoon \* trouwde.

\* Zommigen willen, dat het zyne byzit was, en noemen haar *Catharina*, zeggende, datze van boeren afkomst, maar dat haar vader korporaal van de bezetting van Stockholm was. Aanzoek van den hertog van Holstein.

*Frederik* de II, koning van Denemarken, volgde *Christiaan* den III, zynen vader, na zyne doot op, die *Elizabeth* reeds in den jare 1552 voor dezen prins ten huwelyk hadt aangezocht, gelyk wy op het einde van *Eduards* regeringe gemeld hebben. Dit aanzoek was van geen goeden uitflag geweest, en de prins van Denemarken hadt zich in een ander huwelyk verbonden. Hy kwam tot de kroon omtrent den tydt, dat de koning van Zweden den hertog van Finland, zynen broeder, in Engelandt hadt gezonden. Ongerust over dit gezantschap, waar van hy de oorzaak wist, en daar van den uitflag vrezende, verwekte hy hem een medevryer, dien hy bekwaam oordeelde om hem te dwarsbomen. Dit was *Adolph*, hertog van Holstein, broeder van *Christiaan* den III, en bygevolg oom van *Frederik*. Hy was echter nog jong; versiert ten anderen met uitmuntende hoedanigheden, wel is waar, zonder kroon, doch uit koninklyken bloede gesproten, en van verdiensten om met gekroonde hoofden gelyk gestelt te worden. Nog zeer kort te voren hadt hy in een beruchten veldslag uitgeblonken, waar in hy gevaarlyk gekwetst was, en waar uit hy zich, met roem overladen, gered hadt. Deze slag was geleverd tegen die van Dithmarsen †, de welke zich de kroon van Denemarken nog niet onderworpen hadden. Voor dat het Holsteinsche, door de verheffing van *Christiaan* den I tot den troon, daar aan gehecht was, bragten die volkeren, de welke 'er een gedeelte van uitmaken, de hertogen van dien naam ook geen gehoorzaamheit toe, en zy hadden in de voorgaande eeuw de stoutheit gehad van zich tusschen den koning van Denemarken en den toenmaligen hertog van Holstein als scheidslieden op te werpen. *Christiaan* de eerste zyn hertogdom aan de kroon gehecht hebbende, deedt hen aanzeggen, dat zy daar van de oppermachtigheid zouden erkennen, en op hunne weigering trok hy gewapenderhandt in het landt †. Doch het beleg van Meldorp ondernomen hebbende, verloor hy daar in zyne troepen en het leven. Het hadt *Adolph* altoos zeer ter herte gegaan om wraak te nemen over een hoon, het koninklyke bloedt van Denemarken door deze verachtelyke natie, gelyk hy zich daar omtrent uitdrukte, aangedaan; hoewel hy in den tydt van deze nederlage niet geboren was, en het alleen wist uit de verhalen, die men dikwils gelegenheit hadt aan het hof daar van te doen. Hy hadt zyn oogmerk onder *Christiaan* den III, zynen broeder, een vreedzamen vorst, en dien hy dikwils tot deze wraak hadt aangepoort, niet kunnen uitvoeren: doch de zelve was zo haast niet overleden, of hy bewoog zynen neef *Frederik* den II daar toe. De slag geschiedde niet verre van de plaats, daar die van de voorgaande eeuw was voorgevallen, en het scheide weinig, of de zelve was al zo rampspoedig, vermits *Adolph* in het midden van een groot getal vyanden, waar onder hy zich met den degen in de vuist hadt geworpen, om zyne soldaten, die achteruit deinlden, weder moedt te geven, met een pick dwars door het lyf wierdt

† in Zuid-Jutlandt.

† in den jare 1474.

gestoken. Zyne wonde was van eene uitwerking, die noch zyne daadt, noch zyne redenen gehad hadden. De soldaten wierden daar door als verwoed, versloegen en hieuwen in stukken de genen, voor welke zy eerst gevluht hadden, en openden een ruimen weg tot de overwinninge, die door de andere veldheeren voort behaalt wierdt. Ondertusschen bragt men den hertog *Adolph* in zyne tent, alwaar men dacht hem aan zyne wonde te zien sterven. Hy stierf 'er echter niet aan, en het was, na daar van genezen te zyn, dat hy op de aanrading van zynen broeder naar Engelandt overging. Hy was daarenboven derwaarts gelokt door de brieven, die de koningin aan hem geschreven hadt. Dewylze de dapperheit van dezen prins hoogachtte, en de nuttigheit kende, die den Engelschen door eene goede censgezindheit met Holstein en Denemarken kon toegebracht worden, hieldtze daar toe by hem met hare brieven aan. Zy maakte zelfs geen zwarigheid zich van deze uitdrukkingen te bedienen: *Datze wenschte, dat hy met Engelandt in de zelve vereeniging wilde treden, als die kroon onder de regering van hare zusster met Spanje hadt gehad*, hem van hare zyde van eene oprechte toegenegeheit verzekerende. Klemmende woorden, en die een niet min staatzuchtigen dan dapperen prins alles deden hopen. Hy vondt zich echter bedrogen. De koningin stondt hem niet meer toe danze de anderen hadt gedaan; of schieen het, datze meerder achting voor hem hadt, eindigden ten minste hier in alle hare bekeerdheden, en hier by moest *Adolph* al zyne hope bepalen. Het is waar, datze hem vereerde met de orde van den Kouffebandt, en hem daarenboven een merkelyk jaargeldt verzekerde op hare kroongooderen; als ofze hem hadt willen vergoeding doen van het huwelyk, waar mede hy zich geveit hadt. Eindelyk, nadat hy alle eer en lof van haar genoten hadt, nam hy zyn afscheidt, met de blyken van milddadigheit en onderscheidinge van deze vorstinne zeer voldaan zynde, al was hy het niet over die van hare genegenheit, om datze zyne verwachting niet beantwoordde.

*Hamilton*, graaf van Aran, was van wegens de eedgenoten van Schotlandt de koningin voorgefelt als eene party, die hare verbindtenisse niet onwaardig was, en die veel tot de vereeniging van de twee kronen kon toebrengen. Dit was de oudste zoon van den hertog van Chatelleraut, die uit Vrankryk was gevluht, alwaar de *Guizen* hem hadden willen doen ombrengen. Zyne familie hadt, na de doot van de jonge koningin, zonder nazaten komende te sterven, het eerste recht tot de kroon van Schotlandt. Dit recht was de zelve echter betwist door die van *Lenox*, en wy hebben gezien, dat beide die familiën, in hope van de opvolging, elkander onder de koningen van Schotlandt, die dan de eene, dan de andere begunstigt hadden, beurt om beurt buiten sloten. *Henrik* de VIII, zich in dit geschil stekende, hadt het recht van den grave van *Lenox*, dien hy zyne nicht ten huwelyk hadt gegeven, ondersceunt: doch de graaf van Aran, sedert hertog van Chatelleraut, hadt zich in zyn recht, met zich na de doot van *Jacobus* den V het regentschap te doen geven, gehandhaaft.

*Hamilton*, graaf van Aran, wordt *Elizabeth* voorgefelt door de groten van Schotlandt.

Wy hebben alle de verscheide omwentelingen van zyn leven, met goed en kwaad gemengt zynde, in hare order gemeld: zynen afstandt en afzwering, en nog gansch nieuwelings zyne wederkering tot den Protestantschen Godsdienst, nevens zyne her-



1560. eeniging met de party der eedgenoten. De jonge graaf van Aran, zyn zoon, was'er een groot voorstander van: getuige daar van zyn gesprek met den hertog van Guize, dat hem, byaldien hy de vlucht niet hadt genomen, zyn leven zou gekost hebben. De eedgenoten, die zynen yver kenden, deden *Elizabeth* den voorflag van zyn huwelyk, ondersteunt zynde door de inzichten van het algemene beft van beide de koninkryken, en van de behoudenisfe van den Godsdienst, waar van dit verbondt, gelyk zy zeiden, een zekere waarborg zou wezen. De koningin hoorde hunne voorflaggen met hare gewone zachtheit en staatkunde, bedankte hen voor de genegenheit, die zy voor het vaderlandt en den Godsdienst lieten blyken, en vermaande hen in zo loffelyke gevoelens te volharden: doch zy verschoonde zich, gelykze omtrent de anderen hadt gedaan, van in zo een verbindtenis niet te kunnen treden.

De graaf van Arundel verliest op *Elizabeth*. Zy was niet verplicht de zelve omzichtigheden te gebruiken met die van hare onderdanen, de welke haar hunne liefde en hope dorsten te kennen geven. Zy vergaf hen echter deze verwaandheit met veel goedaardigheit, en hare voorzichtigheit vondt het middel om zich van deze vermetele minnaars toegenegene dienaars te maken. De eerste was *Fitz-Alan*, graaf van Arundel, van de oude familie der *Albanen*\*, waar uit al voor drie honderd jaren gesproten waren de graven van Arundel en Suffex. Deze Mylord wierdt zo vurig op de koninginne verliest, dat noch de reeks zynen jaren, noch zyn met dien van *Elizabeth* verschillende Godsdienst, noch het grote onderscheidt, dat de troon tusschen hen beide stelde, noch eindelyk iets ter wereldt bekwaam was zyne min uit te blusschen, of om hem ten minste te verplichten de zelve met een eerbiedig stilzwygen te bedekken. Hy beminde, en hadt de vermetelheit van alle minnaars, te weten van te geloven, dat hy kon bemint worden. Hy dorst zelfs trachten naar het huwelyk van zyne vorstinne. Doch hy bedroog zich, en het is

geenzins waarfchynlyk †, gelyk die partydige ichryver, de welke de hekelachtige Roman van deze vorstinne gemaakt heeft, wil, dat zy den grave van Arundel heimelyk hope zou hebben gegeven van met hem te trouwen, ten einde zy hem mogt verplichten te bewilligen in de akten van het Parlement tegen den Roomschen Godsdienst: even als of de tegenkanting van een of twee groten bekwaam was geweest de koningin verlegen genoeg te maken, om tot eene zodanige vergetenheit van zich zelve te komen, in een tydt, datze het aanzoek van de machtigste vorsten van Europa van de handt wees; behalven dat de verklaring, dieze aan haar Parlement deedt, voor dat deze akten bekrachtigt waren †, dit verdichtfel doet vervallen, en al de dwaze hope van den grave van Arundel moest doen verdwynen, wel verre van hem gelegenheit gegeven te hebben om de zelve te onderhouden. Het is echter waar, dat hy zich daar aan overgaf, en dat zyne verwaande inbeelding hem grote rykdommen in ydele onkosten deedt verkwisten: doch dit was zyn eigen schuld, en die der hovelingen, de welke met zyne ligtgelovigheit den spot dreven (a). Hy bemerkte het eindelyk; doch een weinig te laat, en wy zullen hem, na eene minnedriit van zes jaren, zich zelve van het hof zien verbannen, en in eene vrywillige balling-

† De schryver, die de Geschiedenis van *Sanderus* vervolgt heeft.

‡ Zy deedt de zelve op den 6 February, en de akten wierden eerst bekrachtigt in de maandt van April.

(a) *Isban* noemt *Thomas Howard* graaf van Arundel: doch hy tast mis, en het was eerst in den jare 1604 dat *Thomas Howard* verscheen, erigenaam van het huis van Arundel door zyne moeder, die eene dochter was van *Fitz-Alan*, grave van Arundel.

schap het hulpmiddel of de vertroosting voor zy' 1560, ne kwellingen zoeken.

De ridder *Pickering* wordt ook door de geschiedenischryvers onder de minnaars van de koninginne gestelt. Het is waar, datze hem vereert hadt met hare goedgunstigheid, en dat hy veel deel hadt aan de geheimen van het hof. Zyn ampt verplichtte hem zich dikwils met haar te onderhouden, en deze vorstin hadt bekoorlykheden, die men bezwaarlyk kon wederstaan. Hy liet zich mogelyk door de zelve overheeren, zonder het te merken, en zonder zich daar van te kunnen ontdoen wanneer hy het gewaar was geworden. Het was slechts een ridder van een geslacht van weinig luister en van middelbare goederen: doch zyne verdiensten en de gunstgenieting strekten hem tot rykdom en waardigheden. Hy hadt een schonen en beschaafden geest, bezat eene grote geleerdheit, was afgericht in staatszaken, en bekwaam tot minneryen. Hy hadt door zyne gezantschappen van Vrankryk en Duitschlandt groten roem behaalt, en hielt den zelve staande door hoedanigheden, die weinigen gemeen waren, waar door hy het vertrouwen van de koninginne verkregen hadt. Zy was mogelyk onkundig van de zotheid van haren staatsbediende, en merkte voor uitdrukkingen van erkentenisfe en yver aan de redenen, die hem de liefde ingaf. Hoe het zy, de ridder genoot niet lang zyne gunst. De zelve verdween als een droom, of als eene betovering, waar naar ze inderdaadt meer zweemt dan naar een waarachtig geval. Mylord *Dudley* was hem te gauw, endeze heer het door zyne geboorte en uitmuntender hoedanigheden, zo ze niet wezentlyker waren, van hem winnende, wierdt *Pickering* genoodzaakt voor hem te wyken.

De gunst van *Dudley* wischte die van alle de anderen uit, en eindigde niet dan weinig tyds voor zyne doodt, die in den jare 1588 voorviel. Dewyl wy hem gedurende een zo langen loop van voorspoedt en roem een grote rol zullen zien spelen, zullen wy dikwils gelegenheit hebben om van hem te spreken, en wy zullen hier slechts eene korte beschryving van hem maken. Hy was *Robert Dudley* genaamt, en de vyfde zoon van den beruchten *Jan Dudley*, grave van Warwik, en hertog van Northumberlandt, dien *Maria* hadt doen onthalzen. Zy spaarde des zelfs kinderen, behalven den man van *Johanna Gray*, en maakte hen wederom bevoegt tegen het arrest van het Parlement, dat hen hadt ontadelt. *Elizabeth*, *Maria* opgevolgt zynde, volhardde niet alleen in de overblyfselen van dit geslacht gunstig te handelen, maar zy overlaadde ook dezen met hare weldaden, en deedt hem by haar een rang houden, de welke niet behoefde te wyken dan voor dien van echtgenoot. Hy was in den bloei van zyne jaren, en men zag geen hoveling, die welgemaakter was en fraaier zwier toonde dan hy deedt. Men zeide, dat de kunst en de natuur om slydt hadden gearbeid om'er een afgodt van het jufferichap van te maken. Al wat hy deedt hadt eene bevalligheit, die anderen niet konden nabootsen, boven al in het dansen, waar in hy de grootste meesters overtrof. Hy vondt een dans uit, die het hof zeer behaagde, en dien men den Leicester-dans noemde, naar den heer, dien de koningin vereerde met de waardigheit van grave van Leicester. Hy was schoon van gestalte; de trekken van zyn aangezicht waren regelmatig, en van een wonderbaren omtrek; hy hadt een edele en losse zwier, en alle zyne gebaarden toonden, dat hy een heer van geboorte was. Doch hy was een zoon van een vader, die

*Eliza-*

De ridder *Pickering* bemint de koningin.

*Robert Dudley*, graaf van Leicester, minnaar van de koninginne.



zy 1560.

ge- De rid-  
ko- de Picie-  
tert ring be-  
eel mint de  
lyn koningin.

te  
he-  
Hy  
n,  
van  
was  
een  
are  
ge-  
he-  
eft,  
in  
Hy  
en  
eldt  
die  
ver-  
adt.  
van  
uk-  
en,  
rid-  
ver-  
ng,  
naar  
nem  
e en  
ent-  
cke-

de Robert  
tyds Dudley,  
viel. graaf van  
loop Leices-  
illen ter, min-  
heb- naar van  
hier de ko-  
ken: ninginne.

yde  
van  
ndt,  
arde  
Jo-  
oegt  
hadt  
nde,  
dit  
adde  
m by  
befide

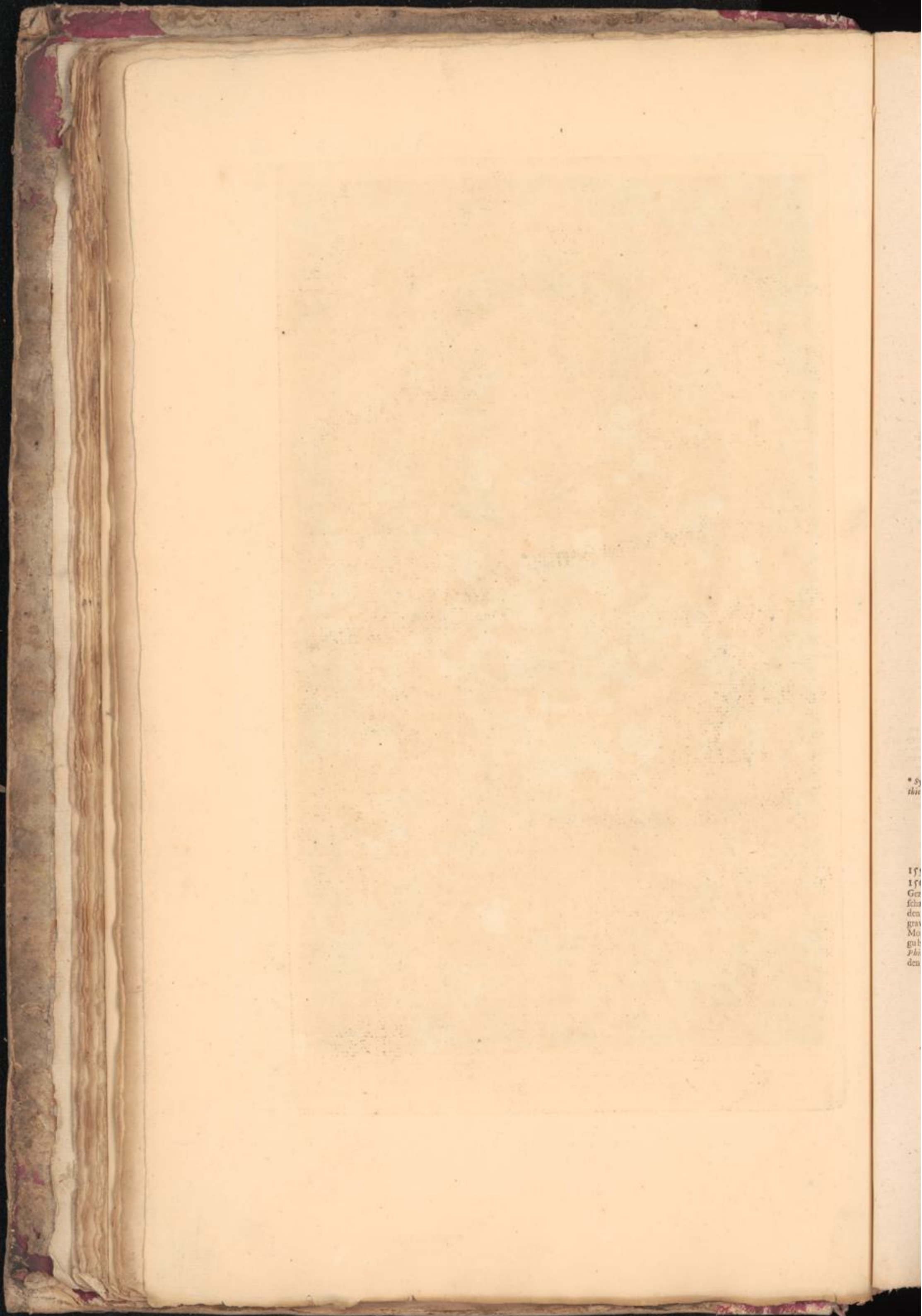
Hy  
geen  
wier  
ende  
igodt  
leedt  
n na-  
ny de  
dans  
n den  
n de  
gra-  
alte,  
elma-  
hy  
e ge-  
oorde  
die  
liza-



Ch. And. West. pinx.

Y. van der Schueren sculpit.





\* 5

thi

17

17

Ge

für

den

gra

Mo

gab

P

den



1560. *Elizabeth* de kroon hadt willen ontnemen, omze in zyn geslacht over te brengen, en die, indien zyn toelag beter geslaagt hadt, geen zwaarigheid zou gemaakt hebben om zich de zelve, ten koste van het bloedt van deze princeffe, te verzekeren: dat meer is, hy was de zoon van een vader, en de kleinzoon van een overgrootvader, de welke beide by de Engelschen zeer gehaat waren. De goedaardigheid van de koninginne vergaf alles. Niet te vrede zynde met dit geslacht van de schande te ontheffen, en de beledigingen van den vader te vergeten, wilde zy ook, dat de zoon een gedenkteken van hare goedheit en heerlykheit was. Het geen de meeste verwondering verdient, is, dat eene zo overmatige gunst het werk niet was van eenige jaren, of de erkentenis van verscheide diensten: men zag de zelve byna in eenen dag geboren worden, en Mylord *Dudley* hadt nog niets gedaan omze te verdienen, wanneer hy zich eensklaps ten top van cere zag verheven. Hy wierdt grootchildknaap en ridder van den Kouffebandt by de eerste aanstelling, die de koningin deedt: gelyk gestelt met de eerste Pairs van het koninkryk, als met den hertog van Nordfolk, den marquis van Northampton, en den grave van Rutlandt. Zo meer dan gemene eerampfen, met zo veel voortvarendheit opgedragen aan een onderdaan, den welchen de misdryven zyner ouden daar van schenen uit te sluiten, gaven reden tot vele bedenkingen. Men zocht daar van de oorzaak in de overeenkomst hunner ongevallen, en men zeide, dat de genegenheit van de koninginne haren oorspronk schuldig was aan de gevangnisse, waarin zy zich bevonden hadden, aangezien ons niets gevoeliger raakt dan een medgesel van onze rampen. Anderen bragten het geluk van den gunsteling over tot des zelfs schone hoedanigheden, tot die uitmuntende en den eersten rang houdende verdiensten, die terstondt voorinmen, en zich meester van het herte maken eer men het is gewaar geworden. De meesten zochten de oorzaak van deze gunstbewyzinge in nog al veel duisterder grondbeginfels, als in het vermogen, dat men de sterren toelchryft; en deze zeiden, dat eene zelve ster op de geboorte van alle beide invloeying gehad hebbende, hen die onderlinge gedienstigheid inboezemde, de welke men voor elkander gevoelt, en waar aan men den naam van overeenkomst van imborst \* geeft, om 'er de natuur van uit te drukken. Inderdaadt, daar was iets onbegrypelyks in de genegenheit van de koninginne; en schoon *Dudley* verdiensten hadt, hadt hy 'er niet genoeg om zo veel vermogen op den geest van de koninginne te krygen, als wy hem zullen zien bezitten.

\* *Sympathia*.

1559. De burggraaf van *Montaigu* arbeidde toen 1560. by *Philips* om hem de weigering, die hem de koningin aangaande zyn aanzoek gedaan hadt, te doen verduwen, en om hem in eene goede censegezindheit met Engelandt te houden, ten minste gedurende den oorlog van Schotlandt, die nog niet geëindigt was. *Elizabeth*, vrezende, dat die vorst, aangezet door eene beweging van wraaklust, of inzicht van Godsdienst, de Roomschgezinde Schotten mogt te hulp komen, hadt raadzaam gevonden Mylord *Montaigu* naar Spanje te doen overgaan, met den tytel van buitengewoon afgezant. Zy meende, dat de Roomsche Godsdienst, waar van hy een groot voorstander was, hem aangenamer by *Philips* zou maken dan *Chamberlain*, die de bediening van gewoon afgezant aan dat hof bekleedde, behalven dat zyn yver de redenen, waar van hy zich moest bedie-

nen om Spanje te beletten met Vrankryk tegen 1559. het Schotsche eedgenootschap in verbondt te treden, minder verdacht zou maken. Zy hadt hem daarenboven in last gegeven de vernieuwing der oude traktaten, tusschen de koningen van Engelandt, hare voorzaten, en de hertogen van Burgundië, overgrootvaders van *Philips* van moeders zyde, voor te stellen. De burggraaf van *Montaigu* hadt al het vooroordeel van zynen Godsdienst van noden om gunstig gehoord te worden. Hy toonde krachtiglyk aan de onvermydelyke noodzakelykheit, die de Schotten gedwongen hadt de wapenen op te nemen, niet om zich de beheersching van hunne wettige koninginne te onttrekken, maar eeniglyk om hunne vryheit te verdedigen, die de vyanden van het vaderlandt zochten te onderdrukken. Hy meende daar mede de Franschen, de welke, zeide hy, de Roomschgezinden tegen de party der Hervormden alleen ondersteunden met toelag om zich meester te maken van de havens en sterkten van het koninkryk, onder het billyk schynende voorwendel van hunne schepen en krygsbenden derwaarts te doen henen gaan om den Godsdienst te ondersteunen. Hy voegde daar by, dat de geloofsleer der eedgenooten niets hatelyks behelde, en dat *Elizabeth* geenzins zou toelaten, dat 'er eene andere hervorming geschiedde dan die, welke de kerk van Engelandt hadt aangenomen, overeenstemmende met de heilige Schriftuur en de besluiten van de vier eerste algemene kerkvergaderingen.

De afgezant liet zich over dit stuk niet breed uit, als een staatsdienaar, die zynen last, de welke hem gegeven was, volvoerde, maar waar van men wel zag dat hy in opzicht van den Godsdienst niet overtuigt was. Hy eindigde zyne aanspraak met het voorstel van de vernieuwing der traktaten, en hieldt dit artikel met meer klem staande dan dat van de hervorming. *Philips* vermydde zulks door eene uitvlucht. Hy zeide, dat het nodeloos was de oude traktaten door nieuwe te bevestigen, om dat de zelve eeuwigdurend zynde, in alle eeuwen van de zelve kracht waren. Aangaande den oorlog van Schotlandt beantwoordde hy van ter zyden de voorlagen van den afgezant. Hy stondt op het artikel van den Godsdienst, klagende bitterlyk over de verandering, die de zelve in Engelandt hadt ondergaan, en zeide, dat de vrees, die hy hadt voor diergelyke omkeeringen in Schotlandt, hem de party der religionarissen, wier wederspannigheit hy zag door de koninginne ondersteunt worden, met verontwaardiging deedt aanzien.

Wat yver die vorst ook voor zynen Godsdienst 1560. hadt, wierdt hy echter door zyn staatsbelang Gedrag van *Philips* den II in opzicht van de koninginne van Engelandt. wederhouden. Hy merkte aan, dat 'er hem aangelegen was zich tegen de invallen van Vrankryk te verzetten, en gaf den afgezant daar na anderen raadt, doch te laat, namentlyk, van twee artikels in het traktaat te voegen: het eerste, dat het den Engelschen zou geoorlooft zyn de wapenen op te vatten, om de Franschen uit Schotlandt te verdryven, zo menigmaal als zy beftonden daar weder in te komen: het tweede, om Vrankryk te verplichten, zich tot de wedergevinge van Calais met volstrekte en vaste uitdrukkingen te verbinden. Men wist ten anderen, dat hy zich onder den duim tegen den bedekten handel van de zaakvoorders † van Vrankryk, die den paus aanporden om de koningin in den ban te doen, hadt aangekant, en dat de zyne van den opperpriester de belofte hadden ontfangen van den kerkelyken ban niet te zullen uitblixemen, zonder alvorens den koning hunnen meester daar kennis van te geven. Het

† *Agens*.



1560. Het was ondertusschen alleen een louter staatsbelang, dat *Philips* noodzaakte zich dus te gedragen. Hy stelde zyne wraaklust uit, en wederhieldt die van den paus, uit vreze, dat Vrankryk daar voordeel uit mogt trekken. In den grondt haatte hy de koninginne, en ontveinsde den toelag niet om haar te doen omkomen, dan zo langen tydt als hy van noden hadt om zich daar toe in staat te stellen. Hy droeg van toen af aan al niet te veel zorg om zyn kwaad voornemen te bedekken in zyn antwoordt aan Mylord *Montaigne*, dat scherp, gemelig en spytig was, en het welk in de weigering van de traktaten te vernieuwen een reets vastgelteft voornemen om de zelve te verbreken insloot. Men twyffelde daar niet meer aan, toen hy dezen afgezant de ridderorde van den Kouslebandt weder overgaf. Hy kon het verbondt met Engelandt op geen plegtiger wyze breken. Dewyl deze orde daar van het doorluchtigste teken is, betuigde hy, met de zelve wederom te zenden, zyne verachting of zynen haat tegen de kroon, waar van hy die ontfangen hadt.

Eene nieuwe belediging, de welke hy meende hem in den zelve tydt aangedaan te zyn, vergramde hem voort. De graaf van *Feria* was met de dochter van den ridder *William Dormer* getrouwt, en de overgrootmoeder van deze mevrouwe \* was, nevens andere, den Roomschen Godsdienst toegedaan zynde, personen, waar van zy in Engelandt niet meer de openbare oeffening hadden, naar Vlaanderen gevlucht. Dewyl zy zonder verlof waren weggegaan, waren zy de strengheit van de wet onderhevig, de welke de goederen van alle de onderdanen, zonder verlof uit het koninkryk gaande, verbeurd verklaart, behalven die der groten en der kooplieden, die'er van bevryd zyn; de eersten uit aanzien van hunne geboorte, en de anderen ter oorzake van hunnen koophandel. De wet zondert ook uit de genen, die om den welstandt van hunne gezondheid verplicht zyn eene andere lucht en klimaat te zoeken, als mede de genen, die begeerte hebben in andere gewesten over te gaan, ten einde zy zich bedrevener mogen maken, het zy in de vrye kunsten en de beschaafde letteren, of in de krysoeffening, mits dat zy, zo wel de eenen, als de anderen, wederkeren binnen zekeren bepaalden tydt. De overgrootmoeder van de gravinne van *Feria*, en de personen, die haar gevolgt waren, hadden tot geen van deze bevoorrechte gevallen betrekking. Dus moest men, om zich tegen de verbeurdmakinge te dekken, toevlucht nemen tot de koninginne. Dit deedt de graaf van *Feria* door de tusschenspraak van den Spaanschen afgezant, die te Londen zyn verblyf hielt: doch het was vruchteloos. De koningin schreef zelfs aan den Katholyken koning, dat het staatsbelang haar niet toeliet zynen afgezant toe te staan de gunst, die hy van haar verzocht voor vrouwen die nergens door genoodzaakt waren geweest het koninkryk te verlaten; dat'er geen voorbeeldt was van een aan zodanige personen gegeven verlof, en dat de zaak, die met den aanvang gering in zich zelve scheen, echter schromelyke gevolgen kon hebben; dat deze straffeloosheit woelende en kwalikmenende onderdanen de stoutheit zou geven van hen na te volgen; dat zodanige overlopingen het vaderlandt nadeelig waren, en dat men minder acht moest nemen op het gemak van eenige byzondere lieden dan op de algemene rust en veiligheid.

De graaf van *Feria*, een byzonder belanghebbende in de weigering van de koninginne,

1560. ter oorzake van de overgrootmoeder van de gravinne zyne echtgenote, meende, dat men minder het algemene best beoogt, dan toelag gehad hadt om hem te kwellen, gaf zich geheel aan zyne wraaklust over. Hy deedt den koning echter geloven, dat de belediging den persoon van zyne Majesteit en de eer van den Roomschen Godsdienst betrof; dat men zyne Majesteit eene gunst weigerde, die men op de minste voorspraak hadt moeten toestaan, en dat het de haat van den Godsdienst was, de welke hem deze kleinachting op den hals haalde. De koning was ligt gaande te maken, even gevoelig over de smaadheden, die men hem, dan over de gene, die men de Roomsche kerk aandeedt. De koningin *Elizabeth* van Vrankryk, met welke hy onlangs getrouwt was, wendde alles aan, wat mogelyk was, om hem te beletten zo driftig te worden als de graaf van *Feria*, doch kon niets op hem verwinnen, en deze vorst vondt goed, dat zyn staatsdienaar een huisbediende van den afgezant van Engelandt, na hem alvorens als een ketter te hebben doen aanklagen, in een donker gat liet smyten. Dit was openbaarlyk het recht der volkeren schenden: maar de Geschiedenis † bericht ons, dat *Philips* een zo streng opvolger van het geloofsonderzoek was, dat hy niet begaerde, dat de huizen der afgezanten daar van vry zouden wezen. Naauwlyks zonderde hy hunne personen uit. Die van *Elizabeth* hadt de oeffening van zynen Godsdienst niet gedurende zyn verblyf by hem in Spanje, en men dwong zyne huisbedienden de Misse te horen. *Chamberlain* mogt wat aan den gene, dien men hem ontwelddigt hadt, weder eischen, en klagen over den hoon, dien men zyn karakter van openbaar afgezant van eene grote koninginne in den persoon van dezen ongelukkigen hadt aangedaan; men zeide tegen hem, dat de vierfchaar van het Heilige Gerecht niemandt ontzag; en het was eerst na eene harde gevangenis van verscheide dagen dat zyn huisbediende wierdt losgelaten. Dus oeffende de graaf van *Feria* zyne wraak, een voorspel van die van *Philips*.

De paus handelde beleefder. Het was *Pius* de *IV*, die, gelyk reets gezegt is, *Paulus* den *IV* was opgevolgt: doch die geenzins naar hem aardde. *Paulus* hadt gedurende zyn leven niets meer ter herte genomen dan de vaststelling van het geloofsonderzoek in de Roomschegezinde landen, en dit was nog zyne laatste zorg in het uur van zyne doodt. Gevoelende, dat het zelve naderde, liet hy de kardinalen in zyne kamer komen, en vermaande hen het gezag van het zeer heilige Gerecht te handhaven en uit te breiden, de pylaar en de grondslag † van den heiligen stoel. Hen vervolgens afscheidt gegeven hebbende, hieldt hy den kardinaal *Cueva*, een Spanjaardt, by zich, en zeide tegen hem, dat hy vergenoegt zou sterven, dewyl hy in de werlde een Godvruchtig vorst liet, en een yverigen voorstander van de Roomsche kerke; dat hy daar mede den koning van Spanje meende; dat hem des zelfs oogmerken niet onbekend waren, en dat hy geenzins twyffelde, of men zou de kerk door zyn toedoen wel haast, niettegenstaande de vervolgingen, dieze in verscheide plaatfen leedt, in haren luister herstelt zien; dat was te zeggen, dat hy hoopte, dat die vorst het geloofsonderzoek overal zou doen heerschen; en dus verstondt het *Philips* zelf, wanneer hy ondernam het zelve in de Nederlanden in te voeren. Maar het geen terstondt na de doodt van *Paulus* den *IV* gebeurde was een slecht voorteken voor die vierfchaar. Het Roomsche volk verbrandde daar van de ge-

*Philips* is een streng opvolger van het geloofsonderzoek.

† Zie den Afgezant van *Wicquefort*.

*Thuanus*, *Mezeray*, *Byzonden*heden van de doodt van *Paulus* den *IV*.

† *Baſti*.



1560. vangenisse, die deze kerkvoogdt nieuwelings hadt doen bouwen, na dat het de gevangenen daar uit hadt gelaten; en naauwlyks kon het zelve belet worden insgelyks te handelen in het klooster der Dominikanen, die opzienders waren van het Heilige Gerecht. Eene veelafgryfselyker straf viel op de Caraffas, neven van den overleden paus. Hy zelf hadt hen uit Rome gejaagt, en acht maanden voor zyne doot van hunne ampten berooft. Zyn opvolger, onangezien hy hen het pauschap verschuldigt was, deedt hun rechtsgeding opmaken. Zy wierden verklaart schuldig aan de misdaadt van gekwetste hoogte, voor doorbrengers van de gewyde schatten der kerke, en veritoorders van de rust van de Christenheit. De kardinaal Karel Caraffa wierdt in het kasteel St. Angelo \* gewurgt; Jan, graaf van Montebel †, zyn broeder, en de graaf van Alifan †, schoonbroeder van den laatsten, die met zyne zuster getrouwt was, wierden in den toren van None onthalt; vervolgens zette men hunne lichamen op de Ponte-Molle ten toon. Eene les, met bloedletteren geschreven, gelyk de geschiedenisfchryver aanmerkt, om huns gelyken te leren eene zo brosse macht met meer gematigheit te gebruiken.

\* of Engelenburg. † of Montebello. † of van Aliff.

Gematigheit van Pius den IV.

\* in de regering van Maria.

Sanderus. Heylin. Cambden. Burnet.

† Nantius.

Zyn brief aan de koninginne van Engelandt.

Pius de IV meende dit voorbeeld van wreedheit te moeten toefchryven aan den openbaren haat, dien men tegen de Caraffas hadt. De gematigheit van dezen paus wordt geroemt, voornamentlyk in de eerste jaren van zyn pauschap. Hy gaf 'er proeven van aan Ferdinand, dien hy aanstonts voor keizer erkende, het welk Paulus de IV nooit hadt willen doen, en aan den kardinaal Moron, dien vriendt van den kardinaal Polus, waar van wy op een andere plaats \* gesproken hebben, den welken de overleden paus in de gevangenis van het geloofs-onderzoek hadt laten zetten, en dien zyn opvolger daar uit liet gaan, na hem alvorens onschuldig verklaart te hebben. Hy behieldt de zelve gematigheit omtrent de koninginne Elizabeth zo lang als hy leefde; en een geheel anderen weg inslaande, als zyn voorzaat hadt gedaan, poogde hy haar door zachtheit, vleiende brieven, en verplichtende aanbiedingen te winnen. Hier aan arbeidde hy toen Philips deze vorstin het groot ongelyk aandeedt in den persoon van haren afgezant. Deze vorst wilde toen al zyne wraaklust verder doen gaan; en byaldien de nieuwe paus hem hadt willen bystaan, zou hy waarschynlyk Elizabeth den oorlog verklaart hebben. Het is ten minste zeker, dat hy dezen kerkvoogdt aanporde om den ban tegen haar uit te blixemen: doch zyne voorstellingen wierden niet gehoord, en hy was verplicht zynen veinzenden aardt weder aan te nemen, en de uitvoering van zyne oogmerken voor eenige jaren uit te stellen.

Het was 'er zo ver van daan, dat de paus van voornemen was Elizabeth in den ban te doen, dat hy den abt Pappaglia, met de hoedanigheid van gezant † aan haar zondt, hem den weg door Nederlandt doende nemen, en hem bevelende van daar naar Engelandt over te steken, mede brengende een zeer beleefden brief voor de koninginne. Alle des zelfs uitdrukkingen, en zelfs die van het opschrift, zyn aanmerkenswaardig. Het laatste luidde: *Aan onze zeer geliefde dochter in CHRISTUS Elizabeth, koninginne van Engelandt.* Dit was de bullen van Clemens den VII en Paulus den III, zo wel als de trotsche verklaring van Paulus den IV, die deze vorstin, in zyn antwoordt aan den ridder Karne, haren afgezant, voor een bastaardt uitgemaakt, en voorgegeven hadt, dat het koninkryk van III Deel.

Engelandt aan den H. stoel vervallen was, met 1560. weinig woorden te niet doen. Pius de IV was van die gedachten niet. Onze zeer geliefde dochter in CHRISTUS, zegt hy, Godt, die de herten doorgrondt, is getulge van onzen yver voor uwe behoudenis en voor die van uw koninkryk, zo ver onze berderlyke bediening ons daar toe verplicht. De abt Pappaglia, dien wy u toezenden, en de welke u niet onbekend is, zal u onderrechten van onze genegenheit voor uw persoon in het byzonder, waar van de eer zo wel als de behoudenis ons dierbaar is, en voor de Engelsche natie in het algemeen, waar over wy uwe beheersching wenschen te bekrachtigen. Uwe Majesteit gelieve daar van overtuigt te zyn, de vooringenome en kwalykgezinde raadgevers, die U verleiden, af te weren, en tot uwen Raadt te nemen de liefde en vreeze Gods, gedenkende, dat het hier de tyd van uw bezoek † is. Luister dan naar onze vaderlyke vermaningen, en verwacht niet alleen van ons hulp voor de vrede van uwe ziele, maar ook de volkome bevestiging van uw koninklyk gezag. Keer weder tot den schoot der kerke, waar in wy U wenschen met de zelve tederheit te ontfangen, als die vader van het Evangelie op de wederkomst van zynen zone betuigde, den welken hy meende verloren te hebben. Onze blydschap zal zelfs de zyne overtreffen, zo veel als de oorzaak, die wy daar toe zullen hebben, aanmerkelyker zal wezen dan de gene, die by daar toe hadt. Hy bekwam slechts weder een zoon, en gy zult vele kinderen met U brengen, een gansch tairyk volk, dat zyne eer stelt in U na te volgen. Wat vergenoeging voor de Roomsche kerk ten dage van deze bereeniging! Wat blydschap voor de kerkvergadering, die wy hopen te beroepen, wanneer de zelve eene zo aangename tyding zal horen! Wat verrukking voor de engelen zelf, die dit grote geval met ongeduld afwachten! Maar wat geluk en wat roem teffens voor uwe Majesteit, die zich door deze wederkering tot de kerke eens bemetsche kroon zal behalen, onvergelykelyk kostelyker dan de gene, die Gy bezit. Hy eindigde zynen brief met den geheimen last, dien hy Pappaglia gaf, nopens de middelen van hereeniging, de welke hy de koninginne, volgens de byzondere onderrechten, waar van hy haar kennis moest geven, voorsloeg.

De geschiedenisfchryvers bekenen ronduit, dat men van dezen geheimen last niets weet dan door gissingen, en door de geruchten, die men 'er van deedt lopen: doch zy vinden deze geruchten waarschynlyk, en hebben de zelve niet willen met stilzwygen verbygaan. De paus liet de koninginne aanbieden van het vonnis, tegen het huwelyk van Anna van Boulen, hare moeder, uitgesproken, te vernietigen; den Engelschen kerkregel \* te bekrachtigen, en de genieting van het Nachemaal onder de twee gedaanten toe te staan, mits dat de koningin met haar koninkryk weder tot de Roomsche kerk overkwam, en de opperhoofdigheit van den H. stoel erkende. Men voegt daar by, dat men grote vergeldingen † beloofde aan de genen, die deze hereeniging zouden uitwerken. De schryver, die Sanderus vervolgt heeft, staat een gedeelte van die omstandigheden toe. Pappaglia, zegt hy, hadt in last de koningin te vertonen, dat de haat, dienze tegen den paus hadt, haar niet moest noodzaken zich met een zo bloeiend koninkryk verloren te laten gaan, dat, byaldienze vreesde, of men wel eenige zwaarigheit aangaande hare geboorte mogt maken, of tegen haar recht tot de kroon ondernemen, zulk eene zaak was, die men met zyne Heiligheit kon vereffenen. Het zy zo het wil, de stap van Pius den IV was van geen vrucht. De koningin vondt niet raadzaam, na het gene zy gedaan,

† Visitation.

\* Liturgie.

† verscheide duizenden pistoletten.

gra- 1560.  
ninhad  
aan  
sch-  
van  
hen  
eene  
raak  
van  
lein-  
ligt  
raad-  
die  
ingin  
langs  
gelyk  
orden  
hem  
t zyn  
ezant  
cetter  
r gat  
t der  
† be-  
volger  
et be-  
r van  
hun-  
le oef-  
le zyn  
zyne  
berlain  
twel-  
er den  
aar af-  
erfoon  
men  
t Hei-  
s eerst  
dagen  
Dus  
cen  
Pius de  
len IV  
r hem  
n niets  
ng van  
de lan-  
net uur  
ve na-  
er ko-  
et zeer  
en, de  
n stoel.  
bende,  
jaardt,  
enoegt  
n God-  
flander  
ede den  
les zelfs  
y geen-  
or zyn  
volgin-  
n haren  
dat hy  
k over-  
idt het  
zelve in  
et geen  
gebeur-  
rfschaar.  
n de ge-  
van-

Philips is een streng opvolger van het geloofs-onderzoek.  
† Zie den Afgezant van Wicquefort.

Thuanus. Mezeray. Byzonderheden van de doot van paus Paulus den IV.  
† Bassi.



1560.

en het Parlement bekrachtigt hadt, zich met den Roomschen paus te bevredigen. Hoe billykschynende zyne aanbiddingen waren, was het nog veiliger zich aan de wetten des koninkryks te houden; behalven datze het zich wel wachtte de pausselyke opperhoofdigheit te erkennen, geenzins met de lere der Hervormden overeen te brengen. Ondertusschen was de gezant tot aan Brussel gekomen, verwachtende de orders van de koningin om naar Engelandt over te gaan, daar de wetten van het koninkryk hem niet toelieten in te komen, zonder daar toe verlof bekomen te hebben. Doch *Elizabeth* wilde hem niet zien, en deedt hem verbieden voet in hare staten te zetten. *Pius* de IV hielt echter niet af, en in het volgende jaar zondt hy den abt *Martinego* met den zelve last. Zyne reis hadt geen beter uitslag; en toen was het dat alie hope van hereniging verloren, en al de zamenhandel met Rome afgebroken wierdt.

Vrankryk weigert het verdrag van Edenburg te bekrachtigen.

Het verdrag van Edenburg, door de afgezondenen van *Elizabeth* en van *François* den II getekent, was door deze vorstinne bezworen; maar de Allerchristelykste koning en de koningin van Schotland, zyne gemalin, hadden het zelve nog niet bekrachtigt. Deze bekrachtiging was ondertusschen noodwendig, en de Engelsche gevolmachtigden zouden met die van Vrankryk geen verdrag hebben aangegaan, ten ware *Montluk*, bisschop van Valence, zyne volmacht vertoont hadt, waar in het artykel van de bekrachtiging in uitdrukkelijke woorden gestelt, en van zyne meesters plegtig beloofd was. Ondertusschen deedt het hof van Vrankryk, door den afgezant van Engelandt gedrongen zynde om zyn woordt te houden, dagelykch nieuwe zwarigheden tusschen beide komen, om de nakoming daar van te ontgaan. De voornaamste redenen, die het zelve inbragt, waren, dat men in het traktaat een artykel hadt gebruikt, dat de koning en koningin niet konden, noch moesten goedkeuren. Dit was de bekrachtiging van het traktaat van Barwik; een traktaat, dat hunne Majesteiten tot schande strekte, en buiten hunne kennisse door wederpannige onderdanen met eene vrede mogendheit gesloten was. Doch de afgezondenen van den koning en de koningin het traktaat van Edenburg, waar in de bekrachtiging van dat van Barwik was vastgesteld, getekent hebbende, hadt de tegenwerping geen plaats meer, en kon niet dan tot een uitvlucht dienen, die de kwade voornemens van het hof van Vrankryk te kennen gaven. In den tydt van deze krakeelen, de welke mogelyk niet dan door eene verbreking tusschen deze twee kronen zouden geëindigt hebben, stierf *François* de II\*, en liet de koningin zyne weduwe zonder kinderen, bygevolg zonder eenig recht tot het ryksbewindt, en zonder aanzien in de nieuwe regering, die stontd te volgen; zo datze geen ander besluit hadt te nemen dan dat van weder naar Schotland te keren, waar van de kroon haar veel eer dan die van Vrankryk toebehoorde: koningin weduwe alleen van de laatste, maar wezentlyk regerende van de andere. Wy zullen wel haast zien de zwarigheden, die men stelde in hare reize, en het geluk, datze hadt van de zelve te boven te komen.

Thurston, Cambden.

\* op den 5 December.

Heylin.

Stichting van de Fransche Gereformeerde kerk te Londen.

Men stelt in dit jaar de stichting van de hervormde Fransche kerk te Londen, op de aanbevelinge van *Kalvyn*, ondersteunt door *Grindal*, onlangs bekleed met het bisdom van deze hoofdstadt. De Engelsche geschiedensschryver, te driftig voor de bilchoppelyke waardigheit, klaagt over de invoering van de

ze vromelingen, die de party der Engelsche Presbyterianen versterkt hadden, en beschuldigt *Grindal* van ter zyde te veel toegevendheit voor *Kalvyn* gehad te hebben. Wy zullen ons in dit kerkelyke geschil niet steken, noch in een omstandig bericht inlaten van de aan de Fransche kerk door *Elizabeth* toegestane voorrechten, nog verder gaande, zegt die schryver, dan de gene, die *Eduard* de kerk, de welke *Lasky*\* en zyne amptgenoten onder de regering van dien vorst hadden geslicht, hadt doen gemeten.

1560.

De koningin deedt in dit jaar ook twee bevelschriften afkondigen, het eene tegen de Wederdopers, die leestukken drevon, de welke den Godsdienst en het ryksbestier even nadeelig waren; het andere tegen die onbescheidene yverars, de welke, onder voorwendel van de voorwerpen van bygelovigheit uit den weg te ruimen, de schoonste gedenktekenen van zekere geslachten, of openbare gebouwen vernielden. By het eerste bevalze die oproerige sectarissen binnen twintig dagen het koninkryk te ruimen, het zy ze inboorlingen waren, of niet, op straffe van gevangnisse en verbeurte van hunne goederen. Men zegt, dat 'er, onaan gezien dit strenge bevelschrift, nog een groot getal van deze dwaalgeesten in het landt bleef, en dat zy de Fransche en Duitse kerken met hunne verderffelyke dwalingen besmetten; zo dat *Martyr* genoodzaakt wierdt eene verhandeling tegen deze vrede gevoelens op te stellen, om 'er deze opkomende kerken tegen te beschutten, en de beroerten te stillen, die 'er door de twistredeneringen begonnen in verwekt te worden.

Heylin, Cambden. Afkondigingen tegen de dwaalgeesten.

By het tweede plakkaat beteugelde de koningin de stoutheit van die oplopende geesten, de welke zich door eene te ver gaande hervorming wilden doen uitmunten. Men hadt in den voorgaanden jare een bevel afgekondigt, om de beelden uit de kerken weg te nemen, de ergerlyke schilderyen, die de verborgendheden van den Godsdienst onteerden, uit te wiffchen, de reliquie-kassen, en diergelyke voorwerpen van afgodery, weg te nemen: doch het volk misbruykte het zelve. De koning hadt last gegeven om die hervorming zonder geweld en met behoorlykheit te verreechten: doch deze twistgerigen, die de zaken altoos tot het uiterste brengen, vernielden de onzondigste schilderyen van verscheidene uit de heilige Schrift getrokken en op de kerk-glazen vertoonde geschiedenissen. Zy deden nog meer, zy verbryfelden de zegetekens, die de veldheeren aldaar hadden doen ophangen, als vereeringen van hunne Godvruchtigheitskleeden de doden uit, en namen de kopere platen, daar der zelve graven mede gedekt waren, weg, onder voorgeven, dat men daar op de afbeeldingen van de overledenen, of eenvoudiglyk der zelve geslachtwapens gegraveert hadt. Zy namen ook de klokken weg, onder schyn, datze eertyds gedurende de bygelovigheit gedoopt waren, en het loot, dat op de kerken lag, ter oorzake, zeiden zy, dat deze sieraden niet met de eenvoudigheit van het Christendom overeen kwamen. Om deze wanorders voor te komen, kwam 'er van wegens de koningin een verbodt uit, dat niemandt de handen aan de begraafplaatzen mocht slaan, het graveersel daar van bederven, noch de grafchriften uitschrabben; de beelden der koningen, prinsen, of andere doorluchtige personadien verbryselen, die men, om hunne gedachtenis te vereeren, en niet om hen eenige Godsdienstige eerbewyzing te doen, in de kerken hadt gebragt; de kerkglazen breken, of

het



1560. het daar op gefchilderde uitwiffchen, onder wat voorwendfel het ook zou mogen zyn, zonder de toeflemming van den biffchop van het flicht; de klokken en het dekloot wegnemen, op ftraffe van gevangeniſſe en eene boete, naar het welgevallen des rechtters, tegen de ſchuldigen aan deze of de andere buitensporigheden.

Men fluitte de vrypoſtigheit van deze onbeſcheidene yveraars, maar men kon de dwaalgeef- ten niet onder bedwang krygen, en men zag in het zelve jaar daar een afgryffelyk voorbeeld van in den perfoon van twee ſcheimen. De een, *More* genaamt, zeide, dat hy de Meffias was, en wierdt onderſteunt door *William Geofrys*, zynen leerling, of liever zynen medeplichtige aan het bedrog, dat zy zamen beleit hadden. *More* wierdt naar Bethlechem, dat het gekkenhuis is, gezonden, en zyn makker aan het gerecht der maarſchalken\* overgelevert. Zy zaten aldaar een ganſch jaar, zonder hun voorgeven te willen herroepen. Doch de roe, waar mede men hen door beuls handen deedt geeffelen, werkte uit het geen de vermaningen niet hadt kunnen doen.

De beruchte abdy van Weſtmunſter wierdt in dezen tydt in eene kollegiale kerk verandert. Zy was hare ſtichting verſchuldigt aan *Eduard* den Belyder, die'er eene zeer ſchone kerk hadt doen bouwen; doch *Henrik* de III herbouwde die van de grondveften af met veel meer heerlykheit, en verlierde ze met die overfeldzame bouwkunde, alwaar men ziet de graven der koningen, koninginnen, en andere doorluchtige perſonadien, de welke men met deze koninklyke begraaſplaats wil vereeren. Daar is het ook dat *Henrik* de VII die kapel en dat graf van klaar koper, het welk voor een meefterſtuk wordt gehouden, gelyk wy elders gezegt hebben\*, deedt oprichten. Deze abdy hadt in den tydt van twintig jaren verſcheide ſtaatsverwiffelingen: verandert van eene abdy in een dekenſchap, van een dekenſchap in een biſdom, en voor de tweede maal van een biſdom in een dekenſchap, en in hare eerſte oprichting van abdy herſtelt zynde toen *Elizabeth* den troon beklom. Zommigen † zeggen, dat ze den abt *Feknam* en alle zyne monniken daar van de verdere bezitting aanbodt, mits dat zy den eedt van kerkelyke opperhoofdigeit deden, en den dienſt verrechtten volgens den kerkregel van Engelandt: doch dat *Feknam* weigerde deze voorbedingen aan te nemen. Dus vernietigde het Parlement, dat kort daar na gehouden wierdt, deze abdy, als ook de andere, die *Maria* weder hadt oppgericht. *Elizabeth* maakte van die van Weſtmunſter de ſchone kollegiale kerk, de welke nog heden in wezen is. De zelve beſtaat uit een deken en twaalf wereldlyke domheeren, uit dertig zangers, of halve kanunniken, uit twee ſchool- of collegie-meefters, nevens tien bedienden en veertig ſcholiers, die men gemeenlyk de ſcholiers van den koning noemt. Zy hebben het voorrecht, dat men hen voor alle anderen verkieft, om uit de inkomſten van de ſtichting onderhouden te worden, en men neemt'er alle jaren de bekwaamſte uit, om naar de hogefcholen van Oxford en Cambridge gezonden te worden, alwaar zy hunne letteroeffeningen voltrekken, gedurende de welke zy tot hun beſtaan en onderhoudt een behoorlyk jaargeldt gemieten. Men heeft'er ook hofmeefters, ontfangers, geheimſchryvers, en andere amptenaren, de welke alle merkelyke jaargelden trekken. De opperſte van het genootſchap voert den tytel van groothofmeefter † van Weſtmunſter, en dit is doorgaans een van de eerſte Lords van Engelandt. De voorrechten van den deken en het Kapittel zyn ſchoon. Zy hebben het bewindt over de ko-

III Deel.

\* op het elide der regering van Henrik den VII.

† de Vervolger van Sanderus.

† High Steward.

† Eafterling, en by verbaftering Eſterling en Sterling.

Doodt van dent grave van Huntingron.

den

ninklyke ſieraden tot de kroninge, en de deken houdt eene aanzienlyke plaats in de grote plegtigheden, waar van hy verſcheide bedieningen bekleedt. Hy is daarenboven vrederechter van de ſtadt, en van de plaatſen, onder Weſtmunſter behorende. Het Kapittel ſtrekt zelfs zyn rechtsgebiedt, zo kerkelyk, als burgerlyk, uit tot binnen den omtrek van St. Marten den groten, binnen de muren van Londen, en in eenige burgen van de provincie van Eſſex, buiten het rechtsgebiedt leggende van den biffchop van Londen en den aartsbiſſchop van Kantelberg. De voorrechten van het Kapittel zyn zo groot, dat noch biſſchop, noch aartsbiſſchop te Weſtmunſter mag komen, zonder verlof van den deken; zo dat de biſſchoppen, zo menigmaal een nationaal ſynode aldaar wordt gehouden, moeten verklaren, op de aanzegging, die hy hen daar van doet, dat zy niet in den zin hebben des zelfs voorrechten te benadeelen. Na by deze kerk vindt men eertyds het grote paleis, alwaar de koningen van Engelandt hun verblyf en gerechtshof hielden. Een gedeelte daar van wierdt door het vuur verteert onder de regering van *Henrik* den VIII, en het geen 'er van is overgebleven dient tot de vergaderplaats van het Parlement en van andere ſouvereine hoven.

De munt was in het koninkryk onder *Henrik* den VIII zeer vervalſcht geworden. De verk wittingen van dien vorſt hadden voet tot deze wanorder gegeven, en zyn opvolger, de goede koning *Eduard*, was te jong, en leefde niet lang genoeg om daar raadt tegen te ſchaffen. *Maria*, naderhandt tot de kroon gekomen zynde, hadt wel andere bezigheden. Hare regering was te kort, te verward, en al te rampspoedig, om bekwaam te wezen tot eene verbetering, die vreedzamer tyden vereiſchte. *Sanderus* ſchryft haar echter daar van den roem toe, maar met den zelve *Elizabeth* te ontroven, aan welke de zelve, volgens het eenparige getuigenis van alle de geſchiedeniſchryvers, toekomt. Om deze verbetering werkſtellig te maken, bragt *Elizabeth* de ſpeciën van ſlecht alloy tot hare rechte waarde, zommige een derde, andere een vierde afzettende, na dat 'er meer of min vervalſcht waren. Vervolgens gaf ze bevel, dat men de zelve alle naar de munt zou brengen, om daar voor vergoeding te ontfangen volgens de waardeering, die zy daar van gedaan hadt. Deze bevelen uitgevoert zynde, wierden alle de afgezette ſpeciën geſmolten, en men maakte daar munt van goed alloy af. Zy droeg de zelve zorg voor de munt van Ierlandt; zo dat men geen geldt meer in hare ſtaten zag, of het was van fyn en onvervalſcht zilver. Daarom gaf men aan deze nieuwe munt den naam van *Sterling*; een woordt, dat niet alleen een gulden, die zo veel als twaalf gemene guldens waardig is, maar ook het fynſte zilver, en dat van de beſte keur is, betekent. Men zegt\*, dat dit muntſtuk aldus genaamt wierdt naar het Ooſten van Duitſchlandt, alwaar men een fyner munt floeg dan elders, en waar van daan *Richard* de I de munters liet komen, de welke het volk *Sterlings* noemde, naar het ecnigzins verbafterde Engeliſche woordt, dat Ooſterſchen † betekent. Hoe het zy, *Elizabeth* herſtelde door deze burgerwet van aangelegenheit de goede trouwe in den koophandel, en in alle de verſcheide ſtaten van de maatſchappy, aan wie de ſpeciën van valſch alloy altoos nadeelig zyn.

Mylord *Haſling*, graaf van Huntington, ſtierf den 20 Juny. Hy hadt zich aangenaam gemaakt by *Henrik* den VIII, die hem tot ridder van den Kouſebandt hadt verheven; by *Eduard*

ſche 1560. ldygt voor s in een fran- ech- ver, welke rege- doen

eylin, Camlden. Afzon- digingen tegen de dwaal- geeften.

\* of a Lark.

onin- n, de ming voor- beel- rlyke a den e reli- an af- bruik- n om hoor- rigen, s ver- ſchei- op de Zy de- ckens, ingen, kleed- ſtaten, weg, zeldin- ler zel- namen te eer- pt wa- er oor- met de n kwa- kwam it uit, ſtaaten erven, eeldte- door- n, om ten ee- in de en, of het

1560.

1560.

1560.

1560.

Oor- ſpronk van een pondt Sterlings. \* de lee- raar Co- well, Cham- berlain.

† Eafter- ling, en by ver- baftering Eſterling en Ster- ling.

Doodt van dent grave van Huntingron.





1560.

† in den  
jare 1554

1561.

Cambden  
Clark.  
Gezant-  
schap  
van den  
grave  
van Bed-  
ford naar  
Frank-  
ryk.Gezant-  
schap  
van Ran-  
dolf naar  
Schot-  
landt.

den VI, onder wien hy voortreffelyke ampten hadt bekleed; by *Maria*, de welke hem het bevel gaf over het leger tegen den hertog van Suffolk, die door dezen grave gevangen raakte †. Hy hadt mogelyk voor *Elizabeth* de zelve gedientigheit, dewyl men niet bespeurt, dat hy zich hecit aangekant tegen deze of gene akte, die het by zyn leven gehouden Parlement hadt vastgesteld. Dus was hy te tellen onder die hovelingen, de welke zich onder de vorsten, die op den troon zitten, weten te buigen, en zich te schikken naar alle hunne zinnelykheden. Hy liet na by *Catharina van Pole*, zyne echtgenote, dochter van Mylord *Montaigne*, zes zonen en vyf dochters.

In het begin van het volgende jaar zondt de koningin Mylord *Ruffel*, graaf van Bedford, aan het hof van Frankryk, met den tyteld van buitengewoon afgezant, om het rouwbedrag over de dood van den koning, en de gelukwensching aan zynen opvolger af te leggen. Men hadt hem mede belast de koningin van Schotlandt, weduwe van *François* den II, te gaan zien, en haar de bekrachtiging van het te Edenburg gesloten verdrag, na alvorens met *Trochmorton*, gewonen gezant van Engelandt, geraadpleegt te hebben, voor te stellen. Deze onderhandeling hadt geen goeden uitslag. De koningin van Schotlandt, door de *Guizen* ingenomen, antwoordde den grave van Bedford, wanneer hy haar daar van opening deedt, dat zy daar omtrent geen besluit kon nemen voor hare te rug komst in haar ryk, en nadaar over met de heeren, zonder welker raadt zy het verdrag niet wilde, noch kon bekrachtigen, beraadslaagt te hebben; zo dat Mylord *Ruffel* verplicht was daar van af te zien, en de verdere behandeling aan *Trochmorton* over te laten, die verscheide malen den kardinaal van Lotharingen en de *Guizen* daar over aandeedt, trachtende hen van de rechtmatigheit dezer bekrachtiging te overtuigen, op dat zy vervolgens de koningin mogten overhalen. Maar alles was te vergeeffich; dagelyk bedacht men nieuwe uitvluchten om zyn verzoek te loof of uit te stellen. *Elizabeth*, door hare gezant van deze haarklovery onderrecht, en de zelve aanzieude als een onwederprekelyk bewys, dat men haar den oorlog wilde aandoen, besloot hare vyanden voor te komen, met zich van de Schotten voor de aankomst van hunne koningin te verzekeren.

Met dit oogmerk zondt zy hen den ridder *Thomas Randolph* als gemachtigden, die aan de Schotsche groten de noodzakelykheit vertoonde, die hen dwong, tot handhaving van hunne vryheit en Godsdiens het bondgenootschap met de koningin van Engelandt, te Barwick gesloten, te doen standt grypen. Hy zeide tegen hen, *Dat hare Majesteit van het voornemen van hare algemene vyanden, die toefsel maakten om hen te verdrukken, genoegzaam onderrecht was, dat zy met den zelven yver voor hunne behoudenisste moesten arbeiden, en dat 'er geen andere was dan in eene volmaakte vereeniging; dat men zich moest bedienen van het voorbeeld der Duitsche vorsten, die hun verbondt reets hadden vernieuwt, en dat de koningin, zyne meesters, wenschte, dat haar volk, en dat van Schotlandt mede in dit verbondt traden, dewyl zy in het zelve belang waren, en het zelve gevaar te vrezzen hadden; daar by voegende, Dat het gewricht des tyds nooit voordaeliger was geweest, dat hunne koningin, weduwe, en zonder kinderen uit haar huwelyk zynde, hen een onseilbaar middel verschaft om deze schadelijke oneenigheit, die zo veel bloedt aan beide de natiën hadt gekost, voor altoos uit te doven, dat zy zich moesten wachten voor een tweede verbindtenis, al zo nadeelig voor de kroon, als*

de eerste zou geweest zyn, indien de koningin kinderen by den koning van Frankryk hadt gekregen, die Schotlandt tot eene cysbare provincie van zyn overzeesch ryk zou hebben gemaakt; dat men, in plaats van een nieuw verbondt met deze kroon aan te gaan, den knoop moest breken van dat hen daar aan hadt verknocht, alleen om hen met den tyd lyfseigenen te maken, en gansch Groot-Britannië onder haar juk, na het zelve door de oneenigheden, die zy daar in aankweekte, te hebben uitgeput, te doen bukken; dat in het tegendeel Engelandt en Schotlandt, alleen een eilandt uitmakende, behoorden, om zo te spreken, een volk te zyn, verbonden door den bandt vanden zelven Godsdiens, en door eenzelve belang; dat het welwaren van deze twee natiën van deze vereeniging, die 'er alleen het geluk en de veiligheit van kon zyn, afhing. Ten laatste stelde hy hen voor, *Dat alles op een tweede huwelyk van de koningin aankwam, dat zy behoorden haar een gemaal te doen verkiezen, van wiens goeden wille zy verzekert waren, en die buiten dat machtig genoeg was hen tegen den aanval der Franschen te verdedigen.* Dit raadfel was niet zwaar om op te lossen; want waar zo een gemaal te vinden zonder de hulp van *Elizabeth*, die hem de wapenen en de macht, daar zy wilde dat hy mede bekleed zou zyn, om de algemene rust te verzekeren, moest verschaffen?

Ondertusschen dacht de koningin van Schotlandt op hare te rug reize naar haar ryk. Om daar te komen moestze de kusten van Engelandt voorby. Men hadt haar gezegt, dat *Elizabeth* kapers gereed hadt, om de vloot, die haar zou geleiden, aan te tasten. Dit baarde haar veel ongerustheit. Zy twyffelde geenzins, of de weigering, van het verdrag van Edenburg te bekrachtigen, was de oorzaak van het misnoegen van hare Britsche Majesteit. Zy vreesde derhalven hare wraak, en dat zy haar, wanneer zy eens in hare handen kwam te vallen, zou dwingen. Om haar te bevredigen, en haren weg te beveiligen, zondt zy haar *Oyfel*, dien zy twee dingen liet verzoeken: het eerste was een verlof voor haar om te landt door Engelandt naar Schotlandt te gaan; het tweede was eene verzekering voor haar in het byzonder, dat de schepen, die haar naar Schotlandt zouden overvoeren, de zee, zonder eenige vyandelykheden der Engelschen te vrezzen, vry mogten hebben.

*Elizabeth* gaf den gezant in de tegenwoordigheit van haar gansche hof, dat zy buitengewoon byeen hadt doen komen, gehoor. Zy weigerde het eene en het andere verzoek, voor reden van hare weigering gevende, dat de koningin van Schotlandt het verdrag van Edenburg weigerde te bekrachtigen. *Laat de koningin uw meesters my eerst voorgaan, zeideze tegen Oyfel, met my van hare goede mening te overtuigen, in het nakomen van een belofte, daar de goede trouw haar toe verplicht, indienze begeert, dat ik haar myn woordt geve, en my verbindte tot zaken, waar toe ik eene volkome vryheit heb. Laatze my recht doen, en uit den weg ruimen de bekommernissen, die de voorzichtigheit wil dat ik hebbe over zulk een verdacht gedrag, als het hare is: dan zal zy my bereidwillig vinden, de veilige verzekering voor hare en uw reize, die zy my verzoekt, toe te staan. Zy kan zelfs, in wat haven van myn koninkryk datze begeert, landen, en hare reis met meer gemak te landt vervolgen. Ik zal bevelen, haar op alle plaatsen met die eere en achting te ontfangen, die men aan de waardigheit van haar persoon verschuldigt is, daar ik nog hy zal voegen zo vele tekenen van genegenheit, als zy van eene koningin, die haar bondgenoot en nabestaande is, zal kunnen verwachten.*

Hier

Cambden.  
Spots-  
woord.  
De kon-  
ingin  
van  
Schot-  
landt ver-  
zoekt  
*Eliza-  
beth*  
een vry-  
geleide  
om naar  
Schot-  
landt te  
keeren.*Eliza-  
beth* wei-  
gert  
zulk  
en reden  
waarom.



kinder 1561.  
 dit  
 over-  
 plaats  
 gaan,  
 hadt  
 nen te  
 r juk,  
 ar in  
 kken;  
 alleen  
 spre-  
 handt  
 elang;  
 ze ver-  
 weilig-  
 lde hy  
 van de  
 een ge-  
 alle zy  
 genoeg  
 verdedi-  
 llossen:  
 der de  
 en de  
 ed zou  
 moeft

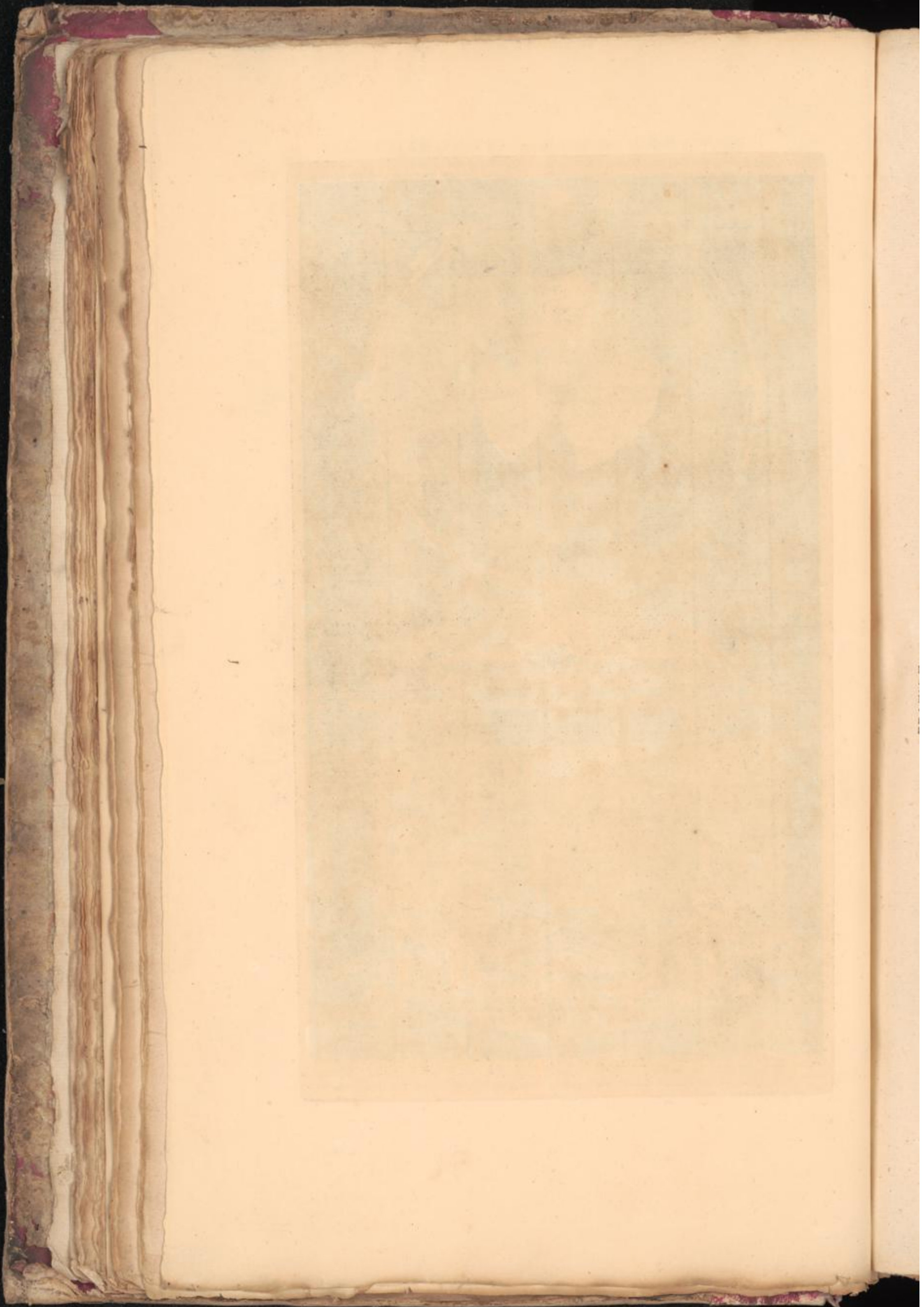
Schot- Cambden.  
 . Om Speer-  
 Enge- weed.  
 lat De ko-  
 die haar ningin  
 le haar van  
 , of de Schot-  
 g te be- landt ver-  
 noegen zoekt  
 derhal- Eliza-  
 neer zy berb  
 t dwin- een vry-  
 weg te geide  
 y twee om naat  
 a verlof Schot-  
 . Schot- landt te  
 ckering keru.  
 en, die  
 de zee,  
 icken te

voordig- Eliza-  
 gewoon beth wei-  
 veigerde gert  
 den van zulke,  
 gin van en reden  
 veigerde waarom.  
 meesters  
 , met my  
 het nako-  
 haar toe  
 n woordt  
 ee ik eene  
 loen, en  
 de voor-  
 verdacht  
 eridwil-  
 bare en  
 tan. Zy  
 ryk datze  
 gemak te  
 lle plaat-  
 die men  
 uldigt is,  
 van gene-  
 ar bond-  
 wachten.

Hier









1561. Hier mede gafze den gezant zyn affcheidt, die naar Vrankryk wederkeerde, om verflag van zyne verrechtingen te doen.

Het antwoordt van *Elizabeth* vermeerderde de ongerustheit van de koninginne van Schotland. Zy vreesde, dat deze oncenigheid wel tot een openbaren oorlog mogt uitbarsten. Zy bevondt zich zeer in het naauw, niet wetende wat party te kiezen, om zich daar van te bevryden. Voldeedtzte de koninginne van Engelandt, dan verwekteze het misnoegen van Vrankryk, en het geenze nog het meest duchtte was dat van hare oomen: vergramde zy haar, zo begreep zy wel, dat de beroerten door de party der zamengezworenen, die *Elizabeth* niet zou nalaten weder aan te sloken en te ondersteunen, in haar ryk weder zouden optaan. De vrees van Vrankryk en de Guizen te mishagen haalde het by haar over; het zy uit zucht voor het bloedverwantschap, of uit aanmerkinge van staatkunde, die haar niet toeliet een kroon te verlaten, vande welke zy een verzekerder bystante dan van die van Engelandt tegen de party, die de laatste niet zou nalaten met al hare macht aan te moedigen, te verwachten hadt. Zy besloot dan dit verdrag niet te bekrachtigen: maar ter zelve tydt trachtte zy het ongenoegen, dat door deze weigering zou worden veroorzaakt, te verzachten, en de genegenheit van *Elizabeth* door eene openhartigheid, het zy opricht, of geveinst, die bekwaam was allen achterdocht weg te nemen, weder te winnen. Ten dien einde hieldt zy een lang gesprek met *Trochmorton*, aan wien zy haar beklag deedt over het antwoordt, dat deze vorstin aan *Oysel* hadt gegeven, hem aansprekende op eene wyze, waar in hare droef- en troschheit even veel uitblonken, vermengt met eene zachtheit en eene koninklyke achtbaarheid, die in alle hare redenen doorstaken.

Klagte van de koninginne van Schotland aan den Engelschen gezant.

*Myn Heer gezant*, zeyde zy tegen hem, ik verleen u een geboor, geheel verschillende van dat de koningin uwe meestersesse aan mynen gezant heeft gegeven. Zy heeft hem in de tegenwoordigheid van een groot hof ontfangen, om den boon, dien zy my heeft willen aandoen, meerder luister by te zetten. Hoewel men my zo verachtelyk handelt, wil ik nochtans aan u alleen myne klagen doen. Ik ben eene vrouw, ik ben jong, ik ben gekroond; ik twyfel sehier, of ik myn misnoegen zou kunnen meester zyn; weshalven ik daar geen getuigen by begeere; het is aan u alleen dat ik my wil uitdrukken. Ik sta u toe, myn Heer, dat myne grootste droefheit is veroorzaakt door myn gedrag. Ik beschuldig my de zwakheit te hebben gehad van twee dingen van de koninginne als een gunst te verzoeken, daar ik de zelve kan ontbeeren, en zy van my alleen afhangen. Ik heb hare toestemming tot myne reize niet nodig. Ik verrok van Schotland om hier te komen, en ben'er gelukkig, in weêrwil van de vloot van haren broeder *Eduard*, aangeland. Ik hoop door Gods goedheit met het zelve gemak, zonder dat ik hare schepen behoef te vrezzen, weder te keren, hebbende, om my daar in te helpen, de zelve vrienden, die my hier hebben gebragt. Maar ik wilde haar liever voor de veiligheid van myne te rugreize dan iemandt anders verplicht zyn, ik heb u dikmaals horen zeggen, dat het geluk der twee ryken bestondt in de wederzydsche vriendschap der twee koninginne. Echter geloof ik, dat uwe koningin van andere gedachten is, dewyl zy my een bewys van hare vriendschap in zulk eene gemakkelijcke zake heeft geweigert. Wat mag daar de oorzaak van zyn, myn Heer? Zou het zyn, dat zy de oproerige Schotten meer genegen is dan hunne koninginne. Heeft zy dan vergeten wat men aan de kroon verschuldigt is, of gedenktze niet,

dat ik eene koningin ben, gelyk zy is? Myn troon is niet min aanzienlyk dan de hare, en ik heb moeds genoeg te geloven, zonder haar te benadeelen, dat ik tegen haar op mag. Laten wy nochtans de vergelyking, die altydt naar twist of wangunst smaakt, vermyden. Ik kome tot het verdrag van *Edenburg*. Het zelve is gemaakt by het leven van mynen overleden gemaal, wiens voorbeeldt ik verplicht was te volgen. Gedurende zyn leven heeft by geweigert het zelve te bekrachtigen; over hem is het dat de koningin uwe meestersesse moet klagen, en niet over my; die niet anders kan doen, zonder mynen plicht te buiten te gaan. Sedert zyne doot, het is waar, heb ik myne vryheit, maar ik heb hier geen Raden. Het hof van Vrankryk en de prinssen van *Lotharingen* myne oomen maken zwaarigheit my te raden, om geen nayver te veroorzaken, noch by myne eige onderdanen, noch by de koninginne van Engelandt zelve. De beeren van Schotland, die ik by my heb, zyn buiten bediening, en te klein in getal om my machtig te maken in eene zake van zo groot een belang, als dat van de bekrachtiging, die men van my verzoekt. Ik wenschte den raadt van myn Parlement daar over te hebben. Ik zal het op myne aankomst zamenroepen, en dit is de reden, die my myn vertrek doet verbaasfen. Hier zweeg zy een weinig stil; en hare reden hervattende zeydeze met een zachter stem: Ik heb nooit iets aan myne waarde zuster gedaan, dan dat ik wenschte dat my zelf geschiede. By alle gelegenenheden heb ik haar alle diensten van eene goede nabestaande gedaan; maar dat my leed doet, is, datze het niet geloofst, of datze daar niet om geeft. Gave Godt, dat ik haar zo na in tederbertigheid, als in bloedverwantschap, raakte. De bandt van het laatste is altydt los, wanneer de andere den zelve niet toeblaast. Behalven dat twyffel ik niet, of daar zyn kwalykgezinde hoofden by haar, die haar tegen my verbitteren. Maar gy, myn Heer gezant, van wien ik andere gedachten heb, zeg my eens, bidt ik u, welke van alle de daden van myn leven heeft de koningin uwe meestersesse het meeste verstoort, aan welke ik eebter nooit in myne gedachten heb gehad eenig ongenoegen te geven.

*Trochmorton* antwoordde haar, dat hy geen artikel in zyne bevelen hadt rakende de klagen, die zy deedt, zynde alleen belast haar laatste besluit, ter bekrachtiging van het verdrag van *Edenburg*, te vernemen; dat hy echter haar wel wilde zeggen, niet als gezant, maar als een byzonder persoon, wat het misnoegen van de koninginne *Elizabeth* hadt veroorzaakt. Dat men'er de oorzaak niet van moest zoeken dan in het aannemen van de wapens en den tytel van koninginne van Engelandt, die *Maria* hadt aangenomen zo haast *Elizabeth* tot opvolgster van hare zuster was verklaart; eene aanmatiging, daar zy zich gedurende het leven van deze zuster wel van hadt gewacht, het welken een bewys was, dat zy het op den persoon van *Elizabeth* hadt gemunt, met een voornemen van haar het kroonrecht te betwiffen; dat zy zelf kon oordeelen, of dit een onschuldige daadt was, dan of het niet de gevoeligste smaadt was, dien men eene koninginne kon aandoen; dat niemandt eenen, die hem van zynen tytel en het goet van zyn huis zou komen beroven, zou vergeven; dat vryften veel yverzuchtiger over hunne oppermachtigheit waren, en dat men daar niet aan kon raken zonder hen in het hart te treffen.

Maar, antwoordde de koningin van Schotland, ik heb niet misdaan, maar myn schoorwaader en myn gemaal, die my beide hebben gedwongen zo te werk te gaan. Myne geboorzaambheit heeft niet langer dan hun leven geduurt, en na hunne

Antwoordt van den gezant.



1561.

doodt heb ik de wapens van Engelandt niet gevoert. Zy voegde daar by, Dat zy echter haar schildt zo hadt kunnen verdeelen, als eene vorstin, die in een rechtten tak afkomstig was van Henrik den VII, en die tot grootmoeder hadt de zuster van Henrik den VIII, en dat 'er meer huizen in Engelandt waren, die zich deze vyheit aanmatigden, hoewel hunne maagschap nog verder van de kroon afflandig was. Zy hadt Mylord Courtenay, marquis van Excester, en de hertoginne van Suffolck\*, nicht van Henrik den VIII, in het oog, aan wie men het voorrecht van het wapen der koningen van Engelandt met een balk, tot teken dat zy daar van afkomstig, maar gene erfgenamen van waren, te voren hadt vergunt.

\* afkomstig van Karel Brandon met Maria van Engelandt.

Wat ichyn de redenen van de koninginne van Schotlandt ook hadden, en wat glimp zy aan de zelve trachtte te geven, Elizabeth bleef by haar voornemen. Haar gezant haar een volkomen verslag van deze zamenpraak gegeven hebbende, geboodt zy hem daar by te blijven, en van niets af te stappen, tot dat de koningin van Schotlandt het verdrag zou bekrachtigt hebben. Naardien deze laatste aan de Staten van haar ryk, die verscheide malen na de doot van haren gemaal te Edenburg waren vergadert geweest, niets daar van hadt doen voorstellen, twyffelde Elizabeth geenzins, of de verschoning, van daar over met hen na hare aankomst in gesprek te willen komen, was maar een voorwendfel om haar op te houden, en haren tydt, om naar Schotlandt weder te keren, waar te nemen; zy vreesde, dat hare aankomst de zaken aldaar van gedaante zou doen veranderen, en dit ryk eene verbindings met dat van Frankryk tegen Engelandt doen aangaan, zo datze een herhaald bevel aan Trochmorton zondt, om op de bekrachtiging van het verdrag aan te dringen, en de koninginne van Schotlandt den scarik aan te jagen, dat zy op zee wel mogt genomen worden, indien zy zich sloop begaf voor dat het bekrachtigt was. Men weet niet voor vast, of Elizabeth van voornemen is geweest de schepen van deze vorstinne, wanneer zy in het gezicht van de Engelsche kusten zouden voorby zeilen, te doen aantasten, of dat zy alleen, door haar schrik aan te jagen, beter tot haar oogmerk wilde komen. Wat haar voornemen mag geweest zyn, het wilde niet gelukken, en de bekwaamheit, of het geluk van Maria deden haar gelukkig in Schotlandt, zonder Engelsche kapers vernomen te hebben, landen.

Sedert het gesprek, dat zy met Trochmorton hadt gehad, was ze naar Abbeville vertrokken, om van daar naar Calais te gaan, daar zy van voornemen was zich sloop te begeven. De gezant, die last hadt haar in het oog te houden, verliet haar niet, en gaf van tydt tot tydt bericht van hare gangen aan het hof. Maria, van haren kant altydt ongerust over het voornemen van Elizabeth, en vrezende, dat zy door hare kapers mogt aangetast worden, hieldt op nieuw aan om haar te bewegen, met een voornemen om daar na, de uitflag mogt dan zyn zo als hy wilde, hare reis te wagen. Zy was nog te Abbeville, daar Trochmorton haar was gevolgt. Zy deedt hem roepen, en hem in haar vertrek nemende, vroegze hem, of 'er geen middel was de koningin van Engelandt te bevredigen, hem verzoekende haar te zeggen, op wat wyze en tot wat prys zy haar genoeg kon geven. Met het verdrag van Edenburg te tekenen. Mevrouw, antwoordde Trochmorton aansittens daar op; ik heb reets aan woe Ma-

gesteit verscheide malen gezegt, dat dit het eenigste middel is om het goed verjant tusschen u beide te berstellen, en van haar alles te erlangen, wat gy zoudt willen verzoeken. Maar dan, antwoordde deze vorstin, wat ik u zal zeggen belangeende het verdrag, daar gy zo sterk op aankingt, om daar na met rechtmatigheit te oordeelen van de redenen, die ik heb om het te weigeren, of liever van 'er de bekrachtiging van uit te stellen.

Sedert onze laatste byeenkomst heb ik 'er al de artikelen van onderzocht, en ik heb bevonden, dat eenige my gansch niet raken, en die my raken zyn reets werkelijk gemaakt, of vereischen een byzonder verdrag met my, dewyl ik niet gehouden ben aan het gene de koning myn gemaal heeft gedaan. De bekrachtiging van het verdrag van Cateau tusschen Engelandt en Frankryk raakt my niet, en die van het zelve verdrag tusschen Engelandt en Schotlandt is reets door den overleden koning, mynen gemaal, en zelfs door my geschiedt; zo dat, indien de koningin woe meesteresse van my eene tweede bekrachtiging nodig oordeelt, moetze eerst een nieuw verdrag met my alleen aangaan, waarnemende het recht van myne kroon, en te werk gaande in alle vyheit, op dat het zelve kracht hebbe my te verbinden. Van wat nut kan de bekrachtiging van artikelen, die reets volbragt zyn, voor woe meesteresse wezen? Zyn de Franschen niet uit Schotlandt vertrokken? Is de sterkte van Aymouth niet geslecht. Heb ik het wapen en den tytel van koningin van Engelandt niet afgestaan? Indien men het zelve nog op het zilver, of de gebouwen van den overleden koning mynen gemaal uitgebouwen vindt, het is van Frankryk, daar deze gedenktekenen nog zyn gebleven (a), dat gy klagtig moet zyn.

Dus sprak Maria, en men vindt nog in eene verzameling aan akten\* van de regering van Elizabeth den brief, dien Trochmorton haar schreef. Hy gaf haar niet alleen kennis van dit onderhoudt, maar ook van het geen hem daar omtrent by de koninginne regente van Frankryk, den koning van Navarre, en den konestabel van Montmorenci ontmoet was. Catharina van Medicis, hoewel zeer weinig van het belang van hare schoondochter aangedaan, klaagde op eene beweeglyke wyze over de harde behandeling van Elizabeth tegen deze prinsesse, hare nabestaande, gevende met een te kennen het deel, dat zy en de koning haar zoon verplicht waren te nemen in de behandeling, die men de weduwe van Francois den II, schoonzuster van den eenen, en schoondochter van de andere, aandeedt: behalven het misnoegen, dat de prinsen van Guize, hare oomen, daar natuurlyker wyze over moesten hebben.

De redenen van den koning van Navarre en van den konestabel waren byna de zelve: doch zy gingen zo ver niet als die van de koninginne regente: zy waren meer vleiende voor de koninginne Elizabeth, en vol van betuigingen, dat de koning, noch zyne Raden nooit enig besluit zouden nemen, dat haar oorzaak van klagen zou kunnen geven, en van aanmaningen om de koninginne van Schotlandt gunstiger te handelen.

De gezant van Elizabeth onderrechtte haar van alles, en de koningin van Schotlandt deedt hare brieven by de zyne, maar zonder vrucht; het zy Elizabeth van haar misnoegen te zeer was ingenomen, het zy ze geloofde, dat hare eer, en zelf hare veiligheid daar van af hing, om de koningin van Schotlandt by eene plegtige akte afstandt

van (a) Malleville zegt, dat het de kardinaal van Lotharingen was, die het Engelsche wapen op het zilverwerk van de koninginne van Schotlandt, na het zelve vernieuwt te hebben, liet snyden.

\* Scrinia Siciliana.

Het vertrek van de koninginne van Schotlandt.



1561. van den tytel van koninginne van Engelandt te laten doen. Ondertuffchen kwam *Maria* te Calais, en vernomen hebbende, dat zy niets gunstigs van *Elizabeth* hadt te verwachten, maakte ze zich in stilte gereed om onderzeil te gaan, met gedachten, datze veel eer de Engelsche kapers zou misleiden, dan de standvastigheid van de koninginne *Elizabeth* veranderen. Daar toe zocht zy maar eene gunstige tydsgelegenheit, en zich bedienende van een mist, die ten haren beste scheen opgekomen te zyn, gingze aan boordt van het schip, dat men voor haar hadt bereid. Zy wierdt verliet van drie van hare oomen, die in hun gevolg eene grote menigte heeren en Fransche edelen hadden, onder de welke ook eenige Roomsche leeraars waren. Vyf weltoegeruste fregatten geleidden haar, en op den zesden dag kwam zy gelukkig te Leith aan, onder begunstiging van een altoosdurende mist, die haar niet verliet, dan wanneer zy in zekerheit was, even als of de Hemel haar voor het oog der Engelsche schepen hadt willen verbergen.

Den 14 Augusty.

Men zegt voor de waarheit, dat de laatste in het Kanaal kruiften; maar met wat oogmerk is onbekend. De schryvers spreken niet dan by giffinge van de verscheide geruchten, die van den eenen en van den anderen kant wierden verspreid. Eenigen spraken van deze kapers als van eene vloot, die toegerust was om de koningin van Schotland op te lichten. Anderen zeiden in het tegendeel, dat de zelve alleen diende om deze prinsesse eer aan te doen, en haar met meerder pracht in de havenen van Engelandt, daar *Elizabeth* haar, om haar te verhuifchen, hadt genodigt, te geleiden. Daar waren 'er ook, die zeiden, dat men om het eene noch het andere dacht, en dat deze kapers alleen uitgelopen waren om de zee van rovers te zuiveren. De uitstrooiers van het eerste gerucht voegden daar by, om het zelve goed te maken, dat de graaf van Murray, die naar Frankryk was vertrokken, van waar hy weder door Engelandt naar Schotlandt keerde, de koninginne *Elizabeth* zou geraden hebben de koninginne *Maria* gevangen te nemen, indien zy zich zelve en haren Godsdienst wilde verzekeren. Maar een onpartydig schryver\*, die geloofwaardig is, legt dit onderhoudt van den grave van Murray met de koninginne van Engelandt gansch anders uit. Hy zegt, dat het inderdaadt op de veiligheid van den Godsdienst zag, maar dat het te gelyk diende om de vrede der twee ryken, en de waardigheid van *Maria* te ondersteunen; dat hy alleen *Elizabeth* aanriedt deze prinsesse eenige dagen aan haar hof te houden, en haar volgens hare waardigheid te onthalen, tot dat het Parlement van Schotlandt de nodige bevelen zou gegeven hebben om eene omkeering, daar haar ryk op hare aankomst mede wierdt gedreigt, voor te komen.

\* *Tennant*.

Gedrag van de koninginne *Maria* op hare aankomst in Schotlandt.

Hoe het zy, zo haast als deze koningin voet aan landt hadt gezet, wierdtze van den adel, die bygeval zich by hare landing bevondt, verwelkomt, en te Edenburg aangekomen zynde, wierdtze daar met alle achtung, die men aan hare waardigheid verschuldigt was, ontfangen. Zy trok de straten onder de toejuichingen van het volk door, en wierdt met veel pracht geleid in het paleis van de koningen van Schotlandt. Men prees haar wegens hare zachtzinnigheid, die zy op hare aankomst aan ieder deedt blyken, en de gematigheit in het stuk van den Godsdienst, daarze, niettegenstaande het aanzoek van de yveriaars en twiifzoekers, niets in wilde verandert hebben. Zy bemoeide zich alleen met de regering op een goeden voet te brengen,

het zy ze inderdaadt van voornemen was geen verandering ergens in te maken, het zy ze veindde, als in het vervolg is gebleken, een beter tydt voor zich, om hare onafhankelykheit te kunnen oefenen, afwachtende. Wy stappen alle deze veranderingen ligt voorby, om dat wy daar in het vervolg, in de zaken van Schotlandt, breder van zullen moeten spreken. Wy brengen alleen de omstandigheden by, die tot de Geschiedenisse van de beide ryken behoren.

Een van de eerste dingen, daar *Maria* voor zorgde, was een gezant naar *Elizabeth*, met brieven van haar en van de heeren van Schotlandt, rakende de vrede tusschen Engelandt en Schotlandt, en de zekerste middelen om de zelve altoosdurende te maken, te zenden. Men vertoonde aan *Elizabeth*, dat het welzyn van beide de natiën in hare handt was, en men vleide haar, dat zy de oppermachtige\* uitvoerster daar van was. Maar ter zelve tydt stelde men haar voor, indienze by het voornemen bleef van niet te trouwen, of datze uit haar huwelyk gene kinderen kwam te laten, datze dan de koningin van Schotlandt voor hare erfgenaam in het ryk van Engelandt moest erkennen, en deze verklaring in het Parlement doen bekrachtigen. Dit was, zeide men, een onverbrekelyke waarborg van eene onveranderlyke genegenheit der beide koninginnen, en van de goede verstandhouding tusschen hare onderdanen; een soort van aanneming, die aan de weldoenster de liefde voor haar eigen werk, aan de aangenome koninginne eene erkentenis voor hare weldoenster, en aan het volk van de eene en de andere vorstinne eene vriendschap van goede landgenoten, die alle hunne voorgaande oncenigheden zou uitdoven, zou inblazen. Maar *Elizabeth* oordeelde daar anders van.

\* *Sourrain*.

De gezant † zyne brieven overgegeven, en zynen last bekend gemaakt hebbende, was de koningin, die zodanige wyze van doen niet hadt verwacht, zeer verwondert, zonder zich te ontroeren. Zy deedt aankonts haar beklag, dat men haar niet van de bekrachtiging van het verdrag van Edenburg sprak, het eenigste, of ten minste het voornaamste, zeide zy, daar de koningin en de heeren van Schotlandt hunne gezanten en brieven mede moesten belast hebben; en vervolgens antwoordende met eene wonderlyke tegenwoordigheid van geest op de redenen, die haar waren voorgehouden, en op de brieven van den zelve inhoudt, die haar geschreven waren, zeideze tegen den gezant:

*De koningin uwe meesteres en de heeren van haar ryk vertonen my hunne brieven, en doen my door uwen mondt verstaan, dat de geboorte van deze prinsesse haar een ontwyffelbaar recht om my op te volgen geeft. Het zy zo, dat is eene hoop, die ik haar niet wil berysden: maar laat zy zorg dragen, dat zy niet te voorbarig zy. Ik kan niet denken, dat zy zal trachten my den scepter gedurende myn leven te ontwringen, noch myne kinderen na myne doot daar van ontbloeten, hebbende nog niet vast besloten van nooit te zullen trouwen. Van myn kant denk ik haren eisch niet te vernietigen, noch het ryk tot haar nadeel aan anderen over te brengen. Hoewel zy my de zelve rechtmatigheit niet bewyft, zy, die nog onlangs, gelyk gansch Europa heeft gezien, my myne waardigheid heeft trachten te ontzieldigen, met een toelag op myne kroon te maken, en de wapens en den tytel van myne ryken te voeren: maar ik heb wel willen geloven, dat het haar schuld niet is geweest, en dat*

† *Mainlands*. *Cambden*. *D. Vader Orleans*. Haar gezant verzoekt aan *Elizabeth* haar voor opvolgster te erkennen.

Heerlyk antwoordt van *Elizabeth*.



1561. dat zy aldus ten gevalle van een hof, daar zy aan verbonden was, en van hare nabestaanden, die haar hebben gevallen, is te werk gegaan; daar ik echter geen misnoegen over heb getoont. Ik heb geen hulp aan hare onderdanen, die het my in hare afwezenheit verzochten, willen toestaan dan onder bedding, dat zy haar getrouw zouden blyven. Ik heb myn krygsvolk niet in Schotlandt gezonden dan om de algemene rust te herstellen; ik heb my vergenoegt met haar te weigeren de veilicheit; die zy van my tot hare te rug reize verzocht, dewyl zy my de voldoening, die zy my schuldig is, weigerde; ik heb geen beletselen aan hare wederomreize toegebragt. Ik verwacht met lydzaamheit de voldoening, die zy my zal geven wegens den boon, dienze my heeft aangedaan, wanneerze op de opvolging, die zy zich reits heeft toegeëigent, heeft toegelegt: de aanleg is openbaar, de ontkenning moet ook zo zyn: ik verwacht, dat zy my dit niet halfsterrig zal blyven weigeren. Maar al deedt zy het, het zou te vergeeffs zyn. Ik heb myne zaken zo geschikt, dat ik zonder verwaandheit reden heb te denken, dat ik koningin van Engelandt zal slerven. Belangende myne opvolging, dit is een artykel, daar ik myne gedachten nog niet over heb laten gaan. Wy hebben zake wyze wetten, dat ik geloof niet beter te kunnen doen, dan my op der zelve beslissing te verlaten, van voornemen zynde de zelve niet te verkrachten. Laat de koningin van Schotlandt mede daar in gerust zyn, en laat zy tot na myne doot wachten om eene opvolging, daar zy gelooft dat haar de wetten toe bevoegt maken, te verkrygen. Wie zou haar kunnen tegenstaan, indien de zelve haar gunstig zyn? Die haar verdacht zyn, zyn in geen staat haar kwaad te doen. De middelbaarheid van haren staat laat haar niet toe haar recht te doen gelden; ver van zich een recht toe te eigenen, dat zy niet hebben. Wat aangaat de beeren, die my hebben geschreven, het zy de zelve te werk gaan volgens eene zuivere genegenheit voor hante koninginne, het zy de zelve het voornemen hebben eene overbrekelyke vriendschap tusschen haar en my te maken, ik prys hannen voer veel eer dan hunne voorzichtigheit. Het geschrift, door het welke men wenscht dat ik uwe koningin tot myne opvolger zal verklaren, is bekwaamer om moeilykheden tusschen ons te verwekken dan ons te vereenigen. Men kent het menschelyke hert niet recht, indien men anders voordeelt. Selden heeft men achting voor zynen erfgenaam; zelfs wordt de persoon dikwils daarom veracht, of verdacht, en boven al by vorsten, die gewoonlyk hunne opvolgers met oogzen aanschouwen, met welke zy de rovers van hunne kroon aanzien. Zy hebben moest alzydt reden daar toe. Al waren zy verzekert van den goeden wille van hunne opvolgers, moeten zy de ongestadigheit van het volk vrezen, dat altoos gereed is zich naar de opgaande zonne te keren. Hoe zedig een aangestelde opvolger mag zyn, voegen zich de misnoegden niettemin by hem: dan valt het zwaar den sroom te ontgaan. Indien men zelfs gematigt genoeg was om zyne hoop te bedwingen, heeft men geen deugt genoeg om die van anderen te betenzelen. Mogelyk heb ik ongelyk deze wantrouwigheit van uwe koninginne te hebben? Maar wie kan in zulke gevallen voor zyn eigen hert instaan? Ik wantrouw my zelve: ik zou vrezen de zwakheit van alle menschen te hebben, en myn erfgenaam niet lief hebben: my dunkt, dat men my levendig zou begraven, en ik wil myne begravenis niet verbaasfen.

\* De Vader Ecnigen \* zeggen, dat de koningin hare reden lebbende volcindigt, de gezant van haar afcheidt nam, en zich gereed maakte ont te ver-

trekken; maar dat deze vorstin hem tegenhieldt, 1561. willende met hem de bekrachtiging van het verdrag van Edenburg voltrekken. De schryvers schulderen *Elizabeth* af als zeer bezadigt in haar zelve, maar inderdaadt zeer ongerust over dit artykel, vrezende, dat de koningin van Schotlandt, die nog geen afstand van den tytel van koninginne van Engelandt dan by een verdrag, dat nog niet was bekrachtigt, hadt gedaan, weder voor de tweede maal den naam, om den zelve nooit af te staan, mogt aannemen. Zy voegen daar by, dat, om zich van deze vreeze te ontslaan, zy met den gezant overeenkwam, dat *Maria* van den tytel van koninginne van Engelandt zou afstand doen, en dat zy van haren kant *Maria* in het recht van opvolging niet zou benadeelen; dat *Elizabeth* op het geen de Hervormden raakte niet zou aandringen, dewyl zy dacht, dat zy genoeg in staat waren zich zelve te verdedigen; dat *Maria* aldus verkreeg het geenze begeerde, en dat zy ten top van blydichap kort daar na een plechtig gezantschap ontving, verselt met geschenken en betuigingen van vriendschap van den kant van de koninginne van Engelandt; dat zy het zelve met de zelve grootmoedigheit antwoordde, en dat federt dien tydt deze twee koninginnen malkander zuster begonnen te noemen. Maar de vermaarde schryver †, die ons het leven van *Elizabeth* heeft medege-deelt, maakt geen gewag van deze omstandigheden. Hy zegt in het tegendeel, dat wanneer deze prinses op den brief van de koninginne van Schotlandt antwoordde, zy haar zeer aanmaande, hoewel met veel zachtzinnigheit, het verdrag van Edenburg te bekrachtigen; datze hare brieven met den ridder *Mentis* zondt, en dat *Maria* by haar gewoonlyk veinzen bleef, en het besluit over deze zake tot een anderen tydt verschoof, doende tegen de gemachtigden van Engelandt zeggen, dat zy aan geen vrede onderhandeling kon denken voor dat zy alles binnen haar ryk op een vasten voet hadt gebragt. Belangende den naam van zuster, hy spreekt daar eerst twee jaren daar na van, zeggende, dat het *Elizabeth* was, die het *Maria* eerst met andere voordeelen aanbodt, onder voorwaarden, die wy op haar plaats zullen zien.

Om de waarheit te zeggen, beide deze prinsessen wantrouwden malkander. *Elizabeth* was bevreesd, dat *Maria* haar de kroon, voor dat hare doot haar daar recht toe gaf, wilde beroven. *Maria* dacht, dat *Elizabeth* haar ten eenemaal wilde buiten sluiten, en datze slervende de zelve tot haar nadeel aan een ander zou opdragen. De onderneming, die de eene reets op de opvolging hadt gedaan, en de zwarigheit, die de andere maakte om haar erfgenaam te noemen, deede het wantrouwen duren, en vernietigde in haar hert het beginsel van genegenheit, dat niet zonder vertrouwen kan bestaan.

De hertog van Aumale, de grootprijoor, en de marquis van Elbeuf, oomen van de koninginne van Schotlandt, en die haar in haar ryk hadden verselt, vertrokken weder door Engelandt naar Vrankryk. Zy ontvingen alle beleefdheden van *Elizabeth*, niettegenstaande de kleinachting, die zy aan haren gezant, en zelfs aan haar eigen persoon, hadden bewezen. Dit was haar niet onbekend; maar zy wilde door zulk een gedrag hen het recht der volkeren leren, willende liever van het hare iets afstaan dan de openbare trouw schenden.

De *Guizen* beloonden dit met ondankbaarheid. Het hof van Vrankryk deede op hunne aanhouding de Engelsche schepen, die de kust van Bretagne

† Cambden.

*Elizabeth* en *Maria* wantrouwen malkander.



1561. tagne naderden, plunderen, en drong sterk by den paus aan om den ban tegen de koningin uit te blixemen. *Pius* de IV, die naar zulk een voorstel, van den kant der gezanten van Spanje in het vorige jaar aan hem gedaan, niet wilde luisteren, sloeg geen meer acht op het geen de Fransche gezanten hem in dit jaar daar omtrent deden, volhardende in zyne beleefdheit aan de koningin te bewyzen. Hy was van voornemen een nieuwen gezant aan haar te zenden, namentlyk den abt van *Martinengo*, dien hy besloten hadt naar Engelandt te doen overgaan, zonder gade te slaan het verbodt, dat *Elizabeth* aan den abt *Parpaglia* hadt gedaan. De brieven, die hy dezen gezant mede gaf, waren niet minder beleefd dan die hy aan den eersten hadt mede gegeven, en zyn last was de zelve. Hy hadt ook bevel, gelyk de andere hadt gehad, zich in Vlaanderen op te houden, en daar het verlof van de koningin, om in Engelandt te mogen komen, af te wachten. Het was niet alleen federt de hervorming van dit koninkryk, dat de gezanten van den paus daar niet dorsten komen, zonder daar toe alvorens verlof van het hof ontfangen te hebben, deze gewoonte was al van oude tyden af geweest, en wy hebben gezien, dat de zelve door de wet *Premunire*, die zware straf voor de overtreders stelde, was gemachtigt. Daarenboven moesten de gezanten, die men toefondt te mogen komen, by eede zich verbinden, voor dat zy eenige bediening werksellig maakten, niets te ondernemen tegen het recht van den koning en van het ryk, het geen de gezant van *Pius* den IV niet zou hebben kunnen doen, dewyl een van deze rechten bestondt in de opperhoofdigheit van de koningin, gansch tegenitrydig met de opperhoofdigheit van den paus, die deze gezant zocht te herstellen. Boven dat kon zyne aankomst niet dan gevaarlyk zyn, de Protestanten niet dan ergernis geven, en de Roomfchen het hoofd doen opsteken, welken het zeer hard viel, zich van het oeffenen van hunnen openbaren Godsdienst verfteken te zien: weshalven by den Raadt van *Elizabeth* wierdt besloten, het zelve verbodt aan dezen gezant, als aan den eersten was geschied, te doen. Men geeft dezen lof aan den paus, dat hy, niet tegenstaande deze tweede weigering, zich echter niet gevoelig toonde, willende daar niet verder op aandringen. *Pius* de V, zyn opvolger, handelde anders, en zwoer de doodt van *Elizabeth*: dus spreekt de schryver † van dezen laatsten paus.

*Pius* de IV verzoekt *Elizabeth* zynen gezant te willen ontfangen.

De koningin weigert het, en reden waarom.

\* *Harony-mus* *Catma*. Depaus verzoekt haar gezanten naar de kerkvergadering te zenden.

Haar antwoord.

De bisschop van Viterbo, gezant van *Pius* den IV aan het hof van Vrankryk, verstaan hebbende het antwoordt, aan *Martinengo* gedaan, handelde met *Trochmorton*, gezant van *Elizabeth* aan het zelve hof, ten einde hy de koningin zyne meesters mogt overreden hare gezanten naar de kerkvergadering van Trente te zenden, daar de paus de zittingen van hadt doen hervatten. De koningen van Vrankryk, Spanje en Portugal schreven daar over aan deze vorstinne in de zelve bewoording, haar vertonnende, dat eene algemene kerkvergadering meerder macht hadt dan eene vergadering, in een hoek van Europa gehouden, en dat men veel meer verplicht was zich te onderwerpen aan de uitsprake van zo vele prelaten, van verscheide plaatsen uit het Westen byeengekomen, om de eerste uit te maken, dan aan eenige Godgeleerden van de Engelsche kerk alleen, hoe groot hunne Godvrucht en geleerdheit ook mogt zyn. Het antwoordt van de koningin was, datze van gansch herte wenschte de beroc-

III Deel.

ping van eene algemene kerkvergadering, en dat, indien het mogelyk was zodanig eene te beroepen, zy de eerste der Christen vorsten zou zyn om daar hare gezanten naar toe te zenden. Maar wat aangaat de vergadering te Trente, kon zy de zelve op dezen voet niet aanzien, naardien het een genootschap was, ten eenemaal aan de belangen van den paus, die de zelve hadt beroepen, overgegeven, wiens wil de voornaamste wet was, die hare besluiten bestierde; dat noch zy, noch haar koninkryk, na dat zy het juk der Roomsche pauzen door een plegtig besluit van het Parlement hadden afgeworpen, zulk eene onderwerping niet konden toestemmen; daar by voegende, dat het den pauzen niet toekwam kerkvergaderingen te beleggen, maar den keizer, wien de pauzen deze macht, zo wel als de voorzitting, hadden ontveldigt, in plaats dat voor deze overweldiging zy geen meerder aanzien dan de andere bisschoppen hadden, of voor het allermeeste de eerste onder hen in order waren, maar zonder oppermachtigheit.

*Eduard Carne* stierf in dezen tydt te Rome. Hy hadt de bediening als gezant van *Maria* aldaar waargenomen, en de koningin *Elizabeth* hadt hem by hare komste tot de kroon in deze bediening gelaten, wanneer zy hem belafte met de onderhandeling, daar wy op zyn plaats van gesproken hebben, en die het gezegde gevolg hadt; zo dat *Elizabeth*, onvergenoecht over het antwoordt van den paus, haren gezant te rug riep: echter bleef hy daar, maar zonder bediening. De Roomsche Godsdienst, waar mede hy vooringenomen was, belette hem weder naar Engelandt te keren. Hy was echter een goed landgenoot, een bekwaam staatsdienaar, wys, verstandig, en zeer ervaren in de keizerlyke rechten. *Karel* de V, zyne bekwaamheit kennende, hadt hem met de waardigheit van ridder vereert. Hy was de laatste gezant, dien het hof van Engelandt te Rome heeft gehad.

*Chamberlain*, die in deze openbare bediening in Spanje zyn verblyf hadt, kwam ter zelve tydt weder te Londen. Hy kon de afkerigheit, die *Philips* voor de koningin, zyne meesteresse, begon te tonen, niet verdragen. Deze vorst, op nieuw gebelgt over het antwoordt van *Elizabeth* op zyn verzoek, om hare gezanten naar de kerkvergadering te zenden, als ook over het gedrag, dat zy omtrent den paus hieldt, wiens belangen de Katholyke koning zo veel als zyne eijer ter herte nam, ontveinsde zyn misnoegen niet meer. Hy hadt het zelve gedurende de regering van *François* den II verborgen, willende toenmaals *Elizabeth* aan zyne zyde houden, om haar tegen Vrankryk te zetten, en te beletten Engelandt, daar deze kroon op loerde, met Schotlandt, daarze meester van was, te vereenigen. De doodt van *François* den II nam al de vrees van *Philips* weg, zo dat hy, niet langer veinzende, zynen kwaden toeleg toonde. De Engelsche gezant, ziende wat hy in zyn boezem droeg, en mogelyk al te onverduldig, verzocht zyn gehoor van afscheidt en vertrok.

De koningin wilde echter met het hof van Spanje niet breken, zy zondt een anderen gezant in de plaats van *Chamberlain*. Het was de ridder *Thomas Cbalonner*, die reets de zelve bediening aan de Duitsche hoven hadt bekleed. Hy hadt daar niet dan beleefdheden ontfangen, en hy bekleedde daar zyne plaats met zeer veel genoegen. Aan het hof van *Philips* hadt men de zelve achtting niet voor zyne hoedanigheit, en deze gezant, nog onverduldiger dan zyn

1561.

*Philips* handelt den Engelschen gezant zeer kwalijk.

*Elizabeth* ontveinst dezen hoon.



1561. voorzaat, kon niet verdragen, dat men zyn reistuig, als dat van een gemeen man, doorinuffelde. Hy maakte daar veel geruchts over; maar de gevolmachtigden volgden hunnen last. *Chaloner* schreef daar over aan de koninginne, klagende over dit stuk, als een smaadt, hare Majesteit, welker persoon hy de eer hadt te vertonen, aangedaan, en als eene schending van het recht der volkeren. De koningin oordeelde daar zo niet van. Deze vorstin, meer verstant dan haar staatsdienaar hebbende, wilde liever het bedryf der Spaansche onderzoekers aanzien als eene gewoonte van dat ryk, dan een smaadt, die haren gezant was bewezen. Zy was nog niet in staat om een oorlog tegen het huis van Oostenryk te kunnen voeren; en hoewel ze de kwaadwilligheid van het zelve beter dan haar gezant bespeurde, vondt zy echter goed te veinzen, tot dat zy in staat was zich met kracht te verweeren. Zy schreef dan aan *Chaloner*, dat hy gematigder en staatkundiger behoorde te zyn, de oogen voor vele onaangename voorvallen toe te doen, en alles van de trotschheit der Spanjaarden te verdragen, mits dat de eer van hare Majesteit en die van haren Staat niet wierdt gekwetst.

Zodanig was de voorzichtigheit van *Elizabeth*: zy verdroeg den hoon, dien een onmachtig misnoegen nog schandiger zou gemaakt hebben, terwyl zy een ontwerp maakte om hare regering in dien staat te stellen, dat zy het dreigen van hare vyanden niet alleen niet hadt te vrezen, maar zelfs den eenen tydt of den anderen in haar landt de verwoestingen, daar zy haar mede gedreigt hadden, over te brengen. In twee of drie jaren hadt zy het werk der hervorminge gelukkig volëindigt, of ten minste was zy daar zeer mede gevordert. De eerste jaren van hare regering besteeddeze, naar het voorbeeld van *Salomon*, om huizen ter eere van Godt te bouwen. Zy cindigde gelyk hy, dat is te zeggen, met haren koninklyken staat op een goeden voet te brengen, en het geluk van de gansche natie te verzekeren.

*Cambden.* Zy vondt de schatkist uitgeput, en de kroon met schulden van *Henrik den VIII* en *Eduard den VI*, waar van *Maria* verzuimt hadt iets af te doen, overladen; den koophandel verward, de munt bedorven, de vloot in een slechten staat, en de voorraadhuisen ledig. Zy voorzag in alles; zy betaalde de schulden van de kroon uit hare eige domeinen, willende liever hare landen verkopen, dan hare onderdanen bezwaren; zy herstelde de munt, gelyk wy hebben gezien, en dit was de eerste bron van den rykdom, die zich over het koninkryk verspreidde. Het afzetten van het kwade geldt was de reden van de afkondiging, dieze liet doen\*, met bevel, dat men al het geldt van vremde landen, het zy van Nederlandt, het zy van Spanje, of van het Oosten, in de munt zou brengen, om tot gangbaar geldt, met het Engelsche wapen, vermundt te worden. Men betaalde aan ieder de waarde der geldspeciën: doch de koningin hadt daar groot voordeel by: het goud en het zilver geldt, dat men verborgen hadt gehouden, kwam toen voor den dag, en vermengvuldigde door de verspreiding.

Van de bezorging der inkomsten, die de zenuwen van den oorlog en de gronden van eene algemene veiligheid zyn, ging de koningin over tot den nodigen voorraadt, om het eene met roem uit te voeren, en het andere gelukkiglyk te handhaven. Zy rechtte voorraadhuisen op inde grensen zeefteden, als mede in de voornaamste have-

nen van het ryk. Zy verbeterde de vervalle sterkten, of bouwde nieuwe in de plaatfen, daar het van noden was. Zy voorzag de zelve met kruidt, kogels, en andere krygsnoodwendigheden. De krygstuighuizen waren daar van ontbloot. De koningin hadt 'er in Nederlandt doen kopen, en was met zekere kooplieden aldaar over het leveren van een zeer groot getal overeengekomen: maar *Philips* verboodt den uitvoer. Zy nam toen hare toevlucht tot Duitfchlandt, dat haar voor gereed geldt zo veel bezorgde, als zy wilde hebben. Engelandt ontbrak het ook aan grof geschut. Zy deedt eene grote menigte, alle van metaal, en de schoonste, die men in Europa kon vinden, gieten. Zy was in het eerst verlegen, niet wetende waar zy zo veel erts, als tot zulke grote werktuigen nodig was, zou vinden.

Maar wanneer zy in de meeste verlegenheit daar over was, ontdekte men naby *Ketswich*, in de provincie van *Kumberlandt*, een zeer ryke kopermyn, die haar niet alleen het nodige geschut voor de Westersche, maar ook voor de andere provinciën verschafte. Men deedt eene nog gelukkiger ontdekking, te weten van de heerlyke *Kalamyn* †, dat het koper in het smelten zuivert, en door een wonderwerk, dat men niet kan begrypen, in het smelten meer dan een derde vermeerdert, daar in het tegendeel deze aarde, met alle andere metalen vermengt, de zelve gemeenlyk doed uitvliegen. Deze bovengewone bystand kwam ter rechter tydt; het volk merkte zulks aan als een wonderwerk, dat de Hemel deze Godvruchtige koningin bewees, en het verdubbelde de achting en genegenheit, die het voor deze vorstinne hadt. Zy deedt ook kruidt maken, daar het landt haar overvloedige stof toe leverde, en deze schrikkelijke oorlogsblixem van gemaakt wordt.

Na dat zy hare voorraadhuisen voorzien hadt, droeg zy zorg voor de grensfteden, voor de havenen en vloten. Zy versterkte *Barwik*; herstelde daar verscheide werken, waar aan men zonder ophouden arbeidde; vermeerderde de bezetting, die alleen uit 500 man bestondt, en verhoogde de foldy van haar krygsvolk, zo wel oud, als nieuw. Zy zondt krygsbouwkundigen in alle de grensplaatsen van *Schotlandt*, hen belastende, de sterkten, die men daar eertyds hadt gehad, weder op te maken, om de Schotten in toom te houden. Zy rustte de schoonste vloot uit, die men ooit op zee hadt gezien, gereed om op het eerste teken onderzeil te gaan, met eenleger van twintig duizend soldaten, buiten het scheepsvolk, bemand.

Al de schepen, tot zulk eene grote toerusting nodig, waren in weinig tyds gereed, en wierden in de havenen van Engelandt getimmert, dat den rykdom der inwoonderen maakte, daar in het tegendeel hare voorzaten de zelve huurden van de Hanzcefteden, van *Genua*, of van *Venetie*, ten koste van het gemeen, dat men met belastingen moest bezwaren om deze onkosten goed te maken, en tot groot nadeel van het ryk, het welk verarmde, naardien het geldt naar vremde landen wierdt gezonden. Niets ontbrak aan de vloot van *Elizabeth*. Hare schepen waren van alle zeebehoefsten voorzien, zo wel ten aanzien van krygs- als levensonderhoudt, nevens eene menigte matrozen en lootslieden van ondervinding, daar de koningin den loon, om hen aan te moedigen, van verhoogde. Zy deedt ook eene sterkte aan het inkomen van de haven van *Medway*, naby *Upmore*, maken, daar de vloot des winters haar verblyf zou houden. Om de zee voor de rovers te beveiligen rustte zy eene grote

† *Camine*, zynde lymachtige aarde, die men in het graven vindt.

\* in November des jaars 1560.



1561.

menigte ſchepen uit, die langs het ſtrandt kruilten, en het Kanaal zo wel verzekerden, dat men het zelve nooit met minder gevaar dan gedurende de regering van deze vorſinne hadt bevaren. De vremdelingen, die dit voordeel met hare onderdanen deelden, lieten niet na hunne erkenenis met de hare te tonen, en gaven haar den roemryken lof, datze *de beſteller van de zeevaart, en koningin van de Noordzee was.* Hare vloten beſchermden derhalven niet alleen het ryk, maar beveiligden ook den koophandel.

Met de zelve naarligheit herſtelde zy al de wanorders, die door de oorlogen of oproeren onder de voorgaande regering op verſcheide plaatſen waren veroorzaakt; bevolkte de ſteden Norwich, Colcheſter en Maidſtone, en gaf aan andere nieuwe voorrechten, dieze meer deedt bloeien dan zy van te voren gedaan hadden. Zy bande alle beedelaars en leeglopers op het landt, en droeg zorg voor de velden en voor den landbouw. Men zag eenslags de dorpen bewoont van goede landbouwers, door wier arbeid het landt zyne eerſte vruchtbaarheid weder bekwam, en van Engelandt een zo vruchtbaaren, als aangenamen landsdouw maakte.

Al haar volk, door haar voorbeeldt aangeſpoort, ſpande zyne krachten in om haar te helpen in de Staatsregering, die de veiligheid van het landt betrof, en in die, daar de overvloedt van wordt bevordert. De adel en de gemeenten betoonden om het zeerſt hunnen yver en hunne genegenheit. Ieder in het byzonder voorzag zich van wapenen, en men vondt daarenboven voorraadhuizen op verſcheide plaatſen. Daar waren geen huizen van heeren van aanzien, of ieder hadt zynen voorraad. Men zag ook veldlegeringen op verſcheide plaatſen, daar men de jeugt in oefende, die daar door in ſtaat van tegenweer wierdt gebragt, en zich gewende door loze veldſlagen het vuur en de aanvallen van ware ſtormen door te ſtaan.

De landbouwers van hunnen kant leiden zich meer dan ooit op den landbouw toe. Om hen daar toe aan te moedigen liet de koningin afkondigen, datze hunne granen vry uit het ryk zouden mogen voeren; zo dat zy aangezet zynde door een verzekerden winſt, zich niet te vrede hielden met hunne eige landen, naar gewoonte, te bezaaien; maar zy deden het ook andere; en nooit hadt Engelandt zyne landen vruchtbaarder gezien.

Dus was de zorg der koninginne, die door het volk, ter beveiliging en den rykdom van het ryk, daar in geholpen wierdt. Zy ſtelde nog andere middelen in het werk, op dat gerechtigheit en trouw, die de grondt van alle regeringen zyn, elkander mogten kuſſen. Met dit oogmerk maakte zy inſtellingen om het misbruik der Engeliſche kooplieden, of van die van hare eige aangeſtelde gemachtigden, te beteugelen; door deze openbare bevelen verboodt zy op zware ſtraffe wapenen naar Moskovië, om tegen Polen gebruikt te worden, over te voeren. De zelve ſtraffen ſtelde zy tegen de genen, die wapenen naar de vyanden der Chriſtenen zouden brengen. By een andere deedt zy aan die genen, die de klooſtergoederen in handen hadden gehad, rekenschap van de teerpenningen, die zy de nog levende geeftelyken hadden afgenomen, geven. Men hadt, gelyk wy onder de regering van *Henrik den VIII* hebben gezien, een jaarlykſch inkomen aan de monniken der uitgeroecide klooſteren, die buiten dat niet hadden om van te leven, doen uitdeelen. De opzienders van deze geeftelyke goederen, hunne macht te buiten gaande, betaalden deze jaargelden niet, en ge-

III Deel.

De koningin verbiedt wapenen naar de vyanden der Chriſtenen te voeren.

noten ondertuſſchen de inkomſten der landen, die daar mede belaſt waren. De koningin belaſte hen niet alleen deze in het toekomende, maar ook alle de achterſtallen, zonder eenig verdrag, te betalen.

Daar waren nog andere knevelaryen door de opzienders van de levensmiddelen, zo ter zee, als te lande, gepleegt. Deze vorſtin zette hen af, en ſtelde in hunne plaatſen bezorgers \* aan, de welke zy geldt uit hare ſchatkiſt deedt geven, om koren op zynen tydte te kopen, hen verbiedende iets van de bouwlieden te nemen dan mits het zelve betalende. Zy was zelfs van gedachten, onder deze laaſte ook eene verandering te maken, alzo hunne dievery bezwaarlyk was te beletten, en die niet eerlyker dan de anderen waren. Haar voornemen was de zorg der noodwendigheden, ten minſte van die van haar hof, om de gemeenten der provinciën, over welke men gewoon was de zelve te heffen, toe te vertrouwen. Men zegt niet wat dezen voortgang verhinderde.

Het was ook in dit jaar, dat zy de wedde van de vrederechters verhoogde, en hen eene vaſtgeſtelde ſom uit hare ſchatkiſt, groot genoeg om hare onkoſten rykelyk te vergoeden, aanwees. Dit zyn de voornaamſte rechters van het ryk, gezonden in de provinciën, daar zy alle drie maanden naar toe trekken, en in de hoofdstadt van hun graafſchap vergaderen. Daar is het, dat de gezworenen van de provincie verplicht zyn te verſchynen, hunnen eedt te doen, en rekenschap van hunne bedieninge te geven. Deze rechters nemen ook kennis van alle hoofdmisdryven, als van roveryen, doodſlagen, verraadt, oproer, en kettery; zetten de aangeklaagden gevangen, of dwingen hen borg te ſtellen, naar den aardt van de miſdaadt, om hen te verhoren op den tydte, dien zy daar toe ſtellen. De koningin wiſt hoe nodig het voor de algemene ruſt was, dat deze bedieningen wel wierden waargenomen: boven dat was haar ook de hebluſt der meefte menſchen bekend: daarom wilde zy, dat hare gunſt een hulpmiddel tegen alle omkoperij en ongeregeldeheit zou ſtrekken.

Hare mildheit was niet bepaalt by de vrederechters; zy bewees de zelve ook aan anderen, welker yver en verdienſten haar niet onbekend waren. Voor het overige, al deze milddadigheden geſchiedden uit hare eige beurs, zonder dat het iets aan het volk koſtte. Zy verbondt daar toe de landen van hare eige domeinen, die zy aan die haar wel hadden gedient ſchonk, zorg dragende gene weg te ſchenken dan aan die het waardig waren, het zy uit voorzichtigheit, om hare gunſt niet te verſpillen, het zy uit ſpaarzaamheit om hare ſchatkiſt niet uit te putten, altydt dit beding daar by doende, dat, indien het manelyke oir van de zyde der begunſtigden kwam te ontbreken, de lenen wederom aan de kroon zouden keren, van waar zy gekomen waren; zo dat hare opvolgers haar de verplichting hadden voor de domeinen, die zy in hun geheel vonden, niettegenſtaande de verſpilling van hunne voorzaten. Zy bedroog zich niet in het wegschenken van hare beloningen, volmaakte kennis hebbende van de verdienſten van dieze met ampten, het zy in den oorlog, het zy in het burgerlyke, begiftigde, daar niemandt dan op haar bevel toe bevordert wierdt. Tot de eerſte beriepze niemandt dan die, wier dapperheit en ondervinding in verſcheide voorvallen gebleken waren, en ſtelde in de andere niemandt dan wyze lieden, die het gemene welwezen behertigden. Na zodanige keuren gedaan te hebben bleefze niet ledig zitten. Zy liet op hare ſtaatsdiensnaars niet ſtaan dan de kleinſte zaken. Zy nam niet alleen ken-

1561.

Betengeling van de buitenſpoungeden der amptenaren. \* of proviantmeesters.

Zy legt de vrederechters eene wedde toe.

Mildheit van de koninginne, en hare wys van doen.



1561. nis van de buitenlandsche onderhandelingen met hare bondgenoten, of van openbare verbonden omtrent den koophandel; maar zy wilde ook weten al het gene omtrent hare eige onderdanen voorviel, wanner het gewicht der zaken haar verplichtte daar van kennis te nemen. Zy hieldt de handt aan de uitvoeringen, waar van de wysheit en nuttigheit haar bekend waren, en verbeterde de andere door het gezag van hare Raden en van haar Parlement, dat altoos met haar zamenstemde.

Eene  
vyandin  
van  
over-  
daadt.

Zy strekte hare zorg tot op de hervorming der zeden uit, waar van zy den rykdom der stedelingen, gelyk ook hunne rust, deedt ahangen. Haar voorbeeldt hadt meer kracht dan hare bevelschriften, zo dat men eenslags de buitenporigheden der jeugd, de pracht der klederen, en de verkwiltingen van de gastmalen zag ophouden: zo vele voorlopers, zeide deze vorstin, gemecnlyk van de armoede, die de openbare rampen, en zomwylen eene gansche omkeering van den Staat, na zich sleept. Ook bemindeze niets meer dan de matigheit. Zy was niet ondankbaar. Hare bloedverwanten, vrienden en bedienden hadden deel aan hare mildheit: maar zy beschonk de zelve altydt met een goed overleg. *Hemik de VIII* hadt onnoemelyke schatten, die hy van de uitroeying der kloosters hadt getrokken, verkwist, met de zelve zynen gunstelingen te geven. Zy wilde geen vervremding noch van de geestelyke goederen, noch van die van de kroon toelaten: zy vergenoegde zich den ridder *Gary*, haren bloedverwant, tot de waardigheit van Lord *Hunsdon* te verheffen, gevende hem eene bediening en een hof, dat met zyne waardigheit, en de eer, die hy hadt van aan de koningin vermaagschapt te zyn, overeenkwam. Zy beloonde den dienst van *Willem Howard* met den tytel van Lord *Effingham*, en het ampt van grootkamerling. Zy herstelde het huis van de *Seymours*, dat onder de regering van *Eduard* door het ongeluk van den hertog van *Sommerfet* was te gronde gegaan, vereerde den zoon van dezen Mylord met de waardigheit van grave van *Herford*, die de vader ook hadt bezeten, en herstelde mede verscheide huizen in hunnen eersten luister, die *Maria* hadt doen vallen. Alle deze gunsten wierden onmiddelyk door haar zelve uitgedeelt, houdende voor een regel, dat een vorst zelf zyne gunsten en vergeldingen moet uitdeelen, om aan niemandt den lof van zyn wel-doen, een van de heerlykste goederen der koninklyke waardigheit, te laten.

Schone  
reden-  
voening  
der ko-  
ninginne  
aan hare  
onder-  
danen,  
om hen  
tot een-  
dragt  
aan te  
manen.

Zy eindigde met de vrede en het welzyn van het ryk door de vereeniging van de huizen, die door partyschappen van de voorgaande regeringen verdeelt waren, te verzekeren, en in eene plegtige vergadering deedt zy hen deze betuiging, *Dat zy alle vyandschappen, die reets een ongelukkige wortel in bunne berten hadden gesiboten, moesten bannen, en, ver van bunne kinderen in dezen erfelyken baat op te brengen, arbeiden om den zelven uit bun bert te doen verdwynen; de wraakzucht, en de wil van scha-verhaling, die zo diep door bunne redenen, of voorbeelden waren ingedrukt, uit te wisschen, en het minste vonkie van deze ongelukkige verdeeling, die zy van bunne voorzaten geerft hadden, uit te doven: bunnen moedt en bunne dapperheit tegen niemandt dan tegen de vyanden van den Staat te gebruiken; geen liefde dan voor bunne landgenoten te hebben, en ten laatste een bert en eene ziel te zyn.* Zy stelde het eerste hare lessien ter uitvoering, en hare Parlementen waren niet bezorgt om wraak voor haar te nemen.

In dit jaar gebeurde een droevige ramp, de

stadt Londen, die dit voorval onder het 1561. getal van hare grootste ongelukken rekt, zag op den 4 Juny, omtrent vyf uuren des nademiddags, de spits van de kerk van *St. Paulus*, een der schoonste gebouwen van Europa, met zulk een geweldt in den brandt staan, dat de zelve in minder dan zes uuren tyds wierdt verteert. De houte vierkante toren, die de zelve ondersteunde, verbrandde tot affche, met het dak van de kerk, schoon met loot bedekt, dat door de kracht der vlamme wegsmolte. Daar bleef niet over dan de muren van steen, die door hunne dikte en vastigheit de vlam wederstonden. Men is langen tydt geweest zonder de rechte oorzaak van dezen hevigen brandt te weten. Men schreef het toen, en nog vele jaren daar na, aan den donder toe: anderen zeiden, dat het door een lamp kwam, die men by verzuim niet hadt uitgebluscht, en vuur aan eenige brandstoffen, daar zy naby hing, hadt doen vatten. Echter hadt men dezen dag geen donder gehoort, en niemandt wist, dat men daar een lamp hadt gebragt, of gezien. De Roomschegezinden spraken daar van als van eene straf der ontheiliging, die de Hervormden aan deze kerk hadden gepleegt, en zo men den eenzydigen schryver \*, vyandt van de Puriteinen, mag geloven, waren deze laatste zeer verheugt over de wraak, die de Hemel van de bygelovigheit der Engelsche kerke nam. Het waarichynlykste is, dat het een zuiver ongeluk was, by een toeval, dat niet dan natuurlyk was, veroorzaakt. Een werkman, die aan de klok arbeide, gelyk men eerst lang daar na † door eene betuiging, die hy daar van voor zyn sterven deedt, is te weten gekomen, naar huis gegaan zynde om te eten, vergat de test, daar hy brandende kolen in hadt gelegd, die hy tot zyn werk nodig hadt, weg te zetten. De vlam der kolen omhoog slaande, raakte aan het droge hout, zo dat het vuur zo spoedig de overhandt op al het houtwerk, dat daar omtrent was, kreeg, dat deze werkman, op zyn gezetten tydt wederkomende, de spits reets in den brandt vondt. De onmogelykheit om de vlam te stuiten, en de vrees, die hy hadt, daar voor gestraft te worden, indien het wierdt ontdekt, deedt hem de kerk toefluiten, en naar huis gaan, daar hy de uitkomst van dit ongeluk afwachte, het welk zodanig was, als wy hebben verhaalt.

Ver-  
branden  
van het  
opperste  
van de  
St. Paulus-  
kerk.

\* *Heylin.*

† Dus  
verhaalt  
het  
*Heylin.*

Dus zag Londen een van zyne schoonste gebouwen en eene der grootste kerken van de wereldt vergaan. Zy was 720 voeten lang, 130 breed, en van de spits af, tot aan de grondslagen toe te rekenen, 150 hoog, behalven dat de toren, op sterke bogen gebouwt, een spits, met loot bedekt, die van boven tot beneden over de 500 voeten hoog was, onderfchraagde. Deze kerk wierdt door den vlyt der koningin, die de mildheit van het volk, zo wel als die der geestelykheit, door een openbaar geschrift, in zeer beweeglyke woorden opgestelt, en nog meer door haar voorbeeldt aanmoedigde, kort daar na weder opgetimmert, hebbende aan de gemachtigden tot deze herbouwing duizend marken in geldt, met belofte, dat zy het nodige hout zou bezorgen, gezonden. Maar de opperste topnaaldt wierdt niet herbouwt, het zy by gebrek van werkba-zen, die het werk verstonen, het zy het aan de daar toe nodige penningen ontbrak. De leeraar † *Laud*, bisschop van Londen, naderhandt aartsbisschop van *Kantelberg*, deedt de kerk in het jaar 1640 van *Portlandsche* stenen weder opbouwen. Maar zy brandde voor de tweede maal af in den schrikkellyken brandt van het jaar 1666, waar door ook een groot gedeelte van de stadt wierdt

Herbou-  
wing  
van die  
kerke.

† *Doffor.*



1561. wierdt verteert. Koning *Karel* begon weder eene nieuwe in het jaar 1673 aan te leggen, en zag dat werk zeer gevordert voor zyne doot. Men is daar sedert mede voortgegaan, en de zelve behoeft voor het eerste gebouw, noch in grootfcheit, noch in gefchiktheit van bouwkunft niet te wyken.

Hare grootte. De lengte en de breedte van de kerk heeft men behouden, welke meer dan de helft langer en breder is, gelyk men verhaalt, dan die van *St. Sophia* is geweest, zo vermaard, en die eertyds door *Justinianus* te *Constantinopel* wierdt gebouwt. De beruchte kerk van *Ephezen*, een der wonderen van de wereldt, was wel breder, maar zo lang, noch zo hoog niet, en de overheerlyke tempel van *Salomon* was op ver na zo uitgestrekt niet. Men zegt, dat deze kerk in het jaar 610 op de zelve plaats, daar eertyds een tempel, aan *Diana* toegewyd, byna gelyk die van *Ephezen*, hadt geftaan, is gebouwt geweest: maar zy wierdt niet voor in het jaar 1221 voltooit, en met eene plegtigheid, enigzins naar de inwyding van *Salomons* tempel gelykende, ingewyd.

Doodt van den Grave van Bath. *Jan Bourchier*, van den tak van *Fitz-Varin*, graaf van *Bath*, ftierf in dit jaar \*. Hy liet vele kinderen na, om zynen naam en zyne goederen te erven. Hy was afkomstig van *Willem Bourchier*, grave van *Eu*, en van *Anna*, dochter en erfgenaam van *Thomas Woodfok*, hertog van *Glocefter*. Zyn zoon, *Willem* geheten, gelyk hy, trouwde † met de erfgenaam van *My-lord Fitz-Varin*, latende dezen naam aan zyne nakomelingen.

Ierlandt was in ruft. Het Parlement wierdt te *Dublin* in het begin van het jaar 1560 door de zorg van den grave van *Suffex*, eerften gevolmachtigde, gehouden, en alles viel daar naar het genoegen van de koningin uit. De ruft bleef nog al in de volgende jaren duren. Ten minste waren 'er niet dan eenige ligte bewegingen, veroorzaakt door den vermaarden *Shane O-Neal*, doodflager van zynen broeder, daar wy al zo dikwils van gefproken hebben, en door den onderkoning beteugelt. Het was toen de ridder *Fitz-Willem*, die den graaf van *Effex*, de welke kort op het fcheiden van het Parlement te huis geroepen wierdt, opvolgde. Sedert dat *O-Neal* de behendigheid hadt gehad van den ridder *Sidney* te beletten hem gevangen naar *Londen* te zenden, en sedert zyn gegeven woordt van gehoorzaamheit, hadt hy op nieuw zich aan verſcheide euvel-daden en beroerten in het ryk ſchuldig gemaakt. Nauwlyks was de graaf van *Suffex*, om naar *Londen* te keren, ſcheep gegaan, of deze muitmaker nam de wapenen op, en verſloeg *O-Regley* in een veldſlag, en in een anderen nam hy *Cattag O-Donel*, hoofd van het huis van *Tyrkonel*, met zyne vrouwe en kinderen gevangen. Naderhandt verkrachtte hy deze vrouw, en leefde met haar in een openbaar overſpel, terwyl hy het landt van haren gemaal vermeerderde. Niet te vrede met deze euvel-daden, die de majesteit van de koningin van Engelandt zeer beledigden, onder welke beſcherming de lenen waren, die *O-Neal* hadt geplundert, matigde hy zich den naam van een onafhankelyk hoofd en koning van de provincie van *Ulſter* aan. In dezen tydt wierdt de ridder *Fitz-Willem* te huis geroepen, en de graaf van *Suffex* voor de tweede maal naar Ierlandt gezonden, met uitdrukkelyken laft van *O-Neal* tot zynen plicht, het zy goedwillig, of met geweldt, te dwingen. De Engeliſche ſchryver † zegt, dat de onderkoning vyf honderd man te voet en eenige ruiters tot dezen

Det graaf van Suffex weier met den tytelt van onderkoning naar Ierlandt gezonden. † *Camden*.

veldtocht met zich nam; dat 'er eenige ſchermtuſelingen tuſſchen zyn volk en dat van *O-Neal* voorvielen, en dat dit hoofd van de party ziende, dat hy tegen de Engeliſchen niet op kon, behalven dat van de zynen om zyne wreedheit gehaat, en het ganſche huis van *O-Donel* tegen hem opgeftaan zynde, de wapenen, op het aandringen van den grave van *Kildare*, zynen bondgenoot, nederleide, en beloofde zich te onderwerpen. De Jaarboeken van Ierlandt \* zeggen, dat hy deze onderwerping in handen van den onderkoning op den 6 January des jaars 1561 deedt, en dat hy den 22 February naar Engelandt vertrokken zynde, zich aan de voeten van de koningin van Engelandt, die het hem vergaf, nederwierp. Wy zullen hem weder in het kort in nieuwe oproeren zien ingewikkelt, waar in hy tot zyne doot, die zulk een leven waardig was, voortging.

Om weder tot den grave van *Suffex* te keren, het was op zyne aankomft, dat men daar het geldt van een goed alloi, daar wy van gefproken hebben, en daar men den naam van *Sterling*, of goed geldt, aan gaf, begon te ſlaan. Hy bragt met zich verſcheide bevelen: het voornaamſte betrof de aſſchaffing der be-laffingen, die de koningin aan de gehoorzame Ierlanders vergunde, en de betaling van de inkomſten van hare domeinen. De ſchryvers ſtellen daar onder ook het krygsvolk, dat de leenmannen verplicht waren te verſchaffen, te weten een ruiters voor veertig ponden, en een man te voet voor zes ponden *Sterlings*. Het was uit deze krygsmacht, dat de troepen, uitgenomen vier of vyf honderd Engeliſchen, die men van tydt tot tydt ontscheept, beſtonden, het welke te zamen wel een klein getal, maar echter de ganſche macht van het leger en de ganſche veiligheid van de regering uitmaakte.

De zaken van Schotlandt waren verwarder dan die van Ierlandt. Ingevolge van het verdrag van *Edenburg* vergaderde het Parlement. De eerste zaak, daar men van ſprak, was de wettigheid van deze vergadering, die eenige leden niet wettig oordeelden. Zy zeiden, dat de koning, noch de koningin hunne bevelen, om de zelve te machtigen, noch iemandt, om hunne Majesteiten te verbeelden, niet gezondendebbende, de zelve machteloos was, en dat alle hunne beſluiten van gener waarde zouden zyn. Anderen hielden ſtaande, dat de ſouvereine macht dit geſchil hadt beſlecht, dewyl by een artykel van het verdrag van *Edenburg*, door de gemachtigden van den koning en de koningin aangefelt, overeengekomen was, dat het Parlement in de volgende maandt *Auguſty* zou vergaderen; dat het even zo veel was, als of het zelve door hare Majesteiten was beſchreven; dat ook de heeren en de gevolmachtigden op den geſelden tydt, om de zittingen te beginnen, aldaar waren verſchienen, en dat men op zulk een waarborg geen zwaarigheid moeft maken de zelve te openen. Dit haalde het over. Echter merkte men hier op aan, dat de kroon, noch het koninklyke zwaardt in de vergadering, volgens gewoonte, wanneer hare Majesteiten of hunne gemachtigden daar in haar perſoon, of in dien van hare gevolmachtigden, tegenwoordig zyn, niet waren gebragt. Buiten deze plegtigheid, die niet wezentlyk is, was het Parlement plegtelyk vergadert, en niets ontbrak 'er om het voltallig te doen zyn; de prelaten, abten en prioren uit den name der geestelyken woonden het zelve by. De wereldlyke heeren van wegens den adel en de gemeenten zonden daar hunne gevolmachtigden.

1560. 1561.

\* *Cox*.

*Camden*. *Burnet*. *Spottiswood*. *Leſley*. *Thuanus*. *Mazaray*. Vergadering van het Parlement in Schotlandt.



1561. *Heeren van de artikelen, welke die waren.*

De vaststelling van den Godsdienst wordt hen toevertrouwt.

De Roomsgezinden doen hun beklag.

De artikelen van de hervorming tot op drie gebracht.

Opstel tot vaststelling der hervorming.

De opening der zittingen begonnen zynde, noemde men de *heeren der artikelen*. Het zyn die gene, als wy elders hebben gezegt, die de geschillen onderzoeken, en de zelve volgens het ontwerp, dat zy daar van voor de vergadering, naar het besluit der voor hen afgezonderde bank genomen, brengen, in staat stellen om te kunnen besliffen worden. De verkiezing viel op den bisschop van Galloway, den prior van St. Andrews en eenige andere geestelyken. Het oogmerk was om den Godsdienst door het gansche ryk op een vasten voet te brengen. De Roomsche kerkvoogden waren over deze aanstelling niet te vrede, en dwarsboomden de zelve zo veel hen mogelyk was. Zy zeiden, *Dat dewyl het op het welzyn van den Godsdienst, dien men stont vast te stellen, aankwam, het niet rechtmatig was, dat men het in handen van verdachte personen hadt gestelt; dat sommigen van hen enkele leken waren, bezittende niet dan een tytel, zonder daar toe verordent te zyn, en dat de anderen afvalligen en welters van het oude geloof waren; dat noch de eenen, noch de anderen niet in staat waren de leer van het Roomsche geloof te verdedigen, en dat men oogenschynlyk het zelve wilde verraden, naardien het in handen van zodanige gevolmachtigden was overgegeven, die openbare vyanden van de kerk waren.* Zy spraken volgens hun vooroordeel; maar de Protestanten waren van andere gedachten; en dewyl zy de meesten in getal waren, haalde de meerderheit der stemmen het tot hun voordeel over.

De artikelen, die men zou ondertekenen, wierden door verscheide leden, zo wel van de heeren, als van de gemeenten, voorgestelt, en kwamen op drie hoofdpunten uit. Het eerste betrof de afschaffing van de lere der Roomsche kerke, door de geestelykheit met eene onverdragelyke dwingelandy, zeide men, staande gehouden; het tweede raakte de herstelling van de bediening van de Sakramenten volgens het gebruik van de eerste Christen kerke; het derde was aangaande de gansche vernietiging van het gezag, dat de pausen zich hadden aangematigt, nevens de wedergeving van het erfgoed, behorende aan de kerk van Schotlandt, dat die van de Roomsche kerk haar hadt afgenomen, om de inkomsten van het zelve te besteden tot onderhoud van de dienaars van het Euangelium, van de openbare scholen, en van de armen. Men zeide, dat men zulk een gebruik daar van behoorde te maken, als de mening van de stichters daar van was geweest; maar dat men ongelukkig een ander gebruik daar van hadt gemaakt, en dat men het weder tot zyn eerste begin moest brengen. Deze drie artikels gingen by de gemachtigden door; maar op het verslag, dat zy daar van aan het Hogerhuis deden, kwam daar geschil over. De Mylords, die zich van het grootste gedeelte der geestelyke goederen hadden meester gemaakt, wilden de zelve niet wedergeven. Zy dorsten zich echter tegen het artikel, dat hen daar toe verplichtte, om het tot welstand van den Staat en de kerk aan te leggen, opentlyk niet kanten; maar zy trachtten de overwegingen, nopende het punt van den Godsdienst, aan den spyker te hangen, zeggende, dat men het zelve met meer gemak in een vol Parlement moest onderzoeken.

De gemachtigden arbeidden des niettegenstaande om de akte op te stellen. De zelve hadt voor tytel: *Belydenis des geloofs, bevattende de leer, die geloofd en beleden wordt van de Gereformeerden van Schotlandt.* De artikels van deze belydenisse volgden daar na. Men zegt, dat Knox daar de opsteller van was, hebbende de zelve

voor een gedeelte getrokken uit de Augsburgsche geloofsbelydenisse; maar het grootste gedeelte was uit die dan de Gereformeerden van Geneve genomen. In drie dagen maakte men daar het opstel van, en op den vierden, zynde de 17 Augusty, geschiedde daar de lezing van in een vol Parlement. De graaf van Athol, Mylord *Somerville* \* en Mylord *Borbwick* waren de eenigste onder de wereldlyke heeren, die weigerden hunne toestemming daar aan te geven. De redenen, die zy gaven, waren, dat zy van het geloof hunner vaderen niet wilden afgaan. De prelaten hielden zich stil. Toen nam de graaf *Marshall* het woordt en zeide: *Dewyl de heeren bisschoppen in gebreke blyven hunne leer te verdedigen, en die der Hervormden tegen te spreken, zo is het een overtuigend bewys van de waarheit der laatste, en de valscheit der eerste: waarom ik niet kan zien, dat men de akte van het Parlement, die de geloofsbelydenis, welke men heeft opgelezen, hare kracht moet byzetten, verder beboeft te overwegen.* De geestelyken zwegen nog stil, en al de anderen tot des zelfs doorgang gestemt hebbende, wierdt het ontwerp goedgekeurt, en de hervorming op vier grondslagen vastgesteld, die zo veel als vier pylaren waren om het gebouw te onderschragen. Door den eersten grondslag vernietigde men de macht van den paus. Door den tweden schafte men de wetten, die de bygelovigheit en de afgodery begunstigden, af. Door den derden itelde men eene straf tegen die de Missen zouden doen, en door den vierden bevestigde men de belydenis des geloofs. De zelve wierdt op nieuw in het jaar 1567 bekrachtigt; en toen was het dat men ze onder de akten van het Parlement bragt.

Het stilzwygen der bisschoppen kwam zeer wonderlyk voor in eene gelegenheit, daar hun geloof den doodsteek kreeg. Mogelyk gingen zy zo te werk om zich niet te vergeeffich bloot te geven door eene tegenspraak, die hen niet zou gelukt hebben, wachtende naar een beter tydsgezicht om zich tegen dit besluit te kanten. Mogelyk volgden zy den stroom, volgens de giffing van eenigen, in hope van zich in het bezit der geestelyke goederen te handhaven. Men zegt zels, dat de prelaten, tot het hof behorende, waar van eenigen natuurlyke kinderen hadden, ziende, dat het besluit de inkomsten voor de leeraars verzekerde, zich daar mede troostten: minder over hunnen Godsdienst geraakt dan door hunne byzondere belangen, zoekende alleen de kerkelyke goederen te plunderen. Men voegt daar by, dat zy in het vervolg door eene bulle van den paus † daar toe wierden gemachtigt, die hen niet alleen zyne toestemming voor lange jaren gaf, maar ook, dat zy de kerkelyke landeryen mogten vervremden, zo dat Rome zelf deze vervremding der heilige goederen bevorderde, daar het de Gereformeerden mede beschuldigt; en het was niet dan na de vaststelling der hervorming in Schotlandt, dat zyne koningen het zelve aan de geestelykheit, na dat zy de zelve uit de handen der overweldigers hadden gerukt, wedergaven.

De ridder *Sandelands*, van de orde van St. Jan van Jeruzalem, die zich schuil gehouden hadt gedurende het geschil der twee partyen, wierdt gekozen om de akte van het Parlement naar Frankryk te brengen, en van de koningin van Schotlandt en koning *François* den II, haren gemaal, de bekrachtiging te verzoeken. Men hadt hem ook belast, hen te verzoeken, dat zy aan de geruchten, die tot hunne ooren waren overgebracht, tot nadeel van eenige van hunne onder-

1561.

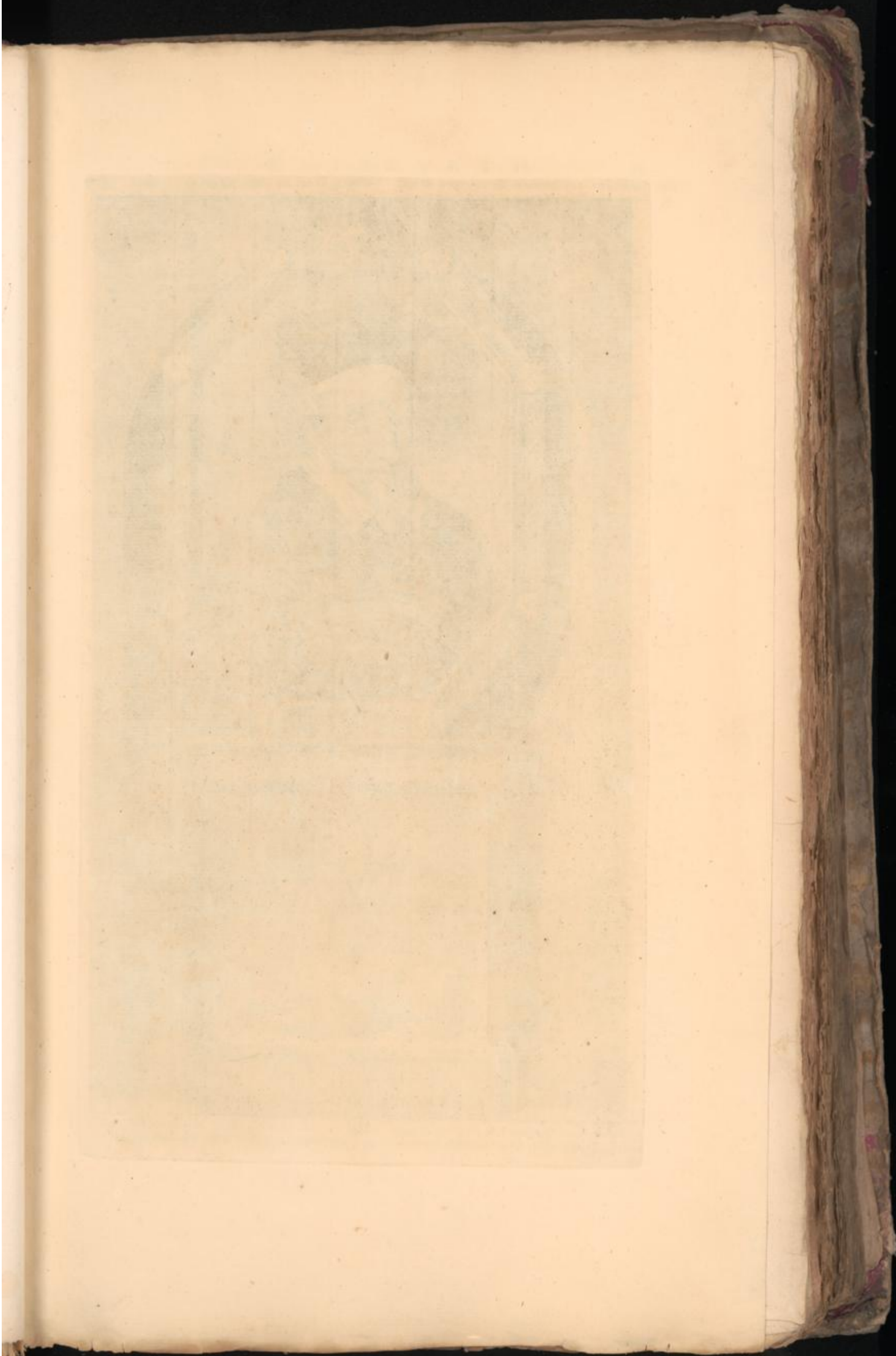
\* of *Somerville*.

Door het Parlementtoespraak.

† *Burnes* zegt verscheide van die bullen gezien te hebben.Getantschap van den ridder *Sandelands* naar Frankryk kwalik ontvangen.

der-









*Ambassadeur zélé, Prélat Historien,  
Le ferme appuie sur la Règle et la Plume.  
Et rempli les devoirs pendant toute sa vie,  
De servir son Roi et de servir son Dieu.*

LESLEY.  
EVEQUE DE ROSSE.

D  
Roc  
geit  
Sch  
zenc  
Les  
biff  
van  
Rof  
aan  
kon  
ginn



1560.

derdanen, zo van den adel, als van de gemeenten, die men hen als oproermakers hadt afgeschildert, geen geloof moesten slaan, maar in het tegendeel van hunne trouwe verzekert zyn. Zyne bezending was niet aangenaam. De koning en koningin, die blindelings den raadt der Guizen volgden, ontvingen hem zeer kwalijk. Zy gaven hem geen gehoor dan om hem te honen, en met kleinachting het besluit van het Parlement, dat hy hen bragt, te verwerpen. De hertog van Guize deedt hem zelfs een nadrukkelyk verwyf, dat hy zodanig een last op zich hadt genomen, die zo schandelyk voor den Roomschen Godsdienst, en zo strydig met de gelofte van zyne orde was, als zynde ingestelt om de kerk tegen kettery te beschermen, daar het Parlement van Schotlandt, zeide zy, de handt toe hadt geleent. De gezant zocht het door zyne onderwerping te verzachten; maar kon niets winnen, en was gedwongen te vertrekken, zeer gebelgt over den hoon, dien hy hadt ontvangen. Hy maakte zyn wedervaren op zyne wederkomst bekend, dat aan de Protestanten veel ongerustheit veroorzaakte. Zy hadden ondertusschen de graven van Morton en van Glankairne aan de koningin Elizabeth gezonden, om haar het voorgevallene in het Parlement bekend te maken, en haar uit den name der Staten te bedanken voor hare bemiddeling, die de rust van het ryk hadt herstelt, haar verzoekende in hare goedwilligheid te volharden. Het was door den mond van deze gezanten, dat het voorstel aan de koningin, om den graaf van Aran tot haren gemaal te verkiezen, wierdt gedaan, gelyk wy elders, nevens het antwoordt van Elizabeth, hebben verhaalt. De Protestanten, horende niets van hunne afgezonden, waren bevreesd, dat deze vorstin hen zou verlaten; en zich met een inval van Vrankryk bedreigt ziende, verdubbelde hunne vrees. Maar de doot van Francois den II deedt de zelve verdwynen.

De Roomsgezinde Schotten zenden Lesley, bisschop van Ross, aan de koningin.

Het gerucht daar van was niet zo haast in Schotlandt gekomen, of de beide partyen zochten zich daar van te bedienen, en zonden gezanten buiten elkanders weten naar de koningin weduwe, met verzoek van hare wederkomst naar haar erfryk te willen verhaasten. De Protestanten zonden haar den grave van Murray, die het eerste te Parys was; maar daar zynen tydt verkwistende, wierdt hy door Lesley, naderhandt bisschop van Ross, afgezant van de Roomsche heeren, die aansonts naar Vitri, in Champagne, daar de koningin was, vertrok, voorgekomen. Deze prelaat, die ons het verhaal daar van in zyne Geschiedenis van Schotlandt heeft medegedeelt, zegt, dat ingevolge van den last, die hem was gegeven, hy de koningin waarschouwde, dat zy geen geloof aan den grave van Murray, of den prior van St. Andrews, gelyk men hem gemeenlyk noemde, moest geven, hem affchillerende als een hoofd van de party, die gezworen hadt den Roomschen Godsdienst, en ter zelve tyd de koningin onder te brengen; besloten hebbende den Protestantischen Godsdienst te doen heerschen, op dat de zelve Godsdienst hem in het vervolg zou helpen regeren. Om deze maatregelen en die van de ganse party te verydelen sloeg Lesley aan de koningin twee middelen voor. Het eerste was den prior van St. Andrews in verzekering te nemen, en hem daar in te houden tot dat zy haar gezag in Schotlandt herstelt hadt: het tweede om in het Noorden van Schotlandt te landen, daar de Roomsgezinden het grootste getal uitmaakten, en

daar de eenen en de anderen van verscheide plaatsen van het ryk haar van hunne gehoorzaamheit zouden komen verzekeren. *Zodanig, voegde hy daar by, is de gesteldheit der Schotten voor hunne vorsten: gelyk zy een haat tegen de drwingelanden hebben, zo veel te groter is hunne liefde voor de prinsen, die hen met goedheit regeren. Dat de ganse natie zodanig eene regering van eene koningin, die zich zelve gelyk als in de armen van hare onderdanen komt werpen, zonder hen met vrede troepen te bezwaren, verwachtte; dat de zaken tegenwoordig in eene andere gesteldheit waren dan toen men Schotlandt van de Franschen oversroomt zag; dat de koningin, alleen tot hen overkomende, hare macht groter zou zien, dan wanneer zy vrede troepen, die alleen den nayver van hare onderdanen zouden verwoekken, mede bragt. Einde-lyk, dat zy met veel ongeduld wierdt verwacht; dat men haar te gemoet zag als een zon, die na een langen nacht de duisterheit en de dampen, die haar ryk zo vele jaren door hare afwezenheit hadden benevelt, doet opklaren.* De Roomschen hadden Lesley een nabestaande van den grave van Huntley\*, wiens dapperheit en ondervinding ter zee en te landt hen genoeg bekend waren, mede gegeven. Hy boodt de koningin aan, haar naar Aberdeen te geleiden, daar hy haar verzekerde dat zy in minder dan drie weken tyds een leger van t'wintig duizend man op de been zou hebben, die de adel van de Noorder provinciën haar zou toebrengen, om haar naar Edenburg te geleiden, en al de lagen der zamengezworenen te doen verydelen. Lesley zegt, dat de koningin hen beide bedankte; dat zy hen by zich hieldt, om met hen raadt te plegen. Aan de heeren en de prelaten deedt zy weten, dat zy van voornemen was spoedig naar haar ryk weder te keren, hen vermanende in hunne trouwe te volharden.

De prior van St. Andrews kwam des anderen daags te St. Disier, daar de koningin doortrok in het vervolgen van hare reize naar den kant van Lotharingen. Zy hadt den winter te Rheims doorgebracht, van waar zy in het laatste van April vertrok, om haar vaderlandt en het huis van hare moeder te zien, met gedachten van zich in den somer sloop te begeven, en naar Schotlandt te vertrekken. Lesley, vaardiger of beter onderrecht dan de prior van St. Andrews, was op den weg van Rheims te Vitri by haar gekomen, zo dat de prior eerst na hem aankwam, niet tegenstaande hy eenige dagen voor hem van Schotlandt was vertrokken. Zyn bevel kwam met dat van Lesley, ten aanzien van hare overkomst, overeen; hy verzocht haar, gelyk de andere al hadt gedaan, dat zy zich daar mede wilde verhaasten: maar hy riedt haar niet onbekend\* te komen, noch ter sluip, als of zy uit een hoek van het ryk kwam: hy trachtte haar in het tegendeel te overreden in hare hoofdstadt voet aan landt te zetten, haar verzekerende, dat zy daar eene volmaakte onderwerping van den adel en van het volk zou vinden.

De koningin hadt rechs haar besluit, door den raadt van hare oomen, die, te zamen gekomen zynde om met haar over het voorstel van Lesley raadt te plegen, mede voor hare wederkering waren, genomen; maar zy vonden, dat het veiliger was, haar met eene goede vloot te geleiden, dan haar aan den Schotschen kapitein, dien men haar hadt gezonden, te vertrouwen; dat het ook meerder met hare waardigheid overeenkwam, dat men haar met pracht naar Edenburg bragt, dan haar te Aberdeen te doen landen. Bygevolg hadt zy niet veel moeite op het verzoek van den prior

\* Cullen.

De Protestanten zenden aan haar den grave van Murray.

† Inge-  
niss.

De koningin ontlangt zeer gunstig den grave van Murray.

van



1560.

van St. Andrews, overeenkomende met haar eigen voornemen, te antwoorden. Zy bedankte hem byna op de zelve wyze, als zy *Lesley* hadt gedaan, hem verzekerende, wanneer zy hem afscheid gaf, dat zy order zou stellen, eenige schepen tot haar geleide gereed te maken, en betuigde hem, dat zy niet begeerde, dat men in hare afwezigheid eenige veranderingen in het vredesverdrag maakte. Voorts betoonde ze hem geen ongenoegen, noch mistrouwen over het gene, daar *Lesley* hem mede hadt beschuldigt. De schryver betuigt zelfs, dat de aanspraak van den prior, vol van betuigingen van yver en trouwe, met eeden verselt zynde, al het wantrouwen der vorstinne deedt verdwynen. Hy voegt daar by, datze dezen Mylord het graafschap van Murray, datze hem te voren hadt geweigert, beloofde, en dat hy haar, om haar zyne erkentenis te tonen, tot aan Joinville verselde; dat zy van een scheiden met wederzydsche betuigingen van genegenheit, en dat de prior voor den anderen afgezonden in Schotlandt wederkwam, om het eerste aan de Schotten de goede tyding te brengen, dat zy hunne koningin haast weder zouden zien. Dit ganfche verhaal, komende uit de pen van een schryver, die den grave van Murray ganfch niet gunstig was, verdyelt de ontrouw, daar men hem mede beschuldigt aan deze vorstinne bewezen te hebben, met *Elizabeth* te raden, haar gevangen te nemen.

Vrankryk tracht Schotlandt met Engelandt te verwarren.

Hoe het zy, hy vondt op zyne wederkomst in Schotlandt een gezant van *Karel* den IX, opvolger van *François* den II, die drie zaken van wegens zynen koning aan de Staten verzocht. De eerste was, dat men de oude verbonden tusschen de twee kronen zou vernieuwen; de tweede, dat Schotlandt het verdrag, met Engelandt gemaakt, zou breken; de derde, dat de Roomfche Godsdienst herstelt mogt worden in alle plaatsen, daar de zelve was uitgeroeit. De Staten hadden hun antwoordt tot op de wederkomst van den grave van Murray uitgesteld. Op zyne aankomst gaf men aan den gezant gehoor, en men beantwoordde zyne drie byzondere voorstellingen: Dat Schotlandt zich niet schuldig kende de oude verbonden te hebben overtreden, om verplicht te zyn de zelve te vernieuwen; maar dat het van den kant van Vrankryk zo niet gelogen was, het welk hunne vryheit hadt willen verdrukken; dat, ten aanzien van Engelandt, zy het ondankbaarste volk des wereldds zouden zyn, indien zy ontrouw waren aan eene natie, die hen zo edelmoedig hadt bygestaan, en dat zy zich wel zouden wachten zich aan zulk eene trouwloosheit schuldig te maken. Eindelijk, dat zy de herstelling van de macht van den paus en de Roomfche geestelykheit niet konden toestaan, befloten hebbende de hervorming te handhaven.

Weinig dagen daar na kwamen de graven van *Morton* en van *Glanairne*, zeer te vrede over hunne verrechtingen, mede aan, *Elizabeth* hen van haren bystandt tot handhavinge van hunnen Godsdienst en vryheit verzekert hebbende. Het was ook eene grote vreugde voor alle de bondgenoten, die het dreigen van Vrankryk, door de verzekerde bescherminge van Engelandt, niet meer vreesden. Daar was niemandt dan de graaf van *Aran*, die misnoegt was over het antwoordt van *Elizabeth* aangaande het huwelyk, dat de gezanten hadden voorgesteld. Men zegt, dat hy naderhandt zich getroofte, in hope dat hy met de koningin van Schotlandt, welker schoonheit hem zeer hadt getroffen, wel mogt trouwen: maar dit gelukte hem zo min als het eerste.

1560.

Deze koningin, na een verblyf van twee maanden aan het hof van Lotharingen, kwam weder te Parys, met een voornemen om naar Schotlandt te vertrekken. Het ganfche hof bewees haar bovengewone eer en beleefdheit, als of men van gedachten was haar daar te houden, of dat men niet kon besluiten zulk eene schone vorstin uit het ryk te zien vertrekken, om daar nooit weder in te komen. Van haren kant hadt zy veel moeite om zulk een vermakelyk hof, daar zy grote verplichtingen aan hadt, te verlaten.

Al de schryvers komen omtrent de schoonheit van deze vorstinne en de schrandtheit van haren geest overeen. Maar die haar het meeste zyn toegedaan \* betuigen, datze geen standvastte deugd aan het wellustige hof van *Henrik* den II bekwam; dat zy niet afkeerig was van alle de liefaligheden van eene eeuwe, waar in zich iedereen het zoet vermogen der vrouwen hadt onderworpen, en datze, sedert datze weduwe was geworden, tot dien tydt van haar vertrek naar Schotlandt toe, niet vreemd was van eenige liefkozingen van zommige heeren van het hof. *Danville*, zoon van den konneftabel van *Montmorenci*, was, niettegenstaande hy getrouwt was, een van hare minnaars; en *Maria Stuart*, koningin van Schotlandt door hare geboorte, en weduwe van een koning van Vrankryk, verklaarde, volgens deze schryvers, datze met dezen jongen heer, indien hy weduenaar wierdt van *Antoinette van der Mark*, zyne vrouwe, zou trouwen: een gevaarlyke betuiging, die aan een bekenden van *Danville*, maar een schelm, en van dat slag van volk, dat om geen straf geeft, als het daar een buitenkans by kan behalen, gelegenheit gaf zynen dienft dezen heer aan te bieden, om zyne vrouw te vergeven, de eenigste hinderpaal, gelyk hy zeide, die hem zulk een groot geluk belette. Men kan wel afnemen, dat *Maria*, zulke verbindtenissen aan het hof van Vrankryk hebbende, zich zelve groot geweld aandeedt om het te verlaten. De schryvers van deze natie zeggen ons, dat het niet dan met het uiterste leedwezen was, datze een zo aangenaam verblyf voor de vrouwen, die zich beminnelyk willen maken, verliet, om haar verblyf te gaan nemen in een ryk, dat half wild, vol partyfchappen en beroeringen was. Dus is het, dat zy van Schotlandt, veel onbefchaafder en onbeleefder dan Vrankryk, maar ook min wellustig en min verwyft, spreken. Mogelyk hadt deze prinses ook liever zonder kroon in een hof, dat zo veel bekoorlykheit hadt, willen leven, dan in haar ryk gaan regeren: maar *Catharina van Medicis*, door de doot van *François* den II en de komfte van *Karel* den IX tot de kroon, meer macht hebbende gekregen, droeg wel zorg haar daar te dulden.

Deze Italiaanfche vrouw, nayverig van al wat hare staatzucht maar het minfte belemmerde, vreesde, dat de *Guizen* zich van de schoonheit van hare nabestaande mogten bedienen. Buiten dat wraakzuchtiger dan iemandt van hare natie, of van hare kunne, konze niet vergeten de verachte behandeling, dieze van *François* den II hadt ontvangen. Zy schreef het zelve zo veel niet toe aan dezen jongen vorft, wiens zwakheit ze kende, als wel aan zyne gemalinne, die door de overreding van hare oomen al haar gezag op den geest van haren gemaal hadt in het werk gestelt, om haar by haren zone verdacht te maken; waar door *Catharina* onder zyne regering ganfch geen gezag hadt: eene verachting, die van een vrouwe, van een aardt als zy was,

Afbeelding van de koningin van Schotlandt.

\* Zie *Le Laboureur* *Addit. au Memoir. de Castellan.*

Haar van *Catharina van Medicis*, en waarom.



1560. was, niet wordt vergeven, en waar van ze het geheugen zo wel bewaarde, dat noch het verloop van eenige jaren, noch de rampen van *Maria* bekwaam waren haren geest te bevredigen, noch in haar het minste mededogen te verwekken, zo dat, indien de Schotische kroon *Maria* niet hadt wedergeroepen, zy echter verplicht zou zyn geweest overzee te gaan, om zich aan het misnoegen der koningin hare schoonmoeder niet bloot te stellen.

Gene-  
genheit  
der  
Schotten  
voor hun-  
ne konin-  
ginne.

Zy vondt Schotlandt in rust, en de inwoonders bewaarhoedden het zeggen van *Lesley*, die haar tot een schielijke overkomst hadt aangemaant, namentlyk, dat 'er geen natie was, die meer liefde voor haren souverein hadt, en dat men haar zou zien aankomen als een glinsterende ster, die door haar licht de vreugde en de verwondering van de aanbouwers baart, op wier hoofd zy hare stralen schiet. Haar hof wierdt dagelykch groter, en daar was een bovengewone toeloop van den adel en de gemeenten, die met gedrang aankwamen om hunne koningin te zien, welkers liefstalligheit de faam, volgens hare gewone wyze van doen, nog groter hadt gemaakt. Het is waar, dat die van *Maria* niet behoefde vergroot te worden; maar dat de vreugde en tedere genegenheit der Schotten deedt vermeederen was het denkbeeld, dat zy hadden van alle de omwentelingen, die deze koningin, hoe jong zy was, reets hadt moeten ondergaan. Een wees zo haast zy was geboren, niet meer dan zes dagen oud zynde wanneer haar vader stierf; van dezen tydt af aanbuiten- en binnenlandsche oorlogen bloot gestelt; het loon of slagoffer van de eene en de andere party; aangezocht van *Henrik* den VIII voor zynen zone, en van dezen zone zelve, wanneer hy op den troon was geklommen; naar *Vrankryk* vervoert in jaren, dat zy nog niet in staat was te weten wat ze doen moest, noch wat men haar wilde doen: grote en gevaarlyke zeën overgetrokken; door stormen aangetast, en in een vromd koninkryk besloten, alwaar, onder voorwending van haar een verblyfplaats te bezorgen, men haar als gyselaarster hieldt, en, onder schyn van haare kroon te doen bekomen, men zich meester van de hare trachtte te maken. Haar huwelyk met *François* den II scheen haar geluk bestendig gemaakt te hebben; maar het was voor geen langen tydt. Zy zag eerst hare ongelukken vernieuwt door het afsterven van hare moeder, de koningin, vervolgens door die van den koning, haren gemaal, waar door ze van een schoon ryk versteek werd, en eindelyk door de beroerten, die in het hare ontstaan waren; zo dat zy nauwlyks daar dorst wederkeren. Schoonze inderdaadt koningin van het koninkryk van Schotlandt, weduwe van dat van *Vrankryk*, en vermoedelyke erfgenaam van twee andere was, vondtze zich echter zeer verlegen om eene verzekerde en geruste verblyfplaats te vinden. Alle deze aanmerkingen kwamen verward door een in de gedachten van het volk, en deden het zelve in het lot der koningin door zielsbewegingen, vermengt met mededogen, verwondering en genegenheit, die het deze prinses deedt lief hebben, belang nemen. Hare tegenwoordigheit, die waarlyk iets byzonders in zich hadt, verrukte hen nog meer, en haar zachte, eerbare en verplichtende ommeegang vervulde hen met verwondering en vreugde. Maar deze gelukkige staat duurde niet lang; kort na hare aankomst beriepze al den adel van haar ryk, om op middelen, tot demping van de beroerten, die de geloofsgechillen daar in hadden verwekt, bedacht te zyn. Daar wierdt goedgevonden, de zaken

1561.  
Zy be-  
roept den  
adel.

III Deel.

in den staat te laten, daar zy op hare aankomst in waren; dat is te zeggen, de hervorming de overhandt te doen hebben, en den Roomschen Godsdienst, uitgenomen naar den kant van het Noorden, daar de zelve nog aanhangers hadt, geheel te laten vervallen. De koningin zelf vergenoegde zich met de vryheit van in hare hofkapel de Misse, zo wel voor haar, als voor haar hofgezin, dat van de Roomsche kerk was, in stilte te laten doen. Dit was de raadt, dien haar *Martigues*, *Oisfel*, en *la Brosse*, na hunne terug komste in *Vrankryk* gegeven hadden, wanneer zy haar verslag van den staat, waar in zy Schotlandt hadden gelaten, deden. Zy verzekerden haar van eene gelukkige regering, indien zy de Protestanten, de getrouwite, zeiden zy, en de genegenste van hare onderdanen, niettegenstaande de strengheit, die men tegen hen hadt goeffent, zacht handelde. Zy rieden haar mede, om hunne vertrouwendheit weder te krygen, zich van den dienst van den grave van *Murray*, haren natuurlyken broeder, van den grave van *Argile*, die met hare natuurlyke zuster was getrouwt\*, van den geheimfchryver *Lidington*, en van *Mylord Grange*, die veel aanzien onder de partyen hadden, en die geen minder yver voor hare belangen zouden tonen, te bedienen. De ridder *Melleville*, die ons dit verhaal oeffent, voegt 'er by, dat dit het zelve was, dat de graaf van *Murray*, of de prior van *St. Andrews*, gelyk men hem nog noemde, haar te *Parys* kwam verzekeren. Hy zegt ook, dat, achtervolgens den raadt van deze drie Fransche heeren, de koningin het bewindt van zaken in handen van den prior van *St. Andrews* en van *Lidington* gaf, hen aanzieende niet alleen als twee mannen, die haar getrouw, maar ook nuttig door hunne briefwisseling met twee der voornaamste staatsdienaars van het hof van *Engelandt* zouden zyn. Het waren *Mylord Dudley*, naderhandt graaf van *Leicester*, en *Cecil*, geheimfchryver van Staat. Het berouwde derhalven *Maria* niet zulk een wyzen raadt geloof te hebben: maar zy volgde den zelve niet altydt op.

\* *Johanna Stuart*.

De Roomsche schryver † klaagt over het besluit, genomen in de vergadering te *Edenburg*, en door de koningin bekrachtigt, als de bronader, daar hy zegt dat alle ketteryen en partyfchappen, die Schotlandt verdrukten, uit voortkwamen. Eenige yverige Protestanten daarentegen vonden niet goed, dat men daar in de Misse, door het Parlement vernietigt, hadt herstelt; zelfs was 'er een opstandt over in de kapel van de koningin, die den afkeer, dien het volk van den Roomschen Godsdienst hadt, zo wel als zyne onbescheidenheit, by dit voorval gebleken, te kennen gaf. Het graauw, het altaar, opgepronkt met zyne verierselen, en gereed om 'er de Misse op te doen, ziende, nam de waschkaarsen weg, en zonder de vertogen van eenigen, die gematigder waren, zouden deze muiltmakers de koningin dezen dag belet hebben de Misse te horen. De prior van *St. Andrews* stilde dit geweld. Hy boodt zynen dienst de koningin aan: maar hy riedt haar met eenen, het volk door strengheit niet te verbitteren. De graaf van *Huntley* daarentegen trachtte haar tot strafheit te bewegen, haar verzekerende in korten tydt alle de Noorder provinciën tot den ouden Godsdienst weder te brengen, indien zy hem de macht wilde geven om de wapenen op te vatten: maar de koningin koos den raadt van den prior van *St. Andrews* boven den zynen.

† *Lesley*.

Oproer in de kapel van de koningin.

De graaf van *Aran* beging by deze gelegenheit

H

heit



1561.  
Yver  
van den  
grave  
van Aran  
voor de  
hervorming.

heit eene zaak, die hem de genegenheit, welke de koningin voor hem hadt, en de hoop, die hy hadt opgevat van met haar te trouwen, deedt verliezen. Zich op een plaats, daar verscheidentlyk van de vryheit, die hare Majesteit aan zich hadt behouden, van de Missie in hare kapel te doen, wierdt gesproken, bevindende, uitte hy zich daar over op eene wyze, die niet eerbiedig was ten aanzien van deze vorstinne. Gelyk eenigen hare gematigheit prezen, zeiden anderen in het tegendeel, dat men noch openbare, noch byzondere Missen moest dulden, uit vreze, dat men van eene toelating weder tot een algemeen gebruik mogt komen, en dat men op deze wyze de hervorming zou te gronde helpen. Dit laatste wierdt door den grave zeer krachtig ondersteunt. De koningin kwam het te weten, en zag hem niet geen goede oogen aan. Het was in dezen tydt, dat zy *Maitland* \* met den tytel van gezant naar *Elizabeth* zondt, met den last rakende de opvolging van de kroon van Engelandt, daar wy de omstandigheden en den uitslag von verhaalt hebben.

\* Hy  
wierdt  
ook ge-  
noemt  
*Lidington*.

Reis der  
koningin-  
ne naar hare  
provincien.  
† of St.  
John-  
stoun.

† dat is  
na het  
midden  
van de  
maandt  
Septem-  
ber.

Alles geruft en stil te Edenburg zynde, wilde de koningin zich in de andere steden van haar ryk vertonen, van gedachten zynde, dat hare tegenwoordigheit de genegenheit van het volk zou winnen. Zy bezocht derhalven *Sterling*, *Perth* †, *Dunday*, *St. Andrews*, en andere plaatsen van minder belang. Zy bragt de vreugde overal met zich, en overal deedt men haar eene prachtige intrede doen. Men hoorde overal niet dan toejuichingen, van welke de lucht weergalmde. Zy hoorde zich van alle kanten pryzen, en hare reis zweemde meer naar een zegepraal dan naar een tocht van vermaak. Deze vrolyke dagen wierden wel haalt ontruft. Omtrent *St. Michiel* † weder te Edenburg gekomen zynde, hieldt zy zich beledigt over eene akte opgesteld op het stadhuis door de burgers, die naar gewoonte bezig waren met de verkiezing van hunne overheit, en met hunne wetten tot der stads welzyn te maken. De wet, daar de koningin over was geraakt, verboodt het inkomen der ongebundene of oproer verwekkende priesters onder zware straffe. Dit nam *Maria* op als eene verkrachting van haar kroonrecht, en eene daadt van souvereiniteit, die hare onderdanen zich hadden aangematigt. Zy gaf derhalven bevel andere overheden te verkiezen, in de plaats van de gene, op wier naam men deze akte, daar zy over klaagde, hadt uitgegeven, en om het volk in ontzag te houden geboodt zy *Mylord Douglas* het bewindt van het kasteel aan te nemen. Zy deedt ook eene verklaring afkondigen, waar in zy aan alle hare onderdanen, van wat aanzien of belydenisse zy waren, toestondt te wonen in wat stadt van het ryk zy wilden, mits zy de algemene rust niet stoorden. Deze zaak hadt toen geen ander gevolg, en de stadt bewees haar gehoorzaamheit, en stelde nieuwe overheden aan.

Maar het was een voorspel van de verdeeldheden, die zich begonnen op te doen. De Roomschen, van de koninginne ondersteunt, en de priesters, door de uitgegeve verklaring gemachtigt, openden weder hunne kerken op vercheide plaatsen. De Protestanten van hunnen kant, ondersteunt door de besluiten van het Parlement, stelden zich tegen deze wederoprechting. De eersten, zich van langzamerhandt indringende, trachtten de voordeelen weder te winnen, die zy in de laatste beroerten verloren hadden. Zy hadden reets in hun belang gebragt, of buiten staat ge-

stelt alle de onverschillenden, die geen Godsdiens hebben, dan voor zo lang de zelve met hunne belangen overeenkomt, en de vleiens van het hof wisten dagelyklich eenigen te winnen. Ondertusschen voerden de Protestanten een hogen toon. Zy vreedden, dat hunne toegevendheit hen nadeelig mogt zyn, en hunne leeraars moedigden hen aan, hun geloof met de vryheit, die zy door hunne dapperheit, overeenkomende met hunne Godvrucht, hadden verkregen, te verdedigen. Onder deze leeraars noemde men *Knox*, *Wallox* en *Spotswood* als de voornaamste. De laatste was een der opperpropheters van de hervormde kerken, maar de eerste hadt meer aanzien dan alle de anderen. Onder de vermaardste der Roomschegezinden telt men een priester, *Vinnet* genaamt, en een abt van het doorluchtige huis der graven van *Cassilis*. Ons voornemen is niet, ons in te laten in de geschillen, die deze leeraars toen met die van de Roomsche zyde hadden, waar van ieder party zich de overhandt, gelyk gewoonlyk in diergelyke gevallen gebeurt, toeschryft. Het zekerste is, dat de Hervormden door het vertrek van de anderen, die uit het ryk weken, zegepraalden. De Roomschegezinde schryver \* geeft dit getuigenis aan de Protestanten, dat zy geen geweldt gebruikten, noch in de rechtbanken, noch in de andere openbare bedieningen, die niet dan door onderdanen van hunnen Godsdienst bekleed wierden. Weinig Roomschen, zegt hy, wierden uit hun vaderlandt gebannen; nog minder wierden 'er gevangen, en niemandt wierdt ter doott veroordeelt. Wy kunnen niet nalaten eene andere bekentenis van dezen schryver van de nalatigheit der prelaten, en van de onwetenheit van het volk van hunne bisdommen, die zelfs de eerste beginfelen van hunnen Godsdienst niet verstonden, aan te halen. Hy voegt daar by, dat de Protestanten opkomende met eene aanlokkende geleerdheit, vol uitdrukkingen en zinspreuken, daar het volk over verbaast stondt, men zich niet moet verwonderen over den groten voortgang, dien zy in korten tydt maakten.

1561.

Geschildtussen  
de geestelyken  
der Roomschen  
en der Here  
vormden.

\* *Lesley*.

De koningin ligte in dit jaar eene bende ruiters, nevens eene te voet, om haar tot eene lyfwacht te verstreken. Zy gaf voor, verstaan te hebben, dat de graaf van Aran van voornemen was haar te vervoeren. Het volk kon zyn morren niet laten, en zeide, dat deze voorgewende zamenzwering diende om een glimp te geven aan de dwingelandy, die men wilde invoeren. Het is waar, dat de grote yver van dezen heer voor den Protestantischen Godsdienst niet mogelijk was hem te doen afzien van de liefde, die hy voor eene vorstinne hadt, die tegen den zelve was. Men zag echter geen de minste beweging, noch toebereidselen van zynent wegen tot eene grote onderneming, die het gansche ryk in gevaar zou gebragt hebben. Het is waar, dat 'er op de grenzen eenige beweging was, maar men meldt 'er de reden niet van, en de graaf van Aran wierdt niet beschuldigt daar van oorzaak geweest te zyn. Om dezen oproer te stillen zondt de koningin den prior van *St. Andrews*, met den tytel van haren stedehouder, derwaarts. Hy bragt de muitmakers onder, strafte de schuldigten, en dwong de anderen borg voor hun goed gedrag te stellen.

De koningin  
ligt eene  
bende  
lyfwachten.

Het was na zyne wederkomst van dezen tocht dat de koningin hem graaf van Murray maakte, maar op den eisch van *Mylord Areskin*, die zyn recht op dat graafschap bewees, deedt zy voor den prior van *St. Andrews* de opene brieven van het

De  
prior  
van *St.*  
*Andrews*  
graaf van  
*Murray*  
gemaakt  
het





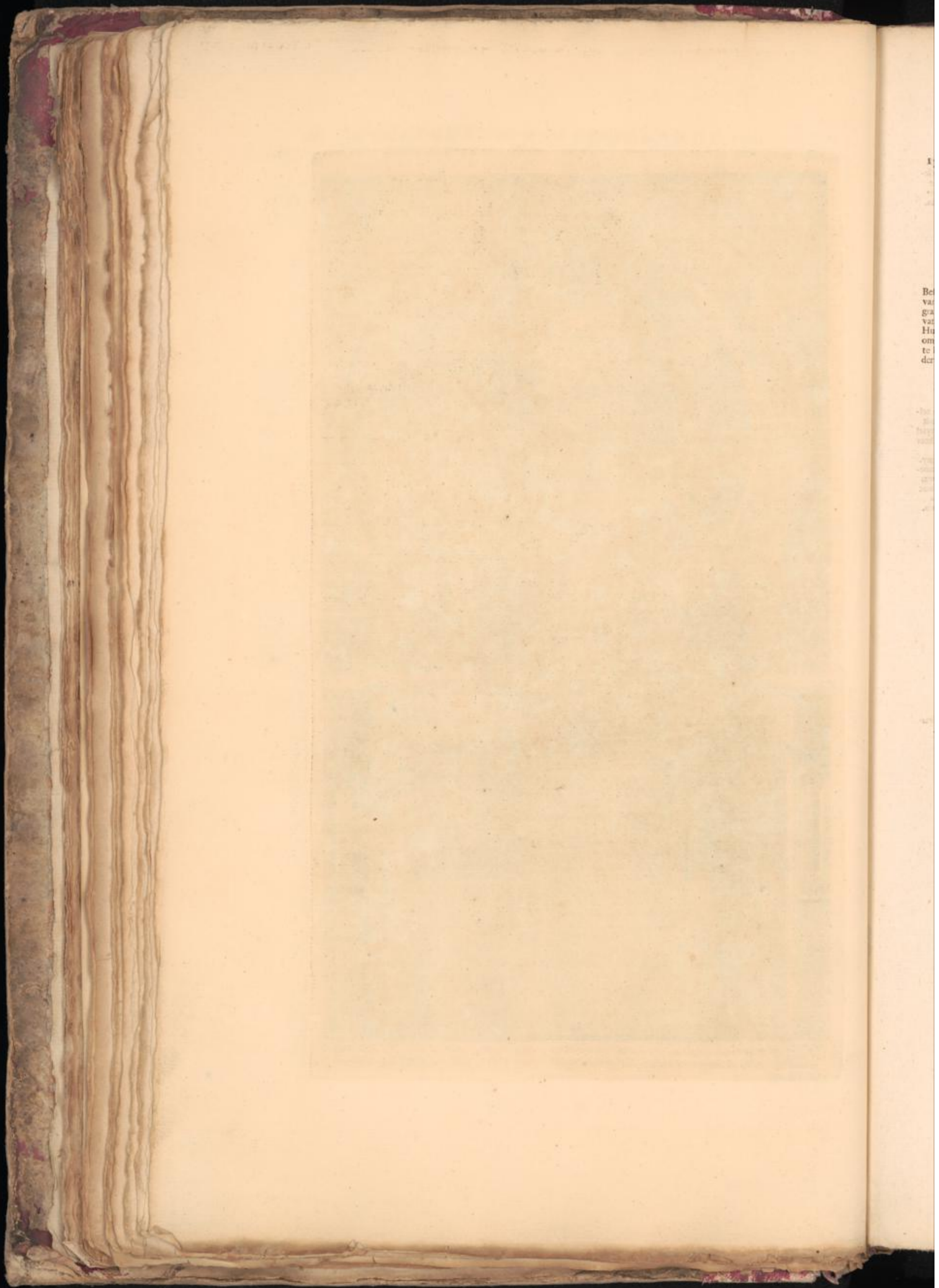
HAMILTON,  
COMTE D'ASSAULT.

Il se laisse prendre aux charmes de Marie,  
Et le trépas pour lui n'est rien de trop grand.  
Le sort qui ne veut pas qu'un héros nous lise,  
Le fit trop Catholique, ou un trop Protestant.

A. W. Wolf pinx.

P. J. Goussier sculp.





Be  
va  
gr  
va  
Hu  
om  
te  
der



1561. het graaffchap Murray, dat zy hem te voren hadt toegezegd, opmaken, het welk de reden is, waarom wy hem dan den naam van prior, en dan van graaf hebben gegeven. Toen scheen 'er eene volkome verzoening tusschen deze vorstinne en haren broeder, die, hoewel uit geen wettig bedt gesproten, haar echter in den bloede beïstondt. Hy wierdt zonder moeite haar vertrouweling, het zy door zyne verdiensten, het zy door eene geheime kracht van het broederlyke bloedt, en de koningin deedt niets buiten zynen raad. Zyn aanzien maakte den grave van Huntley gaande, die hem eerst trachtte verdacht te maken, maar zyn oogmerk niet hebbende kunnen bereiken, won hy den grave van Bothwel, die door zyn ongebonden leven zyn erfgoedt hadt verfspilt, en die het niet weder te boven kon komen dan door het uitvoeren van eenig groot schelmituk. Deze deugniet ondernam niet alleen den grave van Murray, maar ook den grave van Aran te doen vallen, volgens zyne afspraak met den grave van Huntley, en zelfs om den eenen door den anderen om te brengen. Hy hadt tot dien einde zyne maatregels wel genomen, en zyne aanslagen zouden mogelyk hebben gelukt, indien hy in deze twee heeren niet zo veel deugd, als hy ondeugd bezat, hadt gevonden. De Voorzienigheid openbaarde zich mede op eene wonderbare wyze in hunne behoudnisse, wilende, dat zy aan malkander het leven zouden verschuldigt zyn, in plaats van het malkander te benemen, gelyk de graaf van Bothwel hadt getracht te doen. De eerste, aan wien hy zich aanbodt, was de graaf van Murray. Hy stelde hem voor, zich van den grave van Aran te ontdoen, de eenigste, die hem de opvolging, die hy hadt te hopen, indien de koningin zonder kinderen kwam te sterven, kon betwiften. Maar de bekoringen van eene kroon konden den grave van Murray niet in zynen plicht doen wankelen, en verminderden geenzins het afgryzen, dat hy hadt voor een feit, daar men hem wilde inwikkelen; zo dat hy rondborstig afloeg in zodanig een verfoeielyken aanslag te treden.

Deze toeleg mislukt zynde, zocht de graaf van Bothwel het over een anderen boeg te wenden, en kwam by den grave van Aran. Hy schilderde hem den grave van Murray af als den gevaarlyksten mededinger, dien hy hadt in de verwachting van eene kroon, daar hy de vermoedelyke erfgenaam van was. Hy boodt zich zelve aan om hem te helpen, indien hy moeds genoeg hadt zynen mededinger het leven te benemen. De graaf van Aran veinsde zynen dienst aan te nemen; maar het strekte alleen om de byzonderheden van de zamenzwering te ontdekken. Hy wist, dat 'er meer anderen deel aan hadden, en dat hun voornemen was den grave van Murray, wanneer hy met de koningin in de warande van Flaklandt op de jagt zou zyn, te vermoorden. Hy gaf daar kennis van aan dien men aldus wilde opofferen, en aan wien hy het eerste eene gelyke verplichting buiten zyne kennisse hadt. De graaf van Murray ging aanstouws naar de koningin, die *Bothwel* en zynen aanhang, en zelfs den grave van Aran, in verzekering deedt nemen. Deze laatste hieldt zyne onschuld staande, en niemant twyffelde, of de graaf van Bothwel was schuldig. Hy wierdt ook uit het ryk gebannen, maar eenigen tydt daar na weder ingeroepen, voor de tweede maal gebannen, om een nieuwen aanslag tegen den zelve grave van Murray gesmeed te hebben, en nog eenmaal herroepen. Hy was geboren om een schelmituk, dat meer geruchts zou maken, uit te voeren.

III Deel.

ren, gelyk wy in het vervolg zullen zien. 1561.

Belangende den grave van Huntley, deze, ziende, dat *Bothwel* gevangen was, zocht een ander middel om den grave van Murray van kant te helpen. Het zelve gelukte al zo min als het eerste. Het bleek zelfs oogenschynlyk, dat hy handdadig aan het eerste was, in plaats dat hy van die aan het andere eedgetpan schuldig waren niet beklapt was geweest. Ondertusschen ontkende hy deel aan de zamenzwering gehad te hebben, en men hieldt zich met deze ontkenninge te vrede. De ongelukken van den tydt, de vrees van verdeelingen, en boven al het aanzoek van de *Guizen*, bevrydden hem van de straffe, die hy verdient hadt. Zy rieden zelfs de koningin met den zone van dezen Mylord, ten eenemaal den Roomschen Godsdienst toegedaan, te trouwen, en alle de vyanden van den zelve uit te roeien, waar van zy haar eene naamlyst zonden, aan het hoofd van de welke de graaf van Murray stoude. Of dit eenigen ingang by de koningin heeft gehad weet men niet; zy liet daar ten minste aan haren natuurlyken broeder niet van blyken, en bewees hem geen minder vriendschap dan te voren.

De yver van de *Guizen* voor den Roomschen Godsdienst strekte zich tot in andere ryken uit; maar Vrankryk was het voornaamste toneel van hunne treurspelen. Het ter doot brengen hieldt met *Anne du Bourg* niet op\*; al de Protestanten wierden met een gelyk onthaal gedreigt. Zy namen hunne toevlucht tot den prins van Condé, den admiraal en *Andelot*, die voor het zelve gevaar bloot stonden, doordien zy den zelve Godsdienst beleden; maar zy konden hen daar toe niet brengen, dat zy zich tot hoofd en beschermers van den zelve verklaarden, gelyk zy verzochten. Dus niet wetende, naar welken kant zy zich zouden wenden, en zonder ophouden vervolgt, en zonder mededogen verbrand wordende, zeggen de Roomsche schryvers, verenigden zy zich met malkander, om, was het mogelyk, de gestookte vuren uit te blusschen, houdende zich aan den verwerenden kant, tot dat de wanhoop hen verder bragt, dat is te zeggen, gelyk deze schryvers zich uitdrukken, tot de zamenzwering van Amboize. Het blykt nochtans niet, dat de Godsdienst daar de ware oorzaak van was; de zelve kwam daar niet in, gelyk het schynt, dan bygeval. Men hadt het alleen op de *Guizen* gemunt. De vermaarde schryver †, die ons daar een uitgestrekt verhaal van geeft, en die aan de Roomsche gezinden niet verdacht kan zyn, geeft geen reden om daar eenigzins aan te twyffelen. De zamenzwering, zegt hy, was gemaakt tegen de *Guizen*; maar driederhande partyen hadden daar deel aan, te weten, de aanhangers van de wetten van het ryk, de yveraars voor den Protestantischen Godsdienst, en die zich niet bekommerden noch met het algemene welzyn, noch met den Godsdienst, en niet anders zochten dan om in troebel water te visschen. Het is waar, dat hunne hoofden Protestanten waren. De voornaamste der zelve was een edelman uit Angoumois, genaamt *Jan van Bary la Renaudie*; doch het was niet dan onder het gezag van den prins van Condé, dien de zamengezworenen heimelyk tot hun hoofd hadden verkoren, zonder dat men nochtans weet, of hy daar in hadt bewilligt. Alle, die daar deel aan hadden, waren van den zelve Godsdienst. Niettemin, zo men eenigen mag geloven, was de koningin moeder daar mede onder, en men hadt het niet aangegaan zonder haar aandrang, op het verzoek, dat

H 2

zy

Beiluit van den grave van Huntley om hem te be-derven.

1560.  
1561.  
Vervol-ging der Her-vorm-den in Vrank-ryk.  
Thommas. Mezeray.  
\* Zie fol. 33.

† Thommas.



1560. zy aan den admiraal hadt gedaan om haar uit de handen van de *Guizen* te verlossen. Hoe het zy, de zamenzwering wierdt ontdekt, en eene grote menigte, die het hof dacht het meeste schuldig te zyn, gestraft; zo dat deze onderneming eene ganfch andere uitkomst hadt, dan het eedgelykheid zich daar van hadt ingebeeld, en alleen diende om de eer van die men wilde verdelgen te vergroten. De koning deedt byzondere brieven aan de Parlementen en stadvoogden afgaan, om hen kennis te geven van het groot gevaar, dat hy door het wyze beleid en de tegenheit, gelyk hy zeide, van den hertog van Guize was ontsnapt. De konneftabel wierdt belast, hoewel het hem niet zeer aanftondt, daar van kennis aan het Parlement van Parys te geven, en het Parlement gaf aan den hertog van Guize den doorluchten naam van befchermer van het vaderlandt. De *Colignies* in het tegendeel wierden aan het hof met fchele oogen aangezien, en begaven zich onder zekere voorwendfelen van het zelve. De koningin moeder belafte aan den admiraal de kusten van Normandië te gaan bezichtigen, en eenige bewegingen, die daar ontftaan waren, te dempen.

Doodt van den grootzegelbewaarder *Olivier*, veroorzaakt door zyn verdriet in het moorden.

*Olivier*, grootzegelbewaarder van Vrankryk, was zo geraakt van al het bloedt, dat hy hadt zien storten van twaalf honderd deelgenoten aan de zamenfpanning, of die men daar van verdacht hielt, dat hy 'er ziek van wierdt en ftierf. De kardinaal van Lotharingen kwam hem bezoeken; maar hy keerde hem den rug toe, hem aanzieude als de oorzaak van de ongelukken van het ryk, en hem zelfs verdenkende, dat hy tot zyne doot hadt geholpen. Indien hy het door geen vergift hadt gedaan, was het ten minfte door de wreedheden, die hy en zyne broeders hadden gepleegt, wier denkbeeld zodanig het hert van dezen eerften staatsdienaar hadt toegeneepen, dat hy daar van niet kon herkomen. Een feldzaam voorbeeld van de liefde van een hoveling voor zyn vaderlandt. Zyne bediening wierdt door de gunft van de koningin moeder aan *Michiel de l'Hospital* gegeven, waar voor deze staatsdienaar haar naderhandt zyne dankbaarheid bewees. De kardinaal van Lotharingen bragt kort daar na \* het kennismemen van de zogenoemde ketteryen tot de bifchoppen over, en nam het de Parlementen af, daar de nieuwe grootzegelbewaarder zyne toeflemming, om groter kwaadt voor te komen, toe gaf. Het was de vierfchaar van het geloofsonderzoek, die de kardinaal in Vrankryk trachtte in te voeren. De koningin *Catharina* in het tegendeel was op de zyde der Protestanten, en bezorgde een bevelfchrift, by het welke het straffen van de zelve wierdt opgefchort. Men zegt, dat de overleden grootzegelbewaarder daar het ontwerp van hadt gemaakt. Het zelve wierdt niet wel nagekomen, en de Hervormden hadden daar weinig of geen voordeel van. Het was omtrent dezen tyd dat men hen den naam van Hugonotten begon te geven, zonder dat men den oorfpronk van dit woord zeker weet, en nog minder wat het zelve eigentlyk betekent. Men maakt daar verfcheide giffingen over, voor het grootste gedeelte zeer waarfchynlyk, maar daar mogelyk geen een waar van is. De eigenzinnigheit, of het geval hebben dikwils meer deel aan den oorfpronk van zulke namen van partyfchappen dan de reden en het oordeel (a).

(a) De voornaamfte gevoelens aangaande den oorfpronk van dezen naam zyn de volgende. Eenigen leiden den zelve af van den bekende *Jan Hus*, de welke in den jare 1415 door de kerkvergadering van Conftants ten vure is ver-

De vergadering van Fontainebleau wierdt den 20 Auguilly in het vertrek van de koningin, die de Protestanten nog al gunftig bleef, en in de tegenwoordigheit van den koning gehouden. De admiraal, zich voor de voeten des konings nederwerpende, boodt hem verfcheide fmeekfchriften aan, die hy zeide uit Normandië ontfangen te hebben, badt om de gunft des konings, en verzocht, dat het straffen mogt ophouden, en de oeffening van den hervormden Godsdienst toegelaten worden.

*Montluk*, bifchop van Valence, die prelaat, daar wy dikwils in deze Gefchiedenisse van gefproken hebben, bestrafte het wanbedryf van de geestelykheit, en prees het Godvruchtige gebruik van het Pfalmzingen in het Franfch, laakte hunne ftrenghe handelingen, en beflout zyne reden met te zeggen, dat men het gefchil aan eene nationale kerkvergadering moeft overbrengen. Men zegt, dat hy getrouwt was; het is altoos zeker, dat hy een zoon hadt \*, die naderhandt maarfchalk van Vrankryk en prins van Kamerik wierdt. De raad van *Montluk* wierdt door dien van *Marillac*, aartsbifchop van Vienne, die de *Guizen* niet ontzag, gevolgt. De kardinaal van Lotharingen hielt het tegendeel flaan- de, dat men met het straffen behoorde voort te gaan; onfchuldigde zich over de verwyten, die men hem deedt, en wierp al de beroerten van den Staat op de Hervormden. Op deze verfchillende gevoelens wierdt befloten de Staten te doen vergaderen, om te beraadflagen over eene nationale vergadering, indien 'er geen hoop meer was om eene algemene te bekomen. Ondertuffchen belafte men de landvoogden de vervolging over de zaken van den Godsdienst te flaken. Men deedt den paus het befluit nemen van de kerkvergadering van Trente weder te doen zitten, die hy tegen Paafchen van het volgende jaar beriep. De keizer en ganfch Duitfchlandt verzochten eene nicuwe te hebben. Vrankryk hadt zich by de Duitfche natie gevoegt, om het te verkrygen, en wenschte, dat men de zaken, in de eerfte zittingen beflift, weder op het tapyt zou brengen. Echter hadt dit hof, zegt de Roomfchgezinde fchryver †, de zwakheit, dat het in de zamenroeping door den paus bewil-

1560. Vergadering te Fontainebleau.

\* De zelve hadt den tytelt van heer van Balagny. De moeder was genaamt *Anna Martin*.

† *Mercator*.

oordeelt, of van een zekerem *Hugues*, een Sakramentaris, die men voorgeeft onder de regering van Kard den VI, koning van Vrankryk, geleest te hebben. Anderen zeggen, dat de zelve afkomt van een klein fluk geldt, het welk omtrent een oortje waardig, en ten tyde van *Hugo Kapet* in Vrankryk langbaar was, *Huguenots* genoemd, waar by de Franfche Hervormden, gelyk men zegt, uit verachtinge verzeleken wierden. Een gemeen gevoelen is, dat deze naam zynen oorfpronk zou hebben van een geest, of spook, die te Tours de koning *Hugo* wierdt genoemd, en die des nachts by eene zekere poort van die ftadt, welke haren naam (de *Hugo-poort*) daar van heeft gekregen, verfcheen; en dewyl de Hervormden omtrent de zelve poort, by nacht, om dat de vervolging hen belotte by dag zamen te komen, hunne vergaderingen hielden, zou hen daar van de naam van *Huguenots*, of *Hugonots* zyn gegeven. Eene andere giffing, de welke nader aan de waarheit fchynt te komen, is, dat de naam van *Hugonots*, of *Hugonoten* gemaakt is van het Zwitferfche, of Hoogdutfche woordt *Eidgenoffen*, in het Nederdutfch *Eidgenoten*, welke naam met de gezanten van Zwitferlandt in Vrankryk is overgebragt, en aldaar na den aanflag van Amboize gemener geworden, doordien de Hervormden federt wegens hunne belangen meer vereenigt fchenen te zyn, en de trouw, welke zy zich daar onderling beloofte hadden, ftandvastelyk onderhielden. Maar het gevoelen, het welk ons het allerwaarfchynlykfte voorkomt, is, dat deze naam den Hervormden in Vrankryk is gegeven, om dat zy den prins van Condé, afkomstig van *Hugo Kapet*, tot hun hoofdt hadden, en des zelfs belangen tegen de vreemde prinffen, die hem van de beffiering wilden uittluiten, onderfteunden. Men kan daar over nazien *Beasis Gefchiedenis van de hervorminge der kerken van Vrankryk* I Deel, fol. 15 enz. en *Thouans Hift* IV boek.



1560. bewilligde. Dit jaar eindigde met twee grote voorvallen in Vrankryk; het eerste was het gevangennemen van den prins van Condé, en het vonnis, daar hy door verwezen wierdt om onthalt te worden; het tweede was de dood van den koning †, waar door de prins zyn leven kwam te behouden. *Karel de IX*, tien en een half jaren oud, volgde *François den II* op. Het regentschap viel uit de natuur aan de koningin *Catharina*, zyne moeder, of aan den koning van Navarre. Deze laatste stondt haar zyn recht af, verzoende zich door deze onderwerping met haar, en verkreeg de ontflaging van zynen broeder, den prins van Condé, of, om beter te zeggen, hy en zyne aanhangers vielen door deze lafhertigheid, en zyne toegewendheit voerde deze staatzuchtige Italiaansche vrouw op den troon, met haar de regering in handen te laten, daar zy zich gedurende de acht en twintig laatste jaren van haar leven, niettegenstaande de meerderjarigheid van de prinsen hare zonen, in heeft weten te handhaven.

De Staten, die *François de II* te Orleans hadt beroepen, wierden onder zynen opvolger en onder de koningin *Catharina*, die aldaar in de hoedanigheid van regentinne verscheen, gehouden. De opening geschiedde door eene aanspraak van den grootzegelbewaarder op den 13 December. Hy laakte het geweldt, dat men omtrent den Godsdienst pleegde. Hy deedt aan beide de partyen krachtige vermaningen, dat zy hunnen haat zouden afleggen, om zamen eenen lyn tot het algemene weizyn te trekken. De gemoederen waren daar niet toe geneigt. De kuiperyen begonnen op nieuw. Men gaf de gezanten hun afscheidt tot de maandt van May daar aan volgende, na dat zy alvorens het regentschap van de koningin hadden bekrachtigt.

De *Guizen* wierden toen met een volkomen ondergang gedreigt, het geen ook zou gevolgt hebben, indien de konneftabel in het belang van de prinsen van den bloede was gebleven. De yver voor den Roomschen Godsdienst deedt hem het zelve verlaten. Men zegt, dat hy daar toe kwam op het aandringen van zyne gemalinne en zynen tweden zone, die hem aanporden met den tytel van *eersten Christelyken baron*, dien het huis van *Montmorenci* voerde: een tytel, zeiden zy, die hem niet toeliet zich met de vyanden van den Roomschen Godsdienst te verbinden; zo dat hy zich by de *Guizen* en den maarschalk van *St. André* voegde. De Protestanten noemden dit verbondt een driemanschap, en zy versterkten zich met den koning van Navarre, den prinsse van *Condé* en de *Colignies*.

1561. In het begin van het jaar 1561 stelde men gemachtigden aan om het recht, dat de koning op de landen van den hertog van Savoje hadt, te onderzoeken. Zy traden in onderhandeling met de gemachtigden van dezen prins. Daar wierdt niets besloten; maar in het volgende jaar wierdt het verdrag gemaakt.

Het vermaarde gesprek van Poissi geschiedde eenigen tydt daar na. Het zelve begon op den 9 September met dien opgeblazen luyfter, als de schryvers van deze natie het afschilderen, en waar mede zy ook zeggen dat deze vergadering eindigde, die den paus groten schrik hadt aangejaagt, en den Gereformeerden eene ongegronde hoop gegeven. Wy zullen in de byzonderheden van deze zake niet treden. By de eerste zitting verklaarde de grootzegelbewaarder, dat de koning voorzitter wilde zyn, gelyk de keizer *Constantinus* voorzitter in de kerkverga-

† François den II.  
Karel de IX volgt François den II op.

Staat van Orleans.

Driemanschap.

Zamenpraak te Poissi.

Thuanus. Metzeray.

dering van Niceen was geweest. *Beza* sprak stoutmoedig voor zyne party, de kardinaal *de Tournon* met geweldt, en die van Lotharingen met minder drift en met meer wellprekendheit. Door den slinkfchen weg, dien de Roomschen insloegen om de Gereformeerden met die van de Augsburgsche geloofsbelijdenisse te verwarren, schynt het, dat deze onderhandeling hen zeer belemmerde. Het was de rechtsgeleerde *Balduinus*, hoe Protestantfch hy ook was, die hen dit middel aan de handt gaf. Het zelve gelukte, en was de oorzaak, of het voorwendfel van het afbreken van deze zamenpraak, zynde het oogmerk, dat zich de kardinaal van Lotharingen door deze kunstgreep hadt voorgestelt. Weinig scheelde daar echter aan, of de Roomschen van den eenen en de Gereformeerden van den anderen kant zouden zich omtrent het Nachemaal verstaan hebben, dat het voornaamste van alles was, gelyk men kan zien uit de byzonderheden van deze zamenpraak.

*Philips de II* betuigde opentlyk zyn misnoegen over eene vergadering, die, gelyk hy zeide, den Roomschen Godsdienst in de waagichaal stelde. De regentin moest hem een gezant zenden, om zich deswegen te verontschuldigen. Nauwlyks wilde hy hem gehoor geven, en hy gaf hem de zelve niet dan om hem naar den hertog van Alva te wyzen, een der trotschte Spanjaarden en kwaadaardigste Roomschegezinden van dezen tydt. Hy deedt dit den gezant zeer wel gevoelen met hem te zeggen, dat indien de regentin niet voortging met het uitroeien der ketters in haar ryk, de Raadt van Madrid besloten hadt al de krachten van Spanje in te spannen om de Roomschegezinden in Vrankryk te helpen tot dempinge van hunne vyanden, en handhaving van den ouden Godsdienst; woorden, die als eene voorzegging van het vermaarde bondgenootschap onder de volgende regeringen waren. Een Fransche priester, *Artus Desire* genaamt, maakte daar het eerste ontwerp van, dat hy naar Spanje bragt, wanneer hy op de rivier de *Loire* gevangen wierdt, en gevonnist om zyn leven in het Karthuizer klooster te slyten, daar hy naderhandt uit ontvluchtte.

Ondertusschen zondt de paus de bulle voor de kerkvergadering, die in Duitschlandt kwalyk ontfangen wierdt, en niet veel beter in Vrankryk, daar het hof geneigt was eene nationale kerkvergadering te houden. Om dit voornemen te vrydelen zondt *Philips de II* een gezant aan de regentinne. De meeste zwaarigheid was den koning van Navarre over te halen. Hy verwierp het voorstel, dat men hem deedt van met de koningin van Schotlandt te trouwen; maar hy liet zich misleiden door het verwisselen van Navarre tegen Sardinië. Spanje, dat hem deze aanbieding deedt, stelde hem dit eilandt, daar de Romeinen in oude tyden hunne misdadigers naar toe zonden (gelyk men hen tegenwoordig naar de galeien zendt, of in de mynen doedt werken) voor als een der beste ryken des werelds, en deze vorst was zo ligtgelovig, dat hy zich liet overreden.

In dezen tydt stelt men de vernietiging van de orde der ridders van Lyflandt, waar van *Gosbart Kettler* de laatste grootmeester en de eerste hertog van Courlandt was. Dit was de tytel, dien de koning van Polen hem opdroeg, wanneer hy deze landen van geestelyk, gelyk zy eerst waren, en aan deze ridders toekwamen, in wereldsche veranderde, gelyk zyn overleden vader die van Pruißen ten gevalle van *Albert* van Brandenburg hadt gedaan. Dus eindigde de Duitfche

1561.

Kleinachting van Philips daar voor.

Bullen van den paus om de kerkvergadering te doen zitten.

De orde van de ridders van Lyflandt vernietigt.



1561.  
Doodt  
van An-  
dreas Do-  
ria.

orde, na dat zy 350 jaren was in wezen geweest. Voor dat wy den draadt der Geschiedenisse van Engelandt weder opvatten, kunnen wy de doot van twee doorluchtige mannen niet stilzwygende voorhygaan, die op het laatste van het jaar 1560 kwamen voor te vallen. De eene is die van den vermaarden *Andreas Doria*, waar van wy dikwils hebben gesproken. Hy stierf, 93 jaren oud zynde, in het kostelyke huis, dat hy omtrent Genua hadt laten bouwen, wanneer zyne burgers, voor welke hy niet alleen een beroemden naam door zyne grote daden hadt verkregen, maar, dat meer is, die hem hunne vryheit hebben dank te weten, hem begonnen te verachten. Zo ydel is de grote naam, daar men zo gretig naar is, gegrond op de wispelturigheid der menschen, die meest ondankbaar zyn, hun eigen belang zoeken, en de deugd niet eeren dan zo lang zy haar moeten vrezen, en daar genot van trekken.

Doodt  
van Me-  
lan-  
chthon.

De andere doot is die van *Melanchthon*, een man al zo vermaard in zaken van den Godsdienst, als *Doria* in die van den oorlog. Hy stierf in zyn drie en zestigste jaar te Wittenberg, zeer bemind van die van zyne party, van anderen hooggeacht, van allen beklagt, en aangezocht van verscheide koningen. Hy was een der grootste lichten van het Protestantendom. Zyne geleerdheit bepaalde zich niet alleen tot de Godgeleerdheit, maar hy muntte ook uit in de Philosophie en wiskunst. Zyne wetenschappen maakten hem noch opgeblazen, noch gemelyk, noch een haarklover, gelyk vele geleerden van dezen tydt waren; hy was zachtzinnig, beschaaft en aangenaam. Eenigen van zyne gezindheit laken hem om dat hy al te gematigt was; maar de welmenenden van beide partyen pryzen hem, en de grootste vorsten van het Christenryk waren hem zeer genegen. *Henrik de VIII* en *François de I* riep hem om scheidsman van de geloofsgechillen in hunne ryken te zyn; de keizer *Maximiliaan* hadt veel achting voor hem, en de kardinaal *Sadoletus* onderhieldt eene byzondere vriendschap en briefwisseling met hem.

1562.

De Fransche lucht is menigmaal besmettelijk voor Engelandt geweest, en het is meer dan eens gebeurt, dat het eerste zynen Godsdienst in het andere heeft gezocht over te brengen, het zy uit een beginfel van Godvrucht, of uit staatkundige inzichten. In het begin van het jaar 1562 ontdekte men in het eerste eene zamenzwering, welke de *Guizen* beloofd hadden te ondersteunen, gesmeed door de Roomse Engelschen tegen de koningin van Engelandt en den Protestantischen Godsdienst. De voornaamste zamengezworenen waren de graaf van *Lenox*, en de gravin, zyne gemalin. Hy zelf wierdt in bewaring van den meester der rollen, en zyne gemalin, welke *Margareta van Douglas*, nicht van koning *Henrik den VIII*, was, waar van wy onder de regering van dezen koning hebben gesproken, wierdt in de bewaring van den ridder *Sakville* gestelt. Men beschuldigde hem van verstandhouding met de koningin van Schotland. Zy raakten met eenige dagen gevangen te zitten vry. Men nam ook anderen in verzekering, die men schuldiger vondt. Het waren *Artus Polus* en zyn broeder, achterneven van *Georg*, hertog van Clarence, broeder van *Eduard den IV*, en kleinzoon van de gravinne van *Salisbury*, die *Henrik de VIII* hadt doen onthalzen. *Antony Fortescue*, hun schoonbroeder\*, wierdt met hen gevangen genomen. Hun voornemen was naar Frankryk by den her-

\* Hy was met hune zuster getrouwt.

tog van *Guize* te gaan, die hen volk zou ver-schaft hebben, om daar mede weder overzee te steken, en in het prinsdom van Walles te landen. Daar geland zynde zouden zy *Maria Stuart* koningin van Engelandt, en *Artus Polus* hertog van Clarence verklaart, de koningin *Elizabeth* afgezet, en den Roomschen Godsdienst herstelt hebben. Wanneer zy voor de rechters wierden gebragt, beleden zy openhertig hunnen aanslag, maar zeiden, het zy het waar was, of dat zy hunne misdaden wilden verschonon, dat zy hun voornemen niet zouden werkstellig gemaakt hebben dan na de doot van de koningin, die, volgens hun zeggen, in het jaar daar aan moest voorvallen. Dit waren de voorzeggingen, die door die van hunne party wierden uitgestrooit, gegrond op hunne wenschen, of op hunne aanslagen, veel eer dan op hunne sterrewigchelary. De zamengezworenen wierden gevonnist het hoofd te verliezen; maar de koningin hadt meer achting voor het koninklyke bloedt, waar uit zy waren geproten, dan misnoegen over zulk een verfoetelyken aanslag, en zy vergaf hen hunne misdaden.

Zy hadt de zelve goedheit niet voor *Catharina Gray* en den grave van *Herford*. Hoewel hun mislag zo groot niet scheen, strafte zy den zelve echter strenger, het zy ze oordeelde, dat *Catharina* het koninklyke bloedt, waar uit ze geproten was, hadt onteert, en dat zy deze ichande wilde uitwischen; het zy ze nayver hadt opgevat tegen deze zuster van *Jobanna Gray*, die men na de doot van *Eduard* op den troon hadt geplaatst, en dat zy van den kant van den grave van *Herford* voor de zelve onderneming, die de hertog van *Northumberland* op het recht van *Maria* hadt gesmeed, beducht was. Wy hebben op een andere plaats gesproken van het huwelyk van *Catharina Gray* met *Mylord Herbert*, oudsten zone van den grave van *Pembroke*, en van de haaffigheid, met welke deze heer zich voor de koningin *Maria*, tot nadeel van *Jobanna Gray*, niettegenstaande het huwelyk van zynen zone met de zuster van de laatste, hadt verklaart. Deze oude hoveling liet het daar niet by blyven; maar ziende het huis van *Gray* te gronde gaan, wilde hy de verbindtenis, die hy met het zelve hadt gemaakt, terwyl het nog in gunst was, breken, vrezende, dat hunne ongenade nadeelig aan zyn huis, of ten minste een hinderpaal aan zyn geluk zou zyn. Hy dwong dan zynen zoon *Catharina Gray* te verstiten; en na dat het huwelyk onwettig was verklaart, maakte hy, dat hy eene andere verbindtenis aanging, zo dat deze vrouw, die de eer hadt eene achternicht van *Henrik den VIII* en de kleindochter van *Maria* van Engelandt en van *Karel Brandon*, hertog van *Suffolk*, te zyn, zich veracht en vertreden zag, verstiten zynde van een onderdaan van het ryk, en minder deel hebbende aan de waardigheid van het koninklyke bloedt, daar zy van haar moeders kant uit geproten was, dan wel aan de ongelukken van haar vaders vrienden. Zy bezat niettemin de verdiensten, die hare geboorte, schoonheit en jonkheit waardig waren; hoedanigheden, die een beter onthaal dan men haar aandeedt, en als het weduwfchap, daar men haar toe wilde dwingen, verdienden. Niemandt dorst echter eenig aanzoek gedurende de regering van *Maria* by haar doen, en men hadt onder *Elizabeth* de zelve vreesachtigheid, doordien zy het zelve belang als hare overlede zuster hadt om een huis te ver-

1562.

Huwe-  
lyk van  
*Cathari-  
na Gray*  
met den  
grave  
van *Her-  
ford* door  
de konin-  
gine ge-  
traft, en  
waarom.



1562. verdelgen, dat mede naar de kroon hadt geftaan. *Eduard Seymour*, graaf van Herford, was of flouter, of onvoorzichtiger dan de anderen. Hy trouwde heimelyk met deze vrouwe; en eenigen tydt daar na deedt hy een reis, met toefstemming der koninginne, naar Vrankryk. Hy hadt zyne gemalin zwanger gelaten, en op zyne wederkomst vondt hy haar gevangen.

De koningin, niets wetende van haar huwelyk, datze ook niet kon toefstemmen, zag hare bevruchtheit als een fchandvlek aan. Om haar daar over te ftraffen zondtze haar naar den Tour. Het was te vergeeffich, dat zy op haar huwelyksrecht ftondt, zeggende wettige vrouw van den grave van Herford te zyn. Te vergeeffich was het ook, dat de Mylord haar daar voor erkende: hy zelf wierdt in het zelve gevangenhuis opgefloten, en men geboodt hen bewyzen van hun huwelyk te geven. De koningin benoemde den aartsbiffchop van Kantelberg, nevens eenige anderen, aan welke zy de uitspraak van deze zake overliet, om daar van te oordeelen, zonder zich verder te kunnen beroepen. Vergadert zynde deden zy de partyen voor hen komen, en fchreven hen een zekeren tydt voor om hunne getuigen te doen verfchynen. Daar aan niet hebbende kunnen voldoen, verklaarde de aartsbiffchop deze vereeniging ongeoorlooft en ftrydig tegen de wetten te zyn, welker strengheit zo de een, als de andere verdient hadden. Dit vonnis wierdt niet in het algemeen goedgekeurt. Een vermaard wetgeleerde, *Hales* genaamt, ondernam het zelve door eene geleerde verhandeling te wederleggen. Hy beoogde daar in, dat de toefstemming der partyen het huwelyk maakte, en toonde door krachtige redenen aan, dat de andere plegtigheden niets toebrengen aan het wezentlyke van het huwelyk. In plaats van hem te antwoorden zette men hem gevangen. Ondertuffchen beviel *Catharina* in den Tour van het kindt, daar zy zwanger van was. In het volgende jaar bragt zy een tweden zoon ter wereldt: dus ftak zy en de graaf van Herford den spot met het vonnis van den aartsbiffchop, en verbitterden daar door te meer de koninginne. *Varner*, bewaarder, of ftedehouder \* van den Tour, wierdt geftraft.

\* Luitenant.

Men nam hem zyn ampt af, en men zette hem gevangen om de al te grote vryheit, die hy hen hadt toegestaan. De graaf van Herford wierdt voor de Gesternde Kamer gedagvaard, om te antwoorden op de befchuldigingen, die men hem zou voorleggen. Men deelde de zelve in drie hoofddelen: voor eerst, eene vrouwe, die van koninklyken bloede was, verleid, en dezen misflag in den omtrek van het hof begaan te hebben; ten tweede, zyne gevangenis, nevens die van deze vrouwe, open gebroken te hebben; en ten derde, dat hy zich, tegen het gegeven vonnis, weder met haar hadt te buiten gegaan. Hy verdedigde zich met de zaak te bekennen, uitgenomen het verkrachten der deuren, die hy, als hy zeide, open hadt gevonden. Voor het overige beweerde hy, dat 'er niets onbehoorlyks in het bezoeken van eene vrouwe, die zyne wettige gemalin was, niettegenftaande het vonnis van den aartsbiffchop van Kantelberg, gelegen was. Hy zeide, dat het zyn plicht was geweest naar gelegenheit om te zien om haar te fpreken, om door zynen trooft de hardigheit van hun beider ongelukken te verzachten, en dat de eerbare omhelzingen van man en vrouw, gevolgt op hunne zamenkomst, geen stof tot een strafbaar rechtsgeding kon verfchaffen. Zonder acht op zyne redenen te geven wierdt hy in eene boete van 5000 ponden

veroordeelt. Hy betuigde \* tegen dit vonnis 1562. en tegen dat van den aartsbiffchop; hy bleef by zyn beroep van het laaste; maar te vergeeffich. Belangende *Catharina Gray*, zy bleef altydt in den Tour, zonder hare vryheit te kunnen bekomen. Zy wierdt aldaar eenige jaren daar na ziek en ftierf. Voor haar fterven verzocht zy den bewaarder van den Tour, *Hopton*, de gunft van de koninginne voor haar te verzoeken, fmeekende hare Majesteit haar te willen vergeven het huwelyk, datze tegen haar zin hadt aangegaan, den graaf van Herford zyne vryheit weder te geven, en hare kinderen onder haar Majesteits befcherminge te nemen. Dit deedt *Elizabeth* naderhandt. Men hielt haar zelfs verdacht het voornemen te hebben gehad om hen tot den troon te doen naderen.

1562. \* Pro- teftante.

De koningin zondt in dit jaar den ridder *Sidney* als gezant naar Vrankryk. Zy hadt het geheim van de aanslagen van *Philips* den II, en de voorftelling, die zyn gezant aan den koning van Navarre omtrent het huwelyk van de koninginne van Schotlandt hadt gedaan, ontdekt; de vrees, dieze hadt, dat deze onderhandeling voortgang mogt hebben, deedt haar *Sidney* in aller yl afzenden. Zy belafte hem het geheim te ontdekken, en de maatregels daar van te verfydelen. Zy oordeelde, dat daar geen beter middel toe was, dan de twee partyen te vereenigen, welker verdeeldheden de gangen van Spanje en Rome begunftigden, die befloten hadden de Hervormden, niet alleen in Vrankryk, maar ook in Schotlandt en Engelandt, uit te roeien: weshalven zy haren gezant geboodt deze vereeniging te bevorderen; maar hy vondt de eenen en de anderen daar zo weinig toe geneigt, dat hy gedwongen was, zonder iets verrecht te hebben, weder te keren. Hy verhaalde de koninginne alleen, hoe hy de zaken aangaande het voorgestelde huwelyk van den koning van Navarre gevonden, en den afkeer, dien deze prins daar voor getoont hadt, die niet zonder fchrik de gedachten hadt aangehoort, dat hy zyne gemalinne, die hy teder beminde, en by welke hy kinderen hadt, zou verftoten. Van dezen kant dan niets te vrezende hebbende, zondtze den zelve *Sidney*, na zyne wederkomst uit Vrankryk, aan het hof van Schotlandt, om *Maria* te doen goedvinden, dat het bezoek, het welk deze laaste verzocht hadt haar in Engelandt te doen, tot het volgende jaar mogt uitgefelt worden. De reden van dezen uittfel was de burgerlyke oorlog, die zich in Vrankryk begon te openbaren, waar van, zeide zy, men eerst den uitslag moest zien, voor dat men aan iets anders kon denken. De nabyheit van dit ryk deedt haar vrezende, dat de vonken wel in Engelandt mogten overvliegen.

Gezant- fchap van *Sidney* naar Vrankryk.

Dit mondgefpreek van beide de koninginnen fcheen aanftonts goed voor hunne wederzydiche belangen, en daarom wierdt het van de eene en de andere gewenscht, en van beide de hoven goedgekeurt. Die van het hof van Engelandt zeiden, dat 'er geen beter middel was om den bandt van vriedfchap met Schotlandt onverbrekelyk te maken; dat niet alleen de twee koninginnen, maar ook beide de natiën hare vriedfchap door eene diergelyke onderhandeling zouden doen aanwakkeren, en dat, naar mate de genegenheit der Schotten voor de Engelschen aangroeide, die voor Vrankryk zou verminderen. Zelfs voegden zy daar by, dat 'er reden was te hopen, dat men door den tydt de koningin van Schotlandt tot den Proteftantfchen Godsdienst

Mondgefpreek der twee koninginnen, *Elizabeth* en *Maria*, voorgestelt, en naderhandt verworpen, en reden waarom, *Comb-dev. Spottwood*.



1562. dienst zou overhalen. De heeren van het hof van *Maria*, meest alle van den hervormden Godsdienst, hadden byna de zelve inzichten, en maakten diergelyke aanmerkingen. De koningin zelf geloofde, datze door deze goede verstandhouding haar recht aangaande de opvolging zou verzekeren, en dat hare reis naar Engelandt zo vele stappen tot den troon zouden zyn. Maar men verkoelde van weerkanten, en gedurende den uitstel vondt men redenen om het gesprek geen voortgang te doen hebben, daar men te voren niet op hadt gedacht. De Raadt van *Elizabeth* vertoonde haar, dat een mondgesprek, door de koningin van Schotlandt voorgesteld, hen verdacht voorkwam; dat deze vorstin haar oogmerk daar in moest hebben, en dat zy bevreesd waren voor bedekte hinderlagen op zulke schone voorwendfelen; dat het scheen, datze alleen kwam om bezit van het ryk te nemen, zich aan het volk als hunne vermoedelyke koningin te ver-tonen, hare aanhangers aan te moedigen, en daar door een teken aan den paus en Vrankryk te geven om zich met hunnen bystandt te verhaaften, om haar de kroon van Engelandt op het hoofd te zetten. Anderen voegden daar by, dat zy selden gesprekken van vorsten hadden gezien, die van vrucht waren geweest; dat daar gemeenlyk meer zaadt van naver dan van genegenheit en wangunst van de eene, en van verachting van de andere zyde uit voortkwam; dat de al te grote ommegang tusschen souvereinen, zo min vry van zwakheden als andere menschen, de voorwerpen kleiner van naby dan van verre doende zien, te gevaarlyk was; dat de tegenwoordigheit altydt iets doet verliezen van de achting, en dat men met minder eerbiedt voor malkander scheidt dan men hadt voor dat men malkander zag. Zodanig zyn de vooroordeelen der eigenlicte, dat zy zekerlyk in het onderzoeken van een ander vele gebreken vindt, het zy ten aanzien van den geest, of van het ligchaam, die de faam niet gekent heeft, of niet heeft willen bekend maken.

De koningin van Schotlandt was van hare zyde tusschen hoop en vrees. Zy hadt inderdaadt met deze reize niets anders voor dan het volk en de koningin te verschalken, hen tot haar belang over te brengen, en door deze handeling te verhinderen, dat de kroon tot haar nadeel op een ander wierdt overgebracht. Maar in nader aanmerking genomen hebbende, datze zich zelve ging stellen in de handen van eene vorstinne, welker recht en tytel zy hadt getracht machtig te worden, wasze bevreesd hare vryheit te verliezen, in plaats van zich van eene kroon te verzekeren. Buiten dat oordeeldeze, datze zich in de armen van *Elizabeth* niet kon werpen, gelykze zou doen, wanneerze by haar in haar ryk zou komen, zonder zich uit die van hare oomen en van Vrankryk te trekken, dat gevaarlyk was om te kiezen, en noch met haar belang, noch met hare genegenheit scheen overeen te komen; zo dat deze twee koninginnen van het gesprek, daar zy beide zo begeerig naar waren geweest, een afkeer kregen. Echter wierden alle toebe-reidsfelen daar toe gemaakt. Men was overeengekomen, dat de stad Jork de plaats der zamenkomst zou zyn, als eene grensplaats van Schotlandt, en de koningin van Engelandt was gereed zich derwaarts te begeven om *Maria* te ontfangen, wanneerze brieven ontfing, die deze gansche onderhandeling afbraken. De koningin van Schotlandt deedt haar weten, dat zy niet kon besluitea deze reis aan te nemen, zonder alvorens verzekert te zyn van den uitflag, dien-

ze hoopte, en dat het de majesteit van den troon, 1562. dien zy bezat, niet toeliet, datze in Engelandt kwam, als eene vorstin, welker beleefdheit eene onderwerping zou schynen te zyn. Zy verzocht derhalven, voor datze zich op weg begaf, de beloften van *Elizabeth* te hebben, datze haar voor hare dochter en erfgenaam aannam, en dat het Parlement haar daar voor door eene plechtige akte zou erkennen. Dit was, zeide zy, het eenigste middel om alle wantrouwen weg te nemen, en tusschen de twee ryken eene verzekerde vriendschap vast te stellen. *Elizabeth*, die zich een jaar te voren zo uitdrukkellyk hadt verklaart aangaande den weérzin, dien zy tegen deze zo vroeg verklaarde opvolging hadt, wachtte zich wel aan de koningin van Schotlandt de verzekering te geven, dieze op eene zo bepaalde wyze vorderde. Zy wilde dit gesprek, daar zy al zo weinig genegenheit als *Maria* toe hadt, liever laten varen, zo dat daar van weerkanten niet meer om gedacht wierdt.

Gedurende dit geschil bewerkte de kardinaal van Lotharingen een huwelyk tusschen den aartshertog van Oostenryk \* en de koningin van Schotlandt. Keizer *Ferdinand*, vader van den aartshertog, dien het mislukt was zynen zoon aan *Elizabeth* uit te huwelyken, luisterde naar het voorstel van den kardinaal: behalven dat scheen deze party voordeelich voor *Maria*. Zy kon in Europa geen huwelyk van meerder aanzien vinden; en gelyk het belang van den Godsdienst gepaart ging met dat van hare waardigheit, scheen alles deze onderhandeling te begunstigen. Maar deze zelve beweegreden verplichtte *Elizabeth* de zelve te dwarsbomen. De vrees, dieze hadt gehad voor de verbindtenis van Schotlandt met Vrankryk, daarze niet van bevryd was dan door de doodt van *François* den II, die *Maria* weduwe en zonder kinderen hadt gelaten, deedt haar omzien om hare maatregelen tegen eene andere verbindtenis, die niet minder gevaarlyk dan de eerste voor haar zou zyn, te nemen. Zy liet dan deze vorstin door haren gezant te Edenburg \* voorhouden, Dat zy naar het voorstel van den kardinaal van Lotharingen niet behoort te luisteren, doordien het voorgeselde huwelyk met de belangen van beide de ryken niet overeenkwam; dat Engelandt te volmondig zyn ongenoeven voor het verdrag van de overledene koninginne met *Philips* den II hadt betuigt, om met goede oogen aan te zien de verbindtenis van eene vorstinne, die naar het erfrecht van de kroon stondt, met den aartshertog van Oostenryk; eindelyk, dat de staatkunde *Elizabeth* niet toeliet daar in te bewilligen. De gezant, ter gehoor van de koningin van Schotlandt toegelaten zynde, voegde daar by, dat hy bevel hadt, haar te verklaren, dat, indien zy des niettegenstaande dit huwelyk aanging, zy geen staat meer op de vriendschap van de koningin van Engelandt, en mogelyk ook niet op de kroon, moest maken. Het staat aan twee Majesteit, vervolgde hy, uw besluit te nemen. Zy kan tusschen de verbindtenis met het huis van Oostenryk en die van de koningin, myne meestersesse, tusschen een huwelyk met den aartshertog en het ryk van Engelandt kiezen: maar zy moet zich niet vleien, datze het eene en het andere zal bebouden. Indienze zich in het recht, dat de geboorte haar tot zulk eene groote opvolging geeft, wil handhaven, moetze van den zoon van den keizer afzien. Zy verkieze een gemaal in het ryk, waar inze t'eeniger tydt hoopt te regeren, en dat de keur met de toestemming van de koningin *Elizabeth* geschiede.

Ondertusschen begonnen de burgerlyke oorlogen

\* Karel, zoon van *Ferdinand*. De kardinaal van Lotharingen verzocht een huwelyk van den aartshertog van Oostenryk met de koningin van Schotlandt.

*Elizabeth* stelt zich daar tegen.

\* Ransdolf.



1562. logen in Vrankryk te ontfaan, het leger van den koning overviel de Protestanten in Normandië. Een Fransche schryver \* zegt, dat *Elizabeth* zeer verblyd was, dat deze buitenlandsche beroerten haar gelegenheit gaven om volk te ligten, naardienze, om den Godsdienst, dienze hadt ingevoert, te handhaven, gewapend moest zyn, en datze een voorwendfel moest hebben om in tydt van vrede volk op de been te brengen, het welk gansch niet waarfchynlyk is: want alle hare onderdanen hadden de hervorming uit eige beweging, uitgenomen eenige weinige, die niet in staat waren eenige onlusten te verwekken, en die zeer toegedaan aan de regering fchenen, omhelst. Het is echter waar, dat deze koningin den gezant van den prinsse van Condé zeer gunstig ontving. Hare staatkunde, welke die van alle hare voorzaten te boven ging, gelyk deze fchryver zegt, verplichtte haar in het verbondt der zamenverbondenen te treden, niet om hare onderdanen door gewapend volk in toom te houden; zy was reets meester van hunne genegenheit, en hadt bygevolg gene wapenen van noden om zich te doen gehoorzamen; maar zy wilde zich alleen beveiligen tegen de aanlagen van hare naburen, boven al tegen de *Guizen*, die hare vyanden in het byzonder zo wel als van den Godsdienst waren.

\* *Vidame*. *Jan de Ferriere*, stedehouder \* van den bisschop van Chartres †, was naar Engelandt van wegens den prinsse van Condé en van die van zyne party gezonden, om van de koningin bystandt van volk en geldt te verzoeken. *Elizabeth* antwoordde, dat de Christelyke liefde haar in waarheit verplichtte hare geloofgenoten, die men in Vrankryk verdrukte, by te staan; maar datze niet volftrekt meester noch van het leven, noch van de goederen van hare onderdanen was, en datze daar niet kon aanraken, zonder hen daar rekenschap van te geven. Dit was een weloverlegt antwoordt, zegt de Fransche schryver, in het welke, onder uitdrukkingen van gematigheit en van Godvrucht, eene diepe staatzucht verborgen was. Doch dit is een roekeloos oordeel over het binnenste van eene grote koningin, welkers doorgaande en gelykmatig gedrag ieder een een voordeeliger denkbeeld van hare deugd moet doen hebben. Hoe het zy, de voorzichtigheit van deze vorstinne verplichtte haar voor hare veiligheid te zorgen, dieze niet kon vinden, dan met zich van eene zeeftadt te verzekeren, daar zy Engelsche bezetting in kon leggen. De bondgenoten hadden dit al voorzien, en ten dien einde hunne gevolmachtigden gelaft, Dieppe, of Havre de Grace aan te bieden. Het verdrag wierdt dan met dezen stedehouder van den bisschop van wegens den prinsse van Condé, den hertog van Rohan en den admiraal *Coligni* onder deze voorwaarden gesloten: Dat de koningin deze hoofden, en alle die van hunne party waren, in hare bescherminge nam; Dat zy honderd duizend goude kronen en zes duizend soldaten, die op de kusten van Normandië zouden landen, zou geven; Dat drie duizend man gebruikt zouden worden om Dieppe en Rouaan, welke steden zich voor de Hugonoten hadden verklaart, te verdedigen, en dat de andere drie duizend naar Havre de Grace in bezetting zouden trekken, om die plaats voor de koningin te verzekeren, aan welke de bondgenoten zich verbonden de zelve over te leveren, en die haar tot een evenwaardigheit \* van Calais zou dienen, tot dat Vrankryk haar deze stadt, volgens het verdrag van Cateau, zou wedergegeven hebben.

III Deel.

Op den dag, als het verdrag wierdt getekent, deedt de koningin eene openbare afkondiging doen, by wyze van een betuigfchrift, vervattende de redenen, die haar daar toe verplicht hadden. Het zelve bestondt in deze uitdrukkingen: *Dat zy geen leger naar Normandië zondt om deze provincie, het oude vaderlyke erfgoedt van de koningen van Engelandt, met recht of onrecht door de kroon van Vrankryk bezeten wordende, weder te vermeesteren; maar in het tegendeel om het zelve voor den jongen koning, die door de dwingelandy van de Guizen wierdt verdrukt, te verzekeren; dat het tegen deze verfloorders van de rust van hun vaderlandt, zo wel als die van hunne naburen, was, datze hare troepen deedt trekken, om de wreedheden, tegen hare Protestantsche broeders in Vrankryk gepleegt, te doen ophouden; om Calais machtig te worden, daar zy de wedergeving van dwarsboomden, en om hunne onbepaalde staatzucht, reets meester van eenige zeeplaatsen in Normandië, en gereed om van daar naar Engelandt over te vliegen, indien zy het niet voorkwam, te beteugelen; dat zy met geen goede oogen alle hunne geweldenaryen kon aanzien, noch alles, wat hunnen hoogmoedt binderlyk was, het onderste boven zien keren, zonder in haren plicht omtrent den minderjarigen koning, haren bondgenoot, en zyne vervolgde onderdanen, in de rust van het Christelyke gemene best, de verdediging van haren Godsdienst, hare eige veiligheid, en dieze haar volk fchuldig was, in gebreke te blyven.* De gezant van Vrankryk aan haar hof noemde de bondgenoten oproerigen, en eischte den stedehouder van den bisschop van Chartres op, als een verrader van zyn vaderlandt, achtervolgens een artykel van het verdrag van Cateau, het welk behelste, dat men van weerzyden de staatschuldigen aan de prinsfen, die de zelve zouden opeischen, zou overgeven; maar de koningin verschoonde zich. Zy schreef zelfs aan den koning, en leide al de schuld op de *Guizen*, hen beschuldigende, dat zy oorzaak van de droevige oorlogen waren, die ten tyde van *Henrik den II* waren ontfaan, en waar in zy van voornemen waren het gansche koninklyke huis te verdelgen. Dus spreekt de Engelsche schryver \* van het verdrag, gesloten met den stedehouder van den bisschop van Chartres.

De Fransche schryver †, dien wy reets hebben aangehaald, geeft een anderen zwier aan dit verhaal. Hy zegt, dat de koningin, voor datze het bondgenootschap ondertekende, de gezanten der vrede vorsten ontboodt, en boven al *Paulus van Foix*, gezant van Vrankryk by haar, deedt komen, en dat zy in hunne tegenwoordigheit verklaarde, datze niet verstondt, dat de stadt, die men haar in Normandië zou afstaan, zou verftrekken tot voldoening van haren eisch op Calais; voor het overige komt hy over de artikelen van het verdrag, gelyk wy de zelve hebben opgegeven, overeen. Al het onderscheidt, dat 'er in is, bestaat daar in, dat hy het verdrag en het betuigfchrift, van welke de Geschiedenis van Engelandt twee byzondere stukken maakt, zamen vermengt, en 'er dus maar een stuk van maakt. Hy pryft zelfs de Fransche Hervormden, dat zy hunne klagten op eene zedige wyze hadden gedaan, als vervolgde onderdanen, die alleen de rust van hun gewisse, of hun vertrek uit het ryk verzochten; en als of hy vergeten hadt het geen hy van de koningin hadt gezegt, doedt hy haar spreken van den bystandt, dienze aan de Hugonoten toefstondt, als eene vorstin, die alleen door mededogen daar toe was bewogen. Zy kon, zeide zy, zonder onchristelyk te handelen, geen bystandt

1562. Het betuigfchrift, dat zy deedt afkondigen.

\* *Camden*.

† *Varillas*.

Verdrag van de koningin *Elizabeth* met het hoofd der Fransche Protestanten.

\* *Equivalent*.



1562. weigeren aan hare geloofsgenoten; maar aan den anderen kant wildeze den koning hunnen souverein in zyn recht niet benadeelen, noch de verbonden breken, die zy met hem hadt, daar zy byvoegde, datze, om te betonen, hoe dierbaar de belangen van dezen vorst haar waren, alleen een geringen bystandt aan hare geloofsgenoten hadt toegeestaan, om hen tegen hunne beulen te beschermen, en niet om het koninklyk gezag te kort te doen; datze zelfs hadt bedongen, dat de overheden en andere amptenaren, reets aangestelt in de plaatsen, daar zy haar volk zondt, in hunne bedieningen zouden blyven, zonder eenige verandering, uitgenomen de wachten aan de poorten en op de staats wallen.

De zes duizend Engelsen, die de koningin hadt beloofd, gingen scheidt, en landden op het laatste van September te Dieppe en Havre de Grace, onder het bevel van *Poining* en den grave van Warwik\*, hoewel deze laatste door tegenwindt tweemaal weder op de kusten van Engelandt gedreven was. Drie duizend man bleven, volgens het verdrag, tot bezetting in Havre de Grace. Van de andere drie duizend bleef een gedeelte te Dieppe, en de overigen wierden naar Rouaan gezonden. Wy zullen in het vervolg den uitslag van deze landinge zien, en het verdrag, dat *Elizabeth* met *Karel* den IX † aanging. De Engelsche schryver eindigt het verhaal van dit jaar met de doot van *Jan de Vere*, graaf van Oxford, den zestienden van dit doorluchtige huis, dat in den tydt van *Willem* den Veroveraar reets bloeide.

Het volgende jaar begon men de zitting van het Parlement, dat te Westminster gehouden wierdt\*. Men deedt te voren den Godsdienst naar den Engelschen kerkregel in de koninklyke kapelle, in de tegenwoordigheid van de koningin, die daar met een groot gevolg verscheen. De edellieden, de ridders en de jonge Mylords onder de 21 jaren waren aan het hoofd van den optocht, trekkende twee aan twee: daar na kwamen de trompetters, blazende liederen, die op de plegtigheid van dezen dag sloegen. Zy wierden gevolgt van een sergeant, of deurwaarder van de wet van de koningin, met een kap en mantel van scharlaken, ongevoert, van den *Attorney*, of procureur van hare Majesteit, en van den algemenen rechtsbevoorderaar †, van de hoofden van het gerecht, bestaande zo in gemene pleitbezorgers, als in die van de bank der koningin, en van de barons van den Exchequer, alle met hunne scharlake mantels; van vier ridders, Raden van hare Majesteit; van den ridder *Cecil*, geheimschryver van Staat, en den ridder *Rogers*, tegenboekhouder †. Dertig barons kwamen daar achter, dragende hunne mantels met witte hermyne gevoert, en hun opperkleedt\*, op de randen van de schouders geborduurt; voorts twee en twintig bisschoppen met hunne scharlake rokken. Na hen kwamen de burggraven, de graven, en de marquis van Northampton, ondercheiden door het borduursel van hunne schoudermantelties en de voering van hunne mantels (a). Daar na zag men Mylord grootzegelbewaarder, voorgegaan van den sergeant der wapenen, dragende den gouden klood voor hem. *Clarence* en *Noroy*, wapenkoningen, volgden. Na hen kwam de sergeant der wapenen van de koningin en van *Garter*, eersten wapenkoning. De hertog van

(a) De mantelties van de burggraven hadden twee en een half borduursel, en die van de graven drie, die van de marquisen twee en een half, en die van de hertogen vier. De mantels van de eenen en de anderen waren met hermyne gevoert, uitgenomen die van de burggraven, welke van witte peltery waren.

Nordfolk, bekleedende het ampt van graaf Marchal, de marquis van Winchester, grootfchatmeester, en de graaf van Worcester, dragende het koninklyke zwaardt, gingen onmiddelyk voor de koningin. Zy kwam te paardt, hebbende achter haar den kamerling en den onderkamerling. Haar kleedt, van een ryke stof, met paarden gestikt, en met hermyne gevoert, was van voren open, vertonende het kleedt, dat daar onder was, van rood fluweel karmozyn, met geflote mouwen, waar van het buitenste met hermyne was gevoert. Over dit alles droeg ze de riddersorde, bezet met edelgesteenten van een onwaardeerlyken prys. Mylord *Dudley*, grootfchatmeester, volgde haar, die een prachtig uitgedofcht paardt by de handt deedt leiden †: daar na volgden de mevrouwen van het hof met hare plegtige klederen. De loontrekkende edellieden, door *Henrik* den VII aangestelt, veertig in getal, versielden de koningin met hunne Poolse bylen, trekkende aan hare eene, en de knechten te voet aan hare andere zyde. De hoofdman van de wacht te paardt † reedt achter de vrouwen, gevolgt van zyn regiment, dat den optocht sloot. Met dezen stoet was het dat de koningin in hare kapel kwam. De Godsdienst gecindigt zynde tradt zy uit de kapelle in de zaal, daar het Parlement moest vergaderen, en ging in haar vertrek, tot dat de Pairs hunne plaats genomen hadden. Toen verscheen zy. Haar sloop wierdt door Mylord *Dudley*, grootfchatmeester, en den ridder *Knolles*, onderkamerling, gedragen. Zy ging in den koninklyken stoel zitten. De opening van het Parlement geschiedde met de plegtigheid, die wy reets elders\* hebben verhaalt, en de wys van zittinge was omtrent als die wy gezegt hebben. De grootzegelbewaarder tekende ook de zelve van dag tot dag op; kortom, alles ging op de zelve wyze en met de zelve plegtigheden toe, als in het Parlement, drie jaren te voren gehouden: doch het wierdt niet afgebroken, gelyk het andere. Na dat de koningin hare toestemming aan de akten van den 10 April hadt gegeven, stelde Mylord *Bacon* het Parlement, door last van de koningin, uit tot op den 20 October, en daar na van tydt tot tydt drie jaren lang na malkander, tot op den 30 September des jaars 1566, waar op men de zittingen wederom hervatte.

De voornaamste wetten, die men gedurende de zittingen van dit jaar maakte, betroffen de verligting der armen, de zorgen voor de zeevaart en den landbouw, het straffen der leeglopers, meinedigen, valsche munters, waarzeggers, toveraars, Sodomiten, en Godslasteraars. Men maakte ook eene wet om den Bybel en den kerkregel † in het Walsch † over te zetten, en eene andere, om de waardigheid van de kroon tegen alle oproerigen en verspieters van den paus te beschermen. De wet verklaarde schuldig aan gekwetste hoogheit alle, die het recht van de koningin in de kerkelyke regering van hare staten zouden betwisten, die eene vremde macht daar in, boven de hare, zouden erkennen, en die voor de tweede maal den eedt van opperhoofdigheid zouden weigeren. Men matigde nochtans de straf voor de overtreders, die men aan het leven niet strafte; men bepaalde de straf der gevangnisse, ballingschap en willekeurige geldboeten. Het Parlement verklaarde ook, dat de koningin dezen eedt van de Pairs van het ryk niet vorderde, overtuigt zynde van hunne trouwe, maar alleen van de geestelykheit, om de halfterrigheit van eenigen, die zich aan den kerkdienst der Engelsche kerke niet wilden onderwerpen, en dien naar de Roomsche wy-

1563.

† behalven dat van de koningin.

† de ridder *Willem* *Saint-La.*

\* Zie fol 10.

† Wetten gemaakt door het Parlement.

† *Liturgie*. † de taal van het land van *Wales*.Havre de Grace aan de Engelsen overgegeven. \* *Ambrosius Dudley*.

† in het jaar 1564.

1563.

Cambden. Het Dagregister van het Parlement, door den ridder *Ewert*. \* den 12 January. Optocht van de koningin en de Pairs naar het Parlement. † Procureur generaal.

† Controlleur.

\* een kort manteltie.



1563. wyze voortgingen te plegen. Daar was ook eene bill, by welke de kinderen van den aartsbisschop *Cranmer* in de goederen en eere van hun huis wierden herstelt.

Betui-  
ging van  
het Parle-  
ment aan  
de konin-  
ginnē.

Voor dat het Parlement scheidde, maakte het eene akte van dankzegging en gelukwensching, om zyne vreugde en dankbaarheid aan de koningin te betuigen voor de zorge, dieze hadt willen nemen om de Engelsche natie de gelukkigste des werlds te maken, van den Godsdienst te hebben hervormt, de vrede herstelt, Engelandt en Schotland van den gedreigden inval van vromdelingen bevryd, de kwade munt verbeterd, de scheepsvloot in een goeden staat gebragt, eene andere vloot ter zee uitgerust, de zeezaken op een ontzagchelyken voet, daar de zelve onder de koningen, hare voorzaten, niet op geweest waren, gestelt, volk en schepen naar Vrankryk gezonden, tot bescherming van een minderjarige koning, dien de *Guizen* wilden onderbrengen, mitsgaders ten bystandt der Protestanten, die zy deden doden, en voor de wederkryging van Calais, dat zy tot nu toe belet hadden weder te geven.

\* Adm.

Voor deze lofreden ging een lang verhoog \* van de gemeenten, die hare Majesteit verzochten, haar en hare rust te verzekeren door een huwelyk, waar door zy een erfgenaam van haer name en deugden mogt bekomen. Hier op antwoordde zy, *dat zy bunne genegenheit niet kon mispryzen, maar dat zy daar de zelve met andere begeerten, dah de bunne waren, wilde beantwoorden, dat zy Godt hadt baar zo lang, als zyne voorzienigheit het hadt besloten, in het leven te willen laten, om hun geluk en de veiligheid van den Godsdienst, daar zy al hare lust en werk van maakte, te verzekeren, dat zy hoopte verhoort te worden, om dit werk op onbetweegbare gronden gevestigt te zien, waar na zy gerust zou sterven.* De geestelyken en wereldlyken stonden haar ieder om het zeerst onderstandt toe. De laatstgemelden voegden nog boven den onderstandt, welke in een hoofdgeldt, naar mate der goederen, die ieder in het byzonder bezat, bestondt, eene belasting van een vyftienden penning, die over de steden en dorpen van het ryk, naar mate van de inkomsten der gemeenschappen in het algemeen, geligt wierdt. Maar noch de eene, noch de andere belasting kon niet geschieden dan met bewilliging van de gemeenten, en de toestemming van hunne gevolmachtigden, die het Lagerhuis uitmaakten. Deze spreek wyzen worden zomtyds onder malkander vermengt, en die van onderstandt wordt nog aan de rechten, die men aan den koning voor uit- en ingaande koopmanschappen betaalt, gegeven †.

† Zie  
Covell.  
† in Decem-  
ber  
desjaars  
1562.

In dezen tyd en een weing voor de zitting van het Parlement † trok de prins van Condé van voor Parys, dat hy de stoutheit hadt gehad met een leger van twaalf duizend man te willen dwingen, en nam zynen weg naar Normandië. Het was om zich by de Engelschen, die te Havre de Grace waren, te voegen, en de honderd duizend goude kronen, die *Elizabeth* by het verdrag, met den stedhouder van den bisschop van Chartres gemaakt, hadt beloofd te ontfangen. Hy hadt dat geldt nodig om de Duitschers, die in zyne soldy stonden, en, by gebrek van betaling, gereed waren om op te staan, te voldoen. Het driemanschap (dus noemde men den konestabel, den hertog van Guize en den maarschalk van St. André), dat het gebiedt over het koninklyke leger hadt, sneedt hem den weg nabij Dreux af, daar de vermaarde veldslag geschiedde, die daar den naam van heeft behouden. De prins wierdt daar gevangen, en het

III Deel.

bevel over het Protestantische krygsvolk bleef 1563.

geheel aan den admiraal; zo dat hy het was, die het geldt van Engelandt, dat hem door *Trochmorton*, gezant van *Elizabeth*, wierdt getelt, ontfing. De Engelsche schryver \* zegt ons, dat deze staatsdienaar onder de zamenverbonden in den slag van Dreux was geweest, die hem kort te voren krygsgevangen hadden gemaakt, doch dat *Trochmorton* het wel zo gewilt hadt, en dat dit een kunitgreep was, om met hem te spreken. Hy wierdt dit maal van den hertog van Guize gevangen, die hem kort daar na ontsloeg. In vryheit getelt zynde vertrok hy naar Caen, daar de admiraal het kasteel van belegerde, alzo hem de stad reets van de burgers was overgeleverd. Daar was het dat de gezant hem het geldt telde, dat hem nooit beter van pas kon komen. Maar dit was de eenige hulp niet, die hy van de koningin van Engelandt ontfing. Hy kreeg nog een anderen bystandt van de Engelsche troepen, die van geen minder belang was, naardien hy met deze versterking onder nam zich meester van de beste steden van neder-Normandië te maken, het welk hem ook gelukte.

\* Camb-  
den.

De admiraal van  
Chastillon ont-  
fangt het  
geldt van  
Engelandt.

De koningin twyffelde geenzins, of koning *Philips* de II, die belang in den burgerlyken oorlog van Vrankryk hadt, zou de tegenparty van die zy bystondt nemen. Echter vondt zy goed hem kennis te geven van het geenze hadt verrecht. Niet min bevreesd zynde, dat hy een voornemen, het welke reets hadt uitgevoerd, zou dwarsbomen, trachtte zy zelfs hem hare handeling door staatkundige redenen, die haar daar toe schenen te verplichten, te doen goedkeuren. *Chalonneur*, haar gezant aan het Spaansche hof, deedt den koning begrypen, dat de koningin zyne meesters geen volk hadt gezonden, dan om den inval, daar Engelandt door de *Guizen* mede gedreigt wierdt, voor te komen, en dat zy geen bezit van Havre de Grace, daar zy bezetting in hadt gelegd, hadt genomen dan om tot een waarborg, tot dat men haar Calais weder hadt gegeven, te dienen. Maar by het antwoord van *Philips* bleek het, dat hy voor de wedergeving van deze stad aan Engelandt den zelve yver niet meer hadt, dien hy ten tyde van de regering van *Maria*, en ook in het begin van de regering van *Elizabeth*, hadt getoont; dat hy in eene verbindtenis met de *Guizen* was getreden, met hen verbonden door het belang, of door het voorwendfel van den Godsdienst, en dus van voornemen zynde om den burgeroorlog in Vrankryk aan te kweken, en, als het in zyne macht was, de zelve beroerten in Engelandt over te brengen. Indien de koningin uwe meesteresse, zeide hy tegen den gezant, geen ander voornemen heeft dan om Calais weder te krygen, moet ik het zelve pryzen, als bebbonde geen minder begeerte dan zy om deze stad onder hare geboorzaamheit te zien. Maar ik vrees, dat het baar om den Godsdienst, de ware oorzaak van het opratten der wapenen, daar Calais alleen ten voorwendfel van strekt, te doen is. Indien dat zo is, vervolgde hy met een verhevener stemme, zal zymy tot vyandt hebben, dewyl ik niet begeer, en ook niet kan nalaten de kerk te beschermen. Belangende de *Guizen*, die de oorzaak van al hare ongerustheit schynen te zyn, wie zyn de zelve, en wat is bunne macht, dat eene zo grote koningin zich daar over bekommert? Zy hebben aan het Fransche hof zo veel aanzien niet als ten tyde van *François* den II, de doot van dezen vorst, die met bunne nicht getrouwt was, stelt hen onder het getal der andere onderdanen van de kroon.

Camb-  
den.  
Thuanus.

Dreige-  
ment van  
Philips.



1563.

De bisschop van Aquila, gezant van *Philips* aan het hof van *Elizabeth*, sprak niet min stoutmoedig in het gehoor, het welk hem was verleent. Hy verklaarde verscheide malen aan de koningin, dat de koning, zyn meester, den koning van Vrankryk, zynen broeder, in zulk een gevaarlyken oorlog, en daar al de rechtmatigheid aan zyne zyde was, niet kon, noch niet wilde verlaten. Maar de koningin, zonder zich eenigzins over deze dreigementen te ontzetten, antwoordde den gezant, dat ieder verplicht was zyn eigen huis te beschermen, en dat zy, gelyk anderen, het hare moest bewaren.

\* Knollet. en Mont.

Ter zelve tydt hadt zy hare gezanten \* by de Protestantische vorsten van Duitſchlandt beſtaft te werken om den prins van Condé en de hervormde party, waar van deze prins het hoofd in Vrankryk was, te doen byspringen. *Philips*, die kennis van deze onderhandelingen kreeg, verdubbelde zynen haat tegen *Elizabeth*, verwekte haar van zynen kant zo vele vyanden, als hem mogelyk was, en stelde zich hoe langs hoe meer in staat om haar den oorlog te verklaren. Maar de staatkunde der koningin, gelukkiger of bekwaamer dan hy, deedt gestadig zyne aanslagen in rook verdwynen; zy bragt hem doodſteken in de beste provinciën van zyne staten toe, en maakte alle zyne toebereidselen, waar mede hy haar dreigde onder te brengen, vruchteloos.

Engelandt verloor in dit jaar Havre de Grace, dat het alleen elf maanden bezat, gedwongen zynde het zelve by verdrag, na eene bloedige belegering, over te geven. Dit verlies wierdt voorgegaan van de vrede der bondgenoten met het hof van Vrankryk, en was daar de eerste vrucht van. Niet alleen het leger der Roomſchgezinden, gene vyanden meer te bevechten hebbende, voegde al zyne macht te zamen om eene stad van zo veel aangelegenheit weder te winnen; maar ook de Hugonoten, die de zelve aan de Engelschen hadden overgelevert, waren by deze onderneming, en arbeidden de vurigste van allen in de loopgraven en de aanvallen. De vrede, die de Franschen in staat stelde deze belegering te ondernemen, was den 18 Maart naby Orleans met den prins van Condé, in afwezendheit van den admiraal, die toen in Normandië was, van waar hy vier dagen daar na wederkwam, gesloten. Hy was zeer te onvrede op den prins, dat hy het belang van hunne party in een tydt, waar in het waarſchynlyk was dat men beter voorwaarden zou hebben kunnen bedingen, zo kwalyk in acht hadt genomen. Maar de zaak gedaan zynde was 'er geen middel de zelve te herstellen; het verdrag wierdt op het einde van de maandt te Parys afgekondigt. Wy zullen op een andere plaats † de voorwaarden van deze vrede, nevens de gevallen, die 'er voor en na gebeurden, zien. De Engelsche schryver zegt, dat de prins van Condé in slaap wierdt gewiegt door het algemene stedehouderschap van het ryk, daar *Catharina van Medicis* hem mede hadt geveit, en door het huwelyk van de koningin van Schotlandt, waar mede het hert van dezen prins, even gevoelig aan de liefde en aan de staatzucht, gekoestert was. Deze laatste omstandigheit komt niet overeen met de Fransche schryvers, die allen zeggen, dat deze prins reets getrouwt was, en dat *Eleonora van Roje*, zyne gemalin, niet voor in de maandt van July daar aan volgende stierf.

Een der voornaamste inzichten van het hof van Vrankryk in de vrede, die het aan de

† in het vervolg van de zaken van Vrankryk.

Hugonoten toestondt, was, de Engelschen uit het ryk te jagen, en Havre de Grace, dat de zelve in bezit hadden, weder te bemachtigen; zo dat het verdrag niet zo haast was getekent, of het bevel tot deze belegering wierdt gegeven. Voor deze uitvoering zag men de streken der koningin regentinne, die zich eerst van de Hugonoten wilde verzekeren, voor dat zy zich met hen inliet, en hen zo wel met de Roomſchen vereenigen, dat zy beide maar een lyn zouden trekken. Hare onderhandeling gelukte; zo dat men de Hugonoten in deze onderneming den zelve nyver zag betonen, als de anderen, vergetende alzo hun verbondt met de koningin *Elizabeth*, en hunne wapenen kerende tegen de genen, welke de zelve tot hunnen bystandt hadt gezonden. De Franschen deden al wat zy konden om de Engelschen goedwillig uit Havre de Grace, zonder beleg, waar van hen de uitſlag twyffelachtig scheen, te doen uittrekken. Zy klaagden over het verbreken van het verdrag van Cateau door het landen van de Engelschen, en betuigden, dat zy de straf verdient hadden, die in het artykel, dat hen van hunne eischen op Calais vervallen verklaarde, begrepen was, indien zy eenige vyandelykheden in dezen tydt †, daar men in overeengekomen was om het te overhandigen, kwamen te doen. Zy verklaarden voor eene dadylyke vyandelykheit het landen in Normandië; en het innemen van een der sleutelen van het ryk, ten zy *Elizabeth* de stad verliet, en aanstonts hare troepen weder te huis ontboodt. Deze bygebragte redenen van geen vrucht zynde, en de koningin van Engelandt zich daar niet door geraakt tonende, deedt men uit den name van den koning van Vrankryk een bevel afkondigen, belastende aan al zyne onderdanen op de Engelschen te water en te lande te vrybuiten, hunne goederen, personen en schepen aan te slaan, en voor goede pryzen te verklaren, zo lang de Engelschen Havre de Grace in bezit zouden houden. *Elizabeth* sprak niet min stout; en om niet minder dan hare vyanden te doen, stondt zy aan hare onderdanen toe op de kusten van Vrankryk, en waar dat men hunne schepen zou vinden, de zelve te nemen, zo lang de Franschen Calais in hunne macht zouden houden. De uitvoering volgde kort op haar gebodt; men zag aanstonts de zee bedekt van schepen, door kapers uitgerust, die alle de Fransche koopvaardyschepen wegnamen. Zy plunderden ook eenige Spaansche schepen, tegen den wille der koningin, die hen gebodt de schade te vergoeden, en haren gezant by *Philips* belaste hare verſchoning deswegen te maken.

Niettegenstaande deze vyandlykheden liet men niet na over een vergelyk te handelen. Vrankryk van zynen kant zondt zyne gezanten naar Londen, daar zy zo wel van wegens den koning, als van den prins van Condé verscheenen, op dat *Elizabeth* hen des te beter geloof zou geven, en zich laten overreden. Hun last behelde; haar tot wedergeving van Havre de Grace te bewegen: maar zy hadden met eene koningin te doen, die zich zo min door onderhandelingen liet misleiden, als door bedreigingen verzetten. Na dat zy hunne voortſtellingen hadt gehoort, antwoordde zy hen, dat zy eene oprechte mening voor de vrede hadt, en dat zy niet anders wenschte dan de uitvoering van het verdrag van Cateau; dat men met haar geen onrechtmatigen twist over het in bezetting houden van Havre de Grace moest maken, dewyl, voor

† van acht jaren.

Oorlog tusschen Vrankryk en Engelandt over Havre de Grace.

Belegering van Havre de Grace door de Franschen. Cambden. *Mozera Parilla Thuanus*



1563. dat zy het aannam, zy hare tegenbetuigingen, in de tegenwoordigheid van den gezant van den Allerchristelyksten koning, hadt gedaan, dat zy deze stad alleen tot een waarborg, en niet in de plaats van Calais, nam; dat zy bereid was de eerste weder aan Vrankryk over te geven, indien deze kroon haar genoegzame verzekering gaf, de andere op den in het verdrag bepaalden tydt aan haar over te leveren. Vervolgens drukte zy zich nader uit omtrent de zekerheit, die zy begeerde, eischende, dat de koning, de koningin regentin en de prinsen van den bloede het verdrag zouden bekrachtigen; dat alle de Parlementen van het ryk mede hunne toestemming daar toe zouden geven, en dat men haar op nieuw gyfclars van aanzien, tot waarborgen van het artykel rakende de overgave van Calais, zou overleveren, zonder dat men eenig kraakeel op nieuw daar omtrent zou maken. Zy wilde mede, dat *Philips de II* als borg over dit vergelyk voor den Allerchristelyksten koning, zynen schoonbroeder, tusschen beide zou komen. De gezanten, geen macht hebbende over zodanige bedingen te handelen, vertrokken zonder iets te besluiten.

Van den anderen kant zondt de koningin haren last aan *Smith*, haren gezant by *Karel den IX*, om in een openbaar gehoor het zelve voorstel te herhalen. Men zegt, dat de belegering toen al zeer yer was gevordert, en dat *Elizabeth*, ziende, dat zy de plaats niet kon ontzetten, gebiedt de zelve over te geven, onder beding, dat men zich verplichtte, haar Calais, wanneer de bestipte tydt verstreken was, over te leveren; of het aan het oordeel van den koning van Spanje, dien zy wel tot scheidsman, niet-tegenstaande hy een schoonbroeder van den Allerchristelyksten koning was, wilde nemen, over te laten. Het voorstel van den gezant wierdt verworpen. De Raadt antwoordde, dat de koning van Vrankryk niemandt boven zich, noch geen scheidsman, wanneer het op het recht van zyne kroon aankwam, erkende, en dat hy zich aan gene beloften wilde verbinden.

Alle hoop van vergelyk dus vervlogen zynde, dacht men van den eenen, en van den anderen kant niet dan om zyn recht door de wapenen te verdedigen. Vrankryk gebruikte al zyn volk om Havre de Grace te veroveren, en de Engelsche bezetting spande al hare krachten in om het te behouden. De maarschalk van *Brissak* begon den 5 July de belegering, na dat alvorens een heraut overzee was gestoken om *Elizabeth*, na de wederkomst van den gezant, en op de weigering van deze stad weder te geven, den oorlog te verklaren. Veertien dagen daar na kwam de konneftabel in het leger, gevolgt wordende van alle de keurlingen van zyne natie, zo wel Hugonoten, als Roomschgezinden. De prins van *Condé* kwam daar zelf voor, bezag de loopgraven, of, om beter te zeggen, bleef daar den meesten tydt in, en hielp meer dan iemandt de werken voortzetten. Het waren alleen de admiraal en *d'Andelot*, wier eer niet toeliet daar te verschynen: zy oordeelden, dat zy zulks niet konden doen, zonder rechtmatige verwytingen van ondankbaarheid en trouwloosheit van de zyde der koningin van Engelandt op hunnen hals te halen. Zy zonden nochtans derwaarts die van hen afhingen, daar zy zich toe verplicht vonden, om zich aan den achterdocht en aan het misnoegen van hunne vyanden niet bloot te stellen. Dus was het, dat de noodzakelykheit dezer rampzalige tyden de eerlyksteliedendwong een ongelladig gedrag te houden. Het misver-

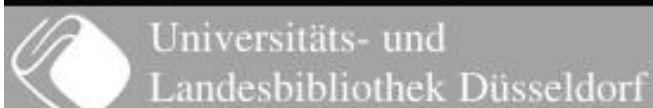
standt tusschen den maarschalk van *Brissak* en *d'Esrees*, groot-velduigmeester, hadt de belegerden begunstigt; maar de pest vernielde hen, zo dat van vier duizend man, daar de bezetting uit bestondt, de zelve tot op twee duizend wegsmol: buiten dat misten zy nog den bystandt, die hen van den ridder *Finch* wierdt aangebragt, die in een storm, benevens twee honderd uitgezochte manschap, kwam te blyven, waar onder zich twee zonen van *Mylord Wentworth* bevonden.

Daarentegen wierdt het leger der belegeraars dagelyk sterker; het zelve ontbrak niets in zyn eigen landt, en men zondt zonder ophouden verich krygsvolk in de loopgraven. Maar niets deedt meer nadeel aan de Engelschen dan de kunst, die men hadt uitgevonden om het water van de grachten af te tappen. Dit was een geheim, dat de groot-velduigmeester aan den konneftabel ontdekte, en aan den maarschalk van *Brissak* niet hadt willen openbaren. Dus ziet men gemeenlyk, dat de byzondere haat het boven het algemene welzyn, enden dienst, dien men den vorst schuldig is, overhaalt. Dit geheim was geen grote kunst; want het bestondt alleen in het water uit de grachten naar de zee, die veel lager was, te doen lopen: ook vondt men, wanneer men het werk aanvaardde, dat het zeer gemaklyk te doen was. Ondertusschen verdedigden zich de Engelschen zeer dapper, van voornemen zynde zich dood te vechten, en onder de wallen te laten begraven. Dit was het antwoordt, dat hy aan den konneftabel gaven, wanneer hy, het water afgetapt hebbende, hen aantoonde, in wat gevaar zy waren, en aanriecht de voordeelige voorwaarden, die hy hen aanbodt, aan te nemen. De Engelsche schryver \* zegt, dat hy een trompetter aan den grave van *Warwik* gezonden hebbende, om de plaats op te eischen, de stads bevelhebber hem met den ridder *Paulet*, dien hy met zyn antwoordt hadt belast, wederom zondt. Het zelve bragt mede, dat de Engelschen besloten hadden veel eer te sterven dan naar eenig verdrag, zonder bewilliging van de koningin van Engelandt, te luisteren. Indien men den Franfchen schryver † mag geloven, zondt de konneftabel den trompetter niet alleen; hy was verselt van verscheide officieren, en onder anderen van een Protestant, zeer onder de Engelsche bevelhebbers bekend, en om deze reden van den konneftabel daar toe uitgekozen, op dat de belegerden zouden zien, dat de partyen vereenigt waren: zo dat zy de gansche macht van Vrankryk tegen hadden. Dit vertoonden hen deze officieren, die den trompetter verselden, veifelende de edelmoedigheid van den konneftabel zeer hoog op, welke zeer aangedaan zynde over het onvermydelyke verlies, daar zich zulke dappere mannen aan bloot stelden, hen riedt de oogten te openen, en hunne eige behoudenis niet te verwaarlozen. Maar deze vleieren golden niet. Echter zette de stadvoogdt, om de beleefdheit van den konneftabel eenigzins te beantwoorden, hen een ontbyt voor, en dronk op zyne gezondheid. Het was gedurende dit kleine onthaal, en in den ommegang, dien de Engelsche officieren met hen hadden, dat een der eersten, *Laigton* genaamt, *Monneins*, den Protestantfchen officier, dien men, gelyk wy hebben gemeld, voorbedachtelyk met de anderen hadt gezonden, kwam te kennen. Hy was met hem in de belegering van *Rouzan* geweest, in den tydt, dat de bondgenoten, van de Engelschen bygeprongen, de stad tegen het leger van den koning verdedigden. Hem nu by de tegen-

Belegering van Havre de Grace door de Franfchen. Cambden. Mazaray. Villot. Thuanus.

\* Cambden.

† Villot.





1563. party vindende, vroeg hy hem, hoe hy van zich hadt kunnen verkrygen voor de vyanden van zyn gelove tegen de Engelichen te vechten, die alleen in Vrankryk waren gekomen om het zelve te verdedigen. *Het vredesverdrag*, antwoordde Monneins, heeft alle geloofverschillen doen ophouden, en al de Franschen hebben zich by malkander gevoegt, naardien het strekt om de wapenen tegen de vromdelingen voor het vaderlandt op te nemen. De Engelichman zou buiten twyffel weder hebben geantwoord; maar de tydt en plaats duldden geen langer zamenpraak. Men scheidde wel vergenoegt over de wederzydsche beleefdheden, de Franschen met een voornemen van de belegering krachtig voort te zetten, en de Engelichen van de stad tot den laatsten droppel bloeds te verdedigen.

De gezant van *Elizabeth* trachtte kundschap aan de belegerden te geven, en schreef hen, zonder dat men zegt, wat raad of onderrechting hy hen kon verschaffen. Deze brieven wierden onderschept, en zyn geheimfchryver, die in de stad trachtte te komen, gevangen, en naar het leger, volgens het verhaal van de Fransche schryvers, gebragt. Maar de Engelsche schryvers zeggen, dat het de ridder *Trochmorton* was, die gezant voor *Smith* was geweest, en die van Engelandt met geloofsbrieven, niet alleen van de koningin, maar ook van den Franschen gezant, die zyn verblyf te Londen hadt, wederkeerde. Deze openbare geloofsteken konden niet beletten, dat men zyne reis niet verdacht hielt; men wist, dat hy een man was, die het kuipen verstondt, yverig en ondernemende; en men hielt zich overtuigt, dat hy overzee niet was getrokken dan om den oorlog wegens den Godsdiensl te doen herleven, om de Hugonoten aan te zetten de wapenen weder op te vatten, en hen het beleg van Havre de Grace te doen verlaten. Hy betuigde nochtans, dat hy niet was gekomen dan om een vergelijk te maken, daar de brieven van den Franschen gezant een overtuigend bewys van waren. Maar het zy het vooroordeel, dat men tegen hem hadt opgevat, altydt opkwam, of dat men wist, dat de stad het niet lang zou tegenhouden, men vondt niet goed in eenige onderhandeling te treden; men weigerde hem gehoor, en men stelde hem onder de bewaring van eene wacht.

Inderdaadt, de belegeraars naderden met hunne werken, en sedert het gesprek, dat de graaf van Warwik met de Fransche officieren, door den konnestabel gezonden, hadt gehouden, hadt men binnen twee dagen het bolwerk en de twee torens van den stenen muur, nevens de stormpalen, die daar achter waren, veroverd; zo dat men tot aan den voet van de stads wallen was genadert, daar men een bresch in hadt gemaakt, en men maakte zich tot den storm gereed: doch de zelve wierdt door een verdrag voorgekomen. Eenige Fransche schryvers zeggen, dat men daar al te schielijk mede was geweest, en dat, indien de stadvoogdt zulk een groten haast niet hadt gemaakt, hy een bystandt van achttien honderd man, die des anderen daags in hun gezicht verscheen, en die door eene vloot van zelfig grote schepen, onder het bevel van den zeevoogdt \* *Clinton* wierdt gevolgt, zouden gekregen hebben. Maar de schryver van de geschiedenis van *Elizabeth* † verzekert ons, dat deze bystandt en vloot niet anders dan eene inbeelding en een verdichtfel waren, waar mede de grootzegelbewaarder van Vrankryk zynen lof ten tyde van de meerderjarigheit

\* *Admiraal.*  
† *Comanden.*

van den koning hadt willen versieren. Hoe 1563. het zy, het bevel, dat de graaf van Warwik ontving, stelde zyne eer buiten alle naspraak. De koningin geboodt hem door een eerlyk verdrag te behouden dat het vuur en het staal van de vyanden, en de wreedheit van de pest, die meer menichen dan het zwaardt hadt weggesleept, was ontkomen. Buiten dat, hoe zou hy de bresch hebben kunnen verdedigen met soldaten, die geen krachten hadden om op hunne benen te staan, en die men op de schouderen naar boordt moest dragen? Kortom, de bevelen van de koningin slyden met den gewaanden bystandt, die men wil dat daags na het gemaakte verdrag verscheen. Op het bericht, dat deze vorstin kreeg van de uiterste ellende, daar hare soldaten, zonder te klagen, of om lyfsgenade te smeken, toe gebragt waren, roemde zy niet alleen hunne dapperheit, maar beklagde ook hunne ongemakken: zy belafte, dat men de gedachtenis daar van door gedenktaken zou vereeuwigen, en zondt aantonts last aan den bevelhebber, dat men door een verdrag het overschot van zulke dappere mannen zou behouden. De graaf van Warwik ontving dit bevel wanneer men zich tot den algemenen storm gereed maakte; hy zondt vier gevolmachtigden naar het leger om het verdrag te sluiten. Men kwam overeen, dat de stad aan den koning van Vrankryk met al het oorlogstuig zou worden overgelevert; dat men aan zyne onderdanen al de schepen en al de goederen, die hen toebehoorden, zou ter hand stellen, en dat de Engelichen in zes dagen, indien de windt hen gunstig was, zouden vertrekken, en met zich nemen al wat zo aan de koningin van oorlogs- en lyfsbehoeften, als hen in het byzonder toekwam, als hunne wapenen en reistuig. Het verdrag wierdt getekent, en van weerzyden heiliglyk nagekomen. Eenige maanden daar na wierdt het van eene wapenschorsing gevolgt, en eindelyk van eene vrede, die den 15 April des jaars 1564 wierdt gesloten.

De Engelichen verloren in deze belegering meer dan drie duizend soldaten, meest van de pest weggeukt, en twintig officieren van naam, waar van dertien van ziekte stierven; de overige zeven wierden gedood, alle mannen van aanzien en van eene zonderlinge dapperheit en ondervinding. Maar dit was het grootste verlies niet, dat Engelandt by deze overzeesche onderneming leedt; de ziekte, daar de soldaten, die wederkwamen, het ryk mede besmetten, bragt het zelve veel meer nadeel toe: daar stierven vele duizende menschen aan. In minder dan een jaar telde men te Londen meer dan 22000 doden. De geschiedenschryvers hebben de manmoedigheid en Godvrucht van den kolonel *Eduard Randolph* niet vergeten, die niet dan de laatste wilde uittrekken, en na dat hy al de soldaten, daar hy 'er vele van op zyne schouderen naar boordt droeg, ziek aan de pest zynde en op hunne benen niet kunnende staan, hadt zien inschepen, zynde door zyne edelmoedigheid, die hem byna aan eene onvermydelyke dootd bloot stelde, de burgerkroon veel waardiger te dragen, dan die het leven aan een Romeinsch burger behieldt, met hem met zyn schildt tegen de pylen der vyanden te dekken, of hem uit hunne handen te trekken.

Vrankryk betoonde geen minder vreugde over het innemen van Havre de Grace dan het vyf jaren te voren over het veroveren van Calais hadt gedaan. Het was toen echter maar een middelbare plaats, sterker door hare gelegenheit en haven dan door hare werken, hebbende toen geen kasteel

Overgaaf van de stad.

Blydschap, die Vrankryk daar over betuigde.

teel



1563. teel, dat men daarnaderhandt heeft doen bouwen. Maar de Franschen namen het zo op, alsof zy de Engelschen voor de tweede maal uit Normandië hadden verjaagt. Men zong het *Te Deum* in alle kerken van het ryk, en het verschaftte aan den grootzegelbewaarder de voornaamste stof zynrer redenvoering by de meerderjarigheid des konings, waar van de plegtigheid weinig dagen daar na geschiedde.

Om een groter luister aan dit werk, dat de grootzegelbewaarder aanzag als een gelukkig voorteken van de nieuwe regering, te geven, ondersfelde hy, zegt de Engelsche schryver, eene ingebeelde vloot, onder het bevel van den zeevoogdt *Clinton*, zo groot en zo machtig, dat zy de stad ontwyffelbaar zou hebben ontzet, indien de zelve niet ingenomen was geweest. Deze staatsdienaar juichte nog in zich zelve over de redenkaveling, die hy aangaande de landing der Engelschen en hunnen aanval op Havre de Grace deedt, gelyk hy zich uitdrukte, bewerende, dat zy door deze onderneming het verdrag van Cateau gebroken, en hun recht op de stad Calais verloren hadden, zonder dat Vrankryk eens verplicht was de vyf honderd duizend kronen, by het verdrag, ingeval van weigering, of onwilligheid om de plaats over te geven, bedongen, te betalen.

\* *Vari-*  
141.  
De grootzegelbewaarder, zegt de Fransche geschiedschryver\*, ontvouwde dit staatsgeheim door de uitlegging van het artikel van vrede, te Cateau gesloten, by het welke de Engelschen zich verbonden geen oorlog gedurende den tydt van acht jaren weder te beginnen, op de verbeurte van hun recht op Calais te verliezen. Deze aanmerking was echter niet zeer geheim, noch zeer rechtmatig, volgens het gevoelen der Engelschen, zeggende, dat hunne koningin deze tegenwerping hadt weggenomen door de betuiging, dieze in de tegenwoordigheid van den Franschen gezant hadt gedaan, wanneer zy aan de bondgenoten den bystandt, dien zy haar verzochten, hadt toegestaan, en door haar gedrag omtrent den Allerchristelyksten koning: ook dacht deze vorst niet, zich, ingevolge van het verdrag, dat hy met haar in het volgende jaar sloot, van het staatkundige geheim van zynen grootzegelbewaarder te bedienen, en de koningin *Elizabeth* handhaafde zich in al hare rechten, dat is te zeggen, gelyk een ander schryver † van de zelve natie het erkent, in het artikel van het verdrag, rakende de wedergeving van Calais.

† *Messe-*  
147.

Vruch-  
teloos  
voorstel  
van een  
huwelyk  
des her-  
togs van  
Oosten-  
ryk met  
de konin-  
ginne  
van  
Schot-  
landt.  
*Cambden.*  
*Memo-*  
*rien van*  
*Mellevil-*  
*le.*  
\* *Zie*  
fol. 56.

Men vernieuwde in dit jaar de voorstel-  
ling van een huwelyk van de koninginne van  
Schotland: zy was misnoegt over het hof van  
Vrankryk; zy hadt horen groten steun, den her-  
tog van Guize, haren oom, in de belegering  
van Orleans gesneuveld, verloren, en de konin-  
gin regentin, die haar niet mogt lyden, om de  
redenen, die wy boven \* hebben bygebragt,  
deed haar by alle voorvallen spyt aan. Men be-  
taalde haar haar weduwgoedt niet; men hadt  
het hertogdom van Chatelleraut den grave van  
Aran afgenomen, en de bende van de Schotsche  
lyfwacht afgedankt. De kardinaal van Lothar-  
ringen was bekommert, dat deze verfmading  
oorzaak zou zyn, dat zy zich ten eenemaal met  
de koninginne *Elizabeth* zou vereenigen. Om  
haar daar van af te houden deedt hy het huwe-  
lyk met den hertog van Oostenryk, die het graaf-  
schap van Tyrol ten huwelyk zou brengen, we-  
der op de baan komen. Maar deze prinses, get-  
tergt door het ongelyk, dat zy van gevoelen  
was van het hof van Vrankryk ontfangen te heb-  
ben, en zich neigende naar de zyde van *Eliza-  
beth*, gelyk de kardinaal haar oom wel hadt voor-  
zien, maakte haar deze nieuwe aanbieding, die

hem voorgekomen was, bekend. Voor het ove-  
rige deedt zy geen zaak van groot belang voor  
*Elizabeth*, naardien de ridder *Melleville*, die over  
dit huwelyk in het voorgaande jaar \* aan het  
hof van den keizer hadt gehandelt, ons zegt, dat  
'er het voorstel van door *Maximiliaan*, den oud-  
sten broeder van den aartshertog, te loor was  
gestelt. *Melleville* hadt zich aan den keurvorst  
van de Palts, die zyn hof te Heidelberg hieldt,  
verbonden. Daar was het, dat hy brieven van  
*Lidington*, geheimchryver van de koninginne  
van Schotland, ontfing, in welke men hem  
geboodt de hoedanigheden van den aartshertog  
te onderzoeken, en zyn beelddenis over te zen-  
den. De keurvorst was toen een grote vertrou-  
weling van *Maximiliaan*, onlangs tot Roomsche  
koning verkoren, en die reeds de regering van het  
Ryk in handen hadt, daar zyn vader *Ferdinand*  
hem al de zorg van hadt toevertrouwt, alleen  
bedacht om zyne overige dagen in stilte door te  
brengen. De keurvorst van de Palts, met een  
groten yver voor de hervorminge aangedaan, ge-  
loofde, dat *Maximiliaan* daar niet vreemd van  
was; zo dat hy meende, dat hy daar opentlyk  
belydenis van zou doen, zo haast als hy keizer  
zou geworden zyn. Dit maakte, dat hy zich  
by de andere Protestantische keurvorsten voeg-  
de, om hem tot Roomsche koning te doen ver-  
kiezen. Hy wilde uit zyn eigen mondt zyne  
gedachten weten over het huwelyk, dat *Melle-  
ville* gelast was hem voor te stellen voor dat de-  
ze onderhandelaar zich verder inliet. Het was  
in dezen tydt dat de kardinaal van Lotharin-  
gen van Trente te Inspruk was gekomen,  
om aan den keizer *Ferdinand* twee huwelyken  
voor te stellen, waar van dit een was: het  
andere was dat van *Karel* den IX met de  
oudste dochter van *Maximiliaan*. De keur-  
vorst kwam derhalven den Roomsche koning be-  
zoeken, en vroeg hem zyne gedachten over de-  
ze twee huwelyken. Na dat hy hem hadt ge-  
antwoord, dat hy zich over het geluk van  
zynen broeder, den aartshertog, verheugde,  
boodt hy hem *Melleville* aan. *Maximiliaan* ont-  
fing hem op eene verplichtende wyze, en hadt  
met hem verscheide byzondere gesprekken, daar  
*Melleville* altydt zeer voldaan over was, om de  
beleefdheden, die hy van dezen vorst ontfing.  
Maar hy bespeurde ondertusschen, dat het  
huwelyk hem niet aanstondt. Om daar meer  
van verzekert te zyn, drong hy zich in de  
gunst van eenen van zyne geheimchryvers, door  
de tusschenkomst van *Zuliger*, een der Raden  
van den keurvorst van de Palts, die hem ver-  
felde, en aan wien deze geheimchryver onder  
een glas wyn de ware gedachten van zynen  
meester openbaarde.

Hy deedt hem begrypen, dat *Maximiliaan* van  
geen voornemen was de twee takken van zyn  
huis te vereenigen, gelyk *Karel* de V hadt ge-  
daan, en dat *Philips* de II maar een zoon van  
eene zwakke gesteldheit, en zo ziekelyk hadt,  
dat 'er geen waarschijnlijkheit was, dat hy zou  
trouwen; dat de tak van Spanje dus komende te  
ontbreken, de staten van *Philips* aan zyne zuster  
zouden vervallen, die met *Maximiliaan* getrouwt  
was; dat deze vorst verscheide kinderen van haar  
hadt, en dat hy liever hadt gezien, dat een van  
de zyne den Schotschen troon beklom, dan  
de aartshertog, zyn broeder, dat uit deze ver-  
heffing ook nayver zou kunnen ontfaan, die zy-  
nen broeder in staat zou stellen van hem te eeni-  
ger tydt de Nederlanden te betwisten, om de  
gemakkelykheit, dat dit overzeefche ryk hem  
zou verschaffen om daar den oorlog over te bren-  
gen, en volk naar toe te zenden, waar door *Mel-*  
*levil-*

1563.

\* in het  
jaar  
1562.



1563.

*leville* wel zag, dat deze onderhandeling niet zou gelukken. Hy liet het derhalven daar by steken, en behalven dat wierdt zy ook door het opkomen van *Elizabeth*, gelyk wy haast zullen zien, gedwarsboomt.

*Elizabeth* vervolgt haar daar van af te brengen, en stelt haar een ander voor.

Ondertusschen schreef zy aan *Randolf*, haren gezant, de koninginne van Schotland te bedanken voor de achting, die zy voor haar toonde, haar verzekerende, dat hy altyd eene oprechte vriendschap, die zo wel het geluk van de eene en van de andere, als dat van de twee ryken was, zou onderhouden. Ter zelve tydt stelde zy haar voor, deze drie hoedanigheden in den gene, dien zy op den troon wilde verheffen, te zoeken, namentlyk, voor eerst, dat hy hare genegenheit waardig was, en dat zy in hem het genoegen, dat haar huwelyk kon gelukkig maken, vondt; ten tweede, dat hy aan het volk behaaglyk was, om 'er geen ongenoegen onder te verwekken, en ten derde, dat hy geen oorzaak van verwydering tusschen de twee kronen was, gelyk de overleden koning van Vrankryk, daar zy weduwe van was gebleven, was geweest. De gezant voegde daar by, dat 'er niet minder van het huis van Oostenryk was te vrezen, wiens verbandtenis met dat van Engelandt sreedt; dat het in het laatste ryk was, dat zy eenemaal, indien zy zich van de kroon wilde verzekeren, en in geen buitenlandsch of vreemd huis moest zoeken. Hier bleef hy by; maar hy hadt geheime bevelen voor den grave van Murray, en voor *Lidington*, dien *Elizabeth* het handelen over een huwelyk met Mylord *Dudley*, den welgemaaktsten heer van haar hof, en voor wien zy zelf de meeste genegenheit gevoelde, aanbeval. Zy verselde de aanbieding, die zy wenschte dat men 'er aan *Maria* van zou doen, met al dat haar de zelve aangenaam kon maken. Maar zy wierdt door de *Guizen* en het hof van Vrankryk, en door de heeren van Schotland, die een stok in het wiel staken, gedwarsboomt. Dewyl deze kuiperyen niet voor het volgende jaar ruchtbaar wierden, zullen wy het verhaal van der zelve omstandigheden tot dien tydt toe uitsstellen. Dit jaar eindigde met de doodt van verscheide doorluchtige personen.

Doodt van Mylord *Gray*.

Mylord *Gray*, van den tak van *Wilton*, was een der eersten (a). Hy was toen stadvoogdt van Barwik, en was het te voren van Guines geweest, dat hy gedwongen was aan de Franschen, die hem gevangen namen, weder te geven. Hy raakte niet vry dan met twintig duizend kronen losgeldt te betalen, dat hem zeer veel hadt belemmert. Hy begon zich weder eenigzins door de weldaden van de koninginne te herstellen, wanneer de doodt hem zyn huis ontrok. De graaf van Bedford volgde op hem als stadvoogdt van de gezegde plaats.

En van Mylord *Paget*.

Mylord *Paget*, onder de voorgaande regering zo bekend, stierf in het einde van de maandt July. Hy was geheimchryver van Staat onder *Henrik* den VIII geweest, gezant by *Karel* den V en *François* den I, en een der voogden, die *Henrik* in zyn uiterste wil over *Eduard*, zynen opvolger, hadt aangesteld. Zyn geluk nam gestadig toe. *Eduard* maakte hem ridder van het hertogdom van Lankaster, bewaarder van de rollen, Pair van het ryk, en ridder van de orde van den Koufsebandt, en eindelyk geheimzegelbewaarder, een der vier eerste staatsdienars van de kroon, door eene wet van *Henrik* den VIII, en door het Parlement bevestigd, hebbende boven zich niemandt dan den grootzegelbewaar-

(a) De schryver van het boek van de *Baronsge* zegt, dat hy in December des jaars 1562 is gestorven.

der, den grootchatmeester, en den voorzitter van den geheimen Raadt des konings. Zyn geluk daalde door de ongenade van den hertog van Sommerfet, aan wien hy, niettegenstaande het onderscheidt van den Godsdienst\*, gestadig verkocht bleef. Maar de kleinachting, die hy van den hertog van Northumberland ontving, veroorzaakte minder nadeel aan de gunst, daar hy in was, dan roem aan zyne deugd. *Maria* herstelde hem in zyne waardigheden, met dezen lof, dat zy recht deedt aan een onderdaan, die vele verdiensten by het gemene best door zyne wyze raadgevingen hadt behaalt. Zyn hoge ouderdom was oorzaak, dat hy geen deel aan het bewindt der zaken ten tyde van *Elizabeth* hadt; hy verzocht haar daar van verschoont te zyn, om zyne dagen in rust te eindigen. De koningin stontd hem zyn verzoek toe, en behieldt eene grote achting voor hem zo lang hy leefde.

Zyne doodt wierdt gevolgt van die van den grave van Rutlandt, van het doorluchtige huis der *Manners* †, een der oudste van het ryk, zoon van *Thomas*, eersten graaf van Rutlandt uit zyn huis, en kleinzoon van *George*, die den tyt-tel van Mylord *Roos* aannam, om dat hy van de erfdochter van dit huis afkomstig was, die zelf was gesproten van eene zuster van *Eduard* den IV, dat geen kleinen luister aan die van dit huis byzette. De geen, daar wy hier van spreken, wierdt *Henrik* genaamt, en was getrouwt met *Margareta van Neville*, dochter van den grave van Westmorlandt, uit welke hy twee zonen tot erfgenamen van zynen name en rykdommen naliet, en eene dochter, die met Mylord *Courtenay*, van den tak van *Pouderbam*, trouwde.

De ongelukkige hertogin van Suffolk\* stierf ook in dit jaar. Men twyffelt, of zy beroemder is door hare verheffing dan door de ongelukken van haar huis. Zy was de dochter van *Karel Brandon*, hertog van Suffolk, en van *Maria* van Engelandt †, gemalinne van Mylord *Henrik Gray*, marquis van Dorset, tot hertog van Suffolk, na de doodt van *Karel Brandon*, verkoren, en moeder van *Jobanna Gray*, die tot den troon van Engelandt wierdt verheven. Haer geluk kon noch sneller, noch hoger vlieger. Het zelve kwam ook met de zelve snelheit te dalen. Zy zag deze dochter, die zy den troon hadt zien beklimmen, op een schavot sterven. Haer gemaal moest de zelve straf ondergaan, en van twee andere dochters, uit dit huwelyk gesproten, wierdt de eene\* van Mylord *Herbert*, zoon van den grave van Pembroke, haren gemaal, versfoten; en vervolgens heimelyk met den grave van Herford weder getrouwt zynde, wierdt zy door het gerecht vervolgt, en in den Tour als eene strafwaardige gevangen gezet, darze haar leven eindigde. De andere † trouwde met een gemeen edelman\*, hoofdman van de poort. De moeder hertrouwde zelf niet beter, zy nam een man van den kleinften adel †, en ontcerde het doorluchtige bloedt, daar zy uit gesproten was, door zulk een ongelyk huwelyk; maar door deze vernedering, die den nayver wegnam, de welke dit huis nog gestadig veroorzaakte, hoe vernedert het zelve ook was, beoogde zy hare veiligheid.

De bisschop van Aquila\*, gezant van Spanje te Londen, stierf ook in dezen tydt, zeer van de Roomschegezinde Engelschen beklaagt, maar tot grote blydschap van de koninginne, die alles hadt in het werk gestelt by *Phillips* den II om hem te huis te doen roepen. Het was niet alleen

1563.

\* Mylord *Paget* was Roomsgezind.

En van den grave van Rutlandt. † of *Stannours*.

En van de hertoginne van Suffolk. \* *Françoise Brandon*, † met wien zy was getrouwt na de doodt van *Ladewyk* den XII, koning van Vrankryk, hadt eene gemaal. \* *Catharina* genaamt.

† *Maria* geheten. \* *Key* genoemt. † *Adriaan* *Stobis*.

\* *Alvarez de Quadra*.



1563.  
Hoeda-  
nigheden  
van den  
bifchop  
van  
Aquila,  
te Lon-  
den ge-  
ftorven.

leen een gevaarlyke verfpieder van den koning zynen meefter, gelyk die genen, welke de vorften aan de vremde hoven zenden, gemeenlyk zyn; maar hy was boven dat een yverig voorftander van zynen Godsdienst, gereed om alles te ondernemen om den zelve in Engelandt te herftellen. Hy ontkende het niet, maar bevondt zich in het openbaar by de zamenzweringen, die tegen de koninginne wierden gefmeed, zynde een groot vriendt van de twee broeders uit het huis van *Pole*, die gevonnift wierden het hoofd te verliezen, maar die door de goedertierenheit van *Elizabeth* de strengheit der wetten onttrokken wierden; zo dat men niet twyfelde, of hy hadt deel aan deze aanlagen, indien hy 'er zelf de aanlegger niet van was. De koningin verzoecht den koning van Spanje dezen staatsdienaar te huis te roepen; maar *Philips*, van den zelve geeft gedreven, wachte zich wel haar een anderen te zenden. Hy gaf een glimp aan de klagten, die *Elizabeth* over zyn gedrag deedt, en leide de fchuld daar van op zynen yver voor den Roomschen Godsdienst, die hem, zeide hy, een bandt van vriendschap tuffchen hem en den bifchop van *Aquila* en die van het huis van *Pole* hadt kunnen doen maken, zonder dat 'er iets wezentlyks tegen de koninginne in ftak. Hy voegde daar by, dat indien de vorften verplicht waren hunne gezanten te huis te roepen, zo haalt als het hof, daar zy hun verblyf hebben, eenig misnoegen tegen hen opvat, het beter was niemandt te zenden, naardien het felden gebeurt, dat een staatsdienaar, getrouw aan zynen meefter, behagelyk is aan de genen, by welke hy zyn verblyf heeft. Op zyn beurt klaagde hy over de kwade bejegening, die men zynen staatsdienaar hadt aangedaan, by wien de koningin eene wacht hadt doen zetten, en dien men tot eene ondervrage, als of hy aan de wetten van het landt onderworpen was, hadt willen dwingen: in plaats dat zyn ampt hem van alle rechtsvervolging, uitgenomen die van den koning, zynen meefter, bevrydde. Hy gaf dit gedrag op als eene fchending van het recht der volkeren, des te onverfchoonlyker, om dat de zaak, daar men zynen staatsdienaar mede befchuldigde, onnosfel was, gelyk hy zich uitdrukte; zyne voorgegeve misdaadt alleen bestaande in eene uitwerking van het medelyden, dat hy voor een ongelukkigen Italiaan, befchuldigt een pistool op een ander geloof te hebben, en wiens vlucht hy hadt begunftigt, getoont hadt. Het is nochtans zeker, dat deze staatsdienaar gevaarlyke aanslagen tegen de koninginne smeedde, en dat zy reden genoeg hadt over zyn gedrag te klagen. Zy bejegende hem op haar beurt zo hard, dat hy 'er de doodt van zette, om dat hy den hoon en fmaadt, dien hy van haar hadt ontfangen, niet kon verduwen.

Once-  
nigheid  
tuffchen  
*Philips*  
den II  
en de ko-  
ninginne  
van En-  
gelandt.

*Philips* klaagde ook over de fchade, die de Engelsche kapers op de Spaanische kusten veroorzaakten. Maar de koningin hadt zich daar over by hem doen verfhonen, gelyk wy reets hebben gezien; en wat belangt het geen men zeide dat zynen staatsdienaar was wedervaren, de Raadt van *Elizabeth* hadt op ver na zo veel niet misdaan, als die van Spanje, wanneer de zelve, op het verzoek van den grave van *Feria*, eenen der bedienden van den Engelschen gezant aan de rechtbank van het geloofsonderzoek hadt overgelevert. *Philips* zag iets over het hoofd, dat hem meer dan alle andere zaken ter herte ging, te weten de vaart op de West-Indiën, daar de Engelschen fmaak in begonnen te krygen, en daar

III Deel.

zy hunne grootste volkplantingen onder de regering van *Elizabeth* vaftfelden. Hy toonde daar zyn misnoegen over door de Engelsche fchepen in de havenen van Andalusië door zyne gemachtigden in beslag te doen nemen, onder voorwendfel van fcha-verhaling van die fchepen, welke de kapers van *Elizabeth* onder het nemen der Franfche fchepen hadden mede genomen, niet tegenftaande deze vorstin hadt belaft de fchade aan de Spanjaarden te vergoeden. Hy trachtte haar nog meer spyt aan te doen door de eer, die hy aan *Richard Shelley*, prior van *St. Jan*, die zich, in weêrwil van haar, en tot nadeel van de trouw, die hy aan haar, als haren geboren onderdaan, verfchuldigt was, in Vlaanderen hadt nedergezet, bewees. *Philips* nam hem in zynen dienst, en vereerde hem met den tytel van gezant, om uit zynen name *Maximiliaan*, zoon van den keizer *Ferdinand*, over zyne verheffinge tot Roomsche koning te begroeten. *Elizabeth* lachte met deze geringe wraak, en eenige jaren daar na deedt zy hem veel meer spyt aan door den byftandt, dien zy aan de Proteftanten in de Nederlanden zondt.

Daar viel in Ierlandt niet veel voor gedurende de jaren 1562 en 1563. De graaf van *Suffex*, in Engelandt in het begin van January wedergekeert, hadt de bestiering van de regering gegeven in handen van den ridder *Fitz-William*, die de zelve, met den tytel van Lord opperrechter, waarnam tot zyne wederkomst, die gebeurde op den 24 July. Hy vondt op zyne aankomft *O-Neal* in eene nicuwe muitery ingewikkelt. Hy trok echter tegen hem niet op voor in het volgende voorjaar, na dat hy te vergeeffich den ganschen winter getracht hadt hem door zachte wegen weder tot reden te brengen. Zyn oogwit niet kennende bereiken trok hy naar *Dundalk*, daar zyne verzamelpplaats was, van waar hy den eerften April \* vertrok, om zich in het veldt te begeven, indien men het verjagen van dezen oproermaker aldus mag noemen. Hy vervolgde hem van plaats tot plaats in de provincie van *Ulster*, te *Blakwater*, *Dunganon*, en *Tullophoge*, zonder hem in een gevecht te kunnen inwikkelen; zo dat al de tydt van dezen tocht, die tot het begin van Juny duurde, met fchermtuffelingen doorging, daar men gelegenheit hadt eenige der oproerigen te overvallen, en met verwoestingen, die het koninklyke leger op hunne landen aanrechtte, van waar het eene grote menigte paarden, koeien en fchape wegvoerde, daar de rykdom der Ierlanders in bestaat, en die de landvoogdt onder zyne foldaten verdeelde. Na dat men het landt overal verwoeft, en *O-Neal* zo ver gebracht hadt, dat hy van honger zou hebben moeten fterven, of zich de goedertierenheit van de koninginne onderwerpen, bragt hy zyn leger, met buit overladen, te *Drogheda*. *O-Neal*, zich zonder hoop van herftelling, indien hy in zynen opftandt bleef volharden, ziende, maakte een vergelyk met den grave van *Suffex*, door bemiddeling van den grave van *Kildare*, en kwam zyne onderwerping aan den zelve doen, verbindende zich naar Engelandt te gaan, om de zelve nogmaals voor de voeten van de koninginne te doen.

Dit deedt hy in de tegenwoordigheit van de gezanten van *Zweden* en van *Savoje*. De Engelsche fchryver zegt, dat deze onderweping in het voorgaande jaar gefchiedde, en brengt daar zonderlinge omftandigheden van by. *O-Neal* verfcheen daar prachtig, met de tekenen van zyne waardigheit. Voor hem ging eene wacht van Ierfche foldaten, die zy *Gallo-glassen* noemden,

1563.

1562.

1563.

*Cambden*,

*Cox*.

De graaf

van

*Suffex*

onder-

koning

van Ier-

landt.

\* des

jaars

1563.

Intrede

van

*O-Neal*

te Lon-

den.



1563. met harnasschen aan, het zwaardt op de zyde, en de wapenbyl in de handt hebbende. Zy trokken blootshoofds, hun gekruld haar langs de schoulers zwiërende, dat aan hun barbarisch wezen iets krygsachtigs en te gelyk wilds vertoonde. Hunne klederen waren grof en plomp. Zy hadden boven hunne harnasschen zeer korte linne rokken, waar van de mouwen zeer breed waren, geveest met saffraan, en daar over heen een mantel, van zeer slecht laken van wol en paardehaar, dat boven uit kwam, gemaakt; zo dat men hen veel eer voor Tartaren, of Amerikanen, zou genomen hebben, dan voor Europeanen, onderdanen van de kroon van Engelandt. *O-Neal*, ter gehoor van de koningin toe gelaten zynde, wierp zich voor hare voeten, verzoekende met zeer onderdanige uitdrukkingen, verselt van tranen, hare genade. Zyne wildheit hadt hem nochtans niet begeven, zy bloak in alles uit, waaneer de koningin hem zeer zachtmoedig vroeg, door wat recht hy zich van de nalatenschap van zynen broeder *Mattheus*, tot nadeel van *Hugo O-Neal*, zoon van zynen broeder, dien hy hadt vermoord, meester hadt gemaakt. *Met goed recht*, antwoordde hy stoutmoedig, *en volgens de wisten*. Hy verklaarde vervolgens, dat hy niet alleen de oudste, maar ook de eenigste erfgenaam van het huis van *O-Neal* was, staande houdende, gelyk hy voor den onderkoning hadt gedaan, dat deze *Mattheus*, die men zeide zyn broeder te zyn, de zoon van een smidt was, daar hy byvoegde, dat zyn vader het erfgoedt van het huis van *O-Neal* tot begunstiging van *Henrik den VIII* niet vermogt weg te schenken, noch de hulde van dezen vorst ontfangen, die de macht hadt van iemandt in de plaats te stellen, en dat, indien hy de lafheit al hadt gehad van zich daar niet tegen te stellen, zyne zydelingsche nabestaanden niet zouden nagelaten hebben hun recht weder te eischen; dat de wetten van de heeren van Ierlandt zodanig waren, dat zy, om de pracht der huizen staande te houden, niet toelieten; dat het vaderlyke erfgoedt wierdt vervremd, en dat hunne nazaten daar het vruchtgebruik alleen van trokken, ten zy de Staten van de provincie de vervremding daar van bekrachtigden; dat daarenboven de hulde geen standt kon grypen, ten zy twaalf geloofwaardige getuigen verklaarden, dat de persoon, aan welken men het zelve overgaf, de ware erfgenaam was. Verder zeide hy, dat alle deze plichtplegingen aan de tytelen van den valschen *Mattheus*, en van zynen zone *Hugo* ontbraken, daar in het tegendeel alles voor hem onwederfprekelyk was, zo ten aanzien van den grondt van de zaak, naardien hy de oudste was, als in de omstandigheden, als hebbende de toestemming van de heeren en het volk voor zich; dat hy zelfs den voorrang boven dezen *Hugo*, die hem te onrecht dwarsboomde, schoon hy zelf van het bloedt van *O-Neal* was, zou gehad hebben, om dat hy een dubbeld recht, namentlyk dat van den oudsten tak en dat van jaren, bezat, en dat hy als oom boven den neef, volgens de onbrekelyke grondwetten\*, die door den adel van Ierlandt worden onderhouden, moest gestelt worden. De koningin, hem met geduldt hebbende aangehoort, nam zyne verantwoording aan, en vergaf hem zyne misdaden. Zy overlaadde hem zelfs met geïchenken, trachtende door deze vergeldingen zulk een onrustig en onbeschaafd gemoedt, dat men onder geen gehoorzaamheit, noch door plicht-betrachting, noch door beweegredenen van deugd, kon houden, te vestigen. Men voegde hem ook gevolmachtigden

Zyn stout-  
ant-  
woordt  
aan de  
koningin-  
ne.

\* de wet  
Tanis-  
triu.

1563. toe, om onderzoek te doen naar een man, *Smith* genaamt, dien hy beschuldigde hem te hebben willen vergeven, zonder dat men zegt, of men de beschuldiging waar bevondt.

Voor het overige, dit hoofd der party, weder in Ierlandt gekomen zynde, toonde aantons, dat hy den eedt, dien hy aan de koningin hadt gedaan, getrouwelyk wilde nakomen. Hy voldeed niet alleen aan zynen plicht; maar hy bewees ook aan de Engelschen alle soorten van dienstwilligheid: doch niet lang in rust kunnen de leven, noch een jaar zonder oorlog zyn, begon hy 'er een, dien hy als wettig aanzag, of die van den onderkoning ten minste niet kwaad wierdt gekeurt. Hy wilde de Schotten aantasten, die in het Noorden van de provincie en de Hebridische eilanden, aan Schotlandt grenzende, waar van zy leenmannen waren, in het tegendeel vyanden van de Engelsche kroon, tot hunne woonplaats hadden. Hy sloeg hen in eene ontmoeting, doodde hunnen bevelhebber *Jakob Mak-Conel*, en verdreef hen uit de provincie van Ulster. Hy maakte zich ook roemwaardig door de zorge, die hy voor de armen droeg, en door de bescherming, die hy aan de ongelukkigen, die door de geweldnaryen der heeren van het landt wierden onderdrukt, vergunde. Maar hy kon in deze gematigheit, die hem oneigen was, niet lang blyven, en als een leeuw, gewend tot roof, viel hy op den adel aan, welkers onrechtmatigheit hy in het eerst beteugelde, zo dat hy de geweldenaar van die genen wierdt, wier geweldnaryen hy hadt veroordeelt, steunende op zyn recht van leenheer, het zy wel of kwalyk gegrond, daar de edellieden zich niet aan wilden onderwerpen. Eindelijk gaf hy zich in het volgende jaar ganschelyk aan zyne verwoedheit en trouwloosheit over, en begon nieuwe oproeren.

1562.  
1563.  
Spas-  
wood.  
De ko-  
ningin  
van  
Schot-  
landt  
trekt op  
tegen  
Mylord  
Gourdon.  
1562.  
1563.  
Spas-  
wood.  
De ko-  
ningin  
van  
Schot-  
landt  
trekt op  
tegen  
Mylord  
Gourdon.  
1562.  
1563.  
Spas-  
wood.  
De ko-  
ningin  
van  
Schot-  
landt  
trekt op  
tegen  
Mylord  
Gourdon.

Wy hebben de koningin van Schotlandt verdeelt gelaten tusschen den grave van Huntley, die door de *Guizen* wierdt ondersteunt, en den grave van Murray, voor wien de nabestaanden van bloedt wilde dat zy zich zou verklaren. Zy verklaarde zich inderdaadt voor den laatsten, en vervolgde den anderen gewapenderhandt, niet om dat hy op den grave van Murray hadt toegelegd, maar om de ongehoorzaamheit van zynen zone, *Mylord Gourdon*, te straffen, daar de graaf van Huntley zich in mengde. De koningin was opgetrokken om zich van het Noorder gedeelte te verzekeren, daar die van *Gourdon* hunne landen en aanhangers hadden. Zy ontfing te Sterling een verzoekschrift van de Protestanten van het landt, die haar verzochten, dat zy een bevel wilde laten uitgaan om de Misse en den Roomschen kerkdienst af te schaffen; de Godslastering en de ontheiliging van Gods woordt, het schenden van den Zabbath der Christelyke kerke, de overspelen, en andere goddeloosheden, die, zonder dat de overheden daar in voorzagen, in de provincie de overhandt hadden, te straffen. Zy verzochten ook, dat alle echtscheidingen aan Protestantsche rechters, het zy alle geestelyken, of ten dele geestelyken, en ten dele wereldlyken, mogten overgegeven worden. Het antwoordt van de koningin was hen niet gunstig. Na dat zy het verzoekschrift hadt gelezen, antwoordde zy hen met een stuurfch gelaat, dat zy haren Godsdienst geen nadeel wilde doen, en dat, ver van des zelfs afschaffing toe te staan, zy verhoopte, dat zy den zelve binnen een jaar in alle de provinciën zou herstelt zien. Haar gedrag liep nochtans gansch tegen dit voornemen, zonder dat men weet, door

Zyne  
wreed-  
heit tegen  
de leen-  
mannen.



1562.

door wat beweging, of door wat geval zy daar toe gedreven wierdt. Daar waren geen heeren in Schotland bekwaam om den Roomfchen Godsdienst voort te zetten dan die van *Huntley*; echter liet zy zich ongevoelig innemen om hen den voet op den nek te zetten. Voorts fchynt de fmaadt, dien zy van hen hadt ontfangen, van geen groot belang te zyn, ende zelve wierdt eerst zodanig door de wanhoop, daar zy eerst den zoon, en daar na den vader toe bragt, in plaats van hen hare goedertierenheit te bewyzen, gelyk het belang van haren Godsdienst vereifchte.

Waarin het kwaad van den Mylord beflaat.

De gehele misdaadt van Mylord *Gourdon* bestondt in het uitbreken uit het gevangenhuis, daar men hem in opgesloten hadt, om dat hy Mylord *Ogilby* op de grote straat van Edenburg hadt gekwetst. De gravin van *Huntley*, zyne moeder, kwam by de koningin te Aberdeen, daar zy, hare reis vervolgende, omtrent half Auguffy was gekomen. Zy gebruikte al de redenen, die hare bekwaamheit en de aanmerkingen van den Godsdienst haar ingaven, om genade voor haren zone te verwerven, daar zy verfehiede vleieren, fineking en onderwerpen byvoegde. Maar niets konde de koningin bewegen, die voltrekt begeerde, dat Mylord *Gourdon* zich gevangen gaf, voor dat zy enig verzoek, dat men haar voor hem zou doen, zou aanhoren. Op het aanhouden van de gravinne van *Huntley* stontt zy alleen toe, dat deschuldige het kasteel van *Sterling* tot zyne gevangenis zou hebben; maar Mylord *Gourdon*, bevreest voor zyn leven, indien hy eens gevangen was, kon daar niet toe besluiten, en verzamelde zo veel volk, als hem mogelyk was, om zyne vyanden het hoofd te bieden, die, zo hy geloofde, de goedaardigheid van de koningin misbruikten. Aldus, het zy uit eige beweging, het zy op het verzoek van zynen vader, trok hy het Noorden dieper in, daar hy een getal van duizend paarden byeen gebragt hebbende, Aberdeen weder naderde.

De graaf van *Huntley* hadt zyne voornaamste landen omtrent deze stadt leggen. Daar was zyn kasteel van *Strath-Bogie*, daar de *Doverne* en de *Bogie* in een vloeien, vier mylen van Aberdeen, en het kasteel van *Invernes*, met de stadt van den zelve name, die afhankelyk van het graafschap van *Huntley* waren. De graaf verzoekt hare Majesteit zyn kasteel *Strath-Bogie* met hare tegenwoordigheid te vereeren, daar hy al de nodige toebereidfelen om haar wel te ontfangen toe gemaakt hadt. Maar de koningin bleef op de gehoorzaamheit, die zy van Mylord *Gourdon* vorderde, staan, als iets, dat vooraf moest gaan. Zy wilde ook, dat men aan haar het kasteel van *Invernes*, daar bezetting in lag, zou overleveren. De slotvoogdt weigerde haar de poorten te openen, en stontt den aanval uit, dat hem en al de officieren, die men daar in vondt, het leven kostte, alzo het stormenderhandt wierdt veroverd. Die in de bresch niet kwamen te sneuvelen wierden gevangen en gerecht; maar de koningin bewees genade aan de soldaten.

Het leger der koningin vermeertert een kasteel, aan dien heer toebehoorende.

De graaf van *Huntley* komt by zynen zone, Mylord *Gourdon*.

Toen was het, dat de graaf van *Huntley* het noodlot van zynen zone besloot te volgen, het zy de vaderlyke zucht niet toeliet hem te verlaten, het zy hy oordeelde, dat de zaken te ver gekomen waren om de onzydigheit tusschen de koningin, daar men toch geen genade van te hopen hadt, en zynen zone, wiens leven in de waagschaal hing, te bewaren. Buiten dat wist hy, dat de graaf van *Murray* zich aan het

III Deel.

hoofd van het koninklyke leger hadt gestelt, 1562.

zo dat hy, vrezende het rechtmatig ongenoen van een vyandt, dien hy hadt willen onderbrengen, meende, dat 'er voor hem geen behoudenis over was dan met een moedig besluit te nemen. Hy ligtte dan acht honderd man, waar mede hy naar zyn oudsten zone trok, met zich nemende zynen jongsten broeder. Hy naderde het leger van de koningin, dat niet sterk was, en in het welke hy veritandhouding hadt. Die daar voor zyn belang in waren, haalden nog meer anderen over, en deden hem een veldslag wagen. De zelve geschiedde op het laatste van September. De graaf van *Huntley* en zyne twee zonen waren aan het hoofd van hunne benden, en de graaf van *Murray* hadt het opperbevel van die der koningin. Indien deze veldheer het verraadt niet hadt ontdekt, was hy zekerlyk omgekomen met de soldaten, die hem waren getrouw gebleven, aan welke de verraders hunne gelederen zouden geopent hebben, op dat de vyanden hen gevolgelyk gemakkelyk zouden overrompelen. Het teken van den aanval was reets gegeven; reets waren de voorste esquadrons handgemeen, wanneer de graaf van *Murray*, een hoop ziende vluchten, die alle het zelve teken op hunne rokken hadden, en op een gemaakte wanorder op dat deel, dat hen moest ondersteunen, aanvielen, de trouwloosheit en het bedrog bemerkte. Toen vloog hy naar dien kant, en riep zyne trouwe soldaten toe, dat zy zich zouden sluiten, en hunne speren gereed houden, om die hunnen rug naar den vyandt keerden af te wyzen. Dus wierden de vluchtenden gedwongen aan een zyde te wyken. Dit bevel was het behoudt van het koninklyke leger, dat zich wel gesloten hieldt; en ver van een gefcheurt te worden, gelyk de vyanden zich inbeeldden, fcheurde men hen van de zelve, wanneer zy met den degen in de vuist naderden, denkende geen tegenstandt te vinden. De verraders, ziende de zaken zo gestelt, keerden aanstonts weder tot hunnen plicht, minder door eene knaging van hun gewisse, dan wel door de vreeze van over hunne trouwloosheit gestraft te worden. Zy vielen derhalven weder aan, en de dapperheit van de anderen ondersteunende bevochten zy de overwinning, die volkomen was. De graaf van *Huntley* en zyne twee zonen wierden gevangen: de vader, geen krachten, die hy in het gevecht hadt verspilt, meer over hebbende, stierf onder de handen van die hem gevangen namen. Een zynen zonen wierdt te Aberdeen onthalt; maar aan den jongsten schonk de koningin het leven. Zy hadden nog een broeder, die de oudste van alle was, en gevangen naar *Dumbar* wierdt gezonden. Dus kwam de graaf van *Huntley* met den dappersten van zyne zonen te sneuvelen. De Roomfche Godsdienst fcheen ook met hen in Schotland te gronde te gaan.

Nederlaag der oproeyigen.

1563.

In het begin van het volgende jaar wierdt de aartsbiffchop van *St. Andrews*, om dat hy de *Miffé* hadt gedaan, gevangen gezet. Twee priors \* wierden even zo gehandelt, en verfehiede priesters wierden bestraft, om dat zy de vastgestelde wetten hadden overtreden.

\* die van *Cosag* en van *Whithorn*.

In de volgende maandt *May* † was het Parlement te Edenburg vergadert. Het zelve gaf nieuwe bevelen tot aanmoediging van de hervorming, en om den Roomfchen Godsdienst ten eenemaal te doen ophouden. Men bekrachtigde het zelve ook in de algemene vergiffenis, by het verdrag van Edenburg tusschen de gemachtigden

Parlement te Edenburg. † de akten van het Parle-



1563. van de koninginne *Elizabeth* van den eenen, en die van *François* den II en van de koninginne *Maria*, zyne gemalinne, van den anderen kant verleent; maar deze vorstin wilde nooit de andere voorwaarden bekrachtigen.

Eenigen tydt voor de scheiding van het Parlement kwam een nieuw ongeval in de kapel der koninginne te gebeuren. Op hare aankomst in Schotlandt hadt zy zich te vrede gehouden de vryheit te hebben de Misse voor zich en voor haar huis te laten doen. Ondertusschen zag men daar ook anderen in gaan, die noch van hare bedienden, noch van hare amptenaren waren. Het volk wierdt daar door getergt, en na dat het een tydlang hadt gemort, zonder dat men daar eenig acht op hadt geslagen, besloot het zich zelven recht te doen. Derhalven op een zeker tydt, als men daar veel volk in hadt zien gaan, kwamen de voornaamste muitmakers aan de deur van de kapel, verzoekende ingelaten te worden, en op de weigering, die men hen deedt, braken zy met geweldt de deuren open. Zy pleegden echter geen andere baldadigheid, wanneer zy daar binnen waren, dan zich van eenigen te verzekeren, die zy naar het gevangenhuis bragten, achtervolgens de straf, vastgesteld tegen de genen, die den kerkdienst der Roomschegezinden zouden komen by te wonen. Zy lieten 'er veel meer ontvluchten dan zy in hechtenis namen; maar des niettegenstaande was het niet dan een onbedachte yver, en eene onderwinding, die bekwaam was de algemene rust te storen, en de majesteit van de koninginne kwetste. Zy toonde zich daar ook gevoelig over, en betuigde, dat zy hare voeten in de stad niet zou zetten voor dat de hoon, dien zy hadt geleden, door de straf der schuldigen zou gewroken zyn. De graven van Murray en van Glankairne hadden veel moeite haar tot gematigder gedachten te brengen: *Knox* wierdt voor den Raadt gedagvaard, als oorzaak van dezen oproer. Maar hy ontkende het stoutmoedig, en zeide, dat, ver van het volk tot opstandt aan te zetten, hy het zelve altydt tot gehoorzaamheit hadt aangemaant. Hy voegde daar echter by, dat hy het zonder, den dienst van Godt en het belang van den zelve te benadeelen, hadt gedaan: *Maar*, zeide hy, *men moest daar zorg voor dragen in wettige vergaderingen, en zich zelven door geen olopemde gramscap rechten.* Daar na zich tot de koninginne wendende vervolgte hy: *Het staat aan u, Mevrouw, die Godt op den troon heeft verheven, om uw volk naar de wetten te regeren, en die te handhaven, welke, om alle bygelovigheid uit uwe staten te bannen, gemaakt zyn, in plaats van daar de uitvoering van te stremmen. Hy zal u daar eens rekenschap van afleschen, als van het grootste werk van uwe regering.* Hy zou mogelyk meer hebben gezegt, indien de grootzegebewaarder \* hem geen teken om te zwygen gegeven, en hem niet hadt doen vertrekken, hem belastende zich wel te gedragen. Dus was het, dat de vergadering eindigde, en het zy de koningin haar ongenoegen ontveinsde, of dat zy niet dacht dan met rust te regeren, vergat zy niet alleen het gebeurde, maar zy antwoordde ook zeer gunstig op de verzoekschriften, die de Hervormden haar overgaven; zo dat men zich vlcide haar eenmaal tot het zelve geloof te zullen brengen. Het zou mogelyk gelukt hebben, indien men het wel hadt aangelegt, ten minste indien men de betuigingen, die zy verscheide jaren daar na deedt, mag geloven.

Het was in heteinde van dit jaar, dat *Mathews Stuart*, graaf van *Lenox*, na eene balling-

schap van twintig jaren weder in Schotlandt kwam. De koningin nam hem weder in hare gunst aan, en het Parlement, dat in de maandt van January daar aan volgende gehouden wierdt, herstelde hem in al zyne goederen. *Henrik Stuart*, zyn zoon, dien men gemeenlyk Mylord *d'Arley* noemde, kwam eenige maanden daar na, en wierdt van de koninginne met veel achting ontfangen, die in het kort zodanig vermeerde, dat zy met hem haar bedt en kroon deelde, gelyk wy haast zullen zien.

Het edikt, het welk Vrankryk ten voordeele der Hugonoten in January hadt laten uitgaan, was al te voordeelig om lang te kunnen standt grypen. Een schryver † van deze natie zegt, dat het huis van *Guize* voorspelt hadt van wegens de tegenkantingen, die het in de Parlementen hadt ontmoet, dat deze begunstiging van geen langen duur zou zyn.

Naauwlyks was dit edikt afgekondigt, of de hertog van *Guize* en de kardinaal van *Lotharingen* beleiden eene zamenkomst met de vorsten van de Augsburgische geloofsbelydenisse, om te beletten, dat zy de Hugonoten te hulp kwamen. De zamenkomst geschiedde te *Saverne*, in de *Elzas*, daar de hertog van *Wurtemberg* met zyne Protestantische Godgeleerden kwam, aan welke men zegt dat de kardinaal van *Lotharingen* te kennen gaf, dat hy naar hun gevoelen over het *Nachtmaal helde*. Het is ten minste zeker, dat hy hen overtuigde, dat Vrankryk tegen hen niets hadt, maar wel tegen de genen, die men *Sakramentarijsten* noemde, en dat deze loosheit wel gelukte, dat is te zeggen, dat hy den hertog van *Wurtemberg* belette zich by den prinsse van *Condé* te voegen. Wy laten het over voor de Fransche schryvers om te beweeren of die verbonden met de vrede vorsten wettig waren. Het is altoos waar, dat de tamelyke bystandt, dien de Hugonoten nu in *Duitschlandt*, en dan in *Engelandt* tegen de *Guizen* verzochten, eenvoudiger geschiedde dan het edikt, dat de laatsten met den paus en den koning van Spanje tegen de Hugonoten aanging, indien men het afschrieff van den achterhaalden brief door den prinsse van *Condé*, die den zelve wereldkundig maakte, mag geloven.

Het was na de wederkomst van *Saverne* dat de moordt van *Vassil* geschiedde, waar van de Fransche schryvers van de eene en de andere party een verhaal naar hunne vooroordeelen hebben gegeven. De prins van *Condé* vertoonde aan de regentinne in een byzonder gehoor de afschuwe-lykheit van dezen moordt, verzoekende wraak over dit onschuldige bloedt, indien men geen scha-verhaling wilde afwachten. De regentin gaf schone woorden, en indien men de schryvers geloof mag geven, liet zy zich door *Soubize* onderwyzen, als of zy genegen was de hervorming te omhelzen. Dit alles was niet dan vczynery, hoewel *Soubize* geloofde, dat deze vorstin niet dan moedts ontbrak om zich gereformeed te verklaren, en dat zy wel te vrede zou zyn geweest, indien men haar daar toe hadt kunnen dwingen.

Ondertusschen verzekerde het driemanschap zich van *Parys*, daar het volk van betuigde, dat het den nieuwen Godsdienst niet langer zou dulden, en alle te gelyk verplichtten zy de regentinne zich te verklaren, zynde gekomen om den jongen koning van *Fontainebleau* te nemen, van waar zy hem ichtende te *Melun*, en van daar te *Parys* bragten. De prins van *Condé*, ziene zyne vyanden meester van den persoon des konings, en niet anders verlangende dan den ondergang

Stoutmoedige taal van *Knox* aan de koninginne.

\* Meriten.

Aankomst

1563. van den grave van *Lenox* in Schotlandt.

1562.

1563.

Vryheit aan de Hugonoten in Vrankryk toegestaan.

† *Varillat*.

Zamenkomst

van de

Saverne

van den

kardinaal

van

Lotharingen

en de

Protestanten

van de

Augsburgische

geloofsbelydenisse.

*Thouanus*.

*Mizeray*.

*Varillat*.

Moordt

van

*Vassil*.

Oorlog

wegens

den

Godsdienst in

Vrankryk.



1562. gang van de Hugonoten, en den zynen in het byzonder te zien, wierp zich in Orleans, daar d'Andelot daags te voren reets ingetrokken was. Het koninklyke leger trok in twee hopen, verdeelt onder het bevel van den hertog van Guize en den maarschalk van St. André, de eerste naar Bourges, dat zich by verdrag overgaf, de andere naar Poitiers, daar de maarschalk van St. André door de muurbreuk introk, gevende de stad acht dagen lang ter plundering ten beste.

Doodt van den koning van Navarre. De stad Rouaan onderging vervolgens een diergelyk lot. De koning van Navarre, die de belegering gebodt, en in de loopgravens dodelyk gewond was geweest, wilde door de muurbreuk ingedragen worden, in zyn bedt op de schoulers der Zwitsers getortt zynde. Deze ydele zegepraal kon niet beletten, dat hy weinig dagen daar na aan zyne wonden stierf, zo twyfelmoedig op dit laatste oogenblik, zegt de

† Mezerlay. schryver †, tusschen den Roomschen en den Protestantschen Godsdienst, als hy godurende zyn leven was geweest. Een ander vermaard schryver † verzekert nochtans, dat hy voor zyne doodt berouw hadt van zyne onverschillendheit omtrent den Godsdienst, en betuigde, dat hy, indien hy weder gezond wierdt, eene openbare en altoos durende belydenis van den Protestantschen Godsdienst zou doen.

Vervolg des doerlogs. Dus vonden de Hugonoten zich genoodzaakt de wapenen, die zy om de aan hen gegeve vryheit van de maandt January hadden nedergelegd, weder op te nemen, om hun leven, daar men, niettegenstaande deze vryheit, naar stont, te verdedigen. Velen onder hen maakten daar nochtans zwaarigheid in, en men moelt eene vergadering van zestig leeraars beleggen, die de uitspraak deden, dat de wapenen op het bevel van de regentinne, uit kracht van den brief, dien zy daar over aan den prinsse van Condé, na de gegeve vryheit, hadt geschreven\*, tegen de vyanden van den koning en den Staat, en tegen de verbrekers van deze vryheit, opgenomen zynde, de zelve wettig waren, en dat men geenzins verplicht was de zelve neder te leggen. Deze oorlog was zeer bloedig, en de schryvers van dezen tydt geven onschrikkelijke afbeeldingen van de wrede rechtsuitvoering van Montluk, van den kant der Roomschen, en van die van den baron van Adrets van den kant der Hugonoten.

\* van de maandt Maart. Kortom, de jaren van 1562 en 1563 gingen met nemen en hernemen van steden, met vechten en schermutselingen, en, dat slimmer is, met slagten en moorden voorby. De veldslag van Dreux en de belegering van Orleans waren 'er de twee voornaamste voorvallen van. Twee der hoofden van het driemanschap verloren daar het leven by. De maarschalk van St. André wierdt in den slag van Dreux door eenen, genaamt Boutigny, wiens goedt hy bezat, dat hy hadt laten aanslaan, en de hertog van Guize door Poltrot in de belegering van Orleans gedood.

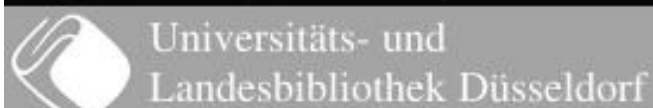
Wonderbare droom van den prins van Condé. De droom, dien de prins van Condé den nacht voor dezen veldslag hadt, is waardig verhaalt te worden, als een der dromen, die iets bovennatuurlyks en Goddelyks in hebben. Hy droomde, dat hy drie veldslagen leverde; dat de driemannen daar in wierden gedood, en dat hy zelf dodelyk gekwetst zynde zich op de schouderen van deze drie vyanden liet dragen, daar hy op kwam te sterven. Deze droom hadt zyne vervulling. Op den slag van Dreux volgde die van St. Denys en van Jarnak. De prins zag den maarschalk van St. André in den eersten, den hertog van Guize voor Orleans, en den konnestabel te St. Denys sneuvelen, en na

de handt wierdt hy zelf in den slag van Jarnak gedood. Die van Dreux geschiedde den 20 December des jaars 1562, en was even roemruchtig, of even ongelukkig aan de beide partyen. De twee bevelhebbers van beide kanten wierden gevangen. Het getal der doden was omtrent gelyk, en indien de admiraal het slagveldt moelt verlaten, dorst de hertog van Guize hen niet vervolgen; hy liet hen den konnestabel met zich voeren. Het was na dezen slag, dat men de regentin op het gerucht, dat het driemanschap den zelve hadt verloren, hoorde zeggen: *Wel aan dan! men zal Godt in het Fransch moeten bidden.*

1563. Belegering van Orleans. Van Orleans, daar de konnestabel wierdt gebragt, trok de admiraal de Loire weder over, nemende den weg naar Normandië. De hertog van Guize in het tegendeel kwam Orleans belegeren\*. Deze twee bevelhebbers wierden toen de hoofden der twee partyen. Zy waren het door hunne ervarenheit en het vertrouwen, dat men in hen stelde; maar de hoedanigheid van prins van den bloede en van konnestabel hadden den voorrang aan de twee andere gegeven. De stad Orleans wierdt met geweldt aangetast. De belegerden konden het niet langer uithouden, wanneer de hertog van Guize dodelyk van Poltrot gekwetst wierdt. Dit staakte de aanvallen. Hy leefde nog zes dagen daar na, en op zynen raadt tradt de koningin in onderhandeling over de vrede, welke met den prinsse van Condé, dien men op vrye voeten stelde, gesloten wierdt; men bragt hem op eene plaats naby Orleans †, daar de voorwaarden getekent wierden. Dit verdrag wierdt van het edikt van Amboize den 18 Maart gevolgt.

De hertog van Savoije bediende zich van de burgerlyke oorlogen, die hem gelegenheit verschafden om Turin en al wat de Franschen in Piemont bezaten, waar van deze kroon de bezitting by het verdrag van den jare 1559 hadt bedongen, weder te krygen. Deze wedergeving was het werk van de hertoginne zyne gemalinne, dochter van François den I, die men de *Fransche Pallas* noemde; maar hare voorzichtigheit en standvastigheit maakten haar ook den naam van de *Savoijse Pallas* waardig. In dit stuk zeer onderscheiden van de meeste prinsessen van Vrankryk, altoos meer genegen tot het huis, daar zy uit voortkomen, dan voor dat, daar zy in treden. Deze bekwame vorstin wist de regentinne zo wel voor te dragen, dat, indien eene der twee partyen de andere overwon, en hem het gezag wilde ontnemen, de zelve geen verzekerder verblyfplaats dan in Savoije zou vinden, waar door zy alles verkreeg, wat zy verzocht; zo dat de maarschalk van Bourdillon\* bevel kreeg aan den hertog van Savoije alle de steden, die Vrankryk hem afgenomen, en tot nog toe in bezit gehouden hadt, over te leveren.

De kerkvergadering van Trente eindigde den 4 December van het jaar 1563. De kardinaal van Lotharingen hadt zich derwaarts op reis begeven, verselt van veertig bisschoppen en een groot getal geleerden, om aan te houden op vier en dertig artykelen van hervorming, die het hof van Rome zo zeer ontrufften, als zy van de koninginne *Catharina* schenen begeert te zyn. De voornaamste van de zelve waren de wedergeving van den kelk, en het huwelyk der priesteren. De andere waren niet min onmakelyk aan den paus, behalven dat hy voor den kardinaal van Lotharingen beducht was, dien hy den *paus van over het gebergte* noemde. Men kan niets stoutter beden-





1563.

bedenken dan de rodenvoeringen, die deze kardinaal, gelyk ook *Pibrak*, en *du Ferrier*, tot de Vaders van de kerkvergadering deden. Die van *du Ferrier* blonk boven al uit door de woorden, die hy van *Joram*, koning van Juda, tegen *Jebu*, koning van *Israël*, ontleende \*: *Is het vrede?* en van het antwoordt van dezen laatsten op deze vrage: *Wat vrede, zo lange als . . .* De gezant hieldt daar stil; maar het was alleen om de Roomfche geestelykheit dit verwyte te doen gevoelen, zeggende: *Het overige, heilige Vaders, is u bekend.* Deze grote yver van het hof van Vrankryk kwam eenslags te verslappen. Wanneer de paus zich benard vondt over de vrage, rakende het aanstellen der bisschoppen, dat de meeste Vaders, en boven al de Spanjaarden, poogden te verklaren van een Goddelyk recht te zyn, mitsgaders over de stoute eischen van Vrankryk, zag hy deze aanvallen, daar men zyn gezag hadt door willen krenken, zonder daar echter de minste wondt van te ontfangen, van zelf vervallen.

De doot van den hertog van Guize verminderde de trotschheit, die de kardinaal van Lotharingen in het begin aan de kerkvergadering hadt getoont, en veranderde in eene toegevendheit voor het hof van Rome, die hem van de Fransche schryvers verweten wordt als eene lafherdigheit, strydig met zyn gezag, en nadeelig aan de kroon van Vrankryk. Dit bleek aan de toestemming van de bemiddeling der gezanten nopen de gelyken rang van de gezanten van den Allerchristelyksten koning, en van die van Spanje, gevordert vanden laatsten, en door de eersten betwift, en door deze bemiddeling op eene wyze, die meer tot voordeel van Spanje dan van Vrankryk was, geschikt. Men vondt ook kwalyk, dat hy de toejuichingen op het sluiten der kerkvergaderinge hadt opgeheit, dewyl dit het werk van een diaken was, en niet van een aartsbischop van zyn aanzien, maar boven al berispte men hem daar over, dat hy den koning van Vrankryk in deze toejuiching niet hadt genoemd, maar hem onder de Christen prinsen in het algemeen vermengt, in plaats van hem te onderscheiden met zynen naam, die onmiddelyk achter dien van den keizer moest uitgedrukt worden, gelyk men by de bulle der zamenroeping hadt gedaan.

Voorts viel deze kerkvergadering gansch anders uit dan de pauzen gevreeft, en de Christen vorsten gehoopt hadden. De eersten speelden daar hunne rol zo wel, dat al de staatkunde van de anderen alleen tot een speelpop van de gezanten der pauzen verstrekte, die het voornemen, dat de wereldlyke vorsten hadden, om de misbruiken van het hof van Rome te verbeteren, verydelden. Het zelve vondt daar zyne rekening by, en bezwaarde meer dan ooit zyn juk, niet alleen op het gewisse van die van zyne gemeenschap waren, maar ook op de vryheden, die eenige van deze vorsten tot nadeel van het recht of de overweldiging van de pauzen eifchten, waarom de Franschen deze kerkvergadering weigerden te erkennen. Een van hunne vermaardste Rechtsgeleerden † ondernam te bewyzen, dat de zelve in alle delen gebrekkelyk en van geen waarde was, tegenstrydig met de oude besluiten, en nadeelig aan het gezag van de Fransche kroon en de vryheit der Gallikaaniche kerke. Het is waar, dat hy te Parys komende gevangen wierdt gezet; maar de Raadt stelde hem weder op vrye voeten door een besluit, het welk het Parlement verboodt eenige kennis van deze zake te nemen.

† *du Maulin*.  
St ut  
schryven  
van *du*  
*Maulin*  
tegen de  
kerk-  
vergade-  
ring.

Vrankryk triomfeerde over het wederkrygen van Havre de Grace en het aftrekken van de Engelschen, die het gedwongen hadt het ryk te verlaten. Het hadt deze trotsche eilanders daar niet weder in kunnen zien komen, zonder te gedenken aan den uitersten noodt, daar zy het zelve toe hadden gebragt, wanneer het huis van *Burgundië* hen te hulp tegen dat van *Orleans*, nog geen eeuw geleden, hadt ingeroepen. Het herdenken van het voorledene deedt het zelve vrezen voor het toekomende, en de zamenfpanning van het driemanschap van de eene, en van den prinsse van *Condé*, vereenigt met de Protestanten, van de andere zyde, kwamen het niet min gevaarlyk onder de minderjarigheit van *Karel* den IX voor, dan de verdeeldheden tusschen de *Armagnaks* en *Bourgonjons* \*, onder de regering van den ongelukkigen *Karel* den VI. De Engelschen, vereenigt met de misnoegden, die den prins van *Condé* en de *Colignies* tot hun hoofd hadden, konden zich vleien met de hoop van zo vele schone provinciën, die zy certyds hadden bezeten, weder te winnen, boven al *Normandië*, daar zy reets, om zo te spreken, den sleutel van hadden mede genomen, met de bezetting van Havre de Grace. Maar de Hugonoten hadden de stoutheit der *Bourgonjons* niet; de liefde tot het vaderlandt was krachtiger dan de verbindtenis, die zy met *Elizabeth* hadden gemaakt. Behalven dat deze vorstin hare gedachten minder hadt laten gaan om nieuwe plaatsen te winnen dan om de Protestanten te helpen, zag zy wel, dat, indien zy zich by de Roomschen voegde, om Havre de Grace, dat zy aan haar hadden verpand, weder te krygen, zy tegen hun eigen belang te werk gingen, en zich verftaken van de zekerste waarborg der vredesverbonden, die zy ooit konden hebben. Maar zy was niet verplicht ten hunnen gevalle den oorlog tegen Vrankryk langer te voeren, na dat zy hunne vrede niet alleen buiten hare kennis, maar ook tot haren koste, en tegen de trouwe van hunne verbindtenissen, hadden aangegaan. Het zy dan, datze over hunne ondankbaarheit gebelgt was, het zy het welzyn van hare staten verefsichte, dat zy zich niet dieper in de verdeeldheden van Vrankryk inliet, zy gelastte hare gezanten, die zy aan dit hof hadt, het zelve den pols te tasten, of het lust tot vrede hadt, en de zelve te maken, indien zy hen daar toe geneigt vonden.

Het eerste voorstel deedt de ridder *Smith*, haar gezant, daar van, dien zy *Trochimorton*, die het zelve ampt voor *Smith* hadt bekleed, en van de Franschen in de belegering van Havre de Grace, op de wyze, als wy gezegt hebben, gevangen was, hadt toegevoegt. Zyne gevangenis was niet hard, hy hadt de vryheit te wandelen waar hy wilde, met eene wacht, die op hem pafte. Het hof van Vrankryk vondt goed, dat hy een van de gevolmachtigden van *Elizabeth* zou zyn, die een mondgetprek hielden met *Morvilliers*, bisschop van *Orleans*, en met *Bourdin*, geheimfchryver van Staat. De zwarigheid liep over de redenkaveling van den zegelbewaarder *Hospital*, de welke, als wy boven hebben verhaalt, hadt gezegt, dat de Engelschen hun recht op *Calais* door hunnen inval in Vrankryk, volgens de straf, by het verdrag van *Cateau* tegen de overtreders bedongen, hadden verloren. De Fransche gevolmachtigden wilden derhalven, dat de Engelschen van hunnen eisch op *Calais* zouden afstaan, dewyl de wedergeving hen niet was beloofd dan onder voorwaarden, die zy niet waren nagekomen. De gevolmachtigden van *Elizabeth* antwoordden, dat by deze gele-

1564.  
*Camden*.  
*Thuanus*.  
*Mexerroy*.  
*Varillas*.

De  
vrees,  
die de  
Frans-  
chen  
hebben  
de Eng-  
elschen  
weder in  
het landt  
te zien.

\* of  
*Bourgon-  
jons*.

Onder-  
hande-  
ling van  
vrede  
tusschen  
de twee  
natiën.

156

He  
dra  
floc



1564. gelegenheit de koningin, hunne meesters, niet hadt te werk gegaan als eene vyandin van de kroon, maar van de *Guizen*, verkrachters van het recht der kroon, en verdelgers van den Protestantischen Gødsdienst; dat haar volk niet was overzee gegaan dan op het verzoek van den tweeden prins van den bloede, en om den minderjarigen koning van het driemanschap te verlofsen.

De zegelbewaarder, die de zwaarigheid geopenert, en zich daar over gekittelt hadt in zyne aanspraak op den dag van de meerderjarigheid van den koning, vondt een middel om de zelve op te lossen, wanneer men hem het geschil tusschen de wederzydsche gevolmachtigden, die elkander niet wilden toegeven, verhaalde. Het zelve besondt daar in, dat de twee kronen haar recht onbenadecht zouden behouden, en onder tusschen met malkander in vrede leven. De twee partyen vonden hunne behoudenis in dezen algemenen voorslag, waar in Engelandt voorgaf zyn recht bewaart te hebben, dewyl het daar niet van was afgegaan; en Vrankryk in het tegendeel oordeelde zich ontslagen te hebben van de nakominge van het artykel van het verdrag van Cateau, naardien het zich by zynen eisch, dat Engelandt daar van vervallen was, hieldt. Ten minste hoopte het gerechtigd te zyn van aan het zelve het middel, dat de zegelbewaarder hadt bedacht, altydt voor te kunnen leggen, en daar door de belofte der wedergeving vruchteloos te maken. Wy zullen ons oordeel niet geven, of 'er meer behendigheid dan minder trouw in dit voorgestelde middel van Vrankryk stak; maar het is zeker, dat het het zelve zeer wel is gelukt, en dat het tot dezen dag meester van Calais is gebleven. De gemachtigden overeengekomen zynde, sloot men het verdrag den 9 April te Trojes in Champagne. De voorwaarden van het zelve beheldden: Dat de twee kronen op malkander niets zouden ondernemen, noch elkanders vyanden helpen; Dat de koophandel tusschen de twee natiën vry zou zyn; Dat men aan verraders, noch oproerigen geen verblyfsplaats zou vergunnen; Dat men geen brieven van scha-verhaling zou geven, en dat alle beledigingen van weerzyden zouden vergeeten blyven. Het slot van het verdrag was, Dat de twee kronen haar recht bewaarden met deze uitdrukkingen: Dat ieder zich by zyne gerechte eischen hieldt, zonder dat het tegenwoordige verdrag daar eenig nadeel aan zou geven, gelyk ook ieder by zyne verantwoordingen en uitzonderingen bleef. Daar wierden nog andere byzondere artykels des anderen daags gesloten aangaande het geldt, dat Vrankryk zich verbonden hadt aan Engelandt te betalen, en men kwam overeen, dat het eerste aan het tweede zes honderd duizend kronen, om de gyselaars te ontslaan, zou tellen. Men bedong, dat *Trochmorton* op vrye voeten zou worden gestelt. Men stak vreugdevuren in Vrankryk aan over een verdrag, dat van het volk en den koning, of die hem regeerden, zo zeer gewenscht was. De koningin van Engelandt zwoer daar de nakoming van in de tegenwoordigheid van de Fransche gezanten, en de Allerchristelykste koning deedt den zelve eedt in de tegenwoordigheid van die van Engelandt. Hy ontfing ook de orde van den Koussebandt uit handen van Mylord *Hunsdon*, dien *Elizabeth*, met den tytelt van buitengewoon gezant, naar Vrankryk hadt gezonden, gelyk *Karel de IX Gonnor de Cossé* met den zelve tytelt naar Engelandt hadt doen overgaan.

Wy hebben de doodt van den bisschop van Aquila, gezant van *Philips den II* by *Elizabeth*,

verhaalt. In zyn plaats wierdt *Don Diego Guzman de Sylva* gezonden, die met zyn kleedt als kanunnik van Toledo te Londen aankwam, dat met de statigheid van zyn persoon zeer wel overeenkwam. Dit nieuwe gezantschap van den koning van Spanje was eene uitwerking van zyne staatkunde, het zy om zyne waarachtige voornemens voor de koningin te bedekken, het zy om de Roomschgezinden, daar hy zich t'eeniger tydt tegen deze vorstinne van meende te bedienen, aan te moedigen; zo dat, onder dezen schyn van verstandhouding tusschen de twee kronen, hy alleen toeleide op het verwekken van beroerten in Engelandt; ten minste beoogde hy de gesteldheit der gemoederen te leren kennen, om zich daar van op zynen tydt te bedienen. Dit bleek klaar uit het gedrag, dat het Spaansche hof tegen de Engelschen, die daar woonachtig waren, hieldt, en die *Gomez de Sylva*, een der voornaamste staatsdienaren van *Philips den II*, aan de rechtbank van het geelootsonderzoek overleverde. Zy zouden daar de strengheit van hebben gevoelt, indien de hertog van *Alva* hen niet hadt doen ontslaan, zonder dat men de reden van de billykheit van dezen laatsten in dit voorval weet, dewyl hy de wreedsste van alle menschen, en de onverzoenlykste vyandt der Hervormden was. Eenigen zyn van gevoelen, dat hy daar door tekenen van zyne genegenheit aan de Engelschen wilde geven; maar anderen oordeelen met meer waar-schynlykheit, dat het alleen uit een grondt van nuyver was, om *Gomez de Sylva*, zynen mededinger, de gunst van den koning te doen verliezen. Daar is in waarheit weinig schyn, dat zulk een wreedaardt ten gevalle der Engelschen, die hy voor ketters hieldt, en in een tydsgelegenheit, waar in het scheen, dat het gan-sche Spaansche hof hunnen ondergang hadt besloten, de rol van edelmoedigen, of mededogenden heeft willen spelen.

De kardinaal van *Granvelle*, voornaamste staatsdienaer van *Philips* in de Nederlanden, leide van dezen tydt af de gronden van dezen oorlog, die in het begin zo rampzalig voor de Hervormden van deze provinciën, maar waar van de uitkomst zo voordeelig voor hen, als nadeelig aan het huis van Oostenryk, was. De zelve begon met de oneenigheit, die hy tusschen de Engelschen, welke zich in Vlaanderen hadden nedergezet, en tusschen de inboorlingen zaaide. Sedert meer dan twee eeuwen hadden zy met malkander cen-dragtig geleefd, en in hunne vereeniging al het zoet van de vrede, gepaart met den rykdom van een bloeienden koophandel, genoten. *Granvelle* was bevreesd, dat de Gødsdienst der Engelschen tot de Nederlanden zou overslaan; hy stelde daarom alles in het werk om hen te verdeelen: gelyk hun algemeen belang hen hadt vereenigt, trachtte hy dezen bandt door tegen-strydige belangen te verbreken, en aan de onderdanen van *Philips* te doen geloven, dat de koningin onrechtmatige rechten op de koopmanschappen, die zy in haar ryk bragten, tot nadeel van de oude verbonden over den koophandel, van hen vorderde; dat de inkomsten hunner koopmanschappen in de havenen van Engelandt zelfs was verboden, en dat eene vrye natie, die van hare zyde de Engelsche volkplantingen in hare beste steden met zo veel toegevendheit duldt, daar zo verachtelyk niet van moest gehandelt worden.

Terwyl de Vlamingen deze klagten deden, gaf *Granvelle* gelegenheit aan de Engelschen, van hunnen kant met wettiger reden over den Raadt van

1564. nunnik van Toledo, als gezant naar Londen gezonden.

*Granvelle* veroorzaakt twist tusschen de Engelschen en de Nederlanders.

Geweldt de Engelsche kooplieden aangedaan.



1564. van Vlaanderen te klagen. Men nam daar hunne goederen onder geringe, en dikwils onbillyke voorwendfelen, uit kracht van eene nieuwe en tot dezen tydt toe ongehoorde willekeur, in beslag; men verboodt hen verscheide goederen te vervoeren, daar het vertier hen altoos van vergunt was geweest\*. Zy hadden zelfs de vryheit niet de zelve uit Italië en Duitichlandt, over Vlaanderen, daar men ze in beslag nam, te laten komen. Eindelyk, men deedt hen bovengewone belastingen voor hunne levensmiddelen, voor hunne huizen, en het recht van ankergeldt voor de schepen, betalen; dingen, die alle, zeiden zy, met het vermaarde en welgevallige verdrag van koophandel tusschen beide de natiën, onder *Henrik* den VII, door den vlyt van de bekwaamste staatsdienaars van dezen vorst, en van den aartshertog *Philips* den I, vastgesteld, strede: daar de klagen der Vlamingen ongegrond waren, also men hen geen meer rechten in Engelandt afnam, dan die men onder de regering van *Philips* den II en van *Maria* hadt geheit.

Ter zelve tydt deedt de hertogin van Parma, landvoogdesse van de Nederlanden, een verbodt, van gene verbode goederen naar Engelandt over te brengen, als mede van gene Engelsche lakens in Vlaanderen te brengen, afkondigen. Het voorwendfel daar van was, dat zich eene besmettelijke ziekte in verscheide provinciën van het koninkryk hadt verspreid; maar de ware beweegreden van *Granvelle* was de twee volkeren met malkander overhoop te helpen. Hy meende, dat het een opstandt in Engelandt zou veroorzaken, doordien het lakenbereiden door gebrek van vertier eenslags komende op te houden, een oneindig getal van menschen, die niet dan van dat werk leefden, wanhopig zou worden. Hy oordeelde, dat men, met de lakenen in Vlaanderen te doen maken, het zelve zou verryken, en Engelandt verarmen. Zo vele grieven maakten, dat de Engelschen verdriet kregen langer in de staten van den Katholyken koning te blyven. Het geloofsonderzoek, dat men daar wilde invoeren, deedt hen daar ten eenemaal uit gaan; zy zagen elders om naar een geruster verblyfplaats; en geen beter dan de stadt Embden, hoofdstad van Oost-Vrieslandt, vindende, bragten zy daar den koophandel van hunne lakenen over, waar door al de schade, dien de Raadt van Vlaanderen op de Engelschen meende te doen vallen, op de Vlamingen zelf viel. De Engelsche kooplieden trokken alleen van de eene stadt naar de andere, van Antwerpen naar Embden; de rivier de Eems, daar de laatste aan gebouwt is, verschaftte hen het zelve gemak voor de scheepvaart, als de Schelde, die voorby de andere stadt loopt, waar door zy den lakenhandel met het zelve gemak als te voren konden dryven, en de zelve over Vrieslandt naar Vlaanderen zenden, het welk ondertusschen dezen handel miste, en de lakenen niet dan uit de tweede handt ontving. Om dezen nieuwen koophandel te dwarsbomen deedt de landvoogdesse een bevelschrift afkondigen, by het welke zy aan alle hare onderdanen verboodt eenigen handel met de kooplieden van Embden, of van elders van daan, te dryven, mitsgaders het inkomen van hunne koopmanschappen in de Nederlanden, op verbeurte van de goederen.

De Spaanische gezant, die te Londen zyn verblyf hadt, vondt deze geweldige behandeling niet goed. Deze staatsdienaar wist wel, van wat nuttigheit de Engelsche koophandel met de Vlamingen was, en wat rykdommen daar door

in hunne provinciën sedert het jaar 1338, wanneer een graaf van Vlaanderen\* den zelve te Brugge met grote voorrechten vastfelde, waren gekomen. Vlaanderen was door deze oprichting het pakhuis van ganfch Europa geworden. Men kwam daar van alle kanten te water en te lande, om lakenen, tin, en andere goederen, die de Engelschen daar bragten, te kopen. Die van Vlaanderen vonden ook gelegenheit de goederen van hun landt onder zulk een groten toevloedt van kooplieden, waar van de eenen deze, de anderen gene waaren van noden hadden, kwyd te raken. Zy vonden zich ook met vrende koopmanschappen, die men tegen de hunne verruilde, en die zy naderhandt naar Vrankryk en Duitichlandt, en door de ganfche wereldt, zonden, verrykt. Deze omloop van handel, daar Vlaanderen als het middelpunt van was, deedt het geldt omlopen met een overvloedt, die niet ophieldt, dewyl het een bron was, die dagelykch nieuw water gaf, de lakenen en wolle waaren, als de voornaamste aderen van zulk een ryke myn. Het was voornamentlyk om zich daar van te voorzien, dat de kooplieden te Brugge kwamen, daar de graven van Vlaanderen dezen koophandel het eerste hadden opgerecht, en het was niet dan sedert dezen tydt, en door de aankomst van zo vele menschen, dat de handel, de scheepvaart en visschery in de Nederlanden begonnen vermaard te worden, tot dat de Nederlandsche vryheit daar zulk eene volkomenheit aan heeft toegebracht, dat nergens diergelyke wordt gevonden; zo dat men met recht mag zeggen, dat de Engelsche wol het gulde vlies was, dat de hertogen van Burgundië tot een zinnebeeldt van deze doorluchte orde, die naderhandt tot het huis van Oostenryk, met de geërfde provinciën, overging, hebben genomen. Men verzekert ten minste, dat deze orde haren naam verschuldigt is aan den rykdom, dien de koophandel van de wol in Vlaanderen hadt gebragt. Het is ook zeker, dat de Engelschen daar de voornaamste handelaars van waaren. De schryver van het leven van *Elizabeth*, die met geen minder naauwkeurigheid dan voegzaamheit schryft, zegt, dat by de rekeningen der tollën, voor het verbodt van de hertoginne van Parma, bleek, dat deze handel met de Nederlanden jaarlykch twaalf millioenen goude kronen kwam te bedragen, en dat de lakenen alleen op vyf millioenen beliepen.

Het was dan niet zonder reden, dat de gezant van *Philips*, die hier van door die 'er belang in hadden onderrecht was, den ondergang van Vlaanderen, indien het verbodt standt greep, voorziende, krachtige vertogen aan de landvoogdesse deedt, om haar dit verbodt te doen intrekken. Hy werkte ook krachtig by de koningin *Elizabeth*, om hare gevoeligheit aangaande deze onbezonne behandeling te verzachten, en haar tot een vergelyk te brengen. De hertogin van Parma volgde den raadt van den gezant, en de koningin liet zich door zyn aanhouden overreden, indien zy door het belang van haar volk niet reets was overgehaalt. Men kwam derhalven overeen, dat de handel als van te voren vry zou zyn; dat alle de verklaringen van den eenen kant zo wel als van den anderen, sedert de komste van *Elizabeth* tot de kroon uitgegeven, opgeschort zouden worden, en dat men gemachtigden zou benoemen om de zaken nader te onderzoeken, en in het vervolg eene volkome besliffing daar van opmaken. De gemachtigden wierden benoemt: de burggraaf van *Montaignu*, *Wotton*, en *Haddon* wegens de konin-

\* de paarden, het salpeter, en het bulchkruidt.

Bevelschrift van de landvoogdesse ten nadeele van den koophandel.

De Engelschen van Vlaanderen gaan te Embden wonen.

De handel van wol en lakenen hadden beide de

1564.

naamen verrykt. \* de graaf *Lodewyk*, de III van dies naam, bygenaamt *Malanus*, dat is, van Mecheleu.

Oorspronk van de orde van het gulde Vlies.



1564. ninginne van Engelandt, *Montigni, Afforville*, en *Joachim Gilles* van wegens de landvoogdesse van de Nederlanden. De onderhandeling wierdt te Brugge gehouden, en men was byna overeengekomen, wanneer de Nederlandsche beoerthen, die voorheen al gesmeult hadden, doch voor uitgedooft gehouden wierden, weder ontvonkten, om niet weder gebluscht te worden. Dit was de oorzaak, dat de onderhandeling tusschen de gevolmachtigden eindigde.

Ondertusschen verkwikte zich de koningin, vermoed van de bezigheden der regering, met eene reis te doen in de provinciën van haar koninkryk, waar aan de staatkunde geen minder deel hadt dan het vermaak. Zy wist, dat hare tegenwoordigheid de genegenheit van het volk verwekte; en terwyl zy het zelve deze tekenen van hare gunst gaf, genoot zy met blydschap de tekenen van liefde, die haar het volk, dat haar overal naliep, door zyne gedurige toeuichingen gaf. Haar geschiedschryver heeft niet vergeten te verhalen, dat zy de hogeschool van Cambridge bezichtigde, die hy een der oogden van Engelandt noemt, zynde die van Oxford buiten twyfel het andere. Dus is het, dat de wetenschappen de grootste versierfelen van een Staat zyn, en indien de zelve daar zulk een glinsterend licht niet aan geven, gelyk de wapenen doen, is het zelve licht echter veel zachter, en byna altoos nuttiger. De koningin bezocht al de maatschappyn\* van Cambridge, en was by alle de vermakelykheden, die de opzienders van deze hogeschool, verwittigt van hare komste, hadden doen bereiden: zy woonde de treur- en blyspelen en de openbare twistredeneringen by. Zy bedankte hen voor de tekenen van hunne genegenheit: zy roemde hunne geleerdheit: zy vermaande hen de beschaafde wetenschappen hoe langer hoe meer voort te zetten, en de zelve altydt nevens de Godvrucht te doen bloeien, hen verzekerende van hare gunst en koninklyke mildadigheid. Dat hen het meest behaagde, was, dat zy hare aanspraak in het Latyn aan hen deedt. Dus twyfelden zy geenzins, of eene vorstin, die de taal der zanggodinnen sprak, zou ook hare weldoensster zyn.

Op hare wederkomst overlaadde zy het huis van *Dudley* met hare gunstbewyzingen. Zy hadt reets *Robert Dudley*, den laatsten der zonen van den hertog van Northumberlandt, haren grootstalmeeftter gemaakt, daar zynog den tytel van Mylord *Damby*, met alle de landen, aan dat Paischap behorende, en de waardigheid van graaf van Leicester, om door hem en zyne mannelijke nakomelingen voor altoos bezeten te worden, byvoegde. Zy verhefte ook zynen broeder *Ambrosius* tot Mylord *Lille*, hebbende hem te voren met den tytel van graaf van Warwik vereert. Dus wierdt het huis van Northumberlandt herstelt in het geluk, daar het onder *Henrik* den VII en *Edward* den VI in was geweest, en daar het *Maria* van hadt berooft. Het zelve was zyne verheffing verschuldigt aan den jongsten broeder, wiens verhoging geen minder verwondering dan die van den vader veroorzaakte: maar de zelve was gelukkiger en duurzamer. De koningin hadt van hem zulk een gunstig denkbeeld opgevat, dat de vleiendste afbeeldfelen van de grootste prinsfen van Europa voor hem moesten achter staan. Het afbeeldfel van *Casimir*, zoon van den Paltsgrave, was een van die moesten zwichten. Het wierdt haar door den ridder *Melleville*, die van het hof van Heidelberg na een verblyf van eenige jaren we-

derkeerde, aangeboden. *Melleville* hadt dit wel voorzien, en getracht *Casimir* af te raden een aanzoek te doen, het welk hy wist dat niet zou gelukken; maar hy was daar geen meester van. Al wat hy kon doen, was, hem eene vergeeffche en verdrietige reis af te raden, en hem te bevryden van eene weigering, die toen alleen op zyn afbeeldfel viel. Twee jaren te voren hadt *Casimir* hem verzocht een huwelyk voor hem met *Elizabeth* te bemiddelen. De keurvorst van de Palts hadt zyn verzoek by dat van zynen zone gevoegt. Hunne gedachten waren *Melleville* naar het hof van Engelandt te zenden, om daar van opening aan de koningin te doen: maar deze ridder, die de gedachten van *Elizabeth* kende, en wel wist, dat zy een afkeer van het huwelyk hadt, verschoonde zich van dit gezantschap. Hy hadt 'er de reden van aan den keurvorst gezegt, die de zelve goed vondt. Het was met den prins *Casimir* zo niet gestelt, de vooringenomenheit voor zyn belang belette hem naar den raadt van *Melleville* te luisteren; zo dat hy hem, in plaats van hem daar voor zyne erkenenis te betonen, met schele oogden aanzag. Ondertusschen bleef deze zaak steken, wanneer de vidame van Chartres\*, die gedurende de beroerten van Frankryk naar Engelandt was vertrokken, van daar naar Duitschlandt ging, daar hy den prins *Casimir* zag, dien hy met grote hoop vleide. Hy verzekerde hem van de goede neiging der koningin, die hem betuigt hadt, dat zyne tegenwoordigheid ten hoogste nodig was, indien hy met ernst om haar wilde uitkomen, om dat ze zodanig een koop min begeerde te sluiten, zonder alvorens de verdiensten van eenen, dien zy op den troon zou verheffen, wel te kennen. Men sprak daar van met *Melleville*, die het gezegde van den vidame van Chartres in den windt sloeg. Hy deedt den keurvorst begrypen, dat de prins niets van zyne reize hadt te wachten dan het vermaak van *Elizabeth* te zien, met pracht te worden ontfangen, en zo weder te vertrekken; maar dat hy het verdriet zou hebben van niets dan vele beleefdheden, onnocele verschoningen, en eene wezentlyke onaangename weigering weg te dragen. *Casimir* wierdt daar door op nieuw tegen *Melleville* verstoort, zonder hem tot meerder toegevendheit dan de eerste maal te kunnen brengen. Maar deze ridder vondt een middel, het welk de verliefdheit van den jongen prins aan het bedaren bragt. Dat was zyn beeldtenis te zenden, daar *Melleville* zich wel mede wilde belasten, wanneer hy door Engelandt naar Schotlandt vertrok. Dit wierdt met alle mogelyke behendigheid, hoewel zonder een goeden uitlag, gelyk *Melleville* wel hadt voorspelt, in het werk gestelt.

In Engelandt gekomen zynde, begon hy zich van den last, dien hy van den keurvorst van de Palts hadt aangenomen, te kwyten, bestaande in de koningin eene verwerend en aantastend verbondt\* met de Protestantische vorsten van Duitschlandt, indien *Maximiliaan*, nu keizer geworden, zyn gegeven woordt, gelyk men al begon te bemerken, brak, voor te stellen. *Elizabeth* toonde weinig genegenheit voor zulk een algemeen verbondt van wegens het langzaam aankomen der Duitschers, die den tydt, dien men tot de uitvoeringen moest besteden, met onnodige overleggingen verkwiften. Maar aangaande den keurvorst van de Palts voegde zy daar by: *Het is een vorst, zo vol wysheit en yver, dat ik met hem wel een verdrag wil aangaan. Het is my leed, dat de dienst, dien*

De koningin Elizabeth bezoekt de hogeschool van Cambridge.

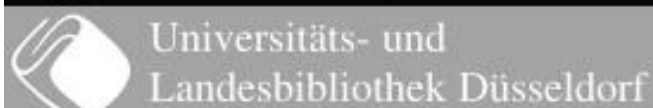
\* Colleges.

Gunstbewyzing aan den grave van Leicester.

Gedenkschriften van den ridder Melleville. De zoon van den keurvorst van de Palts minnaar van Elizabeth.

\* de stedehouder van den bisschop van Chartres.

\* Alliance de jure of officio.





1564.

gy aan de koninginne arwe meestersse verschildigt zyt, u uit den zynen beeft doen gaan. Melleville antwoordde daar op: Dit is niet geschied zonder my zelve geweldt aante doen, en om my over de afwezenheit van zulk een goeden meester te troosten, beeft deze my zyn afbeeldsel, en die van zyn gansche huis geschonken. De koningin vroeg, of het afbeeldsel van den prins Casimir onder de zelve was, en voegde daar by, dat zy het wel wilde zien. Dit was het, daar Melleville naar wachtte. Nochtans ontveinsde hy zyn oogmerk, en antwoordde haar koelties, dat hy alle de schilderyen, daar die van den prins onder was, in de stadt hadt gelaten. De koningin was toen te Hamptoncourt, en Melleville moest naar Londen gaan om de zelve te halen, om haar te ver-tonen. Zy behandigde ze hem des anderen daags weder, zonder dat van den prins Casimir te willen behouden, niettegenstaande de ridder Melleville haar het zelve op eene wyze, daar zy wel aan kon merken, dat hy het met deze gedachten hadt mede gebragt, aanbodt te laten houden. Het smadelykheit, dat in deze weigering stak, was, gelyk men naderhandt is te weten gekomen, dat het met kennis van den grave van Leicester geschiedde, aan wien de koningin het afbeeldsel vertoonde, en wiens gevoelen zy daar over wilde weten; waar door deze gelukkige mededinger het voor zich zelve overhaalde, tegen een prins, die ver boven hem verheven was. Melleville gaf daar van kennis aan den keurvorst, en de prins Casimir, zonder zich langer tegen te kanten, trouwde kort daar na met eene prinsesse van Saxon \*.

\* dochter van den keurvorst. Camden. Bewysredenen van het recht, dat het huis van Suffolk tot de kroon, tot na deele van de koninginne van Schotland, hadt. † afkomstig van Karel Brandon en van Maria van Engelandt.

Om weder tot Mylord Dudley te keren, wy hebben gezien, dat Elizabeth hem hadt voorgeschikt om met de koninginne van Schotland te trouwen; en het was om hem van trap tot trap tot den troon te doen naderen, dat zy hem met twee Pairschappen te gelyk voorzag. Hy trachtte ook van zynen kant tekenen van zynen yver voor het belang van Maria te geven, hoewel men in het vervolg heeft gezien, dat hy tot dit huwelyk gene gedachten hadt. De leeraar Halles hadt eene verhandeling gemaakt om het recht van het huis van Suffolk † tot de opvolging van het ryk, tot na deel van dat van Stuart, aan te tonen. Men hielt Bacon, den zegelbe-waarder, verdacht de schryver of medestander van dit ontwerp te zyn, het welk hy echter bleef ontkennen; maar door de waarschynlykheit, waar mede zyne vyanden de koningin Elizabeth tot zyn nadeel wilden in te nemen, toonde zy hem langen tydt een kwaad gezicht. Eindelyk genoot hy de eer van weder in hare gunst, door de aanpryding van Cecil, geheimchryver van Staat, die mogelyk van de zelve gedachten als deze staatslenaar en de leeraar Halles was, maar die hy nooit aan iemandt openbaarde, aangenomen te worden. Hy vergenoegde zich den genen, die hem zyne gedachten daar over verzochten te weten, ten antwoordt te geven, dat hy aan niemandt dan aan de koninginne, wanneer zy het hem zou gebieden, de zelve zou zeggen. Voor Halles hadt men de zelve oogluiking niet als voor den zegelbe-waarder: hy wierdt gevangen gezet.

Staatkunde van Elizabeth omtrent de opvolging.

Hoewel de koningin niet goedgevonden hadt Maria voor hare erfgenaam te erkennen, wilde zy echter niet dulden, dat haar recht wierdt betwift. De zelve staatkunde hadt haar deze twederlei gedachten, waar van de eene tegen de andere scheen te stryden, ingegeven. Indien zy de koningi van Schotland voor hare erfgenaam verklaarde, gaf zy haar aan-

leiding deze opvolging te verhaaften, en de verachting van die de reizende zou aanbieden, wier getal menigmaal dat der anderen te boven gaat, op zich te halen. In het tegendeel, indien zy haar van haar recht verflak, zou zy eene vyandin hebben verwekt, die de Guizen en Vrankryk, benevens eenige Engelschen, overtuigt van haar recht, en die gevaarlyke aanhangers in Engelandt konden maken, in hare belangen zou overgebragt hebben. Zy besloot derhalven eene verborge stilzwygendheit daar omtrent te bewaren, die alles deedt hopen, maar niet toeliet iets voor den tydt te ondernemen: waarom zy de onbezonnenheit van die de vryheit namen over zulk eene tedere zaak te re-identwisten, en wier schriften alleen bekwaam waren om oneenigheit tusschen de twee koninginnen te strooien, wraakte. Maar het was onmogelyk alle menschen den mond te stoppen. De Protestanten, bevreesd voor eene koninginne, vyandin van hunnen Godsdienst, konden niet nalaten de redenen, die zy hadden om haar buiten te sluiten, wereldkundig te maken. De Roomschen hielden zich ook niet stil, maar verdeelden zich in twee partyen. Het grootste getal verklaarde zich voor de koninginne van Schotland; eenige anderen kozen weder hare moeie Margareta van Douglas, dochter van de koninginne Margareta, hare grootmoeder, en afkomstig uit een tweede huwelyk met den grave van Douglas.

Deze moei was getrouwt met Mattheus Stuart, grave van Lenox, die om de vervolging van den kardinaal Beton en de Hamiltons naar Engelandt was gevlucht. Zy hadden uit dit huwelyk een zoon, Henrik Stuart, gemeenlyk Mylord d' Arley genaamt. Maria deedt de moeder hare genegenheit voor dezen jongen heer blyken; en haar vleien-de met de hoop van haren zoon op den troon van Schotland te zien, verplichtte zy haar van de kroon van Engelandt af te staan. Margareta overtuigde haren gemaal, den grave van Lenox, weder naar zyn vaderlandt te keren, bedroog Elizabeth, die niets van dezen aanslag wist; en om hare kuiperyen bedekter te beleggen nam zy brieven van voorfchryving aan de koningin-ne van Schotland mede. Wy hebben reets gezegt, dat Maria den graaf van Lenox in alle de goederen van dat huis hadt herstelt, waar mede zy verscheide inzichten hadt. Zy kwamen alle op een en de zelve eindens uit, namentlyk om in Schotland met eene volstrekte macht, dan men haar wilde toelaten, te regeren, en de overdragt van de kroon van Engelandt tot haar nadeel te beletten. Zy dacht ook haar oogwit in beide deze ontwerpen door de wederkomst van den grave van Lenox te bereiken: voor eerst met hem tegen den grave van Murray te stellen, dien zy meer vreesde dan beminde, niettegenstaande alle de tekenen van gunst, daar zy hem mede hadt vereert; ten tweede met den Engelschen den afgodt, dien zy van den jongen Lenox hadden beginnen te maken, zich gewennende hem als den wettigen opvolger van Elizabeth aan te zien, te ontnemen; met een woordt, zy dacht met hem te trouwen, om eensklaps het mistrouwen der Engelschen en Schotten weg te nemen, de eersten te winnen, die reets genegenheit voor dezen jongen heere, geboren uit eene nicht van Henrik den VIII, en aan dat hof opgevoed, begonnen te krygen, en de gehoorzaamheit van de anderen te bekomen, met iemandt van hunne natie, en uit het koninklyke bloedt gesproten, tot haren gemaal te nemen. Maar niets deedt deze vorstin meer tot de keuze

van

Beschryving van het huis van den grave van Lenox.

Waarom de koningin van Schotland dit huis uit Engelandt te rug riep.



1564. van Mylord *d'Arley* overhellen dan de spyt, dien zy hadt, dat *Elizabeth* haar in den weg was geweest omtrent het aanzoek van den aartshertog. Wy hebben de vertrouwde opening, die zy daar van aan deze koningin, die haar van hare zyde krachtige vertogen hadt gedaan om het haar af te raden, gezien: doch vrezende, dat dit niet genoeg mogt zyn, zondt zy, volgens het zeggen van *Melleville*, den graaf van *Suffex* naar *Wenen*, om *Maximiliaan* over zyne verheffen e tot het keizerryk geluk te wenschen\*, en om onder de handt over een huwelyk tusschen haar en den aartshertog te handelen; het zy *Elizabeth*, die eenige jaren te voren † dit voorstel hadt verworpen, toen genegenheit om te trouwen hadt, of dat zy eene mededingster van haar wierdt, om hem van de koningin van *Schotland* te doen afzien. Deze laatste nam dit kwalyk op, zynde geenzins gezind een gemaal uit handen van eene prinsesse, die haar aan het keizerlyke hof hadt zoeken te benadeelen, te ontfangen.

Ondertusschen was de ridder *Melleville* nieuwelings weder aangekomen, haar onderrechtende van de gedachten van *Maximiliaan*, die niet gaarne de *Schotische* kroon op het hoofd van zynen broeder zag. Alle deze beweegredenen maakten, dat zy zich voor den jongen grave van *Lenox* verklaarde. Haar besluit genomen hebbende, deedt zy *Melleville* naar het hof van *Elizabeth* vertrekken, hem aanbevelende haar met deze koningin te verzoenen, en kennis te maken met den gezant van *Spanje*, de gravinne van *Lenox*, en de *Engelschen*, die haar genegen waren. Haar ongenoegen tegen *Elizabeth* was verdwenen sedert het geen *Melleville* haar van de gedachten van *Maximiliaan* hadt gezegt, en zy wenschte weder in de gunst van deze koningin te zyn, die zy door onaangename brieven hadt beledigt (a). Zy gaf echter voor, dat het met gene gedachten was geschied om haar te beledigen, en dat de hoon alleen in eene dubbelzinnigheit bestondt, vervat in woorden, die of kwalyk opgeschreven, of kwalyk verstaan waren; het zy de *Fransche* taal, daar zy zich van hadt bedient, niet gemeenzaam genoeg aan het hof van *Engelandt* was, het zy de geheim-schryver van *Maria*, die een *Italiaan* † was, de zelve niet al te wel verstondt.

De lastbrieven, die de koningin van *Schotland* aan *Melleville*, om aan *Elizabeth* over te geven, ter handt stelde, bestonden meest in bevestigingen van vriendschap en verschoninge over de uitdrukkingen van hare brieven, die hare *Engelsche* Majesteit schenen gebelgt te hebben, in wenschingen van eene goede verstandhouding tusschen de twee koninginnen en de beide ryken vast te stellen, en in eerbiedige verzoeken om erfgenaam verklaart te worden, waar aan men zou zien, zeide zy, of de genegenheit van *Elizabeth* oprecht, en niet geveinst, of bedriegelyk was. De gezant vondt de koningin zeer misnoegt over den smadelyken brief, dien *Maria* haar hadt geschreven. Dit was het begin van haar gesprek; en uit haar zak het antwoordt, dat zy gereed hadt gemaakt, trekkende, zeide zy tegen *Melleville*: *Lees, ik zou het zelf reets hebben verzonden, maar het is nog niet goed genoeg naar myn zin; ik wil wachten tot dat ik kwader wordt, om haar in nog hardere uitdrukkingen te schryven.* Echter schynt het, dat zy daar gene gedachten toe hadt, en dat hare gramschap gemaakt was, naardien *Melleville*

(a) *Melleville* zegt, dat het ten aanzien van den grave van *Lenox* was, over wiens reize *Maria* niet goed vondt dat *Elizabeth* hem wat stoutmoedig haren raad gaf.

haarniet zo haast de onschuld van de koningin van *Schotland* hadt vertoont, of hy verzocht haar dezen brief te willen scheuren, gelyk zy in zyne tegenwoordigheit deedt; daar zy byvoegde, om kleinigheden de vriendschap met hare zuster niet te willen breken; zo dat de oude vriendschap weder schein herstelt te zyn. Zy viel gestadig op den grave van *Leicester*, en sprak van Mylord *d'Arley* als van een schoon jongman, die meer naar eene vrouwe dan naar een man geleek. In het tegendeel hadt zy vermaak aan *Melleville* het afbeeldsel van den grave van *Leicester* te tonen, het welk in haar vertrek hing onder de koningen en koninginnen, met dit opschrift op het kleedt, daar het mede was omhangen: *Afbeeldsel van Mylord. Melleville* verzocht het te hebben, dat zy weigerde, zeggende geen meer dan dat alleen te hebben. Op dit oogenblik het afbeeldsel van de koningin van *Schotland* naderende, kuitte zy het zelve, en de gezant, om haar zyne erkentenis te tonen, boog een knie ter aarde, en kuste met een diep ontzag hare handt. In een dezer gesprekken viel men op de vrouwen, op hare gestalte, en haar haar. De koningin nam deze gelegenheit waar om aan *Melleville* te vragen, wie van beide, zy, of de koningin van *Schotland*, het blondste haar hadt. *Melleville* antwoordde aantonts daar op: *Uwe Majesteit in Engelandt, en myne meesteresse in Schotlandt.* Hy meende daar mede vry te zyn, maar *Elizabeth* wilde volstrekt zyne gedachten weten; en de zelve van hem nog eenmaal gevordert hebbende zeide hy: *Mevrouwe, gy zyt beide de schoonste personen van uwe ryken, en indien gy blanker dan de koningin, myne meesteresse, zyt, is zy des niettegenstaande bevallig zonder webrga.* *Melleville* des anderen daags morgens in den tuin onder de vensters van het vertrek der koningin wandelende, wierdt hy door een maatgezag, dat hem stil deedt staan, als opgenomen. Mylord *Hunsdon*, die hem verselde, zeide tegen hem, dat het de koningin was, die op de klavecimbal speelde. De gezant, de deur naderende om te luisteren, opende het tapyt, en raakte, zonder weten van de vorstinne, die met den rug naar hem toe gekeert zat, in de kamer: maar hem gewaar wordende borst zy uit in gramschap, en zeide tegen hem, dat zy nooit dit tydverdrijf nam dan wanneer zy dacht alleen te zyn. *Melleville*, zich voor hare voeten nederwerpende, verschoonde zich met de gewoonte van het hof van *Vrankryk*, daar de vryheit, die hy hadt genomen, was toegelaten. De koningin liet zich gezeggen, en deedt voor hem een fluweel kussen brengen, hem belastende te gaan zitten. Zy vroeg hem, of de koningin van *Schotland* ook op de klavecimbal speelde; of zy wel danste, en was zeer voldaan, dat *Melleville* haar boven de koningin, zyne meesteresse, prees. Mogelyk zal men dit aanzien als iets, dat eene grote koningin niet voegde; maar het is zomtyds zeer goed vorsten in hun nachtgewaad, om zo te spreken, te zien: dan leert men hunnen imborst kennen. Dit gedrag rechtvaardigt daarenboven het denkbeeldt, dat de schryvers ons van *Elizabeth* geven; eene heldin op den troon en in het regeren van den Staat, eene vrouw als andere, en zeer begeerig, dat men met lofuitinge van hare schoonheit sprak: gelyk het waar is, dat deze kunne altyd yverzuchtiger is over de kracht van hare bekoorlykheden dan over de waarde van eene kroon.

Alle deze redenen beslechtten echter niets. *Elizabeth* was over de verplichtende behandeling van den gezant zeer voldaan; maar zy liet niet af

Aardig gesprek van de gezant met *Elizabeth*.

*Elizabeth* wenscht, dat de kroon

\* in de maand van July des jaars 1564. † in den jare 1560.

Misverstandt tusschen *Maria* en *Elizabeth*.

† *Nicis*.

*Melleville*, gezant van *Maria*, bevestigd *Elizabeth*.



1564.  
ningin  
van  
Schot-  
landt den  
graaf van  
Leicester  
tot ha-  
ren man  
neemt.

aan te houden op het huwelyk van haren gunsteling. Het geen, daar zy hem mede belastte, wanneer hy vertrok, was, hem den graaf van Leicester aan te bevelen. Zy sprak van hem aan de koningin van Schotland als van een man, daar zy veel genegenheit voor hadt, en dien zy als haren eigen broeder aanzag, haar verzoevende, hem, benevens de opvolging van het ryk van Engelandt, van hare handt te ontfangen, in welk geval zy zeide bereid te zyn daar zodanige verzekering van te geven, als men begeerde. Aan den anderen kant liet zich *Maria* door dit nieuwe aanzek, daar zy niet toe geneigt was, niet bewegen: daarenboven wierdt zy door den ridder *Melleville* op het wederkeren van zyn gezantschap onderrecht, dat 'er meer staatkunde dan ware genegenheit stak in het geen, daar hy mede belast was; zo dat zy by haar genomen besluit, van zelf een gemaal te kiezen, bleef, onafhankelyk van de koningin van Engelandt.

Camden.  
Thuanus.

Deze princes, hoe jong en hoe genegen tot vermaak zy ook was, als zynde door haar verblyf aan het Franche hof vry slaphertig geworden, was echter door hare verdiensten de kroon wel waardig, zynde niet ontbloot van bekwaamheit, moed, en eene grootfche ziel, van vóornemen haar gezag in Schotland te hertellen, en hare hoop tot de opvolging van Engelandt te handhaven. Hare grootste zucht was de twee kronen in het huis van *Stuart* vereenigt te zien; haar huwelyk met Mylord *d'Arley* icheen haar eene onbetwiftbare aanleiding daar toe te geven. Het gevolg heeft doen zien, dat zy daar niet in bedrogen was geweest: gelukkig, indien zy by dit huwelyk was gebleven, dat inderdaad het geluk van beide de natiën zou hebben gemaakt, indien hare onstandvattigheid, of haar ongeluk haar niet tot eene verbindtenis, zeer nadeelig aan hare eere en haar eigen leven, hadt gebragt.

Minnaars  
van de  
koningin  
van  
Schot-  
landt.

Zy was toen weduwe van een koning van Vrankryk, en niet meer dan twintig jaren oud. Zy wilde geen weduwe blyven. Het ontbrak haar aan geen minnaars. Hare kroon alleen was bekwaam haar een te geven. Boven dat was zy de schoonste vrouw van Europa, daar men een volmaakten geest kan byvoegen. Men telt onder de vromde vorften, die haar hebben aangezocht, den prins van Spanje, zoon van *Philips* den II, en zyn vermoedelyke erfgenaam; *Karel*, aartshertog van Oostenryk, tweden zoon van den keizer *Ferdinand*; den koning van Zweden, den hertog van Ferrara, en den prins van Condé. Men kan bezwaarlyk den tydt zeggen, wanneer deze laatste zyn aanzek heeft gedaan. Wy hebben aangetoont, dat het gedurende de handeling over de vrede, die deze prins, als hoofut van de Hugonoten, met Vrankryk maakte, niet heeft kunnen zyn, doordien *Eleonora van Roje*, zyne gemalin, toen nog leefde. Daarenboven was hy toen uitermaten verlief op eene van de staatjuffers † van *Catharina van Medicis*: ten laatste trouwde hy na de dood van *Eleonora van Roje* met *Françoise van Orleans*, zufter van den hertog van Longueville. Het heeft dan niet kunnen zyn dan in dezen tusschentydt van haar kortdurig weduwfchap, dat de *Guizen* haar een huwelyk met haren nabestaande voorstelden. Hoe het zy, verscheide prinsfen van de doorluchtigste huizen van Europa hebben de koningin van Schotland aangezocht. Behalven deze vryers, die haar door hunne hoge geboorte waardig waren, waren 'er nog andere onder hare onderdaanen, die de stoutheit wel dorsten hebben hun

\* in  
Maart  
des jaars  
1563.  
† mo-  
juffrouw  
de Li-  
meuil.

oog op haar perfoon en haren troon te slaan. *Jakob Hamilton*, graaf van Aran, was de eerste. Hy was deze verbindtenis niet onwaardig, doordien hy een vermoedelyke erfgenaam van de kroon was. Maar de koningin hadt hare reden, of tegenzin, waarom zy hem verwierp. *Jan van Gourdon*, zoon van den grave van Huntley, wierdt in het vervolg door de *Guizen* voorgestelt: maar zyn kwaad gedrag, of zyn ongeluk maakte, dat deze onderhandeling mislukte.

Mylord *d'Arley* was gelukkiger. Hy was ook van eene afkomst, dat hy wel naar de koningin ne, zonder enig nadeel van het koninklyke bloedt, daar hy uit gesproten was, mogt staan, zynde van het huis van *Stuart*, daar hy den naam, zo doorluchtig en achtbaar voor Schotland om de lange reeks van koningen, van droeg, en *Mattheus Stuart*, zyn vader, van *Jacobus* den V, indien hy geen kinderen kwam na te laten, tot zynen opvolger geschikt. Men heeft elders gezegt, dat het huis van *Lenox* en dat van *Hamilton* malkander vyandig waren, en dat dit laatste nader recht tot de opvolginge hadt, het welk de reden is geweest, waarom het zelve dat van *Lenox* verdrukte, en na de doodt van *Jacobus* den V naar Engelandt dwong te vluchten. Maar het zelve hem van den troon willende weren, bragt het hem daar nader by; de ballingschap van *Mattheus Stuart* was oorzaak, dat zyne nakomelingen twee kronen bekwamen, naardien hy, terwyl hy daar in was, met *Margareta van Douglas* trouwde, by welke hy Mylord *d'Arley* won, vader van *Jacobus* den I, koning van Groot-Britannië.

Mylord *d'Arley* was den grave van *Lenox* niet gevolgt. Hy was in Engelandt by de gravinne, zyne moeder, gebleven, het zy om de bevelen van de koningin van Schotland af te wachten, het zy om *Elizabeth* in hare waakzaamheit te verschalken. De laatste was al te opletten op het gedrag van de andere om door haar misleid te worden. Zy kreeg 'er haast de lucht van, en betuigde opentlyk aan de koningin van Schotland, dat zy haar huwelyk met den jongen grave van *Lenox* niet kon goedvinden. *Randolf*, haar gezant, vertoonde aan deze vorstinne, dat deze verbindtenis aan de koningin zyne meesteresse niet alleen, maar ook aan gansch Engelandt onaangenaam was, waar door *Elizabeth* zich verplicht hadt gevonden haar Parlement te verschuiven, bevreesd zynde, dat het een besluit, gansch niet voordeelig voor de koningin van Schotland, mogt nemen.

Deze gedachten van de natie verscheelden geweldig van die *Maria* daar van hadt verwacht. De Godsdienst was 'er de oorzaak van, en het was alleen van de Roomfchgezinden, dat zy de goedkeuring en den bystandt omtrent het huwelyk met den grave van *Lenox* hadt te hopen. Maar de Hervormden hadden daar alles van te vrezen. Zy geloofden, dat deze jonge heer zo wel als zyn vader in den Roomfchen Godsdienst was onderwezen, en dat zy beide den zelve in hun herte hielden bewaart, niettegenstaande de uiterlyke belydenis, die zy van den Protestantfchen Godsdienst deden. Zy hadden dan geen reden om zich over een huwelyk, dat hen aan nieuwe gevaren onder de regering van een Roomfch vorst bloot stelde, te verheugen. *Elizabeth*, de yverigste van alle hare onderdanen voor de hervorming zynde, voegde haar ongenoegen by het hunne. Het is wel te denken, dat de onvernogtheit van het Parlement, daar zy *Maria* door bang wilde maken, alleen een ftreek van hare staatkunde was, om haar kleinmoedig

1564.  
Geflacht-  
lyft van  
Mylord  
*d'Arley*.

*Elizabeth*  
kant zich  
tegen zyn  
huwelyk  
met de  
koningin  
van  
Schot-  
landt, en  
reden  
waarom.



1564. moedig te maken door de bedreiging, die zy haar deede van de kroon op een ander te zullen overbrengen. Hoe het zy, zich tegen het huwelyk van den grave van Lenox geitelt hebbende, deede zy haar nogmaals den graaf van Leicester voordragen. Hy was de eenigste van alle, die Maria aanzochten, welke zy het minste wilde horen, en dien zy aanstonts buiten gesloten hadt. Hy was mogelyk ook deze eer het minste waardig, zynde uit een huis, dat eerst onlangs tot staat was verheven; wiens val kort op zyne verheffing was gevolgt, en dat eerst sedert weinig dagen herstelt was. Maar de koningin van Schotlandt vondt nog een ander gebrek in hem, dat hem nog hatelyker maakte. Hy was Protestantisch. Deze reden in het tegendeel verplichtte des te meer Elizabeth om dit huwelyk te doen voltrekken, en Maria om het te weigeren. Het voornemen van de eerste was de twee kronen van Engelandt en Schotlandt in een Protestantischen koning te vereenigen. Zy zag, dat Maria daar reeds eene van bezat, en dat zy de vermoedelyke erfgenaam van de andere was; dat bygevolg daar door de vereeniging ontwyfelbaar in zyn persoon, of in dien van hare nakomelingen, zou geschieden. Wat haar aanging, men hadt niet te hopen, dat zy den Protestantischen Godsdienst zou omhelzen. Daar was dan geen middel toe dan van den kant van den gemaal, dien zy den troon zou doen beklimmen, en van de kinderen, die uit dat huwelyk zouden voortkomen. Elizabeth kon Maria niet wel zetten; zy hadt ook geen reden haar liefde toe te dragen: echter wilde zy haar niet beroven van een recht, dat zy door hare geboorte hadt verkregen, behalven dat zy het ook niet zou hebben kunnen doen zonder Engelandt aan burgeroorlogen, die het ontwerp van de vereeniging der twee ryken, en de hervorming, het eenigste oogmerk van al hare staatkunde, en het doelwit van hare begeerte, zou vernietigt hebben, bloot te stellen. Door het huwelyk van den grave van Leicester voorzag zy in alles. Een Engelsch heer, een Protestant zynde, hadt men alles van hem, en voor de natie, en voor den Godsdienst te wachten.

Deze aanmerkingen waren krachtig genoeg om de koningin te zetten, die eene grote liefde voor haar vaderlandt en haren Godsdienst hadt, om op een huwelyk, dat zy zo voordeelich voor beide oordeelde te zyn, te blyven aandringen. Zy hadt nog eene andere reden, die wel minder het algemene welzyn raakte, maar die geen minder indruk op het hert van de koningin maakte. Dit was de genegenheit, die zy voor den grave van Leicester hadt, en die zodanig was, dat zy mogelyk zelf wel met hem zou getrouwt hebben, indien hare eer en haar afkeer van het huwelyk het haar hadden toegelaten; zo dat zy, zonder te denken, dat zy de kroon van Engelandt aan eene prinsesse ging verzekeren, voor welke zy weinig liefde hadt, alleen dacht de zelve op het hoofd van een man, voor wien zy veel genegenheit hadt, te zetten. Dit ontwerp hadt zy in het voorgaande jaar, als wy gezien hebben, gemaakt, en alles in het werk gestelt om het te doen gelukken. Hare vrienden aan het hof van Schotlandt wierden daar toe gebruikt. De graaf van Murray stelde alles in het werk om Maria een afkeer van alle andere minnaars te doen krygen, zonder haar den grave van Leicester voor te stellen. Het Fransche hof, en de Guizen zelf, hielpen onwetende Elizabeth. Vrankryk, met een inzicht van staatkunde, was tegen het huwelyk van de Schotische ko-

ninginne met een vrend vorst, en de Guizen, 1564. door eene beweegreden van eersucht, vonden niet goed, dat zy zich door een huwelyk met een onderdaan zou mistrouwen, hoewel hun yver voor den Roomschen Godsdienst hen zo ver, niet lang geleden, hadt gebragt, dat zy haar geraden hadden met Mylord Gourdon in den echt te treden.

Wanneer Elizabeth oordeelde, dat zy in de gedachten van Maria al, dat eenig nadeel aan het geluk van den grave van Leicester zou hebben kunnen toebrengen, hadt verydelt, zondt zy gemachtigden naar de grenzen der twee ryken, om met die van Schotlandt over een huwelyk van hunne koningin te handelen. Dus waren deze twee vorstinnen overeengekomen, zonder te noemen wien men voor gemaal van de schoonste prinsesse des werlds zou verkiezen: maar de gemachtigden van Elizabeth wisten hare gedachten, en de Schotten hadden een stipten last den graaf van Leicester buiten te sluiten. Beide kwamen in het begin van November te Barwik: de graaf van Bedford en Randolph van den kant van de koningin van Engelandt, en de graaf van Murray en Lidington van de zyde van de koningin van Schotlandt. In de eerste zamenkomst stelden de gemachtigden den graaf van Leicester onder deze voorwaarden voor, dat Elizabeth de koningin Maria voor hare dochter of aangenome zuster zou erkennen, en dat zy daar eene bevestigende akte door het Parlement, zo haast als het huwelyk zou voltrekken zyn, van zou doen opstellen. Zy lieten zich verder uit over de voordeelen, die deze bandt aan de koningin van Schotlandt zou toebrengen: eene oprechte vriendschap van de zyde van Elizabeth, eene altoosdurende vrede, en eene onverbrekelyke verzekerdheit van de opvolging.

De gevolmachtigden van Schotlandt konden dit voortstel, dat met hunne lastbrieven streeft, niet aannemen. Het was niet alleen de koningin, die een afkeer hadt van het aanzoek van den grave van Leicester, maar al de adel van het landt hadt daar den zelve weérzin in: hunne fierheit kon niet velen, dat een Engelschman van zulk eene lage geboorte den troon der Schotsche koningen zou beklimmen; zo dat de Schotsche gemachtigden met een soort van grammoedigheid antwoordden, *dat het met de achtbaarheid van hare koningin niet overeenkwam, nadat zy met een koning van Vrankryk was getrouwt geweest, en, sedert dat zy weduwe was geworden, een aartsbierg van Oostenryk, een prins van Condé, en een hertog van Ferrara hadt geweigert, zich nu te vernederen om zich te verbinden met een nieuw gemaakten Mylord, die eerst korteling met den name van graaf was vereert, en die een onderdaan van een vrend ryk was; dat zy verwonderd waren, dat de koningin van Engelandt zo weinig acht sloeg op de waardigheit van eene prinsesse, die zo wel eene kroon droeg, als zy, en die, dat meer is, haar bloedverwant was, om haar een voorwerp, gansch niet met de achtbaarheid van een troon overeenkomende, voor te stellen.* Zy vertoonden vervolgens, *dat het beter was geweest voor beide de koninginnen, dat die van Engelandt aan de andere eene vrye keuze, om een gemaal naar haar zint te verkiezen, hadt gelaten; en dat zy, vernooft zynde met dien haar niet bebaagde aan te wyzen, zich niet hadt moeten inlaten om haar een op te dringen, die nog min bebaaglyk was aan de koningin van Schotlandt; dat het huwelyk, om gelukkig te zyn, vry moest wezen, en dat de genegenheit daar zo*

Gevolmachtigden van beide koninginnen om te handelen over een huwelyk van die van Schotlandt. Die van Elizabeth stelden den grave van Leicester voor.

Die van Maria verwerpen hem;



1564. wel deel, als de staatkunde, aan moest hebben; eindelyk, dat het aan de koningin van Engelandt genoeg moest zyn, dat de koningin, hare nabestaande, en vermoedelyke erfgenaam, een gemaal verkoos, wiens geboorte en hoedanigheid niet strede met de vriendschap van Elizabeth, met de hope der opvolging, en de vereeniging der twee ryken; dat de koningin van Schotlandt haar verzoekt, haar de vryheit te laten om zelf een keuze van zulk een groot belang te doen; dat zy geen misbruik van deze blyk van vriendschap, de grootste, die zy haar ooit kon geven, zou maken. De gevolmachtigden hadden een gansch tegenstrydigen last, en hunne volmacht was te nauw bepaald om over een huwelyk van de koningin van Schotlandt te kunnen besluiten: weshalven zy onverrechter zake van elkander scheidden.

Ondertusschen bleven de twee koninginnen by hare gedachten. Elizabeth wilde van haar genomen besluit, om den graaf van Leicester den Schotischen troon te doen beklimmen, niet afgaan, en Maria bleef weigeren een gemaal te nemen, die zy haar niet waardig dacht te zyn. De eerste trachtte, hoewel langzaam, tot haar oogmerk te geraken, en stelde al hare loosheit in het werk, geenzins afgeschrikt door den kwaden uitslag van het gesprek te Barwik, en de andere, zeer belemmert om eene keuze te doen, daar men haar geen meesters van liet, schoon de rust van haar leven daar van afhing, bleef standvastig by haar voornemen, om niet tot haren gemaal te nemen dien men haar wilde opdringen. De zwaarigheid bestondt in het verkiezen van een anderen, die haar behaagde, en ter zelve tydt aangenaam was aan die belang in haar huwelyk hadden. Zy hadt genoeg te geven aan vrede mogendheden, aan haar maagschap, en aan hare eige onderdanen: Frankryk, de Guizen, de koningin van Engelandt, en de Schotten. Nooit was 'er tederder, moeiliker en gewigtiger keuze te doen: doch de zelve maakte Elizabeth meer dan alle anderen bekommert: het was van haar ook, dat Maria het meeste hadt te wachten en te vrezen, namentlyk de verzekering, of de overdracht van twee kronen, van die van Engelandt, en van die van Ierlandt, aan een ander.

Elizabeth dreigde haar daar van te verfteken, indien zy met den grave van Leicester niet trouwde. Hier in wierdt zy door de vrienden, die zy in Schotlandt hadt, ondersteunt. De anderen waren Maria ook niet gunstiger. Zy hadden de macht in handen, en om zich daar in te handhaven waren zy verblyd deze prinses in een evenwigt te houden, dat haar belette zich voor de eene of de andere party te verklaren. Ten anderen was het voor haar ook onmogelyk geweest een keuze te doen, die alle de daar by belang hebbende partyen kon voldoen. Zy besloot derhalven zich zelve te vergenoegen, en hare genegenheit de scheidsman te doen zyn. Het is waar, dat het niet geschiedde zonderalvorens Elizabeth ondertast te hebben. Ten minste meende zy het, denkende, dat deze koningin haar niet wilde verplichten om den graaf van Leicester tot haren gemaal te verkiezen, dan om naderhandt een eerlyk voorwendel te hebben hem voor haar zelve te nemen, als of de verklaring van de koningin van Schotlandt de verheffing van den grave van Leicester op den Engelschen troon machtigen, of de vernedering van Elizabeth minder schandelyk zou maken. Mogelyk was het eene verblindheid in Maria, om van de zyde, die zy hadt verkoren, niet af te gaan.

Hoe het zy, de graaf van Leicester was in

eene diergelyke verblindheid, het zy door schyn bedrogen, het zy verleid door slaatzucht. Hy hadt de verwaandheit naar iets hoger dan de kroon van Schotlandt te staan, en de koningin Elizabeth zelf te begeeren. Vol van deze hope, of inbeelding, schreef hy ten tyde van de onderhandeling te Barwik aan den grave van Bedford, dat hy zich met het sluiten van eene overeenkomst niet te zeer zou haasten, als of hy beschroomd was met eene der schoonste koninginnen des werlds te trouwen. Men zegt zelfs, dat hy met deze gedachten de genegenheit der Schotische koningin voor Mylord d'Arley aankweekte. Het is ten minste zeker, dat hy aan den ridder Melleville, dien Maria naar Engelandt hadt gezonden, om van Elizabeth te verzoeken haar een vrye keuze te laten, zeide, dat hy geen deel hadt aan het geweldt, dat men op de genegenheit van deze vorstinne wilde doen; dat hy zich zelve zulk eene doorluchtige verbindtenis onwaardig achtte, en dat hy Melleville verzocht de koningin kennis van zyne gedachten, gansch tegenstrydig met den dwang, dien men van haar vorderde, te geven. Wat grondt de aanmerkingen van den grave en die van de koningin van Schotlandt hadden, de zelve waren gunstig aan den jongen grave van Lenox, en geleidden hem ongevoelig tot den troon.

Hy was nog in Engelandt. Maria, eindelyk haar besluit genomen hebbende, openbaarde het zelve aan de gravinne van Lenox, en deze kwame vrouw wist van Elizabeth voor haren zone het zelve verlof, dat zy eenige maanden te voren voor den vader hadt bekomen, te verkrygen, waar op Mylord d'Arley met een verlof van drie maanden, onder schyn van zich in de goederen en de eertekenen van zyn huis te doen herstellen, terwyl hy, door gemaal van zyne koningin te worden, bezit van een troon ging nemen, uit Engelandt vertrok. Het is bezwaarlyk dit verlof van Elizabeth met haren argwaan aangaande het ontwerp van het huwelyk met den jongen grave van Lenox, en met de middelen, die zy telkens in het werk stelde om het zelve te dwarsbomen, overeen te brengen. Melleville zegt, dat het eene uitwerking van de vreeze van Elizabeth was, beducht zynde, dat Maria met den grave van Leicester wel mogt trouwen. Maar wat schyn is 'er, dat deze koningin iets vreesde, dat zy met zo veel drift toonde te wenschen? Hy voegt daar by, dat de geheimichryver Cecil het verlof schreef opmaakte, niet met het inzicht van een huwelyk: want daar was hy gansch tegen; maar als gelovende, dat hy Maria in twyfel zou houden, en also beletten te trouwen. Hy twyfelde geenzins, of de welgemeektheit van Mylord d'Arley zou een indruk op haar maken. Echter oordeelde hy, dat zy nooit met hem zonder toestemminge van Elizabeth zou durven trouwen, en hy verzekerde zich, dat zy dat nooit zou verkrygen. Dus scheen alles tegen den jongen Lenox, en nochtans was hem alles gunstig.

Hy kwam in Schotlandt in de maand van February, in de strengste koude van den winter, daar de Teems in bevroren was, en dat men den zelve op het ys over ging; als of hy aan de schone koningin, daar hy naar toe trok, hadt willen te kennen geven, dat 'er geen ys was, het welk het vuur van zyne liefde kon wederstaan. Zy zelf gaf hem aanstonts te kennen, dat zy hem niet ongenegen was. Het was de schoonste man, dien men in Engelandt en Schotlandt kon vinden; eene frische jeugdt, verspreid over

Verle-  
genheit  
van Ma-  
ria over  
het ver-  
kiezen  
van een  
gemaal.

Zy  
neemt  
een be-  
sluit voor  
Mylord  
d'Arley.

1564.  
Gevoc-  
lens van  
den gra-  
ve van  
Leicester  
ten aan-  
zien  
van het  
huwelyk  
van de  
koningin-  
ne van  
Schot-  
landt.

Gedenk-  
schmiten  
van  
Melle-  
ville.

Camb-  
den.  
Thuanus.

1565.  
Februa-  
ry.

Mylord  
d'Arley  
komt in  
Schot-  
landt.

Afbeeld-  
sel van  
dezen  
Lord.



1565.

over zyn wezen, zette hem nieuwe bekoring by, en hy hadt in zynen ganfchen ommevang zulk eene aantrekelyke zachtheit, dat het bezwaarlyk was hem te zien, zonder hem te beminnen. De koningin, hare oogen op hem geveltigt houdende, verklaarde hem van den eerften dag af, dat hy haar gemaal zou zyn, dien zy op den troon zou verheffen. Zy ontveinfde nochtans hare drift tot dat alles gereed was gemaakt om het huwelyk te voltrekken, voor dat *Elizabeth* zich daar kwam tegenkanten. Om de nabestaanheit tuffchen haar en Mylord *d'Arley* liet zy eene toelating van Rome komen, en daar wierdt tydt toe vereifcht. Terwyl de bodde, dien zy derwaarts hadt gezonden, op weg was, hieldt zy den gezant van *Elizabeth* op, herhalende het voorftel, dat in de onderhandeling te Barwik was gedaan, als of zy inderdaadt het huwelyk van den grave van Leicefter inaanmerking nam: maar de toelating gekomen zynde, ligtte zy het momaangezicht af, en zondt *Lidington* naar Londen, om aan de koninginne *Elizabeth* kennis van hare keuze te geven, en hare toeftemming te verzoeken.

Maria maakt het huwelyk aan Elizabeth bekend. Onlusten door dit huwelyk veroorzaakt.

Deze tyding bragt ganfch Engelandt en Schotlandt in beweging. De graaf van Murray fchreef aan *Elizabeth*, als of het de ondergang van de hervorming was, en de Raadt van deze prinsesse beflot geweldige middelen te gebruiken om dit huwelyk te beletten. Men vertoonde, dat het een bron van verdeeldheit zou zyn, die niet dan door de verwoefing van beide de ryken en den ondergang van den Proteftantfchen Godsdienst in het eene en het andere zou eindigen; dat de koningin van Schotlandt met een Roomfchgezind man trouwende, kinderen zou krygen, die in het zelve geloof zouden worden opgebracht, en dat deze kinderen met den tydt koningen van Engelandt zouden worden; dat reets de Roomfchgezinden, met deze hope geveit, zich begonden te bewegen; dat zy veel ftouter zouden worden, wanneer zy een erfgenaam zagen ter wereldt komen, niet twyfelende, of zy zouden weder onder een koning van hunnen Godsdienst komen; dat zy mogelyk tot zyne huldiging niet zouden wachten om zich te verklaren; dat 'er vrederechters waren, die veinfden van den hervormden Godsdienst te zyn, maar die in hun hert Roomfchgezind waren, en die niet in gebreke zouden blyven de grootfte yveraars te onderfteunen, wanneer men de wapenen zou komen op te vatten om den Roomfchen Godsdienst weder in te voeren.

Geweldig befluit, door den Raadt van Elizabeth genomen.

Om deze omwentelingen voor te komen verzochten zy ootmoedig aan de koninginne de tegenheit, die zy altoos voor het huwelyk hadt getoont, af te leggen, en door dezen weg een opvolger te bezorgen, om zich over de verachting van de koninginne van Schotlandt te wreken, de ruft van Engelandt te verzekeren, en naar haar voorbeeldt een steunfel van de hervorming in het eilandt van Groot-Britannië te zyn. Zy vertoonden haar, dat zy niet zo haast een erfgenaam aan het ryk zou gegeven hebben, of al de Engelschen zouden de oogen op haar ftaan, en van Schotlandt afzien, en dat de kwalykgezindfte tot hunnen plicht zouden keren, of hunne gevoelens ontveinzen. Zy waren ook van oordeel, dat men moest arbeiden om den hervormden Godsdienst te doen aangroeien, met vryheit te geven aan de byzondere gedachten over de tucht van de kerke, en om den Roomfchen Godsdienst afbreuk te doen, met de prelaten, die daar van belydenis deden, en, door het ganfche landt verfpredt zynde, den zelve,

tegen het verbodt, dat men hen hadt gedaan, 1565, onderwezen, te beteugelen; dat men alle de boeken, uit de Engelfche kweekfcholen, die in Vlaanderen waren, komende, moest afkeuren; dat men de prelaten, die ter fluijp in Engelandt kwamen, moest bannen; dat men de Engelfche prieffters, in vremde landen gevluucht, hunne inkomften, die zy tot nog toe hadden genoten, moest afnemen, en dat men de vrederechters moest verplichten den eedt van de kerkelyke opperhoofdigeit te doen. De Raadt bleef daar niet by, de zelve oordeelde, dat men, om den voortgang van het huwelyk van de koninginne van Schotlandt met Mylord *d'Arley* te beletten, haar moest dreigen met een inval in haar ryk, en dat men zich moest gedragen als of men een leger gereed hadt om naar de grenzen te doen trekken; dat het krygsvolk naar den kant van Barwik moest trekken; dat men de bezetting daar van moest verfterken, en dat men zodanige toebereidfelen moest maken, als of men van voornemen was den oorlog te beginnen. Hun raadt ging nog verder. Men was van gedachten, dat men de gravinne van Lenox en haar jonger zoon, die by haar woonde, in verzeke- ring moest nemen; den graaf van Lenox en Mylord *d'Arley* weder inroepen, voor dat zy een verbindtenis met Spanje, of Vrankryk, aangingen, en hen belaften, zonder uitftel weder te komen, op verbeurte van alle de goederen, die zy in Engelandt hadden. Men voegde daar nog by, dat men de party in Schotlandt, die tegen dit huwelyk was, moest onderfteunen, en haar verzekeren van een byftandt, die mach- tig genoeg zou zyn. Men riedt de koninginne ook aan, Mylord *Hartford*† en *Catharina Gray*,† gevangen in den Tour\*, in vryheit te ftellen, en hen zodanige tekenen van verzoeninge te geven, die bekwaam waren de koninginne van Schotlandt nayverig te maken, en te doen vrezzen, dat hunne herftelling wel van hare uittluiting zou kunnen gevolgt worden.

† of Hertford. \* Zie fol. 63.

*Elizabeth* hoorde de gedachten van haren Raadt met geduldt aan; maar zy wilde in zulk eene tedere zake niet te fchielyk zyn. Deze vorftin, zachtzinnig van aardt, was eene vyandin van geweldt te gebruiken; buiten dat liet hare voorzichtigheit niet toe in een openbaren oorlog, die meer partyschappen zou verwekken dan uitdoven, te treden. Zo lang zy leefde was hare ftatkunde altydt de vrede in hare ftaten te handhaven, en zich niet dan overzee gewapend te vertonen. Zy vergenoegde zich dan *Trochmorton* naar Schotlandt te zenden, en hem met krachtige bevelen te voorzien; doch zonder bitterheit, om, was het mogelyk, het huwelyk van Mylord *d'Arley* te beletten, en dat met den grave van Leicefter te fluiten. Het was in den zelve tydt, dat *Lidington* naar Engelandt, om de toeftemming van de eerste te verkrygen, was vertrokken. Daar zyn fchryvers, die zeggen, dat hy zich aanftelde, als of hy het huwelyk van de laafte begunftigde. Men zegt ook, dat hy het zelve voorftel aan den hertog van Nordfolk, van een doorluchtiger geboorte dan de graaf van Leicefter, en ook waardiger gemaal voor eene koninginne, deedt. Maar *Leicefter* hadt andere inzichten, en de hertog van Nordfolk was bevreesft *Elizabeth* te mishagen. Hy behieldt deze achtting altydt niet, en zyne verbindtenis met *Maria* was in het vervolg zeer nadeelig voor de eene en de andere. Voorts weet men niet om wat reden, of door wat bevel, *Lidington*, dien *Maria* hadt gezonden om *Elizabeth* bekend te maken, dat zy van voornemen was

Gematigheit van deze voorftinne.

was



1565.

was met Mylord *d'Arley* te trouwen, twee andere benevens hem dorst voorstellen. Mogelyk wilde hy de koningin van Engelandt ophouden; mogelyk dacht hy die van Schotlandt andere gedachten te doen krygen, en den hertog van Nordfolk boven den jongen grave van Lenox te doen stellen.

Belangende *Trochmorton*, het was te verzeefich, dat hy aan de koningin van Schotlandt de gevolgen van zulk eene verbindtenis met Mylord *d'Arley* voorstelde, waar op, zeide hy, buiten twyfel een zeker berouw, maar te laat, zou volgen; daar hy byvoegde, dat zy zo een huwelyk niet kon aangaan, zonder het ongenoegen van de koningin van Engelandt te gevoelen, die zich zelve veracht ziende, mogelyk wel een middel zou weten te vinden om zich van een opvolger te verzekeren, die meer toegevendheit voor haar en voor de Engelsche natie zou hebben. Hy kwam weder op het voorstel van het huwelyk met den grave van Leicester, als het zekerste onderpand van de kroon van Engelandt. Velen willen echter, dat *Elizabeth* deze onderhandeling niet al te sterk hadt behoren voort te zetten, en dat, in plaats van de koningin van Schotlandt tot een huwelyk aan te manen, zy het zelve hadt moeten beletten, en haar in den weduwelyken staat voor altoos houden. Dit was, naar hunne gedachten, het beste middel om tot de koninkryken van Engelandt en Schotlandt, na de dood der beide koninginnen, een vorst, gunstig aan den Protestantschen Godsdienst en aan beide de natien, te doen komen.

*Elizabeth* roept te verzeefich den graaf van Lenox en zynen zoon wederom.

*Elizabeth* was van andere gedachten. Al de yver, dien zy voor den Godsdienst hadt, streemde geenzins de achting voor het bloed van *Henrik* den VII, dat nog in *Maria*, hare wettige erfgenaam, wierdt bewaart. Zy was derhalven geneigt des zelfs nakomelingen te doen regeren, mits dat het niet tot nadeel van den Godsdienst strekte, daar zy zorg voor wilde dragen, met voor haar uit te zien naar een gemaal, daar zy van verzekert kon zyn. Op Mylord *d'Arley* kon zy geen staat maken, dewyl hy Roomschegezind was; en ziende, dat het gezantschap van *Trochmorton* geen goeden uitflag hadt, nam zy eindelyk hare toevlucht tot het dreigen; zy herriep den graaf van Lenox en zynen zoon uit Schotlandt, en dagvaardde hen binnen den tydt, in hunnen oorlofsbrief bepaalt, op straffe van hare ongenade, weder te komen. De vader verschoonde zich door eerbiedige brieven, waarin hy haar vertoonde, dat hy zich van het lot van zynen zoon niet kon afscheiden. De zoon verzocht, dat zy zich tegen zyne verheffing niet wilde stellen, die, zeide hy, mogelyk t'eeniger tydt voordeelig aan Engelandt, zyn vaderlandt, kon zyn; dat hy voorts zynen dienst aan de koningin van Schotlandt hadt opgedragen, en dat hy zulk een doorluchtigen en onverbrekelyken bandt niet kon breken. Deze koningin beantwoordde zyne genegenheit, indien zy hem zelfs niet voorkwam; en om hem deelgenoot van haar bedde en kroon te maken, sloeg zy hem aanstonts ridder van St. Andries\*, maakte hem baron van Ardmanach, graaf van Ross, en hertog van Rothfay; aldus waardigheid op waardigheid hopende, als zo vele trappen om hem den troon te doen beklimmen, welke verheffing kort daar na volgde. Hy was maar vyf maanden in Schotlandt geweest, wanneer de koningin hem tot haren gemaal verloor, en dat hy by dezen tytel dien van koning verkreeg.

\* orde van de Schotsche koninginnen.

Dus kwam *Henrik Stuart*, het zy door zyne welgemaaktheit, of zyn noodlot; het zy door de genegenheit, of eige keuze van deze vorstinne, die met niemandt dan met haar eigen hert te rade ging, tot het huwelyk met de Schotsche koningin. Het geschiedde ten minste in weérwil van de tegenkantingen van *Elizabeth*, van een groot getal heeren van het ryk, en zelfs van de prinssen van Guize, of zonder de laatste daar in gekent te hebben. De graaf van Murray stelde zich aan het hoofd van de misnoegden, en bragt den hertog van Chatelleraut in zyne party. Zy hielden verscheide vergaderingen, waar in men voorstelde: I. Of men een Roomschegezind koning moest verdragen; II. Of de koningin uit hare eige macht, en in weérwil van de tegenkantingen van de heeren, deze keuze vermogt te doen; III. Of de Staten het recht niet hadden haar huwelyk onwettig te verklaren, en haar te verplichten een ander gemaal te nemen. De uitspraak kwam waarschynlyk met hun gevoelen overeen. Zy hadden alles, wat mogelyk was, gedaan om dit huwelyk te stuiten, en wetende, dat het hof op het landt was, van waar het te Edenburg stontd te komen, om het huwelyk te voltrekken, hadden zy zich in eene hinderlage op den weg gelegd: maar de koningin, daar van verwittigt zynde, nam een anderen weg, en ontstapte hen gelukkiglyk.

Deze aanslag mislukt, en het huwelyk voltrokken zynde, lieten de zamenverbondenen zich niet afschrikken; zy lichtten meer volk, en trokken te veldt. De graaf van Murray gaf voor de verfmading van de koningin van Engelandt te willen wreken; *Hamilton*, hertog van Chatelleraut, liet zich overhalen door den erfelyken haat van zyn huis tegen dat van *Lenox*. Allen namen den Godsdienst tot een voorwendfel van hunne wapenen, als of dit huwelyk de hervorming uit het ryk zou bannen. De koningin van haren kant, met haren nieuwen gemaal, bragt een leger, veel sterker dan dat van hunne vyanden, op de been, en op hen aandringerende, voor dat de bystandt uit Engelandt was gekomen, raakten zy by de brug van Glasgow handgemeen, en drevén hen op de vlucht, dwingende den graaf van Murray naar Engelandt te vluchten, daar hy van de koningin wierdt ontfangen, die hem van hare becherminge verzekerde, en hem van geldt voorzag om zyne zaken en die van zyne party te herstellen.

Het was het ongenoegen niet, dat zy over het huwelyk van de koningin van Schotlandt hadt, dat haar bewoog om in het belang van de zamenverbondenen te treden. Men zegt zelfs, dat zy daar zeer bezadigt van hadt gesproken; dat zy de zachtzinnigheit van den nieuwen koning en de vryborstigheid van zynen vader, den grave van Lenox, prees; het gedrag der misnoegden verfoeide, en de koningin beklaagde, dat zy met zulke onrustige en oproerige onderdanen te doen hadt. Boven dat merkte zy aan, dat *Maria* niemandt nadeel dan zich zelve hadt gedaan, met een huwelyk aan te gaan, dat haar vele mocielykheden met de heeren van het ryk zou veroorzaken, dat hare bloedverwanten mishagde, en haar buiten staat stelde om iets op Engelandt te ondernemen; en zeer gelukkig, indien deze kroon niet tegen haar aanspande. Het gevolg deedt zien, dat de redenen van *Elizabeth* rechtmatig waren. Zy hadt daarenboven een pandt voor het gedrag van den

1565: Opstand der Protestantische Schotsche heeren.

Hunne nederlaag.

*Elizabeth* ontfangt de misnoegden. *Camden*.



1565. nieuwen koning in den persoon van zyne moeder, de gravinne van Lenox, die zy in hare macht hieldt, en op welke zy het bedryf van haren zone, indien hy van gedachten wierdt om iets te ondernemen, kon wreken. Maar deze reden, die zy hadt om zich voor den grave van Murray en zyne aanhangeren te verklaren, was, dat *Maria* verblyf hadt gegeven aan twee Engelsche overlopers, en den oproermaker *O-Neal* in hare bescherminge genomen; dat zy zich met den paus tegen Engelandt hadt verbonden, en dat zy toeliet, dat de Schotsche kapers de Engelsche koopvaardyschepen, onder de Engelsche vlag, plunderden. Deze handeling verplichtte geenzins *Elizabeth* de Schotsche koningin te ontzien. Zy dacht, dat zy zelfs gemachtigt was het zelve te doen; zy beguntigde den graaf van Murray en de *Hamiltons*. Het was echter om hen voor hunnen val te bevryden, veel eer dan om hen te doen zegpralen. Zy vergenoegde zich de koningin van Schotland en haren gemaal in vrede te houden, zonder hen te onderdrukken, en zy hielp de samenverbondenen niet dan als huisfelyke vyanden, waar van zy zich met den tydt kon bedienen, indien men haar koninkryk wilde ontruften.

Het scheelde weinig, of zy hadt hare rust door hare eige onderdanen zien ontruften, en wel door die zy in het byzonder beguntigde. Het aanzoek van den keizer, om deze vorstinne aan zynen broeder, den aartshertog, uit te huwelijken, gaf daar gelegenheit toe. *Ferdinand* de I, broeder van *Karel* den V, was den 25 July van het voorgaande jaar in den ouderdom van 61 jaren, na dat hy het Ryk zeven jaren hadt geregeert, gestorven. Men verhaalt\*, dat hy zynen sterfdag te voren hadt voorzegt. De schryvers roemen zyne voorzichtigheit, zyne milddadigheit, zyne zachtzinnigheit, zyne zorg, zyne naartigheit, zyne Godvrucht, en de genegtheit, die hy hadt om de door den Godsdienst verdeelde gemoederen weder te vereenigen. Hy liet zynen oudsten zoon *Maximiliaan* den II tot zynen opvolger, hebbende hem voor zyne doodt tot Roomsch koning doen verkiezen. *Maximiliaan* hadt een broeder, aartshertog van Oostenryk, dien de *Guizen* met de koningin van Schotland wilden doen trouwen. Dit huwelyk wierdt by het leven van *Ferdinand* den I voorgestelt, maar hadt geen voortgang, het zy de voltrekking van *Elizabeth* op de wyze, als wy gezegt hebben, wierdt gestremt, het zy om dat *Maria* daar geen genoegen in nam, het zy eindelyk, dat *Maximiliaan* zelf, die toen alleen Roomsch koning was, het niet goedvondt. Maar toen hy den keizerlyken troon beklom, wenschte hy zynen broeder nog voordeeliger getrouwt te zien, en deedt de koningin van Engelandt door zynen gezant † te Londen ten huwelyk verzoeken, haar aanbiedende alle de voorwaarden, die zy goed zou vinden op te stellen in het huwelyksverdrag, dat het huis van Oostenryk zo zeer wenschte met haar te maken, gelyk wy de byzonderheden daar van zullen zien in het plegtige gezantschap, dat *Maximiliaan* haar twee jaren daar na zondt.

De Raadt van de koningin vertoonde haar, dat 'er geen zekerder middel was om de kuiperen van *Maria* en de misnoegde Engelichen te verydelen dan het aannemen van deze voordeelige voorstellingen; dat het eene party, hare Majesteit niet onwaardig, was, en dat de zelve haar eene standvastige vrede binnen en buiten het ryk zou doen genieten, met haar een op-

III Deel.

volger van haar bloedt te geven, die in Engelandt geboren, en in den Protestantischen Godsdienst zou opgebracht worden. Deze onderhandeling hadt echter geen voortgang; wat moeite de Engelschen ook aanwendden, zy konden hunne koningin van ongetrouwt te blyven niet afbrengen. Zy ontving zeer beleefdelek de aanbieding van den keizer; maar het was zonder hem iets toe te staan, zich verschonende, dat zy daar niet in kon bewilligen.

Twee der voornaamste heeren van haar hof waren over deze grote zake verdeelt, Mylord *Leicester*, en Mylord *Suffex*. De laatste ondersteunde het aanzoek, dat de keizer *Maximiliaan* voor den aartshertog, zynen broeder, deedt, en de andere stiet het onder de handt omver. Wy hebben gezien, dat deze gunsteling verwaandheit genoeg hadt om zelf naar het huwelyk met de koningin te staan. Met deze hoop, die zyne staatzucht hem hadt ingeblazen, kon hy geen mededinger, die zo gevaarlyk, als deze, die thans opkwam, was, verdragen; en ziende met wat drijf de graaf van *Suffex* den keizerlyken gezant daar in ondersteunde, verklaarde hy zich opentlyk zynen vyandt. Deze twee heeren hadden hunne vrienden, en het hof vondt zich onder de eene en de andere party verdeelt. *Ratclif*, graaf van *Suffex*, was van een hoger geboorte, en mogelyk van wezentlyker verdiensten; maar de graaf van *Leicester* was meer in gunst, en wist zich aangenamer te maken. Dewyl zy beide menigmaalen op het toneel zullen komen, menen wy verplicht te zyn hunne ware hoedanigheden op te geven. Wy hebben reets een schets van het afbeeldsel van den grave van *Leicester* gegeven, doch niet dan ten aanzien van zyne bevallige hoedanigheden. Nu moeten wy de trekken beschouwen, die hem zo veel luister niet byzetten.

De schryvers van zyne natie geven hem de zelve hoedanigheden van zynen vader en grootvader, al zo gretig, als de eerste, in schrapen en rapen; zo bedekt en doorslepen, als de andere, in zyne aanslagen; de geveinste en ondoorgrondeykste man; die 'er zyn kan; gemelyk en knorrig tegen die boven hem waren, trotich tegen zyns gelyken, opgeblazen tegen zyn minder, ondankbaar tegen zyne vrienden, gevaarlyk voor zyne vyanden, onverdraaglyk voor al de wereldt, uitgenomen de koningin. Zyne wellustigheit bragt hem tot bovengewone verkwiltingen, en om de zelve te kunnen slaande houden maakte hy zich door aspersingen, door gewaande of gedwonge uiterste willen, en onrechtmatige rechtsgedingen meesler van de goederen van levendigen en doden. Hy maakte al zyn werk van lekker en vrolyk te leven. Zyne tafel was niet alleen keurlyk, maar zy was prachtig, gelyk die van *Marcus Antonius* en *Cleopatra*, doende, gelyk zy, gestampte paarden en amber de gris in zyn gestoof. Hy was niet min prachtig in zyne klederen, en zyne overdaadt was in alles bovenmaten. Zyn voorbeeldt was ook nadeeliger aan zyn vaderlandt dan zyne aspersingen en zyne wraakgierigheit. De jonge adel wilde hem navolgen, en verviel door zyne buitensporigheden in een ellendigen staat en tot armoede. Hy bragt de wellust zelfs tot in het leger over. De jaren maakten hem niet bezadigder, noch min dertel, zo dat men twintig jaren daar na\*, wanneer hy als opperbevelhebber van de Engelsche troepen naar de Nederlanden trok, in het leger de zelve overdaadt zag als aan het hof: zyne tent, zyne klederen, zyne tafel, alles was bereukwerkt, de

M mus-

*Elizabeth* aangezoekt door den aartshertog van Oostenryk.

\* Thaan.

Cambden. Bohun. Winstanley. Afbeelding van den grave van Leicester.

\* in den jaere 1583.



1565. muskus en de amber maakten al zyne maalyden en al zyne huisfieraden welriekende. Het was niet mogelyk, dat zo een man eene vaste drugdt bezat; nochtans vertoonde hy daar het uiterlyke van. Hoe onverschillende hy voor den Godsdienst was, echter waren zyne brieven vol Godvruchtige uitdrukkingen, en schoon hy de verwaandste van alle menschen was, wist hy door eene gemaakte zedigheid al de wereldt te bedriegen; vleierende en beleefd wanneer het nodig was, gevende by alle gelegenheden blyken van een goed burger te zyn, zonder daar door de bevalligheden van een groot hoveling te verliezen. Daar maakte hy eigentlyk zyn werk van, en deze kunstgreep bedekte de mislagen, die hy in den oorlog beging, daar hy niet bekwaam toe was, als mede in den Raadt, daar hy Mylord *Burleigh* en Mylord *Bacon* op ver na niet kon evenaren. Het was ook door dit uiterlyke, of door zyn gelukster, dat hy de koningin wat wys makende zich in hare gunst wist te houden, van welke hy aanstonts met zyne edelmoedige, beleefde en aangename manier, door zyne getrouwheit en vaste aankleving, bekwaamheit, vaardigheid, geest en yver alles wist te verkrygen. Zyn geluk maakte hem vrienden en aanhangers; maar ook wangunstigen en vyanden, en zyne gebreken, die zodanig waren, als wy hebben gezegt, vermeerderden het getal der laatsten.

Afbeelding van den grave van Suffex.

*Ratclif*, graaf van Suffex, stelde zich aan het hoofd van allen. Hy was een man, doorluchtig door zyne geboorte, verdiensten en bedieningen; gezant onder *Maria* aan het keizerlyke hof, en een der vermaardste werktuigen van het huwelyk van deze vorstinne met *Philips* den II, en verscheide malen, en onder twee byzondere regeringen, groot-afgezant of gemachtigde van Ierlandt, ridder van de orde van den Kouffeband, voorzitter van het Noorden, een der beste bedieningen van het hof, en grootkamerling. Hy was ook groothoutvester van Engelandt, van het landt, gelegen aan gene zyde de Trent; hy stak uit door zyne overwinningen over die der Hebrides en de grenzen van Schotlandt; zyn godrag, ver boven dat van den grave van Leicefter, hadt minder glans, maar meer wezentlykheit. Men kon zyne heldhaftigheid en vroomheit niet verbeteren; hy was een dapper soldaat, een groot veldoverste, een goed landvoogdt, een verstandig magistratspersoon, een door-cerlyk man, getrouw aan zyne vrienden, erkennende voor zyne aanhangers, en een weldoender voor al de wereldt. Daar was niemandt dan de graaf van Leicefter, dien hy niet mogt zeten: denkende, dat hy ver boven hem in geboorte en verdiensten uitmuntte, kon hy zich voor dezen afgodt niet buigen, wiens hovaardy en wellust, zeide hy, het ganiche ryk, indien zyne gunst bleef aanhouden, ongelukkig zouden maken. Hy zag hem aan als een nieuw edelman, die alleen twee Mylords in zyn huis kon berekenen: zyn vader en grootvader, zo vermaard door misdaden van hoog-verraad, die hen het hoofd hadden doen verliezen\*, als door den luister van hun geluk. Hy zeide opentlyk uit, dat de graaf van Leicefter geen beter lot verdiende, en dat 'er geen oprecht Engelschman was, die zynen val niet wenschte; maar dat niemandt zyne gedachten zo vryborstig dorst uiten.

\* onder *Henrik* den VIII en *Maria*.

Zodanig was de aard en imborst van deze twee Mylords, die het hof van *Elizabeth* verdeelden. Hunne tegenstrydigheit bleek by alle voorvallen, maar voornamentlyk by het aanzock

van *Maximiliaan* den II by de koningin voor zynen broeder, den aartshertog. De graaf van Suffex, als wy hebben gezegt, ondersteunde den keizerlyken gezant. Die van Leicefter dwarsboomde hem met al zyne macht, hoewel hy het niet opentlyk dorst doen. Voorts kan men niet zien, dat de graaf van Suffex in dezen tydt, noch te voren, aan het hof van den keizer was geweest, om daar over dit huwelyk te handelen, gelyk de ridder *Melleville* in zyne berechten stelt; het was niet dan twee jaren na dat hy dit gezantschap bekleedde, volgens den geschiedschryver van *Elizabeth*†; maar hy liet niet na zich dit jaar opentlyk voor den hertog te verklaren, en daar over zomtyds met den grave van Leicefter tot dreigen toe te komen. Het kan ook wel zyn, dat hy het jaar te voren met den tytel van gezant, om *Maximiliaan* over zyne nieuwe waardigheid te begroeten, naar Wenen was gegaan, en dat hy mogelyk wel iets omtrent het huwelyk van *Elizabeth* hadt geopenert, dat aanleiding gegeven zou kunnen hebben tot de bezending, die *Maximiliaan* naderhandt deedt, en oorzaak van het geschil van deze twee Mylords wierdt. Hoe het zy, men zag hen sedert nergens gaan, dan verselt van hunne vrienden, en een troep gewapenden, die hen overal volgde. De koningin was te verstandig, en te yverzuchtig van haar gezag, om deze verdeeldheit lang te kunnen verdragen; zy verplichtte hen zich met malkander te verzoenen. Indien zy den haat uit hunne herten niet kon verdryven, stremde zy ten minste de uitwerking daar van: haar imborst, afkeerig van alle partyfchappen, deedt haar de vrede in de huizen onderhouden, overtuigt zynde, dat die van den Staat daar van afhing, waar in zy de veiligheid van de regering zo wel, als het welvaren van het volk deedt bestaan: eene staatkunde, die zeer verschilt van die haar gezag alleen op de beroerten en verdeeldheden vestigt. Zy was wars van zulke gronden, en men hoorde haar met afkeer spreken van de zinspreuk, daar zy zich over verwonderde dat zommige vorsten eer in stelden: *Verdeelt, en gy zult heerfschen*. De eenigheid en de ware cendragt was in het tegendeel het voornaamste voorwerp van hare begeerten en zorgen. Indien zy eenige krakeelen verdroeg, was het alleen onder de vrouwen, waar onder het onmogelyk is het vuur van yverzucht uit te doven; maar zy bediende zich van haar misverstandt, doende het zelve zomtyds tot het algemene welzyn tegen hare mening, en zonder dat zy 'er op dachten, strekken.

Eenige maanden na het trouwen van de koningin van Schotlandt zondt zy *Tamworth*, een der edelieden van hare bedkamer, aan haar, om te klagen over de schielijke voltrekking van haar huwelyk, zonder eens op hare vertogen acht geslagen te hebben. By deze klagten voegde zy eene vermaning tot de vrede tusschen de twee kronen; en om de zelve niet te storen verzocht zy, dat men haar den graaf van *Lenox*, en zynen zoon, hare ingeborene onderdanen, gelyk zy zeide, die zich hare gehoorzaamheit niet konden onttrekken, en die men haar, in weérwil van den inhoudt van het verdrag aangaande de oproerigen en overlopers, niet kon onthouden, weder zou zenden. Zy voegde eene aanbeveling voor den grave van *Murray* daar by, verzoekende de koningin hem weder in hare gunst te willen aannemen.

*Maria* vondt niet goed een gehoor aan den gezant van *Elizabeth* te geven; en hem den inhoudt van zynen last in gechrift afgeëischt hebbende

1565.

† *Camden*.

Klagten van *Elizabeth* aan *Maria* over haar huwelyk.

Antwoord van *Maria*.



1565. antwoordde zy op de zelve wyze. Zy begon met de verzekering, die zy aan de koninginne van Engelandt deedt, dat zy, noch haar gemaal ooit iets tot nadeel van haar, of van hare kinderen, indien zy 'er kwam te krygen, of tegen de rust van het ryk, zou ondernemen; dat zy de overlopers uit haar koninkryk niet zou ontfangen; dat zy geen verbondt met des zelfs vyanden zou aangaan; dat zy in het tegendeel een onverbrekelyk verbondt met de koninginne en haar ryk tegen alle, en voor alle, om de wetten, vryheden en den Godsdienst van Engelandt te handhaven, wilde aangaan, en zich verbinden, daar in niets te veranderen, indien zy, of haar gemaal tot de opvolginge kwamen. Deze verbindtenis was verfelt met een beding, te weten, dat *Elizabeth* haar en haren gemaal zou erkennen voor hare erfgenamen, en, indien zy zonder kinderen kwam te sterven, de gravinne van *Lenox*, nicht van *Henrik* den VIII; dat zy daar hare verklaring van zou geven, en door het Parlement laten bekrachtigen. Voor het overige rechtvaardigde zy zich omtrent het huwelyk met *Mylord d'Arley*, daar zy de koninginne van Engelandt voor de voltrekking wel kennis van hadt willen geven, en dat zy het niet hadt voltrokken dan na hare bewilliging eenigen tydt afgewacht te hebben; dat zy daarenboven zich deze verbindtenis hadt te wandanken; dat zy niets hadt gedaan, dat tegen de vriendschap, die zy voor de koninginne hare zuster hadt, streedt, dewyl zy een Engelschman boven vremde vorsten hadt gestelt, noch ook tegen hare waardigheid, dewyl boven alles deze Engelschman van Schotsche koningen afkomstig was. Zy eindigde met de koningin te verzoeken aanmerking op het wederzenden van *Mylord d'Arley* en den grave van *Lenox*, zynen vader, te maken. Oordeel gy zelf, zeide zy, of ik den eersien als een onderdaan van u kan wederzenden, daar ik hem tot mynen gemaal heb verkoren, en koning van *Scotlandt* gemaakt. En of de vader ook geen deel moet hebben aan de verheffinge van zynen zoon? want behalven dat hy een heer oorspronkelyk uit *Scotlandt* is, een *Pair* van het ryk, en doordien hy een volstrekt recht heeft in alle de belangen van zyn vaderlandt, moet Engelandt by hem niet anders aangemerkt worden dan een schuilplaats gedurende zyne ongenade. Ten aanzien van den grave van *Murray*, zy sprak van den zelven als van een ondankbaren onderdaan, en dodelyken vyandt, verzoekende de koninginne, dat zy haar de wraak wilde overlaten, zonder voor hem te spreken, gelyk zy haar niet belette hare oproerige onderdanen te straffen, zonder mededogen voor hen te verzoeken. *Tamworth* keerde weder met dit antwoordt, dat hy erger maakte door zyne klagten over het gehoor, dat men hem hadt geweigert, en het kwaad onthaal, dat men hem hadt aangedaan, weinig overeenkomende met de bedieninge van gezant van eene grote koninginne. De Engelsche schryver zegt, dat hy daar zelfs de oorzaak van was, en beschryft hem als een persoon, die onaangenaam aan de Schotsche koninginne was, van welke hy met verachting hadt gesproken, en, dat meer is, hadt hy haren gemaal den tytel van koning geweigert te geven. Het is wel waarschynlyk, dat hy laist hadt aldus te werk te gaan; maar men kan niet merken, dat *Elizabeth* acht op zyne klagten gaf; het zy ze de kleinachting, die ze om zyne kwade behandeling dacht ontfangen te hebben, verwierp, het zy ze diergelyke kleinigheden hare opmerking onwaardig oordeelde, houdende zich al-

III Deel.

leen aan het voornaamste, daar zy nooit van af- 1565. week.

Haar naam was door de ganfche wereldt beroemd, en maakte, dat zy in de verafgelegenste hoven een voorwerp van verwondering was. *Cecilia*, zuster van den koning van *Zweden*, en gemalin van den prins van *Baden*, was daar zo van ingenomen, dat zy, hoewel zwanger, met haren gemaal naar Engelandt trok, om eene prinses te zien, daar met zo veel roem van wierdt gesproken. Zy beviel daar van een prins, dien de koningin ten doop hieldt, en dien zy den naam van *Eduard* den Gelukkigigen gaf, zo ter gedachtenisse van haren overleden broeder *Eduard*, die by haar in zegening was, als ten aanzien van de gelukkige aankomste van de prinsesse van *Baden* in hare staten. Zy en haar gemaal vertrokken, nog meer voldaan over het geen zy hadden gezien, dan over al dat zy van deze vorstinne en haar hof hadden horen zeggen; zo dat haar lof, tegen gewoonte, door de faam nog meer verbreid wierdt, in plaats van te verminderen. Zy waren niet minder van hare mildheit dan van haren geest en staatkunde voldaan, hebbende hen een inkomen op hare domeinen aangewezen, dat hen alle jaren, zo lang zy leefden, stipt wierdt betaalt.

*Chaloner* stierf op het laaste van dit jaar, eenigen tydt na dat hy uit Spanje was gekomen, daar hy vier jaren gezant was geweest. Zyne bezending aan *Ferdinand*, om hem de komst van *Elizabeth* tot de kroon bekend te maken, daar onder begrepen zynde. Hy was te *Londen* geboren, maar in de hogeichole van *Cambridge* opgebracht, daar hy zich in de letteren hadt geoeffent, welke hem geen minder eer dan de wapenen toebagten. Hy gebruikte de zelve eerst in dienst van *Karel* den V in de ongelukkige onderneming van *Algiers*, daar de keizer zelf geboodt. Het icheelde weinig, of *Chaloner* zou in de schipbreuk, die de vloot kwam te lyden, na het opbreken van het beleg, dat de keizer gedwongen was te doen, zyn verongelukt; zyn schip zonk nevens vele andere; hy was zyn leven aan zyne tanden verschuldigt; hy trachtte met zwemmen aan landt te komen, maar zyne krachten waren zo uitgeput, dat hy noch voeten, noch handen kon roeren. Hy hadt zelfs geen kracht om iets aan te vatten; men smeet hem een touw toe, dat hy met zyne tanden vasthieldt; en zich zo latende voorttrekken, zonder het geen hy vast hadt los te laten, kreeg men hem op strandt. Naderhandt woonde hy in *Scotlandt* den vermaarden slag van *Mulfelburg* by, onder het bevel van den hertog van *Sommerlet*, die zyne dapperheit met de riddersorde, die hy hem schonk, beloonde. Gedurende zyn gezantschap in Spanje maakte hy een Latynsch gedicht van vyf vaarzen op de regering van Engelandt, dat door de kenners zeer geprezen wierdt. Hy wierdt te *Londen* begraven met eene statie, die de lof, dien hy hadt verkregen, verdiende.

In het begin van het jaar 1566 kwam *Rambouillet* in Engelandt, met den tytel van buitengewoon afgezant van *Karel* den IX, met zich brengende de orde van den koning zynen meester voor twee Engelsche heeren, wier benoeming aan de koninginne *Elizabeth* wierdt gelaten. Zy benoemde daar toe den hertog van *Nordfolk* en den graaf van *Leicester*, in acht nemende de geboorte van den eersien, en hare genegenheit, in het verkiesen van den tweeden, voldoende. De plegtigheit geschiedde in

M 2

Reis van de prinsesse van Baden naar Engelandt. \**Henrik* den XIV.

Doodt van Chaloner op zyne wederkomst uit Spanje.

1566. *Camden*. *Thuanus*. *Karel* de IX zeidt de orde van St. *Michiel* aan twee Engelsche heeren, en de koningin geeft de orde



1566. van den Kousbandt aan den graaf.

de koninklyke kapelle te Westmunster, daar *Rambouillet* haar het lint van St. Michiel gaf, na dat hy te voren dat van St. George in het Kapittel van Westmunster zelf hadt ontfangen. *Elizabeth* zag het aanstellen van deze twee Engelsche heeren in eene orde, daar te voren niemandt dan twee koningen, *Henrik* de VIII en *Eduard* de VI, en een gunsteling van den eersten, *Karel Brandon*, hertog van Suffolk, mede waren vereert geweest, als eene grote eer aan. Zy was mocielyk, dat zy het zich in het vervolg onwaardig maakten, en wel zo, dat de opvolger van *Karel* den IX verplicht was de zelve weder in te trekken †.

† *Henrik* de III in het jaar 1579.

De ongeregeltheit van het jaargety gaf aanleiding aan de natuurkenners om voorzeggingen te doen: zy voorspelden een slecht graangewasch in het algemeen. De koningin vaardigde hare bevelen af om 'er Engelandt van te bevryden. Zy deedt op strenge straffe den uitvoer van koorn uit het ryk verbieden, en droeg zorg, dat 'er een grote voorraadt van uit vremde landen wierdt gebragt. Dus was het, dat zy hare gedachten liet gaan om hare onderdanen te verlichten; en na dat zy der zelve genegenheit hadt verkregen door hare gemeenzame wyze van ommeegang, behieldt zy de zelve door eene voorzorg, die met hunne liefde overeenkwam.

Hoe de graaf van Arundel van zyne verliesheit wierdt genezen.

Wy hebben van de verlieftheit van den grave van Arundel, en de zottigheden, die zy hem deedt bedryven, gesproken. Ten uiterste verliest op de koningin stelde hy al wat hy kon in het werk om zich weder te doen beminnen. Zyne geboorte was doornlichtig, zynde het hoofd van het oude huis van *Fitz-Alan*, dat zynen rang hadt onder de Pairsten tyde van *Willem* den Veroveraar, echter beneden den luister van eene kroon. Om dat gebrek te vervullen hieldt hy een koninklyken staat; maar met den vorst te spelen wierdt hy arm, en door de armoede geraakte hy in verachting. Dit alles zou hem mogelyk het hof niet hebben doen verlaten, noch zyne ooggen openen, indien de minneyver, dien hy tegen den grave van *Leicester* opvatte, hem uit spyt niet hadt doen ondernemen, daar de reden hem niet hadt kunnen toe overhalen. Hy verliet toen vrywillig eene plaats, daar hy niet dan met schande kon zien, dat die hem in zyne hoogheit hadden geëert, hem nu in zynen ellendigen staat met den nek aanzagen. Hy kon ook niet zonder hertzeer een medeminnaar zien, daar hy ver boven meende te zyn, en die gelukkiger dan hy, of ten minste meer in de gunsten in het vertrouwen was. Zyne afwezendheit volbragt dat de spyt hadt begonnen, en na dat hy dit jaar en het volgende een reis hadt gedaan, kwam hy veel bedaarder weder, om niet te zeggen, dat hy ten volle genezen was van een hertstocht, die zulke diepe wortelen in zyn hert hadt geschoten.

*Cambden. Thomas. Mezeray. Varillas.*

\* die van het huis van Seymour waeren.

De lust tot reizen wierdt dit jaar algemeen: de liefde en minneyver hadden het den grave van Arundel ingeblazen; de eer en volgzucht boezenden het anderen in. Men noemt verscheide ridders, die met deze begeerte waren aangedaan, onder anderen den ridder *Jan Smith*, nabestaande van den overleden koning *Eduard*, wiens neef hy was, geboren uit twee zusters \*.

De oorlog, dien de Turk in Europa voerde, hadt hunnen yver en hunne staatzucht opgewekt. Het vorige jaar was voor *Solyman* ganich niet gelukkig geweest. Deze Sultan, daar wy eenigen tydt niet van hebben gesproken, en wiens geschiedenis wy hier met zyn leven zullen eindigen, hadt de belegering van *Malkha* ondernomen,

men, daar *Mustapha* Bassa, versterkt van *Piali* Bassa, zeevoogdt, of kapitein Bassa van de twee vermaarde zeerovers *Dragut* en *Ocbiali*, of *Louchali*, en van alle de Afrikanen, den 17 May des jaars 1565 voor kwam. Al de Christen vorsten waren in beweging om deze rots te behouden, daar het welzyn van het ganische Christenryk scheen van af te hangen. *Solyman* wierdt gedwongen de belegering op te breken, daar hy vyftien duizend soldaten, en acht duizend matrozen voor verloren hadt. Om zich over dit verlies te wreken zondt hy in het volgende jaar eene scheepsvloot naar het eilandt *Chio*, bezeten van de *Justinianen*, een huis van *Genua*, dat daar als souverein van was. Het zelve was niet in staat groten tegenstandt te bieden, het welk het ook niet deedt; de Turken hadden alleen de moçite van te komen en te landen.

1566. Belegering van Malkha door Solyman.

Hy veroverte het eilandt Chio.

Belegert Sigeth \* of Ziegeth, in nedet-Hungarië.

Daar hy sterft.

Zyalof.

Innemen van Sigeth.

Te landt wierdt eene gewigtiger zaak tegen *Hungarië* ondernomen, daar *Solyman* in persoon *Sigeth* \* kwam belegeren. Dat was de vyfde en laatste maal, dat hy deze plaats, zonder ze te kunnen veroveren, hadt belegerd. Dit beleg kostte den Turken meer dan de vorige, wegens de doot van *Solyman*; maar het viel ook gelukkiger uit door het innemen van deze stad. De zelve is gebouwt aan een moeras, en vervat twee steden en drie kasteelen. Na een moorddadig beleg van twee maanden stierf *Solyman* aan eene beroerte in zyne tent. Hy was 76 jaren oud, van welke hy 47 jaren met veel roem regeerde. De Turken pryzen zyne Godvrucht, zyne rechtvaardigheid, de grootmoedigheid van zyne ziel, zyne goede trouw, en zyne ingetogenheit. Al de wereldt weet, dat hy een der dapperste en bekwaamste keizers van het Ottomannische ryk was. Hy was ook een der gelukkigste, en indien men de belegering van *Wenen* en *Malkha* uitzondert, gelukten byna alle zyne ondernemingen. Hy behaalde verscheide overwinningen; hy bragt zyne wapenen in Europa en in *Asië*, en strekte zyn ryk ver in *Hungarië* op de Christenen, en *Armenië* op de *Pertianen* uit. Indien zyne doot kenbaar was geworden, buiten twyfel zou het *Turkische* leger van een gescheiden zyn, en de *Spahis* en *Janitzaren* zouden het naar *Constantinopel* gezet hebben, om de schatkist van den Sultan te plunderen; maar de grootvizier *Mehemet* was slim genoeg om zyne doot te verbergen; hy verdubbeld de aanvallen, en deedt drie dagen daar na een algemenen storm. Daar bleef aan de Christenen niet meer dan nog een kasteel over, daar de dappere graaf *Serini* zich in hadt verschanst. Maar de plaats was niet houbaar tegen een zo talryk leger, dat hoogmoedig op zynen voorspoedt, en met eenen verbittert over zyn verlies was. Behalven dat de Turken de muren door het vuur van hun geschut omver schoten, vernielden zy ook alle de sterkten, die niet dan van hout waren; zo dat de stadvoogdt, die tot geen verdrag wilde komen, met de soldaten, die 'er nog overig waren, besloten met den degen in den vuist eene opening te zoeken. Hy trok uit het kasteel met den hoedt in de ooggen, viel op de vyanden aan, die hem op de brug te gemoet kwamen, daar hy omcingelt wierdt, en op verscheide plaatsen gekwetst zynde doot nederviel. De stadt wierdt geplundert, en alle de inwoonderen wierden vermoord. Deze overwinning kostte niet minder aan de overwinnaars dan aan de overwonnenen. Van den kant der laatste snevelde de graaf *Serini*. *Solyman* verloor aan den anderen kant het leven, met 17000 *Spahis* en

7000

1566. Selim II vol Solyman den II.

De koning van Schotlandt krygt zoon. *Cambden*. De Gedenk schrift van *Malkha* wille.

*Elie* is be droe B kwa heit *Malkha* wille gez van *Malkha*.



1566. 7000 Janitzaren, de bloem van het Ottomaanische leger. De Vizier, zich meester van de stad ziende, maakte de dood van den Sultan bekend. Anderen zeggen, dat hy de zelve meer dan drie maanden verburg, tot dat zyn opvolger kwam. Deze was *Selim*, de II van dien naam, de oudste der kinderen, die *Solyman* uit zyn huwelyk met *Roxelane* hadt geteelt: alle, die van de andere Sultaninnen waren geboren, stierven, het zy hunne eige, of eene geweldige doodt, door de gruweldaden van deze stichtmoeder. Het was ter hulp van Hungarië dat de Engelschen, daar wy van gesproken hebben, overzee trokken. Maar noch zy, noch de Franschen, die de hertog van Guize naar den keizer voerde, konden de stad behouden.

De koningin van Schotland krygt een zoon. *Cambden*. De Geschiedschryft van *Melleville*.

Den 19 Juny kwam de koningin van Schotland van een prins te bevallen, die naderhand tot de kroon van Schotland kwam, met den naam van *Jacobus* den VI, en tot die van Engelandt, met den naam van *Jacobus* den I. *Maria* maakte deze geboorte aan *Elizabeth* bekend. Het was de ridder *Melleville*, die haar dit grote nieuws bragt, en dien zy met een gouden keten beschonk. Zy zondt aanstonts *Killegrew* om de koningin van Schotland geluk te wenschen, verbanneende by deze gelegenheit al de reden van ongenoegen, die deze vorstin haar door haar huwelyk hadt gegeven, en mogelyk den nayver, dien de geboorte van dezen jongen prins heimelyk in haar hert veroorzaakte. Zy kon op het geluk van *Maria*, die van den Hemel een erfgenaam hadt gekregen, niet denken, zonder dat het haar deedt zuchten; hoewel het van haar athing het zelve geluk te genieten, indien zy het ten koste van hare vryheit wilde kopen. Zy kon zich niet wederhouden hare droefheit aan hare staatsjuffrouwen te kennen te geven; zy zeide tegen de zelve: *De koningin van Schotland is van een prins bevallen, en ik ben een onvruchtbare boom.* Men zegt zelfs, dat zy in dezen tydt op het huwelyk met den aartshertog dacht.

*Elizabeth* is bedroeft.

Be kwaamheit van *Melleville*, gezant van *Maria*.

*Melleville*, gezant van *Maria*, kreeg daar kennis van, en bediende zich van deze gelegenheit om haar daar van af te wenden. *De koningin myne meestersse is van een prins bevallen, zeide hy aanstonts: maar daar heeft weinig aan gescheelt, of zy hadt 'er het leven by ingesiboten, haar arbeid is zo zwaar geweest, dat zy wenschte niet getrouwt te zyn geweest.* Dit was op eene bedekte wyze *Elizabeth* versterken in de gedachten van niet te trouwen, met haar een gevaar voor oogten te stellen, dat nog slimmer voor haar kon zyn, volgens het denkbeeld, dat zy daar zelf van hadt gemaakt. Wy weten niet, op wat gronden zy zich zelve dit wys maakte.

De gezant van *Elizabeth* hadt last te klagen, maar zonder bitterheit te tonen, over de bescherming, welke de Iersche muitmakers en de Engelse overlopers in Schotland vonden, en *Maria* te verzoeken, *O-Neal*, die op nieuw was opgestaan, niet langer te beschermen, en geen verblyf langer te geven aan den Engelschen vluchteling *Rokesbi*. *Elizabeth* klaagde ook over het roven der Schotische kapers, en haar gemachtigde hadt last daar straf van te verzoeken. *Killegrew* verkreeg al wat hy van de koningin verzoocht, en wierdt met eene vereering, gelyk aan die, welke *Elizabeth* aan den ridder *Melleville* hadt gegeven, weggezonden. Men wachtte zich wel iets aan de koningin van Engelandt te weigeren in een tydgewricht, daar alles in

zamenliep om haar te vergenoegen, te weten, de vreugdt over de geboorte van een prins, en het belang, dat men hadt om deze vorstin niet te onvriendt te hebben, van welke men nog beter de opvolging dan van de koningin zyne moeder hadt te verwachten.

Aan den anderen kant verklaarde zich alles voor *Maria* op de tyding van deze gelukkige geboorte. De graaf van *Leicester* betuigde zelf aan den ridder *Melleville* de blydschap, die hy daar over hadt; daar by voegende, dat hy twee maal hadt getracht de koningin te verplichten om *Maria* voor hare vermoedelyke erfgenaam te erkennen; maar dat de geheimfchryver *Cecil* zich daar tegen hadt gekant. De hertog van *Norfolk* en de graaf van *Pembroke* deden ook hun genoegen blyken, en zeiden tegen den gezant, dat de geboorte van den prins alle hinderpalen van een recht wegnam, het welk het gezag van de koningin over alle hare vyanden deedt zegpralen. De twee laatstgemelden spraken naar gemoede; maar daar is reden om te twyfelden aan de oprechtigheit van den grave van *Leicester*; ten minste, indien de zelve ongeveinf was, was zy van geen duur.

Ondertusschen besteedde *Elizabeth*, ziende haar ryk in rust, en dat niets haar verplichtte stil in hare hoofdstad te blyven, het overige van het goede jaargety tot eene aangename buitenreize. Zy bezocht het landt en de steden der provincien; zy hadt de hogeschool van *Cambridge* in het voorgaande jaar in hare omreize bezocht: dit jaar deedt zy de zelve eer aan die van *Oxford*. Zy bleef daar omtrent acht dagen, en hadt groot genoegen in het landt, dat zich uitstreckt langs den *Teems*, daar de zelve begint vaarbaar te zyn. Zy hadt ook veel vermaak in de collegien te bezoeken, en was meer voldaan van de geleerdheit der hoogleeraren en leerlingen, dan van de geregeldheit der gebouwen. Zy wierdt daar ontfangen met eene pracht, niet alleen met hare majesteit overeenkomende; ten minste zo veel als men kon bybrengen in eene plaats, aan de zanggodinnen toegewyd, maar ook met de blydschap, welke de hogeschool betoonde in het zien van hare weldoensler, daar zy meer achting voor hadden dan men ooit in *Griekenlandt* voor de zanggodinnen *Apol* hadt getoont. Alle de scholen lieten om het zeerst hare vreugde blyken, en gaven haar gedurende haar verblyf het genoegen van openbare twistredeneringen te horen over zaken, die hare opmerking waardig waren, en des avonds deedt men haar het vermaak van vertoningen en spelen by de kaarsen, daar het toneel mede verlicht was. Zy betuigde hen hare dankbaarheid op de zelve wyze, als zy te *Cambridge* hadt gedaan, antwoordende op hunne *Latynische* aanspraak in de zelve tale, en hen zo door hare welsprekendheit, als koninklyke tegenwoordigheit verrukkende.

*Elizabeth* bezoekt de hogeschool van *Oxford*.

Het was op hare wederkomst, dat het Parlement weder was vergadert: het was sedert drie jaren afgebroken, en sedert van tydt tot tydt uitgestelt geweest tot den 30 September, gelyk wy hebben verhaalt. De koningin was by de opening van het zelve niet tegenwoordig, dewyl het geen nieuw Parlement, maar een vervolg van dat van den jare 1563 was. Echter verscheen zy daar den 2 October. Zy tradt in een sloep, die haar aan den voet van den trap bragt, van waar zy naar haar vertrek ging. De graaf van *Northumberland* droeg het koninklyke zwaardt voor haar, en mevrouw *Strange* haren sloop. Zy wierdt gevolgt van een getal

*Cambden*. De ridder *Evans*. *Elizabeth* komt in het Parlement.



1566. heeren, rykelyk uitgedofcht, en van hare wapendragers, die het gevolg sloten. Hare komst de heeren bekend gemaakt zynde namen zy hunne plaatsen met de gewone plegtigheid naar hunnen rang, gelyk wy elders hebben beschreven\*. De koningin kwam in de zaal, en ging in haren stoel zitten. De marquis van Northampton droeg de koninklyke kroon; de hertog van Norfolk stondt aan haar regter zyde, met den staf van grootmaarschalk, en de graaf van Northumberlandt aan haar linker handt, met het zwaardt. De wapendragers en de sergeanten van wapen waren van voren, en de grootkamerling en Mylord *Hunsdon* hielden, terwyl de koningin gezeten was, de panden van haar kleedt, in plaats dat de onderkamerling, of mevrouw *Strange* haren sleep in het gaan hadden gedragen. Aan de linker handt en achter haar Majesteit lagen de mevrouwen van haar hof op hare knien. De zegelbewaarder stondt achter het verhemelte aan de regter handt van de koningin, en de grootchatmeester aan haar linker handt. De jonge Mylords, die nog niet meerderjarig waren, zaten niet onder de andere, maar stonden voor het afschutfel.

Wy zullen al de bills, die men las, en maakte, terwyl het Parlement zat, niet ophalen, naardien de Engelsche schryvers de zelve niet waardig hebben geoordeelt in hunne Geschiedenissen ingelascht te worden; wy zullen ons vergeen, gelyk zy, met alleen te verhalen, wat 'er omtrent de opvolging in het ryk eenen huwelyk van de koningin voorviel. De ongerustheit en vrees van eenigen, en de kuiperyen ende hoop van anderen maakten, dat men over deze twee punten met groten ernst in beide de Huizen raadpleegde. Eindelyk, het besluit genomen zynde om aan hare Majesteit hun verzoek te kennen te geven, wierdt de zegelbewaarder, verselt van eene menigte heeren en gemachtigden van de gemeenten, ter gehoor geleid, en deedt deze aanspraak:

Aanspraak van de gemachtigden van het Parlement om de koningin te verzoeken, dat zy wilde trouwen.

Mevrouw, de heeren en gemachtigden van uw Parlement komen uwe Majesteit door myn mondt verzekeren, dat hen niets in de werelt liever, noch dierbaarder is dan de geheiligde persoon van uwe Majesteit, de geduurzaamheit van uwe regering, en het algemene welzyn van uw ryk. Maar de tedere gesteldheit van uwe Majesteit houdt ons in eene gestadige bekommring, en uwe laatste ziekte heeft ons grote droefheit veroorzaakt. Troost ons, Mevrouw, verzydel de aanslagen van uwe vyanden, en vernietig al hunne maatregels, het zy door een gelukkig huwelyk, om ons een opvolger uit uw bloedt te geven, het zy door het benoemen van een opvolger, indien Godt 'er ons geen uit uw huwelyk kwam te verlenen; laat ons toe, dat wy by deze beweegreden de voorbeelden van zo vele koningen, het zy van Engelandt, of van elders, voegen, die de Geschiedenissen roemen van wegens de zorge, die zy genomen hebben om hunne opvolging vast te stellen, en veroordelen die het hebben verzuimt, klagende, dat 'er geen voorzorg was gedragen voor het geen zo nodig was. Zodanige zyn, ten aanzien van de eersten, geweest Petrus, koning van Arragon, en Constantia, koningin van Sicilië (a), die, om hunne staten aan de beroerten van de onzekerheit van een opvolger niet bloot te stellen, het klooster, om te trouwen, verlieten, achtende den ongebewenden staat min heilig dan het welvaren van het volk: een gedrag, het welk oogenschynelyk van den Hemel, door de wonderbare ge-

(a) Eenige schryvers ontkennen, dat zy geestelyk is geweest.

boorte van Frederik den II, van Constantia ter 1566. werelt gebragt, niettegenstaande zy boven de 50 jaren oud was, wanneer zy met Henrik den VI trouwde, wierdt goedgekeurt. Zodanig was ook de keizer\*, die deze woorden, zo zeer geroemd, voor zyn sterven uitgalmde: „Ik sterf gerust, „doordien ik u † mynen zoon tot opvolger „nalaat. Zodanig is in het tegendeel, ten aanzien van anderen, Pyrrhus, wiens antwoordt verschoit wordt: want wanneer hem gevraagd wierdt, aan wien by het ryk wilde nalaten, gaf by ten antwoordt: „Aan dien, die den langsten degen „heeft. Zodanig was Alexander de Grote, die het ongeluk hadt geen erfgenaam voor zyn wyd-uitgestrekt ryk, dat by hadt gewonnen, na te laten, en dat na zyne doot in verscheide deelen door zyne veldoversten wierdt verdeelt. Zodanig waren ook de koningen van Israël, die hun ryk zagen te gronde gaan, hoewel door tien stammen erkent, by gebrek van opvolgers uit hun bloedt: daar in het tegendeel die van Juda, aan welke alleen twee stammen waren getrouw gebleven, zich altoos op den troon hebben gebandbaaft. Uwe nakomelingschap, Mevrouw, regere dan vele eeuwen over Engelandt, en doe het geluk van uw volk altoosdurend zyn, met den doorluchtigen naam van uwe Majesteit te vereeuwigen.

Men weet het antwoordt van de koningin niet, waar van men niets geboekt vindt; maar de verzamelaar der akten zegt, dat zy eenige hoop om te trouwen gaf, en met tegezin het voorstel van een opvolger te benoemen verwierp. Hy grondt zyne gissingen op de redenvoering, die zy aan het Parlement deedt, wanneer zy daar kwam om hare toestemming aan de akten, en om het te doen eindigen, te geven.

Gedurende hunne zittingen was 'er een gestadig gemor onder de heeren en de gemeenten, die het onbeweeglyke voornemen van de koningin om niet te trouwen, en hare diepe stilzwijgendheit om een opvolger te benoemen, niet konden goedvinden. Zy beschuldigden haar, dat zy haar eigen bloedt en haar vaderlandt te kort deedt, latende het eerste uitsterven door de weigering, daar zy in volhardde om het zelve nakomelingen te geven, en het andere aan de droevige oorlogen, die uit de verscheide mededingers tot de opvolging zouden spruiten, bloot stellende. Zy meenden, dat Cecil, geheimfchryver van staat, en Huic, geneesheer van Elizabeth, haar indezen afkeer voor het huwelyk stuyden; de eerste door beweegredenen van staatkunde en onafhankelykheit, en de andere om redenen, die zyne kunst medebragt, als of hy uit Elizabeths gesteldheit hadt geoordeelt, dat het trouwen haar nadeelig was. Zy vergaven hen den raad niet, dien zy vermoedden dat zy aan de koningin gegeven hadden, en hen met hekelschryften aan boordt komende, maakten zy hen hatelyk by het volk. Daar bleven zy niet by. De graven van Pembroke en van Leicester, met den hertog van Norfolk, hielden daar over geheime byeenkomsten, in welke men overleide de koningin te dwingen tot het geen zy niet goedwillig wilde doen, en indien dit niet gelukte, haar te noodzaken om ten minste de uitpraak aan het Parlement te laten, dat een gemaal en opvolger voor haar zou verkiezen.

De koningin, daar de lucht van krygende, betoonde haar ongenoegen daar over, en verboodt hen den toegang in de zaal, daar zy gehoor gaf; en het was niet voor dat zy haar om genade hadden verzocht dat zy dien toegang weder verkregen.

Morren van eenige heeren over den ongebewenden staat van Elizabeth.

Afkeer, dien zy hen bo-toont.

Aantekening van verscheide rechtsleerden over den huwde staat.

De nin vel sta ge op



1566. gen. De gemachtigden van het Lagerhuis lieten niet na een hoger toon te voeren. *Bell* en *Mousson*, vermaarde wetgeleerden, *Dutton*, *Wentworth*, en vele anderen, namen de vryheit, de waardigheid van de souverein in eene afhankelijkheit, die de kroon onwaardig is, te stellen. Zy namen voor eerst tot een grondslag het belang van het volk, daar zy gelyk in hadden; maar het zelve te huis brengende op het doelwit van hunne gedachten, zeiden zy, *Dat het gezag der koningen niet was gegrond dan op het gene zy aan hunne onderdanen verschuldigt zyn, die wederom van hunnen kant hunne geboorzaamheit naar deze liefde richten; dat van deze onderlinge overeenkomst het geluk van het volk en de veiligheid van den vorst afhing; dat deze laatste de wetten, die hen plegtelyk verbonden, niet voldeden, wanneer zy de veiligheid van den Staat niet alleen door hunne regering gedurende hun leven, maar ook door hunne voorzorge, die zich tot na hunne doot moet uitstrekken, weigeren vast te stellen, dat niet kan geschieden dan met een opvolger te benoemen; waar uit zy besluten, dat de koningin, geen opvolger willende benoemen, zich aan de gramschap des Hemels bloot stelde, en de genegenheit van haar volk verloor, ten zy, om den eersten te bevreemden, en het andere weder te winnen, zy zich haastte met een opvolger te benoemen; daar zy noch byvoegden, dat dit ook een middel was om haren naam te vereeuwigen, en in de herten der Engelschen een gedenkteken op te rechten, dat langer zou duren dan beelden van marmer, of metaal, in plaats dat zy, indien zy in hare hardnekkigheit volhardde, de zoete namen van voedsler en moeder van het vaderlandt zou verliezen, daar zy anders eene stiefmoeder, ja zelfs eene moorderesse, van zou worden; dat zy inderdaadt Engelandt, dat door haar besondt, hadt doen herleven; maar dat dit leven zo wel als haar eigen in haar zelve was opgesloten, en dat zy het zelve met het hare wilde uitblusfen; dat het te vergeeffsch was, dat men de aanslagen van een benoemden erfgenaam vreesde; dat zo eene vrees niet dan voor zwakke vorsten was, of die zich hatelyk by hun volk hadden gemaakt, of voor wantrouwende vrouwen, die voor haar schim bang zyn; maar dat een vorst, die van zyne onderdanen bemint wordt, en die de zelve wederom bemint, en eene zo grote koningin, als zy was, voor zulk een ingebeelden schrik niet bekommert behoorde te zyn.*

De koningin veinst, en staat 'er geen acht op. De koninginne waren deze redenvoeringen niet onbekend; maar, of zy sloeg de zelve in den windt, of zy geliet zich als of zy daar geen acht op sloeg, willende zulk gepraat liever van zelf met veinzen doen vervallen, dan door het straffen van de schuldigen doen wereldkundig worden. Ondertusschen bleef zy meer en meer volharden in haar voornemen, en benoemde geen opvolger, geleert zynde door haar eigen voorbeeldt wat kwade gevolgen zulk eene verklaring na zich sleept. De zamenzwering van *Wiat*, onder de regering van *Maria*, kwam haar steets in gedachten. Zy was daar, hoewel buiten hare schuld, de oorzaak van geweest, om dat de zamengezworenen aan het volk deden geloven, dat zy van voornemen waren haar op den troon te helpen, waar toe zy inderdaadt na *Maria* het eerste recht hadt, schoon zy daar niet handdigidig aan was geweest, noch hare toestemming daar toe hadt gegeven. Zy was derhalven bevreesd het zelve gevaar te zullen lopen, indien zy een opvolger benoemde, en dat de aanhangers van dezen verklaarden erfgenaam, het zy met, of zonder hare bewilliging, zouden ondernemen haar van de kroon te beroven. Zy

oordeelde, dat het onvergelykelyk beter was al de mededingers tusschen hoop en vreeze te houden, met noch voor, noch tegen te besluiten, dan door een al te haastig besluit het ongeduldt, of het misnoegen van de eenen, of door eene uitsluiting de verbittering van de andere te verwekken. Daarenboven wist zy, dat de begeerte naar eene kroon noch bloedverwantschap, noch zelfs ouderen ontziet, en dat zy bygevolg zich zelve niet kon verzekeren, dat hare kinderen, indien zy trouwde, en nog veel minder hare zydelingsche bloedverwanten, indien zy hen tot de opvolginge riep, de begeerte tot de zelve, door aanslagen, daar de Geschiedenis ons niet dan te veel voorbeelden van geeft, niet zouden verhaasten. Zy overdacht by zich zelve de wyze handeling van Frankryk, dat nooit hadt kunnen goedvinden zydelingsche erfgenamen te benoemen, gelyk den hertog van Orleans en den hertog van Angoulême, waar van de eerste zonder tegenkanting de opvolger van *Karel den VIII* was geweest, met den naam van *Lodewyk den XII*, en de tweede van *Lodewyk den XII* zelve, met den naam van *François den I*; eene staatkunde, die naar hare gedachten veel doorzichtiger was dan die van het hof van Engelandt, dat een tegenstrydigen weg inslaande, niet anders hadt gedaan, dan de ruit van die tot de opvolging was geroepen, en van die den troon nog bezaten, te storen; dat *Richard de II* zich om deze reden hadt beklagt over de benoeming, die het Parlement \* met zyne toestemminge hadt gedaan van *Roger Mortemer*, graaf van la Marche, dat hy zich van het leedwezen, dat hy daar van hadt opgevat, niet hadt bevryd dan door de doot van dezen grave, en dat men zynen zoon alleen gevangen hadt gehouden uit vreeze, dat hy den eitch van zynen vader op de kroon weder levendig mogt maken; dat de graaf van *Lincoln* †, tot opvolger van *Richard den III* benoemt, altoos verdacht aan *Henrik den VII*, wiers vyandt hy verklaarde te zyn, was geweest, en dat zyne muiery hem het leven, dat hy met den veldslag verloor, hadt gekost; dat zyn broeder ‡, naderhandt zyn geschild weder willende ophalen, of zyne doot onder *Henrik den VIII* wreken, zich schuldig hadt gemaakt aan de misdaadt van gekwetste hoogheit, en alsoo zyn hoofd door beuls handen hadt moeten verliezen.

Zodanig waren de overleggingen van *Elizabeth*; maar zy kon daar door de gemoederen van de heeren en van de gemeenten niet tot bedaren brengen: ook was het door deze redenen niet, dat zy hen trachtte te overtuigen. Men moest hen met de hoop, ten minste met de algemene hoop, dat zy zich eindelyk zou laten verbidden, paaien. Dus sprak zy daar van. Zy verzocht dertig heeren uit het Hoger-, en een gelyk getal uit het Lagerhuis, en na eene kleine berisping, die zy hen gaf over het gedrag, dat zy zich aanmatigden, om haar een juk op te leggen, dat de kroon niet kon velen, hieldt zy op van als souvereine te spreken, en begon een zachter en gemeenzamer taal te voeren. Nooit heeft enig vorst zulk eene bekwaamheit gehad om zyne onderdanen, zonder iets van zyne hoogheit te verliezen, te vleien, noch ooit heeft enig vorst zich beter weten te bedienen van eene welsprekendheit, die een koning ontegensprekelyk maakt, wannecerze met zachtzinnigheit is vermengt. Zy deedt eene lange redenvoering, om aan te tonen, wat liefde zy voor hare onderdanen hadt, ten eenemaal zich zelve overgeevende om der zelve rust en wel-

1566.

\* op het einde van de XIV eeuw.

† *Jan van Pole*. Zie de regering van *Henrik den VII*; II Deel, fol. 11.

‡ *Edmond van Pole*. Zie de regering van *Henrik den VIII*, *ibid.* fol. 92.

Verwyttingen, die de koningin den afgezonden van het Parlement doot.



1566.

welvaren te bevorderen; op niets anders denken- de dan om hen gelukkig te maken, en hen gestadig door nieuwe blyken de oprechtheit van hare genegenheit te tonen. Zy voegde daar by, om hen in hunne klagten te voldoen, dat zy hunne ongerustheit wilde te gemoet komen, en een gelyken yver, als zy, aan hen bewyzen, en naar mate van hunnen aandrang omtrent een huwelyk en hare nakomelingen wilde zy hen in ha- ren eenzamen staat blyken geven van de zorge van eene waakzame vorstinne, en van de tederheit van eene ware moeder. Het Parlement hadt haar een bovengewonen onderstandt toege- staan, met dat inzicht, dat ze gunstig op hun verzoek zou antwoorden: doch zy sloeg dit niet alleen af; maar te gelyk de twee Kamers voor den gewonelyken onderstandt bedankende, schonk zy hen zelfs het vierde deel daar van, als of zy in mildheit boven hare onderdanen begeer- de uit te munten, of weigerde de waarde, die het scheen, dat zy aan de genade, welke zy ver- zochten, verknochten, en zy niet van gedachten was hen toe te staan, aan te nemen. Zy verfel- de deze kwydschelding met deze schone woor- den, daar men wel wenschen mag dat alle vor- ten aan dachten, te weten, dat zy dit geldt al zo zeker in de bezinnen van hare onderdanen rekende te zyn, als in hare schatkist.

1567.

Eindelyk, op den 10 January de koningin in het Parlement gekomen zynde om de ge- maakte akten te bekrachtigen, en het zelve daar na te ontbinden, deedt de spreker der ge- meenten eene aanspraak aan haar, en bedankte haar voor haren onvermoeiden vlyt omtrent het algemene welzyn. Hy nam de gelegenheit waar de koninklyke macht te roemen, en de erfely- ke boven de aangenome te stellen. Hy deedt het geluk van het volk alleen afhangen van de wysheit van den vorst, en besloot het gezag van den laatsten binnen de palen der wetten. Hy vergat de schone zinspreuk van Aristoteles niet, dat het leven van den koning de ziel van de wet is, en dat de volkeren beter door goede konin- gen dan door goede wetten worden geregeert. Hy roemde de gematigtheit, de goedertieren- heit en de rechtvaardigheit van de koninginne, besluitende zyne redenvoering met een wensch, dat zy het huwelyk mogt voltrekken, daar zy hoop van hadt gegeven aan het Parlement, en hy wenschte ook allen zegen aan den erfgenaam, daar het gansche ryk met ongeduld naar ver- langde. De zegelbewaarder antwoordde op de redenvoering van den spreker, en de koningin gaf hare toestemming aan de akten. Dit gedaan zynde volgens de gewone plegtigheit stondt zy van haren stoel op, en deedt aan beide de Hui- zen deze aanspraak:

Hare aanspraak aan beide de Hui- zen.

*Mylords en edellieden, ik volge myne voorzaten na met u myne gedachten door den mond van den zegelbewaarder bekend te maken: maar daar zyn gelegenbeden, in welke ik oordeel best te zyn, dat ik de zelve verklaar: niet dat ik my den lof van wel te spreken aanmatige; die ydele eer is ver onder de achtbaarheid der vorsten, wier roem in iets doorduchtiger bestaat. Myn oogmerk is krachtig in uw gemoed te prenten de aanmerkingen, die ik wenschte dat gy lieden op uw gedrag omtrent my, en myn gedrag omtrent myn volk maakte. De on- middelyke stem der souvereinen heeft meer kracht dan die van hunne staatsdienaars, en ik twyfel geenzins, of gy zult letten op het gene myn en uw belang my verplichten u voor te dragen. Ik heb altoos openhartig gesproken; ik heb in al myn doen de zelve vryborstigheid getoont, en ik hadt reden ver genoeg te zyn over eene diergelyke oprechtheit van*

*uwen kant ten mynen opzichte. Van waar komt het dat gy op eenen slag van taal en wyze van doen in deze laatste vergadering zyt veranderd? dat de veinzery in al uwe zittingen de overhandt heeft ge- had, en dat men schadelijke voornemens onder be- driegelyke namen heeft bedekt, onder voorgeven van de algemene vryheit en veiligheid der opvolgin- ge? Eenigen wenschen, dat ik uw verzoek ten volle toesta; anderen, dat ik het volstrekt weigere: de twee partyen spannen my een strik. De eerste wil zich beroemen my de wet voorgeschreven te hebben; de tweede, veel strafbaarder, was van voorne- men my een baat op den bals te balen, dien myne grootste vyanden niet machtig zyn geweest in myn volk te verwekken. Ik heb, Godt zy gedankt, de kwaadwilligheit van de eenen en van de anderen ontdekt, en een middelweg beraamt, die myne eer beschermt, en aan myne onderdanen al het genoegen geeft, dat zy van eene vorstinne, die meer dan zy zelf voor hun welzyn zorgt, kunnen verwachten. Voorts begryp ik niet alle in deze klagten, die ik doe; daar zyn meer en min schuldigen, doch geen van alle is gansch onschuldig; ik weet wie die zyn, die zich voor boosden van partyen hebben verklaart, die door hunne stemmen de anderen aan hunne zyde hebben overgebaalt; die zich hebben laten overre- den; kortom, die lasheit genoeg om zich te laten verleiden, maar geen moeds genoeg bebbende den stroom tegen te staan, het met stilzwygen hebben beantwoord. Deze laatsten zyn ten minste ver- schoonbaarder dan de anderen. Maar hoe hebt gy kunnen geloven, of dat ik het algemene welzyn ver- waarloosde, met geen opvolger te benoemen; of, dat nog strafbaarder is, dat ik uwe vryheit zou be- nadeelen met u te beloften daar in te voorzien? Neen, Mylords en edellieden, dat zyn myne ge- dachten niet geweest. Ik heb de kuil, daar gy u zoudt in geworpen hebben, voorzien, en ik heb u daar van willen wederhouden. Ieder ding heeft zynen tyd, en daar steekt geen minder gevaar in met zich te veel te verbaasfen, dan met te langzaam te zyn. Laat aan my de zorg van uwe rust. My- ne genegenheit is uw borg. Aan myne genegen- heit kunt gy niet twyfelden na alle de blyken, die ik u daar van heb gegeven, schoon gy de overtui- ging van myne voorzichtigheit niet hadt. Ik wen- sche u na my een vorst toe, die meer bekwaamheit bezit; maar gy zult 'er nooit een krygen, die myne liefde tot u zal evenaren. Ik weet niet hoe lang myne regering zal duren, het zy dagen, of jaren, en of dit Parlement het laatste van myn leven niet zal zyn. Laat ons dan niet overvragen van mal- kander scheiden. Ik bewys u myne tederbertigheit; misbruikt myn geduld, noch myne zachtmoedigheit niet. Geest my geen reden om andere dan voorde- lige gedachten van u te hebben, en nadert weder tot my met de zelve hertelykheit, op dat ik u in myne eerste goedgunstigheid weder ontfange. Zulk eene verstandige redenvoering, waar in het gezag zeer wyzelyk door vleiende uitdrukkingen was ge- schakert en gematigt, kon niet dan wel opge- nomen worden. Die gene, die de koningin kort daar na deedt, was niet minder.*

1567.

Een rechtsgeleerde \* van het collegie van Linkoln, een der vier Inns, of huizen van het hof, te Londen opperecht, en dat zynen naam van de oude graven van Linkoln heeft, aan wel- ke het zelve voor dezen hadt toebehoort, hadt de stoutheit ghad in zyne openbare lessen het teder punt van de opvolging te verhandelen. Zelfs hadt hy de kwade zyde gekozen, betwif- tende het recht van Maria Stuart, koninginne van Schotlandt, die de wettigste erfgenaam scheen, en die Elizabeth ook goedkeurde: Ech- ter deedt hy geen uitspraak, uit staatkunde; zy hadt

1566.

\* Thor- neton ge- naamt. Reden- voering van een rechtsge- leende over de opvol- ging, be- stredende het recht van Ma- ria.

1566.

Elizabeth laat he- gevang- zetten.

Akte het Pa- ment overh- gaante van bi- schop in de- gelick kerck.



1566. hadt wel gewilt, dat ieder zyn voorbeeldt hadt gevolgt. De stoutheit van de Engelsche rechtsgeleerden kon ondertusschen niet verschoont worden. Dit was aanleiding tot geschillen geven, die tot verdeeldheden zouden hebben kunnen uitbarsten, en de openbare rust storen. Het behaagde dan *Elizabeth*, die op de zyde van *Maria* was, niet, dat men aan de jeugt, die daar om te leren was gekomen, tegenstrydige gedachten inboezemde, weshalven zy zorg droeg van dit niet ongestrait te laten voorby gaan; en willende daarenboven aan de koninginne van Schotlandt een blyk van hare genegenheit in dit tydsgewricht geven, deedt zy dezen rechtsgeleerde, of te stout, of te onvoorzichtig, of door andere mededingers omgekocht, gevangen zetten. Deze behandeling van *Elizabeth*, zo rechtmatig, en zo voorzichtig, beteugelde het morren van de yverzaars, die op de benoeming van een erfgenaam stonden, en verzekerde de zwakke of wantrouwende gemoederen. Daar waren niet dan oproermakers en bevreeden, die zich bleven ontrusten over de keuze van een erfgenaam; maar deze party niet sterk genoeg zynde om iets te ondernemen, verduisterde hunne kwaadaardigheid geenzins de schone en heldere dagen van de regering van *Elizabeth*.

Wy moeten niet vergeten eene der wetten, in het Parlement gemaakt, wiens zitting en scheiding wy zo even hebben aangehaalt. De zelve raakt de aanstelling der prelaten in de Engelsche kerk, waar van eenigen de wettigheid tegenpraken, en eenige anderen de zelve in twyfel trokken. Om deze oneenigheid en zwarigheden weg te nemen, verklaarde het Parlement, dat de inwyding en aanstelling der bisschoppen sedert de komste van *Elizabeth* tot de kroon goed en wettig waren, en stelde vast, dat die in het vervolg zouden geordent worden, mede op deze wyze zouden worden ingewyd, vernietigende alle besluiten, gewoonten, en alle geschriften, die het tegendeel zeiden. Men vindt in de openbare gedenkschriften de redenen, die het Parlement bewogen om dit besluit te nemen. Men stelt daar in aanstonts voor de tegenwerpingen van de aanhangers van den stoel van Rome, bewerende, dat deze verordening van gener waarde was, naardien 'er de heilige olie, de ring, de herderlyke staf, en al de andere plegtigheden van de Roomische kerk aan ontbraken; daar zy byvoegden, dat deze prelaten door geen genoegzaam getal van bisschoppen waren ingewyd. Men antwoordde op deze voorgewende nietigheid, en men hielt staande, dat de achterlating, of liever de verwerping van deze ydele plegtigheden, wel ver van de inwyding van een prelaat te verzwakken, de zelve des te wettiger deedt zyn, als meest overeenkomende met de eerste instelling, tot welke men zeide dat men, als tot den eersten oorspronk, moest opklimmen; dat de kerk de zelve van de Apostelen hadt ontfangen, en dat men derhalven de Apostolische wyze, en die van *CHRISTUS*, boven alle andere te achten, moest volgen; dat deze wyze alleen in openbare gebeden, in het aanroepen van den H. Geest, en de oplegging der handen bestondt, en dat dit door drie bisschoppen, en zelfs door een minder getal, kon worden verrecht; dat de Engelsche kerk daar de plegtigheid van de predikatie en de uitdeeling van het Nachtmal, om de zelve meer luyfter by te zetten, hadt bygedaan.

In dezen tydt verzocht *Maria* aan *Elizabeth*, dat zy als getuige over den jongen prins, wiens

III. Deel.

geboorte zy haar reets hadt bekend gemaakt, 1566. wilde staan. *Elizabeth* zondt den grave van Bedford om het kindt in haren name ten doop te houden, met een doopvat van goudt, waar mede zy het zelve beschonk. De plegtigheid geschiedde met grote pracht in het kasteel van Sterling. De gezanten van Vrankryk en van Savoje waren daar uit den name van hunnen meester, gelyk de graaf van Bedford van wegens *Elizabeth*, tegenwoordig. Die van Vrankryk droeg het kindt, gaande door de zaal van het kasteel door een dubbelde rei van heeren. Aan zyne zyden ging de graaf van Athol, met een witte walchkaars in de handt, en de graaf van Eglinton, van het huis van *Montgomery*, die het zoutvat droeg. Mylord *Rosse* droeg het bekken en het lampet naar de kapel. De doop geschiedde naar de wyze van de Roomsche kerke door den aartsbischop van St. Andrews, ten overstaan van de bisschoppen van Dunkeld, van Dumblane, en van *Rosse*, den prior van *Whiterne*, en verscheide dekens, aartsdekens en edellieden van de kapel. De gravin van *Argyle* ontfing het kindt uit handen van den gezant, en hieldt het in den name van de koninginne van Engelandt over het doopvat. Het wierdt *Karel Jacobus* genoemt †. De plegtigheid geëindigt zynde, wierdt hy voor prins en Stewart van Schotlandt, hertog van *Rothsay*, graaf van *Carrik*, Mylord van de eilanden, en baron van *Ransrow* uitgeroepen, alle eernamen, die den erfgenaam van de kroon toekomen. De plegtigheid wierdt met een heerlyk muzyk, en het overige van den dag met maaltyden en andere prachtige vermakelykheden besloeten.

De koningin van Engelandt hadt aan den grave van Bedford, en alle, die van zyn gevolg waren, verboden den gemaal van *Maria* den tytel van koning te geven. Nochtans beval zy haren gezant het geschild, dat reets tusschen deze vorstinne en haren gemaal was gerezen, en daar wy haast de droevige gevolgen van zullen zien, by te leggen. Zy hadt ook aan dezen gezant belast, het verdrag, te *Edenburg* met *Maria* gesloten, weder te vernieuwen, en, indien het mogelyk was, de bekrachtiging daar van te krygen. Maar de koningin van Schotlandt bleef standvastig in het te weigeren. Zy bragt voor eene nieuwe reden van deze weigering by, dat in dat verdrag eenige artykelen tot nadeel van haar recht en van dat van hare kinderen begrepen waren. Zy beloofde echter haren gezant naar *Londen* te zenden, om het verdrag, na alvorens de verklaring over eenige artykelen, die haar den eenen of den anderen tydt in de opvolging tot de kroon van Engelandt konden benadeelen, ontfangen te hebben, te bevestigen. Het raakte den tytel en het wapen van koninginne van dat ryk, waar van men haar zonder eenige bepaling deedt afstaan; zo dat men, gelyk zy zeide, haar en hare nazaten in het vervolg zou kunnen te gemoet voeren, dat zy van haar recht, dat de geboorte haar gaf, waren afgeflapt. Zy verzocht derhalven, dat men, om deze dubbeltzinnigheid weg te nemen, de uitdrukkingen van dit artykel zou veranderen, en daar by voegen, dat deze aflandt geen plaats zou hebben dan ten aanzien van *Elizabeth* en hare kinderen, indien zy mogt komen te trouwen, en dat zy 'er uit haar huwelyk kreeg. Zy klaagde aan den grave van Bedford over de arglistigheid van eenige van hare onderdanen, die de zachtzinnigheid van den koning haren gemaal, al te eenvoudig en te lichtgelovig, misbruikten, en die oorzaak waren van hun misverstandt, bedankende voorts de

N

ko-

*Elizabeth*  
doopge-  
tuige  
over den  
prinsle  
van  
Schot-  
landt.  
*Cambden*  
Sperr-  
woud.

†Hy  
nam niet  
aan den  
laarfen  
van deze  
twee na-  
men  
aan.

Misver-  
standt  
tusschen  
de kon-  
inginne  
van  
Schot-  
landt en  
den kon-  
ing ha-  
ren ge-  
maal.



1566. koninginne voor hare trouwhertige zorge in zulk een teder geschil, en verzoekende daar in te willen volharden. Zy vereerde aan den gezant een ketting met edelgesteenten, ter waarde van twee duizend kronen. Eenigen tyd daarna wierdt zy ziek, en schreef een tederhertigen brief aan *Elizabeth*. Zy beval haar den jongen prins, daar zy als getuige over hadt gestaan. Zy maakte haar meesteres van het lot van moederen zone, willende van hare Majesteit geen verklaring meer omtrent de opvolging vorderen, vergenoegt zynde met het recht van naverwantschap, en ten volle gerust op den goeden wille van de koninginne, hare waarde zuster, welke zy betuigde voortaan alleen en onverbrekelyk te zullen blyven aankleven.

Doodt van twee geheime Raden van Elizabeth.

In dit jaar stierven twee geheime Raden van de koninginne *Elizabeth*, namentlyk, *Jan Masson*, schatbewaarder van de koninginne, die om zyne achtbaarheid en geleerdheit zeer geprezen wierdt, en een van die genen was, die het meeste bewindt in het uitdeelen der kerkelyke goederen hadden gehad. Zyne doodt wierdt gevolgt van die van den ridder *Richard Sakvil*, schatbewaarder van den Exchequer, neef van *Elizabeth* van zyn moeders kant, die uit het huis van *Boulen* was. De ridder *Mildmay* was zyn opvolger, en de ridder *Knolles*, nabestaande van de koninginne uit hoofde van zyne vrouwe\*, kwam in de plaats van *Masson*.

\* Catharina Carr.

1564.

1565.

1566.

Verwoesting van O-Neal in Ierlandt.

Camden

Cox.

1564.

1565.

1566.

1567.

1568.

1569.

1570.

1571.

1572.

1573.

1574.

1575.

1576.

1577.

1578.

1579.

1580.

1581.

1582.

1583.

1584.

1585.

1586.

1587.

1588.

1589.

1590.

1591.

1592.

1593.

1594.

1595.

1596.

1597.

1598.

1599.

1600.

1601.

1602.

1603.

1604.

1605.

1606.

1607.

1608.

1609.

1610.

1611.

1612.

1613.

1614.

1615.

1616.

1617.

1618.

1619.

1620.

verkrege, ontfangen. Hy vermeerde zyn aanzien door de welplekende redenvoering, die hy by zyne plegtelyke intrede deedt, waar in de zorg, die de koningin nam om gerechtigheit te doen oeffenen, de vrede te handhaven, de moedwilligheit te straffen, de kunsten, den koophandel en den landbouw in het gantsche ryk te doen bloeien, hooglyk roemde. Hy vertoonde de onkosten, die zy deedt om de steden te versterken, en de bezettingen te onderhouden, hier in ver boven hare voorzaten gaande. Hy eindigde met een verzoek, dat hy aan al de heeren deedt, van eendragtelyk tot den dienst van de koninginne en van den Staat zamen te lopen. Hy maakte vervolgens zynen last aan den Raadt bekend, waar in een afzonderlyk artykel was, om den Protestantschen Godsdienst voort te zetten.

De Raadt zwoer alle de artykelen na te komen; men onderzocht den staat van het ryk, dien men zeer ellendig vondt. De landen waren afgelopen van de rovers; de inwoonders zo arm, dat zy voor het grootste gedeelte noch paarden, noch wapenen, noch levensmiddelen hadden; de soldaten ontbloot van alles, en gedwongen den landman te brandschatten, zonder tucht, lui, en verwilderd; en dat hunne getrouwheit verdacht maakte was, dat zy te gemeenzaam met de inboorlingen van het land omgingen, en zich met hen door trouwen vermaagschappen. De provincie van Leinster\*, en in het byzonder het graafschap van Kilkenni, verwoest door de *Cavonaghs*, de *O-Mores*, en vele andere hoofden van partyen; die van Mounster† door de geschillen van de graven van Ormond en van Desmond, en door de oorlogen van den ridder *O-Brian* en van den grave van Thomond; Connacie door de hatelykheden van de graven *Clanrickard* en van *Mak-William Ougter*; eindelyk, die van Ulster, het magazyn van alle voorraadt en rykdommen, die men daar van de andere provinciën vondt, deze gezege landenschappen hadden zich byna alle onder den standaardt van den eerlozen *O-Neal* begeben. Ten aanzien van den Godsdienst was het verval nog groter; de kerken onvoorzien, de geestelykheit versmoot en zonder onderhoud; het volk, zonder onderwysing, hadt geen kennis van Godt. Het was onmogelyk aanstonts in zo vele ongevallen te voorzien. Men vergenoegde zich voor het tegenwoordige de afnydingen\* weder te verbeteren, en in staat te stellen, dat zy den aanval van *O-Neal* konden wederstaan.

Staat van Ierlandt.

\* of Leinster.

† of Mounster.

‡ Linien.

Ondertusschen vertrokken de graven van Ormond en van Desmond naar Engelandt, om daar over hun geschil door den Raadt der koninginne geoordeelt te worden. Zy tekenden hunne onderwerping in de kancelery, dat zy met hunne uitsprake zouden te vrede zyn, onder verbeurte van twintig duizend ponden, zonder daar van af te kunnen itappen. Dit verdrag hielt standt niettegenstaande de vyandelykheden van den ridder *Jan van Desmond*, die het graafschap van Ormond te vuur en te zwaardt verwoestte, en den broeder van den grave van dien name doodde.

De oudste van het huis van *Mak-Carthy-More*, een der grootste heeren van de provincie van Mounster, kwam in dit jaar te Londen, om hulde van zyne staten aan de koninginne te doen, die hem met den tytel van graaf van Glankairne en van baron van Valence beschonk. Den 18 July daar aan volgende wierdt *O-Sullivan Bear* in zyne staten bevestigd; maar men stelde in zyne opene brieven, dat hy aan den grave van Glan-

† Clare, Gallo-way, Sejo, Mayo, Letrin en Roscomen.

De ridder *Sidney* onderkoning; zyne zorg en goede naam.

In den grondt was Ierlandt aan Engelandt, dat de ryken aan het oude Rome plagten te zyn, dat de zelve alleen aanzag als enkele provinciën of wingewesten van het ryk, zo dat de bestierders van dat eilandt byna aangezien moeten worden als landvoogden, of stedehouders, die de Roomsche Raadt, of keizers in de aan hen cynsbare provinciën zonden. De ridder *Sidney* wierdt met bovengewone toejuichingen van wegens den lof, dien hy in de voorgaande bestieringen hadt

Voorzaten van O-Sullivan koning van Ulster.

O-Neal gedwongen de belegering van Londonderry te beëindigen.

de woer de doel van de



1565. Glankairne van wegens de afhankelykheit van zyne landen de onderwerping, die hy schuldig was, zou bewyzen. Zyne onderwerping be- stondt veel eer in eene cynsbaarheit van een slaaf, of belastingen van een onderdaan, dan in de plichten van een leenman; des te on- verdraaglyker, om dat *O-Sullivan* zelf een groot heer was, en dat die van zyn landt hem den naam van prins van Dunkeran gaven. Ook sloeg hy deze onderwerping trotichelyk af, en zeide tegen den gene, die hem de bevelen van de koninginne bekend maakte, dat hy in dit geval niet kon gehoorzamen, daar men hem een slaaf wilde maken van iemandt, voor wien hy noch in afkomst, noch in goederen behoefde te wyken; dat zyne voorzaten koningen van Ulster waren geweest; dat hy zelf deze provincie door het recht van wapenen hadt bemachtigt, en dat hy zich daar in door het zelve recht, onafhankelyk van eenig heer van het landt, zou handhaven.

Voor- zaten van *O-Sullivan* koningen van Ul- ster.

*O-Neal* gedwon- gen de belege- ring van Londonderry op te bree- ken.

Om weder tot *O-Neal* te keren, hy ging voort met zyne verwoestingen. Hy belegerde Dun- dalk voor de tweede maal, hebbende een leger van vier duizend man te voet en zeyen honderd paar- den op de been gebragt; maar hy wierdt voor de tweede maal gedwongen het zelve op te breken. Hy trachtte zich daar over te wreken door het bele- geren van Londonderry (a), en hy vertoonde zich ten dien einde voor de stad, met 2500 man te voet, en drie honderd paarden: maar hy wierdt door den kolonel *Randolf* gellagen. Deze dap- pere krygsmann trok alleen met 50 paarden en 300 man te voet uit de stad; hy viel moedig op den vyandt aan, die tien maal sterker dan hy was; doodde 400 man, en dreef de overigen op de vlucht: eene heerlyke overwinning, indien zy zyn leven niet hadt gekost: maar hy wierdt in het gevecht gedood, en de Engelschen hadden meer droefheit over het verlies van zulk een bevelhebber, dan vreugde over het verstaan van dit slechte krygsvolk, daar zy altoos verachting voor hebben gehad. De Ierlanders kwamen in de maand van April daar aan volgende we- derom; maar zy dorsten geen behoorlyke be- legering ondernemen; zy vergenoegden zich met daar brandstoffe in te werpen, die eenige schade in de stad veroorzaakte. Eenige der voor- raadhuizen wierden door de vlamme verteert, zonder eenig voordeel by deze onderneming te behalen. Zy lieten zelfs eene bende ruiters door, welke gedwongen was, uit gebrek van levens- onderhoud, naar Dublin te keren, en vier dagen lang door hun landt trok, zonder dat zy den moed hadden hen aan te tasten. De oude jaarboekichryver van Ierlandt, van het huis van *Sullivan*, schryft aan *St. Colomban*, stich- ter van een klooster van de orde van wereldlyke kanunniken in de stad Derri, of Londonderry, het verbranden van de voorraadhuizen toe, daar hy een verhaal van doet, het welk al zo belag- chelyk als bygelovig is. Hy zegt, dat deze Heilige, getergt, om dat zyn klooster door ket- ters wierdt ontheiligt, van den Hemel was ne- dergedaalt om hen te straffen; dat hy de gedaan- te van een wolf hadt aangenomen; dat hy voor- by een smids winkel komende zyn bek met gloei- ende kolen hadt gevult, en de zelve op eene sehrikkelijke wyze op de voorraadhuizen uitges- pogen. Wy laten den Lezer oordeelen of zo een

Belag- chelyk wonder- werk verhaalt door den schryver *Sullivan*.

(a) Deze plaats wierdt in dezen tyd nog maar Derri ge- noemt; den anderen naam ontving ze eerst onder de regering van *Jacobus* den 1, om dat 'er in den jare 1612 eene volkplan- ting uit Londen naar toe wierdt gezonden.

verzierfel eer of schande aan de gedachtenisse van den stichter doet, en of de gedaante van een wolf en het werk van een brandstichter daden zyn, die een Heilige voegen.

De graaf van Desmond, de akte van zyn ver- blyf\*, voor de kancelery van Engelandt gedaan, en zyn woordt, aan de koninginne gegeven, niet nakomende, nam de wapenen op, onder voorwendfel, dat hy wraak van den grave van Ormond, zynen onverzochlyken vyandt, wilde nemen. Hy vereenigde zich met den oproerigen *O-Neal*. Zy kwamen beide aan het hoofd van hunne troepen te veldt. De ridder *Sidney* stel- de zich ook aan het hoofd van de zyne; trok de landen van Ulster en Galloway door, en nam het kasteel Roscomon in, daar hy bezetting in leide. Den 26 October kwam hy te Athlone, daar hy de brug weder liet makens, zonder de vyanden, behalven eens in een schermutieling, daar eeni- ge van weerzyden wierden gekwetst, te kunnen ontmoeten. Hy herstelde *O-Donel* in de bezit- ting van Ball-Shanon, Dongal, en andere plaatsen, daar de oproerigen hem hadden uit gejaagt; ontving de onderwerping van verscheide heeren, die verheugt waren, dat zy zich van de dwinge- landy van *O-Neal* verloest zagen, en bragt zyn leger op de grenzen, langs de afnydingen, in de winterlegering. Echter bleef men van den eenen, noch van den anderen kant niet stil zitten. *O-Neal* kwam voor de derde maal Dundalk bele- geren, en was niet gelukkiger dan de twee voor- gaande malen. Hy verwoestte het ganche landt rondom te vuur en te zwaardt; maar hy moest de belegering opbreken. Op dit ongeluk volg- de kort daar na zyne doot. Hy hadt al zyne vrienden en aanhangers tot vyanden gemaakt; de nabestaanden van de eenen omgebragt; de vrou- wen van de anderen geschaakt; hunne goederen veroverd, en hunne domeinen overweldigt. Zelfs ontzag hy geen Ierlanders, leenmannen van Schotland, wier belang aan het zyne vast was, en die hy hadt behoren te sparen, om zyn geluk te verzekeren. Hy deedt het te- gendeel, hy verklaarde zich hunnen vyandt, en in een slag in het jaar 1564 doodde hy met zyn eigen handt hunnen veldoverste *Ja- kob Conel*. Deze doot konden zy hem niet vergeven, en om zich te wreken beletten zy hem het geen hy hadt voorgenomen te doen, na- mentlyk met den strop om den hals de gena- de van de koninginne en den landvoogdt af te smeken, en haar van zyne trouwe in haren dienst te verzekeren. Maar dit was een strik, dien zy hem spanden om hem tot hunnen wil te brengen, en hem aan de schim van hunnen bevelhebber op te offeren. Inderdaadt, wan- neer zy zich meester van hem zagen, bragten zy hem den 2 Juny des jaars 1567 om het le- ven, en zonden zyn hoofd aan den landvoogdt, die het op een paal op de verhevenste plaats van het kasteel van Dublin liet ten toon stellen. Dus kwam *O-Neal* door de trouwloosheit van zyne vrienden, en niet door de wapenen van zy- nen vyandt te sneven. Het was een onbeschoft en onwetend mensch, eendronkaardt, en een trouw- loze, die zyn huis met overipelen en moorden hadt bezoetelt; maar bekwaam, spitsvinnig, stout, en die by zyne grote ondervinding een groten moed, en nog veel groter staatzucht bezat. Hy alleen gaf aan de Engelschen meer werk dan al de Ierlanders te zamen; hy haakte altydt naar de koninklyke hoogheit van Ulster; hy hieldt een vorstelyken staat, onderhieldt eene lyfwacht van zes honderd man, gereed om alle uren met 4000 man te voet en 1000 paarden, daar hy zy-

Onder- neming van den onder- koning- \* *Com- promis*.

Doot van *O-Neal*.



1566. ne leenmannen toe verplicht hadt, in het veldt te komen. Hy hadt zulk een bitteren haat tegen de Engelschen, dat hy een kasteel deedt bouwen, het welk hy *Feoghmagall* noemde, dat is te zeggen, *haat der Engelschen*. Hy doodde eenige van zyne bedienden, alleen om dat zy liever het Engelsche dan het Iersche broodt aten. Echter heeft men nooit gemerkt, dat hy van *Elizabeth* anders dan met een diep ontzag sprak. Hy hadt by zyne vrouwe twee zonen, namentlyk, *Henrik* en *Shane*, en verscheidene andere by de vrouwe, die hy *O-Donel* hadt ontschaakt, en uit verscheidene byzitten. Het was echter noch aan de eene, noch aan de andere, dat de koningin, of het Parlement het beilag der goederen van dezen muitmaker toefstondt, maar aan die van eene zydelinie van het zelve huis.

1564. Wy hebben het verhaal van de Schotsche zaken by het vertrek van den grave van Lenox uit Engelandt, om naar zyn vaderlandt te keren, gelaten. Het is waar, dat wy van het huwelyk van Mylord *Arley*, naderhandt met de koninginne voltrokken, en zelfs van de geboorte en van den doop van een zone uit dit huwelyk hebben gewag gemaakt; maar het verhaal van deze zaken is in die van Engelandt alleen in het voorbygaan ingelafcht, door den onafscheidelijken zamenhang, dien het eene koninkryk gemeenlyk met het andere heeft, zonder daar onder te begrypen de byzondere gevallen van de Geschiedenisse van Schotlandt, waar van wy het

1564. vervolg nu zullen hervatten. Wy zullen niet herhalen het geen wy van den tegenzin der heeren tegen het huwelyk van de koninginne met den jongen grave van Lenox gezegt hebben, noch de redenen van hun ongenoegen ophalen; de zelve wierden verydelt door de loosheit van *David Rizio*, een Italiaan, die van muzikant gezant van den hertog van Savoje en gunsteling van de koninginne wierdt, tot zo ver, dat haar gemaal daar minneyverig over was. Hy bekleedde toen het ampt van geheimschryver by *Maria*, en hy was haar eerste staatsdienaar, hoewel *Lidington* onvergelykelyk meer bekwaamheit hadt. Het ontbrak hem echter aan geen schrandtheit. Het was door zynen raad, dat de koningin *Lidington* naar Engelandt, om de toestemming van haar huwelyk van *Elizabeth* te verzoeken, zondt, en dat zy het zelve, zonder het antwoord af te wachten, voltrok. Mylord *O-Chiltry*, van het huis van *Stuart*, stelde zich daar opentlyk tegen, zeggende, dat hy nooit zyne stem zou geven, dat *Maria* een man van den Roomschen Godsdienst tot haren gemaal nam. Men sloeg geen acht op zyne tegenkanting, noch op die van de graven van *Murray*, van *Argile*, van *Glanckairne*, van *Rothes*, en van den hertog van *Chatelleraut*; te vergeeffsch raakte het volk te *Edenburg* op de been; men ontwapende die het meest onvernoegt waren, en men zondt die 'er de hoofden van waren in ballingschap.

Ondertusschen vergaderden de Protestantsche geestelyken, en stelden een verzoekschrift van verscheidene hoofdzaken op, dat zy door hunne gemachtigden de koninginne aanboden. Zy verzochten voor eerst de afschaffing van den Roomschen Godsdienst door het gansche koninkryk, zonder het huis van de koninginne, noch haar zelve uit te zonderen; ten tweede, dat men zorg voor het onderhoud van de hervormde leeraars zou dragen, en hen aanwyzing van genoegzame middelen doen, waar van hunne opperrentmeesters volstrekt meester zouden zyn; ten derde, dat al de inkomsten van de Roomsche

geestelykheit daar toe zouden worden gebruikt, 1564. zonder dat men die ooit aan de Roomschegezinden zou wedergeven. De koningin antwoordde, dat zy haren Godsdienst noch kon, noch wilde verlaten; dat zy, indien zy het deedt, zich den haat van hare oomen en van gansch Vrankryk zou op den hals halen, en dat zy, dat meer is, tegen haar eigen gewisse en beter weten zou doen; dat zy, ten aanzien van hare onderdanen, niets buiten den raad van haar Parlement wilde besluiten; dat zy van haar verkiesrecht, noch van het genot van de openstaande plaattien, om die aan de Protestantsche leeraars te geven, voor welke zy beloofde op eene andere wyze te zullen zorgen, niet wilde afstaan.

Het was in deze gesteldheit des tyds dat het huwelyk van de koninginne omtrent het midden van de maandt van July in hare kapel wierdt voltrokken; en op den zelve dag wierdt haar gemaal onder het geschal der trompetten voor koning uitgeroepen. De trouw gechiedde naar de Roomsche wyze, en eenige dagen daar na hoorde hy de Hervormden, als of hy hen door deze veinzery aan zyne zyde trachtte te krygen, prediken. Maar *Knox*, die op dien dag predikte, ontzag hem niet, en verweet hem zyne huichelary. Hy wierdt voor den Raadt gedagvaard, daar hy nog slouter sprak. *De koning*, zeide hy, zich naar de koninginne wendende, *beest uit beleeftheit voor u, Mevrouw, in de Misse geweest, en Godt, dien hy beest vertoorn, zal zich van u bedienen om hem te straffen*: woorden, die men in het vervolg maar al te waar bevondt. *Knox* wierdt de predikstoel verboden; maar het volk opstaande, was men verplicht hem kort daar na te herstellen. De schryver, die ons dit verhaalt, zal ons nog andere omstandigheden van deze vorstinne aan de handt geven, en verdient wel, dat men hem, om zyne geboorte en hoedanigheid, geloof geve, zynde een Schot van geboorte, aartsbisshop van *St. Andrews*, en in de gunst van *Jacobus* en van *Karel*, zoon en kleinzoon van *Maria*, geweest. Men heeft geen reden te geloven, dat hy iets tot nadeel van de koninginne zou hebben geschreven, indien hy daar niet ten volle van verzekert was geweest. Dat was het, dat hy zelf aan den koning *Jacobus* vertoonde, verzoekende, dat hy niet kwalijk geliefde te nemen, dat hy wat openhertig omtrent de koninginne zyne moeder, om de Geschiedenisse niet te kort te doen, te werk ging. *Wees oprecht*, zeide hem deze vorst, *en verschoon niemands ten koste van de waarheit*. Zulk een toelating zet de vryheit van den schryver gezag by, en de goedgunstigheid, daar deze vorst hem mede bleef vereeren, is een bewys, dat hy zich niet te buiten ging.

Op het einde van Augusty vervolgde de koningin met haren nieuwen gemaal de misnoegden, die gedwongen wierden eene verblyfplaats in Engelandt te zoeken. Wy hebben gezegt, hoe zy door *Elizabeth* ontfangen wierden. De ridder *Melleville* verhaalt in zyne Gedenkschriften, dat de graaf van *Murray* verplicht was voor de knien van *Elizabeth* te verklaren, dat zy de zamenzwering van de heeren tegen het huwelyk van de koninginne van Schotlandt noch aangestookt, noch bewilligt hadt: eene betuiging, die *Elizabeth* in de tegenwoordigheid van de gezanten van Vrankryk en Spanje vorderde, om te bewyzen de onwaarheit van de klagten, die men aan de hoven van hunne meesters hadt gedaan: zelfs gaf zy aan den grave van *Murray* en zyne aanhangeren den naam van muitmakers, het welk aanleiding gaf aan den hertog van *Chattelle*.

1564.  
1565.  
1566.  
Spots-  
wood.  
Camb-  
den.  
Melle-  
ville.

De tegenkanting, die de Schotten maakten tegen het huwelyk van de koninginne met Mylord *Arley*.

Voltrekking van het huwelyk.

Stoute taal van *Knox* tegen de koninginne.



1564. telleraut, eenen der gevluchten, om in de maand van December daar aan volgende weder naar Schotland, na dat hy alvorens zyne verzoeking hadt uitgewerkt, te keren. Die nog in Engelandt waren gebleven, schreven, op den raadt van den ridder *Trochmorton*, een brief aan de koningin van Schotland, dien hy zelf opstelde (a), met verzoek, dat zy hen genade wilde bewyzen. Hy deedt by dit verzoek staatkundige aanmerkingen, om haar daar toe te verplichten. Hy vertoonde haar, dat zy anders de genen, die haar onder de Protestanten in de twee ryken nog genegen waren, en altydt bleven denken, dat hun Godsdienst de ware oorzaak van haren haat was, zou verliezen. *Murray* schreef ook aan *Rizio*, en zondt hem in den brief een diamant van grote waarde, om hem in zyn belang te trekken. Door dit geschenk won hy de gunst van den Italiaan, die buiten dat van gesichten was zich in de gunst van dezen heer te dringen, om zich tegen den nieuwen koning, wiens minneyver zich begon te openbaren, te kunnen handhaven. *Rizio* overreedde de koningin alle deze heeren weder in hare gunst aan te nemen. Zy was daar gansch toe bereid, wanneer de gezant van Vrankryk \* haar een brief van den koning zynen meeter overhandigde, om haar daar van af te wenden, en haar te vermanen alle de Protestanten in Schotland, gelyk hy in zyn ryk deedt, te verdelen. Deze brieven wierden door *Rizio*, die de zyde van den grave van *Murray* hadt verlaten, om zich geen vyandt noch met het hof van Vrankryk, noch met dat van Rome te maken, ondersteunt: maar hy maakte zich veel gevaarlyker vyanden in Schotland.

1565. De vergadering der Protestanten wierdt in dezen tydt weder op nieuw gehouden. Het antwoord van de koningin op haar verzoek wierdt gelezen, en men besloot, eene ongeveinsde verklaring van hare Majesteit op ieder artykel te verzoeken. De koningin was toen den Hervormden, om den brief, dien zy uit Vrankryk hadt bekomen, minder dan ooit genegen, waar door men hun verzoek van tydt tot tydt uitselde; zo dat zy geen voldoening erlangden. De dood van *Rizio*, die in dezen tydt voorviel, gaf aan de zaken eene andere gedaante. Deze dood is een al te zonderling geval in de Geschiednisse van Schotland om daar de bewegende oorzaak en de gevolgen niet van te verhalen.

Wy hebben reets gezegt, dat deze man een arme muzikant uit Italië was. Hy was de zoon van een vader van het zelve ambacht in de stad Turin, die hem hadt leren zingen en op instrumenten spelen. Een schryver, groot aanhanger van *Maria* †, zegt, dat hy bekwaam was om de koningin door zyne geestigheid, waar door hy van zanger en muzikant tot geheimschryver wierdt verheven, te vermaken, dan de voornaamste zaken van het ryk te bestieren. Niettemin was hy daar toe geraakt, hebbende den grave van *Moret*, gezant van Savoje in Schotland, derwaarts gevolgt; en zich aangenaam by de koningin, die de zangkunde beminde, gemaakt hebbende, nam zy hem voor haren geheimschryver, haren vertrouweling en eersten staatsdienaar, en zelfs, volgens eenigen, tot haren gunsteling en minnaar aan. De koning geloofde zulks, gelyk anderen, het welk hem tot minneyver verwekte, zo dat hy zyne toestemming gaf om hem van kant te helpen. De ridder *Melleville* zegt, dat

(a) *Melleville* zegt, dat *Trochmorton* in zynen eigen name schreef, te onvrede, dat men hem hadt gebruikt om die heeren te bedriegen.

hy goeden raadt aan de koningin en aan haren gunsteling hadt gegeven, indien zy den zelve hadden willen volgen. *Rizio*, by haar op een zekeren tydt over den afkeer van den Schotischen adel, die niet kon verdragen, dat hy aan de tafel van de koningin zat, klagende, gaf hem *Melleville* te raadt, dat hy de oorzaak van hun misnoegen zou wegnemen; en zich zelf aan hem tot een voorbeeld gevende, zeide hy, dat hy aldus gedaan hadt gedurende zyn verblyf aan het hof van den keurvorst van de Palts; dat hy veel liever van de eer, om met den keurvorst aan de tafel te zitten, hadt willen afstaan, dan den haat van den Duitschen adel op zich en op den vorst halen. Hy nam ook de vryheit de koningin te vertonen, dat hare al te grote gemeenschap met *Rizio* aan de Hervormden, die hem als een zendeling van den paus aanzagen, verdacht voorkwam, en dat de zelve hare eer zeer nadeelig was, welke niet minder van zodanige gemeenschap zou gekreukt worden, dan zy geweest was door die men zeide dat zy met *Chatelleraux* in Vrankryk hadt gehad. Zy schenen beide van de redenen van *Melleville* geraakt te zyn: maar zy bedienden zich daar niet van; het zy zy door hun noodlot, of door hunne driften wierden gedreven.

Het is inderdaadt bezwaarlyk te begrypen, hoe eene schone en jonge koningin, aangebeden van de prinslen en de allervolmaaktste heeren des werlds, heeft kunnen liefde hebben voor een man van eene lage geboorte, mismaakt, en oud, wiens verdiensten alleen bestonden in wel te kunnen zingen. Ondertusschen komen de genen, die deze vorstinne wel het meeste gunstig zyn \*, daar in overeen, dat zy te ver ging, en niet omzichtig genoeg was in het gebruiken van zekere vryheden, die zy hem niet hadt moeten toelaten, en hy nog veel minder moest aangenomen hebben. Maar zy willen te gelyk, dat de nieuwe koning tot eene andere buitensporigheid verviel, waar door deze jonge vorst, zwak, lichtgelovig, en van weinig verstand, (dit is de afbeelding, die men van hem maakt) zonder reden minneyverig was geworden van een man, die de minste redenen tot minneyver niet gaf. De minst partydige schryvers †, van den koning *Jacobus* zelf goedkeurde, zeggen, dat deze gunsteling, niet te vrede met de overhandt boven al den Schotischen adel te hebben verkregen, den koning zelf in pracht, in lieveryen, in het getal van bedienden en paarden, en zelfs in wezentlyke tekenen van hoogheit, braveerde. De koningin, daar op een tegenzin in den koning haren gemaal gekregen hebbende, stelde zynen naam niet meer in de akten dan na den haren; boven dat gaf zy hem geen deel meer in de souvereine macht, en eindelyk verbande zy hem in een harden winter aan het uiterste einde van Schotland, daar hy van honger en kommer meende te vergaan. Daarentegen hadt zy *Rizio* haren vertrouweling gemaakt, en om te tonen, dat zy hem in de plaats van haren gemaal stelde, was hy het, die de bevelschriften tekende met een yzer merkteken, daar de naam van den vorst op gesneden was.

Deze ongelukkige koning, wedergekomen van dit soort van ballingschap, daar wy van gesproken hebben, klaagde aan zynen vader over de behandeling der koningin; en deze heer, verstandig en gematigt, kon zich niet wederhouden hem te raden, dat hy zich by den adel van het ryk tegen zulk een verachten en onbeschaafden medeminnaar zou voegen, en zelfs weder inroepen de genen, die genoodzaakt waren geweest eene schuilplaats in Engelandt te

De koningin van Schotland verdacht van liefde voor *Rizio* te hebben. \* de Vader der Orleant.

† Spits woord.



1566.

zoeken, en zulk een ellendig man, die, muzikant zynde, zich zelf als koning gedroeg, weg te jagen.

Voor dat men iets ondernam, wilde de jonge vorst van zyn ongeluk op eene wyze, dat 'er niet aan te twyfen was, overtuigt zyn, gelyk hy het door zyne eige oogen wierdt: want op een avondt gewaarichouwt zynde, dat *Rizio* in de kamer van de koninginne was gegaan, wilde hy 'er in gaan door eene bedekte deur, daar hy den sleutel van hadt; maar hy vondt de zelve van binnen in de kamer bestaapt. Hoe hy klopte, niemandt opende de deur. Men behoefde niet zwak- nog ligtgelovig te zyn na zulk een klaar bewys van zyne schande: daarom houdt de schryver\* van de geschiedenis van *Elizabeth*, om de eer van de koninginne van Schotlandt op te houden, staande, dat dit een verdichtsel is. Wy laten dit stuk tusschen hem en den vermaarden schryver †, die het verhaalt, besliffen. Het was in dezen tydt, dat het Parlement te Edenburg moest vergaderen, om het rechtsgeding van den grave van Murray en zyne aanhangers, naar Engelandt gevluht, op te maken. *Rizio* moest daar als grootzegelbewaarder verschynen. De graaf van Morton, die sedert de doot van den grave van Huntley dat ampt hadt waargenomen, kon dezen smaadt niet verdragen: buiten dat was hy bevreest, dat het Parlement, de vervremding van eenige domeinen ten tyde der minderjarigheid van *Maria* gedaan, die hy in bezit hadt, zou vernietigen; zo dat hy zeer verblyd was een voorwendfel gevonden te hebben om de vergadering vruchteloos te doen aflopen. Het grootste deel van de heeren hadt het zelve belang, of was bekommerd voor den Godsdienst en voor de gevluhten, die men wilde vonnissen. Zy waren alle van gevoelen, dat 'er geen beter middel kon bedacht worden dan zich van *Rizio* te ontdoen. Zy deden de toestemming door den koning, nog onlangs door zyne eige oogen van het ongeluk van dezen gunsteling overtuigt, tekenen. De graven van Morton, van Ruthwen en van Lindsay ondertekenden het mede, en alles wierdt tot de uitvoering bereid, die nog dien zelve avondt, in de tegenwoordigheid van den koning, geschiedde. De koningin zat met *Rizio* in haar vertrek aan tafel, wanneer eenige gewapenden het hof in traden, en zich meester van de deuren maakten, die zy deden sluiten. Eene andere party ging door het vertrek van den koning, en krom de trappen op, geleid zynde door Mylord *Ruthwen*, terwyl een derde party met den degen in de vuist buiten bleef. De koning tradt het eerste binnen, en ging op den stoel van de koninginne leunen. Hy wierdt van Mylord *Ruthwen*, die een helm op zyn hoofd hadt, van *George Douglas*, en verscheide anderen, gevolgt. Deze laatsten sloven zo schielijk in het vertrek, dat zy de tafel, met schotelen en karaffen, omver stieten. Dus verhaalt het de ridder *Melleville*. Een ander schryver ‡ zegt, dat de graaf van Ruthwen, ziende *Rizio* met de koninginne en de gravinne van Argile aan tafel zitten, hem geboodt op te staan, en van een plaats, die hy niet waardig was, te vertrekken. Allen komen daar in overeen, dat hy, niettegenstaande het geschreeuw en de tranen van de koninginne, zwanger zynde en op het punt om te verlossen, en alles doende, wat haar mogelyk was, om zyn leven te bewaren, vermoord wierdt. Men rukte hem uit hare armen, en men doorstak hem met verscheide wonden. Den eersten steek bragt hem *George Douglas*, natuurlyke zoon van den grave van Angus, toe. Dus wierdt

de voorzegging van een sterrekundige vervult, 1566. die men zeide dat hem hadt gewaarichouwt, dat hy zich voor een bastaardt moest wachten. *Rizio* verstondt dit van den grave van Murray, en nam zyne voorzorg met hem te doen vluchten; maar een ander, dien hy niet mistrouwde, maakte de voorzegging waar, of veel eer het geval wilde, dat de bedreiging van den sterrekundige wierdt bewaarheid. Eene der kamer-vrouwen van de koninginne, zynde gaan zien of deze ongelukkige nog leefde, en haar hebbende aangekondigt, dat hy den geest hadt gegeven, zeide zy: *Laat ons geen tranen meer slosten*; en zich zelve met haar neusdoek afdrogende vervolgde zy: *Laten wy denken hoe wy ons zullen wreken*. In dezen tusschentydt, dat zy zich bereidde om het offer, dat zy aan haren gunsteling meende verschuldigt te zyn, te slagten, vereerde zy hem met eene koninklyke begravenisse; of liever, zy onteerde de begraafplaats der Schotsche koningen, doende daar het ligchaam van dezen verachten karel in zetten. Hy was reets voor de deur van eene kerk begraven geweest, daar zy hem deedt opgraven, om hem in het graf van *Jacobus* den V, naast *Magdalena* van Vrankryk, zyne eerste gemalinne, te zetten.

Zy wist hare droefheit en haar misnoegen zo wel te verbergen, dat iedereen daar door bedrogen wierdt. Zy herriep den grave van Murray, met wien zy zich verzoende: maar hy vondt in den grave van Bothwel een onverzoenlyken vyandt. Des anderen daags ontving zy haren gemaal op eene wyze, die hem deedt geloven, dat zy hem het vermoorden van *Rizio* hadt vergeven. Dit was louter geveinstheit: doch de zelve duurde niet lang. Hy betuigde haar, dat hy daar onschuldig aan was; zelfs deedt hy zyne onschuld onder trompetten-geklank op de openbare plaatsen van Edenburg afkondigen. Men maakte de schuldigsten, die naar Engelandt waren gevluht, alwaar *Ruthwen* eenige dagen daar na aan de koorts kwam te sterven, hun rechtsgeding. Eenige van hunne aanhangers wierden gevierendeelt; andere waren gevluht; de graaf van Bothwel, die haalt op het toneel zal verschynen, verkreeg genade voor twee burgers van Edenburg, die reets waren gevonnist. Zelfs vergaf de koningin *Morton* en *Lindsay*; ten minste gedroeg zy zich als of zy het deedt, en zy kwamen weder ten hove. Ondertusschen gaf zy acht op alle de bewegingen, die deze omwenteling hadt veroorzaakt; en als of zy voor zich zelve bevreest was, sloot zy zich zelve in het kasteel van Edenburg op, en begeerde aldaar van de graven van Murray, van Argile en van Athol bewaart te worden. *Huntley* (a) en *Bothwel* bleven in de stad. De koningin beviel daar van een prins, gelyk wy hebben gezegt; de geestelykheit, die vergadert was, daar van verftendigt zynde, zondt aan haar *Spotswood*, eenen van hunne oppersten (b), om haar te verzoeken den jongen prins naar de wyze der hervormde kerke te laten dopen. Zy gaf hem geen uitdrukkelijk antwoordt, maar liet het kindt by haar brengen, en gaf het aan dezen oppersten, die het in zyne armen nam, op zyne knien vallende, en een kort gebedt uitstortende, om het, benevens den luisfer van den troon, alle foorten van zegeningen van den Hemel

Droefheit, die de koningin daar over toont, en hare zorg voor zyne begravenisse.

Men ver- volgt de moorde- naars van *Rizio*.

\* Zie de verzameling van brieven van *Cambden* op het einde. † *Thomson*.

Zamen-zwering van de heeren, daar de koning mede in treedt, om *Rizio* van kant te helpen.

Ver-moorden van *Rizio*.

‡ *Spotswood*.

(a) Hy was de zoon van den grave van dien name, die in den jare 1562 was gestorven.

(b) Hy was de vader van dien *Spotswood*, die de Kerke-lyke Geschiedenis van Schotlandt heeft geschreven.



1566. mel toe te wenschen. Zyn gebedt geëindigt hebbende vermaande hy het kindt, als of het zyne reden kon verstaan, daar op *Amen* te zeggen, om de wenschen, die hy voor zynen voorpoedt hadt uitgeboezemt, te bekrachtigen, zeggende in zyn plaats *Amen*, het welk de koningin voor een goed voorteken opnam; en telkens, als zy dezen opperste zag, noemde zy hem niet anders dan het *Amen* van den prins. Wanneer dit in het vervolg aan den koning *Jacobus* verhaalt wierdt, noemde hy dezen opperste altydt zynen *Amen*, en cerde hem als zynen geestelyken vader.

\* Fol. 97. Wy hebben de plegtigheid van den doop van den jongen prins boven \* verhaalt. De koning was daar niet by tegenwoordig, en hem wierdt geen geluk gewenscht over de geboorte van dezen erigenaam van de kroon, noch door eenig gezant, noch door de heeren van Schotland. Men nam zyne gewaande ziekte tot een voorwendfel: maar het was inderdaadt niet anders dan eene verachting van de koningin, die hem deze verontwaardiging aandeedt, als een voorspel van hare wraak over de doot van *Rizis*: zich met alle, die daar aan schuldig waren, verzoent hebbende, bleef zy alleen onverzoenlyk met den koning haren gemaal. Men beschuldigt *Lidington* en den grave van *Bothwel* dezen haat aangestookt, en haar aangezet te hebben om haar huwelyk te doen vernietigen. Men voegt daar by, dat de koningin hen vroeg, of zy het, zonder hare eer te benadeelen, kon doen, en dat zy antwoordden, dat de ondankbaarheid van den gene, dien zy op den troon hadt verheven, verdiende, dat zy hem daar weder van afliet. De graaf van *Lenox*, niet onbewust, hoe men met den koning zynen zone handelde, schreef hem een brief, en gebodt hem te *Glasgow* by hem te komen, en zich van een hof te begeven, dat zyn leven zo wel als zyne eer gevaar liep, het welk kort daar na ook bleek. Deze ongelukkige vorst ging op weg; maar nauwlyks was hy duizend stappen ver gekomen, of hy wierdt van eene zware pijn aangetast, men wierdt op zyn vel vele zwarte puisten, met alle tekenen van een geweldig vergift, gewaar, het welk de artzen, wanneer hy te *Glasgow* kwam, ook oordeelden. Men wist niet wie hem het vergift hadt bygebracht; maar het was buiten twyfel de zelve handt, die hem in het begin van het volgende jaar deedt worgen, gelyk wy op zyn plaats zullen zien.

De koningin beraadslaagt zich om haren gemaal te doen omkomen.

Vergift aan den koning gegeven.

Vergadering van de Protestantische geestelykheit in Schotland.

\* den 27 Decem-ber.

Op het einde van dit jaar \* vergaderde de Protestantische geestelykheit om twee redenen. De eerste betrof de scheuring, die de oproermakers en kwaadgezinden tusschen de kerken van Schotland en Engelandt, uit oorzake van de verschillende regering (deze Presbyterianen en de anderen bisschoppelyken zynde) aanstookten. De vergadering zondt daar over een verdedigingschrift aan de Engelsche kerkvoogden, hen verzekerende, dat zy met hen in de eenheit des geloofs overeenkwam, en een geest van vrede en Christelyke toegewendheit hadt over de verscheidenheit van den kerkdienst. Ondertusschen klaagde de Schotsche geestelykheit over die van Engelandt, dat zy de Presbyteriaansche leeraars afzetten, biddende de bisschoppen meer achting en gematigheit voor hunne broeders te hebben, die, zo wel als zy, bedienaars van *JESUS CHRISTUS* waren, en met hen ook den oorlog tegen den Antichrist voerden. Men zegt het gevolg van dezen brief niet, die aan al de bisschoppen van Engelandt uit den name

van de opperste regeerders, van de leeraars en de gemachtigden van de kerk van Schotlandt was gezonden; maar die den zelven wereldkundig heeft gemaakt, en onder de regering van *Karel* den I aartsbisschop van *St. Andrews* was, spreekt daar van als van een gedenkteken van de goede overeenstemming van de kerken der twee ryken, niettegenstaande hare verscheide wyzen van regering. De tweede beweegreden van de vergadering raakte het onderhoud van de Schotsche leeraars. Men besloot, dat men ten dien einde nieuwe verzoeken aan het hof zou doen, en men verkreeg een inkomen, dat byna genoeg was: maar de koningin wilde nooit de inkomsten van de oude geestelykheit <sup>†</sup> toestaan; de leeraars waren gedwongen het aangeboden aan te nemen, onder betuiging; dat zy hun recht op de geestelyke goederen behielden, waar van zy beweerden dat het hof zich tot hun nadeel geen meester hadt kunnen maken.

† de Roomsche geestelykheit.

Het hof van Vrankryk, dat van Engelandt in dien staat gebragt hebbende, dat het daar geen nadeel van hadt te verwachten, door het verdrag, dat na de overgave van *Havre de Grace* was gemaakt, ontzag de Hugonoten minder dan te voren, hen dagelykch eenige van hunne vryheden ontnemende. Het edikt van *January* des jaars 1562 wierdt door dat van *Amboize*, gemaakt in de maand van *Maart* des jaars 1563, eenigzins bepaalt; en dit laatste wierdt het nog meer door dat van den 6 *Augusty* des jaars 1564. Hun ondergang naderde van dag tot dag tot op den moordt van *St. Bartholomeus*. Men zegt, dat de zelve vastgesteld wierdt in het jaar 1565, op de vermaarde reize van *Bajonne*, alwaar, onder voorwendfel van eene zamenkomst tusschen de koningin regentinne en hare dochter, de koningin van *Spanje*, de hertog van *Alva* dit bloedige treurspel, dat echter niet dan langen tydt daar na in het werk wierdt gestelt, met de eerste berokkende.

1564.  
1565.  
1566.  
*Mezuray.*  
*Parillat.*  
*Ihuannu.*

Voor dat wy van deze reize spreken, kunnen wy niet nalaten een beknopt verhaal van de herstelling der *Jesuiten* in dit ryk te geven. Zy hadden hun verzoekschrift aan het Parlement in het jaar 1554 overgelevert; maar de hogeschool zich daar tegen gekant hebbende, stelden zy het vervolgen daar van uit tot op het jaar 1560, wanneer zy het wederom begonnen, met den bystand van den kardinaal van *Letharingen*. Het Parlement wees hen naar eene algemene of nationale kerkvergadering. De vergadering van *Poussi*, in het jaar 1562 gehouden, verklaarden zy een concilie te zyn, en de kardinaal *de Tournon* wist het zo wel tot hun voordeel te beleggen, dat men hen onder verscheide bedingen weder aannam, waar van een was, dat zy den naam van het Genootschap van *Jesus* zouden afleggen. De Roomsche schryvers zeggen, dat deze voorwaarden hen niet belemmerden, van voornemen zynde zich daar van te ontslaan, en verzekert zynde, dat zich daar toe den eenen of den anderen tydt eene goede gelegenheit zou opdoen. Des niettegenstaande ontmoetten zy zo veel tegenkating van de hogeschool van *Parys*, dat zy, om de zelve te boven te komen, verplicht waren den bystand van het Parlement te verzoeken. De zaak wierdt daar plegtelyk bepleit. De voorspraak \* van de *Jesuiten* <sup>†</sup> verhefte hunne orde, als een wonderwerk van de Voorzienigheit, en vergeleek de zelve by de bloem van een essenboom. Hy zeide, dat, gelyk de *Natuur* de slangen uit hunne hollen niet doet kruipen dan wanneer zy deze bloem, die

1564.  
Herstelling der *Jesuiten* in Vrankryk.

\* *Advocaat.*  
<sup>†</sup> *Verforis.*

een



1564.

† Pas-  
tuar.\* Advocaat  
generaal.† Gene-  
raal.Het jaar,  
dat met  
Paaschen  
begon,  
zou nu  
met de  
maand  
January  
beginnen.Reis van  
het hof  
van  
Vrank-  
ryk naar  
Bajonne.  
1565.† die na-  
derhandt  
gewees  
te hooft  
de III.

een tegengift van hun fenyn is, heeft doen voortkomen, alsoo ook de Voorzienigheit niet hadt toegelaten, dat de kettery van *Luther* en *Kalvyn* verspreid wierdt, voor dat Zy de orde van de Jesuiten, om hen te besnyden, hadt voortgebragt. De voorpraak van de hogeschole † hieldt in het tegendeel staande, dat dit genootschap den Godsdienst minder in het oog hadt dan zynen eigen aanwasch; dat zy, onder den glimp van eene gemaakte Godvrucht, toeleide om alle ryken in het algemeen, en de huizen in het byzonder te regeren; dat deze orde in Spanje was ontfangen, in Vrankryk geboren, en te Venetië opgevoed; dat zy gelofte van blinde gehoorzaamheit aan den paus deedt, om noch vorsten, noch overheden, noch bisschoppen te gehoorzamen. Hy besloot met deze stoute voorzegginge, die hy aan de rechters deedt, dat indien zy de Jesuiten begunstigten, zy het zich eeuwig zouden beklagen, wanneer zy het gansche Christenryk door een genootschap, wiens loosheden en voornemens men niet kon doorgronden, beroert zouden zien. De nakomelingen kunnen ten dezen dage oordeelen, of deze voorzegging hare vervulling niet heeft gehad. De algemene voorpraak \* voegde by de redenen van den voorpraak der hogeschole nog eene andere aanmerking, genomen van de geloften, die de Jesuiten aan hunnen Spaanschen overste † deden. Het Parlement stelde de uitspraak van deze zake uit tot op een anderen tydt, en vergunde ondertusschen de vryheit aan de Jesuiten in het openbaar te leeren. Dit was zo veel als hen te doen triomferen.

Paaschdag was tot nu toe gehouden op den eersten dag van het jaar. De kancelier *Hospital* was de opsteller van het edikt, waar by bevolen wierdt, dat men zich in het vervolg naar den loop van de zonne zou richten, en het jaar met den 1 January beginnen. Wy komen weder tot de reize van Bajonne.

Op het einde van het jaar 1564 vondt de koningin moeder, die altydt hare kuiperyen onder de vermakelykheden, en deze weder onder de kuiperyen vermengde, goed, een reisie door alle de steden van het koninkryk te doen. Het scheen uiterlyk alleen tot vermaak gericht te zyn, maar diende eigentlyk om niet alleen het sterke en het zwakke van de steden, maar ook van de gemoeederen, zo wel van den eenen, als van den anderen kant, te peilen. Men wil zelfs, dat zy nog andere voornemens daar onder verborgen hadt, en dat het een bestemde zamenkomst tusschen haar en den hertog van Alva was, om te overleggen, hoe best de Protestanten in het geheel uit te roeien. Hoe het zy, zy nam met zich den koning haren zoon, en den hertog van Anjou †, broeder des konings, met een groten stoet van heeren en mevrouwen, die niets verzuimden om de reis vermakelyk en prachtig te maken. Het hof, van Parys vertrokken zynde, bezichtigde Champagne, Burgundië, het Lionnois, Provence, Languedok, en Guiëne. De plaatsen, daar het doortrok, waren opgenomen van de pracht, daar het in verscheen, en zy zelf was niet minder vernoegt van de plegtige inhalingen, die haar ter eere in de grote steden van deze provinciën geschiedden. Dus van het eene vermaak tot het andere overgaande, kwam het hof in het jaar 1565 te Bajonne. Daar was het dat de koningin moeder hare dochter, de koningin van Spanje, aan welke de Spanjaarden den heeslyken naam van *Izabelle van de vrede* hadden gegeven, om dat

haar huwelyk met *Philips* het onderpandt van 1565. de vrede van beide de ryken was geweest, wenschte te zien. Van Bajonne hadt men een postloper naar Madrid gezonden, om de aankomst van het Fransche hof bekend te maken, en te weten, wanneer dat van Spanje zich op weg zou begeven. De looper de tyding gebragt hebbende, dat de koningin reets in de provincie van Guipuscoa was gekomen, vertrok de hertog van Anjou om haar op de grenzen te ontfangen. Hy ging over de rivier *Marquecy*, die de twee ryken van een scheidt, ontmoette de koningin te Arvaris, en geleidde haar naar St. Sebastiaan, daar *Ferdinand Alvarez van Toledo* met een groten stoet van heeren van aanzien, die hem verselden, mede kwam. Hy bragt de orde van het gulde Vlies voor den koning; maar, gelyk wy reets hebben gezegt, hy en de koningin moeder hadden andere oogmerken, dan zich aan deze ydele plegtigheden te vergapen. De koning ging zyne zuster ontfangen op het strandt van de rivier *Bidasia*, en gaf haar de handt, om haar uit het schip te leiden. De koningin moeder was reets by haar gekomen, en de rivier voor haar overgetrokken, uit ongeduldt om hare dochter te omhelzen. Men geleidde haar naar Bajonne, tusschen den hertog van Anjou en den kardinaal van Bourbon, zittende alle drie te paardt. Zy bleef daar drie weken, die niet dan met steek- en ringspelen, maaltyden, blyspelen, baalen en vermommingen wierden doorgebragt. Zo menige dag, zo menige vrolykheit. Die toen de overdaadt van het Fransche hof hadt gezien, zou niet gezegt hebben, dat het door de burgeroorlogen zo grote schade hadt geleden. De hertog van Alva, een zo statig man, en zo heldhaftig als hy was, zynde daarenboven over de zestig jaren oud, speelde den verliesden by de jonge prinsesse dochter van den hertog van Montpensier, die maar twaalf jaren oud was. Hy wilde doen denken, dat hy verliest was, op dat hy des te beter zyne onderhandeling met de koningin moeder zou bedekken, by de welke hy zich onbekend \* begaf, langs eene lange galdery, die met het bisschops huis, daar zy haar verblyf hieldt, en het paleis van de koningin van Spanje gemeenschap hadt. De gansche onderhandeling geschiedde tusschen de twee koninginnen en den hertog van Alva, of liever tusschen dezen hertog en de koningin moeder, zonder dat die van Spanje daar wierdt toegelaten, zo dat men nooit het ware besluit, dat daar genomen wierdt, heeft kunnen ontdekken. Men verspreidde nochtans onder de Hervormden als eene zekere zaak, dat het oogmerk alleen was geweest hen uit te roeien. Het is immers zeker, dat de hertog van Alva, sprekende van de laatste beroerten wegens den Godsdienst, en het gedrag van het Fransche hof, dat zich van den gemenen man, in plaats van de hoofden, hadt verzekert, wrakende, zich van deze zinspreuk bediende: *Dat het hooft van een zalm meer waard was dan 'al de kikvorschen van een moeras*, zo dat men wil, dat de moordt van St. Bartholomeus-dag, die eerst zeven jaren daar na voorviel, de uitvoering van het geheime verdrag van Bajonne is geweest. Men zegt zelfs, dat de koningin van Spanje daar kennis van gaf; dat zy ten minste daar over van haren wreden gemaal verdacht wierdt gehouden, en dat dit de reden van de jammerlyke doot van deze prinsesse was. Deze onderhandeling baarde den Hervormden in Vlaanderen geen minder bekommring dan die in Vrankryk, en het was, volgens eenigen †, sedert dezen tydt, dat zy

Onder-  
hande-  
ling van  
de konin-  
gine  
moeder  
met den  
hertog  
van Alva.\* Inco-  
gnita.† *Vari-  
las.*  
hup



1565. hun gewisse en vryheden besloten te beschermen, gelyk wy op zyn plaats zullen zien.

Na de wederkomst van Bajonne deedt het hof van Vrankryk twee aanmerkelyke zaken. Het vernieuwde zyne verbonden met den Turk, en herstelde den Roomschen Godsdienst in Nerak, dien de koningin van Navarre daar hadt uitgebannen. Wat oordeel kan men vellen over zo een yver, verdeelt tusschen de Christenen en de Mahometanen.

1566. Het jaar 1566 is gedenkwaardig om de vergadering der Staten van het ryk, die te Moulins wierdt gehouden op den raadt, dien *Cipierre*\*, die den koning hadt opgevoed, met zyn stervenden mondt, zo men zegt, hadt gegeven, om de vereeniging van het huis der *Guizen* met die van *Montmorenci* en van *Coligni* uit te werken. Indien dit het oogmerk van deze byeenkomst was, wierdt het zelve kwalijk uitgevoerd; ieder behieldt zynen haat, wachtende alleen naar gelegenheit om den zelve te doen uitbarsten. Echter maakten de Staten een soort van verdrag, gelyk een Franche schryver † zich uitdrukt, tusschen de *Guizen* en de *Colignies*, ter gelegenheit van den beganen moordt door *Poltrot*, waar mede deze laatste den admiraal als een medeplichtige hadt beschuldigt. Deze heer zuiverde zich daar van by eede, dewyl 'er geen bewys tegen hem was. De koning gebodt in het vervolg de twee partyen, die van den eenen kant de weduwe van den hertog van *Guizen* met den kardinaal van *Lotharingen*, en van den anderen kant de admiral waren, elkander te omhelzen, het welk wierdt uitgevoerd. Zommigen\* zeggen, dat de jonge hertog van *Guize* by deze verzoening niet tegenwoordig was, zynde zynen eersten veldtocht in *Hungarie* gaan doen. Anderen † verzekeren, dat hy 'er van wedergekeert was, en dat hy dit vergelyk heeft bygewoont; maar dat hy maar zestien jaren oud zynde, die van de vergadering hem te jong oordeelden om hem zyne stem te vragen, daar zy byvoegen, dat hy verblyd was, dat men hem in de omvraging voorbyging, op dat hy des te vryer de doot van zynen vader zou kunnen wreken.

† Mezeray.  
\* Mezeray.  
† Varillat.  
Doodt van *Kalvyn*.

De *Hugonoten*, of *Hervormden* van Vrankryk hebben te veel belang in de zaken van *Kalvyn*, om geen gewag van zyne doot te maken, na dat wy reets op andere plaatsen van deze Geschiedenisse van zyn leven hebben gesproken. Hy stierf in het laatste van *May* te *Geneve*, daar hy als hoogleeraar in de *Godgeleerdheit* 23 jaren geleeraart, en zo vele beroemde werken onder die van zyne party in het licht hadt gegeven. Hy ging toen in zyn zes en vyftigste jaar, zynde zeven jaren lang met zware ziekten gekweld geweest, die hem nochtans niet beletten zyn ampt zonder ophouden waar te nemen. Hy bepaalde het zelve niet binnen *Geneve*, noch alleen in *Zwitserlandt*, het gansche hervormde *Christendom* raadpleegde hem als zyne *Godspraak*, en het zelve gaat nog hedendaags met zyne schriften te rade, als behelzende de oordeelkundigste en bondigste verklaringen van de *H. Schrift*.

1567. Het jaar 1567 begon met het vermoorden van den koning van *Schotland*, daar de koningin zyne gemalin mede beticht wierdt; een voorval, daar *Engelandt* zich niet minder dan *Schotland* liet aan gelegen zyn. Dus hervatten wy wederom de jaarboeken van het laatste met dit droevige verhaal. De geschiedenis van deze vermaarde koningin, zegt een hedendaagfch schryver\*, sprekende van *Maria*, is van die droevige gevallen, die men de kinderen in de wieg leert, om hen met den tydt smaak in het

III Deel.

1567. lezen der geschiedenissen te doen krygen. Wy weten niet, of dit zeggen niet veel eer naar een verdichtfel dan naar eene ware geschiedenis gelykt. Het is zeker, dat het verhaal, het welk ons deze schryver daar van geeft, een weinig naar eene verzieling zweemt; de wys, op welke men het verhaalt, is aardig gedraait, de schryfstyl is beschaaft, de afbeeldingen zyn levendig; maar de eenzydigheit steekt daar te veel in door. Om dit gebrek te myden zullen wy ons aan twee ontegensprekelyke schryvers houden, waar van de een † de eerste kerkelyke bedieningen, waar in hy gestelt wierdt, aan den koning *Jacobus*, zoon van deze koningin, verschuldigt was, en de andere † in dienst van deze koningin zelf was; zo dat de byzonderheden van deze zaken, die onder hun ooge geschied zyn, hen niet onbekend kunnen geweest zyn, en men kan hen ook niet verdacht houden, dat zy iets tot nadeel van hunne meesteresse, of van den koning haren zone, hunnen souverein en weldoender, zouden hebben willen schryven.

Den koning hebben wy vergeven te *Glascow* gelaten: doch hy was de kracht van het vergift door zyne jonkheit en welgesteldheit van ligchaam te boven gekomen. Het is zeker, dat de graaf van *Bothwel* hem hadt vergeven. Deze graaf was sedert zyne wederkomst in *Schotland* volstrekt meester van het ryk en van de genegenheit der koningin: zels hadt hy haar hert in, als wy zullen zien. Hy bleef altoos vyandt van den grave van *Murray*, voor wien hy als mededinger in de regering van het ryk bevreest was, en deze laatste na de doot van *Rizio* uit *Engelandt* te huis geroepen zynde, zou hy hem te *Jedburg*, indien *Mylord Home* tot zynen bystandt niet was toegeschoten, vermoord hebben. Om zich dan aan zulk een gevaarlyken man, die al het gezag aan zich hadt getrokken, niet bloot te stellen, kwam de graaf van *Murray* niet aan het hof, daar de graven van *Morton* en van *Argile* hunne eerste plaatsen, na alvorens met den grave van *Bothwel* verzoent te zyn, weder kwamen bekleeden.

Dit geschiedde in den tydt dat de koning met het vergift, dat men hem hadt ingegeven, te *Glascow* worstelde, en zyne gezondheid allengskens wederbekwam. Indien de brieven, die men op den name van de koningin, aan den grave van *Bothwel* geschreven, doedt doorgaan, echt zyn, was deze prinses eene medestandster van het vergeven van den koning. Hare aanhangeren zeggen ook, dat men haar de zelve zonder reden heeft opgedicht, hoewel de aartsbisshop van *St. Andrews*, die de kerkelyke geschiedenis van *Schotland* onder den koning *Jacobus* heeft beschreven, wat begeerte hy ook hadt om den naam van de koningin niet te benadeelen, verhaalt, dat deze brieven, die wereldkundig wierden, gevonden waren in een koffertie van den grave van *Bothwel*; dat deze heer, zich in het naauw ziende, en gedwongen zynde te vluchten, eenen van zyne bedienden naar het kasteel van *Edenburg* hadt gezonden, alwaar een kasie van zilver was, daar hy al de brieven, die de koningin aan hem hadt geschreven, in hadt gesloten; dat deze bediende zynen last volbragt, en dat de ridder *Balfour*, die het koffertie in bewaring hadt, het zelve aan hem overhandigde; maar dat hy ter zelve tydt de vyanden van *Bothwel* daar van kennis hadt gegeven, die het achterhaalden, en de brieven lieten drukken, daar *Buchananus* eene redenvoering, daar hy de eer van de koningin geenzins in spaarde, hadt bygedaan.

† Spotswood.

† Stollerville.

Gezag van den grave van *Bothwel*, en zyne liefde voor de koningin van *Schotland*.

O

Zy



1567.  
Verrade-  
ry aan  
den ko-  
ning.

Zy was den koning te Glasgow gaan bezoeken, om alle kwade gedachten, die men van haar hadt, weg te nemen. Daar was het dat zy zich na vele verwytingen, klagten en tranen met hem verzoende, indien men de trouwloosheit, die zy hem beweest, eene verzoening kan noemen, ten minste, indien de brieven, daar wy zo even van gesproken hebben, de waarheit zeggen.

Deze vorst, uitermaten goedaardig, byzonder ligtgelovig, en by uitnemendheit op de koninginne, de bekwaamste vrouw van de wereldt om zich te doen beminnen, verliest, liet zich gemakkelyk bewegen om met haar naar Edenburg geleid te worden, om alzo nader by haar te zyn. Hy hadt nog de kracht niet om te paardt te kunnen ryden, of een rytuig te verdragen; des wierdt hy derwaarts in een draagstoel gedragen, en men bestelde zyn verblyf in een huis, dat *Bothwel* voor hem hadt doen gereed maken. Sedert vele jaren was het zelve onbewoond geweest, en het stondt tegen de stads wallen, omringt met vervalte muren van twee oude kerken, daar men niet kon gehoord worden, hoe groot een geweldt men ook maakte. Men liet alleen by hem een klein getal van zyne bedienden; zelfs vertrouwde men hem den sleutel van het huis niet toe. Toen wierdt 'er over zyne doot beraad-

\* *Thuanus*.

slaagt. De vermaarde *Franciscus schryver* \*, dien wy reets hebben bygebragt, zegt, dat men het voornemen daar van aan eenige Roomsche heeren bekend maakte, die men overtuigde, dat de koning zich met de Protestanten verstonde, en dat men hem, om den Roomschen Godsdienst te behouden, van kant moest helpen. Hy voegt daar by, dat men hen brieven van den paus en den kardinaal van Lotharingen, die hunnen bystandt beloofden tot de uitvoering van zulk een dienstig werk voor de kerke, vertoonde, en dat men onder de genen, daar men zich van moest ontdoen, benevens den koning, de graven van Murray en van Morton noemde; omstandigheden, zeer veel verschillende van het zeggen van anderen, die verzekeren, dat deze beide heeren mede onder de aanhangers van dezen moordt waren, en dat de graaf van Murray zelf de eerste aanvoerder daar van was †.

† volgens  
*Cambden*  
en den  
Vader  
*Orleans*.

Het bovengemelde oude huis, ganfch afgezondert van alle andere, dat naar eene gevangenis, daar men den koning opgesloten hieldt, geleek, kwam iederen, die eenig belang in de behoudenisfe van dezen prins hadt, verdacht voor; maar de graaf van *Bothwel* hadt zich zo ontzagchelyk gemaakt, en de koning bediende zich zo kwalyk van den raadt, dien men hem gaf, dat byna niemandt zich dorst onderwinden hem het gevaar, daar hy in was, voor oogen te stellen. Mylord *Robert*, graaf van *Orkney*, broeder van den grave van *Murray*, was nochtans zo edelmoedig, dat hy het ondernam, en het scheelde weinig, of het hadt hem zyn leven gekost. De koning hadt de zwakheit dit aan de koninginne te openbaren, dat zyne doot verhaafte. Het gevaar, daar de graaf van *Orkney* door de onbedachtzaamheit van den koning in was geraakt, deedt den yver der anderen verkoelen, en niemandt wilde zich meer aan het zelve gevaar bloot stellen. Aan den anderen kant besloot de graaf van *Bothwel*, bemerkende, dat men zyn gedrag verdacht hieldt, zynen vorstenmoordt te verhaaften. Terwyl men daar toe alles gereed maakte zegt men dat de koningin haar bedt in een vertrek, dat boven de kamer van den koning was, liet brengen, en dat zy daar verscheide nachten sliep, en, om

*Melle-  
ville*  
*Thaanus*.

*Thuanus*.  
Byzon-  
derheden  
voor het  
vermoor-  
den van  
den ko-  
ning.

hem te misleiden, verscheide lange zamenpra-  
ken met hem hadt; dat het bedt, het welk  
zeer kostelyk was, schielyk verdween, en dat  
'er een ander van minder waarde in de plaats  
wierdt gestelt. Ter zelve tydt maakte men  
onder het huis een myn, die met buschkruidt  
wierdt gevult, en omtrent den middernacht, cenige  
uuren na dat de koningin van daar, onder  
voorgeven dat zy de bruijloft van eenen van  
hare bedienden met hare tegenwoordigheit wil-  
de vereeren, was vertrokken, stak men dat  
buschkruidt aan, en mendeedt het huis springen.  
De koning raakte daar door echter niet om  
het leven. Voor dat men deze myn, die alleen  
tot een deksel van des konings moordt strek-  
te, in den brandt stak, liet de graaf van *Both-  
wel*, die den sleutel van zyne kamer hadt, de beulen,  
daar hy zich op kon betrouwen, binnen komen.  
Deze schelmen vonden den vorst in een die-  
pen slaap; zy verwurden hem, benevens een  
bediende, die voor zyn bedde sliep. Zy droe-  
gen de twee lyken vervolgens in den tuin, lei-  
den de zelve neder aan den voet van een boom,  
en staken toen de myn aan, daar het huis door  
omver viel. Het voornemen van den grave  
van *Bothwel* was dezen slag voor een don-  
derslag, die het huis omver hadt gesmeten,  
te doen doorgaan, en te zeggen, dat de twee  
ligchamen door de persling van de lucht in den  
tuin waren geworpen. Het geraas, dat deze sprong  
veroorzaakte, ontwaakte al de genen, die daar  
omtrent woonden. De koningin, die nog niet  
te bedt was gegaan, zondt om te vernemen  
wat 'er gebeurt was. De graaf van *Bothwel*  
nam dezen last op zich, spelende den verbaaf-  
den, gelyk anderen, die niets van den aanslag  
wisten. Hy kwam met die hem verselden  
ter plaatse, daar de twee lyken in hun hembdt la-  
gen. Hy zeide, dat de donder hen hadt dood  
geslagen, en uit de kamer in den tuin gesmeten.  
Echter kon men geen der tekenen, die by zulk  
een toeval gemeenlyk worden bespeurt, vinden.  
Daar was niets aan gezengt, noch verbryfelyk;  
zo dat 'er ganfch geen schyn was, dat zy door  
den voorgegeven donder, noch door het busch-  
kruidt, dat het huis hadt doen springen, gedood wa-  
ren; weshalven men niet twyfelde, of zy wa-  
ren gewurgt. De ridder *Melleville* was ook een  
van die gezonden wierden om het voorgevallene  
te onderzoeken, en de koningin daar van be-  
scheidt te brengen. Hy zag aan het ligchaam  
des konings geen de minste kwetzuur, waarom  
hy als anderen daar van moest oordeelen. Hy  
zegt verder \*, dat men zyn aangezicht niet kon  
zien, naardien men zorg hadt gedragen het zel-  
ve te bedekken. Men zegt, dat de koningin het  
ligchaam van haren gemaal by zich liet brengen  
door dragers, die het op een bank leiden, en dat zy  
langen tydt hare oogen op het zelve hieldt. Het  
was het schoonste ligchaam, dat men ooit  
gezien hadt; maar zy liet gene de minste teken-  
nen van droefheit, of vreugde blyken, en deedt  
het door de zelve dragers, die het gebragt had-  
den, weder weg brengen, en in sluite by nacht,  
zonder pracht, begraven.

1567.

De graaf  
van *Both-  
wel*  
doedt  
hem  
worgen.  
Den 9  
Februa-  
ry.

\* *Melle-  
ville*  
zegt, dat  
hy door  
den gra-  
ve van  
*Bothwel*  
wierdt  
gezonden,  
maar  
dat men  
hem we-  
gerde  
het lig-  
chaam te  
laten  
zien.

De graaf  
van *Both-  
wel*  
be-  
schuldigt  
de gra-  
ven van  
*Morton*  
en van  
*Murray*  
van den  
moordt  
des ko-  
nings.

te



1567. Het volk be- schuldigt den grave van Both- wel z. 3f.

te ontdekken, by nacht hoorde roepen, dat het *Bothwel* was. Zommigen waren zo stout, dat zy zyn afbeeldsel met dit opichrift op straat sleepten: *Dit is de moordenaar van den koning*. Anderen plakten zynen naam op de voornaamste plaatsen van Edenburg aan, en gaven hem tot medestanders den ridder *Jakob Balfour* en zynen broeder, nevens *Chalmours*, *Spence*, *Sekastiaan*, *Jan van Bourdeaux*, en *Jozef*, broeder van *David Rizio*. Men weet zelfs uit een brief, door *Cecil*, geheimfchryver van Staat van *Elizabeth*, aan den ridder *Norris*, gezant in Vrankryk, geschreven \*, dat het volk de koningin zelf niet onschuldig hielt, en haar aanmerkte als de voornaamste uitwerkster van dezen moordt.

\* Zie *Serena Cecilia*, daar de brief is gedagte- kent den 15 Maat 1567. De graaf van *Lenox* klaagt hem mede aan.

De graaf van *Lenox*, vader van den overleden koning, verzocht wraak van zulk een schrikelyken moordt. Het hof benoemde gemachtigden, drie graven en elf andere Mylords, die den graaf van *Lenox* dagvaardden tegen den 12 April, dat de twintigste dag na de dagvaarding was, om voor hen te verichynen, en zyne bewyzen tegen *Bothwel* en zyne aanhangeren, die hy hadt beichuldigt, in te brengen. Maar het zy hy de rechters verdacht hielt, of dat hy niet wilde verichynen dan verfelt van zyne vrienden, zondt hy eenen van zyne bedienden, met een volmacht om langer uitsfel te verzoeken. De bediende vericheen, en betuigde, dat hy, byaldien men met de zake voortging, en den moordenaar vry- sprak, het vonnis, dat met zulk een haast, en niet zonder partyfchap, gestreken zou worden, van geen kracht zou houden, dewyl de schuldige van ieder genoeg bekend was. Zyne betuiging belette niet, dat de rechters den grave van *Bothwel* onschuldig verklaarden; maar hun vonnis belette daarom ook niet, dat iederen met de zelve gedachten tegen hem ingenomen bleef, en aanhielt hem zyn misdryf te verwyten. Hy van zyn kant deedt brieven van uitdaging afkondigen, aanbiedende tegen iedereen, die staande dorst houden, dat hy aan het feit schuldig was, lyf om lyf te vechten. Zyne uitdaging wierdt aangenomen, en het antwoordt op vericheide plaatsen aangeplakt, by het welke men het slagveldt op eene veilige plaats verzocht te weten, en men beloofde daar op wat dag, en met wat wapenen hy begeerde, te zullen verichynen; maar deze uitdagingen hadden geen gevolg.

*Bothwel* siet zich in staat met de konin- ginne te kunnen trouwen. *Sperr- wood*, *Melle- ville*.

† ge- naamt *Black- ner*.

Maar *Bothwel*, die zich alleen onschuldig hadt doen verklaren, om zich in staat te stellen van met de koningin te trouwen, was niet zo haast vrygesproken, of hy deedt de heeren van zynen aanhang vergaderen, en hen een verzoekschrift tekenen, waar in zy verzochten, dat zy hem voor haren gemaal wilde aannemen. De koningin veinsde van haren kant, dat zy eene reis naar *Sterling* wilde doen, om den jongen *Prins*, haren zoon, te zien. Zy wierdt onder- wegen door den grave onderschept, die haar, naar alle waarschynlykheit met hare bewilliging, volgens de verklaring van een Engelsch kapitein † van het gevolg van *Bothwel*, die de koningin op hare reize verfelde, aan den ridder *Melleville*, naar het kasteel *Dumbar* voerde. De ridder zegt, dat het niet dan na deze schakinge was, dat de heeren het verzoekschrift, daar wy van hebben gemeld, tekenden. Hoe het zy, *Bothwel* kwam met de koningin te Edenburg, en trouwde weinig dagen daar na met haar. Eerst moest het huwelyk van dezen grave, met *Catharina Gourdon*, zuster van den grave van *Huntley*, aangegaan, vernietigt worden, het welk in tien dagen voor twee vericheide recht-

III Deel.

banken wierdt volbragt. De eerste was eene geestelyke bank, die het huwelyk om de namaagichap onwettig verklaarde; de andere was een wereldlyke rechtbank, vernietigende het zelve uit hoofde van overspel, daar de man op de beichuldiging van de vrouwe schuldig aan wierdt bevonden. Deze zwarigheden wegge- nomen zynde, tradt men tot de voltrekking van het huwelyk in t de koningin, daar men een nieuwe zwarigheit in ontmoette aangaande de afkondiging, en die de leeraar, aan wien men het haat bevolen, niet wilde doen, gevende voor reden, dat 'er geen huwelyk tuschen een schaker en eene geschaakte kon voltrokken worden. De koningin zondt een geschrift, met hare hand ondertekent, waar by ze verklaarde, dat 'er geen schaking was geschied, maar dat zy met haren vryen wil met den grave van *Bothwel* trouwde. Echter bleef de leeraar by zyne weigering, en deedt eene betuiging in de tegenwoordigheit van al het volk tegen dit huwelyk, dat niet kon geschieden, zeide hy, zonder den vlock van den Hemel over de kerk en het ryk te halen.

Deze dreigementen beletten echter niet, dat het huwelyk op den 15 May door den bisschop van *Orkney* \* in de kapel van de koningin, naar de gewoonte der Hervormden, van welker Godsdienst *Bothwel* belydenis deedt, wierdt ingezegent; zo dat drie maanden na het vermoorden van den koning zyne weduwe met zynen moordenaar, nog rood van zyn bloedt, in den echt tradt: niettegenstaande de krachtige vertogen van Mylord *Harris* tegen een huwelyk, zo weinig, zeide hy, met hare eere en met haar belang overeenkomende, en dat zy, zonder zich zelve ten val te brengen, niet kon voltrekken. *Melleville* sprak haar mede met de zelve vryheit aan; maar alles was te vergeeffch.

Zulk een veracht huwelyk deedt niet alleen haar gansche koninkryk, maar ook Engelandt en Vrankryk tegen haar opstaan. De gezant van de laatste kroon wierdt op de bruiloft genodigt; maar hy weigerde te komen, gevende voor reden, dat zyne eer hem niet toeliet by de plegtigheit van een huwelyk, dat de gansche wereldt verfoeide, te verichynen. De konin- gin zondt op den raadt van haren nieuwen gemaal, dien zy met de waardigheit van her- tog van *Orkney* hadt verceert, den bisschop van *Dumblane* naar *Parys*, om zich by den koning en hare oomen, de hertogen van *Guize*, te verontschuldigen. Zy gaf hem een groot geschrift mede, dat nog in vericheide werken gevonden wordt \*, waar van de inhoudt op het volgende uitkomt: dat zy gedwongen was geweest met den grave van *Bothwel* te trouwen, zo uit erkentnisse van de grote dien- sten, die zy hem verschuldigt was, als uit aan- merking van het verzoek van de heeren van het ryk, van de stoutheit van den grave, die haar hadt geschaakt, van zyne smekingen en onderwerpen, die hy by zyn gezag hadt gevoegt, eindelyk om redenen van Staat en de noodwendigheit der tyden. Zy erkende met dit huwelyk te voorbarig te zyn geweest, en beledt kwalyk gedaan te hebben, den koning, noch de koningin moeder, noch de hertogen van *Guize*, hare bloedverwanten, geen raadt gevraagt te hebben; maar zy verzocht, dat men haar den mislag, dien zy door het verzuimen van deze plegtigheden hadt begaan, wilde vergeven. Vervolgens verzocht zy hun- ne genade voor den grave van *Bothwel*, ha-

1567.

Voltrek- king van het hu- welyk. \* *Adam Bothwel*.

De kon- ingin zendt een gezant naar Vrank- ryk om zich te verant- woorden.

\* in de Geschie- denissen van *Thoussot* en van den Vader *Orleans*.



1567.  
Thuanus.

Catharina van Medici ziet deze verantwoording als belagchelyk aan.

Stellerville.

De heeren van Schotland nemen de wapenen op tegen Bothwel. Spitswoud.

De graaf van Murray vertrekt naar Vrankryk. Spitswoud. Stellerville.

ten gemaal, hen smekende, al dat hy ondernomen hadt aan de grootheid van zyne liefde toe te schryven. Maar het hof van Vrankryk, door zynen gezant beter onderrecht, lichte met de verfhoningen van den gezant van Maria, die zyne redenvoering volgens zynen last geëindigt hebbende, nam de koningin moeder het woordt met koelen moede op, en zeide, dat men brieven van een anderen inhoudt uit Schotlandt hadt ontvangen, en las de zelve in de tegenwoordigheit van de ganfche vergadering op. Dit maakte den Schotfchen gezant zeer verlegen. Maar de koningin van Engelandt wilde van hare zyde niet, dat men met de koningin van Schotlandt zou spotten, die zy niet kon, noch wilde geloven aan den vorftenmoordt fchuldig te zyn. Maar zy begeerde, dat men den grave van Bothwel als den moordenaar van den koning, en den fchaker van de koninginne, die het treufpel, dat hy met den vader hadt begonnen, met den zone, indien men zich niet haafte den jongen prins in eene veilige plaats te brengen, zou voleinden, te ftraffen.

Dit was het ook, daar de Schotfche adel de meefte zorg voor droeg. De zelve fchrikte, een man, overluden met gruweldaden, waar van hy de maat door het vermoorden van den koning en het trouwen met zyne weduwe hadt vervult, den troon te zien bekleeden. Men twyfelde geenzins, of hy zou den jongen prins mede aan zyne staatzucht opofferen, en dat hy, indien hy kinderen by de koninginne verwekte, hen zou willen laten regeren, tot nadeel van den zone, die uit het eerfte bedt was gefproten. De heeren, die de yverigfte voor de eere van de natie in het algemeen, en het welzyn van den jongen prins in het byzonder waren, maakten een verbondt tegen den moordenaar, en namen voor de wapenen niet neder te leggen tot zy de eer van het koninklyke huis herftelt, het leven van den wettigen erfgenaam verzekert, en het ryk van al de medeftanders, die aan den moordt van den overleden koning fchuldig waren, gezuivert zouden hebben. De graven van Argile, van Athol, van Morton, van Marre, en van Glankairne waren de hoofden van dit verbondt, benevens de Lords *Lindley* en *Boyd*; maar de graaf van Argile ontdekte deze zamenzwering aan de koninginne, en *Boyd* liet zich door den grave van Bothwel winnen. De koningin, benevens haren gemaal, maakten een tegenverbondt, waar in zy al den adel nodigden te treden, voorgevende, dat het op het handhaven van het kroonrecht en de ruft van het ryk, tegen de oproermakers en verftoorders van de algemene ruft, aankwam. Men verzocht den grave van Murray daar mede in te treden; maar hy weigerde het, zeggende, dat de zaak hem niet rechtmatig, noch voor hem zelve, noch voor de koninginne, toefcheen, daar hy byvoegde, dat zyne verzoening met *Bothwel*, daar hare Majesteit hem toe hadt verplicht, hem niet toeliet met zyne vyanden zamen te fpannen, maar dat zyn yver voor zyn vaderlandt hem nog minder toeliet de wapenen tegen zyne medeburgers, die niet anders dan een goed voornemen hadden, op te nemen. Kort daar na vertrok hy, met toeftemming van de koninginne, naar Vrankryk; zo dat hy ganfch geen verftandt met den grave van Bothwel omtrent den moordt van den koning hadt gehouden, en onfchuldig was aan de zamenzwering, die men gemaakt hadt om hem en de koninginne van kant te helpen, nademaal hy

de onzydigheit koos, en uit het ryk vertrok, 1567. daar de bloedverwanten van de koninginne de meefter waren.

Ondertuffchen kwamen de beide partyen in het veldt. De koningin liet alvorens, om het volk te winnen, eene verklaring ten voordeele van den hervormden Godsdienst afkondigen, en een ander om hare reis, die zy naar de grenzen deedt, te billyken, met het voornemen, gelyk zy voorgaf, om de algemene ruft, die onder voorgeven van valfche voorwendfels was gefloort, te verzekeren, voegende daar by, dat zy haar volk niet dan naar de wetten en naar den raadt van den adel en het Parlement zou regeren, en dat, ten aanzien van haren zone, den jongen prins, zy hem de zelve opvoeding zou doen geven, als de kinderen van de koningen hare voorzaten, die hen in het ryk moeften opvolgen, hadden gehad; dat derhalven de oproerigen onnodige zorg voor zyn leven droegen, en dat de liefde van eene moeder daar een genoegzame waarborg van was. Alle deze voorzorgen belletten niet, dat men de wapenen opnam. De zamenverbondenen begonnen te Sterling, omcingleiden de koninginne en *Bothwel* in het kasteel van Bortwich\*, dwongen hen naar Dumber te vluchten, terwyl zy van hunnen kant naar Edenburg trokken, daar zy een openbaar gefchrift afkondigden, om de rechtmatigheit van hunne verbindteniffe te vertonen. Weinig dagen daar na kwam men van beide kanten in het veldt. Het leger van de koninginne verfcheen het eerfte te Seaton, en dat der zamengezworenen kwam des anderen daags zich te Muffelburg, vier mylen van Edenburg, nederflaan. De graaf van Morton hadt daar het bevel van (a), onderfcheunt van Mylord *Home*, de graven van Athol, van Marre, van Glankairne, en verfcheide andere. De Fransche gezant, die de legers volgde, trachtte hun gefchil by te leggen, belovende eene kwydfchelding aan de zamengezworenen; maar de graaf van Morton antwoordde, dat de wrekters van de doodt des konings geen kwydfchelding nodig hadden, maar dat de vorftenmoorders ftrafbaar waren, en dat hy, noch zyne vrienden de wapenen niet zouden nederleggen voor dat de zelve geftraft waren. Zy eifchten, dat de koningin hen den moordenaar, dien zy befchermdde, zou overleveren, en dat zy haar dan hunne trouw en gehoorzaamheit zouden betuigen. De graaf van Bothwel fpeelde weder den dapperen; hy boodt wederom een tweegevecht aan, om zyne onfchuld aan het vermoorden van den koning te bewyzen. Zyne uitdaging wierdt, als de eerfte maal, aangenomen, en velen boden zich aan om dit groot gefchil door een byzonder gevecht te eindigen. Maar het vuur van *Bothwel* verflaauwde; hy zocht verfcheide voorwendfelen om zyn lyf niet te wagen. Men bereidde zich derhalven tot den slag: maar op den dag, dat de zelve zou gefchieden, riedt de koningin, ziende, dat verfcheiden haar verlieten, en aan den kant van hare vyanden overliepen, dat *Bothwel* zich zou bergen, terwyl zy het leger der zamengezworenen zou naderen.

In het zelve gekomen zynde, deedt zy hare aanspraak op de volgende wyze: *Mylords, het is niet uit vreeze voor de doodt, noch om dat ik aan myn recht twyfel, dat ik my in urwe handen kom overgeven, de rechtmatigheit van myne zake beloofst my eene ontwyfelbare overwinning; ik heb moeds genoeg om*

\* acht mylen van Edenburg.

De twee legers in het veldt.

De koningin geeft zich in de handen der heeren.

(a) *Stellerville* zegt, dat het Mylord *Grange* was, en dat het naby Dumber was gelegert.



1567. om my aan de gevaren van een gevecht bloot te stellen; maar ik heb het bloed van myne onderdanen willen sparen, met hen de vrede te geven, en myne regering naar bunnen raad te richten. Ik verwachtte van uwen kant, dat gy my de achting zult bewyzen, die gy aan uwe wettige vorstinne verschuldigt zyt. De heeren verzekerden haar van hunne gehoorzaamheit, en geleidden haar naar Edenburg, van waar zy naar Loclevin wierdt gebragt, om dat de ridder *Balfour* het kasteel van Edenburg in den name van *Bothwel* nog bezet hieldt. Het was in dezen tydt, dat hy aan de zamengezwoorenen kennis gaf van de brieven, die hy eenen van zyne bedienden hadt behandigt, en die op de wyze, als wy gezegt hebben, wierden achterhaalt.

De koningin wierdt door den adel beleeft gehandelt; maar het was met het volk zo niet gestelt, dat haar als een mededeelgenoot in het vermoorden van den koning, haren gemaal, aanzieude, voor haar schrikte, en haar schampere verwyten deedt; zo dat Mylord *Grange* gedwongen wierdt dezen verbitterden hoop, die te ver in zyne buitensporigheid ging, met den degen in de vuist te verjagen. Op de meeste plaatsen, daar zy doortrok, deden hare vyanden een vaandel voor haar dragen, daar haar gemaal en de jonge prins, zyne handen hemelwaarts uitstreckende, om den Hemel om wraak te verzoeken, in geschildert waren. Wy zullen ons niet onderwinden al deze baldadigheid voor te spreken. De onderdanen moeten nooit het ontzag, dat zy aan de kroon verschuldigt zyn, vergeten. Maar het gedrag van de koningin kon ook niet vericoont worden; en wat is meer by de nakomelingen te mispryzen, of haar huwelyk met den vorstenmoorder van den koning, haren gemaal, indien zy al zelf daar niet aan schuldig is geweest, of de afkeer, dien het volk voor zo een huwelyk betoonde? De heeren waren van de zelve gedachten als het gemeen; maar zy wisten zich beter in te binden. Zy lieten echter wel blyken, dat zy haar niet ten eenemaal onschuldig hielden, wanneer zy haar in de sterkte Loclevin, midden in een meir, daar men niet dan met een schuit by kon komen, gebouwt, opsloten. Mogelyk was zy zelf de oorzaak van zulk een onthaal, door de dreigementen, die zy aan het volk van Edenburg deedt, wanneer Mylord *Grange* haar daar naar toe geleidde, zeggende, dat zy alles te vuur en te zwaardt zou doen verwoesten, ter straffe van de kleinachting, die men haar bewees. Men oordeelde, dat men tegen de uitvoering van haar misnoegen zorg moest dragen, dewyl zy, hoewel gevangen, zo stout dorst spreken, en wel bekwaam zou zyn om hare bedreigingen werksellig te maken, indien men haar in vryheit stelde. Mogelyk ook, dat de brief, dien zy aan den grave van *Bothwel* schreef, de heeren verbitterde. Zy noemde hem haar waarde hert, en verzekerde hem nooit te zullen vergeten; gedwongen, zeide zy, van hem voor eenigen tydt afwezende te zyn, maar van voornemen hem weder in te roepen wanneer zy hem voor het kwaad, dat hem dreigde, zou beveeligen hebben. De geen, dien zy met dezen brief hadt belast, gaf den zelven aan de zamenverbondenen, die zich daar van bedienden om haar gevangen naar Loclevin te zenden.

De graaf van *Bothwel* hadt den raad van de koningin gevolgt, en zich in het kasteel van *Dumbar* geborgen. Maar zich daar niet veilig genoeg achtende, en bevreesd zynde, dat hy mogt

belegert worden, verkoos hy de open zee, en zwurf met twee of drie schepen rondom het eilandt *Orkney*. Zyn voornemen was zich van het kasteel *Kirkwat*, indien de flotvoogdt, gelyk hy hoopte, hem wilde ontfangen, te verzeke- ren: doch den ingang niet kunnende verkrygen, en niet sterk genoeg zynde om het te vermeerteren, ging hy weder onderzeil, gedwongen, om te kunnen leven, een zeerover te worden, tot den tydt toe, dat de graaf van *Murray*, regent geworden zynde, tegen hem vyf schepen uitzondt, die hem verjoegen. Hy vertrok naar de kusten van Noorwegen; maar van de Schotten ontdekt zynde, wierdt hy genomen, naar Denemarken gebragt, en daar in een gat gesmeten. Hy leefde nog tien jaren in schande, verachting en wan- hoop. Hy wierdt zelfs krankzinnig, en stierf eindelyk eene ellendige doot, waardig einde van zulk een vorstenmoorder (a).

Om weder tot de koningin te komen, de zamenverbondenen, die haar opgesloten hielden, kwamen byeen, en overleiden, of zy haar te recht zouden stellen, in welk een geval haar leven gevaar zou lopen, of dat men zich zou verge- noegen met haar de regering te ontnemen. Eenigen waren voor het eerste; maar de gematigste party haalde het over, en men zondt haar ge- machtigden om haar te overreden, dat zy af- standt van de kroon, ten behoeve van den jon- gen prins, haren zone, zou doen. Zy roonde aansonts veel stoutmoedigheid, en zeide tegen Mylord *Rutbwen* en Mylord *Lindsay*, gemach- tigten van de vergadering, dat zy geen afstandt van de kroon dan met haar leven zou doen. Nochtans liet zy zich overreden door de over- tuiging van *Robert van Melleville*, broeder van den schryver der Gedenkschriften, en door den brief, dien de ridder *Trochmorton*, gezant in Engelandt, aan haar schreef. Zy tekende de volmacht van den afstandt van het koninklyke gezag, dat zy aan haren zone, den jongen prins, overdroeg: zy benoemde verscheide heeren, die in de eene en de andere plegtigheid haren persoon zouden verbeelden. Zy tekende nog eene ande- re akte, om den graaf van *Murray* tot bestierder van het ryk gedurende de minderjarigheid van den prins, indien hy het wilde aannemen, en uit *Vrankryk*, daar hy zich onthieldt, wilde wederkomen, aan te stellen. By zyne weige- ring benoemde men den hertog van *Chatelleraut*, aan wien men tot medegenoot gaf de graven van *Lenox*, van *Argile*, van *Athol*, van *Morton*, van *Glanckairne*, en van *Marre*.

De plegtigheid van de kroning van den nieu- wen koning geschiedde door den bisschop van *Orkney* den 29 July binnen *Sterling*. De ge- zant van *Elizabeth* weigerde de zelve by te wonen, willende door zyne tegenwoordigheid geen kracht geven aan eene akte, die hy nodig hadt geoordeelt om het leven van de koningin van *Schotlandt* te behouden; maar die hy geloofde van een kwaad gevolg voor de souvereine macht te zyn. De *Hamiltons* deden ook hunne tegen- betuiging, om hun recht tot de opvolging tegen die van *Lenox* te bewaren, verklarende, dat de hertog van *Chatelleraut* geen afstandt ten geval- le van den jongen prins deedt, dan ten aanzien van de koningin zyne moeder; maar niet uit krachte van het recht van den overleden koning, zynen vader.

Zodanig zyn de gevallen van den ongeluk- kigen

O 3

(a) De Geschiedenis zegt, dat hy in rechten wierdt ver- volgt door de nabestaande van eene jonkvrouw van het landt, die hy door trouwbeloften hadt ontteert.

1567.  
en zyne  
doot.

De ko-  
nigin  
staat af  
van de  
kroon.

Kroning  
van den  
jongen  
koning.

De graaf  
van  
*Murray*



1567. gerechtvaardigt door de meeste schryvers van den moordt des konings.

kigen grave van Lenox, koning van Schotlandt, van den verfoecielyken vorstenmoordt van *Bothwel*, het verachte huwelyk van den laatsten met de weduwe van den koning, dien hy hadt doen worgen, en de daar op gevolgde straf van Godt en menschen. Het is bezwaarlyk te weten, wat ander deel de graaf van Murray in dit alles hadt dan van een goeden landgenoot, en die, dat meer is, de eer hadt, dat hy uit het koninklyke bloedt was afgedaalt. Wat schynbaarheit is 'er, dat hy de voornaamste rol in dit treurspel zou gespeelt hebben, gelyk zommigen willen, endat de graaf van Bothwel zyne handt daar minder in heeft gehad? waarom den laatsten te beklagen, dat hy was verleid geweest om den koning te vermoorden, in hope van met de koninginne, door de loosheit van *Murray*, die, zo men zegt, van voornemen was hen alle drie, den eenen door den anderen, van kant te helpen, te trouwen? Dit volgt ten minste niet natuurlyk, behalven dat de schryvers van dezen tydt, die mede deel in deze voorvallen hebben gehad, daar eene andere beschryving van maken. Zy spreken ook niet van het innemen van het kasteel van *Dumbar* stormenderhandt door de zamengezworenen, die, volgens een schryver van dien tydt \*, de koningin gevangen namen, en *Bothwel* lieten ontvluchten, uit vreeze, dat hy aan de onschuld van die men voor schuldig wilde houden getuigenis, die haar zou verontschuldigt hebben, zou hebben verschaft. Zekerlyk was het voor de koninginne, die, behalven dat, vele begaafdheden bezat, te wenschen, dat haar naam minder door den gemeenzamen ommeegang met *Rizio*, door den moordt van den koning haren gemaal, en door het huwelyk met den grave van *Bothwel* hadt geleden. Maar de waarheit laat niet toe hare eer te herstellen ten koste van die van den grave van *Murray*; hier toe heeft de vermaarde Fransche schryver †, die alles zeer naauw hadt onderzocht, en die aan den geschiedschryver van *Elizabeth* \* een brief ichreef, dien men onder vele andere, aan dezen Engelschen schryver † gezonden, vindt, niet kunnen komen. De eerste houdt al wat hy van deze voorvallen in zyne algemene Geschiedenisse heeft verhaalt staande, en beschuldigt den anderen, dat hy onder verbloemde spreekwyzen den naam van den grave van *Murray*, ten gevalle van de koninginne van Schotlandt, door een yver van al te grote eenzydigheit voor deze vorstinne, heeft opgecoffert. De brieven van *Cecil* aan den ridder *Norris* † strekken ook niet tot hare verichoning, maar in het tegendeel ten voordeele van *Murray*. Dezen staatsdienaar van *Elizabeth*, die mede in den Raadt was, wanneer men deze zaak in overleg nam, waren mogelyk de omstandigheden niet onbekend. Wy laten den Lezer daar van oordeelen, en benyden geenzins eene vorstinne, welker nazaten den troon nog bekleeden, de gunstige gedachten van die haar zoeken te verichonen.

Wederkomst van den grave van *Murray* in Schotlandt. \* den 11 Augusty. *Mellewille*. *Cambden*. Zyn onderzocht met de koninginne.

Vyf dagen na de kroninge van den jongen koning \* kwam de graaf van *Murray* uit *Vrankryk* in *Schotlandt*; daarenfegen trok de hertog van *Chatelleraut*, niet kunnende verdragen, dat het regentschap tot zyn nadeel van een anderen wierdt bekleed, naar *Vrankryk*. *Murray* wierdt met eene ongemene blydichap ontfangen. Den derden dag van zyne aankomst ging hy by de koninginne te *Lochevin*, verselt van eenige der zamengezworenen. Zyn bezoek was haar niet aangenaam; hy handelde haar zeer streng, het zy hy by deze gelegenheit volgens zyn eigen gevoelen

te werk ging, het zy hy de prinses een affchrik van haar voorgaande gedrag wilde aanjagen, op dat zy den grave van *Bothwel* ten eenemaal zou verlaten, om niet dan naar den raadt van lieden van eer te luisteren. Hy verweet haar haar wanbedryven, zegt de Engelsche schryver, als een streng biechtvader, in zyn biechtstoel zittende; en als zodanig zich ten einde toe gedragende vermaande hy haar zich te bekeeren, en Godt om genade te smecken. Zy antwoordde van haren kant als eene boetvaardige zondaresse, betoonde haar leedwezen over de mislagen, die zy begaan hadt, en beledet eenige van die men haar te last leide; zy verkleinde zommige, en trachtte andere door de menschelyke zwakheit te verichonen. Verscheidende ontkende zy; vervolgens verzocht zy, dat hy het regentschap, dat zy hem hadt opgedragen, wilde aannemen, beval hem haren zoon, den jongen koning, aan, en hem voor haar zelve aansprekende, verzocht zy hem zorg voor haar leven en eere te dragen. Het antwoordt van *Murray* was, dat hy haar geen verzekerd antwoordt kon geven, en dat haar lot van het Parlement afhing; daar hy byvoegde, dat hy haar nochtans als een goed vriendt wilde raden wat zy tot hare eer en behoudenis te doen hadt, bestaande in de rust van het ryk niet te storen, niet uit hare verblyfplaats te gaan, in geen verbindtenis met *Vrankryk*, noch *Engelandt*, om daar door *Schotlandt* in vremde en burgerlyke oorlogen in te wikkelen, te treden, haar hert t' eenemaal van *Bothwel* af te trekken, en nooit enig misnoegen tegen de genen, die vyanden van een man waren, die een vyandt van den Staat was, te tonen. De koningin kon zulk eene trotsche behandeling niet verduwen; en gelyk zy van zich zelve hoogmoedig was, gevoelde zy in haar hert al de gramfchap boven komen, die zulk eene verachte behandeling in eene heerschezuchtige vrouw van haren rang kon veroorzaken.

Ondertusschen was 'er geen onrechtmatigheit in de vertogen van den grave van *Murray* omtrent den grave van *Bothwel*. De geneegenheit van de koninginne bleef zo krachtig voor dezen vorstenmoorder, dat zy verklaarde hem in zyne vlucht te willen volgen, en liever een ellendig leven met hem in de afgryffelykste wildernisse leiden, dan eene gunstige bezitting van een troon, zonder hem, genieten. Maar hoe billyker de vertogen waren, hoe gevoelyker zy haar troffen. Zy vergaf de zelve nooit aan den grave van *Murray*, en sedert deze scheuring was 'er geen vriendschap tusschen hen, gelyk 'er te voren was geweest, niettegenstaande hunne andere geschillen altydt of oprechtelyk, of geveinst, bygelegd waren geweest.

Den 20 Augusty wierdt de graaf van *Murray* plegtelyk in de bediening van beftierder of regent gehuldigt. Hy hadt de zelve op de benoeming van de koninginne alleen niet willen aannemen; zelfs was men eenigzins genoodzaakt hem te dwingen om de verkiezing, die de Staten behoorlyker wyze van hem deden, aan te vaarden, het zy door eene gemaakte zedigheid, gelyk eenigen willen, of wel onverschilliglyk, zo als anderen beweeren. Hy wierdt met toejuiching van de gansche vergadering verkooren, en den zelve dag onder de gelukwenschingen van het volk uitgeroepen, dat verheugt was over de wet, die men gemaakt hadt, namentlyk, dat men den regent, als of hy zelf koning was, onder wiens gezag en minderjarigheit hy regent van het ryk wierdt, zou gehoorzamen. Hy verbondt zich van zynen kant niets te besluiten

*Thuanus*.

De graaf van *Murray* tot regent van het ryk aangesteld. *Cambden*. *Spottwood*. *Mellewille*.

ten



1557. ten in zaken van belang, gelyk die den persoon of het huwelyk van den koning, de vryheit van de koninginne, vrede, of oorlog betroffen, zonder de toestemming der zamenverbondenen. Dit gedaan zynde zeide hy tegen den ridder *Trochmorton*, dat hy zyn verzoek voor de gevange koninginne niet meer zou aanhoren; dat hy, noch alle de heeren, die hem tot het regentschap hadden verkoren, nooit zouden toestaan, dat zy weder den troon beklom, zo lang zy zo verzet op *Bothwel* was; dat zy nooit zouden gedogen, dat de moordenaar van den koning deze plaats innam, om toe te leggen op het leven van den zonne, na den vader vermoord te hebben, en alzo gansch Schotlandt in verwarring brengen, hen alle te verdrukken, en te bannen; dat zy besloten hadden liever alles te wagen, dan zich bloot te stellen voor zulke ongelukken, welke de herstelling van de koninginne en de wederinroeping van *Bothwel* onvermydelyk te weeg zouden brengen. Hy voegde daar by, dat hem de krygsluft der Engelschen niet onbekend was, en dat, indien zy zich voor het belang van de gevange koninginne wilden verklaren, zy alleen de grenzen van Schotlandt konden verwoesten; maar dat de Schotten het zelve op die van Engelandt konden doen, en dat zy in allen gevalle, als het nodig was, hunne toevlucht tot Vrankryk konden nemen, het welk hen niet verlegen zou laten. Dit uittreksel uit den brief van den gezant van *Elizabeth* \* toont ons, dat deze vorstin het gevangennemen van *Maria* zich aantrok, het zy met opzicht op den troon, die altydt zekere betrekkingen tusschen alle gekroonde hoofden maakt, en elkanders ongelijk ter herte doet nemen, het zy van wegens den bandt van bloedverwantschap. Dit deedt zy echter in de onderstelling, dat de koningin van Schotlandt onschuldig was: want wanneer de heeren in het vervolg by *Elizabeth* daar over klaagden, nam zy hunne klagten aan, en stondt hen toe haar naar de wetten te vervolgen. Maar te voren, indien men haren schryver mag geloven, nam zy opentlyk de zyde van *Maria*, en verfoeide het geweldt, dat de zamenverbondenen haar hadden aangedaan, haar gedwongen hebbende afstandt van de kroon te doen, met zo weinig achting voor Vrankryk en Engelandt, welker gezanten zy niet hadden willen horen spreken. Nochtans zegt ons de ridder *Melleville*, dat het hof van Engelandt, tusschen den jongen koning en de koninginne verdeelt zynde, dan den eenen, en dan de andere begunstigde, en dat de verscheidene gezanten, gedurende deze beroerten naar Schotlandt gezonden, ook verscheidentlyk te werk gingen; dat *Randolf* geneigt was voor den regent en de zamenverbondenen; dat *Trochmorton* in het tegendeel krachtadig de party van de koninginne ondersteunde. Dit veroorzaakt de verscheidenheit dezer geschiedenisse, die men by de schryvers vindt, de welke, naar het voorbeeldt der gezanten, mede party hebben genomen, in plaats van in deze dubbelde onderhandeling overeen te komen, het zy men het aan de partychap der gezanten, het zy men het aan de verscheidenheit hunner lastbrieven moet toeschryven.

De gezant van Vrankryk voerde omtrent de zelve taal als *Trochmorton*, en wilde zelfs *Elizabeth* in een openbaren oorlog met Schotlandt inwikkelen. Maar deze vorstin bezat te veel wysheit, om het oorlogsvuur in een naburigryk, dat t'eeniger tydt met het hare tot een ryk, onder eenen koning, die reets geboren was, en van het

volk reets daar voor aangezien wierdt, moest worden, te ontfleken. Zy vergenoegde zich met aan den gezant te vertonen, dat het genoeg zou zyn, dat men in Vrankryk en Engelandt den koophandel met Schotlandt verboodt; dat het volk, het welk daar door het eerste zou komen te lyden, de schuld op de heeren zou leggen, en dat deze laatste, vrezende voor een burgeroorlog, liever de koningin zouden willen ontslaan, dan zich daar aan bloot stellen. De vlucht van *Maria* naar Engelandt, daar zy zich in het volgende jaar naar toe begaf, deedt de zaken van gedaante veranderen: behalven de vrienden, die zy aan vremde hoven, het zy uit staatkundige beweegredenen, of mededogen, vondt, hadt zy 'er nog veel yveriger in het ryk. Dit waren de *Hamiltons*, minder echter uit genegenheit tot haar, dan uit een nayver tegen den grave van *Murray*; maar hy triomfeerde over hen, en zyn geluk maakte, dat die van buiten zich stil hielden.

De eerste beroerte tegen den regent bleek in eene vergadering, te *Hamilton* gehouden. De slotvoogden van het kasteel van *Edenburg* en van dat van *Dumbar* \* hadden hem zo even deze twee sterkten overgelevert. De heeren, die hem niet genegen waren, namen dit kwalyk, en ziende zyn gezag van dag tot dag aangrocien, konden zy hun ongenoegen niet langer verbergen. Zy schreven daar over aan hem; maar om dat men hem in het opschrift geen andere hoedanigheid dan die van graaf van *Murray* gaf, wierdt die brief van den Raadt verworpen, welke den zelve niet eens wilde openen. Ondertusschen kwam de graaf van *Argile* met nog twee anderen van dezen aanhang den regent in zyne bediening erkennen. Hy van zyn kant zocht zyn gezag, dat hy alleen van de Staten hadt ontfangen, vaster te maken, en liet het Parlement vergaderen, om des zelfs toestemming daar in te bekomen. Voor dat de vergadering begon, wierdt eerst een openbaar geschrift van die hem hadden verkoren afgekondigt. Zy zeiden, dat zy de heeren, die afwezende waren geweest, in het aanstellen van den grave van *Murray* niet hadden willen benadeelen; dat zy het met groten haast hadden gedaan, doordien 'er gevaar in de uitstelling stak; maar dat de regent, niets willende bevelen dan met volkomen goedvinden van het Parlement, het zelve tegen den 15 December hadt beroepen.

Het wierdt in de tegenwoordigheid van den regent, met de zelve plegtigheid, als of de koning daar tegenwoordig was geweest, en met meer eendragt, rust en genoegen, dan men sedert langen tydt in deze grote vergadering hadt bespeurt, gehouden. De gevangenis van de koninginne was het voornaamste voorwerp van deze byeenkomst: eenigen waren voor hare vryheit, tot bewys bybrengende het voorrecht van de koninklyke macht, die men, zeiden zy, aan geen minder rechtbank kon onderwerpelyk maken. Maar anderen vertoonden, dat de koningen van Schotlandt aan de wetten van het ryk onderworpen, en gehouden waren, op beschuldigingen, die tegen hen in zulk eene hoogwigtige zake, als deze was, wierden ingebracht, te verschynen. Dit ging door, en de koningin bleef gevangen.

De geestelykheit hieldt ook hare vergadering. De bisschop van *Orkney* wierdt daar in afgezet, om dat hy het huwelyk van de koninginne met den grave van *Bothwel* hadt ingezegent, en de gravin van *Argile* wierdt bestraft, om dat zy by de plegtigheid van den doop van den jongen prins

1567.

Het gezag van den regent bevestiget. \* de titel der *Jacobus Baldfour* en *Patrik Whistlaw*.

Parlement, waar in hy voorzitter is.

Gedrag van *Elizabeth*.

\* *Trochmorton*, door *Cambden* bygebragt.

naar



1567. naar de wyze van de Roomfche kerke was tegenwoordig geweest. Men belastte haar zelfs, dat zy daar van openbare boete in de kapel van Sterling, daar deze plegtigheid was geschied, zou doen, het welk zy volbragt.

1568. De graaf van Murray, ziende de regering vastgesteld, begon zyn gezag met het straffen der moordenaars van den koning. In de maandt van January des jaars 1568 spande men een rechtbank om de schuldigen te recht te stellen. Vier wierden 'er gevonnist: Jan Hepburn, gezegt Bolton, Jan Hay, en twee kamerdiensnaars van den grave van Bothwel. Zy verklaarden in hunne ondervraging, dat dit hoofd van de zamenzwering hen daar hadt ingewikkelt, doende hen geloven, dat de meeste heeren daar ook in begrepen waren, en hen een geschrift vertonnende, door de graven van Argile en Huntley, door den jongen Lidington, en verscheide anderen ondertekent. Zy zeiden ondertuffchen, dat zy de ondertekeningen niet kenden, en dat zy niet wisten, of die men hen hadt vertoont rechte of verdichte ondertekeningen waren. Onder de zamengezwoorenen ontdekten zy ook den ridder Jakob Balfour, den Lord Ormeston, en een zekeren Wilson van Hadington. Zy wierden gevonnist om gehangen, het hoofd afgehouden, hunne lichamen gevierendeelt, en voorts verbrand te worden, het welk op deze wyze ook volbragt wierdt. De schryver van het leven van Elizabeth \* zegt, dat zy voor de uitvoering van het vonnis verklaarden, dat zy den grave van Bothwel hadden horen zeggen, dat Murray en Morton mede onder de zamenzweerdens waren, en dat de koningin onschuldig was. Hy voegt daar by, dat Bothwel het zelve getuigenis van deze vorstinne gedurende zyne gevangenis en in zyn sterfuur hadt gegeven, en dat Morton haar mede op het schavot onschuldig hadt verklaart. Maar wat geloof verdient het zeggen van Bothwel, en dat van die uit zynen mond spraken. Ten aanzien van Morton, wy zullen zyne verklaring op zyn plaats nader zien; het zyn ten anderen omstandigheden, daar de Schotfche schryvers niet van melden, hoewel een van hen † de laatste woorden van deze vier ongelukkigen, die de doot ondergingen, verhaalt. Het vervolg van de Geschiedenis van Engelandt verplicht ons dit verhaal te staken, dat wy in zyne order weder zullen hervatten.

Elizabeth hielt zich met de beroerten van Schotlandt zo zeer niet bezig, of zy dacht om Calais weder te bekomen. De acht jaren, die de Franschen by het verdrag van Cateau in Cambresis tot de wedergave bedongen hadden, waren verlopen, en de koningin wilde haar recht niet laten verflerven. Zy eischte de wedergave op eene krygsachtige wyze, die in zich iets van de plegtigheid van het oude Rome, by diergelyke gelegenheden gebruikelijk, bevatte. Zy zondt den ridder Smith met den ridder Winter, algemeen bezorger van de vloot, naar Frankryk. Zy wierpen het anker voor Calais, en zonden een trompetter voor de poort, die op zyn hoorn blies, om het volk byeen te doen komen, op dat het zyne bekendmaking zou horen. Hy deedt de zelve in het Fransch, verklarende, dat hy van wegens de koningin van Engelandt kwam om Calais met al zyne onderhorige landen weder te eischen. De akte wierdt 'er aansonts van opgesteld door een beampfchryver †, dien men ten dien cinde hadt mede genomen, en enige kooplieden van Duitfchlandt en van Vlaanderen, bygeval daar tegenwoordig, verstrekten tot getuigen. Dit gedaan zynde vertrok Smith

Hare gezanten doen den zelve eisch aan Karel den IX. † Notaris.

naar den koning, die te St. Maur les Foffez 1567. was, en, verselt van den ridder Norris, gewoonlyken gezant, ter gehoor gelaten zynde, deedt hy byna de zelve verklaring, als de trompetter voor de poorten van Calais hadt gedaan. De koning wees hem naar zynen Raadt, daar de kancelier of zegelbewaarder Miebriel de l'Hospital voorzitter in was. Het was de zelve, die vyf jaren te voren by de meerderjarigheid van koning Karel den IX hadt verklaart, dat de Engelichen van hun recht door het innemen van Havre de Grace, en het ondersteunen van de belegering tegen het leger van den koning, vervallen waren. Hy gaf derhalven geen gunstig antwoordt op de dagvaarding van den gezant van Elizabeth. Zyne redenvoering was zeer heftig. Naauwlyks hadden zy hun voorstel geeindigt, of hy vatte het woordt op, en zcide: De Engelichen, die bunnen eisch op Calais beden vernieuwen, hebben de zelve reden om Parys mede op te eischen. Zy hadden deze twee steden bemachtigt, zy hebben ze beide verloren. Hun recht is niet meer gegrondt op de eene, als op de andere. Het is waar, dat de Engelichen Calais meer dan twee honderd jaren in hunne macht hebben gehad, maar kan deze bezitting Frankryks recht benadeelen, dat het zelve sedert het begin van de stichting van zyn ryk heeft bezeten? Zy zyn mede van de bertogdommen van Guienne en van Normandie meester geweest, en des niettegenstaande zyn de provincien op zynen tydt de Fransche kroon weder ingelyft. Noch het wederkeren van deze grote lenen, noch het berwinnen van Calais zyn geen nieuwe verkrygingen voor Frankryk. Het zelve keert alleen weder tot zyn oud vaderlyk erf: een verlopen recht heeft nooit plaats onder souvereinen. Het recht der koningen duurt altydt; en dit is eene der wetten van de Twaalf Tafelen, overeenkomende met het recht der volkeren, dat den Staat zyn altoordurend recht op zyne domeinen tegen de vyanden, die de zelve willen veroveren, behoudt. De Engelichen hebben deze waarheit wel ondervonden, wanneer zy in het nieuwe verdrag van Trojes niets omtrent Calais hebben bedongen. Zy, die zo uitermaten hun belang weten in acht te nemen, en niets ongemerkt tot hun nadeel laten voorby slippen. Het is te vergeeffsch, dat men zegt, dat zy in deze stitzwijgendheit hebben voorzien door de algemene voorwaarde van het behoudt banner rechten. De zelve ziet op zulk een hoofdartykel niet, als dit behoudt is, maar op zaken van minder belang, en die niet verdienen, dat men de zelve byzonderlyk aanbale. Te vergeeffsch bedienen zy zich ook van de onderneeming van Francois den II sedert zyn huwelyk met de koningin van Schotlandt ten aanzien van de wapens van Engelandt, in vergelding van deze gewaande vyandelykheit tegen de bunne, die waar en wezentlyk zyn, het zy dit bedryf van Francois den II en van Maria een aanslag op de kroon van overzee is geweest, of niet: het kwaad bestaat alleen in de mening, die tot den opvolger niet overgaat, behalven dat men zyn beklag aan de koningin van Schotlandt, en niet aan Frankryk, moet doen. Het is met de verrassching van Havre de Grace zo niet gelegen, dat van de vyanden van den koning aan de Engelichen is overgegeven, die daar bezetting in leiden, en niet verlaten hebben dan na eene halfsterrige belegering. Het is ook zo niet gelegen met het geldt en volk, den prinsse van Condé en zyne aanhangeren gedurende hunnen opstandt verschaft, noch met het volk, dat zy te Rouaan en te Dieppe tot bunne hulpe hebben doen landen. Dit zyn ware vyandelykheden, die de genen, welke de zelve hebben begaan, schuldig maken aan de straffe der verbondbreuk, en bygevoig aan het verlies van Ca-

Redenvoering van den kancelier aan de gezanten.

\* Cambden.

† Spottwood.

1567. Cambden. Thuanus. Elizabeth zendt een wapendragger aan de poorten van Calais om die stad weder te eischen.



1567.

Calais, zonder dat het volgens de woorden van het verdrag van Cateau kan wedergeëischt worden. Daar in ziet men het werk van de Voorzienigheid, die voor altoos een einde van deze oorlogen wil maken, die zo veel Christen bloedt in de beide ryken sedert verschoide eeuwen hebben doen storten. Door de vereeniging van Calais met Frankryk sluit het zelve Engelandt in de palen, die het van de andere volkeren afscheidt, volgens het zeggen van den dichtster: „De zee, die het zelve omvangt, „maakt daar eene andere wereldt van“. Het zelve is niet meer in staat om zyne naburen te ont-rusten, en zyne naburen hebben geen gedachten over-zee te gaan om zyn rust te storen; zo dat het niet min goed voor de rust van dit eilandt dan voor die van Frankryk is, dat de zaken op den voet blyven, als zy zyn, en dat de zee een afschutsel voor de beide natiën versprekt. Hoe het zy, het besluit is genomen, en byaldien iemand zo kwalyk-gezind voor zyn vaderlandt mogt zyn, om den ko-ning te raden Calais weder te geven, zou hy den vloek van het gansche ryk op zynen bals balen.

Ant- woordt van de gezanten.

Het antwoordt van Smith was niet min krach- tig. Ik dacht niet, zeide hy, dat de Franschen hun recht op Calais van zo hoog wilden doen afda- len: maar ik merk wel, dat wanneer zy eenmaal eene stad in bezitting hebben, het hen niet scheelt op wat wyze zy de zelve hebben verkregen, noch onder wat naam, het zy met recht, of zonder recht, datze aan hen blyft. Zy bezitten tegenwoordig Calais niet dan uit hoofde van het verdrag van Ca- teau, en des niettegenstaande gronden zy hun recht niet dan op het recht van wederkering. Waarom, indien zy zulk een recht hadden, het zelve by ver- drag afgegaan? Is het, om dat zy ten tyde van het verdrag besloten hadden het zelve niet na te komen? Men werpt ons het verdrag van Trojes tegen, waar in onze rechtsbewing door byzondere bewoordingen niet is nedergefelt, en men zegt, dat wy onze be- langten te wel kennen om de zelve niet gebruikt te hebben. Indien wy van deze gedachten waren ge- weest, wy laten aan de Franschen den lof, dat zy ons in gaauwigheit in het maken van een verbondt, daar wy altydt in misleid zyn geweest door hunne onderhandelaars, voorzichtiger, of lozer dan wy, te boven gaan. Maar aangaande het verdrag van Trojes, uit wat hoofde kan men bewyzen, dat het zelve eene verbreking is van dat van Cateau? Was het nodig de wederkryging van Calais daar in vooruit te bedingen, doordien het zelve ons niet dan eenige jaren daar na moest geleverd worden? Echter hebben wy het niet verzuimt te doen. Ik neem u tot getuigen, vervolgde hy, opstaande, en zyne ooggen gevestigd houdende op de genen, die by de onderhandeling van Trojes waren tegenwoor- dig geweest, ik dage u uit om de waarheit te zeg- gen, zy, die tegenwoordig zyt geweest by de twistingen, die over dat artykel rezen. Gy lieden weet, dat de zelve niet eindigden dan door den voorslag, dien gy zelf doedt, van ons byzonder recht in onze al- gemene rechten in te sluiten. Belangende onze lan- ding te Havre de Grace, de zelve kan ons niet als eene vyandlyke daadt, na de betuigingen van onze koningin, in tegenwoordigheit van den Franschen gezant gedaan, geduid worden. Zy zeide wel uit- drukkelyk, dat zy niet verstonde deze stad als een evenwaardt voor Calais aan te nemen, noch Frankryk den oorlog aan te doen; maar dat zy des zelfs prinsfen wilde helpen, die door eene machtige party stonden verdrukt te worden. Wy zeggen het zelve ten aanzien van het volk en het geldt, dat ha- re Majestheit aan den prinsse van Condé en zyne vrien- den verschaftte, wier wapenen zo onschuldig waren, dat de Allerchristelykste koning zelf by de vrede, die hy hen toefondt, bekende, dat zy tot een goed einde III Deel.

† Equi- valent.

en tot zynen dienst waren gebruikt geweest. Hoe kan men ons nu beschuldigen, dat wy hen ondersteunt hebben?

Op deze aanspraken volgden verscheide ver- wytingen van wecrzyden. De konnestabel sprak van de vloot, die de Engelschen hadden uit- gerust om Havre de Grace te ontzetten, als van eene toerusting, geschikt om Normandië te veroveren. Deste, en Montluk, bisschop van Valence, klaagden over het ongelyk, dat den Franschen gedurende den Schotischen oorlog was aangedaan; maar na dat ieder zyne gal hadt uitgebraakt, sprak men op eene gematigder wyze. De kancelier sprak met lof van Elizabeth, zonder echter omtrent Calais iets toe te geven, radende in het tegendeel de Engelschen van hunnen eisch af te staan, en zich met het ryk, dat de Voor- zienigheid hen overzee hadt gegeven, te vrede te houden, zonder over de grondelozie diepten der zee te trekken, om iets op de domeinen van een vorst, die hun vriendt en bondgenoot was, te ondernemen. Doordien men niet kon over- eenkomen, stelde men de geschillen tot op een anderen tydt uit, en andere zwarigheden in het vervolg opkomende, bleef Frankryk in het bezit van Calais; de Engelschen zelf vergaten, dat zy het hadden verloren. Het voornemen van de Franschen scheen reets by de verovering. Niettegenstaande de beloften, van het zelve in acht jaren weder te geven, lieten zy niet na de oude bolwerken te slechten, en nieuwe aan te leggen, en de huizen en gronden de eene by eripacht voor zeker getal van jaren, en de andere in eigendom voor altoos te verkopen; zo vele tekenen van een altoos regerenden heerscher, die niet van gedachten was het geen hy bezat weder te geven.

In dezen tydt kwam de graaf van Stolberg te Londen, als gezant van den keizer Maximiliaan den II om over een huwelyk voor den aartshe- rog zynen broeder met Elizabeth te handelen. Maximiliaan moest sedert het jaar 1563, waar in hy zo koel op het voorstel, dat men hem van de koningin van Schotlandt deedt, antwoord- de, wel verandert zyn geweest. De staatkun- dige redenen, die hy toen ten aanzien van Ma- ris dacht te hebben, waren niet minder krach- tig ten aanzien van Elizabeth; zo dat het waar- schynlyk is, of dat zyn goede imborst de yver- zucht van Staat, waar mede Melleville zegt dat hy hem ingenomen vondt, overhaalde, of dat hy, de zelve onderzocht hebbende, het bedrog daar van ontdekte. Zyne verheffing tot het keizer- ryk was mogelyk ook eene van de oorzaken der verandering. Hy was alleen Roomsche ko- ning, wanneer Melleville de redenvoering met zyne Raadsheeren hadt, daar wy van gespro- ken hebben; maar kort daar na beklom hy den keizerlyken troon na de doot van Ferdinand, die op den 25 July des jaars 1564, gelyk wy heb- ben gezegt, voorviel. Hy betoonde inderdaadt zyne genegenheit om zynen broeder tot den troon van Engelandt te verheffen, en wy heb- ben gezien wat moeite hy daar toe by Eli- zabeth aanwendde. De kwade uitflag van de- ze eerste onderneming schrikte hem niet af; maar twee jaren daar na zondt hy haar den grave van Stolberg. De koningin, de beleefd- heit van den keizer willende beantwoorden, zondt hem den grave van Suffex, om hem de orde van den Koussebandt te brengen, en hem de zwarigheden, die zich in dit aanziek op- deden, voor ooggen te stellen. Toen zag men de vyandschap tusschen de graven van Suffex en van Leicester herleven; maar het ontzag

Men scheidt zonder overeen te kun- nen ko- men.

De kei- zer Maxi- miliaan zendt den grave van Stolberg naar Londen, om over een hu- welyk van zynen broeder met de konin- ginne te hande- len.



1567.

voor de koninginne, die hen reets eenmaal hadt verzoent, noodzaakte hen zich in te houden. De eerste deedt al wat hy kon om zyne onderhandeling, die den gunsteling ten val zou gebragt hebben, te doen gelukken, en de andere spande al zyne krachten in om al de maatregels van dit gezantschap te breken. Men zegt, dat de graaf van Suffex, uit zucht voor het koninklyke bloedt, of uit haat tegen den grave van Leicester gedreven, niet afliet te vertonen, dat de verbindtenis met een vrend vorst de voorkeur behoorde te hebben boven die met een geboren Engelschman, wiens geboorte, gelyk hy zeide, den glansch van de kroon zou verduistren. Hy voegde daar by, dat drie zaken in het huwelyk van de koninginne wierden vereischt, namentlyk de adeldom van het bloedt, de macht, en de rykdom; drie hoedanigheden, die men niet dan by een groot vorst, en by geen onderdaan, kon vinden, waar op iemandt antwoordde, dat het te vrezzen was, dat een huwelyk, het welk eer, grootfchheit en wereldfch goet medebragt, den duivel en de wereldd, die de zelve uitdelen, tot borgen zou hebben.

Eliza-  
beth  
zegt den  
grave  
van  
Suffex  
tot dien  
einde  
naar  
Wenen.

Ondertuffchen vertrok de graaf van Suffex, met zich nemende den baron van North. Hy hadt geen acht gegeven, dat hy de vertrouweling van den grave van Leicester was, die hem zelf hadt aangeraden deze reis te doen; zo dat hy, in plaats van een medegefel en vriendt, die hy dacht dat zyn verdriet in zyn gezantschap zou verdryven, een verfpieder mede nam. Deze opziender, dien hy niet mistrouwde, deedt al zyne onderhandelingen op niet uitkomen. Men hadt hem gemachtigden toegevoegt, met welke hy in onderhandeling zou treden, om alle zwarigheden weg te nemen; maar de baron van North, die alle de onderhandelingen doorgrondde, gaf daar aanstonts kennis van aan den grave van Leicester in Engelandt, en deze laatste wist een middel te vinden om nieuwe zwarigheden te opperen. Zyn vriendt deedt nog meer: hy maakte aan het keizerlyke hof bekend, dat de koningin van gansch andere gedachten was, als de graaf van Suffex voorsloeg, en dat zy geenzins geneigt was tot het huwelyk, dat hy wilde doen geloven dat zy gaarne wenschte te voltrekken. Hy bedroog zich inderdaadt niet. Deze prinses dacht niet anders dan om de grootste huizen van Europa door eene vergeefliche vlying van een huwelyk, daar zy den eenen na den anderen mede ophieldt, in haar belang te houden.

Deze  
onder-  
hande-  
ling  
wordt  
door de  
loofheit  
van den  
grave  
van  
Leicester  
gedwars-  
boomt.

Wanneer de baron van North te Wenen de onderhandeling van den grave van Suffex dwarsboomde, zondt hy naar zynen vriendt te Londen enige aanmerkingen tegen dit huwelyk, en deedt hem de nadeelige gevolgen, die daar in voor Engelandt staken, begrypen. De graaf van Leicester liet niet na de zelve aan de koninginne te vertonen. Daar was niet meer van noden om haar te doen besluiten, dat men het alles by de voorstelling zou laten blijven, zonder verder te gaan. In deze aanmerkingen maakte men eene droevige beschryving van het huwelyk van Philips den II met Maria, dat zo ongelukkig voor deze vorstinne was uitgevallen, dat zy van droetheit was vergaan, en te gelyk zo hatelyk aan Engelandt geweest, dat het voor het Spaansche juk hadt gevreesst. Men zeide, dat 'er, om een huwelyk gelukkig te maken, eendragtigheid van hert, ziel en genegenheit wierdt vereischt; banden, die men om de verschillendheit der zeden tusschen de Duitschers en de Engelschen niet kon verwachten; dat

men niet alleen verschillende talen sprak, maar 1567.

dat men ook gansch tegenstrydige gewoonten hadt. *Wat zoetheit, zeide men, en wat overeenkomst kan men in zulk eene grote tegenstrydigheit vinden?* Van den staat der twee partyen ging men over tot dien van de kinderen, en tot aanmerkingen in het algemeen, dat de vorsten niets minder dan de vergroting van hun huis in het oog moeten hebben. Men vertoonde, dat de lucht, noch de hoedanigheid van Engelandt niet bekwaam waren den aardt van het Duitfche bloedt te veranderen; dat de kinderen altydt naar den vader zouden gelyken, en dat men hen aan personen, die de vooroordeelen van de opvoedinge by die van de geboorte zouden voegen, zou vertrouwen; dat 'er zelfs voor de koninginne zwarigheid in stak; dat het gezag van een gemaal zo veel macht hadt, dat zy, wanneer ze hem eenmaal haar hert hadt overgegeven, daar door haar ryk wel onder het juk zou kunnen brengen; dat de ontdeffing van alle eeuwen deedt zien, dat vorstinnen, die vrendelingen op den troon verheffen, het belang van haar eigen ryk vergeten, om dat van haren gemaal te vergroten. De vriendt van den grave van Leicester besloot daar uit, dat de Engelschen, die eene ware liefde voor hun vaderlandt hadden, altydt zouden wenschen, dat de koningin een gemaal uit haar landt verkoor, zonder den zelve in een vrend gewest te zoeken; dat Engelandt van zich zelve bestondt, en andere landen niet nodig hadt, zynde ryk, welbevolkt, vruchtbaar, gewapend ter zee en te lande, daar nieuwe staten nieuwe zorg aan zouden veroorzaken, zonder het zelve daar door machtiger, of vergenoegder te maken. Hy antwoordde verder op de tegenwerpingen van die zeiden, dat de koningin uit hare onderdanen geen gemaal, zonder hare koninklyke waardigheid te benadeelen, kon verkiezen; tegenwerpingen, zeide hy, die de gehele natie hoonden, als of het Engelfche bloedt onwaardig was te regeren; dat zy den adel in het algemeen, waar uit alle de koningen van de wereldd zyn gesproten, de Pairs van het ryk in het byzonder, de hertogen, de marquizen, de graven en burggraven verontwaardigden, die de koningen van Engelandt met den name van neef vereerden, om te tonen, dat de geboorte van deze heeren tot geen schande voor de hunne strekte. Dit was recht een taal voeren naar den zin van den grave van Leicester, en mogelyk ook naar het hert van de koninginne; zo dat de doorslepenheit van den baron van North over al de voorzorge van den grave van Suffex triomfeerde.

Hy was ondertuffchen met een groten stoet, in verwachting van een goeden uitslag, daar hy de vermaardste steden van Vlaanderen en Duitfchlandt, als Antwerpen, Keulen, Ments, Worms, Spiers, Ulm, en Augsburg, daar hy, om in Oostenryk te komen, was doorgereist, mede hadt vervult, te Wenen aangekomen. Hy wierdt van den keizer op eene wyze, overeenkomende met de plegtigheid van zyn gezantschap, dat zo aangenaam was, ontfangen. Ecnige dagen daar na hing hy den keizer de orde van den Kouffebandt in de keizerlyke kapelle, na de vesper, om, zich verfoont hebbende deze plegtigheid des morgens na de Misse niet te hebben kunnen verreechten, doordien de Engelfche Godsdienst hem niet toeliet daar by te verichynen. Vervolgens handelde men over het huwelyk van zynen broeder. Deze onderhandeling duurde vyf maanden. Men hadt alle de punten tot vier gebragt, namentlyk: I. aangaande den tyt, dien de koningin aan den aartshertog zou geven; II. het recht, dat zy hem by de opvolging zou ver-

Artyke-  
len van  
het hu-  
welyk  
voorge-  
stelt en  
tegenge-  
sproken.  
gun.



1567. gunnen; III. de inkomsten, die men voor zyn tafel en voor zyn huis zou schikken; en eindelijk IV. de zwaarigheden, die men in het oeffenen van den Roomschen Godsdienst, waar van de aartshertog belydenis deedt, ontmoette. Dit laatste artykel alleen veroorzaakte meer moeite dan alle de andere, en het was oorzaak, dat het huwelyk geen voortgang hadt; ten minste diende het de koningin tot een voorwendfel om haren gezant weder te huis te ontbieden. Men was over den tytel en de opvolging overeengekomen. Belangende het eerste, de aartshertog zou den naam van koning van Engelandt voeren; en wat aangaat het tweede, men hadt hem doen begrypen, dat de opvolging aan geen vremdeling kon gegeven worden; dat, indien hy de koningin overleefde, en dat 'er kinderen nableven, hy daar de voogdyschap over zou hebben; maar dat de opvolging aan hen in het geheel toebehoorde, achtervolgens de overeenkomst, die tusschen *Philips* den II en *Maria* was gemaakt. De gezant hadt deze twee artikelen aan het hof van Wenen smakelyk gemaakt, en het zelve betoonde daar genoeg in te hebben. Men was het ook eens geworden over het artykel van zyn onderhoud; dat zyn huis zou worden onderhouden als dat van een groot vorst en koning. Daar bleef niet meer over dan de zwaarigheid omtrent den Godsdienst.

In de eerste plaats begeerden de keizer en de aartshertog de openbare oeffening van den Roomschen Godsdienst in eene der kerken van Londen. Maar de gezant hen hebbende gezegt, dat dit nooit zou toegestaan worden, en dat men tot geen verdere onderhandeling zou kunnen komen, indien men daar haltterig op bleef staan, liet men dit zakken, en de keizer stelde zelf een middel voor, dat men oordeelde voldoende te zyn, namentlyk, dat men te vrede zou zyn met eene byzondere kapel in het vertrek van den aartshertog te hebben, daar niemandt dan hy en zyne bedienden in zouden komen. Men voegde daar by, dat deze vorst den Protestantischen Godsdienst niet zou storen, noch de genen begunstigen, die het zouden trachten te doen, en dat hy zelf, nevens de koningin, den dienst der Engelsche kerke zou bywonen. Dit artykel door den Engelschen schryver aldus bygebracht, schynt te geloofbaarder, doordien de keizer en zyn broeder zeer gematigt omtrent den Godsdienst waren. Voor dat de eerste tot Roomsche koning wierdt verkoren hebben wy zyne genegenheit voor de hervorming gezien. Naderhandt verslapte hy daar in: maar het bleek, dat hy zyne eerste gedachten niet t'eenemaal hadt uitgedoofd, wanneer hy in het jaar 1564 den paus verzocht het Avondmaal onder de twee gedaanten of tekenen aan de leken te geven, en het huwelyk aan de geestelyke personen toe te staan. De aartshertog, zyn broeder, was mede van dat verstandt, en verzocht het zelve. Twee vorsten van dezen imborst konden gemakkelyk de toegewendheit, die wy verhaalt hebben, voor den uiterlyken kerkdienst van de Engelsche kerke hebben. Hoe het zy, voor dat men iets omtrent eene zo tedere zake besloot, schreef de gezant aan de koningin zyne meesteresse. Zy droeg de zaak aan hare Raden voor; en na dat men daar lang over hadt geredentwilt, nam zy haar besluit, dat zy aan den grave van Suffex deedt weten. Zy zeide, dat het hare eer en haar gewisse raakte aan den aartshertog de oeffening van een Godsdienst toe te staan, die ganfch te-

III Deel.

genftrydig was met den gene, dien zy beleedt; behalven dat de Engelschen met geen goede ooggen zouden aanzien, dat het pausdom, het welk zy uit het ryk hadden gebannen, een verblyfplaats aan haar hof zou hebben; dat zy derhalven niet kon toestemmen de toelating, die de keizer omtrent den Godsdienst vorderde, zonder hare waardigheid, haar welvaren, en de openbare rust in de waagschale te stellen: weshalven zy genoodzaakt was dit voorstel van de handt te wyzen; daar zy byvoegde, om eenigzins de hardigheid van dit antwoordt te verzachten, dat, indien de aartshertog in Engelandt wilde komen, men de zwaarigheden zou trachten weg te nemen, en dat hy, hoe het uitviel, zyne reis niet zou beklagen.

De aartshertog was toen niet te Wenen; hy hadt zyne zaken in handen van zynen broeder, den keizer, die alle de onderhandelingen bywoonde, overgegeven. Maar dit volstrekte antwoordt van den kant der koningin verplichtte den grave van Suffex zyn afscheidsgehoor van *Maximiliaan* te nemen, en door Gratz, hoofdstadt van Stiermarken, daar de aartshertog zyn verblyf hadt, te vertrekken. Hy kwam daar, bleef 'er eenige dagen, en scheidde van hem, gelyk hy van den keizer hadt gedaan, overladen met de beleefdheden, die hy aan zyn hof hadt genoten, betuigende van zynen kant alles, wat mogelyk was, by de koningin voor hem uit te zullen werken. Het was echter te vergeeffich iets gunstiger van *Elizabeth* te verwachten. Zy stelde glorie in altydt de zelve te blyven. Dit was hare zinspreuk †, en de gestadige regel van haar doen. De keizer en de aartshertog toonden daar het minste ongenoege niet over. De weigering van de koningin was gestadig met zulke tekenen van hoogachting gepaart, dat deze vorsten de zelve op redenen van Staat schoven, om niet dan aan de betuiging van vriendschap gevoelig te zyn; zo dat *Elizabeth* geen beter vrienden hadt om de handen van den paus en van *Philips* den II, reets langen tydt opgeheven om haar in het geestelyke en wereldlyke te bestoken, te binden. Dus was het, dat dit aanzoek, sedert den tydt van zeven jaren begonnen \*, door eene byzondere ontschakeling van zaken eindigde, latende in de party, die afgeslagen wierdt, de zelve genegenheit voor de koningin van Engelandt, die zy te voren voor haar hadt gehad, het zy om de verdiensten van deze vorstinne, het zy uit eene beweegreden van eige edelmoedigheid. De aartshertog trouwde naderhandt met eene prinsesse van Beyeren †, en het is in hare nakomelingen dat de keizerlyke tak in het huis van *Oostenryk* is bewaart. In het zelve jaar kwamen te Londen gezanten van den Czaar *Basilowitz*, vermaard door zyne wreedheden, daar de Geschiedenissen van dat landt vol van zyn. Zy kwamen de oude verbonden vernieuwen, en bragten voor de koningin vereeringen mede, bestaande in ryke pelteryen van marters, zabels, en andere zonderlinge beesten, die niet dan in deze Noordsche landen vallen. Dus is het, dat in het midden van het Noordsche ys de Voorzienigheid deze kostelyke beschuttingen tegen de koude, die niet alleen tot gemak, maar ook tot sieraadt van die de zelve dragen dienen, doet voortkomen; zo dat 'er geen gewest is, hoe onvruchtbaar en hoe verschrakkelyk het zelve schynt te zyn, dat niet zyne nuttigheit, zyn gebruik, zyne schoonheit, en zelfs zo veel rykdom heeft, als 'er nodig is om het geen 'er ontbrekt

P 2

1567.

Camden.  
Thuanus.

De onderhandeling afgebroken.

† Zie fol. 23.

\* Zie op het jaar 1559 het aanzoek van *Ferdinand*.

† in het jaar 1571.

Gezanten van den Czaar te Londen.

Camden.  
Heylin.  
Thuanus.

Thuanus.  
Gevocelen van den keizer *Maximiliaan* en den aartshertog omtrent den Godsdienst.

ke-an-uk-ge-en-ten.



1567.

breekt te vervullen. Het Zuiden levert aan het Noorden al wat verfrischende en keurlyk is, en het Noorden (wie zou het denken?) geeft aan het Zuiden daar het mede kan opgepronkt en verwarmt worden.

\* Andries  
Jul.  
George  
Barnes,  
Willem  
Gerard,  
en Antony  
Hooft.  
Koop-  
handel  
door de  
Engel-  
schen te  
St. Niko-  
laas op-  
gerecht.

Wy hebben een byna diergelyk gezantschap van den zelve Czaar aan de koninginne *Maria* in den jare 1557, en een ander in den jare 1553, het laatste van den koning *Eduard*, gezien. Vier voorname kooplieden van Londen \* ondernamen de reis naar Kathai, of China, door de Yssee, die de kusten van Moskovië besproeit. De ridder *Willoughby* was daar het hoofd van; maar de koude van dat Noordische landt niet kunnende verdragen, kwamen zy alle op weg te sterven. Dit schrikte de Engelschen niet af. In de maand van May van het zelve jaar gingen drie schepen, onder het bevel van *Richard Chancellor*, die gelukkiger dan *Willoughby* was, onderzeil. Het was op dezen tocht, dat de Engelschen hun anker in de Witte zee, te St. Nikolaas, eene vermaarde haven aan den mondt van de Dwina, eene der grootste rivieren van Ruslandt, lieten vallen, en dat zy aldaar de maatschappy, daar wy op het laatste der regering van *Maria* van hebben gesproken, oprichtten. *Chancellor* kwam weder, om aan de koninginne verslag te doen van het grote voordeel, dat de natie van eene oprichting van zulk een groot belang, waar door men van den ganfchen koophandel van Moskovië meester was, zou kunnen trekken. Hy vertoonde, dat de Engelsche lakenen daar zeer duur wierden verkocht, en dat men in het tegendeel de hennip, het vlas, en wach, als mede het beste bondt van de wereldt, zeer goedkoop kon krygen; zo dat de Engelschen dezen ganfchen koophandel aan zich zouden kunnen trekken, en dubbeld voordeel daar uit halen, met hunne lakenen tot een hoger prys dan in de naburige staten te verkopen, en de koopmanschappen tot een veel minder prys, dan men die in het Westen en in het Zuiden waardeerde, in te kopen; dat zy 'er daarenboven in overvloedt van zouden hebben, niet alleen voor zich, maar ook voor hunne naburen, aan welke men de zelve niet zou verkopen dan met groten winst. *Maria* kreeg daar smaak in, en gaf hare toestemming aan deze maatschappy, die met den naam van de Moskovische maatschappy begon. De Czaar van zynen kant begunstigde hen met vele voorrechten, en alle jaren vertrok 'er eene vloot uit de havenen van Engelandt, geladen met lakenen en andere koopmanschappen, die men in de pakhuizen van St. Nikolaas loste, van waar de gezegde dierbare vellen en andere goederen weder overgevoert wierden.

Maar het was eerst onder *Elizabeth*, dat deze koophandel in een vollen standt geraakte. De oorlogen van Zweden en Denemarken, in plaats van den zelve te doen vervallen, bevorderden dien zeer krachtig. Terwyl de kapers van deze koninkryken de Oostzee onveilig maakten, waren de Engelschen, die zich te voren te vrede hielden met te Nerva, in Lyflandt, te komen, genoodzaakt een groter omweg te nemen. Langs de kusten van Noorwegen, Finmarken en Laplandt zeilende, kwamen zy tot op de hoogte van 74 graden breedte, van waar zy hunnen koers naar het Zuiden veranderden, in de Witte zee, die alleen een inham van den Oceaan is, kwamen, en alzo te St. Nikolaas aanlandden.

† Steven  
Tweedik  
en Tho-  
mas Pige-  
rella.

Het was aangaande deze maatschappy dat de groothertog *Basilowitz* twee gezanten † aan de koninginne zondt. Men bewees hen alle eer, met hunne waardigheid overeenkomende, en

men onthaalde hen gelyk zy verdienden. Zy 1567. vertrokken ook zeer voldaan van het hof van Engelandt, daar zy *Antony Jankinon* lieten, een van de kooplieden, die zich sedert den jare 1553 te St. Nikolaas hadden nedergezet, en die hen in hun gezantschap hadt verleid, het zy uit zucht om zyn vaderlandt weder te zien, het zy om de koninginne meerder opening van dezen koophandel, en aan de maatschappy meer kennis van de gesteldheit van het kantoor van de Witte zee te geven. Hy heeft ons eene nette kaart van Ruslandt gegeven, en hy is de eerste Engelschman geweest, die de Caspische zee heeft bevaaren. Wy zullen op zyn plaats zien wat voordeel de Engelschen van dit gezantschap, daar wy van spreken, trokken †.

\* in zyne  
Reizebe-  
schry-  
ving.

† in het  
jaar 1569.  
Voorstel  
van een  
verbondt  
door den  
Czaar  
*Basilowit-  
z*.

Voor dat wy dit verhaal eindigen, zyn wy verplicht te zeggen, met welke voorstellingen de Czaar *Jankinon* buiten kennisse der gezanten belast hadt, bestaande in een verdedigend en aanvallend verbondt met de koninginne aan te gaan, verzoekende haar ten dien einde eene wel toegesruste vloot in de havenen van Ruslandt te zenden. By dit verzoek voegde hy een ander, op eene zeer byzondere wyze voorgestelt, waar uit men recht kan zien, dat 'er geen ellendiger staat is dan die van een dwingelandt. Hy verzocht, dat de koningin met eede wilde beloven, hem een verblyfplaats in Engelandt voor hem, nevens zyne gemalinne en kinderen, te geven, indien hy, het zy doot het geweldt van zyne vyanden, het zy door een oproer van zyne onderdanen, gedwongen wierdt te vluchten; zo dat deze afschuwelyke vorst, voor wiens woede ganfch Moskovië boefde, zelf bevreest was voor de genen, daar hy zich ontzagheelyk aan hadt gemaakt, verdienende de straf van zulke bloeddorstigen, die meer door hunne eige wroegingen geplaagt worden, dan zy anderen door hunne wreedheden verdrukken. De koningin antwoordde op eene wyze, waar uit men genoegzaam kon bemerken, dat zy dit voorstel veel eer verwierp, dan dat zy daar naar luisterde. Hy toonde zich daar ook onvernoegt over; maar hy leide de schuld daar van op zynen gezant, dien hy beschuldigde, dat hy hem kwalyk diende, verzoekende *Elizabeth* hem wederom te zenden. Hy schreef verscheide brieven, en belaste zyne gezanten, die hy naderhandt zondt, de voldoening en de toeflemming van de artykelen, die hy eerst aan dezen Engelschman hadt toevertrouwt, te bezorgen. Wy zullen het antwoordt van de koninginne zien, wanneer wy van dit tweede gezantschap van den Czaar zullen spreken.

In dit jaar stierf de leeraar *Wotton*, deken van de kerken van Kantelberg en van Jork. Hy was berucht door zyne geboorte, zynde de zoon van den ridder *Wotton Malberbe*; maar nog veel meer door zyne verdiensten, zeer bekend buiten en binnen het koninkryk onder de regering van *Henrik den VIII*, van *Eduard den VI*, van *Maria*, en van *Elizabeth*, en geheime Raadt van alle deze vorsten en vorstinnen; negen maal gezant aan de voornaamste hoven van Europa, in Duitschlandt, Vrankryk, Spanje, en by andere gekroonde hoofden; drie maal gevolmachtigde op de vredehandeling tusschen Engelandt, Vrankryk en Schotlandt, en een der voogden, by uiterste wille van *Henrik den VIII* aangezest over *Eduard*, zynen opvolger.

Men brengt op het volgende jaar den oorspronk van die de Engelschen *Pariteinen* noemen, een naam, die een aangenaam denkbeeldt moeft geven van de zuiverheit, die de zelve in den

1568.  
Oor-  
spronk  
der *Pariteinen*.



1568. den eersten opslag vertoont, indien de Engelse kerk dien naam niet hatelyk hadt gemaakt met den zelven toe te schryven aan die zy voor seccarissen en scheurmakers houdt. Men zegt, dat *Colman*, *Button*, *Hallingham*, *Bauson*, en eenige anderen de eerste grondleggers van deze gezindheit zyn geweest. Zy verichenen in hun vaderlandt, met een yver van hervorming aangedaan, in den tydt, waar in de afgevallene *Hardings* en *Sander* overzee de macht gebruikten, die de paus hen tot demping van dezen Godsdienst hadt gegeven. Terwyl deze laatste aan de Roomse kerk hadden verlaten, dat zy hen weder in den schoot van die kerke ontvingen, en hen niet alleen de zonde van kettery, maar ook alle andere, uitgenomen van moedwilligen moordt, vergaven, leerden *Colman* en zyne medestanderen een veel zuiverder zedeleer, trachtende hunne landgenoten tot het gelove en de levenswyze der eerste Christenen te brengen. De hervorming van *Elizabeth* scheen hen niet genoeg te zyn om de bygelovigheden van het pausdom, gelyk zy spraken, weg te nemen. Des zelis tucht, kerkdienst, en bisdommen, dit alles, zeiden zy, geleek te veel naar een wereldsche gezindheit, en was een overblyffel van den Roomschen dienst, dien men, om naar de eenvoudigheid van *JESUS CHRISTUS* en zyne Apostelen te leven, moest uitroeyen; kortom, zy wilden, dat de ganse Engelse kerk het ontwerp van Geneve en van Zwitserlandt zou volgen. Zy kregen in korten tydt een groten aanhang, daar men ook eenige bisschoppen onder telde. Velen wierden daar buiten twyfel toe aangedreven door hun gewisse; eenigen uit begeerte tot nieuwigheit, die den geest van te willen uitmunten inblaast. Indien men de schryvers, die voor de bisschoppelyke regering zyn, mag geloven, behoeft men niet te twyflen, of zy lieten hunnen yver te ver gaan, doordien *Elizabeth*, hoe gematigt zy anders ook was, eenigen gevangen liet zetten. Uit een brief van *Walsham*, geheimschryver van Staat van de koningin, ziet men, dat zy het voornamentlyk hadden tegen de veelheit der kerke-lyke inkomsten, en het niet verblyven van de geestelyken in hunne standplaatsen; tegen de uiterlyke kerkplegtigheden, die hen als bygelovig voorkwamen, en tegen de bisschoppelyke regering, in welkers plaats zy de Presbyteriaanse wilden invoeren. Maar by deze artykelen, waar van eenige, zegt men, eenvoudig waren, en de andere toegelaten konden worden, voegt men een gedrag, dat om zyne byzonderheit gevaarlyk was, en gelegenheit tot zamenrottingen gaf; een hervorming, die, onder voorgiven van een nauwkeuriger zuiverheit, de eenheit der kerken, die aan de bisschoppen stonden, verbrak, en een staatkundige regering in hunne Presbyteriaanse kerken-Raden, die te veel naar een volksregering gelykt, invoerde. Dit zyn de grieven, die men tegen hen inbragt, en die hen niet alleen by de geestelykheit, maar ook by het hof hatelyk maakten. Wy zullen ons in de beschuldiging van de eenen, en in de verdediging van de anderen niet inlaten. De schryvers, die de halfsterrigheid der Puriteinen berispen, merken te gelyk aan, dat de nalatigheid der kerkvoogden, die het volk verzuimden te onderwyzen, gelyk ook de schraapzucht van den adel, die op de goederen van de bisschoppen, indien zy afgezet wierden, aalden, daar veel toe hielp. In de volgende ja-

\* Zie de-zen brief, geschre-ven aan den Hec. *Crispy*, door *Burnet* op het einde van het leven van *Elizabeth* byge-bragt.

ren zullen wy de beroerten, door deze verdeel- 1568. de gevoelens in het koninkryk ontstaan, en het wyze gedrag van de koningin om hen te bevredigen beschouwen.

Men begon in dit jaar eenige voorstellingen van een huwelyk van den hertog van Anjou, broeder van den Allerchristelyken koning, met *Elizabeth* onder de handt te doen. Maar dit was een loosheit van *Catbarina van Medicis*, om de koningin van Engelandt te beletten zich met de Franse burgeroorlogen te bemoeien. De eerste was door het edikt van Amboise van den 18 Maart des jaars 1563 geëindigt. De tweede was weder begonnen op het bericht, dat de Hugonoten ter ooren kwam, dat men den prins van Condé en den admiraal wilde van kant helpen, en op het voornemen, dat zy hadden, van den koning op zyn vertrek van Meaux op het einde van September des jaars 1567 weg te voeren. Deze oorlog was van geen langen duur, en de daar op volgende vrede duurde nog korter. De zelve wierdt op den 2 Maart des jaars 1568, door bemiddeling van den Engelschen gezant, gesloten, en weinig maanden daar na door de ontrouw, die men den Hugonoten bewees, welken men, zegt de Roomse schryver\*, noch het genot van de vrede, noch van de vryheit van hun gewisse toeliet, en die zich toen in groter gevaar dan gedurende den oorlog bevonden, weder gebroken; zo dat men voor de derde maal de wapenen van beide kanten weder opvatte. Het was ten tyde van het tweede vredesverdrag, en de breuk, die 'er de derde oorlog in veroorzaakte, dat de koningin *Catbarina* aanzoek by *Elizabeth* liet doen voor den hertog van Anjou, een jong prins, nog geen zeventien jaren oud, dien zyne moeder eerst begon in de grote werelt te brengen. Maar naardien zy deze loze streck eenige jaren daar na met meerder ernst in het werk stelde, hoewel met even weinig oprechtigheit, zullen wy het verhaal daar van tot dien tydt uitsellen. Wy zullen tegenwoordig alleen zeggen, dat *Elizabeth* zich niet liet bedriegen, en dat zy de arglistigheid van deze Italiaanische vrouwe op haar zelf deedt te huis komen. Zy veinsde, als of zy naar het voorstel, daar zy wel wist dat men haar mede meende te verschalcken, luisterde, terwyl zy de Hugonoten hulp toezondt, aan welke zy gedurende dezen dertigjarigen oorlog gesladig, dan volk, dan krygsbehoeften en geldt, verschaftte; zo datze, zonder in geschil met haren nabuur, ontzagchelyker dan iemandt anders, te raken, en zonder dat het haar veel kostte, haar ryk in veiligheid stelde, houdende byna half Frankryk aan haar belang vast, en, om zo te spreken, in haren dienst.

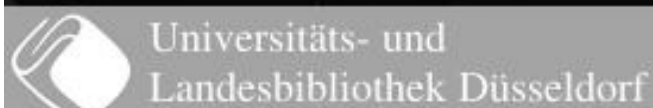
Het scheelde weinig, of daar ontstak een oorlog tusschen Engelandt en Spanje. De vyandlykheden van het laatste ryk openden daar het veldt van; maar de voorzichtigheit van de koningin bleek by deze gelegenheit, en zy verydeldte de gemaakte aanslagen. *Philips de II*, die naar een gelegenheit om met eere te kunnen breken, en een schynbaren glimp aan zyne wapenen te geven, uitzag, meende zulks gevonden te hebben in de beschuldiging, die men tegen den Engelschen gezant te Madrid opzocht, om dat hy met te weinig achting van den paus hadt gesproken. Men verboodt hem niet alleen het hof; maar men verbande hem ook naar een slecht dorp, daar hy zynen Godsdienst niet kon waarnemen, en men dwong zyne bedienden tegen hun gewisse ter Misse te gaan, alles tegen het recht der volkeren, en tot verachting van

Voorsel van een huwelyk van den hertog van Anjou met de koningin van Engelandt.

\* *Mexi* 157.

† in het jaar 1571.

De gezant van Engelandt door *Philips de II* verachtelyk gemaekt.





1568. de koninginne, die zich zelfdoor de mishandeling van haren gezant beledigt vondt. Echter veinfde zy, wachtende naar tyds gelegenheit om zich te kunnen wreken; en het zy om den Katholyken koning, wiens kwade mening zy kende, niet te verbitteren, het zy om zyne handeling, door de tegenstelling van een gematigder gedrag, hatelyker te maken, liet zy den Spaanschen gezant, te Londen zyn verblyf hebbende, al de voorrechten, die zyne hoedanigheid toekomen, genieten.

Deze eerste hoon wierdt van een tweden gevolgt; de ridder *Hawkins*, die het bevel over een smaldeel van vyf schepen hadt, was in eene haven van Mexico, geladen met koopmanschappen en met Negers, daar men mede begon handel te dryven, gekomen. Men haalde deze ellendige menschen van de kusten van Guinee, en men bragt de zelve over in Amerika, om daar aan de Spanjaarden verkocht te worden: een handel, dien de rechtvaardigheid en de goede zeden minder billyken dan de gierigheid, en minder in Christenen, die de menschen, als beesten, op prys stellen, te dulden is, dan in deze Wilden, die hunne broederen en eige kinderen verkopen. Des anderen daags liep de Spaansche vloot in de zelve haven. Het zou den ridder *Hawkins* gemakkelyk geweest zyn haar den ingang betwist en gedwongen te hebben van daar te vertrekken: maar hy hadt meer beleefdheit; hy vergenoegde zich met hun woordt, dat zy niets tegen het verdrag zouden ondernemen, en dat zy, na dat hy voet aan landt zou hebben gezet, geen geweldt tegen de Engelschen zouden plegen. Zy kwamen hun woordt niet na; maar vergramd zynde, dat men hen wetten in hun eigen landt hadt voorgeschreven, besloten zy, zo haast als de Engelschen voet aan landt hadden gezet, deze stoute vromdelingen te overrompelen, en zich meester van hunne schepen te maken. Zy namen de beste gelegenheit waar om hunnen aanslag uit te voeren: wannecr de Engelschen, geruist op het gegeven woordt, daar het minste op verdacht waren, kwamen zy hen van alle kanten verrasschen en aanvallen. Zy doodden een groot getal, en maakten zich meester van alle hunne schepen. Dit verraadt wierdt hen duur betaalt gezet, en de overwinning kostte hen geen minder bloedt dan hunnen vyanden. Het verhaal daar van in Engelandt overgekomen zynde, deden de kooplieden, die daar het meeste by hadden geleden, daar zware klagten over. Al het volk, dat zich door dezen aanval beledigt hielt, knerfte van spyt op zyne tanden, liep van alle kanten zamen, roepende wraak over deze trouwloosheit, die te gelyk de verbonden en het woordt van eere, met zo veel plegtigheid gegeven, brak. Men zeide, dat keizer *Karel de V* en koning *Henrik de VIII* overeengekomen waren, den vryen koophandel toe te staan in alle de landen, die onder hun gebiedt waren, voor de onderdanen van hunne ryken; dat zy zelfs, om alle dubbelzinnigheid weg te nemen, alle de eilanden, die onder hunne staten behoorden, in het verdrag hadden begrepen; dat die van Amerika toen onder *Karel* behoorden, die de zelve aan zynen opvolger niet hadt overgegeven dan met het zelve beding: weshalven de oorlog rechtmatig scheen, en de eer van de natie zo wel als hun belang vereifchte rechtmatige scha-verhaling over dit verlies te zoeken. Maar de koningin was van andere gedachten; zy was te veel met de zaken van Schotlandt belemmert om zo eene afwendung te maken.

Verraadt der Spanjaarden tegen de Engelschen.

*Maria*, gevangen te *Lochevin*, hadt middel gevonden daar uit te raken met behulp van *George Douglas*, broeder (a) van de moeder van den grave van *Murray*, een jongman, die zich door de verplichtende behandeling van de koninginne hebbende laten winnen, het zo wist te beleggen, dat hy haar aan den oever van een meir, daar zy vrienden vondt, die haar naar *Hamilton* bragten, geleidden. Daar was het, dat de adel, die by haar kwam, eene vergadering uitgemaakt hebbende, om de plaats van de Staten des ryks te vervangen, een soort van een rechtbank hielt, om haar te herstellen, den ridder *Melleville* en de andere getuigen hoorde, en vervolgens verklaarde, dat de akte van afstandt, die men deze vorstinne hadt afgeperst, van gener waarde was, om het geweldt, dat men tegen haar hadt gebruikt, zonder dat de eedt, dien men haar op de zelve wyze hadt laten doen, bekwaam was den zelve krachtiger te maken. Men zag daar zulk een groten toeloop van heeren, die van alle kanten kwamen om haar hunnen dienst aan te bieden, dat zy ten einde van twee dagen een leger van zes duizend man by haar zag. Het scheen als of het gansche koninkryk van andere gedachten was geworden, van woede tot mededogen overgaande. De gevangenis der koninginne hadt hen de doot van den koning doen vergeten; zo dat het volk zo veel vreugde over de vryheit van deze vorstinne bewees, als het eenige maanden te voren over hare gevangenis hadt getoont.

De heeren hadden andere inzichten. De *Miltons* hadden geen achtung voor den regent, en zagen hem met nydige oogen eene plaats bekleeden, die zy dachten dat hen toekwam. De graven van *Argile* en *Huntley* waren in het belang van *Maria*, hoewel zy mede in het kronen van den koning hadden bewilligt. *Lidington*, geheimschryver van Staat, was een vyandt van *Bothwell*, maar hem buiten het ryk ziende, dacht hy niet anders dan om zyne plaats by de koninginne zyne meesteresse in te nemen. De ridder *Balfour*, die met de zamengezworenen eensgezind scheen te zyn, liet zich door den yver tot den Roomschen Godsdienst leiden, en keerde naar den kant, die den zelve kon begunstigen. Maar de bekwaamheit van den grave van *Murray* verydelde al hunne aanslagen. Hy tastte hen onverwacht met welgeoeffende benden aan, en te doen hebbende met volk zonder beleidt en zonder ondervinding, hadt hy hen haast verstrooit, dwingende de koninginne eene verblyfplaats buiten het ryk te gaan zoeken.

De ridder *Melleville*, die by *Maria* was, zegt, dat zy den slag niet wilde wagen, maar dat zy daar geen meester van was; dat de aartsbisschop van *St. Andrews*, die van het geslacht van *Hamilton* was, het byzonder belang van zyn huis in het oog hadt; dat hy zich van de overwinninge verzekert hielt, om dat zyn leger sterker was; en bygevolg den graaf van *Murray* als een overwonnen vyandt aanzieende, dacht hy alleen om zyn huis den troon, door het huwelyk van *Mylord Hamilton* met de koninginne, te doen beklimmen; zo dat al de bekommring van de koninginne en die van hare Raden te vergeefsch was; niets kon het over haar besloten noodlot veranderen.

De twee legers raakten den 13 May handgemeen. Dat van den regent was gelegert aan den voet

(a) De Fransche overzetter van *Melleville* zegt schoonbroeder; maar in het oorspronkelyke staat halve broeder (*Half-brother*).

1568.

*Maria* vlucht uit de sterkte *Lochevin*.

Zy wapent zich tegen de regent en zyn party.

Spezi-woord. *Melleville*.

\* zoon van den hertog van *Chateleraul*.



1568. voet der muren van Glasgow, waar langs hy meende dat de koningin met het hare zou trekken; maar vernemende, dat zy naar de andere zyde van de rivier † afzakte, zondt hy zyne ruitery, om ter plaatse, daar de zelve waadbaar was, over te trekken, terwyl hy ondertusschen zyn voetvolk langs Langside zou leiden. Dit was een klein dorp, gebouwt aan een lopend water †, dat zich in de rivier de Clyde ontlaitte, aan den voet van een heuvel, wiens hoogte deze plaats van veel aangelegenheit deedt zyn; des haafte zich ieder even zeer om de zelve te bezetten. De regent was daar het eerste by, en dit was een voorspel van zyne overwinninge, daar de gelegenheit van deze plaats veel toe hielp. De graaf van Argyle, die het leger van de koningin gebodt, strekte zich langs dezen heuvel in twee hopen, die de schryvers de middel- en voortocht noemen. De eerste wierdt van den algemenen bevelhebber aangevoert, en de andere van de *Hamiltons*. De regent, deze gesteldheit ziende, hieldt de zelve order, en stelde den graaf van Morton in de voortocht, en hy gebodt de middeltocht. Mylord *Grange* maakte met twee honderd paarden een byzondere troep uit, om daar het nodig was te hulp te komen, dekkende dan den eenen en dan den anderen vleugel. Hy was een bevelhebber van ondervinding, dapper, standvastig, wys, gematigt, en die zich overal bevondt. De regent, die zyne verdiensten kende, verliet zich op zyne zorge: ook was het door zyn beleid en dapperheit dat de overwinning wierdt behaalt. Hy maakte zich meester van eene afnyding, langs de welke de voortocht der vyanden kwam, daar hy zyn beste voetvolk plaatste, het welk zo geweldig vuur op de *Hamiltons* gaf, dat het het zelve, na dat het daar eene grote slagting onder hadt gemaakt, in wanorder bragt. Hy hadt zyn grof geschut ook zodanig geplaatst, dat het zelve dat van de koningin onbruikbaar maakte. Hy dwong de kanoniers af te trekken, terwyl de regent de esquadrons der vyanden overhoop smeet. Hy herstelde door een krygslift den regter vleugel, die aan het bewegen was om de vlucht te nemen. Den zelven niet aan het staan kunnende houden, vermaande hy hen ten minste zo lang uit te houden, tot dat hy met versich en zegepralend volk uit de middeltocht, die, geiyk hy zeide, de krygsbenden van de koningin op de vlucht hadt gedreven, wederkwam. Ter zelve tydt zyn paardt de sporen gevende vloog hy naar den linker vleugel, daar de regent gebodt. *De overwinning is ons*, zeide hy, *maar men moet ze niet ten baroe laten steken; de vyanden vluchten van den kant van het dorp, dat u het gezicht daar van beneemt, en den regter vleugel, die hen vervolgt, ontbreekt volk om hen te omringelen. Geef my aansponts*, voegde hy daar by, *zo veel manschap, als gy goed zult vinden tot versterking*. Men geloofde zyn zeggen; ieder trachtte hem om het eerst te volgen, om mede deel aan de overwinning te hebben. Aldus met Mylord *Lindsay*, Mylord *Lochevin*, den ridder *Jakob Balfour*, en de ruitery, die zich by hem bevondt, wederkerende, kwam hy'er met de zelve vaardigheit, als hy was vertrokken; gaf weder nieuwen moedt aan de zynen, die al aan het deinzen waren, en benam den zelven zodanig aan de vyanden, dat zy op hun beurt waken, bestormt zynde van de troepen, die niet om te vechten, maar om de overwinning waren komen aanstreven; en dus was hy eindelyk oorzaak, dat zyn volk dezen slag won. De zelve zou veel bloediger zyn geweest, indien de regent, die van een zachten aardt, en Mylord *Grange*,

die ook niet wreed was, de soldaten niet hadden toegeroepen, dat zy het bloedt hunner landgenoten zouden sparen. Daar wierden 'er niet meer dan drie honderd gedood; men nam een groter getal gevangen, onder de welke zich eenige ridders en eenige Mylords, uit het huis van *Hamilton*, van *Seton*, van *Cassilis*, en van *Montgomeri* bevonden. De overwinning was des te heerlyker, naardienze den overwinnaar alleen eenen man kwam te kosten, en dat 'er onder de officieren niemandt dan Mylord *Home* en Mylord *Ochiltrey* \* gekwetst waren.

De gezant van Vrankryk, nieuwelings gekomen, hadt zyn verblyf tusschen *Hamilton* en *Glasgow* genomen, veel minder met een voornemen om de twee partyen te verzoenen, dan wel, volgens het zeggen van den Schotischen schryver †, om op hare handelingen te letten, en haar tot een gevecht aan te moedigen. Hy voegt daar by, dat deze staatsdienaar, ziende, dat het leger van de koningin dat van den regent ver in getal overtrof, een der voornaamste oorzaken van het gevecht was, en het zelve deze vorstinne aangeraden hadt, met een vaste ingebeelde hoop, dat zy de overwinning zou behalen. Hy was in zyne giffing bedrogen: derhalven voor het misnoegen van den overwinnaar vrezende, of niet willende blyven in een ryk, daar het hooft, aan het welke hy was gezonden, zelf was gedwongen het ryk te verlaten, maakte hy den grootsten spoedt, dien hy kon, als iemandt, die met alle macht vlucht, en begaf zich naar Engelandt. Zyn reituijg, zo haast niet kunnende volgen, viel in handen van de party, die het zelve plunderde. Maar Mylord *Drumlanrik* † duldde niet, dat men het recht der volkeren zou schenden; hy deedt de rovers opzoeken, en gaf den gezant al wat zy hem hadden ontnomen wederom.

Het overige van den dag besteedde de regent in dankzeggingen aan Godt in de hoofdkerk van *Glasgow*, daar hy zelf tegenwoordig was, zynde uit het leger, dat alleen twee mylen van daar lag, gekomen. Na deze plegtigheit bezocht hy de gevangenen van aanzien, stellende eenige op vrye voeten, zonder iets van hen te vorderen, en nemende van eenige andere borgen. Maar hy weigerde aan de *Hamiltons*, en aan die hy voof zyne openbare vyanden kende, hunne vryheit. Dit verrecht hebbende trok hy voor de tweede maal uit de stad, en zocht aan het hooft van vyf honderd paarden hebbende gestelt, nam hy den weg regt naar het kasteel van *Hamilton* en naar de sterke *Drassin*, die daar digt aan gelegen was. Deze twee plaatsen, toebehorende aan den hertog van *Chatelleraut*, gaven zich op de eerste opefching over. Deze verovering maakte de koningin nog meer verlagen, die na eene zeer schielijke raadpleging, volgens tyds gelegenheit, besloot naar Engelandt te vertrekken.

Zy ging scheep, denkende hare reis zekerder te water dan te landt te zyn, en kwam te *Wirkinton* aan, leggende aan den mondt van de rivier *Derwent*, in de provincie van *Cumberland*, van waar zy aan *Elizabeth* schreef, om haar van hare aankomst kennis te geven. Eenige dagen te voren \* hadt zy eenen van hare bedienden † vooraf gezonden, om by haar een verblyfplaats, haar ongeluk voorziende, te verzoeken. Deze bediende bragt met zich den diamant, dien *Elizabeth* in vorigen tydt aan deze vorstinne hadt vereert, willende daar door aan de koningin van Engelandt de vriendschap, daar deze ring een pandt van was, indachtig maken. *Elizabeth* ontving den bode zeer wel, en verzekerde hem,

1568. De overwinning blyft aan den regent.

\* van het huis van Stuart.

† Spottwood.

† Van het huis van den grave van Queensburi.

Spottwood, Cambden.

De koningin Maria vlucht naar Engelandt.

\* den 17 May. † Jan. 1568.

† der vier de Clyde. † de Carth.

Slag-oeder.



1588.

hem, dat zyne meesters een verblyfplaats aan haar hof, indien zy daar wilde komen, zou vinden. *Maria* wachtte de wederkomst van haren bediende niet af om te vertrekken; maar t'eenemaal overgegeven aan de droefheit, die haar het verlies van den slag hadt veroorzaakt, vertrok zy met een klein vaartuig, nevens Mylord *Harvis* en Mylord *Fleming*, gaande alzo, zonder dat zy het wist, van de eene gevangenis tot de andere. Uit den brief, dien zy, zo haast zy te *Wirkinton* aankwam, aan *Elizabeth* schreef, kan men wel bescpeuren, dat zy een gansch ander onthaal van haar hadt verwacht.

Brief van *Maria* aan *Elizabeth*.

De zelve was in het Fransch geschreven, en luidde aldus: Myn ongeluk, waarde zuster, zal u niet onbekend zyn, als mede de misbedryven van eenige myner onderdanen, die ik tot de eerste bedieningen van het ryk hadt verbeven. *Hunne* aanslagen om mynen man te doden, en my in een geestdige gevangenis te houden, zyn hunne eerste onvoldaden niet; zy weet, dat ik ten weven aanzien wel andere aan deze ondankbare hadt vergeven, hebbende hen weder ingeroepen, en van hunne verbanninge ontslagen. In plaats van my daar voor hunne erkentenis te tonen zyn zy veel stout geworden; zy hebben de deur van myne kamer verkracht, en in myne tegenwoordigheid eenen van myne trouwste dienaren vermoord, zonder myne achtbaarheid, of den staat, daar ik in was, als op het punt zynde van te verlossen van een prins, dien ik kort daar na ter wereldt bragt, te ontzien. Sedert hebben zy my zelfs als eene gevangene behandelt: maar dit is niets in vergelyking van het gene zy sedert hebben gedaan. Na dat zy my van misdaden, daar zy een lasterlyk schrift van hebben verdicht, vol onwaarheden om geloof by het gemeente vinden, hadden beschuldigt, hebben zy krygsvolk geligt, en my gewapenderhandt vervolgt, en na dat zy my van myne eer hebben berooft, hebben zy my ook vanden troon willen stoten. Wat misnoegen moet zulk eene ontwaardiging niet te weeg brengen; maar ik beteugelde myne wraak, willende my liever in de handen der zamengezworenen overgeven, verzekert zynde van myne onschuld, dan de zelve langer, ten koste van het leven myner getrouwde onderdanen, te doen duren. Mynne goedheit heeft alleen gediend om hen meer te verbitteren; zy zetten my gevangen in eene ontoegankelyke sterkte, dierondom in het water, en ongenaakbaar voor myne vrienden was; zy ontnamen my myne bedienden, en dwongen my de kroon af te staan; beriepen eene vergadering van hunnen aanhang; weigerden daar myne pleitbezorgers toe te laten en geboor te geven, en beletten myne getrouwde onderdanen hunnen plicht aan my in myne gevangenis te bewyzen, en my niet alleen in handen, maar in ellende te laten zuchten. Het behaagde Godt my daar uit te verlossen; en zo haast ik my in vryheit zag, kwam het grootste deel van mynen adel my zynen dienst aanbieden, bereid zyn leven voor my te wagen. Ik deedt deze oproerigen myne goedheit aanbieden, en vermaande hen tot hunnen plicht te keren; en van myne waardigheid afstapende bewilligde ik myne zaak aan de uitspraak van een vry en beoorlyk beroepen Parlement te verblyven. Zy verwierpen myne aanbieding, en bielden myne geweldigtigen gevangen, verklarende de genen, die het met my bielden, schuldig aan boogverraad. Zy weigerden Mylord *Boyd*, dien ik hen hadt gezonden, om over een vergelyk te handelen, te horen. Ik verwachtte eebter, myne waarde zuster, dat zy benten laatste zoudt verplicht hebben om weder tot geboorzaamheit te keren: maar my voor de tweede maal met eene gevangenis, en mogelyk met de doot, gedreigt ziende, besloot ik my naar *Dumbarton* te begeven. Maar zy sneden my

den weg af, en de twee legers handgemeen geraakt zynde, heb ik het ongeluk gehad, dat ik het myne heb zien verstaan. Toen heb ik al myne hoop op u gesfelt, en sloop gegaan zynde op het eerste schip, dat ik ontmoette, heb ik myn beboudt in uwe barmhertigheit zoeken, niet twyfelende aan uwe hulpe en aan die van uwe onderdanen, door uw voorbeeldt aangezet. Ik bidt ootmoedig, uwe bevelen te zenden om my ten spoedigste tot u te doen geleiden, op dat ik daar den bystandt en troost, dien ik zo nodig heb, moge vinden. Ik ben in een beklagelyken staat: gy zult daar van geraakt zyn, wanneer ik u de byzonderheden daar van zal verhalen. Ik bidde Godt, dat by uwe dagen wil verlangten, en u gelukkig in alles maken. Het is van zyne goedheit en uwe genegenheit, dat ik mynen troost en myne verlossing verwachtte.

Deze brief hadt de uitwerking niet, die *Maria* daar van hadt verwacht. *Elizabeth* vergeenoegde zich haar den ridder *François Knolles* te zenden, om haar de betuiging van hare vriendschap te herhalen, en te verzekeren, dat zy hare onschuld tegen hare beschuldigers zou beschermen. Maar zy verschoonde zich te gelyk, dat zy haar aan het hof, om redenen van de beschuldiging van hare vyanden, tot dat hare onschuld was gebleken, niet kon doen komen. Ondertusschen verzocht zy haar, dat zy haar verblyf te *Carlisle* zou nemen, daar zy bevel hadt gegeven dat haar niets zou ontbreken, en daar zy in veiligheid tegen alle ondernemingen der oproerigen zou zyn. Zy voegde daar by, dat de stedehouder van den stadvoogdt haar met alle eerbewyzingen, die men aan haar perfoon verschuldigt was, derwaarts zou geleiden.

Toen was het, dat *Maria* eerst haren mislag gewaar wierdt, en bemerkte, dat zy met haar ryk te verlaten van de eene gevangenis in de andere was overgegaan. Indien men den ridder *Melleville* mag geloven, hadden de graaf van *Murray* en zyn aanhang *Elizabeth* voorwendelen aan de handt gegeven om de bescherming, die zy aan de koninginne van Schotlandt hadt beloofd, niet na te komen. Om de waarheit te zeggen, alles sprak voor haar: de nabestaanheit van het bloedt, de beloofde vriendschap, hare waardigheit, en zelfs haar ellendige staat. Maar haar noodlot deedt haar by *Elizabeth* meer hardigheit ondervinden, dan zy van eene vorstinne, die gansch niet wreedaardig was, hadt moeten verwachten. Redenen van Staat, of van betamelykheit, waren aanstonts de beletselen van hare byeenkomst. Mogelyk heeft de graaf van *Murray* het gansche voornemen daar van omver gestoten. Hy vertrok naar Engelandt, en bragt vele beschuldigingen tegen *Maria* in, het welk *Elizabeth* nog meer deedt besluiten van haar niet te zien, en haar niet los te laten. Zy bediende zich van deze redenen om het verzoek van eenige vorsten, die de vryheit van deze gevangene princefse, aan welke men zaken te last leide, die noodzakelyk in den grondt moesten onderzocht worden, van de handt te wyzen. Anderen \*zeggen, dat *Elizabeth* waarlyk van de ongelukken van eene vluchtende koninginne, door hare onderdanen vervolgt, als eene strafwaardige gevangen gezet, met de doot gedreigt, veroordeelt om, zonder gehoord te worden, van het ryk af te staan, en genoodzaakt by haar een verblyfplaats te zoeken, die zy haar beloofd hadt, geraakt was. Men kan aan *Elizabeths* gevoeligheit geen zins twyflen: zy gaf 'er dikwils blyken van; maar andere beweegredenen, de zelve mogen zyn die zy willen, stuitten hare goedheit, het welk men uit haar antwoordt op een tweden brief van *Maria*,

Spottwoord. *Melleville*. *Camden*. Antwoordt van *Elizabeth*.

Aanmerkingen op dit voorval.

\* *Camden*.



1568. *ria*, daar Mylord *Harris* de bringer van was, wel kon bemerken. *Maria* hadt reets eenige dagen in het kasteel van *Carlile* geweest. Men kan uit dezen brief zien, dat zy reets kennis hadt van het gene, daar de zamengezworene Schotten haar aan het hof van Engelandt mede hadden beschuldigt. Zy verzocht voor eerst aan *Elizabeth*, toe te laten, dat zy hare klagten mondeling aan haar mogt voordragen, en bare verantwoordig op de grieven, daar zy mede beschuldigt wierdt, in hare tegenwoordigheit doen. Ten tweede trachtte zy haar door beweegredenen van eere en billykheit, genomen uit aanmerkingen van die voor haar van verscheide hoedanigheden en verdiensten verschenen waren, te bewegen. Zy zag zich, zeide zy, aan den eenen kant by eeno koninginne, bare nabestaande, van hare onderdanen beschuldigt, en aan den anderen hare onwaardige beschuldigers, die niet in staat zouden zyn haar te vervolgen, indien ze hen uit bunne haling-schap niet hadt geroepen; daar zy byvoegde, dat de rechtmatigheit van *Elizabeth* haar geen oogenblik onzeker kon doen zyn tusschen twee zo ongelijke partyen, en dat de eer van de kroon van haar eijchte, dat zy in allen spoedt op den troon herstelde eeno vorstin, die daar van door hare oproerige onderdanen met geweld was gestoten. Zy vervolgde met haar te verzoeken, haar aan haar hof tot een mondesprek te doen geleiden, en haar als zuster te handelen; of indien zy van gevoelen was verandert, dat zy dan uit haar ryk mogt vertrekken om elders haar verblyf te zoeken. Zy eindigde met haar te vertonen, dat zy haar verblyf te *Carlile* niet anders dan eeno gevangenis kon aanzien; dat zy echter uit haren vryen wil in Engelandt, en niet als eeno gevangene, was gekomen, te meer aangemoedigt door de brieven van *Elizabeth*, op welker beloften van vriendschap en bescherming, daar zy vol van waren, zy hadt vertrouwt. De koningin wierdt door dezen brief enigzins geraakt; maar zy gaf aan den afgezonden van *Maria* een duister antwoord, hem verzekerende, dat zy aan den regent brieven zou laten afgaan, om alle vervolging van haar tegenparty te doen ophouden, en dat zy, de zelve gehooft hebbende, haar recht zou doen. Dit was het verzoek van de Schotische koningin te loor stellen, en de hoedanigheit van beschermster verlaten, om die van rechter aan te nemen.

Belemmering van den Raad van Elizabeth.

Ondertusschen vondt zich de Raad van *Elizabeth* niet weinig belemmert. De gevangenis van *Maria* kwam het zelve als eeno zeer tedere zaak, en hare vryheit als zeer gevaarlyk voor. Men hielt verscheide vergaderingen over dit geval, zonder tot een besluit te komen. De zwaarigheden schenen even groot te zyn, het zy de koningin vastgehouden, of vrygelaten wierdt. Men vertoonde van de eene zyde, dat hoewel zy gevangen was, hare tegenwoordigheit in Engelandt niet dan zeer nadeelig aan de algemene rust kon zyn; dat zy aanhangeren in het ryk hadt, en dat alle, die haar voor de vermoedelyke erfgenaam van de kroon erkenden, voor haar zouden opkomen; dat de grootste roervinken de anderen ook zouden gaande maken, en dat zy alle een eedgespan, niet alleen om hare vryheit te bevorderen, maar zelfs om haar den troon te doen beklimmen, zouden maken; dat de gezanten van de vremde hoven deze aanslagen zouden begunstigen, en dat de Schotten zelf zich daar by zouden voegen, om de kroon van Engelandt op het hoofd van eeno vorstinne, uit het bloed van hunne koningen gesproten, te doen stellen; daar men byvoegde, dat indien men haar gevangen hielt, men de koningin *Elizabeth* en de

III Deel.

ganfche natie aan den haat van eeno vorstinne, die, met de wacht om te kopen, hare vryheit kon bevorderen, of aan het verwyf van lasteraars, die hare doot aan de Engelschen, indien zy in de gevangenis kwam te gebeuren, op wat wyze het ook mogt zyn, zouden te last leggen, bloot stelde.

Aan de andere zyde vertoonde men, dat er in hare vryheit en haar vertrek naar *Vrankryk* geen minder gevaar gelegen was; dat zy daar hare oomen hadt, die het ryk regeerden, die zich van haar recht, zo als het zelve was op de kroon van Engelandt, zonder naar de doot van *Elizabeth* te wachten, zouden weten te bedienen. Men zeide, dat *Maria* eeno grote party voor zich in Engelandt hadt, het zy uit yver voor den Roomischen Godsdienst, het zy uit vooroordeel, daar anderen voor deze vorstinne mede ingenomen waren, het zy eindelyk uit geneigtheit tot nieuwigheit, daar velen zich van laten innemen; zo dat, indien de macht van de *Guizen* zich by zo vele kwalykgezinde menschen kwam te voegen, en *Vrankryk*, daar zy meesters in waren, gaande maakte, het te vrezen was, dat Engelandt veel daar van verdrukt zou worden; dat het ten minste zeker was, dat het wederkeren van de koningin van *Schotlandt* naar *Vrankryk* daar de oude verbonden tusschen de twee kronen zou doen vernieuwen, en in het tegendeel de gene, die 'er tusschen Engelandt en *Schotlandt*, den eenigsten bondgenoot, daar men staat op kon maken, doordien men niet meer van den kant der *Nederlanden* hadt te wachten, gemaakt waren, doen breken.

Daar was een derde middel, namentlyk *Maria* weder naar *Schotlandt* te zenden. Maar daar vondt men geen meerder veiligheit by. Het ryk was verdeelt tusschen twee machtige naburen, als *Vrankryk* en Engelandt. Men hadt te vrezen, zeide men, dat het eerste, in het belang van de koninginne tredende, de overhandt zou krygen, en alzo het andere te onderbrengen; dat het leven van den koning, nog in de wieg leggende, in gevaar zou zyn; dat men te vrezen hadt voor een opstandt in den staat en de kerke, en te duchten voor de onderdrukking der hervorming, voor de herstelling der *Franfchen* in de regering, voor een oproer in *Ierlandt* door de *Schotische ylanders*; dat men te duchten hadt, dat de koningin *Maria* zelf tusschen twee partyen zou zitten, waar door zy reets in gevaar van hare vryheit en van haar leven was geweest. Aldus waren de Raden verdeelt. Het grootste gedeelte was echter van gedachten de koningin van *Schotlandt* te *Carlile* te houden, tot dat zy plegtelyk van den tytel en het wapen van Engelandt, dat zy zich hadt aangematigt, afgestapt, en dat zy zich daarenboven van de doot van Mylord *d'Arley*, haren gemaal, een geboren Engelsingman, zou verontschuldigt hebben. De gravin van *Lenox*, moeder van den vermoorden koning, voegde haar verzoek en hare tranen by het gevoelen van den Raad; en zich voor de voeten van *Elizabeth* werpende smeekte zy haar, haar als aanklaagster van de koninginne van *Schotlandt* over zulk een schandelyken moordt toe te laten. *Elizabeth* nam ten aanzien van de verscheide gevoelens van hare Raden geen besluit, en vergenoegde zich de gravin van *Lenox* te troosten. Zy voegde daar zeer wyze vertogen by, om haar oordeel omtrent zulk eeno tedere zake niet te verhaften, noch eeno koningin, uit het bloed van de koningen van

1568.

\* de inwoon- ders van de Hebrides.

De gravin van *Lenox* voert recht over den moordt van den koning haren zonc.

Verstandig antwoord van *Elizabeth*.

Q

Schot-



1568. Schotland en Engelandt gesproken, te beschuldigen, ten ware zy overtuigender bewyzen in handen hadt; dat de tyden, zeide zy, kwaad en boos waren; de herstochten blind, alydt gereed om de onschuldigen naar hunne vooroordeelen, die hen voor overtuigende blyken verstreken, te oordelen; dat voor het overige, indien de koningin van Schotlandt schuld hadt, zy de rechtvaardigheid van den Hemel, wiens oog door de aller-veerholste bedeksel van de allerdoortlepenste boosheit doordringt, niet zou kunnen ontvluchten.

Mylord *Harris* † deedt van zyn kant al wat mogelyk was by *Elizabeth*; en liet te vrede zynde haar den brief van de koningin zyne meesteresse overhandigt te hebben, trachtte hy met al zyne macht hare gunst voor haar te verwerven. Hy verzocht haar geen geloof te geven aan al dat de vyanden van *Maria* haar aanbragten; het zelve op te schorten, tot dat zy haar mondeling zou gehoord hebben, en te beletten, dat de graaf van *Murray* het Schotsche Parlement beriep, om daar besluiten, tot nadeel van de gevluichte koningin en de getrouwe Schotten strekkende, in te nemen. Het zelve was tot den 25 Juny uitgesteld geweest. De brieven der zamenroeping behelsden, dat zulks voornamentlyk geschiedde om een rechtsgeding te houden over die de wapenen voor de koningin, die van de kroon afstandt hadt gedaan, tegen den jongen koning haren zone hadden opgenomen. De aanhangers van *Maria* verschenen met een leger in het veldt, om de zitting te storen. De graaf van *Argyle* hadt zich by Mylord *Hamilton* \* te *Glascow* gevoegt, en de graaf van *Huntley*, verschynende naar den kant van het Noorden, naderde tot aan *Perth*: maar hy durft het niet wagen om over de rivier de *Tay* in het gezicht van Mylord *Rathwen*, die hem van den anderen kant waarnam, te trekken, waar door hy genoodzaakt wierdt weder te keren, en zyn volk af te danken. De graaf van *Argyle* en de andere hoofden deden het zelve. De regent, ziende derhalven geen meerder zwarigheid, stelde zich in staat om het Parlement te doen vergaderen. De koningin *Elizabeth* hadt hem echter geschreven, dat hy daar de zittingen van zou uitsstellen, tot dat zy ten volle van den staat der zaken onderrecht was. Maar hy nam in aanmerking, dat deze eerste schreden alle andere zouden richten, en dat het te vrezen was, dat men de genegenheit voor *Elizabeth* als eene zwakheit zou opnemen; zo dat hy besloot met de zake voort te gaan.

Daar ontsonden in het begin vele kraakeelen aangaande de wyze, op welke men de schuldigen zou straffen. Eenigen wilden, dat men geen onderscheidt zou maken, en dat alle, die tegen het leger van den koning hadden gevochten, als oproerigen naar de strengheit der wetten zouden gevonnist worden. Anderen, gematigder, wilden, dat men alleen de schuldigsten, om tot een voorbeeldt te strekken, zou te recht stellen, en de anderen vry laten. Men zegt, dat de geheim-schryver *Lidington* van het laatste gevoelen was, en dat hy het overhaalde. Men bande derhalven alleen een klein getal, waar in zich weinig Mylords bevonden; en de regent, de onderwerping van de edellieden, die in het belang van de koningin waren geweest, ontfangen hebbende, verzekerde hen van zyne gunst en van zyne genegenheit. De zaken aldus op een goeden voet afgelopen zynde, ging hy de provinciën, in het Zuid-Westen van Schotlandt gelegen, en het naast aan *Ierlandt* grenzende, bezichtigen; leide in zommige steden bezettingen; deedt eenige sterkten van eenige andere slechten, en hy

† of *Harris*, van het huis van *Maxwell*. *Sporswood*. *Cambden*.

\* *Clasius Hamilton*.

zou dat gansche gedeelte van het ryk onderworpen hebben, indien hy in dat schone werk door brieven, die hy van de koningin van Engelandt ontfing, niet was gestuit.

Deze voortin, zeer te onvrede, dat hy zo weinig acht op haar verzoek ten aanzien van de uitspelling van het Parlement en de opschorting van de rechtsgedingen tegen de heeren, die de zyde van de koningin van Schotlandt hielden, hadt geslagen, schreef hem een scherp brief, dien zy hem door eenen van hare bedienden \* zondt. Zy klaagde in den zelve, dat men den heiligen naam van den jongen koning misbruikte, waar door de muitmakers hunne oproeren tegen hunne wettige souverein machtigden, verklarende, dat zy besloten hadt zulk eene vryheit, zo nadeelig voor het gezag der vorsten, te betugelen; eene koningin, hare gebuur en nabestaande, die van hare onderdanen zo verachtelyk wierdt gehandelt, by te staan, en hen, het zy goedwillig, of door dwang, weder tot hunnen plicht te brengen. Vervolgens verzocht zy den regent, dat hy zyne gemachtigden zou zenden, om met die zy zou benoemen de beschuldiging, die men de koningin van Schotlandt te last leide, te onderzoeken, en om ter zelve tydt te antwoorden op de beschuldigingen van de koningin tegen hem, indien hy zelf niet wilde komen. Ingeval van weigering dreigde zy hem, dat zy zich voor *Maria* zou verklaren, en haar op den troon herstelen. Zy verboodt hem ook de kleinodiën van de koningin aan te raken, of te verkopen, wat verlof hy daar toe ook van het Parlement zou weten te verkrygen. *Elizabeth* kon geen hoger taal voeren.

De regent was in geen staat om zich daar over gevoelig te tonen. Al hadt hy zo veel gematigtheit niet, als hy bezat, de tydsgelegenheit verplichtte hem nochtans dit door de vingeren te zien, en zich te onderwerpen. Zyn regentschap was nog niet al te wel verzekert, om met de koningin van Engelandt, die de schaal kon doen hellen aan de zyde, die zy wilde, als meesteresse van beide de partyen en van hun lot zynde, overhoop te raken: weshalven hy te rade wierdt zelf naar *Jork* te gaan, zynde de plaats, welke *Elizabeth*, als eene grensplaats, en bygevolg voor de onderhandeling zeer gemakkelyk hadt gekozen. Hy kwam daar met de andere gemachtigden van den jongen koning, wiens gezag hy oeffende, en uit wiens name hy verzocht, dat de volmacht mogt opgemaakt worden. Men hadt hen uit de verscheide staten van het ryk, volgens de benoeming van den regent, genomen. De graaf van *Morton* en Mylord *Lindsay* verbeeldden de wereldlyke heeren; de bisschop van *Orkney* en de abt van *Dumferling* de geestelykheit; *Makgil* en *Balnaw* de gemeenten. Zy waren verselt van *Lidington* \* en van *Buchananus*. De laatste was ten cenemaal overgegeven aan den grave van *Murray*, en de andere even veel geneigt tot de beide partyen, meer acht gevende op zyn eigen belang dan op de gemene zake. Hy was van den regent mede tot de byeenkomst benoemt, doordien hy niet goedgevondt een man, van wien hy zo weinig verzekerd, en die zo gevaarlyk was, te *Edenburg* te laten. Hun last, den 18 September door het groot zegel bekrachtigt en gereed gemaakt zynde, behelide, dat de koning de gevormachtigden, daar wy van gesproken hebben, hadt aangestelt, om een mondgesprek met die van de koningin van Engelandt, zyne waarde zuster, te *Jork*, of op zodanige andere plaats, als men overeen zou komen, te houden; dat de Schot-

1568.

*Elizabeth* dreigt den grave van *Murray*.

\* *Middleton*.

Hy onderwerpt zich.

Engelandt en Schotlandt benoemen gevormachtigden om kennisnemen van den moordt van den koning, en van de schuld van de koningin, die ook heeren benoemde.

\* Het was die gene, daer wy elders van hebben gesproken, onder den name van *William Mairlandt*. Zie de regering van *Henrik den VIII*; fol. 493.



1568. sche gemachtigden aldaar aan die van *Elizabeth* zouden opening doen van al het voorgevallene sodert de wederkomst van *Maria* in Schotland, van het opnemen der wapenen door den adel, van het aanhouden en het gevangen-nemen van de koninginne, van de beweegredenen, omstandigheden, en den voortgang dezer omwenteling, en dat zy een ontwerp zouden geven van de zaken van den Godsdienst, die onafschiedelyk zyn van die van den Staat, daar men de begeerte byvoegde, die de heeren hadden om aan ganck Europa de rechtmatigheit van hunne zake te kennen te geven, zich niet te zamen verbonden hebbende dan voor het algemene welzyn, en by deze gelegenheit altyd zorg gedragen hebbende voor alle betamelykheit, die men van hunne eerbiedt kon verwachten, zonder hun gewisse, de veiligheid vanden Godsdienst, en de behoudenis van den koning en van het ryk te benadeelen. Men gaf aan de gemachtigden van Schotland eene opene volmacht, om met die van *Elizabeth* de verdeeldheden, die door dit geschil in het koninkryk waren veroorzaakt, te veresfenen, ende onderdanen weder met hunnen wettigen prins en met malkander te vereenigen, alle zamenfpanning te dempen, en de algemene rust te herstellen. Zy hadden ook de macht om alle verbonden tusschen de twee kronen te bekrachtigen; de zelve naar hun goedvinden te vermeerderen; nieuwe verbonden, indien het nodig was, om de hervorming in de beide ryken te beschermen, aan te gaan; zich tegen den inbreuk der vromdelingen te stellen, en de rust der twee volkeren, die deze voordeelen niet dan in hunne vereeniging konden vinden, te verzekeren. De Geschiedenis van Schotland zegt ons, dat de bisschop van Orkney, die afgezet was, om dat hy het huwelyk van de koninginne met den grave van Bothwel hadt ingezegent, toen herstelt wierdt, om in staat te zyn de plaats van gevolmachtigde te bekleeden. Hy wierdt echter niet herstelt voor dat hy alvorens zynen mislag hadt bekent, waar van hy aan Godt, de kerk en den Staat in eene leerreden, die hy ten dien einde deedt, vergiffenis verzocht.

De gevolmachtigden kwamen op den 7 October te Jork, alwaar de hertog van Nordfolk\*, de graaf van Suffex†, en de ridder *Rudolf Sadler* ten zelve dage, en op het zelve uur, ook aankwamen. *Elizabeth* hadt hen met de macht van hare gezanten bekleed, om kennis te nemen van het geschil, dat het Schotische koninkryk verdeelde tusschen de koninginne *Maria*, hare waarde zuster, aan den eenen, en van den grave van Murray, regent, met alle die van zynen aanhang waren, en de koninginne niet wilden erkennen, maar zich onder het gezag van den koning haren zone te zamen hadden verbonden, aan den anderen kant. Zy hadt hen macht gegeven de belang hebbende partyen te horen; de zaken, in geschil staande, te onderzoeken, en de zelve als oppermachtigen te beslechten; het laatst-gefloten vredesverdrag te bevestigen, of het met nieuwe, indien het tot het gemene best van de twee koninkryken zou strekken, te vermeerderen. Op deze wyze was het dat *Elizabeth* niet alleen zich zelve middelaarster, maar zelfs oppermachtige rechter maakte in een geschil, van wiens beslissing het recht en het koninklyke gezag van Schotland afhingen.

Deze oppermacht bleek nog meer wanneer de gevolmachtigden van *Maria* waren aankomen. Wat tegenzin deze vorstin in zulk eene behandeling, die zy oordeelde zo nadeelig aan het gezag van de kroon te zyn, ook hadt, wierdt zy

*Maria* erkent de rechtbank van *Elizabeth*.

\* *Thomas Howard*.  
† *Thomas Ratclif*.

door de noodzakelykheit, daar hare zaken haar toe bragten, verplicht daar van af te zien, en een rechtbank, tusschen haar en hare onderdanen in een ryk, daar zy ontwyfelbaar hulp tegen hunnen opstandt hadt verwacht, opgerecht, te erkennen. Zy zondt dan *Lesley*, bisschop van Rossie, Mylord *Boyd*, Mylord *Levingston*, den abt van Kilwening, en *Cokbarn* om haar tegen de beschuldiging der zamengezworenen te verdedigen, en haar recht op de kroon weder te eischen, waar van men haar gedwongen hadt afstandt te doen. Alle de gemachtigden hunne plaatfen genomen hebbende\*, namen die van *Elizabeth* in de hoednigheit van goede mannen, of rechters, den eedt van de anderen af, dat zy in deze zake zonder partyfchap, zonder lasterlyke zaken voor te stellen, of de waarheit te verzwigen, zouden te werk gaan. Toen namen de gevolmachtigden van *Maria* het woordt op, en betuigden uit den name van de koninginne hunne meestersse, dat deze onderhandeling haar geenzins moest benadeelen, zeggende, dat zy uit aanmerking van de algemene rust daar wel in hadt willen bewilligen, om voor eenigen tydt met hare oproerige onderdanen een vergeelyk aan te gaan, en de koninginne van Engelandt, hare waarde zuster, tot scheidsman over de gereze geschillen te nemen; maar dat zy geenzins verstondt, dat haar koninklyk gezag daar door zou te kort gedaan, noch hare kroon benadeelt worden; dat zy de zelve onmiddelyk van Godt hadt ontfangen, zynde eene vrye en oppermachtige vorstin geboren, die geen macht op aarde erkende, daar zy voor te recht kon gestelt worden.

De gemachtigden van Engelandt deden van hunnen kant ook tegenbetuigingen, dat deze verklaring geenzins zou benadeelen het recht, dat de kroon van Engelandt van onbedenkelyke tyden af op die van Schotlandt hadt; een wettig recht, dat *Elizabeth* in deze tyds gelegenheit wel deedt blyken. Indien men den ridder *Melleville* mag geloven, wilde de hertog van Nordfolk, dat de Schotische gemachtigden hulde van de kroon van Schotlandt aan de koninginne van Engelandt zouden doen. Hy voegde daar by, dat de regent verbaast stondt, en niet wist wat te antwoorden; maar *Lidington*, het woordt openemende, zeide: *Wanneer gy ons zult wedergeven hebben de graaffchappen van Huntington, van Cumberlands, van Northumberlandt, en andere landen, die gy ons hebt ontrouwdigt, dan zullen wy u hulde doen, doordien de zelve onder uw koninkryk zyn gebragt; maar belangende de kroon van Schotlandt, onze koningen houden die niet dan van Godt en van hunne geboorte.* Deze geschiedschryver zegt ook, dat de hertog van Nordfolk den tydt niet anders dan met ydele voorwendfelen zocht voorby te laten gaan, zonder tot de zake te komen, welker onderzoek hem niet behaagde. Echter is 'er meer schyn, dat de zaken op de wyze, van de andere schryvers verhaalt, wierden verhandelt, dat is te zeggen, met wederzydsche tegenbetuigingen. De zelve wierden aangetekent, en de gemachtigden van de koninginne van Schotlandt en van den regent deden den eedt, dien de Engelsche gemachtigden van hen hadden gevordert.

Voor deze plegtigheit, en na dat de volmachten over en weder waren overgelevert, deedt *Lidington*, door een yver voor zyn vaderlandt, of door eene beweging van genegenheit voor de koninginne aangezet, een stout verhoog aan den grave van Murray en de andere heeren van zyn gevolg. Hy verhoogde hen op eene levendige

1568

\* den 7 October.

De gevolmachtigden van Engelandt willen, dat Schotlandt afhankelijk van Engelandt is.

Redenvoering van den geheimfchryver *Lidington* aan de gemachtigden van de koninginne van Schotlandt.



1568.  
tijd  
van zyne  
Party.

wyze de verachtelykheit van hunne beschuldiging tegen de koningin, die zy op eene hatelyke wyze, zeide hy, ontcerden; dat zy, niet te vrede met hare eer gerooft te hebben, haar nog dorsten dagvaarden voor een rechtbank van vromdelingen, waar in de staatsdienaren van Elizabeth zaten om haar te recht te stellen. Hy vroeg hen, of zy de gevolgen daar van wel hadden ingezien? of zy het misnoegen van Frankryk en van de Guizen, zelfs van den koning van Schotland, wiens minderjarigheit zy misbruikten, in den windt sloegen? of zy niet vreesden, dat hy op een anderen tyd den hoon, de koningin zyne moeder, hem zelve, en de gansche natie aangedaan, zou wreken? Hy riedt hen vervolgens, dat zy van zulk eene hatelyke beschuldiging, welke gevolgen hen niet dan schadelijk konden zyn, zouden afstaan, ten zy de koningin van Engelandt in hunne belangen tradt, en met hen een verwerend en aanvallend verbondt tegen alle, die zich voor de beschuldigde koningin zouden verklaren, aanging; dat hy, als haar geheimschryver, en een goed landgenoot, hen dezen raadt gaf, waar van hy verzocht dat zy een goed gebruik wilden maken. Zulk eene stoute redenvoering kon van de zamenverbonden niet dan met ongenoegen worden aangehoort; maar zy vergenoegden zich met den gene, die de zelve hadt voortgebracht, hun misnoegen met een dreigend gezicht te tonen; het zy, dat zy hem verachtten, of dat zy met vergeeffche twistredenen deze zitting, die tot een ander einde was aangestelt, niet wilden laten voorbygaan. Men kwam dan tot de tegenbetuigingen, en tot den eedt, gelyk wy verhaalt hebben; en op deze wyze eindigde de eerste zitting.

Geschrift  
van de  
gevolmachtigden  
der  
koninginne.

Des anderen daags kwam men weder by mal-kander, en men gaf de eer aan de gevolmachtigden van de koningin van Schotland om eerst te spreken. Zy vonden niet goed hun belang mondeling voor te dragen; maar zy leiden een geschrift op de tafel, dat gelezen wierdt. Het zelve behelsde een kort verhaal van klagten en beschuldigingen van de koningin tegen hare beschuldigers. De zelve begonnen met een verhaal van de troepen, die de graven van Morton, van Marr, en van Glankairne, ondersteunt van de Lords Home, Lindsay, Ruthven en Semple, op haren name, zeyden zy, om naderbandt tot haar bederf te gebruiken, hadden geligt; dat zy met dat leger tegen haar waren opgetrokken; zich van haar persoon hadden verzekert, en na dat zy haar verachtelyk hadden behandelt, in de sterkte Lochlevin gevangen hadden gezet; dat zy in de munt gegaan zynde, daar het gemunt en ongemunt zilver en goudt uit hadden genomen; dat zy, om hun gedrag te billyken, een kindt, nog in de wieg leggende, hadden gekroont, en dat de graaf van Murray, door middel van deze plegtigheit een glimp aan den name van regent, dien hy zich hadt aangematigt, gevende, zich van alle steden, van alle 's lands middelen, en van alle de voorraadhuizen van het koninkryk meester hadt gemaakt. Vervolgens ver-toonde zy, op wat wyze de koningin uit de gevangenis was ontvolucht, daar zy gedurende elf maanden in hadt gezeten, en welk eene betuiging zy tegen den afstand van de kroon hadt gedaan; dat zy door het geweld der zamengezwoorenen gedwongen was geweest daar van af te slappen; hoe zy zich sedert hare vryheit hadt gedragen; den last, dien zy aan de graven van Argyle, van Eglinton, van Castilis, en van Rothes, om de geschillen, die Schotlandt beroerden, en om de misnoegen te beevredigen, hadt gegeven. Maar deze laatste, zeide zy, in hunne oproeren voorigaande, hadden haar, terwijl zy haar verblyf te Dumbarton ging nemen, ver-

volgt, en op hare benden, die haar tot geleide dien den, aangevallen, dodende, gevangen nemende, en bannende die haar niet wilden verlaten. Zy eindigde met haar verblyf in Engelandt, dat zy by de koningin, hare bloedverwante, was komen zoeken, die door verscheide redenen verplicht was haren geleden hoon te wreken, en die haar verscheide malen verzekering van hare vriendschap en van haren bystandt hadt gegeven.

Eenige dagen daar na wierden de gemachtigden van den koning, gelyk zy in hunne volmacht wierden genaamt, in hunne verantwoordinge gehooft, die zy mede in geschrift overleverden. Maar alvorens verzochten zy door den mond van den regent, dat men hen omtrent eene bezwaarnis, die zy hadden ten aanzien van de volmacht der Engelsche gemachtigden, voldocning wilde geven, verzokkende te weten, of de hertog van Norfolk en zyne medestanders last hadden om de koningin vry te verklaren, of te vonnissen, achtervolgens de voldoenende, of onvoldoende bewyzen, en of men, indien men haar schuldig bevondt, haar dan in Engelandt zou houden, of dat men haar in de handen der Schotten zou overleveren. Daarenboven wilde men weten, of de koningin Elizabeth beloofde, den jongen koning, en den aangestelden regent, om gedurende zyne minderjarigheit te regeren, te beschermen. De schryver, die deze omstandigheden verhaalt, zegt, dat het in dezen tyd was, dat Lidington, ontroert door de harde behandeling van de koningin, de bovengemelde stoutmoedige reden voerde, die anderen by de opening van de zitting stellen. Hoe het zy, deze schryver zegt niets van het antwoord der Engelsche gevolmachtigden op het gedane verzoek van den regent. Mogelyk hebben zy geen antwoordt gegeven. Dit belette den graaf van Murray en de andere gemachtigden niet hun geschrift, om op dat van de koningin te antwoorden, over te geven. Men las het zelve, en men bevondt het van den volgenden inhoudt te zyn.

Dat na den moordt van Mylord D'Arley, vader van den jongen koning, de graaf van Bothwell, zyn moordenaar, zich als minnaar van de koningin hadt verklaart; dat hy haar met haren wil hadt vervoert, te Dumbart gebragt, en kort daar na met haar was getrouwt, verlotende zyne wettige vrouw, om een by de gansche wereldt versocielyk burwelyk aan te gaan; dat de beeren zich zamen hadden verbonden om de doot van hunnen koning te wreken, en den graaf van Bothwell, die daar de oorzaak van was, te straffen, waar toe zy gedwongen waren niet alleen door den yver en de trouw voor hunnen vorst, maar ook om zich te bevryden van den laster, daar de moordenaar eenige van hen mede wilde verdacht maken, door hen met dezen vorstenmoordt te bekladden; dat zy de eer van de koningin, zo veel hen mogelyk was geweest, hadden bewaart, zorg gedragen voor haren goeden naam en vryheit, haar radende zulk een verachtelyk burwelyk te myden, en zich niet gewapend hebbende dan om haar uit de handen van dezen gewaanden schaker te rukken, het leven van den jongen prins te verzekeren, en in de rust van het gemeen te voorzien: maar zy weigerde naar hunne vertogen te luisteren; en toen was het, dat zy, hare tegenkanting, om alles aan de onwaardige liefde van Bothwell op te offeren, ziende, gedwongen wierden hun volk tegen haar te laten trekken; dat de koningin, de bagchelyke uitkomst van den veldslag overdenkende, den zelven genydt, en zich in de handen van de beeren hadt overgegeven, zom-

Geschrift  
van de  
gemachtigden  
des konings.



1568.

zonder van gevoelen verandert te zyn; zo dat zy gestadig door hare driften geregeert wordende, en niet dan naar wraak tegen de zamenverbondene beeren en haar volk uit zynde, zy haar in eene verzekerde plaats tot zo lange hadden gebragt, dat zy den moordenaar van den koning, haren gemaal, zouden hebben gestraft; dat zy toen uit ernstige overdenkinge van haar ongeluk, en uit weerzin in zulk eene ongelukkige regering, vrywillig de kroon aan haren zone hadt afgestaan, en den graaf van Murray tot regent gedurende de minderjarigheid van den prins verklaart; dat gevolgelyk de beeren den nieuwen koning hadden doen kronen, en dat het Parlement den afstand van de moeder en de aanstelling van den zone hadt goedgekeurt, waar op men aansloot Schotlandt zyne rust en geluk onder zulk eene gelukkige regering hadt zien wederkrygen; maar dat de roerwinken en kwalykgezinden het zelve niet lang de vruchten van de vrede hadden laten genieten, dat deze onrustige geesten, verbrekende hunnen eedt, aan den koning gedaan, en de wapenen opnemende om hunnen oproer staande te houden, de koningin uit Lochevin hadden vervoert; dat dit niet wel uitgevallen zynde, dewyl Godt, een beschermmer van de onmondigen, en voornamentlyk van de genen zynde, die by op den troon wil verbleffen, den jongen koning in zyne wieg hadt doen zegespreken; dat deze overwinning met zeer veel gematigheit was gepaart geweest, en dat des niettegenstaande, noch de goede uitslag, noch de barmhertigheit van den overwinnaar, de kwalykgezinde onderdanen hadt kunnen beletten om niet weder nieuwe aanslagen tegen den prins en hun vaderlandt te smeden; waarom het noodzakelyk was zodanige miltzieke onderdanen te bedwingen, en het koninklyk gezag, nevens de regering van den regent, op zulke vaste grondslagen te stellen, die niet verzwakt zouden kunnen worden.

Dit antwoordt wierdt gevolgt van het wederantwoordt der gemachtigden van de koningin van Schotlandt. Na dat zy hunne tegenbetuigingen, om de onafhankelykheit van hare kroon staande te houden, hadden hervat, hervatten zy ieder artykel van het geschrift der zamengezworenen, zeggende: Het is te vergeeffsch, dat de graaf van Murray en de andere zamengezworenen een schyn aan het opnemen der wapenen tegen de koningin, gedurende haar huwelyk met den graaf van Bothwell, dien zy voor den moordenaar van den koning houden, trachten te geven. Hy zy aan dezen moordt schuldig, of niet, het is ten minste zeker, dat het buiten kennisse van de koningin was, wanneer zy met hem trouwde. Hy was daar van vry gekent door de Pairs; het Parlement hadt dit vonnis bekrachtigt; en die tegenwoordig de koningin haar huwelyk als eene misdaadt te last leggen, zyn die genen geweest, die het zelve hebben bevorderd. Zy is met den graaf van Bothwell niet getrouwt dan daar toe genoodzaakt door de aanboudingen, die zy haar deden, vervat in een verzoekschrift, het welk zy ondertekent hadden, by het welke zy haar den graaf aanprezen, als het eenigste bekwaame middel om de algemene rust te bevorderen. Zy deden hun ongenoegen niet blyken dan na dat dit huwelyk was voltrouwen, en dat zy meester van het kasteel van Edenburg waren, waar van zy den slootvoogdt hadden omgekocht. Sedert hebben zy niet opgehouden haar te vervolgen; zy kwamen by nacht voor de poorten van het kasteel van Borsbrwik, daar zy haar verblyf in hadt genomen, zy zouden haar toen al gevangen van daar hebben weggevoert, indien zy onder de begunstiging van de zelve duisterheit, daar zy hante onderneming door

meenden te dekken, niet ontsnapt was. In het vervolg lichtten zy een leger, haar van alle kanten vervolgende. Zy beletten haar te Edenburg te komen; zy sneden haar alle wegen af, en dreigden haar met een bloedigen veldslag, indien zy niet maakte, dat de graaf van Bothwell het ryk verliet. Deze dreiging deedt haar vrezzen, en willende het bloedt der Schotten sparen, beval zy dezen Mylord te vertrekken. Mylord Grange hadt hem dit eerst van wegens de zamengezworenen verzocht, met verzekering, dat zy hem niet zouden vervolgen. Zy kwamen hun woordt na, wanneer zy hem, niettegenstaande zy hem gemakkellyk hadden kunnen vatten, zonder hem na te zetten heten vertrekken. Men hadt het oog alleen op de koningin, en men liet den moordenaar lopen. Ondertusschen nam men eene ongelukkige vorstin in verzekering: een klaar bewys, dat de staatzucht de ware reden van het bedryf harer vyanden was, en dat zy in der waarheit weinig werk van de wraak van hunnen vermoorden koning maakten, daar zy het volk mede misleidden. Het is dan niet te verwonderen, dat de koningin, zich zo verachteelyk gehandelt ziende, het volk van Edenburg trotsch toesprak, en dat de versmading van de koninklyke achtharheit haar dreigementen deedt doen, die zy recht en reden hadt te doen aan onderdanen, die haar geen trouw, noch ontzag betwezen. Nochtan was hare gramscap van geen duur, en hare gewone goedheit haalde het tegen haar misnoegen over. Zy wilde alles aan het oordeel van een Parlement overgeven, en zondt derwegen Lidington naar de beeren, om hen daar berecht van te geven. Maar, in plaats van dezen voorslag, die hen al het gezag zou hebben benemen, aan te nemen, weigerden zy daar naar te luisteren; zy namen haar gevangen, en bragten haar naar de sterkte Lochevin, daar zy haar in eene harde gevangenis hebben gehouden. Voorts was het belagebryk de wereldt te willen opdichten, dat zy uit tegenzin afstand van de kroon hadt gedaan. Zy was nog te jong om het regeren moede te zyn, en zy bevondt zich nog al te wel om daar zo haast onder te bezwyken. Voorts zeyden de gemachtigden: Dat zy de akte van afstandt, die men haar in de gevangenis vertoonde, inderdaadt hadt getekent; maar dat zy het niet hadt gedaan dan na alvorens tegen het geweldt, dat hare onderdanen haar aandeden, betuigt te hebben, en op den raadt van den graaf van Athol verscheide anderen; dat hy gevolgeene afgedwonge tekening, in de gevangenis gedaan, van gener waarde was. De gezant van de koningin van Engelandt hadt haar ook op diergelyke wyze gescreven; zy hadt dezen staatsdienaar verzocht zyne meestersse kennis te geven, op welk eene wyze deze gedwonge afstandt geschied was; dat het geweldt, dat men haar hadt aangedaan, zelfs zo ver was gegaan, dat men haar met de doodt hadt gedreigt, indien zy den afstandt niet toestemde, en dat Mylord Lindlay, die haar de akte bragt, zelfs niet hadt willen gezoogen, dat zy de zelve las, zo dat zy de zelve, in hare tranen smeltende, en zonder te wetten wat 'er in stondt, hadt getekent, waar door de heer van het kasteel zodanig wierdt geraakt, dat by oec onderrekening, die men haar offerste, om haar leven te behouden, als getuige niet hadt willen tekenen. Niets was, vervolgte men, onrechtmatiger dan deze gedwongen afstandt, zonder voor haar onderhoudt zorg te dragen; zonder haar leven te beveiligen, dat altyt aan de woede van hare vyanden, die haar gevangen hielden, bloot gestelt was: ook was zy zo haast niet op vrye voeten gestelt, of zy deedt hare tegenbetuiging tegen deze onwettige akte, in de tegenwoordigheit van de beeren, die by haar waren. Aangaande de onwettige vergadering, die men te onrecht een Parlement noemt, kon men zich van de

Wederantwoordt van de gemachtigden van Schotlandt.

\*acht mylen van Edenburg gelegen.



1568. oproerige besluiten, die daar in tegen haar genomen werden, niet bedienend, dat daar in alleen vier graven, zes baronnen, een bisschop, en twee abten, in plaats van honderd heeren, zo geestelyke, als wereldlyke, die de Staten van het ryk moesten uitmaken, tegenwoordig waren geweest, behalven dat eenige leden van deze onvolftallige vergadering tegen het geweld, dat men hare Majesteit aandeed, tegenbetuigingen hadden gedaan. De onrechtmatigheit van hare vyanden liet het hier nog niet by blyven; zy hadden nog de stoutheit de gezanten van Engelandt en Frankryk te weigeren van by haar in de gevangnisse te gaan, om uit haren mond te hooren, of haar aflandt vrijwillig was; kortom, dat het grote geluk van Schotlandt, daar men onder deze nieuwe regering zo breed van opgaf, alleen in eene inbeelding bestondt. Ver van de rechtmatigheit der regering, die de aanhangers van den grave van Murray zo hoog opveiselden, hadt men nooit meer ongebondenheit, noch godloosheit gezien dan tegenwoordig. Men zag de kerken in hare puinbopen begraven, de eerste huizen vervallen en verarmt, en het volk overladen met belastingen. Dit wederantwoordt eindigde met nieuwe smekingen van de zyde der koninginne van Schotlandt aan die van Engelandt, om eene vorstin, die zo wredelyk van hare oproerige onderdanen wierdt gehandelt, met alle macht te hulp te komen.

Spots-  
woord.  
Camb-  
den.

Zodanig waren de beschuldigingen en verdedigingen van de wederzydsche partyen voor de rechtbank van Elizabeth, daar hare gevolmachtigden zaten om over een der grootste geschillen, die men ooit heeft gezien, vonnis te vellen; het zy ten aanzien van de hoedanigheid der partyen, zynde aan den eenen kant eene koningin, en aan den anderen alle hare onderdanen; het zy door de byzonderheit der geschillen, of de versocielykheit der uitslagen. De gemachtigden van Engelandt, zamen over het geen hen van partyen was voorgedragen raad-gepleegt hebbende, vonden de bewyzen van den regent en van zyne medestanders tegen de koninginne van Schotlandt niet krachtig genoeg; weshalven zy hen aanzelden overtuigender bewyzen by te brengen, of dat zy, by verstek van de zelve, verklaarden de harde behandeling, die men deze vorstinne hadt aangedaan, niet goed te kunnen vinden, en dat zy daar van verslag aan de koninginne, die hen hadt aangestelt om 'er over te oordeelen, zouden doen; waar op de graaf van Murray, verheugt, volgens het zeggen van den Schotischen schryver\*, dat 'er zich gelegenheit opdeed om de koninginne, zyne zuster, niet verder te beschuldigen, antwoordde, dat hy niet meer zou zeggen voor dat Elizabeth zich voor den jongen koning verklaart, de verdediging van den zone aangenomen, en het belang van de moeder verlaten hadt; daar hy byvoegde, dat hy zich in deze zake niet hadt ingelaten dan voor het welzyn van den jongen prins, en dat hy geen vermaak hadt eene koningin, daar hy door het bloed aan verbonden was, te onteeren. De gemachtigden van Engelandt zeiden, dat zy niet bevoegt genoeg waren de verklaring, die hy van hen vorderde, te geven; dat zy daar over aan de koninginne zouden schryven, gelyk zy deden. Elizabeth, hunnen brief ontfangen hebbende, geboodt den regent, dat hy haar iemandt van zynent wegen zou zenden om de zaak voor haar in den grondt open te leggen; waar op hy aantsonts Lidington en Makgil deedt vertrekken, die zich ten hove begaven.

Eliza-  
beth  
roept ha-  
tege-

Na eenige onderhandelingen met de koninginne gehad te hebben riep zy hare gemachtigden wederom, en verzocht den grave van

Murray met hen te komen, daar hy in ge-  
hoorzaamde; en ter gehoor zynde geleid zeide  
Elizabeth tegen hem: Ik kan niet zien op wat wy-  
ze gy en de andere zamengezworenen de streng-  
heit, tegen de koninginne van Schotlandt gepleegt,  
kunt goed maken. Verdedig u beter, of ik zal  
verplicht zyn haar den bystandt, dien zy van  
my verzoekt, om haar weder op den troon te  
kerstellen, toe te staan. De regent antwoord-  
de, dat hy ontegensprekelyke bewyzen van  
den aflandt van de koninginne, en van al wat  
hy en zyne medestanders by deze gelegenheit  
hadden gedaan, in handen hadt; maar dat hy  
zich geenzins aan de gansche wereldt, met zyne  
zuster, de koningin, te beschuldigen, ver-  
dacht wilde maken, ten zy Elizabeth te vo-  
ren verklaarde, dat zy den zoon voor koning  
zou erkennen, en doen erkennen van alle, die  
de party van de moeder voorstonden. De kon-  
ingin vondt niet goed zich daar over te ver-  
klaren; zy vergenoogde zich den grave van  
Murray te zeggen, dat haar staat niet toeliet  
eene koningin, waar van men de misdaadt,  
die men haar te last leide, niet hadt kunnen  
bewyzen, te verlaten; dat zy echter met veel  
genoegen haar met de zamenvbondenen wed-  
der wilde verzoenen, en dat, indien zy by het  
reets gezegde nog iets tot verchoninge van  
hun gedrag hadden te voegen, zy hen gaarne  
wilde hooren, en maken, dat het by Maria in-  
gang hadt.

1568.  
mach-  
tigden  
weder-  
om.

De ridder Melleville verhaalt deze zaak gansch  
anders. Hy zegt, dat de regent eene getekende  
verklaring van de koninginne van Engelandt, met  
haar zegel bekrachtigt, eischte, waar by zy  
beloofde, dat zy Maria, zo haast als zy overtuigt  
zou zyn, zou verlaten, en zelfs naar de streng-  
heit der wetten straffen. Maar deze schryver  
voegt 'er by, dat de hertog van Norfolk  
een nieuwe vondt bedacht, om de beide partyen  
te doen zwygen; dat hy daar in met den grave  
van Murray, aan wien hy zyne genegenheit voor  
de koninginne van Schotlandt hadt toevertrouwt,  
was overeengekomen; dat Murray van zyn kant  
hem het genoeg, dat hy zou hebben, wan-  
neer hy de eer van de vorstinne zou bewaart  
zien, hadt betuigt; dat zy, om alle beschuldi-  
gingen te verydelen, dit middel, dat de hertog  
van Norfolk hadt bedacht, wel verzekerd, dat  
de koningin het nooit zou toestaan, in het werk  
hadden gestelt. Deze schryver zegt ook, dat  
op het voorstel, dat de regent daar van deedt,  
de Raadt van Elizabeth met verontwaardiging  
hadt geantwoord, dat de koningin zich genoeg  
hadt verklaart; dat zy verder geen nieuwe ver-  
zekering behoefde te geven; dat men met het  
gegeven koninklyke woordt moelt te vrede  
zyn, en dat het wantrouwen der zamenvbon-  
denen haar hatelyk voorkwam.

Gene-  
genheit  
van den  
hertog  
van  
Nord-  
folk voor  
de konin-  
ginne  
Maria.

Hoe het zy, de rechtsvolging wierdt ge-  
staakt; Elizabeth vernietigde de rechtbank van  
York, en verklaarde, dat de volmacht gecindigt  
was. Dit veroorzaakte eene grote vreugde aan  
den hertog van Norfolk, die zich in eene  
vreemde beslommering bevondt. Hy was in  
het belang van de koninginne van Schotlandt,  
haar recht van opvolging by alle gelegenheden  
ondersteunende, en eene genegenheit, die dage-  
lykch groter wierdt, voor haar betonende. Hy  
zag eene beschuldiging tegen haar inbrengen,  
die haar de kroon, en mogelyk het leven, zou  
hebben doen verliezen; eene tedere beschuldi-  
ging, die ten minste haren naam een vlek, die  
nooit kon uitgewischt worden, zou aanwryven.  
Hy was zelfs beducht, dat het oorzaak zou zyn  
om



1568. schuldigen.

1568. om haar en den prins haren zone van het recht op den troon van Engelandt uit te sluiten. Dit groot rechtsgeding moest voor een rechtbank uitgesproken worden, daar hy voorzitter in was; en wat vonnis hy uitsprak, was hy in eene grote verlegenheit: want indien hy de beschuldigde koningin veroordeelde, vreesde hy eene onrechtvaardigheid te begaan, daar hy altoos eene wroeging van zou hebben: behalven dat kon zyn hert niet medestemmen tot de uitspraak van een vonnis, dat voor de liefstalligste vorstinne des werlds, en voor welke hy eene neiging gevoelde, die zeer naar liefde geleck, nadeelig zou zyn. Indien hy in het tegendeel haar vrysprak, vreesde hy zich aan het misnoegen van Elizabeth, die hem om recht te doen hadt aangestelt, en die hem nooit een vonnis ter gunste, of uit beleefdheit gewezen te hebben, zou vergeven, bloot te stellen. Hy hadt ook den haat van al de vyanden van de koninginne van Schotlandt, die in een groot getal bestonden, indien hy haar gunstig was, te verwachten. Eindelyk, dewyl deze zaak door wederzydiche bewyzen twyfelachtig zou kunnen worden, vondt hy geen veiligheid voor zich noch aan den eenen, noch aan den anderen kant. Zyne te rug roeping redde hem uit alle bekommring; maar het duurde niet lang.

willen bedekken, voor het oog van de gansche wereldt open te leggen; zy betuigden nooit andere gedachten gehad te hebben dan om den moordenaar van den koning te straffen, en dat al hunne wraak zich by den grave van Bothwel bepaalde, zonder de zelve tot de koninginne over te willen brengen. Zy klaagden, dat men andere gedachten van kunnen yver hadt gehad, en dat men hen overal voor batelyke beschuldigers, die deze vorstin zochten te schandte te maken, met haar van hare eer en kroon te beroven, hadt uitgekreten. Wat voor zorgen, vervolgde hy, hebben wy niet gedragen om hare achting te bewaren? Ver van ons vermaak in hare schande te stellen hebben wy haar nooit onder de medestanders van den moordt des konings begrepen; onze genegenheit tegen haar is zo standvastig geweest, dat wy veel liever by het volk voor lastertigen, die de straf ten halve lieten steken, hebben willen doorgaan, dan haar in het bedryf van haren trouwlozen gemaal begrypen. Hier in zonden wy voortgegaan zyn, en de tydt zyn mogelyk het vermoeden, dat zy oogenfchynelyk hadt veroorzaakt, uitgewischt hebben; ten minste zou het aan het nageslacht onbekend zyn geweest, indien zy en hare aanhangers ons niet hadden gedwongen het wereldkundig te maken. Zy zyn het geweest, die de koninginne van Engelandt en den koning van Frankryk hebben aangezocht om zich met onze huisselyke zaken te bemoeien, en ons reden van hare gevangenis in de sterkte Lochlevin af te rischen. Echter hebben wy dat nog al laten voorbygaan; en hoewel wy ons aan het gevoel van twee zulke ontzagbelyke machten bloot gestelt zagen, hebben wy alleen eenige redenen bygebragt, en leiden al de schuld op Bothwel, alleen de koninginne met niets beschuldigende dan met hare liefde voor dezen moordenaar. Over deze liefde alleen hebben wy ons beklag gedaan, doordien zy de eenige oorzaak is, dat wy deze vorstin aldus hebben gehandelt, om dat wy Bothwel niet konden machtig worden, noch straffen, zo lang als zy, die hem zo uitermaten beminde, den troon beklom. Wy wisten wel, wat wy met haar te verschonen waagden, en dat wy het ongenoege van andere souvereinen op onzen hals baalden, die ons aanzagen als oproerigen tegen hunne wettige koninginne. Maar wy wilden hare eer ten koste van ons goet en onze ballingschap gaarne kopen. Verbonden aan haren dienst door onzen natuurlyken plicht, daar eenige onder waren, die aan haar door aanmerkelyke weldaden waren verknocht, waren wy bereid alles uit te staan tot behoudnisse van onzen koning en van ons vaderlandt, en alles daar by op te zetten. Waarom dwingt men ons dan wereldkundig te maken het geen wy zo lang met zorg hebben getracht verborgen te houden? waarom is men niet te vrede met het geen wy reets gezegt hebben? waarom, in plaats van ons te dwingen gebieden te ontdekken, die zo weinig tot lof van de koninginne en ons vaderlandt strekken, ons niet geboden de zelve in eene eeuwige vergetenheit te begraven? Wy betuigen tegen die ons dwingen beschuldigingen van meerder belang in te brengen, dan die zyn, daar wy ons van hebben willen bedienen, en zy zullen al het kwaadt, dat daar uit kan ontstaan, moeten verantwoorden, het zy aan de koninginne, die deze zaken in persoon raken, het zy aan het ryk, dat belang heeft aan de eere van de koninginne. Indien zy verstaant willen gebruiken, zullen zy dezen voortgang trachten te sluiten, en zich gedragen aan een afstandt, zo heilzaam voor de koninginne, den koning, en den Staat.

Spottwoord. Oproer in Schotlandt.

Ondertusschen stonden de aanhangers van Maria gedurende de afwezendheit van den regent in Schotlandt op. Eenigen strooiden uit, dat hy in den Tour van Londen was gevangen gezet; anderen zeiden, dat hy zyn vaderlandt hadt verraden; dat hy de kroon van Schotlandt aan die van Engelandt onderwerpelyk hadt gemaakt; dat hy hadt bewilligt den jongen koning aan de Engelschen, benevens de sterkste plaatsen van het koninkryk, over te leveren. Men zegt, dat de ridder Jakob Balfour de uitstrooier van deze valsche geruchten onder het volk, en dat de geheimfchryver Lidington zyn medestander was. De koningin van Schotlandt, daar van kennis krygende door hare kundschappers, liet niet na zich daar van te bedienen. Om die van haren aanhang aan te moedigen zondt zy opene brieven van een algemeen stedehouderschap aan alle de landvoogden en verscheide edellieden, en bevelen aan andere personen, naar zy bevondt, dat ieder door zynen yvertot haren dienst genegen was. Toen begon zy aanslagen met de Engelsche heeren, die zy in haar belang kon overhalen, te smeden, daar de hertog van Norfolk mede in kwam, en zich niet dan al te veel inliet, gelyk wy in het vervolg zullen zien. Ondertusschen vreesde de regent, die hier van verftendigt wierdt, dat zyne afwezendheit de Schotten, die de koninginne begunstigten, de stoutheit zou inblazen van zich van eenige steden meester te maken, en dat de spraak, die 'er tot zyn nadeel ging, hem de liefde van het volk wel kon doen verliezen. Hy besloot derhalven ten eerste weder te keren. Maar voor dat hy vertrok, wilde hy eene wezentlyke verklaring van zyne ware gevoelens achterlaten. Ten dien einde behandigde hy aan den Raadt, die te Westmunster vergadert was, een geschrift, met zyne handt ondertekent.

\* den 28 Novem-ber.

Dit geschrift was op eene wyze van tegenbetuiging, zo van zynen kant, als van dien van alle de samenverbondenen, opgesteld. Zy wierpen het hatelyke van hunne beschuldigingen op de aanhangers van de koninginne van Schotlandt, die hen dwongen, zeiden zy, de gruweldaden, die zy met eene eerbiedige stilzwijgenheit wel hadden

Deze akte wierdt aan de gemachtigden van de koninginne van Schotlandt medegedeelt. Hun antwoordt was, Dat zy de samenverbondenen niet wilden dwingen (dus was het, dat zy zich uitdrukten) dat zy hunne beschuldiging zonden vermeerderen;

Antwoordt van de gemachtigden van Maria.



1568. deren; dat zy reets te veel hadden gezegt, en dat, byaldien zy de achtharheit van hunne wettige vorstinne nog meer kwamen te lasteren, men hen zou afwyzen, gelyk zulk eene schandelyke behandeling verdiende; dat, wat zyde hare vyanden verkoren, zy niet zouden ophouden hen te vervolgen, tot dat zy hunne schuld bekent hadden, en dat ze weder op den troon, daar men haar van hadt gerukt, was herstelt. Voorts zeiden zy: Indien de koningin van Engelandt begeerig was nader onderrecht te worden van alle de omstandigheden van zulke omwentelingen, moest het door den mond van de koningin van Schotlandt zelf geschieden, die met groot ongeduld wenschte haar daar van opening te doen, en haar ernstig verzocht, haar zulk een lang gewenscht mondgesprek toe te slaan.

Weinig dagen daar na stelde de koningin van Engelandt, die de gemachtigden, welke zy benoemt hadt, wederom hadt geroepen, nieuwe aant, voor welke men het rechtsgeding van Jork vervolgde; of, om beter te zeggen, zy vermeerderde het getal der eerste, brengende hunne rechtbank te Westmunster over. Deze vermeerdering bestondt in Mylord Bacon, grootzegelbewaarder, de graven van Arundel en van Leicester, den admiraal Clinton, en Cecil, geheimschryver van Staat. Nevens deze stelde men mede aan den hertog van Nordfolk, den grave van Suffex, en den ridder Sadler, die onder de eerste aanstelling waren geweest. Voor deze nieuwe rechtbank wierdt de regent gedagvaard om bewyzen van zyne beschuldiging tegen de koningin van Schotlandt, en reden van hare afzetting te geven. Hy kon haar nu niet langer verchonen, zonder in hare herstelling te bewilligen, dat een droevigen nasleep omtrent den Godsdienst en den Staat zou veroorzaakt hebben; zo dat, wat voor zorg hy zou aangewend hebben om niet tot het uiterste te komen, en niettegenstaande de maatregels, met den hertog van Nordfolk genomen, hy gehouden was al de schande van deze vorstinne te ontdekken, en zelfs in Engelandt te blyven, hoewel zyn belang hem in Schotlandt riep.

Hy verscheen ten dage der dagvaardiging, en overhandigde de bewyzen, die eenige medestanders van den moordt van den koning op het schavot beleden hadden, nevens de akten van het Parlement, die den afstand van de koningin, en de kroning van den jongen prins haren zont hadden bekrachtigt, verselt van de minnebrieven in rym en onrym, die zy aan den grave van Bothwel hadt geschreven; drie huwelyksverbonden tusschen haar en dezen Mylord, en eene verzameling van verscheide omstandigheden, die haar verdacht maakten, dat zy kennis van het ontwerp van den moordt van haren gemaal hadt gehad; daar men nog een naanloos geschrift by deedt, dat voor tytel voerde: *Ontdekking*\*, waar van Buchananus de schryver wierdt gezegt te zyn, en waar in alle de bewyzen, daar wy van hebben gesproken, byeen waren verzamelt. Eenigen willen, dat het alleen een hekelichrift was, dat geen geloof, om de partychap van den schryver, ten eenemaal in het belang van den grave van Murray, verdiende. Men trachtte ook de brieven, aan Bothwel geschreven, verdacht te maken, die men zeide dat wel nagemaakt konden zyn van die allerlei handen kunnen nabootzen. Een geschiedenisichryver † zegt, dat Elizabeth daar geen geloof aan sloeg, hoewel zy door eene natuurlyke neiging van hare kunne niet bedroeft was, dat de koningin van Schotlandt, die, gelyk zy, aangezocht, haar deswegen zomwylen

groot hertzeer hadt aangedaan, dezen steek kreeg, die de trotichheit, welke hare schoonheit haar hadt ingeblazen, kon vernederen. Maar een ander\* slynt met meer slynt van waarheit te zeggen, dat zy over deze bewyzen verzet stondt, en dat zy wel gewilt hadt, dat men zo ver niet was gegaan. Deze kwaadaardige vreugde over een anders mislagen, die de eigenliefde strax verwekt, maakte haast plaats voor edelmoediger bewegingen, en het mededogen haalde het tegen de yverzucht over. Elizabeth doelde alleen op de behoudenis van de koningin, welke eer zy verloren oordeelde, indien men alle deze verscheide stukken onderzocht. Zy kon nochtans de zelve niet verdonkeren, noch verydelen; maar zy besloot de handt aan de verzoeninge met de zamengezwoenen te slaan.

Ondertusschen vondt zy goed de zittingen af te breken, en het vonnis tot op een anderen tydt uit te stellen, daar een nieuw toeval haar toe bragt. De koning van Frankryk deedt gestadig by haar aanhouden om de vryheit van de koningin van Schotlandt. Zonder zich den haat van dezen bondgenoot op den hals te halen kon zy dit hem, na de uitspraak van het vonnis, niet weigeren, en zy kon hem zyn verzoek niet toestaan, zonder de rust van Schotlandt en Engelandt te storen; zo dat zy door de uitstelling van het rechtsgeding deze ongevallen te keer ging, en een voorwendfel bekwaam om het verzoek van den Allerchristelyksten koning, zonder dat deze uitstelling noch gezocht, noch smadelyk scheen, af te slaan.

Daar bleef nog een ander gevaar voor den grave van Murray en de rust van Schotlandt over: zyne afwezendheit hadt aan de misnoegden gelegenheit gegeven om vergaderingen te beleggen; zyne wederkomst wierdt derhalven vereischt om de zelve te verhinderen. Aan den anderen kant scheen zyne tegenwoordigheit in Engelandt zeer nodig, daar de gemachtigden van Maria hem onder de handt trachtten te benadeelen; gelyk zich dan reets geruchten verspreidden, die hem den moordt van den koning op den hals wierpen, als of men het volk van vermoeden wilde doen veranderen, met het zelve van den eenen onderdaan op den anderen over te brengen. Des niettegenstaande begeerde Elizabeth, dat hy naar Schotlandt zou keren, daar het scheen dat zyne tegenwoordigheit noodzakelyker dan in Engelandt was, doordien daar door het vervolg van de spraak, die men tot zyn na deel voerde, kon gestuit worden. Hy alleen was door zyne wederkomst bekwaam de in het koninkryk ontstane beroerten te stillen. De regent was van die gedachten niet. Hy verzocht de koningin te mogen blyven, tot dat hy zyne onschuld van allen laster, door zyne vyanden uitgestrooit, hadt doen blyken. Hy vertoonde van wat gevolg het zou zyn, indien men de gemoederen met dezen kwaden indruk, dien men hen hadt beginnen in te boezemen, en die door de gemachtigden van Maria dagelyksch in den Raadt van de koningin, en aan het huis van den Franschen gezant, die een van de medestanders van Bothwel was, wierdt aangestookt, bezwaart liet. Hy verzocht derhalven hare Majesteit wederom eene vergadering te beleggen, op dat hy daar in den laster mogt aantonen, en zyne eer verdedigen. Elizabeth oordeelde, dat zyn verzoek in reden bestondt, en deedt de partyen dagvaarden.

Men vroeg hen, of zy den grave van Murray voor

Spotswood. Cambden. Nieuwe gemachtigden door Elizabeth benoemt.

Bewyzen tegen Maria voortgebragt.

\* De te R. a.

† Cambden.

1568.

\* Spotswood.

Elizabeth scheidt de rechtsvordering op.

De graaf van Murray verdedigt zich in de tegenwoordigheit van de gemachtigden van Maria.

voor



1568. voor een medestander van den moordt des konings hielden, en of zy hem daar mede wilden beschuldigen. Zy antwoordden, dat het aan de koninginne hunne meesteresse stont deze beschuldiging voort te brengen; dat zy daar omtrent nog geen last van haar kant hadden ontfangen; dat indien zy den zelven ontfingen, zy niet zouden nalaten te gehoorzamen; maar dat zy voor als nog daar omtrent niets te zeggen hadden. De regent, het woordt opvattende, zeide: Zo dikwils als de koningin, of wie het zou mogen zyn, my den moordt des konings zou willen te last leggen, zal ik ten allen tyde en op alle plaatsen gereed zyn te verschynen, zonder eenige rechtbank te verwerpen, noch eenig uitspel te verzoeken, verzekert zynde van myne onschuld, en verbeugt, dat ik 'er de gansche wereldt tot getuige toe heb. Ik heb niet willen vertrekken zonder deze openbare betuiging te hebben gedaan; en doordien ik ben gewaar geworden, dat de gemachtigden van de koninginne van Schotlandt enige redenen hebben gewoort, die my verdaacht konden maken, heb ik gewenscht te weten, of zy voor deze doortuchtige vergadering, voor welke wy zyn verschenen, de geruchten, die zy tot nadeel van myne eere hebben uitgestrooit, durven staande houden. De gemachtigden van Maria, langen tydt zonder te antwoorden gebleven zynde, verklaarden eindelyk, na dat men hen bevolen hadt zich te uiten, dat zy geen bewys hadden, dat de graaf van Murray, noch zyne medestanders aen dezen toelag schuldig waren, en dat zy hen van den moordt des konings onschuldig kenden.

\* Hamilton, graaf van Aran.

De hertog van Chatelleraut heeft het regentschap van den grave van Murray.

Na deze verklaring bleef 'er geen beletsel tot het vertrek van den regent meer over; maar een andere hinderpaal streemde het zelve voor enige dagen. De hertog van Chatelleraut\*, die uit nayver omtrent den regent naar Frankryk was vertrokken, was onlangs wederom gekomen; en in Engelant geland zynde, hadt hy het geschil tusschen Maria en den grave van Murray vernomen. Hy verzocht, dat hy als scheidsman in dit voornaam rechtsgeding ontfangen mogt worden. Hy gaf voor, dat hem de regering van het Schotische ryk gedurende de minderjarigheit van den prins boven den grave van Murray en alle anderen toekwam. Men stelde hem een dag om opening van zynen eisch, in de tegenwoordigheit van den regent en van andere gemachtigden, te doen. Hy grondde zynen eisch op zyne geboorte, hebbende de eer, gelyk hy zeide, van den koning nader te bestaan, en zynde bygevolgt geboren regent van het ryk gedurende zyne minderjarigheit. Zodatig was, zeide hy, de wet van den Staat, door verscheide voorbeelden bekrachtigt. Getuige daar van was het regentschap van Robert Stuart gedurende de gevangnisse van zynen neef Jacobus den I, die in Engelant zestien jaren gebonden wierdt; een regentschap, na de doot van Robert in den persoon van zynen zone Murdak vervolgt. Getuige daar van was het regentschap van den hertog van Albanie gedurende de minderjarigheit van Jacobus den V, en dat van den hertog van Chatelleraut gedurende de minderjarigheit van Maria. Hy klaagde, dat men deze grondwet hadt overtreden met een bastaard, wiens geboorte hem zulk een aanzienlyk ampt onwaardig maakte, daar mede te bekleeden, en hem de regering in handen te geven; daar hy by voegde, dat daar alle onordentelykbeden uit voortkwamen; dat de heeren van het ryk niet wilden afhangen van iemandt, die niet dan onwettig uit het bloedt banner koningen gesproten was, en dat de regering, om alle beroerten te doen ophouden, gegeven moest worden aan dien daar toe door de wetten van het ryk gemachtigt was; wesbalven

III Deel.

by de koninginne en hare Raden verzocht, zynen eisch in overleg te nemen, en den grave van Murray te verplichten daar van af te staan. Men antwoordde van den kant van den regent, dat de eisch van den grave van Chatelleraut niet anders dan zyne staatzucht tot grondslag hadt, zynde al zo strydig met de wetten en gewoonten van het ryk, als hy wilde doen geloven, dat zy daar mede overeenkwamen; dat men de jaarboeken van Schotlandt alleen te lezen hadt; dat men daar in zou vinden, dat sedert den tydt van zes honderd jaren de Staten van het ryk de macht hadden te vergaderen, wanneer de kroon aan een minderjarig koning was vervallen, en een regent over hem uit de heeren, die waardig was een zo aanzienlyk ampt te bekleeden, zonder dat zyne geboorte daar eenige verbinding aan kon toebrengen, te verkiezen; dat zodanig de verkiezing van Randolf, grave van Murray, was geweest; van Dunkan, grave van Marr; van Andries Murray, en van Robert Stuart, alle by beurten tot regenten na de doot van den koning Robert I, uit het huis van Bruce, by de minderjarigheit van zynen opvolger verkoren; dat ook gedurende de minderjarigheit van Jacobus den II de Staten hem tot regeerder een gemoen ridder; hadden toegevoegt, stellende de bekwaamheit boven de geboorte, en geen zwaarigheit makende buiten den staat en het getal der Pairs te gaan; hoewel het sebynt, dat zy dit recht bezitten om onder de ridders iemandt van ongemene verdiensten te zoeken. Eindelyk, dat Jacobus de III vier voogden, op de zelve wyze verkoren, en zonder dat men op de nabestaanheit van het bloedt hadt acht gegeven, hadt gehad. Ten aanzien van de twee tegengeselde voorbeelden van Robert Stuart en van den hertog van Albanie zeide men, dat zy, ver van de wet te vernietigen, de zelve bevestigden; dat de laatste het regentschap niet dan door het recht van verkiezing, en niet door zyne geboorte, hadt geoeffent, die hy tot nadeel van zynen oudsten broeder, toen nog levende, niet zou hebben kunnen doen gelden; dat het regentschap van Robert Stuart en van zynen zone Murdak al te batelyk was geweest om nagevolgt te worden, gelykende meer naar eene geweldenary in tyden van beroeringen dan naar eene wettige regering; en wat aangaat dat van den hertog van Chatelleraut, hy hadt minder verplichting aan zyn recht van nabestaanheit dan aan den baat, dien de kardinaal Beaton door den valschen niterse-wille, dien by den overleden koning opdichtte, op zich baalde, het welk hem buiten de regering sloot, om ze aan dezen hertog te geven, toen bekend met den name van grave van Aran. Men eindigde met aanmerkingen over het gevaar, dat 'er was, van het welken van onmondige koningen en de regering van het koninkryk aan vermoedelyke erfgenamen van de kroon te vertrouwen; en van algemene aanmerkingen kwam men tot byzondere. Men krabde het geheugen van den ouden baat van het huis van Lenox op, daar de jonge prins afkomstig van was; en dien van de Hamiltons, daar de hertog van Chatelleraut het hoofd van was: een baat, meer te vrezen dan het recht van opvolging; waar uit men besloot, dat het leven van den jongen prins niet verzekert was in de handen van een man, die zich in staat hadt gestelt de kroon aan die van zyn huis te berwisten. Elizabeth stelde deze redenen boven die van den hertog van Chatelleraut, het zy ze de zelve billyker oordeelde, het zy uit een beginfel van staatkunde, om in Schotlandt geen nieuwe beroerten te verwekken; zo dat zy hem beval van zynen eisch af te staan, en hem verboodt weder in het ryk te komen, tot dat de graaf van Murray daar zou aangekomen zyn.

Antwoordt van den grave van Murray.

\* in het jaar 1329 geboort.

† Alexander der 12de.

R Voor



1568.  
Spott-  
wood.  
Cambden.  
Klagten  
en dreig-  
gemen-  
ten van  
de kon-  
ingin-  
nen van  
Schot-  
landt.  
\* Camb-  
den.

Voor dat deze laatste uit Engelandt vertrok, bragt men hem de achterhaalde brieven, die *Maria* aan die van hare party in Schotlandt hadt geschreven. Zy klaagde daar in zeer over de koninginne van Engelandt, die zy zeide dat haar geen woordt hadt gehouden. Zy riedt hen echter den moedt niet te laten zakken, doordien zy verzekert was hare vryheit door andere middelen weder te erlangen, en haast by hen te zyn. De graaf van Murray behandigde deze brieven aan *Elizabeth*. Eenigen \* zeggen, dat hy daar eene tyding byvoegde, daar hy zelf de schryver van was. Deze tyding behelsde, dat *Maria* haar recht op de kroon van Engelandt aan den hertog van Anjou hadt afgestaan, en dat de akte daar van door den paus was bekrachtigt. Maar het bleek uit een brief van den geheimschryver van Staat van de koninginne, gezonden aan den ridder *Norris*, gezant aan het hof van Frankryk †, dat men het bericht daar van hadt gekregen uit een achterhaalden bundel brieven van dat hof. *Elizabeth* toonde daar minder ongerustheit over dan over het vast vertrouwen, waar mede *Maria* zich in hare brieven uitdrukte. Zy kon niet begrypen van waar zy zulk een spoedigen en verkerden bystandt hadt te verwachten, als die, welken zy zich met zo veel verzekerdheit beloofde. Frankryk schein haar te zeer met zyne eige zaken belemmert te zyn, om zich met die van anderen te bemoeien: daarenboven hadt zy niet lang geleden een gezant ontfangen, om haar te verzoeken de Hugonoten in een derden oorlog, dien men stondt te beginnen, niet te willen byspringen. Spanje was byna in geen staat om zyne naburen te helpen, vindende werks genoeg om zyne onderdanen in de Nederlanden, die door den hertog van Alva tot wanhoop gebragt, en van voornemen waren zich van dit onverdragelyke juk te ontslagen, te keer te gaan. Zy oordeelde derhalven, dat men de hulp, daar de koningin van Schotlandt hare verlossing van verwachtte, niet buiten het ryk moest zoeken; en na dat zy hare gedachten daar een weinig over hadt laten gaan, viel haar vermoeden op den hertog van Nordfolk. Zyne genegenheit voor deze vorstinne was haar niet onbekend; het zy het haar door den grave van Murray, aan wien deze hertog het in vertrouwen hadt geopenbaart, was bekend gemaakt, het zy ze het van een anderen kant was gewaar geworden. Kort te voren hadt zy zich daar over in zyne tegenwoordigheit en die van haren ganschen Raadt geuit.

Het was op den zelven tydt, waar in het rechtsgeding voor de nieuwe gemachtigden hervat was. *Maria*, van de Engelsche rechtsgeleerden onderrecht, dat zy deze rechtbank niet behoefde te erkennen, gaf tot dien einde een verhoog over. Zy verklaarde de rechters, door *Elizabeth* aangestelt, waar van eenige hare gezwore vyanden waren, niet dan onder deze voorwaarden te zullen erkennen; namentlyk, certelyk, dat men hen de gezanten van Spanje en van Frankryk zou toevoegen; ten tweede, dat zy zelf tot het gehoor zou toegelaten worden, en dat het haar geoorlooft zou zyn hare eige zaak te verdedigen; eindelyk, dat de graaf van Murray daar als misdadiger op de klagten, die zy tegen hem, als het voornaamste werktuig van de doot des overleden konings te zyn geweest, zou inbrengen, moest verschynen. Byna alle de rechters waren van gevoelen, dat men haar deze drie artykelen moest toestaan, voornamentlyk de hertog van Nordfolk, die de zelve zo veel als hem moge-

lyk was met alle kracht zocht smakelyk te maken; maar zy wierden van de koninginne verworpen, na dat zy haar ongenoegeen aan den hertog van Nordfolk met deze woorden hadt te kennen gegeven: *Dat het de koninginne van Schotlandt zo lang, als hy in het ryk was, aan geen voorspraak zou ontbreken.*

Zy twyfelde derhalven geenzins, of hy zou de verlosser zyn, dien *Maria* in hare brieven afschetste, en deze giftingen wierden meer en meer versterkt naar mate dat deze heer zich meer en meer openbaarde. Ten laatste deedt zy hem de straf van zyne aanslagen gevoelen. Onder tusschen, op het verzoek van *Maria*, en zelf niet te vrede zynde met de nieuwe gevolmachtigden, zondt zy aan hare geheime Raden het onderzoek der bewyzen, die de graaf van Murray hadt voortgebragt, by welke zy nog de graven van Northumberlandt, van Shrewsbury, van Worcester, van Huntington en van Warwick voegde. De rechtsgedingen wierden nochtans op het bericht, dat met ontfang, dat Mylord *Boyd* getracht hadt *Maria* te ligten, en om het vertrek van Murray naar Schotlandt, daar hy door de beroerten in het koninkryk wierdt geroepen, verschoven. Men zegt, dat de koningin \* van Engelandt hem acht duizend kronen, onder borgtocht van den hertog van Nordfolk, die de zelve naderhandt moest opbrengen, leende, om zyne reis te doen. Uit de Gedenkschriften van den ridder *Melleville* blykt, dat deze heeren malkander genegen waren; maar hy raakte by het geselschap van menschen, die kwalykgezind waren tegen den Schotschen Mylord, en die deze goede verstandhouding stoorden; en zonder dat hy de kracht hadt hunne kunstgrepen te wederstaan zag men hem daar tranen over storten. In het begin van February † kwam hy in Schotlandt aan. Maar voor dat wy het geen op zyne aankomst gebeurde beschouwen, moeten wy de zaken van Engelandt vervolgen.

De onderschepte brieven van de koninginne van Schotlandt, gelyk wy hebben gezegt, maakten *Elizabeth* ongerust. Haar vermoeden was op den hertog van Nordfolk, daar zy de lagen van het hof van Rome byvoegde. Zy wist, dat een Florentyn †, die voor makelaar te Londen speelde, van paus *Pius* den V was omgekocht om de Engelsche Roomschegezinden tegen haar op te hitzen, en dat hy 'er reets eenige hadt gewonnen. Deze paus, gelyk wy haast zullen zien, was zo gematigt niet als zyn voorzaat; hy stelde al wat mogelyk was in het werk om *Elizabeth* van den troon te bonzen. De eerste lucht, die deze vorstin daar van kreeg, bekwam zy door het bericht van zekere vergaderingen, te Jork gehouden tusschen *Lidington*, mede-gemachtigde van *Maria*, den bisschop van *Rosse*, en den hertog van Nordfolk, hoofd der Engelsche gemachtigden over de herstelling van de gevangene koninginne. De hertog, die op haar verliest was, hadt zich aan haren dienst verbonden, mits niets doende tegen de trouwe, die hy aan de koninginne van Engelandt, zyne wettige souvereine, verschuldigt was. Een van de bedienden van dezen hertog †, een Roomsche yveraar, was mede onder dit zamengespan. Hy maakte zich verdacht door zyn dikwils over en wedergaan naar het kasteel van Bolton, toebehorende aan Mylord *Scrops*, daar *Maria* van Carlisle gebragt, en aan de bewaring van den ridder *Knolles* toevertrouwt was. *Scrops* was met de zuster van den hertog van Nordfolk getrouwt. Deze bediende gaf

1568.  
*Elizabeth*  
houdt  
den her-  
tog van  
Nordfolk  
ver-  
dacht.

\* De  
Gedenk-  
schriften  
van  
*Melle-  
ville*.

† van  
het jaar  
1569.

Het ver-  
moeden  
van  
*Elizabeth*  
wordt  
bewaar-  
heidt.  
\* *Rodolf*  
ge-  
naamt.

\* *Ligen*  
ge-  
naamt.



1568. voor, dat zyn heen en wedertrekken alleen strekte om deze vrouw uit zyn meesters naam te gaan begroeten: maar het hof meende het geheim ontdekt te hebben, en geloofde, dat Rome zich met dezen hertog, hoewel hy den Protestantischen Godsdienst hadt aangenomen, verstonde.

Zy doet de koningin van Schotland in eene verzeerde plaats keegen.

Om hunne maatregels te breken deedt zy de koningin van Schotland uit het kasteel van Bolton op eene plaats, gebouwt daar veel Roomschgezinden woonden, naar Tutburi brengen, alwaar 'er zo veel niet wierden gevonden, en zy vertrouwde het opzicht van haar persoon aan den grave van Shrewsbury. De oorlog, dien de Godsdienst in Vrankryk en de Nederlanden hadt ontstoken, maakte dat *Elizabeth* omzichtig was. Zy merkte, dat 'er eene zamenzwering tusschen den koning van Spanje en den Allerchristelyksten koning was gelmeed om de Hervormden in hunne staten uit te roeien. Het gerucht ging, dat het besluit op de byeenkomst van Bajonne, daar wy de omstandigheden van hebben verhaalt\*, was genomen. Zy twyfelde geenzins, of indien het voornemen dezer vorsten kwam te gelukken, zy het zelve, dat zy in hunne ryken hadden gedaan, ook in Engelandt zouden trachten uit te voeren, om alzo gansch Europa aan den stoel van Rome te onderwerpen. Inderdaadt, alles was van den yver der *Guizen* in Vrankryk, en van dien van den hertog van Alva in de Nederlanden te vren.

\* Zie fol. 104.

De eersten hadden de edikten, tot begunstiging van de Hugonoten nieuwelings uitgekomen, gebroken, alle, die van hunnen Godsdienst waren, uit de ampten gestoten, en hunne leeraars uit het ryk gebannen. Van den eenen kant zo wel, als van den anderen, hadt men, zonder dat *Elizabeth* het hadt kunnen beletten, noch door het verzoek van haren gezant †, ten voordeele van de Hervormden, noch door de vertogen, die zy in hare brieven aan den Allerchristelyksten koning hadt gedaan, om den burgeroorlog in zyne staten niet te ontfleken, de wapenen opgenomen. Zy vertoonde hem, dat het een kunstgreep der Spanjaarden was, die hem alleen in dezen oorlog inwikkelden om Vrankryk door zyne eige wapenen onder te brengen, op dat zy het daar na zo veel te gemakkelijker zouden kunnen overweldigen. Maar de koning was jong, gestadig van de *Guizen* en van zyne moeder omringt, en buiten dat met een onverzoenlyken haat tegen die men den meergemelden naam van Hugonoten, of ketters gaf, opgevoed. In plaats van op de vertogen van *Elizabeth* acht te geven verbondt hy zich des te vaster met de Roomsche prinsen van Italië, Spanje en het keizerryk, die hem volk en geldt toezonden, om zyne onderdanen den oorlog aan te doen. Deze namen van hunnen kant hunne toevlucht tot de koningin van Engelandt, die hen honderd duizend goude kronen, met krygsnoodwendigheden, verschaftte, en al de vluchtelingen uit het Franche ryk in het hare ontfing, hen gevende het geen zy tot hun onderhoudt nodig hadden.

De Nederlanders vluchten naar Engelandt.

De hertog van Alva handelde de Hervormden in de Nederlanden nog veel harder, hy vervolgde hen te vuur en te zwaardt, zonder eenig mededogen. Die in Engelandt kwamen vluchten, wierden daar wel ontfangen; de koningin wees hen byzondere steden aan, daar de koop- en werklieden van deze natie zeer gemakkelijk hunnen handel konden dryven, en aan hunne stoffen werken. De voornaamste waren Norwich, Colchester, Zandwich, Maidstone, en Sout-

III Deel.

hampton. Daar was het, dat zy de Engelschen de zyde stoffen, die men Tafetas, en die van wolle en garen, welke men Tiretaine noemt, leerden maken; zo dat Engelandt voor zyne weldaden wierdt beloont door de schranderheit van de genen, aan welke zy de zelve hadt medegedeelt. De wreedheit van den hertog van Alva was oorzaak, dat de rykdom daar in overkwam, daar hy de provinciën van den Katholyken koning, zynen meester, van ontblootte, dien hy kort daar na ook zyne schoonste en rykste provinciën deedt verliezen.

Op deze plaats is het, dat de Engelsche schryver \* deze vermaarde omwenteling beschryft. De zelve was nochtans onder de regering van de hertoginne van Parma al begonnen: doch het is mede waar, dat zy niet dan onder den onbarmhertigen hertog van Alva, haren opvolger in de landvoogdy, met kracht uitborst. *Elizabeth* hadt al te veel deel in deze zake om ze met stilzwygen voorby te gaan. Indien de grondlegging van de Vereenigde provinciën haar niet kan toegescreven worden, en dat men de zelve aan Godt, den oppermachtigen rechter van alle koninkryken, moet toeëigenen, is het ten minste waar, dat zy daar meer toe heeft geholpen dan eenige andere mogendheit; zo dat hare geschiedenis gebrekkelyk zou zyn, indien wy daar in eene geschiedenis niet verhaalden, daar deze koningin zo roemwaardig haar deel in heeft gehad, en die zich van het begin tot aan het einde van hare regering uittrekt. Wy hebben derhalven voorgenomen de voornaamste omstandigheden daar van aan te halen, niet als eenvoudige toevallen, of aangename uitloopen, maar als berechten, die wezentlyk tot ons onderwerp behoren. Met dit oogmerk zullen wy een weinig verder gaan dan de Engelsche schryvers doen; en dewyl dit verhaal in het vervolg een groot gedeelte van de regering van *Elizabeth* zal uitmaken, zyn wy te rade geworden de voorvallen, in andere ryken tot nog toe in deze Geschiedenisse ingelacht, te bekorten. Doch wy begrypen daar geenzins onder Ierlandt, Schotlandt, noch zelfs Vrankryk: want schoon dit laatste koninkryk zo veel betrekking met Engelandt niet heeft, als wel de twee andere, heeft het daar te veel gemeenschap mede, voornamentlyk in de zaken van den Godsdienst, die *Elizabeth* zo wel in haar ryk, als in de Nederlanden te hulp kwam, om het daar van af te scheiden.

De Nederlanden zyn alleen een gedeelte van het oude *Belgium*, dat in vorige tyden een derde deel van Gaulen uitmaakte; waarom het zelve den naam van het Belgische of Nederlandische Gaule voerde. De Rhyne was 'er het afscheidsel van ten Oosten, de Seine ten Zuiden, en de Oceaen ten Noorden en ten Westen; zo dat gansch Lotharingen, een gedeelte van de Palts, de staten van Kleef, van Trier, van Keulen, en van Luik daar zo wel als Vlaanderen onder begrepen waren. Wy verstaan door het laatste de zeventien provinciën, die het huis van *Oostenryk* van dat van *Burgundië* erfde, daar alle de Italianen den naam van deze provincie aan geven, die inderdaadt de voornaamste van de zelve is, en van andere volkeren gemeenlyk de Nederlanden wordt genoemd. De Rhyne scheidt de zelve van Duitschlandt, uitgenomen West-Vrieslandt, het graafschap Zutphen, en de provincie van Overyssele, die aan de andere zyde van deze rivier gelegen, en des niettemin onder de zeventien provinciën begrepen zyn, hoewel zy

R 2

Beni-voelig. Straal. Cambden. Thuanus. Mezeray. De ridder Temple.

Korte beschryving en Geschiedenis van Nederlandt.

door



Korte beschrijving en Geschiedenis van Nederlandt.

door hare gelegenheit een deel van Hoog-Duitschlandt moesten uitmaken. Men zegt, dat de zelve in het geheel omtrent 340 Vlaamsche, of 170 Franche mylen beilaan. Men telt in dit klein begrip twee honderd bemuurde steden, honderd en vyftig minder, of vlekken, die vele steden in grootheit, ichoonheit en rykdom niet behoeven te wyken, benevens zes of zeven duizend dorpen, of parochiën. Vlaanderen, met het graaffchap van St. Paulen Artois, wierden ten tyde van Clovis by Vrankryk gevoegt. Karel de Grote huldde daar *Liderik van Harlebek* in, met den tytel van *grootboutvester*, een tytel, die te kennen geeft van wat uitgestrektheit dit landt was. Het zelve was door verscheide overstromingen van de Noordfche volkeren, die het Roomfche ryk hadden overweldigt, om de ryken te grondvesten, die men aan dezen kant van den Rbyn heeft zien oprechten, verwoest geweest. De inbreuk van deze Noordfche volkeren hadt de inwoonderen van de Nederlanden verjaagt, die van het behoudt hunner landen niet verzekert zynde de zelve verzuimden te bouwen; zo dat zy niet anders dan eene wildernis geleken. Eenige, in lage landen, en als in dalen gelegen, veranderden in moerassen, doordien het water, geen ontlasting hebbende, daar bleef staan, en de velden overitroomde. Andere veranderden in bosschen in de plaatsen, daar het landt wat hoger was, doordien het eerst door den regen bevochtigt, en daar na door de zonne verwarmt zynde, eerst uitspruitselen voortbragt, die door den tydt tot een kreupelbosch, en naderhandt tot bomen groeiden, en een landfchap, dat men woudt noemt, uitmaakten.

Vlaanderen aan *Boudewyn*, toegenaamt met den yzeren arm, schoonzoön van *Karel den Kalen*, vervallen zynde, verliet de zelve den naam van houtvester, en nam dien van marquis, of graaf van Vlaanderen aan\*. De graven van Hollandt kwamen in den zelve tydt (a) voor den dag. De eerste, die met dezen tytel wierdt vereert, was een zoön van eenen der graven van Vrieslandt (b), die met de dochter van den keizer *Lodewyk den II* † getrouwt was. Hy liet deze waardigheit aan zyne opvolgers, die daar eenige eeuwen by gebleven is, tot dat de tytel van graaf in den perfoon van *Philips den Schonen*, hertog van Burgundië, te gronde ging, en t'eenemaal uitgedooft wierdt door het opkomen der Vereenigde provinciën. Het was onder deze houtvesters en de eerste graven van Vlaanderen en van Hollandt, dat dit landt zyne eerste gedaante wederkreeg, en de inwoonderen het zelve bebouwden, en dat het een foort van een Staat onder deze nieuwe heeren begon uit te maken. Men herstelde de oude kasteelen; men timmerde nieuwe, en de fouvereinen, die dit werk voortzetten, maakten lenen ter gunste van die zy het waardig oordeelden, of deelden die uit aan de genen, die zy vonden dat daar van onbedenkelyke tyden af bezitters van waren geweest. Het was ook onder deze graven, dat men den grondslag van verscheide steden leide, of de zelve herstelde; dat men aan eenige hare voorrechten en vryheden bevestigde, en aan andere nieuwe toefondt, waar door menschen van alle kanten om ze te bevolken toevloeden. Het

(a) De Schryver meent het jaar 863, waar in hy het oude gevoelen volgt. De nieuwe schryvers stellen het jaar 913, of ook dat van 922.  
(b) *Dirk*, of *Diderik de I*: doch over zyne afkomst, die de Schryver vaststelt van de graven, of eigentlyk heeren van Vrieslandt te zyn, is al vry wat verschil onder de geleerden en oudheit-kenners, waar over *Heda*, *Vossius*, *Dezza*, *Strivarius*, *Ant. Matthau* en anderen kunnen nagezien worden.

voornaamste zo wel als het oudste van deze voorrechten was de zelve by wyze van vergadering van Staten te regeren. De zelve waren dikwils vergadert, om de geschillen te besliffen, die by de opvolging der vorsten voorvielen, zomtyds ook om de krakeelen, in de grote steden ontfiaan, te vereffenen; om te beraadflagen over het ligten van krygsvolk tegen den inval der vyanden, of eindelyk om eenige nieuwe belastingen op het volk te leggen. Het was ook een van hunne voorrechten, dat niemandt dan de inboorlingen eenige ampten mogt bekleden, en tot den tydt van *Philips den II* bestonden alle de heeren in wereldlyke, uitgenomen drie bischoppen\*, die'er alleen in de zeventien provinciën waren.

Om weder tot de oude graven van Vlaanderen te keren, *Robert*, bygenaamt de *Vrics*, nam deze waardigheit de nakomelingen van *Boudewyn* met den yzeren arm af †, en door het huwelyk van *Geertruid*, nicht van *Robert*, ging zy over tot *Diderik*, graaf van de *Elzas*\*, en deze zonder kinderen gestorven zynde kwam *Boudewyn* van *Henegouwen* de zelve uit hoofde van zyne vrouwe † te erven, en de keizer *Boudewyn*, haar zoön, na hunne doot\*. Deze laatste liet alleen twee dochters na, waar van de een vryster stierf, en de andere trouwde met *Willem van Dampiere*, afkomstig van een tak van *Bourbon l'Archambaud*. Vlaanderen bleef in dit huis tot aan *Margareta*, dochter van *Lodewyk den III*, gezegt *Malanus*, dat is van *Mechele* †, die op zynen vader in het jaar 1384 volgde. Zy was het, die met *Philips den Stouten*, hertog van Burgundië, trouwde, die by Vlaanderen en Brabant, die zy ten huwelyk aanbragt, niet alleen Burgundië en Artois voegde, maar ook Hollandt, Zeelandt en *Vrieslandt*, nevens meer andere landen, die hy *Jakoba van Beyeren* dwong aan hem af te staan, waar door hy de machtigste vorst van ganfch Europa wierdt. Het is iedereen genoeg bekend, dat de kuiperyen van *Lodewyk den XI* zyne grootheit hebben doen dalen, en *Karel den Stouten*, den laatste van het mannelijke oir van dit doorluchtige huis, die al zyne staten aan eene dochter, zyne eenige erfgenaam, naliet, deden vallen. Het hing alleen aan *Lodewyk* haar aan den *Dauphin* van Vrankryk uit te huwelyken; maar zyn haat tegen den vader, hoewel gestorven, liet niet toe hem zyne dochter, de rykste prinses van Europa, te geven. Het huis van *Oostenryk* bediende zich van deze onvoorzichtigheit. De keizer *Maximiliaan* trouwde met *Maria van Burgundië*, en Nederlandt kreeg onder *Karel den V* †, zynen kleinzoon, die grootfcheit weder, die het door de doot van *Karel den Stouten* hadt verloren. Maar ter zelve tydt begon het ook zyne vryheit te verliezen. Dit was het, dat de grootzegelbewaarder van Burgundië hadt voorspelt, wanneer hy de Nederlanders zo verheugt zag over de komste van *Karel* tot de Spaanfche kroon. Deze *vreugdevuren*, zeide hy, ziende de zelve in Nederlandt by deze huldiging ontfoken, zyn de eerste vlammen der verwarringen, waar door de Nederlanden versonden zullen worden.

Deze natie, zo gezet op hare vryheit, was aan hare wettige vorsten zo niet onderworpen, of zy hadt hare voorrechten, die onafhankelyk waren van het ryk; zy hadt, gelyk wy hebben gezegt, hare graven van Hollandt en van Vlaanderen, behalven hare graven of heeren (a) van Zeelandt, en hare hertogen

(a) Men wil, en het is ook niet onwaarschynlyk, dat er

Korte beschrijving en Geschiedenis van Nederlandt.

\* of vier, volgens *Strada*.

† in het jaar 1072.  
\* in het jaar 1128.

† in het jaar 1102.  
\* in het jaar 1195.

† de plaats van zyne geboorte.

† Hy voegde by de voorge-melde provinciën nog die van Utrecht, Overysel, Groningen, met die van Gelder en Zutphen, die *Karel* de Stoute voor hem hadt bezeten. Vryheit der Nederlanden.



Korte beschrijving en Geschiedenis van Nederland.

gen van Brabant (b). Maar deze souvereinen hadden geen macht dan die door de wetten van het landt bepaalt was, daar de regering van uit de oppersten, de edelen en het volk bestondt; zo dat de edelen en het volk deel daar aan hadden nevens den vorst.

Wy zullen niet spreken van al de oorlogen, welke de Nederlanders tegen Vrankryk en tegen het huis van Oostenryk, om hunne voorrechten te handhaven, hebben gevoert; zy konden nooit verdragen, dat hunne souvereinen hen met belastingen bezwaardten, zelf de Romeinen niet, wanneer zy meester van de ganse wereldt waren, het welk de landvoogdt, dien *Tiberius* hen zondt\*, wel ondervondt, tegen wien zy opstonden, om de zware schattingen, die men van hen met veel hardigheid vorderde, te ontgaan.

\* Zie Tacitus van de Zeden der Duitschers en het IV van zyne Jaarboeken.

Om weder tot de onlusten met de vorsten van het huis van Oostenryk te komen, de laatste oproer viel te Gent voor, dien *Karel de V* grotelyks tot zyn voordeel en zeer nadeelig voor de Nederlanders † wist te stillen. De behandeling van *Philips den II* deedt den ouden moedt van het volk, door het straffen van de Gentenaars geheel gedooft, herleven. *Philips* dacht niet aan het verdrag, dat hy met hen hadt aangegaan wanneer *Karel de V* hem deze landen overgaf, een verdrag, met hunne oude vryheden overeenkomende. De voornaamste voorwaarden van dat verdrag † bragten mede:

† Men noemt het zelve de vlyde inkomst.

Dat men oorlog, noch vrede zonder de algemeene toestemming der Staten zou maken; Dat gene ampten of bedieningen aan vremdelingen zouden worden gegeven; Dat men niemandt in rechten anders dan voor de gewonelyke rechters zou kunnen betrekken; Dat de officieren zo wel hunnen eedt aan het landt als aan den vorst zouden doen; Dat de vorst zelf moest zweren hen in hunne voorrechten te handhaven, en indien hy iets mogt bevelen, dat daar tegen sreedt, of dat hy de zelve kwam te overtreden, men niet gehouden zou zyn hem te gehoorzamen. Men heeft nog tegenwoordig eene verzameling van wetten, ten tyde van *Maria van Burgundie*, tot bescherming der vryheden, gemaakt, en wat de Staten tegen *Maximiliaan*, die met haar getrouwt was, hebben gedaan, dat een bewys is van hun recht, of van hunne gewoonte. *Karel de V* begon, gelyk wy hebben gezegt, de zelve te verminderen, en *Philips de II* wildeze t'eenemaal vernietigen.

\* in het jaar 1559. Voornemen van *Philips* om Nederlandt zyne voorrechten te ontnemen. † *Inquisitie*.

Dit besluit hadt hy, wanneer hy uit Nederlandt \* naar Spanje vertrok, genomen. De bezettingen, of het vremde krygsvolk, dat hy in het landt wilde laten, gaven het genoeg te kennen; en byaldien hy toen zyn oogmerk niet kon bereiken, was het, om dat hy nog geen toebereidselen tegen een opstandt van het volk hadt gemaakt. Het oprichten der nieuwe bisdommen was eene andere verkrachting van de vryheit; want behalven dat de Staten daar geen raad over wierden gevraagd, dachten zy, dat men door dezen weg het geloofsonderzoek † wilde invoeren, en dat de prelaten, door den koning en den paus aangestelt, de beschermers daar van zouden zyn. De kardinaal van *Granvelle* †, door *Philips* tot hulp in de regering met de hertoginne van Parma gelaten, veroorzaakte veel murmuringen. De adel kon de

† Hy wierdt in de maandt Maart des jaars 1561 kardinaal gemaakt.

der Zeeuwisch eilandt van ouds zynen eigen heer heeft gehad. Zie *Miraeus*, *Eyndius*, *Reyzerberg*, *Boxhorn* en *Smallegange* in hunne *Kronyken van Zeelandt*.

(b) *Lodewyk de III*, gezegt *Malanus*, graaf van Vlaanderen, trouwde met de erigenaam van Brabant.

verheffing van een man van eene zo lage geboorte niet verdragen, en zyn hoogmoedt maakte hem niet min onverdraaglyk aan het volk. Hy was de voornaamste oorzaak van het oprichten der nieuwe bisdommen, van voornemen zynde daar zo veel rechtbanken van het geloofsonderzoek, waar van hy, als aartsbisschop van Mechelen, het hoofdt zou zyn, van te maken. Hy was verwaand, wreed, en alles aan zyne staat-zucht opofferende, zelfs den Godsdienst, daar hy zulk een grote yveraar van scheen te zyn. Dit is het afbeeldsel, dat een Roomsche schryver\* van hem maakte. Het geloofsonderzoek, het welk hy met kracht zocht in te voeren, bragt de Nederlanders tot wanhoop. De hertogin van Parma, gematigder dan *Granvelle*, zondt *Montigni* †, ridder van het gulde vlies, naar Spanje, om *Philips* kennis te geven, dat het ganse landt een afkeer voor deze geestelyke rechtbank toonde. Hy bragt niet dan een dubbeltinnig antwoordt omtrent het midden van het jaar 1563 mede. Ondertusschen stonden die van Antwerpen tegen de geweldenaryen, welke men tegen de Hervormden pleegde, op, en die van Leeuwarden, Groningen, Roermonde en Deventer stelden zich tegen de nieuwe bisdommen. De Staten kregen ook hoe langshoe meer een afkeer van *Granvelle*, en belastten den prinsse van Oranje, de graven van *Egmond*\* en van *Hoorn* †, om 'er de afschaffing van door brieven by *Philips* te verzoeken.

1563 en de volgende, tot 1566.

Korte beschrijving en Geschiedenis van Nederlandt. Afbeeldsel van den kardinaal *Granvelle*.

\* *Labeur* in zyne *Additions aux Memoires de Castelnau*. † *Florens van Montmorency*. Opstandt in Nederlandt.

\* *Lamoraal*. † *Philips van Montmorency*.

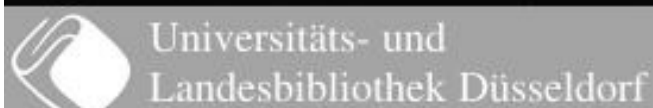
*Granvelle* zelf, zich in Vlaanderen niet veilig achtende, vertrok naar *Befançon*, zyne geboorteplaats, om de uitwerkselen van den haat, dien het volk hem toedroeg, te ontgaan. De graaf van *Egmond* wierdt naderhandt naar *Madrid* gezonden, om de afschaffing van zo vele nieuwigheden tegen de vryheit te verzoeken. Men zondt hem met goede woorden weder te rug. Ondertusschen liet de koning ganse tegenstrydige bevelen aan de landvoogdesse afgaan, haar belastende, dat zy met alle strengheit de bevelschriften † tegen de Protestanten zou doen uitvoeren. Zy stelde dit zo lang uit, als zy kon; maar op het laatste van het jaar 1565 ontving zy weder op nieuw een bevel, met verwytinge, dat zy alles door hare goedheit bedurf. Des wierdt zy gedwongen te gehoorzamen, en zondt overal bevelen om deze zogenocnde heilige rechtbank te doen erkennen en de sterke handt te bieden. Die van Brabant waren echter zo kloekmoedig, dat zy de landvoogdesse dwongen hen buiten dezen gewetensdwang te houden\*; maar behalven dat deze bevryding door den koning niet was bekrachtigt, was zy alleen tot wederopzegging toe. Het volk begeerde, dat *Philips* de zelve zou bekrachtigen, en daarenboven verklaren, dat zy altoos zou duren. De andere provinciën voegden zich by die van Brabant, en hunne gemachtigden leverden een verzoekschrift over uit den name der algemeene Staten van Vlaanderen aan de hertoginne van Parma. Zy verzochten, dat men het geloofsonderzoek zou vernietigen, de nieuwe bisdommen afschaffen, en de bevelschriften, waar by alle, die van den hervormden Godsdienst waren, wierden gebannen, herroepen, en in het tegendeel aan iedereen vryheit van gewisse geven, en by weigering betuigden zy tegen het geweldt hunner vyanden, om hen te doen verantwoorden de gevolgen, die daar uit ontwyfelbaar, indien men halfterrig bleef met hen te verdrukken, zouden ontstaan. Zy hadden aan hun hoofdt *Henrik van Brederode*, van het doorluchtige huis der graven van Hollandt; *Lodewyk*, graaf van Nassau, broeder van *Willem*,

Gedrag van de hertoginne van Parma.

† *Plakketten*.

\* in April des jaars 1566.

1566.





1566. Korte beschrijving en Geschiedenis van Nederlandt.

Oorspronk van den naam van Geuzen, of bedelaars.

† *Fidelles au Roi jusques à la mort.*

De prins van Oranje gezonden om de opschudding te stillen.

Prins van Oranje, nevens de graven van Bergen en van Kuilenburg. Zy trokken uit het huis van den laatste in de stad Brussel, omtrent vier honderd man sterk, en kwamen aan het hof van de landvoogdesse (a), aan welke zy hun smeek-schrift door de handen van *Brederode*, die het zelve met eene nadrukkelyke redenvoering ondersteunde, overgaven. Het was gedurende deze handelingen dat hen de naam van *Geuzen* wierdt gegeven, of dat zy den zelve aannamen. Men verhaalt, dat de graaf van Barlemont, die hen dodelyk haatte, hen dezen naam \* uit verachtinge gaf. Maar zy rekenden het voor eene eere, en zagen dezen naam als het teken van hun verbondt aan. Naderhandt droegen zy goude penningen om hunnen hals, waar op aan de eene zyde de beelden van den koning stondt, en aan de andere twee handen in een gevlochten, houdende een bedelaarszak, met deze woorden: *Getrouw aan den koning tot den bedelzak toe* †. De landvoogdesse, zich van de vreeze van *Philips* te mishagen, of de Nederlanders gaande te maken, geknecht ziende, wist niet wat zy zou besluiten. Zy trachtte de laatste, die een voltrekt antwoordt op hun smeek-schrift verzochten, op te houden, terwyl zy bericht van het hof van Madrid verwachtte. De algemene Staten zonden van hunnen kant derwaarts de graven van Bergen en van Montigni, beide van den Roomschen Godsdienst. Men vleide hen aanstonts met eene ydele hoop, en naderhandt, wanneer men oordeelde, dat men niet meer te vrezen hadt, nam men hen gevangen. Ter zelve tydt deedt men eene verklaring uit den name van den Katholyken koning afkondigen, waar by men de straf der ketters veranderde. De genen, die te voren naar de strengheit der wetten moesten verbrand worden, gebodt men dat men voortaan uit genade zou onthoofden of ophangen, het welk aan eenigen belagchelyk voorkwam, en anderen nog meer verbitterde.

Het gerucht, dat men in dezen tydt verspreide, dat 'er een leger gereed stondt om in de Nederlanden te vallen, verhaafte den opstandt. In Vlaanderen, Brabant, Gelderlandt en Vrieslandt kwamen de Hervormden van alle kanten zamen om hunnen Godsdienst in het openbaar te plegen, boven al omtrent Antwerpen. De hertogin van Parma zondt *Willem*, prins van Oranje, om de opschudding te stillen, en met de Raden van de stad het volk weder tot zynen plicht te brengen. Hy deedt zyne intrede onder de toejuichingen van de zamenverbondenen, roepende en herhalende tot verscheide malen de woorden: *Lang leven de Geuzen!* zonder dat men hen kon wederhouden. Hy voorzeide hen, dat deze vryheit hen duur zou komen te staan, en dat het niet lang zou aanlopen, of zy zouden zich daar van beklagen. Ondertusschen begaf hy zich naar den Raadt, alwaar men overleide, hoemen best de openbare rust zou herstellen. Men nam een redelyk gematigt besluit, maar zonder iets in den grondt te beslissen, namentlyk: *Wyzenden de zaken naar de vergadering van de algemene Staten*. Doordien men nu geen bevel gaf om de zelve te doen vergaderen, zag het volk wel, dat het alleen diende om hen te misleiden, buiten dat de verachting, met welke men de Hervormden in Brussel, Doornik, Ryssel, en andere voornamste steden handelde, hen onverduldig maakte. Zy begonnen dan weder op nieuw zamen te komen, en verzochten, dat de regen-

(a) Zy zingen vier aan vier, en waren alle ongewapend, om de landvoogdesse geen reden te geven om hen van geweldpleging te beschuldigen.

tin zich naar den raadt van den prinsse van Oranje en de graven van Hoorn en van Egmondt wilde richten, dreigende, indien men weigerde voor hunne veiligheid zorg te dragen, dat zy de Franschen tot hunnen bystandt zouden inroepen. Weinig dagen daar na verwekten eenige muitmakers onder hen \* een opstandt te Yperen, Kortryk, en op andere plaatzen (a). Zy liepen in de Roomsche kerken, en smeten de beelden aan stukken. De oproer was te Antwerpen zeer groot, alwaar zy gedurende eenige dagen de altaren afbraken, de kapellen omver haalden, en zich door een onbezonnen yver latende vervoeren, de kassen, daar de heilige beelden, nevens ander Godsdienstige voorwerpen der Roomsche kerke in waren, in stukken braken. De Magistraat strafte deze buitensporigheden; men nam de schuldigsten gevangen; eenigen wierden gehangen, anderen gebannen, of tot andere straffen verwezen.

De Protestanten verontschuldigen zich door een openbaar geschrift, waar in zy deze buitensporigheden afkeurden, en betuigden hunne gehoorzaamheit aan hunnen wettigen koning, verzoekende alleen de vryheit van hun gewilte te behouden. Ter andere zyde erkenden de regeerders van Antwerpen den prins van Oranje voor stadvoogdt, doch onder het gezag van de hertoginne van Parma. Maar hier mede wierden de beroerten niet gestilt. De landvoogdesse moest een bevelschrift laten afkondigen, waar by zy de oeffening van den hervormden Godsdienst in de plaatzen, daar zy zich vergaderden, toestondt, nevens eene kwydschelding van al dat 'er gebeurt was. De graaf van Egmondt stelde dit in Vlaanderen ter uitvoering, en deedt eenige beeldestormers † straffen, daar de zamenverbondenen zich geenzins tegen stelden, om te tonen, dat zy zulk geweldt niet goedkeurden. De prins van Oranje handhaafde de wetten niet alleen te Antwerpen, maar ook in Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt, waar van hy landvoogdt was, en byaldien hy de Hervormden de vruchten van de vryheit deedt genieten, hieldt hy hen ter zelve tydt in eene volmaakte onderwerping aan de bevelen van het hof. Hy wierdt daar voor bedankt door een brief, met de eige handt van den koning geschreven; maar hy achterhaalde andere van een gansch tegenstrydigen inhoudt, geschreven aan de hertoginne van Parma, die men gebodt by den prins van Oranje, de graven van Egmondt en Hoorn, die de hoofden der party genoemt wierden, tot dat alles gereed zou zyn om hen te onder te brengen, te veinzen. Men ziet dit jaar voorbygaan met van beide kanten op elkanders gedrag te letten. Het voornaamste, dat uitgerecht wierdt, was de belegering van Valenciennes door het leger van den Katholyken koning, onder het bevel van den heere van St. Aldegonde †, dat hy in het begin van het volgende jaar bemachtigde. Hy deedt eenige leeraars, nevens eenige anderen, die hy tot een voorbeeldt wilde straffen, ter doot brengen.

Dit was een nieuwe reden van opstandt voor de zamenverbondenen. De prins van Oranje wilde, dat men zich in staat zou stellen om de macht van den Katholyken koning, wiens krygsvolk hy vreesde, tegen te gaan; maar de graaf

(a) Daar was geen eene provincie, ja, dat meer is, geen stad of plaats in eene provincie, in welke de beelden, altaren, en andere steraden der Roomsche kerke niet wierden afgebroken en vernicht; en dit alles, het welk verwonderlyk is, geschiedde binnen den tydt van drie dagen.

1566. Korte beschrijving en Geschiedenis van Nederlandt.

\* in den maandt van Augusty.

† verbreeks van beelden.

De Raadt van Madrid bedenk een middel om den prins van Oranje en zyne aanhangeren van kant te helpen. † baron van Noirkar-mes.





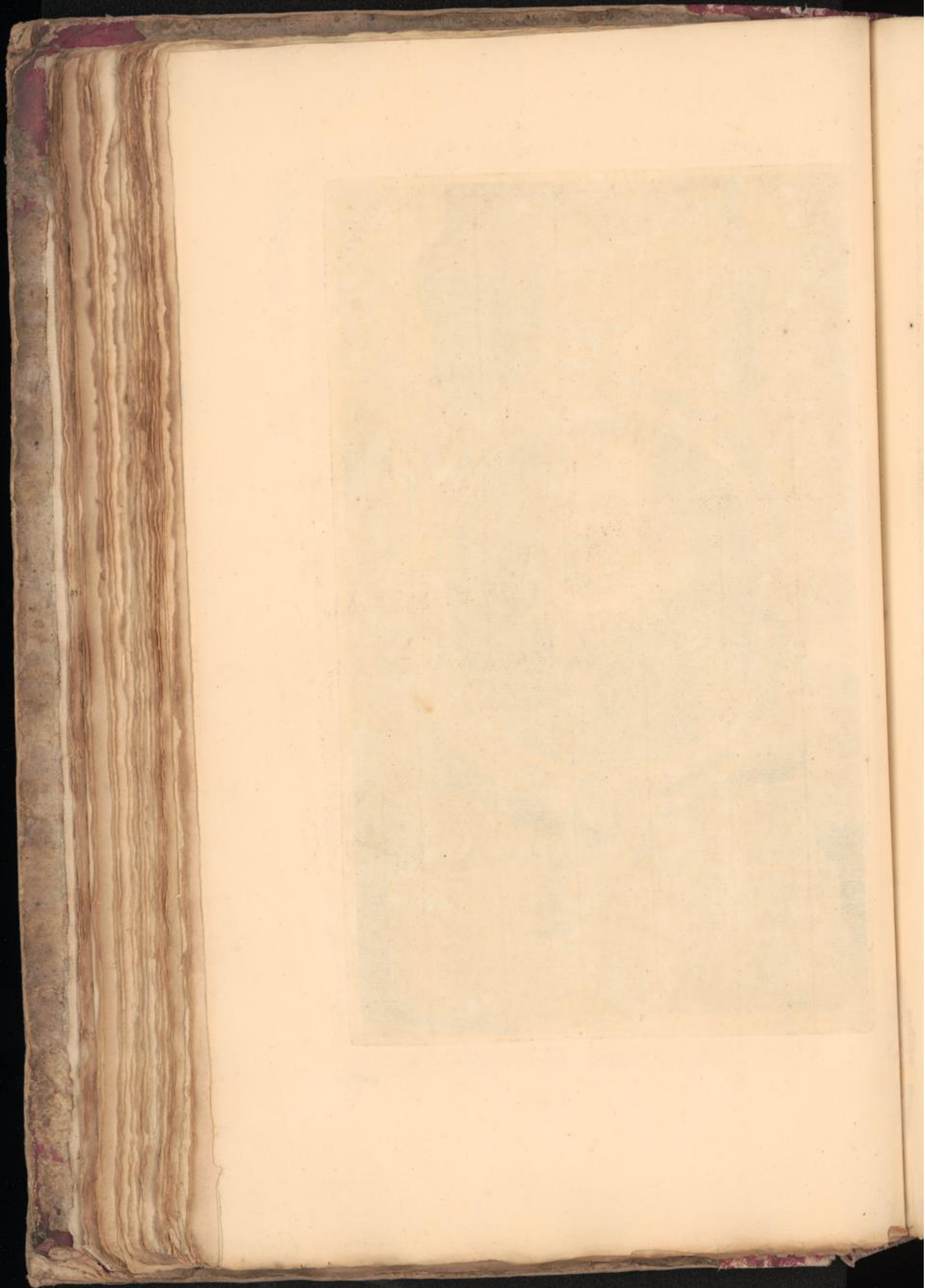
GUILLAUME PREMIER PRINCE D'ORANGE.

*Si sur de ma patrie un soldat vient  
Amener par d'Espagne à sa terre étrangère  
Ils ne feront pas plus de jours avec l'Espagnol  
Qu'ils ont fait de jours avec la France.*

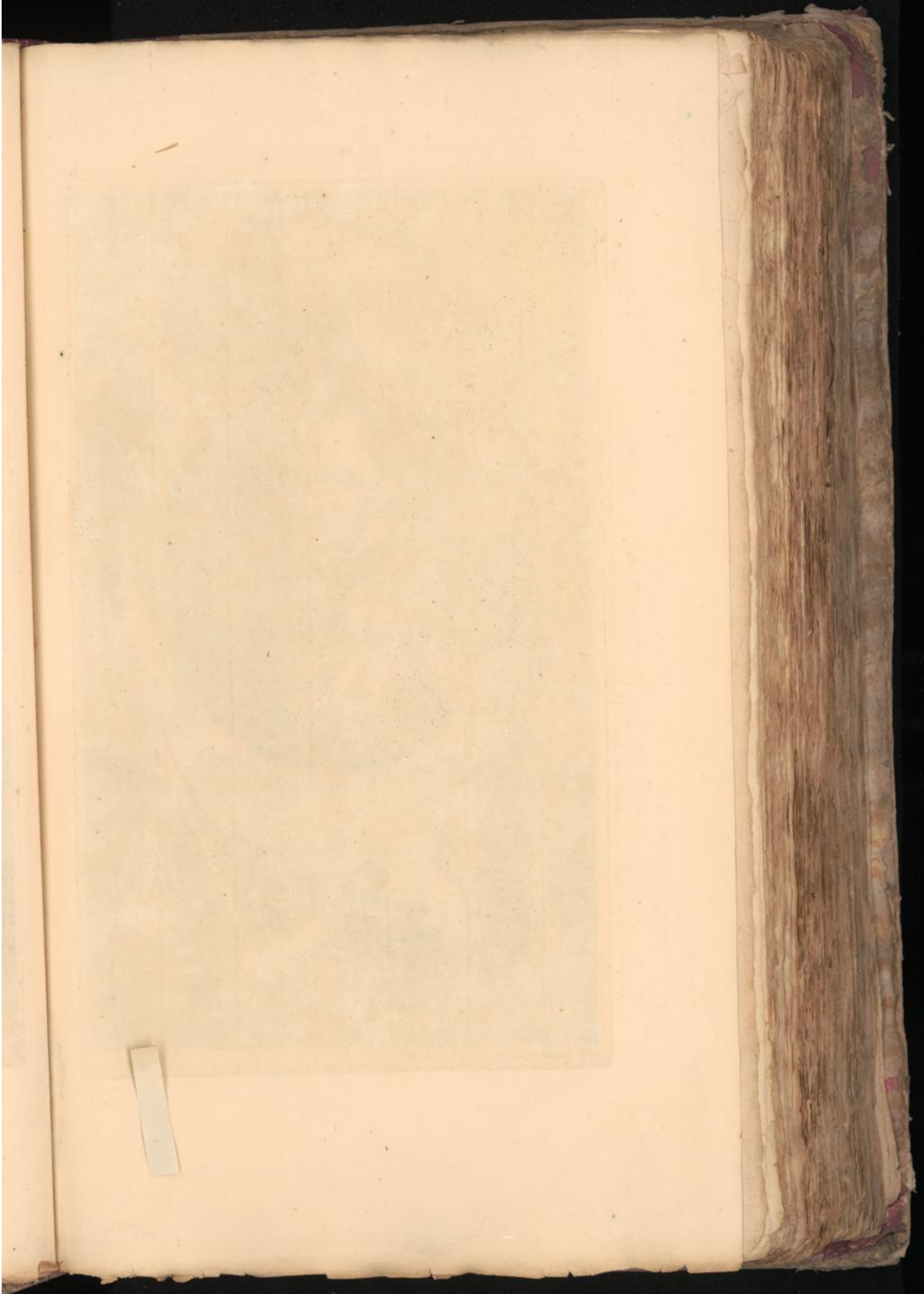
*1672. van der Meer del.*

*1672. van der Meer del.*













1767  
Korte  
farye  
en G  
Lied  
na va  
Ne is  
landt.

De p  
van  
Oran  
vertr  
naar  
Duit  
landt  
Egwe  
en H  
blyve  
in Ne  
landt

\* de  
Feb  
1768

Ov  
leg  
van  
Ra  
Ma  
ov  
ont  
in  
de  
to



1567.  
Korte be-  
fchryving  
en Ge-  
fchiede-  
nis van  
Neder-  
landt.

De prins  
van  
Oranje  
vertrekt  
naar  
Duitsch-  
landt.  
Egmond  
en Hoorn  
blyven  
in Neder-  
landt.

\* den 15  
February  
1568.

Over-  
legging  
van den  
Raadt te  
Madrid  
over de  
ontlating  
ontlating  
in Vlaan-  
deren.  
† of Alba.

graaf van Egmond, door zyne bedieningen, rykdommen en prachtige staat, en buiten dat trotsch en hoofdig, was van een ander gevoelen en haalde het over. De prins van Oranje voorzeide hem zyn ongeluk met deze woorden, *Dat hy de brug zou zyn, over welke de Spanjaarden in de Nederlanden zouden komen, maar dat zy de zelve, wanneer zy daar in waren, achter zich zonden afbreken; dat hy 'er het eerste offer van zou zyn, en zyn hoofd het eerste zegeteken, dat zy tot hunne wraak zonden oprichten.* De graven van Egmond en van Hoorn scheidden van den prins in goede vriendschap. Zy konden hunne tranen niet wederhouden, dat een ander voorteken van het aanstaande ongeluk der twee eersten was. Belangende den prins, die den storm voorzag, hy vertrok met verlof van de landvoogdesse, onder voorwendsel van zyne byzondere zaken, naar Duitschlandt. Toen was het, dat de graaf van Egmond, hem ziende vertrekken, scherpschietende tegen hem zeide: *Vaarwel prins zonder goet.* Maar deze wyze prins, die het toekomende wel voorzag, antwoordde hem met veel ernst, op dat hy aan zich zelf zou denken: *Vaarwel graaf zonder hoofd.* *Brederode* weck ook aantonts naar Duitschlandt, daar hy van droefheit stierf\*. Ondertusschen wierdt den Hervormden de oefening van hunnen Godsdienst op nieuw verboden, en men herriep de voorrechten, die aan hen waren toegestaan. Men deedt zelfs verischeide te Antwerpen aan het leven straffen; men herdoopte hunne kinderen, en vernielde hunne kerken.

Middeleryl beraadslaagde *Philips* op wat wyze hy het vuur van deze droevige verdeeldheden zou uitdoven. Zyn Raadt was in twee gevoelens verdeelt. *Rui Gomes de Silva*, en *Figueroa*, graaf van *Feria*, wilden, dat men den zachten weg zou inslaan, en dat men zich zou wachten het koninklyk gezag aan hope-loze menschen te wagen. *Ferdinand Alvarez van Toledo*, hertog van *Alva* †, vertoonde het tegendeel, te weten, dat het schandelyk voor de achtbaarheid van een vorst zou zyn, de genen, die hem zelf op zynen troon hadden durven aantasten, en op den Godsdienst hadden toegelegd, niet te straffen; dat men geen mededogen omtrent zulke misdaden moest gebruiken, en dat men aan Godt en den Staat alle de medeplichtigen, als zo vele slagtoffers, moest opofferen; een raadt, gelykende naar dien, welken hy wel eer aan *Karel* den V gaf, wanneer hy hem om raadt over den opstand van *Gent* vroeg. *Deze stad*, antwoordde hy, *niet tegenstaande zy de geboorteplaats van twee keizerlyke Majesteit is, verdient tot den grond toe verdolgt te worden.* Maar deze wyze vorst, spottende met zynen dollen yver, deedt hem op een toren klimmen, en vroeg hem, „Hoe veel Spaansch leer men wel van noden hadt om zulk een schone handschoen te maken“. Maar de zoon geleck niet naar den vader; hy keurde alle de gedachten van den hertog van *Alva* goed, en vertrouwde hem de uitvoering daar van.

De staatkundigen\* merkten twee voornam mislagen van *Philips* in deze eerste behandeling aan, daar zy den goeden uitslag van de Nederlandische beroerten van doen afhangen. Voor eerst misprezen zy hem, dat hy de zorg om de beroerten by te leggen aan eenen van zyne staatsdienaren toevertrouwde, in plaats van 'er zelf in persoon naar toe te gaan: een gansch tegenstrydig gedrag, zeiden zy, met dat van *Karel* den V, diē men altydt in het veldt zag, doorlopende zyne staten van het eene einde

tot het andere, daar zich *Philips* in zyn 1567. vertrek oploot, gelykende naar de Indiaanische koningen, die zich van hun volk, zittende op hunnen troon, als onbeweeglyke godheden laten aanbidden. De tweede mislag, diē zy hem te last leiden, was, dat hy te vuur en te zwaardt te werk ging, tegen den wyzen raadt van de hertoginne van *Parma*, die hem zo dikwils hadt geschreven, dat hy zachte middelen moest gebruiken, hebbende daarenboven een man uitgekozen, die de onbekwaamste van alle zyne onderdanen was om de Nederlanders tot hunnen plicht te brengen, doordien zyne wreedheit en gierigheit hen bilooriger zouden maken. Ver van goudt en behendige onderhandelingen, daar men alles in burgeroorlogen mede vermag, te gebruiken, ging men zich van wapenen, om hen te straffen, bedienen, dat de wondt zodanig zou verflimmeren, dat 'er geen helen aan zou zyn. De uitkomst rechtmatigde de gegrontheit van deze aanmerkingen.

Maar Spanje was niet geneigt daar naar te luisteren; het hadt zyne party uitgekozen: de bloedzuchtige raadsbesluiten behaagden het zelve het allermeest. Toen was het dat *Montigni* en de graaf van *Bergen* gevangen wierden genomen. De laatste stierf van droefheit, of wierdt vergeven, en de andere wierdt onthalt, niettegenstaande zy beide van den Roomschen Godsdienst waren, waar door men wel kon zien, zegt een schryver van het zelve geloof\*, dat de Spaansche Raadt het zo wel op de vryheit der Nederlanden, als op den Protestantschen Godsdienst gemunt hadt.

De hertog van *Alva* vertrok in de maandt van *May* † uit Spanje. Hy begaf zich te *Cartagena* schiep, en kwam te *Nice*, daar hy enige dagen uitrustte. Van daar ging hy naar *Genoa*, daar hy aan landt tradt. Hy vervolgde zyne reis te landt, trok door *Savoje*, *Bresse*, het *Fransche Comté*, en *Lotharingen*. Hy kwam op het laatste van *Augusty* te *Brussel*. Wanneer hy nog in *Italië* was, hadt hy van zynen optocht aan *Catharina van Medicis* kennis gegeven, om haar tot het uitroeyen der *Hugonoten* in *Vrankryk* aan te moedigen, gelyk hy de *Geuzen* in de *Nederlanden* zou komen doen. Zy ligtte ten dien einde zes duizend *Zwitsers*, en belaste aan de landvoogden der provinciē, nieuwe benden vrywilligers op te rechten. Men nam tot een voorwendsel de noodzakelykheit om op de bewegingen der Spanjaarden te letten, en te verhinderen, dat zy iets op de grenzen van het ryk ondernamen. Maar de Protestanten twyfelden geenzins, of deze toerusting was tegen hen gericht.

De hertog van *Alva*, te *Brussel* zyne intrede gedaan hebbende, pleegde raadt met de hertoginne van *Parma*, meer om de leus dan uit eerbiedt voor haren raadt. Zy mogt hem zo veel als zy kon van den imborst der Nederlanders zeggen, en hen als een vry volk, dat met zachtheit wilde gehandelt zyn, en dat men hen door geweldt minder kon intomen, maar wel wanhopig maken, affchilderen, hy volgde zyne woede en eerloze gedachten, en de bevelen, die hy uit Spanje medebragt. Hy hadt maar tien duizend soldaten (a), maar uit de beste Spaansche en Italiaan-

1567.  
Korte be-  
fchryving  
en Ge-  
fchiede-  
nis van  
Neder-  
landt.

Men  
maakt  
*Montigni*  
en den  
grave van  
*Bergen*  
van kant.

\* *Mezer-*  
*129.*

*Srada.*  
*Hoofst. De*  
*Groot.*  
*Van*  
*Mezeren.*  
*De blau-*  
*riur.*  
De ridder  
*Temple.*  
† den 10  
van die  
maandt.  
De Ne-  
derland-  
sche za-  
ken den  
hertog  
van *Alva*  
toever-  
trouwt.

Zyne  
aan-  
komst en  
wreed-  
heit.

(a) De schryvers verschillen omtrent het getal der soldaten van malkander. *Van Mezeren* telt acht duizend zes honderd en acht en zeventig man op, behalven de officieren en vrywilligers, en *Hoofst* rekent tusschen de acht en negen duizend man te voet, en ruim twaalf honderd te paardt.



1567. Korte beschrijving en Geschiedenis van Nederlandt.

liaansche troepen gekozen, met zich genomen, onder het bevel van oversten, die zich onder keizer *Karel* den V door een groot getal van heerlyke daden beroemd hadden gemaakt. Het volk, dat de hertogin van Parma in Duitschlandt hadt doen werven, voegde zich by dit leger, dat onder zulk een wreden en krygskundigen bevelhebber, als de hertog van *Alva* was, die de schrik en wanhoop in de gemoedren der Nederlanders bragt, optrok. De kooplieden in de steden en het gansche landt waren daar over met zulk een schrik bevangen, dat meer dan honderd duizend huisgezinnen uit het landt vertrokken, met zich hun geldt en koopmanichappen wegvoerende. Vele anderen volgden kort daar op. Die gebleven waren wierden haast de wreedheit van den nieuwen landvoogdt gewaar. Hy begon met het gevangennemen van de graven van *Egmond* en van *Hoorn*, die hy in het kasteel van *Gent*, dat de laatste hem zo even hadt overgelevert, gevangen deedt zetten. Hy vervulde de gevangenhuiszen van *Brussel*, *Doornik*, *Gent* en *Antwerpen* met de voornaamste edellieden van het landt.

Raadt van be-roerten aange-sicht.

Hy schafte het gezag der algemene Staten af, en stelde in de plaats een Raadt van twaalf personen aan, waar van hy voorzitter was (a). Men gaf den zelven den naam van *Bloedraadt*, dien hy waarlyk van wegens zyne menigvuldige en verwoede rechtsplegingen verdiende. Men zegt, dat een van deze rechters, of liever beulen, genaamt *Jakob Hessels*, altydt sliep terwyl men de rechtsgedingen opmaakte, en het vonnis van die het ongeluk hadden van kettery beschuldigt te zyn vervaardigde. Hy ontwaakte niet dan om, zyne oogen nog vryvende, en nog gansch slaperig, uit te roepen: *Naar de galg; naar de galg.* De gevonnissen wierden aanstonts aan den staart van een paardt vastgemaakt, en alzo zonder mededogen naar de gerechtsplaats gesleept. Alle andere Raden, als die van Staat en de geheime Raadt, wierden niet meer gekent; al de rechtbanken bleven zonder gezag; de voorrechten wierden vernietigt; de gewetensdwang ingevoerd, en die voor de vryheit wilden spreken, wierden met verbeurdmaking van hun leven of goederen gestraft. Men zag niet dan moorden en bannen, als houtstapels en schavotten. Men bedacht zelfs nieuwe plagen. Men braadde de mannen, vrouwen en kinderen. Die het vuur en de galg ontkwamen waren blootgesteld aan de onbescholdtheit der Spaansche soldaten, aan welke de eer van de vrouwen en dochteren schandelyk ten prooi wierdt gegeven. Den onmedogenden *Alvaes* bragt zyne verwoedheit zo ver, dat hy achtien duizend menschen door beuls handen gedurende zyne landvoogdy van zes jaren en drie maanden deedt ombrengen. Hy droeg'er zynen roem op\*, als over eene heerlyke uitvoeringe. Hy deedt dit jaar † een kasteel te *Antwerpen* bouwen naar de gedaante van een welgeordende vyfhoek; en om zyne verwaandheit te tonen begeerde hy, dat

\* na zyn vertrek uit de Nederlanden in het einde des jaars 1573. *Strada* zegt 1568; maar te onrecht.

Alva dooelt te Antwerpen een kasteel bouwen.

(a) *Jan de Vargas*, Licentiaat, was onder hem het hoofd van deze verschrikkelyke vlietschaat. Hy was een der wreedste en ondeugendste menschen van de werelt, en die, volgens het getuigenis van geloofwaardige schryvers, wegens het verkachten van een weeskind van zyn maatschap uit Spanje, zyn vaderlandt, daer hy een rechtenampst bedeede te, gebannen was. *Zie Haest Hist. fol. 164; van Meturen fol. (mibi) 53 b. enz.* Van zyne onervarenheit in de Latynschetale, schein hy een Licentiaat was, haast *Ev van Royd* een aardig staakje aan; namentlyk, hy sprek overal de inwoonders van Nederlandt het oordeel uit met deze woorden: *Hercini fraxerunt templa; hanc nihil faxerunt contra: ergo debent omnes patibulari.* *Zie zyne Hist. der Nederl. Oorlogen fol. 3.*

men vier bolwerken naar zynen naam, of dien 1567. van zyn huis, of naar zyne waardigheit, zou noemen. Het eerste wierdt genoomt *de hertog*, het tweede *Alva*, het derde *Ferdinand*, en de vierde *Toledo*. Aan het vyfde gaf hy den naam van den vesting-bouwmeeister *Paciotto* (a).

Gelyk hy nu oordeelde, dat hy gansch Vlaanderen roets onder zyn juk hadt gebragt, boodt hy den koning van Vrankryk aan naar Vrankryk te trekken, om daar de zelve dwingelandy te plegen. *Karel* de IX, de wapenen tegen de *Hugonoten* opgenomen hebbende, verzocht hem om bystandt, volgens de geheime voorwaarde van het verdrag van *Bajonne*. Deze trottsche Spanjaardt wilde deze hulpbenden zelf aanvoeren, het welk de Raadt van *Karel* niet goedvondt, en hem zyne aanbieding deedt aflaan; waarom hy zich vergenoegde den graaf van *Arenberg* met vyftien honderd paarden en twee duizend man te voet derwaarts te zenden. Het icheen, als of men, om de Nederlanden t' eenemaal onder de knie te krygen, alleen naar de tegenwoordigheit van *Philips* wachtte. Hy hadt hende hoop overlang gegeven, even gelyk *Tiberius*, die gedurende de eerste jaren van zyne regering altydt gereed stondt om van *Rome* te vertrekken, om de provinciën van het ryk te bezichtigen; waarom de steden van de nieuwe volkplantingen meer dan eens hunne openbare wenschen verdubbelden om dit geluk te genieten. Ondertusschen, na dat men haar langen tydt met deze hoop hadt geveit, wierden zy gewaar, dat het alleen een streck van zyne staatkunde en veinzery was geweest, en dat hy nooit met ernst om deze reis hadt gedacht. Het was eveneens met den Katholyken koning. Drie zaken stelden zyne reis te rug, en waren naderhandt oorzaak, dat de zelve t' eenemaal achterbleef: eerst de treurige doot van zynen zone; die van *Elizabeth* van Vrankryk, zyne gemalinne, en de opstandt der *Moren* in *Andalusie*. Het eerste van deze droevige voorvallen gebeurde volgens eenigen in het jaar 1568, en volgens anderen een weinig later, en wierdt kort daar op van het tweede gevolgt. De Geschiedenissen zyn vol van deze beruchte gebeurtenissen, die niemandt onbekend zyn. Wy kunnen echter niet nalaten de voornaamste omstandigheden daar van te verhalen, die de meeste schryvers of verbloemt, of naar hunne vooroordeelen vergroot hebben. De voorzitter *Tuannus*, die net uit den mond van iemandt uit dat landt zelf hadt veritaan\*, en die een vertrouweling van den infant *Don Carlos* was geweest, zal ons niet bedriegen. Op zulk een echt getuigenis zullen wy ons verhaal gronden, dat ten anderen genoegzaam overeenkomt met het gene *Strada* zegt, hoe eenzydig hy ook voor *Philips* in zyne Geschiedenisse der Nederlandsche oorlogen heeft geschreven.

\* *Lodewyk van Fax.*

Men brengt verscheide redenen van de doot 1568. van dezen ongelukkigen prins van Spanje by. De versfoeielyke icheits van de wreedheden des hertogs van *Alva*, die hy dikwils maakte, ende medogendheit, die hy voor de ellendige Nederlanders liet blyken, waren daar de voornaamste oorzaak van. Zyn vader, de heerschzuchtige *Philips* de II, was niet alleen daar over gebeit, als zynde eene ongeschiktheit en eene onerbiedige tegenstrydigheit met zyn gevoelen; maar deze nayverige koning vreesde ook, dat deze jonge prins zich in eene zamenzwering mogt inlaten; daarenboven hieltt hy hem van verstandhouding met

Verhaal van de bedroefde doot van den infant *Don Carlos.*

(a) Dit kasteel kostte veertien tonnen gouds, waar toe de stad *Antwerpen* vier tonnen gouds moest opbrengen.



1568. met de gene, wier ongeluk hy beklagde, verdacht. Hy wist, dat de infant een ongerust leven leidde; dat hy in zyne kamer twee koffers vol wapenen hadt, en nooit te vast ging, zonder twee pistolen en twee ponjaarden onder zyn hoofdkussen te leggen; daar men nog byvoegt de murmureringen, die dezen jongen prins, zo men zeide, zomtyds ontvielen, wanneer hy van de koningin zyne stiefmoeder sprak, als van eene minnareffe, die zyn vader hem hadt ontroofd, dewyl zy inderdaad voor den zonen was geschnikt, eer dat de vader weduenaar van Maria van Engelandt wierdt. Meer was 'er voor Philips niet van noden, de wantrouwigste en de onverzoenlykste man van de ganfche wereldt, om zynen zoon, het zy aan de yverzucht van zyne liefde, of aan die van zyne staatzucht op te offeren. Echter wilde hy hier over met die van het geloofsonderzoek te rade gaan, en deze bloeddorflige dienaars bragten hem verder tot het uitvoeren van de verschrikkelykste daadt, die 'er ooit begaan is.

Na dat hy met hen in zyn vertrek raadt hadt gepleegt, en dat zy den infant overtuigt hadden, briefwisseling met den prinsse van Oranje gehouden te hebben, kwam hy op een nacht, verfelt van den hertog van Lerma, van *Gomes de Silva*, van den hertog van Feria, en van *Don Diego de Cordua*, in de slaapkamer van *Don Carlos*. De hertog van Lerma kwam daar het eerste in, nam de wapenen onder zyn hoofdkussen weg, en ging op de koffer zitten, daar het andere geweer in was. De ongelukkige *Don Carlos* was zo diep in slaap, dat hy naauwlyks door *Gomes de Silva*, die hem hard genoeg aantafte, ontwaakte. Hy stondt verbaast, wanneer hy zyne oogen opende, ziende den koning zynen vader, en het ganfche gevolg. *Heleas!* riep hy met eene beklagelyke stem uit, *ik ben een man des doods. Ik kom niet om u van het leven te beroven*, antwoordde *Philips* op eene strenge en dreigende wyze, *maar om u over uw kwaad gedrag te berispen*; waar op hy hem beval op te staan. Hy deedt hem strenge verwyten, en liet zyne klederen, zyn bedt, en de andere sierraden van zyn vertrek, wegbrengen, zo dat de prins byna op planken bleef leggen, met eenige oude voddens, die hem naauwlyks konden dekken. Tot zulk een beklagelyken staat gebragt zynde, gaf hy zich aan de wanhoop over, en trachtte op verscheide wyzen zich het leven te benemen; maar hy kon zyn oogwit niet bereiken. Zyn vader moest zyn beul zyn. De geloofsonderzoekers voor de tweede maal raadgevraagd hebbende, versterkten hem de zelve op eene Godsdienslyke wyze, overeenkomende met zulk eene wrede vierfchaar, in zyn voornemen. Om nu te beletten, dat de wanhopige zoon door deze kwade behandeling zich niet te kort deedt, rieden zy hem, dat hy zynen zonen zelf het leven zou benemen. Welk een afschuwelyke Godvruchtigheid, die zich doet uitblinken door den versocielyksten vorstenmoordt! Al de verzachting, die men toebragt om zulk eene schandelyke daadt eenigen glimp te geven, was, dat men het vergift onder alle de doodmiddelen verkoos. Men mengde het zelve in een zop, die de prins, zonder dat hy het bedrog merkte, indronk, waar van hy weinig uren daar na, in het vier en twintigste jaar van zynen ouderdom, den geest gaf.

De koningin zyne stiefmoeder overleefde hem niet lang. Haar wrede en yverzuchtige gemaal maakte haar met de vrucht, waar van zy zwanger ging, door vergift, gelyk hy den prins *Karel* hadt gedaan, van kant. Men zegt, dat hare moeder *Catharina van Medicis* naar de omstan-  
III Deel.

digheden van deze zake hadt laten vernemen, en de zelve waar bevonden, dat door de bedienden van de overlede koningin, in Vrankryk komende, wierdt bevestigd. De doot van de koningin veroorzaakte in Spanje een algemenen rouw, daar zy door hare ongemene schoonheit, liefalligheid en eerbaarheid by iedereen ongemeen gezien was. Daarenboven merkte men haar aan als een borg van de vrede, tusschen de twee kronen gesloten. De kennis, die zy aan de Protestanten van het besluit, tegen hen in de onderhandeling van Bajonne genomen, gaf, hielp veel tot hare doot. Maar dit was de eenigste oorzaak daar van niet: voorts deden *Philips* en het ganfche hof zo veel droefheit blyken, als of de koningin ontydig, tegen alle hoop en verwachting, was weggerukt; hunne droefheit munte in hunne klederen en redenvoeringen uit; men hoorde den koning klagen, dat hem eene gemalin door de doot was ontruk, die hem zeer waard en dierbaar was geweest; de hovelingen treurden, om dat zy eene koningin hadden verloren, die het sieraadt van Spanje en de verzekerdheit van het verbondt met den Allerchristelyksten koning was geweest. Maar de vreemde natiën hadden een afgryzen van zulk een vader en zulk een gemaal, die aan zyne yverzucht, het zy hoe de zelve mogt zyn geweest, en zyne gemalin, en zynen zoon hadt opgeoffert.

De Nederlanden verdubbelden hunnen afkeer en afgryzen, en verwachtten geen mededogen van een vorst, die noch het leven van de beminlykste gemalinne des werelts, noch dat van zynen eenigen zonen hadt gespaart. Zy dachten niet anders dan op middelen om het hunne te verzekeren. Zy wierden daar des te meer toe aangezet door het gerucht, het welk 'er veripreid was, dat *Philips de V*, na de lofpraak van *Philips* over de doot van den ongelukkigen prins *Karel*, hem aanmoedigde om dit werk met het vermoorden van al de ketters in de Nederlanden te kronen. Dit gerucht wierdt waar bevonden. De hertog van Alva hadt *Lalain*, graaf van Hoogstraten, en *Willem*, prins van Oranje, als de twee hoofden van deze party, by verstek gevonnist (a). Zy hadden zich zelve door een openbaar getchrift, gegeven te Dillenburg\*, verantwoord, daar zy zich naar toe hadden begeven, om de dwingelandy van den hertog van Alva, en de wreedheit, die het geloofsonderzoek, tot nadeel van het gewisse en de vryheit van het volk, invoerde, te ontwyken. Maar de Spaansche landvoogdt, zonder eenig verwyt te vrezen, deedt den zoon † van den prinsse van Oranje uit de hogeschool te Loven, daar hy zyne letteroeffeningen voltrok, niettegenstaande de betuigingen van de bestierders van die hogeschool, die in schoon Latyn klaagden, dat men hunne voorrechten verkrachte, ligten. Het Latyn van den Spaanschen kapitein ‡ was zo zuiver niet. *Non curamus privilegios vestros*, antwoordde hy hen; en zich van den jongen prins, maar dertien jaren oud, verzekerende, zondt hy hem gevangen naar Spanje, daar hy dertig jaren lang in een kasteel, zonder eenige opvoeding gehad te hebben, opgesloten bleef. Men droeg alleen zorg van hem in den Roomschen Godsdienst, dien hy naderhandt altoos heeft beleden, op te trekken. Vervolgens vermeerderde de hertog van Alva  
S Bre-

(a) Nevens hen wierden, na voorgaande dagvaarding, aan gekwetle hoogheit schuldig verklaart graaf *Lodewyk* van Nassau, broeder van den prinsse van Oranje, de graven van Bergen, Kullenburg en Brederode, nevens meer andere uitgewekenen.

1568. Vrankryk, koninginne van Spanje.

*Thommas. Mezeray. Du Maurier. Plus de V* doot eene lofpreken over den moordt van *Don Carlos*.

\* eene kleine stad in Duitschland, in de Wetterau, vier en een halve mylen van Marburg gelegen. † *Philips Willem*.

‡ *Vargas*.

Wreedheit van het geloofsonderzoek.

*Thommas. Mezeray.* Ongeleukige doot van *Katharina* van *Medicis* van



1568. Breda, eene stad, behorende onder de oude domeinen van den prinsse van Oranje, en leide daar Spaansche bezetting in.

Het geloofsonderzoek verbant al de inwoonders van de zeventien provincien.

In het begin van dit jaar nam het geloofsonderzoek te Madrid een besluit, en verklaarde al de onderdanen van *Philips* in de zeventien provincien voor verbannenen. Deze vorst, na met deze afschuwelyke rechtbank raadgepleegt te hebben, gaf een openbaar geschrift in de maand van February uit, waar by hy verklaarde, dat al de inwoonders van de Nederlanden hun goet en lyf hadden verbeurt, en vonnisse hen als schuldig aan gekwetste hoogheit, die hun leven en al hunne voorrechten waardig waren te verliezen. Dit zag men aan als nooit te voren geschied, dat men eene gansche natie door een enkel besluit ter doodt veroordeelt. De Roomschegezinden waren niet vry; onder voorgeven van verstandhouding wierden zy daar mede onder begrepen. Dit besluit wierdt aan den hertog van Alva gezonden, om het ter uitvoeringe te brengen. De hertogin van Parma schrikte daar van; zy verzocht haar afscheidt, dat zy verkreeg. Zy vertrok naar Italië by haren gemaal, den hertog *Ottavio Farnese* (a), al zo veel beklagt van de Nederlanders om hare wyze regering, als de hertog van Alva, haar opvolger, om de zyne gehaat was. De naburige vorsten deden ook hun leedwezen over haar vertrek blyken, en boven al de koningin van Engelandt, die haar in de brieven, die zy aan haar schreef, den naam van hare waarde en goede zuster gaf.

Het leger van den koning en dat der zamenverbondenen in het veldt \* in het hertogdom van Limburg. † in de maand van May. ‡ Zie Tacitus in zyne Jaarboeken, het I boek.

Ondertusschen was het leger van den Katholyken koning en dat van de zamenvereenigden in het veldt getrokken. Op het einde van April versloegen de eersten de laatstgemelden, en joegen hen uit Dalem\*, na dat zy'er duizend man van nedergehakt hadden, zonder meer dan twintig Spanjaarden te hebben verloren. Maar de zamenverbondenen kregen kort daar na hunne wraak † in den slag van Winschoten, in dat gedeelte van Vrieslandt, dat van den Eems en de Lip wordt omringt, en van de Romeinen eertyds het bedriegelyke veldt ‡, doordien de overwinning, die zy daar bevochten, niet min nadeelig voor de overwinnaars dan voor de overwonnenen was geweest, wierdt genoemd. Het zelve droevige lot viel de zamenverbondenen te beurt, hoewel het waar is, dat zy hunne vyanden versloegen. De Spanjaarden verloren daar verscheide bevelhebbers van hunne natie, nevens vyf honderd van hunne beste soldaten, behalven eenige officieren en soldaten van het landt. Men beklagde boven al den grave van Aremberg, van het doorluchtige huis van *Ligny*, die dapper vechtende wierdt gedood, en op wien *Chiapin Vitelli* in de landvoogdy van Vrieslandt volgde. Graaf *Adolf van Nassau* schoot 'er ook het leven by in. Eenigen zeggen, dat deze twee veldoversten malkander, als eertyds *Araus* en *Brutus*, de eene aan het hoofd van de Romeinsche legioenen, en de andere aan dat der troepen van *Porfenna*, hadden gedood. Daarenboven deedt de hertog van Alva, over het verlies van den grave van Aremberg verwoed, twintig gevangenen te Brussel het hoofdt afslaan. Hy deedt ook de graven van Egmondt en Hoorn, die hy van het kasteel van Gent liet halen, onthoofden; twee heeren, die zo menigmaal in den dienst van *Karel* den V en *Philips* den II hadden uitgeblonken, voornamentlyk *Egmondt* in den slag van *St. Quintyn* en in

Ter doodt bringing van de graven van Egmondt en van Hoorn.

dien van *Grevelingen*. Dit deedt den Franschen gezant in den brief, dien hy aan zyn hof over deze ter doodt bringing, waar by hy tegenwoordig was geweest, schreef, zeggen, dat hy een hoofd hadt zien vallen, dat Frankryk tot tweemaal hadt doen beven. Deze daadt wierdt gevolgt van het slechten van het huis van den grave van *Kuilenburg*, een der schoonste van *Brussel*, en alwaar de hertog van Alva zelf by zyne intrrede in *Vlaanderen* dertig was ontfangen geweest. Deze gastvryheit hadt hy vergeten, en negen maanden na dat hy daar zo heerlyk was onthaalt deedt hy het tot den grondt toe afbreken, een gedenkteken op des zelfs puinhopen oprechten, en op de vier hoeken de verbanning van den grave van *Kuilenburg* uithouwen.

Overwinninge van Alva op de zamenverbondenen. \* *Lodewyk van Nassau*.

Hy wreekte zich ook over de nederlage van *Winschoten* door de overwinning, die hy op den grave van *Nassau*\* en den grave van *Hoogstraten* byna op het zelve slagveldt, daar de eerste slag was geschied, en dat daar door op nieuwen naam van het bedriegelyke veldt verdiende, behaalde. De zamenverbondenen verloren daar zeven honderd man, nevens hun gescht en krygstuig. De graaf van *Nassau* ontkwam het door zwemmen aan de andere zyde van de rivier, daar hy een schuit vondt, die hem naar *Emden* bragt. Het roemruchtigste voor den hertog van Alva was, dat het hem maar acht soldaten † kostte.

† *Strada* zegt zeventig.

Al zyn volk te *Utrecht* byeen verzamelt hebbende deedt hy daar de monsterring over, en bevondt het zelve zes duizend paarden en dertig duizend te voet sterke te zyn, meest alle oude soldaten, en door bevelhebbers van veel ondervinding aangevoert. De zamenvereenigden in het tegendeel hadden niet dan nieuwgeworve manschap; zo dat men zich over hunne schielijke nederlage niet behoefte te verwonderen. Zy kregen omtrent *Dalem*, onder het bevel van *Zoete van Vilters*, nog een tweden vloot, daar zy alle in de pan gehakt, of op de vlucht gedreven wierden. De hertog van Alva kwam zegeprelende te *Brussel*, en gebruikte het gescht, dat hy van den grave *Lodewyk van Nassau* hadt veroverd, om 'er zyn standbeeld van metaal van te laten maken, tredende twee kleinder beelden, die de twee Standen † der Nederlanden verbeelden, met zyne voeten (a). Hy deedt het in het kasteel, dat hy te *Antwerpen* hadt doen bouwen, oprechten, als of hy het tot schimp van eene stad deedt, die de muitziekste en rykste van de gansche provincie was. Deze trottsche Spanjaardt was niet min ontzagchelyk door zyne wreedheden dan door zyne wapenen. Hy verschoonde niemant, en strafte met de doodt de minste misdaadt, die tegen het geloofsonderzoek begaan wierdt. Hy deedt in *Amsterdam* eene oude vrouw van tachtig jaren, alleen beschuldigt, dat zy leeraars in haar huis hadt geborgen, het hoofdt afslaan.

Trotsch standbeeld van den hertog van Alva. † de gevormachtigden van den adel en de steden.

Maar de Hemel deedt een verlosser voor de Nederlanders te voorschyn komen. Dit was *Willem van Nassau*, prins van Oranje, die zich, gelyk wy hebben gezegt, in eene veilige plaats hadt vericholen. Op de tyding van de aankomst van den hertog van Alva was hy, na dat hy te vergeeffsch de graven van *Egmondt* en van *Hoorn* hadt aangemaant volk te ligen, om de Spanjaarden tegen te staan, naar *Duitschlandt* vertrokken. Deze twee heeren raakten van kant, om dat zy hem niet

(a) Zy hadt al in den voorgaanden jare 1567, de onbeaalde macht van den hertog van Alva ziende, haar afscheidt van den koning van Spanje verzocht en verkregen, en was ook reets in het einde van dat jaar naar Italië vertrokken.

(a) Het was eigentlyk maar een beeldt, maar dat twee hoofden en vier armen hadt. Het wierdt voltooit in den jare 1571, en de koning liet het zelf, om dat het tot ergernis van iedereen sleet, eenigen tyd na het vertrek des hertogs van Alva uit Nederlandt weder afbreken.



1568. niet hadden willen geloven; maar Godt hadt hem bewaart, op dat hy het roemruchtige werktuig van de verlossing van zyn vaderlandt zou zyn. Hy hieldt zich op aan het hof van den keurvorst van de Palts, geenzins om een vergeeffsche aanschouwer van de wreedheit der Spanjaarden te zyn, maar om een spoedigen bystandt te bereiden, het zy door een middel te beramen om deze geestel der Nederlanden, met al zyn volk, weder naar Spanje te doen keren, het zy om met eene bekwame krygsmacht zyne verwoedheit te stuiten. De prins van Oranje, op deze twee middelen bedacht zynde, trachtte het eerste by den keizer uit te werken, en ligtte van alle kanten volk om het tweede uit te voeren.

Gevolmachten van den prins by den keizer.

Zyne gevolmachten vertoonden aan *Maximiliaan*, dat zyn huis van Vlaanderen oorspronkelyk was (a), en dat daarom de roem van dezen vorst vereischte, dat de oude woonplaatsen van zyne voorouders beschermt, en de geweldnaryen der Spanjaarden bedwongen wierden, en dat hy niet behoorde toe te laten, dat het landt van de geboorte zynor voorouderen, en de wieg van zyn doorluchtig huis t'eenemaal verwoest wierdt. By deze beweegredenen van eer voegden zy nog andere van rechtmatigheit en mededogen, gegrond op de onschuld van die genen, die zo wredelyk vervolgt wierden, en geen andere schuld hadden, dan dat zy met een dypontzag hadden verzocht, dat zy naar de wetten van het landt mogten geregeert worden. Zy verzochten dan zyne keizerlyke Majesteit, dat hy zich over hen wilde erbarmen, en zo veel by den Katholyken koning, zynen nabestaande, uitwerken, dat de hertog van Alva wierdt te rug geroepen; dat de vremde bezettingen uit de steden mogten trekken, de rechtbank van het geloofs-onderzoek vernietigt, en het landt by zyne oude vryheden, die de landzaten voorgenomen hadden tot den laatsten druppel bloeds te verdedigen, gehandhaaft worden.

*Maximiliaan* was een zeer goedaardig vorst. Hy hadt goede gedachten voor de hervorming gehad, en hy was vredelievend. De aartshertog *Karel*, zyn broeder, was niet min zachtzinnig dan hy. Hy verkoor hem om naar Spanje te vertrekken, en *Philips* den II te verzoeken deernis met zyne onderdanen in de Nederlanden te hebben, die uit wanhoop de wapenen hadden opgenomen, en hen in hunne voorrechten te heritellen, om dat zy hem weder gaarne van hunnen kant gehoorzaamheit zouden bewyzen. Maar de reis van den aartshertog was vruchteloos. *Philips* bleef onbeweeglyk, en was daarenboven door den hertog van Alva aangehitst om dit vrye volk aan de voltrekte macht van Spanje te onderwerpen. Daar was derhalven geen ander middel over dan zich toe wapenen. De prins van Oranje hadt zich daar toe bereid, en kwam aan het hoofd van een schoon leger in het veldt.

Voor zynen optocht gaf hy een openbaar geschrift uit, waar in hy de rechtmatigheit en noodwendigheit van zyn gedrag aantoonde, om voor geen oproerigen by zyn bondgenootschap aangezien te worden. Dit gaf de zinspreuk te kennen, die in zyne vaandelen stondt, te weten:

*Pro lege, pro rege, pro patria.* Zyn leger bestondt in vier en veertig regimenten voetvolk, in Duitschlandt geworven, behalven vier duizend zo Nederlanders, als Franschen, en zeven dui-

III Deel.  
(a) Dit kan niet worden verstaan dan van zyne voorouderen van zyn moeders kant, door het huwelyk van *Maximiliaan* den I met *Maria van Burgundij*, gravinne van Vlaanderen.

zend paarden. Het wierdt nog talryker door de uitgebanne Nederlanders, die door de regering van den hertog van Alva wanhopig waren geworden, om de doot van den grave van Egmond, dien het volk teder beminde, te wreken. Maar de prins van Oranje hadt met een hoofd te doen, wiens gedrag en dapperheit hem beletten eene eenige stadt in Brabant te bemachtigen. De hertog van Alva, van zynen optocht kennis gekregen hebbende, trok mede aan het hoofd van zyn krygsvolk te veldt, om hem den doortocht te betwisten, of zelfs te bevechten, indien hy het wilde ondernemen. Om dit te doen moesten de bondgenoten over de Maze trekken, en de Spaanische bevelhebber was van gedachten, dat, indien zy het in zyn gezicht dorsten doen, zy hem de gelegenheit van eene zekere overwinninge zouden geven. Zy waagden het nochtans, en kwamen gelukkig over op eene plaats naby Stokkem en Mazeik\*, daar men het minst om hadt gedacht. Daar op raakte men by Thienen handgemeen. Het volk van de bondgenoten wierdt geslagen, en zy verloren twee duizend man in het gevecht, zonder dat het aan den overwinnaar meer dan twintig doden en vyftig gekwetsten kostte †. Maar deze sloot belette den prins van Oranje geenzins naar Judoigne te wyken, en zich met den bystandt, die uit Vrankryk kwam, te vereenigen.

Van daar trok hy naar Luik, dat de poorten voor hem sloot. Hy begaf zich naar Henegouwen, trok door *Quenoi*, en nam zynen weg naar Kameryk. Onderweeg ontmoette hy een gedeelte van het Spaanische leger, dat hy versloeg. Hy was ondertusschen in grote verlegenheit by gebrek van levensmiddelen voor zyn leger. *Genlis* en andere Fransche hoofdmannen trachtten hem te overreden in Vrankryk te trekken. Hy trok boven *St. Quintyn* over de *Somme*, en kwam te *Soissons*, daar hy *Gaspar van Schomberg*, dien de koning van Vrankryk hem te gemoet hadt gezonden, om hem te rug te doen trekken, ontmoette (a). Hy verschoonde zich daar van; maar door den opstandt der Duitschers, die *Schomberg*, voor dat hy van daar vertrok, daar toe hadt aangezet, wierdt hy 'er toe genoodzaakt. Hy bragt dit munitieke leger te *Straasburg*, en niets hebbende, waar van het zelve te doen bestaan, liet hy het van een scheiden. Echter, om 'er de voornaamste hoofden van in zyn belang te houden, betaalde hy hunne achtertallen ten koste van zyn krygstuig en van zyn zilverwerk. Door deze edelmoedige daadt verwekte hy onder hen zo grote verwondering, als hy aan hunne geldbegeerte voldeed. Hy deedt nog meer. Hy verpandde zyn prinsdom van Oranje en de andere heerlykheden en landen van zyn huis, om de ruitery van den hertog van *Tweebrugge*, die hy belette in Vrankryk te trekken, te betalen. Zodanig waren de eerste daden van den prins van Oranje, en zodanig was de offerhande, die hy van zyne eige goederen deedt tot behoudenis van zyn vaderlandt. Op deze wyze zyn ook de beruchte omwentelingen in de Nederlanden begonnen; en aldus verliepen de jaren 1566, 1567 en 1568, die de zelve wel zagen opkomen, maar niet eindigen. De hertog van Alva beeldde zich in, dat hy alles te boven was, en doordien hy geen leger tegen zich in het veldt zag verschynen, deedt hy zyne krygsbenden de winterlegeringen betrekken. Wy zullen het vuur dezer beroerten haast

S 2 in

(a) De koning vreesde, dat hy zich by de Hugonoten moegt voegen.

\* *Srada* zegt, dat zy eene ondiepte tusschen Roermond en Maastricht vonden.

† Zyn gevecht met de Spanjaarden.

† *Srada* zegt 80 doden.

Hy verpandde zyn prinsdom van Oranje om het Duitische leger te betalen.



1568. in nog lichter vlamme zien uitbarsten. Het worde tydt, dat wy den draadt der Engelsche Geschiednisse weder opvatten.

*Cambden. Thuanus. Strada.*

De wreedheit van den hertog van Alva was de oorzaak, gelyk wy boven hebben verhaalt, dat de Nederlanders met hunne huisgezinnen, goederen en koophandel naar Southampton en andere steden, die bekwaam waren hen hunne zyde en wolle handwerken † te doen voortzetten, vertrokken, het welk Spanje zeer in de oogten stak. In dezen tydt viel nog iets anders voor, dat het zelve nog meer ongenoegen baarde, en waar door deze twee natiën op het punt stonden om in een openbaren oorlog te geraken. Een groot Spaansch en vier kleiner schepen \*, twee honderd duizend goude kronen, benevens eenige andere koopmanichappen, aan boord hebbende, waren van Biskaje naar eene haven in Nederlandt vertrokken, om zich te ontladen, en wederom koopmanichappen voor die van Genua, die de zelve hadden uitgerust, in te nemen. Een Engelsch schip diende hen tot geleide. Het zelve hadt veel moeite de Franche kapers, daar zy tot in het gezicht van Pleimuiden en andere havens van Engelandt door aangetast en vervolgt wierden, af te weren.

\*Barken.

*Elizabeth ontfaant de Spaansche schepen in hare havens.*

De koningin deedt aanstonts afkondigen, dat zy de Spaansche schepen in hare bescherminge nam, belastende in alle hare havens, dat zy de Spaansche schepen met alles, dat zy te water of te landt nodig hadden, zouden voorzien. Zy stondt ook aan den Spaanschen gezant toe het geldt met Engelsche schepen naar Antwerpen te voeren; en om de Franche kapers, die het grootste schip dreigden, zelfs tot in de havens, te veroveren, te ontgaan, vondt men goed de twee honderd duizend goude kronen aan landt in Engelsche pakhuizen ter bewaring te brengen. Maar het gerucht zich verspreid hebbende, dat de koningin van voornemen was zich van het zelve te bedienen, schreef de Spaansche gezant, die of te ligtgelovig, of te wantrouwende was, daar over aan den hertog van Alva, verzoekende te weten, wat hy by deze tydsgelegenheit zou doen. Terwyl hy den tydt met het overleggen van eene zake, die alleen van de koningin afhing, liet voorbygaan, in plaats van zich van de gemakkelykheit, die zy hadt getoont, te bedienen, ontving deze vorstin andere naricht, die haar van voornemen deedt veranderen.

*Odet van Coligni, kardinaal van Chatillon en graaf van Beauvais, vluchtte naar Engelandt.*

Odet van Coligni, zo bekend onder den naam van kardinaal van Chatillon en graaf van Beauvais, zich in Frankryk, daar hy, niettegenstaande het purper en den Roomschen Godsdienst, getrouwt was, niet veilig vindende, hadt zich naar Engelandt begeven, en by Elizabeth een aangenaam verblyf gevonden. Daar zyn weinig gebeurtenissen zo bekend, als de zyne; ieder weet, dat hy tot den hervormden Godsdienst overgaande de waardigheit en den naam van kardinaal verliet, maar den tytel van graaf van Beauvais, dien hy uit hoofde van zyn bisdom bezat, behieldt, en dat de paus hem deedt dagvaarden, en hem den hoedt ontnam; dat hy het dreigen van den paus in den windt sloeg, en het kardinaalsgewaad, dat hy hadt afgelegd, wederom aannam. Hy droeg het by alle plegtigheden, zelfs op den dag van zynen trouw, het welk de Roomsche kerk voor een hoon aanzag: ook weet iedereen, dat het Parlement van Parys hem, als een wederspannige van den Staat en de kerk, van alle zyne waardigheden vervallen verklaarde te zyn. Om zich daar voor te dekken was het

dat hy naar Engelandt vluchtte; en gelyk hy toeleide om de vyanden der Hervormden, die ook de zyne in het byzonder waren, alzins te benadeelen, was hy te weten gekomen, dat het geldt, daar de gezant van Philips de overvoering van verzocht, aan kooplieden van Italië toebehoorde. Hy deedt derhalven de koningin begrypen, dat al de zorg, die de Katholyke koning daar voor hadt, alleen strekte om het zelve in de handen van den hertog van Alva te doen vallen, die niet zou nalaten, zo haast het zelve te Antwerpen was gekomen, de handen daar op te leggen; dat hy het tot den oorlog tegen de Hervormden van Nederlandt zou gebruiken, en dat bygevolg de koningin onwetende wapenen in de handen van de dodelyke vyanden van den Godsdienst, om hare broederen te onderdrukken, zou verschaffen. Hy voegde daar by, dat het veel beter zou zyn, dat hare Majesteit het zelve by wyze van lening behieldt; dat zy daar de renten van aan de kooplieden betaalde, en dat zy, om alle klagten weg te nemen, hen goede borgen, tot wedergeving van de hoofdsomme, stelde.

De koningin volgde zynen raad, niettegenstaande de tegenvertogen der meeste van hare Raden, die bevreesd waren, dat zy zich in een oorlog met den Katholyken koning zou inwikkelen. Maar om niet mis te taiten, nam zy verklaringen van de handelaars, die de kooplieden van Genua te Londen hadden. Zy verklaarden alle, dat dit geldt inderdaadt aan hunne medehandelaars toebehoorde, uit vreeze, die zy zelf hadden, dat de hertog van Alva, indien het op den naam van den Spaanschen gezant naar Antwerpen wierdt gevoert, daar de handen op zou leggen. Dit gedaan zynde verklaarde de koningin, dat zy, geldt nodig hebbende, dit van die van Genua leende, hen goede verzekering voor de hoofdsomme en renten aanbiedende. De gezant van Philips ontving toen antwoordt van den hertog van Alva, die hem belaste, aanstonts de twee honderd duizend goude kronen naar Antwerpen te zenden. Deze staatsdienaar, daar op by de koningin gaande, verzocht haar woordt te volbrengen; waar op zy ten antwoordt gaf, dat zy, na dat zy zich vande waarheit hadt laten onderrechten, bevonden hadt, dat dit geldt aan de kooplieden, daar zy het van te leen hadt opgenomen, toekwam, en dat het geen zaken waren, die den Katholyken koning aangingen; daar zy byvoegde, dat indien echter de gezant het tegendeel kon bewyzen, zy plegtelyk beloofde het geldt ter plaatse, daar de koning zyn meester het zou goedvinden, zo haast als zy overtuigt zou zyn, dat het aan dezen vorst toebehoorde, wederom te geven.

De hertog van Alva, deze streck, die men hem speelde, gewaar wordende, wierdt byna razend, en zonder de toestemming van het hof van Madrid af te wachten verklaarde hy al de goederen, toebehorende aan de Engelschen in alle de steden, havens en dorpen in de Nederlanden, verbeurd. Hy nam zelfs de Engelschen in verzekering, en liet hen door Spaansche soldaten bewaren, met gedachten om door deze strafheit den schrik in de gansche natie te brengen, en den zelve van Antwerpen tot in Londen over te spreiden. Hy vondt zich in zyne meninge bedrogen; de koningin lachte met zyne verwoedheit; en scha-verhaling gebruikende deedt zy al de Nederlandsche schepen, met al de koopmanichappen, die hen toebehoorden, en in hare havens gevonden wierden, mede in beslag nemen, waar door de onderdanen van den Katholyken ko-

*Elizabeth neemt het geldt, dat op de Spaansche schepen, toebehoorende aan kooplieden van Genua, wierdt gevonden, in beslag.*

*Wraak daar over door den hertog van Alva genomen.*

*Elizabeth gebruikt scha-verhaling.*



1568. koning meer schade dan de hare leden. Hare schade wierdt door deze evenwaarde genoegzaam vergoed. De hertog van Alva, zynen mislag ziende, wilde den zelven verbeteren; maar het was te laat, de eens gemaakte verwydering kon niet geheel worden, en wierdt alle dagen slimmer.

Doodt van Rogier Afscham. Wy eindigen dit jaar, gelyk de Engelsche schryver doet, met de doodt van *Rogier Afscham*, die leermeester van de koninginne was geweest. Hy verstondt de Grieksche en Latynsche taal volmaaktelyk, voegende by de zuiverheit van zynen styl eene edele en overvloedige welsprekendheit. *Elizabeth*, den troon beklimmende, bewees hem hare erkentenis voor de zorg, die hy, met haar te onderwyzen, genomen hadt. Zy maakte hem eenen van hare geheimschryvers; hy wierdt gebruikt in alle afvaardigingen, daar men zich van de Latynsche spraak in moest bedienen. Twee boeken\*, die hy in het Engelsch geschreven heeft, zyn getuigen van zyn beschaafd en doordringend verstand. Het hing alleen van hem af gelukkig te leven; maar zyne genegenheit tot spelen, en andere verachte dingen, die een wysgeer niet voegen, ontruffte het zelve, bragt hem tot verkwiling van zyne middelen, en bevleekte zynen naam. Hy verloor grote sommen met dobbelen, en nog groter door hanen-gevechten, daar de Engelschen gewoon zyn zich mede te vermaken; maar daar hy als betovert op was, en grote weddenschappen aanging.

1569. Den 6 January des jaars 1569 deedt de koningin een lyt van al de goederen der Engelschen, die de hertog van Alva in de Nederlanden hadt aangeslagen, aanplakken, waar door zy zich nevens hare onderdanen verontschuldigde, en al de schuld op den Spaanschen landvoogdt en den gezant van *Philips* gelegd wierdt. Deze laatste wilde zich door een betuigingschrift verdedigen, en om een ruimer veldt te hebben onderstelde hy, dat de koningin deze verklaring, die hy wilde betwisten, niet hadt uitgegeven; maar dat het een byzonder werk van de vyanden van den Katholyken koning, medestanders van de oproerige Nederlanders, was. Vervolgens zich tot de koningin wendende prees hy de goedgunstigheid, die zy zo dikwils aan Spanje hadt bewezen, en klaagde, dat hy haar eenslags tot tegenstrydige gedachten hadt zien overgaan. Van klagen kwam hy tot verwyten, en klaagde met grammoedigheid, dat men zo weinig acht op zyne vertogen en op die van den hertog van Alva gaf; dat men het geldt van Spanje inhieldt, ver van het aan den koning te geven, gelyk hy zeide dat *Elizabeth* hadt behoren te doen, indien hy het van haar verzocht hadt; eindelyk, hy ligte het momaangezicht af, en beschuldigde de koninginne opeentlyk; verschoonde het gedrag van den hertog van Alva, en beweerde, dat hy op de rechtmatigste wyze des werelds was te werk gegaan, werpende op hare Engelsche Majesteit al het misnoegen, dat, gelyk hy zeide, door het aanhouden van het geldt van den koning gegeven was.

Zyn schimp-schrift tegen de eer van de koninginne. Hy vergenoegde zich niet zulke harde woorden te gebruiken; maar hy verspreidde ook faamroevende schriften tegen de eere van *Elizabeth*, die hy onder den beruchten name van de *Oriane* van *Amadis* afbeeldde: verdichte geschiedenissen van dien tydt, door een Spaansch schryver verzonnen, en nog ten dezen dage in aching, om al de verzinningen, die 'er in zyn. Die het hebben gelezen, kunnen wel zien, dat het verhaal van deze heldinne van *Amadis* de koninginne in hare eer

aantafte. Zy toonde zich daar ook gevoelig over, en na dat zy haar misnoegen aan den gezant hadt doen blyken, nam zy hem in een soort van verzekering, itellende hem twee dagen onder de bewaring van eene wacht. Zy klaagde ook by den Katholyken koning, verzoekende eene spoedige voldoening: maar te vergeeffich. Zy wist haren tydt wel waar te nemen om de zelve te erlangen, lerende de grote staatkundigen op zynen tydt te veinzen, en zich ondertusschen edelmoe-dig te wreken.

Men beschuldigde *Cecil* oorzaak te zyn, dat men de twee honderd duizend goude kronen hadt aangeslagen: doch het is waarschynlyker, dat de koningin het zelf besloten hadt, en dat *Cecil* daar weinig deel aan hadt, gelyk men uit de brieven ziet\*, die hy daar over aan den ridder *Norris*, gezant in Vrankryk, schreef. Ondertusschen zeiden de marquis van *Winchester*, de hertog van *Nordfolk*, de graven van *Arundel*, *Northumberlandt*, *Pembroke* en *Leicester*, en verscheide anderen, die het beslag van het geldt niet hadden goedgevonden, dat hy het de koninginne hadt aangeraden, om daar mede de Hugonoten in Vrankryk te hulp te komen. Hun belang en nayver deedt hen zo spreken. Zy konden de gunst, die de koningin dezen staatsdienaar bewees, zonder nydigheit, noch die zy voor het huis van *Suffolk* hadt, zonder misnoegen aanzien; en gelyk zy het met de party van de koninginne van Schotlandt hielden, poogden zy het gezag van een gunsteling, die van de andere party was, te gronde te helpen. Zy bragten *Trachmorton* mede in hun belang; of liever *Trachmorton*, een yverig voorstander van het recht van *Maria*, moedigde hen aan *Cecil* te doen vallen, en riedt hen hem gevangen te doen nemen: maar de koningin ontdekte hunnen aanslag, en verydelde den zelve. Met een enkel opslag van hare oogen deedt zy hen begrypen, dat zy daar van onderrecht was, en dat zy hun voornemen niet in het werk konden stellen zonder hare gram-schap op hunnen hals te halen. Zy waren daar zelfs zo van verzet, dat zy het op dezen dag den Raadt niet dorsten voorslaan, gelyk zy voorgenomen hadden, eene verklaring uit te geven, om de koningin van Schotlandt voor vermoedelyke erfgenaam van de kroon, indien *Elizabeth* de eerste kwam te sterven, te doen erkennen. Zo blonk de koninklyke achtbaarheid in het wezen en in het gedrag van deze koningin uit, voltrekker door hare zachtzinnigheid dan de andere vorsten van haren tydt door hunne wreedheit. Zelfs deden zy een soort van voldoening aan *Cecil*, met zich naar zynen raadt te voegen, gelyk wy aanstonts zullen zien.

De hertog van Alva, die het geldt, dat de koningin aangeslagen hadt, uit hare handen trachtte te krygen, zondt haar *d'Assonville*, die van Madrid gekomen was, om in onderhandeling over deze wedergeving te treden. Gelyk hy met geen openbaar gezag bekleed verscheen, en zelfs geen geloofsbrief van den Katholyken koning, maar alleen van den hertog van Alva hadt, weigerde *Elizabeth* hem gehoor te geven, en wees hem naar haren Raadt. *D'Assonville* bedacht zich eenige dagen over het geen hem te doen stondt, gebelgt zynde door de weigering van de koninginne. Hy wist niet hoe zich te gedragen omtrent het middel, dat zy genomen hadt om hem niet zonder antwoordt wederom te zenden. Hy zeide, dat hy de eer hadt een van des konings Raden te zyn, dat hy

1569.

\*Zie Scri-  
nia Cecil;  
liana.

*Elizabeth*  
recht-  
vaardigt  
*Cecil*.

*Thuanus*.  
*Serimia*  
*Cecilia*.  
Zy wei-  
get ge-  
hoort aan  
den  
gezant  
van den  
hertog  
van Alva.



1569. uit zynen name kwam, en dat hy, voor dat hy zou vertrekken, zyne volmacht op eene behoorlyke wyze zou ontfangen, blyvende aanhouden, dat men hem als een openbaar staatsdienaar zou aanzien, en hem gehoor verlenen, gelyk men aan die van zyne bediening verschuldigt is. Dit niet kunnende verkrygen, verzocht hy, dat men hem ten minste wilde toestaan in gesprek met den gezant van Spanje te treden. Deze was de verbreider van de faamroevende schriften, daar wy van gesproken hebben. Men hielt hem in een soort van ballingschap, om hem over zyne stoutheit te straffen. De geheimschryver van Staat, by wien *d'Assonville* zich aangaf, gaf hem te verstaan, dat de eer van hare Majesteit door dezen Spaanschen gezant beledigt zynde, zyn gesprek geen goed middel kon zyn om zynen last te doen gelukken. *D'Assonville* stondt van dit tweede verzoek, zo wel als van het eerste, af, en bewilligde om met de Raden van de koningin in onderhandeling te treden. *Cecil*, die de zelve bywoonde, verhaalt, dat de hertog van Nordfolk, de graaf van Leicester en de andere gevolmachtigden toen met kracht staande hielden de rechtmatigheit van het beslag der twee honderd duizend goude kronen, als toebehorende aan kooplieden van Genua, van welke de koningin de zelve hadt geleent, en aan welke zy verzekering van de wedergeving hadt gegeven. Zy voegden daarby, dat indien de Katholyke koning de zelve benodigt hadt, de koningin hem deze som niet zou weigeren, mits hy iemand zondt, die met eene behoorlyke volmacht was voorzien, zo wel om het geldt te ontfangen, als om de schade, aan de Engelschen in Vlaanderen veroorzaakt, te vergoeden. Deze volmacht hadt de gezant van den hertog van Alva niet; bygevolg kon men met hem in geen onderhandeling treden. *D'Assonville* vertrok zeer onvernoegt, hoewel hy het ontveinsde, zynde, gelyk men zegt, zo beleef en gematigt in de onderhandeling, als hy trotsch en stoutmoedig hadt gesproken, wanneer hy nog aan het hof van Spanje, gereed op zyn vertrek naar deze onderhandeling, stondt. Maar, gelyk *Cecil* aardig zegt, *hy hadt mogelyk zyne gal op zee uitgebraakt.*

*Camden.*  
*Thuanus.*  
De hertog van Alva verbiedt aan de Nederlanden allen handel met de Engelschen.

De wederspannige *Stori* wordt

Het verslag, dat hy aan den hertog van Alva van den kwaden uitslag van zyne verrechtiging gaf, deedt de verwoedheit van den laatsten in den hoogsten top steigen, en wel zodanig, dat hy by een bevellschrift van de maandt April de Nederlanders allen koophandel met de Engelschen, op de verbeurte van hunne goederen, verboodt; echter alleen voor eenigen tydt, en tot dat men anders zou komen te bevelen. Dit was al de gematigheit, die hy daar by voegde: doch de zelve was eene vruchteloze inschikking, dewyl niets bekwaam was hem de gestelde straf te doen herroepen. Hy was niet te vrede de zelve te doen afkondigen, en de uitvoering daar van aan de gewone rechters over te laten; maar hy beloofde ook vergelding aan de verklikkers, en stelde onderzoekers aan, die de vryheit hadden om in de schepen en in de huizen te gaan, en de koopmanschappen, van Engelandt gekomen, met de uiterste strengheit, achtervolgens het gebodt, naar zich te nemen. De Geschiedenis getuigt, dat geen Nederlander zich tot deze schandelyke bediening wilde laten gebruiken, en dat de hertog van Alva geen verspieters, noch verklikkers, dan onder de Engelsche Roomschegezinden, in Vlaanderen gevluht, kon vinden. De wederspannige *Stori*, van welken wy dikwils onder de regeringen van *Eduard* en van *Maria* hebben gesproken, was wel de voornaamste. Hy

wierdt ook haast naar verdiensten gestraft. Deze schelm hadt de maat zynere schelmstukken door zynen gemeenzamen ommeegang met een toevenaar\*, om de koningin van kant te helpen, en met den hertog van Alva, om hem zyn vaderlandt over te leveren, vervult. De haat, dien hy zyne landgenoten toedroeg, moedigde hem te meer aan om de Engelsche koopmanschappen te achterhalen. Zyn yver was genoeg bekend, en die hy gestadig in zyn strik zocht te vangen, het zy uit haat tegen hunnen Godsdienst, het zy uit begeerte om zich met hun goedt te verryken, bedienden zich op eene verstandige wyze van beide deze drijven om hem te verschalken. Men maakte hem wys, dat 'er een schip ten anker lag, met eene menigte verbode koopmanschappen geladen. Men wees hem ter zelve tydt het schip aan. Hy zich daar met alle vaardigheit aan boordt doende brengen, sprong daar met blydschap in, denkende een verzeerden ryken buit te vinden, gelyk zulk slag van volk zich gemeenlyk inbeeldt. Maar hy was niet zo haast op het verdek gekomen, of men smet hem onder in het schip, en men haalde aantons de zeilen op, om dezen verrader naar Engelandt te voeren.

De stad Hamburg bediende zich van den verboden koophandel in Nederlandt, en de Engelschen leiden hunne zeevaart op deze vrye Ryksstadt aan. De hertog van Alva, die niet dan naar wraak uitzag, rustte alle de koopvaardyschepen ten oorlog uit, deedt een verbodt aan alle de zeehavens van zyn gebiedt, van geen schepen dan kapers te laten uitgaan, en beloofde hen alle de schepen te laten, die zy van de Engelschen zouden veroveren. Het hof van Madrid ondersteunde de verwoedheit van zynen staatsdienaar; het zelve ging hem nog te boven: niet te vrede met de goederen aan te slaan nam het ook de menschen in verzekering, gevende aan die van het geloofsonderzoek over alle de Engelschen, die zich in de Spaansche havens bevonden. Deze wrede rechtbank vonnisste hen alle tot de galleien. De Raadt schreef ook aan den landvoogdt van Andalusië †, dat hy zou beletten olie, aluin, zuiker, en speceryen, die de Engelschen in de havens van het oude Betika op de aankomst van de Oost-Indische vloot gewoon waren te halen, naar Engelandt over te voeren. Het Spaansche hof dacht, dat het gebrek van dezen voorraadt, zo noodzakelyk tot het gemeen gebruik, en nog meer voor de lekkerny, het volk zou doen morren, en tot een opstandt brengen.

Om de muitzieken te begunstigen, en aan hun hoofd zodanige personen te stellen, die hen konden ondersteunen, trachtte dat hof den hertog van Nordfolk en den grave van Ormond te winnen, met gedachten van den eersten in Engelandt, en den laatsten in Ierlandt te gebruiken. Maar deze twee heeren wierden te vergeeffich door de beloften van den Katholyken koning aangezocht, en maakten dezen toeleg aan de koningin bekend, waar op deze vorstin aan het volk, dat niet anders zocht dan zich te wreken, den volen toom daar toe vierde. In een oogenblik zag men de zee met Engelsche schepen bedekt, verjagende de Nederlandische en Spaansche kapers, en makende hunne gelede schade in korten tydt weder goed. Zelfs moest de koningin, met mededogen aangedaan over de schade van zo vele ongelukkige onderdanen, die om de dwaasheit van den landvoogdt leden, het kapen verbieden: doch haar verbodt was niet machtig de lust, die de Engelschen tot kapen hadden, tot vergoeding van hunne gelede schade, te bedwingen. Zy

1569.  
achterhaalt, en naar Engelandt gevoert. \* *Presbil* genaamt.

De Engelschen, in Nederlandt wonende, begeven zich naar Hamburg.

† den graaf van Montaigne.

Zy deedt



1569. deede nog een ander verbodt uitgaan, waar by den ingezetenen van haar koninkryk verboden wierdt iets van de kapers te kopen. Aldus ontstak de hertog van Alva een vuur, dat alleen diende om de staten van zynen meester te verteeren, en zyn volk hadt de edelmoedigheid van *Elizabeth* nodig om het zelve weder uit te blusschen.

De voorzichtigheit, of het gedrag van deze vorstinne was niet min nuttig voor de Engelschen omtrent den handel op Moskovië, die door de begerigheit van hare eige handelaars, en de nydicheit van anderen gestremt was. Misschien trachtte het genootschap der Engelschen, in de zeehavens van den Czaar opgerecht, zich zelve door ongeoorloofde wegen te verriyken. Het waren ten minste de klagten van de Moskoviten, van de Duitschers, en zelfs van de Engelschen, die deze maatschappij van kwade trouwe en dwang in den koophandel beschuldigten. Misschien was ook de nayver oorzaak van dit ongenoegen. Hoe het zy, de koningin, van dit ongenoegen, dat zich reeds in het voorgaande jaar hadt beginnen te openbaren, onderrecht zynde, zondt *Randolf* naar Moskovië, om daar kennis van te nemen, en het goed verstantd tusschen elkander te herstellen. Hy hadt ook last om met den groot-hertog een voordeliger verdrag dan de voorgaande te maken, en eene bevryding van de tolln met alle andere voorrechten, die den Engelschen koophandel konden doen bloeien, te bedingen. Dit verkreeg de gemachtigde van *Elizabeth*, uit aanmerking van de verdiensten van deze prinsesse, voor welke deze dwingelandt, hoe onrechtvaardig hy ook was, eene byzondere achting hadt. Hy ontloeg de Engelsche kooplieden niet alleen van de tolln, die de vreemdelingen, in zyne staten handelende, moesten betalen; maar hy stont hen ook toe, dat zy hunne koopmanschappen langs de Wolga tot in de Caspische zee, en van daar naar Perfië mogten vervoeren; eene gunst, die hy aan andere vrede handelaars niet bewees. Zy hadden zelfs de vryheit niet om verder dan een myl, of zelfs een half uur buiten Moskow te gaan, daar in het tegendeel de Engelschen eene volkome vryheit genoten. De groothertog voegde daar nog andere tekenen van zyne gunst by; hy gaf hen huizen en plaatsen, om in een omtrek, vyf mylen groot, touw-werk te maken, en gansche bosschen, om hunne smeltstoven te doen gaan. Hy deede nog meer, hy schonk hen het recht van inboorlingichap; en gelyk in zyne staten de inboorlingen meer of minder begunstigt waren, bragt hy hen onder het genootschap\*, dat het meeste was bevoorrecht.

Het was eigentlyk eerst van dezen tydt af, dat de Engelschen de Caspische zee bevoeren; ten minste met meer aanmoediging dan van tevoren. Ten dien einde moesten zy hunne koopmanschappen in schepen, die de ingelanden uit een boom wisten te maken, verzenden, en de zelve langs den Dwina van St. Nikolaas, daar het Engelsche comptoir was, tot aan Wologda, van waar men de zelve op wagens in minder dan acht dagen tyds tot op den oever van de Wolga bragt, opzenden. Daar vonden zy schepen, op eene andere wyze gebouwt, en van groter gemak dan de voorgaande, die langs dezen stroom, die een myl wyd is, en daar de oevers van met eiken-berkebomen zyn beplant, in dertig dagen te Astrakan aankwamen. Deze stad, twaalf mylen van den mondt van de Wolga gelegen, kwam den Moskoviten alleen toe door de over-

winnings, die zy in het jaar 1554 op de Caspische Tartaren, die de Scythen, of de Caspische Sarmaten zyn, en een gedeelte van het oude Albanië bewonen, behaalt hadden. De Engelschen vonden daar weder andere schepen, bekwaam om de Caspische zee te bevaren, een water vol gevaar, voornamentlyk in het begin, wanneer de zelve zo wel niet bekend was, als zy naderhandt is geworden, doordien deze zee geen haven, noch veilige legplaats heeft. Voorts is het onwaar, dat het water zwart, en vol eilanden, steden en dorpen is, als eenigen hebben gezegt. Hoe uitgebreid deze zee ook zy, is ze echter eigentlyk niet dan een meir, rondom van landen omringt, vervattende in hare vierkantige gedaante meer dan vier honderd mylen in den omtrek. In eenige Reizebeschryvingen wordt haar tot acht honderd mylen gegeven. Die daar eene nette beschryving van voorgeven gemaakt te hebben, zeggen, dat hare lengte zich van het Zuiden tot het Noorden, van den mondt van de Wolga af, tot Ferabat, in de provincie van Mazanderan, tot honderd en twintig Duitschemylen uitstrekt, en dat hare breedte van het Westen tot het Oosten negentig mylen, van de provincie van Karragan, tot de Cirkassische bergen, beslaat. De ouden geloofden, dat het een inham van de Noordzee was; en eenige hedendaagche schryvers zyn van gevoelen, dat deze zee gemeenschap met de andere door zekere onderaardsche buizen heeft, alzo zy niet kunnen beseffen, van waar zulk eene menigte water tusschen de landen in zou komen.

Dit gevoelen heeft nochtans eene zwarigheid, die niet wel kan opgelost worden, namentlyk, dat de Caspische zee geen vloedt, noch ebbe, gelyk de grote zee, onderworpen is; zo dat men geen reden kan geven, waarom, indien zy daar een gedeelte van is, de beweging van de maan, daar men de geschikte vloedt en ebbe van de andere zeeën aan toeschryft, niet zou gevoelen. Hoe het zy, dit meir, of deze zee, die men gemeentlyk de Caspische zee, of zomtyds de zee van Bachu, of van Kilan, naar een der schoonste en rykste provinciën van Perfië, noemt, strekt zich uit tusschen de staten van dat grote ryk, die zy in het Zuiden, en die van Tartarië, die zy in het Noorden heeft. Op deze wyze is het, dat de Engelschen, hunne koopmanschappen te Astrakan inschepende, de zelve naar de steden, onder den Sophie van Perfië behorende, afzonden, en wederom van daar goederen van meerder waarde, gelyk in de Oostersche landen gevonden worden, te rug bragten. Hun voornemen was om zelfs tot in China en Oost-Indië, dat ten Oosten aan Perfië grenst, door te dringen. Maar de oorlog, dien de Turken den Perfiënen in dezen tydt aandeden, staakte deze onderneming.

Ondertusschen zondt de Czaar den gezant\* van de koninginne van Engelandt wederom, hem een gemachtigde † uit Moskovië medegevende, om het verdrag, daar hy mede was belast, te sluiten. Het zelve was in de Slavonische tale geschreven. De gevolmachtigde, die het aan de koninginne overgaf, zeide, dat hy van den Czaar bevel hadt een diergelyk, op de zelve wyze geschreven, en in zyne tegenwoordigheit uit het Engelsch in het Slavonisch overgezet, van de koninginne ondertekent, en met haar zegel en eedt bevestigd, zonder dat des zelfs inhoudt aan iemandt dan aan hare Raden, die by de byzondere gehoorgeving tegenwoordig waren, mogt medegedeelt worden, wederom te eischen; daar hy byvoegde, dat deze vorstin een gezant naar Mosko-

Verdrag van de koninginne met den Czaar.

\* De Moskoviten noemen het Opriusny.

Reis van Mandelsa. Olearius.

\* *Randolf*.

† *Gregorovitz Sarina*.

Gezantschap van den Czaar naar Engelandt om het verdrag te bekrachtigen.



1569. Moskovië moest zenden, om een diergelyk uit handen van den Czaar te ontfangen, die de opene brieven, met deze overeenkomende, en met het zelve geheim zou doen opmaken, enaanden Engelschen gezant, na dat het keizerlyke zegel daar aan was gehangen, en door het kussen van het kruis beveitigt, het welk in Moskovië voor een eedt gaat, zou ter handt stellen. De koningin tekende het verdrag, onder dit beding, dat zy de verbonden, die zy met andere vorsten van Europa hadt aangegaan, niet wilde benadeelen, noch zich verbinden iets te doen, dat tegen de rechtmatigheit en de goede trouwe streedt. Daar op bezwoer zy de nakoming van het zelve, vooral ten aanzien van het artykel, dat de veiligheid van den Russischen vorst betrof. Dit was het artykel, dat zo geheim moest gehouden worden. Wy hebben van het wantrouwen van dezen tyran, die door zyne wreedheit zich zo beangstigt hadt gemaakt, dat hy dagelyksch vreesde ontroont te worden, gelyk ook van de verblyfplaats, die hy voorgenomen hadt, indien hem zulks kwam te gebeuren, in Engelandt te zoeken, gesproken. Hy hadt een ontwerp van deze vlucht gemaakt, dat hy een Engelsch koopman; die het gezantschap in het jaar 1567 verfelde, in bewaring hadt gegeven. Maar *Elizabeth* hadt zich met deze verbindtenis niet willen bemocien, en hadt daar de voorstelling van weten af te wenden. Het was buiten twyfel aan deze voorzorge voor zyne veiligheid meer, dan aan zyne genegenheit, dat de Engelschen alle hunne voorrechten verplicht waren. De koningin wilde niet nalaten hem hare erkentenis te betuigen; zy liet zich door zyn tweede verzoek overhalen, en stontd hem dit maal toe, dat zy hem eerst hadt geweigert, zich plegtelyk verbindende, hem in hare staten te ontfangen op eene wyze, als hy door de opene brieven, door hem zelf opgestelt, haar hadt voorgedragen, dat zy hem in hare koninklyke bescherming zou nemen, byaldien hy gedwongen wierdt, het zy door oproer van zyne onderdanen, het zy door vrede wapenen, den troon te verlaten, en hem handelen, gelyk het met de waardigheit van zulk een groot vorst overeenkwam, en hem eene plaats aanwyzen, daar hy met luister als te voren zynen Godsdienst zou kunnen oefenen, en devryheit behouden om weder te vertrekken wanneer het hem behaagde. De koningin deedt zich deze artikelen voorlezen, en zwoer de nakoming van de zelve in de tegenwoordigheit van den gezant en van de heeren van haren Raadt, gelyk de Czaar door zynen gezant hadt laten verzoeken.

Zy zondt nochtans geen gezant naar Moskovië, om by den eedt van dezen vorst tegenwoordig te zyn, of zyne bekrachtiging te ontfangen. De Czaar, daar over te onvrede, nam dit voor eene kleinachting op, en klaagde daar over met zeer bittere uitdrukkingen. Hy beschuldigde de Engelschen, die hy voor eene slechte en geldgierige natie uitmaakte, van ondankbaarheid. Hy deedt ook het zelve verwyten aan de koningin, zodanig, zeide hy, aan de belangen van hare kooplieden overgegeven, dat zy den plicht van haar koninklyk gezag vergat. Zelfs dreigde hy de voorrechten, aan de Engelsche maatschappij toegestaan, in te trekken. De koningin kwam dit door haar verstandt voor, en stilde zyn ongenoegen. Zy zondt hem *Jankinso*, die in Engelandt onder het gevolg van het eerste gezantschap was gekomen, en gaf hem zeer verplichtende brieven mede. Deze Engelschman,

den imborst van dezen tyran kennende, verfelde deze brieven met vleierende woorden, en eene aangename verzekering van veiligheid en bescherming, waar op deze woette Moskoviet zynen haat aantsonts in vriendschap veranderde, en tot zyn eerste gevoelen omtrent de Engelsche kooplieden, die hy met weldaden overlaadde, kwam, en wel voornamentlyk omtrent de koningin, van welke hy met ongemenen lof sprak.

Engelandt genoot eene volkome rust, behalven dat het deel moest nemen in de belangen van de koningin van Schotlandt met de zamengezwoorenen. Het hadt in dit gewigtige geschil te veel belang om stil te zitten: maar voor dat wy het vervolg daar van opvatten, zullen wy eerst zien wat 'er in andere landen voorviel.

Door de dootd van *Shane O-Neal* warden onlusten in de provincie van Ulster gestelt; de zelve waren daar door ten minste veel vermindert, en min gevaarlyk geworden. Het was met de provincie van Mounster zo niet gestelt; de verdeeldheden tusschen de graven van Ormond en van Desmond vermeerderden dagelyksch. De ridder *Sidney*, Lord stedehouder van Ierlandt, vertrok op het bevel van het hof naar deze provincie, gaf aan de partyen gehoor, en stelde den grave van Desmond in het ongelyk. Hy veroordeelde hem om de schade, door hem in de landen van den anderen veroorzaakt, te vergoeden. *Desmond* weigerde te gehoorzamen, en men zondt hem naar Kilmallock \* gevangen. Naderhandt wierdt hy naar Limerik gebragt, en van hoog-verraadt beschuldigt, doordien hy volk tegen de koningin hadt geligt; maar zyn broeder *Jan* wierdt ridder senechal of drofflaardt van Desmond gemaakt. Deze jonger broeder voldeedt voor den oudsten, en betaalde duizend kronen voor schade aan die zyn broeder hadt benadeelt. De Raadt was met deze handeling te vrede, dien de zelve des te loffelyker voorkwam, om dat de zelve vrywillig geschiedde. Maar de graaf van Ormond, meer doorzichtigheit hebbende dan de anderen, oordeelde daar anders van: hy zeide, dat dit alleen een strek was om het hof te verschalken, en dat deze in schyn zo rechtvaardige man niet min miltziek, noch min oproerig dan zyn broeder zou zyn; het welk ook in het vervolg † bleek.

De ridder *Sidney*, aldus deze provincie tot rust gebragt hebbende, keerde weder naar die van Ulster, om eenige vonken, die van den kant van Tyrone waren overgevlogen, uit te doven. De zoon van *O-Neal* was naar het kasteel van Dublin gezonden, daar men hem gevangen hielt, waar door hy belet wierdt de aanhangeren van zyn huis aan te moedigen, en hy zelf verhindert bezit te nemen van de staten van zynen vader. Maar *Turlogh Leynigh* maakte zynen eisich op het graafschap van Tyrone. De adel van het landt besloot in het veldt te verschynen. De Lord stedehouder, derwaarts trekkende, deedt de bevelen van de koningin gehoorzamen. *Leynigh* onderwierp zich, en wierdt in de regering van het graafschap van Tyrone, onder het gezag van den onderkoning, gehandhaaft. Al de adel deedt de zelve hulde, en beloofde een onverbrekelyke trouw aan de kroon van Engelandt. De ridder *Sidney* vermaande hen alle, dat zy aan den eedt zouden denken, vreedzaam met elkander leven, en in de gehoorzaamheit van het koninklyk gezag, dat zy even erkent hadden, volharden. Dit verrecht hebbende keerde hy weder naar Dublin. Hy besteedde den tydt van de vrede, die hy voor het ryk te weeg

1569.

1567.

1568.

1569.

Cambden.

Cox.

Uitvoering van

den ridder

*Sidney*.

onderkoning

van Ierlandt.

1567.

\* in de

provincie van

Mounster.

† in het

jaar 1576

:

Hy ver-

siert het

kasteel

van

Dublin.

weeg



1567. weeg hadt gebragt, aan het bouwen, hy deedt het kasteel van Dublin vergroten en versieren, om gedenktekenen van zyne mildheit na te laten onder de zelve regering, daar hy zyne voorzichtigheit en dapperheit in hadt doen uitblinken.

Een zo edelmoedig en milddadig gedrag kon niet minder dan geprezen worden. Het zelve wierdt echter niet geroemt dan van die van Ierlandt, die daar inderdaadt al de vruchten van plukten. Engelandt was echter niet ongevoelig over de eer, die op het zelve wederom stuitte, gelyk het ook niet was over de voordeelen, die het van de rust van dit cynsbare ryk genoot: maar de graaf van Ormond verhinderde, dat de verdiensten van den ridder *Sidney* eene rechtmatige vergelding verkregen. Hy was misnoegt over de gunst, die deze ridder den jongen *Desmond* hadt bewezen, en de klagten, die hy daar over deedt, maakten, dat de koningin scherpe brieven aan den Lord stedehouder schreef, als of hy den grave van *Desmond* van ter zyde beschermt hadt. Dit deedt hem verlosf verzoeken om zich by het hof te komen verantwoorden. Hy verkreeg het zelve, en vertrok naar Londen, dezen Ierschen heer met zich nemende, en gevolgt zynde van een heerlyken floot. De baron *Dunganon*, *O-Connor*, *O-Carol*, en eenige andere heeren van aanzien verselden hem, en meer dan twee honderd edellieden verstrekten hem voor lyfwacht. Men zegt, dat de koningin, deze intrede uit een venster van hare kamer ziende, zeer verwondert was, en zich niet kon bedwingen eenige yverzucht daar over op te vatten. Nochtans liet zy niet na hem gunstig te ontfangen, en aan zyne dapperheit en wysheit den roem, dien de zelve verdienden, te geven. Maar dit alles wierdt kort daar na door de spraak, die tot kleinachting van den Ierlandfchen oorlog ging, zeer vermindert, men sprak daar van als of het alleen een opstandt was geweest, door het schuim van het volk en een hoop struikrovers, die men gestraft hadt, veroorzaakt. De graaf van *Desmond* en *O-Connor* wierden naar den Tour gezonden, daar de ridder *Desmond*, dien men van Ierlandt hadt doen komen, mede wierdt gevangen gezet. Zy wierden echter alle in het volgende jaar, na dat zy hunne onderwerping hadden gedaan, ontslagen.

1568. De afwezendheit van den ridder *Sidney* maakte de oproerigen zo stout, dat zy de wapenen weder opnamen, en men zag byna als in een oogenblik gansch Ierlandt opgestaan. De ridder *Edmund Butler* viel van den eenen kant op de landen van *Olivier Fitz-Girald*, en de *O-Connors* en de *O-Mores* deden van de andere zyde, aan het hoofd van duizend man, een inval in die van de *O-Carols*, en verbrandden *Kilkenni*. *Daniel Mak-Carty-More*, den tytel van graaf van *Glan-kairne*, daar hy mede was vereert, verachtende, nam dien van koning van *Mounster* aan. Hy verbondt zich met *O-Sullivan* en andere oproerigen; zy trokken alle in slagorder met ontrolde vaandelen op; verwoestten de landen van rondom, dodende mannen, vrouwen en kinderen; sleepten het vee mede, en vernielden de granen en al wat zy niet konden mede voeren. *Turlogh Leynigh* nam den naam van *O-Neal* in de provincie van *Ulster* aan, en zich stellende aan het hoofd van duizend Schotten, die zich onder zyn standaardt hadden gevoegt, veroverde hy *Farny*, in de landstreek van *Monagh*. Kortom, *Connac*ie wierdt ontroert door een krakeel van twee der voornaamste heeren van het landt \*.

Het was hoog tydt, dat de groot-gevol- III Deel.

Hy wordt door den grave van Ormond beschuldigt.

Komt te Londen om zich te verantwoorden.

Opstandt in Ierlandt by afwezendheit van den ridder *Sidney*.

\* Mak-William Oughter en O-Connor lijs.

machtigde te rug kwam om alle deze oproerigen weder tot hunnen plicht te brengen. Het hof merkte uit deze beroerten, die 'er om zyne afwezendheit rezen, wel, hoe noodzakelyk 'er zyne tegenwoordigheit was. Derhalven zondt het hem met allen spoedt weder naar zyn landvoogdschap. Hy landde te *Carrickfergus* aan, daar hy *Leynigh* by zich ontboodt. De zelve kwam, beleedt zyn schuldt, en wierdt weder in genade aangenomen. De ridder *Edmund Butler* was zo toegevend niet; hy sloeg de dagvaarding in den windt, en kwam tot een openbaren opstandt, daar wy haast het gevolg van zullen zien. De ridder *Sidney* herstelde den ridder *Carew*, een der oudste huizen van Ierlandt, wiens voorzaten marquizen van *Cork*, in de barony van *Idrone*, dat de ridder *Chivers* gedwongen was hem af te staan, waren geweest. Hy was ontheven van de vervolging van *Carew* door het eerste vonnis van de Raden van Ierlandt; maar by een tweede, by het wyzen van het welke de groot-gevolmachtigde voorzat, wierdt *Carew* gezonden om weder bezit van dat landt te nemen, dat een gedeelte van de domeinen zynor voorzaten uitmaakte.

Den 7 January van het volgende jaar vergaderde het Parlement te *Dublin*. De eerste zitting wierdt door de Roomfche leden ontruft, die het kwalyk namen, dat men den ridder *Christoffel Barnewel* niet tot spreker hadt verkoren, en zich tegen *Hooker* aankantende weigerden zy hunne toetemming aan de bill op de wynen, waar van deze laatste de noodzakelykheit aantoonde, te geven. *Hooker* ontzag hen geenzins van zynen kant. Hy wierp het hatelyke, dat in deze bill was, op de Ierlanders, en bewees, dat hun oproer de oorzaak was, dat het Parlement deze belasting moest invoeren tot onderhoudt van het volk tegen de vyanden van den Staat. Hy vergeleek hunnen oproer tegen de koningin by dien van de Israëlitien tegen den verlosfer \*, dien Godt hen hadt gezonden. Deze verdeeldheden raakten eindelyk aan het bedaren, en het Parlement vervolgde zyne zittingen met rust. Men stondt een onderstandt aan de koningin toe, en om den zelve met meer evengelykheit ten aanzien van ieder ingezeten in te zamelen, trok men de vrydommen van eenige steden in, als van *Dublin*, *Cork*, *Kingfale*, als mede van eenige edellieden, die de zelve hadden weten te verkrygen. De belasting op de wynen wierdt, niettegenstaande de tegenkantinge der Roomfchgezinden, ook toegestaan. Men maakte eene wet om in de algemene veiligheit te voorzien, en vernieuwde de oude wetten, door welke men reets zorg daar voor hadt gedragen. Men maakte ieder flam aansprakelyk voor de schade, welke door hunne oproerige hoofden zou veroorzaakt worden, zulende de vyf voornaamsten van den zelve verplicht zyn de zelve te vergoeden; eene wet, die naderhandt wierdt herroepen, maar die in deze boze en verwarde tyden zeer noodzakelyk was, en daar men zich met veel vrucht van bediende. Men maakte nog eene wet om den naam van *O-Neal* uit te roeien, en zyne staten by die van de kroon te voegen, en eene andere aangaande de genen, die tot de inkomsten der kerkelyke goederen † zouden benoemt worden. Men sloot daar alle die van eene onwettige geboorte, en van een ergerlyk leven waren, en die geen Engelsch spraken, of weigerden naar de Engelsche gewoonten te leven, van uit. Men herstelde de broeders en zusters van den grave van *Kildare* in de eer van hun huis. Men rechte openbare scholen in de hoofdsteden van ieder bisdom op, ten koste van den

1568.

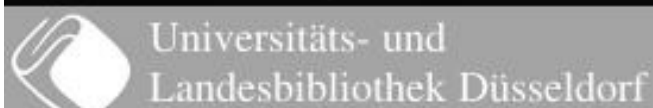
Zyne wederkomst silt de beroerten.

Oud huis van den ridder *Carew*.

1569. Parlement te *Dublin* vergadert.

\* *Mozes*.

† *Beneficent*.





1569. den bisschop, die een derde, en van de andere geestelyken, die het overige moesten betalen, daar het bewindt van aan de bisschoppen en Sheriffs, of burgermeesters, wierdt gelaten.

De zittingen door de Roomsgezinden ontruft.

Terwyl de ridder *Sidney* nevens de welmenende leden van het Parlement arbeidden om alles op een goeden voet in Ierlandt te herstellen, poogden de onvernoegde Roomsgezinden het gansche koninkryk te beroeren, van voornemen zynde zich tegen de belasting van de wyne en de uitvoering der wetten, die hen niet behaagden, aan te kanten. De herstelling van hunnen Godsdienst was het voorwendel van hun zamengespan. *Fitz-Morris*, bloedverwant van den grave van *Desmond*, en die, zo hy zeide, den hoon, die hem was aangedaan, wilde wreken, stelde zich aan het hoofd van de oproerigen. Hy wikkelde *Mak-Carty-More*, graaf van *Glan-kairne*, in dezen opstand in, en deedt hem geloven, dat de koningin met den grave van *Leicester* getrouwt was, en dat de ridder *Sidney*, Lord stedehouder, die met de zuster van dezen grave was getrouwt, koning van Ierlandt zou gemaakt worden. Verscheide andere heeren van het land traden in deze zamenzwering. De ridder *Edmund Butler*, broeder van den grave van *Ormond*, was 'er ook in, niettegenstaande den haat, dien hun huis tegen dat van *Desmond* hadt, wiens belangen *Fitz-Morris* verklaarde te zullen voorstaan. De yver voor den Roomschen Godsdienst, waar van *Butler* belydenis deedt, haalde het tegen de belangen van zyn huis over. Om hunne zamenzwering kracht by te zetten namen zy hunne toevlucht tot vremde mogendheden. Zy zonden gemachtigden \* naar den paus en den koning van Spanje, en verzochten hunnen bystandt tot handhaving van den Roomschen Godsdienst, die onder de dwingelandy van de koningin *Elizabeth*, gelyk zy zeiden, zuchtte. Ter zelve tydt kwamen zy in het veldt, en deden hun volk naar den kant van *Kilkenni* trekken.

\* de tytel voerende bisschoppen van *Casfel* en van *Emly*, met den jongsten broeder van den grave van *Desmond*. Nederlaag van hunne troepen door die van de koningin.

De Lord stedehouder sloep niet: hy begon met eene afkondiging, waar by *Fitz-Morris* en zyne aanhangers voor verraders van den Staat wierden verklaart, en gaf bevel aan den ridder *Carew*, landvoogdt van *Leiglin*, hen tegen te trekken. *Carew* vertrok aansonts met het krygsvolk, dat hy hadt, en dat wel in een klein getal bestondt, maar alle goede soldaten en zeer geneigt tot den strydt waren, hoe ongelyk het ook by dat van de vyanden mogt zyn. Hy ontmoette hen met een hoop van twee duizend man omtrent *Kilkenni*, en niettegenstaande hy veel minder in getal was, viel hy op hen aan, met dat vertrouwen, het welk gemeenlyk moedt geeft aan een dapperen gebieder. Hy was daar ook niet in bedrogen; hy sloeg de vyanden uit het veldt, doodde vier honderd van de zelve, en verloor niet meer dan eenen man.

Eenigen tydt daar na kwam *Fitz-Morris* wederom, en belegerde *Kilkenni*; maar hy vondt zo veel tegenstandt, dat hy gedwongen was de belegering op te breken; zo dat zyne gansche onderneming alleen uitkwam op landen te plunderen. Daar waren ook andere partyen, die zich in de graafschappen van *Wexford*, *Offery*, *Waterford* en *Dublin* verspreid hebende, overal droevige tekenen van hunne verwoedheit nalieten. *Turlogh Leynigh* voegde zich by deze muitmakers, en trok de Schotten van het landt mede in zyn party. Sedert langen tydt hadt men zulk e-n algemenen opstandt niet gezien. De zamengezworenen spaarden

Byna gansch Ierlandt staat op.

niet, dat tot het verwoesten van hun vaderlandt kon dienen; maar hunne ondernemingen wierden haast geuit. De graaf van *Ormond*, ten uiterste veritoort, dat zyne twee jonger broederen onder de oproerigen waren, boodt het hof zynen dienst aan. De koningin, genoegzaam van zyne trouwe verzekert, nam den zelve aan. Hy vertrok van Engelandt om zyne broeders, het zy met wil, of tegen wil, wedertot hunnen plicht te brengen, en hy kwam den 15 Augusty te *Wexford*. Wy zullen op zyn plaats de gevolgen van zyne reize en de onderbrenging der wederspannigen beschouwen.

Wy hebben weinig meer van Schotlandt te zeggen; het verhaal, dat wy van de doodt van den koning, en van de oproeren, op de zelve gevolgt, hebben gegeven, behelst de meeste voorvallen van dat ryk. Daar is alleen nog iets van de kerkelyke zaken te melden. Twee dagen na dat de koningin te *Lochevin* was gebragt, kwam de graaf van *Glan-kairne* \* in de kapel van haar paleis te *Edenburg*, brak het altaar af, en verbryfelde de beelden. Deze daadt wierdt van eenigen als een yver voor den hervormden Godsdienst geprezen, maar van anderen als een onbehoorlyk bestaan gelaakt. De hervormde geestelykheit hieldt toen hare vergadering. De heeren vertoonden, dat het nodig was de zelve tot den 20 July uit te stellen, en al de Staten van het koninkryk te verzoeken daar in persoon of door hunne gemachtigden te verschynen, op dat hunne besluiten van meerder kracht zouden zyn. De geestelykheit vondt dit verhoogt rechtmatig. Ten dien einde wierden algemene brieven in alle de provinciën gezonden, om de Pairs, den adel en de gemeente te verzoeken hunne gemachtigden op deze vergadering te zenden, om met de geestelykheit de handhaving van den Godsdienst te beraamen. Men bragt des zelve vaststelling tot drie voornamste hoofdpunten, namentlyk: I. de vernietiging van het pausdom; II. de vaststelling van de regering, en III. de wedergeving van de kerkelyke goederen aan die de zelve bedienden.

Deze brieven hadden de uitwerking niet, die men daar van verwachtte. Daar waren heeren, onder de welke de graaf van *Argyle* en *Mylord Boyd* zich bevonden, die van gedachten waren, dat men deze beraadslagingen moest uitstellen tot na de zittinge van het naaste Parlement, dat daar de artikelen en macht van zou opstellen. Anderen verschoonden zich om de mocelyke wegen, die door de beroerten van het koninkryk onveilig waren. De vergadering van *Edenburg* oordeelde, dat 'er meer kwaadwilligheid in de verschoning van de eenen en de anderen was dan rechtmatigheit, of onmogelykheit, en liet niet na op den 20 July byeen te komen. Men besloot daar in: I. Dat de akten van het Parlement van de maandt Augusty des jaars 1560, waar door de Roomsche Godsdienst in het gansche ryk was afgeschafft, uit de Registers getrokken zouden worden, om de zelve als onverbrekelyke wetten na te komen. II. Dat de inkomsten van het derde deel der kerkelyke goederen, die de koningin tot onderhoudt van de leeraars hadt toegeestaan, inderdaadt zouden uitgereikt worden tot dat men daar nader in zou voorzien hebben. III. Dat in het naaste Parlement de Proteftantsche geestelykheit in de bezitting van alle de geestelyke inkomsten zou worden gestelt, en dat van nu af aan de heeren en de edellieden, die zich in de vergadering bevonden, van die zy tot nog toe hadden genoten zouden afftaan.

IV.

1567. 1568. 1569. Zaken van Schotlandt. 1567. *Spesswood*. \* *Cuninghame*.

De Proteftantsche geestelykheit verzoekt van de heeren de handhaving van hunnen Godsdienst.

Akte van de vergadering te *Edenburg* om de hervorming te handhaven.



1567. IV. Dat de bedieningen der genootschappen en openbare scholen niet dan aan goede onderdanen zouden gegeven worden, die van de opperregenten en de onderzoekers der zelve \* goedgekeurt zouden zyn. V. Dat de rechters vermaant zouden worden de overtreders van Gods wet te straffen, en dat by verzuim de klagten daar over aan het Parlement zouden gebragt worden om daar in te voorzien. VI. Dat de onstrafbaarheid van den verfoecielyken moordt van den overleden koning de natie met blaam bezwalkende, de Pairs, de adel en de gemeenten alle hunne krachten zouden inspannen om dezen schandviek weg te nemen, en den schuldigen, van wat staat hy ook mogt zyn, te vervolgen, en niet te rusten voor dat zy het bloedt van hunnen vorst zouden gewroken hebben. VII. Dat zy zich alle zouden verbinden om de rechten te handhaven, en het leven van den jongen koning, ten koste van het hunne, te beschermen, en dat zyne opvoeding zou gestelt worden in handen van die door hunne verdiensten en Godvrucht uitblonken. VIII. Dat voortaan de vorst, die den troon zou beklimmen, voor zyne kroninge verplicht zou zyn te zweren, dat hy den hervormden Godsdienst zou beschermen, en den zelve in zyn ganfche koninkryk doen belyden. IX. Dat ter uitvoering van alle deze artykelen, bovenal van die aangaande den Godsdienst, de adel en de heeren gehouden zouden zyn zo dikwils, als het van noden zou zyn, de wapenen op te nemen, en zich zamen te verenigen, om de vyanden van den Staat en van de hervorming tegen te gaan, en te beletten, dat de laatste niet vervalcht wierdt, gelyk het in de laatste eeuwen in de Christen kerken geschied was. Voorts zullen wy deze vergadering, die men de algemene noemde, dikwils met den zelve name vergadert zien, niet alleen uit kerkelyken bestaande, maar vermengt en zamengestelt van alle de Staten van het koninkryk; weshalven hare besluiten niet alleen by het belang van de kerk bepaalt waren, de zelve strekten zich ook over de burgerlyke regering uit, zelfs tot op het geen het heiligste in de regering is, als het welzyn en de opvoeding van den vorst. Alle deze artykelen, daar wy van gesproken hebben, wierden niet alleen van de geestelykheit ondertekent, maar ook van de graven van Morton, van Glanckairne, van Marre, en de Lords Home, Ruthwen, Lindsay, Ochiltree, en verscheide anderen, zo wel van den adel, als van de gemeenten. Het was in deze vergadering, dat men besloot eene bezending aan de koningin te doen, om haar in den afstandt van de kroon te doen bewilligen, en dat Mylord Lindsay en Mylord Ruthwen zouden gemachtigt worden haar dit voorstel op de wyze, als wy verhaalt hebben, te doen.

Daar was eene andere vergadering in de zelve maandt van het volgende jaar \*, maar niet dan uit geestelyken bestaande, dat uit hare besluiten kan afgenomen worden. De zelve bestonden daar in: I. Dat niemant eene overleggende stem zou hebben dan de opperkerkvoogden †, de onderzoekers der kerken, de gemachtigden van de provinciën en van de hogescholen, en de leeraars, die de opperkerkvoogden goed zouden vinden met zich te nemen. II. Dat de Roomschegezinden, die weigeren zouden de hervorming, na dat zy daar behoorlyk toe waren verzocht, aan te nemen, als bannelingen uit de Protestantsche kerken zouden gezet worden. III. Dat de moordenaars, overripeelders en andere diergelyke boosdoenders met de kerk niet zouden bevredigt worden, tot dat zy met een waar berouw voor de vergadering verlichenen, en beloofden zich naar III Deel.

der zelve instellingen te zullen gedragen. De bisschop van Orkney deedt zyne onderwerping in deze vergadering, en wierdt herstelt, gelyk wy reets verhaalt hebben.

Wy hebben gezien, dat de oorlog, in het jaar 1567 in Vrankryk ontfloken, en naderhandt wederom na eene korte vrede in het jaar 1568, de koningin Catharina van Medicis, die het hert van den koning haren zone beheerschte, verplichtte een bondgenootschap met de koningin van Engelandt te zoeken. Wy moeten iets van deze twee oorlogen zeggen. De aankomst van den hertog van Alva met een groot leger in de Nederlanden veroorzaakte veel verlegenheit aan de Protestanten in Vrankryk. Zy geloofden, dat de paus en de Katholyke koning hunnen ondergang besloten hadden; dat het ontwerp daar van op de byeenkomst te Bajonne was gemaakt, en dat deze Spaansche veldoverste, de maker van dit ontwerp, zelf kwam om het uit te voeren. In deze gedachten wierden zy bevestigd, wanneer zy Strozzi met eenig volk naar de grenzen zagen afzakken, om alle gemeenschap tusschen de Calvinisten van Vrankryk, gelyk men toen de Hervormden noemde, en de Vlaamsche Calvinisten te stremmen. Tot een overtuigend bewys van de kwade inzichten van het hof namen zy de weinige zorg, die het zelve hadt om de bevelschriften te handhaven, die men op alle wyze te buiten ging; dat het volk, daar zy het zwakste waren, hen alzins op het lyf viel, en dat de bevelhebers van de provinciën in andere plaatsen hen verdrukten; dat men de steden, die hen begunstigten, ontmuurde, en dat men daar sterkten bouwde; dat zy geen recht konden erlangen, noch in de Parlementen, noch by den Raadt van den koning; dat men hen noch hunne goederen, noch hunne bedieningen wedergaf; dat men hen op verscheide plaatsen van het ryk, zonder dat het gestraft wierdt, om hals bragt; dat de Roomsche predikers, bovenal de Jesuiten, hunne predikstoelen met de verfoecielyke stelling, dat men zyn woordt aan geen ketters behoef te houden, deden daveren, en dat het volk, door deze stokebranden aangezet, naar niets anders haakte dan naar het bloedt der Hervormden. Zy bragten hunne klagten voor den prins van Condé en den admiraal, maar deze twee hoofden, die den oorlog moede waren, gaven tot antwoordt, dat men liever alles moest verdragen dan de wapenen weder opnemen. Zy wierden echter daar toe genoodzaakt door de trouwloosheit hunner vyanden. Een der voornaamsten van het hof, wiens naam in de Geschiedenisfe verzwegen wordt, maakte hen bekend, dat men besloten hadt zich van hen te verzekeren, den admiraal te onthalzen, en de prinsen in eene eeuwige gevangenis te zetten, waar na het hof al de edikten zou herroepen, en geen anderen Godsdienst dan den Roomsche-Katholyken in het ganfche koninkryk dulden.

Op deze waarschouwing, van zo groot belang, hielden de Hugonoten raad. Dandolot zeide, dat 'er geen behoudenis voor hen was dan met een stoutmoedig besluit te nemen; dat men de genen, die hunnen ondergang hadden gezworen, moest voorkomen, den kardinaal van Lotharingen van den koning, die toen te Monceaux was, weggagen, en de Zwitfers, die hem daar bewaarden, alwaar hy eene vergadering van de ridders van St. Michiel zou houden, in de pan hakken. Hun voornemen zou mogelyk gelukt zyn, indien de koningin daar de lucht niet van hadt gekregen, en de konnestabel het niet vaardig belet hadt. De

1568.

1567.

1568.

1569.

Vervol-

ging der

Hervormden

in Vrankryk.

Thuanus.

Mezcray.

Varillas.

Strada.

1567.

Men

noemt de

wapenen

wedert

op.

ite  
le  
ide-  
te  
om  
ring  
nd-  
a.



1567.  
Aanlag  
van  
Meaux.

koning, die te Meaux aangekomen was, vertrok in den zelve nacht, en begaf zich naar Parys, onder het geleide van een batallion Zwitsers, die op de vleugels acht honderd paarden hadden, om hen ter regter en ter linker handt te dekken. De prins van Condé trachtte te vergeeffich op de zelve aan te vallen. Hier op volgde de slag van St. Denys, waar in de konneftabel sneuvelde.

Slag van  
St. De-  
nys.

Deze beruchte slag is niemandt onbekend; men vindt daar naauwkeurige beschryvingen van in de Fransche Geschiedenissen. Ieder weet, dat de zamenverbondenen niet meer dan twaalf honderd man te voet en vyftien honderd te paardt sterk waren, vermoeid van den tocht, slecht gewapend, en niet dan stokken, in plaats van speeren, hebbende. Het koninklyke leger, tien maal zo sterk, bestondt uit zes duizend voetknechten en drie duizend ruiters, zonder de compagnien burgers van Parys te rekenen. Daarenboven ontbrak het leger der zamenverbondenen grof geschut, waar van dat van den koning overvloedig voorzien was. Maar de ondervinding en de kloekmoedigheid van hunne hoofden maakte dit alles goed. Niettegenstaande dit gebrek namen zy niet alleen den veldslag aan, maar begonnen den zelve het eerst. De duisterheit van den nacht deedt het gevecht ophouden, en ieder der twee partyen schreef zich de overwinning toe. De Roomschegezinden gaven voor, dat zy het slagveldt hadden behouden; maar zy trokken in het midden van den nacht af, en namen hunnen bevelhebber \* mede, die zeer gewond was; zo dat al de eer, gelyk een schryver † van de andere party zegt, aan de Hugonoten bleef. Des anderen daags verschenen zy in der waarheit veel eer als overwinnaars dan als overwonnenen, en boden hunnen vyanden een tweede gevecht aan, dat zy weigerden. Wy moeten den lof, dien hen de Turksche gezant, aanschouwer van den slag, gaf, niet vergeten. Hy zag hen het gevecht verscheide malen hervatten. *Indien*, zeide hy tegen die by hem waren, *myn meester alleen zes duizend ruiters, gelyk die witte rokken (a), hadt, by zou haast gansch Europa bemachtigen.*

\* den  
konnef-  
tabel.  
† Mezz-  
ray.

De zamenverbondenen stelden zich in staat om hun voordeel met den behaalden roem van dezen slag te doen. De stad Rochel verklaarde zich voor hen, en wierdt van toenafgedurende zestig jaren als hunne voornaamste sterkte. De wyze en dappere *La Noue* veroverde voor hen Orleans. In Languedok maakten zy zich meester van Nimes, Montpellier, en eenige andere steden in het Dauphiné en rondom Avignon. Het gros van het leger nam zynen weg door Champagne, trok over de Maas, en kwam in Lotharingen, daar het zich by den prins *Casimir*, zoon van den keurvorst van de Palts, voegde. Met dezen bystandt trokken de zamenverbondenen over de Marne en de Seine, veroverden de steden, sloegen de krygsbenden, die zy ontmoeten, strekten zich tot in Beaufé uit, en belegerden Chartres. Gedurende deze belegering wierdt over eene vrede gehandelt, die den 2 Maart, door bemiddeling van de gezanten van Engelandt en van Florence, gesloten wierdt. De verrezienste Hugonoten noemden de zelve de mauke en de kwalyk gegronde vrede, om dat zy hunne macht van alle kanten verspreid zagen, zonder iets anders tot waarborg te hebbendan het woordt van eene Italiaanische vrouwe \*. Zy zinspeelden op *Biron* en *Mesmes*, die deze vrede hadden helpen maken, waar van de eerste mank

Onder-  
han-  
ling  
over  
de vrede.† In het  
Fransch  
mal-af-  
sijt.  
\* Catha-  
rina van  
Medici.

(a) Hy gaf hen dien naam uit hoofde van hunne witte sluisen, of sjarpen.

ging, en de andere heer van Mal-Affise was. Men 1567. wierdt haast gewaar, dat zy zich niet bedrogen hadden, doordien het Parlement van Toulouze het edikt weigerde te bekrachtigen, het welk niet geschiedde dan na dat het daar viermaal toe aangemaant was, en dat het *Rapin*, dien de prins derwaarts hadt gezonden om de bekrachtiging te bevorderen, het hoofd hadt doen afflaan.

Ondertusschen gaven de zamenverbondenen, volgens het gemaakte verdrag, Orleans en verscheide andere steden, die zy ingenomen hadden, weder over; maar Rochel weigerde te gehoorzamen, en eenige andere steden volgden des zelfs voorbeeldt. De prins *Casimir* bragt zyn volk weder naar Heidelberg, en vondt daar den prins van Oranje, die daar gekomen was om den bystandt, daar wy boven van gesproken hebben, te verzoeken.

De derde burgeroorlog begon in het jaar 1568; men beschuldigde de Hugonoten van verstandhouding met de koningin van Engelandt en de Duitsche vorsten; men leide den admiraal te last, dat hy briefwisseling met den prins van Oranje hieldt, dat een bewys is van de verbindtenis tusschen het Fransche hof en den hertog van Alva. Op deze, het zy ware, of valsche, rechtvaardige of onrechtvaardige beschuldiging vermoordde men de Hugonoten door het gansche koninkryk.

1568.  
Derde  
burger-  
oorlog.

De prins stelde alles te vergeeffich in het 1569. werk om de vrede standt te doen grypen. Hy zondt *Teligni*, en daar na de hertogin van Rohan, zyne schoonmoeder, om de koningin te verzoeken de edikten te doen nakomen. Hunne vertogen waren vruchteloos, de kanselier *L'Hospital*, hoe bekwaam een staatsdienaar hy ook was, raakte zelfs in ongunst, als verdacht, dat hy voor den nieuwen Godsdienst ingenomen was. Daar was inderdaadt reden om hem te verdenken, doordien zyne vrouw, zyne dochteren en zyn zwager den zelve beleeden, het welk aanleiding tot deze aardige spreekwyze heeft gegeven: *Godt bewaar ons voor de Misse van den kanselier.* De zegels wierden aan *Morvilliers*, bisschop van Orleans, zynen geslagen vyandt, en een groot yveraar voor de Roomsche kerk, gegeven.

1569.

De kan-  
cellier  
*L'Hospital*  
by de  
Room-  
schen  
verdacht.

De prins en de admiraal wierden gedwongen met een geleide van honderd en vyftig paarden van Nojers te vluchten, nemende hunne vrouwen en kinderen met zich, waar van eenige nog aan de borst lagen. Zy ontsnapten niet dan door een soort van wonderwerk. Naauwlyks waren zy de Loire door eene ondiepte naby Sancerre over geraakt, of hunne vyanden verschenen aan den anderen kant; maar het water wiesch eensklaps dermaten, dat het hen onmogelyk was daar over te trekken, om den prins te vervolgen. Op dezen tydt was het dat de kardinaal van Chatillon, die in zyn kasteel te Bresle in Beauvais was, naar Engelandt week. Hy was aldaar voor die van zyne party, die kort daar op geldt, geschut, en andere noodwendigheden op zyn verzoek van de koningin *Elizabeth* ontvingen, zeer dienstig.

De kar-  
dinaal  
van Cha-  
tillon  
vlucht in  
Engel-  
landt.

De twee legers waren toen in het veldt. Dat van den koning, veel sterker, trok op onder het bevel van den hertog van Anjou, die de plaats van den konneftabel met den naam van algemeen plaatshouder \* bekleedde. Maar de prins, steunende op de dapperheit van zyn volk, verlangde naar een gevecht, en de hertog van Anjou, die zo veel staat op zyn volk niet kon maken, vergenoegde zich in het veldt

\* Luit-  
nant ge-  
neraal.  
Slag van  
Jarnak.

te



1569. te blyven, mydende alle gelegenheit om handgemeen te raken; zo dat 'er niet dan schermutelingen van de beide kanten voorvielen tot op den slag van Bassak\*, een gehucht halfwegen Jarnak en Chateaufneuf. De zamenverbondenen waren toen niet van zins te slaan, en de prins trok met de voortocht te rug, wanneer de admiraal hem liet weten, dat hy in een gevecht ingewikkelt was. Hy keerde met allen spoedt te rug, en drong door de eerste esquadrons henen, die hem den weg poogden af te snyden. Niettemin wierdt hy van een groot getal omcingelt, en tot zyn ongeluk viel zyn paardt gekwetst onder hem ter aarde. Hy boodt zyne yzere handschoen twee edellieden † aan, dieze aannamen, en hem hun woordt gaven. Maar terwyl hy aan den voet van eene heining zat, naardien hy, voor dat de legers aan elkander raakten, zyn been door het achteruitslaan van een paardt van den grave van Rochefaucaud gebroken hadt, kwam de baron van Montesquiou, hoofdman van de lyfwacht van den hertog van Anjou, op een kleinen draf naar hem toe, en schoot hem met een pistool door zyn hoofd mors dood, het zy uit wraak over eene belediging, die hy te voren van hem hadt ontfangen, gelyk het waarschynlykste is, het zy om den onverzoenlyken haat van den hertog van Anjou tegen dezen prins te voldoen. De hertog dorst echter eene daadt, die alle eerlyke menschen verfoeiden, niet pryzen. Hy laakte de zelve ook niet, en stondt toe, dat het ligchaam van den prins tot spot op eene eselinne naar Jarnak gebragt wierdt. Naderhandt gaf hy het aan den prinsse van Navarre, die het te Vendôme in het graf zynner voorouderen deedt begraven.

Stuart wierdt ook doorstoken van het volk van den marquis van Villars, schoonbroeder van den konnestabel †, niettegenstaande al wat hy zeide om zich van zyne doot te verontschuldigen. Hy sprak met zulk eene kracht, dat de hertog van Anjou daar van geraakt wierdt; maar het verzoek van Villars haalde het tegen het mededogen over. De admiraal trok in goede order te rug; en te Coignak angekomen zynde, gebruikte hy scha-verhaling op den baron d'Ingrande, en op Prunai, twee der dapperste edellieden van de Roomsche party, die hy gevangen hadt genomen. Hy deedt hen in koelen moede doden, waar door hy te kennen gaf, dat hy de Roomschegezinden niet meer na den slag dan voor den zelve vreesde, betuigende, dat hy hen geen lyfsgenade zou geven, voor dat de wetten, in goede oorlogen gebruikelyk, waren vastgesteld. Wy zullen op zyn plaats het einde van dezen derden oorlog en de daar op gevolgde vrede, na deeliger aan de Hugonoten dan alle de oorlogen, die hen waren aangedaan, beschouwen.

Welk deel Elizabeth in de zaken van Vrankryk en de Nederlanden ook nam, die van Schotland gaven haar de meeste belemmering. Het is door het verhaal van de onlusten van dat koninkryk, dat wy tot de Geschiedenisse van Engelandt zullen wederkeren, volgens het spoor der Engelsche geschiedschryvers, die daar zo veel belang als de Schotsche zelf in hebben genomen. De graaf van Murray, van de onderhandelingen in Engelandt wedergekomen zynde, herstelde in korten tydt de algemene rust, die zyne vyanden in zyne afwezendheit hadden beginnen te storen. De schryvers komen niet overeen omtrent het gedrag van dezen heere, noch omtrent zyne hoedanigheid, daar zy verscheidentlyk van spreken. Eenige beschryven hem als een staatzuchtig en geveinst man, en zeggen, dat hy geen ander voornemen hadt dan om den troon ten koste van de eer en

het leven van de koninginne van Schotland, 1569. welker beschuldiger hy was, en de geveinst bewaring van den jongen koning, zocht te beklimmen. Andere schilderen hem in het tegendeel af als zeer zachtzinnig, of gematigt, oprecht, die ligter bedrogen kon worden dan anderen bedriegen; een groot yveraar voor zynen vorst, voor zynen Godsdienst en voor zyn vaderlandt, en de laatste verzekeren ons, dat hy geen andere voorwerpen dan deze drie in de beschuldigingen van de koninginne en de regering van het ryk in het oog hadt. De vermaarde schryver van de geschiedenisse van Elizabeth\* is van het getal der eersten; maar hy wordt door de voornaamste schryvers van de natie, het zy Engelsche, het zy Schotsche, waar van eenige in den tydt van den grave van Murray hebben geleest, tegengesproken. Cecil, geheim-schryver van Elizabeth †, spreekt in de brieven aan den ridder Norris, gezant in Vrankryk, altydt met lof van hem. Hy toont de noodzakelykheit van de beschuldiging der koninginne van Schotland aan; hy zegt, dat hy geen deel in de ongenade van den hertog van Norfolk, daar eenigen hem van beschuldigen, heeft gehad. Met een woordt, hy spreekt van zyne doot als van het grootste ongeluk, dat zyn vaderlandt kon overkomen. De ridder Melleville, hoewel aan het belang van Maria Stuart verknocht, laat niet na zyne zachtzinnigheit, zyne voorzichtigheit en zyne standvastigheit te roemen, en hem den lof van een goed regent te geven. Hy zegt, dat zyne tegenspoeden alleen dienden om zyne deugd en zynen yver voor den Godsdienst te doen uitblinken; dat in der waarheit zyne goede mening door zynen voorspoedt bedorven wierdt, en dat de vleiers hem te verwaand maakten; maar hy was het, die daar het meeste door moest lyden. Betovert door de lofuitingen van zyne regering, geloofde hy niet, dat men op zyn leven in een ryk, voor het welke hy zo veel zorg droeg, zou toeleggen; hy gaf zich door al te grote roekeloosheit in de handen van zyne moordenaars. Spotswood, aartsbischop van St. Andrews, doet niet dan hem gestadig in de Kerkelyke Geschiedenisse van Schotland pryzen, en zegt, dat zyne vyanden zich niet konden onthouden hem dien lof na zyne doot te geven; dien zy hem gedurende zyn leven hadden geweigert. Eindelyk, de oordeelkundige voorzitter Thuanus beslist dit geschil, daar hy onpartydig en vry van alle vooroordeelen in is, het zy omtrent den Godsdienst, het zy omtrent de natie. De graaf van Murray, zegt hy in den brief †, dien hy aan den geschiedenis-schryver van Elizabeth schreef, wordt van alle de Schotsche schryvers, van dat hy naar de kroon zou hebben geslaan, vry gekent; alle, vervolgt hy, verzekeren in het tegendeel, dat hy noch staatzucht, noch gierigheit, noch wreedheit hadt. Zy pryzen zyne deugd, zyne zachtzinnigheit, en zyne goedwilligheit, zyn onberispelyk leven en zyne onbesproke zeden. De verantwoording, die de Engelsche schryver\* maakt, bestaat daar in, dat hy van den koning Jacobus gehoord hadt het geen hy van den grave van Murray verhaalt. Maar wie hadt dit dezen prins gezegt, die toen nog in de wieg lag, wanneer deze Mylord. wierdt vermoord? Cambden brengt ook tot zyn getuige den bisschop van Ross by, die de zaak voor de rechtbank van Elizabeth voor Maria Stuart verdedigde. Maar is de pleitbezorger van deze koninginne meer geloofwaardig dan de graaf van Murray, daar hy

\* of Jarnak.

† Argente en St. Jean.

Montesquiou schiet den prins van Condé dood.

† De konnestabel was met zyne zuster getrouwt.

Cambden Melleville. Thuanus.

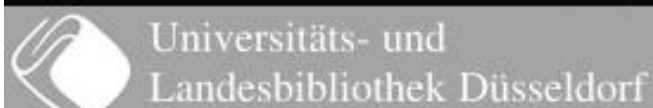
Hoedanigheden van den grave van Murray.

\* Cambden.

† See Scriba Ciceriana.

† See Cambden en Illustration virorum ad Cambdenum Epistola.

\* See Animadvers. in Jacobi Thuanii Hist.





1569. zelf een beschuldiger van was? In deze zake verdient *Cecil*, geheimfchryver van Staat, veel meer geloof. Hy maakt gewag van de redenvoeringen, die de verfpieders van de koningin van Schotland tot nadeel van den grave van Murray verspreidden, en maakt geen zwaarigheid van deze praat in den brief \*, dien hy daar over aan den ridder *Norris* schreef, een zuiveren laster te noemen. Hy voegt daar by, dat deze lastering hem op het lyf wierdt gefmeten, om hem met de andere zamenverbondenen, aan welke men wilde doen geloven, dat hy naar de kroon stondt, oneenig te maken, en dat *Elizabeth* verplicht was hem door een openbaar gefchrift, dat zy liet uitgaan, te verontschuldigen. Wy hebben geoordeelt deze aanmerkingen tot opheldering van deze gefchiedenisse, voor dat wy 'er het vervolg weder van opvatten, te moeten maken.

*Thuanus. Cambden. Spots wood. Stilleville. Scrinia Ceciliana. Zamengeipan tot zyn bedref.*  
De graaf van Murray zodanig zynde, als wy hem hebben afgeschetst, ontmoette een party, die gereed was hem onder het schone voorwendfel van de vryheit, die men zeide dat hy wilde onderdrukken, te doen vallen. Eenigen, gewoon in beroerten te leven, konden geen gerufte regering verdragen, en anderen vleiden zich met de hoop van eene vergelding van de koningin te bekomen, die zy trachtten te herstellen. Daar waren 'er ook, die de rampen van hun vaderlandt met vreugde aanzagen. Onder het getal van deze, of van de andere, stelt men de ridders *Balfour* en *Lidington*, vyanden van *Botswel*, en bygevolg ook tegen de koningin zo lang hy nog in het ryk was; maar na dat hy daar uit was t'eenemaal voor de vryheit van deze vorstinne ingenomen. Men zegt, dat de *Hamiltons* hare herstelling met een ander inzicht zochten. Zy dachten, dat zy, om haar op den troon te verzekeren, geen zwaarigheid moesten maken om den jongen koning, op wiens name men haar daar van hadt verjaagt, van kant te helpen, en dat de staatzucht sterker dan de natuur moest zyn. Dit uitvoert zynde, stelden zy zich voor, haar mede, onder voorgeven van haar over den moordt van haren zone te straffen, om te brengen, en zich dan meester van de kroon, daar hun huis het naaste recht op hadt, de tak van *Stuart* geëindigt zynde, te maken. Maar het geen anderen zeggen heeft meer schyn van waarheit \*, te weten, dat zy in verwachting, dat hun huis den troon zou beklimmen, de koningin zochten uit te huwelyken aan Mylord *Hamilton*. De graven van *Huntley*, van *Argile*, en Mylord *Boyd* hadden zich ook zamen tegen den grave van Murray verbonden, de eerste uit yver voor den Godsdienst, de tweede door zyne veranderlykheit, die hem van de eene party tot de andere deedt overgaan, en de derde om andere onbekende redenen. Tegen zo vele vyanden diende de standvastigheit van den regent hem tot een schildt. Hy kende hunne kwade mening; maar hy zeide, dat hy 'er de uitvoering niet van vreesde; dat hy de zorg van zyn lot aan de Voorzienigheit overgaf, en dat hy eens moettende sterfen, naardien hy niet onsterfelyk was, het in geen roemryker werk kon zyn dan in dat van zyne bedieninge en yver voor de algemene rust, het eenigste doelwit van zyne regering.

\* Zie fol. 118.  
Standvastigheit van den regent.  
Buiten dat zamengespan toonde zich gansch Schotland verheugt over de wederkomst van den grave van Murray, en in het daar op volgende Parlement, dat hy aanstonts beriep, wierdt al wat hy in Engelandt hadt verrecht goedgekeurt. De hertog van *Chatelleraut* volgde hem kort op de

Door den hertog van *Chatelleraut* tegegaan.

hielen. Hy kwam met een last van de koningin van Schotland, die, de oude wet van *aanneming* †, sedert zo vele eeuwen vernietigt, vernieuwende, hem aannam voor haren vader, en tot onderkoning gedurende hare afwezendheit aanstelde, belattende de Schotten niemandt dan hem te gehoorzamen. De opene brieven van *Maria* waren onnodig: want, na dat hy de gemocderen van het volk hadt ondertaft, die hy niet gunstig vondt, stondt hy van alle deze tytels af.

Zyn eerste bedryf was een groot gefchrift aan de vergadering der geestelykheit, die te Edenburg gehouden wierdt, te zenden, by het welke hy aantoonde, dat hy niet van Vrankryk gekomen was dan om de beroerten van zyn vaderlandt, door de verdeeldheden tusschen de koningin, hare wettige souverein, en hare eige onderdanen gezaait, daar de moordt van den overleden koning de oorzaak van was, by te leggen; dat het wel waar was, dat men de wraak tegen den moordenaar en zyne aanhangeren moest vervolgen; maar dat het in een Parlement, wettiglyk beroepen, moest geschieden, en dat men ondertusschen in eene schuldige gehoorzaamheit aan de koningin moest blyven; dat hy ook betuiging van zyne trouwe en van zynen dienst aan hare Majesteit deedt. Hy voegde daar by, vernomen te hebben, dat de graaf van Murray een soort van opontbodt te Glasgow tegen den 10 Maart hadt afgekondigt; dat hy al het volk hadt verzocht daar gewapend te verschynen, als of het nodig was het vaderlandt tegen den inval der vyanden te beschermen; maar dat het in het tegendeel eene onderneming van dezen overweldiger, om hunne vryheit te onderdrukken, was; dat deze aanslag tegen de wetten en de openbare rust hem hadt verplicht dit aan de vergadering voor oogen te stellen, ten cinde zy naar hare wysheit op middelen bedacht zou zyn, om de onordentelykheden, die hy te gemoet zag, voor te komen, ten zy de graaf van Murray van zynen eisch afstondt, of dat zy zich met hem vereenigden, om de regering op de zuiverste gronden van gerechtigheit en Godvrucht te herstellen.

Het antwoordt van de vergadering was, dat zy den brief van den hertog van *Chatelleraut* aan den regent zou zenden, zonder wiens raadt zy niets kon of wilde besluiten. Zy benoemde ter zelve tydt gemachtigden \* om den zelve aan hem te brengen, en hem verlof te verzoeken om iemandt van hun genootschap aan den hertog van *Chatelleraut* en die van zyne party te zenden, met verzoek van zich aan de regering te onderwerpen. De regent dit goetvindende, zondt deze vergadering hare opperkerkvoogden aan de eenen en de anderen, en na verscheide byeenkomsten kwam men over de navolgende artykelen overeen: Dat de hertog van *Chatelleraut* zich op den gestelden dag te Glasgow zou laten vinden, en daar zyne onderwerping aan den koning bewyzen; dat hy borgen voor zyne getrouwheit zou stellen, en dat onder dit beding, dat hy en zyne vricenden, die in de zelve verbindtenisse wilden treden, in hunne goederen en waardigheden zouden worden heritelt. De graven van *Argile* en van *Huntley* weigerden in dit verdrag te treden, verwytende aan den hertog van *Chatelleraut* de lafheit, die hy hadt gehad van zich gewillig aan de genade van zyne vyanden te hebben overgegeven, in plaats van tegen hen zyn recht tot het uiterste te verdedigen. Wat hen aanging, zeiden zy, zy wilden hun byzonder belang niet van het algemene

1569.  
† Aanneming van de oudste door de jongle, en van de opperke door de minder.

De laatste zondt zyn openbaar gefchrift aan de vergadering der geestelyken te Edenburg.

Antwoordt van de vergadering.  
\* de opperkerkvoogden van Lothiane en van Fife.



1569. mene scheiden, in verwachting van een beter beding te maken, wanneer men over de algemene rust, in een wettig vergadert Parlement, zou handelen. De brieven van de koningin van Schotland hadden hen zo stout gemaakt. Zy hadt hen geschreven om hen te verzekeren, dat hare verlossing naby was. Zy lieten zich misleiden door deze tyding, die zy willens geloofden waar te zyn, om dat zy hen aangenaam was. Zy bleven by hun besluit, verzoekende, dat de vergadering tot den 10 May mogt uitgesteld worden. Maar hunne volstandigheid duurde niet lang. Zy veranderden schieklyk van gevoelen, gelyk de hertog van Chatelleraut ook deedt. Hy hadt berouw van zyne onderwerping, en wilde zich daar uit draaien: zy in het tegendeel traden uit hunne verbindtenis, en onderwierpen zich aan den koning.

De hertog moest in de tegenwoordigheid van de heeren het verdrag, met den oppersten van de geestelykheit gesloten, bekrachtigen. Ten dien einde kwam hy op den gestelden dag te Edenburg; maar de weigering van de graven van Argile en van Huntley, die daar niet in begrepen wilden zyn, bragt hem tot nagedachten. Hy schaamde zich over zyne lafheit; hy oordeelde, dat zyne eer vorderde hen niet te verlaten, en trachtte dus de bekrachtiging, die men van hem vorderde, te loor te stellen. In de vergadering gekomen zynde, verzocht hy, dat de zaak tot den 10 May, en de tegenwoordigheid van de twee heeren, die beloofden dan te zullen verschynen, dewyl hy zich niet gaarne van hen wilde scheiden, mogt uitgesteld worden; daar hy byvoegde, dat hy deze zaak aan de koningin van Schotland wenschte bekend te maken, en haar antwoordt te hebben, dat tegen dien tydt zou kunnen zyn. Men zag wel, dat dit alleen diende om deze bekrachtiging niet te tekenen. Men vertoonde hem, dat deze twee heeren, daar hy bekommerd over was, zich de vryheit voorbehoudende om een byzonder verdrag te maken, hem niet verplichtten naar hen te wachten; en ten aanzien van de goedvinding der koningin deedt men hem begrypen, dat het recht draads tegen de onderwerping, die hy aan den koning hadt gedaan, streedt. Men vroeg hem, of hy berouw van zyn gegeven woordt hadt. Hy antwoordde met meer vrymoedigheid dan staatkunde, dat hy het verdrag niet dan gedwongen hadt getekent, en dat indien het nog te doen was, hy het niet zou tekenen. Op zulk eene rondborstige verklaring zondt de regent hem met Mylord *Harris*\*, die hem verselde, naar het kasteel van Edenburg gevangen. Vervolgens nam men in overleg, hoe men zich omtrent de graven van Argile en van Huntley zou gedragen. Met den eersten hadt men ten aanzien van zyne beschuldiging niet veel moeite. Men vertoonde, dat hy zich in waarheit voor de zyde van de koningin, in de afwezendheit van den regent, verklaart, en volk hadt geligt, dat hem schuldig maakte; maar dat de geschikkelykheit, in welke hy het zelve hadt gehouden, wel kwydschelding verdiende. Dit waren de gedachten van den regent, die met het gevoelen van anderen overeenkwamen, waar op de graaf van Argile te St. Andrews, achtervolgens de dagvaarding, gekomen zynde, den eed van getrouwheit aan den koning deedt, daar by voegende, dat hy niet alleen de straf, die de wetten medebragten, wilde ondergaan, maar ook voor een schelm, waardig van Godt en menschen

verfoeit te worden, gehouden zyn, indien hy de zelve brak. Hy schondt ze echter, en nauwlyks kwam hy zynen eedt een jaar na.

De vergadering was den grave van Huntley zo gunstig niet; alles was hem tegen; de weinige verzekerdheit, die men hadt om met een man te handelen, wiens kwaadwilligheit bekend was, de algemene haat van het volk, en de wrok, dien men tegen hem in de provinciën, die hy in de laatste beroerten hadt afgelopen, hadt opgevat, maakten, dat zommigen wilden, dat men hem tot een voorbeeldt, het welk anderen in toom zou houden, zou straffen, en opofferen aan de gemeenten, die hy hadt uitgeplundert. Zy zeiden, dat 'er niets te vrezen was van zulk eene rechtvaardige strafocffening; dat dit huis, eertyds zo machtig en zo ryk, door de euvel daden, of ongelukken van den vader te gronde was gegaan, en dat de zoon het zelve nog niet hadt kunnen herstellen; zo dat men dit offer aan het algemene welzyn gerust kon doen, zonder dat iemandt zich zou bewegen, of denken om zyne doot te wreken. Anderen zeiden in het tegendeel, dat het bannen en bloedvergieten een slecht middel was om de wonden van den Staat te helen: daarenboven was dit huis zo niet vervallen, of het hielt zich nog door zynen ouden luister, door zyne vrienden, verbonden en aanhangeren staande: kortom, dat men alles van een wanhopig mensch, die zyne hulp by vremde mogendheden zocht, hadt te duchten; dat het beter was hem door goedheit te winnen, en door de kwydscheldinge zynen misdaden tot zynen plicht te brengen, dan hem door de strengheit der wetten nog meer tot oproer te tergen. Dit laatste haalde het over; maar men wilde ook genoeg geven aan die genen, welker landen hy geplundert hadt. Men verklaarde hem dan, dat men hem de openbare straf kwydscholdt, en zyn leven spaarde, zonder hem nochtans den overlast, aan zyne landgenoten gepleegt, te vergeven. Men vonnisde hem om de ichade, die hy hadt veroorzaakt, te vergoeden, achtervolgens de uitspraak van goede mannen, die de vergadering zou benoemen.

Zie daar op wat wyze het met de vergadering der heeren, die de graaf van Murray na zyne wederkomst uit Engelandt te zamen geroepen hadt, afliep; ten minste naar het zeggen van de vermaardste en onpartydigste schryvers\*. Het is dan wel onrechtmatig, dat andere † hem van ontrouw en geweldt tegen den hertog van Chatelleraut, Mylord *Harris*, en andere aanhangeren van *Maria* gepleegt te hebben beschuldigen.

Gedurende deze zittingen kreten hem zyne vyanden door ganfch Schotlandt uit voor een verrader, die zyn vaderlandt aan de koningin van Engelandt hadt verkocht. Men bedacht een verdrag, by het welke hy zich verbonden hadt, Engelsche bezetting in de kasteelen van Sterling en Edenburg te nemen, terwyl *Elizabeth* zich van haar kant verbonden hadt, hem tot den troon, indien de koning zonder nazaten kwam te sterven, te verheffen, en hem voor den vermoedelyken koning van Engelandt te erkennen.

Daar was geen de minste waarfchynlykheit van dit gemaakte verdrag; maar gelyk het volk gemeenlyk ligtgelovig is, en alleen op het uiterlyke ziet, verhoerde men dit verhaal met eenigen schyn van waarheit, waar aan het meer geloof dan aan de reden gaf; zo dat byna ganfch Engelandt en Schotlandt het geloofde, of vreeide.

Het

1569.

Men stelt den hertog van Chatelleraut gevangen.

\* of *Harris*. *Maxwel*.

\* *Spotswood*, *Serint*, *Ceciliana*, *Thuanus*, † *Cambden* en de bishop van *Roffe*. Lafter van de vyanden van den grave van *Murray*. *Cambden*.

De koningin *Elizabeth* verdedigt hem.



1569. Het was uit hoofde van deze lastering, dat de geheimfchryver van *Elizabeth* zegt, dat zy een openbaar gefchrift liet uitgaan, waar by zy, om iedereen, die met dit vooroordeel was ingenomen, daar uit te helpen, op haar koninklyk woordt verklaarde, dat alle de geruchten, die men van een gemaakt verdrag tuffchen haar en den regent hadt verfpred, valsch, en door de veritoorders van de rust der twee ryken verzonnen waren; dat de graaf van Murray geen verbindtenis, het zy met haar in perfoon, het zy met hare staatsdienaren, noch by gefchifte, noch met woorden, gedurende zyn verblyf in Engelandt hadt aangegaan; dat het de graaf van *Lenox*, vader van den jongen koning, en geenzins de regent was, die haar hadt gebeden dezen jongen prins, indien zyn leven in zyn eigen ryk door zamenzweringen van verraders in gevaar mogt geraken, in hare befcherming te nemen. Zy nam nog een anderen laster weg aangaande zekere voorgewende verstandhouding tuffchen den grave van Murray en den grave van *Herford*, die men beschuldigde van een verbindtenis te hebben aangegaan om de twee ryken te verdelen. Zy eindigde met eene betuiging, dat het aan hare zorg niet ontbrak, dat de vrede in Schotlandt niet herftelt, en de belangen van de moeder en den zone niet vereffent waren; dat, indien men dit grote werk nog niet hadt kunnen ten einde brengen, zy maken zou, dat men 'er in het kort een einde van zou zien.

\* *Cambden*. *Elizabeth* wordt van de ongelukken van de koninginne van Schotlandt geroekt. De Engelsche gefchiedfchryver \* verzekert, dat zy naar waarheit fprak, en dat zy, uit aanmerkinge van de ydelheit van alle wereldfche zaken, mededogen kreeg met de gevange koninginne, doordien zy meerder naar zachtheit dan naar strengheit neigde. De brieven, die *Maria* haar fchreef, maakten haar hert te eerder week. Zy zwoer haar daar in by al wat heilig was, by hare wederzydfe verzeerde vriendschap, by den bandt van haar bloedverwantfchap, dat zy nooit iets tegen haar zou ondernemen, en dat zy hare vryheit, eer en kroon van haar alleen hoopte weder te krygen.

Zy fchryft aan den grave van Murray ten bevoeve van *Maria*. *Elizabeth* wierdt daar van zo geraakt, dat zy aan den regent fchreef, en verzocht een einde van de ongelukken van deze vorftinne te maken. Mylord *Boyd* wierdt met deze brieven afgezonden. Hy gaf de zelve te Perth (a) over, daar hy hem vondt, zo als hy van den kant van het Noorden wederkeerde, daar hy de beroerten zo wel hadt gefilt, dat 'er geen de minfte voetslap van oorlog overbleef, daar dit Noorder gedeelte het meeste van ontrufft was geweest: alles hadt zich, zo haalt hy verſchonen was, tot grote verwondering van zyne vyanden, onderworpen. *Elizabeth* ſtelde hem drierhande middelen tot herftelling der koninginne, om daar een uit te kiezen, voor. Het eerste was haar weder den troon te doen beklimmen door de vernietiging van den gedanen afstand; het tweede, haar by den koning, haren zone, in de regering te voegen, mits het bewindt van zaken echter in de handen van den grave van Murray bleef, tot dat de koning den ouderdom van zeventien jaren zou bereikt hebben; het derde voorgestelde middel was, dat, indien men de eerste, noch de tweede voorſtelling niet aannam, men de koninginne van Schotlandt de vryheit zou geven om weder naar haar landt te keren, en aldaar een byzonder \* leven te leiden, en zich te vrede te houden met een eerlyk onderhoudt voor haar huis; daar *Maria* in een anderen brief, van haar kant gefchreven, nog bydeedt, dat zy, gezien hebbende,

\* *Privé*. (a) *Sporwood* zegt te *Eglin*, in het graafſchap Murray.

dat de meeste moecielykheden door haar huwelyk 1569. met den grave van *Bothwel* waren veroorzaakt, wenschte, dat men rechtters aanſtelde om te onderzoeken, of het zelve wettig was, of niet, met macht om het zelve te vernietigen, indien zy bevonden, dat het met de wetten niet overeenkwam, en dat zy de vryheit mogt hebben om een anderen gemaal te kiezen, om daar het overige van hare dagen mede te flyten.

Haar brief en die van *Elizabeth* waren van twee andere, door den ridder *Nikolaas Throckmorton* gefchreven, verſelt. De eene was voor den regent, en de andere voor den ridder *Lidington*. In den eersten gaf hy den grave van Murray kennis van een ontwerp van een huwelyk tuffchen de koninginne van Schotlandt en den hertog van *Nordfolk*, het welk reets zo ver gevordert was, dat men 'er de voorwaarden al van hadt opgeſtelt, en dat men alleen naar eene gunſtige gelegenheit wachtte om het zelve te voltrekken. Hy deedt den regent begrypen, dat dit oogenblik van hem afhing; maar dat zyne toeftemming vry en ongedwongen moest zyn, indien hy wilde, dat de koningin zyne zufter hem daar voor verplicht zou zyn; dat hy ten dien einde raadzaam vondt, dat hy *Lidington*, bekwamer dan iemandt anders om deze zaak tot een gelukkig einde te brengen, naar Engelandt zondt. Hy verzocht hem al de zwarigheden, die 'er zo wel van den eenen als van den anderen kant in ſtaten, te overwegen. Hy zeide, dat hem niet onbekend was, dat 'er onder waren, die het huwelyk begunſtigden; maar dat 'er ook gevaarlyke in ſtaten, die 'er tegen waren, en dat het aan zyne voorzichtigheit ſtondt de zekere zyde, en die te gelyk de eerlykſte was, te kiezen.

Hy ſchreef aan *Lidington* het zelve, dat hy den regent hadt voorgedragen, om den zelve ten overreden hem naar Engelandt te zenden, doordien hy niemandt bekwamer dan hem, om over een huwelyk van de koninginne van Schotlandt te handelen, wift. Hy zeide, dat deze vorſtin van de zelve gedachten was, en alles tot zyne komſt verborgen hielt. Hy verwittigde hem echter, dat niet alleen de beide partyen het eens waren; maar dat daarenboven de graven van *Arundel*, van *Pembroke*, van *Leiceſter*, van *Shrewsbury* en van *Bedford* het verdrag goedkeurden, en dat men aan de bewilliging van de koninginne van Engelandt, als men 'er haar het voorſtel van zou doen, geenzins twyfelde. Hy voegde daar by, dat nooit eene zaak meer wierdt geprezen, zo wel van de ſtaatkundigen, als van de yveraars voor den Godsdienſt, het zy Proteſtanten, of Roomschegezinden; dat de eenen zo wel als de anderen, ziende de genegenheit van *Elizabeth* om ongetrouwt te blyven, zeer verheugt waren, dat de koningin van Schotlandt, die haar, het zy in perfoon, of in hare nakomelingen, eens buiten twyfel zou opvolgen, in plaats van met een vrend heer te trouwen, een Engelsch heer, van het volk bemint, van de Proteſtanten gelieft, en in de belydeniſſe van de Engelsche kerke opgevoed, zou trouwen, zonder dat de Roomschegezinden zich daar tegen zouden kanten, die te vrede zouden zyn, wanneer zy het leven van de koninginne beveiligd zouden zien.

\* *Cambden*. De ſchryvers \*, tegen den regent ingenomen, zeggen, dat zyne ſtaatzucht al de welmenendheit van *Elizabeth* onder den voet ſmeet, en dat, na dat hy eens de zoetigheit van de regering, die hy onder den naam van regent of ſtedehouder in handen hadt, hadt gefmaakt, van zich niet kon verkrygen de zelve aan de wettige vorſtinne, die hy daar van berooft hadt, weder te



1569.  
\* Spait-  
wood.

† of een  
Parle-  
ment.

† of St.  
John-  
flouan.

De Sta-  
ten wei-  
geren  
Maria  
te her-  
stellen.  
Thuanus.

geven. Maar andere \* verhalen het gedrag, dat hy hieldt, na dat hy de brieven van beide de koninginnen hadt ontfangen, op eene wyze, die zeer veel verichilt van het denkbeeld van een staatzuchtigen en een geweldenaar, dat zyne vyanden van hem geven. Zo haalt als hy de zelve hadt gelezen, besloot hy de Staten van het ryk † te doen vergaderen, om met hen te overleggen wat antwoordt men raadzaam vondt daar op te geven. De vergadering wierdt te Perth † in de maand van July gehouden, en de regent gaf daar de brieven over. Men begon met die van *Elizabeth* eerst te lezen, en men besloot eenstemmelyk hare twee voorstellingen te verwerpen; de eene, om dat zy het recht van den koning vernietigde, en de andere, om dat zy hem een medgesel gaf, dien de nayver van een koning niet kan verdragen, en de veiligheid van den vorst niet toeliet hem by te voegen. Men oordeelde, dat de koningin in den derden genoeg te kennen gaf, dat zy op het punt stondt om *Maria* te verlaten, naardien zy voor haar niet anders dan haar leven en haar onderhoudt verzocht. De vergadering wilde haar eene zaak van zo weinig belang, en ten anderen zo rechtmatig, op zulk eene machtige aanbeveling niet weigeren.

De Staten hadden de zelve achtung niet voor den brief van hunne koninginne; zy oordeelden, dat 'er een geheim in de huwelykscheiding met den grave van *Bothwel*, die zy vervolgde te eischen, schuilde. Zy berispten het verzoek, dat zy daar van met al te voltrekte woorden deedt, als of de souvereine macht nog in hare handen was. Het was te vergeeffich, dat hare aanhangeren vertoonden, dat het de schuld van haren geheimfchryver was, die den brief hadt opgestelt, aanbiedende een anderen, op de wyze als de vergadering het wilde hebben, te doen komen. Men slopte hen den mond met te zeggen, dat de koningin de ontslaging van het huwelyk met *Bothwel* niet zo zeer behoorde te verzoeken, als wel het straffen van den moordenaar van den koning haren gemaal; dat zy daar over aan den koning van *Denemarken*, in wiens staten hy zich onthieldt, moest schryven; dat zy daar mede haar gewisse en hare rust zou bewaren, en dat zy, met het bloedt van haren gemaal te wreken, zich van de onwaardige verbindtenis, die zy hadt aangegaan, kon bevryden. Dan kon zy met alle gerustheit om een wettiger huwelyk, dan dat van *Bothwel* was, denken; maar, naardien de huwelykscheiding niet bekwaam was hare schande weg te nemen, noch de doot van den overleden koning te wreken, was het te vergeeffich naar deze echtscheiding te staan, gelyk het ook te vergeeffich was, dat men haar verzoek toefondt.

July.

De regent liet aan de koninginne van Engelandt het antwoordt van de Staten op haren brief en op dien van de koninginne van Schotlandt weten. Haar gezant bleef ook in geen gebreke van aan de eerste bekend te maken, dat men voor het scheiden van de vergadering tyding van eene grote onderneming, die in Engelandt wierdt ginceed, en haast zou uitbarsten, hadt gekregen. Men wist daar de omstandigheden niet van; maar de deelgenoten van de zamenzwering verspreiden, dat de maatregels zo wel genomen, met zo veel behendigheid aangelegt, en van zulk eene macht ondersteunt waren, dat men die van de twee ryken dorst uitdagen om der zelve uitwerking te vrydelen. Het is zeer waarschynlyk, dat het een gevolg van het ontwerp van het huwelyk van den hertog van *Nordfolk* met de koninginne van Schotlandt was.

III Deel.

*Elizabeth* toonde, dat zy te onvrede was van de wyze, op welke de Staten de twee eerste artykelen van haren brief hadden verworpen, en voornamentlyk het tweede, dat zy dacht, zeide zy, een redelyk middel te zyn om de waardigheit van de koninginne van Schotlandt, en het gezag van den koning te bewaren: weshalven zy verzocht, dat men daar op nieuw over zou raadplegen, om den staat van de koninginne, hunne wettige vorstinne, en hare nabestaande, of gelukkiger, of ten minste aanzienlyker te maken. Over den raad, dien men haar gaf, was zy niet verwondert, wetende uit wat hoek de trotichheit van dat zo stout spreken kwam. De aanslagen van den hertog van *Nordfolk* om met de koninginne van Schotlandt te trouwen waren haar genoeg bekend: zy hadt hem gewaarfchouwt, dat hy acht zou geven op het vorkuffen, daar hy op sloep \*. Ondertuffchen, het zy ze de redenen van den Schotfchen gezant in aanmerkinge nam, of dat ze in zulk eene tedere zake niets wilde verzuimen, liet zy *Maria* kort daar na van de plaats, daar zy was, naar eene veiliger brengen. Hare voorzorg was niet zonder reden; want zy vernam haast, dat het gevaar veel groter was geweest dan zy hadt gedacht.

De graaf van *Murray*, van de gedachten van *Elizabeth* na de wederkomite van zyne afgezonden onderrecht, beriep de heeren en den ganfchen adel van het ryk te *Sterling*, om hare voorstelling, rakende de herstelling van *Maria Stuart*, te overwegen, het welk gedaan wierdt; maar men vondt niet goed eenige verandering in het besluit van de vergadering, te Perth gehouden, te maken. Hy zondt den abt van *Dumferling* † naar Engelandt, om *Elizabeth* kennis van deze tweede beraadflaging, en van de reden, die men gehad hadt om de koningin van Schotlandt buiten de regering te houden, te geven, op die wyze, als wy de zelve reets ten naaste by hebben verhaalt. Men vertoonde voor eerst het gevaar, dat 'er niet alleen voor het gezag van den koning, maar ook zelfs voor zyn leven in ftak, indien men eene heersche- en wraakzuchtige vrouw, die den jongen koning minder als haren zoon, maar als haren mededinger zou aanzien, en gereed zyn om hem aan hare staatzucht, zonder op de stem van de Natuur acht te geven, op te offeren, den troon weder deedt beklimmen. In de tweede plaats vertoonde men, dat 'er geen meer veiligheid in was haar deelgenoot van de regering te maken; dat 'er zelfs, de gelykheit van twee prinsfen onderselt zynde, gevaar in was; maar dat de ongelykheit, die 'er tusschen eene vrouw van rype jaren, en een kindt, nog in de wieg leggende, is, het gevaar nog veel groter maakte; dat men alles van de lagen der eerste te vrezen hadt, die denken zou, dat haar alles vryfondt, om zich van de kroon te verzekeren, en dat niets te hopen was van de zwakheit van den tweden, wiens onnosselheit hem te vergeeffich tegen eene staatzuchtige vrouwe, die het niet scheelt tot wat prys zy haar oogmerk bereikt, zou bechermen. Men zeide, dat onder de middelen, die zy in het werk zou stellen, men haar huwelyk met een vrend vorst, of eenig staatzuchtig heer, aan wien zy al hare genegenheit zou overgeven, en alzo eene stichtmoeder van haren eigen zone worden, moest ekenen; dat de vrendeling zyn recht tot nadeel van den wettigen erfgenaam zou trachten te handhaven, en dat alsdan de prins van het ryk aan vele droevige gevolgen blootgestelt zou zyn. Men weet niet, of *Elizabeth* gevallen in deze redenen heeft genomen. De aanslagen van *Maria* en van den her-

1569.  
\* *Elizabeth*  
toont  
zich te  
onvrede.

\* zinspe-  
lende op  
de  
spreek-  
wyze:  
Met  
zyn oor-  
kuffen te  
rade  
gaan.

De Sta-  
ten, op  
nieuw  
beroe-  
pen, bly-  
ven by  
hun  
voor-  
gaande  
besluit.  
† *Robert*  
*Pitkarn*.



1569.

tog van Norfolk, die al ruchtbaar waren voor dat de abt van Dumferling te Londen kwam, deden de koningin van Engelandt min gunstige gedachten voor die van Schotlandt hebben. De gezant hadt geen welsprekendheit van noden om het gedrag van de Staten, die hem hadden gezonden, te verschonon, doordien hy de koningin door haar misnoegen en haar eigen belang overtuigt genoeg vondt.

Verhaal van de minnaryen van den hertog van Norfolk en de koningin van Schotlandt. *Gambden, Scribia Ceti- liana, Sporswood, Melleville, Thuanus.* \* in September 1568. † Thuanus. ‡ in het jaar 1565. \* Hy was met de zuiter getrouwt. † Thuanus.

‡ Thomas Howard, graaf van Surrey.

De minnaryen van den hertog van Norfolk en de koningin van Schotlandt maken een al te aanmerkelyk gedeelte van deze Geschiedenisse uit om daar in het byzonder niet van te spreken, zynde met andere voorvallen vermengt, die tot nog toe het verhaal daar van belet hebben. Wy hebben het begin van deze minnaryen in de onderhandeling te Jork \* gezien. Het is van dientydt af, dat de meeste schryvers den oorspronk daar van beginnen. Maar eenige † klimmen nog hoger, en zeggen, dat deze gemeenschap reets een aanvang heeft genomen wanneer Maria uit Vrankryk kwam. Men stelt de zelve ook wel enige jaren daar na ‡, wanneer zy van Mylord *d'Arley* wierdt aangezocht; maar de ommevang begon eerst ten huize van Mylord *Scropt*, schoonbroeder van den hertog van Norfolk \*, by wien Maria enige dagen haar verblyf kwam nemen, wanneer zy, uit de sterkte Loclevin ontvlucht zynde, eene schuilplaats in Engelandt ging zoeken. Indien men den Franschen schryver † moet geloven, wilde deze vorstin, na dat zy haar ryk hadt beroert, dat van *Elizabeth* mede ontruften. De paus, de koning van Vrankryk, en die van Spanje stookten dit vuur aan: maar de twee laatste, van elkander nayverig zynde, dachten zo veel niet om zich zamen te vereenigen, als wel om zich met *Elizabeth* te verbinden, willende haar liever dan een van hen beide den troon zien bekleden. De nayver strekte tot behoudt van Engelandt, en liet aan de koningin van Schotlandt, noch hare aanhangeren niet toe, tot eenen van de twee prinsfen over te hellen, uit vreeze van den anderen dan tot vyandt te hebben. Na dat men zyne gedachten over alle boegen hadt gewend, vondt men niemant bekwaamer om Maria uit hare gevangenis te verlossen, en in al haar recht te herstellen, dan den hertog van Norfolk, doorluchtig door zyne geboorte en door de verdiensten van een vader ‡, die het volk zeer lief was geweest, niettegenstaande zyn droevig einde, waar van men de schuld minder aan zyne misdaden dan aan de wreedheit van *Henrik* den VIII toeschreef. De zoon hadt zich niet min beminnelek door zyne deugden dan door die van zyne voorouderen gemaakt: buiten dat was hy toende eenigste hertog in Engelandt, en de rykste heer van het koninkryk. By zyn erfgoedt, dat reets zeer groot was, bezat hy de goederen van drie vrouwen, met welke hy na elkander was getrouwt geweest. De eerste was de dochter van den grave van Arundel, zo berucht door zyne bedieningen ten tyde van *Henrik* den VIII en zyne opvolgers, maar nog meer door zyne genegenheit voor de koningin *Elizabeth*. Hy hadt zich op zyne landgoederen begeven, om zich van eene liefde, daar hy de dwaasheit niet van hadt gekent, dan na dat hy veel goedt door bovengemene verkwistingen hadt verspilt, te genezen. Maar van zyne staatzucht afziende hadt hy zich aan die van zynen schoonzone, den hertog van Norfolk, overgegeven, en hielp hem in het aanzock van de koningin van Schotlandt. Zo veel voorrechten, die te gelyk in den persoon van dezen hertog waren, schenen hem zulk een doorluchtig huwelyk waardig te ma-

ken, en hy hadt eigenliefde genoeg om te denken, dat hy daar naar staan mogt, zonder kwetzing van het koninklyke bloedt.

Daarenboven wierdt hy daar toe aangezet door die van zyn party, onder welke men niet alleen rekende de graven van Arundel, van Pembroke, van Northumberlandt, van Westmorlandt, van Suffex, van Bedford, en van Shrewsbury, maar ook den grave van Leicester, gunsteling van *Elizabeth*, nevens alle de vrienden van de koningin van Schotlandt. Zy waren alle bekomert, dat *Elizabeth* de Engelsche kroon aan *Eduard Seymour*, grave van Harford \*, die met *Catharina Gray* †, dochter van *François Brandon*, afkomstig uit het huwelyk van *Karel Brandon* met *Maria* van Engelandt, getrouwt, zou opdragen. Het waren de zelve graaf van Harford, en de zelve *Catharina Gray*, welker huwelyk *Elizabeth* hadt veroordeelt, en die zy in het jaar 1562 met zo veel strengheit hadt doen gevangen zetten. Zy moest wonderlyk van gedachten verandert zyn, doordien deze Mylords bevreesd waren, dat zy een opvolger uit dit huis zou zoeken. Om nu deze overbrenging van de kroon te beletten, begunstigten zy het aanzock van den hertog van Norfolk, en het zy dat zy Roomsch, of Protestantisch waren, zy hadden, gelyk wy reets gezegt hebben, hunne redenen om deze verbindtenis, waar in ieder zyn voordeel beoogde, voort te zetten. Men kan niet zeggen wat den grave van Leicester heeft bewogen om daar in te treden, daar hy wist, dat het eene koningin, die hem met hare gunst vereerde, niet kon behagen. Misfchien ging hy te werk uit een ouden haat van zyn huis tegen dat van de *Seymours*, en met een voornemen om den grave van Harford te benadeelen; mogelyk wilde hy, gelyk de andere, de opvolging in het huis van de *Stuarts* bestendig maken. Kortom, hy was misfchien geneigt den hertog van Norfolk te dienen door hunne verbindtenisse, naardien die hertog in zyn tweede huwelyk met de weduwe van een broeder des graven van Leicester getrouwt was geweest ‡. Belangende den hertog van Norfolk, alles liep zamen om hem tot zulk eene verbindtenis aan te sporen: de bekoorlykheden van eene kroon, de aanminnigheden der schoonste koningin van Europa, zyn nayver tegen het huis van *Seymour*, en de effelyke haat van hunne huzen.

Wat de gedachten van de eenen en de anderen in het byzonder mogen geweest zyn, zy betuigden alle niet dan het welzyn der twee natien te beoogen, om de koningin van Schotlandt, vermodelyke erfgenaam van de Engelsche kroon, door dit huwelyk aan het ryk, met eenen der eerste Pairs van het welke zy zou trouwen, vaster te verbinden; daar zy byvoegden, dat deze verbindtenis alle zwarigheden uit den weg zou ruimen; dat men daar in gelykelyk het welwezen van het vaderlandt zou vinden, terwyl men daar door de overdragt der twee kronen aan vremdelingen zou beletten; het welzyn van den jongen prins, dien men aan de eenigste dochter van den hertog van Norfolk wilde uittrouwen, en den Godsdienst zou bevorderen, doordien de hertog een Protestant was. Deze laatste aanmerking was van de aanhangeren van de Engelsche kerk voortgebragt. Zy dachten ter zelve tydt, om alle wantrouwen van *Elizabeth* weg te nemen, de Schotten te overreden, den jongen koning naar Londen te zenden, het zy om in de gewoonten en den Godsdienst van het ryk opgevoed te worden, het zy om als gyselaar voor *Elizabeth* te verstreken. Men zegt, dat de graaf van

Vele Engelsche Mylords helpen den hertog van Norfolk.

\* of Harford, of Hartford. † of wel aan de kinderen, uit dat huwelyk gesproten. Zie fol. 62 enz.

‡ Henrick Dudley.



1569. van Murray zelf in deze gedachten op de byeenkomst te Jork was gewecit, en dat hy daar over byzondere onderhandelingen met den hertog van Nordfolk hadt gehad, waarvan wy op zyn plaats hebben begonnen te spreken. Uit vreeze, dat *Maria Stuart* met een Roomsch vorst, het zy uit het huis van Vrankryk, of van Oostenryk, om den smaadt, die haar was aangedaan, te wreken, en haren Godsdienst te herstellen, mogt trouwen, hadt hy dezen Protestantischen heer geraden een huwelyk, om de twee koninkryken tegen deze omwenteling te dekken, aan te gaan. De koningin van Schotlandt, zeide hy, hadt drie maal op het punt van haren val gestaan, waar toe zy met ganfch Schotlandt door haar ongelukkig huwelyken stondt te komen, zynde het eerste met een kindt, het tweede met een goed heer, al te eenvoudig, dien zy kwalyk hadt ghandelt, en het derde met een razend man, die het ryk met een algemenen ondergang dreigde, door haar aangegaan. Maar, hadt hy vervolgt, indien zy den hertog van Nordfolk tot gemaal nam, zou zy in dezen Mylord een heer van rype jaren, en van eene ondervindelyke wysheit, een getrouwen raadsman voor de rust van den Staat, de veiligheid van den prins, en het steunfel van den Godsdienst vinden; des te bekwaamer om de goede verstandhouding tusschen de twee koninginnen aan te kweken: want als gemaal van de eene zou hy niet nalaten de andere alle achting en ontzag toe te dragen, met een woordt, zyn yver voor den Protestantischen Godsdienst beveiligde niet alleen de hervorming, maar gaf ook hoop, dat de koningin van Schotlandt den zelve t'eengiger tydt zou belyden, om dat hy zyn werk, zeide men, zou maken haar de zelve gevoelens in te boezemen.

De hertog van Nordfolk, het zy op deze vertogen, indien het waar is, dat de graaf van Murray de zelve heeft voorgestelt, het zy uit diergelyke aanmerkingen van de zyde van die het huwelyk wenschten, geraakt zynde, stelde daar in den beginne veel zwaarigheid in. De redenen van zyn tegenzin, het zy geveinst, of waarachtig, grondde hy op de misdaadt, daar men de koningin mede beschuldigde, kunnen de van zich niet verkrygen, gelyk hy zeide, met eene vrouw te trouwen, die van den moordt van haren gemaal verdacht wierdt gehouden, tot dat zy daar ten volle van gezuivert was. Maar de bisschop van Rossie en de ridder *Trochmorton* namen deze zwaarigheden weg. De laatste zeide hem daarenboven, dat hy voorzeker wist, dat de graaf van Leicefter verlangde deze verbindtenis te zien, en dat hy zelfs zyne hulp aanbodt, om ze tot een gewenscht einde te brengen; dat hy zich daar over hadt verwondert, nademaal deze heer op andere tyden zelfs daar naar hadt getracht; maar dat de zaak eindelyk daar toe gekomen zynde, hy den hertog riedt zyn aangeboden dienst aan te nemen, en hem te zeggen, dat hy hem meester van zyn lot maakte, om hem door zulk een goed vertrouwen te meer te verplichten, en door dit middel de toestemming van de koningin van Engelandt, die aan zulk eene krachtige voorspraak niets zou weigeren, te bekomen. De hertog van Nordfolk bediende zich van dezen raadt. Hy verklaarde aan den grave van Leicefter, met wien hy daar over wydlopige onderhandelingen hieldt, dat hy niets zonder zynen raadt zou onderneemen, hem niet alleen voor zynen leidsman nemende, maar ook voor de oorzaak van den goeden uitslag, dien hy van zyne zaken ver-

III Deel.

hoopte. Hy stelde hem ook de zelve zwaarigheid voor, die hy reets aan *Trochmorton*, rakende de misdaden, daar men de koningin van verdacht hieldt, hadt voorgedragen: maar de graaf van Leicefter ging deze beschuldiging voorby, also hy de zelve niet t'eenemaal kon vernietigen. Hy beval nogmaals deze handeling aan de graven van Pembroke en Arundel, die reets geneigt waren om de zelve met yver voort te zetten, en alle te gelyk droegen zy den hertog van Nordfolk aan de koningin van Schotlandt voor. Toen waren hunne minnaryen niet meer geheim. De boden gingen zonder ophouden over en weder, en indien zy elkander niet konden zien, gaven zy wederzydse blyken van hunne liefde door hunne briefwisselinge.

In dezen tydt stelde de graaf van Leicefter zelf een ontwerp op van de voorwaarden, op welke hy wenichte dat het huwelyk zynen voortgang mogt hebben, en zondt het zelve aan de koningin van Schotlandt, om van haar ondertekent te worden. Voor eerst eischte men: Dat zy zou beloven, niets, ten aanzien van haar recht tot de opvolginge op den troon van Engelandt, tegen het recht van *Elizabeth* te ondernemen. Ten tweede, Dat zy zou bewilligen in een verwerend en aanvallend verbondt tusschen de beide kronen van Engelandt en Schotlandt. Den derde, Dat zy zou beloven, den Protestantischen Godsdienst in Schotlandt te zullen handhaven. Ten vierde, Dat zy zich met de Schotsehe samenverbondenen, en alle, die de wapenen tegen haar hadden opgenomen, zou verzoenen. Ten vyfde, Dat zy den astant, door haar van haar recht van opvolging tot de kroon van Engelandt aan den hertog van Anjou gedaan, zou herroepen. *Maria* antwoordde aantonts, dat zy gereed was deze voorwaarden, uitgenomen de laatste, naardien zy betuigde nooit haar recht aan den hertog van Anjou te hebben afgestaan, te ondertecken; daar zy byvoegde, om alle achterdocht weg te nemen, dat zy hem, indien men het goedvondt, daar over zou schryven, en hem verzoeken een behoorlyken astant van deze ingebeelde overdragt over te zenden. Vervolgens bedankte zy de heeren voor de genegenheit, die zy haar bewezen, en verzocht, om de zelve niet ongelukkig te doen uitvallen, zo voor haar zelve, als voor den hertog van Nordfolk, dat men zich zou wachten van den mislag, dien zy begaan hadt, wanneer zy buiten weten van de koningin van Engelandt over een huwelyk met Mylord *Arley* handelde. De samenverbondenen oordeelden ondertusschen, dat het nog geen tydt was zich verder te openbaren, willende eerst den adel winnen, waar van verscheide hun voornemen goedkeurden, doch met deze bepaling: *Mits de koningin het toestemmt.* Zo zeer was *Elizabeth* van hare onderdanen ontzien, dat zy geen verbindtenis, hoewel zy hen voordeelig voor den Staat, en zelfs voor de koningin, voorkwam, zonder hare toestemminge wilden aangaan. Men zegt, dat Vrankryk en Spanje, daar men het ontwerp aan mededeelde, het zelve ook goedkeurden. *Lidington* wierdt gekozen om het aan *Elizabeth* bekend te maken, en de hertog van Nordfolk gaf 'er opening van aan *Cecil*, geheimfchryver van Staat, aan wien deze vorstin het oor meer dan eenen van hare andere staatsdienaren leende.

Gedurende deze onderhandeling sneedde Mylord *Dacres* een aanslag om de koningin van Schotlandt te verlossen, die *Elizabeth* aan de bewaring van

Hy maakt een ontwerp van het verdrag.

De graaf van Leicefter is den hertog ook gunstig, of die *Elizabeth* voor hem hadt verzocht.



1569.

van den grave van Shrewsbury hadt toevertrouwt, het welk doecht twyfel, of hy wel onder de genen was, die het huwelyk begunstigten. De graaf van Northumberlandt, medege-  
noot van Mylord *Dacres*, ontdekte hun voornemen aan den hertog van Nordfolk, die de uitvoering belette, het zy uit vreeze, dat *Maria* een verblyt in Spanje mogt zoeken, het zy in de verwachting, dat hy haast de toestemming van de koninginne van Engelandt zou bekomen.

Men hielt de zaak onder de zamenverbondenen nog geheim; maar het was onmogelyk de zelve voor het gemeen te verbergen. De een zeide het reets aan den anderen in stilheit, en deze vertrouwendheit, die niet meer naar een geheim geleck, diende om het gerucht overal te verspreiden. Het was derhalven niet mogelyk dit langer voor *Elizabeth* te verbergen. Behalven dat de vrouwen eene byzondere gave hebben om minnaryen te ontdekken, hadt deze vorstin te veel doordringendheit van verstandt, om niet achter dit geheim te komen, daar zy zo veel belang in hadt. Daarom wenschte de hertog van Nordfolk, dat de graaf van Leicefter niet langer zou dralen met haar het verdrag bekend te maken, uit vreeze, dat, indien zy het door een anderen kwam te horen, zy hun stilzwygen kwalyk zou nemen.

\* *Thomson*. De hertog van Nordfolk maakt het aan de koninginne *Elizabeth* bekend.

Eenigen \* zeggen, dat hy zelf aan hare Majesteit met zeer onderdanige bewoordingen schreef, dat hy voor eerst zyne diepe gehoorzaamheit aan den wille van de koninginne betuigde; dat hy in dit aanzoek niet getreden was, dan wanneer zy het goed hadt gevonden, gereed zynde ten allen tyde daar van af te staan, indien het haar mishagde; dat hy minder in dit huwelyk, hoe roemryk het zelve ook voor hem was, gezien hadt op zyn eigen dan op het algemene belang der twee ryken, waar van hy den haat, die de zelve hadt verdeelt, zou zoeken weg te nemen; dat hy daar toe meest was aangezet door zynen yver voor hare Majesteit, zyne wettige souvereine en weldoenster, met welke hy de handen in een wilde slaan, om de vrede der twee koninkryken uit te werken, en haar van alles de eer te geven. Hoe eerbiedig deze verklaring ook was, voldeed zy echter *Elizabeth* niet. Zy hadt de eerste bedryven van den hertog, zo haast *Maria* weduwe van *François* den II was geworden, niet vergeten, en zy vondt niet goed, dat hy het ongenoegen, het welk zy hem daar over hadt betoont, zo haast vergeten hadt. Voorts op den glimp, daar hy zyne onderneming mede verniste, acht gevende, vondt zy daar meer roekeloosheit dan eerbiedigheit in. *Wat verwaandheit*, zeide zy tegen die zy met hare vertrouwlykheit hadt vercert, dat onderdanen zich van den goeden uitslag van een werk, dat ik met al myne zorg niet heb kunnen te boven komen, namentlyk de rust van Schotlandt, en eene oprechte verzoening tusschen *Maria* en my, durven verzekert houden! Het zyn hoofden van partyen, vervolgte zy, die onder schynbare voorwendselen hunne kwaade inzichten verbergen. Vervolgens klaagde zy over de koninginne van Schotlandt, die in Engelandt met geen ander oogmerk was gekomen dan om een vierden man te nemen, na dat zy zo ongelukkig met de twee eerste huwelyken was geweest, en werkelyk aan den derden gemaal, die nog leefde, verbonden was. Wat ander oogmerk, zeide zy, kan deze vorstin hebben gehad, wanneer zy in myne staten kwam, dan om het recht der gastvryheit te schenden; onder het voorgeven, van eene schuilplaats in myn ryk te zoeken, my de kroon te

komen betwisten, en een onderdaan daar mede 1569. schuldig aan te maken, dien zy my wil ontrukken, zonder dat zy in staat is met hem te kunnen trouwen?

Anderen \* verhalen deze zaak gansch anders. Zy zeggen, dat *Cecil* het voornemen van den hertog van Nordfolk mede goedkeurde; maar dat men niet lang moest wachten met deze onderhandeling aan de koninginne bekend te maken, en dat de hertog daar de eerste opening van moest geven. Maar het wierdt hem afgeraden van den grave van Leicefter, die aannam de eerste kennis daar van te geven, en zynen tydt daar toe waar te nemen, wanneer hy de koninginne in hare buitenwandeling zou versellen. Echter stelde hy het van dag tot dag uit om haar daar van te spreken, tot dat hy ten laatste ziek geworden zynde, of veinzende ziek te zyn, het aan de koninginne, die hem de eer deedt van hem te komen zien, te kennen gaf. Toen sprak hy haar niet als een vriendt van den hertog, wiens onderneming hy door haar wilde doen goedkeuren, maar als zyn deelgenoot van een misdadig handel, daar hy een omstandig verhaal, van het begin tot het einde toe, van deedt, versellende het zelve met zo veel zuchten en tranen, dat de koningin, die daar van geraakt wierdt, hem troofte en verzekerde, dat hy niets van hare genegenheit hadt verloren. *Cecil* verhaalt de zamenpraak van de koninginne met den grave van Leicefter op de zelve wyze in den brieft †, dien hy aan den ridder *Norris* schreef. Maar het is niet te denken, dat deze geheimichryver van *Elizabeth*, die haar t'eenemaal was toegedaan, zich met deze zake heeft bemoeit, of indien hy daar in begrepen was, dat de gunst, daar hy in was, daar door niet zou vermindert zyn. Onder tusschen blykt daar niets van, noch in zyne brieven, noch in de Jaarboeken van dezen tydt.

Hoe het zy, de zelve schryvers † voegen daar by, dat *Elizabeth* het geheim van den hertog van Nordfolk van den grave van Leicefter verstaan hebbende, den laatsten in eene van hare wandelingen by haar hadt doen komen, daar zy hem, na hem over zyne geveinftheit bestraft te hebben, bevolen hadt niet meer aan het huwelyk met de koninginne van Schotlandt te denken, dat hy aannam, daar by voegende met een soort van onverschilligheit, of verachting, dat zyne inkomsten nog zo niet waren vermindert, of zy konden nog wel tegen die van een ryk, dat zo onvruchtbaar, en door de oorlogen zo uitgemergelt was, als dat van Schotlandt, ophalen. Hy zeide zelfs met te grote verwaandheit, dat hy zyn klein hof van Norwich \* niet met dat van zommige koningen wilde ruilen, stellende zich also met de gekroonde hoofden gelyk. Zyne trotschheit was van geen langen duur; hy ondervondt haast het onderscheidt, dat 'er tusschen een onderdaan en een souverein is, wanneer hy zich om het ongenoegen, dat hy de koninginne hadt gegeven, op eenen slag van alle zyne vrienden verlatea zag. De graaf van Leicefter was de eerste, die hem schuwde. Al de hovelingen volgden den zelve na. Die te voren voor hem op de knien kropen, mydden nu zyne tegenwoordigheit, en groetten hem nauwlyks. Hy vertrok zeer ontselt van het hof, en zocht zyn troost by den grave van Pembroke, die wel haast in de zelve ongenade viel. Het hing echter van den hertog alleen af om weder in de gunst van de koninginne te geraken. *Cecil* verzekert in zyne brieven †, dat zy moeilyker was over zyn vertrek, zonder verlof, dan over het geheim houden van zyn voornemen, en dat, indien hy op den tydt, als hy

\* *Cambden*. De graaf van Leicefter verhaalt den hertog van Nordfolk.

† van den 3 October 1569.

† *Cambden*, enz. Trotschheit van den hertog van Nordfolk.

\* in het graafschap van Nordfolk.

Zyne ongenade.

† Van de maanden October en November 1569.



1569. hy aan zyne vrienden hadt beloofd, wedergekomen was, alles zou vergeven zyn. Maar vluchtende van de eene plaats naar de andere; te Nonfuch op de landeryen van den grave van Arundel; te Wiltow op die van den grave van Pembroke; te Nordfolk op zyne eigen landgoed, en trachtende het volk in het Noorden van Engelandt tot een opstandt ten zynen gevalle te bewegen, maakte hy zich schuldig aan misdaadt tegen den Staat.

De verdubbelde verzoeken, die door de gemachtigden van de koninginne van Schotlandt en den gezant van Frankryk wierden gedaan om de vryheit voor deze vorstinne te verwerven, vermeerderden de achterdocht van *Elizabeth*, en de vernieuwde geruchten van het huwelyk met den hertog van Nordfolk bragten haar tot het uiterste ongenoegen, het welk zy aan de Schotsche gezanten deedt blyken, wanneer zy niet alleen hun verzoek affloeg, maar hen deze woorden te gemoet voerde: *Laat uwe meestersse zich stil houden, indien zy die genen, daar zy zich op vertrouwt, niet haast zonder hoofsdt wil zien. Zy gaf ter zelve tydt bevel aan den grave van Suffex, voorzitter of algemeen stedehouder in de Noorder provinciën, het gedrag van den hertog na te gaan, en zondt den ridder *Gary*\*, zoon van Mylord *Hunfdon*, naar Schotlandt aan den grave van Murray, om de omstandigheden van het geen de hertog hem hadt toevertrouwt te weten. Alles was toen in beweging. De hertog, op de tyding, dat men hem gevangen wilde nemen, verlegen zynde, wist niet naar welk een kant hy zich zou wenden; of hy zyne vyanden het hoofsdt zou bieden, dan of hy zich voor de voeten van de koninginne zou werpen. Het hof, niet minder ongeruust dan de hertog, nam strenge besluiten tegen de koninginne van Schotlandt, indien de muitery, waar van men haar de schuld gaf, meer toenam. Haar minnaar, toen bevreesd voor het leven van deze vorstinne, doch van het zyne verzekert, om dat de wetten van *Henrik* den VIII, welke de genen, die met de princeessen van het koninklyke bloedt † heimelyk trouwden, ter doodt verwezen, door *Eduard* den VI herroepen waren, maakte zyne verblyfplaats aan het hof bekend, betuigende ter zelve tydt zyne onschuld, en dat hy van het hof niet was geweken, dan om zyne beschuldigers te ontduiken, van voornemen zynde daar weder te verschynen zo haast hunne lasteringen zouden ophouden.*

\* of *Cary*.

† Zo dat zyne aanslagen om met de koninginne van Schotlandt te trouwen hem aan die wet onderwerpe-lyk zou hebben gemaakt.

Men neemt den hertog van Nordfolk gevangen. † broeder van den grave van *Kildare*. \* in den tydt wanneer *Murray* nog in Engelandt was. Voorts verzocht hy vergiffenis van de koninginne over het geheim, dat hy van zyn voornemen hadt gemaakt. Hy volgde den gene, die zynen brief overbragt, kort op de hiel, en ontving onderweg bericht van den grave van Arundel, die met Mylord *Lumley* reets in verzekering was genomen, dat hy op zyne hoede moest zyn, en niemant beschuldigen. Eenige mylen van daar kwam hem Mylord *Fitz-Girald* † te gemoet, die hem naar Burnham, drie mylen van Windfor, daar de koningin toen was, geleidde. Op den zelve tydt ontving zy het antwoordt van den grave van Murray. Hy schreef op wat wyze hy in het aanzoek van den hertog van Nordfolk hadt bewilligt, om tot dezen prys de hinderpalen, die de graaf van Westmorlandt tegen zyne wederkomst in Schotlandt \* hadt opgeworpen, uit den weg te ruimen, voegende daar by, dat de meeste Raadsheeren van *Elizabeth* hem hadden verzekert, dat zy dit huwelyk zou toestemmen. Zy wist ook, dat *Maria* verscheide Engelsche heeren aan hare zyde hadt getrokken, met hen diets te maken, dat zy niets deedt dan met goedvinden van de koninginne,

honne meestersse, en tot het algemeene welzyn van het ryk.

Ondertusschen wierdt de hertog van Nordfolk ondervraagt. Op zyne belydenis zondt men hem gevangen naar den Tour. Men stontt minder op zyn voorgenomen huwelyk dan op zyn ichielyk vertrek, dat men voor eene vlucht opnam, doordien hy zonder verlof van de koninginne was vertrokken, daar men de kuiperyen, die hy in het Noorden van het ryk hadt gepleegt, byvoegde. Twee dagen daar na wierdt de bisschop van Rossie \* verhoort. Men stelde den Florentynschen verspieder, die, onder den name van koophandel te dryven, den paus en de koninginne van Schotlandt voor gezant diende, onder de bewaring van eene wacht. De graaf van Pembroke hadt zyn huis tot een gevangenis, en men noodzaakte hem op zekere vragen te antwoorden; maar als eene byzondere gunst verkreeg hy, dat 'er niets van op papier zou gestelt worden, om dat hy vertoonde, dat hy niet kunnende schryven, zyne bekentenis toch niet zou kunnen ondertekenen, het welk hem wierdt toegestaan, uit aanmerking van zyne hoedanigheid, zynde een der eerste Pairs van het ryk, en om zyne hoge jaren. Eenige andere heeren, verdacht mededeelgenoten van de onderhandeling over dit huwelyk te zyn geweest, raakten in ongenade. Men zag toen e ne menigte van schimpfchriften niet alleen tegen deze onderneming, maar ook tegen het recht van *Maria* op de Engelsche kroon, uitkomen. *Elizabeth* nam dit euvel op, en gebodt den bisschop van Rossie deze schriften te wederleggen. Het geen hy, om daar op te antwoorden, in geschrift stelde, kwam naderhandt onder den name van *Morgan Philips* in het licht. Maar hy hadt zyne stellingen van twee voornamen Engelsche rechtsgeleerden, *Carell* en *Brown*, waar van de laatste hoofdrechtcr van het hof der pleidooien was, ontleent.

In den zelve tydt was ook *Chiapin Vitelli* van Vlaanderen naar Engelandt vertrokken, nemende de hoedanigheid van gezant van den Katholyken koning aan, daar hy, ten bewys van zyne zending, alleen oude geloofsbriefven van vertoonde, also hy in der waarheit van den hertog van Alva was afgezonden. Tot een voorwendel nam hy het misverstandt, dat 'er tusschen de Engelschen en de Vlamingen ontstaan was, en het welk den koophandel stoorde, zeggende, dat hy kwam om den zelve te herstellen. Hy hadt inderdaadt last om op de oproeren, die zich in het Noorden opdeden, acht te slaan, en zich gereed te houden om zich aan het hoofsdt van de benden, die de hertog van Alva derwaarts zou zenden, indien de misnoegden zich in staat bevonden om de zelve te ontfangen, te stellen. *La Motte*, stadvoogdt van Duinkerken, was reets in de kleeding van een bootsgesel de plaatsen komen bespieden, gaande van zeehaven tot zeehaven, daar hy een ontwerp onder dezen dekmantel van maakte. De zwaarigheid bestondt voornamentlyk daar in, hoe men *Vitelli* zou ontfangen. Hy wilde als een openbaar gezant gehandelt zyn, en de koningin, die eene openbare vredebreuk met Spanje vermydde, was wel genegen hem daar voor te erkennen; maar om haar gezag niet inde waagfchale te stellen, met een man zonder behoorlyke zending, dien het hof van Madrid mogelyk niet zou willen erkennen, begeerde zy, dat hy een volstrektcr lastbrief deedt komen. Terwyl hy den zelve verwachtte, of veinde te verwachten, wierdt de opstandt in het Noorden ontdekt, waar door al zyne maatregels verydelt wierden.

Men zondt hem naar den Tour.

\* Rossie.

*Chiapin Vitelli*, gezant van den hertog van Alva, komt te Londen.



1569.  
De paus  
vaardigt  
zyne  
zendingen  
naar  
Engel-  
landt af.

De zelve was te Rome met goedvinden van den koning van Spanje gesmeed. De paus hadt behalven den geheimen gezant, daar wy van gemeld hebben, die zich voor een koopman van Florence uitgaf, nog een priester, *Nikolaas Morton* genaamt, naar Engelandt gezonden, om de Roomschegezinden aan te moedigen de wapenen, onder het bevel van *Thomas Percy*, graaf van Northumberlandt, en van *Karel Nevil*, graaf van Westmorlandt, op te nemen. Hy stelde hen den slechten staat vanden ouden Godsdienst voor ooggen; hoe de leer vernietigt, de altaren omver gehaalt, kortom, de kerken onder de puinhopen begraven waren, en zette hen dus aan om den roem, van de zelve herstelt te hebben, te behalen. De hoofden der yverigste Roomschegezinden, door deze beweegredenen aangemoedigt, maakten allen spoedt om volk te ligten. Alles was in het Noorder gedeelte van Engelandt in rep en roer; de krygsbenden kwamen op verscheide plaatsen byeen, en hare veldoversten, denkende, dat zy sterk genoeg waren om in het veldt te kunnen verschynen, eischten eerst de hervorming in de regering door een openbaar geschrift. Zy wilden, dat de koningin den Roomschen Godsdienst zou herstellen; dat zy zes personen, wier namen zy niet noemden, uit den Raadt zou bannen; en dat zy daar zes andere van de oude Raden, die zy hadt afgezet, weder in zou plaatsen; dat men hunnen opstandt op de noodzakelykheit van het algemene welwezen zou leggen, en dat men eene algemene vergiffenis van het voorledene zou afkondigen. Men sprak niet eens van het huwelyk van de koningin van Schotlandt met den hertog van Nordfolk, het zy om hen niet te wagen, het zy om dat de zamengezworenen wilden tonen, dat zy niets anders dan den Godsdienst, buiten alle andere staatzaken, in het oog hadden. De ridders *Flaner*, *Norton*, en vele andere, vermeerderden het getal der hoofden; zo dat hun leger volstrekt negen duizend man sterk was.

Het ge-  
drag van  
*Eliza-  
beth* om-  
trent de  
zamen-  
ge-  
zwore-  
nen.

*Elizabeth* ontzette zich geenzins over deze zamenzwering; maar zy verachtte de zelve ook niet: hare volstandigheit en voorzichtigheit bleken gelykelyk by deze gelegenheit. Zy volgde de zamengezworenen van voet tot voet, stellende openbare geschriften tegen openbare geschriften, en legers tegen legers, om door het eerste te doen zien, hoe kwalykgegrond hun oproer was, en door het tweede de achtbaareheit van den troon, door zulk een bestaan geschonden, te wreken. Zy toonde klaarlyk aan het kwaad voornemen der oproerigen, die onder schyn van den Godsdienst den Staat het onderste boven wilden keren, en bewees het geduld, dat zy hadt geoeffent, met hun murmureren te verdragen, hunne gehoudene vergaderingen door de vingeren te zien, en hen tot hunnen plicht aan te manen. Kortom, hun openbare oproer haar niet toelatende langer stil te zitten, vondt zy zich gedwongen, zeide zy, hare macht te gebruiken, en hen hunne rechtmatige straf te doen gevoelen, dewyl zy hare goedheit hadden veracht. Vervolgens verklaarde zy hen schuldig aan hoogverraad, en gaf last aan den grave van Suffex, beslierder van het landt, hare verklaring te doen afkondigen, en op alle, die hy gewapend vondt, aan te vallen.

Oproer  
van de  
graven  
van  
Northumber-  
landt en  
Westmor-  
landt.

Hier toe kwam zy inderdaadt niet dan in dezen uitersten noodt, en na dat zy al het gezag van den landvoogdt hadt in het werk gestelt om de graven van Northumberlandt en van Westmorlandt weder te winnen. Het scheen

zelfs, als of zy hen hadt overgehaalt, wanneer zy op het eerste gerucht van den opstandt, en voor dat de zelve uitborst, betuigden, dat zy daar niet in bewilligt hadden, en dat zy hare Majesteit getrouw zouden blyven. De koningin van haren kant geloofde het, of zy veinstde het te geloven; maar om daar niet in bedrogen te zyn beval zy hen, dat zy zonder dralen aan het hof zouden komen. Zy deedt dit, of om een bewys van hunne onschuld, of om een waarborg voor hunne getrouwheit te hebben, of om hen te noodzaken zich geheel en al te ontdekken, en zich verder door geen geheime gangen meer te versterken. Dit voornemen gelukte. De graaf van Northumberlandt, verbaast staande over den last van hare Majesteit, en in twyfel zynde, of hy gehoorzamen, vluchten, of opentlyk opstaan zou, besloot eindelyk het laatste te doen. Hy wierdt daar toe door zyne vrienden en bedienden overgehaalt, die hem deden geloven, dat de soldaten van de koningin naderden om hem gevangen te nemen. Zy spraken hem moedt in het lyf, om niet in gebreke te blyven van zyne eer en zynen Godsdienst te verdedigen. Ter zelve tydt trokken zy de brandklok, haalden den grave uit zyn bedt, en bragten hem in zyn warande, als als of hy niet zeker genoeg in zyn huis was geweest. Den volgenden nacht geleidden zy hem by den grave van Westmorlandt, daar reets verscheide van de aanhangers waren zamengekomen. De priester *Morton* was daar het eerste, en zeide tegen hen, dat de paus\* de koningin als eene ketteriche vrouw, vervallen van het kroonrecht, in den ban hadt gedaan. Dus wierdt Engelandt, dat elf jaren lang onder deze vorstinne vrede hadt genoten, door een burgeroorlog ontroert, dien de zendingen van het hof van Rome hadden aangekweekt, en dien Spanje beloofd hadt te ondersteunen, maar die door de bekwaamheit van *Elizabeth* wel haast eindigde.

Het was in het huis van den grave van Westmorlandt, dat de zamengezworenen hun openbaar geschrift opstelden, en den standaardt van oproer opentlyk opstaken. Het was ook in dezen tydt, doch eenige maanden voor dat deze oproer uitborst, dat de Staten van Schotlandt vergadert waren †, daar men over het lot van *Maria*, achtervolgens de voorstellingen, vanden kant van *Elizabeth* gedaan, beraadslaagde. Deze laatste, ver om van gedragten aanzien van de andere te veranderen, drong toen sterker op hare herstellinge, gelyk wy reets hebben gezegt, hoewel het haar niet onbekend was, dat zy en de hertog van Nordfolk wel de stilzwygende, maar de voornaamste hoofden van de zamenzwering waren. Mogelyk was haar oogmerk, haar door zachtheit te winnen, en de eerste vonken van den oproer, die zich begonnen te openbaren, uit te doven. Mogelyk was het alleen geveinstheit, om haar te misleiden, en de toebereidsefen van de zamengezworenen te doen vertragen, terwyl zy van haar kant met de hare allen spoedt zou maken. Mogelyk was zy ook van hunne zamenzweringe nog niet onderrecht, die zich eerst in het begin van de herst openbaarde. Maar zy wist wel, dat men nieuwe aanslagen smeedde, en dat het ontwerp van het huwelyk van den hertog van Nordfolk met de koningin van Schotlandt daar de voornaamste oorzaak van was. Het was om dezen heer tot andere gedachten te brengen, dat zy, hem eenigen tydt voor dat hy van het hof weck ter maaltydt verzocht hebben- de, tegen hem zeide, *Dat hy acht zon geven op*

† Pius de  
V.

† Sedert  
de  
maand  
May tot  
de  
maand  
Augusty,  
en de  
oproer  
brak eerst  
in Sep-  
tember  
en Octo-  
ber uit.

het



1569. *bet oorkuffen, daar hy op rustte.* Het was ook met het zelve oogmerk, dat zy hem weinig dagen daar na opentlyk aanriedt niet meer te denken aan een huwelyk, dat hem nadeelig zou zyn, het welk hy beloofde te doen. Maar niets was machtig zynen val te beletten. Zyne vlucht was oorzaak, dat men zyne oprechtheid in twyfel trok, waarom de koningin hem gevangen deedt nemen.

De oprocrigen bleven, niettegenstaande zyne gevangenis, even volstandig: dat meer is, de zelve diende om hunne wapenrusting te verhaaften. Zyne vryheit, die zy verzochten, was eene der voornaamste voorwaarden van hun openbaar geschrift. De koningin daarentegen bande hen als verraders. Men raakte van weerkanten van woorden tot dadelykheit, en van dreigen tot de uitvoering. De zamengezwoeren begonnen. Na dat zy algemene brieven aan alle de Roomschegezinden van het koninkryk hadden gezonden, trokken zy met een gedeelte van hun volk in het bisdom van Durham, daar de Schotten, die van hunnen aanhang waren, beloofd hadden te komen, en daar het volk van den hertog van Alva volgens zyne verzekering voet aan landt zou zetten. Het eerste, dat zy uitvoerden, was, in de woonplaats van den bisschop te trekken; de deuren van de kerken der Protestanten open te slaan; de Bybels en de gebedeboeken daar uit te werpen; de zelve te verscheuren en met voeten te treden. Van daar trokken zy met kleine dagreizen naar Cliffordmore, herstellende op alle plaatsen, daar zy doortrokken, de altaren, en den dienst der Roomsche kerke. In hunne vanen hadden zy eenige zinnebeelden, op hunne verbindtenisse ziende.

Eenigen hadden de vyf wonden van onzen Zaligmaker daar in doen schilderen, en anderen den kelk van het Nachtmal; en aldus trokken zy met pracht op. De ridder *Richard Norton*, een edelman, dien zyne gryze haaren aanzienlyk maakten, droeg een kruis vooruit. Zy monsterden hun volk, dat reets tot op de helft vermindert was, zynde niet sterker dan vier duizend man te voet en zes honderd te paard. Ter zelve tydt ontfingen zy verscheide kwade tydingen, namentlyk, dat *Maria van Tutburi* naar Coventri, eene welversterkte plaats, onder de bewaring van de graven van Shrewsbury en van Huntington, was gebragt; dat de graaf van Suffex met een machtiger leger het hunne tegen-trok; dat zy achter zich den ridder *Bowes* met een vliegend leger hadden; Mylord *Scrops* en den grave van Cumberlandt aan hunne zyde, die hen den doortocht sloten, en volk ligten om hen te omcingelen. Aldus niet wetende werwaarts zy zich zouden wenden, keerden zy wederom, en trokken naar het landt van den grave van Westmorlandt; maar zich daar niet zeker achtende, belegerden zy Bernard-Castel, dat de ridder *Bowes* uit gebrek van levensmiddelen gedwongen wierdt hen over te geven. Zy dachten zich daar te versterken, en hunne wapenplaats daar van te maken; maar de graaf van Suffex gaf 'er hen den tydt niet toe: hy kwam op den zelve dag in het gezicht van het kasteel, met een leger van zeven duizend man, verselt van den grave van Rutlandt en verscheide Mylords. De zamengezwoeren dorsten hem niet afwachten; zy zochten hun behoudt in de vlucht, de eenen te Haxham, en de anderen te Naworth.

De graven van Northumberlandt en van Westmorlandt waren ondertusschen zeer verlegen. Zy hadden vernomen, dat de graaf van Warwick en

de admiraal *Clinton* uit de Zuider provinciën met een sterker leger dan dat van den grave van Suffex in aantocht waren; zo dat, byaldien zy hen afwachtten, het voor hen onmogelyk was te ontvluchten; waar op zy beide raadszaam vonden de vlucht te nemen, hunne eige foldaten te ontwyken, en alleen eenige vertrouwelingen met zich te nemen, trekkende also zonder gevolg en reistuig voort. De graaf van Northumberlandt bergde zich by de Schotten, op de grenzen wonende, een ontrouw volk, dat niet dan van den roof leefde, en hem eenigen tydt daar na aan den regent overleverde. De graaf van Westmorlandt zocht eene verblyfplaats by *Cary*, baron van Fernihurst, en by *Gautier Scot*, baron van Buchlui, van waar hy naderhandt naar Vlaanderen vertrok, daar hy het overige van zyn leven in een bedroefden staat doorbragt. Hy leefde nog eenige jaren van een middelmatige inkomst, die de Katholyke koning hem deedt betalen. Alle de aanhangeren leiden de wapenen neder, en trachtten alleen zich te verbergen, om de gramschap van de koningin en de strengheit der wetten te ontgaan. Men nam verscheide van hen gevangen, en men deedt 'er te Durham zes en zestig met de dootd straffen. Te Jork wierden 'er ook eenige gerecht, nademaal het hof goetvondt een streng voorbeeldt te geven, om diergelyke zamenzweringen in het toekomende voor te komen, en door vreeze van straffe de genen, die uit yver voor hunnen Godsdienst door den paus wierden aangemoedigt, in toom te houden.

Vervolgens stelde men de hoofden der party en hunne aanhangeren te recht. Zy wierden byna alle by wanverschyning \* ter ballingschap verwezen, met verbeurdverklaring van hunne goederen. De graven van Northumberlandt en van Westmorlandt waren de voornaamsten van de beschuldigten, waar onder de vrouw van den eersten mede begrepen was. *Ratclif*, broeder van den grave van Suffex, was ook onder het getal der gebannenen, nevens Mylord *Dacres*, *Swinborn*, *Markenfield*, twee van het huis van *Neville*, ook zo veel van dat van *Norton*, Mylord *Stafford*, en meer dan veertig anderen van aanzien. Zulk een voortgang hadt de geest van oproer reets in de gemoederen van de voornaamste huizen van het koninkryk te weeg gebragt. Het volgende Parlement bekrachtigde de gewezenen vonnissen van de gemachtigten. De goedertierenheit van de koningin deedt de zelve naar de strengheit der wet niet uitvoeren dan over die weggelopen waren, bewyzende hare gunst aan die niet uit het ryk waren geweken.

Men prees byzonder hare voorzichtigheit en wakkerheit in het ontdekken van zulk een gevaarlyken aanslag, hebbende den zelve ter rechter tydt weten te ontveinzen, door hare bekwaamheit doen ophouden, door hare vaardigheit voorkomen, en op een stap door hare wapenen dempen. Dit is eene der uitblinkendste gelegenheden, waar in de koningin niet alleen aan Engelandt, maar ook aan hare naburen toonde, dat niemandt haar in de kunst van te regeren te boven ging, en dat zy beter dan eenig vorst van de wereldt zich verstondt op volk te ligten, het zelve op zynen tydt te doen optrekken, en zegepralend te laten wederkeren. Dit getuigde *Vitelli*, vermomde afgezant van den hertog van Alva, zelf, wanneer hy den oproer in minder tyds gedempt zag, dan hy van noden hadt gehad om den

De twee graven van Northumberlandt en van Westmorlandt bergen zich.

Men maakt het rechts-geding van de oprocrigen op. \* *Constitutio.*

Elizabeth bant de zamengezwoeren.

Zy trekken op.

De graaf van Suffex verjaagt hen.



1569.

zelve te smeden. Hy kon zich niet bedwingen van met verwondering van de koningin te spreken, hoewel hy over zulk een wonderbaren en onverwachten uitflag byna in wanhoop gevallen was.

Onder-  
neming  
van My-  
lord Da-  
cres om  
de ko-  
ninginne  
van  
Schot-  
landt te  
verloffen.  
\* van de  
rivier de  
Dye, of  
de Dec,  
die zich  
in de Ier-  
sche zee,  
naby  
Carlisle,  
ontlaft,  
tot aan  
New-  
castl, of  
Nieuw-  
kasteel,  
aan de  
Duitsche  
zee; of,  
volgens  
anderen,  
tusschen  
de twee  
baaien  
van Ster-  
ling en  
Glas-  
cow. De  
land-  
voogdt  
van den  
keizer  
Tizy  
deed de-  
zen  
muur,  
volgens  
het ge-  
voelen  
der laat-  
sten, ma-  
ken.

Het scheelde echter weinig, of men zag uit deze affche weder een nieuwen oproer ontvonen, maar die door de wysheit van de koningin wierdt uitgebluscht. Deze nieuwe brandt ontstondt in de provincie van Cumberlandt, naby den vermaarden muur, eertyds door den keizer *Severus* van de eene zee tot de andere \*, om de Picten in toom te houden, opgebouwt, en die naderhandt door den keizer *Valentinianus* den III met stenen van twaalf voeten hoog en acht breed wierdt opgehaalt. Mylord *Dacres*, van het huis van *Gille-Fland*, die op zyn kasteel van *Nauworth*, naby dezen muur der Picten, woonde, gaf zich uit voor het hoofd van dezen nieuwen opstandt. Het was geen geest van partyfchap, noch yver van Godsdienst, die hem aanspoerde; alleen door wanhoop gedreven, om het verlies van zyn rechtsgeding tegen zyne nichten, en om de ryke erfensisse, die haar tot zyn nadeel wierdt toegewezen, trachtte hy het er-goedt, daar hy volgens de wetten van was ontzet, door een stout bestaan weder te erlangen. Hy kon geen bekwaamer gelegenheit om zyn verlies te vergoeden vinden, dan met de vryheit van *Maria Stuart* en hare herstelling op den troon van Schotlandt te zoeken. Daar stak iets edels in zulk eene onderneming; maar hy dacht minder aan den roem, dien hy daar door kon behalen, dan aan het groot geluk, dat hy daar in beoogde. Bedorven door den slechten staat, waar in zyne zaken waren, wierdt hy aangezet door zyne ellende en staatzucht, twee kwade raadslieden, doch die men bezwaarlyk kan weigeren te horen, wanneer men geen oprechte deugd bezit. Zyn voornemen was mislukt, gelyk wy reets hebben gezegt; maar hy bleef niet in gebreke het zelve op een anderen tydt weder werktellig te maken. Ten dien einde was het, dat hy zich in de beroerten van het Noorden inwikkelde, het welk hem nog eens mislukte: derhalven vernomen hebbende, dat de twee hoofden voor vernaders waren verklaart, trachtte hy zyne verzoening te bewerken. Hy hadt niet alleen de stoutheit van ten hove te verschynen, en betuiging van zyne getrouwheit te doen, maar zelfs zyn dienft tegen de oproerigen aan te bieden. De koningin nam zyne aanbieding aan, en zondt hem naar de grenzen, daar dit huis veel land bezat, met gedachten, dat zyn aanzien tot demping der oproeren zou helpen. Maar hy wierdt daar een verrader voor de derde maal. Hy was zelf daar nog niet aangekomen, of hy was al omgekocht, en zyne kuiperyen by die der oproerigen voegende, beloofde hy hen groten bystandt van vrende vorsten. Hy beloofde hen ook zyne hulp, en zeide, dat hy met het volk, dat hy op den naam der koningin zou werven, op Mylord *Scrops*, die in de buiten-provincien gebodt, en op den bisschop van *Carlisle*, wiens val hy besloten hadt, zou aanvallen. Zyne ontwerpen wierden verydelt door den ondergang der zamengezorenen. Doch daarom gaf hy den moedt niet verloren. Terwyl het hof de voornaamste medestanders bande, waar van eenige uit het ryk vluchtten, en de anderen toevlucht tot de goedertierenheit van de koningin namen, bleef hy in zyn kasteel van *Nauworth*, en verzamelde by zich al de rovers van het landt, daar hy een leger van drie duizend man van maakte, en zyne leenmannen en vrienden deedt by komen; zo dat *Elizabeth*, wanneer zy al de hoofden van den

Hy ver-  
gaderd  
een leger.

draak meende afgehouden te hebben, verwon- 1569.  
dert stondt, een ander, daar zy niet om hadt ge-  
dacht, te zien opstaan. Zy gaf het zelve geen  
tydt om zich te versterken; maar zondt bevel  
aan Mylord *Hunsdon*, aanstonts naar dezen kant  
met de oude soldaten, die hy gebodt, uit de  
bezettingen van *Barwik* en andere plaatsen geno-  
men, te trekken.

De twee legers ontmoetten malkander by het  
kleine riviertje de *Gelt*, en vochten met gelyke  
dapperheit, het welk de overwinning langen  
tydt twyfelachtig maakte. Mylord *Dacres*, hoe-  
wel klein van persoon, en zelfs gebogchelt, be-  
toonde eene bovengewone kloekmoedigheid,  
moedigende de zynen door zyn stem en voor-  
beeldt aan. Hy verzamelde de vluchtenden, en  
boodt van alle kanten wederstandt aan de vyanden.  
Ten laatste moest hy echter zwichten; en zyne  
gelederen door de grote menigte der doden te  
veel geopent zynde, was het hem onmogelyk  
hen het hoofd langer te bieden; zo dat hy het  
slagveldt aan het koninklyke leger ten beste  
gevende de vlucht naar Schotlandt nam, daar  
hem Mylord *Hunsdon*, doordien hem de over-  
winning duur te staan kwam, niet kon ver-  
volgen. *Dacres* vertrok kort daar na naar Vlaan-  
deren, en stierf in eene grote armoede te *Loven*:  
eene waardige vergelding voor zyne muiteryen,  
en te aanmerkelyker om den vlock van zynen va-  
der, dien men zegt dat hy over zich door zyne  
ongehoorzaamheit hadt gehaalt. De koningin  
verleende vergiffenis aan het gemeene volk, dat  
hy misleid hadt, en zondt eene algemene kwyd-  
schelding, die de rust in de provincien herstel-  
de.

Zyne  
vlucht en  
neder-  
laag.

Zyne  
vlucht en  
doodt.

Wat moete deze vorstinne door zo vele gevaar-  
lyke oproeren ook wierdt aangedaan, vergat  
zy echter daarom hare bondgenoten niet. De  
Hervormden in Vrankryk bezinde zy al te veel  
om de overeenkomst van Godsdienst, om hen te  
verlaten. Het mededogen over hunnen ongeluk-  
kigen staat hadt zelfs hare genegenheit tegen  
hen verdubbelt; zo dat zy hen niet anders dan  
broeders, zuchtende onder de verdrukkinge,  
noemde. Zy waren toen inderdaadt ganfch neer-  
geslagen door het verlies van den slag van *Mont-  
contour* \*. *Elizabeth* vertroofte hen door hare  
brieven, en de daadt by hare woorden voegende,  
zondt zy hen volk en geldt tot bystandt.  
Men zegt, dat de koningin van *Navarre* hare  
edelgesteenten aan haar verpandde. Het zy dit  
waar is, of niet, het is ten minste zeker, dat de  
koningin van Engelandt geldt aan den admiraal  
overmaakte, om de ruiters van *Manifeld*, die  
het Protestantsche leger, indien men hen geen  
geldt gaf, dreigden te verlaten, te betalen, en  
dat zy de Duitsche vorsten vermaande hunne ver-  
volgde broeders in Vrankryk te hulp te komen,  
zendende ten dien einde Mylord *Compernon* †  
met twee honderd gewapende mannen, die niet  
alleen wel opgezeten waren, maar ook hunne  
stalmeefters, waar van de Franfche fchryver zegt,  
dat de paarden noch in grootte, noch in wak-  
kerheit, voor die van de gewapende mannen van  
zyne natie behoefden te wyken. *Compernon* was  
vermaagtschapt aan het huis van *Montgomeri*,  
en hy kreeg verlof van *Elizabeth* om met dezen  
uitgezochten hoop edellieden, welker dapperheit  
en geboorte hen aanzienlyker dan hun getal maak-  
te, overzee te mogen gaan. Zy voerden tot een  
zinnebeeldt in hunnen standaardt deze woorden:  
*Ik verwachtte van myne denngt het einde van myn  
ongeluk* †. De admiraal ontmoette hen te *Niort*,  
in *Poitou*, en vertoonde hen aan zyne vrienden,  
om den moedt van de ecriften op te wakkeren,  
en

Camb-  
den.  
Thus-  
nus,  
Varillas.  
Eliza-  
beth  
helpt de  
Hervormden  
in Vrank-  
ryk.

\* voor-  
gevallen  
in de  
maandt  
van Oc-  
tobet.

† of  
Cham-  
pernon.

† Finen  
dat m. hi  
virtu.  
en



1569. en de trotscheit van de anderen te verkleinen. Hy zeide, dat hy zich in al zyn verlies kon troosten, doordien hy zulk eene hulp in Engelandt vondt, en dat de Protestantische Godsdienst nog niet aan het ondergaan was, dewyl *Elizabeth* zo veel zorg droeg om den zelven te handhaven. Het gezag van *Elizabeth* moet wel ongemeen zyn geweest, om zulke verwonderingswaardige zaken in het overzeefche koninkryk te kunnen uitvoeren. Zy beurde met een handt vol volk den nedergelagen moedt van de overwonnenen weder op, en bragt den schrik in de overwinnaars. Vrankryk hadt besloten zich te wreken, en eene afwending in Schotlandt te maken, daar de dappere *Sebastiaan van Luxemburg*, graaf van Martigues, het volk zou gebieden: maar hy wierdt kort daar na in de belegering van St. Jan d'Angeli gedood\*.

\* op het  
battalje  
van Oc-  
tober.

Om weder tot de oproerige Engelschen, in Schotlandt gevluht, te komen, de regent, wetende, dat zy het oog niet minder op hem dan op de koningin van Engelandt hadden, trok door de grenzen, met de welke zy gemeenschap hielden, en nam de genen, die hy hier en daar verspreid vondt, in verzekering. Voornamentlyk zocht hy naar de graven van Northumberlandt en van Westmorlandt; en gelyk hy van voornemen was hen aan haar over te leveren, wenschte hy, dat zy van haar kant hem de gevange koningin van Schotlandt en den bisschop van Ross overgaf. Het was in deze gefeldheit des tyds, dat de Schotten, op de grenzen wonende, den grave van Northumberlandt, die by hen een verblyfplaats was komen zoeken, verrieden, en aan den regent overleverden, die hem gevangen naar het kasteel van Lochevin zondt, daar hy *Elizabeth* kennis van gaf, met aanbieding van hem op hare begeerte naar Engelandt te zenden. Zy bedankte hem voor zyne genegenheit, en deedt hem in vergelding weten, dat zy den bisschop van Ross onder de bewaring van een wacht hadt gestelt, zonder hem iets van *Maria* te melden. Men weet niet zeker, of zy eindelijk hadt beloofd hem deze vorstin over te leveren. De doot van den regent reddde haar uit deze belemmering: doch het strekte alleen om haar meerder bekommring te veroorzaken. Maar hare voorzichtigheit en bekwaamheit voorzagen in alles. Wy zullen op deze plaats niet spreken van de omstandigheden der treurige doot van den grave van Murray. Dit voorval behoort tot de Geschiedenis van Schotlandt, wanneer wy het vervolg daar van zullen opvatten, en de omstandigheden daar van verhalen.

1570.  
De  
Schotten  
leveren  
den grave  
van  
Northumberlandt  
over aan  
*Elizabeth*.

Ver-  
moor-  
den van  
den gra-  
ve van  
Murray.

Cambden.  
Spots-  
wood.  
Thuanus.  
Inval  
van de  
misnoeg-  
de Schot-  
ten in  
Engel-  
landt.

De Schotten, die van het belang en den Godsdienst van *Maria* waren, stonden den dag na den moordt op. De baron van Fernihurst en die van Buchlui, twee der voornaamste hoofden, en het meeste aan de party, daar zy alle ellende, als verbannenen, voorleden, toegedaan, verscheenen aan het hoofd van hun krygsvolk in het veldt. Het zelve was van het zelve vuur aangeblazen, en riep niet dan om wraak, om de doot van *Elizabeth*, en om den ondergang van Engelandt; zo dat zy, zonder door de openbare trouwe wederhouden te zyn, de vrede, die de twee kronen vereenigde, braken, en gewapenderhandt in de landen der Engelschen vielen, nemende tot een voorwendfel de straf, die de regent over eenige muitmakers hadt geoeffent, die hy, gelyk zy zeiden, aan den haat van *Elizabeth* hadt opgeoeffert. In wederwraak poogden zy aan de schim hunner landgenoten, en aan het ongelyk, dat men hen, naar hunne gedachten, hadt aangedaan, de Engelschen, die zy daar oorzaak van oordeelden te zyn, en in het

III Deel.

byzonder hunne koningin *Elizabeth*, als de voornaamste oorzaak, zeiden zy, van al hunne ongelukken, mede op te offeren. Hun inval onverwacht geschiedende, ontmoetten zy geen volk, dat hen tegenstandt boodt. Zy hielden zich ook niet op met steden, die sterk waren, in te nemen; maar zich door het landt verspreidende, lieten zy droevige tekenen van hunne verwoedheit na, vernielden de schoonste dorpen, die zy alle tot wildernissen maakten, en zetten alles in vuur en vlam.

*Elizabeth* zondt *Randolf* naar de Staten van Schotlandt, om haar beklag te doen, en voldoening te eischen, biedende aan, het zelf te doen, en hare soldaten te gebieden tegen de verfloorders van de algemene rust der twee koninkryken op te trekken. De schryver van *Elizabeth*\* zegt, dat men den gezant geen antwoordt gaf, dewyl'er nog geen regent, in de plaats van den grave van Murray, verkoren was. Maar de Schotische schryver verhaalt met weinig woorden de redenvoering van den gezant, en het antwoordt van de vergadering. *Randolf* klaagde niet alleen over de vyandelykheden, in de landen van Engelandt gepleegt; maar hy vermaande de Staten ook van wegens de koningin, zyne meestersse, zorg te dragen voor de algemene veiligheid van den Protestantischen Godsdienst, en voor het welzyn van den jongen koning, en de doot van den regent, die als de eerste trap was, waar door de zamengezwoorenen het vaderlandt en de hervorming het onderste boven zochten te keren, te wreken. Hy voegde daar by, dat de koningin hen al den bystandt, dien zy tegen de muitmakers, om het haar aangedane ongelyk te wreken, en de rust in beide de ryken te handhaven, nodig hadden, aanbodt; dat hare Majesteit de vyandelykheden, van eenige barbaren, al zo grote vyanden van hun vaderlandt, als van Engelandt, gepleegt, geenzins aan de Schotische natie toeschreef; dat zy eenen lyn met de Staten in het straffen der schuldigen, zonder enig nadeel aan de onschuldigen te doen, bereid was te trekken, en dat zy ten dien einde zulke goede bevelen aan hare troepen zou geven, dat niemandt dan de muitmakers daar van zou overrompelt worden. Het antwoordt van de Staten was, dat zy de koningin verplicht bleven, dat zy de onschuldigen niet onder de schuldigen begreep; dat zy voor het overige geen volstrekt antwoordt op de aanbieding van hare Majesteit, ter oorzaak van de omwenteling, die de doot van den grave van Murray in hunne zaken hadt veroorzaakt, kon geven, maar dat zy in het begin van May zouden zamenkomen, en dat zy, de gemoederen in dezen tusschentydt aan het bedaren zynde geraakt, hoopten, dat ieder zyn byzonder misnoegen aan het welzyn van de algemene rust zou opofferen, en alle te gelyk zich zo gestelt zouden vinden om voldoening aan hare Majesteit te geven.

Klag-  
ten daar  
over van  
*Eliza-  
beth*.

\* Camb-  
den.

De koningin oordeelde, dat hare eer en die van de natie, gelyk ook de veiligheid van den Staat, vereischte, dat zy de uitvoering van hare wraak, en van die van hare onderdanen, op de nieuwe regering van Schotlandt, die met hare eige zaken genoeg te doen hadt, om zich met andere niet te bemoeien, niet moest laten aankomen. Zy vondt raadzaam zich van hare bevelhebberen te bedienen, die in het begin van April optrokken. De graaf van Suffex, ondersteunt van Mylord *Hunsdon* en den ridder *Druy*, stadvoogdt van Barwik, trok de provincie van Teviotdale door, en kwam in het landt van de barons van Buchlui en van Fernihurst, alwaar

De  
wraak,  
die zy  
neemt.



1570. zy ſcha-verhaling gebruikende de zelve onordenlykheden pleegden, die de hoofden van de party op de grenzen van Engelandt hadden gepleegt. Zy verbrandden de dorpen, verwoestten het landt, en namen en vernielden hunne voornaamſte ſterkten. De heeren, die voor de koninginne van Schotlandt waren, waar onder zich de graven van Argile en van Huntley bevonden, hadden een edelman met een brief voor de koninginne van Engelandt naar den grave van Suffex gezonden, met verzoek, dat hy zynen optocht wilde ſtaken, tot dat 'er antwoordt van de koninginne kwam. Maar de Engeliſche bevelhebber, den brief volgens de macht, die de koningin hem hadt gegeven, openende, en daar niets in vindende om hem op te houden, vervolgde zynen weg, en deedt den veldtocht gelyk wy verhaalt hebben. Mylord *Scrops* kwam nog van een anderen kant, trok naar het Ooſten van Schotlandt, en verwoefte het rechtsgebiedt van Annandale, daar de oproerigen hunne voornaamſte woonplaatſen hadden; verbrandde drie honderd dorpen; floopte omtrent vyftig kasteelen, die tot een verblyfplaats aan hun volk, dat van moorden en roven leefde, verſtrekte.

Eenige dagen daar na deedt de graaf van Suffex een tweden inval in het markgraafſchap, dat men ook noemt het rechtsgebiedt van Barwik, de hoofdstadt van deze provincie, daar de rivier de Twede Engelandt en Schotlandt van malkander ſcheidt. Het kasteel van Home, toebehorende aan den Mylord van dien name, die kort voor de doodt van den regent de party van den koning verlaten, en zich by de zamengezwoorenen gevoegt hadt, ontfangende de gevluchte Engeliſchen in dat kasteel, was daar gelegen. Het zelve kon geen kanonſchoten tegenſtaan; de batteryen waren niet zo haast opgerecht, of het kwam tot een verdrag. De bezetting trok daar met alle, die daar in gevlucht waren, uit, behalven twee Engeliſchen, die de graaf van Suffex, als overlopers en verraders van hun vaderlandt, deedt ophangen. De ridder *Drury* belegerde en veroverde omtrent den zelve tyd by verdrag de ſterkte *Faſt-Caſtle*\*, zo genoemd, om dat het een van de beſte kasteelen naar dezen tyd, gebouwt op een rots, aan den anderen kant van de *Forth*, eene der ſchoonſte rivieren van het ryk, naby het hoofd of de punt van *St. Ebbes* van Schotlandt, was.

\* *Faſt-Caſtle* is in het Nederduiſch *ſterk-kasteel*.

Ver dat deze inval der Engeliſchen in Schotlandt eenig nadeel bybragt, diende de zelve in het tegendeel tot hun behoudt. De zamengezwoorenen hadden toebereidſelen gemaakt om op hunne eige landgenoten, die de zyde van den koning en de hervorming toegedaan waren, zo wel als op de grenzen van Engelandt aan te vallen, en de Staten hadden nog geen leger gereed om hen te kunnen tegenſtaan; waarom zy hunne toevlucht tot den Engeliſchen bevelhebber namen, om van hem hulp tegen den overlaſt van deze zamengerotten te bekomen. De graaf van Suffex zondt hen twaalf honderd man te voet en vier honderd te paardt, na dat hy alvorens de gyselaars, die hem de graven van *Angus*, van *Morton*, van *Marre* en van *Glinkairne*, Mylord *Rutbuen* en Mylord *Lindſey* zonden, hadt ontfangen; zo dat de vooruitzicht van *Elizabeth* niet alleen dienſtig voor Engelandt, maar ook voor Schotlandt was; en deze twee natiën hadden beide reden de vaardigheit, met welke deze vorſtin een leger op de grenzen hadt gebragt, waar door haar ryk gedeekt, de gepleegde overlaſt gewroken, en hare bondgenoten verzekert wierden, te pryzen.

Inval van den grave van Suffex in Schotlandt.

Zyn tweede inval.

De graaf van Suffex zondt hulp tot byſtandt van de getrouwe Schotten.

1570. Mylord *Grange* en *Lidington*, die zich voor *Maria* hadden verklaart, deden al wat hen mogelyk was om den grave van Suffex te rug te doen trekken, biedende hem aan uit den name van hunne meesteresse, de koninginne, alle voldoening te geven, die hy zou eifchen. Zy ſpraken uit den name van al de heeren van hunne party, die al wat zy konden deden om zich te handhaven, en de maatregels van *Elizabeth* te breken, zomtyds zich van dreigementen, zomtyds van onderwerping bedienende; dan geweldt, of gebeden, dan openbare macht, of veinzen gebruikende. Na de doodt van den grave van *Murray* waren eenige vergadert te *Lithquo*, daar de *Hamiltons*, de graaf van *Argile*, en Mylord *Boyd* hen hadt beſchreven; andere kwamen te *Edenburg*, daar zich de graven van *Huntley* en van *Athol*, met verſcheide anderen, in het begin van Maart lieten vinden. Deze vergadering ſtrekte alleen om vyandelykheden op de grenzen van Engelandt aan te rechten, met de koninginne te ſpotten, of haar te dreigen van de *Franchen* en de *Spanjaarden* in het eilandt van *Groot-Britannie* te zullen roepen. Daar was een edelman\* te *Dumbrion* gekomen, die hen van den byſtandt van de *Guizen* en van het hof van *Vrankryk* verzekerde. Zyne beloften moedigden hen dus aan, dat zy nog trotſcher ſpraken. Zy beleiden eene nieuwe vergadering in het kasteel van *Hamilton*, van waar zy de zelve naar *Edenburg* in het begin van April overbragten. Maar de inval van den grave van Suffex verdedde de zelve. De eenen wendden zich naar dezen, en de anderen naar genen kant, om het Engeliſche leger het hoofd te bieden: maar zy hadden hunne grootſte toevlucht tot kunſtgrepen genomen. Zy hadden hunne verſpieders, die overal uitstrooiden, dat de *Proteſtanten* in *Vrankryk* waren verdelgt, de admiraal met al zyne aanhangen gebannen, en uit het ryk verjaagt, benevens de troepen, die deze kroon tot byſtandt van de *Roomſchgezinden* in Schotlandt deedt inſchepen. Maar men vernam het tegendeel met de brieven, uit *Vrankryk* aan de koninginne *Maria* geſchreven, die achterhaalt wierden, en men lichte met het ydel vertrouwen der zamengezwoorenen.

Het was, na dat men alle deze aanſlagen hadt zien miſlukken, dat zy zich van de onderhandeling van Mylord *Grange* en *Lidington* bediende, en dat de twee leden van hun verbondt met zo veel eerbiedt aan den grave van Suffex ſchreven. Hy gaf hen tot antwoordt, dat hy naar geen voorſtel kon luiften, ten zy de heeren van hunne party, te *Lithquo* vergadert, hunne byeenkomst afbraken, en al de verſchillen van het ryk aan de koninginne van Engelandt verbleven. Het was te vergeeffſch, dat zy hem met ſchone woorden trachtten op te houden, zeggende, dat hunne vergadering aan een vergelyk arbeide, waar in de koningin genoeg zou nemen. De bevelhebber hadt al te nadrukkelyke bevelen om zich door hun pluimſtryken om den tuin te laten leiden, en wat zy hem ook mogten aanbieden, hy vervolgde zynen tocht.

Vele Mylords en ridders verſelden hem. Hy hadt met zich den grave van *Lenox*, dien *Elizabeth* naar Schotlandt zondt, om daar als regent in de plaats van *Murray* gehuld te worden; weshalven zy nodig oordeelde hare macht te gebruiken, meer om de welmenende heeren verzekert te doen zyn, dan om de ſtemmen te dwingen. De graaf van Suffex naderde *Edenburg* met zyn leger, gevende de voortocht aan den ridder *Drury*, met duizend man te voet

1570.

\* *Verau*.

en



1570. en drie honderd te paardt. Toen was het, dat de heeren van de party van *Maria*, vrezende, dat de graaf van *Lenox* zich van het kasteel van *Glasgow* zou meester maken, het zelve belegerden, met voornemen van het, na dat zy het zouden ingenomen hebben, te slechten. Maar niettegenstaande daar niet meer dan vier en twintig man in waren, wierdt het zo wel verdedigt, dat zy na eene zesdaagfche belegering gedwongen wierden de zelve, op het horen, dat de graaf van *Suffex* in aantocht was, op te breken.

De Engelfchen gaan met hunnen jaatreuk in Schotlandt voort.

Hy kwam ook waarlyk aan, en na eenige uren uitgeruſt te hebben trok hy uit *Glasgow* met zyn leger, en vertoonde zich voor het kasteel van *Hamilton*, toebehorende aan den hertog van *Chatelleraut*, het voornaamſte hoofd der zamengezworenen, maar toen in het kasteel van *Edenburg* gevangen. De ſlotvoogdt gaf de plaats niet over dan na dat men daar eenige kanonſchoten op hadt gedaan. De Engelfchen, daar van meester zynde, vernielden het tot de grondſlagen toe; en van daar trekken de naar het paleis, dat de hertog in de ſtadt hadt, ſtaken zy het in den brandt, waar door het ſchoonſte gebouw, dat men toen in *Schotlandt* zag, in de aſſche wierdt gelegd. Eenige landhuizen verbrandden zy ook, en namen den weg naar *Edenburg*, verwoeſtende al de woningen, die zy op weg ontmoetten, toebehorende aan de *Lords Flemming* en *Levingſton*, zonder het huis, dat de hertog van *Chatelleraut* te *Lithquo*, en de huizen, die zyne bloedverwanten aldaar hadden, te ſparen. Dus was het, dat de Engelfchen zich van de oproerige *Schotten* wreekten, en zeer vernoecht over hunne ſcha-verhaling weder naar *Barwick* keerden. De graaf van *Motton* volgde hen, om de gyselaars weder vry te krygen. Men ſtelde echter in vryheit den hertog van *Chatelleraut* en *Mylord Herriſ*, die de graaf van *Murray* kort voor zyne doot hadt doen gevangen zetten\*, en zy voegden zich aaniſtonts by de party der koninginne.

De hertog van Chatelleraut in vryheit.

\* in het jaar 1569.

† in de maand van May.

Elizabeth ſteht den grave van Lenox aan de Staten voor.

In dezen tydt, en voor het einde van deze uitvoering, vergaderden de *Staten* op den geſelden tydt te *Edenburg* †. De *Hamiltons* van hunnen kant beleiden hunne vergadering te *Lithquo*; maar de gelukkige voortgang der Engelfche wapenen ſtelde de andere party in ſtaat om vreedzame-lyk een nieuwen regent te verkiezen. Zy zonden eerſt een gemachtigden aan *Elizabeth*, om haar hun voornemen bekend te maken, met verzoek, dat zy den gene, dien zy tot dat gewigtige ampt verkoren wilde hebben, geliefde aan te wyzen, naardien zy het zelve aan niemandt begeerden op te dragen dan die haar aangenaam was. De koningin verſchoonde zich, en wilde de ſtemmen vry laten, zich vergenoegende onder de handt den grave van *Lenox*, vader van den overleden koning, aan te bevelen, die ook met eene algemene toeflemming verkoren wierdt. Men kon ook geen beter en verzekerder keur doen, noch voor den jongen koning, die de zorge van zynen grootvader wierdt aanbevolen, noch voor *Elizabeth*, die, tot verzekerdheit van zyne welmenendheit, zyne gemalin tot borg aan het hof van *Engelandt* hadt.

Camden. Thuanus. De hertog van Alva onderſtaant de party van Maria.

Terwyl de party van den koning door den byſtandt van *Elizabeth* zich verſterkte, namen die van de party van *Maria* hunne toevlucht tot den hertog van *Alva*, die hen niet verlegen liet. Hy zondt hen wapenen, buſchkruidd, geſchut en geldt. Al deze voorraadt kwam gelukkig aan, en wierdt aan den grave van *Huntley* ter handt

III Deſt.

geſteit, die in de Noorder provinciën van het ryk geboodt. Deze *Mylord* hieldt vervolgens een mondgſprek met den hertog van *Chatelleraut* en den grave van *Argile*, die beide den naam van ſtedehouders van de koninginne voerden. Met hun driën vaardigden zy *Mylord Seton* (a) naar de *Nederlanden* af, om van den hertog van *Alva* nog meer byſtandt voor *Maria* en hare aanhangeren te verkrygen. Dus was het dat de graven van *Huntley* en van *Argile* den eedt, dien zy in het voorgaande jaar aan de party van den koning hadden gedaan, braken, en weder op nieuw tot de party der koninginne overgingen, en dus was het ook, dat deze laſte en de hertog van *Chatelleraut* hunnen *Godsdienſt* aan hun misnoegen, of aan hunne ſtaatzucht opofferden.

*Seton*, in de *Nederlanden* aangekomen zynde, wierdt ter gehoor van den landvoogdt gelcid. Hy ſprak hem op eene wyze, met de grootſcheit van een *Spanjaardt* overeenkomende, aan, waar door de hertog ten hoogſte wierdt opgeveifelt. *Myn Heer*, zeide hy, gy ziet hier een ſneker in den perſoon van den gevolmachtigden afgezonden van een ryk, dat door inlandſche oorlogen en kwaadgezinde landgenoten, en door de gezangeniffe van zyne wettige vorſinne, de waardigſte van de wereldt, ongelukkig is geworden. Zy, nevens hare getrouwde onderdanen, komen u om byſtandt, om deze banden te breken, om haar weder op den troon te plaatſen, en om de ruſt, die zy niet dan onder hare regering kunnen genieten, te beſtellen, door mynen mondt verzoeken. Het is in den ſchoot van zyne *Katholyke Majesteit*, dat het bedrukte *Schotlandt* zich komt werpen. Het zelve wordt niet dan door beweegredenen van eere, gerechtigheit en *Godvrucht*, om de beſtelling van eene ongelukkige koninginne, die door hare trouwloze onderdanen van de kroon is berooft, en van den *Roomeſchen Godsdienſt*, welkers altaren zy nedergevoeren hebben, gedreven. Tot wien kan myn vaderlandt beter gaan, dan tot een vorſt, die eer en gerechtigheit bemint, en die tot een zinnebeeldt van zyne *Godvrucht*, de aanzienlykſte van alle de *Chriſten* tytels, dat van de kerk van *J E S U S C H R I S T U S* zelf voert? Wat voorſpraak, machtiger en beter gezind, zouden wy buiten dat by een beſchermer kunnen vinden, dan die met zo veel roem zyn perſoon in deze provinciën verbeeldt, en die met een onvermoeiden yver zyn werk maakt de *Godvruchtige* bevelen van zulk een yverigen meester voor het gelove uit te voeren? Ik zal het ontwyfelbare voordeel, dat *Spanje* by het uitvoeren van zulk een uitnemend werk zal behalen, niet beſchryven. Ik zou vreezen de achtbaarheid van een vorſt, wiens beſcherming wy komen verzoeken, te beledigen. Zyne edelmoedigheit is zonder haatzucht, en ik houde my verzekert, dat hy minder door beweegredenen van voordeel dan door roem en glorie kan worden aangeſport, vernoecht de erkentenis van zulk eene doorluchtige koninginne en van zulk eene dappere natie, die hem altoos verplicht zullen zyn, te verdienen. De grote *Kaxel de V*, roemryker gedachteniſſe, vader van zyne *Katholyke Majesteit*, was niet minder beroemd door het beſtellen van vorſten op hunnen troon door zynen byſtandt, dan door de ryken, die by in de oude en in de nieuwe wereldt aan zyn veruitgeſtrekt ryk beeft gebecht. Hy beſtelde echter niet dan een *Turkſchen* vorſt, een koning van *Tunis*, en, indien men daar nog een *Chriſten* vorſt wil byvoegen, een hertog van *Florence*, daar de *Katholyke koning* de eer zal be-

1570. De hertog van Chatelleraut verklaart zich voor Maria.

Aanſpraak van Seton, gezant der zamenverbonden, aan den hertog van Alva.

X 2

(a) Thuanus ſteht dit gerantſchap een weinig voor de uitvoeringen van den grave van *Suffex*.



1570. *ben van eene Christen vorstin, eene grote voeraarster voor de Katholyke kerk, van uitnemende verdiensten, vermaagschapt aan de eerste vorsten van het Christenryk, eene wettige erfgenaam van twee machtige koninkryken, weder op den troon te hebben geplaatst. Gansch Europa, en, dat meer is, de gansche kerk verzoekt haar vrydom. Frankryk, Denemarken, Lotharingen, de paus, en alle Katholyken. Zo vele staten, die het oog op deze grote uitvoering hebben, zyn gereed den lof van zulk een verlosser te verbreiden, een waardige zoon van dien heldt, die vorsten, onrechtmatig ondergebragt, herstelde, en wiens glorie hy zelf ver overtreffen zal. Voor het overige, hoewel alle souvereinen zich door den boon en de smaadt, een gekroond hoofdt aangedaan, beledigt vinden, is 'er nochtans geen souverein in de gansche wereldt, dien het meerder raakt, en die het meerder verplicht is te wreken, dan de Katholyke koning; de eerste monarch van Europa, en het meeste blootgesteld aan oproeren, door de wyduitgestrektheid en verafgelegenheit van zyne staten. Het zy my toegelaten, dat ik by al deze glorie en staatskunde nog die van de wraak voege: eene wettige wraak, gebeiligt door den Godsdienst, die de zelve vordert. Wat versmadingen hebben de Nederlanden sedert eenigen tydt van Engelandt niet moeten verdragen, en wat heeft die heerschezuchtige vrouw, die het zelve regeert, zich met het verdrukken van het volk van den Katholyken koning, en met de majesteit van den vorst zelf te beledigen, niet al aangematigt? Zy staat zyne kettersebe opvoermakers zelfs by, zy maakt zich meester van het geldt, dat hy om zyne troepen te betalen heeft gezonden; zy handelt met verachting zyne afgezanten; zy neemt de goederen van de getrouwe Nederlanders in beslag. Waar wacht gy naar, om haar nu misnoegen te doen gevoelen? Gy hebt lang genoeg stil gezeten. De staatkunde, die andere natien met verwondering in u zien uitblinken, laat niet toe, dat gy ooggetuige van den ondergang van Schotlandt, het welk zy met hare kroon wil vereenigen, zou zyn. Wat zal dan eene staatzuchtige vrouw niet al durven onderwinden, die het middel gevonden heeft om zich van haar volk te doen aanbidden, en door deze verovering haar zelve ontzagbelyk aan vreemde vorsten, en nog volstreker in haar eigen ryk te maken? Niettegenstaande de zwakheit van hare kunne heeft zy een mannelijk hert, al zo bekwaam om te regeren, als het heerschezuchtig is. Zy zal den oorlog zo wel in de Nederlanden weten te voeren, dat Spanje daar nooit een einde van zal zien. Haast u dan, tracht haar voor te komen; voeg uwe macht by de onze; help ons haar overrompelen, voor dat zy ons t'onderbrengt; wacht niet tot dat hare macht vermeerdert, en door den luister van onze kroon de uwe al te ontzagbelyk wordt. Wy hebben een aanzienlyke party in Schotlandt; het grootste gedeelte van den adel is de koninginne toegedaan; al het volk heeft medelyden met hare gevangenis, en de Roomsche-Katholyken in beide de ryken zyn gereed hun bloedt voor hare vryheit op te offeren. Wy zyn meester van de zeehavenen; en indien de geldmiddelen ons ontbreken, zal de paus ons niet weigeren toe te staan de geestelyke goederen tot het gebruik van een heiligen oorlog te verpanden. Kortom, daar ontbreekt ons niet dan de bystandt van den Katholyken koning. Dat hy dan met zyne macht in dit geschil, waar in men niet alleen voor eene goede zake, maar ook tot verdediging van den Godsdienst vecht, tusschen beide komt. Het is op dezen verlosser dat al de Roomsche-Katholyken van Groot-Britannië nu nog gevestigd hebben, en zich verloren rekenen, indien hy hen verlaat, maar geenzins aan een goeden uitslag twyfelden, indien hy ons met zyne macht byspringt. Eindelyk verzoekt de gezant*

aan den hertog van Alva de koninginne van Schotlandt een jaarlykch inkomen van tien duizend goude kronen tot onderhouding van haren staat, tot dat zy zich van hare eige domeinen kon bedienen, te geven, en de Schottische oproerigen de vrye vaart in de Vlaamsche havenen te weigeren, wel verstaande die de party van deze vorstinne niet waren toegedaan.

Eene zo krachtige redenvoering kon niet anders dan eene goede uitwerking doen, of liever, de hertog van Alva, die reets in de beroerten van Schotlandt ingewikkelt, en Vitelli gezonden hadt om de zamengezworenen te gebieden, was zeer blyde, dat men by hem een bystandt kwam verzoeken, dien hy te voren besloten hadt aan hen te zenden. Hy beloofde aan den afgezant al wat hem mogelyk was by den koning zynen meester te zullen te wege brengen. Maar hoe volstrekt zyne regering ook was, moest hy goede maatregelen in het werk stellen om de Nederlanders, die nog gehoorzaam waren gebleven, niet gaande te maken, met hen alle hunne voorrechten af te nemen. Het verbodt van den koophandel en van de vaart naar de Vlaamsche havenen aan de Schotten, die de zyde van den koning hielden, zou eender aanzienlykste vryheden van de Nederlanden hebben geschonden, en het zelve het meeste benadeelt, zo dat dit het middel zou geweest zyn om het volk wanhopig te maken, en zamen te doen rotten met de provinciën, die het Spaansche juk reets hadden afgeschud; zo dat de hertog van Alva aan Seton te kennen gaf, dat hy de havens van Vlaanderen voor de Schotten niet kon sluiten, maar dat hy beloofde geldt en volk te zenden. Elizabeth gaf hem zo veel werk, dat hy zyne beloften niet kon nakomen. Hy hadt al de macht van den Katholyken koning tegen de Nederlanders, die het Spaansche juk hadden afgeworpen, van noden, en dorst zich met de zelve te verdeelen niet verzwakken.

Ondertusschen hielt Seton zich van zyn gezantschap by den hertog van Alva niet te vrede; hy wilde aan die van zyne party nog een anderen dienst doen, en de Schotten, die in de soldy van de vereenigde provinciën stonden, doen overloopen. Om dit voornemen uit te voeren verkleedde hy zich, en nam het gewaadt van een gemeen man aan. Hy ging in alle de steden, daar bezettingen in lagen, makende kennis met die van zyne natie. Den eenen won hy door zyne welsprekendheit, en den anderen door zyne giften en maalyden; zo dat een goed getal met hem stondt over te gaan: maar ontdekt zynde zou men hem zyn rechtsgeding, als een verleider, gemaakt hebben, indien hy geen middel hadt gevonden om zich by den hertog van Alva te bergen, en men zou hem naar de strengheit der krygswetten gestraft hebben.

In den zelve tydt dat Seton om bystandt by den hertog van Alva aanhielt, zocht de bisschop van Rossie andere hulp ter verlossing van de koninginne zyne meesteresse aan het Fransche hof. Hy was kort te voren in vryheit gestelt, en uit de bewaring van den bisschop van Londen, daar zyne gansche gevangenis in bestondt, gelaten. Hy deedt zulke krachtige aanzoekingen by het hof van den Allerehrifelyksten koning voor de gevangene koninginne, dat de Fransche gezant \* bevel ontving om zich by den bisschop van Valence †, buitengewoon gezant van de zelve kroon, te voegen, en zamen de vryheit van Marka uit te werken. Zy klaagden voor eerst by Elizabeth, dat men de koninginne van Schotlandt in bewaring van eenen van hare vyanden, die zelfs een mededinger van de kroon van Engelandt, en byge-

Voorzorg door den hertog van Alva gebruik.

Seton verleidt de Schotten van de Nederlandische bezettinge.

Aanflagen van den bisschop van Rossie ten gevalle van Maria.

\* paulus van Foix.  
† Montlat.

volg



1570.

volg een man, die zeer gevaarlyk was, en daar men alles van hadt te vrezen, hadt gestelt. Hy meende daar mede Mylord *Hastings*, graaf van *Huntington*, afkomstig van *Catharina van Pole*, dochter van Mylord *Montaigne*, broeder van den kardinaal *Polus*, wiens huis, afkomstig van een tak van het huis van *York*, recht op de kroon op de wyze, als wy elders \* verhaalt hebben, hadt. Maar Mylord *Huntington* was den hervormden Godsdienst mede toegedaan, gelyk alle de afkomelingen van moeders zyde den Roomschen waren geweest. Dit zyn de klagten, die *Sanderus* maakt. *Nanef*, zegt hy, maar het neeffchap van den kardinaal *Polus* niet waardig: een begunstiger der Puriteinen, en een groot vervolger van de Roomsche kerke. Zodanig is de schildery, die deze vooringenomen schryver van den grave van *Huntington* maakt.

Verzoek van den Spaanschen gezant voor deze koninginne.

Antwoordt van Elizabeth.

De Spaansche gezant, die, niettegenstaande het misverstandt der twee kronen, zyn verblyf te *Londen* bleef houden, voegde de verzoeken van den koning zynen meester by die van den gezant van *Vrankryk*. Na dat *Elizabeth* hen gehoor hadt gegeven, deedt zy een omstandig verhaal van al de zamenzweringen, die men, om de koningin van *Schotland* in vryheit te krygen, in het werk hadt gestelt; zamenzweringen, zeide zy, die door wederspannige Engelschen altydt wierden ondersteunt. Zy voegde daar by, dat het gevaarlyk was een persoon in vryheit te stellen, die niet alleen met de zamengezwoeren verstandt hieldt, maar die hen ook aansloekte, en daar zelf het oogmerk en einde van was, die opentlyk onder deze beroerten weder op den troon van *Schotland* zocht te komen, en dien van *Engelandt* te overweldigen. Zy ontkende niet, dat het vermoeden, het welk zy van de lagen van deze altoos woelende vorstinne hadt opgevat, haar verplichtte op haar gedrag te letten, en den grave van *Huntington* by dien van *Shrewsbury* te stellen; hoewel zy gansch niet gedacht hadt aan de reden, die *Maria* oordeelde te hebben om de ondernemingen van den eersten te vrezen; dat zy niet wist, of hy recht op het ryk hadt, en indien hy het hadt, dat het eeningebeld recht was; dat zy echter tot de vertogen van de gezanten, om hem wederom te roepen, niet hadt gewacht, maar dat zy hem, zo haast zy verstaan hadt, dat hy de koninginne van *Schotland* ongenoegen gaf, hadt wedergeroepen; dat zy meer zorg voor de belangen van deze vorstinne droeg dan men zich inbeeldde, en dat zy geen wettige middelen zou nalaten om haar met hare onderdanen te verzoenen; dat zy niet meer dacht aan het misnoegen, het welk zy van haar hadt ontfangen; maar dat zy zich verplicht vondt voor de veiligheid van *Engelandt* en van haar eigen persoon te zorgen; dat noch de koning van *Vrankryk*, noch die van *Spanje*, noch de koningin van *Schotland* niet kwalyk moesten nemen, dat zy voor haar belang zo wel zorg droeg, als zy voor het hunne; dat dit een natuurlyk gevoelen was, dat de reden versterkte, en nog krachtiger wordt uit aanmerkinge van hare waardigheid en gezag, daar zy nooit te nayverig van kon zyn.

Hoe standvastig de koningin in haar voornemen was, nochtans gaf zy eene volkome vryheit aan haren Raadt om over deze zake, van zo veel aangelegenheit, en daar gansch *Europa* deel in nam, te beraadslagen; zo dat 'er dagelyk vergaderingen in haar paleis wierden gehouden, om te overleggen, wat het nuttigste voor beide de ryken was; of *Maria* gevangen te houden, of haar in vryheit te stellen, en een middel te

vinden om de rust van den Staat, het welzyn van de koninginne, en dat van den Godsdienst te verzekeren.

*William Herbert*, graaf van *Pembroke*, verdacht al te veel voor het huwelyk van den hertog van *Nordfolk* en de koninginne van *Schotland* te zyn, kwam in dezen tydt te sterven. By zyne doodt verloren die van zyne party een krachtigen voorstander; maar mogelyk ontrukte hem de zelve aan de ongelukken, daar de anderen onder moesten bukken. Het scheelde weinig, of men hadt hem op den lyst van die men bande gestelt; wy hebben gezien, dat hy in verzekering was genomen, en dat hy op zekere vragen was gehoord: maar men zette dit niet verder voort. Hy stierf gerust op zyn bedde in de armen van zyne vrouwe \* en kinderen, en wierdt prachtig in de *S. Paulus-kerk* begraven. Hy hadt lang genoeg geleest †, en nog groter roem bekomen; hoewel hy van minder aanzien was door zyne geboorte, schoon het graafschap van *Pembroke* sedert den tydt van *Eduard* den IV in dat huis was geweest, dan door zyne eige verdiensten. Getuigen daar van zyn zyne bedieningen onder *Henrik* den VIII, *Eduard* den VI, *Maria* en *Elizabeth*. Zyn grafchrift op het graf, het welk die van zyn huis voor hem oprichtten, behelst zyne tytels en zynen lof. Hy voert daar den naam van graaf van *Pembroke*, ridder van de orde van den koussebandt, edelman van de bedkamer van *Henrik* den VIII, grootstalmeeftter, en voorzitter van *Wales* onder *Eduard* den VI (a), en een van de bevelhebbers van zyne legers, nevens Mylord *Rufsel* en Mylord *Gray*; hoofd van het leger van *Maria* tegen den oproerigen *Wiat*, en overzee tegen *Vrankryk*; twee maal stadvoogdt van *Calais*, en grootmeeftter van het huis der koninginne *Elizabeth*. Men vergat niet daar in te zetten, dat hy de eer hadt gehad van schoonbroeder van *Henrik* den VIII te zyn door zyn huwelyk met *Anna Parre*, zuster van *Catharina*, met welke *Henrik* in zyn zesde huwelyk trouwde. Het is te verwonderen, dat een heer van zo veel verdiensten, en die de beste ampten van het koninkryk hadt bekleed, niet schryven kon, gelyk hy betuigde voor de rechters, die hem over de zake van den hertog van *Nordfolk* ondervraagden. Hy liet van deze *Anna Parre*, zyne eerste gemalin, twee zonen na, die zyne goederen en de waardigheden van zyn huis eriden, benevens eene dochter, getrouwt met Mylord *Talbot*.

Het was in dit jaar † dat de schrikkelijke bul van paus *Pius* den V, opvolger van *Pius* den IV, maar van een zeer verschillend gedrag ten aanzien van *Elizabeth*, tegen welke hy met zulk eene verwoedheit uitvoer, als zyn voorzaat tegen haar gematigt hadt geweest, tevoorschyn kwam. De doodt van *Pius* den IV gebeurde in het midden van *December* des jaars 1565, eenige maanden na dat hy de ridderorde van *St. Lazarus* met grote voorrechten hadt vastgesteld, waar van eenigen het begin stellen ten tyde van *Basilius* den Groten, onder de regering van *Juliaanus*, en wederom vernieuwt onder het pauschap van *Innocentius* den III \* en van *Honorius* den III. Dit was de orde, die de hertog *Emanuel Philibert* van *Savoie* met die van *St. Mauritius* onder paus *Gregorius* den XIII vereenigde, en die zomtyds in *Vrankryk* onder die van *St. Jan* van *Jeruzalem* wierdt vermengt, maar die altydt door de besluiten van het Parlement van *Parys* daar van onderscheiden

X 3 wordt,

(a) Die koning was het, die hem ridder van die orde en graaf van *Pembroke* maakte; een tytel, door zyne voorzaten gevoet.

1570.

Doodt van den grave van *Pembroke*.

\* zyne tweede vrouw, dochter van den grave van *Shrewsbury*. † Hy stierf in zyn 63 jaat.

Bul van paus *Pius* den V. † in de maand van *Augustus*. Orde der ridders van *St. Lazarus*.

\* in het jaar 1198.



1570. wordt, wanneer de ridders van Jeruzalem zich daar op beroepen hebben.

*Camb-*  
*den.*  
*Thuanus.*  
Het Ver-  
volg van  
*Sanderus.*  
\* of *Ghis-*  
*lari.*  
† den 17  
January  
1504.  
† den 15  
Maart  
1557.  
Afbeeld-  
fel van  
*Pius* den  
V.  
\* *Inquisi-*  
*tuur.*

*Pius* de V was voor zyne verkiezing *Michiel Gileri* \* genaamt, geboren in een dorp van het gebiedt van *Alexandrië*, of *Alessandria* †. Daarom nam hy den naam van kardinaal van *Alexandrië* aan, wanneer *Paulus* de IV hem den kardinaalshoed gaf †; een man van eene lage geboorte, maar van eene grote trotschheit. De armoede van zyn huis (a) was oorzaak, dat hy het geestelyke kleedt aantrok. Hy wierdt in zyn veertien-  
de jaar onder de *Dominikanen* aangenomen. Naderhandt wierdt hy een der hoofden van het geloofsonderzoek, waar van de zorg deze orde was aanbevolen. Zyne strafheit was zodanig, dat hy voor zyn rechtbank den geloofsonderzoeker \*, in wiens plaats in het bisdom van *Bergamo* hy even was opgevolgt, dagvaardde, gelyk hy naderhandt *Victor Soranzo*, bisschop van de zelve stad, ook deedt. De Raadt van *Venetië*, aan wien het rechtsgebiedt van die stad toekomt, moest zyn gezag gebruiken om hem daar van te doen afstaan, en hem dwingen uit het landt te vertrekken, waar over hy zulk een wrok by zich overhieldt, dat de Raadt van *Venetië* den stadvoogdt van de zelve plaats aan hem gezonden hebbende, om hem in zyn pauschap (b) geluk te wenschen, hy hem gehoor weigerde te geven. Men moet zich dan niet verwonderen, dat een paus van zulk een imborst, nayverig van het geloofsonderzoek, dat hy zelf met zo veel strengheit hadt waargenomen, het zelve tegen een gekroond hoofd heeft willen oeffenen, door de blixemen, die hy tegen de koninginne *Elizabeth* uitschoot.

Het was reets een jaar geleden, dat hy zyne bul hadt uitgegeven. Zyne zendelingen hadden het naschrift daar van reets in *Engelandt*, om de oproerigen moed te geven, verspreid. Nochtans wierdt het geheim gehouden, en de naschriften wierden alleen onder de handt uitgedeelt: maar in dit jaar raakte het wereldkundig, en een *Engelichman*, *Felton* genaamt, hadt de stoutheit het aan de poorten van het paleis van den bisschop van *Londen* aan te plakken. Het was in het geheel een afgryfselyke bul, zelfs tot den tytel toe, de welke aldus luidde: *Verklaard vonnis van onzen heiligen Vader, den paus PIUS den V, tegen Elizabeth, gewaande koninginne van Engelandt, en de kettery, hare aanhangeren, by bet welke al hare onderdanen van den eedt van getrouwheit en andere plichten worden ontslagen, en alle, die haar in bet vervolg geboorzaamheit zullen bewyzen, zullen onder den ban geraken.* De bul, met den tytel overeenkomende, was mede trotsch en lasterlyk, en luidde als volgt:

*PIUS, bisschop, Dienaar der Dienaren Gods, ter eeuwigiger gedachtenisse.* Hy, die den hemel en de aarde regeert, heeft aan *S. PIETER*, den prins der Apostelen, en aan zyne opvolgers, de *Roomsche* paven, de regering van de *Katholyke* en *Apostolische* kerk, buiten de welke geen zaligheid is, met een volstrekte en onbepaalde macht aanbevolen; hy heeft hem gestelt tot een souverein over alle natiën, om uit te rukken, te verdelen, te verjagen, te verderven, te planten, en op te bouwen, op dat de

(a) Zyn vader was een boer.

(b) Hy nam, tot paus verheven zynde, den naam van *Pius* aan, om de ongerustheit van het *Roomsche* volk, het welk hem voor al te streng hieldt, en daarom deze keur onpaarig zag, weg te nemen. Hy is het, die den hertog van *Alva* in den jare 1567 den gewyden hoedt en degen zondt, gelyk de *Nederlandsche* geschiedenischryvers, nevens *Thuanus*, aantekenen, en daar door zyn welgevallen aan de onmenschelyke wreedheden van dien Spanjaardt in de *Nederlanden* betingde. Echter is deze paus in den jare 1672 door *Clemens* den X gelukzalig, en in den jare 1712 door *Clemens* den XI tot een heilige verklaart.

1570. menschen door een bandt van onderlinge liefde en de eenigheid des geestes zonden vereenigt blyven, en op dat hy ben heilig en volmaakt aan den Zaligmaker zou kunnen voordragen; zo dat wy, die door Gods genade geroepen zyn om de zelve kerk te regeren, onzen pligt betrachtende, geen moeite ontzien, maar al onze zorg besteden om de eenheit van bet *Katholyke* geloof te behouden, dat Godt niet toelaat door zo vele stormen outroert te worden, dan om de gelovigen te beproeven, en ons te tuchtigen. Maar bet getal der godlozen heeft dermaten de overhandt genomen, dat 'er geen plaats in de wereld is, die zy door bet vergift van hunne verderffelyke lere niet besmet hebben, geholpen door de zogenaamde koninginne van *Engelandt*, *Elizabeth*, waarlyk eene slavin van hare misdaden, die ben met al hare kracht bystaat, gevende aan de slimste ketteren een verblyfplaats in hare staten. Na dat zy van bet koninkryk met geweld heeft bezit genomen, heeft zy zich den tytel van *Opperhoofd* van de *Engelsche* kerk durven aanmatigen (een wanschape boedanigheid van eene vrouw) en zich al bet gezag en rechtsbestier van zulk een eerwaarden tytel toeschryven. Doch dit heeft alleen gestrekt om haar landt in den afval, daar bet even door de zorg, die men onder de voorgaande regering genomen hadt om bet te bekeeren, uit verlost was, weder te doen storten. Zy is nog verder gezaan dan de afgevalen *Henrik* de VIII, en heeft al bet goede werk van *Maria*, die met hulp van den *H. Stoel* de breuke, welke door den gezegden afval in de kerk was veroorzaakt, hadt herstelt, omver gestoten: zy heeft den *Katholyken* dienst verboden, den koninklyken Raadt, die alleen uit de voornaamste beeren van bet ryk bestondt, die zy 'er uit gejaagt heeft, verandert, om 'er onbekend volk, dat aan haar te eenemaal was overgegeven, in de plaats te stellen; de eersten verdrukt, om dat zy *Katholyk* waren, en de anderen uit bet stof opgebeurt, om dat zy de kettery, die zy hadt ombest, begunstigen; zy heeft de rechtzinnige predikers den mond doen sluiten; de predikstoelen vervult met ongodvruchtige en sebearzieke leeraars; bet *Misoffer* vernietigt, de kerkgezangen, de vasten, bet ontbouden van spyzen, den ongebruuden staat, en in bet algemeen al de gewoonten en plegtigheden van de kerk afgeschafft, in welkers plaats zy boeken, die niet dan openbare kettery vervatten, goddeloze verborgendbeden, instellingen, die zynaar die van *Kalvyn* heeft laten maken, tot onderwyzyng van haar en van haar volk ingevoert. Zy heeft de bisschoppen uit hunne setels verjaagt, en de priesters van hunne inkomsten berooft, stellende kettery in hunne bisdommen en in hunne kerspels. Zy heeft kennis van bet geestelyke genomen, de prelaten met de geestelykheit en bet volk verboden de *Roomsche* kerk te erkennen, en hare geboden en inzettingen te geboorzamen. Zy heeft verscheide personen gedwongen zich aan de onderhouding van hare versocietelyke bevelschriften \* Eelsten te onderwerpen, aan haar den eedt van opperhoofdigheit in bet geestelyke en in bet wereldlyke te doen, en bet gezag der *Roomsche* paven waarwel te zeggen, stellende straf in voor die haar niet geboorzaamden, en de gelovigen, die in de eenheit van bet gelove en de geboorzaamheit van den *H. Stoel* hadden volhard, zeer streng gestraft. Zy heeft de prelaten doen gevangen nemen, en velen zyn van ellende in hunne gevangnissen gestorven. Alle deze zaken zyn wereldkundig genoeg, zonder verschoont, of verdedigt, of eenigzins bewimpelt te kunnen worden. Behalven dat vermeerderd de godloosheit dagelysch, de vervolging der vromen wordt verdubbelt, en bet juk der verdrukkinge verzwaaert over de kerk door hulp en voortzetting van de bovengenoemde *Elizabeth*, eene verharde ketterse vrouw, die naar

geen



1570. geen vertogen, noch smekingen, het zy van de Katholyke vorsten, het zy van den H. Stoel, wiens gezanten zy geweigert heeft in haar ryk te ontfangen, heeft willen luisteren. Wat blyft 'er dan voor ons over dan de wapenen, daar wy toe gedwongen worden, op te nemen, en de zelve te gebruiken, hoewel in weêrwil van ons zelve, om eene halferrige, welkers voorzaten zich van het gemenebest der Christenheit zo veel hebben verdient gemaakt, te kassiden.

Steuende derhalven op het gezag van die ons op den oppermachtigen troon der gerechtigheit heeft willen stellen, hoewel onze krachten zulk een hoog aanzienlyk ampt niet beantwoorden, en door de volstrektheit van de Apostolische macht, verklaren wy de zogenaamde Elizabeth voor eene kettersche begunstiger der ketteren. Wy zeggen, dat zy en hare aanhangeren den ban op zich hebben geboald, en van het ligchaam van JESUS CHRISTUS afgesneden zyn; zelfs dat zy vervallen is van haar gewaand recht op de kroon van Engelandt, waar van wy haar, met hare domeinen, waardigheden en voorrechten, afzetten. Wy ontslaan alle beeren en gemeenten van het koninkryk, hare onderdanen, en alle anderen van bunnen aan haar godanen eedt van getrouwheit: wy verbieden hen, baar te gehoorzamen, en hare bevelen en instellingen na te komen, op straffe van den vloek, daar wy haar mede geslagen hebben; en om dat het bezwaarlyk is deze bulle overal af te kondigen, daar het nodig zou zyn, is onze wil, dat men aan de afschriften, van een beampschryver \* of bisschop ondertekent, of met hun zegel gezegelt, even veel geloof geve als aan het oorspronkelyke.

De bul was gedagtrekent den 25 February des jaars 1569, in het vyfde jaar van het pauschap van dezen paus. Zyne aanhangers † verheffen dezen ban als een heldendaadt, gevende Pius den V den naam van den groten paus, en vergelykende zynen yver by dien van Pinebas. Zy roemen, dat hy met het eene en het andere zwaardt de ketters, de Turken, en andere ongelovigen vervolgd; dat hy, door den zelve geest, met welken hy het heilige verbondt tegen de Turken hadt gesloten, gedreven, het vonnis van den ban en de onttroning tegen Elizabeth, ten voorbeeldt voor de Engeltchen en andere Christen volkeren, uitsprak. Dit vonnis heeft inderdaadt aan de eersten en eenige andere staten tot een waarschouwing gedient om zulk een hatelyk juk af te werpen, en om niet meer te dulden, dat de pausen zich meester van het leven en de doodt van souvereinen zouden maken, en dat zy met de eeden en de openbare trouw van hun volk ipelen, om het zelve, wanneer het hen te pas komt, tot meenedigheid en oproer te vervoeren.

Voor het overige hadt deze bul de uitwerking niet, die de paus zich daar van beloofd hadt. Wy zullen zien, hoe zy vermaad wierdt van het Parlement, dat in het volgende jaar gehouden wierdt, en daar by de krachtige wetten beschouwen, die het zelve daar tegen maakte, om de achtbaarheid van de vorstinne te handhaven. De Roomsche-Katholyken zelf laakten dezen handel, en misprezen het, dat men Elizabeth, zonder haar te horen, in een rechtsgeding betrok, en eene zo grote koningin, zonder haar te dagvaarden, in den ban gedaan, en, ingeval van weigering van te willen verschynen, het vonnis by verstek tegen haar gevelt hadt. Allen zeiden, dat deze ban een van die blixemen was, die meer gedruis maken dan zy uitwerken, en de voorstanders ‡ van den paus zeggen ons, dat niet alleen de ketters, gelyk zy de Protestanten

noemen, met dezen ban lachten, maar dat de Katholyken zelf geen de minste beweging maakten, en dat zy, het zy zy twyfelden, of de zelve wel behooryker wyze was afgekondigt, het zy zy zagen, dat de vorsten van hunnen Godsdienst hunne vriendschap met Elizabeth niet afbraken, alle in hunnen plicht volhardden.

De bovengemelde Jan Felton \*, die de bul hadt aangeplakt, wierdt gevangen gezet, zonder te hebben willen vluchten, gelyk hy gemakkelyk hadt kunnen doen. Maar haken- de naar de kroon van het martelaarschap, waar mede hy geloofde dat zyne doodt gekroont zou worden, liet hy zich gevangen nemen, en bekende het feit, daar hy grootich op was, ver van 'er berouw over te tonen. Hy wierdt gevonnist om gehangen te worden. Hy behieldt de zelve volstandigheit tot de doodt toe, verleid door de verkeerde gedachten, die men hem hadt ingeboezemt, of door zyne eige verwaandheit.

In den zelve tydt was 'er een opstandt in het graafschap van Nordfolk; maar het waren niet dan vonken, die zo haast uitgebluscht als ontstoken wierden. Daar waren eenige edellieden, die zamengespannen hadden om den hertog van Nordfolk, zeer by den adel en het volk, dat over zyne gevangenis morde, gezien, uit de zelve te verlossen. Dit voornemen zou op de kermis van Harleston in het werk gestelt worden. Men hadt besloten, dat wanneer het volk zou aangekomen zyn, het zelve door trompetten-geklank byeen te vergaderen, en het zelve aan te zetten om door geweld van wapenen de Nederlanders, die de dwingelandy van den hertog van Alva in Engelandt hadt genoodzaakt te vluchten, weg te jagen. Men hadt het volk vertoont, dat het te duchten was, dat deze vremdelingen, wier getal dagelykch vermeerderde, het landt zouden vermeerteren. Het was zeer gemakkelyk de Roomsche-Katholyken te bewegen om deze menschen, die zy om de verscheidenheit van Godsdienst veel meer haatten, dan om die van hunne zeden en taal, kwalyk te handelen. Dit zou echter alleen tot een voorwendfel gedient hebben. Na dat men daar zo vele benden †, als men goed zou hebben gevonden, opgerecht zou hebben, zou men die naar den Tour hebben doen trekken, daar de hertog gevangen was. Men hoopte, dat de vrienden, die hy te Londen hadt, zich by zyne verlossinge zouden hebben gevoegt, en dat men sterk genoeg zou zyn geweest om hem op te ligten. Maar de aanslag wierdt ontdekt, en drie der hoofden (a) wierden gerecht, onder welke Jan Trochmorton was, die zyn vonnis ontfing zonder zynen mond open te doen, en op het schavot beleedt, dat hy dit werk gelmeed hadt, zonder zyne medestanders te willen noemen. De koningin vergenoegde zich met de straf dezer drie voornaamste belhamels, en scholdt de anderen hunne misdaadt kwyd.

De hertog van Nordfolk hadt waarschynlyk geen kennis van dezen aanslag, doordien men hem kort daar na op vrye voeten stelde (b). Te voren hadt hy eene ootmoedige belydenis van zyne misdagen gedaan, en zich op eene zeer nederige wyze aan Elizabeths goedertierenheit

(a) Het waren eigentlyk maar twee, als men Jan Felton, den aanplaker van de pausselyke bulle, van welken de Schryver boven afzonderlyk heeft gesproken, uitsluit.  
(b) Thomas zegt, dat hy het jaar te voren wierdt in vryheit gestelt.

\*een Engelsch edelman.

†Straf van den gene, die de bul hadt aangeplakt.

‡Aanslag om den hertog van Nordfolk te verlossen.

†Compagnien.

De hertog van Nordfolk verzoekt de koningin om genade.

†Zie het Vervolg van Sanders.

Verachting, die men daar voor be- toonde.

‡de Ver- volgers van San- ders.



1570.

heit onderworpen. Hy begon met het leedwezen, dat hy hadt van het oor te ligt aan het voorstel van een huwelyk met de koningin van Schotlandt te hebben geleent, de bronader, zeide hy, van zyne ongelukken, en van het rechtmatige misnoegen van de koningin van Engelandt. Vervolgens toonde hy zyn berouw, verzoekende de koningin zyne goede meesteresse haren toorn te matigen, mededogen met een boetvaardigen misdadiger, die zyn voorgaande gedrag verloede, te hebben, en hem weder in hare goede gunst aan te nemen, betuigende, dat hy zyne goederen en zyn leven, die hy aan hare goedheit verschuldigt zou zyn, niet zou aanleggen dan daar het voor den dienst en de eer van zyne weldoenster nodig was. Hy voegde daar by, dat hy in het vervolg omzigtiger zou te werk gaan, en gaf ten dien einde op eene plechtige wyze zyn woordt van eer, dat hy geen voetstap zou doen, noch om de koningin van Schotlandt weder aan te zoeken, noch in eenige andere staatszaken, zonder alvorens daar van kennis aan de koningin van Engelandt, zyne souvereine meesteresse, gegeven, en haar goedvinden daar van verkregen te hebben. *Elizabeth* wierdt daar door bewogen, en zeide tegen de vrienden van dezen hertog, die zyn verzoekschrift ondersteunden, dat zy hem ten hunnen gevalle zyne vryheit schonk.

Zy  
scheidt  
hem  
kwyd.

Men sprak zeer verscheidentlyk van de gedachten van den hertog en van de koningin. Daar waren 'er, die aan de oprechtheit van den eersten, en anderen, welke aan die van *Elizabeth* twyfelden. De eersten zeiden, dat de hertog van Nordfolk, tusschen beide de Godsdiensten als onzeker dryvende, den Protestantschen, met al de plichten van een goed onderdaan en landgenoot, aan het geluk van het huwelyk met de koningin van Schotlandt zou opofferen, en dat zyn berouw niet anders dan geveinst was. Anderen hielden de koningin verdacht, en zeiden, dat zy hem met geen ander oogmerk op vrye voeten hadt gestelt dan om hem te verstrikken, als of zy hadt kunnen voorzien, dat hy zyne vorige aanslagen weder werktellig zou maken, en dat zy haast overtuigender bewyzen van misdaden van Staat, waar aan zy wenschte dat hy schuldig mogt zyn, zou vinden. Indien de achterdocht van deze laatste niet ter eere van de koningin strekt, strekt zy nog minder ter eere van den hertog van Nordfolk, en het is stilzwygende toestemmen, dat hy inderdaad niet gunsch onschuldig was, dewyl hem alleen de gelegenheit ontbrak om zyn voornemen uit te voeren. Hoe het zy, zyne vryheit behaagde het volk zeer. Het zelve betoonde zyne vreugde, wanneer het hem met eer en zonder schade in zyn huis zag wederkeren. Men hadt echter aan den ridder *Henrik Nevil* last gegeven op zyn gedrag te letten. Maar dit geschiedde op zulk eene heulche wyze, dat men geen de minste blyk van wantrouwigheit, of gevangenis gewaar wierdt. Men zegt\*, dat *Cecil*, door de beweegreden van eene ware achtting en ongeveinde genegenheit, goeden raadt aan den hertog gaf, en dat hy, na den Raadt te hebben vertoont, dat men hem over de misdaad van gekwetste hoogheit uit kracht van de wet van *Eduard* den III niet kon vervolgen, hem geraden hadt naar eene andere vrouw dan de koningin van Schotlandt om te zien, als zynde het eenigste middel, zeide hy, om met eenen slag al de geruchten en vermoedens van zyn huwelyk met haar te doen ophouden. Maar het ongeluk, of de genegenheit van den hertog wilde niet, dat hy zulk een wy-

\* Cambden.

zen raadt opvolgde, en indien het waar is, dat de koningin zynen tweden val hadt voorzien, was zy in hare giftinge niet bedrogen.

1570.

De zamenzweringen vermeerderden in dit jaar. Wy hebben van de gene, die men om den hertog van Nordfolk te verlossen gebrouwen hadt, getproken: daar wierden kort daar na andere gesmeed om de koningin van Schotlandt op vrye voeten te stellen; maar zy vielen alle even gelyk uit; de voorzichtigheit, of het geluk van *Elizabeth* deedt ze alle in rook verdwynen. De hoofden van deze laatste onderneming waren de ridders *Thomas* en *Eduard Stanley*, de twee jongste zonen van *Mylord Stanley*, graaf van *Darby*, afgedaalt uit zyn huwelyk met de dochter van den hertog van Nordfolk, die bygevolg hun grootvader was; zo dat 'er, het zy hy hun voornemen wist, of niet, altydt reden is om te denken, dat zy niet minder zyne belangen dan die der gevangene koningin in het oog hadden. Een van hunne aanhangeren\* ontdekte hen, en zy wierden alle, uitgenomen *Halle*, die naar het eilandt *Man*, even ver van Engelandt als van Schotlandt en Ierlandt gelegen, en wel zo dat men deze drie ryken aldaar van een der bergen kan zien, vluchtte, gevangen. *Jan Lesley*, bisschop van *Rosse*, kort te voren ontslagen, wierdt mede beschuldigt gevaarlyken ommeegang met den grave van *Southampton* †, een der yverigste voorstanders van de koningin van Schotlandt en van den Roomschen Godsdienst, gehad te hebben, en voor de tweede maal in de bewaring van den bisschop van *Londen* gestelt.

Cambden. Aanslag om de koningin van Schotlandt te verlossen.

\* de zoon van *Rosston*.

† *Wrislesley*.

De graaf van *Suffex* deedt in dezen jare een nieuwen inval in de landen van de oproerige Schotten; verbrandde al de dorpen, gelegen in het schone dal, dat door de rivier *Annan*, die den naam aan deze landstreek geeft †, wordt besproeit. Hy sloopte de kasteelen\*, die de heeren van *Maxwel* toebehoorden, en waar uit zy op de grenzen van Engelandt stroopten, en bragt den schrik onder hunne gansche party. De zelve was zo groot, dat de hertog van *Chatelleraut* en de graven van *Huntley* en van *Argile* hem eene echte akte van hunne onderwerping, met hunne handt ondertekent, en met hun wapen verzegelt, zonden, waar by zy beloofden zich voortaan van alle vyandlykheden te onthouden, en zich verbonden geen bystandt aan de oproerige Engelschen op eenige wyze onder de handt, of opentlyk, te geven, en alle stropingen te slaken. *Suffex* kwam zegepralende te *Barwik* weder, en vereerde de genen, die het meeste in deze onderneming hadden uitgeblonken, met den tytel van ridder. Dit waren de ridders *baanderheeren*, waar van wy op eene andere plaats gesproken hebben\*, die aangestelt wierden onder het vaandel, daar zy hunnen naam van droegen. De koningen hadden in het begin alleen het recht van deze waardigheit weg te schenken; maar naderhandt gaven zy de zelve macht aan de prinsen van den bloede, en in het vervolg aan de opperbevelhebbers van hunne legers, gelyk wy in verscheide voorvallen hebben gezien. Voorts was deze tytel in zo grote achtting, dat 'er gene zonen van *Mylords* waren, of zy hielden zich daar grotelyks mede vereert. Dus waren *Eduard Hastings* en *François Russel*, zonen van de eerste *Pairs* van het ryk, onder het getal, die de graaf van *Suffex* op zyne wederkomst van dezen veldtocht ridders sloeg. In den voorgaanden tocht hadt hy de zelve eer aan vier jonge edellieden van oude huizen opgedragen. Hy zelf ontving de beloning zynen diensten van de erkenenis van de koningin, die zyne voorzichtigheit en deugd roem-

Nieuwe inval van den grave van *Suffex* in Schotlandt. † *Annan-dale*.

\* *Annan-di en Caerla-verok*.

De hertog van *Chatelleraut* verlaat de party van *Maria*.

\* in het leven van *Henrik* den VII, II Deel, fol. 5.



1570. roemde, en hem met de bediening van Raadt van State begiftigde. Hoe gelukkig de wapenen van *Elizabeth* ook waren, nochtans hadt zy vele onlusten, welke de zamenzweringen, die de bul van den paus en het ontwerp van het huwelyk van de koninginne van Schotlandt met den hertog van Nordfolk verwekten; buiten dat zag zy Schotlandt gefchud en gefchokt door de verdeeldheden, die de doot van den grave van Murray op nieuw hadt ontfoeken; en niettegenstaande zy aldaar aanzien genoeg hadt om den graaf van Lenox in zyn plaats te doen verkiezen, zag men de beroerten noch door zyne verkiezing, noch door de goede uitslagen van zyne ondernemingen tegen de zamengezwoeren, daar wy in het vervolg van de Geschiedenisse van dat ryk van zullen spreken, noch door de overwinningen der Engelfche veldoverften, die wy zo even hebben bygebragt, geen einde nemen: waarom zy goedvondt de onderhandeling met *Maria* te vernieuwen, en haar nieuwe voorftellingen tot hare herftellinge, en de eenheit der twee ryken te doen voorhouden.

De Staten van Schotlandt \* waren toen te Edenburg vergadert, daar zy beraadslaagden op wat wyze zy den moordt van den grave van Murray zouden wreken, niet alleen in den persoon van den doodslager, maar ook in dien van alle zyne aanhangeren. Op de tyding, die zy ontvingen van het voornemen van *Elizabeth*, verlengden zy den tyd hunner zittingen, om eerst af te wachten van wat uitwerking de onderhandeling der twee koninginnen, naar welker uitslag zy hunne zaken moesten richten, zyn zoude.

*Cecil* en de ridder *Walther Mildmay*, gevolmachtigden van *Elizabeth*, kwamen by *Maria* te Chatterworth, in het graafschap Darby. Zy zeiden tegen haar, dat de koningin hunne meesteresse hen hadt gezonden om de bekwaamste middelen met haar te beramen, die de openbare rust konden herftellen, de partyfchappen, die Schotlandt verscheurden, doen ophouden, en op eene evenredige wyze voor hare koninklyke achtbaarheid, het welzyn van den jongen koning, en de zekerheit van *Elizabeth* dienftig zyn. Zy deden haar begrypen, dat hare geheime verstandhouding met den hertog van Nordfolk Engelandt beroert, en dat de moordt van den grave van Murray Schotlandt in verwarring hadt gebragt. *Maria* antwoordde op de aanspraak van de gevolmachtigden, met den hertog van Nordfolk te verschonen, en tegen den overleden grave van Murray uit te varen, dien zy een ondankbaren en een eerlozen noemde. Voor het overige gaf zy zich t'eenemaal over aan den wil van *Elizabeth*, welke gezag, zeide zy, niet min volstrekt in Schotlandt was dan in haar eigen ryk. Vervolgens kwam men tot het onderzoek van de artykelen, daar de gevolmachtigden mede belaft waren aan haar voor te stellen.

De zelve waren van dezen inhoudt: I. Dat de koningin *Maria* zou bekrachtigen het verdrag van Edenburg, in den jare 1560 gemaakt, en astandt doen van den tytel en het recht op de kroon van Engelandt, zo lang *Elizabeth*, of de kinderen, die zy in het vervolg, indien zy kwam te trouwen, zou kunnen krygen, leefden. II. Dat zy zich zou verplichten geen verbondt met enig vorst, wie hy ook mogt zyn, tot nadeel van Engelandt aan te gaan. III. Dat zy geen vreemde troepen in Schotlandt zou doen komen. IV. Dat zy in geen gemeenschap met eenige onderdanen van *Elizabeth*, het zy in Engelandt, of in Ierlandt, dan met toestemming van hare Ma-

III Deel.

jesteit, zou treden V. Dat zy de gevluchte oproerigen, Engelfchen en Ierlanders zou overgeven. VI. Dat zy de schade zou vergoeden, door de bevelhebbers der Schotfche party op de grenzen van Engelandt veroorzaakt. VII. Dat zy de moordenaars van den overleden koning en van den regent naar behoren zou vervolgen, en naar de wetten straffen. VIII. Dat zy den jongen prins, haren zoon, naar het hof van Engelandt zou zenden, om voor gyfelaar te verftrekken. IX. Dat zy met geen Engelfch heer dan met bewilliging van de koninginne, noch met niemandt anders zonder de toestemming van de Staten van Schotlandt zou trouwen. X. Dat 'er geen Schotten naar Ierlandt, zonder de toestemming van *Elizabeth*, zouden overkomen. XI. Dat zy, tot nakoming van dit verdrag, zes gyfelaars, ter keure van *Elizabeth*, zou geven. XII. Dat zy zich zou verbinden alle deze voorwaarden na te komen, op straffe van van het recht van opvolging tot de Engelfche kroone verfteken te zyn, indien men haar kon overtuigen de zelve overtreden te hebben, of aan de koninginne van Engelandt niet getrouw te zyn gebleven, met zich op eenigerhande wyze in eenige aanslagen, die nadeelig voor haar waren, ingewikkelt te hebben. XIII. Dat tot meerder verzekerdheit van dien de kasteelen van Homme \* en Fast-Castle nog drie jaren in handen der Engelfchen zouden blyven. XIV. Dat zy daarenboven eenige sterke plaatten op de grenzen van Cantyr †, een halfeilandt, het welk alleen door eene zeeengte van twaalf of dertien Engelfche mylen van de kusten van Ierlandt is afgeheiden, aan de Engelfchen zou overgeven, om te beletten, dat dit ryk, aan de kroon van Engelandt gehecht, door de Schotten niet wierdt ontruft. Eindelyk XV, Dat *Maria* alle deze voorwaarden zou ondertekenen, en dat de zelve door alle de Staten van het ryk in een Parlement zouden worden bekrachtigt.

*Maria* antwoordde aantonts op deze voorftellingen met weinig woorden, maar vol wysheit, zich in algemene bewoordingen, die het voorgeselde van de gevolmachtigden noch toefonden, noch weigerden, uitdrukkende. Zy zondt hen aan de heeren van haren Raadt, of van hare party, in Schotlandt, om daar een naauwkeuriger antwoordt op te bekomen; en na dat de zelve de voorwaarden hadden overwogen, verklaarden zy haar hunne gedachten, de welke vervolgens aan de staatsdienaars van *Elizabeth* wierden medegedeelt. De bisschop van Rossie was het hoofd van den Raadt van *Maria*, verselt van *Alexander Goudon*, bisschop van Galloway, oom van den grave van Huntley, en van Mylord *Levingston*. Deze twee laatste hadden den tytel van plaatshouders \* van de koninginne in het ryk van Schotlandt, en de bisschop van Rossie bekleedde het ampt van gezant van hare Majesteit aan het Engelfche hof. Het was door deze drie heeren, dat *Maria*, den inhoudt der artykelen van de Engelfche gevolmachtigden doorlopende, eenige toefondt, en andere om redenen, die haar beletten hare volkome bewilliging daar aan te geven, verklaarde, of verwierp. Zy boodt aan het eerste, rakende het verdrag van Edenburg, en het astandt van de kroon van Engelandt gedurende het leven van *Elizabeth*, of dat van hare kinderen, te ondertekenen. Maar zy verschoonde zich omtrent het tweede, dat haar tot een vredebreuk met Vrankryk verbondt, naardien zy het verbondt, dat zy met die kroon hadt, niet kon breken, ten zy men haar voor al de schade instondt, die daar door zou worden

Y

1570. Cambden. Thuanus. Spottwood.

*Elizabeth* handelt over de herftelling van de koninginne van Schotlandt.

\* of het Parlement.

De voorftelling, die zy aan haar laat doen. † in de maandt van October.

Opstelling der voorwaarden, in deze voorftelling vervat.

1570.

\* of Huns.

† of Cantire.

Antwoordt van *Maria*.

\* Luitenant.

Antwoordt op ieder der voorgeselde artykelen.



1570.

veroorzaakt; dat zy daar in niet alleen in het byzonder voor haar persoon belang hadt, uit hoofde van haar weduwgoedt, als weduwe van *François* den II, maar dat haar gansche ryk zyn voordeel in de goede verstandhouding met die kroon vondt: de adel door de bende Schotfche lyfwachten, bestaande in edellieden, die eene grote wedde trokken; de kooplieden door hunnen handel; de geleerden door hunne befolding; de geestelyken door de geestelyke ampten\*, daar zy als inboorlingen van het landt mede bekleed wierden, behalven den bystandt, dien de natie in het algemeen van een bondgenoot, zo machtig en haar zo genegen, als Vrankryk, ontving. Het derde stondt zy toe, onder beding, dat de oproeren van hare eige onderdanen haar niet zouden noodzaken hulp by vreenden te moeten zoeken. Dit was minder deze voorwaarde toe te stemmen dan de zelve van de handt te wyzen. Zy gebruikte het zelve verstandt omtrent het vierde artykel, tot nakoming van het welke zy aanbodt dat zy zich zou verbinden, indien de koningin van Engelandt van haar kant beloofde geen gemeenschap met die in Schotlandt waren te houden. Dit was een evenwigt houden, en zich zo min als *Elizabeth* wetten te laten voorschryven. Ten aanzien van het vyfde artykel, rakende de gevluichte en oproerige Engelschen en Ieren; antwoordde zy, dat zy by de oproerige Schotten gevluicht zynde, men daar over met heu mocht handelen; zangande het zesde, te weten de schade, op de grenzen veroorzaakt, zeideze, datze bewilligde, dat die ten overstaan van gemachtigden, die men van beide kanten zou benoemen, zou veressent worden; belangende het zevende, dat zy last zou geven, de moordenaars van haren overleden gemaal en die van den regent te vervolgen; omtrent het achtste verschoonde zy zich, dat zy den jongen prins, haren zoon, niet naar Engelandt kon zenden, om dat zy hem niet in hare macht hadt, en dat de oproerigen, die zynen naam tegen haar zelf misbruikten, hem als gevangen in hunne handen hielden. Op het negende artykel antwoordde zy, dat het een buitengewone en in deze tydsgelegenheit zeer seldzame eisch was, eene souvereine vorstin, die onafhankelyk omtrent de mededeling van hare kroon en haar hert was, te willen dwingen, geen huwelyk zonder de bewilliging van eene vrende mogendheit en die van hare eige onderdanen aan te gaan. Rakende het tiende artykel, namentlyk het overtrekken der Schotten in Ierlandt, stelde zy voor, eene akte op te stellen, waar by de Ieren verboden zouden worden in Schotlandt, en de Schotten in Ierlandt, tot nadeel van elkander, of van hunnen wettigen vorst, over te komen. Aangaande het elfde artykel, te weten de waarborgen van het verdrag, bewilligden de gemachtigden van *Maria* in de zes gyselaars, die men verzocht te geven, mits dat de hertog van *Chatelleraut*, de graven van *Huntley*, van *Argile* en van *Arthol* daar buiten zouden zyn. Zy stonden ook het twaalfde artykel toe, waar by *Maria* van het recht van de kroon van Engelandt, byaldien zy het verdrag niet nakwam, uitgesloten zou zyn; maar zy verzochten, dat *Elizabeth* zich van hare zyde ook zou verbinden, dat, indien zy de bedonge voorwaarden van haren kant kwam te overtreden, men haar een geëvenaarde straf † zou opleggen. Rakende het dertiende artykel, namentlyk de sterkten van *Homme* en van *Faſt-Caſtle*, ver van de zelve aan de Engelschen voor den gezegden tydt toe te staan, verzochten zy, dat de zelve hoe eer hoe liever aan de *Hamiltons*,

† *Pena equiva-  
lente.*

die 'er de rechte heeren van waren, en zich daar van berooft zagen, om dat zy de party van de koninginne tegen de muitmakers van het ryk hadden genomen, weder mogten gegeven worden. Zy verschoonden zich ook omtrent het veertiende artykel, van de plaatfen, in het halfeilandt van *Cantyr* gelegen, over te leveren, om dat dit een adder in zyn boezem zou gevoed zyn, en oorzaak van gedurige oorlogen geven, in plaats van de zelve tot de wortel toe uit te roeien.

Uit het antwoordt der gevolmachtigden van *Maria* bespeurde men wel, dat zy geen genoeg namen in de voorwaarden, die *Elizabeth* haar wilde voorschryven. Zy bleven niet in gebreke daar gansch anders van te spreken, en aan die van hunne party te doen geloven, dat zy hunne koningin met eene voltrekte macht weder op den troon zouden zien. De zamenverbonden van des konings zyde waren voor zich zelve beducht, niet wetende wat zy van deze onderhandeling te vrezden, of te hopen hadden. Maar zy kregen weder moed door den brief, dien *Cecil* aan hen schreef. Hy liet hen rondborstig weten, dat deze onderhandeling hem niet behagde; dat zy echter niets te vrezden hadden, om dat hy het zo hadt belegt, dat het aan de gevolmachtigden, die van weërzyden, om de laatste handt aan het verdrag te leggen, zouden verkoren worden, vry zou staan, daar by, of daar af te doen, het geen zy, het zy voor den jongen koning, of voor het belang van den Staat, of Goudsdiens, goed zouden vinden. Hy riedt hen daarom wel toe te zien wie zy tot gemachtigden zouden verkiezen, om hen naar Londen te zenden, daar *Maria* en de heeren van hare party ook de hunne zouden zenden, op dat dit grote werk in de tegenwoordigheid van de koninginne, als middelaresse, en de heeren van haren Raadt ten einde gebragt mogt worden.

De graaf van *Suffex* schreef ook aan den regent, om hem te verzekeren, dat hare Majesteit van Engelandt niet dan eene goede mening voor het belang van den jongen koning en de regering, zo wel in het geestelyke, als in het burgerlyke, hadt. Hy maande hem aan de handen in zulk eene pryffelyke zake in een te staan, en verzocht hem te gelyk zyne maatregels met het Parlement te nemen, om de macht van de koninginne, indien zy herstelt wierdt, op zulk een voet te brengen, dat men voor geen omwenteling omtrent den Godsdiens en de algemene rust hadt te vrezden. Hy verzekerde hem, dat de koningin van Engelandt en hare staatsdienars van hunnen kant al de voorzorgen, die men van hunne voorzichtigheit kon verwachten, in acht zouden nemen; maar de grootste verzekerdheit, zeide hy, bestondt in den jongen koning naar Londen te zenden, daar men zorg voor zyne opvoeding zou dragen, en hy als een pandt, tot nakoming van het verdrag, verstrekken.

Het antwoordt van den regent geeft te kennen, dat behalven de twee partyen, die het ryk verdeelt hielden, nog verscheide personen verdacht waren, die, in plaats van de rust van het ryk te zoeken, het zelve nog meer trachtten te verwarren; eenigen om zich onder de beroerten te handhaven, en anderen om zich te verriyken. Dit was de reden, zeide de regent, dat hy zulk eene plegtige vergadering, gelyk hy wel wenschte, niet kon beleggen, om daar eene verklaring, overeenkomende met den raadt van den grave van *Suffex*, door te doen gaan; dat hy onder tusschen van zich zelve niets buiten den adel kon beslui-

*Cecil* geeft aan de heeren van de party des konings, die verslagen waren, moed.

De graaf van *Suffex* schryft aan den regent.

1570.



1570. besluiten. Ten aanzien van de gemachtigden, die men wilde dat hy tot de onderhandeling naar Londen zou zenden, beloofde hy, allen mogelyken vlyt, zo wel als alle nauwkeurige opietendheit in de verkiezing van de gevolmachtigden in acht te zullen nemen.

Verto-  
ming van  
den re-  
gent aan  
Eliza-  
beth.

Ondertusschen zondt hy den abt van Dumferling, onlangs met het ampt van geheimfchryver van Staat bekleed, naar *Elizabeth*, om aan haar te vertonen in wat openbaar gevaar zy het leven van den jongen koning, de rust van het ryk, en het welzyn van den Godsdienst zou stellen, indien zy eene Roomschegezinde koningin, met een vooringenomen haat tegen de hervorming opgevoed, die daarenboven nog te onzinniger door hare ongelukken zou zyn, den troon weder deedt beklimmen; daar men nog byvoegde, dat zy alles, om hare vryheit te bekomen, zou beloven, maar geen zwaarigheid maken van haar woordt in te trekken zo haast zy zich in vryheit zou zien. Getuige daar van was hare handeling met de Staten van haar koninkryk, geleert en onderwezen zynde door de lessen en voorbeelden van het Fransche hof, en hare eige gewoonte van met haar trouw en eedt door dubbelzinnigheden, betuigingen, of eene omzichtigte stilzwygendheit te spelen. *Elizabeth* vondt de redenen van den gezant goed, en antwoordde hem, dat de herstelling van de koninginne van Schotlandt haar gevaarlyk voorkwam; dat zy met genoegen zag, dat de Staten haar zulke goede redenen aan de handt gaven, om aan alle mogendheden, die hare vryheit verzochten, de rechtmatigheit en noodzakelykheit van hare gevangenis te kunnen aantonen, en dat boven alles haar het welvaren van den jongen vorst al te dierbaar was om voor hem, in weérwil van het belang van eene moeder, die zo verdacht is, wat hare aanhangers ook mogen zeggen, zorg te dragen. Dit gebeurde op den 7 December. Wy zullen op zyn plaats den uitslag van de onderhandeling te Londen zien.

Aanfla-  
gen van  
den bis-  
schop  
van Ros-  
se zonder  
gevolg.

De twee partyen bleven stil zitten, afwach-  
tende den uitslag van deze voorname onder-  
handeling. De verspieters van den paus, van  
Vrankryk, en van den Katholyken koning,  
gevoegt by de aanhangers van de koninginne,  
lieten eene gemaakte vreugde blyken, hoewel  
zy den uitslag vreesden. De party van den ko-  
ning was, hoewel zy minder reden van vreeze dan  
van hope hadden, ongerust; zo dat ieder stil  
bleef, en bygevolg was Engelandt in rust, als  
of 'er eenige bekoring in de daden van deze ko-  
ninginne was, die niets verrechtte, dat hare  
bondgenoten niet begunstigten, en hare vyanden  
verbaasde. Ondertusschen hieldt de bisschop  
van Rosse sterk by den paus, de koningen van  
Vrankryk en van Spanje, als mede by den hertog  
van Alva aan om zich met den bystandt, dien zy  
de koninginne van Schotlandt hadden beloofd,  
te spoeden. Hy zondt aan ieder van hen een af-  
schrift van de artykelen, die men haar, om hare  
vryheit te bekomen, hadt voorgesteld, en stelde  
hen voor oogen, dat zy, indien men voor haar  
niet krachtiger te werk ging, als men tot nog  
toe hadt gedaan, gedwongen zou zyn de zelve  
aan te nemen. Hy vertoonde verder den uiter-  
sten noodt, daar deze vorstin door eene lange en  
harde gevangenis, waar uit zy niet dan met  
dwang van de voorwaarden te ondergaan, en tot  
ondergang van den Katholyken Godsdienst, die  
in de beide koninkryken zou te gronde gaan, in-  
dien zy, die 'er de beschermster van was, het  
III Deel.

moest opgeven, toe gekomen was. Alle deze  
vertogen waren vruchteloos. Vrankryk, genoeg  
te doen vindende met zyne binnenlandische ver-  
deeldheden, dorst *Elizabeth* niet te onvriendt  
maken, en Spanje hadt haar by een zeker geval,  
daar wy haast van zullen spreken, van noden,  
zo dat 'er niemant overbleef dan de paus. De  
zelve gebruikte met blydschap de geestelyke wa-  
penen; maar de zelve zyn zonder de wereldlyke  
krachteloos. Hy vondt niet goed ten gevalle van  
haar het erfgoedt van St. Pieter te verkwisten:  
hy wilde het liever op de vorsten laten aankomen,  
die hy krachtig aanmaande zich tegen Engelandt  
te vereenigen. Wat hem aanging, hy oordeel-  
de, dat hy genoeg hadt gedaan met den grave  
van Westmorlandt, de gravin van Northumber-  
landt, en de andere wederspannigen, die zich  
eerst onder die van hunne party in Schotlandt  
hadden bedekt gehouden, van waar zy naderhandt  
naar Vlaanderen vertrokken waren, met twaalf  
duizend kronen by te staan. Het is waar, dat  
de wederspannige *Stukeli* in het zelve jaar naar  
Italië vertrok, daar hy den paus door het uitrusten  
van eene vloot op ongemene kosten joeg; maar de uitslag gelukte niet.

1570.  
Gefeld-  
heit van  
Vrank-  
ryk.

Gedrag  
van den  
paus.

De Engelschman, zyn goedt met kwinkele-  
ren verkwist hebbende, was in Ierlandt geko-  
men, in verwachting, dat hy het stadvoogdichap  
van Wexford zou bekomen; maar zyn oogwit  
niet kunnende bereiken, trachtte hy zich eerst  
daar over te wreken, ten koste van de eer der ko-  
ninginne, die hy met hekelschriften aantafte, ge-  
lyk ook van de rust van zyn vaderlandt, die hy  
door zyne oproerige redenvoeringen trachtte te  
storen. Hy hadt geen macht genoeg om zyn  
oogmerk te bereiken, en vrezende over zyne cu-  
veldaden gestraft te worden, zocht hy een schuil-  
plaats by *Pius* den V, die hem als een martelaar  
van den H. Stoel ontfing, en zich door zyn  
pluimftryken liet inluiden. Deze deugniet tracht-  
te hem te overreden, dat hy meester van Engelandt  
zou kunnen worden, indien men hem eene  
vloot, bemant met drie duizend Italianen, gaf,  
zich sterk makende, dat hy de Engelsche vloot  
in brandt zou steken, en vervolgens in het ryk  
eene landing doen, daar hy, gelyk hy zeide,  
verzekert was de Roomsche-Katholyken geneigt  
te zullen vinden om hem als hunnen verlosser  
te ontfangen. De paus, bekoort van deze re-  
denvoering, die hem door zynen haat tegen  
*Elizabeth* zo geloofwaardig voorkwam, als zy  
inderdaadt belagchelyk was, deedt aan het uitrusten  
van de vloot en het ligten van drie duizend  
Italianen arbeiden. Deze veldtocht ging  
echter niet voort dan eenige jaren daar na onder  
*Gregorius* den XIII, zynen opvolger, die  
*Stukeli* met de schoonste Paarschappen, als of  
hy daar reets meester van was, begiftigde. Wy  
zullen op zyn plaats \* den uitslag van zulk eene  
buitensporige onderneming zien.

Verhaal  
van den  
oproeri-  
gen *Stu-  
keli*.

Toebe-  
reidelen  
van den  
paus te-  
gen *Eli-  
zabeth*.  
\* ophet  
jaar  
1578.

Betreffende *Philips* den II, hy hadt genoeg  
met zyne eige zaken te doen, om naar het voor-  
stel van den bisschop van Rosse niet te luisteren.  
Deze vorst was door het overlyden van *Eli-  
zabeth* van Vrankryk weduwenaar geworden,  
en vondt zich zonder erfgenaam door de doot  
van zynen zone *Karel*: weshalven hy zyne ge-  
dachten over een derde huwelyk liet gaan,  
waar uit hy een opvolger van zyn bloedt zou  
kunnen verwekken. Hy besloot dan eene ge-  
malin uit zyn geslacht te kiezen, niettegen-  
staande het na bloedverwantchap, waar toe hy  
verzekert was dat de paus hem zyne vergun-  
ning † zou geven. Hy sloeg derhalven zyn oog †  
op *Anna van Oostenryk*, dochter van den keizer *Sais*.

† *Diften*  
op *Anna van Oostenryk*,  
dochter van den keizer *Sais*.



1570. Huwelyk van Philips den II met zyn nicht. \* Atkomstig uit het huwelyk met de zuster van Philips.

Elizabeth zendt haren zeevoogdt om de nieuwe koningin naar Spanje te geleiden.

Zaken van de Nederlanden.

\* Zie fol. 142.

† fol. 139 enz.

† Ev. van Reyd.

§ in het jaar 1569.

*Maximiliaan* \*. De huwelyksvoorwaarden wierden door de gemachtigden van de twee vorsten gesloten. Daar ontbrak niet aan dan de jonge koningin naar Madrid te geleiden. Dit baarde de meeste zwarigheid. De kortste en zekerste weg was om naar de Nederlanden te gaan, en van daar te scheep naar Spanje over te steken. Maar *Philips* wilde zich het ongenoegen van *Elizabeth* niet op den hals halen, en haar gelegenheit geven om in het Kanaal, dat de schepen, die de koningin zyne gemalin zouden overvoeren, genoodzaakt waren door te stevenen, om in de zee van *Guienne*, en vervolgens in die van *Kantabrië* te komen, waar in de havenen van de Noorder provinciën van dat gedeelte van Spanje gelegen zyn, te doen kruiffen. In het tegendeel hadt hy van noden, dat deze vorstin hem hare schepen leende, het zy om zyne vloot tegen de kapers te beschutten, het zy om daar door meer eer aan de nieuwe koningin te bewyzen. Dit gaf zyn gezant aan *Elizabeth* te verstaan, die aansonts aan *Mylord Howard* belafte met eene vloot, daar niets, dat ten oorlog en tot pracht vereicht wordt, aan ontbrak, en daar de Engelsche adel zich op scheep begaf, in zee te steken. De zelve voegde zich by de vloot, die uit de havenen van *Zeelandt* liep, en geleidde tot in die van Spanje, daar de koningin voet aan landt zette. Zodanig was de achting, die een der grootste en trotschte koningen van Europa voor *Elizabeth* hadt, daarenboven haar vyandt, die heimelyk in alle de aanslagen, die men tegen haar sinnedde, deel nam. Hy vondt zich genoodzaakt haar een soort van hulde te doen, ten minste ten opzichte van de zee, daar zy de heerichappy van aan de Britsche natie hadt verzekert. Zodanig was aan den anderen kant de edelmoedigheid van deze vorstinne: zy vergat allen geleden hoon, wanneer het op den dienst van een bondgenoot, wiens kwade genegenheit omtrent haar zy echter genoegzaam kende, aankwam. Zy vondt meer grootscheit in de erkenenis van die haar haatten te verdienen, dan hun ongenoegen op zich te laden.

Belangende den hertog van *Alva*, de zelve hadt wel overlang last vanden koning *Philips* ontfangen om al wat mogelyk was tot voordeel van *Maria* te ondernemen, en hy zelf hadt drift genoeg om zich op *Elizabeth*, die het geldt, daar hy zich meerster van meende te maken, in beslag hadt genomen \*, en den Proteftantischen Godsdienst, daar hy zo groot een vyandt van was, niet alleen in hare ryken hadt ingevoerd, maar den zelve ook in *Schotlandt*, en zelfs in andere landen, hielp vaststellen en ondersteunen, te wreken: maar hy hadt de handen zo vol werk in de Nederlanden, dat hy in geen staat was om anderen hulp te kunnen toebrengen. De prins van *Oranje* maakte zich, na dat zyn eerste tocht, als wy boven † hebben verhaalt, zo kwalyk was uitgevallen, in *Duitschlandt* tot een tweden tocht gereed, en alle zaken begonnen, gelyk een braaf *Nederlandsch* geschiedschryver ‡ zich uitdrukt, zich in dezen tydt zo wel te schikken, dat Godt de verdrukke Nederlanden t'eenemaal en t'effens scheen te willen redden. De bysere eisch, welken de hertog in den voorgaanden jaren, boven de gewone lasten, hadt gedaan, voor eerst van den honderdsten penning eens van de waarde van alle goederen in het landt, zo roerende, als onroerende, en voorts gedurig den tienden penning van alle verkocht wordende roerende, en

den twintigsten van de onroerende goederen, tot last van den verkoper, scheen den landzaten ondragelyk, en zy kantten zich met zulk een ernst tegen dien eisch aan, dat zich de hertog met eene zekere somme gelds, welke hem door ieder provincie, by uitkoop, voor den tydt van twee jaren wierdt betaalt, moest vergenoegen: maar wanneer die twee jaren ten einde liepen, maakte zich de hertog gereed om deze schattingen met geweldt door te dryven, waar in hy echter door de tyding, welke hy van de krygstoeuften des prinsen van *Oranje* ontving, en door andere voorvallen, waar van wy in het vervolg \* zullen spreken, verhindert wierdt.

Op den 17 November, de dag der gelukkige komite van *Elizabeth* tot de kroon, en het twaalfde jaar van hare regering, toonde daar gansch *Engelandt* zyne vreugde op eene plegtige wyze over. Men begon met dankzeggingen en lofzangen van blydschap en zegepraal, daar de kerken van weergalmden. Het was niet alleen om Godt te danken, dat hy eene vorstin, daar het geluk van het volk in bestondt, en die de hervorming hadt bevordert en vastgefelt, op den troon hadt geplaatst, maar ook om dat hy haar tegen de ongelukken, daar de *Roomsch-Katholyken* haar door hunne voorzeggingen in dit jaar mede dreigden, het welk, gelyk zy zeiden, hen eene goude eeuw zou wederbrengen, hadt beschermt. Zy verstonden daar geenzins door het welvaren, noch het lang leven van deze koninginne. De Hervormden waren hunne gedachten, noch vooruitgezichten, die zy op het naspeuren van haar geboortestip † maakten alom verspreidden, niet onbekend: derhalven ziende het uiteinde van dezen tydt, die op den verjaardag der kroninge eindigde, hunne verwachting in rook verdwynen, lachten zy met deze ydele voorzeggingen. Na de verrechting van den Godsdienst hieldt men maaltyden en ringsteken; en daar mede nam zulk een aangename feestdag een einde.

*Mylord Clifford*, graaf van *Cumberlandt*, stierf dit jaar, latende uit zyn huwelyk met *Eleonora Brandon*, dochter van den hertog van *Suffolk*, en *Maria* van *Engelandt*, eene dochter na, die met den grave van *Darby* getrouwt was. Hy liet ook van *Anna Dacres*, zyne tweede gemalin, twee zonen na, die zynen naam en zyne goederen erfden. Hy was de tweede graaf van *Cumberlandt* uit zyn huis. Zyn vader was met dezen tytel in het zeventiende jaar van de regering van *Henrik den VIII* vereert. Des niettegenstaande was dit huis zeer oud, zynde al onder de *Pairs* van het ryk ten tyde van *Henrik den II* gerekent. Die *Rozemond*, die om hare schoonheit en de liefde van dezen vorst zo vermaard was, zegt men uit dit huis gesproten te zyn. Het is ook zeker, dat de huizen van *Vesci* en van *Vieuxpont* oorspronkelyk uit *Normandië* zyn, en daar de hooften van *Willem den Veroveraar* waren gevolgt, zich met het huis van *Clifford* vermengt, en den luister en rykdom daar van vermeerdert hadden.

De ridder *Nikolaas Trochmorton*, door zyne onderhandelingen en gezantschappen zo bekend, stierf mede in dit jaar. *Engelandt* hadt weinig mannen van zo veel ondervinding in staatszaken, die de zelve met zo veel bekwaamheit willen voort te zetten, of zo gelukkig te keren, als hy. Hy bezat daar toe een ongemene gaaf, veel ondervinding, oplettendheit, oordeel, en verstandt, nevens eene natuurlyke welsprekendheit; maar hy was al te onrustig en te ondernemend, het welk hem veel ongenoegen onder de rege-

1572.

\* in de jaren 1571 en 1572. Plegtigheden op den dag der komite van Elizabeth tot de kroon.

† *Harrold*.

Doodt van den grave van *Cumberlandt*.

Doodt van *Trochmorton*.



1570. regering van *Maria* veroorzaakte, en zyne verhoging onder die van *Elizabeth* belette. Met al zyne verdiensten wierdt hy niet meer dan ridder, en bekwam geen bediening, waar door hy zyn huis een naam kon nalaten, indien men alleen den tytel van gezant, daar hy eene vruchteloze eer, met meer nydt dan voordeel, door verkreeg, uitzondert. Voornamentlyk vondt hy zich aan de afgunst van *Cecil*, geheimfchryver van Staat, die veel gezag aan het hof hadt, en hem in alles dwarsboomde, en belette tot hoger bedieningen te komen, daar hy recht toe hadt om naar te staan, bloot gestelt. Zyne schielike doot op een maalydt, daar hy van den grave van *Leicester* op verzocht was, scheen niet natuurlyk te zyn, hoewel eenigen de zelve aan een hertvang, daar hy aan stikte, toefchryven; maar anderen geloven, dat hy vergeven was. Hoe het zy, hy stierf ter rechter tydt voor zyne eige eere, en die van zyn huis, en deze doot, hoe de zelve zy geweest, bevrydde hem van eene veel smadelyker, die zyne benyders hem mogelyk zouden hebben doen ondergaan.

De twee jaren, die ons zo veel verandering in Engelandt hebben doen zien, geven ons weinig van Ierlandt aan de handt. Voor dat de graaf van Ormond daar aankwam, deedt de groot-gevolmachtigde \* vele stropingen in de landen van den ridder *Edmund Butler* en de andere weder-spannigen, en nam hen eenige van hunne sterkten af. Maar *Fitz-Morris* nam de stad Kilmalok, in de provincie van Mounster †, by verrassching in: doch de zelve niet kunnende houden, stak hy ze in brandt. De groot-gevolmachtigde, die hem op de hielen volgde, behieldt een gedeelte van de stad, en deedt het branden stuiten, en deze plaats met alleen spoedt weder doende opbouwen, gelyk zy van veel aangelegenheit was, leide hy daar eene bezetting van honderd paarden en vier honderd man te voet in, alle Engelschen, buiten het landvolk, onder het bevel van den kolonel *Gilbert*, dien hy tot landvoogdt van de provincie aanstelde. De Ierlandsche heeren kwamen zich daar onderwerpen, deden deneedt van opperhoofdigheit, en gaven gyfclars voor hunne getrouwheit.

Na dat Kilmalok was herbouwt, vertrok de ridder *Sidney* van daar naar Limmerik, de schoonste en sterkste stad van de provincie van Mounster, zo om hare bolwerken, als om hare welgelegenheit aan de *Shanon*, eene der grootste rivieren van deze landstreek, die zich in twee armen verdeelt, en alzo van de stad een soort van eilandt maakt. Het was de zelve stad, die naderhandt den meesten wederstandt aan het leger van *Willem* den III boodt. De graaf van Ormond kwam den groot-gevolmachtigde te gemoet, met zich brengende zynen broeder, den ridder *Butler*, die de zyde der zamengezworenen hadt verlaten. Hy deedt zyne onderwerping in het open veldt, in het gezicht van de benden, die den ridder *Sidney* verselden, en verzocht vergeving van zynen mislag; maar daar na kreeg hy hoge woorden met *Sidney*, die hem te Dublin deedt gevangen zetten. Dit verschil wierdt door tusschenspraak van den grave van Ormond, die zynen broeder voor de tweede maal weder tot hem bragt, bygelegd. Hy noodzaakte hem voor den Raadt te Dublin te verschynen, daar *Sidney* voorzitter was, en op nieuw de goedertierenheit van de koningin en van de vergadering af te smeken. Zyn andere broeder kwam mede de zelve onderwerping doen, en zy wierden beide even zacht gehandelt. De koningin, die

van moeders kant \* aan dit doorluchtige huis was vermaagschapt, en buiten dat eene byzondere achtung voor den grave van Ormond, die het hoofd daar van was, hebbende, hadt voor hem geschreven; zo dat de Raadt alleen hare bevelen kwam uit te voeren. Dus wierden de oproeren met des te meer roem gestilt, om dat de Katholyke koning de zelve onder de handt ondersteunt, en een gezant † naar dat eilandt, om de zamengezworenen aan te moedigen, gezonden hadt. De voorzichtigheit van *Elizabeth*, de yver van den grave van Ormond, en de vaardigheit van den ridder *Sidney* verydelden alle hunne ontwerpen, en herstelden de openbare rust. De kolonel *Gilbert*, slotvoogdt van Kilmalok, de ridder *Carew*, en de ridder *Fitton* volcindigden het geen daar nog aan ontbrak. De eerste dwong den grave van *Glankairne* en zyne aanhangeren zich te onderwerpen. Zy kwamen in de kerk van Dublin vergiffenis op hunne kniën verzoeken, na dat zy deze genade aan het Parlement, in deze hoofdstadt vergadert, hadden gevraagd. Maar deze onderwerping was van geen langen duur; *Gilbert* wierdt voor zynen dienst beloont, en met de ridderorde, die hy te Drogheda ontving, en met het huwelyk van eene rijke weduwe, daar hy in Engelandt mede trouwde. Hy overleefde zyn geluk niet lang, en verdronk ongelukkiglyk kort na zyn trouwen.

De ridder *Carew* overwon die van *Cavenag*, in de provincie van Leinster, en de ridder *Fitton* maakte zich door zyne dapperheit en strafheit in de provincie van Connacie ontzagchelyk. Het was alleen de graaf van *Thomond* †, die weigerde zich te onderwerpen, en die zich niet bestand genoeg oordelende om wederstandt te bieden, de vlucht naar Vrankryk nam, daar hy zich by den ridder *Norris*, gezant van Engelandt, aangaf, die zyne verzoening uitwerkte. Hy wierdt naderhandt een der yverigste dienaars van de koningin.

*Turlogh-Leinigh*, die, gelyk wy reets hebben gezegt, den naam van *O-Neal* hadt aangenomen, maakte mede zyn vergelyk. De vrees, die hy voor den afval der Ieren hadt, die leenmannen van Schotlandt waren, en hem dreigden te verlaten, was oorzaak, dat hy naar *Dunganon* \* trok, daar hy zyn verdrag met den rechter van *Doudal*, en den deken van *Armach*, die de hoedanigheit van gemachtigde van de koningin aannam, maakte; en de groot-gemachtigde bevestigde de voorwaarden daar van twee maanden daar na. De Engelsche schryver † zegt, dat *Leinigh* meer schade dan voordeel van de Schotsche Ierlanders hadt genomen, en dat de inwoonders van deze ylanden geen minder invallen in zyne landen deden dan in die van de Engelsche volkplanting; dat hem het bondgenootschap van deze wilde menschen deedt verlaten, die nog minder trouw hadden dan hy zelf. De zelve schryver zegt, dat de koningin dikwils grote sommen gelds naar Ierlandt zondt, om sterkten tegen den inval van deze rovers te bouwen; maar dat hare ontrouwe opzienders het grootste gedeelte van deze penningen tot hun eigen voordeel aanleiden. De inkomsten van Ierlandt waren van zo weinig belang, dat Engelandt genoodzaakt was niet alleen in de bovengewone onkosten, maar ook in de betaling der bezettingen te voorzien. De Iersche schryver † begroot den ontfangst van de drie jaren, op St. Mi-

1569. *Anna van Beulen*, moeder van *Elizabeth*, hadt tot grootmoeder de dochter van Mylord *Butler*, graaf van Ormond. † *Jan de Mendoca*.

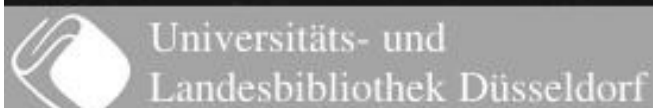
† *O-Brian*.

1570. Onderwerping van *Turlogh-Leinigh*.

\* in de maand van January 1570.

† *Cambden*.

Wat Ierlandt jaarlyklych aan Engelandt kostte. † *Cox*.





1570. Michiel des jaars 1568 verschenen, op acht en tachtig duizend, negen honderd en acht en dertig ponden Sterlings; waarenboven hy zegt, dat hy geloofd, dat de helft van de somme van Engelandt kwam. De koningin zondt daar een soort van een tegenboekhouder\*, die alle de aantekeningen, of registers by zich deedt brengen, en zo veel, als het mogelyk was, de wanbedryven van de ontfangers verbeterde. Maar het is niet ligt in alles te voorzien, en onmogelyk de zodanige eerlyk te maken, die door den glansch van het goudt, dat door hunne handen gaat, verlost en verzocht worden. Hy maakte ook een nauwkeurige kaart van dat ryk, die tot een voorbeeld † van die men naderhandt heeft gemaakt verstrekt heeft.

\* Robert Lamb.

† Model.

Uitwerking van de bul van den paus in Ierlandt.

De bul van Pius den V veroorzaakte in dit eilandt, waar in de inboorlingen t'eenemaal aan den stoel van Rome toegedaan waren, meer geroep dan in Engelandt. De schynheilgheit paarde zich toen met de wederspannigheit, de welke een glimp aan hare wapenen, die zy van haar zelve niet hadden om wettig te zyn, gevende, daar door des te stouter en te onbeschaamder wierdt, om niet te zeggen des te onrechtmatiger. De Engelsche wetten en de Protestantsche Godsdienst waren voorwerpen van den onverzocnyken haat van het volk, en van hunne gestadige oproeren. De naam van prins hadt hen eenigen tydt in toom gehouden: maar de koningin voor eene ketterische vrouw, die van haar recht vervallen was, verklaart zynde, meenden zy, dat zy niet meer verplicht waren haar te gehoorzamen. Hier van daan is het, dat wy gedurende den overigen tydt van hare regering meer oproeren en opstanden dan ooit in dit eilandt, den paus met een dolle drift toegedaan, zullen zien: de onderwerpingen der wederspannigen, die tot hunnen plicht waren gekeert, waren niet bestand tegen de aanloksefen van eene bul, die hen van alle eeden ontsloeg.

1569.

1570.

Spotswood. Melleville. Scrinia. Ceciliaana. Thuanus. De verwaarloozing en verzekeerdheit van den grave van Murray zyn oorzaak van zyne doodt.

De doodt van den grave van Murray is het voornaamste, dat wy in Schotlandt zullen gaan beschouwen. De zelve was al lang te voren door zyne vyanden voorgenomen, en indien hy zich van den raadt, dien men hem gaf, hadt willen bedienen, zou hy hen mogelyk hebben voorgekomen. Maar hy sloeg den zelve in den windt, het zy door te veel moedt, het zy door eene volstrekte overgeving aan de Voorzienigheit, het zy, met een woordt, door al te grote ligtgelovigheit aan de vleiers. Die zyn ongeluk aan de laatste oorzaak toeschryven, zeggen, dat hy zich zodanig door ydele loftuitingen liet innemen, dat hy aan niemandt dan die hem vleiden gehoor verleende, en dat de verraders, zich van deze zwakheit bedienende, hem belet hadden op zyne hoede te zyn; dat zy hem vertoonden, dat hy na zo vele gelukkige verrechtingen, waar mede al zyne ondernemingen gekroont waren, niets te vrezen hadt, en dat, dewyl zyne wyze van regering van het gansche ryk wierdt geprezen, daar in niemandt was, die de gedachten, of de stoutheit zou durven hebben om op een leven, dat aan Schotlandt zo dierbaar was, toe te leggen; daar men byvoegt, dat zyn gemachtigde, van het hof van Engelandt in dezen tydt wedergekomen zynde, hem t'eenemaal verblind hadt door den lof, met welken hy zeide dat de koningin van zyne regering sprak, naardien hy de oproeren, op de grenzen der twee ryken gesmeed, gefliet, het leger der zamengezworenen op de vlucht gedreven, het voor-

naamste hoofd\* gevangen, en den Staat met zo veel wysheit geregeert hadt, dat hy zonder bloedt te storten zyn gezag, en dat van den jongen koning deedt verbieden, daar deze gezant de verzekering van de koninginne byvoegde, van hem al de hulp, die hy nodig zou hebben, zo haast hare Majesteit daar om zou verzocht worden, te verlichschen. *Wat hebt gy te vrezen, zeyden de verraders tegen hem, na zulk eene verzekering, en waar toe voorzorgen tegen ingebeelde vyanden, die noch van den kant van uw vaderlandt, dat zelfs voor u waakt, noch van den kant van Engelandt, daar de koningin u zo veel genegenheit bewyft, kunnen opkomen?* Al deze vleierien veroorzaakten, gelyk men zegt, dat hy in eene zorgeloosheit, met zyne voorzichtigheit gansch niet overeenkomende, verviel, en maakten, dat hy het gevaar niet eer zag dan wanneer hy op den oever itondt om daar in te storten, en dat'er geen helpen meeraan was.

Men twyfelde geenzins, of de *Hamiltons* waren de voornaamsten, die zyne doodt hadden gebrouwen. Die hem de doodstreek gaf was een, die vermaagschapt aan dat huis was, en hunnen naam voerde †, een nabestaande van den aartsbisschop van St. Andrews en van den hertog van Chatelleraut. Men zegt zelfs, dat het schietgeweer, waar mede hy den moordt beging, en het paardt, daar hy op vluchtte, bekend waren, als beide toebehorende aan den abt van Arbroth, tweden zone van den hertog; kortom, het was in een der huizen van dezen Mylord, dat hy zich zo lang, tot dat hy naar Vrankryk kon vertrekken, verbergde. Daar was nochtans geen bewys, dat de hertog van Chatelleraut, noch zyne kinderen daar deel aan hadden; en indien het Parlement hen vonnisse, was het by verstek; maar kort daar na verklaarde het, dat zy onschuldig waren. De zachtzinnigheit van den vader laat zelfs niet toe, dat men hem verdenkt in dezen moordt toegestemt te hebben. Mogelyk moet men niemandt van dit huis beschuldigen dan den aartsbisschop van St. Andrews: want wat hemaangaat, wanneer men zyn rechtsgeding opmaakte, ontkende hy niet, dat hy van den aanslag kennis hadt gehad; maar hy zeide, dat hy ook verscheide medestanders hadt: onder anderen noemt men *Lidington*, met den ridder *Jakob Balfour*, dien de regent kort te voren gevangen hadt doen zetten, en Mylord *Grange*, die hem kort daar na uit de gevangenis hadt verlost, onder wy weten niet wat voorwendfel, dat hy by den regent als goede redenen wift te doen gelden. Mogelyk was de regent daar niet van overtuigt; maar zich niet in staat vindende de schuldigen te straffen, moest hy veinzen, om zyne onmacht niet te laten blyken: misschien geloofde hy ook de bygebragte reden van Mylord *Grange*, in wien hy zulk een vertrouwen stelde, dat hy hem het geen hy van de zamenzwering hadt gehoord, daar *Grange* mede in begrepen wierdt, mededeelde. Het vermoeden was niet ongegrond, en de beschuldigde gaf het klaar te kennen, wanneer hy na de doodt van den regent niet langer veinsde, en zich voor *Maria* verklaarde.

Hoe het zy, de moorder, die zyn voornemen noch te Sterling, noch te Glasgow kon werkelijk maken, nam zynen tydt waar wanneer de regent te Lithquo kwam, eene kleine stad tusschen Sterling en Edenburg gelegen, en afhankelijk van de *Hamiltons*. Het bleek klaarlyk by deze gelegenheit, dat niemandt zyn noodlot kon ontwyken, en dat al de voorzorg van den mensch te vergeefsich is, wanneer deze ongelukkige tydt

1570. den grave van Noothumberlandt.

Men houdt *Hamilton* verdacht.

† *Jakob Hamilton* *Bothwell* *hang*.

Hoe dat hy wierdt vermoordt.

geko-



1570. gekomen is. Op het bericht, dat den regent gegeven wierdt, dat de moordenaar zich in een huns in de straat, daar hy door moest gaan, verborgen hielt, wilde hy een anderen weg nemen; maar de straat te veel belemmert vindende vervolgde hy zynen weg. Al de voorzorg, die hy nam, was zyn paardt de sporen te geven, wanneer hy de plaats naderde, daar men hem hadt gezegt dat de moordenaar zich verborgen hielt. Een ander ongeluk verhinderde zynen doorgang, en leverde hem aan zynen vyandt over. Het groot gedrang was oorzaak, dat hy flapsvoets moest gaan, uit vreeze van iemandt overhoop te ryden. Terwyl hy dus eens anders leven trachte te behouden, zag hy zich van het zyne beroven door een musketschoot van den moordenaar uit het huis, daar hy hem uit verwachtte. Hy viel nochtans niet van het paardt, schoon de kogel boven den navel door en door gegaan was, en hy klom 'er manmoedig af, en ging te voet naar zyne verblyfsplaats. De heelmeeſter, die het verbandt deedt, verzekerde hem, dat de wondt niet dodelyk was; maar hy bedroog zich: want weinig uren daar na kwamen 'er zware toevallen by, waar door men het tegendeel gewaar wierdt. De regent ontdekte dit het eerste, en gelyk hy zyne vrienden hoorde klagen, dat hy van zulk een toeval moest sterven, en dat zy de schuld daar van op zyne ligtgelovigheid, daar zyne vyanden zich van hadden bedient, leiden, zeide hy: *Gy moogt myn gedrag wraken, het berouwt my niet goedertieren geweest te zyn; ik wil veel liever, dat de zelve my het leven kost, dan reden gegeven te hebben om my iemands doot te verwyten.*

Schone woorden van den grave van Murray.

\* Spetswoord.

Hy stierf den nacht na den dag, daar hy den schoot op ontving. Men zegt\*, dat *Thomas Maitland*, broeder van *Lidington*, des anderen daags, zynde een zondag, een gevouwen papier op den predikstoel leide, als of het was om voor een zieken te doen bidden. Het was *Knox*, die dezen dag den dienst moest doen, het welk *Maitland* niet onbekend was: daarom sprak hy hem daar in aan om hem zyne droefheit over de doot van den regent in het aangezicht te wryven, hem deze woorden, die daar in stonden, te gemoet voerende: *Wat is hem gebeurt, dien gy als een tweede Godheit aanzagt? Zyn einde is geweest gelyk zyne staatzucht verdiend. Knox*, daar door tot in zyn hert geraakt, ontveinsde zyn misnoegen, en ging met prediken voort, als of hem niets hadt gedeert; maar op het einde van zyne predikatie gekomen zynde zeide hy: *Dat de geen, die het briefje, dat ik in myne bandt heb, op den predikstoel heeft gelegd, wete, dat Godt den smaadt, de gedachtenisse van den beschermer van zyne kerke aangedaan, zal wreken, en dat de lasterlyke schryver, wie hy zy, in een onbekend landt van iedereen verlaten sferven zal.*

De schryver zegt, dat deze voorzegging kort daar na vervult wierdt, en dat *Maitland*, vrezende onder de vervolging van de moordenaars van den regent begrepen te worden, naar Italië vluchtte, daar hy ellendig, zonder dat hy van iemandt hulp kreeg, kwam te sterven. Voorts is de aanmerking van den schryver een bewys van de liefde van het ryk voor den regent, en van het leedwezen over dat men hem hadt verloren. Het was inderdaadt een algemene rouw, inzonderheit van de gemeente, die den regent den tytel van den *godden regent* gaf; een tytel, zegt de Schotsche schryver, dien zy altoos voor zyne gedachtenis hebben behouden. Zyne vyanden zelf moesten bekennen, dat Schotlandt een man, wiens gelyk het nooit voor dezen hadt gehad, onverzaagt in gevaren, gelukkig in den oorlog,

Ganſch Schotlandt beklagt zyne doot.

rechtmatig in de behandeling van het gerecht, 1570. en die by zyne vroomheit eene liefdadigheid voegde, waar door hy ieders hert stal, hadt verloren. Een heerlyke lof, dien iedereen hem gaf, en des te waardiger, wanneer de waarheit den zelve uit den hals van de genen haalt, die hem den zelve in weerwil van hunnen haat gedwongen zyn te geven. Wy hebben het geen op deze doot volgde boven verhaalt; zy verdeckte zelfs de genen, die op den naam van den jongen koning, en het gezag van den regent eenen lyn trokken. Het ryk was sedert meer in oorlog dan in rust, en indien *Elizabeth* tot geen seheidsman tusschen de verdeeldheden, die het zelve beroerden, was gekomen, zou het mogelijk door de wapenen zynen landgenoten van een gescheurt zyn geweest.

De Staten\* vergaderden om over dezen moordt en de regering raad te plegen. De gezant van *Elizabeth* liet zich daar vmden, en deedt de voorstellingen, daar wy van gesproken hebben. *Mylord Douglas*†, halve broeder van den grave van *Murray*, verzocht recht over het vermoorden van zynen broeder, als een moordt, daar het ganſche koninkryk deel aan hadt, doordien hy niet om zyn byzonder belang om het leven was gebracht, maar om het gemene best. Men zegt echter, dat de moordenaar klaagde (wy weten niet om wat reden) gehoont te zyn geweest, en dat hy betuigde, dat hy tot deze daadt niet dan door eige wraak was gekomen. Hy hadt het geluk, na dat hy dezen verfoecielyken moordt hadt begaan, van het te ontvluchten, hebben de zyne maatregels zo wel genomen, dat het niet mogelijk was hem te achterhalen. Voor eerst hadt hy zich zeer wel in het huis, uit het welke hy den schoot hadt gedaan, verzekert; daar stondt een paardt gereed, daar hy aanstonts op sprong, sluipende door een achterdeur, waar door hy buiten *Lithquo* geraakte; en rydende op een volle galop kwam hy te *Hamilton*, van waar hy naar *Vrankryk* vertrok. Daar was het, dat hy verzocht wierdt om den admiraal op de zelve wyze, als hy den graaf van *Murray* hadt gedood, van kant te maken. Dit voorstel sloeg hy trotsehelyk af, hoewel hem eene grote vergelding beloofd wierdt, zeggende, dat hy zich voor geen moordenaar verhuurde; dat hy met het leven van den regent te benemen getracht hadt zynen eigen hoon, en niet dien van een anderen, te wreken. Deze voorgegeven hoon was eene inbeelding, en het voorwendfel, dat hy daar uit opnam, onrechtmatig. Het is waar, dat hy gevangen was geweest, zonder dat men daar de reden van weet; dat hy zich met den ridder *Ballenden*, dien hy het recht van eenig landt aflondt, hadt verzoent, en dat de regent hem vervolgens weder in vryheit hadt gestelt, niettegenstaande hy van hoofdmisdaden wierdt beschuldigt. Vry geraakt zynde, wilde hy weder bezit van het landt, waar van hy hadt afgeſtaan, nemen; maar *Ballenden* wilde daar niet in bewilligen, en *Hamilton* den regent niet geneigt ziende deze onrechtmatigheit voor te ſtaan, nam hy voor hem te vermoorden. Indien dit de eerste beweegreden van zynen moordt was, was het ten minste de eenigste niet; de vyanden van den regent versterkten hem in zulk een hatelyk voor-nemen.

Aldus oordeelden daar de Staten van. Zy hadden niet zo haast het verzoek van *Mylord Douglas* gehoord, of zy verzekerden hem, dat zy op zich namen de doot van den regent te wreken, en de daders als misdadigers van Staat te vervolgen. Maar de arglistigheit van de kwalik-

\* of het Parlement.

† *William Douglas* van *Lochevin*.

Wie de moordenaar van den grave van *Murray* was.

De Staten beloven zyne doot te wreken.



1570.

lykgezinden wist een middel te vinden om ver-  
deeldheit in de vergadering over de wyze, op  
welke men deze straf zou uitvoeren, te zaaien.  
Eenigen waren van gevoelen, dat men, zonder  
den tydt met onnodige rechtsgedingen te slyten,  
aan hoog-verraadt schuldig moest verklaren alle,  
die men wereldkundiger wyze wist dat deel aan  
dezen aanslag hadden gehad; dat men vervol-  
gens de wapenen moest opvatten om hen op het  
lyf te vallen, en dat men hun bloedt, het zy  
door het zwaardt van den soldaat, of door de  
handen van den beul moest doen vergieten. An-  
deren waren van oordeel, dat men de gewone  
rechtspleging moest waarnemen, en niets buiten de  
wetten doen. Deze raadt s'cheen inderdaadt de  
rechtmatigste te zyn, en velen gaven zich daar  
ter goeder trouwe aan over; maar zy beoogden  
daar alleen in het kwaadt ongestraft te laten; en  
inderdaadt de vyanden van den regent keerden de  
wraak af met de zelve uit te stellen.

De geestelykheit was toen te Edenburg ver-  
gadert. Zy wilde haren yver in eene zake, daar  
zy zo gevoelig over was, tonen. Men besloot  
centstemmelyk den moordenaar in den ban te doen,  
en by de akte, die men daar van opstelde, beval  
men, dat de ban in alle de kerken van het ryk  
zou afgelezen worden. Men deedt nog meer,  
men verklaarde, dat alle de medestanders,  
die men in het vervolg zou ontdekken, van de  
magistraten gevonnist, en met de zelve straf ge-  
strait zouden worden.

Ondertusschen verbanden de Staten, te Lith-  
quo en te Edenburg vergadert \*, malkander. De  
eerste weigerden een ander gezag dan dat der ko-  
ninginne, die de regering gedurende hare afwe-  
zendheit aan den hertog van Chatelleraut en de  
graven van Argile en Huntley hadt toevertrouwt,  
die zy gezworen hadden te gehoorzamen, te erken-  
nen. Die van Edenburg gaven de leden van deze  
vergadering den naam van zamenzweerders, vyanden  
van Godt, den Godsdienst en Staat, die door hun-  
ne wederpannigheit de wapenen van Engelandt  
hadden verwekt, en die met eene uiterlyke betui-  
ginge van trouwe voor den koning speelden, ter-  
wyl zy de vervolgers van zynen grootvader, de  
moordenaars van zynen vader en van zynen oom,  
en de kwalykgezinde Raden van de koninginne,  
zyne moeder, aan welke zy de kwade handeling  
van deze vorstinne te last leiden, begunstigten.  
*Hoe kan men geloven, voegden zy daar by, dat de  
oude vyanden van het huis van Lenox met goede  
oogen een prins, daar van afkomstig, zouden zien  
regeren, en niet bevoest zyn in dezen jongen koning  
een wreker van het bloedt van zynen nabestaande  
te vinden? Is hunne staatzucht niet genoeg bekend,  
wie kan twyfelden, of zy zullen zich van de minder-  
jarigheit van den koning bedienen, om, indien het  
mogelyk is, hunne verderffelyke voornemens werk-  
stellig te maken?* Vervolgens zeiden zy, dat de  
Staten, in den name van den koning vergadert,  
de ondernemingen van de zamengezworenen wil-  
lende voorkomen, al de getrouwe Schotten  
waarschouwen om 'er zich niet van te la-  
ten verleiden; dat zy verboden hen by te staan,  
of eenige hulp op levensstraffe toe te zenden, en  
dat zy die door lichtgelovigheit waren misleid ver-  
maanden de zamenzweerders binnen den tydt van  
vier en twintig uren, te rekenen van den dag  
der bekendmakinge, te verlaten. Dit doende  
beloofden zy eene algemene vergiffenis, daar zy  
echter de moordenaars van den koning en van den  
regent, en die het misnoegen van de koninginne  
van Engelandt door hunne gepleegde vyandelyk-  
heden, tegen het verdrag tusschen de twee kronen,  
hadden verwekt, uitsloten.

\* in de  
maandt  
van May.

Ondertusschen was de abt van Dumferling naar  
Engelandt vertrokken, om een verdrag met *Eli-  
zabeth* en de heeren, die aan de zyde des konings  
waren, te sluiten. De ridder *Melleville* zegt, dat  
hy gelaft was te verzoeken, dat men de koningin  
van Schotlandt in handen van den regent en van  
de zamenverbondenen zou stellen, en dat *Eli-  
zabeth* daar in hadt bewilligt, onder beding, dat  
men haar goede borgen zou stellen, tot verantwoor-  
ding voor het leven van deze vorstinne, waar op  
de gezant de vryheit nam te vragen, wat onthaal  
hare Majesteit aan deze borgen zou doen, inge-  
val de koningin van Schotlandt kwam te sterven?  
*Elizabeth* antwoordde hem: *Mylord, gy begrypt  
de zaak genoeg; gy vraagt my iets, waar op het  
niet nodig is, dat ik my verklare. Myne eer vereischt,  
dat ik deze zekerheit voor eene koninginne, die my  
nabestaande is, en aan welke ik myne bescherming  
heb beloofd, neme: ook is u niet onbekend wat myn  
belang wordert.* Dit is eene verdachte redenvoe-  
ring, die door geen van de andere schryvers, die  
van dit gezantschap, daar wy reets den uitslag  
van hebben verhaalt \*, spreken, wordt onder-  
steunt.

Eenigen tydt daar na maakten de zelve heeren  
haar bekend, dat de graaf van Lenox met het  
stedehouderschap van den Staat was vereert, om  
dat zy wel wisten, dat zy de benoeming daar van  
zou goedkeuren, het zelve aanzieude als een trap  
tot het regentschap, daar zy van voornemen was  
hem toe te verheffen. Zy bedrogen zich daar  
niet in. Zy kon echter, zeide zy, geen gehoor  
aan de koninginne van Schotlandt, dat zy haar  
door haren staatsdienaar liet verzoeken, weige-  
ren; maar zy beloofde een evenwigt, zonder de  
wetten van het koninkryk noch voor, noch te-  
gen haar te schenden, te houden; en dewyl  
Schotlandt besloten hadt zich aan de regering  
van den jongen koning, nog in de wieg leggen-  
de, te onderwerpen, en dat de akte daar van  
door de Staten was goedgekeurt, van de konin-  
ginne, zyne moeder, bewilligt, en door de kro-  
ning van den prins bekrachtigt, oordeelde zy,  
dat zy verplicht was de zelve te ondersteunen,  
om de rust van het ryk te verzekeren. Zy ver-  
maande hen met haar in een goed verstandt te le-  
ven, en zich door hunne gemene vyanden niet  
te laten misleiden, die zich zouden verheugen  
hunne eendragt te storen. Op dit antwoordt van  
*Elizabeth* traden de Staten, aan welke het zelve  
door *Randolf*, haren gezant, in eene sierlyke reden-  
voering van dezen staatsdienaar bekend gemaakt  
wierdt, tot de verkiezing van een regent. Vol-  
gens het vooruitzicht en de begeerte van de ko-  
ninginne viel de zelve op den grave van Lenox.  
De ganfche vergadering stemde deze verkiezing  
toe, en des anderen daags wierdt hy op de grote  
plaats van Edenburg onder de toejuichingen van  
het volk uitgeroepen. De Schotfche schryver †  
voegt daar by, dat de regent den gewonen eedt  
deed, van den hervormden Godsdienst, de  
eenigste, die toen in het ryk toegelaten was, te  
zullen handhaven; zo dat hy den Roomschen  
Godsdienst, dien hy te voren hadt beleden,  
moet afgezworen hebben, waar aan het schynt  
dat na het gezantschap van den abt van Dumferling,  
naar Engelandt, gelyk wy hebben verhaalt †, afge-  
vaardigt om *Elizabeth* het welzyn van den Pro-  
testantfchen Godsdienst aan te bevelen, niet te  
twyfelden is. Buiten dat zou deze koningin, die  
haren Godsdienst zo ter herte nam, de keur van  
een Roomschen regent niet verzocht hebben,  
ten zy ze by zich zelve overtuigt was, dat de  
graaf van Lenox de hervorming ter goeder trou-  
we hadt omhelst. Zodanig was het gedrag van  
*Eli-*

1570.  
Die van  
des ko-  
nings-  
party ne-  
men  
hunne  
toe-  
vlucht  
tot *Eli-  
zabeth*.

\* Zie fol.  
171.

De  
graaf van  
Lenox  
tot re-  
gent ver-  
koren.

† Spe-  
ci-  
wond.

‡ Zie fol.  
171.



1570. *Elizabeth* omtrent een huis, daar zy de verheffing beurt om beurt van dwarsboomde, of begunstigde. Zy hadt zich tegen het huwelyk van den zone met de koninginne van Schotlandt gekant, het zy uit staatkunde, of uit genegenheit voor den grave van Leicester: eene beter begrepen staatkunde, en eene wettiger genegenheit voor het bloedt van *Lenox* verplichtte haar het regentschap van het koninkryk voor den vader te bezorgen.

De nieuwe regent, hebbende gemachtigden naar Mylord *Grange*, slotvoogdt van het kasteel van Edenburg, en naar den grave van Suffex, waar van de eerste de beloften, om hem met grof geschut te voorzien, niet nakwam, en de andere uitselde hem hulp toe te zenden, zo lang als hy geen last van de koninginne van Engelandt hadt ontfangen, gezonden, liet niet na met een leger van vyf duizend man in het veldt te verschynen. Hy overviel eene afgezondene party, die de graaf van Huntley naar Brechin, in de provincie van Angus, hadt gezonden, veroverde het kasteel, daar de soldaten waren ingetrokken, en hen gedwongen hebbende zich op genade over te geven deedt hy dertig overlopers ophangen.

Men trachtte in dezen tydt den grave van Bothwel, in Denemarken gevangen, te verlofsen. De Deensche vorst luisterde naar het voorstel, dat hem daar van gedaan wierdt. Maar de regent zondt hem *Thomas Buchanan* \*, broeder van den vermaarden *George Buchanan*, als gezant, om deze onderneming te breken. De gezant vertoonde hem de schrikkellykheit van den moordt, door *Bothwel* begaan, en verzocht uit hoofde van het verdrag, tusschen de twee kronen gemaakt, zyne bescherming aan zulk een verfoeilyken vorstenmoorder niet te vergunnen. De koning van Denemarken stondt het verzochte aan den Schotschen gezant toe, entoen was het, dat de graaf van Bothwel tot zulk een wanhoop verviel, dat hy zyn verstandt verloor, hebbende nog eenige jaren na deze straf des Hemels geleet, die geen einde dan door eene rampzalige doodt nam, gelyk wy hebben verhaalt †.

In dezen tydt was 'er een gesprek over een vergelyk. De koningin *Elizabeth* wenschte, dat de twee partyen eene opschorsing van alle vyandelykheden aangingen, wierdt het verdrag daar van voor den tydt van twee maanden gelloten. Vervolgens benoemde zy den ridder *Cecil*, geheimschryver van Staat, en den ridder *Mildmay*, kancelier van de schatkamer, om met de koninginne een verdrag, en wel zodanig een, dat de jonge koning en het gansche ryk daar hunne veiligheid in vonden, te maken; en doordien zy vreesde, dat dit goede werk door den haat van beide de partyen mogt gedwarsboomt worden, schreef zy aan den regent, hem verzoekende, dat de wapenschorsing nog voor twee maanden mogt verlengt worden. Het Parlement was toen vergadert: de regent, den brief van de koninginne ontfangen hebbende, stelde het zelve, na dat zyne verkiezing tot het regentschap daar in was bekrachtigt, tot in January uit. Hy schreef aan *Elizabeth*, dat daar niets dan deze akte in was doorgestaan, die tot veiligheid van de regering zo noodzakelyk was, en dat hy achtervolgens haren brief de zitting van het Parlement hadt verschoven tot een tydt, dat zy met gemak het vergelyk, het welk zy met de koninginne van Schotlandt wenschte te maken, zou kunnen sluiten. Maar hy verschoonde zich, dat hy de wapenschorsing niet langer dan voor de toegeflane twee maanden kon verlengen. Hy gaf

III Deel.

voor reden, dat Schotlandt daartoe veel nadeel by zou hebben; dat de zamengezworenen niet ter goeder trouwe te werk gingen; dat zy de Schotten, in het belang van den koning zynde, de handen wilden binden, om ongetraft den meester over hen te spelen; dat zy zich ten dien einde van de vrende mogendheden bedienden, en dat zy reets hunne schepen in de havens van Vrankryk, terwyl zy andere onordentelykheden in Schotlandt zelf pleegden, hadden doen aanhouden. Hy besloot zyne klagten met dit vertoog, dat de aanhangeren van *Maria Stuart* ten minste de schade, die zy hadden veroorzaakt, hadden moeten vergoeden; Vrankryk de schepen, die het in beslag hadt genomen, weder doen ontslaan, en de verklaring, die zy sedert de doodt van den grave van Murray tegen de regering hadden doen afkondigen, doen herroepen. Onder deze voorwaarden stondt hy de verlenging van de wapenschorsing toe, die, zeide hy, noch veilig, noch roemryk voor de natie kon zyn, indien deze daadt van onderwerping en rechtmatigheit niet voorging.

Dit vertoog van den regent behaagde geenzins de aanhangeren van de koninginne van Schotlandt, en daar kwamen vele openbare schriften voor en tegen uit, die men zo wel van den eenen, als van den anderen kant in handen van den grave van Suffex, die als middelaar wierdt gebruikt, deedt komen. De verbanning van *Lidington*, geheimschryver van Staat, by verstek in den tusschentydt van de wapenschorsing veroordeelt, verbitterde de gemoederen. Hy schreeuwde tegen dit vonnis, en dwong den grave van Suffex daar over te klagen. Maar de regent schilderde hem als een dubbelhertig mensch af, die beide de partyen verriedt, en niet verdiende, dat iemandt zich ten zynen gevalle bemoeide. *Lidington* gaf van zyn kant voor, dat de regent en die van zynen aanhang zich door hunne driften hadden laten vervoeren, en dat zy hem niet hadden gevonnist, dan om dat hy, aan de zyde van de koninginne zynde, eenige andere macht weigerde te erkennen dan de hare. Zyne verdediging bleef niet onbeantwoord; de graaf van *Lenox* ontzag hem niet, en behandelde hem als een medestander van den moordt van den overleden koning. Hy zeide, dat de bewyzen daar van onwederprekelyk waren, en dat de verfoeilykheit van dezen vorstenmoordt hem niet alleen uit de wapenschorsing, maar ook uit alle gunstbewyzingen sloot; zo dat men hem hadt kunnen bannen, zonder dat hy het recht hadt over deze rechtspleging, als eene verbreking van de wapenschorsing, te klagen. Voorts was dit gedrag van den grave van *Lenox* niet te verdenken, en de droefheit van een vader, die de wraak van zynen vermoorden zone vervolgt, kon niet bedrogen zyn, noch ten aanzien van die genen, die beschuldigt wierden, noch ten aanzien van die genen, die men voor onschuldig hieldt, waar mede hy zich tegen de moordenaars verbondt.

De graaf van Suffex drong altydt op de verlenging van de wapenschorsing, die eindelyk onder deze bedingen gemaakt wierdt: Dat men de schepen en goederen, in de havens van Vrankryk aangehouden, zou ontslaan; Dat men de schade, in de twee eerste maanden veroorzaakt, ter goeder trouwe zou vergoeden, en Dat men geen uitsel, noch eenige uitvlucht zou zoeken, om het niet werksellig te maken.

De beroerten van Schotlandt waren van weinig belang ten aanzien van die, daar Vrankryk in de uiterste benaauwdheit door gebragt was.

De regent beschuldigt *Lidington* met den moordt des konings.

Wapenschorsing tusschen de twee partyen, het welk Schotlandt verdeelt.

1569.  
1570.  
*Thomas Buchanan*.  
Ka.  
*Mazaray*.

Der regent trekt met een leger in het veldt.

Hy zondt *Buchanan* aan den koning van Denemarken, om de vryheit van *Bothwel* te beletten. \* of *Buchanan*.

† Zie fol. 109. *Elizabeth* trachtte de twee partyen in Schotlandt te verzoenen.

October.



1569.  
Varillas.  
Burger-  
oorlog in  
Vrank-  
ryk.

Karel de IX hadt het *Te Deum* over de overwinning van den slag van Bassak, of Jarnak, laten zingen, waar van hy aan alle naburige vorsten kennis hadt gegeven, en de vaandels, op de Hugonoten veroverd, als of het de nederlaag van de gansche party was geweest, aan den paus gezonden; maar de admiraal, die het hoofd daar van was, vondt uitkomst in den uitersten noodt, en, gelyk de reus \* in het verdichtsel, scheen hy niet ter aarde neêrgeflagen te zyn dan om nieuwe krachten te krygen. Daarenboven herstelde de koningin van Navarre, die de schryvers als eene heldin afschilderen, den moedt van de zamenverbondenen, met zich brengende haren zone, den prins van Bearn, die zich naderhandt met den name van koning van Navarre, en vervolgens met dien van *Henrik den IV* †, wanneer hy koning van Vrankryk wierdt, vermaard heeft gemaakt. Zy bragt ook met zich den zoon van den overleden prinsse van Condé, die al de dapperheit en deugden van zynen vader, zonder des zelfs gebreken te hebben, bezat. Deze twee prinsen wierden tot hoofden van de party verklaart; maar om hunne jonkheit bleef het bevel aan den admiraal, met den tytel van hunnen algemenen plaatsouder \*. Hy bragt hen te St. Jan d'Angeli in veiligheid, en leidde eene sterke bezetting in Cognak, het welk door den hertog van Anjou wierdt bedreigt. Hy kwam het inderdaadt aantastten: doch te vergeeffich, als mede Angoulême, van waar hy te rug moest trekken. De zamenverbondenen leden kort daar na een groot nadeel door het verlies van den onverzaagden *Andelot*, broeder van den admiraal, en kolonel van het voetvolk.

1570.

Het leger der Duitschers, zeven duizend te paardt, en zes duizend te voet, onder het bevel van den hertog van Tweebrugge, kwam tot bystandt van de Hugonoten, en wierdt nog versterkt van de ruitery, die *Willem van Nassau*, prins van Oranje, aanvoerde, verselt van grave *Lodewyk van Nassau*, zynen broeder. Het zelve trok door de Elzas en Lotharingen over de Seine en de Loire, en voegde zich op het cinde van July, niettegenstaande de doodt vanden hertog van Tweebrugge, die het bevel aan den grave van Mansfeldt naliet, by den admiraal. Daar geschiedde niets gedenkwaardigs by de vereeniging van deze twee legers, en de Geschiedenis, die van het innemen van het kasteel van Lusignan door *Teligni* gewag maakt, zegt minder van de sterkte van deze plaats dan van de achting, die zy door de verdichtselen van *Melusine* verkreeg.

De admiraal was ongelukkig in de onderneming van het beleg van Poitiers, dat hy moest opbreken. Nog ongelukkiger was hy in den slag van Montcontour, dien hy verloor, zonder zich te kunnen herstellen, indien iets machtig was geweest hem te verlossen. Hy verloor daar vyf duizend man van het Fransche voetvolk by, en vier duizend Duitschers, met al het grof geschut en krygstuig. *La Noue* en *d'Acier*, twee der grootste Protestantische bevelhebbers, wierden gevangen. Toen dacht iedereen, dat de admiraal het zou hebben moeten opgeven; en op dat hy niet zou ontsnappen stelde het Parlement geldt op zyn hoofd, zo wel als op dat van den vidame van Chartres en den grave van Montgomeri. Zy wierden in beeldtenis gerecht, en een der bedienden van den admiraal, *Dominicus d'Albe* genaamt (a), wilde hem, om de vyftig duizend goude kronen, op zyn lyf levendig of

(a) *Varillas* noemt hem *Dominicus le Blanc*, het welk het zelve is, zeggende in het Nederduitsch zo veel als *Dominicus de Witte*.

dood gezet, te trekken, vergeven. Deze schelm wierdt ontdekt, en met een schrift boven zyn hoofd opgehangen, waar in hy wierdt genoemt een verrader van de zake van Godt, zynen meester, en zyn vaderlandt. Ondertusschen zondt de admiraal naar de Duitsehe vorsten, de Zwitsers, den koning van Denemarken, en de koningin van Engelandt, om hen de nederlaag van Montcontour bekend te maken, met verzoek van hem spoedig met hunnen onderstandt, indien zy de Protestanten in Vrankryk, waar van het welzyn van alle de andere afhing, niet te gronde wilden zien gaan, by te springen. In dezen tydt was het dat *Elizabeth* het volk en het geldt zondt, waar van wy reets hebben gesproken.

De admiraal vertrok van Xaintes, en trok door het gansche koninkryk, om zyn leger te versterken, geldt te vinden, zyn volk in de beste provinciën te doen uitrusten, en zyne wapenen ontzagchelyk te maken. Hy rustte eenige dagen te Montauban, daar hy verscheide brandichattingen ontving. Hy maakte zich meester van den overtocht van de Garonne, en trekkende langs den oever van deze rivier, daar *Montluk* de brug van hadt laten afbreken, legerde hy zich omtrent Toulouse. De soldaten staken de huizen der Raadsheren, om zich over de doodt van *Rapin* te wreken (a), in brandt. Hy trok verder op in het hertogdom van Languedok, naderde Castres, en kwam tot aan het Pyreneësche gebergte. Hy trok eenigen tydt langs den oever van de zee; en weder over de Aude, naby Narbonne, trekkende, deedt hy zyn volk tot het cinde van January in dit landt uitrusten. Weder voorttrekkende kwam hy te Nimes, dat hy door de waterleiding verraschte; trok verder op naar het Vivarez, ging over de Rhône, kwam in het Dauphiné en in het landt van Forets, trok weder af in Burgundië, en verraschte Arnay le Duc. Het hof van Vrankryk, denkende, dat het de Hugonoten t'eenemaal hadt verdelgt, was wel verwondert hen regt aan op Parys te zien komen, na dat zy zeven of acht provinciën waren doorgetrokken, een oneindig getal steden en sterke plaatsen in hun belang hadden gebragt, grote rivieren waren overgegaan, en de engten der gebergten, nevens ongebaande en afgesnede wegen doorgetrokken, de strengheit van den winter niet ontziende, en hebbende de bezettingen en de soldaten, die op hen aankwamen, overwonnen, meer dan vyftig steden ingenomen en geplundert, en zynde stoutmoedig naar de hoofdstadt, zonder dat zy in het minste van een tocht van vier honderd mylen vermoeit schenen te zyn, voortgerukt.

Het koninklyke leger trok hen tegen, wordende alleen door een zeer naauw dal, daar een beek en twee vyvers door liepen, van den anderen gescheiden; zo dat men gemakkelyk zou hebben kunnen handgemeen worden: maar de Raden van den koning oordeelden, dat het beter was in onderhandeling te treden. Men maakte dan voor eerst, niettegenstaande de vertogen van den Spaanschen gezant, die den voortgang van den oorlog wenschte, eene wapenschorsing, en naderhandt een vredesverdrag, dat op den 15 Augusty gesloten wierdt. Buiten de vrye oeffening van hunnen Godsdienst, ingevolge van de te voren afgekondigde edikten, stondt men hen

(a) Het Parlement van Toulouse hadt hem twee jaren te voren doen onthouden, als boven, op het jaar 1568, verhaalt it.

1570.

Uitvoering van den admiraal.

Onderhandeling van vrede.



1570. het bekleden van alle ampten toe. Daar wierdt ook bedongen, dat men aan den prins van Oranje het prinsdom van dezen naam, met alle des zelfs onderhorige landen, en al de tytels en oude schriften, die men weggenomen hadt, zou wedergeven; zo dat dit doorluchtige huis zich mede sedert dezen tydt in de vervolging van de Hugonoten zag ingewikkelt.

Beweegredenen van deze vrede.

\* Mantel in zyne Gedenschriften.

† Varillat. Schrikkelijke grondregel van Catharina van Medicis.

Het hof hadt verscheide beweegredenen om deze vrede aan te gaan. Het zelve wierdt door de Duitche vorsten en door den Raadt van den keizer daar toe verzocht, en door een huwelyk van den koning, door een opgevatten nayver tegen het Spaansche hof, dat zich al te veel met deze zaken bemocide, eindelijk door zyne geneigtheit tot vermaak, als danssen, jagen, eeten, drinken en spelen, waar van de koningin moeder zich niet kon onthouden, daar toe aangezet. Zy was daar zo op verzot, dat een schryver \* van deze natie zegt, dat de grote gefelschappen in de grootste beslommering van oorlog- of staatzaken echter hunnen gang moesten gaan. Maar het voornaamste oogmerk van het hof was de ondergang der Hugonoten, die men ontwapende, om hen daar na des te gemakkelijker van kant te helpen. Dit verhaalt een Fransche schryver †, hoe hofsgezind hy ook is. Hy zegt, dat de koningin moeder wel zag, dat de ketteryen (dus is het dat hy zich uitdrukt) door geen wapenen konden uitgeroeyt worden; dat men op andere middelen bedacht moest zyn; dat haar het gebodt van Godt, het welk het doden verbiedt, niet onbekend was; maar zy beweerde, dat het zelve de vorsten niet verbondt ten aanzien van hunne onderdanen, wanneer de opstandt van de laaften openbaar was, en hunne wapenen te voorspoedig om zich daar tegen te stellen. Hy voegt daar by, dat deze redenen op den moordt van *Don Carlos*, van wien zich *Philips* op eene zo akelyke wyze hadt ontdaan, steunden. De Raden, die het gevoelen van de koninginne ondersteunden, schaamden zich niet te zeggen, dat men zich in geen minder gevaarlyken tydt bevondt, en dat het nu alleen aankwam, dat men eenige wyze van rechtspleging over het hoofd zag. Dus was het dat men de allerheiligste verbindtenissen der eeden en openbare trouwden, het zy van de afgekondigde geboden, het zy van de geflotene verbonden, noemde. Maar deze uitstap leidt ons van ons verhaal af, waar van het tydt is dat wy den draadt weder opnemen.

*Elizabeth* begon het jaar 1571 met een soort van zegepralende intrede binnen Londen, daar zy de beurs van bezichtigde, welke de ridder *Grasham*, een der kooplieden, op zyne kosten in het jaar 1566 hadt laten bouwen. Hoewel de zelve niet dan van steen bestondt, was zy des niettegenstaande de schoonste, die 'er in Europa gevonden wierdt, en om haar aanzien te vermeerderen gaf zy daar den naam van de koninklyke beurs aan. Zy begeerde zelfs, dat dit op eene plegtige wyze zou geschieden, en dat deze naam afgekondigt zou worden door een heraut, onder het getchal der trompetten. Dit heerlyk gebouw wierdt in de affche gelegd door den brandt, die honderd jaren na des zelfs stichting voorviel. Dit ongeluk heeft alleen gedient om plaats voor een ander veel kostelyker te maken, bekleed met Portlandsche steen, dat in schoonte voor geen ander dan voor marmere behoefte te wyken, gebouwt in het vierkant, naar de beste bouwkunde, met een groot plein in het midden, en eene schone galdery rondom, om zich voor den re-

III Deel.

gen, of te grote hette te dekken. De vierkante grondt, daar dit gebouw op getimmerd staat, is van het Noorden tot het Zuiden 171 voeten breed, en 203 voeten van het Oosten tot het Westen. Het is van boven met 190, en beneden met verscheide andere winkels voorzien, waar van de aanleggers van dit gebouw 4000 ponden Sterlings, om hun uitgeschoten geldt te vinden, alle jaren trekken. De opperschoot, de scepene en het ligchaam der stad hebben daar de eene helft, en de kooplieden in zyde de andere in; voornamentlyk worden de voorgevel, de toren, het klokkenspel, de verwulfdé ingang, of poorten, van eene volkome volmaaktheit geroemt.

Weinig dagen na de plegtigheit, daar wy van gesproken hebben, geschiedde eene andere by het aanstellen van een der staatsdienaren van de koninginne, welken zy tot Pair van het ryk verheef. Het was *Cecil*, geheimschryver van Staat, dien zy met den tytel van baron vereerde, onder den naam van Mylord *Burleigh*: een tytel, zo heerlyk, dat de genen, die den zelve bezitten, gebore Raadsheeren van Staat, Pairs van Engelandt, en leden van het Hogerhuis zyn. Maar de lofspraak, daar *Elizabeth* deze aanstelling mede verselde, gaf daar nog meer luister aan. Men zegt, dat het huis van *Cecil* onder den Engelschen adel sedert de regering van *Willem* den Rossen, zoon van *Willem* den Veroveraar, in groot aanzien was geweest. Echter is het zynen meesten luister aan Mylord *Burleigh* verschuldigt. Hy was de eerste baron van zyn huis, en zyne nakomelingen hebben zich niet alleen daar in gehandhaaft, maar zyn zelfs tot den gravenstandt verheven, waar van nog twee voornamé takken voortgesproten zyn, als die van *Excester*, en van *Salisbury*.

De zaken rakende de koninginne van Schotlandt verliepen in dit en eenige volgende jaren tot aan hare doodt. De tydt van de onderhandelingen te Londen, daar men over hare vryheit of gevangenis in zou beraadslagen, naderde. Een weinig te voren ontving zy brieven van *Pius* den V, die haar in stilte door den Florentynschen koopman \*, die zich sedert vyftien jaren in Engelandt hadt nedergezet, en daar wy dikwils gewag van hebben gemaakt, wierdt behandigt. De paus verzekerde deze vorstinne inden zelve, dat hy alles in het werk zou stellen, en de geestelyke macht gebruiken om den Katholyken Godsdienst te heritellen. Voor het overige hadt hy geloofsbrieften aan zynen afgezonden medegegeven. Hy verzocht *Maria* de middelen, die de beste waren, om de goede gedachten van den H. stoel werktellig te maken, met hem te beramen. De Florentyn verselde dezen brief met een anderen, van zyn handt geschreven, waar in hy haar riedt zich van de hulp, die de H. Vader voor haar gereed maakte, te bedienen, en by den hertog van Nordfolk te weeg te brengen, dat hy aan de uitvoering van een voornemen van zulk een groot belang de handt mede wilde slaan. Deze aanslagen wierden ook aan de koningen van Vrankryk en Spanje, die de zelve goedkeurden, bekend gemaakt; maar men kon geen zekeren staat maken noch op den hertog van Alva, noch op den Allerchristelyksten koning. De eerste vondt, als wy boven verhaalt hebben, en daar wy in het vervolg nog meer gelegenheit zullen hebben om van te spreken, te veel werk in de Nederlanden, om volk overzee te zenden, en de andere zou met geen goed oog de twee kronen van Groot-Britannië op het hoofd van *Maria* hebben gezien. Dit is een geheim, dat ons de ridder *Melleville* openbaart, die het uit den mond van de koninginne van Schotlandt zelf hadt.

Z 2

1571.

Cambden. Cecil wort tot Mylord Burleigh verheven.

De adel dom van zyn huis.

Cambden. Spetswood. Thuanus. Brief van den paus aan de koninginne van Schotlandt. \* Radelf.

1571. Cambden. Chamberlain. Beschryving van de beurs der kooplieden te Londen.



1571. hadt. Deze vorstin schreef, terwyl zy nog den troon bekleedde, aan haren oom, den kardinaal van Lotharingen, om de kroon van Vrankryk te bewegen haar belang aan te nemen; maar de kardinaal gaf zyne nicht aan haar noodlot over. Om zyn hof by de koninginne moeder te maken, vertoonde hy haar, dat het geenzins met het belang van Vrankryk overeenkwam, dat de kroon van Elizabeth by die van de koninginne van Schotlandt wierdt gevoegt; maar dat in het tegendeel het beste was deze twee kronen in eene gestadige verdeeldheit te houden; eene taal, zeer veel verschillende van die, welke de Guizen in het vervolg voerden. *Melleville* vervolgt, dat *Catharina van Medicis* de reden van den kardinaal goedvondt, en dat zy, in plaats van *Maria* te helpen, die toen eene grote verstandhouding in Engelandt hadt, om 'er bezit van te nemen, alles aan *Elizabeth* bekend maakte, zo dat de koningin van Schotlandt geen staat op den bystandt van vremden kon maken: ook vondt zy niet goed de genen, die haar genegen waren, in deze tyds gelegenheit, tot dat zy den uitflag van de onderhandeling zou gezien hebben, in het spel te brengen.

De regent en de heeren van de party van den koning vergadert zynde, volmachtigden den graaf van Morton, den abt van Dumferling, en *Mak-Gil*, die den 20 February naar Londen vertrokken. *Maria* benoemde tot hare gemachtigden de bisschoppen van Rossé en van Galloway, nevens Mylord *Levingston*. De koningin van Engelandt benoemde de graven van Leicester en van Suffex, Mylord *Bacon*, zegelbewaarder, den grootkamerling, Mylord *Burleigh*, geheimschryver van Staat, den ridder *Walter Mildmay*, en den ridder *François Knolles*, die zy macht gaf om in haren name de voorzitting in de vergadering als middelars te hebben. Aldus begon de graaf van Leicester, die tot nog toe niet anders was verschenen, eerst als minnaar van de koninginne van Schotlandt, naderhandt als een der medestanders van haar huwelyk met den hertog van Norfolk, nu zitting onder de rechters van deze koninginne te nemen. Wy zullen hem in het vervolg mede begrepen zien onder die verdacht gehouden wierden de koninginne door vergift of staal te hebben willen doen sterven. Voorts ziet men uit het verhaal van de schryvers, dat de Schotsche gemachtigden van de party van den koning, en die der koninginne, niet by elkander waren, en dat zy in het byzonder door de gemachtigden van *Elizabeth* wierden gehoord.

De graaf van Morton en zyne medegenoten kwamen het eerst; en wanneer zy hunne plaats hadden genomen, nam Mylord *Burleigh* het woordt voor alle de gemachtigden van hare Engelsche Majesteit op, en zeide: Dat zy gekomen waren om het verdrag, door beide de koninginnen reets ontworpen, te sluiten; dat men wenschte, dat zy hunne beschuldiging tegen de koninginne van Schotlandt in een klaar licht zouden stellen, en dat zy daar zulke overtuigende bewyzen van zouden geven, dat hare Engelsche Majesteit, die zich hier in als middelareffe tusschen de beide partyen gedroeg, aan alle de mogendheden van Europa, die haar redenen omtrent de gevangenis van deze vorstinne zouden komen af te vragen, genoeg mogt kunnen geven. Zy begeerde daarenboven, vervolgde hy, zich zelve te voldoen, op dat zy geen reden zou hebben van zich over zulk eene tedere zake te beschuldigen, het geluk, dat zy hadt van eene kroon te dragen, haar verbindende de nodige

inzichten voor die tot den zelven staat waren verbeven te hebben; zo dat zy, om haar eene koningin te doen veroordeelen, overtuigende bewyzen van de misdaadt, die zy haar te last leiden, moesten hebben. Maar indien zy van hunne beschuldiging wilden afstaan, en in hare herstelling bewilligen, zou daar voor het overige geen grote zwaarigheid gevonden worden, terwyl de koningin van Engelandt op zich nam middelen te vinden, waar door de algemene rust ongestoort zou blyven. Het antwoordt van de gemachtigden van Schotlandt was, dat zy door den mond van den overleden graaf van Murray de misdaden van de koninginne *Maria* klaar moenden te hebben aangetoont; maar dat, indien 'er nog klaarder blyken wierden vereischt, zy gereed waren de zelve te geven, om geen de minste twyfelachtigheid in het gemoed van hare Engelsche Majesteit over te laten.

Hier mede eindigde de eerste byeenkomst. Des anderen daags deedt de graaf van Morton eene lange redenvoering, waar in hy de misdagen van het rechtsgeding aantoonde, makende een kort verhaal van de tegenwerpingen, met hare beantwoordingen, en verzoekende, dat het toegelaten mogt worden hunne redenen in geschrift over te geven. Over dit artykel viel veel tegenpraak: doch het wierdt eindelyk toegestaan, maar onder beding, dat 'er geen afschrift van hun geschrift gemaakt, maar dat het oorspronkelyke in handen van de Engelsche gevolmachtigden zou overgelevert worden, en dat, byaldien het niet aangenomen wierdt, men het hen weder zou behandigen; maar in het tegendeel hare Majesteit daar genoeg in nemende, zou men het te boek stellen.

Achtervolgens dit besluit gaven zy hun openbaar geschrift den laatsten February over. Zy hielden zich niet op met de bewyzen van hunne beschuldiging: want, zeiden zy, de overleden graaf van Murray hadt de zelve reets genoeg bewezen; maar overgaande tot de rechtmatigheit van het rechtsgeding, die het scheen dat men hen als eene misdaadt te last wilde leggen, of ten minste als onbehoorlyk tegenwerpen, verzochten zy hare Engelsche Majesteit twee zaken te willen aanmerken, namentlyk, de boedanigheit van de misdaden, waar van zy zeiden dat de koningin van Schotlandt overtuigt was, en hun gedrag omtrent de strafoeffening, die zy oordeelden verplicht te zyn verder te moeten vervolgen. Aangaande het eerste, bet was eene koningin, schuldig aan den moordt van haren gemaal, die de koninklyke macht, om de vastgestelde wetten van den Staat het ondersse boven te keren, hadt misbruikt. Aangaande het tweede, zy hadden zich voldaan geacht met haar de kroon ten gevalle van haren zone te doen afstaan; dat zy haar eindelyk niet strafbaar hadden verklaart dan in hun woerwil, op verscheide aanmaningen, die zy zelf hen gedaan hadt. Voorts, zeiden zy, hadden zy haar niet verschoont dan uit ontzag, en geenzins by gebrek van recht: want hare misdaadt ondersseft, hadden de Staten het recht om haar te recht te stellen; dat de wetten van het ryk zulks medebragten, en dat men, indien men de Jaarboeken wilde nagaan, zou bevinden, dat 'er koningen gevonnist en gestraft waren, eenige met de doodt, en andere met ballingschap, of gevangenis; zo dat hun rechtshandel tegen de koninginne niets nieuws, niets onrechtmatigs, niets, het welk met het recht van de natie srydig was, in zich bevatte; dat zy tot een voorbeeldt verscheide koningen hadden, die zich de vastgestelde willekeuren hadden onderworpen; dat de Schotsche natie vry geboren, en ryanden van eene volstrekte macht zynde, op deze wyze met hunne vorsten waren overeengekomen, en dat zy hen niet

De kardinaal van Lotharingen geeft de koninginne van Schotlandt aan haar noodlot over.

De gemachtigden van Maria en die van den regent komen te Londen by die van Elizabeth, als middelareffe.

Aanspraak van Mylord Burleigh.

1571.

\* Register: ren. Verklaring van de gemachtigden van den regent.



1571. tot koningen hadden aangenomen, dan onder beding, dat zy de wetten zouden onderworpen zyn, en rekenschap van hun doen aan het Parlement moeten geven; dat zy ook van het volk niet dan eene bepaalde macht hadden ontfangen, welke hen weder door de zelve stemmen kon ontnomen worden, als zy de zelve gekregen hadden. Zodanig vervolgden zy, waren de verplichtingen tusschen hunne koningen en hunne onderdanen, het recht van het volk nog zo niet vermindert zynde, of men zag de tekenen daar van by de kroning van hunne koningen uitblinken, die geen bezit van den troon namen dan na dat zy door de Staten tot koning waren uitgeroepen. Behalven dat deze macht het volk eigen bleef, was het, *vervaneene wonderreden* te zyn, by alle welgestelde ryken in gebruik: by de Grieken en Romeinen, en in de ryken, die tegenwoordig nog in wezen zyn. Aldus was Christiaan de II, koning van Denemarken, door zyn volk om zyne wreedheit afgezet geweest, en Johanna, koningin van Spanje, moeder van Karel den V, wierdt in een kasteel gevangen gehouden, onder voorwendfel van buiten hare zinnen te zyn; maar de ware oorzaak was, dat zy een huwelyk, het welk niet goed wierdt gevoonden, wilde aangaan. Eindelyk was hun befluit, Dat het recht, van zich tegen eene tomeloze macht van dwingelanden, die de wetten met voeten treden, te stellen, een recht van ouds her, en in alle landen gebruykelyk, is. Des niettemin vermindert de straf der kwade vorsten geenzins het ontzag, dat het volk aan de goede vorsten verschuldigt is, waar van de majesteit niet min onschendbaar dan de dwingelandy der anderen hatelyk is.

Elizabeth, dit geschrift gelezen hebbende, was daar niet over voldaan; zy vondt daar al te veel vryheit in van den kant der onderdanen tegen hunne wettige souverein, en een geest van gemenebest-regering †, die haar niet behaagde. Zy toonde daar voor eerst haar misnoegen over door haar stilzwygen, en het was niet dan eenige dagen daar na, dat zy, op het aanhouden van de gevolmachtigden, daar antwoordt op gaf, op eene wyze, die hen haar ongenoegen deedt blyken. *Noch uwe redenen, zeide zy, noch uwe wetten, noch uwe voorbeelden hebben my overtuigt. Het gesbil is echter niet nieuw, noch onbekend. Ik ben eenige jaren lang bezig geweest met deze zaak in den grond te onderzoeken, en ik begryp 'er het voor en tegen van op eene wyze, dat ik my niet kan bedriegen. Maar laat ons dit tedere gesbil, bekwaamer om het kwaadt nog erger dan beter te maken, daar laten. Indien zy my geloof wilt geven, zo staat van uwe vervolging af, en, in plaats van een rechtsgeding aan de koningin te maken, denkt alleen op de verzoening. Op dezen voet bied ik u myne bemiddeling aan; en byaldien zy my wilt laten begaan, twyfel ik geenzins, of ik zal uw gesbil tot genoegen van beide partyen ten einde brengen, en zorg voor uwe bescherming dragen, zo wel als voor de herstelling van de koningin, en haar de kroon niet doen aanvaarden dan na dat ik uwe rust zal verzekert hebben.* De gemachtigden antwoordden daar met alle ootmoedigheid op, zonder nochtans het voorstel van de koningin toe te staan. Zy verschoonden zich met hunne volmacht, die hen belette naar eenig voorstel, waar door het gezag van den koning en de wyze van regering het minste nadeel zou kunnen lyden, te luisteren; voor het overige met veel eerbiedt gereed zynde den raad van hare Majesteit aan te horen, om 'er aan de Staten, die hen hadden afgezonden, verslag van te doen.

Des anderen daags boodt men hen een ontwerp van vergelyk aan, bestaande in verscheide artykelen, waar op men hen verzocht hun ant-

woordt by geschrift te geven. Men kwam daar in omtrent de herstelling van de koninginne geenzins overeen dan op deze voorwaarden: I. Dat de akte van haren afstand, en al wat uit hoofde van den zelve, tot op den dag van hare herstelling, was gedaan, wettig verklaart zou worden, door de koninginne en het Parlement bekrachtigt, daar men twaalf heeren, te weten zes van den kant van de koninginne, en zes van dien van den koning, toe zou verkiezen, met welker hulp alle zwarigheden weggenomen zouden worden. II. Dat de jonge koning naar Engelandt zou gezonden worden, daar hy onder het opzicht van die van zyne natie zou worden opgevoed, en byaldien dit verdrag door de koninginne moeder niet wierdt nagekomen, hy weder naar Schotlandt zou gaan, om de kroon op nieuw te aanvaarden. III. Dat men hem gedurende zyn verblyf in Engelandt zo veel inkomen zou bezorgen, als de vermoedelyke erfgenamen van de kroon in Schotlandt gewoon zyn te genieten. IV. Dat, tot nakoming van dit verdrag, de heeren van de zyde van de koninginne gyselaars zouden geven, om het zelve in al zyne delen na te komen, zo wel ten aanzien van den prins haren zone, als van de koninginne van Engelandt.

De gemachtigden van Schotlandt gaven des anderen daags tot antwoordt, dat zy het geschrift, het welk men hen hadt behandigt, en waar van al de artykelen de vereeniging van de koninginne met den koning haren zone, en de herstelling van den eersten, niettegenstaande haren afstand, behielden, hadden onderzocht; dat zy vervolgens hunnen last en de bevelen, die hen gegeven waren, weder hadden nagezien, en dat zy daar geen het minste bevel, noch macht, om in zo eene overeenkomst te treden, hadden gevonden; bygevolg was het hen onmogelyk hare Engelsche Majesteit de verwachte voldoening in deze tyds gelegenheit te geven; dat zy hunne voorgescreve bepaling niet konden te buiten gaan, noch over den afstand van hunnen koning, of om hem buiten het ryk te zenden, uit hunne eige macht iets besluiten.

Gedurende deze onderhandeling van de afgezonden van Elizabeth met de gevolmachtigde party des konings hielden die van de koninginne Maria andere byeenkomsten in het huis van den zegelbewaarder. Men stelde hen voor, dat zy, indien zy de vryheit van de koninginne wilden bekomen, tot gyselaars den hertog van Chatelleraut, de graven van Huntley en van Argile, nevens Mylord Home en Mylord Herris, met de kasteelen van Dumbrion en van Homme, die de Engelschen drie jaren in hunne macht zouden hebben, moesten overleveren. Zy antwoordden, dat zy geenzins twyfelden, of de koningin van Schotlandt, die haar verblyf onder de bescherming van de koninginne van Engelandt hadt gezocht, zou aan hare Majesteit al de artykelen, die van hare macht afhingen, en hare waardigheid haar toeliet aan te nemen, toestaan; maar dat zy de gene, die aan haar voorgestelt waren, zeer hard vonden; dat dit deze ongelukkige vorstin tot het uiterste was brengen, en dat men haar de kasteelen en de gyselaars, die men van haar eischte, niet kon vragen, zonder haar van hare beste plaatsen en de meest genegenste onderdanen te beroven, en haar bygevolg bloot te stellen voor den overlast van hare vyanden, en haar aan hare armen en benen gebonden, om zo te spreken, over te leveren.

1571.

De gemachtigden van den regent verschenen zich van des zelfs aanneeming.

Voorstelling aan de gemachtigden van Maria.

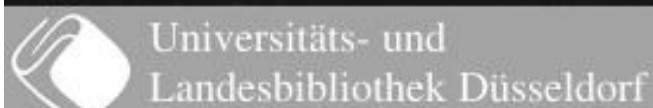
Hun antwoordt.

\* Paradoxa.

† Republikaansche.

Antwoordt van Elizabeth aan de gevolmachtigden.

Ontwerp van een vergelyk.





1571.

veren. Echter boden zy aan, twee graven en twee baronnen, die gedurende den tydt van twee jaren in Engelandt zouden blyven, tot verzekering te geven. Maar ten aanzien van de sterkten vertoonden zy, dat indien zy de twee sterkten, die men van hen vorderde, aan de Engelschen gaven, zy verplicht zouden zyn aan Vrankryk, volgens het verdrag, met deze kroon gemaakt, twee andere te geven. *Dewyl dit zo is, zeide de zegelbewaarder, het woordt weder opnemende, zo verwacht niet, dat gy ooit uwe koningin weder in Schotlandt zult zien. Gy baairklooft over de gyselaars, als of twee kasteelen en eenige beeren al te veel verzekerdheit voor de veiligheid van onze koningin en van ons ryk waren, voor het welke dat van Schotlandt, met zyne prinszen, Pairs, en alle de steden, naawlyks machtig zyn tot borgen te verstrekken.* De gemachtigden van Maria antwoordden daar op, dat zy wel konden zien, dat men geen ander oogmerk hadt dan hunne koningin in eene eeuwigdurende gevangenis te houden, doordien men haar niet wilde ontslaan dan onder bedingen, de welke toegestaan zynde Schotlandt zekerlyk te gronde zouden doen gaan; maar de amptgenoten van Mylord Bacon antwoordden daar weder op, dat de koningin Elizabeth en haar Raadt een veel beter voornemen hadden, en dat zy ter goeder trouwe de koningin van Schotlandt in vryheit wilde stellen, mits dat de party van deze vorstinne goede borgen gaf, dat zy de twee ryken niet zou ontruften.

Een tweede vruchte-loze byeenkomst.

Vervolgens wierdt 'er eene zamenpraak gehouden tusschen den grave van Morton en de twee afgezondenen van Maria, den bisschop van Galloway en Mylord Levingston. De bisschop van Rossie was, als een wederspannige tegen den koning, volgens het zeggen van den grave van Morton, daar buiten gesloten. Dit gesprek geschiedde met zeer veel beleefdigheden van weërzyden: doch zonder iets te besluiten. Zy konden het niet eens worden omtrent de belangen van de koningin, waar van eenigen de herstelling, zonder naar een ander middel te willen horen, verzochten. Morton weigerde zyne toestemming, begerende alleen in onderhandeling te treden over de middelen, dienende om den staat van deze vorstinne beter te maken dan die van hare ballingschap was; zo dat al de zamenkomsten vruchteloos afliepen, zonder dat 'er een eenige gelukte. De onverduligheid van de koningin van Schotlandt was daar de oorzaak van. Op het bericht, het welk haar gedaan wierdt van het geen 'er omging, ziende den grave van Morton en zyne amptgenoten met een onverzettelyk voornemen om haar vrydom te beletten; daarenboven overtuigt, dat dit met toestemming van Elizabeth, die zy niet beter gezind oordeelde te zyn, geschiedde, herriep zy hare gevolmachtigden, en verboodt hen alle onderhandelingen van haren kant. Elizabeth liet dit aan de gemachtigden van des konings zyde weten, en gaf hen hun afscheidt, zeggende: *Doordien de koningin van Schotlandt te onvrede is over een verdrag, dat ik niet dan tot haar best hadt ondernomen, en dat zy deze onderhandeling heeft willen afbreken, is het te vergeeffsch, dat gy hier langer vertoeft. Vertrekt dan naar huis: wanneer zy deze onderhandeling weder wil voortzetten, gelyk ik hope, zo houdt u gereed om weder te komen om de vrede aan Schotlandt te geven.* Zy riedt hen ook ter zelver tydt, dat zy het Parlement, dat in het begin van de naaste maandt

De koningin van Schotlandt herroept hare gevolmachtigden.

Elizabeth vermaant de Schotten tot verzoening.

1571. May moest zitten, tot zulk een voordeelig voornemen, en dat de oplettendheit van de algemene Staten van het ryk zo waardig was, zouden bereiden, hen gelastende, dat zy de eenigheit tusschen beide partyen zouden onderhouden, en het onderzoek van deze zake aan gemachtigden, voor een gedeelte uit de zamenverbondenen, die het met den koning hielden, en voor een gedeelte uit die van de party der koningin te kiezen, overgeven. Zy riedt hen ook de wapenschorffing te verlengen, op dat de onderhandeling door de vyandlykheden van de eene, noch door de klagen van de andere party niet zouden gestoort worden.

De bisschop van Rossie en zyne medegenoten morden opentlyk over het gedrag, dat in deze byeenkomst gehouden was, daar de Raden van Elizabeth, zeiden zy, de voorzichtigheit van hunne vorstinne, en het geduldt van de koningin van Schotlandt misbruikt, de vrede vorften, die deel in de herstelling van de laatste namen, misleid (a), en de Schotten met ydele hoop geleit hadden. De koningin van Schotlandt klaagde bitterlyk, dat zy, gelyk zy zeide, zo onwaardig over en weder gekeert was; en niettegenstaande zy de volmacht van hare gevolmachtigden hadt ingetrokken, liet zy nochtans den bisschop van Rossie, met den tytel van haren gezant, te Londen, tot spyt van Elizabeth, aan welke de handeling van dezen staatsdienaar verdacht was. Zy deedt nog meer, zy beval aan alle, die van hare party waren, de wapenen op te nemen, zonder zich langer noch door bedriegelyke byeenkomsten, noch door wapenschorffingen te laten ophouden: doch zy waren weinig in staat van haar te helpen. Men hadt hen het kasteel van Dumbrifton afgenomen, en vercheide van hunne voornaamsten waren of door het staal, of door beuls handen omgekomen. De aartsbisschop van St. Andrews, van het huis van Hamilton, was onder het getal der laatste, zonder dat noch zyn ampt, noch zyne hoedanigheid hem van deze schande hadt kunnen bevryden. De byzonderheden van alle deze gevallen zullen wy in het vervolg van de zaken van Schotlandt zien.

De gevangene koningin, al hare onheilen vernomen hebbende, wierdt daar van overstelpt. Dit maakte hare gevangenis nog verdrietiger. Zy wanhoopte daar ooit uit te komen, ten zy iemandt stout genoeg was om hare verlossing te ondernemen. Maar tot wien zou zy hare toevlucht nemen? Men liet niemandt by haar komen, op wien zy kon vertrouwen. Men hadt al hare bedienden, behalven tien, en een priester, die de Mis voor haar las, van haar genomen. Hare laatste dreigementen waren oorzaak van al haar onheil. Men twyfelde geenzins, of zy, die, niettegenstaande hare gevangenis, zo stout dorst spreken, en het volk op nieuw aanmoedigde om de wapenen op te nemen, hadt grote verstandhouding in beide de ryken; zo dat men, om de zelve te vrydelen, het best oordeelde haar op te sluiten. Het is mocelyk de listen van eene vrouw, door liefde en staatzucht gedreven, in toom te houden. De zwarigheden dienden alleen om haar te verbitteren. Zy voelde op nieuw de liefdevlam voor den hertog van Norfolk ontsteken; en gelovende, dat 'er niemandt was dan hy, die hare vryheit kon bevorderen, stelde zy al hare bekwaamheit en liefstaligheid in het werk om hem weder in eene zake

Men sluit de koningin van Schotlandt op.

(a) Thuanus zegt, dat de vrede vorften met het geduldt van de Schotische koningin hadden gepot.



1571. ke in te wikkelen, waar mede hy *Elizabeth* belooft hadt zich niet weder te zullen bemocien.

Ontwerp tot hare verlossing.

*Maria* hadt het ontwerp gemaakt, op wat wyze men omtrent hare herstelling moest te werk gaan, daar zy een brief, vol van liefde, waar in zy zo wel de aardigheid van haar hert, als van haren geest liet blyken, bygedaan. Haar brief en het ontwerp van haren aanslag waren met zulke vrede letteren geschreven, dat de zelve aan niemandt dan aan haar en den hertog van *Nordfolk* bekend waren. Zy gaf die aan den *Florentyn*, van wien men zich van het begin af in deze zake hadt bedient, en die 'er het grootste werktuig in was. Zy gaf hem ook andere brieven aan den paus en den koning van *Spanje*, van welke zy bystandt verzocht, om de zelve verder te laten voortgaan naar deze twee mogendheden, na dat de hertog van *Nordfolk* die zou gelezen hebben. De *Florentyn* vondt dezen heer niet zeer geschikt om haar gehoor te geven. Hy scheen weinig aandoeening van den brief van de koningin te hebben: haar ontwerp, of aantekening deedt hem zelfs beven. Hy begreep, dat men hem in eene nieuwe zamenzwering, die mogelijk niet beter dan de andere zou uitvallen, en welkers ontdekking hem geen de minste genade liet hopen, trachtte in te wikkelen. De arglistige *Italiaan* hadt al zyne bekwaamheit van noden om gehoor te kunnen verwerven, en het was zelfs niet dan na eenige pogingen, dat hy hem daar toe kreeg, zonder hem echter daar toe te eene maal te kunnen overhalen. Om hem zyne vrees te benemen deedt hy hem eene beschryving van *Engelandt*, gelyk hy het zich hadt ingebeeld, maar met zo veel kunst, dat het scheen als of een groot gedeelte van het koninkryk naar de verlossing van *Maria* en het huwelyk van haar met den hertog van *Nordfolk* reikhalsde.

Hy vertoonde hem, dat hy sedert vyftien jaren, dat hy in het landt was geweest, zyn werk hadt gemaakt van de genegenheit en de hoedanigheden van de natie te leren kennen; dat het hem wel was gelukt, en dat hy alles wist wat omtrent de heeren en gemeenten omging, en op wien men staat kon maken; hy verdeelde de zelve in drie classen. In de eerste stelde hy die onder de regering van *Maria* in gunst waren geweest, en die met de komst van *Elizabeth* tot de kroon daar uit waren geraakt. In de tweede stelde hy de yverige *Roomschgezinden*, die onder het juk van eene regering, slydig met hunnen Godsdienst en hunne zuchten, en die bekwaam waren alles te ondernemen om den zelve weder te herstellen, en in de derde die door hunnen slechten staat gereed waren op te staan, voor zich geen andere uitkomst dan in de beroerten van hun vaderlandt ziende. Zo vele misnoegden, zeide hy, gereed om op te staan, wachten alleen naar een hoofdt om zich te verklaren, een beurs om den oorlog te kunnen voortzetten, en een bystandt van buitenlanders. Wat het eerste aangaat, vervolgde hy, gestadig tegen den hertog van *Nordfolk* sprekende, zy weten niemandt, daar zy zich beter op kunnen verlaten, het zy ten aanzien van den adel dom van uw buis, een der doortuchtigste van het koninkryk, het zy ten aanzien van uwe hoedanigheid, als eerste *Paar* van het Parlement, en grootmaarschalk van de kroon, het zy ten laatste wegens den ontfangen boon, dat u deelgenoot van hunne ongelukken maakt, bygevolg bekwaamer dan iemandt anders, wie het ook zou mogen zyn, om hunne verlossing uit te werken. Deze aanmerkingen gemaakt hebbende, zweeg hy een weinig stil, om te

Redenen van den gemachtigde van *Maria* tegen den hertog van *Nordfolk*, om hem in haar belang te brengen.

zien, of het ingang by den hertog vondt. 1571. Vervolgens stelde hy hem de hardigheit van zyne gevangenis, en de verachting, met welke men hem hadt behandelt, voor oogen; dat men hem op eene schandelyke wyze in den brief aan de heeren tot de zamenroeping van het Parlement, hoewel zyne hoedanigheid en bedieningen hem de eerste plaats in deze doortuchtige vergadering moesten doen hebben, hadt overgeslagen.

Hier na ging deze gevaarlyke verleider over tot de wyze, op welke de oorlog kon gaande gehouden worden. Hy zeide, dat de zelve bestondt in het geldt, zonder het welke geen leger in het veldt kan gebragt worden, en in een bystandt van vrede benden, dien de zamenverbondenen van noden hadden, om hun volk te versterken. Dit onderstelt zynde, toonde hy een lyst van heeren, die alles voor deze party zouden opzetten. Hy vertoonde de brieven, van *Maria* aan den paus en aan den koning van *Spanje* geschreven; hy sprak van den bystandt van deze twee mogendheden, als of de zelve daar al was. Hy zeide, dat de paus het geldt zou schieten, en de koning van *Spanje* de soldaten verschaffen; dat de eerste reets honderd duizend goude kronen in goede handen hadt verzekert, en dat de andere vier duizend ruiters en zes duizend man te voet hadt geworven; dat zy maar alleen wachtten naar een goede tyds gelegenheit om scheep te gaan; dat de hertog van *Medina-Celi* hun bevelhebber was, en dat zy in het begin van den somer te *Harwich*, in de provincie van *Essex*, daar de hertog van *Nordfolk* vele aanhangeren hadt, zouden landen. Maar ziene, dat hy dezen heer door dit alles nog niet kon overhalen, en dat de vrees, of tegenzin, om voor een staatzuchtige, die op de kroon van *Elizabeth* toeleide, door te gaan, hem wederhieldt, poogde hy deze zwaarigheit weg te nemen, en bedacht ten dien einde eene valche hoogachting voor de koningin te bewyzen. Hy vertoonde dan aan den hertog, dat men gemakkelyk zyne zwaarigheit kon wegnemen, en een middelweg uitvinden om hem te verzekeren; dat men niet zou kunnen denken, dat hy naar de kroon stondt, daar in gelegen, dat men in de artykelen van de zamenzwering zou inlassen, dat men niets tot nadeel van *Elizabeth* zou ondernemen, onder beding, dat zy in het huwelyk van *Maria* zou bewilligen, en beloven den *Roomsch-Katholyken* Godsdienst te zullen omhelzen, of de vrye oeffening van den zelve toestaan.

Het voorstel van den *Italiaan* wierdt door den bisschop van *Rosse*, die zich ten dien einde van *Barker*, geheimschryver van den hertog van *Nordfolk*, bediende, ondersteunt. Het Parlement was te *Westmunster* tegen den 2 April beroepen. *Barker* trachtte den hertog, achtervolgens de bevelen van den bisschop, te overreden om zich aan het hoofdt van eene party heeren, die gereed stonden de zelve op te wachten, te stellen, om also het Parlement, dat op zulk eene verrassching niet bedacht zou zyn, te doen scheiden, en de koningin, die zich zonder beschermers zou vinden, op te ligten. Hy vertoonde hem de gunstige gelegenheit daar van, eene vergadering, die aanleiding aan de heeren gaf om zich op eene plaats zamen te laten vinden, zonder dat men daar iets tegen kon zeggen, en aan welke men alleen een teken hadt te geven om het werk gaande te maken. Hy bediende zich ook van de zelve beweegreden van wraak, als de *Florentyn* hadt gedaan, en moedigde den hertog aan door de aanmerkingen van den hoon, dien men hem hadt aangedaan, het

De paus en de koning van *Spanje* treden in de zamenzwering.

*Barker*, geheimschryver van den hertog van *Nordfolk*, tracht hem te overreden.



1571. het welk hem het recht gaf, zeide hy, om naar wraak om te zien; en by deze beweegredenen voegde hy diergelyke voorbeelden, die wel waren gelukt. Hy haalde eenige van Italië voor den dag, maar stondt meest op die in zyn eigen landt waren gebeurt. Onder alle gaf hy hoog op van het geen de vrienden van den grave van Murray voor hem hadden gedaan. Zy beïtonden alleen in vyf personen, die moeds genoeg hadden om het Parlement, waar in deze heer stondt gevonnikt te worden, te storen, en zich vervolgens meester van de koninginne te maken. *Wat belet u, zeide hy tegen den hertog, voor deze vorstinne, die gy bemint, en die u weder bemint, te doen het geen hare vyanden toen tegen haar dorsten in het werk stellen. Het komt hier niet alleen op een roemruchtige en edelmoedige daadt aan, om de ketenen van de koninginne te breken; maar ook om u den gelukkigsten man van de wereldt, door het huwelyk van zulk eene bevallige gemalinne, eene der schoonste vrouwen, en te gelyk eene der grootste prinsessen des werelds, te maken. Gy hebt niemandt dan Elizabeth, die u tegen is. Verzekert u van haar op deze wyze, als ik heb gezegt; zet haar gevangen in de plaats, daar gy Maria zult doen uit gaan; doedt de laatste den troon beklommen, daar gy hare vyanden van zult afstoten, en regeert vervolgens met malkander beide de ryken van Groot-Britannië, zonder dat deze grote onderneming u eenig bloedt zal kosten, en zonder dat gy vremden tot uwen bystandt zult behoeven te roepen. Denkt alleen, wanneer gy deze eer zult genieten, aan den Roomschen Godsdienst, om den zelven zyn vrydom en luister weder te geven.*

Zodanig waren, volgens de schryvers, de verzoeken van deze verleiders, het zy de zelve van deze byzonderheden door de verklaringen van den geheimfchryver en de andere getuigen zyn onderrecht, of dat zy ze van een anderen kant hebben verstaan.

De hertog begint te wankelen.

Zulk eene krachtige en vleierende aanspraak vondt eenigzins ingang by den hertog van Nordfolk: doch zy haalde hem nog niet t'eenemaal over. Indien zyn goede imborst en oprechtheit hem naar deze verleiders deden luisteren, de zelve deden hem ook voor het bedrog schrikken. Hy geloofde mogelyk, dat 'er in deze onderneming, door Maria en hare aanhangers ontworpen, geen meer zwaarigheid stak dan zy zeiden; maar het denkbeeld van misdadt van hoog-verraadt hielt hem als nog zonder bepaling, en belette, dat hy hen een volstrekt antwoordt gaf. Hy weigerde zelfs de artykelen van het ontwerp te ondertekenen. Hy verzocht tydt om zich te beraden, en beval aan eenen van zyne geheimfchryvers\*, die daar een afschrift van hadt genomen, het zelve met den brief, die daar gewag van maakte, te verbranden. Hy wierdt kwalyk gehoorzaamt. Deze trouwloze dacht daar t'eeniger tydt groot voordeel mede te doen, en zonder zich te kreunen, dat het om zyns meesters leven te doen zou zyn, verborg hy in een strooie mat van de kamer dat ongelukkige papier, dat den ondergang van den hertog van Nordfolk veroorzaakte, gelyk wy in het vervolg zullen zien. Voorts kan men niet begrypen, door wat staatkunde men aan dezen heer, die een Protestant was, de herstelling van den Roomschen Godsdienst dorst voorstellen. Mogelyk, dat de paus en de koning van Spanje, die zich voor de handhavers van de zamenzwering uitgaven, het zo hebben gewilt; zy moeten gedacht hebben, dat de hertog geen groot voorstander van zynen eigen Godsdienst was, om hem een ontwerp, om den zelve uit te roeien, toe te vertrouwen, en hem zelfs den voornaamsten uitvoerder, daar

\* Higford. Verraadt van eenen van zyne geheimfchryvers.

van te maken. Hy betuigde niettemin by zyn 1571. flerven, dat hy hadt geleefd en dat hy stierf in de belydenisse van het hervormde geloof. Dus was het, dat hy, met de hoop van eene kroon ingenomen zynde, weinig werk van zynen Godsdienst maakte. Maar het laatste oogeblik deedt deze ydele grootscheit verdwynen, en zyn gewisse wakker worden, waar door de Godsdienst weder plaats in zyn hert bekam.

In dezen tusschentydt boodt Mylord Percy, broeder van den hertog van Northumberlandt, den bisschop van Rossie aan Maria te verlossen. Hy verzocht alleen, dat men hem verzekerde, dat Mylord Grange en Mylord Ferniburgh op de grenzen gereed zouden zyn om haar te ontfangen, en dat men hem by een voort van verwisseling zynen broeder, die in Schotlandt gevangen was, zou geven. De verbindtenis van Mylord Percy met Mylord Burleigh maakte hem verdacht, en de bisschop van Rossie, hem niet durvende vertrouwen, zette de zaak zo sterk niet voort, als wel nodig was om den aanslag te doen gelukken. Mylord Percy ging van zyn kant al te langzaam te werk, het zy hy veinste, het zy hy een inkeer door de traagheit van den bisschop van Rossie kreeg; zo dat dit voornemen, na dat het eenigen tydt hadt geduurt, tot niet kwam uit te lopen. Het was eveneens met een ander voornemen, waar van Paulus Sandford en Owen de hoofden waren. De eerste was een van die veertig edellicden, die hare Majesteit by grote plegtigheden moesten versellen; de andere was nog minder van aanzien, een leenman en gunsteling van den grave van Arundel. Men oordeelde, dat hun naam geen gewigt genoeg hadt om een werk van zo veel aangelegenheit uit te voeren, zo dat de bisschop van Rossie, aan wien zy bekend wierden, niet goedvondt, dat men daar mede zou voortgaan. Ondertusschen was de Florentyn, die by den hertog van Nordfolk zynen last hadt verricht, vertrokken om by andere hoven de zaken, die men hem bevolen hadt, uit te voeren. Hy begaf zich het eerste naar de Nederlanden by den hertog van Alva; en zyne zaken daar hebbende verricht, na alvorens kennis aan de koninginne van Schotlandt, aan den gezant van Spanje te Londen, aan den hertog van Nordfolk, den bisschop van Rossie, en Mylord Lumley te hebben gegeven, vertrok hy naar Rome. Alle deze brieven waren in cyffer geschreven, en hy hadt de zelve aan een Nederlander\*, een bediende van de koninginne, dien hy naar Engelandt te rug zondt, bestelt. Deze bediende was wel getrouw, maar met den raad van den bisschop van Rossie, die hem hadt gezegt het bundel in handen van den stadvoogdt van Calais te laten, die het zelve met alle zekerheit zou hebben doen bestellen, niet gevolgt te hebben, was hy oorzaak van al de ongelukken, die de zamengezworenen overkwamen. Hy dan het zelve by zich houdende, en te Douvres aan landt tredende, wierdt op het kwade vermoeden, dat men van zyne reize hadt, gevat, in de gevangenis gezet, en het bundel brieven, daar hy mede belast was, gezonden aan Mylord Cobham, bestierder van de vyf havenen (a). By geluk was deze een vriendt van den hertog van Nordfolk, en de bisschop van Rossie, van dit toeval verwittigt, wist zo veel by hem te weeg te brengen, dat hy al de brieven van hem kreeg, in welker plaats men andere maakte, daar geen ge-

Voornemen tot verlossing van Maria kwalyk gelukt.

\* Kard Baylis.

(a) Voor dezen zyn 'er maar vyf geweest; maar men heeft 'er naderhandt nog drie bygedaan. De voornaamste zyn Douvres, Zandwich en Reye.



1571. gevolg van was te vrezen, om aan de gemachtigden van *Elizabeth* overgelevert te worden. De bisschop van *Rosse* hadt daarenboven de voorzorg, aan den in verzekering genomen Nederlander kennis van het voorgevallene te geven, op dat hy zich in zyne verantwoording daar naar zou richten, en het bedrog dus geheim blyven. Maar op de pynbank gebragt zynde kon hy de zelve niet uitstaan, en beleeft alles, wat hem van het bundel brieven, dat hy mede hadt gebragt, bekend was, ook dat de zelve aan den bisschop van *Rosse* waren behandigt, en de valsche door dezen prelaat in de plaats van de rechte, die hy naar zich hadt genomen, gegeven. De bisschop was niet verzet van zyne verklaring. Hy stelde al zyne bekwaamheit in het werk om het geheim van de zaak, daar deze verklaring alleen een half bewys van was, te verduistren. Hy zondt zynen geheimschryver weg, uit vreze, dat men hem zou dwingen te klappen wat hy van de zaak wist. Hy deedt uit zyn huis al de cyffer, daar men zich in plaats van letteren van hadt bedient; zo dat, wanneer de graaf van *Suffex*, Mylord *Burleigh*, *Mildmay*, en *Sadler* aan zyn huis kwamen, en alles onderzochten, zy niets vonden, dat hem kon bezwaren. Zy wilden hem ondervragen; maar hy weigerde te antwoorden, zeggende, dat hy als gezant geen rechtbank dan alleen die van de koninginne zyne meestersse, aan welke hy zeide dat hy rekenschap van zynen handel moest geven, erkende. Men verzekerde zich echter van zyn persoon, en men stelde hem in bewaring van den bisschop van *Eli*. Men verzekerde zich ook van den ridder *Thomas Stanley*, van den ridder *Thomas Gerard*, en van *Rolfson*. Men zondt hen alle drie naar den *Tour*. Mylord *Howard*\*, die naar het aartsbisdom van *Jork* stondt, wierdt mede verdacht gehouden. Hy wierdt aan den aartsbisschop van *Kantelberg* overgegeven, en in zyn bisschoppelyk paleis bewaart, dat hem voor eene gevangenis verstrekte.

\* *Henrik Howard*, broeder van den hertog van *Nordfolk*.

Vervolg van de ontdekking der zamenzwering.

† of, volgens eenigen, honderd en vyftig duizend.

Daar was niets wezentlyks noch tot laste van de koninginne van *Schotland*, noch tegen den hertog van *Nordfolk* ontdekt, en zonder een nieuw ongeluk hadt men hen van de zamenzwering niet kunnen overtuigen. Het ongelukkige noodlot der koninginne, dat al hare ondernemingen gestadig deedt mislukken, en die haar wilden reddten te gronde hielp, bleek zo klaar by deze gelegenheit, dat men aan niets anders de droevige ongevallen, die alles omver stieten, kan toeschryven. Hare aanhangeren in *Schotland* hadden gebrek aan geldt. Dit benam den moedt van eenigen, en maakte dien van anderen vruchteloos. Zy besloot 'er hen door de handen van den *Franschen* gezant in *Engelandt*, aan wien zy het geldt, dat zy hen wilde doen toetellen, vertrouwd te zenden. Men begroot de som niet, noch van waar zy de zelve bekwam. Het is waarschynlyk, dat het een gedeelte van de honderd duizend goude kronen was †, die de paus haar hadt gezonden, en die de bovengemelde *Florentyn*, volgens haar bevel, uitdeelde. Hoe het zy, de gezant van *Vrankryk*, het geldt ontfangen hebbende, stelde het zelve in handen van *Barker*, en van *Higford*, twee geheimschryvers van den hertog van *Nordfolk*, om het naar *Schotland* te zenden. Deze hertog bleef altydt voor *Maria*, en niettegenstaande hy geweigert hadt de artykelen van de zamenzwering, daar wy van gesproken hebben, te ondertekenen, doordien zyn edelmoedige inborst hem niet toeliet zich in eene zamenzwering

III Deel.

in te wikkelen, vondt hy den zelve tegenstandt 1571. niet omtrent eene zaak, daar geen kwaadt in schein te steken, om haar volgens haar verzoek te dienen; zo dat, wanneer deze twee geheimschryvers hem kennis van het bundel, dat zy hadden ontfangen, gaven, hy hen geboodt het zelve aan *Brown*, burger van *Shrewsbury*, zynen leenman, te zenden, aan wien hy schreef het verder aan *Banister* en aan *Lowder*, afgezonden van Mylord *Herris*, over te geven. *Barker* en *Higford* deden volgens zyn bevel; maar *Brown*, aan de zwaarte merkende, dat het goud, en geen zilver geldt was, gelyk men hem hadt geschreven, hieldt dit geheim verdacht, en bediende zich daar van. Hy behoorde niet tot hunne vertrouwlingenschap, en het zy hy misnoegt was, van dat men hem niet beter hadt vertrouwt, het zy hy op de vergelding van zyne uitvoering dacht, bragt hy het geldt met de brieven van de koninginne van *Schotland* en van den hertog van *Nordfolk* aan de Raden van *Elizabeth*. Aantonts wierdt *Higford* in verzekering genomen, die niet alleen verklaarde alles wat hy van het geldt wist, dat hy op bevel van den hertog van *Nordfolk* aan de afgevaardigden van Mylord *Herris* hadt gezonden; maar hy ontdekte ook het ontwerp van de zamenzwering, dat hy in de strooie mat in de kamer van zynen meester hadt verborgen. *Barker* wierdt weinig dagen daar na gevangen genomen, en bevestigde het geen door *Higford* was bekent. De omstandigheit van het geldt, aan eene hoofdparty gezonden, dat de zamengezworenen aanmoedigde om de grenzen van *Engelandt* te ontruften, was alleen genoeg om den hertog van *Nordfolk* schuldig te kennen. Dit was eene strafbare briefwisseling met de vyanden van den Staat gehouden; hen bystandt gezonden om den oproer te ondersteunen, en zich mededeelgenoot gemaakt van hunne vyandlykheden tegen zyn vaderlandt. Maar het ontwerp van de zamenzwering maakte hem zonder eenig tegenspreken t'eenemaal schuldig.

Uit de woorden van het ontwerp blykt het, dat *Maria* *Vrankryk* niet vertrouwdte; dat zy aan *Spanje* mogelyk meer beloofde, dan zy van gedachten was na te komen, en dat zy zich van deze vreemde mogendheit niet bediende dan om dat het haar zonder de zelve onmogelyk was hare kroon en vryheit weder te erlangen. Voorts was al haar oogmerk bepaalt aan hare herstelling en haar huwelyk met den hertog van *Nordfolk*. Indien zy om de kroon van *Engelandt* dacht, het was alleen om na de doot van *Elizabeth*, onderstelt zynde dat zy zo lang met geduld zou wachten, in haar ryk op te volgen. Om haar ontwerp te doen gelukken moest zy *Vrankryk*, het welk noch de vereeniging der twee koninkryken van *Groot-Britannië*, noch de al te nauwe verbindtenis van *Maria* met den koning van *Spanje* niet goedvondt, misleiden. Zelfs moest zy den laatste, die wilde, dat deze vorstin altoos van het huis van *Oostenryk* zou afhangen, en met die gedachten wel gewenscht hadt haar met den prins *Don Jan*, zynen natuurlyken broeder, zo berucht door den vermaarden zeeslag van *Lepanto*, dien hy tegen de *Turken* hadt gewonnen, te doen trouwen. Het geluk van *Elizabeth* bedroog *Maria* zelf, en bragt al de anderen onder.

Daar zyn schryvers\*, die zeggen, dat het ontwerp om *Maria* te verlossen ook onder de papieren van den bisschop van *Rosse* wierdt gevonden, het welk niet overeenkomt met het zeggen van die genen, die willen, dat deze prelaat zorg gedragen hadt al het geen, dat de minste achterdocht

Aa



1571.

docht of aanleiding kon geven, of dienen om het oorspronkelyke, indien het by ongeluk in handen van de koningin van Engelandt mogt komen te vallen, te ontceyfferen, uit zyn huis te doen, of men zou moeten onderstellen, dat deze voorzorg niet al te naauwkeurig was in acht genomen. De zelve kon ondertuffchen niet beletten, dat het geschrift, nevens de brieven, of het naschrift daar van, aan den paus, den koning van Spanje en den hertog van Alva gezonden, daar dit geschrift by was, niet wierdt ontdekt.

Ontwerp van de zamenzwering, met de eige hand van Maria geschreven.

Het was, als wy hebben gezegt, een ontwerp, of bericht, dat de koningin van Schotlandt zelf gemaakt, en aan den hertog van Nordfolk gezonden hadt, die het weigerde te onderteekenen. Het zelve begon aldus: *Dat Frankryk het bondgenootschap met de Schotten, die haar in vryheit wilden stellen, goedvondt; dat deze kroon besloten hadt haar by te staan, en dat het huwelyk van Elizabeth met den hertog van Anjou geveinst was, en alleen diende om deze vorstin in slaap te wiegen, en te gemakkeliker zyn krygsvolk te doen landen. Zy vervolgde, Dat 'er echter weinig staat op de beloften van deze natie was te maken, te veel belemmert met hare binnenlandsche oorlogen, om hare naburen te kunnen helpen; dat 'er meer staat op Spanje te maken was, en dat het ook naar dezen kant was, dat zy zich gewend, en verwaart zy baren gezant gezonden hadt; maar dat hy te voren met den hertog van Nordfolk hadt be- raadslaagt. Echter, zeide zy, moest men ten de- zen opzichte nog weinzen, en mogelyk meer beloven dan men zou kunnen nakomen: maar dat dit het eenigste middel was om den Katholyken koning in haar belang te krygen. Deze vorst, vervolgde zy, hadt gansch andere inzichten omtrent haar huwelyk, en hadt zyn broeder, Don Jan van Oostenryk, in zyne gedachten: waarom men hem, om hem daar van af te trekken, of te maken, dat hy daar minder op stondt, de herstelling van den Roomsche-Katholyken Godsdienst in de ryken van Groot-Britannië moest beloven, en hem eene tamelyke verzekering daar van geven, daar hy zich op kon vertrouwen, om dat, naardien hy dit voornamentlyk ter herte nam, men niet veel werk zou hebben om hem van het huwelyk te doen afzien, wanneer hy eens overtuigt zou zyn, dat de Roomsche kerk in haar recht zou herstelt worden. Behalven dat zou de paus zich mede daar in laten, om hem door dit middel te overreden, onderstelt zynde, dat hy zwaarigheid maakte zyne toestemming daar aan te geven, en zy twyfelde niet, of hy zou zich laten overhalen. Vervolgens riedt zy den hertog van Nordfolk, nevens haar het oude geloof in de twee ryken te herstellen, en eindigde met de verzekering, die men aan den koning van Spanje en den paus moest geven, daar in bestaande, dat men den jongen koning van Schotlandt naar Spanje zondt, daar hy voor gyselaar zou versprekken, en opgevoed worden in de askerigheid van den Protestantschen Godsdienst, een onwedersprekelyk middel om hem een onverzoeslyken haat tegen de oproerigen, die zyn gezag misbruikten, te doen opvatten; en dit hoofdt van het bondgenootschap voor altoos weggenomen zynde, het zelve tot niet te doen uitvallen. Zy zeide, Dat zy op de zelve wyze schreef aan den Katholyken koning en aan den paus, en dat zy bevel aan haren gezant hadt gegeven deze brieven aan den hertog van Nordfolk mede te delen. Zy hadt buiten twyfel eenige dingen uit het geschrift, aan den hertog van Nordfolk gezonden, gelaten, die hem ongenoegen zouden hebben kunnen verwekken, en daar zy haar wantrouwen en geveinstheit door te kennen gaf. Zy onderrechtte hem ook, dat men het voor Frankryk geheim moest houden, om de redenen, die wy 'er van gemeld hebben.*

Men behoeft zich niet te verwonderen, indien 1571. de hertog van Nordfolk een ontwerp, dat niet werkstellig kon gemaakt worden, zonder de regering van Engelandt, zo wel als die van Schotlandt, het onderste boven te keren, noch zonder zich, indien deze gevaarlyke onderneming mislukte, aan hoog-verraadt schuldig te maken, weigerde te tekenen. Maar het was niet genoeg, dat hy daar in niet hadt bewilligt, om onschuldig te zyn; zyn plicht, als onderdaan, was het aan den dag te brengen, te meer, om dat hy aan Elizabeth zo duur bevestigd hadt, dat hy van het huwelyk met de koningin van Schotlandt voor altoos zou afzien; daarenboven scheen het, als of hy het minder hadt geweigert dan zyne toestemming daar aan gegeven, en dat hy alleen naar een beter tydsgellegenheit uitzag om zich opentlyk te verklaren, doordien hy zich met deze vorstinne weder hadt ingewikkelt, haren gemachtigde ontfangen, en zyn best gedaan om haar gezonden geldt aan de zamengezwoorenen in Schotlandt, die een openbaren oorlog tegen Engelandt voerden, aan de zelve te doen behandigen.

Het hof nam dit op als een misdadt van Staat, en op de bekentenis van zyne geheimchryvers wierdt de ridder Sadler met een bende soldaten gezonden, die in zyn huis vielen. Men verze- kerde zich van zyn persoon, en men ondervraagde hem aanschots. Hy ontkende alles met zo veel te meer stoutmoedigheid, dat hy dacht zyne bevelen nagekomen, en het ontwerp met de brieven verbrand te zyn; zo dat hy deze beschuldiging van zyne twee bedienden voor een laster opnam. Men hielt hem twee dagen in verzekering in zyn huis, van waar hy eindelyk den 7 September naar den Tour wierdt gebragt. Het volk betuigde toen al zo veel ongenoegen in hem daar naar toe te zien geleiden, als het een jaar te voren vreugde hadt betoont, wanneer het hem daar uit hadt zien gaan; men nam ook Bannister en Lowder, aan welke de hertog het geldt hadt bevolen te geven, nevens de graven van Arundel, van Southampton, Mylord Lumley, Mylord Cobham, Mylord Percy, en eenige anderen, in verzekering. Zy beledelen al wat zy van de zamenzwering wisten, na dat men hen te voren van genade hadt verzekert.

Vervolgens ondervraagde men den hertog, en gelyk hy by het ontkennen bleef, vertoonde men hem het ontwerp, met de brieven, daar wy van gesproken hebben. Op dit gezicht stondt hy zeer verzet, niet kunnende begrypen hoe het mogelyk was, dat deze schriften, die hy dacht tot alch verbrand te zyn, weder voor zyne oogen kwamen te verschynen. Hy stondt eenige oogeblikken in twyfel, als of men hem begoochelt hadt; maar na dat hy de zelve wel hadt gezien, erkende hy ze voor de zelve, die hem door den afgezonden van de koningin van Schotlandt waren behandigt, waar op hy, geraakt van zyn ongeluk en van de trouwloosheit van zynen bediende, uitriep: *Myne bedienden hebben my verraden. Ik ben verloren: myne gulhertigheid heeft my bedrogen; ik beken, maar te laat, dat wantrouwen de grondslag van veiligheid is. Eenigen \* verhalen dit voorval op eene andere wyze, en zeggen, dat de hertog van Nordfolk deze papieren in een rotting, voorbedachtelyk uitgeholt, gestoken hadt, en dat hy, wanneer men hem naar den Tour leidde, daar op onvoorzichtig al te sterk leunde, waar door de zelve brak, en de papieren tot zyne overtuiging daar uit vielen; dat men daar in niet alleen het afschrift van den brief, aan den paus geschreven, vondt, maar ook het antwoordt van den paus aan de koningin van Schotlandt, en zelfs aan den her-*

Men neemt den hertog van Nordfolk gevangen.

Zyne ondervraging.

\* Tana-  
nvi.



1571. hertog, daar zy byvoegen, dat men het klادت van het ontwerp onder de papieren van den bisschop van Rossé hadt gevonden.

Hoe het zy, de hertog, ziende, dat hy ontdekt was, nam zyne toevlucht tot de onderwerping. Hy verzocht zyne rechters genade van de koningin voor hem te verzoeken, belovende de omstandigheden van de zamenzwering te zullen ontdekken: hy betuigde, dat hy nooit in de zelve hadt bewilligt, en in geen verbindtenis, nadeelig aan hare Majesteit, was getreden. Hy zeide, dat hy het voornemen, om zich van de koningin meester te maken, zich van den Tour te verzekeren, de koningin Maria uit hare gevangnisse te verlossen, en vremde troepen in Groot-Britannië, behalven tegen de oproerige Schotten, te doen komen, hadt van de hand gewezen. Men deedt hem op nieuw op meer dan vyftig artikelen antwoorden, die hy alle ongeveinst beleedt. De bewyzen dus naar behoren met al de omstandigheden van de zamenzwering klaar gebleken zynde, wilde de koningin daar van aan de stad Londen kennis geven, van waar zy geenzins twyfelde of dit zou aantons door alle de provinciën van het ryk worden verspreid. Dit diende om het volk van de genegenheit, die het voordien hertog hadt, af te trekken. Men stelde hem voor als een man, die zyn vaderlandt hadt willen het onderste boven keren. Ten dien einde deedt zy den opperschoot en de schepenen van Londen in de Gesternde kamer vergaderen, daar men het gansche rechtsgeding las. Vervolgens deedt zy de burgers op het stadhuis te zamen komen, daar de Register-bewaarder voorzitter was, en de zelve lezing in de tegenwoordigheit van al het volk gedaan wierdt.

Niemandt wierdt meer door alle de getuigen, en zelfs door den hertog van Nordfolk, beschuldigt dan de bisschop van Rossé. Hy scheen de voornaamste oorzaak van de zamenzwering, het grote radt, daar alles op draaide, en het hoofd, daar zy al de macht en onderrechting van ontvingen, te zyn. Maar zyne hoedanigheit van gezant scheen hem voor alle vervolging van het gerecht te dekken. De zelve verstrekte hem tot een schild; en wanneer men hem wilde dwingen op de ondervraging te antwoorden, beriep hy zich op zyne hoedanigheit van gezant van de koningin van Schotlandt, en bygevolg de rechtbank van Engelandt niet onderworpen, zeggende, dat de gezanten niet afhangen van de hoven, daar zy naar toe worden gezonden; dat hy aan niemandt verschuldigt was rekenschap van zyn gedrag te geven, dan aan die hem hadt gezonden, en eindelyk, dat hunne personen onschendbaar en heilig zyn. Maar men vertoonde in den Raadt, daar de gemachtigde zyne weigering bekend maakte, dat hy zich door zyne zamenspanningen en zyne zamenzweringen het voorrecht van zyn ampt hadt onwaardig gemaakt. Men zeide, dat men hem vooral als het hoofd en de voornaamste van alle de oproermakers vondt, blazende niet dan vuur en vlam zo wel binnen, als buiten het ryk, dat hy by nacht onwettige vergaderingen met den grave van Southampton en andere hoofden der party hadt gehouden; dat hy briefwisseling hieldt met de Engelschen, die in de Nederlanden waren gevlucht, met den paus, den koning van Spanje, en den hertog van Alva, om hen het land in Engelandt gemakelyk te maken. Men besloot dan, dat hy door die dingen van het recht der volkeren, dat geen verraadt tegen den vorst en

III Deel.

den Staat kan dulden, verfleken was.

Om niets onbehoorlyk in zulk een voornaam rechtsgeding te doen, hoorden de Raden het gevoelen van vyf der voornaamste rechtsgeleerden van het ryk\*, aan welke zy deze vier zaken voorstelden: I. Of een gezant, die oproer tegen den vorst, by wien hy zyn verblyf heeft, verwekt, het voorrecht van zyne bediening moet genieten, of als een vyandt behandelt worden? II. Of een staatsdienaar, of zaakbezorger van een vorst, die door openbaar gezag is afgezet, en in wiens plaats een ander is gekroont, zich van het voorrecht van een gezant kan bedienen? III. Of een vorst, die in het ryk van een ander prins gekomen is, en dien men daar gevangen houdt, aldaar een gezant of staatsdienaar kan hebben, en of deze staatsdienaar als een gezant moet aangezien worden? IV. Of de prins dezen staatsdienaar en zynen meester waarschouwende, dat men hem in het toekomende voor geen gezant zal erkennen, des niettegenstaande zulk een gezant met recht kan eischen het geen een gezant toekomt?

De rechtsgeleerden gaven hun antwoordt op alle deze voorstellingen. Op de eerste zeiden zy, Dat het recht der volkeren en het burgerrecht der Romeinen zulk een gezant van zyn recht vervallen, en de straf der wetten onderworpen verklaren te zyn. Op de tweede, Dat, indien de vorst, daar men van spreekt, wettig is afgezet, zyn staatsdienaar aantons het voorrecht, aan zyne bediening eigen, verliest, om dat 'er gene andere dan souvereine vorsten zyn, endie de koninklyke waardigheit bezitten, die gezanten kunnen zenden. Op de derde, Dat, indien de gevangen vorst zyne opperhoofdigheit niet heeft verloren, by een staatsdienaar mag hebben, maar of deze staatsdienaar als gezant, of niet moet aangezien worden, het zelve hangt alleen af van het gezag, dat zyne lastbrieven hem geven. Op de vierde, Dat een vorst een gezant wel kan beletten in zyn ryk te komen, of hem daar uit doen vertrekken, wanneer by zyn plicht te buiten gaat; maar dat, zo lang men hem verblyf vergunt, by de voorrechten, die aan zyne bediening vast zyn, moet genieten.

De Raadt zich door het gevoelen van de rechtsgeleerden gemachtigt vindende, zondt om den bisschop, aan wien de zelve een scherp verwyrt deedt, en zeide, dat hy niet langer als gezant zou aangezien, maar gestraft worden naar het zyne verfoeielyke zamenzwering verdiende. De bisschop was daar niet over verzet. Hy antwoordde stoutmoedig, dat hy de gezant van eene koningin was, die onrechtmatig van den troon was gestoten; dat hy ronduit bekende, dat hy volgens zynen plicht alles hadt in het werk gestelt tot hare vryheit, en het welzyn van de beide ryken, en dat hy in Engelandt met een goeden vrygeleibrief voorzien, met de hoedanigheit en het gezag van gezant, wiens recht heilig en onschendbaar is, was gekomen.

Mylord Burleigh, het woordt opnemende, zeide tegen hem met veel nadruk, Dat 'er noch recht der volkeren, noch vrygeleibrieven, noch brieven van veiligheid waren, die gezanten, welke tegen de koninklyke waardigheit van den vorst, aan wien zy gezonden worden, komen te misdoen, kunnen beschermen; maar dat zy in zulk een geval de straffen van de wet onderbevig zyn: want dat, indien dit zo niet was, het leven van den vorst niet zeker zou zyn, en hem van een gezant, die kwaadaardig genoeg is om een vorstenmoordt te ondernemen, ongestraft zou kunnen benomen worden.

De bisschop hieldt staande, dat dit hem geenzins aanging; Dat geen gezant by wege van recht van zyne voorrechten, zo lang als by zyn ampt waarneemt, kon ontzet worden, maar wel by wege

1571. De Raden stellen de zaak aan rechtsgeleerden voor. \* David Lewis, Valentin Dale, Williem Drury, Williem Aubry, en Henrik Jones.

Hunne uitpraak.

Het vonnis der Raden tegen den bisschop van Rossé.

De reden van Mylord Burleigh.

Het antwoordt van den bisschop van Rossé.

Elizabeth maakt de zamenzwering aan de staat Londen bekend.

Men vervolgt den bisschop van Rossé, die zich op zyn gezantschap beroept.

Redenen van den Raadt van Elizabeth daar tegen.



1571. van dadelykheit, onderfelt, dat de aanslagen uitgevoert zyn; dat zyn gedrag daar veel van verschilde, en dat hy geen zins het recht der volkeren hadt geschonden. Hy stelde hem daar op met veel bekwaamheit voor oogen de kuiperyen van Trochmorton gedurende zyn gezantschap in Vrankryk, en die van Randolph en van Tamworth, gezanten in Schotlandt, die, gelyk hy zeide, openlyk de oproeren in deze twee ryken hadden aangestookt, zonder eenige straf te ondergaan, dan dat zy binnen een zekeren tydt moesten vertrekken. Hy vergeleek zyne handeling by de hune, en vertoonde de rechters, dat zy met hem op geen andere wyze konden te werk gaan, dan men met den Engelischen gezant hadt gedaan.

De bisschop van Roisse blyft landuelik weigerden Raadt voor zyne rechters te erkennen.

De Raadt nam geen genoegen in deze redenen, en men drong hem nogmaals te antwoorden op de beschuldigingen, die men tegen hem door getuigen, of medestanders inbragt. Toen begon hy bezadigder te spreken; maar hy bleef echter weigeren hen voor zyne rechters te erkennen. Hy trachtte zich zelve op eene tweede wyze te verdedigen, en verzocht hen in gedachten te houden de wet, die het gebruik tusschen de twee natiën hadt vast gemaakt, van geen getuigenis van een Engelschman tegen een Schotschman, noch van een Schotschman tegen een Engelschman aan te nemen. De Raadt was eenigen tydt bezig met over deze tweede uitvlucht raadt te plegen, en nam op nieuw in overleg het gedrag van de Engelsche gezanten in Vrankryk en in Schotlandt, daar de bisschop zich van trachtte te bedienen. Men kon niet zien, dat deze vergelyking overeenkomst hadt, en belangende de wet, men was van gevoelen, dat die geen plaats dan op de grenzen, ter oorzake van de verbitterdheit, die de oorlog en de nabuurschap van de twee natiën verwekten, die op de grenspalen der twee ryken waren, plaats kon hebben. Men verklaarde derhalven, dat de bisschop de wetten van het landt onderworpen was, en men zondt hem gevangen naar den Tour.

Hy doet zyne verklaring.

Eenige dagen daar na kwamen de gemachtigden by hem, en kondigden hem nogmaals aan, dat hy zou hebben te antwoorden. Derhalven geen verschoning langer kunnende vinden, gehoorzaamde hy, en deedt zyne verklaring in weinig woorden, trachtende de personen zo veel als het mogelyk was te verontschuldigen, hoewel hy het voorgenomen feit bekende. Hy ontschuldigde de koninginne zyne meesteresse, den hertog van Nordfolk, en zich zelve: te weten, de koninginne, om dat zy geen ander middel wist om vry te komen, alle toegangen voor haar van wegens hare Engelsche Majesteit, die zelf de oproerige onderdanen bystandt zondt, toegesloten zynde; den hertog van Nordfolk, om dat hy over zyn huwelyk met de koninginne van Schotlandt niet hadt gehandelt dan na dat hy over het zelve met de voornaamste heeren van den Raadt gesproken hadt, en dat hy zyne belofte, van daar van af te staan, niet kon nakomen, naardien hy zyn woordt daar toe van te voren hadt gegeven, daar de verbindtenis onverbrekelyk van was. Ten laatste verontschuldigde hy zich zelve, en hielt staande, dat de eer van zyne bediening als gezant van hem niet minder vorderde dan het geen, dat hy ten dienste van deze vorstinne hadt gedaan, aan welker ongelukken hy zyne zorg zonder lafheit, noch verradery niet hadt kunnen onttrekken. Hy bekende, dat hy aan den hertog hadt voorgesteld zich van de koninginne van Engelandt te verzekeren; maar dat het alleen was geweest om zyne stoutmoedigheid te ondertaalen, en niet om het zelve werksellig te maken. Men

kon hem zo ver niet krygen, dat hy iemandt beklapte. Hy wist al het overige in de beste vouw te slaan, en trachtte hen te doen geloven, dat men geen ander oogmerk hadt gehad dan het huwelyk van den hertog van Nordfolk met de koninginne van Schotlandt, en de herstelling van deze vorstinne voort te zetten. Hy bekende de onderhandelingen, daar hy op haar bevel in getreden was, niet alleen met dezen heere, maar ook met den grave van Arundel, met Mylord Lumley, Trochmorton, en den burggrave \* van Montaignu, ten aanzien van de voorstellinge, die de staatsdienaars van Elizabeth gedaan hadden omtrent de plaatsen, die ter verzekering zouden dienen, de gyselaars, en den jongen koning van Schotlandt, die men wilde dat in de handen der Engelischen zouden gestelt worden, mitsgadersten aanzien van den afstand van de wapens en den tytel van koninginne van Engelandt, en van het wegzenden van de gevluchte onderdanen van de laatste in de staten van de andere: artykels, die door de aanhangeren van Maria niet konden aangenomen worden. Hy droeg zorg van niemandt van de genen, die hy noemde, te beschuldigen, en indien hy iets moest bekennen, sprak hy de personen vry. Hy bleef nog twee jaren gevangen, en eindelyk hieldt men op met hem verder te vervolgen. Men liet hem zyn voorrecht genieten, en men stelde hem in vryheit, maar met bevel van uit het ryk te vertrekken †.

Men wil, dat deze beroeringen, en die in het vervolg opkwamen, door een vremd voorteken, voorgevallen in een dorp, genaamt Kinnaston, in het graafschap van Herford, waren voorspelt geweest. Op den 16 Februaary, omtrent ten 6 uren des avonds, was 'er eene schrikkelijke aardbeving, gevolgt van het opnemen van een berg, die, uit zyne plaats gerukt wordende, de rots, die aan den voet van den zelve gelegen was, nevens de kudde, die daar op weidde, der zelve kooien, en de hutten van de herders, met de bomen, nog aan de wortel vast, mede sleepte. Deze berg nam ook al de bomen mede, die op den weg stonden, waar van eenige in die draaikuilen, door het splyten der aarde van alle kanten veroorzaakt, vielen, maar andere bleven aan den berg zo vast, als of zy daar wortel in hadden geschoten, en dus volgden zy den berg ter plaatse, daar de zelve zich nederzette, gelyk of zy daar in gewassen waren. Daar de berg hadt gestaan kwam eene opening van veertig voeten in de lengte, en van tachtig vademmen in de breedte. Een naburig stuk lands, verscheide morgen groot, wierdt mede door de zelve schudding beweegt, zo dat deze landstreek eene ganfch andere gedaante kreeg. Eene kerk wierdt het onderste boven geworpen; een ieben- of taxisboom, op het kerkhof geplant, van de eene plaats naar de andere getorft, zonder uitgerukt te worden. Andere bomen in het tegendeel wierden ontwortelt, of ter neder gesmeten. De sporen der wegen liepen in een; de waranden en schaapskooien stortten in de aarde, de weilanden wierden in zaailanden, en de zaailanden in weilanden verandert; een heuveltie, in den weg van den berg staande, wierdt verder en hoger op gedragen. Het wonderlykste van alles was, dat deze zware klomp, aan het gaan geraakt, gelyk wy gezegt hebben, omgerolt heeft van zaturdag avondt tot maandag na de middag. Het scheen of hy toen ging zitten, als vermoed van de reizende, die hy gedaan hadt, of belemmert

† Dit geschiedde niet voor den jare 1573. Vremd voorteken.







1571.  
\*Win-  
Stanley.

vermoeden, dat men volgens eenigen \* hadt, was, dat men geloofde, dat de hertog van Beauvais door den grave van Leicester vergeven was geweest, geen grondt hadt, ten ware men zeide, dat hy de mededinger van den prinsse van Navarre was geweest, waar van de andere schryvers den naam verzwegen, of niet geweten hebben. Hoe het zy, op deze wyze liep het aanzoek van dezen prins, die kort daar na met *Margareta van Valois*, zuster van *Karel den IX*, trouwde, te loor.

†Guido  
Caval-  
canti.  
†sabel  
baron  
van Buk-  
huril.

Aangaande de onderhandeling van den hertog van Anjou, de zelve wierdt met een Florentynsch edelman †, die den gezant van *Elizabeth* † in Vrankryk verselde, begonnen. De koningin *Catharina*, verheugt een man van haar landt, en bekwaam tot zodanig eene onderneming, te vinden, opende hem haar hert, verzoekende, dat hy haar wilde dienen om de bezitting van de koningin van Engelandt voor haren zone te verkrygen. Hy stelde aanstonts eenige artykelen op, die *Catharina* goedvondt, en die hy door haar bevel aan *Elizabeth* overbragt. Ter zelve tydt gelastte de Allerchristelykste koning aan *Mauvisiere*, zynen gezant te Londen, dit voorstel te ondersteunen, en zynen broeder, den hertog van Anjou, aan de koningin van Engelandt voor te dragen. Men was met dit verzoek nog niet te vrede, maar men zondt *de Foix*, *la Motte Feneion*, en *Gremouville Larchant*, met den tytel van buitengewone gezanten, met last om het verdrag op de wyze, als hen was voorgeschreven, te sluiten.

De ge-  
mechtig-  
den van  
het Fran-  
sche hof  
om over  
het hu-  
welyk  
van den  
hertog  
van An-  
jou te  
handelen  
komen  
te Londen.  
Redenen  
der En-  
sche hee-  
ren, die  
dit hu-  
welyk  
goedkeu-  
ren.  
§ Carna-  
valet.

Die onder de Engelschen dit huwelyk goedvonden, beoogden daar groot voordeel voor den Staat en den Godsdienst in. Zy zeiden, *Dat deze prins, nog jong zynde, zeer gemakkelijk de indrukken, die men hem zou inboezemen, zou aannemen, en dat by de eerste gronden van den Protestantischen Godsdienst door een Protestantisch opzichter § ingezogen hebbende, het niet zwaar zou zyn hem over te halen. Wat geluk, vervolgdten zy, en wat eer voor Engelandt! Het zal zyne macht met die van Vrankryk zien vereenigt, bestiert door een jongen prins, reets door zyne vervechtningen vermaard, die niet dan naar oorlog verlangt, en die den Protestantischen Godsdienst over zyne vyanden zal doen zegprealen, de vrede op den oorlog doen volgen, en de rust op zyne overwinningen. Engelandt en Vrankryk zullen zich door onoverbrekelyke banden vereenigen; de oproeren in Schotlandt en Ierlandt eindigen; de ondernemingen van den paus en den koning van Spanje in rook verdwynen, en dat meer is, de kroon van Engelandt zal verrikt worden met de hertogdommen van Anjou, Bourbon en Auvergne, zonder te spreken van de grote voordeelen, die in het vervolg daar van te verwachten zyn. Maar men vondt 'er ook, die aan de welmenendheit van den hertog van Anjou voor den Protestantischen Godsdienst, als anderen zich inbeelden, twyfelden. Deze zeiden, *Dat men zich daar in zou bedriegen; dat 'er meer reden was te vrezen dan te hopen van dezen prins, een vermoedelyke erfgenaam van de kroon, daar Engelandt door dit huwelyk alleen een wingewest van zou worden; buiten dat een prins, die gansch anders was dan by sebeen; die de gronden van Machiavel badt ingezogen; die alles, om met de koningin te trouwen, zou beloven; doch met een voornemen om daar niets van te houden, noch na te komen. Dus spreken 'er de Fransche schryvers zelf van, die daarenboven verzecken, dat de imborst van dezen prins genoegzaam aan *Elizabeth* bekend was. Dit zo zynde, is het niet te denken, dat zy op dit aanzoek acht heeft geslagen. Des niettegenstaande ging men van den eenen kant zo wel als van den anderen te**

Rede-  
nen der  
andere  
party.

werk, als of men het meende, en eene oprechte begeerte hadt om dit verdrag gesloten te zien.

De staatsdienaars van het hof van Vrankryk bragten hun verzoek tot op drie onderscheide artykelen. Ten eerste, Dat de hertog van Anjou na den trouw tot koning van Engelandt zou worden gekroont; ten tweede, Dat hy zo wel als de koningin zou regeren, en ten derde, Dat zyn Godsdienst in het ryk zou toegelaten worden. Men antwooidde hen, dat de koningin heteerste zonder bewilliging van het Parlement niet kon toestaan; dat zy aan den prins alleen de kroon, die men de huwelykskroon noemt, zonder het recht van *Majesteit*, dat alleen in haar perfoon, en in dien van haren opvolger bleef, te benadeelen, kon geven, en dat, indien het Parlement goedvondt den prins te kronen, zy met vermaak tot zulk eene loffelyke zake hare stem zou geven, en al hare krachten inspannen om den roem van den gene, dien zy tot haren gemaal verkoos, te vermeerderen. Dit, voegde men daar by, zal bestaan in de eer, die zy hem zal betonen in het bestieren van het ryk nevens haar, waar van de gezanten in het tweede artikel spraken, en waar in zy na haar huwelyk niet zal nalaten hem deel te doen hebben. Het derde artikel hadt meer zwaarheit in, en de koningin verklaarde, dat zy daar om zeer vele gewigtige redenen hare toestemming niet aan kon geven. Zy stont toe, dat de verscheide oeffeningen van den Christelyken Godsdienst onder onderdanen van een en het zelve ryk konden toegelaten worden; maar, zeide zy, het is zo niet gelegen met den koning en de koningin; die het hoofd van hunne onderdanen zyn. De reden van deze ongelykheit bestaat niet alleen in de verscheidenheit der gevoelens tusschen twee personen, zo naauw verbonden, het welk ligtelyk enig geskil zou kunnen veroorzaken; maar daarenboven is de zelve zeer gevaarlyk, en zou oorzaak van zamenrottingen onder het volk zo wel, als van misverstandt in het koninklyke huis kunnen zyn. Zy verzocht den Allerchristelyksten koning en de koningin zyne moeder, aan den eenen kant het gevaar te overwegen, dat 'er voor haar in stak, indien zy deze toelating toestondt; en aan den anderen kant de eer, die daar uit voor den hertog van Anjou zou spruiten. Verder wilde zy zich aan hun verzoek gedragen, indien men de zaken in een gelyk evenwigt vondt.

De gezanten antwoordden, dat het hier op iets anders dan op de eer van den hertog van Anjou aankwam; dat het zyn gewisse en zyne zaligheid raakte, nademaal men hem, geen Godsdienst belydende, niet anders kon aanzien dan iemandt, die 'er geen hadt, of voor een Godverloochenaar houden; waar op *Elizabeth* antwoorde, dat deze prins reets een beginfel van de hervormig hadt (a); dat hy in een ryk zou komen, daar men zorg zou dragen, dat hy daar meer in versterkt wierdt, en daar door meer blyken aan de natie zou geven, dan zy tot nog toe hadt gehad, dat dit het middel was om alle murmuringen te doen ophouden, en voor zyne zaligheid en eer te gelyk zorg te dragen.

Dit was geenzins de gedachten van het Fransche hof. Men tradt dan tot een middelweg, dien de gemachtigde der koningin op deze wyze voorstelde: *Indien de hertog nevens de koningin den Engelschen kerkdienst zou willen bywo-*

1571:

Artyke-  
len door  
de Fran-  
sche  
staats-  
dienaars  
voorge-  
stelt.  
Ant-  
woordt  
van de  
koning-  
inne  
*Eliza-  
beth*.Een mid-  
delweg  
voorge-  
slagen.

(a) *Varillas* zegt, dat men aan hem bestierders hadt gegeven, die hem verderfelyke gevoelens voor den Katholyken Godsdienst hadden ingeboezemt; maar dat hy naderhandt van de eene buitenporigheit tot de andere overgaande een algemeen afkeer voor de Kalvinisten kreeg.



1571. *nen, en de gronden van den Protestantschen Godsdienst leren; dat in zulk een geval hare Majesteit zou toestaan, dat noch by, noch zyne bedienden de gewoonten van de Engelsche kerk niet gedwongen zouden worden te volgen, en dat zy, zonder daar in verbindert te worden, andere plegtigheden zouden kunnen waarnemen, die niet opentlyk tegen Gods woordt sreden; daar men byvoegde: mits dat deze kerkdienst in eene byzondere plaats geschiedde, en geen gelegenheit aan de Engelschen gaf om de wetten, by de regering vastgesteld, te overtreden. De gezanten bleven staan by deze uitdrukking: die niet opentlyk tegen Gods woordt sreden, en betuigden, dat zy voor de dubbelzinnigheit van deze woorden vreesden. Om hen genoeg te geven bewilligde de koningin, dat men zou stellen Gods kerk, in plaats van Gods woordt. Zy schenen nog niet voldaan, ten zy men stelde de Katholyke kerk, in plaats van Gods kerk, het welk Elizabeth volstrekt weigerde. Van dien tydt af begon men wat schoorvoetende te werk te gaan, en allengskens wierdt de gansche onderhandeling afgebroken.*

Men komt niet overeen.

Staatkunde der twee koninginnen van Vrankryk en van Engelandt.

De staatkunde der beide koninginnen blonk daar even veel in uit; en indien het waar is, dat noch *Catharina van Medicis*, noch *Elizabeth* niet oprecht te werk gingen, wisten zy beide zeer wel te veinzen. Het is niet wel te zeggen wie van de twee de andere bedroog. Eenigen zeggen, dat de Florentynsche de Engelsche hadt misleid, haar huwelyk met den prins van Navarre verhindert, en hare onderhandeling met de Protestanten gebroken, en wel zo, dat het hof naderhandt het ontwerp om de Protestanten om den hals te brengen hadt doen uitvoeren, dat deze prinses zou belet hebben, indien zy een hinderpaal aan het huwelyk van den prins met *Margareta van Valois*, het eenigste middel om de Hugonoten te verstrikken, was geweest. Anderen willen, dat de arglistigheit van de zyde van *Elizabeth* uitblonk, die de koningin van Navarre, hoe verstandig zy ook was, en *Catharina van Medicis*, niettegenstaande al haar wantrouwen, wist te misleiden, en dat zy, geen gedachten hebbende om met den zone noch van de eene, noch van de andere te trouwen, beide in gelyken graadt stelde, om hare onderdanen op te houden, en om zich van vremden te doen ontzien, en te maken, dat de eene en de andere zich stil hielden. De brief, dien de graaf van Leicester \* aan *Walsingham*, die toen gezant van *Elizabeth* by den Allerchristelyksten koning was, schreef, hielp het geheim ontdekken. De eerste hadt te veel deel in de gunst van de koningin om haar geheim niet te weten. De bewoording van den brief laat ons geen twyfel over om niet te denken, dat *Elizabeth* alleen tydt zocht te winnen, en na den zelve met vergeeffche onderhandelingen te hebben versleten, de onderhandeling door zwarigheden, tot welke men geen middelweg noch voldoening kon vinden, te doen afbreken. De koningin, zegt de graaf van Leicester, heeft van het huwelyk niet gansch afgezien; maar zy denkt daar minder om uit eige genegenheit dan wel uit liefde voor haar volk, dat het zelve gaarne zag; en indien zy daar ooit toe komt, zal het meer zyn om hen dan om zich zelve te verhoegen. Wat aangaat het aanzoek van den hertog van Anjou, het verschild van Godsdienst zal daar altoos een onverwinnelyk beletsel van zyn, en het is te vergeeffsch, dat deze prins zou denken het zelve met het artykel van de toelating van den Roomsche-Katholyken Godsdienst, dat een van de drie voorstellingen van het Fransche Hof is, af te slappen, te boven te komen. Onderstelt zynde, dat men dit middel goedkeurde, zal de koningin

\* Deze brief wordt door *Cambden* bygebragt.

Brief van den grave van Leicester over de onderhandeling.

daar geen genoeg in nemen: zy zal daarenboven begeeren, dat hy een behoorlyk schrift tekene, waar by hy met volstrekte bewoordinge haar belooft, dat hy nooit zulk eene toelating van haar zal verzoeken.

Terwyl deze onderhandelingen Engelandt bezig hielden, wierdt Schotlandt bezoect met het bloedt van zynen tweden regent \*, die zyn ampt alleen veertien maanden met veel meer arbeit dan genoeg bekleetde. Het welvaren van den jongen koning, zynen kleinzoon, was het, daar hy zyn meeste werk van maakte, en deze zorg verbondt hem aan de koningin van Engelandt, die het zelve voornemen hadt, veel eer dan aan Vrankryk, dat een tegenstrydig belang hadt. In het vervolg zullen wy de zaken van Schotlandt en de byzonderheden van zyne doot zien.

Het Parlement van Engelandt, van de koningin op den 2 April beroepen, hieldt zyne zittingen te Westminster. Hare Majesteit kwam daar gezeten in een koets; de dekkleden van de paarden waren van karmozyn rood fluweel, met goudt geborduurt. Voor haar gingen de edellieden van de wacht, de vergulde ridders †, de ridders van het Badt, de baronnen van den Exchequer, de voorzitters van de twee rechtbanken ‡, de meester der rollen, en de algemeene pleitbezorger § van hare Majesteit. De bishoppen volgden na hen. Daar na kwamen de graven, en de aartsbischop van Kantelberg sloot dezen stoet. De marquis van Northampton droeg de koninklyke kroon, de graaf van Essex het zwaardt, Mylord Clinton, admiraal van Engelandt, bekleedde de plaats van Lord Steward, of grootmeester van het huis der koningin; de graaf van Oxford de plaats van grootkamerling, eene erfelyke bediening, behorende aan dat huis sedert den tydt van *Henrik den I*; de graaf van Worcester die van graaf maarshalk, uit hoofde van de ongenade, of by volmacht van den hertog van Norfolk. Onmiddelyk na de koets van de koningin kwam die van den grave van Leicester, grootstalmeester. Hy wierdt van de staatvrouwen, ten getale van zeven en veertig, gevolgt, verselt van de wachten, in twee ryen aan weerzyden geschaart, met hunne gewone overrokken gekleed. Deze prachtige stoet wierdt van trompetten voorgegaan, die in het trekken deunen bliezen, overeenkomende met zulk eene doorluchtige plegtigheit. Zy wierden van de wapendragers, achtervolgens hunne bedieningen, gevolgt.

De koningin tradt uit de koets in de kerk, daar zy de predikatie hoorde. Van daar ging zy naar het Hogerhuis. Hare plaats hebbende genomen, bekleed met de koninklyke klederen, en de kroon op het hoofd, deedt zy de volgende aanspraak met eene liefalligheit, die iedereen bekoorde: *Waarde en zeer geliefde Mylords, en gy myne getrouwe onderdanen van het Huis der Gemeenten, overdenkt, dat gy tegenwoordig in den name van Godt, tot zynen dienst, en het welzyn van den Staat vergadert zyt. Ik verwacht, dat gy tot eere van dien groten Godt zult te werk gaan; en ik bidt Hem, dat het ter zelve tydt mag zyn tot weecere, de rust van myne onderdanen, en onzer aller genoege. Zy stontt sprekende overeind, en ging in den koninklyken setel niet zittende voor dat zy hare reden hadt geëindigt. Zy gaf een teken aan den zegelbewaarder, om in het brede te verklaren om wat reden dit Parlement was beroepen.*

Wy zullen de aanspraak van dezen eersten staatsdienaar niet aanhalen: de zelve liep op deze twee zaken uit, namentlyk voor eerst, rechtma-

1571.

Doot van den grave van Leicester \* den grave van Leicester.

*Cambden*. Het Dagregister van de Parlementen, door *Bover*. Parlement te Westminster gehouden. † Chevaliers dorrez, of Bacheliers. ‡ van de bank des konings, en die dergemeene pleidooien. § Procureur generaal.

Aanspraak van de koningin.



1571.  
Reden-  
voering  
van den  
zege-  
bewaard-  
der.

matig te zyn in goede wetten vast te stellen, en die niet goed waren te vernietigen, en ten tweede de bescherming van het ryk, het zy in vrede, of in oorlog. Hy verdeelde het eerste stuk in twee andere, die hy op den Staat en de kerk te huis bragt. Hy vermaande de wereldlyke heeren zorg te dragen voor het goet en het leven van hunne medeburgers, en de geestelyke heeren, zich te bemoeien met hunne zaligheid, en hun onderwys te bevorderen. Ten aanzien van het artykel, rakende de veiligheid en den overvloed van het ryk, verhaalde hy al het geen de koningin sedert twaalf jaren, die zy den troon hadt bekleed, hadt gedaan, en op wat wyze zy zich zelf, alleen om verlichting en genoegten aan haar volk te geven, hadt toegelegd; dat zy tot hun beste het geldt, dat de vorsten gewoon zyn tot hunne ydele glorie te verspillen, hadt gebruikt. Zy heeft haren naam, zeide hy, door gene overbeerlyke gebouwen, waar van de onderdanen geen voordeel trekken, of door troefche zegepralen, die niet dan aan de glorie van den soeverein voldoen, willen onsterfelyk maken; zy heeft niet dan nodige huizen tot gebruik, of vermaak van haar volk gebouwt, en geen maaltzden, noch vermakelykeden gebad dan die zy met hen hadt gedeelt. In plaats van vergeeffsche gezantschappen, die de inkomsten door bovenmatige onkosten uisputten, onderhoudt zy geen staatsdienaars dan aan de hoven, daar hare onderhandeling noodzakelyk is, hen bezorgende niet dan het geen, daar zy hunne bediening zonder praecht of overdaadt mede kunnen goedmaken. Hy vermaande vervolgens de gemachtigden van het Parlement, hunne erkenenis te tonen, en mildelyk een gedeelte van hunne goederen tot behoudt van de kroon en hunne onvergelykelyke koninginne, die hunnen onderstandt niet zou aanleggen dan tot bescherminge van het ryk in het algemeen, en in het byzonder van hen, hunne vrouwen en kinderen, toe te staan.

Wetten  
door het  
Parle-  
ment ge-  
maakt.

De voornaamste wetten wierden gemaakt tegen bedriegelyke vervremdingen, tegen de graven van Northumberlandt en van Westmorlandt, die aan hoog-verraadt schuldig verklaart wierden, en tegen de genen, die weigerden den Godsdienst by te wonen, en het Nachmaal te ontfangen. Maar de schryvers spreken het meeste van de wetten tegen de muitmakers, de bringers van de pauslyke bullen, de gevluchten, de geldgierige geestelyken, en de Puriteinen. De wet tegen de muitmakers zag op de genen, die het gezag van de koninginne niet wilden erkennen, en verklaarde hen schuldig aan gekwetste hoogheit. Indien iemandt (dus luidde deze wet) eenige aanslagen tegen de koninginne onderneemt; indien hy haar den oorlog aandoet, of anderen aanzet om de wapenen tegen haar op te nemen; indien hy staande durft bonden, dat zy geen wettige koningin van Engelandt is, en dat de koninklyke waardigheit aan een ander toebehoort, of zegt, dat zy eene ketterische, sekeur-zieke, of ongelovige is, of haren tytel, of het recht van de kroon gedurende haar leven haar onneemt, of de handt leent om de zelve te overweldigen; in alle deze gevallen verklaart het Parlement, dat hy aan gekwetste hoogheit schuldig is. Voorts kwam men tot een tweede soort van menschen, namentlyk de genen, die zich onderwonden te schryven, of te drukken iets aangaande de opvolging van de kroon, en andere voor wettige erigenamen van de kroon dan de natuurlyke afkomelingen van de koninginne te noemen. De schryvers van die lasterschriften wierden niet aan het leven gestraft; maar al-

leen gevonnist voor de eerste maal in een jaar ge- 1571.  
vangenis, eene boete naar mate van de misdaadt, en voor de tweede maal in de straf, by de wet *Premunire* vastgesteld, die de verbeurdmaking van alle goederen en eene eeuwige gevangenis oplegt.

Dit tweede hoofdpunt van de wet behaagde geenzins de genen, die de benoeming van een opvolger nodig oordeelden tot vaststelling van de algemene rust. Men vondt zelfs eenige, die de stoutheit hadden van aan deze woorden: *de natuurlyke afkomelingen van de koninginne*, eene vuile en voor de eer der koninginne schandelyke betekenis, gegrond op de wyze van spreken in het Roomsche Recht, dat den naam van natuurlyke kinderen alleen aan bastaarden geeft, om dat de natuur alleen deel aan hunne geboorte heeft, ter onderscheiding van andere, die daar in wettige worden genoemd, om dat zy uit een wettig huwelyk zyn gesproten, te geven. De schryver van de geschiedenisse van *Elizabeth*\* verzekert, dat hy, nog jong zynde, van eenige van deze stoute lasteraars hadt horen zeggen, dat de graaf van Leicester oorzaak was geweest, dat men deze spreekwyze hadt gebruikt, met inzicht om een bastaardt, dien hy by eene van zyne meestersessen zou gehad hebben, en men voor een kindt van de koninginne zou hebben laten doorgaan, tot opvolger van de kroon aan te stellen. De Vervolger van *Sanderus* gaat nog verder, en durft verzekeren, dat het Parlement door natuurlyke kinderen van de koninginne de onwettige vruchten van haar ongeregeld leven verslondt, als of de Engelschen last genoeg waren geweest om een onecht kindt op den troon te plaatsen, of aan een bastaardt gehoorzaamheit te bewyzen. De gansche Geschiedenis spreekt den laster van dezen onwaardigen schryver tegen, en de grootste vyanden van de koninginne geven getuigenis van hare kuifcheit.

\* Camb-  
den.

De wet wegens de bringers der pauslyke bullen verklaarde schuldig aan gekwetste hoogheit alle de zendelingen van den paus, die door de provinciën en in de huizen met bullen en bevelen van den paus liepen, om aanhangers te maken, of tot zyne gemeenschap die 'er door de hervorming van waren afgegaan weder te brengen. Zy onderwierp aan de strengheit van de wet *Premunire* alle begunstigers van deze zendelingen, en alle, die *Agnus Dei*, *Paternosters*, kruiffen, en andere diergelyke dingen, door den paus gewyd, in het ryk bragten. Zy verklaarde ook alle medestanders aan het verraadt schuldig, dat de wet *Misprision* noemt, en het welk door verbeurdmaking van goet en eene eeuwige gevangenis wordt gestraft. Zy hadt haar oog ook op de oproerigen en gevluchten, als zo vele uitvoerders van de dreigementen van den stoel van Rome, en begreep hen in het zelve gebodt. Aldus wierdt de verbanning van de wederspannelingen in het Noorden bekrachtigt, en de verbeurdverklaring der goederen van eenige geestelyken in het bisdom van Durham aan de koninginne, zonder dit in eenig gevolg of nadeel van den bisschoppelyken stoel voor het toekomende te trekken, toegewezen. De gevluchte Roomschgezinden, die tegen de wetten, of hunne schuldige trouw aan de koninginne, en zonder haar verlof naar vrende landen, om daar aanslagen tegen hun vaderlandt te smeden, vertrokken, wierden met de verbeurde van al hun goet gestraft, ten zy dat zy op den gestelden tydt wederkwamen, en aan de regering gehoorzaamheit bewezen.

Wet te-  
gen de  
pausly-  
ke  
bullen.

De wet, tegen de gierigheit der geestelyken gemaakt, bestraft die genen, die de inkomsten van hunne bedieningen tot nadeel van hunne op-



1571. opvolgers voor lange jaren verpandden, en be- teugelde diergelyke misbruiken.

Aangaande de Puriteinen, het Parlement ver- oordeelde de gene, die zich tegen de besluiten van de kerkvergadering, te Londen in het jaar 1562 gehouden, aankantten, en beval, dat zy zich aan de bisschoppelyke regering zouden onderwerpen.

Eliza- beth wil niet heb- ben, dat het Par- lement van den aanhang van de konin- ginne van Schot- landt kennis neemt.

Het Parlement nam ook kennis van den aan- hang van de koninginne van Schotlandt, be- werende, dat zy de wetten van Engelandt, als gemalin van een Pair van het ryk, onderworpen was, het zy het zelve Mylord *Darley*, van wien zy weduwe was, of den hertog van Nord- folk, aan wien zy trouw hadt beloofd, daar me- de meende. *Elizabeth* was al te nayverig van haar gezag om dit toe te staan, en het Parlement hadt te veel achting voor hare bevelen om van dit artykel, op het bericht, dat het bekwaam, dat hare Majesteit daar geen genoeg in nam, niet af te staan.

Daar waren zo weinig zaken te doen van we- gens de zorg, die de koningin nam om recht en gerechtigheid te oeffenen, dat het Parlement op den 29 May, na dat hare Majesteit zich daar hadt laten vinden, om de gemaakte wetten te bekrachtigen, en het met de gewoonlyke pleg- tigheid te doen scheiden, zyne zittingen eindig- de. Het zelve stondt alvorens een onderstandt aan de koningin toe om volk te ligten, en de koningin zondt van haren kant eene kwydschel- ding aan de schuldigen, als of zy en hare onder- danen ieder om het zeerst, zy hare goedheit en zachtmoedigheid, en de anderen hunne genegen- heit en erkentenis hadden willen bewyzen. Uit de aanspraak, die de spreker deedt, wanneer hare Majesteit in het Parlement kwam, om het zelve te doen scheiden, ziet men echter, dat zy over eenige uit het Lagerhuis niet te vrede was. De spreker noemde hen stouthertige, laatsdun- kende, en onbedachtzame. Hy verweet hen, dat zy het recht van de souvereiniteit hadden willen betwisten, en dat zy de palen van ge- hoorzaamheit en onderwerping waren te buiten gegaan: doch, zeide hy, het was maar een klein getal. Hy prees de anderen, dat zy hunnen plicht hadden betracht, en zeide, dat hare Ma- jesteit, die altydt naar den zachten kant helde, om het wyze gedrag van de laatsten de misla- gen en de onredelykheit van de anderen wel hadt willen over het hoofd zien, en betuigde, dat zy het reets hadt vergeten. Dit was recht de koninklyke waardigheid tot den hoogsten top op- veiselen, met zich te gelyk te doen gehoorza- men en beminnen; de mislagen niet merken dan om de zelve te vergeven, en zyne macht niet gebruiken dan om te beletten, dat de onderdanen hunne vryheit niet misbruikten.

De spre- ker be- schuldigt eenige der ge- wone mach- tigen.

Het rechts- geding van den weder- spannigen *Story*.

In dezen tusschentydt maakte men een einde van het rechtsgeding tegen den wederspannigen *Story*, die zich in het jaar 1569 hadt laten ver- rasschen en wegvoeren, gelyk wy boven ver- haalt hebben. Hy weigerde de rechtbank en de wetten van Engelandt te erkennen, begeren- de, dat men hem naar den hertog van Alva, landvoogdt van de Nederlanden, als onderdaan van den Katholyken koning, aan wien hy trouw hadt gezworen, zou zenden. De rechters gin- gen met de voornaamste rechtsgeleerden van het ryk over zyne uitvlucht te rade; zy wilden ook van hen weten, of deze man, in Engelandt ge- boren, en een natuurlyke onderdaan van de ko- ninginne zynde, zyn vaderlandt hadt kunnen ver- zaken, en met een vromde mogendheit aan- spannen om een inaval in het ryk te doen, zon-

III Deel.

der aan hoog-verraadt schuldig te zyn. Men antwoordde eenstemmelyk, dat hy zich de wet- ten van zyn landt niet hadt kunnen onttrekken; dat de eedt, dien hy aan een vromd vorst hadt gedaan, hem niet ontloeg van dien, welken hy aan zyne wettige souverein schuldig was, en dat zyn bedryf eene misdaadt van gek wettige hoog- heit was.

Na dit antwoord te hebben ontfangen, wil- de men hem dwingen op de ondervraging te antwoorden, het welk hy weigerde; zo dat men by wyze van verslek \* zyn rechtsgeding als tegen een stommen moest opmaken. Men las hem voor al wat men tot zynen laste hadt, zonder dat hy daar acht op sloeg, om zich te verontschuldigen. Hy wierdt beschuldigt, dat hy met een vermaarden tovesaar † over het leven van de koningin hadt raadgepleegt, en hare doot, nevens die van den jongen koning van Schotlandt, beraamt; dat hy haar by ie- der maaltydt, by wyze van vervloeking, die hy telkens aan het einde van zyne dankzeg- ging herhaalde, hadt gedoemt; dat hy in on- derhandeling met den geheimfchryver van den hertog van Alva was getreden, om hem het veroveren van Engelandt gemakkelyk te ma- ken, door de oproerige Schotten een middel aan te wyzen om een geweldigen inaval te doen, en ter zelve tydt gansch Ierlandt te doen opstaan. Hy antwoordde niet anders, na dat hy zyne hoofdzakelyke beschuldiging hadt gehoord, dan dat de Engelsche rechters geen recht op hem hadden, alzo hy, naardien hy zynen eedt van getrouwheit aan den Katholy- ken koning hadt gedaan, geen onderdaan van de koningin van Engelandt meer was. Men sloeg geen acht op deze uitvluchten, om de redenen, die wy gezegt hebben, en men vel- de zyn vonnis, om met de doot der verrad- ders gestraft te worden. Dit was die *Story*, die zo lasterlyk van de jonkheit van *Eduard* den VI hadt gesproken, en die tot eene ande- re onbescheidenheit verviel onder de regering van *Maria*, die hem geen gunst bewees dan om den gewaanden yver, dien hy tegen de re- gering van haren overleden broeder liet bly- ken. Hy vertrok naar Vlaanderen, om den her- tog van Alva tot eene landing in Engelandt aan te zetten. Hy hadt hem eene aftekening van de havens en reën, die de beste om te kunnen lan- den waren, met een ontwerp, hoe men zich moest gedragen om deze onderneming wel te doen gelukken, gegeven. Hy hadt al wat doen- lyk was by *Maria* in het werk gestelt om *Eliz- abeth* van kant te helpen, en van den zelve haat gedreven zynde sedert de komfte van de laatste tot de kroon, hadt hy gestadig op haar leven toe- gelegt, zelfs zo ver, dat hy hulp in de hel en by de toveraars zocht, om zyne verwoedheit te voldoen. Van dezen schelm heeft *Sanderus* noch- tans een martelaar gemaakt.

Daar ontstondt in dit jaar een verschil tusschen de kronen van Engelandt en Portugal rakende de kust van Guinee. De Portugezen hadden zich daar sedert het begin van deze eeuwe nedergesla- gen, en wilden zich daar in tot nadeel van ande- re natiën handhaven, als of het een wingewest was, waar in zy beweerden dat niemandt recht hadt hen te storen. Zy hadden echter niets dan eenige sterkten; die zy op de kust hadden ge- bouwt, en de inboorlingen van het landt wilden hen niet voor hunne meesters erkennen; zo dat 'er niets was, dat de Engelschen belette ook met deze Afrikanen te handelen. Zy wierden daar toe uitgelokt in het jaar 1552 door de aankomst

1571.

† Zyne misda- den. \* Contra- matie.

† *Presfal* genaamt.

Zyne aanla- gen.

Zyn omgang met to- veraars.

Verfchil tusschen Engelandt en Portugal



1571. van eenige van hunne ſchepen, die daar aanlandden, en door het voordeel, dat zy by de Zwartten vonden, die voor ſnuifferyen ſtof goudt gaven, het welk hen aanmoedigde om dezen voordeeligen koophandel voort te zetten. Men weet, dat Guinee, het welk eenigen in het landt der Zwartten \* ſtellen, en daar ten minſte ten Ooſten en ten Noorden aan grenſt, zo het daar geen gedeelte van is, overvloeyt van goudt, daar de menſchen zo verzot op zyn. Men moet zich dan niet verwonderen, dat de Portugezen alle hunne krachten van hunnen kant inſpanden om de Engeliſchen deze vaart te beletten, en dat de Engeliſchen in het tegendeel zich daar in poogden te dringen, zo wel als de eerſte vindere *Sebaſtian*, hoewel nog jong, regeerde toen in Portugal. Hy was het, die eenige jaren daar na † wierdt gedood, of verloren in den ſlag tegen de Moren, en daar men ſedert zulke wonderlyke vertellingen, het zy waar, of valſch, van heeft verbreid. Gelyk hy niet genegen was om in een oorlog met de koninginne van Engelandt te raken, zondt hy haar een gezant \*, die een verdrag ſloot, waar in beide de kronen genoegen namen. Het zelve behelſde eene vernieuwing der voorgaande verbonden en den vryen koophandel; voorts, Dat de eenen tegen de anderen niets zouden ondernemen; Dat de wederſpannigen, de verraders en de vyanden van den Staat, uit Engelandt vertrekkende, niet in de havens of landen van zyne Portugeſche Majesteit zouden ontfangen worden, noch die van Portugal in het ryk van *Elizabeth*; Dat de ſchepen en goederen, wederzyds in beſlag genomen, ook wederzyds zouden ontflagen worden. Belangende het artykel, dat aanleiding tot het geſchil hadt gegeven, verklaarde de koningin, dat zy, den koning van Portugal gunſtig willende zyn, de ſcheepvaart en de comptoiren in de zee en op de kuſten, die dezen vorſt uit hoofde van ontdekkinge, of overwinninge eigen waren, zou verbieden, en dat, indien hare onderdanen, niettegenſtaande dit verbodt, voortgingen met daar op te handelen en te landen, het tot hun prykel zou zyn, gewende hen aan de genade der Portugezen over, zonder dat zy zich in ſtaat zou ſtellen hen weder te eifchen. De Azoriſche eilanden, gelegen tuſſchen Amerika en Europa, die van Madera, in de Atlantiſche zee, en de gansche kuſt van Barbarye waren buiten dit verdrag geſloten. De Engeliſchen behielden de vryheit van daar op te handelen, gelyk mede in de zee en havenen van Portugal en Algarbe.

*Mylord Parre*, marquis van Northampton, ſtierf in dit jaar. Hy wierdt van het hof en van alle welmenenden zeer beklagt om zyn verſtand, zachtzinnigheit, heuſchheit, en bevallige geleerdheit, dien de zanggodinnen niet dan vrolykheit inbliezen, zynde een groot liefhebber van de ſpeel-en dichtkunde, met een woordt, bezittende al wat een heuſch en beleefd man maakt. Boven dat was hy van grote verdienſten. Dit getuigen zyne bedieningen onder *Henrik* den VIII, onder *Eduard* den VI, en onder *Elizabeth*, die dit huis, dat onder *Maria* vervallen was, weder opbeurde. De eer, die hy hadt van ſchoonbroeder van *Henrik* den VIII te zyn, gaf hem veel aanzien: zyn huwelyk met den erigenaam van het huis van *Bourcbier* bragt hem veel goedt aan, nevens den tytelt van graaf van *Eſſex*, die aan dit huis erfelyk vaſt is, van waar de koning den zelve aan dat van *Mylord Parre* overbragt. *Eduard* de VI maakte hem marquis van Northampton, welke waardigheit hy onder de regering van *Maria*, om dat hy de

wapenen voor *Johanna Gray* hadt opgenomen, 1571. kwyd raakte; en daar ſcheelde weinig aan, of het hadt hem zyn leven gekoſt. Hy wierdt gevonnist; maar *Maria* bewees hem genade, zonder hem nochtans in het marquizaatſchap te herſtellen, het welk hy van *Elizabeth* wederkreeg, nevens de eer, die hy voor zyne ongenade hadt bezeten, daar zy nog nieuwe byvoegde. Hy liet geen kinderen na; het was *Mylord Herbert*, graaf van Pembroke, zyn neef, geboren uit eene van zyne zuſteren, die zyn erigenaam was.

*Jewel*, biſſchop van Salisbry, ſtierf ook in dit jaar. Engelandt verloor door zyne doot een man van een groten geest, een wyzen Godgeleerde, een bekwamen kerkvoogdt, en een zeer Godvruchtig man, wat *Sanderus*, die hem voor een ſchynheilige en een zwetſer te boek ſtelt, ook daar tegen voorwendt, hoewel hy gedwongen is te bekennen, dat hy onder de zynen als een wonder van welſprekendheit wierdt gehouden. Hy was het, die zo bitterlyk over de wreedheit van *Maria*, waar van wy op zyn plaats \* geſproken hebben, klaagde. Hy hadt zyn deel aan de rampen van deze regering, en zo lang de zelve duurde leefde hy in ballingſchap. Hy raakte door *Elizabeth* wederom in aanzien, die hem het biſdom van Salisbry gaf, dat hy zich waardig maakte door zyn verdedigſchrift van de Anglikaanſche kerke, dat hy in het jaar 1562 maakte, en door zyne verdediging van de lere der Proteſtanten tegen een boek, het welk *Thomas Harding*, die deze gemeenſchap hadt verlaten, hadt uitgegeven.

Het jaar 1572 begon met eene droevige ver-toning. De hertog van Nordfolk, uit den Tour komende tuſſchen den kaſtelein en den ridder *Carew*, voorgegaan van den officier, die de doodbyl droeg, kwam in de zaal te Weſtmunſter, daar hy te recht zou worden geſtelt †. Een ſchavot van hout, in het midden oppgericht, met banken aan weerzyden, diende voor een rechtbank. Dit bragt het volk weder in gedachten de onaangename en bloedige rechtsuitvoeringen, die het niet meer gewoon was, naardien het diergelyke in geen achttien jaren hadt gezien, en dat men onder de regering van *Elizabeth*, die van al het geen daar naar geleck een afkeer hadt, zulk een treuſpel niet hadt ver-toont. Daarenboven, gelyk wy verſchide malen hebben gezegt, was de hertog van Nordfolk zeer by de Engeliſchen bemint, die dit droevige toefſtel, zonder daar van aangedaan te zyn, niet konden aanzien. Van dit ſchavot wierdt hy ter plaatſe geleid, daar hy zyn vonnis ſtondt te ontfangen, en haast de uitvoering van het zelve zou ondergaan. \*

Zyne rechters kwamen ten getale van vyf en twintig te Weſtmunſter, waar onder zich bevonden acht graven, een burggraaf, en zestiën baronnen. *George Talbot*, graaf van Shrewsbury, was voorzitter, met den tytelt van opper-rechter \*, die voorbedachtelyk by deze gelegenheit was ingeſtelt. Deze aanzienlyke bediening was in den perſoon van *Henrik Bullingbroke* geeindigt, die naderhandt koning wierdt, onder den naam van *Henrik* den IV. By twee plegtigheden is men gewoon den zelve te vernieuwen, namentlyk, by de kroninge der koningen, en by het rechtsgeding van een Pair van het ryk, die over hoofdmiſdaden wordt aangeklaagt. Hy wierdt verſelt van *Mylord Gray*, graaf van Kent, van *Mylord Ratclif*, graaf van Suffex, van *Mylord Haſting*, graaf van Huntington, van *Mylord Ruſſel*, graaf van Bedford, van *Mylord Herbert*, graaf van Pembroke, van *Mylord Seymour*, graaf

\* of Nigritie.

† in het jaar 1578.

\* *Franciscus Gerard*. Verdrag met den koning *Sebaſtian*.

Doodt van *Jewel*, biſſchop van Salisbry.

\* in het einde der regering van *Maria*.

1572. *Cambden*. Rechtsge-ding van den hertog van Nordfolk.

† Dit gebeurde den 6 January.

\* Het geſchiedde eerſt den 5 Juny.

Zyne rechters.

\* *Grand Senechal*.



1572. graaf van Herford, van Mylord *Ambrosius Dudley*, graaf van Leicester, en van *Walsber van Exeux*, burggraaf van Herford, nevens zestien baronnen, daar wy zo even van gemeld hebben, onder welke waren de admiraal *Clinton* en Mylord *Effingham* \*, kamerling van het huis van *Howard*, waar van de beschuldigde het hoofst was, het welk toont, dat het bloedverwantschap geen Pair verschoont om als rechter over hunne nabestaanden te zitten.

Wanneer zy hunne plaats genomen hadden las men den lastbrief van de koninginne, die hen tot rechters en den grave van *Shrewsbury* tot opperrechter aanstelde. Deze lezing gedaan zynde, kwam *Garer*, eerste wapenkoning, en boodt den opperrechter den witten stat, als een teken van deze waardigheid, aan. De graaf, die onder een verhemelde zat, nam den zelven aan, en gaf hem aan den eersten deurwaarder over, die hem gedurende de gansche zittinge omhoog hieldt. Men las vervolgens de graven en de baronnen by hunne namen, waar op zy alle naar mate, dat zy opgelezen wierden, antwoordden; waar op de deurwaarder stilte hebbende gemaakt, beval de opperrechter aan den kastelein, of bewaarder van den Tour den gevangenen voort te brengen. Hier op verscheen aantons de hertog van *Nordfolk*, verselt van den kastelein en den ridder *Carew*, waar van de een zich aan de rechter, en de andere aan de linker handt stelde. De officier, die de byl droeg, stondt voor hem, met het scherp naar den anderen kant gekeert. De deurwaarder maakte nogmaals stillstandt, waar op de klerk van de kroon (a), zich naar den aangeklaagden wendende, tegen hem zeide: *Thomas, hertog van Nordfolk, bes uw bandt op*. De hertog de zelve opgeheven hebbende, las de klerk overluid de hoofdstukken van de beschuldiging, behelzende: I. Dat in het elfde jaar van de regering van *Elizabeth*, en sedert dien tydt, de hertog hadt toegelegd om haar van de kroon te beroven, haar het leven te benemen, en zich meester van het ryk te maken, zo door het middel van een burgeroorlog, dien hy in het zelve zou verwekken, als door hulp van vremde krygsbenden, die hy daar in zou doen komen. II. Dat hy buiten kennisse van hare Majesteit zich hadt ingelaten om over een huwelyk te handelen met *Maria*, gewezen koninginne van Schotland, die, gelyk hem niet onbekend was, hadt betuigt, dat zyn voornemen was geweest de kroon aan *Elizabeth* te ontrukken, met zich de wapens en den tytel van koningin van Engelandt aan te matigen; dat hy des niettegenstaande niet hadt gelaten zich met haar in te wikkelen, en haar aanzienlyke sommen gelds te leen op te schieten, het welk regttraads met zyne belofte streedt, te weten, dat hy nooit meer omgang met haar zou hebben. III. Dat hy zich verbonden hadt met den grave van *Northumberland* en dien van *Westmorlandt*, beide oproerige Engelschen, en bondgenoten van de zamengezworene Schotten van de party van *Maria*, die hy met zyne beurs hadt bygestaan. IV. Dat hy in het dertiende jaar van de regering van hare Majesteit in onderhandeling met den paps, den koning van Spanje, en den hertog van *Alva* was geweest, om *Maria* op den troon te herstellen, en den Roomschen Godsdienst in de twee ryken

(a) Hy is het, die de opene brieven aan de gemachtigden van het Parlement schryft; die ook den last opmaakt wanneer men een rechtsgeding over strafwaardige zal houden.

weder in te voeren. V. Dat hy naderhandt Mylord *Herris* en andere zamenverbondene vyannden van de koninginne van Engelandt hadt geholpen. Na dat deze beschuldigingen gelezen waren, sprak de klerk den hertog voor de tweede maal aan, en vroeg hem, of hy zich schuldig kende?

De hertog sprak hier op de rechters aan, en verzocht, indien het de wetten toelieten, dat hy een voorspraak \* mogt hebben; waar op *Catelin*, hoofdrechtter, dewyl dit eene zaak was, die hem raakte, antwoordde, dat dit niet kon toegelaten worden. *Ik moet my*, antwoordde de hertog van *Nordfolk*, *aan de wetten onderwerpen. Echter verzoek ik myne rechters aan te merken, dat 'er in de beschuldigingen, die tot mynen laste worden ingebragt, vele zaken zyn, die nader verklaringen vereischen. Het is maar weinig uren geleden, dat my deze te recht stelling is bekend gemaakt: buiten dat heb ik geen papieren, of boeken om my te kunnen verdedigen, zo dat ik myn leven, om zo te spreken, zonder wapenen, en zonder dat iemandt my mag helpen om myne onschuld aan te tonen, moet zien verloren gaan. Men heeft met Mylord *Stafford* onder *Henrik den VII* op deze wyze niet gehandelt; het gebruyt my, dat ik heb horen zeggen, dat de koning hem een voorspraak toefondt, niettegenstaande hy als schuldig aan gekwetste hoogheit wierdt vervolgt.*

Dier, voorzitter of hoofdrechtter van het hof der gemene pleidooien, op zyn beurt sprekende, zeide: *Het is waar, dat men aan Mylord *Stafford* toefondt zich van een voorspraak te bedienen; maar dat was alleen ten aanzien van de vryplaats, daar hy uit gebaalt was, en die hy zeide dat men niet mogt verkrachten †. Wat aangaat zyne misdaden van Staat, was hy verplicht geweest zich zelf te verdedigen, zonder dat men den voorspraak wilde horen. Wel, zeide de hertog, moet ik dan beeden voor myn leven, voor myne goederen, voor myne kinderen, en, het geen my het dierbaarste van allen is, voor myne eer, die men my met het leven tracht te benemen, spreken! En indien ik, niettegenstaande myne onschuld, moet sterven, Godt zal myne doot niet ongewroken laten. Maar voor dat ik my verdedige, laat my toe, dat ik u nog eene vraag mag voorstellen. Ben ik verplicht op alle hoofzakelyke beschuldigingen te antwoorden, of moet ik my alleen aan eenige houden? *Catelin* antwoordde hem: *Men houdt de zelve alle waar te zyn; gy moet op alle antwoorden. Maar neemt men ze alle voor strafbare zaken van Staat aan, antwoordde de hertog, hier van wenschte ik onderrecht te zyn: want ik weet wel, dat Mylord *Scrops* onder de regering van *Henrik den IV*..... *Hertog van Nordfolk*, riep de klerk van de kroon, hem in zyne reden vallende, zyt gy schuldig, of niet? antwoord. *Ik ben niet schuldig*, zeide de hertog. *Op wat wyze*, vervolgde de klerk van de kroon, *wilt gy, dat men uwe zaak zal onderzoeken? Ik beveel myne rechtmatige zaak aan Godt en aan deze Mylords*, zeide hy, *op hen ziende, de versoelykheit van de beschuldigingen, die men my heeft voorgelezen, doedt my verbaast staan; maar de goedertiereubheit van de koninginne geeft my weder moed. Voor het overige, myn heer opperrechter, vervolgde hy, zich naar den grave van *Shrewsbury* wendende, *verzoek ik, dat gy acht belieft te geven, dat men my rechtmatig en ter goeder trouwe handele, en dat men door vele verwarde vragen myn gebeugen, dat van natuur zwak is, en nog bekwaamer om ontstelt te worden in het aanzien van dezen schrikkeliken toestel, niet te veel verge. Het geen my het aangenaamste daar in voorkomt, vervolgde hy, sprekende tegen al de Pairs, is, dat****

1572.

Reden-voering van den beschuldigde. \* Advokaat.

† Zie de regering van *Henrik den VII*, II Deel, fol. 7.

Plegtigheid van de rechtbank.

Zyne beschuldiging.



1572. gy Heeren in deze rechtbank zit om my te oordeelen; gy lieden, zeg ik, wier oprechtheit my bekend is, en aan de meesten van de welke ik uit eige beweging myn goet en leven zelf zou toevertrouwt hebben. Indien ik schuldig was geweest, kon ik gemakkelijk de vlucht genomen hebben; maar myne onschuld streeft daar tegen, ik heb myn leven liever in de waagschaal willen stellen dan myne eer. Echter sta ik toe, dat myn gedrag niet onwraakbaar is, en dat ik niet al te nauwkeurig in myne geboorzaamheit omtrent de koninginne ben geweest. Maar myn mislag verscheelt veel van verraadt. Vermengt toch, Mylords, geen ligte mislagen, daar meer onbescheidenheit dan misdaadt in steekt, met geen aanslagen, daar de gedachten my van doen sidderen.

Wys,  
die 'er  
gevolgt  
wordt  
om over  
een Pair  
van het  
ryk te  
oordeelen.  
\* Lei  
Geen.

Het volk \* van de koninginne sprak op hun beurt. De hoofdrechtters hadden alleen vooraf gesproken om het Engelse recht uit te leggen: daar toe was het dat zy van de Pairs waren geroepen; en aldus is men altoos gewoon te doen, wanneer zy vergadert zyn om over een Pair van het ryk te oordeelen. Zodanig is de gewoonte van het ryk. Men begint eerst met het recht te onderzoeken, en men ziet in de eerste plaats, of de beschuldiging achtervolgens de wet, en of het rechtsgeding wettig en naar behoren is. Dit wordt door de rechtsgeleerden beslecht; maar hunne beslechting maakt het vonnis niet, daar zy niet by tegenwoordig zyn. Dit wordt daar na opgemaakt, en door de Pairs uitgesproken, die den voorgestelden schuldig of onschuldig verklaren, na dat zy de stukken wel of kwalijk vinden. Kortom, de rechtsgeleerden leggen de wet uit; maar de Pairs zyn niet verplicht zich aan hunne uitlegginge te gedragen, hoewel het meest altyd geschiedt. De rechtsgeleerden derhalven gehooft zynde, sprak daar na het volk van de koninginne, en maakte hunne tegenwerpingen tegen den hertog van Norfolk. Zy kwamen de een voor, de andere na, ingevolge van hunne bedieninge, als zo vele beschuldigers, die hem zyne misdaden voor oogen stelden, en door krachtige vertogen de waarheit deden bekennen. Zy vertoonden hem den schyn, daar hy zich mede bedroog, of trachtte te bedriegen, door uitleggingen, die vergeefsch, of tegen de wet waren.

\* Sergeant  
in  
Droit.

De eerste, die het woordt voerde, was *Barham*, dienaar in rechten \* van de koninginne, of haar eerste pleitbezorger (a). Hy deedt aan den hertog van Norfolk een beknopt verhaal van de grieven van het rechtsgeding, waar van deze de voornaamste waren: I. Dat hy de kroon en het leven aan de koninginne van Engelandt hadt willen benemen. II. Met de koninginne van Schotlandt trouwen. III. Vremde troepen in het ryk brengen. IV. De wederspanningen en vyanden van hare Engelse Majesteit bygestaan; daar men de zamenzweringen met de staatsdienaars van *Maria*, van den tydt der onderhandeling van Jork af, byvoegde; zyne aanslagen om den Tour van Londen te vermeerderen, en zyne briefwisseling met de Schotten, om te beletten, dat de jonge koning en de plaats, die men tot verzekering eischte, in handen van *Elizabeth* niet waren gestelt; eindelijk, zyne laatste zamenzwering, om den koningin van Schotlandt uit de plaats, daar zy in bewaring gehouden wierdt, te verlossen. Het verhaal van deze beschuldig-

Tegen-  
werping  
van het  
volk der  
koningin-  
ne  
aan den  
her-  
tog, en  
zyn ant-  
woordt.

(a) Deze bediening komt overeen met onze rechtsgeleerden, maar is veel aanzienlyker. De dienaars of sergeanten in rechten van hare Majesteit hebben nog andere sergeanten onder zich in of voor de rechten. Daar van komt het spreekwoordt van *sergeant is zo veel als dienaar*. (*Sergeant repont à celui de servant.*)

gingen wierdt van verklaringen van getuigen gevolgt \*, die den hertog beschuldigden, dat hy met deze prinsesse hadt willen trouwen, daar mogt van komen wat het wilde; en om hem ten volle te overtuigen, vertoonde men hem de brieven, die zy rakende haar huwelyk en den oproer van den grave van Northumberlandt hadt geschreyen.

De hertog verzocht *Barham* de wondt door geen aanstotelyke uitdrukkingen te verergeren, maar by eene welgeschikte gematigheit te blyven. Hy zeide, dat het huwelyk met de koninginne met de misdaden van Staat niet moest vermengt worden, en dat, indien het ontwerp daar van niet t'eenemaal onschuldig was, men het ten minste voor geen misdaadt van gekwetste hoogheit kon duiden. Maar *Barham*, zich naar de rechtters kerende, vertoonde, dat het te vergeefsch was, dat de hertog de verfoeielykheit van deze beschuldiging trachtte te verzwakken, en dat hy met geen vrouw over een huwelyk kon handelen, die reets overtuigt was naar de kroon van Engelandt te hebben gestaan, zonder mede aan het zelve schuldig te zyn; dat daarenboven zyne onderhandeling nog strafbaarder was, vermits de zelve ten tyde der byeenkomste te Jork geschied was, daar hy zelf voorzitter van wegens hare Majesteit was geweest, die hem daar hadt gezonden om naar de waarheit der beschuldigingen, tegen de koninginne van Schotlandt ingebracht, te vernemen, en een evenwigt tusschen haar en hare beschuldigers te houden; zo dat hy zonder verraadt de party van deze koninginne niet hadt kunnen voortaan, en zelfs redenen aan hare gemachtigden, gelyk hy hadt gedaan, aan de handt gegeven, om dat rechtsgeding aan den spyker te hangen. Dat dit de waarheit was, zeide *Barham*, bleek by de bekentenis van den bisschop van *Rosse*, den voornaamsten onder hen, en het meeste aan de koninginne *Maria* toegedaan. De hertog ontkende dit laatste, en verzocht de verhooring van den bisschop in zyne tegenwoordigheit. Wat aangaat het huwelyk, hy bekende, dat *Lidington* het hem hadt voorgeslagen; maar dat hy het voorstel hadt verworpen; dat voor het overige het zelve zo strafbaar niet was, als men het voordroeg, naardien de koningin van Schotlandt langen tydt te voren van het recht op de kroon van Engelandt, zo lang *Elizabeth* in het leven zou zyn, hadt afgestaan. *Barham* antwoordde, dat dit een tweede uitvlucht was, dewyl men haar tot nu toe tot dezen volstrekten afstand op de wyze, als het behoorde, niet hadt kunnen krygen, waar door men overtuigt moest zyn, dat al wat zy daar omtrent hadt verklaart niet oprecht was geweest. Vervolgens zich tot den hertog kerende vroeg hy hem: *Wat kon uw voornemen zyn, om buiten kennisse van de koninginne met eene vorstinne te trouwen, die door baren eigen afstand, door eene beboorlyke akte van het Parlement van haar ryk bekrachtigt, ontroont was; die daar zelf uit gevlucht was; die baren zoon op den troon zag, dien zy bygevolg geen hoop meer hadt van ooit, zonder alles in rep en roer te brengen, weder te beklimmen? Wat ander inzicht konde gy met dezen trouw voorgebad hebben dan onze koningin te onttronen en van kant te helpen, om hare kroon te overweldigen? Dit is, riep de hertog, nooit in myne gedachten geweest; nooit heb ik iets voorgenomen tegen het leven of de kroon van deze vorstinne, die ik zo veel als gy voor myne wettige souverein erkenne.* *Barham* vervolgde hier op:



1572. op: *Wat hadt gy dan voor met dien toelag om u van den Tour van Londen meester te maken, met Hopton daar over te handelen, en het aan den grave van Pembroke mede te delen, die u daar van afriedt? Waarom de Schotten helet den jongen koning en de sterkten tot waarborg te geven? Waar toe een ontwerp gemaakt om Maria, niettegenstaande uwe ondertekening, dat gy u nooit met hare zaken zoudt bemoeien, te verlossen? Aantonts bragt men voor hem de getuigen, daar wy van gesproken hebben, nevens de brieven van de koninginne van Schotlandt. Hy bekende, dat Hopton hem het eerst van het vermeerderen van den Tour hadt gesproken, zonder dat hy hem hadt willen aanhoren; maar hy keurde dezen getuige af, uit hoofde van zyne armoede, die hem omkopelyk, en bygovolg niet waardig maakte om geloof te worden; en na zich zell een weinig, om al het gezegde van Barbam, die hem met al zyne vragen hadt willen overrompelen, te wederleggen, bedacht te hebben, zeide hy: Gy moogt doen wat gy kunt om uwe redenen ingang te doen hebben, gy kunt geen een bewys voortbrengen, dat my overtuigt, dat ik een aanslag tegen de koninginne heb gemaakt. In al het gene gy hebt voortgebracht, of gezegt, is niets aannemelyks dan de verklaring van den bisschop van Rossie, een getuige, dien men tegen my niet heeft gehoort, en die daarenboven als vreemdling niet mag beschuldigen, volgens het gevoelen van verscheide wyze rechtsgeleerden\*. Ik heb geen strafbare gemeenschap met de graven van Northumberlandt en Westmorlandt gehad, dat men ook uit de voorgegevene brieven van de koninginne van Schotlandt niet kan bewyzen; eindelijk, myn gewisse heeft my zodanige overtuigingen gegeven, die my al den laster van myne vyanden hebben doen verachten, en my alle gevallen met volständigkeit te gemoet doen zien, zonder eene verblyfsplaats, als ik hadt kunnen doen, buiten het ryk te zoeken.*

Gerard, algemene pleitbezorger † van hare Majesteit, nam het woordt, en hieldt staande, dat het klaar uit dit rechtsgeding bleek, dat de hertog van Nordfolk niet alleen over een huwelyk met de koninginne van Schotlandt, maar ook ten koste van het leven en de kroon van de koninginne van Engelandt, hadt gehandelt. Vervolgens ging hy over tot zyn voornemen om een inval in het ryk, met den bystandt van vreemde machten, te doen, beweerende, dat de bewyzen door de brieven, aan den paus, aan den Katholyken koning, en den hertog van Alva geschreven, overtuigende waren, gelyk het ook bleek by de onderhandeling van den aangeklaagde met den Florentynschen staatsdienaar\*, van wien zy zich in hare aanslagen bediende, by de papieren, die men in de mat van de kamer van den hertog van Nordfolk hadt gevonden, en by de verklaringen van zyne eige huisgenoten.

Hy zeide, dat een van hen † hem beschuldigde van met den hertog van Alva in onderhandeling te zyn geweest om tien duizend man te Harwich te doen landen; dat deze zaak nog nader was bewezen door de brieven van den Florentynschen handelaar aan den Katholyken koning, en aan den landvoogdt van de Nederlanden, en dat, niettegenstaande de hertog van Nordfolk deze brieven niet hadt ondertekent, hy nochtans door den mond van zynen geheimschryver †, die van zynent wegen by den Spaanschen gezant was gegaan, daar in hadt gesent. Ten laatste, dat men brieven hadt achterhaalt, die de bisschop van Rossie aan de koninginne Maria gedurende hare gevangenis hadt geschreven, die den ganschen aanslag ontdekten.

De verdediging van den hertog was, dat hy

voor de handeling van anderen niet kon verantwoorden; dat hy het geen men zeide dat hy met den Italiaanschen staatsdienaar, en met anderen hadt verhandelt, ontkende, en dat de gansche misdaadt, onderitelt, dat 'er eene was, hen alleen raakte, en hem niet aanging. Hier op zweeg hy een weinig stil; maar zyne reden vervolgende zeide hy: Ik ben bezweert, dat myn gebengen my zal bedriegen, en dat ik mogelyk iets van het hoofdzakelyke, daar men my mede beschuldigt, of eenige omstandigheden, die men daar heeft bygedaan, door de grote menigte, en der zelve verscheidenheit, zal vergeten. Gy heeren rechtsgeleerden, vervolgte hy, sprekende tegen het volk van de koninginne, gy hebt uwe gedenkschriften wel opgesteld, en ik ben verplicht daar aansonts voor de vuist op te antwoorden. Maar indien ik eenig artikel, zonder het zelve op te lossen, oversla, moet men de schuld daar van op myn gebengen, en niet op myn wil leggen. Ik heb my gezuiverd van de misdaadt, die men my te last legt, dat ik om een huwelyk met de koninginne van Schotlandt heb gedaacht. Ik heb betuigt, dat ik daar mede geen beooging tot nadeel van de koninginne van Engelandt, veel minder iets, tegen den plicht van een goed onderdaan strydende, heb gehad. Daar is nog over, dat ik my zuivere van de beschuldiging, als of ik verstandhouding met den paus en den koning van Spanje, om een inval in myn vaderlandt te doen, zou gehad hebben. Wat oordeel moet men vellen over zulk een klaarblykelyk valschen laster? en hoe kan men my van briefwisseling met den paus verdacht houden? ik, die een Protestant ben; die liever de zwaarste straf zou willen ondergaan, dan myn geloof verzaaken. Daarenboven, de haven van Harwich, daar men wil dat de Spaansche troepen zouden geland zyn, beneemt al het geloof, dat men aan eene zaak, zo kwalijk bedacht, zou kunnen geven. Onderstelt de gemakkelykheit der landing, hoe zou ik myn leger door eene provincie hebben kunnen leiden, van alle kanten door beggen en affwydingen gebroken, zonder het zelve aan gesadige verrassingen, waar door het gebeel vernietigt zou zyn geweest, voor dat ik Londen kon bereiken, bloot te stellen? Waar zyn ten laatste de toebereidselen tot zulk eene onderneming? Men wil, dat ik dit voornemen al over tien jaren zou gehad hebben. Dit was lang genoeg om my daar toe gereed te maken. Ondertusschen heeft men in myn huis niet meer gevonden dan acht yzere barnassen, zonder schiegeweer, kruidt, of kogels. Zyn deze wapenen en voorraad bekwaam om een groot koninkryk te veroveren? Aangaande de verzekering, die men zegt dat Barker, myn geheimschryver, van mynent wegen aan den Spaanschen gezant zou hebben gedaan, het zou aan Banister zyn geweest, aan wien ik zulk eene tedere zaak, die nooit in myne gedachten was, zou hebben toevertrouwt, en niet aan Barker, van wien trouwe ik zo veel niet verzekert was.

Vervolgens verzocht hy de oorspronkelyke brieven, van den bisschop van Rossie aan de koninginne gedurende hare gevangenis geschreven, te mogen zien, dewyl hy de zelve voor nagemaakte hieldt. Maar de opperrechter verzekerde hem, dat zy oprecht, en alle met de eige handt van dezen prelaat geschreven waren. Men hadt daar nog een briefje bygedaan, door den hertog zelf aan eenen van zyne bedienden geschreven, dien hy daar in gebodt alle de papieren, waar door men iets kon gewaar worden, te verbranden, en al de zamentspanningen van zyn volk op den bisschop van Rossie te leggen, wiens hoedanigheid als gezant hem voor alle vervolgingen zou dekken. De hertog bekende, dat hy bevel hadt gegeven, om de papieren te

1572. Verdediging van den hertog van Nordfolk.

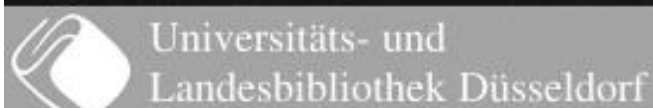
\* Braton, hooft-rechter onder Henrick den III.

† Procurator-generaal.

\* Rodolf.

† Barker.

† Barker.





1572. verbranden, uit vreeze, dat eenige van zyne vrienden, die daar in genoemd wierden, niet mede door zynen tegenpoed ongelukkig zouden worden.

\* Solliciteur generaal.  
† Præcurator.  
‡ Bromlei.  
§ Gent.  
\* Thesaur.  
† Wilbraham.

De algemene rechtsbevoorderaar \*, of de tweede pleitbezorger † van de koninginne ‡ maakte het slot van het gezegde van het volk § van de koninginne, dat hy veel beknopter dan beide de anderen deedt. Hy bleef alleen by de achterhaalde brieven, die de onderhandeling met den hertog van Alva aantoonde, en by die, door den paus aan den hertog van Norfolk geschreven, die de toestemming en het verdrag met den paus bewezen. Dit waren de brieven, die een schryver \* zegt dat de hertog in zynen wandelstok, die ongelukkig brak wanneer men hem naar den Tour leidde, hadt verborgen.

Een rechtsgeleerde † deedt vervolgens eene welbeschaafde redenvoering, om de verklaring van den bisschop van Rossie en de getuigenissen van de bedienden van den hertog klein te geven. De hertog antwoordde daar op met deze weinige woorden: *Ik onderwinde my gezins de welsprekende, en met zo veel beleid voortgebrachte redenvoering te wederleggen. Nochtans komt het my voor, als men de getuigenis van den bisschop van Rossie nagaat, dat men daar het voornaamste van vergeten heeft. Dat is de vrees, die hy voor zyne gevangenis hadt, en het rechtsgeding, dat men hem zou aandoen, waar van zyn ampt hem niet heeft kunnen bevryden; eene vrees, die de standvastigsten zou kunnen doen waggelen, en hen met sibiriek bewangen.* De hertog hieldt zich te vrede met deze korte aanmerkingen te maken, en verzocht voor de tweede maal het gezag van het recht, dat niet toelaat, dat men acht sla op de verklaring van vreemde getuigen: maar de hoofdrecht van des konings bank † antwoordde, dat het wel geschiedde in zaken van gekwetste hoogheit, en dat het aan de Pairs stondt om van de wettigheid van deze getuigenis te oordeelen.

† Castelin.

Om een eindt te maken met den hertog te overtuigen, vertoonde men hem de brieven, die de gravin van Northumberlandt aan hem hadt geschreven, om hem te bedanken voor het geldt, dat hy aan haren gemaal en haar zelve gezonden hadt, het welk hem schuldig maakte, dat hy de Engelsche wederspannigen, in Schotlandt gevluucht, hadt ondersteunt. Men overtuigde hem ter zelve tydt van verstandhouding met de zamengezwoorenen in Schotlandt, werwaarts de genen, die uit Engelandt gevluucht waren, zich hadden begeven, door zyne brieven, aan Banister geschreven, door de verklaring van Banister zelve, die alles hadt bekent, en door het geldt, aan Brown gezonden, die, in plaats van het aan Mylord Heris te geven, het zelve aan de Raden van Elizabeth hadt overhandigt. De hertog kon dit niet ontkennen; maar hy meende zich door deze vrage daar uit te redden. Hy vroeg, of men voor vyanden van den Staat kon aanzien onderdanen van een vorst, met wien men in een bondgenootschap is? Indien men hem neen hadt gezegt, was zyn antwoordt gereed, dat men hem dan zynen ommegang met de onderdanen van den koning van Schotlandt, die met hare Majesteit in verbondt stondt, voor geen gekwetste hoogheit kon toerekenen.

De voorzitter van des konings bank begreep dit zeer wel, en antwoordde daar gansch anders op dan de hertog hadt verwacht. Men moet niet twyfelden, zeide hy, aan de waarheit van uw voorstel; het bondgenootschap, dat wy met den Allerchristelyken koning hebben, kan onze koningin niet beletten een Pair van Frankryk den oorlog aan

te doen, indien zy daar reden toe heeft, zonder het gemaakte vredesverdrag tusschen de twee kronen te breken. 1572.

Men gebodt vervolgens aan den bewaarder van den Tour zynen gevangen weg te brengen; en de deurwaarder stelde hebbende gemaakt, kwam men tot het stemmen op deze wyze. De opperrechter, zich tot de Pairs kerende, zeide: *Gy hebt geboort de beschuldigingen, tegen den hertog van Norfolk ingebragt, en zyne verdediging daar tegen. Men beschuldigt hem van hoog-verraad; maar hy ontkent daar aan schuldig te zyn: hy onderwerpt zich aan het oordeel van Godt en aan het uwe. Aan u staat het te onderzoeken of hy strafbaar is, en als mannen van eer daar van te oordeelen, naar dat gy van zyn schuld of onschuld overtuigt zyt.* Hier op stondt de Pairs op, en gingen in een byzonder vertrek, daar zy eenigen tydt te zamen in overleg waren; waar na zy weder op hunne plaatsen kwamen zitten. Zo haalt als zy gezeten waren, nam de opperrechter de stemmen op. Hy begon by Mylord Ware, de laatste van de barons; en vervolgde zo tot Mylord Gray, den eersten van de graven. De plegtige omvraging geschiedde op de volgende wyze. De opperrechter vroeg: *Mylord Ware, is Thomas, hertog van Norfolk, schuldig aan de misdaadt van gekwetste hoogheit, waar mede men hem beschuldigt? Mylord Ware, opstaande, leide zyne handt op zyn borst, en zeide: Hy is schuldig.* De anderen wierden mede aldus gevraagd, en antwoordden met de zelve plegtigheid, zynde alle van een oordeel.

De stemmen vervolgens opgenomen zynde beval men den gevangen weder te brengen, tegen wien de opperrechter zeide: *Thomas, hertog van Norfolk, beschuldigt van verscheide misdaden van gekwetste hoogheit, gy hebt u aan het oordeel van Godt en deze Pairs onderworpen, die alle te gelyk, en de een na den anderen, u schuldig hebben verklaart. Hebt gy nog iets te zeggen voor dat ik uw vonnis uitsprek? De hertog antwoordde: De wil van Godt geschiede: by zal van myn onschuld tusschen my en myne valsche beschuldigers oordeelen.* Deze woorden wierden van eene droevige stilzwijgendheit voor een korten tydt gevolgt, terwyl de geen, die de byl droeg, het scherp omkerde naar den hertog: een teken van het droevige gevolg van zyn vonnis.

Dit gedaan zynde verzocht Barham, algemeen voorspraak van de koninginne \*, dat het vonnis mogt uitgesproken worden; waar op de opperrechter, met mocite zyne tranen wederhoudende, op deze wyze het vonnis uitsprak: *Thomas, hertog van Norfolk; het hof der Pairs, wiens wettigheid gy hebt erkent, en aan wiens oordeel gy u vrijwillig hebt onderworpen, verklaart u schuldig en overtuigt van de misdaadt van hoog-verraad; daar gy van zyt beschuldigt. Ter straf en boete van het zelve bevelen zy, dat gy weder naar den Tour gebragt, en vervolgens daar door den uitvoerder der doodvonnissen weder uit gebaalt, op een borde gesleept, en gebragt zult worden ter plaats, daar men gewoon is balsrecht te doen; dat gy aldaar aan de galg gehangen, en half gestikt zynde daar weder afgenomen zult worden; het lys vervolgens opgesneden, uw hert daar uit getrokken, en uw ligchaam in vier delen gedeelt zal worden. Dit hof laat verder aan hare Majesteit met uw ligchaam naar haar welgevallen te doen, biddende Godt, dat hy uwe ziel wil genadig zyn.*

Zulk een schrikkelijk vonnis verzette de standvastigheid van den hertog niet; hy keerde zich naar zyne rechters, en zeide: *Mylords, gy hebt my als een verrader gewonnen; maar Godt is myn*

Men gaat aan het stemmen.

Wyze van doen omtrent het stemmen.

Aanspraak van den opperrechter aan den beschuldigde.

\* Advokaat generaal, of fergeant in rechten van hare Majesteit. Hy ontfangt zyn vonnis.

Zyne standvastigheid.



1572. onfchuld bekend; ik hoop, dat de koningin de zelve t'eeniger tydt zal erkennen. Gy hebt my van uw genootfchap afgefneeden; maar het dient om my in het gefelfchap der engelen over te brengen. Ik zal my op eene wyze, als het een Christen voegt, tot de doods bereiden. Al de gunft, die ik verzoek, is, dat de koningin barmhertigheid omtrent myne kinderen en myne bedienden bewyze, en zorg drage myne fchulden te doen betalen.

\* Cambden.

De fchryver \*, die ons deze woorden verhaalt, verzekert ons, dat hy ze uit den mond van den hertog van Nordfolk zelf gehoord, en daar in niets verandert heeft. Daar benevens zegt hy, dat de zelve zulk een indruk op zyn hert hadden gemaakt, dat hy de zelve altoos in gedachten hadt gehouden, en waardig oordeelde aan de nakomelingfchap overhandigt te worden.

Nieuw-ontdekte zamenzwering.

Eenige dagen daar na wierdt eene zamenzwering, om den hertog te ligen, ontdekt. Zy kofte het leven aan de zamengezworenen Barney en Mattber, die door een derde medemakker, Herle genaamt, wierden verklikt. Men zegt, dat de laafte, wanneer hy tegen Barney wierdt verhoort, begon te laghen, en tegen hem zeide: Herle, gy zyt my maar een uur voor geweest. Indien gy alleen dezen korten tydt hadt gewacht, ik zou u beklapt hebben, in plaats, dat gy het my hebt gedaan, en gy zoudt in myn plaats gebangen hebben. Deze zamenzwering, en het bericht, dat men van het morren van het volk in eenige plaatsen van het ryk hadt, verplichtte de koningin een Parlement te beroepen, denkende dezen gemenen weg beter te zyn om de klagten van de kwaadgezinden te stillen dan die van het koninklyke gezag. Wy zullen van de zittingen van deze vergadering fpreken wanneer wy van den droevigen uitgang van den hertog van Nordfolk een einde zullen gemaakt hebben.

Cambden. Thuanus. Rechtsuitvoering van den hertog van Nordfolk. † Alexander Nouvel.

Den 5 Juny, des morgens ten 8 uren, wierdt hy naar het ichavot, dat op het plein voor den Tour was opgerecht, geleid. Daar op geklommen zynde, verzocht de deken van St. Paulus †, die hem in zyn uiterfte byftondt, het volk stillte zyn; waar op een grote stillte kwam, en de hertog begon zyne aanspraak op deze wyze: Deze plaats is gefchikt tot de gerechtsuitvoeringe van fchuldige, of ongelukkige, en het is niet vreemd, dat men daar iemandt op ziet klimmen om de doodftraf te ondergaan. Echter is het waar, dat federt de gelukkige komfte van de doorluchtigfte koningin Elizabeth tot de kroon deze vertoning iets feldzaams is, doordien ik de eerste ben (Godt geve, dat ik de laafte mag zyn!), die daar op verfchynt. Al het volk antwoordde: Amen. De Pairs, vervolgende de hertog, hebben my geoordeelt de doods waardig te zyn, en myn voornemen is geenzins my te verdedigen. Ik beleide openhartig, dat ik heimelyken handel met de koningin van Schotland, buiten kennis van de koningin van Engelandt, myne wettige foverreine, heb gebad. Dit was myne misdaadt, en ik wierdt daar rechtmatig over geftraft, wanneer men my gevangen zette. Eenigen tydt daar na; hebbede myne onderwerping gedaan, en beloofte van allen handel voortaan af te zullen zien, raakte ik in vryheit. Ik heb myn woordt niet gebouden, en dit is het geen my het meeste kwelt. Het is echter niet waar (fchoon eenigen het zeggen), dat ik in het belang van de koningin van Schotland door plechtige eeden, door het ontfangen van de heilige tekenen aan de Tafel des Heeren bekrachtigt, ben getreden. Het is ook niet waar, dat ik een aanslag tegen het leven en de kroon van de koningin heb gemaakt, ik heb alleen een gefprek met Rodolf, dien Florentyn; gebad, die van den paus en den koning van Spanje wierdt gebruikt, en daar is niets by omge-

gaan, noch tegen den gebeiligden perfoon van hare Majesteit, noch tegen den Staat. Deze man was niet alleen een heimelyke gezant van het hof van Rome, maar boven dat een koopman, die zichte Londen federt vele jaren hadt nedergezet, en het is velen bekend, dat ik met hem een open rekening hadt wegens penningen, die ik hem om te handelen hadt verfchaft. Door dezen ommevang ontdekte ik de hoedamgheit van dezen Italiaan, die alleen uit was om het ryk te beroeren. Ik vondt hem fyn, doorfpepen en verftandig, wien het niet fcheelde felbelftukken uit te voeren. Dit deedt my een affbrik van hem hebben. Ik beken ook, dat ik twee brieven van den paus heb gezien; maar ik heb de zelve verworpen, gelyk mede den oproer, dien de graven van Northumberlandt en van Westmorlandt in het Noorden van het ryk verweekt, en de paus aangekweekt hadt. Ik ben een Proteftant, een vyandt van de pauffelyke leer, voor de welke ik een onverwinnelyken tegenzin heb. Ik ombels den waren Godsdienst van JESUS CHRISTUS, en op het bloedt van dezen Goddelyken Zaligmaker is het dat ik al myn vertrouwen ftele. Echter ontken ik niet, dat ik bedienden en vrienden, die van de Roomfche gezindheit waren, heb gebad. Indien ik daar in tegen Godt, tegen de Engelsche kerk en die van myne gemeenfchap heb misdadan, bid ik Godt en myne broeders, dat zy het my willen vergeven.

Na deze redenvoering zong hy eenige Pfalmen, en eindigde zyne Godvrucht met deze woorden: Heere, in uwe handen beveel ik mynen geeft. Vervolgens omhelste hy den ridder Henrik Leigh, dien hy iets iruifsterde. Hy toonde het zelve vertrouwen in den deken van St. Paulus, die hem byftondt; en deze laafte, zich naar het volk kerende, zeide: De hertog verzoekt, dat gy met hem tot Godt bidt, dat hy hem genadig zy, en uwe geboden in stillte ftoot, gelyk hy zal doen, op dat gy hem niet moogt ontfellen. De beul, hem toen naderende, verzocht, dat hy hem deze ftrafuitvoering wilde vergeven, en toelaten, dat hy hem iets voor de oogen bondt. Het eerste ftondt hy toe, maar het tweede niet, zeggende, dat het niet nodig was; dat hy niet bevreest was voor de doods. Vervolgens viel hy op zyne knien, niet anders dan op Godt denkende, dien hy vurig badt, onderfteunt van den deken van St. Paulus, die hem in zyn gelove en Godvrucht verfterkte. Deze laafte aandacht verricht hebbende leide hy zyn hoofd op het blok, gevende een teken aan den beul, die daar op met eenen slag het hoofd van het ligchaam fcheidde \*, en het zelve aan het volk vertoonde, het welk op dit droevige gezicht in tranen wegfimolt.

Zyne Godvrucht.

Zyne doods.

Nooit was eenig Lord meer gelieft van de Engelschen, noch hadt het beter door zyne minnelykheit, zachtzinnigheit en gefpraakzaamheit verdient. Zyne doods veroorzaakte verfcheide bewegingen in de gemoederen der verftandigfte lieden. Eenige, overdenkende het gevaar, waar in de Staat en de Godsdienst door den aanslag van een zamengang, waar van deze hertog het hoofd was, hadden geweest, en de omwentelingen, die zy voorzagen, indien hy lang genoeg hadt geleest om het voornemen der zamengezworenen uit te voeren, dankten de rechtvaardigheit van Godt, en gaven 'er de eer van aan zyne voorzichtigheit. Anderen, meer door mededogen geraakt, lieten zich alleen door medelyden vervoeren, ziende den uitgang van zulk een doorluchtigen heer, geboren uit het bloedt, dat voor niemandt dan voor dat van een koning behoefde te wyken; van een goeden imborft, die niet was om te kopen, de fchoonfte en welgemaaktfte man van het ryk. Zy beklagden hem, dat hy van zyn

\* De koningin hadt de ftraf gematigt. Aanmerkingen over zyne ftraf.



1572. zyn vaderlandt was weggerukt, wiens stut hy zou hebben kunnen zyn, gelyk hy 'er het sic-raadt van was, indien hy niet was verleid door de kunstgrepen van die zyne verdiensten benyden, en zich door eene bedrieglyke hoop, daar men hem het schoonste van voor oogen gestelt, en het strafbare, dat daar in stak, verborgen hadt, hadt laten misleiden. Deze straf deedt herdenken die van zynen vader, dien omtrent vyf en twintig jaren te voren \* op de zelve plaats mede het hoofd was afgelagen. Eene bedroefde overeenkomst, zeide men, van vader en zone, beide roemwaardig door hunne oorlogs- en staatkundige uitvoeringen, en beide door de boosheit van hunne eeuw veel eer dan door hunne misdaden te gronde gegaan.

\* in Ja-  
nuary  
1547.

Voor het overige, wat mededogen men met de droevige doot van den hertog van Norfolk heeft, het is zeker, dat hy rechtmatig is veroordeelt, en dat hy minder over zyne outfange straf is te beklagen dan over zyne ligtgelovigheid aan die hem in zulke gevaarlyke aanslagen hebben ingewikkelt. Men heeft alleen te lezen het geen de schryver van het leven van paus Pius den V \* daar van zegt, om overtuigt te zyn van de zamenzwering, waar toe de hertog zynen naam hadt laten gebruiken, en zynen arm ook zou geleent hebben, zo haast de vreemde troepen ter plaatse, daar men de zelve verwachtte, zouden zyn geland. Hy zegt, *dat de paus, brandende van yver voor de herstelling van den Roomschen Godsdiens in Engelandt, en de onttroning van Elizabeth, die vooral noodzakelyk voor moest gaan, geen gezant in het ryk, noch eenig openbaar staatsdienaar, om zulk een groot werk uit te voeren, kennende, zyn oog sloeg op een edelen Florentyn, genaamt Rodolf, te Londen, onder woorgeven van koophandel te drijven, woonachtig, dien by bekwaam oordeelde om eene zamenzwering tegen Elizabeth, om haar te onder te brengen, te smeden. Hy kon geen beter keur gedaan hebben. Rodolf volbragt zynen last met al de behendigheid van een bekwaam man, en de uitslag beantwoordde zyne onderhandeling. Niet alleen gaven zich al de Katholyken aan; maar ook verscheide Protestanten spanden met hen samen; eenigen uit haat voor die tot nadeel van den tak van de Stuarts naar de kroon stonden, en anderen, om dat zy nieuwigheden beminden. De zamengezworenen zonden hem kort daar na † als gezant naar den paus, den koning van Spanje en den hertog van Alva, om hen bekend te maken, dat alles tegen Elizabeth gereed was, en om de landing van de troepen, die uit Vlaanderen moesten komen, te verbaasfen. De paus vondt genoeg in het outwoerp, dat hem door Rodolf wierdt voorgestelt; maar het was geenzins naar den zin van den hertog van Alva, die wel een groot veldoverste was, maar het hoofd altyd vol zwaarigheden hadt. De H. Vader, bevreesd, dat de koning van Spanje het mede niet zou goedkeuren, zondt Rodolf onder andere voorwensfelen naar dezen vorst en naar den koning van Portugal, op dat deze onderhandeling niet zou uitlekken, verzekerende ter zelve tyd den hertog van Norfolk, aan wien hy schreef, van een spoedigen en machtigen bystandt. Hy maakte den zelve ook inderdaadt gereed, en terwyl by den Katholyken koning verzocht van zynen kant allen mogelyken spoedt te maken om hem daar toe te verplichten, schreef by hem, dat by van voornemen was zelf in persoon tot zulk eene onderneming op te trekken, en dat by daar toe al de penningen van den H. stoel, zelfs tot de kelken, de kruiffen, en de priesterlyke klederen toe, zou gebruiken, makende geen zwaarigheid het wereldsche goedt van de kerk tegen het grote voordeel, dat de zelve*

\* Hier-  
nymus  
Cassan.

Oat-  
werp van  
de za-  
menzwe-  
ring vol-  
gens het  
zeggen  
van den  
schryver  
van het  
leven  
van Pius  
den V.

† in het  
jaar 1571.

door deze herstelling in Engelandt zou vinden, te 1572.  
wagen. De koning, door zulke levendige vertogen geraakt, zondt zyne bevelen aan den hertog van Alva, om aanslonts Vitelli met de vloot te doen ver-  
trekken, en zondt Rodolf met geldt naar Vlaand-  
ren, om de onkosten van deze uitrusting te betalen; zo dat alles naar wensch ging, wanneer Godt wilde, toen het op het punt stondt om werksellig gemaakt te worden, dat Elizabeth van den aanslag kennis kreeg. De hertog van Norfolk wierdt voor de tweede maal gevangen genomen en ontbalst. De paus was daar levendig van geraakt, en de koning van Spanje, doende zyne droefheit en verbaasheit blyken, zeide in de tegenwoordigheid van den kardinaal Alexandrini, neef van den paus, dat nooit eene zamenzwering met meer omzichtigheit langer geheim was gebonden; dat de zamengezworenen malkander zo getrouw waren geweest, dat men van bunnen kant niets hadt kunnen ontdekken, en wel zo, dat de troepen uit Vlaanderen in vier en twintig uren voor de poorten van Londen zouden hebben kunnen zyn, zonder zelfs de tyding van hunne inscheping te hebben, en zich dus van Elizabeth verzekert, Maria op den troonegeplaatst, enden Roomschen Godsdiens herstelt hebben. De zelve schryver vervolgt, dat, om deze omwenteling te doen gelukken, Stukeli, een gevluichte Engelichman, eene afwending in Ierlandt met drie duizend man zou hebben gemaakt, dit eilandt met den bystandt der inboorlingen onder de macht van Spanje gebragt, en van daar naar Engelandt overgestoken hebben met schepen, vol vuur werken geladen, om de Engelsche vloot in hunne havens te verbranden.

Tien dagen na de rechtsuitvoering van den hertog van Norfolk zondt men gemachtigden aan de koningin van Schotland, om haar te onder-  
vragen. Mylord Ware, een der rechters van den hertog, was daar het hoofd van, nevens den ridder Sadler, den leeraar Wilson, en Bromlei, algemeen rechtsbevoorderaar van hare Engelsche Majesteit. Zy vonden Maria in den rouw over de treurige doot van hem, dien zy gedacht hadt tot gemaal te hebben, en overslept van dit laatste ongeval, dat haar als voor de tweede maal van den troon hadt afgebonst, terwyl men hadt toegelegd haar daar weder op te doen klimmen. Zy verburg echter hare droefheit, wanneer zy hen zag aankomen, en indien 'er al iets van op haar gelaat bleek, was het ten minste zonder ontroering, of lachertigheid. Zy gaven haar aanslonts hunnen last te kennen, en betuigden, zonder eenige omwegen te gebruiken, dat zy haar kwamen ondervragen op de navolgende beschuldigingen: I. Dat zy, niet te vrede zich zelve den tytel en het wapen van Engelandt te hebben aangematigt, daar zy niet van hadt willen afstaan, noch het verdrag van Edenburg bekrachtigen, met allen ernst naar de Engelsche kroon gestaan, met dat inzicht over een huwelyk, buiten kennis van Elizabeth, met den hertog van Norfolk gehandelt, en alles in het werk gestelt hadt om het zelve te doen gelukken, schoon het niet dan ten uiterste nadeelig voor beide de ryken kon zyn. Men voegde daar by de kuiperyen en geweldenaryen, die 'er gepleegt waren om den hertog uit de gevangnisse te verlossen, de buiten- en binnenlandsche oorlogen, de invallen van vremden, en de oproeren der onderdanen. II. Dat zy de muitery in het Noorden van het ryk hadt aangekweekt, en de oproerigen na hunne nederlage nieuwen onderstandt bezorgt, niet alleen in Schotland, daar die van haren aanhang de zelve hadden weten in te nemen, maar ook in Vlaanderen, daar de hertog van Alva hen op haar

Camb-  
den.  
Thuanus.  
Men  
zendt ge-  
machtig-  
den aan  
de konin-  
ginne  
van  
Schot-  
landt om  
haar te  
onderv-  
vragen

Hoofd-  
zaak en,  
waar me-  
de zy  
wordt  
beschul-  
digt.



1572.

haar verzoek hadt bygeftaan. III. Dat zy in onderhandeling met den paus, den koning van Spanje en andere vorften was getreden om vrede troepen in te roepen. IV. Dat zy aanslagen met de oproerige Engelschen, om hare vryheit te bekomen, en zich voor koningin van Engelandt te doen verklaren, hadt getweed; V. brieven van den paus ontfangen, die haar verzekerde, dat by haar onder zyne vleugelen, als een klokkenbare kiekens, zou nemen, en die den naam van zonen van de kerk gaf aan die de wapenen, om de zelve te beschermen, opvatten. VI. Dat zy de bul van den paus hadt verzoekt, door welke hare Majesteit in den ban wierdt gedaan; en VII. Dat zy hadt toegestaan, dat hare gemachtigden aan vrede hoven, van haar sprekende, haar den naam van koningin van Engelandt gaven. Zodanig was de tweede beschuldiging tegen *Maria Stuart* voor de rechtbank van *Elizabeth*. De eerste was die der Schotten zelf, die recht over het vermoorden van hunnen koning verzochten, en welke aanleiding tot hare gevangenis gaf; maar hare gevangenis was oorzaak van de tweede beschuldiging. De zucht, die zy hadt om op vrye voeten te komen, diende ten minste tot een voorwendsel van al de zamenzweringen, daar zy deel aan hadt, en die de Engelschen, uit bekommring voor het welzyn van hunne koningin en van de gansche natie, niet beter oordeelden te zullen dempen dan door de doodt van zulk eene onverzoenlyke vyandinne.

Hare tegenbetuiging, en haar antwoord.

Voor dat zy antwoordde deedt zy eene tegenbetuiging tegen de wyze der rechtsvordering, en verklaarde, dat zy eene koningin was, onafhankelyk van eenige rechtbank des werlds, en aan niemandt dan aan Godt van haar doen en laten rekenfchap fchuldig. Na deze betuiging antwoordde zy met veel standvastigheit en gezetheit van geest, dat men met een oud gefchil wegens het wapen en den tytel van koningin van Engelandt weder voor den dag kwam, daar zy reets verscheide malen tot hare verdediging op hadt geantwoord, het geen zy nu weder verplicht was te herhalen, namentlyk, dat men deschuldigt daar van moest geven aan haren overleden gemaal, den koning *François* den II, en niet aan haar, die eene jonge prinses van twaalf of dertien jaren oud was geweest, onderworpen aan den koning, haren gemaal, en het hof van Vrankryk; maar dat zy, sedert dat zy weduwe was geweest, van dezen tytel en dat wapen afgeftaan, en openlyk verklaart hadt, dat zy niets op de kroon van Engelandt gedurende het leven van *Elizabeth* hadt te eifchen; dat het waar was, dat zy in het huwelyk met den hertog van *Nordfolk* hadt bewilligt, maar geenzins met eenig kwaad inzicht tegen de koningin van Engelandt, of tegen haar ryk, maar in het tegendeel om de rust daar door te bevorderen. Voorts bekende zy, dat, na dat zy daar in hadt bewilligt, zy zich verplicht hadt gevonden haar woordt te houden, wat tegenin de Raadt van *Elizabeth* ook tegen dit huwelyk hadt getoont. Zy vervolgde, dat deze verbindtenis met den hertog haar hadt verplicht deel in zyne belangen te nemen; weshalven zy, zo veel hare onmacht haar hadt toegelaten, tot hare verlossing een welzyn hadt gearbeid. Aangaande de muiteryen, daar men haar aansprakelyk voor wilde maken, zy verzekerde geen deel daar in te hebben gehad, veel min de zelve aangestookt te hebben; dat zy altoos bereidwillig zou zyn, alle oproeren, die zy zou komen te ontdekken, aan de koningin hare zuster te openbaren; dat zy geen byftandt aan de oproerige Engelschen hadt

III Deel.

gezonden, zich hebbende vergenoegt alleen de gravin van *Northumberlandt* den hertog van *Alva* uit enkele liefde aan te bevelen; dat haar ommevang met *Rodolf* alleen zaken van koophandel en geldt betrof; dat zy nooit iemandt om hare vryheit te verkrygen hadt gebruikt, hoewel zy niet ongenegen was geweest gehoor te geven aan die uit eige beweging daar naar getracht hadden, en dat zy daarom haar cyffer aan *Rolfon* en aan *Halle* hadt gegeven. Zy beleedt, dat zy brieven van den paus hadt ontfangen, vol Godvrucht en troost, en van een gansch anderen inhoudt dan men zeide dat zy geweest waren; maar zy ontkende in de bul van den ban deel te hebben gehad, schoon men haar een afschrift daar van hadt medegedeelt, en dat zy het zelve, na het gelezen te hebben, hadt verbrand. Zy ging voort, en ontschuldigde zich zelve van de andere beschuldigingen, staande houdende, dat zy niet verplicht was te verantwoorden het geen men in andere landen van hare wyze van doen, daar zy geen deel aan hadt, en daar men reden van vragen moest van die men daar toe buiten haar bevel gebruikte, praatte en schreef; zy ontkende ook, dat zy hulp by den paus of den koning van Spanje, tot nadeel van de koningin van Engelandt, of om een inval in het ryk te doen, hadt gezocht, zich te vrede houdende als zy in het hare wierdt herstelt; dat zy niet ontkende, dat zy ten dien einde hunnen byftandt hadt verzoekt, zonder dat *Elizabeth*, die zy daar kennis van hadt gegeven, zich daar tegen hadt gefelt; dat, indien men na alle deze vertogen echter de brieven van deze vrede mogendheden en het ontwerp van haar huwelyk met den hertog van *Nordfolk* voor strafbaar wilde aanzien, zy zich dan op haar voorrecht als prinses, geboren uit het Engelsche bloedt, beriep, en verzoekt, dat de beschuldiging voor het naaste Parlement gebragt wierdt.

Terwyl de koningin van Schotlandt dus ontroert was, wierdt Schotlandt zeer door zyne binnenlandfche oorlogen gefchokt. De Engelschen en de Franschen fchenen daar zeer van aangedaan; zy vergaten hun eigen belang, of stelden het zelve uit, en poogden meer in dit gerezen krakeel te voorzien dan 'er zich van te bedienen. Zy voegden zich zamen, om gezamentlyk alle middelen te beramen om het ryk weder in rust te brengen, en de twee partyen, die het verdeelden, te vereenigen. Eenige zwarigheid verhinderde hun voornemen, en de zelve wierdt zo onoverwinnelyk, dat zy alle hunne goede gedachten in rook deedt verdwynen. Zy bestondt in het recht tusschen den koning en de koningin zyne moeder. De Franschen, die het recht van den eerften niet konden betwiffen, als geground op een plegtigen afstandt, die door de Staten was bekrachtigt, en waar op de kroning van den prins was gevolgt, hielden zich te vrede met een fcheidsmen voor te stellen, nevens een soort van tusschenregering, terwyl men het recht van moeder en zone zou onderzoeken. Zy zeiden, dat 'er geen redelyker hulpmiddel was te bedenken, en dat het anders onmogelyk was een evenwigt te houden, terwyl de party, die aan haar hoofd den naam van fouverein hadt, altydt over de andere zou willen regeren, en dat de regering aan beide over te laten het misverftandt zou voeden, zo dat 'er geen ander middel was, dan hen beide by voortraadt afstandt te laten doen, tot dat de middelaars het zelve zouden toegelegt hebben aan die zy zouden oordeelen dat het toekwam; dat de Staat in dezen tusschentydt, en terwyl men naar de uitspraak van goede mannen wachtte,

De hoven van Vrankryk en Engelandt trachten dit by te leggen.

De Franschen stellen een tusschenregering van het ryk van Schotlandt voor.

C c

te,



1572. te, door Raden van aanzien door hunne afkomst en bekwaamheit, die men regenten van het ryk zou noemen, zonder noch van koning, noch van koninginne te spreken, zou worden geregeert. Dit waren de redenen, die Vrankryk door den mondt van zyne staatsdienaars voordroeg; doch inderdaadt waren zy niet anders dan voorwendfelen van zaken, die haar veel meer ter herte gingen. De koningin *Maria* was in het belang van dit hof, zynde weduwe van eenen van des zelfs koningen, en nicht der prinsfen\*, die den prins, die den troon beklom, regeerden. De Franschen wachtten zich derhalven wel van haar te verlaten, en te onvrede zynde de kroon op het hoofd van haren zone te zien, weigerden zy het tot nadeel van zyne moeder te erkennen, doordien hy geen ander recht, gelyk zy beweerden, daar toe hadt dan dat zy hem na hare doot zou nalaten; maar dat hare onderdanen haar niet hadden kunnen ontwingen door een gedwongen afstand.

Het welk de Engelsen niet goedvinden. De gemachtigden van *Elizabeth* antwoordden, dat deze verblyving, of tusschenregering, die de gezanten van Vrankryk hadden voorgeslagen, bekwaamer was de beroerten te vermeerderen dan te stillen, en dat men de regering aan verscheide regenten niet kon geven, zonder het ryk als buiten eenige regering te stellen; dat daar benevens Schotland, gewoon door koningen geregeert te worden, zich onder deze verkorene bestierders, wier aanstelling meer naar een gemebest dan naar eene koninklyke regering zou gelyken, niet zou kunnen schikken. Zy voegden daar by, dat de Staten zelf den afstand van de koninginne verzocht, erkent en den koning gekroont hadden; dat het verbondt van Vrankryk met Schotland niet was van persoon tot persoon, maar van kroon tot kroon, tusschen de twee natiën vele eeuwen voor het huwelyk van *François* den II met de koninginne *Maria* gesloten; dat overzulk de Allerchristelykste koning uit hoofde van het verdrag verplicht was het verbondt met dezen vorst, dien hy op den troon vondt, te handhaven; dat deze zaak des te onwederfprekelyker was, om dat men deze zwaarigheid scheen voorzien te hebben, en om dat men daarin de voorwaarden van het verbondt tusschen de beide kronen te gemoet was gegaan door dit beding: *Dat, indien 'er in Schotlandt oneenigheid ten aanzien van de opvolging in het ryk kwam te ontstaan, de koningen van Vrankryk gebonden zouden zyn den gene by te staan, dien de Staten zouden erkennen.* Men zeide, dat deze woorden al te nadrukkelyk waren om verkracht te worden; dat men te vergeefsch uitvluchten tot dubbelzinnigheden zou zoeken, met in twyfel te trekken, of de afstand van de koninginne wel wettig was; dat het aan de Staten van Schotlandt stondt om over dit geschil te oordeelen, en dat, na de uitspraak gedaan te hebben, het aan geen vremde mogendheit toegelaten was de besluiten te veranderen, of te verichuiven.

Reden-voering van den Franschen gezant tot verlofsing van *Maria*. Hoe welgegrond deze redenen ook waren, de zelve voldeden geenzins het hof van Vrankryk, en des zelfs gezant hieldt in zyne verzoeken by *Elizabeth* aan om de vryheit van de koninginne van Schotlandt te bekomen. Hy vertoonde, dat de koning zyn meester verplicht was eene prinses, weduwe van zynen broeder, en van Vrankryk vrucht trekkende, te beschermen, de Schotten van hare party te helpen, en met het huis van Lotharingen, daar *Maria* van afkomstig was, tot herstelling van deze vorstinne eenen lyn te trekken. Van zo vele verplichtingen, aan welke zyne Allerchristelykste Ma-

1572. jesteit verbonden was, kon hy niet afzien, zonder zyne eer te benadeelen, en daarenboven het kwaad voorbeeldt van souvereinen te onttronen toe te stemmen. Zodanig was toen het zeggen van Vrankryk, dan eens meer, en dan eens min geneigt voor het belang van de koninginne van Schotlandt, na dat de *Guizen* het zelve met meer of min drift van dezen kant voortdrevon. De gezant voegde daar by, dat het zo min met Englands, als met Vrankryks belang overeenkwam, de koninginne van Schotlandt te noodzaken zich in de armen van Spanje te werpen, dat zy zekerlyk, wanneer Vrankryk haar verliet, zou doen; dat zulk eene handeling Engelandt, Schotlandt en Ierlandt voor een inval der Spanjaarden zou bloot stellen; dat Vrankryk ten minste reden hadt te vrezen, dat het niet vry van deze beroerten zou zyn, indien *Maria*, die reets een dezer kronen bezat, en in verwachting van de twee andere by opvolging te verkrygen leefde, deze macht by die van den Katholyken koning voegde.

*Elizabeth* hoorde de redenen van den gezant met geduldt, en antwoordde hem met hare natuurlyke vaardigheid: *Dat de Allerchristelykste koning ryfelyk overdenke, wat staat by op het verbondt van eene vorstinne kan maken, die, hoewel zy vrucht van Vrankryk trekt, niet heeft nagelaten zich by den koning van Spanje te voegen, om het aanzoek van den hertog van Anjou te loor te stellen, doende den zelven niet alleen voor gewinst, maar zelfs voor verradelyk doorgaan; dat hy denke, of by, indien by een jongen koning, die naauwlyks uit zyne wieg is gekropen, verlaat, op eene edelmoedige wyze zal handelen, en of by het verbondt, dat hy met die van Schotlandt heeft gemaakt, niet sebandt; kortom, dat hy denke aan de verplichting, die by heeft aan de *Guizen*, door welker raad Vrankryk zich in een droevigen oorlog ziet ingewikkelt, Schotlandt van Vrankryk verwremt, en de koningin *Maria* neêrgeploft in de rampen, die met de zelve gepaart gaan. Ik vind, zo min als by, de onttroning van de souvereinen goed: de voorbeelden daar van zyn van droevige gevolgen, en moeten aan iedereen versocielyk voorkomen; maar dit is eene zaak, die de Schotten aan Hem, door wien de koningen regeren, zullen moeten verantwoorden. Voor my, ik verwerp gaarne het denkbeeldt van eene zaak, die ik niet goedvinde. Ik weet niet, of Vrankryk den zelven afkeer daar van heeft: het blykt ten minste, dat het den zelven niet altydt heeft gebad; anders zou het niet toegelaten hebben, dat *Pepin Childerik* van de koninklyke waardigheid hadt berooft, noch dat *Hugo Capet* de nakomelingen van *Karel den Groten*\* uitgesloten hadt, om zelf den troon te beklommen, welken zyne nakomelingen beeden bezitten. Deze overdragt der kronen is niet byzonder aan Vrankryk, noch aan de prinsfen, uit het Fransche bloet gesproten, gelyk aan *Philips den Goeden*, hertog van *Burgundie*, die de souvereiniteiten van *Henegouwen* en van *Hollandt* tot nadeel van de wettige erfdochter † vermeersterde. Daar is geen natie in de wereldt, daar zy niet geschied zyn. Aldus verjoegen de *Denen* *Christiaan den II*, en verklaarden zyne kinderen van de kroon uitgesloten te zyn; aldus zetten de *Spanjaarden* hare koningin *Urraka* ‡ gevangen, na dat zy haar ontroont hadden. Het is nog minder ongevoon, dat men zonen in de plaats van moeders aanstelt, en dat men de laatste dwingt van de kroon af te staan om de eersten te doen regeren. *Henrik de II* wierdt voor koning van Engelandt uitgeroepen, hoewel de keizerin *Machtelt*\*, zyne moeder, dochter van *Henrik den I*, hem volgens de order van*

Antwoordt van *Elizabeth*.

\* *Karel*, hertog van *Lotharingen*.

† *Jakobs* van *Bejren*, gravinne van *Henegouwen*, *Hollandt*; enz.

‡ de erfgenaam van de *Castiliaanse* kroon in het begin van de *XII* eeuw. \* of *Machtelt*.

ep-



1572. opvolging moest voorgegaan zyn. Alphonfus †, koning van Castilië, wierdt tot nadeel van Urraka, zyne moeder, nog levende, gekroont; en om een later voorbeeld by te brengen, heeft men Karel den V niet gezien zich voor koning van Spanje doen verklaren, na dat hy zyne moeder, de koningin Johanna, hadt doen afzetten, die nog verscheide jaren na hare afzetting leefde.

Belangende de gevangenis van de koningin van Schotland, daar is geen ryk, dat daar minder over geheigt behoort te zyn dan Frankryk, daar het ge-

vangen zetten van hunne koninginnen eene gemene zaak is. Drie hebben na elkander dit ongeluk gehad; te weten, de gemalin van Lodewyk Hutin †, die van Philips den Langen †, en die van Karel den Schonen †, om vangen andere te spreken (a). Voorts (vervolgde Elizabeth) is de gevangenis van de koningin van Schotland haar geenzins lastig. Ik draag zo veel my mogelyk is zorg de zelve te verzachten. Zy is zo naauw niet opgesloten, of zy geniet eene tamelyke vryheit, en indien zy de zelve niet meer geniet, is het haar eigen schuld. Hare gedurige kuiperjen noodzaken my haar tot veiligheid van myn leven en rust van myn ryk in bewaring te houden. Dus waren de koningen van Frankryk gewoon te doen met Childerik (b), met Karel van Lotharingen (c) en met Lodewyk Sforce, hertog van Milaan, zetiende de twee eersten in eene harde gevangenis, en den derden in een yzere kouw (d), om zich tegen hunne zamenzweringen te beveiligen. De koningin voegde by deze voorbeelden, uit de Geschiedenis van Frankryk gehaalt, ook die van Spanje, echter toelaaende, dat alle deze doorluchtige voorbeelden in zich iets hardts hebben, en onrechtmatig zouden zyn, indien het algemene welzyn het grootste van alle belangen niet was, die men hebben moet. Zy eindigde hare redenvoering met te wenschen, dat de Allerchristelykste koning den jongen koning van Schotland, volgens zynen plicht, door het artykel, in het gemaakte verdrag vervat, in zyne bescherming wilde nemen; dat dit zyne kroon roemruchtiger zou maken dan de ongelukkige ondernemingen van de koningen, zyne voorzaten, om de priessen van den tak van Anjou in de bezitting van het ryk van Napels te handhaven.

Gedurende deze onderhandeling van Frankryk, die van geen gevolg was, imcedde de hertog van Alva andere, die veel gevaarlyker waren; maar zy gelukten hem niet beter. Mylord Seton, van Vlaanderen naar zyn vaderland vertrokken, zette voet aan landt in de provincie van Essex, en Engelandt in de kleding van een bootsgefel doorreizende kwam hy in Schotland, om de aanhangeren van Maria van den spoedigen bystand van den Katholyken koning te verzekeren. Zy verwachtten den zelve nochtans te vergeeffich, hoewel de hertog van Alva dien volgens de aandringende bevelen van het Spaanische hof gereed maakte. Maar Elizabeth verchaste hem zo veel werk, dat hy zyne gedachten van Engelandt moest aftrekken. Het geluk van deze vorstinne was zelfs haar zo gunstig, dat het al den handel van den Spaanschen gezant, door het verzoek van den hertog aangezet, tot haar voordeel deedt uitvallen. Hy klaagde, dat de oproerige Nederlanders niet alleen in de havenen van hare Engelsche Majesteit wel wierden ontfangen, maar dat men hen ook van alle noodwendige scheepsbehoefden voorzag,

III Deel.

(a) De eerste wierdt in de gevangenis gewurg.  
 (b) Hy wierdt gefchoren en in een klooster geloken.  
 (c) Men zondt hem naar Orleans gevangen.  
 (d) Anderen zeggen in een hok.

waar van hy voldoening verzocht. Om deze redenen van klagten weg te nemen deedt de koningin in alle zeeitenden van haar ryk een gebodt afkondigen, van geen verbyf toe te staan aan eenige onderdanen van den Katholyken koning, die aan oproer schuldig waren, noch hunne schepen in geen van hare havenen te laten komen, bevelende, dat alle de genen, die op de afkondiging van dit gebodt zich aldaar mogten bevinden, aanslonts uit hare staten hadden te vertrekken. De uitwerking van dit afgekondigde bevelschrift was gansch anders dan de hertog van Alva hadt verwacht. Toen wierdt 'er van zyne te rug roeping naar Spanje gesproken, en de hertog van Medina-Celi, zyn opvolger, was reets onderzeil om bezit van de landvoogdy te nemen; maar de tegenwinden hadden hem weder in de Spaanische havenen doen inlopen, daar hy den winter eerst moest laten voorbygaan, voor dat hy op eene tweede inscheeping kon denken. De zamenvreemden van de Nederlandische provinciën oordeelden, dat deze tydsgelegenheit gunstig was om iets van belang te ond rucmen, dewyl de hertog, op zyn vertrek denkende, minder gelegenheit zou hebben om het te ontdekken, en dat de hertog van Medina-Celi nog in Spanje in geen slaat was het zelve te beletten. Dit geschiedde in den tydt van de afkondiging, waar door den oproerigen Nederlanderen bevolen wierdt uit Engelandt te verhuizen. Lumey, graaf van der Mark, die met eenige anderen daar naar toe was gevluht, vertrok weder naar Vlaanderen, het zy door vreze van het verbodt van de koningin, of met hare bewilliging, gelyk eenigen willen, die zeggen, dat deze vorstin hem onder de handt volk, schepen en noodwendigheden verschaft. Hy deedt aan de samenverbonden zyn voornemen weten, en hen aanzeggen op wat tydt hy van Engelandt zou vertrekken. Hy zette onverwacht by den Briel \*, aan den mond van de Maze gebouwt, voet aan landt, daar hy zich meester van maakte. Dit was als de eerste stap van het geluk, dat van toen af den hertog van Alva den nek scheen toe te keren, zynde hem tot nu toe gunstig geweest, om zich naar het belang van den prinsse van Oranje te wenden, dat die van zyne party steeds leidde en aanmoedigde, gelyk wy in het vervolg, in het verhaal van de onwentelingen van deze provinciën, zullen zien; of dit was veel eer als een voorspel van hare verlossing, en van de bescherming van den Hemel, die zich oogenschynelyk voor haar belang in een tydt, dat de verdrukker over hare vryheit zegepraalde, en overal bezettingen hadt gelegd, die haar als gevangen hielden, verklaarde. Hy hadt de zeeleden verzuimt te versterken, het welk de Geschiedenis hem als eene onvergeefflyke zaak toefchryft, verwonderd, dat zulk een groot veldoverste geen zorg voor de sleutels van het landt, die het in-en uitgaan aan die daar meester van waren gemakkelyk maakten, hadt gedragen. De samenverbonden waren bedachtzamer, en bleven in geen gebreke zich daar van meester te maken. Daar door openen zy zich eene grote deur aan den zeeant, om toegang naar Frankryk en Engelandt te hebben, en daarenboven sloten zy de zelve voor hunne vyanden.

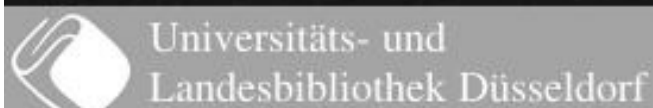
Vele Engelschen vertrokken in dezen tydt naar de Nederlanden, na dat zy een soort van een speelspel, in tegenwoordigheit van de koningin, te Greenwich hadden gehouden. Verdrietig over de rust, die Engelandt onder zulk eene gelukkige regering genoot, gingen zy om eer te

1572. tegen de zamenvreemde Nederlanders.

De samenverbonden vermeerderen den Briel.

\* in het begin van April.

Bevelschrift van Elizabeth





1572. behalen in een oorlog, waar in beide de partijen door uitvoeringen van eene ongemene dapperheit uitblonken. Eenigen volgden de party van den hertog van Alva; maar de meesten die van den prins van Oranje, door de grote namen van Godsdienst en vryheit, waar van deze prins verklaarde de beschermer te zyn, aangemoedigt. Wy zullen het verhaal van hunne daden by de andere voorvallen van dezen oorlog voegen, wanneer wy het vervolg van deze geschiedenissen weder zullen ter handt nemen.

*Cambden.*  
*Thuanus.*  
Verdrag  
tusschen  
Karel  
den IX en  
Elizabeth  
geloten.

De bewegingen in de Nederlanden waren oorzaak van het verdrag, geloten te Blois den 29 April tusschen den Allerchristelyksten koning en de koningin van Engelandt. De eerste vondt zich met de Protestanten in zyn ryk, die hy wilde uitroeien, en de staatzucht van den hertog van Alva, die hy vreesde, zeer belemmert. Hy was verblyd zich van *Elizabeth* verzekert te hebben, op dat zy de eerste geen bystandt zou zenden, en haar te verplichten hem tegen den anderen, indien hy wierdt aangetast, te helpen. *Elizabeth* was van haren kant ook veruoegt over dit verdrag, dat haar voor de Fransche wapenen, die de oproerige Engelschen en Schotten in beide de ryken poogden over te brengen, dekte, en haar voor de vrees van den inval der Spanjaarden bevrydde, die zonder den bystandt van Vrankryk te zwak waren, dat zy niet alleen van hen afrok, maar in staat stelde om hen zelfs tegen te gaan. Zodanig was ten minste het oogmerk van *Elizabeth*. De gedachten van *Karel* zyn zo wel niet bekend. De schryvers van zyne natie geloven, dat deze geveinsde vorst geen ander oogmerk hadt dan de Protestanten te misleiden, en dat dit verdrag alleen een kunstgreep was om hen in slaap te wiegen.

*Corps Univ.*  
*Diplomatique*  
Tom. V.  
P. 1, fol.  
211 etc.

Hoe het zy, het zelve wierdt eerst te Londen door den maarschalk van Montmorenci, dien de Allerchristelykste koning als buitengewoon gezant derwaarts hadt afgevaardigt, voorgedragen, en ten volle te Blois op den bovengemelden tydt door de gemachtigden van de twee kronen geloten. Deze maarschalk was een der zelve van de zyde van *Karel* den IX, nevens *Reinier Birague*, zegelbewaarder (a), *Sebastiaan van Aubespinae*, bisschop van Limoges, en *Paulus van Foix* (b), alle drie geheime Raden van den koning van Vrankryk. *Elizabeth* hadt daar gezonden de ridders *Thomas Smith* en *Franciscus Walsingham*. De laatste gedroeg zich als gezant, het welk de andere eenige jaren te voren was geweest.

Voor-  
naamste  
voor-  
waarden  
van dit  
verdrag.  
*Wid.*

De voornaamste voorwaarden van dit verdrag bestonden in eene bevestiging van de oude verbonden, en een nieuw verwerend verbondt tusschen *Karel* den IX en *Elizabeth* tegen alle hunne vyanden, uit wat hoofde, of onder wat voorwendfel het zou mogen wezen, om een eeuwighdurend verbondt tusschen hen en hunne opvolgers (c) te zyn, en te gelyk een verbindtenis tot nakoming, die alle verbonden, die 'er met andere mogendheden, wie zy zouden mogen zyn, zelfs die van bloedverwantchap niet uitgezondert, gemaakt waren,

(a) Hy wierdt in den volgenden jare kancellier, en in den jare 1578 kardinaal gemaakt.

(b) Hy wierdt aartsbischop van Toulouse in het jaar 1577, en als gezant van den koning van Vrankryk naar Rome gezonden, daar hy stierf in den jare 1584.

(c) Te weten, een dezer twee mogendheden, *Karel* de IX, of *Elizabeth*, komende te overleden, zou des zelfs opvolger zich binnen den tydt van een jaar moeten verklaren aan den gene, die nog in leven was, of hy dit verdrag wilde onderhouden en vernieuwen; het welk als het binnen den gezegden tydt niet geschiedde, zou de andere van alle verplichting, waar toe hy door dit verdrag was gebracht, bevryd en ontslagen zyn. *Corps Univ. Diplomat. Tom. V, P. 1, fol. 211, 212, uit Fred. Leonard Tom. II, fol. 583.*

vernietigde. Zy beloofden wederzyds op de eerste aanmaning malkander by te staan met acht weltoegeruste oorlogschepen, nevens twaalf honderd soldaten, met al het noodwendige voor twee maanden voorzien, nog met zes duizend soldaten te voet (a), of vyf honderd gewapende, om aan landt gezet te worden, zullende de zelve ter befoldinge staan van den gene, in wiens dienst zy zyn. Zy beloofden van beide kanten geen nicuwigheden in Schotlandt te brouwen, belovende het zelve tegen alle vrende machten te beschermen, alle landingen te beletten, en hunnen bystandt te weigeren aan de zamenrottingen, die het ryk mogten beroeren. De koningin behieldt nochtans de vryheit de Schotten gewapenderhandt te vervolgen, die de gevluichte Engelschen, die muiteryen verwekten, verbergden, of bystonden.

Dit verdrag, waar in men overeengekomen was, wierdt plegtelyk van de eene en de andere zyde binnen drie maanden bekrachtigt. Mylord *Clinton*, admiraal, dien de koningin even graaf van Linkoln hadt gemaakt\*, vertrok met een groot gevolg van heeren en edellieden naar Vrankryk, en de maarschalk van Montmorenci, nevens *Paulus van Foix*, kwamen met een heerlyken stoet in Engelandt. *La Motte Fenelon*, gezant des konings, was de derde gevolmachtigde, om een even gelyk getal te hebben, als dat *Elizabeth* aan het hof van Vrankryk hadt gezonden. De plegtigheid geschiedde te Westmunster op den 17 Juny. De koningin zwoer de nakoming van het verdrag in de tegenwoordigheid van de drie Fransche gezanten. Des anderen daags vereerde zy den maarschalk van Montmorenci met de ridderorde van den Koufcbandt, willende aan den zone, gelyk zy zeide, de zelve tekenen van gunst en genegenheit bewyzen, die de vermaarde konnetabel, zyn vader, van *Henrik* den VIII hadt ontfangen. Zy oordeelde, dat deze doerluchtige orde van St. George niet beter kon geplaatst worden dan in een huis, waar van het hoofden tytel van *eersten Christen baron* voerde.

Gedurende het verblyf van de gezanten te Londen hadt de maarschalk van Montmorenci enige zamenpraken met *Elizabeth* aangaande de koningin van Schotlandt. Hy beleide zyne woorden zo wel, dat *Elizabeth* daar geen misnoegen uit kon opvatten. Hy sprak van de vryheit van *Maris* niet anders dan van eene gunst, en verzocht deze niet dan onder zodanige voorwaarden, die het welvaren en de rust van de koningin van Engelandt en van haar ryk verzekerden. Deze zekerheit onderstelt, verzocht hy, dat zy haar gezag wilde gebruiken om den oorlog in Schotlandt te doen ophouden, en de vrede daar wederom te doen bloeien, het zy by wege van een Parlement, het zy door onderhandelingen van gemachtigden der beide partyen, te Londen te houden, in de tegenwoordigheid van gemachtigden van Vrankryk en Engelandt, als middelaars. *Elizabeth* antwoordde, dat zy zo een middel al hadt in het werk gestelt, maar te vergeeffich, het zy door de kwade bedachtzaamheit van de koningin *Maris*, het zy door de kwaadaardigheit van hare Raden; dat al de diensten, die zy uit hoofde van haar bloedverwantchap, en op aanpryng van den Allerchristelyksten koning, hadt getracht te bewyzen, den minsten indruk op haar gemoed niet haddengedaan, en dat het Parlement, toen zittende, oordeelde, dat strafheit bekwaamer dan zachtheit zou zyn om ha-

Weder-  
zydiche  
gezant in  
der twee  
kronen.

\* in het  
Parle-  
ment,  
toen-  
maas  
verga-  
dat.

*Elizabeth*  
geet c  
orde van  
den  
Kouf-  
cbandt  
aan den  
maars-  
chalk  
van  
Mont-  
morenci.

Zamen-  
spraken  
tusschen  
den  
maars-  
chalk  
van  
Mont-  
morenci  
en de ko-  
ninginne  
van Eng-  
elandt.

(a) *Thuanus* spreekt maar van drie duizend man te voet.





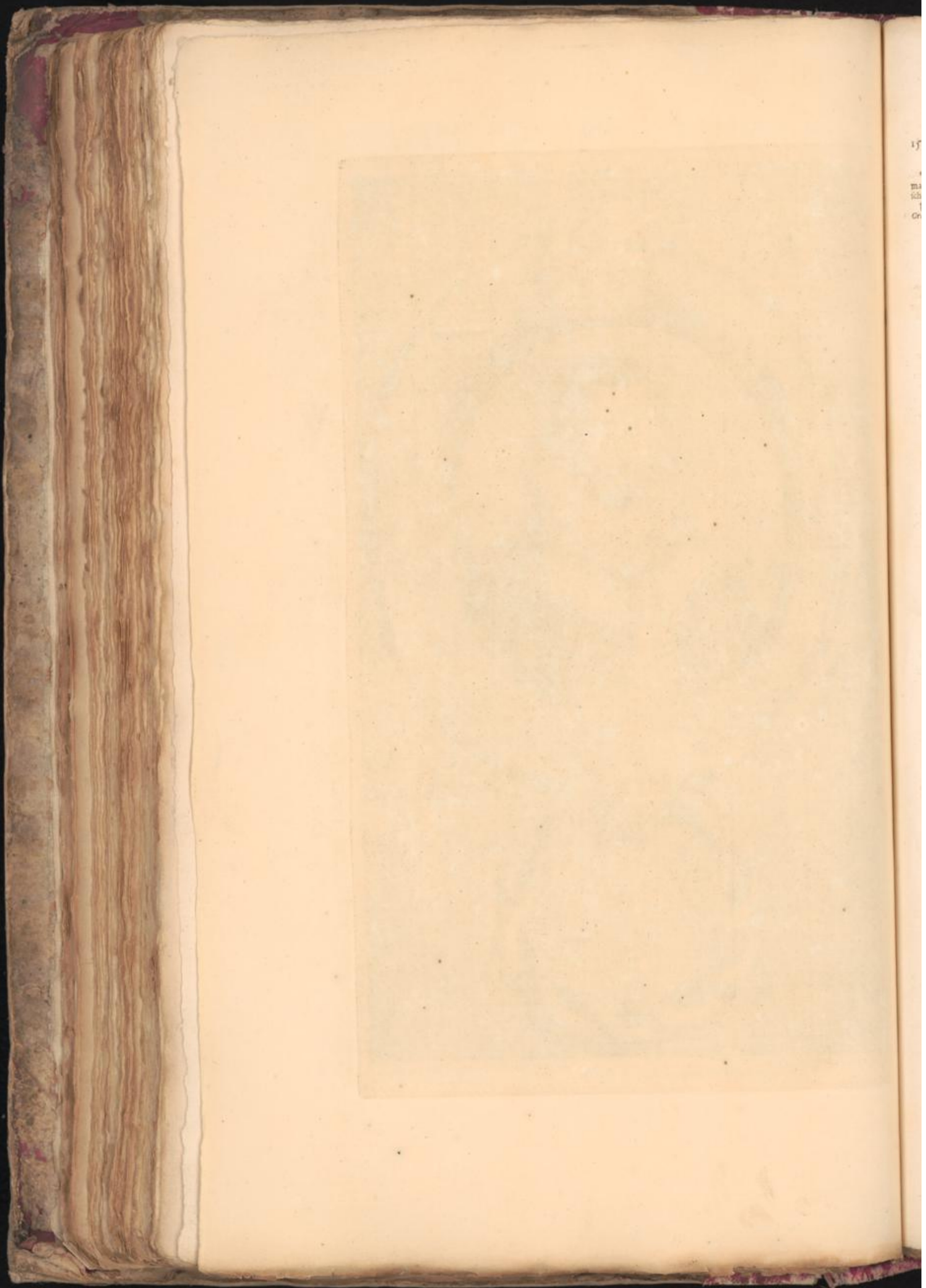
FRANÇOIS  
DUC D'ALENÇON.

*Elizabeth et la Fortune  
Ne trouvant leur à leur se mesurent de moi  
Et j'achève mon infortune  
Et trouvant les Français, et leur manque de foi*

*1. le. v. m. l. deff. p. m.*

*P. 2. G. G. G. G. G.*







1572. re verharding te vermurwen. Wat belangt de wapenſchorſing, waar van de maarfchalk ook geſproken hadt, zeide zy, dat Mylord *Drury*, ſtadvoogdt \* van Barwik, ſedert korten tydt met den gezant van Vrankryk † naar Schotlandt, om dit voor te ſtellen, was vertrokken; maar dat het door Mylord *Grange* en de bezetting van het kasteel van Edenburg was verworpen, die zich met een byſtand uit Vrankryk en de Nederlanden, dien men hen deedt hopen, vleide.

\* of maarfchalk. † Da Gravi.

Van deze zaak ging de maarfchalk van Montmorenci tot eene andere over, en vernieuwde de voorſtellingen van het huwelyk van de koningin met den hertog van Anjou. Men vondt in de onderhandeling van den maarfchalk de zelve zwaarigheden, welke men in die van de gemachtigden der twee kronen hadt ontdekt, en men kon geen middelweg ten aanzien van den Godsdienst uidenken, die de twee partyen voldeed, zo dat de gezanten wederkeerden, zonder iets anders verrecht te hebben dan by de plegtigheid der bekrachtiging van het verdrag tegenwoordig te zyn geweest.

Het was in deze tydsgelegenheit, dat de koningin *Catharina*, niet te vrede zynde het huwelyk van den hertog van Anjou, het welk niet hadt willen gelukken, voorgelagen te hebben, dat van den hertog van Alençon, het welk niet aannemelyker ſcheen te zyn, voorſelde. Maar deze ſtaatzuchtige moeder, een afgodt van hare kinderen makende, en bedrogen zynde door de voorzegging van hare ſterrekykers, die aan ieder van de zelve eene kroon beloofden, hadt die van Vrankryk aan den hertog van Anjou toegelegt, en geloofde hem daar de bezitting van te verzekeren, met die van Engelandt voor den hertog van Alençon te verkrygen, om welke reden *La Motte Fenelon* tien dagen voor den moordt der Hugonoten dit huwelyk aan *Elizabeth* voorſloeg. Zy verſchoonde zich met het verſchil van den Godsdienst, dat de zelve zwaarigheid omtrent den jonger broeder maakte, als het omtrent den oudſten hadt gedaan, als mede het onderſcheidt der jaren, dat nog minder tuſſchen haar en dezen jongen prins overeenkwam, naardien zy eens zo oud was als hy. Deze onderhandeling wierdt des niettegenſtaande eenige jaren daar na hervat, en zo krachtig voortgezet, dat men die als eene gedane zaak rekende, gelyk wy in het vervolg zullen zien.

De koningin legt aan de kinderpokies.

Tot nu toe hadt de koningin eene volmaakte gezondheid, buiten eenige ligte toevallen, die haar nauwlyks hare kamer deden houden, genoten. De levenswys, die zy zich zelve hadt voorgelreven, hielp niet minder tot bewaring van hare gezondheid dan hare welgeſeldheit. Zy at nooit niet dan wanneer zy honger hadt; zy dronk nooit geen wyn alleen. Zy wierdt dit jaar ziek, en kreeg de kinderpokies; maar zy wierdt zo ſpoedig herſtelt, dat het volk van hare ziekte niet eens wift voor dat het hare herſtelling hoorde. Zo haast als zy weder gezond was geworden, floeg zy weder de handt aan de koninklyke regering, denkende niet anders dan om Engelandt bloeiende en onverwinnelyk te maken, en meer en meer de genegenheit van het volk door de rechtmatigheit harer behandelinge en de goede wetten, die zy het zelve gaf, naar zich te trekken.

Hare zorg voor de regering.

Hoewel het ryk in eene volle ruſt, en dat 'er geen de minſte ſchyn was, dat de vrede onder zulk eene volmaakte regering zou geſtoort worden, nam zy echter zodanige voorzorgen, als of de vyandt voor de poorten was. Hare gewoon-

te was den zelve te vrezen, wanneer hy nog 1572. ver af was, en niet te achten, wanneer hy aankwam. Zy verſterkte Portsmuiden \*, vermeerderde hare ſcheepsvloot, droeg zorg voor hare krygsmacht te landt, beval het volk in de provinciën zich in den wapenhandel te oefſenen, en dikwils te monſteren. By deze wakkerheit, die tot verzekerdheit van den Staat diende, voegde zy gerechtigkeit en trouw, die het zelve gelukkig maken, lettende nauwkeurig op de uitgaaf van de penningen, die zy van hare onderdanen leende, hen daar benevens door hare wyze inſtellingen zekerheit gevende, en bevrydende van de verdrukking der heeren, en van de knevelaryen der pachters.

\* of Portsmouth.

De erſten waren zeer tot laſte van het gemeen door de grote menigte van hunne bedienden \*, een volk, dat door zynen dienſtbaren ſtaat vry was van alle andere openbare dienſten, en dat door de beſcherming van hunne meesters munitiek en ſtout was. Om daar in te voorzien bragt de koningin hun getal op den ouden voet, en onderwierp aan de ſtraffe van de wet de heeren, die zich niet binnen de palen, als by de willekeuren was vaſtgeſtelt, hielden.

\* *Clients*, zynde een ſoort van dienſts van grote heeren in Engelandt, die op het landt wonen.

Daar waren onder de pachters en onder de ontſangers van de domeinen van de kroon een ſoort van gemachtigden, die men *Concealers* noemde, eene Engeliſche ſpreekwys, willende zo veel zeggen als verbergers: een naam, die hen in een zin, ganſch tegenſtrydig met de ware betekeniſſe, was gegeven: want in plaats dat zy wierden gebruikt om het geheim te houden, bediende men zich van hen om de geheimen en verborgene vervremdingen van zekere landen der domeinen van de kroon, die zommigen tot nadeel van den vorſt hadden weten machtig te worden, te ontdekken. Hunne aanſtelling was wettig, en indien zy hunnen plicht als eerlyke lieden hadden betracht, zouden de domeinen weder aan den rechten eigenaar zyn gekeert, zonder dat 'er iemandt door benadeelt zou zyn geweest, dan alleen de genen, die de zelve onrechtmatig naar zich hadden genomen, welke men geen reden hadt om te beklagen. Maar deze bedienden misbruikten geweldig hunne macht: onder ſchyn van de inkomſten van de kroon na te ſporen plunderden zy de gebouwen, die tot den Godsdienst en tot onderhoudt van de armen geſchikt waren. Hunne gierigheit ſpate zelfs tot kerkroof uit. Zy verſchoonden geen klokken, noch loot van de daken der Godshuizen. De koningin ſchafte hen af, en dwong hen het ge-rootte weder te geven.

*Elizabeth* beteugelt de geweldendaryen der pachters.

Mylord *Pawlet*, algemeen ontſanger en marquis van Wincheſter, ſtierf dit jaar, in den ouderdom van zeven en negentig jaren, latende een groter getal van nakomelingen na dan dat van den aartsvader van Iſraël, die maar zeventig nakomelingen telde, daar de marquis van Wincheſter zich op honderd en drie kon beroemen. Zyne bediening van algemeen ontſanger wierdt aan Mylord *Burleigh* gegeven; maar zyne kinderen erſden zyne goederen en zyne tytels. Het ongemeenſte in zyn leven is, dat hoe lang het zelve ook is geweest onder regeringen, die byzonder gevaarlyk waren, en de eene met de andere ganſch niet overeenkomende, gelyk die van *Henrik* den VIII, van *Eduard* den VI, en van *Maria*, hy altoos de gunſt van den vorſt, of de vorſtinne, die den troon bekiom, behieldt. Het was niet alleen na zyne doodt, dat men zulk een altoosdurend geluk roemde; maar men verwonderde zich, dat

Doodt van den marquis van Wincheſter. Zyne talryke naratien.

Zyn lang en gelukkig leven.



1572.

hy onder de regering van *Elizabeth* van alle gevaren, die hy onder de voorgaande regeringen hadt moeten ondergaan, bevryd was gebleven. Overladen met schatten, eer en hoge jaren vroeg men hem, hoe hy zich in zo veel omwentelingen hadt kunnen handhaven? Zyn antwoordt leert ons zynen imborst kennen; want hy antwoordde: *Ik was een willige, en geen eikeboom*: hy wilde zeggen, „in plaats van ityf, als de laatste, te zyn, wiens tegenstandt de windt, die hem vebryelt, tergt, heb ik my wyselyk als de andere gedragen, die het geweld van den slag, met zyn hoofd neder te buigen, verwacht, en dat hy zich wist naar den tydt te voegen.

Zyne gewoontic.

Doodt van den grave van Darbi. \* of Derbi. Zyn lof.

† Jupiter de Hebergzame.

Zyne doot wierdt van die van *Eduard Stanley*, graaf van Darbi\*, gevolgt, met wien de lof der herbergzaamheit, zegt de Engelsche schryver, schynt ontflapen en in het zelve graf begraven te zyn: een schone lof voor dezen heer, en wel zodanig een, daar de Heidenen eene der doorluchtigste hoedanigheden van hunnen oppersten godt van maakten †. De graaf van Darbi was de achterkleinzoon van den vermaarden *Thomas Stanley*, van wien wy in het leven van *Henrik den VIII*, die hem tot graaf van Darbi verhief, zo wel om zyne dienften te vergelden, als om zyn verwantschap te eeren, hebben gesproken. Mylord *Stanley*, getrouwt zynde met de weduwe van den grave van *Richemont*, die vader van *Henrik den VII* was, hadt het meeste toegebracht om den laatste op den troon te helpen.

Doodt van den ridder Petre.

De ridder *Willem Petre* stierf ook in dit jaar. Hy was een der geheime Raden en geheim-schryver van Staat van *Henrik den VIII*, van *Eduard den VI*, van *Maria*, en van *Elizabeth*, kancelier van de orde van den Koussebandt, en menigmaal gezant ter onderhandeling van zaken van grote aangelegenheit. Zyne geleerdheit en wysheit, die de fortuin gedurende zyn gansche leven verselde, worden zeer geroemt; zo dat hy niet alleen veel lof behaalde, maar ook grote schatten vergaderde, die niemandt hem benydde, doordien hy de zelve niet onwettig hadt verkregen. Zyne mildheit beschutte hem ook voor de afgunst, die het geldt naar zich trekt, wanneer de schraaplust daar niets van aan anderen mededeelt. De school van *Excester*, een van de achtien, onder de hogeschole van *Oxford* behorende, hadt voornamentlyk gevoel van zyne milddadigheit. In de eerste van dezer twee sieden geboren zynde, en zyne letteroeffeningen in de scholen van de andere voltooit hebbende, kon hy zyne weldaden niet beter besteden, betuigende daar mede te gelyk zyne liefde voor zyne geboorteplaats, door de giften, die hy aan de school, die den naam daar van droeg, schonk, en zyne dankbaarheid aan de hogeschole, die hy haar voor zyne heerlyke wetenschappen, de welke hem den weg tot de waardigheden hadden gebaant, verschuldigt was.

† den 8 Novem-ber. Een wonder verschynsel. *Cambden*. *Thuanus*. *Mazaray*.

Op het laatste van dit jaar † zag men aan den hemel dat wonderbare verschynsel, het welk al de sterrekundigen werk verschafte. Zy kwamen omtrent de plaats, grootte en beweging van het zelve met malkander overeen. Zy plaatsten het in het hemelsteken, by hen *Cassiope* genaamt, en evenaarden het met den planeet *Jupiter*, indien het niet groter was. Zy schreven het de zelve beweging als de andere planeten toe, schynende de zelve vaste plaats en de zelve helder-schynende klaarheit, als zy, te hebben. Zy stonden daar verwondert over, om dat het minder naar een dwalend verschynsel aan

den lucht-hemel, dan naar een ware ster, die zich aan den hemel als andere beweegt, geleck, en daar het zich achttien maanden\* vertoonde.

1572.

De sterrekundigen redeneerden daar over volgens hunne bespiegelingen, en de ydele nieuwsgierigheit zette ieder aan om alle, die door gansch Europa om hunne geleerdheit in deze bedrieglyke wetenschap beroemd waren, te ondervragen, om niet alleen den rechten grondt van dit verschynsel te kennen, maar ook wat gevallen deze wonderbare ster voorspelde te weten. De hertog van *Alva* hadt de zelve bygelovigheit, en deedt te *Nimwegen* een vermaarden sterrekijker\* van *Vrieslandt* komen. Hy geloofde, dat het de zelve ster was, die by de geboorte van *CHRISTUS* was verschenen, of een diergelyke. Een andere maakte aan het hof van den keizer byna diergelyke waarnemingen, en een vermaard hoogleeraar † in de Grieksche tale en wiskunstenaar in de hogeschole van *Valence* in *Spanje* sprak daar met geen minder verwondering van. Maar het was voornamentlyk in *Vrankryk* en *Engelandt* dat men zich aanmatigde te zeggen al wat men zich van dit vremd verschynsel inbeeldde, naar het gevoelen, daar de schryvers dezer waarnemingen in waren. Dus was het, dat die den moordt van *St. Bartholomeus* waren ontvlucht, deze ster by die van de geboorte van onzen Zaligmaker, aan de wyzen van het Oosten, die hem kwamen aanbidden, en door eene onschuldige bedriegery *Herodes* tot den kindermoordt van *Bethlehem* vervoerden, verschenen, vergeleken. Het oogmerk van hunne vergelyking was, *Karel den IX*, wiens moorddadigheit zy by die van de onnosse kinderen van *Bethlehem* vergeleken, de straf, die Godt over dit bloedig moorden, aan hunne broeders begaan, die men in het gansche ryk hadt omgebracht, te voorzeggen. Een van hunne dichters\* maakte daar een Latynsch gedicht op, waar in hy den koning met deze voorzegging dreigde †: „Maar, gy tweede *Herodes*, in boosheit overeenkomende met den eeriten, vrees de zekere rampen, die u door deze rampspoedige ster worden voorspelt. „Hy bedroog zich inderdaadt niet: eenigen tydt daar na wierdt deze voorzegging vervult door de schrikkelijke doot van dezen koning, gewentelt in zyn bloedt, dat hem van alle kanten uit het ligchaam vloeide, en een onlydelyke pyn veroorzaakte.

\* Eenigen zeggen maar zestien.

\* Kermis Gemma 2000 van een ander voornaam meester in die kunst van den zilveren naam. † Hieronymus Maanus.

\* Betz.

† Tu verò, Herodes sanguinolenti, time cor.

In het tegendeel bragten eenige Engelschen dit verschynsel op de doot en de vergodding van *Maria*, koningin van *Schotlandt*, te huis. Een sterrekundige van *Oxford* zeide, dat het gesternte *Cassiope*, waar in deze ster was verschenen, eene prinses uit het Noorden, door *Cassiope*\*, gemalin van *Cepheus*, koning van *Ethiopië*, en moeder van *Andromeda*, waar van de Geschiedenis of de Fabel zo bekend is, verbeeld, betekende, en dat de zestien maanden, die deze ster geschenen hadt †, waar na zy al opklimmende was verdwenen, zestien jaren, volgens de bepaling der Arabieren, betekenden, waar na deze vorstin van de aarde ten hemel zou opgenomen worden. De doot van *Maria*, die juist in dien tydt voorviel, maakte, dat de Engelsche sterrekundige in groot aanzien geraakte, wanneer men de zelve zo klaar door de uitkomst bewaarheidt zag; maar in den grondt zyn dit niet dan zuivere gissingen, woord-en zinspelingen van menschen, gelyk men ziet uit de verscheide toepassing, die ieder van dit verschynsel maakte, het zy om zich in zyne droetheit te troosten, het zy om zyne wraak te voldoen. Het

\* of Cassiopea, na hare doot onder de sterren gestelt, haar plaatsende in het teken, dat haren naam draagt † volgens eenigen.



1572.  
Camb-  
den.  
Het  
Dagre-  
gister der  
Verle-  
menen.  
Mayen  
Juny  
1572.

Zitting  
van het  
Parle-  
ment.

\* Zyn  
over-  
grootva-  
der, van  
het huis  
Bour-  
chou.  
Akten,  
daar in  
gemaakt.

† Feloni.

Het Parlement van Engelandt, dat het vierde was, door *Elizabeth* beroepen, vergaderde den 8 May te Westmunster. Het zelve ging voort met te zitten tot den 30 Juny, daar het op aangelegt wierdt, en zo vervolgens van tydt tot tydt tot op den 8 February des jaars 1575 verlengt. Daar viel niets aanmerkelyks in voor dan alleen de bill rakende de kerkelyke tucht, die de koningin als iets, dat haar koninklyk recht benadeelde, afkeurde, mitsgaders de raadplegingen in de beide Huizen over de straf van den hertog van Nordfolk, en het rechtsgeding van de koningin van Schotland. Het was ook, gelyk wy volgens den Engelschen schryver hebben gezegt, om de zamenzweringen, die dag op dag door de kuiperyen van den eenen en den anderen aangrociden, te beteugelen, dat *Elizabeth* het nieuwe Parlement een jaar na dat het vorige was gescheiden deedt vergaderen. Daar in beschonk zy Mylord *Walther van Eweux*, burggraaf van Herford, met de waardigheid van graaf van Essex, waar van zyne voorouders van moeders zyde \* het bezit hadden gehad, en Mylord *Clinton* met die van graaf van Linkoln, zo van wegens zyne diensten, als van het grote goedt, dat hy in dit graafschap hadt. Zy zondt ook opene brieven aan Mylord *Pawlet*, zoon van den marquis van Winchester, aan Mylord *Compton*, Mylord *Cheney*, en Mylord *Norris*, hen nodigende plaats in het Hogerhuis te komen nemen, volgens het voorrecht, dat de Engelsche koningen hebben om Pairs te maken, en hen een overleggende stem onder de heeren te geven. De voornaamste wetten, in dit Parlement gemaakt, bestonden in die tegen wanbedryf † en hoogverraadt. Men verklaarde schuldig aan het eerste alle, die iets tegen eenige steden of sterkten zouden ondernemen, de zelve bemachtigen, slopen, of in brandt steken. Men verklaarde schuldig aan gekwetste hoogheit de genen, die, na dat zy de zelve zouden vermeestert hebben, zich daar in zouden versterken, om de koningin den oorlog aan te doen; die hare schepen zouden verbranden, of hare havens bezetten. Tot straf van de genen, die zamen zouden spannen om gevangenen van Staat te verlossen, niettegenstaande zy alleen op een enkel vermoeden zouden gevangen genomen zyn, stelde men de verbeurte van goedt en gevangenis, naar eisich van zaken: maar wanneer zy gerechtelyk beschuldigt, overtuigt en gevonnist zouden zyn geweest, besloot men, dat de zamengezworenen, die onderwinden zouden hen te verlossen, aan den lyve zouden gestraft worden. Deze laatste artykelen raakten de zamenzweringen, die men dagelykch smeedde, het zy om den hertog van Nordfolk te verlossen, het zy om de koningin van Schotland vry te krygen. Dit bleek uit de zorg, die het Parlement hadt om de redenen van deze wetten uit te leggen, die de boosheit der tyden, gelyk zy zeiden, noodzakelyk maakte. Dit zag men ook uit de bepaling, die zy daar by voegden, namentlyk, dat zy alleen gedurende het leven van de koningin stonde zouden grypen. Deze bills dienen verder tot verschoning van deze vorstinne omtrent de strenge straf van den hertog van Nordfolk; indien men echter kan zeggen, dat 'er strengheit is in de straf van een misdadige, die van gekwetste hoogheit overtuigt was. Zy tonen, dat zy door het aanhoudende verzoek van het Lagerhuis, benevens dat van haren Raadt e eenige leeraars, tot deze rechtsuitvoering gedwongen was geweest. Zy bewil-

ligde zelfs daar niet in dan vier maanden na dat hy was gevonnist \*.

Zy wederstondt nog sterker de verzoeken, die men haar ter zelve tydt tegen de koningin *Maria* deedt. De gemachtigden van het Lagerhuis stelden al hunne vertogen in het werk om de koningin, volgens de strengheit der wetten beschuldigt, hare gunst te doen onttrekken. Men ziet nog tegenwoordig † de lange redenvoeringen, die zy over dit gewigtige stuk deden. De zelve behelsden voor eerst, Dat de vorsten van Godt gestelt zyn om de overtreders der wetten te straffen; ten tweede, Dat deze straf moet geschieden zonder acht te geven op de hoedanigheid van den persoon, maar alleen op die van de misdaadt; ten derde, Dat indien de vorst, het zy uit lafheit, het zy uit hoofde van staatkunde, verzuimt recht te doen, hy daar voor aansprakelyk is, en Gods oordeel over zich haalt; ten vierde, Dat de souvereinen met de doodt moeten straffen de genen, die het volk van den waren Godsdienst afrekken; ten vyfde, Dat de straffeloosheit der misdaden de ze've vermeerdert; ten zesde, Dat Godt aan de genen, die hy de hoge regering toevertrouwt, bevolen heeft de rust, de veiligheid en het welvaren van het volk, dat aan hun bestier gelaten is, te bevorderen, het welk niet kan geschieden dan met die de gemene rust storen te straffen; en ten zevende, Dat de aanmerkingen van den Godsdienst en den Staat het tegen het mededogen en het bloedverwantschap, en zelfs de allernaaste maagschap moeten overhalen. Alle deze redenen wierden door geloofbare voorbeelden bewezen, en by deze verhandeling tegenwerpingen, die men daartegen kon maken, gevoegt, nevens de beste redenen om alle zwaarigheden op te lossen. Men deedt daar ook een byzonder vertoog by, waar van men een artykel, van de andere afgecheiden, hadt gemaakt, naardien men oordeelde, dat het zelve een naauwer opmerking verdiende. Dit was de verplichting, die de koningin hadt om voor haar leven zorg te dragen, het welk men onmogelyk kon verzekeren dan door de straf der zamengezworenen, en boven al van hunne voornaamste hoofden. Men toonde voor eerst aan, dat de vorsten, wanneer zy den troon beklimmen, hun leven voor het welvaren van hun volk opofferen, en dat zy het zelve niet kunnen verwaarlozen, zonder zich aan de ongelukken van den Staat, die hunne doodt gemeenlyk na zich sleept, schuldig te maken. Deze grondt gelegd zynde, ging men tot de tegenwerping over van dat men op de Voorzienigheid moelt gerust zyn. Men stemde deze waarheit toe; maar men zeide, dat, ver van de wyze voorzorg der menschen buiten te sluiten, zy de zelve altydt onderstelde; dat het anders eene strafbare zorgeloosheit zou zyn, die Godt zou tergen, onder voorwendfel van op hem te vertrouwen. Men prees de voorziening van *David* en eenige andere koningen, zyne opvolgers, wier Godvrucht en geloof niet belet hadden op hunne hoede te zyn; eindelyk besloot men met dit laatste vertoog en grondregel: *dat men het leven van den vorst ten koste van dat van eenige byzondere personen moet verzekeren.*

Over deze vraagstukken wierdt aldus geredentwist en besloten by de eerste opening van het Parlement, en den 28 May aan de koningin met een verzoekschrift † voorgedragen, om haar te bidden, toe te staan, dat het rechtsgeding van *Maria Stuart* zonder ophouden wierdt voortgezet. Niets is zieloetender, noch eerbiediger dan

1572.

\* Het vonnis was den 6 January geslagen, en wierdt niet voor den 5 Juny uitgevoert.  
Hare vertoningen om het rechtsgeding van de koningin van Schotland op te maken † in het Dagregister van het Parlement.

Adm.



1572. dan de uitdrukkingen, waar in dit verzoekschrift is opgesteld. *Wy, de geboorzame en getrouwe onderdanen van uwe Majesteit, zciden de gevolmachtigden, in het Parlement vergadert, om te beraadslagen over de veiligheid van uwe koninklyke Majesteit, en over het welzyn van uw ryk, beginnen met de dankzegginge, die wy Godt schuldig zyn, dat by u op den troon van Engelandt heeft verheven: wy erkennen, dat de Voorzienigheit ons niets dierbaarder kon geven dan U, Mevrouw, die de beste vorsten, die ooit dezen troon sedert zyne grondlegginge hebben beklommen, te boven gaat. Wy zenden onze vurige gebeden tot Godt, dat by de jaren van uwe regering langdurig, en U niet alleen de vergenoegste, maar ook de gelukkigste vorstin des werelds wil doen zyn. Wy weten, dat zulk eene roemryke regering zo veel benyders als verwonderaars verwekt, en dat uwe Majesteit wyanden binnen en buiten het ryk heeft, die uw gezag niet zonder nayver, noch de hervorming zonder verwoedheit kunnen verdragen. Maar wy hebben besloten onze gorderen en ons leven, om uwe Majesteit tegen bunne ondernemingen te verdedigen, en de rust van uwe regering, die ons het gelukkigste volk van den aardbodem maakt, te handhaven, op te offeren. Deze verstoorders van onze rust, deze benyders van uwe glorie hebben, Mevrouw, aan hun hoofdt eene koningin, welker kwaad gedrag onze eeuw niet min haat, dan zy over uwe wysheit verwondert is, indien men haar nog den naam van koningin, na dat zy verplicht is geweest eene kroon, die zy niet waardig was, te verlaten, mag geven. Het is waar, dat zy een bloedverwant van uwe Majesteit is, die haar met den lieffelyken name van zuster hadt vereert. Maar welk eene zuster? die in alle zamenzweringen, de welke tot uw nadeel worden gesmeed, deel neemt. Des niettegenstaande hebt gy deze koningin, deze ontaarde zuster, die door den storm, dien zy verwekt hadt, op uwe kusten wierdt gedreven, ontfangen, en gy hebt haar de zelve zekerheit, als of zy gewillig en zonder dwang was gekomen, gegeven. Gy hebt nog meer gedaan; gy hebt haar leven, dat de wrekende gerechtigheit over het vermoorden van haren gemaal door de Staten van haar ryk vervolgte, beschermt, en niettegenstaande haar versotelyk huwelyk met het hoofdt der moordenaren haar by de gansche wereldt hadt verdacht gemaakt, hebt gy hare misdadaat over het hoofdt gezien, om haar gezag te behouden. Gy hebt ook niet alleen de wanbedryven, die hare eer, of die van haar ryk raakten, maar zelfs den smaadt, dien zy U hadt aangedaan, verschoont; en hoewel gy haar hadt kunnen verplichten om U voldoening van hare aanslagen op uwe kroon te geven, hebt gy echter roemwaardiger geoordeelt haar uw mededogen zonder eenig inzicht te bewyzen, de stem van uw misnoegen te verachten, om alleen die van hare ongelukken te horen; haar te handelen als eene koningin, als een bondgenoot, als eene ware zuster, als of gy hadt verwacht, dat zy uwe goedheit zou hebben erkent, of door vele wederwaardigbeden geleert zynde daar door zou geleert hebben hare driften in te tomen, en zich binnen de pallen van rechtmatigheit te houden. Maar niets is bekwaam haren aardt te veranderen. Zy heeft des niettemin getracht U de kroon en het leven te ontrukken, terwyl gy arbeidde om hare eer en haar leven te behouden.*

Vervolgens verzochten zy hare Majesteit, haar aan de strengheit van de wet over te geven, indien zy hare eige behoudenis, die van den Godsdienst, en van hare eige onderdanen wilde verzekeren; drie aanmerkingen, die haar voor alle tegensprekinge van eenige hoven, wel of kwalyk onderrecht, of hoe vooringenomen zy ook mogten zyn, zouden be-

vryden. Zy namen de vryheit haar te vertonen, dat zy de schaduwe niet voor het ligchaam moest nemen; uit vreeze van met een schyn van eer te willen behouden gevaar te lopen van Staat, leven, eer, en alles te verliezen.

Zy gaven, behalven dit verzoekschrift, nog een ander geschrift over, opgesteld by wyze van raadgevinge omtrent twyfelachtigheden aangaande de wettigheit van de rechtbank, die over dit rechtsgeding zou zitten, met een antwoordt op ieder artykel, die men tot vyf toe hadt gebragt, namentlyk: *I. Of een bondgenoot, zich bevindende in het landt van zynen bondgenoot, daar op eene wyze vervolgt en ter dootd gestraft kon worden, schoon by des zelfs onderdaan niet was? II. Of de misdadige gebonden was de rechtbank van de plaats, daar by de misdaadt hadt begaan, niettegenstaande zyn voorrecht, te erkennen? III. Of een koning, trekkende door het landt van een ander koning, of zich daar eenigen tydt onthoudende, als een koning, of als een byzonder persoon moest aangemerkt worden? IV. Of een afgezette koning nog koning is? V. Of een koning over misdaden van Staat kan vervolgt worden?* Op de twee eerste vragen antwoordde men naar de Roomsche wetten \* volstrektelyk ja, en op het derde zcide men met de rechtsgeleerden †, dat alle koninklyke voorrechten buiten het landt, dat een vorst onderworpen is, ophouden, en dat hy buiten zyn ryk niet anders dan een byzonder perloon moet aangemerkt worden. Het vierde wierdt door het kerkelyke recht beslist ‡. Het zelve zegt, *Dat een koning, die van zyn ryk is berooft, geen koning meer is.* Men maakte het vyfde met de uitspraak van den paus goed §, dat indien de koning, van wien hy spreekt †, gevangen was geworden in het landt, daar hy de misdaden heeft bedreven, men hem zyn rechtsgeding kan maken, en met de dootd straffen. Om deze macht meer klem by te zetten bragt men drie beroemde voorbeelden by: dat van *Dejotarus*, die door *Julius Cesar*, om dat hy tegen hem was opgestaan, niettegenstaande hy koning, en, dat nog meer is, een bondgenoot der Romeinen was, ter dootd was gevonnist; dat van *Robert*, koning van Sicilië, die door keizer *Henrik den VII* ter dootd wierdt veroordeelt (a), hoewel de misdaadt in het gebiedt van den keizer niet was geschied, en het derde van *Johanna*, koninginne van Napels, die men onthaldte, om dat zy den koning haren gemaal hadt doen wurgen (b), het welk met de zaak van de koninginne van Schotlandt zeer wel schein overeen te komen.

*Elizabeth* bedankte de gemachtigden voor de zorge, die zy voor haar welvaren en het welzyn van den Staat droegen. Zy prees hunnen yver, hen vermanende in deze gedachten als goede onderdanen en landgenoten te willen volharden. Niettemin verklaarde zy hen, dat zy wenschte, dat het Parlement over zulk eene tedere zake geen besluit, voor dat het aan haar was medegedeelt, wilde nemen: weshalven men daar niet meer van sprak voor den 26 Juny, wanneer de bill aan het Hogerhuis wierdt gezonden: doch het Parlement op den 30 van de zelve maandt gescheiden zynde, wierdt dit ontwerp niet verder aangedrongen. De koningin gaf hare toestemming aan eenige andere bills, en beloofde in ernstige overweging te nemen het geen het rechtsgeding van de koninginne van

Schot-

(a) Het vonnis wierdt niet uitgevoerd.  
(b) Daar zyn schryvers, die haar van dezen moordt vryspreken.

Verzoekschrift van het Parlement aan Elizabeth, om haar tot het straffen van de koninginne van Schotlandt aan te nemen.

Een ander geschrift by het voorgaande gevoegt, en der zelis inhoudt.

\* in de Diggelen, onder den tytelt De castivus, en in de Codes, onder den tytelt: *de crimin. agi. eport.*  
† *Barroli* en *Lopus*.  
‡ *Thomas* van *Turrecrumata*.  
§ in *Clementin. de sententia et re judicata.*  
† *Robert* koning van Sicilië.

Antwoordt van Elizabeth.



1572.

Schotlandt raakte, waar van zy zeide te wenschen een eindt te zien, het welk nochtans niet dan veertien jaren daar na geschiedde.

Na al het geen wy hebben verhaalt schynt het, dat, indien men met billykheit, en zonder vooringenomenheit, van de handeling van Elizabeth omtrent Maria wil oordeelen, men veel eer hare goedertierenheit moet roemen, dan hare strafheit laken. Indien zy geen oprechte genegenheit hadt gehad om het leven van de koninginne van Schotlandt te sparen, kon zy haar alleen aan het Parlement overgegeven hebben, dat haar wel haast zou gevonden hebben. Het is waar, dat zy haar niet t'eenemaal vry wilde kennen; maar daar was zo veel gevaar voor haar persoon en voor het ganfche ryk, indien men haar op vrye voeten itelde, dat men daar niet toe kon komen; en dit gevaar vermeerderde door de kuiperyen van Maria met de oproerige Engelschen en de machten van buiten; zo dat men met recht kan zeggen, dat zy zelf arbeidde om hare ketenen nauwer te maken, en bezwaarlyker te doen breken, terwyl Elizabeth, waarlyk met haar ongeluk bewogen, haar nu uit de handen van het Schotsche, en dan uit die van het Engelsche Parlement haalde. Zy vergenoegde zich met haar te dreigen met hare rechtbank van het jaar 1572, en vergaf haar al hare aanslagen; maar de geen, die zy veertien jaren daar na aanstelde, oordeelde haar schuldig aan eene verfoecielyke zamenzwering, die zy ook naar de strengheit der wetten straffe.

1571. Cambden. Cox. Thuanus. Ge-rechts-oeffening van den ridder Perrat in Ierlandt.

De jaren 1571 en 1572 gingen met een tamelijke rust in Ierlandt voorby. De ridder Perrat, voorzitter in de provincie van Mounster, gaf aan de oproerigen den tydt niet om adem te halen. Hy hadt voor gewoonte te zeggen, dat zy naar netelen geleken, die niemandt kwetsen dan die ze zacht aantast, maar geen kwaadt doen wanneer men ze stout aangrypt, en met alle kracht nypt: waarom hy deze woefte menfchen niet spaarde. Hy verjoeg hen van plaats tot plaats, tot dat zy zich de regering hadden onderworpen. Fitz-Moris was hun voornaamste hoofd, dapper en vol vuur voor zyne party: maar Perrat zat hem met zo veel kracht op de hiel, dat hy hem dwong zich in onderaardsche holen te verbergen, daar hy niet uit kwam dan om aan zyne voeten genade te komen smeken. Zyn voorbeeld en de bekwaamheit van den Engelschen ridder bragten zulk eene algemene onderwerping onder alle deze muitmakers voort, dat men van den minsten opstandt, noch overlast niet meer hoorde, waar door de wegen voor alle reizigers, zonder gelei nodig te hebben, veiliger waren dan zy in langen tydt hadden geweest. De ridder Perrat dwong hen ook zich naar de Engelsche wyze te kleden, hunne wilde gewoonten te verlaten, en schattingen tot onderhoudt van de soldaten van de koninginne te betalen.

1572.

\* Hy was met de zuster van Sidney getrouwt. † Breun.

Sidney wierdt op het eindt van het jaar wederom in Engelandt geroepen. De ridder Fitz-William, zyn schoonbroeder\*, was zyn opvolger. In het jaar 1572 waren 'er meer beroeringen, Brian Cavenagh nam de wapenen op, onder voorgeven van zich over geleden hoon te willen wreken, en doodde zynen vyandt †; maar na dat hy zyne wraak hadt uitgevoert, bestookte hy zyne naburen, en verwoefte het ganfche landt. De ridder Evreux trok hem met het krygsvolk van Wexford tegen, en bevocht hem; maar de overwinning bleef aan Cavenagh. Naderhandt deedt hy zyne onderwerping, en verbondt zich zo vast aan den ridder Carew, dat zyne doodt hem troosteloos maakte, en hy hem maar III Deel.

weinig dagen overleefde. Het was een van de eerlykste en dapperste edellieden van zyn huis en van ganfch Ierlandt. Zyn vader\* wierdt door Henrik den VIII baron gemaakt.

De zonen van den grave van Clanrikard namen ook de wapenen in Connacië op, en door duizend Schotten, die tot hen overkwamen, versterkt zynde, trokken zy over de Shanon, en verwoeften het Westersche Medië †. De graaf van Clanrikard, hun vader, hadt geen deel aan hunne wederfpannigheit; en om te tonen, dat hy de zelve verfoeide, kwam hy zich zelve te Dublin gevangen geven, met verzekering van zyne onverbrekelyke trouwe, en van zyne kinderen niet anders sprekende dan van verraders, die gestraft behoorden te worden. Hy was een Engelschman van geboorte, van het oude huis van Bourg †, van een achtbaren ouderdom, zachtzinnig van aardt, en zeer afkerig van de Iersche woeftheit. Ook was de Raadt van Ierlandt zeer voldaan van zyne edelmoedige behandelung, en stelde hem in vryheit, hem radende liever overtuigende redenen dan wapenen, om zyne kinderen weder tot hunnen plicht te doen keren, te gebruiken, het welk hy deedt, maar te vergeeffch. De overwinning, die de overfte Collier, die de beste Schotten in de pan hakte, behaalde, was van meerder kracht, en door de voorzichtigheit van de koninginne wierdt de vrede herstelt, waar toe het geluk van hare bevelhebbers den weg hadt gebaant. De opstandt van deze jonge heeren was niet t'eenemaal vrywillig, noch volstrekt zonder verschonung. De ridder Fitton, voorzitter of stedehouder van de regering van Connacië, was een zeer straf man, en die mogelyk de vryheit van deze jongelingen, die inderdaadt zo onderworpen, noch zo geticht niet waren, als zy wel hadden moeten wezen, met te veel strengheit wederhieldt. Van klagen kwam hy tot dreigen, waar door hy hen van hun los leven tot oproer bragt. De koningin, daar kennis van krygende, gelyk zy ook van de getrouwheit van den vader bekwam, wiens gedrag haar ter herte ging, trachtte nevens hem tot het welzyn van zyne kinderen te werken; en om het zelve des te beter te doen gelukken herriep zy den ridder Fitton, dien zy met eene andere bediening voorzag\*. Deze staatkunde viel wel uit. De zonen van den grave van Clanrikard, niet meer afgeschrikt zynde door het voorwerp van hunnen afkeer en vreze, kwamen weder te huis, leiden de wapenen neder, en onderwierpen zich; maar zy stonden voor de tweede maal op, gelyk wy op zyn plaats zullen zien †.

Daar waren ook oproeren in de provincie van Leinster, die van den aanhang van de O-Mores, zynde onrustige en oproerige geesten, wierden verwekt, maar op het vertoog van den grave van Kildare keerden zy weder tot hunnen plicht.

De ridder Smith, geheimschryver van Staat, vermaard door zyne geleerdheit en voorzichtigheit, overtuigde in dit jaar † de koninginne om eene volkplanting in dat gedeelte van de provincie van Ulster, dat men het halfeilandt van Ierlandt, of gemeenlyk Ardes noemt, op te rechten. Hier toe dreef hem noch de gierigheit, noch de staatzucht; hy hadt mededogen met dit volk, dat zulk een woefst leven leidde, en hy was van gedachten, dat als men zorg droeg van het beschaafder te maken, men het tot eene beter zamenleving en getrouwheit aan de regering zou brengen; inderdaadt, men heeft te meer menschlievendheit, hoe meer men tot de vrede en gehoorzaamheit aan de regering geneigt is. Hy belafte zynen natuurlyken zone, die ook

1572.

\* Cahir Mah-Att. Opstandt van de zonen van Clanrikard. † of Media, eene provincie in Leinster, de welke de broodkamer van Ierlandt wordt genaamt. † of Briel.

\* Zy maakte hem ontanger van Ierlandt. Hunne onderwerping. † in het jaar 1576. Volkplanting d'or den ridder Smith opgerecht. † Volgens Cambden. Cox stelt deze onderneming in het volgende jaar.



1572. te gelyk zyn eenige was, met de uitvoering van deze onderneming, ten welken einde de koningin hem het bewindt over de volkplanting, die volgens het ontwerp van *Smith*, benevens den nodigen onderhoud, scheep ging, hadt gegeven. Hy hadt gehoopt, dat men de engte van dit halfeilandt iugtelijk zou verdedigen, en den doortocht met weinig volk bewaren; waarom hy alleen met een klein gedeelte ruitery en voetvolk derwaarts was getrokken, aan het welke hy, achtervolgens de macht, die de koningin hem hadt gegeven, zo veel landen, als zy om van te leven nodig hadden, hadt uitgedeelt, hebbende aan ieder man te voet honderd en twintig, en aan ieder ruitertwee honderd en elf morgen lands, om het zelve in eigendom te bezitten, gegeven, mits eene kleine pacht voor ieder morgen jaarlyklich te betalen.

Zulk eene wettige onderneming, met alle voorzichtigheit belegt, zou men zeggen dat niet anders dan wel zou kunnen gelukken: nochtans zag men het tegendeel. De zoon van *Smith* trok met zyne volkplanting naar Ierlandt; maar geen voorzorg genoeg genomen hebbende omrent een trouwloos hoofd van deze wilde menschen, onder welke hy van voornemen was zich neder te zetten, viel hy in een strik, die hy voor hem hadt gespannen, en wierdt vermoord. *Malbey*, gebiedder van Lekale, wreekte zyne doodt; nam den moordenaar \* gevangen; stak hem aanstonts dood, en sleepte zyn ligchaam naar den meishoop.

\* Neal  
Brian  
Artho.

De gebeurtenissen van Schotlandt zyn zodanig met die van Engelandt sedert het gevangennemen van *Maria Stuart* vermengt, dat men daar niet wel afzonderlyk van kan spreken. Ondertusschen, gelyk wy zorg hebben gedragen van alleen in de geschiedenisse van *Elizabeth*, waar in wy van de zaken van Schotlandt hebben gesproken, het geen de regering van deze koningin raakte te melden, zullen wy hier de andere omstandigheden in hare natuurlyke order bybrengen.

1571.

1572.

Camb-

den.

Sparr-

wood.

Thuanus.

Schot-

sche

oorlog.

† Zie

fol. 177.

† Het

kaftel

Pasley.

Terwyl de vergadering te Londen tusschen de gemachtigden van de Staten van Schotlandt en die van *Maria*, in de tegenwoordigheit van de gevolmachtigden van *Elizabeth* als goede mannen, wierdt gehouden, gingen de vyandelykheden, niettegenstaande de wapenschorsing, tusschen de gemachtigden gesloten, haren gang. De Schotische schryver legt de schuld daar van op de zamenzwering van de *Hamiltons*, die een kasteel † innamen, waar uit de regent hen aanstonts verjoeg, zedende de soldaten, die het verdedigden, naar Edenburg, daar hy eenige van hen, om de trouwloosheit der oproerigen, die de rust van het koninkryk stoorden, te beteugelen, deedt ophangen. De wapenschorsing dus gebroken zynde oordeelde de regent, dat hy niet gekomen was om zyn volk met de handen over malkander te laten zitten. Op het ontfangen bericht, dat het kasteel van *Dumbarton* niet wel bewaakt wierdt, besloot hy zich daar van meester te maken, waar toe hy de bevelhebbers *Crauford*, *Home* en *Ramsay* gebruikte, en hen ladders gaf, nevens allen anderen nodigen voorraad. Zy trokken den ganfchen nacht aan het hoofd van hunne benden, en kwamen voor het kricken van den dag by de muren van het kasteel. Het zelve was op een rots gebouwt, die bezwaarlyk was om te beklimmen. Zy namen het echter in, beklommen den muur, vielen in de sterkte, doodden de schildwachten, en maakten zich meester van het geslucht. Mylord *Fleming*, die

daar slotvoogdt van was, op het gerucht ontwakende, bereikte naauwlyks de rivier, en berigde zich ter naauwernoodt in een schuit, die hem aan de andere zyde bragt. Al de heeren, de bevelhebbers en soldaten, die zich in het kasteel bevonden, wierden gevangen, en naderhandt vrygelaten, uitgenomen den afgezant van Vrankryk \*, die naar St. Andrews wierdt gebragt, daar men hem naderhandt uit liet gaan, om weder overzee te steken; *Hall*, een Engelichman, dien men naar den stadvoogdt, of maarichalk van *Barwik* zondt; Mylord *Fleming van Boghal*, een zoon van Mylord *Levingston*, dien men onder eene wacht stelde, en den aartsbisfchop van St. Andrews, dien men naar *Sterling* voerde.

1571.

Hy wierdt daar † byna zonder eenige wyze van rechtsplegiog opgehangen, zynde verdacht gehouden schuldig te zyn aan den moordt van den koning, en aan dien van den grave van *Murray*; doch geenzins overtuigt. De vrees, die men hadt, dat hy van de koningin van Engelandt mogt opgeëischt worden, was oorzaak, dat men hem in geen behoorlyk rechtsgeding trok, en dat men zyne doodt verhaaltte. Dus wierdt de voorzeggung, die *Cardanus* verscheide jaren te voren van hem hadt gedaan, bewaarheid \*. Zyne jaren en zyn ampt schenen echter wel eene andere doodt verdient te hebben: daarenboven hadt hy zyne verdienften; hy was een man van uitvoering en een groot verstandt, bekwaam om den Staat dan de kerk te regeren, hoewel hy daar kennis genoeg van hadt; maar hy was al te los van leven voor een kerkvoogdt. Aangaande de moorden, daar men hem mede beschuldigde, hy beleeft, dat hy kennis van dien van den grave van *Murray* hadt gehad, en dat hy den zelve wel zou hebben kunnen beletten, daar hy voegende, dat het hem leed was, dat hy het niet hadt gedaan. Maar wat aangaat den moordt van den koning, loochende hy sterk, dat hy daar op eenige wyze handdadig aan was: maar men verhoorde hem tegen een priester, die staande hielt, dat een van de moordenaars † hem in de biecht hadt beleden, dat hy tot dezen vorftenmoordt door den aartsbisfchop van St. Andrews was aangezet geweest. Het antwoordt van dezen prelaat was, dat een priester, die de geheimen van de biecht openbaart, een kerkfchender is; dat hy geen geloof verdient, en dat men op zyn zeggen geen acht moet slaan. Echter wierdt deze verklaring aangenomen, en het volk hem voor een medeitander van twee moorden, beide zo verfoeielyk als deze, daar men hem mede beschuldigde, aanziende, vondt niets schandelyks, noch strengs in zyne doodtstraffe.

Toen raakten de twee partyen meer dan ooit op malkander verbittert. Mylord *Grange* deedt in het kasteel van Edenburg al de wapenen en voorraad van het stadhuis brengen, en weinig dagen daar na kwamen de hertog van *Chattelleraut*, de graaf van *Argile*, de graaf van *Huntley*, Mylord *Herris*, en Mylord *Beyd* in de hoofdstadt, met het voornemen van de vergadering van het Parlement, op den 14 May beroepen, te beletten. Zy maakten zich meester van de Registers, en sloegen verder alle mogelyke beletselen voor. Zy belasten ook aan de leeraars de koningin *Maria* in hunne openbare gebeden gedachtig te zyn, en haar den tytel van wettige souvereine van Schotlandt te geven: doch zy weigerden zulks te doen.

Van den anderen kant kwam de regent met den adel van zynen aanhang te *Leith*, voornemens zynde, het kostte wat het wilde, het Parlement te doen vergaderen. De zwarigheit be-

† den 1  
April  
1571.  
Straf  
van den  
aarts-  
bisfchop  
van St.  
An-  
drews.  
*Cardanus*  
hadt  
deze  
doodt  
voor-  
zegt.  
\* op het  
laatste  
van de  
regering  
van  
*Eduard*  
den VI.  
Zie fol.  
144  
van zyne  
regering.

† *Jan*  
*Hamilton*,  
ge-  
meenlyk  
de  
*Zwarte*  
of *Blak*-  
*Hamilton*  
ge-  
noemt.



1571.

bestondt in de verkiezing van de plaats. Men hadt het te Edenburg beschreven, en men kon het niet wel op eene andere plaats verleggen. Nochtans scheen het onmogelyk op de gewone plaats van het paleis zamen te komen, dewyl de vyanden meester van het kasteel, dat de stad beschermde, waren. Maar de rechtsgeleerden namen deze zwaarigheid weg, doende de heeren begrypen, dat het genoeg kon bestaan met de vergadering te houden in wat plaats van de stad dat men wilde, en dat de zamenroeping daar van wettig was. Dit wierdt zo volbragt; de regent en die van zyn gevolg kwamen met de bezetting van Edenburg, verzekerden zich van eene bekwame plaats, en stelden de soldaten aan den ingang en rondom, om de uitvallen van de bezetting van het kasteel te beletten. Vervolgens hielden zy hunne zittingen, niettegenstaande het gestadig schieten uit deze sterkte, daar men niet ophieldt vuur uit te geven zo lang als het Parlement vergadert was, zonder echter iemand te doden, of te kwetsen. Verscheide aangeklaagden wierden gedagvaard; eenigen wierden met den moordt des konings beschuldigt, anderen met dien van den regent, en sommigen met beide te gelyk. De aartsbischop van St. Andrews was onder het getal van die men te recht stelde, en die men aan hoog-verraadt verklaarde schuldig te zyn. Zyn vonnis kwam eerst na zyne doot uit. Vele heeren waren in het Parlement tegenwoordig. De voornaamste waren de regent, de graven van Morton, van Marr, van Glankairne, van Crawford, van Buchan, en van Menteith; de zonen van de graven van Marechal en van Montrossie, als gemachtigden van hunne vaders, nevens zeven andere wereldlyke Pairs, twee bisschoppen, negen abten, of prioren, en twintig gemachtigden van de steden. De vyandelykheden van hunne party noodzaakten de vergadering na eenige zittingen te scheiden, en zich wederom tegen den 3 Augusty te Sterling te bescheiden.

De 22-  
menver-  
bonden  
houden  
ook  
een Pa-  
lement.

Zy wierden door een Parlement van de tegenparty, dat op den 12 Juny te Edenburg vergaderde, voorgekomen. De koningin zondt daar haar verzoekchrift, om haren afstand, die men zeide dat haar met geweld was afgedrongen, en tegen welken zy hare betuiging door eene akte, die alleen bekwaam genoeg was den zelven te breken, hadt gedaan, te vernietigen. Vervolgens vroeg zy, of het ryk niet beter door eene vorstinne van een bezadigden ouderdom dan door een kindt, dat nog in de wieg lag, zou geregeert worden? Zy verzocht hen niet langer de verachte behandeling, die men haar aandeedt, zo schandelyk voor hen zelve, als zy voor haar verstandelyk was, te verdragen. Zy verkreeg het geen zy verzocht.

Van weerkanten was het niet dan van moorden en woeden dat men hoorde. De schets, die de Schotische schryvers ons van hunne verdeeldheden geven, is gelyk die van de Romeinsche Geschiedenissen omtrent hunne burgeroorlogen. Men zag daar in de vaders tegen de kinderen, en de kinderen tegen de vaders; broeders tegen broeders; bloedverwanten tegen bloedverwanten, malkander verradende en vermoordende, gelyk geschiedde in het geschil tusschen *Cesar* en *Pompejus*. Beurt om beurt vergaderden de Parlemen-ten, indien men deze onvolmaakte vergaderingen, het opnemen der wapenen en de vyandelykheden dus mag noemen. Die van de party der koningin vergaderden te Edenburg op den 22 Augusty, en niettegenstaande de zelve alleen uit twee bisschoppen en drie wereldlyke heeren

III Deel.

bestondt, gaven zy echter hunne vergadering 1571. den naam van Parlement, en verbanden twee honderd personen. Op den 28 van de zelve maandt opende de regent het zyne te Sterling, waar in verscheide heeren wierden gevonnit, en hun goetd verbeurt verklaart, onder de welke waren de hertog van Chatelleraut en zyne twee zonen, *Jan* en *Claudius Hamilton*\*, de graaf van Huntley, en Mylord *Grange*. De vergadering benoemde ook gevolmachtigden om naar Engelandt te gaan, om door de bemiddeling van de koningin tot een vergelyk te komen.

By het scheiden van deze Parlemen-ten, die alleen een dag of twee duurden, dacht men niet anders dan om den oorlog zonder lyfsgenade krachtiger voort te zetten. Mylord *Hamilton* †, † *Claudius Hamilton*, zich willende wreken over de verbeurdverklaring van zyne goederen, korteling uirgesproken, ondernam een stout bestaan, dat hy zeer voorzichtig beleide, en met zulk eene vaardigheid uitvoerde, als tot zulk eene onderneming wierdt vereischt. Maar denkende, dat hy alles was te boven gekomen, met den regent en de voornaamsten van zyne party gevangen te hebben, deedt hem een ongelukkig geval al zyne voordeelen met zo veel snelheit, als hy de zelve hadt verkregen, verliezen. De regent was met weinig voik te Sterling; maar in de stad waren vyf honderd welgewapende mannen, daar hy staat op kon maken. Buiten dat hadt hy ook by zich de dapperste heeren van zyne party, en de graaf van Marr bewaarde het kasteel met eene bezetting van uitgeleze soldaten. *Hamilton* ondernam zich van de stad en het kasteel meester te maken, al de burgers en de soldaten neder te hakken, en den regent, met alle, die hem verselden, te doden, of te ligen. Om dit uit te voeren gebruikte hy alleen twee honderd paarden en drie honderd man te voet, met welke hy zich tegen het vallen van den avondt op weg begaf, bedekkende zynen optocht met uit te strooien, dat hy naar Jedburg trok; doch hy sloeg den weg naar Sterling in, daar hy voor zonnen opgang kwam. Men hieldt zulke slechte wacht, dat hy binnen de stad was eer dat men het gewaar wierdt. Op de toegangen plaatste hy eenige soldaten, die de voornaamste posten bezetten, terwyl de andere regt naar het huis, daar de heeren hun verblyf hadden, trokken. Zy staken de huizen, die tegenstandt boden, in brandt, en dwongen hen zich gevangen over te geven. De regent was mede onder dat getal, benevens de graven van Morton, van Glankairne en van Eglinton\*.

Deze uitvoering hielp geweldig de party der koningin. Mylord *Hamilton* dacht niet anders dan om zich met zulk een ryken buit te bergen, wanneer hy door den grave van Marr wierdt aangetaft, die aan het hoofd van zestien welgemeedigde mannen uit het kasteel trok, en alles, wat hem tegen kwam, op de vlucht dreef. Hy moedigde ter zelve tydt de burgers aan, die zich by hem voegden; en alle te gelyk vielen zy op den vyandt aan, die zich inbeeldde reets te zegenpralen; verlostten de gevangenen, en namen op hun beurt eenige gevangen, waar van sommige als verraders met de doot wierden gestraft.

Maar deze gelukkige uitflag kwam hen duur te staan. De regent, in den eersten aanval gevangen, hadt zich aan *Spense van Wormeston* overgegeven, die zyn leven trachtte te behouden; maar hy was daar geen meester van. Twee moordenaars †, zich van het gros der troepen afzonderende, vielen op hem aan, zonder *Wormeston*, die zyn leven zocht te behouden, te ontzien.

\* *Jacobus*, de oudste, was gestorven.† *Claudius Hamilton*.*Hamilton* verkracht Sterling.Noemt den grave van *Lenox* gevangen.\* van het huis van *Montgomery*.† *Bell* en *Caulder*. De graaf van *Lenox* ge-wond.



1571. zien. Zy schoten hem op staande voet dood, en de zelve kogel, zegt men, kwetste den regent (a). Hoe gewond hy ook was, wilde hy echter van het paardt niet afkomen voor dat hy in het kasteel was, en zyne vyanden verslagen zag. Zyne eerste zorg was te vragen, of de jonge koning weivarende was; en na dat men hem hadt verzekert, dat hy zich in goede gezondheid bevondt, antwoordde hy: *Alles is dan wel*; en zich naar zyne vrienden, die bedroeft over zyn kwetsuur waren, kerende, zeide hy: *Myn staat, hoe de zelve zy, moet u niet beroeren*. Hy liet zich te bedt brengen, en zyne wondt verbinden, die men dodelyk oordeelde. Toen deedt hy de heeren naderen, en zeide tegen hen: *Vaart wel, Mylords, ik verlaat de wereldt, waar in niet dan moeite en verdriet is, om naar een vreedzaam verblyf te gaan. Gy zyt myne getuigen, dat ik naar het ampt, waar mede gy my hebt vereert, niet heb gebaakt. Ik zou het zelve geweigert hebben, indien de natuur, gepaart met de zorg voor myn vaderlandt, my niet hadt verplicht om zorg voor den jongen koning te dragen. Dewyl Godt my nu beliest te huis te roepen, geef ik hem aan zyne bescherminge en aan uwe zorg over. Mylords, ik verzoek ernstelyk, blyft hem altoos getrouw: geest hem in myn plaats een bestierder, die hem genegen en Godvrezende is, en zyt gerust in de Voorzienigheit, die uwe goede genegenheit zal zegenen, en uwe wapenen doen zegepralen*. Na deze redenvoering nam hy afscheidt van ieder in het byzonder, zich in hunne gebeden bevelende, en begon zelf gedurende eenige uren te bidden, tot dat hy stierf. Gansch Schotlandt beklagde hem, niet wetende, of het gelukkiger was geweest met hem voor regent gehad te hebben, dan ongelukkiger met hem zo haastig te verliezen.

Na zyne begravenis, daar men niet dan eene algemene verslagenheit, in plaats van pracht, zag, waar mede de gelegenheit des tyds niet toeliet dat men de zelve vereerde, tradt men den 1 September tot het verkiezen van een opvolger. De genen, die daar naar stonden, waren de graaf van Argyle, korteling tot deze party overgegaan, de graaf van Morton, en de graaf van Marr. De meerderheit van stemmen viel op den laatsten. Hy begon zyn ampt met het belegeren van het kasteel van Edenburg: maar het zelve was wel versterkt, en deedt een dapperen tegenstandt, waar door hy genoodzaakt wierdt van het zelve af te zien.

1572. In het begin van het volgende jaar was 'er eene vergadering der geestelykheit, die de wereldlyke heeren mede bywoonden, en door de onderhandelingen van twaalf gemachtigden, zes uit de geestelyken, en een gelyk getal uit de wereldlyken, kwam men tot een besluit over het aanstellen van de geestelyke bedieningen, en de hoedanigheit der genen, die de zelve zouden bekleeden. Men handhaafde de bisschoppen in hunne bisdommen, en de onderbestierders in hunne bedieningen, mits zy zich gedroegen naar den nieuw-gemaakten kerkregel\*, en getrouwheit aan den koning zwoeren.

Maar in eene andere vergadering, te Perth † in de volgende maandt van Augustus gehouden, wilde men de namen van aartsbischop, deken, aartsdeken, kancelier, abt, en prioor vernietigen, en andere, die met de eenvoudigheit der hervorming beter overeenkwamen, in de plaats gebruiken. De zaak bleef nochtans on-

(a) Dus zegt Spotswood; maar Maitland getuigt, dat Warneston door soldaten van de party van den regent wierdt gedood, hoewel hy riep niet op hem aan te vallen.

afgedaan, en het besluit wierdt aan den koning, den regent en aan de heeren gezonden; waar op men de plaatsen van aartsbischop van St. Andrews en die van Glasgow, nevens het bisdom van Dunkeld en van Dumblane, die alle open stonden, voorzag met mannen, die het waardig waren.

De gansche winter en het voorjaar liepen voorby met schermutselingen en ligte gevechten tusschen de twee partyen, waar van de uitslag zo van de eene, als van de andere zyde van weinig belang was. De koningin van Engelandt zondt nogmaals den ridder Drury om een vergelyk, of ten minste eene wapenschorsing te treffen; maar te vergeeffsch. De nieuwe regent bezichtigde ondertusschen de provinciën, in het Westen gelegen, en de nodige bevelen daar gegeven hebbende, bereidde hy zich naar het Noorden te vertrekken, om de steden, die het met den koning hielden, in goeden staat te stellen, en Mylord Gordon uit de steden, waar van hy meester was, te verjagen, wanneer de Fransche en Engelsche gezanten\* te Leith aankwamen. Men zegt, dat die van Frankryk niet zeer tot de vrede gezind was, en dat hy met geldt beladen was gekomen, om de soldaten van de party der koningin te betalen. Echter wierdt 'er een stilstandt van wapenen, die met den eersten Augustus zou ingaan, en met den laatsten September eindigen, getroffen. Vervolgens wierdt de zelve tot den 1 January verlengt.

Weinig dagen daar na leverde de graaf van Morton Mylord Perri, graaf van Northumberlandt, aan den stadvoogdt van Barwik over. Om deze daadt beschuldigden hem eenigen van ondankebaarheit, dewyl, wanneer hy in Engelandt was gevlucht, de hertog van Northumberlandt hem getrouwelyk hadt bygestaan. Anderen gingen verder, en zeiden, dat hy het hoofd van dezen heer voor eene somme gelds, waar over hy met den stadvoogdt van Barwik was overeengekomen, hadt verkocht. Hoe het zy, de gevangen wierdt uit de sterke Loclevin gehaalt, en aan de Engelschen overgeleverd, die hem naar Jork bragten, daar hy onthalt wierdt. Eene strenge gerechtsoeffening, maar rechtmatig, en noodzakelyk in tyden van zamenzweringen, die door eene voorbeeldige straffe moeten beteugelt worden.

Areskin, graaf van Marr, stierf, na eene korte regering van dertien maanden, op den 8 October. Hem ontbrak geen moedt; maar hy was meer tot vrede dan tot oorlog genegen. Men legt de oorzaak van zyne doot op het ongenoege, dat hy hadt van het ryk zo vol beroerten, die dagelyklich vermeerderden, te zien. Die van zyne party toonden eene ware droefheit over zyne doot: anderen, die niets op zyn gematigt gedrag wisten te zeggen, vergenoegden zich met te zeggen, dat de drie regenten na hunne aanstellinge niet lang hadden geleefd, waar uit zy besloten, dat Godt geen welgevallen aan deze wyze van regering hadt, en blyken gaf, dat die van de koningin hem meer zou behagen.

De doot van den grave van Marr wierdt van die van Knox †, vermaard leeraar van de hervorming, gevolgt. Zyne afbeelding wordt van den Schottischen schryver ons gansch anders dan van den Engelschen ‡, gedreven door den onbezonnen yver, waar door hy tegen de Presbyterianen is ingenomen, gemaakt. Hoewel Knox in Schotlandt, in de provincie van Lothiane, geboren was, was hy naar Engelandt getrokken, daar hy zich hadt nedergezet, en den predikdienst te Barwik en te Nieuwkasteel\* waargenomen; maar de vervolging van Maria noodzaakte hem naar

Heedlyke woorden van dezen Mylord voor zyn sterven.

De graaf van Marr is zyn opvolger.

De vergadering der geestelyken.

\* Liturgie. † of St. Johnstoun. Hunne bevestigingen om de bisdommen te vernietigen.

\* Crax en Ransdely.

De graaf van Northumberlandt aan de Engelschen overgeleverd en geticht.

Doodt van den grave van Marr.

De doot van Knox † Johnstoun. Hy stierf den 24 November. ‡ Heylin. Zyn lof.

\* of Newcastille.



1572. naar een vrend landt (a) te trekken, van waar hy weder in het begin van het jaar 1559 naar Schotland kwam, en in den kerkdienst te Edenburg wierdt aangenomen. Hy was van alle nodige gaven voorzien, stout en vrymoedig, maar wys, en gematigt door zyne Godvrucht en kennis; zo dat hy een machtig werktuig in de handt van Godt was om het werk van de hervorming voort te zetten. Hy hieldt zich aan den Presbyteriaanschen kant, zonder zich echter tegen de bisschoppelyke regering uit te laten, daar hy met veel zedigheit van sprak, en de onderwerping aan de leeraars, die over het volk waren gestelt, aanbeval. Dus is het, dat de aartsbisschop van St. Andrews\*, wiens getuigenis aan de Bisschoppelyken niet verdacht kan voorkomen, van hem spreekt. Boven dat wederlegt hy als een laster al wat de partyfchap tegen zulk een braaf leeraar heeft doen zeggen (b), en houdt zeker boek van de Kerkelyke Geschiednisse, op zynen name uitgegeven, voor verdicht (c). Knox gaf schone lessen voor zyne doot aan den grave van Morton, die hem kwam bezoeken, en stelde hem onder bedekte spreekwyzen de verplichting voor, die hy hadt om de kerk en den Staat onder het gezag van den koning wyzelyk, zonder zich aan zyne driften, gelyk hy in voorgaande tyden wel hadt getoont, over te geven, te regeren, hem van Gods bescherminge, indien hy zyn ampt getrouwelyk waarnam, verzekerende, en in het tegendeel zyne wraak aankondigende, indien hy door staatzucht, of gierigheit zynen plicht kwam te vergeten. Men zegt, dat de graaf van Morton negen jaren daar na daar om dacht: want als men hem ter doot leidde, zeide hy, dat Knox hem wel hadt gewaarichouwt als een propheet (d); maar dat hy zich van zynen raadt niet hadt bedient: aanmerkingen gelyk die van den koning van Lydië, die om de heerlyke woorden van Solon † niet dacht dan wanneer hy de brandfapel voor zyne oogen zag.

Na de doot van den grave van Marr was Morton zyn opvolger geweest, door de Staten verkoren, waardig door zyne geboorte\*, dapperheit en bekwaamheit in anderen te gebieden, indien hy van zyne eige driften was meester geweest. De Staten, die zyne gebreken kenden, maar die dachten, dat zyne goede hoedanigheden tegen de kwade zouden opwegen, vonden goed hem de palen, binnen welke zy zyn gezag en hunne gehoorzaamheit besloten, voor te schryven. De koningin van Engelandt, zyne verkiezing vernomen hebbende, zondt Killegrew om hem geluk te wenschen, en met een te verzoeken de wapenschorfing te verlengen. De beide partyen bewilligden daar niet alleen in, maar stonden toe gemachtigden te zenden, om over eene vrede te handelen. Mylord Grange weigerde de wapenschorfing te tekenen, en deedt alles, wat hy kon, om den oorlog weder te ontsteken. Hy rechte nieuwe compagnien op, en deedt de straten van

(a) Hy trok eerst naar Duitschlandt, en onthieldt zich eenigen tyd te Frankfort. Vervolgens begaf hy zich naar Geneve, en predikte daar voor de Engelsche vluchtelingen.

(b) De Bisschoppelyken in Engelandt stemmen daar in, het welk te bevestigen is, met de Roomschegezinden overeen, en zy kryten hem beide uit als een apostel, die zyne leer te vuur en te zwaardt doordreef, en den Godsdienst naar zyne eige zinnelykheit hervormde. Doch Calvinus, Beza, en andere mannen spreken geheel anders van hem, welker eerste hem een *nijshelend man en zynen waarden broeder* noemt. Zie Calvini Epist. 305, 306. em.

(c) Dit werk is gedrukt onder dezen tytel: *History of the reformation of the Church of Scotland, an Answer to an Anabaptist's cavillations against predestination*, en men heeft het zelve uit zyn handschrift, en het geen eenigen mondelling van hem hadt len verlaan, opgemaakt. Spodanus, die een van de Roomschegezinde schryvers is, welke krachtig tot nadeel van

Edenburg afluiten; hy versterkte het kasteel aan den kant, daar hy dacht dat het kon aangetast worden. Voorts deedt hy een bevel afkondigen, waar by hy alle verdachte burgers binnen vier en twintig uren geboodt uit de stad te vertrekken, en dewyl men zich niet genoeg spoede met hem te gehoorzamen, begon hy van het kasteel op de stad te schieten. Daar nog niet mede te vrede zynde, zondt hy des nachts soldaten uit, die de huizen in brandt staken, terwyl het grof geschut door het gestadig schieten belette, dat gene landgenoten tot hunnen bystandt dorsten toeschieten, waar door het gehele Westergedeelte van de stad, van de Magdalenaas-kapel af, tot een puinhoop raakte.

Het Parlement liet echter niet na te vergaderen. De voornaamste akten, daar in doorgegaan, raakten de vernieuwde eendragt ter verdediging van den koning en den Godsdienst, die men van malkander onafschiedelyk oordeelde te zyn. Men beval, dat die den hervormden Godsdienst niet zouden belyden, voor oproerigen zouden gehouden worden, niettegenstaande zy alle betuigingen deden, dat zy den koning zouden gehoorzamen, en dat de genen, die hervormd waren, maar den eedt van getrouwheit aan den prins zouden weigeren te doen, by de leeraars zouden aangebragt worden, die hen tot hunnen plicht zouden vermanen, en by weigering hen als ongelofigen afnyden.

Vervolgens was 'er eene byeenkomst te Perth, daar over de vrede, volgens het besluit der Staten, na dat zy een regent hadden verkoren, wierdt gehandeld. De eene en de andere party zondt daar hare gemachtigden. De gezant van Engelandt was daar als middelaar tegenwoordig. Maar dewyl deze byeenkomst niet voor in het begin van het volgende jaar een aanvang nam, zullen wy het verder verhaal daar van tot op zyn plaats uitsellen.

Het vredesverdrag, door Karel den IX met de Hugonoten gemaakt, gelyk wy reets hebben gezegt, was alleen een loze streck om hen uit te roeien. De gezanten der Protestantische vorsten van Duitschlandt, die het zelve voor oprecht hielden, wenschten den koning geluk met de vrede, die hy aan zyn ryk hadt gegeven, en rieden hem de zelve te onderhouden. Zy vertoonden hem hoe valsch en schadelyk de grondleer van de genen was, die voorgeven, dat men de rust van den Staat te gelyk met de verscheidenheit van Godsdiensten niet kan behouden. Deze staatsdienaren wierden, gelyk alle andere, bedrogen. Karel de IX, die van de koningin zyne moeder het veinzen hadt geleert, en die, hoe jong hy was, in slaat was om de oudste staatkundigen lessen te geven, smeedde eene verschrikkelyke zaak, zegt de Franche schryver, onder den dekmantel van eene bedriegelyke vrede.

Voor dat wy dit verhalen kunnen wy niet nalaten de omwentelingen van dit en het voorgaande

Dd 3

Knox spreken, verhaalt, dat de koning Jakobus zynen zone nietdrukkelyk verbodt de Kerkelyke Geschiedenis van Knox te lezen; maar hem in het tegendeel belaste, alle de genen, by welke zyne skriften, en die van Buchananus, gevonden wierden, strengelyk te straffen, onderstellende, volgens de lere van den ouden filosoof Psychagoras, dat de ziel van deze oproerige schryvers, gelyk Spodanus zegt dat hy hen noemde, overging in de lichamen der genen, die hen lezen, of hunne gevoelens volgden, en dat zy derhalven de zelve straf verdienen, die men met recht de schryvers zelf, indien zy in wraak of weder opgestaan waren, zou aandoen. Spodanus in Annal. ad annum 1539.

(d) Verscheiden hebben op den Knox een prophetischen geest toegescreven, en zeggen, dat hy verscheide andere zaken van zyne name heeft voorispelt, die men zegt dat nadehandt waarklyk gebeurt zyn. Zie *Whistler Controv.* II, 13.

1572. Mylord Grange weigert de wapenschorfing, en schiet uit het kasteel op de stad Edenburg.

Het Parlement wordt gehou- den.

Byeen- komst te Perth, of St. Johnstoun.

1571. Strada, Thuanus, Mox-ray, Varillan, Cambden. Veinzen van Karel den IX.

Omwenteling der



1571. Moren, en hunne verdelging in Spanje. \* de nog overige Moren, met eene vermeniging van Joden.

† In het jaar 1609. Onderneming van Selim tegen het eilandt Cyprus.

‡ de Alkoran.

Innemmen van Famagusta, en doodt van Bragadinus.

Slag van Lepanto.

1572. Trouwloosheit van het Franfche hof. \* Parilais.

de jaar te vertonen. De eerste was de verdelging der Moren \* in Spanje. In het begin van het jaar 1569 stonden zy op, en voerden oorlog ganfche twee jaren, zonder krygsvolk, zonder vaste plaatsen, en zonder hoofd, tegen alle de machten van Spanje, in het hert van alle hunne sterkten, en in het gezicht van den koning. Zy maakten ook twee koningen den eenen na den anderen, en streden onder hunne vaandelen met zo veel verwoedheit, dat zy de Castilianen verlegen maakten. Hun opstandt wierdt eindelyk gestilt, en men bragt hen voor de tweede maal onder het juk: doch zy wierden eerst eenige jaren daar na † verjaagt.

Het andere voorval gebeurde in de Middellandsche zee, daar de Turken en de Venetianen om het eilandt Cyprus streden, het schoonste eilandt, dat de zee omvangt, hoewel de zelve een groot getal andere zeer aangename in zich bevat. De vermaarde geschiedenis van Selim is niemandt onbekend, de welke deze verovering niet ondernam dan alleen om niet meer verplicht te zyn de heerlyke wyn, die daar valt, en die deze Sultan ongemeen gaarne dronk, niettegenstaande het door zyne wet ‡ verboden was, van de Venetianen te kopen; zo dat zyne lekkerny en dronkenschap oorzaak waren, dat hy een ryk veroverde. Dus is het, dat de heerlykste domeinen des werlds een speelpop van de buitensporigste drijfden der menschen zyn. De grootvizier Mustapha landde in dit eilandt met een leger van vyftig duizend man in de maandt van July van het jaar 1570, en belegerde Nicosië, dat hy na acht en veertig dagen innam. Famagusta wierdt in de lente van het volgende jaar veroverd, benevens het ganfche eilandt, niettegenstaande den dapperen tegenstandt van Marcus Antonius Bragadinus, zo vermaard door zyne wakkerheit, die hy by de aanvallen op deze stad, en nog meer door zyne standvastigheit, die hy in de pynen, de welke hem door Mustapha wierden aangedaan, die hem levendig deedt villen, na dat hy hem alvorens neus en ooren verachtelyk hadt laten affnyden, betoonde.

De vermaarde slag van Lepanto volgde daar op. De zelve bragt aan Don Jan van Oostenryk geen minder roem by dan die van Actium, dat alleen zestig mylen van daar gelegen is, eertyds aan Augustus hadt gedaan. Maar Don Jan trok daar zulke voordeelen niet van. Nooit hebben mogelyk de ongelovigen zulk een groot verlies geleden; honderd en zeventien van hunne galeien wierden genomen; meer dan twintig zonken; vyf en twintig of dertig duizend soldaten sneuvelden, of verdrongen, met alle hunne bevelhebbers; omtrent veertig duizend wierden 'er gevangen, en wel twintig duizend Christen slaven, welke zich op de Tuksche schepen bevonden, uit hunne slaverny verlost. Echter behaalden de Christenen by zulk eene volmaakte overwinninge geen voordeel: het eilandt Cyprus bleef des niettegenstaande onder de macht van Selim. Hunne oneenigheit, zeggen de schryvers, was daar de oorzaak van; daar men kan byvoegen, dat Godt geen groter zegen aan de wapenen van de Christenen, die ganfch Europa door hunne trouwloosheit en wreedheden veel nadeel deden, wilde geven.

Spanje en Vrankryk leiden nergens anders op toe dan om de Protestanten te vermoorden. Een Franfch geschiedschryver \*, hoe partydig hy voor zyne natie ook is, zegt nochtans, dat Catharina van Medicis de laatste vrede met geen ander oogmerk hadt aangegaan; en dat zy haar voorneemen aan den koning van Navarre en aan den hertog van Anjou, dat zy door een vergelyk al de hoofden

der Calvinisten te gelyk zou uitroeien, hebbende bekend gemaakt, deze twee prinsfengeen genegenheit hadden getoont om haar tegen te spreken. Alieen duchten zy, dat het onmogelyk was menschen, die zo ongemeen wantrouwende waren, door de trouw van een verdrag te bedriegen. Zy besloten, om hen des te beter te verrasschen, dat men hen eenige voordeelen, die hen aangenaam voorkwamen, moest toestaan. Dit was het huwelyk van Margareta van Valois, zuster van den koning, met den prinsse van Navarre. Inderdaadt, hoe doortrapt de moeder van den prins en de admiraal ook waren, zy waren niet bestand tegen dit lokaas, dat hen bekoorde. Om hen nog meer in slaap te wiegen was het, dat men de voorstelling van een huwelyk aan Elizabeth deedt, en den admiraal beleeftheden bewees, en om den tuin leidde met de hoop van den oorlog van Vlaanderen, daar hy mede ingenomen was. Hy schetste daar het ontwerp van, dat zyn schoonzoon aan den koning overhandigde.

Men vindt de omstandigheden daar van by de Franfche geschiedschryvers. Het wezentlyke kwam daar op uit, dat Vrankryk zich niet buiten oorlog kon houden, en dat het 'er een moest voeren, was het niet tegen zyne naburen, zo was het tegen zyne ingezetenen. Vervolgens vertoonde men, dat de oorlog tegen Vlaanderen rechtmatig was, en dat des zelfs bemachtiging zou dienna als een schaverhaling van de staten, die Spanje van Vrankryk hadt veroverd. Daarenboven scheen het, dat de zelve een goeden uitflag zou hebben. De Katholyke koning, zeide men, hadt eene wildernis van zyn ryk, met de Moren te verjagen, en de nieuwe wereldt te bevolken, gemaakt. De veldslagen van Karel den V hadden Spanje ontvolkt, en het overige raakte met den oorlog, door den hertog van Alva in de Nederlanden ontfoken, van kant; behalven dat de staten van Philips van zulk een wyde uitgestrektheit waren, en zo ver de een van de andere gelegen, dat twee honderd duizend man niet in staat waren de grenzen te bezetten. Vervolgens sprak men van de voorzorge, die men moest nemen om dit ontwerp wel te doen gelukken. Het zelve bestond in twee voorname hoofdpunten: het eerste, dat men tot in het hert van het ryk moest indringen, zonder zich met het belegeren van de grensstedden op te houden; en het tweede, dat men aan den prinsse van Oranje, die alleen in staat was Spanje meer kwaadt dan al de macht van Vrankryk te doen, voldoening moest geven. Indien Vrankryk zich in dezen tydt van dezen raadt niet bediende, heeft het in onze dagen \* geen beter gebruik daar van gemaakt, en men ziet nog tegenwoordig, dat al het werk, dat het zo halfterig blyft doen om den hervormden Godsdienst uit te roeien, tot zyn eigen nadeel strekt, en het zelve al zyne voordeelen doet verliezen.

Het opstel van den admiraal wierdt niet alleen goedgevonden, maar de koning beloofde onmiddelyk na de bruiloft van zyne zuster den oorlog aan Spanje te verklaren, hem aan het hoofd van het Franfche leger te stellen, en hem zynen bloedverwant, den hertog van Montmorenci, tot plaatshouder † toe te voegen. De admiraal, door deze vliende beloften gewonnen, kwam weder ten hove, daar hy door een wyze wantrouw niet verſchenen was, hoewel hy eenige jaren te voren aan Karel den IX, die hem verzocht te Parys te komen, ten antwoordt

1572.

Ontwerp van den Vlaamschen oorlog door den admiraal opgesteld.

\* onder de regering van Lodewyk den XIV.

† Luise-nant.



1572. antwoordt hadt gegeven, *Dat 'er geen graven van Egmond in Frankryk waren*, willende daar mede te kennen geven, dat hy zich door de veinzery van het hof niet zou laten bedriegen, gelyk deze Nederlandfche heeren zich hadden laten doen. De koningin van Navarre was daar reets gekomen, misleid door het huwelyk van haren zonc, maar het duurde niet lang, of zy beklagden beide hunne ligtgelovigheid.

Doodt van de koningin van Navarre. De koningin wierdt het eerst opgeoffert. De trouwdag was op den 1 Juny vastgeftelt, en naderhandt tot op den 8 Auguſty verſchoven. In dezen tuſſchentydt wierdt de koningin van eene hevige koorts aangetaft, die haar op den vyfden dag wegrukte. Men geloofde, dat zy vergeven was, en het vermoeden was op een reukwerk-bereider † van Milaan, die geen goeden naam hadt, meeſter *Reinier* genaamt, die haar ruikende handſchoenen hadt verkocht, daar hy het vergift hadt weten in te doen.

Haar lof. Dus ſtierf *Johanns van Albret* in den ouderdom van vier en veertig jaren, minder naam om hare kroon dan om hare ſchoonheit en verſtand, uitnemende vernuſtigheit, grootmoedigheid, en boven al haren brandenden yver voor den Godsdienſt, nalatende. Zy gaf daar gedurende haar leven blyken van door de zorg, die zy nam om den zelve in hare ſtaten, niet-tegenſtaande al de tegenkatingen van Spanje en Frankryk, te handhaven, en door het overzetten van het Nieuwe Teſtament, den Catechiſmus, en de gebeden van Geneve in de landtale, tot onderwyzyng van haar volk. Zy toonde den zelve yver gedurende hare ziekte, en kort voor hare doot door haren uiterſte wille, waar in uitnemende leſſen voor den prinſſe haren zonc, aan wien zy de kroon van Navarre naliet, wierden gevonden. Zy beval hem alle Chriſtelyke en vorſtelyke deugden in acht te nemen, en voornamentlyk volftandig te blyven by den hervormden Godsdienſt, waar in hy was onderwezen. Het hof van Frankryk beklagde haar, of ſtelde zich zo aan: de Hervormden waren ontrooſtelyk om dit verlies, en keerden weder tot hunne wantrouw. Zy zeiden, dat zy geen goede gedachten hadden van een huwelyk, dat zy door een lyktoorts verlicht zagen, ſprekende aldus van de doot van de koningin van Navarre en het huwelyk van den jongen koning, haren zonc. Maar dit belette den admiraal niet aan het hof, daar hy door zyn noodlot wierdt gedreven, tegen alle betuigingen van die van zyne party, en op eene wyze van doen, geenzins met zyn voorgaande leven overeenkomende, te verſchynen.

De gedachten, die de Hervormden van hare doot hadden. De ondertrouw van dit beklagelyk huwelyk geſchiedde op den 17 Auguſty. Vier dagen gingen met maaltyden, danſſen en ſteekſpelen voorby. Terwyl *Karel de IX* en de koningin *Catharins*, zyne moeder, zich met deze vermakelykheden ſchenen bezig te houden, overleiden zy, zegt de Franſche ſchryver \*, op wat wyze zy hun bloedig voornemen zouden werkitellig maken. De zelve ſchryver zegt, dat de eerſte zamenkomſt, daar deze bloedige moordt, op het aanhouden van den hertog van Guize, wierdt vastgeſtelt, geſchiedde te Blois, in de zelve kamer, daar hy zestienv jaren daar na wierdt vermoord, en te St. Clou vernieuwt in de tegenwoordigheid van den hertog van Anjou, die in deze vergadering voorzitter was, en daar na tot de kroon met den naam van *Henrik den III* kwam, en dat hy op de zelve plaats en op den zelve dag, als deze vergadering wierdt ge-

houden, vermoord wierdt. De algemene moordt begon met dien van den admiraal. Hy wierdt op den 22 Auguſty, over de ſtraat gaande, met een handbus, die *Masurevel*, de weike aangenomen hadt hem te doden, op hem los brandde, gekwetit. De koning kwam hem ter oorſake van zyne wondt bezoeken, en hy liet zich nogmaals door de betuigingen van dezen vorit bedriegen, aan wien hy meer geloof gaf dan aan den wyzen raadt van zyne vrienden, die hebben wilden, dat hy Parys zou verlaten; zo dat hy zich in het midden van den moordt bevondt.

De zelve begon op den 24 Auguſty des nachts net met den klokſlag van 12 uren. De admiraal was het eerſte ſlagtoffer, dat de hertog van Guize aan de ſchijn van zynen vader wilde opofferen \*. De moordenaars kwamen in zyne kamer, zonder dat hy eens verſchrikte; en dewyl zyne wondt hem het ſlapen belette, liet hy voor zich de Verklaringen van *Kalvyn* over *Job* lezen, wanneer zy zyne deur opliepen. Geen twyfel aan deze trouwloosheit ſtaande ſtondt hy op, en viel op zyne knien, dedt een kort gebedt, en vermaande zyne bedienden zich op de beſte wyze, als het mogelyk was, te bergen. Naauwlyks waren zy uitgegaan, of vier moordenaars † kwamen in de kamer. *Beme*, die de eerſte was, doortak hem, en gaf hem voortſlepende zo vele ſteken in zyn aangezicht, dat hy niet kenbaar was. Vervolgens ſmeet men zynen romp uit het venſter op de plaats, daar de hertog van Guize ſtondt, die het bloedt van zyn aangezicht afveegde, om des te beter overtuigt te zyn, dat hy het was.

Op dit oogenblik gaf de klok van St. Germain de l'Auxerrois het teken van den aanval, en men zag dit afgryſelyk moorden aangaan, waar van de Roomſch-Katholyke ſchryvers niet dan met verfoejing ſpreken. Wy zullen ons niet inlaten daar eene brede beſchryving van op te ſtellen. De moordt duurde zeven dagen. Vyf duizend menſchen wierden gedood †, waar onder meer dan vyf honderd edellieden, en onder hen eenige heeren van grote verdiensſten, waren. Drie dagen daar na verſcheen de koning in het Parlement, daar hy den moordt, met zyne toefſtemminge geſchied, bekend maakte. Deze vergadering maakte door zyn bevel het rechtsgeding van den admiraal op (a), en gebodt algemene ommegangen te doen, om Godt te danken, dat hy de voorgegeve zamenzwering, daar men hem mede beſchuldigde, als of hy het ganſche koninklyke huis hadt willen uitroeien, en de kroon op het hoofd van den prinſſe van Condé zetten, hadt ontdekt. Men zag zelfs een penning ſlaan, waar op de koning wierdt verbeeld met deze zinspreuk: *Ik doe de oproerigen myne macht gevoelen* \*, en aan de andere zyde: *Myne Godvrucht verwekt myne gerechtigheid* †.

Ondertuſſchen gaf de koning een geſchrift uit, waar by hy de Hugonoten verzeekerde, dat hy hunne perſonen, noch hunnen Godsdienſt niet wilde benaddeelen, en dat hy geen ander voornemen hadt dan de aanslagen van den admiraal te verydelen. Maar ter zelve tydt ſchreef hy aan de ſtadvoogden in alle zyne provinciën, het zelve, dat te Parys was geſchied, in hunne ſteden uit te voeren, en al de Hugonoten te vermoorden; zo dat zich Frankryk gedurende twee maanden met het bloedt

(a) Zyn liſchaam wierdt aan de galg gehangen.

1572.

Vermoorden van den admiraal.

\* doot Pulvert gedood.

† Beme; of Beme, C-ſeins, Sarlabous, en Affin.

† alleent binnen Parys.

\* Virtus in rebelles, † Pietas excitat juſtitiam.

Karel verſchoont zich van den moordt. Op wat wyze hy in den algememen moordt bewillig-

vad -c



1572. van zyne ingezetenen bezoetelde. De koning zelf hadt 'er een ichrik van: want toen hy zyne toeflemming tot dezen moordt gaf, ontvielen hem deze woorden: *Welaan dan, dewyl het zyn moet, sta ik het toe; maar ik wil niet, dat 'er iemandt overblyve, die het my zou kunnen verwyten.* Dit was ook het voornemen van de moordenaars; maar Godt, die boven de voltrekte koningen en hunne verwoede beraadslagingen heerfcht, hadt het anders befloten. De party der Hervormden, die zy meenden uitgeroeyt te hebben, vondt zich machtiger dan ooit. Het hof was genoodzaakt drie legers in het veldt te brengen, die zeer weinig uitrechten, en de vierde burgeroorlog begon, waar van wy het vervolg op zyn plaats zullen zien.

De koning van Navarre en de prins van Condé

raakten naauwlyks vry. De koning deedt hen in zyne kamer komen, en verklaarde hen, dat het zyn wilen welbehagen was, dat zy van Godsdienft veranderden. De koning van Navarre gaf geen antwoordt (a): maar de prins van Condé hadt de stoutmoedigheid *Karel den IX* te vertonen, dat zyne macht zich geenzins over het gewiffe uitsprekte; waar op deze trotsche koning niet anders dan deze drie woorden antwoordde: *Doodt, Mis, of Bafille.* Dit was als een donderslag, die de standvastigheid van den jongen prins verplette; en hem dwong zich gelyk de anderen te onderwerpen.

Hy was maar achtien jaren oud. Eenige bewyzen van edelmoedigheid.

Voorts was het met deze verwoedheit, daar Vrankryk mede voortging, en het zelve zyne beste burgers deedt bannen, of vermoorden, gelyk het gegaan was met het bannen door het driemanschap na de doodt van *Julius Cesar* binnen Rome. Onder eene menigte bedriegeryen en wreedheden bespeurde men eenigen ichyn van deugd en medelyden. De scholieren binnen Bourges bergden twee hoogleeraars in de rechten. Een der zelve was de vermaarde *François Hotoman*, afkomstig uit Silefië, maar binnen Parys geboren, wiens vader Raadsheer van het Parlement was geweest. De vermaarde *Jean Annin*\*, die toen alleen voorfpraak † voor het Parlement van Dijon was, wierdt by de beraadslagingen over den moordt geroepen, waar door hy oorzaak was, dat Burgundië daar van bevryd bleef. Drie landvoogden der provincien, aan welke deze bloedige bevelen waren gezonden, deden ook hunne edelmoedigheid by deze gelegenheit uitblinken. De graaf van Tende\*, landvoogdt van Provence, antwoordde, dat hy vier dagen te voren een tegenstrydig bevel van den koning hadt ontfangen; en in verlegenheit over deze twee byzondere bevelen van zyne Majesteit zynde, dacht hem best te zyn het zachtste te volgen, dat het bloedt van zyne onderdanen en de rust van den Staat bewaarde. Hy stierf eenigen tydt daar na. Men was van gevoelen, dat hy vergeven was.

*De Gordes*, stedehouder van den koning in het Dauphiné, gaf het een anderen draai. Hy vertoonde, dat de Hugonoten in zyne provincie zo sterk waren, dat men het niet dorst wagen hen uit te roeyen, zonder de Roomsche-Katholyken mede in gevaar te stellen; dat het daarenboven te vrezen was, dat zy, indien men dit werk begon, met de Zwitfers, die hen niet zouden verlaten, een gemeenebest zouden komen op te rechten.

*St. Herem*, landvoogdt van Auvergne, ging regt door; hy zeide, dat men, om zulk een bloedig bevel ter uitvoeringe te stellen, het zelve uit den mond des konings zelf moest heb-

(a) De Vader *Daniel* zegt, dat hy den koning verzekerde alles te zullen doen wat zyne Majesteit behaagde.

ben. Alle anderen gehoorzaamden, en Vrankryk zag al zynen roem door zulk eene verfoeilyke daadt verduistert; zo dat zyne geschiedschryvers niets diergelyks weten te vinden dan in de gelichedenisse van *Mitbridates*, die op eenen dag veertig duizend Romeinen in Afië deedt doden, en in die van de Siciliaanische *Vetper*. Zy bekenen zelfs, dat de moordt, daar Vrankryk tegen zyne eige landgenoten in woedde, veel verfoeilyker is dan de twee bovengezegde, daar *Mitbridates* en de Sicilianen niemant dan vremdelingen in doodden. De Hemel toonde zyn afgryzen daar van door het wonderlyk gekerm\*, dat men in de lucht gedurende zeven nachten en acht dagen na den moordt hoorde, daar *Henrik de IV*, die het zo wel als *Karel de IX* hadt gehoort, nooit zonder grote ontfeltenisse van sprak.

Wy kunnen de onderhandeling van het Fransche hof by den Sultan *Selim*, om het ryk van Algiers voor den hertog van Anjou, volgens eenigen, of, volgens anderen, voor den hertog van Alençon te verkrygen, niet verzwigen. Het was *François van Noailles*, bisschop van Acqs, gezant van *Karel den IX* by de Porte, die daar de opening van aan den Vizier *Mustapha* deedt. Maar dit voorstel wierdt van dezen Turkschen staatsdienaar verworpen. Hy deedt hem eenigen tydt daar na een ander, en boodt aan, den hertog van Anjou by te slaan om Vlaanderen te bemachtigen, en hem, indien hy zulks wilde ondernemen, eene machtige vloot in de Middellandsche zee te zenden, die welke al de macht van Spanje aan deze zyde zou werk geven, terwyl de hertog de Nederlanden zou aantasten. De gezant was niet vreemd van dit voorstel, en schreef daar over aan het hof; maar het zelve hadt toen andere zaken in het hoofd en op den hals, waar door deze onderhandeling achter bleef.

Gedurende deze vreemde voorvallen hadden de Nederlanders zelf getracht zich van de heerfchzucht van Spanje vry te maken. *Zekere Harman de Ruiter*, een naam, met reden by de Hollanders in achtung, geboortig van 's Hertogenbosch, een stout man, hoewel hy een koopman †, en geen soldaat was, dorst de eerste met nog drie anderen den standaardt van vryheit tegen al de macht van den hertog van Alva opsteken. Hy verraschte het kasteel van Loevestein, gelegen op de landscheiding van Gelderlandt, maar behorende onder Hollandt, op het Westeinde van het eilandt †, dat tusschen de Maas en de Waal, niet verre Workum en Gornichem, is; en hoewel hy het zelve niet kon houden, en dat het hernemen hem het leven kostte, beurde hy echter door deze daadt den moedt van zyne landgenoten op. Hy trok in deze sterkte met zyne drie medegezellen, alle gekleed als Minnebroeders, en maakte zich daar meester van, na dat hy de bezetting de wapenen hadt doen nederleggen. Hy hieldt het eenigen tydt in; maar geen bystandt genoeg ontfangende om eene belegering, die men haalt tegen het kasteel ondernam, uit te houden, wierdt hy van de Spanjaarden, die door de bresch daar in trokken, overrompelt. Hy vocht tot de doodt toe, wetende, dat hy geen lyfsgenade van deze onbarmhertige natie te hopen hadt. Hy wierp zich in het kruidhuis, slak het in den brandt, en sprong aldus met het grootste gedeelte van zyne vyanden in de lucht.

Deze uitflag verzette de bondgenoten minder dan de zelve hen moedt gaf, zo dat men niet dan legers in het veldt zag, en vloten ter zee, steden innemen, of zich vrywillig overgeven. Dit was een vuur, dat van het eene einde der Nederlanden tot het andere overvloog. Het innemen

1572.

\* Mee-  
157.

Het hof van Vrankryk zoekt het ryk van Algiers voor den hertog van Anjou.

1570.

Strada. Thuanus. Hoofst. De Groot. Van Menteren. Cambden.

† Hy was een offikoper.

† de Bomme-ler waard.

Omwentelingen in de Nederlanden in het jaar van 1574.



1571. van Bergen in Henegouwen en van den Briel, aan den mondt van de Maze gelegen, wierdt gevolgt van het afvallen of innemen van de meeste steden van Hollandt en Zeelandt, het hertogdom Gelder, het graafschap Zutphen, Overysfel, en Westvrieslandt. Deze grote omwenteling begon op het laatste van het jaar 1571, en eindigde in het volgende jaar.

1572. De strafheit van den hertog van Alva doet Vlaanderen opstaan. De hertog van Alva, denkende, dat hy al deze provinciën onder zyn juk hadt gebragt, en grootfch op de glorie van zulk eene voorname uitvoering, daar hy in vier jaren tyds zyn oogmerk in bereikt hadt, verlangde te huis geroepen te worden, als of hy de aanstaande verandering hadt voorzien. Echter kon hy niet beletten, dat de zelve in zyne tegenwoordigheit geschiedde, en in zyn weêrwil was hy getuige van het verval der onbepaalde macht, die hy op onbeweeglyke gronden, als geweldt en strengheit, dacht vastgesteld te hebben. Eene schielijke verandering deedt hem zien, dat ketenen niet dan aan slaven passen, en dat men zich van de getrouwheit van een vry volk niet dan door goedaardigheit en zachtheit moet verzekeren. Maar zyne trotschheit belette hem zulke gedachten te krygen. Hy dacht niet anders dan om zyne voltrekte macht door de wapenen, daar hy ze door gegrondeft hadt, staande te houden. Hy gaf zich over aan het bouwen van kasteelen, terwyl hy den hertog van Medina-Celi, zynen opvolger, verwachtte.

Om deze sterkten te bouwen, en de zware bezettingen, die hy niet kon ontbeeren in een landt, dat zyn juk met ongeduldt droeg, te onderhouden, was hy gedwongen zware belastingen op het volk te leggen, als die van den honderdften, van den twintigften en van den tienden penning, waar van wy boven \* gesproken hebben. Hy nam inderdaadt al de voorzorg, die zyne staatkunde hem inblies, om deze belasting dragelyk te doen zyn: doch zonder de zelve te willen verminderen; zo dat zyne gematigtheit alleen in woorden bestondt. De strengheit bleef by der zelve uitvoeringe, volgens de voltrekte bevelen van den landvoogdt. Hy vergaderde de Staten (a), en trachtte zyne belasting onder den dekmantel van de algemene veiligheid smakelyk te maken.

Viglius Zuichem †, die aan het hoofd van de regering was, vertoonde aan den hertog van Alva, dat deze belasting, zonder den koophandel te bederven, de handwerken te gronde te doengaan, en de werk-en ambachtslieden weg te jagen, niet kon ingevoert worden. Aldus, zeide hy, zullen de beste provinciën van de erfelyke landen van den koning van Spanje in een ellendigen staat geraken, hare rust en haren luister verliezen, de bronader van haren rykdom, alleen in den koophandel bestaande, zien uitdrogen, en ter zelve tydt hare inwoonderen wegtrekken, verstrooien, en dus zullen zy hunne goederen en huisgezinnen naar vremde landen overvoeren.

De hertog van Alva kon op zulk een klaar en overtuigend vertoog niet dan door omwegen antwoorden. Hy zeide, dat men de zelve belastingen in Spanje met den naam van *Alcavale* vorderde, zonder dat zich iemandt daar tegen stelde, waar by hy al de vleieryen en beleidheden, die men van zulk een trotsch man kon verwachten, voegde. Hy beriep de Staten te Brussel, om door deze schaduwe eenigen schyn van vry-

(a) De tydt van twee jaren, gevryd van d'ze belasting by uitkoop (zie fol. 174), was in den jare 1571 geëindigt.

heit aan het volk te geven. Daar in deedt hy de zelve redenen, die hy aan de regeerders der steden hadt voorgehouden, gelden, te weten, de noodzakelykheit der sterkten en der bezettingen, die men niet kon bouwen, noch bezetten, zonder dat het de gemeente geldt kwam te kosten. Maar hy zeide, dat het volk zyne kosten weder kon vinden in de algemene rust, die hy het zelve daar door bezorgde: maar ziende, dat deze vertogen de uitwerkfelen niet hadden, die hy verwachtte, deedt hy daar beloften en dreigementen naar den imborst der genen, daar hy tegen sprak, by; zo dat hy, indien hy niemandt overtuigde, evenwel ten minste eenige door vreeze van gebannen te worden, en andere door beloften van vergeldinge won, en met of tegen wil de toestemming van de belastinge verkreeg.

Het was voor geen langen tydt; de provincie van Utrecht weigerde hare toestemming, en die van Brabant deedt het zelve, hoewel de vergadering, die de ligting hadt toegestaan, in hare hoofdstadt gehouden was. De andere provinciën volgden haar voorbeeldt, en *Zuichem* bleef standvastig, niettegenstaande het dreigen van den landvoogdt, die niet anders dan van straffen en van bannen sprak.

Deze strengheit hadt verscheide Protestanten gedwongen hunne behoudenis in de vlucht te zoeken. Eenigen waren naar vremde landen vertrokken; anderen hadden van hunne schepen hunne steden en huizen, en van deze hun vaderlandt gemaakt. Deze laatste hadden zich op veertig schepen begeven, kruisfende onophoudelyk in het Kanaal, dat het eilandt van Groot-Britannië van Vrankryk en de Nederlanden scheidt, veroverende de Spaansche schepen, en trekkende met hunnen buit naar de havenen van Engelandt. Dit gaf gelegenheit tot de klagten van den Spaanschen gezant, en tot de atkondiging van *Elizabeth*, die het inkomen in hare havens aan de Nederlanders, die zich de regering van den Castiliaanschen vorst onttrokken, verboodt. Maar dit zelve was het, dat de onwenteling in de zeventien provinciën verhaaltte.

Deze veertig kapers, aan welke men den naam van Water-Geuzen, doordien hun staat hen noodzaakte meer op zee dan op het landt te leven, hadt gegeven, zich buiten de havenen van Engelandt geloten ziende, wierden daar door bewogen deze nieuwe smaadt by de andere te voegen, en zy zochten zich op die de oorzaak van al hunne ongelukken waren te wreken. Hun gedwongen vertrek en hun misnoegen tegen een man, die hen noch in hun vaderlandt, noch by vremden wilde laten wonen, deedt hen het besluit nemen van met de wapenen in de vuist weder in hun vaderlandt te keren, en zich daar in tegen zyn wil en dank te herstellen. Dit voornemen vastgesteld hebbende, vertrokken zy van Douvres, gingen onderzeil, en namen hunnen streek met een gunstigen windt regt toe naar Enkhuizen, eene de voornaamste havenen van de provincie van Hollandt \*, daar zy twee ryk gelade schepen, het eene van Antwerpen, en het andere van Bilboa komende, veroverden. Van daar raakten zy weder zeewaarts in, wordende door den windt naar de Maas gedreven; en zich aan hun noodlot overgeevende besloten zy in de eerste haven de beste, daar de Voorzienigheit hen zou geleiden, voet aan landt te zetten. Dit was het eilandt Voorn, daar zy op Palmzondag † aankwamen. Zy deden hunne landing zonder eenigen tegenstandt, en trokken regt aan naar den Briel. Zy hechtten hunne muurbrekers aan de

1572. Daar hy geen acht op staat.

Zyne strengheit veroorzaakt den afval der provinciën.

Verrechten van de kapers der rammenvereenigden.

\* aan de Zuidzee.

† den 1 April. Innemen van den Briel.

Ee poort,



1572. poort, die gesloten was, en het kruidt zyne werking gedaan hebbende, trokken zy in de stad, daar zy zich meester van maakten. De kloosters wierden omver gehaalt, en de beelden verbreifelt; daarentegen herbouwde men de stad; en men stelde ze in staat van tegenweer.

De graaf van Bossu, die weinig dagen daar na aankwam, om de zelve weder te bemachtigen, wierdt gellagen, zyne schepen verbrand, en tot zyn groot ongeluk sloten die van Dordrecht, daar hy naar toe vluchtte, de poorten voor hem toe, en verklaarden zich voor de zamenverenigden. Hy wendde zich naar den kant van Rotterdam, daar hy onder zekere bedingen in kwam; maar hy kwam de zelve niet na: want nauwlyks was hy daar in getrokken, of hy plunderde de huizen der burgers, na dat hy 'er twee honderd van hadt doen ombrengen. Van daar vertrok hy naar Delfshaven, aldus naar de stad Delft genaamt, welkers kooplieden aldaar hunne schepen en pakhuizen hebben. Hy vermeersterde deze plaats, en leidde daar eene sterke bezetting, onder het bevel van *Gaspar Drea*, in.

Het moorden en plunderen te Rotterdam verbitterde het volk geweldig, en de hoofden bleven in geen gebreke zich van deze gelegenheit te bedienen. Onder de voornaamste noemt men *Lamey*, graaf van der Mark, *Blofius*, *Treslong*, *Brederode*, *Entes*, *Stizma*, en verscheide edellieden van Vrieslandt, die de Hollanders en Zeeuwen aanhietten om de wapenen op te nemen, en den hoon, hunne landgenoten aangedaan, te wreken. Hun verzoek kreeg ingang. *Oforio*\*, *Vlissingen* aangetaht hebbende, wierdt door de inwoonders afgewezen, vergramt over een klap, die een soldaat aan een burger hadt gegeven: zy doodden zelfs in deze muitery den gene, dien de hertog van Alva om een kasteel te bouwen hadt gezonden, en staken zyn hoofd op een piek op de wallen. De hoofden moedigden het volk aan, om alzo hen alle hoop van verzoeninge met den Spaanschen landvoogdt te benemen. Ter zelve tydt zondt men gemachtigden aan den prinsse van Oranje, met verzoek, dat hy zich tot hulp van zyn vaderlandt wilde spoeden. Men zondt 'er ook naar de koningin *Elizabeth*, om hare bescherming te verzoeken. Deze vorstin deedt drie honderd Engelschen onder het bevel van *Morgan* vertrekken, en graaf *Lodewyk van Nassau* zondt vyf honderd Frantschen, onder het bevel van *Tjeraris*, behalven een diergelyk getal, die *Guitri Chaumont* by hen bragt.

De sterkte van Kampveer †, gelegen in het zelve eilandt met *Vlissingen*, verklaarde zich ook voor de bondgenoten. Maar *Beauvais-Lansy* bewaarde voor den koning van Spanje *Middelburg*, hoofdstadt van dat eilandt, minder by den name van *Walcheren*, dien het zelve draagt, bekend, dan by dien van *Zeelandt*, die de algemene naam van al de eilanden is, die de armen van de *Schelde*, daar dat van *Walcheren* het voornaamste van is, omvangen.

De zamenverbondenen hadden *Middelburg* belegerd; maar *Avila* kwam, niettegenstaande alle beletselen, die hem de aannadering schenen te verhinderen, tot bystandt van de stad. Het laag water belette zyne schepen het landt te naderen; hy moest een groten omweg door slyk en biezen, daar zy tot hun middel toe inzakten, nemen. Deze zwarigheden schrikten de Spaansche soldaten niet af; zy sprongen met blymoedigheid in het water, trokken over dezen arm van de zee, en kwamen tot voor de poorten van *Middelburg*. Het was langs dezen kant,

1572. daar geen affchutsel was gemaakt, naardien de belegeraars het zelve door de moerassen, die door de vloedt van de zee overliepen, en tot een zekere hoogte wierden overtroomt, genoeg bewaart oordeelden te zyn. Zy waren daar in bedrogen; *D'Avila* wierdt in de stad ontfangen, van waar hy aanslonts een uitval deedt op de belegerden, vier honderd man van hen doodde, hun grof geschut veroverde, en hen de belegering dwong op te breken. Hy wierdt door den hertog van Alva naar Antwerpen geroepen, en hadt het geluk met tien schepen door eene vyandelyke vloot van dertig door te raken. Deze voordeelen moedigden de Spanjaarden krachtig aan; maar het verlies van *Enkhuizen* en van *Bergen in Henegouwen* stremde hunne blydschap. *Enkhuizen* gaf zich van zelf aan de zamenverbondenen over, en leverde hen daarenboven de vloot, die de hertog van Alva daar deedt uitrusten. *Lodewyk*, graaf van *Nassau*, vermeersterde *Bergen*, hoofdstadt van *Henegouwen*, en gaf ze niet dan by verdrag weder over, na dat zy de belegering, daar wy aanslonts van zullen spreken, hadt uitgestaan.

De prins van Oranje bleef nog al in *Duitschlandt*, van waar hy de zamenverbondenen aanmoedigde, en een ontwerp van eene onderneming maakte, die niet dan volgens zyn opstel en onder zyne vleugelen wierdt werktellig gemaakt. Hy bragt een machtigen bystandt voor hen byeen, daar die, door zynen broeder, den grave van *Nassau*, uit *Vrankryk* gebragt, alleen de voorloper van was. De prinsen van *Hessen* bragten veel by om zyn leger in staat te stellen, dat zeven duizend ruiters en dertien duizend man te voet sterk was, aan het hoofd van het welke hy in het begin van *July* den *Rhyn* overtrok.

Voor zyne komst zag men verscheide ondernemingen, en de hertog van Alva, die ook volk in *Duitschlandt* hadt doen ligen, van waar men hem veertien duizend ruiters hadt gezonden, deedt de belegering van *Valencyn* opbreken, en begon *Bergen in* te sluiten. Aan den anderen kant landden die van *Vlissingen* met drie duizend man, en veroverden *Oostburg*, *Eclo*, en *Aardenburg*; en lopende ter regter en ter linker zyde stroopten zy tot voor de poorten van *Brugge* en van *Gent*, trachtende het volk tot opstandt te brengen, en het voor de zamenverbondenen te doen verklaren: doch te vergeeffich.

In dezen tusschentydt nam *Tjeraris*, een der bevelhebbers van de zamenverbondenen, een aanslag voor op *Ter Goes*\* met de hulpbenden van *Vrankryk* en *Engelandt*. Twee zaken beletten het: de ladders vondt men te kort, wanneer men de muren wilde opklauteren, en het misverstandt, dat 'er tusschen de *Frantschen* en de *Engelschen* rees. Daarenboven was men te onvrede op den bevelhebber; men hielt hem, hoewel zonder reden, verdacht van briefwisseling met de vyanden gehouden te hebben, zo dat hy zich in zyn leger niet zeker achtende het zelve verliet, en naar den prins van Oranje trok. Hy wilde een openbaar geschrift met een uitdaagbrief laten uitgaan, biedende aan lyf om lyf te vechten tegen den gene, die hem van verraadt dorst beschuldigen; maar zyne vrienden rieden hem dit af, en vertoonden hem, dat de tydt en zyn gedrag de beste middelen waren om zich te rechtvaardigen. Ondertusschen was zyn volk, geen hoofd hebbende, van een gescheiden, en uit twee

Dordrecht verklaart zich voor de zamenverenigden.

Die van Vrieslandt, Hollandt en Zeelandt nemen de wapenen op tegen de Spanjaarden.  
\* *Oforio* & *Angulo*.

† of *Ter Veer*.

*D'Avila* behoudt *Middelburg* voor Spanje.

1572. De Spanjaarden verliezen *Enkhuizen* en *Bergen in Henegouwen*.

Onderneming op *Ter Goes* mislukkt. \* op het eilandt *Zuid-Bevelandt*.



1572. twee natiën beftaande, die met malkander niet konden overeenkomen, gingen de Engelschen weder fcheep, en de Frantchen vertrokken naar verſcheide plaatfen.

Juny. Het was in dezen tydt, dat de hertog van Medina-Celi met eene vloot van vier en vyftig ſchepen, daar de ſchepen, die het volk, beftaande in zestien honderd ſoldaten, onder het bevel van *Romero*, mede overvoeren, onder begrepen waren, te Ooftende aankwam. Van daar trok hy naar Bruffel, daar de hertog van Alva was. Hy verklaarde hem, dat hy Nederlandt geenzins van een landvoogdt in de beroerten, daar hy het zelve in zag, wilde beroven; dat het zelve al de ondervinding en dapperheit van zulk een groot veldoverſte nodig hadt; dat hy zelfs alleen de plaats van ſtedhouder wilde bekleden, om de eer te hebben onder zyne bevelen te dienen. Een gedeelte van de Spaanſche vloot was naar Middelburg gezonden, daar het gelukkig aankwam. Die van Vliffingen, die het zouden hebben kunnen belletten, waren met drie en twintig Portugeeſche ſchepen, zeer ryk geladen, die geen kennis van de omwenteling in Zeelandt hadden, en daar op met volle zeilen als eene verzerkede haven aankwamen, in gevecht geraakt. Maar verwondert, dat zy van de Zeeuwſche ſchepen wierden aangetaſt, moeften zy zich overgeven.

July. Ondertuffchen kwam de prins van Oranje in Gelderlandt aan. De graaf van Batenburg bragt vyftien honderd Duitſche ruiters, en zes duizend landſknechten by hem, en kwam te Roermond. De hertog van Alva dorſt hem wegens onmacht niet tegentrekken, en indien hy zyne vrienden geloof hadt gegeven, zou hy zich uit Bruffel naar Antwerpen hebben begeven; maar hy antwoordde met veel trotſchheit, dat hy liever zich zelve dan zynen meeſter wilde benadeelen, en dat hy nooit, daar mogt dan van komen wat het wilde, voor zyne vyanden zou wyken. Zyn voornemen was Bergen in Henegouwen, dat hy ingeloten hadt, te belegeren, en het zelve in weêrwil van den prinſſe van Oranje te veroveren. Hy nam zyne maatregels zo wel, dat het hem gelukte. Hebbende al zyn volk byeen verzamelt, deedt hy het langs dezen kant trekken; een gedeelte onder het geleide van zynen zone *Frederik van Toledo*, dien hy tot veldmaarſchalken *St. Aldegonde*, baron van Noirkarmes, en *Ghiapin Vitelli* hadt gegeven, en het andere gedeelte onder het bevel van *Philips van Croy*, hertog van Aarſchot, de graven van Boſſu, van Barlemont, van Mansfeldt, en andere opperbevelhebbers.

Het was in dezen zelve tydt, dat *Genlis* aan de zamenvereëngden een nieuwen byftandt van vier duizend voetknechten, twee honderd gewapende en twee regimenten ligte paarden uit Frankryk bragt. De graaf van Naſſau hadt hem geſchreven, dat hy zynen weg door Cambreſis zou nemen, om zich by den prinſſe van Oranje, die langs Brabant trok, te voegen; maar ingevolge van de bevelen, die hy zeide van den admiraal ontfangen te hebben, verſchoonde hy zich daar van, en trok regt op Bergen aan. Het brak hem op het zeggen van den grave van Naſſau niet geloof te hebben. De vyanden kregen kondſchap van zynen aantocht, en ſneden hem den weg af. Men bleef eenige dagen leggen, zonder aan malkander te komen. Maar *Frederik van Toledo*, gemerkt hebbende, dat *Genlis* een brug over de Haine floeg, vloog toe om de Frantchen, voor dat zy alle over waren, te bevechten. Deze rivier, die den naam van het

III Deel.

landt, eertyds genaamt het woudt van Charboniere en van neder-Pikardie, in dien van Henegouwen heeft verandert, loopt een weinig boven Bergen, hoofdſtadt van dit graafſchap, voorby, en ontfangt in haren ſtroom de rivier de Trulle, die voorby de muren van de gezegde ſtadt loopt. Het was dan boven Bergen, dat deze ſlag geſchiedde. Daar wierdt veel bloed vergoten, en de zelve viel tot groot nadeel van de bondgenoten uit. Meer dan twaalf honderd bleven op de plaats, met hunne kolonels *Rantien* en den Rhyngrave, leggen; *Genlis* en *Jumelle* wierden gevangen. De laatste raakte na eenigen tydt vry; maar *Genlis* vondt men dood in zyn bedt, daar men hem in hadt gewurgt.

Bergen bleef zich nog al verdedigen terwyl de prins van Oranje tot het ontzet naderde. De hertog van Alva trok mede tegen hem op, om, indien hy het dorſt wagen, ſlag te leveren, niettegenſtaande het gevoelen van den krygsraad, die wilde, dat men de belegering in eene inſluiting zou veranderen, en dat men met het ganſche leger Hollandt zou intrekken. In het tegendeel nam hy daar zo veel volk, als hy kon, uit, benevens dat uit de andere ſteden, en zondt het zelve naar de legerplaats, daar hy zelf op het laſte van Augustus, verſelt van den hertog van Medina-Celi, die onder zyn bevel wilde dienen, aankwam. Weinig dagen daar na kreeg hy de tyding van den moordt van St. Bartholomeus-dag, waar over hy zich uittermaten verblyd toonde, daar men zich niet over behoeft te verwonderen, naardien zyn meeſter, de Katholyke koning, vermaak ſchepte in de lofredenen over deze verſocielyke daadt, onder den naam van *zegepraal van de ſtrydende kerk*, aan te horen. De bondgenoten in het tegendeel lieten daar over eene grote droefheit blyken, en vermengden het nadenken over hun byzonder belang met dat van de algemene zake.

De prins van Oranje ſliep niet. Hy was van Doesburg met zyn leger, door drie duizend Vlaanſche ruiters verſterkt, opgebroken, en trok over den Rhy naar den kant van de Maas. Hy veroverde Roermond, dat hy ter plundering overgaf. Van daar naar Brabant trekkende, bragt hy Loven, Mechelen, Dendermonde, Oudenaarden, Dieft en Thienen onder zyne macht, en trok regt aan, zonder zich op te houden. Zynen weg langs den kant van Nivelle nemende naar Bergen in Henegouwen den 8 September, kwam hy tot op twee mylen van de vyandelyke legerplaats. Hy vertoonde zich niet alleen aan de vyanden, maar ook aan die van binnen, die zich met eene aanſtaande verloſing vleiden. Maar gelyk hy naar Genep, met gedachten om daar poſt te vatten, trok, was hy verwondert den doortocht geſloten en de hoogten ingenomen te vinden. Men raakte dezen dag niet handgemeen; maar des anderen daags taſtten de legers malkander met zulk eene verwoedheit aan, dat de hertogen van Alva en van Medina-Celi gedwongen waren hun opperbevelhebberſchap te verlaten, en zich onder de batalions als gemene ſoldaten te begeven. Des niettegenſtaande was het voor den prinſſe van Oranje onmogelyk het Spaanſche leger te breken, of hulp in de ſtadt te zenden. Hy trachtte het twee dagen daar na langs een anderen kant te doen: doch hy was toen niet gelukkiger. Zyn voornemen wierdt ontdekt, en de hertog van Alva kwam hem voor. Hy zondt by nacht een hoop van duizend man, onder het bevel van zynen zone *Frederik van Toledo*. Zy verrafchten de Duitſchers, die in hunne tenten lagen, doodden drie honderd van de zelve, en ſtaken de legerplaats

Ee 2

Augustus. Blyſſchap van den hertog van Alva over den moordt van St. Bartholomeus.

De prins van Oranje wil Bergen ontzetten. September.

Gevecht der twee legers.

Aankomſt van den hertog van Medina-Celi in Vlaanderen.

Aankomſt van den prinſſe van Oranje in Gelderlandt.

Nederlaag van *Genlis*.



1572.

in brandt. De dag aangekomen zynde trokken zy af met slaande trommels, en onder het blazen der trompetten, als of het ganfche leger in de wapenen was geweeft.

De ziekte, daar de prins van Oranje mede aangeaft wierdt, was oorzaak van dit ongeluk en van zyn te rug trekken, ziende geen hoop meer over om de ftadt te ontzetten, noch de Spanjaarden tot een veldflag te brengen, ten zy hy hen in hunne begravingen aantafte, het welk onmogelyk, of ten minfte reukeloos fcheen. Men zegt, dat de prins zyn leven aan zyn hondtie, dat het gerucht der Spanjaarden hoorde, zo als zy gereed ftonden om in zyne tent te komen, en hem in zyn bedt, daar hy in een diepen fleep gedoken lag, te vermoorden, het behoudt van zyn leven verfhuldigt was, doordien het hem door zyn blaffen, en met zyne poten op zyn aangezigt te krabben, opwekte. Voor dat de prins wegtrok gaf hy daar kennis van aan zynen broeder, den grave van Nafau, om zyn verdrag te maken. Het zelve wierdt getroffen, en men ftontd hem toe met zyn krygstuig uit te trekken.

Deze goede uitflag wierdt van de bemachting van Thienen, Loven, en Mechelen, die zich aan den hertog van Alva overgaven, gevolgt. Hy gaf deze laatste ftadt aan de plundering der foldaten over, deels om zich over hare wederftannigheid te wreken, en deels om het leger, dat ten achteren was, hebbende geen geldt om het zelve te betalen, te voldoen. Hy hernam ook Dieft en Oudenaarden. Maar zyn gelukft was verdwenen. Voor eene plaats, die hy nam, raakte hy daarentegen andere kwyd; en terwyl hy zich aan de verafgelegene fteden vergaapte, wierpen die in het binnenfte van het landt waren het Spaanfche juk af, en voegden zich by de bondgenoten. Echter hadt hy nogmaals het geluk, dat hy een nieuwen aanflag op Ter Goes zag mislukken.

Voortgang van den hertog van Alva.

Tweede vergeefche onderneming op Ter Goes. † Zuid-Beveland.

De graaf van der Mark verbrandt de fchepen van Amfterdam.

Terwyl hy met de belegering van Bergen bezig was, hadden de zamenvereinigden tien duizend man te Vliffingen ingefcheept, en kwamen nog eenmaal voor Ter Goes. Deze hoofdstadt van het eilandt Bevelandt † is regt over den mond van de Schelde gelegen, die het zelve met zyne armen omvangt, en de andere eilanden van Zeelandt maakt, die in hunne macht waren, uitgenomen Middelburg en eenige kasteelen op het eilandt Walcheren; zo dat Ter Goes hen zeer nuttig, en des zelfs verovering van de uiterfte noodzakelykheit was. Zy taftten de ftadt met groot geweldt aan. Daar was reets eene opening in den muur, en zy gingen aan het flormen; maar wierden met verlies afgewezen. De belegerden zouden door de gefadige aanvallen het hebben moeten opgeven, ten ware *D'Avila* een byftandt van vier duizend Duitfchers, niettegenftaande het verloop van het water, dat hem verhinderde, en het welk hy zyn volk met zo veel geluk als ftoutheit deedt overtrekken, in de ftadt hadt gebragt.

Tot hier toe gelukte alles den Spanjaarden wel, maar de omwenteling was naby. De graaf van der Mark trok voor Amfterdam, waar in men toen vier duizend gewapende burgers, de Spaanfche kroon en den Roomschen Godsdienst toegedaan, telde, waar door het verzoek van den grave van der Mark vruchteloos uitviel, trachtende hen te overreden zich by de bondgenoten te voegen, en hy hadt geen macht genoeg om hen te dwingen; maar hy veroorzaakte hen grote fchade, hy verbrandte duizend van hunne fchepen, welkers fchade op drie honderd duizend kronen wierdt gerekent. Na deze uitvoering kwam hy te Schoonhoven, dat hy innam, waar

door hy Amfterdam in de uiterfte verflagenheit bragt. 1572.

Dordrecht en Leiden hadden zich op eenen tydt met Enkhuizen voor den prins van Oranje verklaart, en deze overgang wierdt van alle de kleine fteden in Hollandt gevolgt. Daar bleef dan aan de Spanjaarden alleen nog Amfterdam, dat 'er de hoofdstadt van was, en Rotterdam, dat zy hadden geplundert, gelyk hen in Zeelandt niet dan Middelburg en Ter Goes overig waren. In Gelderlandt, in het graafchap Zutphen, in Overyffel en in Weft-Vrieslandt hadden zy geen minder verlies geleden, voornamentlyk in de drie laatste provinciën, daar naauwlyks eene ftadt meer voor den koning van Spanje was overgebleven.

Het is waar, dat de hertog van Alva op zyne wederkomst van Bergen daar weder eenige van veroverde, en Zutphen belegerde. Dit is de hoofdstadt van het graafschap van dien name, aan den Yffel gebouwt, die eigentlyk een arm van den Rhyn is, en zich in de Zuiderzee ontaft. Deze ftadt hadt noch muren, noch foldaten, die in ftaat waren om het leger van den hertog van Alva tegen te ftaan. De bezetting trok daar des nachts uit, gevende de burgers aan de Spanjaarden over. De belegerden trachtten toen een verdrag te maken; maar het was te laat; de vyanden wilden naar geen verdrag luiften, en trokken de ftadt door de muurbreuk in, verzadigende hunne wredeheit en onkuifchheit ten kotte van het leven der mannen en de eer der vrouwen. Deze onmenfchheit maakte den naam van den hertog van Alva aan de bondgenoten nog hatelyker, waar door zy alle een vast befluit namen veel eer met de wapenen in de handt te fterven, dan zich aan de verwoedheit van dezen bloeddorftigen hoop over te geven.

Het plunderen en de moordt te Naarden, daar de verwoelling van Zutphen op volgde, maakten, dat zy nog vaster by dit befluit bleven. De inwoonders moesten daar over den kling fpringen, en de ganfche ftadt wierdt, uitgenomen een klooster, in de afliche gelegd.

De ftadt Haarlem was een dyk, die dezen ftroom door den moedt en de wanhoop der inwoonderen, aangemoedigt door het voorbeeldt van Zutphen en van Naarden, fluitte. *Wibout van Ripperda*, een van hunne hoofden, deedt in eene vergadering van het volk, op eene buitengewone wyze by malkander geroepen, een levendig verfoeg van de onmenfchelykheit der Spanjaarden, by het veroveren van de twee laatste fteden gebleken, waar door de burgers het befluit namen van zich tot het uiterfte te verdedigen. Ter zelve tydt zondt men iemandt aan den prins van Oranje, om hem daar van kennis te geven, en byftandt te verzoeken. Hy zondt hen onder het bevel van *Muller* tien vaandelen Duitfche knechten, die tot zyn algemenen plaats houder *Steinbach* hadt, nevens verfehiede hoofdmannen van naam. Kort daar na zondt hy hen nog drie vaandelen Vlamingen, onder het bevel van den kolonel *Tferarts*, waar uit men kan zien, dat de tydt het vermoeden, dat men van dezen kolonel hadt opgevat, gelyk zyne vrienden hem wyzelyk hadden verfoegd, hadt weggenomen.

Deze ftadt wierdt in het begin van December belegert, en zo krachtig aangeaft, dat 'er in drie dagen tyds vyftien honderd en vyftien kanonfchoten op wierden gedaan. *Muller* en *Steinbach* verdedigden de zelve met eene bezetting van duizend foldaten: *Tferarts* was daar niet dan na den eerften ftorm in geraakt. Daar was weinig fchyn, dat de ftadt het tegen al het geweldt vanden hertog van Alva, onder het bevel van zynen zone *Frederik*

Belegering van Zutphen.

Wredeheit der Spanjaarden by het innemen van deze ftadt.

December. In Naarden.

Wordt door Haarlem gefluit.

\* *Luitenant generaal.*

Belegering van deze ftadt, en der zelve krachtadige verdediging.



1572. *derik van Toledo*, zynen algemenen stedehouder, zou kunnen onthouden. Echter besloten de belegerden de belegering uit te slaan. De muren op verscheide plaatsen door het heftig schieten nedergeworpen zynde, tradt men tot den storm. *Steinbach* vertoonde zich voor de muurbreuk, die hy met zulk eene dapperheit verdedigde, dat hy de vyanden te rug deedt deinzen. Het gevecht was zeer hard. *Galeas*, die den aanval gebodt, raakte met *Steinbach* handgemeen. Eindelyk wierden zy door het volk, van den eenen en den anderen kant toegeschoten, gescheiden, en *Galeas* week af, gekwetst in zyne dye. Het grootste gedeelte van de Spaansche bevelhebbers wierdt ook gewond, en eenige bleven daar, nevens honderd en vyftig soldaten, dood. By dezen stoot leerde de jonge *Toledo* zyn volk beter te sparen, en de zelve deedt hem zien, dat hy de stad zo gemakkelyk niet zou veroveren, als hy hadt gedacht. Inderdaadt, in plaats van de zelve in drie dagen, gelyk hy zich hadt verbeeld, te vermeerteren, wierdt hy daar omtrent acht maanden voor opgehouden; zo dat dit even eens als een ongelukkige spyker aan het gelukkradt van den hertog van Alva was, waar door de prins van Oranje gelegenheit kreeg om de zaken der bondgenoten te herstellen.

1573. Deze omkeer van het geluk maakte den hertog van Alva veel toegeverender omtrent de Engelschen. Toen zag hy den misflag, dien hy in het begin van zyne landvoogdy hadt begaan\*, wanneer zyne trotschheit hem den koophandel, die zo lang tusschen Vlaanderen en Engelandt hadt standt gegrepen, deedt afbreken, om zich te wreken over het aanhouden der Genuesche schepen, die *Elizabeth* in beslag hadt doen nemen. Hy sloeg de herstelling daar van voor; de koningin, te vrede zynde den hoogmoedt van dezen regeerzuchtigen Spanjaardt vernedert te zien, en daarenboven in aanmerkinge nemende, dat de vrye koophandel niet min voordeelig voor hare onderdanen dan voor de Vlamingen was, luisterde naar zyn voorstel, en benoemde gemachtigden om de zaken te onderzoeken. Zy kwamen in het begin van January te Bristol byeen, en men besloot de vernieuwing van de oude verbonden voor den tydt van twee jaren, het welk in de maand van Juny daar aan volgende door den koning van Spanje wierdt bekrachtigt. De inleiding daar van doedt de zorg zien, die de hertog van Alva nam, om de over vier jaren ontsane gechillen by te leggen, namentlyk, hy zegt: *Hoewel het schynt, dat in de goede verhandeling tusschen de twee natiën eenige verandering is ontstaan, des niettegenstaande zyn de gedachten niet gewoest, dat zy eenemaal afgebroken zou worden.* Vervolgens vernieuwde men het verbondt van koophandel. In het slot van het zelve zeide men, dat de gevolmachtigden gedurende deze twee jaren zouden arbeiden om alle zwarigheden uit den weg te ruimen, en dat, byaldien men in dezen tydt niet kon overeenkomen, de vryheit van den koophandel dan eerst en niet eerder zou afgebroken worden.

Deze provisionele overeenkomst duurde echter niet lang, maar de zelve eindigde nog voor den gestelden tydt. De oorlog in de Nederlanden was daar de oorzaak van. De zelve wierdt van dag tot dag zwaarder, en de koningin was niet van zins de party der bondgenoten te verlaten. Daarenboven zag zy, dat zy meester van den koophandel werden, waarom zy een verbondt met hen wilde aangaan, het welk de oorzaak was, dat zy afging van het gene zy met Spanje hadt vernieuwt, het welk van zyn kant daar niet dan door staatkunde, en uit geen oprechte genegenheit tot de

vrede, in was getreden. Ondertusschen hieldt *Elizabeth* by dit geval een koninklyk, de hertog van Alva daarentegen een laf en baatzoekend gedrag. Zy hadt de goederen, toebehorende aan den Katholyken koning, doen aanhouden, by wyze van scha-verhaling van die de hertog van Alva van de Engelsche kooplieden, in Vlaanderen woonachtig, hadt verbeurd verklaart. Zy wachtte zich van door den Spaanschen landvoogdt misleid te worden door het ontslaan der zelve, voor dat hy de gedane schade hadt vergoed. Zy wilde zich ook niet verryken met het overschot van de door haar in beslag genome goederen, dan na dat hare onderdanen eerst vergoeding van hun verlies zouden hebben ontfangen; waarom zy eene nauwkeurige optekening van het aangehouden goedt deedt maken, het gewaardeerde verlies der Engelschen uit het bedrag van de goederen der Vlamingen betaalde, en het overige aan den hertog van Alva wederom gaf.

Daar zyn weinig voorbeelden van eene diergelyke rechtmatigheit onder vorsten, die geloven, dat hen alles, wanneer het op scha-verhaling aankomt, die door den overlast hunner vyanden, om zo te spreken, wordt gewettigt, is toegelaten. Zy voldeedt ook de kooplieden van Genua, aan welke het geldt toebehoorde, dat zy om reden, die wy boven hebben verhaalt, hadt aangehouden. Zy betaalde hen volgens hare belofte de hoofdsom, met de renten. De hertog van Alva in het tegendeel bediende zich van het aangehaalde goedt der Engelsche kooplieden, in plaats dat hy het zelve aan die onder zyne regering schade daar by hadden geleden hadt behoren uit te keren, al zo onrechtmatig ten aanzien van de Engelschen, wanneer hy tegen alle verbonden hunne goederen hadt in beslag genomen, als ten aanzien van de onderdanen van den koning zynen meester, wier geldt hy onder zich hieldt.

*Elizabeth* deedt dit jaar daarenboven iets, dat byzonder aangenaam aan het volk was. Haar vader, koning *Henrik* de VIII, en haar broeder, *Eduard* de VI, waren genoodzaakt geweest enig geldt om den oorlog uit te voeren op intrest te nemen. De wedergeving was op het stadhuis van Londen gevestigd. Dit beliep met de renten eene grote som. De koningin betaalde de zelve alle, met de hoofdsom, en trok 'er al de lastbrieven van in. Dit bragt haar op nieuw veel roem en lof van wegens de kooplieden en burgers van Londen by, en verstrekte door het gantsche ryk tot nieuwe prikkelen van liefde en yver voor zulk eene goede koninginne. Men prees haar, dat zy zich niet alleen met hare eige domeinen, zonder belastingen op het volk te leggen, te vrede hieldt; maar dat zy ook ten koste van hare eige inkomsten de schulden van anderen betaalde.

Ondertusschen veroorzaakten twee soorten van menschen, hoewel zeer strydig tegen elkander, veel misnoegen, namentlyk, die men den naam van Puriteinen hadt gegeven, en de Engelsche Roomsch-Katholyken, in Vlaanderen gevlucht. De schryvers, die te eenzydig voor de bisschoppelyke regering zyn, spreken van de eerste als van oproerigen, die onder schyn van hervorming de volksregering trachtten in te voeren. Die gematigder zyn, leggen hen dit niet volstrekt te last, en wy zien uit een brief van den geheimfchryver\* onder *Elizabeth*, dat men de zelve in twee verdeelde. De eersten, die in hunnen haat tegen de bisschoppelyke regering, en dienst van de Engelsche kerk gansch geen paken hielden, en de anderen, die met meerderach-

1573.

Schoon voorbeeld van de rechtmatigheit der koninginne.

Zy betaalt de schulden van *Henrik* den VIII en *Eduard* den VI.

Beroerten door de Puriteinen veroorzaakt.

\*Walingham.

\* op het einde van het jaar 1568. De hertog van Alva tracht naar een vergelyk met de koninginne van Engelandt.



1573.

terhoudendheit spraken, en zich alleen vernoegden ootmoedige vertogen te doen, om de kerk van het overige, dat naar het pausdom zweemde, het welk zy voorgaven dat 'er in de plegtigheden en in de tucht van was behouden, te zuiveren. Hy zegt, dat men gedwongen was de ongebondenheit der eersten, wier yver tot zamenrottingen toe uitbarstte, te beteugelen, maar dat men de anderen, die zich onderwierpen, den vryen toom liet om hen te bestryden, wier strydt alleen een pennestrydt was. Voorts hadden de eenen en de anderen het op de kerkelyke plegtigheden, die zy zeiden al te bygelovig te zyn, en de bisschoppelyke regering, die zy als een overblyffel van de dwingelaandy der Roomsche geestelykheit aanzagen, gemunt. Zy wilden ten laatste de tucht en order van de kerkenraden en kerkdiensten herstellen. Maar men vreesde, dat de driftigsten te ver zouden gaan, en aan het volk een denkbeeld van eene regering, meer naar die van een gemeenebest dan naar die van een koninkryk gelykende, verschaffen. Wy zullen niet beslissen, of deze vrees met of zonder reden was; wy houden ons te vrede de zaak eenvoudig, volgens het geen de schryvers daar van zeggen, te verhalen. Daar is eenige waarschijnlijkheit, dat de genen, die de koningin dit jaar ongenoegen gaven, de harde Presbyterianen waren, die het ontzag, het welk men aan de regering schuldig is, waarwel hadden gezegt. Zy schreven niet alleen met een grote drift om de zuiverheit van het Euangelie, waar van zy zich beschermers noemden, staande te houden; maar zy spraken ook met verachting van de gewoonten der Engelsche kerke, die, naar zy voorgaven, niet ten volle van al de bygelovigheden van de Roomsche gezuivert was; daar zy nog gedrukte verhandelingen by deden, met de oproerige tytels van: *Waarschouwing aan het Parlement*, en: *Verdediging van de Waarschouwing*. De koningin zag hen ook als ongeruite en gevaarlyke geesten aan, die eene scheuring in den Staat en de kerk trachtten te maken. Om hen te beteugelen belaste zy, dat de wet van de gelykvoormigheid der openbare geboden op nieuw afgekondigt, en met alle strengheit waargenomen zou worden. Zy gebodt ook aan iedereen, die van deze schriften of boeken by zich hadt, de zelve zonder uitsfel aan de bisschoppen, of aan de heeren van haren Raadt te overhandigen, op straf van gevangenis, en verder naar het goedvinden aan den lyve gestraft te worden.

Lasteren van de Rooms-Katholyken.

\* Cambden.

Aangaande de gevluichte Roomsch-Katholyken, zy vielen zonder bewimpeling op de regering, en talfden de eerste staatsdienars van de koningin aan, namentlyk, Mylord Bacon, zegelbewaarder, en Mylord Burleigh, algemene ontfaanger, die zy in een boek, dat den tytel voerde van: *Verbandeling over het hoog-verraadt*, van het zelve beschuldigten. Dus is het, zegt deze schryver\*, dat deze schelmen hare trouwste staatsdienaren aan het volk, en zelfs aan de koningin verdacht zochten te maken, om eene macht, die alle hunne aanslagen zocht te verydelen, voor zo ver het hen mogelijk was te snuiken. Maar deze vorstin was zo ligtgelovig niet. Zy hieldt zich in het tegendeel aan het belang van hare staatsdienaren vast, ziende het ongelijk, dat men hen aandeedt, aan als een uitwerkfel van den haat, dien men voor hunne trouwe diensten hadt. Zy oordeelde, dat zy verplicht was hen te rechtvaardigen, en zo hen, als hunnen geleden hoon te wreken: weshalven zy een bevelschrift deedt aanplakken, waar by zy verklaarde, dat deze uittrooifelen valsch waren, zynde niet alleen zonder eenige

bewyzen voortgebracht, maar lasterlyk door de vyanden van den Staat en den Godsdienst bedacht, om haar van hare trouwste dienaren te beroven. Zy begeerde daarom ook, dat al hare onderdanen het zelve oordeel over deze lasterlyke schriften, gelyk zy reets hadt gedaan, zouden vellen, de zelve als bedriegelyk aanzien, en alle, die in hunne handen kwamen, verbranden, op eene boete, dat men de genen, die men zou vinden dat 'er van onder zich hadden, als medestanders van oproer in rechten zou betrekken. Het ging met dit verbodt gelyk het meest altydt met de verbode boeken gaat. Het zelve verwekte meer nieuwsgierigheit om deze lasterschriften te lezen, en na dat men de zelve gelezen hadt wierden zy met verachting verworpen.

Karel de IX zondt in het begin van dit jaar een buitengewoon gezantschap aan Elizabeth, om haar te verzoeken over den doop van een kindt, daar de koningin zyne gemalin op den 1 November van het voorgaande jaar van was bevallen, te staan. Den grave van Rais wierdt dit gezantschap opgedragen. Maar de plegtigheit van den doop van de prinsesse van Vrankryk was het voornaamste oogmerk van dit gezantschap niet; het zelve diende alleen tot een dekmantel van de onderhandelingen, waar mede het hof zynen gezant hadt belast. Het leger van den koning, onder het bevel van den hertog van Anjou, belegerde toen Rochelle, en men wilde de koningin van Engelandt verhinderen de stad bystandt te zenden. Men trachtte ook den moordt van St. Bartholomeus-dag een glimp te geven, om den zelve, indien men hem niet ten volle kon rechtvaardigen, ten minste zo hatelyk niet te doen voorkomen. Ten laatste hadt men het huwelyk van Elizabeth met den hertog van Alençon in het oog. Om deze zo tedere behandeling wel te doen gelukken hadt de koningin Catharina eenen van hare gunstelingen tot gezant benoemt. Het was Albert van Gondé, graaf van Rais, geboren van een Italiaanschen vader en eene Fransche moeder, die van den eersten, zegt een schryver, den doorslepen geweest, aan die van zyne natie eigen, en van de tweede de Fransche beleefdheit hadt overgeërft: dat is te zeggen, dat hy een der bekwaamste hovelingen was, die door zyne fynheit ieder, die hem hoorde, wist te misleiden, en die zich door zyne gemaakte beleefdheit, waar voor men zich niet wel kon wachten, in de gunst van ieder wist te dringen: zeer aangenaam in zynen omgang, zeer nederig, beleefd, welplekend, zo dat nooit aangener onderhandelaar aan de koningin van Engelandt, buiten den kardinaal van Chatillon, was gezonden, ten minste indien men dezen schryver mag geloven.

De last, die hem gegeven was, viel wel uit. Hy verschoonde den beganen moordt door eene noodzakelykheit, die 'er den koning toe hadt gedwongen: geenzins uit haat voor den Godsdienst, zeide hy, maar om de zamenzwering van den admiraal en zynen aanhang voor te komen. By zich zelve was hy van het tegendeel overtuigt, naardien hy een van de genen was geweest, die de koning in het vertrek van de koningin zyne moeder riep, wanneer het laatste besluit over dezen moordt genomen wierdt. Maar deze leugen raakte den grave van Rais niet eens aan zyne koude kleeren. Hy deedt van wegens den koning geen min leugenachtige betuigingen, zeggende, dat hy de Hervormden, die de regering gehoorzaam waren, zou handhaven in de voorrechten der geveene edikten. Wat aangaat den bystandt aan die

Cambden. Thomas. Mezeray. Varillas. Het hof van Vrankryk zoekt de vriendschap van Elizabeth.

Gezantschap van den grave van Rais, en zyne hoednigheden.

Op wat wyze by den moordt van St. Bartholomeus verschoont.

van



1573. van Rochelle, dat wel de tederste zaak van allen was, vertoonde hy aan de koningin, dat het voor haar een nodeloos werk en vergeeffche onkosten zouden zyn. Zyne redenen om dit goed te maken waren, dat de Hervormden geen hoofd, noch leger hadden om het ontzet te durven ondernemen, dat de stad het niet lang kon tegenhouden, en dat, indien de voorraad, dien Engelandt daar in zou brengen, het overgaan van de stad eenige maanden vertraagde, het nochtans de inneming niet zou beletten.

Daar was inderdaad reden om zulks te denken, de moord van Bartholomeus-dag hadt de bloem der Hervormden, of Hugonoten van kant gemaakt. De koning van Navarre en de prins van Condé waren gedwongen hunnen Godsdienst te verlaten. Het sicheen of alle hoop voor deze party verloren was; daarenboven, wat schyn was 'er, dat eene stad, alleen door burgers verdedigt, den aanval van een koninklyk leger, en al de macht van het ryk, vereenigt voor hare muren, onder het bevel van den vermoedelyken erfgenaam van de kroon, kon tegenstaan? *Montgomeri*, die om bystandt aanhieldt, vertoonde te vergeeffch de beweegredenen van Staat en Godsdienst om de koningin *Elizabeth* te verplichten de belegerde stad bystandt te zenden. Die van den grave van Rais haalden de zyne over. Het was niet, dat *Elizabeth* de Hervormden ten beste gaf: in het tegendeel, zy was met te groten yver voor den Godsdienst aangedaan, om hare bescherming aan die zy hare broeders noemde te onttrekken; maar zy hieldt van geen onnodige kosten. Zodanig kwamen haar de vertogen van den grave van Rais voor, die zy tot hulp van Rochelle zou hebben moeten doen. Het was haar niet mogelyk eene bekwaame vloot daar toe uit te rusten, zonder dat het haar veel zou kosten. Zy was van geen goeden uitflag verzekert: alleen kon zy de overgaaf van deze ongelukkige stad voor eenige dagen uitstellen, zonder de zelve te kunnen redden. Mogelyk kwam haar ook in gedachten de ondankbaarheid van de Hugonoten, wanneer zy zich by de Roomschen hadden gevoegt om de Engelsche bezetting uit Havre de Grace te verjagen. Doch het duurde niet lang, of zy beklaagde zich te veel naar den Franschen gezant geluifert te hebben.

De Allerehriftelykste koning hadt mede dezen gezant gelaft eene grote somme gelds te leen van *Elizabeth* te verzoeken. Dit was alleen een strek van het hof; het zelve wist wel, dat het zou geweigert worden; het diende om de koningin te beletten geldt aan de Hugonoten, wanneer zy het zouden verzoeken, te verschaffen; het welk ook inderdaad aldus gebeurde, en de verschoning, die zy aan den koning deedt, wanneer hy geldt van haar te leen verzoekt, verplichtte haar de zelve taal tegen de onderdanen van dezen vorst te voeren. Buiten dat was zy niet wel te vrede van de geringe dankbaarheid, die zy betoonde hadden voor de overgemaakte penningen in den eersten burgeroorlog; zo dat zy, na dat de gezant zyne redenvoering hadt geëindigt, hem dit antwoordt te gemoet voerde: *Dat zy nooit reden van klagen over hare vriendschap aan den Allerehriftelyksten koning zou geven; dat zy wel wist waar toe het onderling verbondt der twee kronen haar verplichtte; en dat zy zich in alles als een goed bondgenoot zou gedragen, voegende daar nog by: dat het haar leed was, dat zy het verzoekt geldt niet kon opschieten, also zy het tegenwoordig in haar spaarkist niet hadt. Wy zul-*

len van de streken, die het sanzoek van den hertog van Alençon betreffen, op een andere plaats spreken.

De koningin, de tekenen van genegenheit van het Fransche hof willende beantwoorden, zondt Mylord *Somerset*, graaf van Worcester, naar het zelve. Hy vertrok met een doopvat van enkel goudt voor het kindt, daar zy als getuige over zou staan, en zy bekleedde hem met het ampt van buitengewoon gezant, met volmacht om de jonge prinses in haren name, nevens de gezanten van de keizerinne en van den hertog van Savoje ten doop te houden. Het scheelde weinig, of deze Mylord zou door de Fransche en Hollandische kapers, zamen overeengekomen om op alle de vyanden van hunne vryheit en van hunnen Godsdienst te kapen, genomen zyn geweest. Zy hielden hem meer genegen voor de Roomschegezinden dan voor de Protestanten te zyn. Indien zy zyn schip niet aantastten, was het uit ontzag voor de koningin; maar het zelve ontzag voor de schepen, die onder zyne vlag zeilden, niet hebbende, plunderden zy twee der zelve, na dat zy eenige reizigers daar op gedood hadden. De koningin, over dezen geleiden hoon misnoegt, zondt eene vloot schepen, onder het bevel van den tegenboekhouder \* van hare vloot †, om op hen te kruiffen, die hen ook verjoeg, eenige daar van nam, en de koopvaardiycheepen, die zy vermeerst hadden, herwon, en alzo de zee van deze kapers zuiverde. Deze onderneming was zeer nadeelig aan die van Rochelle, nademaal de meeste van deze kapers in het belang van *Montgomeri* waren, en zich by den bystandt, dien hy van *Elizabeth* verzocht, moesten voegen. De verovering van eenige schepen, en de verftroojing van de andere belette deze zamenvoeging, en de schepen, die kort daar na wierden uitgerust, waren niet bestand om alle de hinderpalen, die zy ontmoetten, te boven te komen.

De Fransche Protestanten, in Engelandt gevluht, zagen niet zonder droefheit en ongenoegen het nadeel, dat die van Rochelle door het verlaan der kapers leden. Zy toonden hun ongenoegen geenzins aan de koningin, maar aan de Fransche Roomsche-Katholyken, die het ontwerp van het huwelyk met den hertog van Alençon naar dit hof hadt getrokken. Zy braakten hunne gal tegen hen uit; en van woorden tot slaan komende, vielen zy met den degen in de vuift op de bedienden van den geheimen gezant \* van dezen prins aan. Het is waar, dat zy de hoedanigheid van hunnen meester niet wiffen, en de vidame van Chartres zelf, by *Elizabeth* gevluht, kende dezen gezant zo weinig, dat hy hem als een verpieder, van Vrankryk gekomen om *Montgomeri* te vermoorden, aanklaagde.

Een Fransch schryver † zegt, dat deze laatste de opperste van de Kalvynisten wilde zyn, en de zelve plaats onder hen bekleeden, die de admiraal van Chatillon met zo veel roem hadt bekleed; dat hy met dit oogmerk op de uitrusting van de Engelsche schepen drong, daar hy het bevel van zou hebben, om tot hulp van die van Rochelle te komen, en dat de koningin, den misflag, dien zy, met aan den grave van Rais te beloven, dat zy hen niet zou helpen, hadt begaan, bemerkende, een middel vondt om het echter door eenanderen kant te doen. Dit middel was eene inzameling te laten doen, die heimelyk onder de yverige Protestanten van haar ryk geschiedde, om hunne broeders in eene belegerde stad, daar

1573. *Elizabeth* zendt den grave van Worcester naar Vrankryk. De Hollandische en Fransche kapers dryven zyn schip op de vlucht.

*Elizabeth* is daar over misnoegt. \* *Controllleur*. † *Willem Holflak*.

Moedwil door de gevluhte Franschen in Engelandt tegen den gezant van den hertog van Alençon gepleegt. \* *Fleury*.

† *Variet. lat.*

Intrameline geëen in Engelandt tot onderstandt van de Protestanten in Vrankryk.

Zyn aanzock weest zwaarder dan dat van *Montgomeri*, en waarom.



1573. men hen alle om den Godsdienst wilde vermoorden, by te springen. Deze schryver, die in al wat hy zegt juist geen geloof verdient, verhaalt, dat deze inzameling groot genoeg was om drie en vyftig schepen, zonder dat de koningin zich daar mede behoefde te bemoeien, noch haar gegeven woordt aan den Franschen gezant te breken, uit te rusten, en dat *La Motte Fenelon*, gezant van Vrankryk, daar dapper over in de weër was; maar dat de koningin hem niet anders antwoordde dan dat het buiten haar toedoen was geschied; dat zy *Montgomery* en al zyn gevolg voor rovers uitmaakte, en het aannemen der Engelsche matrozen en soldaten ontkende, biedende aan dit door een geschrift te staven. *La Motte Fenelon*, zegt hy verder, vatte haar by haar woordt. Het Fransche hof prees zyne voorzichtigheit, maardien hy daar door maakte, dat *Elizabeth* die van Rochelle niet dan door omwegen bystondt, waar door hare hulp niet alleen minder bleek, maar ook op ver na zo krachtig niet was. Een ander schryver van de zelve natie \* zegt; dat het hof geschenken by de bekwaamheit van zynen staatsdienaar voegde, en de Raden van *Elizabeth* door zyne giften won: middelen, die dit hof beter dan cenig hof van Europa op zynen tydt weet te gebruiken. Aldus kwam de bystandt wel; maar de zelve was te zwak, en in de haven niet kunnende komen, was men gedwongen het weder naar Engelandt te zetten.

† Cam- den. De schryver van *Elizabeth* † spreekt niet van deze inzameling, daar de Fransche schryver gewag van maakt; maar hy spreekt van de klagten van den Franschen gezant over het uitrusten van drie en vyftig schepen, en haalt het antwoordt aan, het welk *Elizabeth* hem gaf. *De Engelschen*, zeide zy, *genieten eene volkome vryheit in hunnen koophandel, dien men hen bezwaarlyk kan ontnemen. Zy hebben hunne schepen, die gaan waar ze willen, en gelyk de zee vry is, onderzoek ik niet voerwaerts zy vertrekken. Behalven dat moeten het de Franschen zich zelve wyten, dat zy Rochelle boven eene andere haven van Guïenne hebben verkoren. De harde behandeling van Bourdeaux is daar de oorzaak van. Dat men met hen zachter te werk gaa, en dat men hen eene andere haven, al zo gemakkellyk als die van Rochelle, aanwyze; men zal al hunne schepen haast derwaerts zien zeilen.*

Dit was klagten tegen de klagten van den Franschen gezant doen. Echter scheen het hof van het antwoordt van de koningin *Elizabeth* voldaan te zyn, denkende, dat de genegenheit van deze vorstinne voor de overzeefche Protestanten zeer verflaauwt was.

Het onderzoek van den hertog van Alençon vernieuwt. *Karel de IX* en de koningin *Catharina* betuigden haar daar hunne erkentenis over, en men oordeelde, dat de tydt geboren was om het aanzoek van den hertog van Alençon voort te zetten. Het zelve wierdt dan weder op het tapyt gebragt. Deze prins, die zynen broeder, den hertog van Anjou, in het belegeren van Rochelle was gevolgt, schreef uit de legerplaats brieven, vol minnekozeryen en hoogachting voor de koningin van Engelandt, die haar door *La Motte Fenelon* en door *Chateaufeuf*, dien men hem tot deze kuiperyen hadt toegevoegt, en gepaart met sterke aanbeveling van den koning en van de koningin zyne moeder, overhandigt wierden.

*Elizabeth* schynt daar van niet afkeerig. *Elizabeth* scheen daar van niet vreemd te zyn. Toen geleck zy niet meer naar eene prinses, die zo afkeerig van het huwelyk was, dat zy het voorstel daar van niet dan met ongenoegen kon aanhoren, en die al hare welsprekendheit hadt gebruikt om het aanhoudende verzoek, het welk

1573. het Parlement haar daar over hadt gedaan, te loor te stellen. De ongehuwde staat kwam haar als in een oogenblik gelyk eene droevige eenzaamheit voor, waar in zy zich aan den atval van hare onderdauen en de verimading der vremden zag bloot gestelt, zonder gemaal en zonder kinderen, de zekerste waarborgen voor de koninklyke achtbaarheid; het zy om de gehoorzaamheit van het volk van binnen te verzekeren, of de ondernemingen der vyanden van buiten te beteugelen.

De hovelingen in het tegendeel, die haar te voren tot trouwen hadden geraden, waren nu van andere gedachten; zo dat zy door zekere verandering van gevoelen, die wonderlyk was, wanneer zy geen afkeer van het huwelyk liet blyken, ophielden haar daar toe aan te moedigen. Zy vertoonden haar gestadig, dat de Godsdienst en de gerechticheit de twee sterkste zuilen van een ryk waren, en dat het hare daar van onderschraagt zynde, geen andere behoefde te zoeken; dat zy van den kant van haar volk, dat al te yverig was om haar te dienen, te zeer van hare koninklyke deugden bekoort, en al te gevoelig van hare zachte regering, om daar een weërzin in te hebben, of het ontzag, dat zy voor haar hadden, in verachting te veranderen, niets te vrezen hadt; dat al hunne vreugd en begeerte bestondt in een diep ontzag voor het bloedt van zo vele koningen, daar zy van afkomstig was, te behouden, en met groter verwondering was aangedaan over de uitnemende bekwaamheden, die zy met zo veel luister in haar persoon zagen uitschitteren.

De koningin antwoordde hen, dat men veeltyds van de ondergaande zon afziet; maar hare gelykenis vervolgende, zeide zy, *Wie is 'er, die de beilzame stralen van zulk eene helderschynde zon kan verachten, om voor de zelve het zwakke en bevende licht der kleine sterren, die men niet dan zeer duister ziet schynen, te verkiezen?* Dus was het, dat de Raden van de koninginne, die de opvolging in het oog hadden, spraken, en dat zy door hun vleien haar in twyfel hielden; zo dat men na cenige jaren overleg ten laaste het voorstel van een huwelyk met den hertog van Alençon in rook zag verdwynen; het zy de eerste genegenheit van *Elizabeth* om ongetrouwt te blyven de overhandt hadt genomen, het zy de gevallen van Vrankryk en Engelandt beletten, dat dit huwelyk geen voortgang hadt.

Men zou zich kunnen inbeelden, dat deze vertogen van de Raden van de koninginne niet anders dan eene aardige schildery van den Engelschen schryver zyn, om zyn verhaal op te schikken; maar men vindt daar deze redenering byna van, met de zelve bewoording, in een brief van den ridder *Sidney* \* aan hare Majesteit over dit huwelyk geschreven. Men ziet daar de zelve taal van deze vorstinne in, gepaart met de verzekering van de liefde voor haar volk, dat al hun geluk van het hare deedt afhangen. Men vindt daar ook de gelykenis van de ondergaande zon in, en het antwoordt, dat men daar op gaf, in tegenstelling van de zon by andere sterren. *Sidney* gaat met zyne aanmerkingen nog verder, hy maakt eene slechte afbeelding van den hertog van Alençon, en een nog veel verachter van het bloeddorstige hof, daar hy in opgevoed was. Hy spreekt de genen tegen, die zeiden, dat *Elizabeth* een groten stut aan dit huwelyk zou hebben. Hy vergelykt het zelve by het schildt van *Ajax*, het welk den gene, die zich daar mede wilde dekken, onderdrukte. Hy houdt stoutmoedig staande, dat dit huwe-

De hovelingen stelden zich daar tegen.

Het denkbeeld, dat de Engelschen van hare koninginne hadden. \* Zie *Sirius Ceciliana*.



1573. huwelyk niet dan zeer nadeelig voor Engelandt kon zyn, den Godsdienst zou uitrocien, en de openbare rust storen. Dit is een heerlyke brief. Men ziet daar in den styl van dezen tydt. Hy is vol welsprekendheit en zinspreuken; maar al te veel opgesmukt door eene gemaakte geleerdheit. Men kan daar ook den imborst en de bekwaamheit van de koningin uit zien, geleert en onderwezen in de letteren der beleefdheit, welker uitdrukkingen zy zeer beminde, en hare eenzaamheit, of gespraakzaamheit met hare Raden, en de vryheit, die zy hen gaf om haar hun gevoelen over de tederste zaken mede te delen. Echter moesten zy zorg dragen de palen van het ontzag, dat zy haar verschuldigt waren, niet te buiten te gaan, en wanneer zy daar tegen deden, wist zy hen wel te doen herkomen.

Onverschilligheit van Elizabeth omtrent het huwelyk van den hertog van Alençon.

Ondertusschen wenschte de koningin *Catharina*, moeder van den prins, met verlangen naar dit huwelyk. Zy schreef brief op brief aan *Elizabeth*, om haar te verzoeken, dat zy toch wilde toestaan, dat deze minnaar overzee stak, om by haar te komen, en haar zyn hert aan te bieden. Eindelyk ontving zy 'er dit antwoord op, *Dat zy bewilligde in de reis van den prins, doch onder beding, dat, indien het huwelyk geen voortgang hadt, hy dan weder, zonder zich gebelgt te tonen, of zonder zich te beklagen, zou vertrekken.* Eeninge tydt daar na zondt zy den gebiedder van het eilandt Wight aan den hertog van Alençon, om hem deze reis af te raden, om redenen, die haar eene wyze staatkunde inbliezen: doch misschien was het ook niet dan eene uitwerking van de beslommering, daar het gewricht des tyds haar in hadt gebragt, of wel de onverschillendheit van haar hert, dat altydt veel moete hadt om een vast besluit te nemen.

Dit geschiedde wanneer de hertog van Anjou bezit van het koninkryk van Polen, daar hy door de vergadering der Standen of Statentoe was verkoren, ging nemen, en dat *Karel de IX* ziek kwam te worden aan een kwaal, die hem naar het graf sleepte. De gemachtigde van *Elizabeth* hadt van haar last, den hertog van Alençon te vertonen het ongenoege, dat 'er zou kunnen opkomen, indien hy zyne reis naar Engelandt verhaafte. Hy vertoonde ook aan dezen prins, dat de moordt van St. Bartholomeus en het beleg van Rochelle hem by de Engelschen verdacht maakten; dat dit het huwelyk niet voordeelig kon zyn, naardien het ontwerp daar van alleen eenige dagen voor deze droevige uitvoeringe tegen de Hervormden was genomen geweest, en dat men het zelve onmiddelyk daar op wilde doen volgen; dat de prins dit vermoeden door zyne brieven, die hy aan de koningin uit het leger voor Rochelle hadt geschreven, en waarom hy haar hadt laten weten, dat hy alleen naar de overgave van de stad wachtte om overzee te steken, hadt bevelligt, als of hy voorgenomen hadt in Engelandt met den naam van verdelger der Protestanten te verschynen, of te betuigen, dat zyn ingenomen haat tegen hen, die hem in de belegering deedt blyven, groter was dan de liefde, die hem naar de koningin dreef. De gemachtigde voegde daar by, dat de Engelschen niet zouden nalaten te morren op het zien van een prins, wiens degen nog van het bloedt van hunne broeders rookte, bevreesst, dat zy een gelyk lot te verwachten hadden, indien hy door het huwelyk met *Elizabeth* zo haastig op den troon wierdt gevoert; dat het daarom boven alle dingen nodig was deze denkbeelden van wreedheit uit te wischen, en hen gematigde gedachten in te boezemen; dat, om daar toe te komen, hare

III Deel.

Majesteit hem als een vriendt riedt de vrede in Vrankryk, en eene oprechte verzoening met de Hervormden van het ryk uit te werken; dit gedaan zynde, dat hy dan in Engelandt kon komen; dat het volk hem dan de eer zou bewyzen, die het aan zulk een doorluchtigen gast schuldig was, en dat hy van de koningin zulk een onthaal zou ontfangen, als hy zich van hare beleefdheit en erkentenis kon beloven.

Het scheen in den eersten opslag, als of de Hemel het aanzoek van den hertog van Alençon, met de zwarigheden, door de gemachtigden aan dezen prins voorgedragen, uit den weg te ruimen, wilde begunstigen. De vrede wierdt met de Protestanten in Vrankryk gemaakt, en men stondt hen door een nieuw gebodt de vryheit van gewisse en de oeffening van hunnen Godsdienst toe. Koning *Karel de IX* en de koningin moeder, de zaak dus op een voet gebragt hebbende, waar op *Elizabeth* begeert hadt de zelve te zien, hervatten de onderhandeling van het huwelyk, minder uit genegenheit voor den hertog van Alençon, dan uit vreeze voor zynen ongeladigen imborst, die hen deedt wenschen, dat hy ver van hen af was. Zy zonden derhalven op nieuw weder den persoon, die hen als de bekwaamste, om dit werk uit te voeren, voorkwam, namentlyk den doorlepen grave van Rais, die daar reets een gelukkig begin van hadt gemaakt. De ziekte van den hertog van Alençon, van de kinderpokies aangetaft, diende tot verschoning van dezen prins, dat hy in persoon de reis zelf niet kon doen. De koningin *Catharina* schreef daar over aan *Elizabeth*, en gaf haar kennis van den last, die den grave van Rais gegeven was. Zy verzocht haar te gelyk de reis van den nieuwen koning van Polen, die bezit van de kroon ging nemen, onderstelt, dat hy zynen weg liever ter zee dan te lande wilde nemen, te begunstigen.

*Elizabeth* beantwoordde dit verzoek op de allerplichtendste wyze, boodt aan eene koninklyke vloot gereed te maken tot geleide van den nieuwen koning, niet alleen tot zyne veiligheid, maar met al de praal, die met de waardigheit van een prins, uit koninklyk bloedt gesproten, en om de plegtigheit van zyne inhaling te vergroten, overeenkwam; maar hy nam een anderen weg. Wat belangt den grave van Rais, zy ontfing hem met alle bedenkelijke pracht te Kantelberg. Hy kwam juist op dezen tydt, dat men den geboortedag van de koningin vierde. *Parker*, aartsbischop van Kantelberg, bekostigde alles. Hy hadt voor deze plegtigheit eene overkottelyke maalydt in een zaal van het aartsbischoppelyke paleis, daar hare Majesteit nevens den Franschen gezant tegenwoordig waren, doen bereiden. De andere vertrekkers waren vol verscheide Mylords, en men hadt zorg gedragen het zelve getal, als *Henrik de VIII* hadt gehad, wanneer hy op de zelve plaats *Karel den V* in het jaar 1520  $\dagger$  onthaalde, te hebben. De schryver weet de omstandigheden van deze tweede onderhandeling van den grave van Rais niet, of heeft niet goedgevonden het verhaal daar van op te geven; maar het is zeker, dat het den weg voor den hertog van Alençon baande, die in het begin van het jaar 1579 daar zelf in persoon kwam. Den uitflag van zyne reize zullen wy op zyn plaats beschouwen.

Voor het overige was niets bekwaam *Elizabeth*, wanneer het de hervorming, daar zy haar meeste werk van maakte, of de regering van Schotland, die haar geen minder werk dan die van Engelandt verschafte, raakte, te doen ver-

Tweed bezending van den grave van Rais.

\* den 7 September.

1 Zie de regering van Henrik den VIII. fol. 125. 126.

Elizabeth neemt de zaken van Schotland in 't herte.



1553. anderen, daar men dit jaar blyken van zag door de zorg, die zy nam van de Schotten kennis te geven van het voornemen van Vrankryk tegen hunne vryheit en hunnen Godsdienst, als mede door den last, dien zy aan den ridder *Killegrew*, haren gezant, zondt om de heeren der twee partyen met elkander te verzoenen. Vrankryk floeg te vergeeffch verbonden en onderhandelingen voor; zy vergat nooit haar ware belang, het welk zy altoos in het oog hadt. Zy wilde met deze kroon wel vriendschap, maar niet verder dan het behoorde, onderhouden, mits dat de Allerchristelykste koning zich met de zaken van Groot-Britannië niet bemoeide.

\* op het laatste van December 1571.

*Douglas*, graaf van Morton, was tot regent\*, gelyk wy verhaalt hebben, door de Staten van Schotlandt verkoren. *Elizabeth* hadt iemandt gezonden om hem geluk te wenschen. Het eerste werk van zyn regentschap was den Godsdienst tegen de ondernemingen der Roomschegezinden en de valsche lere der dwaalgeesten te beschermen, en het leven van den jongen koning in veiligheid te stellen. Aangaande het eerste, daar in hadt hy door de wetten, die wy hebben verhaalt, voorzien; en belangende het tweede, hadt hy de bewaring van den prins aan Mylord *Areskin* toevertrouwt, om de minderjarigheid van den grave van Marr, dien anders dit uit hoofde van een voorrecht, aan den oudsten tak van zyn huis eigen, toekwam: waarom men het aan zynen oom hadt gegeven, om dit voorrecht nog in het zelve huis te bewaren. De regent hadt ook voor het welzyn van den prins zorg gedragen, met aan de Roomschegezinden en de muitmakers het inkomen van het kanaal van Sterling te verbieden, begrotende het getal van de Mylords, dien het vry zou staan daar in te komen. Een graaf mogt niet meer dan twee knechten, en de minder Pairs alleen een mede nemen. De anderen moesten alleen en zonder wapenen komen.

De Franschen veroorzaken beroeringen in het rijk.

Maar hy moest voornamentlyk tegen Vrankryk op zyne hoede zyn. Deze kroon, zyne verkiezing hebbende verstaan, stelde alles in het werk om, voor dat hy zich in het regentschap hadt vastgesteld, het zelve te dwarsbomen. Dit hof verwekte ook nayver onder de graven van Athol, van Huntley, en eenige andere heeren, en boodt hen zyne macht aan, hen belovende al wat hunne staatzucht en gierigheid kon vleien. Alle deze handelingen geschiedden in den zelve tyd, waar in deze kroon, die hen gaande maakte, een verbondt met *Elizabeth*, en haar huwelyk met den hertog van Alençon zochten. Al de aandrang tot dit huwelyk, en al de doorslepenheit van den grave van Rais waren niet machtig deze vorstin het belang van Schotlandt te doen vergeten. By deze gelegenheit ging zy ongeveerint te werk; maar wetende van wat belang het voor de beide ryken van Groot-Britannië was, geen voet aan de vremde machten daar in te geven, sprak zy opentlyk tegen het voornemen, dat Vrankryk hadt om hulpbenden aan de vyanden van den grave van Morton te zenden. Haar gezant te Edenburg, de ridder *Killegrew*, vertoonde verscheide malen op haar bevel, dat 'er een bondgenootschap tusschen den paus, de koningen van Vrankryk en Spanje, om de Protestanten uit te roeien, was gesloten, dat de moordt van St. Bartholomeus alleen een profytuk van dit bloeddorstige driemanschap was, en dat Engelandt en Schotlandt de zelve verwoedheit, indien de vyanden van hunnen Godsdienst zo ver konden indringen, hadden te verwachten; dat het eigentlyk daar toe was, dat de troepen, die *Strozzi* uit Vrankryk zou over-

De gezant van Elizabeth geeft de Schotten raad.

voeren, zouden dienen, en dat, onder voorgewen van de eene party tegen de andere te helpen, de Fransche bevelhebber de zelve beide zou trachten te verzwakken, om zich vervolgens meester van de havens en sterkten te maken, en de poorten voor de beulen open te houden, die hen zouden komen om hals brengen. *Killegrew* vermaande de eenen en de anderen mededogen met hun vaderlandt te hebben, en zich niet door giften of beloften van Vrankryk te laten bedriegen; maar zich met elkander te verzoenen, om het gevaar, dat hen dreigde, te ontvlieden, en zich met de kroon van Engelandt vereenigt te houden. Hy drong sterk op deze vereeniging aan, waar van hy hen deedt begrypen dat het welvaren van den Godsdienst en de rust van den Staat afhing, herhalende ten dien einde dikwils het voor oogen gehouden voorstel, van den jongen koning naar Engelandt te zenden, uit vreeze, dat de Franschen hem mogten ligten.

Deze vertogen deden hunne uitwerking. De vyanden van den regent en de yverigste aanhangers van de koningin *Maria* wierden daar niet van overreed; maar de andere party liet zich door het algemene welzyn overhalen. Zelfs waren 'er eenige van de eerste, die zich aan het herhaalde verzoek van *Elizabeth* overgaven. *Jakob Hamilton*, hertog van Chatelleraut, en *George Gordon*, graaf van Huntley, waren daar de voornaamsten van, en door de bemiddeling van *Killegrew* wierden zy met de regering op den name van den koning en het gezag van den regent vastgesteld, verzoent. Wy zullen dit verdrag en de tegenkantingen van Mylord *Grange*, van Mylord *Home*, van *Lidington*, en van verscheide anderen, nevens het belegeren en innemen van het kasteel van Edenburg, gevolgt van den ondergang der zamengeworenen, in het vervolg der zaken van Schotlandt beschouwen.

De hertog van Chatelleraut wordt met de party des konings verzoent.

*Elizabeth* zondt krygsbehoeften en volk aan den grave van Morton, die de overgaaf van deze sterkten gemakkelyk maakten; maar alvorens wilde zy van de trouw der Schotten verzekert zyn, gelyk zy hen van de hare wel wilde verzekeren. Daar wierdt dan vastgesteld: I. Dat 'er geen verdrag met de belegerden van wegens den regent, zonder den Engelschen bevelhebber daar in te kennen, noch van wegens den Engelschen bevelhebber, zonder den regent daar kennis van te geven, zou aangegaan worden. II. Dat indien het kasteel aan de Engelschen wierdt overgegeven, zy het zelve ten einde van tien dagen aan den koning met al de oorlogsbehoeften en de oude staatschriften, tot de kroon behorende, en die aldaar bewaart wierden, zouden overleveren; maar dat het overige aan het zegepralende leger zou toekomen. III. Dat de Engelschen in geen plaats bezettingen zouden leggen dan met toestemming van den regent en de samenverbondene heeren. IV. Dat de regent aan de Engelsche troepen alle levensmiddelen en noodzakelyken onderhoudt zou bezorgen. V. Dat men, na de overgave van het kasteel aan de gevangenen, zonder kennisse van de koningin geen rechtsgeeding zou maken. VI. Dat de besolding der Engelschen, die in deze onderneming zouden komen te sneuvelen, aan hunne vrouwen en kinderen gedurende twee jaren betaalt, en uit de verbeurdmaking van de goederen der oproerigen gevonden zou worden. VII. Dat men voor de gekwetsten zorg zou dragen, en dat hunne besolding echter, tot dat zy genezen waren, zou blyven lopen. VIII. Dat men aan de Engelschen de kosten van den oorlog zou vergoeden;

Zy zondt volk aan den grave van Morton.



1573.

den; en IX. Dat men tot verzekering van dit verdrag tien gyselaars naar Londen zou zenden. De stadvoogdt van Barwik hadt bevel, het volk, na dat deze overeenkomst zou gesloten zyn, te doen optrekken. Hy trok ook aan het hoofd van vyftien honderd man, verselt van verscheide vrywilligen, met zyn beste krygstuig op. Deze bystandt kwam den regent recht van pas, en deedt zyne party door het stillen van de beroerten van het ryk zegepralen, zo dat de Schotten, geen oorlog meer hebbende, naar vrende landen trokken, daar de zelve ontfoken was. Eenige gingen in Zweden, andere in Vrankryk, of in de Nederlanden hunne dapperheit betonen.

De bisschop van Rossie vertrekt naar Vrankryk.

*Elizabeth*, de party van *Maria* in Schotland aldus gedempt hebbende, wilde ook den aanhang, dien zy in Engelandt hadt, t'onderbrengen. De bisschop van Rossie was daar het hoofd van, zynde aan het belang van de koninginne zyne meesteresse en den Roomschen Godsdienst t'eenemaal overgegeven: behalven dat was hy zeer doortrapt, en niettegenstaande hy gevangen was liet hy niet na de beroerten aan te stoken. Men vondt goed hem in vryheit te stellen, mits hy Groot-Britannië verliet, denkende, dat zyne loosheit min gevaarlyk van ver dan van naby zou zyn, daar men zich in bedroog: want mischien zou men berouw hebben gehad van hem vrygegeven te hebben, indien de hertog van Alva, met wien hy over eene toerusting handelde, niet was te huis geroepen. Zo haast als men hem zyne vryheit, met bevel om uit Engelandt te vertrekken, hadt bekend gemaakt, vertrok hy naar Vrankryk, met het voornemen van deze kroon aan te moedigen om, met die van Schotlandt vereenigt, tot herstelling van de koninginne *Maria* op den troon te arbeiden. Hy hadt echter geenzins de Engelschen, die de party van deze vorstinne ondersteunden, voldaan, en zyne bekentenis hadt veel tot de doodt van den hertog van Nordfolk en het gevangenzetten van den grave van Southampton, wat glimp hy ook, om het te verschonen, in zyne beschuldiging gaf, veel geholpen. Hy wist, dat Mylord *Howard*, broeder van den hertog, daar over een zeer groot misnoegen tegen hem hadt opgevat. Om hem te bevredigen maakte hy gedurende zyne ballingschap een verdedigingschrift over het getuigenis, dat hy na veel weigering gedwongen was geweest te geven voor de rechters, die *Elizabeth* hadt aangeitelt om dit rechtsgeding te beginnen. Naauwlyks was hy uit het ryk vertrokken, of men nam den man, daar hy zich van bediende om zyne brieven te brengen, gevangen. Door zyne bekentenis ontdekte men den handel van *Morgan*, eenen der gevaarlykste zendelingen van dit rot; maar hy kreeg daar de lucht van, en hadt het geluk van het te ontvluchten. Men nam eenige anderen, van verstandhouding met de gevangene koninginne verdacht, in verzekering; maar na eenige maanden gevangen te zyn geweest raakten zy los.

Zyne lagen.

Ondertusschen moedigde de bisschop van Rossie, naar Vrankryk gevlucht zynde, niet alleen dit hof, maar ook den landvoogdt van de Nederlanden en de Roomsche-Katholyke vorsten van Duitschlandt aan, die hem met schone beloften paaiden, maar niets nakwamen. De te rug roeping van den hertog van Alva was daar de voornaamste oorzaak van. Hy was als de ziel van het bondgenootschap om den Protestantischen Godsdienst overzee te onderdrukken, door den val van *Elizabeth*, die daar de beschermster van was. De andere hoofden hadden den zelve

III Deel.

yver, of de zelve verwoedheit niet, en zyn opvolger van dezen geest geenzins gedreven zynde, kwamen al de aanlagen van de vereenigde Roomsche-Katholyken te vervallen.

Men sprak vercheidentlyk van zyne te rug roeping. Eenigen zeiden, dat hy ze zelf hadt verzocht, om in gerustheit de vruchten van den roem, dien hy hadt verkregen, met Nederlandt onder het juk te hebben gebragt, te genieten, en zich of tegen de omwentelingen, die hy voorzag, of tegen den nayver van zynen meester, wiens imborst hy kende, te dekken. Anderen verzekeren, dat zyne te rug roeping door den kardinaal van Granvelle en *Ruy Gomez de Sylva*, beide in de gunst van *Phillips*, die zonder yverzucht zynen gelukkigen voortgang niet konden verdragen, en den koning voor de macht van zulk een stouten en gelukkigen bevelhebber bevreest maakten, was gebrouwen. Zy verweten hem op eene bedekte wyze, dat hy al te veel macht aan zyn bevelhebberschap gaf, hem zelfs tot naby het oppergezag verheffende; dat hy het geweldt, om Nederlandt te dwingen, alleen in het werk hadt gestelt om hen wanhopig te maken, en van wanhoop tot opstandt te brengen, op dat hy daar des te gemakkelyker een overwinnaar dan een landvoogdt van zou zyn. Deze redenen hadden veel ingang by den wantrouwendenden koning, volgens het zeggen van eenigen; maar anderen geloven, dat hy veel eer dacht om de glorie van zynen gunsteling te beschermen dan hem eenige smaadt aan te doen.

Hoe het zy, de hertog van Alva wierdt te huis ontboden, en men nam tot een voorwendsel, dat men zou bezoeken, of men door zachtheit zou kunnen winnen die door de strafheit van zyne regering waren opgestaan. Echter was iedereen niet van deze gedachten, en mogelyk was dit geenzins de toelag van *Granvelle*, noch van *Gomez*. Deze staatsdienaren waren niet minder wreed dan de hertog van Alva. De gansche Raadt, zo wel als de koning, poogde veel eer den prinsse van Oranje en al zyne aanhangers van kant te maken, dan hen onder de eerste gehoorzaamheit door eene goedertierenheit, waar door zy alle weder in het bezit van hunne goederen zouden komen, te brengen. Voorts is het bezwaarlyk te oordeelen, of de staatkunde zulk eene verandering vereischte, en of het niet beter was geweest, dat de hertog van Alva voleind hadt de Nederlanders door kracht van wapenen onder te brengen, na dat hy hen door zyn geweldt hadt beteugelt, dan hen onder een gematigder opvolger adem te laten halen. Hoe het zy, hun noodlot was hen gunstig, of liever, hy, die de herten der koningen in zyne handt heeft, om de zelve te buigen werwaarts hy wil, neigde het hert van *Phillips* naar dezen kant. De wrede *Alvarez van Toledo* wierdt te rug geroepen, en men zondt *Don Louis Zuniga de Requesens* (a), grootkommandeur van Castilië, in zyn plaats, zo menschelyk van imborst, als de andere beeftachtig was geweest. Hy hieldt ook een gansch ander gedrag als hy, met zo veel yver naar gelegenheit om de koningin *Elizabeth* te verplichten uitziende, als de hertog van Alva hadt gedaan om haar te benadeelen, en zich zo weinig met de zaken van Engelandt en Schotlandt bemociende, als de andere zich daar hadt ingedrongen, het welk wy nog klaarder uit het vervolg van de omwentelingen in de Nederlanden zullen zien.

Een dwaalgeest, genaamt *Pieter Bourchet*, deedt

Ff 2

(a) Zyn vader was van het huis van *Zuniga*, en zyne moeder van dat van *Requesens*.

1573.

Terug roeping van den hertog van Alva naar Spanje. Cambden. Thuanus. Strada. Oorzaak van zyne te rug roeping.

Of dit voordeel, of niet aan Spanje was.



1573.

deedt dit jaar midden in de straten van Londen eene dolle daadt. Deze krankzinnige hadt zich in het hoofd gebragt, dat het vry stondt alle, die de leer van het Evangelie tegenspraken, te doden. Hy rekende onder dit getal eenen der Raden van de koninginne, een groot vyandt van de Puriteinen; weshalven hy by zich besloot hem het leven te benemen. Hy tastte den verkeerden aan: want een voornaam stuurman, *Harvins* genaamt, ontmoetende, meende hy, dat het deze tegenparty van zyn geloof was, daar hy het op gemunt hadt. Hy viel hem op het lyf, en kwetste hem met den dolk, daar hy zich mede gewapent hadt, om zyn slag niet te missen. Dit ter ooren van de koninginne gekomen zynde, beval ze in hare haastigheid, dat men dezen moordenaar naar krygsgebruik, zonder eenig rechtsgeding, van kant zou maken; maar hare Raden vertoonden haar, dat dit geen gebruik dan in het leger, of om muitery te straffen, was. Zynam hun verhoogt wel op: deze dwaalgeest wierdt derhalven naar het gevangenhuis gebragt, daar men zyn rechtsgeding opmaakte. Hy hieldt staande, dat hy gedaan hadt het geen Gods wet gebiedt, en dat bygevolg zyne daadt wettig was. Men deedt hem de buitensporigheid van zyne gedachten begrypen; hy beloofde, dat hy van zulk een verfoeielyk gevoelen zou afstaan; maar op nieuw door zyne verwoedheit, of gebrek van hersenen voortgedreven wordende, bleef hy by zyne eerste gedachten. Men vergenoegde zich niet met hem naar den Tour te zenden, en als een gek op te sluiten, die by een dwalend gewisse eene gevaarlyke droefgeestigheid hadt, waar van hy kort daar na blyken, ten koste van het leven van eenen van zyne bewakers, gaf, dien hy het hoofd met een brandend hout, daar zy zich by warmden, insloeg. Men vergaf hem dezen tweden moord niet; men kapte hem de hand af, en hy wierdt daar na gewurgt. By zyne doot deedt hy de zelve verwardheit van zinnen blyken, als hy by zyn leven hadt gedaan, en wederstondt den beul, doch zonder een woordt te spreken.

*Willem Howard*, die den tytel van Mylord *Effingham* voerde, stierf dit jaar. Hy was een zoon van den dapperen *Thomas Howard*, hertog van *Nordfolk*\*, de tweede vandat huis, die met deze waardigheid door *Henrik* den VIII, aan wien hy zulke grote diensten in Schotlandt hadt gedaan, dat hy in een veldslag, daar de koning † zelf het leven in verloor †, over al de macht van dat ryk zegepraalde, was vereert. *Henrik* de VIII wilde, dat hy ter gedachtenis van zulk eene roemruchtige daadt in zyn wapen een leeuwnek, met een pyl doorfchoten, zou voeren, dewyl men zeide, dat de koning van Schotlandt op eene gelyke wyze was gefneuevelt, en dat het wapen van deze kroon een leeuw, op een veldt met leliën doorzaait, verbeeldt. Mylord *Effingham*, erfgenaam der deugden van zynen vader, gaf tekenen van zynen moedt en van zyne trouwe onder de regering van *Maria*, die hem stadvoogdt van *Calais*, Pair van het ryk, admiraal van Engelandt en haren kamerling maakte; gelyk hy ook deedt onder de regering van *Elizabeth*, die hem het laatste ampt liet behouden. Kort voor zyne doot gaf hy het zelve aan den grave van *Suffex*, en wierdt in de plaats geheimzegelbewaarder. Hy liet een zoon na\*, die hem in de waardigheid van kamerling, admiraal en de hoedanigheid van Mylord *Effingham* opvolgde, daar hy den tytel van graaf van *Nottingham* en graaf *Marfchal* nog byvoegde.

Mylord *Gray* †, graaf van *Kent*, stierf mede in het zelve jaar. Door zuinigheit hadt hy zyn

\* uit een tweede huwelyk.

† *Jacobus* de IV. † in het jaar 1513.

\* *Karel Howard*.

† *Reinout Gray*.

huis, dat door de verkwistingen van zynen vader en grootvader was vervallen, herstelt. De koningin wilde hem ook weder in de waardigheid van graaf van *Kent* stellen, daar zyn huis vyftig jaren van berooft, en tot den staat, dat hy als gemeen ridder moest leven, gebragt was geweest; zo dat de spaarzaamheit en het goed gedrag van dezen Mylord hem wederom het oude erigoedt van zyne voorzaten aanbragt, en in de gunst van de koninginne, in het Pairschap van het ryk, dat zy sedert den tydt van *Henrik* den VI hadden bezeten, herstelde.

De geschiedschryvers hebben niet gewilt, dat in hunne Jaarboeken de beroemde *Jan Cajus* zou voorbygegaan worden. Hy was een arts, geboortig van *Norwich*, maar in de hogeschoolen van *Cambridge* en *Padua* opgetrokken. Hy verrykte de geneeskunde niet alleen met verscheide geleerde boeken, maar hy verklaarde en maakte ook eene uitlegging over *Galenus*, en verbeterde *Celsus*. Ter eere der geneeskunde maakte hy al zyn goetd aan de hogeschool van *Cambridge*, om het collegie van deze wetenschap aldaar te stichten, of te vergroten, als of hy haar de rykdommen, die hy door haar middel in zyn beroep hadt verkregen, weder wilde geven. Hy toonde zyne milddadigheid aan de school van *Gouville*, de welke hy zulk een vast inkomen bezorgde, als 'er nodig was om drie en twintig studenten in de geneeskunde te onderhouden. Dit is het zesde collegie van de zestien, waar uit deze hogeschool bestaat, en het welk men sedert, dat het is aangelegt, de school van *Gouville* en van *Cajus* heet genoemt, voegende den naam van den nieuwen stichter by dien van den ouden. Dit was al de eer, die de weldoender van zyne geschenken wilde wegdragen, en nevens die, van daar begraven te worden, verneogt was dit korte grafchrift op zyn graf te hebben: *Ik ben Cajus geweest*\*, het welk den mensch zyne nietigheid leert, met hem te doen gedenken, dat al zyne heerlijkheit met het leven eindigt.

Het jaar 1574 liep met de aanslagen van *Vrankryk* door, dat het aanzoek van den hertog van *Alençon* hervatte, terwyl het zelve gestadige beroerten in *Schotlandt* verwekte. *Elizabeth* ontkwam al de kuiperyen van dit hof, wiens dubbelhartigheid haar genoeg bekend was, en raakte door hare gewonelyke wysheit en volstandigheid alles te boven. *La Mauvisiere*, gezant van den *Allerchristelyken* koning, ondersteunde het verzoek van dit huwelyk, en de hertog van *Alençon* schreef krachtige minnebrieven aan de koninginne, verzoekende, dat zy het niet kwalyk wilde nemen, dat hy een reisje overzee deedt, om zich voor hare voeten te komen werpen, en haar mondelinge betuigingen van zyne liefde, die hy met de pen niet kon uitdrukken, te geven, het welk zy in het begin afloeg, maar naderhandt toestondt, wanneer zy kwam te horen, dat deze prins in geschil met de *Guizen*\*, die zy als gezwoore vyanden van haar perfoon en van haar geloof aanzag, was geraakt. Wy zullen van dit verschil spreken, wanneer wy van de zaken van *Vrankryk* verder gewag zullen maken: het zal hier genoeg zyn, als wy zeggen, dat de vreugde, die *Elizabeth* daar over hadt, de zaken van den hertog van *Alençon* meer bevorderde dan al zyne welsprekendheit, en die van den gezant van den koning, zynen broeder; zo dat zy hem het verlot, dat hy met zo veel vurigheid verzocht, toestondt, en hem deedt weten, dat hy in het laatste van *May* kon overkomen, zonder dat men de reden zegt, waar-

1573. Doot van den grave van *Kent*.

Doot van Doctor *Cajus*, en zyn grafchrift.

\* *Fui Cajus*.

1574. *Camden* *Thuanus*. *Mazaray*. Hervatting van de onderhandeling over het huwelyk met den hertog van *Alençon*.

\* wegens het algemene stedehouderfchap: doch het was eerst een jaar daar na, dat hy zich vyandt van de *Guizen* verklaarde.

1574

\* den Maast volgen en de 10 Ap volgen aalen

† Doot van de koning van Vrankryk



1574. waarom zy zyne reis op dezen tydt stelde, maar de zelve wierdt gestaakt, om den argwaan, die de prins van zyn gedrag aan den Allerchristelyksten koning en de koninginne moeder gaf. Zy deden hem nevens den koning van Navarre, wanneer zy op het punt stonden van het hof te verlaten, in verzekering nemen \*. Men ondervroeg hen over de zamenzwering, daar zy mede wierden beschuldigt, waar by de *Guizen* eene nieuwe misdaadt ten laste van den hertog van Alençon voegden, zeggende, dat hy eene gevaarlyke verstandhouding met de *Colignis* hadt gehouden, waar van deze laatste onderneming alleen een gevolg was. De hertog bekende, dat hy in een zeer naauw verbondt met den admiraal van Chatillon was geweest, naardien hy oordeelde, dat hy hem nodig hadt om zyn huwelyk met de koninginne van Engelandt te doen gelukken, en het opperbevelhebberschap van het leger der bondgenoten in Vlaenderen te bekomen. Hy was van gevoelen, dat 'er niets strafwaardigs in dit alles itak, zelfs dat het de inzichten van het hof niet benadeelde. Des niettegenstaande wierdt hy nevens den koning van Navarre in verzekering gehouden.

\* den 10 Maart, volgten eenigen, en den 10 April, volgten anderen.

† Doctoe Dale, opvolger van Val Joan. Elizabeth bledt den hertog van Alençon en den koning van Navarre haren bystaadt aan.

*Wilkes*, geheimschryver van den Engelschen gezant †, vondt een middel om deze twee prinsessen te zien, die hy van wegens de koninginne verzekerde, dat zy hunne ongenade ter herte nam. Hy gaf hen te gelyk kennis van het voornemen, dat zy hadt van hen hunne vryheit te bezorgen. Hy kon dit zo geheim niet doen, of *Catharina van Medicis*, die hare verspieters overal hadt, kreeg 'er de lucht van. Hy vreesde haar misnoegen, en vluchtte naar Engelandt. Zy deedt deswegen haar beklag aan *Elizabeth*, die zy met ernst verzocht dezen geheimschryver weder naar Vrankryk te zenden. De koningin dwong hem derwaarts weder te keren, en deze wraakgierige vorstinne om vergiffenis te verzoeken. Met deze onderwerping raakte hy vry. Vyf en twintig jaren daar na dacht de koning van Navarre, die toen met den naam van *Henrik* den IV in Vrankryk regeerde, aan hem, wanneer hy hem in Normandië ontmoette. Hy herdacht het gevaarlyke bezoek, dat hy aan hem en aan den hertog van Alençon hadt gegeven, wanneer zy beide gevangen waren genomen. Hy betoonde hem zyne erkentenis deswegen, en sloeg hem ridder.

*Elizabeth* kwam het woordt, dat *Wilkes* aan de twee prinsessen uit haren name hadt gegeven, na, en zondt *Rudolf* voorbedachtelyk aan de koninginne moeder, om haar te verzoeken hen in vryheit te stellen. Deze gezant vondt koning *Karel* den IX overleden, zo dat de onderhandeling afgebroken wierdt. De verandering van het hof vereischte een nieuw gezantschap en nieuwe plegtigheden. Men vierde de uitvaart van den overleden koning in de kerk van St. Paulus te Londen met veel pracht. De marquis van Winchester, verselt van verscheide Mylords, maakte de verbeelding van de begravenis uit; *Richard van St. Lo* droeg de standaardt van Vrankryk, en *Scori*, bisschop van Herford, deedt de lykreden.

Zo haast als men de aankomst van zynen opvolger, die met allen spoedt uit Polen kwam, onder den name van *Henrik* den III, hadt vernomen, zondt de koningin Mylord *North*, haren gezant, om hem geluk over zyne komste tot de kroon te wenschen, en het rouwbeklag over het afsterven van *Karel* den IX te doen. Het eerste betrof de gelukkige we-

derkomst van dezen nieuwen koning, en het 1574. andere zag niet alleen op de doot van *Karel* den IX, maar voornamentlyk op den burgeroorlog, die dit ongelukkige ryk op nieuw verdeelde. De gezant vertoonde aan *Henrik* den III het leedwezen, dat de koningin zyne meestersse daar van hadt, daar hy den raad, dien zy hem gaf om de openbare rust te herstellen, byvoegde. Dit bestondt in het vernieuwen van de vredesverbonden, en in de zelve beter te doen nakomen dan onder de voorgaande regering was geschied; ten tweede in den hertog van Alençon weder in zyne gunst aan te nemen; de maarshalken van *Montmorenci* en van *Cossé* genade te verlenen, en zyne goedheit niet alleen aan *Charlotte van Bourbon*, dochter van den hertog van *Montpensier*, die naar het hof van den keurvorst van de Palts, om den Protestantischen Godsdienst, dien zy beleedt, was gevluht, te betonen, maar haar ook hare vryheit te geven. Deze raad was goed, en zou den Allerchristelyksten koning zeer nuttig zyn geweest, indien hy den zelve in acht hadt willen nemen; maar de weêrzin en de aanhizing van de koninginne moeder, of wel het noodlot van zyn huis belette hem zich van dezen wyzen raad te bedienen.

Des niettegenstaande zondt hy den baron *de la Garde* naar Engelandt, om zyne verheffing tot de kroon aan *Elizabeth* bekend te maken, en haar voor de tekenen van hare genegenheit te bedanken. Deze gezant was ook met aanbevelende brieven, die de koning en de koningin moeder aan hare Engelsche Majesteit hadden geschreven ter gunste van den hertog van Alençon, wiens huwelyk met haar zy gaarne zagen, voorzien. Het was wel niet uit eene oprechte vriendschap, die zy dezen prinsse toedroegen. De koningin moeder noemde hem niet anders dan haren verdoolden zone, en haatte hem zo zeer, als zy *Henrik* den III beminde; het welk de reden is geweest, dat zy kort voor de doot van *Karel* den IX zo veel te weeg bragt, dat hy in verzekering wierdt genomen, naardien zy verlegen was, dat hy iets tot nadeel van haren beminden zone, die toen in Polen was, mogt brouwen. *Henrik* de III hadt de zelve reden om hem niet zeer genegen te zyn: ook liet hy zyn hert en kwade geneigtheit tot hem zo ver gaan, dat hy een jaar daar na, wanneer hy dacht vergeven te zyn, zynen broeder daar mede betichtte, verzoekende aan den koning van Navarre, zulk een schelm, gelyk hy den prins zynen broeder noemde, in zyne staten niet te dulden. Dit was echter een ongegrond vermoeden, en door de vyanden van den hertog van Alençon bedacht: doch het is waar, dat de ongeruste en woolzieke aardt van den laatsten hem gansch niet aangenaam by den koning maakte. Het diende ook eer om hem het hof te doen verlaten, dan om eene kroon voor hem te verkrvgen, dat *Henrik* de III en *Catharina van Medicis*, verblyd zynde, dat zy hem tot het aanzoek van *Elizabeth* zagen schiep gaan, hem met hunne gezantschappen en aanbevelingen ondersteunden, gelyk wy hebben aangewezen dat het zelve hof reets door diergelyke beweegredenen onder de regering van *Karel* den IX hadt gedaan.

Maar in den zelve tydt maakte *Henrik* de III de party van *Maria* in Schotlandt gaande, om den jongen koning naar Vrankryk over te voeren, en den grave van *Morton* het regentschap af te nemen. Men zondt zelfs eenige van de

Wyze raad van Elizabeth van Henrik den III.

Om wat reden de koning van Vrankryk en zyne moeder naar dit huwelyk van den hertog van Alençon trachten.

Aanfangen van Vrankryk in Schotlandt.



1574. Schotsche lyfwachten aan de zamengezwoenen, denkende, dat zy meer op soldaten van hunne eige natie zouden vertrouwen, behalven dat men daar door de klagten, die men voor eene misdaadt van Staat opnam, bestaande in vremd krygsvolk in het landt te doen komen, poogde te verydelen. De koningin *Maria* verlangde zeer, dat deze onderneming mogt gelukken; het zy ze overtuigt was, dat de prins haar zoon in geen beter handen dan in die van Vrankryk kon vallen, het zy ze oordeelde, dat dit een middel tot hare herstellinge en die van den Godsdienst zou zyn. Hare verwachting viel kwalik uit. Het huwelyk van *Karel Stuart*, oom van den jongen koning, verschaft op nieuw redenen van ongerustheit en wantrouwen aan de koningin *Elizabeth*. Hy trouwde in het heimelyk met *Elizabeth Candish*, voortgekomen uit het eerste huwelyk van de gravinne van Shrewsbury. De koningin, die daar geen kennis van hadt, was daar over gebelgt. Zy zondt de moeder van *Candish* en van *Stuart* naar den Tour. Zy beval ook aan den grave van Huntington, voorzitter van de Noorder provinciën, zeer naauwkeurig te onderzoeken, wie deel aan het maken van dit huwelyk hadt gehad; maar niets daar van ontdekkende, bedaarde zy, en ontloeg de twee gevangenen.

*Elizabeth* vermindert de pracht der klederen.

\* *Cambden*.

Gedurende dit geval arbeidde *Elizabeth* niet alleen aan deruff van haar ryk, maar ook om het bloeiender en ryker te maken. Zy bespeurde, dat de overdaadt in klederen ongemeen was, en dat 'er verscheide huizen door verarmden; weshalven zy te rade wierdt deze onnodige verkwisting te beteugelen. Dit is iets, dat men selden by vorstelyke peronen vindt, wanneer zy, gelyk *Elizabeth*, in den bloem van hunne jaren, en in allen voorspoedt leven; zo dat het openbare gebodt van hervorming, dat zy deedt afkondigen, het minste der bedryven van haar leven niet is. De Engelsche schryver \*, die het zelve naauwkeuriger dan andere heeft beschreven, heeft het zeer wel gevoelt: weshalven hy ook niet heeft nagelaten deze omstandigheden door de levendige beschryving, die hy van deze pracht, daar die van zyne natie zich ongelukkig aan hadden overgegeven, maakt, ten toon te stellen, zeggende, dat zy van de wyze en van de eenvoudigheid hunner voorouderen afweken. Dus was, zegt hy, in deze bedorve eeuwe de trotsche en ongeschikte kleding, daar mannen en vrouwen mede voor den dag kwamen. Hunne verwyfdheit en hun hoogmoedt stak nog meer uit dan hunne pracht. Men dorst noch aan het hof, noch in het openbaar stemmig gekleed verschynen: die zich aan de oude zedigheit hielden wierden bespot; men zag niet dan zyde klederen, styf met goudt en zilver geborduurt. Terwyl deze overdaadt de zeden bedorf verarmde zy de familiën. De koningin, die haar oog over alles liet gaan, zag met leedwezen het geldt van haar ryk, dat de vremdelingen tegen hunne stoffen en goude klederen verruilden, op deze wyze verspillen en wegvoeren. Zy zag den adel, die de zuilen van den Staat behoorde te zyn, door deze dwaaze verkwisting te gronde gaan, hunne vaderlyke erfgoederen verteeren, en na dat zy door deze overdadige kosten tot armoede waren vervallen, die van anderen door hun bedriegen mede veroorzaken. Zy merkte ook wel, dat dit aanleiding tot een opstandt kon geven; dat de grote huizen zich aan dezen nooddruftigen staat, hoewel zy zich daar willens in gestoken hadden, niet zouden kunnen gewennen, en dat zy, om niet arm te worden, het volk zouden onderdrukken,

om zich door asperflingen, of het verwekken van beroerten in het landt in hunnen vorigen staat te herstellen.

De koningin hadt de wetten, door *Henrik* den VIII en *Maria*, die zelf niet anders hadden gedaan dan die van *Eduard* den III \* te vernieuwen, tegen de pracht gemaakt, mede kunnen vernieuwen, en zich van de boeten, welke de overtredders verbeuren, bedienen: maar haar voornemen was geenzins zich door de mislagen van haar volk te verryken; zy wilde het zelve verbeteren, maar niet verarmen. Daarenboven wilde zy deze verbetering door haar gezag en voorbeeldt, zonder de wetten van hare voorzaten nodig te hebben, klem geven. Zy deedt dan een gebodt afkondigen, waar by zy aan iedereen beval hunne goude en zyde klederen binnen den tydt van veertien dagen af te leggen, en zich met het laken van het landt te kleden, op pene, dat de overtredders naar de strengheit der wetten zouden gestraft worden. Zy was de eerste, die haar bevelschrift nakwam; zy verscheen in het openbaar eenvoudig en effen gekleed, hoewel de vorsten by de wet van *Eduard* den III uitgezondert waren, en zich mogten kleden naar de achtbaerheit van den troon het vereischte. Maar de koningin wilde ieder tot een voorbeeldt verstreken. Hare hovelingen waren genoodzaakt haar na te volgen, zich schamende beter dan hunne souverein gekleed te zyn; en al de burgers volgden de kleding van het hof. Dit duurde echter niet lang. De zelve schryver klaagt, dat deze goede en nuttige wetten naderhandt door de verdorvendheit van de eeuw voor de pracht en overdaadt moesten wyken, die alleen voor eenige jaren schenen verdwenen te zyn, om daar na het hoofd met meer waan weder op te steken, gepaart met twee van hare broeders, nog erger dan zy, namentlyk de snul- en bouwzucht. Hy klaagt, dat deze laatste lust zich door het ganche ryk hadt verspreid; dat niet alleen de grote heeren, maar ook de gemene man paleizen in de stadt en op het landt hadden gebouwt; hunne landhuizen te veel versiert; hunne wandelwegen te veel vergroot, en op deze wyze te veel geldt verkwist. Het is waar, dat dit alles aan het oog en de nieuwsgierigheid voldoedt; maar het was ten koste van de herbergzaamheit, die voor deze ydelheit plaats hadt moeten maken. Dit zyn gewone klagten, die men in alle eeuwen en by alle natiën gewoon is te doen, en men zal weinig plaatsen zien, daar de menschen niet meer om hunne eige wellusten te verzaden dan om anderen te helpen uit zullen zyn.

Het jaar 1575 begon met de bekrachtiging van de verbonden, tusschen de kronen van Vrankryk en van Engelandt gemaakt. Eene der eerste zorgen van *Henrik* den III na zyne kroninge \* was het verbondt, te Blois in het jaar 1572 tusschen *Karel* den IX en de koningin *Elizabeth* gesloten, te vernieuwen. Hy was niet te vrede de zelve te beëedigen, maar hy deedt daar een afschrift van maken, daar hy zyn zegel aan hing, en het zelve aan den gezant van de koningin ter handt deedt stellen. Deze vorstin beantwoordde zyne genegenheit met gelyke beleefd- heden, en bekrachtigde het verdrag met de zelve plegtigheid. Eenigen tydt daar na deedt de koning vragen, of het algemene slot van hun verbondt, dat een verwerenden oorlog tegen alle vervatte, de zaken van den Godsdienst mede in zich begreep? De koningin antwoordde, dat zy het zo hadt begrepen, en dat zy, wannecr het tot de uitvoering van haar gemaakte verdrag zou komen, niemandt zou verichonen. Dit antwoordt

1574.

\* gemaakt in het jaar 1336.

Pracht der Eng. geslachten.

1575. *Cambden*. *Thuanus*. *Mercerius*. *Strada*. Vernieuwt verdrag met Vrankryk. \* geschied op den 15 February.



1575.

woordt stelde *Henrik* den III gerust, en hielp hem veel tot den oorlog, dien hy tegen de *Hugonoten* en die men de *Staatkundigen* noemde, bestaande zo wel uit *Roombch-Katholyken*, als uit *Hervormden*, ondernam. Zy hadden een geschrift, bestaande in 92 artykelen, dat al te vry van de ongeschiktheid van het hof, om gunstig ontfangen te worden, sprak, overgelevert. De koning was verbeugt, dat hy geen hinderpaal tegen zulke onderdanen, die hy van zins was uit te roeien, in zyne onderneming vondt. Gelyk de hertog van *Alençon* zich mede in dit geschil zag ingewikkelt, en van voornemen was zich aan hun hoofd te stellen, brak het *Fransche hof* het aanzoek van zyn huwelyk met *Elizabeth* af, en deze onderhandeling bleef eenigen tydt aan den spyker hangen. Voorts, niettegenstaande het antwoordt, door deze vorstinne aan *Henrik* den III gegeven, bleef zy in geen gebreke grote sommen gelds aan den prins *Casimir*, om volk voor de bondgenoten van *Vrankryk* te werven, volgens het verdrag, met den prinsse van *Condé* gemaakt, te zenden. De koningin beweerde, dat dit geenzins tegen het verdrag, met den *Allerchristelyksten koning* aangegaan, streeft, om dat zy bedongen hadt, dat deze hulpbenden tegen de verstoorders van de algemene rust, en niet tegen den dienst van den koning zouden worden gebruikt. Dus was het, dat zy het verdrag uitleide, of krachteloos maakte.

Gezant van *Requesens*, landvoogdt van de *Nederlanden*.

Zyne bezien ding aan de koningin van *Engeland*. Antwoord van de koningin. *Da Bois*.

De zaken van de *Nederlanden* verschaffen aan de koninginne geen minder werk dan die van *Vrankryk*. *Requesens* was op den hertog van *Alva* in de landvoogdy gevolgt. Deze, door eene staatkunde, zeer veel van het gedrag van den laatstgemelden verschillende, trachtte de genegenheit van *Elizabeth* te winnen, daar zyn voorzaat haar alzins misnoegen gaf. Deze nieuwe landvoogdt merkte ook, dat men de zeehavens hadt verzuimt te versterken, en de zelve door de bondgenoten hadt laten wegnemen; zo dat zy meester van de zee zynde, al de macht van *Spanje* straffeloos braveerden. Hy besloot dan een machtiger vloot dan de hunne uit te rusten, om hunnen voorspoedt in den koophandel of in het kapen te beletten, en hen de eilanden en havenen, daar zy zich in hadden versterkt, weder te ontnemen. Met dit oogmerk ontboodt hy verscheide schepen uit *Biskaje* an andere provinciën van *Spanje*, die naar *Vlaanderen* vertrokken; maar een harde storm bleef haar verscheide dagen by, waar door zy meest alle te gronde gingen. Om dit verlies te herstellen nam hy zyne toevlucht tot de koninginne *Elizabeth*, aan welke hy een gemachtigde zondt, met verzoek, dat zy het niet kwalyk wilde nemen, dat hy zich van volk en schepen in *Engelandt* voorzag, om de zelve tegen de oproerige onderdanen van zyne *Katholyke Majesteit*, die zich in de provinciën van *Hollandt* en *Zeelandt* onthielden, te gebruiken. Maar zyn verzoek wierdt hem afgeslagen: de staatkunde van de koninginne liet haar niet toe een verzoek toe te staan, dat zo nadeelig voor de *Engelsche* natie was, die haar voordeel vondt in de vernedering der *Spanjaarden* ter zee, daar zy zich meester van hadt gemaakt, naar mate dat hunne zee macht verzwakte. Ver dan van hem schepen en volk te lenen deedt zy een verbodt aan al de *Engelsche* kapers afkondigen, van niet uit de havenen van *Engelandt* te vertrekken, noch zich in den dienst van eenige vremde mogendheit zonder hare bewilliging te begeben.

1575.

De gezant van *Requesens* verzocht dan, dat hare Majesteit ten minste wilde toestaan, dat de gevluchte *Engelschen* in *Vlaanderen* en in de steden, onder de gehoorzaamheit van den *Katholyken koning* behorende, tegen de *Hollanders* mogtendien, en de zelve vryheit in de havens van *Engelandt*, als de geborene *Spanjaarden*, genieten, zonder dat men hen als vluchtelingen zou kunnen aanhouden. De koningin antwoorde, dat zy de genen, die haar vaderlandt hadden verlaten, niet anders als verraders en oproerigen kon aanzien; dat by gevolg noch hare Majesteit, noch hare veiligheid geenzins toelieten, dat zy in den dienst van anderen overgingen, noch veel minder, dat zy in haar ryk voet aan landt zouden zetten, het welk zo veel zou zyn als de poorten voor zynen dodelyken vyandt openen, en oorzaak tot eene nieuwe muitery en nieuwe aanslagen met hare kwaadgezinde onderdanen geven; dat zy in het tegendeel den landvoogdt van de *Nederlanden* verzocht hen met verachting te handelen, en hen geen deel aan bedieningen van den Staat, noch aan het geluk van zyne gunstbewyzingen te geven. Zy hadt het voornamentlyk op den persoon van *Copley* gemunt, dien de *Spanjaarden* van voornemen waren aan het hoofd van hunne kapers te stellen, om op de *Hollanders* en *Engelschen* te kapen, en dien zy tot admiraal van de *Maas*, met den tytelt van *Mylord Gatten* en van *Roubhey* hadden verheven.

Eindelyk deedt de gezant een derde verzoek aan de koninginne, en verzocht, dat zy de oproerige *Nederlanders*, die by haar hun verblyf hadden genomen, geliefde weg te jagen, waar op *Elizabeth* hem teemoet voerde, dat het met deze *Nederlanders* geenzins als met de *Engelschen*, daar zy van gesproken hadt, gelegen was, en dat het eene met het andere geen overeenkomst hadt; dat de gevluchte *Engelschen* zich opentlyk tegen de regering hadden verklaart, en tegen haar persoon en den Staat dagelykch aanslagen brouwden, daar de anderen in het tegendeel eenvoudige menschen waren, die alle zamenzweringen mydden; die in *Engelandt*, van alles ontbloot zynde, niet anders dan eene schuilplaats hadden gezocht, geenzins uit haat tegen hunnen vorst, noch om met zyne vyanden aan te spannen, maar uit vreeze voor den oorlog, en om de straf te ontgaan, die men voor die van hunnen *Godsdienst* hadt bereid; dat haar *Godsdienst* haar geenzins toeliet, hen aan hunne beulen over te leveren, en dat de gaffvryheit haar verplichtte menschen, die onschuldig waren, en eene schuilplaats in haar ryk kwamen zoeken, dat voorrecht te laten genieten. Zy voegde daar by, dat hy eene zaak verzocht, die niet alleen onrechtmatig, maar ook aan het ware belang van den koning zynen meester zeer nadeelig was, hem radende acht te slaan op de schade, die de hertog van *Alva* hadt veroorzaakt, wanneer hy in het jaar 1572 door zyne al te grote drift de *Nederlanders* hadt gedwongen hun landt te verlaten, en hunne toevlucht in hare havens en op hare kusten te zoeken; dat dit de oorzaak van de omwentelingen, die de zaken eene andere gedaante hadden doen nemen, was, en *Spanje* den *Briel*, en kort daar na de *gansche* provinciën van *Hollandt* en *Zeelandt* doen verliezen; dat zy van de gematigtheit van *Requesens* zo veel verwachtte, dat hy deze ellendige menschen, die niet anders dan gerust in *Engelandt* trachtten te leven, tot geen diergelyke wanhoop zou brengen.

Dus wierden den *Spaanschen* gezant al zyne verzoeken afgeslagen; maar de koningin willende

Vertoeningen, door haar aan *Requesens* gedaan.

Zy verbiedt de *Holland-*



1575.  
sche  
fche  
het in-  
komen  
van hare  
havens.

\* Zie  
Hoff  
Nederl.  
Hijl. fol.  
443.

Requesens  
doedt de  
oproerige  
Engel-  
fchen  
uit Ne-  
derlandt  
vertrek-  
ken, en  
vermie-  
tigt de  
fchool  
van  
Douay.  
† den 13  
May  
1572.  
Te  
Rheims  
en te  
Rome  
eene  
diege-  
lyke op-  
gerecht.

\* in de  
jaren  
1580  
en 1601.

De prins  
van  
Oranje  
tracht  
naar een  
verbondt  
met  
Vrank-  
ryk.

Onge-  
rustheit  
van de  
koning-  
inne  
van En-  
gelandt  
daar  
over.

lende betuigen, dat zy eene oprechte gene-  
genheit voor de vrede hadt, en het verbondt  
van Burgundië, gelyk men het oude verbondt,  
tuffchen de zeventien provinciën en Engelandt  
gesloten, noemde, wilde nakomen, kon zy niet  
toeftaan, dat hare havens voor de openbare vy-  
anden zouden open zyn; waarom zy eene ver-  
klaring deedt af kondigen en aanplakken, waar  
in bevolen wierdt aan alle Hollandsche fche-  
pen, ten oorlog toegerust, uit hare havenen  
te vertrekken, verbiedende alle andere, de vlag  
der bondgenoten tegen den koning voerende,  
daar in te lopen. Zy noemde zelfs onder de  
bondgenoten den prins van Oranje, en alle die  
van het huis van Nassau waren; de graven  
van Kuilenburg, van den Berg, en van der  
Mark, nevens nog omtrent vyftig andere hoof-  
den van hunne party\*.

Requesens deedt van zyn kant den grave van  
Westmorlandt en alle andere oproerige Engelschen  
uit Nederlandt vertrekken. Hy vernietigde ook de  
fchool, die zy te Douay hadden opgerecht, in  
plaats van de welke Vrankryk hen die van Rheims,  
hoofdstadt van Champagne, ter gunfte van  
den hertog van Guize, die landvoogdt van de-  
ze provincie was, gaf. Paus Gregorius de XIII,  
die op Pius den V† was gevolgt, bevestigde  
niet alleen de fchool van Rheims, maar hy stichtte  
ook een diegelyke te Rome op de oude verblyf-  
plaats der Engelschen, waar van hy de bestiering  
aan de Jesuiten opdroeg. Het was uit deze twee  
fcholen, zegt de Vervolger van Sanderus, dat  
eenige jaren daar na meer dan drie honderd prief-  
fers voortkwamen, die den akker des Heeren  
bearbeidden, en met hun bloedt besproeiden.  
Maar de Engelsche fchryver maakt daar eene  
gansch andere afbeelding van, en geeft hen den  
naam van schelmen, die alleen uit waren om den  
ondergang van de koninginne en de natie te  
brouwen, en die men onmogelyk in hunne za-  
menzweringen kon beteugelen dan met de doot  
van eenige van hen. Dit zullen wy in het  
vervolg zien, wanneer wy gelegenheit zullen  
hebben om van deze kweekfcholen te spre-  
ken\*.

De verklaring van de koninginne belemmer-  
de den prins van Oranje krachtig, en het  
fcheelde weinig, of het grote werk van de Ne-  
derlandsche vryheit zou daar door tot niet zyn  
uitgevallen, naardien de prins, van de hulp  
van Engelandt, zonder welke hy de gansche  
macht van Spanje niet kon afkeren, berooft  
zynde, zyne toevlucht by Vrankryk zou heb-  
ben moeten zoeken, daar Elizabeth hem mede  
in dwarsboomde, op het bericht, dat zy kreeg,  
dat hy het oog naar den kant van Vrankryk  
hadt gewend. Zy zondt aan hem Rogers, om  
hem daar van af te raden. Deze staatsdienaar  
vorderde daar omtrent niet. Hy vondt den  
prins geheel vooringenomen, om redenen, dat  
de admiraal van Chatillon kort voor den moordt  
van St. Bartholomeus eenige fchriften hadt ont-  
worpen, wanneer hy dacht dat Vrankryk ter  
goeder trouwe naar den oorlog in de Neder-  
landen luisterde; en hoewel deze admi-  
raal niet meer in het leven was, bleven zyne  
redenen in wezen. De prins was van ge-  
voelen, dat deze kroon, die de zelve hadt  
goed gevonden, daar in ook zou bewilligen,  
en hem ten dien einde het volk en geldt, dat  
hy nodig hadt, niet weigeren. Maar de ko-  
ningin vondt niet goed, dat hy Fransch krygs-  
volk in Nederlandt bragt. Na dat zy hem niet  
van gedachten hadt kunnen doen veranderen,  
zondt zy den broeder van Mylord Cobham naar

Spanje, om Philips daar van kennis te geven, 1575.  
en hem aan te tonen van wat aangelegenheit  
het voor hem was niet te dulden, dat Hol-  
landt en Zeelandt zich zyne regering onttrok-  
ken, en een verbondt met Vrankryk aangingen.  
Zy beval ook haren gezant aan het hof  
van Brussel de zelve betuigingen aan Reque-  
sens te doen. Des niettegenstaande verliet zy  
daarom de bondgenoten niet; de bekendma-  
king, die zy aan den Katholyken koning en  
aan den landvoogdt van de Nederlanden liet  
doen, was gepaart met eene krachtige verma-  
ning om de beroerten in de zeventien provin-  
ciën door een vergelyk te doen ophouden, en  
te maken, dat 'er eene oprechte en gelukkige  
vrede op zulk een bedroefden en ongelukkigen  
oorlog volgde.

Zy bleef ook in het verzoeken omtrent den  
prins van Oranje, zonder door zyne weige-  
ring afgeschrikt te zyn, aanhouden. Maar men  
zegt, dat deze onderhandeling door een Fransch-  
man\*, die zich van deze twee redenen bedien-  
de om den prins van een verbondt met En-  
gelandt afkeerig te maken, wierdt gedwars-  
boomt. Hy deedt hem begrypen, dat hy we-  
zentlyk daar geen byftandt van hadt te wach-  
ten. De eerste reden was, dat de koningin,  
gelyk hy zeide, alleen een bekwam bevelheb-  
ber in haren dienst, zynde de graaf van Suf-  
sex, hadt, en dat hy kwalykgezind voor de  
Protestanten was (a). De tweede reden hadt hy  
uit den mond van den admiraal zelve, en zei-  
de, dat de Engelschen niet zo haast voet aan landt  
in Nederlandt zouden hebben gezet, of hun ou-  
de haat tegen Vrankryk zou zich weder openba-  
ren; en uit deze laatste reden besloot hy, dat  
men in de Nederlanden een gestadig toneel van  
oorlog zou zien, en dat bygevolg de prins  
zyn vaderlandt van de Spaanische wapenen niet  
zou bevryden dan om het zelve door den twee-  
ftrydt van Vrankryk en Engelandt te doen verlo-  
ren gaan. Zyne gedachten waren, dat 'er geen  
uitkomst te bekomen was dan by den Allerchrit-  
telyksten koning.

Maar Henrik de III hadt zyn ryk op nieuw  
door de burgeroorlogen in verwarring gebragt,  
en was in geen staat den prins van Oranje hulp  
toe te zenden. Wat stondt hem nu te doen? Tot  
wien zyne toevlucht in dezen uitersten noodt te  
nemen? Hem was de gesteldheit van gansch Eu-  
ropa bekend, niet alleen ten aanzien van de ge-  
legenheit van zyne staten, maar ook van den  
aardt en imborft hunner ingezetenen. Hy wist,  
dat de Duitsche vorften de Spaanische rege-  
ring haatten, en hy zou zich nooit beter dan  
tot hen hebben kunnen keren, indien zy by  
dezen haat, die hun verbondt gemakkelyk en  
vast maakte, de noodzakelyke bekwamheden  
hadden gehad om het zelve met kracht uit te  
voeren. Maar het ongeluk wilde, dat zy in hun-  
ne beraadslagingen geen voorzorg voor de pen-  
ningen, om hunne legers te betalen, droegen,  
en dat de leer van Luther, waar van de meesten  
van hen belydenis deden, met die van Kalvyn,  
welke de heerschende onder de Nederlanders was,  
in alles niet overeenkwam. Daar benevens was  
het waarschynlyk, dat de keizer het belang van  
Spanje, als hoofdt van het huis van Oostenryk,  
niet zou verlaten, en dat hy het Duitsche bond-  
genootfchap grotelyks zou benadeelen. Daar  
bleef dan niemandt dan Vrankryk en Engelandt  
over. Belangende het eerste, wat staat kon men  
maken op eene natie, zodanig met burgeroor-  
logen

(a) Mogelyk meent hy de Puriteinen.

\* Villers.  
Om wat  
reden de  
prins  
zich naar  
Vrank-  
ryk  
wendt.

Zyne  
aanmer-  
kingen  
over een  
verbondt  
met die  
kroon  
en over-  
een met  
andere  
vorften.

Hy be-  
sluit ten  
laatfte  
voor En-  
gelandt.



1575. logen belemmert, dat zy geen einde van hare ongelukken zag? behalven dat de Vlamingen en Brabanders geen minder afkeer van de regering van Vrankryk dan van die van Spanje hadden, dat zy het juk van de eenen al zo lastig, als dat van de anderen oordeelden te zyn, en dat daarenboven de havenen van Vrankryk hen zo wel niet gelegen waren als die van Engelandt. Het was dan aan dit laatste ryk dat men zich moest houden. Alles scheen hem daar toe aan te moedigen. Tusschen de Engelschen en de Nederlanders was eene overeenkomst, die men by andere natiën niet vondt: de zelve luchtstreek, de zelve geneigtheit, de zelve Godsdienst, en byna een zelve taal, daar men byvoegde, dat Engelandt een gebuur van Hollandt en Zeelandt was; dat de scheepvaart daar veilig, en hun koophandel voordeelig op was: kortom, dat het zelve door eene koninginne wierdt geregeert, die machtig ter zee en te landt was; buiten dat zo zeer beroemd door hare zachtzinnigheit en goedheit, als door hare macht, sparende door eene gematigde regering hare onderdanen, die zy geen zware belastingen opleide, en daar de Hollanders byna de zelve zachte behandeling van te verwachten hadden, ten minste de nakoming van het oude verdrag van Burgundië, en het genot der voorrechten, aan de Nederlandsche schepen toegestaan. Alle deze aanmerkingen tegen elkander, niet alleen van den prinsse van Oranje, maar ook van de algemene vergadering van de zamenverbondenen, overwogen zynde, wierdt 'er besloten, dat men zich aan de kroon van Engelandt boven alle andere zou houden, en dat men op nieuw aanzoekingen by de koninginne zou doen, en haar smeeken, dat zy de Nederlanden in hare bescherming wilde nemen; zo dat deze aanmerkingen het tegen de vertogen van den Franckman, die den prins van Oranje naar een anderen kant wilde wenden, overhaalden, en hem weder tot het verbondt met *Elizabeth* bragten.

De gezanten der vereenigde provinciën bieden de souvereiniteit *Elizabeth* aan.  
\* voorpraak of advokaat van Hollandt.  
† van Enkhuiszen.  
\* omtrent Kernydt.

† of *Philippa*, bygenaamt de Goede.  
† in het jaar 1328.  
† door den afstand,

Men zondt aanstonts een aanzienlyk gezantschap naar hare Britannische Majesteit, bestaande uit *Philips van Marnix*, heer van St. Aldegonde, het voornaamste beweegradt der zamenverbondenen na den prinsse van Oranje, wiens belang hy t'eenemaal toegedaan was. Men gaf hem tot medegezellen in dit gezantschap *Janus Douza*, heer van Noordwyk, *Willem van Nivelde* (a), *Paulus Buis*\*, en Doctör *François Maalzen*†. Ter gehoor van de koninginne opgeleid zynde\*, boden zy haar aan, haar voor oppermachtige of beschermster van Hollandt en van Zeelandt, ter keure van hare Majesteit, te erkennen. Om haar te verplichten het eene of het andere aan te nemen, deden zy eene zeer wel sprekende redenvoering, de welke voornamentlyk daar op uit kwam, *dat zy haar niet dan haar onvaderlyk erfgoedt aanboden, naardien zy van de graven van Hollandt, hunne ingeborene beeren, afkomstig was; dat haar voorzaat Eduard de III met Philippine †, dochter van Willem van Beieren\*, den derden van dezen name, gräve van Henegouwen, Hollandt en Zeelandt, getrouwt was geweest †, en dat hare nakomelingen het recht van opvolging op deze provinciën hadden behouden, behoudende Spanje zelf geen ander recht op de zelve dan uit hoofde van eene tweede dochter † van de zelve gravinne. Zy breidden zich uit over de tweed-*

(a) Van deze twee spreken noch de ridders *Hofst*; noch *Em. van Meiren*.

heit van den hertog van Alva, en het juk, het welk men op hun gewisse en op hunne vryheit wilde leggen, dat hen het recht gaf om eene macht, die in dwingelandy was verandert, tegen te gaan, en het recht van bescherming te verzoeken, dat de allerwolstrekste vorsten verplicht zyn aan hunne onderdanen te geven, om zich tegen de genen, die de wapenen tot hunnen ondergang hebben opgenomen, te verdedigen. Zy beweerden, dat zy in een diergelyk geval, waar in de souverein, wanneer zy in alle geboorzaamheit en getrouwheit leefden, hun vervolger was geworden, weder tot hun oorspronkelyk en natuurlyk recht van vryheit keerden; dat zy zich niet onderworpen hadden dan onder beding, dat men hen recht zou doen, en hen handhaven, en gezins om hen te verdrukken en t'onder te brengen. Men kon, zeiden zy, zulk eene regering niet aanwyzen, zelfs niet onder de meest afbankelyke ryken; daar in is altydt tusschen den koning en de onderdanen eene stilzwygende overeenkomst, die hen van weersyden verplicht, den eenen om te beschermen, en de anderen om te geboorzamen; dat de vorsten de eerste dezer verbindtenisse niet kunnen overtreden, zonder het volk van de woede te ontslaan, die de eerste onderheit. Zy voegden daar nog by, *dat hunne provinciën onverbrekelyke voorrechten hadden, en dat het gezag van den souverein door dat der Staten was gematigt: voorrechten, die Philips zelf gezworen hadt te zullen onderhouden, op straffe van van zyn recht vervallen te zyn, het welk nu gebeurt was: weshalven men hen niet moest laten, dat zy zich van deze wet bedienden, die by zich zelve hadt voorgeschreven. Maar zy trachtten, zeiden zy, naar geen onafbankelykheit, en keerden zich tot de koninginne, als erfgenaam van hunne prinsse, met verzoek van hen volgens hunne voorrechten, als oppermachtige, of als beschermster, te laten leven.*

Deze aanspraak was welgegrond en behaagde, en daar wierdt zo veel bekwaamheit en gematigtheit vereischt, als de koningin by deze gelegenheit liet blyken, om daar op te antwoorden, gelyk zy deedt. Zy hoorde deze redenvoering met veel opmerking, en zelfs met een innerlyk vermaak wegens het recht, dat de gemachtigden haar op Hollandt en Zeelandt toeschreven, aan. Zy was ook zeer verneogt te horen, dat zy zich verantwoordden omtrent het opnemen der wapenen tegen Spanje: doch, kortom gezegt, alle deze beweegredenen kwamen haar niet krachtig genoeg voor om zich voor hen te verklaren. Zonder zich daar door te laten blinden maakte zy deze aanmerking gedurende hunne aanspraak over de onheilen, die zy voor haar verzwegen; maar zy ontdekte de zelve tot in den grondt en in alle hunne uitgetrektheit. Zy zag den onverzoenlyken haat van Spanje, daar zy zich tegen hadt te wapenen, indien zy hunne zaak aannam; den nayver van Vrankryk; de kosten van een langdurigen oorlog, waar van de uitslag onzeker was; ten laatste het belang van hare eige eer, die zy daar door aan de berisping van ganfch Europa zou blootstellen. Daarenboven, dit recht van eene dochter van *Willem van Beieren*, met *Eduard den III* getrouwt, kwam haar als te ver gezocht voor om wettig te zyn. Zy stondt ook in twyfel, of zy aan onderdanen van een anderen vorst haren bystandt wel mogt geven. Hunne klagen vondt zy niet ongegrond; maar zy oordeelde, dat zy de wettige rechter daar van niet was. Hunne provinciën waren leenroctig van het keizerryk; bygevolg moesten zy tot den keizer, als hunnen opperrechter, gaan, die

1575.  
den rijk  
lijp de  
Goede  
Jakoba  
van  
Beyeren  
afdwang.

Aanmerkingen van de koninginne daar over.



1575.

Haar  
verstandig  
antwoordt.

die verplicht was hen op hunne klagten over hunne verdrukte voorrechten recht te doen, en zonder wiens bewilliging hunne onderhandeling niet kon doorgaan.

Na dat zy alle deze aanmerkingen voor en tegen zeer wel hadt overwogen, begon zy haar antwoordt met dankzeggingen voor de genegenheit en het vertrouwen, dat de prins van Oranje en al de zamenverbondenen, met haar zulk een plechtig gezantschap te zenden, in haar stelden. Daar na op de oorzaak van deze bezeding komende zeide zy, *Dat zy niets heiliger, noch de achtbaarheid van een vorst welvoegender wist dan trouw en eer, de twee heerlykste eigenschappen van eene kroon; dat zy echter niet zag, hoe zy de zelve zou kunnen bewaren, indien zy hare bescherming toefondt aan onderdanen, die zich de gehoorzaamheit van hunnen natuurlyken vorst hadden onttrokken, en nog minder, indien zy'er de gehoorzaamheit van aannam; dat zy derhalven veel liever zich als middelares wilde laten gebruiken, om hen weder met den koning van Spanje te verzoenen, en dat in plaats van de bescherming, die de zamenvereenigden waren komen verzoeken, zy hen hare bemiddeling aanboodt, om hen de vrede te verschaffen, die een einde van hunne verdeeldheden zou maken.*

Requesens  
d'wars-  
boomt  
de onder-  
verandeling  
van de zamen-  
verbondenen.

*Requesens*, van dit gezantschap kennis hebbende gekregen, hadt *Perenot*, broeder van den kardinaal *Granvelle*, gezonden om hen te dwarsbomen. Zyn last bestondt in twee hoofdzaken. De eerste was het nakomen van het verdrag van Burgundië te vragen; de tweede, de koningin te verzoeken, dat zy zich buiten de beroerten van de Nederlanden geliefde te houden. Hare Majesteit antwoordde, dat zy het verdrag heiliglyk zou nakomen, hoewel de Katholyke koning haar reden hadt gegeven van het tegendeel te doen, als geweigert hebbende het zelve te bekrachtigen, wanneer zy hem daarom verzocht hadt. Ondertusschen riedt zy *Philips* den II zorg te dragen, dat de oude gewoonten van de Staten van Burgundië in een tydt, dat men haar de onderhouding van het verbondt, met Engelandt gemaakt, verzocht, niet verandert mogten worden. Zy verzekerde hem, dat zy van haar kant ter goeder trouwe zou te werk gaan; maar zy begeerde van den anderen kant het zelve, en byaldien men een groter getal vromde soldaten in het landt van hare bondgenoten en naburen van haar ryk zondt, zy wel zou weten, op wat wyze de vryheit van het volk en hare eige veiligheid te bezorgen. Dit was recht gesproken als eene koningin, die haar woordt, zonder hare eer te kort te doen, wil nakomen, hare verbonden onderhouden, maar van hare bondgenoten niet bedrogen zyn.

Omwen-  
telingen  
in de Ne-  
derlanden  
na de doodt  
van Re-  
quesens.

*Perenot* vondt *Requesens* op zyne wederkomst overleden, daar zulke verwarlingen door ontstaan waren, dat alles scheen ten believen van het krygsvolk te staan, die door het vuur verteerden het geen de woede der wapenen hadt overgelaten; zo dat de provinciën van Vlaanderen en Brabant weder besloten een gemenebest op te rechten, en zich meester van de regering, die in handen van den Raadt van State was gebleven, te maken. *Philips* de I stondt dit toe, of veinsde het toe te staan, tot dat hy hen zynen natuurlyken broeder *Don Jan* van Oostenryk zou gezonden hebben.

*Elizabeth*  
zendt om  
*Don Jan*  
te be-  
groeten.  
† *William*  
*Darison*.

Op zyne aankomst deedt *Elizabeth* hem door een gezant † begroeten, die hem met kracht aanriedt de rust in de zeventien provinciën te herstellen, en haar de vrede te bezorgen. Zy verzekerde hem van haren kant, dat zy toe zou

zien, dat de eer en het belang van den Katholyken koning bewaart wierden: maar dat zy ook te gelyk zorg zou dragen en beletten, dat men de Nederlanders niet t'eenemaal verdelgde. Deze vertogen hadden de uitwerking niet, die zy mischien zouden gehad hebben, indien *Requesens* hadt geleect. Na zyn overlyden waren de soldaten al te buitenfporig geworden, om aanslonts te worden beteugelt, en *Don Jan* van Oostenryk hadt noch de zelve bekwaamheit, noch de zelve gematigtheit om zich van den wyzen raadt van de koningin te bedienen.

Hy kwam onder een lamsvel in het landt, zeggen de Fransche schryvers; maar hy nam haalt het vossel aan, daar hy het vel van een leeuw nog by deedt, en een algemenen opstandt veroorzaakte, waar door een derde party te voorschyn kwam, en gelegenheit verschafte om den hertog *Matthias* en den hertog van Anjou \* te verzoeken de regering van het landt beurt om beurt aan te nemen: maar het een en het ander diende alleen om den prins van Oranje aan te zetten, die ten laatste het roer van het schip van het gemenebest, dat van den storm geslingert en aan het zinken was, aanvatte, gelyk wy in het vervolg van de Nederlandische oorlogen zullen zien.

In dezen tydt was het dat *Elizabeth* zich verplicht oordeelde de zaken van deze provinciën wat meer ter herte te nemen, gelyk zy'er de Spaansche stadvoogden mede hadt bedreigt; het zy om te beletten, dat zy aan eene andere macht buiten haren natuurlyken prins overgingen, het zy ze niet kon dulden, dat hare vryheit en haar Godsdienst t'eenemaal te gronde gingen; zo dat men naar waarheit niet zou kunnen zeggen, dat zy met den bystand, dien zy hen gaf, het verdrag, met Spanje gemaakt, te kort deedt. De Nederlanden onttrokken zich de regering van den Katholyken koning: zyne landvoogden hadden de gemoederen zo verbittert, dat'er geen bedaren aan was. Het volk boodt zich aan alle machten van Europa aan. De tak van het huis van Oostenryk, dat in Duitschlandt regeerde, wilde zich de regering aanmatigen, en de kroon van Vrankryk trachtte de zelve in handen van eenen van hare prinsen te doen vallen. *Elizabeth* hadt in alle deze bewegingen het meeste belang. Ondertusschen gematigder, of rechtmatiger dan de andere, wilde zy zich daar geen meeter van maken by wege van welvoegendheit, of verovering; maar zy gebruikte hare wysheit en staatkunde om de vryheit van deze provinciën, daar de nabuurschap haar de behoudenis noodzakelyk van maakte, te beschermen.

Voor eerst deedt zy al wat haar mogelyk was om daar de vrede in te herstellen, en te beletten, dat zy zich de gehoorzaamheit van de kroon van Spanje onttrokken. Zy weigerde hunne schepen den ingang van hare havenen, en wilde de voortellingen van hunne afgezondenen, die haar de souvereiniteit van de provinciën van Hollandt en Zeelandt (onder zekere voorwaarden) kwamen aanbieden, niet horen. Indien zy naderhandt van gedachten veranderde, en den prins van Oranje, slydende voor hunne vryheit, bystondt, was het daarom, dat zy uit hoofde van de redenen, die wy hebben gemeld, daar toe verplicht wierdt: maar zy dacht niet om zich van de staten van *Philips* den II meester te maken. De bitterste Roomschegezinde schryvers † bekennen zelf, dat zy hem genoeg ontzien hadt, en dat hy het haar echter niet kon vergeven, dat zy zyne oproerige onderdanen (gelyk zich die schryvers uitdrukken) hadt bygeluust; dat

1576.

\* te voren hertog van Alençon genaamt. Aanmerkingen op het gedrag van *Elizabeth* ten aanzien van de Nederlandische bevoorten.

† de *Vander Oelen* in zyne *Historie* van de omwentelingen van Engelandt.



1576. dat hy eene machtige scheepsvloot om in Engelandt eene landing te doen deedt uitrusten; dat hy de beroerten in Ierlandt aanstookte, en dat dit eilandt meer dan eens op het punt stondt om van de kroon van Engelandt af te vallen. Maar de Hemel rechtvaardigde *Elizabeth*, gelyk zich deze schryvers uitdrukken, met de Spaansche vloot door storm te verstroyen, en deze koningin beantwoordde *Philips* trotschheit met trotschheit, wederstondt zyne macht gelukkig, en deedt al zyne aanslagen in rook verdwynen. Maar het is tydt het vervolg van onze Geschiedenisse weder op te vatten.

1575. Engelandt was in eene volmaakte eenigheid met Schotlandt, wanneer daar in de maandt van July in het jaar 1575 een oproer van rovers, die zich op de grenzen onthielden, trachtende het goed verstandt tusschen beide de ryken te storen, wierdt verwekt. De ridder *Forsier*, opperrechter van het middel markgraafschap en stadvoogdt van Barwik, wilde een mondgelrek met den bewaarder van de provincie van Lidisdale\* houden. Deze byeenkomst geschiedde op den berg van Redsqwire. Men wraakte dezen stadvoogdt, dat hy in een gesprek met een officier van minder waardigheid dan hy was getreden: want de bewaarders zyn van minder rang dan de stadvoogden. Dit was de eenigste mislag niet, dien hy beging. Het mondgelrek, dat hy hadt begeert, raakte de middelen om de uitlopen dezer gebannen, zo wel Engelschen, als Schotten, die zich op de doorgangen lieten vinden, en de wegen onveilig maakten, te beteugelen. De twee bevelhebbers begaven zich naar de bestemde plaats, verselt van den adel van hunne provinciën. Zy wierden aansonts van deze rovers, die zich in twee hopen, ieder onder zynen overste geschaart, hadden verdeelt, omcingelt. Men wilde niet alleen maatregelen nemen om dezen overlast in het toekomende te beletten, maar zelfs eenige van de schuldigten over het voorledene straffen. De bewaarder van Lidisdale hadt het geweldig op een Engelschen rover, die veel goddeloosheden hadt gepleegt, gemunt; weshalven hy eischte, dat men hem zou overleveren, om hem te straffen. *Forsier* kante zich daar tegen, en met de zelve stoutheit sprekende verwierp hy deze voorstelling met veel verachting. Dit was de tweede onvoorzichtigheit, die hy beging, met een onwaardigen schelm onder zyne bescherminge te nemen.

De Banditen wisten met geen zekerheit wat 'er in de zamenkomst omging; maar zy twyfelden niet, of daar wierdt beraadslaagt om hen te straffen; zo dat zy naar gelegenheit omzagen om de zelve af te breken. Daarenboven hielden zy zich gelyk twee slagvaardige legers op hunne hoede. De wederzydiche haat van deze schelmen, over elkander geplaatst, ontfak op het gezicht van hunne vyanden. Zy brandden van verlangen om handgemeen te worden. Zy namen derhalven tot een voorwendfel het geschil van de twee hoofden, sloegen de handen aan den degen, en voldeden hunne wraak. De Engelschen kregen aansonts de overhandt, dreven de Schotten te rug, en namen den bewaarder van Lidisdale gevangen: maar de bezetting van Jedbourg †, daar op toegeschoten, verlosste hem, en dreef de Engelschen op de vlucht, van welke zy eenige doodde, en andere gevangen nam. De stadvoogdt van Barwik was nevens den zone van den grave van Bedford, zynen zwager, en verscheide edellieden, onder de laatsten. Men voerde hen naar Dalkert †, daar zich de re-

III Deel.

gent bevondt, die hen met veel beleeftheit ontfing, maar hen echter om de leus gevangen hieldt. Hy was bevreest, indien hy hen ontsloeg, dat de Schotten, over dit voorval zeer verbittert, op hen zouden aanvallen, en hen alle in de pan hakken. Hy was ook beducht, dat, indien men aan het doodslaan ging, het zelve oorzaak tot een nieuwen oorlog tusschen Engelandt en Schotlandt zou geven, waarom hy raadzamer oordeelde de eerste gramschap van zyne natie, voor dat hy de Engelschen ontsloeg, te laten bedaren: daarenboven veinsde hy, wanneer hy hen hunne vryheit gaf, zeggende, dat hy hen de zelve alleen tot wederopzegging toefchonk, om op hun woordt binnen zekeren tydt zich weder te vertonen, waar van hy een geschrift deedt tekenen.

Ondertusschen kwam deze tyding ter ooren van *Elizabeth*, met de omstandigheden, die de Schotten in het ongelijk stelden, het welk haar zeer ontsfelde. Zy was van nature oplopende, zo dat zy geen tydt om te bedaren gegeven hebbende, het haar onmogelyk was hare gramschap te verbergen. *Hoe, zeide zy, zullen de Schotten ons overlast aandoen? Zy leven niet in gerustheit en vryheit dan door ons toedoen, en zy verbreken de vrede, en sluiten ons in ketenen. Zy komen ons zelfs tot in ons ryk aantasten, zich bezoetelende met het bloedt der Engelschen ter plaats, daar men tot het welzyn der beide natien een vriendelyk mondgelrek bondt. Zy slegen met zich als in zegepraal den stadvoogdt van Barwik, nevens vele ridders, gevangen, en ontslaan hen niet dan na hen het woordt afgeperst te hebben van weder te komen. Wat baldadigheit, vervolgde zy, van deze ondankbare natie! Wat kleinachting voor ons, indien wy dezen boon niet wreken!* Haar toorn verdubbelde, wanneer zy vernam, dat de regent een rechtbank in Schotlandt hadt opgerecht, om kennis van deze zake te nemen, waar voor de Engelschen zouden gedagvaard worden, en waar in de gemachtigden gewapent zouden verschynen. Haar een plaats, daar men tot dit onderzoek zou treden, voor te schryven, was, naar haar oordeel, naar hare kroon steken. *De graaf van Murray*, zeide zy met veel schamperheit, is voor myne gemachtigden binnen de stadt York verschynen; maar de graaf van Morton, staatzuchtiger dan by, dagvaardt de Engelschen in Schotlandt. *Hy doet nog meer; hy wil, dat zyne gemachtigden ter plaats der zamenkomst gewapent zullen verschynen, als of hy de Engelschen wilde verbazen, of hen den oorlog aankondigen.*

Het was den regent nauwlyks mogelyk deze beledigde prinses door eene diepe onderwerping te bevredigen; zy wilde naar de redenen, die hy gebruikte om haar te vermurven, niet horen, tot dat hy eindelyk den grave van Huntington naar de grenzen\*, om voldoening te erlangen, zondt.

Hy deedt het op eene onderwerpelyke wyze, verschynende ongewapent, en betuigende met alle eerbiedigheit den mislag, dien de zynen hadden begaan, door zyn gedrag goed te zullen maken. Dit was het nog niet al. Hy moest den bewaarder van Lidisdale aan de koningin overleveren. Hy ging niet uit York, daar hy eenigen tydt bleef, de stadt tot zyne gevangenis hebbende. Eindelyk, wanneer de koningin oordeelde, dat hare eer en die van de natie herstelt was, hebbende daarenboven verstaan, dat de stadvoogdt van Barwik de schuld hadt, om dat hy een vermaarden rover, dien de bewaarder van Lidisdale wilde straffen, beschermde, ontsloeg zy den laatsten, en zondt hem tot de zynen, overladen met tekenen van mildheit en hoogachting,

Gg 2

waar

1575. Beroerten tusschen Engelandt en Schotlandt.

\* Car. Mibaël.

Ongehoegen van Elizabeth over den oproer in Schotlandt.

De onderwerping van den regent bevredigt haar. \* te Bordenrood.

† in de provincie van Teviotdale.

† in Midlothiane.



1575. waar door het goed verstandt tusschen de twee kronen herstelt wierdt, en de regent kwam zyn woordt aan de koninginne na, zich door een onverbrekelyken bandt aan hare belangen zo lang hy leefde verknocht houdende.

Dagregister van het Parlement door Simonds Druet.  
Zitting van het Parlement.  
Het verzoekt de koninginne te willen trouwen.  
Antwoordt van de koninginne.

Daar wierdt in dit jaar een Parlement te Westmunster gehouden, daer de schryver van *Elizabeth* niets van meldt, het zy om de kortheit van des zelfs zittingen, die alleen vyf weken duurden, of om de zaken van weinig belang, die daar in voorvielen. De stoffen, die men 'er in overweging nam, verdienen niet verhaalt te worden. Wy zullen alleen zeggen, dat, naar het voorbeeldt van de koninginne, de twee Kamers mede eene bill, om de pracht der kledingen te beteugelen, maakten, dat minder eene nieuwe wet dan wel eene goedkeuring van die der koninginne was. Het Parlement besloot de koningin te verzoeken, dat zy het geluk van hare onderdanen door een huwelyk, waar uit zy een opvolger uit haar bloedt zou kunnen verkrygen, wilde verzekeren. Zy antwoordde door den mond van den zegelbewaarder, dat zy daar om zou denken, en dat de liefde, die zy voor haar volk hadt, haren natuurlyken tegenzin, dien zy tegen het huwelyk hadt, zou overwinnen, en haar werk maken zodanig eene verkiezing te doen, die haar waardig en voordeelig voor den Godsdienst zou zyn. Voor het overige schynt dit gedrag van het Parlement en het antwoordt van de koninginne niet overeen te komen met het geen twee jaren te voren omtrent het aanzoek van den hertog van Alençon was geschied. Het moet zyn, dat 'er wat nieuws in hunne gedachten, en in die van de koninginne is opgekomen, of dat de afkeer van de eerste voor het aanzoek, dat in het jaar 1573 geschiedde, alleen den persoon en den Godsdienst van den hertog van Alençon betroof, en dat zy even begeerig bleven de koningin met een Protestant getrouwt te zien: zy moet tot hare ongestadigheid, of wel tot een besluit om nooit te trouwen zyn wedergekeert: alle hare beloften en tegenbetuigingen waren niet anders dan geveinstheit en streken van hare staatkunde, om de hoop van haar volk te vleien, en hare regering te vasten te maken.

Vleende redenvoering van Mylord Bacon aan het Parlement.

Het Parlement scheidde met eene aanspraak, door den spreker van het Lagerhuis ter eere van de koninginne gedaan, en met een vleend antwoordt van den zegelbewaarder. *Myne Heeren*, zeide Mylord Bacon tegen de gemachtigden, *hare Majesteit heeft my bevolen u te zeggen, dat zy de bekwaamheit, die zy van den Hemel heeft ontfangen, en daar uw spreker de lofspraak van heeft gemaakt, alleen zal aanleggen tot Gods eere, en tot uw beste. Het genoegen, dat zy haar daar over toont, is haar grootste vermaak, en indien het in hare macht was de versbeide denzden, die al de vorsten van Europa in het byzonder bezitten, in haar persoon te vereenigen, zou het alleen dienen om u des te gelukkiger te maken.* Hy voegde daar by, *Dat hare Majesteit hen voor het onderstandt, dat zy aan haar op eene wyze, veel aangenaamer dan het onderstandt zelf, en tien onderstandten te gelyk, hadden toegestaan, bedankte.* Men moet zich niet verwonderen, dat eene vorstin, die zich zo aangenaam aan haar volk wist te maken, van het zelve wierdt gelieft, zelfs byna tot aanbiddens toe. Het Parlement wierdt telkens gedurende den tydt van vyf jaren uitgesteld, en kwam niet weder voor in het jaar 1580 te zamen.

1573. In Ierlandt was in de jaren 1573, 1574 en 1575 meer te doen dan in de twee voorgaande jaren. De *O-Mores* bleven niet lang getrouw, gelyk zy den grave van Kildare hadden beloofd;

1574. 1575. *Cambden* *Cox*.

1573. Berociten in Ierlandt.

en zich by de *O-Connors* voegende, namen zy de Engelsche afschuttingen in, verbrandden *Athlone*, en pleegden veel moedwil in het omleggende landt. Zy zouden meer kwaad gedaan hebben, indien zy zich by de oproerigen van *Mounster* hadden kunnen voegen, gelyk hun voornemen was: maar de ridder *Perrot*, voorzitter van deze provincie, belette het door den oorlog, dien hy tegen de oproerigen van zyne landvoogdy voerde. In verscheide ontmoetingen versloeg hy *Fitz-Moris* en *Fitz-Edmond*, die 'er de voornaamste hoofden van waren, ontnam hen het kasteel *Mayne*, welkers bezetting uit Franschen bestondt, en dwong hen vergiffenis te komen verzoeken van den oproer, dien zy in de kerk van *Kilmanok*, of van *St. Malachias*, hadden verwekt.

\* of *Knokfergus*, dat is de *Rots van Fergus*.  
† of *Gautier*.  
De graaf van *Essex* recht daar eene volkplanting op.

In de provincie van *Ulster* nam *Brian Mak-Fylemy*, die de beste steden van de heerlykheit van *Clandeboi* hadt ingenomen, *Karikfergus* \* in, verbrandde het, en deedt het ganfche landt opstaan. Mylord *Walther* † van *Evreux*, dien *Elizabeth* kort te voren graaf van *Essex* hadt gemaakt, ondernam met goedvinden van de koninginne naar Ierlandt te gaan, om daar eene volkplanting over te voeren, en de zelve in de landen, die het meeste voor de oproerigen bloot stonden, neder te doen slaan. Ten dien einde verkoos hy de heerlykheit van *Clandeboi*, die *Mak-Fylemy* hadt veroverd, biedende aan de zelve op gemene kosten te bemachtigen, om ze vervolgens met hare Majesteit te delen, die daar de helft van zou hebben, en hy de andere, maar mate van de onkosten, die zy zamen even gelykelyk verplicht zouden zyn te doen.

De afgunst der hovelingen is hem na-declig.

Deze heer, van een der oudste huizen van Engelandt, van wien wy in het vervolg gelegenheit zullen hebben breder te spreken, was niet minder door zyne deugd dan geboorte vermaard; maar zyne volmaakte bekwaamheden, die hem de gunst van de koninginne en al de Engelschen verwierven, verwekten hem ook vele benyders aan het hof. Zyne bedekte vyanden waren verheugt hem tot zulk eene gevaarlyke onderneming te zien sloop gaan, die hem het hert van het ryk deedt verlaten, dat altydt het middelpunt der gunstbewyzingen is, zo dat zy, onder voorwendfel van hem dienst te doen, en in zyn voornemen te helpen, alleen uit waren om hem door dezen weg, dien hy, om de macht van zyn huis te vergroten, insloeg, te doen vallen. Zy prezen zyne onderneming, en hielpen hem de toefleming van de koninginne verkrygen. Zy tradt met hem in onderhandeling over de voorwaarden, die hy haar hadt voorgestelt, om de heerlykheden van *Clandeboi* en van *Farnei* zamen te delen. Ieder ligtte voor zyn aandeel twee honderd ruiters en vier honderd man te voet, om daar mede deze uitgestrekte landen van den veroveraar te herwinnen. Mylord *Essex*, geen geldt genoeg by kas tot deze ligting hebbende, verpandde zyne landen aan de koninginne, die hem tien duizend ponden *Sterlings* opichoot, en hem het afschryft van hunne overeenkomst ter handt deedt stellen.

Overeenkomst tusschen de koninginne en tusschen hem.

De zelve behelfde, dat de koningin voor hare helft een diegelyk getal soldaten, als de graaf van *Essex*, zou leveren; dat zy de zelve gedurende twee jaren zou onderhouden, en dat na dezen gestelden tydt, wanneer de graaf dacht meester van de oproerigen te zyn, zy zo veel soldaten, als zy zamen overeen zouden komen om het landt te beschermen, in dienst zou houden; dat den genen, die als vrywilligen, zonder soldy te trekken, wilden mede gaan, voor vergelding van hun-



1573. hunnen dienst ten einde van de twee eerste jaren, die te paardt dienden vier honderd, en een man te voet twee honderd morgen lands voor hem en de zynen tot in eeuwigen eigendom zouden gegeven worden, mits jaarlykch twee fluiwers van ieder morgen aan den grave van Essex, of aan de koninginne betalende; dat de verdeling der heerlykheden tusschen hen zott geschieden door gemachtigden, daar toe verkoren, en dat ieder in zyn landperk zodanige gebouwen, kasteelen en sterkten, als hy gedurende twintig jaren goed zou vinden, zou vermogen te maken. Men gaf aan den grave van Essex den tytel van algemeenen bevelhebber voor den tydt van zeven jaren, en dien van graaf maarshalk van Ierlandt voor altoos. Dit was hem tot een tweden onderkoning aanstellen: ten minste de ridder *Fitz-William*, die het ampt van grootgemachtigde bekleedde, nam het zo op, en zyne yverzucht deed hem zulke krachtige vertogen daar over aan de koninginne doen, dat zy hem te vrede stelde, begerende, dat de graaf van Essex zynen last van hem zou ontfangen, en dat hy alleen den tytel van landvoogdt van de provincie van Ulster zou voeren.

Hy voert den tytel van landvoogdt van Ulster.

Deze tytel was niet veel minder dan die van graaf maarshalk van Ierlandt, zynde de provincie van Ulster eene der voornaamste van de vier, daar het ganfche eilandt in beslaat (a), in zich begrypende de graafschappen van Armach, van Down, van Monagham, van Antrim, van Donnegal, van Cavan, van Fermanagh, van Tir-Oen, en van Londonderi. Het was ook eene der bevolktste van deze Engelsche volkplantingen, die de vermaarde *Courcy* in Ierlandt hadt opgerecht, die voor hem en zyne nakomelingen het voorrecht, van zich in de tegenwoordigheit van den koning te mogen dekken, gelyk wy op eene andere plaats hebben gezegt †, verkreeg. Hy maakte zich daar in het jaar 1177 vast, en men telt tot zestien hoofden van dit doorluchtige huis, die hem zyn gevolgt, onder welke men dat van *Ruffel*, van *Audley*, van *Copelandt* en van *Martel* vindt.

† in de regering van Maria, fol. 102.

Zyne aankomst in Ierlandt.

De graaf van Essex ging in de maandt van Augustus van het jaar 1573 met Mylord *Darci*, Mylord *Riche*, den ridder *Henrik Knolles*, vier van zyne broederen, en verscheide andere ridders, waar onder drie zonen van Mylord *Norris* waren, sloop, en landde gelukkig te *Karikfergus* aan. Hy hadt ook met zich twee duizend man, zo voor zyn rekeuing, als voor die van de koninginne, genomen, waar van de een voor soldaat en de ander tot den landbouw zou dienen. Op het gerucht van zyne aankomst trok *Mak-Filemy* met al zyn rykdom, die meest in vee bestondt, tot in het binnenste van het landt. Het getal ging dat van *Job*, dien de Schrift den ryksten van het Oosten noemt, zeer ver te boven, indien het waarheit is, gelyk men zegt, dat hy dertig duizend grote beesten, zonder het getal der schapen en varkens, dat ontelbaar was, bezat. Maar zich in zyne verschansingen niet veilig achtende kwam hy zyne onderwerping aan den grave van Essex doen, dien hy over zyne gelukkige aankomst begroette, en daar benevens allen dienst, die hem mogelyk was, aanbodt. Dit was echter louter geveinstheit. Zyn oogmerk was te ontdekken waar in de macht van dezen Mylord bestondt, om zich niet onbedachtzaam in te wikkelen. Hy vondt de zelve zo groot niet, als men hem hadt gezegt; hy liet

(a) De drie andere zyn Connacé, Mounster en Leinster, daar *Medie*, dat voor dezen eene vyfde provincie was, onder begrepen is.

derhalven zyne opgevatte vrees varen, en was niet zo haast tot de zynen gekomen, of hy stondt op nieuw op, vereenigt zynde met den vermaarden *Turlogh Leinigh*.

Weinig tyds daar na keerden Mylord *Riche* en de ridder *Knolles* weder naar Engelandt, gevolgt zynde van verscheide anderen, waar van eenige tot verichoning hunne eige belangen, en andere de kwade lucht van het landt, daar hunne gezondheid door wierdt benadeelt, bybragten. Die by den grave van Essex bleven, wierden waarlyk byna alle ziek, de officieren nog meer dan de soldaten, waar door een groot getal kwam te sterven. Daarenboven ontfing hy de levensmiddelen niet, die men hem beloof hadt uit Engelandt te zenden, en de grootgemachtigde weigerde hem de opene brieven van landvoogdt te geven, waar door hy belet wierdt om met gezag te kunnen te werk gaan. Hy klaagde daar over aan de koninginne, aanbiedende de vergunning, die zy hem verleent hadt, weder over te geven, dewyl hy in geen staat was, ter oorzaak van het verzuim, of de kwade genegenheit van die hem verplicht waren te helpen, iets te kunnen uitvoeren. Hy schreef aan de graven van Suffex en van Leicester, als mede aan Mylord *Burleigh*, hen verzoekende een maandt soldy voor zyne benden en voor hem, en het byna een eilandt gelykende *Mayo*\*, om hem eenigzins in de zware kosten, die hy tot deze onderneming hadt gedaan, te gemoet te komen, benevens zyne herroeping in Ierlandt te bezorgen. Dit laatste kon hy niet verwerven, want de genen, die hy om dit te erlangen gebruikte, waren de genen, die zyne wederkomst om de zelve reden, die hen hadt bewogen op zyn vertrek aan te dringen, dwarsboomden. Maar ten laatste verkreeg hy zyne opene brieven van den landvoogdt, met bevel van den grootgemachtigde van naar de grenzen van de provincie te trekken, gelyk hy deedt. Hy trok zelf met den grave van *Kildare* in de provincie van Mounster, die *Desmond*, onlangs uit zyne gevangenis ontslagen, tot opstandt hadt gebragt: doch door zyne vertogen keerde hy weder tot zynen plicht.

De slechte dienst dien men hem aan het hof van Engelandt bewyft.

\* in Connacé.

Van daar (a) trok hy op tegen *Turlogh Leinigh*, 1574. en ontnam hem de sterkte van *Liffey*. Daar scheelde weinige aan, of hy was eenige dagen daar na door de zamenzwering van *Mak-Filemy*, vereenigt met *Turlogh* en de Schotische eilanders †, om gebragt. *Filemy* hadt een Engelschen kolonel in eene hinderlage verrascht en vermoord. Dit wilde hy den grave van Essex betaalt zetten; maar deze veldoverste, daar by tyds van gewaarschouwt zynde, en niettegenstaande het getal van zyn volk minder was, oordeelde, dat het beter voor hem was de oproerigen aan te tasten, dan te wachten, tot dat hy daar van omcingelt wierdt. Zyne stoutheit viel wel uit; de soldaten, die zich om hun klein getal mogelyk zouden hebben laten verbazen, indien zy verwerenderwyze hadden moeten vechten, lieten zich door zynen yver vervoeren, wanneer hy hen tot den strydt aanvoerde. Hy rekende zich reets overwinnaar, om dat hy de aanvaller was; en inderdaadt de overwinning bleef aan den grave van Essex. Hy versloeg de vyanden, dodende van de zelve twee honderd man, en nam *Mak-Filemy* met zyne vrouw en zynen broeder gevangen. Echter hadt deze uitslag het gevolg niet, dat men daar van hadt verwacht, doordien de benyders van den grave van Essex hem de vruchten daar van verhin-

1574. Zyne voortgangen in Ierlandt.

† de inwoonders van de Hebrides.

(a) *Cambden* stelt deze tweede uitvoering als eerst geschiedt te zyn.



1574 hinderden te plukken. Zyn voornemen was in de provincie van Ulster ter plaatse, die hy hadt uitgekozen, drie steden en tien sterkten, indien de koningin de onkosten wilde betalen, aan te leggen. Hy toonde aan, dat dit genoeg zou zyn om de oproerigen, indien zy luit hadden weder op te staan, in toom te houden. Hy voegde daar by, dat hare Majesteit wel haast voor de uitgeschote penningen door de belastingen, die zyalsdan in staat zouden zyn op de Ierlanders te leggen, zou voldaan zyn. Maar de genen, die yverzuchtig over de eer van dezen Mylord waren, beletten, dat zulk een goede raad niet wierdt opgevolgt, en hy hadt het ongenoegen van te zien, dat zyn voorstel verworpen wierdt.

1575. In het volgende jaar wierdt hy nog slimmer gehandelt. Ondertusschen, hoe meer hy benadeelt wierdt, hoe meer roem hy behaalde; maar de zelve viel altydt nadeelig voor hem uit, om den haat van zyne vyanden, die hoe langer hoe heviger wierdt. Wat hem belangt, hy veranderde nooit van gedrag, en bleef altoos getrouw aan de koningin, zonder zyn moedt noch geduld in zyn ongeval te verliezen. Vernomen hebbende, dat het hof hem weder wilde te huis roepen, ging hy naar den grootgemachtigde, en na hem een wyzen raad, naar welken de beroerten te stillen waren, gegeven te hebben, stelde hy hem zynen openbrieft weder ter hand. Men beval hem den zelve weder aan te nemen, daar hy in gehoorzaamde, waar op hy aanstonds naar den muitmaker *Turlough* trok: maar onderweeg kreeg hy bevel dezen oorlog door een vergelijk te eindigen, als of men hem deze zegepraal misgunde. Hy toonde daar geen ongenoegen over, en deedt geen minder bekwaamheit in het maken van dit vergelijk met het hoofd van deze party dan voorzichtigheit en dapperheit in het stryden blyken.

Vervolgens wendde hy zyne wapenen tegen de Schotische eilanders, die zich in zyne afwezendheit van de heerlykheit *Clandeboy* hadden meester gemaakt. Hy joeg hen daar uit, en doodde vier honderd van de zelve; en hen op zyn beurt in hunne eilanden aangrypende, nam hy de sterkten in, daar hy bezettingen in leide. In het midden van al zyne overwinningen kwam 'er op nicuw bevel van het hof, dat hy zyn bevelhebberschap en landvoogdy zou nederleggen. Men liet hem niets over dan het bevel over drie honderd man, minder om hem te troosten dan om hem nog meer verdriet aan te doen, met hem een ampt, dat zo beneden de bediening, die men hem gedwongen hadt neder te leggen, op te dragen. Hy ontving deze wederwaardigheit zonder murmureren, of, indien hy klaagde, was het met zeer veel gematigheit. Hy keerde weder naar Engelandt, met het voornemen van zyne overige dagen in rust door te brengen, het welk men niet goedvondt: want in het volgende jaar zondt men hem met een veel heerlyker tytel dan de eerste was geweest daar weder naar toe; maar het was te gelyk met een nog veel kwaadaardiger inzicht, waar door zyn ondergang gebrouwen wierdt, gelyk wy op zyn plaats zullen zien.

\* of Tredagh. Lof van den ridder *Sidney*, onderlo-

Op het einde van September van het jaar 1575 wierdt de ridder *Henrik Sidney* met den tytel van Lord gemachtigde naar Ierlandt gezonden. Hy zette te *Drogheda*\*, om dat de pest te *Dublin* woedde, voet aan landt. Dit was voor de zevende maal, dat hy de landvoogdy, het zy met den tytel van Lord opperrechter, welken tytel hy vier maal hadt gevoert, het zy met dien van Lord gemachtigde, waar mede hy

op zyne drie laatste reizen was bekleed geweest, waarnam. Hy was een onderdaan van grote verdiensten, wys, dapper, getrouw, en geenzins baatzoekende, die gedurende zyne gantsche regering geen handt vol landt in het gantsche eilandt zich eigen hadt gemaakt, daar hy in het tegendeel veel uitgestrekte domeinen zou hebben kunnen bezitten. Hy hadt zo min staatzucht, als gierigheit, en het was tegen zyn zin, dat hy deze voornamen post, daar anderen zeer begeerig naar waren, aannam. Hy gaf daar reden van. Hy vondt in al de staten, aan de kroon van Engelandt toebehorende, geen ampt, dat bezwaarlyker te bedienen was, noch dat men slechter, na dat het zelve wel was waargenomen, beloofde. Men moest tegen den hongere, boschen, moerassen, ontoegankelyke wegen, wilde menschen en rovers, daar men meer werk aan hadt hen te vinden dan te overwinnen, stryden. Kwam men weder, na dat men met roem de zwaarigheden was te boven gekomen, en de oproerigen hadt overwonnen, en alle beroerten gestilt, zo rekende men dit zo veel als niet. Het hof dacht zelfs niet eens om de minste vergelding te doen.

*Sidney* bleef echter in geen gebreke deze reis, zo wel als de andere, te doen. Hy vondt de provincie van Ulster altydt in vuur en vlam; *Karikfergus* door den muitmaker *Surliboy* belegerd, den bevelhebber gedood, en de stad gereed om zich over te geven. Hy vloog tot hare hulpe met zes honderd man, daar al zyn bystandt in bestondt. Hy verlosste de stad, en dwong niet alleen *Surliboy*, maar ook *Turlough*, *Mak-Mabon* en *Mak-Guives* zyne genade af te smeken. De gemalin van *Turlough*, moei van den grave van *Argile*, wilde met *Sidney* maatregelen tot een vergelijk met haren man beramen; maar onverduelig over het dralen van de onderhandeling, en kennende de vroomheit van den grootgemachtigde, kwam hy zich op zyn woordt overgeven, en wierdt gunstig ontfangen.

Van de provincie van Ulster trok *Sidney* naar die van *Leinster*, daar zyne achtting en de vertogen van den grave van *Ormond* de muitmakers, zonder dat men zich behoefde te wapenen, onderbragt. Hy bezocht vervolgens de provincie van *Mounster*, die hy in een geruften staat vondt, en woonde de begravenis by van den ridder *Pieter Carew*, doorluchtig door zyne deugden, en van een zeer beroemd huis, wiens voorzaten den tytel van marquis van *Cork*, en de helft van dit oude ryk bezaten. Hy stierf te *Rosse*, in het graafschap van *Wexford*, en wierdt te *Waterford*, hoofdstadt van het graafschap van den zelve name, begraven.

Eindelyk trok de ridder *Sidney* in *Connacië*, kwam te *Galloway*, dat den naam aan het grootste graafschap van deze provincie geeft, en dwong de zonen van den grave van *Cianrikard*, die op nieuw waren opgestaan, openbare boete in de kerk, in de tegenwoordigheit van al het volk, te doen. Maar zy bleven al zo min als de voorgaande malen by hunne beloften: want in het volgende jaar namen zy de wapenen weder op. Van *Galloway* kwam de ridder *Sidney* weder te *Waterford*, van waar hy naar *Cork* vertrok, daar de graven van *Thomond* en van *Glinkairne* hem kwamen bezoeken, en aldaar het feest van *Kersmis* met hem vierden.

Voor dat wy van dit verhaal scheiden, zullen wy volgens de Iersche Jaarboeken aanmerken, dat dit ryk meer tot last dan voordeel aan het ryk van Engelandt versprekte. By de rekening, die men dit jaar van de bedieningen en inkomsten maakte, bevondt men, dat sedert de komste van

*Eliza-*

1575-  
ning van  
Ierlandt.

Zyne  
gedach-  
ten over  
dit on-  
derko-  
ning-  
schap.

Zyne  
uitvoe-  
ringen.



1573. *Elizabeth* tot het ryk zy meer dan vyf honderd duizend ponden Sterlings, zonder meer dan honderd en twintig duizend van het ganfche eiland getrokken te hebben, betaalt hadt.

1573. De vergadering te Perth \*, daar wy het verhaal van op het jaar 1573 hebben uitgefelt, verzoende de twee partyen, die Schotlandt onder de namen van aanhangeren van den koning en aanhangeren van de koninginne verdeelden. Men kwam daar in overeen: I. Dat zy beide den Godsdienst, in het ryk vastgefelt, zouden erkennen, en zich verplichten den zelven tegen alle tegenstrevens in het algemeen, en tegen de aanhangeren van de kerkvergadering van Trente in het byzonder te verdedigen. II. Dat de graaf van Huntley en Mylord *Jan Hamilton*, nevens zyn broeder *Claude* †, en al zyne vrienden, zich aan den koning en den regent zouden onderwerpen. Men sprak niet eens van *Jakob Hamilton*, hertog van Chatelleraut, naardien hy voor deze vergadering met den regent reets was verzoent, en dat hy het was, die den anderen tot deze verzoening bragt.

1573. 12000 van den hertog van Chatelleraut met den regent verzoent. Geval van den ridder Kilkaldy.

Omtrent dezen tydt kwam de ridder *Kilkaldy*, broeder van Mylord *Grange*, van Vrankryk, met zich brengende een jaar van het weduwegoedt voor de koninginne van Schotlandt. Het kasteel van Edenburg ingesloten ziende, wierp hy zich in de sterkte *Blakness*, acht mylen van daar aan de rivier de *Forth* gelegen. Maar de slotvoogdt, die hy dacht in zyne belangen te zyn, ontdekte hem aan den regent, die zich van het geldt meester maakte, en hem gevangen liet in de plaats, daar hy zyne schuilplaats hadt gezocht. Weinig dagen daar na raakte hy vry. Den tydt waargenomen hebbende, dat de slotvoogdt een reis was gaan doen, maakte hy zich meester van de plaats door hulp van de bezetting, die hy hadt omgekocht. Zyne onvoorzichtigheit maakte, dat hy voor de tweede maal de vryheit verloor, die hy door zynen moedt hadt bekomen, en viel in den zelven misflag, dien hy den slotvoogdt hadt zien begaan, en daar hy door vry was geraakt. Hy ging daar uit om zyne gemalin, die hem was komen bezoeken, uitgeleide te doen. Hy verviel in eene hinderlage, en wierdt weder gevangen, als of het geval een speelpop van hem wilde maken, en hem gevolgelyk in minder dan veertien dagen tyds drie verscheide omwentelingen doen ondergaan. Hy was echter nog niet ten einde van zyne ongelukken.

Mylord *Grange* wil zich met hem niet verzoenen.

Mylord *Grange*, zyn broeder, wilde het verdrag van de vergadering niet ondertekenen. De gezant van *Elizabeth* kwam hem vinden, en hieldt deswegen krachtig by hem aan. Hy antwoordde, dat hy het nooit zou tekenen, zo lang de koningin van Schotlandt en de koning van Vrankryk het niet hadden getekent. De graaf van *Rhotes* en Mylord *Boyd* deden een tweede aanzoek, en vertoonden hem zyn onvermydelyk verderf, indien hy halsterrig bleef. Hy sprak des te stouter, en spotte met hun dreigen, zeggende, dat hy een machtigen bystandt van den koning van Vrankryk en den hertog van *Alva* verwachtte. Men moest derhalven van dreigen tot dadelykheden komen. Hy wierdt in het kasteel van Edenburg door de troepen, die *Elizabeth* aan den regent volgens hun verdrag hadt gezonden, gelyk wy hebben gezegt, belegert. Zo haast als de zelve waren gekomen liet men een bevel uitgaan, dat de Schotten zich by dezen bystandt zouden hebben te voegen, met verbodt, van de Engelschen, die om den koning en het ryk te verdedigen

waren gekomen, eenigen overlast aan te doen, op straf van als verstoorders van de algemene rust en medelstanders van de oproerigen gestraft te worden.

Het beleg wierdt ondernomen, en de batteryen wierden op den 26 April opgerecht: maar voor dat men schoot liet men Mylord *Grange* aanzeggen zich over te geven, met verzekering, dat hy en zyne ganfche bezetting in het leven zouden gelaten worden, welk voorstel hy met verachting verwierp; en om den regent te trotseren, deedt hy den standaardt van de zamenverbondenen op den hoogsten toren van het kasteel, op een rots gebouwt, plaatsen. Toen was 'er van den eenen noch van den anderen kant geen verschoning meer. De belegeraars openden hunne loopgravens met veel kloekmoedigheid, en de belegerden stelden zich in staat om hen met de zelve dapperheit te ontfangen. Op den 26 May wierdt de zwaarste toren, dien men den toren van *David* noemde, nedergeworpen, en daar waren muurbreuken tot den algemenen storm. Men deedt twee aanvallen, den eenen langs den kant van het Westen, en den anderen ten Oosten. De eerste gelukte niet; de belegeraars wierden met verlies afgewezen; maar die tot den tweden aanval wierden geschikt vatten post op het bolwerk. Daar wierdt eene wapenschorffing voor twee dagen gesloten, gedurende de welke men aan een verdrag arbeidde. De Engelsche bevelhebber wilde, dat men het leven en de eer van Mylord *Grange* zou sparen: maar de regent begeerde, dat hy zich met al die van zyne party waren op genade zou overgeven. Zy waren gedwongen deze harde bedingen, dewyl hen de moedt op eenen slag ontviel, aan te nemen. De slotvoogdt riedt hen te vergeeffsch, liever op de muurbreuk dan op een schavot te sterven. De plaats wierdt op den raad van *Liddington* aan den Engelschen bevelhebber overgelevert; maar dit middel kon zyn leven, noch dat van den slotvoogdt niet behouden.

Hun ondergang wierdt alleen voor eenige dagen uitgefelt, dewyl men de toestemming van de koninginne van Engelandt, volgens het gemaakte verdrag, waar by bedongen was, dat de regent niets omtrent de gevangenen buiten hare kennisse zou verrichten, en om dat de belegerden zich aan den Engelschen bevelhebber hadden overgegeven, moest afwachten. Hare Majesteit vondt zich daar omtrent belemmert. Indien zy hare genegenheit hadt mogen opvolgen, zou zy hen het leven, nevens hunne vryheit, geschonken hebben: maar zy vondt niet goed als oppermachtige in Schotlandt te werk te gaan; waarom zy hen aan het goedvinden van den regent overgaf. Hun noodlot was droevig. Mylord *Grange* en de ridder *Kilkaldy*, zyn broeder, wierden met twee goudsmeden gevonnist, om dat zy valsch geldt gemaakt hadden, om opgehangen te worden. Mylord *Grange* wierdt om zyne dapperheit en dienften, die hy aan zyn vaderlandt tegen de Franschen hadt bewezen, zeer beklagt: maar zyn onrustige geest en zyne ontrouw omtrent den grave van *Murray* waren oorzaak, dat men niet tegen zyne doodstraf sprak. Eenigen zagen de zelve ook aan als eene vergelding van den moordt van den kardinaal *Beton*\*, waar van hy een van de voornaamste uitvoerders was geweest.

Des niettegenstaande spreekt de ridder *Melleville* meer tot zyn voordeel, verfelende zyne goedheit en zachtzinnigheit voor zyne vrienden en landgenoten, zyne dapperheit en zyne manmoedig-

1573.

Hy wordt in het kasteel van Edenburg belegert.

Overgaaf van de plaats.

Straf van Mylord *Grange*, en zynen broeder.

Hoednigheden van den eersten.

\* op het eindt van de regering van *Henrik* den VIII, fol. 469.



1573.

digheit tot den hoogften top. Hy was, zegt hy, een lam in huis, een leeuw in den ftrydt. Hy voegt daar by, dat *Henrik* de II en de konneftabel van Montmorenci hem met hunne gunft, zynde toen in Franfchen dienst, vereerden, en dat de konneftabel ieder maal, als hy met hem fprak, hem beval zyn hoofd te dekken; eene eer, die volgens het zeggen van dezen fchryver geen andere officieren mogt gebeuren. De haat, dien de graaf van Morton hem toedroeg, was de eenige oorzaak van zyne doodt. *Jacobus* de VI deedt, om zyns naams gedachtenis te herftellen, zyne beenderen naar Kinghorn, in de begraafplaats van zyne voorouderen, brengen.

De bloedverwanten van *Kilkaldy* wilden zyn leven met drie duizend marken vry kopen. Honderd boden zich aan om voor zyn goed gedrag borg te ftaan; maar hunne aanbiedingen wierden verworpen. *Elizabeth* verwierf genade voor *Mylord Home*, die mede onder de gevangenen was, en haar gezant *Killegrew* voor den ridder *Robert Melleville*, broeder van den fchryver der Gedenkfchriften\*.

\* Memori-  
en.  
Liding-  
ton  
wordt  
verdacht  
gehouden  
zich  
vergeven  
te heb-  
ben.

Daar is eenige fchyn, dat men *Lidington* niet zou gefpaart hebben; maar hy voorkwam het door zyne doodt, en ftierf te *Leith*, daar men hem gevangen hadt gebragt, het zy door ziekte, of door vergift, dat hy voor zich zelve, om zich van openbare ftraf te bevryden, hadt bereid; eene daadt, die de oude Romeinen wel goedkeurden, maar de Chriftenen als eene verfoeielyke zaak doemen, en aanzien als eene grote lafhertigheid. Men hielt hem voor de godfpraak van zynen tydt; men noemde hem den *Achitophel* van zyne party. Hy hadt ook een einde als *Achitophel*, by de Joden bekend. Hy was een bekwaam staatsdienaar, van groot verftand, en van zulk eene ondervinding, dat hy zich zelve nooit bedroeg; maar ongefchadig, ongetrouw, dan zich naar den eenen en dan weder naar den anderen kant, zo lang hy zyne rekening daar by vondt, wendende. Zyn broeder *Jan Maitland* bekwam genade, en raakte met zyne gevangenis vry. Wy zullen hem in het vervolg, onder de regering van *Jacobus* den VI, door zyne bediening † den hoon van zyne ongenade zien uitwiffchen. Echter hadt hy ook zyne wederwaardigheden; maar zyne doodt † was zachter en gelukkiger dan die van zyne broeders.

† Hy  
wierdt  
zegebe-  
waardt.  
† Hy  
ftierf  
in het  
jaar  
1595.  
Gedrag  
van den  
grave  
van  
Morton.

De doodt van deze twee hoofden maakte de party van de koninginne, die de Proteftantsche Schotten niet anders dan het Castiliaanfche, of Spaanfche verbondt noemden, zeer verlegen. De fchryvers hebben aangetekent, dat dit bondgenootfchap daar een wondt door kreeg, waar van het niet kon genezen worden; en hoewel de biffchop van *Roffe* naar *Vrankryk*, om dit hof, nevens het huis van *Oostenryk* aan te zetten, dat zy zich voor het belang van *Maria* zouden verklaren, was vertrokken, waren al zyne pogingen te vergeeffch: want doordien de zamenzwering zich zonder hoofdt bevondt, was zy ook zonder beledt, of befluit. De regent, de ruft herftelt ziende, maakte zyn werk van alle ongeregeldheden, daar de provinciën door geleden hadden, te verbeteren, en wel byzonder op de grenzen. Hy vertrok zelf daar naar toe, fprak met de officieren van de koninginne *Elizabeth*, en kwam met hen omtrent de hervorming, nodig om de muitmakers in toom te houden, overeen. Hy ftelde bekwaame bewaarders, of opzichters van het landt aan, om de rovers, en de genen, die hen befchermden, te bedwingen, en de ruft van het ryk en het leven van ieder in het byzonder te verzekeren.

† Hy  
ftierf  
in het  
jaar  
1595.  
Gedrag  
van den  
grave  
van  
Morton.

Deze eerste zorg voor de veiligheid van den Staat aangewend hebbende, leide hy zyne tweede zorg aan om al de vervremde domeinen van den koning weder te krygen. Hy trok daar niet alleen de inkomsten van, maar hy lofte ook de verpande dierbare geftentten van de kroon weder in, en betaalde de fchuldeifchers. Vervolgens maakte hy zyn werk van de koninklyke huizen, de kasteelen en de voornaamfte fteden van het ryk van alles, dat nodig was, te voorzien, het zy tot gemak, of fierlykheit, het zy om zich in oorlogstyden te kunnen verdedigen. Maar zulk een heerlyk begin was van geen langen duur; de gierigheid van den regent bezootelde haast den roem, dien hy door deze wyze handeling hadt verkregen.

Hy begon met zich de goederen van de kerk toe te eigenen, en om dit door de geeftelykheit te doen goedkeuren ftelde hy haar voor, dat hy haar een derde van de kerkelyke inkomsten zou afftaan, onder beding, dat hy de kerken met leeraars zou voorzien, aan welke hy een eerlyk inkomen zou aanwyzen. Maar hy kwam zyne beloften gansch niet na. Hy ftelde zich in het bezit van de inkomsten van de geeftelykheit, zonder zich te bemoeien, of de Godsdienst waargenomen wierdt, of niet. Hy ftelde alleen in eenige plaatfen leeraars aan, die drie of vier kerken by beurten moesten waarnemen, en op andere plaatfen ftelde hy alleen voorlezers, wier onderwys alleen in het lezen van de gebeden van de kerk bestondt, en aan welke hy jaarlykch alleen twintig of dertig ponden Sterlings tot een wedde gaf. Hy handelde de regeerders van de kerk\* niet veel beter; hy zag hen zelfs met verachting aan; en wanneer zy hem de betaling van hunne wedden kwamen verzoeken, antwoordde hy hen al spottende, dat hunne bediening hem als onnodig voorkwam, doordien 'er biffchoppen waren, die zorg voor de regering van de kerk droegen, en dat men daarom zich van de kerkelyke regeerders wel kon ontlaffen. Dit was een voorwendfel om hunne wedden in te houden: want naar waarheit hadt hy geen meer achtung voor de biffchoppen dan voor hen. Zulk een onrechtmatig gedrag mishagde iedereen, en terge de gewelue. De geeftelykheit hadt van dezen tydt af weinig achtung voor hem, en door zyne afperffingen verwekte hy zich daarenboven den haat van de gemeente.

\* Surin-  
tendans.

In het jaar 1575 maakte men het rechtsgeding van eenen der medeftanders van den moordt van den overleden koning op. Zyn naam was *Jan Ormeston*, gemeenlyk de *Zwarte Ormeston* om zyn tanig wezen genaamt. Men hadt niet dan eenig vermoeden tegen hem. De krachtigfte reden van befchuldiging tegen hem was de nieuwe verbindtenis, die hy met den grave van *Bothwel*, die niets zonder hem deedt, hadt gemaakt. Des niettegenftaande wierdt hy gevonnift. Wanneer hy op de plaats van het gerecht kwam, beledt hy, dat de graaf van *Bothwel* hem den aanflag van dezen verfoeielyken moordt hadt bekend gemaakt, en hem den lyft van de zamenzweerders, met hun zegel bezegelt, getoont, waar van hy 'er vier noemde, namentlyk de graven van *Huntley* en van *Argile*, den geheimfchryver *Lidington*, en den ridder *Jakob Balfour*. Men twyfelde nochtans, zegt de fchryver\*, of de tekening van de twee eerften waar of valsch was: maar wat aangaat de twee anderen, zy wierden zodanig in het algemeen gehaat, dat men daar niet aan twyfelde. De regent liet *Balfour* het recht van de algemene kwydfchelding genieten, niettegenftaande de wet, die de moorders van den

1575.

\* Spert-  
woord.

ko-



1575. koning buiten sloot, het welk eindelyk al het volk door het gantsche ryk aan het morren bragt.

Doodt van den grave van Argile. De graaf van Argile stierf in de maandt September van het zelve jaar, na dat hy twee jaren zegelbewaarder was geweest, en Mylord *Glames* wierdt in zyn plaats verkoren.

Doodt van den grave van Chatelleraut. *Jakob Hamilton*, hertog van Chatelleraut, kwam in dit jaar mede te sterven. Hy was meer by de waardigheid van graaf van Aran, een ad erfgoedt van zyn huis, dan by den name van hertog van Chatelleraut, daar Vrankryk hem mede vereerde, en die hem meer nadeel dan voordeel deedt, bekend. Het diende ten minste tot een dekmantel aan zyne vyanden om hem uit de regering, daar zyne geboorte hem het eerste recht toe gaf, te houden. Hy was afkomstig van *Jacobus* den II door zyne overgrootmoeder, die daar eene dochter van was geweest, om welke reden hy tot voogdt over de jonge koningin *Maria*, met den naam van regeerder van het ryk, en vermoedelyke erfgenaam van de kroon, wierdt aangeselt. Hy was het, die haar in de handen van den koning van Vrankryk, om haar met den Dauphin te doen trouwen, stelde, waar voor hy tot vergelding het hertogdom van Chatelleraut \* ontfing. De beroerten van Schotlandt baarden hem gedurende de minderjarigheid van de koningin veel ongerustheit, en de omwentelingen, die hare meerderjarigheid verselden, maakten hem niet gelukkiger. Zyne yverzucht tegen het huis van *Lenox* was oorzaak van zyn vertrek naar Vrankryk: maar hy bleef daar niet lang; hy wilde liever ongenoegen in zyn landt hebben dan zich aan de verachting van eene vrende mogendheit bloot stellen. Hy trok door Engelandt, en de koningin in dat ryk gevangen vindende, maakte zy hem eenen van hare drie algemene stedehouders in Schotlandt †. Hy verdedigde aldaar hare party zo veel als het hem mogelyk was, en verliet haar niet, benevens den grave van *Huntley*, dan om den ondergang van het ryk, dat door de zamengezworenen vol oproer was, voor te komen, waar van hy zelfs kort daar na berouw hadt, en gevangen wierdt gezet. Hy bekwaam zyne vryheit niet dan na de doodt van den grave van *Murray*. Hem ontbrak geen voorzichtigheit, noch moedt; maar hy beminde de vrede, en vatte de wapenen nimmer op dan om zyne achting en den eisch van zyn huis tegen dat van *Lenox* te verdedigen. Echter ontbrak hem volstandigheid, en zyne te grote gulhertigheid en ongestadigheid gaven aanleiding tot de lagen van zyne vyanden, die hem in kuiperyen, die zyne eer en Godsdienst nadeelig waren, inwikkelten. Hy wierdt verdacht gehouden deel gehad te hebben aan den moordt van den grave van *Murray*: doch men hadt geen bewyzen tegen hem. Het Parlement, dat hem alleen by verstek hadt gevonnist, ontloeg hem naderhandt van deze beschuldiging.

Zyne verschele gevallen.

\* Zie de regering van *Eduard* den VI, fol. 57 en 143.

† De grave van *Huntley* en van *Argile* waren de twee andere.

Verdacht gehouden deel gehad te hebben aan den moordt van den grave van *Murray*. Zyne twee zonen verdacht gehouden. \* in het graafschap *Angus*. † zyn halve broeder.

Des niettegenstaande hielt men altydt zyne twee zonen verdacht, en boven al den abt van *Aberbrothok* \*; zo dat hy, na de doodt van den hertog zynen vader, van Mylord *Douglas van Lochlevin*, die de doodt van den grave van *Murray* † wilde wreken, met alle kracht vervolgt wierdt. Hy zou de zelve waarlyk gewroken hebben, indien de abt het geluk niet hadt gehad van zich in het huis van eenen van zyne vrienden te bergen, en indien de Raadt geen wapendrager hadt gezonden om Mylord *Douglas*, die zich verborgen hielt, te dagvaarden daar uit te komen, om

III Deel.

zich over dit begane feit te verantwoorden. De Raadt wilde daar eene strafbare zaak van maken, naardien het gemaakte vergelyk daar door was geschonden: maar hy verdedigde zich door de wet, die de moordenaars van den regent daar buiten sloot. Echter wierdt hy naar het kasteel van *Edenburg* gevangen gezonden, waar uit hy niet kwam dan na alvorens borg voor zyn goed gedrag gestelt te hebben, waar door men van den eenen kant kan zien, dat de Raadt de zonen van den hertog van Chatelleraut onschuldig hieldt, en aan den anderen, dat dit vonnis geenzins de gedachten, die men van het tegendeel hadt, kon wegnemen.

Deze bewegingen, van weinig belang, waren niet bekwaam de burgerregering, die geruster was dan zy in langen tydt was geweest, te beroeren; maar daar stondt een veel gevaarlyker in de kerk op. *Andreas Melleville*, nieuwelings van *Geneve* gekomen, hadt al de gevoelens van de Godgeleerden van dat landt omhelt, niet alleen ten aanzien van de lere, maar ook van de tucht, en sprak de bisschoppelyke regering, gelyk zy in Schotlandt was vastgestelt, en in het begin van de hervorming nog gebleven, in het openbaar tegen. Hy stondt toe, dat het woordt *bisschop* in de Schrift wierdt gevonden, maar hy zeide, dat men de mening daar van hadt verdraait; dat deze naam aan al de leeraars van de kerk toekwam, dienaars van eenen en den zelve meester, met eene gelyke macht, of veel eer eene gelyke onderwerping aan hun hoofd en wettigen Heere *JESUS CHRISTUS*. Dat men des niettegenstaande, zeide hy, een gezag hadt vastgestelt, dat de gelykheit, die *JESUS CHRISTUS* onder zyne dienaars wilde hebben, vernietigde, en de eenvoudigheid van de Christelyke kerk bedorf, met daar eene zuivere wereldlyke regering, onder voorwendfel van 'er eene kerkvoogdy in op te rechten, van te maken.

Velen prezen dit zeggen, en de geestelykheit, daar over oncens, benoemde gemachtigden om dit met gemak te onderzoeken. Men stelde drie van de eene, en drie van de andere zyde aan \*, onder wier getal *Melleville* zelf was. Men kwam overeen: I. Dat de naam van bisschop aan al de leeraars, in dienst zynde, daar de bediening van, zeide men, in het woordt Gods te verkondigen, de bondzegelen uit te delen, en de kerkelyke tucht onder het gezag van ouderlingen te oefenen; zou bestaan, gegeven zou worden. II. Dat 'er geen opperhoofdigheit onder de leeraars, noch van de eene kerk over de andere zou zyn; maar dat de kerkvergadering het bezoek van een zeker getal van kerken aan zodanige leeraars, die zy daar bekwaam toe zou oordeelen, zou toevertrouwen, en dat deze gemachtigden, met het gezag van de gantsche vergadering bekleed zynde, predikanten in de kerken van hunne wyken zouden aanspelen, en de schuldigen afzetten; doch niet dan met goedvinden van de leeraars der provinciën. Men hadt aangemerkt, dat de bisschoppen van *Glascow*, van *Dunkeld*, van *Galloway*, van *Brechin*, van *Dumblane*, en van de eilanden, nevens de oppersten † van *Lothiane* en van *Angus*, in deze vergadering, daar dit besluit genomen wierdt, zonder dat zy zich daar tegen stelden, tegenwoordig waren. Eenigen zyn van gevoelen, dat zy op den regent vertrouwden, denkende, dat hy deze nieuwigheit, die bekwaam was de gantsche regering te beroeren, wel zou tegengaan. Anderen zeggen, dat zy uit ontzag voor het genootschap, dat de akte van de gemachtigden eentemmelijk goedkeurde, stil-

Hh

1575.

De Presbyteriaanen willen de bisschoppelyke regering vernietigen.

Besluit van de geestelykheit daar over. \* van den Bisschoppelyken ant *Lindsey*, *Hay*, en *Ran*: voor de Presbyteriaanen *Lauson*, *Kraig* en *Melleville*.

† *Surintendants*.

zwe-



1575. zwegen. Maar men beschuldigt hen, dat zy hunne eige zaak, wat reden van stilzwygen zy ook mogten gehad hebben, geenzins hebben verdedigt. Aldus begonnen de Presbyterianen het hoofd op te steeken: doch kort daar na kwamen de Bisschoppelyken weder boven. Wy zullen gedurende langer dan eene eeuw dit geschil gestadig zien voorkomen, tot dat eindelijk de eersten meester zyn gebleven.

1573. De vierde burgeroorlog begon in Vrankryk onmiddelyk na den bloedigen dag van St. Bartholomeus.

1574. Rochelle, Sancerre, Montauban en de Sevenses strekten voor een verblyfplaats van een groot getal hervormde vluchtelingen. De koning bragt drie legers in het veldt om hem te vervolgen, en door het veroveren van deze plaatsen t'eeneemaal uit te roeien. De hertog van Anjou belegerde Rochelle. Hy bragt daar tachtig stukken grof geschut voor, daar men een gestadig vuur uit maakte gedurende een beleg van acht maanden. Men telde vyf en dertig duizend kanonfchoten, negen zware stormen, en twintig minder, en omtrent zeventig mynen. De graaf van Montgomeri verscheen met zyne schepen op het laatste van May. Hy kon de rivier niet opkomen, dewyl de zelve met stormpalen, die hy onmogelyk kon breken, bezet was. Dit alles benam den moedt der belegerden niet. De belegeraars in het tegendeel verdeelden zich in verscheide partyen, die meer tegen elkander dan tegen die van Rochelle gebeten waren. De hertog van Alençon trachtte zelfs zich tot hoofd van de *Staatkundigen*, die het hof het meeste vreesde, op te werpen. De koning, dit vernemende, verboodt hem het leger, op straffe van zyne ongenade, te verlaten, en beval aan den hertog van Anjou de belegering voort te zetten. Mogelyk zou hy gedwongen zyn geweest de zelve met sehande, nadat hy reets zo veel stormen te vergeeffich op de stadt hadt gedaan, en zulk eene grote menigte van zyne beste soldaten daar voor verloren, te verlaten, indien de gezanten van Polen hem niet waren komen halen, om hem op den troon, daar hy door de Staten toe was geroepen, te voeren, en hem geen eerlyk voorwendfel hadden verchaft om te vertrekken.

1573. De troon was door de doot van *Sigismundus Augustus*, de laatste van het huis van *Jagello*, die Lyflandt met Polen vereenigde\*, open geraakt. Daar waren twee mededingers, die boven alle andere uitflaken, namentlyk, de aartshertog *Ernst*, zoon van den keizer *Maximiliaan den II*, en de hertog van Anjou. De party van den eersten scheen de machtigste te zyn; maar die van den laatste ging de zelve in staatkunde te boven. De prins van Moskovië, jongste zoon van den Czaar *Basilius*, en *Sigismundus van Waza* (a), zoon van *Jan*, koning van Zweden, hadden zich ook voor mededingers van den hertog van Anjou verklaart. Maar de Godsdienst † en vrede zeden van den eersten, en de al te grote jonkheit van den tweden (b), niet meer dan negen jaren oud, maakten, dat zy verworpen wierden. *Albert Frederik* van Brandenburg, hertog van Pruiffen, was mede onder de mededingers, en hadt meer stemmen in de vergadering dan al de anderen, uitgenomen den prins, die verkoren wierdt.

Deze troon was door de doot van *Sigismundus Augustus*, de laatste van het huis van *Jagello*, die Lyflandt met Polen vereenigde\*, open geraakt. Daar waren twee mededingers, die boven alle andere uitflaken, namentlyk, de aartshertog *Ernst*, zoon van den keizer *Maximiliaan den II*, en de hertog van Anjou. De party van den eersten scheen de machtigste te zyn; maar die van den laatste ging de zelve in staatkunde te boven. De prins van Moskovië, jongste zoon van den Czaar *Basilius*, en *Sigismundus van Waza* (a), zoon van *Jan*, koning van Zweden, hadden zich ook voor mededingers van den hertog van Anjou verklaart. Maar de Godsdienst † en vrede zeden van den eersten, en de al te grote jonkheit van den tweden (b), niet meer dan negen jaren oud, maakten, dat zy verworpen wierden. *Albert Frederik* van Brandenburg, hertog van Pruiffen, was mede onder de mededingers, en hadt meer stemmen in de vergadering dan al de anderen, uitgenomen den prins, die verkoren wierdt.

Wy moeten het voorstel, van verscheide Poolse edellieden aan den ridder *Philips Sidney* gedaan, om mede naar de kroon te staan, niet met stilzwygen voorbygaan. De koningin *Elizabeth* riedt hem daar van af te zien, het zy ze oordeel-

(a) Dit was een naam van het koninklyke huis.  
(b) Hy wierdt daar na in het jaar 1587 verkoren.

de, dat zyne party niet machtig genoeg was om het tegen zo vele prinsfen van de eerste hoven van Europa over te halen, het zy ze geen onderdaan van zo vele verdiensten wilde verliezen. Zyne geboorte was wel eene kroon waardig, als zynde uit een voornaam huis van Vrankryk afkomstig\*, dat zich in Engelandt onder de regering van *Henrik den VIII* hadt nedergezet. Boven dat was zyn vader, *Henrik Sidney*, verscheide malen onderkoning van Ierlandt geweest, maar de byzondere hoedanigheden van den zone gingen den roem van zyn huis te boven. Hy was even bekwaam om gebruikt te worden in vrede, en in oorlog, en daarenboven van geen minder geleerdheit, noch staatkunde, dan ondervinding en dapperheit. Hy was de maker van het vermaarde boek, *Arkadia*, of *Gravin van Pembroke* genaamt.

Om weder tot den hertog van Anjou te keren, de grootste tegenkantingen, die hy vondt, sproten uit hoofde van den Godsdienst, dewyl de tweemachtigste huizen van Polen, de *Sborouis*, en de *Firleis*, het eerste van den Kalvynschen, en het tweede van den Lutherischen Godsdienst waren; waarom men hunne tegenitrevingen, door de Hervormden van Vrankryk en de Protestanten van Duitschlandt aangezet, hadt te vreezen. Om dit te boven te komen stelde *Montluk* al zyne bekwaamheit in het werk om den moordt van St. Bartholomeus-dag een anderen glimp te geven, en den hertog van Anjou te rechtvaardigen, terwyl *Gaspar van Schomberg*, graaf van Nanteuil, van geboorte een Duitscher, maar in Vrankryk woonachtig, den keurvorst van de Palts belette mede ter begunstiging van dit hof te kuipen: doch ten laatste kwam het zelve alles te boven, en de hertog van Anjou wierdt op den 12 May verkoren.

Wy zullen van de omstandighede van zyn vertrek niet spreken, noch van het tedere afscheidt van de koningin zyne moeder, die gedurende de omhelzingen, met tranen vermengt, deze woorden ontvielen: *Gaa heen, myn zoon, gy zult daar niet lang blyven*; woorden, die aanleiding tot vrede gedachten gaven; noch ook van het onthaal, dat de keurvorst van de Palts, een der destigste prinsfen van zynen tyd, en de grootste yveraar voor zynen Godsdienst, hem aandeedt, en hoe hy hem eene schrikkellyke wraak deedt vreezen, wanneer hy hem in een vertrek bragt, daar de tapyten den moordt van St. Bartholomeus-dag verbeeldden, en daar hy hem niet liet dienen dan door edellieden, die dezen jammerlyken moordt ontvlucht waren. Dit geschiedde, zeggende de schryvers, op eene wyze, die hem een groten schrik aanjoeg. Wy zullen ook van zyne komste in Polen, van zynen weérzin in de zeden van dat landt, noch van al dat 'er tot zyne wederkering naar Vrankryk voorviel geen gewag maken.

Zyn vertrek bragt daar geenzins de algemene rust, gelyk *Karel de IX* hadt gehoopt. Deze laatste vatte haast de zelve yverzucht op tegen den hertog van Alençon, die hy tegen den hertog van Anjou hadt gevoed, en de koningin *Catharina* hadt voor haren zone, die in het ryk was gebleven, zo veel tederheit niet, als voor den zone, die vertrokken was; weshalven zy den koning in zyn wezen liet: in het tegendeel dwarsboomde zy den hertog van Alençon in zynen eisch van het algemene stedehouderschap, dat door de verheffing van den hertog van Anjou was opengevallen. Zy stelde daar toe voor zynen zwager, den hertog van Lotharingen, het welk oorzaak was van de verwarringen tusschen den

1573. ryksdag als koning voorgesleht.

\* in het begin van de XIII eeuw.

Kuiperyen van den hertog van Anjou.

Het onthaal, dat de keurvorst van de Palts dezen prins aandeedt.

1574. Opvoert in Vrankryk.

Kuiperyen om de kroon van Polen.  
\* in het jaar 1386.

† de Grieksche Godsdienst.

De ridder *Sidney* op den Poolischen



1574

den hertog van Alençon en de Guizen, waar in de koningin *Elizabeth* genoeg nam, en zich niet alleen met de *Montmorencis*, maar ook met de Hugonoten, versterkt door de *Staatkundigen*, tegen hen verbondt, zo dat men de wapenen door het gansche koninkryk zag opnemen; maar het gevangennemen van den hertog van Alençon en van den koning van Navarre, daar het hof zich van verzekerde, staakte den opstandt.

Straf van *Montgomeri*.

Dit kostte het leven aan *Montgomeri*, die zich onder beloften, dat men hem als krygsgesvangen zou handelen, aan *Matignon* hadt overgegeven. *Matignon* was daar geen meester van, en *Montgomeri* wierdt, na dat men hem hadt gepynigt, onthalt. Men rekende het hem tot een misdadt toe, dat hy eene Engelsche vlag hadt geplant, wanneer hy tot bystandt van *Rochelle* was gekomen. Men twyfelde niet, of de koningin wreekte daar door de doodt van *Henrik* den II, hoewel *Montgomeri* daar minder de oorzaak dan de onnossele aanleiding van hadt gegeven.

Doodt van koning *Karel* den IX.

Gedurende deze beroerten kwam koning *Karel* de IX op den 30 May te *Vincennes* aan een zeer zwaren bloedloop uit al zyne zweetgaten en uit zyn gansche lyf te sterven. Dit deedt vermoeden, dat de koningin moeder hem hadt vergeven, en gaf niet alleen aan de Hugonoten, maar ook aan vele Roomschegezinden reden om te denken, dat Godt het bloedt, dat deze vorst in het moorden hadt doen storten, kwam wreken.

*Henrik* de III vlucht uit Polen.

De koningin moeder, die de regering gedurende het afwezen van haren geliefden zone, den koning van Polen, hadt aangenomen, hadt een bode naar hem geschikt, om hem kennis van deze verandering, die hem in *Vrankryk* riep, te geven. Hy hadt veel moeite om uit Polen te geraken. Des nachts tusschen den 18 en 19 Juny vluchtte hy uit *Crakow*, en kwam te *Peizna*, de eerste stadt in *Oostenryk*, en van daar te *Wenen*. Een hoop van vier honderd Polen was hem na, zonder hem echter te kunnen achterhalen; zo dat men zag het geen men misschien nooit hadt gezien, te weten een koning, die zyne onderdanen ontvlucht, en onderdanen, die hem nazetten om hem tegen zyn wil te doen regeren.

Merkwwaardige redenen, die *keizer Maximiliaan* de II tegen hem voert.

Men ziet in de *Geschiedenis* van *Vrankryk* met wat pracht hy te *Wenen* wierdt ontfangen. Maar niets was aanmerkelyker dan de aanspraak, die *Maximiliaan* de II aan hem deedt, om hem te raden het hatelyke denkbeeld van zo vele moorderyen door eene vreedzame regering uit te wischen. Hy stelde zich zelf tot een voorbeeld. Na dat hy hem de schade verhaalt hadt, die de oorlog tegen de *Protestanten* hadt veroorzaakt aan zynen vader *Ferdinand* den I, die daar door *Zevenbergen* en het grootste gedeelte van *Hungarië* hadt verloren, gelyk ook aan zynen oom *Karel* den V, die op het punt hadt gestaan van het ryk door de wapenen van den keurvorst van *Saxen* te verliezen, zeide hy, dat hy door hun ongeluk hadt geleert een gansch ander gedrag te houden. Met de *Protestanten* te hebben willen dwingen hunnen *Godsdienst* te verzaken, vervolgde hy, hebben zy zich zelf blootgesteld om uit het ryk gejaagt te worden: by in het tegendeel, met de vriendschap met de *Protestanten* te onderhouden, zag zich in meer aanzien, en beter van hen dan van de *Roomsch-Katbolyken* zelf gedient, ontfangende van hen op de eerste aanzegging den bystandt, dien hy tegen de *Turken* nodig hadt. Vervolgens vertoonde hy aan den koning van *Vrankryk*, dat het nodig was het zelve te doen, indien by eene verzekerde en roemryke vrede wilde hebben in zyn ryk, dat, gelyk *Duitschlandt*, tusschen de beide  
III Deel.

*Godsdiensten* verdeelt was; dat by de *Protestanten* niet kon uitroeien, zonder aan de *Roomsch-Katbolyken* te veel macht te geven, en dat de staatkunde vereischte beide in een evenwigt te houden; dat zyn gezag daar ontzagbelyker door zou zyn, en dat de vrees van te misdoen de beide partyen onder geboorzaamheit zou houden.

*Henrik* de III voelde de kracht van deze redenen wel; maar zyn ingenomen haat tegen de *Protestanten*, die hem aanzagen als den moordenaar van den prins van *Condé*, en de voornaamste oorzaak van het droevige treurspel van *St. Bartholomeus-dag*, was zo groot, dat hy oordeelde, dat het beter was, hen minder voor zyne onderdanen dan voor zyne onverzoenelyke vyanden te houden. Dus is het, dat hy zich in zyn antwoordt aan den keizer uitdrukte. *Maximiliaan* vertoonde hem te vergeeffich, dat het mistrouwen der Hugonoten, zo haast zy hem van beter gedachten zagen, zou ophouden; dat zy, niettegenstaande zy drie burgeroorlogen met een goeden uitflag hadden gevoert, echter eene oprechte genegenheit voor de vrede hadden getoont. Ten laatste boodt zyne keizerlyke Majesteit aan, te maken, dat de keurvorsten van de *Palts* en van *Saxen*, hoofden der *Protestanten* in *Duitschlandt*, als borgen voor de trouw van die van *Vrankryk* tusschen beide zouden komen, mits dat zyne *Allerchristelykste Majesteit* van zyne zyde ongeveint wilde te werk gaan.

Dat men uit dit verhaal van dezen *Franschen* schryver \* oordeele, van wat natuur de oordelen, die men tegen de *Hervormden* in dat ryk hadt gevoert, zyn geweest; wat men van hunne trouwe heeft te denken, naar het getuigenis, dat hen een keizer daar van geeft, en wat nadeel *Vrankryk* zo dikwils, als het hen heeft willen t'onderbrengen, daar door heeft geleden.

Van *Wenen* trok *Henrik* de III naar *Venetie*, daar hy op den 29 Juny aankwam. Niets is te vergelyken by de wyze, op welke hy daar ontfangen wierdt; de pracht ging al wat men 'er van zeggen of denken kan te boven. Vier Raadsheeren kwamen hem op den oever van de golf, met hunne gondels, met rood fluweel omhangen, ontfangen. Zyn gondel was met goudt en hemelsblauw bekleed, van binnen met goud laken, op een blaauwen grondt. Daar in wierdt hy aan het eilandt *Moran* † gebragt, verselt zynde van de gondels der Raadsheeren, die het gemenebest hem hadt toegezonden. Des anderen daags voerde men by hem dat vermaarde schip, *Bucentaurus* genaamt, dat niet dan in grote plegtigheden diende. Men bragt hem aan boordt van het zelve, en daar in deedt hy zyne intrede in de stadt, omringt van een zeer groot getal gondels, rykelyk uitgedofcht, waar onder twee honderd waren, met de schoonste vrouwen van *Venetie*. Van daar trok hy naar *Ferrara*, en verder naar *Turin*, daar hy aan den hertog van *Savoje* beloofde hem *Pignerol*, *Savillan* en *Peruze* weder te zullen geven, het welk ook wierdt nagekomen.

De koningin moeder ging hem op de grenzen te ontmoet, en vertoonde hem den hertog van *Alençon* en den koning van *Navarre*, aan welke hy hunne vryheit schonk. Men hoopte veel goeds van dezen prins, die veel dapperheit hadt getoont terwyl hy nog maar hertog van *Anjou* was. Men raakte haast uit deze doling, wanneer men zag, dat hy zich aan het oog van het volk en het belang van den Staat onttrok, volgende de luiheit der *Oosterfche* koningen na. Hy vertoonde zich niet dan zeer selden in het  
H h 2 open-

1574

\* *Varilla* las.

Het ontfangen van *Henrik* den III te *Venetie*.

† of *Moran*, een der zestig, waar in het hertogdom van *Venetie* bestaat.

Zyne aankomst in *Vrankryk*.



1574

openbaar, en ging nooit uit dan in een besloten draagstoel, of in een vaartuig, rykelyk met goud en zilver schilderwerk verliert, om zich op de Sene te verlustigen. Zyne oude genegenheit voor de prinsesse van Condé herleeft: maar de doodt van deze minnaresse, die van de koninginne wierdt verdacht gehouden, deedt hem het besluit nemen van te trouwen. Hy vertrok half January van Lion, en kwam den 12 February te Rheims, daar hy gekroont wierdt. Op den dag na de kroning trouwde hy met *Louize* van Lotharingen, dochter van den grave van Vaudemont. Vervolgens deedt hy zyne intrede binnen Parys. Daar was het, dat de Hugonoten, te gelyk met de *Staatkundigen*, de 92 artikelen, daar wy boven van hebben gesproken, aan hem overgaven. Eenigen tydt daar na wierdt de koning ziek \*. Hy meende, dat de hertog van Alençon hem vergeven hadt, en beval den koning van Navarre hem om het leven te brengen.

\* in Augusty 1575.

Hy wil zynen broeder, den hertog van Alençon, doelen; en reden waarom.

Deze laatste, in plaats van dit bevel op te volgen, hadt daar een afgryzen van, en beschermde het leven van een prins, wiens doodt hem nader tot den troon zou hebben gebragt. De koning, wederom herstelt zynde, deedt zynen broeder in verzekering nemen; maar hy ontvluchtte, het welk de koningin moeder begunstigde. Toen was het, dat hy zich voor vyandt van het huis van de *Guizen* verklaarde. De koningin van Engelandt zondt hem geldt om het volk te betalen, dat de prins van Condé in Duitschlandt ligtte, om de party te versterken, waar van hy het opperbevelhebberschap aan den hertog van Alençon hadt afgestaan. Maar kort daar na kwam eene wapenschorfing, die op den 22 December afgekondigt, en in het volgende jaar in eene vrede verandert wierdt.

1573.

1574.

1575.  
De Groot-Strada.  
Thomas.  
Mazeray.  
Cambden.  
Beleg van Haarlem.  
† Het Haarlemmer tuin.

Wy hebben het verhaal van de Nederlandsche zaken by het vermaarde beleg van Haarlem, door den jongen *Frederik van Toledo* in het jaar 1572 begonnen, en dat tegen zyne verwachting tot de maandt van July duurde, gelaten. Men zag zo wel van den eenen kant, als van den anderen, gelyken moedt in de aanvallen en afkeringen, gelyke manhaftige uitvoeringen, gelyke krygshilfen, gelyke macht te landt en ter zee, indien men het water, waar by de stadt opbouw is †, zo mag noemen; vuurovens tegen vuurovens; mynen tegen mynen, afzendingen van mondbehoefden van weérzyden verovert. De belegeraars wanhopig en gereed om de belegering op te breken; de belegerden volstandig in hunne wanhoop, en meer door honger dan door de wapenen van hunne vyanden benaauwt.

De Geschiedenis meldt, dat de vestingmaker \*, die het bestier van de belegering hadt, de loopgravens op eene wyze, die nieuw was, deedt openen, en dat hy de zelve, in plaats van krom, regtlyns trok, dat hem veel tydt uitwon, en veel minder werk was. Het is waar, dat de soldaten meer blootgesteld waren; maar dit gevaar nam hy weg door galderyen, die hy met wolkakken vulde, daar zy veilig achter waren. Het is ook aanmerkelyk, dat de loopgravens tot op een voet van de gracht wierden gebragt, daar men sedert de maandt January post vatte, en des niettegenstaande verdedigde de stadt zich nog zes maanden.

Men wilde de belegerden kleinertig maken met hen over den muur het hoofd van den persoon, die den grave van Nassau aanleiding hadt gegeven Bergen † te veroveren, toe te werpen. Maar voor dit eene hoofdt wier-

† Antony Olivier.

De belegerden wroten zich van de wredeheit der Spanjaarden.

\* Bartolomeus Campabasso.

pen zy hen elf hoofdten van Spanjaarden toe, die zy in de aanvallen hadden gevangen en doen opknopen. Zy smeten deze hoofdten in de legerplaats, in een zak gebonden, met dit opschrift: *Dus betalen die van Haarlem de belasting van den tienden penning met een daar boven, om de renten van nitsiel daar by te betalen.*

Gedurende den winter leden de belegeraars zeer veel van de koude, en konden den bystandt, naar de stadt gezonden, niet beletten. De zelve kwam over het Haarlemmer meir, dat bevroren was, met sleden, van twee paarden met eene grote snelheit voortgetrokken, en dat door zo vele omwegen, dat zy niet konden gevolgt worden; zo dat 'er in weinig dagen wel drie honderd en zes en vyftig aankwamen. Maar het weer aan het doojen geraakt zynde, kwamen de Spanjaarden, die meester van Amsterdam waren, met hunne schepen aan, vermeersterden de sterkte Fuik, en sloten aldus den doortocht voor de schepen der bondgenoten. Daarom lieten zy den moedt niet vallen, en de noodt deedt hen een middel bedenken om de gemeenschap van de belegerde stadt met die van hunne party open te houden. Die van Haarlem voedden in hunne huizen tamme duiven, die zy naar de steden van het bondgenootschap deden brengen, daar men de zelve zorg voor haar droeg. Die men daar bragt dienden voor boden. Men bondt onder hunne vleugelen een brief, en men liet ze dan uitvliegen. Zy bleven niet lang op weg, maar kwamen ter vlucht in hunne eerste verblyfplaats neêrstryken voor de voeten van hunnen ouden meester, die haar opvattende, den brief vondt, daar het nodige in bekend gemaakt wierdt. De zelve vogelen wierden, wanneer het nodig was, met het antwoordt weder weggezonden: eene uitvinding, by die van Modena gedurende de belegering, van *Brutus* tegen *Antonius*, na de doodt van *Julius Cesar*, verdedigt, bedacht.

Het beleg van Haarlem wierdt met eene gelyke moedigheid van weérzyden voortgezet. De hertog van Alva wilde de stadt, het kostte wat het wilde, hebben. Hy zondt zonder ophouden versck krygsvolk aan zynen zone. Zelfs schreef hy hem op een gerucht, dat de belegeraars afgemat waren, en de belegering wilden opbreken, dat hy zelf, niettegenstaande zyne ziekte, in het leger zou komen, of zo hy door de zelve daar in wierdt verhindert, dat hy de hertogin zyne gemalin uit Spanje zou doen komen, en haar naar haren zone, om hem tot zynen plicht aan te moedigen, zenden; dat 'er geen middelweg was; dat men de stadt moest veroveren, of op de muurbreuk sterven. Zodanig was de trotschheit van dezen regeerzuchtigen Spanjaardt. Die van Haarlem toonden eene gelyke kloekmoedigheid. Zy deden een penning slaan, waar op men aan de eene zyde het wapen van de stadt, en aan de andere deze woorden zag: *De deugt zegepraalt over de macht* \*.

Echter konden zy het niet lang tegenhouden; de levensmiddelen kwamen te ontbreken; al het koren en het vleesch was op, zelfs tot de vellen van de beesten toe. Zy lieten hunne duiven weder uit, die naar de steden der zamenverbondenen vlogen, en wederom brieven in antwoordt bragten, waar in de prins hen van een spoedigen bystandt verzekerde. Hy maakte alle voorbereidelen, zo veel hem mogelyk was, te water en te lande: doch alles was te vergeefsch.

Alles stondt toen hopeloos; men moest wel tot een verdrag komen. De bezetting was echter

De duiven zyn briefdragers.

Onverzettelykheit van den hertog van Alva.

Standvastigheid van die van binnen.

\* *Vincit vim virtus.*

Het ontzet te vergeefsch onderstaan.

Verdrag gemaakt.



1573. ter van voornemen met den degen in de vuist uit te trekken, en eene opening door de belegeraars te maken, of al vechtende te sterven. Maar het geweld en het geschreeuw der vrouwen, die aan de genade van hare onbarmhertige vyanden overgelaten zouden worden, dwongen hen tot een verdrag te komen. Het zelve was zeer slecht, en de overwinnaar gaf hen de keus van eene van deze twee voorwaarden, te weten, of in de stad te blyven, tot dat men den wil van den hertog van Alva zou weten, of zonder krygsgeweer uit te trekken. Zy verkoren het eerste. Den Schotten en Duitschers wierdt het toegelaten met hunne wapenen en reistuig uit te trekken, maar aan de anderen wierdt bevolen naar het bevel van den opperbevelhebber te wachten.

Wreed bevel van den hertog van Alva.

Dit bevel was zeer streng, en met de wreedheit van zulk een opperhoofd overeenkomende. Hy vertrok van Amsterdam naar deze ongelukkige stad, om daar in te woeden. Hy trok de stad rondom, gevolgt van zyne beulen, die drie honderd burgers in zyne tegenwoordigheid ophingen. Deze wreedaardt zag deze vertoning met veel genoegen aan. Des anderen daags wierdt *Ripperda*, die het volk tot de verdediging van hunne vryheit hadt aangemoedigt, nevens *Steinbach*, een der kolonellen, onthalt. Weinig dagen daar na moesten drie honderd soldaten het zelve lot ondergaan, waar van de bevelhebber der Fransche troepen vry raakte, hebbende zich daags voor de overgave het hoofd door eenen van de zynen doen inflaan. Men rechte ook *Brederoede*, nevens eenige anderen, en men propte de gevangenhuisen vol met de zulken, die men dacht Kalvinisten te zyn, daar zy van ellende of ziekte kwamen te sterven. Kortom, de Spaansche schryvers tellen tot twee duizend menschen toe, waar van eenige onthoofd, en andere gehangen of verdronken wierden; eene verfoecielyke rechtsuitvoering, maar die deze schryvers tot roem van den hertog van Alva en van den Katholyken koning duiden. Voorts kwam deze belegering den Spanjaarden duur te staan; zy verloren daar by twee algemene plaatshouders\*, verscheide kolonellen, en meer dan vier duizend soldaten, buiten de schade, die hunne zaken daar door kwamen te lyden. Al hunne macht wierdt daar toe gebruikt, terwyl de prins van Oranje doende was de zyne te vergroten, om hen uit de steden, die zy nog in Zeelandt hadden, te verjagen.

\* Luitenant-generaal.

In dezen tydt, of een weinig daar na verloor de hertog van Alva Geertruidenberg, eene stad tot de domeinen van den prinsse van Oranje behorende, en naby Breda gelegen. Hy was zelfs voor Brabant bevreesd, en zag het nog overgeblevene van Zeelandt, zonder dat hy het kon belletten, overgaan. Alles zette hy tot de belegering van Haarlem, daar hy zyn beste volk naar toe hadt gezonden, by. Het overgaan van deze stad deedt hem wat adem halen (a): doch het scheelde weinig, of hy hadt de zelve veertien dagen daar na door een opstandt van het Spaansche leger, die met veel moeite door *Vitelli* wierdt gestilt, weder verloren. Deze opstandt wierdt van de nederlage van de koninklyke vloot, onder het bevel van den grave van Bossu, die door de vloot der zamenverbondenen by Enkhuizen wierdt verslagen, gevolgt. De zelve vluchtte naar Amsterdam, uitgenomen vyf schepen, die op de droogten kwamen te vergaan. Het schip, waar op de graaf van Bossu zich bevondt, die manhaftig voor zyn leven streedt, en niet meer dan

De Spaansche vloot geslagen.

(a) De zelve kwam door een verdrag weder aan de zijde der zamenverbondenen den 22 January des jaars 1577.

vyftien man over hadt, wierdt genomen. Men bragt hem gevangen naar Enkhuizen, daar hy tot de vrede van Gent, waar door al de steden van de Nederlanden weder tot de zamenverbondenen keerden, bleef\*.

1573.

\* in het jaar 1576. Overgaan van de sterkte Rammekens.

De sterkte Rammekens gaf zich kort daar na aan den prinsse van Oranje over. Deze voortgang wierdt door het overgaan van eenige steden in de provincie van Hollandt, waar van de hertog van Alva zich meester maakte, om de belegering van Leiden, die hy op het laatste van October ondernam, gemakkelyker te doen zyn, eenigzins gestuit. Het was een groot verlies voor de bondgenoten, dat zy *Marnix*, heer van St. Aldegonde, een man van een groot aanzien by deze party, en die de eerste gunsteling van den prinsse van Oranje was, verloren.

Het was in dit jaar, gelyk wy reets hebben gezegt, dat *Philips* den hertog van Alva te huis ontboodt, en dat hy *Requesens* tot zynen opvolger zondt. Hy was doorluchtig door zyne bedieningen en bekwaamheit, waar van hy blyken in den oorlog van Granada tegen de Moren, en in het Oosten tegen de Turken, daar hy als algemene plaatshouder onder den prinsse *Don Jan* diende, hadt gegeven. Hy kwam half November te Brussel, daar de hertog van Alva hem het bevelhebberschap overgaf. Deze laatste trok daar op te water naar Spanje, daar hy niet naar zyn genoegen, ter vergelding van zyne gedane diensten, als hy zich inbeeldde, wierdt ontfangen. Hy vertrok naar zyn huis, daar hy nog eenige jaren, als een buiten gunst zynde onderdaan, leefde; ten minste was hy aan het hof in geen aanzien (a): echter deedt de koning hem naderhandt zyne achting blyken, wanneer hy hem de onderneming op Portugal met de zelve macht, als hy in de Nederlanden hadt gehad, toevertrouwde.

Ongenade van den hertog van Alva.

De eerste verrechting van *Requesens* was de bezettingen in Middelburg en Arnemuiden te versterken. Veertig schepen met soldaten gingen onder zeil om zich in deze twee steden te werpen. Zy kwamen met volle zeilen, gevolgt van de schepen, die alle krygs- en mondbehoefden inhadden, in Zeelandt; maar zy wierden door de vloot van de bondgenoten ontmoet, die 'er negen oorlogschepen, met al dat zy inhadden, van namen, en zeven honderd man doodden. *D'Avila* wilde deze schade goed maken, doch was niet gelukkiger; hy wierdt op de vlucht gedreven, en gedwongen naar Antwerpen te keren; zo dat *Mondragon*, die in de belegerde stad geboodt, genoodzaakt was de zelve aan het leger der bondgenoten over te geven. Eene der voorwaarden van het verdrag was, dat hy de vryheit van *St. Aldegonde*, dien de Spanjaarden gevangen hielden, moest bezorgen, of, indien hy zyne vryheit niet kon verwerven, dat hy zich zelven als gevangen zou komen aangeven. De prins van Oranje kwam weinig dagen daar na te Middelburg, en leide eene belasting op de burgers van honderd duizend Ryksdaalders, behalven het geldt, dat hy van de goederen der afwezenden maakte, het welk eene grote som bedroeg. Maar het geen van veel meer belang

Overgaan van Middelburg en Arnemuiden.

Hh 3 was

(a) Hy wierdt zelfs, met zynen zone *Fraderik*, gevangen gezet. *Strada* zegt, dat de reden van deze ongunst was, om dat hy het huwelyk van zynen zone met eene staatdochter van de koninginne, dat de koning gaarne hadt gezien, hadt belet, waar mede de schryver van het *Leven* van den hertog van Alva, in het Latyn gedrukt te Salamanka in den jare 1669, en in het Nederduitsch te 's Gravenhage uitgekomen in den jare 1701, in twee stukken in octavo, overeenstemt. Zie ook de *Historische Boekzaal*, by *Covens* en *Mortier*, II. Hand. I. Stuk, pag. 216 enz.



1573. was bestondt daar in, dat hy zich van alle deze zeefteden, die aan den mondt van de Schelde en de Maas gelegen waren, en zich tot aan de provincie van Hollandt uitstrekten, uitgenomen Ter Goes \*, dat zich kort daar na overgaf, meester zag.

Deze uitvoering geschiedde gedurende het jaar 1573, en in het begin van het volgende jaar.

Op het einde van dit jaar en in het volgende wierden nog wel meer andere gelukkige uitvoeringen, en in groter getal, verrecht. Men kan de omstandigheden daar van in de Geschiedenissen van deze vermaarde omwentelingen zien. Wy zullen alleen drie der voornaamste aantekenen, als: I. den slag, daar de graaf van Nassau in wierdt gedood; II. het opstaan van het beleg van Leiden, en III. den aanvang van de belegering van Zierikzee, de hoofdstadt van een der Zecuwfche eilanden †.

De graaf van Nassau kwam aan het hoofd van een leger aantrekken, dat hy op verscheide plaatsen byeen hadt verzamelt, en dat door den hertog van Alençon, achtervolgens het voorgaande verdrag van Nanci, zou versterkt worden. Het zelve bestondt uit zes duizend man te voet, alle Gaskonjers en Vlamingen, aan wier hoofd de graaf van Nassau was, nevens drie duizend ruiters, in Duitschlandt geworven, en door den zone van den keurvorst van de Palts \* aangevoert. Het voornemen was Maastricht by verrasching in te nemen; maar *Requesens*, daar van kennis krygende, voorzag daar in; hy deedt zyn gansche leger onder het bevel van *D'Avila*, een der meest ervarenste bevelhebbers, optrekken. Hy kwam met zulk eene vaardigheid aan, dat hy het leger der bondgenoten, naby Bommel gelegert, verraschte, en zeven honderd man van hen doodde. De schrik kwam haast in het leger van den grave van Nassau, niet meer dan vier mylen van daar gelegen, waar op hy aan het hoofd van duizend ruiters op een volle galop kwam aanryden. De Geschiedenis zegt, dat de paarden zo vermoed waren, dat de lucht door hun ademhalen bezwakt was, en dat de zon voor eenigen tydt haren glans verloor. De graaf van Nassau bragt zyn leger door zyne tegenwoordigheid nieuwen moed by; maar vernomen hebbende, dat het leger der Spanjaarden dagelyk sterker wierdt, nam hy zynen weg naar Nimwegen, en betrok zyne legerplaats tusschen de Maas en de Waal, daar hy den prins van Oranje, zynen broeder, die zyn volk in het eilandt van Bommel vergaderde, verwachtte.

*D'Avila*, van voornemen zynde deze vereeniging te beletten, deedt een brug over de Maas slaan, daar zyn leger digt by de Grave overtrok, en kwam in de vlakke van Mook †, daar hy de vyanden in slagorder vondt. Gelyk het laat was, raakte men niet voor den volgenden dag handgemeen. Het getal was byna even groot, en hadt de graaf van Nassau meer ruitery, *D'Avila* overtrof hem in voetvolk. De beide legers trokken in vier ryen op: de slechte wegen lieten hen niet toe een groter front dan van vier batallions te maken, die zelfs de een na de andere moesten vechten: maar op den raadt van *Mendoza* hadt de Spaansche bevelhebber eene achterhoede gelaten, die oorzaak van de overwinninge was. De zelve stondt langen tydt twyfelachtig. In het begin schreef men ze de bondgenoten toe, waar op de twee hoofden de vyanden al vechtende vervolgd, maar de achterhoede staakte hunne vurigheid en het vluchten der Span-

jaarden. De troepen der bondgenoten waren op hun beurt gedwongen te wyken, en wierden eindelyk, in weérwil van den grave van Nassau den prinsse van de Palts, gebroken. Zy raakten beide nevens twee duizend soldaten en officieren, het zy door de wapenen der Spanjaarden, of door de moerassen, die zy vluchtende moesten overtrekken, om het leven.

De muitery der Spaansche soldaten belette *Requesens* zich van deze behaalde overwinninge te bedienen. Men zag in dezen opstandt een gedrag, gelykende naar dat van de Romeinsche legioenen, toen zy in het begin van de regering van *Tiberius* omtrent de Maas en den Rhyn opstonden, het welk omtrent op de zelve plaats, daar deze opstandt der Spaansche soldaten geschiedde, was geweest. Zy verkoren, gelyk de Romeinsche soldaten, hoofden om hen te gebiedden, en voor hunne betaling zorg te dragen; maar door de voorzichtigheit van *Requesens* en van *Vitelli* wierdt deze oproer gestilt, en de straf der schuldigen strekte tot een voorbeeldt aan anderen. Het was echter niet dan zes weken daar na dat *Requesens* zyn zilver en zyne huisfieraden, om de soldaten te betalen, aan welke men drie jaren soldy ten achteren was, verpandde.

Kort daar na ondernam *Requesens* de belegering van Leiden. De zelve wierdt op het laatste van May begonnen. De stad, die met geen bezetting, om de muren te verdedigen, noch levensmiddelen tot voedsel der inwoonderen voorzien was, zag zich door een machtig leger belegerd, dat zo wel zyne poften hadt verdeelt, dat al de toegangen, om eenigen bystandt, dien die van binnen hoognodig hadden, te erlangen, bezet waren. De prins van Oranje liet hen echter weten, dat hy besloten hadt alles in het werk te stellen om het beleg te doen opbreken, en dat hy niet twyfelde, of het zou in drie maanden, indien van hunnen kant hunne macht en levensmiddelen tot zo lang konden strekken, werkstellig gemaakt worden. Doch hy berispte hen te gelyk over dat zy geen beter zorg hadden gedragen om hunne voorraadhuizen, achtervolgens de verscheide vermaningen, die hy hen hadt laten doen, te voorzien. Zy verbeterden door hun geduld en door hunne dapperheit het verzuim, door hunne onvoorzichtigheit veroorzaakt, en men zag in hunne standvastigheid de heldendaden der oude Grieken en Romeinen herleven. Zy wierden aangemoedigt door den vermaarden *Janus Douza*, of van der *Does*, heere van Noordwyk \*, al zo doorluchtig door zyne geleerdheit, als door de doorluchtigheid van zyn huis; maar nog beroemder door de liefde voor zyn vaderlandt. Hy wierdt ondersteunt door *Andreas Schot*, *Jan van Duivenvoorde*, *Bartholomeus Havik*, *Nikolaas Dirkzen van Montfort*, en *Diderik Bronkborst*, daar men *Pieter Adriaanszoon van der Werf* † moet byvoegen, die in een oproer, waar in de burgers, tot het uiterste gebragt zynde, het oor aan het voorstel, om een verdrag aan te gaan, leenden, het zelve kloekmoedig wederstondt, biedende zyn hoofd aan tot demping van dezen opstandt. Deze edelmoedige daadt verselde hy met deze heerlyke woorden, *Dat hy besloten hadt te sterven, het zy door de wapenen van zyne medeburgers, of door die van de vyanden: maar dat hy zich nooit aan de genade der laatsten zou overgeven.*

Het was onder de aanvoering van deze dapperen hoofden dat de belegerden hunne burgers in compagnien verdeelden; dat zy de levensmiddelen by het gewigt uitdeelden, om de zelve, tot dat de bystandt zou komen, uit te rekken, en de

\* of Goes, op het eilandt van Zuid-Bevelandt.

1574.

† het eilandt Schouwen. Opstocht van het leger onder den grave van Nassau.

\* Christoffel.

† een dorp behorende onder Kleef, tusschen de Maas en Waal gelegen. Zyn gevecht tegen de Spanjaarden.

1574.

Belegering van Leiden.

\* staadvoogdt binnen Leiden.

† burgermeester van de stad.

Edelmoedige woorden van Pieter Adriaanszoon.

Grote hongersnood gedurende de belegering.



1574

de zelve ontbrekende, bakte men broodt van de bladeren en basten der bomen; men at katten, honden en ratten; men zocht de overgeschote benen van beesten op; men hadt een middel gevonden de zelve te vergruizen, en daar de kracht uit te trekken. Het was ook door het besluit van deze hoofden, dat zy, wanneer *Baldeus* de stad opefichte, of by weigering hen alle van honger dreigde te doen sterven, hem dit antwoordt gaven: *Na dat wy alle onze mondkost zullen hebben verteert, dan is ons nog de linker arm over om op te eeten, terwyl wy met den regter voor onze vryheit zullen stryden. Wy weten, hoe zy met Haarlem, Naarden, Zutphen en Mechelen hebt behandelt, en daar is geen ellende zo groot, die wy niet veel eer zullen ondergaan dan in de banden van zulke beulen te vallen.*

Trotsch antwoordt, dat zy gaven op den eisch van *Baldeus*.

Hun papieren geldt.

Wanneer het geldt hen kwam te ontbreken bedachten zy geldt van papier te maken, dat voor de zelve waarde, als of het van zilver was, ging, met belofte van na het opbreken van de belegering daar zilver geldt voor te geven, gelyk zy deden. In de rondte van deze papiere munt stonden deze woorden: *Uit liefde voor de vryheit*.

\* *Hec libertatis ergo.*

Niettegenstaande al hunnen moedt zou de stad voor den honger hebben moeten bukken, indien zy niet besloten hadden, zich zelve tot het uiterste te verdedigen, dat de noodzakelykheit van hunne bescherming wettigde. *Baldeus*, al zyne krachten inspannende, hieldt alle toegangen naauw bezet, denkende hen zo ver te brengen, dat zy gedwongen zouden zyn hem met den strop om den hals, zonder het bloedt van zyne soldaten te wagen, om genade te komen smeken. Hy hadt verscheide sterkten langs de vaart van Leiden naar Delft laten opwerpen, daar hy bezettingen in gelegd, en alle toegangen, waar langs men de stad onderstandt kon zenden, gesloten hadt. Daar bleef alleen een middel aan de belegerden om zich te redden over. Dit was de dyken door te steken, en het gansche landt onder water te laten lopen. Op deze wyze konden zy een weg voor de schepen, die hen de noodwendigheden zouden toevoeren, maken, en daarenboven zou dit de legerplaats der vyanden onder water zetten, en alzo dwingen de belegering op te breken. Eene zaak hieldt hen tegen, te weten de schade, die hunne landgenoten daar door zouden komen te lyden. Dit groot verlies zou, naar de begroting, die men daar van maakte, zes honderd duizend guldens bedragen; waar op de prins en de Staten deze zwaarheit, die zy maakten, vernemende, tot antwoordt gaven, dat dit verlies zo dierbaar niet was als dat van het leven, de vryheit, en het gewisse, daar die van Leiden mede gedreigt wierden. Achtervolgens dit besluit ging men aanstonts te werk. Men deedt den admiraal *Boisot* † van Vlisfingen, en den kapitein *Adriaan Willemszoon van Zierikzee*, met meer dan acht honderd bootsgezellen, en al de werktuigen, tot zulk eene grote onderneming nodig, komen. Men maakte naby Rotterdam twee honderd platboomde schuiten gereed; de minste was van tien, en de grootte van achttien riemen. Ieder schuit voerde twee stukken grof geschut op de voortevens, en twee andere aan de zyden, behalven de schuiten, die met krygsnoodwendigheden voorzien waren, die men in de stad wilde brengen. Onder deze schuiten was 'er eene van een byzonder maaksel. De zelve bestond uit twee schuiten, zo wel aan elkander gevoegt, dat zy 'er maar een geleck, en zodanig bezorgt, dat zy geen kanon-

† *Laedewyk Boisot.*

Schuiten van eene byzondere u- vinding.

schoten hadt te vrezen. Het byzonderste was, dat de zelve zonder zeilen en zonder riemen, alleen door raderen van binnen bedekt, die door twaalf mannen wierden gedraait, gemaakt was. Als deze omgingen bewoog het vaartuig, dat aldus wierdt voortgedreven. Men noemde het de arke van Delft, misschien om dat het daar was gemaakt, en om dat het, gelyk de arke van *Noach*, geen zeilen, noch riemen hadt.

1574

Het was met deze toerusting, dat zy den 10 Augusty de dyken begonnen door te steken. Zy wilden in het eerst den Hildam verschoonen; maar ziende, na een maand gewacht te hebben, dat het water niet genoeg wiesch, besloten zy den zelve door te steken. Doch door de Spanjaarden daar in verhindert zynde, togen zy naar *Zoetermeer*, daar zy den zelve op verscheide plaatsen doorstaken. Toen liep al het landt onder; de velden wierden in een zee, op welke men honderd en zestig zeilen zag dobberen, verandert: een gezicht, niet min aangenaam aan de bondgenoten dan te voren de heerlykheit landsdowen des werlds waren geweest.

De dyken doorgeslooten, en de stad ontzet.

Het was tydt, dat het ontzet aankwam; de helft der inwoonderen was reets van honger gestorven; de overige konden zich naauwlyks op de been houden, en zagen alle oogeblikken het zelve noodlot te gemoet. In het zelve oogeblik, waar in de toevoer aankwam, en de vyanden aan het vluchten waren, viel 'er van zelf de lengte van honderd en twintig roeden van den muur, mogelyk door de kanonschoten verzwakt, ter neder; zo dat de verlossing van de belegerde stad wonderbaarlyk was, het welk *Baldeus* zelf in de verwoedheit, daar hem dit onverwachte geval toe gevoerde, moest bekennen. Hy verliet tegen wil en dank zyne overstromende legerplaats; en zyne oogen telkens op zyne begravingen slaande, borst hy in deze woorden uit: *Het was onmogelyk my met al de macht der vyanden daar uit te jagen, indien de vloedt my niet hadt gedwongen te vertrekken.* Hy verloor daar duizend van zyne beste soldaten, en het meeste van zyn geschut by.

De verlossing van de belegerden schynt een wonderwerk te zyn.

De vreugde der belegerden was ongemeen; het instorten van hunne muren deedt hen aanmerken, dat zy hun behoudt aan de zorg van eene byzondere voorzienigheit verschuldigt waren. Zy bewezen ook aan Godt door plechtige dankzeggingen en milde giften der ryken aan den armen hunne dankbaarheid. Zy vergaten hunne verlossers niet. Zy lieten goude kettingen maken, en penningen, ter gedachtenis van hunne verlossing, slaan, die zy aan *Boisot* en aan *Willemszoon*, aan welke zy de meeste eer van hunne verlossing gaven, en eenige andere kapiteinen, die in dapperheit hadden uitgeblonken, vereerden. De prins van Oranje, door ziekte belet in persoon tot hunnen bystandt te komen, was op zyn vertrek wanneer hy deze aangename tyding ontving. Het zou hem onmogelyk zyn geweest uit zyne kamer te gaan, indien de vreugde hem geen nieuwe krachten hadt gegeven. Hy vondt zich t'eenemaal herstelt op het horen, dat de vyanden geweken waren. Hy wilde niet langer met zyn vertrek wachten, om deelgenoot van de vreugde te zyn, die de beschermers van hunne vryheit en van die van het gansche bondgenootschap genoten. Hy prees hunne dapperheit en Godvrucht, en gaf de nodige bevelen voor de veiligheid en verkwikking van eene stad, die door de woede van den oorlog en de ellende van den honger t'eenemaal was verwoest. Wy moeten de zorg niet vergeten, die hy voor de duiven droeg, waar van men zich gedurende de belegering,

Hunne erkentenis aan Godt en hunne beschermers.

De zorg voor de duiven, die briedragers waren geweest.



1574. ring, gelyk te Haarlem was geschied, om brieven over en weër te brengen, hadt bedient. Hy wilde, dat men de zelve in een kooi, voorbedachtelyk daar toe gemaakt, tot gemene kosten zou onderhouden, en dat, wanneer zy kwamen te sterven, men ze zou balzemen, om tot een eeuwig gedenkteken in het stadhuis bewaart te worden.

1575. De veldtocht van *Requesens* in Zeelandt geschiedde in het begin van den zomer in het jaar 1575. Alvorens was 'er te Breda eene algemene byeenkomst van gemachtigden van de bondgenoten en den Katholyken koning gehouden, in de tegenwoordigheid van den grave van Zwartenburg, gezant van den keizer *Maximiliaan* den II, die als middelaar aldaar verscheen, om over eene vrede te handelen. De staatsdienaars van *Philips* eischten eene volkome onderwerping van al het volk, zo wel ten aanzien van de regering, als van den Godsdienst; dat men geen anderen dan den Roomschen door het gansche landt zou dulden; dat de Protestantsche zo wel uit Hollandt en Zeelandt, als uit de andere provinciën, zou gebannen worden, en dat alle vromdelingen daar uit zouden vertrekken. Daarentegen eischten de bondgenoten de herstelling van hunne voorrechten, nevens de vryheit van gewisse. De onderhandeling wierdt, zonder acht te slaan op het voorstel van den prinsse van Oranje, om den keizer tot scheidsman te nemen, met belofte van zich aan des zelfs uitspraak te gedragen, afgebroken.

De byeenkomst wordt afgebroken.

\* *Thomasi*.

Op schrift op het Hollandsche gelid.

† *Securius bellum pace dabit.* Huwelyk van den prinsse van Oranje.

Gedrag en zorg van *Requesens*.

De geschiedenisfchryvers \* tekenen aan, dat niet alleen de Protestanten, maar ook de Roomsche Katholyken van het bondgenootschap de standvastigheid van den prinsse van Oranje ter verdediging van de vryheit roemden, en dat zy hem niet kwalijk afnamen die hy te gelyk voor zynen Godsdienst hadt betoont. Zy gaven in het openbaar hun gevoelen te kennen door het opschrift van het gelid, dat zy na deze afgebrokene onderhandeling deden slaan. De Hollandsche leeuw stondt daar op met een bloot zwaardt in zyne poten, met deze woorden: *De oorlog is veel beter dan eene twyfelachtige vrede* †.

Het was omtrent dezen tydt, dat de prins van Oranje *Charlotte van Bourbon*, dochter van den hertog van Montpensier, die naar het hof van den keurvorst van de Palts was gevlucht, eene prinses van geen minder schoonheit dan verstant, ten huwelyk nam. De bruiloft wierdt in den Briel, daar de bruidt van Heidelberg was gekomen, gehouden. De hertog van Montpensier gaf daar naderhandt zyne toestemming aan, met het huwelyksgoedt, dat haar toekwam.

*Requesens* hadt het voornemen, dat hy by zyne aankomst in Vlaanderen genomen hadt, om de mislagen van den hertog van Alva, die zo veel meesterichap aan de bondgenoten ter zee en op de Zeeuwfche eilanden hadt toegelaten, te verbeteren. Zy waren meester van Zeelandt, zo dat het den nieuwen landvoogdt onmogelyk was Middelburg te ontzetten: maar hy poogde het zelve met het gansche eilandt, dat zy vermeertert hadden, weder te winnen. Om deze onderneming wel te doen gelukken wilde hy hen geen plaatsen op het vaste landt, waar uit zy de genen, die onder de gehoorzaamheit van den koning woonden, konden benadeelen, en daar op in zyne afwezendheit stroperyen, of uitvallen doen, overlaten: waarom hy voor eerst twee sterkten deedt bouwen, de eene in Vlaanderen, aan den mondt van de Schelde, en de andere by 's Hertogenbosch, daar hy bezettingen, en zo veel noodwendigheid van alles, als 'er van noden was om de zelve te verdedigen, in leide. Vervolgens ver-

meesterde hy vele plaatsen, die onder de gehoorzaamheit van den prinsse van Oranje en van de bondgenoten waren.

Na deze voorzorg, die Hollandt breidelde, genomen te hebben, meende *Requesens*, dat hy daar het krygsvolk kon uit ligten, om het zelve in zyne onderneming op Zeelandt te gebruiken. Wy hebben reets gezegt, dat wy onder dezen naam al de eilanden, die de armen van de Schelde uitmaken, begrypen; daar men nog moet byvoegen de armen, die de Maas en de Waal, welke laatste een arm van den Rhyn is, uitmaken. Al het landt, dat omtrent de monden van deze drie stromen legt, strekkende van het Noorden naar het Westen, wordt 'er byna van overstromt, en men is aan de wakkerheit der inwoonderen de steden en landeryen, die in deze verscheide eilanden leggen, verschuldigt. De eilanden beginnen met Walcheren, het grootste van alle, waar in men Middelburg en Vlissingen vindt, en zich tot die van den Briel en van Yfslmonde \*, die tot de provincie van Hollandt behoren, daar zy als de voorafschutseilen van zyn, uitstrekken. Daar was het, dat certyds de volkeren woonden, die *Mattiaken* † en *Toxandren* \*, en ten dezen dage Zeeuwingen genoemd worden, dat is te zeggen, zeevlieden, of eilanders, om de zelve van die van Vlaanderen, Brabant en Hollandt, die provinciën, aan het vaste landt gelegen, zyn, te onderscheiden.

Het voornemen van *Requesens* was met de belegering van *Zierikzee* te beginnen, waar van de uitflag hem min twyfelachtig dan die van Middelburg, of van Vlissingen, voorkwam, en hem veel tot het vermeerteren van deze twee hoofdsteden van Zeelandt zou geholpen hebben. *Zierikzee* is zelfs de hoofdstadt van een klein eilandt, daar de Schelde haren naam aan geeft, en de ingezetenen *West-Schouwen*, of *Westfche Schelde*, noemen, dewyl de zelve aan den Westkant van den mondt van deze rivier is gelegen. De stadt is van den keizer *Lotbarius* gesticht, die de zelve in het jaar 1349 deedt bouwen, maar de aanzienlykste haven van dit eilandt was *Bommenee*, dat naderhandt ondergelopen is.

Dit besluit by den landvoogdt genomen zynde, trachtte hy het zelve uit te voeren. Ten dien einde deedt hy dertig schuiten, ieder van zestien rimen, gereed maken, naardien het onmogelyk was op deze verscheide stromen, die het eene eilandt van het andere scheiden, zwaarder schepen te gebruiken, of men moest grote omwegen nemen, dat men wilde myden, en daarenboven den loop van den vloedt afwachten, het welk te lang zou geduurt hebben, en daar door zeer nadeelig zyn geweest.

Alles gereed zynde, gaf hy zyn bevel aan het leger en aan de vloot om zich ter bestemde plaats te laten vinden. Men vertrok op het einde van September van Antwerpen naar Bergen op den Zoom, en van daar naar het eilandt *Ter Tolen*, van waar men kort daar na naar *St. Annelandt* overtak, dat van het zelve niet dan door een kleinen overtocht is afgescheiden. In dit laatste is *St. Martensdyk* †, eene stadt, toebehorende aan den prinsse van Oranje, in eene vermakelyke landsdouwe, gelegen, vermaard door de bomen, daar de reigers in komen nestelen.

*Requesens*, ziende de armen van de zee, daar zyne vloot over moest om zyn volk van het eene eilandt naar het andere te voeren, en bemerkende de langdurigheit van deze scheepvaart, die zekerlyk door de *Vlissingche* kapers gestoort en belemmert zou worden, besloot een gedeelte van het leger door het water te doen trekken.

Dit

1575.

Beschryving van Zeelandt.

\* mondt van den Yfsl.

† *Mattiaken*. \* *Toxandren*.

Vooreidselen tot de belegering van *Zierikzee*.

† dyk van *St. Marten*.

Stoute doortocht van het voetvolk door een arm van de zee.



1575. Dit was een stout bestaan: om het te beleggen wierdt zo wel moedt als bekwaamheit vereischt. Geen minder was 'er nodig om het in het werk te stellen. *Requesens* was welsprekend genoeg om de soldaten daar toe te krygen, of gelukkig genoeg om zich te doen gehoorzamen. Eerst deed hy de ondiepten pylon; en die het des veritonden \* berichtten hem, dat, wanneer het water op het laagste was, men dan op de plaatsen, die zy aanwezen, kon doorwaden. Hy bestelde vyftien honderd man tot deze gevaarlyke onderneming. De voornaamste bevelhebbers daar van waren *Ulloa* † en *Pacheco* \*, welke hy den heer van Scroskerke, stadvoogdt van Bergen op den Zoom, die het landt beter dan anderen kende, toevoegde. De roefschuiten hadden last hen onder het geleide van den zeevoogdt *D'Avila*, aan boord hebbende het Spaanſche regiment van den kolonel *Mondragon* (a), te volgen.

Dit wierdt aldus werkſtellig gemaakt: daags voor St. Michiel trokken deze vyftien honderd man naar de ondiepten; kleedden zich uit, om minder belemmert te zyn, alleen met zich voerende hun geweer, en mondkoſt voor drie dagen. Het was by nacht, en donkere maan, dat zy te water gingen; maar de lucht was zo vol sterren, dat men zou gezegt hebben, dat zy zulk eene heerlyke onderneming wilde begunſtigen. Zy kwamen gelukkig aan de andere zyde van de rivier, na dat zy in deze draaikolken, zonder van de diepten, daar de nacht den ſchrik van verdubbelde, noch van het geſchreeuw der *Zeeuwen* verbaast te zyn. Deze laatſten, om hen met hunne ſchepen varende, vroegen hen al ſchertſende, of men hen op zulk eene wyze als waterhonden ten prooi der baren, die hen zouden inzwelgen, voor dat zy het landt konden bereiken, overgaf. Echter kwamen zy aan het vaſte landt †, en hoe vermoeid zy ook waren van zulk een moeielyken weg, waar in zy, het water tot aan de keel hebbende, de baren van de zee, die tegen hen sloegen, wanneer het ebde, moeſten breken, en tegen de inwoonders dezer eilanden, die hen gewapend inwachten, vechten. Maar hun moedt gaf hen kracht, en het geluk wilde niet, dat de genen, die het voor de baren van de zee hadt bewaart, voor het geweld hunner vyanden zouden bezwyken, wanneer zy het landt bereikt hadden. Dat zelve geluk verſchafte hen eene volkome overwinning over hunne vyanden, die zy op de vlucht en al vechtende naar de naaſte plaats \* drevven, daar zy zich in wierpen, latende verſcheide doden achter, onder welke zich de landvoogdt van *Zeelandt* † bevondt, die door een van de zynen, die in den nacht zyn snaphaan loſte, zonder hem te kennen, dood geſchoten wierdt.

Het eilandt, daar de Spanjaarden te landt traden, voerde den naam van *Duivelandt*, of het landt der duiven, om de grote menigte duiven, die men daar meer dan elders plagt te vinden. Men moeſt nog een arm van de zee over, om in het eilandt *Schouwen* te komen \*, het welk zy met den zelve moedt deden, en de ſtadt en de ſterkte *Bommenee*, die de haven gebodt, vermeerterden. *Requesens*, die naar *Ter Tolen*, van waar hy zyne bevelen zondt, was gekeert, twyfelde toen geenzins aan de overgave van *Zierikzee*: maar hy bedroog zich; deze eilanders ſtaken al de dyken door, en zetten al het landt onder water; zo dat men onmogelyk daar eene legerplaats kon betrekken. Men legerde zich eeh-

*III Deel.*

(a) *Strada* zegt, doch te onrecht, dat *Vidali* het opperbevel van het eene en het andere hadt.

ter in begravingen, en men maakte ſchuiten om van de eene plaats naar de andere te kunnen varen, waar door het leger zeer veel leedt. De regent vertrok op het laaſte van het jaar van *Ter Tolen* naar *Antwerpen*, daar zyne tegenwoordigheit vereischt wierdt. Hy zag wel by deze proef, die hy nam, dat hy zo gemakkeelyk de bondgenoten uit *Zeelandt* niet zou kunnen doen verhuizen, als hy hadt gedacht. Des niettegenſtaande gaf hy zyn bevel, voor dat hy van *Ter Tolen* vertrok, om de belegering voort te zetten; maar zyne doodt belette hem den uitſlag daar van te zien \*.

In dezen tuſſchentydt geſchiedden de gezantſchappen, daar wy boven van geſproken hebben, van de zyde van den landvoogdt en die der bondgenoten, naar de koninginne van *Engelandt*, waar in deze vorſtin zulk een wyzen raadt aan den eerſten, en zulk een verſtandig antwoordt aan de anderen gaf †.

In dit jaar wierdt ook de hogeſchool van *Leiden*, eene der vermaardſte van ganſch *Europa*, oppgerecht. De ſchryvers geven de eer van deze oprichtinge aan den prinſſe van *Oranje*, en zeggen, dat de zelve op zynen raadt geſchiedde (a); als of deze prinſ, niet te vrede, *Cesar* in krygskunde te gelyken, hem ook in liefde tot de geleerdheit begeerde na te volgen. Wy moeten niet vergeten te zeggen, dat de beroemde heer van *der Does* tot eerſten bezorger \* van deze nieuwe hogeſcholen wierdt aangeſtelt.

In het begin van het jaar 1576 maakten de gezanten van *Vrankryk* aan het hof van *Engelandt* hun voorſtel aangaande het huwelyk met den hertog van *Alençon* weder levendig; maar de koningin antwoordde hen, dat de tegenwoordige tydsgelegenheit geenzins toeliet met zodanig een voorſtel van de zyde van dezen prinſ voor den dag te komen, naardien hy in den burgeroorlog van zyn vaderlandt te veel was ingewikkelt om aan een huwelyks onderhandeling te denken; dat zy niet kon geloven, dat hy overzee, om by haar te komen, zou ſteken, gelyk zyne gezanten zeiden, na dat hy zich voor het hoofd van de misnoegde party van *Vrankryk* hadt verklaart; dat zy niet twyfelde, of hy zou zich veel liever aan het hoofd van hun leger ſtellen, dan zynen tydt met minnaryen in *Engelandt* komen ſlyten. Zy wilde echter in deze nieuwe beroerten van deze twee broeders geenzins in haren plicht omtrent de betuigingen van genegenheit, die deze prinſ haar bewees, en de verzekerdheit, die de *Allerchriſtelykſte* koning haar deedt, in gebreke blyven. Zy zondt gemachtigde op gemachtigde naar den eenen en den anderen, om hen tot eene verzoening aan te manen; zo dat, terwyl *Vrankryk* dan eens die van *Ierlandt*, en dan eens die van *Schotlandt* tegen *Elizabeth* byſtondt, deze vorſtin arbeide om de binnenlandſche beroerten van dit ryk te ſtillen. Mogelyk deedt zy dit door ſtaatkunde, zo wel als door edelmoedigheit, nademaal zy niet gaarne legers zag, die in ſtaat waren alle uren in de *Nederlanden* te kunnentrekken.

Zy hadt wel gewenſcht een einde van een oorlog te zien, die deze provinciën, met welke haar ryk een koophandel dreef, dien de beide natiën niet konden miſſen, verwoeſte. Wy hebben gezien wat moeite zy by den *Katholyken*

(a) Den inwoonderen wierdt wegens hunne kloekmoedigheit, in de belegering betoont, en tot vergoeding van de ſchade, door hen gedurende de zelve geleden, door den prinſſe, de eſelen en ſleden vrydom van tollen voor zekere jaren, of het oprechten eener hogeſcholen aangeboden, waar van zy het laaſte verkoren.

ly-  
van  
ant.  
  
Verhaal  
van  
dezen  
tocht.  
  
Ma-  
zan-  
  
rebo-  
den  
e be-  
ing  
Zie-  
e.  
  
yk  
L.  
n.  
ute  
van  
bet-  
een  
an  
e.

\* Hy  
ſtiert den  
6 Maart  
1576.  
  
† Zie fol.  
234  
  
\* Cura-  
tor.  
1576.  
Camb-  
den.  
Thommas.  
Strada.  
P. Bor.  
Onder-  
hande-  
ling tuſ-  
ſchen het  
hof van  
Vrank-  
ryk en  
dat van  
Engel-  
landt.  
  
Waar-  
om Eli-  
zabeth  
den ko-  
ning van  
Vrank-  
ryk om



1576. byftandt aan de bondgenoten van Nederlandt te zenden zoekt af te wendden.

koning en by den landvoogdt van de Nederlanden tot een vergelyk van zulk eene aangelegenheit hadt aangewend. De zelve staatkunde zette haar ook aan om door haren gemachtigde den Allerchristelyksten koning het gevaar te doen vertonen, dat 'er voor hem in stak, indien hy de Nederlandfche bondgenoten ondersteunde; dat hy moest denken, dat hy den Katholyken koning daar door zou mishagen, en bygevolg zyne wapenen in Vrankryk overbrengen, alwaar de Spaansche soldaten zeer nadeelige scha-verhaling zouden weten te vinden; dat daarenboven *Philips* zyne legers ter zee en te lande gereed hadt, om langs den kant van Italië in het markgraafschap van Saluzzo, of door de Middelandfche zee in Provence te dringen; dat eindelyk Vrankryk, uitgeput, gelyk het was, eene mogendheit moest ontzien, die in staat was zich over den byftandt te wreken, dien men aan zyne oproerige onderdanen hadt verschafft, en die mogelyk wel te vrede zou zyn, dat men 'er haar een voorwendfel van aan de handt gaf. Het schynt, als of de koningin het toekomende wist te voorzegggen, ziende het nadeel, dat Spanje kort daar na aan deze kroon door zyne verbindtenis met de *Guizen* toebragt. Maar boven en behalven dit alles deedt haar de nayver zo spreken. Veel bekommerder voor Vrankryk dan voor Spanje zynde, kon zy het gebiedt over de Nederlanden van het laatste niet tot het eerste zien overgaan. Deze onderhandeling wierdt aan de handt gegeven voor de aankomst van *Don Jan*, wiens gedrag de gedaante der zaken veranderde.

Plundering van Antwerpen.

Alles was toen in Nederlandt in eene grote verwarring, daar de doodt van *Requesens* veel toe hielp. De aankomst van *Don Jan* bevredigde de zelve geenzins, gelyk wy in het vervolg van de omwenteling dezer provinciën zullen zien. Men vatte wederzyds de wapenen weder op. Antwerpen tradt mede in het bondgenootschap, en wierdt door de Spanjaarden, die de Engelsche comptoiren niet minder dan de huizen der Nederlanderen verschoonden, geplundert. Ondertuffchen hadt *Elizabeth* altoos in gedachten een einde van dezen oorlog te maken; weshalven zy beide partyen tot de vrede aanzette. De bondgenoten hadden haar een gemachtigde gezonden, om byftandt van haar tegen dezen nieuwen overlast te verzoeken; maar zy wilde zich liever als middelares laten gebruiken. Zy gaf bevel aan haren gezant \* te Brussel, by de eene en de andere party te gaan, en aan de staatsdienaren van den Katholyken koning te vertonen, dat het met hun meesters belang geenzins overeenkwam, de schoonste provinciën van zyn ryk door bloedige oorlogen te verwoesten, en aan de bondgenoten, dat zy weder tot hunne eerste gehoorzaamheit moesten keren, om alzo den ondergang van hun gansche landt voor te komen.

\* Wilfen.

De bondgenoten verzoeken byftandt van *Elizabeth*.

Het plunderen van Antwerpen viel in dezen tyd voor, en maakte den haat der Nederlanders tegen de Spaansche regering groter. De gezant van de eersten by hare Britannische Majesteit gaf haar eene verbeelding van het plunderen van deze stadt, eene der bloeiendste steden van Europa, zeide hy, het oog van Vlaanderen, en het ryktheit pakhuis van het Westen. Hy liet niet af te vertonen de schade, die de Engelschen daar door hadden geleden, hebbende hun comptoir in de plundering niet dan door kracht van goudt en zilver, daar men de gretigheid van de soldaten mede moest paaien, kunnen bevryden; zo dat de koningin zelf geen minder belang hadt dan de bondgenoten om de buiten-

sporigheden, daar men de bescherming, die men aan onderdanen schuldig is, en te gelyk de trouw, die men voor zyne bondgenoten moet hebben, hadt geschonden, te wreken. Vervolgens verzochten de gezanten hare Majesteit mededogen te hebben met een volk, dat zo onmenschelyk wierdt verdrukt, en te willen goedvinden, dat het zich, gewettigt door zo vele geleedene wredeheden, verdedigde, en het met eene zekere somme gelds, die zy binnen een gefelden tydt zouden aannemen weder te geven, by te staan. Zy sloeg deze bede af, te onvrede, zegt men, zynde, om dat zy het zelve verzoek aan de kroon van Vrankryk hadden gedaan. Voor het overige bleef zy by het voornemen, van hen de vrede by den Katholyken koning, in plaats van hen te helpen om den oorlog langer te doen duren, met hen den byftandt te geven, dien de afgezonden van haar verzochten, te bezorgen.

Zy zondt den ridder *Smith* naar Spanje, een man van eene uitmuntende geboorte, hebbende de eer van een nabestaande van den koning *Eduard* den VI te zyn \*. Boven dat was hy by *Philips* bekend, die hem aan het hof van Engelandt hadt gezien, en die veel genoeg in hem hadt, doordien hy zich naar den Spaanschen aardt wist te voegen. Hy ontving hem ook met grote beleefdheit, niettegenstaande de afkerigheit van zyne staatsdienaren, die deze vorst laakte, hoe zeer hy ook tegen den Protestantfchen Godsdienst, die de oorzaak van hunne kwaadwilligheid was, ingenomen was. *Quiroga*, aartsbiffchop van Toledo, kwam zo ver, dat hy met verachting van de koningin sprak, haar houdende voor eene ketterfche. Het geloofsonderzoek † van Seville liet ook zyn ongenoegen over dentytel van *beschermster van het geloof*, dien zy voerde, blyken, en dien zy in de hoedanigheid van hare Engelsche Majesteit niet konden verdragen. Maar de gezant ging deze fchamperheit van den aartsbiffchop krachtig tegen, en deedt zulk een geleerd verhoogt tegen de kleinachting van de geloofsonderzoekers, dat de koning, van deze overtuigende reden geraakt, of te onvrede over de verachte behandeling der Spanjaarden, zyn ongenoegen aan den aartsbiffchop liet blyken, en beval, dat men de koningin den tytel, dien de geloofsonderzoekers haar wilden betwiften, zou laten behouden.

Ondertuffchen kwam *Don Jan* van Oostenryk in Nederlandt, en nam bezit van de regering. De koningin zondt den gebiedt van het eilandt *Wight* †, om hem over zyne gelukkige aankomst te begroeten, hem hare vloten en haar volk, om tegen de Franschen te dienen, indien zy ondernamen met een leger in de Nederlanden te vallen, aanbiedende. Ter zelve tydt leende zy twintig duizend ponden Sterlings aan de bondgenoten. Het is waar, dat het was onder beding, dat zy verwerender wyze zouden te werk gaan, en hunnen wettigen vorst getrouw blyven, zonder iets anders te eifchen dan de handhaving van hunne voorrechten. Zy bedong ook, dat zy de Franschen niet tot hunnen byftandt zouden roepen; en om te tonen, dat zy niet anders zocht dan deze provinciën hare vryheit te doen genieten, stontt zy toe, dat het geldt, het welk zy aan de bondgenoten hadt geleent, wierdt gebruikt om de Spaansche soldaten te betalen, byaldien het zelve kon dienen om hun verdrag tot dezen prys met den landvoogdt te maken.

In Engelandt was toen eene volkome vrede, en men plukte de vruchten van deze gelukkige

\* Ut hooftde van de koningin *Johanna Seymour*. Ingenomenheit van den aartsbiffchop van Toledo tegen de koningin.

† *Inquisitie*. *Philips* de II beftraft hem daar over.

† *Harley*. *Elizabeth* zondt om *Jan* van Oostenryk te begroeten.

Onder wat beding zy de bondgenoten onderfleunt.

*Cambden*. *Johannus*.



1576. Verdrag tusschen de Engelschen en de Portugezen.

kige regering, waar van het gemakkelyker valt een denkbeeld te maken dan voorbeelden te vinden. De gerechtigheit bloeide; de overvloed en vreugde bragten de algemene rust voort; de koophandel vermeerderde dagelykch door de rust en vryheit, en vervulde het ryk met allen overvloedt. De scheepvaart hadt van den kant van Portugal eenige schade geleden, zonder dat men zegt wie 'er de oorzaak van was. De onderdanen van beide de kronen betwistten van weérzyden het inkomen van hunne havenen. De vryheit wierdt 'er dit jaar van herstelt. Aan de Engelschen wierdt het varen op Portugal, Algarbe, de Azorische eilanden, en Madera (a), en aan de Portugezen het varen naar Engelandt en Ierlandt gedurende drie jaren toegelaten. Daar wierdt ook besloten, dat men gemachtigden zou aanstellen, die in dezen tusschentydt het geschil, dat tusschen de beide natiën omtrent den koophandel was ontstaan, zouden onderzoeken, om het verdrag, dat nu alleen voor een tydt was, altoosdurend te maken.

Men onderneemt weder om door het Noorde een scheepvaart naar het Oosten te zoeken.

Men kwam weder tot het voornemen, dat men ten tyde van *Henrik* den VII hadt gehad, van het Oosten van de zyde van het Noorden van Amerika, door een doortocht, die de Noord- en Zuidzee vereenigt, en daar het zelve gemeenschap met de Oosterfche en Westersche eilanden heeft, te vinden. De Admiraliteit vergaderde daar over. De ervarenste stierlieden van Engelandt woonden deze vergadering by. Men kwam gezamentlyk overeën, dat het doenlyk was, en dat 'er zulk een doortocht zekerlyk was. De gedachten waren op deze redenen gegrond, dat de genen, die onder den Pool zeilen, bevinden, dat hoe meer menden zelven nadert, hoe lager de zee is; een bewys, dat het landt niet ver af is; daar in het tegendeel, wanneer men uit het Westen naar den kant van Yslandt nadert, meh de zee veel hoger vindt; en men ziet klaarblykelyk, dat de Noordzee, die Amerika ten Oosten heeft, een en de zelve zee met de Zuidzee is, die dit nieuwe landt van het onze naar den kant van het Westen scheidt. Men voegde daar nog by, dat de zee, door de beweging van den hemel, die zyne omwenteling in vier en twintig uren doet, gedreven, door de kusten van Amerika we drgestoten, en naar het Noorden gedreven wordt, tot dat zy komt by den hoek, dien de Spanjaarden Cabo Freddo, of Noordkaap, noemen, alwaar de zelve een doortocht moet vinden, om zich in het Mer del Sur, gelyk zy de Zuidzee, die ook de Stille zee \* wordt geheten, noemen, te ontlafsen; dat zy zonder deze ontlasting wedergekaatst zou worden van de Noorder kusten naar Laplandt en Finlandt, met het zelve geweld, als op de Zuidkust van de Straat van *Magellanus*, die al te nauw is, om het water, dat uit de Zuidzee komt, te verzwelgen, een groot gedeelte daar van naar het Noorden zendt, van waar het zich langs de Oosterfche kusten van Amerika verspreidt. By deze vertogen bragt men de getuigenis van den vermaarden *Jenkenzon* by, daar wy boven reets van hebben gesproken, zo bekend door zyne reizen in Moskovië, en voornamentlyk door alle de Noordzeën. Hy verzekerde, dat deze zee zich in de Zuidzee ontlafte, en dat het onmogelyk anders kan zyn, daar men het zeggen van een zeer vermaarden Spaanschen stuurman \* byvoegde, die zeide, dat hy van de Moluksche eilanden naar Amerika willende wederkeren, te rug was gedreven boven de Linie door

\* in het Latyn Mare pacificum.

† Bernard Torre.

(a) Dit was reets in het jaar 1571 vastgesteld. Zie boven fol. 194.

de vloeden van de Noordzee, met zo veel geweldt, dat hy weder ter plaatse wierdt gebragt, van waar hy vertrokken was.

Deze redenen en waarnemingen de kooplieden overtuigt hebbende, zonden zy *Martin Forbisher* \* met drie schepen, die men pinassen, of spiegel-schepen †, noemt, om den doortocht te zoeken, die de Noord- en Zuidzee moet vereenigen, en tot een doortocht van het Oosten naar het Westen strekken. Zy vertrokken den 18 July van Harwich, en kwamen den 9 Augusty in de golf, of Straat, die zynen naam † draagt, op de hoogte van drie en zestig graden; daar zy het landt bewoont vonden van menschen, die zeer tanig van wezen waren, met zwart haar, en breed van aangezicht, platte neuzen, en hunne lichamen met de huidt van zeekalven dekkende. Hy merkte ook aan, dat de vrouwen lang haar droegen, door twee trensen van een gescheiden, die aan de slaap van het hoofd kwamen, behalven die, welke haar op de schouderen hing. De meeste waren in haar aangezicht gekorven, daar zy een vermengsel van zekere blauwe verwe, die 'er nooit uit ging, en die hen tot versierfel versprekte, in wreven. De koude, die zich daar reets begon te doen gevoelen, en de Straat te bevrozen, bellette de Engelsche stuurlieden verder te gaan; zo dat zy op het laatste van September weder in Engelandt kwamen, zynde vyf matrozen kwyd geraakt, die door de Wilden waren ver-rascht en weggevoert. Deze *Martin Forbisher* ondernam in den volgenden jare \* een tweden, en een jaar daar na † een derden tocht, met een voornemen van deze Straat verder in te varen, gelyk hy ook op beide tochten deedt. Maar hy ontmoette ook de zelve zwarigheden. Op zynen weg, inzonderheit de laatste maal, kwam hem zeer veel ys tegen, dat zich als bergen opdeed, en hem dwong weder te rug te keren. Het was te vergeeffich, dat hy tegen deze zwarigheden aan-wortelde, zynde door gestadige stormen aange-tast, overrompelt van sneeuw, en gedurig door de harde winden, die hem tegen de vervaarlyke rotien van ys dreven, de doodt alle ogenblikken voor oogen ziende, zo dat hy gedwongen was weder te keren. Al wat hy van zyne reize mede bragt, bestondt in eenige stenen \*, die hy hadt laten uitgraven, denkende daar goudt of zilver in te vinden; maar na een nauwkeurig onderzoek bevondt men de zelve maar gemene stenen te zyn, en men gebruikte ze om 'er de straten mede te beleggen. Eenigen willen, dat hy ook een hoorn van zekere zee-Rhenoceros, die boven de neus van den visch, dien zy dood op het strandt hadden vinden leggen, was uitgetrokken, en een en een halve el lang was, hadt medegebragt, daar zy byvoegen, dat hy de zelve kracht, die men aan een een-hoorn toelichryft, hadt, indien het waar is, dat 'er zulke beesten worden gevonden. Door de ondervinding bespeurde men, dat hy een middel tegen het vergift was.

Scheepstocht van Forbisher. \* of Forbisher. † gelykende naar grote sloepen. † Forbisher's Straat.

\* in het jaar 1577. † in het jaar 1578.

\* of cru.

*Elizabeth* zondt dit jaar den ridder *Philips Sidney*, die twee jaren te voren mede op den naamlyst van de mededingers naar de kroon van Polen was gebragt, naar *Rudolph*, Roomsche koning, aan wien de keizerlyke kroon door de doodt van zynen vader was gekomen. Het was *Maximiliaan* de II, die in het begin van October in de armen, om zo te spreken, en in de schoot van de Staten, die hy hadt doen zamenkomen, en waar in hy voorzitter was, den geest hadt gegeven. Zyne al te grote zorg voor een zwak ligchaam, als het zyne, en zyne verscheide ziekten hadden hem als uitgeleert, en wel zodanig, dat hy scheen uitgeleest te zyn, hoewel hy nog geen vyftig ja-

Cambden. Thuanus. Mezeray. Doodt van Maximiliaan den II; en zyn lof.



1576. ren oud was, waar van hy twaalf als keizer hadt geregeert; een vorst zeer zachtzinnig, voorzichtig, standvastig en rechtmatig, daar niet aan zou ontbroken hebben, indien het geluk hem gunstiger was geweest, en hy zo veel gezondheid als deugden hadt bezeten. Hy droeg zich zeer omzichtig tusschen de twee Godsdiensten, die Duitichlandt verdeelden, en, zonder nadeel aan den Katholyken koning te doen, maakte hy zich aangenaam by de Protestanten, wetende altoos als een soort van middelweg tusschen beide te houden; hebbende voor zyne erflanden het houden van het Nachemaal onder beide de gedaanten verkregen, en den paus verzocht, het trouwen aan de priesters toe te staan: doch zonder het te hebben kunnen verwerven. Wy hebben gezien, dat zyn gevoelen omtrent de hervorming zo ver was gegaan, dat de keurvorst van de Palts niet anders dacht, of hy zou de zelve omhelzen; het zy hy waarlyk zyn woordt aan de Protestantische keurvorsten hadt gegeven, gelyk als eenigen hebben gezegt, het zy zyne toestemming aan vele artykelen van dezen Godsdienst aanleiding hadt gegeven om zulks te denken. De ridder *Sidney* was gelast hem het rouwbecklag te doen over de doot van *Maximiliaan*, en geluk te wenschen over de komste van *Rudolph* tot het keizerryk, dat hem als Roomsch koning toekwam.

*Rudolph* is zyn opvolger.

*Elizabeth* laat het geldt, dat zy aan den prins *Casimir* hadt geleent, weder eischen. \* drie honderd duizend goude kronen. † den 9 May 1576. † Edikt.

Doodt van den ridder *Cooke*.

Hy hadt ook last naar Heidelberg te gaan, om de zonen van den keurvorst van de Palts, *Fredrik* den III, korteling gestorven, te begroeten. *Casimir*, een van deze prinsfen, hadt van *Elizabeth* geldt \*, om volk te ligten, gelyk hy meermalen tot den dienst van de Hervormden in Vrankryk hadt gedaan, ontfangen, en de gezant hadt last het geldt weder te eischen, dat de koningin hem te leen hadt opgeschoten. De tyds gelegenheit om het weder te eischen was voordeelig †. Het Fransche hof hadt een gebodt † ten voordeele van dezen Godsdienst laten uitgaan, om den hertog van Alençon, die zich voor hun hoofdt hadt verklaart, van deze party af te trekken, wiens erfdeel men vermeerderde met Berri, Touraine en Anjou, met den tytelt van hertog van de laatste provincie. De prins *Casimir* verwaarloofde zyn belang niet. Hy eischte de landvoogdy van Mets, Toul en Verdun. De koningin moeder, die hem in het byzonder onderhieldt, kon hem van zynen eisch niet doen afstaan, dan met voor hem het prinsdom van Chasteau-Thierry, eene compaignie van honderd gewapenden, en het bevel over vier duizend ruiters, nevens een inkomen van twaalf duizend geredt geldt, om zyn volk te betalen, te verkrygen, waar door *Casimir* in staat geraakte om het geleende geldt aan de koninginne weder te geven. Maar het geldt, dat Vrankryk hem moest betalen, was niet gereed. Deze kroon moest eerst een bul van den paus verzoeken, om vyftig duizend guldens renten uit de geestelyke goederen te mogen verpanden. Deze bul was nog niet gekomen wanneer de ridder *Sidney* te Heidelberg kwam, en de prins *Casimir* niet betaalt zynde, verschoonde hy zich, dat hy het geleende geldt in dezen tydt aan de koninginne niet kon wedergeven.

Onder de doorluchtige personen, die dit jaar in Engelandt stierven, telt men *Walter van Eversux*, graaf van Essex, en den ridder *Cooke*, leermeester van *Eduard* den VI. Maar dewyl de doot van den eersten in Ierlandt voorviel, stellen wy het verhaal daar van uit tot dat wy tot de aldaar voorgevallene zaken zullen gekomen zyn. Belangende den ridder *Cooke*, hy stierf in zyn

zeventigste jaar. Hy was een man van grote geleerdheit, en van eene deftigheid en deugd, overeenkomende niet die van de wyften der ouden. Hy liet vyf dochters na, van gelyke verdiensten en kennis, de welke zyne goederen erfden. Zy waren ervaren in de Griekische en Latynsche talen, en deden alle vyf voordeelige huwelyken. Mylord *Barleigh*, grootfchatmeester, trouwde met de oudste; Mylord *Bacon*, zegelbewaarder, met de tweede, en de ridders *Hobby*, *Roulet* en *Killegrew* met de drie andere. Maar niets maakte *Cooke* doorluchtiger dan dat hy leermeester van den jongen koning *Eduard* was geweest, en dat hy hem zulk eene uitnemende opvoeding hadt gegeven, het zy ten opzichte van zyne geleerdheit en bekwaamheit, het zy ten opzichte van zyne wyze van leven en Godsdienst.

Het ganfche jaar van 1577 ging met kuiperen van de zyde van *Don Jan* van Oostenryk en van de bondgenoten, niet alleen in Nederlandt, maar ook in Engelandt, en door de verscheide gezantschappen, zo wel van den eenen, als van den anderen kant, voorby. De uitkomst van alle deze onderhandelingen was, dat *Elizabeth* door de bedriegeryen van *Don Jan* verplicht was een verdrag met de Nederlandsche staten aan te gaan, waar van zy den koning van Spanje kennis gaf, daar benevens betuigende, dat zy het zelve niet zou ter uitvoeringe stellen dan in de uiterste noodzakelykheit, en wanneer daar geen hoop voor de vrede meer overig zou zyn. Zy volhardde in hem daar toe te vermanen, daar deze vorst genoeg in nam; ten minste gedroeg hy zich zo, en trachtte ondertusschen de koningin te weêrhouden, dat zy geen volk naar Vlaanderen zondt. De veinzery van *Don Jan*, die bevreesd was, dat men hem zou voorkomen, bedekte ook met alle bedenkyke arglistigheid zyn voornemen. Hy maakte geen zwaarigheid *Elizabeth* door de gemachtigden, die hy haar op verscheide tyden zondt, van zyne goede mening te verzekeren, wenshende, gelyk hy zeide, niet anders dan eene goede vriendschap tusschen de beide volkeren te zien, verzoekende hare Majesteit, indien haar van de verstoorders van de algemene rust het tegendeel wierdt gezegt, geen geloof daar aan te slaan. Zyne betuigingen waren geveinst; hy wachtte alleen naar gelegenheit om het beslotene met den paus en de *Guizen* tegen den Staat en Godsdienst van Engelandt werkstellig te maken.

Dit was voor het grootste gedeelte de gesteldheit der zaken van dit jaar: maar de omstandigheden van de zelve zyn van te veel belang om verzwegen te worden. Voor dat *Don Jan* in de Nederlanden kwam, en dat *Requesens* het roer der regering nog in handen hadt, de eerste neg in Italië zynde, bedacht hy aldaar verscheide aanslagen tegen de kroon van *Elizabeth*. Deze staatzuchtige prins bezat, niettegenstaande zyne onwetige geboorte, al de trotschheit van het bloedt, daar hy uit voortgekomen was, en zonder een ryk niet kunnende leven, dacht hy zich meester van Tunis te maken. Ten dien einde de hoofdstadt in de maand van October des jaars 1573 veroverte hebbende, wilde hy de zelve niet slechten, gelyk *Philips* de II gaarne hadt gezien, zorg dragende in het tegendeel, van niet alleen de muren weder op te halen, maar daar ook sterkten aan te leggen. Echter dorst hy zyn voornemen aan den Katholyken koning niet bekend maken; maar hy bediende zich van de tusschenkomst van *Pius Gregorius* den XIII. Hy hadt hem door zyn eigen gezant doen verzoeken, dat het hem mogt behagen liever een

1576.

1577. *Strada*, *Cambden*, *Thucnus*, *Mazaray*, *P. Bor*, *De Groot*. *Don Jan* van Oostenryk zoekt de koningin van Engelandt te misleiden.

Beschryving van dezen prins, en zyn voornemen.

1573.

Christ.



1573. Christen prins tot koning der Mauren dan een Mahomethaan te verklaren: want *Philips* maakte, naar het voorbeeld van zynen vader *Karel* den V, zyn werk van de opvolging in het bloedt van de Afrikaansche koningen te bewaren. De gezant, die de Moorfsche prinssen daar buiten wilde sluiten, hadt *Philips* voorgesteld deze kroon op het hoofd van *Don Jan* te zetten. De koning, de staatzucht van zynen natuurlyken broeder bemerkende, oordeelde, dat het beter was, dat hy zyn wantrouwen verborgen hieldt, dan het zelve in deze tedere tyds gelegenheit te doen uitbarsten. Gelyk dit voorstel hem eerst wierdt gedaan, na dat *Don Jan* tot deze onderneming was vertrokken, dacht hy, dat de voorzichtigheit vereischte zyn gevoelen te bedekken, om aan een laetdunkenden en stoutmoedigen prins, dien hy het bevel over een machtig leger hadt toevertrouwt, geen gelegenheit te geven eenige aanslagen tegen den Staat, indien men hem in de onderneming van Afrika wilde verhinderen, te smeden. Hy gaf daar een twyfelachtig antwoordt op, prees den yver van den paus, roemde de dapperheit van *Don Jan*, en liet hem alles van zyne erkenenis verwachten. Des niettegenstaande hadt hy voorgenomen hem niets te geven, dat als een beginnel zou kunnen strekken om zyne staatzucht verder uit te zetten. *Don Jan* bediende zich van eenen *Jobannes à Sotto* tot zyn geheimschryver, dien hy zynen gunsteling hadt gemaakt; een man van een schranderen geest, maar laetdunkend, die zynen meester tot het ryk van Tunis hadt aangemoedigt. *Philips* wist hem onder schyn, van hem aan het hof te bevorderen, uit zyn dienst te krygen, en gaf hem *Escovedo*, zynen vyandt, in de plaats. Hy oordeelde, dat dit een bekwaam middel was om alle de voornemens, die *Sotto* aan *Don Jan* hadt ingeblazen, te veydelen, en dat de haat van dezen nieuwen geheimschryver tegen zynen voorzaat hem andere maatregels omtrent zyne zaken zou doen nemen. De zelve vielen echter anders uit; *Escovedo*, nog hoogmoediger dan *Sotto*, en vindende den weg door de onderrechting, die hy van den eersten gunsteling hadt ontfangen, gebaant, stelde alles in het werk om de staatzucht van *Don Jan* nog meer aan te sporen. Deze prins kwam, na dat hy Tunis hadt ingenomen, te Napels, hebbende alle de orders gestelt, die nodig waren om het geen hy overwonnen hadt te bewaren. Echter wierdt hy gedwongen *Mechmetb Affan*, neef van *Amida*, tot koning aan te stellen. Deze laatste was met zyne kinderen in de staten van den koning van Spanje gevluht. *Don Jan* hadt het ongeluk in het volgende jaar \* van Tunis weder onder de regering van den Turk te zien keren. Spanje verloor de sterkte *Goulette*, die *Karel* de V goed gevonden hadt te bezetten, om van de trouw van *Muley Affan*, wanneer hy hem in zyn ryk herstelde, verzekert te zyn. *Sinan* Bassa, eerste vizier van *Selim*, was niet te vrede met de Christenen uit Tunis gejaagt te hebben, hy trachtte hen ook de lust om weder te komen te benemen; waarom hy *Goulette* wegnam, dat hen tot het overkomen diende, en daar zy hunne wapenplaats op de kusten van Afrika van hadden gemaakt. Dus ging deze sterkte, daar *Karel* de V zo veel zorg voor gedragen hadt om ze te versterken, byna op de zelve plaats en mondt der zee, en op de puinhopen, daar de vermaarde haven van het oude Carthago was geweest, om niet alleen de ryken van Na-

\* in September.

1574.

pels en Sicilië, maar ook van Italië en Spanje te dekken, verloren. Het zelve keerde weder, nevens gansch Mauritanië, acht en dertig jaren na dat *Karel* de V het hadt veroverd, aan den Turk. Men legt de oorzaak van dit verlies op de staatzucht van *Don Jan*, die de macht der Turken naar dezen kant hadt getrokken, uit nayver, dien hy hen hadt gegeven door het versterken van Tunis, in plaats van het te slechten, gelyk *Philips* de II het wilde hebben. Anderen zeggen, dat de slotvoogdt van *Goulette* \* van de Turken omgekocht was, die hem tot vergelding van zyn verraadt het ryk van Cyprus hadden beloofd. Hoe het zy, *Don Jan* zag alle hoop om koning van Tunis te worden verdwenen: doch des niettegenstaande stondt hy van zyne begeerte tot een koninkryk niet af.

1574.

\* *Puerta Carrera*.

Het was in deze gemoeds gesteltenis, dat *Escovedo* hem te Napels vondt. Deze trotsche staatsdienaar was ver van hem gematigder gedachten in te boezemen: verheugt, dat hy hem in dit gevoelen vondt, daar hy hem gaarne in hadt willen zien, stelde hy hem luisterryker kronen dan die der Mauren, en gemakkelijker om te verkrygen, zeide hy, voor oogen. Deze waren de kronen van Engelandt en Schotlandt. Wy hebben gezien, dat in het jaar 1571 *Philips* de II getracht hadt voor hem de laatste, door een huwelyk met *Maria Stuart*, te verkrygen; maar dit voornemen hadt geen voortgang: het zy men niet oprecht te werk ging, het zy de Katholyke koning, den staatzuchtigen aardt van *Don Jan* opmerkende, niet raadzaam vondt hem zo machtig te maken. *Escovedo* hervatte dit afgebroken werk, en stelde *Don Jan* zeer smakelyk voor oogen, hoe gemakkelijk dit huwelyk, waar door hy niet alleen in het bezit van de kroon van Schotlandt, maar ook van die van Engelandt, waar van *Maria* de vermoedelyke erfgenaam was, kon geraken. De grootste zwarigheit bestondt in *Elizabeth* van den troon te stoten. Hy vertoonde hem, dat daar geen zwarigheit in was, indien men de legers van den Katholyken koning, die in de Nederlanden waren, tegen Engelandt gebruikte, als hy alleen de landvoogdy van deze landen kon verkrygen. De doot van *Requesens* viel in dezen tydt voor, en de koning, verlegen om een opvolger te vinden, kende niemandt, die bekwaamer daar toe was, dan zynen natuurlyken broeder, wiens krygs-en staatkunde hem bekend waren, daarenboven door den paus, die eene byzondere achting voor *Don Jan* hadt, aangezocht zynde, waar door alles de staatzucht van dezen prins scheen te begunstigen.

1575.

*Escovedo* stelt hem het huwelyk van de koningin nevan Schotlandt en het invallen in Engelandt voor.

1576.

Voor dat hy uit Italië vertrok, om naar Nederlandt te gaan, hadt hy zyne maatregels met den paus genomen, die hem verzekerde, dat hy hem de onkosten van den Engelschen oorlog zou helpen dragen. De paus vleide zich dit ryk met hem te delen. *Don Jan* zou het tydelyke voor zyn deel hebben, en hy, de paus, al wat aan den H. stoel behoort in het geestelyke. Daar zyn 'er \*, die zeggen, dat hy de souvereiniteit over de Nederlanden mede begeerde. Op dit alles moest hy de toestemming van den Katholyken koning hebben. De paus, den yver van *Philips* voor den Godsdiens kennende, twyfelde geenzins de zelve te verkrygen: maar hy kende zyne staatkunde niet, die minder toeliet zynen broeder omtrent de twee kronen van Groot-Britannië dan omtrent zynen eisch van die van Tunis te begunstigen. Hy kon van den afstandt van de Nederlanden ter gunste van zynen broeder niet

Zyn verdrag met den paus rakende kunnen aanslag.

\* *Variolus*.



1576. horen spreken, indien men de gedenkschriften, die daar van melden, mag geloven. *Don Jan*, hoe bekwaam hy ook was, sloeg zelf niet veel acht op de yverzucht van *Philips*. Hy liet zich door de begeerte van te regeren vervoeren: daarenboven was hy betovert door de smakelyke voorstellingen van *Escovedo*, die, om zo te spreken, den weg, langs welken hy op den troon zou klimmen, met bloemen strooide. Maar voor dat hy zyne nieuwe regering aanvaardde, wilde hy een mondgelrek met den koning, niettegenstaande den last, dien hy hadt ontfangen om van Italië naar de Nederlanden te vertrekken, houden. Hy vertrok dan naar Spanje, en zag zyne Katholyke Majesteit te Valladolid, zonder dat men hun onderhoudt heeft geweten (a). Van daar vertrok hy naar Vrankryk, kwam te Parys, daar hy verscheidene dagen onbekend, gevende zich voor een bediende van *Osavins Gonzaga* uit, bleef; en om nog beter onbekend te blyven hadt hy zyn haar en baardt doen verwen. Eindelyk, na zyn voornemen met den Spaanschen gezant wel te hebben overlegt, kwam hy in de provinciën van zyne landvoogdy aan.

1577. Naauwlyks was hy daar gekomen, of hy vernieuwde zyn verzoek by *Philips* omtrent de onderneming op Engelandt, en ter zelve tydt om eene haven in Biskaje te hebben, daar hy zyne vloot mogt gereed maken. Hy verzocht, dat deze plaats *Escovedo* mogt worden toevertrouwt. Deze staatsdienaar bleef geenzins in gebreke den koning zelf en *Antonio Perez*, voornaam geheimschryver van Staat van *Philips*, zeer nadrukkelyke brieven, om ter gunste van *Don Jan* dit uit te werken, te schryven. Hy deedt nog meer; ziende, dat noch het verzoek van zynen meester, noch het zyne eenigen ingang hadt, riedt hy den prins een verbondt met de *Guizen* aan te gaan, waar by beide partyen zich voor beschermers zouden verklaren; *Don Jan* van Spanje, en de *Guizen* van Vrankryk, om malkander wederzyds by te staan; zo dat de yverigste Roomschegezinden in Vrankryk, hebbende de *Guizen* aan hun hoofd, zich voor de Spanjaarden moesten verklaren, indien de hertog van Anjou de Calvinisten in Nederlandt begunstigde. Aan den anderen kant, de Spanjaarden, onder het bevel van *Don Jan* staande, moesten de Fransehen helpen, indien zy door *Henrik* den III met hulp van zyne Calvinische onderdanen wierden aangetast; zo dat de bescherming van den Roomschen Godsdienst diende tot een voorwendfel van dit verdrag, daar nochtans de staat-zucht van beide de hoofden de voornaamste oorzaak van was. *Don Jan* wilde niet alleen de kettery, gelyk hy de leer der Hervormden noemde, in de Nederlanden uitroeien, maar zelfs in Engelandt, van waar de zelve, gelyk hy zeide, altydt tot de zeventien provinciën zou overwaaien, indien men de zelve in dat ryk niet uitrooide. Dit was de glimp, dien hy aan den oorlog gaf, en de weg, dien hy zich baande om tot deze regering te komen. Dit bondgenootschap

*Philips* heeft een tegenzin in dit verbondt, en docht *Escovedo* om te nemen.

(a) *Strada* zegt, dat het in een landhuis was, en dat de koning hem belaste de Nederlanden, het kostte wat het wilde, te bevredigen, onder beding van den Godsdienst en het gezag van den koning wel in acht te nemen.

hem *Philips* aan zyne staatkunde, en *Perez* aan zyne vreze opofferden: want deze laatste haatte *Escovedo*, die hem in zyne minnaryen met de prinsesse van Eboli dwarsboomde, en vreesde, dat hy haar ten gevalle van den koning, die mede uitnemende op haar verliefte was, mogt kwyd raken. Ieder weet, dat deze Spaansche vrouw *Anna Mendoza de la Cerda* wierdt genaamt, en met den vermaarden *Ray Gomez de Sylva* was getrouwt geweest. Hare afbeelding vindt men ook in alle de geschiedboeken van dezen tydt. Men kan niet begrypen, hoe eene vrouw, die maar een oog hadt, niettegenstaande dit gebrek de minnelykete persoon van het hof was. Anderen \* zeggen, dat *Escovedo* zelf op haar verliefte was, en dat hy *Perez* als een gelukkigen medevryer met nydige oogen aanzag, of beducht was, dat hy het door den tydt zou worden: weshalven hy zeer verheugt was zich van zulk een gevaarlyken mededinger verloft te zien. Hy liet hem by helder daglicht door zes personen, die op hem aanvielen, om het leven brengen. Zy lieten hem op de plaats leggen, en niettegenstaande deze moordt in het gezicht van al de wereldt was geschied, vondt men gene getuigen, wanneer *Don Jan* daar recht over verzocht; waar door hy bemerkte, dat het hof van Madrid de moorders hadt omgekocht.

Ondertusschen trachtte deze prins aanhang in Engelandt en Ierlandt te maken, en nam voor de eene of de andere plaats in te nemen, daar hy zyne schepen veilig kon leggen, en zyn volk gemakelyk landen. De graaf van Westmorlandt, nevens al de andere in Nederlandt gevluchte Engelsen, boden hem hunnen dienst aan. Hy hadt ook *Copley*, dien de koning van Vrankryk op zyn verzoek baron hadt gemaakt, in zyn belang gebragt, en hy verwachtte groten bystandt van den paus en van het gesloten bondgenootschap met de *Guizen*. Wat aangaat eene bekwaame plaats om te landen, dacht hy zich meester van het eilandt *Man*, in de Iersche zee, en in het midden van de drie ryken gelegen, te maken.

Van daar maakte hy staat, dat hy niet alleen in Ierlandt, alwaar de inboorlingen den paus t'eenemaal waren toegedaan, kon landen, maar ook in het Westen van Schotlandt, daar de koningin *Maria* vele aanhangeren hadt, en zelfs in de provinciën van Engelandt, die aan dezen kant waren gelegen, als Noord-Walles, Cumberlandt, Lankaster en Chester, daar al het volk van den Roomschen Godsdienst waren, in te dringen.

In het begin waren alle deze aanslagen niet bekend aan de koningin. Met de grootste arglistigheid des werelds verbergde *Don Jan* de zelve niet alleen voor haar, maar ook voor de Nederlanders, en voor *Philips* zelf. Uiterlyk scheen het als of hy niet dan vrede zocht. Dit betuigde hy door de vernieuwing van de vrede van Gent, die in de maandt van November des jaars 1576 gesloten was, en die hy op het laatste van February van het volgende jaar bekrachtigde. Maar de prins van Oranje, zyne loosheden bemerkende, gaf daar kennis van aan de Staten, die zich wel wachtten zynen raad te volgen; zo dat Vlaanderen op het punt stondt van door de Spanjaarden t'eenemaal onderdrukt te worden. Midden in deze beroerten gingen en kwamen de gezanten over en weder van Vlaanderen en Spanje naar Engelandt, en van Engelandt naar Madrid en Brussel. *Don Jan*, altydt veinzende, zondt *Gastelle* aan de koningin, om haar te bedanken voor den bystandt, dien zy hem by het aanvaarden van zyne regering hadt aangeboden, en om haar te ver-

1577.

\* Paril-  
lar.Don Jan  
denkt  
om in  
Engel-  
landt te  
landen.Hy  
veinst te-  
gen *Phi-*  
*lip*.  
zabath.

zeker.



1577. zekeren van zyne genegenheit tot de vrede. Zy zondt hem den ridder *Horsley*, om hem voor zyne goede voornemens te bedanken, en te raden, dat hy de zelve ten eerste werktellig zou maken. Zy verzocht hem ook de goederen van de Engelsche handelaars, ten tyde van de regering van den hertog van Alva genomen, wederom te geven. *Don Jan* hadt gansch andere gedachten; des niettegenstaande gaf hy goede woorden aan den gezant, maar verhoonde zich over het uitsstellen van deze wedergeving, om de menigvuldige bezigheden, die hem zyne regering verschaften, sichynende alleen bedacht te zyn om de rust en eendragt in de zeventien provinciën te herstellen.

*Elizabeth*, die zyn voornemen nog niet wist, zondt den ridder *Thomas Leighton* naar den prinsse van Oranje, om hem te verzoeken, de handt aan de uitvoering van de vrede, in het laatste van het voorgaande jaar te Gent gemaakt, te slaan. Ten minste verzocht zy hem, niets tot nadeel van het verdrag, tot dat de ridder *Smith*, dien zy naar het Spaansche hof hadt gezonden, wedergekomen zou zyn, te ondernemen. Het was in dezen tydt, dat de prins van Oranje de aanslagen van *Don Jan* aangaande het huwelyk met de koningin van Schotland ontdekte, daar hy aansonts kennis aan *Elizabeth* van gaf. Hy verzocht haar, acht op een voornemen te geven, daar de ondergang van hare Engelsche Majesteit en die der bondgenoten uit kon voortkomen, en niet meer aan een vredesverdrag met zulk een arglistigen prins te denken, en aan te merken, dat hy alleen deze voorstellingen deedt om de eenen en de anderen in slaap te wiegen, met een voornemen van hen, na dat hy hen bedrogen en van malkander gescheiden zou hebben, onder te brengen. *Elizabeth* bleef in geen gebreke van op nieuw een gezant aan *Don Jan* te zenden, om hem ernstig te raden, het verdrag van Gent ter uitvoering te stellen, en zyne aanslagen, daar men haar van hadt gesproken, te ontdekken. Hy zondt haar den burggraaf van Gent, om op nieuw de zucht, die hy hadt om de vrede in de zeventien provinciën te herstellen, te betuigen, en haar te verzoeken den tydt, tot betaling van het geldt, dat zy aan de Staten hadt geleent, te verlengen, het welk zy toestondt, daar uit gelegenheit nemende om de wedergeving van de goederen, die de Engelsche kooplieden hadden toebehoort, nogmaals te verzoeken, waar van *Don Jan* zich door nieuwe uitvluchten verhoonde.

Toen wierdt zy ten volle van de zamenzweringen van dezen prins onderrecht. De Raden van den koning van Navarre hadden eenige brieven, die *Don Jan* en *Escovedo* over Bearn naar het hof van Spanje zonden, onderschept. De inhoudt der zelve was, dat de koning niet langer moest dralen den landvoogdt van de Nederlanden al den bystandt, dien hy van noden hadt, om de party van den prinsse van Oranje en de bondgenoten te verdelgen, te zenden; dat men te ver was gekomen om te rug te gaan; dat men deze muitmakers de eenen tegen de anderen, den adel tegen de gemeente, de Roomschegezinden tegen de Protestanten, moest opmaken, en dat men dan het vermaak zou hebben van te zien, dat zy malkander zouden vernielen, zonder dat men 'er de handt aan behoefde te slaan; daar nog wierdt bygevoegt, dat men, om hen t'eenemaal uit te roeien, hen in de eilanden, daar zy zich versterkt hadden, moest aantasten, zich den meester op zee maken, om hen aldus door het beletten van de scheepvaart de wiken, om zo te spreken, te korten. Deze brieven wierden aan den

koning van Navarre, die de zelve aansonts aan den prinsse van Oranje afvaardigde, gezonden. Hy ontving nog andere brieven, die de boden van *Don Jan* afgenomen waren, waar in al het geheim van zyn huwelyk met de koningin van Schotland wierdt ontdekt. Alle deze brieven wierden door de gevolmachtigden van den prinsse van Oranje aan *Elizabeth* medegedeelt, op dat zy niet meer zou twyflen aan de zamenzwering, die 'er gemaakt was, om haar nevens alle de Protestanten in Nederlandt, met welke men het eerste zou beginnen, en met haar eindigen, uit te roeien. Deze handeling van den prinsse van Oranje komt geenzins overeen met het zeggen van een schryver\*, die sierlyker dan getrouw in zyne verhalen is. Deze onderstelt een verdrag van den prinsse met *Don Jan* gemaakt, om hem de Nederlanden den koning van Spanje te helpen afnemen. Hoe het zy, *Don Jan*, die niet wist, dat zyne brieven onderschept wierden, trachtte de koningin van Engelandt nog al te misleiden. Hy deedt haar door zyne gevolmachtigden verzoeken, zich tegen den prinsse van Oranje en tegen die van Hollandt en Zeelandt, de welke de andere provinciën tot oproer aansloekten, te verklaren, of ten minste eene volkome onzydigheit te houden. *Elizabeth* was niet te vrede over het gedrag der bondgenoten, die hulp by Vrankryk hadden gezocht; zy deedt scherpe verwyten aan de gezanten van den prinsse van Oranje. Maar zy zag zich zelf in veel groter zwaarigheit van de zyde van den landvoogdt der Nederlanden, vermits zy al de streken van *Don Jan* klaarblykelyk hadt ontdekt. Zy begon te merken, dat het noodzakelyk voor haar was andere maatregelen in het werk te stellen, indien zy de vryheit en den Godsdienst der bondgenoten, en te gelyk die der Engelschen wilde handhaven, aan welke de Spaansche prins geen andere gunst zou bewyzen dan hen tot op het laatste te bewaren.

En plegtig gezantschap van de algemene Staten deedt haar eindelyk tot een besluit komen. De zaken van deze provinciën waren toen in dien staat, dat 'er geen de minste hoop van vrede over was, van wegens den uitersten noodt, daar het gedrag van *Don Jan* dit volk toe hadt gebragt. Zy hadden bystandt by den aartschertog *Matthias* verzocht. Deze nieuwe beschermmer vondt den prins van Oranje in zulk een groot aanzien by de zynen, dat hy zich als genoodzaakt vondt in deze party te treden, hoewel hy wel een derde hadt willen maken, indien hy zich machtig genoeg hadt gevoelt om het te onderwinden. Maar hy moest den stroom volgen; zo dat de Roomschegezinden en de Protestanten, zamen vereenigt om hunne vryheit te beschermen, in het begin van December te Brusfel vergaderden, en een gelyke dagvaarding aan *Don Jan* deden bekend maken, als hy aan hen hadt gedaan, om voor de Staten te verschynen, en by nalatigheit van dien verklaarden zy hem en zyne aanhangeren voor verbrekers van het verdrag, verstoorders van de algemene rust, en vyanden van het vaderlandt. Zy zonden ter zelve tydt gevolmachtigden aan den keizer en aan de prinsen van het keizerryk, om hen dit voornemen bekend te maken; maar het grootste gezantschap geschiedde aan de koningin van Engelandt.

De markgraaf van Havrech, broeder van den hertog van Aarschot, en *Adolph van Meerkerken* waren daar de hoofden van. Zy waren gelast honderd duizend ponden Sterlings van de koningin, en een bystandt van ruitery en voetvolk

De brieven van *Don Jan* onderschept.

De Staten van Nederlandt dagvaarden *Don Jan*.

\* *Var. l.*



1577.

Hun verdrag met Elizabeth.

te verzoeken, en zich met de inscheeping daar van te spoelen. Zy wierden op eene behoorlyke wyze ontfangen; hun verzoek wierdt toegestaan, onder beding, dat het geldt hen door de stad Londen, onder borgtocht van zekere Nederlandsche steden, ter handt gestelt zou worden, en dat zy aannamen het zelve binnen een jaar weder te geven; dat men hen duizend ruiters en vyf duizend man te voet, die zy de eerste drie maanden zou betalen, en daar na tot last van de bondgenoten zyn, indien zy hen in hunnen dienst hielden, zou verschaffen; dat de Engelsche bevelhebber eene overleggende stem in de vergadering der Staten zou hebben, en dat men geen besluit, het zy van overleg, of vrede, zou nemen, zonder alvorens daar van kennis aan de koninginne, of aan hem gegeven te hebben; dat de bondgenoten met geen andere staten eenig verdrag, zonder kennis van hare Britannische Majesteit, zouden aangaan; dat, indien Engelandt van eenige macht wierdt aangetast, uit wat hoofde het ook zou mogen zyn, zy een gelyk getal van volk aan de koninginne zouden verschaffen; dat, indien 'er eenig geschil onder de bondgenoten kwam voor te vallen, de uitspraak daar van aan de koninginne zou staan, om daar als oppermachtige over te oordeelen; dat, indien het nodig was eene oorlogsvloot tegen hunne gemene vyanden in zee te brengen, hare Majesteit hare vloot zou uitrusten, daar alsdan de bondgenoten veertig schepen van den tweden en derden rang, die onder de Engelsche vlag, en onder den zeevoogdt van hare Majesteit zouden staan, zou byvoegen; dat de bondgenoten met den koning van Spanje geen vrede zouden maken, zonder dat hy in hun verbondt, met de koninginne van Engelandt gemaakt, zou hebben bewilligt.

Verklaring van Elizabeth om het maken van het verdrag te rechtvaardigen.

De aanslagen van Don Jan wettigden niet alleen dit verdrag, maar maakten het zelve ook noodzakelyk. Des niettegenstaande was de omzichtigheit van hare Majesteit zodanig, dat zy, om alle verwyte te ontgaan, dat zy de oproerige onderdanen van den Katholyken koning ondersteunde, of dat zy het gemaakte verdrag verbrak, haren gezant, om haar te rechtvaardigen, naar Madrid zondt, en gelaste, de redenen, die haar daar toe gedwongen hadden, gepaart met nieuwe aanmaningen aan den koning, van den zachtsten weg in te slaan, om zyne onderdanen weder tot hunnen plicht te brengen, bekend te maken. *Het was haar geenzins onbekend, zeide zy, dat het verdrag, het welk zy met de gemachtigden der vereenigde provinciën hadt gesloten, zou tegengesproken worden van die altoos hun werk maken om verdeelbeden onder prinszen te zaaien; dat deze kwalykgezinden niet zouden nalaten haar den Nederlandschen oorlog te last te leggen, en te beschuldigen, dat zy op nieuw bystandt aan de oproerigen zondt: maar dat zy den Katholyken koning en alle gekroonde hoofden van haar rechtmatig voornemen kennis wilde geven, ver dat zy eenigen opstandt van het volk tegen hunnen wettigen souverein zou begunstigen; dat men ten dien einde haar gedrag alleen hadt na te gaan, naardien zy haar eenigste werk maakte om deze droevige beroerten, daar de Nederlanden door geschud waren, verder voor te komen, verzoekende den koning en de gebieders in zyne provinciën, zich te erinneren, hoe menigmaal zy de ongeregeldebeden, die eene al te grote strengheit onder dit vrya volk zou veroorzaken, indien men het wanbopig maakte, hadt aanetoont; met wat nadruk zy de landvoogden, om het zelve gunstiger te zyn, hadt vermaant, hebbende door hare vertogen*

de ongelukken, die zy hadt voorzien, niet kunnen beletten. *Wat zorg hadt zy niet gedragen, om de onderdanen, die men gedwongen hadt ongehoorzaam te zyn, weder tot hunnen plicht te doen keren? wat al bezendingen hadt zy niet gedaan om hen te verzoenen? Dat zy de aanbiedingen van deze provinciën, die haar voor hare souverein en besibermster wilden hebben, hadt verworpen; nayveriger om hare eer, die haar niet toeliet de zelve aan de regering van baren natuurlyken vorst te onttrekken, dan begeerig om iets te verkrygen, daar andere vorsten mogelyk geen zwaarigheit in zonden maken. Dat zy nog meer hadt gedaan: uit vreeze, dat dit volk, wiens souverein zy geweigert hadt te zyn, het zelve wel eens aan eene andere macht mogt aanbieden, die de zelve gematigheit niet zou gebruiken, hadt zy hen geldt geleent om zich te handhaven, niet in oproeren, maar in hunne vryheit; zo dat zy niets anders in het oog hadt gehad dan de zelve voor den Katholyken koning door de handhaving hunner afhankekykheit te bewaren, daar by hen anders, zonder hoop van wederkryging, voor altoos zou kwyd geraakt zyn, indien zy zich onder het juk van een nieuwen meester hadden begeven; dat zy in al haar gedrag standvastig was gebleven, en dat zy, ver van daar omtrent iets ten voordeele van den prins van Oranje te veranderen, hem siberp bejegent hadt, om dat hy de vrede van Gent geweigert hadt te tekenen, zelfs tot zo ver, dat zy hem bedreigt hadt hem by langer weigering hare gunst te ontzeggen. Dat zyne Katholyke Majesteit zelf dan oordeele, vervolgde de koningin, en dat men het aan het oordeel van alle Christen vorsten stelle, of in deze gansche handeling iets is, dat tegen de Christelyke plichten strydt; iets, dat niet met de trouw van eene vorstinne, die, nayverig van hare eer, aan een vorst, haren bondgenoot, verplicht is, en met hare oprechte begeerte tot de vrede overeenkomt. By deze verklaring deedt zy krachtige vertogen aan Philips, om van zyne zyde de handt tot zulk eene lang gewenschte vrede, daar hy het meeste belang by hadt, te lenen. Zy vertoonde hem, dat dit niet dan door de gehoorzaamheit van de Nederlanders was te verkrygen, en dat deze de gehoorzaamheit door de harde regering der landvoogden afgewend zynde, de zelve niet was weder te bekomen dan door zyne goedertierenheit en zachtmoedigheit; dat hy hen meer mededogen over hunnen ellendigen staat dan misnoegen over hunnen opstandt moest bewyzen, al het voorledene vergeten, hen in zyne gunst weder aannemen, en hen hunne voorrechten laten genieten, de bevelschriften \* van bevrediging, zonder toe te laten, dat zy eenigermaten geschonden en te loor gestelt wierden, handhaven, en hunne klagten of achterdocht te doen ophouden, hen een anderen landvoogdt in de plaats van Don Jan zendende. Vervolgens schilderde zy dezen prins af, die door zyne wreedheit en list hun grootste vyandt was geworden, en door zyne kuiperyen en aanslagen met de koninginne van Schotlandt de hare, en wel zodanig, zeide zy, dat het onmogelyk was, dat de Nederlanden tot rust konden komen, zo lang als by 'er het regentschap van bezat, noch zich veilig achtten, zo lang by geneigt was om zamenrottingen in bestē de ryken van Groot-Britanniē aan te weken; dat zy zich niet kon onthouden nagedachten te hebben over het werven van volk, dat by van alle kanten deedt, en over het verbondt, dat by met de Guizen hadt aangegaan; dat by, onder voorwendsel van de Nederlanders te dwingen, de gedachten wel eens kon krygen om een inval in Engelandt te doen. Kortom, dat zy het van baren plicht oordeelde, den ondergang van Ne-*

\* Elizabeth.

Hare klagten over Don Jan.



1577.

derlandt zo wel, als den inval in hare eige staten te beletten; dat beide de natiën verplicht waren elkan- der te helpen, achtervolgens de oude verbonden, met de koningen hare voorzaten, en de hertogen van Burgundie, voorzaten van zyne Katholyke Maje- steit, genaakt; dat zy niet anders dan deze eerste verbonden door het verdrag, tusschen haar en de gevolmachtigden van de vereenigde provinciën kor- tseling gemaakt en getekent, hadt vernieuwt. Zy vervolgde verder te zeggen, dat de Katholyke ko- ning zyne macht, die Godt hem hadt gegeven over een volk, dat zyne vryheit beminde, en nayverig van zyne voorrechten was, niet moest gebruiken dan om hen onder zyne bescherming de vruchten daar van te doen plukken, en geenzins om hen daar van door eene volsprekte macht te beroven.

Ant- woordt van Philips.

De gezant van de koningin kweet zich zeer wel van zynen last, en *Philips* was verplicht zyne redenen met geduld aan te horen. Hy wilde wel voleindigen met de Nederlanders gansch onder het juk te brengen; maar hy vreefde, dat, indien hy den raadt van de koningin in den windt sloeg, zy hen volgens het verdrag, dat de gezant hem was komen bekend maken, hulp zou toezenden. De kuiperyen van *Don Jan* waren hem niet onbekend; hy was overtuigt van de rechtmatige klagten van *Elizabeth*. Dit was genoeg om de maatregels, die zy met de bondgenoten tegen dezen vyandt genomen hadt, kracht by te zetten, en de Katholyke koning kon de rechtmatige voorzorg, die zy genomen hadt, niet kwalijk nemen. De gematigheit, die hy gebruikte in het antwoordt aan den gezant, was, dat hy de gedachten van de konin- ginne, om de beroerten in Vlaanderen tot stil- standt te brengen, goedvondt, en dat hy haar verzocht, hare zorg tot het einde van dit goede werk te willen aanwenden, zonder eens te spre- ken van het verdrag, dat zy met de vereenigde provinciën hadt aangegaan. Hy voegde daar zyne betuigingen by, dat hy van zynen kant de koningin in hare genegenheit tot de rust der Nederlanden zou helpen, verzoekende haar ver- der geen geloof daar aan te slaan, indien haar het tegendeel wierdt gezegt van menschen, die kwalijk onderrecht, of met een vooroordeel ingenomen zynde, vermaak namen om zulks uit te strooien, en zich zelve verzekert te houden, dat hy nooit iets zou doen, dat een koning, en wel zo een koning, die haar vriendt en bondgenoot was, niet zou voegen.

Ter zelve tydt gaf *Don Jan* haar byna de zelve verzekering; het zy hy geloofde, dat de ko- ningin geen kennis van zyne kuiperyen hadt, of dat hy door zyn gezantschap meende te maken, dat zy geen geloof aan het geen haar was gezegt zou slaan. Een nieuwe gezant kwam van zynent wegen te Londen, en deedt niet anders in het gehoor, dat hy verkreeg, dan de wapenen, die men voor de tweede maal tegen de oproerige Nederlanders hadt opgenomen, te rechtvaardigen, op welker muitery hy al de schuld lei- de, verzoekende de koningin daar veel eer geloof aan te slaan dan aan het zeggen van ongehoorza- me en eerloze onderdanen.

Het was in dezen tydt, dat de hertog *Matthias* bezit van het gezag nam, dat de bondgenoten hem hadden opgedragen, hebbende tot plaats- houder, oft weden persoon, den prinsse van Oran- je, die wel haast wist te maken, dat hy de eerste en het eenige hoofdt van de party wierdt. Ondertusschen sloegen noch *Philips* de II, noch *Don Jan* eenig acht op de vermaningen van de koningin; zo dat zy zich ten laatste ver- plicht vondt op eene andere wyze te werk te III Deel.

gaan, en de vereenigde provinciën, die op het punt stonden van voor het geweldt der vyanden te moeten buigen, by te springen: maar dit ge- geschiedde niet dan in het volgende jaar.

Dit jaar eindigde met de strafheit, die hare Majesteit gedwongen was tegen de zendelingen van den paus, die het ryk beroerden, te oeffe- nen. Tot nu toe hadt zy de zelve zeer zacht gehandelt, hen duldende, zonder hen noch in hunne vryheit, noch in hun gewisse, noch zelfs in hunnen Godsdienst, waar omtrent de overheit be- vel hadt den zelve, zo lang die in stilte en zonde- der ergernis geschiedde, door de vingeren te zien, te ontruffen. Maar de kennis, die zy van de aanslagen van *Don Jan* kregen, maakten hen des te stout. Zy ligten het momaangezicht af, en hielpen de zamenzwering, die 'er gesmeed was om de koningin en den Godsdienst te verdel- gen. Eenige van deze geestelyken verdedigden opentlyk in hunne kerkredenen de opperhoofdigh- heit van den paus, dat die van de koningin vernietigde, en de regering van den Staat en van de kerk omkeerde.

Het was een gevolg van de bul, van *Pius* den V tegen de koningin uitgeblyxemt, en van de Apostolische brieven, die de paus van tydt tot tydt met dezen lieffelyken reuk, gelyk de Vervol- ger van *Sanderus* de zelve noemt, of deze geze- gende Paternosters, waar door Rome den yver van zyne Godvruchtigen aanzet, naar Engelandt zondt. Wy hebben de wetten gezien, die het Parlement in het jaar 1571 tegen de bringers van deze bullen of gewyde penningen hadt vastgesteld; wetten, die, volgens de bekentenis van een Roomsche schryver \*, alleen dienden om de vry- heit van de zendelingen van den paus door schrik van straf, daar zy mede gedreigt wier- den, te beteugelen, en niet om de zelve werk- stellig te maken. Men heeft ook gezien, dat in den tusschentydt van zes jaren, dat deze wetten gemaakt waren, niemant der zelve strengheit onderging, hoewel 'er verscheide overtredingen, die niet onbekend waren, ge- beurden: maar men hielt zich als of men het niet zag. Men kwam tot der zelve uitvoering niet dan wanneer de yverigste Roomschegezinden, niet te vrede met eene geheime handeling met de bullisten gehad te hebben, ook vergaderingen wilden houden, waar in zy het volk vermaanden de koningin als eene gebannene aan te zien, zich hare gehoorzaamheit te onttrekken, en we- der onder die van den paus te keren. Een prie- ster † van de provincie van Cornwall verklaarde zich voor hoofdt van deze muiters, houdende gemeenlyk zyne vergadering in een edelmans ‡ huis op het landt. Men maakte zyn rechtsgeding op, en hy wierdt gerecht, niet alleen wegens het overtreden van het verbodt van het Parlement, in het jaar 1571 gemaakt, maar voornamentlyk om dat hy in alle vergaderingen, daar de zamen- gezwoorenen tegen het welvaren van de koningin- ne en het vaderlandt beraadslaagden, tegenwoor- dig was geweest. De edelman, wiens huis tot een verblyfplaats van de verstoorders van de al- gemene rust hadt gedient, wierdt gestraft door de verbeurdmaking van al zyne goederen en eene eeuwige gevangnisse.

Twee doorluchtige personen stierven dit jaar in Engelandt. Mylord *Latimer* en de ridder *Thomas Smith*. De eerste, van het huis van *Nevil*, een der doorluchtigste van het ryk, was af- komstig van den tak, aan welken *Henrik* de VI de barony van *Latimer* gaf. Hy liet vier doch- ters tot erfgenamen van zyn groot goet na, en alle vier deden zy voordeelige huwelyken. De Kk oud-

1577.

Camb- den. Thomas. Nieuwe zamenzwering van de Engel- sche Rooms- gezin- den.

\* Thoma- nus.

† Cuth- bers Alayne. ‡ Tra- gion, Men maakt het rechtsge- ding van het hoofdt der muit- makers op.

Doodt van Mylord Latimer.



1577.  
\* Deze  
waardig-  
heit ver-  
kreeg hy  
in het  
jaar  
1605.

En van  
den rid-  
der  
Smith.

Zyne  
geleerd-  
heit.

† De Aft.  
1578.  
Camb-  
den.  
Strada.  
Staat van  
de Ne-  
derlan-  
den.

† Die te  
voeren  
hertog  
van  
Alençon  
wierdt  
genoemt.

oudste trouwde met *Henrik*, graaf van Northumberland; de tweede met *Thomas Cecil*, graaf van Excester\*; de derde aan den ridder *Corwall*, en de laatste aan den ridder *Davers*.

Aangaande den ridder *Smith*, hy was nog van groter aanzien, niet alleen door zyne byzondere hoedanigheden, maar ook door zyne voorouders, hoewel hy van het huis van *Saffran-Walden*, zo zeer in het graafschap van Essex bekend, en dat de eer hadt aan koning *Eduard* den VI vermaagschapt te zyn, afkomstig was. Hy tradt in zyne bedieningen onder de regering van dezen vorst, zynde met het ampt van tweede geheim-schryver van Staat bekleed, nevens andere bedieningen, daar de koningin *Maria* hem van be-rooofde, hem niet meer dan een inkomen van hon-derd ponden Sterlings, onder beding, dat hy niet uit het ryk zou vertrekken, latende. *Eliz-abeth*, zyne bekwaamheit kennende, deedt hem, zo haast als zy tot de regering was gekomen, de staatszaken weder waarnemen, en gebruikte hem tot verscheide gezantschappen van aangelegen-heit. Hy was het, die in het jaar 1571 eene volkplanting in Ierlandt, met meer eer dan geluk, ondernam op te rechten. De geleerden zyn hem ook verplicht niet alleen ten aanzien van het koorn, dat hy jaarlykch aan de scholen, uit krachte van een bevel, daar hy zelf de opsteller van was, deedt uitdelen; maar ook voor zyne werken, waar onder men eene verhandeling van het Engelsche gemenebest, hoewel onvolmaakt, vindt; een boek van de zuiverheit van de En-gelsche tale, en een ander over de ware uit-spraak van de Grieksche, en eene verhandeling over de munt, in navolging van de verhande-ling van *Budeus* †.

De gezant, dien de koningin aan het hof van Madrid hadt gezonden, om den koning aan te manen, den oorlog tegen zyne onderdanen van de Nederlanden te doen ophouden, wedergekomen zynde, zondt zy hem naar *Don Jan*, om hem nieuwe vertogen omtrent dit hoofdartikel te doen. De zaken van de Nederlanden waren verwarder dan ooit. De steden, de adel, het volk waren niet alleen verdeelt tusschen het belang van den koning en dat der bondgenoten, maar deze laatste waren ook verdeelt onder verscheide hoofden. De aartshertog *Matthias* hadt daar groot gezag by: maar de prins van Oranje hadt al het gezag in Vrieslandt, Hollandt, Zee-landt en Utrecht. De hertog van Anjou; hadt ook zyne party, die reets in het voorgaande jaar was begonnen, en die in dit jaar te Bergen in Henegouwen stontt voltooit te worden. *Eliz-abeth* deedt kort daar na den prins *Casimir* naar de Nederlanden vertrekken, om daar het bevel over een leger in haren name te voeren; zo dat deze ongelukkige provinciën, die zich van het leger van *Don Jan*, dat hen te lastig viel, wilden ontlasten, nu gedwongen wierden vier andere legers te onderhouden, dat haar voort te gronde bragt. De koningin zag deze verwoefing met mededogen aan; daarenboven maakten de Fransche troepen hare yverzucht gaande. Zy deedt aan *Don Jan* het gevaar vertonen, daar de Nederlanden in waren, buiten staat om langer een oorlog, die hunnen koophandel bedurf, en de steden en landen ontvolkte, te voeren; wanhopig gemaakt zynde van de Spanjaarden, overwel-digt van hunne naburen, die minder dachten om hen te helpen dan om hen te overmeesteren. Zy waarschouwde hem, dat hy op het ge-drag van het Fransche leger, dat de hertog van Anjou in persoon zou gebieden, nevens alle de troepen der bondgenoten, die hem voor

hun hoofdt aanzagen, acht zou slaan; dat haar het verdrag tusschen dezen prins en de bondge-noten, en de steden, die men hem tot pandt hadt toegestaan, geenzins onbekend waren; dat hy van bondgenoot en beschermer, welke tytels hy hadt aangenomen, zich haast heer van het landt zou maken; dat men dan nog meer reden van klagen, maar te laat, zou hebben; dat men de Nederlanden in handen van een meester hadt overgegeven, die de zelve aan de Fransche kroon zou onderwerpen, waar van de hertogen van Burgundië en de prinsen van Oostenryk, hun-ne opvolgers, zo veel moeite hadden gehad hen te bevryden. Eindelyk riedt zy *Don Jan* eene wapenschorfing met hen aan te gaan, die men daar na in eene oprechte vrede zou zien te veranderen.

De gezant vondt dezen prins door zyne over-winnings, by *Gemblours*\* op het leger der Sta-ten behaalt, zeer trotsch; zo dat hy niet anders dan den oorlog in het hoofdt hadt. Hy antwoordde op haar gansche verhoog alleen met twee woorden, dat hy van geen wapenschorfing wilde horen spreken, en dat hy voor de Franschen niet beveest was. De koningin merkte wel door dit hoogmoedig antwoord, dat het langer veenzen nodeloos was, om dat het tydt wierdt de bond-genoten, indien zy niet wilde, dat zy verloren gingen, te helpen. Echter wilde zy niet te haastig te werk gaan, en zonder van de ware gesteldheit der zaken onderrecht te zyn. Derhalven zondt zy den ridder *Eduard Stafford* naar Vrankryk, om op het gedrag van dat hof, de toebereidselen, die het zelve tot den oorlog van de Nederlanden maakte, en het getal der troepen, die onder het bevel van den hertog van Anjou zouden dienen, te letten.

Ondertusschen nam zy voor, het verdrag, met de bondgenoten gemaakt, ter uitvoering te stel-len. Zy was verplicht hen vyf duizend man te voet en duizend ruiters te zenden; maar op hun verzoek maakte zy dit goed met geldt, en de prins *Casimir*, die de werving in Duitschlandt deedt, gebruikte daar het geldt toe, dat zy hem overmaakte. Hy hadt reets zes duizend man, zo te voet als te paardt, met het geldt van den Staat geworven. Hy ligtte daarenboven nog twee duizend Hoogduitsche ruiters, en drie duizend voetknechten, met het geldt van Engelandt. Dit was eigentlyk het leger van de koningin-rie, daar *Casimir* bevelhebber over was. Wan-neer men zynen optocht vernam, slaken ver-scheide Engelsche edellieden overzee, om onder de troepen van hunne natie, de eene als officier, en de andere als vrywillige, te dienen. De rid-ders *North* en *Norris*, zonen van de Mylords van den zelve name, waren onder het getal der kolonellen. Wy zullen den laatste haast tot het opperbevelhebberschap zien bevordert, dat hy zich door zyne dapperheit waardig hadt gemaakt, naardien hy menigmaal de overwinningen van den hertog van Parma sluitte.

Het is eigentlyk in dit jaar, dat men het bond-genootschap van *Elizabeth* met de Nederlandsche provinciën moet stellen. Zy bewilligde in het begin, dat de genen, die om de vervolging van den hertog van Alva moesten vluchten, hun verblyf te Nor-wich, Colchester, Sandwich, Maidstone, en Southampton, gelyk wy in den loop van dit ver-haal hebben aangemerkt, zouden nemen. Ver-volgens hadt zy door hare verzoeken by *Philips* aangehouden, dat eens de strafheit, die de hertog van Alva op zyn bevel tegen het gewis-sen en de vryheit der Nederlanders hadt geoeffent, mogt ophouden. Maar ziende, dat het beslo-

1578.

Trotsch-  
heit van  
*Don Jan*.  
\* in het  
laatste  
van Fe-  
bruary.

De En-  
gelschen  
trekken  
tot by-  
standt  
van de  
bondge-  
noten  
overzee.

Ont-  
werp  
van het  
gedrag,  
door *Eliz-  
abeth*  
in de be-  
roerten  
van de  
Neder-  
landen  
gehou-  
den.

ten



1578. ten was deze provinciën in slaverny te houden, en dat dit met zulk eene strengheit werkstellig wierdt gemaakt, dat al hare vertogen het niet konden beletten; daarenboven met mededogen ingenomen over de rampen van dat onderdrukte, uitgeplunderde, en te vuur en zwaardt vervolgdde volk, kon zy geen verblyfplaats aan de vluchtelingen in haar ryk weigeren. Zy was dat naar den aardt der liefde, het recht der volkeren, en haar gewonelyk medelyden, en daarenboven door de verbindtenis van hare kroon met het huis van Burgund e, daar deze verwoefte provinciën de voltrekking van verzochten, door het belang van het nabuurichap, en door de beweegreden van den Godsdienst, veel machtiger dan alle andere redenen, verschuldigt. De kuiperyen van *Don Jan* deden haar eindelyk een besluit nemen. Indien de Katholyke koning hem hadt te huis geroepen, gelyk zy verzocht hadt, of indien deze landvoogdt zyn gedrag hadt verandert, zou zy middelares zyn gebleven; maar alle ichyn van bylegging vervolgen zynde, en het heerlichzuchtige antwoordt van *Don Jan* haar niet toelatende iets te hopen, kwam zy eindelyk tot een vast besluit. Noch de macht van *Philips* den II, noch het gedrag van *Vrankryk*, waar van de yverigste Roomschgezinden zich by Spanje voegden, noch al de aanslagen van hare eige onderdanen, onder welke de zendelingen van den paus oproeren trachtten te verwekken, waren niet bekwaam haar het eens door haar genomen besluit te doen veranderen. Zy voorzag wel, dat zy zich in een langen en gevaarlyken oorlog met een machtigen vyandt inwikkelde; maar het gevaar was nog groter, indien men deze aanvallen, die den overwinnaar zelf tot in Engelandt zouden overbrengen, niet tegenging. Boven dat was het eene schande voor haar en voor de Engelsche natie, dat zy met de armen over malkander zouden blyven zitten, terwyl men hare naburen gekluifert hielt, en dat men de zelve toebereidelen voor hen zelve maakte. Daar stak in het tegendeel eer in het voornemen van de onrechtmatige verdrukkers tegen te gaan, en een vry volk te helpen, dat niet anders begeerde dan onder de wetten van zyne oude regering te leven. Alle deze aanmerkingen maakten haar des te vastter in haar voornemen. Zy gaf den uitflag aan de Voorzienigheit over, en wanneer zy eenmaal een begin hadt gemaakt, keerde zy niet weder achterwaarts. De Hemel zegende hare wapenen: zy kwam al de zwarigheden, die men gemeenlyk in zulk eene grote onderneming ontmoet, gelukkig te boven. Zy verkreeg een onsterfelyken naam, en de Nederlanders zien haar ten dezen dage nog als hunne verlossereffe aan.

Strada.  
Cambden.  
Thuanus.  
P. Bar.  
De Groot.

Beschryving van de twee legers, dat van den koning, en dat der Staten.

\* Robert Stuart.

De troepen, onder het bevel van den prins *Casimir*, kwamen den 29 Juny by het leger der bondgenoten, en door deze vereeniging waren zy dertig duizend man sterk (a), waar van deaarts-hertog *Matthias* het hoofd was (b). Hy hadt tot zynen algemenen plaatsouder en tot zyne veldmaarschalcken den hertog van Aarschot, den markgraaf van Havrech, zynen broeder, de graven van Lalain, van Egmond, van Bossu en van der Mark, den markgraaf van Bergen, den burggraaf van Gent, de graven van Hoogstraten en van Hohenlo. De ridder *Norris* hadt het bevel over de Engelschen, en *Mylord Stuart* \* over III Deel.

(a) Strada zegt niet meer dan zeventien duizend.  
(b) Strada zegt, dat de graaf van Bossu het leger gebodt, en spreekt noch van den aarts-hertog, noch van de andere bevelhebbers.

de Schotten, die zich onder de troepen vonden, 1578. daar men twee byzondere batallions van maakte. De prins *Casimir* gebodt het krygsvolk, dat hy in Duitschlandt hadt geligt.

*Don Jan* van Oostenryk, van zyne ziekte herstelt, verscheen ter zelve tydt aan het hoofd van zyn leger, dat in getal met dat der Staten overeenkwam, indien het niet sterker was (a). Het bestondt uit Nederlanders, Franschen, Duitschers en Spanjaarden. Het zelve hadt tot zyne voornaamste hoofden, onder het opperbevel van *Don Jan*, den wakketen *Alexander Farnese*, *Ottavio van Gonzaga*, een prins van Brunswyk, en een hertog van Saxon; de graven van Mansveldt, van Reux, van Barlemont, en van Meghen; den baron *Hautepenne*, en den grave van Valkenburg, buiten de Spaansche bevelhebbers. Deze laatsten, die het bevel over het krygsvolk van hunne natie hadden, waren de hertog van Ferrandina, en *Ferdinand van Toledo*, beide zonen van den hertog van Alva, *Figueroa*, en *Mondragon*, nevens den baron van Chevreux, van het Franche Comté. *Don Jan* een veldslag zoekende, daar de bondgenoten niet weigerig van waren, geschiedde de zelve twee dagen daar na op een plaats, Rimenant \* genaamt, en duurde van 's morgens ten 7 uren tot den avondt. Wy zullen daar geen uitvoerige beschryving van geven; maar wy kunnen niet stilzwygen niet voorbygaan het geen de eer van de natie, welker Geschiedenis wy beschryven; betreft, naardien het aan hare troepen, achtervolgens den Franschen schryver †, is geweest, dat men het geluk van dien slag heeft dank te weten. Zy stonden de eerste en laatste aanvallen van de Spaansche en Napolische soldaten uit, en volgens het zeggen van dezen schryver zou men geloofd hebben, dat niemandt dan de Engelschen en de Schotten hadden gevochten. De dappere *Martinez de Leva*, aan het hoofd van twee honderd uitgezochte Napolitanen, die voor zich een zwart zyden vaandel, waar in een Christus aan het kruis, met de wapenen van het ryk aan zyne voeten, geschildert was, lieten dragen, begon den eersten aanval. Hy hadt reets een batalion van vyf duizend musquetiers overwonnen, wanneer hy zich op den oever van een water zag, daar de kolonels *Norris* en *Stuart* lagen. Hy wierdt zo dapper aangetast, dat hy hen den rug moest toekeren, deze vlakke verlaten, en zich in struiken en hagen verschanssen, daar hy met grote inelheit en wanorder in trok, en door nieuw volk wierdt ondersteunt. Maar de Engelschen en Schotten bleven hem vervolgen, en waren zo verhit in het gevecht, dat hen geen vuur kon tegenhouden. Bevindende, dat hunne klederen te zwaar waren, smeten zy de zelve af, en liepen hunne vyanden in het bembdt na, zonder te denken, dat zy, nakend zynde, des te gemakkelyker konden getroffen worden. De begeerte van de overwinning vervoerde hen zo, dat het hen niet scheelde tot wat prys zy de zelve verkregen. Zy dachten om geen dootd dan om ze te verachten. De ridder *Norris* blonk boven anderen uit; drie paarden wierden onder zyn lyf gedood. Men prees ook grotelyks de dapperheit van den jongen *Bingham*, plaatsouder van *Cavendish*, en die van *Willem Marcan*. De kolonel *Stuart* deedt ook zyn plicht; kortom, het gevecht hielt niet op dan om den nacht, die het staakte. Het is echter waarfchylyk, dat het geen algemene overwinning was, naardien het gevecht een

Veldslag van Rimenant.  
\* by Mecheleu.

† Thuanus.

Kk 2 gan-

(a) Strada stelt twee duizend man minder.



1578. ganfchen dag geduurt hebbende, de koningsgezinden een veel groter getal doden hadden dan de bondgenoten, die maar negen honderd man op de plaats lieten leggen (a). Men befchuldigde den graaf van Boffu, dat hy de ruitery, die onder zyn bevel was, niet hadt aangevoert; maar hy verantwoordde zich, en deedt blyken, dat de ongelegenheit van het landt oorzaak was geweest, dat hy zyn volk niet hadt kunnen in order stellen. Hy voegde daar by, dat het leger van de bondgenoten uit verfch volk bestaande, het verwaandheit zou zyn geweest hen in hunne begravingen aan te taften, en alzo de oude foldaten van het koninklyke leger te wagen (b).

Augustus. Zamenkomst om over de vrede te handelen.

Kort daar na was 'er eene plegtige zamenkomst om over de vrede te handelen, alwaar de keizer den graaf van Zwartfenburg als gevolmachtigde hadt gezonden. De koning van Vrankryk zondt 'er *Pomponne van Believre*, en de koningin van Engelandt *Mylord Cobham* en den ridder *Waltingham*, geheimfchryver. De bondgenoten droegen hunne eifchen voor. De voornaamfte waren, dat *Don Jan* naar Spanje zou keren; dat de regering in handen van den aartshertog gefteft, de vrede van Gent uitgevoert, en het artykel van den Godsdienst tot een algemene byeenkomst van alle de provinciën verzonden zou worden. *Don Jan* vertoonde van zynen kant, dat de waardigheit van den koning geenzins toeliet, dat hy met zyne oproerige onderdanen, en die de wapenen nog in de hand hadden, een verdrag zou aangaan; dat zy voor alle dingen de zelve moesten nederleggen, en alsdan in een staat van eerbiedt en onderwerping naderen; daar hy by deedt, dat de koning geenzins wilde, dat men van den Godsdienst fprak, noch dat men den Roomschen aan het oordeel van eene wereldlyke vergadering zou stellen. Ten laafte begeerde hy, dat de prins van Oranje ophieldt met Vlaanderen door zyne tegenwoordigheit en kuiperyen te beroeren, en dat hy zich naar de landen, onder de provincie van Hollandt gelegen, zou begeven. De bemiddelaars wiften geen raadt om dit hoofdzakelyk gefchil, zo rechttraads tegen elkander ftrydende, voornamentlyk omtrent den Godsdienst, daar *Don Jan* niet van wilde aftappen, noch den eifch van den prins van Oranje, die zich nevens die van zyne party naar geen plaats by wyze van verbanning wilde laten verzenden, daar noch hy, noch de zynen in veiligheid konden zyn, by te leggen; zo dat men van malkander fcheidde zonder iets uitgevoert te hebben.

Muitery van die van Gent.

Op het laafte van October zondt de koningin *Davidfon* naar Gent, om over het gedrag van de burgers van deze ftadt, die niet alleen door hun geweldt de vrede in de Nederlanden beletten, maar daarenboven wilden doen geloven, dat hare Majesteit van Engelandt de muiteryen aanftookte, te klagen. Zy deedt hare klagten over een oproer, dien noch de overheit, noch de aartshertog, noch de prins van Oranje hadt kunnen stillen, en het leven aan eenigen hadt gekoft, die deze muitmakers zonder eenige wyze van rechtsgeding ter doot hadden gebragt. Zy lieten het daar niet by blyven; zy wilden zich als een derde party maken, met zo wel van den Katholyken koning, als van de bondgenoten af te wyken.

(a) *Strada* zegt maar vier honderd man, en fteft het verlies even groot.

(b) *Strada* zegt, dat de graaf van Boffu de vyanden dacht in hunne begravingen in te fluiten.

De prins *Cafimir* boodt in eene vergadering der Staten aan hen te onderfteunen; het zy hy dit deedt uit eige beweging, en om het ongehoogen, dat hy hadt, van zich achter den aartshertog *Matthias* en den hertog van Anjou gefteft te zien, het zy, gelyk eenigen zeggen, dat hy daar toe door den prins van Oranje, die zo wel als hy over deze twee, de welke het gezag boven hem voerden, te onvrede was, wierdt aangezet. Hoe het zy, zyn voortfel gaf aanleiding tot den achterdocht tegen de koningin van Engelandt. Men zeide, dat *Cafimir*, die de hulpbenden geboodt, zich binnen de palen van zyn bevelhebberfchap, zonder zich met die van Gent te bemocien, zou gehouden hebben, indien *Elizabeth* geen gedachten hadt gehad zich in de regering, onder de gunft van deze verdeeldheden, te dringen. Maar deze vorstin was van ganfch andere gedachten. Zy kon zulk een smadelyken lafter niet verdragen, en haar oprechte handel liet niet toe zich daar niet gevoelig over te tonen. Zy wilde de oogen van die met een vooroordeel tegen haar waren ingenomen openen, en zondt deswegen *Davidfon*, dien zy met krachtige onderrechtingen aangaande deze zake belafte, nevens een brief, die niet minder was. De zelve wierdt in de vergadering te Brussel gelezen. De koningin verfoeide openlyk de muitery van die van Gent, en hunne gemenfchap met den prins *Cafimir*, bevelhebber over hare troepen, als of men haar onder dezen aanhang hadt willen stellen, of doen geloven, dat zy met hen in een goede verftandhouding was. Het was daar zeer ver van daan, zeide zy, dat zy van zulke gedachten was, nademaal zy hunnen opftand, die de middelaars in het vernieuwen van de onderhandeling hadt verhindert, de welke mogelyk een einde van een oorlog, zo nadeelig aan haar vaderlandt, zou hebben gemaakt, verfoeide. Zy befchuldigde hen, dat zy het gezag van hunne overheit, noch dat van hunne befehmers niet wilden erkennen, en zeide, dat zy niet vernoegt zynde de vrede door hunne verdeeldheden te dwarsbomen, daarenboven hun beft deden om anderen door hun voorbeeldt en aanzoecken te misleiden. Vervolgens vermaande zy hen tot hunne gehoorzaamheit, door hunne verzoening met de Staten, de opvolging van den raadt van den prins van Oranje, de verbetering van de mislagen, die zy hadden begaan, en het ontflag van al de gevangenen, weder te keren. Onder deze voorwaarden verzekerde zy hen van hare vriendschap: anders verklaarde zy, dat zy niets van hare befcherming hadden te hopen, en dat zy hen zou laten dryven. Men gelooft, dat de prins van Oranje oorzaak van deze bezending was geweest, om aan die van Gent te doen zien, dat zy niets van het leger van den prins *Cafimir* te verwachten hadden, en hen tot beter gedachten te brengen, wanneer zy zich van iedereen verlaten zouden zien. Dit zo zynde is 'er geen de minfte fchyn, dat de handel van den prins *Cafimir* met hare toestemming was gefchied. De bedreigingen van de koningin hadden hare uitwerking. Dit volk merkte in zyne vervoering zyne verwoedheit en zwakheit; befchaamd over het eerste, en verbaast over het tweede, rekende het zich gelukkig uit deze befommeling door een vergelyk te geraken. Het zelve wierdt door toedoen van den prins van Oranje, die zich in het begin van December naar Gent begaf, daar hy de voorwaarden opftelde, getroffen. De vryheit der twee Godsdienften wierdt daar in met eenige noodzakelyke bepalingen, om alle oproer en misnoegen voor te komen, bedongen. Die van Gent beloofden gehoorzaamheit aan de over-

1578.

De prins *Cafimir* onderfteunt hen.

*Elizabeth* mispryft het gedrag van *Cafimir*, en doet hem eene nadeurlyke be-risping.



1578. overheit te bewyzen, en zich weder met de algemene Staten te vereenigen, daar deze stad van was afgeſcheiden geweest.

De doot van *Don Jan* van Ooſtenryk was, voor dat dit geſchiedde, op het laaſte van September voorgevallen. Daar ſcheelde weinig aan, of hy was eenige dagen te voren vermoord geweest. Ten minſte hielt men *Ratclif*, zoon van den grave van Suffex\*, van deze verſocielyke zamenzwering verdacht, en op de aanklagte van eenige gevluchte Engeliſchen, die in het Spaanſche leger dienden, daar hy ook dienſt onder genomen hadt, nam men hem gevangen. Zyn rechtsgeding wierdt gemaakt. Het was een onruſtige geest, die mede deel aan de oproeren van het Noorden van Engelandt hadt gehad, en daar over gevangen was gezet. De Spanjaarden, die hem deden onthalzen, verbreidden, dat hy op het ſchavot hadt beleden, dat hy zyne vryheit niet hadt gekregen dan onder beding, dat hy *Don Jan* zou vermoorden, daar hem de ridder *Walſingham* toe hadt aangezet, en hem eene vergelding doen hopen, naar mate van den dienſt, dien hy daar door aan zyn vaderlandt zou bewyzen. Maar de Engeliſchen, die by de rechtsuitvoering tegenwoordig zyn geweest, betuigen het tegendeel, en zeggen, dat de Spanjaarden alles in het werk ſtelden om den misdadiger te doen bekennen, zonder dat zy hun oogmerk hadden kunnen bereiken.

\* afkomstig uit een tweede huwelyk.

De Engeliſchen ſpreken hem van dit ſeit vry.

Andere vermoedens van de doot van *Don Jan*.

De doot van *Don Jan*, die kort daar na voorviel, was van anderen dan van de Engeliſchen veroorzaakt. Wy hebben boven verhaalt, wat ongeruſtheit zyn tocht naar Tunis aan *Philips* hadt gebaart. De nayver van dezen wantrouwigen koning was vermeerderd door het geen hy van de kuiperyen van dezen ſtaatzuchtigen prins, ſedert dat hy naar de Nederlanden was vertrokken, van het verbondt, dat hy met de *Guizen* hadt gemaakt, en van zynen aanhang, dien hy in Engelandt onderhieldt, om met de koningin van Schotlandt te trouwen, hadt verſtaan. Dit hadt aan *Escovedo*, zynen geheimſchryver en gunſteling, van wien de Raadt van Spanje geoordeelt hadt dat men zich moeſt ontdoen, het leven gekoſt. Eenigen zeggen, dat deze wrede ſtaatkundigen het daar niet by wilden laten blyven; maar dat zy, den dienaar van kant geholpen hebbende, van gedachten waren, dat het gevaarlyk was den meeter in het leven te laten; dat de koning, die alles aan zyne veiligheid of nayver offerde, hunne gedachten goedkeurde, en dat *Don Jan* wierdt vergeven. Anderen zeggen, dat hy van droefheit, naardien hy zich van den koning veracht en verlaten zag, die hem weigerde in zyne ſtaatzuchtige ondernemingen by te vallen, ſtierf. Dit laaſte gevoelen ſchynt het waarſchynlykſte van alle, en overeenkomende met zyne brieven, in het leger voor Namen op den 16 September aan *Doria* en aan *Mendoza*, zyne vrienden, waar van de laaſte de bediening van gezant van *Philips* te Genua bekleedde, geſchreven, die men achterhaalde. Hy ſchreef hen, dat, na dat men hem de handt hadt afgekapt (verſtaande daar door de doot van *Escovedo*, en zinspelende op de bediening van geheimſchryver) hy niet kon, noch langer wilde leven, en dat hy beſloten hadt in den eerſten ſlag zich dood te vechten: woorden, meer paſſende aan een wanhopigen dan aan een heldt. Men kan niet ontkennen, dat deze prins grote dapperheit bezat. De ſlag van Lepanto hadt hem met roem overluden, en hy hadt geen minder lof in het aantallen van Tunis verkregen. Maar hy liet al te veel ſtaatzucht in den oorlog van Afrika, al te

Zyne wanhopige woorden.

Zyne hoednigheden.

veel wreedheit en ontrouw in dien van Vlaanderen, en al te veel zwakheit in het menigmaal veranderen van zyne ontwerpen blyken.

Men deedt hem eene heerlyke begravenis aan (a), waar door men wilde doen zien, dat men meer liefde voor hem hadt dood zynde, dan levende. Hy wierdt op een praalbedt gelegd, met al zyne waardigheden bekleed, met de ridderorde van het Gulde Vlies omhangen, dat met dierbare geſceenten, van eene grote waarde, omzet was, en een kroon op zyn hoofd, als of het hof van Spanje door deze ydele eer hem dood zynde eene kroon wilde doen dragen, daar hy gedurende zyn leven naar hadt getracht (b). Zyn ligchaam wierdt uit zyne kamer door de edellieden van zyn huis tot aan de deur van zyn paleis gedragen, en aldaar door de kolonellen aangenomen, die het door in ryen geſchaarde troepen bragten, en aan den veldmaarschalk overleverden. Deze laaſte gaf het aan de kolonels van de Duiſche ruitery, en deze aan de bevelhebbers van de Spaanſche ruitery, die het tot voor de poorten van Namen droegen, alwaar de ganſche geheime Raadt het overnam, en door de ſtadt trekkende in de grote kerk plaatſte. Eenige dagen daar na wierdt het van daar genomen, om † in het klooster van het Escuriaal, by het ligchaam van zynen vader, *Karel* den V, begraven te worden. Dus was het, zeiden de Spaanſche ſoldaten, dat *Tiberius* de afch van *Germanicus* eerde, na dat hy meer droefheit dan vreugde over zyne overwinningen hadt getoont. Vervolgens vergeleken zy deze twee vermaarde bevelhebbers en de twee nayverige vorſten, onder welke zy een verdrietig en roemryk leven hadden geleid, met malkander. Zy vonden niet alleen eenige overeenkomſt in de jaren en de geſtalte van de twee eerſten, zelfs in hunne zegepralen en veldſlagen, daar zy roem op droegen, maar ook in hunne ongelukken en vroege doot. Op deze laaſte omſtandigheid hielden zy zich meer in; maar hunne ſtilzwijgendheit diende alleen om hunne droefheit en vermoeden des te klaarder te doen blyken.

1578.

Zyne begravenis.

† na dat het ligchaam op de wyze, hier beneden in onze aantekening gemeld, naar Spanje was overgevoert, en vervolgens met koperdraadt wederzamengehecht.

Terwyl het Spaanſche leger de doot van zynen bevelhebber betreunde, was het hof van Engelandt vol vreugde, ziende weder eenige hoop tot het huwelyk van de koningin geboren. De hertog van Anjou, zyne handen vol werk hebbende met den oorlog in de Nederlanden, daar hy aan het hoofd der Franſche benden naar toe was getrokken, hadt daarom zyne liefde voor *Elizabeth* niet ter zyde geſtelt. De koning, zyn broeder, en de koningin, zyne moeder, ſchenen het toen recht te menen; het zy dat zy oprechtelyk te werk gingen, of dat zy hem daar door van zyn voornemen tegen Vlaanderen, dat tegen hun zin was, trachtten af te trekken. Kortom, *Elizabeth* ſcheen zelf niet vreemd van zyn verzoek te zyn. De Franſche ſchryver\* zegt, dat zy ter goeder trouwe te werk ging, en het wel meende; maar dat de ſtaatkunde haar dit eer dan de liefde hadt ingeblazen. Volgens deze ſchryvers was zy nergens meer voor bevreest dan de Nederlanden aan de kroon van Vrankryk gehecht te zien. Om deze omwenteling

Wat *Elizabeth* verplichtte om naar het aanzoek van den hertog te horen.

Kk 3 ling

(a) Zyn ligchaam wierdt ontleed, en in ſtukken en brokken naar Spanje gevoert, om daar, volgens zynen uiterſte wille, by zynen vader begraven te worden: maar zyne ingewanden en herſenen wierden te Namen bygezet.

(b) *Sirada* zegt, dat het geſchiedde om dat hy door den paus tot koning van Ierlandt was geſchikt, of om dat hy was voortgeſproten uit het huis van Burgandië, daar men de franſen op deze wyze na hunne doot ten toon ſtede.



1578. ling te doen mislukken, hadt zy, zegt hy, al de middelen, die zy hadt kunnen bedenken, in het werk gestelt, voegende by de vermaningen verzoeken aan den Katholyken koning, en vertogen by de dreigementen, die zy aan de bondgenoten deedt: maar ziende, dat alle hare verzoeken vruchteloos waren, en dat de vryheit van gewisse, daar dit volk niet van wilde afstaan, een onverwinnelyke hinderpaal in de verzoening van *Philips* was, die besloten hadt de zelve nooit toe te staan, was zy gedwongen een anderen weg in te slaan. Liever dan den hertog van Anjou de Nederlandsche provinciën onder Vrankryk te zien brengen, nam zy voor hem door den trouw onder haar gezag te brengen, en, in weêrwil van haren atkeer van het huwelyk, zich zelf voor het welzyn van de Nederlanden en van Engelandt op te offeren. De meeste schryvers geloven echter, dat zy met de hoop, die zy aan dezen prins gaf, geen ander inzicht hadt dan om hare Roomschegezinde onderdanen op te houden, en hunne oproeren te beletten.

De Fransche gezanten komen over deze zake te Londen.

Het ongenoegen van den graaf van Leicester daar over.

† *Astley*.

Antwoordt van de koningin aan eene van hare vrouwen, die haar den grave van Leicester voorstelde.

Het was in het begin van den herfst, dat de Fransche gezanten in Engelandt kwamen. De koningin was toen op het landt, en deedt eene reize door de provinciën van haar ryk. *Baqueville-Martel*, gezant van den hertog van Anjou, kwam het eerste aan, en vondt hare Majesteit in het graafschap Suffolk. Hy wierdt van *Angennes Rambouillet*, gezant van den Allerchristelyksten koning, en een maandt daar na van *Simie*, een der welgemaakteste en bekeefste edellieden van het Fransche hof, daarenboven een gunsteling van den hertog van Anjou, om *Baqueville-Martel*, zynen eerste afgezonden, te ondersteunen, gevolgt. De koningin was te Richmond, daar zy hem nevens den Franschen adel, die met hem was gekomen, met zo veel pracht, als het landt toeliet, en met zo vele tekenen van ware vreugde, dat de graaf van Leicester zich niet kon wederhouden van daar over bedroeft te zyn, ontfing. Deze hoogmoedige gunsteling hadt, gelyk wy hebben verhaalt, naar een huwelyk met de koninginne durven staan, en men moet bekennen, dat deze prinses al hare kracht van noden hadt om haar van de achterklap, daar zy zich zelve door de gunst, die zy dezen Mylord, de welgemaakteste en de bevalligste, maar ook de ongetrouwste en stoutmoedigste hoveling van zynen tydt, bewees, voor bloot stelde, te bevryden. Zyn gezag was tot zulk een top gerezen, dat hy minder een staatsdienaar van de koninginne dan een medegeenoot van het ryk geleek, waar door hy vele vrienden van alle kanten verkreeg, en zelfs aanhangeren onder de bedienden van hare Majesteit maakte. Eene der vrouwen van hare bedkamer hadt de vryheit genomen even voor de aankomst van de Fransche gezanten haar van den grave van Leicester te spreken, als van een onderdaan, die waardig was den troon met haar te delen; maar zy nam dit zeer kwalyk. Deze vrouw met grammten moede aanziende, zeide zy tegen haar: *Geloofst gy, dat ik zo weinigt acht op myne eer slaa, dat ik het geen ik my zelve en de koninklyke waardigheid schuldig ben heb vergeten, dat ik, na de grootste vorsten van het Christenryk te hebben geweigert, my tot een slecht onderdaan, die nog in het stof gedoken zou leggen, indien ik hem tot de eerste bedieningen van den Staat niet hadt verbeven, zou vernederen?* In het volgende jaar zullen wy de omstandigheden van de onderhandeling der Fransche gezanten, en de aankomst van den hertog van Anjou in Engelandt, in hope van zyn oogmerk te bereiken, niettegenstaande al de tegenkantingen van den grave van Leicester, die het trachtte te beletten, zien.

In dit jaar stierf *Margareta van Douglas*, gravin van Lenox, geïprouwen uit het tweede huwelyk van *Margareta* van Engelandt, weduwe van *Jacobus* den VI, koning van Schotlandt, met Mylord *Douglas*, grave van Angus, en zuster van *Henrik* den VIII, van wien de gravin van Lenox bygevolg de eer hadt nicht te zyn, dat de reden was, waarom deze vorst zorg voor hare verheffing wilde dragen. Wy hebben het ongenoegen gezien, dat hy over het heimelyk huwelyk, het welk de moeder in zyn weêrwil met Mylord *Howard*, zoon van den hertog van Norfolk, hadt aangegaan, toonde, en hoe hy den minnaar met de minnaresse in den Tour hadt laten zetten, zonder zich door het verzoek van hare zuster, de koninginne van Schotlandt, af te laten bidden. Hy liet zich niet verzetten dan na de doot van den gene, die de stoutheit hadt gehad met iemandt, uit het koninklyke bloedt afkomstig, zonder zyne toestemming te trouwen. Toen stelde hy zyne nicht in vryheit, en trouwde haar naderhandt aan Mylord *Stuart*, grave van Lenox, uit. De schryvers roemen hare Godvrucht, geduldt, en kuifcheit, en beklagen haar, dat zy in ongenade viel. Zy is drie maal gevangen geweest; eens door bevel van *Henrik* den VIII, uit hoofde van het huwelyk, daar wy van gesproken hebben; ten tweede en ten derde male op last van *Elizabeth*, om dat zy het huwelyk van Mylord *D'Arley*, haren oudsten zone, met de koninginne van Schotlandt, en naderhandt dat van haren tweden zone met *Elizabeth Candish*, dochter van de gravinne van Shrewsbury, die haar uit een eerste huwelyk hadt geteelt, zonder haar daar kennis van te hebben gegeven, hadt uitgewerkt; zo dat de ongevallen haar zonder hare schuld zyn overgekomen. De liefde was 'er de oorzaak van. De zelve was altoos ongelukkig, hoewel altydt wettig. De eerste was de liefde, die de jonge *Howard* voor haar hadt, en die zy beide met de gevangenis moesten bekopen. De andere liefde was die zy hare twee zonen toedroeg, en die haar voor het ongenoegen van *Elizabeth* blootstelde. Zy hadt ook de smert van haren oudsten zoon omgebragt te zien, na dat zy hem door hare bekwaamheit op den troon hadt geholpen, en zeven andere kinderen, die zy van den grave van Lenox hadt, te overleven: maar zy vergat al deze rampen door de vreugde van haren kleinzoon tot den troon van Schotlandt en vermoedelyken erfgenaam van de kroon van Engelandt verheven te zien. Haar ligchaam wierdt te Westminster, in het graf der koningen, bygezet, en de onkosten van de begravenis met eene pracht, die de koningin dacht niet alleen aan het bloedt van Engelandt, maar ook aan de deugd van een zo doorluchtig persoon verschuldigt te zyn, bekostigt. De harde behandeling, die de staatkunde haar hadt genoodzaakt haar aan te doen, belette haar niet hare verdiensten te eeren.

Dit jaar was haast een droevig jaar voor *Elizabeth* en het gansche ryk geweest; zo dat het byna van een machtig leger was overstromt geworden, in een tydt, dat men niet dan om vreugde dacht. Wy hebben van *Stukeli*, die in het jaar 1570 uit Ierlandt vertrók, om naar paus *Pius* den V te gaan, en van de toerusting, die deze paus gereed maakte om over zee, onder het bewindt van dezen muitmaker, te zenden, gesproken. Deze toebereidselen raakten niet voor dit jaar, onder paus *Gregorius* den XIII, klaar. Men zegt, dat *Stukeli* den nieuwen paus overhaalde, om in al de besluiten van zynen voor-

1578. Doodt van de gravinne van Lenox.

Haar lof en hare gevallen.

\* Het is uit dit huwelyk dat de ongelukkige en schone *Stuart* is voortgekomen.

Cambden. Thuanus. Metzerus. Aandagen van *Stukeli*.

zaat



1578. zaat te treden, niet alleen uit aanmerking van het belang, dat de H. stoel daar in hadt, maar ook uit een byzonder beginsel van staatzucht en eigenliefde, hem vleierende met de koninklyke waardigheid van Ierlandt voor zynen natuurlyken zone †. Deze paus vereerde *Stukeli* by wyze van een vooringenomen recht op dit ryk, dat hy beweerde een leen van den H. stoel te zyn, met de tytels van marquis van Leinster, van graaf van Wexford, van burggraaf van Morough, en van baron van Rosse, verdelende aldus de huidt van den beer voor dat hy hem hadt gevangen, dat is te zeggen, de waardigheden van kronen weg-schenkende voor dat hy daar meester van was. De paus was den koning van Spanje sterk aan boordt om mede in het verbondt te treden; maar de vrees, die hy hadt van *Elizabeth* ongenoegen te geven, en al hare macht in de Nederlanden over te trekken, liet hem niet toe zich te verklaren. Hy deedt echter onder de handt het geen hy oopenlyk niet dorft doen, en gaf geldt om volk te ligten. Naardien men nu een bekwaamer hoofd, en van meerder aanzien, dan *Stukeli*, van noden hadt, besloten de paus en de koning van Spanje den koning van Portugal, die reets aan den H. Vader hadt beloofd, dat hy het bevelhebberschap over deze onderneming aannemen, en *Stukeli* tot zynen plaatsouder stellen zou, daar toe te verzoeken; zo dat de vyftien honderd man, in Italië geworven, te Civita-Vecchia scheep gingen, en te Liffébon, daar zy den koning hoopten gereed te vinden, om zich met de macht van zyn ryk by hen te voegen, en gezamentlyk naar Ierlandt te vertrekken, aankwamen. Maar zy vonden hem in eene andere onderneming ingewikkelt, en gereed om naar Afrika over te gaan, om den Cherif *Maley Mahamet* in het ryk van Fez en Marokko, dat hem door zynen broeder was ontveldigt, te herstellen, of veel eer om het zelf, onder voorgeven van den Cherif te herstellen, te vermeerderen. Indien hy naar den raadt van de Portugeesche Jesuiten hadt geluistert, zou hy den oorlog van Engelandt voor dien van Afrika verkoren hebben. Deze Vaders gaven hem te kennen, dat het roemwaardiger was eene kettersche koningin de kroon te ontrukken dan de Moren te overwinnen: maar hy volgde zyn voornemen door eene zucht, die hem tot dat andere wereldsdeel dreef, niettegenstaande het afraden van zyne vrienden, de prinsen van zyn huis, van *Philips* den II, en van alle welmenenden, die hem alle te vergeeffsch zulk een roekeloos bestaan trachtten af te raden. Hy gaf *Stukeli* te kennen, dat hy niet naar Engelandt voor zyne wederkomst van Afrika kon vertrekken, en verzocht hem, dat hy hem in zyne onderneming wilde vergefselfchappen, van waar zy, zeyde hy, te zamen weder zouden keren, om alsdan gezamentlyk naar Engelandt te vertrekken. *Stukeli* kon zich daar niet van ontslaan, en de Voorzienigheid, die *Elizabeth* in hare bescherming nam, voerde dezen muitmaker naar Liffébon, daar hy een prins ontmoette, die hem een gansch anderen weg deedt inslaan, en die hem met den koning van Portugal naar Mauritanie voerde, daar zy beide kwamen te sneuvelen.

Wy kunnen ons niet onthouden van iets van deze onderneming te melden, die Engelandt van het gevaar verlostte, daar het zelve door de troepen van *Stukeli*, vereenigt met

die van Portugal, indien de beschermengel van *Elizabeth* de zelve niet elders hadt heen gevoert, mede gedreigt wierdt.

*Sebastiaan* regeerde toen in Portugal. Dus wordt dit ryk genaamt, dat certyds met den naam van Lusitanië, voor dat de Gauloizen, die men *Braccati* noemde, het zelve hunnen naam, zo wel als aan het hertogdom van Bragance, dat 'er een gedeelte van is, gaven, bekend was. *Sebastiaan* was op *Johannes* den III, zoon van *Emanuel*, gevolgt, en onder de voogden van zynen oudoom, *Henrik*, kardinaal en aartsbisschop van Evora, tot dat hy veertien jaren oud geworden was, opgevoed geweest. Toen was het, dat de regent van zyne regering affondt, en hem de zelve overgaf. Het ontbrak dezen vorst aan geen moedt; hy was jong, levendig, laetdunkend en onbekwaam zich zelf te regeren, houdende meer van den verwaanden raadt van die met zyne jaren overeenkwamen dan van dien van bedaarde en wyze lieden. Deze losheit was de oorzaak, dat hy zich in den oorlog van Mauritanie inwikkeld, aangemoedigt door de vleierien van die hem daar het schoonste van voor oogen stelden, zonder dat het aan anderen, die hem daar van zochten af te raden, met hem het gevaar, dat daar in opgesloten lag, of veel eer de ydelheit van deze dwaze onderneming te doen begrypen, mogelyk was hem van gedachten te doen veranderen. *Philips*, die nayverig over deze grote onderneming was geworden, beklagde dezen jongen prins, wanneer hy hem zag schep gaan. Hy poogde hem ten minste af te raden zyn persoon in de waagschale te stellen. Hy deedt hem begrypen, dat het genoeg kon bestaan, dat hy den oorlog door zyne plaatsouder en onder zyn opzicht liet voeren. *Mahamet* zelf was van deze gedachten; maar de prins luisterde naar den eenen, noch naar den anderen. Hy schreef deze wyze raadgeving aan de wangunst van den eersten en aan het mistrouwen van den anderen toe. Het schynt zelfs, dat zyne verblindheit tot anderen overging, en dat zyne verwaandheit hem in zynen val sleepte, in plaats van zich daar voor door hunne vooruitzicht te bevryden. *Philips* gaf hem vyf duizend man en een goed getal schepen. De prins van Oranje bezorgde zelfs, dat men vier duizend Duitschers voor hem werfde, niettegenstaande de noodt, daar hy zelf door de beroerten van de Nederlanden in was; het zy in hope, van door dezen dienst den koning van Portugal in zyn belang over te halen, het zy om mede deel in de eer van deze onderneming te hebben, en meer gezag aan zyne legers te geven. De paus stondt hem eene kruisvaart toe, om van dezen oorlog een heiligen oorlog te maken, nevens eene belasting van honderd en vyftig duizend goud kronen op de kerkelyke goederen, die de geestelykheit moest opbrengen. Maar de adel stondt op zyn voorrecht; zo dat het gemeene volk al de onkosten moest dragen. Het zelve zou daar niet aan hebben kunnen voldoen, indien de Oost-Indische vloot niet was aangekomen, en geen grote rykdommen hadt medegebragt, even als of alles ter rechter tydt aankwam om het ongeluk van dezen prins te verhaasten.

De troepen scheep gegaan zynde, raakte men den 25 Juny onder zeil. De vloot, in de ruimte gekomen, bedekte de zee met vyf galcien, vyftig oorlogschepen, en negen honderd transport-schepen, die meer dan vyf en twintig duizend man, tot de landing geschikt, benevens het kanon en de krygsbehoeften, aan boordt hadden. Men hadt aangemerkt, dat in plaats van de toejuichingen, die men gewoon was te horen, wanneer

† Room-  
compagnie,  
marquis  
van Vig-  
nuole.

Hy vert-  
trekt  
naar Por-  
tugal.

Hy vindt  
den ko-  
ning ge-  
neigt om  
naar Af-  
rika te  
vertrek-  
ken.

*Stukeli*  
houdt  
hem ge-  
felfchap.  
Onder-  
neming  
van den  
koning  
*Sebas-  
tiaan* in  
Afrika.



1578.

neer eene koninklyke vloot het anker ligt, en eene prachtige vertoning met hare vlaggen en wimpels maakt, men hier de minste beweging niet, noch in de haven, noch op de schepen zag, het welk voor een kwaad voorteken van deze onderneming wierdt genomen.

De zelve viel nog droeviger uit dan men hadt kunnen denken. Ons voornemen is niet al de omstandigheden daar van te verhalen; wy gaan aanstonts over tot den slag, die eenige dagen na de landing geschiedde. De twee legers bevonden zich in het begin van Augustus in de vlakke van Tamita, naby de rivier Muraçon, een weinig voor dat zy zich in die van Larache ontlast. Des anderen daags raakte men handgemeen. Vier koningen geboden de legers; twee het leger der Christenen, namentlyk, *Sebastiaan*, koning van Portugal, en *Mahamet*, genaamde koning van Fez en Marokko, en twee het leger der Moren, te weten, de Cherif *Melik*\*, en zyn jonger broeder *Hamet*, die op den zelve dag zyn opvolger wierdt. *Sebastiaan* stelde zyn leger in drie hopen, en zette de ruitery op de vleugels. De Cherif, veel sterker zynde, maakte een halve maan van zyn voetvolk, de zelve zeer ver uitsprekkende, met het voornemen van de Christenen te omcingleen. Hy verdeelde zyne ruitery in twee hopen, ieder van tien duizend man, waar door hy het voetvolk dekke, behalven eenige hopen, die hy in de tusschenwydte, als zo veel afgezonderde lichamen, om zich daar van in rydt van noodt te bedienen, hadt geplaatst. Zyne ziekte belette hem te paardt te klimmen; weshalven hy zich in een draagstoel liet dragen. Maar hoe zwak en stervende hy ook was, ging hy als een wys en dapper veldoverste te werk. Bevindende, dat hem de krachten begonnen te ontbreken, en dat hem maar weinig uren levens overig waren, trachtte hy de zelve wel aan te leggen, om den Moren de overwinning, en zynen jongen broeder het ryk te verzekeren. Hy voerde het eene en het andere roemruchtig uit. Zyne zwakheit belette hem niet zyn volk in order te stellen, en het zelve te vermanen voor hunnen Godsdiens en voor hunne vryheit, tegen de onrechtmatige aanvallers, die hen wilden verdrukken, te vechten. Op het einde van zyne reden overviel hem eene slaauwte, zo dat men genoodzaakt was hem weder in zyn draagstoel, daar hy uit getreden was, om zich aan zyne soldaten te verlonen, weg te brengen.

Beschryving van den slag van den koning van Portugal tegen den Cherif.

Heerlycke daadt van den Cherif.

Hier op wierdt aanstonts de veldslag, die zeer bloedig was, begonnen. Het schein in het eerst, dat de overwinning naar den kant der Christenen zou hellen. De koning van Portugal vloog van den eenen vleugel als een blixem door de esquadrons en batallions naar den anderen, om de eenen aan te moedigen, en de anderen hulp toe te brengen. De Italianen en de Spanjaarden deden wonderen; tot drie malen toe dreven zy de vyanden op de vlucht, of hakten hen aan stukken. De lyswacht van den Cherif, die uit de bloem van zyne troepen bestondt, week van zelf. *Melik*, haar ziende wyken, deedt zich te paardt helpen, vloog naar haar toe, en verweet haar hare lachertigheid. De schaamte, die zy hadden, hunnen stervenden keizer ziende, die om hunne nederlage uit het bedt was gekropen, om hen weder tot het gevecht aan te voeren, maakte hen verwoed. Zy keerden weder tot den aanval, dreven de Portugezen op hun beurt te rug, en behaalden de overwinning, die de laafsten zich reeds hadden ingebeeld behaalt te hebben. Dit was de

laatste verrechting van *Melik*. Hy hadt geen 1578. krachten genoeg om de zynen te volgen, en zich niet langer in de saal kunnende houden, wierdt hy in een draagstoel naar zyn bedt gebracht, daar hy aanstonts den geest gaf, geen langer tydt hebbende dan om te bevelen, dat men zyne doot verborgen zou houden, en niemandt tot hem laten komen. Deze stilzwijgendheit, die hy van hen vorderde, wees hy met den vinger op den mond te leggen; en in deze gestalte stierf hy, zeer verblyd zynde, dat hy zo lang hadt geleefd, tot dat hy zyn leger hadt zien zegepralen. Daar zyn weinig voorbeelden van sterven onder de veldoversten der oudheit, die met de doot van dezen Afrikaan zyn te vergelijken, en wy weten niet, of iemandt hem hier in heeft te boven gegaan. Maar het wonderbaarste van alles is, dat zyn leven niet minder geroemt wordt. Hy was niet alleen een vorst van groten moedt; wys, bekwaam, rechtmatig, milddadig; maar ook ongeveinst, zyn woordt nakomende, altoos de zelve; van een zachtzinnigen aard, en van een goed leven, dat zeer seldzaam in Moren, en zelfs in Christenen gevonden wordt, het welk ons met eenen leert, dat 'er deugd in alle landen, en zelfs by menschen van alle aanzien en staten, te vinden is.

Zyn lot.

Om weder tot den koning *Sebastiaan* te keren, hy vocht zo lang, als hy eenige krachten hadt, en was de laatste, die zich overgaf, of veel eer, hy gaf zich niet over voor dat hy afgemat was van vechten en doodslaan, en den hertog van Aveira, Oncevens den grave van Vimiofa, twee van zyne algemene plaatshouders, voor zyne voeten hadt zien nedervallen. Hy was midden onder zyne verwinnars, die over hem twiften, gereed staande elkander dood te slaan, om te weten, aan wien hy zou toebehoren, wanneer een Afrikaansch kolonel daar op aankwam, zeggende: *Ziet daar*, staande met het uitspreken van dit woordt het hoofd vanden koning af, om u zamen te vrede te stellen. Het is ten minste op deze wyze dat het *Nunez Mascarenas*, een der officieren van het leger, die aan zyne zyde vechtende gevangen wierdt, verhaalt. Des niettegenstaande verprijde zich een gerucht, dat deze vorst nog in het leven was, waar door zyne doot altydt wierdt in twyfel getrokken. De Spanjaarden zeggen, dat, het geen aanleiding tot dit gerucht gaf, eene loosheit was, daar zich *Alphonfus Perez* van bediende om zyn leven te behouden, doende de Moren geloven, dat hy de koning was, in hoop, dat de begeerte van een groot losgeldt maken zou, dat zy hem zouden laten leven, daar hy zich niet in bedroog. Acht duizend Christenen wierden, met den koning, gedood, en acht duizend wierden tot slaven gemaakt. Den Moorischen prins, dien *Sebastiaan* wilde herstellen, trof het zelve noodlot als hem, en hy wierdt in een moeras, dat hy, na dat de slag verloren was, wilde overtrekken, dood gevonden; zo dat deze bloedige slag het leven aan drie koningen kostte. Dus eindigde deze ongelukkige onderneming in Afrika, en dus wierdt de jonge koning van Portugal over zyne verwaandheit gestraft, hebbende zyn eigen wil voor den raad der wyzen gevolgt.

Doodt van den koning Sebastiaan.

Het mannelyke oir der koningen van Portugal, dat sedert eenige eeuwen hadt geduurt, stierf met hem uit. Hy was de vyftiende koning sedert *Alphonfus* den I, die den tytel van hertog in dien van koning, na dat hy de roemruchtige overwinning op vyf Moorische koningen, die hy in het begin van de twaalfde eeuw versloeg, hadt behaalt, veranderde\*. De kardinaal *Henrik*, oudoom van *Sebastiaan*, moest de regering,

\* in den jare als 1539.



1578. als de naaste van het koninklyke bloedt zynde, aanvaarden; maar hy stierf anderhalf jaar daarna, en *Philips de II*, koning van Spanje, vermeerderde het ryk. Hy behieldt het zelve, nevens zyne opvolgers, tot dat *Johannes van Braganca*, afkomstig van eene dochter uit het koninklyke bloedt, zyn recht daar op omtrent het midden van de voorlede eeuw deedt gelden, en den troon van zyne voorvaderen beklom\*.

\* in den jaere 1642. Doodt van *Stukeli*.

Wy moeten de doot van *Stukeli* niet vergeten; hy vocht aan het hoofd van de vyftien honderd Italianen, die onder zyn bevel stonden, en in dapperheit, gelyk hy, uitblonken; zo dat hy door eene roemruchtige doot de schande van een wellustig leven uitwischte: daarenboven herstelde hy eenigzins door de eer, die deze doot zyn vaderlandt toebragt, den hoon, dien hy het zelve door zyne oproeren hadt veroorzaakt; ten minste was hy in geen staat meer om het te benadeelen; en gelyk hy de stokebrandt van den oorlog was, dien de paus en de Katholyke koning in Engelandt wilden ontfleken, verflaauwde het voornemen daar van eenigen tydt, om niet te zeggen, dat het geheel achterbleef. Het wierdt zelfs in het vervolg niet uitgevoerd met dat geluk, daar het anders mede werktellig zou kunnen gemaakt zyn geweest, indien het door zulk een yverig leidsman, die het sterke en het zwakke van het ryk genoeg kende, was ondersteunt geweest.

Dit verlies brak den aanslag op Ierlandt.

De koningin, kennis van deze onderneming gekregen hebbende, en dat de aanslag op Ierlandt, indien het voornemen op Marokko was gelukt, gemunt was, hadt hare vloot, om in het kanaal, dat Engelandt van Ierlandt scheidt, en den naam van het laatste draagt, gezonden om te kruiffen. Maar op het horen van de nederlage der Portugezen en van de doot van den koning en van *Stukeli* oordeelde zy, dat zy niets te vrezen hadt, dewyl de hoofden van de zamenzwering waren gesneuveld; daarenboven zag zy, dat, indien de paus en de koning van Spanje by hun voornemen bleven, zy veel tydt van noden hadden om weder eene nieuwe toerusting te maken; waarom zy bevelen aan hare zeevoogden gaf, met de vloot binnen te loopen, en de zelve te ontakelen.

1579. De prins *Casimir* kwam in het begin van dit jaar te Londen. Hy was daar niet uit blote nieuwsgierigheit in een gety van het jaar, dat de zee zo vol gevaar was, gekomen; zyne eige belangen en de zorg voor zyne eer hadden hem daar naar toe gedreven. De prins van Oranje was gansch niet te vrede over zynen handel. De aartshertog *Matthias* en de hertog van Anjou waren het nog minder. De laatste vertrok, na de verovering van Binge en Maubeuge, hals over kop op het einde van het jaar 1578 naar Vrankryk, het zy uit spyt, dat de prins *Casimir* zynen tydt te vergeeffich te Gent versleet, niettegenstaande hy hem drie duizend soldaten onder het bevel van *Noué* hadt gezonden, om in het veldt te komen; het zy deze spyt alleen een bewys van zyne veranderlykheit was. Hoe het zy, hy leide de schuld op *Casimir*, en liet den aartshertog en den Raadt van State weten, dat dit de oorzaak van zyn vertrek was, dat hy zelfs bespcurde al te voorbarig te zyn. De doot van *Don Jan* en van den grave van *Boslu* kwam gelukkig voor de bondgenoten voor te vallen in een tydt, waar in zy zich van een van hunne hoofden verlaten zagen, zonder hulp van den anderen te bekomen, die niet alleen zynen tydt vergeeffich versleet, maar die ook reden gaf, dat men hem van partyfchap verdacht hielt. Om deze reden was 'er den prins *Casimir*, die de

III Deel.

twede veldoverste was, veel aan gelegen, dat hy zich verantwoordde, voornamentlyk by *Elizabeth*, aangaande het verwyt, dat men hem van alle kanten deedt. Dit was de ware oorzaak van zyne reize, die de vorst en de siceuw in eenen der selste winters, die men in lang hadt gezien, niet machtig waren hem te doen uittfellen. Hy kwam gelukkig over, en de koningin deedt hem een heerlyk en prachtig onthaal aan. Hy kwam op den avondt in Londen. De opperfichout, verfielt van de schepenen en de gantsche burgery, waren hem te gemoet gegaan, en versfelden hem naar het koninklyke paleis van *Whitehal*, waar in men hem een vertrek hadt bereid. De koningin sprak hem aan, als men gewoon is een souvereinen vorst te doen. Zy noemde hem haren vriendt en bondgenoot, die, niettegenstaande het ruwe jaargety, met gevaar van zyn leven was overgekomen om haar renschap van zyn gedrag, in het bevelhebberschap van het leger, dat hy in haren name hadt geboden, te geven. Het goed onthaal, dat hy van haar ontfing, herstelde de eer van dezen prins, en men zag hem niet meer aan als een schuldigen, wanneer men de ongemene tekenen van gunst, en al de beleefdheden en vergenoeging, die het hof hem bewees, zag. Het zelve handelde hem gelyk men in de allerplegtigste gelegenheden gewoon was te doen. Men zag alle dagen niet dan vermakelykheden, maaltyden, steekspelen, en spiegelgevechten op den Teems. De koningin voegde by dit onthaal nog andere byzondere blyken van hare gunst: zy schonk hem de ridderorde van *St. Georg*, en wilde hem met hare handt den blaauwen kousbandt, met goudt, paarlen en edelgesteenten bezet, aan zyn linker been, waar aan de ridders den zelve gewoon zyn te dragen, binden; zo dat deze prins zeer voldaan van de eer, die de mildadigheden van hare Majesteit, die hem met geschenken overlaadde, en eene nieuwe wedde toeleide, het zy ze van de onschuld van *Casimir* overtuigt was, het zy souvereinen niet willen bekennen, wanneer zy iemandt met eene aanzienlyke bediening hebben vereert, een kwade keur gedaan te hebben, wederom vertrok. Daar was echter blyk genoeg in de redenen, die deze prins bybragt om zich te verantwoorden, dat hy achter was gebleven, zonder zich met de krygsbenden onder den hertog van Anjou te vereenigen. Hy zeide, dat het hof van Vrankryk geheime verbonden met Spanje hadt, en minder van gedachten was de vereenigde provincien te verlossen, dan de zelve te onderdrukken. Dit vermoeden was niet ongegrond; het verbondt tusschen *Don Jan* en de *Guizen* bevestigde deze gedachten. Ook was *Elizabeth* daar omtrent in het zelve gevoelen als *Casimir*. Het was deze zelve prins, die zestien jaren te voren door den ridder *Melleville* wierdt belet naar Engelandt, als minnaar van *Elizabeth*, over te gaan, verzekert zynde, dat hy zekerlyk afgewezen zou worden. Indien echter hare Majesteit zyn aanzoek in den windt sloeg, hieldt zy zich daar niet van gebelgt, maar hadt haar vermaak in hem altydt verplichtende bewyzen van hare genegenheit te geven.

Hoe hy daar ontfangen wierdt.

Hy vertrok half February\* van Londen met een jagt van hare Majesteit, onder een goed geleide, en kwam gelukkig in Vlaanderen aan, daar hy bevondt, dat zyn leger reets naar Duitfchlandt was wedergekeert; zo dat hy gedwongen was het zelve te volgen. *Alexander Farnese*, prins van Parma †, naderhandt door vele roemruchtige daden zo bekend, was op *Don Jan* in

Zyne wederkomst in Vlaanderen. Hy vindt zyn leger naar Duitfchlandt wedergekeert.

LI

† Hy wierdt eerst hertog na de doot van *Oclavius Farnese*, zyn vader, in het jaar 1586.



1578.

de landvoogdy van de Nederlanden gevolgt. Na het innemen van eenige plaatfen van weinig belang hadt hy de Duitche ruitery naby Eindhoven verflagen, en hoewel dit geen grote zaak was, naardien de overwonnenen alleen duizend man daar by hadden verloren, waren zy echter daar zo van ontzet, dat zy des anderen daags naar hem zedende hem aanboden te vertrekken, indien hy hen hunne achterftallen, waar voor zy zeiden dat de prins *Casimir* geldt van Engelandt zou mede brengen, wilde betalen. Maar de prins van Parma, hunne gezanten met een fcherpsend gelaat aanzierende, zeide: *Gy Duitfche beeren, gy rekent het een spel te zyn gansich Europa te bevoeren, en gy geloofst, dat het u vry staat u zelf met den roof van andere Chriftenen te verryken. De toegeevenheit of zwakheit van Frankryk heeft u tot deze gewoonte gebragt, maar Spanje wil geenzins de zelve beleefdheit, of de zelve lafheit oeffenen: bygevolg is het geenzins geneigt u geldt te geven, om uit onze provinciën te trekken. Wy eifchen van u de wedergeving van het geroofde voor dat wy uw vertrek zullen toelaten.* Dit fiere antwoordt benam den Duitfchers al den moedt, die hen nog over was gebleven, verblyd zynde, dat men hen niet belette naar hun landt te keren. Daar zyn fchryvers\*, die zeggen, dat deze zaak voorviel terwyl *Casimir* in Engelandt was, en dat *Elizabeth*, de zelve vernomen hebbende, met dezen prins daar over hadt gefchertst, zeggende: *Myn neef, uwe Duitfchers zyn van geen beter trouw dan de Franschen, daar gy over klaagt. Zy nemen den tyd van uwe afwezendheit waar om weg te lopen, waar door gy by uwe wederkomst een veldoverfte zonder soldaten zult zyn.* De prins liet den spyt, dien hem dit verwyf veroorzaakte, niet blyken, en de koningin, die deze zaak al lagchende hadt behandelt, toonde hem geen minder vriendelyk gelaat. Zy bleef ook in het belang der bondgenoten. Zy verfchoot hen het verzochte geldt op de kleinodiën van het huis van Burgundië, die de aartshertog en de Staten haar tot onderpandt toezonden, en die *Davidfon*\*, die om de munitery van Gent te stillen was overgegaan, op zyne wederkomst medebragt. Maar het wordt tydt de onderhandeling van den gevolmachtigde † van den hertog van Anjou weder by der handt te vatten.

Onderhandeling van *Simir*, afgeronden van den hertog van Anjou.

† *Winstanley* in zyn boek van de doorluchtige mannen. Verwyf, dat men aan den grave van Leicester doet.

Hy hadt zich zo wel in de gunst van de koninginne weten te dringen, dat hy, niettegenstaande de tegenkantingen van den grave van Leicester, haar zo ver hadt gekregen, dat zy hem meest alle dagen gehoor verleende, zo dat men geenzins twyfelde, of dit huwelyk zou zyn voortgang hebben. *Leicester* was daar als verwoed over. Kunnende zich van zyne staatzuchtige hoop niet ontdoen, noch dulden, dat een vremdeling hem daar van kwam ontzetten, verspreidde hy overal, dat de Fransche gezant de koningin hadt betovert, en zich van liefdekruiden en van tovery, om haar op den hertog van Anjou te doen verlieven, hadt bedient. Die van zyne natie † beschuldigden hem zelf diergelyke duivelfche wegen te hebben ingeflagen, en daar omtrent zyn oogmerk zonder tovenaars en vergiftigers niet te hebben bereikt. Zy fchilderen hem af als een man zonder Godsdienst, zonder trouwe, van een vatzig leven, wreed, gierig, een kerkrover, offerende alles aan zyne wellust en staatzucht op. Uiterlyk hadt hy het aangenaamste wezen des werelds, zo dat hy de verftandigften, en hare Majesteit zelf bedroog. Maar de gelukster van den hertog van Anjou hadt dit maal de overhandt over den zynen, en de staatsdienaar van dezen prins hadt bekwaamheit ge-

noeg om moeilykheden tuffchen den gunsteling en de koninginne te verwekken. *Leicester* was buiten hare kennis met de gravinne weduwe van *Essex* getrouwt. Men hielt hem verdacht haren gemaal vergeven te hebben, en hy hadt de vrouw, of minnares\*, met welke hy het te voren hielt, verftoten. De ridder *Knolles*, haar vader, wierdt dit huwelyk niet dan twee jaren daar na gewaar, doordien *Leicester* het verborgen hielt, om geen ongenoegen aan de koninginne te geven, voor welke hy het geheim wilde houden, of om de achterdocht, die men hadt, dat hy oorzaak van de doot van haren overleden gemaal was geweest, niet te vermeederen. Mogelyk wilde hy met deze vrouwe handelen, als hy met zyne voorgaande hadt gedaan, dat is te zeggen, haar, wanneer hy het goedyndt, verftoten, en een huwelyk, in het geheim, zonder getuigen, voltrokken, ontkennen. Dit was ten minste de gedachten van den ridder *Knolles*, die uit vreeze, die hy daar voor hadt, kennende de trouwloosheit van *Leicester*, begeerde, dat hy zyne dochter voor de tweede maal zou trouwen, en dat de bruiloft in het openbaar zou gefchieden. De gezant van den hertog van Anjou dit huwelyk, voor dat de plegtigheit, daar de vader van deze vrouwe opftondt, gefchiedde, ontdekt hebbende, maakte het aan de koninginne bekend, met gedachten van haar ongenoegen tegen den grave van Leicester te verwekken, het welk hem gelukte. Hare Majesteit, over de geveinstheit van haren gunsteling te onvrede, bande hem naar Greenwich, alwaar zy hem voorts in het kasteel als gevangen deedt gaan, om hem daar na naar den Tour te zenden. De fchryvers † zeggen, dat zy alle, die aan eerloosheit of onkuifchheit fchuldig waren, op deze strenge wyze, zonder aanzien van de hoedanigheit van den eenen, noch de ontfangene dienften van den anderen, handelde. Mannen en vrouwen, hare staatvrouwen en hare hovelingen vonden haar, wanneer zy aan diergelyke misdaden fchuldig waren, onbeweeglyk.

De graaf van *Suffex* † belette haar, dat haar misnoegen niet verder ging. Hy was een vyandt van den grave van Leicester, en daar wastuffchen hen zulk een haat, dat de koningin met al haar gezag niet in staat was hen te verzoenen. Indien de graaf van *Suffex* met geen ware deugd was begaast geweest, kon hy door het gebruik van het ongenoegen der koninginne hem hebben t'onder gebragt, dat hy echter niet deedt. Zyne oprechtheit wilde niet, dat hy geftraft zou worden over eene zaak, die onnoefel fcheen gefchied te zyn. Dus fprak hy van zyn huwelyk met de weduwe van *Essex*, die hy naar zyn zeggen, zonder te misdoen, zelfs met eere hadt kunnen trouwen. Hy nam de vryheit deze vertogen aan de koninginne te doen, welke daar door haar misnoegen matigde. De graaf van Leicester raakte vry met eenige dagen kleinachting te lyden, die de graaf van *Suffex* hem wel gunde. Zyne edelmoedigheit maakte, dat de zelve niet verder ging. Maar zulk een grote dienft was niet machtig den haat van een vyandt, min gevoelig van weldaden dan van geleden hoon, uit te doven: hy maakte alleen, dat hy den zelve ontfinsde.

Hy gebruikte minder maatregels omtrent den Franschen gezant, tegen welken hy zyne gramfchap niet kon inbinden. Hy ging zelfs zo ver, om de zelve te voldoen, dat hy hem wilde om het leven brengen. Hy wierdt ten minste beschuldigt een van de lyfwacht der koningin-

1578. Zyn huwelyk met de gravinne weduwe van *Essex* kwalyk uitgoelt. \* *Douglaffe Shefid.*

De koningin zendt hem naar Greenwich.

† *Bohan.*

† *Thomas Ratclif.* Edelmoedigheit van den grave van *Suffex*, die zyn vrydom bezorgt.

De graaf van Leicester beschuldigt naar het leven van den gezant



1579-  
van den  
hertog  
Anjou  
gegaan  
te heb-  
ben.  
\* Tender  
genaamt.

ne \* omgekocht te hebben om hem te doden. Hare Majesteit oordeelde verplicht te wezen zyn leven te verzekeren. Zy liet een verbodt afkondigen, verbiedende geen overlast hem, noch zynen bedienden aan te doen. Zy begeerde, dat deze gezant, hoewel hy van geen souverein, maar alleen van een broeder van een koning was, en bygevolg geen openbare hoedanigheid bezat, het recht der volkeren zou gemeten. Omtrent dezen tydt gebeurde een geval, dat den grave van Leicester in het vermoeden bragt, dat hy naar het leven van hare geheiligde Majesteit zelf hadt gestaan. Zy vermaakte zich met *Simie*, in het geselschap van den grave van Linkoln en Mylord *Hatton*, haren onderkamerling, in een sloep op den Teems; en voorby Greenwich varende loste een jongman, die in een andere sloep was, zyn snaphaan, of pistool, waar van de kogel eenen der roeiers van de sloep van de koningin in zyn arm kwetste. Men verzekerde zich terstondt van dezen jongeling, die den schoot hadt gedaan. Men bondt hem aanstonts aan een paal, als of men van mening was hem te doen sterven. Men was echter van geen andere gedachten dan om hem daar door schrik aan te jagen, en hem tot beken- tenis te brengen, het zy hy aan voorbedacht- heit, gelyk zyne daadt scheen te kennen te geven, schuldig was, het zy op dat hy zyne medestanders, of de voornaamsten daar van zou ontdekken: doch hy betuigde zyne on- schuld, en hieldt altydt staande, dat het een ongeluk was geweest, en dat het roer van zelf was los gegaan. Daar waren zommige, die daar andere gedachten van hadden, en de koningin in het oor beten, dat de schoot te wel gemeent was om bygeval geschied te zyn; dat de Hemel hare Majesteit hadt bewaart, en dat men niet moest twyfelden, of het was op haar, of op den gezant van den hertog van Anjou gemunt geweest, dat het door den haat van den grave van Leicester tegen den gezant, die dezen slechten jongeling hadt omge- kocht om dezen verfoecielyken moordt uit te voeren, was veroorzaakt. Men getuigt van *Simie*, dat hy zich by deze gelegenheit zeer gematigt en edelmoedig gedroeg. Hy ver- zocht niet alleen niet, dat deze ongelukkige zou gestraft worden; maar hy badt de konin- ginne zelfs, dat zy het hem geliefde te verge- ven. Zy stondt dit zonder moete toe, en antwoordde aan de genen, die wilden, dat men hem de straf van gekwetste hoogheit moest doen lyden, met woorden, die waardig zyn in het hert van alle souvereinen gedrukt te wor- den. *Ik trede in uw achterdenken niet, zeide zy: ik kan van myne onderdanen het wantrouwen niet hebben, dat vaders zouden scrikken van bun- ne kinderen op te vatten.* Alles wierdt dan kwyd- gescholden; niet alleen wierdt deze jongman als onschuldig los gelaten, maar de graaf van Leicester wierdt ook ten hove geroepen, en nam weder bezit van zyne bedieningen en van de gunst der koningin. Naderhandt wierdt hy zelf een der gemachtigden, die de voorwaar- den van het huwelyk met den hertog van An- jou onderzochten.

Heerly-  
ke woor-  
den van  
de ko-  
ninginne.

Aan-  
komst  
van den  
hertog  
van An-  
jou in  
Engel-  
landt.

Deze prins ging in het laatste van Juny scheep, en kwam met zeer weinig gevolg, alleen van twee edellieden verselt, in Engelandt, als of hy een kleinen stoet beter by de eerste zamen- komst hadt geoordeelt te zyn dan een groten. Hy stelde zelfs zyn vermaak in de koningin op een van hare landhuizen, daar zy minder

III Deel.

gevolg by zich hadt, dan wel vorsten in grote steden <sup>1579-</sup> gewoon zyn te hebben, te verrasschen. Aldus zynen tydt waarnemende, terwyl zy te Green- wich was, ging hy derwaarts, om haar daar te begroeten. Haar gevolg was inderdaadt niet groot, en kwam met het bezoek, daar de prins voor onbekend in wilde doorgaan, en de koningin het liefst weinig getuigen van deze byeenkomst hadt, overeen.

Nademaal de Engelsche schryvers geen gewag van hun gesprek maken, kan men ook de by- zonderheden daar van niet weten. De zelve zul- len buiten twyfel in wederzydiche betuigingen van beleefdheden hebben bestaan. Het is waar- schynlyk, dat de hertog van Anjou zyne lief- de aan de koningin zal hebben betuigt, of veel eer toegeestemt alle de verklaringen, die hy daar van reets door de gezanten van Vrankryk hadt laten doen, en dat de konin- gin de zelve op eene beleefde en verplichten- de wyze, schoon zy niet beslissende was, be- antwoord zal hebben. In de brieven en ge- schriften, die daar van wereldkundig zyn ge- maakt \*, ziet men, dat al de kuiperyen om- trent dit aanzoek al sedert het jaar 1572 wa- ren by der handt genomen. De begeerte van de koningin strekte zomtyds daar toe, en dan aarfelde zy weder, na dat zy daar meer of min zwarigheid in vondt. Het verschil van de jaren en van den Godsdienst waren de groot- ste, voornamentlyk de laatste, waar omtrent men te vergeeffich een middelweg, om de zel- ve uit den weg te ruimen, of te loor te stel- len, trachtte te vinden. De koningin hadt door hare gezanten verklaart, dat zy geen be- sluit kon nemen voor dat zy den prins, dien men haar tot gemaal hadt toegeschikt, gezien hadt. Het was Mylord *Burleigh*, grootchat- meester, die zich met volstrekte woorden by het antwoordt, in den name van hare Majesteit, op den 18 Maart des jaars 1573 † aan *La Mor- te Fenelon*, gezant van Vrankryk, hadt geuit. Zy drukte zich zelf op gelyke wyze uit op den 20 Augusty van het zelve jaar aan de staats- dienaren van deze kroon: doch al haar gedrag was niet anders dan staatkunde. Dit is ook het gevoelen van den Franschen schryver \*, wan- neer hy van de byeenkomst te Greenwich, en het goed onthaal, dat *Elizabeth* den hertog van Anjou bewees, spreekt. *Het kwam met het belang van deze koningin overten, zegt hy, dus te werk te gaan, en aan de vrienden en vyanden van dezen prins te doen geloven, dat zy geneigt was hem tot den troon van Engelandt te verheffen, om alsoo de eerste, die hyna door de an- dere waren ter neder geslagen, moedt te geven, en den hoogmoedt van de anderen te tomen; met een woordt, om hem de souvereiniteit van de Neder- landen te helpen bekomen.* Geenzins, vervolgt deze schryver, dat de koningin begeerig was, dat hy daar bezit van nam, maar om te beletten, dat de zelve niet onder de regering van Vrankryk geraakten.

Op wat wyze de koningin van Engelandt hem ont- sangt.

\* door den rid- der *Dudley Digges*.

† Zie *Dudley Digges*.

\* *Menz- ray*.

Staat- kunde van *Elizabeth* omtrent het aan- zoek van den hertog van Anjou.

Hoe het zy, de hertog van Anjou zag de koningin te Greenwich, en wierdt zeer gunstig ontfangen. Na dat hy daar eenige dagen onbe- kend † was gebleven, vertrok hy naar Vrankryk, latende aan *Simie* de zorg om de voorwaarden van het huwelyksverbondt op te stellen. De koningin benoemde van haren kant Mylord *Burleigh*, groot- schatmeester, nevens de graven van *Suffex* en van *Leicester*, daar zy *Hatton* en den ridder *Walsingham* byvoegde. Voor dat men over de voorwaarden van het verdrag met de Fransche gemachtigden over- cenkwam, was hen bevolen onder elkander te

† *Mez- nio*. Aanmer- kingen der En- gelschen over dit huwe- lyk.

L 1 2 onder-



1579. onderzoeken aan de eene zyde al de zwarigheden, die 'er in opgesloten lagen, en aan de andere het voordeel, dat 'er in stak. Ten aanzien van het eerste, de doordringendheit en de achterdocht van de Engelsche staatsdienaren maakten, dat zy zich daar een schrikkelijk denkbeeld van vormden. Zy vreesden voor eerst, dat de hertog van Anjou van Godsdiens niet zou veranderen, en ten tweede, dat hy, niet te vrede met gemaal van de koningin te zyn, wel mogt trachten zich meester van het ryk te maken, het zy door openbaar geweld, en onder de begunstiging van de bul van den paus, het zy door het recht van de koningin van Schotlandt, met welke hy wel middel zou vinden te trouwen door eene echtscheiding met *Elizabeth*. Daarenboven was 'er nog eene andere zwarigheid, te weten, dat Engelandt als eene provincie van Vrankryk, daar deze prins na de dood van zynen broeder buiten twyfel weder naar toe zou keren, en deze kroon boven die van Groot-Britannië verkiezen, die hy aan de regering van een onderkoning zou overlaten, aangezien zou worden. Zelfs zeiden zy, dat, al nam men alle verzekeringen tegen deze omwenteling, het onmogelyk zou zyn zich buiten den oorlog, door dit huwelyk verwekt, te houden, en waar in de Engelschen buiten twyfel met hunne naburen, naardien Spanje den aanwasch van de Fransche kroon niet zou kunnen dulden, zonder zich daar tegen te stellen, noch zich daar tegen te zetten, zonder Vrankryk en Engelandt te gelyk aan te tasten, zouden ingewikkelt worden.

Zodanig waren naar hunne gedachten de zwarigheden, die Engelandt uit een huwelyk van de koningin met een Fransch prins hadt te verwachten. Zy wierden tegen het goede, dat daar uit kon voortkomen, overwogen, namentlyk, eene oprechte vrede met zulk een machtigen na- buur, een verbondt, dat al de vyanden van de koningin zou in toom houden, de lagen van den paus beteugelen, de aanhangeren van de koningin van Schotlandt den mond stoppen, en de aanslagen van den Katholyken koning verydelen. Deze vorst, zeide men, zou dan wat meer aan de handt komen; en naar de betuigingen, die men hem tot nu toe te vergeeffich hadt gedaan, ten aanzien van de vrede der Nederlandfche provinciën, en om dat volk in zyne voorrechten te herstellen, als mede om met Engelandt de oude verbonden, met het huis van Burgundië gemaakt, te vernieuwen, luiften. Kortom, daar was reden om te geloven, dat uit dit gelukkige huwelyk een zo langgewenschte opvolger, van alle welmenende Engelschen zo begeert, dat hunne vreugde tot den hoogsten top zou doen ryzen, en de rust onverbrekelyk maken, zou voortkomen.

De hertog van Anjou in zyne verwachting bedrogen

Het overige van het jaar 1579 en het volgende gingen met deze overleggingen, zonder dat men tot een besluit kon komen, voorby. In het jaar 1581 zag men 'er den uitslag van, naar den zin van den hertog van Anjou, die op de verzekering van zyne gezanten, dat hy alles naar zyn wensch en verwachting zou vinden, weder in Engelandt kwam, uitvallen. Maar zy wisten niet, zegt *Mendoza*, gezant van *Philips*, in een brief, dien hy uit Londen aan den prins van Parma schreef\*, dat 'er geen jaar was, waar in de koningin zich niet verloofde; maar dat men nooit dentydt zou zien, dat zy een huwelyk voltrok. De hertog van Anjou kon zulk een geluk, dat zo naby was, en zo ontwyfelbaarscheen, niet genieten: zyn geluk voerde hem als tot aan de deur, wanneer het hem eensklaps verliet. Hy zag al

\*Zie *Strada*.

deze grootfchheden, die hy reets dacht te bezitten, als een droom verdwynen. Maar hier moeten wy het verder verhaal van deze zake flaken, om het geen in de voorgaande jaren voorviel te beschouwen.

Het was in dit jaar, dat de koningin het voordeelig verdrag, met den Turkschen keizer, als wy boven gezegt hebben, gemaakt, ontving. Het strekte niet alleen ten voordeele van de Engelsche kooplieden, maar ook van alle Christen handelaars in Europa. De Franschen, Venetianen, Polen en Duitschers, nevens verscheide anderen, waren daar in begrepen. Het was *Amurath*, zoon van den dronkaardt en wreedaardt *Selim* den II, omtrent het midden van December des jaars 1574 gestorven, die toen te Constantinopel regeerde. Het verdrag wierdt door den Engelschen resident en den vizier *Mustapha-Beg* voltrokken. Daar by wierdt aan alle natiën, die wy hebben genoemt, toegelaten met veiligheid door het ver uitgestrekte ryk der Turken te handelen. Deze vryheit machtigde de kooplieden te Constantinopel eene maatschappij op te rechten, aan welke zy den naam van de Turksche maatschappij gaven, het zy om eer aan de natie te doen, die hen deze vryheit vergunde, het zy om de zelve van andere genootschappen te onderscheiden. Het voornaamste comptoir wierdt in de hoofdstadt van dat ryk geplaatst; maar daarenboven waren 'er andere in de voornaamste steden, die het best gelegen waren tot de scheepvaart, voornamentlyk in het eilandt van Cyprus en in Egypten. Toen zag men die dierbare koopmanschappen uit Asië naar Europa overvoeren, gelyk zyn de welriekende speceryen, zyde, katoenen, Turksche tapyten, en verfwaren, die uit Indië komen, en zo vele andere dingen, die tot lekkerny en pracht dienen. Maar wy weten niet of ze niet al zo veel kwaadt door de aanleiding, die zy tot overdaadt en wellustigheid geven, veroorzaken, als zy luiften en rykdom in de staten, daar zy getrokken en vertiert worden, bybrengen.

Daar stondt dit jaar een Godslasteraar, *Matthias Hamont* genaamt, in de stadt Norwich op. Hy predikte opentlyk tegen de Godheit van *JESUS CHRISTUS*. Men maakte zyn rechtsgeding op; hy wierdt gevonnist om levendig verbrand te worden, waar over de Engelsche schryver deze oordeelkundige aanmerking maakt, dat het niet dienstig is het gevoelen van zulke goddeloze menschen wereldkundig te maken, om aldus geen kettery aan den dag te brengen, die men als uitgedooft in de vlammen, die de voortbrengers van de zelve hebben verteert, moet aanzien. Voorts maakt hy geen gewag van twee wederdopersche vrouwen, die anderen\* zeggen, dat in het achttiende jaar van de regering van *Elizabeth*† wierden verbrand, het zy hy het niet heeft geweten, het zy hy heeft geoordeelt, dat het een vlek in de roemwaardige regering van *Elizabeth* zou zyn, die hy gaarne van dit verwyt wilde bevryden. Inderdaadt, de schryver van het Engelsche Martelaarsboek †, na dat hy, van deze rechtsuitvoering sprekende, gezegt heeft, dat men zulke verderfelyke geestdryvers in gene staten behoort te dulden, voegt daar by, dat het echter al te hard is, hen de zwaarste doodt aan te doen; om welke reden hy voor deze twee vrouwen spreekt, wenschende, dat de koningin de lyfstraf in eene ballingschap hadt gelieven te veranderen.

Mylord *Bacon* stierf in dit jaar, daar *Elizabeth* zeer van aangedaan was. Zy verloor in hem eenen der bekwaamste en getrouwste staats-

1579.

Camden. Thuanus. Verdrag van koophandel met de Porte.

Camden. Een Godslasteraar gestraft.

\* Bohun. en Fox.

† Fox.

Camden. Bohun. die-



1579.  
Winflan-  
ley.  
Doodt  
van My-  
lord Ba-  
con, en  
zyn lof.

dienaren, die zy hadt. Zy hadt hem met den tytel van grootzegelbewaarder van Engelandt beschonken, en met het gezag van opperrechtter bekleed. Hy en de ridder Cecil, geheimschryver van Staat, deelden onder zich de vertrouweling-schap van deze vorstinne in het behandelen der zaken, als zynde beide mannen van eene bovengewone volstandigheid en voorzichtigheit, en voegende by hunne bekwaamheit eene onbuigzame vroomheit. Het ongemeenste was, dat hunne gemeenschap in de gunst en in het behandelen van de zaken van Staat geen nayver onder hen verwekte: zy waren niet minder eensgezind in hunne vriendichap dan in hunne bedieningen. Men zeide van Mylord Bacon, hem vergelykende by den grave van Leicester, dat de laatste wyzer scheen te zyn dan hy inderdaadt was, en dat de andere wyzer was dan hy uiterlyk scheen. Zyn geluk deedt hem niets van zyne gematigheit verliezen, daar hy een heerlyk bewys van aan de koninginne gaf. Namentlyk, toen hare Majesteit hem de eer hadt aangedaan van in zyn huis te komen, en hem gevraagd hebbende, hoe het kwam, dat hy zo klein behuift was, antwoordde hy: *Myn huis, Mevrouw, is voor my niet te klein; maar gy hebt my te groot voor myn huis gemaakt.* Hy voerde ook voor zyne zinspreuk deze heerlyke woorden: *Niets bestendiger dan de middelmaat* \*. Zyne wysheit en zyne bekwaamheit maakten, dat hy den bynaam van den *Engelschen Plato* verkreeg. Men kan in zyn graf-schrift, in de kerk van St. Paulus, de achting zien, die de gansche natie voor zyne geleerdheit, Godvrucht, oordeel, rechtmatigheit en geloof hadt. Bromley was zyn opvolger in zyne bediening, met den uitmuntenden tytel van cancellier.

\* Media-  
cria.  
firma.

Camb-  
den.  
Cham-  
berlain.  
Doodt  
van den  
ridder  
Gresham.

De Engelsche geschiedensschryvers oordeelen, dat het niet onwaardig is in hunne Jaarboeken gewag van de doodt van een voornaam koopman te maken, namentlyk van den ridder *Thomas Gresham*, die de koninklyke beurs te Londen hadt doen bouwen. Hy rechtte ook binnen de zelve stad een genootschap op, dat zynen naam draagt, en dat hy aan het bestier van den hoofdschout en de kooplieden in zyde overliet. In het zelve wordt de jeugd in de Godgeleerdheit, landmeet-, ster- en zangkunde, als mede in het burgerlyke recht, de geneeskunde en de welsprekendheit, onderwezen. De hoofdschout en de schepenen moeten zorg dragen voor de hoogleeraars in de vier eerste wetenschappen. De maatschappy der kooplieden in zyde zorgt voor het onderhoud van die van de drie laatste. Het is in het genootschaps-huis van *Gresham* dat de vermaarde maatschappy der geleerden, zo bekend onder den naam van de Koninklyke Maatschappy, onder de regering van *Karel den II* oppgerecht, daar deze vorst zich de stichter en beschermer van verklaarde, hare vergaderingen houdt. De ridder *Gresham* maakte tot onderhoudt van deze stichting de heerlyke huizen, die hy te Londen hadt; en de Zanggodinnen, tot welker eere hy deze praaltaken heeft oppgerecht, zyn dagelykch bezig met zynen naam aan de onsterfelykheit te wyen.

1576.

1577.

1578.

1579.

Camb-  
den. Cox.

Thuanus.

Sidney

onder-  
koning

Wy moeten op ons voetspoor wederkeren, om te zien, wat in Ierlandt, Schotlandt, Vrankryk en de Nederlanden gedurende de vier jaren, waar in de Geschiedenis van Engelandt ons de voorvallen, die wy verhaalt hebben, heeft verschafft, voorviel.

De ridder *Sidney*, landvoogdt, of onderkoning van Ierlandt, hadt het feest van Kersmis, gelyk wy hebben gezegt, te Cork doorgebragt. Hy hieldt daar ook zyn hof, of zyne zittingen,

die op den 7 January dezes jaars 1576 begonnen. Men vonnisse daar den zoon van Mylord *Roeb*, en drie en twintig andere muitmakers, die gerecht wierden. Men maakte daar ook, of men vernieuwde de instellingen, by de welke men de heeren verantwoordelyk maakte voor het stee-len en moorden van hunne leenmannen. De onderkoning was verplicht deze zittingen af te breken, doordien hy tegen *Fitz-Girald*, gemeenlyk de hoofd-of landrechtter † van *Imokilli* genaamt, moest te veldt trekken, waar in hy het sterke kasteel van *Ballymarter* vermeersterde.

1576.  
van Ier-  
landt.

† Sene-  
chal.

Eenige dagen na dat *Sidney* te Limerik kwam, van waar hy naar het graafschap van Thomond trok, daar de Engelschen hunne beste volkplantingen hadden, doch die alle door de vyandlykheden van de *O-Brians*, die onder malkander oneenig waren, t'eenemaal waren verwoest, hoorde hy de klagten van een oneindig getal van arme huisgezinnen. Hy zette den grave van Thomond en zyne aanhangeren gevangen, en strafte de genen, die de meeste schuld hadden; en gemachtigden aangeselt hebbende, om recht te doen aan die verdrukt waren, vertrok hy naar *Galloway*, daar hy de huldiging van zeven heeren van de huizen van *Clan-Donel*, van *Mak-William-Eighter* \*, van *O-Moyle*, en de zonen van den grave *Klainrikard* ontving, en vertrok den 13 April naar Dublin.

\* of  
Oughier.

Hy bleef daar niet lang in rust. In vele jaren was Ierlandt zo vol beroeringen niet geweest. Het graafschap van Louth was verarmt door den gestadigen doortocht der krygsbenden, en door de gedurige invallen en plunderingen van *Fermy*; dat van Meath door den overlast van de *O-Connors* en de *O-Moyles*, en dat van Kildare door de wapenen van de *O-Mores*. De graafschappen van Wexford en van Catterlough † waren niet beter gehandelt. De oproermaker *Rori-Oge* verwoestte het landt, dat den naam van den koning en de koninginne draagt; kortom, daar was zulk eene ellende en grote armoede aan alle kanten, dat de inwoonderen naauwlyks het twintigste deel van de lasten, die zy aan de Engelsche kroon verschuldigt waren, konden opbrengen. De ingeborene Ierlanders waren oorzaak van alle deze ongevallen. Men kan de verwoedheit van deze wilde menschen niet uitdrukken, ten zy men het doet met het antwoordt van een van hunne hoofden aan den gene, die hem het verbranden van *Athenri* \* wilde beletten, met hem te ver-tonen, dat zyne moeder in de kerk van deze stad be-graven lag. *Al was zy daar levendig in*, zeide hy, *zou ik liever haar met de stad en de kerk verbranden, dan dulden, dat de Engelschen daar hunnen Godsdienst in oeffenen.*

† of van  
Catte-  
lough, in  
de pro-  
vincie  
van  
Leinster.

Ver-  
woed-  
heit der  
Ieren.

\* in Con-  
nacië.

Zodanig was de gesteldheit der Ierlanders ten aanzien van de burger-regering. Nog was de zelve slimmer ten aanzien van den geestelyken staat. Men vondt onder hen naauwlyks eenigen schyn van het Christendom. Zelfs hadden zy geen beginsel van Godsdienst. De koningin, daar van kennis gekregen hebbende, geboodt, dat men hen zou onderwyzen, stellende de uitvoering daar van aan den Lord *Willem Girald*, dien zy zegelbewaarder, nevens den ridder *Willem Drury*, dien zy voorzitter in de provincie van Mounster maakte.

Terwyl de ridder *Sidney* toefstetl maakte om hen in hunne bedieningen te bevestigen, was hy genoodzaakt naar den kant van *Galloway* \* te trekken, doordien de opperschout van deze hoofdstadt van Connacië en de bisschop van Meath hem den opstandt van de zonen van den grave van *Klainrikard* hadden doen weten. De vader was

Uitvoe-  
ringen  
van den  
onder-  
koning.  
\* of Gal-  
way.



1576.

mede onder dit zamengespan, of ten minste begunstigde hy het zelve onder de handt. Wat hen aanging, zy waren over de Shanon getrokken, hadden den Engelschen standaardt verlaten, en dien van Ierlandt weder opgevat. Zy riepen de Schotsche eilanders tot hunne hulp, en zamen vereenigt zynde trokken zy voor Athenri, dat men hadt begonnen te herbouwen, en voor de tweede maal geplundert en verbrand was. Het wapen van de koninginne, boven de nieuwe poort geplaatst, hadden zy weggenomen, en reets al het muurwerk omvergeworpen. De onderkoning steeg aanslonts te paardt, trok op met het volk, dat hy het ligste byeen kon verzamelen, en maakte zulk een groten spoedt, dat hy zich op den derden dag naby de oproerigen bevondt. Zy dorsten hem niet inwachten, maar vluchtten naar de bergen. Hy nam den grave van Klainrikard, die van verstandhouding wierdt verdacht gehouden, gevangen, en zondt hem naar Dublin. Na deze uitvoering kwam hy te Limmerik, daar hy *Drury* in de bediening van voorzitter van de provincie van Mounster bevestigde. Dit was een standvastig man, bekwaam om de wetten gedurende de vrede te doen onderhouden, en de wapenen van de koninginne gedurende den oorlog te doen ontzien. Hy bragt in korten tydt de gansche provincie onder zyne macht. Daar was niet dan een klein gedeelte van Kerri, dat hem wederstondt. De graaf van Desmond eischte het als iets, dat aan zyn erflyk graafschap behoorde, bewerende, dat het gebiedt van den voorzitter hem toekwam, volgens den afstandt van het recht op de inkomsten der openstaande bisdommen en aartsbisdommen, aan zyne voorzaten door *Eduard* den III gedaan. Maar de voorzitter hielt staande, dat *Desmond* van zyne landen en kasteelen geen schuilplaats voor rovers vermogt te maken, en tot een verblyf van muitmakers geven. Om nu de provincie daar van te zuiveren trachtte hy dit graafschap mede onder de zelve gehoorzaamheit, als de andere, te brengen.

*Walther van Evreux*, graaf van Essex, zyn lof, en de haat, dien men hem toedroeg.

*Walther van Evreux*, graaf van Essex, kwam toen weder in Engelandt, met den tytel van graaf maarfchalk van Ierlandt: doch zonder gezag te hebben. Zyne vyanden, die hem zochten om het leven te brengen, bezorgden hem deze ydele waardigheid, om hem in een eilandt te lokken, daar men zyne doot hadt besloten. Hy onderging de zelve kort daar na, het zy hy vergeven was, gelyk eenigen geloofden, het zy hy uitgeteert was van droefheit, als anderen zeggen. De eersten leggen daar de schuld van op zynen schenker, die, zo zy verzekeren, door den grave van Leicester, verliest op de gravinne van Essex, daar toe was omgekocht. Het geen hun kwaad vermoeden bevestigt is, dat de graaf van Leicester aanslonts met de weduwe trouwde, verftotende zyne vrouw, of minnares, daar hy zich te voreaan verbonden hadt, gelyk wy verhaalt hebben. Omtrent de doot van den grave van Essex is als iets byzonders aan te merken, dat hy zyne vrienden en bloedverwanten, die om zyn bedde stonden, verzocht, dat zy dikwils voor de oogen van zynen zone, die nog maar tien jaren oud was, deze onverwachte doot wilden stellen, die hem in het midden van zyn leven wegrukte\*, gelyk zy zynen vader in de zelve jaren hadt weggerukt, en gelyk zy, vervolgdte hy te zeggen, hem zouden wegrukken, die derhalven acht op deze waarfchouwing moest geven. Dit kwam in het vervolg ook zo te gebeuren, en deze vertogen

\* in den ouderdom van 35 jaren.

konden de ongelukken, die hy voorzien hadt, 1576. niet afkeren.

Om weder tot den grave van Desmond te komen, de reden, of het voorwendel van zynen opstandt sproot uit zekeren last, dien de ingezetenen *Coase*, of *Ces*, noemden, die op ieder ploeg, bevattende vyftig morgen bouwlandt, wierdt gelegd, het welk tot onderhoud van den onderkoning en de Engelschen diende. *Desmond* wilde daar van bevryd zyn, of ten minste dien last vermindert hebben. Hy wierdt daar in door andere heeren, die hunne landeryen in dit gedeelte van het landt, dat men de Engelsche afschutfeilen, van Dundalk af, tot aan Carlow en Kilkenni toe, noemde, hadden leggen, ondersteunt. Zy wilden de rechtbank van den onderkoning niet erkennen, en zonden drie rechtsgeleerden naar de koninginne om te klagen, en haar hunne met zeer weinig eerbiedt opgestelde schriften over te geven. *Elizabeth* begon met hare koninklyke achtbaarheid, die door zulk een gedrag beledigt was, te wreken. Zy deedt de drie gemachtigden in de gevangenis van Fleet zetten, en schreef aan den onderkoning, dat hy de genen, die hen hadden gezonden, op de zelve wyze zou handelen. Des niettegenstaande nam zy hunne geschriften aan, en deedt de zelve door gemachtigden, die hen niet verdacht konden zyn, naardien zy gebore Ieren waren †, onderzoeken. Deze gaven tot antwoordt, dat de lasten, daar het hier op aankwam, van alle tyden af waren geheven geweest; dat het zelfs een koninklyk recht was, daar niemandt, die de wetten onderworpen was, van bevryd was. Maar zy verzochten hare Majesteit, dat deze belalling cenigzins mogt gematigt, en zonder strengheit ingevordert worden, het welk hen de koningin toestondt; en wanneer zy aan den onderkoning daar over schreef, om hem het geen daar in te zwaar was te doen matigen, zeide zy: *Ik vrees, dat men ons ten aanzien van de opstanden in Ierlandt het zelve verwyrt zal doen, dat Batto aan de Romeinen ten aanzien van die van Dalmatie deedt* \*. „ Gy zyt het”, zeiden zy tegen de genen, die hen voor de rechtbank van Tiberius hadden gedagvaard, „ die oorzaak van onze opstanden zyt, „ met ons geen herders, om de kudde te beschermen, maar wolven, die de zelve verscheuren, toe te zenden”. Ter zelve tydt deedt zy de gevangenen in vryheit stellen, en verklaarde hen, dat zy goed hadt gevonden den last van vyf marken † op ieder ploeg te verminderen, en dat zy hen hunne ongehoorzaamheit vergaf, onder beding, dat zy zich in het toekomstende eerbiediger zouden gedragen.

Zy beantwoordden de goedheit van de koninginne zeer kwalyk, en indien zy geen openbaren opstandt tegen de regering verwekten, verscheurden zy ten minste de zelve door hunne lasteringen; hoewel de Geschiedenis dit getuigenis aan den ridder *Sidney* geeft, dat hy een der verstandigste onderkoningen is geweest, die Ierlandt ooit gehad heeft. Maar niets was bekwaam den wilden aardt dezer vyanden van de Engelsche regering, en nog meer van hunnen Godsdienst, te winnen.

Vernomen hebbende, dat de bystandt, dien zy van den paus en den Katholyken koning verwachtten, door den oorlog in Afrika was versmolten, bedekten zy hun kwaad voornemen met hunne gewonelyke veinzery, en ondernamen dit jaar niets tegen het koninklyk gezag. Maar *Mak-Mabon* vermoordde in de provincie van Ulster den zone van *Mak-Genis*. De vader klaag-

† de graven van Kildare en Ormond, nevens den Lord Gormenflown en Danfarcis

\* Zie Tacitus en Dion.

† omtrent 20 gulden Hollandsch.



1578.

klaagde daar over aan den onderkoning, die naar den moordenaar trok, brandende en blakende zyne landen, om het bloed, dat hy onrechtmatig hadt gestort, te wreken. Dit was de laatste onderneming van den ridder *Henrik Sidney*, die van zyne landvoogdy wierdt te huis geroepen, gelyk hy verzocht hadt, om zyn leven met meerder rust in zyn vaderlandt, dan hy tot nu toe in dat wilde en onrustige landt hadt gedaan, te eindigen. Dus is het, dat hy zelf daar van sprak, zich de woorden van den Psalmist eigen makende: *Toen Israël uit Egypten toog, bet huis Jakobs van een volk, dat eene vreemde taal sprak, enz.* \* Hy hadt dit ryk elf jaren, waar van hy zeven jaren als onderkoning was geweest, met zo veel wysheit, standvastigheid en rechtmatigheit geregeert, dat de Ierlanders zelf, niettegenstaande hunnen afkeer en wildheit, niet konden nalaten hem te pryzen. Het hof was nog meer van hem voldaan. Hy misbruikte zyn gezag niet, en ieder maal, dat hy het Parlement beriep, diende het alleen om goede wetten te maken. Hy droeg zorg, dat al de wetten van deze natie, die te voren onbeschaaft waren, byeen verzamelt en gedrukt wierden. Hy liet van de zelve een ligchaam, of geheel boek, met vaste wetten, opstellen, om haar tot eene geschikter en rechtmatiger wyze van leven, dan ze tot nu toe hadt gehad, te brengen. Men is ook aan zyne milddadigheid al die heerlyke versierelen van het kasteel van Dublin verschuldigt, gelyk ook de herbouwing van *Atherin* †, en de slichting van de brug van *Athlone*, om gemakkelyk in *Connacië*, dat van de andere provinciën door de *Shanon*, die zy naar het Zuiden heeft, en door de andere stromen, die zich ontlasten in de haven van *Slego*, die zy naar het Noorden heeft, waar van het, als of het een eilandt was, omringt wordt, te kunnen komen. Hy begon ook de muren van *Karikfergus*, zonder van andere gestichten van minder belang, die tot een gemeen gebruik dienden, te spreken, op te bouwen: gedenktekenen, die niet alleen zyne pracht, maar ook zyne vroomheit en spaarzaamheit te kennen gaven, naardien hy de inkomsten van de koninginne door al dit werk niet verminderde, maar de zelve in veel beter staat naliet dan hy ze gevonden hadt, dewyl zy meer dan tien duizend ponden *Sterlings* waren vermeerderd.

† in het landschap van Gallo-way.

De ridder *Druri* was zyn opvolger in het onderkoningsschap, met den tytel van Lord afgezant, of Lord gemachtigde, waar voor hy zynen eedt in de kerk van Dublin met de gewonelyke plegrigheit op den 14 September afleide. Die van de provincie van *Mounster*, niet meer door de tegenwoordigheit van hunnen voorzitter, doordien hy de regering van het ryk hadt aangevaard, in toom wordende gehouden, begonnen weder hunne geweldenaarjen, en verdrukten malkander. De onderkoning gebruikte zyn gezag, en bragt hunne geschillen ten einde.

1579.

Aankomst van Sanderus in Ierlandt.

\* Legaat.

\* Legaat.

Men was in het jaar 1579 getreden, wanneer de onrustige *Sanderus*, die niet dan vuur en vlam tegen de Hervormden in het algemeen, en tegen de koninginne *Elizabeth* in het byzonder uitbraakte, van zyne reize naar Rome en Spanje, met den grooten tytel van gezant \*, in Ierlandt kwam. Hy bragt met zich een standaardt, dien de paus gewyd hadt, die hem ook brieven van voorichryving aan den Katholyken koning, naar wiens hof hy uit Italië vertrekkende was

gegaan, mede gaf. Het was uit een der havenen van Spanje dat hy vertrok, en in Ierlandt aankwam. Hy hadt van deze twee machten weinig bystandt, maar eene middelbare somme gelds, en een zeer klein getal soldaten verkregen. De paus was mild in Apostolische zegeningen te geven, rustende voorts op *Philips*, en deze de handen vol met de omwentelingen van Portugal hebbende, wilde zyn volk niet van een scheiden, om een eilandt, aan het einde van de wereldt gelegen, te vermeerderen.

*Sanderus*, verselt van een Iersche priester, *Alan* genaamt, kwam in het laatste van Juny in het dorp *Smerwik*, of van *St. Maria*, gebouwt langs het landt, byna een eilandt gelykende, waar van het water zich een weinig onder den mond van de *Shanon* in zee ontlafte. Hy deedt in aller yl eenige begravingen, om zyn volk, nevens de drie schepen, die het zelve hadden overgevoert, te dekken. Hy meende onder den zegen van den H. stoel van Rome, en uit kracht van de inwyingen, die hy en al de priesters, die in zyn gevolg waren, van deze plaats maakten, daar door hunne vyanden van hen af te keren. Hy bedroog zich; kapitein *Thomas Courtney*, die toen met een schip van de koninginne te *Kingfale* lag, liep in zee, verraschte hen ter plaatse, daar zy doende waren zich te versterken, en nam hunne drie schepen weg, zonder dat de Spaansche soldaten, die daar voet aan landt hadden gezet, tot hulp dorsten opkomen.

De Iersche Jaarboeken † zeggen, dat de zegening van den paus hen niet van vreeze bevrydde, en dat zy het op een lopen zetten. Zy wierden in dienst aangenomen van den belhamel *Fitz-Morris*, by wien de ridders *Desmond*, broeders van den grave van dezen naam, zich aanstonts voegden, en dien de graaf zelf onder de handt begunstigde. Hy was het niet alleen, maar twintig Iersche heeren beloofden hem by eede, aan zulke zamenverbondenen passende, hem met goetd en bloedt by te staan, verloochende Godt, indien zy hun woordt niet nakwamen. De daadt van den ridder *Jan Desmond*, eenen van zyne broeders, kwam zeer wel met deze afgryfselyke verwoekingen overeen. De kolonel *David*, die deze oproerigen vervolgte, hadt by het dorp van *Traly* halte gehouden, om daar den nacht door te brengen. *Desmond*, die daar kundschap van hadt, tradt in de kamer, met den bloten degen in de vuist. *Wat is 'er, myn zoon?* vroeg hem de Engelsche kolonel, die toen in zyn bedt lag. *Ik ben uw zoon niet meer*, antwoordde deze ontmenschte, *noch gy zyt myn vader niet meer; gy moet sterven*; en ter zelve tydt doorstak hy hem met steek op steek, tot dat hy hem den geest hadt zien geven. Vervolgens vermoordde hy den stedhouder van de regering van *Mounster*, die in het zelve bedt te slapen lag, nevens verscheide van hunne bedienden: *offerhanden van een lieffelyken reuk*, zeggen de Roomschegezinde Jaarboeken \*, en *Gode by uitnemendheit aangenaam*. Op deze wyze drukte zich ook de gezant *Sanderus* uit, pryzende zeer den ridder *Desmond*, toen hy hem zyne uitvoering verhaalde. Maar noch de graaf van *Desmond*, noch *Fitz-Morris* zelf prezen geenzins deze zaak, en spraken daar van als van een lafhertigen moordt.

Deze laatste wierdt kort daar na in een geschil, dat hy kreeg met twee broeders uit het huis van *Burk*, van zyn bloedverwantschap, maar die tot de gehoorzaamheit van de regering waren wedergekeert, gedood. Deze twee broeders kwamen door een diergelyk toeval mede te sneuvelen. De koningin schreef daar een rouwbrieff

Zyne verrechtingen.

† Cox.

Wrede daadt van den ridder *Desmond*.

\* Sulle-

von-



1579.

brief over aan den vader, daar zy tekenen van genegenheit en mildheit byvoegde. Zy maakte hem baron van Castle-Connel, en stontd hem eene wedde op hare domeinen toe. Het genoeg, dat hy daar in nam, viel droeviger voor hem uit dan de dootd van zyne kinderen. In zyn druk wist hy zich te troosten; maar hy kon zyne vreugde niet overleven: een geval, overeenkomende met dat van den burggrave van Ryffel, van wien wy onder de regering van *Henrik* den VIII hebben gesproken †.

† in het jaar 1542.

De oproeren eindigden met de dootd van *Fitz-Moris* niet; de ridder *Jan Desmond*, tot veldoverste in zyn plaats benoemt, raakte kort daar na met de Engelschen, onder het bevel van den ridder *Malbey*, landvoogdt van Connacië, handgemeen. De overwinning was eenigen tydt twyfelachtig. De oproerigen, veel meer in getal, meenden de zelve al behaalt te hebben. *Desmond* hadt het gewyde vaandel ontrolt, en de priester *Alan* verzekerde hem van een goeden uitslag; maar zy wierden geslagen, en hun hoofdt vluchtte in het midden van een bosch, latende twee honderd en zestig doden op het slagveldt, onder welke de priester, die hem de overwinning hadt beloofd, wierdt gevonden.

De graaf van *Desmond* en de Lord *Kerri*, van het huis van *Fitz-Girald*, die het gevecht van eene hoogte aanschouwden, zagen den uitslag met veel smert aan; en niettegenstaande hun menigmalen herhaalde woordt van trouw waren zy evenwel tot oproer genegen, en vier dagen daar na ligtte *Desmond* het momaangezicht af, en voegde zich by de vyanden.

De dootd van den onderkoning viel in dezen tusschentydt voor, en de Raadt, te Dublin vergadert zynde, verkoor den ridder *Willem Pelham*, om de regering gedurende dezen tusschentydt, onder den naam van Lord opperrechtter, nevens den grave van Ormond, voorzitter of landvoogdt van de provincie van Mounster, waar te nemen.

Deze verkiezing gedaan zynde, verzocht men den grave van *Desmond* weder tot zynen plicht te keren; maar hy wilde zich niet laten overreden. Men achterhaalde verscheide brieven, die hy rondom aan de Roomsche heeren schreef, om hen mede in het eedverbondt, dat de paus en de Katholyke koning hadden gesmeed, om den ouden Godsdienst te herstellen, te doen treden. *Myne waarde vrienden*, zeide hy tegen hen, *gy moet weten, dat myne broeders en ik ons zamen verbonden hebben om den Katholyken Godsdienst te herstellen, en de Engelschen uit het ryk te jagen. Het zyn de vyanden van de H. Roomsche kerk, die zy verniet hebben, en van de gansche natie, die zy in sla-verny houden. Ons voornemen is onze kerken te herstellen, en onze banden te breken. Uw gewijse, uw vaderlandt, en de gansche gesteldheit der zaken ropen u, om ons in zulk een beilig voornemen by te springen. Voorts is het geen reukeloze onderneming, of die uit losheit geschiedt: wy hebben tot ons hoofdt den H. Vader en den Katholyken koning, die ons al den bystandt, dien wy tydelyk en geestelyk van noden hebben, zullen bezorgen.*

Hy hadt de stoutheit aan den opperrechtter omtrent met diergelyke bewoordingen te schryven, hem vermanende, uit aanmerking van zyn eigen welzyn, zich by hem te voegen, ter uitvoeringe van zulk eene Godzalige en verdienstelyke zake. De opperrechtter lachte hier mede, en weder in de provincie van Mounster komende, maakte hy een ontwerp van

den veldtocht.

De zelve begon den 10 Maart. Het leger was in twee hopen, onder het gebiedt van den opperrechtter en den hertog van Ormond, opgetrokken. Het verwoestte de landen der oproerigen, doodde van hen in eene ontmoeting vier honderd man, en verbrandde het grootste gedeelte van hunne steden in het graafschap *Kerri*, dat zich van *Smerwik*, of *St. Maria*, tot aan den oorspronk van de rivier *Blakwater* uitstrekt, zyn gelegen. De ridder *Jakob Desmond*, een der broeders van den grave, wierdt in deze ontmoetinge gevangen. Men maakte zyn rechtsgeeding, als tegen een verrader, op, en hy onderging daar de straf van. Zyn hoofdt wierdt na de gerechtsuitvoering op een paal gestoken, en op de muren van *Cork* geplaatst. De graaf van *Desmond*, verbaast over dit ongeluk, wist niet waar hy zich zou bergen; hy verzocht om genade by den Lord opperrechtter, en besloot naar Engelandt te gaan, om zich voor de voeten van de koninginne neder te werpen.

Ondertusschen kwam *Mylord Gray*, tot onderkoning benoemt, in Ierlandt. Naauwlyks was hy aan landt getreden, of zeven honderd soldaten, zo Italianen als Spanjaarden, landden, onder het bevel van hunnen kolonel *San-Josef*, met eene volmacht van den paus en den koning van Spanje, te *Smerwik*. Zy wierpen aanstonts eene sterkte op, die zy de goude sterkte noemden, als of zy geloofden de zelve rykdommen in dit cilandt als in *Peru* te zullen vinden, of daar de stenen van in baar goudt en zilver te veranderen. De graaf van Ormond trok hen, aan het hoofdt van drie honderd man, tegen, en de Ierlanders waren van zynen optocht zo verflagen, dat zy de Spanjaarden noodzaakten hunne sterkte te verlaten, om naar de dalen van *Glanigall*, van alle kanten met bosschen en hoge bergen, die daar de toegangen van sloten, omringt, te vertrekken. De voorlopers van den grave van Ormond vielen op hunne achterhoede aan, en namen eenige gevangen, door welke zy het getal en het voornemen der vyanden gewaar wierden.

Zy wierden haast te water en te landt omcینگelt. De onderkoning deedt hen door een trompetter afvragen, wie zy waren? wat zy in Ierlandt hadden te doen? en wie hen hadt gezonden? hen gebiedende weder te vertrekken en naar hun landt te keren. Zy antwoordden met de trotschheit, die aan hunne natie eigen is, *Dat zy streeden onder de tekenen en vaandelen van de eerste machten van de wereldt, den H. Vader, en den Katholyken koning; dat de eerste Elizabeth om hare kettery in den ban gedaan, en baar ryk aan den anderen badt gegeven, behalven dat Ierlandt een ryk was, dat van den H. stoel afbing, en de paus de macht badt van weg te schenken. Dat deze machten ben hadden gezonden om hun recht op het zelve te handhaven, en het weder te eischen; dat zy hunnen last zouden uitvoeren, en dat zy, na Ierlandt veroverd te hebben, ook Schotlandt en Engelandt zouden vermeerderen.* Deze trotschheit beantwoordden zy zeer slecht. Echter deden de Spanjaarden hun best; maar den bevelhebber *San-Josef* ontbrak moedt, en hy besloot een verdrag aan te gaan. Het was te vergeeffsch, dat de Spanjaarden en hun kolonel \* het trachtten te beletten. *Zoekt*, zeide hy, *een ander bevelhebber. De H. Vader heeft my de zorg over zyne troepen niet aanbevolen, om de zelve zo reukeloos te wagen. Men moet in wanhopige zaken voorzichtigheit gebruiken, en zich door een eerlyk verdrag trachten te behouden, om zich voor een gelukkiger onderneming te bewaren.* Ter zelve tydt stak hy een wit vaandel uit. De onder-

1580.

*Mylord Gray*, onderkoning van Ierlandt. \* of *San-Josef*.

Trotsch antwoordt der Spanjaarden, in Ierlandt ge-landt.

\* *Viceroy de Piza*.

Oproerige brieven van den grave van *Desmond* aan de oproerigen van zyne party.



1580. onderkoning wilde, eer hy tot eenige onderhandeling tradt, alvorens weten, welken vorst zy dienden. De bevelhebber, denkende zyne wapenen niet beter te kunnen machtigen, noemde zonder verder overleg den paus, en zeide, dat hy onder de banniere van dezen souvereinen algemeenen vader van alle Christenen, over welke hy eene beilige macht wessende, streedt, het zy om hen door leringen weder op den rechten weg te brengen, of hen daar toe door het zwaardt, indien zy naar zyne vaderlyke vermaningen niet wilden luisteren, te dwingen. Mylord Gray, grammoedig geworden door dit antwoordt, noemde het juk van den paus tyranny en gewelddadigheid, en sprak van hunne kruistochten als van een onrechtvaardigen en verfoeielyken oorlog, waar door zy de vorsten de macht, die Godt hen hadt verleent, wilden ontrukken. Vervolgens verklaarde hy, dat hy begeerde dat zy zich alle op lysgenade zouden overgeven. Een vermaard schryver † zegt, dat de Spaansche bevelhebber, meer bevreesd voor zyn leven dan voor zyne eer, bedong, dat hy met al zyne officieren zyn leven zou behouden. Doch de Engelsche schryvers spreken niet van dit beding, maar zeggen, dat in den Engelschen krygsraadt besloten wierdt, dat men niemandt lysgenade zou geven, dat men de vreemden over de kling zou doen springen, en de Ierlanders ophangen. De Geschiedenis tekent aan, dat het meer uit noodzakelykheit dan uit wreedheit was, dat men zulk een hard besluit nam, doordien de vyanden in al te groten getale zynde, men hen het leven niet kon schenken, zonder dat van de Engelschen te wagen. De onderkoning deedt al wat hy kon om dit vonnis, dat met eene gemoedelyke natie niet schein overeen te komen, te verzachten; maar hy was daar geen meester van. Men zegt, dat hy daar niet in bewilligde zonder tranen te storten. Hy beschermde echter den bevelhebber en de officieren, en behieldt hen by het leven. Al de overigen wierden door de soldaten, of door de handen der beulen, uitgenomen twintig, daar Mylord Gray nog een middel van behoudt voor hadt gevonden, gedood.

Kort daar na ontdekte men eene schrikkelijke zamenzwering, die zich byna over gansch Ierlandt spreidde, als of het eene zaak van wraak, of scha-verhaling was geweest. Zy wierdt ontdekt, zonder dat men weet by wat gelegenheit, en het schynt, als of men daar meer vermoeden dan bewyzen van hadt. Men rekende onder deschuldigen eenen der baronnen van de schatkamer, genaamt *Nogent*: maar de Ierlanders zeggen, dat hy 'er geen medestander van was, en alzo te onrecht wierdt gevonnist. De graaf van *Suffex* nam gelegenheit van deze hatelyke straf de strengheit van Mylord Gray te verfoeien, en hem aan de koningin als den beul van hare onderdanen, die den roem, die hare Majesteit door hare goedertierenheit hadt verkregen, bezwalkte, voor te dragen. Zyne strafheit was echter van een goed gevolg. Den oproerigen ontviel de moed, en hun hoofdt kwam met een strop om den hals genade van den onderkoning smeken. Hy scholdt hen, na dat zy hunne onderwerping hadden gedaan, hunne misdaadt kwyd.

1576. In dit tydgewricht vielen 'er aanmerkelyke veranderingen voor in Schotlandt. De graaf van *Morton* stondt van het regentschap af, en de jonge koning nam het roer der regering zelf in handen. *Morton*, die gedacht hadt zyne achtig onder den naam van een prins, die nog geen jaren hadt om staatszaken waar te nemen, te behouden, zag zich daar door andere gunstelingen buiten gesloten; door heeren, wier afgunst hy

† *Tobacco*.  
Strengheit der Engelschen omtrent de Schotten.

1577. De graaf van *Morton* stondt van het regentschap af, en de jonge koning nam het roer der regering zelf in handen. *Morton*, die gedacht hadt zyne achtig onder den naam van een prins, die nog geen jaren hadt om staatszaken waar te nemen, te behouden, zag zich daar door andere gunstelingen buiten gesloten; door heeren, wier afgunst hy

III Deel.

op zich hadt geladen, beschuldigt, in ongenade gevallen; gevangen gezet, en van al zyne hoop ontbloot. Dit is het geen wy in de vier jaren, die wy staan door te lopen in het vervolg der zaken van dit ryk, weder by de handt zullen vatten.

De hervormde geestelykheit bevestigde meer en meer hare tucht, die het gezag der bisschoppen snuikte, indien zy het zelve niet t'eenemaal onder de knie kon krygen. De aartsbischop van *St. Andrews* gestorven zynde, hadt de regent aan het Kapittel, daar de verkiezing aan stondt, *Patrik Adamson* voorgedragen. Maar de geestelykheit zondt haren opperste van *Lothian* aan den nieuwen aartsbischop, om hem te verbieden geen bisschoppelyke rechtsoeffening, tot dat hy de toestemming van de kerkelyke vergadering hadt ontvangen, te gebruiken.

Kort daar na vertoonden zy aan den regent een opstel van hunne kerkelyke tucht, verzoekende de kerk onder zyne bescherming te nemen. Om hem daar toe te bewegen hadden zy aan het hoofdt van dit werk eene zeer vleende voorteden gestelt. Zy betuigden niets meer ter herte te nemen dan hem door de Voorzienighheit gebruikt te zien als een krachtig werktuig, daar zy zich van zou bedienen om het ryk van het Pausdom te zuiveren, en daar in eene verzekerde en roemruchtige vrede te bezorgen. Ten laatste verzochten zy hem, de artikelen, die zy hem aanboden, gunstiglyk te ontfangen; en indien hy 'er eenige, die hem aanslotelyk voorkwamen, onder vondt, boden zy aan zyne bezwaarnissen en twyfelingen op te lossen in het geboor, dat hy goed zou vinden hen te verlenen. Men noemde gemachtigden om dit werk te onderzoeken: maar de opkomende beroerten verschaften wel ander werk.

Het morren vermeerderde dagelysch tegen den regent, en de *Hamiltons* \* wierden verdacht gehouden twee edellieden omgekocht te hebben om hem om hals te brengen. Indien men den ridder *Melleville* mag geloven, waren zyne opgeblazenheit en zyne gierigheit oorzaak van zynen val. Het eerste verwekte hem vyanden, en het tweede belette hem aanhangers te maken. Een edelman, genaamt *Elphinston*, gemerkt hebbende, dat de koning dezen Mylord niet wel mogt zetten, gaf hem een goeden raad; maar het was te laat, namentlyk, dat hy door mildheit het kleine hof, dat by den prinsse te *Sterling* was, die zich om zyne jonkheit van de meesters en bestierders, daar men hem aan hadt toevertrouwt, liet innemen, moest trachten te winnen. Hy sprak wel; maar het kwaad lag 'er toe, en daar was geen helpen aan. Daarenboven belette de gierigheit van den regent zich van zulk een wyzen raad te bedienen, en zyne vyanden, te *Sterling* gehoor krygende, schilderden hem als een verrader af. De graaf van *Argyle* sprak daar van het eerste met den koning, en wierdt door den grave van *Athol* ondersteunt, en op hunnen raad beriep de koning den adel naar *Sterling*, om over de regering raad te plegen.

De regent, daar van kennis gekregen hebbende, zondt zynen broeder, den grave van *Angus*, met den opperrechter en den groot-schatmeester †, naar zyne Majesteit, om hem te verzoeken zyne gedachten en voornemen omtrent de zamengeworenen te weten. Dus is het, dat hy hen noemt, als verstoorders van de algemene rust, die tegen hem niet waren opgestaan dan om het gantsche ryk te beroeren. Indien uwe Majesteit, vervolgt hy, goedvindt, dat ik het gezag gebruik, dat gy my hebt toevertrouwt, zal ik de genen, die de wetten trachten om te keren, beteugelen. Ik ben

1576.

Opstel van de kerkelyke tucht in Schotlandt.

1577. De staatzucht en gierigheit van den regent veroorzaakt zyn ongering.

Hy legt zyn regentschap needer. † Mylord *Glaucus*, en Mylord *Kathwin*.

M m

bercid



1577. *bereid mynen plicht te betrachten: doch indien men kunne ongeboorzaamheit door de wingers wil zien, verzoek ik van myn regentschap ontslagen te worden. Voor zo veel moete, zeide hy verder, voor zo vele gevaren en waakzaamheit, die het zelve my gekost heeft, verzoek ik geen andere vergelding dan het goedvinden van uwe Majesteit en myne ontslaging, door het Parlement bekrachtigt.*

Dit wordt door den koning aangenomen.  
De koning vatte hem by het woordt, nam de regering zelt aan, en deedt aanstonts deze aanneming eerst te Sterling, en vervolgens te Edenburg, in de tegenwoordigheid van den grave van Morton, die zynen afstandt aan de gemachtigden van zyne Majesteit hadt overhandigt, afkondigen. Dit was geenzins de gedachten van zyne vrienden. Mylord Boyd deedt hem daar een scherp verwyrt over. *Wat is de oorzaak, zeide hy, van uwe verwaandheit, of verblindheit, dat gy uit u eigen zelve tot zulk een hoofdzakelyk besluit, zonder het zelve te voren aan uwe vrienden mede te delen, zyt gekomen. Denk, Mylord, aan het geen ik u zeg: het zal niet lang aanlopen, of gy zult het u beklagen. Dan zult gy, maar te laat, uwe onvoorzichtigheit in het nederleggen van het regentschap, dat u door de Staten was opgedragen, ten gevalle van uwe vyanden, die van u een speelpop zullen maken, erkennen. De koning is maar een kindt, dat de zamenverbondenen naar hun welgevallen doen spreken. In plaats van aan de bevelen te gehoorzamen, die zy by verrassching hebben weten te krygen, moest gy standvastig gebleven zyn, en de zelve door uwe vertogen hebben doen herroepen. Meent gy door uwen afstandt uwe rust bezorgt te hebben? Men kan van een plaats, die gy bekleedde, niet afstappen, zonder zich in den uitersten afgrond te werpen. Men raakt van het hoogste toppunt van souvereiniteit tot de uiterste ellende, en daar is geen middelweg, daar men zich aan kan vast houden. Indien gy u in de bediening, die gy hebt bekleed, hadt gehandhaaft, was het voor uwe vyanden onmogelyk geweest u daar uit te stoten: maar u zelf daar uit gesmeten hebbende zyn uwe vrienden buiten staat om u te helpen, blyvende voor hen niets over dan uw ongeluk te beklagen.*

Deze redenen wierden maar al te waar bevonden. De graaf van Morton trachtte te vergeeffsch zyne vrywaarding in eene openbare ontslaging, door den koning en de heeren ondertekent, te vinden; men vondt kort daar na een middel om hem van de handt te wyzen, en hy ondervondt al de strafheit der droevige voorzorging van Mylord Boyd maar al te waar te zyn. Echter was 'er nog eenige tusschenpozing voor dat zyn ongelukkig noodlot aankwam, zelfs eenige schyn van een opstandt ten zynen gevalle, maar het duurde niet lang.

1578. \* Mylord Glamet. Zyne vyanden stelden hunne vervolging tegen hem niet langer uit dan gedurende het gelchreuw, dat over de doodt van den opperrechter\*, die door iemandt van het volk van den grave van Craneford vermoord was, gemaakt wierdt. Men hadt aanstonts de gedachten, dat het voorbedachtelyk was geschied; maar na dat men alles nauwkeurig hadt onderzocht, bevondt men, dat het een zuiver ongeluk was. De Hervormden verloren een groten steun aan den opperrechter, en waren bevreesd zulk eene bescherming by zynen opvolger niet te vinden. Het was de graaf van Athol, in den Roomschen Godsdienst opgevoed, maar die echter de artykelen van het hervormde geloof hadt ondertekent. Des niettegenstaande hieltt men hem voor geen rechtzinnig Protestant. Hy wilde echter niet, dat men eenige verandering in de Schotsche gebeden zou maken; hy stelde zich dapper tegen de lagender

Roomschgezinden, die hun steun aan hem, of ten minste zyne toeluyking gehoopt hadden te zullen vinden.

Het schein als of het gemoedt van den koning, sedert dat hem de doodt van den opperrechter was bekend gemaakt, gansch ten voordeele van den grave van Morton, dien hy wilde herstellen, verandert was. Hy beriep de Staten tegen den 10 Juny te Sterling. Deze heer was toen te Loclevin, om zyne overige dagen in stilte door te brengen; maar zich wedergeroepen ziende, kwam hy ten hove. De koning bewees hem veel beleefdheit, en gaf hem den voorrang boven alle andere heeren, uit aanmerking van het regentschap, dat hy bekleed hadt. De achting, die men voor hem hadt, bleek in de vergadering, waar in hy zyn voorstel, dat het Parlement, het welk te Edenburg was beschreven, te Sterling zou vergaderen, en dat men gezanten aan de koningin van Engelandt zou zenden, om over een verwerend en aanvallend verbondt tusschen de twee kroonen te handelen, deedt doorgaan. Deze twee zaken behaagden geenzins aan de graven van Argyle, van Montros, van Cathenesse, en eenige anderen, die daar tegen betuigden, en men scheidde van elkander met eene verbitterdheit, die in wederzydsche klagten uitborst. Van dreigen kwam men tot daden, en Schotlandt zou zyne burgers in twee legers, gereed om den burgeroorlog weder te ontfleken, verdeelt gezien hebben, indien de ridder Bowes, gezant van Engelandt, hen niet door een vergelyk hadt overreengebragt. Het verdrag wierdt gesloten en getekent, maar diende alleen om den haat van de vyanden van den grave van Morton, die niet dan met zyn leven kon geeindigt worden, uit te stellen. Deze verdeeldheden beletten de vergadering van het Parlement, waar van de opening niet voor den 20 October geschiedde.

De koning betuigde daar in, dat hy hen niet hadt doen zamenkomen dan om te arbeiden aan eene verzoening tusschen de heeren. *Ik hadt gedacht, vervolgde hy, tegen de Lords sprekende, zo haast als gy my hadt zien regeren, uwe geschillen geeindigt te zien, en het is in deze verwachting geweest, dat ik den zwaren last van de regering, ver boven myne jaren en krachten gaande, op my heb genomen, daar ik haast berouw van zou hebben gehad, indien ik niet hadt gemerkt, dat gy meer ontzag voor de koninklyke majesteit dan voor het gezag van een regent hebt. Ik denk ook, dat gy mogelyk u zelven meerder aan de koninklyke achtbaarheid zult onderwerpen, wanneer gy zult zien, dat de zelve door het Parlement wordt ondersteunt, en dat ik ten minste met den bystandt van deze vergadering in staat zal zyn om u tot uwen plicht, als goede onderdanen en goede landgenoten, weder te doen keren. Gy hebt my reets verzekert, dat gy ten mynen gevalle de wapenen hebt nedergelegd; volseindt, bid ik, met de vrede aan Schotlandt weder te geven, en komt om mynent wille van goeder herten van allen afkeer tegen malkander weder. Het welvaren van het vaderlandt verzoekt het u, gy kunt in uwe oneenigheit niet blyven volbariden, ten zy gy het zelve aan een onvermydelyken ondergang wilt blootgestelt zien.*

Deze aanspraak wierdt zeer geprezen, als gedaan door een prins van maar twaalf jaren, en de heeren, die daar door zeer bewogen waren, verenigden zich met elkander; maar het bleek naderhandt, dat deze verzoening niet ter goeder trouwe was geschied. In dezen tusschentydt maakte de vergadering der Protestantsche geestelykheit een opstel van hare tucht, byna met die van de hervormde kerk van Vrankryk overeenkomende. Het bestondt in twaalf hoofdstukken,

1578.

Herstelling van den grave van Morton.

Heerlyke redenen van den koning van Schotlandt.

Opstelling van de tucht der Schotsche geestelykheit.

waar



1578. waar van het eerste behelste de algemene regering van de kerk, die men van die van de overheit afzonderde, na dat men de wettigheid van deze twee rechtbanken hadt aangewezen. Mendeedt deze uitspraak, dat de kerk geen ander hoofd dan *JESUS CHRISTUS* erkende, van wien zy onmiddelyk de macht ontfing, en dat het de Antichrist alleen is, die zegt, dat hy 'er het hoofd van op aarde is. Wy spreken van de andere artykelen niet, welker byzonderheden de Kerkelyke Geschiedenis raken: wy hebben ons alleen aan het geen de bisschoppen betreft gehouden. Men liet hen in het bezit van hunne tytels; maar men bepaalde hunne macht, in zo verre, dat zy geen rechtsgebiedt konden oeffenen dan met goedvinden van de kerkenraden.

Gezantschap des konings van Schotland naar Engelandt.  
Ondertusschen hadt de koning, die het besluit, in de Staatsvergadering te Sterling genomen, ter uitvoering itelde, den abt van Dumferling naar de koningin van Engelandt gezonden. Na dat deze gezant *Elizabeth* kennis hadt gegeven, dat, ingevolge van den afstand van het regentschap, de prins de regering zelf hadt aangevaard, stelde hy de bekrachtiging van het verdrag van Edenburg voor, die de koningin *Maria* altydt hadt geweigert. Hy klaagde te gelyk over de vyandelykheden, die van weersyden op de grenzen van de twee ryken waren gepleegt, en verzocht, dat 'er door gemachtigden, uit de beide natiën te kiezen, kennis van genomen wierdt. Hy voegde daar by, dat de vyanden van hun geloof altydt uit waren om zich van deze wanorder te bedienen, en dat 'er geen beter middel was om alle hunne aanslagen te veruydelen dan eene goede verstandhouding tusschen beide de kronen. By dit algemeen verzoek voegde hy nog een byzonder, het welk het belang van den persoon van den koning alleen raakte. Dat was het genot van het grondgoedt van den overleden grave van *Lenox*, zynen grootvader, daar *Henrik* de VIII hem in gehuld hadt, het zy by wyze van een morgengaaft aan de overledene gravinne van *Lenox*, het zy voor de diensten, die haar gemaal aan dezen vorst hadt gedaan.

Gehoortverleening aan de zelve.  
De gezant hadt een zeer gunstig gehoor, en de koningin stontd hem alles, belangende het welzyn der twee kronen, toe; maar zy vondt niet goed het artykel, dat de inkomsten der landen van den grave van *Lenox* raakte, toe te staan. Het was te vergeeffich, dat de gezant haar vertoonde, dat de koningen van Schotlandt voor dezen opvolgers van het graafschap van *Huntington*, in Engelandt gelegen, waren geweest, zonder hen tegen te werpen, dat zy buiten het ryk waren geboren. Hy trachtte daarenboven te vergeeffich haar door hare gewone edelmoedigheid te bewegen, met haar te vertonen, dat zy menigwerf aan vromdelingen het recht van inboorlingichap zonder verdiensten hadt vergunt; dat hy haar dan verzocht eene gunst, die zy dikwils aan vromden hadt bewezen, een prins niet te weigeren, die uit haar bloedt gesproten was. Doch zyn verzoek was vruchteloos; zy liet deze inkomsten in handen van den grootschatmeester, voogdt over de onmondigen\*, stellen, het zy om het recht van den onmondigen koning te bewaren, het zy om een deel daar van aan de dochter van *Karel Stuart*, oom van den koning, in Engelandt geboren †, en die zonder vaderlyk erfgoedt was, doordien de koning het graafschap van *Lenox* hadt benadert, te verzekeren.

Wat aangaat de vyandelykheden, die op de grenzen waren gepleegt de zelve waren een der voornaamste artykelen, waar mede de gezant  
III Deel.

\* *Mairr* des *Ward*.

† *Arbelle Stuart*, geboren uit zyn huwelyk met *Elizabeth* *Candish*.

1578. belast was, en waar over hy zulk een goed antwoordt, als men zou kunnen wenschen, van de koningin bekwaam. Daar ontbrak niets dan met gemenen bystandt de rovers te dwingen, en bevel te geven de schuldigen te straffen. Dit geschiedde na dat men daar over in den koninklyken Raadt hadt beraadslaagt. De redenvoering van Mylord *Maxwel* geeft onseen recht denkbeeldt van de banditen op de grenzen, daar zo dikwils van gesproken wordt in de geschiedenissen van Engelandt en Schotlandt. Hy stelt daar den oorspronk van in den tydt van *Jacobus* den V, van wien eenige onvergenoege onderdanen afvielen, en eene schuilplaats by *Henrik* den VII vonden, die hen toefstondt in het gewest, dat zich langs la Marche, ten Westen van Schotlandt, uittrekt, neder te slaan. Zy maakten zich ontzagchelyk door hunnen manmoedt, of verwoedheit, meer dan door hun getal, naardien zy ten tyde van de doot van *Jacobus* den V\* niet sterker dan twintig of dertig huisgezinnen waren. Des niettegenstaande hadden zy alle de grenzen van Schotlandt uitgeplundert, en zulke grote schatten vergadert, dat men de zelve op achtmaal honderd duizend ponden Sterlings begroot. Zy wierpen acht of tien sterkten op, daar zy zeer voordeelig in begraven waren. Zy vermenigvuldigden zeer in het vervolg, en wanneer Mylord *Maxwel* landvoogdt van la Marche was, konden zy vier honderd man welgewapend en welopgezeten, die op het eerste teken in het veldt kwamen, uitleveren. Zodanig was de staat der landlopers op de grenzen, die de regering van Engelandt, niettegenstaande zy in Schotlandt geboren waren, erkenden. De inwoonders van de grenzen, die aan de andere zyde tegen deze over lagen, en die natuurlyke onderdanen van Schotlandt waren, waren niet veel redelyker, noch gematigder, maar op ver na zo machtig niet: voor het overige maakten zy als twee byzondere volkeren uit, die met een wederzydschen onverzoenlyken haat waren ingenomen, dienende minder om de bepaalde grenzen te verzekeren, dan om hare rust te storen; zo dat het ter rechter tydt was, dat de koningin *Elizabeth* zich met den koning *Jacobus* vereenigde om deze geweldnaryen te beteugelen.

Terwyl hy daar mede bezig was, kwam de doot van den grave van *Athol* op den 24 Augusty voor te vallen. De zelve vernieuwde het morren der kwalykgezinden. De vyanden van den grave van *Morton* waren zyne beschuldigers, en twee goddeloze menschen verspreidden door lasterschriften, dat de laatste de eerste hadt doen vergeven. Maar men overtuigde hen van valscheit, en zy wierden te Sterling gerecht.

De haat van de huizen van *Hamilton* en van *Lenox* ontfak weder in dezen tydt, en dat van *Lenox* verdeelde zich in twee partyen. De graaf van *Morton* hieldt zich stil, denkende, dat hy veilig was, terwyl zyne vyanden elkander in het haar zaten, om den koning op hunne zyde te krygen; maar hy kon zyn noodlot niet ontduiken. Wanneer hy daar het minste om dacht, beschuldigde hem Mylord *Ochiltres Stuart*, die den naam van graaf van *Aran* hadt aangenomen, als medeplichtig aan den moordt van den overleden koning, waar op men hem gevangen zette. Wy zullen de ontfchakeling dezer verdeeldheden, die dodelyk voor den grave van *Morton* waren, niet voor in het volgende jaar zien.

Dit jaar eindigde met het aantellen van den grave van *Argile* tot opperrechter, en met de aankomst van *Stuart van Aubigny*, die van Frankryk wederkeerde, het zy met eene begeerte om  
Mm 2 zyn

Beschryving van de banditen op de grenzen van Engelandt en Schotlandt.

\* in het jaar 1542.

1579. De graaf van *Morton* beschuldigt mede deel gehad te hebben aan den moordt des konings van Schotlandt.

*Stuart van Aubigny*, graaf van *Lenox*,



1579.  
zyn ver-  
trek uit  
Vrank-  
ryk.

zyn vaderlandt te zien, het zy om zich daar neder te zetten. Hy zeide, dat hy alleen gekomen was om den koning, van wien hy de eer hadt nabestaande te zyn, te zien; maar hy was niet lang aan het hof, of hy raakte in de gunst van den prins, die hem niet wilde laten wederkeren. De beleefdheden, die hy van hem ontving, waren alleen de oorzaak van zyn verblyf niet; de jonge koning verknocht hem nog aan zich door zyne geschenken. Hy begiftigde hem met het graafschap van Lenox, dat hy *Robert Stuart*, zynen oudoom, dien hy daar mede hadt beschonken, geboodt af te slaan, gevende hem daar voor in vergelding het graafschap van la Marche. Hy gaf hem ook plaats onder de heeren van zynen geheimen Raadt, en maakte hem zynen eersten gunsteling. Wy zullen in het vervolg den nayver zien, dien eenigen daar over opvatten, en de vrees, die anderen beving. Wy zullen alleen hier een woordt van zyn geslacht byvoegen, daar wy reets onder de voorgaande regering gewag van hebben gemaakt. Het zelve voerde den naam van *Aubigny* van een landschap in de provincie van Berri gelegen, dat *Karel* de VII aan den eersten van dezen tak\*, die in Vrankryk overgekomen was, en dien hy ook het zwaardt van konnestabel hadt gegeven, vereert hadt. Deze was de kleinzoon van den vermaarden *Aubigny*, die met *Karel* den VIII tot de verovering van Napels trok, daar hy zo veel roem behaalde, en met *Catharina van Balzak d'Entragues*, van een der beste huizen van Vrankryk afkomstig, maar zeer aan de zyde der *Guizen* verbonden, trouwde; het welk ook de reden was, die hem by de Protestanten, die de koningin van Engelandt in hunne vrees overhaalden, verdacht maakte.

1576.  
1577.  
1578.  
1579.  
*Thuanus.*  
*Mexeray.*  
*Varillaz.*  
1576.  
\* *Edikt.*

Wy zullen ons niet lang met de zaken van Vrankryk ophouden. De wapenschorsing, die de koningin moeder op den 22 December des jaars 1575 hadt gesloten, wierdt in een gebodt\*, dat de rust van de Hervormden verzeekerde, verandert. Zy waren verplicht aan de vrees, die het hof opvatte uit de vlucht van den hertog van Alençon, gevolgt van die van den koning van Navarre, die weder tot de gemeenschap der Protestantische kerk overging. Het verdrag wierdt den 9 May getekent, en het gebodt den 15 opgesteld, en den zelve dag door het Parlement bekrachtigt. Zo bevreesd was men, dat de vrede geen standt zou grypen. Dit was de vierde vrede, die het hof plegtelyk met de Hugonoten maakte, aan welke het nog voordeeleriger voorwaarden, zegt een schryver, dan het ooit te voren gewoon was geweest te doen, toefstondt in de verbonden, die het niet van gedachten was na te komen. Inderdaadt, dit verdrag wierdt in het begin van het volgende jaar herroepen.

De Roomschegezinde schryvers zeggen ons zelf, dat wanneer het hof daar toe kwam, het geen andere gedachten hadt dan om den hertog van Alençon weder aan het hof te doen komen, om alzo te zamen den ondergang der Hugonoten te beramen; dat het ten dien einde krachtige verbonden binnen en buiten het ryk maakte; dat men daar van kennis gaf aan *Don Jan* van Oostenryk, die, naar het bezit van de Nederlanden trekkende, in onbekend gewaadt te Parys was gekomen; dat men het ook aan den gezant van den paus bekend maakte, met wien men verzeekerde maatregelen tot zulk eene schrikkelijke uitvoering nam. Dit wierdt van den gro-

Oor-  
spronk  
van het  
verbondt  
onder  
den  
naam  
van het

ten zamenhang, dien de schryvers den naam van het *heilige verbondt* geven, en dien men gemeenlyk de *Ligue*\* noemt, gevolgt. De zelve schoot hare wortelen byna in alle de provinciën, gelyk een Fransch schryver † zich uitdrukt, en spreidde hare takken zo wyd uit, dat zy byna de koninklyke macht verdrukte, en uitdoofde. Dit was ook haar voornemen; gelyk zy ook besloten hadt de *Guizen* op den troon te voeren. Men hadt een geschrift van de eischen van de prinsen van Lotharingen opgesteld, waar in al de redenen en de middelen om de nakomelingen van *Hugo Capet* uit te sluiten, en de kroon aan de nakomelingen van *Karel* den Groten te geven, begrepen waren, dat zo veel te zeggen was als aan de *Guizen*, die voorgaven daar van afkomstig te zyn. Het geschrift viel in handen van de Hervormden, die het wereldkundig maakten, en de gezant van *Hewrik* den III\* aan het hof van Madrid zondt daar een afschrift van naar Vrankryk; maar de koning, in plaats van een besluit te nemen, dat met zyn belang en eer overeenkwam, verklaarde zich hoofdt van dit verbondt, dat zynen ondergang zocht.

De algemene Staten waren toen te Blois vergadert. Men verzocht daar in den koning geen ander geloof dan het Roomsche te duiden. Hy antwoordde, dat het zyne mening was, en dat by het aan Godt door een eedt op het H. Sakrament badt beloofde, dat by begeerde, dat zyne onderdanen geen geloof sloegen aan het geen by daar tegen zou kunnen zeggen, of doen, en dat, indien by zo ver gebracht wierdt, dat by vrede moest maken, by de zelve niet zou houden dan tot dat by gelegenheit vonds om ze te breken.

De Protestanten, onderrecht van al wat 'er omging, maakten een tegenverbondt, waar van de prins van Condé zich plaatshouder van den koning van Navarre verklaarde. Zy lieten een scherp openbaar geschrift tegen de vyanden van de kroon en den Godsdienst uitgaan. Ondertuschen wierdt het vredesverdrag herroepen, de oorlog tegen de Hugonoten afgekondigt, en de hertog van Anjou, te voren hertog van Alençon genaamt, aan het hoofdt van het koninklyke leger gestelt. De veldtocht begon voor de lente, en viel voor de Roomschegezinden wel uit; de anderen dorsten niet te voorfchyn komen, of moesten wyken. Een vyfde gebodt\*, dat afgekondigt wierdt, was hun behoudt. Het zelve kwam in de maandt van September des jaars 1577 uit, en wierdt in het begin van October bekrachtigt. De prins van Condé was daar zo verheugt over, dat hy het by het licht van flambouwen te Rochelle deedt afkondigen. Maar, zegt de Fransche schryver, om deze vrede duurzaam te doen zyn hadt men beide de partyen de begeerte moeten inboezemen om ze na te komen, en ten dien einde een recht en ongeveer vertrouwen tusschen hen stellen. Dit was geenzins de mening van de *Guizen*, noch die van de koningin-ne moeder. De koning, die zich geheel aan spelen, eeten en dansen hadt overgegeven, ging als een saletjonker gekleed, verslytende met deze malligheden den tydt, dien hy hadt behoren aan te leggen om de zaken van zyn ryk wel te schikken. De geschiedenis schryver tekent aan, dat men toen de toneelspeelders uit Italië deedt komen; dat het Parlement hen het spelen verboodt, en hun toneel deedt sluiten, maar dat de koning het zelve na zyne wederkomst van Poitiers, daar de vrede gesloten was, weder liet openen.

In het begin van het jaar 1579 stelde hy de oor de van den H. Geeft in, het zy ter gedachtenisse

1576.  
heilige  
verbondt.  
\* of de  
heilige  
unus.  
† *Mexeray.*  
1579.

\* *Vroune*  
*St. Gaar.*

1577.  
Men  
komt de  
gegeve  
beloften  
aan de  
Hugono-  
ten niet  
na.

Men  
staat hen  
een nieu-  
we vry-  
dom toe.

\* *Edikt.*

1578.

Oor-  
spronk  
der  
kome-  
dianten  
in  
Vrank-  
ryk.

1579.

nisse



1579. Orde van de ridders van den H. Geest.

nisse van de Poolfche en Fransche kronen, die hem beide de een na de andere op Pinxterdag te beurt vielen; het zy ter navolging van *Lodewyk*, koning van Sicilië, of op het voorbeeld van eene diergelyke instelling in het jaar 1532. Hy voegde by deze nicuwe orde die van St. *Michiel*, die zo gemeen gemaakt was onder *Henrik* den II en zynen zonc, dat zy in verachting was geraakt.

Henrik de III neemt de stad Geneve in zyne bescherming.

Hy nam dit jaar de stad Geneve in zyne bescherming, om te beletten, dat zy onder de macht van den hertog van Savoje, of den koning van Spanje niet verviel. Daar was een verdrag tusschen de twee laatste gemaakt, by het welke zy Zwitserlandt, als zy het zouden vermeerst hebben, onder hen zouden delen, en met Geneve beginnen. De Roomschegezinde Cantons, zelf nayverig geworden over hunne vryheit, en zich aan een onbezonnen yver voor den Godsdienst niet willende opofferen, noch bloot stellen, verzochten *Henrik* den III de verdediging van Geneve op zich te nemen. Het verdrag tusschen hem en de Zwitfers wierdt door de onderhandeling van zynen gezant \* gesloten.

\* *Harlei de Sanci*.

1576.

Het geluk verdeelde zich in het jaar 1576 in de Nederlanden tusschen de Spanjaarden en de bondgenoten. De laatste veroverden het kasteel van Krimpen; maar de anderen bemachtigden Zierikzee, dat zy sedert het voorgaande jaar belegerd hadden. *Mondragon* zette daar de belegering van voort, die *Requesens* aan zyn bestier en dapperheit hadt gelaten. Gelyk hy daar niet voor in de maand van July meester van wierdt, hadt *Requesens* de vreugde niet het einde van deze belegering te zien, die hy begonnen, en omtrent de welke hy andere ontwerpen om uit te voeren gemaakt hadt, die met zyne doot in rook verdwenen. Hy stierf den 5 Maart, dat een groot verlies voor Nederlandt was, dat hy met al de zachtzinnigheit, die hy het in zulke zware tyden kon doen genieten, regeerde.

Doodt van *Requesens*.

Doodt van *Vitelli*, en zyn grafschuit.

*Ghiapin Vitelli*, marquis van Cetone en maarfchalk van het leger, was kort te voren door een toevallig of voorbedachtelyk ongeval, door het vallen van zyne koets, die van een kaai nederstortte, gestorven. Eenigen meenden, dat hy verdacht gehouden wierdt van eenige geheimen, de Spaansche staatkunde rakende, aan zynen ouden meester, den hertog van Toskane, geopenbaart te hebben, en dat men, om hem daar over te straffen, den koetzier hadt omgekocht om hem van boven neder te smyten. Hy was een groot bevelhebber, maar een slecht Christen, indien men het grafchrift, dat de Nederlanders op hem maakten, mag geloven (a).

Om weder tot de belegering van Zierikzee te komen, de bondgenoten spanden te vergeeffich hunne krachten in om het zelve te ontzetten. De prins van Oranje verscheen voor de stad met de schepen, die hy met de hulp van twee grote oorlogschepen, om die hen den doortocht wilden betwiften te bevechten, in de stad wilde voe-

(a) Het zelve luidde aldus:

*O Deus omnipotens, crassi miserere Vitelli,  
Quem mors preveniens non finit esse horum.  
Corpus in Italia est, tenet intusina Brabantus;  
Aest animam nemo: cur? quia non habuit.*

Dat is te zeggen: „O almachtige Godt, ontferm u over den die gemesten *Vitelli*, dien de doot niet heeft toegelaten een os te worden“. (De dichter zinspeelt op zynen naam *Vitelli*, die in het Latyn en in het Italiaansch een kalf betekent.) „Zyn ligchaam legt in Italië, zyn ingewandt in Brabant; maar zyne ziel is nergens: waarom? om dat hy er geen hadt“. *Em. van Meteren Nederl. Hist. op het jaar 1576.*

ren. De zeevoogdt *Boisot* bevondt zich op een schip van zes honderd last, daar zes honderd soldaten op waren. Men hadt het den naam van *Job Janzoon's Hulk*, waarschynlyk om dat hy de maker daar van was geweest, gegeven. Boven om de mast was een galdery, waar op eenige veldstukken geplaatst waren, met de manschap, die 'er toe nodig was om 'er uit te schieten. Maar men zag 'er de uitwerkfelen niet van, die men daar van hadt verwacht. Dit schrikkelijke gevaarte wierdt door de ebbe op den grondt gezet, daar men het niet van kon af krygen, en al het vuur der Spanjaarden, die het ten laatste in den grondt schoten, moest uitstaan. Drie honderd man bleven 'er dood, met den zeevoogdt *Boisot* zelve, en het scheelde weinig, of de prins, die hem in het tweede schip, de Rode Lecuw genaamt, volgde, en die alles, wat hy kon, deedt om hem te behouden, was met hem gebleven. Na deze ongelukken waren de belegerden genoodzaakt hun verdrag te maken: maar de Spanjaarden bezaten hunne verovering niet lang.

1576.

Verovering van Zierikzee.

\* De staat keerde in het zelve jaar weder aan de rye der Staten. Munitery der Spaansche troepen.

Daar stak iets noodchikkelyks in hunne overwinningen, op welke aanflants een opstandt van de soldaten volgde. Het was te vergeeffich, dat de graaf van Mansveldt eene aanspraak deedt, de welke met recht by die van *Drusus* en *Germanicus* mag vergeleken worden. *Wat voordeel*, zeide hy, *en wat roem komt aan Spanje van al uwe heerlyke daden, indien gy aldus door uwe muniteryn de vruchten, die het van uwe overwinningen dacht te trekken, verderft? Laat ten minste dit genot zo lang duren, tot dat men uwe klagten voor den koning zal gebragt hebben, en dat by den tydt zal hebben gelaad om u op uwe klagten te voldoen. Het is door zyn taai geduld meer dan door zynen moed dat een soldaat zich ontzagchelyk maakt, en by zou door zyne overwinningen weinig lof behalen, indien by geen zorg droeg de zelve door zyne geboorzaamtheit te behouden. Het is echter eene denngt, die aan ieder niet gegeven is. Het schyut, dat Godt ze voor onze natie heeft bewaart, aan welke by de ryken van de Nieuwe Wereldt niet heeft gegeven dan na dat by hadt gezien, dat zy de zelve door hunne volstandigheit in deze onderneming, die niet machtig is geweest hen te doen bezwyken, hadt verdient. Waarom wilt gy dan beden zulk een roem, zo wettiglyk overkregen, bezwalken? Zegt aan den naam en het Spaansche bloed voor eeuwig waarwel, of doet niets, dat het zelve onwaardig is.*

Hoe krachtig deze redenvoerig ook was, kon ze echter de soldaten geenzins bewegen, en weinig dagen daar na beklommen zy Aalst, waar van zy besloten een wapenplaats te maken, en een soort van een krygsraadt, bestaande uit die van hunne party waren, op te rechten. De burgers van Brussel waren daar over verstoort, en wilden voor hunne veiligheid zorg dragen. Zy verkooren tot hunnen stadvoogdt den heere van Gaasbeek, uit het geslacht van *Horne*, aan wien zy *Glimes*, plaatshouder van den grave van Boffu, toevoegden.

Deze opstandt wierdt van een verbindtenis van deze hoofdstad van Brabant met die van Bergen, van Artois en van Vlaanderen gevolgt. De haat tegen de Spanjaarden was zo groot, dat de geestelykheit mede in het verbondt met de genen, die zy voor ketters hielden, tegen de gehaatte vyanden van hunne vryheit traden. Het plunderen van Maastricht en Antwerpen volcindde het volk wanhopig te maken.

Plunderen van Maastricht en Antwerpen door de Spanjaarden.

Deze laatste stad wierdt nog slimmer dan de eerste gehandelt. Men doodde mannen, vrouwen en kinderen, zonder onderscheid. Deze slagting duurde drie dagen, gedurende welken

Mm 3 tydt



1576.

tydt deze ryke stadt geplundert wierdt. Het verlies wierdt op vier en twintig millioenen begroot. De graven van Overstein en Bevre, willende met een schuit oversteeken om zich te bergen, verdronken. De graaf van Egmond, de heer van Coignie\*, en de vryheer van Capres wierden gevangen. Men zegt, dat de laatste, zich voor *Jeronymus Rbodes* †, die zich voor voorzitter van de opperste rechtbank uitgaf, en op een armstoel aan den ingang van het kasteel, daar men de gevangenen tot hem bragt, gezeten was, nederwerpende, van dezen trotischen Spanjaardt een schop tegen zyn buik\* kreeg, met deze spottende woorden, dat de baron van Capres zich al te zeer vernederde, en dat hy zyne eerbiedigheid niet nodig hadt (a).

\* of  
boff.

*Don Jan* was daags voor het plunderen van Antwerpen te Luxemburg aangekomen. Dit was een droevig voorspel van zyne regering. Zyne aankomst belette echter de bondgenoten niet het kasteel van Gent te veroveren. De overgaaf van deze stadt wierdt van een verdrag, dat door de gemachtigden van de geestelykheit, den adel en de gemeente der zeventien provinciën, uitgenomen die van Luxemburg, gesloten wierdt\*, gevolgt. Het kreeg den naam van het verdrag † van Gent naar de stadt, daar het in gemaakt was. Men kwam daar in aangaande de verbindtenis der Staten overeen, om de Spanjaarden te verjagen, en de zaken op den voet, als zy waren, te laten. Echter wierdt daar in besloten, alle pylaren, zegetekenen en praalbeelden, die de hertog van Alva hadt doen oprechten, voornamentlyk het praalbeeldt in het kasteel van Antwerpen (b), en het gedenkteken, op de puinhopen van het huis van Kuilenburg geplaatst, omver te werpen.

\* den 8  
Novem-  
ber.  
Verdrag  
van Gent  
tegen de  
Spanjaar-  
den.  
† *Paaf-  
kate*.

De steden Valencyn, Dendermonde en Kamerik traden mede in dit verbondt. De laatste stadt wierdt aan den hertog van Alençon, dien de bondgenoten te hulp hadden geroepen, vertrouwt. Men kon Antwerpen niet weder bemachtigen; maar om de scheepvaart van de Schelde vry te hebben stak men den dyk van Borgh, tegen over Oosterwaal, door, en men maakte eene doorgraving, waar door de schepen naar Brussel en Mechelen konden varen.

Gronin-  
gen ont-  
staat zich  
van het  
Spaan-  
sche juk.  
\* *Caspar*,  
heer van  
Billy, en  
Spaansch  
overste  
van dat  
gewest.

De Spanjaarden waren nog meester van Vrieslandt en van de andere provinciën, naby Duitschlandt gelegen. Maar de stadt Groningen wierp het juk van hare schouderen, in weérwil van den tegenstandt van *Robles*\*, die van de burgers, geholpen van de Nederlandische bezettingen, gevangen wierdt genomen. *Cbristoffel Vasques*, stadvoogdt van Zutphen, die zich toen te Groningen bevondt, vluchtte in een klooster der Franciskanen, daar hy zich bergde in monniken kleéren, zynde geschoren als een monnik. Hy wierdt nochtans daar uit gehaalt (c), en met dat

(a) *Schut*, verrader, zeide hy, ik wil uw groeten niet. Zie *Hoofstfol. 471*.

(b) Dit beeldt was reets door *Requesens*, uit last van den koning *Philips*, afgebroken, en wierdt eigens in het kasteel van Antwerpen bewaart. Wy zullen in het jaar 1577 zien, hoe die van Antwerpen, in het slechten van het gemelde kasteel, dit hatelyk voorwerp geheel vernielden. Het artykel, zynde het dertiende van het verdrag, waar in van het afwerpen van diergelyke beelden, enz. doch zonder dit, noch eening ander uitdrukkelek te noemen, gelyk mogelyk iemandt uit het bovenstaande verhaal kwalyk zou begrypen, gesproken wordt, luidt, volgens het oorspronkelyke, aldus: „En de sullen te niete gedaen ende afgeworpen werden die Pylaren, Trophèen, Inscriptien, ende andere tekenen, by den Hertoge van Alva gedaen oprechten, tot schande ende blamatie, zo van de bovengenoemde, als van allen anderen”.

(c) *Hoofst* verhaalt, dat hy, met een kaars in de handt, zich zelven in het klooster hielp zoeken; maar dat zeker Hoogditsch Minderbroeder tegen de soldaten zeide, dat hy wel een

gewaadt door de stadt, onder het geschreeuw 1576. van het volk, omgeleid, uitroepende, dat zy daar een nieuwen bisschop, een begunstiger van het geloofsonderzoek, hadden. Dam †, dat eene andere stadt van de heerlykheit van Groningen is, volgde des anderen daags het voorbeeldt van deze hoofdstadt. Gansch Vrieslandt volgde dezen stroom, en erkende het gezag van de Staten.

† of Ap-  
pinga-  
dam.

De prins van Oranje hielt ondertusschen het oog op het gedrag van *Don Jan*. Hy schreef aan de gemachtigden van de vergadering te Brussel, dat zy den nieuwen landvoogdt niet moesten vertrouwen, en, na dat zy het gezag, daar men hen van hadt berooft, hadden wedergekregen, zich het zelve niet ten tweede male laten ontwingen door bedrieglyke beloften; dat het op de algemene veiligheid, het welvaren van ieder in het byzonder, en de vryheit van allen aankwam, en dat, dewyl men hen deze panden hadt toevertrouwt, hunne eer hen verplichtte de zelve te handhaven. Hy voegde daar by, dat zy nooit hun oogmerk zouden bereiken, ten zy de Spanjaarden vertrokken, het welk men hen wel dagelykch beloofde, maar het geenzins genegen was na te komen, dat dit het was, dat men van *Don Jan* op zyne intrede, nevens de bevestiging van hunne voorrechten, die zy te vergeeffch zouden verzoeken, wanneer hy zich eenmaal meester zou gemaakt hebben, moest bedingen. De Staten bedienden zich alleen ten halve van deze waarfchouwing van den prins, en het leedt niet lang, of zy beklagden hunnen mislag, wanneer zy zyne voorzeggingen omtrent het veinzen van dezen prins bewaarheidt zagen.

Zy zonden hem gemachtigden toe, om hem 1577. van hunne gehoorzaamheit, onder beding, dat De Sta-  
ten zen-  
den een  
gerant-  
schap aan  
*Don Jan*, het verdrag van Gent zou nagekomen worden, daar zy Antwerpen en Lier tot verzekering van eifchten, te verzekeren. De trotfche Spanjaardt moest daar in bewilligen, en na vergeeffch getracht te hebben hen iets van hunnen eifch af te doen stappen, tekende hy het gefchrift, dat de vrede of het verdrag van Gent bekrachtigde, dat door *Philips* den II, maar met eene bewoording, die den text vernietigde, wierdt goedgekeurt, om dat daar in bedongen was, dat de Roomsche Godsdienst en het koninklyke gezag in het geheel zouden blyven. *Strada* zegt, dat *Don Jan* ter goeder trouwe te werk ging, niet alleen met inzicht om de rust in de Nederlanden te herstellen; maar voornamentlyk in verwachting, dat hy te gemakkelyker zyn voornemen op Engelandt zou kunnen werkstellig maken. Hy ontloeg zelfs die trotfche regimenten, die al de wellprekendheit van *Escovedo* niet kon overhalen om hen zulke ryke provinciën te doen verlaten; maar men twyfelt met reden aan de oprechtheit van *Don Jan*: want, behalven dat hy een gedeelte der krygsbenden op de grenzen liet blyven, deedt hy de andere niet verder dan naar Italië trekken, van waar men hen zeven maanden daar na zag wederkeren.

Niets verhinderde den Spaanschen landvoogdt zyne intrede binnen Brussel te doen, gelyk hy ze den 1 May met al de pracht als een souverein deedt. Hy ging tusschen den gezant van den paus, dien hy aan zyne regter, en den bisschop van Luik, dien hy aan zyne linker handt hadt, trekkende door de cerpoorten, die voor hem opge-

Zyne in-  
trode te  
Brussel.

monnik van hunne orde, maar niet van hun klooster was, en als de zelve zyne mening niet begrepen, hen in het Latyn toeduwde: *Das is de man; wat hem.*



1577. oppgericht waren, en wierdt verscheide dagen met allerhande vertoningen en openbare spelen onthaalt. Maar deze vreugde was van korten duur. Men onderschepte de brieven, die hy aan den koning van Spanje, om de volstrekte macht in de Nederlanden in te voeren, hadt geschreven. Het volk van den koning van Navarre kreeg de zelve in handen, en nam den postloper het valies, daar zy in waren, af. Zy wierden by den prins van Oranje gebragt, en van *Marnix*, heer van St. Aldegonde, ontcyffert.

*Don Jan*, merkende, dat hy ontdekt was, kwam aanslonts op de been om de bondgenoten voor te komen. Hy maakte zich meester van Charlemont en van het kasteel van Namen; maar het volk, dat hy hadt gezonden om Antwerpen te vermeensteren, wierdt van het Staatliche krygsvolk geslagen; zo dat de oorlog tusschen hen en den Spaanischen prins verklaart wierdt. Ter zelve tydt wierdt hy van den hertog van Aarschot, den marquis van Havrech, den prins van Chimay, het ganiche huis van *Croi*, en van eene grote menigte edellieden en officieren verlaten. Het was te vergeeffsch, dat hy tweespalt onder de bondgenoten, op de herstelling van het Roomsche geloof aandringende, trachtte te verwekken. Men deedt hem begrypen, dat zyne pogingen vruchteloos zouden zyn, en dat men deze zaak tot eene algemene vrye vergadering van de gemachtigden van alle de provincien hadt uitgeselt. Men voegde daar by, dat men besloten hadt, de wapenen, om de Spanjaarden uit Vlaanderen, dat zy onder hun juk wilden doen buigen, op te nemen. De Staten maakten hem dit besluit op den 7 September bekend.

Ter zelve tydt zich van hun voordeel bedienende, sloopten zy de opgeworpene sterkten, die zy als zo vele gevangenuizen voor de vrye Nederlanders aanzagen. Die van Antwerpen, van Gent, van Maastricht, van Ryssel en van Valeneyn wierden tot den grond toe verwoest; maar men behieldt die van Doornik en van Kameryk. Het volk van Antwerpen verlustigde zich meer in het verbryfelen van het trotiche standbeeld van den hertog van Alva dan in het vernielen van de sterkten, die *Requesens* daar in hadt laten oprichten, om het hatelyke voorwerp voor de oogen der Nederlanders weg te nemen. Zy trokken het daar uit, smeten het op de plaats ter aarde, en hakten het aan stukken. Ieder deedt 'er zyn slag op met het grootste vermaak des werelds, het zy om door deze mishandeling zyne wraak te voldoen, of te bedriegen, denkende den hertog van Alva zelf voor te hebben. Men vondt niet goed al deze stukken byeen te verzamelen, om 'er metaal geschut van te laten gieten: dat zou, zeide men, zo veel zyn geweest als het overschot van den dwingelandt in te wyen, en daar gedenktekenen van den schrik der Nederlandsche provincien van te maken.

Na deze uitvoeringen riepen de bondgenoten den prins van Oranje nogmaals tot hunne hulp. Hy trok als zegepralende binnen Brussel, onder de toewijchingen van de Vlamingen, die hem als hunnen beschermengel, terwyl zy den gene, die hen wilde verdrukken, voor hunnen verlosser zagen wyken, ontfingen. Hy wierdt aanslonts tot landvoogdt van Brabant, en opperbestierder van de gemene lands middelen, met den tytelt van *beschermmer en van ruwaardt* (a), dien de schryver\* met dien van opperzeghebber van het oude Rome evenaart, verkoren: tytels, die niet boven zyne geboorte, noch beneden zyne dienften waren, maar die des niettegenstaande aan velen als al te staatzuchtig

(a) Waar onder hy de drie eerste bedieningen van het gemeenbest, als stadhouder, of landvoogdt, die van algemeen bevelhebber (kapitein generaal), en die van opperzevoogdt, of grootadmiraal, begrypt.

De oorlog tusschen hem en de Staten verklaart.

Standbeeld van den hertog van Alva verbryfelyk.

De prins van Oranje tot landvoogdt door de Staten geroepen.

\* Strada.

† Dittaw.

tig voortkwamen, en veel yverzucht verwekten.

Men heeft mogelyk nooit verdiensten gezien, die meer in het algemeen geprezen, noch krachtiger gedwarsboomt zyn dan die van dezen prins. De vriendschap en de gunst van *Karel den V* verwekten hem van zyne eerste jaren af den haat der Spaansche groten, die hem zo verdacht by *Philips den II* maakten, dat al zyne woorden en daden, hoe onschuldig de zelve ook waren, voor strafbare bedryven by dezen koning gingen, die hem den wederstandt van de Nederlanders tegen zyn wil te last leide. Hy kon zich niet wederhouden hem dit op den dag van zyn vertrek naar Spanje te laten blyken, het welk dezen prins voor eene waarschouwing diende om altoos op zyne hoede te zyn. De genegenheit van het volk tegen hem maakte hem niet alleen by *Philips* en de landvoogden, die de vryheit wilden verdrukken, verdacht; maar zy was ook oorzaak, dat de heeren van het landt, die zich van wegens het belang van hun vaderlandt met hem hadden verbonden, hem uit nayver verlieten. Hy hadt al zyne deugden, om over de macht der eenen te zegprelen, en al zyne bekwaamheit, om zich voor de aanslagen van de andere te wachten, wel van noden.

Hy was toen vier en veertig jaren oud, geboren zynde in het jaar 1533 †. Hy was bruin van wezen, welgemaakt, en sprak weinig; waarom men hem den *zwager* noemde: maar alle zyne woorden waren als Godspraken. *Karel den V*, wiens troetelkindt hy was\*, prees zynen geest en zyne zedighheit, en schaamde zich niet met hem over zaken van de meeste aangelegenheit en de fynste staatkunde raad te plegen. Hy vereerde hem altydt met zyne gunst en achtting, gevende nooit gehoor aan een gezant, of hy moest daar tegenwoordig zyn. Hy was het, dien hy verkoor om de keizerlyke kroon aan zynen broeder te brengen; hy was het, dien hy in zyn twee en twintigste jaar, gedurende de afwezenheit van den hertog van Savoje, opperbevelhebber van zyn leger maakte; hy was het, die hem in die vermaarde vergadering te Brussel, daar hy afftandt van zyne staten ten gevalle van zynen zone *Philips den II* deedt, ondersleunde †.

Zyne verdiensten, en de gunst, daar hy in was, maakten hem niet troticher. Hy was het alleen ten aanzien van zyne vyanden. Tegen den adel was hy altydt even beleef, goedaardig in zynen ommeegang, en gemeenzaam met den minsten burger, daar hem eens iemandt over berispende dit ten antwoordt kreeg: *Men koopt de menschen niet te duur, wanneer zy alleen een groot kosten.*

Zodanig waren de hoedanigheden van den prins van Oranje, afkomstig van een der eerste huizen van Duitschlandt, daar het een keizer, thans meer dan vier honderd en dertig jaren geleden\*, aan heeft gegeven, en dat nog met veel luifler sedert meer dan tien eeuwen standt houdt. Hy hadt het prinsdom van Oranje van zynen neef, *Reinier van Nassau*, die het zelve van zyn moeders zyde, *Claude van Cbalon*, hadt geerft. Hy hadt de hervorming met de melk ingezogen, doordien zyn vader, *Willem*, gelyk hy, genaamt, de zelve omhelt hadt. De zoon wierdt daar in Vrankryk zynde meer en meer in bevestigt, terwyl hy daar als gyselaar was, tot verzekering van de vrede van Cateau † in Cambresis.

De hertog van Aarschot en verscheide anderen, misnoegt over het gezag, dat de Staat hem hadt opgedragen, verbonden zich in het heimelyk tegen hem, en besloten den aartshertog *Matthias*, broeder van den keizer *Rudolf*, dien zy in stilte de regering van de Nederlanden aanboden, tegen hem te stellen. Hunne gezanten brag-

1577. Hoedanigheden en gevallen van dezen prins.

† den 14 April.

\* Hy was den tydt van negen jaren in het hof van dien keizer opgevoed.

† in het jaar 1555.

\* *Adolf van Nassau*, tot keizer verkozen in den jaare 1292.

† of Chateau. Zyne beynders zyn hem in den weg.



1577.

bragten hem met zich, hebbende zulk een spoedt op reis gemaakt, dat de aartshertog buiten kennis van den keizer van Wenen vertrokken, of, zonder dat hy zich daar tegen stelde, te Keulen was, eer dat dit gezantschap wereldkundig wierdt.

Aankomst van den aartshertog Matthias.

Staatkunde van den prins van Oranje.

Ondertusschen hadt de prins van Oranje den grave van Lalain en den burggrave van Gent aan zyne zyde getrokken, en vierde de Staten zo wel, dat hy al de aanslagen van de party, die zynen val zocht, in rook deedt verdwynen, en al het gezag aan zich trok, daar hy de schaduwe alleen van overliet aan den aartshertog, een prins, nog geen twintig jaren oud. In plaats van zich tegen zyne verkiezing aan te kanten stelde hy zelf daar in. Hy misprees alleen de geheime behandeling van verkiezen, en klaagde op eene zedige wyze, dat men het voor hem verborgen hadt gehouden. Hy bewilligde echter in de aanstelling van den aartshertog; maar het was niet dan na dat hy te voren aan de Staten de kwade inzichten van de genen, die verdeeldheit door eene behandeling, rechtdraads tegen de vereeniging, bezworen door het verdrag van Gent, slydende, zochten, hadt vertoont. De uitwerking van deze vertogen was, dat men den hertog van Aarschot, nevens de bisschoppen van Brugge en Iperen, en verscheide andere van dezen aanhang, in verzekering nam. De aartshertog, daar van kennis krygende, wilde wederkeren; maar men vertoont hem, dat men al te ver gekomen was om achteruit te deinzen; zo dat hy zich als gedwongen zag naar Antwerpen te vertrekken, daar hy zyne intrede op den 12 November deedt. De Staten bewezen hem al de eer, overeenkomende met zyne bediening van regeerder van hunne provinciën; maar zy bonden zyne handen, en gaven hem den prins van Oranje tot algemeen plaatsouder. Een maandt na zyne aankomst geboden zy, dat het verdrag van Gent ter uitvoeringe zou worden gebragt, verklarende *Don Jan* voor vyandt van het landt. Zy dagvaardden zyne aanhangeren om binnen veertien dagen, op straffe van het zelve vonnis onderhevig te zyn, te verschynen. *Don Jan* van zynen kant gaf hen den naam van oproerigen; en van schelden tot dadelykheden overgaande, vergaderde hy zyn leger omtrent Namen. Dat van de bondgenoten trok ook te veldt, en wierdt kort daar na van het eerste by Gemblours aangetast. *Don Jan* trok aan het hoofd van zyne benden, doende een standaardt, daar een kruis, met deze trotsche woorden, in geschildert waren: *In dit teken heb ik de Turken overwonnen; in het zelve teken zal ik de ketters overwinnen* \*.

Het leger van *Don Jan* en de Staten in het veldt.

1578.

Trotsche standaardt van *Don Jan*.

\* In het teken van de Turken; in het teken van de ketters.

† dat door het verdrag van Gent tot de bondgenoten was overgegeven.

Het gevecht was bloedig, en de overwinning wierdt langen tydt betwilt. De zelve viel ten laatste ten voordeele van de koningsgezinden uit, wier ruiters, die *Don Jan* zelf aanvoerde, het voetvolk van de bondgenoten, daar hunne meeste macht in bestondt, overhoop smeten. Deze uitflag wierdt van het overgaan van verscheide steden gevolgt: maar Maaltricht † hieldt zich aan de zyde der Staten, en het overgaan van Amsterdam, dat zich met het ligchaam van Hollandt vereenigde, vergoedde dat verlies. Daarenboven belette de ziekte *Don Jan* zyne overwinningen te vervolgen.

Terwyl hy te Namen ziek bleef, veroverde *Alexander Farneze*, aan wien hy het bevelhebberschap hadt overgegeven, Limburg en eenige andere plaatsen. Hy was in het laatste van December des jaars 1577 uit Italië naar Vlaanderen, daar hy de Spaansche troepen,

die in schyn van *Don Jan* waren afgedankt, wederbragt, vertrokken. Eenigen zeggen, dat deze laatste hem als een mededinger van zyne eere aanzag; anderen verzekeren het tegendeel, en zeggen, dat hy hem zelf verzocht zyne reis te verhaaten, om mede deelgenoot van zyne moete en overwinningen te zyn. Hy hadt reets mede by den vermaarden slag van Lepanto geveest: daarenboven was hy zyn neef, zoon van *Margareta van Oostemryk*, dien *Karel de V* by *Margareta van Geest*, jonkvrouw van Vlaanderen, te Oudenaarden geboren, gelyk hy *Don Jan* by eene andere minnarese \* hadt verwekt.

De slag van Rimenant, waar van wy op eene andere plaats † hebben gesproken, maakte het verlies van dien van Gemblours weder goed voor de Staten. *Don Jan* was nog by dezen laatste tegenwoordig, werwaarts hy, zo ziek en zo zwak als hy was, van Namen vertrokken was, en vervolgens in zyne legerplaats gedragen zynde drie maanden daar na stierf.

Voor zyne doot maakten de misnoegden, dat de Staten in twee nieuwe partyfchappen wierden verdeelt. *Lalain*, graaf van Montigni, de burggraaf van Gent, landvoogdt van Artois, *La Motte de Pardies*, landvoogdt van Grevelingen, en de baron van Capres, ondersteunt door den bisschop van Atrecht, maakten de derde party, die men den naam van misnoegden gaf, uit oorzaak van het misnoegen, of den naver van die dezen hoop uitmaakten. Maar zy bedienden zich in het byzonder van den schynbaren name van den Roomschen Godsdienst, dien zy zeiden dat de prins van Oranje en zyne aanhangeren wilden verdrukken. De provinciën van Artois en van Henegouwen voegden zich by hen, en vallende den bandt der vereeniging af, keerden zy weder onder de gehoorzaamheit van *Philips*.

Terwyl deze omwentelingen gebeurden, kwam de hertog van Alençon, of van Anjou, gelyk men hem begon te noemen, met wien de Staten een plechtig verdrag hadden aangegaan, in het landt. In het zelve was bedongen, dat hy hen met tien duizend man te voet en drie duizend ruiters zou byspringen. Van hunren kant beloofden zy, dat hy het opperbevelhebberschap op alle plaatsen, daar hy in persoon zou tegenwoordig zyn, zou hebben, en dat, byaldien zy een ander heer buiten den koning van Spanje verkoren, hy alsdan den voorrang boven alle anderen zou hebben. Zy verbonden zich ook *Quesnoi*, *Landreci* en *Bavais* tot een waarborg ter nakoming van het verdrag in zyne handen te stellen. Hy vertrok van Bergen zo haast als het zelve getekent was, en belegerde Bingen, dat hy den 6 September innam. *Maubeuge* opende de poorten voor hem. Dit waren al de vruchten van zyne onderneming, nadeeliger dan voordeelig voor de bondgenoten, naardien hy het grootste gedeelte van zyn volk afgedankt hebbende, het zelve in dienst van de misnoegden overging. Hy wendde tot verschoning van zynen te rug tocht voor, dat de steden *Quesnoi* en *Landreci* geweigert hadden hem te ontfangen, en dat de prins *Casimir*, in plaats van zich met hem te vereenigen, te Gent, zonder iets te verreechten, was blyven leggen. Hy wilde zich zelf by het leger van den Staat niet voegen, maar vernoegde zich met drie duizend man, onder het bevel van *la Nouë*, naar het zelve te zenden.

De prins van Parma was in de landvoogdy van

1578.

\* *Barbara Bloembere*, van Regensburg. † Fol. 259 em. Doodt van *Don Jan*.

Uitvoeringen van den hertog van Anjou in Vlaanderen.

1579.

van



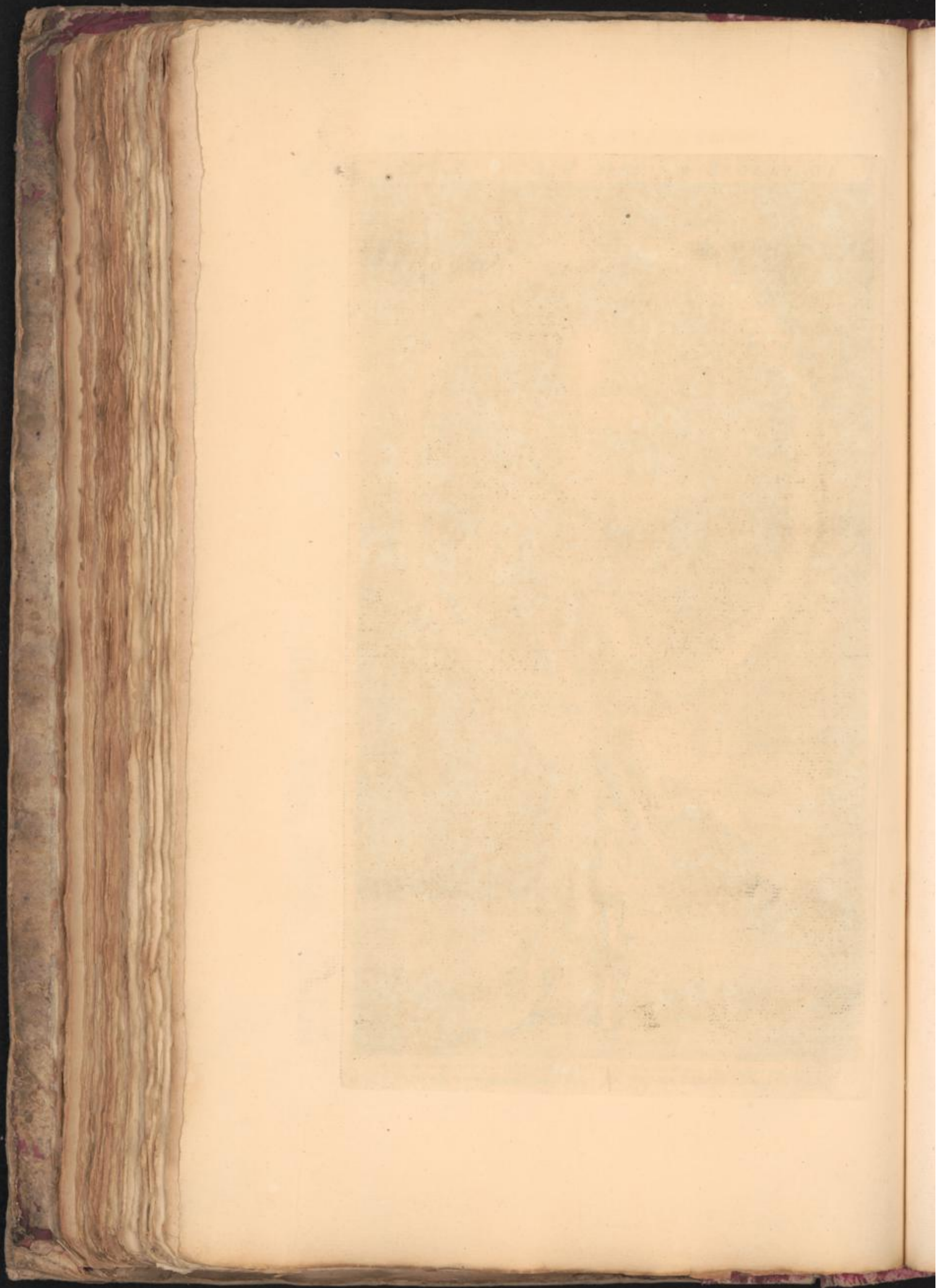
ALEXANDRE FARNESE, DUC DE PARME.



La France par son feu me ceda la victoire,  
Et j'eusse triomphé de Reliquet-Lica.

Si le jaloux Philippe avoit voulu me croire,  
Plûtôt que ses soupçons et son ambition.







1579. Wys ge- drag van den prinsse van Parma. Verdrag van Utrecht.

\* tuf- schen de Eems en de Lauwers.

\* Zie de zelve by Hoofst. fol. 618 enz.

Won- derbare genezing door het uitspreken van eenige woorden.

Opstand en vero- veting van Gronin- gen. † Zie fol. 278.

van de Nederlanden na de dood van *Don Jan* gevolgt. Hy voegde zyne dapperheit by zyne verplichtende wyze van leven, waar door hy meest alle dagen eenige heeren van het bondge- nootschap atrok. Men hadt ook geen minder vorst nodig dan den prins van Oranje om dapper- heit tegen dapperheit, beleefdheden tegen be- leefdheden te zetten, om de vereenigde provin- ciën te behouden. Het was eigentlyk in het be- gin van het jaar 1579, dat hy den eersten steen van haar gemenebest, door de vereeniging van de provinciën van Gelderlandt, Zutphen, Hollandt, Zeelandt, Utrecht, Vrieslandt, en de Ommel- landen \*, die een gedeelte van de laatstgemelde provincie waren (a), leide. Deze zeven provin- ciën, onaf hankelyk de eene van de andere, kunnen als zo vele gemenebesten aangemerkt worden: maar zich met elkander door deze verbindtenis vereenigende, maken zy te zamen een ligchaam uit, dat zo verbonden is, dat zy door geen ver- drag, of verbondt, wat naam het ook zou heb- ben, van malkander kunnen afgescheiden wor- den. De artykelen, bestaande in een getal van zes en twintig, behelzen de wetten van hare vereeniging, die voor het grootste gedeelte tot dezen dag worden onderhouden \*.

Terwyl deze provinciën zich vereenigden, keerden de gene, die men *Walche* noemt, we- der onder de gehoorzaamheit van den Katholy- ken koning; zo dat die de hervorming toege- daan waren van daar moesten verhuizen, om de vryheit van gewisse in de zeven vereenigde provin- ciën te genieten, daar zy de *Walche* ker- ken, die men aldaar om de vervolging van den hertog van *Alva* hadt begonnen op te rechten, vermeerderden.

Wy zullen van de belegering van *Maastricht*, dat de prins van *Parma* niet dan vier maanden na dat de loopgravens geopent waren innam, niet spreken: maar wy kunnen een voorval, dat on- gelooflyk schynt, indien het niet door vermaarde schryvers wierdt bevestigd, niet verzwigen. Vier honderd, zo soldaten, als officieren, ge- kwetst zynde in het stormlopen, wierden, zegt men, door de kracht van zekere woorden, over hunne wonden uitgesproken, genezen; het welk men zegt dat in de belegering van *Rochelle* ook geschied was, zonder dat men eenige reden van deze tover- of wonderkracht weet te geven.

Wy zullen ook de byzonderheden van de bele- gering van *Groningen* niet bybrengen. Het zelve hadt zich in het jaar 1576 † van het Spaansche juk ontslagen, en was mede in het bondgenootschap getreden: maar het matigde zich dit jaar een soort van volstrekte regering aan over die der Ommelanden, daar het den meester over wilde spelen. De graaf van *Renneberg* belegerde het zelve in den name der *Staten*, en nam het in. Hy veroverde toen ook *Koelvorden*, dat eene plaats van weinig aangelegenheit was; maar hy begon daar een kasteel te bouwen, dat nader- handt wierdt geslecht, en eenige jaren daar na herbouwt.

De boeren van *Overyffel* stonden gedurende deze beroerten tegen de soldaten, die hen mis- handelden, op. Men beschuldigde den grave van *Renneberg*, dat hy dit hadt toegelaten, dewyl hy van zins was van party te veranderen, verlan- gende oncenigheid in de party, die hy stondt te verlaten, te zaaien; maar deze wanorder wierdt door de nederlage, of de straf der muitmakers

III Deel.

(a) Men moet 'er de provinciën van *Overyffel* en *Gronin- gen* nog byvoegen; zo dat het acht provinciën zou uitma- ken; maar men begrypt *Zutphen* onder *Gelderlandt*.

gesluit. Het wordt tydt, dat wy het vervolg 1579. der *Geschiedenisse* van *Engelandt* weder by de handt vatten.

Den 10 January des jaars 1580 hieltt men de derde vergadering van het vierde *Parlement*, dat *Elizabeth* hadt beroepen. De eerste was op den 28 May des jaars 1572 geopent, en was den 30 Juny daar aan gescheiden. De tweede, van nog korter duur, begon den 8 February des jaars 1575, en duurde alleen tot den 15 Maart. De- ze was de laatste, gedurende de welke het *Parle- ment* zyne zittingen vervolgde tot den 18 Maart, wanneer het tot den 24 April, en vervolgens tot verscheide malen wierdt verlengt, tot dat het eindelyk den 19 April des jaars 1583 met de ge- wonelyke plegtigheid wierdt vernietigt. *Mylord Bromley* nam daar voor de eerste maal zyne plaats in, uit hoofde van zyn ampt als opperrechtter. Het was in dit *Parlement*, dat men *Philips Ho- ward*, zoon van den hertog van *Nordfolk*, in de goederen van zyn huis herstelde, en dat men het vonnis van de verbanning, in het jaar 1572 tegen zynen overleden vader gevelt, vernietigde. Deze was de eerste van het huis van *Howard*, die den naam van graaf van *Arundel*, dien hy erfde van zyne gemalinne, dochter van *Henrik Fitz- Allen*, voerde. Onder den zelve nam hy zit- ting in het *Parlement* uit krachte van zekere ope- ne brieven, die hem verleent waren voor de bill van zyne herstelling. Zyn zoon *Thomas Howard* erfde na zyne doodt de zelve waardigheid, doch niet voor in het begin van de volgende eeuwe, dat den mislag aantoonde van den gene \*, die den naam van *Thomas Howard* aan dezen grave van *Arundel* geeft, dien men onder de minnaars van de koninginne telt.

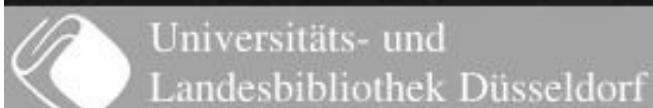
Daar vielen geen zaken van groot belang in dit *Parlement* voor: ook was de voornaamste reden van des zelfs byeenkomst middelen te beramen om de zendelingen van het *Roomsche* en het *Spaansche* hof, die zich in de weër stelden om de bul van paus *Pius* den V uit te voeren, te be- teugelen, als ook de koninginne genoegzamen on- derstandt, om eene vloot in zee te brengen, en het krygsvolk, dat zy te landt nodig hadt, om hen het hoofdt te bieden, te verschaffen. Dit bespeurde men uit de redenvoering van den rid- der *Walter Mildmay*, opperrechtter van de schat- kamer, die hy aan het *Lagerhuis* deedt, daar hy mede als andere gemachtigden zyne plaats hadt. Hy vertoonde den onvermoeiden yver van de ko- ninginne om de rust van de natie en het werk der hervorming tegen al het geweldt van hare vyanden, zo binnen als buiten het ryk, te verzeke- ren. Hy stelde de vergadering voor oogen al de gevaren, die hare Majesteit, om hen die twee grote zaken te verkrygen, hadt moeten onder- gaan, en aan hoe vele andere zy dagelykch nog wierdt blootgesteld om de zelve te handhaven; en om hen van hun geluk meerder indruk te ge- ven verzocht hy, dat zy hun oog op de be- roerten van *Schotlandt* wilden slaan, en voorna- mentlyk op die van *Vrankryk* en van de *Nederlan- den*, die onder het onverdragelyke juk des *Paus- doms* zuchtten. *Wat voor dankzeggingen*, ver- volgde hy, is men niet voor deze verlossinge aan *Godt* verschuldigt, en wat erkentenis zyt gy niet verplicht te bewyzen aan de koninginne, die door de Voorzienigheit op den troon van *Engelandt*, om dit grote werk uit te voeren, is geplaatst? Vervolgens deedt hy eene korte beschryving van de oproe- ren, die door hare Majesteit in de *Noorder* provin- ciën, byna zonder bloedt te storten, waren ten cinde gebragt; van de nederlage van *Fitz- Morris*, en van de *Italiaansche* en *Spaansche* troe- pen

1580. *Camb- den. Simond d'Erves. Zittingen van het Parle- ment.*

*Philips Howard*, graaf van *Arundel*, de eerste van de- zen naam.

\* *Bohus* in zyn boek van de hoed- danighe- den van *Eliza- beth*.

*Reden- voering van den ridder Mildmay tot lof van Eliza- beth.*





1580. pen in Ierlandt. Zyn besluit was, dat hunne vyanden, niettegenstaande hun verlies, geenzins zich stil hielden, maar van voornemen waren op nieuw te beginnen; waarom de koningin verplicht was nieuwe legers zo te water, als te landt, om hen tegen te gaan, op de been te brengen, en dat het nodig was, dat zy haar zodanige onderstanden, als met zulke onkosten overeen zouden komen, toestonden. Zy namen een kort beraadt. Men besloot eenstemmelyk hare Majesteit een onderstandt van twee maal den vyftienden, en eens den tienden penning van al de inkomsten van het ryk toe te staan.

Cambden. Chambrlain. Buitensporigheden in de klederen verbeterd.

Voor dat het Parlement vergaderde hadt de koningin een gebodt doen afkondigen rakende de kledinge en de wapenen, waar van zy de buitensporigheden wilde wegnemen. Men droeg de kragen, daar de halsdoeken op volgden, gelyk de dassen naderhandt op de laatste gevolgt zyn, op eene wyze, gelyk een schryver zegt, van eene byzondere grootte. Men maakte ook eene verbetering omtrent de mantels, die men tot op de hielen droeg. Dit gebodt verbeterde al deze onordentelykheden. De degens en de poken waren ook van eene ongemene lengte. Men verkortte de eerste tot op de lengte van drie voeten, en de andere tot op twaalf duimen. Men veranderde ook de yzere spitzen van de pieken, die alleen ter grootte van twee duimen wierden gemaakt.

Beschryving van de stad Londen.

Het voornaamste artykel van dit gebodt raakte de stad Londen. Deze hoofdstadt is aan den Teems, zestig mylen van de zee gelegen. Deze schone rivier, door de ebbe en vloedt vaarbaar zynde, ziet men gestadig bedekt met een oneindig getal schepen, behalven dat deze stad in eene aangename laagte en langs een heuvel, die allengskens opklimt, zonder dat men het merkt, gebouwt is, onder eene zeer goede lucht, en op een grondt, die, hoewel een weinig zandachtig, nochtans vruchtbaar is. De heuvelen, die de zelve van het Noorden en het Zuiden dekken, versieren haar niet alleen, maar strekken tot gezondheid, naardien zy haar voor de gure Noordewinden en de gevaarlyke dampen uit het Zuiden dekken. Maar het schoonste versierfel is de rivier, makende de gedaante van een wasschende maan ter plaatse, daar zy de stad besproeit; als of zy zich aan ieder deel van deze beroemde stad, eene der eerste steden des werlds ten aanzien van den koophandel, en daarenboven de grootste en de rykste van Europa, wilde mededelen. Men zegt, dat zy 350 jaren voor Rome is gesticht geweest. Haar grondlegger, wie het mag geweest zyn, verloor voor haar eene plaats, die zeer welgelegen was voor de vrachten te landt en voor de scheepvaart. Daar zyn geen bergen, rotten, moerassen, noch poelen, die de wegen bederven, en de ebbe en vloedt, die deze schone rivier, de Teems, af en op komende dagelyksch doet af en oplopen, maakt, dat de schepen al zo gemakkelyk, als aan eenige haven aan de zee, op en neder kunnen varen: ook heeft deze stad dit voordeel, dat zy ver genoeg van de zee gelegen is, om door de winden, of dampen van eene hoofdstoffe\*, die zo schadelyk als nuttig is voor de genen, die daar digt by gelegen zyn, niet benadeelt te worden. Eene zo voordeelige gelegenheit, gevoegt by de pracht, die het hof altydt aan de plaatfen, daar het zyn verblyf heeft, volgt, trok van alle kanten nieuwe inwoonderen naar zich, of gaf aanleiding om de huizen, die in dezen groten omtrek van landen, die deze stad met hare voorsteden beslaat, staan, te vermeerderen. Van

\* Element.

den Oostkant van *Lymbouse* tot aan *Fotbill*, of *Tuffie-freet*, naar het Weiten, reket men zeven mylen en een halve, en twee mylen en een halve van het einde van *Blackman-freet*, in Southwark, tot aan het einde van *St. Leonard Shore-ditch*. Meer dan vyf honderd straten lopen door deze tusschenruimte, waar van eenige een halve myl, en zelfs langer zyn, van beide zyden met heeren- of gildehuizen, toebehorende de genootschappen der handelaars, of met huizen der rykste burgers bebouwt, die niet veel minder fraai zyn dan de huizen der Mylords, alzo de voorgevels daar van naar de Italiaansche wyze van Portlandsche steen, met hare vergulde uitsteekfels\*, dat een heerlyk gezicht geeft, opgehaalt, behalven de kerken, paleizen, beurzen, leerschoolen, schouwburgen, markten, en openbare plaatfen in eene grote menigte, die aan het oog eene grootfcheit en pracht vertonen, die niet zyn uit te drukken.

\* Bal-kens.

Men vertoonde, dat het gevaarlyk was, deze hoofdstadt zo machtig te laten worden, vermits zy al het volk en al de rykdommen van het ryk naar zich trekkende, de provinciën minder bevolkt, en de meeste steden van menschen ontbloot zouden zyn; dat haar overvloedt door de ellende van anderen, wier verval zy niet zou kunnen belleten, zonder zelf schade daar door te lyden, haar zelf nadeelig kon worden; daar men byvoegde, dat het onmogelyk voor de overheit was zulk eene ongemeen grote menigte menschen in toom te houden, en over het gedrag van zo veel volk te waken; dat daarenboven al het landt van rondom niet machtig was zo vele millioenen menschen lyflicht te verschaften, en dat het onmogelyk was zo vele pakhuizen te hebben, om daar in te kunnen voorzien. Ten laatste, dat de ongemene menigte der inwoonderen veelyds oorzaak van landzicken was, en dat de besmetting eens in eene zo bevolkte stad aangestoken zynde, daar in zo zou woeden, dat men ze niet zou kunnen stuiten.

Deze aanmerkingen verplichtten de koningin te verbieden in Londen en in de voorsteden niet digter dan drie mylen van de poorten af te bouwen, op straffe van gevangenis naar het goetvinden der rechters, en verbeurte van alle werkstoffen; waar by zy voegde, dat 'er alleen een huisgezin in een huis, om de menigte van huurders voor te komen, zou mogen wonen. Zodanig was de overvloedt van deze grote stad, gelykende naar de ligchamen, daar de dikte en vette eene ziekte van doedt vrezzen, en die meer aderlating dan voedsel nodig hebben.

Eliza-beth verbiedt het bouwen in Londen.

Den 6 April des avonds was 'er eene schrikkelijke aardbeving in de provincie van Jork, die zich ook aan den anderen kant van de zee in de Nederlanden deedt voelen. De huizen wierden geschud; de klokken in de kerken begonnen te kleppen; de zee, die te voren stil was, raakte in een oogenblik aan het opzwellen, en deedt haar geloei op eene afgryfselyke wyze horen. Den volgenden nacht voelden die van Kent tot twee malen toe deze aardbeving, en op den 1 May nog eens voor de derde maal. De filosofen speurden de oorzaak daar van na. Eenige stelden de zelve in de onderaardsche winden; andere in de wateren, die onder de aarde lopen, die hunnen doortocht door ligchamen, die zy niet kunnen opruimen, gesloten vinden de, deze geweldige schuddingen veroorzaken. Maar indien de natuurkenners op deze wyze redenkavelden, velde het volk een gansch ander oordeel, te weten, dat deze buitengewone uitwerkfelen voortekenen van beroerten, die de

Een schrikkelijke aardbeving.

zen



1580. zendelingen van het Roomsche hof, uit Vlaanderen vertrokken, reets begonnen in het ryk te verwekken, en die zy in het vervolg nog meer zouden veroorzaken, aanzagen.

Cambden. Sanderus. Thuanus. Muitzicke priesters uit de kweek-scholen van overzee ver-trokken.

De stokebranden vertrokken uit de kweek-scholen, daar wy boven van gesproken hebben dat eerst te Douay, en naderhandt, op de klagten van *Elizabeth* aan den landvoogdt van de Nederlanden, te Rheims, daar zy door de *Guizen* wierden gehandhaaft, waren opgerecht.

Paus *Gregorius* de XIII liet daarenboven eene school in de oude verblyfplaats der Engelschen te Rome bouwen, en de priesters, in deze openbare scholen opgebracht, beloofden het gezag van den paus in Engelandt te herstellen, en *Elizabeth* van den troon te stoten. *Pius* de V was de eerste, die hen aanzette om overzee te trekken. Hy verieende hen, zegt de Vervolger van *Sanderus*, door zynen Apostolischen brief vele voorrechten, die tot zulk eene heilige onderneming nodig waren. Dus is het, dat de aanhangers van den paus de aanslagen, tegen gekroonde hoofden gesmeed, noemen. Hy zegt vervolgens, dat de paus be-gearde, dat *Alanus*, die naderhandt kardinaal wierdt, het opperste gebiedt in deze zending zou hebben. Hy was te Oxford geboren, en bekend voor een verstandig man, maar die meer door zyne aanklevendheit aan den Roomschen stoel dan door zyne geleerdheit de bediening, die men hem hadt gegeven, waardig was. Hy nam de zelve aansittens waar in de kweek-school van Douay, daar de paus hem eene jaarlyksche wedde toefstondt; en die school uit Vlaanderen naar Rheims en naar Rome overgebracht zynde, vervolgde hy deze Roomschegezinde legioenen, gelyk hy hen noemde, te onderwyzen, om het gezag van den Roomschen stoel te verdedigen. By deze openbare onderwyzinge voegde hy een muitziek boek, waar in hy de Engelschen leerde tegen de koninginne opstaan, niet alleen hen inprentende, dat zy geen woordt aan eene ketterische en onderden ban leggende vorstinne behoefden te houden, maar dat zy zelfs verplicht waren haar van de kroon en het leven te beroven. Door zulke lessen was het dat hy den hoedt en het purper, daar hy in het vervolg mede wierdt beschonken, verdiende.

Afbeelding van Alanus.

Voorts was het niet dan met reden, dat *Alanus* zyne leerlingen den naam van Roomsche legioenen gaf, doordien men hen het zwaardt des oorlogs veel eer dan dat van het Euangelie in handen gaf, en dat men hen niet anders leerde dan de volstrekte macht der pausen, die zy aannamen ten koste van het leven der vorsten, daar men hen naar toe zondt, te handhaven. Hier van daan kwam die schrik-kelyke bul van *Pius* den V in het jaar 1569; van daar de oproeren in de Noorder provinciën van Engelandt, gevolgt van die van Ierlandt; van daar kwamen ten laatste die muitzicke leerredenen van deze zendelingen, die de koningin voor ketterisch uitscholden, en het volk aanhittten om haar van kant te helpen. Zoda-nig waren *Hanse*, *Melson*, *Maine*, en *Sherwood*, daar eenige van in dit en in het volgende jaar wierden gestraft; de overigen waren het reets te voren geweest.

\* of Hans, Nolson, Mayn en Sherwood, volgens den vertaaler van Sanderus.

De Vervolger van *Sanderus* voegt by hen *Jakob Labourne*, een man van aanzien, zegt hy, die de voetstappen van *Stori*, van *Felton* (a), en van *III Deel*.

(a) Deze was het, die de bul van *Pius* den V aan het paleis van den bisschop van Londen aanplakte.

den priester *Fadoze* volgde, weigerende zyne gehoorzaamheit aan de koninginne, om dat hy haar voor onwettig hieldt, en dat *Pius* de V haar door zyne bul van haar ingebeeld recht op de kroon hadt verfteken. Hy vervolgt, dat hy daarom veel moest lyden, en ten laatste zyn leven met eene grote volstandigheit, tot verwondering van de aanschouwers, verliezen. Uit de bekentenis van dezen zwetser kan men oordeelen of *Elizabeth* den naam van bloeddorstige of tyrannige, om het straffen van zulke schelmen, heest verdient.

1580.

Een Roomschegezind schryver \*, in plaats van hen voor martelaars te erkennen, zegt, dat de voornemens, in de kweek-scholen van Rheims en van Rome gesmeed, *Elizabeth* niet onbekend waren, en dat deze verstandige vorstin gewaarschouwt zynde, dat men daar moordenaars, om haar om het leven te brengen, opvoedde, daar eenige Engelschen, op welke zy zich kon vertrouwen, hadt gezonden, die onder voorwendfel, van daar eene schuilplaats te zoeken, de aanslagen ontdekt, en haar daar van kennis gegeven hadden.

\* Thuanus.

Den 15 July deedt zy een gebodt afkondigen, waar by zy al hare onderdanen te huis ontboodt, die door hunne letteroeffeningen buitens lands een afkeer van de Goddelyke en menschlyke wetten van het ryk ingeboezemt wierdt: ook wierdt 'er een verbodt tegen de Jesuiten en andere muitzicke priesters uitgegeven. Het hoofdte daar van luidde aldus, en vervatte in het kort, *Dat hare Majesteit vernomen hadt, dat de bisschop van Rome kweek-scholen oprechtte, waar in men de Engelsche jeugdt in eene verderfslyke lere onderwees, die haar tot oproeren en weder-spanningheit aanleiding gaf, en dat zy oordeelde van haren plicht te zyn, voor de opvoeding van hare onderdanen, op dat zy door zulke verfoeielyke lessen niet verleid mogten worden, zorg te dragen, om welke reden zy aan de Engelschen, die hunne kinderen in vremde landen hadden, gebodt binnen acht dagen hunne namen aan den bisschop van hun bisdom op te geven, en dat zy hunne kinderen vier maanden na de afkondiging van dit gebodt zonden hebben te huis te ontbieden.*

Gebodt tegen de Jesuiten en andere muitzicke priesters.

Hare Majesteit verklaarde ook, dat zy zeer wel onderrecht was, dat eenigen den naam van Jesuiten hadden aangenomen, en reets met uitdrukkelyke bevelen van den paus en zyne aanhangers, niet alleen om den Godsdienst van de goede onderdanen van hare Majesteit te verkanke-ren, maar ook om hen tot optandt te brengen, om daar door de rust, die Engelandt zeer vele jaren hadt genoten, te beroeren, waren gekomen. Om deze ongelukken dan, en het kwaad voornemen van deze werkers der ongerechtigheit, wier verwoedheit Ierlandt niet lang geleden hadt geproeft, voor te komen, verboodt hare Majesteit aan al hare onderdanen eene schuilplaats aan diergelyke gasten te geven, hen by te staan, noch te begunstigen, op straffe van als begunstigers en beschermers van oproermakers gehandelt te worden, bevelende op de zelve straffe deze zendelingen, of andere landlopers, van zodanige wyze van leven verdacht, aan de rechters over te leveren.

*Alanus* stelde een geschrift op, om den paus en de kweek-scholen te verdedigen, en ter zelve tydt vondt de staatkunde van Rome goed de kweek-school van *Sanderus*, door de bul van *Pius* den V opgerecht, te vernietigen. De aanhangers van den Roomschen stoel hadden den afkeer gemerkt, dien alle verstandige menschen hadden voor een lere, door welke de kronen der koningen aan het goetvinden van moordenaren wierden bloot gestelt,

Arglistigheit der aanhangers van den paus ten aanzien van de bul van *Pius* den V.



1580.

stelt; waarom zy berouw hadden hun gevoelen daar over geuit te hebben. Zy veranderden van taal, en spraken nu niet anders dan van bekeeringen en van vereenigingen met de Katholyke kerk by wyze van onderwyzinge en vermaninge. Maar alle deze verzachtende middelen waren vruchteloos zo lang als de bul standt greep, en dat zy niet wederroepen wierdt. De Roomschegezinden verkregen 'er alleen de opschorting van voor een tydt, niet ten opzichte van de koninginne, die altydt onder den ban bleef, maar ten aanzien van hare onderdanen, aan welke de paus de vryheit gaf van zich door eeden van de straffen, die de wetten medebragten, tot dat de tyden gunstiger zouden zyn, te mogen bevryden. Dit verkregen de Jesuiten *Campianus* en *Person* van *Gregorius* den XIII, die hen daar eene bul van, gedagteken den 14 April, wanneer zy gereed stonden om naar Engelandt te vertrekken, deedt zenden.

Hoedanigheden van de Jesuiten *Campianus* en *Person*.

\* *Cambden*.

† *Procurator*.

\* of van *Bailiol*.

† *Gesraal*.

Dit waren twee Engelschen; de eerste was te Londen geboren, van een zachten en welgeschikten imborst; de andere was uit de provincie van Sommerlet, van een ganfch tegenstrydigen aardt, onbeschaaft, straf, wild, zelfs tot verwoedheit toe; beide hadden zy zich in de hogescholen van Oxford in de letteren geoefent. De Engelsche schryver \*, die zyne letteroefeningen daar ook hadt voltrokken, verzekert ons, dat hy hen zeer wel heeft gekent. Hy zegt, dat de eene en de andere toen de leer van de Engelsche kerk, het zy oprecht, of geveinst, beleden, dat *Campianus* wierdt vereert met de bediening van bezorger † van de hogeschool, die 'er alleen twee in het geheel heeft. Dit was een aanzienlyke bediening; die daar mede bekleed waren hadden deel aan de regering van de hogeschool. *Campianus* verliet dit ampt, en trok uit het ryk, na dat hy de bediening gedurende het jaar 1568 bekleed hadt. *Person* kwam 'er zo wel niet uit; om zyne ondeugden wierdt hy uit de kweekschool van *Bailleul* \*, eene der achtien, die deze vermaarde hogeschool uitmaken, gejaagt. Zy gingen te zamen naar Vlaanderen over, begaven zich in de orde der Jesuiten, en keerden in hun vaderlandt, om het zelve weder onder de gehoorzaamheit van den paus te brengen, of om hen van die van de koninginne af te trekken, gewapent zynde met de bul van *Gregorius* den XIII, waar van wy gesproken hebben, als een aanhangfel van de bul van *Pius* den V, ten voordeele van de bekeerders en hunne leerlingen. Op deze wyze is het, dat de Jesuiten eerst in Engelandt zyn geraakt. Wy zullen 'er den voortgang van in het vervolg, nevens hunne stoute ondernemingen, die op dezen dag hunnen naam zo hatelyk aan de Engelsche natic maken, beschouwen.

*Person* en *Campianus* kwamen 'er op het laatste van October, of in het begin van November, gelyk men uit den brief, dien de laatste aan den overste † van zyne orde schreef, kan zien. Zy doorliepen, zegt hy, steden en landen, veranderende telkens van gewaadt en name, dan gekleed als soldaten, dan als edellieden, zomtyds als leeraren van de Engelsche kerk, predikende en boeken schryvende, die zy in stilte uitgaven. *Person*, door zyne gewoonlyke heftigheid, of zynen afkeer van eene lere, die hy niet afgezworen hadt dan na dat hy om zyn ongeregeld leven weg was gejaagt, vervoert zynde, hielt geen maat in zyne leerredenen, en sprak niet dan van de koninginne af te zetten. De Roomschegezinde Engelschen zelf wierden daar door geërgert, en eenige waren in overleg, of zy hem niet aan de regering als een

oproermaker wilden aanbrenge. *Campianus*, 1580. van een zachtzinniger aardt, ging omzichtiger te werk. Hy liet echter niet na eene verhandeling uit te geven, waar door hy de leeraars van de Engelsche kerk ten strydt uitdaagde. Verder waren al zyne redenvoeringen in zoetvloeiende en welbeschaafde Latynsche spreekwyzen opgesteld, bevattende tien redenen, daar hy zich van bediende om de leer der Roomsche kerk tegen die der hervormde staande te houden. *Whitaker* maakte daar een zeer geleerd antwoord op. Wy zullen in het volgende jaar de gevangenis en de straf van de Jesuiten van zynen aanhang zien.

De koningin vergenoegde zich dit jaar een gebodt tegen hunne lasteringen uit te laten gaan, waar door men de goedaardigheid van deze vorstinne en de gerustheit van haar gemoedt in het midden van deze beroerten kon bemerken. Zy betuigde hare onschuld, hebbende tot nu toe niets tegen eenige van hare naburen ondernomen, maar zich altoos verwerender wyze gedragen, zelfs omtrent die haar rechtmatige redenen hadden gegeven om hen den oorlog, indien zy scha-vernaling hadt willen oeffenen, aan te doen; daar zy byvoegde, dat haar hun kwaad voornemen niet onbekend was; doch dat zy hen niet vreesde, naardien zy zulke goede zorg ter zee en te landt hadt gedragen, dat zy de genen, die haar met eene landing dreigden, gerust zou afwachten. Verder haar vertrouwen op den bystandt van Godt en de dapperheit van haar volk stellende, hoopte zy over hunne aanslagen, zo wel als over hunne zamenzweringen, te zegepralen. Voorts vermaande zy hare getrouwe onderdanen volstandig in de trouw, die zy aan Godt en aan hunne wettige koninginne schuldig waren, te volharden. Aan anderen, die van het zelve geloof niet waren, beval zy hunnen plicht niet te buiten te gaan, en hare goedwilligheid door hunne oproeren niet te tergen. Zy hadden, zeide zy, tot nu toe niet anders dan hare goedheit ondervonden; maar dat zy moede was van hen kwyd te schelden, dewyl zy zag, dat de straffeloosheit het getal en de stoutheit van de schuldigen vermeerderde, en dat zy vreesde, dat de zelve ten laatste zeer schadelijk aan de welgezinden en aan haar zelve zou zyn.

Men stelt in dit jaar de opkomst der buitensporige secte van die dwaze geestdrijvers, die zich *broeders van de liefde* noemden. De zelve begon in Hollandt, van waar eenige van deze gezindheit in Engelandt overkwamen, en hunne verderflyke dwalingen, onder schyn van eene voorgewende heiligkeit, poogden uit te breiden. Zy leerden, dat 'er geen zaligkeit dan in hunne gemeenschap was; dat zy dat *beilige huisgezin* waren, dat Godt hadt uitgekoren om het met zyne liefde te vereeren, van waar zy den naam van hun genootschap namen, en dat alle andere menschen, van wat geloof zy waren, verdoemt en verworpen waren. Voorts deden zy belydenis van deze gemakkelijcke, doch goddeloze lere, dat het aan de broederschap vrystondt een valschen eedt te mogen doen, wanneer zy door de regering wierden vervolgt, en daar door te recht gestelt, en stoutelyk de waarheit te loochenen, indien 'er de bekentenis van nadeelig voor hen was. Men zag verscheide naamloze schriftten uit het Nederduitsch in het Engelsch overgezet, vol zotte inbeeldingen en Godslasteringen. Een der zelve voerde den tytel van: *Euangelie van het Ryk*; een ander hadt dit opschrift: *Vonnissen onzes Heeren*; een ander dat van: *Voorzeggingen van de liefde*; en nog een ander dat van:

*Elizabeth* vergenoegt zich de zamenzwervers met redenen te ondergaan.

Broeders van de liefde, goddeloze geestdrijvers.

*Ver-*



1580. *Verkondiging van de vrede op aarde.* De schryvers van deze boeken en van deze seldzame tytels maakten zich alleen met deze letters: *H. N.* bekend. Naderhandt is men te weten gekomen, dat het een *Henrik Nikolaas van Luik* was geweest, wiens verfocielyke godloosheit zo verging, dat hy zich dorst vermeten, dat Godt hem deelgenoot van zyne Godheit, en hy Godt ter zelve tydt deelgenoot van zyne menschheit hadt gemaakt. De koningin kon niet toelaten, dat deze verfocielyke dwalingen in haar ryk wortel schoten. Zy benoemde gemachtigden uit de burgerlyke rechters en uit het ligchaam der geestelykheit om den voortgang daar van te stuiten, en beslofte, dat de boeken, waar uit men deze leer haalde, door beuls handen zouden verbrand worden. Maar wy hebben ons lang genoeg opgehouden met van deze zaken, de leer rakende, en die hare byzondere schryvers hebben, te spreken; wy moeten tot een aangenamer stoffe overgaan.

Het was in dit jaar dat de vermaarde *Drake* uit Amerika in Engelandt, na dat hy de werelt rond hadt gezeilt, wederkeerde. De beschryving van dezen beroemden tocht is een van die het meeste in de werelt bekend zyn, gelyk zy ook eene der waardigste is om aan de nieuwsgierigheit der weetgierigen te voldoen. Geschiedenis-, werelt- en landbeschryvers, reizigers, kortom allen hebben zich van dit verhaal bedient. Maar de schryver van het leven van *Elizabeth*, een vriendt van *Drake*, heeft zyn werk gemaakt van ons niet alleen eene naauwkeurige beschryving van dezen tocht, van vry meer aangelegenheit dan die der Argonauten, te geven; maar ook van ons te zeggen welk een doorluchtig man hy is geweest; en gelyk hy het uit den eigen mond van *Drake* hadt gehoort, kan men niet misleid zyn, als men zich aan een zo wel onderrechten schryver houdt, en het is een vermaak voor de liefhebbers van reisbeschryvingen, verzekert te zyn, dat die in hunne handen komen te vallen niet min waarachtig dan verwonderlyk zyn.

*Drake*, die wel verdient, dat men zyne afbeelding maakt, was uit een middelbaar huis in het graafschap van Devonshire afkomstig. Zyn vader, die de leer der Protestanten onder *Henrik den VIII* hadt omhelt, vluchtte voor de vervolging der gemachtigden, die de bloedige ordonnantie der zes artikelen ter uitvoering wilden stellen, en nam zyn verblyf in de provincie van Kent, daar hy minder bekend was. Na de dootd van *Henrik* kreeg hy eene bediening van voorlezer op de vloot, en hebbende de orde van diaken verkregen, wierdt hy stedehouder van de kerk van Upnor, aan de rivier van Medwai, daar de vloot gemeenlyk ten anker kwam leggen. Hy was zo arm, dat hy de kost voor zynen zonc niet kon winnen; hy gaf hem aan een schipper van een klein vaartuig, dat langs de kusten voer, en geen groter reizen dan naar Vrankryk en Zee-landt deedt, daar hy koopmanichappen naar toe voerde. Daar was het dat de jonge *Drake* met al de hardvochtigheit, die het zeevolk eigen is, wierdt opgevoed, en sterk en onvermoeid leerde zyn, tot dat hy eindelyk kennis van de zeevaart kreeg, waar in hy naderhandt tot zulk een top van volmaaktheit steigerde. Hy gaf zo veel genoeg aan zynen eersten meester door zyne bekwaamheit en naartigheit, dat deze Engelschman, die ongetrouwt was, hem zynen erfgenaam maakte, en hem by uiterste wille zyn schip,

daar het grootste gedeelte van zyne nalatenschap in besondt, naliet. Aldus wierdt de jonge *Drake* van enkel matroos op een klein vaartuig stuurman en kapitein. Het duurde niet lang of hy wierdt het van een groter schip, en eindelyk van eene gansche vloot. Na dat hy eenige reizen met zyn klein scheepje op de kusten, in het Kanaal gelegen, hadt gedaan, en zich meester van een weinig geldt, door zynen koophandel gewonnen, zag, wilde hy groter geluk gaan zoeken.

*Hawkins* rustte toen te Pleimouth de schepen uit, met welke hy voornemens was naar Amerika te zeilen. *Drake* verzocht met hem te mogen varen. Hy verkocht zyn scheepje, en boodt *Hawkins* zynen dienst aan, die hem voor matroos aannam. Deze onderneming viel niet wel uit. Drie schepen van de vyf, die *Hawkins* mede voerde, wierden door de Spanjaarden in de gulf van Mexiko na een bloedig gevecht genomen, en de twee andere ontkwamen het ter naauwernoodt. *Drake* verloor by dit voorval al wat hy in de werelt hadt, waar door hy zich al zo arm, als toen zyn vader hem aan zynen eersten meester hadt gegeven, bevondt. Maar hy hadt een schat verkregen, dien hy niet dan met zyn leven kon verliezen. Dit was eene grote kennis van de zeevaart, en een moedt om alles te onderwinden, vereelt door al den zwaren arbeid in zyne eerste jeugd, en wel zo, dat niets bekwaam was hem af te schrikken.

Om zich van de Spanjaarden te wreken stelde hy het op een roven. Hy plunderde de schepen, en bevocht hen van alle kanten, daar hy hen ontmoette. Hy hadt geldt genoeg gewonnen om een groot schip te laten maken, dat hy den *Drake*, zinspelende op zynen name, noemde. Met dit vaartuig, nevens twee barken, waagde hy het nog eens naar Amerika te zeilen. Op dezen tweden tocht was hy gelukkiger dan op den eersten. Hy plunderde de stad, genaamt *Nombre de Dios*, in de gulf van Mexiko gelegen. Hy verstonde van eenige gevluichte Zwarten, van het soort, dat men *Cimarones* noemt, en daar de Spanjaarden zich als slaven van bedienen, dat men in het kort van Panama met muilen en andere rytuigen te landt verscheide baren of klompen goudt en zilver zou brengen, om daar sloop gedaan en naar Spanje verzonden te worden. Hy overrompelde deze muilen op weg, en maakte zich van al den rykdom, daar zy mede beladen waren, meester. Maar by zyne schepen niet kunnende komen, zonder spitse bergen over te trekken, nam hy niet dan het goudt mede, en begroef het zilver, dat hy gedwongen was te verlaten. Vervolgens verbrandde hy *Santa Cruz*, daar het pakhuis met de dierbaarste koopmanichappen van het landt was, en dat om het gemak van des zelfs gelegenheit aan de rivier *Chiagre*, die in de gulf van Mexiko valt, gebouwt was. Dus was het, dat hy den weg naar den kant van Amerika opende, daar men het goudt en het zilver voor de Engelschen, die voor zynen tydt daar een gebrekkelyke kennis van hadden, ging zoeken. Hy liet zich voor leidsman van de gelukzoekers\* gebruiken, die naderhandt, zyn voet-

spoor volgende, zulke wonderen in de Nieuwe Werelt hebben uitgerecht. *Drake*, op de bergen van dit ryke landt wandelende, meende van den top van die van *St. Pueblo de Zuid-of Stille zee*, die de Westersche kusten van Amerika besproeit, te hebben ontdekt. Hy bedroog zich niet; en gelyk hy van

1567  
en de  
volgende.

Zyne  
eerste  
reis naar  
Mexiko.

1572  
en de  
volgende.

Zyne  
tweede  
reis.

\* of de  
naam  
Gods.

\* *Avan-*  
*turiers.*

Hy ont-  
dekt de  
Zuidzee.



1572  
en de  
volgen-  
de.

verlangen brandde om deze zee te bevaren, viel hy op zyne kniën, en badt Godt, dat hy hem wilde verhoren, en in het voornemen, dat hy hadt van deze zee, die tot nu toe onbekend was geweest, te bevaren, helpen. Na dezen tydt hadt hy nacht noch dag rust, tot dat hy zyn voornemen hadt werkitellig gemaakt. Voor dat hy het uitvoerde, keerde hy naar Engelandt, en deelde met zyn volk al den buit, dien hy van de Spanjaarden hadt genomen. Terwyl de Engelschen over het goudt, dat hy mede hadt gebragt, zich verwonderden, speelden zyne gedachten op de ontdekking van de Zuidzee. Hy hadt niets anders in het hoofd dan om groter toebereidselen te maken, en Amerika op nieuw te bezoeken, van voornemen zynde de zee, die hy van de hoogte der bergen hadt ontdekt, te bevaren; en gelyk hy grote schatten van zynen tocht hadt mede gebragt, was hy in staat om schepen te laten bouwen, die hy tot zulk eene onderneming nodig hadt: ook liet hy daar zonder ophouden aan arbeiden.

Reis van  
Oxen-  
ham naar  
Amerika.

Hy wierdt echter door een matroos, genaamt *Jan Oxenham*, die eerst onder hem als soldaat, bootsgetel en kok hadt gedient, en naderhandt den naam van kapitein onder de matrozen hadt gekregen, voorgekomen. In den tocht op *Nombre de Dios* en *Santa Cruz* hadt hy eene merkelyke somme gelds byeen verzamelt, en indien hy den moedt en de bekwaamheit van *Drake* niet bezat, hadt hy ten minste itaatzucht of begeerte genoeg om een ontwerp, als het zyne, te maken, en zelfs voor hem ter uitvoering te stellen.

1575.

In het jaar 1575 kocht hy een schip, waar op hy zich met zeventig man begaf, zynen koers naar deze kusten stellende. Van de zelve Zwartten, die aan *Drake* het vervoeren van het goudt en het zilver van Panama hadden ontdekt, vernam hy, dat de Spanjaarden zo wantrouwende waren geworden, dat zy hunne schatten niet zonder een goed geleide afzonden; zo dat het voor hem bezwaarlyk zou zyn de zelve te ligten. Hy veranderde dan van voornemen, en na dat hy zyn schip te landt gebragt en met takken van bomen bedekt hadt, begroef hy zyn gescht en lyf tocht in de aarde. Hy trok daar op voort met zeventig matrozen, geleid door zes Zwartten, die hen voor gidzen op den weg dienden. Hy kwam aan eene rivier, die in de Zuidzee liep; hy deedt schuiten maken, om daar mede naar het eilandt, dat den naam naar de paalen, die daar by gevischt worden, draagt\*, en niet ver van den mondt van de rivier, daar hy zich bevondt, gelegen was, te varen. Hy kwam in dit eilandt, alwaar hy besloot zich bedekt te houden, en de schepen, die van Peru zouden wederkeren, te verwachten, het welk niet lang aanliep. Tien dagen na zyne aankomst vermeerderde hy een schip met zestig ponden goudt, en een ander, waar in hy vele baren zilver vondt. Te vrede met dezen buit hieldt hy zich niet langer bedekt, en liep weder met zyne twee Spaansche schepen in de rivier. Zyne blydschap was van korten duur; *Ortega*, Spaansch kapitein, zette hem na met een oorlogschip, waar in honderd welgewapende soldaten waren. Aan den ingang van de rivier, waar door hy hadt vernomen dat de Engelschen hunnen weg hadden genomen, gekomen zynde, ontmoette hy eene zwarigheid. De rivier hadt drie ingangen; weshalven hy in twyfel stondt, welken hy moest inslaan, niet wetende, hoe de vyanden hunnen koers hadden genomen. Zyne wysheit en zyn geluk hielpen hem in deze verlegenheit. Hy smeet het anker neder, in verwachting, dat hy door het eene of het an-

\* het ei-  
landt  
Marga-  
reta.

dere toeval meer licht zou bekomen. Het duurde niet lang of hy wierdt het gewaar, doordien de onvoorzichtigheit der Engelschen zich zelf openbaarde. Het volk van *Oxenham*, eenige vogelen om te eeten hebbende gevangen, hadden de zelve gedood en geplukt, zo dat de veëren, in het water gesmeten, by het schip van *Ortega* kwamen aandryven, die daar door bemerkte wat weg hy moest nemen, om die hy zocht te vinden. Hy viel op hen aan op een tydt, dat zy doende waren met hunnen buit te delen, daar zy in twist over geraakt waren. De aankomst der vyanden itaakte haast hun gescht. Zy voegden zich aanslonts by malkander, en de wapenen opgevat hebbende trachtten zy hun leven en hunnen rykdom, daar men hen van wilde beroven, te beschermen. Maar de Spanjaarden, beter gewapent en meerder in getal zynde, schoten eenige dood, en namen de anderen gevangen. *Oxenham* was onder het getal der laatsten; hy wierdt naar Lima gezonden, en kunnende geen lastbrief van de koninginne vertonen, wierdt hy nevens verscheide matrozen, als zeeroovers en vyanden van het menschelyke geslacht, opgehangen. Zodanig was de uitslag van de onderneming van dezen waaghals, wiens stoutheit mogelyk e-n beter geluk zou gehad hebben, indien hy by de uitvoering wat voorzichtiger hadt te werk gegaan, om zyn oogmerk te bereiken.

*Drake* was deze onderneming onbekend, en zich den 13 December des jaars 1577 scheep begevend, vertrok hy met vyf schepen uit Pleimuiden\*. Hy kwam den 16 April des volgenden jaars in den mondt van de rivier de la Plata, of de zilvere rivier, naardien men onder het zandt zilver, dat zy met zich sleept, vindt. Wy moeten de byzonderheden niet vergeten, daar de schryver † gewag van maakt, te weten, dat hy zich op weg, als hy de Linie, of Middellyn naderde, nevens al de matrozen, deedt aderlaten, een volstrekt middel tegen de ziekten, die van wegens de grote hette van deze luchtstreek gemeenlyk de zeelieden, die dit middel niet gebruiken, gewaar worden.

Van Brazil, daar hy eerst aankwam, ging hy weder onder zeil, en nam zynen weg naar de engte van de Straat Magellaan, hebbende waargenomen, dat de oevers van de la Plata met de beesten, die de Heidenische dichters een soort van watergoden, welke zy *Pbocæ*, en wy zeekalven noemen, bedekt waren. Hy zeilde binnen de haven van St. Juliaan, daar hy een galg vondt, die men zegt dat *Magellanus* eertyds, om eenige muitmakers van zyn schip te straffen, daar hadt opgerecht. *Drake* volgde deze rechtsoeffening, of strengheit na. Een der voornaamste stierlieden van zyne vloot, genaamt *Jan Doughtey*, en die voor niemandt dan voor hem behoefde te wyken, wierdt beschuldigt een opstandt in de vloot te hebben willen maken. Hy stelde hem voor twaalf gemachtigden te recht, volgens de gewoonte van Engelandt, daar men in diergelyk een geval twaalf gezworenen verkieft\*, die over de zake, achtervolgens de wetten, daar zy uitleggers van zyn, oordeelen. *Doughtey* wierdt van deze twaalf gemachtigden gevonnist om onthoofd te worden, het welk, na dat *Drake* zyne toestemming daar toe hadt gegeven, wierdt uitgevoerd. De strengheit van dit vonnis wierdt van ieder afgekeurt. De een schreef het toe aan den nayver van *Drake*, zeggende, dat hy een man hadt gedood, voor wiens stoutheit en bekwaamheit hy bevreest was

1575.

Derde  
tocht van  
*Drake*  
\* o' Plei-  
mouth.  
1578.† *Camb-*  
den.\* Aldus  
door hun  
getal en  
eeds, om  
naar de  
wetten te  
oordeelen,  
genoemt.  
Hy zeilt  
door de  
Straat  
van Ma-  
gellian.



1578. geweest. Anderen gingen nog verder, en beschuldigden hem, dat hy een uitvoerder van de driften van den grave van Leicester was, die hem zou belast hebben zulk een kwaadaardigen verklikker van kant te helpen, om dat *Doughtey* hem openbaarlyk den moordt van den grave van Essex hadt verweten. Hoe het zy, deze gerechtsoeffening was een vlek in den roem van *Drake*.

Zich weder scheep begeven hebbende, vervolgde hy zyne reis, en bevondt zich den 20 Augusty met drie van zyne schepen in de Straat van Magellaan. De andere waren, na dat men de menichen en de behoeften hadt geborgen, gezonken. Hy vondt deze Straat vol eilanden, die de zee daar in voortbrengt, en omtuint van bergen, die het zelve van alle kanten omringen. De lucht is 'er koud, en de hemel met wolken bedekt, waar uit gestadig sneeuw viel. Hy kwam niet voor den 6 September uit deze Straat, wanneer hy in de Stille zee kwam, die hy zo stil niet vondt, doordien hem een zware storm in het inkomen overviel, en meer dan honderd mylen naar het Zuiden dreef. Daar was zelfs een schip, dat schipper *Winter* voerde, het welk weder in de Straat wierdt gedreven, en naar Engelandt keerde. Een ander wierdt naar een anderen kant gestoten, en *Drake* met het zyne tot op 55 graden Zuider breedte gedreven. Gedurende dezen tocht nam hy eene verduistering aan de maan op den 15 September\*, des avonds ten 6 uren, waar, dat de schryver als iets, dat zyne aanmerking verdient, aantekent. Hy hadt ook waargenomen, dat onder dit aspunt zich minder en veel kleiner sterren dan onder dat van het Noorden opdoen, hebbende alleen drie van de eerste grootte, en zeer verschillende van die van ons halfroondt, ontdekt. Eindelyk ontdekte hy eene blankte, die als de Melkweg was, zeer wel gelykende naar die men aan onzen hemel ziet, en die zyne matrozen de wolke van *Magellanus* noemden.

\* of 25 volgens de N. S.

Landen in Chili.

Plunderen van St. Jago.

† of Valdivisch, naar eene der steden van Chili.

1579. Vremde gerustheit der Spanjaarden ten aanzien van hunnen schat van de Nieuwe Wereldt.

De storm hen op de kust van Chili hebbende gedreven, landde hy den 1 December aan het eilandt *Moccha*, daar hy twee van zynematrozen verloor, die hy naar landt om water hadt gezonden, en die door de inwoonderen wierden geligt. Weder onder zeil gaande ontmoette hy een schuit, daar een Amerikaansch visscher in was. Deze zag de Engelschen voor Spanjaarden aan, die hun schip, dat zy, geladen met goudt en zilver, ten anker hadden gelaten, zochten, en bragt hen daar by. Zy maakten zich daar meester van, alleen acht Spanjaarden en twee Zwartten, die zy lieten lopen, aan boordt gevonden hebbende. Vervolgens vertrokken zy naar *St. Jago*, hoofdstadt van Chili, daar zy de kapel plunderden. Maar hun voornaamste buit was die van het schip, daar vier honderd ponden van dat fynne goudt, dat het *Baldivisch* †, naar de plaats daar de mynen zyn, wordt genoemd. *Drake* nam ook mede het Spaansche schip, benevens den stuurman, of kapitein, die een Griek was. Van daar kwam hy te *Tarapassa*, daar hy voet aan landt zette. Hy vondt daar dertien stukken zilver, waardig vier honderd duizend dukaten, de welke alleen van een Spanjaardt, die sliep, bewaart wierden. Hy deedt de zelve, zonder dat deze man ontwaakte, door zyn volk wegbrengen. Vervolgens vertrok hy naar de haven van *Akria*, daar men geen beter wacht hielt. Deze natie beeldde zich in, dat zy niets in een landt, dat zy van inwoonderen hadt ontbloot, en dat zy ongenaakbaar voor vreemden meende te zyn, hadt te vrezen. Daar lagen drie schepen

in de haven, zonder dat 'er een man op was, niettegenstaande de zelve zeven en vyftig baren zilver en eenige andere koopmanschappen in hadden, zo dat het de Engelschen gemakkelyk viel de handt daar op te leggen. Het zelve geluk diende hen ook te *Lima*, daar zy twaalf schepen vonden leggen, waar van al het volk aan landt was gegaan. De lading bestondt in eene grote menigte zyde, en een kas met gemunt geldt. Deze nalatigheid der Spanjaarden omtrent de bewaring der schatten van de Nieuwe Wereldt is een bewys, dat de zeeroovers aan de kusten van zulk een ryk landt nog niet veel gezien waren, en dat niemandt dan zy deze zee buiten *Oxenham*, door wiens straf zy de Engelschen meenden afgeschrikt te hebben, hadt bevaren.

*Drake* vernam te *Lima*, dat een Spaansch schip, het welk den verschrikkelyken naam van *Casa Fuego*, dat is te zeggen, dat vuur uitbraakt, van daar naar *Panama* was vertrokken. Hy zette het zelve na, en in zynen weg ontmoette hy een schuit, die hy nam. Daar in vondt hy tachtig ponden goudt, behalven een Christus aan het kruis, mede van klaar goudt, en met dierbare stenen omzet. Deze prys verhinderde het nemen van de andere niet; hy onderhaalde dezen vuurspouwer naby de kaap van *St. Francisus*, 150 mylen van *Panama*, en vermeerde den zelve. Hy vondt daar onnoemelyke schatten in: tachtig ponden zuiver goudt, paarden en diamanten; dertien kassen met gemunt geldt, en zulk eene grote menigte van baren, dat hy de zelve in plaats van steen voor ballast in zyn schip gebruikte. De schipper van het Spaansche schip voegde hem ten dezen gevalle zeer aardig toe, dat het schip van de Engelschen den naam van *Vuurspouwer* moest voeren, daar het Spaansche schip afstandt van deedt, om voortaan den naam van *Zilverpouwer* te dragen, naardien het al het zilver aan boordt van den overwinnaar hadt uitgepogen, of zich van het zelve ontlafte.

Ondertusschen dacht *Drake* zich genoegzaam van het verlies, dat de Spanjaarden hem in het jaar 1567 hadden toegebracht, gewroken te hebben: buiten dat was hy zo overladen met goudt en zilver, dat hy die kostelyke stof, als gezegt is, voor ballast in zyn schip moest gebruiken. Hy dacht dan niet anders dan om naar zyn vaderlandt te keren, om daar de vruchten van zyne verkrege schatten en roem te plukken. Maar om geen gevaar te lopen, denkende dat de Spanjaarden hem in het doorzeilen van de Straat mogelyk zouden waarnemen, besloot hy een anderen weg te kiezen; en waarlyk de onderkoning van Peru hadt twee oorlogschepen, onder het bestier van *Pedro* of *Pieter Sarmiento*, om langs deze kust op hem te kruiffen, gezonden. *Drake* misleidde hen, nemende zynen weg langs het Noorden, in verwachting van een doortocht, die hem van de Zuidzee in de Noordzee zou brengen, te vinden. Hy kon 'er geen ontdekken, en na dat hy op 42 graden hadt gezeilt, ontmoette hy niet dan ys, waar door hy gedwongen wierdt langs den zelve weg te keren, en op de hoogte van 38 graden landt te zoeken. Hy kwam aan een eilandt, gelegen in de Rode zee, daar hy den naam van *Nieuw-Albion* aan gaf, in plaats van dien van *Quivira*, welken het te voren droeg. Daar was het dat hy vele beleefdheden, en zelfs de hulde van den koning van dat landt ontving. De zelve verlicheen in een gewaadt, dat, niettegen-

1579.

Het veroveren van een ryk geladen Spaansch schip.

Wederkeren van *Drake* langs een anderen weg, waar door de Spanjaarden misleidt wierden.

\* de hertog *Francisco* van *Teledo*.

Hy geeft den naam aan *Nieuw-Albion*.



1579.

tegenstaande het wild en boersich was, echter iets prachtigs verbeeldde. Hy trok aan het hoofd van een gevolg, dat hem verselde, gekleed in het bont, dat in dit landt valt. Na hem kwam voor eerst een, die zynen scepter droeg. Na hem volgde een lange sleep van lyfwachten, alle naakt, en die het aangezicht betchildert hadden. Vervolgens kwam 'er eene menigte vrouwen, gekleed met klederen, die van biezen, als of het van syne hennip, of vlas, was geweest, gemaakt waren, met een hindevel om hare schouderen geslagen. De eenen krabden hare wangen, en trokken het haar uit haar hoofd, prevelende men weet niet wat voor schrikkelijke vervloeking, gelyk zy gewoon zyn te doen wanneer hunne vyanden op hen aankomen: anderen speelden op een soort van timbalen, naar welker klank en maat men hare gebaarden, die noch eerlyk, noch aangenaam waren, zag maken. *Drake* hadt zyne tent aan den voet van den berg doen opslaan, en zyne bootsgezellen, die hy ook aan landt hadt doen komen, stonden rondom hem met hunne wapenen. De Amerikaansche koning naderde stout naar hen toe, en de Engelschen hem eenteken hebbende gegeven om te gaan zitten, nam hy zyne plaats, zonder daar eenige zwarigh:it in te maken. Na een zeer kort onderhoudt, zo goed als het de tolken hadden kunnen doen verstaan, en het gedans der vrouwen geëindigt zynde, naderden de mannen met een kroon, die een van hen in de handt droeg, en op het hoofd van *Drake* zette, terwyl het volk van vreugde uitschaterende de toejuichingen der Engelschen beantwoordde met uit te roepen: *Leve de koning!* zo dat men *Drake* onder het getal der gekroonde hoofden kan stellen; en het scheelde mogelyk aan hem alleen, dat hy zich van de koninklyke waardigheid niet bediende. Maar in

De Wilden maken hem koning.

\* *Vlyffes*.

navolging van den meester van Itaka \* wilde hy liever in zyne geboorteplaats als een eenvoudig burger leven, dan koning in een landt zyn, daar zulke wilde en woefte menschen woonden. Voor dat hy vertrok wilde hy een gedenkteken van zulk een vermaarden tocht achterlaten. Ten dien einde deedt hy een kolom van zilver oprichten, op welkers toppunt hy zyne gevallen en den naam van de koningin *Elizabeth*, onder welker bescherming hy dezen tocht hadt ondernomen, deedt snyden, gevende aan dit landt, gelyk wy hebben gezegt, den naam van Nieuw-Albion. Het was niet alleen om dat Engelandt te voren dezen naam hadt gedragen, maar ook om de rotten van dit landt, die uitermaten wit waren: voortz zyn daar de mynen van goudt en zilver zo gemeen, dat men geen aarde in zyne handt kan nemen, of men vindt daar verscheide korlen van, met landt vermengt, onder.

In de maandt van October of November weder onder zeil gegaan zynde, nam hy zynen koers naar de Moluksche eilanden, varende langs die van Tagulada, van Zelon, en van Zewarra, de kroon van Portugal toebehorende. Van daar wierdt hy naar de Moluksche gedreven, en wierp zyn anker voor Ternate neder, dat een van de voornaamste is. De koning van dat eilandt ontfing hem vriendelyk; maar hy liet zich door zyne beleefdheden niet ophouden, en stak haast weder in zee.

1580.

Op den 9 January dacht hy zyn schip door het stoten tegen een rots te verliezen. Het zelve bleef daar 27 uren op zitten. Men kon het daar niet van afkrygen dan met het te ligten. Men smeedt ten dien einde acht stukken kanon en eenige koopmanschappen \* in zee. De Engel-

\* drie tonnen me: nagele.

schen trooiften zich over dit verlies, wanneer zy een windt voelden aankomen, die het schip van de klip, daar het op scheen gemetlelt te zyn, als afscheurde: derhalven hunne klagten in dankzeggingen veranderende, zetten zy alle zeilen by, en kwamen eenige dagen daar na gelukkig aan het eilandt Java, in Oost-Indië gelegen. *Drake* wierdt niet minder wel van den koning van dat eilandt dan van dat van Ternate ontfangen. Hy bleef daar ook niet lang. Eindelyk kwam hy behouden met een gunstigen windt, die hem steeds bybleef, niettegenstaande al het geen de Portugezen van de ongeitadigheid dezer winden en de menigvuldige stormen op deze kusten zeggen, aan de kaap de Goede Hoop. Hy nam water te Rio Grande in, dat een arm van den Nijger is, die zich in de grote zee, naby Cabo Verde, ontlaf. Hy vertrok van daar in July, en kwam in het begin van November † in Engelandt; zo dat hy weinig minder dan drie jaren om dezen vermaarden tocht rondom de wereldkloot te doen, dat niemandt te voren hadt gedaan, uit was geweest. Hy ontdekte aan de Engelschen het grote en kleine Indië, en leerde hen den weg naar de kaap de Goede Hoop, die by niemandt tot dien tydt toe bekend was, te vinden. Zyn tocht zou de roemwaardigste des werelds zyn geweest, indien hy den zelve door drie wrede daden, die men hem te last leide, niet hadt bezoetelt. De eerste is de dood van *Doughtey*; de tweede het uitzetten van een Portugees, dien hy aan boordt hadt genomen, maar op de kust van Afrika aan landt zette, en aan de Spanjaarden overleverde, en de derde het verlaten van eene jonge Zwarte, die aan zyn boordt bezwangert was geworden, en die hy aan een woest eilandt deedt brengen.

1580.

Zyne aankomst in Engelandt.

† den 3 van die maandt.

Het volk, dat deze verachte behandelingen onbekend was, ontfing hem onder grote toejuichingen en als zegepralende. De koningin bevees hem ook grote eer. Na dat zy alvorens de schatten, die *Drake* haar overgaf, in goede bewaring hadt gestelt, op dat, indien de koning van Spanje de zelve weder eischte, en dat men oordeelde, dat men ze hem moest wedergeven, men geen moeite zou hebben om de zelve te vinden. Willende den roem van een zo beroemden tocht vereeuwigen, gaf zy eene heerlyke maaltydt aan dezen nieuwen heldt, dien de oude Heidenen met een rechtmatiger tytel dan *Hercules* onder de halve goden zouden gestelt hebben; maar *Elizabeth* hieldt zich te vrede met hem de waardigheid van ridder op te dragen. Zy beval ook, dat het schip, dat deze roemruchtige reis hadt gedaan, op een plaats zou worden gebragt, daar het zorgvuldig zou bewaart worden. Men sleepte het derhalven in een kleinen inham van den Teems, naby Deptford; en op dat het volk zulk een overblyffel, dat zyne nieuwsgierigheid overwaardig was, kon gaan bezichtigen, maakte men in aller yl een houtte brug, om van de rivier in het schip te kunnen komen. Maar daar was zulk een grote toeloop van volk, dat de brug, die men den tydt niet hadt gehad op vaste palen te heien, deze zwaarte niet kon dragen, waar door de planken braken, en honderd menschen daar mede nederstortten. Echter wierdt 'er niemandt gedood of gekwetst, dat als een wonderwerk en een gevolg van het geluk, dat dit schip zelf tot in de haven verselde, wierdt aangezien, en wel zo, dat men ging zeggen, dat het waardiger was dan dat der Argonauten † om onder de sterren geplaatst te worden, het welk in het volgende opschrift, ter eere van dezen

De eer, die hy van de koningin ontfing.

† De dichters hebben het schip, genaamt *Argo*, in den hemel geplaatst.



1580. zen roemwaardigen tocht gemaakt, aldus is uitgedrukt \*:

*Uw roem, gevreesde Draak, vliegt over alle baren,  
Oneindig over 't perk van Hercules pylaren.  
Was godt Alcides groot, gy zyt nog groter heldt;  
De zee bepaalt zyn loop; maar heel de wereld meldt  
Uw watertocht, dien Zuid- en Noorder aspant  
zagen.  
Zo 't menschedom zwoeg, 't gesternt zou van uw  
roem gewagen.  
De zon, uw medegesel, houdt u gestad in 't oog.  
Uw heldenwag is waard om aan de sterreboog  
Op Argos schip te staan: maar neen, dat is bezwaken,  
Nu worde uw schip, ó Draak! den Brit een be-  
melteken.*

Verfchei-  
de ge-  
dachten  
over de-  
ze uit-  
voering.

Voorts was deze onderneming van Drake niet vry van berispsers, zelfs onder de Engelschen. die hem meer als een zeeroover dan als een groot zeevoogdt aanzagen. Daar waren eenige onder hen, die zo teder van gemoedt waren, dat zy weigerden deel te nemen aan de medegebragte schatten, die hy hen aanbodt, de zelve aanzijnde als een dieffstal, ten nadele van de Spanjaarden gedaan. Maar het grootste gedeelte veldt daar een ander oordeel over. Deze laatste hielden deze verovering voor wettig, van gedachten zynde, dat zyne onderneming niet min roemruchtig aan de Engelse natie was, dan of hy eene ganse provincie hadt veroverd, om dat, zeiden zy, indien hy de domeinen van de kroon met geen steden hadt verrikt, hy haar van het eene tot het andere einde van de wereld ontzagchelyk hadt gemaakt. Aangaande de Spanjaarden, zy waren daar zeer over geblgt: doch des niettemin moesten zy de Engelse pryzen, boven al de genen, die zich in Amerika hadden nedergezet, onder welke men verzekert dat de gedachtenis van dezen tocht bewaart is geworden; zo dat de vaders den zelve nog ten huidige dage hunnen kinderen verhalen, en hen den naam van Drake leren vrezten. Wy zullen hem haast van Elizabeth tot een hoger staat verheven zien, die met zynen behaalden roem overeenkomt, en waar in hy zyn vaderlandt overgrote diensten deedt tegen de Spanjaarden, aan welke hy zo wel in het andere halfroendt der aarde, als in onze grote zeeën afbreuk vervolgde te doen.

Klagen  
van den  
Spaan-  
schen ge-  
zaat.

Ondertusschen verzocht Mendoza, gezant van Philips, schrikkende van deze uitvoeringe, die hy den naam van meenedigheid en rovery gaf, daar recht over van de koninginne. Hy eischte de pryzen van Drake, van wien hy niet anders dan van een zeeroover sprak, wederom. Hy klaagde opentlyk over zyn stout bestaan, dat hy in de zeeën van de Nieuwe Wereldt hadt durven komen, als of de zelve niet dan voor de Spanjaarden open waren. Men antwoordde hem met de zelve fierheit, *Dat zyne natie, nayverig van den handel op West-Indië, daar zy het inkomen aan de Engelschen van hadt verboden, door deze onrechtmatigheit aanleiding en oorzaak aan de onderneming, die haar smertte, hadt gegeven; dat voorts Drake altydt gereed zou zyn op bunne besuldiging, indien zy hem voor de rechtbank van hare Engelse Majesteit wilden vervolgen, en be- III Deel.*

Verkla-  
ring van  
de ko-  
ninginne.

\* Plus ultra Hercules inscribat, Drake, columbis,  
Et magna dicat Hercule maior ero.  
Drake, pererrati quem novis terminus orbis,  
Quem me simul mundi vidi uterque polus.  
Si taceant homines, facient te sidera notum.  
Sol nequit comitis non memor esse sui.  
Digne ratis, qua fiet rutilantibus inclita stellis,  
Supremo caeli verine digna ratis.

wyzen hadden, dat hy niet ter goeder trouwe, of tegen het recht der volkeren hadt te werk gegaan, te antwoorden, dat de koningin het goud en het zilver, dat hy mede hadt gebragt, in bewaring hadt genomen, om het weder te geven, indien hare Raden, na dat partyen zouden geboort zyn, zulks zonden goedvinden; dat des niettegenstaande dit geldt tot scha-verhaling kon dienen van de kosten, die hare Majesteit tegen de oproerigen in Engelandt en Ierlandt, welke de Katholyke koning hadt ondersteunt, genoodzaakt was geweest te doen; daar zy byvoegde, dat men daarenboven niet wist, op wat grondt deze koning zyn recht bouwde, om, gelyk hy deedt, te beweeren, dat het niemandt buiten hem was toegelaten eenige volkplanting in West-Indië op te rechten; dat, indien het was op eenige gift van den paus, men in Engelandt het gezag van den bisschop van Rome niet erkende; dat men als eene kersenschim aanzag de macht, die de paus zich over de wereldlyke staten van de oude en de nieuwe wereldt aanmatigde, zo dat hy geen opperhoofdigheit aan Philips hadt kunnen opdragen, daar hy zelf geen recht toe hadt; dat, indien de Spanjaarden tegenwierpen, dat zy zich hadden bedient van het geuk, dat bunne schepen bygeval op deze kusten hadt gevoert, voor dat de andere Europeanen de zelve hadden ontdekt, en dat zy daar vervolgens eenige slechte batten hadden opgeslagen, of een naam aan eenige kappen of stromen van het landt gegeven, dat zulke tytels en uitgevoerde daden van geen belang, noch kracht voor hen waren. Men zeide, dat de scheepvaart eene der natuurlyke rechten is, daar iedereen zich van kan bedienen, gelyk ieder gebruik van de zon en de lucht maakt; dat de zee geen domein van iemandt in het byzonder, noch van die van eenig gemenebest is, en dat het recht der volkeren niet toeliet, dat men zich daar van tot nadeel van het menschelyk geslacht, het welk daar in het algemeen het genot van moest hebben, meester maakte; dat de Spanjaarden in het geen zy in de Nieuwe Wereldt in bezit hadden genomen konden blyven; maar dat zy andoren de ontdekking en het verblyf in de zelve niet konden benyden.

Niettegenstaande dit antwoordt van de koninginne deedt zy aan den gezant een gedeelte van de schatten, die Drake hadt medegebragt, weder ter handt stellen, het zy ze oordeelde, dat het rechtmatig was, en dat ze het zelf voor geen prys aanzag; het zy uit reden van staatkunde, en om met Spanje in geen openbaren oorlog te raken. Ondertusschen is men naderhandt gewaar geworden, dat deze schatten, die de koningin, om de wapenen van Spanje van haar ryk af te wenden, hadt wedergegeven, tegen haar in haar eigen ryk, en tegen de Nederlandische provinciën en de bondgenoten hebben gedient.

De goede uitslag van den tocht van Drake moedigde twee andere Engelschen, Jankeman en Pette genaamt, aan, de welke niet minder stout, maar zo gelukkig niet waren. Zy hervatten het oude voornemen, dat men ten tyde van Henrik den VII al hadt gehad, om in het Oosten, door de Yssee, te boren, en daar een doortocht, gelyk men toen hadt gedaan, te zoeken. Het gelukte hen niet beter dan de eerste ondernemers. Na dat zy een weinig boven de Straat Weigath\* waren geraakt, vonden zy in de stromen zo veel veranderingen en onzekerheden, nevens zulk eene menigte klippen, en zo verschrikkelyke ysbergen, dat zy niet verder konden, of dorsten gaan, zo dat zy met zeer veel moeite weder in Engelandt raakten.

In het begin van dit jaar stierf de graaf van Arundel, die zich, niettegenstaande zyne hoge jaren en zynen Godsdienst, geheel slydig met dien van Elizabeth, niet hadt kunnen wederhouden

1580

Tochten  
van twee  
andere  
Engel-  
schen.

\* Deze  
Straat  
werdt  
niet voor  
het jaar  
1594  
ontdekt.

Doodt  
van en  
grave van  
Arundel,  
en zyn  
lof.



1580. van op de koninginne verliefte te zyn. Hy was, gelyk wy elders hebben gezegt, *Henrik Fitz-Alan* genoemt, naar den naam van zyn huis, een der oudste van het ryk, dat in hem met de waardigheid van graaf van Arundel, die het meer dan drie honderd jaren hadt bekleed, eindigde. Deze hadt de beste bedieningen onder *Henrik den VIII* onder *Eduard den VI*, onder *Maria*, en onder *Elizabeth* bekleed, zynde onder den eersten stadvoogdt van Calais, veldmaarschalk in de belegering van Boulogne en graaf kamerling geweest. Hy nam de bediening van grootmaarschalk, of graaf maarschalk by de kroning van *Eduard* waar, en die van grootkoneftabel by de kroning van *Maria*, die hem vervolgens met de bedieningen van grootmeester van haar huis en voorzitter van haren geheimen Raadt beschonk. *Elizabeth* liet hem de bediening van grootmeester houden; maar hy verloor de gunst van deze vorstinne, niet om dat hy Roomschgezind was, noch om dat hy met een roekeloze liefdedrift omtrent haar was ingenomen, die zy hem vergaf, of wel over het hoofd wilde zien, maar om dat hy deel in de kuiperyen van den hertog van Nordfolk met de koninginne van Schotlandt hadt gehad, en zich tegen het aanzock van den hertog van Anjou hadt gekant. Het was niet uit yverzucht, dat hy tegen het ontwerp van dit huwelyk hadt gesproken: want hy was toen van deze drift al genezen; het was uit yver tot zyn vaderlandt, die hem de vereeniging van het Engelsche met het Fransche bloedt niet toeliet goed te keuren, van zyn vader geleert hebbende, dat men zich op een zo trotfchen buurman niet moest vertrouwen. Hy hadt alleen twee dochters, die hem overleefden, gelyk hy zynen eenigen zoon, die te Brussel stierf, overleefde. De oudste trouwde met *Mylord Lumley*, en de tweede, genaamt *Maria*, met *Thomas Howard*, hertog van Nordfolk, by wien zy *Philips*, den eersten van het huis van *Howard*, die den naam van graaf van Arundel heeft gevoert, hadt gekregen, gelyk wy op eene andere plaats hebben gezegt.

Beroerten in Schotlandt wegens den grave van Lenox.  
De ridder *Robert Bowes* wierdt dit jaar van wegens *Elizabeth* naar Schotlandt gezonden, om by den koning en zynen Raadt te klagen over de kuiperyen, daar de graaf van Lenox mede wierdt beschuldigt. Om de reden van deze klagten te weten moeten wy de zaken wat hoger ophalen. Wy hebben reets gezegt, dat *Stuart van Aubigny*, uit Vrankryk in het vaderlandt van zyne voorouderen wedergekeert, zich aldaar door de beleefdheden en weldaden van den koning, die hem graaf van Lenox hadt gemaakt, liet ophouden. Wy hebben ook gesproken van den nayver, dien de hovelingen daar over opvatten. Zy waren de eenigsten niet, die over de verheffing van dezen gunsteling morden; maar byna al de Protestanten, voornamentlyk de leeraars, namen zeer kwalyk, dat men zo veel achting hadt voor een man, die hen verdacht voorkwam. Zy spraken niet alleen van hem als van een Roomschgezinde, maar ook als van een krea-tuur van de *Guizen*, afgevaardigt om de hervorming uit te roeien, en *Maria* op den troon te herstelen. Zy gaven daar van kennis aan *Elizabeth*, en wisten zo wel het belang, dat zy hadt om zich by hen te voegen, om zulk een man buiten de regering te houden, voor te dragen, dat deze vorstin met hen aanspande, en dat zy zelfs voor het welzyn van den Godsdienst en hare eige veiligheid bevreesd wierdt. De brieven,

die de nieuwe graaf van Lenox aan haar schreef, 1580. om zich van al deze beschuldigingen te zuiveren, en de belydenis van de hervormde leer, die hy opentlyk aannam, konden de gedachten, daar de koningin mede ingenomen was, niet wegemen. Haar Raadt vertoonde haar, dat men alles van het gedrag en de gangen van dezen jongen heer, aan het Fransche hof opgevoed, in des zelfs arglistigheden onderwezen, en die den Roomschen Godsdienst als met de melk hadt ingezogen, die, kortom gezegt, in de belangen van de *Guizen* was, gezwoore vyanden van de hervorming van hare Britanniëche Majesteit, hadt te vrezen, daar by voegende, dat hy beginnen zou met de Schotten, aanhangers van het verbondt van Engelandt, te verdrukken, de uitgebannen op de grenzen te helpen, en den koning aan te raden met eene prinsesse te trouwen, en hem in het belang van dit hof inwikkelende een afkeer van den Protestantischen Godsdienst doen krygen; dat dit staatzuchtige hof het daar niet by zou laten, maar hem mede in de zelve ondernemingen tegen de Engelsche kroon, daar zy de koningin *Maria*, zyne moeder, in hadt gewikkelt, trekken. Deze aanmerkingen waren met aantekeningen, het zy ware, of valsche, gepaart, daar men in te kennen gaf, dat de graaf van Lenox den val van den grave van Morton, die men wist dat in de belangen van Engelandt was, hadt beschoren, en dat hy, om dit voornemen werksellig te maken, *Balfour*, die *Morton* als medestander van den moordt van den overleden koning zou aanklagen, uit Vrankryk hadt doen komen. Men voegde daar by, dat *Balfour* voorgaefeen brief, door *Morton* zelf geschreven, tot bewys, dat hy aan den vorttenmoordt schuldig was, in handen te hebben; zo dat zyn ondergang onvermydelyk scheen. Dit was, zeiden zy, daarenboven de eerste stap om gansch Britannië weder onder het Pausdom te brengen; dat de graaf van Lenox met dit oogmerk gemaakt hadt, dat hy slotvoogdt van het kasteel van Dumbarton was geworden, om de overkomst der Fransche krygsbenden in dit eilandt, of, indien het nodig was, die van den koning van Schotlandt in Vrankryk des te gemakelyker te maken. Men stroomde ook uit, dat *Lenox* den koning hadt overgehaalt om de kroon weder aan de koninginne zyne moeder, na dat hy haar in vryheit hadt gestelt, af te staan, en dat men was overeengekomen, dat deze prinses de zelve niet zou aanvaarden dan alleen om ze vrywillig aan haren zone weder over te geven. Dit was het middel, zeiden de genen, die van deze party waren, om den zegen Gods op de regering van dezen prins te doen nederdalen, alle verdeeldheden, die Schotlandt verscheurden, te doen ophouden, en den troon bestendig en vreedzaam te doen zyn.

Het was ten aanzien van deze heimclyke aanslagen, die men den grave van Lenox te last leide, en om der zelve uitvoering te beletten, dat *Elizabeth* den ridder *Bowes* naar Schotlandt zondt, en hem beval, dit alles krachtig aan den koning en aan de heeren van zynen Raadt te vertonen, nevens de onheilen, die op zodanige omwentelingen buiten twyfel zouden volgen. De gezant was niet zo haast te Edenburg gekomen, of hy sprak van deze rampspoeden als of de zelve de Schotten boven het hoofd hingen, zonder zich daar in het byzonder over uit te drukken. Ter gehoor geleid zynde, daar *Lenox* tegenwoordig was, verzocht hy, dat men hem zou doen uitgaan; maar de Raadt kon dit niet goedvinden, en verwierp dat voorstel, als laster-



1580. terlyk voor de achtbaarheid van den prins, zo wel als voor de eer van zynen staatsdienaar. Om echter deze weigering aan de koningin van Engelandt niet verachtelyk te doen voorkomen, gaven zy voor, dat zy geloofden, dat de gezant dit naar zyn eigen goedvinden hadt voortgebracht, en drongen aan, dat hy hen de bevelen van hare Majesteit zou mededelen. *Bowes* boodt aan de zelve aan den koning te vertonen; maar de anderen hielden staande, dat hy dit aan de gansche vergadering schuldig was te doen; zo dat de een voor den anderen niet willende wyken, de gezant uit de kamer ging, zonder de redenvoering te doen, die hy tegen den grave van *Lenox* hadt gereed gemaakt. Hy gaf kennis van dit voorval aan de koningin zyne meesteresse, die hem beval weder te keren, en den koning voor oogen te stellen den hoon, dien men hem hadt aangedaan, met hem gehoor te weigeren onder de voorwaarden, die hy hadt bedongen. *Bowes* volvoerde zynen last, en nam eensklaps afscheid van den koning. Hy klaagde, dat zyne Raden de heilzame berichten van eene koningin, die door een oncindig getal van goedheden verdient hadt, dat men meer acht op hare vermaningen floeg, zo kwalyk hadden opgenomen.

*Elizabeth* wreekt zich van den hoon, aan haren gezant be-  
wezen.

Het haastig vertrek van den gezant, en de redenvoering, met den koning gehouden, deden den Raadt van Schotlandt bemerken, dat de koningin te onvrede was. Om haar te bevredigen zondt men *Mylord Home* aan haar, met last van verschoning te verzoeken, en onderwerping omtrent het voorgevallene met den ridder *Bowes*, en bede aan de koningin om een nader verklaring over de onheilen, daar zy meende dat Schotlandt mede wierdt gedreigt, te doen. *Elizabeth* wreekte zich over de weigering der gehoorgeving aan haren gezant, de zelve mede op haar beurt aan dien van Schotlandt weigerende. Zy wees hem naar *Mylord Burleigh*, groot-schatmeester, die het geheim der zaken van het ryk wist. Deze bekwame staatsdienaar deedt hem een kort, maar krachtig ver-  
toog, volgens het geen hy met de koningin hadt afgesproken. Hy klaagde eerstelyk over den hoon, dien hare Majesteit, zeide hy, in de behandeling, aan den ridder *Bowes* bewezen, hadt geleden. Vervolgens verklaarde hy zich over den goedhertigen raadt, dien zy aan den koning en de heeren van zynen Raadt hadt gegeven, om de strikken te myden, die men tegen de veiligheid van de regering en het welzyn van den Godsdienst hadt gespannen. Hy maakte inmiddels een soort van verschoning aan den gezant, dat men hem ter gehoor van de koningin niet hadt toegelaten. Hy betuigde, dat hare Majesteit dit niet dan in haar weêrwil hadt gedaan; dat zyne verdiensten en de yver, dien hy voor zyn vaderlandt, voor het Protestantische geloof en voor het welzyn van beide de ryken hadt, bekend waren; maar dat zy verplicht was de achtbaarheid van den Staat, beledigt door de behandeling, die men omtrent den ridder *Bowes* hadt gehouden, te wreken. Dat hy niet dan het geen in de reden bestondt hadt voorgesteld, niets, dat zyne bediening te buiten ging; dat men des niettegenstaande zyn voorstel hadt betwist, en om het zelve nog meer van de handt te wyzen hadt men hem zynen last zelfs afgeëischt; dat deze wyze van doen ongehoort, en strydig tegen het recht der volkeren was, dat ten volle geloof aan de gezanten geeft, als mede vermadelyk voor de koningin, wel-

III Deel.

ker achtung door deze nieuwigheit, waar van 1580. men geen voorbeeldt zou vinden, was gekrenkt, dat zy de schuld niet aan den koning gaf, die van wegens zyne jonkheit omtrent het recht der gezanten, en dat der vorsten, daar zy van worden gezonden, nog niet onderwezen was; maar dat zy al deze mislagen aan de nieuwe staatsdienaren weet, die hy sedert korten tydt in zynen Raadt hadt aangenomen; en daar door gelegenheit nemende om van den raadt, dien de koningin van voornemen was aan den koning te geven, te spreken, vervolgde hy: *Hare Majesteit wenschte, dat de jonge koning naar den heilzamen raadt, dien zy hem wilde geven, als naar eene les, die eene moeder aan haren zone geeft, geliefde te luisteren, en boven haar geen neef te achten, wiens geboorte en genegenheden geheel Fransch waren, zynde een geboren onderdaan van Frankryk, getrouwt met eene vrouw van dat hof, die het Pausdom hadt ingezogen, en geen minder gedachten voedde dan om de kroon van Schotlandt, na dat by de Hamiltons daar van versieken zou hebben, op zyn hoofdt te brengen. Dat de koning eenmaal, vervolgde hy, zyne oogen op dit staatzuchtige gedrag opene, en dat al de Schotten mogen in gedachten houden de beroerten, die Frankryk in hun ryk heeft veroorzaakt, en nog op het punt staat om daar in de vryheit en de hervorming het onderste boven te keren, indien de koningin van Engelandt het niet belet.* Men zondt *Mylord Home* met dit antwoord weder te rug, daar men de woorden voortbedachtelyk van hadt opgesteld, om den jongen koning bevreesd te maken, en den grave van *Lenox*, dien men beschuldigde een aanslag op de kroon te smeden, te doen mistrouwen. Deze maatregels slaagden echter niet, en de graaf van *Morton*, voor het geweld zyneryanden nogmaals bukkende, wierdt gevangen gezet. Hy kwam niet uit zynen kerker dan om zyn hoofdt op een schavot te verliezen.

In het begin van het volgende jaar wierdt 1581. *Randolf* naar Schotlandt, met den tytel van gezant, gezonden, om de vriendschap tusschen de beide ryken, die eenigzins sicheen verdooft te zyn, weder aan te kweken, en om te gelyk met de Raden van den koning te arbeiden om den Protestantischen Godsdienst in de twee ryken vast te stellen. Dit was in het algemeen de reden van zyn gezantschap: maar hy hadt ook nog eenige byzondere bevelen, om krachtdadig de ontlaging van den grave van *Morton* te verzoeken, en om zyne aanhangeren, welke ook die van *Elizabeth* tegen de lagen van den grave van *Lenox* waren, moedte te geven. Daar *Randolf* mede begon was zich aan den koning aan te geven, en hem de ontlaging van den gevangen grave van *Morton* te verzoeken. Hy bragt daar toe drie redenen by, te weten, de verdiensten van den gevangen, die grote diensten aan den koning hadt gedaan; de eer van *Elizabeth*, die zich openlyk voor zulk een goeden onderdaan verklaarde, en welkers aanpryding men niet kon laken, zonder hare waardigheid te kort te doen, en eindelijk den afkeer, dien goede vorsten voor verklikkers, zodanig als deze waren, die dezen *Mylord* beschuldigden, behoorden te hebben.

Het antwoord van den koning aan den gezant was gansch niet gunstig. Deze jonge prins, die mogelyk door zyne Raden tegen zodanige voorstellingen was ingenomen, antwoordde op de redenvoering, die hy gehoord hadt, dat de aardt van de misdaadt, waar mede de graaf van *Morton* wierdt beschuldigt, hem de handen bondt; dat hy wierdt vervolgt als een medestander van

1581.  
Camb-  
den  
Gezant-  
schap van  
*Randolf*  
naar  
Schot-  
landt.

O o 2

den



1581.

den moordt van den overleden koning, zynen vader, en dat, indien hy schuldig wierdt gevonden, hy hem geenzins kon beschermen, noch hem in vryheit stellen, indien hy onschuldig was, voor dat zyne onschuld klaarlyk was gebieken; dat voor het overige hy zorg zou dragen het minste ongenoegen niet aan de koningin te geven, en dat zyne erkenenis voor al hare goedheden hem met veel zorg al de gelegenheden van haar te misnoegen zou doen myden.

Randolf liet zich niet afschrikken door dezen kwaden uitflag, dien zyne pogingen hadden, in verwachting, dat hy gunstiger in de vergadering van de Staten zou gehoord worden, daar hy ingeleid wierdt, en met veel vrymoedigheid sprak. Hy deedt een verhaal van al de weldaden van de koningin zyne meestersse, en het schein of hy de zelve alleen in de gedachten van de Schotten bragt om hen hunne ondankbaarheid in de verflauwing van hunnen yver voor hunne vryheit en voor hunnen Godsdienst voor oogen te stellen, en hen tot erkenenis en Godvrucht aan te sporen. Hebt gy, zeide hy, Heeren, vergeten al het geen de koningin voor u heeft gedaan? hoe zy u van het juk van Frankryk, dat zyne bezettingen in uwe beste steden hadt gelegd, ten koste van het bloedt van hare eige onderdanen, heeft verlost, en met welk eene edelmoedigheid zy uwen koning, nog in de wieg leggende, tegen alle de aanslagen zynere vyanden heeft beschermt. Van dien tydt af hebben de zamengezwoorenen al getracht hare Britanische Majesteit hy u verdacht te maken, haar beschuldigende den koning te willen ligten, en zich zelf van het ryk meester maken. Dit zou niet zwaar te doen zyn geweest. De jonge prins hadt baar niet kunnen tegenstaan dan met het kryten en de tranen van eene weerloze kindscheit: daarenboven was de koningin zyne moeder gevangen genomen, en gy onder malkander door uwe oneenigheid zodanig verdeelt, dat gy niet in staat waart de wapenen van Engelandt, indien hare Majesteit uw landt hadt willen veroveren, tegen te staan. Maar zy hadt geen andere gedachten dan om het zelve voor zynen wettigen prins te bewaren, alleen toeliggende op het welzyn van den jongen souverein, dien het bloedverwant- en huwfschap, nevens de Godsdienst, haar dierbaar hadden gemaakt, u vermanende zorg voor zyne opvoeding te dragen, en hem in den Protestantischen Godsdienst te doen opbrengen. Ik roep uw eigen gewisse tot getuige, of de koningin ooit iets anders heeft doen blyken, en of zy niet altoos deze goede verstandhouding heeft gehad, met al uwe regenten, tot dat Mylord d'Aubigny uit Frankryk is gekomen, daar hy oorspronkelyk van daan is, en dat volgens den aardt van het landt, daar hy in geboren is, en de onderrechting, die dit hof hem heeft ingeblazen, hy ondernomen heeft uwe oude regering wy te veranderen. Hy heeft zo veel vermogen op den koning gekregen, die zich van wegens zyne jonge jaren niet kan wachten voor zyne streken en doorslepenheit, dat Schotlandt en Engelandt daar alles van te duchten hebben, ten zy ze de rampen, die hen door deze kuiperyen gebrouwen zyn, weten af te kaatsen door zyne verzenning. Men bemerkt reets de droevige indrukfelen, die hy den koning geeft, met al zyne geneigtheit naar den kant van Frankryk te doen bellen, en wien hy niet dan askeer voor Engelandt inboezemt. Nochtans is het aan dit laatste ryk dat deze prins zyne kroon en zyn leven verschuldigt is, en Frankryk heeft hem tot nu toe niet willen erkennen. De nieuwe graaf van Lenox heeft het daar niet by gelaten, hy houdt de welgezinde Schotten uit het bewindt van zaken, en stelt daar anderen in, die noch de zelve geneigtheit, noch de

Zyne  
floute  
reden-  
voering  
aan de  
Staten.

zelve getrouwheit hebben. Hy doet nog meer; men zie daar van deze brieven, ter zelve tydt een bundel brieven, het zy ware, of valsche, vertonende, die hem overtuigen van briefwisseling met vrenden, om de wetten van den Staat om te keren, en om tot zyn oogmerk te geraken heeft hy de Engelsche leeraars, wier bestrafing hy vreesde, na dat hy hen aan den koning als verstoorders van de algemene rust hadt voorgedragen, gebannen. Het is ook met dit oogmerk, dat hy geen last geeft om de gebannenen op de grenzen te betengelen, verbeugt zynde de gemoederen der beide natien door wederzydsche vyandelykheden dezer rovers te verbitteren. De koningin myne meestersse kan zulk een gedrag, dat bekwaam is de eenigheid der twee kronen te beroeren, niet verdragen, noch zonder droefheit zien, dat men de jonkheit van den koning, dien het van zo naby raakt, en wiens uitnemende imborst door zulk een verfoeliclyken raad niet moet worden verleid, misbruikt. Aan u staat het, Heeren, daar over zodanige besluiten te nemen, die met uwen yver en met uwe voorzichtigheit overeenkomen, en aan hare Majesteit op zulke rechtmatige klagten voldoening te geven. Hoe krachtig deze redenvoering ook was, de vergadering was 'er echter niet eens van geraakt. Men sloeg ook weinig geloof aan de brieven, die de gezant hadt vertoont, hoewel zy, als hy zeide, met de handt van den grave van Lenox geschreven waren: het zy men kwalyk vondt, dat zy waren achterhaalt, het zy men de zelve verdacht hielt. De meesten waren van de laatste gedachten, en deze list, met welke men meende dat men tegen den grave van Lenox hadt gehandelt, maakte, dat al de andere beschuldigingen voor kwaadaardigheid wierden aangezien.

Randolf, ziende, dat zyne vertogen zo wel in de vergadering der Staten, als by den koning, geen ingang vonden, stelde het op een kuipen. Hy ging van huis tot huis by de aanhangers van den grave van Morton, en by de vyanden, of benyders van den grave van Lenox; hy deedt daar zyn beklag over de onheilen, zeide hy, die den koning en het ryk boven het hoofd hingen. Hy klaagde over de ondankbaarheid, die men aan de koningin van Engelandt bewees, welker weldaden met zulk eene verachting vergeten, en van de Raden zo verfmadelyk veracht wierden. Hy riedt de vrienden van den gevangen de wapenen, om zyne vryheit te bekomen, op te nemen, naardien hy de zelve door zulk een machtig verzoek niet hadt kunnen verweven, en hy verzekerde hen van bystandt van volk en geldt. Hy bragt verscheiden tot hem over. De graven van Argyle, van Montros, van Angus, van Marre, van Glankairne, Mylord Ruthwen, en Mylord Lindsey, nabestaanden of vrienden van den grave van Morton, verklaarden aanstonts, dat zy bereid waren alles tot zyne verlossing te ondernemen. Maar meest alle kregen kort daar na andere gedachten; eenigen door het misverstandt, dat de verscheidenheit der raadslagen veroorzaakte; anderen uit vreeze voor den grave van Lenox, wiens macht dagelykisch groter wierdt, een zommigen uit ontzag voor de koninklyke achtbaarheid, die zy in hunnen souverein niettegenstaande zyne jonkheit eerbiedigden. Deze laatsten, kleinertiger, of bevreesder dan de anderen, oordeelden, dat het hen niet meer vrystondt den gunsteling dan den koning zelf te beledigen, vernoegende zich den grave van Morton te beklagen, zonder iets te durven ondernemen tegen den grave van Lenox. De graven van Angus en van Marre bleven alleen by hun genomen besluit. Maar de koning, kennis van hunne aanslagen gekregen hebbende, verbandde den eersten aan de

Zyn  
aanhang  
om den  
grave  
van Mor-  
ton vry  
te kry-  
gen.



1581.  
\* De zelve ontlast zich in de Duitfche zee.

Cambden.  
Thuanus.  
Mezeray.  
P. Bor.  
Beschryving van den inval in Portugal.

\* Catharina, gemalin van Johannes, hertog van Braganca.  
† Eduard, zoon van Emanuel, † van de zuster van Eduard, genaamt Isabella, oude dochter van Emanuel.  
‡ zoon van Beatrice, jonger zuster van de moeder des konings van Spanje.  
\*\* Haar recht was wel het vergoezochte van alle.  
§ Alvaro Bazzan.

de andere zyde van de rivier de Spey\*, en noodzaakte den anderen het flotvoogdyfchap van Sterling neder te leggen. *Randolf* zelf was niet veilig, en vertrok naar Barwik, zonder afscheid te nemen, na dat hy die twee heeren geraden hadt zich met den koning te verzoenen, of naar Engelandt te vluchten.

In dit jaar geschiedde de inval der Spanjaarden in Portugal. Wy moeten daar de beschryving niet van achterlaten, naardien de Engelfche geschiedfchryver zulks als eene gebeurtenis, daar Engelandt belang in nam, om den nayver, dien het wegens de aanwaffende macht van *Philips* den II opvatte, verhaalt. De koning *Henrik*, die de kroon voor den kardinaalshoedt hadt verruult, hadt 'er niet lang genot van. Hy fterfden laaften January van het voorgaande jaar, na dat hy zeventien maanden, zo van zyne onderdanen, als vrenden veracht, hadt geregeert. Hy beval by zyn uiterfte wille, dat het recht der mededingers volgens de wetten zou onderzocht worden, en dat de geen, die de naafte tot de kroon zou zyn, in weérwil van de anderen voor koning zou erkent worden. Maar dit was minder de opvolging aan den naaften erfgenaam laten, dan wel de zelve aan den gene, die de machtigfte zou zyn, ten beste geven. Het was ten minfte aldus, dat *Philips* de II het verftontd: hy bekreunde zich weinig aan de uitspraak der geleerden, een befluit hebbende genomen zyn recht door den mond van het gefchut te bewyzen. Al het verfehil was tuffchen dezen vorft en de hertoginne van Braganca\*, die den voorrang fcheen te moeten hebben, als afkomstig van den broeder †, daar in het tegendeel *Philips* van de zusters zyde ‡ kwam. Daar waren nog drie andere mededingers, namentlyk, de hertog van Savoije, *Emanuel Philibert* †; *Catharina van Medicis*, weduwe van den koning van Frankryk, *Henrik* den II\*\*, en *Antonius*, klooftervoogdt van Crato (a). Maar hunne eifchen hadden noch den grondt, noch de kracht van die der twee eerften.

*Philips*, de machtigfte van de twee, fchoon het minder recht hadt, hieldt zyne krygsbenden gereed. Hy hadt zyn leger te landt, onder het bevel van den hertog van Alva, en zyne vloot ter zee, onder het bevel van den marquis van Sante Croix §, die geen minder roem hadt. De koning was eenigen tydt in twyfel of hy niet zelf tot zulk eene grote onderneming, en zo naby Spanje, zou optrekken. Hy ging mede tot aan Cantillana, daar hy zyn volk monfterde, en eene tent in het midden van het leger deedt opflaan, daar de bevelhebbers het volk voorby deden trekken, het welk hy op een troon gezeten aanzag. De hertog van Alva, trotsch op al zyne overwinningen, hieldt zich van deze mede verzekert. Hy deedt in zynen ouderdom van meer dan zeventig jaren een krygsheldig vuur en een fterkte van een jong man blyken. Hy trok aan het hoofd van het leger. Zyn wapenrok was van een blaauw ftof, met zilver doorflukt, en op zyn ryk helm was een bos pluimen, die om zyn hoofdt zwierden. Voorby den koning trekkende boog hy zich tot op zyn faal, maar *Philips* beval hem,

(a) Hy was een zoon van *Lodewyk*, tweede zoon van den koning *Emanuel* en des zelfgemalinne *Maria*, maar doot hem in onecht gewonnen by zekere meefterfche *Jolanta*: doch *Antonius* gaf voor, dat hy een edel kindt was, en dat zyn vader weinig, hoewel heimelyk, met zyne moeder was getrouwt geweest.

Daar was, behalven de boven aanghaalde, nog een ander mededinger naar de kroon van Portugal, te weten *Ranuntius Farnese*, de zoon van *Alexander Farnese*, prins van Parma, uit hoofde van zyne moeder *Maria*, oude dochter van den bovengemelden *Eduard*.

dat hy van het paardt zou komen, en tot hem naderen. Naby den troon gekomen zynde, wilde de koning, dat hy daar op klom, en deedt hem een trap onder hem nederzitten. Het was, zegt men, alstoen, dat men in overleg nam, of de koning zelf te veldt zou gaan, en daar wierdt befloten, dat hy tot welzyn van zyn volk en zyne eige eer in Castilië zou blyven: de majesteit van den vorft, zeide men, moest in zulk eene hagchelyke zake, daar het alleen op een veldflag fcheen aan te komen, niet gewaagt worden, en de rust van Spanje, die hy door zyne tegenwoordigheit verzekerde, liet hem niet toe hen te verlaten; zo dat de zorg van deze onderneming in het geheel aan den hertog van Alva wierdt toevertrouwt. *Philips*, vergetende, dat zyne wreedheit hem een van zyne rykste domeinen hadt doen verliezen, dacht, dat zyne dapperheit de zelve door het veroveren van een koninkryk zou vergoeden (a). Hy bedroog zich niet in zyne gedachten.

De hertog van Alva, al zyne bevelen van den koning hebbende ontfangen, deedt zyn leger trekken. Den 26 Juny ging hy over de rivier de Caya, die Portugal van Castilië fcheidt. Elvas, Estremos, Monte-Major, Evora, en andere kleine fteden, die hy op zynen weg ontmoette, openden hem de poorten, zo dat hy, zonder weinig of geen tegenftandt ontmoet te hebben, zyne legerplaats omtrent Setubal nam. Deze ftadt was aanzienlyk door hare mabyheit aan de zee, door de gemakkelykheit van hare haven, en haar kasteel. Dit was ook de plaats, daar de hertog van Alva met den marquis van Sante Croix was afgesproken dat zy hunne machten zouden zamenveegen. Maar de ftadt hadt zich voor den klooftervoogdt\* van Crato verklaart, die te Lifsebon en in andere fteden van het ryk, door de hoofdigheit van eenige onbezonnenen, en door de kuipery van den bisschop van Guarda, hoewel de nieuwe fouverein, overtuigt van zyne onbekwaamheit, deze verheffing zelf als eene betovering aanzag, voor koning van Portugal was uitgeroepen. Wy zyn niet van voornemen eene beschryving te maken van alle de voorvallen, die in deze verfehiede omwentelingen gebeurt zyn, noch van de belegeringen en veldflagen, die met het overgaan van Portugal aan *Philips* in een eenigen veldtocht kwamen te eindigen. Wy zullen alleen zeggen, dat de marquis van Sante Croix, in het begin van July van Port St. Maria vertrekende, die men geloofte de haven van Menefcus te zyn, een gedeelte van zyne fchepen naar de Azorifche eilanden zondt; en met de overige zynen weg vervolgende zeilde hy langs de kuffen van Algarbe, vermeerderde Tavila, Faro, Villeneuve, Lagos en Los Castillos del Cabo de fan Vincent, van waar hy wederkeerde naar Setubal, gelyk

O o ;

(a) De koning vergaf hem toen ook de ftoetheit, die hy, als wy boven fol. 245 hebben aangeroert, hadt gehad, van zich tegen des zelfs wille omtrent het uittrouwen van zynen zone aan te kanten. En inderdaadt, beide, zo wel vader, als zoon, zouden waarfchynlyk hun leven in de gevangenisfe, daar zy nu byna al twee jaren in gezeten hadden, hebben moeten eindigen, alzo noch de voorfpraak van den paus, noch die van verfehiede andere vorften iets hadden mogen helpen, indien de grote zaak van de opvolging van de kroon van Portugal niet was voorgevallen, waar omtrent *Philips* niemandt bekwaamer oordeelde om zynen eifch met kracht te doen gelden dan dozen hertog. Hy haalde hem dan uit zyne gevangenisfe van het kasteel van Uzeda, en fteide zynen zone *Frederik*, eer hy hem daar nog om verzocht, mede in vryheit. Zie het *Leven van den hertog van Alva*, of het korte begryp van dat leven, met een bericht aangaande den fchryver van het zelve, en eenige aanmerklingen daar omtrent, in de *Hiftorifche Boekzaal*, by *Cóvens* en *Mortier*, IV *Bond*. I *Stuk*, pag. 194 enz.

1581.  
Monfte-  
ring van  
het  
Spaan-  
fche le-  
ger, on-  
der den  
hertog  
van  
Alva.

Onder-  
neming  
van de-  
zen veld-  
overfte.

\* of  
prior.



1581.

de twee bevelhebbers waren afgesproken. De stad was reets ingenomen, maar de toren, aan den ingang van de haven gebouwt, verdedigde zich nog. Drie galeien ten anker leggende dekten den zelven van den zeekant; en indien zy hunnen plicht hadden gedaan, zou het voor den marquis van Sante Croix bezwaarlyk zyn geweest in de haven ten anker te komen. Zyn geluk, of dat van *Philips* redde hem uit den noodt. Een van de drie galeien, de vloot ziende aankomen, ligtte het anker, en rociende met alle macht, gaf ze zich aan de vyanden over. Kort daar na deden de andere twee het zelve, zo dat de toren te landt en ter zee belegert wierdt, het welk oorzaak was, dat de gebiedter zyn verdrag maakte.

Het innemen van Setubal baande den weg tot de steden, aan den anderen kant van de Taag gelegen, en men behoefde alleen den stroom over te trekken om in het hert van het landt te dringen, en zich daar van meester te maken, het welk de hertog van Alva deedt. Maar wy kunnen hem, zonder al te ver af te weiden, niet volgen; onze omweg is reets te lang geweest. Het is genoeg, dat men wete, dat hy gelukkig ter zee en te landt was, en dat hy met eene vaardigheid, waar van men weinig voorbeelden heeft, het gansche ryk in minder tydt, dan 'er nodig was om het te doorlopen, vermeersterde. De Azorische eilanden, die ook *Terceres*, en door de Nederlanders de Vlaamsche eilanden genaamt worden, volgden insgelyks, na dat zy twee jaren na de overwinninge van den hertog van Alva hadden gewankelt, en begaven zich onder de gehoorzaamheit van *Philips*. De hertog van Bragance, die uit hoofde van zyne gemalinne het eerste recht tot de kroon hadt, was verplicht den stroom te volgen, en vernoegde zich met het ampt van konnestabel. Maar zyn kleinzoon verhefte zich in het vervolg, eischte zyn recht op de kroon omtrent het midden van de voorlede eeuw, en klom gelukkig weder op den troon, daar zyne nakomelingen nog op zittingen, en gelukkig regeren. Men zegt, dat een Spaansche geestelyke, van de orde van Cisteau, deze omwenteling in het jaar 1142 \* hadt voorzegt.

Belangende den kloostervoogdt van Crato, of den koning *Antonius*, hem ontbrak meer geluk en ondervinding dan moedt, hebbende daarenboven niet dan ongeoeffende soldaten, die tegen de Spaansche benden niet op konden: ook wierden zy, na dat zy eens geslagen waren, ten tweede maal gansch overhoop gesmeten, zonder meer moedt te hebben om zich langer te verdedigen, en *Antonius*, die van kloostervoogdt koning was geworden, was gedwongen van koning een monnik te worden, om aldus de vervolging van zyne vyanden te ontgaan. In dit kleedt versleet hy acht maanden in verscheide plaatsen, daar hy meer veiligheid dan in de koninklyke versierselen en trouw onder de Portugezen vondt, om zich niet door tachtig duizend kronen, die *Philips* hadt beloofd aan die hem zou gevangen nemen, te laten verleiden. Eindelyk vertrok hy met een schip naar Hollandt, van waar hy aan het hof van Vrankryk kwam †, en eenigen tydt daar na naar dat van Engelandt vertrok.

*Catharina van Medicis*, gebelgt over de kleinachting, die men voor haar recht tot de opvolging hadt gehad, beklagde zich minder over de Portugezen dan wel over *Philips*, die haar en alle andere mededingers den voet hadt geligt. Zy dacht om niet anders dan om zich te wreken. Daarenboven stondt haar de voorspoedt van het huis van Oostenryk niet aan, die Oost-Indië,

waar van de kroon van Portugal in bezit was, by West-Indië, het welk Spanje reets bezat, zou voegen, en dus het rykte en machtigste koninkryk des werlds worden. Zy kon niet alleen zulk een geluk niet verdragen, maar zy was bevreesd, dat eene zo ontzagchelyke macht aan de prinsfen, hare kinderen, nadeelig zou worden. Het zelve wantrouwen en den zelven nayver trachtte zy *Elizabeth* in te prenten. Ten dien einde schreef zy aan den gezant van den koning, haren zone, te Londen, hem belastende krachtadig aan deze vorstinne te verlonen het gevaar, dat voor gansch Europa in het groot worden van een huis stak, dat reets al te machtig was, en haar te verzoeken zich by de andere vorsten te voegen, om deze onverzadelyke staat-zucht in toom te houden.

*Elizabeth* was het ongenoege van *Catharina* niet onbekend; maar zonder de beweegreden, die zy hadt, te onderzoeken, vorschte zy de zaak in den grondt na, en men vondt, dat hare aanmerkingen welgegrond waren. Zy hadt zo veel wangunst, of staatzucht niet, als deze Italiaansche vrouw; maar zy hadt liefde voor hare onderdanen, die haar verplichtte buitengemeen voor hunne rust te waken. Daarenboven hadt hare eige veiligheid daar belang by. Zy wist de gedachten van *Philips*, en twyfelde geenzins, of hy zou, wanneer hy zich in zyne nieuwe regering zou vastgesteld hebben, zyn voornemen op Engelandt weder werkstellig maken, daar de bemachtiging van Portugal de uitvoering alleen van hadt opgeschort. Zy antwoordde derhalven ook zeer gunstig aan den gezant, zonder echter in eenige verbindtenis te treden. Zy ontving den gevluchten koning ook zeer vriendelyk. Hy was van Vrankryk in Engelandt gekomen, daar zy hem met zo veel toegenegenheit ontving, dat hy zyne ongelukken voor een tydt vergat. Zy onthaalde hem, niettegenstaande zynen ongelukken staat en zyne onwettige geboorte, als een koning, hem aanmerkende als een kleinzoon van den koning *Emanuel*, gelyk hy waarlyk was. Zy zag hem aan als haren nabestaande, uit het koninklyke bloedt van *Lankaster* geboren, dat koninginnen aan Portugal hadt gegeven, terwyl het zelve koningen voor Engelandt hadt voortgebracht. Men ziet ook uit de brieven van *Walshingham*, gezant in Vrankryk \*, dat *Elizabeth* hem met geldt, volk en schepen, doch onder de handt, bystondt, om *Philips* niet te onvriendt te maken, maar met te veel spaarzaamheit en omzichtigheit.

Ondertusschen hervatte het hof van Vrankryk zyne onderhandeling aangaande het huwelyk van den hertog van Alençon met *Elizabeth*. Niet alleen de koningin moeder, die de verhoging van haren zone wenschte, maar zelfs de Allerchristelykste koning, niettegenstaande hy weinig genegenheit voor zynen broeder hadt, betuigde echter grote genegenheit om deze onderhandeling voort te zetten. De nayver, dien hy zo wel als de koningin, zyne moeder, over de vereniging van de kroon van Portugal met al de andere ryken van *Philips* hadt opgevat, verplichtte hem een verbondt met Engelandt aan te gaan. Hy dacht, dat 'er geen krachtiger, noch zekerder verbindtenis met deze kroon zou zyn dan het huwelyk van den hertog van Anjou met de koningin *Elizabeth*. Met dit oogmerk zondt hy een aanzienlyk gezantschap naar Londen. *François van Bourbon*, dien men prins Dauphin noemde, zoon van den hertog van Montpensier, was daar het hoofd van, versleit van den maarschalk van *Coffé*, van *Lusignan St. Gelais*, van *La Motte Fenelon*, van *La Mauvisiere*, van

1581.

En door Elizabeth.

\* Zie het derde hoofdstuk van de Jaarboeken van Cisteau. Vlucht van den koning Antonius.

Zyn vluchten naar Vrankryk.

† Volgens *Mezeray* en *Cambden*.

*Thuanus* zegt, dat hy in Engelandt aanlandde.

Hy wordt door *Catharina van Medicis* geholpen.

\* Zie de verhandeling van den Gezant, van *Dudley Digges*. Men hervat de onderhandeling van het huwelyk met den hertog van Anjou.

Brif.



1581.  
\* de  
Clauft  
en Viray.  
Het ont-  
fangen  
van de  
Frantche  
gezant-  
ten.

Briffon, voorzitter van het Parlement van Parys, van Pinart, geheimschryver van Staat, nevens twee Raden van den hertog van Anjou \*

Hen wierdt een verblyf plaats in Westminster gegeven, daar men een byzonder huis voor hen in weinig dagen met veel vaardigheid, niettegenstaande de vertrekken gemaklyk en heerlyk waren, hadt doen bouwen: men onthaalde hen met overkottelyke maaltyden, schouw-en steekspelen. Philips Howard, graaf van Arundel, Mylord Windsor, de ridders Philips Sidney en Greuil maakten daar de opening van bekend, en verklaarden zich voor schildhouders †. Na dat men eenige dagen met deze vermakelykheden hadt doorgebracht, versleet men de andere met zaken van meerder belang, rakende de reden van hun gezantschap. Elizabeth benoemde gevolmachtigden om met die van den koning van Frankryk en den hertog van Anjou te arbeiden. Zy zocht onder hare Raden de voornameste, het zy door hunne bekwaamheit, of genegenheit, het zy door hunne geboorte, of bediening. Mylord Burleigh was de eerste, niet alleen uit oorzaak van zyne bediening als groot-schatmeester, dat de derde bediening van de kroon is \*; maar ook door zyne bekwaamheit en yver. De andere waren Mylord Clinton, graaf van Linkoln, grootadmiraal van Engelandt, Mylord Ratclif, graaf van Suffex, Mylord Russel, graaf van Bedford, Mylord Dudley, graaf van Leicester, en de ridders Christoffel Hatton en François Walsingham. Deze laatste was geheimschryver van Staat, een der verstandigste en welmenendste staatsdienaren, die Elizabeth in haren Raadt hadt. Hy was het, dien zy kort daar na naar Frankryk zondt, om de voorwaarden van de onderhandeling, daar men niet hadt kunnen in overeenkomen, ten einde te brengen. Hy was het ook, die de brieven schreef, welke men in de verzameling, die men wereldkundig heeft gemaakt, kan zien †.

De gemachtigden, vergadert zynde, kwamen over de voorwaarden, die op den 11 July wierden vastgesteld, overeen. De zelve beheldden \*: Dat men zes weken na de bekrachtiging van de huwelykvoorwaarden door de belang hebbende partyen tot de voltrekking van het huwelyk zou treden. De hertog beloofde niets in den Engelschen Godsdienst te veranderen, en men stondt hem de vrye oeffening van den zynen, zo voor hem, als voor die van zyn huis, toe, onder beding, dat het geen Engelschen zonden zyn. Na dat het huwelyk voltrokken zou zyn, zou hy den tytel van koning aannemen, maar de regering gebeel aan de koningin laten, hoewel alle de bevelen in hun beider name zonden afgevaardigt worden. Zyn verzoek, om plegtelyk gekroont te worden, en den naam van koning van Engelandt na de dood van de koningin te behouden, indien hy na haar leefde, als mede om het voogdyschap over hare kinderen, indien zy eenige kregen, en de bestiering van het ryk gedurende de minderjarigheit van de zelve, stelde men uit, tot dat het Parlement zyne toestemming op dit artikel zou gegeven hebben. De koningin verbondt zich ook de inkomsten, die zy aan den koning haren gemaal beloofde, daar in te doen bekrachtigen. De hertog van Anjou verzekerde ook van zynen kant de koningin, by wyze van een tegengift, en waar voor hy zich verbondt van den dag van hare overtenkomst †, veertig duizend gonde zonne-kronen, gelyk men de zelve noemde †, jaarlyk uit de inkomsten van het hertogdom van Berry te laten genieten. Voorts kwam men overeen ten aanzien van de kinderen, die uit dit huwelyk zouden worden verwekt, het zy zonen, of dochteren, dat de zelve in het ryk zouden opvolgen; dat indien 'er

\* Die van groot-opperrechter is de eerste, en die van kanceel-lier de tweede.

† by Dudley Digges. Men komt over de artykelen overeen.  
\* Lie Cambden, en de Gedenschriftten van Mich. van Castelman, 1 Dtel, in de byvoegfels, pag. 706 enz.

† Thuanus zegt kwalik van den dag van het overlyden des hertogs. † Wy hebben de reden elders gezegt.

twee zonen nableven, de oudste de kroon van Frankryk, ingeval Henrik de III geen kinderen naliet, en de tweede zoon de kroon van Engelandt zou erven, en dat, indien 'er alleen een zoon nableef, by de beide kronen zou erven, onder beding, dat hy van twee jaren acht maanden zyn verblyf te Londen zou komen houden. Dat, indien de koningin het eerst kwam te sterfen, zonder dat de kinderen mondig waren, de koning hun vader voogdt over hen zou zyn, tot dat de zonen achttien, en de dochteren vyftien jaren zouden bereikt hebben. Dat, indien de koningin zonder kinderen na te laten kwam te sterfen, de hertog van Anjou niets op de kroon, noch op de domeinen van Engelandt zou te eischen hebben, uitgenomen zyne toegelegde inkomsten, en dat hy 'er de juwelen ook niet van naar Frankryk zou mogen medenemen.

Tot verzekering van alle deze voorwaarden, die de macht van den toekomstenden koning bepaalden, bedong men, Dat hy gene bedieningen van de kroon aan vromdelingen zou geven, dat hy noch in de wetten, noch in de gewoonten der Engelschen eenige verandering zou maken; dat hy noch de koningin, noch de prinsfen uit het ryk zou voeren, ten zy met de toestemming van de koningin en de beeren van het ryk; dat hy geen steden dan aan Engelschen zou te bewaren geven; dat hy Engelandt in geen vromde oorlogen zou inwikkelen, maar in het tegendeel de vrede, die het tegenwoordig met zyne naburen genoot, handhaven. Men kwam ook overeen, Dat dit verdrag door de Parlemen ten van de beide ryken zes maanden na de voltrekking van het huwelyk zou bekrachtigt worden, en dat de toestemming van den Allerchristelyksten koning deze beide plegtigheden zou voorgaan.

De huwelykvoorwaarden aldus vastgesteld zynde, besloot men nog een byzonder verdrag en bondgenootschap tusschen de twee kronen op te rechten. Dit was, gelyk wy zullen zien, de klip, die den voortgang van het huwelyk, daar zo wel voor gezorgt scheen te zyn, dat men geen stribbeling hadt te vrezen, stuitte. Men bedong nog by een afzonderlyk artykel, Dat de koningin het huwelyk niet zou beboeven te voltrekken voor dat zy en de hertog van Anjou zich wederzyds over zekere zaken verklaart, en daar in genoeg genomen, en dat de koning van Frankryk de zelve zes weken, na dat zy hem zouden medegedeelt zyn, bekrachtigt zou hebben.

Voor dat de zes weken om waren, zondt de koningin Sommer, eenen van hare geheimschryvers, naar Henrik den III, om zyne gedachten over deze geheime voorwaarden, die voornamentlyk in een aanvallend en verwerend verbondt tusschen de twee kronen bestonden, te weten. Maar de koning weigerde naar dit voorstel, voor dat het huwelyk voltrokken was, te hooren. Om deze zwarigheid weg te nemen was het, dat Elizabeth Walsingham en Mylord Cobham als buitengewone gezanten, benevens Sommer, geheimschryver van Staat, die onder hen was, gelyk men uit de aantekening van hunnen last kan zien \*, naar het hof van Frankryk zondt. Deze last betref de zaken, daar hare Britannische Majesteit Walsingham mede hadt belast, en hier op uitkwamen: Dat het gemeen mogelyk, volgens zyne gewoonte, kwalik zou oordeelen over het uitsfel van haar huwelyk, en denken, dat het zelve door het opschorten was gebroken. Des niettegenstaande betuigde hare Majesteit hare oprechte mening, hebbende zich gescbikt naar den wensch van haar volk; dat zy met drift verlangde een opvolger uit haar bloedt te zien; dat zy met dit inzicht naar het aanzoek van den hertog van Anjou hadt geluistert; en dezen prins

1581.

Een be- ding, dat het huwelyk te loot siet.

\* In de verza- meding van Dudley Digges. Red. nen van Elizabeth over de e by- zondere bedin- gen.



1581. boven alle andere, zo wel om de grootheit van zyne geboorte, als uit aanmerking van zyne koninklyke dengden, en de genegenheit, die hy in zyn gedrag, al zo eerbiedig als nadrukkelyk, hadt getoont, den voorrang gegeven: waarom zy geen reden hadt de liefde van zulk een groten prins af te wyzen: doch alleen besloten hebbende te trouwen, op dat zy aan het verzoek van hare onderdanen zou voldoen, wilde zy verzekert zyn, dat hare keur hun welgevalig zou zyn, uit vreeze, dat indien het anders was, zy berouw zou hebben van zich zo ver ingewikkelt te hebben, wanneer 'er geen middel zou zyn om te rug te keven. Zy voegde daar by, dat het geen ingebeelde vrees was, dat Frankryk door zyne eige beroerten was verdeelt; dat de hertog van Anjou met zynen broeder, den koning, overboop lag, en dat verscheide welmenende Engelschen, den Staat en den Godsdienst genegen, op eene ongelukkige wyze tegen dit huwelyk vooringenomen waren. Dit waren, zeide zy, zo vele hinderpalen, die, voor dat men verder ging, uit den weg geruimt moesten worden; en daar uit besloot zy, dat het hof van Frankryk te ontydig van haar eischte met een huwelyk schielyk voort te gaan, dat haar niet dan vergeessche klagten, indien de misnoegden dagelysch vermeerderden, over zou laten; dat de zaken zo ver waren gekomen, dat de hertog van Anjou den oorlog tegen Philips zonder gevaar niet kon voortzetten, noch de wapenen met eere nederleggen, behalven dat het welvaren der vereenigde Nederlanden en de veiligheid van Engelandt en van Frankryk daar tegen sreden. Wat dan te doen in zulk eene tyds gelegenheit? De vrede van den hertog van Anjou met Philips zou hen beide nadeelig zyn; haar huwelyk in tydt van oorlog met een zo gevaarlyken vyandt zou Engelandt zodanig ontroeren, dat 'er vele murmuringen om zouden ontstaan. Zy wilde de eer van dezen prins geen nadeel doen, noch de Nederlandsche vryheit benadeelen, noch reden van klagen aan hare onderdanen geven. In deze belemmering bleef haar niets over dan eene zyde te kiezen. Dit was haar huwelyk, tot dat de oorlog gelukkig geëindigt zou zyn, uit te stellen, of ook tot dat de Allerchristelykste koning Engelandt zodanig door een verwerend en aanvallend verbondt hadt verzekert, dat het zelve niets van het misnoegen van den Katholyken koning hadt te vreezen.

Dit was de last, dien *Elizabeth Walsingham* met eene wyze staatkunde, en op de liefde van haar volk gegrond, hadt mede gegeven. *Henrik* was van gansch andere gedachten, zo vast besloten hebbende zich op het verdrag van een verwerend en aanvallend verbondt, voor dat het huwelyk was voltrokken, niet te uiten, als de koningin van haren kant voorgenomen hadt het huwelyk voor als nog niet te voltrekken, voor dat het verbondt van bondgenootschap was getekent. Het was te vergeessch, dat *Walsingham* al zyne bekwaamheit in het werk stelde om den koning te overtuigen hare Engelsche Majesteit op haar verzoek te voldoen; en hem de redenen, die hy met den schranderen geeft, die hem eigen was, voor oogen hielt. Hy kon zyn oogwit niet bereiken, zo dat hy zich, na eenige maanden te vergeessch en met ongenoegen in deze onderhandeling te hebben gesleten, gedwongen zag naar Londen te keren. De Franche schryver \* bekennt rondborstig, dat de koning geenzins van gedachten was den hertog van Anjou groot te maken, en dat hy zeer verheugt was, dat *Elizabeth* hem een voorwendel van te breken aan de handt gaf, zonder dat het zelve eenig ongenoegen by zy-

nen broeder kon verwekken; daar hy byvoegt, dat *Elizabeth* ook tot dit huwelyk, hoewel zy het tegendeel betoonde, niet geneigt was; kortom, dat zy beide wel te vrede waren hunne rol zo wel gespeelt te hebben; de koning, die aan den hertog van Anjou kon betuigen, dat het aan hem niet hadt gecheit, dat zyn broeder den troon van Engelandt niet hadt beklommen, en de koningin, die *Philips* schrik door dit huwelyk, daar hy boven alles om verlegen was, aanjoeg, en hem verplichtte inschikking voor haar te hebben, om haar niet te dwingen het zelve te voltrekken.

Men vindt in de brieven van *Walsingham* eenige byzonderheden, die verdienen bygebracht te worden. In de verzameling rakende deze onderhandeling \* vindt men twee vertogen van de koningin, betreffende het eene de redenen van het uitsstellen van haar huwelyk, daar wy even van gesproken hebben, en het andere het ontwerp van een aanvallend en verwerend verbondt, dat zy den Allerchristelyksten koning voor alle dingen zocht te doen tekenen. Men ziet daar in ook den brief †, dien de hertog van Anjou aan den gezant, wanneer hy zyn gezantschap hadt vernomen, schreef. Het opschrift was: *Aan mynen goeden vriendt, den Heere François Walsingham*. Deze prins drukte zich daar in met weinig woorden, doch die zyne liefde genoegzaam te kennen gaven, uit. Hy verzocht den Engelschen gezant zyne reis over *Chateau-Thierry* te nemen, daar hy hem met veel genegenheit verwachtte; kortom, men vindt daar brieven van *Walsingham* aan de koningin en aan *Mylord Burleigh*, aan wien hy rekenschap van zyne handeling geeft. Hy geeft hem in eenen van die brieven kundschap van het gesprek, dat hy met *Catharina van Medicis* in den tuin van de *Tuillerie* hadt gehad \*, zo ten aanzien van de vloot, die *Elizabeth* aan den gevluchten koning van Portugal *Antonius* zou geven, maar voornamentlyk aangaande het verdrag, dat voor het huwelyk moest gaan; daar *Catharina van Medicis* op hadt geantwoord, dat men niet moest verwachten, dat *Henrik de III* zich in een openbaren oorlog met Spanje, ten zy hy, door het huwelyk van zynen broeder met *Elizabeth*, van Engelandt verzekert was, zou inwikkelen. *Walsingham*, die aan de koningin zyne meesteresse van dit gesprek kennis gaf, nam de vryheit haar met eene diepe eerbiedigheit te vertonen, dat het hof van Frankryk met geen woorden te paaien was, maar dat het de daadt zelf wilde zien; zo dat alle omwegen te vergeessch zouden zyn om den koning van besluit te doen veranderen; daar hy byvoegde, dat indien de koningin oordeelde, dat het op hare eer aankam niets van hare zyde af te staan, hy haar verzocht aan te merken, dat 'er zo veel tydt, die zo dierbaar was, vergeessch gesleten wierdt, dat de jaren, zonder dat men het gewaar wierdt, zeer snel voorby liepen, en dat het op een huwelyk aankomende, indien het hare Majesteit ernst was, zy om eenige plegtigheden de stonden, die niet wederkomen, wanneer men ze heeft laten voorby slippen, moest waarnemen. Voor het overige eindigde hy zynen brief met een byzonderen draai. *Ik bidt Godt*, zeide hy, *dat hy de loffelyke regering van hare Majesteit voorspoedig make, en de genen, die andere wenschen doen, bescbame* †.

Hy maakte haar ook het gesprek bekend, dat hy met den hertog van Anjou, sedert het onderhoudt met de koningin moeder in de *Tuillerie*, hadt gehad, en de droefheit, die hy in het wezen van dezen prins hadt bespeurt. Hy schil-

1581.

Byzonderheden van het gezantschap van *Walsingham*, \* door *Dudley Digges*.

† gedagte kent den laatsten July 1581.

\* den 3 Augusty 1581.

† Deze brief was van den 6 Augusty.

Tegenstrijdige redenen van den koning van Frankryk.

\* *Tobacco*.



1581. schilderde hem af als een verlagen minnaar, die op het punt stondt van al zyne hoop te verliezen. *Waarom moet men,* zeide hy, *twee zaken, daar ik geen even grote macht toe heb, by elkander voegen: myn huwelyk met de koningin en een verdrag tusschen Frankryk en Engelandt? Wat het eerste aangaat, dat zyn myne zaken; de koningin kan van my eischen al wat in myn vermogen is, ik zal haar aansloots geboorzamen. Maar het andere is buiten my, het hangt van een broeder af, die te gelyk myn koning is, en aan wien het my niet voegt te gebiedten. Ik vertrek, vervolgde hy, om de belegering van Kameryk te doen opbreken, en ik hope, dat ik my daar ten minste de gunst van de koningin door zal waardig maken, indien ik zo gelukkig niet ben hare genegenheit omtrent het geen ik wensche en geboopt hadt te verkrygen.*

\* den 27 Augusty. Weinig dagen daar na \* deedt *Walsingham* hem den last, dien hy van hare Britanische Majesteit hadt ontfangen, weten, om hem honderd duizend kronen ter handt te stellen, het welk geen kleine steun voor dezen prins was, om de onkosten van den veldtocht, daar hy van den koning zynen broeder weinig in wierdt geholpen, te dragen. De Engelsche gezant sprak ook met hem over de openstaande zwarigheden door de halfsterigheid van het hof van Frankryk, dat het verwerend en aanvallend verbondt weigerde te tekenen. Hy vermaande hem zyn aandrang by den koning te verdubbelen, om hem van besluit, waar in hy tot nu toe onbeweeglyk scheen te zyn, te doen veranderen.

Hy bleef daar altoos by. *Walsingham* vertrok niet voor het laatste van September. Hy en zyne twee amptgenoten gaven op den 12 van de zelve maandt op nieuw drie maanden aan den koning om zich te bedenken. De gemachtigden hadden ondertusschen een ontwerp van het verbondt opgestelt; en indien de koning daar de voltrekking van met ernst hadt gemeent, schynt het, dat 'er weinig of niets volgens de ontwerpen, die men in de Gedenkchriften van den gezant *Walsingham* vindt, aan ontbrak; maar wanneer men het over alles eens scheen te zyn, wierdt alles afgebroken, of bleef, volgens het bevel van den koning, aan den spyker hangen.

*Walsingham* deedt nog een laatste aanzoek wanneer hy afscheidt van den koning nam. Hy vertoonde zyne Majesteit zeer krachtig het belang, dat de beide kronen hadden om zich zamen tegen de machts van Spanje te verbinden. De koning stondt dat toe. Maar de steen des aansloots bleef altydt in wezen. Dit was, wie den eersten stap zou doen, of de koning met het bondgenootschap te tekenen, of de koningin met het voltrekken van het huwelyk. *Henrik* de III zeide aan den gezant, dat hy met zeer veel genegenheit zynen broeder, den hertog van Anjou, met het huwelyk van de koningin wenschte vereert te zien, en dat hy wel zes jaren van zyn levenstyd wilde geven om hem zulk een groot geluk te doen erlangen. Ondertusschen weigerde hy het zelve door te zetten, dat hy doen kon met alleen een zo voordeelich verbondt te tekenen. *Walsingham* hieldt verscheide malen daar om aan, maar te vergeeffsch. De geheim-schryver van Staat zeide tegen hem, dat hy daar niet verder by den koning moest op aandringen; zo dat hy zyn afscheidt van den Allerchristelyksten koning nam, gedwongen zynde de zaken in den staat te laten, waar in zy in het begin waren geweest. Hy zag zeer wel, gelyk hy verhaalt, dat, wat schoon gelaat *Henrik* de III voor den hertog van Anjou toonde, daar een nayver tusschen de twee broeders was, waar door zy geen III Deel.

oprechte vriendschap voor elkander hadden.

Ondertusschen kwam de hertog van Anjou uit de Nederlanden met zulk een groten spoedt, die niet dan om de verlieftheit van een minnaar, en om de vreeze, dat de hoop van zyn huwelyk met eene der grootste koninginnen des werelds in rook zou verdwynen, verschoont kan worden. In het vervolg van de Nederlandsche oorlogen zullen wy de verrechtingen in dezen veldtocht zien, dien hy vroeg eindigde, om tot bystandt van den Engelschen gezant te komen, en zyn gezag by zyn verzoek te voegen, om alzo, indien het mogelyk was, den wederstandt van den koning zynen broeder te boven te komen. Maar hy vondt hem vertrokken, of gereed om weder te keren: want men kan met geen zekerheit zeggen, dat hy hem voor zyn vertrek heeft gesproken. De hertog bleef niet lang aan het Fransche hof: ook hadt hy geen reden om van het zelve voldaan te zyn: zyne liefde, of staat-zucht, die hem zo haastig uit de Nederlanden hadt doen vertrekken, deedt hem haast het besluit nemen van naar Engelandt over te steken. Hy kwam daar met een koninklyken stoet op den 1 November. De prins Dauphin, die in het begin van den somer aan het hoofd van het gezantschap, dat *Henrik* de III hadt gezonden, daar was geweest, kwam nu wederom met den hertog van Anjou, trachtende hem dezen tweeden dienst in zulk eene voorname zake, en die reets op zulk een goeden voet was gebragt, te bewyzen. De graven van La Val, van St. Agnan en Grancei waren van het zelve gefelschap, nevens vele edellieden van aanzien, onder de welke waren *Baqueville*, *Martel* en *Tbeligni*, die den voorrang hadt, *St. Aldegonde*, en de baron *d'Inchi*, voor dezen landvoogdt van Cambresis, die den veldtocht in Nederlandt onder het bewindt van den hertog van Anjou hadden bygewoont. Zy wilden hem ook versellen op zynen tocht naar Engelandt, daar de liefde hem henen voerde, of mogelyk hadden zy bevel van de Staten om deze reis te doen, om by de byeenkomst tegenwoordig te zyn.

Dit was de tweede maal \*, dat deze prins overzee trok om zyne schuldpligtigheid aan de koningin te bewyzen. Wy hebben boven gezien, dat hy by zyn eerste bezoek zeer wel was ontfangen. By het tweede ontfing hy geen minder beleefdheit. Zyne zaken waren zelfs verder gekomen, de huwelyksvoorwaarden vastgesteld, en aan het voltrekken van het huwelyk zelve scheen niets anders dan de plegtigheid, die daar toe vereischt wordt, te ontbreken: weshalven het hof van *Elizabeth* zich verplicht vondt dezen prins zo veel eer, als met zyne aanstaande verheffinge overeenkomstig was, te bewyzen. De wellevendheit verplichtte de koningin zelf hem het genoeg, dat zy over zyne aankomst gevoelde, te betuigen, en het zy ze door staatkunde, of erkenenis te werk ging, zy kon zich niet ontslaan van hem hare gevoeligheit en vreugde daar over te betonen: ook wierden 'er geen kosten gespaart om hem wel te onthalen. Men zegt †, dat 'er geen vermakelykheden te bedenken waren, of zy wierden voor hem bereid. De koningin liet ter liefde van hem hare gewone soberheit varen, en gansch Engelandt volgde haar voorbeeldt, en verliet de spaarzaamheit en strengheit, die het in zyne levenswyze was gewoon geweest. Men zag niet dan festenen, balen en vermommingen ‡. De kostelykheit en verscheidenheit der klederen wierdt ingevoerd. Men deedt zyn best heerlyke vertoningen te don, en prachtige schouwtonelen, daar men de

1581.  
Com-  
den.  
Thomas.

Aan-  
komst  
van den  
hertog  
van  
Anjou  
in Eng-  
landt.

\* De  
eerste  
was in  
het jaar  
1579.

† *Bobus*.

‡ Op wat  
wyze hy  
van de  
koningin  
wordt  
ontfange-  
gen.  
‡ *Mas-  
quera-  
des*.



1581. de blyfpelen op vertoonde, en die eene zeer grote fomme gelds koſten, op te rechten; kortom, al wat de pracht en welluſt kunnen bedenken wierdt met eene bovengewone verkwiſting te voorſchyn gebragt. Dit was echter eene grooſchheit, die weinig dagen, en niet langer dan gedurende het verblyf van den hertog van Anjou in Engelandt duurde. Deze prins verrokken zynde hielden alle de vermakelykheden op, en de koningin beval de zelve mede te verlaten, zich alleen daar van uit beleeftheit en by een buitengewoon toeval hebbende bedient. Zy was en bleef altydt even deugtzaam.

Hunne byzondere onderhouden, en ring door de koningin, aan den hertog gegeven.

Het ſchynst echter, dat zy een weinig te verging, wanneer zy op een zekeren tydt onder deze vermakelykheden een ring van haren vinger trok, en den zelve aan den vinger van den hertog van Anjou ſtak; het zy het feest haar eene vreugde veroorzaakte, die haar vervoerde, het zy de liefde van den hertog van Anjou haar raakte. Zy ſtelde hem een pandt van hunne wederzydſche genegenheit en aanſtaanden echt ter handt. Het berouw, dat zy 'er kort daar na van hadt, toont, dat zy te voorbarig was geweest, en het was ook een onvergeeflyke zwakheit in zulk eene grote koningin. Deze plegtigheit ging zelfs gepaart met zekere wederzydſche betuigingen, waar van men de omſtandigheden niet meldt, of om dat het alleen by gifſing was, dewyl men ze niet heeft kunnen weten, of om dat men niet goedgevonden heeft dit geheim te openbaren. Maar men zegt, dat alle, die daar by tegenwoordig waren, oordeelden, dat zy naar beloften van twee perſonen, die malkander het jawoordt geven, zweemden. De hertog, die kort daar na uit het vertrek ging, met eene blydſchap, die uit zyn gezicht te lezen was, liet niet toe daar aan te twyſelen, en *St. Aldegonde*\*, die al wat 'er was omgegaan hadt gezien, oordeelde daar gelyk alle de anderen van. Hy ſchreef daar over volgens zyne gedachten aan de algemeene Staten, en zondt den zelve nacht een bode af om hen van deze zake van aangelegenheit, ter oorzaak van de verbindtenis, die zy met den hertog van Anjou hadden aangegaan, kennis te geven. Al de ſteden van de Nederlanden betoonden hare vreugde daar over met het luiden van de klokken, het loſſen van het geſchut, en het aanſteken van vreugdevuren en verlichtingen. Men wierdt echter gewaar, dat deze tyding zonder grondt was, en de koningin verweet *St. Aldegonde*, dat hy te voorbarig was geweest in het ſchryven van eene zake van zulk een gevolg op een enkel vermoeden, waar van hy in weinig uren anders zou zyn onderrecht geweest, indien hy de mocite hadt genomen van zich daar naauwkeuriger van te laten onderrechten.

Hy was ondertuſſchen de eenigſte niet, die dit huwelyk voor geſloten rekende. Het gerucht daar van verſpreidde zich in korten tydt door het ganſche hof, en hadt zyn uitwerkſel volgens de gemoedsgeſteldheit der genen, die daar belang in hadden. Eenigen verblydden zich; anderen waren 'er over verſlagen. Zy waren alle met verwondering aangedaan. De graaf van Leiceſter, die zich altydt tegen dit huwelyk hadt gekant, en ſedert korten tydt nieuwe kuiperyen in het werk geſtelt om het te beletten, was een van die daar over klaagden, als of het de droevige ſlag was, die te gelyk de koningin, den Staat en den Godsdienſt zou doen vallen. Men zegt †, dat de onderkamerling *Hutton* en de ridder *Walſingham* van de zelve gedachten waren; dat zy

† *Cambden, Thuanus.*

het zelve beklag deden, en het nog ver- 1581. grootten; het welk men niet wel van den laaſten kan geloven, overmits hy eerſt van een gezantſchap was wedergekomen, daar hy al zyne bekwaamheit hadt gebruikt om alle zwarigheden, die zich tegen het geluk van den hertog van Anjou aankantten, weg te nemen.

Hoe het zy, de hertog van Leiceſter en zyne aanhangeren bragten het ganſche hof in verwarring, en vervulden het zelve met klagten. De kamervrouwen van de koningin hadden noch macht, noch bekwaamheit genoeg om zich zelfs in de tegenwoordigheit van hare meeſtereſſe te bedwingen; zy openbaarden zich door hare tranen en gekryt, als of alles verloren was. De koningin raakte met haar aan het redeneren, zo dat de ganſche nacht met droevige aanmerkingen voorby liep. Zy voorſpelden niet dan treurige voortekenen uit dit huwelyk. Engelandt kwam haar als in banden gekluifert voor, of in zyn bloedt verdronken; de koningin ongelukkig en onder de macht van een regeerzuchtig meeſter; het Pausdom zich op deze vorſtinnē en hare getrouwe onderdanen over den hoon, die hunnen beedendienſt was aangedaan, wrekende.

De min heeft mogelyk nooit zulke kluchtige uitwerkſelen veroorzaakt dan zy toen in het paleis van Weſtmunſter deedt. Zy maakte, dat de koningin en de hertog van Anjou den nacht zonder ſlapen doorbragten; maar om zeer verſchillende oorzaken. De vreugde hielt den laaſten buiten ſlaap, verlangende met ongeduldt, dat de zon zyn geluk mogt komen beſtralen. De andere kon niet ſlapen wegens de ontroeringen, die hare voorbarigheit veroorzaakte, en wenſchte, dat de dag aangebroken was om het gegeven woordt weder in te trekken. Deze dag, door beide zo zeer gewenſcht, kwam aan; maar wat verſcheelde de zelve van het verlieſde denkbeeldt, dat de hertog van Anjou daar van hadt opgevat! Zo haalt als hy by de koningin kwam, trok zy hem aan een zyde. Alle, die 'er tegenwoordig waren, waken uit eerbiedt uit de kamer. Zy hadden een zeer lang onderhoudt met malkander, waar van men nog minder dan van het voorgaande kon horen: doch men kon wel bemerken, dat het geenzins naar het genoegen van den prins was geweest. Uit de kamer komende liet hy zo veel droefheit over dit tweede geſprek blyken, als hy zich vergenoegt over het eerſte hadt getoont. Van daar gekomen floot hy zich in zyn kamer met zyne vertrouwdſte vrienden op, en zich vry en onbelemmert ziende borſt hy in ſchampere verwytingen uit. Hy ſcholdt de koningin voor eene vrouw, die de ongeſtadigheit van hare kunne onderhevig was, ſmeet den ring, dien hy van haar hadt ontvangen, op den grondt, maar raapte den zelve aanſtonts weder op, niet wetende of hy hem zou bewaren, of wedergeven. Dus ſpreekt de ſchryver van de geſchiedeniſſe van *Elizabeth* daar van. Maar de Franſche ſchryver zegt, dat zyne driften in het mondgeſprek, dat hy met de koningin hadt, uitborſten, en dat hy den ring aan haar zelve wedergaf, maar dat hy hem aanſtonts weder te rug trok, alzo de ſpyt hem zonder nagedachten tot het eerſte hadt vervoert, maar dat de liefde hem terſtont tot inkeer bragt; zo dat men naar de wyze, op welke de een en de ander deze zaak verhaalt, niet weet, of de hertog van Anjou den ring heeft gehouden, dan of hy den zelve aan de koningin wederom heeft gegeven. Het zekerſte is, dat *Elizabeth* beweerde, dat zy zich door deze gifft niet hadt ver-

Het morren van den grave van Leiceſter en zyne aanhangeren.

De koningin hertoeft hare beſloote.



1581.

verbonden, en dat dit alleen een teken van hare achtung, of genegenheit, en geen trouwring was.

Hare  
aanmer-  
kingen  
over het  
afbre-  
ken van  
het hu-  
welyk.

Echter was zy niet zonder kommer: zy hadt zich zelf uit een kwaad geval gered, waarin zy zich zelve verweet al te voorbarig getreden te zyn. Zy deedt een stap achteruit, die haar niet minder verlegen maakte. Zy smaakte aanstonts het vermaak van hare vryheit, die zy ten minste hadt gewaagt, indien zy de zelve niet hadt verpand, wedergekregen te hebben; maar overdenkende tot wat prys, en wat zy, om ze te verkrygen, waagde, wierdt zy 'er innerlyk over beroert, niet twyfelende, of zy zou het misnoegen van den prins en van gansch Vrankryk op zich hebben geladen. Toen was het, dat haar de Raadt van Mylord *Burleigh* en van den grave van *Essex*, die haar hadden geraden het huwelyk te voltrekken, te binnen kwam. Zy zag wel, dat zy na dit voorval geen bondgenootschap met den Allerchristelyksten koning hadt te hopen, en dat zy daar door alleen het doelwit van den Katholyken koning was geworden, wiens voornemens haar niet onbekend waren. Des niettegenstaande zegt men, dat zy, na alle deze verscheide aanmerkingen gemaakt te hebben, voornam in den ongetrouwden staat, die het by haar altydt hadt overgehaalt, te blyven. Zy overdacht het voor en tegen van een huwelyk met een vreemd of een Engelsch prins. Zy kon zich zo laag niet vernederen, dat zy zich zelf aan een onderdaan zou verbinden, zonder de koninklyke achtbaarheid te kort te doen, nayver in het ryk te verwekken, en murmuring te veroorzaken. Zy kon geen Roomschgezind prins tot haren gemaal nemen, zonder hare vryheit en die van de natie over te geven, en den Protestantischen Godsdienst in een openbaar gevaar te brengen. Het ongelukkige huwelyk van hare zuster met *Philips* den II deedt haar vrezzen, dat zy hare rust, indien zy met een vreemd prins trouwde, zou verliezen, en de blaam, die *Eduard* de IV, de eerste der koninggen van Engelandt na *Willem* den Veroveraar, die met eene van zyne onderdanen was getrouwt, op zich hadt gehaalt, deedt haar een afkeer van een diergelyke verbindtenis hebben.

Berisping  
der on-  
gelyken  
tegen dit  
huwe-  
lyk.

Maar zy vondt niet goed, dat eenigen de vryheit namen van kwalyk van het aanzoek van den hertog van Anjou te spreken. Zy verdedigde yverig de eer van dezen prins, nevens de hare, die deze stoute berispingen door hunne schimp-schriften hadden beklad. Daar was 'er een, dat den tytel voerde van: *De afgrondt, daarmeden Engelandt door een Fransch huwelyk in gaat storten*. Het was zeer bitter geschreven. De Raden, die het huwelyk begunstigten, wierden daar in als onwaardige landgenoten en eerloze onderdanen, die hun vaderlandt en de koningin verrieden, gehandelt. De koningin zelf wierdt daar niet in verschoont. Zy wierdt op eene bedekte wyze beschuldigt het belang van hare eige eer en van den Godsdienst vergeten te hebben; dat zy zich door vleieren hadt laten verleiden, en niet meer die prinses was, die tot hare zinspreuk hadt verkoren: *Altydt de zelve*. Wat aangaat den hertog van Anjou, hy wierdt ook niet gespaart; men schilderde hem en het gansche Fransche hof op eene hatelyke wyze af; maar niets wierdt zo straf behandelt als het huwelyk, dat de oorzaak van deze lasteringen was. Om te bewyzen, dat het zelve onwettig was, nadeelig aan den Godsdienst, en verderffelyk voor den Staat, bragt men, het zy wel, of kwalyk te pas, eenige plaatsen uit de H. Schrift by,  
*III Deel.*

en men zeide, dat het een huwelyk van eene dochter Gods met een zonc van den Antichrist zou zyn.

1581.

De koningin was zeer gevoelig over de stoutheit van dezen dollen schryver en over de hatelykheit van zyn lasterschrift. Zy klaagde daar over door eene verklaring, by wyze van verdediging van haar gedrag, en van dat van den hertog van Anjou, die te gelyk de veroordeeling van het lasterschrift insloot. Zy bewees daar in, dat de schryver geen ander oogmerk hadt gehad dan het vergift van zyne lastering uit te werpen; haar by het volk hatelyk te maken, wiens welvaren haar meer dan haar eigen ter herte ging, en het zelve tot een opstandt aan te zetten. Vervolgens billykte zy het huwelyk door den lof, dien zy den hertog van Anjou gaf, van een welgezind prins te zyn, die eene oprechte genegenheit voor haar, en eene gunstige gesteldheit voor den Godsdienst hadt betoont. Zy klaagde vervolgens, dat des niettegenstaande zulk een groot prins, wiens gedachten geenzins strekten om iets noch tegen den Staat, noch tegen de Engelsche kerk te ondernemen, zo onrechtmatig wierdt gehandelt, als of hy des zelfs ondergang hadt gezworen. Men was nog niet te vrede geweest, zeide zy, hem als een gevaarlyken vyandt uit te kryten, maar men hadt het zelfs op zyne staatsdienaren gemunt, en nauwlyks hadt *Simie* eene schuilplaats onder de bescherming van het recht der volkeren kunnen vinden. Na deze rechtmatige klagten beval zy deze oproerigen te keer te gaan, en het geschrift door beuls handen te verbranden.

De  
schryvers  
van de  
lasterschriften  
gestraft.

Men kwam naderhandt te weten, dat *Mr. Stubbe*, hoogleeraar in de Rechten in de kweek-schule van *Linkoln*, een der achttien, behorende onder de hogeschoolen van *Oxford*, de schryver van dit faamroevende geschrift was geweest; dat *Willem Page* de afdrucken daar van verspreid hadt, en dat het zelve door *Singleton* was gedrukt. Men maakte hun rechtsgeding op. Zy wierden alle drie gevonnist de regterhandt, volgens de wet, ten tyde van *Philips* en *Maria* tegen alle makers van lasterschriften gemaakt, afgekapt te worden. Eenigen waren misnoegt over deze strafuitvoering; de meesten beweerden zelfs, dat deze wet geen plaats hadt dan gedurende de harde regering van die de zelve hadden gemaakt, en dat zy met der zelve overlyden mede gestorven was, gansch niet overeenkomende met de zachte regering van *Elizabeth*, onder welke men de zelve niet moest doen herleven. *Dalton*, die dit gevoelen met veel drift staande hielt, wierdt gevangen gezet, en *Moufson*, een der rechters van de gemene pleidooien, die van de zelve gedachten was, wierdt gedwongen zyne bediening neder te leggen.

Het vonnis wierdt tegen *Stubbe* en *Page* uitgevoert; maar den drukker bewees men genade. Men merkt aan, dat de eerste met eene weergaloze standvastigheit zyne straf ontving; dat hy niet alleen het minste teken van lafhertigheit niet deedt blyken, wanneer men hem de handt afkapt, maar dat hy zelfs aanstonts na deze smertelyke straf zyn hoofd met zyne linkerhandt ontdekkende uitriep: *Leve de koningin!* Deze standvastigheit van een man, die buiten dat van een onberispelyk leven, maar door zynen schoonbroeder \* verleid was, en die zich door een onredelyke drift hadt laten vervoeren, die hem te ver hadt ingewikkelt, verwekte de verwondering van alle aanschouwers. Eene diepe stilzwijgendheit volgde op het zeggen van den lyder, die haar, de welke hem deze zo

\* Ger-  
wigt,  
die met  
zyne  
zuster  
getrouwt  
was.



1581. zware straf deedt ondergaan, zeggende, het zy deze stilzwygendheit door de verwondering van deze zo zonderlinge standvastigheid en onderwerping wierdt veroorzaakt, het zy het een uitwetsel van mededogen voor een man was, dien zy onschuldig oordeelden te zyn, en uit haat van een huwelyk, dat zy gansch niet goedvonden. De Engelsche schryvers zeggen, dat de schuldigsten Puriteinen waren, en dat het gevaar, waar aan zy dachten dat de Godsdienst door zulk een huwelyk zou worden bloot gestelt, hen deze al te hevige klagten zonder nadenken hadt doen uitboezemen. De koningin, volgens hun schryven, wreekte zich niet alleen door de straf van deze twee ongelukkigen; maar zy kreeg ook een afkeer tegen dezen ganschen hoop, die naderhandt daar voor heeft geleden, hoewel zy aan de overheit last gaf onderscheidt tusschen de gematigden en die oproer en ongehoorzaamheit predikten te maken.

Cambden.  
Boson.  
Thuanus.  
Straf der oproerige priesters.

\* of Campianus.

Terwyl de hertog van Anjou nog in Engelandt was, nam men verscheide priesters, zo wel Jesuiten, als andere, uit de kweekscholen van Rome en van Rheims gekomen om het Pausdom te herstellen, en *Elizabeth*, nevens de hervorming, van den troon te stoten, gevangen. Wy hebben reets van de Jesuiten *Person* en *Campian* \* gesproken. Deze laatste wierdt door *George Eliot*, dien de Vervolger van *Sanderus* een valschen broeder noemt, ontdekt. Ter zelve tydt nam men ook *Schewin* en *Briant*, van het zelve genootschap zynde, gevangen. Indien de koningin hare gewonelyke goedaardigheid hadt opgevolgt, zou zy hen in het leven hebben gelaten: ook dacht hare Majesteit, dat de tydsgelegenheit niet toeliet, dat men hen straffe, terwijl men dagelyk met maalyden en vrolykheden, om den hertog van Anjou te vermaken, bezig was: dat meer is, in het gezicht van een Roomschegezind prins, voor wien men deze achting moest hebben, dat men het bloed van die van zynen Godsdienst in zyne tegenwoordigheid niet vergoot. Maar na de straf, die men twee Protestanten, die het volk als slagtoffers, ten gevalle van den hertog geoffert, aanzag, hadt doen lyden, kon men de priesters en miltzieke Jesuiten, die in het ryk tegen het verbodt waren gekomen, en die hun vaderlandt in vuur en vlam trachtten te zetten, om het Pausdom op de puinhopen van de hervorming weder in te voeren, niet verschonon. Dus was het, dat het volk, het welk recht verzocht, daar van sprak. De koningin was ook verplicht hen recht te doen, terwijl zy de schuldigen aan de strengheit der wetten overgaf.

Indien men den Vervolger van *Sanderus* mag geloven, leide men hen ook te last, dat zy den Roomschen Godsdienst hadden verdedigt, het welk zy geenzins tegenspraken, gelyk mede, dat zy naar het leven van de koningin hadden gestaan, dat zy bleven ontkennen. De Engelische en Fransche schryvers zeggen ons het tegendeel, dat zy niet over de leer van de Roomsche kerk zyn gestraft, maar om dat zy op het leven van hare geheiligde Majesteit en dat van hare staatsdienaren hadden toegelegt. Zy wierden door vyf getuigen, waar onder *Eliot*, die hen hadt verklikt, mede was, overtuigt. Zy verklaarden, dat hun voornemen was geweest, *Elizabeth*, nevens den grave van *Leicester*, *Mylord Burleigh*, en *Mylord Walsingham*, die hare Raden en by haar het meeste in aanzien waren, en die zy het meeste vertrouwde, van kant te maken. Om dezen aanslag uit te voe-

ren hadden zy vyftig welgemoede personen omgekocht, die in het hot zouden komen, wanneer zy zouden weten, dat hare Majesteit in haren geheimen Raadt, daar zy dikwils in was, zou zyn, met dolken onder hunne klederen, zich in de kamer, zonder dat men van menschen, die ongewapend zouden schynen, eenige kwade gedachten kon hebben, dringen, en hare Majesteit, nevens hare drie voornaamste staatsdienaren, vermoorden. Na dat dit roemruchtige stuk zou zyn uitgevoert, zou een voornaam Engelsch heer van het eerste aanzien, doch dien men niet noemt, voor den dag komen en uitroepen: *Leve de koningin Maria!* *Campian* ontkende deze beschuldiging halsterrig, en betuigde, dat, ver van eenige aanslagen tegen de koningin te hebben gesmeed, zyne gewoonte altoos was geweest voor de koningin te bidden. Ondertusschen zegt de geschiedschryver van deze vorstinne, dat deze Jesuit by zyne ondervraging, of hy de koningin voor wettig volgens de wetten verkoren erkende, weigerde te antwoorden: in het tegendeel antwoordde hy, zonder zich te bedenken, op deze vrage: *Ingeval de paus eenige benden tegen hare Majesteit zandt, wat zyde by zou kiezen?* volmondig: *Die van den paus.* Hy en de anderen \* wierden als verraders gestraft †, na dat zy alvorens nader gepynigt waren, om hunne medestanders te ontdekken. De Vervolger van *Sanderus* verzekert, dat *Campian* drie of vier malen zo sterk wierdt gepynigt, en dat al zyne leden gekneust waren. Maar uit een betuigingschrift van de rechters, in het volgende jaar in het licht gekomen, zullen wy zien, dat dit onwaar is, of ten minste, dat het van die men daar mede beschuldigt tegengesproken wordt.

Omtrent den zelve tydt hadt men ook andere priesters gevangen genomen, die men mede schuldig hieldt aan deze zamenzwering, en niet voor de naastvolgende maandt van May wierden gerecht. De Roomschegezinde schryvers, zo wel als de Protestantsche, billyken t' eenemaal de koningin, en leggen op de boosheit van den tydt en de verwoedheit hunner vyanden deze uitvoering, die zo tegenstrydig, zeggen zy, met de goedaardigheid van deze koningin was. Zy zeggen daarenboven, dat zy daar niet toe kwam dan door de uiterste noodzakelykheit, en wanneer zy verzekert was, dat het niet op de toelating van den Godsdienst, maar om den inval van den koning van Spanje te beletten, voor wien de zamengezwoorenen de baan door hunne oproerige aanslagen klaar maakten, aankwam, hare onderdanen van hunne gehoorzaamheit en van den eedt van getrouwheit ontslaande, en hen een gansch tegenstrydigen eedt afnemende, die hen tot opstandt verwekte. Onder deze gevaarlyke zendelingen noemde men den Jesuit *Person*, amptgenoot van *Campian*. Men was van gevoelen, dat hy de schryver van eene verhandeling was, die naderhandt onder den naam van *Andreas Philopater*, tot antwoordt op het gebodt van *Elizabeth*, in het licht kwam. Wie 'er de schryver ook van mag geweest zyn, men vondt 'er eene verdediging en lofreden van deze verfoecielyke lere in, dat het den onderdanen vry staat, en hen zelfs ter eere strekt de ketterische koningen, dat is die de Roomsche kerk niet erkennen, om het leven te brengen. In zulk een geval, zegt deze onbekende schryver, kunnen en moeten de onderdanen, indien het in hunne macht is, de vorsten van den troon, als Godverloochenaars, ketterische, overlopers, verlaters van *JESUS CHRISTUS*, en vyanden

1581.  
\* Kilbey,  
Cottam,  
Richardson,  
Johnsen,  
Fors,  
Shert, en  
Kilbey.  
† den 4  
Decem-  
ber.

De Roomsgezinden geven *Elizabeth* gelyk in het straffen der muitmaakers.

Verfoecielyke gewoontes van dese priesters.



1581.  
\*Het is  
byge-  
bragt  
door  
Henrik  
Foullis, die  
de 106 en  
107 blad-  
zyde aan-  
baalt.

van de algemene Christenheit, sloten\*.  
Zodanig waren de grondregels van deze verdedigers van de pausselyke macht, en vandie van den Katholyken koning. Dus spraken 'er van *Person, Bristoy, Sanderus*, en al die verwoede menschen, die tegen *Elizabeth* waren ingenomen. Men deedt gemeenlyk deze vragen aan de aangeklaagden: I. *Of zy niet geloofden, dat de onderdanen uit kracht van de bul van paus Pius den V van den eedt van getrouwheit zodanig ontflagen waren, dat zy de macht hadden de wapenen tegen de koninginwe op te nemen?* II. *Of zy Elizabeth voor hunne wettige koninginwe erkenden?* III. *Of zy de uitlegging, die Brittoy en Sanderus over de bul maakten, in hare gansche uitgestrekteit ondertekenden?* IV. *Of zy, ingeval de paus den oorlog openlyk hare Majesteit aandeedt, zich alsdan by de henden van den paus zouden voegen?* Eenigen, zeggen de schryvers, antwoordden met eene grote woede ja; anderen trachtten door dubbelzinnigheid of stilzwygendheit zich van deze vrage te ontslaan. Men oordeele hier uit, of 'er reden was tegen *Elizabeth* uit te varen, gelyk eenigen doen, of haar te verschonen, en zelfs haar over hare goedheit, gelyk anderen, te pryzen. Een Engelschman, genaamt *Jan Bisschop*, is onder het getal der laatsten. Hy was een groot yveraar voor de Roomsche kerke; maar des niettegenstaande een goed landgenoot, en een vyandt van oproeren. Hy ondernam tegen de verdedigers van de bul, geground op het drie en dertigste besluit van de kerkvergadering van Lateran, by het welke de pausen de macht aan zich behielden om koningen af te zetten, en naar hun goeddunken kronen weg te schenken, te schryven. *Bisschop* hielt staande, dat dit een byzonder besluit van *Innocentius* den III, en geenzins van eene volle kerkvergadering was, en dat daarenboven deze kerkvergadering nooit in Engelandt, zelfs ten tyde, dat de Roomschgezinde Godsdienst daar de overhandt hadt, was erkent geweest.

Echter wierden die van het tegenstrydige gevoelen waren van dag tot dag sterker, door den arbeid, dien de Jesuiten en de andere priesters, uit de kweekscholen gekomen, aanwendden, openlyk predikende, dat men geen gehoorzaamheit aan een prins, onder den ban leggende, of zich van de Roomsche kerke onttrokken hebbende, schuldig is; maar dat zy van hun koninklyk recht volstrektelyk vervallen waren. Zy voegden daar by, dat de geestelyken het wereldlyke rechtsgebiedt der vorsten niet onderworpen waren, en dat men noch gehoorzaamheit aan hunne wetten, noch aan hare Majesteit, maar aan den opperrechter, den paus, die de volstreckte regering en volle macht over alle de staten, in het wereldsche zo wel, als in het geestelyke, heeft, schuldig was. Belangende Engelandt, de gansche regering was daar van, volgens hunne stelling, onwettig, de overheden zonder behoorlyken tytel, bygevolg zonder gezag, daar men aan behoefde te gehoorzamen. Zy gingen nog verder, zeggende, dat alle de bevelen van de koninginwe sedert de bul van *Pius* den V volgens het Goddelyke en menschelyke recht van geen kracht noch waarde waren, en dat men de zelve als zodanige moest verwerpen. Eenigen zelfs gingen de palen door hunnen moedwil zo ver te buiten, dat zy zich dorsten beroemen, dat zy in Engelandt niet waren gekomen dan om de bul aldaar uit te voeren, en de Engelschen te vermanen zich met den H. stoel te vereenigen, met den eedt van getrouwheit, aan de koninginwe gedaan, daar zy hen van

ontfloegen, vaarwel te zeggen. Om deze ontflaging des te aangenamer te maken voegden zy daar by den aflaat van alle de zonden van hunne aanhangeren; en om den zelve te vaster te maken, zo ten aanzien van den gene, die den aflaat gaf, als van den gene, die den zelve ontving, schonken zy dien niet dan in de biechtstoelen, en onder het zegel van de biecht; zo dat het geheim zo wel voor den eenen, als voor den anderen onverbrekelyk bleek.

Niettemin, wanneer zy bemerkten, dat hunne zetregels alle welmenenden afschrikten, ontken- den zy de zelve door een verdedigfschrift, waar in zy alle de genen, die hen beschuldigden, voor verleiders uitkreten. Zy klaagden in dit geschrift over het verraadt van zekeren geboren Engelschman, *Jan Nikolaas* genaamt, dien zy voor een bedrieger en een Godvergeten uitmaakten, door wiens trouwloosheit men, zo zy zeiden, gevangen hadt genomen de genen, die reets waren gerecht. De Vervolger van *Sanderus* maakt daar een groot verhaal van, dat zeer naar gezwets of een verlichtsel gelykt, bewerende, dat hy zich zelve uit eige gemoedsbeweging aan de overheit van Rouaan hadt ontdekt, aan welke hy acht artykelen, waar in alle zyne leugenen beschreven waren, overgaf, zonder dat deze schryver den inhoudt daar van meldt. Maar de voorzitter *Tbuanus* \* zegt, dat hy te Rouaan gevangen wierdt, en dat hy op de beschuldiging, die tegen hem was ingebragt, van de oorzaak van het gevangenne- men der priesters, die te recht gestelt waren, geweest te zyn, ondervraagt zynde, de zaak zo als zy gebeurt was bekende, zonder dat deze verstandige schryver ons iets daar van meer zegt.

De Staten waren in het begin van January te Westmunster vergadert, om de vryheit van deze zendelingen, en de byeenkomst der Roomschgezinden, die zich begonnen te vermeerderen, te beteugelen. Zy maakten wetten tegen den eenen en de anderen, dat, indien de priesters, die overtuigt zouden zyn de Engelschen van hunne getrouwheit en geloof te hebben willen afrekken, om hen aan vremde machten en de Roomsche kerke te onderwerpen, zouden gestraft worden als schuldig aan gekwetste hoogheit; die alleen de Mis- lazen, zouden in eene boete van twee honderd marken en een jaar gevangenis geslagen worden. De leken, die dezen verboden dienst zouden bywonen, zouden tot eene gelyke gevangenis worden verwezen; maar de boete wierdt ten hunnen opzichte gematigt, en alleen op honderd marken gestelt. Men stelde ook eene boete van twintig marken alle maanden tegen die in de Protestantische kerken niet zouden verschynen, alwaar ieder volgens de wetten van het ryk in zyn parochie- of buurtkerk gehouden was te gaan.

Terwyl alle deze zaken voorvielen, dacht de hertog van Anjou, die zich in zyne hoop bedrogen zag, op niets anders dan op zyn vertrek. Hy vertrok in het begin van February uit Engelandt, na dat hy daar omtrent drie maanden met steekspelen, danssen en maaltyden, waar in tegen zyne verwachting de uitflag van zyne reize bestondt, verplet hadt. De koningin deedt hem de eer van hem tot Kantelberg te versellen, daar zy afscheidt van hem nam, en hem by een deftig geselschap van heeren liet, die hem niet alleen tot Douvres, maar zelfs tot in Nederlandt, daar hy met ongeduldt wierdt verwacht, geleid- den. Hy landde twee dagen na zyn vertrek te

1581.

Zy ont-  
kennen  
hunne  
zetregels  
door een  
verde-  
digfschrift.

\*of de  
Thou.

1582.  
Wetten,  
door de  
Staten  
gemaakt  
om hen  
te beteu-  
gelen.

Camé-  
den.  
Thuanus.  
P. Bor.  
De her-  
tog van  
Anjou  
vertrekt  
uit En-  
gelant.



1582. Vliſſingen aan, daar hy met zulk eene eer ontfangen wierdt, dat zy hem over de weigering van *Elizabeth* zou hebben kunnen troofften, indien zy hem zyne gelede ſchade niet kon vergoeden. Ganich Zeelandt bewees hem de blyſchap, die het over zyne wederkomst hadt, door den mond van den priñſſe van Oranje, op wiens tederhertige redenvoering de doorſlaande blyken der vretigde van al het volk volgden. Hy wierdt in Brabant, daar hy naar toe vertrok, op de zelve wyze ontfangen, daar hem de hertoglyke kroon in het leger van de algemene Staten met eene plegtigheid, daar mede overeenkomende, wierdt opgedragen.

De orde van den Kouffebandt aan den koning van Denemarken gezonden.

\* of Bar-tar.

De koningin zondt dit jaar de orde van den Kouffebandt aan den koning van Denemarken *Frederik den II.* De zelve wierdt hem door *Mylord Peregrin Berti*, van eene doorluchtige geboorte, doordien hy van de hertoginne van Suffolk, eenigſte dochter en erfgenaam van *Mylord Willem Willoughbi*, van den tak van *Eresbi*, geſproten was, overgebracht. Zy was in haar vierde huwelyk getrouwt met *Karel Brandon*, hertog van Suffolk, dien zy overleefde. Daar na trouwde zy met *Karel Berti*\*, een gemeen edelman, maar van grote verdienſten. Toen zy weduw bleef, behieldt zy zynen naam niet, maar verloor dien van hertogin van Suffolk, dien zy veel edelder dan den zynen en dien van haren tweden gemaal aanzag. Onder de regering van *Maria* hebben wy gezien, dat zy om haren Godsdienst naar de Nederlanden was gevlucht, daar zy in hare ballingſchap van een zoon beviel, om welke reden men hem den naam van *Peregrin* (a), ten teken, dat hy in een vremd landt geboren was, gaf. *Peregrin Berti* hadt dan recht tot de baronny van *Willoughbi*, en de koningin, die hem daar den tytelt van gaf, vernieuwde alleen eene waardigheid, die zyne voorouders van zyn moeders zyde hadden bezeten. Hy was het, die naar den koning van Denemarken, met het lint van de orde, en met al de plegtige klederen, daar toe behorende, die hy dezen vorſt, volgens de gewoonte, moeft aantrekken, wierdt gezonden.

Klagten der Engelschen wegens het recht van hunne ſchepen, die in den Zondt voeren.

Deze gezant was ook gelast te klagen over de buitengewone tolln van de Deeniſche Admiraliteit, verzockende daar van ontheven te zyn, of ten minſte voor een groot gedeelte vermindering van te bekomen. Hy vertoonde den koning, dat de Engelschen, die op de Ooſtzee in oude tyden voeren, gewoon waren een rozenobel, ter waarde van een half loot goudt, voor ieder ſchip, dat in de Zondt kwam, en even zo veel voor de goederen, daar zy mede geladen waren, te betalen; behalven eenige middelbare laſten voor die de vuurbakens aanſtaken, en de klippen met tonnen, die met eenanker vaſt lagen, en op het water dobberden, aanwezig, moeſten onderhouden. Het was op dezen voet der oude rechten dat men de zelve weder trachtte te brengen, dewyl het ſedert merkelyk was verhoogt geweest. Men eiſchte ook de vernietiging van een zekeren tol, zynde de betaling van een dertigſte deel van de lading der ſchepen, en die de koning van Denemarken niet geheven hadt dan in het hevigiſte van den oorlog tegen Zweden: doch alleen by wyze van lening, met beſofte van de zelve ten einde van den oorlog weder te zullen geven. Deze oorlog was nu geëindigt; echter dacht men niet alleen niet om deze wedergeving, maar men ging zelfs voort de zelve

(a) Deze ſprekwyſ is niet alleen Latyn, maar ook Engelsch, en betekent icmandt, die in vremde landen reift.

1582. ligting niet als een lening, maar als eene beſafing in te vorderen. Zodatig is de aard der rechten, die de meeste ſouvereynen invoeren. Onder wat naam of voorwendſel het ook zy, zy maken daar gemeenlyk een recht van de kroon van, en wanneer het daar eenmaal aan is vaſt gehecht, geven zy voor, dat het 'er onafſcheidelyk van is; dat het met de kroon aan hunne erigenamen overgaat, en dat het den vremdelingen niet toekomt daar in eenige verandering te maken. Dit gaf men den Engelschen gezant te verſtaan, wanneer men zyn verzoek te leur ſtellende, het zelve tot een anderen tydt uitſelde. Men zeide hem, dat deze zaak van al te groot belang was om daar aanſlonts op te antwoorden.

In dezen tydt wierdt eene vervaarlyke zamenzwering aan de overzyde van de zee tegen *Elizabeth* geſmeed. De *Guizen* deden eenige ſchepen in de haven van Eu, eene kleine ſtadt in Normandië, nauwlyks bekend, gereed maken. De zelve behoorde hen toe, en zy hadden ze, om dat zy onbekend was, verkoren om deze uitruſting verborgen te houden. Daarenboven verſpreidden zy, dat deze toeruſting tot dienſt van den hertog van Anjou, die den oorlog in Vlaanderen voerde, geſchiedde. Maar hunne aanſlagen wierden ontdekt. De koning van Vrankryk zelf, het zy uit genegenheit tot de koningin van Engelandt, het zy uit nayvet tegen de *Guizen*, gaf aan de eerſte kennis, dat het haar zou gelden, en dat de ſchepen, die men te Eu uitruſte, tegen haar ryk, om de koningin van Schotlandt te verloſſen, zouden dienen; dat deze aanſlag door Engelschen, uit haar ryk in Vrankryk gekomen, was geſmeed; dat men de nodige ſoldaten om dit uit te voeren hadt geworven, en dat alles tot de uitvoering gereed was. Zodatig was de verſcheidenheit van het gedrag van Vrankryk, wanneer het zyn eigen zin opvolgde, of dat de *Guizen* het zelve dwongen hunnen zin te doen. Daar was mogelyk geen nadeeliger tydt voor de gevangene koningin. *Elizabeth* was toen in de wil van haar in vryheit te ſtellen, en haar met hare onderdanen te verzoenen. Ten dien cinde hadt zy haar oog geworpen op den ridder *Walther Mildmay*, die de handt daar aan ſtondt te ſlaan, wanneer het bericht, dat zy uit Vrankryk kreeg, haar van gedachten deedt veranderen; zo dat het noodlot van *Maria*, gelyk wy hebben gezegt, haar doorgaans tegenliep, wanneer het op hare verloſſinge aankwam.

Het voornemen der *Guizen* wierdt ook ruchtbaar in Schotlandt, en de tegenſtrydige party tegen de verloſſing van *Maria* nam hare maatregels om zich daar tegen te zetten. Niettegenſtaande zy gevangen was, was haar deze onderneming niet onbekend, en ziende al hare hoop verloren, of ten minſte veel verachtert, nam zy hare toevlucht tot klagten en vertogen. De beroerten van Schotlandt dienden haar tot eene oorzaak, of tot een voorwendſel. Zy keerde zich tot *Elizabeth*, en zeide in een brief, dien zy haar ſchreef, *Dat zy niet langer kon ſtilzwygen, overwonnen zynde door droefheit. Hoe groot myne ongevallen zyn geweest, vervolgdte zy, ik heb de zelve zonder tegenspreken verdragen; maar de moederlyke zucht laat my niet toe het zelve geduld voor die van mynen zone te hebben. Ik vernem, dat de opvoerigen hem gevangen houden, en ik vrees, dat zy hem mede in den haat, dien zy my toedragen, en in de droefheden, die zy my hebben veroorzaakt, zullen begrypen. By U is het, dat ik in dezen uiterſten noodt myne klagten breng: in uw hert wensch ik de zelve in te drukken, op dat zy daar den indruk, benevens*

Aanſlag van de Guizen tegen Engelandt.

Vinnige brief van de koningin van Schotlandt aan de koningin van Engelandt geſchreeven.



1582. nevens dien van myne onschuld, makende, te gelyk tot de nakomelingschap overgezet worden, tot beschaamdmaking van die my deze rampen, die beneden mynen staat zyn, hebben veroorzaakt. Indien Gy my weigert geboor te geven, gelyk tot nu toe is geschied, en dat de ongevallen van eene ongelukkige vorstinne U minder raken dan de arglistigheden van hare oproerige onderdanen; indien myn goed recht gedwongen is voor uwe macht te wyken; indien de waarheit door het geweldt wordt verdrukt, beroep ik my van voor uwe rechtbank, die geen macht heeft om my te veroordeelen, op die van Godt, mynen soeverein, en uwen rechter. Hy is een kenner der herten; men kan hem niet verblinden. Hy zal ons beide, U zo wel als my, ten jongsten dage vergelden naar onze werken, en aan het daglicht brengen alle de arglistigheden, daar zied myne vyanden, om de waarheit voor anderen, en mogelyk voor U zelve, verborgen te houden, van bedienen. In zynen name verzoek ik U, als of wy voor zyne verschrikelyke rechtbank stonden, U de slinkse streken, die men heeft gebruikt om my te doen vallen, te berispen; hoe dat, terwyl ik nog in myn ryk was, zekere zendelingen, die voorgaven van U gemachtigt te zyn, myne onderdanen tot oproer hebben aanzet, en al de ongelukken, die my naderbandt zyn overgekomen, hebben gebraxen. De belydenis van het hoofd der party, dien eerlozen Morton, die zyne verheffing aan zyne verradery verschildigt was, heeft alles ontdekt, en indien het my toegelaten was geweest hem eerder over zyne misdaden te straffen, of indien Gy hem en al zynen aanhang tegen my de handt niet boven het hoofd hadt gehouden, noch dat ik niet verdrukt was geweest, gelyk ik ben, Schotlandt zouden alle deze onheilen, die het dikwils tot bet uiterste hebben gebracht, niet zyn overgekomen.

Dat het my toegelaten zy U weder in gedachten te brengen al de bedriegeryen, die men tegen my heeft gebruikt. Hoe de raadt, dien Trochmorton, uw gezant, my van uwent wegen gaf, wanneer ik gevangen was in het kasteel van Lochlevin, om my den afstand van de kroon te doen tekenen, zeggende, dat zulk eene gedwonge tekening van geen waarde was, hoe, zeg ik, deze raadt overeen te brengen met de wapenen, die Gy kort daar na opvatte, om de geuen, die my hadden ontroont, by te slaan? Ik roep uw eigen gewisse tot getuige, of Gy voor wettig zoudt houden een gezag uwer onderdanen, als dat de myne zich hebben aangematigt, en daar Gy U de beschermer van genoemt hebt. Het is nog door deze aangematigde macht, door uwen raadt ondersleunt, en door uwe wapenen gebolpen, dat men my van den troon heeft gebouft, en dat men het ryk in de zwakke banden van een kindt, wiens jaren het onbekwaam om te regeren maakten, heeft gestelt. Men heeft nog meer gedaan: wanneer zyn verstandt met zyne jaren begon voor den dag te komen, en dat ik myne gedachten liet gaan om hem vrywillig myn recht over te geven, om zyne aanstelling kracht by te zetten, hebben onze gemene vyanden deze vereeniging tusschen moeder en zone belet. Zy hebben zich van den koning verzekert, gelyk zy te voren van hunne koninginne hadden gedaan, en houden hem nog in hunne macht, zonder dat ik weet wat zy voor hebben. Maar ik vrees, dat zy geen meer ontzag voor den zone, dan zy voor de moeder hebben gehad, zullen tonen; ik vrees zelfs, dat zy, niet te vrede zynde met hem van de kroon te beroven, hem zelfs bet leven zullen benemen.

Na myne verlossing uit den toren van Lochlevin zyt Gy my niet gunstiger dan van te voren geweest. De getrouwe Schotten hadden de wapenen opgenomen, en men was gereed om tot een bloedigen strydt te komen: maar ik wilde het leven van myne onderdanen sparen; ik wilde veel liever bet slagveldt aan

de oproerigen laten, dan zo vele dwizenden menschen, die voor my hun leven wilden wagen, op de slagbank brengen. Toen nam ik nogmaals myne toevlucht tot uwe goedheit; ik zondt U den ring, dien ik van U tot een teken van uwe oprechte genegenheit tot my hadt ontfangen, wederom, om daar door ten minste uw mededogen te verwekken. Wat was daar de uitwerking van? Gy deedt my, het is waar, betuigingen van uwe genegenheit en van uwen bystandt; Gy gaast my uw woordt, dat Gy, indien ik eene schuilplaats by U kwam zoeken, my zoudt ontfangen, en dat Gy zelfs in persoon tot op de grenzen van uw ryk my zoudt komen afhalen. Deze verzekering gaf my veel troost; ik bande uit myne gedachten, dat uwe belofsten hare uitwerking altydt niet hadden gehad, en ik besloot op uw woordt, als op een geveiligd plegtanker, dat my alleen voor schipbreuk kon bevryden, te vertrouwen. Ik liep 'er dan naar toe; maar het was my niet toegelaten te naderen. Deze gunst was alleen voor myne oproerige onderdanen. Wat my aangaat, ik wierdt onderwegen gevangen genomen: men stelde my onder de bewaring van eene wacht, en men bragt my van kasteel tot kasteel, daar ik in opgesloten wierdt, en een ontbaal, onderdragelyker dan de doodt, ontfing.

Het is my goenzins onbekend, dat Gy my het gedrag, omtrent den hertog van Norfolk gebonden, verwyrt. Ik ontken dat niet; maar ik ontken, dat 'er iets strafbaar, noch tegen uw persoon, noch tegen uw ryk in het algemeen in is geweest. Onze onderhandeling wierdt van de voornaamste van uwe Raden goedgevonden; zy ondertekenden uwe verbindtenis, en zy verzekerden ons van uwe toestemminge. Is het mogelyk, dat personen van deze hoedamgheit kunnen beloven, dat zy uwe toestemming voor een geschrift, waar in eene zamenzwering tegen uwe eer, uw leven en uwe kroon zou zyn, zouden bezorgen. Dus is het echter, dat Gy spreekt van het huwelyk, dat den hertog met my zou vereenigen, en Gy wilt doen geloven, dat het eene zamenzwering was om U ongelukkig te maken.

Maar, om weder tot myne oproerige onderdanen te keren, het is zelfs niet toegelaten geweest aan die berouw wilden tonen het zelve ongestraft te doen. De tegenparty zag dezen inkeer, uit beweging van hun gewisse en plicht spruitende, als eene misdaadt tegen den Staat en voor verradery aan. Men nam de wapenen tegen hen op; men belegerde hen; de eenen hing men op, en de anderen hielp men met vergift van kant\*. Op wat toets heeft men my niet gezet om de maat van myne droefheden vol te meten, en myne briefwisseling met den jongen prins te verbinderen. Men doet al wat men kan om uit het hert van den zone het medelyden met eene bedroefde moeder te rukken.

Met de zelve naarstigheit heeft men gearheid om omenigheit tusschen U en my te verwekken; en wat heb ik niet al gedaan om dat te beletten? Het is byna twaalf jaren geleden, dat myn gemachtigde te Chatetworth †, de plaats van myne verbanning, met die van den Allerchristelyksten koning zyn geweest, en dat zy aan de uwe zulke voordeelige voorwaarden tot verzoening voorstelden, dat men geenzins twyfelde, of ik zou met U en de Staten van myn ryk zyn verzoent geworden. Maar de muiters hebben het gedwaarsboomt, en den uitslag verhindert. In den voorgaanden winter heb ik nog verscheide gesprekken daar over met eenen uwer Raden\* gehad; ik heb my door zyne barde behandeling niet laten afschrikken, en ik heb niets verzuimt, dat dienen kon om my met U te verzoenen. Maar wat is de vrucht van al myn geduld en zorgen geweest? Ik ben des te ongelukkiger geworden, en de tydt, die myn ongeval moest geindigt hebben, heeft alleen gedient om myne vervolgers een recht van eigendom te verschaffen, dat

\* Mylord Grange en Lindington.

† in de provincie van Darbi.

\* Seal.



1582. dat zy zeggen verkregen te hebben om my straffeloos meer te verdrücken. Ik ben niet alleen gevangen; maar men heeft my in een staat, slimmer dan die van een slaaf, gebracht. Myn geduld is ten einde, en wat my ook mag overkomen, het is my onmogelyk langer in deze harde onderdrukking te leven. Dat ik sterve, indien het moet zyn; ik ben daar in getroost; ten minste zal ik stervende de wrede oorzaken van myne doot bekend maken; en indien my recht geschiedt, en ik myn ongeluk overleve, zal myn eerste werk zyn myne onschuld tegen bunne lastering in het licht te brengen; en dit gedaan hebbende zal ik niet anders trachten dan het overige van myn leven in rust door te brengen. Dat men my dan niet langer doe kwynen; dat men my tegen de Spanjaarden in Ierlandt, en de Jesuiten, die in Engelandt gevangen zyn genomen, verbore; dat men my beschuldige, en myn rechtsgeding, zonder my te ontzien, opmake. Ik verzoek alleen de vryheit om my volgens de wetten te verdedigen, en dat men geen vonnis over my sryke zonder my geboort te hebben. Voor het overige, vervolgte zy, beklag ik my over uwe gezanten in Schotlandt. Zekerlyk buiten uwe kennis en tegen uwe mening hebben zy getracht den naam van Stuart daar hatelyk te maken, en een ander op den troon te verheffen. Ik moet ook klagen over de genen, onder wier bewaring Gy my hebt gestelt, uitgenomen Mylord Hunsdon †, wiens vroomheit my genoegzaam is gebleken. Maar ik vrees alles van mynen dodelyken vyandt, den grave van Huntingten. Het is niet, dat ik voor myn leven ben bevreesd; dat van den jongen koning is al myne bekommring. Ik verzoek voor hem, om de liefde, die eene moeder voor haren zone heeft, en om het bloedverwantschap, dat U aan hem verbindt, zorg voor hem te dragen. Zy kwam telkens weder op nieuw hare vryheit verzoeken. Myne ziekte, zeide zy, door kwellingen en de kwade behandeling van zulk eene langdurige gevangenis veroorzaakt, maakt, dat ik myne vryheit met meerder nadruk verzoeko, en die U ook des te gewilliger behoort te maken om my de zelve toe te staan. Breng my niet tot wanhoop, en wees geen oorzaak, dat ik my in de armen van een verlosser werpe. De zaken zyn in dien staat, dat Gy alleen de oorzaak van myn ongeval, of welvaren zult zyn. Een regel, van uwe handt geschreven, kan my gelukkig maken; of, indien dit te veel is, verzoek ik een woordt door uwen mond aan den gezant van Frankryk te geven, met toestemming, dat hy het my mag mededelen. Te voren heb ik my tot uwe Raden gewend; maar Gy hebt my te kennen gegeven, dat Gy liever hadt, dat ik my regt tot U zou wenden. Ik ben daar mede te vrede; ik hadt wel gewilt, dat Gy hen minder macht dan zy oeffenen over my hadt gegeven. Duld ten minste niet, dat die zich voor myne vyanden hebben verklaart over de anderen den meester spelen, en dat een eenzijdige raad in uw gemoedt de overhandt niet neme boven een rechtmatig gevoelen.

Na dit alles verzocht zy de koningin, dat zy haar een geestelyk persoon van haren Godsdienst geliefde te geven, om haar by te staan. Zy klaagde over de hardigheid, dat men haar een priester, terwyl men deze vryheit van geloof aan den gezant van Spanje toestondt, weigerde, en dat zy zelfs gedurende hare regering de oeffening van den Protestantschen Godsdienst aan de Schotten hadt toegestaan. Zy verzocht ook, dat men haar twee staatdochters, om haar gedurende hare ziekte te dienen, wilde vergunnen, op dat de onredelykheit van hare vervolgers het vermaak niet mogt hebben van haar van eene zo nodige en zo nuttige hulpe ontbloot te zien. Zy klaagde over de aangebragte berichten van den grave van Shrewsbury en van den geheimfchryver Be-

1582. al, en verzocht de koningin geen geloof aan de zelve tot haar nadeel te geven. Zy betuigde de vrees, die zy hadt voor hunne aanslagen, niet alleen tegen haar, maar ook tegen haren zone, den koning van Schotlandt. Zy verantwoordde zich wegens de briefwisseling met het Franfche hof; zy klaagde over Elizabeth, dat zy zich niet verwaardigde het minste op de brieven, die zy haar hadt geschreven, te antwoorden. Zy verweet haar ook op eene bedekte wyze de toestemming, die zy aan de zegenpraal der oproerige Schotten gaf, die de achtbaarheid van den prins zo wel, als die van de koningin, zyne moeder, met voeten traden. Zy bleef betuigen, dat zy niets meer ter herte nam dan de vrede van dat ongelukkige ryk; dat zy daar meer belang by hadt dan de staatsdienaren van Engelandt, die haar te onrecht beschuldigen beroerten in het zelve te stoken. Al myne zorg, en al myne begeerte, vervolgte zy, hebben gestrekt om de kroon van Schotlandt op het hoofd van mynen zone bestendig te maken, en al de geschillen, die door de onenigheden tot nu toe duren, by te leggen. Is dit bem van de kroon te willen verfteken? Dit is het zeggen van die zich de regering hebben aangematigt, en de welmenenden, die myne zaak tegen bunne lastering zouden verdedigen, niet willen toelaten deel in de behandeling der zaken te hebben. Duldt toch niet, zeide zy, altydt tegen de koningin sprekende, dat deze schadelijke menschen zich in myne doot en in die van mynen zone verheugen. Vrees, dat, na dat Gy ooggetuige van myn ongeval zult geweest zyn, zy daar na ook zullen trachten de uwe te bevorderen. Het eene scheimstuk kan hen tot het andere brengen, en Gy hebt reden hen zo min te vertrouwen als ik. Zy eindigde met de koningin te vermanen aan hare gewonelyke goddaardigheid te denken, en de zelve niet te weigeren aan eene princeffe, aan welke zy door het bloedt verbonden was; dat zy alle redenen van leed en ongenoegen, dat de ongelukkige tyden en de kwaadaardigheid van hare vyanden haar hadden kunnen veroorzaken, wilde vergeten; kortom, eene koningin, hare nabestaande en vriendin, een hoon, dien zy, en een nog veel groter, aan iemandt, die haar zo nabestaande niet was, wel zou vergeven, kwyd te schelden. Dit was een troost, zeide zy, dien zy wenschte, voor dat zy van de wereldt scheidde, daar zy door al hare ongevallen niet lang in wenschte te blyven, te genieten; dat hare ziel, indien zy deze vreugde genoot, vergenoegder hemelwaarts zou varen, en met meer vermaak tot Godt dankzeggingen voor de koningin, welke goedheit zy zou beproeven, dan klagten en zuchten over de ellende, waar door zy haar hadt willen te gronde helpen, opzenden; dat zy echter hare zuchtigen tot hem opzondt, om hem, die de herten der koningen in zyne handt heeft, te bidden, dat hy de koningin tederhertigheid en mededogen over haren ellendigen staat wilde inboezemen. Deze brief was gedagtekent den 11 November dezes jaars 1582 te Sheffield, en ondertekent met deze Franfche woorden: *Votre desolée plus proche parente & affectionnée soeur MARIA R*, dat is te zeggen: *Uwe bedroefde nabestaande en toegewegene zuster MARIA K.* Wy zullen in het volgende jaar den uitslag van dezen krachtigen en herbrekenden brief zien. Het vervolg van de vreemde geschiedenissen verplicht ons het verhaal daar van uit te stellen.

Ierlandt hadt zo veel yver voor het Pausdom, dat het de regering van Elizabeth niet kon verdragen. Het zelve was zo haast niet uit den tenen oproer geraakt, of het viel aantons in een anderen.

Wy Thuanus.

\* R is te  
zegg. en  
Ra. me. ko-  
ningin.

1580.  
1581.  
1582.  
Camb-  
den.



1780. Wy hebben de onderwerping, die de voornaamste hoofden hadden gedaan, in het begin van het jaar 1780 gezien. In de volgende maand van July kwam echter een oproerig gefchrift te Waterford weder te voorschyn, om het volk tot opstand aan te moedigen. Men vermaande in het zelve de Ierlanders zich van de gehoorzaamheit van de koningin te ontslaan. Men noemde haar een baltaardt en eene onder den ban leggende koningin; men riedt hen aan een koning uit hun eigen volk en van hun eigen Godsdienst te verkiezen; men verzekerde hen van den bystand van den paus, van den koning van Spanje, en den hertog van Florence, met een leger, dat niet alleen bestand zou zyn hen te verdedigen, maar zelfs om Engelandt onder te brengen. De paus, zeide men, zou daar toe tien duizend man te voet, behalven drie duizend en zes honderd ruiters, waar van ieder van deze drie machten haar aandeel zou betalen, verschaffen.

Mylord *Baltinglas* scheen een der yverigsten te zyn om de wapenen voor dit bondgenootschap op te nemen. Hy schreef daar over aan den hertog van Ormond in zeer stoute uitdrukkingen. Hy liet hem weten, dat hy door twee lessen van de Schrift, die hy naar zyn zin uitleide, tot dit besluit was gekomen. De eene was: *Dat men niet moet vrezen de genen, die alleen het ligchaam kunnen doden*, waar door hy verstonde de koningin en hare bevelhebbers, en de andere, *Dat die geen, die de oppermachten tegenstaat, Godt tegenstaat*, verstaande door deze oppermachten die vanden paus; waar op hy vervolgde, dat, indien men aan een prins, wanneer hy beveelt, dat men de wapenen, om zyn lyf en goet te verdedigen, moet opnemen, moet gehoorzamen, daar geen rechtschapen Christen is, die niet met vermaak het hoofd van de kerk, bevelende, dat men tegen de moordenaars van de ziel moet stryden, zou gehoorzamen; dat *Elizabeth* zich den tytel van hoofd van de kerk, waar toe hare kunne haar onbekwaam maakte, en dien *JESUS CHRISTUS* aan zyne moeder zelf niet hadt willen geven, hadt aangematigt, dat zy door deze valsche hoedanigheit eene gehoorzaamheit vorderde, die men haar niet schuldig was, en die het gewisse niet toeliet aan de Roomschgezinden haar te geven. Ter zelve tydt schreef hy aan een koopman om wapenen en krygsbehoeften voor hem te kopen. Hy verscheen echter niet in het veldt, latende een ander het kluwen ontwinden; hy hielt zich te vrede met hen aan te porren, en de altaren der Roomsche kerke te verdedigen.

1781. Ondertusschen vergaderde de graaf van Desmond zyne benden in het graafschap van Kerri, daar hy reets een leger van drie duizend man hadt. De kapitein *Zouch*, die langs den kant van de haven van Dingle en in de stad van den zelve name lag, hadt op ver na zo veel volk niet: daarenboven waren de meeste soldaten ziek. Hy trok echter tegen de oproerigen, en verraschte hen des nachts te *Castlemayne*, wanneer zy daar het minste op dachten. Hy viel op hen aan, zonder hen tydt te geven van zich gereed te maken. Hy sloeg 'er een groot deel van dood, en ontnam hen al hunnen buit. Het scheelde weinig, of hy hadt den grave van Desmond gevangen; maar de zelve vluchtte naar het bosch in zyn hembdt, met die hem konden volgen.

*Fitz-Girald*, dien men gemeenlyk den opper-rechter \* van *Immokelli* noemde, wreckte zich over dit verlies door de verwoesting der landerijen, onder het bisdom van *Lismore* en rondom de stad van den zelve name, aan de rivier van

III Deel.

Avenmor, of van *Abenmor*, dat is te zeggen 1781. grote rivier, naar de taal van het landt, en die de Engelschen noemen *Blakwater*, dat is te zeggen, zwarte water \*, gebouwt. Hy plunderde het gansche platte landt; doodde vyf en twintig man van de bezetting van de stad, die uitgetrokken waren om den roof weder te krygen; maar zy wierden geslagen, en gedwongen de vyanden met hunnen buit te laten wegtrekken. Deze plündering wierdt van eene andere, veel groter, en ver van daar, in het graafschap van *Wicklou*, daar de vyanden *Nieuwkaasteel* † verbrandden, gevolgt. Maar de bevelhebber *Zouch* vergoedde haalt de schade, die de Engelschen door dit branden en roven hadden geleden. De onderkoning, of de Lord gemachtigde, gaf hem de regering van de provincie. Hy wilde de aanvaarding van zyn gebiedt met eene roemruchtige daadt beginnen. Hy verkoos ten dien einde de stad *Cork*, om zyn verblyf aldaar te houden, als mede voor de plaats, daar men de vergaderingen zou houden, om des te nader by de oproerigen, van wat kant zy in de provincie mogten invallen, tegenwoordig te zyn. Het duurde niet lang, of hem wierdt het misverstandt tusschen *Barri* en *Fitz-Girald*, twee voornamen hoofden van partyen, die hunne benden hadden verdeelt, en van malkander waren gescheiden, de rivier van *Blakwater* tusschen hunne beide legerplaatsen latende, bekend gemaakt. De eene hoop was gelegert naar den kant van *Dunfrinnes*, en de andere naar den kant van *Coudon*. Hy vernam ook, dat de graaf van *Desmond*, die de gevolgen van deze oneenigheit voorzag, al wat in zyne macht was aanwendde om hen te verzoenen. Hy zondt hen den ridder *Desmond*, zynen broeder, en den zoon van dezen ridder, die in eene hinderlage, die de bevelhebber *Zouch* hadt gelegert, vervielen, gevangen wierden, en voor den Engelschen bevelhebber gebragt, die hen als verraders deedt rechten. *Zouch* was met deze verrechting niet te vrede, hy trok tegen den muitmaker *Barri*, die het landt plünderde, na dat hy de bezettingen uit de kleine plaatsen, die hy onderweeg ontmoette, hadt geslagen. Hy wierdt op zyn beurt van de Engelschen op de vlucht gedreven, en gedwongen de genade van den overwinnaar, die het hem vergaf, af te bidden, na dat hy hem een tydlang tusschen hoop en vreeze hadt gelaten. Dus was het, dat de landvoogdt van *Mounster* de beroerten van deze provincie stilde, de hoofden der oproerigen t'onderbragt, of hen dwong hun heul in de onderwerping of vlucht te zoeken. De graaf van *Desmond* was van het getal der laatsten, en wist zich zo schuil te houden, dat men zyne verblyfplaats niet kon ontdekken. *Zouch*, geen vyanden meer in het veldt ziende, dankte een gedeelte van zyn kleine leger af, en verminderde het zelve tot op vier honderd man te voet en vyftig te paardt.

Hy dacht niet, dat hy een heimelyken vyandt in den Lord *Lisnau* en zynen zone hadt, die voorgaven van hem beledigt te zyn, en alleen naar eene gunstige gelegenheit wachiten om zich te wreken. Zy dachten de zelve gevonden te hebben, wanneer zy vernamen, dat hy zyne macht vermindert, en niet meer dan een handvol volks by zich hadt, onbekwaam om de macht, die zy van gedachten waren in het veldt te brengen, om zich van de steden, die hen het best gelegen waren, meeter te maken, te kunnen wederstaan. Hun voornemen gelukte in het begin zeer wel. Zy sloegen de bezetting van *Adare* \*, die tegen hen was uitgetrokken, en namen de

\* *Prolemas* noemt haar *Dabrona*.

† of *Nieuwcastle*.

Zy worden oor de Engelschen geslagen.

voort hielden en verbrant.

\* in het graafschap van *Lismore*.



1581. sterkte weg. By verrassching vermeersterden zy het kasteel van Liskonnell, nevens het kasteel van Ardnach, en stelden de graafschappen van Ormond, van Tipperary, en van Waterford onder brandschatting. De landvoogdt van Mounster nam dit zeer kwalyk, en niettegenstaande zyne macht met die der vyanden geenzins overeenkwam, bleef hy in geen gebreke regelrege tegen hen op te trekken. *Lixnan* dorst hem niet afwachten, maar zich in Adare niet veilig achtende vertrok hy van daar, en begroef zich in de bosschen van Liskonnell met zeven honderd mannen. *Zoub* vervolgde hem, viel op zyne begraafing aan, dreef hem op de vlucht, en nam al den roef mede.

Eenige dagen daar na leden de oproerigen nog groter verlies. De ridder *Henrik Vallops* en de kapitein *Norris* kwamen van wegens den onderkoning tot byslandt van den landvoogdt van Mounster, en bragten hem twee honderd man toe, daar hy zyne benden mede versterkte, latende het bewindt over de zelve aan den bevelhebber *Devodal*, en trekkende met het overige naar Limmerik. *Dowdal*, tegen de vyanden optrekkende, onderhaalde hen by Glansfisk, doodde honderd en veertig man, ontnam hen acht honderd koeien, vyf honderd paarden, en verscheidde kudden schapen, geiten, wolle stoffen, granen, nevens eenig geldt, al het welke tot verfrissching van de Engelsche bezetting diende. *Lixnan* kon zich van dit verlies niet herstellen. Hy kwam by den grave van Ormond, wiens landen hy zo min als die van de anderen hadt verschoont, en verzocht vergiffenis van alle zyne begane vyandelykheden. De bevelhebber vergat al den overlast, dien hy hadt geleden, en *Lixnan* kleeide sedert dezen edelmoedigen Mylord met een altoosdurende getrouwheit aan. Maar de beroerten begonnen wederom aan den kant van Kerri. De graaf van Desmond, die zich schuil gehouden hadt, kwam voor den dag, en vertoonde zich op nieuw voor Adare, zo dat de Engelschen het niet dan na een bloedig gevecht, waar in zy veel volk verloren, ontkwamen.

Het graafschap van Klanrikard wierdt in dezen tydt aan *Ulrich Burk*, en dat van Leitrim aan zynen broeder *Jan* door goede mannen, aan welke zy zich hadden overgegeven, toegewezen. Deze gemachtigden, van de koninginne aangestelt, voegden dit beding by het vergelyk, dat het geen plaats zou hebben dan zo lang de twee broeders in hunne gehoorzaamheit bleven, en dat, byaldien een van beide opstondt, de domeinen, daar zy in gehuldigt waren, met een volstrekt recht aan den anderen zouden vervallen, indien hy getrouw bleef; zo dat men zich van hen als van verspieters van malkander bediende, en hen tot hunnen plicht bragt, het zy door de vreeze voor straffe, het zy uit zucht voor vergelding.

Trouwloosheit der Ierlanders. Dit was recht den aardt der Ierlanders kennen, die geen meer trouw voor hunne eige natie dan voor de Engelsche hadden, en die elkander dagelykch verrieden. *Birne*, in verwachting, dat hy van de koninginne kwydschelding zou erlangen, was van voornemen *Fitz-Girald* het hoofd af te slaan, maar deze laatste, zyn voornemen gewaar wordende, kwam hem voor, en maakte hem en zyne aanhangeren van kant. Hy was echter zeer ontzet over deze uitvoering, en om genade te erlangen boodt hy het hoofd van *Pheagh Mak-Hugh*, een ander hoofd van eene party, aan. Zyne aanbidding wierdt aangenomen, maar hy was daar in niet gelukkiger dan *Birne* was

geweest: want op de zelve trouwloze wyze wylende te werk gaan, trof hem het zelve ongeluk, of ontfing eene rechtvaardige straf. *Pheagh* ontdekte zyn voornemen, nam hem gevangen, en deedt hem wurgen.

De regering van Mylord *Gray* was dan daar van alle kanten gelukkig; zyne wapenen waren tegen de oproerigen voorpoedig, en de oproerigen brouwden door hunnen tweespalt hunnen eigen ondergang. Maar zy vonden een middel om zyne overwinningen en hunne ongelukken te bepalen. Hy hadt benyders aan het hof van Engelandt. De Ierlanders zonden aan de zelve een verhaal vol klagten over zyne wreedheit. Zy beschreven hem als eenen der schrikkelykste dwingelanden, daar men ooit van hadt horen spreken, die de inboorlingen van het landt als honden handelde, en die van het ryk een kerkhof en een brandstapel zou maken, indien men zich niet haastte met hem te huis te ontbieden. Dit bedrog wierdt zo wel voorgedragen, dat het zelve ingang by den Raadt der koninginne kreeg. Zy zelf sloeg aan een groot deel daar van geloof; weshalven zy dezen onderkoning te rug ontboodt, en dat op een tydt, wanneer hem byna niets meer overbleef om deze wilde menichen, wier gestadige opstandt verdiende, dat men hen streng straffe, doch met meer mededogen dan wreedheit, gelyk de schryvers zeggen, en dat het belang van de koningin en de veiligheid van de Engelsche volkplanting vereischte, t'onder te brengen. Hy liet de regering in handen van *Soflus*, artsbisshop van Dublin, en den ridder *Henrik Wallop*, bewaarder van de krygskas, beide opperrechtters van Ierlandt, en beide bekwaam en welmenende: maar zy kwamen niet wel met malkander overeen, hebbende beide zulke tegenstrydige gedachten, als hunne bedieningen verschildende waren.

Het was op het einde van dit jaar en in het begin van hunne aanstelling, dat de eerloze *Sanderus*, volgens het verhaal der Iersche Jaarboeken\*, ellendig om het leven kwam. Hy was het, die de hekelichriften, de welke tegen *Anna van Boulen* † en tegen *Elizabeth* in het licht kwamen met zo veel buitensporigheden, dat de Roomschegezinde schryvers zelf de valscheit daar van moeten bekennen, en 'er niet dan met verachting van spreken, hadt gemaakt. Hy was het, die het eerste de door hem bedachte onwettigheid van de geboorte van *Anna van Boulen* verspreidde; eene onwaarheit, zo tegenstrydig tegen alle waarfchynlykheit, dat men veertig jaren te voren, wanneer men met zulk een grote drift tegen de echtscheiding van *Henrik den VIII* was ingenomen, zich daar niet eens van bedient hadt. Hy spaarde de dochter niet meer dan de moeder, en de koningin *Elizabeth* hadt al hare standvastigheit van noden om de lastering van dezen leugenaar tegen te gaan. Hy was, zegt de Vervolger van zyn boek, uit Spanje naar Ierlandt getrokken, met een Goddelyken yver ingenomen om de Roomschegezinden, die de wapenen tot verdediging van hunnen Godsdienst hadden opgevat, te troosten. Maar het was veel eer door zyne gewone verwoedheit tegen de koninginne dat hy overgekomen was. Hy was het, die de toerusting, die de paus en de koning van Spanje tegen haar hadden gezonden, bevorderde, en zich aan het hoofd der vyanden van zyn vaderlandt stelde, om hunnen inval des te gemakkeliker te maken. Hy ontfing de wapenen der Engelschen, die over de Spaanische benden zegepraalden; hy ontkwam het ook uit de zamenzwering, daar deze schelm de grondoorzaak van was ge-

1581.

1582.

Beschuldiging tegen Mylord Gray.

Doodt

van

*Sanderus*.

\* Cox;

maar

volgens

*Camb-**den*

in het

jaar

1583.

† of

*Boulen*.

ge-



1582. geweest; maar hy kon de rechtvaardige straf van Godt niet ontvlieden. De Vervolger van zyne Geschiedenis staat zelfs toe, dat hy het leven in deze onderneming, overladen met ellenden, armoede en andere ongemakken, verloor. Zyn einde was nog droeviger; kort voor zyne doot verloor hy zyn verstand, en wierdt uit de burgerlyke gemeenzaamheit gestoten. Hy raakte ellendig aan zyn einde in eene woeste plaats, daar hy niets vondt om zynen dorst te lesschen, noch om zynen honger te stillen. Na dat hy zelfs de wortels van de bomen, die hy in het bosch vondt, dat hem tot een verblyfplaats verstrekte, hadt opgegeten, om de maat van zyn smert, en de verachting, daar hy in was, vol te meten, vondt men niemandt, die hem in zyn laatste uur bystondt, noch zorg na zyn overlyden voor zyne begravinge droeg. Zyn ligchaam wierdt in het bosch van Clenis door de Engelschen gevonden, die het niet waardig oordeelde, dat het met aarde bedekt wierdt. Zy gaven den romp aan de woede der wilde beesten ten beste; maar zy haalden eerst uit zyn zak de brieven, die hy aan de Ierlanders, om hen in den oproer te doen volharder, hadt geschreven, belovende hen hulp en heerlyke vergeldingen van den paus en van den koning van Spanje.

1580. Schotland was niet minder dan Ierlandt be-  
 1581. roert. Zo haast als Mylord *Stuart d'Aubigny*,  
 1582. graaf van Lenox, was aangekomen, omhelde  
 hy, gelyk wy hebben gezegt\*, de Protestant-  
 sche leer. De afzwering, die hy van het  
 Roomsche gelove deedt, was in bewoordingen  
 bevat, die alle wantrouwen van die hem van  
 veynery beschuldigten hadt behoren weg te  
 nemen, en het was ook, om dit vermoeden weg  
 te nemen, dat hy by zyne geloofsbelydenis eene  
 bovengewone betuiging voegde. Het volk riep  
 tegen de ontflagingen van het hof van Rome, dat,  
 zeide men, de aanhangeren van den paus de vry-  
 heit gaf te tekenen al wat men van hen kwam te  
 vorderen, en het zelve, hoe tegenstrydig het ook  
 met hun geloof was, te bezweren, mits dat zy  
 de gronden van het zelve in hun hert behielden,  
 en den voortgang daar van bevorderden. Om deze  
 stilzwygende bepaling weg te nemen, en geen  
 den minsten twyfel, zo tegenstrydig met de op-  
 rechtheit van een Christen, over te laten, ver-  
 klaarde de hertog van Lenox door een byzonder  
 geschrift, dat hy Godt tot getuige van zyne op-  
 rechte meninge nam, dat hy geen andere gedach-  
 ten hadt dan hy hadt geschreven en getekent,  
 en betuigde, dat zyn geloof zonder eenige dub-  
 belzinnigheid en achterhoudendheit was.

De koning ondertekende het zelve geschrift,  
 nevens al zyne Raden en het gansche hof, het  
 zy om deze nieuwe wyze van afzwering plegte-  
 lyker te maken, het zy om door deze byzonder-  
 heden van de ondertekening van den grave van  
 Lenox niet te tonen, dat men meer mistrouwen  
 van hem dan van anderen hadt.

Oor-  
 spronk  
 van de  
 bedie-  
 ning van  
 groot-  
 kamer-  
 ling van  
 Schot-  
 landt.

Alles schein geruit en vreedzaam te zyn, wan-  
 neer zich op eenen slag een gerucht verspreidde,  
 dat de graaf van Morton eene zamenzwering  
 hadt berokkent om den koning te ligten, en  
 hem aan de koningin van Engelandt over te  
 leveren. Hy eischte recht over dezen laster, en  
 deze zaak, voor den Raadt gebragt zynde, gaf  
 gelegenheit eene bediening van grootkamerling,  
 tot nu toe in Schotlandt onbekend, om zorg te  
 dragen voor den koning, nevens vier en twintig  
 heeren, of zonen van heeren, waar van deze  
 nieuwe amptenaar het hoofd was, aan te stel-  
 len. Het was de graaf van Lenox, die met deze  
 aanzienlyke bediening wierdt bekleed. De  
 III Deel.

vier en twintig edellieden wierden ook be-  
 noemt. Zy deden den eedt van getrouwheit  
 aan den koning, en van gehoorzaamheit aan  
 den grootkamerling. De graaf van Morton  
 rekende zich zelve niet veilig by de verhoging  
 van den grave van Lenox; waarom hy te ra-  
 de wierdt het hof te verlaten: doch het ge-  
 schil van Mylord *Oliphant* en van Mylord  
*Rutbwen* wederhieldt hem; hy kon zich de  
 vriendschap, die hy voor den eersten hadt, niet  
 onttrekken. Dit veroorzaakte hem den haat  
 van den anderen, en maakte al zyne vyanden  
 des te stoutter. Het was in dezen tydt dat de  
 ridder *Bowes*\* als gezant van *Elizabeth* in  
 Schotlandt kwam, om den grave van Lenox  
 als een zendeling van Vrankryk aan te klagen.  
 Men weigerde hem gehoor te geven, gelyk  
 wy reets hebben gezegt, gelyk ook het mis-  
 noegen, dat de koningin van Engelandt daar  
 over betuigde.

Zy wierdt in de gedachten, die zy hadt van  
 de vyanden van den grave van Morton daar  
 door bevreest te maken, bedrogen. De zelve wien-  
 den in het tegendeel des te meer aangemoed-  
 igt om zynen ondergang te brouwen. Hun-  
 ne eerste behandeling niet naar hun zin uitge-  
 vallen zynde, gelyk zy hadden gedacht, be-  
 sloten zy eene beschuldiging tegen hem in te  
 brengen, daar hy zyn hoofd niet van zou  
 brengen: dat was, dat hy deel hadt gehad  
 in den moordt van den overleden koning. De  
 kapitein *Jakob Stuart*† was aanklager; en  
 op een tydt, dat de Raadt vergadert was,  
 wierp hy zich voor de voeten van den ko-  
 ning, en zeide: *Sire, ik kom uwe Majesteit*  
*eene misdaadt bekend maken, die sedert lan-*  
*gen tydt verborgen is gebleven. Dat is de vor-*  
*stenmoordt, door Mylord Morton aan den over-*  
*leden koning, uwen vader, begaan. Toen stondt*  
*de beschuldigde op, en zag den beschuldiger*  
*met een stuursich en veracht wezen aan, zeg-*  
*gende: Wat beweegt dezen edelman zich hier*  
*als een beschuldiger aan te geven: maar wat be-*  
*wegreden hy ook mag hebben, ik ontken zyne be-*  
*schuldiging, die al zo valsch als afschuwelyk is.*  
*Ik ben bereid my voor de allerstrengste rechtbank*  
*te verantwoorden. Hoe durst men my eene misdaadt*  
*te last leggen, daar de gansche wereldt weet dat*  
*ik een streng en onbeweeglyk wreker van ben ge-*  
*weest? Daar na zich tot den koning kerende*  
*vervolgde hy aldus: Sire, dat uwe Majesteit in*  
*zynen Raadt daar een volstrekt oordeel over vel-*  
*le, en dat men my voor zulke gevolmachtigden*  
*doe verantwoorden, als het u gelieven zal te be-*  
*noemen. Ik verwerp geen rechtbank; myne on-*  
*schuld zal boven de kwaadaardigheid van my-*  
*ne vyanden uitblinken. Al de gunst, die ik ver-*  
*zoeke, is, dat de rechters onpartydig mogen zyn,*  
*even onbeweeglyk voor ben, als voor my. Daar*  
*waren nog eenige woorden tusschen den be-*  
*schuldigde en den beschuldiger, waar na de ko-*  
*ning hen beide beval te vertrekken, terwyl*  
*men daar over zou beraadslagen. Men nam*  
*de stemmen der vergadering op; daar wierdt*  
*in besloten, dat de graaf van Morton eene ka-*  
*mer in het paleis tot zyne gevangenis zou*  
*hebben, daar hy twee dagen bleef; maar op*  
*den derden dag wierdt hy naar het kasteel van*  
*Edenburg gebragt\*. Wanneer hy derwaarts*  
*wierdt geleid, wilden zyne vrienden, dat hy*  
*zou vluchten, gelyk hy gemakelyk hadt kun-*  
*nen doen; maar hy antwoordde hen, dat hy*  
*veel liever tien duizend doden wilde sterven*  
*dan zyne onschuld door zulk eene vlucht ver-*  
*dacht maken.*

1580.

\* Zie fol.  
290.

Beschul-  
 diging  
 ten en  
 den gra-  
 ve van  
 Morton.

† dien  
 men na-  
 derhandt  
 graaf van  
 Aron  
 heeft ge-  
 noemt.

\* en na-  
 derhandt  
 naar dat  
 van  
 Dumbel-  
 toot.



1580.  
De Pres-  
byteri-  
aanfche  
geefte-  
lykheit  
zege-  
praalt  
over de  
Bif-  
fchop-  
pelyken.

\* Spots-  
woord.

1581.  
Verwar-  
ring in  
Schot-  
landt ten  
aanzien  
van den  
grave  
van  
Morton.  
† Zie  
boven  
fol. 291.

In de maand van July van het zelve jaar was 'er eene vergadering van de Presbyteriaanfche geestelykheit te Dundye. Men besloot in de zelve de bisschoppen af te schaffen, nevens al de prelaten buiten de bediening van het Euangelie te houden, tot dat zy afstandt van deze ryke bedieningen hadden gedaan, waar van de vergadering de macht aan zich behieldt om ze te kunnen gebruiken, het zy tot verligting der kerken, het zy tot bystandt van den Staat, en dat zy een nieuw beroep van de Presbyteriaanfche kerk zouden hebben ontfangen. De Schotfche schryver \* laakt de twee hoofden van deze kerkvergadering, hen beschuldigende van onrechtmatigheit en van verwaandheit. Wy zullen ons in deze kerkeleyke geschillen niet inlaten. De graaf van Lenox zondt den ridder *William Stuart* in deze vergadering, met een brief, van zyne handt gelchreven, waar in hy hem kennis gaf van den afstandt van zyn geloof, en van de verklaring, die hy in het openbaar in de kerk van St. Gilles te Edenburg hadt gedaan, en van zyne ondertekening te Sterling, nevens het geschrift van zyne betuiging, daar wy van gesproken hebben. Maar het hadt weinig ingang by de kerkvergadering, die tegen hem ingenomen, of natuurlyk mistrouwende was. Men stelde in de kerkvergadering eene geloofsbedydenis op, zeer overeenkomende met die der hervormde kerken van Vrankryk en van Zwitserlandt, die door eene nationale kerkvergadering en door de Staten in het volgende jaar wierdt bekrachtigt.

In het begin van het volgende jaar kwam de ridder *Thomas Randolf* te Edenburg, van *Elizabeth* met den tytel van gezant afgezonden om het ontslag, gelyk wy reets hebben gezegt, van den grave van Morton te verzoeken †. Het scheelde weinig, of de gevangenis van dezen grave hadt een oorlog tusschen de twee-ryken verwekt. *Elizabeth* kon niet dulden, dat een man, die haar altoos zo toegedaan was geweest, en dien zy daarenboven voor onschuldig hieldt, zou te grondt gaan. De graaf van Lenox met zynen aanhang werkten daar tegen, en wilden deze zaak niet ten halve laten steken; zo dat men van den eenen en den anderen kant gereed stondt de wapenen op te nemen. De koningin belafte zelfs, dat men daar een begin van zou maken op de grenzen, en zondt meer krygsvolk naar dien kant. De koning van Schotlandt, of liever de graaf van Lenox en zyn aanhang, daar van kennis krygende, deden een bevel uitgaan, waar in zy aan de inwoonderen van de grenzen geboden, dat zy zich gereed zouden houden om by een inval der vyanden de zelve te keer te gaan. Men bande al de aanhangeren van Morton, en de schuldigsten wierden gevangen gezet, en vervolgens gebannen, als zyne twee zonen, de graaf van Angus, zyn broeder, en eenige anderen. Om hen voor te komen hadt men den grave van Morton van Edenburg naar het kasteel van Dumbrition gebragt, daar men hem te recht stelde. Hy wierdt onder de bewaring van den kapitein *Stuart* en den grave van Montrossé gestelt. Wanneer hy de genen, die hem de tyding daar van bragten, den naam van graaf van Aran aan den eersten hoorde geven, vroeg hy: *Wie is die graaf van Aran, daar gy van spreekt? Het is,* antwoordde men hem, *de kapitein Stuart;* waar op deze ongelukkige Mylord, na een weinig gezwegen te hebben, zeide: *Is het zo,* en aansonts voegde hy daar

by: *dan is het met myn leven gedaan.* Hy merkte 1581. dit, zo men zegt, aan, ter gelegenheit eener voorzegginge, die hem voorspelt hadt, dat zyn val hem door den mondt van den grave van Aran zou aangezegd worden. Wat men van deze voorzegging ook mag denken, zy wierdt vervult, naardien hy op de aanklagte van den kapitein *Stuart* gevangen genomen en kort daar na gerecht wierdt.

Zyn vonnis wierdt hem in het begin van Juny door den grave van Montrossé, zegelbewaarder, na dat het door de Pairs was uitgesproken, niet-tegenstaande hy den grave van Argile en eenige anderen voor geen rechters erkende, daar geen acht op wierdt geslagen, achtervolgens de voorrechten van de Pairs, daar geen weigering plaats heeft, bekend gemaakt. Het zelve behelste, dat hy overtuigt was den moordt van den overleden koning te hebben gesmeed; dat hy tot straf zou gewurgt worden, zyn hoofd afgékapt, en zyn ligchaam gevierendeelt. Op de uitspraak van zulk een schrikkellyk vonnis was hy zeer ontstelt, en slaande twee of drie malen met zyn stok op den grondt riep hy uit: *Ik schuldig den moordt van den koning gebrouwen te hebben?* herhalende met een naare stem deze schrikkellyke woorden: *Godt is het tegendeel bekend; ik beroep my op zyn rechtbank.*

Des anderen daags zondt men hem eenige kerkendienaars om hem te troosten en tot de doodt te bereiden. Hy betuigde hen, dat hy welgemoed was, en dat hy den nacht in een diepen slaap hadt doorgebracht, een teken van de gerustheit van zynen geest, die zich t'eenemaal, zeide hy, hadt ontlast, doordien hy haast zyne ongelukken met zyn leven zou geëindigt zien. Zy vermaanden hem vervolgens, dat hy Godt zou verheerlyken met eene oprechte bekenenis van de misdaadt, daar men hem aan schuldig hadt geoordeelt, te doen. Maar hy betuigde op nieuw zyne onschuld, en zeide, dat hy nooit in zulk eene verfoecielyke daadt hadt bewilligt. *Het is waar,* vervolgde hy, *dat op myne wederkomst van Engelandt, daar ik na de doodt van David Rizio naar toe was gereist, de graaf van Botbwell my den moordt van den koning kwam voordragen, als eene offerhande, die de koningin wilde dat men aan de sijnim van dezen Italiaan zou doen: maar ik heb dit voorstel met afschrik verworpen. Echter vroeg ik hem den last van de koningin te zien, het welk by my weigerde. Voorts waren myne gedachten, indien by my den zelven hadt vertoont, van aansonts myn vaderlandt te verlaten, en daar niet weder in te komen voor dat ik het einde van eene zo gruwelyke regeringe hadt gezien. Men vroeg hem vervolgens, wat kennis hy van de medeplichtigheit van *Archambaud van Douglas* hadt; waar op hy antwoordde, dat, na het vermoorden van den overleden koning, *Douglas* by hem was gekomen, en hem hadt betuigt, dat hy by dezen schrikkellyken moordt met *Botbwell* en *Huntley* tegenwoordig was geweest; Maar aan wien, vervolgde hy, kon ik deze misdaadt openbaren, nadeemaal zy, die het gezag in banden hadden, daar de uitvoerders van waren? Indien ik nalatig ben geweest om de zelve bekend te maken, zo is zulks de eenige misflag, daar men my mede kan beschuldigen: doch ik heb daar het minste deel niet in gehad. Ik klaag echter niet over de strafheit van myn vonnis. Ik ben wel onschuldig voor de menschen; maar voor Godt ben ik een groot zondaar, en verdien nog zwaarder straf.*

Op het bericht, dat men den koning van deze verklaring deedt, verligtte hy de straf, en beval, dat

Vonnis  
des  
doods  
tegen  
hem uit-  
gespro-  
ken.



1581. dat de misdadiger zou onthalt worden, waar na men zyn ligchaam aan zyne vrienden zou geven om in stilte begraven te worden. Men maakte dit den grave van Morton bekend, en men voegde daar by, dat alles tot de uitvoering gereed was. *Godt dank!* antwoordde hy, *die my de genade heeft verleent, dat ik het mede ben.* Op het zelve oogenblik kwam *Stuart*, graaf van Aran, hem betuigen, dat hy hem uit geen haat, noch uit geen dritt, om hem ongelukkig te maken, hadt beschuldigt. De graaf van Morton antwoordde hem, dat het nu geen tydt was daar over te twisten: hy vergaf hem en de anderen zyne doot. Vervolgens wierdt hy naar het schavot geleid. Daar op gekomen zynde viel hy op zyne knien, en deedt zyn gebedt met veel yver. Men sloeg hem het hoofd af in het uitspreken van deze woorden: *Heere, in woe handen beveel ik mynen geest; Jesus ontfang mynen geest.*

Dus was het einde van Mylord *Douglas*, graaf van Morton, aan wien de bedreiging, of voorzegging, die *Knox* hem hadt gedaan, en waar aan deze ongelukkige heer ten tyde van zyne ongenade dacht, wierdt bewaarheid. De schryvers spreken zeer verscheidentlyk van hem; maar de Schotsche schryver †, die het ten minste beter dan andere behoorde te weten, maakt eene afbeelding van hem, die zeer natuurlyk schynt. Hy ondervondt, zegt hy, het goed en het kwaad geluk, zelfs tot zo ver, als het iemandt kan overkomen. Hy was in de jaren van zynen voorspoed, als regent van het ryk, byna met eene volstrekte macht bekleed, van groten en kleinen ontzien, en zelfs van den koning gevreesd; met eere en rykdom overladen; omringt van edellieden en van Mylords, die hun hof by hem maakten: in het tegendeel was hy in zynen ongelukkigen staat van allen verlaten, en een speelpop van die hy te voren hadt doen beven. Hy was welgemaakt, van eene middelbare gestalte en van een edel en aangenaam wezen; dapper, wys en mild; en een liefhebber van recht en gerechtigheit. Voorts is het bezwaarlyk te zeggen, of zyne doot hem niet nuttiger dan schandelyk is geweest, dewyl het schynt, dat hy daar door bekeert, en tot een Christelyken inkeer is gekomen.

De graaf van Aran toonde zyne wredeheit zelfs aan de bedienden van den grave van Morton; hy bragt verscheiden van hen op de pynbank, om de medestanders te ontdekken, of een naauwkeuriger kennis van de misdaad van hunnen meester te krygen, daar men geen genoegzaam bewys van schein te hebben. Maar naderhandt is men te weten gekomen, dat zyn oogmerk was geweest hen te dwingen om te ontdekken waar dat hy den schat, dien hy gedurende zyne regering met zo veel gretigheit byeen hadt geschraapt, en die mogelyk de oorzaak van zyne doot, zo wel als van het pynigen van zyne bedienden is geweest, hadt verborgen. Voorts behaagde deze strafheit aan zeer weinigen. De graaf van Aran oordeelde, dat hy eene goedkeuring van den koning en van de Staten, om zich voor den haat van het volk te dekken, nodig hadt. Hy verkreeg de zelve, en al wat hy hadt uitgevoerd wierdt als een grote dienst, aan den koning en het ryk bewezen, bekrachtigt. Het gemeen oordeelde daar nochtans anders van. Zyn huwelyk met de gravinne van der Mark bragt hem in de uiterste verachting. Zy was weduw van den grave van dezen name. Men hielt haar voor eene vrouw, die alle kwade hoedanigheden van hare kunne hadt, zonder eenige goede te bezitten. Doch dit was het niet al, dat men tegen dit huwelyk hadt; maar zy hadt gedurende het

leven van haren gemaal in een openbaar overspel met den grave van Aran geleefd, en zy hadt zich van tafel en bedt, onder voorgeven van zyne onmacht, wanneer zy reets door den kapitein *Stuart*, gelyk men den grave van Aran toen noemde, was bevrucht, doen scheiden. Het geen nog verachtelyker in dezen verfoecielyken ommegang was, bestondt daar in, dat *Stuart*, weinig middelen hebbende, in de milddadigheit van den grave van der Mark alle hulp en bystandt hadt gevonden.

In weêrwil van den afkeer, dien men voor zulk een oneerlyken man hadt, groeide zyne staatzucht dagelykch met zyne gunst aan, tot zo ver, dat hy niemandt boven zich kon velen, noch zich met den grave van Lenox, aan wien hy voor zyne verheffing verplicht was, gelyk hy voor zyn bestaan den grave van der Mark was geweest, gelyk wilde stellen; zo dat hem de ondankbaarheid voor al zyne weldoenders schein als aangeboren te zyn. De koning hadt den grave van Lenox eerst tot hertog verheven. Dit verwekte in hem eene grote nydigheit; hy kon zulk eene verheffing in een gunsteling, die hem reets te veel in den weg was, niet verdragen. Hy leide hem alierhande dingen te last, om hem te doen vallen. Zyn eerste voorwendfel was het wederinroepen van Mylord *Ferniburff* uit zyne ballingschap in Vrankryk, en de kwydschelding, die de koning hem hadt geschonken wegens de misdaden, waar over hy gebannen was geweest, beweerende, dat het tegen de wetten streedt. Vervolgens beschuldigde hy den nieuwen hertog van Lenox een verspieder van Vrankryk en den paus te zyn, een die zyn geloof geveinidelyk beleeft, om de Protestanten te verraden; kortom, hy betwistte hem de voorzitting in het Parlement, en hadt de stoutheit zich onmiddelyk naast den koning te plaatsen, onder voorgeven, dat zyne bediening als kapitein van de wacht hem verplichtte zich naast zyne Majesteit te houden. Om hier in niet gedwarsboomt te worden vertoonde hy zo wel als zyne gemalin eene bovengewone Godvrucht, wonende beide de leerredenen met veel yver en naarstigheid by, het zelve mede aan het volk bevelende. Maar de koning vondt niet goed, dat hy den voorrang boven den hertog van Lenox zou hebben, die gedwongen was geweest uit de Parlementsvergadering, den prins met zich nemende, te blyven. Dus moest de graaf van Aran bukken, en dit kostte hem zelfs de plaats van kapitein van de lyfwacht, die hy aan den hertog van Lenox, om hem geen aanleiding tot staatzuchtige begeerten over te laten, moest overdoen.

In dezen tydt kwam 'er eenig geschil in de vergadering der Presbyteriaansche geestelykheit, die hare kerkvergadering te Glasgow hieldt. *Robert van Montgomeri*, predikant te Sterling, hadt de toestemming van zyn beroep tot dat bisdom door de aanpryding van den hertog van Lenox op eene onbetamelyke wyze verkregen. Hy moest van de bescherming van den koning, van wien hy de gezegelde brieven hadt ontfangen, afstaan; hy beleeft zynen mistlag in de vergadering, en beloofde van de bisschoppelyke waardigheit af te zien. Hy hielt zyn woordt niet, en zocht zyne bevestiging te Glasgow, daar de voorzitter van de Presbyteriaansche kerkvergadering, die zich daar tegen hadt gekant, door den provooft gevangen wierdt gezet. De gansche gemeente nam deze zaak ter herte; men schreef een vastendag, al ten tyde van vervolging, uit; men zondt gemachtigden aan den koning, en in eene algemene vergadering deedt men den provooft in den

Zyne standvastigheit.

Zyn doot en lof. \* in het jaar 1572. † Spottwoord.

† in het begin van zyn regentschap, maar in het vervolg zeer gierig.

Slechte hoedanigheit van *Stuart*, grave van Aran.

Rechts-geding van de Presbyteriaansche geestelykheit tegen de Bisschoppelyken van Glasgow.



1581. ban. *Montgomerie* wierdt mede in den ban gedaan, en met de kerk niet weder dan eenige jaren daar na\*, ten volle van het bisdom afstaande, verzoent.

\* in het jaar 1587.

1582. De koning klaagt over de heeren.

† *Rath-*  
*toen.*

Een veel gevaarlijker geschil rees 'er tusschen de onvergenoegde heeren over het gezag van den gunsteling en dat van den grave van Aran, die sedert, dat zy verzoent waren, in zyn belang was geweest. De hoofden van dezen nieuwen aanhang waren de graven van Marr en van Gowri, de Lords *Lindsay*, *Boyd*, *Glames*, en *Olipbant*, nevens verscheide anderen. Zy verzeckerden zich van den persoon van den koning, dien zy in het huis van den grave van Gowri † in bewaring hielden, en Mylord *Glames* hadt de stoutheit aan dezen prins, die zich van tranen over het geweldt, dat hem wierdt aangedaan, niet kon onthouden, te zeggen, dat het beter was, dat men een kindt zag schreien dan het ganiche ryk; woorden, die groten indruk op het hert van dezen jongen koning maakten, en nooit uit zyne gedachten gingen. Des niettegenstaande moest hy veinzen, en aan de zamengezworenen een openbaar geschrift verlenen, te St. Johnston den 28 Augusty getekent, waar by hy alles toestemde, dat zy hadden verrecht, en betuigde, dat hy zyne vryheit, niettegenstaande men het tegendeel hadt verbreid, genoot. De koningin van Engelandt bleef in geen gebreke zich van deze gelegenheit te bedienen om de doodt van den grave van Morton te wreken. Zy zondt de ridders *Cary* en *Bowes* naar den koning, om hem de beroerten, die door deze straf-oeffening, welk zy aan de staatzucht van deze twee gunstelingen toeschreef, waren veroorzaakt, te vertonen. Zy vermaande dezen prins, den grave van Angus, dien hy gebannen hadt, weder in te roepen. Een groot gedeelte van Schotlandt was van de zelve gedachten, en ondersteunde het verzoek van *Elizabeth*. Het was van deze verdeeldheden, dat *Maria Stuart* in haren brief van den 11 November, daar wy den inhoudt van hebben verhaalt\*, gewag maakt.

\* Zie fol. 302 enz. Aanpraak van den koning aan de Staten.

Stout antwoord van eenen van de heeren.

De Staten vergaderden den 18 October. Maar men hadt aangemerkt, dat de gemeenten aldaar geen gemachtigden hadden gezonden, naardien zy oordeelden, dat de koning, zo haast hy in vryheit zou zyn gestelt, dit gedrag zou afkeuren, het geen van toen af in de aanspraak van zyne Majesteit by het openen van deze zitting al bleek. *Myne Heeren*, zeide hy, *sedert dat ik de regering heb aangevaard, heb ik niet dan beroerten en zamenhangen, voornamentlyk onder de heeren, gezien. Het verdriet, dat ik daar over heb, heeft my verplicht u daar over te doen zamenkomen, ten einde gy my zoudt helpen om daar een einde van te zien.* Een van de vergadering hadt stoutheit genoeg, hem in de reden vallende, daar op te antwoorden, dat het kwaad alleen door zyne gunstelingen wierdt veroorzaakt, en dat men, om alle onordentlykheden te doen ophouden, hen alleen de macht, die zy misbruikten, moest benemen. Deze redenen wierden van anderen geprezen. Zy noemden den hertog van Lenox en den grave van Aran, wiens verbanning zy verzochten, vertonnende aan den koning, dat de eer van zyne Majesteit, de algemene rust en het belang van den Godsdienst vorderden de behandeling der zaken niet langer in handen van twee zo verderflyke personen te laten. De koning moest het besluit, dat deze vergadering nam, ondertekenen, en het bondgenootschap der heeren tegen deze twee gunstelingen goedkeuren.

\* *Camb-*  
*den.*

Men zegt\*, dat de zamenverbondenen *Buchanan* verzochten een verdedigingschrift van hun gedrag te maken; maar dat hy het weigerde, en

weinig dagen daar na stierf, met berouw, dat hy de party der oproerigen tegen de koningin en den koning haren zone was gevolgt. Echter is 'er niemandt dan *Cambden*, die van deze byzonderheit gewag maakt; waarom hy verdacht wordt gehouden. Hy pryft ook alleen de dichtkunde van dezen vermaarden schryver; maar de beroemde voorzitter *Tbuanus*\* en de aartsbisschop van St. Andrews † geven hem veel groter lof. De eerste rekent het voor eene eer van zyne natie, een zo dooluchtigen man voor haren zone erkent te hebben, die wel voor een Franschman wilde genomen worden, en eenigen tydt in de schole te Bourdeaux de vrye letteren hadt onderwezen. Van daar wierdt hy in Portugal tot de hogeschole van Coimbre beroepen. Daar was het, dat hy op bevel van *Jacobus* den V, die de Minnebroeders beschuldigde de oproerige heeren van zyn ryk te hebben begunstigt, het hekelschrift tegen deze geestelyken, dat hem aan de vervolging van het geloofsonderzoek bloot stelde, opmaakte. Hy voorkwam de zelve niet dan door de vlucht, en keerde weder naar Vrankryk, daar hy de heerlyke uitbreiding over de Psalmen in Latynsche vaarzen, welk werk voor een meesterstuk gaat, opstelde. Zyne andere werken, het zy in rym, of onrym, zyn van geen minder waarde, en *Ronsard*, dien men in Vrankryk voor een godspreek houdt, zegt van hem in zyne lofspraak, dat 'er geen minder deftigheit dan zuiverheit in zynen styl is; dat zyne schriften naar geen waanwysheit zwemen, en dat hy van het schoolvolk niets hadt overgehouden dan de kap en den tabbaardt. Een vermaard Jesuit\* pryft ook byzonder zyne Geschiedenis van Schotlandt, daar al de wereldt van spreekt als van een doorwrocht en volmaakt werk.

1582. Doodt van *Buchanan*, en zyne hoednigheden.

\* of de *Thou.* † in de Kerkelyke Geschiedenisse van Schotlandt.

\* de *Vader Rapi-*

Hy was oorspronkelyk van de provincie van Lenox, uit een dorp, aan de rivier Blank gelegen; maar de beste dagen van zynen tydt verleet hy buiten zyne geboorteplaats, daar hy in het jaar 1560 wederkeerde, en nog twee en twintig jaren leefde †. Na zyne wederkomst wierdt hy eerst hoogleeraar in de filosofie in de hogeschole van St. Andrews, en sedert verkoren tot leermeester van den jongen koning, van wien hy een zo verstandigen prins maakte, als 'er ooit een kroon gedragen heeft. Het was in dezen tydt, dat hy de Geschiedenis van Schotlandt met zo veel zuiverheit, oprechtheit en welmenendheit, en waar in alleen eene zaak is te berispen, dat is, dat hy met een weinig te veel vryheit van gekroonde hoofden spreekt, geschreven heeft. De Schotsche schryver\* keurt zyne al te schampere wyze van schryven tegen de koningin *Maria* af; maar hy beschuldigt hem niet van onwaarheden. Hy eindigt zyne afbeelding met deze heerlyke lofspraak: *Hy stierf zat van dagen, en overladen met eer, in zyn zes en zeventigste jaar. Zyne begraafplaats hadt niets grootich; men rechtte hem na zyne doodt geen standbeeldt op: want gedurende zyn leven betoonde by den afkeer, dien hy van deze ydelbeden hadt. Verder vergelykt hy hem by *Cato*, die liever wilde hebben, dat men vroeg, waarom men zulk een gedenkteken voor hem niet hadt opgerecht, dan gelegenheit geven om te vragen waarom men hem die eer hadt bewezen.*

† Zie wat wy hebben gezegt in het leven van *Henrik* den VIII. fol. 422.

\* *Spots-*  
*wood.*

Om weder tot den hertog van Lenox te komen, hy kreeg bevel om uit het ryk te vertrekken, en de graaf van Aran wierdt tot zyn vertrek gevangen gehouden. Hy trachtte van den koning afscheidt te nemen; maar zyne vyanden vrees-

Verban-ning van den hertog van Lenox.



1582. vreesden, dat hy zich van deze gelegenheit tot zyn voordeel mogt bedienen. Zy vonden niet goed zulks toe te staan, zo dat hy zonder uitsfel moest vertrekken.

1580. De vrede duurde niet lang in Vrankryk; men

1581. zag 'er den zesden burgeroorlog in het jaar 1580

1582. om eene beufelachtige zake weder ontfoken.

Thomaz

Mezeray

Camb-

den

P. Bor.

Aan-

houden-

de be-

roerten

in

Vrank-

ryk.

1580.

Het misnoegen van eene vrouw was daar de oorzaak van; alle gesprekken in de geselschapen van vrouwen, daar men anders niet dan van minnekozeryen spreekt, waren niet dan zulke, die dienden om den Franschen adel tot het opnemen der wapenen aan te moedigen. *Henrik* de III maakte aan den koning van Navarre de schimpfchriften bekend, die tegen de koningin *Margareta*, zyne gemalinne, en den burggrave van Turenne, dien men haren minnaar noemde, in het licht kwamen. Deze vorst, die naderhandt koning *Henrik* de IV was, kende haar wel, en zynen minneyver te boven strevende yestoonde hy zynen brief aan hen beide. De burggraaf van Turenne wilde zyn hof verlaten; maar hy wederhielt hem, zonder blyk van gevoeligheit over den hoon, dien hem deze brief in de oogen wreef, te geven. De koningin *Margareta* gebruikte de zelve gematigtheit, of de zelve onverschilligheit niet, en toonde door de wraak, die zy daar over nam, dat de vrouwen het kwaad, dat men van haar zegt, niet vergeten, en dat de spyt haar tot verwoedheit brengt; ten minste gebelgt van de pots, die de koning haar broeder haar hadt gespeelt, stelde zy al de bekoorlykheden van hare staatjuffrouwen in het werk om hem een oorlog te verwekken, dien men den oorlog *der verliefden* noemde, dewyl deze arglistige jufferen zich van de liefde van den Franschen adel bedienden om hem te verlokken.

Maar de hertog van Anjou vondt zyne rekening by dezen oorlog niet, die al zyne genome maatregels, het zy van den kant van de Nederlanden, het zy van den kant van Engelandt, omver stietten. Dit vertoonde hy aan den koning, zynen broeder, en de koningin, zyne moeder, hen verzoekende de vrede te geven aan onderdanen, die hy beter tegen eene vremde macht, daar Vrankryk meer kwaad dan van zyne eige ingezetenen van hadt te vreesen, zou kunnen gebruiken. Hy voegde daar by, dat 'er geen beter middel was om den staat van deze woelzieke geesten te zuiveren, dan hem toe te staan uit hen volk voor zyn leger in Vlaanderen te ligten, en dat zy niet zo haast uit het ryk zouden vertrokken zyn, of men zou de rust in alle de provincien zien herleven. Deze aanmerking der algemene rust, die de koning uit verwyftheit beminde, veel eer dan uit eene begeerte van deugd, was oorzaak, dat hy met de Hugonoten, die zich voor den koning van Navarre hadden verklaart, in onderhandeling tradt. De hertog van Anjou, de begeerte van zynen broeder wetende, vloog naar Guienne, om het verdrag te helpen sluiten. Het zelve wierdt in het kasteel van Fleix, daar het den naam van aannam, gesloten.

1581.

Edikt

van Fleix

aan de

Hugono-

ten toe-

gelaan.

Nauwlyks was zulks gedaan, of de heer van St. Aldegonde kwam by den hertog van Anjou, en bragt hem de bekrachtiging van het verdrag, dat de gevolmachtigden van de algemene Staten te Pleffis-le-Tours hadden getekent. De hertog bekrachtigde het mede van zyn kant, en gaf bevel om volk, dat hy naar Vlaanderen wilde voeren, te werven. Maar dit is de plaats niet om van dezen veldtocht te spreken.

In dit jaar viel in Vrankryk weinig van belang

voor. In het volgende jaar rustte men eene vloot ten behoeve van *Don Antonio*, koning van Portugal, uit. De Azorische eilanden hadden zich, uitgenomen dat van St. Michiel, het welk het met de Spanjaarden hielt, voor hem verklaart. Deze eilanden, die negen in getal zyn \*, zyn in de grote zee † op 37 tot 39, of 40 graden Noorder breedte gelegen. De zelve zyn hunnen naam verschuldigt aan de havikken \*, die men daar in grote menigte vindt. Men noemt ze ook *Terceeres*, gelyk wy boven reets hebben gezegt, om dat een van de zelve, dat het vruchtbaarste en grootste van alle is, dezen naam draagt. De zelve wierden eertyds van een Normandisch edelman, genaamt *Bethencourt* †, die de zelve aan de Portugezen verkocht, voor dat *Christoffel Columbus* de Nieuwe Wereldt hadt bevaren, ontdekt. Anderen zeggen, dat zy vaneen Vlaming of Nederlander eerst zyn ontdekt, en dat zy daarom ook de Vlaamische eilanden genoemd worden.

*Figueredo* hadt het bevel over deze eilanden in den name van den koning *Antonius*. Men kon veel van zyn verstand en moedt verwachten, indien men hem niet verdacht hadt gemaakt by zynen meester, die een dol man, genaamt *Emanuel de Sylva*, in zyn plaats stelde. *Don Antonio*, wiens gunsteling hy was, maakte hem, voor dat hy uit Vrankryk, daar hy met hem was geweest, vertrok, om bezit van zyne nieuwe regering te nemen, graaf van *Torres Vedras*. De Geschiedenis spreekt van hem als van een uitzinnigen, onbehouwen, en onbekwaam om zyne bediening waar te nemen, verwerpemde met grote trotscheit den raadt, die hem van anderen, wyzer en bekwaamer dan hy, wierdt gegeven.

De vloot van Vrankryk en die van Spanje aan de andere zyde gingen op den zelve tyd onder zeil. De marquis van Sante Croix geboodt de laatste, bestaande in twintig schepen, die van St. Lucar vertrokken, twaalf galciën, een en dertig schepen van den eersten rang, en vyf minder, die van de Taag vertrokken, behalven de schepen van Biskaje en van Vlaanderen, onder het bevel van *Michiel Oquenda*. Zy strevenden alle naar de kaap St. Vincent, die tusschen St. Lukar en de Taag legt, en gingen in het begin van July onder zeil, aan boordt hebbende zes duizend Spaansche soldaten en vyf hondert Duitschers, zonder de vrywilligen.

De Fransche vloot vertrok van Bel-Isle, sterk vyf en vyftig schepen van verscheide grootte, aan boordt hebbende vyf duizend man, onder het bevel van *Strozzi*, als zeevoogdt, van *Brissak*, als onderzeevoogdt, en van St. *Souleve*, als schout by nacht. *Don Antonio*, nevens den grave van *Vimiofa*, de eenigste Portugeesche heer, die hem in zyn ongeluk was gevolgt, waren aan boordt van den zeevoogdt. Deze laatste heer, pryswaardig om zyne getrouwheit, maar verachtelyk om zyne verwaandheit en hoogmoedt, daar hy die van zyne natie in overtrof, was de opgeblazenste man, dien men in de wereldt vondt. Hy sprak van *Strozzi* en van hunne onderneming niet anders dan of het eene wandeling was, die hen al zegepralende naar de Azores zou brengen, daar hunne vloot niet zo haast zou verschynen, of die van het eilandt St. Michiel zouden hen in hunne havenen en steden ontfangen, en de Spanjaarden verjagen. De Franschen zelf juichten reets over deze aanstaande verovering, en wanneer het hof vernomen hadt, dat de vloot hare ankers hadt geligt, hoorde men niet dan met lofuitingen van deze grote onderneming spreken, die den koning van Portugal, zo men zeyde,

1582.

Onder-

neming

tegen de

Azori-

sche ei-

landen.

\* Behal-

ven eenige

kleine

eilandjes.

† of den

Oceaan.

\* *Acores*,

of *Atou-*

*ret*, be-

tektent

in het

Spaansch

havik-

ken.

† heet

van Be-

thencourt

en Grain-

ville,

verwer

in het

landt van

Caux.

Spaan-

sche

vloot.

Fransche

vloot.



1582. de, weder op den troon zou brengen. Men vermaakte zich de voorgaande regering met die van *Henrik den III* te vergelyken. Men zeide, dat men onder *Lodewyk den X*, en *Alphonfus den V*, voorzaat van *Don Antonio*, te vergeeffich byftandt van Vrankryk, hoewel hy zelf in perfoon gekomen was om deze kroon daar toe te bewegen, die toen met niemandt in oorlog was, tegen *Ferdinaud*, koning van Arragon, hadt verzocht, daar het zelve nu door de verdeeldheden zeer verzwakt zynde, echter krygsbenden naar Vlaanderen zondt, onder het bevel van eenen van zyne prinffen, tot verdediging van de vryheit van deze volkeren tegen de dwingelandy van Spanje, en eene vloot in de Atlantifche zee, om 'er de overweldigers van de domeinen van Portugal uit te jagen.

De zelve liet het anker vallen op den 18 July by het dorp van Laguna, daar zy twee duizend man aan landt zette, die zich ophielden met het landt te plunderen, in plaats van zich meester van de fteden Villa-Franka en Punta d'Elgada te maken. Dit was de eerste mislag, dien men beging. Daarenboven versleet *Don Antonio* zynen tydt met op eene belagchelyke wyze onder een party slecht volk, dat hem in zynen waan vleide, terwyl de Spaansche vloot met volle zeilen aannaderde, en onder de befcherming van het kasteel van Elgada ten anker kwam, voor koning te spelen.

De marquis van Sante Croix wenschte tot een gevecht te komen, en *Strozzi*, gewoon den dapperen te spelen, sloeg het niet af. De slag geschiedde op den 28 July\*, en was een der denkwaardigste, die ooit op de Middellandsche zee gebeurt zyn, het zy men de twee ftrydbare natien, de Fransche en de Spaansche, die 'er vochten, aanmerkt, het zy men de plaats, daar het gevecht voorviel, gade slaat: want het was niet aan den mond van eene rivier, of tuffchen de landen, gelyk de flagen, die gedurende eenige jaren op de kusten van Hollandt en Zeelandt gefchiedden, maar in volle zee, en als tuffchen het vaste landt van de oude en nieuwe wereldt, daar men nog het voordeel van de overwinninge moet byvoegen. Het was niet alleen om de Azorifche eilanden, maar ook om de Ooft-Indifche vloot, en mogelyk om het ganfche ryk van Portugal te doen. *Don Antonio* toonde, na dat hy de rol van koning, voor dat de vyandt verfehene, hadt afgespeelt, dat hy zulk een geluk niet waardig was. Hy vertrok, in plaats van te vechten, naar *Tercera*, en fcheen door deze fchandelyke vlucht van de kroon van Portugal en van de overwinning te gelyk af te zien.

Zyne vlucht verminderde geenzins den moedt van den Franschen zeevoogdt, onderfteunt van den grave van *Vimiofa*; maar beide moesten eindelyk voor de grote menigte der Spanjaarden en het groot getal hunner ontfangene wonden wyken. De eerste gaf den geest in de tegenwoordigheit van den marquis van Sante Croix, zonder een woordt te fpreken, het zy uit zwakheit, het zy uit grootschheit, of verachting, willende noch voor den overwinnaar zwichten, noch over zyn ongeluk klagen. Aldus is het ten minste dat het door een fchryver † verhaalt wordt. Een ander \* zegt, dat de marquis van Sante Croix hem met een hellebaardt, wanneer hy voor hem gebragt wierdt, kunnende uit zwakheit niet op zyne benen staan, dood deedt slaan, en toen beval, dat men hem in zee zou werpen, bezwalkende door eene zo verfocielyke daadt den roem van zyne overwinninge. Belangende den grave van *Vimiofa*, hy handelde den zelyven veel zach-

† *Touma-  
mas.*  
\* *Misze-  
ray.*

1582. ter, uit aanmerking van zyn vermaagfchapping met hem. Hy kon hem echter niet in het leven behouden; hy ftierf twee dagen daar na aan zyne wonden. De marquis van Sante Croix bezochtde nogmaals al den lof, dien hy behaalt hadt, door de wrede rechtsuitvoering in de ftadt Villa-Franka, hoofdstadt van dit eilandt, aan drie honderd gevangenen, daar tachtig edellieden onder waren, onder de welke zich *La Chastaigne*, van een doorluchtig huis, mede bevondt. Zy wierden alle gevonnit om als verftoorders van de algemene rust, zeeovers en begunftigers van oproerigen te fterven. Dit is het voorwendfel, dat de Spaansche bevelhebber nam, om aan zyne wreedheit, of aan die van *Phillips den II* te voldoen. Den edellieden wierdt de keel afgefneeden; de anderen wierden gehangen, en de priester, aan wien zy hadden gebiecht, wierdt vervolgens ook van kant gemaakt.

Het geluk vervolgde de Spanjaarden gunftig te zyn. Eenige dagen na hunne overwinning verfehene de Portugeefche vloot, komende zeer ryk geladen uit Ooft-Indië. *Tellez de Sylva*, die zich voor *Phillips*, eer dat hy van Goa was vertrokken, niettegenftaande het verzoek van den koning *Antonus* en zyne aanhangeren, hadt verklaart, was 'er de gebiedt van. De marquis van Sante Croix zeilde hem te gemoet, en wanneer de twee zeevoogden malkander naderden, groette *Tellez de Sylva* de Spaansche vloot, doch zonder zyn vlag te ftryken. Hoe trotsch de Spaansche bevelhebber was, moest hy deze kleinachting door de vingeren zien, om door geen gezochte en ontydige opperhoofdigheid een man van zulk een groot aanzien onder de Portugezen, en die vrywillig de zyde van *Phillips*, tot nadeel van de prinffen van zyne natie, hadt gekozen, eenig ongenoegen te geven. Op deze wyze is het dat hy daar van met zyne vrienden fprak, gevende door deze wyze behandeling eene les aan alle, die grote bedieningen bekleeden, om altydt gereed te zyn hunne byzondere ftatuzucht aan de grootheit van hunnen vorft en het welvaren van hun vaderlandt op te offeren. Kort daar na ging hy onder zeil naar Spanje, daar hy in het begin van September aankwam, en van *Phillips* als een overwinnaar, die over den overigen buit van den koning van Portugal en over de Fransche vloot hadt gezegepraalt, ontfangen wierdt.

*Don Antonio* bleef echter te *Tercera*; maar hy ging in het midden van den herft fcheep, en kwam weder in Vrankryk. Hy wierdt daar voor de tweede maal zo wel niet ontfangen als de eerste maal, wanneer hy met juwelen beladen was aangekomen, daar hy meer aanhangers door maakte dan hy 'er vondt, die medelyden met zyn ongeluk hadden. Hy wierdt 'er ook met verachting en met den nek aangezien; men laakte zyn hatelyk gedrag. Des niettegenftaande ontfing hy in het volgende jaar \* een nieuwen byftandt, op het aanhouden van de hertoginne van *Jozeufe*, welke maakte, dat *de la Chattes*, haar nabestaande, het bevel daar over kreeg. Hy kwam in de maandt van Maart te *Tercera*, daar hy acht honderd man aan landt zette, maar hy vondt daar de trouwloosheit en wreedheit van den grave van *Torres Vedras* groter dan de macht der Spanjaarden, het welk hem belette in zyne onderneming voorfpoedig te zyn. De buitensporige Portugees wierdt naar verdienften geftraft, en *La Chattes* hadt ten minste het geluk van in Vrankryk weder te keren. Hem wierdt de vryheit gelaten met zy-

1582.

Trotschheit van den Portugeefchen zeevoogdt.

Voortichtigheit van den Spaanschen zeevoogdt.

\* 1583.



1582. zyne overige soldaten en officieren, daar hy meer dan de helft van verloren hadt, te vertrekken, en men bezorgde hen het nodige onderhoud tot hun wederkeren.

Wreedheit der Spanjaarden.

Het was met den grave van Torres Vedras zo niet gelegen: hy doolde verkleed tusschen de bergen, daar hy zich schuil hieldt. Maar een Moorische slaaf ontdekte hem; hy wierdt naar Angra gebracht, daar men hem te recht stelde. Hy wierdt gevonnist om onthalt te worden, welke straf hy op een schavot, in het midden van de stad opgerecht, na dat hy alvorens door den bevelhebber op de galei was gepynigt, onderging. De cilanders, of inwoonderen wierden niet veel beter gehandelt: men maakte hen tot slaven, en al hun goetd wierdt in beslag genomen. De monniken wierden het slimste gehandelt, gelyk men uit een kwydscheldingsbrief, dien *Philips* de II verplicht was van den paus te verzoeken, om dat hy van hen twee duizend zo in Portugal, als in de cilanden, hadt doen doden, kan zien.

Doodt van den hertog van Alva; zyne deugden en gebreken.

Dewyl wy met de zaken van Spanje doende zyn, moeten wy het jaar 1582 niet eindigen zonder van de doot van den hertog van Alva gewag te maken. In het paleis van den koning, daar hy zyn verblyf sedert den vermaarden veldtocht van Portugal in hadt, gaf hy den geest in de armen van *Philips* den II; en het geen de schryvers voor nog groter geluk aantekenen is, dat hy ook stierf in de armen van den beroemden *Louis* of *Lodewyk van Granada*, van de Dominikaner orde, zo bekend door zyne Godvrucht en natuurlyke welsprekendheit, die in zyne werken uitblinkt. Dus is het, dat een man, die de bloedorstigste en wreedste des werlds was, een vreedzamen en roemruchtigen uitgang hadt. Hy stierf den 7 December, in den ouderdom van zeven en zeventig jaren (a), alle verleten in de grootste bedieningen onder *Karel* den V en *Philips* den II, waar door hy een onsterflyken roem zou behaalt hebben, indien hy den zelven niet door wreedheden hadt bezoetelt. Hy beklagde zich over eene zake, die aan den roem zynen wapenen, zo hy zeide, nog ontbrak. Dit was, dat hy niet tegen den Turk hadt gevochten. De geschiedenischryvers leggen hem vele andere dingen te last. Zy verwyten hem het gevangenemen van den landgrave van Hessen, en de ongenade van *Franciscus van Gonzaga*, twee vlekken in het leven van *Karel* den V, daar men hem mede beschuldigt, nevens de bloedige verrechtingen in de Nederlanden onder *Philips* den II, dien de onverzoenlyke verwoedheit van dezen bevelhebber de regering daar van heeft doen verliezen; maar hy maakte dit verlies goed door het bemachtigen van eene kroon\*. Hy overleefde niet lang deze roemryke daadt, die alle zyne overwinningen kroonde.

\* die van Portugal.

1580. De vereenigde provinciën verheugden zich over de doot van haren vervolger; maar hare  
1581. III Deel.  
1582.

(a) Eenigen zeggen, dat hy twee en negentig jaren hadt bereikt, zie *P. Ber.*, dat ook zo moet zyn geweest, zegt de *Hr. de Larrey*, indien hy het is, daar in de regering van *Henrik* den VIII, fol. 81, van gesproken wordt. Maar dat is eene vermaning: de hertog van Alba, of Alva, van welken op die plaats gewag wordt gemaakt, en vermaakt, hoe hy het koninkryk van Navarre voor *Ferdinand* den Katholyken, koning van Spanje, veroverde, was de grootvader van onzen *Ferdinand Alvarez*, namentlyk *Frederik van Toledo*, de eerste hertog van Alva, en dit gebeurde in den jare 1512, toen *Ferdinand* nog maar vier jaren oud was, als zynde geboren in den jare 1508. De schryver van zyn leven en anderen stellen zyne doot op den 12 January, in plaats van den 7 December, als boven wordt gezegt, des jaars 1582, zo dat hy maar 74 jaren oud is geweest.

vreugdt wierdt kort daar na door het vermoorden van den hertog van Anjou, dien zy tot landvoogdt hadden verkoren, geïsoort. Voor dat wy van dit geval spreken, zullen wy zien wat in de drie voorgaande jaren in Nederlandt voorviel.

Eene van de heerlykste en gelukkigste begaafdheden van *Philips* was, dat hy zyne bevelhebbers en staatsdienaren wel wist uit te kiezen, en gene dan die zeer bekwaam waren gebruikte, het zy dat Spanje toen mannen van groter name dan naderhandt heeft uitgelevert, het zy deze vorst zo wel wist te vergelden, als te straffen, waar door hy hen meer aanmoediging gaf. *Alexander Farnese*, prins van Parma, die na de doot van *Don Jan* het bevel van het leger in Nederlandt hadt aangenomen, en kort daar na de opene brieven als landvoogdt van de Nederlanden ontving, was een der grootste veldoversten van Europa, zo wel in zyne raadsbesluiten, als in de uitvoering van de zelve; zo dat *Philips* niets door het verliezen van zynen natuurlyken broeder verloor, dien hy, en nog meer, in zynen opvolger wedervondt. Echter heeft hy hem de hertoginne van Parma, die op zyne bevelen van Italië naar Vlaanderen was vertrokken, in de regering willen toevoegen. Wat genegenheit *Farnese* voor zyne moeder hadt, hy kon niet verdragen, dat hem een medegenoot wierdt toegevoegt. Hy vroeg met veel trotschheit, aan het hof schryvende, of men op die wyze met zyne regering tot op de helft te verminderen zyne gedane diensten vergoldt? Daarenboven gaf hy aan zyne moeder te kennen, dat deze gemeenschap een nieuw zaadt van verdeeldheit, niet alleen onder het volk, maar ook onder de krygsbenden, zou voortbrengen. Deze verstandige prinses, daar van overtuigt zynde, verzocht hare ontslaging, die de koning haar toestondt, zo dat de prins van Parma in zyne bediening wierdt bevestigd; en om geen ongenoegen over te laten keerde de hertogin in het jaar 1583 naar hare staten.

1580. *Camùden.*  
*Thouss.*  
*Mezeray.*  
*Strada.*  
*P. Ber.*  
*Hoof.*  
Afbeelding van *Alexander Farnese*, prins van Parma.

Naauwlyks vondt *Farnese*, het opperbevelhebberschap na de doot van *Don Jan* ontfangen hebbende, lands genoeg, dat aan den Katholyken koning getrouw was gebleven, om zich daar ter neder te slaan. Hy kon op weinig dan op de stad Namen en op het hertogdom van Limburg staat maken; maar hy hadt wel haast door zyne kuiperyen die van Henegouwen en van Artois\* gewonnen. Hy stondt hen eene algemene kwydschelding toe, en verzekerde hen nooit een stadvoogdt aan hen te geven dan van hunne eige landgenoten, daar hy zyn woordt in nakwam; en van hunnen kant bleven zy getrouw. De prins van Oranje deedt toen krachtige vertogen aan den Staat, dat het tydt was om voor hunne veiligheid te zorgen, en dat 'er, zo wanneer zy in hunnen ongelukkigen staat niet by tyds voorzagen, haast geen helpen meer aan zou zyn; dat reets Doornik en het Wester gedeelte van Vlaanderen en Maastricht zich met Spanje hadden verzoent, en dat de andere steden hen goedwillig, of gedwongen zouden volgen, indien men zich niet haastte met een machtig leger tegen de vyanden op de been te brengen.

Zyn wys gedrag.

\* de Walliche provinciën.

Vier dagen daarna wierdt 'er eene Raadsvergadering gehouden, waar in met krachtige uitdrukkingen de bloeddorstige imborst van *Philips* den II vertoont wierdt. *De gansche aarde*, zeide men, *is vervult met zyne bannelingen, of rookt van het bloedt, dat de Spanjaarden geplengt hebben, gelyk het mede doet door al de brandstichtingen, die de steden en het platte landt verteeren. Deze wreedheden zyn hen eigen; maar die, gelyk als wy zyn, welke hunne ongunst hebben verwekt, hebben nooit*

Krachtige redenvoering in de vergadering der bondgenoten tegen *Philips*.



1580.

vergiffenis te hopen. De granschap van den koning is de bode van de doodt. Dat is een sprekend vonnis uit den mond van eenen der wyfste koningen, waar uit men kan oordeelen de uitwerkselen van deze drift in het hart der tyrannen. Zy bedwingen zomtyds zich zelven voor een tydt: maar het dient alleen om daar na hunne verwoedheit des te meer te doen uitbarsten. De razende Christiaan †, koning van Denemarken, is daar een afschuwelyk voorbeeld van. Onttroont van wegens zyne wreedheit, naderhandt onder belofte van een zachter regering weder herstelt, kwam hy in het eerst zyn woordt na; maar eensklaps, wanneer men daar het minst op dacht, vermoordde hy al de beeren van zyn ryk, die hy op een maalydt hadt genodigt, en het hoofd deedt afslaan. Om niet te ver te gaan, zeide men, is ons het misnoegen van den keizer Maximiliaan, overgrootvader van Philips den II, niet bekend, die den boon van die van Brugge niet langer veinsde te voelen dan ter wylhy onmachtig was om den zelven te straffen, en die'er zich in het vervolg zo streng over wreekte? Karel de IX kon nooit den schrik vergeten, dien de prins van Condé en de Colignis hem te Meaux hadden aangebragt, en indien men eenige schryvers mag geloven, is de moordt van St. Bartholomeusdag aan zyne granschap toe te schryven. Wy zullen van de strafoeffening, door Karel den V tegen de oproevrige Gentenaars gepleegt, en tot hoe ver deze vorst zich door zynen toorn liet verwoeren, niet spreken. Wy hebben gevoeliger tekenen van zynen opvolger, en wat kan ons voor hem dekken? Is het de verzoening, by het verdrag van Keulen beloofst? Zyn wy onwetende van de gewoonten van den Raadt van Madrid, en van alle de gewetens-pynigers\*, dat men aan de ketters geen woordt moet bouden? Een van hunne gezanten op de vergadering te Worms maakte geen zwaarigheid van dit gevoelen daar staande te bouden, en de bisschop van Leeuwarden verklaarde zich in het midden van onze provinciën voor den handhaver van zulk een grondregel. Laten zy ons dan niet verblinden; daar is geen ander gedrag van den Katholyken koning te wachten; zyn imborst slydt daar onopboudelyk tegen, en indien hy al zou willen, zyn Godsdiens zou het hem niet toelaten. Hy kan zynen baat en zyne wraak voor een tydt verbergen; maar het dient nergens anders toe dan om den zelven kort daar na zo veel te felder, zonder mededogen, te doen gevoelen. Is ons het veinzen van Don Jan, zynen natuurlyken broeder, vergeten, die, wanneer hy in het landt kwam, het schaapsvel aantrok; maar zo haast was hy niet in zyne regering bevestigd, of hy veranderde het zelve in een leeuwvel\*.

\* Zie deze redenvoering omstandiger by Hoofst fol. 681 tot 684. Verrechten van den prins van Parma.

Terwyl de algemene Staten aanmerkingen namen veroverde de prins van Parma Mortagne en St. Amand, kleine plaats van Henegouwen, die zich nog aan de zyde van de bondgenoten hadden gehouden; en na eenige andere plaats, onder het gebiedt van Doornik en Ryffel behorende, te hebben verwoest, kwam hy weder te Maastricht. Hy monsterte zyn leger omtrent deze stadt; en om aan de Vlamingen te betuigen, dat hy ter goeder trouwe de vrede van Gent wilde nakomen, deedt hy de Spaansche benden uit Vlaanderen, dat weder onder de gehoorzaamheit van den koning was gekeert, trekken. Zy vertrokken voor de tweede maal naar Italië, zeer voldaan van de beleefdheden van hunnen bevelhebber, die hen met weldaden hadt overluden; maar dit diende alleen om hen kort daar na weder te doen komen, gelyk wy haast zullen zien. De party der staatkundigen en misnoegden

Party der staatkun-

hadt hoe langs hoe meer een afkeer van de vereenigde provinciën, daar zy Kortryk van wegnamen. Het innemen van Nivelles en Mechelen maakten dit verlies weder goed. Nivelles wierdt den 21 Maart stormenderhandt ingenomen. *La Noue*, die het bevel over deze uitvoering hadt, was zo gematigt als dapper; hy begeerde, dat 'er geen bloedt dan in de aanvallen zou worden gestort; hy verwoogde zich met den graaf van Egmond, zyne gemalin, moeder en broeder, die hy met zich voerde, gevangen te hebben gekregen. Zy wierden eerst te Gent gebragt, daar het volk hen hoonde, en verweet, dat zy hun vaderlandt ten gevalle van de beulen, die hunnen vader hadden vermoord, verlaten hadden †. Men ontsloeg de vrouwen en den jongen *Egmond*; maar de graaf wierdt in het kasteel opgesloten, en eenigen tydt daar na naar de sterke Rammekens, in Zeelandt, gebragt, daar hy niet uitkwam dan na verloop van vyf jaren.

De ridder *Norris*, met de Engelse benden, geholpen door de bezettingen van Brussel en Vilvorden, nevens de ruitery van den kolonel *Famars*, bemachtigde Mechelen. *Roffignol* gebodt in de stadt; maar de overite der Karmeliten, genaamt *Loup*\*, hadt daar meer te zeggen dan hy. Het was door zyn toedoen dat Mechelen de party der bondgenoten hadt verlaten; hy hieldt niet op met prediken, en den haat van het volk tegen de Protestanten op te hitzen. Hy deedt nog meer, zyne drift ging zo ver, dat zich de zelve tot buiten zyne bediening uitstreckte: want na dat hy op den predikstoel genoeg gestreden hadt, wilde hy verder zynen moed doen blyken, en tonen, dat hy geen minder stoutmoedig soldaat was dan een dritig prediker. Dit kostte hem zyn leven. *Norris*, aan het hoofd van zyne Engelschen, den 10 April, met het kriecken van den dag, verschenen, vermeersterde de poorten, en in de stadt trekkende, deedt hy alle, die hy ontmoette, de wapenen nederleggen. De Karmeliter monnik, als een krygsman gekleed, en van alle kanten gewapend, hadt het bevel over de burgers, die zich inbeelden, dat zy onder het bevel van zulk een hoofd onverwinnelyk waren. Zy waren daar niet in bedrogen; maar meer moed dan ondervinding hebbende, wierdt hy nevens het grootste gedeelte van die onder hem stonden, zonder dat zy machtig waren de vyanden te kunnen stuiten, gedood. De stadvoogdt zocht met de ruitery, die alle in Spanjaarden bestonden, zyn heil in de vlucht. De soldaten, hunne overwinning misbruikende, plunderden de stadt, die men hen ten beste gaf, en konden door hunne kolonels niet wederhouden worden.

*La Noue* meende toen Ryffel by verrassinge in te nemen; maar hy wierdt zelf door den marquis van Richebourg verrascht en gevangen genomen. Men zondt hem naar Limburg, daar de Spanjaarden hem met veel verachting handelden. Hy kwam eerst vyf jaren daar na uit zyne gevangenis; by verwisseling van den grave van Egmond, dien hy zelf eerst hadt gevangen genomen, gelyk wy hebben verhaalt, als of hy zich van zyn losgeldt, voor dat hy gevangen wierdt, hadt willen verzekeren. Men zegt †, dat de prins van Parma *Philips* raadgevraagd hebbende, wat hy met een zo voornamen gevangen zou doen, de zelve daar omtrent niets wilde bevelen, zich te vrede houdende den marquis van Richebourg geluk te wenschen over zyne overwinninge: eene gewone stilzwygendheit van dezen vorst, zegt de schryver: wanneer de zaak, die men hem voorstelde, van eenig nabedenken was, dan liet hy den

1580. digen en misnoegden.

† De herzog van Alva hadt hem doen onthalsen.

\* of Loup.

*La Noue* gevangen.† *Strada*.



1580. den uitflag daar van aan zyne staatsdicnaren, om de eer of fchande daar van weg te dragen.

Aard- Dit gansche jaar liep met gestadige verras- beving. schingen en oproeren door. Men verhaalt, dat deze omwentelingen van eene aardbeving, die men door gansch Nederlandt, tot aan Keulen, hadt gevoelt, was voorgegaan. De zee was niet minder ontroert dan de aarde, en hoewel de windt niet sterk was, beweegden zich echter de baren op eene ongewone wyze, en verheften zich tot de wolken. Het was niet alleen in de zee, dat men dit geweldt en deze ongemene bewegingen der golven gewaar wierdt, de armen der zee, die zich in het landt verspreiden, hadden daar mede haar deel van. De aarde beweegde zich met zo veel geweldt, dat de torens van de kerken en kasteelen daar van op verscheide plaatsen schudden.

Vlaenderca, Brabandt en Zeelandt waren zeer verheugt in verwachting van de aankomst van den hertog van Anjou. Zy deden penningen slaan, waar op men hunne hoop en voornemen zag gestempelt. De aartshertog *Matthias* zag met verdriet de voorkeur, die men van dezen prins hadt gedaan, en nam voor weder te vertrekken. Hy deedt een openbaar geschrift uitgaan, waar by hy rekenfchap van zyn gedrag en behandeling der zaken gaf; hy nam afscheidt van de Staten, hen radende de regering den prinsfen van het huis van Oostenryk, hunnen wettigen souvereinen, niet te onttrekken. Des niettegenstaande wierdt zyn vertrek tot het volgende jaar uitgesteld, en de hertog van Anjou kwam eerst een jaar daar na.

Weinig dagen daar na kwamen de bondgenoten in twee aanslagen te kort te schieten, de een op Maastricht, en de andere op Condé; maar de meeste beroerten gebeurden in Vrieslandt. De graaf van Renneberg liet zich door zyne zuster overhalen, die hem vertoonde, dat zyne geboorte en zyn Godsdienst hem niet toelieten de Geuzen tegen zyne Katholyke Majesteit te dienen. De legers van de Staten en van de koningsgezinden veroverden wederzyds verscheide steden. Koelvorden was onder dit getal \*. De graaf van Renneberg, die zyn verdrag met den hertog van Terranova hadt gemaakt, hernam deze sterkte van de algemene Staten; maar van Steenwyk kon hy geen meester worden. De dapperheit en getrouwheit van *Kornput* behielden het zelve voor het gemenebest. Wanneer iemandt van de belegerden, die wilde, dat men tot een verdrag zou komen, met een grammoedig wezen vroeg, waar van hy wilde dat het volk zou leven wanneer dat alles op zou zyn? antwoordde hy: *Wy zyn nog tot dat uiterste niet gebragt, maar zo dat gebeurt, zullen wy u, verrader van uw vaderlandt, nevens uws gelyken opeeten, en uw vleesch zal tot voedsel van de getrouwe landgenoten strekken.*

De prins van Parma deedt het vonnis van verbanning, dat het hof van Madrid hem tegen den prinsse van Oranje hadt gezonden, dit jaar afkondigen. Het zelve was in bewoordingen vervat, die den haat van den Spaanschen Raadt en de geloofsonderzoekers, die de artykelen daar van hadden opgesteld, genoegzaam te kennen gaven. Het begint met het verwyf, dat de Katholyke koning aan den prinsse deedt, wegens al de weldaden, die hy van *Karel den V* hadt ontfangen; die hem, zegt hy, in een zeker bezit van het prinsdom van Oranje hadt gestelt; die hem landvoogdt van de provincie van Hollandt, ridder van het gul-

III Deel.

de vlies, en Raadt van State hadt gemaakt; dat hy hem, niettegenstaande hy een vromdeling was, met zyn vertrouwelingfchap en de eerste bedieningen van het ryk hadt vereert, daar hy byvoegde, dat, in plaats van zyne dankbaarheid aan den erfgenaam van zynen weldoender te bewyzen, hy de oorzaak was van een oproer, in welken men hem van de schoonste provincien van zyne domeinen wilde beroven, dat hy den adel hadt aangemoedigt de wapenen tegen het geloofsonderzoek <sup>†</sup> op te nemen, ketterzen in de Nederlanden ingevoert, den Roomschen Godsdienst bevoert, de beelden verbroken, en de altaren omvergeworpen; dat hy zynen koning den oorlog hadt aangedaan, de vrede van Gent gedwaarsboomt, en het eeuwige edikt verbroken. *Philips*, dien men in dezen brief van verbanning deedt spreken, gaf vervolgens te kennen, Dat hy lys en goedt van dezen prins verbeurd verklaarde; dat hy, om de wereldt van zyne dwingelandy te verlossen, op zyn koninklyk woordt, en als een dienaar Gods, beloofde vyf en twintig duizend gouds kronen aan den gene, die hem levendig of dood zou brengen, den zelven daarenboven belovende onstrasbaarheid van alle de misdryven, de welke hy zou mogen begaan hebben, en hem te veradelen, indien hy geen edelman was. Een soort van zeer seldzamen adel, en waar van men niet hadt horen spreken sedert dien ouden de *la Montagne*, de welke omtrent het midden van de XII eeuw leefde, en die Goddelyke en menschelyke eer beloofde aan de booswichten, waar van hy zich bediende om zyne vyanden om te brengen (a).

De prins bleef niet zonder antwoordt. Hy deedt een soort van verweer- en wederlegfchrift op het einde van December <sup>†</sup> afkondigen, na het alvorens in de vergadering der algemene Staten voorgelezen te hebben, waar in het wierdt goedgekeurt. Het was lang (b): doch zeer fraai opgesteld, en ten minste zo levendig als de te Madrid verzonnen beschuldiging. Hy hadt het in meer dan dertig artykels verdeelt, de welke hier op uit kwamen: *Dat hy niet verdiende noch bet verwyf van ondankbare, noch den naam van vromdeling, noch de scheldwoorden van wederspannige en ketter, noch de andere hatelyke namen, de welke de Raadt van Madrid hem geliefde te geven. Kon men hem ondankbaar noemen, zeide hy; hem, wiens voorzaten Maximiliaan van de Nederlanden, Karel den V van de keizerlyke kroon, van het Milaanes, en het koninkryk van Napels verzekert hadden, daar een van zyne overgrootvaders \* aan de voeten van den laaften te St. Difier gestorven was, na alvorens de schade van een verloren slag vergoed, en Gelderlandt voor hem gewonnen te hebben? † Hem, die zich hadt uitgeput in den dienst van dezen vorst, en meer dan vyf honderd duizend kronen te koste gelegd aan de bouwinge van Charlemont en Philipsstadt; in het jaar, dat hy over het keizerlyke leger het gebiedt voerde, en in de andere bedieningen, waar mede Karel de V hem hadt vereert? Kon men hem voor een vromdeling uitmaken, hem, wiens voorvaders sedert verscheide eeuwen baronnyen en graaffchappen in Luxemburg, in Brabandt, Hollandt en Zeelandt hadden in bezit gehad, en hertogen van Gelderlandt waren geweest ten tyde, dat die van Philips slechts graven van Habsburg waren? Was hy wederspannig om zich verzet te hebben te-*

R r 2

(a) Zie dit gansche barvonniss, het welk verscheide bladzyden in folio beslaat, by *Pieter Bor*, II Deel, fol. 198 enz. als mede in *Corps Univerfel Diplomatique*, Tom. V, Part. I, fol. 368 etc.

(b) Het beslaat meer dan vyf bladen en een half in *Corps Univerfelle Diplomatique*, Tom. V, Part. I. Hoofs heeft 'er de voornaamste punten van byeen getrokken. Zie zyne *Nederlandsche Hist. XVII boek*, fol. 728 tot 742.

† Inquisit.

Verweerschrift van den prinsse daar tegen uitgegeven. † den 13 van die maandt.

\* Reinier van Nassau stierf aan de wonden, die hy in het beleg van St. Difier gekregen hadt. † Dit geschiedde eenige jaren voor het beleg van St. Difier. † of Philippeville

\* Graaf *Matthias* hernam het in het jaar 1592.

Moedig besluit van den stadvoogdt van Steenwyk. Barvonniss van het hof van Madrid tegen den prinsse van Oranje.



1580.

gen de geweldensaryen van den hertog van Alva, die den ondergang der Nederlanden, gelyk Hannibal dien der Romeinen op de altaren van zyne goden gezworen hadt? om zynen boon en dien van zyn vaderlandt tegen dien trotschen Spanjaardt gewroken te hebben, de welke zyn kasteel van Breda geplundert, zynen zoon van de hogeschole van Loven verwoert, en niet alleen de voorrechten van deze akademie, maar ook van alle die van Brabant en Vlaanderen geschonden hadt? Voor het overige, vervolgde de prins, ik reken my het traktaat van vereeniging van Utrecht tot eere: ik zal het volk, dat my tot zynen verdediger heeft verkoren, niet bedriegen; en de zaak, die my het hof van Madrid als een misdryf verwoert, te weten van het vertrouwen der Nederlanders verkregen te hebben, is my roemwaardiger dan al de lof, dien het my zou hebben kunnen geven. Zynen Godsdienst belangende, by bekende, dat by Protestantsch was, en het altoos in zyn bert was geweest, zich krachtig tegen de invoeringe van het geloofsonderzoek aangekant, en aangeraden te hebben het verzoekschrift, dat den koning en de hertoginne van Parma tegen dezen Bloedraadt was overgeleverd. Aangaande het vonnis van verbanning, dat het hof van Madrid tegen hem hadt uitgesproken, hoopde hy, dat Godt zyn beschermmer zou zyn, en hem wel zou weten te beschutten tegen de aanslagen van eene natie, de welke men met reden geloofde gesproken te zyn uit het bloed der Maranen en der Joden, aangezien zy zyn hoofd op prys hadt gestelt, gelyk deze laatste eertyds dat van JESUS deden. Dit was het tegenverwoert, dat het hof van Madrid op zich haalde, waar omtrent een Fransch schryver \* aanmerkt, dat men kloekmoedige helden nooit wanhopig moet maken; dat het de keizerinne Sophia slecht bekwaam Naves onwaardiglyk gehandelt te hebben, en dat 'er de koning van Spanje niet beter by stondt, dat hy den prins van Oranje gechoont hadt.

\* Du Maurier.

De algemene Staten, de lezing van het verwoertchrift gehooft hebbende, gaven 'er, gelyk gezegt is, hunne goedkeuring toe; doch vonden niet raadzaam het zelve op hunnen name uit te laten gaan. Zy vergenoegden zich met eene ordonnantie af te kondigen, by de welke zy verklaarden, dat de prins t'onrecht beschuldigt wierdt; dat hy 't bestier alleen op hun ernstig verzoek hadt aangenomen, en dat zy hem baden te willen voortvaren met hunne vryheit te handhaven, belovende van hunne zyde eene volstrekte gehoorzaamheit aan zyne bevelen en raadgevingen.

1581.

In het jaar 1581 zag men geen minder krygsverrechten dan het voorgaande. Renneberg zette het beleg van Steenwyk hardnekkig voort, en zou den moed der belegerden afgemat hebben, ten ware de dapperheit des bevelhebers onverwinnelyk was geweest, en zyne getrouwheit tegen alles proef hadt gehouden. De ridder Norris, veldheer over de Engelsche troepen, onthieldt zich altoos om en by deze plaats, bespiedende de gelegenheit om 'er nieuwen toevoer van manschap en voorraad, dien zy nodig hadt, in te werpen. Het gelukte hem eindelyk, en hy verlosse de stad. Men zegt, dat drie patryzen drie weken voor het openbreken van het beleg op de openbare markt waren komen neder stryken, het zy ze de vervolging van andere vogels ontweken, of dat hare vermoeidheit haar niet toeliet verder te vliegen; zo dat zy zich met de hand lieten grypen. De stadvoogdt zeide toen openlyk uit, dat hy dit voorteken nam als een onseilbaar pandt van den voorraad, dien de Hemel hen wel heeft in hunnen noodt zou

Seldzaam geval.

toezenden, en dat hy uit het getal der patryzen giste, dat zulks binnen drie weken zou geschieden. De zaak gebeurde inderdaadt gelyk hy voorzegt hadt.

1581

Weinig dagen daar na begaf de prins van Oranje zich naar Amsterdam, alwaar de algemene Staten hunne vergadering hielden, en raadpleegden over de voorlagen van den hertog van Anjou tot het opperbestier van den lande te roepen. Na 'er eenige dagen te hebben doorgebracht vertrok hy van daar in de maand van April, en bezichtigde Vrieslandt, om aldaar het gezag van de vereenigde provinciën verder te doen aannemen. Stavoren ontruiste der zelve nieuwelings overheerde plaatsen, ter oorzake van zyne gelegenheit aan de Zuiderzee, waar van het de scheepvaart kon storen. De prins oordeelde dan niet raadzaam haar dezen doorn in den voet te laten, en gaf Sonoy bevel om 'er zich meester van te maken, het welk hy deedt, geholpen zynde door de burgers, de welke hem de poorten openden. Het kasteel wierdt aanstonts geslecht, en men bouwde in het tegendeel de muren van de stad weder op, by welke men nieuwe beschanffingen voegde.

Verrechten van den prins van Oranje in Vrieslandt.

Wy zullen de verscheide verrechten der twee legers in deze provincie, tusschen welke de overwinning twyfelachtig stondt, en daar Norris altoos uitmuntte met zyne Engelsche en Schotsche troepen tegen die van Renneberg, hier niet verhalen. Deze laatste stierf aan eene ziekte, of van hertzeer, op den 21 July, en wierdt, het geen mogelyk nooit gebeurt is, van beide de partien beklaagt. Men geeft hem al den lof van een krygsheldt en van een man van aanzien, en hem worden gene gebreken toegeschreven, waar aan die van zyne geboorte en ampt doorgaans onderworpen zyn. Hy was een naauwkeurig opvolger van de krygstucht, en ondertusschen zachtmoedig en buitengemeen beleeft; dapper, mild, grootmoedig; een vyandt van wreedheden, geweldensaryen, en dronkenschap; onderwezen ten anderen in de letterkunde, verstaande de Latynsche en Grieksche talen, bedreven in de wiskunst, en verstaande alle de fraaijgheden van de muzyk, waar van hy een byzonder liefhebber was. Zyne zuster Cornelia hadt hem van de zyde der bondgenoten afgetrokken, in hope van een huwelyk met de gravinne van Meghen, van de familie van Brimen: doch hy hadt over zynen afval zodanig een berouw gehad, dat men zegt, dat hy, na eenigen tydt gekwynt te hebben, van droefheit daar over is gestorven. De prins van Parma gaf hem ten opvolger in het bestier van Vrieslandt Francois Verdugo, een Spanjaardt, die naderhandt trouwde met de bastaard dochter van Ernest, grave van Mansveldt.

Doodt van den grave van Renneberg, en zyn lof.

Verdugo maakte zich wel heeft berucht door zyne oorlogsdaden. Hy begon de zelve gelukkiglyk met den slag, die in de maand van October by Noordhorn † voorviel, waar in Norris de nederlaag kreeg, hoewel het getal en de goede staat zynen troepen hem hadden moeten doen zegpralen over een zwakker leger, en dat door de schaarsheit en ziekten was afgemat. Men schryft deze overwinning toe van den eenen kant aan de goede order en wakkerheit van den Spaanschen veldheer, en van de andere zyde aan de onachtzaamheit en laetdunkendheit der Engelschen.

† Boven Groningen.

Terwyl men den oorlog in Vrieslandt voerde wierdt Brabant beroert door zyne eige inwoonders. Die van Brussel en Antwerpen sloegen aan het muiten ter oorzake van den Godsdienst. De Protestanten bevonden zich de sterkste, en kondigden eene verklaring af, by welke de openba-

Beroerten in Brabant.

re



1581. re oeffening van den Roomfchen Godsdienst in beide de fteden wierdt opgefchort.

Het leger der koningsgezinden, waar over de baron van Hautepenne\* en *Schenk* het bevel hadden, zich op het einde van Juny gelaten hebbende 's Hertogenbofch, dat door de vyanden gedreigt wierdt, te willen dekken, lokte hen naar dien kant, en kwam onvoorziens het beleg voor Breda ftaan, waar in slechts eene geringe bezetting lag. Deze ftadt, aan de rivier de Merk gelegen, in eene aangename landsdouwe, en tot de erffeniffe van de graven van Nassau behorende †, was eer gebouwt om tot hunne verluftiging te dienen, dan om tot een wapenplaats te verftrekken. De heerlykheit der oude graven bleek in de bouwinge van het kasteel, daar zy niets aan gefpaart hadden om 'er een paleis van te maken, dat zo prachtig als vermakelyk was. De twee laafte prinsfen van Oranje\* hadden het voor hun gewoon verblyf gehouden, en daar was hun oologsmagazyn, waar uit de hertog van Alva hadt doen ligten twee en vyftig keurlyk gemaakte metale ftukken, de welke keizer *Ferdinand*, als zommigen willen, en de koningen van Hungarië, zo anderen zeggen, aan deze prinsfen verceert hadt. De bezetting leverde de plaats aan den baron van Hautepenne over. De ftadvoogdt, die van den aanflag niet wift, redde zich ter naauwernoodt, latende zyne vrouw en dochter achter, de welke door de koningsgezinden zo onwaardiglyk gehandelt wierden, dat de tyding, die hy 'er van kreeg, hem van droefheit deedt fterven.

De hertog van Anjou vertrok in de maandt Augustus uit Vrankryk, om zich naar de Nederlanden te begeven, na alvorens een manifest van zyne onderneming te hebben doen drukken. Zyne eerste krygsverrechting was gelukkig. Schoon hy slechts een leger hadt van vier duizend ruiters en tien duizend voetknechten †, dwong hy echter den prins van Parma het beleg van Kameryk op te breken, daar de ftadt, tot het uiterfte gebragt zynde, gereed ftondt om zich op befcheidenheit over te geven. De hertog van Anjou trok 'er binnen, met de lans op de heupe, en de pracht van een zegepalenden heldt, en wierdt onder het gejuich van het volk, dat hem zynen verlosser noemde, ontfangen. Twee dagen daar na leide hy in de Lieve Vrouwen-kerk den eedt af, belovende die keizerlyke ftadt onder zyne befcherming te nemen, en hare wetten en voorrechten te handhaven, het welk hy herhaalde in de plegtige vergadering van der zelve overigheid. Hy gaf het bestier daar van aan *Montluk Balagni*, zoon van den beruchte bisschop van Valence, ontnemende het zelve den baron van Inchi, die een van de eerften was geweest om hem in Vlaanderen te roepen, en hem die vesting van aangelegenheit al in den jare 1578 hadt overgelevert.

Na de zelve ontzet te hebben verjoeg hy de vyanden uit Arleux en Sluis, twee geringe plaatsies boven Kameryk. Zy verlieten ook het steedtie Cateau\*, dat 'er beneden legt, en inderdaadt alleen een kasteel is, dat men gefchikt hadt tot een verblyfplaats van den bisschop. De Staten en de prins van Oranje wenschten, dat hy in Brabant kwam: doch hy verschoonde zich met te zeggen, dat de adel van zyn gevolg grote begeerte toonde weder naar Vrankryk te keren, en dat hy zelf lust hadt naar Engelandt over te fteken. Een fchryver † zegt, dat byna al de adel het leger hadt verlaten, vergramt zynde om dat de hertog het bestier van Kameryk aan den bastaard zoon van den bisschop van Valence hadt

gegeven, en dat hy over dit weglopen zeer bedroeft zynde, een besluit hadt genomen fcheep te gaan.

Het was niet lang na zyn vertrek, dat de algemene Staten, in den Haag vergadert zynde, den koning van Spanje verklaarden vervallen te wezen van zyne oppermachtigheit, des zelfs zegel en wapens in ftukken braken, en verboden hem te erkennen. Dit besluit wierdt echter van alle die van de Unie waren niet goedgekeurt. Men vondt zelfs goede landgenoten, doch tedere of schroomachtige gemoederen, de welke deze vernietiging van de vorstelyke macht niet konden goedkeuren. Zy meenden, dat het geoorlooft was zyn leven en vryheit te verdedigen, en dat de wapenen, die men om eene zo billyke oorzaak opnam, wettig waren; maar beweerden, dat de koninklyke waardigheit nochtans in haar geheel bleef, en wilden, dat men de hoedanigheit van onderdaan zou behouden, terwyl men die van vry en goed inwoonder handhaafde. De afgezonden\* van de provincie van Vrieslandt was van dat getal, en toen het 'er op aankwam om den nieuwen eedt af te leggen, die volgens het besluit vereifcht wierdt, en dat men hem het formulier daar van overgaf, viel hy in onmacht, en ftierf weinige dagen daar na, zonder tot het doen van den zelve te hebben kunnen besluiten.

De aartshertog *Matthias* (a), de welke tot dien tydt toe zyn verblyf te Antwerpen hadt gehouden, nam cindelyk afscheidt van de Staten, om weder naar Duitschlandt te keren. Hy liet op zyn vertrek den roem na van een goed en zeer gematigt vorst geweest te zyn: doch kon de vermoedens, die men op het einde van zyn bestier tegen hem hadt van eenige verftandhouding met de Spanjaarden te hebben, niet ontgaan. Het bleek echter niet, dat hy in eenig verbondt met hen was getreden, en hy hadt in alle ontmoetingen de volkeren, die hem de verdediging hunner provinciën hadden aanbevolen, getrouw geweest. Zy toonden hem ook hunne erkentenis daar over door eene jaarlyksche wedde van vyftig duizend guldens, die zy hem ten dage van zyn vertrek beloofden te zullen betalen, in plaats van die van honderd en twintig duizend, de welke zy hem gedurende zyn verblyf in Nederlandt betaalt hadden. In allen gevalle, de post, die hy daar bekleedde, bragt hem minder eer aan dan ze hem kwelling veroorzaakte. De Staten waren niet moeielyk over zynen afstandt, waar toe zy veel hielpen met hem een medestander † te geven, dien zy kort daar na tot zynen opvolger verklaarden; en *Philips* vergaf het hem nooit, dat hy het bevel over zyne oproerige onderdanen, gelyk hy zeide, hadt aangenomen.

De prins van Parma vertoonde zich op den 1 October voor Doornik, en ondernam het beleg van die ftadt. De zelve was in den jare 1513 door *Henrik* den VIII op de Franschen veroverd, aan welke hy de zelve by de vrede van den jare 1518 hadt wedergegeven, en graaf *Henrik van Nassau*, overgrootvader van den prinsse van Oranje, hadt ze naderhandt voor *Karel* den V gewonnen, die de zelve met de erffeniffe van Walch Vlaanderen, waar in ze gelegen is, vereenigde. Het was de hoofdstadt van die volkeren van Duitsch Gaule, de welke men *Nervii* noemde: eene ryke en grote ftadt aan de Schelde, sterk door hare gelegenheit, en door de sterkte, die *Henrik* de VIII daar hadt doen bouwen. De prins van Espinoy hadt de zelve belet in het eedgenootfchap der misnoegden te treden,

R r 3

(a) Hy wierdt naderhandt keizer in den jare 1614.

1581.

Beftuit van de algemene Staten tegen *Philips* den II.

\* *Raida*.

Vertrek van den aartshertog *Matthias*, nemende afscheidt van de algemene Staten.

† Den prins van Oranje.

Beleg en verovering van Doornik.

\* *Claude van Barlament*.

† Door het huwelyk van *Johanna van Palanen*, vrouwe van de Lek, met *Engelbert van Nassau* in den jare 1404.

\* *Henrik en Reinier van Nassau*.

† *Strada* zegt van meer.

Intrede van den hertog van Anjou binnen Kameryk, waar van hy het beleg doet opbreken.

\* of Chateau.

Schielijke aftocht van den hertog van Anjou. † *Va- rillas*.



1581.  
\* Volgens de vrede van Gent in den jaer 1576.

Heldin-  
nemoedt  
van de  
princeffe  
van  
Elpinoy.

en gehouden in die van de vereenigde provin-  
ciën \*; maar de afwezendheit van een hoofdt,  
dat de party zo getrouw was, en de zwakheit  
van de bezetting waren oorzaak, dat ze zich,  
na een beleg van twee maanden te hebben ver-  
duurt, op den laastten November overgaf. Men  
wil, dat ze daar toe gedwongen wierdt door de  
party der Roomschegezinden, die zich talryker  
bevondt dan de andere. De prinses van Espi-  
noy, zuster van den marquis van Richebourg,  
was in de plaats, waar in ze gedurende het be-  
leg alle de bedieningen van haren gemaal waar-  
nam, en wierdt door een musketkogel aan den  
arm gekwetst. Haar broeder deedt al wat hy  
kon om haar van de party af te trekken: doch  
zy achtte het zich tot groter roem de voetstap-  
pen van haren echtgenoot te volgen, en zich  
in het verdrag van overgave te doen begrypen,  
om by hem te komen, dan onder hare vyanden  
te blyven, onaanzeien zy aanboden hunne over-  
winning met haar te delen. Dus kwam ze te  
Antwerpen, alwaar ze, na de plichten van eene  
doorluchtige echtgenoot en van eene kloekmoedige  
heldinne betracht te hebben, het volgende  
jaar overleedt.

1582.  
Komt  
van den  
hertog  
van An-  
jou in  
Zecianadt.

De verovering van Doornik deedt vele lieden  
morren, en zommigen leiden daar de schuld van  
op den prinsse van Oranje. De wederkomst van  
den hertog van Anjou stilde de onrustige gemoeden.  
Hy kwam op den 12 February te Vliffingen  
aan landt, en wierdt door den prins uit  
den name van de Staten begroet: doch de grote  
plegtigheit geschiedde in Brabant. Eene vloot  
van vier en vyftig schepen kwam hem van Mid-  
delburg afhalen, en zette hem den 16 February  
by de sterkte Lillo, gelegen aan een van de mon-  
den van de Schelde, die het naast by Antwerpen  
legt, aan de wal. Des anderen daags kwam hy  
weder aan boordt, en begaf zich met zyne vloot  
naar die stadt. Het gaf een te aangename schouw-  
spel, om dat de rivier op die plaats, daarze haren  
mondt begint te verlaten, zo wyd niet is, en  
dat de oevers daar van door twintig duizend  
prachtig uitgedofchte mannen, wier vergulde  
wapenen de kostelykheit hunner klederen nog  
luisster byzetten, gedekt waren. Hy zette voet  
aan landt onder het donderen van het geschut  
der schepen, het welk de stadt met al het hare  
beantwoordde. De magistraat kwam aan zyn  
boordt, om hem te ontfangen, en geleidde hem  
tot den troon, den welken men in een soort van  
legerplaats hadt opgerecht, een weinig van de  
stads poorten af, en die door eene wacht van  
twintig benden voetknechten en eenige esqua-  
drons ruitery omringt was. Zich daar op ne-  
dergezet hebbende op een gouden setel, hoorde  
hy de aanspraak, welke de spreker *Hessels* aan  
hem deedt uit den name der Staten, die, nevens  
hem, hunne vreugde toonden over zyne geluk-  
kige aankomst, en hem verklaarden, dat zy  
hem verkoren hadden tot hunnen verdediger  
tegen *Philips* den II, wiens geweldnary hen  
gedrongen hadt het juk af te werpen. Hy  
voegde daar by, dat de Staten hoopten, dat  
hy hunne voorrechten zou handhaven, en dat  
zy, onder deze voorwaarde, volvaardig waren  
hem eene volgens de gebruiken des lands wet-  
tige onderdanigheit en gehoorzaamheit te zwe-  
ren. De hertog van Anjou bedankte hen,  
verzekerde hen van zyne bescherminge, en  
beloofde, dat hy hunne voorrechten zou hand-  
haven, en hen van de verdrukkinge der Span-  
jaarden verlossen.

Na deze aanspraak las men in het Hoog-  
duitfch en het Fransch de artykels van de Bly-

de intrede, gelyk men het formulier noemde, 1582.  
dat de wederzydiche verbindteniffen van den  
prinsse en de Staten behelste. De hertog van  
Anjou zwoer op het Euangelie, dat de kan-  
celier van Brabant \* hem overgaf, dat hy  
alles zou nakomen. Hy deedt vervolgens een  
tweeden eedt aan de edelen en steden van de  
provincie, zwerende hen te zullen bestieren als  
een goed en vroom prins, niet naar zynen wil-  
le, of zinnelykheit, maar naar de wetten en  
gebruiken van het landt. Deze eeden afgelegt  
zynde, bekleedde hem de prins van Oranje  
met de roodkarmozyn fluwele en met armelyn  
bondt gevoerde hertoglyke muts en mantel,  
biddende Godt, dat deze inwyding gelukkig  
mocht zyn; en hem met de zelve omhangen-  
de zeide hy al grimlagchende: *Myn Heer, de-  
ze knoop dient wel vast gesloten te zyn, op dat  
niemandt wwe Hoogheit den mantel afstrekke.* De-  
ze plegtigheit geëindigt zynde, begroette hy  
hem als hertog van Brabant. De afgezonde-  
nen van de Staten vertegenwoordigden zich  
vervolgens, en leiden den eedt af, waar van  
de kancelier, dien zy aan hun hoofdt hadden,  
de lezing deedt. Na dat men dit verrecht  
hadt, verklaarde de pensionaris van Antwer-  
pen †, in tegenwoordigheit der magistraten,  
aan het volk, dat de hertog gereed was den  
gewoonlyken eedt te doen, zo wel aan de ste-  
den, als aan het markgraafschap van het H.  
Roomfche Ryk (a); en de eedt in de Brabantfche  
tale voorgelezen zynde, leide hy den zelve af in  
handen van den amman *Stralen*. De amman (b)  
gaf in de zyne den gouden sleutel, die het te-  
ken van de oppermachtigheit is, en de hertog  
overhandigde den zelve, na hem aangenomen  
te hebben, weder aan den amman, om te ton-  
nen, dat hy, het bestier op zich nemende,  
daar van het bewindt met des volks overigheit  
wilde delen. De heraut riep hem, onder  
trompetten gefchal en het bly gejuich der aan-  
fchouwers, by menigte toegelopen zynde om  
een zo groot feest by te wonen, uit voor hertog  
van Brabant, Luxemburg en Lotharingen. De  
plegtigheit eindigde met het uitdelen van goude  
en zilvere penningen, de welke men wierp  
midden onder de verscheide troppen van deze tal-  
ryke byeenkomst. Men hadt des prinsfen afbeel-  
ding daar op gezet, met zyne nieuwe hoedanig-  
heit van hertog van Brabant, en op de andere  
zyde stondt een zon, verdryvende de nevels, en  
fchietende hare stralen op de aarde, hebbende  
tot opschrift: *zy kweekt en verdryft* \*.

De intrede van den hertog in de stadt over-  
trof nog de pracht van de legerplaats. Hy deedt  
de zelve zittende op een moedig paardt, waar  
van het tuig buitengewoon kostelyk was, en  
kwam als in zegepraal door de poort, die men  
de Keizers-of St. Joris-poort noemt. Voor aan  
verschenen de twee wachtmeesters der stadt te  
paardt; daar op volgden twee steeboden van de  
zelve, en op deze verscheide gemeenschappen  
van de burgery, kooplieden, magistraten, afge-  
zondenen, en van den adel, ieder volgens zynen  
rang gaande. Na hen kwamen de kancelier,  
en *Lamoraal*, graaf van Egmond †, wiens broe-  
der de party der Staten was afgevallen. De  
Zwitfers en hellebardiers van des hertogs lyf-  
wacht verschenen vervolgens, en de Engelsche  
en

\* Dide-  
rik van  
Lier-  
veldt.

† Jan  
van der  
Warle.

Hy  
wordt  
voorher-  
tog van  
Brabant  
uitge-  
roepen.

\* *Feret*  
of *dis-  
cutit*.

Plegtig-  
heit van  
zyne in-  
trede  
binnen  
Ant-  
werpen.

† baron  
van  
Gaa-  
beck.

(a) Dit markgraafschap is de stadt Antwerpen zelf en haar  
rechtsgebiedt.

(b) *Hoofst* zegt, dat *Philips van Schoonhove*, heer van  
Wanroje, burgermeester van de stadt, hem den sleutel over-  
handigde.



1582.

en Fransche groten kwamen toen; de graaf van Laval tusschen twee Engelsche baronnen, de prins van Espinoy tusschen Mylord *Hunsdon* en Mylord *Howard*, en de prins Dauphin, zoon van den hertog van Montpensier, tusschen den grave van Leicester en den prinsse van Oranje. Toen zag men den hertog aankomen, voorgegaan van den hoofdschout van de stad, aan wien men den tytel van markgraaf geeft, en die zich vertoonde met ongedekten hoofde, houdende de roede des gerechts in zyne handt, gevolgt wordende van den baron van Merode, heer van Peterfum, die by die plegtigheid het ampt van grootmaarschalk van Brabant bekleedde, en den degen bloot droeg. De hertog was omringt van de drie schutterryen van de stad, als lyfhoeders. Na hem volgden graaf *Maurits van Nassau*, zoon des prinsen van Oranje, tusschen graaf *Philips van Nassau* en den Engelschen baron *Cheffield*. De optocht wierdt geloten door de Fransche lyfwacht van den hertog, van de lyfwacht des prinsen van Oranje, en van de twintig burger vaandels, in nette order. Men hadt allerwegen zegebogens oppgericht, met geestige opschriften ter eere van het feest en tot lof van den prins. Hy reedt onder een goudlakens verhemelte, van de poort af, daar de schepenen het hem aanboden, tot aan zyn paleis toe, en wierdt op de straat door een zegewagen ontmoet, waar op eene schone maagd zat, die kostelyk gekleed was, en de stad Antwerpen verbeeldde.

Welk een inkomen de Staten hem toelagen.

Na alle deze plegtigheden dacht men om het inkomen van twee honderd duizend guldens ter maandt, dat men den hertog van Anjou beloofd hadt, te bezorgen, en op middelen om aan de noodzakelykheden van den Staat te voldoen. Van een anderen kant riep de prins van Parma, over de aankomst van dezen prins ongerust zynde, zyne Italiaansche en Fransche hulpbenden te rug, na alvorens de steden van zyne party daar in te hebben doen bewilligen.

Weinig tyds daar na wierdt de toeleg op het leven van den prinsse van Oranje in het werk gestelt. Vier Biskajers hadden den zelve beraamt, te gelyk daar toe aangezet wordende, zegt de geschiedschryver van den hertog van Parma \*, door de verdiensten van eene zo Godvruchtige onderneming, en door het winnen van de vyf en twintig duizend goude kronen, die in het vonnis van verbanninge wierden beloofd. Het was *Javregui* †, een van de vier, die het uitvoerde.

\* *Strada*.

† of *Javregui*. Toeleg op het leven van den prinsse van Oranje. † *Abfolutu*.

Op den 12 May, zynde een zondag, ging hy, na alvorens gebiecht te hebben aan een priester, die een Dominikaner was, *Timmerman* genaamt, dien hy zyn voornemen bekend maakte, en waar van hy de toestemming en de vryspreking † verkreeg, naar de huizinge van den afgebroken burg, daar de prins zyn verblyf in hadt, en begaf zich in de zaal, daar hy het middagmaal hieldt. Hy wachtte tot dat de maaltyd gedaan was, en zo als de prins was opgestaan om in eene andere kamer te gaan, lotte hy zyn geweer. De prins bevondt zich gevaarlyk aan het hoofd gewond. De kogel was onder het regter oor ingelopen, en door het gehemelte desmonds, na hem een tandt gebroken te hebben, beneden het linker kakebeen weder uitgekomen. De prins viel in flauwte. Wederom tot zich zelve gekomen zynde, was zyne eerste poging zynen moordenaar het leven te behouden, dien hy, als hy zeide, de misdaadt vergaf, en verzocht, dat men hem niet zou doen sterven. Doch het was reets met hem gedaan. Die van zyn gevolg, zich

door de eerste bewegingen van hunne gramscchap en droefheit hebbende laten vervocren, waren op dien booswicht aangevallen, en hadden hem met verscheide steken den reft gegeven.

Men kan des volks gevoeligheit, toen het dat schelmstuk vernam, niet uitdrukken. De stad was vol rouw; de eenen beweenden hunnen verlosser, als of hy dood was; en anderen stortten gebeden uit voor zyne genezing. Alle vroegen zy wie dit schelmstuk gebrouwen hadt. Zommigen hadden vermoeden op de Franschen; en de hertog van Anjou zou mogelyk den achterdocht niet hebben ontgaan, ten ware men in de zakken van den moordenaar brieven en papieren hadt gevonden, die blyk gaven, dat het verraadt op de wyze, als wy hebben verhaalt, belegt was. Men vondt 'er ook geheime letters in, door kracht van de welke deze ellendige zich gevleit hadt de straf van zyne misdaadt te ontgaan. Dit waren, gelyk een schryver \* bericht, zekere in de Spaansche tale opgestelde gebeden, die hem door den priester, of Dominikaner monnik, aan wien hy gebiecht hadt, ter handt waren gestelt, met verzekeringe van de kracht, die de zelve hadden om hem onzichtbaar te maken.

1582.

\* *Varillas*.

Ondertusschen hieldt de bekommering, die men voor het leven van den prinsse hadt, aan. De gaatwigheit van zynen arts behieldt hem. Dit was *Leonard Botalli*, geboortig van Asti, de welke het bloedt der aderen, die door de kogel getroffen waren, niet kon stelpen †, dan met behulp van menschen, die hunnen duim op de wondt hielden, en malkander van tydt tot tydt verpoofden, tot dat het bloedt, dus geperft zynde, weder in zyne vaten keerde, en de ader t'eenemaal geheelt was. Zes weken daar na was de prins in staat om zich aan het volk te vertonen, en den 2 May kwam hy in de kerk om Godt voor zyne wonderbare genezinge te danken. De gansche stad voegde hare dankzeggingen by die van den prins, en veranderde hare wecklagten in gejuich. Doch de blydschap was niet volmaakt; het was weinig dagen daar na, dat *Charlotte van Bourbon*, prinses van Oranje, door de ontfeltenisse over het kwetsen van haren gemaal in hare tegenwoordigheit, en door de ongemakken, de welke zy zich in het hevigeste van zyne kwaal hadt aangedaan, ziek geworden zynde, zich daar door zo afgemat vondt, dat ze de kracht niet hadt de aankomende koorts te wederstaan, en overleedt.

Hy wordt door de bekwaamheit van zyn arts genezen. † Het verbandt kon op die plaats niet wel en styf genoeg gelegt worden.

Doodt van zyne gemaal.

Wy gaan een ander verraadt, dat door *Nikolaas Salseda* moest uitgevoert worden, met stilzwygen voorby, om dat het minder den prinsse van Oranje dan den hertog van Anjou en den koning van Vrankryk betrof, welken zyne eige staatsdienaars in een klooster zochten te steken; ten minste, zo men aan de bekentenisse van den moordenaar geloof mag slaan. Het Parlement verwees hem om met vier paarden, na alvorens gepynigt te zyn, van malkander gescheurt te worden.

Suode toeleg van *Salseda*.

Men moet dit jaar niet eindigen, zonder gewag te maken van de afgezanten, die uit Constantinopel kwamen by den hertog van Anjou en de algemene Staten, en van de verbetering van den almanak, door paus *Gregorius* den XIII ondernomen. De gezanten van de Porte waren gekomen om met Vrankryk en de Nederlanden, op het bericht, dat de Sultan hadt gekregen van de bescherming, de welke deze kroon de vereenigde provinciën toestondt, een verdrag van koophandel te sluiten. Hunne voorflagen wicr-



1582. wierden aangenomen, en zy keerden weder, vol-  
daan zynde over hunne reize: doch men zag 'er  
geen gevolg van.

Verbete-  
ring van  
den al-  
manak  
door  
Grego-  
rius den  
XIII.

Wat den almanak belangt, men hadt langen  
tydt bemerkt den mislag van dien, die oud-  
tyds door *Julius Cesar*, de welke de bediening  
van opperpriester bekleedde, verbeterd was. Die  
dwaling kwam niet van de toenmalige verbete-  
raars, die niet netter konden oprekenen, maar  
van de 45 minuten, die 'er alle vier jaren in den  
omkreits, den welchen de zon doecht, te veel be-  
vonden wierden, en by malkander opgetelt zyn-  
de in den tydt van 133 jaren eenen dag uitmaak-  
ten. De pauzen, de oude priesters, waar van  
zy den naam hebben aangenomen, en die toe-  
zicht hadden op den almanak van het Heidenfche  
Rome, navolgende, wilden insgelyks zorg dra-  
gen voor dien van het Christen Rome. Velen  
hadden reets een besluit genomen om raad te  
schaffen tegen de wanorder, de welke door deze  
overtallige minuten het overschot van dagen ver-  
oorzaakte, die sedert de verbetering van *Julius  
Cesar* verlopen waren: doch zy hadden het niet  
kunnen volvoeren. *Gregorius* de XIII ondernam  
het, en het gelukte hem door den arbeid der  
bedrevenste sterrekundigen, die hy tot dat werk  
gebruikte. Zy vonden ten dien einde dienstig  
tien dagen van het jaar 1582 af te nemen, en  
vast te stellen, dat men alle vier honderd jaren  
drie dagen van de *Bisfextus* (a) af zou nemen,  
te weten een dag van ieder van de drie eerste  
honderden, te beginnen met het jaar 1700. De  
paus bevestigde hun opstel, en men maakte  
eene bul uit kracht van zyn pausselyk gezag,  
die by alle Roomschegezinde mogendheden wierdt  
aangenomen. Doch de Protestantische verwier-  
pen de zelve, om het gezag van des zelfs op-  
steller niet te erkennen; en deze oorzaak, waar  
aan zy zich altoos geltoten hebben, heeft hen  
sedert altydt belet de zelve aan te nemen.

1583.  
Camb-  
den.  
Spors-  
wood.  
Thuanus.  
\* Zie  
fol. 302.  
enz.

Engelandt wierdt toen gansch bezig gehou-  
den met de bewegingen van Schotland. Om  
weder tot den brief te komen \*, den welchen  
*Maria* in zulke krachtige en hertrakende be-  
woordingen aan *Elizabeth* schreef, men zegt,  
dat de laatste daar door op twee zeer verschei-  
de wyzen bewogen was. Aan de eene zyde  
voelde zy zich geraakt over het verwyf, dat  
*Maria* haar deedt; aan de andere zyde hadtze  
een soort van schaamte, de welke haar deedt  
besluiten haar in vryheit te stellen. Alvorens  
haar haren wille daar over te doen weten vondt-  
ze dienstig, dat de afgezant van Vrankryk †,  
die zyn verblyf te Londen hieldt, naar Schot-  
landt overging, en van harent wegen zondt-  
ze een gezant derwaarts, om al het doen  
van dit hof sedert de verwydering van den  
gunsteling ‡ te bescieden. Hy was te Bar-  
wik aangekomen, en de Engelsche afgezant  
sprak hem daar in het voorbygaan, volgens den  
last, dien hy 'er toe ontfangen hadt. Van  
Barwik kwam hy te Londen de koninginne  
de handt kussen, die hem gunstelyk ontfing,  
na datze hem evenwel alvorens zachtelyk be-  
strafte hadt over zynen mislag van voet gegeven  
te hebben tot de beroerten van het koninkryk.

Voorfla-  
gen van  
*Eliza-  
beth* aan  
de ko-  
ninginne  
van  
Schot-  
landt.

Doch niets ging *Elizabeth* meer ter herte dan  
de brief van de koninginne van Schotland. Zy  
zondt aan haar *Beal*, geheimschryver van Staat,  
een vinnig en oplopend man, en belafte hem  
haar daar over scherplyk te bestraffen. Ondertuffchen  
schreef deze ter zelve tydt aan den  
grave van *Shrewsbury*, om met deze vorstinne no-

(a) Dit is de byvoeging, de welke alle vier jaren by de  
maandt February geschiedt.

pens de voorwaarden van hare vrylatinge in ge- 1583.  
sprek te treden, en daar over te handelen in te-  
genwoordigheit van *Beal*. *Maria* hadt zich niet  
vergenoegt met haar eens te schryven; zy hadt hare  
brieven verdubbelt, om haar te smeken, haar  
hare te rug kering naar Schotlandt toe te staan,  
nemende omtrent haren handel alle de verzekerd-  
heden, dieze dienstig zou oordeelen, en dul-  
dende, datze ging, niet om den prins haren zone  
van zyn koningschap te beroven, maar om de  
zorgen daar van met hem te delen. *Elizabeth*  
deedt den Raadt daar op vergaderen, wiens  
gevoelen was, dat hare Majesteit de gevangene  
koninginne de vryheit kon toestaan onder deze  
voorwaarden: *Dat zy en de koning haar zoon zou-  
den beloven niets ten nadeele van de koninginne van  
Engelandt en het koninkryk te zullen ondernemen;*  
*datze zou wraken al het geen koning Francois de  
II, haar genaal, tegen de rechten van hare Bri-  
tannische Majesteit gedaan hadt; datze het verdrag  
van Edenburg zou bekrachtigen, en datze zou af-  
staan van alle de snode aanslagen, de welke men  
voor hadt gebad haar tegen de kroon van Elizabeth  
in te boezemen; datze zich zou verbinden nooit te  
treden in eenig ontwerp van bestier, opentlyk of bedek-  
telyk, het zy van den Staat, of van de Anglikaan-  
sche kerk, en zich in het tegendeel aan te kanten te-  
gen de aanslagen der geuen, de welke mogten onder-  
nemen de instellingen daar van te storen, of te veran-  
deren; datze gedurende het leven van Elizabeth  
zich geen recht zou aanmatigen op het koninkryk,  
en datze, byaldienze hare Majesteit overloefde,  
hare eischen op de erffenis zou onderwerpen aan de  
wetten van Engelandt en de besluiten van het Parle-  
ment. Dat deze artikelen zouden bekrachtigt wor-  
den door de Staten van Schotlandt, en door den ko-  
ning, de welke zou zweren de zelve na te komen,  
en gyselaars geven tot waarborgen van het verdrag.*  
Men raakte niet aan de vraag, die *Maria* deedt,  
van nevens den prins haren zone medegenoot te  
mogen zyn van de koninklyke waardigheit; de  
besliffing daar van wierdt aan het Parlement van  
Schotlandt overgelaten.

Deze beraadslagingen waren van geen gevolg, De zelve  
en de party, die zich meester van het ryksbestier hebben  
hadt gemaakt, verwierp het verdrag, waar over geen ge-  
de afgezanten van Vrankryk en Engelandt waren  
gaan handelen. De driftigste voor de Engelsche  
factie, gelyk men de genen noemde, die van *Maria*  
herstellinge niet wilden horen spreken,  
stonden zelfs op, en verklaarden de begunstigers  
van hare wederroepinge voor vyanden van  
den Staat en verstoorders van de algemene rust.  
Zy zeiden, dat deze raadte ingegeven was door  
het hof van Vrankryk; dat *Maria* hare bespie-  
ders van daar hadt doen komen, die de Roomsche-  
gezinden weder begonnen aan te hitfen, en dat  
de *Jesuit Holte*, een Engelschman van geboorte,  
die zich onder hen bevondt, van huis tot huis  
ging by de oude Roomschegezinden, om met  
hen den inval in Engelandt te beleggen. *La  
Motte Feulou* en *Manneville*, afgezanten van  
*Henrik* den III van de eene, *Bowes* en *Davi-  
san*, gezanten van *Elizabeth* van de andere zyde,  
wendden al hunne gaauwigheit aan om hun  
oogmerk te bereiken. Beide poogden zy het  
gemoedt des jongen konings, de welke in een  
ouderdom begon te treden, die hem onafhanke-  
lyker zou doen worden, in te nemen, en ieder  
lette met aandacht waar henen zyne genegenhe-  
den strekten, om hem door gedienslygheit te  
winnen. Hunne inzichten waren ondertuffchen  
verschillende; zy dachten alleen om elkander te  
dwarsbomen: doch dit ging bedektelyk, en  
wanneer de eene een voorflag deden, wisten de



1583. de anderen daar tegen eene zwarigheid te vinden, die uit de zake zelf ſcheen voort te komen, zonder dat het bleek, dat zy malkander voorbedachtelyk tegenſtreedden.

De koning ontfnapte den groten.

De koning, gedurende deze onderhandelingen den bondgenoten ontfnapte zynde, was op het ſlot van St. Andrews gevlucht, werwaarts een zeer gering getal van zyne aanhangers hem gevolgt was. Hy ſchreef daar uit aan *Elizabeth*, om haar te verzekeren, dat hy vriendschap met haar zou onderhouden, en dat hy in alle gewichtige voorvallen zyn doen zou richten naar hare raadgevingen, zich verſchonende van dat hy haar geen kennis hadt kunnen geven van het geen hy gedaan hadt, om dat hy 'er niet eer op gedacht hadt dan op het oogenblik van de uitvoeringe, de welke geen uitſtel kon lyden. Die vorſt was niet zonder ongeruſtheit. Zyn ouderdom, nog zeer gering zynde, hadt hem geen ondervinding genoeg gegeven om zyn beſluit te nemen wegens het gene hem te doen ſtondt om de beroerten van zyn koninkryk te ſtillen. Hy hadt eene daadt van gezag uitgevoerd, met zich de handen van die ongemakkelyke voogden te onttrekken, de welke hunne macht misbruikten, onder ſchyn van de zyne te beſtieren: doch hy hadt teffens een groot getal misnoegden gemaakt, en zag zich door weinig groten gevolgt, op wier toegelegenheit en getrouwheit hy ſtaat kon maken. In deze verlegenheit wendde hy zich tot de genen, die hy wiſt bekwaam te zyn om hem goeden raad te geven, en wier yver en vroomheit hem bekend waren. De ridder *Melleville* was van dit getal, en men ziet in zyne *Genſchriſten* den brief, dien de vorſt goedvondt, dat hy hem in eene zo ſchromelyke omſtandigheid zou ſchryven. Men vindt 'er eene te gelyk wyze en *Chriſtelyke* ſtaatkunde in, veel yver voor zynen koning, verſelt met de rondborſtigheit en oprechtheit van een eerlyk man; een groot gebruik van ſtaatszaken; eene juiſte kennis van de macht van den vorſt, en van den plicht der onderdanen, en ſchone leſſen om de eerſte gelukkiglyk te oeffenen, en om de volkeren binnen de palen van de andere te houden. *Melleville* ſtelde den vorſt vervolgens voor oogen de hoedanigheden, waar mede een *Romein* wenschte dat zyne *Caeſars* mogten bekleed zyn; namentlyk, met getrouwheit, Godvrucht, goedertierenheit, rechtvaardigheid en vroomheit; dat zy mogten tonen veel bevytiging in de zaken, beſtendigheid in hunnen handel, en trouw in hunne beloſten; zich meeſter maken van hunne driftten, vriendelyk zyn tegen elkeen, vaardig om te vergeven, langzaam om te ſtraffen; niets doen dat een vorſt onwaardig was; daar van in het tegendeel laten blyken de heerlykheit, de omzichtigheit, de bekwaamheit en de wysheit. Sluitende vermaande hy zyne *Majesteit* den keizer *Severus* na te volgen, die zich gedroeg naar den Raadt van de ouden van zynen tyd, overtuigt, dat deze ouderdom, ryper zynde dan de andere, op de zaken ook ernſtiger bedenkingen maakte. Ook kwam hy nooit te Rome, of hy was verſelt van vier of vyf van die perſonen, de welke achtbaar zyn door hunne gryze hairen, en door een roem, dien eene lange reeks van jaren hen hadt verkregen. Het was te wenschen, dat alle de raadgevingen, welke men den oppermachtigen geeft, zodanig waren als die van *Melleville*.

Schone leſſen van den ridder *Melleville*.

\* *Julius Paullus*, in de tweede eeuwe.

Gezantschap

In dezen toestand van zaken was men zeer verwondert den ridder *François Walsingham*, III Deel.

geheimſchryver van Staat, en zo groot een yveraar voor het belang van den *Proteſtantiſchen* *Godsdienſt* en voor den dienſt van de koninginne, zyne meeſtreſſe, te *Edenburg* te zien aankomen; de pronk van haar hof en van hare Raden, gelyk een later ſchryver \* hem noemt, zich richtende naar den lof, welke hem van de oude wordt nagegeven. Men verwonderde zich, dat een zo voornaam ſtaatsdienaar, wiens tegenwoordigheid zo nodig in *Engelandt* was, en dien zyn ouderdom en ſlechte gezondheid niet toelieten eene zodanige reize te doen, zulks niet van den hals hadt geſchoven. Het moet geweest zyn, dat *Elizabeth* geloofde, dat de geſteltheit der zaken de ſchranderheit van een zo bekwaam man, en in wienze zo veel vertrouwen ſtelde, van noden hadt.

Hy vondt het hof van *Schotlandt* prachtiger en groter dan hy gedacht hadt, en meer ruſt in het koninkryk dan hy zich hadt ingebeeld. Ter gehoor ingeleid zynde vermaande hy den koning eene goede eensgezindheit te onderhouden tuſſchen beide de kronen, volgens de verzekeringen, die hy daar omtrent gedaan hadt, en eindigde met deze woorden, welke hy van *Isocrates* ontleende: *Dat de waarheit de wezentlyke deugd van een vorſt is, en dat hy zich aan de zelve zo ſtandvaſtig moet houden, dat men meer geloof geve aan zyn enkel woordt dan aan de eeden van anderen.* Hy gaf den koning daarenboven eene les van toe te zien wien hy verkoor om deel in zyne geheimen te hebben, en voorzichtig te zyn in het aanſtellen van zyne Raden, geen andere daar toe verkiezende dan getrouwe en verſtandige perſonen. Dit was een bedekt verwyt tegen zommige van zyne hovelingen, op welke de afgezant het gemunt hadt, en wel byzonder op den grave van *Aran*, gelyk wy wel haast zullen zien.

1583. van den ridder *Walſingham* naar *Schotlandt*. \* *Bolton*.

Goede raad, dien hy aan den koning geeft.

Des konings antwoordt was: *Dat hy niets aan de koninginne van Engelandt geſchreven hadt, of hy wilde het beilighyk en ſtiptelyk nakomen: ten minſte ſedert dat hy meeſter van zyne gevoelens was; dat hyaldien 'er van te voren minder oprechtbeit in zyne brieven te vinden was geweest, zulks moeft geweten worden aan de genen, die hem in een ſoort van dienſtbaarheid houdende, hem dwongen de zaken anders te ſchryven dan hy ze dacht; dat men hem Raden hadt gegeven, die hem poogden te leiden daar hy niet wilde gaan; dat zulks hem een jak was opleggen, waar naar een vry en ſouverein vorſt zich niet voegen kan, en dat hy met het zelve af te ſchudden te gelyk voor zyne veiligheid en glorie zorg hadt gedragen.* Het is zeer waarſchynlyk, dat de koning op zyn beurt over de *Engeliſche* factie wilde klagen, namentlyk over de groten van *Schotlandt*, het hof van *Engelandt* toegedaan zynde, en die 'er jaarlykſche wedden van trokken. Dit gaf hy ook te kennen door deze laaſte woorden: *Ik heb de koningin van Engelandt, myne zeer waarde zuſter, de eerſtelingen van myne vriendschap al in myne toedere jaren toegewyd: ik doe haar wederom de zelve aanbieding, en hope, dat zy ryker vruchten zal oogſten, wanneer de groten van myn koninkryk my zullen gehoorzamen, gelyk zy ſchuldig zyn te doen, dan wanneer zy zelf willende regeren my niet laten dan een gezag by vergunninge.*

Des konings antwoordt.

Dit viel 'er voor in de openbare gehoorgevinge des konings aan den afgezant van *Elizabeth*. Doch deze ſchrandere ſtaatsdienaar nam des vorſten gemoedt in de byzondere geſprekken zodanig

Wat raad *Walſingham* hem nog geeft.



1583.

danig in, dat hy hem ongevoelig tot zyn oogwit bragt. Hy begon met de koningin zyne meesteresse vry te spreken van alle de onlusten van Schotlandt, verzoekende den koning haar daar niets van aan te rekenen, om dat zy 'er geen deel aan hadt. Vervolgens vertoonde hy hem hoe veel 'er hem aan gelegen was vriendschap met haar te houden, en wat voordeel beide de koninkryken daar door aangebragt zou worden. Hier van daan ging hy over tot de middelen om deze goede eensgezindheit vast te stellen. Het eerste was allen haat en twist, die Schotlandt verdeelt hielden, door eene algemene vergiffenis te vernietigen, de ballingen te rug te roepen, en in hunne waardigheden te herstellen; het tweede was, den Protestantischen Godsdienst te handhaven, en het derde, tusschen beide de kronen een naauw verbondt te sluiten. De koning antwoordde gunstiglyk op alle deze voorstellen, en *Walsingham*, voldaan zynde over zyne verrechtigen, maakte zich gereed om zyn afscheidsgehoor te nemen, na alvorens de geschenken, de welke hy voor de leden van den Raadt, die de belangen van de koningin van Engelandt behertigden, hadt medegebragt, te hebben uitgedeelt.

Ver-  
scheide  
gevoe-  
lens over  
dit ge-  
zant-  
schap.

Voor het overige komen *Cambden* en *Melleville* niet overeen aangaande verscheide omstandigheden van dit gezantschap. De eerste zegt, dat het den koning, die *Walsingham* als eenen van de vervolgers van de koningin van Schotlandt, zyne moeder, aanzag, niet aangenaam was; maar dat hy zynen afkeer ontveinde. *Melleville* verzekert in het tegendeel, dat de vorst blyde was een staatsdienaar van een zo groten name aan zyn hof te zien, en dat zyne Majesteit hem belafte den zelve over zyne aankomste van zynent wegen te gaan begroeten. Deze schryver zegt ook, dat, byaldien *Walsingham* langer geleest hadt, het den koning, voor welken hy eene byzondere achting hadt gekregen, en over wiens levendige en geestige antwoorden, in een zo geringen ouderdom, hy verwondert was, geen schade zou geweest hebben; dat hy 'er op zyne te rug komst een zo gunstig bericht van deedt, dat het hof van *Elizabeth* hem van eenzydigheit verdacht hieldt; maar dat hy weinig tyds daar na overleden zynde, zyne doot het mistrouwen der kwalikmenenden deedt ophouden, en den koning beroofde van de goede diensten, die hy van een zo wys en zo gunstiglyk vooringenomen staatsdienaar hadt kunnen genieten. Ondertusschen heeft men moeite deze aanmerking overeen te brengen met den tydt van het afsterven van *Walsingham*, die eerst in het jaar 1590 overleedt. Doch *Melleville* heeft zich niet kunnen bedriegen, vermits het zaken zyn, waar van hy ooggetuige is geweest, en die voor het grootste gedeelte door zyne handen zyn gegaan.

Hy voegt daar by, dat het *Walsingham* geen geringe spyt baarde den grave van *Aran* de eerste plaats in des konings gunst te zien bekleden. Hy klaagde daar over aan *Melleville*, als over een van de grootste onheilen, die zyne Majesteit ooit konden overkomen, wiens vroomheit hy vreesde bedorven te zullen worden door de redenen van een zo schadelijken man, dat een godloos karel was, zeide hy, een twist-stoker, en een vyandt van eerlyke lieden. Ook wilde hy met hem geen doen hebben, en wanneer de graaf van *Aran* wenschte hem een bezoek te geven, vondt hy een voorwendsel om hem niet te ontfangen. De Schotsche Mylord was 'er zo over vergramt, dat hy zich wreekte ten koste van de goede trouwe en de eer van den koning zynen meester: want in plaats van den diamant, den welken zyne Ma-

jesteit den afgezant hadt toegelegd, deedt hy hem een valchen steen geven, die van geen de minste waarde was. *Walsingham* misprees eene zo schandelyke wraak, en dacht hy om het geschenk aan den vorst te rug te zenden, het was alleen om hem de trouwloosheit van den gunsteling te doen blyken.

De roemruchtige naam van *Elizabeth* hadt zich verwonderaars gemaakt tot onder den pool, en wy hebben gezien, dat de koning van Zweden en de Czaar van Muskovië haar bondgenootschap met yver hebben gezocht. Deze twee vorsten waren sedert eenigen tydt in oorlog over *Lyf-landt*, dat langen tydt gedient heeft tot een toneel van vyandelykheden, niet alleen van de Zweden en Muskoviders, maar ook van de Polen, alle drie daar van beurt om beurt bezit gehad hebbende, tot dat het erfelyk is geworden aan de kroon Zweden. Dewyl zulks eerst in den jare 1659 is geschied door den afstand, dien Polen daar van deedt, en dat Muskovië, machtiger en woelachtiger dan het sedert is geweest, het in de zestiende eeuw aan beide betwistte, zag men hen ter overwinninge van deze erfenis, waar van de nabuurschap hunne begerlykheit verwekte, niet felden handgemeen. De vrede was in den voorgaanden jare tusschen den Czaar en den koning van Polen gemaakt: de zelve wierdt ook in dit jaar tusschen den eersten en den koning van Zweden, door de bemiddeling van de koningin van Engelandt, gesloten. De Zweed, die zich niet iterk genoeg bevondt om Muskovië alleen te wederstaan, vaardigde den grave van *Weissenburg*, zynen neef, met twee van zyne Raden, in gezantschap naar die vorstinne af, om haar te smeken met hare bemiddeling tusschen beide te komen, en hem de vrede te doen erlangen. Zy zondt ook een gezant naar Muskovië, en de Czaar, gedachtig zynde de vrye schuilplaats, waar van *Elizabeth* hem verzekering hadt gedaan, ingeval zyne kwade fortuin hem noopte naar Engelandt te vluchten, waardeerde hare voorspraak zo hoog, dat hy haar al wat ze verzocht op billyke voorwaarden toestondt.

Om de vriendschap der koningin nog meer tot zich te trekken stelde hy den ridder *Bowes*, haren afgezant, het oogmerk, dat hy hadt om met eene Engelsche dame te trouwen, voor, en verzocht hem daar over aan zyne meesteresse te schryven, uit wier handen hy wenschte te ontfangen, zeide hy, de gene, die hy tot den Russischen troon wilde verheffen. De koningin, de brieven, de welke haar staatsdienaar haar daar over schreef, ontfangen hebbende, schikte tot zulk een grote fortuin de zuster van den grave van *Huntington*. Dus sprak zy 'er van volgens het denkbeeld, dat zy 'er zich van gemaakt hadt, voor dat ze van de barbarische gewoonten van dat ryk  $\dagger$  onderrecht was, en zy liet haren afgezant weten wat persoon ze hadt uitgekozen om met de echtvereeniging van den groothertog vereert te worden. Maar te weten zyde gekomen op welk eene schandelyke wyze men aan dat hof met het huwelyk spotte, wilde ze geen persoon van geboorte bloot stellen aan het gevaar om een hoon te lyden, in plaats van eene kroon te ontfangen, die ze gedacht hadt haar te doen erlangen. Dit gebruik was zodanig, dat het huwelyk niet langer duurde dan het den Czaar beliefte, de welke zyne gemalin mogt verloten wanneer het hem goed dacht, en eene andere trouwen, welke het zelve gevaar liep, zonder daar toe verlof te vragen van de geestelykheit, en zonder daar op andere regels te hebben dan zyn

1583.

Het be-  
drog van  
den gra-  
ve van  
*Aran*  
woedt  
door  
*Wal-  
sing-  
ham* mis-  
prezen.  
*Eliza-  
beth* be-  
werkt  
voor den  
koning  
van  
Zweden  
een ver-  
gelyk  
met den  
Czaar.

\* tot aan  
de rege-  
ring van  
*Petrus*  
den Gro-  
ten, die  
het door  
zyne  
overwin-  
ningen  
en wys  
beleid  
een der  
machtig-  
ste ryken  
van de  
wereld  
hiet ge-  
maakt.

De Czaar  
wil met  
eene En-  
gelsche  
dame  
trouwen.

† in deze  
eeuwe.  
De zelve  
zyn na-  
derhandt,  
en voor-  
nament-  
lyk in on-  
ze eeu-  
we, on-  
gemeen  
verbe-  
tert.

*Eliza-  
beth* ont-  
wykt zy-  
nen  
voor-  
slag met  
beheer-  
dighheit,  
zyn



1583. zynen wille, de opperwet van zyn ryk, volstrekt  
 en reden onbepaald zynde. Dewyl zyne onderdanen alle  
 waarom. zyne slaven zyn, van wat geboorte of aanzien zy  
 mogen wezen, zyn 'er noch Knezen, noch Bo-  
 jaren, gelyk zy de personen van den eersten rang  
 noemen, of zy rekenen het zich tot cere hem zyne  
 dochter, of nabestaande op te offeren. De  
 plegtigheid van het huwelyk, zo men anders  
 dien naam mag geven aan een handel, waar  
 over zich het Heidendom zou geschaamt heb-  
 ben, geschiedde op deze wyze. De groother-  
 tog zyn voornemen bekend gemaakt hebben-  
 de, verkozen de groten van zyn hof in hun  
 bloedverwantfchap twaalf van de schoonste  
 dochters, die zy konden vinden, en deden de  
 zelve brengen in het vertrek, dat de Czaar voor  
 haar hadt doen vervaardigen. Hy treedt daar  
 terftondt zelf in, gevolgt wordende van een  
 gefneden alleen, of van een oud amptenaar van  
 zyn paleis, en zet zich op een prachtigen  
 troon, den welken men voor hem op de ver-  
 hevenste plaats van de kamer heeft opgerecht.  
 Vervolgens komen deze twaalf jonge dochters,  
 van hare ruitbedden, waar op zy lagen, op-  
 staande, in een heerlyk nachtgewaad, omhan-  
 gen met een kostelyken met paalen gebor-  
 duurden tabbaardt, en opgepronkt met alle de  
 versierfelen, die de minneluft in den vorst kun-  
 nen gaande maken, zich voor zyne voeten wer-  
 pen, en verwachten, dat hy uitspraak geeft aan-  
 gaande haar fortuin. Hy doet het door een een-  
 nig woordt; met de gene, welke hy uitgeko-  
 zen heeft, trouwt hy, en zendt de andere met  
 gefchenken van verscheide soorten weder te rug,  
 gevende geldt aan de eene, en landgoederen aan  
 de andere. Dit zyn de ongelukkigste niet,  
 vermits de waardigheid van groothertogin, of  
 keizerin van Ruslandt voor dezen alleen een  
 tytel was, die van den vryen wil van den Czaar  
 afhing, onderhevig aan zyne wispelturigheid,  
 die den zelve zyne gemalinne ontnam, al zo ligt  
 als hy haar dien gaf.

De koningin omtrent deze gewoonte, die der  
 zuiverheit van het Christendom zo onwaardig,  
 en aan de eere der familiën zo schandig was, on-  
 derrecht zynde, wachte zich wel het bloedt van  
 een van de edelste huizen van Engelandt, door  
 eene zo weinig zekere echtvereeniging, en waar  
 uit men meer ichande te vrezen dan glorie te ho-  
 pen hadt, over te geven. Zy hadt ondertuf-  
 fichen haar woordt gegeven, en de zwaarigheid  
 was om het te rug te halen zonder den groothertog  
 te vergrammen, den welken de koophandel der  
 Engelse kooplieden haar verplichtte te ont-  
 zien. Zy redde zich uit deze verlegenheit door  
 twee redenen, die haar tot verschoning dienden,  
 en de welke haar afgezant zo wel deedt gelden,  
 dat die woefte prins daar genoeg in scheen te  
 nemen. De eene was de slechte gezondheid van  
 de Engelse dame, de welke haar niet toeliet  
 eene zo verre reize te ondernemen; de andere  
 de weérzin, dien haar broeder deedt blyken te-  
 gen een huwelyk, dat hem zou beroven van een  
 zuster, die hy tederlyk beminde; waar by de  
 koningin voegde, dat het ryksbestier van Engelandt  
 zeer verschillende was van dat van Moskovie,  
 en dat de dochters aldaar onder de macht  
 harer bloedverwanten stonden, zonder wier toef-  
 stemminge zy omtrent haar huwelyk niets kon-  
 den doen. De Czaar nam deze redenen aan, het  
 zy hy 'er door overtuigt was, of dat de staatkun-  
 de hem verplichtte te veinzen. Hy vernieuwde  
 zelfs de verbonden van koophandel, en handhaaf-  
 de de Engelse maatschappy in hare voorrechten.  
 Doch zyne doodt, die in den volgenden  
 III Deel.

1584. jare voorviel, deedt hen vry wat wederwaardig-  
 heden uitgaan onder zynen opvolger. De ridder  
 Bowes was zelf zyn lyf niet zeker door een op-  
 standt van het volk, dat de inlandfche kooplieden  
 tegen de Engelsen hadden aangehitst. Hy  
 vondt geen veiligheid dan in zyn vertrek, en  
 kwam weder in Engelandt. Hy bragt zekere  
 dieren mede, die men daar nog niet gezien hadt.  
 De eene geleken naar elanden, hebbende geen  
 gewrichten in de benen, en zynde buitengemeen  
 snel: de andere, die de Engelse geschied-  
 schryver daffen noemt, maar dat naar allenschyne  
 rhecharten waren, wierden voor sleden gespan-  
 nen, en men vondt nooit vaardiger of gemakke-  
 lyker rytuig.

Theodorus \* Ivanowits volgde Jobannes Basilo-  
 wits, zynen vader, op. Hy hadt de zelve le-  
 vendigheid niet, doch hy wist, onaangezien  
 zyne loomheit, zyne belangen zeer wel. Hy gaf  
 'er blyken van, welke de Engelse maatschappij  
 niet aangenaam waren, het verbodt intrek-  
 kende, dat aan de koopvaardyschepen van de an-  
 dere natiën gedaan was, van in zyne havens niet  
 te mogen komen, het welk den Engelsen al-  
 leen was toegestaan, zelfs zonder eenige rechten  
 te betalen. Hy beschouwde deze uitsluiting van  
 de eenen en de toelating van de anderen als een  
 opkoping \*, slydende tegen de vryheit van den  
 koophandel, en de welke ten anderen zyne tol-  
 len groot nadeel toebragt. Hy vondt dan dien-  
 stig de zee vry te laten, en in zyne havens te  
 ontfangen alle schepen, welke koophandel zou-  
 den willen dryven in zyne zeefteden. De zaak-  
 bezorger †, die te Moskou zyn verblyf hieldt  
 van wegens de koninginne, klaagde daar over:  
 doch hy kreëg tot antwoordt, dat het recht der  
 volkeren niet toeliet, dat men aan het voordeel  
 van zommige byzondere personen zou opofferen  
 het geen de natuur aan alle menschen gemeen  
 maakt, gelyk de vryheit van de zeevaart. De  
 groothertog beloofde nochtans de Engelsen  
 gunstiger te zullen handelen dan de anderen,  
 en van hen minder toelagde te vorderen, uit  
 aanzien, dat zy de aanleggers van den koop-  
 handel waren geweest, den welken hunne maat-  
 schappy in zyne aan de Yssee en Witte zee  
 gelegene steden hadt opgerecht. B halven de  
 verandering, die hy in dit artykel maakte,  
 met de vryheit van zyne havens te herstel-  
 len, bevestigde hy voor het overige de met  
 wylen den Czaar geslotene overeenkomsten:  
 doch onder dit beding, dat de koninginne tot  
 eer strekte, en teffens eene bedekte klagte tegen de  
 maatschappy behelste, te weten, dat hy uit achtung,  
 die hy voor hare Britannische Majesteit hadt, on-  
 aangezien de kwade trouwe van zommigen van  
 de maatschappy ten aanzien van de Moskoviters,  
 de vaststelling daar van zou bekrachtigen. De  
 geschiedenisichryver van Elizabeth bericht ons,  
 dat de geen, die toenmaals van harentwegen by  
 den groothertog zyn verblyf hieldt, en dien men  
 Gillis Fletcher noemt, een rechtsgeleerde was,  
 de welke naderhandt met den tytel van afgezant  
 vereert wierdt. Hy stelde gedurende zyn verblyf  
 aldaar eene verhandeling op, onder den tytel van:  
 Onderzoek van het ryksbestier, of van de dwing-  
 gelandy van den Czaar van Ruslandt. Men  
 zeide, datze verscheide zeer fraaie aanmer-  
 kingen behelste; maar de koningin zag meer op  
 de eer van den vorst, voor wien ze verplicht  
 meende te zyn erkentenis te hebben, dan op de  
 voldoening van het gemeen, en deedt de afdruk-  
 ken daar van ophalen.

Wy keren weder tot het voorgaande jaar. De  
 zelve schryver plaatst in het zelve de reize van  
 1583.

1584.

Seldrame  
 dieren uit  
 Mosko-  
 vie ge-  
 bragt.

De niet-  
 we Czaar  
 vermin-  
 dert  
 de voor-  
 rechten  
 van de  
 Engelse  
 maats-  
 schappy.  
 \* of  
 Fedor.

\* Mon-  
 pole.

† Agon.

Eliza-  
 bethe  
 e l'imos-  
 dighed  
 in opzich-  
 te van  
 den  
 Czaar.



1583. *Albert Laski*, waiwode van Siradië †, wiens afbeeldsel hy opmaakt. Het was, zegt hy, een geleerd, en, ten opzichte van zyn persoon, een welgemaakt man, wiens trekken des aangezichts groot en regelmatig waren. Hy droeg een langen baardt, en ging zo net als welvoegelyk gekleed. Na de koninginne, wier grote naam hem zo verre hadt doen komen, de handt gekust te hebben, bezichtigde hy de hogeschool van Oxford, die hem alle eerbewyzingen aandeedt, welke ze meende aan een geleerd man van zyne geboorte en verdiensten verschuldigt te zyn. Doch de kosten, die hy in Engelandt maakte, en die hy niet kon betalen, verplichtten hem na verloop van vier maanden van daar, met minder luister dan hy 'er gekomen was, te vertrekken.

Aardbeving. Daar geschiedde in het zelve jaar eene aardbeving in de provincie van Dorset, de welke zo zwaar was als die, welke men in het jaar 1571 in de provincie van Harford hadt gevoelt. Daar wierdt een stuk lands van drie morgen groot van zyne plaats gerukt, en met des zelfs bomen en hagen, welke wortels de aarde met zich wegscheurde, op een anderen oordt vervoert, daar het vast bleef, gelyk het te voren op zyn natuurlyken grondt was geweest. Het liet in het tegendeel eene opening in de plaats, van waar het was weggenomen, die den weg afneedt, langs welken men naar Cerne ging. Men weet niet, of dit toeval veroorzaakt was door de hevigheid der onderaardsche winden, gelyk het oudtyds te Rome gebeurde in het *Lactifernium* \* van *Jupiter*, zodanig, dat de hoofden der goden daar door op zy gedraait waren: dan of men het moet toeschryven aan den overvloed van de door eenige buitengewone waters opgezwellene bronnen, die dus de aarde opligttten, om zich een doortocht te maken.

\* Eene plaats, daar de Heidenen bedden spreidden ter eere van hunne valsche goden.

Doodt van den grave van Suffex, en zyn lof.

Den 9 Juny stierf *Thomas Ratclif*, graaf van Suffex, een der doorluchtigste Pairs van het koninkryk, het zy door zyne dapperheit en wysheit, of door de getrouwheit en liefde, welke hy voor het vaderlandt hadt, of eindelyk door zyne ampten en geboorte. Van vaders zyde was *Jan Ratclif*, een zynet voorzaten, opperrechtter van Guienne geweest onder *Henrik den VI*, ridder van de orde van den Kouffebandt, en gebruikt in de voornaamste zaken van vrede en oorlog. Van moeders kant was hy gesproten uit eene dochter van den hertog van Nordfolk, en zyne overgrootmoeder was eene dochter van *Henrik*, hertog van Buckingham, konnestabel van Engelandt. Voor het overige hebben wy 'er eene breder beschryving van gedaan daar wy spreken van den twist tusschen hem en den grave van Leicester. Hun haat duurde tot hunne doodt, en de laatste vermaningen, die de graaf van Suffex aan zyne vrienden gaf, de welke hem gedurende zyne ziekte verselden, was, dat zy op hunne hoede moesten zyn tegen dien doortrapten sielt: dus noemde hy den grave van Leicester, te slim, zeide hy, en te machtig voor hen, die hem zo wel niet kenden als hy. Hy was tweemaal getrouwt geweest; doch hy liet gene kinderen na, noch uit het huwelyk met *Elizabeth van Wriotesley*, zyne eerste, noch uit dat met *Françoize Sidney*, zyne tweede echtgenote, en het was zyn broeder *Henrik*, die hem op volgde.

Doodt van den grave van Southampton. Men plaatst in dit jaar de doodt van *Henrik*, grave van Southampton, van de familie van *Wriotesley*, groot voorstander van den Roomschen Godsdienst, en van *Maria*, koninginne van Schotlandt, het welk hem bloot stelde aan de

verdenkingen van *Elizabeth*, en hem eenige jaren gevangenis kostte. Hy was een zoon van den beruchten *Thomas Wriotesley*, den welken *Eduard de VI* graaf van Southampton hadt gemaakt, en die zich door zulke seldzame hoedanigheden onder de regering van dezen vorst deedt kennen. *Henrik*, de I van dien naam, liet tot zynen erfgenaam *Henrik den II*, zynen zoon, na, geteelt uit het huwelyk met eene dochter van den burggrave van Montaignu. Zyn zoon *Thomas* volgde hem in den jare 1624 op, en stierf in den jare 1667, zonder mannelijk zaadt na te laten. Dus wierdt de zydelinie der graven van Southampton in zyn persoon vernietigt.

De Geschiedenis heeft de schipbreuk van den ridder *Humphrey Gilbert*, die dit jaar op zee verging, aanmerkenswaardig geacht. Deze Engelschman, zo kloekmoedig, als verstandig, maar die mogelyk te staartzuchtig en te stout was, hadt zyne landgoederen, welke hy in zyn vaderlandt bezat, verkocht, om in eene andere wereldt volkplantingen op te rechten. Hy hadt ten dien einde vyf schepen uitgeruft, met welke hy was gekomen in dat Noorder gedeelte van Amerika, dat men Terra Labrador, of Laborador, noemt, het welk eerst door *Sebastiaan Gabak*, een Venetiaan, ontdekt wierdt, varende onder de regering van *Henrik den VII* derwaarts. In dat gewest legt Estotilandt, het nieuwe landt van Walles, Nieuw-Britannië Oostwaarts, en Nieuw-Southwallen in het Westen. Onder deze luchtstreek vindt men ook het eilandt *Terreneuf*, zo bekend door de vangst van de *bacallaos*, waar van het eertyds den naam voerde, dat bakkeljaauwen zyn, de welke men vangt op de banken, die het zelve omringen. De ridder, in het landt gevallen zynde, nam 'er op eene plechtige wyze bezit van, doende door een heraut uitroepen, dat hy kwam als in der Engelschen wettig erfgoedt. Hy verdeelde vervolgens de landeryen onder zyne volkplanting; maar de uitflag beantwoordde geenzins zyne verwachting. Hy zag wel haast, dat zyn toelag boven zyne macht was, en dat het den vorsten en gemenebesten alleen toekomt diergelyke ondernemingen te doen. Zommige van zyne schepen vergingen door onweder; het begon hen aan voorraad te mangelen, en niets hebbende om zich weder in staat te stellen, of eenigen grondt om iets van elders te hopen, wierdt hy genoodzaakt op zyne te rug reize te denken. Zyne kwade fortuin hielt aan met hem op zynen streek te vervolgen, en verwekte hem een yslyken storm, waar in hy bleef. De zelve was hem nochtans gunstig, om dat hy zyne rampen met zyn leven eindigde, en hem de kwelling bespaarde van de armoede te overleven, waar toe de zotte drift, van in die sneeuw-en ysachtige gewesten den groten heer te gaan spelen, hem gebragt hadt.

De doodt van *Grindal*, aartsbiffchop van Kantelberg, is weinig minder beklagelyk. Doch zyn leven zo wel als zyn beroep waren van eene ganfch andere hoedanigheid. Hy was een kerkelyk persoon, geheel en al aan zynen dienst overgegeven, en die by eene zuivere Godvrucht veel geleerdheit bezat, nevens eene deftigheit, welke den verheven rang, dien hy onder de geestelyken bekleedde, waardig was. De koningin gaf hem eerst het bisdom van Londen: zy benoemde hem vervolgens tot het aartsbisdom van Jork; eindelyk droeg ze hem dat van Kantelberg op, dat hem verhieft tot de waardigheid van oppersten kerkheer van Engelandt. Deze begunftiging waardig zynde, en zulk een hoog ampt

Ongehuikige onderneming van den ridder *Humphrey Gilbert*.

Doodt en lof van *Grindal*.



1583. zonder hoogmoed bekledende, vondt hy niemandt, die hem benyde; maar de graaf van Leicester kon hem geenzins ten goede houden, dat hy geen toegevendheit hadt willen gebruiken omtrent de ontuchtigheit van eenen van zyne gunstelingen. Dit was een Italiaansch geneesheer, *Julio* genaamt, de welke eene vrouw hadt getrouwt, waar van de eerste man nog in het leven was. De aartsbisschop vervolgde dezen schelm met allen yver, onangezien de bescherming van den grave van Leicester, die de billyke gevoeligheit van dezen goeden prelaat tegen de wanorder en het ergerlyke leven van dien Italiaan als een zyn persoon beledigenden hoon opnam. Om 'er zich over te wreken maakte hy de koningin wys, dat de aartsbisschop een vriendt van de Puriteinen was, en dat hy der zelve heimelyke byeenkomsten begunstigde, en hy gaf een zo kwaadaardigen giimp aan zyne lastertaal, dat *Elizabeth*, zich door de zelve latende overhalen, ophielt *Grindal* met hare vriendschap te eeren. Dus verloor hy, na het gezicht verloren te hebben, als zynde in den ouderdom van zestig jaren blind geworden, ook de gunst der koningin, zyne meesteresse. Dit laatste verlies trof hem gevoeliger dan het eerste: doch hy vertroofte zich daar over door de getuigenissen, die zyn gewisse hem gaf, en zyne doot eindigde voorts alle zyne wederwaardigheden. Dewyl hy van de inkomsten van zyn aartsbisdom het Godvruchtig gebruik hadt gemaakt, het welk de kerk begeert dat een prelaat van die gewyde goederen zal maken, met de zelve aan den armen uit te delen, liet hy geen grote rykdommen na. Voor het weinige, dat hy naliet, belastte hy by uiterste wille eene school te *St. Beer*, in de provincie van *Cumberland*, alwaar hy geboren was, te stichten, en de stichtingen van beide de hogescholen van *Engelandt* te vermeerderen. Men wil, dat hy de eerste is geweest, die zich van purgeerdadels \* bediende, welker kracht hy beproefde tegen de miltziekte, die hy onderhevig was, en die 'er het gebruik van in het koninkryk heeft ingevoerd.

\* *Tamarini*.

Hy wierdt opgevolgt door *Jan Whitgift*, te voren bisschop van *Worcester*, te gelyk roemwaardig door zyne vroomheit, geleerdheit, en door de rechtvaardigheit, welke hy deedt blyken in zyne bedieninge van onderpresident van het landt van *Wales*. Hy verdiende geen minder lof wegens de zorge, die hy droeg voor zyne lere en de kerkelyke tucht, en men verwonderde zich over zyne standvastigheit, voorzichtigheit en gematigheit. De koningin, de tegenprekingen van de Nonconformisten moede zynde, beval hem de verdediging van den Anglikaanschen kerkregel † aan, en dat hy de eenparigheit daar van, volgens hare mening, en die van hare Parlementen, overal zou herstellen, onangezien de verslapping, of oogluiking van zommige prelaten, de hardnekkigheit van de invoerders van nieuwigheden, en het steunsel, dat zy vonden by een gedeelte van den adel. Hare Majesteit klaagde boven al over de onderneminge van de genen, die haar kerkelyk gezag tegen spraken; lieden, zeideze, welke, onder schyn van een valschen yver, den Staat en de kerk ont-rustten, beminnaars van hunne byzondere gevoelens, en die, door hunne verwaandheit gedreven zynde om nieuwe gewoonten in te voeren, den kerkregel, die in het gansche koninkryk wordt opgevolgt, de wyze van de Sakramenten te bedienen, waar van deze kerkregel een voorschrift geeft, en de bisschoppelyke waardigheit,

Klagten der koningin tegen de Nonconformisten.  
† *Liturgie*.

waar van de zelve de oude instelling heeft behouden, vermetelyk veroordeelden. *Wat zouden de vinnigste Roomschegezinden erger kunnen doen?* voegde zy daar by. *Houden zy niet, gelyk deze lasten, heimelyke byeenkomsten in gemene huizen, ter verachtlinge van onze openbare vergaderingen, welke zy weigeren by te wonen, en geven zy door hunne scheuring den voorstanderen van de Roomsche kerk geen voet om ons onze verdeelbeden te verzyten, en 'er zich over te verheugen, als of 'er in de gemenschap der Protestanten niet dan verwarring te vinden was?*

Het was om de eensgezindheit en vrede te herstellen, dat de nieuwe aartsbisschop van *Kantelberg*, de begeerten der koningin beantwoordende, eene akte opstelde, welke in drie artykelen bevatte de onderwerping, die de Anglikaansche kerk den Nonconformisten afvorderde. Het eerste was te erkennen, dat de koningin over alle hare onderdanen, van wat staat zy ook mogen zyn, een voltrekt en onafhankelyk gezag hadt, en dat geen vreemd vorst, of bisschop in de koninkryken van hare Majesteit, of in de gansche uitgestrektheit van hare domeinen, enig, het zy wereldlyk, of kerkelyk rechtsgebiedt mogt oeffenen; het tweede, dat het voorschrift van den kerkregel en dat van de ordeninge, zo van bisschoppen, als van andere minder geestelyken, niets moest vervatten, dat met Gods woordt strydig was; dat het gebruik daar van goed was, en dat zy beloofden het zelve in beide die plegtigheden na te komen. Het derde vorderde, dat zy de besluiten van de kerkvergadering van *Londen*, gehouden in den jare 1562, zouden goedkeuren. Het was niet zonder moeite, dat de aartsbisschop van *Kantelberg* zyne onderneming volvoerde; hy hadt de betwistingen van deze, de lasterspraak van gene uit te staan, zo wel als den haat en de smaadheden van de edelen, die de kerkelyke goederen onder zich gesleept hebbende, zich vergenoegden met een gering gedeelte van de zelve aan de Presbyteriaansche leeraars uit te delen, en gansch niet in hun schik waren, dat de bisschoppen de fondsen van de oude geestelyken wedereischten. Hy kwam evenwel deze zwarigheden door zyn geduldt, zo wel als door zyne behendigheit, te boven; de waarheit van dezen heerlyken grondregel, doch waar naar de hoogmoed van des menschen hert moeite heeft zich te gedragen, aldus bevestigende: *Dat men verzekert is te overwinnen, als men verdragen kan* \*.

Welk eene akte van onderwerping de Anglikaansche kerk van de Nonconformisten vordert.

De koningining veel strenger te werk met de leerlingen van een zekeren *Brown*, een Engelsch geestelyke, dien men *David Havisson* tot een medemakker geeft. De eerste hadt zich tamelyk in de Godgeleerdheit geoefent, en hoofdt gemaakt van eene nieuwe lecte in de provincie van *Norwich*, alwaar hy eenige Engelschen en Hollanders tot toehoorders hadt. Men zegt niet sfiptelyk wat zyne dwaalleer was, maar alleen, dat hy boeken uit *Hollandt* en *Zeelandt* ontbode, waar uit hy onderwys gaf, en dat een van de voornaamste artykelen vorderde, dat men de Anglikaansche kerk zou veroordeelen, en voor een bastaard en valsche kerk houden. In het eerst vergenoegde men zich deze boeken te verbieden, en de dwaalgeesten een stilzwygen op te leggen; maar het getal daar van dagelyksch aanwassende, en hunne dwaling zo wel het ryksbestier als den Godsdienst nadeel toebrengende, meende het hof verplicht te zyn hen, door het straffen van zommige van de hevigsten, of ongelukkigsten, te beteugelen. Het lot viel op *Thacker* en *Coping*, die te *St. Edmondsbu-*

\* *Vincit qui patitur*.  
Dwaalgeesten en oproegingen gestraft.



1583.

† Dus genaamt om dat het lichaam van St. Edmund den martelaar in de abdy van die plaats rult.

Woe- de der Rooms-gezinden en der zelfver straf.

\* De vertaler van *Sanderus* zegt *Ardern*.

† *Melanholie*.

Strafuit-voering over de verraders, die de stad Aalst hadden ver-ocht. \* in Vlaanderen.

†, in de provincie van Suffolk, wierden opgehangen, en welke strafoeffening de scheuring, die de algemene ruit stoorde, deedt ophouden.

Doch de grootste beroerten kwamen van den kant der Roomsgezinden. Niets was bekwaam hunnen onbescheiden en woedenden yver te stuiten: hunne leeraars verleidden alle dagen eenige, welke zich hoofden van de party verklaarden, gereed om het gansche koninkryk in rep en roer te zetten. Een edelman, *Somerville* genaamt, was een van de oplopendste; daar bleef zelfs iets in zyne woede, dat niet natuurlyk was, en men schreef het toe aan de verderfselyke lessen van zyne oppassers. Niet hakende dan naar het bloedt der ketteren, gelyk hy de Protestanten noemde, begaf hy zich naar het paleis, trekkende gedurig zynen degen, waar mede hy al de genen, die hy ontmoette, wilde doden. Men vatte hem, en hy verklaarde opentlyk, dat hy beiloten hadt de koningin te vermoorden, noemende tot medeplichtigen *Eduard Ardern*\*, zynen schoonvader, een man van aanzien in het graafschap van Warwick, de vrouw van *Ardern*, zyne vrouw zelf, dat hunne dochter was, en een priester, *Hall* genaamt. Drie dagen daar na verworgde *Somerville* zich zelve, en wierdt hangende gevonden in de gevangenis, het welk bevestigd, dat het dien galzieken man in zyne herlenen geslagen was, en dat men zich van zyne zwaarmoedigheid † bedient hadt om hem tot zulk een vervloekten moordt te doen besluiten. *Ardern* onderging des anderen daags de straf der misdadigers van gekwetste hoogheit: doch men bewees beide de vrouwen en den priester lyfsge-nade. Men geloof, dat *Ardern* de zelve ook zou verkregen hebben, ten ware de graaf van Leicester, wiens ontuchtigheid en adeldom, dien hy zeide nog nieuw te zyn, hy te na was gekomen, op zyne doot hadt aangedrongen.

Men rechte eenige dagen daar na de verraders, die de stad Aalst\* aan den prinsse van Parma hadden overgelevert. De zelve wierdt be-waart door Engelsche troepen, waar over kapitein *Pigot* het bevel voerde. Hy en de andere kapiteins verkochten ze aan de vyanden voor dertig duizend guldens (a). Het gebrek aan mondkost, en de noodt, waar toe de bezetting zich gebragt zag, hielpen niet weinig tot het sluiten van het verdrag, zonder evenwel de eerloosheit daar van uit te wischen. Het wierdt in het begin van December gesloten, waar op men den Spanjaarden terstondt de vesting inruimde. Toen was het, dat de Engelsche bevelhebbers den mis-slag, dien zy begaan hadden, zagen: door den prins van Parma bedrogen zynde, versocit worden door die van hunne natie, en niet wetende, op wien zy, na een verraadt, dat hen by al de wereldt hatelyk maakte, zich zouden ver-trouwen. *Pigot* stak naar Spanje over, in hope van daar beloning te erlangen: doch men spotte met hem, en hy vondt zich genoodzaakt weder naar Vlaanderen te keren, daar hy gevat wierdt, en naar Engelandt overgezonden. Daar stierf hy in de gevangenis. Een ander, *Dalton* genaamt, van een verrader een zeerover geworden zynde, wierdt door de Engelschen genomen, en in handen van het gerecht overgelevert, dat hem veroordeelde om gehangen te worden. *Vincent*, een derde medeplichtige, wierdt ook in Brabant gerecht. De twee anderen, *Taylor* en *Valsb* genaamt, kwamen om, de eerste door den degen van den grave van Westmorlandt, sedert eenigen tydt in Spaansch Vlaanderen gevlucht zynde; de

(a) *Hoest* zegt dertig duizend kronen, te ontvangen de een helst gereed, en de andere binnen een maandt.

andere nog deerlyker in Vrankryk, daar hy ge-1583. dood wierdt, na alle soorten van rampen te hebben uitgestaan.

Het jaar 1584 wierdt nog meer beroert dan 1584. het voorgaande door de ondernemingen van de aanhangers van den paus en van de koninginne van Schotlandt. *François Trochmorton*, oudste zoon van den opperrechter van de provincie van Chester, wierdt beschuldigt heimelyk verstantt te houden met *Maria*, uit brieven, welke hy aan haar schreef, en die onderichept waren. De graaf van Leicester hadt kort te voren den vader van zyn ampt doen afzetten: hy wachtte het zich dan wel den zone vergiffenis te bezorgen. Zyne brieven veroordeelden hem ook, en hy wierdt naar de gevangenis gebragt. De baron *Paget* en *Karel Arundel* hadden naar allen schyn deel aan de zamenzwering, vermits zy hunne veiligheit in de vlucht stelden, zynde naar Vrankryk vertrokken zo haast als zy vernamen, dat men aan het opmaken van het rechtsgeding bezig was. *Henrik*, graaf van Northumberlandt, en zyn zoon wierden van den zelve aanslag verdacht gehouden. Men hadt ook vermoeden op *Phillips*, grave van Arundel, en des zelfs echtgenoot wierdt in de bewaring van den ridder *Shirley* gestelt. Mylord *William Howard*, broeder van den grave van Arundel, en *Henrik Howard*, hun oom, broeder van den hertog van Norfolk, wierden dikwils verhoort over de brieven van Mylord *Paget*, en van een onbekenden, die zich verburg onder den name van *Mopes*. Men kwam naderhandt te weten, dat het *Paget* zelf was.

De Geschiedenis van *Elizabeth* bericht, dat men alle soorten van middelen in het werk stelde om kennis te krygen van de zamenzweringen, de welke door de uitgezonden van den paus en *Maria* tegen hare Britanniſche Majesteit gebrouwen wierden. Men maakte geen zwa-1584. righeit om list tegen list te zetten, bespieders om list bespieders, en zelfs om brieven na te bootzen, welke men in de huizen der verdachte personen liet leggen, als of zy hen door de koninginne van Schotlandt en hare aanhangers geschreven waren. *Walsingham* hieldt van die verpieders aan de buitenlandſche hoven, welke zich mengden onder de zamengezworenen, als of zy in hun eedgenootſchap waren getreden, en het was door hunne verstandhouding, dat hy de beruchte zamenzwering van *Babington* ontdekte, waar van wy in het vervolg zullen spreken. De Engelschen, die tot de andere party waren overgegaan, voeren tegen deze kunſtgrepen stoutelyk uit, zeggende, dat het trouwloosheden waren, en leide de schuld daar van op den grave van Leicester en *Walsingham*. Zy beschuldigden hen de allerfnoodſte lasteringen gebruikt te hebben om den Roomsgezinden de eer en het leven te benemen; dat 'er geen bedrog was, zeiden zy, of zy hadden het werkſtellig gemaakt; geen lagen, of zy hadden ze hen gelegd, om hen schuldig te maken aan hoog-verraadt en gekwetste hoogheit, en dat zy zich ten dien einde van valsche brieven, van verspieders, van verklikkers, ja van alles hadden bedient. Wy twyſelen of het geen de geschiedſchryver daar by voegt van elkeen zal goed-gekeurt worden, en of hy in deze plaats zo oordeelkundig is als in de andere. *Hoe ſlinkſch deze middelen zyn*, zegt hy, *moet men de zelve niet volſtrekt veroordeelen, wanneer 'er de behoudenis van den vorſt aan hangt*. Niets is inderdaadt geheiligder: maar mag men voor de bewaring van een zo dierbaar leven waken door onwettige middelen? Hoe het zy, het geen 'er die ſchryver, nevens anderen by-

Wal- ſingham wendtal- len vlyt aan om de ſnode aanslagen te ont- decken.



1584. byvoegen, is wel waarachtig; namentlyk, dat de snode aanslagen der vyanden van *Elizabeth* en den Staat deze slinkfche middelen, welke men als gedwongen geweest was te gebruiken, om hunne zamenzweringen te ontdekken en voor te komen, ten minste verschoonden, zo zy de zelve niet geheel en al billyk maakten. Zy lieten hunne woede zo verre gaan, dat zy boeken deden drukken, om de amptenaren en huishedienenden van *Elizabeth* aan te manen haar te handelen als *Judith Holofernes* hadt gedaan. Men kon 'er niet achter komen wie de aanlegger van een zo verfoecielyk lasterschrift was. De vermoedens vielen op *Gregorius Martini*, een man, die in de Griekfche en Latynfche tale zeer bedreven was: doch dewyl het maar enkele giffingen waren, deedt men hem niet aan; men vergenoegde zich alleen met den drukker † by den kop te vatten. Maar indien de Vervolger van *Sanderus* geloof verdient, zo is al het geen in dat boek gevonden wordt eenvoudig, verstaande de fchryver door *Holofernes*, dien hy zegt dat men het hoofd afhieuw, niet dan den Duivel en de zonde. Hy verzekert ook, dat dit het werk was van den geleerden en Godvruchtigen *Martini*. Gelukkig voor dien man, dat 'er het hof zulke gewiffe kennis niet van hadt.

Smaad-  
heden  
der za-  
menge-  
zwore-  
nen te-  
gen de  
koning-  
inne.

† Carter.

Zacht-  
zinnig-  
heit van  
de kon-  
inginne  
omtrent  
de za-  
menge-  
zwore-  
nen.

De koningin keurde voor het overige de strengheit der rechters tegen de fchuldigen, hoe billyk, ja hoenoodzakelyk het ook fcheen, dat zy geftraft wierden, in een tydt, dat de zamenzweerders alle dagen in getal toenamen, niet goed. De naam van zachtmoedige vorstin kwam haar zobekoorlyk voor, dat ze haar leven liever wilde blootstellen, dan den zelve verliezen, met het zich te behouden door strafplegingen, de welke, hoe billyk de zelve zyn, den fouverein niet doen behalen dan den lof van rechtvaardigheid, benemende hem de glorie van dien van zachtzinnigheid. Zy fchreef daar nadrukkellyk over aan de gevolmachtigden, welken de behandeling van dat soort van zaken was aanbevolen, en klaagde over de strafheit hunner vonniffen, die hare natuurlyke zachtheit ongelyk aandeedt, hen verwytende de pyniging, welke zy den *Jesuit Campian* hadden doen lyden. Dit besluit men uit hun antwoordt op hare brieven. Zy betuigden geenzins aangedreven geweest te zyn door een geest van haat, of partyfchap, en de aan hunne vierfchaar aangeklaagde priesters met meer zachtheit gehandelt te hebben dan hunne misdaden verdienden; hen geen de minste moeielykheit of pyniging om hunnen Godsdienst te hebben aangedaan, en zich alleen bepaalt te hebben in de gevallen, de welke hunne snode aanslagen tegen het vaderlandt en hare Majesteit betroffen: kortom, hen niet veroordeelt te hebben dan op krachtige vermoedens en klare en doorslaande bewyzen. Wat *Campian* belangde, zy zeiden, dat zy hem niet dan eene gematigde pyniging hadden doen lyden, en eene zodanige, die hem niet belette aanftonts heen te gaan, en zyne ondervraging \* te tekenen. Zy ontfchuldigden zich ook omtrent de tegen *Briant* gehoudene rechtspleging, aan wien zy verboden hadden spyze te geven, tot dat hy by gefchifte daarom verzoekt zou hebben; zo dat de voorwaarde van hem hadt afgehangen, en niets viel hem ligter dan de zelve te voldoen, byaldien hy door zyne verborge weigering den rechteren het bewys zyners misdaadt, waar van hy door de vergelyking der fchriften overtuigt zou geworden zyn, niet hadt zoeken te ontnemen. Die naalden voor het overige, welke de Ver-

\* Inter-  
rogatio-  
nem.

volger van *Sanderus* zegt dat men onder de nagels van dien priester ftak, is een louter verdichtfel van dien fnoeker, en byaldien de zaak waarachtig was geweest, zou de koningin, welke den rechteren om eene veel ligter pyniging hunne strengheit verwyt, eene diegelyke ontmenfchtheit, minder een rechter dan een beul voegende, niet vergeten hebben.

Deze fchryver is niet getrouwer in het verhaal, dat hy van de priesters doet, die hare Majesteit buiten het koninkryk liet voeren, zonder hunne goederen of perfonen aan te tasten, fchoon zy ter doot waren veroordeelt. Voor eerst vermindert hy daar van het getal meer dan twee derde, de zelve tot twintig brengende, daar zy zeventig uitmaakten. Ten tweede fpreekt hy van deze vervoering als van eene geweldenary, welke hunne vryheit was aangedaan, in plaats van de zelve aan te merken als eene feldzame uitwerking van de goedertierenheit eener vorftinne, tegen welke zy zamenzweringen hadden gebrouwen, die hen fchuldig maakten aan de misdaadt van gekwetfte hoogheit.

Onder deze zeventig perfonen, die ze het leven behieldt, en voor welke ze zorg droeg op hare kosten buiten het koninkryk te doen brengen, noemt men *Kaspar Heyvode*, wiens vader in Engelandt berucht was door zyne puntdichten. De zoon was, naar men wil, de eerste *Jesuit*, die, uit de kweekfcholen komende, de zee overging (a). Hy was verfelt van *Jakob Bosgrace*, *Jan Hart*, en *Eduard Ribton*, van de zelve zamening. Het is deze laatste, die, na de Gefchiedenis of Roman van *Sanderus* overzien te hebben, daar het vervolg van met zo veel oplopendheit en kwade trouwe tegen de koningin *Elizabeth* heeft opgemaakt. Het was terftondt na zyne aankomft in Vrankryk, gelyk uit het voorbericht van dit fchimpfchrift te zien is, dat hy het fchreef, en tot erkeneniffe van eene gunft, die zyne doodftraf, welke hy verdient hadt, in eene zachte woning onder die van zyne orde veranderde, zulke goddeloze lasteringen tegen zyne fouvereine en weldoentfer uitbraakte.

De koningin, die de priesters, waar van wy fpreken, naar Vrankryk te rug hadt gezonden, vondt niet goed, dat *Paget* en *Arundel* derwaarts waren gevlucht. Zy wift, dat zy, nevens andere Engelschen van hunnen Godsdienst en zamenzweringe, voortvoeren met haar verderf te brouwen; en ze deedt *Stafford*, haren afgezant aan dat hof, werken, de welke verzoekt, dat men hen, als verraders van hun vaderlandt en van hunne wettige vorftinne, uit het koninkryk zou jagen. Maar hy kreeg tot antwoordt, dat, byaldien zy in Vrankryk ondernemingen fmeeden tegen het leven van de koningin *Elizabeth*, de Allerchristelykfte koning zorg zou dragen hen daar over te doen straffen. Belangende het geen 'er in Engelandt was voorgevallen, dat zulks niet behoorde tot het rechtsgebiedt van het hof van Vrankryk, en ten andere, dat dit koninkryk open ftondt voor alle de genen, die daar in wilden komen, waar van daan het ook mogt zyn; dat dit eene door het recht der volkeren gewettigde vryheit was, en waar voor ieder fouverein zich in zynen Staat tot waarborg felde, nemende alle de genen, die daar in kwamen, onder zyne befcherminge; dat de koningin van Engelandt zelt geen zwargheit maakte overlopers te.

1584.

*Eduard Ribton* is de geen, die de Gefchiedenis van *Sanderus* vervolgt heeft.

Ant-  
woordt  
van den  
koning  
van  
Vrank-  
ryk aan  
*Eliza-  
beth*, die  
de over-  
lopers  
weder-  
om eifche-  
te.

(a) Het moet dan zyn, dat hy voor *Campian* en *Perfen* derwaarts is overgegaan. Zie fol. 284.



1584. lopers uit Vrankryk te ontfangen; dat ze onlangs eene schuilplaats hadt gegeven aan den prinsse van Condé, en dat ze nog aan haar hof leed den grave van Montgomeri, en een afgezant van den koning van Navarre †, welke haar aanzette om Vrankryk, ten nadeele van het verbondt, waar in ze met die kroon getreden was, den oorlog aan te doen.

† Segur Pardail- lan.

Eliza- beths ge- vocig- heit te- gen den afgezant van Spanje, die de za- menzwe- ringen onder- houdt.  
\* Inog- nico.

In den zelve tydt, zegt de geschiedschryver van *Elizabeth*, vertrok *Dom Bernardino de Mendoza* onbekend \* uit Londen, alwaar hy de bediening van afgezant van *Philips* den II waarnaam, en vluchtte naar Parys. Anderen zeggen, dat de koningin, op het bericht, dat haar gedaan wierdt, dat deze staatsdienaar deel hadt gehad aan alle de zamenzweringen van *François Trochmorton*, en van andere verraders, hem scherpe verwytingen hadt laten doen door den Raadt, die hem uit den name van hare Majesteit gebodt uit het koninkryk te vertrekken, en dat men hem, die zich niet te zeer haastte om te gehoorzamen, dwong op het schip van den kapitein *Mawkins* te gaan, die hem te Calais aan landt zette. Dewyl dit een zeer heetgebakerd man was, schreeuwde hy geweldig tegen dat gedrag, waar door hy wilde dat men het recht der volkeren geschonden hadt. Doch hy hadt het zelf eerst geschonden, medeplichtig zynde aan de zamenzweringe, waar van wy gesproken hebben, de welke zelfs onder zynen name belegt was geworden; zo dat het gevaarlyk zou geweest zyn hem langer in het koninkryk te laten, daar zyn persoon de zamengezwoorenen aangemoedigt en het verraadt onderhouden zou hebben. De zelve reden kon niet lyden, dat men daar over aan den koning zynen meester schreef, en dat men wachtte tot dat hy hem zelf weder te rug riep. In diergelyke omstandigheden viel 'er niet te dralen, en de zorg, die men moest dragen voor een zo dierbaar leven, als dat van de koninginne was, kon niet wederhouden worden door eene enkele plichtpleging. Het was ten anderen den afgezant een goeden dienst doen, hem te beveiligen voor des volks woede, waar van de overigheid mogelyk geen meester zou geweest zyn. Inderdaadt, al de wereldt morde opentlyk tegen zyne snode aanslagen, die men voor eene schelmische en in den hoogsten graadt Majesteits honende trouwloosheit uitkreet, en zommigen meenden, dat zyn misdryf hem van het voorrecht van zyn aanzien hadt doen vervallen; dat hy de palen van zynen plicht was te buiten gegaan, en dat men hem te vuur en te zwaardt, als een verrader en moordenaar, mogt vervolgen. Kortom, zyne wyze van doen hadt het geduld van den Raadt ten einde gebragt: want toen hy in den zelve was ingeleid, om de vertogen te horen, welke hem met veel zachtzinnigheit over eene zo hatelyke zamenzwering gedaan wierden, bediende hy zich, in plaats van goede redenen tot zyne verdediging te gebruiken, van scheldwoorden. Hy ontzag zelfs de koninginne niet, en zonder zich te bekommeren met zich te rechtvaardigen, was hy alleen bedacht alle de klagten byeen te zamenlen, welke de koning zyn meester tot verscheide malen toe sedert den jare 1568 gedaan hadt, zo nopens het geldt der Genuezen, dat men hem onthouden hadt, als den aan de wederspannige Nederlanders en den hertog van Anjou, als mede aan *Don Antonio* en de Portugezen van zyne party verschaften onderstandt; daar hy nog byvoegde de stroperyen van *Drake* in Amerika, als of hy door dit tegenverwyt niet alleen zyne snode aanslagen tegen het leven van de koninginne en de rust van den Staat hadt willen effen stellen, maar nog be-

Trotsch- heit van dien af- gezant.

weren, dat de Raadt hem schuldig bleef. De- 1584. ze vervoerdheit verhaastte de besluiten, die men tegen hem nam.

*Elizabeth* ondertusschen, niet twyfelende of *Mendoza* zou den koning tot toorn verwekken, met hem de zaken ten vuilste aan te brengen, vaardigde een afgezant \* naar Madrid af, om al de schuld op dien staatsdienaar te leggen, die naar haar leven hadt gestaan. Zy verzocht *Philips* geen minder aanmerking te willen maken op het misdryf van *Mendoza* dan op zyn aanzien van afgezant, en te geloven, dat zy, met omzichtigheit tegen het eene te gebruiken, geenzins toeleg hadt gehad om iets tegen het voorrecht van het andere te ondernemen; dat ze genoodzaakt was geweest hem te verbannen, om haar leven tegen zynen bedekten handel te beveiligen: doch dat ze niet verstondt daar door de vriendschap met zyne Katholyke Majesteit te hebben afgebroken; dat byaldien het hem behaagde een welmenender staatsdienaar te zenden, zy den zelve met alle behoorlyke eerbewyzingen zou ontfangen. Doch *Philips* vondt zich zo verstoord over het geweld, dat hy zeide zynen afgezant aangedaan te zyn, dat hy *Vaad* niet wilde zien, noch des zelfs vertogen aanhoren. Hy wees hem over tot zynen Raadt. *Vaad* van zyn kant weigerde zich aldaar te vertegenwoordigen. Hy zeide, dat hy last hadt om met den koning te spreken, en vermits de zelve hem ter zyner gehoor niet wilde toclaten, dat hy niets meer in Spanje te doen hadt. Hy voegde daar by, dat niet alleen de staatsdienars, bekleed zynde met een aanzien als het zyne, maar zelfs de herauten, door de souvereinen, aan welke men hen zondt, ontfangen waren, en dat keizer *Karel* de V openbaar gehoor hadt gegeven aan den gene, die gekomen was om hem uit den name van *François* den I den oorlog aan te zeggen. Het was te vergeeffsch, dat de geheimichryver van Staat † aan *Vaad* vertoonde, dat de koning, hem tot zynen Raadt overyzende, niet gedaan hadt dan de koningin van Engelandt navolgen, welke den haren hadt toegelaten uitspraak tegen *Mendoza* te vellen, en dat de behandeling van den eenen door die van de andere moest effen gestelt worden. *Vaad* antwoordde daar op, dat 'er geen vergelyking was te maken tusschen dien afgezant, welchen zyne schelmische aanslagen aan de billyke wraak van de koninginne hadden bloot gestelt, en hem, die niets gedaan hadt, waar over zyne Katholyke Majesteit klagtig kon vallen. Men wilde van weerkanten niets toegeven, en *Vaad* kwam te rug zonder gehoor gehad te hebben. Het hof van Madrid was door *Mendoza*, die naar Vrankryk was gevlucht, van al het geen hy in Engelandt gebrouwen hadt onderrecht, en *Philips*, die niet onbewuft was, dat *Vaad* in last hadt om hem daar over verwytingen te doen, wilde zich de schande daar van besparen: dit was de voornaamste reden, die hem tegenhieldt om hem ter gehoor toe te laten.

\* *William Vaad*, klerk van den Raadt.

*Philips* is verstoord over de behandel- ling, die zynen af- gezant is aange- daan.

† *Macao*.

De Raadt van *Elizabeth* hadt al den handel van *Mendoza* uit den mond van *Trochmorton* vernomen. Deze schurk, de lucht daar van gekregen hebbende, dat hy ontdekt was, hadt zyne voornaamste papieren by den Spaanschen afgezant laten brengen. Men vondt 'er nochtans twee in zyn kabinet, waar van het eene behelste den naam der havnen van Engelandt, die het bekwaamste waren om 'er eene landing te doen, en het andere de namen der in de verscheide provinciën van het koninkryk verspreide Roomichgezinde edellieden. Toen men hem de zelve voor oogen leide, zeide hy, dat ze van hem niet waren, en hieldt staan.

De za- menzwe- ring van *Troch- morton* wordt gestraft.



1584. staande, dat dit een kunstgreep van zyne aanbrengrers was, welke hem deze twee schriften opdrongen. Zelfs ter pynbank gebragt zynde volhardde hy in zyne ontkenninge: doch toen men 'er hem ten tweede male op leide, beloofde hy alles te zeggen; en na dat men met pynigen hadt opgehouden, verklaarde hy, dat hy eenige jaren geleden met eenen *Jeney* en den ridder *François Inglesfield* naar de wateren van het Spa gegaan zynde, zy met elkander gesproken hadden over de middelen om de vremdelingen in Engelandt te voeren, en het ryksbestier daar van te veranderen; dat zy in dat voornemen de twee lyffen van de havenen, waar men de landing moest doen, en vande edellieden, welke de zelve zouden begunstigen, hadden opgesteld. Hy voegde daar nog by, dat *Morgan* hem toen uit Vrankryk schreef, dat de Roomfche mogendheden, die tot deze onderneming de handen in een sloegen, gereed stonden om de zelve uit te voeren; dat men zou beginnen met de ontslaging van de koninginne van Schotlandt, de welke zou werken onder het bestier van de *Guizen*, en dat haar niet dan geldt ontbrak, en een aanhang, die zich in Engelandt voor haar verklaarde. Dat Mylord *Pages*, om beide te verkrygen, zich naar de provincie van Suffex hadt begeven, alwaar hy, onder den naam van *Mopes*, welken hy hadt aangenomen om niet bekend te zyn, de gemoederen schikte, en alle dingen bereidde. De hertog van Guize, zeide hy daarenboven, hadt deze provincie, die langs het Kanaal strekt, en tegen over Normandië legt, uitgekozen, om 'er te gemakkeliker eene landing te kunnen doen \*; en het ganfche ontwerp was aan *Mendoza* medegedeelt, die 'er reets door de zamengezworenen, wier byeenkomsten tot zynent geschieden, als in een huis, daar minder verdenking op viel, en dat ten anderen meer aanzien hadt, ten volle van onderrecht was. Kortom, alles was bestemt, de tydt van de landing en den optocht der Roomfchgezinde groten, die zich bereidden, om de zelve met de troepen, die zy onder den duim in den name der koninginne op de been bragten, te begunstigen.

\* Zie fol. 302.

\* Description.

Ondertuffchen, wanneer *Trochmorton* voor de rechtters verscheen, om te weten of hy volhardde by zyne verklaringe, haalde hy zyn woordt in den hals, en zeide, dat hy dit alleen gezegt hadt om de wreedheit van eene tweede pyniging te ontgaan; dat het een louter verdichtiel was, waar van de vrees voor de tormenten hem het bewerp hadt verschaft, en dat de papieren, welke men voorgaf in zyn huis gevonden te hebben, door zyne beschuldigers waren opgesteld. Hy verweet zelfs de koninginne, dat ze afweek van de zachtheit van de eerste jaren harer regeringe, en dat ze in het dertiende jaar na hare komfte tot de kroon hare toestemming hadt gegeven tot eene wet, welke het onderzoek omtrent misdryven van gekwetste hoogheit zes maanden na den tydt van de gemaakte en niet uitgevoerde zamenzweringe krachteloos verklaarde. Hy zeide, dat het, volgens de tegen hem ingebragte memoriën, niet alleen zes maanden, maar meer dan twee jaren geleden was, dat men het voornemen, het welk men hem tot een misdaadt wilde aanwryven, besloten hadt, en de aanbrengring daar van dus niet ontfankelyk was: doch men gaf hem te kennen, dat 'er, volgens de wet van *Eduard* den III, geen verjaring \* plaats hadt omtrent misdryven van gekwetste hoogheit, en dat hy tot de wet betrekkelk was. Toen nam hy zyne toevlucht tot de goedertierenheit der koninginne, en bevestigde het geen hy beleden

III Deel.

hadt door een geschrift van zyne handt. De 1584. geschreven bekenenis was op zommige plaatsen nog ruim zo uitvoerig: ondertuffchen miszaakte hy voor de tweede maal wederom alles op het schavot.

*Vaad*, van zyn gezantschap, of liever van zyne Spaansche reize, te rug gekomen zynde, wierdt tot de koninginne *Maria* gezonden, om het verdrag aangaande hare flakinge, twee jaren te voren begonnen en afgebroken, te sluiten. *Maria* scheentbans minder fier dan in de voorgaande onderhandelingen, het zy ze verdrietig wierdt over hare gevangenis, of dat de kwade uitflag der zamengezworenen haar den moedt benam. Zy hieldt nochtans altoos hare waardigheit staande, en antwoordde *Vaad*; dat hare mening in hare antwoorden op de voorlagen van de koninginne van Engelandt oprecht was geweest; datze niets zo hertelyk wenschte dan eene volkome verzoening met hare Majesteit, erkennende, dat haar leven en rust in hare handen waren: weshalven zy haar hare vriendschap en diensten aanbodt, byaldienze de aanbieding daar van wilde aannemen. Zy beloofde het daarenboven zo te maken, dat, ingeval het vergelyk getroffen wierdt, de koning haar zoon den grave van Angus en zyne aanhangers in de eer van zyne gunst hertelde, en dat de bisschoppen van Rossie en Glasgow, die voor haar aan het hof van Vrankryk in onderhandeling waren, in geen zamenzwering traden, noch tegen de koninginne, noch tegen het ryk van Engelandt, en geen zamenshandel hadden met de wederspannige Engelschen. Dit geschiedde in den tydt, dat de graven van Angus en Marre, Mylord *Hamilton*, en Mylord *Glamis* uit Schotlandt waren gekomen, en by *Elizabeth* eene schuilplaats en eene bescherming tegen de heerschende party zochten. Zy stontd hen de zelve toe, en zich van het antwoordt van *Maria* bedienende, vaardigde zy den geheimschryver *Beal* aan haar af, om haar te verklaren, dat zy, byaldien zy haar woordt hieldt, wel haast in vryheit zou gestelt worden; dat de ridder *Mildmay* zou maken binnen weinig dagen by haar te zyn, en dat hy de laatste handt aan het verdrag zou leggen. *Beal* hadt teffens ook in last om haar hare belofte omtrent de in ballingschap gezondene groten indachtig te maken, en om by haar aan te houden nadrukkelk aan den koning haren zone te schryven tot hunne bevoordeling; hem te vertonen, dat zy niets tegen de achtbaarheid van den vorst ondernomen hadden, en dat zy niet in bondgenootschap waren getreden dan om de ondernemingen van zekere leden van zynen Raadt, welke zyn gezag misbruikten, tegen te gaan. Hy hadt ook order om *Maria* te toetsen nopens den handel van de *Guizen*, hare oomen, en te ontdekken, zo het hem mogelyk was, de zamenzweringen van die heerschzuchtige prinsfen, welke dreigden Engelandt te overvallen.

*Beal* kweet zich van zynen plicht omtrent alle de hoofdpunten van zynen lastbrief, en *Maria* antwoordde daar op met zo veel standvastigheit, als voorzichtigheit. Zy deedt betuiging van de begeerte, dieze hadt tot het sluiten van het verdrag, waar vanze, gelyk zy zeide, al de eer wilde laten aan hare waarde zuster, de koninginne van Engelandt, als de oudste, vergeenoegt zynde de zoetigheden daar van met haarte delen; datze wel gedachtig was aan het woordt, datze *Vaad* hadt gegeven, en datze hem van hare zyde al te eerlyken man achtte te zyn om de zaken anders op te geven dan zy hem die gezegt hadt. Aangaande de in ballingschap gezondene

T t gro-

*Elizabeth* is met *Maria Stuart* in onderhandeling om haar in vryheit te stellen.



1584. groten zeideze gaarne hare voorpraak te willen gebruiken om hen te doen herstellen, zo zy zich anders van hunnen kant door hunne weder-spanigheid zulks niet onwaardig maakten; datze, byaldien zy het deden, hoopte, dat de koningin, hare waarde zuster, wel verre van hen te begunstigen, den koning van Schotlandt, haren zoon, zou helpen om hen weder in hunnen plicht te doen treden. Wat den hertog van Guize aanbelangde, zy ontkende niet, datze in den tydt, datze ziek was geweest, en niet wetende by wienze toevlucht zou zoeken, zich aan een nabestaande, wiens toegenegenheit haar bekend was, hadt geopenbaart, om hem haar persoon en dien van haren zone aan te bevelen: doch dat hier niets in lag dan het geen eenvoudig en zeer natuurlyk was. Voor het overige waren haar de aanslagen van den hertog haren neve onbekend, en wanneerze de zelve geweten hadt, meendeze, gelykze zeide, niet verplicht te zyn die te openbaren, ten ware men haar eene onfeilbare verzekering gaf van hare vryheit, dewyl de voorzichtigheit haar niet toeliet zekere vrienden om ver gezochte en weinig zekere hopeningen te verlaten. Zy verzocht *Elizabeth* ondertusschen, hoedanig hare mening ook mogt wezen, te gedenken, datze niet alleen eene vrygeborene, maar ook eene koningin was, en haar niet slechter te handelen dan zy zelf in de gevangenis gehandelt was door hare zuster *Maria*, koninginne van Engelandt, waar vanze toen eene onderdaan was, of als de koning van Vrankryk dien van Navarre, die de wapenen tegen hem hadt opgevat, hadt gehandelt; dat, ingevale het besluit by haar lag om haar weder in vryheit te stellen, zy haar smeekte haar ook tefkens hare waardigheit weder te geven, en haar deelgenootschap aan het koningschap van Schotlandt nevens den vorst haren zone te willen bekrachtigen; dat Vrankryk haar reets den weg daar toe hadt gebaant, en den zelve rang gegeven aan den afgezant, dien zy aan dat hof hadt, als aan den gene, die aldaar van wegens haren zone was. Zy wenschte ondertusschen de verplichting daar van te hebben aan de koninginne van Engelandt, en dat zy haar eenigermaten bevestigde op den troon van Schotlandt, doende afkondigen, datze haar nevens haren zone erkende voor gezamentlyke opperheerschers van Schotlandt: eene vereeniging, zeideze, die, wel verre van hare waarde zuster nadeel toe te brengen, alleen zou dienen om haren roem te vergroten, vermeerderende het getal der souverainen, welke haar hunne kroon schuldig zouden zyn.

*Elizabeth* toonde op het verslag, dat *Beal* deedt van een zo verstandig antwoord, genegeheit om haar toe te staan het geenze verzocht: doch hare goede mening wierdt te leur gestelt door de genen, die vermaak schepten om de oneenigheit tusschen deze twee prinsessen te onderhouden, en door het bericht, dat men kreeg van eene nieuwe zamenzwering tegen hare Britannische Majesteit. *William Criton*, een Schot, en die het Jesuiten kleedt hadt aange-trokken in de kweekschole van Rheims, wierdt, zo als hy uit Vrankryk naar Schotlandt overging, door de Hollandische kapers genomen. Hy hadt de voorzichtigheit van zyne papieren, naze in verscheide stukken gescheurt te hebben, in zee te smyten, doch de windt hieldtze op, en voerdeze zelf weder in het schip, zonder dat 'er een verloren, of beschadigt was, het welk *Criton* zich niet kon beletten voor een wonderwerk ten voordeele van *Elizabeth* aan te zien. De zelve wierden byeen verza-

melt en aan *Vaad* overhandigt, dieze niet zo veel behendigheit weder byeen voegde, dat men daar in het gansche verhaal van de onderneming vondt, waar van de Schotische Jesuit het ontwerp aan de medeplichtigen overbragt. Men zag daar in, dat de paus, de koning van Spanje, en de *Guizen* troepen en schepen vervaardigden om eene landing in Engelandt te doen, en dat die toeleg wel haast uitgevoerd zou worden. Het geschrift gemeen gemaakt zynde, raakte het gansche koninkryk daar over in beweging. Men zeide, dat men niet alleen op de kroon, maar ook op het leven van *Elizabeth* toelide, en dat, gelyk de Roomschegezinden zich lieten gebruiken om haar van kant te helpen, de Protestanten zich moesten overgeven om haar te beschutten. De groten zelf waren van dat gevoelen, en daar wierdt een eedgenootschap gemaakt, waar van de graaf van Leicester het hoofd was, waar in vele personen van verscheide karakters en waardigheden traden. Het behelste, dat zy met elkander aanspanden om het leven der koninginne, dat gevaar liep door de lagen en verraderijen van de vyanden van den Staat en Godsdiens, waar van de behoudenis van dien van hare Majesteit afhing, te beschermen; dat zy zich verbonden zelfs den laatste druppel van hun bloedt voor eene zo rechtvaardige zake te wagen, en den zamengezworenen geen het minste kwartier te geven. Hunne vereeniging wierdt door gestaafe eeden bevestigd, en zy tekenden alle de akte, die 'er van was opgesteld.

De koningin van Schotlandt was der nadenkingen van de eedgenoten niet onbewust, en ze wist wel, datze van hen niet wierdt aangezien dan als de oorzaak en het middelpunt van alle deze zamenzweringen, en datze haar bygevolg stelden onder het getal, en zelfs aan het hoofd der slagtoffers, welke zy aan de algemeene veiligheid, of hunnen byzonderen haat zochten op te offeren, het zy ze onderrecht was van hun voortnemen, of dat de knagingen van haar gewisse haar deze vreeze aanbragten. De naam der *Guizen*, hare nabestaanden, welke in de laatste zamenzwering gevonden wierdt, baarde een groot vooroordeel tegen haar, en een geschiedenischryver\*, die van partydigheit omtrent de kroon en den Godsdiens van Engelandt niet verdacht kan gehouden worden, bericht ons, dat die prinses van aardt was als de kardinaal van Lotharingen, haar oom: zo woelachtig en onrustig van geest, datze niet kon nalaten *Elizabeth* te plagen, en gedurende hare gevangenis heimelyk verstantt te onderhouden met de oproerige Engelschen, die de rust van het koninkryk zochten te storen, en op het leven van de koninginne toelieden. Wat 'er van zy, en wat de oorzaak mag geweest zyn van de nieuwe voorlagen, dieze aan *Elizabeth* en der zelve Raadt liet doen; het zy haar de gevangenis verdroot, of datze bevreesd was als eene misdadige van gekwetste hoogheit te zullen gehandelt worden, zy belaste *Nave*, haren geheimschryver, hen de gevoelens te verklaren, waar in ze was om met de koninginne en de kroon van Engelandt, ten algemenen beste van beide de prinsessen en beide de natiën, in eene naauwe verbindtenisse te treden. Indien men my, zeideze, in vryheit stelt, en dat hare Britannische Majesteit my blyken toont van eene oprechte vriendschap, zalze van myn kant eene toegenegenheit ontmoeten, die sterker zal zyn dan alle de verbindtenissen, welke ik met de andere Christen mogendbeden zou mogen hebben. Ik zal haar van gan-

Eedgenootschap van de hovelingen van *Elizabeth* om haar tegen de zamengezworenen te verdedigen.

\* Du Maurier in de Voorreden van zyne Geschiedenis.

Voorlagen van *Maria Stuart* om hare vryheit te bekomen.

Wat de en-ter-handeling over de losiating van *Maria* vruchteloos deedt aflopen.



1584. ganscher herte aankleven, en al het ongelijk, dat my is aangedaan, vergetende, alleen bedacht zyn om haar eer te bewyzen, en alle goede dienften te doen, welke zy uit eene zo volkomene vereeniging kan verwachten. Ik zal haar, met herte en monde, opentlyk erkennen voor de rechte en wettige koningin van Engelandt. Ik zal gedurende haar leven van myne eischen op die kroon, van den tytel en de wapens van Engelandt, welke ik niet aangenomen hadt dan op het bevel van wylen Francois den II, mynen gemaal, en uit hoofde van de bulle van den kerkelyken ban van Pius den V, afstaan. Wel verre van daar voordeel uit te trekken, zal ik my in het tegendeel verplichten de rechten van Elizabeth, haar welzyn en koninklyke waardigheid tegen alle te verdedigen, beboudens alleen, dat de oude verbonden van de kronen van Frankryk en Schotlandt in hun geheel blyven. Al het geen ik tot eene borgstelling voor myne rechten en voor die van mynen zone verzoeken is, dat men ons, als naaste erfgenamen van de kroon van Engelandt, belove, noch by het leven van de koningin Elizabeth, noch na hare doot iets te zullen doen, dat tot ons nadeel kan strekken, en zonder dat het Parlement ons behoort hebbe. Wat my belangt, ik biedt my zelve als een pandt aan ter verzekering myner beloften, of wil men my weder naar Schotlandt te rug zenden, beloof ik goede borgen te stellen voor de nakominge van myn woord. Zy boodt nog de borgblyving van den koning van Frankryk en van het gansche huis van Lotharingen aan, en verzocht, dat men haar schielyk antwoordde, om door deze vaardigheid de beletselen voor te komen, die bekwaam konden zyn om een vergelyk, waar naar ze met zo veel hertelykheit wenichte, te verachten, of gansch vruchteloos te doen aflopen. Ondertusschen smeekte zy hare Britanniſche Majesteit hare gevangenis te willen verzachten, en haar toe te laten met meerder vryheit te wandelen dan hare wachts haar toelieten, het welk zy, zeide zy, niet alleen voor een blyk van de toegenegeheit van de koningin zou aanzien, maar ook voor een gelukkig voorteken van hare volle ontslaginge en aanstaande herstellinge.

Cambden. Spotswood. Melleville. Thuanus. De Schotten zyn verlegen over het ontwerp van de herstellinge van Maria Stuart.

\* Cambden.

Elizabeth vondt zich door eene redenvoering, die inderdaadt iets teders en onderdanigs in hadt, gestreelt, en men zegt, datze een besluit nam de gevangene koningin, onaangezien de vertogen van haren Raadt, in vryheit te stellen, het welk zy ook uitvoert zou hebben, ten ware zy door de gene, welke haar uit Schotlandt toekwamen, tegengehouden was geworden. Men was aldaar zodanig verlegt over het gerucht, dat 'er liep van de te rug komst van Maria, dat men in de huizen, op de straten en op de predikstoelen nergens anders van sprak, het volk en de leeraars klagende, dat het met de hervorminge gedaan was, byaldien deze vorstin eens in het koninkryk kwam; dat men haar te vergeeffich paken zou voorschryven, met haar te noodzaken zich met hare kapel te vrede te houden; datze de zelve wel haalt overtrede, en den Roomschen Godsdienst niet alleen in Schotlandt, maar ook in Engelandt, daarze vele aanhangers hadt, hertellen zou. Dat Elizabeth daar op acht neme, zeiden zy, en ernstig denke op de gevolgen van de vrylatinge eener prinsesse, welke niet dan met haat en wraaklust bevangen is tegen den hervormden Godsdienst, en tegen Elizabeth zelve, die 'er de beschermster van is. De Engelsche geschiedschryver \* wyt het den Presbyteriaanschen leeraaren, dat 'er zulk een ophef van die zake gemaakt wierdt, en beschuldigt hen het wereldlyk bestier III Dtel.

in beroering gebragt te hebben, met te weigeren zich aan de bevelen van het hof te onderwerpen, en het kerkelyke, met de bisschoppelyke waardigheid voor een Antichristendom uit te kryten. Misschien dat hy 'er met te veel drift van spreekt. Wy zullen in het vervolg van de zaken van Schotlandt zien waar toe deze oneenigheden over den Godsdienst en kerkregel, gemengt zynde met de beroerten van het koninkryk, strekten. Men zag in de schriften van Buchanan tekenen van hevigkeit, het welk beide de partyen aanhitste. Die van den koning, of liever van den grave van Aran, die h.m regerde, tegen de veelhoofdige heerschinge der Presbyterianen (dus uitte men zich daar omtrent) vergramt zynde, verboodt de lezing van de door dezen beruchten schryver opgestelde Geschiedenis van Schotlandt, en van des zelfs verhandeling, voerende den tytel van: *Zamenpraak over het recht van het koningschap onder de Schotten*. Dereden, die men tot dit verbodt zeide te hebben, was, dat 'er in beide die werken verscheide wraakbare dingen, en die 'er uitgenomen moesten worden, te vinden waren. Deze berisping zag waarſchynlyk op de aanmerking van den Schotschen geschiedschryver \*, waar van reets is gesproken, zo ten opzichte van de grondregelen dezès schryvers, de volkeren mogelyk te veel begunstigende, als nopens zyne hardigheit tegen de koningin van Schotlandt. Doch men liet niet na, onaangezien deze berispinge, eene met zo veel oordeel geschrevene Geschiedenis hoog te schatten, en de zelve met vermaak te lezen. Zy heeft nog tegenwoordig hare bedillers en goedkeurders.

1584.

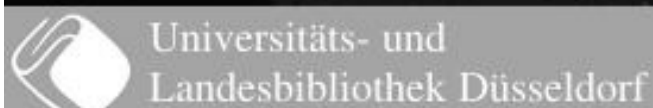
De schriften van Buchanan worden gewraakt.

\* Spotswood.

De Presbyteriaansche leeraars ondertusschen naar Engelandt overgegaan zynde vervulden het koninkryk met de zelve klagten, die zy in hun vaderlandt hadden doen weergalmen. Het scheen, naar hun zeggen, dat de Godsdienst daar reets schipbreuk geleden hadt, en dat hy in het overige van het eilandt van Groot-Britannië het zelve gevaar liep. De koningin wilde hen niet toestaan in haar koninkryk, reets door de Presbyterianen en Bisschoppelyken verdeelt zynde, te prediken, uit vreeze van den twiſt, dien zy zocht uit te doven, weder gaande te maken. Zy verwierp nochtans hunnen yver niet volstrektelyk: in het tegendeel bediende zy 'er zich zeer wel te pas van, en onderschraagde dien in Schotlandt, daar ze den zelve nodig oordeelde, om te beletten, dat de hervorming cenig nadeel wierdt toegebragt. Zy sprak ook voor de in Engelandt gevluchte Schotten, en verzocht den jongen koning en den grave van Aran, zynen gunsteling, der zelve verbanning in de vergadering van de Staten niet te willen vervolgen. Daar was tusschen den grave van Aran en Mylord *Hunsdon*, stadvoogdt van Barwik, ook een dag beſtemt om over hunne herstellinge te handelen. Maar voor dat de zelve gekomen was hadden de Staten het vonnis uitgesproken, en de graaf van Aran, die zich ter beſtemder plaats liet vinden, de Engelsche afgezondenen vertoont hebbende, dat zy veroordeelt waren als misdadigers van gekwetste hoogheit, bleef de zaak daar by. De graaf van Aran deedt ondertusschen betuigingen van zyne genegenheit om de koningin van Engelandt eer te bewyzen, en om de goede eensgezindheit tusschen haar en den koning van Schotlandt te onderhouden; betuigingen, die gansch niet ernstig waren, gelyk het wel haalt bleek.

Oplopenheit van de Schotsche Presbyterianen.

Dus liep de openbare onderhandeling ten einde; maar mag men den ridder *Melleville* geloven, was 'er iets geheims in til, dat men voor den





1584. den koning verborgen hieldt. De graaf van Aran beloofde, dat hy dien vorst gedurende drie jaren zou beletten te trouwen, en hem wys maken, dat 'er een jong persoon van koninklyken bloede in Engelandt was, die niet eerder kon trouwen, en dien men schikte voor den opvolger van *Elizabeth*. Hy voegde daar by, dat het oogmerk van deze geheime onderhandeling was, dat de koning nooit zou trouwen.

Vyandelykheden op de grenzen van beide de koninkryken.

Men oordeele wat men wil van dit verhaal, dat eenigzins naar een sprookje gelykt, en het welk door al wat 'er in het vervolg gebeurde weinig waarfchynlyk wordt gemaakt; dit is zeker, dat 'er ondertuffchen nieuwe beroerten ontftonden, die beide de koninkryken byna tegen elkander hadden gaande gemaakt. De Schotten, die de grenzen bewonen, rechte banditen, hoedanig wy hen op meer dan eene plaats befchreven hebben, hielden heimelyk verftandt met de uitgezonden van Spanje. Op hunne aanrading, en om de koningin de handen vol werk te geven, door eene afwendig, welke haar kon noodzaken om hare troepen uit de Nederlanden te rug te roepen, deden zy een inval in de landftreek van Rhidesdale, dat een gedeelte van de provincie van Northumberlandt uitmaakt, en ftroopten de zelve af met veel wreedheit. De Engelschen gebruikten weêrwraak, en zich in de provincie van Lidesdale, welke de rivier Kerfop van de landftreken van Rhidesdale en Tindale afscheidt, werpende, wreekten zy zich over de op hunne grenzen aangerechte verwoefing, brandende en moordende op die van hunne vyanden.

Deze op de grenzen van de twee koninkryken gemeenlyk voorvallende vyandelykheden wierden niet genomen voor eene verbreking van de vredeverbonden; doch dewyl zy daar toe voet konden geven, droeg men zorg de zelve aanftonts te doen ophouden, en de gevolgen daar van te ftuiten. Hierom was het, dat het hof van Schotlandt, het welk niet kon nalaten de zyne in het ongelyk te ftellen, om dat zy het eerst begonnen hadden, *Patricke Gray*, dien men Mylord *Foules* noemde \*, en welken zommigen zeggen uit de zydelinie van de *Grayen* van Engelandt, die in den jare 1424 naar Schotlandt overging, gefproken te zyn, als afgezant naar Londen zondt. De Engelsche gefchiedenisfchryver † zegt, dat het een welgemaakt jongeling was, en die een goed gevoelen van zich zelve hadt, doch geen getrouwheit toonde voor zynen aanhang. De Schotfche gefchiedfchryver \* spreekt 'er van als van eenen den grave van Aran aanklevenden Roomschegezinde, en die alles aanwendde, wat hy kon, om de gunft van de koningin van Engelandt te erlangen; en de ridder *Melleville*, die 'er beter van onderrecht fchynt te wezen, zegt, dat het een befchaaft en wellevend man was, van een doordringend verftandt en een aangenamen ommegang; dat deze fraaie hoedanigheden, welke hem des konings gemoedt hadden doen innemen, den gunfteling tot nydt verwekten, en dat het om die reden was, dat de graaf van Aran hem, onder voorwendfel van hem met dit gezantschap te vereeren, wilde van de handt zenden. Hy zegt ook, dat, fchoon hy zich van hem bediende om den bedekten handel met *Elizabeth*, welken hy met Mylord *Hunfdon* begonnen hadt, voort te zetten, hy echter niet naliet van hem als van een verrader by den koning te fpreken. Doch hy vondt niet het geen

Afbeelding van Mylord Gray, een Schot. \* Volgens de met de handt gefchrevene aantekening over de *Hift. van Schotlandt* door *Buchananus*. † *Cambden*. \* *Spottwood*.

hy zocht. Mylord *Gray* kwam van zyn gezantschap 1584 te rug. De koning bejegende hem met nog veel meer vriendschap dan voor zyn vertrek, en hy hielp den grave van Aran, die zyn verderf hadt gezocht, in ongunft: doch de graaf wierdt naderhandt \* door den ridder *William Stuart* gewroken, die Mylord *Gray* in ballingschap deedt zenden. <sup>in het jaar 1587.</sup> Zodanig zyn de wiffelvalligheden van het hof, en zodanig zyn gemeenlyk de staatsverwiffelingen van de gunftelingen.

De fchriftelyke bevelen van den Schotfchen afgezant behielden drie hoofdartykels, waar van het eerste het befier der grensplaaten betrof, om de wederzydiche invallen te beletten. By het tweede wierdt hem belaft wedergeving te eifchen van de door de Engelsche kapers genomene pryzen, en by het derde aan te houden om de te rug zending van de in Engelandt gevluchte groten, of ten minfte hunne verwydering van de Schotfche grenzen, alwaar zy zich onthielden, ten einde zy aan de handt mogten zyn om het koninkryk nog verder te beroeren. Over de twee eerste viel geen tegenftribbeling. Omtrent het derde, dat het gewigtigste was, uitte de koningin zich rondbortig aan den afgezant, zeggende van de onfchuld der groten, die eene fchuulplaats in hare ftaten hadden gezocht, zeer wel onderrecht te zyn, dat de beroerten, welke men hen aanrekende, door hunnen misflag, noch door eenige kwaadwilligheit tegen hunnen wettigen fouverein niet waren veroorzaakt; maar dat de verdeeldheit van den Schotfchen adel daar van de oorfpronk was; dat zulks gemeenlyk een gevolg was van de minderjarigheit der vorften, en dat de koning zorg moest dragen dezen tweefpalt te doen ophouden, met beide de partyen onder zyne gehoorzaamheit te vereenigen, en haar door blyken van zyne koninklyke goedheit te winnen. Ondertuffchen beval zy den vluchtelingen, om eenige voldoening aan het Schotfche hof te geven, van de grenzen te vertrekken, en dieper in haar koninkryk te komen wonen. De Engelsche gefchiedfchryver †, die reets is aangehaalt, zegt, dat Mylord *Gray*, om van de koningin een antwoordt te bekomen, zodanig als de koning van Schotlandt het wenfchte, zich lofselyk verbondt om deze vorftinne te beloven haar al het geen tegen haar gebrouwen wierdt te openbaren, en lafterlyk fprak van de gevangene koningin, en den koning, haren zonc, het zy door de zelve onvoorzichtigheit, of dat hy van *Elizabeth*, gelyk men vermoedde, door geldt was omgekocht. Hy voegt daar by, dat dit de oorzaak was, dat hare Britannifche Majesteit ten opzichte van de koningin van Schotlandt van befluit veranderde, en niet meer dacht op de voorflagen, welke *Nave*, haar geheimschryver, haar gedaan hadt, en dieze zo redelyk hadt bevonden. Zo veel onderscheidt is 'er niet felden tuffchen de gefchiedenisfchryvers nopens de gevallen, alwaar 'er geen ter wereldt fchynt te moeten wezen.

*Maria* was ten hoogfte gebelgt over de verandering van *Elizabeth*, en door hare droefheit overwonnen zynde ontzagge zich geenzins meer, gelykze te voren hadt gedaan. Of het bedekte vyanden waren, en die haar lagen leiden, of onvoorzichtige vrienden, en die haar aan onvermydelyke gevaren bloot ftelden, zy hoordeze alle, en verwierp geen van de middelen, die hare ontkoming konden begunftigen; zo dat het den befpederen, die men tot haar zondt, zeer ligt viel hare voornemens te doorgronden, en haar, onder fchyn van haar hunnen dienft aan te bieden, hare gedachten te doen uiten omtrent de begeer-

† *Cambden*.

Verftandhouding van *Maria Stuart* met de zamengezwoorenen.



1584. begeerte van zich, het kostte wat het wilde, in vryheit te zien. Men zag zelfs uit zekere gedenkpenningen, die ze hadt doen slaan, en welke men onderschepte, dat deze begeerte levendiger wierdt door de hope van een aanstaanden goeden uitslag. Op eenige van deze penningen stondt *Mercurius*, die op de fluit speelde, om *Argus*, die so bewaarde, in slaap te helpen, en, na dat hy hem in slaap hadt geholpen, hem het hoofd afhieuw. Deze woorden leiden 'er den zin van uit: *Het lieflyk geluidt heeft zo vele oogen gesloten* \*.

\* *Eloquium tot lami-na clausu.*

† *Per vincula cruce.*

‡ *Pendens virna innata resistit.*

§ *Anagramma. De gewapende deugt.*

† *Cambden.*

Deetlyke staat van deze gevangene koninginne.

\* *Agent.*

† *Cambden.*

Een griffel, met verscheide banden aan den boom, waar in de zelve geënt was, vastgemaakt zynde, was het zinnebeeldt, dat op een anderen penning gezien wierdt, met dit opschrift: *Ik groei in banden* †.

Een palmboom, onder de zwaarte buigende, en zich wederom verheffende, zag men op een derden penning, met dit omschrift: *De ingebore deugt kan door geen zwaarte verdrukt worden* ‡.

Men vondt ook een letterkeer § van de twee namen der koninginne *Maria Stuart*, welke in deze twee Latynische woorden: *Virtus armata* \* verkeert waren.

Aangaande de brieven, welke aan haar door hare voorstanders geschreven wierden, men zag daar in hunne verlegenheit over het gerucht, dat 'er liep, datze niet langer in de bewaring van den grave van *Shrewsbury* zou blyven, maar andere personen, die de zelve achting voor haar niet zouden hebben, stondt aanbetrowt te worden. Zy vreesden boven al, datze in handen van Puriteinen mogt vervallen, en zeiden, dat 'er, byaldien zulks gebeurde, geen hoop meer was van haar ooit in vryheit te zien.

Hunne vrees was niet ongegrond. De berichten van de bespieders, de gedenkpenningen en de onderschepte brieven deden *Elizabeth* besluiten, den grave van *Shrewsbury* van *Maria* weg te nemen, en haar andere strenger opzienders te geven. Men stelde in zyn plaats de ridders *Powlet* en *Druri*, met inzicht, gelyk zommigen † willen, om deze ongelukkige koningin door deze verandering wanhopig te maken, ten einde men haar schielyk iets reukeloos mogt doen ondernemen.

Is dat de mening geweest, zo slaagde de zaak zeer wel. *Maria*, geen meer hoop hebbende om vry te raken dan door vremde mogendheden, porde den paus en den koning van Spanje door de tuffchentpraak van den ridder *Inglefield*, haren zaakbezorger \*, aan, zich te verhaasten om hun oogmerk, wat daar ook van komen mogt, uit te voeren. Deze vorstin was toen in een droevigen staat. De graaf van *Leicester* wierdt verdacht gehouden moorders gezonden te hebben om haar van kant te helpen, en ze wierdt, zegt men, alleen behouden door de edelmoedigheid van den ridder *Druri*, die den aanlag ontdekte, en deze booswichten niet wilde toelaten in het vertrek van de koningin te gaan. Doch het dodelyke oogenblik van haren ondergang naderde, en alles hielp mede om den zelve te bevorderen. Men vondt nieuwe brieven in hare kamer, in welke men haar aanmaande moedt te scheppen, en mede te werken met de genen, die aan hare vryheit arbeidden, het zy deze brieven haar in waarheit behandigt waren, of dat hare vyanden die ter sluip op hare tafel hadden gelegd, gelyk zommigen ‡ vermoeden, welke zelfs zeggen, dat 'er een gedeelte van verzonnen was. Laat het zo zyn, of niet, het is ten minste zeker, dat de zamenzweringen geschied waren op haren name en onder haar beittier, en datze van de zelve niet onkundig was.

Men ontdekte 'er eene, die gevaarlyk was, en op het punt stondt om uitgevoert te worden. De zelve was belegt door dien *Alanus*, waar van wy reets gesproken hebben, en gelegenheit zullen hebben in het vervolg nog meer te spreken, die de bediening waarnam van zaakbezorger van de Roomsche geestelykheit van Engelandt aan gene zyde van de zee; door den ridder *Inglefield*, die het ligchaam van de leken van het zeive koninkryk verbeeldde, en door den bisschop van *Rosse*, afgezant van de gevangene koninginne. Dit schrikkelyk driemanichap hadt met den paus en den koning van Spanje een middel bedacht, dat hen onseilbaar scheen om *Elizabeth* van kant te helpen, en den Protestantischen Godsdienst uit te roeien, en om *Maria* tot den troon van Engelandt te verheffen, alwaar men teffens voorhadt den Roomschen Godsdienst te herstellen. Zy moesten ten dien einde voor ketterisch verklaren, en voor zodanige, die van de koninklyke waardigheid vervallen waren, niet alleen de koningin *Elizabeth*, maar ook den koning van Schotland; *Maria* een Engelsch Roomschegezind heer tot echtgenoot geven, de welke door de natie, van den zelve Godsdienst belydenis doende, zou verkoren worden, waar van de paus de verkiezing zou bekrachtigen, en de kinderen, die uit dat huwelyk mogten geboren worden, moesten zy erkennen voor wettige erfgenamen van beide de koninkryken. Dit kwam men te weten door de bekentnisse van een priester, *Hart* genaamt. Dus twyfelde men niet aan de waarheit van de zamenzwering. Men was alleen in bekommring om te weten welk een Engelsch heer het mogt zyn, dien de zamengezworenen, door hem niet *Maria* te doen trouwen, twee aanzienlyke kronen toeleiden. Daar gaf *Hart* geen kennis van, het zy hy het niet wist, of dat hy het leven van dien heer niet in gevaar wilde stellen. *Walsingham* gebruikte vruchteloos al zyne doordringendheit, en wendde alle nazoek aan om den zelve te ontdekken, hy kon 'er niets zekers van te weten komen, en men wierdt genoodzaakt te raden. De vermoedens vielen op Mylord *Henrik Howard*, broeder van wylen den hertog van *Nordfolk*, het zy door den rampspoedt zyner familie, of om dat hy, niet getrouwt, en ten anderen van eene doorluchtige geboorte zynde, die den troon geen schande zou aandoen, en daarenboven een yverig voorstander van den Roomschen Godsdienst, men hem bekwaamer oordeelde dan iemandt anders om deze plaats, welke voor hem geschikt wierdt, te bekleeden.

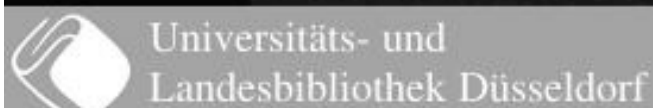
1584. Zamenzwering door Alanus belegt.

In de volgende jaren \* wierden 'er eene menigte van vloekverwanten ontdekt, waar van *Parr* † en *Babington* de voornaamste waren. Deze laatste zamenzwering vulde de maat voort op, en deedt *Elizabeth* alle geduldt verliezen. Zy vondt *Maria* aan het hoofd van alle deze verwoeden, waar van ze de afgodt was, en die geen bedoeling hadden dan om haar te doen regeren. Haar Raadt en haar volk porden haar aan om haar leven in zekerheit te stellen, met die genen te straffen, die zulke vervloekte middelen aanwendden om haar van het hare te beroven, en ze wierdt als gedwongen om haar aan de strengheit der wetten over te geven.

\* 1585 en 1586. † of *Parr*.

Men brengt tot dit jaar de doot van *Karel Nevil*, grave van *Westmorlandt*, die besaamde oproermaker, die zich in den jare 1569 by den grave van *Northumberlandt* voegde, en zich door den grave van *Suffex* vervolgt ziende, naar *Vlaanderen* vluchtte, alwaar hy stierf. Hy was de laatste graaf van dat stamhuis, een van de edel-

Doot van den grave van *Westmorlandt*.





1584.

edelste van het koninkryk, dat dezen tytel sedert het jaar 1398, gedurende zes geslachten, genoten hadt, en, behalven de graven van dien name, nog de eer hadt van onder zyne nakomelingen te zien twee graven van Salisbury en van Warwick, een graaf van Kent, een marquis van Montaigu, een hertog van Bedford, de baronnen van Ferrers, Latimer en Abergavenni, eene koningin\*, en vyf hertoginnen, zonder verscheide hertoginnen en baronessen, en een aartsbischop van York daar by te rekenen. Het geslacht van *Nevil* eindigde met de doot van den grave van Westmorlandt, welken het Parlement veroordeelde als schuldig aan hoog-verraadt, en die ten anderen geen dochters naliet: doch het geslacht kwam onder *Jacobus* den I, in den jare 1624, om den wille van Mylord *Fane* †, uit eene van de dochters van dit huis geïpooten, die tot graaf van Westmorlandt wierdt verheven, weder in aanzien.

*Elizabeth*, de vriendschap des konings van Vrankryk zoekende te winnen, om hem als een noodhulp te gebruiken tegen den Katholyken koning, haren hoofdvyandt, zondt hem de sieraden van de ridderorde van den Koussebandt, waar mede zy hem in den voorgaanden jare al voorzien hadt. Zy gaf dezen last, met den tytel van afgezant, aan Mylord *Stanley*, grave van Darbi, een van de voornaamste heeren van haar hof, die, verselt van *Garter*, eersten wapenkoning †, en *Sommerfet*, wapenheraut, den eersten dag van February te Calais aanlandde. Hy wierdt met alle eerbewyzingen, die men zyn aanzien schuldig was, ontvangen. Het was den adel der provincien gelast hem te gemoet te gaan; en wanneer hy Parys naderde, trok de hertog van Montpensier, een prins van den bloede, nevens een talryk gevolg van personen van rang, uit, om hem een myl van de stad af te ontmoeten. Hy deedt zyne intrede door het midden van de Fransche lyfwachten, de dienaars van den provooft, en de Zwitsersehe garden, welke hunne kapiteins aan hun hoofdt hadden, en die hy geplaatst zag van de poort van de stad af, tot aan de deur van het voorvertrek van de Louvre toe. De hertog van Jojeuze kwam hem daar afhalen, en leidde hem in de gehoorzaal, alwaar de koning op zynen met tralien afgesloten troon zat, binnen welken de kardinalen van Bourbon, van Vendôme en van Jojeuze zich aan zyne regter, de prinsen en wereldlyke Pairs aan de linker handt bevonden. Men deedt er den grave van Darbi, nevens Mylord *Stafford*, gewoon afgezant, ook binnen treden: doch deze vryheit wierdt aan niemandt van hun gevolg toegestaan, en daar was het dat den grave van Darbi voor de eerste maal gehoor verleent wierdt.

De plegtigheid van de bevestiging in de ridderorde geschiedde op den 18 February in de Auguistynker kerk, in het uur van de Vesper, om dat de Godsdienst der Engelschen hen niet toeliet de Mis by te wonen. De graaf van Darbi begaf zich derwaarts, verselt zynde van Mylord *Stafford*, *Garter* en *Sommerfet*, wapenkoning en wapenheraut. Met hulp van deze drie personen, waar van ieder den dienst verrechtte, die in den regel dezer plegtigheid\* gevonden wordt, bekleedde hy den koning met een karmozyn fluwelen tabbaardt, en een purperen mantel van de zelve stoffe, en deedt hem den halsbandt van de orde om, na hem alvorens eerst den koussebandt, volgens de plegtigheden, waar van wy de beschryving op andere plaatsen gedaan hebben, aan zyn linker becvast gehecht te hebben.

De kerk, waar in de plegtigheid geschiedde, 1585. hadt men met kostelyke tapyten versiert, en het choor was met goud laken behangen. Men zag aan den ingang de plaats van de koningin van Engelandt ter regter handt, en die van den Allerchristelyksten koning ter linker: beide te kennen aan twee prachtige verhemelten, welke hunne wapenschilden dekten; dat van de koningin was in vieren gescheiden\* door Vrankryk. De plegtigheid geëindigt zynde, leverde de wapenkoning aan zyne Allerchristelykste Majesteit het ganiche opgestelde formulier van den eedt over, dat men op parkement met goude letteren geschreven hadt. Mylord *Stafford* wilde het voorlezen: doch de koning zeide, dat hem de inhoudt daar van bekend was, en *Pinart*, geheimschryver van Staat, hem een pen gegeven hebbende, ondertekende hy het zelve. Het wierdt wederom aan den geheimschryver van Staat overhandigt, om het te doen zegelen, en vervolgens, met alle behoorlyke omstandigheden bekleed zynde, aan den wapenkoning gegeven. Op de plegtigheid volgden prachtige maaltyden, balen, en vermommingen, waar mede het hof van Vrankryk nooit verzuimt zyne feestten te bekronen. De graaf van Darbi wierdt met een schenktafel van massyf zilver beschonken, en beide de herauten ieder met een gouden keten.

Het Parlement hielt toen zyne zittingen te Westminster, alwaar het de zelve den 22 November van het voorleden jaar, het zeven en twintigste van *Elizabeths* regeringe, reets geopent hadt. Daar kwamen weinig zaken van aangelegenheit op het tapyt, en het duurde niet langer dan tot den 29 Maart des jaars 1585, wanneer het by verscheide tusschenpozingen verschoven wierdt, tot dat de koningin het op den 14 September des jaars 1586 volitrekelyk deedt scheiden. Een van de aanmerkelykste bills was de gene, die *Thomas Howard*, zoon van den hertog van Nordfolk †, weder bevoegt maakte, met eene gelyke vaardigheid van beide de Huizen, welke door hunnen vlyt te kennen gaven hoe waard deze familie by den adel en de gemeenten was.

Men zag nog een ontwerp van eene akte door het Huis der gemeenten aan dat van de heeren gezonden, of liever een adres, dat zy overleverden om hunne medewerking in dit ontwerp te verzoeken, het welk strekte tot verkleininge van het gezag der bisschoppen, zo wel in der zelve rechtsgebiedt, als in de macht van hunne ordeningen en kerkelyken ban. Men wilde ook den ouden eedt vernietigen, en de bisschoppen verplichten den zelve in de kancelery, of voor des konings bank af te leggen. Men voer ook uit tegen de *non-residentie*, dat is, tegen het misbruik der genen, die niet in hunne woningen bleven, en men meende, dat ieder herder, zonder onderscheidt van tytel, of rang, in den schoot van zyne kerke behoorde te blyven. De heeren beantwoordden geenzins de eindens van dit verzoekschrift, en de koningin sluitte het gevolg daar van door een middel, waar vanze zich in andere diergelyke ontmoetingen reets hadt bedient. Zy verklaarde, dat dit eene zaak was, die zuiver tot de kerkelyke macht behoorde, en datze de zelve betrok voor hare vierfchaar.

Maar dit eedgenootschap jaars te voren gemaakt zynde ter bevestiging van de koningin, en waar van de graaf van Leicester de aanlegger was, wierdt met eenparige stemmen door beide de Huizen bekrachtigt. De bill behelsde, dat men eene vierfchaar zou aantellen om in rechten te vervolgen alle de genen, die beschuldigt zouden

\* *Anna*, dochter van *Richard Nevil*, grave van Warwick, en gemalin van *Richard* den III.

† *François*, zoon van *Thomas Fane*, en *Maria Nevil*, 1585. *Camden*, *Thuanus*.

† verbeeld door *Clarence*, tweeden wapenkoning.

† Instelling van *Henri* den III in de ridderorde van den Koussebandt.

\* *Ceremoniën*.

\* *Cartouche*.

*Camden*, *Boves*, Vergadering van het Parlement.

† Die ook den naam voerde van *Thomas*.

Kerkelyke macht van de koningin.

Het Parlement bekrachtigt de akte van eedgenootschap tot den



1585. den worden ondernomen te hebben het koninkryk te overrompelen, tweespalt te verwekken, en op den persoon en de rechten van hare Majesteit toe te leggen, tot wiens bevoordeeling zulks mogt geschieden, en hoedanig des zelfs eisch op de kroon van Engelandt ook mogt zyn. Men beval, dat deze vierfchaar zou bestaan uit vier en twintig, of een groter getal gevolmachtigden, te kiezen uit den geheimen Raadt van de koninginne en de Pairs van het koninkryk, volgens de opene brieven, welke men hare Majesteit zou bidden daar toe te verlenen; dat men niet alleen die genen geen rechtsgeding zou aandoen, welke de uitvoering van den aanslag op zich hadden genomen, maar ook den gene, die hen daar toe hadt aangezet, en voor welken zy zich in eene zo hatelyke zamenzwering verbonden hadden; dat byaldien de beschuldigden zich overtuigt vonden van hoog-verraadt en gekwetste hoogheit, zy verbannen en vogelvry verklaart zouden worden; dat de geen, voor welken zy zich verbonden hadden, de zelve straf zou ondergaan, indien hy de uitvoering van hunnen toelag hadt by der handt genomen, en zo men hem daar van niet kon overtuigen, dat hy alleenlyk gestraft zou worden met het verlies van het recht tot de opvolging, wie het ook mogt zyn, waar van men hem uit haat van de zamenzwering vervalten zou verklaren te zyn.

Op deze akte volgde een arrest tegen de Jesuiten en priesters, die zich in het koninkryk, om aldaar de bulle van den ban van uitsluiting van Pius den V te doen uitvoeren, verborgen hielden, en men belaste hen binnen veertig dagen daar uit te vertrekken, verklarende de genen, welke na dien tydt daar in zouden gevonden worden, het zy ze daar naderhandt in gekomen, of 'er niet uit gegaan waren, schuldig aan gekwetste hoogheit, en de genen, die hen zouden onderhouden, of in hunne huizen verbergen, schuldig aan wanbedryf \*. Alle Engelschen, die men in de overzeefche kweekfcholen opbragt, wierden, byaldien zy binnen zes maanden, te rekenen van den dag van de afkondiging van het edikt af, niet weder in hun vaderlandt kwamen, en de eeden van getrouwheit afleiden, insgelyks misdadig verklaart aan gekwetste hoogheit, zonder dat het hen zelfs na het afleggen van den eedt gedurende tien jaren vry zou staan nader dan op tien mylen aan het hof te komen.

Men onderwierp aan de straffe van de wet *Premunire* alle de genen, die de scholieren van de gezegde kweekfcholen geldt zouden verschaffen, en men wilde, dat zy met ballingschap en verbeurte van hunne goederen zouden gestraft worden. Men verwees de genen, die hunne kinderen naar die kweekfcholen zonden, in eene boete van honderd ponden Sterlings, en men beroofde de kinderen van alle segtgaande en zydelingsche erffnissen, byaldien zy binnen een jaar niet wederkwamen. Het arrest wendde ook zyne strengheit tegen de haven-bewaarders, die de ontvluchting der overlopers met oogluikinge aanzagen, en tegen de schippers, welke hen aan hun boordt ontfingen.

Zommigen klagen over de strafheit dezer bevelen: doch het behoorde eerder, dat zy zulks de boosheit der tyden en de aanslagen der wederspannigen weten dan de koninginne, of haar Parlement, die geen ander middel zagen om hen te beteugelen. Beide de Huizen zelf waren niet voor deze strafheit dan na de ontdekking van de zamenzweringe van eenen van de afgezonden der gemeenten. Deze wierdt *William Parr* genaamt, zynde uit het prinsdom van Wallis,

\* Felonie, eene misdaadt minder dan die van gekwetste hoogheit, maar die ook met de doodt gestraft word.

Verbanning van de Jesuiten.

en van eene lage geboorte, tamelyk bedreven in de wetten, maar zeer verwaand, en die voor jonker speelde, meer dan zyn staat of goederen het toelieten. Wanneer de bill tegen de Jesuiten wierdt voorgestelt, kreet hy de zelve voor wreed, bloedig en schrikkelyk uit, zeggende, datze oorzaak zou wezen van den ondergang des koninkryks. Gedrongen wordende de redenen daar van te zeggen, weigerde hy zulks te doen, en men zondt hem naar de gevangenis: maar zyne onderwerping hebbende laten blyken, kreeg hy vergiffenis en vryheit om weder in het Lagerhuys te verschynen. Weinig dagen daar na wierdt hy door *Henrik Nevil* beschuldigt, die de erffenis van de graven van Westmorlandt wederseich te, van een aanslag gemaakt te hebben om de koningin van kant te helpen.

Hy was zyn leven aan de goedertierenheit van hare Majesteit verschuldigt, die hem drie jaren te voren hadt toegestaan naar Frankryk te vluchten, om de doodstraffe, die het gerecht hem zou hebben doen lyden, ter oorzake van een moordt, die gepleegt was aan eenen van zyne schuldeischers †, te ontgaan. Daar was het dat hy zich wederom in de gemeenschap van de Roomsche kerk begaf, en, bevreesd zynde van zyne landgenoten ontdekt te worden, zich te Lion verborgen hielt. Doch zich aldaar nog niet veilig achtende, ging hy naar Milaan, en van Milaan naar Venetië. Hy sprak ter dier plaatse den Jesuit *Palvio*, die hem in zyn besluit versterkte van den Roomschegezinden in Engelandt onderstandt te doen, en aldaar des pauzen gezag te helpen herstellen. Hy beval hem *Campeggio* aan, die de bediening van gezant \* by het g-menebest waarnam, en *Campeggio* schreef daar over aan den paus. Maar dewyl het antwoordt, zodanig als *Parr* het wenschte, niet gaauw genoeg overkwam, keerde hy weder naar Parys. Hy vondt daar *Morgan*, een Engelsch edelman, een van de driftigste voorstanders van den paus, en van de verwoedte vyanden van de koninginne *Elizabeth*. Zy spraken terstondt niet dan van moordt. *Morgan* zeide hem, dat de gansche Roomsche kerk van zyne onverzaagtheit eene daadt verwachtte, welke veel geruchts moest baren, en die booswicht verzekerde hem, dat hy gereed was den eersten Mylord van het koninkryk den ponjaardt in de borst te drukken. En waarom de koningin niet, vroeg *Morgan* daar op? De koninginne insgelyks, hernam *Parr*, byaldien men my aantoot, dat zulks geoorlooft is: maar de Jesuit *Vattes* is van dat gevoelen niet. Hy voegde daar by, dat *Criton*, een Schotsch Jesuit, het ook niet was, en dat hy hem, om hem daar van af te raden, dit grote grondbeginfel hadt voor oogen gestelt, dat de natuurlyke zo wel als de Goddelyke wet aan alle menschen leert, dat men geen misdaadt moet begaan in het oogmerk om Godt te dienen; dat hy dezen grondregel krachtiglyk beweert hadt, dringende op eene spreuke, waar van hy een soort van bewysreden maakte, namentlyk, dat de bywoorden \* Gode aangenaamer waren dan de naamwoorden †, dat is te zeggen, dat hy meer behagen schepte in het geen wel en wettig gedaan was dan in het goede en het wettige. Hy betuigde niettemin aan *Morgan*, dat zyn yver voor den Godsdienst zodanig was, dat hy niet zou luisteren naar de redenen noch van den eenen, noch van den anderen, byaldien de paus hem by zyn brevet verzekerde, dat het geoorlooft was de koningin te vermoorden, en dit brevet met een vollen ajslaat verieldde. Om zulks te bekomen ging *Parr* by *Rogazzoni*, gezant van den paus, die zyn voornemen prees, en om

1585.

Opstandt van Parr in het Lagerhuys.

Cambden. Thuanus. P. Bar.

† Hugo Hare genaamt.

Zamenzwering van Parr.

\* Naam.

De Jesuit Criton raadt hem zyn toelag af.

\* Tez adverbis. † Lat nomi.

De gezant van den paus zet hem daartoe aan.



1585.

om de verlening van het brevet aanhieldt. Toen gansch van yver ziedende, en door den gezant aangehitst zynde, keerde hy weder naar Engelandt.

Het eerste, dat hy deedt, was zich voor de koningin te vertegenwoordigen, en haar eene valsche aanvertrouwing te doen van de zamenzwering, waar in hy haar zeide dat men hem hadt zoeken in te wikkelen; doch dat hy alleen gevincst hadt daar in te treden, om haar de zelve te ontdekken. Om zyne trouwloosheit nog schoner glimp te geven wenschte hy hare Majesteit zonder getuigen te spreken. Hy beledt voor haar met eene gemaakte rondborftigheid, dat hy door *Morgan* en andere priesters, met welke hy geen kennis hadt gemaakt, en in wier gemeenzaamheit hy niet getreden was dan om hunne oogmerken te doorgronden, en te waken voor het leven van hare Majesteit, die hem het zyne hadt behouden, was aangezet geworden haar te vermoorden. Kortom, hy sprak met zo veel arglistigheid, en met een wezen, dat zo oprecht scheen, dat hare Majesteit zich daar door liet misleiden. Maar het scheelde weinig, of die booswicht, door de standvastigheid dezer vorstinne bekoort zynde, hadt zich bekeert, en hare zachtmoedigheid zyn hert vermurwt. Gedurende dat hy haar de moordprijem der vloekverwanten voor oogen stelde, die gereed stonden om haar de zelve in den boezem te drukken, lietze geen het minste teken van ontsleutnisse blyken: zy hoorde het einde van zyne redenen met zo veel gelykmoedigheid als het begin aan, en hy ging henen, zelfs gansch verschrikt zynde over het gene hy haar gezegt hadt, zonder dat zy het minste ontroert scheen; ten anderen zeer verwondert over de gematigheid, met welke hy haar van de Engelse Roomschegezinden, onangezien der zelve schelmischen aanslag, welken hy haar was komen ontdekken, hadt horen spreken. *Ik wil, zeideze tegen hem, de onnosfen niet met de schuldigen gelyk stellen, en ik zal niet toelaten, dat men den Roomschegezinden nopens hunnen Godsdienst, noch zelfs ten opzichte van de opperboosdigeit van den paus, eenige moeielykheit aandoe, indien zy zich anders voor het overige als goede onderdanen en medeburgers gedragen.*

Gelykmoedigheid en zachtheid van Elizabeth.

Des pausen brevet om de zamenzwering te wotigen.

Ondertusschen wierdt het brevet, dat *Parr* van Rome verwachtte, hem door den kardinaal *Como* toegezonden, en deze schelm, in zyn bedrog volhardende, liet het aan de koningin zien. Hy gevoelde zich daar door in zyn vervloekt voornemen gelyft, en van alle zwarigheden, gelyk hy de redenen noemde, waar van *Vattes* en *Criton* zich hadden bedient, om hem zulks af te raden, ontheft. Maar hoe bezwaarlyk is het de knagingen van het gewisse te smoren, en het zelve een eeuwig stilzwygen op te leggen! Hy bedacht wat hy ondernomen hadt, en vondt niets voorbarig te doen, om dat de staat der Roomschegezinden door deze of gene omkeringe kon veranderen. Dit laatste gevoelen haalde het over, zo dat hy zorg droeg de verzoekingen, die hem zouden mogen verleiden, te myden; en wanneer hy zich voor de koningin vertoonde, tot welke zyne valsche aanbetrouting hem den toegang ligt hadt gemaakt, leide hy den ponjaardt, die geschikt was om de koningin te vermoorden, af. Hy kon ten anderen aan de deugden dezer vorstinne, die alle koninklyk waren, niet gedenken, gelyk hy zich daar omtrent naderhandt uitte in de ondervraginge, die hem gedaan wierdt, welke alles

behelsde wat wy hebben bygebragt, zonder te gevoelen verscheurt te worden door de verwytingen, die hy aan zich zelve doet. *Wat besta ik te doen, zeide hy, en wat leven is het, waar op ik toelag? Dat van eene koningin, aan welke ik het myne verschuldigt ben, en welke my eene boosdmissdaadt heeft vergeven, zonder zulks door eenigen dienst verdient te hebben. Was het wreed geweest haar te vermoorden, eer ik deze verplichting aan haar hadt; hoe veel te batelyker zou deze moord geweest zyn na eene zo wonderbare goedertierenheit? Dus niet wetende wat kant hy zou kiezen, vooringenomen zynde door zynen valschen yver, en ontroert door de gruwelykheit van de misdadaat, begaf hy zich naar het hof, zonder het met zich zelve eenste zyn, en in twyfel of hy zyn oogmerk wilde uitvoeren, of het laten varen.*

Hy was in deze ontroeringen, wanneer hem het boek van den leeraar *Alan* in handen viel. Het was opgesteld tegen de wetten van de koninkryken van Groot-Britannië, en het dreef deze vervloekte leer, dat het geoorlooft is de om misdadaat van kettery in den ban gedane vorsten van hunne kroon en leven te beroven. Dit wekte zynen moedt weder op, en hy vondt daar redenen in, die met zyne vooroordeelen overeenkwamen, het welk hem wederom tot zyn eerste besluit bragt. Hy las het met *Nevil*, die hem zes maanden daar na aanklaagde, door en door. Deze veinde toen van het gevoelen van *Parr* te zyn, hoewel hy daar een afgryzen van hadt, en tradt in alle de verbindtenissen, welke hy van hem eischte, uit vreeze, dat, byaldien hy het weigerde, hy zich des zelfs haat en wraak op den hals mogt halen. Beide zwoeren zy op de Evangelien het geheim van weérzyden te zullen bewaren, en al het geen tot herstelling van den Roomschen Godsdienst kon dienen manmoediglyk uit te voeren.

Om zulks ten einde te brengen besloten zy de koningin van kant te helpen, en den tyd, datze op de jagt zou gaan, daar toe waar te nemen. Dewyl zy noch den eenen, noch den anderen mistrouwde, vonden zy goed haar aan te tasten aan het hoofd van tien van hunne medeplichtigen, welke haar omringt en in stukken gehouwen zouden hebben, eer het hare wachts, onachtzaam en slechtgewapend zynde, voornamentlyk op deze tochten van vermaak, daarze niets meende te vrezen te hebben, het mogelyk zou geweest zyn haar by te springen. Dit vernamen uit den eigen mond van den misdadiger, die deze bekentenis deedt in de tegenwoordigheid van *Mylord Hunsdon*, den ridder *Hatton*, en *Walsingham*, geheimschryver van Staat, en die het herhaalde door de brieven, welke hy daar over schreef aan de koningin, en *Mylord Burleigh*, grootschatbewaarder, om hare Majesteit om genade te bidden. Hy zat toen in den Tour, werwaarts hy op de aanklagte van *Nevil* gezonden was. Hy zeide in de ondervraging, waar van boven is gesproken, dat *Nevil* hem door eene beweegreden van gierigheid verraden hadt, en dat die aanklager, zo lang hy niet te hopen hadt gehad, de stilzwygendheit hadt bewaart; maar dat de graaf van *Westmorlandt* zynde komen te sterven, hy zich van des zelfs erfvenisse ten koste van zyne eer en trouwe hadt willen verzekeren. De geschiedschryvers zeggen nochtans, dat *Nevil* inderdaad den moordt niet hadt toegestemt, en dat hy den toelag daar van ontdekte, niet in de beooging van eene vergelding, maar uit vreeze van straffe, byaldien men den aanslag door een anderen weg was te weten geko-

Verfoel-lyk boek van den leeraar *Alan* of *Allen*.



1585.

gekomen, om dat zyne onschuld en veinzing hem alsdan niet zouden gebaat hebben. Wat de reden mag geweest zyn, welke hem deedt spreken, het was op zyne beschuldiging, dat men Parr by den kop vatte, en zyn rechtsgeding opmaakte. Hy wierdt voor het hof van de koninklyke bank te Westminster, door het gerechtshoofd en drie andere voorzitters, by welke men vyf ridders voegde, geoordeelt, en kreeg tot vonnis, dat hy met de doot gestraft zou worden op de wyze, als men verraders gewoon was te doen. Hy hadt te voren aan zyne rechters geschreven, hen smekende om by de koningin aan te houden om de vergiffenis van eene misdaadt, waar toe hy niet vervallen was dan om dat hy zich door den yver voor zynen Godsdienst, door de liefde voor zyn vaderlandt, en door de zucht van eene ydele glorie hadt laten verleiden. Hy bekende, dat hy, door deze vooroordeelen vervoert zynde, medeplichtig was geweest aan alle de zamenzweringen, uitgezondert aan die van het *Agnus Dei* \*. Vervolgens vermaande hy hare Majesteit de koningin van Schotlandt met zachtheit te handelen, echter zorg dragende, datze haar niet ontsnapte, en waarschuwde haar zich te mistrouwen op de bedevaarten en kwesclaryen van den koning van Vrankryk. Voor het overige deedt hy be-  
tuiging van zyn berouw, dat hy vergeleek by dat van den tollenaar in het Euangelie, veel verschillende, zeide hy, van de wanhoop van Kain.

\* Het Lam Gods.

Strafuitvoering over Parr, die als een uitziende sterft.

Alvorens zyn vonnis uit te spreken deedt men hem aanzegging om te verklaren, of hy nog iets tot zyne verontschuldiging hadt in te brengen. *Ik zie wel*, antwoordde hy, *gansch ontroert zynde, dat ik sterven moet, om dat het my aan standvastigheid heeft ontbroken, en dat myne veranderingen my veroordeelen.* Men vermaande hem ten tweede male uitdrukkeliker te spreken; maar met nog meer ontroering antwoordende, zeide hy: *Myn bloedt kome over u.* Het vonnis tegen hem uitgesproken zynde, wierdt hy als dol, en daagde de koningin voor de vierchaar Gods. Hy wierdt vyf dagen daar na gerecht, volhardende tot het laatste toe in te zeggen, dat hy op het leven van de koningin hadt toegelegd, en stervende eer als een zwejfer dan een Christen, zonder te denken om Godt om barmhertigheid te smeken. De strafuitvoering geschiedde op het plein van het paleis van Westminster, alwaar het Parlement toen zyne zittingen hieldt, en men moet niet twyfelden, of het zelve wierdt, van alle de omstandigheden eener zo vervloekte zamenzweringe onderrecht zynde, waar van de paus en des zelfs zondelingen de aanstokers schenen te zyn, met meer yver aangezet om de stoutigheid der zamengezwoorenen door de strengheit der wetten te beteugelen.

Howard, graaf van Arundel, yveraar voor den Roomschen Godsdienst, verlaat het hof.

Doch was dit eene billyke beweegreden voor het Parlement, om deswegen zynen yver voor de behoudenis der koningin en des vaderlands te verdubbelen, zo was deze yver aan de andere zyde eene oorzaak van bekommering voor zommige Roomschegezinden, welke hunnen Godsdienst krachtig aankleefden, zynde ten anderen vrome burgers, die vreesden, dat zy met de oproerigen en verraders gelyk mogten gestelt worden. *Philips Howard*, graaf van Arundel, oudste zoon van wylen den hertog van Norfolk, was van het getal der genen, die niet gerust waren te stellen. Het was drie jaren geleden, dat de koningin hem in zyne eer hadt herstelt. Hy was federt, het zy door eigen schuld, of door den laster zynen benyderen, in ongunst vervallen.

III Deel.

Hy zonderde zich toen ganschelyk van het hof af, leidende een zeer getreng leven, en doende opentlyk belydenis van het Pausdom. Men klaagde hem daar over aan, en hy wierdt op de tegen hem ingebragte beschuldigingen verscheidene malen voor den Raadt gedagvaard; maar hy ontweek alle deze vervolgingen met behendigheid, en dewyl het ryksbestier niet wreed was, leedt hy 'er gene andere straf van dan een bevel, dat hy in zyne woonplaats moest blyven, zonder daar te mogen uitgaan. Na verloop van zes maanden kreeg hy verlof om weder aan het hof te komen, en bevondt zich by de opening van het Parlement, maar begaf zich den eersten dag al uit de vergadering, en verscheen niet in de volgende zittingen. Toen nam hy een besluit om uit het koninkryk te vertrekken, verklarende de redenen, die hy daar toe hadt, in een geschrift, dat hy belaste aan de koningin over te leveren zo haast als hy vertrokken zou zyn. Hy klaagde daar in over de vervolging van zyne vyanden, welke over zyne verdrukte onnosselheit zegepraalden, en voor welke hy zich gedwongen zag te wyken, om de laatste aanvallen van hunne woede te ontgaan. *Een kleinzoon zynde*, zeide hy, *van eenen der eerste Pairs van het koninkryk* \*, *die, zonder in zyne verdediging te zyn, veroordeelt, en op zeer losse beschuldigingen onthoofd was; de zoon van een vader, welken de snoodbeden zynen benyderen hadden doen omkomen; bekommert over de rampen van zyn huis, en zich niet tegen het ongelukkig gesternte, dat zyne familie vervolgde, kunnende beschutten, week hy voor de genen, die machtiger waren: ondertusschen onschuldig zynde van alle de tegen de koningin en den Staat gebrouwene zamenzweringen, en zoekende in een afgezonderd leven de rust en de veiligheid, die hy aan het hof niet kon vinden.*

\* Den grave van Surrey onder Henrik den VIII.

Eer dit geschrift *Elizabeth* ter handt was gestelt, ontdekte men het voornemen van den grave van Arundel. Hy hadt zich reets naar eene kleine haven in de provincie van Suffex begeven, alwaar hy zich verborgen hieldt, het schip verwachtende, dat hem aldaar moest komen afhalen, en ter plaatse brengen, welke hy tot zyne vrywillige ballingschap hadt verkozen. Hy wierdt door die van het huis verraden, en de schipper de plaats, waar in hy zich opgesloten hieldt, aangewezen hebbende, zondt men 'er wachts naar toe, die hem vatten, en gevatkelyk naar den Tour bragten. Wy zullen het vervolg van zyne rampen in de volgende jaren zien. Men gaf ook wachts aan zyne broeders en aan zyne gansche familie. De gravin van Arundel, zyne gemalin, op het uiterste zwanger zynde, was 'er zo van ontfelt, datze verlotte en aantonts stierf.

*Henrik Percy*, door de doot van zynen oudsten broeder, die in den jare 1572 was onthalt, en de bezitgeving *†* van *Maria*, welke hem in zyns broeders plaats hadt aangestelt, graaf van Northumberlandt, zat ook in den Tour, toen men 'er Mylord *Arundel* inbragt. Het misdryf van Mylord *Percy* was aan de door *Trochmorton* en des zelfs medeplichtigen gesmeedde zamenzweringe deel gehad te hebben, om de koningin van Schotlandt in vryheit te stellen. Men hadt kwaad vermoeden op hem gehad eer hy met den grave van Northumberlandt, zynen oudsten broeder, was aangespannen: doch de goedertierenheit van de koningin hadt hem gespaart. De snode toeleg van *Trochmorton*, *Paget* en *Karel Arundel* ontdekt, en de twee laatste met naar Vrankryk te vluchten de straf ontgaan zynde, die de eerste leedt, wierdt *Percy* aangeklaagt,

† Invoest. ture.



1585. klaagt, en voor de tweede maal in den Tour gezet. Het was reets eenigen tydt geleden dat hy daar in was opgesloten, wanneer men hem op zekeren nacht in de maandt van Augustus, volgens zommigen, of van Juny, zo anderen willen, in zyn bedt door een schietgeveer, dat hem de lendenen hadt verbryfelt, vermoord vondt. Anderen zeggen, dat hy onder de linker borst was getroffen, daar men de drie kogels, waar van hy doorboort was, nog gevonden hadt. Men twyfelde of hy zich zelf uit wanhoop dus hadt omgebragt, dan of dit het bedryf zyners vyanden was. De kamerdeur, die men gesloten vondt, gaf reden te geloven, dat hy zich zelf van kant hadt geholpen. Ondertusschen was het vermoeden niet besluitende, en het hof begeerde, dat de zaak onderzocht zou worden. De Coroner, wiens post het is de lyken van de op deze of diergelyke wyze omgekomenen personen te bezichtigen, en uit de getuigenissen der burens kennis te nemen van de oorzaken en omstandigheden van diergelyke voorvallen, betrachtte zynen plicht. Hy begaf zich ter dier plaats, nam verklaringen aangaande het dode lichaam, de kamer, waar in het nog lag, en het pistool, dat men tusschen de lakens hadt gevonden, nog gansch smerig zynde van het buskruidt, en dat kort te voren scheen gelooft te zyn. Hy verhoorde den knecht, die het pistool gekocht, en den harnaskramer, die het zelve verkocht hadt; en na alles nauwkeurig aangemerkt te hebben gaf hy uitspraak, dat de graaf van Northumberlandt zich zelf hadt omgebragt.

Het hof vergenoegde zich niet met deze rechtspleging. Het wist, dat deze heer bemint was, zo wel ter oorzaak van zyn geslacht, een van de edelste van het koninkryk, als wegens zyne eige verdiensten, dragende den roem van een van de wakkerste mannen van zynen tydt te zyn. Het wist ten anderen, dat het volk, van nature wantrouwende, de eerste personen van den Raadt omtrent dezen moordt verdacht hielt, en het wenschte deze honende vermoedens te doen ophouden. Het was ten dien einde, dat alle de Pairs van het koninkryk drie dagen daar na in de Gesternde zale byeenkwamen. De kancelier verklaarde aldaar, en in de tegenwoordigheid van het volk, waar van de menigte buitengewoon groot was, dat de graaf van Northumberlandt, van hoog-verraadt beschuldigt, thans gezien hebbende, dat hy stondt overtuigt te worden, en door de wroegingen van zyne misdaadt ontroert zynde, om de strengheit van het gerecht te ontgaan, der zelve uitvoering was voorgekomen, en zich door zyne eige handen hadt doen sterven. Het belastte vervolgens den algemenen pleitbezorger \* een breder verslag te doen van des graven misdryven, en de bewyzen, die men daar van hadt, by te brengen, op dat de menigte daar door overtuigt wordende, ieder vol afschrik van een schelm, welken zyne verraderyen de deernis van eerlyke lieden onwaardig maakten, weder naar zyn huis mogt keren. *Popham*, algemeen pleitbezorger, toen het woordt nemende, deedt eene lange redenvoering, waar in hy optelde alle de zamenzweringen, waar aan de graaf van Northumberlandt medeplichtig was geweest, en waar van hy door de openbare Registers overtuigt was. Hy begon met den opstandt van het Noorden, waar van de graven van Northumberlandt en van Wettmorlandt de hoofden waren geweest †, en waar aan hy deedt zien dat Mylord *Percy* deel hadt gehad, met zynen broeder heimelyk ver-

\* *Procureur general.*

† in het jaar 1569.

standt hebbende gehouden: zo dat hy deswegen in eene boete van vyf duizend marken wierdt verwezen. Doch hy bekwam daar van de ontlafing door de goedheit van de koninginne, nevens de bekrachtiging van den tytel van graaf van Northumberlandt. Hy voegde daar by, dat deze ondankbare, onaangezien dit alles, naderhandt in het vloekverwantchap van *Troobmorton* was getreden, gelyk men het dit hoofd der zamengezworenen bewees uit brieven van *Mendoza*, afgezant van Spanje, en uit de papieren van Mylord *Paget* en van den Jesuit *Criton*. Na deze redenvoering las men de verklaringen, die de Coroner genomen hadt, zo van de wachts van den Tour, als van den knecht van den overleden, en men besloot, dat hy zich zelve het leven hadt benomen, uit vreeze, dat hem zulks door beuls handen mogt gedaan worden. Niet-tegenstaande alle deze getuigenissen toonde het volk zyn medelyden over eene zo droevige doot, en de meesten volhardden in hunne vermoedens, zeggende opentlyk uit, dat dit het bedryf van den graaf van Leicester was.

Het nazock der koninginne betrof niet alleen de Engelsche zamengezworenen: wy hebben reets gezegt, dat *Walsingham*, de yverigste en wakkerste staatsdienaar van haar hof, bespieders hadt aan de buitenlandsche hoven, welke hem kennis gaven van al het gene daar voorviel, vooral aan het hof van Vrankryk, alwaar *Elizabeth* wel wist onverzoenlyke vyanden te hebben in de personen van de *Guizen*. Het was ook aan dit hof, dat *Paget* en *Arundel* toevlucht gezocht hadden, enze vernam, dat de prinliken van Lotharingen, nog kort geleden, een eedgenootschap gemaakt hadden om den Protestantischen Godsdienst uit te roeien; datze het eerste slagtoffer was om opgeoffert te worden: doch datze den koning van Vrankryk zelf, hoe Roomschegezind hy ook was, niet zouden sparen, hun yver voor den Roomschen Godsdienst niet zynde dan een voorwendfel van hunnen snoden toelag op de kroon van dien vorst, zo wel als op die van Engelandt. Om een zo gevaarlyk vloekverwantchap te dwarsbomen besloot deze verstandige vorstin alle de Protestantische mogendheden in hare zake deel te doen nemen, met hen door hare afgezanten te doen vertonen, dat het ook de hunne was, en datze eene zelve behandeling te verwachten hadden, byaldien zy onder de ondernemingen dier dwingelanden kwam te bezwyken. De koning van Denemarken, de keurvorsten van de Palts en Brandenburg, de hertogen van Saxon, Wurtemberg, Brunswyk en Lunenburg, en de landgraaf van Hessen waren de gene, aan welke zy hare afgezanten afvaardigde, om hen door zulke levendige vertogen te bewegen. Zy gaf den gene, die naar Denemarken ging, vooral in last, den koning indachtig te maken de vordering van den hertog van Lotharingen op de kroon van zyne Deensche Majesteit, en de door de *Guizen* uit den name van den oudsten van hun geslacht gedane verklaring, van de zelve weder te eischen van de zydclinc, die 'er het bezit van hadt: eene vordering, welke de prins van Lotharingen noemde bilyk te wezen, om dat hy gesproten was uit eene dochter \* van *Christiaan* den II, welken zyne onderdanen om zyne wreedheden ontroont, en de kroon op zynen oom † overgebragt hadden, waar uit de prins, die zich toen op den troon bevondt, gesproten was.

Doch de koningin hadt voornamentlyk het oog op Schotlandt. *Wotton*, haar afgezant, stelde den koning om de veiligheid van de algemene rust

1585.

*Elizabeth* verzoekt de Protestantische hoven om met haar te gengen de Roomsgezinden aan te spannen.

\* Toen weduw van den hertog van Milaan.  
† *Frederik*, hertog van Holstein.

en



1585. en van den Protestantschen Goddienst, welken men in beide de koninkryken met eene gansche uitroeyinge dreigde, een aantastend en verwerend verbondt voor. Hy boodt hem teffens zo veel geldt aan, als hy tot het onderhoud van zyne vloten en troepen nodig zou hebben, daar by voegende, dat de koningin hem als een zoon aanzag, met wien zy hare eige geldmiddelen wilde delen; datze wel wist, dat die van den koning te zoek gemaakt waren, het zy door het slechte bestier van de regenten gedurende zyne minderjarigheid, of dat de onkosten van de binnenlandfche oorlogen daar van de oorzaak waren: doch datze zou goedmaken uit hare fondsen het geen aan die van Schotlandt ontbrak. Na deze zo strekende aanbiedingen sloeg hy het huwelyk van de prinsesse van Denemarken voor. Hy bewrocht ook de te rug roeping van de genen, die in ballingschap waren gezonden, gevende den koning te verstaan, dat *Elizabeth* der zelve herstelling niet ter herte nam dan om dat zy van hunne onschuld overtuigt was.

Dit gezantschap was niet zonder vrucht. De koning liet voor het aantastend en verwerend verbondt, onaanziende den wederstandt der Franche factie en den grave van Aran, eene sterke genegenheit blyken. Doch de Staten des koninkryks gingen verder dan de koning. Niet twyfelende of de behoudenis van den Godsdienst hing van dit verbondt af, stemden zy daar in toe, onder deze voorwaarde, dat de koningin zich zou verbinden niets te ondernemen ten nadeele van het recht, dat de koning van Schotlandt op de eiffenisse van de kroon van Engelandt verkregen hadt, om dat de koning van zyn kant in eene goede eensgezindheit met hare Britanische Majesteit zou volharden. Belangende het huwelyk van de prinsesse van Denemarken, deze voorflag mislaagde den jongen vorst geenzins, en wy zullen het zelve vier jaren daar na zien sluiten (a). Voor het overige doet deze voorflag zien de valschheit van de gewaande verstandhoudinge van het hof van Engelandt met den grave van Aran, om des konings huwelyk te beletten.

Beroerte op de grenzen.]

Dus stonden de zaken, wanneer een op de grenzen van Engelandt en Schotlandt voorgevallen oproer den oorlog tusschen deze twee koninkryken schier zou verwekt hebben. De haat en de beeftachtigheit der Schotten van deze grenzen was 'er de oorzaak van, en de doodt van den ridder *Ruffel*, zoon van den grave van Bedford, dien zy vermoordden, gaf de koninginne en de gansche Engelsche natie reden tot eene billyke wraak. Men twyfelde niet, of dit was een moordt, die te voren bestemt was, en Mylord *Ferniburst* \* en de graaf van Aran wierden 'er mede beschuldigt. Geen van beide was de koninginne toegedaan, schoon de staatkunde des laatsten hem gelegenheit hadt verschafft om hare vriendschap aan te zoeken, en om gansch op nieuw betuigingen te doen van zynen yver voor haren dienst †.

\* Thomas Cary.

† Zie fol. 331. *Elizabeth* vervolgt de wraak over den moordt van den ridder *Ruffel*.

De tyding van dit schelmstuk te Londen gekomen zynde, toonde al het volk zyne verontwaardiging daar over, en de koningin verzekerde hen, dat zy hun ongelyk en het hare zou wreken, byaldien men haar geen voldoening gaf, overeenkomende met de grootheit van de belediging. Zy vaardigde ten dien einde

III Deel.  
(a) De ridder *Melville* doet een gansch ander verhaal van dit gezantschap.

de hare gezanten naar Schotlandt af, welke vorderden, dat men haar de moorders zou overleveren, zo men het bloedt, datze zich niet kon beletten door een rechtvaardigen oorlog, om de vergoeding van een zo sneed bedryf, te vergieten, wilde sparen. De afgezondenen bragten by, om hunne vordering klem te doen hebben, het geen 'er onder *Henrik* den VII en *Jacobus* den IV was voorgevallen, waar van de eerste de aanvoorders van den moordt van Mylord *Cesford* \* aan den anderen hadt overgelevert, en nog korter geleden onder het regentschap van den grave van Morton †, die *Carmichel* naar Londen zondt, om voldoening te geven wegens de doodt van den ridder *Heron*, die ook in zo een oproer was omgebracht.

1585.

\* Robert Cary. † in den jare 1575.

De koning wraakte opentlyk de vyandelykheiden van zyne onderdanen, en deedt betuiging, dat zulks buiten zyne kennis en tegen zyn zin geschied was. Aangaande Mylord *Ferniburst* en den grave van Aran, die men beschuldigde de aanvoorders daar van te zyn, hy beloofde de zelve naar Engelandt te zullen zenden, en aan de wraak van de koninginne over te geven, byaldien men hen van zodanig een schelmstuk kon overtuigen. Een Engelschman \*, zich toen vertoont hebbende, beschuldigde *Ferniburst*, en hieldt in zyne tegenwoordigheit staande, dat de vyandelykheit met zyne toestemminge en op zyne bevelen gepleegt was. De beschuldigde ontkende het, en nam toevlucht tot het voorbeding, vervat in de traktaten van beide de koninkryken, dat de onderdanen van het eene niet ontfankelyk zouden zyn om tegen die van het andere te getuigen; en dewyl 'er zich geen een getuige van zyne natie opdeed, kon hy niet overtuigt worden. De vermoedens bleven echter altoos en tegen hem, en tegen den grave van Aran, en de koning zocht de koningin te vrede te stellen met deze twee zo verdachte personen eenige straf te doen lyden. Dus deedt hy den laatsten van het hof vertrekken, en wees hem zyn huis tot eene gevangenis aan, en *Ferniburst* wierdt gevanckelyk naar Dundee, in het graafschap van Angus, gezonden, alwaar hy kort daar na stierf. Het was een dapper man, schielijk van beraadt, stout in het uitvoeren, en de koninginne van Schotlandt dermaten toegedaan, dat hy om hare belangen een en andermaal ballingschap en verbeurte van zyne goederen zou geleden hebben; maar te veel met kuiperyen te doen hebbende, en zich inwikkende in alle de beroerten van het vaderlandt.

\* Fenwick.

In den tydt, dat de afgezondenen van *Elizabeth* de wraak over de doodt van den ridder *Ruffel* vervolgden, arbeidden zy ook, nevens de gemachtigden van den Raadt van Schotlandt, om het jaargeldt vast te stellen, dat die vorstin aan den koning beloofd hadt. Doch niet te vrede zynde over den omweg, welken het Schotsche hof genomen hadt, om de voldoening, dieze eischte, te ontleggen; ten anderen vooringenomen zynde door de berichten, die haar gedaan wierden, dat de graaf van Aran, het altoos met de Jesuiten houdende, zich krachtig verzette tegen het bondgenootschap met Engelandt, wierdt zy van haren kant te rade de vyanden van den gunsteling hulp te bieden, en in staat te stellen om zynen val te bevorderen. Zy meende, dat men, om daar in te slagen, de ballingen naar Schotlandt moest te rug zenden, en hen aldaar met hare bescherminge onderschragen. Zy deedt dan derwaarts weder heen trekken den grave van Angus, nevens de *Hamiltons*, Mylord *Marre*, en Mylord *Glames*, en in het algemeen alle de



1585.

Schotten, die door de vervolging van den grave van Aran, of door den nydt, welken zy hem toedroegen, uit hun vaderlandt waren gebannen. Zy vonden by hunne aankomst de zaken zeer verward in het koninkryk, de graaf van Aran reets door de andere hovelingen, dien zyne verheffing ondragelyk was, aangetast wordende, terwyl al de groten aanspanden om hunnen algemenen vyandt uit het ampt, dat hy bekleedde, te stoten.

De doordringende geest der koninginne hieldt niet alleen een wakend oog op Schotland; hare gedachten liepen niet minder op de vereenigde provinciën, die hare hulp, na de dood van den prinsse van Oranje, die vermoord was, thans meer dan ooit van noden hadden. De prins van Parma voer toen met het beleg van Antwerpen, reets in den voorgaanden jare begonnen, voort. De algemene Staten, hun hoofd verloren hebbende, en ziende, dat hunne rykste steden in handen van den Spaanschen landvoogdt stonden te vallen, bevonden zich in eene grote ongerustheit. Hunne uitkomst was alleen van Vrankryk of Engelandt te wachten. Zy deden eerst eene bezending naar het Fransche hof: doch aldaar weinig troost verwervende, zonden zy een plegrig gezantschap aan Elizabeth. Het zelve bestondt uit de afgezondenen van Brabant, van Gelderlandt, van Vlaanderen, van Hollandt en West-Vrieslandt, van Zeelandt (a), en Vrieslandt, die haar de heerschappy over hunne provinciën kwamen aanbieden.

Voor dat zy aankwamen was de Raadt, van hunne bezendinge kennis gekregen hebbende, vergadert, om te overleggen, of Engelandt, met hen onder zyne bescherming te nemen, zich met een openbaren oorlog tegen Spanje moest belasten, dan of het hunne voorlagen moest verwerpen, meer verplicht zynde de vrede en de welvaart van zyne eige onderdanen te handhaven, dan de behoudenis der vreemdelingen te bevorderen.

De Raadt van Elizabeth is het niet eens omtrent den door de algemene Staten verzochten bystandt.

De genen, die het laatste beweerden, gingen verder. Zy kreten de bondgenoten voor wederspanningen uit, en zeiden, dat zy, na het juk van hunnen wettigen vorst te hebben afgelchud, den bystandt, welken zy aan de naburige hoven kwamen beedelen, onwaardig waren. Het is te vergeessch, vervolgden zy, dat die volkeren op hunne voorrechten pogchen; zy zyn de zelve aan de goedheit van den vorst alleen schuldig, en zy verliezen de zelve door hunne wederspanning, daar de vorst zyn erfgebiedt, ondanks de verradery zynen onderdanen, altoos blyft behouden.

\* Paradox.

Deze redenering behaagde weinigen. Wat *vremde wonderspreuk* \*, zeiden de vyanden van de onbepaalde macht, dat het den volkeren niet geoorlooft zou zyn zich tegen de geweldenaar van den vorst te verzetten, die hen tot zo vele slaven zoekt te maken, hun gewisse en vryheit te onderwerpen, en zich over hunne goederen en personen eene volstrekte macht aan te matigen? Deze schone stelling, van geen wederstandt te mogen bieden, welke den onderdanen de handen bindt, op dat men hen de strak affteke, srydt tegen de gezonde reden, en men moet zeer dwaas of eenvoudig zyn om zich daar van te laten overtuigen, en om 'er meer om te geven door verwoeden wederspanning genaamt te worden, dan dat men zyn leven tegen hunne geweldenaarzen verdedige.

Doch niemandt wraakte het gevoelen der eersten, welke de koninginne afrieden de vereenigde provinciën hulp te bieden, dan de genen, die den oorlog beminden, en naar (a) De Schryver staat hier de provincie van Utrecht over.

roem streefden. Deze kreten die staatkundigen voor lathertigen uit, en voor lieden, die den Engelschen naam onwaardig waren, of voor zodanigen, welke Spanje en het Pausdom waren toegedaan.

Ondertusschen kwamen de afgezondenen aan, en de koningin gaf hen gehoor te Greenwich. *Menin* † voerde het woordt. Zyne aanspraak was kort, doch sterlyk en levendig. Hy begon de zelve met dankzeggingen, welke hy aan hare Majesteit deedt voor alle de blyken van hare toegegenheit, waar van zy de goedheit hadt gehad hen de verzekering te vernieuwen, hen troostende over het verlies van den prinsse van Oranje, hunnen verlosser. *Wat zou dit verlies*, zeide hy, *ben gedrukt hebben, byaldien de koningin, over hun ongeval gevoelig zynde, ben niet hadt doen bopen, datze ben niet zou verlaten, en byaldien zy uit den mond van haren afgezant niet verstaan hadden, datze zich door de overmaat van hunne rampen vondt aangespoort om haar medelyden en haren bystandt te verdubbelen; dat zy de zelve thans inderdaadt meer dan ooit van noden hadden, staande te vervallen onder het onbarmhartige juk van het geloofsonderzoek, die razerij van het Pausdom, welke verraadt brouwde tot in het hof van Elizabeth, en hen dreigde met eene gehele verwoefing, indien zy geen beschermers vonden, die bekwaam was om hen daar tegen te beschutten. Doch waar een beschermers te vinden, edelmoedig genoeg om de verdediging van een zo te onrecht verdrukten nabuur te ondernemen, en machtig genoeg om over een zo ontzagbelyken drwingelandt te zegepralen? Daar is niemandt, vervolgte hy, dan Elizabeth, waar van men zich eene diergelyke deugd kan beloven. By haar nemen wy ook onze toevlucht, en aan haar offeren wy de oppermachtigheit over onze provinciën op, besloten hebbende onder een zo zacht bestier te leven, onze vryheit in geen zekerder handen kunnende stellen dan in deze, die onze boeien zullen verbroken hebben. Dit erfgoedt is voor het overige nog schoon genoeg, onaangezien alle onze wederwaardigheden, om lust te verwekken van het te bezitten. De algemene Staten hebben de meeste steden van Brabant, Gelderlandt, Vlaanderen en Overysfel in, nevens goede sterkten op verscheide plaatsen. Zy zyn meester van gansch Hollandt, Vrieslandt, Zeelandt, en van de beerykheit van Utrecht. Zy hebben in deze provinciën de beste havens van den Oceaen, en hare Majesteit die van Engelandt daar by voegende, is 'er geen mogendheit, de welke haar de heerschappy over de zee durft betwisten. Dat de koningin dan de Nederlandsche provinciën onder haar gebiedt ontfange, nevens zo vele schone kerken, welke de verkondiging van het Evangelie aldaar gesticht, maar waar van de vervolging de eene verwoest, de andere verstrooit heeft; dat zy wederom herstelle de vryheit der volkeren, en de oeffening van den Godsdienst, en dat zy de zelve handhave tegen den algemenen vyandt van beide de natiën, en van het ware Christendom.*

Deze aanspraak, vry wat gelykende naar die van den jare 1575\*, was byna van het zelve gevolg: de zelve verwekte het medelyden der koninginne, maar kon hare gematigheit niet verzetten. Zy beloofde den algemenen Staten hare bescherming, en weigerde nogmaals het opperbestier der provinciën aan te nemen. Dewyl het beleg van Antwerpen toen hunne grootste bekommring baarde, gafze bevel om derwaarts vier duizend Engelschen heen te doen trekken, en tot borgstellinge van het verdrag kwamen de afgezondenen overeen haar in het bezit van Sluis te stellen, met al den krygsvoorraadt, welke in de vesting zou gevonden worden. Doch men kreeg

Aanspraak van de afgezondenen der algemene Staten. † Hy was loontrekend Raadsman (pensumari) der stad Dordrecht, en een der afgezanten wogens Hollandt.

\* Zie fol. 233.

Antwoordt der koninginne.



1585. kreeg ondertuffellen tyding, dat de prins van Parma die van Antwerpen hadt genoodzaakt zich over te geven, na hen alvorens de gemeenschap met de Schelde door wonderlyke werken, die hy met een ongelooflyken spoedt deedt vervaardigen, en zo vast liet maken, dat niets bekwaam was de zelve te verwrikken, hadt afgefineden.

Hare staatkunde en overwegingen.

† Cambden.

Wel verre dat deze overwinning van den vyandt de koningin den moedt benam, de zelve diende alleen om haar de belangen van Godsdienst en staatkunde, welke haar verplichtten de vereenigde provinciën hulp te bieden, met eene krachtiger bevytiging te doen bechouwen. Haar geschiedfchryver † verbeeldt ons haar als in haar kabinet in overdenking zittende, en by zich zelve overleggende, schoonze de zaak hare staatsdienaars hadt voorgedragen, verheugt zynde der zelve gevoelens te weten. Het was in deze afzondering, dat hare verbeelding, door de overdenking van eene zo gevaarlyke zake verhit geraakt zynde, haar levendig vertoonde al de wreedheit der Spanjaarden tegen de Nederlanders, en al hunnen haat tegen haar zelve en tegen haren Godsdienst. Toen zagze *Philips* den II reets vol gedachten om een inval in Engelandt te doen, en dat hy zich bereidde om derwaarts over te gaan zo haast hy de vereenigde provinciën, de eenigste dyk, die bekwaam was om dien vloedt te weren, vermeerst zou hebben. Zy zag hem bezig om zyn voordeel te trekken uit de oneenigheden van het wankelende Schotland, onder een koning staande, die nog jong was, en door een de hervorming hatenden gunsteling geregeert wordende. Zy zag hem eindelyk zyne macht bevestigen in een naby Engelandt gelegen oordt, die'er slechts door een zeer naauw kanaal van wordt afgefcheiden, en waar van de talryke en welgelegene havens hem als zo vele bruggen zouden verftrekken om derwaarts over te gaan. De zaak vervolgens van een anderen kant bechouwende, namze de aangelegenheit dezer zee-provinciën in aanmerking, een koophandel met Engelandt dryvende, die beide de natiën deede bloeien; zich van de zee bedienende om naar de eilanden en de afgelegenste gewesten te varen, en van de rivieren, om de koopwaren naar de onder haar gebiedt leggende steden en de naburige plaatsen te voeren, en om hare vyanden daar van den doortocht te fluiten; ten anderen beter voorzien zynde van schepen en matrozen dan eenige mogendheit in Europa, en kortom, waar van de vereeniging met Engelandt alle vorften des werelddes de vlag zou doen ftryken. Twee andere zaken deden haar voort het besluit nemen, namentlyk de vrees, dieze hadt, dat de bondgenoten zich in de armen van Vrankryk mogten werpen, gelyk zy reets meer dan eens onderftaan hadden te doen, en de yver voor haren Godsdienst, welken het Spaansche geloofsonderzoek de hertader zocht af te fteken.

Verdrag met de algemene Staten gemaakt.

Het verdrag wierdt dan met de afgezonden onder deze voorwaarden gefloten: Dat de koningin vyf duizend voetknechten en duizend ruiters zou zenden, onder het gebiedt van een beroemd veldheer, en de zelve gedurende den oorlog onderhouden, waar voor haar door de Staten na de vrede vergoeding zou gedaan worden binnen vyf achtereen volgende jaren; Dat Vliifingen, Rammekens en den Briel, nevens twee andere fterkten, de koningin als eene vastigheit voor de wederomgeving in bewaarderhandt zouden gefteelt worden; Dat de ge-

bieders, welke zy in die pand-veffingen zou leggen, geen rechtsgebiedt over de inwoonders zouden voeren, maar alleen over de bezetting; Dat de wederomgeving gefchiedt zynde, de steden den algemenen Staten weder zouden overhandigt worden, en niet den koting van Spanje, noch eenig ander vorft, wie het ook mogt zyn, vyandt zynde van de vereenigde provinciën; Dat de koningin in den Raadt der Staten drie plaatfen zou hebben voor zo vele Engelsche afgezondenen \*, die aldaar van harent wegen zitting zouden komen nemen, met eene beradende stem, alle drie befydenis doende van den Engelfchen † Godsdienst; Dat de Staten geen verdrag met andere mogendheden zouden mogen maken buiten kennis van hare Majesteit, noch hare Majesteit buiten die van de Staten; Dat men van weerzyden een gelyk getal van oorlogfchepen zou verfhaffen, op gemene kosten te onderhouden, doch die alle by malkander tot eene vloot zouden gebragt worden, onder het bevel van den zeevoogdt \* van Engelandt.

1585.

\* Haren algemene overfte, of plaats-bouder, en twee andere heeren. † of Anglikanifchen.

\* Admiraal.

Die van Zeelandt, het fluiten van het verdrag vernomen hebbende, betuigden daar over hunne blydfchap door een triomfgejuich en door blyken van vertrouwen, waar van zy de gedachtenis wilden vereeuwigen op een heerlyken gedenkenpenning, dien zy deden ftaan. Men zag daar op den Nederlandfchen leeuw uit het midden der golven van eene verbolgene zee, waar in hy ganfch gedompelt was, opfchieten, met deze woorden in den randt: *Ik worfel en kom boven* †. Op de andere zyde ftonden de Zeeuwifche steden door hare wapenen verbeeld, met dit omfchrift: *Door Gods aanleg en den byftandt der koningin* \*.

† *Luctor et emerit*.

\* *Autbori Dei et faventis Regina*.

Deze vorstin deede van haren kant een verdedigfchrift afkondigen, om zich te rechtvaardigen wegens het opnemen der wapenen ten voordeele van de vereenigde provinciën. Zy vestte het zelve op de oude verbonden van de koningen van Engelandt met de prinsfen en steden van Nederlandt, die beide de natiën tot eene wederzydfe verdediging van hunne staten verplichtten.

Wederzydfe mant efften van de hoven van Spanje en Engelandt.

Haar verdedigfchrift bleef niet onbeantwoord. Daar kwam wel haast een te Milaan gedrukt lafterfchrift voor den dag, waar in men haar hare ondankbaarheid verweet, haar befehuldigende de wapenen tegen een vorft op te vatten, aan wien zy het leven verfhuldigt was, en den oproer van des zelfs onderdanen te ftyven, ter vergelding van dat hy haar voor het zwaardt van *Maria*, die haar hadt veroordeelt om het hoofd te verliezen, bevryd hadt. Men leide haar ook te laft, datze den prins van Parma hadt willen doen doorfteken, en twee moorders in zyne legerplaats te hebben doen gaan ter uitvoeringe van een zo vervloekt voornemen. De koningin rechtvaardigde zich door eene fchriftelyke verdediging van de twee zaken, waar mede men haar betichtte. Ten opzichte van de eerste zeideze, dat men de verplichtingen, dieze *Philips* fchuldig was, te breed uitmat, die haar het leven niet hadt kunnen behouden, vermits wylen de koningin hare zufter haar niet ter doodt hadt verwezen. Zy ontkende echter niet goede dienften van hem genoten te hebben, en dat hy deze vorstin belet hadt tot zulke droevige uiterften tegen haar te komen, waar voorze hem ook hare dankbaarheid, federt datze den troon hadt beklommen, betuigt hadt, zo dat, indien hy naar haren raadt hadt willen luifteen, en hare goede mening beantwoorden, hy zich het hertzeer over den Nederlandfchen oorlog en de daar toe vereifchte kosten befpardt zou hebben: doch

Zie 33-  
t-  
dt  
o-  
ne.



1585.

datze, na hem hare herhaalde vermaningen zo menigmaal met trotschheit te hebben zien werpen, niet hadt kunnen ontbreken aan het geenze hare naburen, hare bondgenoten zynde, en hare eige behoudnisse verschuldigt was. Nopens den toelag op het leven van den prinsse van Parma, zy kreet deze betichting voor een godlozen laster uit, niet alleen onvoorzien van bewyzen, maar zelfs geen de minste waarichynlykheit hebbende, daar het niemandt onbewuft was, wat achting zy voor dien prins hadt, en daar het ten anderen meer met haar belang overeenkwam naar des zelfs leven dan doodt te wenschen, om datze minder van zyne deugd te vrezen hadt dan van het gedrag van een opvolger, die mogelyk naar hem niet zou gelyken.

Cambden.  
Thuanus.  
Hoef.  
P. Bor.  
De Groot.

Ondertusschen wierdt het verdrag van weerzyden nagekomen. De koningin deedt hare hulpbenden, onder het bevel van den ridder *Norris*, naar Vlaanderen overgaan, en de graaf van *Hohenlo* gaf in den name van graaf *Maurits*, waar van *Vlissingen* de bevelen erkende, de stad, nevens de sterkte *Rammekens*, in bewaarderhandt over aan den ridder *Philips Sidney*, door de koningin afgezonden om 'er bezit van te nemen. De *Briel*, nevens twee andere sterkten, wierden ook aan de Engelschen overgelevert, welke in alle plaatsen bezettingen leiden, gelyk by het verdrag was vastgesteld.

De graaf van Leicester floekt naar Nederlandt over. † of 19, volgens anderen.

Op den 1 † December kwam *Mylord Dudley*, graaf van *Leicester*, te *Vlissingen* aan, bekleed zynde met de waardigheit van algemeen veldoverste over de hulpbenden van hare Majesteit, met een gezag, dat boven dat van den zeevoogdt was, welken men verplichtte zyne bevelen uit te voeren. De heerlykheit van zyne toerusting beantwoordde die van zyne tytels, en hy reedt met een koninklyken floet, verselt van den grave van *Essex*, de *Lords Audley* en *North*, de ridders *William Russel*, *Thomas Shirley*, *Artur Basset*, *Gervaise Clifton*, en verscheide anderen, behalven een getal van meer dan vyf honderd edellieden, van de braafste en welgemaakste des koninkryks.

\* Diverse.

*Elizabeth* twyfelde niet, of de Katholyke koning, vergramt zynde over den onderstand, dienze naar *Nederlandt* deedt overgaan, hadt lust om zich op *Engelandt* te wreken. Om hem de macht daar toe te benemen wasze bedacht om hem ergens door deze of gene gewigtige afwendig \* werk te geven. Zy vondt geen zwakker plaats, daar men teffens ook gemakelyker kon landen, en waar van de overwinning, naarze meende, meerder voordeel zou aanbrengen, dan de eilanden, welke hy in *Amerika* in hadt. Het was niet lang geleden, dat de beroemde *Drake* daar van daan met zeer grote rykdommen was te huis gekomen; zy wierp wederom het oog op hem tot deze nieuwe onderneming. Doch men besloot, dat hy alleen langs de kusten van het *Mar del Nord* zou zeilen, en in de beste eilanden landingen doen. De koningin verschafte hem ten dien einde eene vloot van een en twintig schepen, welke voorzien wierden met drie en twintig honderd man. *Drake* hadt het bevel over de vloot, en *Christoffel Carlille* dat over de troepen, die aan landt gezet moesten worden.

Onderneming van Drake in Amerika.

Landing der Engelschen op het eilandt Cuba.

De eerste landing geschiedde op het eilandt *St. Jago*, of liever *Cuba*, een van de *Antillische* eilanden, en de Engelschen vermeersterden de stad *St. Jago*, toenmaals de hoofdstadt van het eilandt, doch welke deze eer naderhandt aan de stad *Havana*, veel groter en beruchter dan zy, heeft afgeslaan. Zy vierden aldaar met het losbranden van al het geschut van de schepen, en

met andere vreugdetekenen, die zy konden laten blyken, het jaarseft van *Elizabeths* kroninge, het welk viel op den 17 November. Zy hielden aldaar niet lang hun verblyf, noch maakten daar groten buit, zich op den vyftienden dag van hunne aankomst weder aan boordt begeven hebbende, en niets medebrengeende dan koorn, wyn en olie, dat zy in de pakhuizen vonden. Zy hadden goudt menen te vinden, waar van 'er, naar men zegt, mynen in dit eilandt zyn. Maar het zy ze niet op de rechte plaats waren geland, of dat de inwoonders het zelve verborgen hadden, zy konden 'er geen ontdekken.

Zy sterven naar St. Domingo.

Van daar staken zy naar het eilandt *St. Domingo*, of *La Spagnola*, gelyk de *Spanjaarden* het noemen, over, *St. Domingo* daar van de hoofdstadt zynde, welke aan het zelve haren naam heeft gegeven. Tien mylen van die stad afvoet aan landt gezet hebbende, trokken zy in slagorder op, dryvende voor zich henen eene party van honderd en vyftig ruiters, die de vlucht namen, en alle de soldaten, welke de doortochten bewaarden, met welke zy door twee poorten onder malkander in de plaats drongen, terwyl de inwoonders 'er door eene derde uit togen. Zich meester van de stad ziende, verschaniten zy zich aldaar: doch geen volk genoeg hebbende om die in het geheel te bewaren, namen zy alleen de grote kerk en eenige andere voordeelig gelegene kwartieren in. Zy bleven daar een maandt, om de *Spanjaarden* te verplichten de zelve van de plundering en verwoesting vry te kopen. Maar ziende, dat hunne bedreigingen van gene uitwerking waren, begonnen zy eenige van de aanzienlykste huizen in brandt te steken en omver te halen. Om die schade voor te komen verzamelden de *Spanjaarden* vyf en twintig duizend dukaten byeen, met welke somme de Engelschen genoeg moesten nemen. Zy namen ook eenige stukken grof gefehut mede, nevens koorn en zuiker: doch vonden daar zo min goudt als te *St. Jago*, schoon het in de mynen, en zelfs in de rivieren des lands wel te vinden was. Zy hielden de inwoonders verdacht het verborgen te hebben: doch de moete, die zy hadden om de vyf en twintig duizend dukaten te betalen, deedt zien, dat zy niet te ryk waren. Hun stadhuis was groot en welgebouwt, en de Engelschen vonden 'er vooral opmerkenswaardig een gedenkteken van den Spaanschen hoogmoedt, dat 'er voor gegraveert stondt met dit zinnebeeldt. Te weten, beneden aan de wapenschilden van *Spanje* zag men den aardkloot, daar een paardt glad over heen sprong, met deze woorden: *De wereldt is hem niet genoeg* (of *te klein* †). Zy dreven den spot met deze opgeblazene natie, welke dus voor hare gierigheit en heersichzucht, tot zelfs in de allerwoefte landen, zegetekens oprichtte, daarze ondertusschen de kracht niet hadt om een handvol volks te wederstaan.

† Non sufficit orbis.

De Engelschen, hunne rekening niet vindende by de plundering dezer eilanden, besloten in het vaste landt van *Amerika* te dringen, en van *St. Domingo* vertrekkende, zetten zy koers naar het *Goude Castilië*, dat men ook *Terra Firma* noemt, en landden vyf mylen van *Carthagena*, het tweede gouvernement van de elf, waar in de *Spanjaarden* dit ryke landschap verdeelen. *Carlille*, die de troepen geboodt, trok den ganschen nacht met eene grote stuile langs den oever, terwyl *Drake* met sloepen en pinassen de haven naderde. Doch hy vondt de zelve met een keten gesloten, en zo wel door de werken der stad verdedigt, dat hy zyn oogmerk niet kon uitvoeren. *Carlille*

Vervolgens naar het Goude Castilië, of Terra Firma.

le



1585. Ze was gelukkiger. Hy ontmoette de Spaansche uitgezondene ruiters, welke hy, altoos landt winnende, te rug dreef. Hy kwam in het gezicht van de haven, en vondt een dyk, met goede muren voorzien, daar men niet kon binnen komen dan door eene plaats, die zo naauw was, dat 'er naauwlyks een wagen door gekomen zou hebben, en daar vyf stukken zwaar geschut op lagen. Zy verzuimden niet op de Engelschen te schieten zo haast zy hen gewaar wierden, doch met weinig vrucht, om dat *Carlile*, onder bevoordeeling van den nacht en de ebbe der zee, zich beneden aan het strandt hadt begeven, zo dat al de kogels zyn volk over het hoofd vloegen, zonder iemandt te beschadigen. Wanneer hy zich aan den ingang bevondt, daar geen meer opening was dan om twee of drie te gelyk te doen intrekken, wierp hy 'er zich schielyk in, en ondanks het geschut van den dyk, dat van de twee galciën, en het vuur van drie honderd muskettiers, overweldigde hy den doortocht, kwam met de zelve wakkerheit over de palissaden, en maakte zich meester van de plaats. De Engelschen bleven aldaar zes weken, gedurende dat de vluchtelingen geldt verzamelden om hunne stad voor het vuur te behoeden, welke de overwinnaars dreigden in brandt te steken, byaldien men hen geen merkelyke brandschatting betaalde. Zy konden nochtans niet meer van hen krygen dan honderd en tien duizend dukaten, welke aanslonts aan de troepen en matrozen wierden uitgedelt. Zy vonden ten anderen geen rykdommen in de stad, vermits de inwoonders, door die van Cuba en St. Domingo gewaarschuwt zynde, met het kostelykste, dat zy hadden, diep in het landt waren gevlucht. Hadt de ziekte niet in de vloot gekomen, was 'er besloten de landengte van Panama ook aan te doen, en de stad *Nombre de Dios*, aan de golf van Mexiko gelegen, te plunderen, in hope van aldaar grote schatten te vinden. Doch men moest ter oorzaak van deze besmetting, welke de inlanders *Calenture* noemen, daar van afzien, en den koers wederom naar Engelandt zetten.

Beschryving van Virginie.

\* of Raleigh.

† Virgo betekent in het Latyn maagd.

Zy gingen dan wederom onder zeil, kwamen aan de kaap St. Anthoni, dat de Westelykste hoek is van het eilandt Cuba, alwaar zy versich water innamen, en de kust van Florida langs zeeleude, brandden zy in het voorbygaan de burgen van St. Anthoni en St. Helena af, die de Spaansche bezetting verlaten hadden. De wind voerde hen van de oevers van Florida naar die van Virginie, werwaerts de ridder *Walther Raleigh*\*, nieuwelings uit Zuid-Amerika wedergekeert, brandende van begeerte om ontdekkingen in de Nieuwe Wereldt te doen, en aldaar vastigheden te erlangen, reets eene volkplanting hadt heen gezonden. Het was deze, die het landt, dat aan de Noordzyde door de zee van Kanada en aan de Zuidzyde door Florida bepaalt wordt, den naam van Virginie gaf, ter eere van de koningin *Elizabeth* (a), die zich haren maagdelijken staat † tot roem rekende. Doch de Franschen zeiden, dat zy het van te voren al ontdekt hadden onder de regering van *François* den I, en dat *Jan Verazzan*, een Florentyn, die 'er zich uit den name van dien vorst meester van maakte, het *Mocosa* hadt genoemd. Het zy zo het wil, men heeft weinig geheugenis noch van dien eersten naam, noch van die eerste ontdekking, en het is niet dan sedert dat 'er de Engelschen zich meester van hebben gemaakt, dat men dit landt bebouwt heeft. Het

(a) Anderen zeggen, dat de koningin *Elizabeth* zelf den naam aan dit landt gaf.

was het nog zelfs weinig of niet toen *Drake* 1585. daar aanlandde. Hy vondt aldaar het opperhoofd *Lane*, nevens des zelfs volkplanting, die het aan voorraadt begon te ontbreken, zo dat het scheen, dat de Hemelde vloot tot geen ander einde daar gezonden hadt, dan om te verhinderen, dat die menschen van honger vergingen. *Drake* boodt hen mondkost en ververfching aan, het welk zy benodigt waren, byaldien zy besloten zich aldaar langer te onthouden, of hen naar Engelandt te voeren, indien zy liever wilden naar huis keren. Het scheen, dat hun eerste oogmerk was te blyven; maar een ongeval, dat hen in gevaar stelde van te vergaan, en *Drake* zelf met de gansche vloot, deedt hen van besluit veranderen. Zoals men bezig was met den voorraadt in kleiner vaartuigen te laden, ontstondt 'er een schrikkelyk onweër, waar door de schepen, die aan hun anker lagen, verstrooit wierden, zonder dat zy de wal wederom krygen, of weder by elkander komen konden. Alle kwamen zy nochtans onbeschadigt in Engelandt aan. *Drake* bevondt zich nog in zyn schip, dat door het onweder niet vervoert was, gelyk de andere. *Lane* vertoonde hem het uiterste, waar toe zyne volkplanting zich gebragt vondt, gebrek hebbende aan mondkost, en niet meer kunnende hopen daar van door de vloot voorzien te worden, welke deze woedende storm op eene zo wonderbare wyze hadt weggevoert; en *Drake* hen alle aan zyn boordt doende komen keerde met hen weder naar hun vaderlandt.

Te rug tocht van Drake.

Men brengt uit Amerika tabak in Engelandt over.

Dus liep deze laatste onderneming van *Drake* af. De Engelsche geschiedschryver zegt, dat hy zestig duizend ponden Sterlings, zo in goudt en zilver, als in koopwaren, mede bragt, behalven twee honderd en veertig stukken grof geschut, roemwaardige gedenktekenen van zyne overwinningen. De zelve kostten hem zeven honderd man; doch de meesten stierven van ziekte, en hy verloor 'er weinig in het gevecht. Wy weten niet, of de plant, waar aan men den naam van tabak heeft gegeven, onder het getal der goede of kwade dingen, welke Engelandt door de voorverhaalde reize van *Raleigh* wierden aangebragt, moet gestelt worden, of waar van de oorspronk van dien naam afkomt. Misschien noemen de inlanders de zelve aldus; mogelyk ook heeft men haar dien naam gegeven naar het eilandt *Tabago*, een van de Barloventische eilanden, of naar dien van het landschap *Tabasco*, in het koninkryk van Mexiko. De inlanders bedienen 'er zich van om de maag te versterken, als van 'een goed hulpmiddel tegen de slymigheden. De Europeers hebben zich by dit eenvoudig en natuurlyk gebruik niet gehouden. Men zag wel haast, dat vele lieden eene wellust zochten in het zap eener plante, die hen met haren rook zwart maakt, en door haren reuk besmet. Ter genieting van dit nieuwe vermaak wierden de pypen uitgevonden, waar van men zich bedient als van een distilleer-kolf, om dit zap, dat men met zo veel geruchts inzuigt, tot zich te trekken. Binnen korten tydt waren alle de steden van Engelandt vervult met plaatfen, daar men dit vermaak ging nemen; en deze huizen, de ontucht ende ledigheid toegewyd, wierden niet minder gemeen dan de bier- en wynkroegen, ja men vereenigde de zelve met elkander, als of men eendragtig toeleide ten verderve van de genen, die zich aan de wellust overgeven. Men zegt, dat iemandt van dien tydt, ziende, dat de Engelschen als gek naar de tabak waren, gezegt zou hebben, dat zy, de barbaren willende navolgen, die 'er zich van bedienden ter bewaring van hunne gezondheid, niet



1585. niet bemerkten, dat zy der zelve geneigtheden overnamen, en zo barbaarsch wierden als zy.

*Davis* doe it een tocht naar het Mar del Nord. Terwyl *Drake* landingen deedt aan de kusten van Zuid-Amerika, hervatte *Jan Davis* den zo menigmaal onderleiden, en zo vele malen gestaakten toeleg om een doortocht tusschen de Yssee en Noord-Amerika te vinden, door welchen men in Oost-Indië kon geraken. Hy stak met twee schepen, op kosten van *William Sanderson* en eenige andere burgers van Londen uitgerust, in zee. Hy zette het regt Noordwaarts aan, zonder af te dryven, tot dat hy gekomen was tot aan de kusten van Groenlandt, dus genaamt ter oorzaak van het mosch, dat langs des zelfs oevers wachst; een zo koud landt, dat de Denen zelf, welke men sedert tot verscheide malen derwaarts heen zondt, zich aldaar nooit metter woon konden nederzetten, en door de guurheit van dit onder den pool gelegen klimaat stierven. Het heeft echter zyne inboorlingen, die van de vischery en de jagt leven, en de kooplieden van de verscheide landschappen van Europa zenden hunne schepen derwaarts op den walvischvangst. *Davis*, niet anders dan ys en sneeuw vernemende, waar van de bergen tot twee mylen in zee uitstaken, als om den oever te dekken, kon de wal niet genaken, en vondt niet raadzaam langer Noordwaarts aan te stevenen. Dus wendde hy het naar het Westen; en vervolgens weder Noordwaarts aan zeilende, bemerkte hy, dat hy door het ys heen was, en dat de stromen hem naar zekere eilanden gevoert hadden, welke hy de groene eilanden noemde, om dat hy der zelve stranden met groente bedekt zag. Dit was evenwel Groenlandt niet, daar hy, met naar het Westen te dryven, en niet meer dan 64 graden breedte hebbende, ver van af was geraakt. Ten anderen geleen de inwoonders, welke hy daar vondt, niet naar de Groenlanders, welke door onze aardkloot-beschryvers verbeeld worden als morsig en stinkende, mistrouwende en koppig, onbeleefd en zonder verstand. De genen in het tegendeel, welke *Davis* vondt, waren zachter en beschaafder dan het meeste deel der volkeren van het Noorden, voor het overige van een middelmatige gestalte, hebbende kleine oogen, en geen baardt noch haar op het aangezicht.

Van daar vertrekkende zette hy zynen koers Noord-West aan, en op 65 graden gekomen zynde ontdekte hy de kust, die altoos naar het Oosten strekte. Hy liep de Straat, waar door de Noord- en West-Oceaan gemeenschap hebben, in, hopende den doortocht te vinden, welchen hy zocht; en na 40 mylen ver in de zelve gezeilt te hebben keerde hy, over zyne reize wel vergenoegt zynde, in het laatste van Augusty weder naar Engelandt. In het volgende jaar hervatte hy den tocht, liep de zelve Straat weder in, en, stoutter geworden zynde, begaf hy 'er zich by de zestig mylen verder in. Hy ontdekte daar verscheide van weerkanten bezaaide eilanden, en vondt die zee zeer vischryk. Deze aanmerking deedt hem in eene derde reize twee schepen medevoeren om te visschen, gedurende dat hy met het zyne den doortocht zocht, welke hem alle zyne reizen deedt ondernemen. Hy kwam toen tot op 83 graden, en ondervondt, dat de Straat aldaar 40 mylen wyd was. Zyne nieuwsgierigheid voldaan zynde, of geen kans ziende groter ontdekkingen te doen, maakte hy toefstel tot zynen terug tocht, en kwam voor de derde maal te huis, zonder dat de geschiedschryver ons zegt, of hy meende gevonden te hebben

het geen hy zocht. Het is waarfchynlyk van neen, en dat zyne ontdekking niet verder liep dan deze Straat, welke nog heden zynen naam draagt. De zelve wordt in de kaarten gevonden tusschen Estotilandt en Groenlandt.

De koningin verleende dit jaar een edikt ten voordeele van de Afrikaansche maatschappy. De zelve was toen in haar begin, en de geschiedschryver bericht ons, dat de koningin, om de schade te vergoeden, welke hare kooplieden geleden hadden, hen met het voorrecht begunstigde om in Mauritanie handel te mogen dryven, met uitsluiting van hare verdere onderdanen, dieze verboodt daar op gedurende den tydt van twaalf jaren te varen. Deze kooplieden hadden aan hun hoofdt de aanzienlykste groten van het koninkryk, als *Ambrosius Dudley*, graaf van Warwik, en den grave van Leicester, zynen broeder. De voornaamste kooplieden waren *Thomas Starkey* en *Gerard Gore*, welke de *Cherif Muley Hameth*, zo verre als zyn ryksgebiedt strekte, onder zyne bescherminge nam. Koning *Karel de II* vermeederde de voorrechten van die maatschappy, aan de zelve opene brieven verleende, by welke hy haar noemt de koninklyke Afrikaansche maatschappy, en aan haar de scheepvaart vergunt van Cabo Verde, op 14 graden Zuider breedte. Hy verbiedt teffens zyne andere onderdanen aldaar te handelen.

In dit jaar overleden twee groten in Engelandt, die van uitnemende verdiensten en hoge geboorte waren, namentlyk, *Eduard Clinton*, zeevoogdt\*, en *François Ruffel*, graaf van Bedford. De eerste was gesproten uit *Godfried Clinton*, kamerling en schatbewaarder van *Henrik den I*, kleinzoon van *William van Tankarville*, opperkamerheer van Normandië, zo dat de familie van *Clinton* uit deze provincie oorspronkelyk was. *Elizabeth*, die Mylord *Clinton* reets onder de regering van *Eduard den VI* met de waardigheid van zeevoogdt bekleed hadt gevonden†, vereerde hem in den jare 1572 met de waardigheid van graaf van Linkoln, en liet altoos veel achting voor hem blyken, hem by hare komste tot de kroon gemaakt hebbende een van de leden van haren geheimen Raadt, en hem naderhandt de gewigtigste bedieningen van Staat aanbetrouwende. Hy wierdt te Windsor begraven, alwaar zyne tombe gezien wordt, met een grafchrift, dat hem, in plaats van *Clinton*, *Fines* noemt, door een mislag, waar toe de vermaagschapping dezer twee huizen aanleiding kan gegeven hebben. Zyn zoon *Henrik* volgde hem in de waardigheid van graaf van Linkoln op: doch zyn ampt wierdt aan Mylord *Effingham*\* gegeven. Hy was drie malen getrouwt geweest. Zyne eerste vrouw was *Elizabeth Blount*, die minnaresse van *Henrik den VIII* was geweest, en waar van in de geschiedenis van dien vorst gemeld is. *Clinton* kreeg 'er alleen dochters by. Het was zyne tweede gemalin, de dochter van Mylord *Stourton*, die hem *Henrik* baarde, de welke hem opvolgde. Maar by de derde, die uit het huis van *Kildare* was, teelde hy gene kinderen.

Aangaande Mylord *Ruffel*, grave van Bedford, deze was de tweede van zyn geslacht, die met dien tytel vereert was: doch men stelt hem afkomstig te zyn van de *Ruffels*, uit de provincie van Dorset, die door gewigtige bedieningen onder de regeringen van *Jan* en *Henrik den III* in aanzien waren. Wat 'er van zy, de verdiensten van *Jan Ruffel*, zynen vader, grave van Bedford, de eerste van dien name, zouden genoeg zyn om hem doorluchtig te maken, zonder den luijter zynen verdere voorvaders van

1585.

Oprecht-  
ing van  
de Afri-  
kaansche  
maat-  
schappy.Doodt  
er lof  
van den  
zee-  
voogdt  
*Clinton*.  
\* Admi-  
raal.† By list-  
gevinge,  
de jaar  
toe be-  
hoorlyke  
brieven  
eest on-  
der *Ma-  
ria* ont-  
fangen  
hebben-  
de.\* Wa-  
ward.En van  
den gra-  
ve van  
Bedford.

no-



1585. noden te hebben. De zoon wierdt een waardig erfgenaam van de deugden eens zo beroemden vaders, zo wel als van des zelfs name en Pairschap, en men zou moete gehad hebben een vromer en heufcher heer in het gansche koninkryk te vinden. Hy hadt de droefheit van zyne drie zonen voor hem te zien sterven, waar van de laatste die *François Russel* was, de welke op de grenzen van Schotlandt daags voor de doot van dien ongelukkigen vader vermoord wierdt. Hy liet nog een derden zoon na, *William* genaamt; maar deze was het niet, die hem opvolgde. *François*, zyn oudste zoon, hadt een zoon nagelaten, die, volgens het recht van plaatsvulling, erfgenaam wierdt van zynen overgrootvader. Deze zoon, *Eduard* genaamt, stierf in den jare 1627, zonder kinderen na te laten. *William* dus de naaste zynde, wierden alle de landgoederen en waardigheden van dit aanzienlyke huis vereenigt met de zydelinie, welke de zelve nog heden bezit.

Doodt van den arts *Caldwel*.

*Cambden* maakt ook gewag van de doot van *Richard Caldwell*, berucht geneesheer, die de Engelsche overzetter in het voorgaande jaar plaatst. Hem wordt de lof nagegeven, niet alleen, dat hy geleerd, maar ook dat hy milddadig was, hebbende de inkomsten van het beroemde collegie van *Linacer* te Londen vermeerderd, met uit zyn kapitaal te doen onderhouden een hoogleeraar, die in de heekunde openbare lessen gaf. Dus verwondere men zich niet, dat die van zyne gemeenschap na zyne doot op zyn grafzark, by wyze van zegetekenen, deden uithouwen alle de gereedschappen\*, die *Hippocrates*, *Oribafius*† en *Galenus* hebben uitgevonden, om de werkingen van eene kunst, die meer kennisse en oplettendheit vereischt dan men in het algemeen gewoon is daar in te gebruiken, gemakkelijker te maken.

\* *Inframenten*. † De arts van *Julian* den Godverloochenaar.

De ellendige graaf van *Desmond*, wiens geschiedenis, met het vervolg der zaken van Ierlandt, wy nu zullen vervolgen, deedt thans niet anders dan kwynen, altoos wederspannig, en altoos een onverzoenlyk vyandt zynde van *Eli-zabeth*: doch daar was hem geen krygsmacht meer overgebleven; iedereen hadt hem verlaten. Hy hadt zyne twee broeders het hoofdt zien afslaan, en hy zelf behieldt het zyne niet dan met de vlucht, en met zich in de allerwoefte plaatsen van het eilandt te verschuilen. Sedert den by de abdy van *Adare* voorgevallen slag, die al zyne dapperheit of woede den Engelschen niet hadt kunnen ontweldigen, hadt hy altoos omgezwoven, verplicht geweest zynde de dagen van *Kermis* des voorgaanden jaars in het bosch by *Kilmallock*, alwaar hy veilig meende te zyn, door te brengen. Hy bedroog zich nochtans; de bezetting van deze naburige vesting, van zyne vlucht onderrecht zynde, begaf zich den 4 January in optocht, om hem na te zetten, even als een wild zwyn, dat zy tot in zyne schuilplaats wilde vervolgen. Een beek, welke zich in de *Shanon* ontlait, of slechts een arm van die rivier is, stuitte hem. Zy voeren de zelve met vloten zo geheim en met zo veel spoedt over, dat de graaf van *Desmond* het niet gewaar wierdt voor dat zy reets aan den anderen kant waren. Hy zag geen uitkomst dan in de vlucht, en met zyne vrouw het hazepadt kiezende, gingen zy zich wat lager in de rivier verbergen, daar zy tot aan de kin toe in het water liepen, en zich het hoofdt met riet bedekten; zo dat zy niet gezien konden worden. Dus ontkwam het *Desmond* nog dit maal; doch het was niet dan zyn treurig lotgeval voor weinig dagen uitstellen. Hy

III Deel.

hadt alvorens alle zyne dienaars zien omkomen, de welke het niet kunnende ontkomen, gelyk hy, door de Engelschen ter neder gemaakt waren. De opperrechter van *Imokilli*†, een van zyne getrouwite medestanders, wierdt ook uit *Youghall* gejaagt, en verloor vyftig man in den aftocht.

1585.

† *Fitz-Gerald*.

*Desmond*, tot het uiterste gebragt zynde, nam zyne toevlucht tot de goedertierenheit der koninginne, en schreef een zeer ootmoedigen brief aan den grave van *Ormond*, om hem te smeken, dat hy zyn voorspraak wilde zyn. Maar deze veldheer, die hem kende, en ten anderen zyn vyandt was, meende, dat men zich op het woordt van een zo hardnekkigen rebel niet moest vertrouwen. En inderdaadt hy verscheen wel haast daarna aan het hoofdt van zestig *Galloglasfen*, of zwaar gewapende soldaten\*. Doch kapitein *Dowdal* kreeg 'er vyf en twintig van, die hy, zo als zy in hunne hutten in slaap lagen, overviel, en zette de overigen na.

\* Soldaten met een helm en kurras gewapent.

*Desmond*, op nieuw gedwongen zynde te vluchten en zich te verstecken, ging met zyn vieren van bosch tot bosch, en van fort tot fort, verzamende alle de genen, die hem in zyn ongeval hulp wilden bieden. *Mak-Suiny* was byna de eenigste, die edelmoedig of vertwyfeld genoeg was om hem niet te verlaten. Het kostte hem kort daar na het leven, wordende door drie Ieren, waar van zyn volk en dat van *Desmond* de kudde bestolen hadden, vermoord. De graaf, over dien moordt hertelyk bedroeft zynde, wendde al zyne wraakzucht tegen die van zyne natie, en dacht nog eens de koningin te bewegen, en zich met goeden ernst onder de bescherminge van den Engelschen gouverneur te begeven. Zyn kwade fortuin liet hem niet toe zyn besluit te volvoeren, en de zelve gierigheid der rovers, welke zynen vriendt dodelyk was geweest, was ook de oorzaak van zynen ondergang. Deze schurken hadden vee gestolen van eene vrouw van het huis van *Moriart*. Zy viel daar over klagtig aan den bevelhebber van *Castelmagne*, die haar zeven Iersche muskettiers, en twaalf andere soldaten, van die *Kernes*, welke zich alleen van een werpspies en een degen bedienen, mede gaf. Zo als zy de rovers 's nachts achter her waren, zagen zy van verre licht in een boeren huis, dat hen derwaarts heen trok. Zy traden binnen met den degen in de vuist, en de geen, die hen geleidde, een man voor het vuur ziende zitten, welken hy voor het hoofdt der rovers aanzag, gaf hem een zo vreeslyken slag met een zabel op den arm, dat hy den zelve byna afhieuw. De gewonde schreeuwde, dat hy de graaf van *Desmond* was: doch het was te laat. De geen, die hem getroffen hadt, zonder hem te kennen, vreesde des zelfs wraak, byaldien hy aan zyne wonde niet stierf, en benam hem voort het leven met hem den kop af te houden. De Iersche geschiedschryver †, vyandt van het Engelsche ryksbestier, ten anderen zeer bekwaam om fabelachtige wonderwerken te verzielen, zegt, dat de plaats, daar de moordt geschiedde, de verw van het bloedt van den ongelukkigen grave van *Desmond* niet verloren heeft, en dat men de zelve nog gansch rood zag ten tyde toen hy zyne *Geschiedenis* schreef. Hy voegt daar by, dat het geslacht van *Moriart* by de Ieren gehaat was, om dat zy des graven doot deze vrouwe, die den bystandt van den bevelhebber van *Castelmagne* was komen verzoeken, aanrekenden, en dat zy hunnen haat over der zelve gansche geslacht uitstrekten. Maar andere geschiedschryvers beschouwen dien moordt als eene rechtvaardige straf van het gevaarlykste opperhoofdt, dat de op-

Zyne ellendige doot.

Verzonen wonderwerk in opzichte van die doot.

† *Sullivan*.



1583.

\* Babun en Cox zeggen de vyftiende.

roerigen in dit eilandt hadden. Hy was een man van eene edele geboorte, hadt hy de zelve anders door zyne oproerigheden niet bezoetelt; de elfde \* graaf van dat doorluchtige geslacht, dat zynen oorspronk rekent van eenen *Maurits*, zoon van *Givald van Windsor*, een Engelfchman, die in den jare 1170 naar Schotlandt overging. Des zelfs nakomelingen wiesfchen aldaar zo sterk aan, dat zy, of hunne aanhangers, gehele provinciën vervulden. Het gansche graafschap *Kerri* behoorde onder den grave van *Desmond*, en hy bezat daar benevens kasteelen, en daar omtrent gelegene aanzienlyke erfgoederen: hy was ten anderen zo machtig door zyn bloedverwantfchap en vermaagschappingen, dat hy meer dan vyf honderd edellieden teide onder zynen nabestaanden en leenhouders. Hy zag zich in minder dan in drie jaren tyds van alle deze voortreflyke landgoederen berooft: de meesten van die van zyn huis of aanhang vergingen door het ftaal, of door den honger; zyne broeders wierden als verraders gerecht, en hy door een Ier, die hem niet kende, in een hutie, in het midden van een bosch, vermoord, alwaar hy al den luifter van zyn geslacht begroef, dat ten naafte by in zyn persoon vernietigt was. Zyn hoofd wierdt naar Engelandt gezonden, en op de brug van *Londen* ten toon gestelt. Zodanig was het treurige einde van een man, zegt de Engelsche gefchiedfchryver, die zich door zyne priesters hebbende laten verleiden, een onverzoenlyken haat de koninginne en den Proteftantschen Godsdienst gezworen, en zyne medelhanders verplicht hadt zich door dezen vervloekten eedt over te geven, dat zy *Godt eer zouden afvallen dan bun voornemen laten waren*.

Aanmerkingen over zyne doodt.

De oproer van de provincie van *Mounfter* eindigde met het leven van dezen beruchten rebel. *Jakob Fitz-Eustachius*, zoon van *Mylord Balinglas*, een van de driftigste oproermakers, en een groot brandftichter, welke een gedeelte van de provincie van *Leinster* in de afche hadt gelegd, was zo verschrikt over het ellendige einde van den grave van *Desmond*, dat hy naar Spanje vluchtte, daar hy na weinig dagen van hertzeer ftierf. Hy was het, die aan den hertog van *Ormond* fchreef, om hem aan te manen in de party der Ierfche Roomschegezinden te treden; en om hem daar toe te verplichten bediende hy zich van deze zin verbergende woorden: *Indien de gelukzalige Thomas van Kantelberg om de verdediging van de Roomsche kerk de marteldoodt niet geleden hadt, zoudt gy nooit graaf van Ormond geweest hebben*. Om den zin dezer woorden te verftaan dient men te weten, dat de graaf afkomstig was van eene zufter van dien aartsbisfchop, en dat *Henrik de II*, om den moordt van dezen prelaat te boeten, aan zyne zufter en nazaat aanzienlyke landgoederen gaf in de landftreek van *Ormond*, die naderhandt tot een graafschap wierdt verheven †.

De rust wierdt thans overal gevestigd. De groten van de provincie van *Ulfter* onderwierpen zich aan het ryksbestier, en die van *Leinster* lieten de zelve gehoorzaamheit blyken: doch twee groten van deze laafte provincie, van de familie van *O-Connor*, hunne verschillen niet hebbende kunnen byleggen, kwamen gezamentlyk by den Lord afgezonden en den Raadt verzoeken om hen een tweegevecht toe te ftaan. Zy verkregen het geen zy verzochten: doch men dwong hen niet daar toe, gelyk *Sullivan* wil. De twee vechters wierden het eens over de wapenen, namentlyk, dat men zich zou bedienen van een zwaardt en een schildt, zo wel als van een helm, of stormhoedt, en benoemden hunne makkers \*, welke

Tweegevecht tusschen twee Ieren. \* *Secunden*.

hen in het ftrydperk inleidden, en volgens de gewoonte zich by het gevecht vertegenwoordigden, om tegen alle bedrog te waken. Het gefchiedde op het plein van het kasteel van *Dublin*, in de tegenwoordigheit van den landvoogdt, de groten van den Raadt, en de voornaamste krygsofficieren. Eerst wierdt de uitdaagbrief gelezen; vervolgens leiden zy den eedt af, dat zy zonder erg of bedrog tot den ftrydt traden, en elk zwoer, dat hy van de deugdzaamheit van zyn recht overtuigt was. Dit gedaan zynde bezichtigde een geheimschryver van den Raadt hunne gewaden, en niets hen meer belettende om handgemeen te raken, vielen zy op elkander aan, onder trompetten geklank, met de woede van twee vyanden, die zich niet kunnen voldoen dan met het leven van een van beide. De aanvaller \* kreeg twee wonden in het been, en een in het oog, zonder dat hy zynen vyandt † hadt kunnen treffen. Over dit nadeel als razend zynde, vatte hy hem aan, en deedt zyn best om hem onder den voet te krygen: doch de andere, fterker zynde dan hy, ontweldigde hem zynen helm, en floeg, met het eigen zwaardt van dezen ongelukkigen, hem het hoofd af, dat hy nog ganich bebloed aan de Lords opperrechters bragt: eene daadt, die zodanige aanschouwers weinig waardig was, indien de boosheit der tyden en de woede dezer barbaren de zelve niet eenigermaten verschoonlyk maakten.

De ridder *Perrot*, landvoogdt van de provincie van *Mounfter*, kreeg in dezen toestandt van zaken den laft van onderkoning, of algemeen afgezonden ‡ van het koninkryk van *Ierlandt*, gelyk hy genoemt wordt in de opene brieven van de koninginne \*. Hy vaardde dit ampt aan op den 26 Juny des jaars 1584, en deedt alle de wederfpanningen, die het hoofd dorften opteeken, onder zyne macht buigen. Zich naar *Connacie* begeven hebbende, verzoende hy de groten des lands, en deedt *O-Brian*, van een groot getal misdryven overtuigt zynde, onthalzen. Uit deze provincie ging hy naar die van *Mounfter*, nam pandsmannen van de genen, die hy minst vertrouwde, en kwam den 25 Augusty wederom te *Dublin*.

Hy hieldt aldaar niet lang zyn verblyf, maar begaf zich op het bericht, dat die van *Ulfter* aan het muiten waren geflagen, in optocht; maar de voornaamste hoofden van den aanhang kwamen te *Newri* by hem, en betuigden hem hunne onderdanigheit. Deze oproer gefilt zynde, gaf hy bevel fchepen toe te rusten in de baai van *Lough-Foyle*, om op de Schotfche eilanders die de kusten afftroopten, aan te vallen: doch deze zyn voornemen gemerkt hebbende liepen hunne eilanden weder in.

De gansche provincie nog niet in rust zynde, verdeelde hy zyn leger in tweeën, trok met den eenen hoop tegen *Surleboy* op, dien hy dwong de vlucht te nemen, en alles te verlaten, en liet het bevel over het andere gedeelte aan den veldheer *Norris*, die de zelve voordeelen behaalde op *Brian Carrus*. Beide deze hoofdrebellen namen toevlucht tot de goedertierenheit van den onderkoning, en deze, na dat zy borgen gestelt hadden, vergaf hen hunne misdaden. *O-Donel* en *O-Toole* volgden hen na, en de onderkoning beslifte ook de verschillen, welke gerezen waren tusschen *Turlogh-Leynigh* en *O-Neal*, die den eedt van getrouwheit afleiden. Zy wierden door verscheidene anderen gevolgt; en om hen in bedwang te houden stelde hy eene bezetting aan van elf honderd man, ten koste van alle de groten op de been gebragt, en verdeelde de zelve in

\* *Mak-Cormick*. † *Mak-Gil-Patrik*.

1584. Verrechten van den ridder *Perrot*, onderkoning. ‡ *Deputé general*. \* in de verzameling, die den tytel voert van: *Cabal, seu Scrinia sacra*.



1584. de posten, daar hy het nodig oordeelde. Hy verdeelde ook het stedehouderichap van het gouvernement van de provincie onder *Turlogh-Leynigh*, den baron van *Dungannon*, en den ridder *Henrik Bagnal*, en keerde op den 11 October wederom naar *Dublin*. Hy deedt verflag van zyn wedervaren aan den Raadt van Engelandt, en sloeg voor verscheide plaatsen in die provincie, als meest bloot leggende voor bewegingen, ter oorzake van der zelve naburigheid met *Schotlandt*, dat zyne vazallen in een gedeelte van het landt hadt, te versterken, sterkten in de andere te bouwen, en gedurende drie jaren twee duizend man te voet en vier honderd te paardt, altoos tot den optocht vaardig zynde, op de been te houden. Hy schreef 'er zelfs over aan het Parlement, dat te *Westmunster* vergadert was: doch hy ontfing geen antwoord.

1585. Zyne vyanden deden alle zyne goede oogmerken vruchteloos aflopen. Hy verzuimde nochtans niet in zynen yver voor den dienst van den vorst en den Staat voort te varen, en na zyne eerste bezigheden om den oproer te dempen droeg hy zorg voor de kerken, welke hy in een slechten staat vondt. Hy vermaande de bisschoppen de handt te slaan aan die van hun bisdom; en om raadt te schaffen tegen de misbruiken, die van de wereldlyke bisschoppen kwamen, smeekte hy het hof diergelyk recht om kerkelyke ampten te vergeven verder niet te willen verlenen. Hy stelde ook *Sherifs*, vrederechters en andere amptenaren in de provincie van *Ulster* aan, ten einde hy de zelve in die rust mogt handhaven, welke hy haar hadt bevordert.

Den 26 April hielt hy het Parlement te *Dublin*, waar in hy de groten des lands verplichtte zich op zyn Engelsch te kleden. Het was niet zonder moeite, dat hy het verkreeg, en een van hen \*, dien hy vermaande voortaan nooit in de provincie te komen dan met dit kleedt, gaf hem ten antwoordt, dat de kinderen dan de gek met hem zouden steken, en hem met vingers nawyzen. Maar de onderkoning deedt hem begrypen, dat het hof van Engelandt deze onderwerping van hem wenschte, welke hy voorts aan de order en de welvoeglykheit schuldig was.

De provincie van *Ulster* bleef niet lang in rust. De cilanders waren 'er op nieuw in gevallen, het welk den onderkoning noodzaakte op den 26 Juny van *Dublin* te vertrekken, om met grote dagreizen te maken, dat hy 'er spoedig kwam. Alle de groten ontfingen hem by zyne aankomst met aanbiedinge van hunne diensten tegen den vyandt, behalven *Carow*, die zich afwezig hielt. Den 28 July viel 'er eene schermutseling voor tusschen een party Engelschen van honderd en zeventig man, onder het bestier van *Stafford*, en eene vyandelyke bende, vier honderd man sterk. Deze oneenparigheid belette niet, dat de eersten het veldt behielden. De geslagenen gingen de rivier over, en vluchtten in het graafschap van *Tirone*; doch door zes honderd Schotten, waar over *Mak-Surli* het bevel hadt, versterkt zynde, kwamen zy weder op de baan, en wierden voor de tweede maal op de vlucht gedreven. Hun opperste wierdt door den kapitein *Merriman*, welken hy tot een byzonder gevecht, aan het hoofdt van de benden, hadt uitgedaagt, gedood, en hun gansche leger verstroyt.

De onderkoning dorst zyne overwinningen niet verder verzoigen, om dat het hof hem beval het daar by te laten, vooringenomen zynde door de kwade diensten zynen vyanden, die zyne bedryven laakten, niet alleen de onzondigste, maar ook de nutste voor den Staat. Tegen hem  
III Deel.

woelden de kancelier, die ook aartsbisschop van *Dublin* was, de ridder *Bagnal*, de geheimschryver *Feuton*, en de Lord schatbewaarder. Maar niets benadeelde hem in het vervolg meer dan de haat van *Hatton*, kancelier van Engelandt, en zyne eige onbescheidenheit, gelyk wy op zyn plaats zullen zien \*. Het was op de aanrading der eersten, dat de Iersche adel aan de koninginne klaagde over de belastingen, waar mede hy het landt bezwaart hadt. Zommigen van hen evenwel haalden hun woordt in den hals, en gaven den Raadt van Engelandt te kennen, dat zy misleid waren.

Onaangezien alle deze kwade diensten betrachtte de onderkoning altoos zynen plicht. Hy bragt de rechten der koninginne in de provincie van *Connacië* en het graafschap van *Thomond* op een zo goeden voet, dat hy de eersten verplichtte alle jaren 3418 ponden Sterlings te betalen, en duizend man te voet en twee honderd te paardt te onderhouden, en de anderen, behalven de schattingen in geldt, twee honderd soldaten en veertig ruiters te verzorgen.

Doch hy maakte zich nog aanzienlyker door zyne overwinningen. Het geslacht van *Burks*, een der machtigste van *Connacië*, hadt dit jaar de wapenen opgenomen, het landt plunderende en afstropende, ondersteunt wordende door eene bende van drie duizend Hebridische Schotten †. De onderkoning deedt den ridder *Bingham* met een hoop troepen, die op ver na zo talryk niet was, tegen hem optrekken. De ridder sloegze evenwel, en rechte zulk een bloedbadt aan, dat 'er maar drie van ontkwamen. Eene zo volkome overwinning vernietigde t' eenemaal den Ierschen aanhang, waar van zommige der hoofden zich by de Schotten gevoegt hadden, en zich ook onder de doden bevonden. Dus hielden de *Burks* op meer beweging te maken, en zagen van de verkiezing van hunnen *Mak-William*, gelyk zy hunnen bestierder of veldoverste noemden, af, waar van de naam, dien zy zo hatelyk hadden gemaakt, geheel vernietigt wierdt. De Schotsche cilanders waren over deze nederlage ook dermaten verslagen, dat zy naderhandt niet meer dan zwakke pogingen awendden om Ierlandt te overweldigen. Men hadt voor dien slag aldaar zulk een afkeer van hen, en zy wierden teffens zo gevreesd, dat het hof onder het getal der schulldigen aan de misdaadt van gekwetste hoogheit stelde de genen, die hen in hunne huizen herbergden. Zodanig waren gedurende deze drie laatste jaren de bewegingen van Ierlandt. Nu zullen wy die van Schotlandt beschouwen.

Terwyl de hertog van *Lenox* zich verre van zyn vaderlandt begaf, waar uit de koning genoodzaakt was geweest hem te verbannen, en dat de graaf van *Aran* gevangen zat, wierdt de tegenparty sterker, en de Protestantische geestelykheit hieldt zittingen, waar inze met veel stoutheit sprak. De afgezanten van *Vrankryk* \* waren in het voorjaar aangekomen, en deden een voorslag tot een vergelyk, onder deze bedingen, dat de koning en de koningin, zyne moeder, het koningschap te zamen zouden bekleden. Doch de vergadering der geestelykheit voer heftig tegen zodanig een voorstel uit, en de Schotsche leeraars zeiden opentlyk in hunne predikatiën, dat *La Motte Fenelon*, een der afgezanten, de afgezonden van een moordenaar was. Dus spraken zy van den hertog van *Guize*, die hem tot dit gezantschap bevordert hadt. Zy gingen verder. De koning hadt gaarne gezien, dat de overheit van *Edenburg* de afgezanten

1585.

\* in het jaar 1587.

Hy gaat altoos in zynen plicht voort.

† die de Westelyke eilanden van Schotlandt bewonen.

Wat *Mak-William* voor eene waardigheit was onder de Schotten.

1583. 1584. 1585. *Cambden*. *Spottwood*. *Mellenville*. *Thuanus*. Beroerten van Schotlandt. 1583. \* *La Motte Fenelon* en *Mamurville*.

sh. ek. l. a.

84. rechen den der rat, berning, bepust ural. \* in de raling, den tel est n: Ca la, five rinia era.



1583.

ten inhaalde, en daar was een dag tot deze plegtigheid vastgesteld. De leeraars, daar van kennis gekregen hebbende, kondigden des zondaags te voren een vastendag af, de welke viel op den dag van deze algemene vreugde. Het volk begaf zich in menigte naar de kerk, alwaar drie bulderende predikatiën gedaan wierden tegen de magistratspersonen, welke deze zamenroeping zo min als de bestraffingen, die de leeraars hen deden, om dat zy de vasten gebroken hadden, konden beletten. Het scheelde weinig of zy deden hen in den ban.

Doodt van den hertog van Lennox. \* den 26 May.

Eenigen tydt daar na stierf de hertog van Lennox te Parys \*, werwaarts hy gevluht was, en deedt by zyn afsterven zien de oprechtheit van zyne wederkeringe tot de hervormde kerke, en de onrechtvaardigheid zyner vyanden, de welke hem van veinzery beschuldigden. Twee priesters zich aangeboden hebbende om hem by te staan, verstondt hy niet, dat zy in zyne kamer zouden komen, en betuigde in de gemeenschap van de hervormde Schotische kerke te sterven. Hy herhaalde die betuiging zo als hy den geest gaf, en voegde daar by, dat hy stierf zo wel als een getrouw dienaar van den koning, als een goed Protestant. De tyding daar van in Schotland gekomen zynde, maakte de koning de zelve gemeen, op dat de gansche werelt mogt weten, dat die heer op vermetele lastertaal, en zo weinig gegronde vermoedens, te onrecht vervolgt was.

De koning biedt eene algemene vergiffenis aan. \* of Perth.

De graaf van Aran, korteling in vryheit gestelt zynde, verwoegde zich by den koning te St. Johnstoun \*, alwaar men van wegens zyne Majesteit eene verklaring afkondigde, waar by men bericht gaf aan zyne onderdanen van den staat van zyn persoon en van het nieuwe bestier des koninkryks. De vorst vertoonde met den aanvang de onwaardige behandeling, welke hem was aangedaan, met hem in het kasteel van Ruthwen gevangen te houden. Vervolgens betuigde hy dezen hoon niet meer te gedenken, waar omtrent hy alle de schuldigen eene algemene vergiffenis aanbodt, mits zy tot hunnen plicht wederkeerden. Eindelyk maande hy de groten en het volk aan om zich wederom te vereenigen, en malkander alle de beledigingen van zo goeder herten te vergeven, als hy den genen, die hem misdään hadden, hunne betoning van kleinachting voor zyn persoon en hunnen snoden toelag vergaf. Onaangezien deze afkondiging liet men niet na de genen, welker trouw verdacht scheen, of die by het hof niet wel te boek stonden, in ballingschap te zenden.

Opstandt in Schotland.

Zommigen, van welker getal de graaf van Marre was, gingen naar Ierlandt: de Lords Boyd, Lochevin en Weymes begaven zich naar Vrankryk; anderen wierden in de provinciën gezonden, en kregen zekere landstrekken of steden tot hunne gevangnisse. De graaf van Gowri, niet op zyne vergiffenis betrouwende, en alles vrezende van een verzoend vyandt, gelyk de graaf van Aran was, verzocht verlof om naar Vrankryk te mogen gaan, dat hy verkreeg. Doch terwyl hy zyn vertrek uitselde, het zy in hope van eene gunstige verandering, of door de moete, die de hovelingen hebben om het hof te verlaten, beschuldigde men hem over nieuwe aanslagen, het geen hem ook den hals kostte. Hy wierdt te Dundee in verzekering genomen, naar Edenburg gevoert, en den grave van Aran in bewaring gegeven. Twee dagen daar na overmeesterden de graven van Angus † en Marre de stad en het kasteel van Sterling, en men twyfelde niet, of de graaf van Gowri hadt deel aan die on-

† Archambaud Douglas.

derneeming. Zyne gevangenis belette hem zich by hen te voegen, en hunnen aanhang te versterken. Zy meenden den tydt te hebben om zich in de plaats te verschanssen: doch de koning trok met zo veel spoedt derwaarts, dat zy daar over verbaast stonden; en geen belegering durvende verduren, vluchtten zy naar Engelandt, na alvorens de verdediging van de vesting aan een bevelhebber gelaten te hebben, die niet meende verplicht te zyn zich voor hen op te offeren, terwyl zy door de vlucht voor hunne veiligheid zorg droegen. Het leger van den koning dus genadert zynde, en de plaats opgeëischt hebbende, bragt hy de sleutels aan den grave van Aran, dien de koning het bevel over eene vesting van zo veel aangelegenheit aanbetrouwde.

De graaf van Gowri wierdt derwaarts overgebracht, en de aanslag der graven van Angus en Marre, waar aan men hem vermoedde medeplichtig te zyn, verhaafte zyne veroordeeling. Men voegde hem gevolmachtigden toe, die by hem in de gevangenis kwamen, en hem op zekere vraagstukken hoorden. Hy bekende, dat hy, om zich tegen de ongenade des konings, vooringenomen zynde door de valsche berichten van zyne gunstelingen, te beschutten, zich genoopt hadt gevonden om met de andere groten, die het zelve gevaar liepen, aan te spannen, zonder ander oogmerk te hebben dan om zyn goedt en bloed te behouden. De Pairs, ten getale van zeven graven en acht andere Mylords, verklaarden hem voor een verrader, en veroordeelden hem om volgens de strengheit der wetten met de doot gestraft te worden. Maar de hardigheit van zyne straffe wierdt gematigt, en men vergenoegde zich met hem het hoofd te doen afslaan. Zynen huisbedienden wierdt zelfs toegelaten het dode ligchaam nevens het hoofd in een kist te leggen, en het zelve in het graf zyner voorvaderen by te zetten.

Dus stierf Mylord William Ruthwen, graaf van Gowri, minder om zyne misdryven, naar het zeggen van den ridder Melleville, dan door den haat van den grave van Aran, die de stemmen van het grootste gedeelte der rechtters hadt omgekocht. Het was des konings oogmerk geweest, volgens het getuigenis van dezen schryver, om hem te behouden; maar de gunsteling belette de uitwerking van de goede mening van den jongen vorst.

Den zelfden dag deedt men ook sterven Mylord Archambaud Douglas, die gemeenlyk de konneftabel genoemt wierdt. De graaf van Morton hadt hem beschuldigt, dat hy een van de medestanders van Botswel was: maar het moet zyn, dat hy zich naderhandt daar van gezuivert heeft, zo het waar is, gelyk een schryver \* verhaalt, dat hy eenigen tydt daar na de bediening van afgezant by Elizabeth waarnam, aan welke hy verscheide aanslagen van de koningin van Schotland ontdekte. Dit was mogelyk de oorzaak van zyne doot. Men rechte nevens hem eenen van de bedienden van den grave van Marre †. Daar waren 'er nog eenige, die men of schuldig, of verdacht hielt, welke gebannen wierden, en de overige kregen vergiffenis. Men hadt vier leeraars gedagvaard, waar van 'er een opkwam, die in de Noordelyke landstrekken in ballingschap gezonden wierdt. De drie andere, die weigerden te verschynen, vogelvry verklaart zynde, vluchtten naar Engelandt.

Elizabeth nam hen, zo wel als de graven van Marre en Angus, en Mylord Glamis, die zich reets derwaarts begeven hadden, onder hare bescherminge. De koning hielt by haar aan om hen

1583. maar niet de gene; dien men den konneftabel noemde.

Verwyzing van den grave van Gowri.

Straftvoering over Mylord Douglas.

\* Melleville.

† Johan Forbes.

Elizabeth spreekt voor de minogden.



1584. hen als wederſpannige onderdanen, en der ſchuil-  
plaatſe, die zy in de ſtaten zyner bondgenoten  
zochten, onwaardig zynde, aan hem te rug te  
zenden. Maar de koningin deedt hem vertonen,  
dat zy niet ſchuldig waren, dan om dat zy het  
ongeluk hadden van den gunſteling te miſhagen,  
en dat het van des vorſten belang was een zo  
groot getal groten, en die in zo veel aanzien by  
het volk waren, niet tot het uiterſte te benaau-  
wen; dat de wegen van zachtheit en goedertie-  
renheit den koning roemwaardiger en voordceli-  
ger zouden zyn dan die van ſtrafheit, en datze  
hem verzocht, terwyl 'er een beſluit mogt ge-  
nomen worden om hen vergiffenis te verlenen,  
niet kwalyk te nemen, datze zorg droeg voor  
hunne perſonen, hem teffens verzekering doen-  
de van hun gedrag.

De Pres-  
byteria-  
nen ver-  
klaren  
zich te-  
gen den  
grave van  
Aran.

Het Parlement, op den 22 May vergadert zyn-  
de, hieldt het met het koninklyk gezag, ver-  
klarende de leeraars, welke beſtaan zouden, het  
zy in hunne predikatiën, of op wat wyze het  
ook zou mogen zyn, voor wederſpannigen. Deze  
ſtrengheit verbitterde de gemoederen, en verſchaf-  
te geen middel tegen het kwaadt. De leeraars ver-  
klaarden zich opentlyk tegen de akte van het Parle-  
ment, en het gerucht verſpreide zich, dat de ko-  
ning den Proteſtantiſchen Godsdienſt ſtond af te  
zweren; zo dat de Raadt dienſtig vondt eene ver-  
klaring uit den name van zyne Majesteit, die over  
dezen laſter klaagde, en betuiging deedt van zynen  
onſchendbaren yver voor den Godsdienſt, in wel-  
ken hy was opgebracht, te doen afkondigen. De  
leeraars, miſnoegt zynde, ſchreven eenige dagen  
daar na een brief aan de vergadering van de geeſte-  
lykheit, welke toen te Edenburg gehouden wierdt,  
en zich van de yverige Presbyterianen, vyanden van  
den grave van Aran, afgeſcheiden hadt. Zy vertoon-  
den, dat de oorzaken van hunne vervolging voort-  
kwamen uit den wederſtandt, dien zy lieten blyken  
tegen de bevestiging van de biſchoppelyke macht,  
welke zy tyranniſch noemden, en dat men hen  
niet verbande dan om dat zy zich voor de  
Euangelifche lere verklaarden. De koning, dien  
men van dezen brief bericht gaf, toonde daar  
over zyne verontwaardiging, en begeerde, dat  
de vergadering der geeſtelyken daar op ſcher-  
pelyk zou antwoorden. De zelve gehoorzaam-  
de, wraakte de vrypoſtigheit, die de Presbyte-  
rianen genomen hadden, om van de regering, ze  
zy wereldlyk, of geeſtelyk, laſterlyk te ſpreken;  
vermaande hen tot onderdanigheit naar de lere van  
*Paulus*\*, en verklaarde voor wederſpannigen en  
afvalligen de genen, die hun vaderlandt en kud-  
den zouden verlaten. De koning wilde ook, dat  
de leeraars, die gebleven waren, een formulier  
van onderwerping aan den biſchoppelyken kerk-  
regel zouden ondertekenen: doch hy kon 'er niet  
dan eene bepaalde gehoorzaamheit van erlangen,  
door deze uitzondering, dat zy beloofden zich  
daar naar te zullen gedragen voor zo verre de  
zelve met Gods woordt overeenkwam.

\* Rom.  
XIII.

Mis-  
noegheit  
der ho-  
v-lingen  
tegen den  
grave van  
Aran.

Daar was geen minder verwarring in het we-  
reldlyke beſtier. Het aanzien van den grave van  
Aran nam altoos toe: hy wierdt kancelier ge-  
maakt in de plaats van den grave van Argile, die  
in den voorgaanden jare overleden was, en hy  
zelf gaf de bediening van geheimschryver van  
Staat, open gevallen zynde door de verbanning  
van den abt van Dumferling, aan *Maitland*, dien  
hy meende in zyne belangen te hebben. De ko-  
ning maakte den grave van Aran daarenboven  
bevelhebber van de kasteelen van Sterling en  
Edenburg, provooft of opperhoofd van de ſtadt,  
en, als of hy hem met al het gezag hadt willen  
bekleden, zynen algemenen plaatsouder van het

koninkryk. Ook was hy zodanig in het meef-  
terſchap, dat 'er niets dan op zyne bevelen ge-  
daan wierdt. Dit was zyn val. De genen zelfs,  
die hem tot dien tydt toe hadden begunſtigt, be-  
gonnen zyne grootheid te merken, en de zelve  
te vrezten. Mylord *Gray* was de eerſte, die 'er  
over morde. Hy wierdt van den ridder *Balenden*,  
een wakker man, en bekwaam om een ſtout ſtuk  
te ondernemen, gevolgt. *Maitland* zelf voegde  
zich by hen. De gunſteling merkte hunnen aan-  
slag, ontveinsde zulks; en om den zelve te ver-  
ydelen zocht hy de vriendschap van de koningin-  
ne van Engelandt. Het was in dien tydt, dat  
Mylord *Gray* naar Engelandt gezonden wierdt,  
met den tytel van afgezant, en zyn gezantschap  
wierdt van dat van den ridder *Balenden* gevolgt.  
Dus gebruikte de graaf van Aran die genen zelfs,  
welke zyn verderf zochten, het zy in het oog-  
merk om hen van het hof te verwyderen, het zy  
om hen door deze tekenen van vriendschap we-  
der in te nemen, of eindelyk om hunnen handel  
beter gade te ſlaan, en zyne maatregels zekerder  
te nemen. Doch hy gebruikte de zelve ſtaatkun-  
de niet ten opzichte van den grave van Athol,  
Mylord *Home*, en Mylord *Caffels*, en deedt hen  
alle drie gevangen zetten.

1585.

Ondertuſſchen trok Mylord *Maxwel*, dien hy  
ook reden tot miſnoegen hadt gegeven, aan het  
hoofd van drie honderd ruiters en zeven hon-  
derd voetknechten, langs de grenzen heen, om  
zich by de groten te voegen, die uit hunne bal-  
lingſchap te rug kwamen. De zamenvoeging  
geſchiedde in de provincie van *Twedale*, alwaar  
de Lords *Bothwel*, *Home*, *Yeſter*, *Ceſford* en  
*Drumlauring* elkander ontmoetten. Zy vonden  
dienſtig het opvatten der wapenen door eene af-  
kondiging, welke daar de beweegredenen van be-  
helide, te rechtvaardigen. De zelve wierden  
tot drie gebracht: I. de beſcherming van den  
Godsdienſt; II. des konings verloſing uit de  
handen van zyne ſnode Raadsheeren; III. de on-  
derhouding der verbonden met de kroon van  
Engelandt. Zy beſchuldigden by het zelve ver-  
dedigſchrift den grave van Aran eene geſlacht-  
rekening te hebben doen opſtellen, by welke hy  
rekende voortgeſproten te zyn van dien beruchen-  
ten hertog van *Mordak*, die onder *Jacobus* den  
I onthooid wierdt †, om dat hy iets tegen de  
kroon ondernomen hadt, des zelfs wederſpannig-  
heit na te volgen, en zich den tytel van *Jacobus*  
den VII te hebben doen geven.

De miſ-  
noegden  
vatten de  
wapenen  
op.

† in het  
jaar 1424.

Den eerſten Oſtober kwamen zy voor Ster-  
ling, en maakten 'er zich meeſter van. Het kaſ-  
teel boodt wakkeren tegenſtandt; maar daar was  
geen mondkoſt voor handen dan voor weinig da-  
gen. Het hof, dat de plaats zocht te behou-  
den, nam toevlucht tot de onderhandeling, en  
vaardigde een geheimschryver van Staat aan  
hen af, om hen van des konings wegen aan te  
zeggen, dat zy de wapenen hadden neder te leg-  
gen, en toevlucht te nemen tot de goedertieren-  
heit van zyne Majesteit, waar van hy in dit ge-  
val order hadt hen verzekering te doen. Zy ge-  
hoorzaamden, en vervoegden zich by den ko-  
ning, die hen met veel vriendelykheit ontfing,  
zich vergenoegende met eenige ligte verwyting-  
en te doen aan Mylord *Hamilton*, om dat hy  
hem verlaten hadt, na alvorens zo vele blyken  
van getrouwheit aan de koninginne zyne moeder  
gegeven te hebben. Hy ſprak den grave van  
*Bothwel* (a) met de zelve zachtmoedigheid aan.  
*Mylord*, zeide hy tegen hem, *wat kwaad heb ik*

Zy be-  
vredigen  
zich met  
den ko-  
ning.

X x 3 u ge-

(a) Hy was *Suarre*, geſproten uit eene zuſter van *Bothwel*,  
die den koning hadt doen vermoorden.



1585. *u gedaan om tegen my aangespannen te hebben? Kunt gy my eenigzins aanwyzzen, dat ik u verongelykt heb, zo ben ik bereid om u daar van vergoeding te doen. Hou in het toekomende een zachter en gematigder gedrag, en leer als een goed onderdaan te leven, indien gy u wilt beveiligen tegen de beroerten, die een onrustig en woelachtig leven altydt versellen. Het bleek in het vervolg, dat de koning aan dezen Mylord voorzegt hadt de onheilen, welke hem stonden over te komen. Daar na zich tot alle de anderen kerende vervolgde hy: Het geen ik tegen Mylord Bothwel gezegt hebbe, zeg ik ook tegen u, Mylords. Ik heb niet voorgebad iemandt van u eenig ongelijk te doen; ik biede allen niet alleen myne handt, maar ook myn bert aan: doedt in het uwe de zelve ongeveinsheit blyken, als gy in het myne zult vinden; zyt zo goede onderdaanen, als ik een goed vorst zal zyn, en laat nooit iets bekwaam zyn om onze vereeniging te storen (a). Deze woorden eindigende stak hy hen de handt toe, en alle kwamen zy na malkander de zelve kuffen.*

De graaf van Aran raakt in ongunst. \* tusschen Karrigle en Cunningham. † in het jaar 1596.

De herstelling dezer groten was de val van den grave van Aran. Hy begaf zich naar het droftichap van Kile \*, alwaar hy als een afgezonderd man leefde, genoodzaakt om van zyne grootheit en alle zyne ampten af te zien. Hy was niet vry met eene offerhande, die hem van alle gunst ontblootte; het kostte hem eenigen tydt daar na † ook het leven. Mylord Glames kreeg zyne bediening van kapitein van de lyfwacht: het bevel van het kasteel van Dumbrinton wierdt aan Mylord Hamilton opgedragen; dat van het kasteel van Sterling aan den grave van Marre wedergegeven, en den ridder Home wierdt dat van het kasteel van Edenburg aanbetrouwt. Dus verhaalt het de Schotische geschiedschryver \*, die ons bericht, dat de voorzitter Thuanus, by gebrek van goede gedenkschriften, zich in eenige van de omstandigheden dezer staatsverwisselingen bedrogen heeft.

Van een anderen kant hadt Mylord Maxwell, des konings goedheit misbruikende, de stoutheit gehad van te Domfreis de Mis te laten doen, na dat de zelve al voor negentien jaren door het Parlement was afgeschaft. Op de klagten, die daar over aan den koning wierden gedaan, zondt zyne Majesteit hem naar het kasteel van Edenburg, alwaar hy drie maanden bleef. Zyn beflaan gaf gelegenheit tot eene afkondiging tegen de priesters, Jesuiten, en andere uitgezonden van den paus, welke men beval uit het koninkryk te vertrekken.

Dit jaar eindigde met de doot van den beruchten Spotswood, oppertoeziender † van Lothiane (b), vader van den aartsbisschop van St. Andrews, die ons de Kerkelyke Geschiedenis van Schotlandt heeft medegedeelt. Hy was van een oud geslacht, dat zynen rang hieldt onder de Pairschappen van het koninkryk, en voerde de zelve wapens als dat van Gourdon, waar van het mogelyk een tak was. Zyn vader sneuvelde in den ongelukkigen slag van Flodden, en liet dezen eenigen zoon na, niet meer dan vier jaren oud zynde. Hy leide zich door de zorge, welke de vrienden van zyn huis droegen om hem tot de hogescholen op te brengen, op de letteroefeningen, en kreeg smaak in de lere der Hervormden, die in Schotlandt begon door te breken. Hy ging daar na over naar Engelandt, en

(a) Melville doecht hem trotfcher spreken.

(b) Hy overleedt den 5 December, in den ouderdom van 76 jaren.

de aartsbisschop Crammer gaf hem voort een breder onderwys aangaande de hoofdpunten van deze lere, waar van hy een der bedrevenite en tefens yverigste predikers was. Hy was een byzonder vriendt geweest van den grave van Lennox, vader van Mylord d'Arley, die met de koninginnc van Schotlandt trouwde in den tydt, dat Spotswood zyn verblyf nog in Engelandt hadt. Hy leefde naderhandt in de zelve gemenzaamheit met den grave van Murray, en verfelde hem in zyn gezantschap naar Vrankryk, ter gelegenheit van het huwelyk van de koninginnc van Schotlandt met den Dauphin. Eindelyk wierdt hy verkoren als oppertoeziender over de kerken van Lothiane, Merche, en Teviotdale; eene waardigheit, welke een soort van midden hieldt tusschen de Bisschoppelyken en Presbyterianen. Hy wendde alles aan, wat hem mogelyk was, om de twee partyen te vereenigen, de leerstukken der Hervormden altoos krachtig aanklevende, doch tegenheit latende blyken voor den ouden kerkregel, en klagende over de hardigheit der Presbyterianen, die zich met te veel koppigheit, naar zyn zeggen, tegen de bisschoppelyke ordeningen aankantten.

Deze onlusten in Schotlandt, gelykende naar de winden, die niet dan de oppervlakte van het water beroeren, beletten het binnenste van het koninkryk niet in de genieting van eene tamelyke rust. De beroerten in Vrankryk waren van een zwaarder gevolg. Alles stondt daar in rep en roer, en niets was bekwaam om in het zelve de rust wederom te bevorderen, of het droevige lotgeval van het huis van Valois te verhinderen. Daar waren niet meer dan twee prinsen van overig, waar van de een den troon bekleedde, en de hertog van Anjou, zyn broeder, voerde het oppergezag in Vlaanderen, onder den tytel van hertog van Brabant. Hadt de eensgezindheit tusschen deze twee broederen plaats gehad, zouden zy ligetelyk over hunne vyanden gezegepraalt hebben; maar zy lieten zich door hunne zwakhheit en verdeeldheden door de zelve overmeesteren.

Hemik de III weigerde zynen broeder by te springen, en de hertog van Anjou, door de snode raadgevingen misleid zynde, wikkeldt zich in onrechtvaardige en slecht beleide ondernemingen in, die hem noopten uit Vlaanderen te vertrekken met zo veel schande, als zyne intrede in dat landt hem roemwaardig was geweest. Zyne doot volgde kort daar op, en Hemik de III, die 'er vreugde over betoonde, als of hy van een tegendinger was verloft geworden, zag zynen staat verergeren door de onbeschaamdheit van een eedgenootschap, dat zich meester van hen maakte, en waar door hy eindelyk gedrukt wierdt.

De hertog van Anjou, in zyn nieuw bestier van de vereenigde provinciën gebrek aan geldt hebbende om zyne troepen te betalen, en aan bekware krygsbenden om zich in zyne oppermachtigheit te bevestigen, wierdt zeer verlegen, en hieldt dagelykch by het hof van Vrankryk aan, ten einde het zelve hem van het eene en het andere wilde voorzien. Hadt 'er de koning van Navarre in te zeggen gehad, zou men hem zyn verzoek toegestaan hebben. Deze boodt zelfs zich aan om naar Spanje over te steken, aan het hoofd van een leger Zwitfers en Reiters (a), om eene merkelyke afwendig te maken ten voordeele van den hertog van Anjou: ten dien einde vyf honderd duizend kronen te gebruiken van zyn goedt, en zy-

(a) Dus noemde men ten tyde van Karel den IX, Henrik den III, en Henrik den IV een Hoogduitsch ruitet.

1585.

1583.

1584.

1585.

Thuanus.

Mezray.

Du Maurier.

Varrillas.

P. Ber.

De Graet.

Staat van

het hof

van

Vrank-

ryk.

1583.



1583. zyne zuster, met de dochter des prinsen van Condé, te pandt te geven, om het hof, wiens mistrouwen hem niet onbekend was, verzekering te doen. Dit mistrouwen was inderdaad zodanig, dat het, wel verre van zyne aanbiedingen aan te nemen, tegen dezen prins en den hertog van Anjou des te meer achterdenkende wierdt. *Henrik de III*, door zyne gunstelingen en de gehuurde bescielders van Spanje vooringenomen zynde, nam een vast besluit om zynen broeder al het geen tot des zelfs glorie en verligting zou mogen strekken te weigeren. Hy en *Catharina van Medicis*, zyne moeder, deden nog iets ergers, en het geen dien ongelukkigen prins nog veel ongelukkiger moest maken. Zy raadden hem de genen, die hem geroepen hadden om hen te bestieren, welke zy voor kooplieden en kanalie uitmaakten, te verdrukken, de beste steden onder zyn geweldt te brengen, en zyne oppermachtigheid op zodanige gronden, de eenigste, zeiden zy, die onwrikbaar waren, te vestigen. Men verzekert, dat *Henrik de III*, op het aanraden van zyne gunstelingen, en in het oogmerk om hem ten val te brengen, hem op die wyze daar over schreef; maar dat *Catharina van Medicis* daar mede inderdaad meende te arbeiden om hem in zyne beheersching vast te maken. Het zy zo het wil, en zyne moeder, en zyn broeder deden hem in het verderf storten. Tot zyn ongeluk hadt hy gene vertrouwden dan lieden, welke eer en trouw met den voet schoppen; en de genen, die de wyte hadt behoren te zyn\*, hielp, door de sierlyke, doch verderfelyke aanspraak, welke hy aan hem deedt, en die hem voort bedorf, het meest tot zynen val, ten minste zo men den schryver †, die het verhaalt, geloof mag geven.

Het was na hem gehoord te hebben, dat het besluit wierdt genomen om zich op den 18 January van zeven of acht plaatsen van aangelegenheit meester te maken. Men hadt in het oog Duinkerken, Dixmuiden, Dendermonde, Vilvorden, Aalst, Menen, Oostende, en Brugge. Alle acht wierden zy door de Franschen, volgens de bevelen van den hertog van Anjou, aangetast, en de zes eerste veroverd. Oostende en Brugge misten hem (a). Hy was tot de verovering van Duinkerken en de andere steden niet in persoon in aantocht geweest, maar hadt zulks zyne plaatshouders aanbetrouwt. Zelfs hadt hy zynen toelag voor den hertog van Montpensier en de verdere groten, welker vroomheit hy kende, en hunne tegenspraak vreesde, verborgen gehouden: vooral hadt hy de uiterste omzichtigheit gebruikt om het dermaten te schikken, dat het den prinsse van Oranje niet ter ooren kwam. Doch deze laatste was te fyn en te zorgdragen- de voor het heil des vaderlands om geen lont te ruiken.

De meeste plaatsen waren reets in der Franschen handen gevallen; maar Brugge hadden zy niet kunnen krygen. De verraders wierden ontdekt, en deden bekentenis van alles. Zy voegden daar by, dat de hertog ook een toelag hadt om zich meester te maken van Antwerpen, en van den persoon van den prinsse van Oranje, die in de plaats lag, en dien hy zocht te dwingen om hem den tegenbrief, by welchen hy zich verplicht hadt om hem de graafschappen van Hollandt en Zeelandt te laten houden, weder te geven. Die van Antwerpen hadden 'er kennis van gekregen, en

(a) *Thuanus* zegt, dat hy Aalst en Nieuwpoort ook niet inreeg.

1583. zich reets tot den wederstandt bereid. Ondertusschen verscheen de hertog, die hen meende te verrasschen, den 18 January voor hunne poorten, in den tydt, dat de op de andere plaatsen gemaakte ondernemingen wierden uitgevoert. Hy ontveinsde de ware oorzaak van zyne komst; en alleen met zyne lyfwachts en twee honderd ruiters in de stadtrekkende, kwam hy aan het paleis in hoedanigheid van hertog van Brabant, terwyl zyn leger, waar over hy, gelyk hy zeide, de monstering wilde doen, voor de Kroneburger poort, de naaste aan zyn paleis, en die hy besloten hadt aan te tasten, leggen bleef.

De prins van Oranje was in het kasteel. De hertog kwam hem bezoeken, minder uit beleefdheit, dan op hope van hem daar uit te zullen lokken, om de monstering der troepen nevens hem by te wonen, of om door deze veinzery zynen toelag voor hem te verbergen. De prins was te doorslepen om zich hier in te laten bedriegen: doch liet in deze gelegenheit zyne natuurlyke goedheit zo wel als zyne wysheit blyken. Hy verschoonde zich voor eerst uit hoofde van zyne onpasselykheit, welke hem niet toeliet buitens huis te gaan, te minder daar de lucht zo omhaalde, waar uit een zware regen te vrezden stondt. Hy voegde daar vervolgens sterke vermaningen aan den hertog by, ten einde hy hem in de stad mogt houden, en hem verplichten de monstering tot een anderen dag uit te stellen, in hope van hem van zyn voornemen te doen afzien. Maar niets kon zyn ongelukkig lot wederhouden. Van den prins afgaande geliet hy zich of hy voorhadt des zelfs raad te volgen, en ging om het middagmaal te houden. De maaltydt geeindigt zynde liet hy hem zeggen, dat het weér begon op te helderen, en dat hy, gelyk het zelve verandert was, ook zelf van gedachten veranderde, besloten hebbende een zo gunstigen dag waar te nemen. Hy steeg terstondt te paardt, doch vondt de ketenen gespannen. De burger kornellen bragten daar omtrent by hem hunne verschoning in, niet wetende, zeiden zy, wat poort zyne Hoogheit zou uit gaan. Zo als hy op de brug was hieldt hy stil. Dit geschiedde op dat de lyfwacht zich meester van de poort zou maken. De hertog van Montpensier, en de graven van Laval en Rochefoucaut, welke hem op deze plaats kwamen ontmoeten, wendden al hun vermogen aan om hem te wederhouden: doch het was te vergeefsch. Het was daar alleen, dat hy hen berichtte, dat de andere vestingen reets waren ingenomen, en wat hy voorhadt met de stad en het kasteel van Antwerpen. Die groten over een aanslag, welke hen een afgryzen baarde, verstelt staande, zeiden hun gevoelen ronduit. Voor eerst vertoonden zy hem de schandelykheit van de daadt, boven al in opzichte van den persoon van een prins, die uit het edelste bloedt des werelds gesproten was, waar in zy een vlek zou indrukken, die nooit zou uitgewischt worden. Vervolgens ziende, dat hunne vertogen hem niet overtuigden, verzochten zy verschoont te mogen worden van niet van de party te willen zyn, en gingen heen.

Hy voer echter voort. Een van de zynen, veinzende door het slaan van zyn paardt gewond te zyn, kwam naar de wacht toe, biddende de soldaten hem te willen helpen. Zyn naam wordt niet gemeld, en behaagde het Godt, zegt de Fransche geschiedschryver\*, dat met den \* *Thuanus* name van dezen jonker, en des zelfs daadt, die van den hertog van Anjou in een eeuwig vergetel-

Verderfelyke raadgevingen aan den hertog van Anjou omtrent zyn bestier in Vlaanderen.

\* *Bedin*.

† *Strada*.

Des zelfs ondernemingen op de steden van de algemeene Staten.

De onderneming op Antwerpen misluk.

\* *Thuanus*.



1583.  
Hof.† *Jambe rampue.*\* Ande-  
ren noe-  
men hem  
een  
Vlaamsch  
officier.† *Ville  
gaignie;  
vive la  
Messe;  
tue, tue.*Hoe de  
prins van  
Oranje  
zich ge-  
draagt.

getelheit mogt begraven geweest zyn. Ondertusschen geschiedde dit alleen om tydt te winnen, en zekere vaandels in te toeven. Als de zelve nu naderden, klaagde hy, dat zyn been aan stukken was, en daar op liepen de woorden van *gebroken been* † van mond tot mond voor leuze om toe te taffen, wordende teffens een roer afgeschoten, tot teken van die van het Fransche leger. De burger serjeant \*, die daar de wacht hadt, ontving den gewaanden gekwetste met alle mogelyke beleeftheit, hem verzoekende in het wachthuis te komen, en daar een wondarts te laten halen; maar hy was zeer verwondert, zich door den Franschen jonker, die zynendegen trok, met een steek, die evenwel op zyn borstharnas afgleedt, voor zyne heuschheit beloont te zien. Toen wierpen zich de Franschen op den kornel *Vierendeel* en de omstaande burgers, doorstaken wat hen voorkwam, en maakten zich meester van de poort. De twee honderd ruiters van zyn gevolg, toen omzwenkende, rukten de stadt, daar zy uit getogen waren, weder in, met vier kornetten achter zich, elk van honderd speren, en staken een huis in den brandt, om het leger, dat nog onder de muren lag, sein te doen, en om schrik te verwekken. Flux zag men zeventien Fransche benden naar binnen trekken, schreeuwende: *De stadt gewonnen; leve de Mis; sla dood, sla dood* †. Doch zy vonden de ketenen gespannen, schanslen in de straten opgeworpen, de wacht op ieder kruisweg gestelt, de vrouwen in de vensters leggende om hen met balken en zware stenen te verpletteren.

De prins van Oranje, op het gerucht van deze indringing uitkomende, bezette *Feruaques*, die in het kasteel zocht te sluipen, en nam hem mede, hem de handen op den rug doende binden. Deze gevangenneming gaf den burgeren moedt, en verbaafde de aanvallers, dien ten anderen hun gewisse hunne trouwloosheit verweet. De eersten in het tegendeel, door de glorie van het vaderlandt te behouden aangedreven wordende, gaven blyken van eene buitengewone dapperheit; ja zelfs toen het hen aan kogels begon te ontbreken, taffte ieder in zyn zak, en maakte ze van geldt, of van de knopen van zyne klederen, die zy 'er af trokken, en de zelve, als ook het geldt, zo goed als zy konden, met detanden rond beten. De Franschen, die in menigte in de stadt waren gevallen, vluchtten 'er hof over bol uit, na 'er vyftien honderd doden gelaten te hebben; waar onder drie honderd edelheden waren, behalven twee duizend gevangenen (a), onder welk getal zich bevonden *Feruaques*, *Astur van Coffe*, bisschop van Coutance, grootaalmoczenier van den hertog, en verscheide anderen. Zy wierden daar na alle, op aanrading van den prinsse van Oranje, zonder losgeldt te betalen te rug gezonden.

De hertog van Anjou begaf zich met het overige van zyn leger, dat nog negen duizend man uitmaakte, naar het kasteel Berchem, terwyl de koning van Frankryk en de koningin van Engelandt zich lieten gebruiken ter bevordering van een verdrag. De Geschiedenis merkt aan, dat het ook op den raadt van den prinsse van Oranje, en op des zelfs aanhoudinge was, dat het gesloten wierdt, hebbende in de vergadering zyn gevoelen daar omtrent eerst geuit, en aldaar sterke vermaningen gedaan, om de zelve te overtuigen, dat men den hertog van Anjou gunstelyk moest handelen. Dus verdroeg men, na der zelve gemachtigden gehooft te hebben, welke

(a) Anderen zeggen maar veertien of vyftien honderd.

door die van den Allerchristelyksten koning ondersteunt wierden, om een verdrag by wyze van voorraadt te sluiten. De Staten verbonden zich negentig duizend guldens voor de onkosten van zyn leger te betalen. Hy beloofde naar Duinkerken af te trekken, alwaar hy zou blyven tot dat men aan een uitwyzend verdrag hadt gearbeid, en Dendermonde en Dixmuiden ondertusschen wederom te geven.

Hy begaf zich naar Duinkerken, gelyk het bedongen was, alwaar hy gedurende twee maanden het laatste besluit der Staten afwachtte. Zyn ongeduld liet hem niet toe daar langer te vertoeven. Verdrietig geworden zynde in eene zo nare verblyfplaats, en niet menende te durven hopen, dat hy in zyne eerste waardigheit ooit herstelt zou worden, ging hy den 28 Juny sloop, en tradt te Calais aan landt. Van daar begaf hy zich in het Cambresis, en geliet zich aldaar troepen te verzamelen. Dit geschiedde alleen om een voorwendfel te hebben van niet naar het hof te gaan, werwaarts de koning hem ontboden hadt, en daar hy zich schaamde na zyn ongeval te verschynen. De geschiedenischryvers van zyne natie verbeelden hem als een man vol beschaamdheit, en als een, die door de wroegingen van zyn gewisse ontruift wordt, schuwende het gezicht van al de wereldt, dolende van plaats tot plaats, en verdragende ter nauwernoodt de tegenwoordigheit van de koningin zyne moeder, die hem was komen opzoeken.

Aangaande den koning, deze bekommerde zich weinig met hem. Het schein zelis, dat hy verheugt was hem in deze vernedering te zien, die hem van iedereen deedt verachten. Maar hy was zelf weinig wyzer, of beter bedacht, de *Guizen* een zodanig vermogen op hem gevende, dat hy niet meer hadt dan de schaduw van het koningschap, waar van zy de ganiche macht gebruikten.

De hertog van Anjou stierf den 10 Juny des jaars 1584, het zy eene natuurlyke of geweldige doot; want men geloofde, dat hy vergeven was, en de heelmeefters, die zyn ligchaam openden, verzekerden al de uitwerkfels van het vergift, dat hem de ingewanden doorknaagt hadt, daar in gevonden te hebben; zo dat men niet twyfelde, of het was een gevolg van den snoden aanslag van *Salseda*, waar van reets gemeld is. Wat 'er van zy, de hertog van Anjou stierf met meer Godvrucht en standvastigheit dan hy in zyn leven hadt laten blyken, dat zeer ongodsdienstig en ongeregeld was. Men merkt onder zyne gevoelens van deugd, welke hy liet blyken, aan de ernstige bede aan den koning om de schulden, die hy gemaakt hadt om zyne krygsverrechtingen in Vlaanderen te volvoeren, af te doen, en om tot eene zo billyke betaling te gebruiken het geldt, dat men anders aan de ydele pracht van zyne uitvaart zou besteden; de ontlasting van zyn gewisse en de zorg voor zynen goeden name, zeide hy, hoger achtende dan deze onnutte rouwstatie. Hy verzocht ook, dat men hem op zyne begravenisse zou vereeren met den tytel van hertog van Brabant. Men kwam noch het eene, noch het andere na. De verwaandheit van het hof won het op de gebeden des hertogs, en op de beweegredenen van de rechtvaardigheit, en wel zo verre, dat men liever, om ydelen roem te behalen, twee honderd duizend kronen aan zyne lykstatie wilde verspillen, dan deze somme besteden tot afdoening van een gedeelte zynner schulden, welke drie honderd duizend bedroegen, en waar van nog niets betaalt was.

1583.

1584.  
Doodt  
van den  
hertog  
van  
Anjou.



1584. was. Belangende den tytel van hertog van Brandt, de koning hadt de zwakheit van hem den zelven te weigeren, uit vreeze van den koning van Spanje te beledigen, die toen al een machtigen aanhang aan zyn hof hadt.

Bedekte handel van Philips den II in Vrankryk.

\* Variat.

Gefchiedenis van Truchses, aartsbischof en keurvorst van Keulen, en van deszelfs huwelyk. Du Maurier.

Eedgenootschap der Guizen, en andere Roomsgezinden van hunnen aanhang.

*Philips* hieldt aan met den hertog van Guize daar in te wikkelen. Doch ziende, dat hy zich ongenegen toonde, wendde hy zich tot den koning van Navarre en de Protestanten, dezen vorst vyftig duizend kronen ter maandt, en twee honderd duizend guldens op de handt aanbiedende, byaldien hy den oorlog om den Godsdienst weder wilde beginnen. Men deedt ook uitbodt van hem het koninkryk van Navarre wederom te geven. Een schryver \* zegt, dat 'er over het verdrag in Bearn gehandelt wierdt, alwaar de Katholyke koning zyne zaakbezorgers, en die van Navarre zyne afgezonden hadt, en dat men het ten naaste by over alle artykelen was eens geworden. Maar de laatste kreeg schielyk berouw van in eene zodanige onderhandeling getreden te zyn, en gaf *Henrik* den III kennis van de aanbiedingen, welke Spanje hem hadt gedaan, het zy dat hy 'er door eene beweging van eer en plicht toe wierdt aangezet, of om dat hy toen wat anders in den zin hadt gekregen. Dit was om alle de Protestantsche vorsten te vereenigen, om *Gerard Truchses*, uit het geslacht van *Waldburg*, keurvorst van Keulen, die, na den Roomschen Godsdienst te hebben afgezworen, getrouwt was, in zyne waardigheid te handhaven. Hy kwam niet tot zyn oogmerk. *Truchses* wierdt uit alle zyne plaatsen verdreven, en vluchtte naar den Haag in Hollandt, alwaar hy eenige jaren daar na overleedt: doch men dient zyne geschiedenis hier verder te verhalen.

Hy hadt eene *Agnes van Mansveldt*, dochter van graaf *Johan Georg van Mansveldt*, te voren eene nonne zynde, ten huwelyk genomen; en een Roomsgezind geschiedschryver † zegt, dat hy liever zyn aartsbisdom en keurvorstendom wilde verliezen dan zyne minnares: hier in, vervolgt hy, van de gedachten zynde van dien Griekschen dichter, die zegt, dat eene welbeminde nimf voor alles verstrekt. *Truchses* deedt nochtans betuiging, dat hy alleen door eene beweging van gewisse te werk was gegaan, en de volstandigheid in de gemeenschap van de hervormde kerke tot zyne doodt toe schynt 'er een overtuigend bewys van te zyn. Hy was het, om het in het voorbygaan te zeggen, die de algemene Staten in het bezit stelde van de stad *Rhinberk*, onder het gebiedt van het aartsbisdom van Keulen behorende.

De hertog van Guize, die zich in het eerst spytig hadt getoont, was zo schroomachtig niet, als de koning van Navarre, om het geldt aan te nemen, dat *Philips* hem, na de weigering van den laatste, deedt aanbieden. Hy ontving het, en deelde het met volle handen uit, om de genen, die in het eedgenootschap wilden treden, te winnen.

Daar wierdt te *Joinville*, een landgoedt van de prinsfen van Lotharingen, over het verdrag gehandelt, en het wierdt den laatste December gesloten. Het behelsde een aantastend en verwerend verbondt tusschen koning *Philips* den II en de Roomsgezinde prinsfen van Vrankryk, voor hen en hunne nazaten, ten einde de Godsdienst zo in Vrankryk, als in de Nederlanden mogt behouden worden. Men wierdt het daar in eens wegens de bevestiging van den kardinaal van Bourbon tot de kroon na de doodt van *Henrik* den III, en wegens de ontèvinge van alle kettersche prinsfen, welke daar eischen op

III Deel.

zouden mogen doen.

Het eedgenootschap bleef eenigen tydt geheim. Maar in het begin van het jaar 1585 drongen de Spanjaarden, vergramt geworden zynde, om dat *Henrik* de III aan de afgezonden van de Nederlanden gehoor hadt verleent, den hertog van Guize het masker af te ligten. Het was niet meer mogelyk te veinzen; en men kondigde den 18 Maart uit name van den hertog van Bourbon, die zeide de naaste erfgenaam tot de kroon te zyn; en dien de eedgenoten naar Peronne hadden gebracht, om aldaar in meerder veiligheid te zyn, eene verklaring af. Toen wierdt het een openbare binnenlandsche oorlog, en daar geschieden van weerkanten verscheide verrasschingen, waar van in de Geschiedenisse van dat koninkryk gemeld wordt. De koning stelde zich zo veel in de weer als het hem mogelyk was, om de achtbaarheid des konings van Vrankryk en zyne eige belangen te verdedigen; maar hy hadt noch troepen, noch geldt, noch vestingen. De hertogen van *Jozeulè* en *Espèron*, gunstelingen van *Henrik* den III, trokken te veldt, en behaalden eenige voordeelen: doch dit was niet beslissend, en des konings blohertigheid hem het gevolg van den oorlog doende vreezen, verzocht hy aan de koningin zyne moeder de vrede te fluiten het kostte wat het wilde. Zulks geschiedde ook in de maandt van July, gansch naar het begeren der misnoegde Roomsgezinden. Men stondt hen de verbanning der Hugonoten toe, nevens het bevel over de legers om op hen aan te vallen, en de beste plaatsen tot waarborgen van het verdrag: of liever, *Henrik* de III ontblootte zich door dit schandelyk verdrag van zyne oppermachtigheid, en leverde zich in de handen der *Guizen*.

In deze omstandigheid van zaken blixemde *Sixtus* de V, opvolger van *Gregorius* den XIII, den ban uit, by welchen *Henrik*, eertyds koning van Navarre, en *Henrik*, prins van *Condé*, een bastaardt en versocielyk geslacht van het doorluchtige huis van Bourbon (dus uitte hy zich daar omtrent,) wierden verklaart buiten de gemeenschap der kerke gesloten, en van alle beerschappyn, staten en waardigheden vervallen te zyn; onbekwaam tot enige erffenisse, voornamentlyk tot die van het koninkryk van Vrankryk, hunne onderdanen ontslagen van den eedt van getrouwigheid, verbiedende hen onder bedreiging van den zelven ban hen eenige geboorzaamtheit te bewyzen. De Roomsgezinde geschiedschryvers zeggen, dat die bulle den paus meer nadeel toebrengt dan de twee prinsfen, om dat niet alleen de Protestanten, maar ook de kroon toegedaan zynde Roomsgezinden daar uit gelegenheit namen om te onderzoeken, wat recht de pausen daar omtrent hadden, en noch in de kerkvergaderingen, noch in de kerkwetten van dit gezag over hunne souvereinen, dat het hen behaagt met zo veel verwaandheit en zo weinig billykheit te gebruiken, geen den minsten grondt vonden. Men weet ten anderen de stoutmoedigheid dier twee prinsfen, en wat aanzien zy hadden om te Rome op de hoeken der straten een geschrift te doen aanslaan, behelzende hun beroep van de bulle van *Sixtus* den V, welke zy verklaarden te zullen onderwerpen, nopens het wereldlyke, aan het oordeel van het Parlement, de gerechtsfetel van de Pairs van Vrankryk, en nopens de misdaadt van kettery aan de aanslaande kerkvergadering; waar voor zy den paus dagvaardden; en by weigering

1585.

Bulle van Sixtus den V tegen den koning van Navarre.

Beroep van de bulle voor het Parlement en de kerkvergadering.



1585. gering van aldaar te verschynen verklaarden zy hem voor den Antichrift.

\* Hy was Raad en hoimeester van den koning. Een jongman, *Bongars* genaamt \*, oud zeventien jaren, hadt schranderheit genoeg om dit klemmend en te gelyk hekelend geschrift op te stellen, en was stout genoeg om het zelve onder de begunstiging van een duisteren nacht aan te plakken, zonder dat het *Sixtus* den V mogelyk was hem te ontdekken, hoewel hy allerhande middelen aanwendde om 'er achter te komen.

1583. Was Vrankryk in beweging, de Nederlanden waren het niet minder. Sedert de beroerten, welke de ongelukkige onderneming des hertogs van Anjou op Antwerpen in de verenigde provinciën hadt verwekt, was het aldaar ganich vol van mistrouwen en gemor; en na dat men zich hadt zien verraden door een prins, die de dwingelandt hadt zoeken te worden over de genen, die hem geroepen hadden om hun verlosser te zyn, witt men niet langer waar op men zich zou betrouwen. De prins van Oranje zelf kon des volks achterdocht niet ontgaan. De party der toenmalige misnoegden nam deze gelegenheit waar om den bondgenoten te vertonen, dat het bedryf des hertogs van Anjou eene waarfchouwing van den Hemel was, welke hen daar door aanzette om zich met hunnen wettigen souverein te verzoenen. *Gy ziet*, zeiden hen de genen, die van dezen aanhang waren, *wat gy van uwe verlossers te wachten hebt, die, onder schyn van u van het juk der alleenheerschinge van uwen natuurlyken vorst te bevryden, voorbebben om 'er u een harder op te leggen, en uwe overwinnaars en verwoesters te worden.* De marquis van Richebourg en de graaf van Lalain, als mede de andere hoofden der misnoegden schreven daar over op deze wyze aan die van Brussel en Mechelen: de marquis van Berghe deedt hen de zelve vertogen en de zelve aanmaningen uit Luik, alwaar hy zich bevondt, en de prins van Parma, die dezen bedekten handel onderhieldt, verzuimde niet daar naderhandt voordeel uit te trekken.

Terwyl alles dus in rep en roer was vielen Duinkerken, Nieuwpoort, Dixmuiden, Winnoxbergen, en Menen in de handen der Spanjaarden †. Dit was voor die van Gent en Antwerpen wederom eene nieuwe oorzaak van gemor en muitery, dermaten, dat de prins van Oranje, zich aldaar niet veilig oordelende, wyfelyk met zyne gansche familie naar Zeelandt vluchtte, alwaar hy den 22 July aankwam, na alvorens Middelburg, de hoofdstadt van de provincie, tot de zamenroeping van de algemene Staten te hebben doen vaststellen. Zyne vyanden hadden hem by de Vlamingen verdacht gemaakt ter oorzaak van zyn nieuw huwelyk met de weduwe van *Teligni*, die beroemde dochter van den admiraal van Chatillon, de welke voor haar dezen eersten bruidegom verkoren hadt, om dat hy hem om zyne wysheit hoger achtte dan doorluchtiger personen, en die nevens hem in den moorde van Parys was omgekomen. De prins van Oranje trouwde haar ten tweede huwelyk (a), en begerde van haar geen anderen bruidschat dan hare deugd, en die van den beruchten admiraal haren vader, voor wiens nagedachtenisse hy eerbiedt hadt. Dit huwelyk diende den oproerigen tot een voorwendfel om hem zwart te maken, en als voor een begunstiger der Franschen, tegen welke de bondgenoten toen meer haat droegen dan tegen de Spanjaarden, uit te kryten.

(a) Het was een tweede huwelyk voor haar; doch een vierde voor den prins van Oranje.

De onrechtvaardigheit zynere vyanden belette den Staten niet een schelm \*, tot geen ander einde uit Spanje gekomen zynde dan om hen te vermoorden, in rechten te vervolgen. Hy was in de maandt van Maart ontdekt en gegrepen, wierdt door zyne eige bekentenisse van het feit overtuigt, en met vier paarden van een gescheurt. Men rechtte in den zelve tydt een anderen uitgezonden van deze krone, *Kornelis Hooge* genaamt †, geboortig uit 's Gravenhage, en welke zeide een bastaard zoon van *Karel* den V te zyn. Hy hadt met het hof van Madrid gehandelt, door bemiddeling van een zekeren *Rataller*, de welke met onderrechtingen voor de aanhangers van den Katholyken koning beladendaar van daan kwam. Zyne gewaande geboorte behieldt hem niet. Ook wierdt hy voor zodanig een noch door Spanje, noch door de Staten erkent, welke laatst hem als een verrader van zyn vaderlandt deden straffen.

De prins van Oranje, gelyk reets gemeld is, hadt Middelburg tot de vergaderplaats der Staten aangewezen. Dit was echter zonder gevolg. De haat der partyen won het op zyne wyze raadgevingen, en hy wierdt verplicht te bewerken, ten einde die vergadering te Dordrecht mogt zamengeropen worden, alwaarze ook niet veel beter besluiten nam. Zy voerde de zelve ten anderen met zo veel traagheit uit, dat zy Zutphen door den veldheer *Taxis* zag wegnemen; twee plaatsen aan den Eems door andere troepen, en Groningen door de veroveringe van die twee plaatsen ingesloten, overstromt, dat meer is, vermits de Spanjaarden de dyken hadden doorgestoken, om te beletten, dat 'er onderstaant in geworpen wierdt; zo dat zy 'er zich eindelyk meester van maakten.

Daar geschiedden, eigentlyk gezegt, in Vlaanderen, en langs de Schelde, omtrent der zelve mond, nog aanmerkelyker krygsverrechtingen. De verraders van Gent begunstigten de zelve, of liever leverden het landt aan den vyandt over, stellende alle de plaatsen, gelegen in het landt van Waas, waar van de Schelde en de vaart van Gent een soort van eilandt maken, in handen van den droft \*, die met den prins van Parma heimelyk verstant hieldt. *Axel*, *Hulst*, en *Rupelmonde* wierden vervolgens door de Spanjaarden ingenomen, voor welke de gansche Schelde, tot aan Antwerpen toe, dat begon berent te worden, nu open stondt.

Het jaar 1584 was *Farneze* niet minder gunstig dan het voorgaande. *Marnix van St. Aldegonde* maakte een aanslag op *Lier*, in Brabant. de zelve mislukte hem, en het scheelde weinig, of hy was in die onderneming gesnevelt, verraden zynde door de genen, die veinsden hem de plaats te willen overleveren. Het is waar, dat de bedekte handel van den prins van Parma, die Gent en Dendermonde zocht in te krygen, van geen goeden uitslag was. Hy verloor zelfs den zamenhandel met de Gentenaars, welken zyn grote medestander *Imbize* onderhieldt. Het volk ontwaakte op het zien van het gevaar, waar mede het zich door eene op het punt van uitvoering gelukkiglyk ontdekte zamenzwering gedreigt zag. *Imbize*, die 'er het hoofd van was, wierdt gevat en onthoofd. De Gentenaars, toen de ooggen openende, kregen berouw van hunne partydigheden, en maakten een willekeur, waar by zy zich verbonden het verdrag van de *Unie* te zullen handhaven. Maar *Iperen*, waar van de prins van Parma reets in den voorgaanden jare het beleg ondernomen hadt, gaf zich by verdrag over. Men beloofde het de behou-

1583. De vloekverwanten worden gestraft. \* *Pedro Dordogne*.

† Een plaatslyder van zyn ambacht.

\* Verovering van Zutphen en Groningen.

\* *Erp-landt*.

1584.

*Iperen* valt weder onder de beheersching der Spanjaarden.

Verfchelde plaatsen van Vlaanderen begeven zich weder onder de gehoorzaamheit van den Katholyken koning. † Buiten wier macht de zelve gescheft waren by het verdrag van Gent.

Huwelyk van den prins van Oranje met de weduwe van *Teligni*.



1584. behouding zyner voorrechten; de Proteftantsche Godsdienst wierdt 'er uit verbannen; de bifchop kwam 'er weder in, wydde de kerken, die de Hervormden in bezit genomen hadden, en deedt de lichamen van die van dezen Godsdienst, welke ledert drie jaren gestorven waren, weder opgraven. Deze overgave wierdt door die van Brugge gevolgt, door het verraadt van den prinsse van Chimay, van wegens de algemene Staten landvoogdt van de provincie.

Het merkwaardigste voorval van dit jaar, en teffens het fchadelykste aan de vereenigde provinciën, is de beklagelyke doot van den prinsse van Oranje, die in het begin van July te Delft vermoord wierdt. Hy was weder uit Zeelandt gekomen, ten einde hy digter by de handt mogt zyn om een wakend oog te houden op de ondernemingen van den prinsse van Parma, om ten minste Hollandt te behouden, indien hy de andere provinciën niet kon beletten door hare verdeeldheden onder te gaan.

Balthazar Gerards vermoordt den prinsse van Oranje.

Zekere Balthazar Gerards, een edelman, geboren te Villefans, eene stadt in Burgundië, die zich in zyn vertrouwen hadt ingedrongen, kwam hem op een morgen tyding brengen van de doot van den hertog van Anjou. Hy gaf hem gehoor nog te bedde leggende, en geldt voor de reize, die hy gedaan hadt, en voor de gene, waar toe hy zich bereidde, met den prins overeengekomen zynde om weder naar Vrankryk te keren, zo haast hy hem zyne brieven zou hebben doen vervaardigen. Hy ging voor dit maal heen zonder iets van zynen vervloekten aanslag te laten blyken, het zy hem de gelegenheit niet gunstig scheen, of dat hy niet gekomen was dan om het toneel daar toe te fchikken. Hy kwam des namiddags weder, zo als de prins nog aan tafel zat, en hieldt zich aan zyne kamerdeur gelyk een postbode\*, die slechts zyne brieven afwacht om te vertrekken. Zo haast de prins opstondt, en als den eerften stap deedt om in een ander vertrek te gaan, loste die booswicht zyn zinkroer, met drie kogels geladen, op hem, en wondde hem dodelyk. Daar was eene zodanige ontsteltenis onder de lyfwachten en bedienden, dat men zelfs niet dacht om den moorder te grypen, zo dat hy gelegenheit hadt door eene achterdeur de vlucht te nemen, het plein over te lopen, en over den muur te springen. Hy was reets tot aan den kant van de gracht genadert, en maakte al gereed werk om de zelve, met behulp van twee blazen, die hy de voorzichtigheit hadt gehad mede te nemen, over te zwemmen, wanneer de wachts, van hunne verbaastheit bekomen zynde, hem nazetten, en achterhaalden voor dat hy zich in het water hadt geworpen.

\* Kamerdeur.

Men bragt hem naar de gevangenis, en het hof van Delft vergadert zynde, liet men hem te voorschyn komen om verhoort te worden. Hy verzocht papier en inkt, om het geen hy te zeggen hadt zelf te fchryven, het geen hem gegeven wierdt. Hy fchreef dan met zyne eige handt: *Dat zyn besluit om den prinsse van Oranje te vermoorden niet nieuw was, dat hy van dat voornemen al was geweest van den tydt af dat de Katbolyke koning hem verwees, en zyn boofdt op prys feldt, en dat hy het eerder zou uitvoert hebben, ten ware een Biskajer met zulke ondernemen† hem was voorgekomen; dat hy toen in dienst was getreden van den geheimschryver\* des grave van Mansveldt; maar dat hy te weten gekomen zynde, dat de prins van zyne wonde genezen was, zyn eerste besluit hadt weder genomen, en zich in staat gestelt om een ontwerp, dat de Biskajer slechts begonnen hadt, te volvoeren. Om III Deel.*

† inden jare 1582. Des prec. getaamt.

1584. 'er toe te komen ging by, voegde hy daar by, uit het huis van den grave van Mansveldt met verscheide ondertekende blankoos, die hy naderbandt aan den prinsse van Oranje vertoonde, aan wien hy zyn dienst kwam aanbieden, om door deze valsche aanvertrouwing den toegang ligter by hem te maken. In de maandt van Maart kwam hy te Trier, en openbaarde zich omtrent zyn toelag aan een Jesuit, die hem daar verder toe aanmoedigde, hem, ingevalle by inde uitvoering kwam te sneuvelen, van de martelkroon verzekering doende, en hem aanmanende den prinsse van Parma daar kennis van te geven. Hy hadt daar omtrent nog een gesprek met drie Jesuiten van de zelve stadt, als ook met den Vader Gery, Minderbroeder te Doornik, welke alle zyn voornemen ten hoogste prezen.

Men bragt hem op de pynbank, en hy bleef by zyne bekentnisse, daar by voegende, dat de armoede hem genoodzaakt hadt eene daadt te begaan, waar van men hem zo vele heerlyke vergeldingen beloofd hadt; dat hy zyn besluit aan den prinsse van Parma, volgens den raadt van den Jesuit te Trier, hadt bekend gemaakt, en dat de prins, na hem alvorens door grote beloften te hebben aangemoedigt, hem tot D'Affonville hadt overgewezen. Hy zeide ook, dat hy te Delft gekomen zynde om het stuk uit te voeren, de onmogelykheit van te ontkomen hem in het eerst hadt wederhouden; maar dat hy op den dag, dat hy zyn voornemen uitvoerde, daar toe zulk een vast besluit hadt genomen, dat hy niet nagelaten zou hebben om naar des prinszen leven te staan, al hadt hy hem omringt gezien met een wacht van vyftig duizend man.

Straftuitvoering.

Hy wierdt gevonnist tot eene doot, die een zo schelmiche moordt verdiende. Men hieuw hem voor eerst de regter handt af (a). Vervolgens wierdt hem het vleesch met gloeiende tangen uit het lyf genepen; en daar na wierdt het ligchaam gevierendeelt. Men rukte hem het hert gansch levendig uit de borst, smect het hem in het aangezicht, en eindelyk hakte men hem den kop af. Hy sidderde op het lezen van een zo afgryffelyk vonnis, dat in zyne tegenwoordigheit, alvorens hem ter strafplaatse te leiden, wierdt uitgesproken. Daar na wat bedart zynde, verklaarde hy, dat niets hem verschrikte, en dat de glorie van zyne daadt hem de straf, waar toe men hem verwezen hadt, standvastig zou doen ondergaan, wel verzekert zynde, zeide hy, van de martelkroon, welke de Jesuit hem hadt doen hopen. Hy stierf in de zelve volftandigheit, of liever razerny, betuigende, dat byaldien het nog te doen stondt, hy het gene zou doen, dat hy verheugt was zo wel te hebben uitgevoerd. De Jesuiten spraken door gansch Spaansch Vlaanderen met zeer veel roem van zyne daadt, en vereerden zyne doot met een ongemenen lof.

Deze ongelukkige was een jongman van zes en twintig jaren (b), klein van gestalte, van een galachtig wezen: maar zyne huichelary bedroog des prinszen voorzichtigheit. Hy zeide een zoon te zyn van eenen Pieter Guion, uit de stadt Befançon, dien men hadt doen sterven, om dat hy belydenis deedt van den hervormden Godsdienst. Deze gewaande zoon woonde de vergaderingen van die van dezen Godsdienst gedurende al den tydt, dat hy in Hollandt woonde, alwaar hy gekomen was om zynen moordt

De Jesuiten verbriden zynen lof.

Y y 2

(a) De zelve wierdt hem niet afgehouden, maar met een toefluitend gloeiend yzer afgebrand.

(b) Du Maurier zegt van twee en twintig: doch alle andere fchryvers zeggen van zes of zeven en twintig jaren.



1584.

te volvoeren, met veel naarstigheid by, en al de schrandtheit des prinsse van Oranje kon hem daar voor niet beschutten.

Zich door dezen schelm dodelyk gewond voelende riep hy uit: *Heere Godt, wees myner ziele genadig. Ik ben zeer gekwetst. Hoere Godt, wees myner ziele en dezen armen volke genadig.* Men zette hem, beginnende te zuiscien, op een trap neder, en zyne zuster, de gravin van Zwartenburg, vroeg hem in het Hoogduitsch, of hy zyne ziel niet in de handen van **JESUS CHRIS-TUS** beval, het welk hy met een ja beantwoordde. Dit was zyn laatste woordt, en hy gaf kort daar na den geest. Zyne bedienden, die het naast by hem waren toen hy den schoot kreeg, namen hem op en bragten hem op zyn bedde, ondersteunt wordende door de gezegde gravinne van Zwartenburg, zyne zuster, en door de prinsesse, zyne gemalinne, daar hy kort daar na zynen geest gaf. Ondertusschen gaf de prinses, zyne gemalin, zich aan alle hare droefheit over, zich ophoudende met smertelyke overdenkingen over de drie wreedste treurspellen, die eene vrouw ooit beproeft hadt, en waar van de Hemel hadt gewilt datze aanschouwster zou zyn: de moordt van den admiraal haren vader, van *Teligni*, haren eersten echtgenoot, en eindelyk van den prinsse van Oranje, haren twedenemaal. Doch na datze hare tranen en de eerste bewegingen van eene zo billyke droefheit den vryen loop hadt gegeven, gafze zich geheel en al aan Gods wille over, en badt hem haar krachten te willen verlenen om eene zo zware bezoeking te kunnen verdragen.

Versta-  
genheit  
van de  
algeme-  
ne Sta-  
ten.

Praal-  
graf van  
den  
prinsse.

De algemene Staten waren niet minder droeft. Beklaagde de prinses een echtgenoot, zy beschreiden een vader des vaderlands. Dit waren de gevoelens, die zy daar omtrent, niet alleen in de prachtige uitvaart, maar ook door den zwaren rouw, dien de provinciën in het algemeen, en elk burger in het byzonder daar over droegen, lieten blyken. Men vierde zyne lykstatie te Delft in het begin van de maandt van Augusty met alle bedenkyke plegtigheid. Het ligchaam wierdt in de voornaamste kerk van de stad begraven, en eenige jaren daar na deedt prins *Maurits*, zyn zoon (a), hem het heerlyke praalgraaf bouwen, dat men aldaar als een van de fraaiste gedenkstukken van Europa komt zien. Het is van vierderhande stoffe, te weten van witten en zwart gemengelden Italiaanschen marmer, van Dinantschen toetsteen, en van brons metaal. Verscheide beelden, die de verscheide deugden des prinsen verbeelden, beslaan het benedenste gedeelte, en boven is het vol minnegoodties, die zyn beeldt omringen en schreien.

Zynlof.

Dus stierf *Willem van Nassau*, prins van Oranje, in den ouderdom van twee en vyftig jaren. Weinig prinsen hebben hem geëvenaart, en niemandt heeft hem noch in bekwaamheit, noch in dapperheit overtroffen. Behalven deze deugden, die een krygsman zo nodig zyn, liet hy in den ganschen loop van zyn leven blyken eene voorzichtigheit, standvastigheit, grootmoedigheit, vroomheit, en gematigheit, welke niemandt mogelyk zo heerlyk heeft doen uitblinken. Ontbrak hem de tytelt van koning, het was om dat

(a) Het zelve wierdt op kosten van de algemene Staten gedurende het twaalfjarige bestandt, gesloten tusschen den koning van Spanje en de vereenigde provinciën in den jare 1609, gebouwt, en is zo sierlyk, dat het, volgens den Nederlandschen geschiedschryver *Pieter Bor Christiaanz*, weinig zyns gelyken in het gehele Christenryk heeft. Zie zyne *Hist. der Nederl. Oorlogen II Deel, XXVIII boek, fol. 59 enz.* daar ook eene brede beschryving van deze prachtige grafstede gevonden word.

hy dien van verlosser zyns vaderlands voor zich hoger achtte: doch hy was met gansch koninklyke deugden begaafd, en maakte meer geruchts in Europa dan alle de koningen van zynen tydt. Tot overmaat van glorie liet hy een krooft na, dat hem waardig was, en een geschiedschryver van onzen tydt †, schryvende onder eene natie, by welke des zelfs kleinzoon niet gezien was, zegt, dat dit doorluchtige nazaat, zyn voetspoor volgende, door daden, die de Geschiedenis de onsterfelykheit heeft toegewyd, de gansche Christen wereldt heeft doen verbaast staan.

1584.

† De  
Maurier.

De vereenigde provinciën zagen wel haast wat haar door dit verlies overkwam. De prins van Parma maakte zich in de volgende maandt Augustus meester van Dendermonde, Herenthals en Vilvorden, en alle gemeenschap tusschen die van Antwerpen en Gent afsnydende, noopte hy de laatste stad zich by verdrag over te geven. Dus bukte eene der voornaamste steden van de Nederlanden, en die in het begin den meesten haat hadt getoont tegen de onbepaalde heerlichappy, weder onder het juk, datze zo menigmalen vervloekt hadt, minder door het geweldt der Spaansche wapenen dan door het ongeluk van hare eige verdeeldheden.

Gent  
komt  
weder in  
handen  
der Span-  
jaarden.

*Farneze* zich, op Oostende en Sluis na, meester ziende van gansch Vlaanderen, zocht Brabant onder de zelve gehoorzaamheit te brengen. Antwerpen was 'er de sleutel van. Deze stad maakt, met haar rechtsgebiedt, onder den naam van het markgraafschap van het H. Roomsche Ryk, alleen eene provincie uit: doch zy wierdt gerekent voor de sterkte van Brabant, waar inze eigentlyk besloten legt. Zy was 'er zelfs de hoofdstadt van, ter oorzaak van haren koophandel, toenmaals de bloeiendste van Europa; hoewel Brussel daar van, gelyk het nog heden ten dage doedt, den tytelt voerde. De prins van Parma, die deze vesting reets van twee kanten van de Schelde, omtrent den oorspronk van deze rivier, benaauwde, zocht zulks ook te doen omtrent der zelve mondt, en haar de gemeenschap met de zee en de provincie van Zeelandt te benemen, gelyk hy haar die aan de landzyde met Brussel benomen hadt. Ten dien einde deedt hy kadyken en reduten langs die rivier opwerpen, en gaf zynen naam aan een van deze werken. Die van Antwerpen deden het zelve van hunnen kant, onder de aanvoeringe van den jongen en dapperen *Teligni* †, die ook zynen naam gaf aan een van de gene, welke hy deedt opwerpen op den hoek van de kadyk, of van de dyken van Brochte. Terwyl die wakkere bevelhebber in staat was om zyne ordets te geven, verweerde de stad zich met veel kloekmoedigheit; maar gevangen geraakt zynde, lietze in het vervolg die zelve vurigheit, noch standvastigheit niet blyken.

Beleg  
van Ant-  
werpen  
door den  
prinsse  
van  
Parma.

De overgave van Nimwegen, Doetsburg, Brussel, en Mechelen (a) geschiedde eenige dagen voor die van Antwerpen. De prins van Parma belegerde het op eene wyze, dat hy verzekert was de plaats, zonder iets te wagen, op genade en ongenade tot de overgave te brengen. Niets was den belegerden meer in den weg dan de brug, welke hy over de Schelde hadt doen leggen, en waar toe hy zeven gehele maanden besteedde. De geschiedschryver, die de zelve vergelykt by de gene, welke *Cesar* oudtyds over den Rhynde deedt bouwen, geeft al het voordeel aan die van

† *La  
Noue Te-  
ligni*,  
zoon van  
den be-  
roemden  
*La Noue*,  
byge-  
naamt  
met den  
yzeren  
arm.

1585.

Beschry-  
ving van

(a) De bondgenoten hadden zich daar meester van gemaakt in den jare 1580.



1585. *Farneze*, het zy ter oorzake van de grootheit der rivier, of om de vastigheit van het werk. Hy hadt 'er ook zodanig een gevoelen van, dat hy een bespieder, dien men betrapte zo als hy 'er het bewerp van opnaam wilde doen sterven; maar na hem daar van de bouwing te hebben doen opmerken, zeide hy tegen hem, het vertrouwen en de edelmoedigheid van *Scipio* ten opzichte van de bespieders van *Hannibal* navolgende: *Go, ga, en vertel aan die van Antwerpen wat gy gezien hebt; waar by hy nog voegde: Zeg hen ook, dat Alexander Farneze besloten heeft de stad in te nemen, of te sterven, en dat die brug hem de poorten daar van moet openen, of hem tot een graf versprekken.*

Het scheelde nochtans weinig, of deze beruchte brug wierdt door de werktuigen van den krygsbouwkunstenaar \*, die 'er in de tegenwoordigheid van de koninginne van Engelandt de proef van hadt genomen, geheel vernielt. Men ziet de beschryving daar van by de Nederlandische geschiedenschrjvers. Ondertuschen deden zy de uitwerking niet, die men daar van gehoopt hadt. Zommigen stellen daar de oorzaak van te zyn de onvoorzichtigheit van den zeevoogdt *Jakob Jakobzoon*, die 'er het bestier over hadt; en anderen voegen daar zelfs by, dat hy omgekocht was. De branders deden evenwel eene schrikkelijke werking. De Spanjaarden, die niet wisten wat deze op eene zo wonderlyke wyze gemaakte schepen, die zy zonder stierlieden en zonder volk zagen aankomen, beduiden (a), stapten op een van de twee, het welk tot aan de brug was gedreven (b), over, en beschouwden de uitvinding daar van met verbastheit. Het duurde niet lang of zy vlogen in de lucht, en vielen by stukken en brokken weder in de rivier. Het gansche gevaarte sprong van zelve, en borst aan zo veel spaanderen, dat 'er niets geheels van te vinden was. Voor het overige was de slag zo geweldig, dat de Schelde uit hare kil week, die ten naaste by droog bleef, en zich ter regter en ter linker zyde verspreidende, de legerplaats van de belegeraars overstroomde, waar door 'er eenige verdronken. Hun geschut en verder schietgeweer wierdt hen nutteloos, en hadden de belegerden hen by eene zo gunstige gelegenheit aangetast, zouden zy hen zekerlyk eenemaal verslagen hebben. Zes schepen wierden 'er van de brug, met al het volk, dat 'er op was, verbryfelt; veertien honderd Spanjaarden verloren 'er het leven by, onder welke gevonden wierden de graaf van Richebourg en de beruchte *Caspar Robles*, heer van Billy: een groter getal was 'er, dat armen en benen verloor, of die verscheide wonden gekregen hadden. Doch anderen, door den slag vry hoog in de lucht opgevoert zynde, vielen weder in de rivier, en zwommen naar landt, zonder dat zy gekwetst waren.

Zo veel seldzame voorwerpen baarden den prins van Parma in het eerst verwondering; maar dewyl hy een van de stoutmoedigste en bedrevenste oorlogshelden van Europa was, leed het niet lang of hy kwam tot bedaren. Zyne eerste verrechting was acht te geven, of 'er op dat donderend gekraak geen vloot volgde, die zyne geschokte brug, en met schrik bevangen leger, door de overstroming van de Schelde byna verdronken zynde, goedkoop hadt kunnen overmeesteren. Maar niets ziende, nam hy

(a) Zy hadden 'er eenige kondschap van, maar wisten het rechte geheim van deze toerusting niet.  
(b) Het andere sprong eer het aan de brug kwam, en doodte eenige Spaansche soldaten in een blokhuis daar omtrent.

zyne gewone gerustheit en vertrouwen weder aan, en deed de schade met allen spoedt verhelpen. Men verzuimde niet dit geval te vergelyken by dat van den dyk van *Alexander* in de belegering van Tyrus. Daar worden inderdaadt zeer gelyke omstandigheden in gevonden, behalven de overeenkomst van de namen der twee legerhoofden, die de tegenoverstelling nog aangenamer en natuurlyker maakt.

*St. Aldegonde*, die sedert de gevangenneming van *Teligni* het gebiedt in de plaats voerde, wendde alles aan, wat mogelyk was, om het volk weder moedt te doen scheppen, en om het zelve te verplichten tot de verduring van een wakkeren wederstandt. Het stondt in zyne macht niet, en de stad gaf zich den 14 Augusty, in spyt van hem, by verdrag over. De prins van Parma trok de zelve in door de Keizerspoort, met de pracht van een overwinnaar. Hy vondt op de Meerbrug eene heerlyke kolom, naar de Dorische orde gebouwt, van honderd voeten hoog, welke de Genuesche maatschappy hem ter eere hadt opgerecht. Boven op de zelve zag men het beeldt van *Alexander* den Groten, op zyn Macedonisch, en dat van *Alexander Farneze*, op zyn Romeinsch gekleed, met den wapenrok \* der veldheeren van dat gemenebest. Van daar gaande trok hy onder een reeks van zegebogen voort, die zich uitstrekten van de brug af tot aan de kerk toe, daar hy inging om het *Te Deum* te zingen, en van waar hy onder het balderen van het geschut en de muskettery, en het gelui der klokken, dat drie dagen duurde, naar zyn paleis wierdt geleid.

De andere provinciën waren gedurende het beruchte beleg van Antwerpen niet in rust. *Marten Schenk*, op de Spanjaarden misnoegt zynde, menende, dat zyne diensten niet naar behoren van hen erkent wierden, verliet in de maandt van May hunne party, en met de algemene Staten aanpannende, gaf hy hen de sterkte Blyenbeck, en de andere sloten, waar van hy het gebiedt hadt, weder over. Hy liet het daar niet by, dewyl hy een van de geslepenste en stoutmoedigste veldoversten van zyne eeuw was, stondt hy den bondgenoten met zyne heilzame raadgevingen by, en leerde hen de krygslisten, welke zy nog onkundig waren, om verscheide plaatsen machtig te worden. Hy waarfchouwdte hen voor eerst in Venlo, in opper-Geiderlandt, altoos eene goede bezetting te houden, en hy zelf nam de sterkte Bleberg aan gene zyde van den Yssel in, die hy vol volk leide, om de bezettingen van de grensplaatsen in toom te houden. Hy verraschte die van hunne tusschen Utrecht en Vianen opgeworpen sterkten, en maakte hen alle ter neder: trok van daar Rhyngaards aan, en veroverde Roer-oordt, eene kleine vesting, aan gene zyde van dien stroom, gelegen aan het rivierte, dat aan de zelve den naam geeft, ter plaatse, daar het zich in den Rhynt ontlafte.

Vervolgens trok hy met zyne krygsmacht op Groningen aan, dat de Spanjaarden onder hunne gehoorzaamheit gebragt hadden, en het door de verstandhouding, die hy in de stad hadt, niet konnende vermeesteren, dwong hy het met aan het zelve, door schepen, die den Eems gesloten hielden, de gemeenschap met Embden te benemen, om zich over te geven. Dus viel deze stad beurteling dan in handen van de eenen, dan in die van de anderen: verwisselingen, die ze voortging te beproeven tot aan den jare 1594

Yy 3 toe,

Zegeprelende intrede van den hertog van Parma binnen Antwerpen.

\* *paludamentum*.

Krygsverrechten van den veldoverste *Marten Schenk*.

Groningen wordt veroverd nu door de bondgenoten en dan koningsgezindt.

\* *Frideric Gualthari*, of *Jacobelli*, een Mantuaan.

Men zendt twee schepen vol buspoeder af om de brug te doen springen.

Der zelve schrikkelijke uitwerking.



1586. *Camb-*  
*den*  
*Thuanus.*  
*p. Bor.*  
*De Groot.*  
toe, dat graaf *Maurits* de zelve den Spanjaarden voor de laatste maal ontweldigde.

Den draadt van de Geschiedenisse van Engelandt weder opnemende, dient men dien van de Nederlanden te gelyk te vervolgen. Beide openen het jaar 1586 met de bevestiging van den grave van Leiceſter in zyne landvoogdy, met de grootſche tytels, waar mede de algemene Staten hem vereerden, met de verwaandheit, die hy hadt van ze aan te nemen, en eindelyk met de beſtraffing, welke de koningin hem daar over deedt, die zyne trotschheit wilde beteugelen naar mate dat hy zich verhoogt hadt. Hy was uit Engelandt vertrokken, gelyk reets gezegt is\*, met den tytel van algemeen veldoverſte over de hulpbenden van hare Majesteit, en te Vliſſingen geland, alwaar hy met buitengewone eerbewyſingen ontfangen wierdt. Hy vertrok in de maandt van January daar van daan, en kwam in den Haag, alwaar hy tot landvoogdt van de vereenigde provinciën, ten naaste by met eene volſtrekte macht, wierdt aangeſtelt. Men gaf hem een gevolg, met zyne waardigheid overeenkomende, lyfwachten als aan een hertog van Brandt, en den tytel van Excellentie, welken men toenmaals niet gaf dan aan prinſen. Ook zag men hem terſtondt den zwier en de manieren daar van aannemen. Het is waar, dat hy daar toe bevoegt ſcheen te zyn door de bewoordingen van zynen laſtbrief, by welken hy wierdt aangeſtelt tot opperbevelhebber ter zee en te lande, met eene volſtrekte macht, niet alleen in den oorlog, maar ook omtrent de geldmiddelen, om ten dien einde in te vorderen de ſchattingen, ingewilligt, of noch in te willigen, ten behoeve van den oorlog, en de zelve naar zyn welgevallen te beſteden. Kortom, de algemene Staten verklaarden aan hem op te dragen het zelve gezag, dat de landvoogden der Nederlanden onder de regering van *Karel den V* gehad hadden. Deze inſtelling wierdt door den wederzydſchen eedt der Staten en van den nieuwen landvoogdt bekrachtigt. Graaf *Maurits van Naſſau*, oudſte zoon van wylen den prinſſe van Oranje, en de graaf van *Hohenlo* leiden den zelve het eerſt af, en wierden van alle de anderen gevolgt.

*Eliza-*  
*beth*  
houdt  
zich  
gebelyt  
over het  
gezag,  
dat hy  
zich aan-  
matig.  
Doch de koningin, bericht gekregen hebben-  
de van al het geen 'er was voorgevallen, ſchreef  
een brief aan den grave van Leiceſter, die bon-  
dig genoeg was om hem wat nederiger te maken.  
*Gy zult door dezen bode, zeide zy, dien wy dien-*  
*ſtig gevonden hebben tot u af te vaardigen, vernem-*  
*men, hoe zeer wy geraakt zyn over de kleinachting,*  
*welke gy door uw beerschzuchtig gedrag voor onze*  
*koninklyke macht laat blyken. Wy hadden nooit ge-*  
*dacht, dat een man, dien wy uit bet voetzandt heb-*  
*ben opgebeurt, en meer met onze gunſten vereert dan*  
*eenig ander van onze onderdanen, hadt durven be-*  
*ſtaan onze bevelen in eene zo gewigtige zake, en*  
*waar aan onze glorie zo veel gelegen is, ſontelyk te*  
*overtreden. Wat ook de beweegreden mag zyn, die*  
*u urwen plicht heeft doen verlaten, denk niet, dat*  
*wy ſlap, of onachtzaam genoeg zyn om onzen goeden*  
*naam te kort te doen, en om te ontveinzen den boon,*  
*dien gy den zelve hebt aangedaan. Voor het ove-*  
*rige willen wy geen de minſte verſchoning van u aan-*  
*nemen, wat voorwendſel gy ook mogt uitvinden om*  
*een zo beledigend gedrag een ſchonen glimp te geven:*  
*wy bevelen u alleen, dat gy u volſtrekt aan onzen*  
*wille onderwerpt, en dat gy alles doet, bet geen de*  
*ridder *Thomas Henage*\*, onze onderkancelier, u*  
*van onzent wegen zal zeggen, ten zy bet u luſte al*  
*onze gramſchap op urwen hals te balen.*

\* of *Hen-*  
*age*.  
Zy ſchreef ook aan de algemene Staten, ver-  
tonende haar misnoegen omtrent de aanſtelling

van den grave van Leiceſter, dien zy zodanig 1586.  
een volſtrekt beſtier hadden opgedragen, niet al-  
leen zonder met haar daar over raadt te plegen,  
en buiten hare kenniſſe, maar ook ten nadeele  
van hare ganſch daar tegen ſtrydende meningen,  
welke hen niet konden onbekend zyn. *Zy moef-*  
*ten gedenken, zeideze, dat zy de opperbeerschappy*  
*buunes lands geweigert, en de ganſche wereldt door*  
*eene plegtige verklaring verſtandigt hadt, datze zich*  
*vergenoegde met de glorie van de tegen recht en reden*  
*verdruchte naburen by te ſtaan, zonder de bebeer-*  
*ſching daar van te vorderen.* Vervolgens waar-  
ſchouwdeze hen, *Leiceſter* het gezag te nemen,  
waar mede zy hem bekleed hadden, en hem te  
verplichten zich binnen de palen te houden, die  
hem in haren brief waren voorgeſchreven.

De Staten antwoordden daar op. Zy begonnen  
met haar hunne droefheit te betuigen van haar  
beledigt te hebben, met buiten hare kenniſſe den  
grave van Leiceſter meer gezag op te dragen dan  
hare Majesteit behaagde. Zy baden haar inſtan-  
telyk, hen een miſslag te willen vergeven, dien  
zy onbedachtelyk begaan hadden, en den zelve  
te leggen op den noodt des tyds; zy zeiden, dat  
het in den toestandt hunner zaken onmogelyk  
ſcheen de verdeeldheden te ontgaan, dan met het  
ganſche beſtier aan eenen alleen op te dragen; dat  
voor het overige de tytels, waar mede zy den op-  
perveldheer bekleed hadden, geen oppergezag,  
het welk geheel aan het gemenebeſt bleef, te  
kennen gaven. Eindelyk, zy baden hare Maje-  
ſteit hen niet te willen noodzaken het optiel,  
het welk daar van in hunne algemene vergadering  
gemaakt was, te herroepen, om dat zy de ver-  
andering, die zy begeerde, daar in niet konden  
maken, zonder in hunne vorige verwarring te  
vervallen, en de behoudenis van de vereenigde  
provinciën te wagen. Hun antwoordt, gevoegt  
by de onderwerping van den grave van Leiceſ-  
ter, ſelde de koningin te vrede.

Ondertuſſchen bekleedde de veldheer zyne be-  
diening met eene trotschheit, welke de genen, die  
hem de zelve hadden opgedragen, wel haast berouw  
daar van deedt krygen. Niet alleen bragt hy alle  
de ſchattingen van de provinciën door, maakte  
krygswetten, en nam een zwier van oppermacht-  
hebber aan; maar dewyl hy zeer veel geldt ver-  
ſpilde, zocht hy door nieuwe heffingen zyne  
onkosten goed te maken, dat hem des volks haat  
en gemor op den hals haalde. Men hadt hem  
voor zyn taſel jaarlykſch toegeſtaan honderd dui-  
zend guldens. Maar dewyl hem zulks niet ge-  
noeg ſcheen, bedacht hy een middel om geldt te  
krygen, zonder de ſchattingen te vermeerderen.  
Hy deedt een bevelſchrift af kondigen, waar by elk-  
een verboden wierdt de uitvoer, het zy van oorlogs-  
of mondbehoeften, het zy van andere waren,  
naar de vyandelyke landen, naar die van der zel-  
ver bondgenoten, of zelfs die de onzydigheid  
hielden. Zyne gedachten was, dat de kooplie-  
den zich tot hem zouden wenden om verlof en  
vrygeleibriefen te verzoeken, en dat hy daar uit  
merkelyke ſommen zou halen. Doch de Fran-  
ſchen, Schotten, Denen, en de Hanzeſteden  
wildten niets betalen, en behielden zich evenwel  
de vryheit van de zeevaart. Het waren dan de  
Nederlanders alleen, die zich aan de ſtrengheit  
van de afkondiging vonden bloot geſtelt. Om  
zich daar voor te behoeden vertrokken verſchi-  
de kooplieden naar Hamburg, en naar andere  
omtrent de Ooſtzee gelegene ſteden, werwaarts  
zy hunnen koophandel overbragten. De klag-  
ten, die daar over aan den grave van Leiceſter  
kwamen, verplichtten hem zyn bevelſchrift wat  
in te binden, waar van hy Hollandt en Zeelandt  
vry

Slecht  
gedrag  
van den  
grave  
van Lei-  
ceſter.



1586. vry verklaarde. Wy zullen in het vervolg van de Nederlandfche oorlogen zyne verrechtningen gedurende dit jaar zien, de welke eindigden met de verwytingen, die hem de algemene Staten deden over zyn kwaad gedrag, welke hy niet ontging dan door verfhoningen en zyne te rug kerlinge naar Engelandt.

Men maakt den grave van Arundel zyn rechtsge- ding op.

Om wederom tot de zaken van dit koninkryk te komen, daar was een gansch jaar verlopen, dat *Philips Howard*, graaf van Arundel, in eene naauwe gevangeniſſe zuchtte. Hy was beſchuldigt de uit de Roomsche kweekſcholen komende prieffers ingenomen, en hen, ten nadeele van de daar tegen geſtelde wetten, van beſtaanlykheit verzorgt te hebben; heimelyk verſtandt gehouden te hebben met de Jeſuiten *Alan en Perſon*, geſlagene vyanden van de koninginne; een geſchriit in het licht gegeven te hebben, dat lafterlyk was cmtrent de rechtspleging van het koninkryk, en eindelyk van den toeleg gemaakt te hebben om naar vromde geweeſten te vluchten. Hy verſcheen voor zyne rechters in de Geſternde kamer, deedt betuigingen van zynen onverbrekelyken yver voor de koninginne, en van zyne genegenheit voor het vaderlandt: voor het overige verſchoonde hy zich op eene zedige wyze wegens de belydeniſſe, die hy deedt van de Roomsche lere, en wegens zyne onwetenheit in rechtszaken, en verzocht, dat, byaldien hy in het eene en het andere geval iets gedaan of onbedachtelyk gezegt hadt, dat buiten den regel ging, men hem toch niet naar de ſtrengheit der wetten wilde oordeelen. De rechters verwezen hem in eene boete van tien duizend ponden, en tot eene gevangeniſſe naar het welgevallen van de koninginne.

† Cambden.

Afgezant van den koning van Denemarcken, om Elizabeth aan te zetten tot de vrede met Spanje.

In dit jaar kwam 'er een afgezant te Londen van wegens *Frederik den II*, koning van Denemarken, die zyne bemiddeling aanbodt om hare Britanniſche Majesteit met den Katholyken koning te verzoenen. De geſchiedſchryver †, die van dit gezantschap verſlag doet, ſchynt verwondert over de toerusting van dezen Deenſchen ſtaatsdienaar. De kancelier, zegt hy, van den koning zynen meeſter, ten anderen tot eene onderhandeling van vrede gezonden zynde, zag men hem in het gewaadt en met den toefel van een veldheer, in het midden van eene bende muskettiers, die hem tot eene lyfwacht verſtrekten. Ter gehoor ingeleid zynde, verzekerde hy de koninginne van de toegenegenheit van den koning zynen meeſter, en van de begeerte, welke deze vorſt hadt om mede te werken aan de vrede van de Chriſtenheit. Vervolgens kwam hy tot byzondere aanmerkingen omtrent den oorlog van de Nederlanden, dien, zeide hy, de vyandt van het menſchelyke geſlacht verwekt hadt, en ſedert zo langen tydt deedt aanhouden, om die provinciën met het bloedt van zo vele duizenden van menſchen te overstromen. *Myn meeſter*, vervolgde hy, *geraakt zynde over het gene, dat men 'er reets vergoten heeft, wenscht ten minſte de vergieting daar van in het toekomende te beletten; en overtuigt zynde, dat uwe Majesteit, wier Godvrucht en zachtzinnigheit hem bekend zyn, zo Chriſtelyke gevoelens zal beantwoorden, heeft hy my tot haar afgezonden, om haar den voorſlag daar van te doen. Hy meent, dat het goed gevolg daar van afhangt van de wederverzoeninge van uwe Majesteit met den Katholyken koning, en biedt zyne bemiddeling aan tot een zo beilzaam werk, zo nut voor de Chriſtenheit in het algemeen, en inzonderheit voor de Staten van beide de daar in belang hebbende vorſten.*

De koningin hoorde zyne redenvoering met

veel aandacht aan, betuigde hem daar over vol- daan te zyn, en verzekerde hem, datze hem hare mening wel haalt zou doen weten. Onder- tuſſchen hadtze verſcheide gemeenzame onder- houdingen met hem, waar in zy hem blyken gaf van hancachtinge, en de Godvrucht; nevens den yver van den koning zynen meeſter roemde. Eenige dagen daar na wierdt hy ingeleid in haren geheimen Raadt, beſtaande uit Mylord *Burleigh*, grootſchatbewaarder, Mylord *Howard*, zee- voogdt, Mylord *Hunsdon*, kamerling, en den ridder *François Walsingham*, geheimſchryver van Staat. Het was door den mond van deze hee- ren, dat *Elizabeth* aan den afgezant te verſtaan gaf, *Dat zy nergens met meer drift naar wenschte dan naar eene zekere vrede en goede trouwe met hare naburen, maar dat het 'er wel verre van daan was, datze de verzoening met den koning van Spanje, die men haar voorſloeg, voor zodanig aanzag, dat hy nooit hadt opgehouden, ſedert datze op den troon van Engelandt was geklommen, aanſlagen te maken tegen haar leven en kroon, en dat de voorzichtigheit haar verplichtte altoos op hare boede te zyn, en een wakend oog te houden op een vyandt, die al te ſel naar haren ondergang dong, om bekwam te zyn tot eene oprechte bevediginge. Ten anderen bing 'er niet alleen hare beboudenis aan; die van den Proteſtantschen Godsdienſt in het algemeen, en van de vereenigde provinciën in het byzonder lag 'er ook ten hoogſte aan gelegen, aan welke hare Majesteit hare beſcherming beloofd hadt, en die zy niet mogt verlaten zonder te ontbreken aan de trouwe, welke zy Godt en hare bondgenoten ſchuldig was.* De prins van Parma, die kennis hadt gekregen van het gezantschap van den koning van Dene- marken, en met wien de onderhandeling daar van waarſchynlyk overlegt was, vaardigde in den zelve tydt zynen afgezonden \* naar Londen af, om den ſtaatsdienaar van zyne Deenſche Maje- steit te ondersteunen. De koningin deedt dezen laaſten ten naaſte by het zelve antwoordt geven als den anderen.

1586. Ant- woordt van Elizabeth.

\* Bp dellan.

In dezen toestandt van zaken vaardigde de koning van Navarre ook een gezant tot haar af, om van haar een onderſtandt van geldt te verzoeken, die hem in ſtaat mogt ſtellen om den oorlog uit te houden, dien de *Guizen*, hoofden van de misnoegden, het huis van Bourbon en den Proteſtanten hadden aangezegt. Zy ſtondt het hem toe, en deedt zynen gezant de ſom, die hy van noden hadt, welke zy van *Horatius Pallavicini* te leen nam, behandigen.

Zy doet den koning van Navarre byſtandt.

Doch niets ontruſtde *Elizabeth* meer dan de bedekte handel van *Maria Stuart* en van hare aanhangeren. Deze koningin, nieuwelings in de bewaring van de ridders *Powlet* en *Druri* geſtelt zynde, vergramde zich hoe langs hoe meer tegen hare Britanniſche Majesteit. Wel verre van hare zamenrottingen te laten varen, wikkeldde zy zich daar dagelykſch in, en leende hare toeftemming aan alle zamenzweringen, waar van men haar kennis gaf. De Jeſuiten van de eene, de overlopers van de andere zyde bliezen het vuur gedurig aan, en haar door hunne geſchrieten, of door de redenvoeringen van hunne uitgezondenen ophitsende, boezemden zy haar niet in dan verderffelyke beſluit- ten. Men zegt †, dat de Jeſuiten, verdrietig wordende over de langzaamheit, waar mede de aanhangers van deze ongelukkige koningin- ne te werk gingen ter bevordering van hare vryheit, en ter itavinge van den Roomschen Godsdienſt, of aan de herſtellinge van het Pau- dom door eene gevangene koninginne wanho-

† Zie Pasquier en Cambden.

Snede aandrigen van de Jeſuiten

pen-



1586. pende, een besluit namen haar te verlaten; om beide haar en haren zone van de kroon te beroven, de kroon en die op den koning van Spanje over te brengen. Men zegt, dat hunne fynheit zodanig was, dat zy zich nopens deze omkeringe zelfs niet op de *Guizen* betrouwden, en dat het was op den Katholyken koning over te brengen. Men zegt, dat hunne fynheit zodanig was, dat zy zich nopens deze omkeringe zelfs niet op de *Guizen* betrouwden, en dat het was om hen te beletten hen hier in te dwarsbomen, het recht van hunne bloedverwanten handhavende, dat zy hen inwikkelden in een eedgenootschap, dat bekwaam was om al hunne macht bezigheit te verschaffen. Het is ten minste zeker, dat een priester van hunne zamening, bekend onder den waren of valschen naam van *Samier*, in Engelandt kwam, den Roomschegezinden adel aanporde om met *Philips* den II in onderhandeling te treden, en *Maria* deedt weten, dat het besluit genomen was, dat men, byaldien zy en die van haren aanhang zich niet haastten om de handt aan het werk te slaan, om *Elizabeth* en den Protestantischen Godsdienst te verdelgen, de kroon op dien Spaanschen prins zou overbrengen.

Verdrag tusschen de twee kronen.

In dit oogmerk deedtze *Randolf* met den tytel van afgezant derwaarts heen gaan, om de onderhandeling te hervatten, die *Wotton* begonnen hadt, en door den moordt van den ridder *Ruffel* en de kuiperyen van de zaakbezorgers van Vrankryk afgebroken was. De koningin hadt veel vertrouwen op de bekwaamheit van *Randolf*. Het was inderdaadt een van de schranderste staatsdienaren van dien tydt, die zich, dat meer is, ganschelyk aan haren dienst hadt overgegeven, en wiens yver en bedrevenheit in verscheide andere zaken, hem in het zelve koninkryk toevertrouwt, zy beproeft hadt. Maar door de zelve reden was hy by de aanhangers van *Maria* gehaat, die hem voor een bedrieger en wargeest uitmaakten. By den koning, die deel nam in de gevoeligheden van de koningin zyne moeder, stondt hy ook niet hoog te boek. De behendigheit des staatsdienars won het op de afkerigheit van dezen jongen vorst, die de kracht der redenen, waar mede *Randolf* zyne onderhandeling klem byzette, niet kon wederstaan. Hy stelde het zelve verdrag voor, waar van *Wotton* reets de opening gedaan hadt, en onder de zelve voorwaarden. De begeerte van den koning was, dat men 'er drie andere zou byvoegen, waar van de eerste betrof het jaargeldt, dat *Elizabeth* aannam hem te bezorgen; de tweede zag op zyn recht tot de erffensse van het koninkryk van Engelandt, waar van hy verzekering eischte, en de derde raakte de voordeelen zynen onderdanen, welke hy gaarne hadt willen bevorderen tot het recht van inboorlingschap in Engelandt. De afgezant stondt hem, volgens de macht, die hem by zyne schriftelyke bevelen verleent was, de twee eerste artykelen toe, doch onder deze voorwaarden, dat menze niet zou stellen in het verdrag zelve, maar in een byzonder geschrift, dat evenwel de zelve kracht zou hebben. Nopens het derde vertoonde hy den koning, dat zyn verzoek niet toegestaan kon worden dan by eene willekeur van het Parlement, met welke reden de koning zich voldaan hielt. Dus wierden de artykelen aangenomen, en de tegenstribbeling van den afgezant van Vrankryk kon de tekening daar van niet beletten.

Vrankryk kant 'er zich door bedreigingen tegen aan.

Hy sprak zeer hard. In het eerst maakte hy geen zwaarigheit te zeggen, dat de koningin van Engelandt dit bondgenootschap niet hadt aangezoekt dan uit vreeze van zich door het geweld van een machtig eedgenootschap, dat, met het ongelyk van den Roomschen Godsdienst, dat van de koningin van Schotlandt, moeder van zyne Majesteit, te wreken,

haar verderf hadt gezworen; dat het geenzins uit genegenheit voor den koning was; datze zich tot het sluiten van het verdrag zo vlytig toonde; dat deze gewaande vriendschap niet was dan de schyn en het voorwendfel, en dat hare bevreestheit daar de ware oorzaak van was. Van deze vertogen ging hy tot bedreigingen over, en zocht de Schotten vervaard te maken, die wel zorg moesten dragen, zeide hy, van zich de gramschap van den koning zynen meester niet op den hals te halen, met al te ligtvaardig boven eene zo zekere en zo voordeelige vriendschap, als de zyne, te stellen een bondgenootschap, dat minder vast, en onvergelykelyk minder voordeelig was. Vermits hy zag, dat hy niets won, noch door zyne vertogen, noch door zyne bedreigingen, nam hy zyne toevlucht tot vermaningen, en verzocht den koning de tekening ten minste uit te stellen, tot dat hy den Allerchristelyksten koning, zynen vriendt en bondgenoot, daar kennis van gegeven hadt. Alle zyne bewegingen waren vruchteloos. De koning antwoordde hem met veel standvastigheit, dat hy voor zyne bedreigingen niet vervaard was; dat hy zyn vertrouwen op Godt stelde, en niet op de vriendschap der vorsten, die Gods glorie wederstreefden, en dat het hem in allen gevalle niet minder geoorlooft was met de koningin van Engelandt een verbondt te maken, zonder Vrankryk daar in te kennen, dan het die kroon was geweest 'er een met de zelve koningin te tekenen, zonder hem daar van bericht te geven. Hier op tekende hy de artykelen, en begeerde, om zulks nog meerder gezag by te zetten, dat alle de groten, welke deze plegtigheit bywoonden, het zelve nevens hem zouden doen. Dit was minder een verdrag dan eene verbintenis, om het door de onderhandelingen der gevolmachtigden, welke men beloofde van weerkanten te zullen zenden, te sluiten.

Men hadt de stadt Barwik tot de plaats der gesprekhoudingen bestemt. Derwaarts begaven zich in het begin van July de graaf van Rutlandt, Mylord *Evers*, en *Randolf* van wegens hare Britanniſche Majesteit; de graaf van Bothwel\*, Mylord *Boyd*, en Mylord *Home*, uit den name van den koning van Schotlandt. Zy stelden de artykelen vast, en het verdrag wierdt toen naar behoren getekent, onder den name van verbintenis en vriendschaps-onderhouding, welken men stelde in de plaats van dien van aantastend verbondt, die den Schotten mishagde.

Het voorbericht behelsde de beweegredenen daar van. De gevolmachtigden vertoonden, dat de naburige vorsten, welke onder den naam van Katholyken belydenis deden van het Pausdom, waren aangespannen om den Protestantischen Godsdienst uit te roeien, niet alleen in de koninkryken van Engelandt en Schotlandt, maar ook in de andere staten van Europa; dat deze vloekverwantchappen hunne Majesteiten genoodzaakt hadden zich van hunne zyde te verenigen, om de wapenen tegen de algemene vyanden, en van hunne kroon, en van hunnen Godsdienst, op te vatten; datze geoordeelt hadden niet minder yver te moeten betonen voor de verdediging van het Euangelie, dan de anderen voor die van het Pausdom lieten blyken, noch minder omzichtigheit te gebruiken, dan 'er gebruikt wierdt om hen te verdelgen.

In dezen toestandt van zaken ontdekte men de gevaarlykste zamenzwering, welke tot dien tydt toe tegen het leven van de koningin *Elizabeth* gemaakt was. De priesters van de kweek-

Het wordt door koning *Jacobus* getekent.

\* Hy was *Stuart*, gesproten uit een natuurljken zone van *Jacobus* den V.

Zamenzwering van *Babington* en zyne medeplichtigen.



1586. kweekſchool van Rheims waren 'er de aanvoeders van, onderſteunt wordende van den koning van Spanje, de welke, onder ſchyn van den Roomſchen Godsdienſt te herſtellen, zich den weg zocht te banen tot de kroon van Engelandt, en van de koninginne van Schotlandt, welke zich mede van hen bediende om wederom op den troon te geraken. Deze onderneming liep voor hen allen ongelukkig af: de vloekverwanten ſchoten 'er het leven by in; *Philips* behaalde 'er niet dan ſchande door, en *Maria*, ſchoon koningin, wierdt de kop afgeſlagen. De Geſchiedenis doet ons eene brede beſchryving van dit ſchrikelyk verraadt, dat eerſt in de kweekſcholen van Rheims geſmeed, door een van de prieſters van dat collegie, *Jan Ballard* genaamt, begonnen, met *Mendoza*, afgezant van Spanje, overlegt, door *Babington* en zyne medeplichtigen beſtiert, en door de ſchrantheit van den ridder *Walſingham*, en de berichten der uitgezondenen, die hy onder deze zamenrottingen onderhieldt, ontdekt wierdt.

De prieſters van de Engeliſche kweekſcholen, overtuigt zynde van des pauzen gewaande almacht, betoonden daar zo veel eerbiedt voor als voor die van Godt zelve, en deden belydenis van te geloven, dat de bul van uitsluitinge van *Pius* den V tegen *Elizabeth* dezen opperprieſter door den H. Geest van woordt tot woordt was voorgezegt. Van dit vooroordeel gingen zy tot een ander over, lerende, dat het geoorlooft was de vorſten, die buiten de gemeenſchap van de Roomſche kerke geſloten waren, te vermoorden, en dat de genen, welke in die onderneming omkwamen, voor rechte martelaars moeſten gehouden worden, welke daar voor de kroon in den hemel ontfangen zouden. Men noemt onder de voornaamſte verdedigers van eene zo vervloekte lere eenen *Giffard*, Doctoor of leeraar in de Godgeleerdheit, een anderen *Giffard*, en eenen *Hodgſon*, beide prieſters van het zelve collegie, die *Jan Savage* daar van zo wel overtuigden, dat deze karel, die driftig van natuur was om iets wreeds te ondernemen, zich blindeling overgaf om de koningin te doden. Doch om het verraadt, dat in de kweekſcholen gebrouwen wierdt, geheim te houden, ſtelden deze ſchurken, na het gemoedt der genen, die zy wilden verleiden, door het ſenyn van hunne verderffelyke Godgeleerdheit vergiftigt te hebben, een boek op, dat recht draads tegen deze lere aanliep, het geen zy zorg droegen in Engelandt te doen verſpreiden. Zy vermaanden daar in de Roomſchgezinden van het koninkryk niets tegen hunne vorſtinne te ondernemen, en tot hunne herſtellinge niet te gebruiken dan de geestelyke wapenen der Chriſtenen, tranen, vermaningen, en Godvruchtige onderwyſingen, met gedurige gebeden, gepaart zynde met waken en vanden. Hunne uitgezondenen maakten in den zelve tyd openbaar, dat *Georg Giffard*, van de maatſchappy der loontrekkende edellieden, door de *Guizen* was omgekocht om de koningin te vermoorden. Dit was waarſchynlyk om haar een radt voor de oogen te draaien, en om onder bevoordeeling van eene valſche eene ware zamenzwering te kunnen uitvoeren.

Ondertuſſchen reisde *Ballard* heen en weder, om alle dingen te beſchikken, vertrekkende uit Vrankryk naar Engelandt en Schotlandt, naar Vrankryk te rug kerende, en daar weder voor de tweede maal van daan komende, na aldaar zyne laaſte beſluiten met den afgezant van Spanje genomen te hebben. Dit was die *Bernardyn van Mendoza*, die aan alle de andere zamenzwering III Deel.

1586. gen zo veel deel hadt gehad, wanneer hy, de bediening van afgezant by *Elizabeth* bekleedde, de verraderyen, welke men tegen die vorſtinne brouwde, opentlyk begunſtigde. Hy wierdt genoodzaakt in den jare 1584, gelyk wy gezien hebben, te vertrekken, en ſpeelde aan het Franſche hof de zelve perſonadie, als hy in Engelandt gedaan hadt. Hy brak zelfs zynen bedekten handel in de overzeeſche gewelten niet af, en de aanhangers van den paus en *Maria* kwamen by hem hunne aanslagen beleggen, alvorens naar Engelandt over te ſteken, om de zelve ter uitvoering te brengen. *Ballard* was dan, na beide de koninkryken van Groot-Britannië doorkruist te hebben, op Paaschen weder in Vrankryk gekomen, verſelt zynde met den voornoemden *Maud*, die hy meende de party zeer toegedaan te zyn, maar die een beſpieder was, waar van *Walſingham* zich bediende. *Ballard* vervoegde zich ten eerſte by *Mendoza*, om hem van zyne reize, welke hy alleen ondernomen hadt om de Roomſchgezinden aan te moedigen, met hen den byſtandt te beloven, dien men hen ſedert zo langen tydt deedt hopen, verflag te doen.

Hunne geſprekhouingen geſchiedden in de tegenwoordigheit van den Lord *Karel Paget*, een der yverigſte verdedigers van de gevangene koninginne, en van andere perſonen van zyten aanhang. Men deedt daar in een voorſlag van een inval in Engelandt te doen. De genen, de welke van die gedachten waren, vertoonden, dat 'er nooit guntiger gelegenheit te verwachten was; dat *Elizabeth*, hare troepen naar Vlaanderen hebbende doen overgaan, haar koninkryk bloot en ontwapend hadt gelaten, en dat de paus, de koning van Spanje, en de *Guizen* zo een gelukkigen toestandt van zaken wel degelyk zouden waarnemen; dat zy hunne krygsmacht ſtonden byeen te voegen, omze gezamentlyk op de kuffen te werpen, die zy van ſoldaten ontbloot zouden vinden, waar van daan het hen gemakelyk zou vallen in het koninkryk te dringen, en het zelve te vermeesteren. Doch *Paget*, beter ondervinding hebbende van de kloekmoedigheit der Engeliſchen en van de doorſlepenheit der koninginne, vertoonde hen, dat die onderneming meer zwarigheit in hadt dan zy wel dachten, en dat men, gedurende het leven van eene zo wakere, ſtandvaſtige, en van haar volk zo beminde koninginne te vergeeffch zou beſtaan Engelandt te overheeren. Zyne waarſchouwing wierdt in den windt geſlagen, en *Ballard* te rug gezonden om de Engeliſche Roomſchgezinden te ſchikken, ten einde zy de landing der troepen van den paus en van den koning van Spanje, wier ſchepen zy wel haalt zouden zien opdagen, mogten begunſtigen.

Deze prieſter kwam in den Pinxtertydt weder in Engelandt, als een krygsman gekleed, en zich kapitein *Foscu* doende noemen. Toen was het, dat hy kennis maakte met *Antoni Babington*, een jong edelman van Dethie, in de provincie van Darbi, die met ſchone hoedanigheden begaafd was, niet alleen van geboorte, maar ook van verſtandt en wetenſchap, meer dan men in een perſoon van die jaren zou vermoed hebben: doch die door een al te ver gaanden yver voor den Roomſchen Godsdienſt beheerſcht wierdt. Het was reets een jaar geleden, dat hy zonder verlof van de koninginne eene reis naar Vrankryk hadt gedaan, alwaar hy eene zeer nauwe gemeenzaamheit hadt gehouden met *Morgan*, en den biſſchop van Roſſe, waar van de eerſte zaakbezorger der Schottiſche Roomſchgezinden, en de andere afgezant van *Maria* was. Deze



1586.

twee mannen in de gedachten gekregen hebben-  
de om de koningin van Schotland een zo aan-  
zienlyken vriendt te winnen, als dezen edelman,  
door zyne geboorte en rykdommen, en nog meer  
door zyne perfoonlyke hoedanigheden in grote  
achting zynde, namen de gelegenheit in alle zyne  
bezoekgevingen waar, om de deugden van  
hunne koningin te roemen, waar van zy spraken  
als van eene heldinne. Zy voegden by dezen  
lof de hope van hare aanstaande herstellinge, en  
gaven *Babington* niet duister te kennen, dat hy  
ter harer begunstiging eene voordeelige post zou  
kunnen bekleden. Zy zochten ook gunst voor  
hem by deze vorstinne, zonder dat hy 'er iets  
van wist; zo dat hy naderhandt, in den tydt,  
datze meer vryheit genoot, dan wanneerze onder  
de strenge bewaring van den ridder *Powlet* was,  
zeer verplichtende brieven van haar ontving. Dit  
was het beginfel van den val dezès edelmans. Hy  
kon zich niet ongevoelig houden omtrent de  
heuschheden van eene grote koningin: zyne  
edelmoedigheid was door hare rampen, en door  
de glorie, van haar verlosser te zyn, geraakt, en  
zyne staatzucht wierdt door de vergeldingen  
voor een zo groten dienst op eene aangename  
wyze gestreelt.

† Thoma-  
sus.

*Ballard* bragt hem voort ten verdere. De-  
wyl zy met elkander spraken over de middelen  
om hare vryheit te bevorderen, konden zy  
beide wel bevroeden, dat zulks by het leven van  
*Elizabeth* onmogelyk scheen: doch *Ballard*, daar  
op de lessen van het collegie van Rheims herhalende,  
bragt hem verscheide redenen by, dat het  
niet alleen wettig, maar zelfs Gode aangenaam  
zou zyn haar te vermoorden, waar by hy nog  
voegde, dat, indien de vergelding daar van in  
den hemel ontwyfelbaar was, de zelve niet minder  
roemwaardig op de aarde zou zyn, en gaf,  
zegt men †, dezen edelman te kennen, dat het  
huwelyk van de koningin de beloning voor  
hare verlossing zou zyn. Waar toe was eene zo-  
danige bekoring niet bekwaam? en wat uitwer-  
king moest de hope van met eene schone en machtige  
koninginne te trouwen niet hebben op een  
jong hert, dat voor de liefde gevoelig was, en  
naar glorie streefde? Hy kon deze aanlokking  
niet wederstaan, en nam van dien tydt af voor  
de koningin van Engelandt om het leven te  
brengen, waar van de uitvoering tot St. Bartho-  
lomeus, een beruchte dag door den moordt der  
Hugonoten in Vrankryk, en om deze reden door  
de vloekverwanten verkoren, als een dag van  
goede voorspellinge, wierdt uitgesteld. De an-  
dere geschiedschryvers spreken niet van de hope  
op het huwelyk van de koningin van Schot-  
landt; maar zy zeggen eenstemmig, dat *Babington*  
zich inwikkeld in de zamenzwering om *Elizabeth*  
te vermoorden, en zelfs zich als een  
hoofd daar van aanstelde.

Namen  
der za-  
menge-  
zwore-  
nen.  
\* broeder  
van My-  
lord  
*Windsor*.

*Ballard* hadt hem *Savage* genoemd, die tot  
geen ander einde gekomen was dan om het  
schelmstuk uit te voeren. *Babington* meende,  
dat het gevaarlyk en onvoorzichtig was eene zo  
grote onderneming een eenig man aan te betrou-  
wen, en stelde een ander ontwerp op, dat goed-  
gekeurt wierdt. Hy wilde 'er *Savage* niet buiten  
sluiten, maar voegde by hem den ridder  
*Eduard Windsor*\*, *Thomas Salisbury*, van eene  
familie van de ridders van het graafschap *Dambi*,  
*Karel Tilney*, een der edellieden van de garde van  
la Manche, van een oud stamhuis, en waar van  
hy de eenigste was, daar men op hopen mogt,  
maar die, door *Ballard* verleid zynde, den  
Roomschen Godsdienst hadt omhelt, *Chidik*  
*Tikburn*, uit het graafschap van Southampton,

*Eduard Abington*, zoon van den schatbewaarder 1586.  
der koningin, *Robert Gage*, van Surrey, *Jo-  
han Traversse*, en *Johan Charnok*, van Lankaf-  
ter, *Johan Jones*, wiens vader ten tyde van de  
koninginne was geweest grootmeester van de  
kleerkamer, *Barnwel*, uit eene adelyke Iersche  
familie, *Dun*, zoon van een tiende-pachter, en  
een zekeren *Polle*. Deze laatste scheen zeer yve-  
rig voor de koningin van Schotland, en hadt  
inderdaadt veel belang in hare zaken genomen;  
maar het was een uitgezonden van den ridder  
*Walsingham*, door wien hy zich hadt laten om-  
kopen. *Nave*, geheimschryver van *Maria*, hadt  
dezen zamenhandel ontdekt, en de anderen ge-  
waarschouwt niet op dien verrader (dus noemde  
hy hem) te vertrouwen. Zy wilden het niet ge-  
loven, en *Polle* liet zo veel yver blyken om den  
aanflag voort te zetten, dat hy hen alle door zyne  
gemaakte drift bedroog. Ondertusschen deedt  
hy den geheimschryver van Staat dagelykch  
verflag van het geen 'er in hunne gesprekhoud-  
ingen voorviel.

*Babington* stelde zich aan het hoofd van allen,  
en zo veel als de bestierder van de onderneming  
zynde, wees hy elk van de anderen hunne rol in  
dit treurspel, gelyk zy zich daar omtrent zelf  
uitten, aan. Hy vertrouwde op alle niet even  
veel; zy gaven zich ook alle, ten minste met de  
zelve woede niet, tot de uitvoering van dien  
moordt over. Hy liet de brieven van de konin-  
ginne van Schotland en van de staatsdienaars  
van Spanje niet zien dan aan *Ballard*, *Tikburn*,  
en *Dun*; en hy hadt moeite *Tikburn* en *Tilney* tot  
den moordt van *Elizabeth* te doen besluiten.  
*Ballard* voegde zich by hem om hen daar toe te  
bepraten, en het was alleen door geweld, en  
als met een weérzin, dat hy zich door hunne  
aanhoudingen liet bewegen. *Abington*, *Barn-  
wel*, *Charnok*, en *Savage* toonden den zelve we-  
derstandt niet. Zy hadden hun besluit al over-  
lang genomen, en spraken als onverzaagden, die  
de komst van dien tot dezen vervloekten moordt  
bestemden dag met ongeduld afwachtten. *Salis-  
bury* was van een gansch anderen aardt. De  
voorslag daar van baarde hem een afgryzen, en  
al het geen men op hem kon verwinnen was,  
dat hy al zyn vermogen zou aanwenden om de  
vryheit van *Maria* te bevorderen: doch men kon  
hem nooit doen beloven, dat hy de handt zou  
lenen aan den moordt van *Elizabeth*.

Het besluit genomen zynde, bekrachtigden de  
vloekverwanten het zelve door een plegtigen  
eedt, by welken zy zich teffens verbonden om  
het geheim te houden. Doch hunne verwaand-  
heit verriedt hen. Niet alleen voeren zy voort  
met hunne vergaderingen te houden in de vlak-  
ten van St. Gilles, in de St. Paulus-kerk, en zelfs  
in de kroegen; zy hadden ook de onvoorzichtig-  
heit van in hunne drinkgelagen met lof te spre-  
ken van de oproermakers van Schotland, welke  
zich eenige jaren te voren van hunnen koning  
meester hadden gemaakt, hem houdende als een  
gevangen in het kasteel van Sterling, en den  
moordt, in den persoon van den prinsse van Oranje  
begaan, als eene heldendaadt te verheffen. Het  
bleef daar nog niet by; zy deden zich in eene  
schildery uitschilderen, alwaar *Babington* zich  
midden in den troep vertoonde, als de veldheer,  
die hen geleidde, met dit vaars, dat de gevaar-  
lyke zamenzwering, waar van hy het hoofd  
was, te kennen gaf:

*Hi mihi sunt comites, quos ipsa pericula ducunt* †.

Ook bevroed hebbende, dat deze zinspreuk te  
veel aanduidde, deden zy de zelve naderhandt  
door-

Bewerf  
van hun-  
ne on-  
derne-  
minge.Zy  
verbin-  
den zich  
door een  
plegtigen  
eedt.† Zy vol-  
gen my,  
door het  
gevaar.



1586. zelf geleid wordende.

\* *Quarsum hoc alio proferantur?*

Onvervaardheit van de koninginne.

doorstryken, en stelde eene andere in de plaats, met welke zy te kennen gaven, dat men te vergeeffich goede besluiten nam, wanneer men zich door iets anders daar van liet afwenden \*. Men ontnam hen die schildery, welke aan de koninginne wierdt gebragt, die het wezen van *Barwel* daar in kende, zonder dat der andere vloekverwanten te onderscheiden; zo dat zy hem eenige dagen daar na, zo als hy haar op een wandeltochtie volgde, bespeurt, en zich tot *Hutton*, hoofdman van hare lyfwacht, gewend hebbende, aan dezen overste zeide: *Men moet toestaan, dat gy voor myne beveiliging wel hebt zorg gedragen: ik zie niet, dat 'er een van myne lyfwachten by my is, of iemandt, die slechts een degen heeft om my te beschermen.* Dit zeggende keekze *Barwel* sterk aan, zonder dat 'er de minste ontsteltenis in haar wezen te zien was, gelyk hy het naderhandt beleedt, daar by voegende, dat indien de andere vloekverwanten zich in dat oogeblik vertegenwoordigt hadden, het hen ligt zou gevallen hebben hun oogmerk uit te voeren. *Savage*, die zich ter zelve plaatse bevondt, bevestigde deze verklaring met de zyne, maar die twee schelmen hadden geen hert genoeg om den moordt zonder hunne medestanders uit te voeren.

*Babington* zelf, hoe stout hy ook was, vondt niet raadzaam zulks te ondernemen, dan na alvorens verzekert te zyn van den bystandt, welken men hem in de by *Mendoza* gehoudene gesprekken beloofd hadt; en om dien te verhaaften besloot hy *Ballard* naar Vrankryk te zenden, en ook zelfs derwaarts heen te gaan. Maar tot meerder zekerheit vondt hy dienstig een vrygeleibrief van het hof van Engelandt te nemen. Om den zelve te verkrygen bediende hy zich van *Polle*, eenen van de medeplichtigen, dien hy niet wist een verspieder van *Walshingham* te zyn. *Polle* beloofde hem dezès staatsdienaars gemoedt zo behendig in te nemen, dat hy zich sterk maakte het verlof, dat hy begeerde, te zullen bekomen. Hy bekwam het inderdaadt, ten minste gaf *Walshingham* hem daar toe hope, en *Babington* zich by hem vervoegt hebbende prees zyn voornemen, zodanig, zeide hy, als *Polle* het hem te verstaan hadt gegeven, namentlyk, van alleen naar Vrankryk te gaan om de bedekte aanslagen van de oproerigen te doorgronden, en om 'er de koninginne kennis van te geven; waar by hy grote beloften voegde om hem vergeldingen te bevorderen, welke met een zo gewigtigen dienst overeenkwamen. Op dien voet ging *Babington* van hem af, zeer voldaan zynde over den uitslag van zyne list, en niet bemerkende, dat hy zelf geloert was door den gene, dien hy meende bedrogen te hebben.

*Walshingham* ontdekt de zamenzwering.

Hy was niet alleen daar niet over bekommerd, alle de medeplichtigen meenden, dat hun aanslag zo geheim was, dat zy niet dachten, dat de zyn zelt, met al haar licht, den zelve kon ontdekken. Dus spreken 'er de gedenkschriften van dien tydt af. Dat van *Walshingham* ontdekte echter den snoden toelag, en hy kwam 'er voort achter door het bericht van den Engelschen priester, *Gilbert Giffard* genaamt, een van de genen, die *Savage* het besluit, om *Elizabeth* te vermoorden, hadt ingegeven, maar die daar na zyn party verriedt. De genen, die in Vrankryk waren, hadden geen achterdenken op hem, en hem gezonden om de uitvoering te verhaaften. Hy was geboren uit een deftig geslacht te *Chellington*, in de provincie van *Stafford*, by het kasteel *Chartley*, waar op de koningin

III Deel.

van Schotlandt toen gevangen zat, en hy doorreisde het koninkryk onder den name van *Lafson*, om de zamengezworenen aan te wakkeren, dragende daarenboven zorg om de koninginne de brieven, die uit Vrankryk kwamen, te behandigen, of de gene te bestellen, welke zy derwaarts henen zondt.

Hy was daar nieuwelings van daan gekomen, en de eerste stap, dien hy gedaan hadt, was, dat hy *Walshingham* bezoek gegeven, en alles aan hem ontdekt hadt, het zy door eene wroeging van zyn gewisse, of uit vreeze voor de straffe, of eindelyk dat hy door de milde giften van den geheimschryver van Staat was omgekocht. De vloekverwanten geloofden door dit proefftuk van zyne getrouwheit verzekert te zyn. In het eerst zonden hem de Franschen voor de Engelschen van hunnen aanhang geslotene en toegezegelde papieren, daar niets in geschreven stondt. Dat geschiedde tot verscheide malen toe, en de pakketten wierden altoos getrouwelyk overhandigt. Daar omtrent door de brieven van hunne correspondenten onderrecht zynde, maakten zy geen meer zwarigheid om hem de geschriften, die het bewerp van de zamenzwering, en de toebereidselen, welke van weerkanten gemaakt wierden, om 'er de uitvoering van te verhaaften, behelsden, over te zenden. Deze pakketten wierden ook aan de zamengezworenen behandigt; doch na alvorens opgebroken te zyn, gelyk de andere gedaan waren, zonder dat zy het gemerkt hadden. Zy bespeurden aan de andere ook weinig, dat zy geopent waren geweest, door deze list bedrogen zynde. Een *Brouwer*, naast het huis van *Giffard* wonende, wierdt omgekocht, om door een muur te breken, die met de kamer van den Engelschen priester gemeenschap hadt, en door deze opening was het dat men de pakketten aan de zaakbezorgers van *Walshingham* overgaf. Daar waren 'er onder, die alle soorten van karakters ontcyfferden, en alle soorten van schrift naschreven: anderen wisten de zegels na te bootsen \*. Dus hielt men de oorspronkelyke, en men stelde zo ten opzichte van het karakter, als van het zegel, zo wel nagebootste affchriften in de plaats, dat de zamengezworenen daar in bedrogen wierden, en altoos de oorspronkelyke meenden te ontfangen. Zie eens op wat wyze hunne brieven, en die van de koninginne van Schotlandt in handen van *Walshingham* vielen, die de zelve terstondt aan de koninginne vertoonde. Men vondt onder deze brieven die van de koninginne van Schotlandt aan *Babington*, en van *Babington* aan de koninginne van Schotlandt, nevens een groot getal andere, waar van zommige hielden aan den afgezant *Mendoza*, andere aan *Mylord Paget*, aan den aartsbischop van *Glascow*, en aan *Inglefield*, alle te *Parys* hun verblyf houdende, voorstanders, aanhangers, of staatsdienaars van de koninginne van Schotlandt, of van den koning van Spanje. Dus wierdt de gansche aanslag ontdekt, en men hadt overtuigende brieven tegen de medeplichtigen, onder het getal van welke men de gevangene koningin begreep.

Na zulke klare bewyzen gaf *Elizabeth* bevel om *Ballard* in verzekering te nemen, welken men ook vatte zo als hy gereed stondt om naar Vrankryk over te steken. Men vondt hem aan het huis van *Babington*, die, niet twyfelende, of deze stap zou den zamengezworenen dodelyk zyn, en vrezende, dat hem zulks ook wel haast mogt overkomen, naar het huis van *Tikburn* vluchtte, om met hem te overleggen wat hen in een zo schromelyken en dringenden toestandt

1586.

Wat middelen ten dien einde worden aangewend.

\* *Thomas Philips et Arthur Gregorius.*



1586. van zaken te doen stondt. *Tikburn* was van gedachten, dat men, van den toelag afziende, de behoudenis in de vlucht moest zoeken. *Babington*, *Savage* en *Charnok* beweerden in het tegendeel, dat zy geen heil te wachten hadden dan door eene sclielyke uitvoering, en betuigden gereed te zyn alles te ondernemen. De overigen verklaarden zich ook terstondt voor die gedachten; maar hun besluit was van korten duur. De vreeze beving hen, en *Babington* hieldt zich verborgen gelyk de anderen.

Hy schreef nochtans aan *Walsingham*, van wiens heimelyken handel met *Giffard* hy onbewilt was, om hem te verzoeken den vrygeleibrief, dien hy hem door bemiddeling van *Palle* beloofd hadt, voor hem te willen doen vervaardigen. Hy verzocht ook zyne voorspraak omtrent de ontfaling van *Ballard*, voor wiens getrouwheit hy zich borg stelde. *Walsingham*, voortvarende met te veinzen, liet hem weten, dat hy het hem met de eerste gelegenheit zou bezorgen. Aangaande de vryheit van *Ballard* schreef hy hem, dat hy hem de zelve niet kon beloven, en dat het een gevaarlyk man was, waar van de koningin raadzaam hadt gevonden zich te verzekeren, hem vermanende den ommevang van zodanige lieden te schuwen. Hy schreef hem ondertusschen, dat hy maar gerust hadt te zyn, en gaf hem altoos hope van zyn verlosschrift te zullen bekomen, aan de vervaardiging van het welke niet meer ontbrak dan te tekening der koninginne.

*Babington* meende toen, dat hy zich al te los vervaard hadt gemaakt, en dat het verraadt niet ontdekt was: ziende ten anderen noch wachts, noch deurwaarders om hem in verzekering te nemen. Maar een bediende van *Walsingham* \* kreeg bevel om hem overal te volgen. Men maakte hem wys, dat zulks geschiedde om hem tegen de deurwaarders, die de verdachte Roomschegezinden sedert de gevangenneming van *Ballard* vervolgd, te beschutten; maar de ware oorzaak daar van was, dat men zyne vlucht wilde beletten.

*Walsingham* was van gedachten, dat men nog langer den geveinde moest spelen, in hope van nog dagelykch nieuwe omstandigheden te vernemen: doch de koningin sprak dit gevoelen tegen, zeggende, dat men Godt door eene al te grote loomheit niet moest verzoeken; dat het tydt was om voordeel te doen met het licht, dat zyne voorzienigheit verschafft hadt om haar leven en kroon te behouden. Hy schreef dan een lettertie aan den bediende, welken hy by *Babington* hadt gestelt, en de boodschapper, die 'er mede belast was, het overgegeven hebbende zo als men aan tafel zat, wierp *Babington*, die naast den bespieder zat, het obg daar op. Hy was zeer verbaast te zien, dat het een bevel was om nog naauwer acht op zyne bedryven te slaan dan men tot nog toe gedaan hadt. Hy ontveilde het geen 'er hem in was voorgekomen, en de bespieder het niet gemerkt hebbende, dat hy 'er iets van gelezen hadt, ging men met de maaltydt voort, de eene zynen last, en de andere zyne ongerustheit verbergende. *Babington* schonk zelfs te rykelyker in, om zyn spel te beter te bedekken, en om onder het drinken een gelukkig oogenblik van te ontkomen te bespieden. Eenigen tydt daar na ging hy naar beneden, even of hy den waardt hadt willen betalen, latende zynen mantel en degen leggen. De anderen wachtten te vergeeffch naar zyne wederkomst. Hy vluchtte naar Westminster, al-

waar zich eenige van de vloekverwanten onthielden, verwisselde van klederen met *Gage*, en *Gage* met *Charnok*; en zy gingen alle drie zich in het St. Jans-bosch, dat by de stadt legt, verschuilen, alwaar *Barnwel* en *Dun* by hen kwamen. *Babington*, door zyne haarlokken en schoonheit van allen de bekendste zynde, deedt zich het haar afnyden, en maakte zyn aangezicht, met het zelve met noten-olie te bestryken, die zyne blanke en schone verw in eene afschuwelyke koleur veranderde, onkenbaar.

Na eenige dagen in het bosch gedwaalt te hebben zochten zy eene schuilplaats by de *Bellamis*, niet verre van Harowhil, alwaar die lieden, het Pausdom krachtig toegedaan zynde, hen als martelaars ontfingen, verborgen, van voediël bezorgden, en in boeren klederen staken, om hen te vermommen. Men hadt hen ondertusschen voor verraders verklaart, en onder trommelslag voor zodanigen door het gansche koninkryk uitgrocpen, zo dat noch de zorg, die zy namen om zich te verbergen, noch de getrouwheit hunner gasthouders hen voor de navorchinge van eene menigte van bezoekers, die alle plaatsen doorsnuffelden, konden beschutten. Op den tienden dag van hunne verschuilinge wierden zy ontdekt en naar Londen gevoert. Zy gingen dwars door de stadt heen, onder het gejuich van het volk, dat zich verheugde over de gevangenneming van de moordenaars van hunne koninginne, als over eene overwinninge, en dat door het zingen van Psalmen, het luiden der klokken, en voor de huizen ontfloekene vuren, daar over zyne blydschap betoonde.

Alle de andere medeplichtigen wierden weinig dagen daar na ook by den kop gevat. Daar was niemandt dan *Windsor*, dien men nooit kon vinden. Men arbeidde ten eersten aan hun rechtsgeding, dat niet bezwaarlyk was op te maken, daar men zulke klare bewyzen aan de handt hadt. Het was het nog minder, vermits zy weinig keer deden om zich te rechtvaardigen, de een den anderen beschuldigende, en reets by hunne eerste ondervraging alles bekennde.

Op den 13 September beleden *Ballard*, *Babington*, *Savage*, *Barnwel*, *Tikburn*, *Tilney*, en *Abington* het feit, en wierden schuldig geoordeelt aan de misdaadt van gek wetste hoogheit. Zeven anderen bleven te vergeeffch hardnekkig om het verraadt te ontkennen: zy wierden daar van overtuigt, en insgelyks verwezen. *Polle* hadt onder hen begrepen geweest: doch zyne aan *Walsingham* gedane ontdekking behieldt hem het leven. De overigen wierden gerecht: de zeven eersten op den 20 September in de vlakke van St. Gilles, en de zeven anderen daags daar aan. Men hing hen aan een koordt, die terstondt wierdt afgesneden; men opende hen de borst, en hakte hen dus nog gansch levendig in vier delen. *Ballard* onderging die straffe het eerst met alle strengheit, en *Babington*, die hem met standvastigheit aanzag, gedurende dat de anderen, ter aarde leggende, hunne gebeden deden, volgde na hem. Zo als men den strop hadt afgesneden, en dat men hem den boezem zou oprukken, riep hy deze woorden uit: *Parce mihi, Domine Jesu*: dat is: *Vergeef my, o Heere Jesus*. *Savage* gehangen zynde, brak de strop, zo dat hy gevierendeelt wierdt, zonder eenigzins gewurgt te zyn. *Barnwel* bootste de standvastigheit van een martelaar na; *Tikburn* bekende zyne schuldt, en verwekte deernis onder de aanschouwers, zo wel als *Tilney*, dat een schoon en zeer schaamachtig jongman was.

*Abing-*

\* *scudo-*  
*more* ge-  
naamt.

*Babing-*  
*ton* en  
zyne me-  
depichti-  
gen wor-  
den in  
verzek-  
ring ge-  
nomen.

Hunne  
veroor-  
deeling  
en straf.



1586. *Babington* speelde den verwoede, en dreigde Engelandt met eene overstrominge van bloedt.

De andere zeven wierden zachter gehandelt. De koningin betuigde een afgryzen te hebben van de strafheit, die men omtrent de eersten gebruikt hadt, en begeerde, dat men deze geheel en al zou verwurgen, voor dat men hen in stukken hieuw. *Salisbury* toonde opentlyk zyn berouw, en vermaande de Engelsche Roomschegezinden geen geweldt te gebruiken om hunnen Godsdienst te herstellen. *Dun* deedt het zelve. *Jones* betuigde zyn best gedaan te hebben om *Babington* van zyn heilloos voornemen af te trekken, en zeide, dat hy het *Salisbury* hadt afgeraden, doch dat hy den eersten geen meester hadt kunnen worden. *Charuk* en *Traverse* hielden zich alleen met Godsdienstige overdenkingen bezig. *Gage* verfoeide zyne trouwloosheit, en roemde de goedheit van de koningin. *Bellami*, die *Babington* versteek hadt, wierdt nevens zyne medegezellen ook gerecht. Hy hadt een broeder onder de zamengezworenen; doch deze verhing zich zelve in de gevangenis.

*Giffard*, die *Walsingham* alles ontdekt hadt, wierdt met de anderen gelyk gestelt: doch dit geschiedde alleen om een voorwendfel te hebben om hem ook in Vrankryk te gebruiken. Hy wierdt dan in schyn gebannen, en inderdaadt als een bespieder uitgezonden. Men behaalde 'ernochtans zo veel voordeel niet by, als men wel gedacht hadt. De misnoegden kregen achterdenken op hem, zo haast hy daar was aangekomen, en deden hem in de gevangenis werpen, waar in hy vol ellende stierf.

Wat klagen de Roomsgezinden daar over doen.

De strafuitvoering over *Babington* en zyne medeplichtigen wierdt door de den paus en den koning van Spanje aanklevende Roomschegezinden als de wreedste moordt, die 'er ooit begaan was, uitgekreten. Zy spraken niet van *Elizabeth* dan als van een tyran, die vermaak schepte om zich in het bloedt der Katholyken te baden, welke meer onder hare regering leden dan de eerste Christenen ooit onder de Roomsche keizers, het zy Heidenen, of Arianen, geleden hadden. Maar schoon genomen de verwytingen, die zy deze koningin doen, waren op waarheit gegrond, gelyk hen een Engelsch schryver \* zeer verstandig antwoordt, zouden zy nochtans geen de minste reden van klagen hebben, om dat zy op zich hadden geladen al het geen zy leden, en men strafte niet dan de genen, die van de veylocktste verraderyen, waar aan een landgenoot en onderdaan zich schuldig kan maken, overtuigt wierden. *Meenden* zy, vervolgt deze schryver, dat die vorstin zich gansch stil zou houden, terwoyl zy op haar leven en op hare kroon toeleiden, en datze, zonder zich te bewegen, zou duldten, dat men haar straffeloos van den troon scbapte en vermoordde? Hy voegt daar by, dat die strengheit de koningin voor alle Engelsche Roomschegezinden ontzagchelyk maakte, welke de hoofden en de vierendelen der zamenzweerders voor des volks ooggen ten toon gestelt zagen: maar dat niets bekwaam was om hunne woede tot bedaren te brengen.

\* *Behan*.

Rechtsvaardig van Elizabeth.

Cambriden. Spitzwood. Melleville. Simond. E. K. w. Behan. Thomas.

Het bleek klaar uit de, op de wyze, als gezegt is, onderschepte brieven, en uit de bekenntnissen der schuldigen, dat de koningin van Schotland deel aan de zamenzwering hadt gehad. De schryvers, die haar het meeste zyn toegedaan, ontschuldigen haar daar niet van. Zy beweren alleen, gelyk wy in het vervolg zullen zien, dat men haar, oppermachtig zynde, haar rechtsgeding niet hadt mogen opmaken.

De Engelschen, die van een gansch ander oordeel waren, verzuimden niet de stukken daar toe te schikken en in staat te stellen, en daar op vonnis te vellen, waar op de strafuitvoering wel haalt volgde.

Men moet het bekennen, hier is de tedere plaats van de geschiedenis van *Elizabeth*. Het zyn niet alleen de Roomschegezinden, die tegen dit treurgeval uitbulderen; de Engelsche Protestanten zelf doen de nagedachtenisse dezer koningin daar een schamper verwyt over. Hoe vreemd ondertusschen die daadt van hare regering mag schynen, heeft de zelve evenwel hare verdedigers. Het is een geschil, waar in wy wel zorg zullen dragen ons niet in te laten. Het is ons genoeg van een zo buitengewoon bedryf, volgens het verhaal van de minst eenzydige en geloofwaardigste schryvers, verslag te doen, en wy laten den Lezer omtrent deze twee koninginnen een vry oordeel. Hy zalze mogelyk beide beklagen, de eene om ter behoudenis van den Staat en van haar zelve gedwongen geweest te zyn hare vyandinne te doen sterfen; de andere om door oproerigen en schelmen ingewikkelt geweest te zyn in zamenzweringen, die haar dodelyk waren.

Terwoyl 'er naar de zamenzweerders gezocht wierdt, stelde de ridder *Powlet* zo goede order om het gaan en komen van de bedienden der gevangene koningin, en van andere verdachte personen te beletten, dat zy geen de minste tyding kreeg van het geen 'er omtrent die zake gebeurde. Gansch Engelandt hoorde hen voor verraders uitroepen; *Maria* alleen, in dit geval zo veel belang hebbende, kwam 'er, door de waakzaamheit van haren oppasser, die voor haar alle de openingen, waar door het gerucht daar van tot aan haar toe mogt doorgedrongen hebben, deedt sluiten, niets van te weten. De verraders gekregen zynde, zondt men den ridder *Thomas Gorges* tot haar, om haar eene tyding te brengen, die haar niet dan te vergeeffsch kon bedroeven, hunne gevangenis haar hun ongeluk, en het hare doende beschouwen, zonder hope van daar tegen een hulpmiddel te kunnen verschaffen. Ten anderen stelde de wyze, op welke men te werk ging, om haar te doen weten, dat zy gevangen waren, haar nog minder in staat om aan hunne algemene verlossinge te arbeiden. Men twyfelde niet, of zy hadt in hare kisties verscheide papieren betreffende den ontdeekten aanslag, en waar uit het gansche geheim voort zou te zien zyn. Om haar te beletten de zelve te versteeken nam *Gorges*, ten einde hy zynen last volvoerde, den tyd waar, datze te paardt steeg, om op de jagt te gaan. Zy hadt wel weder in hare kamer willen treden; maar dit was zich verdacht maken, en reden geven van haar te volgen en het onderzoek te doen, waar voorze bevrees was. Zy stelde dan tot hare te rug komst uit om de brieven en papieren, welke konden nadeelig zyn, het zy aan haar, of aan de zamengezworenen, te verzegelen, onbewust zynde, dat men andere bewyzen in handen hadt om hen te overtuigen: doch het wierdt haar niet toegelaten zo haast weder te komen.

Men deedt haar, onder schyn van haar vermaak aan te doen, alle de schoonste lusthuizen van de landstreek bezichtigen, terwoyl men zich van hare schriften meester maakte.

*Nave* en *Carle*, hare twee geheimschryvers, de eene een Franschman, en de andere een Schotshman, nevens hare andere bedienden, wierden terstondt in verzekering genomen, en men

1586. De Manri. De Vader Ot. leant.

Maria Stuart wordt beschuldigt deel gehad te hebben aan de zamenzweringen.

Wat rechtsplegingen tegen haar gehouden worden.



1586. zette hen afzonderlyk, om hen geen de minste gemeenschap zamen te doen hebben. Vervolgens ging men in hare kamer en in haar kabinet; men nam de kofferties, daar hare papieren in lagen, en men zondtze alle gefloten naar het hof. Men maakte haar zelf haar geldt afhandig, om haar de middelen te benemen om zich vrienden te maken, of om hare wachts om te kopen. De kisties angebragt zynde, opende men die in de tegenwoordigheid van *Elizabeth*. Daar wierden brieven in gevonden van verscheide vremdelingen, en afschriften van de gene, welke *Maria*, het zy aan die personen, of aan anderen hadt geschreven, nevens meer dan zestigderhande karakters, welke dienden om die brieven, en de gene, welke men te voren onderschept hadt, te ontcyfferen. Men vondt 'er ook vele brieven van Engelsche groten in, die haar hunnen dienst met de uiterste toegenegenheit aanboden. Belangende deze laatste vergenoegde zich *Elizabeth* met ze te lezen, zonder daar over verwyte te doen aan de genen, dieze geschreven hadden, zich daar omtrent van deze woorden bedienende: *Videō & taceo*, dat is: *Ik zie en zwijge*: doch hare staatkunde en gematigheit deden haar geen nut, en de genen, die 'er de schryvers van waren, het vernomen hebbende, meenden daarom niet te minder verdacht te zyn, en haatten haar daarom ook niet te minder.

Alvorens verder te gaan, zondt de koningin *Wotton* naar het hof van Vrankryk, om het zelve van deze grote ontdekkinge kennis te geven. Zy wist wel wat deel de *Guizen*, en door der zelve middel het hof van Vrankryk zelf daar in hadden: doch zy wilde den voortgang daar van met veinzen en door een gezantschap van beleefdelheit liever stuiten, dan zich, met hen te doen aanmerken, dat hun boze wille haar niet onbekend was, hunne wraak op den hals halen. *Wotton* verzuimde niet de zamenzwering in al hare wreedheit bloot te leggen; de brieven van de koningin van Schotlandt, nevens andere preuven van eene zo godloze onderneming, by te brengen, en te tonen, hoe groot een deel *Morgan*, *Paget*, en de verdere vyanden van hare Britanische Majesteit, die naar Vrankryk gevlucht waren, aan deze schrikkelijke aanslagen hadden.

Ondertusschen deedt *Elizabeth* haren Raadt vergaderen, om een besluit te nemen wat haar met de gevangene koningin te doen stondt. De gevoelens waren verdeelt. Zommigen meenden, dat men zich moest vergenoegen met haar naauwer dan te voren op te sluiten; en om hun gevoelen klem by te zetten zeiden zy, dat zy in de zamenzwering was ingewikkelt, maar de zelve niet hadt aangelegt; datze ten anderen zikelijk was, en dat hare natuurlyke doot Engelandt wel haast van de ongerustheit, welke haar leven het zelve veroorzaakte, zou verlossen, zonder dat het nodig was daar toe het hatelylek middel van eene geweldige doot te gebruiken. Doch de anderen vertoonden het dringende gevaar, waar in de Godsdienst zich bevondt, en beweerden, dat men zich moest verhaasten met deze onverzoenlyke vyandin van den Staat en Godsdienst te straffen. De graaf van Leicester stemde met hen overeen, uitgenomen ten opzichte van de wyze van haar te doen sterven. Hy zeide, dat het beter geweest zou zyn zich daar toe van vergift te bedienen, en kocht een leeraar in de Godgeleerdheit om, ten einde hy *Walsingham* overtuigde, dat men in den tegenwoordigen toestandt van zaken dit scheefze mid-

De voor-  
sag van  
den gr-  
ve van  
Leicester  
om de  
koningin  
*Maria*  
*Stuart*

del onzondig mogt gebruiken. Doch de geheim-  
schryver van Staat verwierp zulks met aigryzen.  
Hy zeide, dat het 'er zo verre af was om deze  
geweldplegingen toe te staan, dat de graaf van  
Morton zich aangeboden hebbende om *Maria*  
op de grenzen te vermoorden, byaldien men haar  
naar Schotlandt wilde te rug zenden, hy voor  
dien moordt den zelve afkeer hadt getoont, als  
voor het vergift, waar van men hem sprak.  
Daar wierdt dan besloten, dat men haar rechts-  
geding zou opmaken, volgens het recht of de  
wetten van het koninkryk. Men ontmoette ook  
eene zwarigheid, namentlyk, of men de zaak  
zou vervolgen uit kracht van de wet van *Eduard*  
den III, of zich gedragen naar die, welke in  
het zeven en twintigste jaar van de regering van  
*Elizabeth* gemaakt was. De eerste beheft, dat  
die genen schuldig aan de misdaadt van gekwetste  
hoogheit zyn, die den ondergang smeden van  
den koning, of de koningin, beroerten in het ko-  
ninkryk verwekken, of met de oproerigen en  
vyanden van den Staat aanspannen. Door de  
wet van *Elizabeth* \* wierdt het onderzoek om-  
trent dit misdryf vier en twintig uit den geheimen  
Raadt en uit de Pairs van het koninkryk geno-  
mene groten aanbevolen, en men onderwierp  
aan de straffe van de wet niet alleen de weder-  
spannigen, maar ook de genen, die den oproer  
hadden angevoert. Men stemde overeen de  
schikking van deze wet te volgen.

Dit besluit genomen zynde, stelde *Elizabeth*  
vyf en veertig personen aan, wier hoedanighe-  
den en namen by de opene brieven, welke met  
het groot zegel des koninkryks gezegelt wier-  
den, en by de Engelsche schryvers gemeld wor-  
den. Wy zullen deze Geschiedenis met geen  
grote naamlyst belasten, die men mogelyk  
verdrietig zou vinden, en in de oorspronkelyke  
schriften kan zien; wy zullen ons vergenoegen met  
aan te merken, dat aan het hoofd van de rech-  
ters waren de drie eerste groten des koninkryks,  
ter oorzake van de waardigheid hunnen bedie-  
ningen: de aartsbisschop van Kantelberg, op-  
perkerkvoogdt van Engelandt, de kanselier, en  
de grootfchatbewaarder. Vervolgens hadt men  
een marquis, tien graven, en een burggraaf,  
nevens zeventien andere Pairs, of baronnen, alle  
leden van den geheimen Raadt, of het Parle-  
ment, by welke gevoegt waren acht ridders, zit-  
ting hebbende in den geheimen Raadt, vier  
hoofden van justitie, en een baron van den  
Exchequer. Even als of men gemeent hadt,  
dat men, om eene koningin haar rechtsgeding  
op te maken, het getal der door de wet voorge-  
schrevene rechters moest verdubbelen.

De zelve wierdt in den laastbrief onmiddelyk  
na de namen der rechters gemeld, waar na  
men de misdryven van *Maria* vertoonde, en op  
welke den gevolmachtigden de macht wierdt  
verleent het rechtsgeding tegen haar op te ma-  
ken. De koningin verklaarde, dat men haar te  
verstaan hadt gegeven, dat 'er sedert de laaste  
zittinge van het Parlement, dat is sedert den 1  
Juny des jaars 1585, dat het zeven en twintigste  
van hare regeringe was, verscheide aanslagen te-  
gen haar koninklyken persoon gesmeed waren,  
zo door *Maria*, dochter en erigename van *Ja-  
cobus* den V, koning van Schotlandt, gemeen-  
lyk genaamt koningin van Schotlandt, en de ko-  
ninginne weduwe van Vrankryk, als door ver-  
scheide andere personen, by weten en kennisse  
van de voornoemde *Maria*. Zy verklaarde ver-  
volgens, dat hare begeerte was, dat de wetten  
nopens het straffen van misdaden van gekwetste  
hoogheit, in het laaste Parlement vastgestelt,  
zou-

1586.  
met ver-  
gilt om  
te bren-  
gen  
wordt  
door  
*Wal-  
singham*  
verwor-  
pen.

\* door  
het in  
het ze-  
ven en  
twintig-  
ste jaar  
haer te-  
geringe  
gehouden  
Parle-  
ment  
gemaakt.  
Zie fol.

335.  
*Eliza-  
beth* siet  
rechters  
aan om  
de ko-  
ninginne  
van  
Schot-  
landt  
haar  
rechtge-  
ding op  
te ma-  
ken.

Inhoudt  
van den  
laastbrief  
der rech-  
ters.



1586.

zouden worden uitgevoerd, onder welke was die akte van vereeniging, of verbindtenisse, gemaakt om voor haar Majesteits behoudnisse te waken, waar van wy op die plaats gesproken hebben, het welk men in het jaar 1584 ook al besloten hadt. Hierom, zeide de koningin aan de gevolmachtigden, geve u gezamentlyk, en aan het grootste gedeelte uwer vergaderinge eene volle en gebele macht en gezag om een grondig onderzoek te doen omtrent alle de ondernemingen, welke ten naadele van onzen koninklyken persoon, het zy door de voormelde Maria, of door andere met haar heimelyk verstand houdende personen, gesmeed zyn, om eene naauwkeurige kennis te nemen van alle de beledigingen van gekwetste hoogheit, die betrekking hebben op de akte, aan welke in ons laatste Parlement de kracht van eene wet is gegeven: om de omstandigheden van alle deze beledigingen in het gemeen, en van ieder van de zelve in het byzonder, zodanig als ze in de stukken van het rechtsgeding zullen voorkomen, te wikken en te wegen, en vervolgens uw oordeel te geven omtrent de deugzaamheit der klare en ontegensprekelyke bewyzen.

Op den 11 October begaven de gevolmachtigden zich naar het kasteel van Fotherighay, gelegen aan de rivier Nen, in de provincie van Northampton, waar op de koningin gevangen zat. Den volgenden dag zonden zy tot haar de ridders Mildmay en Powlet, nevens den beauptichryver Eduard Barker, om haar de opene brieven van Elizabeth te vertonen. Na de zelve gelezen te hebben namze een wezen aan, dat hare koninklyke achtbaarheid paste. Het is een ongeluk voor my, zeideze, zonder datze zich ontselde, dat de koningin myne zuster zo kwalijk van myn gedrag onderrecht is. Vergenoegt myne kwaade fortuin zich niet met eene lange en harde gevangnisse, waar in ik sedert zo vele jaren heb gekwint, ondanks de rechtmatige voorwaarden, welke ik tot myne verlossinge heb aangeboden, en is men niet geraakt over de ziekte, die ik 'er in vergaart heb, aan een gedeelte van myn ligchaam beroert zynde? Moest men de schande by myne ellenden voegen? Heeft de koningin, die my thans aansprakelyk stelt voor de zamenzweringen, welke in haar koninkryk geschieden, vergeten het geen ik haar daar omtrent voerzegt hebbe, en den raadt, dien ik haar gaf om de zelve te verbieden? Maar zy heeft my nooit willen geloven, en het bloedverwantschap, dat tusschen ons is, heeft my haar vertrouwen niet kunnen winnen. Wanneer deze vereeniging, of verbindtenis, waar vanze zich tegen my zoekt te bedienen, door een dolenden yver gemaakt wierdt, waarschouwde ik haar wegens de droevige gevolgen, die ik daar in voerzag. Ik merkte den strik toen al, en het lag my wel op de leden, dat men niet zou ontbreken my de misnoegteden aan te rekenen, welke de buitenlandse vorsten, die zich aan myn persoon en mynen Godsdiens laten gelogen leggen, en de vrienden, die ik in het koninkryk mag hebben, al te voorbarig, of al te onvoorzichtig zynde, daar over zouden tonen. Ik zwoyge van het verbondt, dat de koningin naderhandt met mynen zone heeft gemaakt, zonder het waardig geacht te hebben my daar eenige kennis van te geven. Dit is evenwel een vry gevoelige boon, maar de zelve is als verzwolgen door den smaadt, welken zy my aandoedt, van my als eene onderdaan en eene misdadige te handelen, en my te dagvaarden voor eene vierschaar, welke zy heeft aangestelt om my in rechten te vervolgen. De brieven, die zy my des aangaande vertoont, schynen my zo vreemd, dat ik myne oogen daar omtrent ter naauwernoodt kan betrouwen. Is het mogelyk, dat de koningin my als een van hare onderdaanen beveelt voor de rechtbank te verschynen? Ik ben eene koningin, ge-

ne macht onderworpen dan die van Goät alleen, en ik zal nooit iets doen, dat de koninklyke achtbaarheid, de betrekking, die myne waardigheit my met de gekroonde hoofden doet hebben, en wel inzonderheit mynen zone, die den troon van Schotland bekleedt, onwaardig is. Myne kloekbertigheit, welke groter dan myne krachten is, heeft my nog niet verlaten, en zal over myne ellenden, die myn ligchaam niet heeft kunnen wederstaan, zegeprelen. Het is al overlang, dat ik myne betuigingen gedaan hebbe tegen eene zo ongehoorde rechtspleginge aan Mylord Bromley, tegenwoordig kancelier, en aan Mylord Warre, wanneer zy my kwamen onderfragen doen aangaande de zake van den ongelukkigen hertog van Norfolk. Dewyl deze ganschelyk de zelve is, vergenoeg ik my met het gene ik aan die twee gemachtigden gezegt hebbe. Ten anderen, hoe kan men begeren, dat ik voor eene vierschaar antwoorde, daar my alles vreemd voorkomt? Ik weet noch van de wetten, noch van de inzettingen van Engelandt; ik ben ontbloot van een Raadt, op wien ik my zou kunnen vertrouwen, en ik ken de Pairs niet, die in den lastbrief gemeld worden. Daarenboven heeft men my myne papieren afhandig gemaakt: dus kan ik ze ter myner verdediging niet bybrengen, en ik geloof niet, dat 'er iemandt stout genoeg zou zyn om als voorspraak \* te dienen in eene zake, waar in de koningin van Engelandt zich zo opentlyk voor recht en party verklaart. Ik ben nochtans onschuldig aan alle de verscheide soorten van misdaadt van gekwetste hoogheit, die in hare wet begrepen worden. Ik heb ook niets tegen haar ondernomen, of iemandt aangezet om zulks te doen. Al het geen men my kan verwijten, en dat ik ook niet ontkenne, is, dat ik den buitenlandschen vorsten, met welke ik in bondgenootschap sta, en die de koningin bekend zyn, myn persoon en recht heb aanbevolen. Doch ik geloof haar te vroom te wezen, dan dat zy my eene bescherming, welke ik alleen in wettige en geoorloofde bevoordingen verzoekt hebbe, tot een misdryf zou toerekenen.

De afgezondenen keerden met dit antwoordt te rug, en kwamen des anderen daags weder, met het register van het rechtsgeding, waar in zy haar deden zien, dat de gevolmachtigden belast hadden het zelve te stellen. Zy lazen het haar voor, enze zeide by dat gezegde te blyven, erkennende, datze het getrouwelyk geboekt hadden. Maar, vervolgdeze, ik wenschte wel, dat men 'er nog iets byvoegde, dat my uit het gebeugen was gegaan, namentlyk, rakende het gene de koningin myne zuster zegt in zekere plaats van haren lastbrief, dat ik de wetten van Engelandt onderworpen, en verplicht ben des zelfs inzettingen te ondergaan, om dat ik eenige jaren onder der zelve bescherminge heb doorgebracht. Het is waar, dat ik in dit koninkryk gekomen ben; maar tot wat einde? Is het niet geweest om den bystandt te verzoeken, dien men my beloofd hadt? Hoedanig is het verblyf geweest, dat ik 'er gemaakt heb? Eene gevangenis, waar in men my sedert achtien jaren houdt opgesloten. Ik neem de algemene trouw en het gewisse der koningin tot getuigen, of dit de wetten van Engelandt is genieten. Hoe zou ik ten anderen gedurende myne gevangnisse daar kennis van hebben kunnen nemen, en wien zou het geoorlooft geweest zyn my daar omtrent onderrechting te geven?

Des namiddags van den zelve dag geschiedde 'er eene andere bezending van eenige der gevolmachtigden, die leeraars in het burger en het kerkelyke Recht † met zich bragten. De kancelier en grootschatbewaarder, die zich aan het hoofd der afgezondenen bevonden, verklaarden aan Maria het gezag van hunnen last, zodanig zynde, zeiden zy, dat noch de wegens hare ge-

1586.

\* Advocaat.

† Een soort van bygevoegde rechtters, die de wet-

Aanspraak van de beschuldigde koningin aan de gevolmachtigden, en hare weigering van in hanc tegenwoordigheid te antwoorden.



1586. ten uitleggen, zonder het recht van stemmen te hebben.

Zy volhardt in hare weigering van te antwoorden.

Haar onderhoud met den groot-schatbewaarder.

\* salliceur gezeraal.

vangenisse bygebragte redenen, noch het voorrecht van de koninklyke achtbaarheid, datze wederom eischte, haar van het rechtsgebiedt van het koninkryk van Engelandt konden bevryden, waar van ze door het verblyf, dat zy aldaar gehouden hadt, zich afhankelyk bevondt te zyn. Zy vermaanden haar vervolgens met zachtheit hare beschuldigingen te willen aanhoren, om zich daar omtrent te verdedigen: haar aanstonts daar na te verstaan gevende, dat, byaldienze naar hunne vertogen niet wilde luisteren, zy haar rechtsgeding, als in hare afwezigheit, konden en begeerden op te maken.

Zy antwoordde, *Datze geen onderdaan was, en liever duizend maal wilde sterven dan van hare oppermachtigheid afstaan. Datze zich niet kon onderwerpen aan bunne viersebaar, zonder de achtbaarheid van hare kroon onrecht aan te doen, en zonder zich aan alle de wetten van Engelandt te onderwerpen, zelfs aan die, welke den Godsdienst betroffen, dat is, zonder van hare koninklyke waardigheid af te zien, en haar gewisse te verraden. Dat, byaldien men een vry en volledig Parlement wilde beroepen, zy niet weigerde daar voor te versbynen, en te antwoorden op alle punten van beschuldiging, welke men haar te last leide. Maar zy kon voor hare rechtens niet erkennen personen, dieze wist met haat en partyfchap vooringenomen te zyn, en die, alvorens haar rechtsgeding op te maken, haar doodvonnis besloten hadden. Zy vermaande hen hun gewisse daar omtrent te beproeven, en te denken, dat het bedryf van dit treurspel het gebezel tot een touel hadt, en zich binnen het koninkryk van Engelandt niet bepaalde, waar binnen zy het te vergeeffsch zochten te sluiten.*

Daar na geschiedde 'er een foort van twistredening tusschen haar en den groot-schatbewaarder. Dewylze klaagde over de verongelykingen van de koninginne van Engelandt, viel Mylord *Burleigh* haar in de reden, om haar aan hare weldaden te doen gedenken. Hy mat boven al breed uit de strengheit, die de koningin hadt getoont tegen de genen, welke bestaan hadden *Maria* het recht tot de opvolging te betwisten, en de zorg, dieze gedragen hadt om het toen zittende Parlement te beleiten haar in den opstandt van het Noorden, dien het ontwerp van haar huwelyk met den hertog van *Nordfolk* verwekt hadt, te betrekken. *Maria* antwoordde op eene zeer min verplichtende wyze ten opzichte van hare Britannische Majesteit, en deedt blyken, datze van die twee omstandigheden, waar van de groot-schatbewaarder zo voordeelig sprak, een gansch ander gevoelen hadt dan hy. Mylord *Burleigh* vondt niet raadzaam die zaak verder ter onderzoek te brengen, en de gevolmachtigden, opgestaan zynde, kwamen de vergadering op nieuw wegens de weigering der koninginne bericht doen.

Het duurde niet lang, of zy kwamen haar nader aan boordt. Zy zonden tot haar af den ridder *Powlet*, en den algememen pleitbezorger\*, de welke aan haar vertoonden de hoofdartykels van den last, nevens eene lyst van de rechtters, op datze, na alvorens het een en het ander rypelyk overwogen te hebben, hare uitzonderingen en verwerpingen mogt opstellen, zodanig als zy het goed zou vinden. Zy vertoonden haar ook door den mond van de zelve afgezondenen, dat zy voorhadden haar opentlyk en ter goeder trouwe te handelen, alle fynigheden van de pleitbank vermydende. Zy bragt voor dit maal geen reden in ter wrakinge van de tot het opmaken van het rechtsgeding aangestelde gemachtigden, en hieldt zich alleen op met de wet, waar op de lastgeving gegrond was, en vol-

gens welke zy tot het opmaken en uitwyzen van het rechtsgeding moesten komen, tegen te spreken. *Eene nieuwe, onrechtvaardige en partydige wet, zeideze, zonder voorbeeldt, alleen gemaakt met het oogmerk om my van kant te helpen, en aan welke ik my geenzins zal onderwerpen.* Vervolgens vroegze aan de afgezondenen, of zy het burger of kerkelyke Recht daar omtrent meenden te volgen, daar by voegende, het zy ze zich aan het eene hielden, of zich naar het andere gedroegen, dat 'er geen leeraars in Engelandt waren, die de zelve recht verstonden. Dat men 'er uit *Pavië*, of *Poitiers*, of uit eenige andere buitenlandsche hogescholen, moest ontbieden. Zy zeide verder, datze opgemerkt hadt, datze by inhoudt van de lastgevinge daar in als eene misdadige gehandelt wierdt, en dat men in alle de bewoordingen een vooroordeel zag van hare verwyzinge, voor datze in hare verwerpingen gchoort was; zo dat men zich niet moest verwonderen, datze een rechtbank wraakte, die geen andere uitspraak zou doen dan volgens de natuur van eene zo min billyke lastgeving. Zy verzocht dan, dat men voor alle dingen de zwarigheden, dieze maakte omtrent zommige dubbelzinnige artykelen, en die men in een zin kon nemen, waar door haar een onverhelpe-lyk nadeel zou toegebracht worden, geliefde op te lossen. De afgezondenen vorderden haar een uittreksel van die artykelen, welke zy zelden aangetekent te hebben, af: doch zy zeide, datze zulks in der haast op een kladtie gedaan hadt, en dat het ten anderen het werk van een geheimfchryver, en niet van eene koninginne was.

Zy verklaarde zich duidelyker aan den kancelier, die zich met de andere heeren van de gevolmachtigden by haar vervoegt hadt. *Wat verstaat gy, vroegze hem, door die woorden, dat ik onder de bescherminge der koninginne ben? De zin daar van is klaar, Mevrouw, antwoordde de kancelier, maar men moet dien in de woorden zelve, welke geen dubbelzinnigheid insluiten, zoeken, zonder verklaring te vorderen van onderdanen, welken het niet toekomt den wille bunner oppermachtigen uit te leggen, en wy zyn ten dien einde niet afgezonden.* Zy verzocht ook, dat men haar het protest vertoonde, waar van reets gemeld is, voor dezen omtrent eene diergelyke gerechtshandeling gedaan zynde, en dat het voor de tweede maal mogt ontvangen worden. Doch men antwoordde haar, dat het slydig was met de wetten van de kroon van Engelandt, en dat het niet goedgekeurt was. Zy vroeg verder, op wat gezag en rechtsgeleerdheit zy dit rechtsgeding zouden grondvesten, en men antwoordde haar, dat zulks zou geschieden op het gezag van de opene brieven van de koninginne, en van het burger Recht der Engelschen. *Maar uwe wetten, zeideze, zyn vrywillig, en gy maaktze zodanig als het u bebaagt. Zou het billyk zyn, dat ik 'er my aan onderwierp? De Engelschen wilden de Salische wet, die in Frankryk plaats heeft, wanneer zy aldaar over de kroon van dat koninkryk met de Franschen in verskil waren, niet erkennen. Dit was nochtans de wet van het landt, volgens welke het bygevolg schynt dat het versibil moest beslist worden: maar myn persoon, noch myn ryk hebben niets gemeen met uwe wetten. Engelandt heeft zyne zetregels, en Schotland de zyne. Uw Engelsch Recht is ten dele op voorbeelden, en ten dele op gewoonten gegrond, die my onbekend, of in myn koninkryk niet gebruikelyk zyn. Doch indien gy 'er het gezag van het kerkelyke Recht byvoegt, zyn 'er de Engelschen de bevoegde uit-*

Haar geschil met den kancelier.



1586. *nitleggers niet van; het zyn de Godspraken van de opperpriesters, en volgens hunnen geest moeten de zelve verstaan worden. Men antwoordde haar, dat de Engelschen niet voor wettig erkenden dan het burger Recht van hunne natie, waar aan de gevolmachtigden zich zouden houden, zonder zich te binden noch aan de inzettingen der keizren, noch aan de bevelen der pauzen. Zy voegden daar by, dat het hen ondertusschen niet zwaar zou vallen haar met uit de eene en de andere van beide die vreemde wetten genomene teksten te bewyzen, datze verplicht was voor de vierfchaar van Engelandt te verschynen, indienze begeerde, dat men daar mede het opmaken van haar rechtsgeding begon. Zy gaf tot antwoordt, datze over deze stoffe gaarne met hen wilde redeneren, doch by wyze van gesprek, als met personen, voor welke zy achting hadt, en niet by wyze van proces, als met hare rechtters.*

*Zy stapte van dit verschil af om tot nieuwe betuigingen van hare onschuld over te gaan. Doch de gevolmachtigden, ziende, dat deze redenering hen te ver afleide, vielen haar in de reden, om haar te vragen wat eigentlyk haar laatste besluit was: ofze voor de gevolmachtigden wilde antwoorden, of niet. Zy, het geenze reets gezegt hadt, herhalende, volhardde met hun gezag te betwiften, gegrond zynde op eene inzettinge, die alleen gemaakt was om haar te doen omkomen; datze hen bygevolg niet kon erkennen, noch zich aan de wetten van Elizabeth onderwerpen, die by haar met recht zo verdacht waren; behalven dat hare moedigheid haar niet toeliet eene eerloze daadt te begaan, die het bloed van Schotlandt, waar uitze door eene lange achtereenvolging van koningen gesproken was, tot schande zou strekken. Zy weigerde nochtans niet, voegde zy daar by, te antwoorden, maar als eene oppermachtige vorstin, en om hare glorie te verdedigen, en niet als eene onderdaan, nog minder als eene misdadige, waar inze nooit zou bewilligen, al zou haar die weigering het leven kosten.*

*De ridder Christoffel Hatton, onderkamerling van Elizabeth\*, toen het woord nemende, ziede: Gy wordt beschuldigt van zamenzwooren te hebben tegen den gebeiligden persoon van onze koninginne: doch gy zyt niet veroordeelt. Gy zegt, dat gy ook eene koningin zyt: het zy zo. Maar wie u niet, de koninklyke waardigheid wordt noch door de keizerlyke rechtten, noch door die der pauzen, noch door het recht der volkeren, noch door dat der nature van de proceduren van het gerecht in eene misdadigt van deze soort bevryd. Hoe zou het met de algemene veiligheid gaan, en van wat gebruik zouden de wetten zyn, indien men'er zich tegen zo hatelike zamenzwoeringen niet van mogt bedienen? Zyt gy onschuldig, zo doet gy woen goeden naam te kort met te weigeren, dat woe zaak onderzocht worde. Gy betuigt niets misdreven te hebben. Laat het zo zyn: doch de koningin twyfelt'er aan, bedroeft zynde daar omtrent andere gedaachten te hebben, die op vry waarschynlyke vermoedens gegrond zyn. Zy sehort niettemin haar oordeel op, en heeft, ziede hy, zich naar de gevolmachtigden kerende, deze Pairs, wier wysheit en vroomheit u gerust moet stellen, indien gy onschuldig zyt, aangestelt om alles ten woen opzichte te onderzoeken. Zy zullen u gunstig horen, en zeer verheugt zyn, als gy u kunt rechtvaardigen. De koningin zelf, aan welke zy de tyding daar van zullen brengen, zal'er ten uiterste over verblyd zyn, my betuigt hebbende, toen ik afscheidt van haar nam, datze nooit iets met meerder droefheit vernomen hadt, dan datze verstondt, dat gy medeplichtig*

III Deel.

*waart aan de laatste zamenzwoeringe. Laat dan een ydel voorrecht van koningschap, dat u hier nergens toe kan dienen, woen. Verschyn voor den rechterstoel, en laat woe onschuld aldaar blyken, uit vreeze van door woe nitvoluchten en wrakinge van woe toegesbikte rechtters u den achterdocht der menschen op den bals te balen, en woen goeden naam een vlek aan te wryven, welke nooit uit te wiffchen zou zyn.*

*Zy antwoordde, datze niet weigerde zich voor een wettig, ten volle en vryelyk vergaderd Parlement te verdedigen, noch zelfs voor de koninginne en haren Raadt, onder voorwaarde van haar protestt, dat deze stap niet zou strekken ten nadeele van hare koninklyke waardigheid, en met beding, dat de koningin, voor alle dingen, haar zou erkennen als hare naaste erfgename. Maar aangaande deze vierfchaar, ziede zy, die alleen bestaat uit vooringenomene personen, waar van de meeste myne geslagene vyanden zyn, ik zal wel zorg dragen my daar aan te onderwerpen. De kanselier\* vroeg haar, ofze op de vraagstukken zou willen antwoorden, ingeval haar protestt aangenomen en in het registergestelt wierdt? Zy antwoordde, datze nooit zou toestaan, dat men haar oordeelde volgens de in hunnen lastbrief gemelde nieuwe wet. Men moet evenwel een besluit nemen, hernam de grootfchatbewaarder, en wy geven u niet langer uitsfel dan tot morgen, wanneer wy, na u alverens schuldig verklaart te hebben aan wanverschyning†, byaldien gy volhardt om niet te willen antwoorden, het rechtsgeding zullen komen beginnen. Beproeft woe gewiffe daar omtrent eerst wel, voegde hem de gevangene koningin daar op toe; denkt om woe eer, als ook, dat Godt u en de woen eens zal rechtten volgens het recht, dat gy my gedaan zult hebben.*

*Des anderen daags, zynde de 14 October, voor dat de rechtters bycenkwamen, verzochtze hen haar eenige van hunne vergadering te willen toezenden. De grootfchatbewaarder was van het getal der afgezondenen, en zy verzocht, dat haar protestt mogt geregittreert worden. Hy verzekerde haar, dat men het zou doen, maar onder twee voorwaarden: eerstelyk, dat de registrering zuiver en eenvoudig zou geschieden, zonder goedkeuringe; ten anderen, datze hare aangewezene rechtters zou erkennen. Zy nam het aan, ziedeze, niet zonder zich geweldt aan te doen, door de vreeze, dieze hadt, van de waardigheid der koningen, hare voorzaten, en der genen, die haar namaals stonden op te volgen, ongelyk aan te doen: maar de drift om aan te tonen, datze onschuldig was, hadt het tegen die beweegreden van glorie overgehaalt; ten anderen door de redenen van den ridder Hatton, na op de zelve ernstig gedacht te hebben, overtuigt zynde.*

*Zo haast als de gevolmachtigden verstandigt waren van het besluit der gevangene koninginne, begaven zy zich in de zaal van voorzitting, alwaarze hunnen gerechtssetel hadden doen oprechten. Op de verhevenste plaats van de zaal stondt een ledige troon, met een prachtig verhemelte overdekt, voor de koninginne van Engelandt, en daar tegen over, een weinig lager, een setel voor de koninginne van Schotlandt. De stoelen van de rechtters waren tegen de muren ter regter en ter linker handt geplaatst. Aan de regter handt van den troon stonden die van de eerste Pairs, welke met den burggrave eindigden, en die van de baronnen aan de linker handt. De ridders hadden hunne plaatsen by hen. Naast die van de graven stondt eene andere bank voor de twee eerste gerechts-hoofden en den eersten baron van den Exchequer, en eene andere aan*

1586.

Antwoordt van de koninginne van Schotlandt.

\* Brumley.

† Contumacia.

Zy erkent de macht der rechtters, onder beding, dat haar protestt aangenomen worde.

Hare verschyning voor de rechtters, en de order van den gerechts-handel.



1586.

\* Zie fol.  
296  
wat hun  
werk is.† Een  
foort van  
leeraars  
in de  
rechten.Aan-  
sprak  
van den  
kancelier  
aan de  
koninginne  
van  
Schot-  
landt.Ant-  
woordt  
der ko-  
ninginne.Zy  
spreekt  
de wet,  
uit krach-  
te van de  
welke  
men haar  
rechtsge-  
dint op-  
maakt,  
tegen.

de zyde van deze voor de andere rechtters, de twee andere baronnen van den Exchequer, en de leeraars in de rechten \*. In het midden stondt een tafel, rondom de welke zich zouden zetten de algemene pleitbezorger en voorspraak, de sergeant van de koninginne †, de klerk van de kroon, en beide de geheimchryvers, of klerken, om de stukken van het rechtsgeding te boek te stellen. De aartsbisschop van Kantelberg, de markgraaf van Winchester, en de graaf van Leicester bevonden zich niet in de vergadering, zonder dat men de reden daar van meldt (a).

Zo haast als de rechtters hunne plaatsen genomen hadden, zag men de beichuldigde koningin binnen komen, welke op haren stoel ging zitten. Toen keerde de kancelier, na alvorens de deurwaarders gelast te hebben sluite te maken, zich tot de koninginne, en sprak haar op deze wyze aan: *De allerdoorluchtigste koningin van Engelandt, met veel droefheit vernomen hebbende, dat gy eene zamenzwering hadt gemaakt tegen haar persoon, haar koninkryk, en tegen den Anglikaanschen Godsdienst, meent uit hoofde van hare koninklyke waardigheid, en volgens haar gewisse verplicht te zyn om daar van de waarheit door wegen van recht te doorgronden. Dus, om niet te ontbreken aan het geene Godt, zich zelve en haar volk verschuldigt is, en geenzins uit haat, of wraakzucht, heeft deze gevolmachtigden benoemt, om de tegen u ingebragte beschuldigingen, en het geen gy tot uwe verdediging te zeggen hebt, te horen.*

Met spreken opgehouden hebbende zeide de koningin, *Dat men haar op eene vromde wyze behandelde; datze in Engelandt was gekomen om aldaar den bystandt te vinden, dien men haar beloofd hadt, en dat haar, in stel van eene schuilplaats, eene gevangenis was toegewezen, waar in men haar gedurende zo vele jaren hadt doen zuchten; datze geen onderdaan, maar eene vrye en oppermachtige koningin was, en geen rekenfchap hadt te geven van hare bedryven, noch aan de gevolmachtigden van Elizabeth, noch aan eenig rechter op aarde, maar aan Godt alleen, den oppersten en eenigsten rechter der koningen; datze geen nadeel wilde toebrengen, noch aan hare waardigheid, noch aan die van haren zone en van alle de andere vorsten, welke haar met verontwaardiging eene daadt zouden zien doen, die schandelyk was voor de achtharheit van den troon.* Na deze reden verzochtze de akte van haar protest, zonder benadeling van het welke zy bewilligde te antwoorden, om den laster harer beschuldigders te doen zien. De kancelier ontkennde, dat de koningin van Engelandt haar den bystandt, waar vanze sprak, beloofd hadt, en kante zich aan tegen de registrering van haar protest, als ydel en slydig niet de wetten, welke aan het recht van het koninkryk onderwierpen alle de genen, die men daar zou vinden het recht verbreken en de algemene rust storen. Doch de gevolmachtigden belastten, dat zo wel het protest van de koninginne, als de tegenspraak des kanceliers in de akten zouden ingevoegt worden.

Daar ontstonden op het lezen van den lastbrief, waar mede de gerechtshandel moest begonnen worden, wederom nieuwe geschillen. De koningin wraakte de wet, uit krachte van de welke men haar rechtsgeding meende op te maken: eene wet, zeideze, die men in de bedoeling van hare veroordeling, waar van de zelve het voorbarige vonnis was, hadt opgesteld. Zy beriep zich daar omtrent op de trouwe der gevolmach-

(a) De laatste van deze drie was in dezen tyd nog in Nederlandt, en keerde eerst in het laatste van dit jaar naar Engelandt.

tigden, en deedt op nieuw eene betuiging tegen 1586. de nietigheid van den gerechtshandel. De schatbewaarder voegde haar toe, dat deze wet, schoonze nieuw was, daarom niet te minder krachtig moest gehouden worden; dat het Parlement, waar in de zelve was doorgegaan, zich niet door eenig ander byzonder inzicht hadt laten vervoeren; dat de behoudenis van de koninginne en van den Staat daar van de eenigste beweegreden was, en dat de zelve alle de onderdanen des koninkryks in het algemeen met het zelve gezag verplichtte, als de alleroudste inzettingen; dat dus het recht van Engelandt lag, en dat de beschuldigde koningin daar van met meerder eerbiedt moest spreken; dat voor het overige alle hare betuigingen \* en beroepen † vruchteloos waren, en dat men niet zou nalaten, zonder daar acht op te slaan, met de zake voort te varen. Zy zeide met twee woorden, datze dan gereed was om hare beschuldigingen aan te horen, en hare onschuld te doen blyken.

Garodi, sergeant in rechten † van hare Britannische Majesteit, deedt de opening van het rechtsgeding. Hy verklaarde eerst de artykelen en de bewoordingen van de wet, naar inhoud van welke men vergadert was om het zelve op te maken en uit te wyzen. Vervolgens ging hy over tot het verhaal van de zamenzwering van Babington, waar van hy een naauwkeurig verslag deedt. Hy besloot met te zeggen, dat de koningin van Schotlandt aan deze bedryven schuldig wierdt gerekent: I. Dat de aanleg van het verraadt haar zo wel als de vloekverwanten bekend was. II. Datze daar omtrent hare goedkeuring hadt gegeven. III. Datze, het daar nog niet by latende, hen hare hulp hadt beloofd, en den weg, nevens de middelen aangewezen om het stuk uit te voeren.

Zy antwoordde, datze Babington niet kende; datze nooit brieven van hem ontfangen, noch ooit aan hem geschreven hadt; en kortom, datze nimmermeer de gedachten hadt gehad om op het verderf der koninginne toe te leggen. Eene afgryfslyke misdaadt, vervolgdeze, zeggende, dat men, om haar daar van te overtuigen, hare eigene handtekening hadt moeten aantonen, alle andere bewyzen, om eene zo gruwelyke beschuldiging tegen een persoon van haren rang te rechtvaardigen, gebrekkelig zynde. Zy voegde daar by, datze zelf van deze onderneming nooit in eenig geselschap hadt horen spreken, en dat Ballard by haar niet meer bekend was dan Babington, die 'er de twee hoofden van gezegt wierden te zyn. *Met een woordt, dus besloot zy, op wat wyze wil men my, die in eene naauwe gevangenis zit opgesloten, verantwoordelyk maken wegens de aanslagen der zamengezwoorenen? Ik heb noch hunne raadslagen kunnen weten, noch de zelve, schoon ikze gewosten hadt, belletten.* Men las haar toen de artykels, waar op Babington gehoord was, voor, by welke het klaar bleek, datze een briefwisseling met hem hadt onderhouden, en men las 'er haar verscheide van voor, welke hy aan haar geschreven hadt, waar in alle de byzonderheden van de zamenzwering gemeld wierden. Hier op antwoorddeze, dat het wel kon zyn, dat Babington aan haar geschreven hadt, maar dat zulks niet genoeg was om haar van heimelyke verstandhouding met hem te overtuigen; dat men daarenboven moest bewyzen, dat zy zyne brieven ontfangen hadt, en dit wierdt volstrektelyk van haar ontkent. *Het is waar, zeideze, dat een pakket brieven, na alvorens gedurende een jaar opgehouden te zyn, eindelyk in myne handen is gevallen: maar op wat wyze het zelve is*

\* Præst-  
ten.  
† Appel-  
len.De be-  
schuldi-  
gingen  
worden  
door de  
bedien-  
den van  
Eliza-  
beth  
voorge-  
lezen.  
† Voor-  
sprak  
van de  
koning-  
inne.Hare  
verwo-  
dingen.

op-



1586.

Vervolg  
van de  
beschul-  
digingen  
en ver-  
werin-  
gen.

opgebouden, en door wien het my bebandigt is geworden, is iets, dat ik niet weet.

Om haar te overtuigen, datze de brieven, welke Babington aan haar hadt geschreven, ontfangen hadt, las men haar de plaatsen van zyn antwoordt op de ondervragingen voor, waar in hy het met duidelyke woorden verklaarde. Deze plaatsen maakten gewag van Philips Howard, grave van Arundel, van des zelfs broeders, en van den grave van Northumberlandt. De overdenking van het geen deze groten geleden hadden, om zich te yverig voor hare party getoont te hebben, maakte haar weemoedig; en zich van schreien niet kunnende onthouden, zeideze, hare aanspraak tot zich zelve wendende: Ongelukkige vorstin, hadt gy niet genoeg aan uwe rampen, moestenze nog door de droefheit, van het doorluchtige huis van Howard, dat zo menigverf op het toneel komt, verdrukt te zien, vergroot worden? Na hare tranen afgedroogt te hebben antwoorddeze: Babington heeft gezegt wat hy wilde: daar is geen bewys tegen my uit te halen. Hy is een schelm geweest, die zich ten koste van de waarheit en mynen goeden name heeft zoeken te redder. Wat de karakters belangt, men heeft de zelve kunnen nabootsen naar diergelyke andere, welke myne vyanden in verscheide van myne brieven, waar in ik van onverschillige zaken spreek, zullen gezien hebben; en door behulp van de zelve karakters hebben zy deze, welke men my tegenwoordig vertoont, in de plaats kunnen stellen. Wat waarfchynlykheit is 'er, voegde zy daar by, dat ik, gelyk men voorgesift, my bedient zou hebben van den grave van Arundel, doordien hy zo wel gevangen zat als ik; of van dien van Northumberlandt, die my onbekend was, en op welken zyne jonkheit my niet toeliet zo veel vertrouwen te stellen.

Men hadt haar ook voorgelezen de verklaringen van Ballard en Savage, welke betuigden de brieven van de koninginne van Schotlandt in handen van Babington gezien te hebben. Zy ontkende altoos aan dezen laatsten geschreven te hebben: zy verzekerde daarenboven, datze, wel verre van de onderneming goed te keuren, alle de voorfagen, welke men haar ooit hadt gedaan, om een aanslag op Engelandt te maken, met verontwaardiging verworpen, en de ondernemers gewarfchuuwt hadt wegens het gevaar, waar aan zy zich ontydig bloot stelden. Om haar te overtuigen leide men haar de door haar aan Babington geschrevene brieven voor oogen, wiens toeleg zy daar in roemde, en tot die onderneming hare toestemming gaf. Zy verzocht de oorspronkelyke te zien, en volhardde te verklaren, dat zy de zelve niet geschreven hadt. Dit is, zeideze, gelyk ik reets te kennen heb gegeven, een kunstgreep van myne vyanden, die my deze, volgens myne cyfferletters, waar van zy de karakters in het alphabeth, dat 'er in Vrankryk van berustende is, hebben kunnen zien, verdichte brieven opdruagen. Zy voegde daar by, dat het niet bezwaarlyk was de cyfferletters en karakters van anderen na te bootfen; dat het niet lang geleden was, dat men in Vrankryk een jongman, die zeide een bastaardt van wylen den koning haren man te zyn, dit ambacht oeffenende, ontdekt hadt. Zy verweet Walsingham, dat hy 'er ook doen mede hadt, en zeide reden te hebben om hem verdacht te houden, dat hy deze schriften verzonden hadt, om haar en den koning haren zonc aan den haat, dien hy hen toedroeg, op te offeren. Zy besloot hare redenvoering met nieuwe betuigingen van nooit deel gehad te hebben aan de zamenzweringen tegen de koninginne, betuigende daarenboven, datze voor het overige veel

III Deel.

Wat ver-  
weert zy  
Walsing-  
ham  
docht.

liever haar eigen bloedt zou zien vergieten, indien haar lotgeval zodanig was, dan dat der Roomsche Katholyken, welke men, ter oorzaak van haar en van den Godsdient, zo wrede straffen deedt lyden. Naauwlyks kon men deze laatste woorden, dieze met een vloedt van tranen verfelde, verstaan.

De grootfchatbewaarder, die de zelve hoorde, haaldeze terftondt weder op. Daar is geen een Roomsche Katholyk, zeide hy, ter oorzaak van zynen Godsdienst, zo hy anders is gebleven binnen de palen van geboorzaamheit, zodanig als het een goed inwoonder en getrouw onderdaan past, ter doot veroordeelt. Maar hebben zommigen de zwaarste straffe moeten ondergaan, dat is geweest, om dat zy, by de wederfpanningheit een blinden yver voegende, zich verklaart hebben voor verdedigers van de bulle van uitsluiting tegen de koninginne. Ik hadt 'er anders van horen spreken, hernam de beschuldigde koningin, en ik heb 'er ook anders van gelezen in de boeken, welke men 'er van gedrukt heeft. Gy hebt buiten twyfel ook in die boeken gelezen, antwoordde de grootfchatbewaarder daar op, dat de koningin van hare koninklyke waardigheit vervallen was.

Hier mede eindigde het geschil. Maar Walsingham, die zich geraakt voelde over het fchammer verwyrt, dat de koningin van Schotlandt hem gedaan hadt, wilde ook zyn beurt hebben; en opgestaan zynde zeide hy: Ik neme Godt tot getuige van niets gedaante hebben, noch als een byzonder persoon, dat een eerlyk man onwaardig is, noch als openbaar staatsdienaar, dat myn ampt en de plaats, welke ik beklede, niet voegt. De behoudenis van de koninginne en van het koninkryk hebben my, beken ik, ongerustheit gebaart: men heeft my wegens zo vele op elkander volgende zamenzweringen dikwils ontfelt, en gansch yverig gezien om de zelve te ontdekken. Maar heeft iemandt van de vloekverwanten betuigt, dat ik ter opstelling van de brieven van de koninginne van Schotlandt, waar van zy in bunne antwoorden op de vraagstukken gemeld hebben, zamenhandel met hem hadt gehouden? Heeft Ballard, die zo vele reizen naar Vrankryk heeft gedaan, belast zynde met de aan deze koninginne houdende brieven, of met die, welke zy aan hare medestanders schreef, my ooit iets van zynen handel geopenbaart? Dit was het middel niet alleen om zyn leven te behouden, maar zelfs om vergeldingen te bekomen. Ondertuffchen heeft by eene zuivere en eenvoudige bekenenis van zyn misdryf gedaan; by heeft deze brieven, toen men hem in verzekering hadt genomen, voor de rechte erkent: maar te voren heeft by het geheim daar van bewaart, en niet gedacht om, met de zelve aan my te vertrouwen, zich vry te kopen, wel verre van met my in heimelyk verstandt geweest te zyn om die op te stellen.

Het is genoeg, zeide de koningin van Schotlandt, hem in zyne reden vallende, ik geloof u op uw woordt, en ik verzoek u niet gram te willen zyn over het geen ik op de berichten, welke men my daar van gedaan heeft, gezegt hebbe. Laten wy ons van weérzyden recht doen; hebt geen meer ligtgelovigheit voor myne lasteraars, dan ik wil hebben voor de gene, die u beschuldigen. De uitgezondenen, welke de yver voor de behoudenis van de koninginne, uwe meestersesse, u overal doot gebruiken, zyn slechte waarborgen voor het geen zy u aanbrenghen; en waarom zoudt gy geloven, dat zy u getrouwer waren dan de genen, die zy verraden? Veroordeelt my dan niet op diergelyke berichten, en laat u door zodanige getuigen niet diets maken, dat ik heb toegelegd om de koningin ten verderve te brengen. Neen, zeide zy, op nieuw een vloedt van tranen storten-

1586.

Walsing-  
ham ver-  
dedigt  
zich.

Ant-  
woordt  
van de  
koningin-  
ne.

Aan z

ten-



1586. tende, nooit heb ik gedachten daar toe gehad. Godt verboode, dat ik de behoudenis myner ziele, met myne waarde zuster te doen omkomen, in gevaar stelle! De rechters antwoordden haar, dat dit het gene was, waar van men door de genomene verklaringen moest overtuigt worden, en stelden het onderzoek daar van tot de zittinge van den namiddag uit.

Vervolg van de beschuldigingen en verwerpingen.

Men begon de zelve met de lezinge der brieven van Mylord Paget, welke Curle, een van de geheimfchryvers van Maria, uit Vrankryk aan de koningin zyne meesteresse verklaarde gefchreven te hebben. De zelve maakten gewag van de gesprekhouningen van Ballard met Mendoza nopens den toeleg om in Engelandt een inval te doen, en dien van de ontslaginge der gevangene koningin. Zy ontweek die getuigenisse behendiglyk met te zeggen, dat daar uit geenzins te bewyzen was, dat zy tegen Elizabeth verraadt hadt gebrouwen. De leeraars in rechten meenden zulks te kunnen aantonen uit de bekentenisse van Babington, en uit de brieven, welke de koningin van Schotlandt en hy aan malkander gefchreven hadden. Zy drongen voornamentlyk deze woorden van de brieven van Babington aan, door welke hy haar noemde *zyne mevrouw en alldoorluchtigste koningin*, en toonden haar teffens, dat hy daar sprak van een gemaakten toeleg om de kroon van Engelandt op den Katholyken koning over te brengen.

Zy bekende daar omtrent, dat een priester, welken zy weigerde te noemen, het middel gevonden hebbende om zich by haar te doen inleiden, haar gedrongen hadt om in de zamenzweringen tusschen beide te komen, haar dreigende, dat, byaldienze het niet deedt, zy zich en haren zone buiten de erfennisse van de kroon van Engelandt zou gefloten zien. Zy voegde daar by, ook te weten, dat de koning van Spanje daar naar stondt met een recht, het welk hy niet dan aan haar alleen zou afstaan.

Men voegde by de brieven en antwoorden op de vraagstukken van Babington de verklaringen der twee geheimfchryvers van Maria, Nave en Curle, waar tegen zy niet gehooft wierdt: men vergenoegde zich met haar te vragen, ofze niets tegen hen hadt in te brengen. Zy antwoordde in het algemeen, dat geen van beide, ten nadeele van de trouwe, welke zy haar verschuldigt waren, als getuige tegen haar ontfankelyk was; en nader tot de zake komende, beschuldigde zy hen van losligheit, en van zich door geldt, of beloften van hare vyanden ligtelyk te hebben laten omkopen; zo dat het niet onmogelyk was, dat zy in de brieven, die zy haar hadden doen tekenen, en welke zy gefchreven hadden, zaken hadden ingelafcht, die zy hen niet voorgezegt hadt; dat het ook wel kon zyn, dat, de antwoorden op die brieven in hunne handen gevallen zynde, zy de zelve voor haar verborgen hadden. Daar na eenigen tydt stil gezwezen hebbende, als om zich te bedenken, zeideze, hare stem verheffende: *Het is met de behoudnisse en de*

Verwyt der beschuldigde koningin tegen hare geheimfchryvers.

*actibaarheit der vorsten gedaan, indien men hen van de geschriften of woorden van hunne geheimfchryvers doot afhangen. Ik heb hen niets voorgezegt dan het geen billyk was, en ik heb my niet verklaart aangaande de begeerten en de hopeningen van myne vryheit dan in wettige bewoordingen. Men moet my door myne eigene woorden, of door myn eigen handschrift van het tegendeel overtuigen. Ik erken niets voor het myne van het geen hunne bandt ten nadeele van de koningin myne zuster zal mogen opgesteld hebben, en ik geef hen aan hare rechtvaardigheit over. Zy hebben het buiten myn weten ge-*

daan, en men moet hunne vermetelheit straffen, zonder myne onnosselheit aan te doen. Laat ik tegen hen geboort worden; ik ben verzekert, dat zy de waarheit van het geen ik zegge zullen toestemmen, en my ganschelyk ontschuldigen. Men moest my ook myne brieven vertonen; byaldien ik de zelve in handen hadt, zou ik op alle de tegenwerpingen, die men my doet, naauwkeuriger kunnen antwoorden.

In den tydt van dit verschild deedt 'er de grootfchatbewaarder een ander opkomen, door het verwyt, dat hy de beschuldigde deedt, van voorgehad te hebben den jongen koning van Schotlandt, haren zone, naar Spanje te zenden, en aan zyne Katholyke Majesteit over te dragen het recht, datze op de kroon van Engelandt meende te hebben. Ik ben weinig in staat, antwoordde zy, om eene schikking te maken omtrent een koninkryk, dat ik niet bezit. Belangende myne wettige rechten, ik kan de zelve afstaan aan wien het my behaagt, zonder daar van aan iemandt rekenschap te doen.

Na deze soort van afwykinge nam men de verklaringen van Nave en Curle weder in handen, welke de gevolmachtigden krachtig aandrongen, en die ook de voornaamste bezwaarnissen van het rechtsgeding uitmaakten. Van deze twee geheimfchryvers was de eene, als boven gezegt is, een Franschman, en de andere een Schot. Beide ondervraagt zynde, hadden zy omtrent de in de kisties van de koningin gevondene brieven een eenparig getuigenis gegeven. Zy hadden de oorspronkelyke van de eene, de afschriften van de andere, de cyfferletters en karakters van alle erkent, en boven dien beleden, dat de afschriften der brieven van de koningin van hunne handt waren; dat zy de zelve Nave in het Fransch hadt voorgezegt; datze door Curle in het Engelsch waren vertaalt, en dat men vervolgens de oorspronkelyke in cyffer hadt gefchreven. Voorts meldde hunne verklaring, dat de koningin, hunne meesteresse, een brievehandel met Babington hadt onderhouden, en dat zy hem, op het bevel van deze vorstinne, gefchreven hadden, dat zy zyn voornemen goedkeurde. De rechters drongen haar gevoelig door de uitdrukelyke en eenparige verklaringen dezer twee getuigen. Zy van haren kant bleef by hare antwoorden en ontkenningen, en betuigde altoos noch Ballard, noch Babington, aan wien men voorgaf, datze gefchreven zou hebben, of van wien men wilde datze brieven ontfangen hadt, te kennen.

Deze laatste woorden gaven voet tot een nieuwen twist tusschen haar en den grootfchatbewaarder. Maar, zeide hy tegen haar, de zelve wederom ophalende, *gy kent Morgan wel, dien sibelm, welke Parr naar Engelandt afvaardigde om de koningin te vermoorden, en dien gy een jaargeldt hebt toegelegd. Zy antwoordde niet te weten, dat Morgan schuldig was aan het misdryf, waar mede men hem betichtte; datze hem ten minste in dat opzicht niet kende, maar by eene andere gelegenheit hadt leren kennen, het welk haar ook niet toeliet zonder dankbaarheid te blijven, te weten, dat hy om harent wille alles verloren hebbende, zy zich verplicht voelde om hem in zyne ballingschap by te staan, en datze het ongelyk van een ander niet op haren weldoender moest wreken. Zy voegde daar by, datze hem altoos belet hadt zich in de ondernemingen der vloekverwanten in te wikkelen. Maar, zeide zy, een tegenverwyt gebruikende, *hoe durft men my het toeleggen van een zo gering jaargeldt tot een misdaadt aanrekenen, daar het hof van Engelandt 'er zulke aanmerkelyke en zo menigvuldige aan de**

Verklaringen der geheimfchryvers.

Haar geschild met den grootfchatbewaarder.



1586. *wederspannige Schotten doecht geven? Gy vergeet, hernam de grootfchatbewaarder, de merkelykfte, naamelyk de gene, die de koningin den koning wven zone bezorgt, welken de beroerten gedurende zyne minderjarigheid, en het flechte beftier van de regenten buiten staat zouden gefelt hebben om zyne waardigheid fttaande te houden, ten ware onze koningin, door redenen van bloedverwantfchap en medelyden over de rampen van dezen jongen vorft bewogen zynde, door hare milddadigheid daar in hadt voorzien.*

De zitting eindigde met de lezing van eenige plaatfen uit de van de koningin van Schotlandt aan *Inglesfield*, *Mylord Paget*, en den afgezant *Mendoza*, aangaande den byftandt, dien zy van de buitenlandsche mogendheden verzocht, gefchrevene brieven. Hare verantwoording was, dat 'er niets in gevonden wierdt betreffende den snoden aanslag tegen den perfoon van de koningin, waar aan men haar fchuldig wilde ftellen; dat men haar met recht tot geen misdaadt kon aanrekenen den yver, welken deze vorften tot hare verloffinge getoont hadden, noch hare medehulp nevens hen omtrent eene zo natuurlyke begeerte; datze de koningin menigmaal verklaart hadt, daar van door alle foorten van onzondige middelen de vervulling te zoeken.

Des anderen daags morgens voor de gevolmachtigden verfchenen zynde, verzochtze, dat haar eene akte van de registreringe van haar protest mogt behandigt worden. Dit gefchiedde alleen om zich den weg te openen tot nieuwe klagten over hare rampen, en over de flechte wyze, op welke men haar behandelde. Zy zette hare redenen in dezen gevalle nog meerder klem by danze te voren gedaan hadt, en het fcheen als ofze thans hare uiterfte poging wilde aanwenden om hare rechtters te bewegen.

Hare  
Klagten  
tegen de  
rechts-  
pleging.

*Ik kan, zeide zy, my niet beletten nog eens over de fchandelyke behandeling, die men my aandoedt, te klagen. Zou het niet beter geweeft zyn, dat men de voorwaarden, welke ik tot myne ontflagginge heb voorgestelt, waar voor ik den zoon van den hertog van Guize en den koning mynen zone tot gyselaars wilde geven, hadt aangenomen, dan my te laten zuchten in eene gevangenis, waar van de gevolgen rampspoedig zyn? Ik heb al voor langen tydt het genomen besluit voorzien, van mynen gevangen staat zo lang te doen duren als myn leven: maar ik hadt nooit gedacht, dat men myne eer en behoudenis voor zodanig eene vierfchaar in de waagfchale zou ftellen; voor wetgeleerden, welke al de kunst van de pleitbank, en al de fynigheid van hunne strikredenen gebruiken, om uit ieder omftandigheid en ieder woordt gevolgen te trekken, die met hunne vooroordeelen overeenkomen. Onteert men dus de achtbaarheid der oppermachtigen, en lydt de zalving der koningen, dat men hen door eene zo smadelyke behandeling met den verachtelykften van hunne onderdanen gelyk ftelle? Men gaat verder. De lafbrief bebelst de rechtspleging omtrent het onderzoek van de zamenzweringe tegen de koningin, waar mede men my beticht: ondertuffchen tast men, op de wyze, als men hier in te werk gaat, door vraagstukken, waar op men wil dat ik zal antwoorden, en door brieven, welke men my tegenwerpt, mynen Godsdienst aan, en de vriendschap, die ik met de buitenlandsche vorften onderhouden hebbe. Ik meende, dat het recht der fouvereynen zo heilig was als dat der volkeren: doch zonder der zekver voorrecht te eerbiedigen wil men my verplichten rekenfchap te doen van den gemeenzamen handel, welken ik met die vorften gebaad hebbe, en men ontbloot my van myne koninklyke waardigheid, met my als eene misdadige voor eene vierfchaar te doen verfchynen. Het*

*fta my vry het gebeugen te berroepen van het ge-  
vaar, dat Elizabeth liep, wanneer hare vyanden  
haar medeplichtig zochten te maken aan den opftand  
van Wiat, en myne onfchuld by de hare te verge-  
lyken. Onze gevallen hebben vry wat overeenkomst:  
al het onderscheidt, dat 'er in is, is, datze toen om  
baren Godsdienst leedt het geen ik tegenwoordig om  
den mynen lyde. Voor het overige ben ik niet fchuldiger  
dan zy was. Hoe dierbaar my de behoudenis  
der Katbolyken is, zweer ik echter by het beil-  
tigfte, dat 'er is, nooit gedachten gebad te hebben  
om hen de zelve ten kofte van het leven van ie-  
mands te bevorderen. Ik heb Esther en geen Judith  
willen navolgen, en meer gezocht om Gods toorn  
door myne gebeden te stillen, dan het bloed van de  
geringften van het volk te vergieten.*

Hier uit namze gelegenheit om te klagen over den lafter der genen, die haar van ongodsdienstigheid befchuldigden, en deze befchuldiging op hen zelve overbrengende, zeideze gedurende zekeren tydt gewenticht te hebben, datze in den Proteftantschen Godsdienst onderwezen mogt worden: doch dat men naar de voorftlagen, dieze daar van deedt, niet luisterde; maar dat men eene verachting voor hare behoudenis hadt laten blyken, welke uit den zelve grondt voortkwam, waar uit alle hare onheilen oorspronkelyk waren. *Maar ik zie wel, zeideze, hare redenen eindigende, dat alle myne vertogen te vergeeffeh zyn, en dat myn ondergang beftoten is. Verboedt nochtans, dat uwe onrechtvaardigheid u nergens toe ftrekke, en dat gy, na my veroordeelt, my van myn recht, en mogelyk van myn leven berooft te hebben, u niet in uwe verwachtinge bedrogen vindt. Zy beftoot met hare zaak van voor hunne vierfchare voor die van Godt en der vorften, hare bondgenoten, te betrekken, herhaalde haar protest, en verzocht, dat men het onderzoek van de zake eene andere vergadering wilde aanbevelen; haar een voorfpraak geven om haar te verdedigen, en dat, zy oppermachtig zynde, men haar op haar woordt wilde geloven. Zy volhardde in hare wrakinge, en zeide, dat het ten haren opzichte zeer onvoorichtig zou zyn zich aan het oordeel van partydige en zo vooringemene perfonen te onderwerpen.*

Haar be-  
roep en  
openly-  
ke ver-  
klarin-  
gen.

Het antwoordt van den grootfchatbewaarder was niet minder klemmende. Zich naar haar gewend hebbende zeide hy tegen haar: *Mevrouw, ik heb voor u aan te fpreken en als rechtter, en als Raadsheer. Alvorens u myne raadgevingen te doen horen, zal ik my als gevolmachtigde verklaren, welke u van de ware gefchepenheit uwer zaken, en van den gerechtsbandel, dien wy daar in beftoten hebben te houden, waar van gy kwalyk onderrecht fchynt te zyn, kennis wil geven. Uw protest is geregiftreert, en u zal daar van eene akte bezorgt worden. Het gezag uwer gevolmachtigden vloeit oorspronkelyk af uit de tekeninge van de koningin, en uit het groot zegel van Engelandt, in welken gevalle geen hoger beroep plaats heeft, en wy zyn gekomen, niet met vooroordeel ingenomen, gelyk gy ons verwyft, maar in het voornemen om u zuiverlyk recht te doen. De leeraars in rechten, waar over gy klaagt, komen in het verfchil te pas, doch dienen alleen om de bewyzen van de zamenzwering tegen de koningin op te helderen. Wy hadden macht het rechtgeding in uwe afwezendheit op te maken; maar wy hebben dienftiger gevonden u daar by te roepen, op dat gy ons niet zoudt kunnen befchuldigen de redenen, die tot uwe verontfchuldiging dienden, verzwegen te hebben. Ons onderzoek betreft den snoden aanslag tegen den gebedigden perfoon van hare Majesteit, waar aan gy fchuldig wordt gerekent, en alle de tegenwerpingen, welke wy u gedaan hebben, eindigen daar in, als in*

Ant-  
woordt  
van den  
groot-  
fchatbe-  
waarder.



1586. haar middelpunt. Men heeft geen andere beooging met de lezing van de brieven, die in het rechtsge- ding te pas komen. Men heeftze u van het begin tot het einde voorgelezen; hoewel daar in van enige andere omstandigheden gewag wordt gemaakt: maar dit strekt alleen om u den samenhang daar van te doen zien. Ten anderen helpen deze omstan- digheden om het schelmstuk te bewyzen, en doen zien op wat voet gy met Babington heimelyk ver- standt handelt.

De ko- ningin valt hem in de reden. *Wat omstandigheden? zeide de beschuldigde koningin, hem in zyne reden vallende, gy zult- ze te vergeeffsch aanbelen. Ik breng u weder tot de bepaalde zake van den aanslag, waar mede men my beticht, en dit zult gy nooit bewyzen. Myne on- schuldigt bangt niet van de trouwe myner geheims- chryvers en van het geen zy op het papier bren- gen af. Ik geloof hen eerlyke lieden te zyn; maar zy zyn menschen: de vrees voor pynigingen, of de hope van vergeldingen heeft hen kunnen verzetten, of doen veranderen. Hoe weinig kan men zich op den mensche betrouwen! De brieven, waar van men zich tegen my bedient, hebben by mislag in plaats van aan de genen, aan welke zy geschreven waren, aan anderen kunnen bestelt zyn: men heeft 'er dingen kunnen byvoegen, die ik niet hadt voorgezegt: ik heb aangemerkt, dat zulks dikwils in de schryfstrant der geheimschryvers, het zy onbedachtelyk, of we- tens en willens, gebeurt was. Kortom, byaldien ik myne papieren hadt, en iemandt om my in dezen arbeid te verligten, zou ik welgepaste en net ter snee komende antwoorden op alle uwe tegenwerpingen vinden.*

Weiler- ant- woordt van den groot- schatbe- waarder. *Gy eischt te vergeeffsch uwe papieren weder op, hernam de grootchatbewaarder, vermits men u niets dan het geen nieuw is tegenwerpt, niets, dat niet sedert den 19 Juny is voorgevallen. Voor het overige wat gy ydele vermoedens op omtrent de trouwe uwer geheimschryvers, men heeft noch hen, noch Babington op de pynbank gebragt, en hunne bekentenissen zyn alle zo vrywillig als een- parig. Het is het werk der gevolmachtigden te oordeelen wat meer geloof verdient, of deze ver- klaringen, of uwe betuigingen in het tegendeel. Maar om tot het vervolg van myne redenen te komen, zo luistert naar den raad, dien ik u thans zal geven. Gy klaagt, dat alle de tot uwe ontslaginge gedane voorlagen van geen gevolg zyn geweest. Wyt zulks de koningin niet, maar u zelve, en den Schotten van uwen aanhang, welke geweigert hebben het pandt te geven, dat gy aanbodt, en den jongen koning naar Engelandt te zenden\*.*

\* Zie fol. 170. *Sedert deze voorlagen, en zo als men over uwe vrylatinge in onderhandeling was, ontdekte men het verraadt van Parr, welken Morgan, die karel, welke u zo toegedaan is, naar Engelandt hadt gezonden om de koningin te vermoorden. Ach! riep Maria uit, hem in de reden vallende, gy mishandelt my. Neen, hernam de grootchatbewaarder, ik heb het op de vyanden van de koninginme geladen. Maar, vervolgd- de hy, vermits gy niet kunt verdragen, dat ik de zaak verder ter onderzoek brenge, zo laat ons tot de bewyzen overgaan. Dewylze weigerde de lezing daar van te horen, zeide hy: Wy zullen nochtans niet nalaten de zelve voor te le- zen. Ik zalze ook aanboren, antwoordde zy daar op, doch op eene andere plaats, daar het my geoorlooft zal zyn my te verdedigen. Zy bleef echter in de vergadering.*

Brieven van de konin- ginne van Schot- landt aan *Men herlas hare brieven aan beide de Pagets. By de eene sloegze den koning van Spanje, als een onseilbaar middel om de Nederlanden te onderwerpen, voor een prins op den troon van En- gelandt te bevestigen, die haar gunstig zou zyn.*

1586. de za- menge- zwoeren, en van de samen- gezwo- renen aan de konin- ginne. *Door de andere pordeze Mylord Paget aan om de landing van de troepen, welke in het konink- ryk moelten vallen, te verhaasten. Men las ook de door den kardinaal Alan aan deze vorstinne geschrevene brieven, die haar zyne allerdoorluch- tigste meesters noemde, en aan welke hy liet we- ten, dat de prins van Parma met de uitvoering van de onderneming belast was. Zy sloorde dikwils de lezing van deze verscheide brieven; dan met te zeggen, dat Babington en hare ge- heimfchryvers alleen gezocht hadden zich te ver- schonen met haar te beschuldigen, en datze nooit hadt horen spreken van zes moorders, waar van daar in gemeld wierdt, wel verre van aan hare correspondenten in Vrankryk daar over geschre- ven te hebben: dan met de uitdrukkingen van den kardinaal Alan als bewoordingen van louter beleefdheit uit te leggen, en dan met de ver- klaringen van hare twee geheimschryvers te ver- zwakken, met deze reden, dat zy, hunne trouw aan haar opgedragen hebbende, zich meinedig maakten met de zelve te verbreken, onwaardig bygevolg om geloofd te worden, schoon zy zwoe- ren by al wat heilig was. Zy zeide, dat hun eerste eedt hen verbindende om haar getrouw te zyn, zy wel wisten, dat alle de eeden in het te- gendeel van geen kracht waren, en hen in ge- wisse niet verbonden, geen geborene onderdanen van de kroon van Engelandt zynde; zo dat zy geen de minste zwaarigheid gemaakt hadden om- ze te doen. Dat het haar ten anderen wel voor- stondt, dat Nave hare brieven niet selden op ee- ne andere wyze verdraait hadt, danze hem de zelve hadt opgegeven, en dat Curle nooit was afgeweken van het geen Nave hem bevolen hadt te schryven; dat het ook wel kon zyn, dat 'er in hunne verklaringen meer slaphertigheid dan kwaadaardigheid lag; dat de begeerte om hun leven te behouden hen toevlucht tot het be- drog hadt doen nemen, en dat zy gemeent hadden zich, door een valsch getuigenis, dat hunne meesters slechts eenige bestraffingen, of hardigheden in hare gevangenis zou kosten, zonder dat men tot het uiterste dorst komen, vry te kopen. Aangaande Ballard, waar van in deze brieven melding wierdt gedaan, vol- harddeze altoos met te loochenen, datze hem kende.*

*Men benaauwde haar vervolgens met de in cyfferletters aan Mendoza geschrevene brieven, en waar van Curle bekent hadt, dat de karakters van zyne handt waren. Uit deze brieven bleek het voornemen van Maria, om het recht, datze tot de erffenis van het koninkryk van En- gelandt hadt, den koning van Spanje over te dragen, en de door Alan en Person naar Ro- me gedane reize, om 'er de bevestiging van den paus toe te bekomen. Na deze lezing ge- hoort, en tegen de trouwloosheit harer ge- heimfchryvers uitgebeldert te hebben, uitte zy zich op deze wyze: Gevangene, zonder hope van ooit myne vryheit weder te bekomen, zickelyk en zuchtende in eene droevige gevangenis, waar in ik de beste dagen van myn leven hadt doorge- bragt, liet ik mynen aanbangeren geen hope meer overig om van de aanslagen, welke zy gedurende de fleur van myne jaren gemaakt hadden, een gelukkig gevolg te zien. Zy selden my dan voor om my, en de gansche party nevens my, by- standt te doen, met een steunfel te zoeken, het zy in den persoon van een Engelsch Katholyk, of in dien van den koning van Spanje. Men zondt my zelfs een boek toe, dat het recht van Philips den II vastfelde: doch il wilde het niet aannemen, en deze weigering maakte my sommigen van de party tot*

Hare verdedi- ging na de lezing daar van behoort te heb- ben.



1586. tot vyanden. Zie daar, zeideze, tot hoe verre ik myn besluit heb laten gaan. Ik zeg echter niet, dat ik het niet verder meen te brengen, daar gansch Engelandt op myn verderf toelegt, en ben niet van gedachten, dat men my kan lasteren om hulp by de buitenlanders gezocht te hebben.

De algemene voorpraak verzocht de Pairs, datze acht zouden geven op deze bedreiging, en op het gevaar, waar aan zy hunne behoudenis, goederen, en waardigheden, door de overbrenging van de kroon, bloot stelde. Doch de grootchatbewaarder antwoordde, dat het koninkryk van Engelandt, erfelyk zynde, niet overgebracht kon worden, en dat de naaste bloedverwant volgens de wetten in de regering van het zelve moest opvolgen; dat derhalven de bedreiging van de overbrenging hen geen bekommernis moest baren. Zich vervolgens tot de koningin wendende, vroeg hy haar, ofze nog iets te zeggen hadt. Niets, zeideze, dan dat ik begeer in een vol Parlement, of in den vollen Raadt, in tegenwoordigheid van de koningin van Engelandt, geboort te worden. Dit zeggende stondze op, en tradt met een bedaard wezen naar den grootchatbewaarder, Hatton, Walsingham, en den grave van Warwick toe, die ook opstonden, en hadt met hen een gesprek van eenige oogeblikken, waar van de omstandigheden niet gemeld worden. Na deze korte gesprekhouding scheidde de vergadering, en men bestemde de zelve op den 25 October in de Gesternde zale van Westminster weder byeen te doen komen.

De ongelukkige dag, welken men verkoren hadt om het vonnis van de rampspoedige koningin van Schotlandt uit te spreken, gekomen zynde, verschenen alle de gevolmachtigden in de vergaderplaats, uitgenomen de graven van Shrewsbury en Warwick, welke zich verschoonden wegens onpaffelykheit. Dewyl het rechtsgeding ganschelyk was opgemaakt, viel 'er niet veel te doen om tot het vonnis over te gaan. Men hoorde alleen Nave en Curle omtrent hunne verklaringen, en deze bleven by het gene zy bekend hadden, betuigende niets dan zeer waarachtig gezegt te hebben. Hunne verklaring opgenomen en getekent zynde, stelde men het vonnis op, dat door de gevolmachtigden ondertekent, met hun zegel bekrachtigt, en onder de akten geboekt wierdt. Het behelsde, *Dat zy het, met eenparige stemmen en advys omtrent het vonnis, waar van zy de uitspraak tot dezen dag en zittinge verschooven hadden, waren eens geworden, te weten, dat 'er sedert de laatste vergadering van het Parlement, of den eersten Juny van het zeven en twintigste jaar van Elizabeths regeringe, verscheide zamenzweringen in het koninkryk gemaakt waren door Anthoni Babington en des zelfs medeplichtigen, met de briefwisseling van Maria, voorgevonde recht te hebben op de kroon van Engelandt, de welke strekten tot naadeel, tot de doodt, en tot de ganschbe verdervinge van den persoon van de koningin; dat in de zelve tyds beperking de bovengenoemde Maria de voorgezede zamenzweringen om de koningin van kant te helpen gesmeed, en getracht hadt de zelve ter uitvoeringe te brengen, en dat alle deze ondernemingen geschied waren tegen en ten nadeele van de wet van verbindtenisse\*, door het Parlement bekrachtigt, en in de opene brieven der gevolmachtigden vermeld.*

De geschiedichryver † laat het daar by, het zy de rechters zich vergenoegden met de koningin van Schotlandt schuldig te verklaren, zonder van de straffe te spreken, waar omtrent zy zich naar de wet gedroegen, of dat hy, een af-

gryzen hebbende van een vonnis, dat eene koningin naar het schavot zondt, het gordyn op dit treurgeval heeft willen toeschuiven. Hy merkt alleenlyk aan, dat de rechters by eene akte van den zelve dag verklaarden, dat 'er door hunne uitspraak geen nadeel zou toegebracht worden noch aan het recht, noch aan de waardigheid van den koning van Schotlandt, en dat hy alle zyne vorderingen op de opvolging zou blyven behouden, omze ter behoorlyker tydt en plaatse te doen gelden, even als of dit vonnis nooit gegeven was.

Zodanig was de veroordeeling van de koningin van Schotlandt, voornamentlyk gegrond op de verklaringen van hare twee geheimchryvers. Het tegen hen voorgestelde, en uit den eedt, dien zy aan de beschuldigde koninginne, wier bedienden zy waren, gedaan hadden, getrokken verwyrt scheen niet klemmende; maar dat men verzuimt hadt hen tegen haar te horen gaf aanleiding tot verscheide krakeelen voor en tegen. Nave zich in het vervolg, onder de regering van Jacobus den I, willende rechtvaardigen, schreef in den jare 1605 zyn verdedigingschrift, by het welke hy voorgaf alle de plichten van zynen dienst en trouwe omtrent de koninginne zyne meesteresse betracht, en haar standvastelyk tegen alle beschuldigingen harer vyanden verdedigt te hebben; een verdedigingschrift, dat met de in de akten van het rechtsgeding geboekte verklaringen weinig overeenstemde.

Op den 29 October, vier dagen na dat het vonnis was uitgesproken, deedt Elizabeth haar Parlement, alleenlyk om deze zake, gelyk het in het Dagverhaal der Parlementen \* te zien is, vergaderen. De zelve was ook gewigtig genoeg om tot het beleggen dezer vergadering reden te geven, en om alle der zelve raadslagen bezigheid te verschaffen. De koningin kon van haar gemoedt niet verkrygen een doodvonnis te doen uitvoeren, dat tegen eene andere koninginne, hare nabestaande, en uit het zelve bloedt gesproten zynde †, gevelt was. Ondertusschen scheen de behoudenis van den Staat en den Godsdienst haar daar toe aan te porren. Te gelyk bestreden wordende door hare goedertierenheit en rechtvaardigheid, vondtze geen anderen middelweg dan de rechten van haar beide het oordeel van haar Parlement aan te betrouwen. Dus stelde zy het zelve als macht hebbende om uitspraak te doen omtrent het lotgeval van beide de koninginnen, beide de koninkryken, en beide de Godsdiensten: alle deze verscheide belangen in het leven, of in de doodt van Maria voorkomende. Hoewel dit een nieuw Parlement was, bevondt de koningin zich niet by des zelfs openinge, welke door den aartsbisschop van Kattelberg, den grootchatbewaarder, en den grave van Darbi geschiedde, met hare macht bekleed, en met hare bevelen voorzien zynde. Zy verschoonde zich wegens hare afwezendheit, zeggende, dat zulks niet was uit vreeze voor de moorders, welke haar zou hebben kunnen tegenhouden om in het openbaar te verschynen; maar ter oorzake van de moeilykheit, die haar door het onderzoek van zo hatelyke zamenzweringen van de koninginne van Schotlandt zou gebaar worden.

De kancelier en de spreker van het Lagerhuis vervolgens vertoont hebbende de beweegredenen van het beroepen van het Parlement, waar toe de koningin zich verplicht hadt geacht om de rust van haar koninkryk zo wel, als haareigen leven te verzekeren, begon men met het tegen Babington en des zelfs medeplichtigen geveldé dood-

1586.

Hunne voorbehoudingen ter beguustiging van den koning van Schotlandt.

Elizabeth be-roept het Parlement over dit rechtsgeding. \* verzamelt door Simond & Ewert.

† door Henrik den VII.

Verdere zitting van de rechters.

Hun vonnis.

\* Afo-uitu.

† Camb-  
don.

re-  
di-  
ra-  
ting  
van  
oot-  
b-



1586. doodvonnis ter onderzoek te brengen. Het zelve wierdt in het algemeen van beide de Huizen goedgekeurt, en men voegde daar by de verbeurte der goederen ten voordeele van het inkomen van de kroon.

Besluiten van beide de Huizen om het tegen de koningin van Schotland gevelde doodvonnis te bekrachtigen. Dit gedaan zynde, ging men over tot het onderzoek van een vonnis, door de gevolmachtigden tegen de koningin van Schotland uitgesproken. Men vindt in het Dagverhaal van het Parlement de overwegingen van beide de Huizen, tot verscheide malen toe over eene zo gewichtige zake in Committé vergadert geweest zynde, en telkens tot de bekrachtiging van het vonnis besluit genomen hebbende, zonder dat 'er noch van den kant der groten, noch van dien der gemeenten eenige tegenpraak blykt. Alle deze overwegingen voor het overige, de bezendingen van beide de Huizen, en de antwoorden der koningin, welke in de maand van November voorvielen, hebben veel overeenkomst met het geen 'er geschied was in het Parlement, dat in den jare 1572, ter gelegenheit van eene andere zamenzwering, waar aan de zelve koningin van Schotland medeplichtig was, gehouden wierdt. Naardien het de zelve vraag raakte en den zelve persoon in beide de Parlementen, behoeft men zich niet te verwonderen, dat men in den jare 1586 weder op het toneel zag komen een gedeelte van de redenen, die reeds in de zittingen van den jare 1572 vertoont waren.

Adres van het Parlement aan de koningin van Engelandt om de uitvoering van het vonnis te verzoeken. Den 12 November, de groten, ten getale van een en twintig, aan welker hoofd de kanselier was, zich met de gemeenten zamengevoegt hebbende, leverden aan hare Majesteit hun adres over, om haar te smeken, datze bevel wilde geven, dat het tegen Maria gevelde doodvonnis mogt uitgevoerd worden. De beweegredenen daar toe waren genomen uit een geschrift, waar van Purkering, spreker van het Lagerhuis, de opsteller was. Hy merkte drie voorname aan: I. de behoudenis der koningin; II. de handhaving van den Anglikaanschen Godsdienst; en III. de rust van het koninkryk: drie voorwerpen van Marias haat, ingenomen door de grondregels van het Pausdom, waar inze was opgevoed, en ingeschreven in het heilige eedgenootschap, dat de Guizen, hare bloedverwanten, gemaakt hadden om den Protestantschen Godsdienst uit te roeien; die zich by het leven van Elizabeth den tytel van koningin van Engelandt hadt aangematigt; die haar beschouwde als eene, die buiten de gemeenschap der kerke gesloten was, en die hare afzetting niet alleen wettig achtte, maar zelfs meende, dat men met haar te vermoorden beloning zou verdienen. Men voegde daar by, datze reeds den ondergang van zommige voorname familiën in Engelandt veroorzaakt, beroerten verwekt, en zamenzweringen gebrouwen hadt, waar door de rust des koninkryks gestoort was geworden. Waar toe, zeide men, heeft de goedheit, die hare Majesteit in het veertiende jaar harer regeringe liet blyken voor deze overzoenlyke vyandinne van haren persoon en Goddient, welke zy in het rechtsgeding der zamenzweringen der Roomschegezinden te vermeederen, gedient? en waar toe zou tegenwoordig de aanbouwing van deze zachtmoedigheid strekken dan om het getal der woedaards te vergroten, welke zich zo machtig zouden maken, dat men niet meer in staat zou zyn om hen wederstands te bieden? Eene wrede barmhertigheid, riep men uit, die de moorders van eene gansche natie het leven zoekt te sparen! Zou dit het verbondt van vereeniging, waar in zo vele duizenden van personen, ter behoudenis van

den gebeiliden persoon van hare Majesteit, en van 1586. alle hare getrouwe onderdanen, zyn getreden, wezen onderbouwen? Zou het niet eerder den ondergang van de gansche natie, tot welker verdediging dit verbondt gemaakt, en door het toen zittende Parlement, als eene onsekenbare wet, bekrachtigt is, wezen begunstigen? Tot een besluit vertoonden beide de Huizen aan de koningin, aan den eenen kant, watze gedaan hadt om den Godsdienst te bevellingen, zonder zich aan den haat der vrende mogendheden te bekreunen, en de droevige omkeering, waar mede zy alle deze gelukkige vaststellingen bedreigt zagen.

Het bleek by het antwoordt van de koningin, datze door deze redeneringen geraakt was. De weldaden, zeidere, waar mede het Godt bebaagt heeft my te overluden, zyn zo min gemeen, dat ikze beschouwe als zo vele wonderwerken. Is dit inderdaadt geen wonderbare bescherming als de zyne, welke my zo menigmalen de woede myner vyanden ontrukkt heeft? Maar in allen gevalle beschouw ik de zelve nog met meer verwondering in de liefde van myn volk, welke ik tot Hem, als de oorzaak van alle goede bewegingen, overbrenge: eene tedere, trouwe, standvastige liefde, en die na den tyd van 28 jaren, dat ik my op den troon zie, zo krachtig is dandeneersten dag, zoze zelfs nog niet is vermeerdert. Eene liefde ten anderen, waar in ik al myne glorie stelle, en al de zoetigheid van myn leven, en waar van het verlies my onmogelyk zou zyn te overleven. Denkt dan niet, Mylords, dat ik ooit verwaarloze de behoudenis van een volk, dat my zo waard is, en van een leven, dat by het zelve zo dier geschat wordt, dat ieder het zyns daar van doedt afsnagen. Ik bekenne nochtans, dat, hoe dringende het gevaar ook is, dat my dreigt, het zelve my minder ontrufft dan het misdryf der gene, die zich overtuigt vindt van het verraadt gebrouwen te hebben. Hoe heeft zy, van de zelve kunne en van den zelve rang zynde als ik, uit den zelve stam en het zelve koninklyke bloedt gesproten, zodanig een voornemen in den zin kunnen krygen? Zy weet, zoze het anders zeggen wilde, wat moeite ik heb aangewend om haar van alle deze snode kuisperyen af te trekken, en hoe veel brieven ik haar daar over geschreven hebbe. Zy heeft gemeent, dat ik zulks alleen doodt om achter haar geheim te komen: doch ik was van alle hare aanslagen bewust, en hadt die list gansch niet van noden. Waarom mag ik niet bopen, dat zy, immers ten opzichte van u allen, van gedachten zal veranderen? Ach! was het maar alleen om myn leven te doen, en dat uwe behoudenis beveiligd was, met welk eene goedhertigheid zou ik het haar vergeven! met wat vermaak zelfs zou ik dit leven, waar aan gy u zo veel gelegen laat leggen, verliezen, indien Engelandt door myne doodt bloeiender wierdt, en eene beter koningin vondt in den persoon van myne erfgename! Het is voor u, en geenzins voor my, dat ik begeer te leven. Ik heb my zodanig een bewerp van leven gemaakt, dat ik ten opzichte van my alleen noch de doodt vreze, noch naar de zelve wensche. De wisselvalligheden van myn fortune hebben my de ydelheit van de menschelelike grootheit, en de toevallen van het byzondere leven doen kennen. Eerst onderdaan, thans koningin zynde, heb ik toen gehoorzaamt, daar ik nu bevelen geef. Ik heb my omringt gezien van goede en kwade naburen: ik ben verraden geworden door de genen, op welke ik het meest vertrouwd, en gelastert door de genen, welke ik met weldaden overluden hadt. Wanneer ik aan het voorledene gedenke, het tegenwoordige beschouwe, en myne gedachten laat gaan op het toekomende, besluit ik zonder te twyfelen, dat die genen de gelukkigste zyn, welke al vroeg verlost worden van een

Antwoordt der koningin.



een leven, dat aan zo vele rampen onderworpen is. Ondertuffchen my tegen alle voorvalen bereid bebende, wacht ik gerustelyk myn noodlot af, en in welken tydt de doot ook mag komen, de zelve zal my nooit verrasschen.

Wat deze laatste zamenzweering aanbelangt, waar van het onderzoek u bezig houdt, het is te vergeeffsch, dat de gene, die men beschuldigt daar medeplichtig aan te zyn, zich tegen deze nieuwe wet, volgens welke gy in dezen moet oordeelen, aankant. De oude zyn haar niet gunstiger, en het is 'er zo verre van daan, dat ik haar door deze laatste een strik heb zoeken te zetten, dat ik niet gedacht heb dan om haar van de schande vanden gerechtshandel te bevryden. Hierom is het, dat ik de Pairs van myn koninkryk en de voornaamsten van mynen Raadt heb aangestelt om van hare zake kennis te nemen. Maar gy brengt my in veel zyoter zwaarigheden dan deze, welke ik heb zoeken te verboeden. Gy wilt, dat ik bevel geve aangaande de uitvoering van het doodvonnis van eene koninginne, myne nabestaande. Daar zyn weinig voorbeelden van diergelyk een geval. Ik ben niet gewoon myne besluiten te verbaarsen, zelfs niet in de dingen van de minste aangelegenheit: vergt my dan niet iets met voorbarigheid te doen in eene zake van zo groot een gewigt. Ik zal Godt bidden, dat het hem behage myn verstand te verlichten, op dat ik mag onderscheiden wat het beilzaamste voor zyne kerk en uwe behoudenis is. Ik weet, dat de zaak dringt, en ik zal u myn antwoordt, zo spoedig als het my doenlyk zal zyn, laten weten. Twyfelt niet, of het zal zodanig zyn, als goede onderdanen het van eene goede koninginne moeten verwachten.

Twee dagen daar na, niet wetende watze doen zou, van den eenen kant door de vreeze voor het gevaar, dat haar en het gansche koninkryk dreigde, aangedreven, van de andere zyde door den schrik van de strafuitvoeringe over eene koninginne wederhouden wordende; in twyfel staande tusschen de rechtvaardigheid en het medelyden, en niet menende bekwaam te zyn om uitspraak te doen, namze wederom hare toevlucht tot het Parlement. Zy zondt den kancelier aan de groten, en Hatton\* aan de gemeenten, om hen te verzoeken daar over op nieuw raad te plegen, en, zo het mogelyk was, een middelweg te vinden, die hare behoudenis en de hunne kon verzekeren, zonder dat het de koninginne van Schotlandt het leven kostte. Beide de Huizen bragten de zaak dan weder op het tapyt, maar zonder eenig gevolg ten voordeele van de veroordeelde koninginne. Na alle de redenen, die voor en tegen waren, wel gewikt en gewogen te hebben, kwamen zy alle weder tot hun eerste besluit, het geen ook ten tweede male met eene algemene toeltemminge wierdt vastgesteld.

De afgezondenen daar van de tyding aan de koninginne gebracht hebbende, zeide zy tegen hen: *Wat brengt gy my in eene scrikkelyke benaauwdheit? Ik weet niet of ik moet spreken, of zwygen. Zwyg ik, zo maak ik al uwen arbeid vruchteloos: spreek ik zonder te klagen, zo zal ik weinzerygebruiken, en klagende u mogelyk beledigen. Ik hadt wel gewenscht, dat gy een middel hadt uitgevonden om ons te behouden, u en my, gansch anders dan het geen gy my voor de tweede maal komt voorstellen. Hoe kan ik dan nalaten te klagen? Is het niet over u, het zal ten minste met u zyn, die my zo klaar doecht zien, dat myn leven afhangt van de doot van de gene, welke ik zoek te sparen. Men heeft zeer onwaardige gedachten van my, indien men gelooft, dat ik zo veel tydt met raadt te plegen niet heb te zoek gebracht dan om my de glorie aan te matigen van eene valsche goedertierenheit. Ik neme den doorgronder der herten tot getuige van de oprechtbeit van*  
III Deel.

Twyfelmoedigheid van de koninginne.

\*Cambden zegt, dat het Pischering was.

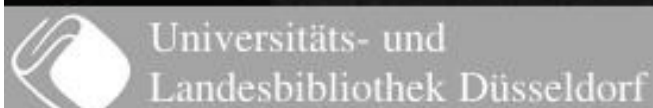
Antwoordt van de koninginne.

bet myne. Men boont my nog smadelyker, indien men denkt, dat ik met de gevolmachtigden verstandt heb gebouden, en dat zy niet anders hebben durven oordeelen, uit vreeze van my te misbagen, of van beschuldigt te worden myne behoudenis verwaarlooft te hebben. Ik wende al mynen vlyt aan om een hulpmiddel te vinden, dat de kwaal kan genezen, zonder dat Maria het slagoffer wordt. Het is met de uiterste droefheit, dat ik zie, dat alle myne pogingen vruchteloos zyn, en gy overmant my geheel en al met my te komen overtuigen, dat ik haar zonder myn verderf niet kan behouden. Moet het dan zyn, na zo vele wederspanningen vergiffenis verleent, en zo vele suode aanslagen ontveinst te hebben, dat ik genoodzaakt worde eene zo grote koningin te straffen? Ik ben zuik eene vyandin van de wreedheit, dat, indien het alleen om myn leven te doen was, ik het zelve niet zou willen vrykopen ten koste van dat van eene vyandinne, die 'er my van zoekt te beroven. Ik geef acht op alle uwe raadplegingen, en op alle uwe handelingen: ik erken uwe wakkerheit, uwe voorzichtigheit, en uwen yver tot myne behoudenis. Maar verschoont de verlegenheit van mynen twyfelenden, verdeelden, en zeer smertelyk lydenden geest. Het zy u genoeg te weten, dat ik my zeer verplicht boude over al wat gy gedaan hebt, en draagt myne erkenenis weg tot antwoordt, zo gy de zelve niettemin op zo eene wyze moet aanmerken. Indien ik u zeide, dat ik volstrektelyk niet zou doen het geen gy begeert, zou ik mogelyk meer zeggen dan ik besloten hadt: zo ik in het tegendeel uw verzoekschrift onderschryve, vrees ik, in plaats van het oogmerk, dat gy hebt om my te behouden, te beantwoorden, in myn verderf te lopen. Denkt 'er zelf op, Mylords, gy, die my in een gevaarlyken handel niet zoudt zoeken in te wikkelen, en laat uwe gedachten nog eens ernstig gaan over de plaatsen, tyden, en den aardt der menschen, die zo weinig zwaarigheit maken om de daden van een ander te veroordeelen.

De zaak bleef daar by tusschen de koninginne en beide de Huizen des Parlements. De groten en de gemeenten achtten verkregen te hebben het geen zy verzochten, en namen voor een uitdrukkelyk antwoordt het genoegen, dat Elizabeth hadt getoont over hare raadslagen, en voor een teken van haren goeden aardt, liever dan van hare twyfelmoedigheid, de verlegenheit, dieze hadt laten blyken. Zy meenden ook, datze, zonder haar meer lastig te vallen, het niet kwalyk zou nemen, dat men alles tot de strafuitvoeringe gereed maakte. Dus wierden Mylord Bukburf en Beal weinig dagen daar na tot de ongelukkige koninginne van Schotlandt afgezonden, om haar deze droevige tyding te brengen. Zy kondigden haar dan aan, dat het Parlement het vonnis der gevolmachtigden bekrachtigt hadt, en daarenboven, dat het daar van de uitvoering aandrang door beweegredenen van rechtvaardigheid, zekerheit en noodzakelykheit, welke geen uitsfel konden lyden. Zy vermaanden haar vervolgens zich als een goed Christen tot de doot te bereiden, verzoekende Godt en de koninginne om vergiffenis, en zy gaven haar te kennen, dat de voornaamste oorzaak van hare doot was de behoudenis van de Anglikaansche kerk, die men anders niet kon beveiligen tegen hare zamenzweeringen en tegen die van hare aanhangers. Het vonnis kon evenwel nog niet te uitvoeringe gebracht worden, en men hadt alvorens het bevel van Elizabeth van noden. Doch de groten en gemeenten twyfelden niet, of zy zouden het verkrygen, en wy zullen wel haast zien, dat de koningin het op hunne aanhoudingen en die van haren Raadt niet kon weigeren.

Het Parlement beslist zich met de uitvoering van het vonnis.

Deszelfs afgezondenen maken het aan de koninginne Maria bekend.





1586.

Haar  
ant-  
woord  
aan de  
afgezon-  
denen.

De laatste woorden der afgezondenen waren eene oorzaak van zegepraal voor Maria. Zy hadt der zelve redenen met gelykmoedigheid gehoord, en een zo schrikkelyk nieuws hadt geen de minste ontsteltenis in haar gebaart: maar toenze het einde hoorde, rekendeze het zich tot roem als eene martelaresse te zullen sterven, en dankte Godt, dat hy, na haar verkoren te hebben om den Roomichen Godsdiensft te herstellen, haar nog de eer deedt van te begeeren, datze den zelve met haar bloed verzegelde. Vervolgens verzochtze een priester om haar te biechten, en de Sakramenten toe te dienen. Men wees haar den bisschop en den deken van de plaats aan: doch zy weigerde de zelve te horen, en zondt de afgezondenen weder heen, met dit verwyf tegen de ganfche natie: *Dat zy zich niet verwonderde, dat de Engelschen, die gewoon waren het bloet hunner koningen te vergieten, naar het hare dorstten, vermits zy er uit gesproken was.*

Afkondiging  
van het  
dood-  
vonnis.  
\* Een  
aanhanger  
van de  
Guiz-  
zen.

De afkondiging van het vonnis wierdt door de tusschenpraak van *L'Aubespine*\*, afgezant van Vrankryk, die de herroeping daar van verzocht, voor eenige dagen uitgesteld. Doch de vertogen van eenige hovelingen haalden het over, en de zelve geschiedde in de stad Londen op eene plechtige wyze door den stads roeper, ten overstaan van den Lord Major, de Aldermans, en de voornaamste burgers, en vervolgens in alle de steden van het koninkryk. *Elizabeth* betuigde in het schriftelyk bevel van de uitroepinge, dat haar de zelve door eene onvermydelyke noodzakelykheit, en door de dringende aanhoudingen van haar Parlement was afgedwongen, waar toeze niet dan met tegenzin en eene ware droefheit hare bewilliging hadt gegeven.

Stand-  
vastigheid  
van de  
koning-  
inne  
van  
Schot-  
landt, en  
watte op  
Elizabeth  
ver-  
zoekt.

De standvastigheid van de koninginne van Schotlandt bleek nog zo alsze de tyding kreeg van de afkondiging. Verlof bekomen hebbende om aan *Elizabeth* te schryven, deedt zy hare betuiging, nooit, noch te voren, noch toen, eenig gevoelen van vyandschap tegen haar gehad te hebben, dankende Godt voor het vonnis, het welk haar veroordeelde te sterven, en de pelgrimadie van een sukkelend leven, datze in ellende doorbragt, zou verkorten. Zy smeekte haar vervolgens, datze niet dan aan haar alleen de verplichting mogt hebben van de laatste gunstbewyzen, welke zy op haar hadt te verzoeken, willende de zelve niet ontfangen door toedoen van hare vyanden, die de eerste plaatsen in den Staat bekleedden, van welke zy ook wist niets gunstigs te moeten verwachten. Deze gunstbewyzen bestonden daar in, dat haar ligchaam, na dat hare vervolgers hunne wreedheit, met haar om te brengen, zouden voldaan hebben, mogt overgelevert worden in handen van hare getrouwe dienaars, de welke zorg zouden dragen voor hare begraafplaatse, die zy in Vrankryk hadt uitgekozen, alwaar de koningin hare moeder rustte. Zy voegde daar by, datze nog door andere redenen bewogen was om Vrankryk boven Engelandt en Schotlandt te stellen; dat men in het laatste koninkryk de tempels ontheiligt en afgebroken hadt, zonder de asche der koningen, hare voorzaten, welke met voeten was getreden, te eerbiedigen, en datze geen reden hadt te hopen, dat men haar in het andere volgens de plegtigheden van haren Godsdiensft en van de koningen, harer overgrootvaderen, zo wel als die van *Elizabeth*, zou willen byzetten. *Dat myn ligchaam, zeydeze, het welk gedurende myn le-*

ven geen rust heeft kunnen vinden, de zelve ten minste na myne doot vinde.

De tweede gunstbewyzing betrof de wyze, op welke men haar ter doot zou brengen. Zy betuigde de dwingelandy van zommigen, dieze niet noemde, te vrezen, en smeekte *Elizabeth* niet te willen dulden, dat zy buiten hare kennis bevel gaven aangaande de plaats en het uur der strafuitvoeringe, om de zelve voor des volks gezicht te verbergen. Zy wenschte, dat die in het openbaar mogt geschieden, en tot getuigen van hare doot te hebben hare dienaars, en andere aanschouwers van dat treurspel, op datze getuigenis mogten dragen van haar gelove in *JESUS CHRISTUS*, van hare gehoorzaamheit aan de Roomfche kerke, en van alle de omstandigheden van dit laatste bedryf van haar leven. Zy verzocht nog ten derde en ten laatste, dat hare bedienden mogten vertrekken werwaarts het hen goed dacht, en die legaten genieten, welke zy hen by haren uiterste wille maakte.

Een zo buitengewoon voorval verdeelde de gemoederen. Zonder van de wederzydsche openbare schimpredenen te spreken, wierden er van beide kanten gematigde personen gevonden, welke het gevoelen voor en tegen beweerden op redenen, die waarlyk verdienen in de Geschiedenis geplaatst te worden. De medestanders van *Maria* zeyden, dat men haar met te veel strafheit handelde; dat zy, eene vrye en onafhankelyke vorstin zynde, niemandt dan Gods-rechtsgebiedt en oppermachtigheid boven zich hadt: doch dat men in genen dele acht hadt gegeven op het bloedverwantschap van beide de koninginnen, op de bescherming, die *Elizabeth* haar hadt beloofd tegen de vervolging van hare wederspannige onderdanen, zo min als op de schuilplaats en de herbergzaamheit, dieze in Engelandt kwam zoeken, en waar van men haar verzekering hadt gedaan; dat men, alle deze geheiligde rechten schendende, haar, zo haast als ze daar gekomen was, als eene slavyn hadt gehandelt, doende haar achtien jaren lang in de gevangenis zuchten. Men vertoonde, dat men haar door deze behandeling in den rang der krygsgevangenen hadt gestelt, en dat zo zynde, men haar tot geen misdryf moest aanrekenen de ondernemingen, die tot hare verlossinge gedaan waren, vermits het dat soort van gevangenen geoorlooft is alles in het werk te stellen om de zelve te bevorderen. Aangaande de misdaadt van gekwetste hoogheit, men zeyde, datze daar niet schuldig aan kon zyn, geen onderdaan zynde, en een souverain gene heerschappy hebbende over een ander souverain. Hier van daan kwam het, dat het vonnis van den keizer\* tegen *Robert*, koning van Sicilië, voor nietig verklaart wierdt, om dat hy het gevelt hadt tegen een vorst, die geen Ryks-leenhouder was. Indien, zeyden de verdedigers van *Maria*, de afgezanten, klaarblykelyk schuldig zynde aan zamenzweringen tegen den Staat, waar in zy hun verblyf houden, daar over niet in rechten mogen vervolgt worden, ter oorzake van het voorrecht van hunne hoedanigheid, dat men hen moet laten genieten; met hoe veel te meer reden, moet het voorrecht van het koningschap deze vorstin bevryden van de gerechtsbehandelingen van het landt, alwaar men haar gevangen houdt. Ten anderen, zeyden zy, dat men den bloten wille niet gestraft hadt, wanneer de uitwerking niet gevolgt was; en eindelyk, dat het ongehoort was een gekroond hoofd aan den beul te onderwerpen. Men onderzocht wat omstandigheden in het geven van het

Klagten  
der aan-  
hangeren  
van de  
koning-  
inne  
van  
Schot-  
landt te-  
gen het  
vonnis.\* *Henrik*  
den VII.



1586. het vonnis waren waargenomen, en men beweerde, dat het tegen het Goddelyke, en het burger Recht, het zy Roomsch, of Engelsch, aanliep; zelfs tegen de wet van het in het twaalfde jaar van *Elizabeths* regering gehouden Parlement. De zelve behelsde, dat men niemandt in rechten mogt vervolgen om misdryf van gekwetste hoogheit dan op de verklaring van twee onwraakbare getuigen, die tegen den beschuldigten gehoord zouden zyn. Nu, zeide men, hadt zich niemandt geopenbaart, dan de twee geheimchryvers van *Maria*, die vastelyk van de zamenzwering geïproken hadt: twee getuigen, welke bedienden, deugdelyk gewraakt, en, dat meer is, tegen haar niet gehoord waren. Men verzwaakte om de zelve reden de verklaringen van alle de verdere bedienden dezer vorstinne, en men deedt het zeggen van den keizer *Adrianus* gelden, dat men meer moest letten op de hoedanigheid van de getuigen dan op de getuigenissen zelve\*.

\**Testibus, non testimoniis credendum. C. de Test.*

Alle deze redeneringen geschieden in het openbaar. Men voegde daar de klagten over de boosaardigheid der vyanden van de koninginne van Schotland by, waar van men bedektelyker sprak. Deze wierden beschuldigt verspieters omgekocht te hebben, welke het gemoedt dezer beklagelyke vorstinne door eene geveinsde deernis over hare ongelukken ingenomen hebbende, haar in den strik hadden doen vallen. Door hare ellenden getergt, brandende van begeerte om zich in vryheit te zien, geleit door hunne bedriegerijen, door hunne valsche brieven, en duizend andere kunstgrepen, hadtze hen, zeide men, al het geen 'er tot hare ontslaginge gebrouwen wierdt ontdekt, en geen de minste zwaarigheid gemaakt met hen in verbindtenissen te treden, welke zy haar niet voorsloegen dan om haar by hunne omkopers aan te brengen. Men vooronderstelde, dat het ligt gevallen zou hebben dit bedrog te beletten, en dat men voor die bespieters de deur maar hadt behoeven te sluiten, in plaats van de zelve voor hen open te houden, gelyk men altoos gedaan hadt.

Antwoord van de verdedigers van het vonnis.

De genen, die het vonnis verdedigden, bleven niet zonder antwoord. Zy weigerden *Maria* den tytel van vrye en oppermachtige koningin, haar houdende voor zodanig eene, die daar van slechts den naam voerde, om dat zy ter bevoordeeling van haren zone aflandt van de kroon hadt gedaan. Zy zeiden, dat, wanneer in het koninkryk was gekomen, men haar niet hadt aangemerkt als eene souvereine, maar als zodanig eene, die zich stelde onder de bescherming van de koninginne van Engelandt; dat byaldienze het voordeel der wetten genoten hadt gedurende datze haren handel en wandel daar naar geschikt hadt, zy ook de straf der zelve wetten onderhevig was geworden, zo haast als zy die overtreden hadt, volgens dezen grondregel: *Dat de geen, die de wet overtreedt, zich der zelve bescherminge onwaardig maakt.* Zy beweerden zelfs, datze onderdaan was, van geen geboorte, maar by toeval en voor een tydt, vermits 'er geen twee oppermachtigen te gelyk in een zelve koninkryk kunnen zyn; dat de koning buiten zyne staten een gemeen man wordt, uitgenomen in de krygsverrechten, in dier voegen, dat hy in vreemde landen geen het minste recht van koningschap kan oefenen; kortom, datze al het voorrecht van oppermachtigheid door het begaan van de misdaadt was kwyd geraakt. Belangende het bloeverwantschap gaven zy tot antwoordt, dat 'er geen nader was dan dat van het vaderlandt, onze tweede Godheit, onze eerste en eerwaardigste vader. Dat het zelve het moest over-

III Deel.

halen tegen de gastvryheit, waar van men te vergeeffch de rechten wedereifchte ten nadeele van die van het geboortelandt, welke onvergelykelyk heiliger waren; behalven dat het recht van herbergzaamheit den kwaaddoenderen niet toebehoort. Aan de andere zyde, dat de belofte, die men haar gedaan hadt, eene stilzwygende voorwaarde insloot, van het koninkryk niet te beroeren; dat de vorsten zich nooit de handen bonden, wanneer het te doen was om de hulp te bieden, die zy aan hunnen Staat schuldig waren, met welken zy eene veel ouder en onverbrekelyker verbindtenis hadden dan alle anderen. Men antwoordde ook, betreffende de vergelyking van de krygsgevangenen, zeggende, dat, al stelde men haar in dien rang, haar staat daarom niet te beter zou zyn, om dat de gevangenen, die door hunne zamenzweringen de openbare rust storen, het recht der volkeren niet meer moeten genieten. Men betwistte ook dezen stelregel, dat een gelyk geen rechtsgebiedt over zyns gelyken heeft, ten minste in alle des zelfs uitgestrektheit, en men wilde, dat deze uitzondering moest gedaan worden, ten ware een van beide zich uitdrukkellyk, of stilzwygende aan de macht van den anderen onderworpen hadt, of door zyne misdaadt, die hem voor het rechtsgebiedt, waar in de zelve begaan is, betrekkellyk maakt, in deze afhankelijkheit gevallen was. Hadt het vonnis van den keizer tegen *Robert*, koning van Sicilië, in dit laatste geval geweest, zou het, zegt men, geenzins vernietigt geworden zyn. Maar de paus maakte het zelve krachteloos, om dat het feit in het gebiedt van den Kerkelyken Staat, en niet in dat van het Ryk was voorgevallen. Men liet zich niet overtuigen door het voorbeeldt der afgezanten: in het tegendeel beweerde men, dat zy ophielden openbare staatsdienaars te zyn, zo haast zy stokebranden en verstoorders van het koninkryk wierden, alwaar hun voorrecht door het smeden van snode aanslagen ophieldt. Men achtte voor het overige, dat 'er geen onderscheidt was te maken tusschen zamengezworenen, waar van de misdaadt in het voornemen gebleven was, en de genen, dieze ten volle hadden uitgevoerd, zo wel de eenen als de anderen even schuldig zynde aan de hoogste misdaadt van gekwetste hoogheit. Eindelyk hielt men voor eene ydele uitbuldering de verbeelding, welke de genen van de andere party gegeven hadden van de strafuitvoering over koningen, de zelve uitkrytende voor een toeleg tegen de majesteit van de oppermachtigen, en men bewees het tegendeel door verscheide voorbeelden. Dus was *Rhescuporis*, koning van Thracië, door *Tiberius* veroordeelt geworden: *Licinius* en *Maximiaan* door *Konstantyn*; by welke men voegde *Konradin*, koning van Sicilië (a), en *Bernard*, koning van Italië (b): want kortom, zeide men, des volks behoudenis is de opperste wet, en niets is 'er dierbaarder dan het gemene best. Men bediende zich van een soort van wederverwytt tegen de Roomschgezinden, de yverigste verdedigers van de koninginne van Schotland, en men bragt hen de voorbeelden by van hunne opperpriesters: van *Bonifacius* den VIII, die *Celestinus* den V deedt ombrengen\*, na hem alvorens van het paus-

\*in den jare 1296.

Bbb 2

(a) *Konradin* wierdt op den 26 October des jaars 1269 te Nipeis onthoofd. Zie het I Deel van deze Geschiedenissen, fol. 510.

(b) *Bernard* wierdt door de gemachtigden van den keizer *Lodowyk* den Goeden in den jare 818 verwezen.



1586. fchap berooft te hebben, van *Urbanus* den VI, welke vyf kardinalen in zee deedt fnyten\*, ende anderen het hoofd afhouwen, die zich tegen zyne verkiezinge aankantten.

Wat den gerechtshandel aanging nopens de verklaringen van beide de geheimchryvers en van de andere bedienden, men beweerde, dat de zelve rechtmatig was, dat het getuigenis der bedienden plaats hadt omtrent de huisfelyke gevallen, bovenal in het foort, daar het op aankwam. Betreffende het verzuim van tegenverhoringe, meende men, dat daar omtrent niets was vast te stellen, dat de rechten niet felden dan dus, dan zo moesten begrepen worden, en dat 'er in zodanig eene tegenwerping meer fynigheid dan grondheit te vinden was.

De koning van Schotlandt bleef niet stil in eene zake, die hem zo van naby raakte. Hy vaardigde *Keiths* af, een edelman van de kamer van de koningin van Engelandt, om haar te verplichten het tegen de koningin zyne moeder uitgesproken doodvonnis te herroepen, en de brief, dien hy 'er aan *Elizabeth* over fchreef, was zeer fcherp. Hy klaagde bitterlyk, en in trotsche bewoordingen, dat de groten van Engelandt, de Raden van *Elizabeth*, en hare verdere onderdanen, door een alleronrechtvaardigften en allerverfoeielykften toelag, eene koningin van Schotlandt, en, dat meer is, die uit het bloed hunner koningen gefproten was, ter doot hadden durven veroordeelen. Hy voegde daar by, dat het Parlement van Engelandt, niet te vrede zynde met die onrechtvaardigheid goed te keuren, deze daar nog hadt bygevoegt, van te geloven, dat het zelve van het recht tot de erfennisse van het koninkryk mogt uitsluiten de ware en wettige erfgenamen. Dit was eene klagte, welke deze vorst deedt, niet wel onderrecht zynde wegens het voorbeding van het vonnis, waar by voor zyne rechten zorg was gedragen, en op het valsch aanbrengen van de bedreigingen des Parlements.

De styl van dezen brief behaagde *Elizabeth* niet. Zy toonde daar over haar misnoegen aan den afgezant, en de graaf van *Leicester*, met eenige groten verfelt zynde, hadt veel moeite om haar te vrede te stellen. In het eerst hadtze den Schotschen afgezonden afscheidt verleent, maar van hare gramfchap bedaat zynde liet zy hem zeggen, dat zy hem niet wilde afvaardigen in de moeilykheit, welke de lezing van den brief van den koning zynen meester haar hadt veroorzaakt, en stelde hem tot den volgenden dag uit. Zy zeide toen tegen hem met veel zachtheit, datze niets voorbarig zou doen, en datze gaarne naar de voorflagen zou horen, welke men aan haar zou doen, om de behoudenis der koningin van Schotlandt te bevorderen, maar dat zulks moest gefchieden onder voldoende verzekeringen omtrent de hare. De koning ondertuffchen bericht gekregen hebbende van de flegte uitwerking van zynen brief, fchreef een anderen, die ootmoediger was, waar in hy de koningin verzocht alles op te fchorten tot de aankomfte van den *Lord Gray* en den ridder *Robert van Melleville*, die hy befloten hadt in gezantschap tot haar af te vaardigen. De Schotsche gefchiedfchryver † bericht ons, dat hy alvorens deze bezending aan de Staten van zyn koninkryk hadt voorgestelt, die de zelve goedgekeurt, en verfchaft hadden het geen 'er tot de kosten van die reize vereifcht wierdt; het welk ons doet zien, dat de macht van dien vorst wel bepaalt, en dat des zelfs geldmiddelen zeer uitgeput waren.

Beide de afgezanten kwamen den 30 December te Londen aan, belaft met twee brieven

voor *Elizabeth*. In den eerften zeide de koning van Schotlandt, dat hy niet kon geloven, dat de koningin, na zich door hare deugden, doch voornamentlyk door hare goedertierenheit, een zo heerlyken naam verkregen te hebben, geen zorg droeg om zich den zelve te bewaren, bevryd van verwytingen van wreedheit, en geen afgryzen hadt van zich te bezoetelen met den moordt van een perfoon van hare kunne, van haren rang, zelfs van haren bloede, uit *Henrik* den VII, gelyk zy, gefproten zynde, dat hy haar verzocht te overdenken, wat gevoelens de droevige staat, waar in deze ongelukkige vorstin zich gebragt zag, in het herte van een zone kon verwekken, en niet kwalyk te duiden den yver van zyne ouderslievendheit, welke de gene, aan welke hy zyne geboorte verfhuldigt was, niet kon overgeven aan de wreedheit van huone algemene vyanden, zo dorstende naar het bloedt van den zone, als naar dat van de moeder. De tweede, in nog klemmender bewoordingen opgestelt zynde, was een foort van memorie van de vertogen, die de koning van Schotlandt aan hare Britanische Majesteit deedt, om haar het doodvonnis tegen de koningin zyne moeder te doen herroepen. Na haar zyne bevreestheit voor het leven dezer vorstinne vertoont te hebben; hoe veel fmerten hare treurige doot aan zyne toegenegenheit zouden kosten, en wat nadeel zyne koninklyke waardigheid daar door zou aangebragt worden, sineekte hy haar aandachtig te letten op de redenen, die zyne droefheit en ouderslievendheit hem op het papier hadden doen brengen.

Hy vroeg voor eerst, of de Goddelyke wetten toelieten de gene in rechten te vervolgen, die Godt zelf tot opperbezorgers van het recht hadt aangestelt, goden op de aarde genoemt, met eene heilige zalvinge gezalft, en welker achtbaarheid hy niet wilde dat ongeftraft gefchonden zou worden. *Welk eene gedrochtelyke ftaatkunde, zeide hy vervolgens, eene oppermachtige aan het oordeel van onderdanen te onderwerpen! Wat yffelyk fchouwfpel van deze fouvereine op een fcharot te zien, gedwongen zynde om tot een voorbeeldt te dienen om des volks oproerigheid en de ontbeiliging der koninklyke kronen te swettigen.* Het slot was eerbiediger. Hy smeekte hare Majesteit zyne afgezanten een antwoordt te geven, dat de Godvrucht eener zo grote koninginne waardig, en een koning, haren naaften bloedverwant, dienze met hare goedwilligheit vereert hadt, niet onwaardig was.

Dit gezantschap was van geen gelukkig gevolg. De Engelfche gefchiedfchryver legt de fchuld daar van op de afgezanten, welke, zegt hy, hunne bedreigingen en verzoeken ontydig door een mengden, en eenige dagen na hunne aankomft met weinig hope te rug wierden gezonden. *Melleville* gaat daar omtrent vry wat verder. Hy zegt, dat zyn broeder aldaar op zulk eene stoute wyze fprak, dat het hem fchier den kop hadt gekoft, en dat hy, zonder het aanzien, dat zyn amptgenoot aan het hof van Engelandt hadt, in de gevangenniffe zou geraakt hebben. De aartsbiffchop van *St. Andrews* verhaalt verfcheide andere omftandigheden, waar van geen van beide der twee eerften het minfte gewag maakt. Hy zegt, dat men den Schotschen afgezanten in den beginne gehoor weigerde, om dat zy een bezoek hadden gegeven aan dien van *Vrankryk*, welke niet aangenaam aan het hof was; dat zy daar na in den tydt van tien dagen twee maal gehoor verkregen; dat de koningin by het eerste hare droefheit toonde van haar

Brief van den koning van Schotlandt aan *Elizabeth*.

Gevoeligheit en gematigheit van *Elizabeth*.

† Spottwoord.

Cambden.

1586. Spottwoord. *Melleville*. De afgezanten van den koning van Schotlandt houden aan om de herroeping van het vonnis.



1586. haar leven niet te kunnen verzekeren dan ten koste van dat van de veroordeelde koningin, en dat de afgezanten haar geantwoord hadden niet ganfch hopeloos te zyn om een middel uit te vinden, waar door de zekerheit van beide bevordert zou worden. De tweede gehoorgeving ging zo vredig niet toe. De koningin tradt in gefprekhouing met de afgezanten aangaande de middelen van borgblyvinge, waar van zy haar gefproken hadden, en aangaande de borgen, welke de koning hun meester meende te stellen: doch zy konden het nergens over eens worden. De koningin deedt het gefprek eindigen, en verleende den gezanten afscheidt, hen zeggende te wenschen, dat zy den koning hunnen meester deden gedenken aan het geen zy, sedert dat hy geboren was, gedaan hadt om hem de kroon op het hoofd te verzekeren, en aan de lust, dieze hadt om hun bondgenootfchap te onderhouden. Maar indien hy zulks van zyn kant niet beantwoordt, en dat hy het zelve verbreekt, voegde zy daar by, hare stem verheffende, zo laat hy toezien zich daar door geen dubbelde fchade toe te brengen \*. De zelve fchryver geeft een brief aan de handt van den grave van Leicester aan den koning van Schotlandt, welken hy vermaant zich te gedragen op eene wyze, dat de Godvruchtigheid van den zone hem de belangen van den vorft niet moesten doen vergeten, en te denken, dat hy meer te vrezen of te hopen hadt van de koningin alleen, dan van alle de andere vorften des werlds te zamen.

Elizabeths antwoordt aan de afgezanten.

\* Na mentlyk, het verlies van zyne kroon en van die van Engelandt.

† Thirlston.

Akte van de koninginne van Schotlandt om haren zone de kroon te beneemen.

\* Triviano, abt van Pignorol. † Vincent Lauro, die in den jare 1592 overleedt.

1587. Cambden. Thuanus.

Hy meldt ons ook den korten inhoudt van een anderen brief, door *Walsingham* aan des konings geheimfchryver † gefchreven. De eerste doett aan den anderen weten, dat hy zich verwonderde, dat zyn meester zich zo veel gelegen liet leggen aan de verlossing van eene vorstinne, die, schoon het zyne moeder was, niet nagelaten hadt met de Roomfchgezinden aan te spannen om hem van zyne kroon te beroven, en om de zelve, ingevalle haar zoon volhardde in de belydenisse van den hervormden Godsdienst, op den koning van Spanje over te brengen. Die fchryver zegt, dat de Roomfchgezinden het nieuws van deze overbrenginge, waar mede zy voorhadden koning *Jacobus* vrees aan te jagen, om hem te verplichten weder in hunne gemeenfchap te treden, zelfs uitftrooiden. Hy voegt daar by, dat zekere abt \*, die het leven van den kardinaal *Lauro* †, befchermer van de Schotfche natie, gefchreven heeft, verklaart de akte van de overbrenginge in handen van den grave van *Olivarez*, afgezant van Spanje te Rome, gezien te hebben. Maar hy zegt teffens, dat hy de zelve al zo min waarachtig geloofte, en dat het een van die valfche tytels kon zyn, waar mede *Philips* de II zynen aanslag van den jare 1588 zocht te bewimpelen. De voorzitter *Thuanus* houdt deze overbrenging voor zeker, en voegt daar by, dat de kardinaal *Lauro*, om de akte meerder plegtigheid by te zetten, begeerde, dat de zelve door een Engelsch bifchop, te Rome zyn verblyf houdende, getekent wierdt.

De koning van Vrankryk hielt ook voor de koninginne van Schotlandt, zyne fchoonzuster, aan. *Bellievre* vertrok ten dien einde met den tytelt van buitengewoon afgezant, voorzien zynde met eene uitvoerige onderrechtinge, waar in niets vergeten was om het recht der koningen te ftaven, om de misdaadt van de befchuldigde koninginne te verkleinen, om de zachtmoedigheid van *Elizabeth* te raken, en om de voorfpraak van den Allerchristelykften koning te doen gelden.

Mevrouw, zeide *Bellievre* tegen *Elizabeth*, na dat hy ter gheoor was toegelaten, heeft de kwade fortuin van de koninginne van Schotlandt gewilt, datze zich door de verderffelyke raadgevingen van die trouwloze Engelschen, welke op uwen koninklyken persoon hebben toegelegt, liet verleiden, schynt bet, dat men zich genoopt ziet om haar te beklagen, zonder dat men durve ondernemen haar te verfcennen. Doch ik kenne, alledoorluchtigste koningin, uwe zachtmoedigheid en natuurlyke goedheit, en ik twyfel niet, of uwe Majesteit zal my toelaten, dat ik u vertone; ook niet, of gy zult zelfs gunftig aanboren het geen ik in laft heb u van wegens den koning mynen meester te zeggen. Hy hadt met afgryzen van den vervloekten toezeg der zamengezwoorenen horen fpreken; by vernam de ontdekking daar van, en hoe men zulks geftraft hadt, met blydfchap. Uwe voorzichtigheit en uwe rechtvaardigheid, Mevrouw, hebben de grondslagen van de algemene rust gelegd: het is het werk van uwe zachtmoedigheid en gematigheit om de zelve te bevestigen. Ik zal niets zeggen van het misdryf, waar van de koningin van Schotlandt befchuldigt is: het zelve is my onbekend, en ik heb geen onderrechting gekregen wegens het geen in deze beruchte zake is voorgevallen, waar in ik niet twyfel of men heeft alle de vereifchte omftandigheden van rechtspleginge waargenomen. Maar, Mevrouw, ik kan niet geloven, dat gy dezen handel goedkeurt; dat gy, zeg ik, die Godt tot den beerlyken troon van Engelandt heeft verbeven, goed vindt, dat men de koningen met het volk gelyk stelle, dat de onderdanen de oppermachtigen voor hunne rechterftoelen dagvaarden, dat men eene koningin van Schotlandt, eene koningin weduwe van Vrankryk, de naaste bloedverwant van uwe Majesteit, genoopt heeft om voor rechtters te verfcynen, welke haar veroordeelt hebben. Ik zeg het met vertrouwen, Mevrouw, uwe Majesteit zal nooit een gerechtsbandel goedkeuren, waar door de koninklyke waardigheid ten spot wordt gefelt, aan welke al zulk doen nadeliger en fchandelyker is dan aan de koninginne van Schotlandt zelve. Hebben de koningen geen rechtsgebiedt over malkander, hoe kunnen het onderdanen dan over koningen oeffenen, zo verre boven hen verbeven zynde, als de bemel boven de aarde? Deze oppermachtigheid komt Gode alleen toe; en wat de genen, die alle hunne pogingen aanwenden om uwe Majesteit van het tegendeel te overtuigen, ook mogen zeggen, zy kunnen hun gevoelen niet vafstellen, zonder het wezentlykste voordeel van het koninkfchap met den voet te fchoppen. Ik weet hunne redenen: doch zal my niet ophouden met de zelve te beantwoorden. Die ftalen van goedertierenheit, welke ik op het wezen van uwe Majesteit zie uitblinken, verzekeren my tegen alle hunne tegenwerpingen. Ik ben overtuigt, dat gy niet zult toelaten, dat zo vele beerlyke deugden, die de Gefchiedenis aan de onfterfkykheit zal toewyden, door de minfte vlek van wreedheit of onvoorzichtigheit bezwalkt worden; dat gy den genen, welke de Jaarboeken fchryven, geen gelegenheit zult geven daar in aan te tekenen, dat onder de regering van *Elizabeth*, die beldinne, welke den fcepter van Engelandt met zo veel glorie zwaait, de koninklyke achtbaarheid eene vermindering heeft geleden, welke haar al haren luffter beneemt: dat men door een uitdrukkelyk bevel van deze uitmuntende vorstinne de waardigheid der fouvereinen, onaangezien het byna oneindig onderscheidt, dat Godt gefelt heeft tuffchen hen en hunne onderdanen, naar het maatfuor van de allergemeenfte personen heeft zien richten. Ik voege by dit koninklyk voordeel van de koninginne van Schotlandt het voorrecht van de gastvryheit, dieze in dit koninkryk onder de befcherminge van uwe Majesteit was komen

1587.

Aanfpraak van Bellievre aan de koningin Elizabeth ten voordeele van de koninginne van Schotlandt.



1587.

zoeken. Ik gedenk aan het deftige zeggen van Xenocrates, die in zynen boezem een musch gekregen hebbende, die 'er in gevluucht was, de klaauwen van den sperwer ontwykende, aan de zelve wederom de vryheit gaf, en zyne daadt met deze zo aanmerkenwaardige woorden verselde, dat het ons niet vrystondt den gene het minste ongelijk aan te doen, welke tot onzen bystandt toevlucht hadt genomen. De zachtmoedigheid van uwe Majesteit, in gansch Europa zo bekend, doet niet minder hopen ten opzichte van eene koninginne, die in uwen boezem en in uwe armen eene schuilplaats heeft gezocht tegen hare vervolgers. Ik kan naauwlyks geloven, dat zy schuldig is aan het verraadt; waar mede men haar beticht: maar zou uwe Majesteit, na aan zo vele vyanden vergiffenis verleent te hebben, hare nabestaande tot een voorbeeld van hare rechtvaardigheid willen stellen? Neen, Mevrouw, ik denk niet, dat uwe Majesteit zich zal laten voorinemen door die redeneringe, welke gy gedurig in uwe oren hoort klinken, dat de beboudenis van Maria de ondergang van Elizabeth is, en dat het in deze omstandigheid van zaken niet anders kan zyn, of een van beide moet van kant: als of de gefeldheit daar van door eene omkeeringe, zo dikwils in alle zaken des werelds voorvallende, in een oogenblik niet kon verandert worden, behalven dat men zyne hope zo zeer niet te stellen heeft op de menschelyke voorzichtigheit als op de Voorzienigheit in de meeste voorvallen. Zo begreep het David, die Godvruchtige en wyze koning van Israël. Saul was in zyne handen gevallen: dit was zyn geslagen vyandt, en die niet ophieldt op zyn leven toe te leggen: ondertusschen spaarde hy het zyne. „Ik zal myne handt niet uitsteken”, zeide hy, „tegen mynen heere, want hy is de gezalfde des Heeren”. Ik ben overtuigt, Mevrouw, dat deze heerlyke woorden u veel meer behagen dan die gene, die men u doet horen, door zommige staatkundigen geprezen, maar door alle vrome lieden verfoeit wordende: „Het leven van Konradin is de doot van Karel. De doot van Konradin is het leven van Karel †”. De zelve kostten het leven aan den ongelukkigen Konradin, die de vrede der kerke gestoort, en op het leven van Karel van Anjou, koning van Napels, toegelegd hadt: doch zy kostten Karel mogelyk veel meer, indien het ten minste waar is, dat men aan de doot van Konradin moet toeschryven alle de rampen van de Anjousche prinszen, waar van de familie wel haast daar na, nevens der zelve koningschap, vernietigt wierdt. Voor het overige bedriegt men zich, als men gelooft, dat de beroerten na de doot van de koninginne van Schotlandt een einde zullen nemen. Het is waarschynlyker, dat die doot de zelve bewiger zal doen worden. Die van uwen Raadt, welke u aanporren de straffe daar van te verbaasten, moesten gedachtig zyn aan de bedenkinge, welke de staatkunde hen deedt maken om u aan te raden haar in de gevangnisse te houden. Zy vertoonden u toen, dat zy een onseilbaar pandt van uwe veiligheid zou zyn, en dat zy haar als een schildt zoudt stellen tegen de pylen van hare eigene aanhangeren. Wacht u dan, dat zy u van deze verwoeringe berooft, en blootgesteld blyft aan de wapenen van uwe vyanden, welke, door dezen blyk van achtinge niet meer wederhouden wordende, u met meer woede en heftigheid zullen aandoen. Ten anderen weet uwe Majesteit wel, dat deze vorstin zeer na vermaagschapt is met machtige vorsten, die zich mogelyk verplicht zullen achten om hare doot te wreken. Volg uwe geneigtheit, Mevrouw, luister alleen naar uwe zachtmoedigheid: dit is den veiligsten weg inslaan; dit is het geen zy zelf den koning mynen meester in de beroerten der Protestanten van zyn koninkryk zo menigmaalen hebt aangeraden. Vind goed, Me-

† Zie fol.  
510 van  
ons I  
Deel.

wrouw, dat by beden u, door mynen mondt, uwe 1587. eigene woorden, en uwe eigene vermaningen, in de zake van de koninginne zyne schoonzuster, te gemoet voere. Ik breng niet by de zachtmoedigheid van Augustus, daar hy Cinna vergiffenis verleende; dit was alleen een staatkundige sreek van dezen keizer: die van uwe Majesteit is haar natuurlyk. Doe de zelve dan geen geweld aan, Mevrouw; voldoe aan uwe glorie, verplicht een groot koning, welke u om het leven van de weduwe van zynen broeder verzoekt; de koningin, zyne moeder, die om dat van hare schoondochter aanboudt, en de koningin zyne gemalinne, welke voor eene vorstinne spreekt, die, gelyk zy, uit het bloed van Lotbaringen gesproten is. Met een woordt, gansch Frankryk verzoekt u daar toe. Verbeeld u het zelve in myn persoon te zien, smekende aan de voeten van uwen troon voor eene koninginne, die het op den zynen heeft zien zitten. Het zal u eeuwighlyk verplicht zyn, Mevrouw, byaldien, in plaats van de straffe, waar mede de vyanden van deze vorstinne haar dreigen, gy haar uwe zachtmoedigheid en mededogen doet beproeven.

Het antwoordt van Elizabeth, naar het zeggen van den zelve geschiedschryver, was kort. Doch de afgezant was daar omtrent in een breder gesprek met de groten van den Raadt, die zyne redenen en voorbeelden door tegenstrydige redenen en voorbeelden tegenspraken. Dit twistgeding geëindigt zynde, deedt hy een voorslag van borgstellinge voor de veiligheid van de koninginne, ingeval men het tegen Maria uitgesproken doodvonnis wilde wederroepen. Deze borgstelling waren voor eerst de verzckeringen van den koning zynen meester, die waarborg zou blyven voor het verdrag: ten tweede de zonen van den hertog van Guize, die men tot pandsmannen zou geven. Elizabeth antwoordde, datze zich niet veiliger achtte door zodanige waarborgen, welke niet zouden beletten, dat men op haar leven toeleide, en noch aan haar, noch, na hare doot, aan haar koninkryk dienflig zouden zyn. Dus wierdt de afgezant afgevaardigt zonder zyn oogmerk bereikt te hebben.

De geschiedschryver van Elizabeth \* geeft deze redenvoering van Bellièvre niet aan de handt. Hy zegt alleen, dat deze afgezant, met Chateaufort l'Aubeffine verselt zynde, met weinig woorden aan hare Majesteit vertoonde de ongerustheit van den koning zynen meester, verdeelt zynde tusschen de twee koninginnen door de byzondere genegenheit, die hy de eene toedroeg, en door zyne vermaagschapping met de andere, en dat hy voor het overige zyne vertogen overleverde. Zy behelstien ten naaste by de zelve zaken, als in de bovengemelde redenvoeringe te vinden zyn. Elizabeth deedt haar antwoordt stellen op den kant nevens ieder artykel. Men besloot het met deze algemene aanmerkingen: dat alles met order, volgens het recht en de wetten, geschied was; dat de Pairs van het koninkryk het rechtsgeding hadden uitgewezen, en dat der zelve vonnis door het Parlement, waar van het gezag by de Engelschen heilig is, bekrachtigt was; dat het eene vermetelheit van de Franschen was des zelfs macht in twyfel te trekken, of den handel daar van te wraken; dat de wraak, waar mede zy deze doorluchtige vergadering, zonder de koningin zelf te sparen, dreigden, van geen goede uitwerking zou zyn; dat de Engelschen niet gewoon waren de bedreigingen der Franschen te vrezen, en dat men hen vergramde, daar men dacht hen schrik aan te jagen.

Dit waren, volgens deze geschiedschryvers, de

Elizabeth's  
antwoordt.

\* Camb.  
den.



1587.

† Du  
Mancour.  
\* Privi-  
legie.

Het  
hof van  
Vrank-  
ryk  
houdt in  
het ge-  
heim aan  
om de  
koningin  
van  
Schot-  
landt te  
doen  
sterven.

† Maim-  
bourg in  
zyne  
Hijf. van  
het Kal-  
vinisten-  
dom.  
\* Va-  
rillas.

† Zie  
fol. 302.  
Zamen-  
zwering  
van l' Au-  
bepine,  
afgezant  
van  
Vrank-  
ryk.

de verschillen, die *Bellievre* hadt met de ge-  
volmachtigden van *Elizabeth*. Maar een later schry-  
ver †, die in het midden van Vrankryk geschre-  
ven heeft, en wiens boek met een voorrecht \*  
gedrukt is, verhaalt ons, dat deze staatsdienaar,  
die in het openbaar met zo veel yver arbeide  
tot de verlossing van de koningin van Schot-  
landt, eene gansch andere taal in het byzonder  
voerde. Deze afgezant, zegt hy, dien men buitengewoon-  
lyk naar Engelandt afvaardigde, om in  
schyn aan te houden om het leven van de ongelukkige  
koninginne van Schotlandt, hadt ten dezen einde  
eene uitvoerige onderrechtiging ontfangen: doch hy  
hadt 'er eene, die 'er regtdraads tegen aan liep, van  
de handt van *Henrik den III*, om de koningin *Eliza-  
beth* aan te manen deze algemene vyandin van bun-  
ne personen en koninkryken te doen onthalzen. De  
schryver voegt 'er by, dat de koning daar toe ge-  
dwongen was door de vreeze, die hy hadt, dat  
*Maria Stuart*, naaste erfgenaam van *Elizabeth*,  
en haar komende op te volgen, met de *Guizen*,  
hare bloedverwanten, die haar volstrektelyk re-  
geerden, mogt aanspannen; dat deze Lotharing-  
sche prinsen, door het groot getal van hunne  
aanhangeren aan het Franfche hof reets te mach-  
tig zynde, door de macht van Engelandt, Schot-  
landt en Jerlandt nog vermogender mogten wor-  
den, en dat zy dan van dezen koning een ande-  
ren *Chilperik* mogten maken. Deze schryver,  
welken een Jesuit †, die op bevel van het zelve  
hof schreef, in het verhaal van deze omstandig-  
heit heeft nagevolgt, verdient beter daar in ge-  
looft te worden dan een geschiedschryver \* van  
de zelve natie, welke naderhandt schryvende het  
hen alle beide durft heten liegen. De raadt voor  
het overige van *Henrik den III* aan *Elizabeth*, om  
*Maria* te doen sterven, gelykt vry wat naar den  
gene, dien hy haar in den jare 1582 hadt gege-  
ven †, om hare ontslaging te beletten.

Zocht *Bellievre* de doot van *Maria* volgens  
zyne geheime bevelen, l' *Aubespine* verhaafte de  
zelve nog meer door gansch tegenstrydige mid-  
delen. Ik heb reets gezegt, dat hy een aanhan-  
ger van de *Guizen* was, bygevolg gansch yve-  
rende voor de verlossing van de koningin van  
Schotlandt. Alle zyne pogingen vruchteloos  
ziende, wilde hy andere middelen aanwenden om  
haar de zelve te bevorderen; en zyne woede ver-  
voerde hem zo verre, dat hy ondernam *Eliza-  
beth* te doen ombrengen. Hy maakte zynen toe-  
leg bekend aan een jong edelman, *Stafford* ge-  
naamt, van een staatzuchtigen en onrustigen  
geest, en bekwaam om een stout stuk te onder-  
nemen. In het eerst sprak hy 'er hem alleen van  
met bedekte woorden; maar vervolgens stelde hy  
hem, door de tusschenspraak van zynen geheim-  
schryver, de zaak klaarder voor. De misleider  
kwam hem van alle kanten aan boord; sprak  
hem van dezen moordt als van de roemwaardig-  
ste daadt des werelds; vleide hem met eene on-  
sterffelyke glorie, en verzekerde hem van eene  
vergelding, met de grootheid van de onderne-  
minge overeenkomende. Hy voegde daar by de  
achtung en de gunst, die hy daar door zou beko-  
men in het gemoedt van den paus, van de *Gui-  
zen*, en van alle de Roomschegezinden. *Stafford*,  
wiens moeder kamervrouw van *Elizabeth* was,  
en broeder van der zelve afgezant in Vrankryk,  
liet zich door zyne lossigheid dermaten niet ver-  
voeren, of hy voelde zich wederhouden door de  
belangen van zyne familie. Ten anderen baarde  
de gruwelykheit van den moordt een afkeer in  
hem; zo dat hy weigerde zyne handt te lenen  
tot diergelyk een bedryf: doch wees een man  
aan, dien hy wist gereed te zyn om zulks uit te

1587.

voeren, mits dat men hem wel betaalde. Deze  
karel, *Moody* genaamt, was een gevangen. *Staff-  
ford* ging by hem in de gevangenis, met den  
geheimschryver, die het bestier hadt over al den  
handel, en met dezen booswicht lang in gesprek  
was, zonder dat *Stafford* zich daar tegenwoordig  
bevondt. Men stelde twee middelen voor om  
*Elizabeth* van kant te helpen: het eerste was het  
vergift, en het andere om hare kamer door bus-  
poeder te laten springen. Geen van beide geviel  
den geheimchryver, die meer voor eene itoute  
uitvoering was, zeide hy, even als die van den  
Burgundier, welke den prins van Oranje hadt  
vermoord.

De geheimchryver hadt zyne maatregels zo  
wel niet genomen om *Stafford* van de handt te  
helpen, of deze laatste hadt alles gehoord wat 'er  
in hunne gesprekhouding was voorgevallen. Hy  
bragt alle de byzonderheden daar van aan den  
Raadt over, het zy door een berouw over zyn  
misdryf, of uit spyt, dat de geheimchryver hem  
mistrout hadt. De bevelen wierden terstondt  
gegeven om hem te vatten. Hy kreeg 'er de  
lucht van, en besloot naar Vrankryk te vluch-  
ten: doch wierdt onderwegen in hechtenis ge-  
nomen, en ondervraagt zynde beleedt hy alles.  
Hier op ontboodt men den afgezant l' *Aubespine*,  
die op den 11 January des avonds aan het huis  
van den grootfchatbewaarder kwam, alwaar zich  
bevonden de graaf van *Leicester*, de ridder *Har-  
ton*, onderkamerling, en *Davison*, geheimchry-  
ver van Staat, op het bevel van de koningin ver-  
gadert zynde. Wanneer hy zyne plaats hadt ge-  
nomen, zeide hem de grootfchatbewaarder de  
oorzaak, waarom men hem ontboden hadt, hem  
een omstandig verslag doende van de zamenzwe-  
ring, waar van zyn geheimchryver het hoofd  
was. Deze reden geeindigt zynde, zondt men  
om *Stafford*, den geheimchryver, en den gevan-  
gen *Moody*, om door hunne verklaringen het  
zeggen van den grootfchatbewaarder te bevesti-  
gen. De gezant, die alles tegen dank hadt aan-  
gehoort, wierdt gansch toornig, en stont op,  
zeggende, naar geen beschuldiging, van wat na-  
tuur de zelve ook zou mogen zyn, te willen lui-  
steren, ten nadeele van zyne hoedanigheid en  
van de waardigheid van den koning zynen mees-  
ter. Men vertoonde hem, dat het niet was om  
hem aan te klagen, dat men deze drie personen  
deedt komen, maar om hem te doen zien, dat  
het verhaal, het welk hy gehoord hadt, waar-  
achtig was. Hier mede liet hy zich genoeg.  
Een oogenblik daar na kwam *Stafford* in. Naauw-  
lyks hadt hy zynen mond beginnen te openen,  
of de afgezant viel hem in de reden, en scholdt  
hem wakker uit. Hy verweet hem de gene te  
zyn, die eerst den voorflag van den moordt ge-  
daan hadt, en dat hy hem toen al, na dat hy  
hem scherplyk bestraft hadt, geboeit naar de  
koninginne zou gezonden hebben, ten ware hy  
door het aanzien voor zyne moeder en broeder  
wederhouden was geworden. Toen wierp *Staff-  
ford* zich op zyne knien, en zwoer met de dier-  
ste eeden, dat het de afgezant was, welke hem  
daar van de eerste opening gedaan hadt. Des af-  
gezanten gramschap wierdt op deze betuiging  
heviger, en de gevolmachtigden, welke zyne  
oplopendheit zagen, meenden, dat men het daar  
by moest laten berusten, geboden derhalven *Staff-  
ford* weg te gaan, en deden de twee anderen niet  
eens binnen komen.

Doch de grootfchatbewaarder, zich tot hem  
wendende, overtuigde hem met weinig woorden  
van dat hy van de zamenzweringe kennis hadt  
gehad, en bestrafte hem daar over. De afgezant  
gaf

Wat ge-  
rechts-  
handelde  
Raadt  
van *Eliz-  
abeth*  
tegen  
hem  
houdt.



1587. gaf hem tot antwoordt, dat schoon hy 'er van geweten hadt, hy niet verplicht was zulks aan anderen te openbaren dan aan den koning zynen meester. Men voerde hem te gemoet, dat, vooronderstelt zynde, dat de afgezant door den plicht van zyn karakter niet gehouden is den vorst, by wien hy zyn verblyf heeft, van een op zyn leven gemaakten aanslag te waarschouwen, het ten minste zeker is, dat ieder volgens de wetten van het Christendom waarschouwing aan zynen naasten moet doen wegens het gevaar, dat hem dreigt. *L'Aubespine* gaf daar op weder tot antwoordt, dat de plicht van een burgerman wat anders was dan van een, die een openbaar ampt bekleedde, en dat zyne bediening van afgezant hem tot een gedrag verbondt, het welk van dat van byzondere personen gansch onderscheiden was. Hy bragt, om het te bewyzen, een gansch nieuw voorbeeld by, en zeide, dat een afgezant van Vrankryk bericht gekregen hebbende wegens een verraadt, dat tegen den Katholyken koning gebrouwen wierdt, daar over aan het hof van Vrankryk hadt geschreven, zonder de minste kennis daar van aan dat van Spanje te geven, en dat hy daar over door den Allerchristelyksten koning en des zelfs ganschen Raadt geprezen was. De grootchatbewaarder deedt hem begrypen, dat het met dien van *Elizabeth* geheel anders gelegen was, en vermaande hem in het toekomende voorzichtiger te zyn; de koningin niet te beledigen; te gedenken wat hy aan hare zachtmoedigheid verschuldigt was, en wat zyn eigen karakter van hem vorderde; zich niet te bedienen van kwade voorbeelden voor welmenende afgezanten, en te denken, schoon men hem in rechten niet trachtte te vervolgen, dat hy echter niet onschuldig was.

Wat verwyrt hem de grootchatbewaarder doet.

Dit alles moest de koningin van Schotland bezuren, die ook by deze gelegenheit de onvermydelykheit van haar ongelukkig noodlot beproefde, en aan welke de yver harer vrienden niet minder nadeelig was dan de haat of de vrees van de genen, die om hare doot aanhielden. *L'Aubespine* zocht haar te behouden, en het was zyne onderneming, die haren ondergang voort bevorderde. De genen, die naar den zelve wenichten, maakten groot getier van deze zamenzwering, en strooiden nog andere uit, welke hun schrik of boosaardigheit hen hadt doen verzinnen. Zy zagen inderdaadt het koninkryk in gevaar door een gevolg van snode aanslagen, die onophoudelyk de een na den anderen schenen gemaakt te worden; en met een hunne oogmerken begunstigenden toestandt van zaken voordeel doende, vermeerderden zy den schrik, om de barmhertigheit buiten te sluiten. Men hoorde door gansch Engelandt schreeuwen, dat de vyanden zich op de kusten vertoonden; dat de Spaansche vloot de haven van Milford reeds was in gezeilt; dat de Schotten in Engelandt waren gevallen; dat de hertog van Guize in de provincie van Suffex voet aan landt gezet hebbende, aan het hoofd van een groot leger herwaarts aanrukte; dat *Maria*, uit de gevangnisse verloft zynde, eene krygsmacht verzamelde om zich by hem te voegen; dat de Noorder provincien zich voor haar verklaart hadden, en dat 'er andere schelmen op weg waren om de koningin te komen vermoorden, en brandfichters om de stad Londen in de vlam te zetten. Men zeide zelfs op zommige plaatsen, dat de zamengezwoorenen hun stuk volvoert hadden, en dat *Elizabeth* was omgebracht. Voor dat men van de waarheit of valscheit van deze geruchten onderrecht kon worden, hadden de zelve reeds hunne

De Engelschen ontruft zynde door de tyding van eene gewaande landinge der Spanjaarden, dringen aan op de uitvoering van het vonnis tegen *Maria Stuart*.

werking gedaan, en het eene gedurig op het andere volgende, viel het de koningin zeer zwaar hare eige rust en die van het gansche koninkryk te beveiligen. In dezen uitersten noodt droeg men zorg haar te doen overhellen tot de rechtvaardigheit, en haar te overtuigen, datze, om zich van alle deze dodelyke ongerustheden te ontheffen, de gene moest straffen, die de zelve verwekte. Men zegt, dat de Lord *Gray* zelf, een van de afgezanten van den koning van Schotlandt, de eerste was met dezen raadte te geven, herhalende gedurig dit spreekwoordt: *Do de bonden byten niet*; een ander dodelyk verraadt voor de veroordeelde koningin, welke door eene aaneenschakeling van rampen zonder voorbeeldt zich door den afgezant van den koning, haren eigen zone, zo wel als door dien van den koning haren schoonbroeder, verraden ziet.

*Elizabeth* gaf zich nog niet over. Hare goedertierenheit hieldt, om zo te spreken, de handen van hare rechtvaardigheit altoos gebonden, en hoe dringende de beweegredenen van de laatste waren, wierden zy echter door de bedenkingen van de andere krachtig bestreden. *Zou ik kunnen besluiten, zeide zy, om eene koningin, en dat meev is, myne nabestaande, te doen sterven? Moet ik het ongelijk niet vrezzen, dat ik myne glorie zou aandoen door eene daadt, welke de Geschiedenis my als eene eerloosheit zal verwyten, de wraak, die 'er de koning van Schotlandt en alle de Roomsche vorsten over zullen nemen, en die van alle deze wanhopigen, welke zich hebben overgegeven om my te doen omkomen?* Hare natuurlyke neiging deedt haar met vermaak naar deze redneringen luisteren: doch zy kon geen opmerking weigeren aan die van hare voorzichtigheit, de eerste deugd der fouvereinen, en welke haar veel groter gevaren in het vergeven dan in het straffen deedt beschouwen. Zy verbeeldde zich toen als verlaten van de groten van haar koninkryk, welke, berouw hebbende van hunne stemmen gegeven te hebben tot het doodvonnis van de koningin van Schotlandt, alleenlyk dachten om vrede met haar te maken, en hare gunst te winnen, zo wel als die van den koning haren zone; gelaakt wordende van hare toegenegeuste onderdanen, welke niet zouden kunnen dulden, zonder daar over bitterlyk te klagen, zich door gerechtshandelingen zonder gevolg bespot, alle hunne hopeningen verraden, en hunne bevreestheden verdubbelt te zien: de meesten van haar afziende, zelfs door zommigen verlaten zynde, die haren aanhang en Godsdienst afvielen, om de gunst van die gene te verdienen, welke zy gereed zouden zien haar op te volgen.

Inderdaadt, de groten van haren Raadt, verfelt van een groot getal edelen, kwamen zich voor hare voeten werpen, haar met zeer ootmoedige uitdrukkingen, de droefheit op hunne aangezichten geschildert zynde, smekende, deernis te willen hebben met het koninkryk, op het punt staande om door de bedekte aanslagen van de koningin van Schotlandt t'ondergebracht te worden, en vondtze niet dienstig op hare eigene veiligheit te denken, ten minste te denken op de behoudnisse van hen, en van hun fortuin. Zy antwoordde, datze nooit zou kunnen besluiten een doodvonnis tegen hare waarde zuster uit te spreken. Niettemin deedt het mededogen, datze hadt met de genen, die deze klagten voor haar uitstortten, haar eindelijk besluiten dit vonnis uit te spreken, en het zelve te tekenen. Doch zy verklaarde onder het tekenen, dat zulks alleen geschiedde om de koningin van Schotlandt door dezen schrik in haren

1587.

Twyfelmoedigheid van *Elizabeth* omtrent de uitvoering van het vonnis.

Aanhoudingen van de groten van den Raadt om haar te verplichten het bevel te tekenen.



1587. ren plicht te houden, en haar de lust te bene-  
men om op nieuw in zamenzweringen te treden,  
zynde hare mening geenzins, dat zulk edel bloedt  
zou vergoten worden.

Zy leedt, alvorens daar toe te komen, wrede ont-  
roeringen. Haar geschiedschryver verbeeldt ons  
haar in een deerlyken staat, ontstelt, ongerust,  
eenzaam, gevende hare zwaarmoedigheid te ken-  
nen door hare stilzwygendheit, en den mond  
niet openende dan om deze door zuchten afge-  
brokene woorden te uiten: *Aut fer, aut feri*,  
dat is: *Of ly, of sla*; en zomtyds deze: *Ne fe-  
riare, feri*, dat is: *Sla, zo gy niet geslagen wilt  
worden*. Het was in het midden van deze smer-  
telyke overdenkingen, dat zy het bevel teken-  
de, om het doodvonnis te doen uitvoeren, en  
datze die order in handen gaf van *Davison*. Doch  
hem belastende het schriftelyk bevel \* daar van  
onder het groot zegel van Engelandt te doen ver-  
vaardigen, bevalze hem het zelve ganfch gerced  
te houden, ingevalle dat men door het ongeluk  
der tyden genoodzaakt mogt worden tot dat uiter-  
ste te komen, en 'er aan niemandt de minste  
kennis van te geven zonder nieuwe orders van  
haren wegen. Des anderen daags morgens  
wierdtze al van andere gedachten, en zondt  
*Killebrew* om hem te verbieden het schriftelyk  
bevel te doen vervaardigen. Maar het was al  
te laat. De geheimfchryver vervoegde zich by  
haar, en ziede, dat 'er in de zaak niet meer ge-  
daan kon worden; dat hy niet alleen het schrif-  
telyk bevel hadt opgestelt, maar het zelve, na  
'er alvorens het groot zegel te hebben op doen  
drukken, reets hadt overgegeven. De koningin,  
ganfch ontroert zynde, bestrafte hem over zyne  
voorbarigheid, en bevondt zich ongeruster en in  
meer verlegenheit dan ooit.

\* Man-  
dement.

Zy her-  
roept het  
bevel-  
fchrift,  
doch te  
laat.

Terwylze zich voelde verscheuren door hare  
verschillende gedachten, arbeidden de groten  
van haren Raadt om de doot van de konin-  
ginne van Schotlandt te verhaaften. *Davison*  
hadt hen het schriftelyk bevel zo haast niet  
weder ter handt gestelt, of zy vaardigden  
*Beal*, den grootsten vyandt, dien *Maria* hadt,  
zonder iets aan hare Majesteit te laten blyken,  
af, om spoediglyk de orders van hare straffe  
aan de graven van *Shrewsbury*, *Kent*, *Darbi* en  
*Cumberlandt* over te brengen, welken zy last  
gaven haar te doen rechten. Het zou *Davison*,  
na alvorens gehoort te hebben het geen de kon-  
ingin hem gezegt hadt nopens de verandering  
van haar besluit, gemakkelyk geweest zyn *Beal*  
nate zenden, en hem te rug te doen roepen; maar  
hy wendde 'er geen den minsten vlyt toe aan,  
en hielt zelfs zyn vertrek voor de koninginne  
verborgen. Deze bode van zyn kant maakte  
niet dan te veel spoedt, en de genen, aan welke  
hy zyne brieven overhandigde, waren vaardig ge-  
noeg om te doen het geen men hen beval.

Zich terstondt naar *Fotheringhey* begeven  
hebbende, kwamen zy in het vertrek van de ko-  
ninginne van Schotlandt, verselt van de ridders  
*Powlet* en *Druri*, welke haar in bewaring had-  
den. Zy gaven haar zonder bewimpeling de  
oorzaak van hunne komst te kennen door de le-  
zinge, die zy voor haar deden van het dodelyk  
schriftelyk bevel, waar by zy eene korte verma-  
ning voegden om zich tegen den volgenden dag  
ter doot te bereiden. Eene zo schrikkelike ty-  
ding, met zo weinig omslag bekend gemaakt,  
verschrikte haar echter niet: zy zeide met eene  
onbelemmerde stem en een bedaard wezen: *Ik  
hadt nooit gedacht, dat de koningin myne zuster,  
die wil weet, dat ik aan uwe wetten niet geboude  
ben, uw vonnis zou goedgekeurt, en in myne doot  
III Deel.*

Aht-  
woordt  
van de  
konin-

bewilligt hebben. Maar dewylze het das bevolen  
heeft, zal de doot my aangenaam zyn. Myne ziel  
zou de eeuwige vreuude, waar vanze bezit gaat  
nemen, niet waardig zyn, zo het ligchaam den  
slag niet kon verdragen, die de zelve daar van af  
moet scheiden.

Zy vroeg verlot om te mogen spreken met ha-  
ren aalmoezenier, biechtvader, en hofmeester,  
*Melvin* genaamt. Men weigerde haar haren  
biechtvader, in plaats van welken men haar  
den bisschop en den deken van *Peterborough*  
aanboodt: doch zy begeerde die niet te ho-  
ren. De graaf van *Kent* \*, zo groot een yve-  
raar voor den Protestantfchen, als *Maria* voor  
den Roomfchen Godsdienst, het woordt tot haar  
wendende, zeide tegen haar: *Uw leven zou de  
ondergang van onzen Godsdienst zyn; maar uwe  
doot zal 'er het leven van wezen*. Hy voegde  
by deze woorden iets van het verraadt van *Ba-  
bington*, waar aan hy de koningin beschuldigde  
medeplichtig te zyn, het welk ze sterk ontken-  
de. Zy nam daar uit gelegenheit om wys te  
worden hoe het met *Nave* en *Curle*, hare twee  
geheimfchryvers, was afgelopen; en met ver-  
ontwaardiging te vragen of men ooit hadt horen  
spreken van een gerechtshandel, welke naar dien  
van hare rechters geleck, en of het ooit in  
gebruik was geweest omgekochte bedienden  
vooraf tegen hunne meesters te horen, en hen  
in de beschuldiging van hoog-verraadt als getui-  
gen voort te brengen.

De gevolmachtigden vertrokken zynde, gaf-  
ze bevel om hare avondmaaltydt te verhaaften,  
op datze daar na meer tydt mogt hebben om ha-  
re zaken te fchikken. Zy at weinig volgens  
hare gewoonte, en hare bedienden aanschou-  
wende, die in tranen finolten, vertroofte zy de  
zelve met eene wonderbare grootmoedigheid,  
hen vermanende niet te fchreien, en zich in  
het tegendeel te verheugen hunne meesteresse zo  
naby hare verlossing en het einde van hare ram-  
pen te zien. In dit oogenblik de redenen van  
den grave van *Kent* weder indachtig wordende,  
keerdeze zich tot haren arts. *Wat is de waar-  
heit krachtig!* zeide zy. *De genen, die my ver-  
oordeelt hebben, gronden hun vonnis op de zamen-  
zwering tegen het leven van de koninginne, waar  
van zy my beschuldigen. Maar gy hebt den grave  
van Kent geboort: de ware oorzaak van myne  
doot is de wreze, welke zy hebben, dat ik bin-  
nen Godsdienst mogt zoeken uit te roeien*. Op het  
einde van de maaltydt dronkze de gezondheid  
van alle hare bedienden, die deze eer op hunne  
kniën ontgingen, en haar bescheidt doende den  
wyn in den beker met hunne tranen mengden.  
Deze smertelyke plegtigheid wierdt nog verselt  
van de vergiffenisse, welke zy van haar verzoch-  
ten, van haar niet gedient te hebben met zo veel  
yver en behoorlykheit, alsze haar wel verschul-  
digt geweest waren, en met verschoningen van  
haren kant van zomwylen wat te driftig en te  
min zachtmoedig geweest te zyn.

Van tafel opgestaan zynde deedtze zich haren  
uiterste wille brengen, dienze bekrachtigde.  
Zy las ook de lyft van haar huisraadt en edel-  
gesteenten over, zette op den kant naast ieder  
artykel de namen der genen, aan welke zy de  
zelve maakte, en deelde aan zommigen geldt  
uit. Dit gedaan zynde begafze zich in haar  
kabinet, alwaarze eenigen tydt doorbragt met  
fchryven aan haren biechtvader, om van hem  
den bystandt zynere gebeden te verzoeken;  
aan den koning van *Vrankryk* en aan de *Gui-  
zen*, om hen de genen, die haar gedient had-  
den, aan te bevelen, en aan den koning van  
Ccc Schot-

1587.  
ginne  
van  
Schot-  
landt aat  
de aige-  
zonde-  
nen, die  
haar den  
dag van  
hare  
straf-  
lydinge  
aankon-  
digden.  
De  
graaf van  
Kent  
spreekt  
haar hard  
toe.  
\* Mylord  
Gray.

Stand-  
vassigheit  
van de  
konin-  
ginne van  
Schot-  
landt.  
Waar  
toeze  
hare  
laatste  
uuren  
be-  
freesde.

87.

wyfel-  
oedig-  
it van  
iza-  
th om-  
nt de  
tvoe-  
ge  
in het  
annis.

Aanhou-  
dingen  
van de  
groten  
van den  
Raadt  
om haar  
te ver-  
plichten  
het bevel  
te teke-  
nen.



1587.

Schotlandt haren zone. Zich dus van alle zorgen ontlast hebbende, begafze zich te bedde, sloop eenige uren zeer gerust, en ontwaakt zynde bragt zy het overige van den nacht in den gebede door.

\* oude styl.  
Zy gaat naar de straf-plaats met hare kostelykste gewaden bekleed zynde.

De noodschikkelyke dag, zynde de 8 February\*, beginnende aan te breken, liet zy zich hare kostelykste klederen brengen, en versierde 'er zich mede, even als ofze het een of het ander plegtig feest hadt by te wonen. Zy begreep het ook niet anders, beschouwende den dag der straffe, dieze stondt te lyden, gelyk zy zeide, om haren Godsdienst, als den dag van hare zegpraal. Terwyl men haar kleeedde, deedtze zich nogmaals haren uiterste wille in de tegenwoordigheid van alle hare bedienden voorlezen, aan welke zy verfhoning verzocht van datze niet in staat was hunne diensten beter te kunnen erkennen, hen verzoekende hare gift eerder ten aanzien van hare toegenegenheit dan uit hoofde van de waardy des geschenks te willen aannemen. Aan alle plichten voldaan hebbende, hieldt zy zich niet bezig dan met die van hare zaligheid; en na datze zich in haar gebedekamerie begeven hadt, stortte zy hare ziel, door met zuchten gemengde vurige gebeden, voor Godt uit, om zyne barmhertigheid af te smeken.

† Thomas An-  
drews.

Men vondt haar in deze oeffening van Godvrucht, wanneer men haar kwam aanzeggen, dat het tyd was om te vertrekken. Dit was de sberif van de provincie †, die haar eene zo droevige tyding bragt, welke zy met hare gewone standvastigheid ontving. Zy tradt uit hare kamer met een edelen zwier en een ernsthaftig wesen, daar vreugde en helderheit op haar aangezigt te lezen waren, bekleed als met een brui-  
loftsgewaadt, echter zedig zynde in der zelve heerlykheit, en van eene verwe, die met haren staat overeenkwam\*, bedekt met een sluier van fyn linnen, hebbende een paternoster op zy, en een yvoren kruisbeeldt in de handen houdende. Hare jaren, wederwaardigheden, noch hare gevangenis waren machtig geweest hare schoonheit weg te nemen, en de droevige dag van hare straflydinge diende alleen om de zelve een nieuwen luister by te zetten. Zy verscheen, zegt een beroemd schryver †, toenze naar het schavot ging, met zo veel glansch, als ofze den troon zou beklimmen, en deedt de omstanders verbaast staan, welke met te gevoelen, dat hunne verwondering groter wierdt, hunne deernis voelden toenemen.

† Thom-  
as.

Zy ver-  
troost  
hare be-  
dienden.

Aan den ingang van de galdery wierdtze door de graven van Kent, Darbi en Cumberlandt, versiert van verscheide andere groten en edelen, ontfangen. Haar hofmeester kwam zich ook aan haar vertonen, zich voor hare voeten nederwerpende, bitterlyk schreiende, en jammerende, vermits hy naar Schotlandt moest wederkeren, om aldaar de dodelyke boodschapper te zyn van het droevige lotgeval van de koninginne, zyne waarde en ongelukkige meesteresse. Schrei niet, zeide zy, hem in zyne reden vallende, verheug u liever: gy zult Maria Stuart wel haast van alle hare ellenden verlost zien. Doe bericht, dat ik standvastig in myn gelove en in myne trouwe omtrent Schotlandt en Frankryk gestorven ben. Godt vergeve het den genen, die naar myn bloedt gedorst hebben. O Godt, vervolgte zy in eene vervoe-  
ring, dieze niet kon wederhouden, Godt der waarheit, die de verborgenste schuilboeken van myn herte doorgrondt, en wien alle de gedachten bekend zyn, gy weet met wat zucht ik gewenscht heb, dat de twee koninkryken van Schotlandt en

Engelandt weder mogten vereenigt worden. Zich 1587.

vervolgens tot Melvin kerende, zeideze: Beveel my mynen zone aan: verzeker hem, dat ik niets gedaan hebbe, dat het koninkryk van Schotlandt nadeelig is: maan hem van mynent wegen aan vriendschap te onderhouden met de koninginne van Engelandt, en dien hem altoos getrouw. Dewylze gevoelde, datze weemoedig wierdt, en datze vreesde hare tranen niet langer te zullen kunnen wederhouden, gafze Melvin, gansch bedekt met de zyne, een wenk, dat hy zou weggaan. Vervolgens de graven aansprekende, verzochtze hen, dat haar uiterste wille mogt volbragt, en dat de legaten aan hare bedienden mogten gegeven worden; dat men hen ook toeliet haar in hare doot by te staan, en datze, na haar dezen droevigen dienst bewezen te hebben, in alle veiligheid mogten trekken werwaarts zy wilden. Zy stondt haar alle die verzoeken toe, uitgenomen het geen den bystandt van hare bedienden betrof op het schavot. De tegenspraak kwam van den grave van Kent, die voor eenige bygelovigheid bevreest was. Maria, dit gemerkt hebbende, zeide tegen hem: Wees niet beducht; deze ongelukkigen hebben my geen anderen dienst te doen dan droevige aanschouwers te zyn van myne straflydinge, en my het laatste waarwel te zeggen. Ik ben verzekert, dat de koningin myne zuster my eene gunst van zo weinig aangelegenheit niet zou weigeren. Het is het minste, dat men aan myne kunne en geboorte verschuldigt is, dat men myne kamermeesters toelaat my in dit dodelyke oogenblik by te staan; en deze gunst is te gering om geweigert te worden aan zo grote namen, als die van kleindochter van Henrik den VII, van koninginne weduwe van Frankryk, en van koninginne van Schotlandt.

Deze reden deedt hare werking. Hare gevolmachtigden schaamden het zich eene zo geringe vertroosting te weigeren aan eene koninginne, die naar de doot ging. Dus, na alvorens een oogenblik onder zich daar over gesproken te hebben, zeiden zy haar, dat zy de personen, welker bystandt zy begeerde, kon uitkiezen. Zy benoemde haren hofmeester, arts, kruidmenger\*, heelmeeester †, twee van hare vrouwen, en eenige anderen. De eerste droeg de slip van haren tabbaardt, door de anderen, die rondom de koninginne hunne meesteresse geschaart waren, gevolgt wordende. Met dit rouwgevolg, en voorgetreden zynde door den adel des lands, door twee graven, en den sberif van de provincie, begafze zich naar het schavot, dat men op de verhevenste plaats van de zale hadt opperecht. Zy vondt daar een stoel met een kussen om op te zitten, waar tegen over het dodelyke blok stondt. Dit alles was met zwart laken bekleed. Zo haast als ze nedergezeten was deedt men gheoor geven, en Beal las het schriftelyk bevel, waar naar ze met aandacht luiterde, hoewelze zich geliet met iets anders bezig te zyn. De deken van Peterborough\* deedt vervolgens eene lange aanspraak aan haar aangaande haar voorgaande leven, den staat, waar in zy zich gebragt zag, en den gene, darze stondt in te treden. Zy sloorde hem dikwils, hem verzoekende, dat hy haar met rust wilde laten, weigerende zyne vertroosting, en betuiging doende van hare standvastigheid in het oude Roomsch-Katholyke gelove, voor het welke zy haar bloedt met blydschap zou gaan vergieten. Zy ontving niet beter de aanbiedingen van de graven, de welke zeiden Godt voor haar te zullen bidden. Wilt gy, gafze hen ten antwoordt, hem met my bidden, zo zal ik u bertelyk verplicht zyn: maar ik zou ach-

\* Apothe-  
ker.  
† Chi-  
rurgus.

Plegtig-  
heit van  
hare  
strafuit-  
voeringe.

\* Pet-  
ter.



1587. *achten eene zonde te doen myne geboden te men- gen met die van personen, welke niet van mynen Godsdienst zyn.* Zulks belette echter niet, datze den deken bevel gaven het gebedt te doen, dat door de Godsdienstigheid der aanbouwen verselt wierdt: doch de koningin, zich op hare knien werpende, deedt het hare van haar kant, een kruisbeeldt in de handen houdende, en een Latynsch gebedt opzeggende, dat uit het Getybock van de Maagd genomen was.

Hare Godsdienstigheid.

\* een soot van kamerdienaren.

Hare doodt.

\* Spotswood.

Het gebedt van den deken geëindigt zynde verhef zy hare stem, Engelsch sprekende, en beval de verdrukte kerk, den koning van Schotland, haren zone, en de koningin Elizabeth Gode aan: badt den Almachtigen zynen toorn van het eilandt van Groot-Britannië af te willen wenden, en verklaarde de hope harer behoudenisse te stellen in het bloedt van JESUS CHRISTUS, het kruisbeeldt opheffende, en de Heiligen van het Paradys biddende hare voorspraken te willen zyn. Zy vergaf haren vyanden, kuste het kruisfix; en zich kruisende riep zy uit: **HEERE JESUS, vergeef my myne zonden, en om my te ontfangen strek de armen van uwe barmhertigheid uit, met zo veel liefde, als gyze aan het kruis uitsprekte.** Zy verleende den scherprechters de vergiffenis, die zy van haar verzochten, doch weigerde den dienst, welchen zy haar wilden doen in haar uit te kleden, zeggende, datze niet gewoon was zich van zodanige *Grooms* \* te laten bedienen. Zy deedt dezen dienst verreechten door hare twee vrouwen, die zich aan het geween en de jammerklagen overgaven, terwyl zy haar troostte. Zy liet de zelve toegenegenheit aan de overige van hare bedienden blyken, en vertoonde hen alle, dat zy ongelijk hadden zich te bedroeven op het aannaderen van het gelukkige oogenblik, dat haar de rust van al haren arbeidt zou doen genieten.

Alles tot dit dodelyk oogenblik gereed zynde, gaf zy hen haren zegen, en zeide hen met een vrolyk gehat vaarwel. Toen bedekte men haar het aangezicht, en naby het blok op hare knien vallende riepze uit: *Hoere, ik betrouw op u, laat my in eeuwigheit niet beschaamd worden.* Zich vervolgens uittrekkende om den slag te ontfangen, en verscheide malen de woorden van *Stephanus* herhalende: *Hoere, in uwe banden bevel ik mynen geest,* nam haar een van de scherprechters by den arm, in het oogenblik, dat de andere den byl opheffende haar het hoofd in twee slagen (a) afhieuw. De deken, het zelve ziende vallen, riep uit: *Zo moet het den vyanden van Elizabeth vergaan.* De graaf van Kent liet zyne vreugde daar over blyken: doch de aanbouwers bleven stil, of zuchtten 'er over. Een geschiedschryver † verhaalt, dat, haar hufsel, toen haar hoofd op het schavot gevallen was, afgegaan zynde, men bemerkte hadt, dat hare haaren reets begonnen te gryzen, schoonzee weinig meer dan vier en veertig jaren oud was. Hare gevangenis en tegenspoeden waren 'er de oorzaak van. De zelve schryver bericht, dat hare scherprechters hare bedienden niet toelieten haar voorschoot of eenig stuk van haar met bloedt geveride gewaadt weg te dragen, dat alles met het blok, dat 'er rood van was, verbrand wierdt, uit vreeze, zonder twyfel, dat hare aanhangers daar van voorwerpen van by-

III Deel.  
(a) Eenigen zeggen in drie slagen, en voegen daar by, dat de scherprechter het afgehouden hoofd omhoog hieldt, en zeide: *Godt bewaar de koningin!*

1587. gelovigheid of droefheit mogten maken; om tot wraakneming aangespoort te worden, gelyk de graaf van Kent het voorzien hadt. Haar ligchaam wierdt gebalzemt, en in de hoofkerk van Peterborough, by de koningin *Caibarina van Arragon*, eerste gemalin van *Hewik den VIII*, met eene koninklyke pracht begraven. Doch verscheide jaren \* daar na deedt de koning van Schotland, haar zoon, het zelve naar Westmunster in het graf der koningen van Engelandt overbrengen.

\* Om-trent twintig jaren.

De *Guizen* van hunnen kant, de treurige doodt van deze koningin, hunne nabestaande, vernomen hebbende, deden voor haar te Parys een prachtigen lykdiens doen, waar omtrent zy gene kosten spaarden, om hunnen rouw plegtig te maken, noch lof, om de gedachtenis van eene vorstinne, welke zy als eene martelaresse aanzagen, te vereeren. By het volk van Londen hadt de zaak een ander aanzien; het zelve verheugde zich over deze doodt, als over de aangenaamste tyding, die het kon vernemen. De zelve wierdt hen onder het gelui der klokken aangekondigt door den zone van den grave van *Shrewsbury*, en plegtig geviert door vreugdevuren, die de burgers, zonder bevel van de overheit, hadden angeitoken.

Ver-scheide gevoe-lens over deze doodt.

Dus stierf *Maria*, koningin van Schotland, dochter van *Jacobus den V*, en kleindochter van *Hewik den VII* †, in het vyf en veertigste jaar van haren ouderdom, waar van zy 'er meer dan achttien in de gevangnisse hadt doorgebracht. Zy wordt geprezen om hare standvastigheid in haren Godsdienst, om hare Godvruchtigheid, kloekmoedigheid, voorzichtigheit, en wonderbare schoonheit, doch die minder tot hare glorie hielp dan tot hare rampen; byaldienze toegeschreven moeten worden, gelyk de Schotische geschiedschryver \* doet, aan de wraak, dieze wilde nemen over den moordt van *Risfo*, haren onwaardigen gunsteling. Doch een ander † beweert, dat het voormentlyk aan den koning van Spanje, de *Guizen*, de Roomsche priesters, en de Jescuiten is, dat men hare doodt moet wyten, om dat zy, haar op den troon van *Elizabeth* trachtende te brengen, om, gelyk die schryver zegt, hunnen waarden Godsdienst te herstellen, Engelandt, zo lang *Maria* geleest hadt, nooit in rust zouden hebben gelaten; en hunne woede hadt de zaken zo verre gebracht, dat het leven van de eene noodwendig de doodt van de andere moest zyn.

† Haar over-groot-vader van moeders zyde. Oorzaken van deze doodt. \* Spotswood.

† Babun.

Men was zeer verwondert weinig dagen daar na dit grafchrift, in het Latyn, op een kope-re plaat niet verre van hare tombe gegraveert te zien:

MARIA, koningin van Schotland, dochter van een koning van Schotland, weduwe van een koning van Frankryk, nicht en naaste erfgename van Elizabeth, koningin van Engelandt, eene vorstin met koninklyke deugden versiert, en met eene koninklyke kloekmoedigheid begaast, na dat ze te vergeessich de rechten van de koninklyke waardigheid hadt wedergeessich, is dit sieraadt van onze eeuw, en dit waarlyk koninklyk licht uitgedooft. Het goddeloos vonnis, dat deze onschuldige koningin veroordeelt om eene wezentlyke doodt te lyden, doet alle de souvereinen, door het zelve vonnis van hunne waardigheden onthloot, en met het volk gelyk gestelt zynde, eene burgerlyke ondergaan. Dit is wel een buitengewoon soort van graf, waar in de doden met de levendigen zyn opgesloten! want zy moet weten, dat in de gewyde assise van de goddelyke MARIA de majesteit van alle gekroonde hoofden

Hare graf-schrift.



1587. is gebonden en met voeten getreden. De stilzwijgendheit van dit koninklyk gedenkteken spreekt, en wyft de koningen, die deze vromde omkeering overlewen, bannen plicht aan. Meer heb ik u, voorbyganger, niet te zeggen.

Aanmerkingen op dit voorval.

Hoe treurig dit geval was, bediende de Goddelyke voorzichtigheit, die 'er de werkmiddelen van bestierde, zich daar van om haar groot oogmerk van de vereeniging der twee koninkryken, nevens de behoudenis van den Protestantischen Godsdienst, uit te voeren. Beide de koninginnen wenschten deze vereeniging van herten: doch met tegenstrydige gevoelens ten opzichte van den Godsdienst. *Elizabeth* zocht den hervormden te handhaven; *Maria* den Roomschen weder in te voeren. De eerste was doorsleper, of gelukkiger. *Jacobus*, koning van Schotlandt, schein haar, na de doodt van *Maria*, een opvolger, zodanig als zy 'er een gewenscht hadt, en zy vondt in zyn persoon de vervulling van die van alle hare oogmerken, welke zy meest ter herte nam, en dieze ook met meer fynigheit bestiert hadt. Voor hare doodt benoemde zy dien vorst tot erfgenaam van de koninkryken van Engelandt en Ierlandt. Hy voegde daardat van Schotlandt by, en deedt den Protestantischen Godsdienst, in welken hy onderwezen was, overal heerschen. Een vromd geval baande hem den weg tot een zo heerlyken troon, zegt een Fransch schryver \*, vermits het niet dan ten koste van het bloedt eener Roomsch-Katholyke moeder was, dat men een Protestantischen zoon daar toe verhief. Dus voert de Voorzichtigheit haar werk uit, en verandert de droevigste staatsverwiffelingen in eeuwen van geluk.

\* De Vader Orliani.

Wat droefheit *Elizabeth* daar over toont.

Deze dagen van triomf en vreugde waren door dagen van rouw voorgegaan. Het was de koning van Schotlandt niet alleen, die zyne droefheit en gevoeligheit betoonde over de doodt van de koninginne zyne moeder; *Elizabeth* zelf liet 'er weinig minder van blyken tegen de genen, die deze doodt zo verhaast hadden. Zy hoorde met verontwaardiging de tyding van eene zo dodelyke uitvoeringe: haar wezen veranderde daar door van verwe, en pogende te klagen bevondt ze zich sprakeloos. Zy kleepte zich in het zwart, gaf zich aan hare droefheit over, en bitterlyk schreiende, bestrafteze op eene strenge wyze de groten van haren Raadt, die het vonnis hadden doen uitvoeren, zonder haar daar van te spreken; hoorde hunne verschoningen met verontwaardiging aan, en was eenige dagen zonder te willen, dat zy zich voor haar vertoonden. Het liep met *Davison* vry wat erger af, om dat deze geheimfchryver de order, dieze hem hadt aanbetrouwt, den groten overhandigt hadt, en oorzaak was geweest van de verhaafing van de strafuitvoeringe. Zy deedt hem vatten, en gaf hem in handen van het gerecht over, het welk ze belafte hem zyn rechtsgeding op te maken.

Zy doet haren geheimfchryver in rechten verzoegen, om da hy de uitvoering van het schriftelyk bevel verhaast hadt.

Zy benoemde de rechters, en de zittingen wierden gehouden in de Gesternde zaal, alwaar de gevangen voortgebracht zynde, beschuldigde hem de algemene pleitbezorger van misdryven, die wy reets hebben aangemerkt. Om hem daar van te overtuigen zeide hy, dat de natuurlyke zachtmoedigheid van hare Majesteit haar, om redenen, die alleen by haar bekend waren, en waar van het geheim anderen verboden was, niet toelatende het tegen de koninginne van Schotlandt geslagen doodvonnis te doen uitvoeren, zy alleen dienstig hadt gevonden daar van het schriftelyk bevel te doen ver-

vaardigen, om 'er zich van te bedienen in den toestandt van een dringenden noodt; dat zy het haren geheimfchryver *Davison*, op wiens trouwe en geheim zy zich verlaten hadt, in bewaring hadt gegeven; maar deze bediende, zynen eedt en den plicht van zyn ampt vergetende, hadt door eene baarblykelyke verachting van de majesteit van de koninginne der zelve verbodt overtreden, en deze akte aan hare Raden overgegeven. Hy hadt hen zelfs tot de uitvoering daar van aangeport, en dus de veroordeelde koningin van Schotlandt, zonder met hare Majesteit daar over raadt te plegen, te voorbarig doen straffen.

De geschiedfchryver verbeeldt dezen geheimfchryver als een man zonder bedrog, wiens neigingen zacht, en wiens meningen oprecht waren; maar die wat te toegevend en te lichtgelovig was, ter oorzaak van zyne eenvoudigheid weinig bekwaam om de plaats te bekleden, waar mede hy vereert was, en daar hy was in gedrongen door lieden, die 'er zich van bedienden om hun oogmerk te bereiken, dat hunne boosheit hem onvoorzichtiglyk deedt uitvoeren. Inderdaadt, zyne onnoselheit en vroomheit bleken in de antwoorden, die hy gaf op de beschuldigingen van den algemeren pleitbezorger. Hy begon met te klagen over de verlegenheit, waar in hy zich bevondt, gedwongen zynde om voor de oogen zynere rechters te stellen het doodvonnis van de koninginne van Schotlandt, waar van het verhaal, hoe rechtvaardig het was, echter niet dan met hertzeer kon gehoord worden; dat men hem ten anderen tot eene schromelyke keuze noodzaakte, hem dwingende, of van de verdediging van zyne eer af te zien, uit vreze van zyne meestersse, die ook zyn party was, te vergrammen, of met hare Majesteit in geschil te treden, waar aan hy zich niet kon bloot stellen zonder te ontbreken aan de gehoorzaamheit van onderdaan, aan den eerbiedt van dienaar, en aan de hoedanigheid van geheimfchryver, die in eene volstrekte afhankelijkheit moet zyn. Hy vergenoege zich dan met eene betuiging te doen voor Godt en voor zyne rechters, dat hy in deze zake niets voorwetens, alwillens en voorbedachtelyk gedaan hadt, dan het geen hy geloofde overeen te komen met de meningen van de koninginne; dat, byaldien hy, het zy door onwetenheit, of onachtzaamheit tegen hare bevelen was aangegaan, hy daar over een hertelyk leedwezen hadt, gereed zynde de bestraffing der gevolmachtigden te ondergaan. Hy kwam vervolgens tot een naauwkeuriger onderzoek van de beschuldiging; beledt, dat de koningin hem zachtelyk hadt ingegeven om het schriftelyk bevel te bewaren, maar zonder hem daar toe uitdrukkelyken last te geven; zo dat hy niet hadt geloofd te ontbreken aan de trouwe van het geheim, met het zelve de groten van haren Raadt mede te delen. Het meest, daar het op aankwam, was, dat hy *Beal*, die met de order belast was, niet hadt nagezonden, zo haast als hare Majesteit hem te kennen hadt gegeven, datze van gedachten verandert was. Hy bekende zynen mislag; maar zeide, dat het besluit door alle de leden van den Raadt genomen zynde om de order zonder vertoeving af te zenden, en de uitvoering van het vonnis te verhaasten, om dat 'er de behoudenis van de koninginne en van den Staat aan hing, hy verplicht meende te zyn zich daar naar te gedragen. De algemene voorspraak, en de sergeanten in rechten wilden weder-antwoordt doen, en deden aem nieuwe tegenwerpingen; maar hy badt hen hertelyk, met tran-

Verdediging van den geheimfchryver.

nen



1587. nen in de oogen, hem niet meer te dringen, en herhaalde het geen hy reets gezegt hadt, dat hy met de koningin in geschil wilde treden; dat hy zyn gewisse tot getuige nam, en zich aan den wille en het oordeel der gevolmachtigden onderwierp.

Vonnis tegen den geheimfchryver.

Het was op deze beschuldigingen en op deze antwoorden, dat het vonnis geslagen wierdt. De meeste der rechteren beweerden hun gevoelen door eene lange redenering. *Manwood*, die het eerst moest stemmen, en welke een gevoelen voordroeg, waar naar alle de anderen zich schikten, haalde in het kort nog eens op alle de aanslagen van de koningin van Schotlandt, sedert dien van de onwettige aanneming van de wapens en den tytel van koningin van Engelandt, tot aan de laatste zamenzwering, en maakte een besluit op, dat hare doot de behoudenis van het koninkryk was geweest. Hy veroordeelde niettemin de voorbarigheid van *Davison*, die de zachtmoedigheid der koningin misleid hadt, en oordeelde, dat hy verwezen moest worden tot eene gevangenis naar het goedvinden der koningin, en in eene boete van tien duizend ponden. De drie \*, welke hem volgden, maakten ten naaste by de zelve aanmerkingen, daar nog by voegende, dat het eene grote vermetelheit van den geheimfchryver was, te hebben zoeken in te dringen in de voornemens van hare Majesteit; dat het hert der koningen in de handt des Heeren was, en dat het den staatsdienaren niet vrystondt de verborgendheden des vorsten te doorgronden. *Craft* en *Lumley* zeiden het zelve. Deze laatste voegde daar by, dat byaldien hy een zoon hadt gehad, die aan de zelve kleinachting voor hare Majesteit schuldig was geweest, hy hem eene veel strengere straffe waardig zou geoordeelt hebben, en dat hy evenwel in de overtuiging, waar in hy was van de eenvoudigheid van den geheimfchryver, niet straffer wilde zyn dan de anderen.

\* *Anderfon, Gerard, en Midmay.*

Doch Mylord *Gray* prees de daadt van *Davison*. Hy sprak van het gevaar, dat de Godsdienst gelopen hadt, en van de noodwendigheid der straffe van de koningin van Schotlandt met meer drift dan de anderen. Men beschuldigt, zeide hy, den geheimfchryver de doot van eene koningin verbaast te hebben: maar van welke koningin? Van de onverzorglykste vyandinne van onzen Godsdienst, van onze koningin, van ons vaderlandt, en van ons allen, die zonder eenige uitkomst verloren waren geweest, indien hare doot ons niet tegen hare woede beschut hadt. Dus, vervolgde hy, verdient de gene, die ons zodanige verlossing bevordert heeft, eerder beloning dan straf. Ten anderen ben ik niet van gedachten, dat hy beschuldigt kan worden het geheim van hare Majesteit geschonden te hebben, daar hy het den groten van haren Raadt mededeelt, die geacht worden het ligchaam uit te maken, waar van zy het boofdt is. Ik vinde hem slechts in een opzicht schuldig, namentlyk, van de koningin, die hem ontboodt om hem bekend te maken, dat zy hare order beriep, niet verklaart te hebben, dat deze order reets was afgezonden om uitgevoerd te worden (a). Maar hy bevondt zich door de vrees van haar te misbagen, met haar niets te zeggen, en door die van haar in een baarblykelyk gevaar in te wikkelen, met haar van eene zake verslag te doen, die haar mogelyk zou verplichten eene uitvoering op te schor-

(a) Hy verklaarde haar alleen, dat hy de zelve hadt overgegeven. Zie fol. 385.

ten, waar aan hare behoudenis hing, zekerlyk in twyfel. Inderdaadt, wat schamper verwyrt zouden wy hem niet gedaan hebben, byaldien wy de koningin en den Godsdienst hadden zien verdrukken, terwyl hy een bevel, dat bekwaam was om de zelve te bebouden, zou verborgen hebben? Zouden wy hem niet verantwoordelyk geoordeelt hebben voor alle onze onbeilen? zouden wy hem de zelve niet hebben willen doen boeten ten koste van zyn bloed? en hadden wy zyne onvoorzichtigheit niet vervloekt? Zeker, wat het gevoelen der anderen daar omtrent ook mag zyn, hy zal in myn gemoedt altoos bebouden de achting van een eerlyk man.

Drie andere Pairs \* waren van het zelve gevoelen omtrent de daadt van den geheimfchryver; voor het overige stemden zy het geen aangaande de boete en gevangenis gezegt was toe. De aartsbisschop van Jork sprak van de dwaling, waar in het menschelyk gemoedt eerder als Godgeleerde dan als rechter vervalt. Die van Kantelberg keurde de daadt goed, en prees den uitvoerder daar van, maar veroordeelde de wyze en den handel daar in. De geheimzegelbewaarder, die de bediening van voorzitter waarnam, verzamelde de gevoelens en de redenen in weinig woorden byeen, verklaarde toe te stemmen het geen de gevolmachtigden daar van geoordeelt hadden, en sprak het vonnis uit. Vervolgens vertoonde hy, dat de koningin te recht verhoort zynde over de procedure van de heeren van haren Raadt, deswegen recht hadt kunnen vorderen; maar datze hen liever vergiffenis wilde verlenen, en hunnen mislag toefchryven aan den yver, dien zy hadden voor den Godsdienst en het vaderlandt, en aan de zucht voor hare eigene behoudenis.

\* Drie graven.

*Davison* bedankte zyne rechters, en verzocht hen, dat zy by de koningin een goed woordt voor hem wilden doen, niet om hem in zyne bediening te herstellen, noch zelfs om zyne straf te doen verminderen, maar om haar te sneken hem de eer van hare gunst wederom te verlenen. Daar wordt niet gemeld of zy het deden. Het zy zo het wil, hy verscheen niet meer aan het hof, en ontving geen andere blyken van *Elizabeths* goedheit dan een geringen onderstandt, waar mede zy hem in zyne ellende verkwikte. De genen, voor het overige, die hem ten tonele hadden gevoert, om 'er zich tot hunne eindens van te bedienen, vergaten hem in het geheel, na hem de personadie te hebben doen spelen, die zy wilden, zyne eenvoudigheid en goede trouw misbruikende.

Wy zwygen van een verhaal, dat men voorgeeft door *Davison* aan *Walsingham* over dit voorval geschreven te zyn. Het zelve schynt den schryver, die het bybrengt, te verdacht, dan dat wy 'er de geschiedenis van *Elizabeth* mede zouden belasten. Het is een lasterschrift, dat deze vorstinne al de schande van de doot van de koningin van Schotlandt aanwryft; maar de valscheit van diergelyk een stuk is al te tastbaar, om 'er eenig geloof aan te slaan. Dit hadt eene strafbare vermetelheit van *Davison* geweest, die *Walsingham* niet ontveinst, en de koningin niet vergeven zou kunnen hebben.

De eerste zorg van *Elizabeth* was zich by den koning *Jacobus* te ontschuldigen. Niets is klemmender dan de brief, welken zy aan hem schreef, en waar mede den ridder *Cary* † belaste. Zie hier des zelfs inhoudt:

ZEER WAARDE BROEDER.

Behaagde het Godt, dat ik U mogt doen weten

Ccc 3

Brief van Elizabeth aan den koning Jacobus over de doot van Maria, † zoon van Mylord

1587.



1587.

de grote droefheit, zonder U de zelve met my te doen delen, die my het hart verscheurt, ter oorzaak van het tegen myne meninge gebeurde treurgeval, het welk gy zult vernemen uit den mond van mynen meef, welken ik ten dien einde tot U heb afgevaardigt, een afgryzen hebbende van het zelf aan U te schryven. Dewyl Godt myne onschuld weet, en dat ik 'er ten anderen verscheide getuigen van hebbe, bidde ik U daar van ook overtuigt te zyn, en te geloven, dat ik, indien het anders was, myne orders niet zou ontkent hebben. Myne kloekmoedigheid is zo weinig niet, dat de vrees my zou beletten te doen het geen ik oordeelde billyk te zyn, of my verplichten het zelve te ontkennen, na het bevelen te hebben. De ontveinzing is eene lastertigheit, welke de majesteit der vorsten onwaardig is; en wel verre van myne bedryven te verbergen, zal ik altoos zorg dragen de zelve openbaar te maken. Geloof dan, indien de zaak volgens myne meninge was gedaan, dat ik 'er geen anderen mede zou beschuldigen: gelyk ik my ook niet wil belasten met het geen zy buiten myn weten, en zonder dat ik 'er de minste gedachten toe hadt, gedaan hebben. Myn afgezant, die U dezen brief zal overhandigen, zal U van alle de byzonderheden daar van onderrechten. Voor het overige wensch ik, dat gy overtuigt moogt zyn van de oprechtheit myner vriendschap, en dat gy geen vriendt hebt, die meer voor uwe belangen yvert, en uw welwezen meer ter berte neemt dan ik. Spreken 'er U zommigen anders van, geloof, dat dit kwalijkmenende personen zyn, en die minder uwe voordeelen dan die van anderen zoeken. Godt late U lange eene goede gezondheid genieten!

Gevoel-  
licht  
van den  
koning  
van  
Schot-  
landt.

Het aan den koning van Schotlandt gedane ongelyk was te groot, zyne droefheit en gramfchap nog te levendig, en de beleefdheden van Elizabeth waren vergoedingen, te min overeenkomende met een zo schrikkelijken hoon, om wel ontfangen te worden. Het denkbeeld van eene koninginne, die hem de geboorte hadt gegeven, en voor welke hy in zich gevoelde al de toegenegeheit van een rechtschapen zone, stervende door beuls handen, was iets, dat hem in zulk eene diepe verwondering bragt, en zo veel finet baarde, dat hy 'er zich niet over troosten kon. Hy beefde ten anderen als hy dacht wie de oorzaak van die doot was, waar mede hy Elizabeth alleen kon beschuldigen, insgelyks eene koningin, zyne nabestaande, de welke veracht hadt de tufchenpraak van zo vele vorsten, en zelfs de zyne, als ook hun aantastend en verwerend verbondt, dat nieuwelings gefloten was, onder de trouwe van het welke men hem, gelyk hy zeide, in slaap hadt gewiegt, om de koningin zyne moeder straffeloos te vermoorden. Hy liet zyne bedroefheit blyken door jammerklagten en rouw, en zyne wraakluft door de weigering van den afgezonden van Elizabeth te ontfangen, die genoodzaakt wierdt op de grenzen te blyven. Hy riep zynen afgezant, dien hy te Londen hadt, te rug, en scheen eindelyk niet dan naar wraak te trachten. Zyne belediging porde hem daar genoeg toe aan: ondertusschen waren 'er lieden aan zyn hof, die hem nog meer ophitsten, en hem vleiden met de hulp van alle de Christen vorsten, in de vergoeding van ten hoon, waar in zy, door de onwaardigste schending van de koninklyke achtbaarheid, die 'er ooit bedacht kon worden, alle belang hadden.

Spars-  
wood  
Camb-  
din.

De ridder Cary, geen verlof kunnende bekomen om zich aan het hof van Schotlandt te vertegenwoordigen, schreef daar over aan de koningin zyne meesteresse, en zondt, volgens hare bevelen, haren brief aan den Raadt van den koning, nevens een verhoog, in het welke hy een

omftandig verhaal deedt aangaande de geschiedenis van de strafuitvoeringe over Maria Stuart, geschied buiten weten en tot groot leedwezen van Elizabeth. Op het einde van dit verhoog zeide hy, den koning aansprekende: Ik wenschte, dat uwe Majesteit getuige kon zyn van de droefheit van de koningin zyne meesteresse: ik ben verzekert, Sire, byaldien gy haar in dien staat zaagt, dat ze veel minder uwe gramfchap dan uwe deernis zou verwekken, en dat gy van hare onschuld ontrent eene doot, welke haar weinig minder bedroeft dan uwe Majesteit zelve, ten volle overtuigt zoudt zyn.

Alle deze verzachtingen waren niet bekwaam om den koning te vrede te stellen. Hy kon niet begrypen, dat de Raadt van Elizabeth de koningin zyne moeder hadt durven doen sterven, indien hare Britannische Majesteit zulks niet hadt goedgevonden. Hy hieldt de ligte straf, welke den geheimschryver was opgelegd, toen (a) eer voor eene belpottinge dan voor eene voldoeninge. Doch de brief, welken Walsingham hem schreef, bewoog hem. Deze bedreven staatsman vertoonde hem door zo klemmende redenen, dat door de verzoening met de koningin zyne moeder niet zekerder te verwachten stondt dan de bezitting van de kroon van Engelandt, dat hy hem overhaalde, en men zag zyne gevoeligheit over de belediging alenskens wyken voor de hope van den troon van Engelandt te zullen beklimmen. De brief was niet regelregt aan den koning, maar aan Mylord Tbirdston\*, zynen voornaamten geheimschryver, geschreven. Walsingham sprak hem in den aanvang van des konings gevoeligheit, gereed om het verbondt met Engelandt te breken, als van een overal uitgefroot gerucht, doch waar aan hy mochte hadt geloof te geven, om dat de voorzichtigheit van zyne Majesteit en die van zynen Raadt hem moesten te kennen geven, dat hy nooit iets kon ondernemen, dat meer tegen zyne ware belangen streedt. Hy vertoonde hem de al te grote ongelykheit der twee koninkryken, om te geloven, dat Schotlandt den oorlog zou durven verklaren zonder van de buitenlandfche vorsten bygesprongen te worden, en het gevaar, waar in de koning zich dan zou inwikkelen door de landinge van de troepen, het zy Franfche, of Spaanfche, dat het kon gebeuren, dat hy zelf in den slag gevangen raakte, en uit haat tegen zynen inoden aanslag van alle zyne rechten tot de opvolginge ontbloot wierdt; dat, schoon dit ongeluk hem niet wedervoer, het ten minste zeker was, dat de oorlog den haat der twee natien weder zou ontsteken, en dat de Engelschen nooit zouden besluiten voor hunnen koning te ontfangen een vorst, die hen als vyanden zou gehandelt hebben; dat men voornamentlyk zou zien in beweging komen de gantsche party van dat machtige aantal groten, die deel gehad hadden aan de doot van de koningin zyne meesteresse, en het meest aan de wraak bloot gestelt menende te zyn, zich ook de driftigste zouden tonen om hem buiten het koninkryk te sluiten; dat hy te vergeeffch toevlucht tot zyne bondgenoten zou nemen, en dat hy wys moest zyn ten koste van anderen, gewaarschouwt zynde door de voorbeelden van de koningen van Navarre en Denemarken, en nog gantsch versch door dat van Don Antonio, koning van Portugal, en geen staat maken op zulk een bystandt (b). Hier voegde

Hy  
wordt  
door de  
aanmer-  
kingen  
van Wal-  
singham  
bevre-  
digt.

\* Mail-  
land.

(a) Hy kreeg 'er naderhandt andere gedachten van. Zie fol. 392.

(b) Deze drie vorsten wierden uit hunne koninkryken ver-  
dre-



de deze staatsdienaar nog by, dat de Godsdienst een onwegnemlyke hinderpaal zou zyn voor de eensgezindheit der Schotten met Vrankryk en Spanje, en dat de eerste beroerten, waar uit de koningin, zyne moeder, moeite gehad hadt zich te redden, daar van daan waren gekomen; behalven dat Spanje van zyn kant de akte van overbrenginge van *Maria Stuart* zou willen doen gelden, en dat de Allerchristelykste koning van de andere zyde, volgende den ouden grondregel van die kroon, zich altoos zou aankanten tegen de vereeniging van de twee koninkryken van Groot-Britannië. Hy besloot daar uit, dat de koning van Schotlandt geen gevaarlyker vyanden hadt dan die twee mogendheden, en dat het en de kroon, waar van hy het bezit hadt, en zyne hopeningen op de andere was laten varen, hen van overzee te hulpe te roepen.

Hy merkte nog twee beletsels aan, die Vrankryk zouden wederhouden om hem by te springen: het eerste, om dat des zelfs koning, der binnenlandsche oorlogen moede zynde, zich niet in staat zou vinden, noch genegenheit hebben om buitenlandsche te voeren; het tweede, ter oorzake van het bondgenootschap van den koning van Schotlandt met de *Guizen*, wier heerschezucht de Allerchristelykste koning vreesde. Aangaande *Philips* den II voer *Walsingham* voort te zeggen, dat het een slang in zynen boezem was verbergen hem in het koninkryk te halen; dat men het al overlang door de vorsten van zyn huis gemaakte ontwerp van eene algemencalleenheersching wist; het innemen van Navarre, Portugal, en zo vele andere vorstendommen in Italië; dat niemandt zyne eischen op Engelandt, uit kracht van ik weet niet wat geslachtekening, die hem afkomstig deedt zyn uit het huis van *Lankaster*, onbekend waren; waar by hy niet zou verzuimen te voegen den astant, welken *Maria*, uit haat tegen den Protestantischen Godsdienst, waar van haar zoon belydenis deedt, aan hem gedaan hadt; dat het voor het overige te vergeeffsch zou zyn, dat hy, om zich vry te kopen, den Roomschen Godsdienst begeerde te omhelzen, aangezien men, hoe Katholykch *Don Antonio* was geweest, niet hadt nagelaten hem van de kroon van Portugal te beroven; behalven dat deze afzweering hem alle de vorderingen op den troon van Engelandt volstrektelyk zou doen verliezen.

Betreffende het geen de koning, het zy door beweegredenen van eer, of door die van genegenheit en ouderslievendheit, aan de nagedachtenisse van zyne moeder schuldig was, zeide *Walsingham*, dat noch de eene, noch de andere hem verbonden om hare doot te wreken, om dat deze wraak noch wettig was, de koningin *Maria* volgens recht veroordeelt zynde, noch mogelyk, noch overeenkomende met het welwezen van het koninkryk. Dus kon de zelve niet gehouden worden dan voor eene woede, welke een wys en Christen vorst in genen dele paste, en een vuur zou aansteken, waar in hy het eerst verteert zou worden; dat men, gedurende dat de koningin zyne moeder geleest hadt, zyne verzoeken, om haar het leven te behouden, niet kon laken; maar dat thans, daar ze doot was, de tydt en de reden zyne droefheit moesten matigen.

Voor dat deze brief was aangekomen, sprak ganfch Schotlandt, belang nemende in des koudreven zonder door hunne bondgenoten daar in herstelt te worden.

Schotlandt neemt

nings verschil, en door des zelfs voorbeeldt aangehitst wordende, niet dan van oorlog en wraak. De algemene Staten, die zyne Majesteit byeengeroepen hadt, boden hem hunne goederen en hun leven aan, om wraak te nemen over de doot van de koningin zyne moeder, en om hem in zyne rechten tot de erffenis van het koninkryk van Engelandt te handhaven. Deze natie, van nature trotsch zynde, kon den hoon, welken zy meende haar in het straffen van hare koningin aangedaan te zyn, niet verduwen, en elk in het byzonder scheen 'er zo vergramd over als de koning zelf. De bezadigtste waren de gene, die hem aanrieden den koning van Denemarken, wiens dochter hy ten huwelyk aanzocht, en met welke hy naderhandt trouwde, te verplichten, hem eene ganfch toegeruste vloot te verschaffen, om eene landing in Engelandt te doen. De Roomschegezinden gingen veel verder; hun raadt was, dat hy een eedgenootschap moest maken met Vrankryk, Spanje en den paus, de eenigste mogendheden, zeiden zy, die bekwaam waren om Engelandt te overheeren, en hem daar van in het bezit te stellen. Zy vermaanden hem boven al de Protestantische Engelschen, die zich meester hadden gemaakt, en zyn verderf brouwden, te mistrouwen, en zy herhaalden onophoudelyk dit zeggen: *Die de moeder heeft omgevragt, zal de kinderen niet sparen* \*. Anderen, die de staatkundigen speelden, wilden, dat hy, zonder zich noch voor de Roomsche-Katholyken, noch voor de Protestanten te verklaren, hen beide in twyfel hielt, uit vrees, dat hy, zich voor de laatste verklarende, de vorsten, die den paus toegedaan waren, mogt vergrammen, en dat zy mogten arbeiden om hem een tegendinger te verwekken, om hem van de kroon van Engelandt verfteken te doen zyn.

Daar deedt zich evenwel een wyzer en welmenender party op: doch de zelve maakte het grootste getal niet uit. Deze laatste vertoonden hem met klem van redenen, dat 'er geen veiligheid voor hem was dan in eene oprechte eensgezindheit tusschen zyne Majesteit en de Engelsche natie. Dus vermaanden zy hem de vriendschap daar van te onderhouden: de zekere hope van een koninkryk hoger te schatten dan zeer twyfelachtige gevolgen van eene wraak, die hem niet dan dodelyk kon zyn, en in de Protestantische lere te volharden, met welke te verlaten hy zyne vrienden stondt te verliezen, zonder het getal zynen vyanden te verminderen. De koning hoorde hen alle, en zonder met voorbarigheid een besluit te nemen gebruikte hy tot het onderzoek van hunne redenen eene doordringendheit en voorzichtigheit, die zyne jaren te boven gingen, de zelve overwegende met weinig personen, doch wier vroomheit en bekwaamheit hem bekend waren.

*Elizabeth* van hare zyde vergat niets om hem weder te winnen. Zy hadt den bedekten handel van Vrankryk geroken, dat voordeel trok uit den toestandt van zaken, en onder schyn van voor medogend en gedienslig te spelen des konings droefheit en wraaklust heviger deedt worden. Dewylze nu niets zo zeer vreesde dan dat hy zich naar den kant van dat hof mogt keren, en 'er het bondgenootschap en den Godsdienst van aannemen, steldeze alles in het werk om 'er de maatregels van te verbreken. Behoudens hare majesteit, dieze zorg droeg niet in de waagschale te hangen, deedtze alle soorten van aanzock om zich met den vergramden vorst te verzoenen, en om des zelfs gevoeligheit, indienze zyne belediging niet kon herstellen, te verzachten. Hier toe arbeidden hare zaakbezorgers en aanhangers

1587. deel in des konings gevoeligheit.

\* *Qua matrem sustulit, et filios sollet.*

Bezadigt der party.



1587. in Schotland, en het was door Mylord *Hunsdon* \*, stadvoogdt van Barwik, dienze met de hoedanigheid van afgezant derwaarts deedt hen gaan, dat de zaak voort bevordert wierdt.

De Engelsche geschiedschryver § meldt de onderrechten, waar mede ze dezen staatsdienaar belastte, alle zwemende naar die, welke men gebruikt vindt in den brief van *Walsingham* aan den geheimschryver van Staat van den koning *Jacobus*. Ook schryft de aartsbisshop van St. Andrews † den goeden uitslag van het gezantschap alleen aan dezen brief toe. Hy bericht ons, dat Mylord *Tbirlston*, aan wien de zelve geschreven was, in dien tydt kancelier gemaakt wierdt, en dat hy, door de kracht der redenen, die 'er levendig in aangedrongen gevonden werden, het eerst overtuigt zynde, geen moeite hadt den koning de zelve te doen aannemen; zo dat Mylord *Hunsdon* hem in eene gunstige gesteldheit vondt. Deze afgezant kwam in den tydt aan, dat de Staten even gescheiden waren. Ter gehoor ingeleid zynde, volvoerde hy zynen last, en eindigde zyne aanspraak met deze woorden: *Dat by zyne Majesteit smeekte aan te merken, dat het niet mogelyk was, dat het gene gedaan was kon verholpen worden, en dat men dus geen ander besluit kon nemen dan zich te schikken naar den tydt, en te wyken voor de noodscbikkelykheit.* En naardien hy vernomen hadt, dat de uitgezonden van Vrankryk en Spanje den koning wys maakten, dat de veroordeeling van de koninginne zyne moeder medebragt, dat hy buiten het recht tot de kroon van Engelandt gesloten wierdt, deedt hy hem verzekering tegen een zodanigen laster, en beloofde hem de verklaring der rechters, waar in het tegendeel zou blyken, en by de welke alle de rechten tot de kroon met uitdrukkelyke woorden voor hem behouden waren, ter handt te zullen stellen. Hy verbondt zich ook hem toe te zullen zenden het geslagen vonnis tegen *Davison*, gezegelt met het grootzegel des koninkryks; een deugdelyk bewys, dat *Elizabeth* geen deel hadt aan het ombrengen van *Maria Stuart*, vermits zy, niet te vrede zynde met zulks te wraken, den onvoorzichtigen en ongelukkigigenaanvoerder daar van deedt straffen.

Dit was ook het geen niet alleen den koning trof; maar ook alle de Schotten, zich door de wraaklust hebbende laten aanhitsen, wierden hier door neder gezet, en namen het voor eene genoegzame voldoeninge van wegens eene zo grote koninginne. Zy hadden begonnen zich recht te doen door de vyandlykheden van die bewoonders der grenzen, welke altoos gereed zyn om zich op de Engelschen te werpen, en die de kusten van de naburige provincien reets afgestroopt hadden. Doch de koning deedt een verbodt afkondigen, waar na hunne stropingen ophielden. Dit baande den weg tot eene groter vereeniging.

Spanje zocht de zelve met al zyn vermogen te dwarsbomen. Deze kroon hadt haar besluit genomen om het tot een openbaren oorlog te doen uitbarsten, en verhaastte zich met voorbereidelen te maken om den inval te doen, dienze zich in staat stelde in den volgenden jare uit te voeren. De koningin, die 'er wel van onderrecht was, wilde haar voorkomen; en om den Katholyken koning te laten blyken, hoe weinig zy naar zyne bedreigingen vraagde, deedt zy hem eerst op zyne kusten aantaiten. De beruchte *Drake* wierdt met deze krygsverrechinge belast, en volvoerde de zelve met een goeden uitslag. Hy kwam voor Cadix met zyn finaldeel \*, bestaande al-

leen uit vier konings schepen, en eenige andere middelmatige, die byzondere menschen toebehoorden. Hy dreef zes galien, welke hem den doortocht wilden betwisten, op de vlucht; liep de baai in; veroverde, boorde in den grondt, of verbrandde meer dan honderd met oorlogs- en mond- behoeften geladene vaartuigen, onder het getal van welke gevonden wierdt het grote galioen \*, gemeenlyk gevoert wordende door den marquis van Sinte Croix, en een galci van Raguza, met kostelyke waren geladen zynde. Van daar weder te rug kerende deedt hy de kaap Vincent aan, bestormde daar van de drie sterkten, en maakte 'er zich meester van. Hy stroopte vervolgens de gansche kust af, en verbrandde de visschers schepen, die menigvuldig in getal waren. Te weten gekomen zynde, dat de marquis van Sinte Croix zich met zyne galien aan den mond van den Taag onthieldt, stevende hy derwaarts heen, en by hem gekomen zynde daagde hy hem in een gevecht uit: doch de Spaansche zeevoogdt weck niet van zyn post, en liet langs de gansche kust roven en plunderen, zyne schepen nemen en verbranden, zonder zich te bewegen, of hem eenig beletsel toe te brengen. Na deze verwocstinge zette *Drake* koers naar de Azorische eilanden, en een van die grote schepen, welke de Portugezen kraken noemen, dat ryk geladen uit Oost-Indië kwam, ontmoet hebbende, klampte hy het aan boordt, en veroverde het na een slaauwen wederstandt. Dewyl dit schip den naam van *St. Philips* voerde, voorpeldde het volk, zo wel Spanjaarden als Engelschen, daar toen al iets kwaads uit voor de vloot van *Philips* den II.

Hier mede eindigde de zeetocht van *Drake*: doch de gevolgen daar van waren den Engelschen nog nutter dan de glorie en de buit, dienze daar in behaalden. Het verlies van de honderd schepen, welke in de baai van Cadix vergingen, zette de overzeesche onderneming der Spanjaarden een jaar achter uit. De Engelschen in het tegendeel beproefden toen al hare krachten met die verschrikkelyk zware schepen, welke op den Oceaan verschenen als zo vele zee-kastelen, die men naauwlyks dorst naderen; maar dewyl het hen ligt was gevallen, het gallioen van Cadix, en de kraak, die uit Indië kwam, te vermeesteren, verachtten zy die vervaarlyke schepen, aan welke hunne groothheit minder dienstig is danze hen belemmert. Dus, wanneer zy die in het volgende jaar ontrent hunne kusten zagen opdagen, stevenden zy hen met onverschrokkenheit te gemoet, en verjoegenze, gelyk wy wel haast zullen zien. Zy bemerkten ook door het nemen van de kraak, en van de kostelyke waren, waar mede de zelve geladen was, wat onschatbaar voordeel de vaart op Oost-Indië hunnen kooplieden aanbragt, en namen het besluit, dat zy naderhandt uitvoerden, om hunne maatschappyn en pakhuizen aldaar te houden.

In den tydt, dat *Drake* de landschappen der Spanjaarden van ons wereldsdeel verwoestte, stroopte *Cavendish* met drie schepen, reets twee jaren geleden uit Suffolk vertrokken zynde, die van Amerika af. Na dat hy de Straat Magellanus ten einde was gekomen, doorkruiste hy de zeën van Chili, Peru, en Nicuw-Spanje; verbrandde verscheide vyandelyke schepen, en nam 'er negentien met hunne ladingen ontrent Kalifornië, onder welke een ryk-geladen gallioen of konings schip was. Met dezen buit te vrede zynde, kwam hy weder in onze zeën, zeilende langs de kusten van de Philippynsche en Moluk-

\* Cary.  
§ Camb.  
den.  
Gerantschap van Mylord *Hunsdon* aan den koning van Schotland.  
† *Spotswood*.

\* van 1400 tonnen.

Camb.  
den.  
Touanus.  
P. Bar.  
Krygsverrechingen van *Drake* in de baai van Cadix en in andere gewesten van Spanje.  
\* *Esquadr.*

Strooperen van *Cavendish* in Peru.



1587. fche eilanden, waar van daan hy de kaap de Goede Hoop voorby ftevende, op de hoogte van het eilandt St. Helena kwam, en eindelyk, met zilver geladen, en met glorie opgehoopt, in zyn vaderlandt aanlandde\*, zynde de derde na *Magellanus*, die den aardkloot rondom hadt gezeilt.

\* den 9 Septem- ber 1588.  
Doodt van Mylord *Abergavenni*.  
Verscheide doorluchtige personen ftierven dit jaar in Engelandt. Men stelt aan hun hoofd *Henrik van Nevil*, bekend onder den naam van Mylord *Abergavenni*, een Pairfchap, het welk zyne familie geërfte hadt federt de doodt van *Eduard Nevil*, zynen overgrootvader, die 'er onder *Henrik den VI* door het recht van zyne gemalinne, eenigfte dochter en erfgenaam van *Richard Beauchamp*, grave van Worcester, en baron van *Abergavenni*, mede bekleed wierdt. *Henrik* slechts eene dochter nalatende, ontfontd 'er een proces om het Pairfchap tuffchen den ridder *Fane*, die met de zelve getrouwt was, en den zydelingschen erfgenaam van de mannelyke linie. Het wierdt eerst onder den koning *Jacobus*, volgens de fchikking, welke de overleden daar omtrent by uiterfte wille hadt gemaakt, ten voordeele van den laaften uitgewezen.

En van de hertoginne van Sommerfeth.  
*Anna Stanbope*, hertogin van Sommerfeth, zo bekend door de goede en kwade fortuin van den hertog haren man, befchermer van het koninkryk onder *Eduard den VI*, ftierf ook dit jaar, in den ouderdom van negentig jaren. Wy hebben onder de regering van *Eduard* gezien wat deel zy hadt aan de staatsverwiffelingen van Mylord den befchermer, waar van zommigen haar befchuldigen de familie door hare heerschezucht in tweefpalt geholpen te hebben. Ondertuffchen zyn allen niet van dat gevoelen: maar wat wy 'er elders\* met de fchryvers, die haar rechtvaardigen, van mogen gezegt hebben, kunnen wy het tegenftrydige gevoelen van den gefchiedfchryver van *Elizabeth* niet verzwigen, die haar befchuldigt door haren hoogmoedt een dodelyken twift berokkent te hebben, welke het geflacht van de *Seymours*, met de twee broeders tegen elkander op te hitfen, deedt te gronde gaan.

\* onder *Eduard den VI*. Zie zyne regering fol. 48.  
Doodt van *Sadler*, van *Bromlei*, enz.  
Dit in de maand van April.  
Die het vaandel mag voeren.  
† door de koningin en der zelve opvolgers: want de veldheeren maskten naderhandt nog verfeide ridders.  
† Zie *Chamberlain* in zyn Staat van Engelandt. Van den grave van Ruthlandt.

*Sadler*, kancelier van het hertogdom van *Lan- kaster*, *Bromlei*, kancelier van Engelandt, en *Eduard*, graaf van *Ruthlandt*, eindigden in het zelve jaar, en in de zelve maand † ook hunne dagen. De eerste hadt uitgemunt door verfeide dienften, welke hy aan de kroon gedaan hadt, en door zyne dapperheit in den beruchten veld- flag van *Musfelburg*, die voor hem de waardigheit van ridder baneret † verdiende. Men merkt aan, dat hy de laafte van die orde was, waar mede niemandt na hem bekleed wierdt †, en welke men onder de volgende regeringen al- lengskens vernietigde. Zyn 'er nog eenige van der zelve nakomelingen, men kentze byna niet meer, en al het aanzien, dat hen nog overblyft, is, dat zy fchilddragers in hunne wapens mogen voeren †.

*Bromlei*, zeer bedreven in de kenniffe der wet- ten, hadt de meeste magiftraatsampten waarge- nomen, en hadt zich van algemeen voorfpraak van de koningin eensklaps tot de eerste waar- digheit van het koninkryk zien verheffen. Hy was Mylord *Bacon* opgevolgt; maar deze laafte hadt zich vergenoegt met den tytel van grootze- gelbewaarder.  
*Eduard*, graaf van *Ruthlandt*, wierdt tot op- volger van *Bromlei* benoemt; maar hy overleefde hem niet meer dan zes dagen. Hy was van de familie der *Manners*, en de derde graaf van dat huis. *Henrik de VIII* hadt hem met dat Pair- fchap vereert; maar het zelve was reets door- luchtig onder de voorgaande regeringen. *Eduard III Deel.*

1587. was niet alleen een uitmuntend rechtsgeleerde, maar bezat ook eene beschaafde en diepe letter- kunde. Hy liet slechts eene dochter na, de wel- ke huuwde met *William Cecil*, kleinzoon van Mylord *Barleigh*, grootfchatbewaarder.

De ridder *Chriftoffel Hatton* wierdt kancelier gemaakt in de plaats van den grave van *Ruthlandt*, of liever van *Bromlei*, en het geen, waar over men zich moet verwonderen; is, dat hy deze bedie- ning fchuldig was eerder aan zyne onbekwaam- heit dan aan zyne verdienften, en zo veel aan den nydt der hovelingen, als aan de toegenegenheit van de koningin. Hy bezat ook zyne talenten en goede hoedanigheden, die hem by hare Maje- steit aangenaam maakten. Zyne benyders, die hem van haar vertrouwen zochten te verwyde- ren; bevorderden hem een ampt, dat, hoe roem- waardig het ook was, hem niet toeliet by haar zo gedurig zyn hof te maken. Zy hadden nog een boosaardiger voornemen. Naardien zy witen, dat hy niet bedreven was noch in het be- ftier der zaken, noch in de kenniffe van het Recht, welke noodwendig vereifcht wierdt om dat gro- te ampt naar behoren waar te nemen, twyfelden zy niet, of hy zou mislagen begaan, die be- kwaam waren om hem in ongunft te brengen. Dus hadden zy voor hem te verheffen, om hem vervolgens met meer fchande in verachting te doen vallen. Zy ftaagden in hunnen toeleg, gelyk wy zullen zien van zyne doodt fprekende; welke vier jaren daar na voorviel. De fchryvers zyn het niet eens, noch omtrent zyne goede, noch omtrent zyne kwade hoedanigheden. Byna alle zeg- gen zy, dat het hem aan bekwaamheit ontbrak: maar eenigen willen, dat hy dit gebrek vergoede door een gelukkig verftand, eene grote op- lettendheit, en eene uitstekende vroomheit. An- deren fpreken zo voordeelig niet van hem.

1586.  
1587.  
*Cambden. Cox. Robson.*  
Vervolg van de zaken van Ierlandt, en van het beftier van den rid- der *Perrot*.  
Dit was, gelyk wy reets gezegt hebben, een van de grootste vervolgers van den ridder *Perrot*, beftierder van Ierlandt, van waar hy in den jare 1588 wierdt te rug geroepen. Men moet zien, het vervolg van de zaken dezès koninkryks we- der opvattende, wat hy in de twee voorgaande ja- ren deedt. *Hatton*, onderkamerling, en daar na kancelier, verwekte hem dagelykfeh eenige nieu- we befchuldigingen om hem by de koninginne hatelyk te maken. Het is waar, dat hy zich eenige woorden hadt laten ontvallen, die niet zeer eerbiedig waren, vergramt zynde over een dreigenden brief, welken hare Majesteit hem ge- fchreven hadt; maar zyne vyanden hadden de zelve nog fenyniger gemaakt. In dezen toeftandt van zaken kwam 'er een bevel van het hof, be- helzende, dat byaldien 'er niet verbeurd ver- klaarde landgoederen gevonden wierden, welke men begrepen hadt met de gene, die het waren, men zulks met de eigenaars moest zoeken te stel- len, hen de evenwaarde daar voor gevende, op dat de hoofdpachters van de domeinen daar van de gehele pacht mogten genieten.

Wanneer men de order wilde uitvoeren, wierdt 'er bevonden, dat de pachters, niet te vrede zyn- de met zich in de bezitting van de aangewezen landgoederen te handhaven, verfeide onnosfele personen uit hunne huizen en erfgoederen ver- jaagt, en zich van de zelve meester gemaakt had- den, fchoon zy niet gebannen waren. Hier over wierdt aan den landvoogdt geklaagt, welke eene order deedt afkondigen, waar by den impoff- meesters bevolen wierdt weder te geven het geen zy onrechtvaardig naar zich genomen hadden. Daar mede hieldt hun roven op, en de wettige eigenaars wierden in het bezit van hunne goede- ren herftelt. Maar zyne vyanden namen daar

van

o

nen.

Strope- ryen van *Cavendish* in Peru.

te

;

n

n

le

le

k-

he



1586. uit gelegenheit van hem te beschuldigen de Ieren  
 1587. begunstigt te hebben, hen doende weder treden  
 in het bezit der erffenissen, welke hy de Engelfchen  
 gedwongen hadt aan hen af te staan. Hy bekreunde  
 zich niet aan hunne klagten, om dat zy niet rechtmatig  
 waren; en laadde hy zich door dezen handel der  
 zelve haat op den hals, zo maakte hy aan de andere  
 zyde de Ieren beter en vromer lieden, en getrouwer  
 aan het ryksbestier. Zyne bedreigingen en gestrengheit  
 hielden hen in hunnen plicht; maar zyne vertogen,  
 zyne raadgevingen, die billykheit boven al, en die wedergeving,  
 welke zy naauwlyks dorsten hopen, deedt hem hun  
 gemoedt voort innemen. Hy bragt daar door meer te  
 weeg dan door de kracht zynrer wapenen, en hen of  
 door zyne weldaden verzacht hebbende, toonden zy  
 meer toegengenheit en gehoorzaamheit.

Weder- Daer deedt zich echter altoos deze of gene  
 spannig- woelgeest en verstoorder van de algemene rust  
 heit van op. De nieuwe graaf van Tyrone, die nog on-  
 lang zulke fraaie betuigingen aan de koninginne  
 gedaan hadt, nam den hatelijken naam van *O-Neal*,  
 en met dien naam alle de gevoelens van oproerigheit,  
 die 'er aan vast schenen te zyn, weder aan. Hy  
 vernieuwde zynen twist met *Turlogh-Leynigh*,  
 wiens vee hy wegnam, en in plaats van aan het  
 bevel van den landvoogdt te gehoorzamen van het  
 wederom te geven, vermeerderde hy nog een kasteel,  
 dat *Leynigh* toebehoorde. Doch de landvoogdt  
 zondt twee benden aan dezen laatsten, die de  
 vesting weder innamen. De graaf van Tyrone  
 wendde al zyn vermogen aan om de Ieren tot  
 opstandt te brengen; verleidde *O-Donel*, die den  
 Engelfchen sberif weigerde in het graafschap van  
 Tyrone te laten gaan; deedt eene bezending aan  
 de Schotten van het landt, om hen in zyne party  
 te trekken, en bevredigde zich met zynen vyandt  
*O-Chane*, ten einde hy zyne macht by de zyne  
 voegde. Deze bewegingen schenen te gevaarlyker,  
 daar men zich in een schromelyken toestandt van  
 zaken bevondt: want *Jacobus*, over de doot van  
*Maria Stuart* vergramt zynde, hadt volk naar  
 Ierlandt doen overgaan, om de Engelfche  
 volkplantingen te pollen, en de zelve in zyne  
 belangen te doen treden. Daar kwam echter  
 niets schadelyks van, en de wakkerheit van den  
 landvoogdt droeg in alles voorzorg. De genen,  
 die hy door zynen oprechten handel gewonnen  
 hadt, wilden hem niet verlaten: de anderen,  
 welke zyne gestrengheit vreesden, dorsten  
 niet kikken, en hy deedt den zoon van *O-Donel*  
 te Dublin ophangen.

In den tydt, dat hy de koninginne met zo veel  
 vrucht diende, ontfingze een brief van klagten  
 en beschuldigungen, onder den name van  
*Turlogh-Leynigh* tegen hem geschreven. Zyne  
 vyanden hadden den zelve valschelyk opgestelt,  
 en *Leynigh*, daar van de weet gekregen hebbende,  
 zondt zynen geheimschryver naar het hof, door  
 welchen hy deedt zeggen, dat hy den zelve  
 geen zins voor den zynen erkende, en in het  
 tegendeel betuiging doen van zyne achttinge  
 voor den landvoogdt, en voldoeninge op des  
 zelfs gedrag. Deridder *Perrot* ondertusschen,  
 door zo vele aanklagten en lasteringen, die  
 niet ophielden, verdrietig geworden zynde,  
 wilde liever zyne te rug roeping verzoeken  
 dan langer in een post blyven, die aan de  
 woede en boosaardigheit zynrer vyanden zo  
 bloot gestelt was. Hy was een man van een  
 onbuigzamen aardt, van eene kloekmoedigheid,  
 zo standvastig in de staatszaken, als onver-  
 zaagt in het gevecht; een weinig trotich, zyne  
 vyanden in genen dele ontziende, daar hy in

Hoed- nische- den van den rid- Perrot.

zynen staat van gemeen ridder een gansch ko- 1586.  
 ninklyk gemoedt deedt blyken. Ook geloofde 1587.  
 men, dat hy een bastaard zoon van *Henrik* den  
 VIII was. Hy schreef dan aan de koninginne,  
 om haar te smeken, dat het haar wel mogt ge-  
 vallen, dat hy van zyne landvoogdy afstapte; en  
 zulks verkreuen hebbende kwam hy weder in  
 Engelandt. Dit gechiedde niet dan na alvorens  
 in alle de provinciën goede order gestelt, en gy-  
 selslaars genomen te hebben van de genen, die hy  
 bekwaam oordeelde om de rust daar van te sto-  
 ren; zo dat hy het koninkryk aan het bestier van  
 den ridder *Fitz-William*, zynen opvolger, over-  
 gaf, vreedzamer zynde dan het tot dien tydt toe  
 geweest was. Zyne vyanden verhinderden op zyne  
 wederkomst, dat zyne dienften erkent wierden,  
 doch dorsten hem terstondt niet vervolgen, uit  
 vreeze van den haat der Engelfchen op zich te  
 laden, welke zyne loffelyke daden, waar van het  
 geheugen nog versich was, hem gunstig maakten.  
 Zy lieten evenwel hun oogmerk om zynen  
 ondergang te brouwen niet varen, en eenige ja-  
 ren daar na † ondernamen zy het, en het ge-  
 lukte hen.

Voor het overige, schoon de geschiedschry-  
 vers van hem spreken als van een van de grootste  
 legerhoofden en bekwaamste landvoogden, die  
 Engelandt in Ierlandt gehad heeft, waren zyne  
 overwinningen den overwinnaeren echter nadee-  
 lig. Het is waar, dat zulks alleen by toeval  
 kwam. Met veel slag te leveren leerde hy den  
 vyanden, hoe zy zich moesten verdedigen. Ten  
 anderen waren de onderwyzingen, die hy aan de  
 getrouwe Ieren gaf, de zorg, welke hy nam om  
 hen in de krygstucht en in de behandeling van  
 het schietgeweer, waar van zy te voren naauw-  
 lyks het gebruik kenden, op te trekken, zo vele  
 lessen, die hen bekwaam maakten, en deze  
 bedrevenheit was hen bygebleven wanneer zy  
 ophielden getrouw te zyn; zo dat zy naderhandt  
 tegen de Engelfchen gebruikten de krygskennis,  
 welke *Perrot* hen geleert hadt, om 'er zich tot  
 een gansch ander einde van te bedienen. Zo ging  
 het ook met de genen, die men ten dienste van  
 de vereenigde provinciën naar Vlaanderen hadt  
 doen overgaan: zy kwamen daar weder trotscher  
 en krygskundiger van daan, en de geest van op-  
 roerigheit, die uit dit volk niet te verdryven is,  
 wederom nicuwe krachten gekregen hebbende,  
 wierden de oorlogen, welke men tegen hen  
 moest voeren, om hen te beteugelen, toen veel  
 langer en veel zwaarder, en zyn het federt altoos  
 geweest.

De rust wierdt van dag tot dag in Schotlandt  
 herstelt, alwaar de onlusten, federt de vereeni-  
 ging der misnoegden, het te rug roepen der ge-  
 bannenen, en sedert dat de graaf van Aran in on-  
 gunst was geraakt, hadden opgehouden. De ko-  
 ning, van nature goed, en een vyandt zynde van  
 geweldpleginge, hadt zich van zyn vooroordeel  
 omtrent dezen gunsteling ontslagen, en bevroed  
 hebbende, hoe schadelyk zyne raadgevingen wa-  
 ren, hadt hy een vast besluit genomen om  
 hem nooit in zyne ampten te hertellen, noch  
 met zyne goedgunstigheit te vereeren. Hy  
 wendde teffens zyne pogingen aan om de ge-  
 moederen der edelen weder in te nemen, wel-  
 ke door het kwaad gedrag van dezen voorna-  
 men staatsdienaar van hem vervremd waren.  
 Hy verkoos ten dien cinde een soort van mid-  
 delaar, die bekwaam was om de twee par-  
 tyen, den vorst en de onderdanen, wederom  
 te verzoenen, en vereerde den ridder *Melle-  
 ville* met eene zo roemwaardige bediening. Gy  
 zyt myn getuige, zeide hy tegen hem, dat ik

Zyne weder-komst in Engelandt.

† in den jare 1592.

Aanmerkingen op zyn ryksbesluit.

Sparr-wood, Melleville, Cambden, Thuanus, R. Men-ter.

Goedheit van den koning van Schotlandt.

noch



1586. *noch baatzuchtig, noch gestreng ben; dat ik niet sta noch naar iemands goederen, noch leven; dat ik den voorspoed en de rust van myn koninkryk meer wensche dan eenige zaak ter wereld; en dewyl gy overtuigt zyt, dat dit myne ware gevoelens zyn, zal het u ligter vallen ook anderen daar van te overtuigen.*

Doch daar was eene zwaarigheid, die hem bekommring baarde. De graaf van Aran hadt verscheide personen van hunne bedieningen afgezekt, en de Raadt, welke dit ongelijk door eene toegevendheid voor den eersten staatsdienaar begunstigt hadt, vondt zich zeer verlegen om het zelve te vergoeden. De meesten, deze vergoeding voor onmogelyk en als gevaarlyk houdende, waren alleen bedacht om zich daar tegen te stellen, en beweerden, dat men 'er het gevolg van moest ontwyken. *Melleville* was niet van dat gevoelen. Naardien men hem in den Raadt hadt doen komen om 'er zyne gedachten over te zeggen, vertoonde hy, dat 'er des konings glorie en goedheit aan gelegen was geen het minste gedankteken te laten van de onrechtvaardigheden en geweldnaryen, die zyne schelmsche Raden onder zynen name gepleegt hadden; dat het niet genoeg was de ballingen te rug geroepen te hebben; dat men ook weder in hunne ampten en voorrechten moest doen treden de genen, dien men de zelve ontnomen hadt: anderszins zou hun verstek hunne onschuldt ongelijk aandoen, den vervolgeren gelegenheit geven van te zegeprelen, en de majesteit des vorsten, welken men van onmacht en onrechtvaardigheid zou beschuldigen, bezwalken. Hoe billyk dit gevoelen was, wierdt het echter door den geheim-schryver *Maitland* tegengesproken, die het bellette tot de meerderheit van stemmen over te gaan. Het wierdt evenwel niet dan voor een tydt opgeschort, en men bevondt wel haast daarna, dat 'er inderdaad geen ander besluit te nemen was, om de glorie van zyne Majesteit te behouden, en de rust wederom in het koninkryk te brengen.

Gezantschap van den koning *Jacobus* naar het hof van Denemarken.

Ondertusschen zondt de koning *Peter Young*, zynen almoezenier, met den tytel van afgezant, naar Coppenhagen. Dit was in schyn niet dan een gezantschap van beleefdheit; maar de afgezant hadt een geheim bevel om de prinsessen te zien, en der zelve imborst en manieren met opmerking te leren kennen, om 'er op zyne te rug komt een getrouw verslag van te doen. Hy wierdt gevolgt van den kolonel *Stuart*, welke zich by zyne Deensche Majesteit zo aangenaam maakte, dat hy hem belafte een voorslag te doen angaande een huwelyk van de oudste der prinsessen met den koning van Schotland. Ondertusschen trouwde hy drie jaren daar na \* met eene jonger prinsesse †.

\* in den jare 1589.  
† De tweede dochter des konings.

De verdeeldheden van de geestelykheit waren onheilbaarder dan die van den Staat, en het gansche koninklyk gezag was niet bekwaam om de Presbyterianen met de Bisschoppelyken te verzoenen. De eersten, te St. Andrews eene kerkvergadering houdende, dagvaardden voor de zelve den aartsbisschop §, dien zy beschuldigden van de tegen hen in het Parlement van den jare 1584 beslotene akte. Zy veroordeelden hem als wederspannig tegen de kerkelyke order, en deden hem in den ban. Niemandt ondertusschen wilde den ban afkondigen. Een jong geestelyk persoon, *Hunter* genaamt, boodt zich aan om zulks te doen, zeggende, dat hy zich door eene inblazinge van den H. Geest daar toe voelde aangedreven, en men duldde, dat deze kwaker ten

III Deel.

1586. kansel op steeg, om die plegtigheid te volvoeren. Doch wyze menschen schaamden zich daar over, en daar kwam weinig of geen volk op om het aan te horen.

De party van den aartsbisschop was noch gematigder, noch geregelder. Twee van zyne bedienenden kwamen des anderen daags in de kerk, en deden een nabestaande van den aartsbisschop op de banken klimmen, welke *André* en *Jakob Melleville*, hoofden van den wederstrevenden aanhang, nevens eenige andere leeraars, die de bitterste tegenpartyders van den aartsbisschop waren, buiten de gemeenschap der kerke sloot.

De zaak kwam voor den koning. Alle de prelaten, zich by die van *André* voegende, vertoonden eerst de onbevoegtheit van het synode, gegrond zynde op des zelfs onwettige beroeping; ten tweede de dwaling en de onbillykheit van des zelfs gerechtshandel. De koning vondt dienstiger dit verschil aan de algemene vergadering van de geestelykheit, welke op den naaften dag stontd gehouden te worden, over te wyzen, dan het zelve te beslissen. De vergadering van hare zyde de zaak ter onderzoek gebragt hebbende, wilden partyen liever scheiden by een willig verdrag, waar omtrent zy het hen deedt eens worden, dan zich hier in als een streng rechter aan te stellen. De aartsbisschop beloofde zich in het toekomende dervoegen te gedragen, dat men 'er over genoegt zou wezen, en de vergadering, voldoening nemende, vernietigde den ban.

Zommigen beschuldigden den koning van te veel lafhertigheid, en van zyn kerkelyk gezag met voeten te laten treden, duldende deze vernedering van de bisschoppelyke waardigheid. Doch anderen, staatkundiger zynde, zagen geen ander middel om de algemene rust te onderhouden, en zeiden, dat men voor de noodzakelykheit moest wyken, tot dat, de tyden gunstiger wordende, de koning in staat was om zyne macht te doen werken, zonder met de geestelykheit overhoop te leggen.

De vergadering vervolgde hare zittingen, waar van de sluiting geschiedde door eene akte, waar by ieder bisschop, ten opzichte van de zeden en de lere, onderdanig wierdt verklaart, gelyk de andere herders, aan het synode van de provincie, en ten opzichte van het aan het prelaatschap gehechte gezag, en van bedieningen, die 'er wettig van afhingen, onderwierp men hen aan de algemene vergadering. De gevolmachtigden, welke de vergadering van wegens den koning bywoonden, verklaarden zich opentlyk tegen de akte; en op hunne vertogen bragt men 'er deze matiging in, dat de bisschoppen, de kerken bezichtigende, alleenlyk wegens deze bediening voor de algemene vergadering verantwoording zouden doen, en dat de genen, die 'er hun verblyf hielden, wezentlyk de voorzitting zouden hebben in de synoden van hun bisdom. Men sonderde de provincie van Fife uit, voor welke men een ander byzonder voorzitter benoemde \*. De geheim-schryver van Staat, die in de vergadering, aan het hoofd van des konings gevolmachtigden, de plaats van den kanselier bekleedde, raadde zyne Majesteit de Presbyterianen aan hun gedrag over te geven, om dat het, zeide hy, zou gebeuren, dat het volk 'er een walg van kreeg, en dat hunne eigene verdeeldheden hen zouden nopen om zich met de Bisschoppelyken te vereenigen. Des konings antwoordt was der wysheit en der Godvrucht eens Christen vorsten waardig. *Ik zou uwen raad volgen*, zeide hy tegen den geheim-schryver, *indien ik de kerk en den Godsdienst wilde laten verlor-*

1586. De Bisschoppelyke party is niet gematigder.

Het verschil wordt bygelegd.

Alte van het synode tegen het bisschoppelyk gezag.

\* *Willis.*

Wysantwoordt van den koning



1586. *ren gaan, maar die trachtende te behouden, zal ik my wel wachten zo ergerlyke wanorders, en die daar van eindelyk den val en de verwoefing zou baren, te onderhouden.*

1587. In dezen toestand van zaken wierdt *Hugo van Montgomeri*, graaf van *Eglinton*, een jong heer van eene grote hope, door drie edellieden uit het geslacht van *Cuningham*, opgerooit zynde door den grave van *Glinkairne*, hoofd van dit geslacht, maar die zulks ontkende, vermoord. *Robert van Montgomeri*, zyn broeder, wreekte zyne doodt niet lang daar na.

Wat beschuldiging tegen den Lord *Gray* wordt ingebracht.

*Mylord Gray* was nieuwelings van zyn gezantschap uit Engelandt te rug gekomen, verdacht zynde, gelyk reets gezegt is, de koningin te hebben aangeraden om *Maria Stuart* te doen sterven. Hy wierdt 'er door den ridder *William Stuart* van beschuldigt, welke by die aanklaginge nog deze voegde, van verscheide brieven aan den koning van *Vrankryk* en aan de *Guizen* geschreven te hebben, om hen af te raden den koning van *Schotland* bystandt te doen, om de doodt van de koningin zyne moeder te wreken, voor dat hy den *Roomfchen* *Godsdienst* in zyne staten herstelt zou hebben. De Raadt zondt hen beide gevankelyk weg. Eenige dagen daar na hoorde men hen tegen malkander. De ridder *Stuart* hieldt zyne beschuldiging in al hare uitgestrektheit staande. De beschuldigde bekende de *Roomfch-Katholyken*, zo veel als hy het onzondig hadt kunnen doen, begunstigt te hebben: doch ontkende, dat hy brieven aan het hof van *Vrankryk* geschreven hadt. Hy beleedt ook, dat hy, *Elizabeth* in het besluit ziende om de koningin van *Schotland* te doen sterven, haar geraden hadt om die vorstinne ten minste de schande van de straffe te besparen, en een zachter en geheimer middel te gebruiken om haar het leven te benemen. De spreekwys aanbelangende, waar van hy zeide zich bedient te hebben\*, hy ontkende niet, dat zulks geschied was, maar gaf voor, dat hy de zelve in eene andere meninge gebruikt hadt, zonder zich daar omtrent nader te verklaren. Op zyne bekentnisse stelde men den aanklager in vryheit; en hem aangaande maakte men hem voort zyn rechtsgeding op. Alvorens hem te veroordeelen wierdt hy ten tweden male ondervraagt. Hy bleef by zyne eerste bekentnisse, en badt om des konings goedertierenheit. Zyne Majesteit, dien 'er verslag van gedaan was, beval hem buiten het koninkryk te bannen, hem verbiedende op verbeurte van het leven zonder zyne toelatinge daar weder in te komen. Men verboodt hem ook op de zelve straffe naar *Engelandt* of naar *Ierlandt* te trekken. Velen oordeelden de straffe te zacht, en weinig overeenkomende met de misdryven, waar van hy overtuigt scheen te wesen. Voor het overige is het gedrag dezes mans onbegrypelyk, den *Roomfchen* *Godsdienst* aanklevende, waar van het belang onaffcheidelyk scheen van dat van de koningin van *Schotland*, gansch niet zamengaande in het tegendeel met dat van *Elizabeth*; ondertusschen aanspannende met de vyanden van de eerste, om de andere aan te zetten om haar te doen sterven, ten ware men wilde zeggen, dat hy het hof van *Vrankryk* diende, waar mede hy heimelyk verstantd hieldt in deze zake, waar van wy gezien hebben dat zyne eigene geschiedschryvers het zelve voor het voornaamste werktuig houden.

\* Dade houden byten nat.

De koning bevredigt zynen

Des konings heulcheit wierdt algemener goedgekeurt in de zorg, die hy nam om alle de edelen van zyn koninkryk, welke de haat

van partydigheit of van familie in verdeeldheit hieldt, met elkander te verzoenen. Hy zondt aan hen alle vrede-gezanten; en op dat zulks op eene plegtige wyze mogt geschieden, verzocht hy hen, dat zy zich te *Edenburg* wilden laten vinden, alwaar hy begeerde getuige te zyn van deze algemene bevrediging. Zy aangekomen zynde, nodigde hy hen op een gaffmaal, dat hy voor hen in zyn paleis deedt aanrechten, en onthaalde hen ongemeen kostelyk. Doch hy wilde zodanig een heerlyk schouwspel, als dat van de vereeniging van zo vele groten, binnen den omtrek van zyn hof niet bepalen; en dewyl in deze vereeniging al het geluk des koninkryks zou bestaan, begeerde hy, dat de zelve bleek op eene gevoelige wyze voor de oogen van het gansche volk. Dus, om de zaak meer luister te geven, wierdt 'er by het afgaan van de tafel een soort van ommeegang van alle de edellieden gehouden, die, malkander by de handt nemende, twee aan twee gingen, van het paleis af tot aan een van de voornaamste pleinen van de stad toe, alwaar zy stil bleven staan. Terstondt wierdt 'er wyn gebragt, en elkanders gezondheid in het rond drinkende, verzegelden zy dus hunne verzoening in het midden van het gejuich der aanschouweren.

De koning vondt de zelve voldoening niet over de algemene vergadering van de geestelykheit. De *Presbyteriaanfche* leeraars, altoos staande naar de vernietiging van de bisschoppelyke waardigheit, wilden daar omtrent van geen het minste vergelyk horen spreken, om dat zy meenden, dat 'er niet een was, of het zou nadeelig zyn aan den *Engelschen* dienst. Zy hadden zelfs de stoutheit aan het Parlement, dat zyne zittingen hieldt, eene bezending te doen, om te verzoeken, dat de prelaten, de goedkeuring der kerken niet hebbende, en zommigen zelfs zonder ampt zynde, daar buiten mogten gesloten worden: maar hun verzoekschrift wierdt niet aangenomen.

Het zelve Parlement hechte aan de kroon het wereldlyk inkomen van de grote beneficiën, en liet den geestelyken, die 'er mede voorzien waren, niet over dan de bisschoppelyke huizen, nevens de uitgestrektheit van der zelve rechtsg gebiedt, en de tienden van de by hunne beneficiën gevoegde parochiën. De beweegreden van deze wet was die van het algemene best, in de beooging van de vermeerdereing van het erfgoedt van zyne Majesteit, welke genoeg zou zyn, zeyde men, tot de verteerige van den vorst, zonder het volk met schattingen te bezwaren. Maar heimelyk strooide men onder de *Presbyterianen* uit, dat dit het ware middel was om de bisschoppelyke waardigheit te vernietigen, om dat 'er niet meer dan een blote tytel overblyvende, en de inkomsten of fondsen vervremt zynde, niemandt zou gevonden worden, die veel keer deedt om de leenbezitting van de bisdommen te verzoeken; waar by men voegde, om de leeraars een radt voor de oogen te draaien, dat men hen zou stellen in de bezitting van de tienden hunner parochiën. Al de wereldt was daar in bedrogen; de koning het eerst, welken door deze inlyving weinig of geen voordeel wierdt aangebragt; het volk vervolgens, het welk zyn aandeel tot de belastingen daar door niet zag verminderen; en eindelyk de leeraars, die 'er de vruchten niet van plukten, welke men hen hadt doen hopen. Het gansche voordeel was niet dan voor die onverzadelyke hovelingen, welke in het zelve Parlement deden bekrachtigen

1587. ganschen adel.

De oncenigheden van de geestelykheit houden aan.

Het wereldlyk inkomen van de grote beneficiën wordt aan de kroon gehecht.







1587. hadt, en of de zelve door deze trotseering hem meende te dwingen om haar verzoek toe te staan. Hy gaf met een order niet dan een klein getal in te laten. Voor het overige hoorde hy hun voorstel gunstig aan, en benoemde zes personen van zynen Raadt om deze zaak met hen in overweging te brengen. De uitkomst van de onderhandeling was, dat de koning het vertrek der Jesuiten zou verhaasten, en, wanneer hy de bezichtiging der provinciën zou doen, de stoutheit der Roomschgezinde groten, en die van Mylord *Herris* onder anderen, die te Dumfries, na de hervormde leeraars verdreven te hebben, de Missie weder hadt ingevoerd, zou beteugelen. Hy was van die familie van *Maxwel*, welke wy by alle ontmoetingen zo yverende voor den Roomschen Godsdienst zien, en waar uit de tak gesproten was, die zich onder de regering van *Karel den VII* in Vrankryk nederzette, en in laater tydt door een gansch verschillenden yver verplicht was by de Protestantische hoven van Brandenburg en Zell toevlucht te zoeken.

Mylord *Herris* wachtte des konings komst niet af, maar begaf zich, op het bericht, dat hy 'er van kreeg, naar het hof, om zich te rechtvaardigen van de tegen hem ingebrachte beschuldigingen. Dewyl 'er geen getuigen opkwamen, en het den beschuldigers aan bewyzen ontbrak, wierdt hy vry verklaart, na alvorens niettemin borg gestelt te hebben, dat hy den dienst der hervormde kerke zou bywonen, en zorg dragen, dat 'er niets geschiedde ten nadeele van den Godsdienst in den oordt, waar over het opzigt hem was aanvertrouwt.

1586. 1587. *Thuanus. Mexaray. Elizabeth ondersteunt den prinsse van Condé.* 1586. Indien de beroerten in Schotlandt eindigden, in Vrankryk ging het anders toe, alwaar de binnenlandse oorlogen hoe langs hoe meer blaakten. De prins van *Condé* kwam in het jaar 1586 uit Engelandt weder te rug, in welk landschap hy alsby onweêr vervallen was, zodanig genoopt zynde door zyne vyanden, dat hy zich in hunne handen moest overgeven, of zyne behoudenis aan gene zyde der zee zoeken. Deze vlucht was hem en zynen ganschen aanhang nut en voordeel. Zyne vyanden, welke hem verdreven hadden, zagen hem met nieuwe macht wederkomen, daar hy zes oorlogschepen met zich bragt, nevens duizend kronen aan geldt, die *Elizabeth* hem geleent hadt. Met dezen onderstandt verlostte hy *Rochelle*, dat de koningsgezinden ingesloten hielden, en verzekerde zich van eene vesting en van eene haven aan de zee van *Guïenne* \*.

\* Royan, eene stad van Sain-tonge.

Voor zyne te rug komst schreef de koning van *Navarre*, die de *Guïzen* gereed zag om met al de macht des koninkryks op hem aan te vallen, aan de Staten, om hen te vertonen wat belang zy in dien oorlog hadden. Hy vroeg de kerke-lyken, of zy, wier lere niet dan zachtmoedigheid en vrede moest medebrengen, volgens hun gewisse meenden te handelen met eene zamen-tpanning te begunstigen, die het koninkryk in vuur en vlam zette. Hy deedt hen ook zien de onrechtvaardigheid en de nietigheid van de bulle, welke hem buiten de gemeenschap der kerke sloot, en verzocht hen te gedenken, dat de kroon van Vrankryk der pauzen blixem nooit onderworpen was geweest.

Hy vertoonde den adel in dezen oorlog, welken de *Guïzen* niet ontstoken hadden dan om het bloedt van Vrankryk daar in te doen vergaan, het zelve belang te hebben als hy; dat hy, de eer hebbende van prins van dezen bloede te zyn, zich aan hun hoofd bevondt: doch dat hunne

geboorte hen, na de prinsen, daar toe het twe- 1586. de recht gaf, en dat zy verplicht waren den zelve yver te tonen ter zynen verdediging tegen vreemdelingen, die het zochten te vernietigen, om het hunne te doen boven dryven.

Zyne brieven aan de afgezondenen des volks behelsden ten naaste by de zelve algemene bedenkingen. Hy voegde daar eene byzondere by, rakende de onkosten van den oorlog. *Draag zorg, ziede hy tegen de gemeenten, dat gy door de geestelyken niet misleid wordt. Zy hebben in het eerst de milden gespeelt, en door een gering verschoot den oorlog aangeboden: maar dit is geschied om u in het vervolg alle de onkosten daar van te doen dragen. Wat oorlog voor het overige? Eene loutere woede van de floorders der algemene ruste, of eene ware zamenzweering van heerschezuchtigen, die het op de koninklyke waardigheid gemunt hebben.*

Doch vermits hy de geteldheit der gemoederen kende, verliet hy zich niet op den goeden uitslag zynen brieven; en na de zelve afgevaardigt te hebben vertrok hy van *Montauban*, en kwam te *Nerak*, om beter een wakend oog te kunnen houden op de ondernemingen van het koninklyke leger. Het zelve was in vier hopen, onder zo vele veldoversten, verdeelt. De hertog van *Guize* en *Matignon* hadden het bevel over twee, *Jojeuse* en *Epernon* geboden de twee andere. Maar zy rechtten niets van belang uit.

Men liet niet na in het midden der wapenen over de vrede te handelen. De Duitse vorsten, deel nemende in het geen den koning van *Navarre* in het byzonder, en alle de Hervormden in het algemeen betrof, vaardigden een gezantschap naar den koning af, ten einde hy tot een vergelijk mogt bewogen worden. De koning van *Denemarken* en de *Zwitfers* deden hem gezamentlyk deswegen ook eene bezending. Deze laatste wierden gunstiglyk ontfangen. *Henrik de III* antwoordde den afgezondenen, dat hy hunne meesters bedankte voor hunne goede diensten in dezen; dat hy beter wist dan iemandt wat met zyne ware belangen overeenkwam, en dat hy wel zorg zou dragen iets te doen, dat niet strekte tot de rust van zyn koninkryk, en waar in zyne goede bondgenoten geen genoegen namen. Men merkt aan, dat de afgezanten van de *Cantons*, om hem tot vrede te doen besluiten, zich, in plaats van eene lange aanspraak, vergenoegden met hem de brieven, welke *François de I*, zyn overgrootvader, aan hen in eene diergelyke gelegenheit geschreven hadt, over te leveren. *Zwitserlandt* was toen ter oorzake van de twee Godsdienstten verdeelt, en de Protestanten en Roomsch-Katholyken voerden oorlog tegen elkander. *François de I* schreef hen, om hen te tonen het ongelijk, dat zy hadden, van dus elkanders ondergang te zoeken, om een geschil, dat in vreedzame gesprekhoudingen door goede redenen liever dan door wapenen en in veldslagen moest beslist worden. Zy lieten het aan den koning om deze vermaning van zynen overgrootvader op zich toe te passen; en niets kon 'er bedacht worden, dat beter ter snee kwam en krachtiger was. Maar het stondt aan dezen ongelukkigen vorst niet.

De afgezanten der Duitse vorsten kregen noch zo schielijk, noch zo heuschelyk hun bescheidt. De koning mydde in het eerst om hen gehoor te geven, en eindelyk gedwongen zynde het aan hen toe te staan, gaf hy hen een bitich en gansch niet verplichtend antwoordt. Men meende, dat hy zulks deedt om de zamen-tpanning \*, die al zynen handel naging, niet te mis- hagen.

Bezending der Protestantische vorsten van Duitsh-landt, en der Zwit-fers aan den koning van Vrankryk, ten voordeele van de Protestanten. Des konings antwoordt.

\* Ligu. De





en Bezen-  
 ding der  
 a-  
 Protet-  
 tantische  
 en vorsten  
 it-  
 van  
 en Duitich-  
 landt, en  
 ng der Zwi-  
 m fers aan  
 le-  
 den ko-  
 ning van  
 Frank-  
 ryk, ten  
 de voordee-  
 dt le van de  
 en Profet-  
 tanten. Des ko-  
 nings  
 an-  
 ge-  
 woordt.  
 te  
 nge  
 en,  
 hen-  
 dt,  
 oor-  
 de  
 oer-  
 reef  
 zy  
 zoe-  
 ge-  
 dan  
 elist  
 de-  
 zich  
 , dat  
 Maar  
 t.  
 egen  
 a be-  
 hen  
 zyn-  
 itich  
 Men  
 span-  
 e mis-  
 De

\* Ligu.



158  
158  
D  
Dit  
voit  
nem  
em  
beft  
om  
Pro  
tant  
Vra  
ryk  
fprin

\* Ee  
vee  
ger  
dan  
van  
baro

† Ha  
fche  
van  
burg  
gra  
van  
Dob

Hee  
zuch  
van  
her  
van  
Gui



1586. De Proteſtantsche Duitſche vorſten, verfloort zynde over de kleinachting, welke men voor hunne bezendinge betoont hadt; ten anderen gelovende verplicht te zyn eene party te onderſteunen, die men niet verdruchte dan uit haat tegen hunnen algemenen Godsdienst, hielden daar eene algemene vergadering over te Lunenburg. De opening daar van geſchiedde op den 16 July, in de tegenwoordigheid van Frederik, koning van Denemarken, en van de keurvorſten van Saxen en Brandenburg. Aldaar wierdt eenſtemmiglyk beſloten, dat men, om hunnen geleden hoon te wreken, en om hunne broeders hulpe te bieden, troepen zou werven, welke hunne algemene verzamelaars in de Elzas hadden. By de monſtering, die 'er over geſchiedde omtrent Straſburg, bevondt men acht duizend ruiters, en meer dan twintig duizend voetknechten, zonder de Franſche troepen, waar over Robert van der Mark, hertog van Bouillon, Chaſtillon, en andere veldheeren het bevel voerden, die nog meer dan zes duizend man uitmaakten. Behalven dit leger, dat Fabiaan, burggraaf \* van Dohna, in de plaats van den vorſt Caſimir, Paltsgraaf, welke zich aldaar niet kon vertegenwoordigen, als opperveldheer geboodt, voerde de koning van Navarre het gebiedt over een ander van ſoldaten van zyne natie. Het oogmerk der twee legers was om zich byeen te voegen, en dat van de vyanden om hunne zamenvoeging te beletten. Dit was het, dat gelegenheit gaf tot twee veldſlagen, tot dien van Courtras, en tot dien van Auncou, waar van de Franſche geſchiedſchryvers ons een wydlopig verhaal doen. De eerste was zo roemwaardig voor den koning van Navarre, welke eene volle zege behaalde op den hertog van Joſeufe, als de andere den Duitſchers nadeelig was, die door den hertog van Guize geſlagen wierden. Men zegt, dat in den eerſten beide de veldheeren, zich ontmoet hebbende, handgemeen waren geraakt, en elkander kwetſten (a): maar door de esquadrons, die van weerkanten toefchoten, en door de noodzakelykheit van hunne orders te gaan geven, geſcheiden wierden. Voor het overige klaagt de Duitſche veldheer in zyne gedenkschriften † met veel waarſchynlykheit, dat het leger, waar over hy het bevel voerde, door de zaakbezorgers van den koning van Navarre, omgekocht door het hof van Vrankryk, verraden was geworden, en dat die ſchelman een miſtrouwen hadden onderhouden tuſſchen den koning zynen meester en deze hulpbenden, wien men geen woordt hieldt en deerlyk liet omkomen.

De ſtaatzucht des hertogs van Guize wiefch dagelykſch aan met zyne glorie, en de paus zondt hem een met vlammen gegraveerden degen, nevens deze loſpraak toe: *Dat Henrik van Lotbaringen alleen mogt zeggen, dat by het hoofd van den oorlog was.* Door dezen ydelen roem aangeport zynde, beleide hy eene vergadering te Nanci, alwaar beſloten wierdt, dat men den koning zou dwingen om zich opentlyk voor de zamenpanning te verklaren, de kerkvergadering van Trente aan te nemen, het geloofsonderzoek in te voeren, en de voornaamite veſtingen van zyn koninkryk in eene derde handt over te geven aan hoofden, welke men hem zou

\* Een veel hooger tyteldan die van baron.

† Handſchriften van den burggrave van Dohna.

Heerſchzucht van den hertog van Guize.

(a) *Mexeray* zegt, dat het gevecht by Montargis voorviel tuſſchen den hertog van Majenne en den burggrave van Dohna, en dat niet dan hunne wapenen malkaander geraakt hadden.

noemen, tot waarborgen van zyn woordt.

De Nederlanden waren niet minder in beroerte dan Vrankryk. De graaf van Leiceſter hadt zich naar Engelandt begeven, onder voorwendsel, dat zyne zaken hem derwaarts te rug riepen. In waarheit vondt hy zich daar toe verplicht door de klagten, die de Staten deden over zyne knevelaryen, waar voor hy zich door zyne afwezendheit meende te dekken. Alvorens te vertrekken gaf hy hen het lands-beſtier weder over; doch behieldt altoos het bevel over de troepen en de veſtingen. Dit was eene nieuwe oorzaak om tegen zyne ſtaatzucht te morren; en ſtonden hem zyne aanhangers voor, hy wierdt in veel groter getal van de anderen gehaat, en eerder als een dwingelandt aangezien dan als een verloſſer. Dit gaf men te kennen door een gedenkenpenning, waar op een aap verbeeld ſtondt, die zyne jongen met al te veel ſtrekens verſmoorde. Deze woorden verklaarden den zin van het opſchrift: *Bemint de vryheit niet als de aap zyne jongen* \*. Aan de andere zyde zag men een man, die, pogende den rook te ontgaan, in het vuur viel, met dit byſchrift: *Den rook vlieden de valt hy in het vuur* †. Doch de graaf kwam in Engelandt aan, en kreunde zich weinig aan hunne moecielykheden enaande gemaakte ſchimpſchriften.

Hy hadt nog aanzienſ genoeg, om de klagten, die de algemene Staten tegen hem by de koninginne inbragten, van geen uitwerking te doen zyn. Zy vaardigde Mylord *Sakvil*, baron van Bukhurſt, nevens *Norris* en *Clerk af*, om kennis van zaken te nemen: doch hy deedt hen weinig tyds daar na te rug roepen; en *Sakvil* was by zyne wederkomt verplicht zich gedurende eenige maanden in zyn huis opgeſloten te houden, om des gunſtelings gramſchap te ontwyken.

De hertog van Parma, gelyk men hem na zyns vaders doot begon te noemen, in het laaſte van het voorgaande jaar aangekomen zynde, trok voordeel uit dezen tweelpalt. Behalven de ſtadt Deventer, waar van *Stanley* hem in de bezitting ſtelde, was die van Gelder, in oppergelderlandt, een weinig te voren door *Paillon*, een Schot, die 'er het bevel in voerde, aan hem overgelevert. Hy zou groter voortgangen gemaakt hebben met zich te velde te begeven, onder bevoordeeling van de beroerten, die de Staten niet konden ſtillen, indien de hongersnoodt, welke Vlaanderen en Brabantt verwoefte, deze provinciën voor de plundering van zyn leger, dat hy 'er niet indorſt doen trekken, om dat het aan alles gebrek zou gehad hebben, niet bevryd hadt.

Zo ras de fomer het gras deedt uitspruiten, begaf hy zich met zyne krygsbenden in optocht, en ondernam het beleg van Sluis. Prins *Maurits* en de graaf van Hohenlo beſtonden te vergeeffch eene afwending te maken met 's Hertogenboſch in te ſluiten; hy vergenoegde zich met derwaarts onderſtandt van volk te zenden, en bleef by zyn genomen beſluit. De algemene Staten, niet wetende werwaarts zy toevlucht zouden zoeken, en geen heul vindende dan by *Elizabeth*, wierden toen te rade den grave van Leiceſter te rug te roepen.

Het ſcheen, dat zy hem hadden afgezet in hunne vergadering, in den Hage gehouden in het begin van February, alwaar zy prins *Maurits* onthoden hebbende, verklaart hadden, hem het beſtier, door de afwezendheit van den grave van Leiceſter opgevallen, en van rechtswegen, zeiden zy, *Maurits*, grave van Naſſau,

1586.  
1587.  
Hoff.  
P. Bar.  
De Groot.  
Sarada.  
Cambiden.  
Thomas.  
Klagten van de algemene Staten der vereenigde Nederlanden over den grave van Leiceſter.

\* *Libertas no ita chara ut ſinia caſtuli.*  
† *Fugient ſumum incida in ignem.*

Krygsverrechten van den hertog van Parma.

Afſetting van den grave van Leiceſter, en aanſtelling van prins *Maurits*.



1587.

en landvoogdt van de provinciën van Hollandt en Zeelandt, toebehorende. Zy hadden by hun besluit gevoegt deze voorwaarde, waar van het oude Rome zich bediende in het aanstellen van zyne oppergezaghebbers, namentlyk, dat hy moest zorg dragen, dat de republyk geen schade leedt. Dus gaven deze woorden aan de eene zyde te kennen het gevaar, waar in de vereenigde provinciën zich bevonden, en aan de andere het onbepaald gezag, waar mede zy haren nieuwen veldheer bekleedden. Zy hadden last gegeven, dat alle de soldaten, officiers, kolonels en luitenants generaal voor hem den eedt zouden afleggen, als voor den opperbevelhebber over hunne legers. Ondertuffchen, om geen vredebreuk met Engelandt te maken, gebruikten de Staten veel omzichtigheit omtrent de eer van den grave van Leicester. Hunne gedachten was niet geweest, zeiden zy, hem eenig nadeel toe te brengen, hunne mening alleen zynde om den inbreuk, welken hunne oppermachtigheid door verscheide ondernemingen geleden hadt, te helen, en gedurende zyne afwezendheit een gezaghebber te verkiezen, die bekwaam was om hen in zo droevige tyden te verdedigen.

De graaf van Leicester word door de algemene Staten te rug geroepen.

\* Strada zegt 7000 voetknechten en 600 ruiters.

† Eene sterfte by 's Hertogenbosch.

† Strada verhaalt de zaak anders. Het beleg van Sluis.

\* Eene stad en zeehaven van Vlaanderen.

† Strada.

Dit waren slechts woorden. Maar de belegering van Sluis hen ontruffende, schreven zy hem om hem te verzoeken het oppergebiedt wederom te willen komen aanvaarden, en hy, zeer verheugt zynde over de gelegenheit, die zich aanbodt om weder met roem in zyn ampt te treden, stak terstondt in zee. Hy ontscheepte te Vlissingen in het begin van July, met zich brengende nieuw-geworvene uitgelezene soldaten \*, die hy wist dat het gemenebest van noden hadt. Het gansche gezag keerde zonder betwisting weder tot dien eersten landvoogdt; en wel verre, dat Maurits zich daar tegen aan kante, hy was de eerste, die hem over zyne gelukkige aankomst in Zeelandt kwam begroeten, en zyne macht erkennen. De graaf van Hohenlo volgde hem niet, het zy de haat tegen dezen Engelschen veldheer hem daar omtrent wederhieldt, of dat het beleg, dat hy voor het fort Engelen † geslagen hadt, hem niet toeliet van de handt te gaan. Hy maakte 'er zich meester van, in spyt van den baron van Hauteperne, de welke, de vesting willende te hulpe komen, sneuvelde, en zodanig van die van zyne party beklagt wierdt, dat zy, ten gedenkteken van hunne droefheit, begeerden, dat de ongelukkige schans, die 'er de oorzaak van was, daar ook een eeuwige blyk van zou behouden. Om deze reden veranderden zy der zelve oud n naam van Engelen in dien van Kreevekeur, gelyk menze naderhandt altoos genoemd heeft †.

Daar viel in het beleg van Sluis \* iets schrikkeliker voor. Mag men de Spaansche geschiedschryvers geloven, zo toonden hunne soldaten daar in eene dapperheit, die zonder voorbeeldt was: want zy zeggen, dat het hen aan schepen ontbrekende, zy zich aan het zwemmen begaven, houdende hunne degens tuffchen de tanden, en op de vyandelyke schepen aanvielen, welke zy vermeerden, daar twee van opbrengende, die zestien stukken geschut voerden: dauden, welke naar wonderwerken gelyken, en die de schryver †, dieze verhaalt, zelf bekent ongelooftlyk te zyn; schoon hy teffens verzekert tot waarborgen van der zelve waarachtigheit te hebben die genen zelf, die 'er getuigen van zyn geweest.

Van de andere zyde zette de hertog van Parma het beleg met eene buitengewone wakkerheit voort. Acht en dertig stukken grof ge-

schut gaven gedurig vuur op de wallen, en men deedt in minder dan zes weken zeventien duizend en vier hondert schoten, waar door een bresch van hondert en vyftig voeten gemaakt wierdt. Doch de belegerden verweerden zich met de zelve kloekmoedigheid, en niets kon hen verbazen. De vyanden bestormden de plaats tot zeven malen, en wierden zo veel malen afgeslagen. Men vocht gedurende achttien dagen in de bresch, als op een vlak veldt, met pikken, musketten, en degens, zonder dat het mogelyk was de vesting te overweldigen. De belegeraars, door dezen wederstandt op die wyze geen kans ziende, ondernamen hun voornemen uit te voeren door het maken van mynen, waar tegen de belegerden voorzagen door tegen-mynen, even zeer verhit zynde, de eenen om de stad te vermeerden, en de anderen om de zelve te verdedigen. De graaf van Leicester, nieuwelings aangekomen zynde, overleide door wat middelen hy ze te hulp zou kunnen komen. Men deedt een voorflag om zulks ter zee te doen. Mylord Howard, zeevoogdt van Engelandt, was in dat oogmerk met zyne vloot genadert; en Justinus van Nassau, zeevoogdt van de vereenigde provinciën, onthieldt zich op de rede met de zyne, om hem onderstandt te doen: doch men liet op de vertogen van de lootsen wegens de onmogelykheit van de landinge de onderneming varen, en men besloot den bystandt te landt te doen \*.

Ten dien einde kwam de graaf van Leicester te Oostende, van waar hy zich verthoonde aan het hoofd van het leger voor de liniën, welke hy niet dorst aantasten. Daar vielen tuffchen hem en den vyandt slechts eenige schermutselingen voor, en hy deedt eenige kanonschoten: doch de vreze van zich door het Spaansche heir, sterker dan het zyne, omringt te zien, verplichtte hem by nacht af te trekken, en weder naar Oostende te gaan, van waar hy zich wederom naar Zeelandt begaf. De bondgenoten vergaven hem deze daadt geenzins, dieze voor lafhertig en trouwloos uitkreten, en de graaf van AreMBERG, die eenigen tyd daar na naar Engelandt overging, verzekerde, dat, byaldien hy twee of drie dagen in des vyands gezicht gelegert hadt willen blyven, de hertog van Parma het beleg ongetwyfelt zou opgebroken hebben †. Zyn afocht in het tegendeel leverde hem de plaats, welke thans niet meer op bystandt hopende, verder niet kon aanwenden dan vergeeffche pogingen, en die van weinig duur waren.

Hy zocht eenige dagen daar na zyne eer weder te krygen door het veroveren van Hoogstraten, in Brabant: doch het slechte gevolg van zyne onderneming strekte hem tot eene nieuwe schande, waar door hy by de vereenigde provinciën in meerder kleinachting en verontwaardiging geraakte. De klagten begonnen toen wederzys uit te bersten. Men onderschepte brieven, welke Leicester schreef aan de Nederlanders van zynen aanhang, onder welke die van Utrecht den eersten rang hielden, en om zynent wille een soort van scheiding met de andere provinciën gemaakt hadden. De zelve waren eenige dagen voor zyn vertrek van Londen geschreven, en te Greenwich gedagtekent. Hy bericht hen, dat hy weder in zee meende te steken om hen te hulpe te komen; maar dat hy meer gehoorzaamheit begeerde dan men hem tot hier toe bewezen hadt; een onbepaald gezag, en dat aan de algemene Staten niet overliet dan de macht, die zy hadden onder de regeringen van Karel den

\* Strada zegt, dat men het ook ter zee ondernam, en dat het niet wel gelukte.

De graaf van Leicester besloot te vergeeffch de plaats te hulp te komen.

† Dus verhaalt het Thuanus.

Nieuwe oneenigheid tuffchen hem en de algemene Staten.

V en



1587. V en Philips den II, voor dat zy der zelve juk hadden afgeschud. Hy voegde daar by, dat dit de mening der koninginne was.

Gedrag van de algeme- ne Sta- ten.

De Staten, den besteller dezer brieven in verzekering hebbende doen nemen, deden eene bezending aan den grave van Leicester, welke naar Dordrecht was gegaan, na in zynen toelag op Hoogstraten gemitt te hebben, om hen hunne mening klaarlyk te kennen. De zelve kwam hier op uit: *Dat na de afzetting van Philips den II, vervallen zynde van zyne oppermachtigheit, de zelve weder aan de Staten was gevallen, in welke zy beruften, gelykze te voren beruften hadt en in Philips, en in Karel, zynen vader, en dat zy den grave van Leicester tot landvoogdt hadden aangestelt, op gelyke wyze als beide die vorsten gedurende der zelve regeringe de hertoginnen van Savoje en Parma benoemt hadden. Dus, zeiden zy, blyft het oppergezag aan de Staten, en Mylord Leicester is maar hun stedehouder. Dat zy verstonden, dat alles onder hun zegel zou geschieden; dat de eeden van alle de genen, die in ampten traden, eerst voor hen, en vervolgens voor den landvoogdt zouden worden afgelegd, en dat de graaf van Leicester alleen het bewindt zou hebben over de oorlogsverrechten, de handhavinge van de kragtucht, en de wervinge der troepen, zich gedragende naar den staat, welken het gemeenebest dien aangaende zou hebben opgestelt, zonder een groter getal op de been te mogen brengen dan 'er uit de door de algemene Staten en de koninginne van Engelandt op gelyke wyze verschafte fondsen kon onderhouden worden.*

Om hem te doen blyken, dat zy ter goeder trouwe handelden, bezochten hunne afgezonden in het voorbygaan den grave van Hohenlo, met wien hy overhoop lag, om hem te verzoeken zyne wraaklust aan het gemeenebest over te geven, en de oppermachtigheit van den grave van Leicester te erkennen, dien prins *Maurits* zelf geen zwaarigheit maakte te erkennen. Dit konden zy niet verkrygen. *Hohenlo* vertoonde hen, dat hy, uit een doorkuchtig huis van Duitschlandt gesproten zynde, geweigert hadt den aarts- hertog *Matthias* en den grave van Anjou te gehoorzamen, en zich derhalven wel wachten zou bevelen van een Engelschen Mylord te ontfangen; dat prins *Maurits*, door zyne geboorte een lidt van de Staten zynde, deze onderwerping aan zyn vaderlandt verschuldigt was; maar wat hem belangde, dat hy een lidt van het Roomsche Ryk was, alleen vrywilliglyk tot hunne hulpe gekomen zynde, en in hunnen dienst sedert veertien jaren, dat hy in hunne legers het bevel voerde, meer dan twee honderd duizend kronen van het zyne verteert hebbende, behalven de honderd en vyftig duizend van zyne jaarlyksche inkomsten.

Hun be- vel- schrift, en de oude form van het bestier des lands.

Gedurende deze verschillen tusschen de vereenigde provinciën en der zelve landvoogdt kwam 'er een verhoog voor den dag, by het welke die van Hollandt, Zeelandt en West-Vrieslandt de wyze van hun bestier sedert acht honderd jaren rechtvaardigden. Men deedt zien, dat de magistraten, edelen, en de steden des lands, in welke het oppergezag oorspronkelyk beruften, het zelve gewilliglyk hadden overgedragen op een eenig hoofd, om het zelve te oeffenen onder den name van graaf, of gravin, hebbende de waardigheit erfelyk gemaakt, en dat zy zo wel op die van de eene, als van de andere kunne overgebragt worden. Men voegde daar by, dat deze graven de Nederlandsche provinciën van hunnet wegen altoos bestiert hadden met eene gematigtheit, welke hen niet alleen de liefde hunner volkeren behouden, maar ook de achtung hun-

III Deel.

ner naburen tot hen getrokken hadt; zo dat de grootste vorsten hun bondgenootschap hadden aangezocht. Men merkt ook aan, dat hunne oppermachtigheit hen niet bevrydde van de wetten van den Staat, en dat, wanneer zy de zelve door hunne geweldenaryen misbruikt hadden, of, het zy ter oorzake van hunne minderjarigheit, of wegens hunne zwakheit, niet bekwaam geweest waren om het zelve te oeffenen, het volk zyn recht hadt weder geeischt, en voor de regering zorg gedragen. Dus hadt men *Willem* den V, tot krankzinnigheit vervallen zynde\*, voogden gegeven, welke men het regentschap en zyn persoon hadt aanbevolen. Dus was het *Maximiliaanden I* slecht vergaan van getracht te hebben der zelve voorrechten te verbreken, en zy hadden zyne ondernemingen wel weten te beteugelen. Dus hadden zy ook opzienders gegeven aan *Karel* den V, kleinzoon van *Maximiliaan*, ter oorzake van des zelfs minderjarigheit; endeze wyze keizer was zodanig overtuigt van de billykheit van de Nederlandsche vryheit, dat hy *Philips* den II, zynen zonc, wanneer hy hem daar van het bestier afftondt, hadt aanbevolen die van Hollandt, Zeelandt en West-Vrieslandt in hunne vryheden te handhaven, byaldien hy begerde zich zelve in de oppermachtigheit gehandhaaft te zien.

Dit was den grave van Leicester te kennen geven, dat hy hunne voorrechten niet straffeloos zou schenden. Doch om het hem klaarder te doen merken, toonden zy hem het oude gebruik van hunne provinciën, die altoos hare vryheit behouden hadden, zelfs onder hare graven, hare natuurlyke souvereinen, welke zy niet dan een bepaald gezag opgedragen hadden, terwyl de zuivere en eenvoudige beheersching aan het gemeenebest was gebleven. Ieder provincie, zeide men, hadt haar hof en haren Raadt, tot welken behoorde de bestiering van de burgerlyke zaken, de bediening van het recht, en de heffing der penningen, onafhankelyk van den prins, die zyn byzonder rechtsgebiedt hadt omtrent zaken, welke zyn gezag betroffen, geoeffent wordende door de landvoogden, of door der zelve stedehouders. Uit den Raadt der steden wierden niet alleen gemaakt de burgermeesters en schepenen, maar ook de afgezonden in de Staatsvergaderinge van de provincie, wier oppermachtigheit verbeeld wordt zo wel door deze afgezonden der steden (a), als door die van de edelen. Dus hebben, vervolgde men, deze provinciën, nayverig over hare vryheit zynde, tegen alle de zwaarigheden, waar door de zelve hadt kunnen verzwakt of verdrukt worden, voorzien, beteugelende eerstelyk het gezag harer prinsen op zodanig eene wyze, dat zy niets konden ondernemen noch tegen het leven, noch op de goederen der ingezetenen, dan volgens de wetten, waar van de oefening de magistraten des volks was aanbetrouw, en onderwerpende vervolgens deze magistraten aan de hoven van de provincie, en de algemene zaken † aan de vergadering van de algemene Staten (b).

Maar hoe klemmende de vertogen waren van de vereenigde provinciën, liepen de zaken hoe langs hoe meer in de war. Eerlyke zo wel als kwalyk menende lieden morden tegen het

Eee

(a) Hollandt hadt 'er ouytds maar zes: doch men heeft 'er in den jare 1579 twaalf bygevoegt.

(b) Sedert den affstandt van den grave van Leicester kwamen de zeven provinciën overeën, dat hare afgezonden tot de vergadering in den Hage zouden voortvaren hunne byeenkomsten te houden onder den name van algemene Staten.

1587.

\* in den jare 1568. Hy was een zoon van keizer Lo- druyk van Beje- ren, en van Margareta, gravinne van Hol- landt.

† De za- ken van de alge- mene Unie: te weten de vrede en oor- log, en de afge- zanten. Redenen van die van de tegen- party.

La dat ict r n m t et raaf ci be te ch aait sp y Dus halt waai we eit hen en ge c ka



1587. Staatsbestier, en zeiden, dat alles verloren was, byaldien men, met den grave van Leicester te verstoren, zich los maakte van de koninginne van Engelandt. Die van Utrecht, welke hy, met aldaar magistraten aan te stellen, die hem toegedaan waren, aan zyn snoer hadt gekregen, spraken nog stouter dan de anderen, en deden zelfs smadelyke geschriften uitstrooien tegen de algemene Staten, om het gezag van den landvoogdt te verheffen, besloten hebbende zyn fortuin te bevestigen op den ondergang van het gemenebest. De Protestantsche geestelykheit, vertrouwende, datze tot een goed einde arbeidde, scheen hunnen handel goed te keuren; en de leeraars, in eene kerkvergadering byeen gekomen zynde, maakten eene vaststelling, waar by zy den Staten uit name van alle de kerken de behoudenis der provinciën, de zaak van den Godsdienst, en de eendragt met de koninginne van Engelandt en den grave van Leicester aanprezen. De Staten zochten de gemoederen, met het veroordeelen van het besluit dezer vergadering, door blyken van gezag geenzins te verbitteren: zy wilden den weg van onderrechting liever inslaan, en vergenoegden zich met hen te vertonen, dat de oproerigen hunne Godvruchtigheid misbruikten, en hen ter kwader tydt met de regering in twist wilden helpen; dat deze scheuring gevaarlyk was, en dat zy 'er een versich voorbeeldt van hadden aan het geen ten tyde van den prinsfe van Oranje en den hertog van Anjou te Gent was voorgevallen; dat al de voorzichtigheit des eersten niet hadt kunnen wederhouden den onbescheidenyver der genen, die, onder voorwendfel van den Godsdienst, geweigert hadden iets op te brengen gedurende dat de macht in handen zou zyn van een Roomschegezind landvoogdt. Maar wat was 'er gebeurt? Wel verre van met zich van de andere provinciën af te zonderen de vryheit en den Godsdienst des lands dienstlig te zyn, vervielen zy wederom het eerst onder het juk van de dwingelandy en het geloofsonderzoek van Spanje\*. De Staten voegden daar by, dat zy wel wisten van hoe grote aangelegenheit het was met hare Britanische Majesteit een goed verstantt te onderhouden; maar dat de geestelykheit hen de zorg daar van moest overlaten, en door hare vermaningen en voorbeeldt arbeiden om het volk in zynen plicht te houden.

\* in den jare 1584

De ondeming op Leiden mislukte.

Ondertusschen geschiedde de toeleg op Leiden, dat de provinciën tot in het hert toe verbaafde. Toen zag dit gemenebest zich op den kant van den afgrondt; maar toen was het ook, dat het zich zuiverde, om zo te spreken, van alle kwade vochten, welke zyne rust stoorden, en het bestier eene vastigheit gaf, die in het vervolg nergens door te bewegen was. Die van Utrecht, een ganschen hoop volks, welchen des zelfs kwade zaken en woelende geest de verstorring en de nieuwigheit deden wenichen, aan hun snoer gekregen hebbende, traden in eene gevaarlyke zamenzwering. De Godsdienst strekte hen ten voorwendfel. Het zou met den zelven gedaan zyn, zeiden zy, byaldien men duldde, dat de graaf van Leicester, die 'er, onder de bescherminge van de koninginne Elizabeth, de zuil van was, van zyne bedieninge afgezet, en schandelyk naar Engelandt te rug gezonden wierdt. Om zich daar tegen te verzetten besloten zy gezamentlyk met hem zich van eenige plaatsen van aangelegenheit meester te maken, door middel van welke zy den baas konden spelen, en de anderen naar hunne pypen doen danssen.

Het besluit genomen zynde begonnen zy met

Leiden. Aldaar lag een jong kapitein, Mande 1587. genaamt, in bezetting, die den zamengezworenen beloofde hen de vesting in handen te zullen leveren. Mogelyk zou de aanslag gelukt hebben, indien Mande zich zo zeer niet gehaast hadt, of indien de graaf van Leicester wat spoediger was geweest. Terwyl de laattste talmde, was de toeleg van den anderen zo geheim niet, of de zelve wierdt ontdekt. Men nam hem nevens twee andere officiers\* in verzekering, en zy wierden alle drie onthoofd. Dit was een stout bestaan: doch de noodt vereischte zulks; en de Staten zich in dezer voegen als ware souvereinen gedragende, zonder de gevoeligheit noch van den grave van Leicester, noch van de koninginne van Engelandt te vrezen, smoorden door dit voorbeeldt van strengheit den oproer in zyne geboorte. Hun besluit hadt een gelukkig gevolg. Elizabeth riep den grave van Leicester te rug, wraakte den toeleg op Leiden en op eenige andere plaatsen, beval hem zyne landvoogdy neder te leggen, en den Staten van den eedt, dien zy hem gedaan hadden, te ontslaan. Zy liet het daar niet by blyven: maar al hare gevoeligheit aan het belang van hare kronc opofferende, voerze voort met het gemenebest met hare bescherminge en onderstantt te begunstigen zo lang alsze leefde.

\* Valmar en Pescara ringiu.

Elizabeth roept den grave van Leicester te rug.

Na het vertrek des graven van Leicester gaven de Staten met algemene bewilliging het bestier hunner provinciën aan prins Maurits over†, zonder benadeeling evenwel aan het gene men de koninginne Elizabeth verschuldigt was. Deze prins, die toen slechts de hoedanigheit van graaf aannam, en die van prins van Oranje niet kreeg dan na de doot van zynen oudsten broeder\*, vaardde, terisondt na de doot van den beruchten Willem van Nassau, zynen vader, het bestier der zaken aan, in den ouderdom van zeventien jaren, en rekende zich het zinnebeeldt des afgehouden tronks, waar uit eene scheute voor den dag kwam, met deze woorden: Tandem fit surculus arbor, dat is: De scheute wordt eindelyk een boom, geenzins onwaardig, om te tonen, dat hy den roem van den heldt, die hem de geboorte hadt gegeven, wederom verwekken zou. En zeker, hy volgde des zelfs deugden na, en evenaarde hem in glorie door zyne krygskunde en gelukkige oorlogsdaden. Hy wortelde nochtans met de fortuin gedurende vier jaren, sedert de doot van zynen vader tot aan het midden van het jaar 1588, datze begon te wyfelen, en eindelyk in den jare 1590 zich eensklaps aan des prinsfen zyde voegde, om hem nooit meer te verlaten. Men twyfelde of hy in een zo geringen ouderdom wel bekwaam zou zyn een kluw te ontwinden, welke zo in de war was, als de gene, die hy vondt by zyne intrede in de landvoogdy; door de snode aanslagen van Spanje beroert, en door de verraderyen van de aanhangeren des graven van Leicester, welke plaatsen van aangelegenheit aan de Spanjaarden verkochten, vercheurt zynde: doch wy hebben reets gezien met wat behendigheit hy zich uit die zwarigheden begon te ontwarren: wy zullen in het vervolg beschouwen met wat bedrevenheit en grootmoedigheit hy daar over zegepraalde.

Het bestier wordt aan prins Maurits opgedragen. † hem makende stadhouder, kapitein en admiraal generaal. \* Philips Willem, overleden in den jare 1618.

Voor dat wy tot deze gelukkige verrechtigen overgaan, waar van de volkome bevrediging van Elizabeth met de algemene Staten en prins Maurits het voorspel was, moet men voortvaren met het verhaal van het gene 'er dit jaar in deze provinciën voorviel. De veldtocht eindigde met twee gelukkige krygsverrechtigen, de verovering van Meppel aan den Eems, en die van Bon aan den Rhyn: doch het gemenebest



1587.

\* Volmar en Defcaringis.

Elizabet roept den grave van Leicefter te rug.

Het fier wordt aan prins Maurits opgedragen. † hem maken de stadhouder, kapitein en admiraal generaal. \* Philips Willem, overleden in den jare 1618.

1587. best wift met geen van beide voordeel te doen. *Adolf*, graaf van Meurs, nam Meppel by verfaſching in, en leide daar eene bezetting in. Naauwlyks was hy te Zwol te rug gekomen, of deze bezetting gaf de veſting, het zy uit bloertigheit, of dat zy door het Spaanſche geldt was omgekocht, aan den kolonel *Taxis* over.

*Marten Schenk*, een van de dapperſte veldoverſten, die de vereenigde provinciën hadden, maakte zich op den 23 December meeſter van Bon; voorzag de plaats met lyſtocht, en deedt aan gene zyde van den Rhyn eene ſterke opwerpen, om 'er de toegangen van te verdedigen. Dit gedaan zynde verwoegde hy zich by den prins *Casimir*, die hem aan de Ryksvergadering voordroeg. Hy deedt aldaar rekenschap van het innemen van de ſtadt, waar van hy, gelyk hy zeide, zich meeſter hadt gemaakt in aanzien van plaatshouder van *Truchſes*, keurvorſt en aartsbiſſchop van Keulen, aanbiedende de zelve te overgeven aan de vorſten en Staten des Ryks, omze als eene keizerlyke ſtadt, en van het rechtsgebiedt des keurvorſten, tegen den aanval der Spanjaarden, wien hyze ontweldigt hadt, te bewaren. Doch de nieuwe keurvorſt \* raadde het de vergadering af de beſcherming van Bon op zich te nemen, uit vreeze, datze zich daar door des Katholyken konings wapenen op den hals mogten halen, de welke zelfs een van de doorluſtigſte leden des Ryks zynde †, daar van niet als een vrend prins, en nog minder als een vyandt moeft behandelt worden. Dus wierdt de aanbieding van *Schenk* verworpen. Hy liet daarom den moedt niet zakken, en beſloot zyne overwinning te handhaven.

Engelandt, wiens Geſchiedenis wy nu moeten hervatten, zag eindelyk het wonderbare jaar 1588 verſchynen, dat volgens de ſterrekundigen aan meeſt alle de grote ryken rampspoedig moeft zyn. Engelandt en Vrankryk waren de twee kronen, die het gevaarlykſt gedreigt wierden, en waar van der zelve vyanden zich de overwinning beloofden, of ten minſte eene ſtaatsverwiſſeling, met hunne begeerten overeenkomende. De paus en de Katholyke koning maakten ſedert langen tydt toebereidſelen om een inval in het eerſtgemelde koninkryk te doen, en zouden de uitvoering van hun ontwerp al in den jare 1578 begonnen hebben, byaldien de ongelukkige ſlag, waar in de koning van Portugal ſneuvelde, Spanje niet van beſluit hadt doen veranderen, het zelve zyne wapenen naar dien kant doende wenden, om zich meeſter van eene kroon te maken, die het al te wel vlyde, om zich de zelve te laten ontglippen. Doch deze afwending deedt de overzeëche onderneming alleen opſchorten, en zo haalt als *Philips* in ſtaat meende te zyn om de zelve met goed gevolg te kunnen volvoeren, ſtede hy alles in het werk, het geen dienen kon om daar in te ſlagen. De wysheit en het geluk des hertogen van Parma in het beſtieren van de Nederlanden ſchenen het voornemen van dezen vorſt te begunſtigen, en zyn geſchiedſchryver † verhaalt ons, dat hy zich ſedert het jaar 1583 gedurig hadt bezig gehouden aan het ontwerp van de zeemacht, die hy ſchikte om in deze koninkryken te doen vallen, voor welke de Oceaan niet bekwaam was ter bariere te dienen. Hy wierdt geholpen door de pauzen *Pius* den V, *Gregorius* den XIII, en *Sixtus* den V, die elkander in de pauslyke waardigheit opvolgende, zulks ook deden in den haat tegen *Elizabet*, met beſluit om haar van den troon te bonzen. Maar zy en de Katholyke koning bedrogen zich, en de voorspellingen, waar mede

III Deel.

zy zich vleiden, hadden eene ontknoping, die met hunne verwachtinge ganſch ſtrydig was. Al het onheil viel op Rome en op Spanje. De hervorming wierdt, in weërwil van hunne woede, beveſtigt. Vrankryk en Engelandt triomfeerden 'er over, en men zag deze twee laaſte koninkryken niet alleen beſchut worden tegen de geweldenaryen van de Spaanſche kroon, maar dat koninkryk ook ongevallen toebrengen, en oorlogen verwekken, welke des zelfs manſchap allengskens deden wegmelten, en de ſchatkiſt uitputten.

De ſterrekundigen, inzonderheit die van Duitschlandt, hadden dit jaar wonderbaar en noodlottig genoemt, als of het geheel-al met het zelve zou eindigen, of ten minſte, dat 'er in het zelve eene treurige omwenteling zou geſchieden. Het aanmerkelykſte in deze ſterreloopkundige waarnemingen is, dat de eerſte taſels daar van meer dan eene eeuw van te voren waren opgeſtelt door den vermaarden *Johannes Mullerus*, bekender onder den name van *Regiomontanus*, welken hy aannam, of dien men hem gaf uit hoofde van zyne geboorteplaats\*, en die al in den jare 1470 (a) overleedt. Men zegt, dat hy zyne voorzegging in vier Hoogduiſche vaarzen hadt gebragt, die men vindt, met zyne handt geſchreven, in de abdy van Caſtel in de opper-Palts, en dat de Latynſche vertaelder †, welke in den jare 1559 ſtierf, den tydt dezer uitkomſte hadt bepaalt tot het pausſchap van *Sixtus* den V. Ondertuſſchen ſpreekt het oorspronkelyke handſchrift, zegt men, niet van dezen paus, en ten anderen bevat men niet hoe de naam den vertaelder, meer dan vyf en twintig jaren voor de aanſtellinge van *Sixtus* overleden zynde, in den zin is gekomen. Het zy zo het wil, dit was die kerkvoogdt, die het werk aanbodt, doende voor eerſt in den ban den koning van Navarre, en vervolgens de koningin van Engelandt, bekrachtigende en verzwarende de bullen van *Pius* den V en *Gregorius* den XIII, zyne voorzaten (b). Men ziet in zyne bulle de zelve drift als in die van de twee anderen, en hy gebruikte geen meer omzichtigheit omtrent *Elizabet*; maar zyne gramſchap duurde zo lang niet als de hunne. Naardien hy grootmoedig en doordringend van verſtandt was, ſchoon hy van eene lage geboorte was, hadt hy achting voor perſonen, in welke hy meer dan gemene verdienſten beſpeurde. Zodanig waren, volgens het geen hy naderhandt zeide, en de koning van Navarre, en de koningin *Elizabet*, de eenigſte vorſtelyke perſonen, voegde hy daar by, welke hy den troon, dien zy bekleedden, waardig erkende, en aan welke hy begeert zou hebben zyne grote oogmerken mede te delen, indien zy niet ketteriſch waren geweest. Dus ſcheen hy, zyne bulle niet durvende herroepen, door zo ſchone lofredenen den hoon te

Ecc 2 wil.

(a) Dit is mogelyk een drukfel in den Franſchen druk van dit werk, om dat *Melancthon*, *Gaffendus*, *Voffius*, en anderen, die zyn leven beſchreven hebben, eenparig getuigen, dat hy in den jare 1436 is geboren; dat hy in den jare 1475 naar Rome trok, en dat hy daar in den volgenden jare 1476 kwam te overlyden, in het een en veertigſte jaar van zynen onderdom.

(b) De ſchrikkelyke bul van *Pius* den V is boven, fol. 166, aangehaalt. Die van *Gregorius* den XIII tegen *Elizabet* en de Nederlanders, niet min vreeslyk en blyemende, is door *St. Alegonds* wederlegt, en met die wederlegginge gedrukt te Delft in den jare 1588. De tegenwoordige bul van *Sixtus* den V is geheel ingelaſcht in het *Letzen* van de koningin *Elizabet*, zamengeſtelt door *Leti*. Zie de Nederduiſche overzetting van het zelve II Deel, bladz. 208 tot 220.

1588.

Voorzeggingen der ſterrekundigen op het jaar 1588. Die van *Regiomontanus*.

\* Koningsbergen in Pruſſen, in het Latyn genaamt *Regiomantum*; of van Koningshoven, in Frankelandt, volgens anderen. † *Caspar Bruſchius*, beroemd dichter, geboortig van Egra, in Boheemen.

Zyne achting voor de koningin van Engelandt.



1588.

willen boeten. Voor het overige is het niet zeer waarfchynlyk, dat die paus zyne begeerten verder zou hebben laten gaan, en gewenscht hebben de koningin te beflapen, om 'er een nakrooft van te zien, dat hen beide waardig was. Dit is naar alle gedachten een door de vyanden van *Sixtus* den V verdicht sprookje, dat ligtgelovige fchryvers, of al te grote beminnaars van kwinklagen om dit niet wereldkundig te maken, hebben te boek geflagen.

Hy be-  
noemt  
den kar-  
dinaal  
*Alan* tot  
zynen  
gezant  
in Eng-  
landt.  
\* *Legaat*.

Eer dat *Sixtus* zyn vooroordeel tegen *Elizabeth* hadt afgelegd, maande hy alle de Roomfchgezinden aan om *Philips* den II by te fpringen, verklarende de Engelfchen ontbonden te zyn van den eedt van getrouwheit, en kondigende eene kruisvaart tegen *Elizabeth* af, even als tegen de Turken en andere ongelovigen. Hy wilde ook zynen gezant \* in dezen zogenoemden heiligen oorlog hebben, en verkoor ten dien einde *Willem Alan*, Engelfch vluchteling te Rome, dien hy met het purper vereerde, en aanfons naar Vlaanderen deedt overfteken, ten einde hy den hertog van Parma aanfpoorde om van zyn kant mede te werken tot de toebe-reidfelen, welke men in Spanje maakte. Hy hadt ook beloofd aan den Katholyken koning te zullen verfchaffen een millioen gouds tot de kosten van de toerusting, maar vergenoegde zich in het vervolg met het gedrag des hertogen van Parma te pryzen. Het geldt aanbe-langende, dat hy beloofd hadt, alle de gezant-fchappen van dezen hertog en van den Katholyken koning waren zelfs niet bekwaam om het ten dele, laat ftaan in het geheel, te bekomen; hy felde hen uit ter tydt toe, dat hy gezien zou hebben hoe het met de landinge was afgelopen. Zodanig was of zyne fynigheit, die den kerke-lyken fchat niet dan met zekerheit wilde wa-gen, of zyne uitvlucht om zyn woordt in te trekken. Hy was niet mild dan in zyne af-laten, die hy door zyne bulle rykelyk uitdeelde aan de genen, die deze krygsverrechting wil-den helpen volvoeren. Doch om *Philips* tot het uitrusten zynen vlote aan te moedigen, felde hy hem voor oogen alle de kronen van de oude en de nieuwe wereldt, waar mede het de Voorzicnigheit behaagt hadt hem te verryken, en voegde daar by, *Dat by niets kon doen, dat Gode aangenamer was, om hem daar over zyne er-kenntnis te tonen, niets, dat een Roomfchgezind vorft waardiger was, dan dat by arbeide tot de voort-plantinge des geloofs. Dat Engelandt, vervolgde hy, hem eene fchone gelegenheit aanbodt om zynen yver te doen uitblinken, en dat de Roomfche kerk niets meer ter herte nam dan om baren rechterfoel en bare altaren, die de kettery omverre hadt gefmeten, aldaar weder bevestigd te zien; dat by derhalven de banden goed tyds aan het werk diende te ftaan tot eene onderneming, die zo heilig was, daar het 'er op aan kwam om eene ketterfche vrouw van den troon te bonzen, die de kerk met bare vervloekingen geblixemt hadt, en zo rechtvaardig, daar by teffens weêrwraak zou gebruiken tegen zyne vyandinne. Maar wat vyandin? die den oproer zynen we-derfpannige onderdanen in Vlaanderen ftyfde, door de ftopperen harer kapers den koopbandel zynen ge-trouwwe onderdanen in Spanje ftoorde, zyne havens en fteden, het zy in Europa, of Amerika, plunderde en verwoefte, en ten overmaat, die de koningin van Schootland op het fcharot hadt doen klimmen, door deze onwaardige ftrafuitvoeringe op de majef-teit van alle de fouvereynen toeleggende.*

Overwe-  
gingen

De Raadt van Madrid tradt in de gevoe-gens van den paus. De zelve was dagelyklich

vergadert om kennis te nemen van de gele-1588.  
genheit der havenen, kasteelen, rivieren en van den  
zeeboezems, door welke men eene landing in Raadt  
Engelandt kon doen, of waar door de zelve van Ma-  
verhindert kon worden. Op de bevelen, die drid no-  
de hertog van Parma al in het jaar 1583 van pens de  
den koning ontving, zondt hy krygsbouw- landing  
kunfenaars naar de plaatfen, die 'er naauwkeu- in Eng-  
rige aftekeningen van opleverden, en begeerde landt.  
de, dat een van hen de zelve naar Spanje zou overbrengen, om zyne raadgevingen by deze befchryvinge te voegen. Deze wierdt *Jas Baptift Plato* genaamt, geboortig van Milaan, en die onder de zynen zeer gezien was, niet alleen om dit flag van wiskunde, maar ook wegens het beftier van mynen en andere oorlogsgevaarten. De koning, met hem in ge-fprek geweest zynde, wenschte, dat hy zyne gedachten omtrent de haven, waar van de vloot zich moest verzekeren om hare troepen gelukkig aan landt te zetten, mogt uiten in tegenwoordigheit van den marquis van Sante Croix. *Stanley*, die Deventer aan de Span-jaarden hadt overgelevert, was toenmaals te Madrid, en *Philips* ontboodt hem insgelyks om 'er zyn gevoelen over te zeggen. *Alvarez Baf-fan*, markgraaf van Sante Croix, was tot zee-voogdt van de vloot benoemt. Hy was het reets van de gansche Spaanfche zee, beroemd door verfcheide wakkere oorlogsdaden, onder welke met luifter uitblonken zyne overwinningen op den ongelukkigigen *Don Antonio*, koning van Portugal, in de Azorifche eilanden. Men vlei-de zich met een zelven uitflag op Engelandt, onder het geleide van een zo bedreven zeevoogdt: doch zyne doot deedt al de hope verdwynen.

Wanneer *Stanley* en *Plato* ter gehoor ingeleid waren, was de eene van gevoelen, dat de landing in Ierlandt moest gefchieden, en dat men zich meester van Waterford moest maken, van waar het ligt zou vallen, na in weinig tyds Ierlandt overheert te hebben, in Engelandt te komen, zich aanbiedende om het zelve onder de macht van den Katholyken koning te brengen, indien men hem slechts wilde geven zes duizend man en den daar toe vereifchten voorraad. *Plato* vondt meer geraden eene landing in Schotlandt te doen, gelegen zynde in het zelve vaste landt, of liever in het zelve eilandt, als Engelandt, en waar van daan onlangs een jong heer \* in Vlaanderen was gekomen, om van den hertog van Parma hulp te verzoeken tegen de bedekte za-menfpanning van *Elizabeth*. Om in dit oogmerk te flagen raadde hy aan, dat men zich meester zou maken van het eilandt *Wight*, om eene veilige haven te hebben voor de fchepen; ten ande-ren welgelegen ter oorzake van de gemakkelykheit van des zelfs korte overvaart naar *Southampton* en *Portsmouth*, welke plaatfen daar tegen over leggen. Hy bragt het voorbeeld van *Vef-pafiaan* by, toen ftedehouder van den keizer *Claudius*, die de Romeinfche legerbenden, welke men naar Groot-Britannië zondt, door het innemen van dit kleine eilandt, dat 'er flechts door eene zeer naauwe zee-engte van af is gefcheiden, zo groot een dienft hadt gedaan †. Hy oordeelde echter niet, dat de landing aldaar moest gedaan worden, dan na de Engelfchen met de Schotten handgemeen geholpen te hebben; en na dat zulks verrecht zou zyn, boodt een edelman van dit ei-landt, dien alle de toegangen daar van bekend waren, zich aan, om 'er de Spanjaarden binnen den tydt van vier en twintig uren meester van te doen zyn. Zyne redenen eindigende toonde hy de grondtekening van het eilandt *Wight*, ne-  
vens

Raadge-  
ving van  
*Stanley*  
en *Plato*.

\* *Mylord*  
*Semple*.

† Zie  
*Sacro-  
finit*.



1588. vens zyne bedenkingen nopens de zwarigheden en de aangelegenheit dezer overwinninge, en gaf zyn opstel in des konings handen over.

Gevoelen van den markgraaf van Sante Croix, dat niet gevolgt wordt.

De markgraaf van Sante Croix, den Engelschen kolonel en den Italiaanschen krygsvernuteling gehoort hebbende, prees het voorstel zo wel van den eenen, als van den anderen: doch hy opperde eene derde raadgeving, welke hy zeide eene voorafgaande noodzakelykheit te betreffen, om de gevaren, welke de vloot door de zee en de winden zouden mogen aangebragt worden, te vermyden; namentlyk, dat men eene haven moest zoeken in te krygen, daar de zelve tegen dit alles beveiligd kon ankeren, het zy in Ierlandt, of in de provinciën van Hollandt, of Zee-landt; dat de schepen, zeide hy, dus in de haven beschut leggende, altoos in staat zouden zyn de landing te ondersteunen, en op de Engelsche schepen aan te vallen, die ondernemen zouden de zelve te beletten. Dit was ook het gevoelen van den hertog van Parma, aan wien de koning daar over wilde schryven alvorens iets te besluiten, en hy wees by zyn antwoord de haven van Vlissingen aan, waar van hy te kennen gaf dat de verovering, sedert dat men zich van Sluis hadt meester gemaakt, niet zwaar zou vallen. De uitkomst toonde de voorzichtigheit van deze raadgeving: doch de kwade fortuin van Spanje liet niet toe, dat de zelve gevolgt wierdt. Het kostte zelfs het leven aan den markgraaf van Sante Croix, om dat hy daar in hardnekkig was gebleven: want de zaken stepende houdende door zwarigheden, die hy dagelyk deedt opkomen omtrent de werving der soldaten en matrozen, in hope, dat het hof zich eindelyk naar zyn raad zou gedragen, toonde de koning hem daar over zyn misnoegen, en beschuldigde hem van ondankbaarheit: een verwyd, dat hy niet kon verduwen; en zulks zeer na nemende was dit de oorzaak, dat hy aan het kwynen raakte en stierf. *Alphonfus Perez de Guzman*, hertog van Medina Sidonia, wierdt in zyne plaats gestelt, hem mogelyk door zyne geboorte en rykdommen overtreffende, maar die op verre na zo veel ondervinding niet hadt, het welk de krygsbeden deedt zeggen, dat men hen een veldheer van goudt gegeven hadt, in plaats van een, die ganck yzer was geweest.

Bevelen van Philips aan den hertog van Parma.

*Philips de II* ondertusschen zyn besluit genomen hebbende, schreef aan den hertog van Parma, zich met zyn leger gereed te houden, het welk hy hem beval te voegen by het gene, dat uit de havenen van Spanje en Portugal, alwaar de vloot toegerust wierdt, zou vertrekken. Hy liet hem weten, dat alle de troepen, welke de landing stonden te doen, malkander zouden ontmoeten op de kusten van Vlaanderen, van waar zy zouden gaan om de landing te ondernemen, het zy op het eilandt Wight, of elders, terwyl de zeemacht hen den Oceaan zou beveiligen, en de ontscheeping begunstigen. Die vorst sprak van dezen krygstocht, als of hy over de winden en de zee gebodt: doch hy ondervondt wel haast de onafhankelykheit en de trotschheit dezer hoofdstoffe †, die door niemandt dan door den meester van de Nature te beteugelen is.

† Element.

Spoedt van den hertog om de zelve uit te voeren.

Wat wervingen hy doet.

De hertog van Parma voerde de bevelen van het hof uit; maakte zyne regimenten, die zeer versmolten waren, wederom voltallig; deedt met allen spoedt arbeiden aan het bouwen van transpoortschepen, en ontboodt timmerlieden en matrozen uit Bremen en Hamburg. Het werven van nieuw volk ging naar wensch voort, en de soldaten, door de sjaam van zynen roem aangevoert wordende, lieten zich met vreugde

opfchryven; ten anderen opgetogen zynde van blydschap van naar Engelandt te zullen oversteeken, dat zy reets beschouwden als een koninkryk, dat overheert en aan hunne hebluft overgegeven was. Dus kreeg hy uit Milaan, Napels, het eilandt Corsika, de staten van den paus, Duitschlandt, Burgundië, en uit andere plaatsen, veertig duizend man te voet, en drie duizend ruiters. Hy schikte dertig duizend van de eersten en achttien honderd van de laatsten om de zee over te gaan: het overige zou in Vlaanderen blyven. Tot hem kwamen ook legerhoofden van groten name en verdiensten, welke het gerucht van eene zo beroemde onderneming hadt angelokt. De voornaamste waren *Rodrigo de Sylva*, hertog van Palfrana, *Johannes van Mendoza*, markgraaf van Inojosa, *Philips van Lotbaringen*, broeder van den hertog van Aumale, welke, zegt de geschiedschryver\*, het bloedt van zyn geslacht, vergoten in den persoon van de koninginne van Schotlandt, zyne nichte, wilde wreken; by welke gevoegt wierden *Johannes van Medicis*, broeder van den groothertog van Toskane, *Karel van Oostenryk*, zoon van den aartshertog *Ferdinand*, *Amadeus*, broeder van den hertog van Savoje, en *Octavius van Arragon*, zoon van den hertog van Terra Nova. Niemandt was 'er, zelfs tot den Moorschen prins toe, zoon van dien koning, welchen *Philips* eenige jaren te voren op den troon hadt herstelt, of hy begeerde van de party te zyn.

1588.

\* Strada.

*Philips* rustte van zyn kant toe in zyne koninkryken van Spanje en Portugal; en toen de inscheeping geschiedde, bevondt men, dat 'er acht en twintig duizend twee honderd en drie en negentig man waren, waarvan 'er by de twintig duizend, zo soldaten als officiers, tot de landinge geschikt waren. Het overige volk diende tot de schepen, waar van men 'er honderd en vyf en dertig telde, byna alle van den eersten rang. Onder deze bevonden zich vier galeassen van eene buitengewone grootte, waar van ieder aan boordt hadt twaalf honderd galei-rociers, en vier honderd en zestig matrozen, zonder de lastschepen te tellen, welke de mond-en oorlogs-behoeften overvoerden, en de gene, die de troepen aan landt zouden zetten. De hertog van Medina hadt, als zeevoogdt, het opperbevel over de vloot, en zyne stedehouders waren *Marten Rekaldo*, onder-zeevoogdt, die de zeevaart zeer wel verstondt, en *Michiel Oquendo*, kapitein generaal van de schepen van Biskaje en Guipulcoa. *Hugo van Monkade* voerde het gebiedt over de vier galeassen, zich boven alle de andere schepen als zo vele kasteelen verheffende: ook geleken zy 'er meer naar dan de oorlogschepen, ter oorzake van hunne grootte en buitengemene hoogte, van de menigte van het bootsvolk en het vervaarlyk geslacht.

Zee-macht van Philips den II.

Dewyl de Spanjaarden hunne overwinning voor onseilbaar hielden, en dat hun toeleg was Engelandt terstondt onder het juk van het geloofsonderzoek te brengen, hadden zy met zich ingescheept *Marten Alarcon*, algemeen vikaris van het Heilige Gerecht, gelyk zy die schrikelyke vierfchaar noemen, nevensmeer dan honderd zo Kapucynen, als Jesuiten, om de Engelschen, het zy met of tegen dank, tot het Roomsche geloof te brengen. De kardinaal *Alan* moest aan hun hoofd treden, in aanzien van gezant van den H. stoel, en zy hadden bevel hunne zending te beginnen met des pauzen vloek over de koninginne en der zelve aanhangers aan te kondigen.

Ecc 3

Alvo-



1588.

Alvorens te spreken hoe het met die vloot afliep, en de beschryving te doen van de gene, die de koningin van Engelandt daar tegen uitrustte, dient men te berichten wat 'er op de byeenkomsten, welke in het begin van het jaar gehouden waren, om over de vrede met de Nederlanden te handelen, was voorgevallen. De eerste voorstellen waren gedaan door twee kooplieden, die de belang hebbende aangenomen hadden, en welke den zelveu dermaten naar hunne zinnelykheit waren geweest, dat *Elizabeth* hare gevolmachtigden naar Vlaanderen zondt, en de hertog van Parma, door den Katholyken koning gemachtigt zynde, ook de zyne benoemde. De graaf van Darby was aan het hoofd van die van de koninginne, verselt van Mylord *Cobbam*, bestierder van de Vyf Havenen, *Croft*, tegenbockhouder \* van het huis van hare Majesteit, *Dale* en *Rogers*, leeraars in de Rechten. Die van den koning van Spanje waren de graaf van *Arenberg* (a), *Perrenot Champigni*, *Richardot*, voorzitter van Arras, nevens Doctoor *Maas*, fiskaal van Brabant, en de geheimfchryver *Grenier*. De Engelsche afgezondenen kwamen te Oostende aan, daar de hertog van Parma hen liet begroeten door een edelman van zyn huis, den welken hy tefens belafte de grondtekening van de vesting op te neemen. Zo moet men op zyne hoede zyn tegen den handel van een vyandt, die niet selden onder eene valsche beleefdheit voornemens van een waar verraadt verbergt. De bondgenoten besloten in het eerst *Marnix van St. Aldegonde* in de hoedanigheit van hunnen gevolmachtigde op de vergadering te zenden: doch na de zaak rypelyk overwogen te hebben vreesden zy, of men hen lagen mogt leggen, en wilden niet treden in een verdrag, dat hen verdacht was; zo dat de andere vorsten, door eene zeer byzondere handeling, ondernamen hen eene vrede te geven, die zy niet zochten, en de voorwaarden daar van buiten hun weten, of ten minste zonder hunne goedkeuringe, vaststelden. De brieven van Mylord *Buckhurst* aan de koninginne *Elizabeth* † geven ons te kennen, dat hy reets in het jaar 1587, op het bevel van zyne meesteresse, om het verdrag met yver aangehouden, en zwaarigheden ontmoet hadt, welke hy wanhoopte te boven te komen. Hy wyt de schuld aan de genen, die het gemenebest bestierden: maar wy zullen zien, dat zy reden hadden, en dat Spanje geen ander toeleg hadt dan om hen te misleiden en de koningin in slaap te wiegen.

† Zie *Cabale or Myseries of State and Government.*

Gesprekhou-  
dingen te  
Bour-  
bourg  
om over  
de vrede  
te han-  
delen.

De gesprekhoudingen geschieden te Bourbourg, alwaar de geschiedfchryver aanmerkt dat de Spaansche afgezondenen altoos de voorzitting gaven aan de Engelsche gezanten. Dit was ook al de voldoening, die 'er deze laatsten van genoten. De Katholyke koning hadt bevel gegeven hen in hope te houden, tot dat de vloot gereed zou zyn onder zeil te kunnen gaan. Dus verlieden 'er drie maanden met ydele betwistingen, en de tyding van het vertrek van de vloot deedt de vergadering afbreken, zonder iets besloten te hebben. De afgezondenen van *Elizabeth* sloegen een bestandt van twee jaren voor, gedurende het welke men over de vrede kon handelen, dat men ondertusschen de Spaansche troepen zou te rug roepen, en vryheit van gewisse toestaan. Die van den koning wilden tot deze wapenschorfing geenzins verstaan dan om de aan de koninginne in bewaarderhandt gestelde vestingen, en alleenlyk gedu-

(a) *Thuanus* zegt, dat hy eerst in Engelandt was gekomen.

rende den tydt der gesprekhoudingen. De twee laatste artykelen aanbelyngende, daar toe weigerden zy hunne toestemming te geven, voor reden bybrengende van het eerste de gedurige oproerigheden der Vlamingen; en om zich omtrent het andere te verschonen, bedienden zy zich van het voorbeeldt van *Elizabeth*, welke voor de Roomschegezinden van haar koninkryk niet wilde hebben de rekkelykheit, dieze voor de Protestanten van de Nederlanden verzocht. Zo als men zocht, of wederzyds veinde te zoeken de middelen, om zich nopens deze twee verscheide hoofdpunten te bevredigen, verspreide zich het gerucht zeer schieelyk van het annaderen van de vloot, waar van het geschut zich deedt horen, zelfs tot in de plaatse van de vergadering. Dit was voor beide een teken om te scheiden. De Engelschen wierden met eerbewys van den hertog van Parma afgevaardigt, welke beval, dat de Spanjaarden hen tot aan de haven van Calais toe zouden versellen.

Daar wierdt gedurende deze onderhandeling van weërzyden eene dubbelde onvoorzichtigheit begaan. Het viel den voorzitter van Artois \* uit den mond, dat 'er ik weet niet wat in til was, dat de Engelschen, byaldien zy met eene oprechte begeerte tot de vrede gekomen waren, nopen zou om daar van het sluiten te verhaaften. *Elizabeth*, daar van verstandigt zynde, zondt *Rogers* naar den hertog van Parma af, om aan hem eene uitlegging van dit raadfel te verzoecken, en om van hem te weten, ofze dit moest verstaan van eene landinge in Engelandt door de troepen des Katholyken konings. Hy wachtte zich wel den afgezonden daar van uitlegging te doen, welken hy met eene uitvlucht paande, als of de voorzitter van Artois geen ander oogmerk hadt gehad dan om het verdrag haast gesloten te zien: doch hy liet niet na zyn ongenoegen te tonen aan den onbescheiden gemachtigde, en hem daar over eenige dagen lang norsch aan te zien.

De onvoorzichtigheit van den Engelschen afgezant ging nog verder. Alvorens men Bourbourg tot de plaats der gesprekhoudinge hadt bestemt, begaf *Croft*, ongeduldig geworden zynde over de langwyligheit, die met ydele twiffingen een tydt deden verliezen, welken men met meer vrucht moest besteden tot stillinge van de beroerten der Nederlanden, zich naar Brussel, zonder daar van iets aan zyne amptgenoten te zeggen. Hy sloeg aldaar den hertog van Parma artykelen voor, waar van de Engelsche geschiedfchryver † geen omstandig verhaal doecht, zich vergenoegende met te zeggen, dat men geweten hadt, dat daar omtrent niets geschied was, zynen vaderlande ten nadeele strekkende, en dat al zyn misdryf daar in bestondt, dat hy, met een zo ongeregelden stap te doen, zynen last was te buiten gegaan. Doch de geschiedfchryver van den hertog van Parma \* verzekert, dat hy hadt aangeboden de wederomgeving der zeefsteden, welke de koningin in Vlaanderen bezat, grondende zyne aanbiedingen op het geen hy deze vorstinne in haren Raadt hadt horen zeggen, dat men, ingeval van vrede, Bergen op den Zoom en Oostende niet alleen aan de Spanjaarden moest wedergeven, gelyk de graaf van *Leicester* en *Walsingham* het ook verstonden, maar zelfs den Briel en Vlissingen, daar zy zich tegen aankantten: een verhaal, vry overeenstemmende met dat van den Franschen geschiedfchryver †, die bericht, dat *Croft* in zyn verhoog, aan de afgezondenen van den hertog van Parma overgelevert, gebruikt hadt artykelen, welke de ver-

1588.

\* *Richardot.*† *Cambden.*\* *Strada.*† *Thuanus.*

eenigde



1588. eenigde Nederlanden zeer nadeelig waren: doch men geloofde, voegt hy 'er by, dat die staatsman dervoegen niet was te werk gegaan, dan om de ware gevoelens van het hof van Spanje omtrent de vrede te ontdekken. Het zy zo het zy, *Croft* wierdt by zyne te rug komit gevangen gezet, het zy om hem over zyne trouwloosheit te straffen, of om zyne ongeregeltheit niet ongestraft te laten.

Klagen van Elizabeth aan den hertog van Parma.

\* Dals. Antwoordt van den hertog.

Hier dient niet vergeten te worden eene tweede bezending van *Elizabeth* aan den Spaanschen landvoogdt van de Nederlanden gedurende de gesprekhoudingen. Te weten gekomen zynde, dat *Sixtus* de V haar op nieuw in den ban hadt gedaan, en dat hy by zyne bulle den adel en de gemeenten zo wel van Engelandt, als van Ierlandt aanspoorde om zich te voegen by de Spaansche troepen, die in Vlaanderen onder het bevel van den hertog van Parma stonden verzamelt te worden: daarenboven vernomen hebbende, dat men 'er verscheide afschriften van gedrukt hadt te Antwerpen, waar van daan de zelve overgebracht waren in beide die overzeefche koninkryken, gelastte zy haren gezant \* daar over aan dien veldheer te klagen. Zyn antwoordt was, dat hy des pauzen bulle niet gezien hadt, van welken hy ten anderen gene bevelen ontving; maar dat hy zou uitvoeren de gene, die hem uit des konings name zouden toekomen. Hy voegde daar by verscheide zeer eerbiedige betuigingen van eene gansch byzondere achttinge voor de koninginne *Elizabeth*, eene vorstin, zeide hy, die hy, na den koning zynen meester, het meest eerde, en welke hy met drift wenschte dienst te mogen doen; dat hy in deze beooging zyne Katholyke Majesteit goed hadt doen keuren de gesprekhoudingen, welke geschiedden tot bevordering van vrede, den Engelschen nodiger zynde dan den Spanjaarden: want, vervolgte hy, byaldien deze laatste den oorlog in Engelandt en Ierlandt voerden, kon 'er hen, ingeval zy de nederlaag kregen, gene andere schade van komen, dan het verlies van eenige schepen en soldaten: een verlies van weinig belang, en ligt te vergoeden; in plaats dat, indien de Engelschen eens overwonnen wierden, het met hunne vryheit en koninkryk gedaan was. *Dit is eene zo ligte overwinning niet als gy denkt*, voegde hem de afgezonden daar op toe, *onze koningin heeft zo goede orders gestelt, dat men meer dan eenen slag diende te winnen, om zich meester van Londen te maken, en zy vreesst geenzins, dat Spanje, het welk gedurende zo vele jaren met zeer twyfelachtige gevolgen worstelt tegen eene kleine uitgestrekteit lands, dat tegen zynen souverein in Vlaanderen is opgeslaan, een koninkryk, dat zo machtig en zo versterkt is, als Engelandt, zo schielijk zal overheeren. Wel nu dan, hernam de hertog van Parma, dit zal zyn naar het Godt behaagt, in wiens banden de lotgevallen zyn van alle de ryken des werelds.*

De Spaansche vloot neemt den naam van Overwinneijer aan.

Hy was in den tydt, dat hy dit sprak, in een geweldig verlangen om zich wel haast aan het hoofd van een vreesfelyk leger te zien, dat deze vorstin, voor welke hy veerde achtting te hebben, van den troon zou bonzen. Inderdaadt, de vloot verscheen met zulk een trotschen en prachtigen toefstel, dat de Spanjaarden zelfs daar over in hun schik zynde, aan de zelve den hovaardigen naam van *Overwinneijer* gaven: doch de uitkomst beantwoordde geenzins hunnen hoogmoedt.

*Elizabeth* hielt zich omtrent de onderhandeling te Bourbourg zo zeer niet bezig, datze ver-

gat hare voorzorge te nemen tegen den inval, 1588, waar mede Spanje hare staten dreigde, en waar van de toebereidteelen haar niet onbekend waren. Men moet echter toestaan, dat haar weérzin tegen de buitengewone onkosten haar een weinig ligtgelovig maakte omtrent de betuigingen van den hertog van Parma; en sloegze 'er geen volkomen geloof aan, zo wenddeze ten minste in den beginne geen genoegzamen spoedt aan tot de toerusting van hare zeemacht; dervoegen, dat, byaldien het onweér die van Spanje niet overrompelt hadt, zy gevaar liep van 'er door onderdrukt te worden. Doch zy verbeterde dien misflag wel haast, en de Hemel, hare pogingen en de rechtvaardigheit harer zake begunstigende, schikte de winden en de zee haar ten gevalle, naar mate dat de zelve tegen hare vyanden aangehitst wierden.

Haar eerste stap was hare afgezanten te doen werken aan de buitenlandsche hoven, welke zy vervaard maakte voor den toefstel van den koning van Spanje, die het niet alleen op Engelandt, zeideze, maar ook op geheel Europa, Schotlandt, Vrankryk, Denemarken, en gansch Duitschlandt gemunt hadt. Mag men de Spaansche schryvers geloven, bragtze zelfs den Sultan der Turken daar over in ongerustheit, en deedt hem vertonen, dat hy van wegens deze toerusting meer te vrezen hadt dan voor den zeeslag van Lepanto. Maar het is niet waarschynlyk, datze aan dezen vyandt van de Christenheit verzocht zou hebben een bystandt van zestig galeien; en nog minder, datze, om den zelve te bekomen, hem nayver gegeven hadt, om de afgodery van de Roomsche kerk te verdelgen, met zich by haar te voegen, om den gene te beoorloggen, welken de aanhangers van deze kerk eerbiedigen als een Godt op der aarde. Het is waarschynlyk eene valsche vooronderstelling van die driftige schryvers, die den naam der koninginne hatelyk zoeken te maken, en waar omtrent zy geen waarborge hebben dan een consul van hunne natie te Constantinopel, dien zy doen spreken zo als het hen welgevult, en welken geen braaf schryver waardig acht aan te halen.

Bezending van Elizabeth aan vercheide hoven, om der zelve vereeniging te verzoeken tegen den Katholyken koning.

Belangende hare vertogen aan de Christen vorsten, zy vermogt de zelve te doen, en zy verzuimde zulks niet. Maar de gene, die het meest klemden, betroffen den koning van Schotlandt. De zelve waren ook de krachtigste in uitwerking. Deze jonge vorst bevondt zich in het eerst twyfelmoedig wat kant hy zou kiezen, of die van *Philips* den II, of die van *Elizabeth*, hellende zelfs meer naar den kant des eersten over, die hem verzeekerde zyne vloeten en legers te zullen toezenden om de doot van de koninginne *Maria Stuart*, zyne moeder, te wreken, dan naar die van de gene, welke der zelve bloedt vergoten hadt. Men zegt, dat *Simple* en *Maxwel* hem in dit gevoelen versterkten; dat zy naar Vrankryk overstaken, om met *Mendoza*, afgezant van Spanje, daar over te spreken, welke hen tot den hertog van Parma overwees, en dat deze laatste hen naar Madrid deedt gaan, om 'er den koning kennis van te geven, waar van zy gunstiglyk ontfangen wierden. Maar hunne onderhandeling, hooedanig die ook mag geweest zyn, was van geen gevolg. *Elizabeth* deedt den koning van Schotlandt zo klaar begrypen, dat het lotgeval van zyn koninkryk gehecht was aan dat van Engelandt, dat hy raadzamer vondt zyne wraak aan het belang van eene kroon op te offeren, waar van hy de maaste erfgenaam was, dan het deze kroon aan zyne wrake te doen, met zich by *Philips* te voegen,

De koning van Schotlandt staat in twyfel wat kant hy kiezen wil, en kiest eindelyk die van Elizabeth.



1588. gen, om hem de zelve *Elizabeth* op eene onrechtmatige wyze te helpen ontveldigen. Ten anderen in den Protestantischen Godsdienst opgebracht zynde, kon hy geen verbindtenis hebben met de genen, die den zelve zochten uit te roeien; zo dat hy weigerde den bisschop van *Dumblane*\*, des pauzen afgezant, te hooren, en begeerde, dat men in zyn koninkryk zou vernieuwen het door de Hervormden gemaakte eedgenootschap, om zich tegen de ondernemingen der Spanjaarden, gezworene vyanden van hunnen Godsdienst, aan te kanten. Hy trok ook naar de provincie van *Anandale*, aan het hoofd van zyn leger, om een wakend oog te houden op de bewegingen, die aldaar mogten geschieden, manende het volk aan om zich gereed te houden tot het opnemen der wapenen tegen den algemenen vyandt van Engelandt en Schotlandt, en van alle de Protestantische staten. Hier voegde hy nog by, dat hy wel wist, dat al het geen hy 'er van te verwachten hadt, byaldien hy hem het eerste dier twee koninkryken liet overheeren, niet anders was dan eene gunst, hoedanig *Polyphemus* aan *Ulysses* deedt, die hem beloofde, hem, na dat hy zyne makkers zou opgegeten hebben, het laatste te zullen eeten: want het is in den mond van dezen vorst dat de Engelsche schryvers deze spreuk leggen, en niet in dien van *Elizabeth*, gelyk de Spaansche schryvers doen. Hy deedt *Mylord Maxwell*†, nieuwelings van Madrid te rug gekomen, ook in verzekering nemen, en eindelijk verklaarde hy zich ganschelyk tegen de onderneming van den Katholyken koning.

† *Strada* noemt hem graaf van *Morton*. *Elizabeth* verwert de raadgevingen van wreedheit, die men haar voor draagt tegen de verdachte Roomsgezinden.

Haar verbondt met de algemeene Statu.

By deze omzichtigheden, die het koninkryk van buiten betroffen, voegde de gene, welke het zelve van binnen raakten. Zy was wel onderrecht van de heimelyke verstandhoudinge van hare Roomschegezinde onderdanen met hare vyanden, en zommigen van haren Raadt vonden geen veiligheid tegen den snoden aanslag, dan met den zelve voor te komen door het straffen van de verraders. Dus veiligde zich, zegt men, *Henrik* de VIII tegen het vloekverwantschap, van den keizer en den koning van *Vrankryk* tegen hem op de aanhouding van den paus gemaakt zynde. Hy deedt de voornaamste, die in zyn koninkryk van de party waren, sterven, den markgrave van *Excester*, *Mylord Montaigne* en *Mylord Nevil*, en de voornemens van het eedgenootschap vielen met de hoofden der zamengezworenen ter aarde. Maar de dochter van dezen koning hadt des zelfs wreedheit niet overgeërft. Een zodanig voorstel deedt haar sidderen, en niemands bloedt willende vergieten, vergenoegde zy zich met de genen, die haar verdacht waren, te bevelen naar *Wisbigh*, in de provincie van *Cambridge*, te vertrekken, alwaar zy voor hunne oproerigheid niet beducht was. Zy schreef ook aan den onderkoning van *Ierlandt*, dat hy zyne wakkerheit moest verdubbelen, en een wakend oog houden zo wel op het gedrag der Ieren, die den Roomschen stoel toegedaan waren, als op alle de plaatsen, alwaar het koninkryk zou mogen aangetaft worden, om alle de zamenspanningen der muitelingen voor te komen, en den bystandt te voeren in de plaatsen, die den zelve benodigt waren.

Zy wachtte zich wel hare waarde bondgenoten, de vereenigde provinciën, te vergeten. De oude vriendschap raakte, om zo te spreken, wederom aan het blaken, en men vergat van weerkanten de misnoegdheden, die door het bestier van den grave van *Leicester* verwekt waren. Men wierdt het eens om elkander onderling by te staan,

en dat de gene der twee staten, die het eerst aangetaft wierdt, terstondt door al de zeemacht van de andere zou bygesprongen worden. De bondgenoten hielden hun woordt, gelyk wy zullen zien.

Terwyl de koningin dus voor de veiligheid van haar koninkryk waakte, arbeideze tevens om hare vloot en krygsbenden in staat te stellen om die van den vyandt af te weren. Men zag binnen weinig tyds honderd schepen gereed om de *Wester* provinciën te dekken. De zelve waren, wel is waar, zo verbaarlyk groot niet als die der Spanjaarden, maar daarentegen veel sneller en beter bezeild, van eene gansch andere handigheid in het gevecht, bestiert wordende door stierlieden, die in de zeevaart grondig bedreven waren, en gevoert wordende door bevelhebbers, welke in dapperheit en ondervinding door duizend schone oorlogsbedryven uitmunten.

Alle deze schepen hadden order naar *Pleimouth* te zeilen, om bevelen te ontfangen van der zelve zeevoogdt *Karel Howard*, een zeer ervaren, bekwaam, wys, dapper en gelukkig hoofd; kleinzoon van dien beruchten *Thomas Howard*, insgelijks zeevoogdt, en naderhandt verheven tot hertog van *Nordfolk*, welke den alom vermaarden slag van *Floddon* tegen de *Schotten* won\*. *Drake*, van eene minder doorluchtige geboorte, maar die een roem hadt, welke den luister van het edelste bloedt evenaarde, zo de zelve daar door niet verdooft wierdt, vereerde men met het ampt van onder-zeevoogdt, staande onder *Mylord Howard*. *Henrik Seymour*, jonger zoon van den ongelukkigen hertog van *Sommerfet*, zobekend door zyne hoedanigheid van beschermheer, en nog meer door zyne treurige doot onder *Eduard* den VI, wierdt met veertig of vyftig kleiner schepen tusschen *Douvres* en *Calais* in het Kanaal gezonden, om den hertog van *Parma* den doortocht te sluiten. By hem voegde zich kapitein *Lonk*, dien de algemeene Staten derwaarts zonden met vyf en twintig schepen, hem belafte achting te hebben voor de vlag van den Engelschen zeevoogdt, en zich naar zyne orders te gedragen. Dit was de eenigste bystandt niet, dien zy de koningin toe zonden. Meer dan zestig andere schepen kwamen zich voegen omtrent de havens van *Lillo*, van den mond van de *Schelde* af, tot aan *Grevelingen* toe, waar van vyf en dertig de *Zeeuwische* eilanden bezetten, onder het beleidt van hunnen zeevoogdt *Justinus van Nassau*†, zo dat het den hertog van *Parma* onmogelyk was in zee te steken, en zich by de Spaansche vloot te voegen, gelyk de Raadt van *Madrid* gemeent hadt.

*Elizabeth* gaf hare bevelen zo wel te landt, als ter zee. Wetende ten anderen wat de tegenwoordigheid van den vorst vermag, vergenoegde zy zich niet met de zelve af te vaardigen in haar kabinet, gelyk *Philips*, maar bragtze zelf op de kusten en in de provinciën, zich vertonende als eene andere *Thomyris*, zegt de geschiedschryver\*, in het midden der arbeiders en der soldaten, de eenen onderrechtende, de anderen pzyzende, of aanmoedigende, en hen alle een ongemenen yver inboezemende. Dus vergoedde ze door haren vlyt den tydt, die haar ontbrak, en hare werkzaamheit boette den mislag der verdraginge zo wel, dat de zelve niet meer gemerkt wierdt. De havens van *Milford*, *Falmouth*, *Pleimouth*, *Portland* en *Portsmouth*; het eilandt *Wight*, de gansche kust van *Kent*, welke zich langs het Kanaal henen strekt, en die gemeenlyk de *Duinen* noemt, ter oorzake van der zelve zandbanken†; de mond van den *Teems*,

1588. Zeemacht van de koningin.

Waar over de zeevoogdt *Howard* het bevel voert.

\* in den jare 1513.

† bastaard zoon van wylen den prinsse van *Oranje*. *Elizabeth* geeft hare bevelen in persoon aan het hoofd van de krygsbenden.

\* *Thomson*. Wat plaatsen zy doelt versterken. † *Duinen* in het Engelsch. Har-



1588. Harwich, Jarmouth, Hull, en verscheide andere plaatsen: deze alle wierden met een ongehooflyken spoedt in staat van tegenweer gestelt. Men wierp sterkten op, en men stelde allerwegen troepen, daar men het dienstig oordeelde. Men oeffende het landvolk van de provinciën, men regelde hunne inkwartieringen, en zy stonden gereed om zich op het eerste teken op weg en naar de plaats te begeven, welke de vyandt zou zoeken aan te taffen, met bevel om des zelfs landing met al hun vermogen te beletten; en byaldien de zelve geschiedde onaangezien hunnen tegenstandt, om den oordt te verwoesten, op dat de Spaansche soldaten niet mogten vinden, dat hen bestaan kon geven.

De koningin benoemde ook veldheeren over de troepen, die geschikt waren om de provinciën te beschutten. Men verdeelde twintig duizend man langs de Westerkusten, behalven twee andere legers, die nog talryker waren, het een van duizend paarden, en twee en twintig duizend man te voet, dat zyne legerplaats hadt te Tilburi, by den mondt van den Teems, alwaar men onderrecht was, dat de vyandelyke vloot hare krygsbenden aan landt zou zetten, en het andere van vier en dertig duizend voetknechten en twee duizend ruiters, geschikt ter bewaring van hare Majesteit. De graaf van Leicester voerde het gebiedt over het eerste, Mylord *Hunsdon* over het tweede. De koningin gaf deze twee veldheeren tot mede-veldheeren verscheide ervaren krygshelden, die zich ook in meer dan eene oorlogs-ontmoeting door hunne voorzichtigheit en manmoedt hadden doen kennen. Zodanig waren Mylord *Gray*\*, de ridders *François Knolles*, *Jan Norris*, *Richard Bingham*, en *Roger Williams*, waar uit zy haren krygsraadt maakte: want alle de geschiedschryvers geven haar dezen lof na, datze zeer wel wist wat verdienste was, en datze alle hare amptenaren uit eige beweginge verloor, zo wel onderrecht zynde omtrent de hoedanigheden, welke in een krygsman vereischt worden, als omtrent de gene, die noodwendig zyn voor het kabinet, of het ryksbestier. Zy voegen daar by, dat nooit eenig vorst meer bekwaam en minder verwaand is geweest, datze niets deedt zonder daar over den raadt in te nemen van de wyze personen van haar hof; datze zelfs de raadgevingen der geringste niet verachtte; maar dat in allen gevalle haar hoofd haar beste raadsmann was †.

† Zie de Aanmerkingen van R. Nauten. De Spaansche vloot wordt door een onweër overvallen.

\* *Srada* zegt den 19 Juny.

Alle de zaken dus in order geschikt zynde, stelde elk zich op zyn post. De veldheeren der krygsbenden te landt begaven zich naar hunne legerplaatsen, en die het bevel over de zee-macht voerden gingen onder zeil, doende hunne advys-jagten vooruit stevenen om de vyandelyke vloot te gaan opzoeken. De Hemel, gelyk reets gezegt is, verklaarde zich terstondt voor de Engelschen, en het onweër, dat de Spaansche schepen overviel, zo haast als zy hunne havens waren uitgestoken, was een voorspel van den kwaden uitflag van der Spanjaarden oorlogstocht. De vloot was op den 29 May\* van Lissébon vertrokken, en de kaap Finisterre nauwlyks voorby gezeilt, of de zelve raakte verstrooit dooreen woedend onweër, en drie galeien waren genoodzaakt by de kaap Buch in het Medok te stranden. De roeiers bedienden zich van het voorrecht, dat Vrankryk zich tot eene eer rekent, by het welke de slaven, die op des zelfs bodem vervallen, terstondt hunne vryheit bekomen. De Turken, die de galei-roeiers uitmaakten, verbraken hunne ketens, geholpen wordende door een Engelschman, *David Govin* genaamt, bragten de Spaansche officiers en soldaten om, en gin-

III Deel.

gen met galeien naar de naaste haven van de provincie, daar de storm de zelve gevoert hadt. Het overige van de vloot hadt veel moeite om in de Corunna binnen te geraken, alwaar de zelve eenige dagen bleef om gekalfatert te worden.

De tyding daar van te Londen gekomen zynde met eene omstandigheit, welke het verlies veel groter maakte dan het inderdaadt was, meende het hof buiten gevaar te zyn, en *Walsingham* schreef aan den zeevoogdt, dat hy vier van zyne zwaarste schepen zou doen ontakelen, als of de oorlog geëindigt was. Maar de zeevoogdt, beter onderrecht zynde, haastte zich niet met te gehoorzamen. Hy schreef den geheimchryver van Staat tot antwoordt, dat hy hare Majesteit verzocht goed te vinden, dat hy met de gansche vloot mogt zeilen naar de kusten van Guiënne en Spanje, om de nederlaag der vyanden nog volkomender te maken, al was het, dat hy uit zyne eigene middelen moest betalen de onkosten tot de vier schepen, welke men hem beval in de havenen te rug te zenden. Hy stelde zich ter zelve tyd in staat om zyn oogmerk uit te voeren. Het zou hem gelukt hebben, zegt de geschiedschryver van den hertog van Parma †, nergens door belet kunnende worden om de Spaansche schepen in hunne havens te gaan verbranden, ten ware een opgekomen Zuide windt hem niet hadt doen vrezén, dat die vloot, aan welke de zelve gunstig was, onder zeil mogt wezen om naar Engelandt te stevenen. Zyne vrees, en de verplichting, waar in hy was om de post te bewaren, die men hem hadt aanvertrouwt, deden hem te rug keren, en de haven van Pleimouth weder inlopen.

† *Srada*.

De Spaansche vloot bediende zich inderdaadt van dien windt om haren weg te vervorderen, en den 12 July wederom in zee gestoken zynde, stevendeze met volle zeilen op Engelandt aan. De hertog van Sidonia gaf 'er terstondt kennis van aan den Katholyken koning en aan den hertog van Parma, en deze laatste deedt het aan het hof van Vrankryk weten, volgens de bevelen, die hy daar omtrent van Madrid ontfangen hadt, ten einde deze kroon zich niet ontruffte van eene zo vreeslyke vloot op hare kusten te zien verschynen. Doch den 16 van de zelve maandt wierdt de koers dezer vloot door de bussen en winden, die gedurig veranderden, te gengehouden: zy kwam eerst den 19 op de hoogte van het eilandt van Groot-Britannië, vervolgens in het gezicht van Cornwal, waar van die van de kust door vuren, welke zy ontfaken, het teken gaven; en *Faming*, die het advys-jagt voerde, kwam den zeevoogdt verzekeren, dat hyze omtrent Lizard, het Kanaal inzeilende, ontdekt hadt.

Komt in het gezicht van Cornwal

De geschiedschryvers doen 'er eene prachtige beschryving van. Men hadt, zeggen zy, sedert de wonderbare vloot van *Xerxes* zulk een schouwspel op zee niet gezien, en zy vergeleken by het koninklyke schip van dezen Perfiantschen alleenheerscher de galeas, die den Spaanschen zeevoogdt voerde. De zelve praalde in het midden van de vloot, verhevener en prachtiger dan de andere, gelyk een trotsch kasteel, en de schepen, die 'er rondom waren, als de huizen van eene grote stad, dobberende op den ocean. De hoog-opgeboeide schepen schenen 'er de wallen van te zyn, en de gallioenen de torens, die 'er de muren van dekten. De riemen, zeilen en vlaggen dezer vloot gaven aan de zelve ook een zwier, welken men bezwaarlyk zou kunnen afmalen, en de Engelsche zeevoogdt zag de zelve uit de

Prachtige beschryving, die 'er de Spaansche schryvers van maken.

Fif ha-



1588. haven van Pleimouth, daar hy ingelopen was, niet zonder verwondering, en mogelyk niet zonder beweging aan. Hy was niet alleen onsterker dan deze, niet alleen ten opzichte van het getal en de grootheid der schepen, maar, dat meer was, een Zuid-Weste windt, die geweldig woel, liet hem niet toe uit te lopen en in zee te steken; zo dat, indien de vloot, die voor den windt zeilde, toen op hem was komen aanval- len, hy geen middel van ontkoming zag. Zyne vrees hieldt op, wanneer hy de zelve het Kanaal zag instevenen, als ofze de havens van Vlaanderen hadt willen naderen.

Wat mislag de zelve begaat.

Hy verheugde zich de zelve dezen koers te zien nemen, doch geenzins begrypende waarom zulks geschiedde. Des konings bevelen gaven daar verplichting toe. De hertog van Medina, die de zelve niet mogt openen dan by het inzeilen van het Kanaal, ontboodt de hoge officiers, die by hem aan boordt kwamen, en in wier tegenwoordigheid men de zelve las. Zy beheidten, dat hy zich, zonder iets te ondernemen, het geen hem kon ophouden, hadt te verhaasten om het Naauw van het Kanaal te krygen, om aldaar den hertog van Parma te verwachten, die zich met zyne schepen en krygsbenden by hem zou voegen, om daar na met malkander te rug te zeilen, den Teems in te lopen, en het leger by Londen te ontschepen, alwaar het den hertog van Parma, opperbevelhebber in dezen krygstocht, belast was het zelve te gebiedten.

Rekaldo kant zich daar tegen, en des zelfs redenen.

Rekaldo, de bedrevenste zeeheldt, die 'er op de ganfche vloot was, verftondt niet, dat men deze orders zou opvolgen. Hy vertoonde, dat men nooit eene zo gunstige gelegenheit zou vinden om de ganfche zee-macht van Engelandt, zonder dat het kon missen, te verdelgen; dat men zich slechts te bedienen hadt van het voordeel van den windt, welke hen voerde naar schepen, die zonder beschutting waren, en in eene haven lagen, alwaar hen niets kon beletten de zelve te komen vernielen; dat zy na deze verrechtinge den last van zyne Majesteit zouden kunnen uitvoeren, en dat zy dan, met de regimenten uit Vlaanderen wederkomende, en den veldheer van het leger te landt mede nemende, zonder moeite en gevaar de landing zouden doen, waar van de uitlag van hunne onderneming afhing. Hy voegde daar by, dat de achting, welke men verplicht was te hebben voor de begeerten van den vorst, de opperbevelhebbers de handen niet behoorde te binden, om hen te beletten op de vyanden eene overwinning te behalen, welke onseilbaar scheen; dat deze begeerte, hoe souverain de zelve ook was, van zekere omstandigheden en gelegenheit der zaken afhing, die al de menschelyke voorzichtigheit niet kon voorzien, inzonderheit op zee, alwaar de winden den spot dreven met alle de raadslagen van het kabinet, en kortom, dat eene al te schroomachtige gehoorzaamheit, welke een zo schone kans zou doen verliezen, eene zeer onverstandige eerbiedt was.

De hertog van Sidonia zeevoogdt, neemt een besluit daar tegen, en waarom.

De hertog van Sidonia antwoordde, dat de order slyptelyk was; dat het 'er op aankwam om de zelve uit te voeren, en niet om daar over raadt te plegen, en dat 'er, wanneer de souverain gesproken heeft, voor des zelfs bedienden niets overblyft dan de glorie van te gehoorzamen. Ten anderen, dat, hoe onseilbaar de verdelging van de Engelsche vloot ook scheen, het anders kon uitvallen, en dat zy, om zich aan hunnen yver te hebben overgegeven, de vrucht zouden verliezen van eene verrechting, waar van des konings voorzichtigheit al den handel hadt vastgestelt.

Wat verwyrt zouden zy dan niet mogen doen, 1588. en wat straffe hadden zy niet te vrezen over hunne ongehoorzaamheit? Hy voegde daar by, dat zy maar weinig tydt van noden hadden om naar het eilandt Wight toe te zeilen, en dat hy, zo haast hy het zelve voorby was, zou ankeren, om den hertog van Parma af te wachten, of om des zelfs besluit te weten; dat hy na deze verrechtinge, zonder een oogenblik te verzuimen, weder onder zeil zou gaan, en zyne orders geven, om de raadgeving van *Rekaldo*, die hy genoodzaakt was eenige uren uit te stellen, doch niet verwierp, te doen uitvoeren. Flux zette hy den koers met alle zeilen op Calais aan. Zyne vloot, halvemaansgewyze gechaart zynde, strekte met haar linker hoorn, welke *Valdez* bestierde, naar de Engelsche, en met de regter, waar over *Oquendo* het bevel voerde, naar de Fransche kust. Hem belangende, hy plaatste zich in het midden. *Rekaldo* volgde op zekere verte met zyn smaldeel, dat de achterhoede uitmaakte. Dus deedt de al te strenge staatkunde van Spanje het zelve een heerlyke kans verkyken, en Engelandts geluk beschutte het zelve tegen het grootste gevaar, daar het mogelyk ooit in geweest is.

Mylord *Howard*, zeer verheugt zynde zich op die wyze verloft te zien, besloot uit de gelegenheit, welke hem deze slecht beradene vloot verschaftte, voordeel te trekken, en de zelve voor den windt af te vervolgen. Hy maakte dan op den 21 July bereidschap om onder zeil te gaan, en vreedde geenzins met zestig schepen, waar van 'er maar twee en twintig van rang waren, eene vloot aan te taffen van honderd en vyf en dertig schepen van eene onmatige grootte, en op welke meer dan acht en twintig duizend man waren. Onaangezien deze ongelykheit deedt hy een ligt fregat, de *Achterdocht* genaamt, voortuit zeilen, en gaf aan het zelve order om deze schrikelyke vloot ten srydt uit te dagen door het lofsen van al zyn geschut. Dit wierdt nagekomen. Hy volgde het van naby, en het schip, dat *Alphonfus de Leva* voerde, voor dat van den zeevoogdt van Spanje aanziende, naderde hy het zelve, en gaf het de laag, terwyl *Drake*, *Hawkins* en *Forbisher*, die op de achterhoede van den onderzeevoogdt waren aangevallen, door hun vuur overal schrik en verbaaftheit verwekten. De ondervinding en de dapperheit van *Rekaldo* konden het verwyderen van zyn smaldeel niet beletten. Al wat hy doen kon, was zyne verftrooide schepen weder byeen te brengen, en in het midden van de vloot te wyken. De hertog van Sidonia zelf hadt veel moeite om zyne scheepsmacht in order te houden. Mylord *Howard*, door den windt begunstigt zynde, bevocht de zelve met eene woede, die deze plompe gevaarten verbaafde, welke door hunne verhevenheit meerder aan de kogels bloot gestelt waren, en door hunne zwaarte verhindert wierden te wenden en te draaien. Van de andere zyde, de Spaansche zeevoogdt, vast by zyn besluit blyvende van niet te vechten, was alleen bedacht om de schepen, die door het geschut der vyanden verwydert waren, wederom in de vloot te krygen, en hieldt standvastelyk zyn koers; gelyk men een wild zwyn, in weérwil van de honden, die het gedurig moeilyk vallen, altoos zynen weg ziet vervorderen, tot dat het in het bosch raakt. Het gevecht duurde twee uren met een onophoudelyk vuur van den kant der Engelschen, die 'er meenden genoeg toe gedaan te hebben tot een proefse, zich sparende tot een tweden aanval, wanneer zy de veertig schepen, welke het overige van de vloot uitmaakten, doch

De zeevoogdt *Howard* vervolgt de Spaansche vloot, en tafft de zelve aan.



1588. doch hen nog niet hadden kunnen volgen, by zich gekregen zouden hebben. Deze daadt betuugde den hoogmoedt van de Spaanſche vloot, en deedt de Engeliſchen begrypen, datze niet onverwinnelyk was.

Wat ſchade de Spanjaarden daar by leden.

Eene onbezuidde galcas, de *St. Catharina* genaamt, wierdt door het geſchut dermaten beſchadigt, dat men verplicht was met de zelve uit het gevecht te wyken, omze te kalfateren. Maar de nacht was den Spanjaarden nog ongelukkiger. Het eerſte gallioen van Seville, dat door *Valdez*, een van de voornaamſte officiers van deze vloot, gevoert wierdt, en op het welke zich verſcheidde Spaanſche groten bevonden, nevens vier honderd en vyftig matrozen, tegen een ander ſchip aan geſtoten hebbende, hadt zyn fokemaſt verloren; zo dat het de andere niet kon volgen, en aan de genade der zee en der Engeliſchen wierdt overgegeven. *Drake*, het des anderen daags ontdekkende, maande het tot de overgave aan. Men draalde in het eerſt, maar *Valdez*, den naam van *Drake* horende, leide terſtondt al zyne trotſchheit af, en zeide het zich niet te ſchamen voor een zo wakkeren zeeheldt te moeten zwichten. In den zelve nacht ſchoot een Hollandſch konſtapel, om zich te wreken op de Spanjaarden, die hem mishandelt hadden, het ſchip van den zeevoogdt van het ſmaldeel van Guipulcoa, waar over *Oquendo* het bevel voerde, in den brandt, en het was met het zelve te hulpe te komen, dat het gallioen van Seville op de wyze, als gezegt is, beſchadigt wierdt. Al het bovenwerk verbrandde, nevens het grootſte gedeelte van het volk; maar het vuur tot aan het buſpoeder gekomen zynde, behieldt men het overige van het ſchip en van de menſchen. Dit diende niet dan om de Engeliſchen te doen zegepralen. Deze het wrak, daar zich nog vyftig man op bevonden, zo matrozen als ſoldaten, waar van zommigen half verbrand waren, genomen hebbende, voerden het naar Weymouth.

Het ſcheelde weinig of Mylord *Howard* hadt dien zelve nacht ongelukkig geweest. Zyn onder-zeevoogdt \*, die toen de voorhoede geleide, en het vuur op hadt, van de koers afgeeraakt zynde met het vervolgen van zekere koopvaarders, die hy voor ſchepen van de Spaanſche vloot hadt aangezien, deedt den Engeliſchen zeevoogdt inſgelyks dwalen. Deze laaſte, de lantaarn van *Drake* menende te volgen, volgde die van den hertog van Sidonia, en merkte zyne doling niet voor 's morgens, wanneer hy zich in het midden der vyanden zag. Zyn heldenmoedt en zyne bekwaamheit, gevoegt zynde by de ſnelheit zyner ſchepen, reddden hem uit een zo groot gevaar, zonder dat de Spaanſche zeevoogdt eenige keer deedt om hem den doortocht te betwiften. Hy wilde *Monkada*, die daar omtrent een ernſtig verzoek aan hem deedt, zelfs niet toelaten hem na te zetten, en ſlag te leveren; het zy hy hem deze zege benydde, of, gelyk hy zeide, onder wat voorwendſel het ook mogt zyn, noch ter regter, noch ter linker zyde wilde afwyken van de koers, die de koning hem hadt voorgelchreven.

Hy kon zich evenwel op den 23 July niet beletten uit den gunſtigen windt voordeel te trekken, de welke naar het Noorden gekeert zynde, deze ſchepen tegen de Engeliſchen, die het in den windt hadden, aanvoerde: maar deze laaſten, Weſtwaarts ſtevenende, en by den windt over zeilende, hadden hem wel haalt wederom in het oog. Het was ook by deze gelegenheit, dat de Spanjaarden ondervonden,

III Deel.

dat hunne plumpe zegevaarten zo bekwaam niet waren tot den ſtrydt, als ſchepen van eene middelbare grootte, welke een goed ſtierman wendt en draait naar zyn welgevallen, en over zodanig een boeg doet lopen, als hy wil. De Spanjaarden, hun voordeel verloren hebbende, namen wederom den zelve koers, onaangezien het ſterk vuurgeven der Engeliſchen, die hen niet konden wederhouden. Dit geſchiedde nochtans niet dan na een gevecht van eenige uren, waar in de eerſten een Engeliſch fregat, dat zich te veel ingewikkelt hadt, nevens den kapitein, die het voerde \*, in de lucht deden ſpringen; en de anderen vergoedden dit verlies met het veroveren van een groter ſchip. Deze ganſche uitvoering voor het overige geſchiedde van weérzyden niet dan door het geſchut. De Engeliſchen ſchoten altoos met zekerheit op de Spaanſche gallioenen, in plaats dat de laaſte byna nooit raakten, ter oorſake van der zelve verhevenheit, die de koegel over de Engeliſche ſchepen deedt henen lopen. De Spanjaarden beſtonden tot verſcheidde malen toe de anderen aan boordt te klampen; maar deze, veel minder van ſoldaten voorzien zynde, wachtten zich wel voor de entering.

Den 24 was het zo ſtil, dat de twee vloeten niet handgemeen konden raken. Maar men begon den 25 op malkander te ſchieten. Een Portugeeſche karak, de *St. Anna* genaamt, door verſcheidde Engeliſche ſchepen omcingelt zynde, kwamen 'er drie galcaſſen om de zelve byſtandt te doen. Mylord *Howard*, dit gemerkt hebbende, wendde het ſteven derwaarts, en moedigde de zynen aan door zyne tegenwoordigheit en door zyn voorbeeldt. Men vocht verwoed, en de Spaanſche galcaſſen reddden de Portugeeſche karak ter nauwer noodt; alle voor het overige door het geſchut der Engeliſchen zodanig gehavent zynde, dat menze in het vervolg niet wedert gezien heeft. Indien men de Spaanſche geſchiedſchryvers mag geloven, raakten de twee zeevoogden tot twee malen toe handgemeen, en taſten malkander beurt om beurt aan; verloor de Spaanſche zeevoogdt zyn grote maſt, en verſcheidde van zyne ſoldaten wierden gedood, doch wierdt door den onder-zeevoogdt *Rekaldo* gered, en zy zetten het vervolgens op den Engeliſchen vloothoer aan, die het alleen onder het voordeel van den windt en de ſnelheit van zyn ſchip ontkwam. De Engeliſchen verhalen de zaak anders. Zy zeggen, dat hun zeevoogdt met vyf van zyne zwaarſte ſchepen dien van Spanje in het midden van de vloot aantafte; dat het gevecht ſchrikkelyk was, en van weérzyden met veel kloekmoedigheit gehouden wierdt: doch dat het voordeel bleef aan Mylord *Howard*, door de vlucht der Spanjaarden, en dat van een hunner ſchepen het lantaarnwerk weggeſchoten, van een ander het galjoen vermorſelt, en een derde nog deerlyker gehavent was.

Des anderen daags maakte de zeevoogdt tot ridders vyf van de genen, die in alle deze aanvalen in dapperheit hadden uitgemunt, onder welke waren *Hawkins* en *Forbiſher*. Daar wierdt ook beſloten, dat men op zou houden met den vyandt te vervolgen, tot dat men zich met Mylord *Seymour* en den ridder *Winter*, die in het Naauw van Calais kruiften, zou zamengevoegt hebben. Ondertuſſchen bevondt men, dat de vloot reets honderd zeilen ſterk was, en vele perſonen van aanzien voegden zich dien dag daar by, om deel te hebben aan den roemwaardigen lof van verdedigers van het vaderlandt, met die genen

Fff 2

1588.

Een tvee de gevecht.

\* Castel.

Een der de gevecht.

De zeevoogdt Howard maakt verſcheidde ridders.



1588. nen te verjagen, welke gekomen waren in het oogmerk om het zelve te overrompelen. Aan het hoofd van deze edelmoedige ingezetenen, welke de schepen, die zy voerden, op eige kosten toegerust hadden, bevonden zich de graven van Oxford, Northumberlandt en Cumberlandt, *Thomas en Robert Cecil, Carry, Willoughbi, Brooke, Blount, Raleigh, Hatton, Gerard en Gorges*, alle van de beste geslachten van het koninkryk, en gevolgt wordende van een groot getal edelen.

Beide de vloeten gaan op de rede van Calais ten anker.

De twee vloeten kwamen den 27 van de maand wederom in elkanders gezicht op de rede van Calais. Die van Spanje ging aldaar tegen den avondt het eerst ten anker, en terstondt daar na kwam Mylord *Howard*, die het anker wierp onder het bereik van het geschut, en door de smal-deelen van *Seymour* en *Winter*, bestaande uit veertig schepen, versterkt wierdt. Hun besluit was om al den handel van den Spaanschen zeevoogdt te bespieden, en des zelfs zamenvoeging met de vloot van den hertog van Parma te beletten, dewyl zy wel bevroedden, dat dit zyn toelag was. Inderdaadt, de hertog van Sidonia drong dezen opperbevelhebber, tot wien hy den opziender van de vloot \* afzondt, om zich zonder uitstel met al zyne krygsmacht aan boordt te begeven. Doch ondertusschen verzocht hy, dat hy hem veertig vlieboten zou laten toekomen, die hy benodigt was, om zich in het lage wateren tusschen de zandbanken van dit Naauw, daar zyne grote schepen van geen dienst waren, tegen de Engelschen te verweeren. Hy vorderde ook levensmiddelen voor zyne gansche vloot, om dat de gene, die hy van Lissabon hadt mede genomen, of bedorven, of gebruikt waren, en dat het te laat was om die uit Spanje te doen komen. Hy hadt hem ook hem zynen raad te willen geven aangaande het gene hem te doen stondt om zyne schepen te beschutten, welke gevaar liepen in een Naauw, dat zo vol rotien, en de onweersbuien zo onderhevig was; hem te zeggen wat haven hy de veiligste oordeelde te zyn, en de best gelegenste om tegen de stormwinden gedekt te zyn.

\* *George Mauriquet*. De hertog van Sidonia dringt den hertog van Parma om zich by hem te voegen.

De hertog van Parma vertoont hem de zwartgheit daar omtrent.

De hertog van Parma antwoordde hem op dit laatste artykel, dat men deze omzichtigheit hadt moeten gebruiken eer men uit Spanje was vertrokken, gelyk hy zulks aan het hof van Madrid bericht hadt; dat hy voor het overige geen raad kon verschaffen tegen eene zwarigheid, die hy voorzien hadt, doch waar omtrent men zynen raad niet hadt willen volgen, en dat hy het aan de voorzichtigheit van den zeevoogdt, met des konings bevelen over de vloot belast zynde, overliet des aangaande zodanig een besluit te nemen, als de omstandigheden des tyds en der plaats hem zouden toelaten. Belangende de andere artykelen van zynen brief, hy verzekerde hem alle middelen te zullen aanwenden om zich met alle zyne troepen by hem te voegen, en dat hy zo veel voorraadt in zyne schepen zou doen laden, als 'er voor beide de legers van noden was. Doch de grootste zwarigheid was zich een doortocht te openen dwars door de vloot der bondgenoten. Het ontbrak hem, zeide hy, aan ten oorlog toegeruste schepen, en wel verre van hem de verzochte veertig vlieboten toe te zenden, dat hy niet hadt dan transportschepen om zich zelf en zyne troepen in te schepen; zo dat het nodig was, dat de Spaansche vloot aannaderde om hem te dekken tegen die van Engelandt en Zeelandt.

Hy doet wat hy

De hertog van Parma hadt reden. De zeevoogdt *Justinus van Nassau* bewaarde, gelyk

boven gezegt is, de monden van de Schelde met veertig schepen, op welke twaalf honderd uitgelezene muskettiers waren: daarenboven was hy nog door de Engelsche smal-deelen versterkt. De koning hadt in zyne havens van Vlaanderen die 'er tegen bestaan konden, en aan de andere zyde was het de Spaansche gallioenen onmogelyk dicht genoeg aan de wal te komen, om de transportschepen tegen het geweld der vyanden te beschutten. De wakkerheit en de bekwaamheit van den hertog van Parma zouden deze zwarigheid nochtans te boven gekomen zyn zonder een in het oogenblik van de uitvoering voorgevallen ongeluk. Deze uitvinding was van zyne krygsbenden in te schepen in twee verscheide havens, daar men geen nadenken op hadt, en waar van daan zy regt op Engelandt aan zouden kunnen stevenen, gedekt wordende door de vloot van den hertog van Sidonia, leggende tusschen haar en de vloot van Mylord *Howard*. Nieuwpoort en Duinkerken waren de havens, die hy uitgekozen hadt. Om de schepen, waar op de inschepping moest geschieden, derwaarts te krygen, deedt hy van de vaart van Sluis af eene andere vaart graven, welke tot aan Nieuwpoort liep, wyd en diep genoeg om 'er schepen, zo met roeien, als zeilen, door te brengen. De onderneming was zwaar, en vereischte, gelyk het scheen, veel tydt; maar de hertog van Parma nacht en dag daar aan doende arbeiden, en daar toe alle de schansgravers, die hy in voorraadt hadt mede genomen tot de landinge, gebruikende, was het werk wel haast gedaan. De schepen kwamen te Nieuwpoort aan, waar van daan een gedeelte naar Duinkerken ging, en de troepen raakten aan boordt. Veertien duizend man waren 'er reets te Nieuwpoort ingescheept, en de hertog van Parma, zich van de eene naar de andere plaats begevende om 'er het vertrek van te verhaasten, was bezig met de rest te Duinkerken aan boordt te doen gaan, wanneer een onverwacht toeval zo wel genomene maatregels verydelde.

Acht branders, gevoert wordende door de kapiteins *Young* en *Prouse*, naderden des nachts de Spaansche vloot \*, die op de rede van Calais ten anker lag, en wierden door een gunstigen windt gevoert tot in het midden van deze menigte schepen, welke zy met een schrikkelijken brandt dreigden. Dewyl de nacht hunne aankomst bedekt hadt gehouden, merkte menze niet dan door het licht van de vlam, na dat de kapiteins den brandt daar in gestoken hadden, latende de zelve aan het bestier van den windt over, en vluchtende met hunne sloepen. Men wist niet wat men van deze vuren, die als uit den boezem der zee schenen op te komen, denken zou, en de nieuwigheit van eene krygslist, waar aan men nog niet gewent was, den schrik daar van groter makende, ontstondt 'er eene algemene verbaastheit. De genen, die het beleg van Antwerpen hadden bygewoont, om die vreesfelyke krygsgevaarten denkende, welke de belegerden afzonden om de brug van den hertog van Parma te verbranden, meenden 'er acht gansch diergelyke te zien; en hunne bevreestheit aan hunne medegezellen te kennen gevende, hoorde men niet dan jammerende stemmen, elk schreeuwende, dat alles verloren, en dat 'er geen behoudenis dan in de vlucht te hopen was. De vloothier oordeelde zelf, dat hy geen ander besluit hadt te nemen, maar alleenlyk om zich aan eene zyde te begeven, in het oogmerk om op de zelve rede wederom te komen ankeren,

1588. kan om de zelve te boven te komen.

Wat schade de Spaansche vloot wordt toegebracht door de Engelsche branders. \* op den 10 Augusty, volgens *Strada*, des nachts tusschen den 27 en 28, naar het zeggen van *Cambden*.



1588. ren, zo haast als men dien brandt zou hebben zien uitgaan en verdwynen. Dit liet hy onder het ligten van het anker aankondigen, en deedt gelyk hy gezegt hadt, wederom op zyn post komende na dat het gevaar voorby was. Maar, het zy men door de ontseltenis, waar in men was, geen acht op de van hem gegevene order hadt gellagen, of dat elk, door schrik bevangen, zynen plicht vergat, om alleen op zyne lyfberginge te denken, immers de gansche vloot raakte ellendig verstroot; ieder kapte de ankertouwen, en de zeilen opgehaalt hebbende, stak men in eene buitengewone wanorder in zee. De galeas, die *Monkada* voerde, een van de grootste van de vloot, verging in deze verwarring; der zelve roer raakte door het stoten aan een ander schip aan stukken, en de stroom voerde ze op de kust van Calais, alwaar de Engelschen zich daar van meester maakten. *Monkada*, die'er de entering van wilde beletten, raakte dood, nevens al het bootsvolk en de soldaten. Men vondt daar in de waarde van vyftig duizend goude dukaten, het welk de overwinnaars naar zich namen; doch gaven de galeas met haar geschut aan den stadvoogdt van Calais over. Mag men de Spanjaarden geloven, zo was hun verlies en wanorder minder door die acht branders veroorzaakt dan dooreen onweër, met donder en een sellen blixem vermengt, dat in den zelve tyd opkwam, en waar door hunne schepen verstroot raakten. Ondertusschen maken'er de Engelsche geschiedschryvers geen het minste gewag van, en spreken alleen van de blixems, welke uit die acht schepen kwamen, door den mond van der zelve geschut, geladen zynde met keiftenen en kogels, welke hun gekraak onder de vlammen van de brandbare stoffen mengende, waar mede men deze branders gevult hadt, de Spanjaarden ligtelyk konden doen geloven, dat het zo vele blixem-en donderslagen waren.

Derde  
gevecht  
tusschen  
de twee  
vloeten.

De hertog van Sidonia, weder op zyn post gekomen zynde, gaf'er door een kanonfchoot kennis van, ten einde men zich op dit sein weder byeen mogt verzamelen. Doch zommigen waren te ver van honk om zo schielyk by der handt te zyn, en anderen, op de banken stotende, reddden zich ter naauwernoodt. Zy verzamelden zich nochtans voor Grevelingen, wanneer zy zich hevigh zagen aangetaft door de Engelschen, welke hen altoos gevolgt hadden. De Spanjaarden begingen in deze ontmoeting een anderen misflag, die veel toebragt tot hunne nederlage. Schoon hun verlies vry groot was geweest, wonnen zy het nog in getal en hoedanigheid van schepen. Zy hadden daarenboven het voordeel van den windt: doch verzuimden het zelve voor zich te behouden, en leden, dat de Engelschen weder den loef kregen, alleen bedacht zynde om zich in staat van tegenweer te houden, tot dat de hertog van Parma zich by hen gevoegt zou hebben. Zy verloren in dit gevecht, of liever in deze verstroojinge, een van hunne grootste gallioenen, dat door *François van Toledo*, kolonel over een Spaanisch regiment, gevoert, en door den windt op de zandbanken geworpen wierdt, waar van het hem onmogelyk was af te komen. De bevelhebber nam de vlucht met de sloep, nevens een gedeelte van het bootsvolk, terwyl de Zeeuwen, die zich meester van het schip gemaakt hadden, met het zelve vergingen. Zy hadden zich van de Kanarie-wyn, waar van zy een goeden voorraad gevonden hadden, zo vol gedronken, dat zy niet eens dachten om te pompen, om dat het gallioen van alle zyden lek was; zo dat zy, na zich

eerst in den wyn begraven te hebben, het voort op eene droeviger wyze gedaan wierden in de zee, nevens het schip, dat te grondt ging. Een ander gallioen, waar over *Pimentel* het bevel hadt, wierdt na een hardnekkig gevecht genomen; en zyn de Spaansche schryvers te geloven, stondt hy alleen gedurende eenige uren het onophoudelyk vuur van vyf en twintig Hollandsche schepen uit, *Pimentel* zich niet overgegeven hebbende dan na dat hy het meeste gedeelte van zyne matrozen en soldaten aan zyne zyde hadt zien sneuvelen.

1588.

Dit alles geschiedde in het gezicht van den hertog van Parma. Hy hoorde ten minste het balderen van het geschut, en de advys-barken bragten hem van dur tot uur droevige tydingen van de nederlage der Spanjaarden, welke hem drongen om hen te hulpe te komen. Over een zo min verwacht ongeluk als razende zynde, en daar tegen geen raadt kunnende verschaffen, reed hy langs de kust, om eene gelegenheit te zoeken, ten einde hy zich by de vloot mogt voegen, doende de regimenten te Nieuwpoort beurteling ontschepen en weder inschepen, de zelve bevelende te landt naar Duinkerken te trekken, enze een oogenblik daar na in hunne schepen te rug roepende. Hy beval eindelyk alles gereed te maken om onder zeil te gaan, en doodde, zegt men, met zyne eige handt een oud Spaanisch kapitein, die weigerde hem te gehoorzamen, hem vertonende het gevaar, waar in hy zich begaf met de beste Spaanische krygsbenden, die hy regtdraads ter doot geleidde. Daar deden zich evenwel by het bereidschap maken zo grote zwarigheden op, dat hy zich genoopt vondt zyn vertrek nog twee dagen uit te stellen, tot dat hy van den staat en het oogmerk van den zeevoogdt ten volle onderrecht zou zyn: want onder de tydingen, die hy van hem ontving, behelste een van de onlangst geschrevene, dat hy besloten hadt met zyne vloot weder naar Spanje te gaan.

Werk-  
zaamheit  
van den  
hertog  
van  
Parma.

Dit was inderdaadt het besluit, dat de hertog van Sidonia nam. Hy beschouwde van de eene zyde de onmogelykheit om Nieuwpoort en Duinkerken nader te komen, zonder zyne gallioenen voort te doen vergaan, waar van reets drie van de schoonste op de banken gebleven waren. Aan de andere zyde zag hy geen de minste kans voor den hertog van Parma om uit die twee havens te geraken, om zich by hem te voegen, zonder in de handen der Engelschen en der Zeeuwen te vallen, wier smaldeen zich hielden als op de tuitkyk in het midden der banken, die hen bekend waren, verwachtende hem in den doortocht. Ten anderen, een West-Noord-West windt, sterk doorblazende, stelde zyne vloot in gevaar om tegen de Zeeuwfche kust aan te raken, en byaldien de zelve niet haast in het Zuid-Westen was geschoten, zou de zeevoogdt gevaar gelopen hebben te zien, dat zyne gansche scheepsmacht door den ocean verflonden was geworden. Hy besloot dan niet langer tegen een zo vreesfelyk element te worstelen, en met den windt, die hem gunstig was, voordeel te doen, om weder naar Spanje te keren door het Noorder gedeelte van Schotland, langs de Westelyke en Orkadiſche eilanden, waar van daan hy, Zuidwaarts stevenende, Ierlandt en het gansche eilandt van Groot-Britannië zou omzeilen, tot dat hy was gekomen in de zee van Guiëne en Spanje. En dit volvoerde hy: doch het kwam hem duur te staan.

Afzocht  
des her-  
togs van  
Sidonia.

Zyne ongelukken hadden nog geen einde, en Zom-  
hy ontweek de Zeeuwfche banken en klippen niet ge van  
dan zyne



1588.  
schepen  
lyden  
schip-  
breuk.

dan om tegen die van Ierlandt en Schotlandt aan spaanders te stoten. De Spaansche schryvers staan toe, dat 'er tien van hunne schoonste schepen, op een van welke zich bevondt *Alphonfus de Leva*, bevelhebber over de Siciliaansche galeien, in deze zeën vergingen. De andere schryvers stellen het verlies nog veel zwaarder. *Oquendo* kreeg ter naauwernoodt de haven van St. Sebastiaan, en *Rekaido* die van de Corunna, en zy stierven beide eer dat het hen mogelyk was voet aan de wal te zetten. De hertog van Sidonia kwam in Biskaje te landt, in de haven van St. André †, met weinig schepen, en alle in een slechten staat zo wel als de matrozen. De zeevoogdt zelf, wat pogingen hy aanwendde om de vermoedheden en verdrietigheden van een zo ongelukkig tocht te verwinnen, voelde 'er zich zelf door gedrukt, en verzocht verlof van den koning om naar huis te keren, ten einde hy zyne gezondheid mogt herstellen; het geen hem wierdt toegestaan.

Zyne  
nankomst  
in Biskaje.  
† Daar  
zyn 'er,  
die deze  
staet in  
oud-Castile  
plaatfen.

Men spreekt ter dier gelegenheit verscheidentlyk van den hertog van Parma. Zommigen zeggen, dat hy op den dag van het laatste gevecht der twee vloeten te Duinkerken gekomen zynde, de Spanjaarden hem zyne verstandhouding met de koningin *Elizabeth* verweten, waar door hy wederhouden wierdt de vloot te hulp te komen, en dat hy, om hen te stillen, den opzieder over de levensmiddelen, dien hy beschuldigde geen erder omtrent den voorraadt gegeven te hebben, hadt doen straffen. Deze schryvers voegen daar by, dat hy ondertusschen spotte met de verwaandheit der trotsche Castilianen, die gekomen waren om Engelandt in te nemen, als tot eene overwinning, die onseilbaar was, zich beroemende, dat de Engelschen het hert niet zouden hebben van hen aan te kyken. Het was voor het overige het krygsvolk niet alleen, dat met dien hoogmoedt zwanger ging, de afgezant *Mendoza* zelf, die aan het hof van Frankryk zyn verblyf hieldt, hadt triomf doen zingen eer de overwinning behaalt was, en een verducht verhaal van de nederlage der Engelschen in het licht gegeven. Doch de geschiedschryver van den Spaanschen landvoogdt van de Nederlanden \* verbeeldt dien prins als waarlyk geraakt zynde over een zo droevig geval, dat hem beroofde van de glorie van Engelandt te overwinnen. Hy rechtvaardigt hem ook ten opzichte van de kwade vermoedens, die zyne benyders den Katholyken koning zochten in te boezemen aangaande zyn gedrag, als of hy zich door de aanbiedingen van de koningin *Elizabeth*, van hem in het bezit van de oppermachtigheid van Vlaanderen stelden, hadt laten bewegen. Hy voegt daar by, dat de Engelschen zelf de verdichters van dien laster waren, welke op het gemoed van *Phillips* den II geen de minste indruk gaf. Dit is eene omstandigheid, waar van de Geschiedenis van Engelandt niet spreekt, en waar omtrent het ons niet lust onderzoek te doen. Maar men vindt 'er weinig waarschyndykheit in: want daar was den Engelschen zeer weinig aan gelegen, dat men den hertog van Parma verdacht hieldt, of dat zyn handel wierdt goed gekeurt, behalven dat deze aanbiedingen van *Elizabeth* ingebeeld, en een louter verdichtfel van de Spaansche schryvers zyn.

Wat  
droefheit  
Spanje  
gevoelde  
over den  
ongeluk-

De droefheit, welke Spanje gevoelde over het ongelukkig wedervaren van de vloot, was zo buitengewoon en zo algemeen, dat het scheen, dat het gansche koninkryk schipbreuk hadt geleden; zo dat 'er een edikt van des konings we-

gen van noden was om het hertzeer zynen onderdanen te matigen, en om ieder wederom tot zynen plicht of arbeit te roepen, die door de algemene ontsteltenisse afgebroken was. Dus bepaalde de Romeinsche Raadt na den slag van Cannen des volks jammerklagten tot dertig dagen, om des zelfs moedt, door tranen van al te langen duur, niet te laten verflaauwen. Het is zeker, dat Spanje weinig minder reden van treuren hadt. Verscheide jaren waren door den Katholyken koning besleed aan het toerusten van de schoonste en machtigste vloot, die men ooit gezien hadt; en des zelfs maatregels waren ten anderen zo wel genomen, dat het, volgens de menschelyke voorzichtigheit van de uitkomst te oordeelen, niet te vermetel was zich te vleien met de overwinninge van het eilandt van Groot-Britannië. Wat schaamte en wat wanhoop moest het dan niet baren, toen men, in plaats van deze zegepraal, naauwlyks de helft der schepen in de havenen zag komen, deerlyk geteifert zynde, en met de tyding van het verlies der andere medebrengende die van de doodt van de voornaamste officiers, en den bloem van den Spaanschen adel! De Engelschen en Hollanders verzekeren, dat 'er van de honderd en vyf en dertig schepen, waar uit de vloot bestondt, geen zestig zyn te recht gekomen, en dat 'er van het getal van hy de dertig duizend man, die 'er op waren, meer dan acht duizend sneuvelden; behalven dat de meeste van de genen, die het vuur van het geschut der Engelschen en het woeden der zee ontkwamen, wel haast na hunne uitgestane ongemakken stierven; zo dat 'er geen deftige familie in Spanje was\*, ofze gevoelde 'er de smert van, het zy door het verlies van een zoon, of van een vader, of van een nabestaande. De geschiedschryvers van deze natie, welke mogelyk geloven de schande daar van te verminderen met de schade te verkleinen, tellen niet meer dan dertig schepen op, die genomen of vergaan zyn, en tien duizend man in het geheel, of in het gevecht sneuvelt, of verdrongen.

De koning gaf by deze gelegenheit een blyk van grootmoedige standvastigheid, indien de zelve anders niet geveinst was. Hy hadt zich in zyn kabinet opgesloten, alwaar hy, volgens zyne gewoonte, zyne brieven van de meeste aangelegenheit met zyne eige handt schreef, wanneer zich een postbode aan de deur van zyne zykamer vertoonde. *Christoffel de Mora*, naderhandt onderkoning van Portugal, en *Don Johan d'Idiaquez*, die als des konings officieren op hun post waren, omcingelden hem terstondt, in het ongeduldt om te weten wat tyding hy aanbragt, doch waren zeer verbaast eene zo droevige te horen. De een zag den anderen aan, als of zy makender wilden vragen, wie de zelve aan zyne Majesteit zou bekend maken. *Mora* was de stoutste. Hy opende de deur van het kabinet, verklaarde den koning, dat men geen goede tydingen van de vloot hadt, en bragt den postbode voor hem. Zyne Majesteit, de pen nederleggende, hoorde zyn verhaal zonder ontroering aan, en toen de bode geëindigt hadt zeide hy: *Ik dankt Godt, dat hy my een monarch gemaakt heeft, die machtig genoeg is om, wanneer het my behagen zal, eene diergelyke vloot in zee te brengen. Men verwondere zich niet eene beek te zien uitdrogen: is de oorspronk goed, zo zal men 'er eerlang eene andere zien stromen.* Anderen doen hem eenvoudiger spreken, namentlyk, dat hy zyne vloot gezonden hadt om tegen de Engelschen, maar niet om tegen weër

1588.  
kigen  
tocht van  
de vloot.

Stand-  
vastigheid  
van *Phis-*  
*lips* den  
II.

\* *Srada*.



1588. weêr en windt te ftryden. Hoedanig zyn antwoord mag geweeft zyn, hy nam de pen weder op, en den bode latende gaan, ging hy voort met de zelve bedaardheit te fchryven als van te voren. Zyne gefchiedfchryvers, die hem deze standvastigheit tot eere rekenen, vergeten niet hem boven *Augustus* te verheffen, die niet te troosten was over de nederlage van de Romeinfche legioenen, die met hunnen veldheer *Varus* omkwamen, welken deze keizer, schoon hy dood was, de zelve, op eene der achtbaarheid van een vorft zo min waardige wyze, wederom afeifchte.

Engelandt zegepraalt.

Terwyl Spanje in den rouw was, weêrgalmde Engelandt van gejuich en zegezangen. Daar was nooit wettiger blydfchap. Het zag zich niet alleen verlost van een zo trotschen en machtigen vyandt, die op des zelfs vryheit en Godsdienst toeleide; het was ook ter deeg in zyn fchik des zelfs fcheepsmacht vernielt, en eene zege bevochten te hebben, te wonderbaarlyker, daar het aan het zelve niet kostte dan het verlies van een gering fchip en omtrent honderd foldaten. Het was dan niet zonder reden, dat het, om de geheugenis daar van te behouden, gedenkpenningen liet slaan, waar van de eene verbeeldde eene vloot, die met alle zeilen de vlucht neemt, met deze woorden: *Zy is gekomen, heeft gezien, en is gevlucht* \*, bspottende aldus den aftocht van deze trotfche fcheepsmacht, die den tytel van *Overwinnelyke* hadt aangenomen. Op de andere, ter cere van de koninginne geflagen, zag men de acht branders, die den fchrik en de verwarring onder de vyandelyke fchepen bragten, met dit opfchrift: *Eene vrouw befiert eene zo floute onderneming* †; want men zegt, dat niet alleen de zaak uitgevoerd wierdt onder het beleidt van hare Majesteit, maar, dat meer is, dat zy inderdaadt zelf deze list bedacht, en de acht vaartuigen, met kunst-vuurwerken gevult, aan den zeevoogdt gezonden hadt. Ten anderen bleek de kloekmoedigheit en de yver van deze vorftinne van het begin tot het einde. Men zag haar op de tyding van des vyands aannadering de arbeiders in de provincien aanmoedigen, en het werk der verfchansingen verhaaften. Men zag ook, datze zich derwaarts begaf, toen, de Spaanfche vloot onder zeil gegaan zynde, om weder naar huis te ftevenen, het gerucht liep, dat zulks niet dan eene veinzing was, en datze onvoorziens weder op het koninkryk zou komen aanvallen. Deze vorftin, alle de plichten van veldheer waarnemende, deedt de monftering over de krygsbenden in de vlakte van *Tilbury*, en met den maarfchalksftaf in de handt in rang voorttrekkende, verwekte zy door hare tegenwoordigheit en woorden in de foldaten en officieren zo veel vuur, dat zy niet dan naar den ftrydt haakten.

Godvrucht van de koningne.

Wanneerze ten volle verftendigt was, dat niet alleen de Spanjaarden niet meer bedacht waren om eene landing in Engelandt te doen, maar zelfs, dat zy zich zochten te redden met het overfchot van hunne vloot, waar vanze ter nauwer noodt een gedeelte in hunne havens kregen, offerdeze Gode al de glorie daar van op, en begeerde, dat men 'er in alle kerken plegtige dankzeggingen over zou doen. Zy woonde de predikatie, welke ten dien einde in die van *St. Paulus* gedaan wierdt, by, en deedt de vaandels, die in de verfcheide gevechten door *Mylord Howard* op den vyandt veroverd waren, aldaar ten toon hangen, minder om te ftrekken tot blyken van de overwinninge dan tot gedenktekenen van Godvrucht en erkentenisfe, dieze

de oorzaak van eene zo wonderbare zege toewydde. De ganfche ftadt *Londen* wenschte haar ondertuffchen geluk met een zo gelukkigen uitflag, en zy, met een koets met twee paarden \* de ftaten doorrydende, wierdt door des volks toejuichingen begroet, even als ofze op een zewagen zat. Van haar paleis af tot aan de kerk toe was het alles met blaauw laken befpreid, en de burgery, in de wapenen zynde, fhikte zich, met hare ontroilde bannieren, fieraadt van liverieen, en prachtige gewaden, in twee ryen ter regter en ter linker handt.

1588.

\* De koningen hadden toen geen meer voor hunne koettien.

De koningin vergat geenzins de officiers van de zegepralende vloot. *Mylord Howard* wierdt beloont met eene merkelyke verhoging van zyne jaarwedde, te ontfangen uit de inkomsten van de kroon, en de anderen naar evenredigheit van hunnen rang en hunne gedane dienften. Om hare milddadigheit meer verhevenheit by te zetten voegdeze daar by de vleende, doch waarachtige lofnamen van voor de behoudenis des vaderlands geborene burgers. Hare erkentenis was voor het overige niet als die van de meeste vorften, eene haalt voorbygaande plegtigheit; zy was dezer dappere helden gedachtig zo lang zy leefde, en daar verfcheen 'er nooit een voor haar, of zy onderfcheide hem door een minnelyk wesen, of door woorden van achting en toegeneigheit van de anderen. Zy droeg ook trouwe zorg voor de gek wetften, en voor de genen, die niet veel middelen hadden, leggende de eenen jaargelden toe, en de anderen zo veel, dat zy cerlyk konden leven. Men verwondere zich dan niet, dat hare onderdanen en bondgenoten haar op haar beurt met lof en gejuich begroetten. Alle de geleerden, niet alleen van Engelandt, maar byna van ganfch Europa, boden haar lofredenen aan in verfcheide talen, als of eene eenige niet genoeg hadt geweest om de zegepraal van eene zo gelukkige regering te verbreiden.

Hare erkentenis omtrent de officiers van hare vloot.

Zodanig was de uitflag van deze fchrikkelyke onderneming, waar omtrent Spanje zulke grote verwachtingen hadt gehad. Het zocht zich daar over te troosten door redeneringen, die minder bekwaam waren om de kwaal, zonder hulpmiddel zynde, te genezen, dan om te ontdekken, doch te laat, wat daar de oorzaak van was geweest. Zommigen leiden de fchuld van eene zo droevige uitkomst op het verzuim en de loomheit van den hertog van *Parma*. Daar waren 'er zelfs, die zyne getrouwheit verdacht hielden. Anderen fchreven het toe aan de al te fchroomachtige gehoorzaamheit van den hertog van *Sidonia*, die de Engelfche vloot, zeiden zy, in de haven van *Portsmouth* hadt kunnen verbranden en vernielen, byaldien hy door de orders van het hof van *Madrid*, dat hem zyn koers hadt aangewezen, daar in niet was tegengehouden. Deze laaften verzuimden niet die al te algemeene en volftrekte afhankelykheit te laken, door welke de vorft zyne krygsverften zodanig de handen bondt, dat zy zelfs de vryheit niet hadden om te overwinnen, daar zy het konden doen zonder iets te wagen. En omtrent de zaak in verfchil rakende, meenden de eenen, dat de zeevoogdt zich van de gelegenheit, hoe flipt zyne order ook lag van het Kanaal in te lopen, hadt kunnen en moeten bedienen, en de anderen beweerden, dat Spanje niemandt anders te befchuldigen hadt dan zyn noodlot, zonder het ongeval den zeevoogdt te wyten, die gehouden was te gehoorzamen. Men bragt by deze gelegenheit te berde de geitrenghheit van het Romeinche gemenebeit, waar van de opperbestierders hunne eigene zonen, die zegepralende uit den ftrydt kwamen, het

Redenkavelingen van het Spaanfche hof over den ongelukkigen uitflag van de vloot.



1588. het hoofd hadden doen afhouden, om dat zy gevochten hadden tegen het verbodt van den veldheer, en men deedt in deze straffe opvolging van de krygstucht de ganiche behoudenis van den Staat bestaan.

Welke voor de ware oorzaken van dit verlies moeten gehouden worden. Meer dan eene oorzaak hielp mede tot de nederlage der Spanjaarden. Al te loom in hunne toebereidselen zynde, maakten zy hunne toerusting bekend drie jaren voor dat zy tot de uitvoering kwamen, en gaven den Engelschen dus den tydt om zich tot een dapperen wederstandt gereed te maken. Vervolgens te voorbarig zynde, verzuimden zy eene haven voor zich te verzekeren, eer zy zich in de engtens begaven, alwaar de zee en de winden hen meer schade veroorzaakten dan het geschut der vyanden. De onbedrevenheit hunner matrozen bragt hen ook zeer veel nadeel toe. Dit hadt de kardinaal *Alan* voorzien, wanneer hy, in den Raadt geroepen zynde, hadt voorgestelt onder het Spaansche bootsvolk Roomschegezinde Engelschen en andere getrouwe te mengen, welke hy aanbodt te verschaffen; maar de verwaandheit of het misvertrouwen dezer natie deedt zynen raadt verwerpen. Kortom, hunne eigene geschiedschryvers bekennen, dat de al te stipte order des konings, die des zelfs zeevoogdt niet toeliet zyn koers te verlaten, of op te schorten, om naar eene gewisse overwinning te streven, Engelandt behouden, en de Spaansche vloot eene gelegenheit hadt doen verzuimen, welke zy in het vervolg niet weder kon krygen. By deze oorzaken, die of voorzien, of verbeterd konden worden, voegen zy nog andere, die buiten het bereik van alle menschelyke voorzichtigheit zyn, namentlyk, de gesteldheit van het Naauw, al te eng en te vol rotfen zynde voor de gallioenen en andere monstern van Spaansche schepen, voornamentlyk als het stormt: want zy hadden van den tydt af, dat zy het Kanaal waren ingelopen, meest altoos met onweersbuien geworitelt; zo dat zy genoodzaakt zyn den vinger Gods in hunne nederlage te erkennen, en te zeggen †, dat het zyne Voorzienigheit dus behaagt den hoogmoedt der menschen te beschemen, en der zelve zwakheit te doen blyken in de middelen, die hy hadt voorbeschikt om hunne macht op te beuren.

† Zie *Sirada*.

Doodt van den grave van Leicester. \* Naar de oude styl, of 14 naar de nieuwe. † *Bohun*.

\* *Robert Nantzen en Winstanley*.

De doodt van den grave van Leicester viel voor in het midden van alle de vreugdebedryven van Engelandt, en was niet bekwaam de zelve af te breken, noch te matigen. Hy stierf den 4<sup>ten</sup> September op den weg naar Killingwerth, zyn luthuis, werwaarts hy, naar zommigen † willen, henen ging, in ongunst geraakt, en by de koninginne onverdragelyk geworden zynde, ter oorzake van zyne staatzucht, welke hy getoont hadt met zich het algemene stedehouderschap van de legers in Engelandt en Ierlandt aan te matigen. Anderen \* zeggen, dat hy vergeven wierdt met een drank, welken hy voor lieden, die hy van kant zocht te helpen, bereid hadt. Doch de geschiedschryver van *Elizabeth* doodt hem eene natuurlyke doodt sterven, en van de koninginne zeer beklagt worden, zo dat zy 'er zelfs tranen over stortte, hoewel hy toeltaat, dat de vertogen van *Mylord Burleigh* en *Hatton* haar verplichtten de opene brieven aangaande het algemene stedehouderschap van beide de koninkryken, welke zy hem reeds verleent hadt, te herroepen. Hoe zeer voor het overige de koningin hem begunstigde, steldeze echter altoos tusschen haar en hem de tusschenwydte van den troon, die oncin-

dig was. Dit bleek met luister in zekere daadt, 1588. die in het gezicht van den ganschen Raadt, in het kabinet van hare Majesteit vergadert zynde, geschiedde. *Bowyer*, een edelman van de zwarte roede, van *Mylord Leicester* voor een schelm uitgemaakt zynde, om dat hy een kapitein van zyn gevolg niet hadt willen laten voorbygaan, kwam zich aan de voeten van *Elizabeth* werpen om recht te vorderen, haar vragende of *Mylord Leicester* koning, of hare Majesteit koningin was. Hier op wierdtze toornig, en zich naar dien onbescheiden gunsteling kerende, dienze met een verwoed gelaat aanzag, zeideze tegen hem: *Mylord, myne gunst is dermaten aan u niet vastgemaakt, of ik deel de zelve ook aan anderen mede, vryheit hebbende van die te verlenen en weder in te trekken wanneer het my behaagt; en byaldien gy hier den baas zoekt te spelen, zal ik middel vinden om 'er u van te beroven. Ik ben alleen meester, en dulde geen meester.*

Hy liet tot erfgenaam na den grave van Warwick, zynen broeder, en maakte merkelyke legaten aan *Robert Dudley*, zynen bastaard zoon, gelyk hy hem in zyn uiterste wille noemde, dat hem, zo zommigen willen, was ingegeven door die *Leticie*, dochter van den ridder *Knolles*, en weduwe van den grave van *Effex*, welke hy getrouwt hadt, verlatende de dochter van *Mylord Effingham*, by welke hy dezen zoon hadt, dien hy voor onwettig hieldt. De moeder wilde des zelfs geboorte bevoegt maken, en haar huwelyk doen wettigen na de doodt van den grave van Leicester; maar de dochter van den ridder *Knolles* weerde zulks, en wierdt gehandhaaft in het aanzien van weduwe, tot nadeel van de andere. De zoon verzuimde niet den naam en de wapens van *Dudley* aan te nemen. Hy ging vervolgens in het gebiedt van den groothertog van Toskane over †, en de keizer hem hertog gemaakt hebbende, deedt hy zich, naar zynen overgrootvader, hertog van Northumberlandt noemen. *Mylord Leicester* aanbelangende, al de gunst, die hy genoten hadt, belette de koningin niet zyne goederen, na dat hy overleden was, aan te tasten, om het geldt, dat hy aan de financiekamer schuldig was: doch zy behaalde daar weinig voordeel by, en stondt het aan de schuldeischers van den overleden af. Dus hadden zo vele bedieningen en zo vele waardigheden, de heerlykheit van de kroon, waar mede die *Mylord* bekleed was, zyne schatkisten niet kunnen vol maken. Groot-schildknaap, ridder van de orde van den Koulsbandt, lidt van den geheimen Raadt, grootmeester van het huis der koninginne, kancelier van de hogeschole van Oxford, groot-woudmeester van de streken aan deze zyde van de rivier de Trent, algemeen plaatsouder \* van de Engelsehe legerbenden in Nederlandt, landvoogdt en algemeen bevelhebber van de vereenigde provincien, veldheer van het Engelsehe leger tegen de Spanjaarden; alle deze grote ampten, zeggen wy, hadden hem niet ryk gemaakt. De gunst van de koninginne, welke hem zo krachtig gedragen hadt, ging zo verre niet, datze de geldmiddelen, waar omtrentze altoos buitengemeen zuinig was, voor hem verkwalte: mild evenwel door toegenegenheit, maar spaarzaam door noodt, ter oorzake van de menigvuldige kosten, welke zy gedurende den ganschen loop harer regeringe diende te doen om 'er de rust van te verzekeren.

De hertog van Parma bestondt Spanje te wreken over de nederlage van des zelfs vloot door het innemen van Bergen op den Zoom. Hy hadt, gelyk gemeld is, een leger van drie en veertig duiz-

Gevalen van des zelfs bastaard zoon.

† Zie *Dugdale* in zyn boek van de *Baronnyen*.

De graaf van Leicester stierf arm.

\* *Luitenant generaal*.

Beleg van Bergen op den Zoom.



1588. duizend man op de been gebragt, omze naar Engelandt te doen overgaan. In dien toeleg gemilt hebbende verdeelde hy het zelve in drie hopen, waar van hy de voornaamste schikte om het beleg van die stad, aan de uiterste grenzen van Brabant gelegen, en de vestingen, welke de Spanjaarden in die provincie inhadden, door hare bezettingen verwoestende, te ondernemen. De Engelschen hadden 'er, uit kracht van het verdrag van de bondgenoten met de koninginne, nog het bezit van. Doch daar was een misverstandt onder de troepen, welke zich verdeelden tusschen hunne kolonels *Druri* en *Morgan*, en de Spanjaarden poogden zich van hunne oneenigheid te bedienen; ten anderen angelokt zynde door twee officiers van de bezetting †, welke hen in de vesting leidden, onder schyn van hen de zelve over te leveren. Al de achterdocht van den hertog van Parma kon de genen, die tot deze onderneming bevel hadden, voor den strik niet behoeden. Aan hun hoofd bevondt zich de markgraaf van Renti \*, die voor zich deedt henen trekken honderd uitgelezene soldaten, geleid wordende door drie brave bevelhebbers, in het midden van welke een der twee Engelschen was, die hen voor gids diende, en tot groter verzekering begeerde, dat men hem vleugelde. Dit geschiedde alleen om de genen, die hy in den strik leidde, beter te verschalken. Dewyl de bezetting van den aanslag kennis hadt, vonden de Spanjaarden geen hinderpalen in hunnen doortocht, en de poort wierdt, zo haast als zy 'er voor kwamen, voor hen open gedaan. Maar na dat men 'er vyf en twintig of dertig in gelaten hadt, liet men de schotbalk met yzere punten vallen, en het teken gegeven zynde, gaf men vuur op al wat de schans naderde. Meer dan vyf honderd waren over de gracht gekomen, welke de zee, die afgelopen was, droog hadt gelaten; maar te rug kerende vonden zy de zelve door het aanwasschende ty vol water; zo dat 'er eene menigte verdronk, en de anderen kwamen om door het geschut, of de musketry der Engelschen. Daar sneuvelden 'er vier honderd in dezen aftocht, onder welke zich bevonden de markgraaf van Inojosa, de graaf van Ognate, *Hurtado van Mendoka*, *Ortez*, *De Leva*, en eenige andere officiers van name, waar van het verlies deze slag den Spanjaarden zeer smertelyk maakte.

Hun geschiedschryver † zegt, dat de Engelschman, die hen verraden hadt, by *Elizabeth* gekomen zynde om beloning te verzoeken voor zyne trouwloosheit, zy hem slechts eene geringe somme deedt geven, hem afvaardigende met deze woorden: *Ga henen, en als ik een verrader van noden zal hebben, zal ik u laten ontbieden.* Deze reden, indien het zo is voorgevallen, geeft de vroomheit en de grootmoedigheid van deze vorstinne te kennen. Mylord *Willoughbi*, die als opperhoofd in de plaats het bevel voerde, en de dapperheit van de ridders *François Vere*, *Thomas Knolles*, *Nikolaas Parker*, en *Jan Pooli* kende, vereerde hen met de waardigheid, welke de Engelsche veldheeren de macht hadden aan de genen op te dragen, die onder hunne bevelen streden \*. De hertog van Parma ondertusschen, ziende, dat het jaargety verliep, en gebrek hebbende aan levensmiddelen, terwyl de krygsbenden, die de bondgenoten in het eilandt *Tolen* hadden, de konvojen den doortocht verhinderden, was gedwongen het beleg op te breken: leide derhalven een gedeelte van zyn leger in de winterkwartieren, en deedt het overige optrekken tot ondernemingen van weinig belang, waar van wy in het vervolg van het verhaal van den

III Deel.

Nederlandschen oorlog zullen spreken. Het twistvuur tusschen de Presbyterianen en de Bisschoppelyken ontstak wederom in het midden van Englands voorspoedt, en bezoetelde eenigermaten de zuiverheit van de algemene blydschap. De geschiedschryver van *Elizabeth* beschuldigt de eersten verscheide lasterichriften tegen de Anglikaansche kerke uitgefrooit, en op eene verfoeielyke wyze tegen hare opperhoofdigheid uitgevaren te hebben. Drie leeraars van de Presbyteriaansche party †, zegt hy, waren 'er de roervinken van, gelyft wordende door de ridders *Knyghtley* en *Wigston*, buiten dat twee vrome mannen, en die zich zeer deftig gedroegen, maar door het vooroordeel nopens den Godsdienst te yverig waren. Hy voegt daar by, dat de Gesternde kamer hen in eene zware boete zou verwezen hebben, ten ware de aartsbisschop van Kantelberg voor hen gesproken, en de tegen de stoutheit der invoerders van nieuwigheden vergramde koninginne bevredigt hadt. Ondertusschen wierden de Presbyterianen van dag tot dag sterker, en zonder voor de bedreigingen van het hof te vrezen, hielden zy hunne synoden en kerkenraadt. Men vervolgde eenige in rechten: doch der zelve aanhangers maakten eene zamenfpanning, om hen de handen van den magistraat te ontweiden; en mogelyk zouden zy het volvoert hebben, byaldien de zelve prelaat, die de twee andere ridders van de boete hadt doen ontheffen, ook deze beroerte, na de zelve door zyne zachtmoedigheid ontveinst te hebben, door zyne voorzichtigheit niet gestilt hadt.

*Rogers*, afgezant der koninginne te Copenhagen, bewrocht dit jaar een verdrag aangaande den koophandel, dat den Engelschen voordeelig was: doch de minderjarigheid van den vorst verachterde daar van de uitvoering. Dit was *Cbristiaan de IV*, zoon van *Frederik den II*, overleden in het begin van April, in het vyf en vyftigste jaar van zynen ouderdom, en het dertigste van zyne regering, gedurende de welke hy veel wysheit en kloekmoedigheid liet blyken. *Rogers* wierdt aan dit Noordfche hof gezonden in de maand van Juny, om aldaar de rouwpligten af te leggen wegens des konings overlyden, en den opvolger te begroeten over des zelfs komste tot den troon. Hy vondt 'er de Denen misnoegt, ter oorzake dat de Engelschen, den doortocht van de Zondt, om op *Moskovic* door de Oostzee te gaan handelen, vermydende, Noorwegen, Finlandt en Laplandt omzeilden, om in de Witte zee te komen. Het verdrag wierdt echter, hoewel zeer langzaam, gesloten.

De Czaar \* in het tegendeel handelde de Engelschen, die zich in zyn ryk hadden nedergezet, met toegenegenheit. Hy was voor eenige jaren †, als wy boven § hebben aangetekent, op den troon geklommen by het affterven van *Johannes Basflowits*, die zynen vader *Basilius Ivanowits* was opgevolgt, en door zyne wreedheden zo berucht is. Maar hy hadt een einde, dat een beter vorst waardig was \*, bevelende den Raden van den jongen vorst hem niet in te boezemen dan besluiten tot vrede, en zyn volk een gedeelte van de schattingen, die het aan de kroon betaalde, voor tien jaren kwyd scheldende, om het zelve vergoeding te doen van wegens de ellenden, welke de langdurige oorlogen van zyne regering het zelve hadden doen uitstaan. Zo gaat het met de bloeddorstige vorsten, zy gevoelen zich ontroert op het uur van hunne doot, en trachten zich van het kwaadt, dat zy gedurende hun leven gedaan hebben, vry te kopen: maar het was beter met billykheit te regeren, om geruust en met roem te sterven. Om weder tot

1588. beleg op te breken. Het gedrag der Presbyterianen wordt veroordeelt.

† *Pruri*; *Udal*, en *Job Trochmorton*.

Verdrag van koophandel tusschen Engelandt en Dencmarken.

\* *Fedor* of *Theodor* *Ivanowits*. † in het jaar 1584. § Fol. 323. \* in den 20 even gemelden jare 1584.

De Spanjaarden worden door de Engelsche bezettingen verschalkt.

† *Grazafson* en *Rashat*. De *Groot* zegt, dat de eene een waardt, en de andere een Engelsch soldaat was, dien hy *Grimston* noemt. \* *Lalain*.

graaf *Lezer*.

Leide derhalven een gedeelte van zyn leger in de winterkwartieren, en deedt het overige optrekken tot ondernemingen van weinig belang, waar van wy in het vervolg van het verhaal van den

beleg Berop.



1588.  
Verbondt  
der Cza-  
ren van  
Muskov-  
ie met  
Engel-  
landt.

1589.  
Camb-  
den.  
Sperr-  
wood.  
Bedeekte  
handel  
van het  
Spaan-  
sche hof  
in Schot-  
landt.

den nieuwen Czaar te komen, hy eerde de koningin *Elizabeth* niet minder dan het zyne voorzaten *Basilus* en *Jobannes* gedaan hadden, en wendde allen vlyt aan om der zelve vriendschap te onderhouden door alle soorten van goede diensten omtrent de Engelsche volkplantinge, en alle de genen van de natie, die in het ryk der Russen koophandel drevén.

In het begin van het jaar 1589 wierdt 'er in Schotlandt door de bedekte handelingen en het geldt van Spanje, onder het bestier van den hertog van Parma, eene gevaarlyke zamenzwering tegen Engelandt gesmeed. De toeleg van het hof van Madrid was om Schotlandt aan zyn snoer te krygen, met de Roomschegezinden aldaar tot opstandt te verwekken, en wanneer het van de havens en zeeplaatfen verzekert zou zyn, zyne vloot derwaarts te zenden, om de tot de landing in Engelandt geschikte troepen aan de wal te zetten. Hadt men den raadt van den krygsvernufteling *Plato* willen volgen, zou de vloot in den voorgaanden jare dien koers al genomen hebben, in plaats van ontydig in het Naatw van Calais te gaan ankeren. Om dezen mislag te verbeteren maakte het bereidschap om dit jaar een raadt op te volgen, waar mede des zelfs onvoorzichtigheit of kwade fortuin het zelve belet hadt voordeel te doen. De hertog van Parma deedt *Bonce* vertrekken, belast zynde met zyne brieven voor den ganschen Roomschegezinden adel, welken hy aanmaande hunne door den slechten uitflag van den hertog van Sidonia verflagene hope weder op te beuren, hen verzekering doende, dat 'er eene andere vloot, zo machtig als de eerste, in het aanstaande voorjaar op hunne kusten zou verschynen. Op deze brieven volgde niet lang daar na eene somme van dien duizend kronen, om onder de voornaamste hoofden van het eedgenootschap te worden uitgedeelt. De graaf van Huntley was by de zamengezwoeren toenmaals verdacht, om dat hy niet lang voor dien tydt den Roomschen Godsdienst hadt afgezworen, om des jongen vorsten gemoedt, die hem daar toe aanporde, in te nemen: doch met hen verzoent zynde, schreef hy aan den hertog van Parma, om zich wegens zyne afzweringe te verichonen, en om hem betuiging te doen van de oprechtheit zynrer wederkeringe. De graaf van Arrol, door den Jesuït *Hay* omgekocht, schreef hem ook, om hem verzekering te doen van de algemene zake onschendbaar te zullen aankleven; en deze groten, gevoegt met de graven van Crawford en Morton\*, schreven alle gezamentlyk aan den koning van Spanje. Zy begonnen hunnen brief met hun leedwezen te kennen te geven over het aan de vloot gebeurde ongeval, en verzochten hem eene andere in hunne havens te zenden, alwaar zy in alle zekerheit zou aanlanden, en van waar de krygsbenden der twee natiën Engelandt te landt en ter zee aantastende, het zelve wel haast overmeestert zouden hebben. De officiers van *Elizabeth* waren deze brieven heimelyk machtig geworden, die zy terstondt aan den koning van Schotlandt overzonden, hem door klemmende vertogen opwekkende om zich door de verraders, die zyne al te grote zachtzinnigheit misbruikten, niet in slaap te laten wiegen.

\* My-  
lord  
Maxwell.

Door-  
trapeit  
der Je-  
suïten.

Alvorens dit bericht te ontfangen hadden de Jesuïten *Hay* en *Creiton* een glimp aan de zamenzwering gegeven, welke de zelve zeer gevaarlyk maakte, namentlyk, met de zelve te dekken met den schyn van het welwezen van de algemene zake, zonder van den Godsdienst te spreken, om dus en Roomschegezinden en Hervormden te ge-

lyk in hunne belangen te doen treden. Zy 1589. wisten wel, dat de kancelier *Maitlandt*, die des konings gemoedt bezat, weinig minder bemint wierdt van den Protestantischen adel dan van de anderen, onaanzeien des zelfs toegenegenheit voor de koningin *Elizabeth*. Zy raadden dan den eedgenoten van hem het voorwendfel van hunne krygstoeerusting te maken, en te kennen te geven, dat zy in geen bondgenootschap waren getreden dan om den koning in vryheit te stellen, welken deze onwaardige staatsdienaar en de Engelsche factie als in slaverny hielden, en dat de moorders van de moeder zich reets toebereidden om het bloedt van den zone, zo wel als dat van alle getrouwe Schotten, te vergieten. Hun vertoog was evenwel van die uitwerking niet, als zy gehoopt hadden, en al wat zy konden te weeg brengen, was, dat zy den grave van Bothwel aan hun snoer kregen. Hy was een zoon van *Jan Stuart*, prioor van Coldingham, bastaard zoon van *Jacobus* den V, hebbende dus de eer van uit koninklyken bloede gesproten te zyn: doch zyne geboorte was onwettig; zyn hert was nog gebrekkelyker en meer bedorven; eerloos en zonder Godsdienst, listig, ongetrouw, en gebruikende alle godloze middelen, ja zelfs de toverkunst, om zyne voornemens te volvoeren. Zodanig een man kon wel zonder de minste zwaarigheit te maken in een vloekverwantschap treden, dat het op den koning en den Godsdienst gemunt hadt, onder schyn van het ryksbestier te verbeteren.

Hy stelde zich aan het hoofd der banditen van de grenzen, en de graaf van Huntley wapende de Schotten van het Noorden. Doch eene afkondiging van den koning, by welke aan alle onderdanen, van zestien tot zestig jaren oud, bevolen wierdt het vaderlandt te hulpe te komen, veroorzaakte de overloping hunner troepen, en verplichtte hen de vlucht te nemen. Zy verzamelden nochtans wederom, door de Jesuïten aangehitst zynde, de welke, spottende met de verklaring, waar by het hen op doodstraffe bevolen was uit het koninkryk te vertrekken, aldaar bleven om hunne aanhangers tot oproer aan te zetten. De vloekverwanten trokken dan voor de tweede maal\* in slagorder op, hebbende aan hun hoofd de graven van Huntley, Crawford en Arrol, en kwamen voor Aberdeen, op hope, dat de graaf van Bothwel den koning van den kant van de Zuidelyke provinciën werk genoeg zou geven, om hem te beletten de plaats te hulp te komen. Zy wierden bedrogen, en des vorsten vaardigheit vrydelde hun voornemen. Hy verklaarde *Bothwel* en zyne aanhangers vogelvry, verzekerde zich van het Zuider gewest, en naar het Noorden trekkende kwam hy half April tot op tien mylen aan Aberdeen legeren. Hy kreeg bericht, dat de vyanden, wier leger wel machtiger was dan het zyne, op hem kwamen aantrekken om hem te bevechten. Toen de monstering over zyne in slagorder geschikte soldaten doende, zeide hy tegen hen: *Gy zyt myne getuigen, dat ik alles gedaane heb, wat ik heb kunnen doen, om het bloedt myner onderdanen te sparen; maar dewyl de weder-spannigen niet bewogen zyn noch door bunnen plicht, noch door onze weldaden, moet men hen door kracht van wapenen tot geboorzaamheit brengen. Volgt my dan, gy die my getrouw zyt, en zonder over bun aantal verbaast te zyn, zo geloofst, dat zy zelfs de stoutmoedigheit niet zullen hebben het gezicht van bunnen koning uit te staan.* Deze redenen, doorden jongen vorst met eene gansch koninklyke bevaligheid uitgesproken zynde, boezemde zynen krygsbenden zo veel vertrouwen in, dat zy aan de overwinninge niet twyfelden. Hy deedt hen flux tegen den vyandt optrekken, gevende het bevel

Hoeda-  
nigbeden  
van My-  
lord  
Stuart,  
grave  
van  
Bothwel.

Zyne  
muitsey.

\* in de  
maandt  
van  
April.

Des ko-  
nings  
aan-  
sprak  
aan zyne  
soldaten.

over



1589. over de voorhoede aan Mylord *Hamilton*, onaan-  
gezien de tegenspraak van den grave van *Angus*,  
welke meende, dat die poit hem, door een aan  
zyn gellacht vastgemaakt voorrecht, toekwam:  
doch de koning wilde in zyn order geen verande-  
ring maken, zonder benadelinge niettemin van  
het recht van den grave van *Angus* in het toeko-  
mende. De twee legers raakten niet handge-  
meen, en de wederspannigen dorsten zich inder-  
daadt tegen hunnen souverein, gelyk hy voor-  
zien hadt, niet aankanten; zo dat hy zonder te-  
genstribbelinge binnen *Aberdeen* raakte. De gan-  
sche adel van de provincie kwam hem aldaar ver-  
zekering doen van zyne getrouwheit, terwyl de  
vloekverwanten, de wapenen nederleggende, hun-  
ne behoudenis zochten in de vlucht, of in zyne  
goedertierenheit.

De we-  
derpan-  
nigen  
onder-  
werpen  
zich.

Men  
maakt  
den gra-  
ve van  
*Arundel*  
zyn pro-  
ces op.

\* Sedert  
het jaar  
1585.  
† in het  
jaar  
1586.  
Zie fol.  
337, 338  
en 359.

† *Non bis  
in idem.*

\* *Eduard  
Stanley.*

\* De  
*Lords  
Hunsdon,  
Wil-  
longhbi  
& Knisy,  
Morley,  
Cobham,  
Gray,  
Dart,  
Horeal,  
Sands,  
Went-  
ward,  
Riche,  
Wil-  
longhbi  
van Par-  
ham.*

*Norrb,  
St. John,  
Bulbarff,  
La Var-  
re, en  
Norris.*  
† Zie bo-  
ven fol.  
359.  
Zyne be-  
schuldig-  
gingen.  
† *Alan.*  
Zie fol.  
286.

In den tydt dat Spanje het ontwerp van de lan-  
ding in Schotlandt, door het verdelgen van de  
party, die het aldaar onderhieldt, vrydelt zag,  
kwam het zelve nog het leedt over van te vernem-  
men, dat de graaf van *Arundel* in Engelandt,  
de ziel van de Roomsch-Katholyken en van de  
Spaansche party in dat koninkryk, veroordeelt  
was. Gedurende meer dan drie jaren † hadt hy  
in den Tour gezeten, verwezen zynde \* om dat  
hy met de *Jesuiten Alan en Person*, vyanden van  
den Staat, heimelyk verstant hadt gehouden,  
in eene boete van tien duizend ponden, en om  
zo lang gevangen te blyven, als het de konin-  
ginne zou behagen. Het schynt, dat dit eene  
afgedane zaak was, dewyl men volgens de wet-  
ten geen rechtsgeding op nieuw mag aanvangen,  
daar reets vonnis op gevolgt is †. Maar om  
dat hy in de gevangnisse zyne schelmische kui-  
peryen niet hadt nagelaten, wierdt hy op de  
oude en nieuwe beschuldigingen in rechten ver-  
volgt, en schuldig verklaart aan de misdaadt van  
gekweste hoogheit.

Men rechtte ten dien einde eene vierfchaar op  
in de zaal van *Westmunster*, waar in de graaf  
van *Darbi* \* de voorzitting hadt, met den tytel  
van opperrechter. By hem waren gevoegt My-  
lord *Barleigh*, grootchatbewaarder, de mark-  
graaf van *Wincheiter*, *Eduard*, graaf van *Ox-  
ford*, grootkamerling, de graven van *Kent*, *Suf-  
sex*, *Pembroke*, *Hartford*, en *Linkoln*, met nog  
zestien andere Mylords \*. Wanneer de beschul-  
digde voor de Pairs was gebragt, en dat men hem  
bevolen hadt de handt op te heffen, zeide hy, de  
zelve ophessende, en vervolgens op zyne borst  
brengende: *Zie daar eene zuivere handt en een  
oprecht gewisse.* Men las hem de hoofdpunten  
van de beschuldiging voor, welke men in twee  
classen verdeelde. De eerste behelsde het geen  
voor zyne gevangenneming was voorgevallen,  
en de tweede het geen hy naderhandt hadt uit-  
gerocht. Men stelde in de eerste zynen zamen-  
handel met *Alan* en *Person* †, en de andere  
verraders, die den ondergang van het konink-  
ryk en den Anglikaanschen Godsdienst gezworen  
hadden; de brieven, welke hy daar over  
aan den Engelschen kardinaal † hadt geschre-  
ven, hem verzeerende mede te zullen helpen  
in het oogmerk van de herstelling des Room-  
schen Godsdiensts, en de goedkeuring, die hy  
aan de bulle van *Sixtus* den V hadt gegeven,  
waar by de koningin in den ban wierdt ge-  
daan, en het koninkryk den Spanjaarden over-  
gelevert; waar by men voegde de gebeden,  
welke hy gedaan hadt voor den gelukkigen  
uitslag van der zelve vloot. In de andere  
classé van zyne beschuldiging bragt men de wen-  
schen, die men hem hadt horen doen naar de

III Deel.

aankomste van de vyandelyke scheepsmacht; 1589:  
de *Missé* van den H. Geest, welke hy op de  
tyding, dat de zelve het Kanaal instevende,  
hadt doen zingen, en zyne wanhoop wanneer  
hy der zelve vlucht vernam: goddeloze wenschin-  
gen, zeide men, en eene strafwaardige droefheit;  
gelykende naar de gene, die *Horstius* met de  
doodt van zyne eigene zufter strafte, die den  
moordt beweeende van een minnaar, welken hy  
aan het gemenebest hadt opgeoffert; doch die  
zonder vergelyking minder onzondig was.

De beschuldigingen gelezen zynde, wendde  
de graaf van *Arundel* zich tot de rechters \*,  
welke het opmaken der rechtsgedingen niet  
bywonen dan om de gevallen van de wet uit  
te leggen, en deedt hen eenige vragen betref-  
fende de inzetting, uit kracht van de welke hy  
moest geoordeelt worden. Men antwoordde  
hem, dat dit zou geschieden volgens de inzet-  
ting van *Eduard* den III. Vervolgens zeide  
hem de opperrechter ordentelyk aan, dat hy te  
verklaren hadt, of hy schuldig was. Hy ont-  
kende het te zyn, en onderwierp zich aan het  
oordeel der Pairs. Dit gedaan zynde hoorde  
men de pleitbezorgers \* en voorspraken † der kon-  
inginne. *Puckering*, sergeant in rechten van  
hare Majesteit, drong sterk aan op den zamen-  
handel, waar van de gevangen door zyne  
brieven met *Alan* en andere *Jesuiten* tot her-  
stelling van den Roomschen Godsdienst over-  
tuigt was, waar in lag opgesloten eene vol-  
streckte zamenzwering tegen het koninkryk, met  
den inval van het welke men moest beginnen,  
alvorens het Pausdom daar weder in te voer-  
ren. De graaf antwoordde, dat dit nochtans  
zyne mening niet was geweest, alleenlyk voor-  
gehad hebbende de bekeering der zielen tot het  
Katholyke geloof. Doch *Popham*, pleitbezor-  
ger der koningin, toonde aan door bekente-  
nissen van *Sauvage*, *Babington* en *Trocbmorton*,  
welke men eenige jaren te voren in rechten  
vervolgt hadt, dat de zamengezworenen door  
de bekeering tot de Roomsche kerke niet ver-  
stonden de gene, welke geschiedt door mid-  
del van onderwys en vermaningen, maar de  
gene, die men door het geweld der wapenen  
afswingt, en welke men door een stoutmoedigen  
inval moest bekomen. Men oordeelde hem  
ook strafwaardig wegens zekere gedenken-  
ningen, die in zyn kabinet gevonden waren, op  
een van de welke gegraveert stond eene handt,  
wordende door een ierpent gebeten, dat door de  
zelve in het vuur wordt afgeschud, met deze  
woorden: *Zo Godt voor ons is, wie zal tegen ons  
zyn?* \* Maar men deedt inzonderheit gelden de  
brieven van de koningin van Schotlandt, die  
hem *Babington* aanbeval, als den heldhaftigen voor-  
stander der Roomschgezinden, en die van den  
kardinaal *Alan*, welke, van de bulle van *Sixtus*  
den V sprekende, zeide, datze verleent was ge-  
worden op de aanhoudingen van een grote per-  
sonadie in Engelandt; het geen niet toegepast  
kon worden dan op den grave van *Arundel*.  
Men voegde daar by, dat zulks volstreckt over-  
eenstemde met zommige papieren van den beschul-  
digde, in welke men dit opschrift hadt gevon-  
de: *Philips, hertog van Nordfolk*, om door de-  
zen uitmuntenden eernaam, volgens den raadt  
van den zelve kardinaal *Alan*, zynen boezem-  
vriendt, den aanhang groter naam en faam by te  
zetten. De graaf van *Arundel* verachtte de te-  
genwerping van de gedenkenpenningen; bekende  
zynen zamenhandel met den Engelschen kardi-  
naal; maar beweerde, dat de zelve onzondig was,  
Ggg 2 alleen

\* *Justi-  
ciers.* Zy  
worden  
ook ge-  
zworen  
naam.

\* *Procu-  
rours.*  
† *Advoc-  
katen.*

\* *Si Deus  
pro nobis  
quis contra  
nos?*



1789. alleen strekkende tot de herstelling van den Roomschen Godsdienst, zonder iets tegen zyn vaderlandt te ondernemen; hieldt de brieven, het zy van den kardinaal, of van de koninginne van Schotlandt, van onwaarde; niet intaande voor het geen zy mogten geschreven hebben, en dat het genoeg was, om zyne onschuld te doen blyken, in gene strafwaardige onderneming getreden te zyn. Hy beleedt ondertusschen, dat hy in den tyd, dat hy op middelen bedacht was om de vlucht te nemen\*, voor hadt gehad naar Vlaanderen over te steken, en zynen dienst den hertog van Parma aan te bieden, om dat de verdrukking, waar in de Roomsche-Katholyken gehouden wierden, hem niet toeliet langer in Engelandt te blyven.

\* in den  
jare  
1585.

Hier kwamen de beschuldigingen op uit ten opzichte van het gedrag van den gevangen voor zyne gevangenneming. Wat het gene aanbelangt, dat hy naderhandt hadt gehouden, de verwytingen, welke men hem daar over doed, waren niet dan eene herhaling van die drie misdryven, welke reets gemeld zyn, namentlyk: I. zyn verlangen om de Spaanische vloot te zien verschynen; II. zyne blydschap wanneer de zelve verischeen, en zyne gebeden, dat der zelve landing wel mogt gelukken; en III. zyne droefheit, toen hy vernam, datze geslagen en gevlucht was; waar by gevoegt wierden klemmende vertogen aangaande zyne ondankbaarheid omtrent de goedheden der koninginne, die zyne eerste seilen als eene enkele vergeetachtigheid, of ten hoogste als eene kleinachting voor de achtbaarheid van den vorst beschouwt hadt: een hatelyk misdryf, in der waarheit, doch beneden dat van gekwetste hoogheit. Zyne verdere overtreding, voegt men 'er by, liet die verachting niet meer toe, en in eene zo nauwe verbindtenisse met de vyanden van Staat volhardende, hadt hy al de strafheit verdient van de wet tegen de schuldigen aan hoogverraad. Voor het overige wierdt hy gehoort tegen de getuigen, onder welke zich bevonden een ridder en een priester, behalven eenige gevangenen, die met hem zaten. Hy maakte den ridder bang; merkte tegenstrydigheden in de verklaring van den priester aan, en maakte de overigen voor schelmen uit, onwaardig bygevolg om in eenigen dele geloof te worden, en klagende, dat menze hem niet tot medegezellen in zyne gevangenis gegeven hadt, dan om 'er zo veel verklikkers van hem van te maken.

Wyz  
van  
stem-  
men.

De dag, welke ter naauwernoodt genoeg was geweest voor deze betwistingen en het lezen van het rechtsgeding, was byna ten einde gelopen, wanneer de opperrechter den gevangen deedt buiten staan, ten einde hy de stemmen mogt opnemen. De Pairs stonden op en pleegden, alvorens het vonnis op te maken, gezamentlyk raad gedurende een uur met de bygevoegde rechters. Het daar omtrent eindelyk eens geworden zynde, namen zy wederom hunne plaatsen. Toen vroeg hen de klerk van de kroon, of de graaf schuldig was. Zy alle, de handt op de borst leggende, verzeckerden op hunne eer en gewisse van ja. Vervolgens vroeg men den beschuldigde, dien men weder voor de balie hadt gebragt, of hy ook iets hadt in te brengen, het geen kon verhinderen, dat men zyn vonnis uitsprak. Zyn antwoordt was gelyk dat van den hertog van Nordfolk, zynen vader, dat hy eenige jaren te voren op de zelve plaats gegeven hadt: *Gods wille geschiede*. Hy kreeg ook een gelyk vonnis.

Na de uitspraak daar van gehoort te hebben, verzocht hy de rechters, dat het hem geoorlooft mogt zyn de gravinne zyne echtgenote

te spreken, en voor de laatste maal te omhelzen het kindt, waar van zy gedurende zyne gevangenis befallen was; zyne boeken na te zien, en den staat van zyne schulden vast te stellen, bevelende aan de goedertierenheit van hare Majesteit de fortuin van een onnosel weeskint, en smekende hare rechtvaardigheid, dat zyneschuldigers betaalt mogten worden. De goedheit van de koninginne deedt meer dan hy verzocht. Zy hadt niet alleen deernis met den zone; zy vergaf ook den vader zyne misdaadt. Men hadt hem weder naar de gevangenis gebragt, het scherp van den byl naar hem toe gekeert zynde, een dodelyk teken van de straffe, waar toe hy zich te bereiden hadt. Hy verwachtte niet meer dan den dag van de uitvoering, en de Engelschen, zich de rampen van dit geslacht te binnen brengende, vergaten reets zyn misdryf, om zyn ongeluk te beklagen, door medelyden geraakt zynde van hem in den bloei zynen jaren\* op een schavot te zien sterven, wanneer de koningin den dodelyken slag verhoedde, waar mede zy zich te vrede hieldt hem bedreigt te hebben. Het belang van den Staat en de veiligheid van haar eigen persoon lieten haar mogelyk niet toe hem in vryheit te stellen: men diende de aanhangers van den paus en Spanje in vrede te houden door het pandt van een hoofdt, dat hen zo dierbaar was; maar zy liet hem zyne dagen geruustelyk in den Tour eindigen, alwaar hy zes jaren daar na overleedt †.

Goeder-  
tieren-  
heit van  
de ko-  
ningin-  
ne.

\* Hy  
was nog  
geen 33  
jaren  
oud.

Het was den Engelschen niet genoeg Spanje de lust tot een tweden inval benomen te hebben, met de partyen, die de zelve, het zy in Schotlandt, of in Engelandt, konden begunstigen, te doen zwichten; zy wilden het zelve op hun beurt ook eens bezoeken, op des zelfs bodem landingen doen, die het op hun eilandt niet hadt durven ondernemen, en in het hert van des zelfs koninkryk den schrik brengen, en verwoestingen aanrechten, waar mede het hun vaderlandt bedreigt hadt. Zy hadden die grote gedachten, welke gansch Europa van dat trotse ryk hadt, thans verloren; en overtuigt zynde, dat de schrik, dien het zelve van het eene einde der wereldt tot het andere toe verspreid hadt, gegrond was meer op een ydelen naam dan op ware kracht en vermogen, besloten zy daar eens een proef van te nemen, en, na des zelfs vloot verbrand te hebben, zyne steden te gaan afbranden. Het geen men daar omtrent heeft aan te merken, is, dat die stoutte toelag by gemene burgers, welke de koningin erkende, doch die de vloot op hunne eigene kosten uitrustten, gemaakt was, en die met zes en twintig oorlogschepen, waar onder maar vier koninklyke waren, Spanje en Portugal te vuur en te zwaardt gingen bestormen, wier *overwinnylyke* vloot, bestaande uit honderd en vyf endertig schepen, Portsmouth niet hadt durven aantasten. Deze kleine vloot, de grootheit van de andere bespottende, deedt Gallicie beven, stroomte de Corunna af, bragt Madrid in bekommering, kwam aan den mondt van den Taag ten anker, zette hare soldaten aan landt, welke Lisslebon belegerden, en konden zy die stad met vier duizend man niet vermeerderen, hadden zy ten minste de eer van in der zelve voorsteden te huisvesten, en aldaar te doen erkennen den koning *Don Antonio*, dien zy met zich bragten.

† in den  
jare  
1595.  
Camb-  
den.  
Thuanus.  
P. For.  
De Groot.

De En-  
gelsche  
vloot  
verwoeft  
de kusten  
van  
Spanje  
en Por-  
tugal.

Hy hadt veel mede geholpen tot de onderneming van dezen tocht. Toen ter tyd in Engelandt zyn verblyf houdende, alwaar de koningin hem als een vorst deedt bestaan, hadt hy aan den Raadt van hare Majesteit verzoont, dat de Portugezen, welke het bloedt hunner koningen be-  
min-



1589. minden, en de Spanjaarden haatten; hem zo haast niet zouden zien verschynen, of zy zouden zich, het juk dezer laatste afschuddende, ten zynen voordeele verklaren. Hy hieldt dan om de toerusting aan, en verzocht, dat men hem op de vloot nemen, en zich van eene zo scone gelegenheit bedienen zou om hem weder op den troon te stellen, verzeke- ring doende, dat hy van zyn kant niet zou ontbreken dankbaar te zyn, en met de konin- ginne zyne beschermster tegen hunnen algeme- nen vyandt in een vast verbondt treden. Zyne vertogen wierden by den Raadt in over- weging genomen. Men vondt zwarigheid in de onderneming: doch de zelve scheen niet on- mogelyk. Zommigen vertoonden, dat die na- tie, van verre ontzagehelyker zynde dan van naby, nergens zwakker was dan in haar eigen landt, daarze noch troepen, noch verschanste plaatsen hadt; dat der zelve soldaten in Ita- lië, Vlaanderen, de Indiën, en in zo vele van het middelpunt van haar ryk afgelegene staten verstrooit zynde, dat landchap daar door on- bevolkt, uitgeput, en tot het wederstaan van een wakkeren aanval onbekwaam was. Men zeide, dat Spanje niet ligter kon vermeerstert worden dan in Spanje zelf; dat *Hannibal* oud- tyds gezegt hadt, dat de Romeinen binnen Ro- me moesten overwonnen worden, en dat *Scipio*, uit het zeggen van *Hannibal* voordeel trekkende, de Carthagenenzen uit Italië hadt verdreven, en den oorlog in Afrika overgebracht; dat men zich derhalven het voorbeeldt van *Scipio*, met de Spanjaarden in hun eigen landt aan te tasten, te nut hadt te maken.

Ondertusschen liet de voorzichtigheit, of de spaarzaamheit der koninginne, die of het goede gevolg, of de kosten van dezen oorlog vreesde, haar niet toe al de macht des koninkryks daar aan te wagen. Vergenoegt zynde, dat zulks onder haar beleidt zou geschieden, namze de aanbiedingen van *Drake* en *Norris* aan, welke een voorflag deden van dezen tocht te zullen onder- nemen, mits dat hen bezorgt wierdt de by- standt van eenige sçhepen, en een gedeelte van het vereischte geldt tot de uitrusting van de vloot, het welk hen wierdt toegestaan. Hare Majesteit deedt hen tellen honderd en dertig duizend gul- dens uit hare schatkist, en leende hen zes sçhe- pen. Zy verschaften het overige, het welk be- stondt in twintig oorlogssçhepen, en honderd en veertig lastsçhepen, met het bootsvolk en de sol- daten, waar van de twee hoofden de wervingen deden op gemene kosten, en overeenkwamen om het voordeel, dat van dien tocht mogt komen, op gelyke wyze te verdeelen, het deel der konin- ginne daar alvorens afgenomen zynde, het welk door eene verklaring van hare Majesteit wierdt bekrachtigt.

Deze voorwaarden vastgesteld zynde, wierven zy elf duizend soldaten en vyftien honderd ma- trozen: toebereidselen, die verre beneden de on- derneming schenen te zyn, byaldien de kracht van een leger niet meer afhing van de dapperheit dan van het getal der krygsbenden. Deze had- den ten anderen aan hun hoofdt officiers van eene beproefde kloekmoedigheid: *Walther* \* van *E- vreau*, broeder van den grave van *Essex*, den ridder *William Roger*, *Ednard* en *Henrik Norris*, broeders van eenen der veldheeren, *Thomas Sidney*, broeder van den beruchten *Philips Sidney*, die in den jare 1586 voor Zutphen sneuvelde, en andere Engelsche edelen, aangemoedigt zynde door roem- of wraakzucht. De Staten der vereenigde provin- cien zonden hen ook eenigsçhepen toe, met een

regiment, waar over *Nikolaas Meetkerke*, zoon van den voorzitter van Vlaanderen, het gebiedt voerde. De ridders *Jan Norris* en *François Dra- ke* waren de opperbevelhebbers ter zee en te landt: doch hadden het gebiedt onder zich verdeelt, dat van de vloot aan *Drake* blyvende, en *Norris* met het bestier van de troepen, die de landing zouden doen, belast wordende. *An- thoni*, tytel-koning van Portugal, vertrok ook met hen, in hope, dat zy hem op den troon zouden herstellen; maar hy maakte hen deel- genoten van zyne onheilen, en kon uit hunne dapperheit geen voordeel trekken.

De vloot, die in *Pleimouth* byeen was verza- melt, ging den 16 April onder zeil, en kwam op den vyftden dag voor *Corunna* ankeren, dat zommigen menen het *Cluvia Sulpitia*, en ande- ren het *Coronium* van *Ptolemeus* te zyn. Zy zet- ten acht duizend man aan de wal, die de plaats omcingelden, en besloten hadden de zelve met den degen in de vuist te vermeersteren. Daar was eene boven-en beneden-stadt. De boven- stad, in het hangen van het gebergte gebouwt zynde, was met goede muren omringt, en wierdt door een kasteel verdedigt. De beneden- stad, welke die van het landt *Pescaderia* noe- men, lag 'er met het eene eindt aan vast, met het andere van beide zyden daar van afgescheiden zynde door de zee, die 'er een byna-eilandt van maakte. Dit was de eerste aanval. *Brett* en *Umpton* des anderen daagsaan de Oostzyde komen- de, aan het hoofdt van drie honderd man, *Wing- field* en *Sansom* aan de Westzyde, met vyf hon- derd man, zetten de ladders, en liepen storm, onaangezien al het vuur der vyanden. Die van den tweden aanval wierden nochtans tot twee malen toe omver gesmeten in de gracht, doch klommen tot twee malen toe weder op, en door de drie honderd soldaten van den eersten, die minder wederstandt ontmoetten, ondersteunt wordende, kwamen zy van alle kanten in de plaats. De Spanjaarden gaven hen de zelve op eene lafhertige wyze over, hun geweer neder- werpende, en naar de boven-stadt vluchtende door paden, die hen bekend, maar voor de an- deren onbruikbaar waren. Deze verovering ver- schafte den Engelschen veel buspoeder en over- vloedt van andere oorlogsbehoefsten, welke men verzamelt hadt tot het uitrusten van eene tweede vloot tegen Engelandt. Dus ontwapenden zy den vyandt, voor dat hy zich in staat hadt ge- stelt om hen te bevechten, en veroverden in des zelfs vaderlandt, even als een kostelyken buit, de toebereidselen, welke geschikt waren om hen te verdrukken.

Het viel hen zo niet toe in het bestormen van de boven-stadt. De veldheer *Norris*, gemerkt bebbende, dat de zelve geheel en al op de rots gebouwt was, uitgenomen eene eenige plaats, deedt de gravers \* aldaar werken. De myn was wel haast klaar, en hadt niet dan een al te hevig gevolg. De Engelschen vertoonden zich aan de breich; maar terwyl zy zich den ingang daar van baanden, viel het gedeelte van den muur, dat nog overeind was blyven staan, door den slag van het buspoeder, dat de andere omver gesme- ten hadt, geschokt zynde, ook schielyk neder, en verpletterde onder zyn puin de soldaten, die aan het stormen waren. De genen, die hen navol- den, door het ongeluk hunner medemakers ver- schrikt zynde, namen de vlucht, en alle de ver- maningen van hunne officieren waren niet be- kwaam om hen te doen bedaren; zo dat de bele- gerden, door een geval, dat iets vremds inheeft, hunne behoudenis vonden in de omverwerping

Ggg 3 van

Zy voert met zich den koning *Den Anthonis*, om hem te herdel- len. Ver- scheidt gevoe- lens van den Raadt van En- gelandt ontrent de- sen tocht.

Verdrag van de konin- ginne met *Drake* en *Norris*.

Beschry- ving van de sçheps- macht.

\* of *Wouter*.

Der zel- ver aan- komst in de *Co- runna*.

De Eng- elschen verove- ren de beneden- stad.

Kunnen de bo- ven-stadt niet meer wo- den.

\* *Mi- neur*.



1589. van hunne bolwerken, en dit was in het tegen-  
deel de val van de belegeraars. Deze slag, ge-  
voegt zynde by de tyding, dat 'er bystandt van  
volk op weg was, verplichtte *Norris* af te trek-  
ken.

Fraze  
afocht  
der En-  
gelschen.

De graven van *Altamira* en *Aranda* geleidden  
den zelve, met een talryker leger dan het zyne  
aantrekkende, met toefleg om zich te legeren  
tusschen de vloot en de aan de wal gezette krygs-  
benden, om de zelve het weder-intoepen te be-  
letten. Maar de Engelsche veldheer brak het  
beleg op, trok regt op hen aan, zyn legertie in  
drie hopen verdelende, en zich plaatsende in het  
midden met den kolonel *Meesterke*. *Eduard Norris*  
en *William Sidney* geleidden de voorhoede:  
over de achterhoede hadden *Henrik Norris* en  
*Brett* het bevel. Zy bevonden de vyanden meester  
te zyn van eene stene brug van tachtig schreden  
lang, en alleen van drie breed, over welke men  
diende heen te trekken. Maar de zelve wierdt  
bewaart door drie duizend man, en het scheen  
roekeloosheit te zyn hen te willen overweldigen  
in een doortocht, waar in geen meer dan drie  
bezyden malkander konden trekken. Deze zwa-  
righheit kon den yver van den veldheer niet doen  
vertragen, en ziende, dat de voorhoede in twy-  
fel stondt, riep hy zynen broeder *Eduard* toe,  
dat hy zou voorttrekken. Deze, twee bevelheb-  
bers by zich nemende, wier stoutmoedigheid hem  
bekend was\*, viel op de brug aan, gevolgt  
wordende van een bataillon, dat drie aan  
drie doortrok, dewyl 'er geen ruimte was  
voor een groter getal. Men diende den door-  
tocht te verhaalen, en ondertusschen was men  
verplicht al staande zonder ophouden voort te  
trekken. Het scheelde weinig, of de kolonel  
*Norris* kwam by die gelegenheit om: zyn voet  
gloedt uit; zyn helm ging los; hy wierdt aan  
het hoofd gekwetst, en een Spanjaardt, die  
hem zag vallen, stondt gereed om hem een twee-  
den slag toe te brengen, waar mede hy hem den  
kop zou geklooft hebben, wanneer de veldheer,  
ontroert zynde door het gevaar, dat hy zynen  
broeder zag lopen, toevloog om hem te hel-  
pen, en hem opbeurde, na den vyandt verjaagt  
te hebben. Kortom, de Engelschen kregen  
den toortocht in door een wonder van byna  
ongelooflyke dapperheit, en maakten zich  
meester van de ronduite, die zy aan het einde  
van de brug vonden, hunne overwinning altoos  
voortzettende, en de vyanden van verschan-  
sing tot verschanfing jagende. Mag men  
hunne geschiedschryvers geloven, was het alleen  
de voorhoede, bestaande uit duizend of twaalf  
honderd man, die het spit afbeet tegen een le-  
ger van meer dan tien duizend, en die door een  
weg heen sloeg, waar in de vyanden, welke hen  
moedig inwachten, drie tegen een waren. Zy  
zeggen ook, dat de Spanjaarden daar by negen  
honderd man verloren, eenige vaandels, en een  
gedeelte van het legertuig, zonder van het verlies  
van hunnen kant te melden.

De graaf  
van Essex  
komt  
zich by  
de vloot  
voegen.

† Robert  
van  
Essex.

Des anderen daags scheepte men het grof ge-  
schut en de troepen weder in, en zich voegende  
naar de begeerten van den koning *Anthony*, wend-  
de men de stevens naar de kust van Portugal,  
naar de beneden-stadt van *Corunna* tot de grond-  
slagen toe vernielt te hebben. Op den zesden dag  
zeilde men de kaap *Finisterre* voorby, alwaar de  
graaf van *Essex* † zich by de vloot kwam voe-  
gen. Deze jonge heer was niet te wederhouden  
gewees, noch door de bekoorlykheden van het  
hof, waar van hy het vermaak was, noch door  
het verbodt der koninginne, die niet begeerde,  
dat haar voornaamste adel zich in zulk eene ge-

vaarlyke onderneming zou wagen. Door zynen  
ganfch heldhaftigen yver vervoert zynde, be-  
gaf hy zich op een fchip, de vloot nazeilende,  
welke hy ontmoette zo alsze naar de kust van  
Portugal stevende. Hy wierdt met blydschap  
ontfangen, niet alleen van zynen broeder, die  
onder de officiers een aanzienlyken rang hieldt,  
maar ook van de ganfche vloot in het algemeen,  
en van beide de bevelhebbers in het byzonder.

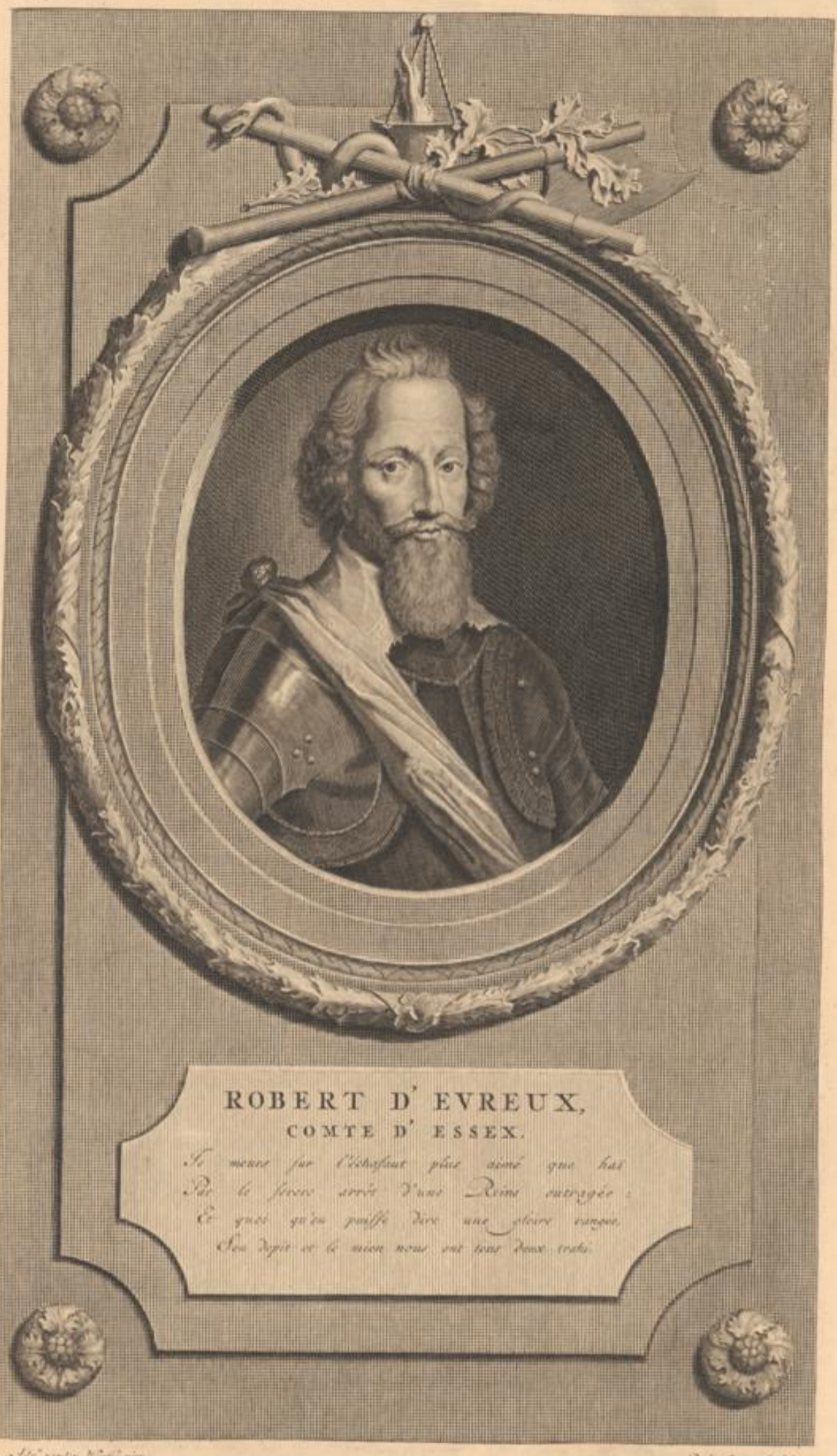
Het duurde niet lang, of hy gaf blyken van  
zyne kloekmoedigheid. De vloot, haren koers  
vervolgende, was in drie dagen aan het eiland  
*Barlenga* gekomen, en daar van daan te *Peniche*,  
dat maar veertig mylen van *Liffébon* legt. Men  
besloot zich van deze plaats, die men in den weg  
vondt, meester te maken, en de kolonel *Sanfom*  
wierdt met vyf honderd man afgezonden om de  
landing te doen. Maar het ongeduldt des gra-  
ven van *Essex* hem niet toelattende te wachten  
tot dat die kolonel zyn volk in order hadt gefelt,  
sprong hy tot aan den middel toe in het water,  
en liep met den degen in de vuift op de vyanden  
aan, welke zich op den oever in slagorder ge-  
felt hadden, om de ontfchepping te beletten.  
Om de waarheit te zeggen, daar lag in die  
daadt eene roekeloosheit van een jongman, en  
de graaf van *Essex* zou ondanks zynen helden-  
moedt gefneuveit hebben, ten ware *Sanfom*  
zich gehaait hadt hem te hulp te komen. Hy  
hadt te worstelen tegen de zeegolven, en al-  
leen een ganfch leger te bevechten: ondertusschen  
daagde hy het zelve uit, schoon hy het nauw-  
lyks op de been kon houden, op het tipie  
zynde daar van verflagen, of door de zee ver-  
flonden te worden, wanneer de kolonel, aan  
het hoofd van zyne vyf honderd Engelschen  
aankomende, de vyanden op de vlucht dreef.  
Op hunne afdeinzing volgde de overgaaf van  
*Peniche*, waar in men Engelsche bezetting lei-  
de, onder het beftier van *Barton*.

Wakker-  
heit van  
den gra-  
ve van  
Essex.

Men zette de troepen aldaar voort aan de  
wal, die hunnen weg te landt vervolgden tot  
aan *Liffébon*, terwyl de vloot, op welke men  
zes regimenten gelaten hadt, met den oorlogs-  
voorraadt volgde, en den mond van den *Taag*  
naderde, ten einde de zelve by de hand wa-  
re om *Norris* hulp toe te brengen. Die veld-  
heer maakte zich meester van de voorftadt *St.*  
*Catharina*, en de koning *Anthony* hadt de blyd-  
fchap van aldaar het gejuich van het volk aan  
te horen, roepende: *Lang leve de koning Don*  
*Anthony!* De Portugezen van *Peniche* waren  
reets gekomen om hem geluk te wenschen,  
en als koning te erkennen; maar dit was noch-  
tans niet dan het gemene volk, gemengt met de  
monniken, die met handgeklap hunne vreugde  
betoonden over zyne aankomfte. De adel hielt  
zich ftill, door der Spanjaarden strengheit we-  
derhouden wordende, welke hen bespieden, en  
zich over hunnen opftandt op de gyselaars, die  
zy hen verplicht hadden naar *Madrid* te zenden,  
zouden gewroken hebben. Voor het overige  
eindigden de schone verwachtingen van den  
ongelukkigigen *Don Anthony* met des volks ge-  
juich. Hy hadt zich laten voorftaan, dat ganfch  
Portugal hem zo haast niet zou hebben zien ver-  
fchynen; of dat het, zich der gehoorzaamheit  
van *Philips* onttrekkende, by menigte weder on-  
der de zyne zou keren; en hy hadt den Engel-  
fchen de zelve ligtgelovigheit ingeboezemt, wel-  
ke zich door zyne dromen hadden laten betove-  
ren: doch de zelve verdwenen wel haast. Daar  
lag in de ftadt eene Spaanfche bezetting van vyf  
duizend man, behalven vier Portugeefche regi-  
menten, uit de *burgery* beftaande; en in de ha-  
ven

Beleg  
van  
Liffébon.





ROBERT D'EVREUX,  
COMTE D'ESSEX.

*Il meurt sur l'échafaut plus aimé que hat  
 Par le feroce arrêt d'un Roi outragé :  
 Et quel qu'en puisse être une gloire vaine,  
 Son Drapeau et le sien nous ont tous deux trahi.*

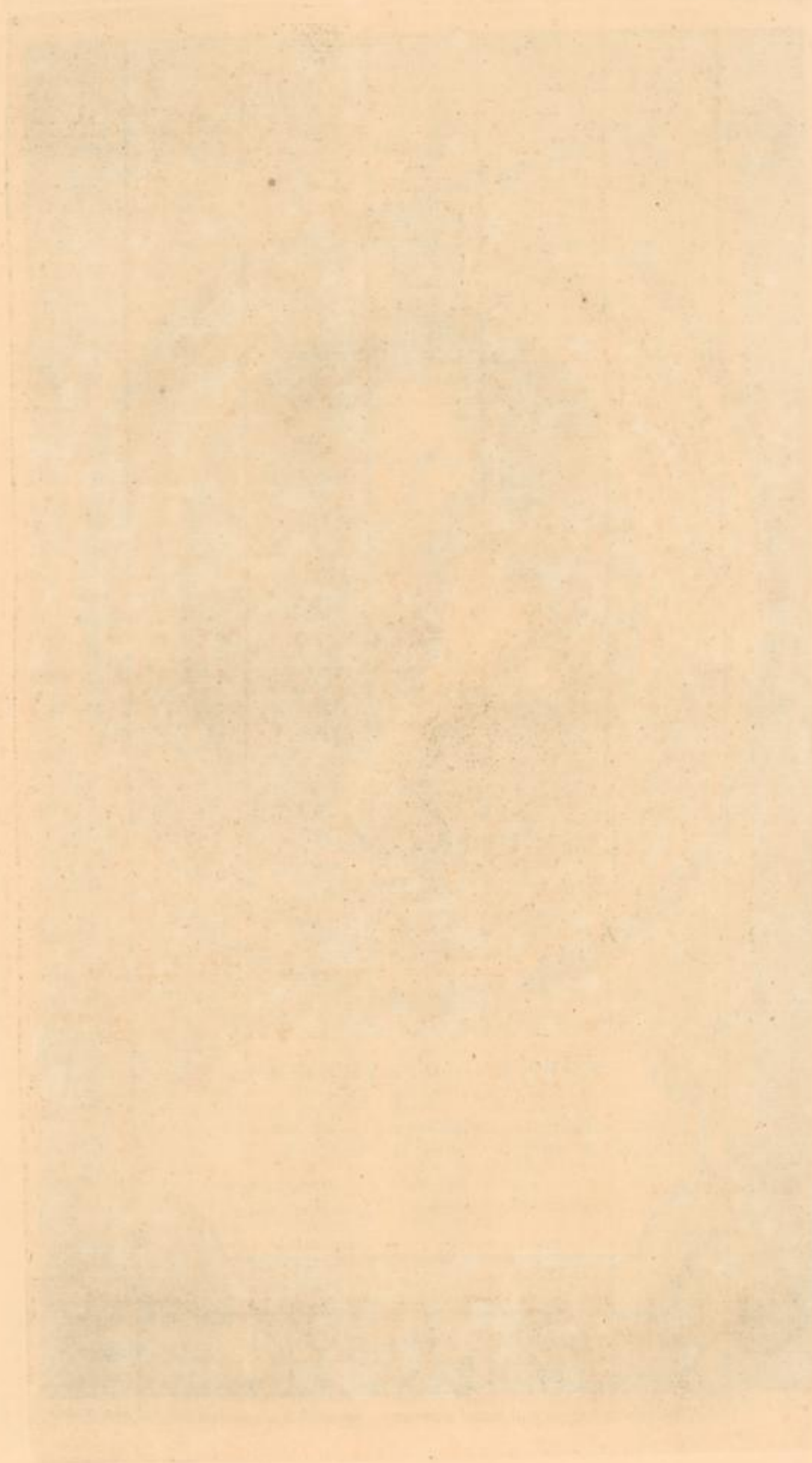
*M. de la Roche-Beaucourt pin.*

*P. & Goussier sculp.*

Vakker-  
 heit van  
 ten gr-  
 e van  
 d'Essex.

keg  
 an  
 d'Essex.





De En-  
gelichen  
worden  
geiwon-  
gen het  
beleg op  
te bre-  
ken.

De En-  
geliche  
veldhe-  
ren da-  
gen de  
Spaan-  
sche tot  
den  
frydt uit.  
v  
z  
k  
li  
di  
d



1589. ven zag men twaalf galcien, met zes oorlog-schepen. *Henriquez*, graaf van Fuentes, hadt het bevel over de krygsbenden en de schepen, onder het gezag van den kardinaal *Albrecht van Oostenryk*, die, met den tytelt van onderkoning, over het gansche koninkryk het gebiedt voerde. Het was by hen besloten hunne oorlogsmacht niet bloot te stellen aan het geval van een slag, maar zich in hunne verschansingen te houden, alle de doortochten voor den vyandt te sluiten, den zelven door gedurige uitvallen af te matten, en zyn leger in hongersnoodt te brengen. *Norris* merkte wel wat hun toelag was, en vondt raadzaam zich daar aan niet te wagen.

Hy hadt gehoopt, dat de Portugezen op het zien van hunnen vorst aan het muiten zouden geslagen hebben; maar niemandt eenige beweging makende, zag hy geen andere uitkomst dan zich naar den kant van de vloot te spoeden, die *Drake* beloofde hadt binnen den Taag te zullen brengen: doch de zelve kwam niet te voorschyn, en hy verwachtte de zelve te vergeeffsch; zy was naar *Cascas* geweken, een kasteel, naby *Lissebon* leggende, waar vanze zich meester hadt gemaakt, en omtrent het welke zy ten anker lag, zich niet kunnende begeven noch in den stroom van de rivier, zonder zich aan een onvermydelyk gevaar bloot te stellen, noch daar van afwenden door het kanaal van *Alkaceva* zonder een diegelyk gevaar. Namze het laatste besluit, zo hadtze de banken en de rotsen, die haar onbekend waren, te vrezen: waagdeze het regt uit te zeilen, volgende den stroom van den Taag, zo moestze het vuur doorstaan van vyftig stukken geschut, die waterpas schoten, en het kanon der galcien, welke de zelve in den doortocht afwachten. Dit vertoonde *Drake* tot zyne verontschuldiging aan de genen, die hem van verzuim of blohertigheid betichtten, en men twyfelde niet, of hy hadt gelyk, zyn heldenmoedigt niet minder dan zyne ervarenheit bekend zynde.

Dus zag *Norris* zich van alle hope van bystandt berooft. Ten anderen vrezende, dat het hem aan lyfstoelt mogt ontbreken, en de ziekte onder zyne benden beginnende te komen, besloot hy de legerplaats te verlaten. De koning *Anthoni* verzocht hem op het allernadrukkelykste nog eenige dagen geduldt te willen nemen; maar de krygsraadt, vergadert zynde, wilde hem niet meer dan eenen toestaan, na welken, ingeval 'er in de stad geen beweging tot zyn voordeel kwam, men eenstemmiglyk besloot het beleg op te breken, het welk gelukkiglyk volvoert wierdt. De troepen braken zonder verwarring op, en trokken voort met onroede vaandels, zonder dat de vyanden de zelve dorsten aantasten. Eenige esquadrons ruiters kwamen alleen omtrent de vleugels zwieren, en met hunne pistolen wat getier maken; maar de Spaansche veldheeren vonden niet raadzaam het gevecht, dat *Norris* hen voorstelde, aan te gaan: hy liet hen zelfs door een trompetter uitdaggen, gevoelig zynde over de snorkery van den grave van Fuentes, die zich beroemde de Engelschen aan stukken gehouwen te hebben. Nevens den uitdaagbrieff van den veldheer ging 'er een van den grave van *Essex* aan den Spaanschen bevelhebber, waar in hy hem tot een byzonder gevecht uiteischte, hem de nederlaag, waar op hy zich beroemde, hetende liegen. De trompetter kwam zonder antwoordt terug, het zy de Castiliaansche trotschheit geoordeelt hadt zich aan die uitdagingen niet te moeten storen, of dat het uit de voorzichtigheit en den koelen

aardt dezer natie voortkwam deze dingen te verachten, houdende zich altoos aan het zekerste besluit, namentlyk om de Engelschen te doen vertrekken, zonder de oorlogsmacht van Spanje te wagen. De troepen zich dus naar boordt begeven hebbende, scheepten zich weder in, en de veldheeren, geen de minste gelegenheit ziende om verder iets te onderneemen, was men alleen bedacht om te rug te keren.

Alvorens de vloot het anker ligtte, veroverde zy zestig met alle soorten van behoeften voor eene vloot geladene schepen. De zelve kwamen uit de havenen van de Duitsche Hanzesteden, en bragten al den lyfstoelt mede voor de gallioenen, welke Spanje wederom tegen Engelandt meende in zee te brengen. Hierom hadden de stierlieden van dit konvoi het Kanaal gemyd, en waren Schotlandt en Ierlandt omgezeilt, om niet in de handen der Engelschen te vallen: want de koningin hadt by een openbaar bevelschrift verbeurd verklaart al den mond-en oorlogs-voorraadt, dien de Hanzesteden zouden bestaan naar Spanje of Portugal over te zenden. *Drake* achtte deze schepen dan een goede buit te zyn, en dat hy, met de zelve te nemen, niet alleen een wetigen winst, maar daarenboven zyn vaderlandt, tegen het welke de behoeften geschikt waren, een gewigtigen dienst deedt. Het mogt dan zyn als het wilde, hy voerde de zelve naar Engelandt met al den op de Spanjaarden veroverden buit. De zelve bestondt in honderd en vyftig zware stukken geschut, in gemunt zilver, en andere goederen van grote waarde, waar van een party aan de soldaten en matrozen wierdt uitgedeelt.

Het besluit tot den te rug tocht genomen zynde, wierdt de kolonel *Sansom* met zeven schepen naar *Peniche* gezonden, van waar hy de Engelsche bezetting, nevens al den krygs-voorraadt, haalde, en vervolgens zich weder by de vloot voegde, welke naar de Fransche kust koers zette. De zelve hadt zich in twee smaldeen verdeelt, onder de twee opperbevelhebbers *Drake* en *Norris*. Het eerste landde in het laatste van Juny aan, en het andere veertien dagen daar na, de helft van hun volk niet wederom brengende, waar van meer dan zes duizend in dezen tocht door de ziekten, veel meer dan door de wapenen der vyanden, waren omgekomen. Zommigen schreven deze sterfte aan de strafheit van den wyn van het landt toe, welken de onmatigheit der Engelschen hen dodelyk maakte: anderen aan de hette van het klimaat en aan de ongetemperdheit van de lucht, waar aan zy niet gewoon waren; waar omtrent men deze aanmerking hadt, dat alle de landingen van de Engelsche krygsbenden op den Spaanschen bodem deze eilanders altoos rampspoedig waren geweest; dat *Jan*, hertog van *Lankaster*, niet meer dan tien duizend man hadt te rug gebragt van dertig duizend, welke hy in den jare 1386 aldaar hadt doen landen, en dat de markgraaf van *Dorset* in den jare 1512 in *Guipuscoa* en *Navarre* een gedeelte van het leger, waar over hem door *Henrik* den VIII het bevel was aanvertrouwt, hadt zien vergaan. Deze bedenking deedt nog eene andere maken, welke men vindt by een oud schryver, namentlyk, dat de lichamen ligter uitstaan de ongemakken van de koude dan die van de hette, en dat de troepen, welke van het Zuiden naar het Noorden gaan, niet alleen eene volkome gezondheid genieten, maar ook sterker en lyviger worden; in plaats dat

De Engelsche vloot veroverde zestig schepen, uit de havenen van de Hanzesteden komende.

Wederom komt van de vloot in Engelandt.

Vitruvius.



1589.

dat de gene, die uit het Noorden naar het Zuiden trekken, aan gevaarlijke ziekten vast raken, en, om zo te spreken, door de hette verfmelten.

Ver-  
scheide  
gevoe-  
lens aan-  
gaande  
deze  
krygs-  
verrech-  
tinge.

Men hadt nog andere aanmerkingen nopens dezen krygstocht. Wat kan men, zeiden de eenen, gelukkiger en stoutere bedenken, daar men met een gering getal schepen en een handt vol soldaten ganich Spanje uittart, des zelfs steden bestormt, zyne legers aantast, op vier verscheide plaatsen op zyne kusten landingen doet, vele dagen achtereen met slaande trommelen en ontroide vaandels dwars door des zelfs provinciën heen trekt, met vier duizend man de hoofdstadt van een koninkryk belegert, drie nachten in der zelve voorsteden huisveest, zich van de naburige sterkten meester maakt, en den Spanjaarden de krygsbehoeften van hunne vloot ontweidigt? Maar anderen beweerden, dat dit minder eene krygsverrechting was, welke men zich tot eer kon rekenen, dan eene onbedachte onderneming van gelukzoekers\* en dolende ridders; dat men alle de omstandigheden daar van wat aan mogt verheffen; dat inderdaadt al het voordeel uitkwam op de verovering van eenige stukken geschut, en de verwoesting van zommige slechte plaatsies; maar dat men 'er meer dan zes duizend man, zo soldaten als matrozen, by verloren hadt, waar van het verlies door zo geringe overwinningen niet kon vergoed worden. Wat 'er deze laatste ook van mogen zeggen, is het nochtans waar, dat deze onderneming de natie en zeer nut, en zeer roemwaardig was.

Klagen  
der Han-  
zee-steden.

Voor het overige kon men deze scha-verhaling niet dan billyk achten, en niets inbrengen tegen de wraak, welke Engelandt over zyn geleden ongelijk genomen hadt. Wat anders was het, dat het zestig schepen van de Hanzee-steden veroverd hadt. Daar omtrent wierdt van weëryden ten naauwste onderzoek gedaan. De Hanzee-steden klaagden over dit bedryf, als over eene onderneming tegen de vryheit van den koophandel, de onzydigheit, welke zy hielden met alle de kronen van Europa, en tegen het recht der volkeren. De koningin, die het geen 'er gedaan was goed keurde, deedt van harent wegen een schriftelyk verzoog afkondigen om het zelve te rechtvaardigen. Zy zeide, dat die van Hamburg en andere zamen verbondene steden wel wisten van het verbodt, dat zy hen bekend gemaakt hadt, van den Spanjaarden noch wapenen, noch levensmiddelen toe te voeren, indien zy het gevaar niet wilden lopen van de verovering hunner schepen door de Engelsche kapers; dat zy voor het overige te vergeeffich bybragten hunne voorrechten in deze omstandigheid, waar in de behoudenis van een groot koninkryk de opperste wet was, en van alle byzondere verbonden afweek in alle de gevallen, die tot den ondergang van den Staat strekten. Hier was meer te zeggen; namentlyk, dat het met *Eduard den I* gemaakte verdrag, waar van de Hanzee-steden zich bedienden, behelsde de uitzondering, welke het algemene belang 'er altoos onder verstaan hadt, schoon de zelve niet uitgedrukt was, dat hunne schepen gene verbodene waren zouden innemen, omze naar de vyanden van de kroon te voeren. Men voegde daar by, dat dit voorbeding zonder verzuim was opgevolgt, en dat de Engelschen, zo menigmaal die van Hamburg en de andere zamen verbondene steden zich daar van hadden willen ontheffen, hunne schepen genomen en verbeurd verklaart hadden; dat men 'er voorbeelden van vondt gedurende de

oorlogen van deze kroon met Vrankryk; maar dat zulks niet alleen by de Engelschen gepleegt wierdt; dat keizer *Karel de V*, de koningen van Zweden, Denemarken en Polen, gelyk ook de prins van Oranje, algemeen bevelhebber\* van de vereenigde provinciën, zich van het zelve recht tegen de zelve steden in diergelyke gelegenheden bedient hadden. De koningin eindigde met te zeggen, dat het geen burgers voegde gekroonde hoofden te dreigen; dat zy de overeenkomsten met alle hare bondgenoten, wie de zelve ook mogten zyn, heiliglyk zou onderhouden; maar dat het 'er wel verre af was, datze de bedreigingen van eenige steden vreesde; zy, welke die van de grootste vorsten wist te dwingen.

Dit verzoog bleef niet lang zonder tegenspraak. Daar kwam 'er een te voorschyn, dat te Antwerpen gedrukt was, en meer naar een lasterschrift zweemde, waar in de koningin onwaardiglyk gehandelt wierdt, dan naar een staatkundig gelchrift, om het voorrecht van de belang hebbende steden en de vryheit van de zeevaart staande te houden. Maar verstandige personen, die zich noch door den haat, noch door de genegenheit voor de party lieten blindhokken, beschouwden deze zaak in hare gevolgen, en meenden, het verschil ganschelyk ter zyde gestelt zynde, dat de voorzichtigheit der koningin zich in deze ontmoeting vergeten hadt. Zy zeiden, datze, om een gering voordeel, het geenze uit de verbeurdmakinge van eenige schepen kon trekken, zich bloot gaf niet alleen aan de weërwraak van de Hanzee-steden, maar ook aan die der Noordse koningen\*, onder wier bescherminge die steden zich begeben hadden, en dat het beter zou geweest hebben deze zaak te ontveinzen, dan zich om eene beufeling zo vele vyanden te maken. Men liet vervolgens zyne gedachten gaan over het voorledene, waar in men voorbeelden vondt van diergelyke ontydig geoeffende strafheden, en zelfs in Engelandt voorgevallene droevige veranderingen; dat dus de Saxen en de Denen, zeide men †, door de oude Bretons mishandelt zynde, zich daar over, door der zelve eilandt trekkende, gewroken hadden, het zelve door lange oorlogen verwoestende, en het zelve opleggende de schandelyke schatting van den *Deenschen penning*, waar van het niet ontfeft wierdt dan door de dapperheit van *Willem den Veroveraar*\*.

Terwyl ieder zich de vryheit aanmatigde om over dit geval te redeneren, beurde *Elizabeth*, die Spanje thans vernedert hadt, Vrankryk, dat door den val gedreigt wierdt, wederom op; deedt den koning van Navarre bystandt met geldt en oorlogs-voorraadt, en vaardigde in der stiltte een gezant † naar Parys af, om *Henrik den III*, die het niet langer kon uitharden, hare hulpe aan te bieden. Dit was in den tydt, dat de moordt der *Guizen*, in de staten van Blois omgebracht zynde, het koninkryk in een soort van *Anarchie*, of verwarde staatsgemeente, daar elk naar het oppergezag dingt, gebragt hadt. Het volk, zich door zyne woede en door die van hunne leeraren latende vervoeren, wilde *Henrik van Valois*, dienze met verachting *Henrik den Nedergedaalden*\* noemde, niet meer voor koning erkennen, noch *Henrik van Bourbon*, koning van Navarre, voor des zelfs naaften erfgenaam. De Parlementen maakten eene zamenpanning met het volk; de geestelyken hitsten zo wel de eenen als de anderen aan; de adel was weinig beter gezind; en zonder het onder zich aangaande het ryksbestier eens

1589.

\* Kapi-  
tein ge-  
neraal.Wat on-  
partydige  
personen  
daar om-  
trent ge-  
voelen.\* van  
Zweden,  
Dene-  
marken  
en Polen.† *Thou-  
mor.*\* *Con-  
queror.*  
*Camb-*  
*den.*  
*Thoumor.*  
*Mazaray.*† *Thomas*  
*Bodley.**Eli-  
zabeth*  
doedt  
Vrank-  
ryk by-  
standt.\* *Le*  
*Deval.*Beroer-  
ten in  
dit ko-  
ninkryk,  
en wat  
de hard-  
te



1589.  
nekkige  
Rooms-  
gezinden  
voorhad-  
d.n.

te zyn leiden zy eendragtig toe om *Henrik* den III, als de eerste oorzaak van den moordt, en den koning van Navarre, als een ketter, buiten het recht van de kroon te sluiten. Het viel zo ligt niet het omtrent de bestelling van den Staat eens te worden. Zommigen, zich voor het koningschap verklarende, boden het den hertog van Mayne aan: anderen toonden meer genegenheit voor de volksregering: daar waren 'er, die meer behagen hadden in de heerschinge der voortreffelyksten des lands, en anderen wederom stelden de heerschappy van weinige staatsbestierders voor als een ryksbestier, dat aan alle de drie andere deel hadt. Doch de verstandigsten merkten aan, dat het teffens het minst volmaakte, en het gewelddadigste was. Alle deze verschillende partyen spanden ondertusschen te zamen tegen den wettigen souverein en des zelfs waren opvolger. In het uiterste, waar toe beide deze vorsten zich gebragt vonden, deedt de koningin van Engelandt den laatsten, met welken zy een naauwer verbondt hadt, wezentlyken bystandt, en poogde den moedt van den anderen, door belofte van hem in den noodt te hulpe te zullen komen, op te beuren. De doot van dezen ongelukkigen koning viel in deze omstandigheid van zaken voor. Hy erkende, eer dat hy stierf, den koning van Navarre voor zynen opvolger; en volgens de wetten des koninkryks was de kroon naar rechten op hem vervallen: doch de misnoegden verstonden het geheel anders. Na alvorens over de verkiezing van den nieuwen koning zeer gekrakeelt te hebben, viel de keuze op den kardinaal van Bourbon, het geen den argezant van *Philips* den II wonderlyk behaagde, en die, zegt de geschiedschryver †, zich van deze verkiezing eene brug maakte, om na de doot van dezen ouden kerkheer den troon te beklimmen, overtuigt zynde, dat hy den zelve niet lang zou bekleden. Dit was ten anderen slechts een schim om het volk wat op te houden, terwyl men het aangaande den rechten koning eens mogt worden. Men was bedacht om den zelve te kiezen uit het huis van *Lotbaringen*, ende hertog van Mayne\* wierdt by voorraadt verklaart voor algemenen stedehouder van de kroon; een tytel, welke hem zeer naby aan de zelve deedt komen. Hy nam ook het besluit van die als eene erfenis, welke op hem stondt te vervallen, te verdedigen; en de voornaamste macht des koninkryks onder zyn gezag byeenveogt zynde, dwong hy *Henrik* den IV, gelyk men den koning van Navarre begon te noemen, naar Dieppe te vertrekken.

Daar van daan deedt hy zyne gezanten naar Engelandt oversteeken, om by de koningin aan te houden, ten einde zy hem bystandt wilde toezenden in zynen noodt, die zo hoog was, dat de hertog van Mayne zich beroemde hem in zyne macht te hebben, ten ware hy, om hem te ontsnappen, zich in zee wierp. Hy bedroog zich echter, en toen de krygsbenden en het geldt uit Engelandt kwamen, hadt de koning den beruchten slag van Arques, die zyne wapenen zo befaamd maakte, reets gewonnen. De koningin zondt hem twee en twintig duizend ponden Sterlings in goudt; waar mede die vorst zo vergenoegt was, dat hy zeide nooit op een stondt zo veel byeen gezien te hebben. Hy was het niet minder met vier duizend Engelschen, waar over Mylord *Willoughbi* het bevel voerde, welken zy uit de Nederlanden deedt komen, alwaar hy de plaats van den grave van Leicester, ten dienste van zyne Allerchristelykste Majesteit, bekleed hadt. Hare toegenegenheit en staatkunde werk-

III Deel.

ten even krachtig te zamen om hem te doen treden in het verwerend en aantastend verbondt, dat de Fransche afgezanten hem waren komen voordragen. Zy vondt zich daar toe aangespoort door de personele hoedanigheden van dien vorst, overladen zynde met den roem van duizend heldendaden, en het geen aan de zelve by hare Britannische Majesteit nog meer luister gaf, was, datze verrecht waren aan het hoofd van Protestantische legers. Zy tradt, dat meer is, met hem in eene gemeenschap van gevoelens en belangen, welke hen de zelve vyanden op den hals halende, hen verbondt tot eene wederzydsche goedwilligheit en onderlinge verdediging. Hun Godsdienst sardt den haat van de *Guizen* en van den Katholyken koning, of diende ten voorwendfel van der zelve heerschezucht, welke voornemens smeedde tegen de kronen van Vrankryk en Engelandt. *Elizabeth* wachtte zich dan wel een vorst te verlaten, met wien hare toegenegenheit, Godsdienst en staatkunde haar verplichtten zodanige naauwe verbindtenissen te hebben.

De bystandt kwam *Henrik* den IV zeer wel te pas; hy was zonder den zelve niet in staat geweest om uit zyne overwinninge voordeel te trekken. Zyne troepen, ten naaste by alle vremdelingen zynde, weigerden te dienen by gebrek van betaling, en ten anderen hadt hy een onderstandt van uitgelezene soldaten van noden. Het geldt en de Engelsche regimenten maakten het alles goed, en boezemden hem de stoude onderneming in van Parys, het middelpunt van het eedgenootschap, zo wel als van het koninkryk, te belegeren. Hy wierdt nochtans genoodzaakt het beleg op te breken, en deedt door de goede order, die hy in zyne afwyking hieldt, zien, hoe veel achting hy voor de Engelsche benden hadt: want terwyl de voorhoede en de middeltocht van het legerachtereen naar den kant van *Estampes* trokken, maakte Mylord *Willoughbi*, aan het hoofd van zyn legertie, de achterhoede uit, welke in deze gelegenheit de gevaarlykste, en bygevolg de aanzienlykste post was. Hy hadt ook last zich op de doortochten te onthouden, door welke de vyanden toevoer in de vesting mogten brengen, waar van de koning het beleg ging ondernemen, het geen hem slaagde. Hy veroverde ook niet lang daar na het *Vendomois*, en de Engelsche veldheer was niet weinig in zyn schik mede geholpen te hebben tot de overgave van een graafschap, waar van zyn voorzaat *Robert Willoughbi* door *Henrik* den V, tot beloninge van zyne wakkere oorlogsdaden, eertyds in het bezit was gestelt. Alle de benden hadden zich byeenveogt, en de koning, zyne overwinningen vervolgende, maakte zich meester van *Mans*, *Alençon*, *Falaife*, *Lisieux* en *Honfleur*, de Engelschen in het belegeren dier plaatsen boven de anderen in dapperheit uitmuntende. Die glorie stondt hen duur. Zy verlorren vele soldaten en officiers van verdienste, het zy in de gevechten, of door de ziekten. De kapiteins *Hunning* en *Stubbe* waren van het getal der laatsten, en de Geschiedenis merkt ter eere van *Stubbe* aan, dat de straffe van het afkappen zynr handt door den beul, om een schimpfchrift geschreven te hebben tegen het ontwerp van het huwelyk van den hertog van Anjou, hem niet wederhouden hadt om zyne vorstinne en zyn vaderlandt te dienen. Wy hebben gezien † met wat standvastigheit hy die straffe uitstondt: doch hy maakte zich eens eeuwigen roems waardig, dat hy zyn leven bloot stelde voor de eer van een koninkryk, waar in hy met zo veel streng-

1589.

Wat  
dient hy  
van de  
Engel-  
sche  
krygs-  
benden  
genoot.

† Fol.  
299.

H h h heit

*Elizabeth*  
zondt  
geldt aan  
*Henrik*  
den IV.

\* oom  
van den  
jongen  
hertog  
van  
Guize.

† *Camb-*  
*den.*



1589.

heit behandeld was. Men beklagde ook den ridder *William Druri*, die de Romeinen in beschaaftheit geëvenaart, zo niet overtroffen zou hebben, en men was met te meer deernis over zyn ongeluk aangedaan, om dat hy de vertroofing niet hadt van, gelyk de anderen, voor het algemene best, maar voor zyn byzonder kraakeel te sterven; want hy wierdt in een tweegevecht gedood door den jongen zoon van Mylord *Bourough*, dien hy den voorrang zocht te betwisten ten nadeele van de voorrechten, welke de Pairs van het koninkryk zich aanmatigen.

*Casb-*  
*den.*  
*Melle-*  
*ville.*  
*Spoti-*  
*wood.*  
*Thaann.*  
Ontwerp  
van het  
huwelyk  
van de  
zuster  
van Hen-  
rik den  
IV met  
den kon-  
ing van  
Schot-  
landt.

*Elizabeth* liet niet alleen voor *Henrik* den IV hare toegenegenheit blyken, met hem door hare benden en geldmiddelen by te staan, maar hadt ook voor des zelfs bloedt over beide de koninkryken van Britannië te doen regeren. In deze beooging trachtte ze *Jacobus* den VI de begeerte in te boezemen om de prinsesse *Catharina*, zuster van *Henrik*, wier verdiensten en zucht voor den hervormden Godsdienst haar bekend waren, te trouwen. Doch *Jacobus* hadt zich met de prinsesse van Denemarken ten huwelyk aan te zoeken ingewikkelt. De tweede gezanten, welke hy op den 15 May des jaars 1587 afvaardigde, waren naauwlyks vertrokken, of men zag *Du Bartas*, zo berucht door zyne Franche dichtstukken, die tot eene verwondering van dien tydt strekten, te Edenburg aankomen. Hy nam geen hoedanigheid aan, en zeide alleen gekomen te zyn om den koning te zien, wiens verstandt en wetenschappen de faam aan alle hoven van Europa uittrompette. Hy voegde daar nochtans kort daar na by, dat de geheimfchryver van den koning van Navarre, van het besluit zyner reize kennis hebbende, hem belast hadt cens te polsen wat gevoelens zyne Schotsche Majesteit hadt omtrent het huwelyk van de prinsesse *Catharina*. *Elizabeth* hadt de reize van *Du Bartas* bewrocht, overtuigt zynde, dat hy aangenaam zyn, en zyn aanslag gelukkig zou. Inderdaadt, hy bekoorde den koning dermaten door zyne welspreekende geleerdheit, dat die vorst, welke voor dat soort van lieden achtung hadt, en zich vleide zelf van dat slag te zyn, zynen ommevang niet kon missen, zo dat 'er niet aan te twyfen is, of hy zou de onderhandeling met Denemarken afgebroken hebben, byaldien de afgezanten van zyne Majesteit niet op weg, of reets te Coppenhagen aangekomen waren geweest. Hy verzuimde zelfs niet den koning *Jacobus* te overreden, dat hy Mylord *Touglond* \* naar Vrankryk zondt, alwaar de zelve den koning van Navarre zag, en de prinsesse zyne zuster, wier afbeeldsel hy medebragt. Doch hy schetste 'er een vander zelve verstandt en de schone hoedanigheden van hare ziele, dat, voegt 'er de geschiedfchryver by, onvergelykelyk bekoorlyker was. In den zelve tydt kwamen de afgezanten, die naar het hof van Coppenhagen gegaan waren, weder te rug, weinig over hunne reize, naar het zeggen van *Melleville*, voldaan zynde. *Frederik* de II, die nog in het leven was, kennis gekregen hebbende van het aanzoek van de prinsesse van Navarre, hadt hen zeer koel ontfangen, en menende, dat men niet oprechtelyk met hem handelde, hadt hy zyne oudite dochter aan den hertog van Brunswyk gegeven. Deze fchryver voegt daar by, dat de kolonel *Stuart*, die zeer begeerig was om den koning met eene Deensche prinsesse getrouwt te zien, verscheide reizen deedt op eige kosten, om de onderhandeling met den koning van Denemarken wederom aan te binden, en om des zelfs jonger dochter te verkrygen, waar in de koning bewilligde, mits dat het huwelyk door een plegtig gezantschap

\*broeder  
van den  
ridder  
*Melle-*  
*ville.*

voor den eersten May zou verzocht worden. 1589.  
Maar hy in dezen toestandt van zaken komende te sterven, liet hy de zorge om het verdrag te volvoeren aan zynen opvolger over. Dus wierdt het huwelyk, volgens dezen geschiedfchryver, met de afgezanten, welke de koning *Jacobus* in de maand van May des jaars 1587 zondt, niet gesloten; maar veel eer uit spyt, die de koning van Denemarken hadt over de bezending van zyne Schotsche Majesteit aan den koning van Navarre en de prinsesse *Catharina*, afgebroken. Het scheen dan, dat het aanzoek om deze laatste zou gelukken. Mylord *Touglond* was met een kostelyk geschenk te rug gekomen: het afbeeldsel, dat hy mede hadt gebragt, mishagde geenzins, en de lof, dien hy sprak van het verstandt en de deugden van deze prinsesse, deden den koning voort overhellen. Dit was ten anderen het onseilbaar middel om *Elizabeth* te behagen, en 'er de erkenenis van te bekomen van naaste erfgenaam, waar omtrent hy anders nooit volstrekte verklaring zou hebben. Doch de Voorzienigheid hadt 'er eene andere schikking in gemaakt. Mag men *Melleville* geloven, zo was het des konings Godvrucht, die hem daar in bepaalde, en het was eerst na veertien dagen, welke hy in heilige overdenkingen doorbragt, dat de Hemel hem de keuze, die hy deedt van de prinsesse van Denemarken, ingaf.

De geschiedenisfchryver van *Elizabeth* brengt deze voorkeur tot veel natuurlyker oorzaken over, namentlyk tot den al te gevorderden ouderdom van de prinsesse van Navarre, tot de middelmatigheit van der zelve huwelyksgoedt, en den staat, waar in de koning haar broeder zich toen bevondt, uitgeput zynde door een langen oorlog, welke, om van de zaken volgens de waarfchynlykheden te oordeelen, niet dan met zyne doodt stondt te eindigen. De wetten des koninkryks van Vrankryk riepen hem, wel is waar, tot de erfennisse van de kroon; maar zyn Godsdienst, de zamenrotting van Spanje, en de heerschezucht der *Guizen* kantten zich daar tegen aan, en gelykerwys alles tegen hem aanslagen smeedde, scheen hy den afgrondt zeer veel nader te zyn dan den troon; zo dat de Schotten niet meenden, dat het kon strekken ten beste van het algemeen, of ten voordeele van hunnen koning, dat hy met eene prinsesse trouwde, waar van hy geen nazaat te verwachten hadt, en zich vermaagfchapte met een vorst, welke hem in zynen ondergang zou mede slepen. Zy verzochten *Elizabeth* dan op zulk een trouwverbondt niet langer te willen staan; en dewylze wat lang wachtte met hen te antwoorden, voeren zy zodanig uit, dat zy haar verweten, datze nooit oprechte meningen omtrent des konings recht tot de erfennisse gehad hadt. De haat der twee natiën begon reets weder te ontfleken, en men hoorde de misnoegden zeggen, dat de naver der Engelschen niet kon bewilligen om over hen het Schotsche bloedt te zien regeren; dat zy ten anderen vreesden op hunnen troon te zien den gene, wiens moeder zy hadden doen sterven; dat deze overwegingen hen verplichtten partyfchappen te verwekken, welke zyne krachten en geldmiddelen zouden verzwakken; dat zy met dezen handel, die hem in vernedering zou houden, niet te vrede zynde, daarenboven zouden benyden een huwelyk, dat bekwaam was om hen kinderen te geven, besloten hebbende in zyn perfoon het geslacht van de koningen van Engelandt te vernietigen. Deze klagten wierden geuit met de vryheit van eene natie, welke den dwang niet bemint, en waren *Elizabeth* bekend.

Waarom  
dit hu-  
welyk  
niet ge-  
sloten  
wierdt.



1589. kend. Die koningin, te wys zynde om de wonde te vergiftigen, dacht niet dan op het hulpmiddel om de zelve te genezen. Zy gaf den koning van Schotland te verstaan, dat hare mening gezins was om hem te dwingen in de verkiezing van eene echtgenote, en datze zulkis geheel en al aan zyne zinnelykheit overliet. Zy vermaande hem alleen een persoon te verkiezen, die zyn volk zo wel als hem aangenaam, en bekwaam mogt zyn om de eensgezindheit tusschen de twee koninkryken te onderhouden. Maar onderrecht zynde van zyne genegenheit voor de prinsesse van Denemarken, sprakze hem met lof daar van, als ofze zich dit huwelyk tot eer wilde rekenen, en de erkenenis van beide de belang hebbende partyen tot zich trekken.

De koning van Schotland zoekt de prinsesse van Denemarken ten huwelyk aan.

Na deze verklaring van *Elizabeth* was het, dat de koning, zich in volkome vryheit ziende, afgezanten benoemde om de prinses ten huwelyk te gaan verzoeken, en met den nieuwen koning van Denemarken, *Christiaan IV*, die *Frederik* den II, zynen vader, was opgevolgt, de artikelen vast te stellen. *Melleville* rekent het zich tot eere van terstondt tot hoofd van het gezantschap uitgekozen te zyn, en de onderrechten dien aangaande uit den eigen mond van zyne Majesteit ontfangen te hebben. Daar waren 'er twee voornamen; de eene betrof den bystandt, welken deze Noordfche kroon hem zou kunnen doen tegen de genen, die hem het koninkryk van Engelandt zouden willen betwiften. De andere berichte den afgezant van geen acht te slaan op de inbindingen, waar mede de Raadt van Schotland des vorsten wille zocht te bepalen. Het blykt uit deze laatste, dat de jonge koning den Raadt al te veel gezag hadt laten aannemen, en de andere doet zien, dat 'er tusschen hem en de koningin van Engelandt altoos een misvertrouwen was. Maar het is niet zeer waarschynlyk, voegt 'er de zelve geschiedschryver by, dat *Elizabeth* des konings huwelyk op tweederlei wyze heeft zoeken te dwarsbomen, en datze, na de prinses van Navarre op het tapyt gebragt te hebben, om, naar zyn zeggen, die van Denemarken buiten te sluiten, aan den broeder van de eerste zou geschreven hebben, om hem te verplichten het huwelyk van zyne zuster voor drie jaren uit te stellen.

Het huwelyk wordt geloozen.

Het zy zo het wil, de afgezanten vertrokken in het begin van Augustus, en te Coppenhagen gekomen zynde sloten zy het huwelyksverdrag. Het huwelyk zelf wierdt voltrokken door middel van een gemachtigde, uit krachte van de volmacht der Schotfche gezanten, hebbende aan hun hoofd den grave maarfchalk, in plaats van *Melleville*, die, zeide hy, den koning geboden hadt hem van een zo gewigtigen last te willen verschonen. By dezen wierden gevoegt de konnostabel *Dander*, en Mylord *Keith*; en het hof van Denemarken betrouwde hen de koningin, omze naar Edenburg over te brengen. Maar dewyl het jaargetyde reets een weinig verlopen was, wierdt de vloot, daar de koningin zich op bevondt, onderwegen door een schrikkelijken storm overvallen, en men vondt zich genoodzaakt, na veel gevaars te hebben gelopen van te vergaan, om in de havens van Noorwegen lyfberging te zoeken. Men zeide, dat dit onweër door den Duivel verwekt was, en toveraars, welke men eenigen tydt daar na in Denemarken verbrandde, beleden, dat het een nitwerkfel van hunne bezweringen was, om zich te wreken over de oorvyg, die de Deensche zeevoogdt aan een burger van Coppenhagen, wiens vrouw eene

Het onweër doolt het fchip, dat de nieuwe koningin overvoert, in Noorwegen binnen lopen.

Het zelve was, zegt men, door toveraars verwekt.

III Deel.

toveres was, gegeven hadt. Diergelyke belydenis wierdt ten naaste by in den zelve tydt gedaan door andere toveraars in Schotland, welke zich beroemden een vaartuig, waar op eene mevrouw van het hof der koningin was, tusschen Bruntylandt en Leith te hebben doen vergaan. De geschiedschryvers, die deze gevallen verhalen, voegen daar by, om de zelve geloofbaarder te maken, dat de Duivel een veel genener zamenhandel met deze Noordfche volkeren onderhoudt, en dat hy aldaar een groter heerschappy voert dan in de plaatfen, die door het Euangelium verlicht zyn. Het kan waar zyn: doch het is in allen gevalle niet nodig toevlucht te nemen tot buitengewone oorzaken in tempeesten, welke in de zeën van het Noorden vry gemeen zyn, zo haast de somerfche dagen verlopen zyn, en de herfitwinden beginnen te blazen.

De koning onduydelijk zynde over het achterblyven van de koningin zyne bruidt, welke inscheping hy al voor langen tydt vernomen hadt, begaf zich langs de kusten, ten einde hy zyne schepen mogt ontdekken, of daar van tyding bekomen; maar te vergeeffch. Hy besloot dan in zee te steken, en byaldien hy haar niet in zynen koers ontmoette, haar in alle havens van Noorwegen te zoeken, alwaar hy met reden vermoedde dat de tegenwinden haar genoodzaakt hadden in te lopen. Hy begaf zich dan te fcheep, onaan gezien het fchte weër, en liet al wat staan kon byzetten, tot dat hy, na een storm verduurt te hebben, waar in hy het uiterfte gevaar liep, eindelyk gelukkig ter plaatse aanlandde, daar de koningin was. Na beide zo vele gevaren uitgestaan te hebben, wilde hy zyn leven en dat der prinsesse, het welk hem nog dierbaarder was dan het zyne, een zo woedend element niet aanbetrouwen, staat makende den ganschen winter in dit barre landt te blyven, alwaar het gefelschap der koningin zyne bruidt hem tot het bekoorlykste hof des werelds verstrekte. Maar dat van Denemarken, daar kennis van gekregen hebbende, nodigde hen te Kronenburg te komen, werwaarts zy te landt henen gingen. Zy vertrokken eerst in het begin van de lente\*, verselt zynde met den zeevoogdt van het koninkryk eenegrooet getal edelen, en stapten in het landschap Lothiana aan landt, waar van daan zy zich naar Edenburg begaven. De Deensche groten wierden aldaar prachtig onthaalt; en na de kroning van de koningin bygewoont te hebben keerden zy weder naar hun landt, met gedenkpenningen, afbeeldfels en goude ketenen beladen zynde.

\* des jaars 1592.

Engelandt zag dit jaar † sterven *Francina Sidney*, weduw des graven van Suffex, doorluchtig door haren gemaal, Mylord *Ratclif*, grave van Suffex, en door haren broeder, den ridder *Henrik Sidney*. Doch zy maakte hen beide op haar beurt doorluchtig door de stichting van het collegie, dat een van de zestien is, waar uit de hogeschool van Cambridge bestaat, aan het welke zy den dubbelden naam gaf van *Suffex* en *Sidney*, om het geslacht van haren man en het hare te eeren, en om zich door een gedenkteken, dat de wetenschappen was toegewyd, onsterffelyk te maken.

Doodt van de gravinne van Suffex. † 1589.

Men wil, datze daar toe was aangespoort door het voorbeeldt van den ridder *Mildmay*, die in het zelve jaar overleedt, en vyf jaren te voren\* in de zelve hogeschole het collegie van *Emanuel* hadt geflicht, met een genoegzaam inkomen tot het onderhoud van twee en zestig studenten, en een leeraar in de Godgeleerdheit, welke hen onderwyft. Deze ridder verdient den doorluchtigen

Doodt van den ridder *Mildmay*. \* 1584.

Hhh 2

gen



1589. gen naam van een vroom man en goed medeburger, opper-toezicnder van het hof der vermeerderingen \* onder *Henrik* den VIII, verfiert met de waardigheit van ridder door *Eduard* den VI, en door *Elizabeth* met die van geheime Raadt, en onder-schatbewaarder van den Exchequer. Het was na zyne doot, dat de koningin den ridder *Fortescue*, die haar lezer, en vervolgens opzicht-hebber van hare kleerkamer was geweest, met deze twee laatste ampten, waar van het tweede altoos aan het eerste gehecht is, vereerde.

Doodt van den grave van Worcester. \* Doctor. De Geschiedenis van Engelandt gedenkt ook de doot van *William Sommerfet*, grave van Worcester (a); die van de baronnen *Stourton*, *Compton*, en *Paget*, en van den leeraar \* *Laurens Humphrey*, hoogleeraar in de Godgeleerdheit in de hogeschole te Oxford. De eerste liet maar een zoon na, *Eduard Sommerfet*, insgelyks graaf van Worcester: doch het geslacht dezee eenigen zoons wierdt zo talryk, dat hy alleen zo veel kinderen hadt, als alle de andere graven des koninkryks te zamen. Het zelve was voor het overige van een zo doorluchtigen oorspronk, dat het zich toeëigent aan het bloedt van *Lankaster*, vermits *Karel Sommerfet*, eerste van dien naam, en overgrootvader van *William*, een bastaard zoon was van *Henrik van Beaufort*, hertog van Sommerfet, die gesproten was uit *Jan van Gant*, hertog van Lankaster.

Doodt van Mylord Stourton. Mylord *Jan Stourton* was een zoon van *Karel*, welken *Maria* hadt doen onthalzen om een bedreven manslag, en geteelt uit het huwelyk met *Anna Stanley*, dochter des graven van Darbi. Hy liet tot erfgenaam na zynen broeder *Eduard*.

Van Compton. *Compton* voegde by eene grote beschaaftheit een grondigoordeel. Hy was getrouwt met *Francina*, dochter des graven van *Hastings*, waar by hy enen zoon teelde, *William* genaamt, die hem in zyne waardigheden opvolgde.

Van Mylord Paget. Mylord *Paget* aangaande, de zelve overleedt te Brussel, werwaarts hy in den jare 1585 gevlucht was. Hy was een sterk voorstander van den Roomschen Godsdienst en van de belangen van de koninginne van Schotlandt, en men hielt hem zeer verdacht van in alle de zamenpanningen, welke toen ter tydt tot herstelling van beide gesmeed wierden, getreden te zyn. Hy liet een zoon na, dien hy geteelt hadt by de dochter van den ridder *Newton*, zyne echtgenote, en die wederom in de ecrampen van zyne familie, welke hem de overloping van zynen vader hadt doen verliezen, herstelt wierdt. Zyn nazaat leefde nog in het laatste van de voorledene eeuw, en deedt het vaderlandt grote diensten.

Van den leeraar Humphrey. De leeraar *Humphrey* wierdt zeer beklagt ter oorzaak van zyne geleerdheit en van zynen onvermoeiden vlyt in het zamenstellen van zyne werken, en in de waarneming van zyne ampten. Hy was naar Duitschlandt gevlucht, om zich tegen de vervolging van *Maria* te beschutten; en gedurende zyne ballingschap vertaalde hy uit de oorspronkelyke Grieksche handschriften het boek van *Origenes* van het Ware Gelove, en de verhandeling van den Adeldom, door *Philo* opgestelt. Hy schreef ook, in navolging van dezen laatste, drie boeken in het Latyn over de zelve stoffe, die hy den tytel gaf van *Optimates* †. By zyne te rug komst na de doot van *Maria* en de aanstelling van *Elizabeth* wierdt hy gemaakt voorzitter van het collegie van *Magdalena*, het tweede van de achttien *halls*, of collegiën, van de hogeschole te Oxford, en koninklyk hoogleeraar (a) *Dugdal* zegt, dat hy in den jare 1587 overleedt.

† de aanzienlyksten.

in de Godgeleerdheit. Daar was het, dat hy 1589. gedurende verscheide jaren zyne predikatiën en geschriften by zyne openbare lessen voegde, met een arbeid, die zo lang duurde als zyn leven. Men beklagt hem van gene vergeldingen ontfangen te hebben, die met zyne verdiensten overeenkwamen: hy, die waardig was de eerste kerkelyke ampten te bedienen, bleef ondertusschen bepaalt binnen het enkele dekenchap van Winchester. Daar zyn 'er, die geloven, dat zyne byzondere gevoelens de oorzaak daar van waren, hoewel de zelve niet liepen dan over onverschillige stoffen, en waar in de leerstukken van het gelove geen het minste belang hadden.

De koningin, zich altoos bevluytigende om de 1590. rust in het koninkryk te onderhouden, begon in den jare 1590 alle soorten van oorlogs-toebereidselen te maken tegen Spanje, oordelende, dat men, om eene bestendige vrede te genieten, zich in staat moest stellen om voor geen oorlog te vrezzen. Deze heerschezuchtige kroon werk genoeg te geven, om haar de gedachten te doen verliezen van weder eene vloot te zenden, meende zy het veiligste te zyn, of, ingevalle zy te rade mogt worden zulks te doen, om tegen de zelve schanssen op te werpen, en troepen in het veldt te brengen, welke der zelve landingen onmogelyk zouden maken. Men wist, dat *Philips* de II het op Ierlandt gemunt hadt, ter oorzaak van de toegenegenheit, welke de inboorlingen van het landt, bittere Roomschegezinden zynde, lieten blyken voor een vorst, die den naam van Katholyk voerde. Hierom deedt *Elizabeth* de monstering doen over de langs de kusten verdeelde Engelsche land-militie, en over de gene, welke zy in het landt onderhieldt. Zy deedt daarenboven twee in beide koninkryken tegen elkander over gelegene vestingen versterken: *Dunganon* aan den mondt van den *Sewer* \*, in het graafschap van *Tyrone*, een van die van de provincie van *Ulster*, en *Milford*, dat eene haven van het prinsdom van *Walles* is, leggende bewesten Engelandt aan de Iersche zee. Kortom, zy wees een fonds aan op het inkomen van de kroon tot onderhoudt van hare vloot, waar vanze een netten lyst deedt opstellen, en men betaalde de zelve † vervolgens alle jaren stiptelyk: doch de som was te gering ten aanzien van de onkosten, die tegenwoordig tot het uitrusten van de scheepsmacht van Engelandt vereischt worden: ook ziet men een groot onderscheidt tusschen de vloten van dien tydt en de gene, welke men naderhandt heeft uitrustt. De koningin hadt nauwlyks veertig oorlogschepen van dertig stukken kanon, behalven veertien of vyftien ligter schepen. De andere, die men in het gevecht kon gebruiken, gelyk men deedt tegen de *overwinnelyke vloot*, behoorden aan onderdanen van het koninkryk, die 'er altoos meer dan honderd gereed hielden om in zee te steken. Maar wat is dit in vergelyking van zo vele oorlogschepen van den eersten, tweden, derden en vierden rang, waar uit des konings vloot bestondt onder de volgende regeringen?

Dit waren de bevelen, die *Elizabeth* in haar koninkryk gaf. Maar dewylze door de onderinding van eene gelukkige regering van verscheide jaren wist, dat niets meer kon strekken ter beveiligung van hare staten dan den vyandt in de zyne werk te geven, voerze voort met den Protestanten in *Vrankryk* en de *Nederlanden* tegen de wapenen van den Katholyken koning bystandt te doen. Het was niet lang geleden, datze in drie verscheide reizen twee honderd duizend goudde kronen hadt opgeschoten \*, om de eersten hun-

Cambden. Thuanus. P. Bor. De Groot. Welke bevelen de koningin geeft ter zee en te landt.

\* of Suire.

† bedragende 8970 ponden Sterling.

\* in den jare 1587 en in de volgende jaren.



1590. hunne hulpbenden te helpen betalen. Zy gaf 'er dit jaar nog vier en dertig duizend, om de gene te werven, die de prins van Anhalt hen zou aanbrenghen. Zy vondt deze fonds zeer wel ter sneed in de beurs van den ridder *Horatius Pallavicini*, zo berucht door zyn geslacht, zynde een van de edelste van Genua, en door zyne grote rykdommen, maar nog meer door zynen haat tegen Spanje, en yver voor den Protestantischen Godsdienst, welke hem verplichtte zich in Engelandt metter woon neder te zetten. Hy was het, die negen jaren te voren het geldt hadt verschafft, het welk hare Britannische Majesteit aan den hertog van Alençon deedt tellen \*, toen hy den hertog van Parma dwong het beleg van Kameryk op te breken, en die naderhandt alle de wissels bezorgde, welke *Elizabeth*, het zy in Vrankryk, Duitſchlandt, of in de Nederlanden, van noden hadt. Men zegt †, dat hy op zyne kosten ook eenige schepen uitrustte, die de scheepsmacht der Spanjaarden te keer gingen; en mag men den geschiedſchryver, die deze omſtandigheid verhaalt, geloven, zou hy na dezen oorlogstocht den hertog van Parma geschreven hebben, om hem aan te manen van de party van *Philips* den II af te gaan, die hem, naar het zeggen van *Pallavicini*, aansprakelyk wilde maken voor den ſlechten uitſlag van zyne vloot. Maar dit geval is niet waarachtiger dan het geen de zelve ſchryver bybrengt van de aanbiedingen van *Elizabeth* aan dien beruchten veldheer \*. Voor het overige deedt de koningin niet dan het verſchot van de ſommen, welke zy de Protestanten in Vrankryk leende, en bedong daar van de wederomgeving onder de beloften van den burggrave van Turenne en anderen, die de zelve ontvingen voor de party, waar van zy als borgen kwamen: want zy meende, dat het ongeoorlooft was zonder wederomgeving in vremde landen te doen overgaan financiën, welke als het bloedt des koninkryks zyn, dat de zelve verschafft, en die aldaar altoos moeten omlopen, byaldien men den rykdom en de welvaart zoekt te onderhouden.

Lof van *Horatius Pallavicini*, bankier van *Elizabeth*.

\*aan den hertog van Anjou. Zie fol. 297.

† *Sirada*.

\*Zie fol. 414.

Wat wiffels de koningin in Hollandt overmaakt.

Door hare spaarzaamheit krygt ze hare rykdommen.

Behalven de noodwendige onkosten om de Protestanten in Vrankryk te ondersteunen deedt zy 'er nog veel zwaarder ter behoudeniſſe van Hollandt en Zeelandt. De bezettingen van *Vlissingen* en den *Briel* koſten alle twee maanden honderd vyf en twintig duizend guldens, en zy betaalde 'er twee honderd en zestig duizend voor de soldy van drie duizend man, zo te voet als te paardt, welke zy in het leger der vereenigde provinciën onderhieldt. Zy kocht ook verscheidene schepen om hare vloot te versterken, even zeer noodzakelyk zynde tot de verdediging der Nederlanden, als tot de hare.

Zy verzuimde ook niet voor Schotlandt te zorgen. Der aanslagen van den paus en den Katholyken koning op dit koninkryk, te arm zynde om de versterkingen, die des zelfs vestingen van noden hadden, te doen, bewust zynde, boodtze den koning hare hulpe aan, en zondt hem het geldt, dat hem ontbrak, over.

Ondertuſſchen, wel verre van belastingen op haar volk te leggen, om zo veel geldt te bekomen, gafze dat gene weder, het welke eenige jaren te voren hadt opgenomen. Dit was een oorzaak van vreugde voor gansch Engelandt, dat dezen overvloedt in de ſchatkisten der koningin als een wonderwerk aanzag, zonder den oorspronk daar van te kunnen raden. Zy hadt de zelve niet door geleende of afgeperste penningen vol gekregen: zy hieldt den roem en het geluk harer onderdanen staande tegen machtige vyanden, zonder zich van den byſtandt harer bond-

genoten te bedienen, en ondersteunde, dat meer is, deze bondgenoten zelfs met hare krygsbenden en geldmiddelen. Haar overleg en hare spaarzaamheit waren de waarachtige oorſprongen van zo veler rykdommen, en de Geschiedenis merkt aan, dat hare zuinigheit haar meer geldt deedt hebben dan het Goude Castilië en de mynen van Peru *Philips* den II aanbragten, vermits zy hare legers altoos ſtipte betaling bezorgde, daar de Spaansche troepen in Vlaanderen niet ſelden aan het muiten sloegen, by mangel van hunne soldy te ontfangen, welke het hof van Madrid hen niet kon overmaken. Deze lof voor het overige, welken alle de Engelsche geschiedſchryvers haar nageven, is niet wel overeen te brengen met het gene een van hen \* verzekert, namentlyk, dat deze vorstin meer schulden liet staan te betalen, en 'er meer op haar krediet alleen maakte, dan hare voorzaten gedurende honderd jaren gemaakt hadden, of zouden hebben kunnen maken: een bericht, dat zeer ſtrydig is met het gene een befaamd en geenzins partydig ſchryver † verhaalt, die zegt, datze een zeer groot getal van edelgesteenten, grote ſchatten, zo in geldt, meubelen, en prachtige klederen, naliet, en daarenboven een bloeiend koninkryk, dat met geen schulden belast was. Inderdaadt, men ſpreekt niet dan van een van zestig duizend ponden Sterlings, die haar opvolger aan de ſtadt Londen uitkeerde.

*Mylord Burleigh*, grootſchatbewaarder, bragt haar zeer veel dienſt toe in het ſchikken van de zaken van haar huis, en in het beſtieren van hare domeinen, hellende mogelyk ruim genoeg over naar den kant van de gierigheit: doch is hy te laken, om dat hy de koningin nu en dan belet hadt de dienſten, welke haar gedaan waren, mildelyk te vergelden, zo verdient hy ten minſte, dat men hem over zynen yver pryze, welke geen verſpilling in de geldmiddelen kon dulden, noch bedrog in de genen, die tot der zelve ontfangſt of beſtedinge waren aangeſtelt. Hy hieldt een wakend oog op alle de pachters van de tollē, en verplichtte hen het ongelyk te vergoeden, dat hunne ontrouwheit of verzuim aan hare Majesteit veroorzaakt hadt. Zy zelf tradt in een naauw onderzoek, horende den raadt, welken men haar gaf, en daar mede zo wel haar voordeel doende, datze de jaarlykſche inkomſten van hare tollē, die dertien duizend ponden Sterlings beliepen, eensklaps tot op twee en veertig, en wel haalt daar na tot op vyftig duizend ponden vermeerderde. Zy hadt deswegē verplichting aan een lager amprenaar van het kantoor van deze pacht, *Carwarden* genaamt, die haar onderrechtte van het bedrog, dat 'er in geſpeelt wierdt, haar teffens ſmekende hem niet te willen ontdekken, uit vreeze van bloot geſtelt te worden aan de wraakzucht van twee of drie van hare Raadsheeren, die de pachter, *Smith* genaamt, door geſchenken hadt omgekocht. De koningin nam hem in hare beſcherminge, en zeide, dat hy niets te vreezen hadt: doch zy kon de zaak zo geheim niet houden, of de belang hebbende Raadsheeren kregen 'er de lucht van, die zo goede order ſteden om den aanbrengher van de handt te helpen, dat men hem naderhandt niet meer zag. Hare Majesteit raadde daar van wel haalt de oorzaak, liet hem zoeken, en begeerde, dat hy in den vollen Raadt zou gehoort worden. *Mylord Leicester*, die toen nog leefde, kante zich te vergeeffich daar tegen aan, ondersteunt wordende door twee perlonen, waar op *Elizabeth* het meeste vertrouwen hadt, *Walſingham*, geheimſchryver van Staat, en *Burleigh*, den grootſchatbewaarder, zelve, welke zo veel vlyt toonde

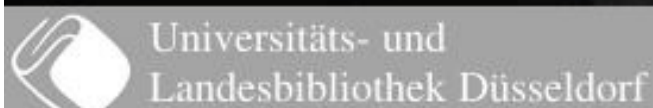
1590.

\* R. Nantou.

† *Vittorio Siri* in zyne Geheime Gedenkschriften.

Het goed overleg en de vroomheit van *Mylord Burleigh*, grootſchatbewaarder.

Omſtandigheid, welke aanduidt, wat zorg de koningin droeg omtrent hare geldmiddelen.





1590.

ter behoudeniſſe van de domeinen van hare Majesteit: doch van eene vroomheit was, die niet kon dulden, dat men de zelve vermeerderde ten nadeele van de oude pachters. Zy vertoonde de koninginne met klem van redenen, datze, byaldienze het oor aan de beschuldigingen van den verklikker, gelykze zich uitte, leende, haren Raadt een hoon zou aandoen, die op hare Majesteit zelf zou vallen; waar op deze wyze vorſin antwoordde, datze de balans tusschen de groten en kleinen gelyk wilde houden; datze niet zou dulden, dat personen van minder rang straffeloos lasterden de genen, die zich met staatsbedieningen vereert vonden; maar datze hen zou horen, byaldien hunne aanklagten waarachtig waren, trachtende eene koningin te zyn zo wel van de eenen, als van de anderen, als zynde door de Voorzienigheit op den troon gestelt, welke haar het oeffenen van recht aanbeval zo omtrent hare geringste onderdanen, als omtrent de Pairs van het koninkryk. Kortom, datze niet zou lyden, dat de pachters zich als bloedzuigers zouden vet meften van de algemene inkomsten, terwyl de schrale en uitgeputte koninklyke schatkist genoodzaakt zou zyn de armen met belastingen te drukken. Zy deedt den aanbrengrer dan komen, en vermaande hem voort te varen met haar te onderrechten omtrent alles, dat tot haar nadeel zou geschieden. Dus was de pachter genoodzaakt zyne pacht te verhogen op de wyze als reets gemeld is.

Zy hadt een weezin in de buitengewone schattingen op het volk.

Men sprak de koningin ook dezen lofsna, datze een haat hadt tegen alle dieschattingen, welke de koningen hare voorzaten hadden uitgevonden, en aan welke zy, om de bekoming daar van minder hatelyk te maken, de billyk schynende namen hadden gegeven van *des volks milddadigheit, goedwilligheit, en vrywillige gift*. Men deedt haar den voorſlag om een hoofdgeldt te ligten op ieder huisdier, waar van men zegt dat het ontwerp onder haren broeder *Eduard* gemaakt was: maarze verwierp het voorſtel daar van met verontwaardiginge. Zy weigerde zelfs zomtyds de buitengewone onderſtandgelden, die het Parlement haar hadt toegestaan, en hare manieren waren zo volksgezind en zo ſtelende, dat de gemeenten dachten haar nooit genoeg te geven, schoon de belasting niet felden zwaarder was dan onder de voorgaande regeringen. Maar de lasten, welke door de liefde worden opgelegt, zyn altydt ligt. De koningin van hare zyde, over de toegenegenheit van hare onderdanen gemaakt zynde, hadt den ryken gaarne het grootste gedeelte van de schattingen willen doen dragen, om de genen, wier goederen middelmatig waren, te verlichten, het geen eens onder *Richard* den II werkſtellig was gemaakt. Zy sloeg het zelfs aan het Parlement voor; maar men vondt daar omtrent zo grote zwarigheden, dat men genoodzaakt was zich aan het oude gebruik te houden, om dat de laatſten het grootste getal uitmakende, men de zelve niet kon ontheffen, zonder de anderen te drukken, of zonder het onderſtandgeldt te vernietigen. Een aangenaam krakeel voor het overige tusschen den vorst en het volk, wanneer de eerste vrees van het zelve te veel te vorderen, en het andere van niet genoeg te geven.

Zy weigert het oppergezag over Groningen.

Om den draadt van onze Geschiedeniſſe weder op te nemen, zyn wy tot dat tydsgericht gevordert, daar de ſtadt Groningen, hoofdstadt van de heerlykheit, waar aanze den naam geeft, gelegen tusschen West-Vrieslandt, waar in de

geschiedſchryvers haar gemeenlyk begrypen, 1590. en Oost-Vrieslandt, waar van de Eems de zelve afscheidt, dit jaar het oppergezag over haar rechtsgebiedt aan de koninginne van Engelandt wilde opdragen. Deze ſtadt, in bekommering zynde, kon noch het juk der Spanjaarden, noch het bestier van de algemene Staten dulden; en niet machtig genoeg zynde om zich in de onafhankelykheit van beide te houden, poogdeze zich daar van te ontheffen met zich onder de beheersching van een anderen meester te stellen. Maar de koningin was te ſtaatkundig om hare aanbieding aan te nemen. Zy zou zich zonder vele koſten niet hebben kunnen verzekeren van het bezit van een zo klein landt, noch zich aldaar versterken, zonder den nayver van het gemeenbest gaande te maken, waar vanze betuigt hadt het bondgenootſchap haar diebaarder te zyn dan de beheersching. Hare weigering verplichtte die van Groningen om ten goede te besluiten, en zich met de samenverbondene provincien, die hen van alle kanten omringden, te vereenigen. Dit geschiedde nochtans niet dan na dat prins *Maurits* deze hoofdstadt onder het bestier van den aartshertog *Ernest* den Spanjaarden ontweldigt hadt \*.

Niets was bekwaam de gematigheit der koninginne te verzetten. De aanbiedingen van die van Groningen konden haar niet bekoren, noch de verkeerde handel der Zeeuwen hare wraaklust gaande maken. Het was haar bekend, dat zy nieuwelings de bescherming van Vrankryk, ten nadeele van de hare, hadden aangezocht, en in plaats van zich daar over te wreken lietze zich zelve gebruiken om hen met de Staten van Hollandt te verzoenen, buiten weten van de welke zy over hun verdrag in onderhandeling waren. Hare zorgen gingen nog verder. Op het bericht, het welk zy kreeg, dat onvoorzichtige of kwalyk menende personen, onder schyn van haar te eeren, geschriften in het licht gaven, die niet ſtrekten dan om tusschen haar en de algemene Staten tweedragt te zaaien, deedze plegtiglyk betuiging, datze zulke stukken wraakte, en de zelve hielt voor oproerige lasterschriften. Dit geschiedde in den tydt, dat *Richardot*, voorzitter van Artois, een der bedrevenſte ſtaatsmannen, dien de Katholyke koning in de Nederlanden hadt, zich van alle zyne welſprekendheit bediende om den Raadt van Madrid tot overtuiging te brengen, dat men alle de uit de Walsche provincien vertrokkenene Vlamingen, welke daar weder in zouden willen keren, vergiffenis en vryheit van gewiſſe behoorde toe te ſtaan. Deze wyze ſtaatsdienaar zag het landt door hunne vlucht onbewoont, en dacht het zelve door hunne te rug komſt weder te bevolken; het eenigſte bekwame hulpmiddel om de wonde, die Spanje zich door een al te hevigen yver gemaakt hadt, wederom te helen. De koningin, die bevreesd was, dat zyne fynigheit een goeden uitſlag mogt hebben, wachtte zich wel, dat hy, met deze ſchriften, welke haar by de volkeren verdacht maakten, haar den tytel gevende van ſouvereine van de Nederlanden, te dulden, vat op haar kreeg; en om hem te beletten, dat hy 'er zich verder van bediende, haafte zy zich omze te veroordeelen. Zy vertoonde in den zelve tydt aan de Staten, wat omzichtigheit zy hadden te gebruiken om de aanslagen van *Richardot* te verydelen, uit vrees, dat, byaldien de provincien van des konings party door het te rug roepen der ballingen herſtelt wierden, de zelve macht aan Spanje mogten verſchaffen om die van de Unie te verdrukken.

\* in den jaare 1594.

Hare eensgezindheit met de algemene Staten.

Zy



1590. Zy droeg zorg voor ganfch Europa. De Engelfche kapers hadden fchepen genomen, die onder Florentynfche en Venetiaanfche vlaggen voeren. De groothertog van Toskane hieldt om de wedergeving van de zelve aan, en zy ftondt niet alleen de zelve op het verzoek van dien vorft toe, maar deedt daarenboven een ftreng verbodt door het ganfche koninkryk afkondigen, waar by gelaft wierdt, dat men den koophandel dezer twee machtige ftaten, de eerfte van Italië, niet zou ftoren. Zy begreep in de zelve verklaring Vrankryk, Denemarken, de Vereenigde provinciën en de Hanzee-fteden.

De aanmerking van een zeker fchryver \* omtrent de afkondigingen dezer koninginne dient niet vergeten te worden, namentlyk, dat men voor de zelve geen minder achtung hadt dan voor de wetten des Parlements; hoewel aan de andere zyde het gebruik dezer verklaringen zodanig in Engelandt is, datze geen nieuwe wet kunnen invoeren. Doch de Engelfchen hadden voor alle hare bevelen eene byzondere eerbiedigheit. Zy was 'er wel van overtuigt, en in dit vertrouwen, na alvorens alle hare onderdanen verboden te hebben de fchepen harer bondgenooten enig geweldt aan te doen, dreigdeze te ftraffen als zeeroovers de genen, die haar gebodt zouden overtreden. Elk gehoorzaamde ftiptelyk, en haar gezag maakte de zee zo vry als het landt.

Spanje hadt geen deel aan dit gunftbewys; in het tegendeel, zy zondeerde van het voordeel dezer verklaringe uit de met yzer, granen, of andere behoeften voor de Spanjaarden, met welke zy in oorlog was, geladene fchepen. Dus beproefde deze natie alleen hare gramfchap, en men zou niet weten, dat *Elizabeth* bekwaam tot wraakzucht was geweest, byaldienze zich over de fnode ondernemingen van *Philips* den II door verdubbelde flagen, welke hem meer dan eens tot berouw bragten van haren haat verwekt te hebben, niet gewroken hadt.

De graaf van Cumberlandt †, welchen de gefchiedenisfchryvers de geeffel van Spanje noemen, kwam de Azorifche eilanden, welke de Spanjaarden, nevens alle de andere landen van de kroon van Portugal federt het verlies van den koning *Sebaftiaan*, onder hunne gehoorzaamheit gebragt hadden, dit jaar verwoeften. Naardien het in de havenen van deze eilanden is, volgens zommigen in Afrika, en volgens anderen in Europa, doch zekerlyk tuffchen Europa en Amerika gelegen, dat de Spaanfche gallioenen, het zy naar West-of Ooft-Indië moentende, kwamen ankeren, waren de Engelfchen ten naafte by verzekert aldaar eenige van die fchepen te zullen vinden. Zy bedrogen zich niet, zy plunderden en boorden daar een groot getal van in den grondt; en zich voor *Fajal*, een van deze eilanden zynde, waar van men 'er negen optelt, vertoont hebbende, flechtten zy de fterkte van het zelve, en gingen weder heen, na alvorens acht en vyftig van de zwaarfte ftukken gefchut, die 'er in de vefting lagen, te hebben mede genomen. Een ander finaldeel verfcheen ook voor *Cadix*, en liep, onaangezien het vuur der galeien, welke aan het zelve den vryen doortocht zochten te betwiften, de Straat in, en bragt den fchrik tot diep in de Middelandfche zee.

Terwyl de veldheeren van *Elizabeth* Spanje aan beide de zcën en in des zelfs eilanden verwoeften, bewrocht zy de vrede voor den koning van Polen en den waiwode van Moldavië met den Turk. *Amurath* de III was den wreden

*Selim* opgevolgt, zich den troon verzekert hebbende door een moordt, die zodanig een ryk wel voegde, doch weinig overeenkomftig was, zeyde men, met zynen imborft, doende zyne vyf broeders verwurgen, waar van de jongfte nog in de wieg lag. Moldavië hadt onder dezen Sultan en onder des zelfs voorzaten harde flagen geleden. Dit ellendige landfchap, dat eertyds een gedeelte van het oude Dacië uitmaakte, en dat die *Gethen* bewoonden, werwaarts de ongelukkige *Ovidius* in ballingschap wierdt gezonden, was door de overheering van den Sultan *Mabometb*, na dat hy zich van Constantinopel hadt meester gemaakt, al in den jare 1455 onder het juk der Turken overgegaan. Die provincie hadt naderhandt meer dan eens beftaan om 'er zich van te ontheffen, en was beurteling gevallen dan onder de beheerfching van de koningen van Polen, en dan onder die van Hungarië. Maar de ongelovigen, het befte gedeelte van dit laafte koninkryk onder huune macht gebragt hebbende, en de Polen gedwongen geweest zynde deze provinciën van Dacië, die de befcherming van hunne kroon weder geeifcht hadden, door een vredesverbondt af te ftaan, hadt de Porte de zelve wel haaft wederom onderdanig gemaakt. De oproer van *Iwan*, of *Johan*, dien zommige fchryvers *Iwan* noemen, welke voorgaf een bafwaard zoon van den waiwode van Wallachië te zyn, maar, naar het zeggen van anderen, een geboren Pool was, wierdt, door de doodt van dezen roervink, den Mahomethanen en Chriftenen even ongetrouw zynde, gedempt \* zo haaft als hy opkwam. Dus voeren de eerften voort met de vorften of waiwoden aan te ftellen, gelyk men de landvoogden van Zevenbergen, Wallachië en Moldavië noemt, die de oppermachtigheit van den Groten Heer erkennen, en den zelve fchatting fchuldig, zo zy niet des zelfs flaven zyn. De waiwode van Moldavië, die toevlucht nam tot de voorpraak van *Elizabeth*, hadt onder de bafwaas van *Amurath* deerlyk geleden. De aanbeveling dezer vorftinne deedt van den Sultan eene veel zachter behandeling bekomen, en de Moldaviër bedankte de koninginne voor datze hem zo een gewigtigen dienft hadt gedaan.

Hare bemiddeling voor den koning van Polen was van geen minder uitwerking. Het was die *Sigismundus*, zoon van *Johannes* den III, koning van Zweden, welchen de Poolfche ryksvergadering op het einde van den jare 1587 verkoren hadt, en aan wien het in het vervolg de kroon van Zweden kofte, waar van zyne afwezigheit en de Roomfche Godsdienst, dien hy beleedt, hem deden verfteken blyven. *Amurath*, vergramt zynde over de verzoening van *Sigismundus* met *Maximiliaan* van Oofftenryk, zynen mededinger naar het koningfchap van Polen, of deze wedervereeniging van den Pool met een vyandelyk huis van dat der Otthomannen tot een voorwendfel nemende, hadt de Tartaren opgehitst om *Sigismundus* den oorlog aan te doen. Het leger van den Groten Heer zelf hadt zich in den jare 1589 vertoont aan de oevers van den ouden Tyras, welchen men hedendaags den Niefter noemt, met toeleg om uit dezen oorlog, zo de zelve den Tartaren mogt flagen, voordeel te trekken; en daar was in den Divan befloten, den zelve in het volgende jaar met ernft te hervatten. Polen, door de Tartaren en Muskoviten reets aangetaft wordende, bevondt zich in groot gevaar. Het wierdt 'er uit gered door de goede dienften van de koninginne *Elizabeth*,

1590. daviens de vrede met den Turk.

Droeftge staat van Moldavië.

\* in den jare 1574

1590. En met verfehiede mogendheden van Europa.

\* Babun. War achtung de Engelfchen voornaar hebben.

† George Clifford. Wat verwoeftingen de graaf van Cumberlandt in de Azorifche eilanden aanrecht.

Elizabeth be- werkt voor de Polen en de Mol-



1590.

*beth*, aan welke de Sultaan de vrede, welke zy voor *Sigismundus* verzocht, niet kon weigeren. Deze laatste schreef 'er over aan hare Britanniſche Majesteit in bewoordingen, welke eene levendige erkentenis voor zulk eene grote weldaadt, en eene volkome achting voor de buitengewone verdienſten eener vorstinne, die eenen van de eerſte tronen des werelds waardig was, te kennen gaven. Dus was het, dat hy zich daar omtrent uitdrukte. De kanſelier van Polen verſelde des konings brief met den zynen, die ganſch vol was van bedankingen en verwonderinge, zo van zynen kant, als van dien van het gehele koninkryk. Zodanig was de glorie van *Elizabeth*, ſtrekkende van het eene einde van Europa tot het andere, tot in Aſië overgaande, de woede des vyands der Chriſtenen ontwapenende, en Polen en Moldavië uit den noodt reddende.

De koningin zendt de orde van den Kouffebandt aan de koningen van Vrankryk en Schotland.

\* *Eduard Sommerſet*.

De koning van Schotland was met de nieuwe koningin, zyne echtgenote, in het begin van de lente, gelyk gezegt is, van Copenhagen vertrokken, en gelukkiglyk te Eindhoven aangekomen. De koningin zondt den grave van Worcester \* tot hem af, om hem te begroeten over zyn huwelyk en behouden te rug komſt, hem teffens bericht dcende, datze hem nevens den koning van Vrankryk tot medelidit hadt aangenomen van de ridderorde van den Kouffebandt. Dit laaſte was *Henrik* de IV, dien ondertuſſchen de Kouffebandt, het halsſieraadt, de tabbaardt en de mantel door de Engeliſche afgezanten niet eerder wierden gebragt dan in de maandt van September des jaars 1596, en hy zondt den kommandeur van Chattes, om te Windfor uit zynen name bezit van de orde te nemen, niet eerder af dan den 20 April van het jaar 1600. De graaf van Worcester kwam van het hof van Schotland te rug, zeer voldaan zynde over des konings omhelzingen en mildheden, welke hem op zyn vertrek met een ring met zeven ſchone diamanten beſchonk. Die vorſt gaf wel haalt daar na wezentlyke preuven van zyne goede meninge voor de ruſt van Engelandt, en zelfs van ganſch Europa, vaardigende den kolonel *Stuart* naar Duitſchlandt af, om met den koning van Denemarken en de afgezanten van de andere mogendheden over de middelen te handelen, waar door Engelandt en Vrankryk met Spanje mogten bevredigt worden: doch de zaken waren ganſch anders geſtelt.

Befluit van *Elizabeth* om *Henrik* den IV hulpe te bieden.

Geheel Vrankryk was ſedert de droevige doodt van *Henrik* den III allerwegen in rep en roer, en de koning van Spanje, uit de binnenlandſche oorlogen, die hoe langer hoe heviger wierden, voordeel trekkende, dacht zich meeſter te maken van een gedeelte van dat ongelukkig koninkryk, byaldien hy het zelve niet ganſchelyk onder zyne macht kon brengen. *Elizabeth*, die der eiſchen en ſnode aanſlagen van *Philips* den II niet onbewuſt was, overleide gedurig met haren Raadt hoeze zich in dezen ſchromelyken toeflandt van zaken te gedragen hadt. Zy wiſt, dat het hof van Madrid twee gewigtige beoogingen hadt; de eene om den hertog van Parma naar Vrankryk te zenden, ten einde hy zich van het hert dezis koninkryks meeſter maken, en *Henrik* den IV daar uit verdryven mogt; de andere om de havens van die zee-provincie, waar aan de oude Bretons den naam van Bretagne hebben gegeven, in zyn geweldt te krygen. De koningin wenſchte de uitvoering van

dit dubbelde ontwerp te beletten. Om het eerſte te dwarsbomen, twyfeldeze of het niet dienſtig was aan de in de veſtingen van de verenigde Nederlanden verdeelde Engeliſche krygsbenden order te zenden om naar Vrankryk te trekken, en zich te voegen by de gene, die uit Duitſchlandt den Allerchriſtelykſten koning te hulpe kwamen; dan ofze in het tegendeel nieuwe troepen naar Hollandt zou doen overvoeren, om den hertog van Parma te beletten iets uit te rechten. Belangende de tweede was 'er maar een beſluit te nemen, namentlyk om op de zee, die een byna-eilandt van deze provincie maakt, welke zy van alle kanten, uitgenomen van dien van het Ooſten, omringt, te kruiffen.

Maar terwyl men in het kabinet tydt verloor met een overleg te maken, ſtelde Spanje zyne maatregelen, reets overlang genomen zynde, ter uitvoeringe; zo dat men verwondert was de aankomſt van dien hertog van Parma omtrent Parys te vernemen, wanneer men hem nog niet uit Vlaanderen meende vertrokken te zyn. Hy hadt zich nochtans tegen zyne zinnelykheit gehaast, en indien men de Franſche geſchiedſchryvers mag geloven, deedt hem de vreeze, dat de Raadt van Madrid, terwyl hy buiten zyne landvoogdy zou zyn, hem een opvolger mogt geven, des zelfs bevelen met zeer veel weëzin uitvoeren. Doch zyn geſchiedſchryver \* doet hem anders redeneren.

Na de verovering van Bon, dat den keurvorſt van Keulen, des zelfs wettigen heer, wierdt wedergegeven, ſchreef deze laaſte daar over brieven van dankbaarheid aan *Philips* den II, en de hertog van Parma nam daar uit gelegenheit van hem uit zynen name te ſchryven, om hem geluk te wenſchen met eene overwinninge, waar van hy al den roem aan het geluk der wapenen van zyne Katholyke Majesteit verſchuldigt was. Hy vleide dien vorſt, een prins, welke een vriendt van het huis van Ooſtenryk was, in zyne ſtaten herſtelt te hebben, waar van die ſterkte hem het bezit verzekerde, en teffens voorzien te hebben ter beveiliging van de getrouwe provinciën in Vlaanderen, en boven al van Gelderlandt, door de bezettingen van deze veſting, voor der zelve overgave, verwoeft zynde geworden. *Ik voorſpel*, vervolgde hy, uit dezen nieuwen goeden uiflag eene aanſlaande gelukkig uitkomst van den Nederlandſchen oorlog. De Maas, reets ter regter en ter linker handt hebbende, ſtroomt alleen om de landen van uwe geboorzaamheit te beſproeien, zonder dat der zelve water de andere mogendheden bulde doe. De Rbyn, reets ontbeſt van de beerſchappy uwer vyanden, erkent niet meer dan de uwe, of die van uwe bondgenoten. De zee is reets door de wederom onder uwe geboorzaamheit gekeerde ſtads havens, voor de ſcheepvaart uwer onderdanen geopen; kortom, alle de Nederlandſche provinciën, van de grenzen van de Britanniſche zee af, tot aan het uiterſte van Vrielandt, zyn vry voor uwe krygsbenden, welke aldaar niets ontmoeten, dat baar tegenhoudt. Het is waar, dat Hollandt en Zeelandt in bunne wederſpannigheit volbarden: maar men heeft begonnen ben beide eentoom in den mondt te leggen. Sluis houdt die van Vliſſingen in bunnen plicht, en Geertruidenberg is eene moeielyke barriere voor die van Dordrecht. De verovering van die twee plaatſen is een voorſpel van de bebeeringe der andere, en baant den weg om zulks binnen weinigt tyds te volvoeren. Dus hope ik alle de zeventien provinciën onder de geboorzaamheit van haren koning en de Roomſche kerk eerlang bereenigt te zien.

Het oogmerk des hertogen van Parma, naar het

Cambden. Thuanus. Mezeray. Het Lozen van Henrik den IV, door den biſchop van Rhodex.

\* *Srada*. Wat omweg de hertog van Parma gebruikt om *Philips* den II af te raden zyne wapenen in Vrankryk te voeren.



1590. het zeggen van den geschiedschryver, die hem met zo veel snorkery doedt spreken, was niet zo zeer om den koning lof toe te zwaaien over den voortgang zyner wapenen in de Nederlanden, of zich zelve daar over te roemen, als wel om dezen vorst te doen begrypen wat belang hy hadt om met de verovering daar van voort te gaan, zonder naar wat anders om te zien. Hy wist, dat *Philips*, aangeloekt zynde door de hope van een groot gewin in de burger-oorlogen van Vrankryk, voorhadt hem derwaarts te zenden: hy in het tegendeel oordeelde, dat het dien vorst oncindig voordeeliger was de beroerten van zyne afgevallene staten te stillen, dan zich met die van anderen te belemmeren. De tomeloze heerschzucht dezès konings maakte daar omtrent andere gedachten, en meende tot het eene en het andere in staat te zyn. Maar hy hadt moeten bedenken, gelyk de geschiedschryver verstandiglyk aanmerkt, dat de zoon zelf, die de gansche wereldt verlicht, nochtans zulks niet kan doen dan aan een gedeelte te gelyk, en dat de zelve over geen halftrondt van den aardkloot oppgaat, of zy gaat voor de andere helft in den zelve tydt onder. Ook roemen de staatkundigen \* de wyze vertogen van den hertog van Parma, en zeggen, dat Sluis en Geertruidenberg Hoilandt en Zeelandt dermaten ingesloten hielden, dat die provinciën in zyne handen hadden moeten vallen, byaldien men hem, in plaats van naar Vrankryk te zenden, de overgaaf van de zelve hadt laten volvoeren.

Maar de bevelen van Spanje waren te dringende en te volstrekt om ontweken te kunnen worden, en hoe noð die veldheer zich daar aan kon onderwerpen, moest hy echter gehoorzamen. Hy vertrok dan den 6 Augusty van Valencyn, en kwam den 22 te Meaux aan. Hy hadt maar twaalf duizend voetknechten en drie duizend ruiters, maar alle van het beste volk; gefchut ten anderen en oorlogs-voorraadt voor een veel talryker leger, en vyftien honderd wagens met lyftocht om Parys van ververfching te bezorgen. Het was om het beleg van deze hoofdstadt des koninkryks te doen opbreken, dat de Raadt van Madrid hem gelaft hadt onophoudelyk voort te trekken. Deze veldheer, dien alle de geschiedschryvers den lof geven van een der grootste oorlogshelden van zynen tydt geweest te zyn, hadt zyne maatregels zo wel op de nauwkeurigste kaarten van dat landt genomen, en de uitvoering van zyne onderneming zo wyzelyk overlegt, dat hy meende, dat hem de aanslag onmogelyk missen kon. Het slaagde hem inderdaadt gelyk hy het gedacht hadt. *Henrik* de IV was zeer verbaast de komst van dezen hertog door zyne eigene herauten te vernemen. Hy liet den koning op eene trotsche wyze weten, dat hy begeerde als een derde ontfangen te worden in het verdrag, waar over zyne Majesteit en de hertog van Mayne in onderhandeling waren. Deze gesprekhouingen waren van weerkanten niet oprecht. De koning hadt de zelve niet begeert dan om den hertog van Mayne van de Spanjaarden af te trekken, of om hem verdacht te maken, en de hertog van Mayne van zyn kant hadt daar niet in bewilligt dan om den hertog van Parma den tydt te geven van nader te komen. Dit deedt hy volgens het bewerp, dat hy hadt opgestelt, zonder iets te wagen, en zonder zich in te wikkelen in een veldslag, dien de koning hem aanbodt, maar waar toe hy hem niet kon krygen, noch hem beletten levensmiddelen in de stadt te voeren. Verschanst leggende in een moeras, alwaar het *Henrik* den IV onmogelyk was hem te overweldigen.

III Deel.

De heerschzucht van *Philips* doedt hem dezen raadt in den windt slaan.

\* Zie de Geheime Gedenkschriften van *Vittorio Siri*.

Krygsverrechingen van den hertog van Parma in Vrankryk.

gen, nam hy in zyn gezicht Lagny aan de Marne in; en des anderen daags kwam 'er al een oncindig getal met allerhande voorraadt geladene vaartuigen uit de Marne in de Seine afzakken, de welke tot binnen Parys aan de kaajen voeren.

De krygsuitvoering van *Don Johan d' Aquila*, die zich by den hertog van Merkeur \* kwam voegen in Bretagne; baarde *Elizabeth* nog meer bekommering dan die van den hertog van Parma, om dat die zee-provincie haar nader by was gelegen dan Parys. De hertog van Merkeur, van het huis van *Lotharingen* zynde, eifchte het hertogdom van deze provincie, uit hoofde van zyne gemalinne, eene dochter van den hertog van *Estampes* †, die een zoon was van *Charlotte van Bretagne* ‡. De Katholyke koning veinsde hem te ondersteunen, zeer verheugt zynde, dat hy het recht van des zelfs gemalinne kon vaststellen; en dit hertogdom wedereifchen, als een leengoedt, waar toe inderdaadt de dochters, volgens de landwetten van de provincie, gerechtigd waren, terwyl de zelve door byzondere mogendheden geregeert was geworden. *Philips* de II hadt nochtans niet voor het den hertog van Merkeur langen tydt te laten genieten. Hy bediende zich alleen van hem om voor zich zelve daar toe den weg te banen, of voor de infante zyne dochter, geteelt uit het huwelyk met *Elizabeth*, dochter van *Henrik* den II. En inderdaadt, zy zou op den hertog van Merkeur de voorkeur gehad hebben, dewylze in een regte linie gesproten was uit het huwelyk van *Ana van Bretagne* \* en *Lodewyk* den XII, waar van *François* de I, vader van *Henrik* den II, met de oudste dochter getrouwt was. Maar Vrankryk wilde, dat Bretagne, by de kroon gevoegt zynde, daar van niet zou afgescheiden worden, de wetten van het koninkryk zodanig leggende, dat al wat by het grondgoedt gevoegt is, daar van in het vervolg niet mag vervremt worden. *Philips* de II was dan in zyn schik deze zaak door den hertog van Merkeur te zien aanroeren, besloten hebbende uit de gelegenheit voordeel te trekken, zo haast als hy de Bretons genegen zou zien ont weder in hune rechten te treden. Het was in deze beooging, dat hy *Don Aquila* met een smaldeel schepen naar de kusten van Bretagne zondt. Hy verscheen aldaar omtrent half September, en veroverde *Henneboud*, eene zee-stadt in het bisdom van *Vennes*, in den tydt, dat de hertog van Merkeur zich van *Lopredan*, aan het kanaal van *Blavet*, meester maakte.

De zaken van Vrankryk stonden dus verward, wanneer de prins van *Dombes* †, die voor den koning het gebiedt in Bretagne voerde, eene bezending deedt aan hare Britanniſche Majesteit, om haar te smeken bystandt te willen verzenden. De koningin vondt zich verlegen. Van den eenen kant scheen de bezending, welke slechts uit den name van den prins geschied was, zonder door den koning, dien van de zelve geen kennis hadt kunnen gegeven worden, bestemt te zyn, niet plechtig genoeg om *Elizabeth* te verbinden hare krygsbenden en vloot te wagen, en de zelve naar Bretagne te zenden. Van de andere zyde baarde haar de vreeze, van dat deze provincie onder de macht der Spanjaarden mogt vervallen, geen geringe bekommering. Stelde *Eduard* de III, zeide zy, alles in het werk om de rechten van *Johan* van *Montfort* tegen de *Franschen*, die hem zyn hertogdom zochten te ontveldigen ‡, staande

1590.

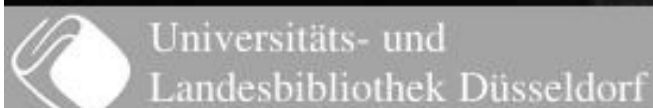
Eifchen van den hertog van Merkeur en van *Philips* den II op Bretagne.

\* of Merceur. † *Sebastiaan* van *Luxemburg*, hertog van *Ponthiere* en *Estampes*. ‡ *Charlotte* van *Brosse*, geuget van *Bretagne*.

\* dochter en erfgenaam van den hertog *François* den II.

De Raadt van *Elizabeth* is het omtrent den bystandt van Bretagne niet eens. † *Henrik* van *Bourbon*, zoon van den hertog van *Montpensier*.

‡ omtrent het midden van de XIV eeuw.





1590.

de te houden, wat moet ik niet doen om te beletten, dat Philips de zelve overbeere; hem, dien de nabuurschap en de rykdommen dezer provincie tot de veroveringe van Hollandt en Zeelandt, en mogelyk tot de inneminge van gansch Engelandt veel zouden helpen? Ondertusschen raadden zommigen van haren Raadt haar af zich in te wikkelen in een oorlog, waar doorze hare geldmiddelen uitputten, en het puik van de Engelsche natie vernielen zou, zonder datze 'er een gelukkigen uitslag van hopen kon. Zy spraken van de Franschen als van eene natie, die woelachtig, heerschezuchtig, onstandvastig en oproerig tegen hare koningen was, en waar van hare Majesteit geen bestendiger toegenegenheit te wachten hadt. Dat zy Henrik den III, hoe zeer hy der zelve Godsdienst was toegedaan, vermoord hadden, en Henrik den IV, zynen opvolger, met eene felle woede vervolgden, onder voorwendel, dat hy belydenis deedt van een Godsdienst, die tegen den hunden strydig was. Dat men die van Mets, Toul en Verdun zich door eene ligtvaardigheid, welke men niet dan aan den Franchen aardt kan toeschryven, der gehoorzaamheit van het Duitsche Ryk, waar van deze drie steden altoos afhankelijk waren geweest, hadt zien onttrekken. Dat de Engelschen by Vrankryk niet hoger te boek stonden dan de Duitschers, en dat alle de vredesverbonden, de gedane dienften, de toegebragte bystandt en het geleende geldt den onverzoenlyken haat dezer oude vyanden niet hadt kunnen uitdoven. Dat zy zelf zich beroemden op hunne ondankbaarheid en bedriegeryen, wanneer zy, van hunne schuldeischers sprekende, welke zy een pots zoeken te spelen, hen uit verachting Engelschen noemen, dat is te zeggen lieden, die eenvoudig genoeg zyn om hun geldt aan schelmen te lenen, welke geenzins van mening waren om hen het zelve weder te geven. Hier wierdt nog bygevoegt, dat het in genen dele raadzaam was troepen naar een koninkryk over te doen gaan, waar in alles in rep en roer stondt, en het grootste gedeelte zinneloos genoeg was om Spanje tot zyne verdediging te roepen, dat niet anders zocht dan om zich deze kroon cynbaar te maken.

De koningin nam de vrypostigheid dezer redeneringen niet voor goed op, te smadelyk zynde aan eene natie, welke, onaan gezien hare binnenlandsche beroerten, echter een van de doorluchtigste en bloeiendste van Europa was, en met welke zy ten anderen een naauw verbondt hadt. Zy belgde zich nog meer over de vertogen van de genen, welke haar zochten aan te raden, datze zich van den tweespalt van dat ongelukkige koninkryk zou bedienen, en datze, terwyl de misnoegden en Spanje het zelve van de eene zyde vericheurden, van den anderen kant op Pikardië en Normandië, waar van de zee hare vloten het inkomen opende, zou aanvallen. Zy vertoonden haar, datze de gelegenheit niet moest verzuimen van wederom aan hare kroon te hechten landschappen, welke eertyds der zelve gezag erkent hadden, en van dat machtige koninkryk met de vreemdelingen en onderzaten, die de zelve van een scheurden, te delen, pryzende het zeggen van Karel den Stouten, hertog van Burgundië, *Dat de naburen van Vrankryk gelukkig zouden zyn, wanneer het, voor eenen, twintig koningen hadt.* Doch hunne redeneringen met verontwaardiging verwerpde, voerdeze hen te gemoet: *Weet, dat Vrankryk geen verduistering kan lyden, die Engelandt niet nadeelig zy, en dat des zelfs laatste dag het voorteken zou wezen van onzen aanstaanden nacht.*

Zinryk  
zeggen  
van  
Eliza-  
beth ten  
voorde-  
le van  
Vrank-  
ryk.

Ondertusschen wierdt 'er dit jaar niets besloten. Het verlies, dat het hof overkwam van zyne voornaamste staatsmannen, hielp mogelyk tot deze opschorting, en belette de koningin iets vast te stellen. De eerste, die overleed, was *Ambrosius Dudley*, welken *Elizabeth* tot graaf van Warwik verheven hadt, oudste broeder van den grave van Leicester, en die hem in zachtheit van imborst overtrof; maar het vrolyk gelaat en de gelukkige sterre van den anderen verheften hem tot eene veel hoger begunstiging.

De doot van den ridder *François Walsingham*, op den 6 April voorgevallen zynde, volgde die van den grave van Warwik van zeer naby, en de koningin verloor in zyn persoon eenen van de getrouwste en bekwaamste leden van haren Raadt, zynde haar eerste geheimschryver van Staat, kanceelier van Lankaster \* en van de ridderorde van den Kouffeband: doch die in zyn ridderstaet bleef, zonder tot de waardigheid van Pair des koninkryks te komen: het zy om dat de koningin de zelve aan zeer weinig personen gaf, of om dat zyne gematigtheit hem niet zeer gretig maakte om zulks te verzoeken. Zich even eens gedragende als *Mecenas*, de welke zich met de vriendschap van *Augustus* vergenoegde, in de Romeinsche ridderorde bleef, zonder naar de waardigheid van *Patricius* te staan, meende hy, dat de goedgeguntheden zynor vorstinne hem zo veel verstrekten als alle andere eerampten. Hy was ook, zo wel als de gunsteling van dien keizer, van zeer goeden huize en van een destigen adel; doch meer door zyne verdiensten dan door zyne geboorte aan te pryzen. Zyne reizen in vreemde gewesten hadden aan zyn verstandt, uit de natuur verheven zynde, en aan de wetenschappen, welke hy in de hogescholen verkregen hadt, een trap van volmaaktheit gegeven, waar toe niemant van zyns gelyken was opgesteigert, noch in het vervolg opsteigerde. Hy was de geleerdste man van zynen tydt, verscheidt talen machtig zynde, en de zyne wonderlyk wel sprekende: talenten, die bekwaam zyn tot de onderhandelingen, en welke hem in de gewigtigste gezantschappen van deze regering deden gebruiken.

Hy nam dat van Vrankryk gedurende verscheidt jaren waar, en wel in een toestand van zaken, welke deze bediening zeer schromelyk maakte: van den eenen kant in het midden van de bewegingen van de inlandsche oorlogen onder de kinderen van *Henrik den II*, en van de andere zyde gedurende den geheimen handel van het aanzoek van den hertog van Anjou. Hy gedroeg zich ondertusschen met zo veel voorzichtigheit, dat hy dit oproerzuchtige hof wist te behagen, en de koningin zyne meesteresse met vrucht dienst te doen. Alle de omstandigheden van deze syne onderhandelingen zyn in de Gedenkschriften van zyn gezantschap te zien †. Men vindt 'er de brieven, welke hare Britannische Majesteit aan hem schreef, en zyne antwoorden daar op, even zeer verwonderenswaardig zynde: het zy ter oorzaak van de schrandtheit eener vorstinne, welke de onderrechten voor hare staatsmannen zo wel wist op te stellen, of ter oorzaak van die van haren afgezant, welke de zelve zo wel wist werkstellig te maken.

Hy was haar by zyne wederkomst in Engelandt niet minder nut, altoos waakzaam en vol toegenegenheit, ontdekkende, zonder dat

1590.

Camb-  
den.  
Nanten.  
Dudal.  
Doodt  
van den  
grave  
van  
Warwik.

Doodt  
en lof  
van  
Wal-  
ingham.

\* eerste  
ampt-  
naar van  
het hof  
van Lan-  
kaster,  
door  
Henrik  
den III  
opge-  
recht.

† Ver-  
meit  
door den  
ridder  
Dudley  
Digges.



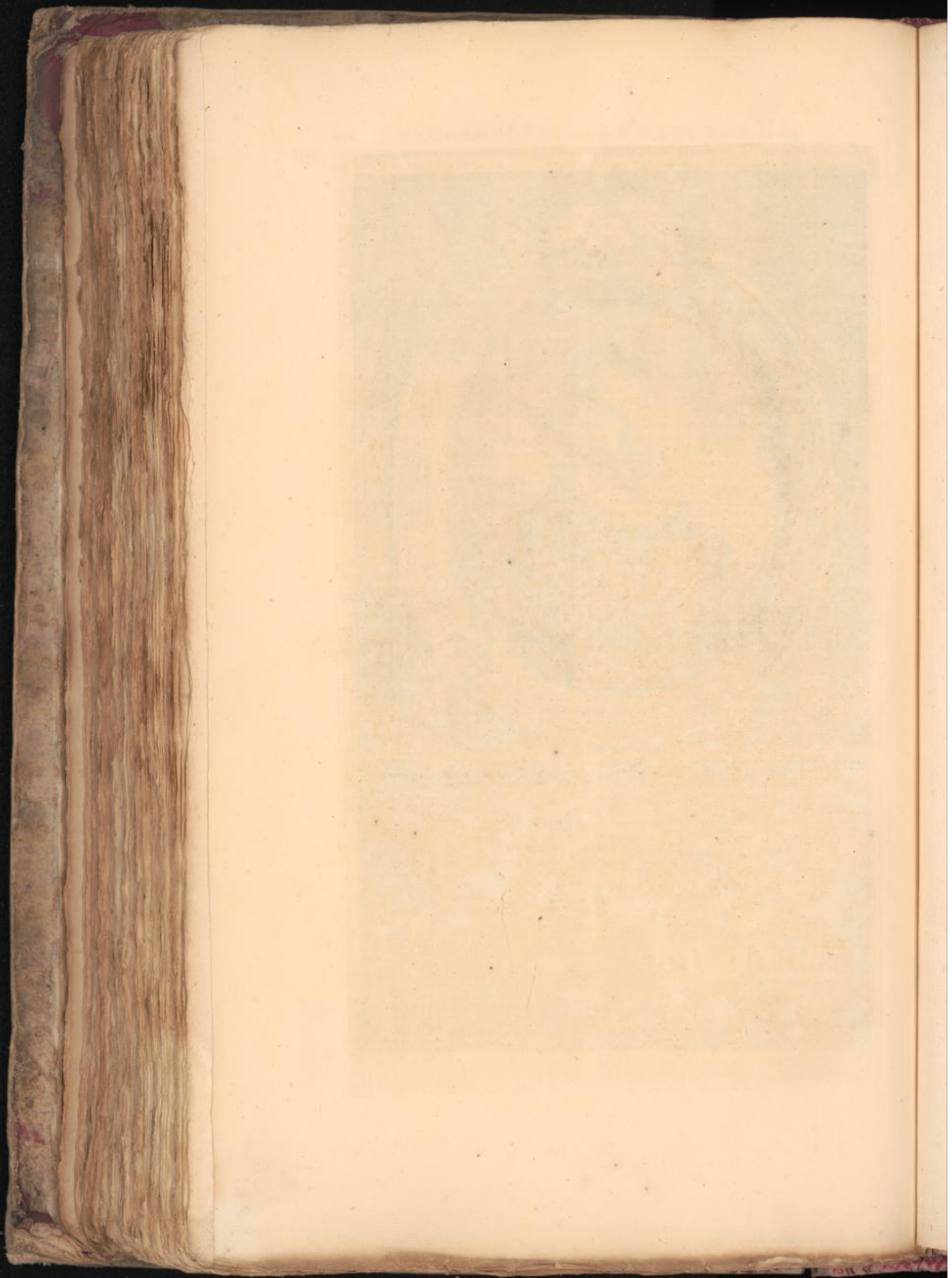


• Tel que fut Meunier, un jour pour Auguste  
• Tel pour Elisabeth devant tout autre.  
On me vit comme lui jadis sage et fier,  
Et comme lui da vray de Libération.

• A. G. Wolff. pin.

• D. G. G. sculp.







1590.

het hem misse, de geheimste zamenzwingen. Het schynt, dat de behoudenis der koninginne en van den Protestantischen Godsdienst, waar voor hy een groot yveraar was, voornamentlyk aan zyne zorgen en doordringendheit is toe te schryven: niets ter verzekering van den zelve verzuimende, tot zo verre, dat hy, door een yver van goed onderdaan en getrouw landgenoot, zich zomwylen vernederde om het ampt van bespieder eerder dan dat van staatsdienaar waar te nemen. Het was met deze bevytting, dat hy de heilloze aanslagen van *Parri* en andere vloekverwanten ontdekte, en, na vooraf de ondernemingen van *Philips* den II op Engelandt geroeken te hebben gedurende zyn gezantschap te *Parrys*, meer dan iemandt medehielp om hem in Vrankryk en de Nederlanden zo veel te doen te geven, dat al zyne staatkunde en krygsmacht bezigheid genoeg hadden. Hy uitte zelfs zyne gedachten daar omtrent aan de koninginne toen hy te rug geroepen wierdt. *Ik bid u, Mevrouw*, zeide hy, van het ontwerp van zyne Katholyke Majesteit sprekende, *van dien kant niets te vrezzen. De Spanjaarden hebben goede eetlust, en kunnen de spys wel verteeren: maar ik heb ben een been te knaauwen gegeven, daar zy twintig jaren werk aan zullen hebben. Ik smeke uwe Majesteit alleen my te laten begaan, en zorg te dragen het vuur, dat ik gestookt hebbe, wanneer het eens zal komen te branden, te onderhouden.* Hy bleef niet alleen staande in de gunst van zyne meesteresse, maar wierdt daarenboven een byzonder vriendt van de hovelingen, die elkander het meeste haatten, een boezemvriendt van *Mylord Burleigh*, vermaagschapt zynde aan den grave van *Leicester*, en de godspreek van dien van *Suffex*. Eindelyk, na twee beruchte gezantschappen in Vrankryk, een in Schotlandt, en een ander in Vlaanderen; na zyne goederen en leven ten dienste van de koninginne opgezet, zyn vaderlandt behouden, en de zamenzwingen van Spanje en den paus verdyelt te hebben, stierf hy, zo diep in schulden stekende, dat hy zo veel niet naliet om zyne uitvaart te houden; zo dat men hem zonder pracht in de *St. Paulus*-kerk van Londen begroef (a). Doch deze geringheit dient niet dan om zyne verdiensten meer luyfter by te zetten, verwonderenswaardig zynde door zyne bekwaamheit, en onnavolglyk door zynen yver en door zyne onbaatzuchtigheit. Hy liet maer eene dochter na, ryker zynde door de deugden van een zo doorluchtigen vader, dan door de schatten, welke hy voor haar hadt kunnen vergaderen. Ook trouwde zy tot drie malen na malkander met de grootste heeren van het koninkryk, namentlyk, de eerste maal met den ridder *Philips Sidney*, by wien zy eene dochter kreeg, welke met den grave van *Ruthlandt* huuwde; voor de tweede maal met *Robert van Esex*, grave van *Essex*, die een zoon en verscheide dochteren by haar teelde, en voor de derde maal met den grave van *Clairrikard*, een der aanzienlykste heeren van Ierlandt, dienze verscheide kinderen baarde. Voor het overige bewyft de doot van den ridder *Walsingham*, waar van de tydt door alle geschiedschryvers is aangetekent, onwederprekelyk, dat het werk, voerende den tytel van: *Het Geheim der hoven, of Gedenkschriften van Walsingham*, van hem niet is, schoon men de Fransche vertaling op zynen naam heeft uitgegeven, vermits de schryver daar in spreekt van den kar-

(a) Men was zelfs genoodzaakt zyne boekery aan te tallen, om de onkosten van zyne begravenisse goed te maken.

dinaal *Ricbelien*, die noch niet geboren was toen deze ridder overleedt; behalven dat de schryver van deze Gedenkschriften het hof verlaten hadt, daar de geheimfchryver van Staat zyn leven eindigde in de standvastige waarneming van zyne bedieninge.

*Thomas Randolph* overleefde hem naauwlyks twee maanden. Hy was zyn byzondere vriendt, en zy hadden veel overeenkomst, het zy in hunnen algemenen yver voor den dienst der koninginne, of in hunne gelyke bekwaamheit tot de staatszaken, of eindelyk in de verscheidenheit en het gewigt van hunne onderhandelinge. *Melleville* maakt 'er nochtans twee zeer tegenstrydige afbeeldsels van, sprekende van *Walsingham* als van een ongeveinst man, vol eer en vroomheit, en in allen gevalle klagende over de dubbelhertigheit van *Randolf*, dien hy ten anderen verbeeldt als een miltzieken geest, welke zo veel behagen schepte in het vuur der verdeeldheit in Schotlandt te zien, als *Nero* in den geweldigen brandt van Rome. Zyn twist met dezen afgezant deedt hem mogelyk alzo spreken. De geschiedschryver van *Elizabeth* geeft 'er een voordeeler denkbeeld van, en de achttien gezantschappen, die hy met goed gevolg aan de eerste hoven van Europa bekleedde; drie by de Schotische bondgenoten; drie by *Maria Stuart*, toen hy uit Vrankryk te rug kwam; zeven aan het hof van *Jacobus* den IV, haren zone; drie aan dat van den *Czaar Johannes Basflowits*; twee in Vrankryk, eerst aan *Karel* den IX, en op een anderen tydt aan *Henrik* den III afgezonden zynde, strekken niet weinig tot zynen lof. Het wierdt hem niet beter vergolden dan zynen vriendt *Walsingham*, met wien hy dit nog gemeen hadt, dat hy een groot deelgenoot was van de achtinge der koninginne, maar weinig blyk van hare mildheit zag, waar op mogelyk ook niet meer dan drie personen roem konden dragen. De bedieningen van kamerling van den *Exchequer*, en van eerste bediende van de posten, met eenige fondsen van geringe inkomsten, waren al de erkentenis, waar mede men zyne dienften beloonde. Hy was 'er ondertusschen mede vergenoegt, en behalven zyne gematigheit toonde hy, by zyne te rug komst van zyne gezantschappen, een geest van ingetogenheit en innerlyke bechouwinge, waar toe menschen van de wereldt zeer min bekwaam zyn. Het was aan zynen vriendt *Walsingham*, dat hy zich daar omtrent uitte, hem tot de zelve afzondering aanmanende. *Het is tydt*, zegt hy tegen hem in zyne brieven †, *dat wy de wereldt waarwel zeggen, en zy den heimelyken handel van het kabinet latende waren, en ik dien van afgezant, dat wy op den bemel denken, overgelukkig zynde, indien wy, van de wereldt en het hof scheidende, om ons op weg te begeven naar ons bemelsch vaderlandt, Gods barmhertigheit door een oprecht berouwt tot ons kunnen trekken.*

De ridder *Jakob Croft*, die mede in dit jaar overleedt, wierdt van het gansche koninkryk beklaagt. Hy hadt zich al onder de regering van *Eduard* door zyne dapperheit in de verdediging van *Haddington* in Schotlandt tegen de Franschen, welke den aanhang van het hof van Engelandt wederstreefden, en door de bediening van Lord afgezonden, of Lord gemachtigde, in Ierlandt, berucht gemaakt; naderhandt door *Maria* verbannen, en door *Elizabeth* herstelt zynde. Deze laatste maakte hem stadvoogdt van *Barwik* en van de Ooster-Mark, tegenboekhouder \* van haar huis, en een van hare gevolmachtigden in het handelen over een verdrag te *Bourbourg* †. Zyne verdiensten maakten, dat

Doot en lof van *Randolf*.

\* De graven van *Leicester* en *Essex*, en *Hastou*.

† *Cambden* zegt de zelve gerien te hebben.

Doot van den ridder *Croft*.

\* *Kontrouleur*, † in den jaer



1590.

hy aan het hof vele benyders kreeg: maar altoos boven hen zynde, scheen hy de zelve niet te verwekken dan om over hen te zegepralen. Hy stierf na een lang en roemwaardig leven, met een goeden naam, die, zo men de zaak van de onderhandeling van Bourbourg, verscheidenlyk verhaalt wordende, uitzondert, nergens door bezwakt kon worden; kortom, in de gunst der koninginne, en in de achting van alle eerlyke lieden.

Doodt van den grave van Shrewsbury.

Met de doodt van den grave van Shrewsbury en van Mylord *Wentworth* liep dit jaar teneinde. De eerste, *Georg Talbot* genaamt, was de zesde graaf van Shrewsbury. Zyne familie door *Henrik* den VI met deze waardigheid vereert zynde, gaf *Maria* hem het bestier over de Marken, nevens een vliegend leger van vyf honderd lancien. *Elizabeth* vereerde hem met hare toegenegenheit, liet hem haar vertrouwen blyken, met hem de bewaring van de gevangene koninginne van Schotlandt aan te bevelen, en verhieft hem, na de doodt van den hertog van *Nordfolk*, tot graaf maarschalk van Engelandt. Doorluchtig was hy door zyne geboorte en deugd, maar stondt bloot voor de lagen van de vyanden van den Staat, voor den nydt der hovelingen, en de moeielykheden van eene kwade vrouwe, behoudende evenwel overal zyne trouw, voorzichtigheit en standvastigheit, altoos de zelve, en altoos overwinnende zynde. Hy teelde by de dochter van den grave van *Ruthlandt* verscheide kinderen, waar van de oudste, *Gilbert* genaamt, hem in zyne goederen en waardigheden opvolgde. Uit het tweede huwelyk met *Elizabeth Hardwich*, die vrouw, welke de rust van zyn leven stoorde, kreeg hy geen nazaat. Hy eindigde zyne dagen met roem, gelyk te zien is uit het grafchrift, dat men te *Schelfield* op zyn zark graveerde, en van dezen inhoudt was: *Hier legt GEORG, graaf van Shrewsbury, gesproten, door eene lange achtereenvolging van overgrootvaderen, uit een van de edelste geslachten van die Normannen, welke Engelandt overbeerden, en waar van de glorie noch door hem, noch door zyne voorzaten ooit is bezwakt geworden.*

En van Mylord *Wentworth*.

Mylord *Wentworth* heeft het ongeluk van alermeeft bekend te zyn door het noodlottig tydmerk van de overgave van *Calais*, welke plaats hy onder de regering van *Maria* gedwongen wierdt aan het Franche leger, waar over de hertog van *Guize* het bevel voerde, over te geven. Maar de Raadt van *Elizabeth*, van alle de omstandigheden van dit beleg kennis genomen hebbende, beklagde zyn ongeluk, en rechtvaardigde zyn gedrag. Zyn nazaat wierdt onder *Jacobus* den I \* tot de waardigheit van graaf van *Klevelandt* verheven.

\* De I van Engelandt, maar de VI van Schotlandt.

1591. *Cambden, Mezeray, Thuanus.*

Het Leven van *Henrik* den IV door den bisschop van *Rhodesz*. P. Bar. † of ondergraaf (*vicomte*).

In het begin van het jaar 1591 hervatte *Elizabeth* de overwegingen aangaande den bystandt van *Henrik* den IV en de wederbekominge der zeefteden van *Bretagne*, welke zy niet kon dulden in de handen der Spanjaarden. Haar geschiedschryver verbeeldt haar daar omtrent veel yveriger dan den Allerchristelyksten koning zelf, en die van den laatsten bekend, datze de zaak van *Henrik* krachtig ter herte nam; datze hem altoos op eene edelmoedige wyze bystandt deedt, en by de Duitse vorsten ernstig aanhielt met haar mede te willen werken. Zy hadt reets in den voorgaanden jare *Horatius Pallavicini* tot hen afgezonden, en om haar daar voor te bedanken vaardigde de koning den burggraaf † van *Turenne* aan haar af, verselt zynde van *Chouarts van Buzanval*, welke de bediening van gewoon afgezant zou waarnemen: doch deze vertrok wel

haalt in dat zelve aanzien naar *Hollandt*. De burggraaf van *Turenne* was niet alleen afgezonden om by hare Britannische Majesteit plichtplegingen af te leggen; hy kwam te *Londen* ook onderrechten nemen, alvorens zich naar de hoven van de Duitse Protestantse vorsten te begeven, om de traktaten, welke *Elizabeth* ten voordeele van *Henrik* den IV begonnen hadt, aldaar voort te bewerken. Haar aanbelangende, hare toegenegenheit kwam des konings verzoeken voor. Zonder zich voor het hoofd te laten stoten om de stilwygendheit van drie maanden omtrent hare aanbiedingen en aanmaningen, herhaalde zy de zelve door haren afgezant \*, daar onder verwytingen mengende, die meer verplichtende dan honende waren, over zyne loomheit en verzuim. Zy waarschouwde hem een wakend oog te houden in het midden der gevaren, die hem dreigden, en goed tyds te voorzien ter beveiliginge van *Bretagne*, het welk men hem zocht te ontweldigen: de doortochten voor den hertog van *Parma*, welke op eene tweede onderneming in *Vrankryk* bedacht was, te sluiten: of kon hy hem het inkomen naar den kant van *Parys* niet beletten, ten minste niet toe te laten, dat hy zyne krygsbenden in het aan zee gelegene *Gaulle* deedt trekken. Zy boodt hem tevens hare hulpe aan te landt en ter zee, om den Spanjaarden de landing te betwiften, of om hen, ingevalle de zelve reets geschied was, te verjagen, op voorwaarde, dat hy haar eene haven zou toestaan om hare schepen te bergen, en eene verschanste plaats om 'er hare soldaten in te doen huisvesten. *Henrik* de IV verleende den afgezant een gunstig gehoor; nam de aanbiedingen van de koninginne aan; verzocht haar drie duizend man aan landt te willen doen zetten in *Bretagne*, en eenige regimenten in *Pikardie*, belovende van zyn kant daar een aanzienlyk getal krygsbenden by te zullen voegen. Hy stelde ook voor, om den Engelschen tot plaatsen van veiligheid te dienen, *Cherbourg* en *Granville* in *Normandie*, of *Brest* en *Blavet* in *Bretagne*, deze laatste plaats, waar van de vyanden het bezit hadden, noemende, om de vloot van *Elizabeth* te verplichten de zelve daar uit te verdryven.

Met dit antwoordt niet te vrede zynde, gaf hy zynen afgezant te *Londen* † volmacht om het verdrag met de koninginne te sluiten. Zy benoemde van harent wegen Mylord *Burleigh*, groot-schatbewaarder, den zeevoogdt *Howard*, en Mylord *Hunsdon*, haren kamerling, die het met de Franche gevolmachtigden over de artikelen eens wierden. De zelve behelsden, dat de koningin naar *Pikardie* en *Bretagne* zou doen overvoeren drie duizend Engelschen, nevens al den oorlogs-voorraadt, en dat de Allerchristelykste koning zich verbondt binnen den tydt van een jaar aan de koninginne uit te keren de soldy der troepen, de kosten van de overvoering, en den prys van alle de krygs- en mondbehoeften.

Het was tydt, dat *Elizabeth* hare zorgen naar *Vrankryk* wendde, alwaar de Spanjaarden het masker begonnen af te ligten, en opentlyk naar de alleenheersching te dingen. De hoofdstadt van het koninkryk hadt zich reets voor hen verklaart, en men noemde *Henrik* den IV aldaar niet anders dan den *Bearner*, hem afzettende niet alleen van het koningschap van *Vrankryk*, maar ook van dat van *Navarre*, en hem bepalende tot dezen hoek lands, die in het gebergte van *Gasconje* legt ingesloten. Het hof van *Madrid* hadt geen zwaarigheit gemaakt zich daar omtrent te uiten in tegenwoordigheit van den voorzitter *Jeannin*, afgezant van de misnoegden; en de

1591. Gezantschappen van *Henrik* den IV aan *Elizabeth*.

\* *Edmund Jerk*.

En van *Elizabeth* den IV.

† *Beauvoir la Nole*.

Wat verdrag tusschen hen gesloten word.

Tot wat uiterste de Roomsche misnoegden *Henrik* den IV gebragt hadden.

doodt



1591. doodt van paus *Sixtus*, die geen vriendt van *Philips* den II was, scheen als ter regter tydt overgevallen te zyn. Tot een overmaat van geluk was *Gregorius* de XIV *Sixtus* den V opgevolgt (a), met zeer verschillende neigingen; gansch Spaanisch-gezind zynde, en de party van de misnoegden, daar *Sixtus* een groten walg voor hadt getoont, met drift omhelzende. *Gregorius* liep zelfs nog harder dan *Philips* de II. Zonder acht te geven op de vertogen der Roomsche-Katholyke groten, die in de party van *Henrik* den IV waren, hieldt hy heimelyken handel met de *Zestienen*\*, welke het eedgenootschap † der misnoegden besierden; leide den schat, welken *Sixtus* de V verzamelt hadt, open, en ligte 'er geldt uit tot de werving van een leger van twaalf duizend man, waar over hy het bevel gaf aan den grave *Hercules Sfondrati*, zynen neve, dien hy voorbedachtelyk hertog van Montmarcian maakte, om hem door dezen nieuwen tytel meer gezag by te zetten. Hy verselde dit leger met eene bulle, inhoudende den ban van uitsluiting tegen de prelaten, welke den koning volgden, en vernieuwde die van de pauzen zyne voorzaten. Om zyne waarfchouwing meer klem te doen hebben, zondt hy de zelve door *Marcellus Landriano*, zynen gezant\*, nevens aanmerkelyke sommen gelds, om aan de *Zestienen* binnen Parys, en aan de hoofden van de zamenspanninge in de andere steden des koninkryks te worden uitgedeelt. Het is waar, dat het Parlement van Tours den waarfchouw-brief in stukken deedt scheuren, en last gaf van den gezant te mogen gevangen nemen: doch dat van Parys vernietigde dit vonnis, als gegeven zynde, zeide het, door lieden, die geen macht hadden, en beval, dat men den H. Vader en des zelfs gezant zou gehoorzamen.

Het was dan tydt, dat *Elizabeth* zich spoedde met den Allerehriftelyksten koning bytandt te doen. Zy begon met afkondigingen, waar by haren onderdanen op zware straffe verboden wierdt enigen oorlogsvoorraad of levensmiddelen te voeren naar de zeefteden van Vrankryk, waar van die van het eedgenootschap meester waren, het welk de koning van Schotlandt dien van zyn koninkryk reets verboden hadt. Vervolgens verleendeze lastbrieven aan de Engelsche kapers, om de schepen, die van den aanhang van Spanje en van het eedgenootschap waren, aan te tasten, als mede de gene, welke geladen zouden worden bevonden voor rekening van deze vyanden ten nadeele van de afkondigingen. De ridder *Henrik Palmer* stak in zee, en veroverde dertien van hunne schepen, die uit Kanada of Nieuw-Vrankryk te rug kwamen. De ridder *Robert Williams* ging met vyf honderd Engelschen naar Dieppe over, en zeer wel te pas om de met eene belegering gedreigde stad in gerustheit te stellen. De ridder *Jan Norris*, dien men gemeenlyk den veldheer † *Norris* noemt, zo berucht door menigvuldige heldendaden in de Nederlandsche en Iersche oorlogen, geleidde het overige van de drie duizend man, welke de koningin by het verdrag beloofd hadt te bezorgen, naar Bretagne, en voerde daar het bevel over, onder den tytel van veldheer over de hulpbenden. Men gaf hem tot plaatshouders\* zynen broeder *Henrik* en *Anthony Sherley*.

Hunne zamenvoeging met des konings leger, dat zich in de provincie bevondt, geschiedt zynde, belegerden zy *Lambale*, in het bisdom van *St. Brieux*, maar wierden gedwongen de bele-

(a) *Urbanus* de VII was tusschen beide; maar hy bekleedde den stoel niet langer dan dertien dagen.

gering op te breken, na daar in den besaaiden *La Noue*, eenen der bedrevenste en wakkerste oorlogshelden van zyne eeuwe, en mogelyk de eenigste mensch, die de zedelyke, Christelyke en krygs-deugden volkomentlyk heeft kunnen te zamen voegen, verloren te hebben (a). Het leger rukte vervolgens voor *Chateau-lin*, in het bisdom van *Quimper-Corantin*, en maakte zich meester van de plaats. Ondertusschen, dewyl het niet talryk genoeg was om iets gewigtigs te ondernemen, hieldt het de vyanden alleen in belemmering, en stuitte eerder de voortgangen der Spanjaarden, dan dat het hen hunne overwinningen afhandig maakte.

De ridder *Williams* muntte van zyn kant in dapperheit uit tegen de vrybuiters, welke tot in de havens van *Dieppe* kwamen, en de stad als ingesloten hielden. *Emas van Chattes* was 'er stadvoogdt van voor den koning, en den Engelschen kolonel een voorflag gedaan hebbende van de gene, die gedurig het platte landt doorkruisten, te gaan opzoeken, trokken zy te zamen uit, aan het hoofd van hunne troepen, ontmoetten de gene, die zy zochten, en dreven hen na een zeer hardnekkig gevecht op de vlucht, of hieuwen hen ter neder. De daadt kwam *Henrik* den IV, dien de stadvoogdt al de omstandigheden daar van deedt weten, zo heldhaftig voor, dat hy daar over aan de koninginne schreef, al de eer van deze ontmoeting aan de Engelschen en der zelve wakkeren kolonel gevende. Doch de ridder *Williams* bezwalkte den luister eener zo roemwaardige verrechtinge door zyne verwaandheit. Grootmoedig zynde op den lof, welke hem door den koning, die te *Dieppe* was gekomen, was nagegeven, trok hy met dien vorst daar van daan, en verselde hem tot aan de voorsteden van Parys, vergetende, of verachtende de bevelen der koninginne zyne meesteresse, die hem verboden hadt van zyn post af te gaan. Hy deedt nog meer: want zich door zyne drift latende vervoeren, zondt hy een uitdaagbrief aan den veldheer der vyanden, boodt hem den strydt aan van drie honderd Engelschen tegen een gelyk getal Spanjaarden, en deedt hem aanzeggen, dat hy den dag en de plaats van het gevecht maar hadt te bestemmen; maar zyne uitdaging wierdt niet aangenomen. Hy liet het daar niet by. Naauwlyks was hy te *Dieppe* te rug gekomen, of, de koning hem verzocht hebbende zyne troepen naar *Nojon* te doen trekken, dat hy belegert hadt, leidde hy de zelve tegen wil en dank, en onaangezien de daar tegen strydende bevelen van de koninginne van Engelandt, derwaarts heen. Het is waar, dat hy de eer hadt van mede te helpen tot de verovering van de stad; maar zulks geschiedde ten koste van het bloedt der Engelschen, en met verlies van een groot getal zynen wakkerste soldaten: ook, toen hare Britanniſche Majesteit daar van verflag kreeg, liet

Wakkerheit der Engelschen ten dienste van *Henrik* den IV.

iii 3 ze

(a) Hy stierf in den ouderdom van zestig (de *Hr. de Larrey* zegt zeventig) jaren, zynde geboren in den jare 1631. Hy hadt den Roomschen Godsdienst verlaten, en den Protestantschen aangenomen, en des niettegenstaande getuigen alle Roomsche-Katholyke schryvers volmondig en eenpariglyk, dat iedereen, zelfs tot zyne vyanden toe, moesten bekennen, dat men zich met recht over zyne deugd, zyne dapperheit en zyn verstandt moest verwonderen. Hy wierdt bygenoemt met den yzeren arm (*Bras de fer*), om dat hy, zynen eenen arm in de belegering van *Fontenay*, of *Fontaine*, in *Poitou*, in den jare 1570 verloorc hebbende, seideit een yzeren arm in de plaats droeg, waar van hy zich echter zeer wel wist te bedienen om den toom van zyn paardt te besieren, en welk ongemak hem niet belette zich in alles te kwytten als van te voren.



1591. ze minder genoeg blyken over den roem, dien hare krygsbenden behaalt hadden, dan gevoeligheit over de ongehoorzaamheit van den kolonel.

De hertog van Guize ontsnapte uit zyne gevangenis.

Zy liet echter niet na met *Henrik den IV* in een nieuw verbondt te treden, en hem nieuwe krygsbenden te bezorgen. Deze vorst hadt de vlucht van den jongen hertog van Guize, die sedert den moordt van Blois in het kasteel van Tours gevangen hadt gezeten, vernomen. Hy wist, dat hy de afgodt van het volk was, en hoewel hy den nayver van den hertog van Mayne, welke voor zynen neve niet zou willen wyken, voorzag, was dit slechts eene enkele gifting, of op het allermeeste eene vergezochte hope, en hy hadt bystandt van noden tegen het aansitaande onheil, dat de tegenwoordigheit van den jongen prins niet missen zou hem te verwekken. Inderdaadt, hy wierdt binnen Parys ontfangen met vervoeringen van blydichap, die men nauuwlyks zou kunnen verbeelden. De *Zestienen* namen terstondt een besluit om hem op den troon te zetten; en om hem een steunfel te geven, dat bekwaam was om hem daar op te bevestigen, waren zy bedacht om het huwelyk van de infante van Spanje voor hem te bewerken. Dit besluit genomen zynde, ontsloegen zy zich van de by hen verdachte personen; verdreven den kardinaal van Gondi, bisschop van Parys, nevens eenige priesters, en deden den voorzitter *Briffon* en twee Raadsheeren van het Parlement \* by den kop vatten.

\* *Larcher* en *Tardif*. Verdere aaghoudingen van *Henrik den IV* om nieuwe krygsmacht van *Elizabeth* te bekoemen.

Dus wierdt het eedgenootschap van dag tot dag machtiger en verwoeder, en *Henrik* hadt geen toevlucht dan by de Duitse vorsten en de koninginne van Engelandt. Het was voornamentlyk op deze laatste dat hy zich verliet; haar yver was hem bekend; de zee aan den anderen kant maakte de aankomst harer troepen gemakkellyk; en daarenboven zondte de zelve niet alleen wel uitgerust, maar zomtyds ook met overmakingen van geldt, dat de koning grote lyks van noden hadt; in plaats dat hy die van Duitshlandt moest kopen, en dat 'er veel tydt vereischt wierdt tot der zelve overkomst, die ook niet kon geschieden dan met vele zwaarigheden en kosten, welke de geldmiddelen van dezen vorst niet in staat waren op te brengen. Hy vaardigde zynen afgezant \* dan naar *Elizabeth* af, om haar den toestandt zyner zaken te kennen te geven, als mede de oogmerken, welke hy zich voorstelde, mits haren bystandt, uit te zullen voeren. Hy hadt het op Rouaan en Havre de Grace gemunt, de twee vestingen in Normandië, welke van de angelegenste waren, ter oorzake van de grootte en den rykdom der eerste, die 'er de hoofdstadt van is, en van de haven der andere, aan den mondt van de Seine gelegen. De bystandt, welchen hy van de koninginne verzocht, bestondt in vier duizend Engelschen, die hare Majesteit te Dieppe zou doen ontschepen, en voor twee maanden betalen, en ingevalle van een langer verblyf verbondt de koning zich tot de betaling van der zelve soldy. Hy voegde daar by, dat hy, om zynen toeleeg voor zyne vyanden bedekt te houden, in Pikardië zou blyven, tot dat hy bericht zou hebben, dat de Engelsche krygsbenden waren aangeland.

Men sluit een verdrag, en onder welke voorwaarden.

De koningin, niet minder ongerust zynde dan *Henrik* over de grondvesting der Spanjaarden in de zeefteden van Vrankryk; waar van de nabyligheit hen eene landing in Engelandt gemakkelyk kon maken, sloot met den afgezant het nieuwe verbondt, dat hy haar was komen

voorstellen, waar in zy, tot meerder zekerheit, vooraf bedong, dat de Allerchristelykste koning het zelve door zyn Parlement zou doen bekrachtigen.

De uitvoering volgde kort op de tekening daar van. Naardien de koningin wist, dat 'er geen rydt verloren moest gaan, voor het overige werkzaam, vaardig en levendig zynde, en dat niets wederhieldt, wanneer zy de handt eens aan het werk hadt gellagen, hadt tot de inscheping der troepen wel haalt alles gereed. De zelve vertrokken weinige dagen na de afvaardiging van den afgezant, ten groter getale zelfs dan 'er bedongen was: want men voegde daar nog twee hondert ruiters by, nevens een goed getal schansgravers; en verscheide edelen begeerden aan dezen krygstocht, in hoedanigheit van vrywilligen, deel te hebben. Mylord *Essex*, graaf van Essex, was 'er de veldheer van, een jong heer, die zyne begunstiging aan zyne geboorte en verdiensten, zo wel als aan de aanpryzyng van den grave van Leicester, zynen schoonvader \*, verichuldigt was, welke niet gestorven scheen te zyn dan om hem zyne plaats in te ruimen. Maar dit was niet voor langen tydt; de fortuin voerde hem, na hem bykans ten troon verheven te hebben, wel haalt op het schavot.

De ontscheping geschiedde gelukkiglyk †, en de Engelschen verschansten zich te Arques, eene sterkte op een heuvel gelegen, welke de vallei, waar door men naar Dieppe gaat, met haar gescht beheert. De graaf van Essex was zeer verwondert, voor den koning geen Fransche troepen te vinden, met welke hy zich kon zamenvoegen, en zelfs langs de kusten van de provincie geen toebereidselen te zien, waar op hy staat kon maken. Hy vernam ten anderen, dat de koning niet van mening was uit Pikardië te komen, en dat hy, na Nojon veroverd te hebben, den tydt aldaar met rust doorbragt, het welk de toestandt der zaken en de aankomst van den onderstandt niet konden lyden. Dit was in den tydt, dat hy op de schone *Gabrielle van Estrees* zo krachtig verlieft was, en deze opkomende minnedrift, de hevigitte mogelyk, die hy ooit gevoelt heeft, deedt hem in zyne werkzaamheit voor den oorlog vertragen, en zyn belang en glorie vergeten.

De graaf van Essex, over deze loomheit verwondert, en ten anderen van spyt stampoetende, van zo onwaardiglyk misleid te zyn, wist niet wat besluit te nemen, wanneer hy den ridder *Williams*, welchen *Henrik* tot hem van Nojon hadt afgezonden, zag aankomen. Hy was na de verovering der staadt aldaar gebleven, en de koning, van de klagten des graven van Essex veritendigt geworden zynde, deedt hem door dezen Engelschen kolonel verzoeken ter dier plaats by hem te willen komen, om een overleg te maken aangaande de oogmerken van den veldtocht. De veldheer begaf zich derwaarts, doch stondt niet minder verzet dan te voren, wanneer hy den koning zich hoorde verschonon van dat hy niet in Normandië kon komen, om dat hy verplicht was Champagne in te trekken, om de troepen te ontmoeten, welke de Protestanten van Duitshlandt hem toezonden. Om hem eenigzins gerust te stellen, verzekerde *Henrik* hem, dat de hertog van Montpensier en de maarshalk *Biron* met den eersten zouden vertrekken om het beleg van Rouaan te ondernemen. De graaf van Essex mogt zich met deze beloften laten vergenoegen, en wederom naar zyne legerplaats trekken, dwars door duizend gevaren henen, welke de aanhangers van het eedgenootschap hem deden lopen.

1591.

Degraaf van Essex geleidde de Engelsche troepen naar Vrankryk.

\* Leicester was met de moeder van den grave van Essex getrouwt. † *Thaumas* zegt te Boulogne.

Het gedrag des graven van Essex wordt gewraakt.



1591. lopen. Hy stelde by zyne te rug komst, volgens de toenmalige gewoonte, welke deze macht, gelyk wy het dikwils gezien hebben, den veldoversten toekende, vercheide ridders aan; maar men begon 'er een misbruik van te maken, en velen morden over deze laatste aanstellinge. De veldheer meende daar door de nieuwe ridders aan te moedigen om hunne waardigheid door buitengewone heldendaden te verdienen: doch hy wierdt gelaakt om dat hy de beloning voor den dienst hadt doen gaan, en een tytel, waar over de koningin zo nayverig was, en welken zy niet dan aan weinig personen en van uitmuntende verdiensten vergunde, verachtelyk gemaakt hadde.

Ondertusschen verliep de tydt, zonder dat men den hertog van Montpensier, of den maarschalk van Biron zag verschynen, en zonder dat 'er eenige bereidschap tot het beleg van Rouaan gemaakt wierdt. De hertog was gegaan op de bruiloft van den burggrave van Turenne, welken de koning met den maarschalks staf van Vrankryk vereert hadt, om hem het voordeelige huwelyk, dat hy voor hem te wege hadt gebragt, waardiger te maken. Dit was met *Charlotte van der Mark*, hertoginne van Bouillon, en souvereine van Sedan \*.

\* Door de doot van haren broeder, te Geneve voorgevallen, daar hy na den slag van Anneau henen trok.

† Het kasteel van Pierrepoint.

Zyne stout onderneeming.

Hoe Protestantsch zy ook was, zocht de hertog van Lotharingen haar aan zynen oudsten zone uit te huwen; doch de koning verboodde zulks met haar met den burggrave van Turenne te doen trouwen. Op dit feest was het dat de hertog van Montpensier gegaan was, terwyl de maarschalk van Biron een slecht kasteel † belegerde. Dus kon noch de reis van den eenen, noch de onderneming van den anderen de ware oorzaak niet zyn van het uitstel van de belegering van Rouaan, het doelwit van de koningin van Engelandt, en waar toeze wilde dat hare krygsbenden alleen zouden gebruikt worden. Maar de koning oordeelde zich niet machtig genoeg om de zelve te ondernemen voor de aankomst van den onderstandt, dien hy uit Duitchlandt verwachtte. Hy zondt *Reaux* ten tweede male aan de koningin af, om 'er haar van te verwittigen, en om zich te verschonen over de onuitvoerlykheit van het verdrag, zo wel als over die van de bekrachtiging van het Parlement, het welk hy in zo droevige tyden niet hadt durven aandringen, haar verzokkende zich met zyne ondertekende verzekering te vrede te willen houden. Zyn afgezant verkreeg het geen hy verzocht.

Doch de graaf van Essex, die de zee niet was overgekomen dan om vestingen te belegeren, veldslagen te doen, en glorie te behalen, was als wanhopig zich binnen zyne legerplaats gesloten te zien, en kon 'er niet in blyven zonder iets uit te rechten. Hy rukte dan met zyne geringe krygsmacht voor Rouaan; en hadt hy geen manschap genoeg om het in te sluiten, hy hadt ten minste moeds genoeg om de plaats aan te doen. Maar het kwam hem duur te staan; *Walther van Evroux*, zyn broeder, wierdt in die ontmoeting door een musketkogel gekwetst, en stierf kort daar na aan zyne wonde. Dus wierdt de graaf van Essex gestraft om zyne dubbele overtreding tegen de bevelen van de koningin. Hy was de zelve voor de eerste maal te buiten gegaan met zyn post te verlaten, om zich naar Pikardië te begeven, en het scheelde weinig, of hy sneuvelde in zynen te rug tocht; hy overtrad de zelve wederom op nieuw, met zich met een handt vol volks voor de poorten van eene grote stadt te vertonen, en zyn broeder wierdt in dit vermetel bedryf, dat meer blaam dan lof verdiende, gedood. Dit was het, dat

1591. de koningin hem wel haast deedt gevoelen, wanneerze hem op de brieven, waar by hy hare Majesteit van deze twee omstandigheden verstendigde, antwoordende, zyn dubbelden mislag verweet, van zich te Nojon by den koning van Vrankryk vervoegt te hebben, zonder dat hy met haar daar over alvorens raadt hadt gepleegt, en door eene vermetelheit, welke een veldheer geenzins paste, tot aan den voet der wallen van Rouaan genadert te zyn. De koningin was nauwlyks door al het geen hy by haar vermogt te sullen. Hy bekende zynen mislag, verootmoedigde zich, en de koningin vergaf het zyne jonkheit, of liet zich door eene heimelyke neiging, welke over al hare gevoeligheit zegepraalde, bewegen. De graaf van Essex vreesde zelfs ook niet zich weinig dagen daar na met zyne krygsbenden bloot te stellen in de belegering van Gournai, daar de maarschalk van Biron voor lag; welke de verovering der plaats niet minder aan de kloekmoedigheid der Engelschen dan aan die van de soldaten van zyne natie schuldigh was.

Meer dan twee maanden waren 'er, sedert de aankomste des graven van Essex, verlopen, zonder dat men de belegering van Rouaan of Havre de Grace, gelyk de verbindtenis daar toe lag, ondernomen hadt; en de koningin wilde hare krygsbenden, welke zy niet dan onder die voorwaarde, en alleen voor twee maanden, hadt toegestaan, te rug ontbieden. *Henrik de IV* vaardigde *Beauvoir la Nocte* tot haar af, om haar te bidden den tydt te willen verlengen, en toe te laten, dat de graaf van Essex zyn leger by het zyne voegen, en hem in de provincie van Champagne volgen mogt, om de Duitschers te ontmoet te trekken, met welke hy weder naar Normandië zou keren. Maar de koningin, vergramt zynde om dat men haar geen woordt gehouden hadt, zeide, datze Vrankryk niet tot een voorwerp van bespottinge wilde strekken, en sloeg des konings verzoek af. By de weigering voegdeze verwytingen, klagende, dat men niet volbragt hadt het geen 'er beloofd was, maar dat men hare krygsbenden van het einde van de eene provincie tot het uiterste van de andere, ten nadeele van het verdrag, hadt doen voorttrekken. *Henrik de IV* schoof den mislag van het voorledene op het ongeluk der tyden, en beloofde den zelve in het vervolg door een gedrag, waar in hare Britanniëche Majesteit genoeg zou nemen, te verbeteren. Inderdaadt, hoe verre het jaargety verlopen was, en hoe zwak zyn leger was, hy deedt het zelve voor Rouaan rukken, waar van hy in het begin van November, met behulp van de Engelsche troepen, de belegering ondernam. Maar hy verzocht den grave van Essex naar Londen te willen oversteeken, ten einde hy, indien het mogelyk was, een nieuwen bystandt van de koningin mogt verwerven, om den hertog van Parma te kunnen wederstaan, wiens besluit hy vernomen hadt van het beleg met den eersten te zullen komen opstaan.

Die Mylord hieltt zich in Engelandt niet lang op; de zucht naar roem hem wederom aan genen kant van de zee roepende, zonder dat 'er gemeld wordt of hy verkreeg het geen hy verzocht, kwam hy omtrent half December weder in het leger aan. Men deedt by zyne te rug komst vier aanvallen op de sterkte St. Catharina, leggende op een berg, die de stadt beheerscht; en van deze vier stormen hadden de Engelschen de eer 'er drie aan te voeren; maar zy liepen 'er ook de gevaren van, en verloren daar by veel volks. De koning, ziende, dat zyn leger verzwakte, ten anderen de langheit van het beleg en de komst der

Eliza-  
beth is  
misnoegt  
op Hen-  
rik den  
IV.

Beleg  
van  
Rouaan.



1591.

der Spanjaarden vrezende, zondt *du Plessis Mor-nai* naar Engelandt, om by *Elizabeth* nieuwe aanhoudingen te doen, en om haar eerstelyk te verzoeken hem den bystandt, dien hy in een zo dringenden noodt van noden hadt, te willen toefstaan. Zy gaf den afgezant, wiens persoon haar aangenaam was, een gunstig gehoor, en deedt hem hopen, datze de rekruten, die zyn meester verzocht, zenden zou. Maarze voer voort met te klagen over het uitsfel van het beleg, dat men, na alvorens het schone jaargety te hebben laten verlopen, in den winter begonnen hadt; over de loomheit, waar mede het voortgezet wierdt, en over het doodslaan van hare krygsbenden, die men, terwyl de Franschen gespaart wierden, alle dagen ter slagbank bragt. Zy begeerde, dat het gevaar van weerkanten gelyk zyn, en de aanvallen in eene onderneming, waar uit de koning al het voordeel stontd te trekken, en waar van voor haar niets overbleef dan de glorie van haren bondgenoot bystandt gedaan te hebben, verdeelt zouden worden.

Het verhaal, van dit Elizabeth op de afgezanten van Henrik den IV vergramt zoo zyn geweest, wordt tegengesproken.

\* *Du Maurier* teggende, by voorbeeld: *Paar mas sui*; *Paar Dru*, voor *Parma sui*, enz. \* *Buzanval*.

Strafoeffening over den bedrieger *Willem Hacket*.

Des zelfs woede en Godslasteringen.

Voor het overige maken noch de Engelsche, noch de Fransche geschiedschryvers geen het minste gewag van die wraakzucht, welke een later schryver \* de koningin te last legt tegen *du Plessis* en *Buzanval*, twee afgezanten van *Henrik den IV*, behouden te hebben, ter oorzake van eene schertfery, door den laatsten over tafel gedaan zynde, daar in bestaande, dat zy, alsze Fransch sprak, eene kwade uitspraak hadt, en den mond te veel opende †. Een verhaal, dat zeer verdacht is, en eene koningin, waar van de auteur van dit sprookje zelf in alle andere gelegenheden als van eene heldinne spreekt, eene gramchap toefschryft, die haar niet past. In allen gevalle, indien deze omstandigheid waar was, hadt men de gevoeligheit van *Elizabeth* minder te veroordeelen dan de onbescheidenheit van een onvoorzichtigen staatsman \*, en die den koning zynen meester zo slecht diende.

In dezen toestandt van zaken wierdt de stad *Londen* beroert door een bedrieger, die zich dan een engel, dan een propheet, en dan een gansch hemelich koning noemde, hoger dan alle vorsten van de wereldt, en van Godt gezonden om zyne kerk te zuiveren, en de zondaars voor de laatste komfte van *CHRISTUS*, wiens voorloper hy zeide te wezen, te bekeeren. Men hadt hem als een gek kunnen aanzien, en zich vergenoegen met hem opgesloten te houden, indien men niet overtuigt was geweest, dat zyn bedryf meer uit boosaardigheit en woede geschiedde dan dooreen geeft van dwalinge en krankhoofdigheit. Hy was genoemt *Willem Hacket*, geboren te *Oundale*, in het graafschap van *Northampton*; onwetende, heftig, wreed, en meer naar een tyger dan naar een mensch gelykende, waar van hy een gruwelyke blyk gaf in het krakeel, dat hy hadt met den schoolmeester van zyne parochie, welken hy niet alleen verradelings den neus afbeet, maar, dat meer was, dezen ongelukkigen weigerde het stuk daar van weder te geven, hoe zeer hy hem daar ook om badt, om het, terwyl de wonde nog versch was, daar weder aan te doen helen: maar *Hacket* slokte het in zyne tegenwoordigheit op. Hy hadt een dodelyken haat tegen de koningin *Elizabeth* opgevat; hy wilde Godt nooit voor haar bidden; en schoon hy, als hy in de kerk was, de gansche predikatie met ongedekten hoofde aanhoorde, zette hy echter terstondt zynen hoedt, op zo haast als 'er voor de koningin geboden wierdt. Men hadt hem opentlyk uit horen zeggen, dat de koningin van het recht van de koninklyke waardigheit vervallen was, en

men zag hem sedert het afbeeldsel van deze koningin doorsteken, dat hy alleen in zyne kamer hadt gehangen om het met een mes of moordprijem te schande te maken. Zyn voornemen was haar zelf op die wyze te handelen, en vervolgens, na dat hy haar van de kroon en het leven hadt berooft, de gansche regering van Engelandt te veranderen. Men verwondere zich dan niet, dat deze uitzinnige lasterwoorden heeft durven gebruiken, en zich boven de koningen verheffen; maar het is niet te begrypen, dat hy lieden vondt, die dwaas genoeg waren om hem te geloven, of boosaardig genoeg om zich medeplichtig te maken aan zyne woede. Hy begon zyne zogenaamde zending met eene buitengewone geveinstheit. Daar hy te voren dagen en nachten met lichtmissen en in de kroegen hadt doorgebracht, ontucht bedryvende, en Godslasteringen uitbrakende ter bespottinge van de predikatiën der leeraars van de Anglikaansche kerk, zag men hem thans eensklaps met eene buitengewone Godsdienstgheit ter kerke gaan, en, wederom te huis gekomen zynde, zich benaarslijgen in het lezen van de heilige Schrift, waar uit hy de plaatsen leerde, welke hy oordeelde tot zyn oogmerk het meest te zullen dienen. Het duurde niet lang of hy speelde voor propheet, voorgevende Goddelyke openbaringen ontfangen te hebben, en niet sprekende dan van zuiverheit in de zeden en in de lere, waar van hy zich beroemde dat hem de hervorming door onmiddelyke openbaringen was aanbetrouw. Hy nam drie leerlingen aan, *Wigginton*, *Coppinger* en *Arbington*, die zich door dezen bedrieger latende voorinnemen, hunne lasterlyke gevoelens door de straten van *Londen* verbreedden; *Hacket* voor den hersteller van den Godsdienst en het gemenebest van Engelandt uitriepen, en hem op den troon van *Europa* bevestigden in het tydelyke en het geestelyke, verklarende *Elizabeth* van de kroon vervallen te zyn, en den aartsbisschop, na hem alvorens in den ban gedaan te hebben, van zyne waardigheit afzettende.

Hunne Godslasteringen en oproerigheit bleven niet lang ongestraft. Zy vonden niemandt, die dwaas genoeg was om zich by hen te voegen: doch daar waren 'er, welke deernis met hen hadden, en die hen raadden zich weg te pakken, uit vreeze van by den kop gevat te worden. De vervaardigheit op hunne geestdrivery gevolgt zynde, vluchtten zy in het huis van *Hacket*, alwaar het gerecht hen alle liet grypen. Hun rechtsgeding was wel haast opgemaakt. Zy volhardden, toen men hen op vraagstukken hoorde, in hunne Godslasteringen en buitensporigheden, weigerende zich te ontdekken voor de rechters, om dat zy, gelyk zy zeiden, boven alle rechters des werelds waren. Zy wierden veroordeelt als schuldig aan de misdadt van gekwetste hoogheit omtrent Godt en menschen; maar het vonnis wierdt alleen over *Hacket*, het hoofd van de party en de verleider der anderen, uitgevoerd (a). Hy ging naar de strafplaats met een gelaat, daar iets deftigs in scheen te zyn, bek waam om medelyden te verwekken, hadt men anders niet bevroed, dat 'er minder gekheit dan boosaardigheit was in de gemaakt.

(a) *Arbington* erkende zyne buitensporigheden, en betoonde daar niet alleen mondeling berouw over, maar gafzels naderhandt een geschrift in het licht, waar in hy het zelve opentlyk te kennen gaf. Doch een van de twee andere leerlingen van den verleider *Hacket*, namentlyk *Coppinger*, hongerde zich in de gevangenis dood. *Cambden Annales fol. 620 etc. Fitz-Simon Britannomachia Ministe. lib. II, cap. 6.*

1591.



1591.

maaktheit van een mensch, die zich zo gelykmoedig kan houden op het aanzien van de plaats der strafuitvoeringe, waar voor de stoutmoedigen moeten sidderen. Aan de paal gebonden zynde maande men hem te vergeeffich aan God en de koningin om vergiffenis te bidden; maar deze vermaningen in den windt slaande riep hy uit: *Almachtige Godt, koning der koningen, gy weet, dat ik de ware JEHOVAH ben, dien gy gezonden hebt. Doe een teken uit de wolken, waar door myne vyanden mogen beschaamd, en ik uit hunne banden mag verlost worden!* En dit gezegt hebbende voegde hy 'er deze vervloekte Godslastering by: *Indien gy het niet doodt, zal ik uwe bemelen in den brandt steken, en u zelf van den troon schoppen.* Het volk, van deze Godslastering yzende, riep, dat men zich moest haasten met hem de spraak en het leven te benemen. Doch hy, den beul, die hem den strop om den hals wilde doen, met verwoede oogcn aanzicnde, zeide tegen hem: *Gy boerekindt, zult gy het bert hebben van de handen aan uwen koning te slaan?* De scherprechter zich daar op vervaardigende om hem te verwurgen sloeg hy zyne oogcn naar den hemel, knerste op zyne tanden, en zeide: *Is dit de beloning voor het koninkryk, dat ik u heb opgedragen? Ik zal wederkomen om het te wreken:* maar de strop hem de keel toenypende maakte een einde van zyn leven en van zyne godloosheden.

Oorlogstocht van Mylord Walden naar de Azorische eilanden.

\* onthalt in den jaare 1572.

Hevig gevecht van een Engelsch schip tegen de ganfche Spaanfche vloet.

De Engelichen voeren voort in hunne wraaknemingte tegen Spanje, met des zelfs vloten, uit Amerika en Oost-Indië komende, aan te tasten, en invallen te doen in de ryke eilanden, waar van daan het goudt, het zilver en de peerlen naar Europa worden overgebracht. *Thomas Howard*, bekend onder den name van Mylord *Walden*, de tweede der zonen van den ongelukkigigen hertog van *Nordfolk*\*, met zes konings en zo veel minder schepen, die den oorlogsvorraadt inhadden, vertrokken zynde, was voor het eilandt *Flores*, een van de Azorische, ten anker gekomen, alwaar hy de uit Amerika te rug komende gallioenen al sedert zes maanden verwachtte. Hy hadt ondertusschen geen soldaten op zyn smaldeel, en daarenboven was de ziekte onder het scheepsvolk gekomen, dermaten, dat de meesten niet op hunne benen konden staan. Doch de kloekmoedigheid doedte van een matroos een soldaat maken, en vervult het gebrek van de macht. Eindelyk kwam de Amerikaanfche vloet opdagen. *Alphonfus Bassan* geleidde de zelve met drie en vyftig oorlogfchepen; een al te ongelyk getal om de Engelichen niet te verplichten het gevecht, dat zy tegen de koopvaarders en niet tegen eene scheepsmacht gezocht hadden, te myden. De Spaanfche zeevoogdt zocht het niet meer dan zy; maar het geval hielp hen handgemeen, zonder dat zy 'er op dachten, en daar viel in deze ontmoeting eene van de roemwaardigste daden voor, die 'er op den oceaen ooit gebeurt zyn. *Bassan*, die geen ander oogmerk hadt dan om zynen weg te vervolgen, stevende regt op het eilandt aan, waar voor *Howard* met zyne schepen ten anker lag. Zy waren beide even zeer verwondert; maar de macht geen overeenkomst hebbende, ging deze laatste schielyk onder zeil, en stak dieper in zee. Hy kond door den ridder *Greenvil*, zynen onder-zeevoogdt, niet gevolgt worden, vermits hy, door eene kloekhertigheid en edelmoedigheid, welke zommigen voor eene onbescheidenheit uitkryten, verboden hadt zeil te maken, voor dat het volk, dat aan landt was gegaan om 'er zich wat te verfrischen, weder aan boordt was gekomen. Dus, wanneer hy het an-

III Deel.

ker wilde ligten, zag hy zich door de ganfche Spaanfche vloet, in vier smaldeelen verdeelt zynde, omringt. Hy liet geen verbaaftheit blyken, en het steven tegen den zeevoogdt der vyanden wendende, ondernam hy den pas, welken hy hem zocht af te snyden, met geweldt door te slaan. Mogelyk zou hy het gedaan hebben, hadt hem een tegenwindt niet onder de drie smaldeelen doen vervallen, waar door hy terstondt omcingelt wierdt, het vierde zich daar by gevoegt hebbende. Toen was het, dat 'er een gevecht voorviel, waar van de oude en hedendaagfche Geschiedenis geen weerga heeft. Een eenig schip verweert zich in het midden van drie en vyftig, die het, gedurende het overige van den dag, en den ganfchen nacht lang, met al hunne macht aanvallen, al het vuur van hun geschut uitstaande, en op de zelve wakker vuur gevendde, zynde tot verscheide malen toe door de Spaanfche soldaten, welke zich op des zelfs dek wierpen, verrascht en geëntert; doch die zo vele malen wederom naar hunne schepen te rug wierden gedreven, of over boordt gelieten. Het ontbrak den Engelichen aan buschkruiddt, en niet aan kloekmoedigheid, groter zynde dan het gevaar, en de doodt, die onvermydelyk scheen, uittartende. Zelfs, toen zy geen kruiddt noch kogels meer hadden, dat hun geweer in deze menigvuldige aanvallen, die zy uitgestaan hadden, gebroken of verftompt was, hunne zeilen aan flarden waren, hunne masten deerlyk gehavent, het grootfte gedeelte van hun volk gefnevelt, of gevaarlyk gekwetst, en hun schip met acht honderd kanonfchoten doorboort was, meenden zy nog onoverwinnelyk te zyn. Hun wakker opperhoofd ziet den heelmeeftter †, die hem verbindt, dood schieten, en ontfangt zelf op dat oogenblik eene tweede wonde, zonder dat zyne standvastigheid hem begeeft. Zeker een fchouwspel, dat de toejuiching der ganfche aarde verdiende, doch daar gene ooggetuigen van waren, en dat door het licht der zonne niet bestraalt wierdt. Mogelyk was de duifterheit van den nacht nodig om het getal der doden, dat deze glorie gekost hadt, en het uiterfte, waar toe men zich gebragt zag, voor het scheepsvolk, het welk zo veel kloekhertigheid niet hadt dan des zelfs aanvoerder, verborgen te houden.

De eerste voorwerpen, die zich by het aanbrenken van den dag vertoonden, waren schrikkelyk: het bloedt stroomde langs het dek, dat vol doden of zieltogenden lag; daar was byna niemant meer in het leven overig, of bekwaam om te vechten; het schip, zeil en treil, en alles was door het geschut gruwelyk gehavent, zynde zo vele oorzaken tot deernis, of wanhoop. Zy wierden 'er ook alle dermaten van aangedaan, dat zy niet dachten dan zich op de bescheidenheit der Spanjaarden over te geven. De onder-zeevoogdt, altoos onverschrokken blyvende, zag alle deze afgryffelyke voorwerpen aan zonder ontroert te worden. Dodelyk gewond zynde maakte hy geen gedachten om zyn leven te redden, en beval, dat men het schip in den grondt zou boren, om den vyanden dezen roof niet in handen te doen vallen, en om zich, nevens de nog overig zynde Engelichen, der zelve zegpraal, of wreedheit te onttrekken. De stuurman sprak zulks tegen, en de meesten waren van zyn gevoelen. Van hunne stemmen verzekert zynde sprong hy in de boot, en zich aan boordt van den Spaanfchen zeevoogdt begeben hebbende, wierdt hem en al het scheepsvolk het leven en de vryheit gefchonken. Hun wakker hoofd was niet in staat om zich tegen hun verdrag aan te

Kkk

kan-



1591.

kanten. Zonder dat hy het zelve wilde onder- tekenen, en op het tipie stondt van den geest te geven, voerde men hem naar het gallioen van *Alphonfus Bassan*, waar in hy tradt, meer het gebaat van een overwinnaar dan dat van een gevangen vertonende. Hy stierf daar op den tweeden dag, latende tot den laatsten levensinik eene grootmoedigheid blyken, waar aan zyne trotsche vyanden hunne verwondering niet konden weigeren. Voor het overige hadden zy geen reden om zich over hunne zegepraal (mag men anders de overgave van een schip na een gevecht van vyftien uren tegen eene ganfch talryke vloot aldus noemen) te verblyden. Twee honderd Spanjaarden, welke men aan des zelfs boordt hadt doen gaan om het te geleiden, vergingen in een onweër, dat fchielyk opkwam, en tegen het welke dit schip, dat van alle kanten lek was, het niet lang kon houden. Men merkt aan, dat het de *Revenge* genaamt wierdt, en dat het al de onvermydelykheit van zynen naam vervult hadt, doende niet zich vergaan alle de genen, die het in triomf henen voerden, en wrekende alzo door de fchipsbreuk der overwinnaars de doodt van des zelfs meester.

*Howard*; als uitzinnig zynde van zynen onder-zeevoogdt door de Spaanfche gallioenen omcingelt te zien, in den tydt, dat hy van alle kanten heftig beschoten wierdt, wilde, het kostte wat het wilde, hem te hulpe komen. Doch de stuurman, zich tegen hem verzettende, zeide, dat hy liever in zee mogt springen, dan het schip, dat de Engelsche vlag voerde, aan een zo haarblykelyk gevaar, en waar in het noodwendig zou moeten vergaan, bloot stellen. De kapiteins der overige schepen, zich aan boordt van den zeevoogdt begeven hebbende, waren van het gevoelen van den stuurman. Zy vertoonden hun opperhoofd met klem van redenen, dat zy, met de vyf schepen, die hem nog overig waren, tegen de vyftig aan te voeren, tusschen welke het zesde bezet lag, niet anders zouden doen dan hun verlies en der vyanden zegepraal vergroten; zo dat hy, was hy door hunne redenen niet overtuigt, zich echter bewegen liet; en de tegenwindt hem niet toelattende uit te voeren het geen zyn heldenmoed, of wanhoop hem ingaf, wierdt hy gedwongen van die onderneming af te zien. Dit geschiedde evenwel niet als of hy de vlucht nam. Zo lang de onder-zeevoogdt sloeg, verloor hy hem niet uit het gezicht, van zyn gemoed niet kunnende verkrygen, dat hy hem verliet, en dikwils op den vyandt aanstevende, in dier voegen, dat hy den zelve zomtyds na genoeg kwam om van de gallioenen de laag te krygen, en die wederom met eene hagelbui van kogels te begroeten. De schepen van zyn gevolg stonden hem by; daar was 'er een onder het bestier van den ridder *Thomas Vavasser*, dat stout genoeg was om het schip de *Revenge* aan te klampen, maar ook gelukkig genoeg om zich met eer uit het gevecht, na dat het twee glazen slaags was geweest, te reddden.

Schepen  
door  
Mylord  
Walden  
geno-  
men.

Indien de Engelsche zeevoogdt het nemen van een van zyne schepen niet kon beletten, maakte hy dit verlies weder goed door het veroveren van verscheide Spaanfche schepen, die hy op den weg van Amerika ontmoette. Een der zelve hadt aan zyn boordt meer dan twintig duizend bullen met aflaten van den paus. Het hof van Rome was jaarlyksh gewoon een zeker getal van die bullen naar het Spaanfche hof te zenden, en dit laatste verbondt zich de zelve tot zekeren prys, die tuf-

fchen den H. Vader en den Katholyken koning gedeelt wierdt, aan de volkeren van de Nieuwe Wereldt om te delen. De Engelschen vonden daar het zelve voordeel niet by, doch hadden ten minste het vermaak hunne vyanden daar van te beroven, en hen deze koopmanfchap, waar mede door het misbruik van eenigen, en de bygelovigheit van anderen zulk een fchandelyke handel wierdt gedreven, af te nemen.

In het zelve jaar ondernamen twee vermaarde zeekapiteinen, genaamt *Riman* en *Lankaster*, een tocht met drie schepen naar Oost-Indie; maar hunne onderneming viel niet wel uit. *Riman* verloor zyn schip door storm aan gene zyde van de kaap de Goede Hoop. By den storm kwamen fchrikkelyke dondervlagen, die, na dat zy hemel en aarde hadden doen beven, de wolken deden barften; en op een der twee schepen nederstortende lieten zy 'er droevige en verbazende tekenen der uitwerkingen, die zulke trawanten gewoon zyn voort te brengen, na. Zy draaiden den hals van vier matrozen om; benamen het gezicht aan vier andere; sloegen eenigen armen en benen aan stukken, en veroorzaakten zommigen zodanige pyn, als de misdadigers lyden, die op de pynbank gebragt worden. Deze laatsten raakten met het gevoel van eenige uren fmert vry, en wierden daar na spoedig gezond, tegen de gedachten van hunne medegezellen.

*Lankaster* liet niet na zyne reis te vervolgen, zonder zich van het verlies van *Riman*, noch van het ongeluk der genen, daar de blixem op viel, te laten afschrikken. Zyn ongelukkig noodlot volgde hem op zynen tocht. Op de hoogte van elf graden gekomen zynde, bevondt hy zich tusschen den Westkant van Madagafkar en van Zanguebar, van waar zich de eilanden van Komorre tot op dertien graden uitftrekken, een landt, vol van kokosnoten en oranjeappelen, dat ook zuiker voortbrengt, en daarenboven ook goed weilandt voor koeien en schapen heeft, die daar aangefokt worden. Met de inwoonderen, die het Mahomethaansche geloof belyden, gelyk hunne koningen, is wel mede om te gaan: de anderen zyn zonder Godsdienst, en leven zonder wetten, als de beesten, houdende hun verblyf in onderaardsche holen. De floep, die hy om water naar landt zondt, hadt het ongeluk te landen op eene plaats, daar deze wilde menschen hun verblyf hadden, die dertig man doodden. De Engelschen, zich niet veilig op deze kufft ziende, ligten het anker, en naderden het eilandt van Zanguebar, op de hoogte van zes graden gelegen, daar zy besloten den winter over te blyven, die in deze hete landen haast voorby loopt.

De lente was niet zo haast gekomen, of zy gingen weder onder zeil, zettende hunnen koers naar het eilandt Ceilon. Zy ontmoetten eenige Mahomethaansche en Portugeefche schepen, die zy veroverden. Vervolgens kwamen zy te Ceilon\*, een vermakelyk eilandt, door de Indianen *Tenarifu* †, dat is te zeggen paradyf van vermaak, genaamt, en dat de beste landbeschryvers geloven het *Taprobana* der ouden te zyn. Het zelve is inzonderheit vermaard door het kaneel, dat daar op walt, het welk niet anders is dan de bast van een boom, daar ganfche bosschen van zyn, gelyk het ook is door de fchone esmerauden, robynen, zaphiren en topazen, die aldaar uit het water worden geviicht. Maar de Engelschen waren in geen staat om voordeel met deze rykdommen te doen. *Lankaster*, zyn volk gemonstert hebbende, bevondt zich op de twee schepen niet sterker dan drie en dertig koppen, een

Schrik-  
kelyk on-  
weder.

Het  
eilandt  
Komor-  
re.

Beschry-  
ving van  
het ei-  
landt  
Ceilon.  
\* of  
Ceilan.  
† of Te-  
narifu.



1591. een getal, naauwlyks bekwaam om de schepen te regeren, ver van daar mede iets van belang te ondernemen. Daarenboven ontbraken hem de levensmiddelen, zonder te weten waar andere, dan in hun vaderlandt, te bekomen. Zy besloeten derhalven weder naar het vaderlandt te keren, daar de bootsgezellen zich over verheugt toonden. Zy zeilden naar het eilandt St. Heleen, gelegen in de wyde uitgestrekte zee van Ethiopie, dat meer dan vyf honderd mylen van het vaste landt legt. Het zelve is om zyn schoon water en gezonde lucht zo beroemd, dat al de zieken, die men daar aan landt brengt, aanstonts, gelyk men zegt, gezond worden. Om deze reden komen de schepen uit Oost-Indië daar gemeenlyk ten anker, en daarom was het ook dat *Lankaster* zyn volk, dat door dezen moeilyken tocht afgemat en verzwakt was, en rust nodig hadt, daar aan landt hadt doen gaan. Na dat hy zich daar eenige dagen hadt verfrist, vervolgde hy zyne reis, en kwam gelukkig aan in het eilandt Man, gelegen in de Ierische zee. Denkende, dat hy alle gevaar te boven was gekomen, wandelde hy in het eilandt, daar zyn schip voor ten anker lag; maar daar ontstondt een zo zware windt, dat al zyne ankers en touwen braken, en het schip met zeven man, die daar op waren, zonder het te kunnen beletten, naar Engelandt wierdt gedreven. Eenige Franschen, die zich aan dit eilandt bevonden, namen *Lankaster* en zyn overig volk aan boordt, en bragten hem gezond en frisch by de zynen, na dat hy vele wilsvaligheden hadt moeten doortaan.

*Cavendish*, nog ongelukkiger dan *Lankaster*, hadt een lot byna als dat van *Riman* gehad. Dit was de zelve *Cavendish*, die eenige jaren te voren \* door de Straat van *Magellanus* in Nieuw-Spanje was gekomen, daar hy de steden en de schepen van den Katholyken koning, gelyk wy verhaalt hebben, hadt berooft. Hy kreeg dit jaar de lust om weder derwaarts te zeilen; maar hy hadt het zelve geluk niet. De stormen drevven hem op de kust van Brazil, daar hy stierf, klagende in zyn uiterste wil, dat hy van den kapitein, daar hy het meeste vertrouwen in hadt gestelt †, op eene eerloze wyze was verlaten geweest.

De haat tusschen Spanje en Engelandt nam dagelyk toe. De eerstgemelde kroon hadt des niet-tegenstaande altydt hare aanhangers in het ryk van de andere, niet alleen in Ierlandt, daar zy door de yverigste Roomschegezinden wierdt ondersteunt, maar zelfs in Engelandt. *Elizabeth* was daar niet onbewust van: zy spande alle hare krachten in om de verraders in toom te houden, terwyl de getrouwe Engelschen een openbaren oorlog ter zee en te landt tegen *Philips* den II voerden. Zy deedt dit jaar op nieuw een verbodt uitgaan van geen levensmiddelen, noch krygsnoodwendigheden met eenige schepen naar de steden, onder de gehoorzaamheit van dezen vorst zynde, te voeren, die, als men in deze afkondigingen zeide, zich voor openbaren vyandt van Engelandt hadt verklaart door den inval, dien hy daar in hadt willen doen, en door zyne weigering van de oude verbonden, door deze kroon met de hertogen van Burgundie, zyne voorzaten, gemaakt, te bevestigen. Zy deedt ook een nieuw verbodt tegen de zendelingen, die uit de vermaarde kweekscholen, welke de vyanden van haren koninklyken persoon en Godsdienst te Douay, te Rheims, te Rome, en naderhandt te Valladolid hadden opgerecht, waren vertrokken. Het hof bericht bekomen hebben-  
III Deel.

Het eilandt St. Heleen.

Onge- luktige reis van *Cavendish*, en zyne doodt. \* in het jaar 1587.

† Jan Davids.

Verbodt van *Elizabeth* tegen de zendelingen van Spanje en den paus.

de, dat 'er dagelyk eenige van dat volk te Londen en in andere steden van het ryk, om de Engelschen van de aankleving aan hunne koningin af te trekken, en tot de party van den Katholyken koning over te brengen, aankwamen, besloot men hunnen handel te doen bespieden, en de oude wetten, reets voor dezen tegen de oproerigen gemaakt, te doen waarnemen. Men deedt derhalven een verbodt van hare Majesteit in het begin van October afkondigen, waar by verboden wierdt iemandt, van vremde landen komende, te huisvellen, zonder wel onderrecht te zyn van zyne hoedanigheid, van zyn beroep, en van zyn geloof; of hy den openbaren Godsdienst van de Engelsche kerk bywoonde; waar van hy bestondt, en waar hy het jaar, voor dat hy in het ryk was gekomen, geweest was. Men belaste de gemachtigden der wyken, de genen, die geen voldoende antwoordt gaven op al dat hen wierdtgevraagd, en die by hunne ondervraging eenig nadenken gaven, naar de rechters, in ieder provincie aangestelt, te zenden. Eindelyk geboodt men aan de byzondere rechters, zorg te dragen, dat het gemene best geen nadeel kwam te lyden. Dit geeft de vrees, die het hof voor dezen aanhang hadt, te kennen, naardien het hunne handelingen als zo vele aanslagen op de majesteit van de koningin en de rust van den Staat aanzag.

De Engelschen, het Roomsche geloof toege- daan, konden de bewoording van dit verbodt, dat hen zeer straf voorkwam, niet verdragen. Zy verspreidden eenige lasterschriften tegen den grootfchatmeester, dien zy de schuld daar van gaven: daarentegen prezen zy de gematigheit van den grootzegelbewaarder, van wien zy als van een man, die hen zeer toegedaan was, spraken. Het was *Christoffel Hatton*, die in het jaar 1587 tot dat hoge ampt was gevordert, en den 20 September des jaars 1591 overleedt; bygevolg, naar het verhaal van den schryver van *Elizabeth*, voor dat dit verbodt in het licht kwam. Maar die zyne doodt op den 20 November stellen, verdienen meer geloof. Hoe het zy, de Roomschegezinden stelden zyne goedaardigheid tegen de strengheit van Mylord *Burleigh*, roemden de toegevendheit, die hy voor hen hadt, en prezen zynen afkeer van alle vervolging om het geloof. Zy zeggen, dat hy altydt naar den zachten kant helde, en dat hy, zo dikwils als men in den Raadt omtrent de Roomschegezinden beraadslaagde, hy zyne stem, of zynen raad gevende, met deze woorden begon, dat men geen slaal, of vuur, om het gewisse te dwingen, moest gebruiken. Dus is het, dat de grootste uitvoerders van de bloedige wetten, daar zy een rechtbank voor hebben opgerecht, die zy de *Heilige rechtbank* noemen, herkomen, zonder te denken aan het algemene recht, dat te gelyk het Goddelyke recht is, en zelfs wenschen, dat men, wanneer het op het gelove aankomt, niet dan onderwys en overreding gebruikte. Dit gevoelen komt ook met de mensche-lyke redelykheit best overeen. Onze mening is geenzins de wyze zorg van den grootfchatbewaarder, om de strafbare verbindtenissen van de Engelsche Roomschegezinden met deze vremde leeraars, die uit de kweekscholen van Rome en van Spanje kwamen, minder om nieuw-bekeerden te maken, dan om muitmakers en verstoorders van de algemene rust aan te kweken, te verbreken, te veroordeelen. De gematigheit van den grootzegelbewaarder was misschien niet zonder schuld in deze tyds gelegenheit. Het is ten minste zeker, dat indien hy daar door vrienden onder de Roomschegezinden bekwam, de zelve  
Kkk 2 hem

1591.

Cambden. Nantun. Bohun. Dugdal.

Klagten der Roomschegezinde Engelschen.

De schryvers zyn omtrent de verdiensten van den cancellier *Hatton* verdeelt.



1591. hem by de Protestanten verdacht maakte. Deze gedachten vindt echter by weinig schryvers ingang; de meeste spreken tot zynen lof, en komen alle daar in overeen, dat hy vele begaafdheden bezat. Zommigen zeggen, dat hy toegang tot het hof vondt door het dansen: maar zyn natuurlyke en levendige zwier van geest maakte, dat hy haast in staat was om grote zaken te behandelen, hoewel hy geen ondervinding, noch geleerdheid hadt. Het geen hem het meest te last gelegd wordt, is, dat hy nydig was wanneer iemandt van verdiensten hem in het oog liep. Door deze laste drift liet hy zich tegen den ridder *Perrot* zo innemen, dat hy de voornaamste oorzaak der vervolging was, die hem aangedaan wierdt na zyne wederkomst uit zyne landvoogdy van Ierlandt. *Hatton* zag 'er echter het einde niet van, en *Perrot* hadt het genoeg, dat hy hem voor zich zag sterven, en stierf zelf van hertzeer om het ongenoegen, dat hy aan de koninginne hadt gegeven, uit welker gunst deze nayverige staatsdienaar hem zocht te stoten.

Zyne ongenade en zyne dood.

Men kan met geen zekerheit zeggen hoe ver het misnoegen van de koninginne tegen een man ging, dien zy zelf by trappen, hoewel in weinig tyds, tot de eerste waardigheid van het ryk hadt verheven. De schryver van deze vorstinne pryft *Hatton*, en zegt, dat hy zynen plicht in alle zyne bedieningen met eene oprechte Godvrucht en aangeborene liefdadigheid, mededogendheit, eene grote mildheit voor de geleerdheit, en rechtmatigheit zynen gevoelens hadt voldaan. Hy voegt daar by, dat hy in ongenade viel, om dat hy het bewindt over de jaarlyksche inkomsten en de tienden hebbende, de koningin hem daar van rekenschap afvroeg met meer strengheit en op eene harder wyze, dan hy verwacht hadt. Hy kon zulk eene straffe en onverwachte behandeling niet verkroppen, en voelde het hertzeer, dat hy 'er van zette, zo vermeederen, dat hy 'er van stierf, zonder dat de goedheit, die de koningin hem gedurende zyne ziekte door haar bezoek bewees, eenige verligting aan zyne opgevatte droefheit kon toebrengen. Anderen \* leggen dit ongenoegen op de onbekwaamheit van den kancelier, en zeggen, dat de koningin hem voor een weetniet en slechthoofd hadt uitgemaakt, die noch het hof, noch de wetten van de kancelary verstondt, en die in geen staat was iets uit te voeren zonder hulp van de andere Raden van Staat: een verwyrt, dat zo gevoelig voor dezen hoveling was, die niet gewend was dan geliefkooft te worden, dat hy daar het leven by inschoot. Zodanig is de zwakheit van het menschelyke hert, al te ligt geraakt, om niet gekwetst te worden door redenen, die zyne eigenliefde vernedert, en al te trotsch om zich daar in te troosten. De kancelier hadt den ridder *Willem Nieuport*, zyn zusters zoon, tot zynen zone aangenomen, die deswegen ook den naam van *Hatton* aannam, en de nagelatene goederen van zynen oom erfde. Maar deze zonder kinderen gestorven zynde, ging de nalatenfchap aan *Christoffel Hatton*, neef van den kancelier, over, die nog heden onder zyne nakomelingen, die rang onder de Pairs van het ryk hebben, wordt bezeten. Gedurende eenige maanden wierden de zegels aan den grootfchatmeester, nevens de Lords *Hunsdon*, *Cobham* en *Bukburf* vertrouwt, en naderhandt aan den ridder *Pukering*, sergeant in rechten, of rechtsgeleerde † van hare Majesteit, die deze bediening gedurende zyn leven waarnam, niet met den tytel van kancelier, of zegelbewaarder,

† Sergent de Droit.

maar met dien van grootzegelbewaarder, over- 1591. gegeven.

Dit jaar rechtte men te Londen een Iersche heer, schuldig aan de misdaden van hoogverraad en van gekwetste hoogheit. Hy was uit de provincie van Connacië, genaamt *Brian O-Kork*, heer van Brenni, gelegen in het graafschap van Letrim. In het voorgaande jaar hadt hy eene verblyfplaats in Schotlandt gezocht, maar de koning begeerde niet, dat zyn ryk tot een schuilplaats voor de oproerigen van de koninginne van Engelandt zou verstreken. Van den eenen kant spanden de Roomschegezinde Schotten, en van den anderen de graaf van Westmorlandt, nevens de andere oproerige Engelschen, in Schotlandt gevluht zynde, alle hunne krachten in om misnoegen tusschen hem en hare Engelsche Majesteit te verwekken; maar hy wilde hen niet horen spreken. Hy dwong zelfs de *Mak-Conels*, geborene Ieren, borg te stellen voor de beloften, die hy van hen vorderde, dat zy zich in de Hebridische eilanden, die in het Westen van Schotlandt gelegen zyn, en daar van afhangen, niet zouden verschuilen, om van daar een inval in de Engelsche volkplanting in Ierlandt te doen. Hy wachtte zich dan wel zyne bescherming aan eene der halfsterrigste hoofdpartyen van dat ryk te geven, en die een geslagen vyandt van *Elizabeth* was, toe te staan. Op de eerste opefching, die zy van hem deedt, beval hy, dat men hem zou overleveren, zeggende, dat hy geen onderscheidt tusschen zyne vyanden en die van de koninginne maakte, en dat hy de eenen zo min als de anderen zou ontzien.

De gevangen wierdt voor de rechters, in de zaal van Westmuister vergadert, gebragt, en hoorde zyne beschuldiging. Men leidde hem te last, dat hy de munitery van *Alexander Mak-Conel* en zyne aanhangeren hadt aangestookt; dat hy het afbeeldsel van de koninginne over de straten, aan een paardstaart gebonden, hadt gesleept, en vervolgens het zelve aan stukken gescheurt; dat hy de Spanjaarden van de overwinnylyke vloot, op de kusten van Ierlandt gestrand zynde, niettegenstaande het afgekondigde geschrift, dat zulks verboodt, geholpen, de huizen der getrouwe onderdanen van hare Majesteit verbrand, het bloedt van verscheiden gestort, en de kroon van Ierlandt den koning van Schotlandt aangeboden hadt. De oplezing van alle deze stukken, en de verklaring der zelve van den tolk, om dat dit wild mensch het Engelsch niet verstondt, gehoord hebbende, weigerde hy zich aan de rechtbank van het hof van Engelandt te onderwerpen, ten zynen hem deze vier voorwaarden toefondt, namentlyk: I. Dat men den dag van de uitspraak van het vonnis zou uitsstellen; II. Dat men hem een pleitbezorger zou toestaan; III. Dat hem de beschuldiging zou worden medege-deelt, en IV. Dat de koningin zelf voorzitter in de rechtbank zou zyn. De onderhoofd-rechter \* vertoonde hem te vergeefsch, dat men, indien hy weigerde te antwoorden, hem volgens de wetten, op de beschuldigingen, die tegen hem ingebragt waren, zou veroordeelen. Men doe wat men wil, antwoordde hy, zonder zich te ontfellen, en bleef by zyn eerste besluit. Men tradt dan voort tot het vonnis, by het welke hy tot de straffe der verraders wierdt veroordeelt, en eenige dagen daar na wierdt de zelve te Tyburn met alle strengheit aan hem uitgevoert. Men verhaalt twee voorval- len,

Doodstraffe van Brian O-Kerk.

Zyne beschuldiging.

Zyne weigering om te antwoorden.

\* Dat is voorzitter van dit hof, dat de bank des konings is.



1591. Zyne verwoedheit. len, die voor zyne doodt, overeenkomende met de trotschheit van zulk een wild mensch, doch daar echter moedt boven al hunne wildheit in uitblinkt, zyngebeurt. Hy weigerde de koninginne te voet te vallen, om haar om genade te verzoeken, zeggende, dat het hem onmogelyk was zyne knien te buigen, het welk hy nooit hadt gedaan. Men vroeg hem, of hy zich nooit voor de beelden hadt gebogen. *Dat beken ik*, antwoordde hy; *maar daar is groot onderscheidt tusschen uwe koninginne en de beelden van onze Heiligen.* De tweede byzonderheit betreft den aardt van zyne straffe. Na dat men hem zyn vonnis, dat hy met veel bezadigtheit aanhoorde, hadt voorgelezen, zeyde hy: *Ik verzoek geen genade; maar ik verzoek alleen, dat men my worge, naar de gewoonte van myn landt.* Deze wyze besfondt daar in, dat men by deze droevige uitvoering, in plaats van een koorde, zamengevlochtene tien gebuikte. Mogelyk stelden deze woefte menschen in het ene meerder eer dan in het andere: byna gelyk de Turken, die een zyde koorde gebruiken, wanneer zy een van hunne prinsen of bassas wurgen. De aartsbisschop van Cashel, een geboren Ier\*, verscheen, zo als men hem aan de galg vast maakte, om hem in zyne tale te troosten, en te vermanen, Godt om vergiffenis te bidden. Maar hem in zyne reden storende verweet hem de misdadige de afzwering van zyn geloof, en het breken van zyne gelofte, zynde een geestelyk persoon van de Roomsche kerk, van de orde van St. Francisus, geweest, voor dat hy de leer der Protestanten hadt omhelst. Dus verachtte deze verwoede man de doodt, en verwierp den troost van den aartsbisschop, ziende de doodt met koolen bloede, zonder eenige droefheit of lasheit te tonen, onder de oogen.

\* *Milerus Mab-Cragh.*

1592. Cambden. Naanon. Babun. Cox. Rechts-geding van den ridder Perrot. Men beschuldigde den ridder *Perrot* zynen opstandt te hebben begunstigt. Dit was eene der hoofdbeschuldigingen, die men in het rechts-geding tegen dezen ridder, in het begin van het jaar 1592, inbragt, en wel met zulk eene strengheit, dat het meer naar eene vervolging dan naar eene rechtmatige te recht stelling geleek. Op zyne wederkomst in Ierlandt schonk hem de koningin de bediening van geheime Raadt, en gaf hem grote blyken van hare genegenheit. Zyne benyders barikten van spyt, boven al *Hatton*, die met de meeste drift van allen ingenomen, en op nieuw door de spotters, die deze ridder over zyne wyze van dansen hadt laten blyken, getergt was. Hy zag deswegen naar eene gelegenheit uit om hem van kant te helpen. *Perrot* gaf hem zelfs daar aanleiding toe door zyn vertrek naar het landt, onder voorgeven, dat hy aan zyn huis van Cary wilde doen bouwen; maar het was inderdaadt om dat hy den haat en de lagen van *Hatton*, die toen de plaats van gunsteling bekleedde, wilde vermyden, zyn voornemen zynde in stilte te gaan leven: maar het hof verlatende stelde hy zyne vyanden in staat om hem te verdrukken, het welk zy deden met een soort van gewetenswang in Ierlandt op te rechten, niet alleen om berecht van zyn gedrag, maar zelfs van zyne woorden, zyne levenswyze en zeden in het openbaar en in het byzonder te hebben. *Hatton*, doen en laten aan het hof zynde, dacht niet op de ongenade, daar hy kort daar na in verviel, maar gebruikte al zyn gezag, ten minste indien men de schryvers mag geloven; het welk echter niet overeenkomt met den lof, dien anderen aan de deugd van den zegelbewaarder geven. Daarenboven was hy, toen men dit

rechts-geding begon, niet meer in het leven; en indien het waar is, dat hy tot de onderzoeking in Ierlandt de handt hadt geleent, moet men hem niet voor het hoofd van deze party te boek stellen, dewyl de beschuldiging eerst na zyne doodt wierdt begonnen.

Wanneer men van de aanklagers en getuigen verzeckert was, wierden 'er gemachtigden benoemt, voor welke de beschuldigde wierdt gedagvaard. De voornaamste waren Mylord *Hunsdon*, Mylord *Buckhurst*, de ridder *Robert Cecil*, zoon van den grootschatbewaarder, die door de verdiensten van zynen vader en door zyne eigene geheime Raadt was geworden; de ridders *Forbes* en *Wolsey*, nevens eenige rechters. Men beschuldigde hem voor eerst, dat hy de koninklyke majesteit door versmadelyke woorden geschend, met kleinachting van de koninginne, en met trotschheit van zich zelve gesproken, haar voor eene onwettige uitgemaakt, en haar beschuldigt hadt, dat zy de twee gebreken, hare kunne eigen, te weten bloertigheid en nieuwsgierigheid, bezat, als mede van gezegt te hebben, dat zy geen zorg voor de officieren van haar leger droeg; dat zy zyne voortgangen in de provincie van *Ulster* hadt gestuit, en belet, dat hy daar geen goede order en onderwerping hadt kunnen te weeg brengen; maar dat het niet lang zou duren, of zy zou het zich beklagen, dat zy hem te huis hadt geroepen. Men beschuldigde hem ten tweede, de verraders en de zendelingen van de Roomsche geestelykheit geholpen; ten derde, briefwisseling met den hertog van *Parma* en andere vyanden van de koninginne gehouden, en ten vierde, de oproerigen *de Burk* en *O-Cork*, die in het voorgaande jaar waren gerecht, begunstigt te hebben.

*Perrot* kon niet ontkennen, dat hy met kleinachting van de koninginne hadt gesproken: want het is zeker, dat, na dat hare Majesteit hem over den inval, dien de Spanjaarden trachtten te doen, hadt geschreven, en hy de brieven hadt gelezen, hem deze woorden in de grote zale van *Dublin* ontglipten: *Nu de Spanjaarden haar van vreeze doen beven\* zoekt zy het op my te verhalen.* Maar hy betuigde zyne getrouwheit en zuivere voornemens, also de misdaadt alleen in woorden bestondt. Belangende de andere artikelen van het rechts-geding, hy wederleide of wees de zelve af, door de krachteloosheit en de onbekwaamheit der getuigen, gevende aan de rechters te kennen de onwaarschynlykheit der verklaringen van die hem beschuldigden, dat hy briefwisseling met de Spanjaarden en de Roomschegezinden gehouden hadt: eene briefwisseling, die om zyn tegenzin tegen het Roomsche geloof onmogelyk was. Hy keurde ook drie van zyne beschuldigers, of getuigen af, namentlyk *Philips Williams*, die hem als geheimschryver hadt gedient, *Denys O-Roghan*, een Iersche priester, dien hy de hoofdmisdaadt van eene valsche handtekening, onder beding, dat hy hem de aanslagen van de andere priesters van het landt zou ontdekken, hadt vergeven, en den genaamden *Walton*, die zich liet omkopen, en zyn werk maakte van de rol van aanklager en valsche getuige te spelen.

*Popham*, algemeen pleitbezorger, en de andere dienaren van de koninginne, daar toe gestelt, antwoordden op zyne tegenwerpingen. Hy antwoordde weder op zyn beurt, zo dat deze twist niet voor des nachts ten elf uren eindigde. Men tradt vervolgens tot het opnemen der stemmen, en de aangeklaagde wierdt schuldig verklaart.

1592.

Zyn klein ontrag voor de koninginne.

\* De Engelsche spreckwyze zegt nog meer, en is min oecbaar.

Styfkoppigheit van zyne beschuldigers.



1592. klaart aan gekwetste hoogheit. Echter wierdt het doodvonnis tegen hem, uit mededogen, dat de rechters voor zulk een dapperen man hadden, en dien zy geloofden ongelukkiger dan schuldig te zyn, op dezen dag niet uitgesproken. Daarenboven was hen de drift van zyne beschuldigers, die hunnen haat onder schyn van yver voor de algemene rust bedekten, niet onbekend: zy hoopten, dat mogelyk de drift van wraak door den tusschentydt, dien de rechters volgens de Engelsche wetten de vryheit hebben tusschen het vonnis, dat den schuldige overtuigt verklaart, en dat, waar in hem de straf van zyne misdaadt wordt voorgelezen, te laten verlopen, zou verkoelen. Maar indien zy van dat gevoelen waren vonden zy zich bedrogen. Dit uitsfel mag twintig dagen duren; maar wanneer de zelve voorby zyn, en dat de beschuldigers, onbeweeglyk blyvende, de doot van den gevangen verzoeken, kan het vonnis niet langer opgehouden worden. Maar de tegenparty van den ridder *Perrot* liet zich niet bewegen; zo dat men na dit vergeeffche uitsfel het vonnis moest uitspreken. De grootfchatbewaarder, die dit rechtsgeding niet goed vondt, kwam dit laatste bedryf niet zo haast te horen, of hy beklagde het ongelukkige noodlot van den ridder; en zonder de vervolging van zyne vyanden te veroordeelen borst hy met de woorden van een oud schryver \* uit: *Hoe onrechtmatiger haat, hoe geweldiger.* De veertig ponden Sterlings, die den beschuldiger *O-Rogban* wierden gegeven, waren een bewys van hunne onrechtmatigheit: echter hadden zy het vermaak niet, dat zy het vonnis zagen uitvoeren.

De koningin, vernomen hebbende, dat *Perrot* was gevonnist, zeide, sprekende van zyne vyanden en van de rechters, dat zy alle menschen zonder eer waren, en wanneer men haar verzocht het doodvonnis van den gevangen te tekenen, weigerde zy het te doen, zwerende, dat hy niet zou sterven, om dat hy een eerlyk man was. Men hoorde haar ook dikwils het antwoord van twee keizers †, over een diergelyk geval raadgevraagd zynde, herhalen, *Dat een vorst het kwaadspreken niet moet achten, maar vergeten, indien het zelve uit losheit geschiedt; dat hy zich over den lasteraar moet erbarmen, indien zyn klein verstandt daar de oorzaak van is, en zynen laster edelmoedig vergeven, wanneer het uit eene kwade meninge voortkomt* \*.

Voorgenomen hebbende zich naar een zo heerlyk gevoelen te gedragen, wilde zy de lasterlyke woorden van den ridder *Perrot* over het hoofd zien, en hem genadeschenken. Maar zy vernam, dat hy in de maandt van September in den Tour te Londen, daar hy gevangen zat, overleden was. Zy gevoelde zich niet alleen tot deze genade door hare gewonelyke goedheit genegen, maar ook mogelyk door zekere geheime beweging van haar bloedt: want het was een algemeen gevoelen, dat *Henrik* de VIII op de moeder van dezen ridder was verliefte geweest; en dat hy zyn vader was; daarmede men nog byvoegt, dat hy zeer wel naar dezen vorst geleek; dat hy des zelfs vuur en stoutmoedigheid hadt, gelyk ook zyn wezen, zyne gestalte, zyne gebaarden, en zyne stem: ook zeide hy na zyne eerste ondervraging, als men hem weder naar het gevangenhuis bragt, tegen den bewaarder van den Tour † met grote droefheit, vermengt met zekere verontwaardiging: *Hoe, myn Heer, zal de koningin lyden, dat haar broeder een slagtoffer zal zyn van den haat zynner vyanden? Deze vorstin, die hem in vryheit wilde stellen, indien hy niet gestorven was,*

maakte wel, dat de zoon van de goederen van 1592. den vader niet berooft wierdt, in het tegendeel bevestigde zy hem in de zelve, en stelde hem in staat het genot daar van te hebben, niettegenstaande het vonnis, dat zy verbeurd waren verklaart.

Zodanig was het lot van den ridder *Perrot*. Zyn lot. Hy bezat al de bekwaamheden, die een edelman aan het hof aangenaam kunnen maken. Hy was van eene doorluchtige geboorte; bezat veel goet; vertoonde een uittermaten goed geelaat, dat met een heldachtigen moed gepaart was: maar by gebrek van voorzichtigheit strekten alle zyne verdiensten alleen om hem ongelukkig te maken. Zyne ongematigheit in het spreken gaf aanleiding aan de benydens van zynen roem, en zyne al te grote vryborstigheid in vry uit van de koningin te praten, beroofde hem van de vergeldinge, die hy van hare mildheit te wachten hadt. Eene heerlyke les voor zyns gelyken, die door zyn voorbeeldt moeten voorzichtig leren zyn in het spreken, om niet dan met ontzag van de vorsten te spreken, die nooit de verwyten van een onderdaan kunnen verzetten.

De belegering van Rouaan, daar wy het verhaal van opgeschort hebben, was sedert het voorgaande jaar weinig gevordert. Wy moeten beschouwen, wat dit jaar daar omtrent gebeurde, voor zo ver de zelve de Geschiedenis van Engelandt raakt. De koningin *Elizabeth* hadt een bystandt van twee duizend man aan *Henrik* den IV gezonden. De graaf van *Essex*, die even vlug van geest bleef, en van verlanggen, om door eene heldendaadt uit te munten, brandde, boodt zich aan om zich in den storm aan het hoofd der Engelschen te stellen; maar de koning, niet raadzaam vindende eene der rykste steden van zyn ryk ter plundering over te geven, wilst uitvluchten te vinden om dat verzoek af te slaan. Ondertusschen kwam de hertog van Parma om de stad te ontzetten op den 8 \* February op den oever van de Epte aan. De koning trok hem met allen spoedt tegen, verselt zynde van een gedeelte van zyn leger. Hy naderde zelfs aan het hoofd van vyf honderd karabiniers, en twee of drie maal op hem stoutmoedig aanvallende hieldt hy de vyanden eenigen tydt slaan. Maar de hertog van Parma met groot geweldt met al zyne ligte paarden aanvallende, wierdt de koning gedwongen te wyken, het welk hy met veel roem, maar niet zonder schade en groot gevaar deedt. Hy verloor een deel van zyn krygstuig en geschut, en liep groot gevaar van gevangen of gedood te worden. Hy wierdt door een pistoolchoot, die strykelings over zyn vel ging, gekwetst. Deze wondt zou dodelyk hebben kunnen zyn, indien de schoot van naby was gedaan. Zyne dapperheit en zyn geluk liepen even vaardig toe om hem uit dit gevaar te redden. Hy zelf, daar over verwondert zynde, zondt naar den hertog van Parma, en vroeg hem, wat hy van dit wyken dacht. *Ik vinde het zelve heerlyk, antwoordde de hertog; maar wat my belangt, ik zou my nooit op een plaats begeven, daar ik gedwongen was de wyk te nemen:* woorden, die zo schamper voor den eenen, als roemruchtig voor den anderen waren: want zy gaven den koning te kennen, dat hy, met zich aan zyne drift over te geven, vergeten hadt van wat staat en waardigheid hy was, en dat een vorst en een veldoverste meer op zich zelven moeten letten. De koningin van Engelandt, zyne goede vriendin, ge-

\* Tacitus.

Dit gedrag afgezeent door Elizabeth.

† Arcadius en Honorius.

\* Het bevel is van den keizer Theod. v. Leg. l. Si quis maledic. Imper. Cod. Theod. De ridder Perrot een natuurlyke zoon van van Henrik den VIII.

† den ridder Clapton.

Cambden. Thuanus. Mercurius. B. Bar. De Groot.

\* Volgens Thuanus; maar om 26 volgens Mercurius. Stoute daadt van Henrik den IV.

Verstandig antwoord van den hertog van Parma.



1592. gelyk zy van een Fransch schryver wordt genaamt, schreef hem byna op de zelve wyze, hem verzoekende, zich zelve beter te bewaren, ten minste de palen van een groot veldoverste niet te overtreden, die zich niet moet wagen dan in de uiterste noodzakelykheit.

In dezen tusschentydt deedt *Villars*, stadvoogdt van Rouaan, een zo geweldigen uitval, dat de zelve wel voor een veldslag mag doorgaan. Hy slochte de loopgraven, en dwong de belegeraars zeer ver van den muur af te wyken. Op deze tyding keerden de hertogen van Parma en van Mayne te rug, naardien *Villars*, die bevreesd was, dat men hem zulk eene goede stadvoogdy zou afnemen, hen deedt weten, dat hy hen niet meer van noden hadt.

De graaf van Essex, wanhopig om dat men geen geloof aan zyn zeggen hadt gegeven, en dat de belegering door deze verrechting veracht was, dacht niet dan om weder naar Engelandt te keren. Voor zyn vertrek zondt hy aan *Villars* een uitdaagbrief, om met hem in een byzonder gevecht te treden; maar deze stadvoogdt was te voorzichtig om het aan te nemen.

De Fransche schryver \* verhaalt daar de bewoording van, gelykende naar die der ridders van den ouden tydt. De graaf van Essex hieldt daar in staande, *Dat hy een eerlyker man dan Villars was, en de party des konings rechtmatiger dan die der bondgenoten*; daar hy byvoegde, *Dat zyne meesteresse schoner was dan die van zynen vyandt*. Deze laatste antwoordde ontkenner wyze op het eerste artykel, verwierp het tweede, en verachtte het laatste; en belangende den srydt, hy stelde den zelve tot de aankomst van de hertogen van Parma en van Mayne uit. Dit was het tweegevecht in het geheel weigeren, of uitsstellen tot een algemenen veldslag. De Engelsche bevelhebber derhalven beschaamt zynde zich ledig in eene legerplaats te vinden, daar de Franschen zich in besloten hielden, zonder ander voornemen dan om de stad uit te hongeren; daarenboven van de koninginne weder te huis geroepen, en van zyne vrienden, die hem gaarne weder aan het hof zagen, indien hy aldaar zyn post niet wilde verliezen, aangedrongen zynde, besloot te vertrekken. Hy liet het bevel over de Engelsche krygsbenden aan den ridder *Rogier Williams*, nam afscheid van den koning, en ging te Dieppe schiep.

De belegering ging haren gang, en twee maanden na den gelukkigen uitval, die *Villars* wel gelukte, vonden zy zich nauwer ingesloten dan zy tot nu toe waren geweest. De levensmiddelen en de moedt ontbraken thans den burgeren. In dezen uitersten noodt haalde de zorg voor zyne behoudenis en die van de stad het over. Hy schreef aan de hertogen van Parma en van Mayne, dat zy zich tot het ontzet zouden spoeden. Zy lagen aan de andere zyde van de Somme; maar op deze tyding waren zy de zelve, nevens al de andere rivieren, daar zy over moesten, wel haast weder overgetrokken. Zy spoeden zonder reistuij voort, en waren op den vierden dag tot op een myl van Rouaan genadert. Daar stelden zy zich in slagorder in eene vlakte naar den kant van het gehucht van Darnetal. De koning, zich niet machtig genoeg oordelende om die van binnen en van buiten te wederstaan, trok naar Pont de l'Arche.

De hertog van Parma, nadat hy Rouaan hadt ontzet, dacht niet anders dan om weder naar zyne landvoogdy van de Nederlanden te keren. De koning in het tegendeel, versterkt door drie duizend paarden en zes duizend man te voet,

viel op de vyanden aan, vervolgte, en sloot hen in naby Iveto, een burgt en heerlykheit, zeer vermaard door de geschiedenis, of veel eer door het verdichtsel van de gewaande koninklyke regering, die aldaar, zeide men, in het jaar 534 door den koning *Clotarius*, tot voldoening van den moordt, aan *Gautier van Iveto*, zynen ienman, begaan, was opperecht. De hertog van Biron tastte het leger van den hertog van Parma aan, daar hy een party van opligte, en de ruitery versloeg: doch hy belette het voetvolk de overwinning te volcinden, om niet te schielyk een oorlog, waar in hy het opperbevel voerde, en dien hy uit staatzucht gaande wilde houden, te doen eindigen. De Engelschen hadden mede deel aan deze uitvoering; waarom *Henrik de IV* de omstandigheden daar van aan de koninginne van Engelandt overschryvende, van den ridder *Roger Williams* als van een anderen *Cesar* sprak, gevende weinig minder lof aan den ridder *Morgan*.

Ondertusschen deedt de hertog van Parma sterkten aan beide de zyden van de rivier, met beschanfingen, die het water bestreken, en een ander tegen de aanmadering van den koning maken. Hy nam zynen tydt in een duisteren nacht waar, en deedt zyn leger, nevens al het reis-en krygstuij, over schipbruggen en in schuiten, overdekt met balken en planken, die hy van Rouaan hadt doen komen, daar overgaan. Vervolgens trok hy door de vlakte van Neubourg, en maakte zulk een spoedt, dat hy op den vierden dag te Charenton aankwam, van waar hy naar Brie met korter dagreizen trok. De koning prees zulk een heerlyken aftocht, roemruchtiger, zeide hy, dan het winnen van twee veldslagen, het grootste werk van een veldoverste bestaande minder in gelukkig te sryden dan zyn voornemen zonder slag uit te voeren.

Het ontzetten van Rouaan bragt *Henrik den IV* in zodanig eene verlegenheit, dat hy 'er niet dan door de hulp van de koninginne van Engelandt kon uit gered worden. Hy zondt derhalven aan haar een nieuw gezantschap, met verzoek van zes duizend man naar Bretagne over te zenden. Zy stondt hem vier duizend man, nevens al den krygstuij en andere noodwendigheden, daar toe vereischt wordende, toe. Dit verdrag, te Londen door de gemachtigden van de koninginne \* met die van den Allerehriftelyksten koning † gesloten, behelsde inzonderheit: Dat de laatste geen vrede met die van het eedgenootschap § zou maken voor al eer zy zich hadden onderworpen, noch met de Spanjaarden, dan met believen van hare Engelsche Majesteit; Dat hy den Engelschen zo eene versterkte plaats, om zich daar in, in tydt van noodt, te kunnen bergen, als mede zo eene haven, om 'er veilig in te kunnen landen, in Bretagne zou overgeven, als de koningin, of de opperbevelhebber harer krygsbenden zou eischen, het zy de koning die plaats reets in bezit hadt, of daar in het vervolg meester van wierdt; Dat hy by het volk, dat zy hem zou toezenden, ten minste vier duizend man te voet en duizend ruiters, op zyne eige soldy, zou voegen; Dat hy zich verbondt de koninginne de onkosten van dezen bystandt binnen een jaar, van den dag, dat de hulpbenden in Vrankryk of Bretagne zouden aanlanden, af te rekenen, te betalen; en Dat hy dit verdrag in de rekenkamer van Parys zou doen aantekenen.

*Elizabeth* kwam hare belofte na. De ridder *Norris*, die van Bretagne naar Engelandt, om hare Majesteit van de gesteldheit dezer provincie te onderrechten, wedergekeert was, kwam daar in October weder aan, met zich brengende de vier

1592.

Heerlyk  
attek-  
ken van  
den her-  
tog van  
Parma.

Nieuw  
verdrag  
tusschen  
*Henrik*  
den IV  
en *Eliz-  
abeth*.  
*Acta*  
*Publ.*  
*Tom.*  
*XVI*, fol.  
151.  
\* *Mylord*  
*Burleigh*,  
*Howard*  
en *Huns-  
don*.  
† *Beau-  
voir la*  
*Noelle* en  
*Sancy*.  
§ *Ligue*.

*Norris*  
brengt de  
Engel-  
sche troe-  
pen in  
Vrank-  
dij-  
tyt.

92.

niof.

mob-  
n.  
buann.  
teray.  
Ber.  
v Groot.

Vol-  
ens  
buann;  
naar den  
6 vol-  
ens *Me-  
ray*.

route  
aadt van  
*Henrik*  
en IV.

Verlan-  
lig ant-  
woordt  
van den  
ertog  
van  
Parma.



1592.

duizend Engelschen, nevens al hun krygstuig. Maar de koning was zo stipt niet in het volbrengen van zyne beloften. Hy zondt noch de vier duizend man te voet, noch de duizend paarden, die zich by het volk, dat te landen stondt, moesten voegen, en *Norris* vondt zich in geen staat om met zyn klein leger in eene provincie, daar alles den eedgenoten toegedaan was, te veldt te trekken. Hy vertrok derhalven naar *Henrik* den IV, die hem in Normandië en Mayne deedt trekken, terwyl de Spanjaarden zich in Bretagne versterkten. De koningin, te onvrede zynde, dat men het gemaakte verdrag zo kwalijk nakwam, klaagde daar over; en geen voldoening krygende, dacht zy om haar volk weder te huis te roepen, wanneer zy vernam, dat de hertog van Parma toebereidfelen tot eene derde onderneming tegen Vrankryk maakte: zelfs zegt men, dat hy zyne maatregels hadt genomen om in Bretagne te landen, en sterke bezettingen in alle de zeefteden te leggen, het welk *Elizabeth* veel meer dan *Henrik* ontrufften.

Doodt vanden hertog van Parma, en zyn lof. \* of in het laatste van November, volgens anderen.

† *Sirada*

De doodt van dezen groten veldoverste redde beide uit deze bekommring. Hy stierf in het begin van December \*, oud zeven en veertig jaren, in het midden van zyne toerusting ter landinge; en na dat hy Vlaanderen met eene onvergelykelyke bekwaamheit veertien jaren geregeert hadt. Behalven zyne krygskunde, die hem tot op den hoogsten trap van roem hadt doen steigeren, bezat hy eene wysheit, daar geen van zyne voorzaten by kon halen, en die zyne opvolgers onmogelyk konden navolgen. Het is dan niet te verwonderen, dat hy, zo vele bekwaamheden bezittende, zo gelieft was van de Nederlanders en de Spanjaarden in zyne regering; maar dat hem nog doorluchtiger maakte, was, dat hy de achting en genegenheit van zyne vyanden verkreeg. De koningin van Engelandt, vergetende den smaadt, dien zy van hem hadt ontvangen, of den zelve den regeerzuchtigen *Philips* te last leggende, sprak nimmer van hem dan met lof, en indien zy niet hadt gevreesd, dat de zelve haar by zynen yverzuchtigen meester tot nadeel hadt kunnen strekken, hadt zy hem nog veel groter en veel waardiger lof gegeven. Dit is ten minste zo als de schryver van deze prinsesse spreekt, dat bygevolg ver af is van zyne trouw aan Spanje te hebben willen verdacht maken, gelyk een schryver † van dezen veldoverste ons tracht diets te maken. Zyn ligchaam wierdt met grote pracht van Arras, daar hy gestorven was, naar Brussel gevoert, en van daar gezonden naar Parma, daar hy in de kerk van de Vrede in een Kapucyners kleedt, en in een gemeen graf, zonder pracht, volgens zyne begeerte, wierdt begraven; willende daar mede te kennen geven, dat hy, na zo veel gerucht in de wereldt gemaakt te hebben, vreedzaam wenschte te rusten, opofferende aan zyne nederigheit in het sterven den roem, dien hy door zynen moed in zyn leven verkregen hadt. Ondertusschen richtte het Roomsche volk, met goedvinden van den paus, een marmer standbeeldt voor hem op in het Kapitoel, waar onder zyn lof aldus wierdt uitgedrukt: *Een goed burger, een groot veldoverste, en erfelyk landvoogdt van de H. Roomsche kerk.* Al deze roem kwam hem duur te staan: want als men het zeggen van de schryvers mag geloven \*, hielt men *Philips* den II verdacht, dat hy hem uit nayver hadt doen vergeven.

\* Zie de Nederl. Bisk. van De Groot.

Afbeelding van

De koningin hieltt zich niet te vrede met dit jaar *Henrik* den IV tegen de aanlagen van den Katholyken koning te hebben geholpen, zy liet

hare gedachten verder gaan, hoe zy hem de bronader van al het kostelyke goudt en zilver, dat hem in staat stelde den oorlog tegen andere vorsten van Europa te voeren, en hunne onderdanen in hunne trouw te doen wankelen, zou affinden. Tot deze uitvoering verkoor zy *Walter Raleigh* †, jongsten zoon van een doorluchtig huis, maar veriteken van goedt, en een rechte waaghals, welgemaakt en itout, die zich door geen gevaar liet affchrikken, wanneer het geluk hem tot eenige voordeelige onderneming riep. Hy beproefde beurt om beurt genade en ongenade, en na verscheide malen in zyn leven heen en weder geslingert te zyn geweest, wierdt hy eindelijk een slagtoffer, berooft door eene jammerlyke doodt van eere en goedt, ten koste van duizend gevaren verkregen. Maar dit kwam niet dan onder de volgende regering voor te vallen. Sedert het jaar 1580, wanneer hy zich, na zyne wederkomst van Ierlandt, voor den Raadt van hare Majesteit met zo veel bevalligheit als kracht tegen de beschuldiging van Mylord *Gray* verantwoordde, hadt *Elizabeth* achting voor hem gekregen. Daarenboven hadt hem de graaf van *Leicester*, die in dezen tydt al het bewindt van zaken in handen hadt, de koningin zeer nadrukkelyk aangeprezen, waar door zy hoe langs hoe meer in de goede gedachten, die zy voor dezen ridder hadt, versterkt wierdt.

1592. den ridder Raleigh.

† of Raleigh.

Zy dacht derhalven geen beter keur te kunnen doen dan hem de vloot, die zy te rade was naar Amerika te zenden, te vertrouwen. De zelve bestondt in tien konings schepen, die zy naar de golf van Panama zondt, om daar de gallioenen, van Peru, om naar Spanje te keren, komende, te verwachten. Een tegenwindt, die drie maanden duurde, belette *Raleigh* uit de haven van Engelandt te vertrekken; en toen zich gelegenheit om voort te zeilen opdeed, was het jaargety zo ver verlopen, dat hy de kaap *St. Maria* bereikt hebbende van een zwaren herfststorm wierdt belopen, daar hy zyne sloepen in verloor. Hy verstonde daarenboven, dat zyn voornemen den koning van Spanje bekend was, en dat deze vorst de landvoogden van de Nieuwe Wereldt daar van kennis gegeven hadt, om op hunne hoede te zyn. Alle deze aanmerkingen waren oorzaak, dat hy wederkeerde; doch zonder zyne vloot, die hy in twee hopen hadt verdeelt, hebbende de eene onder het bevel van den zoon van Mylord *Borough*, en de andere onder dat van den ridder *Forbisber* gestelt. Den laatsten hadt hy bevolen langs de Spaansche kusten te kruisfen, om de vyanden binnen te houden, terwyl de andere naar de Azorische eilanden zou vertrekken, om de gallioenen in haar wederkeren uit Oost-Indië te onderscheppen.

De tegenwinden belette hem naar Amerika te vertrekken.

Dit ontwerp wierdt gelukkig uitgevoerd. De ridder *Borough*, die voor den Spaanschen zeevoogdt, welke zyn werk maakte op het gedrag van *Forbisber* te letten, niet vreesde, liet zyn anker by den burgt *Ste. Croix*, in het eilandt van *Flores*, vallen, na dat hy dwars door eenige schepen was gezelt, die niet anders dachten dan om zynen medegefel den doortocht te bet wisten. Hy lag niet lang ten anker, of hy ontdekte een Portugeesch schip, waar op hy drie van zyne schepen, onder het bevel van den grave van *Cumberlandt*, uitzondt. Maar het kwaad weër belette hem de zelve te vermeerteren. De vyanden staken daar den brandt in, en vluchtten met hunne sloepen. Weinig dagen daar na ontdekte hy een ander, genaamt de *Lieve Vrouw*, van zulk eene verschrikkelyke grootte, dat de kiel van het zelve 165 voeten lang was. Het was een schip



1592. fchip van zeven dekken, of zeven verdiepingen, dat met vyf honderd man bevolkt, en zeer ryk geladen was. Deze buitenmatige hoogte belet- te de Engelschen het zelve aan boordt te leggen. Zy leden meer afbreuk door het gefchut, dat 'er op was, dan zy het zelve konden toebren- gen. Maar de begeerte tot zulk een ryken buit kon hen niet doen besluiten het zelve te ver- laten. Zy wierden daar nochtans toe gedwon- gen: maar de ridder *Robert Croft*, voerende het fchip, de *Voorzienigheit* genaamt, en het zelve zyn boordt biedende, taitte het in zyn voorfteen aan, en hieldt alleen het gevecht drie glazen gaande. De andere fchepen kwamen weder tot den aanval, en taitten het Portugeefche fchip van achteren en van ter zyde aan, dood fchietende al wat zich op het verdek of aan het roer vertoonde, zo dat zy het ten laafte opgaven. Toen was het dat *Croft*, zich van deze ontfeldheit bedie- nende, het Portugeefche fchip aan boordt klamp- te; en zich kloekmoedig op den overgang werpende, gevolgt van de zynen, die de dap- perite waren, maakte hy zich meester van het fchip, zonder meer tegenftandt te vinden. Hunne verwoedheit veranderde in mededogen, wanneer zy, in plaats van vyanden, die hen de overwinning zouden betwiften, te vinden, niet dan doden of ziertogenden onder malkander zagen leggen, armen benen afgefchoten, en in hun bloedt, dat het fchip fcheen te overftr- omen, zwemmende. Zulk een naar en jammer- lyk gezicht ontwapende hunne wraak, zo dat zy zich van hunne overwinninge met veel ge- matigtheit bedienden. Dezen fpaarden zy het leven; gene verbonden zy. Zy handelden hen alle heuchelyk. Ondertuffchen liet het jaar- gety hen niet toe langer zee te bouwen, en te vrede zynde met hunne veroverde prys, keerden zy met de zelve naar de havens van hun vader- landt. Het fchip, met zyne lading, wierdt op twee millioenen ponden begroot, behalven de goederen, die de foldaten en matrozen had- den geplundert, waar in zy met malkander over- eenkwamen, als gemeenlyk by diergelyke vero- veringen gebeurt.

Het was te vergeeffch, dat de koningin, om alle fluikeyen, die de kapers tot nadeel van de Konvoien en Admiraliteiten pleegden, te belet- ten, rechtens in de zeefteden aanftelde, en een gebodt daar tegen dedde afkondigen. Het zel- ve beheldde een bevel aan alle kapiteinen en boots- gefellen, ter kaap toegerufft, dat zy in alle ha- vens, daar zy ten anker kwamen, aan de gevold- machtigden, daar toe gefelt, zouden hebben op te geven een lyft van alle de goederen, die zy in hunnen tocht genomen hadden, op ftraffe, dat de overtreders als zeerovers zouden gehandelt worden. Men beval hen ook, den waren ftaat en de lading van hun fchip met eede te bevesti- gen. Maar dit werk wierdt door de goddeloos- heit der valfche eeden, de loosheit der afgezou- denen, en de ftrengheit van het bevelfchrift vruchteloos gemaakt. Zy verfoonden hunne daden met deze Godslastering, *Dat zy liever hun- ne ziel voor de rechtbank van Godt, die barmher- tig was, in de waagfchale wilden fteflen, dan hun lot en hunne goederen aan den wille van hunne on- barmhertige rechtens bloot geven.*

De zelve hebluft bevroop ook de kooplieden: uit begeerte van voordeel verrieden zy hun va- derlandt. Gelyk het fchoonfte metaal gefchut in Engelandt gegoten wierdt, dat de Spanjaar- den tot een hogen prys kochten, waren 'er En- gelschen, die eerloos genoeg waren om hen daar mede te voorzien, niettegenftaande den ontfo-

III Deel.

ken oorlog tuffchen beide de natiën, zo dat zy, om geldt te winnen, hunne vyanden wapenen tot hun eigen verderf toevoerden; een verachte han- del, die van alle tyden verfoeit, maar al zo be- zwaarlyk te beletten is, als de begeerte en de geldzucht uit het hert der menfchen te bannen. Het verbodt van de koninginne tegen zulk een onwettigen handel verklaarde de genen, die den zelve pleegden, voor vyanden van hun vader- landt, en onderwierp hen aan de wetten, die tegen verraders gemaakt waren; en gelyk het voorna- mentlyk de zwaarste veldftukken waren, die men naar Spanje voerde, verboodt hare Maje- fteit aan de meesters van de gieteryen voort- aan ander gefchut te gieten dan dat van een foort, dat men *Mignons*, of *Gunftelingen*, noem- de, en die over de zestien duizend ponden moeften wegen.

Gemeenlyk versleet de koningin haren tydt des winters te Londen, en des somers in de pro- vincien, het zy op het landt, het zy in de fteden van het ryk, die zy ging bezichtigen. De winter was voor haar een tydt van werkzame bezigheden: den tydt, die aan andere hoven met danfen en verkleedingen verfteten wordt, befteed- de zy aan de zorge van het welzyn vanden Staat. Hare gewoonte was voor het aanbreken van den dag op te ftaan, en na dar zy het begin daar van hadt befteed ten beffe van haar huis en hare do- meinen, fprak zy met hare geheimfchryvers en meesters der verzoekfchriften over de plakaten, volmacht-fchriften, en diergelyke lafbrieven. Daar na hieldt men Raadt. Alles wierdt voor haar gebragt; zy hieldt 'er aantekening van, en fchreef in haar zakboekje met cyfferletters, die zy kende, op de zaken, daar zy hare gedachten over wilde laten gaan. Na deze moeilyke be- zigheden ging zy, om zich te ontlaften, in hare tuinen, indien het goed weër was, of by regen- achtig weër wandelde zy in hare galderyen met geleerde lieden, daar zy mede in gefprek tradt. Het overige van den dag befteedde zy in het le- zen van gefchiedeniffen, of andere geleerde boe- ken, niet zo zeer uit eene ydele begeerte tot ge- leerdheit, als wel om zich van de zedekunde en fchone leffen, daar in vervat, te bedienen.

Gedurende het avondmaal vermaakte zy zich met de vertellingen van een vermaarden toncel- fpeelder van dezen tydt, genaamt *Tarleton*, en de ftds praatics, die anderen haar verhaal- den. Maar men moeft wel letten, dat men, wanneer men haar deze vertellingen deedt, de palen van eerbiedt en welvoegzaamheit niet te buiten ging. Indien het gebeurde, dat *Tar- leton* het voorrecht, dat hy hadt om te fchert- fen, misbruikte, zo dat hy zomtyds te vrybor- ftig, dan op den ridder *Raleigh*, dan op den grave van *Leicefter*, kwam te fchimpfen, wiff zy hem met een opflag van haar oog te be- teugelen. Na het avondmaal hoorde men ge- meenlyk een accoord van ftemmen en speeltui- gen, daar hare Majefteit zo wel als een meester op fpeelde.

Hare wandelingen in het fchone jaargety ver- oorzaakten haar geen vadzigheit, het zy midden in de onnofele vermaken van het landt, het zy in de vertoningen der fteden, die altydt hare vreugde over hare aankomft door prachtige inhalingen deden blyken. Zy fchepte inderdaadt veel vermaak in de verfeidenheit der fchone lands- douwen, heuvelen, valcien en vlakten, in de vruchtbaarheid van het landt, en in de menigte en verfeidenheit der vruchten te befchouwen. *Godt is wonderlyk in zyne werken, zeide zy me- nigmalen; de waerde is een heerlyk toneel van zyne*

LII

Gevecht tuffchen een Engelsch en een Portugeefch fchip.

Order om het fluiiken aan de kapers te beletten.

Verboot tegen het uitvoeren van verbode- ne goederen.

Gamb- den. Behun. Levens- wyze van de koningin- ne; hare leerrame en ande- re oefen- ningen.

1592. n rid- t Ra- ch.

of Ra- ch.

De te- genwin- den bo- letten hem naar Amerika te ver- trekken.



1592.

wysheit en macht. Maar in het midden van deze vermakelykheden, even zuiver en eenvoudig, ging de zorg van haar volk nooit uit hare gedachten. Zy liepen met een groten toevloedt om haar te zien; zy deden het landt van hare vreugde en zegepraal schateren, niet ophoudende den lof van de rechtmatigste en goedaardigste vorstinne des werelds uit te galmen. Zy van haren kant weigerde niemandt gehoor te geven; deedt recht aan deze; stondt gene edelmocdiglyk by; verboodt den ingang van hare kamer aan iemandt te weigeren, en beval den toegang tot de zelve zo wel voor kleinen, als voor groten open te laten. Zy wilde uit Oxford, zonder afscheidt van de Zanggodinnen te nemen, niet vertrekken. Zy begat zich naar de hogeschole, daar zy al de geleerden vergadert vondt. Zy verzekerde hen met eene redenvoering in het Latyn van de byzondere achtting, welke zy voor hunne genegenheit hadt, die zy zeide meer dan eenige andere zaak te waarderen. Zy eindigde hare redten met hen voorspoedt toe te wenschen, en raadt te geven, hoe de hogescholen meer en meer te doen bloeien. Haren wensch uitte zy met deze woorden: *Dat gelyk zy niets meer ter herte nam dan het welvaren, de veiligheid en de glorie van haar ryk, niets haar ook dierbaarder was dan hare hogeschool van Oxford, eene der twee eerste lichten\*, die hare staten verlichtten; dat zy wenschte, dat hun luister dergelyk mogt vermeerderen, en nooit uitgebluscht worden; dat zy ten dien einde beboorden te denken, en dat dit de raadt was, dien zy hen gaf, alle de plichten van goede landgenoten, van goede onderdanen, en van goede Christenen te betrachten, en hunne leerlingen zulke goede en wettige gevoelens in te prenten. Die van de Godvrucht stelde zy voor als de bron van alle andere. Zy vermaande hen, dat zy Godt zuiver en met ernst zouden dienen, niet naar het gevoelen van zommige vitters, die vromdigheden beminden, maar volgens de wetten van Godt en van het ryk; hunnen roem stellen in de zelve op te volgen, en niet voorby te streven; die by de regering vastgesteld waren wel in acht te nemen, en niet te twyflen om beter te hebben. Dat deze geest van onderwerping hen in hunnen plicht van gehoorzaamheit omtrent hunne overigheid, van liefde tegen hunnen evennaasten, en van eendragt tusschen alle de leden van een ligchaam, dat niet alleen tot een voorbeeldt, maar tot een licht voor het gansche ryk moest verstreken, zou onderhouden.*

Een bovengewone droogte.

† den 15, volgens de nieuwe styl.

In dit jaar was 'er door gansch Engelandt eene bovengewone droogte; de velden verzengden; de rivieren en fonteynen droogden uit; de beesten vondt men aan alle kanten dood, of zielogende van dorst, dat een droevig aanzien was voor reizigers. De Teems zelf, de heerlykste rivier van Groot-Britannië, en de eenige van gansch Europa, daar de eb en vloedt der zee meest in aanmerkelyk is, lopende meer dan zestig mylen boven den mondt van deze rivier op; deze vermaarde rivier was, gelyk alle de andere, droog. Daar was zo weinig water in, dat een ruiter gemakelyk de kleine sleuf, die onder de brug van Londen nog liep, kon doorwaden; maar de oevers ter regter en linker zyde waren beide gansch droog. Het verwonderlykste van allen was; dat het water wegliep op den 5 September †, op een tydt, dat de nieuwe maan in haar volle kracht en de nachtevening op handen was, dat de vloedten gemeenlyk opzet, en al de rivieren doed opzwellen, boven al den Teems, die nooit voller is, noch holler gaat dan in dit jaargety.

De natuurkenners bleven in geen gebreke van over zulk een vromd voorval te redenkavelen.

Die 'er de oorzaak van meenden gevonden te hebben, bragten het te huis aan een beginfel, dat zo vast gaat als dat van andere diergelyke omkeeringen, die binnen een gestelden tydkring geschieden, en nooit achterblyven. Zy zeiden, dat deze omkeeringen haar min of meer deden gevoelen, na dat zy min of meer gemeen waren; maar dat zy voor het overige altydt veranderlyk zyn; dat men daar niets wonderlyks in moet zoeken dan het geen in de gestelde order en het gevolg der jaargetyden voorkomt; dat de winter, de lente, de somer en de herfst gestadig elkander beurteling als verjagen, en dan wederkomen; dat de koude voor de hette, en de hette voor de koude wykt; dat door deze twee nachteveningen de somer, of winter ons nadert. Men beeerde, dat de aarde zo wel van onderen als van boven wetten onderhevig was; dat de zelve veranderingen beurteling daar in voortkomen, en dat, schoon zy voor ons onzienelyk, of onbekend waren, daarom niet min zeker gingen. Aan deze oorzaken schreef men het verloop der wateren in dit jaar toe. Zy waren, zeide men, in hunne grondelozte kolken weder gezonken, waar in zy, of naar de gesteldheit des aardkloots, dien zy omvangen, en op wiens oppervlakte zy stromen, noodzakelyk tot hunnen oorspronk moesten wederkeren, wanneer zy door hunne beweging en de schokking van de aarde tot zekere hoogten zyn gekomen, en waar uit zy om de zelve reden wederkeren, om hunnen gewonelyken loop te hebben. Andere, min natuurkundig, zochten daar zo vele geheimen niet in. Deze laatste schreven de vermindering van het water aan twee oorzaken toe, namentlyk, aan een uitermaten langen heten somer, en aan de kracht van den Noord-Ooste windt, die gedurende twee dagen zeer sterk hadt gewaait, dat het water uit de rivier hadt gejaagt, terwyl de zelve de vloedt van de zee belette.

De doorluchtige mannen, die dit jaar in Engelandt stierven, waren *Anthony*, burggraaf van *Montaigu*, *Mylord Scrops*, en *Christoffel Wrai*, opperrechter. De eerste, uit het huis van *Brown*, voerde den tytel van *Mylord Montaigu*, daar de koningin *Maria*, uit aanmerking van zyne gedane diensten, en om dat hy afkomstig was van eene der dochters van *Jan Nevil*, grave van *Salisbury* en burggraaf van *Montaigu*, hem mede bekleed hadt. *Maria* hadt hem ook met de orde van den *Kouffebandt* vereert, en hem tot hoofd van het gezantschap, dat zy aan den paus zondt, om hem hare gehoorzaamheit te bewyzen, verkooren. *Elizabeth* hadt ook veel achtting en genegenheit voor dezen *Mylord*, hoewel hy den *Roomfchen* Godsdienst, dien hy in zyne jonkheit, en niet uit een geest van aanhang, hadt ingezogen, nog aankleede: waarom zy hem gaarne aan het hof zag, en hem zomtyds zelf bezocht. Zyn kleinzoon, die zynen naam droeg, erfde zyne goederen, nevens de waardigheid van burggraaf van *Montaigu*.

*Mylord Scrops van Bolton*, afgedaalt uit het oude huis van *Scrops*, vermaard onder de regering van *Henrik den III*, en zelfs, volgens eenigen, onder die van *Henrik den II*, wierdt ridder van den *Kouffebandt*, en algemeen plaatshouder of landvoogdt van het *Weiterdeel* van *La Marche*, naar den kant van *Schotland* gelegen. Uit zyn huwelyk met de dochter van den laatste hertog van *Nordfolk* liet hy een zoon na, die hem opvolgde; maar zyne nakomelingschap hielt onder *Karel den I* op.

Belangende den opperrechter en voorzitter van des konings bank, *Wrai*, hy hadt den naam van niet

1592.  
Oorzaken van deze droogte.

Doodt van *Mylord Montaigu*.

Van *Mylord Scrops*.

En van *Wrai* niet



1592. niet alleen de grootste rechtsgeleerde van zynen tyd, maar ook de onverschilligste en onbeweeglykste rechter van het ryk te zyn. *Pepham*, algemeen pleitbezorger, een man, wiens strengheit naar die van *Cato* geleck, volgde hem in zyne bediening van opperrechter op.

1588. Den 30 Juny des jaars 1588 deedt de ridder *Fitz-William*, opvolger van den ridder *Perrot* in het landvoogdyschap van Ierlandt, den gewone-lyken eedt in de kerk van Dublin. Hy hadt reets deze heerlyke bediening met meer roem dan voordeel bedient. In deze tweede reis nam hy zyn voordeel meer dan zynen roem in acht, aange- moedigt zynde door het antwoord van het hof na zyne wederkomst van zyn eerste onderkoning- schap. Wanneer hy vergelding voor zyne ge- dane diensten en eene zo aanzienlyke en mocicy- ke bediening verzocht, gaf men hem ten ant- woordt, dat eene plaats van zo groot een aan- zien, ver van eenige vergelding te verdienen, zelf eene doorluchtige beloning was. Hy nam dit op als of hem vryheit was gegeven om zich op eene onbehoorlyke wyze te mogen verryken: ook liet hy niet na zich daar van te bedienen.

1589. *Fitz-William*, opvolger van den ridder *Perrot* in het landvoogdyschap van Ierlandt, den gewone-lyken eedt in de kerk van Dublin. Hy hadt reets deze heerlyke bediening met meer roem dan voordeel bedient. In deze tweede reis nam hy zyn voordeel meer dan zynen roem in acht, aange- moedigt zynde door het antwoord van het hof na zyne wederkomst van zyn eerste onderkoning- schap. Wanneer hy vergelding voor zyne ge- dane diensten en eene zo aanzienlyke en mocicy- ke bediening verzocht, gaf men hem ten ant- woordt, dat eene plaats van zo groot een aan- zien, ver van eenige vergelding te verdienen, zelf eene doorluchtige beloning was. Hy nam dit op als of hem vryheit was gegeven om zich op eene onbehoorlyke wyze te mogen verryken: ook liet hy niet na zich daar van te bedienen. Zo gevaarlyk is het voor vorsten de schattingen van hunne staatsdienaren door de vingeren te zien, en seldzaam staatsdienaren te vinden, die eerlyk genoeg zyn om niet dan den roem van hun- ne bedieningen en de eer van hunnen meester in het oog te hebben. De eerste gelegenheit, die het geluk hem aanbodt, en zyne geldzucht gaande maakte, bleek by het stranden der sche- pen van de zogenoemde onverwinnelyke vloot. Ze- ventien van de zelve, die vyf duizend vyfhonderd zielen aan boordt hadden, wierden op de kusten van Ierlandt gedreven. De koningin moest haar deel van de gestrande goederen, uit krach- te van het kroonrecht, hebben; maar de inboor- lingen van het landt maakten zich daar meester van. De onderkoning, door zyn eigen belang meer dan door dat van hare Majesteit aangemoedigt, deedt zich daar van onderrechten; maar ziende, dat hy door dezen weg niet vorderde, vloog hy zelf daar naar toe, en kwam op het ein- de van November in de provincie van Ulster, met het voornemen, zegt een schryver, om me- de zyn deel aan den buit te hebben. Zyne reis was echter niet voorspoedig, de onkosten van de zelve bedroegen veel meer dan zyn ingebeelde winst. Deze slechte uitkomst maakte hem zo razend, dat hy de ridders *Owen O-Toole* en *O-Dogber- ti*, geborene Ieren, gevangen liet zetten, en van veritandhouding met de plundersaars verdacht hieldt: maar na eene tweejarige gevangenis- se was hy gedwongen hen te ontslaan, zon- der iets uit hen gehaalt of ontdekt te heb- ben.

1589. Daar vielen in het volgende jaar eenige be- roerten in Ierlandt voor, die de Spanjaarden, wier schepen op de kusten van dit eilandt ver- gaan waren, nevens de bitterste Iersche Roomschegezinden verwekten, en die by deze gelegenheit blyken van hunne gewonelyke on- trouwe gaven. *Hugo O-Neal*, bygenoemt *Gavelok*, om dat hy langen tyd gevangen was geweest, natuurlyke zoon van den vermaarden *Shane O-Neal*, beschuldigde den grave van Tyrone, hoofdt van dit huis, van strafbare briefwisseling met de vyanden van den Staat gehouden te hebben. De beschuldigde, daar van de lucht krygende, kwam dezen betichter voor, en vervolgde *Gavelok* voor dat hy naar het hof vertrok, om hem aan te klagen. Hy leide hem hinderlagen op weg, en deedt hem door zyne verspieters voor hem brengen. Maar

III Del.

het bloedt van *O-Neal* was zo dierbaar voor de Ieren, dat niemandt dat van dezen ongelukkigen wilde vergieten. De graaf van Tyrone moest zelf zyn beul zyn, die hem met zyne eigene han- den verwurgde. Wy zullen in het volgende jaar het onderzoek, dat het hof van Engelandt over dezen moordt liet doen, en de kwydschelding, die daar op gevolgt is, beschouwen.

Dit jaar waren de kuiperyen van een gevaar- lyker gevolg in de provincie van Connacie. De ridder *Morrogh O-Flagbarty*, *William Burk*, dien men den blinden abt noemde, om dat hy het waarlyk was, en verscheide anderen stonden in de graafschappen van Galloway en van Majo op. De oprocrige *O-Cork* en *Mak-Swiny* dreigden de- ze provincien ook, en zelfs gansch Ierlandt, met een algemenen opstandt. De Ier *Sullivan*, den- kende zyn vaderlandt en zynen Godsdienst veel roem toe te brengen, zegt in zyne Geschiedenis- se van deze twee hoofden der partytschappen, dat zy alles hadden gedaan, wat hen mogelyk was, wanneer *Antoni \* de Leva* met duizend soldaten op deze kusten aankwam, om hem te dwingen zyne macht by de hunne te voegen. Zy ver- toonden hem, dat de bemachtiging van Enge- landt alleen af hing van de vryheit van Ierlandt, en dat, na dat hy hen geholpen hadt om het juk van Engelandt af te schudden, zy hem ook op hun beurt tegen hunne algemene vyanden zou- den bystaan. Hy voegt daar by, dat dit voor- stel den Spaanschen bevelhebber behaagde; maar dat hy zich zonder een voorbedachtelyk bevel van zyne Katholyke Majesteit niet dorst inlaten. Hy verzekerde de oprocrigen, dat hy hun ver- zoek by den Raadt van Madrid zou ondersteunen, en twyfelde niet, of hy zou, als hy wederge- komen zou zyn, het zelve in het volgende jaar werktellig maken. Hy wierdt in zyne ver- wachting bedrogen. Zyn schipbreuk smoorde zyn voornemen, nevens zyn leven, in de baren, daar alle zyne medegezellen het hunne ook verlo- ren †. De zelve schryver zegt daarenboven, dat het den officieren van de koningin onmogelyk was den Ierschen adel te verplichten zich by hen te voegen, om de Spanjaarden de wapenen te doen ne- derleggen, endat zy trotschelyk antwoordden, dat de Godsdienst, dien zy beleden, hen niet toeliet het bloedt van die genen, die daar de bescher- mers van waren, te storten. De storm deedt voor de koningin dat hare kwalykgezinde onderda- nen voor haar niet wilden doen. Belangende de oprocrige *O-Cork* en *Swiny*, de laatste wierdt door den ridder *Bingham* gellagen, en hadt veel werk te ontkomen; de andere wierdt door den koning van Schotlandt, in wiens staten hy vlucht- te, aan hare Engelsche Majesteit overgelevert, die hem naar verdiensten, gelyk wy hebben ver- haalt, deedt straffen. Wat aangaat *Morrogh* en *Burk*, nevens hunnen aanhang, zy onderwier- pen zich, en maakten hunne verzoening onder zekere voorwaarden, welker eene behelste, dat zy de Spanjaarden, die by hen gevlucht waren, zouden overgeven.

De wreedheit, die de ridder *Fitz-William* dit jaar aan *Hugo Roë*, van het huis van *Mak- Mabon*, een der voornaamste van het graaf- schap van Monaghams, in de provincie van Ulster, pleegde, wierdt van iedereen veroor- deelt. Men beschuldigde hem zelfs, dat hy hem niet dan uit gierigheit en in hope, dat hy zich met het goet van zulk een machtig huis zou verryken, hadt doen ombrengen. De oorzaak, of het voorwendiel, dat hem tot de- ze strafheit aanporde, was de overlatt, wel- ken deze heer zelf onder zyne leenmannen

LII 2

1589. Wreed- heit van den gra- ve van Tyrone.

Opstandt in Con- nacie.

\* of *Al- phonso*.

Zie fol. 414.

Wreed- heit van den on- derko- ning.

\* dat is, een ge- vangen oppeslo- ten man.



1589. pleegde. Zy klaagden, dat hy gewapenderhandt in hun landt was gevallen, om de betaling der leengoederen in te vorderen, en de plichtpleging, die zy hem schuldig waren, af te perffen. Zodanig waren inderdaadt de oude gewoonten van de heeren, aan welke de vrye heerlykheden toebehoorden. Zy handelden hunne leenmannen als flaven, en kwamen hen selden bezoeken dan met kryggeweldt. Maar dit was het gezag van den koning beledigen, die deze wreedheit tegen zyne onderdanen van een heer, die zelf zyn onderdaan was, niet kon verdragen. De onderkoning, kennis van deze zake genomen hebbende, nam de zelve op als eene rovery, en trok den schuldige voor de rechtbank als een rover. Men kwam hem in zyn huis gevangen nemen, en men bragt hem voor een soort van krygsraad, bestaande, zeggen de Ieren, uit soldaten en landvolk, die hem veroordeelden om gehangen te worden, het welk aanstonts wierdt uitgevoerd. Zyne grote landeryen wierden onder de Engelsen en eenige vrienden van zyn huis gedeelt; maar zy gaven alle grote vercingen aan den onderkoning, die hen met een anders goedt zo machtig maakte. Hy wierdt ten minste daar van verdacht gehouden, en de klagten, die 'er over kwamen, wierden voor de rechtbank van de koningin gebragt. Maar hy zeide, dat het eene laltering was, en hieldt staande, dat hy niet gedaan hadt dan het geen met de rechten overeenkwam, en tot welzyn van den Staat strekte, hebbende, zeide hy, het erfgoedt van dit machtige huis, dat men altoos aan het hoofd der oproerigen zag, verdeelt, om het te verzwakken, en ter zelve tydt den muitzieken naam van *Mak-Mabon*, die alle, die den zelve voerden, te hoogmoedig maakte, te dempen. Hoe het zy, en wat deel hy in deze verdeling heeft gehad, de haat der Ieren vermeerderde dagelykch tegen de regering, en vrezende, dat het zelve geval van *Mak-Mabon* hen te beurt zou vallen, maakten zy in het vervolg veel gerucht\*, om van den rechtsdwang der Ieris en der Engelsche bezettingen ontslagen te zyn.

\* In het jaar 1595. Onderwerping van den grave van Tyrone.

De graaf van Tyrone vertrok naar Engelandt in het begin van het jaar 1590, om zich over dea moordt van *Gavelok* te verantwoorden, of veel eer om genade te verkrygen, die hem de koningin verleende. Ter zelve tydt beloofde hy vreedzaam met *Turlogh Leynigh* en zyne naburen te leven, en tot meerder verzekering gaf hy gyselaars. Hy deedt ook plegtelyk afstandt van den tytel van *O-Neal*, en beloofde, dat hy zich nooit van de macht van dezen staatzuchtigen naam tegen den adel van zyne nabuurschap zou bedienen. Hy gaf zyne toestemming tot de oprichting van het landt van Tyrone tot een graafschap, naar de wyze van anderen, die de Engelsche regering onderworpen waren; hy stondt van zyn volstrekt recht op deze heerlykheit af, en onderwierp de zelve, nevens de andere, aan zyne Majesteit. Zodanig was onder anderen dit recht, of deze schatting, die men *Bonnaught* noemde, die de leenmannen verplichtte een zeker getal soldaten te ligten en te onderhouden; zodanig was ook de macht over leven en doot, die zich de oude heeren van het huis van *O-Neal* over alle hunne leenmannen aanmatigden. De graaf van Tyrone stondt volstrekt van het eerste af, en verbondt zich van het andere niet anders dan volgens de wetten en naar gerechtsoeffening te bedienen. Hy zwoer, dat hy noch opentlyk, noch bedektelyk de geleiden, die men aan de Engelsche bezettingen langs

Recht van de Ierische heeren over hunne leenmannen.

de rivier de More, of Blakwater bragt (a), zonder vermindering zou laten voorbygaan; dat hy geen verblyf aan reizigers, of monniken, of andere oproerigen zou geven, en dat hy al zyne macht zou gebruiken om zyne leenmannen gemeenzamer en geschikter te maken. Hy bedong van zynen kant, dat *Turlogh Leynigh* en de andere heeren, daar omtrent gelegen, met hem als met een goed buurman zouden leven, zonder hem eenige schade te veroorzaken, en hem niet komen ontruften zo lang als hy vreedzaam leefde. Onder deze wederzydsche verzekering wierdt hy tot de zynen gezonden, en bekrachtigde op zyne wederkomst op nieuw den eedt, dien hy voor de koningin hadt afgelegd in de tegenwoordigheit van den onderkoning en zyne Raden.

Zyn gedrag kwam met zyne betuigingen overeen, en men zou niet meer van een weimeneid Engelschman kunnen eischen, in alles te werk gaande met een yver, die zomtyds de bevelen van den landvoogdt voorby streefde. Men kan niet zeggen of het oprecht, of uit geveinstheit was, zo schein hy van yver te blaken, het zy waar, of in schyn. Hy onderging den zwaarsten arbeid; hy waakte zonder moeite; hy verdroeg honger en dorst met het grootste geduld des werelds. Zyne bekwaamheit evenaarde zyn geduld, en de grootmoedigheit kwam met zyne voornemens overeen. Hy verstondt ten volle de krygskunde, en hy was een dapper en bedreven kapitein. Boven al wist hy zo wel als iemandt te veinzen; nooit heeft men hem kunnen doorgronden, zo dat men zeide, dat hy, naar dat hy ondernam, voor het geluk of ongeluk van Ierlandt geboren was. Maar de Ierische Jaarboekschryver\* zegt ons, dat het hof van Engelandt daar niet in bedrogen was, en dat het zelve, terwyl het zich gedroeg als of het zyne verdiensten eerde, alleen daar op uit was om hem niet alleen tegen *Turlogh Leynigh* te stellen, die ook van het huis van *O-Neal* was, en dien het niet meer dorst vertrouwen, maar ook tegen de zonen van *Shane O-Neal* te gebruiken, en dus hieldt het alle de hoofden van dit huis in eene yverzucht, die hen tegen het zelve wapende. In het vervolg zullen wy den uitflag van deze staatkunde zien, en waar al de huichelary van den grave van Tyrone op uitkwam.

De verheffing van zyne heerlykheit tot een graafschap geschiedde in de maandt van July des jaars 1591 op eene wyze, gelyk men te Londen was overeengekomen. Men verdeelde de zelve in acht baronnyen, en *Dunganon*, dat 'er een van was, wierdt onder het getal der koninklyke steden gestelt. Dit smertte hem zodanig, dat het weinig scheelde, of zyn ongenoegen zou aanstonts uitgeborsten zyn. Het gerucht liep al, dat hy zich met al de Ieren hadt verbonden tot handhaving van hun recht en hunnen algemenen Godsdienst tegen alle, die iets tegen het een of den anderen zouden trachten te ondernemen. In den volgenden winter verscheen zyn zoon aan het hoofd van eenige benden in het graafschap van *Monagham*. Hy belemmerde de gevolmachtigden, die in de provincie tot onderzoekinge waren getrokken. De vader, dien men daar over aandeedt, leide dit met een lachje af, en vroeg, of de wacht, bestaande uit honderd man, die den gemachtigde verselde, voor twee ruiters bevreest

(a) Het was die niet van de provincie van Mounster. Deze was in de provincie van Ulster.

1590.

Hoednighet van den grave van Tyrone.

\* Cox.

1591.



1591. vrees was, die zyne zonen toen alleen by zich hadden, waarom deze zaak niet verder kwam: maar de achterdocht, die men tegen hem hadt opgevat, vermeerderde door zynen gemeenzamen ommeegang met *Hugo Roe*, uit het gevangenhuis van Dublin, daar de ridder *Perrot* hem in hadt opgesloten, ontvlucht zynde. Hy nam den naam van *O-Donel* aan, bewerende, dat hem de zelve door het overlyden van zynen broeder toekwam. Deze laatste hadt de stoutheit na zyne vlucht aan den onderkoning te schryven, dat hy in alle de voorrechten van het huis van *O-Donel* getreden zynde, het genot van het graafschap van Tyrkonel, dat het voornaamste van zyn erfgoedt was, begeerde te hebben. Ondertusschen, dewyl men alleen vermoeden tegen den grave van Tyrone hadt, vondt men niet goed met hem te breken om zyne verstandhouding met *Roe*.

Aanstelling van het genootschap van de Drievuldigheid.

\* Doctor.

De koningin stichtte in het zelve jaar de kweekschool of hogeschool van de *Drievuldigheid* te Dublin, op de zelve plaats, daar eerlyds het klooster, dat den naam van *Allerheiligen* voerde, en dat *Dermitius*, koning van Lagenie, of van Leinster, in het jaar 1166 hadt gesticht, gestaan hadt. Zy verleende aan de hoogleeraars vele voorrechten, onder welke dit was, dat zy den tytel en trap van leeraar \* zouden mogen geven: een voorrecht, dat de paus in het jaar 1320 aan de stad, doch nodeloos, zonder de hogescholen, die alleen in staat zyn hunne leerlingen daar toe bewaam te maken, hadt toegestaan; zo dat de koning wezentlyk uitvoerde het geen de paus niet dan in beeldtenis en uit ydelen waan hadt gedaan. Het was een groot sieraadt voor deze hoofdstadt, en een groot behulp voor het gansche ryk, die de jeugd van alle provinciën derwaarts kon zenden, het zy om 'er de welgemanierdheit en den Godsdienst te leren, het zy om hen tot de kennis der letteren op te brengen. De uitslag kwam met de verwachtinge van hare Majesteit overeen: want deze hogeschool wierdt haast door den toeloop en de bekwaamheit der leerlingen zeer vermaard.

1592.

GEDURENDE het gansche jaar van 1592 was alles in rust, en men werkte om de belastingen van de provincie van Mounster op een vasten voet te brengen.

1588.

1589.

1590.

1591.

1592.

Cambden.

Spottswold.

Melleville.

Thuanus.

Vlucht van Mylord Maxwell.

1588.

De verwarringen bleven in Schotland duren, maar zy waren niet krachtig genoeg om de regering te ontroeren. De koning hadt zich van de getrouwheit van Mylord *Herris*, dien hy zyne misdaadt hadt vergeven, verzekert. Mylord *Maxwel*, uit het zelve huis, bleef in zyne munitery volharden. Hy was eerst uit Spanje gekomen, en stookte de Roomschegezinden van zyne party aan om een inval op de grenzen van Engelandt te doen, achtervolgens het geen het hof van Madrid met hem besloten hadt. De koning dagvaardde hem te vergeefsch om voor hem te verschynen, hem vermanende de palen van onderwerping niet te buiten te gaan. In plaats van te gehoorzamen nam hy de vlucht, en vernomen hebbende, dat men hem vervolgde, ging hy scheep, latende zyn kasteel in handen van eenen van zyne nabestaanden. Maar op het aannaderen van den koning gaf zich alles over, uitgenomen het kasteel, daar *David Maxwell*, zyn bloedverwant, zich in opgesloten hadt. Hy was verwaand genoeg om een verdrag, dat zyne Majesteit hem met veel goedheit aanbodt, te weigeren. Het grof geschut was nog niet aangekomen, en naardien het onmogelyk was deze plaats zonder het zelve te veroveren, verwierp hy

trotschelyk de aanbieding van den koning. Des anderen daags, wanneer hy de batteryen zag opgerecht, die de muren haast zouden ter neder geworpen hebben, kreeg hy berouw. Toen verzocht hy om genade, maar het was te laat: daar was 'er geen dan voor de anderen. Wat hem belangt, die de baldadigheid by de wederspannigheid hadt gevoegt, hy wierdt op de wal opgehangen. De ridder *William Stuart* kwam ter zelve tydt aan landt. Hy hadt den ridder *Maxwel* in zee op de hoogte van Ayre \* genomen. De koning zondt hem naar het gevangenhuis. De lof, dien zyne Majesteit aan *Stuart* voor dezen groten dienst gaf, strekte hem tot eer; maar zyne verwaandheit maakte, dat de zelve hem kwalik gedyde: hy wierdt daar zo trotsch op, dat hy zich niet alleen met de Pairs dorst evenaren, maar zelfs *François Stuart*, graaf van Bothwel, met veel kleinachting behandelen, die al te wraakzuchtig was om hem dit te vergeven: hy ontmoette hem weinig dagen daar na in een afgelegen straat te Edenburg, viel hem op het lyf, en doorstak hem.

1588.

\* in het Zuider-deel van Schotland.

Het gerucht van de Spaansche vloot, die de zee met hare schepen vervulde, verbreidde zich zo wel in Schotland, als in Engelandt. De koning daar op zyne Staten vergadert hebbende, nam een besluit gelyk wy hebben verhaalt. De aanspraak, die hy aan hen deedt, wierdt van den kancelier ondersteunt, en van allen geprezen. De graaf van Bothwel hadt alleen de stoutheit een tegenstrydigen raadt voort te brengen, en den koning te vertonen, dat nu de rechte tydt gekomen was om zich over de koningin van Engelandt te wreken. Hy verzocht, dat zyne Majesteit, die hem met de bediening van zeevoogdt hadt vereert, hem wilde toestaan dit ryk van de eene zyde aan te tasten, terwyl de vloot van den Katholyken koning het zelve van de andere zyde zou bespringen: maar hy ontfing gansch tegenstrydige bevelen, en was gedwongen te gehoorzamen.

De koning van Schotland verklaart zich tegen Spanje.

De kolonel *Semple*, die naar Vlaanderen was vertrokken, om met den hertog van Parma raadt te plegen, kwam kort na dat *Maxwel* van Spanje was gekeert wederom. Hy hadt het zelve lot van ontdekt en gevangen genomen te worden. Maar de graaf van Huntley vondt een middel om hem daar uit te verlossen, en de beschuldiging van den kancelier tegen hem te verydelen.

De doodt van *Archambaud van Douglas* †, graaf van Angus, in de maandt van Juny voorgevallen zynde, was een groot verlies voor gansch Schotland. Niets is roemwaardiger dan de lof, dien de schryver \* van zyne natie hem geeft. Het ryk, zegt hy, hadt geen doerluchtiger onderdaan, het zy om het aanzien van zyne geboorte, het zy om de verdiensten, die zyne deugd hem aanbragt. Van eene bovengewone eerlykheit, † eene verlokkende zachtzinnigheit; rechtmatig, vreedzaam, matig, goed, en in den aardt Godvruchtig. Gebannen uit zyn vaderlandt, gevlucht in Engelandt †, niet om zyne wanbedryven, maar om de belangen van zyne ongelukkige vrienden niet te hebben willen verlaten; herstelt in de gunst des konings, en zich sedert zyne wederinroepinge aan het hof met zo veel wysheit gedragen hebbende, dat hy, zonder zich met eenigen aanhang, die het zelve verdeelde, te bemoeien, zynen vorst altydt getrouw bleef; vereert met de bediening van algemeen plaats-houder van alle de Markten van het ryk, daar hy zich roemruchtig tot genoeg van zynen

Doodt van den grave van Douglas.

† Het was die niet, dien men konnestabel noemde.

† Zie fol. 348.

\* Spottswold.

† Zie fol. 348.

enz.



1588.

meester en het welzyn van het volk in gekweten hadt. By het afleggen van deze voorname bediening wierdt hy ziek, en eindigde een heerlyk leven door eene Christelyke doot. Men meende, dat hy in zyne ziekte betovert was. Dus oordeelden daar de artzen van, die de oorzaak van deze ziekte niet natuurlyk oordeelden te zyn. Men sprak toen niet anders dan van het kwaadt, dat de toveraars in verscheide plaatsen en aan verscheide personen in Schotlandt deden. Wy zullen haast gelegenheit hebben om daar breder van te spreken by eene zekere gelegenheit, die meer gerucht dan deze maakte. Het zekerste en aanmerkelykste by deze was, dat een byzonder man, *Richard Graham* genaamt, eenige jaren daar na om zyne schelmstukken gerecht, den grave van Angus aanbodt hem te genezen, mits hy zich aan zyne toverkunst overgaf. Maar deze Mylord kon dit voorstel niet zonder afgryzen aanhoren; hy antwoordde met zo veel Godvrucht, als moedt, dat eenige jaren levensmeer in de wereldt te zyn hem zo veel niet waardig waren, dat hy zich aan den Duivel zou overgeven; dat hy het leven van Godt hadt ontfangen, en dat hy van voornemen was het zelve aan hem weder te geven, overtuigt zynde, dat hy door zyne barmhertigheid een eeuwig geluk na zyne doot zou erlangen. Hy stierf zonder mannelyke erfgenamen, alleen eene dochter nalatende, die kort na hem stierf, zo dat de graafschappen van Angus en van Morton, die in hem vercent waren, overgingen aan de baronnen van Glembervie en van Loclevin, van den naam en van het huis van *Douglas*, hoewel Mylord *Maxwell* den tytel van graaf van Morton aannam.

1589.

\* Spers-

wood.

† Zie

fol. 427.

De Schotische schryver \* zegt, dat het huwelyk van den koning met eene prinsesse van Denemarken, daar wy reets van gesproken hebben †, door den kapellaan *Lindsay*, die zich van de Fransche taal by deze plegtigheid bediende, wierdt ingezegent, mogelyk om dat deze prinses het beter dan het Schotsch verstondt; dat vervolgens de koning en de koningin den 22 December, om zich, op het verzoek van hare Deensche Majesteiten, naar dit hof te begeven, naar Noorwegen vertrokken, en te Bahus landden. Zy vervolgden hunnen weg te landt, of veel eer ter zee en door de bevrozene wateren, en kwamen te Helsingborg, in de provincie van Schonen, aan, de kroon van Zweden toebehorende, en van daar in het Deensche gebiedt.

1590.

Op den 21 January wierden zy door den koning, verselt van de koninginne moeder, den hertog van Holstein, zynen broeder, en van de vier regenten, die men hem om zyne minderjarigheid hadt toegevoegt, op het kasteel Kronenburg ontfangen. Zy vertrokken weder van dit hof in het begin van May, en kwamen den 20 te Leith aan.

Gefchil

ontrent

de kro-

ninge

van de

koninginne.

Daar rees geschil omtrent de kroning van de koninginne, de koning begerende, dat men haar zou zalven. Eenige leeraars stelden zich daar tegen, zeggende, dat dit eene Joodsche gewoonte was, die het Euangelie afgeschafft, en de paus weder te onrecht op de baan gebragt hadt. Anderen hielden staande, dat dit een oud gebruik van alle tyden en eene gewoonte in alle ryken was, brengende ten dien einde verscheide voorbeelden by. Terwyl zy het daar omtrent met malkander niet konden eens worden, beslechtte de koning dit geschil, met te zeggen, dat hy de komst van een bisschop zou afwachten, door wiens handen hy wilde dat deze plegtigheid zou geschieden. *Andreas Melleville*, gebelgt zynde, dat een bisschop boven hem in dit werk zou worden gestelt, riedt

zyne amptgenoten van hunnen eisch af te staan, 1590. het welk weder voor de tweede maal ter omvrage gebragt zynde, wierdt het by meerderheit van stemmen overgehaalt; zo dat de koningin op den volgenden zondag door *Robert Bruce* in de kerk van Holirod-houfe, of van het H. Kruis, wierdt gekroont, en des anderen daags morgens deedt zy hare koninklyke intrede in de stad, onder de toejuichingen van het volk.

Weinig dagen daar na wierdt 'er eene vergadering der geestelykheit, die de koning met zyne tegenwoordigheid vereerde, te Edenburg gehouden. Hy verstoonde aan de leeraars, die de vergadering uitmaakten, dat niets verachtelyker voor den Godsdienst, noch nadeeliger voor den Staat was, dan de verwoede haat, dien hy tot zyn groot leedwezen onder hen zag regeren; dat hy van voornemen was den zelve uit te dovert, mits zy hem in het uitvoeren van zulk eene zwaarwigtige, doch in zich zelve roemryke en nuttige zake te hulp kwamen. *Vermaant krachtdaag*, zeide hy, *het volk door uwe leerredenen om het tot der zelve nakominge aan te sporen; overtuigt het door uw voorbeeld; verzuimt niets om u met uwe parochianen te verzoenen, terwyl ik van mynen kant zal arbeiden om van alle myne onderdanen een bert en eene ziel te maken, in verwachting, dat Godt myne voornemens en de uwe zal zegenen.* Met dit inzicht van eendragt beval hy, dat ieder de geloofsbediening van het jaar 1580 zou ondertekenen, en dat zy dooreene bekrachtiging van den Raadt zou gestaaft worden.

In het jaar 1591 verloor de kerk van Schotlandt eenen van hare opperleeraars \*, zo aanzienlyk door zyne geboorte, als door zynen yver voor den Godsdienst en zyne geleerdheit. Hy was afkomstig uit het doorluchtige huis van *Areskin van Dun*, waar van hy den naam voerde, hebbende niet alleen tentyde der vervolging het hervormde geloof omhelft, maar ook de andere Protestanten geherbergt. Hy hadt nog meer gedaan; ziende dat de oogst veel beloofde, en dat 'er weinig arbeiders waren om het gevaar, daar de hervormers zich aan bloot stelden, gaf hy zich zelve edelmoedig aan deze bediening over, zonder te denken, dat hy de waardigheid van Pair van het ryk, die hy bezat, te kort deedt, en zonder te vrezen voor de straffe, daar de verkondigers van het Euangelie mede gedreigt wierden. Hy stierf in zyn twee en tachtigste jaar, met de achting van een volmaakt leeraar, waarom men hem den tweden St. *Ambrosius* noemde.

Wy zullen niet spreken van eenige geschillen, onder de Presbyterianen ontstaan, die hunne vyanden aanleiding gaven te zeggen, dat 'er, onder voorwendfel van een eenvoudiger en strenger hervorming in te voeren, staatzucht onder speelde, om dat dit verhaal de kerkelyke Geschiedenis raakt. In de burgerlyke regering vielen beroerten van meer gevolg voor. De zelve wierden gedurende de reize van den koning naar Denemarken gestookt. De heeren van den Raadt, aan welke hy de regering hadt toevertrouwt, hadden de les van eendragt en vreedzaam met malkander te leven vergeten. De graaf van Bothwel was een onrustige geest, ongestadig, al zo ontrouw aan den koning, als aan den Godsdienst, en gereed om alles aan zyne staatzucht en verdiensten op te offeren. Men wist, dat hy voorgenomen hadt gedurende de afwezendheit van zyne Majesteit alles het onderste boven te keren. De kancelier \*, geenzins zyn vriendt, nam deze gelegenheit, terwyl hy den koning op de reize verselde, waar om aan hem te vertonen, dat in-

Heerly-  
ke aan-  
sprake  
van den  
koning.1591.  
Doodt  
en lof  
van den  
opper-  
leeraar  
*Areskin*.  
\* *Surin-*  
*tendans*.Kwade  
hoeda-  
nigheid  
van den  
grave  
van  
Bothwel.\* *Jan*  
*Mair-*  
*land*  
van  
*Thurston*.



1591. indien hy vreedzaam wilde regeren, hy den adel van het hof moest bannen, zynen geheimen Raadt, daar hy te veel machtige en kwalykgezinde heeren in hadt, zuiveren, en op zyne wederkomst den grave van Bothwel, nevens al zynen aanhang, gevangen zetten.

Heerly-  
ke les  
van den  
ridder  
Melliville.

De ridder *Melliville* was van deze gedachten niet. Men ziet in zyne Gedenkschriften zyn antwoordt wanneer de koning hem de eer deedt van hem om raad te vragen. Het zelve bevatte de schoonste les, die ooit aan een vorst kan gegeven worden. *Het middel om roemruchtig over anderen te regeren*, zeide hy, is van zich zelve meester te zyn. Om meester over de herten der onderdanen te wezen moet men zyne eigene driften betugelen, en het volk zal altoos gereed zyn een vorst te gehoorzamen, die zich aan de wetten en aan de reden onderwerpt. Voorts, vervolgde hy, ver van den adel buiten den Raadt te houden, gelyk de kanselier wil hebben, moet gy den zelve daar in roepen: dat zal hen haast vervelen, en zy zullen geen voorwendsel meer hebben om te murmureven. *Uwe Majesteit berdenke wat beroerten de acht personen, die zy in het begin van uwe regering hadt verkoren om in uwen Raadt te zitten, die door het volk Octavianen wierden genoemd, hebben verwekt.* Vervolgens riedt hy den koning nooit zyne achtbaarheid aan diergelyke verwytingen bloot te stellen, al zynen adel aan de regering deel te doen hebben, en ondertusschen zelf het oppergezag in acht te nemen.

Verhaal  
van de  
Schot-  
sche to-  
vernaars,  
en hun  
rechtige-  
ding.

\* tuf-  
schen  
Leith en  
King-  
horn.

Byzon-  
derheden  
van hun-  
ne on-  
dervra-  
ginge.

† ge-  
maximt  
Grau  
Alai.

Het was in dezen tydt, dat men den grave van Bothwel, beschuldigt van de misdaadt van gekwetste hoogheit schuldig te zyn, gevangen nam. De beschuldigers waren de tovernaars, daar wy reets van gesproken hebben. Men werkte aan hun rechtsgeding op de klagten, die tegen hen ingebragt waren. Onder de gevangenen was eene vrouw, *Agnes Sanson*, en een man, *Richard Graham* genaamt, die als het hoofd van den ganschen aanhang waren. De eerste hadt een trotsch gelaat, en in haar wezen en redenen vertoonde zy ik weet niet wat voor bedrog. Men noemde haar ook *de wyze vrouw van Keith*. *Graham* hadt eene zeer nauwe verbindtenis met haar; zy waren beide onder haar volk in grote achting, en men zeide, dat zy den grootsten ommeegang met den Duivel hadden. Eenigen zeggen, dat de eerste een gemeenzamen geest hadt, die haar alles bekend maakte. Anderen schryven dit aan *Graham* toe. Allen kwamen daar in overeen, dat in de zamenkomst van deze ellendige menschen, die van het gemene volk *Sabbat* wierdt genoemd, een beeldt, van wafel gemaakt, en met een linnen doek omwonden, ten toon wierdt gestelt; dat het zelve eerst aan den Duivel om het op te offeren aangeboden, vervolgens aan *Sanson* gegeven, en zo van handt tot handt overgereikt wierdt, en dat ieder deze woorden sprak, als hy dit beeldt in zyne armen nam: *Dit is koning Jacobus de VI, die op het verzoek van Bothwel moet van kant gemaakt worden.* De tovernaars, die men gevangen hadt genomen, en die dit verhaalden, zeiden verder, dat in eene andere vergadering, daar de Duivel eene lange predikatie in hadt gedaan, hy gevraagt hadt, wat uitwerking de bezweringen over het beeldt van wafel hadden gehad, en dat een oud landman †, dien deze woorden ontglipten: *De koning vaart nog wel, Godt dank!* een harden vuistslag van den Duivel kreeg; dat echter de Duivel zelf aanstonts daar op aan al zyne toehoorders, verwondert, dat alle hunne versocielyke bezweringen, die aan anderen zo nadeelig waren geweest, op den koning nog geen vat hadden ge-

had, hadt verklaart, dat de oorzaak daar van was, dat de koning een eerlyk man was, dien Godt in zyne bescherminge hadt genomen. Daar zyn schryvers, die zeggen, dat *Sanson* deze verklaring hadt gedaan, verzekerende, dat zy in hare ondervragingen hadt beleden, dat haar gemeenzame geest, dien zy ten gevalle van *Bothwel* hadt den koning te doen ombrengen, haar duidelyk hadt verklaart, dat dit niet aan hem stondt, dewyl de koning een eerlyk man was: woorden, die deze geest in het Fransch hadt uitgesproken, en die zy hadt onthouden, zonder ze te verstaan. Om de waarheit te zeggen, dit gansche verhaal geeft geen denkbeeldt van tovernaars, maar van menschen, die in de hersenen zyn gekrenkt, hoewel het wel kan zyn, dat de Duivel op de naargeestigheit van dat godloos geboefte, dat zich op zulk eene ongelukkige wyze aan hem hadt overgegeven, werkt: ook komt ons het overige der verklaringen als belagchelyk voor. De gevangenen vertoonden den Duivel als voorzitter in hunne vergaderingen met een yskoud ligchaam, zo hard als yzer, met een schrikelyk wezen en een kromme neus, als een arendsbek, met grote brandende oogen, als vuur, met handen en benen vol haar, en met een zachte en heerliche stem. *Graham* getuigde echter niet gelyk de anderen. Hy zeide wel, dat de Duivel een ligchaam aannam; maar des niertegenstaande een geest bleef, dien men niet kon betasten. Zo wel hy, als *Sanson*, hielden hunne verklaring ten aanzien van den grave van Bothwel en de vervloeking, aan het wassche beeldt gedaan, staande. Zy wierden beide gevonnist om verbrand te worden; maar de anderen raakten vry, het welk een bewys is, dat de rechters deze twee hoofden van het cedgespan als schelmen, die met het leven en de achtbaarheid van den vorst speelden, en de anderen, die zich hadden laten verleiden, als zotten en dwaalgeesten, van hun verstandt berooft, aanzagen.

Ondertusschen kon men niet nalaten den grave van Bothwel op zulke verklaringen in eene zo tedere zake gevangen te nemen. Anderen zeggen, dat hy, wanneer hy dit vernam, zich zelf kwam aangeven, en verzocht, dat, indien men hem kon veroordeelen op het zeggen van den Duivel, den vader der leugenen, en op zyne onderstellingen, die geen meer geloof verdienden, men zyn rechtsgeding ken opmaken. De koning oordeelde, dat hy gelyk hadt: maar de Raadt vondt niet goed hem zo haast in vryheit te stellen, en wilde het hem niet toestaan dan onder beding, dat hy voor een zekeren tydt niet aan het hof zou komen. Zyn ongeduldt, gevoegt by zynen wraakzuchtigen imborst, liet hem niet toe zich met eene vryheit onder voorwaarden, en die naar eene ballingschap geleck, te vrede te houden: daarenboven van eenige misnoegden aangezocht om zich voor hun hoofd te verklaren, vluchtte hy over den muur van het kasteel, en vertrok naar de provincie van *Cathnes*\*, daar hy tot hoofd van de zamenverbondenen, die van voornemen waren zich van den koning te verzekeren, en den kanselier om te brengen, wierdt verklaart.

\* of  
Cathnes.

Daar scheelde weinig aan, of de aanslag was gelukt. De zelve mislukte alleen om dat de zamengezwoorenen daar te veel gerucht van hadden gemaakt. Zy hadden verstandhouding met de bedienden van zyne Majesteit, die hen des avonds na den eeten in het paleis inlieten. Niets was gemakkelyker dan in stilte in de kamers van de genen, daar zy zich van wil-

Zamen-  
rering  
van den  
grave  
van  
Bothwel.

1591.

Heerly-  
c aan-  
naat  
an den  
oning.

1591.  
Doodt  
in lof  
an den  
opper-  
ceraar  
Archiev.  
Surin-  
dants.

wade  
oeda-  
gheit  
an den  
rave  
an  
othwel.

Jan  
fait-  
nd  
en  
kurflan.



1592.

wilden ontdoen, te komen: maar, in plaats van deze voorzichtigheit te gebruiken, waren zy niet zo haast in het paleis gekomen, of zy stelden alles in rep en roer. *Men doe recht aan Bothwel*, riep zy; *men doe recht aan Bothwel*. Dit was zo veel als eene waarschouwing voor den koning en het gansche hof, boven al voor den kanselier, om op hunne hoede te zyn. Ieder versterkte zich in zyne kamer, en verwachtte de hulp, die by hen door een bedekten weg, die den verraders onbekend was, kwam. Voor dat de zelve naderde, trachtten zy de deuren op te loopen; maar dit niet willende gelukken, vertrokken zy met meer spoedt en verwardheit dan zy gekomen waren, behalven eenige, die men gevangen nam, en des anderen daags wierden gerecht. De graaf van Bothwel liet in het vluchten den hamer, waar mede hy de deur van de kamer, daar de koningin in was, hadt menen open te slaan, achter. Men beval, dat men den zelve tot eene eeuwige gedachtenisse van deze zamenzwering daar zou laten blyven.

Andere  
military.

Kort daar na ondernam eene andere party der misnoegden, tot haar hoofdt den hertog van Lenox, de graven van Home en van Marre hebbende, de misbruiken, daar het volk tegen schreeuwde, te verbeteren. De haat, die tusschen den hertog en den kanselier was, hielp veel om dit eedgenootschap, of de onderneming van Dalkeith, zo als men het noemde, om dat het daar was oppgerecht, te slyven. De hertog van Lenox en Mylord Home, van daar komende, ontmoetten den kanselier op weg. Zy zouden hem om het leven gebragt hebben, indien zyn gevolg het niet hadt belet. Hy verliet het hof, om zulke gevaarlyke vyanden te ontwyken, en *Jakob Stuart*, graaf van Aran, bediende zich van deze gelegenheit om in het ampt van kanselier herstelt te worden (a): maar de kuiperyen van zyne vyanden haalden het by den koning tegen zyne goede meninge over.

Doodt  
van  
Stuart,  
graaf van  
Aran.

Kort daar na wierdt hy door een neef van den grave van Morton, die de doodt van zynen oom wilde wreken, vermoord, daar niemandt wraak over nam, hebbende een ieder een af keer van zyn geweldt en staatzucht. Ondertusschen verzocht de kanselier, Mylord *Thirlston*, zyne herstelling, en zyne wederroeping aan het hof, dat de koningin tegenstondt: maar hy zette haar om door de bemiddeling van Mylord *Cesford*, die met hare nicht getrouwt was.

Andere  
onderneming.

De onderneming van Dalkeith wierdt van die van Falklandt gevolgt. Daar scheelde weinig aan, of de koning zou in het kasteel, den zelve naam dragende, en gelegen in de provincie van Fiffie, vermaard door het heerlyke paleis, en de warande, die daar zyn, verrascht zyn geworden. Hy wierdt daar door den grave van Bothwel aangetast; maar de aanslag mislukte hem, en de uitvoerder vluchtte naar Engelandt.

Kuipery  
der Jesuïten.

Eene gevaarlyker zamenzwering dan de voorgaande wierdt in den zelve tydt door de kuipery van de Jesuïten, ondersteunt door den nieuwen grave van Angus, door de graven van Huntley en van Arrol, gesmeed. Een meester in de rechten, genaamt *George Kerr*, diende hen voor gezant, en stondt gereed om naar Spanje te vertrekken, wanneer hy gevangen wierdt genomen. Men vondt verscheide brieven, van deze heeren getekent, en ongetekent, by hem, en als de graaf van Angus te Edenburg kwam, zette men hem gevangen. De koning, van zulk een schelm-

De Jesuïten  
gevangen.

(a) Het was hem in het jaar 1586 afgenomen.

stuk onderrecht, deedt een bevel aan de overheit afgaan, om de schuldigen met alle strengheit te straffen, vermanende alle getrouwe onderdanen zich voor de lagen der Jesuïten, gezworene vyanden van het koninkryk, te wachten, en Godt te danken voor de ontdekking van dit verraadt; zo dat men zich niet behoefte te verwonderen, indien dit wraakzuchtige genootschap van toen af den ondergang van een vorst, die hen zo optlyk vervolgte en bande, zwoer.

Het Parlement, dat in dit jaar te zamen kwam, spande met den koning aan om de Jesuïten en hunne aanhangers als verstoorders van de algemene rust te vervolgen. Het bevestigde ook door een byzonder geschrift de macht van den koning over het kerkelyke, dat de geeftelykheit wilde vermindert hebben.

Indien het jaar 1588 een wonderjaar vol bovengewone voorvallen voor Engelandt, gelyk wy hebben gezien, was geweest, het zelve was het niet minder voor Vrankryk, alleen met dit onderscheidt, dat het eerste den luister van zyn ryk zag vermeederen, daar het andere in het tegendeel op het punt stondt om zyn ryk het onderste boven te zien keren. De geschiedschryvers merken ook wel aan, dat de voortekenen, die zulke vrende toevallen hadden voorspelt, meest naar den kant van dit ryk waren verschenen. Het aardryk schudde in Normandië en langs de Loire; het stormde zes weken lang op zee; in de lucht verschenen vurige verschynselen, en op den 24 January hadt men te Parys zulk een zwaren mist, dat men op het midden van den dag licht moest aansteken, om den weg op straat te vinden: zo vele voortekenen, zeggen de Fransche schryvers, van de doodt van den prinsse van Condé, van de beschanfinge van Parys, van het onkomen van de *Guizen*, van den vorstenmoordt van *Henrik den III*, en ten laatste van de omkeering van het gansche koninkryk. Het is by deze geschiedschryvers dat men de byzonderheden van alle deze zaken moet zoeken. Wy zullen 'er alleen eenige van verhalen, die van het meeste belang zyn. De doodt van den prinsse van Condé viel in de maandt van Maart te St. Jan D'Angeli, eene stadt in Xaintogne, daar hy zyn verblyf hielt, voor. De zelve was zo aangenaam aan alle Roomschegezinden en aan alle de partyen van de zamenverbondenen, als zy te betreuren was voor de Protestanten. Deze laatste dachten alles verloren te hebben, met een prins, die by al zyne heldendeugden een oprechten yver voor den Godsdienst, die aan den oudsten der *Bourbonnen* \* ontbrak, voegde. Hy stierf in zyn vyf en dertigste jaar, en naar het getuigenis der artzen by het openen van zyn ligchaam twyfelde men geenzins of hy was vergeven. Maar de uitvoerders van dit verfoeilyk werk trachtten het kwaad vermoeden, dat men scheen op hen te hebben, weg te nemen met te verbreiden, dat dit eene rechtmatige straf van Godt en eene uitwerking van den Apostolischen blixem was, naardien hy mede in de bul tegen den koning van Navarre begrepen was geweest.

Wat aangaat de afschuttingen, niets is beken-der, al de wereldt weet hoe ver de verwoedheit van die van Parys voor de *Guizen* tegen *Henrik den III*, gedwongen Parys te verlaten, na dat hy de afschutfelen tot aan de Louvre voortgezet zag, en deze stadt aan zyne onderdanen te laten, is gegaan. Wy kunnen eene omstandigheit niet met stilzwygen voorbygaan, die de Geschiedenis van Engelandt betreft. Mylord *Stafford* was toen gezant van *Elizabeth* te Parys. De zamenverbondenen, die niet

1592.

1588.

1589.

1590.

1591.

1592.

Camb-

den.

Thuanus.

Mazaray.

Varillas.

Het Le-

ven van

Henrik

den IV.

door den

bischop

van

Rhodes.

Wonder-

werken

in Vrank-

ryk.

1588.

Doodt

van den

prinsse

van Con-

dé, en

zyn lof.

\* Henrik

den IV.



1588. konden verdragen, dat men enige gemeenschap met eene koninginne, die zy voor eene ketterfche vrouw aanzagen, hieldt, omcingelden zyn huis; en, zonder acht te geven op het recht der volkeren, spraken zy niet anders dan van hem met zyn gevolg dood te slaan. Dit was de taal der *Zestienen*, gelyk men de voornaamsten van dit eedgenootfchap, die, tot een getal van meer dan tien duizend, in de zestien wyken van Parys verspreid waren, noemde. De hertog van Guize zondt hem *Brizak*, om hem het gevaar, dat hy liep, voor oogten te stellen, en hem eene wacht, om veilig uit het ryk te vertrekken, aan te bieden. Maar de gezant antwoordde trotschelyk, dat hy geen andere verzekerdheit dan die van zyne fouvereine nodig hadt, en dat hy, ver van voor de bedreigingen, die men hem deedt, bevreesd te zyn, de twee deuren, waar door men van twee kanten in zyn huis kon komen, zou open zetten, en zelfs de moordenaars te gemoet gaan, om te zien, of zy stout genoeg zouden zyn om het bloedt van den Engelfchen gezant te storten. Voor deze standvastigheid moest de hertog van Guize wyken, en zyne welfprekendheit, die hy te vergeeffich om hem te overreden hadt gebruikt, aanleggen om de verwoedheit van die van Parys in toom te houden. Terwyl *Stafford* dus in weérwil van het eedgenootfchap in huis bleef, viel den koning de fchrik op het lyf; hy verliet Parys, en vertrok naar Chartres, horende van alle kanten roepen: *Leve Guize! Leve de beschermmer van het geloof!* Maar hy nam 'er kort daar na wraak over door het ombrengen van de Staten van Blois.

Zy waren zamengeropen om de mislagen, daar het volk over klaagde, te verbeteren, en om te overleggen of men de tucht, by de kerkvergadering van Trente befloten, zou invoeren. Dit was ten minste het voorwendfel der zamenkomst; maar *Henrik* de III hadt andere gedachten. Niemandt is onbekend, dat de hertog van Guize en zyn broeder den 23 December door negen van de vyf en veertig man, die de hertog van Eperton aan het hof tot wacht van den koning hadt gebragt, wierden vermoord. Zy waren alle Gasconjers, en, zo men zegt, van eene weergalozze dapperheit. Het oordeel, dat men over dezen moordt velde, was zeer verschillende. De verstandigste fchryvers ftaant toe, dat nooit eenige zaak dubbelzinniger, noch betwiftelyker is voorgevallen. Aanden eenen kant fcheen de overlaf van de *Guizen*, die niets anders spraken dan van den koning af, en hem 'ene monniken-kroon op te zetten, en in een klooster op te fluiten, zulk een droevige uitkomst verdient te hebben, en aan den anderen kant waren het aanzien, dat deze prinsfen hadden verkregen, de haat, dien de koning zich daarentegen onder zyne onderdanen van de beide Godsdienften, zyn woordt aan geen der beide partyen houdende, op den hals hadt gehaalt, kortom, de verfoeielyke omftandigheden van den moordt oorzaak, dat men de uitvoering van den zelven met fchrik aanzag. *Catharina van Medicis* was zo geraakt van de verwyten, die men haar toeduwde, dat zy de *Guizen* in de staten van Blois hadt gebragt, gelyk mede van de verachting, die de koning haar zoon haar sedert dezen moordt begon te bewyzen, dat zy 'er van droefheit over itierf, zonder van iemandt beklagt te worden, gehaat zynde van het gansche ryk. Belangende *Henrik* den III, hy wierdt kort daar na door een jong *Jakobyner*† monnik, genaamt *Jakob Clement*, vermoord, hoe-  
III Deel.

Moedig besluit van den gezant van Engelandt.

Staten van Blois.

Verfcheide gevoelen over den moordt van de *Guizen*.

† of Dominikaner.

wel een fchryver van de voorgaande eeuw \* de hoedanigheid van den moordenaar, daar alle andere fchryvers in overeenkomen, wil betwiften.

Deze doodt bragt *Henrik* den IV op den troon: het eedgenootfchap betwiftte hem de kroon, en ieder landvoogdt der provincien trachtte zich zelf fouverein te maken, waar door het ryk wierdt gedreigt, of aan het huis van *Lotharingen* over te gaan, of zich verdeelt te zien, gelyk ten tyde van den val van het huis van *Karel* den Groten was gefchied. Daarenboven waren de prinsfen van Bourbon den oudsten van hun huis niet zeer genegen, en daar waren 'er zes, die gereeder waren om hem te dwarsbomen dan om hem dienft te doen †. Maar de grootfte hinderpaal kwam van den kant der eedgenoten. Te vergeeffich trachtte de koning den hertog van Mayne te winnen; hy kon zyn oogwit niet bereiken, en wierdt gedwongen de belegering van Parys op te breken. Voor dat hy vertrok fchreef hy aan de koninginne van Engelandt en aan de andere Proteftantifche vorften, om hen te verzekeren, dat niets bekwaam was hem te doen wankelen, noch hem van *CHRISTUS* af te trekken. Dus is het, dat de vermaarde fchryver \* van zyn leven daar van fpreekt, getrouwelyk de eigene woorden van zynen brief aanhalende. Men mag zeggen, dat hy, wanneer hy van Parys vertrok, zich in de armen van de koninginne van Engelandt kwam werpen, maardien hy niet naar Normandië vertrok, dan om nader by den byftandt te zyn, dien hy uit dit overzeefche ryk verwachtte, en zich met de benden, die *Elizabeth* hem zou zenden, te vereenigen, gelyk wy reets verhaalt hebben.

Dus is het ook dat in het volgende jaar de burggraaf van Turenne, zyn gezant by de Duitfche vorften, daar van fprak. De Gefchiedenis zegt ons, dat hy, wanneer hy naar Berlyn vertrok, de ftadt, daar de keurvorften van Brandenburg, thans † ook koningen van Pruiffen, hun hof houden, daar een openhertig gefprek over met dezen vorft hadt. Hy klaagde over de verontwaardiging, die zyne keizerlyke Majesteit op het punt hadt getaan den Allerchreffelykften koning aan te doen. Daar legt mynen meefter *weinig aan gelegen*, zeide hy, dat de keizer *vergeten beeft wat hy aan een zo groten koning verfbuldigt is: als de keurvorften van het Ryk, vereenigt met de koninginne van Engelandt, alleen vervolgen hem met hunne vriendschap te verteren, hy zal gemakkelek die van anderen kunnen miffen.*

De vermaarde slag van Yvri gefchiedde op den 14 Maart des jaars 1590. Men ziet de byzonderheden daar van by de Franfche gefchiedenisfchryvers, die vermaak fchynen gevonden te hebben in het verhalen van de bevelen, die de koning tot den slag gaf, de goede gefteeldheit van zyn leger, de gebeden, die hy voor Godt, om hem de overwinning te geven, uitftortte, en zyne aanspraak aan de foldaten om hunnen moedt op te wekken. *Heere*, zeide hy, tot Godt fprekende, *dwing de oproerigen voor fouverein te erkennen dien de order der opvolging tot het ryk roept, maar indien gy het anders hebt befloten, of dat gy weet, dat ik een koning zou zyn, dien gy in wren toorn geeft, beroof my te gelyk van de kroon en van het leven.* Verder zeide hy tegen de foldaten: *Myn kinderen, indien gy woe vaandels en ftandaarden uit het gezicht vertheft, zie daar het veldteken, tonende hen met eenen zyn helmet, daar een bos met witte pluimen aan zat, dat gy moet volgen: dat zult gy overal zien, daar eer en overwinning te behalen is.* Hy bekwam inderdaadt eene volkome overwinning.

1589. \* *Va- rilla.*

Belemmering, daar *Henrik* de IV in was.

† de kardinalen van Bourbon en van Vendôme, de graaf van Soiffons, de prins van Conti, de hertog van Montpensier, en de prins van Dombes. \* de bifchop van Rhodés.

1590.

Wat werk hy maakt van het verbondt met de koninginne van Engelandt en de Proteftantifche vorften van Duitfchlandt. † fodert het jaar 1701.

Slag van Yvri.

1591.

1588.

1589.

1590.

1591.

1592.

*Cambden.*

*Thuanet.*

*Mazercy.*

*Varillas.*

Het Leven van *Henrik* den IV, door den bifchop van Rhodés.

Wonderwerken in Frankryk.

1588.

Doodt van den prinsle van Condé, en zyn lof.

\* *Henrik* den IV.



1591.

Doodt van Sixtus den V.

\* Na Urbani den VII, die maar dertien dagen regeerde.

Innemen van Stenayen van Nojon.

\* Toussaint.

Doodt en lof van Amiot en van Anthony van Chandieu. \* Andere stellen zyne doot in den jare 1593.

1588.

1589.

1590.

1591.

1592.

In het volgende jaar bekrachtigde het Parlement te Tours het openbaar geschrift voor de Protestanten, strekkende om hen de vrye oefening van hunnen Godsdienst toe te staan. Sixtus de V was in het voorgaande jaar gestorven. Hy was zeer veracht by de eedgenoten: doch hy kreeg tot zynen opvolger Gregorius den XIV\*, die een yverige beschermmer van hen was (a).

Niets veroorzaakte meer moeite aan Henrik den IV dan de aanhang der koninklyke Roomschegezinden, of die van de derde party, die, onder voorwendfel van den Roomschen Godsdienst voor te staan, het ryk onder dwang hielden. In schyn volgden zy de party van den koning; maar gelyk het alleen was onder beding, dat hy den Roomschen Godsdienst zou aannemen, schenen zy gereeder te zyn hem te verlaten dan voor de handhavinge van zyn recht te stryden; zo dat hy op weinig anderen, buiten de Hervormden, die minder hunne eige dan zyne veiligheid zochten, kon staat maken.

In dezen tydt veroverde de burggraaf van Turenne, die met de erfename van de Mark, hertoginne van Bouillon, stondt te trouwen, Stenay daags voor zynen trouwdag, en Lesdiguières, Grenoble ingenomen hebbende, behieldt ook Provence, dat de hertog van Savoje van de kroon zocht af te scheuren. Het was omtrent dezen tydt, dat Henrik de IV de stad Nojon innam, en dat de jonge Guizen uit het kasteel van Tours, daar hy gevangen was, de vlucht nam. De eedgenoten zegepraalden daar over; maar daarom gingen zyne zaken niet beter: de argwaan, dien de hertog van Mayne, zyn oom, daar over opvatte, maakten deze laatste nog zwaarmoediger en achtelozzer, dan hy natuurlijk was, volgens het oordeel, dat Henrik de IV daar over veide.

De Roomschegezinde schryver\* stelt onder het verlies, dat Vrankryk dit jaar leedt, twee doorluchtige kerkelyke personen van gansch verschillende geboorte en Godsdienst. De eerste was de beroemde Amiot\*, die van een zoon van een slager van Melun grootaalmoczenier van Henrik den III, de welke hem het bisdom van Auxerre gaf, door zyne geleerdheit wierdt. Daarenboven is hy door zyne werken zeer bekend, boven al door zyne vertaling van Plutarchus, sierlyker, zegt de schryver, dan trouw overgezet. De andere was de beruchte Anthony van Chandieu, die te Geneve in zyn zeven en vyftigste jaar stierf, waar van hy 'er zes en dertig in den H. dienst van het Euangelie met zo veel bekwaamheit als yver hadt beiteed. Hy was te gelyk door zyne schriften en door zyne leerredenen beroemd, zeer gezien by zyne party, die achting niet alleen voor zyne geboorte, uit een der adelykste huizen van Lions, maar ook voor zyne wysheit en standvastigheit hadt. Hy was ook in aanzien by Henrik den IV, voor wiens belang hy zo wel wylt te stryden, als te spreken. Zyne nazaten erfden zynen naam en zyne deugden, en hoewel in een ander beroep, toonden zy nochtans den zelven yver voor den Godsdienst (b).

De hertog van Parma, om het vervolg van de Geschiedenisse van de Nederlanden weder op te vatten, dien het veroveren van Bergen op den Zoom mislukt was, troostte zich met het innemen van Bon, dat hy op het laatste

(a) Hy was ook een onderdaan van den koning van Spanje, als zynde te Milaan geboren, dat toen aan die kroon behoorde.

(b) De oudste vluchtte naar het hof van Brandenburg, en de jongste bleef in het landt van Vaux, op het landt van Caabot.

van September des jaars 1588 veroverde. Schenk hadt het in het voorgaande jaar veroverd, gelyk wy hebben verhaalt, en hadt daar eene bezetting van drie duizend man, onder het bevel van den baron Potlitz, wiens moedt en trouw hem bekend waren, in gelegd. Hy nam de behoudenis van deze stad zeer ter herte, niet alleen om dat hy de zelve hadt vermeertert, maar ook om dat hare gelegenheit haar inderdaadt van groot belang deedt zyn; van de eene zyde voor de hulp, die men van Duitschlandt voor de Vereenigde provinciën was wachtende, zeer dienstig, en van de andere zyde de gemeenschap met de Walsche provinciën, behorende onder het gebiedt van Spanje, met Gelderlandt en langs den Rhy aflydende. Het was om zich in deze post te handhaven dat hy deze vermaarde sterkte bouwde, aan de welke hy zynen naam gaf, onder Bon, tusschen Nimwegen en Emmerik gelegen, ter plaatse daar de Rhy verscheidene armen begint te maken, en die door den inval der Franschen in het jaar 1672 zo vermaard is geworden in de Jaarboeken. Niet te vrede zynde met deze sterkte opgeworpen te hebben doorreide hy al de Protestantische staten, en trok van Duitschlandt naar Engelandt, om de vorsten van de Augsburgsche belydenisse en de koninginne Elizabeth aan te moedigen eene stad te verdedigen, die niet alleen een bolwerk voor de Vereenigde provinciën, maar ook voor de Duitse vryheit en voor den Protestantischen Godsdienst was. Hy deedt deze reis na dat hy wel onderrecht was van het besluit, dat de prins Ernest van Beyeren, keurvorst van Keulen, nevens den hertog van Parma, landvoogdt van de Nederlanden, genomen hadden, van al hunne macht in het werk te stellen om eene plaats van zo veel aangelegenheit weder te krygen. Hun volk kwam de zelve ook inderdaadt berennen byna zo haast als Schenk ze ingenomen hadt; maar deze belegering kwam hen duur te staan, en het was niet dan ten einde van zeven maanden dat men by gebrek van levensmiddelen gedwongen wierdt tot een verdrag te komen.

Vervolgens raakte de hertog van Parma voor Wachtendonk, dat hy niet dan twee maanden na dat de loopgravens daar voor geopent waren kon veroveren. Men merkt aan, dat het in deze belegering is, dat men zich voor de eerste maal van de verschrikkelijke oorlogsblixemen, die men bomben noemt, bediende, waar van de uitvinder een vuurwerker van Venlo was; het welk niet overeenkomt met die het gebruik daar van op het jaar 1521, in de belegering van Mazieres, gelyk wy op zyn plaats gezegt hebben\*, brengen. Hoe het zy, men zegt, dat de proef, die deze meester daar van nam, een slechten uitslag hadt. Hy hadt geen ander voornemen dan om den jongen hertog van Kleef, welke van die van Venlo wierdt onthaalt, vermaak aan te doen; maar een van de gezegde gevaarlyke werktuigen viel ongelukkig op een huis, dat in den brandt geraakte, en de vlam, tot de andere huizen overslaande, verteerde byna de halve stad: droevige voortekenen van de verwoesting, die de zelve naderhandt zouden veroorzaken.

Het verlies van Wachtendonk wierdt van het overgaan van Geertruidenberg gevolgt. Deze stad behoorde aan het oude erigoedt van de prinsfen van Oranje (a). De opstandt van de Engelse

(a) De zamenverbondenen hielden het in den jare 1573 veroverd. Zie fol. 245.

1588. Vervolg van de raken der Nederlanden.

Cambden. Thuanus. Mezeray. Strada. P. Bar. De Groot.

Het bouwen van de sterkte Schenk.

Veroveren van Bon.

\* onder de regering van Henrik den VIII fol. 136.

1589. Het innemen van Geertruidenberg.



1590. sche bezetting leverde de zelve in handen der Spanjaarden, zonder dat het voor den prins *Maurits* mogelyk was het te beletten.

Onder-  
neming  
van  
*Schenk*  
tegen  
Nimwe-  
gen, daar  
hy ver-  
dronk.

De doot van den dapperen *Schenk* was weder een nieuw verlies voor de Vereenigde provinciën. Hy trachtte het verlies van Bon met het innemen van Nimwegen goed te maken, van voornemen zynde het zelve by nacht te overrompelen: maar op de Waal met twintig schepen zeil gegaan zynde, veranderde de windt in een oogenblik, die hem eerst gunstig was. De matrozen moesten met alle kracht roeien om ter plaatse te komen, daar men van voornemen was te landen; maar zo spoedig niet kunnende voortkomen, was het al hoog dag wanneer zy daar aankwamen. Des niettegenstaande waagde *Schenk* de landing, zonder zich van het gelui der klokken, dat deze aankomst van alle kanten bekend maakte, te verzetten. Hy ging aan landt met de dappersten van zyn volk, beklom de muren, en zou de stad veroveren hebben, indien hy van zyn overige volk was bygesprongen geweest. Hun verzuim, of hunne lafhertigheid was oorzaak, dat deze stoutte onderneming mislukte. Na een gevecht van vier uren, waar in zy beurt om beurt, tot twee malen toe, de grote markt van de stad innamen en verloren, moesten zy, om van de bezetting niet omcingelt te worden, weder naar hunne schepen keren: maar daar niet haastig genoeg by kunnende komen, sprong hy in een pont, die dicht aan den oever lag: doch zyne zwaarte en die van zyn gevolg deedt de zelve te grondt gaan, waar door zy alle verdrinken.

Zyne af-  
beelding.

Zodanig was het einde van eenen der ontzagelykste vyanden der Spanjaarden. Hunne schryvers zeggen, dat zyn ligchaam, uit het water gehaald zynde, aan die van Nimwegen te gelyk schrik en blydschap veroorzaakte, naardien de doot zyn ontzagelyk en stoutmoedig wezen, dat hy in de veldslagen vertoonde, niet hadt verandert. Het scheen of hy nog moordt en brandt blies. Behalven zyne onvermoeide vaardigheid, standvastigheid en bekwaamheit pryft men zyne grootmoedigheid, waar door hy de herten der soldaten hadt gewonnen. Hy stierf in zyn veertigste jaar, al zo gehaat van de Spanjaarden, die zyn ligchaam in vier delen in vier verscheide wyken van de stad deden ophangen, van waar het door eenen van hunne bevelhebbers, uit vreeze van scha-verhaling, wierdt weggenomen\*, als bemint en in achtung by die van zyne party. Graaf *Maurits* deedt hem twee jaren daar na in het graf van de hertogen van Gelderlandt byzetten.

Verachte  
behande-  
ling der  
Span-  
jaarden  
van zyn  
ligchaam.  
\*den  
mark-  
grave van  
Varam-  
bon.  
Innemen  
van  
Rhy-  
nberk.

Zyne doot was oorzaak van het innemen van Rhynderk. Hy hadt deze stad behouden met daar in tot verscheide malen krygs- en levensmiddelen, die zy nodig hadt, te doen brengen. Andere bevelhebbers, min vaardig, of min gelukkig, konden het niet behouden, en na eene belegering van drie maanden viel het in de handen van den grave van Mansveldt, die het aan den keurvorst van Keulen, zynen ouden meester, op het bevel van den hertog van Parma wedergaf (a).

1590.  
De slyf-  
hoofd-  
heit van  
*Philips*  
den II  
om de  
eedge-  
noten in

Dit gebeurde niet voor het einde van January in het jaar 1590. Hier is het dat het geluk, dat Spanje tot nu toe gunstiger dan de Vereenigde provinciën was geweest, begon stil te staan, om voortaan aan de zyde van het gemeenebest te blyven. De voornaamste schryvers

(a) Het zelve wierdt tot verscheide malen genomen en hernomen tot op het jaar 1633, wanneer het aan den Vereenigden Staat bleef.

stellen ook in dit jaar het tydperk van deze grote omwenteling, en schryven daar den uitflag van toe aan de afwending, die de veldtochten van den hertog van Parma in Vrankryk maakten. Dit was eene verblindheit in *Philips* den II, daar al de schryvers zich over verwonderen, dat zulk een grote staatsman daar toe is gekomen. De hertog van Parma hadt meer dan een jaar te voren deze verandering al voorzien, en stelde alles in het werk om ze voor te komen, vliende dezen staatzuchtigen vorst met de volkome verovering van de Nederlandsche provinciën, indien men voortging met de zelve kloekmoedig aan te tasten. Hy vertoonde hem te gelyk, dat de burger-oorlogen in Vrankryk hem van deze verovering, veel nuttiger voor zyn ryk dan alle vremde ondernemingen, niet behoorden af te trekken. Zodanig waren ook de aanmerkingen, die *Gaspar Quiroga*, kardinaal van Toledo, en *Don Louis Fajardo*, marquis de los Velez, onmiddelyk na de doot van *Don Jan van Oostenryk* daar over gemaakt hadden. Maar *Philips* hadt zyn besluit genomen, en niets was bekwaam hem van voornemen te doen veranderen; waar uit men oogenschyndelyk ziet, dat 'er eene onbekende en hoger oorzaak is, die alle wisselvalligheden bepaalt, daar alle menschelyke wysheit zich te vergeeffsch tegen zet.

1590.  
Vrank-  
ryk by te  
springen  
doet  
hem  
Vlaan-  
deren  
verlie-  
zen.

Terwyl hy by een voornemen, dat zo nadeelig voor zyne belangen was, halfsterrig bleef volharden, bedienden zich de bondgenoten van zynen misflag, gelyk zyne beste staatsdienaren wel hadden voorzien, en sloegen de handen aan de vaststelling van hunne vryheit. Zy maakten nieuwe wetten, om hun gemeenebest op een vasten voet te brengen; zy stelden hunne inkomsten in eene goede order, en vermeerderden hunne landen en zeemacht, en wel zo, dat de provinciën van Hollandt en Zeelandt alleen twintig duizend voetknechten en twee duizend ruiters, zonder de vloten ter zee, noch de Engelsche hulpbenden, ten koste van de koninginne, behalven de bezettingen van den Briel en Vlissingen, te rekenen, op de been bragten. Het was met deze macht dat de algemene Staten, na nog eenigen tyd met Spanje geworstelt te hebben, het zelve eindelyk dwongen om van hunne regering af te zien, en hen voor onafhankelyke Staten te erkennen.

Aanstel-  
ling van  
prins  
*Maurits*.

Het is ook in dit jaar, dat men de aanstelling van prins *Maurits* in de grote bediening van algemeen of opper-bevelhebber te water en te landt van de Vereenigde provinciën stelt. Hunne maatregelen aldus van binnen genomen hebbende trachten zy zich te bedienen van de gelegenheden, die hen van buiten wierden aangeboden. Zy maakten eene naauwe verbindtenis met den nieuwen koning van Vrankryk, wiens overeenkomst in belangen en Godsdiens hen de zelve te gelyk zeker en noodzakelyk maakte. Ten dien einde zonden zy hem een plechtig gezantschap, waar van *Brederode*, en *Justinus van Nassau*, hun zeevoogdt, de voornaamste waren, om zyne Allerchristelykste Majesteit tegen hunnen algemene vyandt aan te moedigen, zonder zich over de grote toebereidselen van den hertog van Parma te ontzetten. De gezanten verzekerden ook aan den koning den bystand van hunne meesters, die hem honderd duizend guldens, wetende, dat hy de zelve nodig hadt, niettegenstaande de onnoemelyke kosten, die zy tot verdediging van hun eigen landt moesten doen, zonden.

Zyne  
verrech-  
tingen.

Ondertuffchen maakte prins *Maurits* zyn opper-  
M m m 2 be-



1590. bevelhebberschap doorluchtig door het innemen van Breda\*. Al de geschiedboeken zyn vol van de krygslift, die hy tot deze verovering in het werk stelde. Men weet dat het door een rurschip geschiedde, dat men by het paardt van Troje van wegens de overeenkomst, die tusschen deze twee werktuigen is, en daar de uitslag ook byna de zelve van was, mag vergelyken. Een Walich edelman, genaamt *Heraugiere*, die met zynen plaatsouder, *Mattheus Heldt*, en zeventig uitgeleze soldaten, onder in het schip was, beëindigde deze onderneming, en voerde de zelve met zo veel geluk als dapperheit uit.

In dezen tydt, of kort daar na, kreeg de hertog van Parma bevel om naar Vrankryk te vertrekken. Hy nam den grave van Mansveldt, die in Gelderlandt geboort, met zich. *Maurits* bediende zich van de afwezendheit van den laatsten, trok naar de oevers van den Rhy en van de Maas, aan het hoofd van een party uitgelezen volk, en veroverde al de sterkten van de vyanden. Deze gelukkige uitslag wierdt van het innemen van Venlo gevolgt, dat zyne bezetting wegjoeg, na dat het de Italianen en Duitschers, daar zy uit bestondt, tegen elkander hadt gaande gemaakt. De Spanjaarden verloren ook Huy, in het landt van Luik, daar zy bezetting in hadden gelegd, en die van Ostende, die toen in de party der bondgenoten waren, namen Oudenburg in, en slechttten het zelve.

1591. Het jaar 1591 was nog roemryker voor prins *Maurits*. Hy bemachtigde Zutphen\*, Deventer en Nimwegen, waar van de twee eerste aan den Yffel zyn gelegen, en het andere aan de Waal, die als twee hoornen van den Rhy zyn. Men kan ook zeggen, dat hy deze beruchte rivier in het belang van het gemeenebest bragt, en dat de zelve van alle kanten als een krachtig afschutsel tegen de ondernemingen der Spanjaarden verstrekt. Verscheide andere steden onderwierpen zich in den zelve veldtocht aan de wapenen van den veldheer. De kasteelen van Turnhout en Westerlo wierden by verrasschinge door de bezetting van Breda ingenomen, terwyl *Maurits*, dan naar dezen en dan naar genen kant, als of hy het oog op 's Hertogenbosch, of Geertruidenberg hadt, vliegende, honderd schepen op de Maas gereed hadt, daar hy scheep op ging, zonder dat men zyn voornemen wist. Vervolgens in den Rhy komende, en deze rivier opzeilende, landde hy te Arnhem, van waar hy links op varende den Yffel bereikte; en voor de windt hebbende verscheen hy op het onvoorzienste voor de poorten van Zutphen. Na de opening der loopgraven hielt het de stad nauwlyks twee dagen uit. Zy hadt gebrek van alles, en was verfteken van alle hoop van ontzet. Zy tradt derhalven tot een verdrag op het laatste van May. De stad Deventer, twee uren van daar gelegen, volgde kort daar na, en niettegenstaande de markgraaf van Berge, die het bevel daar in hadt, een trotsch antwoordt aan den hem toegezonden trompetter hadt gegeven, moest hy echter bewilligen in de overgave van de plaats, die in het begin van Juny in bezit genomen wierdt. Van daar rukte prins *Maurits* in het landt van Groningen, en veroverde te gelyk Delfzyl, de sterkten van Opflag, van Imetille en van Dam, en zag aldus de voornemens van den hertog van Parma, die Deventer niet kon byspringen, noch Knodzenburg veroveren, te loor gestelt. Wanneer zyne onderneming op deze laatste plaats mislukte, kreeg hy op nieuw bevel van Spanje om voor de tweede

maal naar Vrankryk te vertrekken. Prins *Maurits* bediende zich van deze tweede afwezendheit gelyk hy van de eerste hadt gedaan.

Hy veinde langs den Rhy te trekken, en eensklaps zich ter regter handt wendende trok hy in het landt van Waas, en kwam voor Hulst, dat zich na de eerste kogelchoot overgaf. Zyn grootste toelag was op Nimwegen; zo dat hy, eene goede bezetting in Hulst gelegd hebbende, weder langs de Waal keerde, en deze voorname stad, aan de zelve rivier gelegen, en ganich Spaansch Gelderlandt dekkende, belegerde. Zy boodt weinig tegenstandt; het meeste werk was twee en veertig stukken geschut op de batteryen te planten. Het verdrag wierdt den 20 October gemaakt, en de bezetting naar de stad Grave uitgetrokken zynde kwam prins *Maurits* daar binnen, en nam 'er bezit van in den name der Staten. Het was by deze uitvoering dat hy de gedachtenis van *Sebenk* eerde. Hy deedt de vier delen van zyn ligchaam uit den toren wegnemen, daar de zelve door den markgrave van Varambon waren in gelegd, en om de schande, die de Spanjaarden den naam van zulk een groot veldoverste hadden aangedaan, uit te wischen, beëindigde hy voor hem eene begravenis, overeenkomende met zyne verdiensten, en plaatste zyn overichot onder die der souvereinen\*.

De schryvers doen hier een uitslap ter eere van *La Noue de Teligni*, en om zyne verlossing te verhalen. Hy was in het verdedigen van Antwerpen gevangen †. Na eene gevangenis van zeven jaren wierdt hy in vryheit gestelt, zynde uitgewisselt tegen de Spaanische officieren die in de sterke Rammekens gevangen zaten. Zy waren van het getal van die zich op de *onverwinnelyke vloot* hadden bevonden, en door den zeevoogdt *Howard* gejaagt en gedwongen waren geweest hun schip op een zandplaat te zetten; zo dat het aan de koninginne van Engelandt was, aan welke deze officieren behoorden, dat *Teligni* zyne verlossing verschuldigt was. De Fransche schryver\* voegt daar by, dat hy de zelve ook verschuldigt was aan dien *Pallavicini*, daar wy zo dikwils van gesproken hebben, die met de zuster van dezen Franschen edelman willende trouwen, hem de toestemming van hare Britannische Majesteit, om de gevangenen uit te wisselen, bezorgde.

Het jaar 1592 was niet min voordeelig voor de Vereenigde Nederlanden dan de twee voorgaande jaren, noch de derde afwezendheit van den hertog van Parma niet min nadeelig aan de Spanjaarden in de Nederlanden. Prins *Maurits* trok op het laatste van May aan het hoofd van acht duizend man te voet en twee duizend te paardt in Overysseel. Hy belegerde Steenwyk, eene stad, die zeer wel versterkt was, en die *Lalain*, graaf van Renneberg, van den Staat niet hadt kunnen winnen, maar die naderhandt door *Taxis* onder de gehoorzaamheit van Spanje wierdt gebragt. De zelve wierdt in de maand van July, na een beleg van zes weken, waar in prins *Maurits* door een kogel in de wang wierdt gekwetst, zonder dat het hem in zyn bevelhebberschap verhinderde, en dat het noch *Verdugo*, noch den grave van Mansveldt mogelyk was de plaats te ontzetten, veroverd. Deze verovering wierdt van die van Ootmarsum †, dat weinig tegenstandt boodt, gevolgt: maar het kostte het leven aan *Famars*, een der dapperste officieren van de algemene Staten, en die het beste de krygs-

\* Zie des zelis ge-  
logent-  
heit en  
beschry-  
ving fol.  
317. Het  
zelve  
was in  
het jaar  
1581  
door de  
Spanjaar-  
den in-  
genom-  
men.  
Innemen  
van Breda.

De  
bondgenoten  
hadden  
het ver-  
loren in  
het jaar  
1583.

Zutphen  
ingenom-  
men.

Ook  
Deven-  
ter.

Bele-  
ring van  
Nimwe-  
gen.

Des zelis  
verdrag.

Eer aan  
het lig-  
chaam  
van den  
veldo-  
verste  
*Sebenk*  
bewe-  
zen.

\* van de  
hertogen  
van Gd-  
derlandt.

† Zie fol.  
356.

*La Noue*  
*Teligni* in  
zyn vry-  
dom aan  
*Eliza-  
beth* ver-  
schuldigt.

\* *Thou-  
mas*.

1592.  
Onder-  
neming  
van prins  
*Maurits*  
in Over-  
ysseel.

† *Oot-  
marsum*,  
of *Oot-  
marsum*,  
in het



1591: Beleg- rok- ring van lft, Nijnwo- gen. Lyn hy, de, ume- fch- rde. De zelf- op- erdt naar rins den ring Hy oren rave han- een wif- ave- ten, erei- eere- fting van- genis- itelt, ieren- aten. p de- door- ngen- at te- En- noor- dldigt- by, aan- a ge- dezen- m de- fteit, le. leelig 1592. twee- dheid- deelig- Prins- in Ove- n het- twee- leger- ver- enne- nnen, le ge- De- na een- laurits- wett, fchap- noch- plaats- wierdt- tegen- het le- icieren- fte de- krygs-

1592. Noord- Oofter- deel van Twen- the ge- legen. krygs- vuurtuigkunde verftondt. Hy wierdt van prins *Maurits*, die felden iets zonder zynen raad ondernam, zeer beklaagt. Het innemen van Koevorden (a) floot dezen veldtocht op eene roemruchtige wyze. De hertog van Parma, van zynen Franfchen tocht wedergekomen zynde, trachtte, doch te vergeefch, de belegering te doen opbreken. Prins *Maurits* droeg zo wel zorg door de verdubbeling der wachten, dat de vyanden, die de belegeraars dachten te verrafchen, zelfs verwondert en gedwongen waren weder te keren, na dat zy gedurende den aanval honderd en zes en dertig van hunne foldaten, buiten de gekwetften, daar by hadden laten zitten. Weinig dagen daar na kwam de ftadt tot een verdrag, en prins *Maurits* deedt daar zyne intrede in op den 14 September. Hy liet de puinhopen opruimen, en de werken weder opmaken. De doodt van den hertog van Parma, die drie maanden daar na voorviel, hielp hem niet weinig zyne overwinningen bevestigen. *Elizabeth* beriep haar Parlement in het begin van het jaar 1593 te Weftmunfter. De zittingen wierden op den 19 February geopent, en eindigden den 10 April. De koningin hadt het zelve niet doen zamenkomen, dan om hare onderdanen te vertonen de verlegenheit, daar zy in was om zich krachtig ter zee en te landt tot hunne veiligheid te wapenen, om van hen den onderftandt, die tot zulke bovengewone onkosten nodig was, te erlangen. Het was met dit Parlement gelyk met alle andere onderdeze regering. De koninklyke macht en de vryheit van het volk, eensgezind zynde, bewezen elkander wederzydche achtung, en naar mate dat de eerfte bezweek, wift de andere de koninklyke achtbaarheid door een fchuldpligtige onderwerping, daar niets ftaafachtigs in was, fttaande te houden. De fpreker van het Lagerhuis opende de zittingen in de tegenwoordigheit van de koningin niet dan om haar te betuigen, dat de gemachtigden van het Lagerhuis hem te vergeefch zouden gekoren hebben, indien hare Majesteit hare toeftemming daar niet toe gaf, en dat, gelyk de fterren haar fchynfel van de ftalen der zonne ontfangen, hy ook geen licht bezat dan befchenen zynde van den lufter, die van de kroon tot hem nederdaalde. Hy roemde niet minder de koninklyke achtbaarheid in de redenvoering, die hy by het fcheiden van het Parlement deedt: want na de oudheit van deze vergadering, daar men de herftelling van zag, hoewel onder andere namen, van de tyden van den koning *Ina* af, die in het Weften, of in de Weftersche delen van Engelandt, omtrent het midden van de achtfte eeuw regeerde, aangetoont te hebben, liet hy daar aanftonts op volgen, dat zy echter al haar gezag aan die van den vorft verfhuldigt was: kortom, beide de Huizen weergalmden van den lof der koningin. Men vertoonde daar Spanje, Italië, en alle de zamenvbondene Roomfchgezinde ryken, om Engelandt, Schotlandt en al de Proteftanten in de Nederlanden en in Vrankryk, bondgenoten van *Elizabeth*, te verdrukken, zonder dat hunne vloten, noch hunne legers machtig waren de ftandvastigheit van deze heldinne te verzetten. Men roemde hare grootmoedigheit in gevaren, hare vaardigheit en zorg voor het welwezen van haar volk, hare bekwaamheit en haar geluk in hare oorlogs-ondernemingen. Men verhefte ook hare liefde voor hare onderdanen, en wel zodanig, (a) *Rennberg*, tot de Spaanfche party overgaande, hadt het in den jare 1580 ingenomen. Zie fol. 315.

1593. Camb- den. De rid- der Si- mond Fuvv. Zamen- roeping van het Parle- ment.

Vleciende aan- fpraak van den fpreker aan de konin- ginne.

\* Thaa- nus.

10t- marfen, of Oe- marfch, in het

1593. Reden- voering van de konin- ginne. \* Onder- ftandt aan haar goedwil- lig toe- geflaan. \* van vier- fchellin- gen Ster- lings van ieder pondt van het inkomen der lan- deryen, en een weinig meer dan vier fchellin- gen van de ande- re goe- deren. † Niet over- eenko- mende met de Angli- kaanfche kerf. Haar werk, dat zy maakte. (a) Ieder aartfchifchop, graaf en burggraaf zou veertig fchellin- gen hoofit voor hoofit betalen, en de biffchoppen en bar- onnen twintig fchellingen.

Reden- voering van de konin- ginne.

\* Onder- ftandt aan haar goedwil- lig toe- geflaan.

\* van vier- fchellin- gen Ster- lings van ieder pondt van het inkomen der lan- deryen, en een weinig meer dan vier fchellin- gen van de ande- re goe- deren. † Niet over- eenko- mende met de Angli- kaanfche kerf. Haar werk, dat zy maakte.



1593.  
om ge-  
meen-  
zaam  
met  
Schot-  
landt te  
zyn.

gezag in Vlaanderen weder te erlangen, en zich in de Fransche zeefteden te vestigen, kunnende een zo gevaarlyken nabuur niet verdragen. Maar zy was niet minder bezorgt voor Schotland dan voor Engelandt. De jonkheit en goedheit van den koning beletten hem de streken en de kuiperyen van de muiters te ontdekken. Hy hadt ook geen standvastigheit, of strengheit genoeg om hen te straffen. Hare Engelsche Majesteit hielp hem met haren raadt, en boodt hem bystandt aan. Schotlandt was haar in den grondt bekend. De Westersche provinciën waren arm, en het Spaansche goudt hadt veel ingang by het behoefte, doch dapper en tot den kryg geboren volk, zeer machtig in ruitery, en daar de kusten bekwame havenen verichaffen om schepen te bergen, en volk te doen landen. Van daar kon men als door een achterdeur gemakkelyk in Engelandt komen, en de Engelschen op deze grenzen, den Roomschen Godsdienst nog meest toegedaan, zochten maar naar gelegenheit om de wapenen op te nemen. Zy wist, dat de Jesuït *Creighton*, den eedt, dien hy by zyne ontslagging gedaan hadt, van niets meer tegen den Staat te ondernemen, vergeten hebbende, dikwils naar Spanje en de Nederlanden reisde, en briefwisseling met de Westersche Schotten onderhieldt: kortom, haar was niets onbekend, waar toe het Pausdom kan komen, naardien zy het gestadig sedert hare komste tot de kroon hadt gesmaakt. Zy overdacht daarenboven wat de verwoedheit der oproerigen, wanneer zy aanvallen, altydt onstuimiger dan de goede yver van die zich verwerender wyze gedragen, kon uitvoeren. Dit verplichtte haar met alle deze aanmerkingen en vertogen by den koning *Jacobus* aan te houden. Om hem daar een indruk van te doen hebben vertoonde zy hem, dat hy nooit een ander dan een geleend en afhankelijk gezag zou bezitten, ten zy hy de heeren van zyn ryk, die gestadig partyenschappen maakten, bedwong, en hen verplichtte de palen van gehoorzaamheit niet te buiten te gaan, dreigende de onrustigste geesten zyne ongenade te doen gevoelen, en die de wapenen opnamen dadelyk te straffen.

*Bothwel*  
in En-  
gelant  
gevlucht.

In dezen tydt schreef de graaf van *Bothwel*, in Engelandt gevlucht, aan de koningin, om hare voorpraak by den koning van Schotlandt te verzoeken. Om haar daar toe te bewegen verzekerde hy haar van zyne goede meninge, even nuttig voor de beide koninkryken, geen ander inzicht, zo hy zeide, hebbende, dan het welzyn van den koning zynen meester en den ondergang van den Spaanschen aanhang, die aanslagen tegen zynen troon en tegen dien van *Elizabeth* sneedde. Maar zy liet zich door deze betuiging van een eerloos mensch, wiens behandeling en zamenzweringen, die hy in het werk hadt gesfelt om de vryheit, en mogelyk ook het leven van den koning zynen souverain en weldoender te verkorten, haar niet onbekend waren, geenzins bedriegen. Zy gaf daar kennis van aan den koning, aan wien zy Mylord *Bourrough* zondt, om hem bekend te maken, dat *Bothwel* zyn verblyf in Engelandt zocht: maar dat zy het hem niet zou vergunnen, dat hare bescherming zich niet tot schelmen uittrekte, en dat haar ryk geen schuilplaats zou wezen voor vyanden van een vorst, met wien zy zo naauw door bloedverwantschap en Godsdienst verbonden was. Zy hadt haren gezant ook gelaft het misnoegen van den koning tegen het Spaansche eedgenootschap, dat zich in Schotlandt versterkte, aan te zetten,

en dat der Schotsche Protestanten vaster te maken, die niet anders dan het welzyn van den vorst en van de hervorming in het oog hadden.

De koning was toen bezig met de Noorder provinciën te bezoeken. By zyne wederkomst hadt de gezant gehoor, en weinig dagen daar na gaf hy zyn gechrift over. Ter zelve tydt maakte hy hem bekend, dat de koningin, ver van het verblyf van den grave van *Bothwel* te beguntigen, zelfs eenigen hadt gestraft, die hem huisvesting hadden gegeven. De koning antwoordde op ieder artykel naar de begeerten van hare Engelsche Majesteit, en beloofde haar met zyn eigen handt te schryven, en de grenzen zo wel te bezorgen, dat de beide ryken geen nadeel zouden lyden. Ter zelve tydt verzocht hy aan de koningin eenig geldt te leen, om volk te werven, en om de steden tegen de ondernemingen der Spanjaarden, ondersteunt door eene sterke party van zyne oproerige onderdanen, te versterken. Hy zondt zelfs haar den ridder *Robert Melleville* als gezant, om bystandt van volk tegen de oproerigen, in de provinciën verdeelt, te verzoeken, en volgens het verdrag den grave van *Bothwel* op te eischen. Maar het vuur van de koningin was door het bericht van eenige Schotten, als of de koning het Pausdom niet ongenegen was, wat verkoelt, en dat hy onder de handt de heeren van het ryk, die het zelve beleden, begunstigde; zo dat de koningin, met deze gedachten ingenomen, het zy waar, of niet, het verzoek van den gezant afwees, belovende *Bothwel* aan den koning over te geven, of uit Engelandt, volgens den inhoudt van het verdrag, te jagen. Zy verschoonde zich om troepen te zenden, gegrond op een artykel van het zelve verdrag, dat zy daar toe niet dan by een inval, of een vremden oorlog, of opstandt van binnenlandsche vyanden, verbonden was. Echter gaf zy eenig geldt, doch van weinig belang. De zendelingen van den paus en van Spanje waren niet te vrede op het leven van de koningin toegelegt te hebben, zy trachtten daarenboven dit jaar hare eer door hunne lasteringen te bevlecken. Men strooide lasterschriften uit, waar in men haar beschuldigde gemeenzaamheit met den Sultan, tot nadeel van het Christendom, gehouden te hebben; en om meer schyn van waarheit aan deze verfocielyke lastering te geven, bragt men brieven by, die men voorgaf dat zy aan den Ottomanschen vorst geschreven hadt, en daar men de afschriften van omdeelde. Maar eenige van deze brieven waren verdicht, en de andere waren door verzonnen en kwaadaardige byvoegselen verdraait.

Om den keizer, by wien de lasteraars voornamentlyk getracht hadden haar van briefwisseling met de Porte gehouden te hebben verdacht te maken, uit den droom te helpen, zondt zy voorbedachtelyk een gezant naar het hof van Wenen, om haar te verontschuldigen, en hare beschuldigers beschaamd te maken. Zy ontkende niet, dat zy een gemachtigde te Constantinopel hadt, maar dat Frankryk, Polen en Venetië daar ook de hunne hadden, en deze gemachtigde bemoeide zich met geen zaken dan met die den koophandel van hunne natie raakten. De keizer verzekerde den Engelschen gezant, dat hy overtuigt was van de welmenendheit der koningin, en van de valscheit dezer lasterschriften; en om daar een zeker bewys van te geven, en te gelyk de eer van eene zo grote vorstinne op te houden, deedt hy al de afschriften te Praag ophalen, en door beuls handen verbranden.

Maar

1593.

Vermoe-  
den, dat  
zy van  
den ko-  
ning van  
Schot-  
landt  
heeft.

Hare  
vyanden  
beschul-  
digen  
haar een  
verbonct  
met den  
Turk ge-  
maakt te  
hebben.

Zy ver-  
ant-  
woordt  
zich zel-  
ven.



1593. Maar niets strekte meer tot hare eer dan hare

eige daden, en het gebruik, dat zy van haar aanzien aan de hoven, het zy van barbaren, het zy van ongelovigen, ten voordeele van de Christen vorsten maakte. Zy besteedde dit jaar om een einde van den oorlog tusschen den koning van Zweden en den Czaar van Moskovic te maken: doch het vergelyk daar van wierdt niet voor het jaar 1595 getroffen. Ook sprak zy op het verzoek van Sigismund Bathori, waiwode van Zevenbergen, voor hem by den Sultan Amuratb. De waiwode klaagde, dat de Turk eene bovengewone schatting van hem vorderde, en dat hy des niettegenstaande de palen van zyn prinsdom wilde intrekken. Hy zondt een gezant aan Elizabeth, om hare bemiddeling by den Groten Heer te verzoeken, en de Engelsche schryver zegt, dat deze edelmoodige vorstin, medelyden met de verdrukking van dezen Christen prins hebbende, zyne zaak krachtadig by de Porte voortzette. Maar indien zy voor hem verkreeg het geen zy verzoocht, verloor hy haast weder door zyne ongestadigheid dat zy voor hem door hare verzoeken hadt bekomen: want hy brak in het volgende jaar de wapenschorffing, met den Turk gesloten, en op het aanhouden van de Jesuiten \* wikelde hy zich in een droevigen oorlog in.

Henrik de IV was de eenigste van al de Christen vorsten, dien Elizabeth de meeste genegenheit toedroeg, en dien zy met het meeste geluk bystondt. Weinig scheelde daar echter aan, of zy zou hem op het bericht, dat zy kreeg, dat hy den hervormden Godsdienst in de maand van July in de abdykerk van St. Denys in handen van Renaud van Beaune, aartsbisshop van Bourges, hadt afgezworen, hebben verlaten. Het gerucht daar van te Londen gekomen zynde zondt zy Thomas Wilkes naar Vrankryk, om van den koning de waarheit van deze zake te vernemen, en indien hy den Roomschen Godsdienst nog niet hadt omhelt, hem daar van af te raden. De gezant vondt de zaak gedaan, en keerde weder met de redenen, of verichoningien, daar Henrik de IV zich van bediende, het zy om de koningin te bevredigen, of om zich te verantwoorden met de oppermachtige wet van noodzakelykheit, die hem tot zulk eene wonderlyke verandering hadt gedwongen. Hy verklaarde zich daar over in het brede aan den gezant van Elizabeth. De byzonderheden van zyne redenen kwamen op deze voornamste hoofdzaken uit: Dat hy voor koning van Vrankryk nu de doot van Henrik den III niet was erkent dan onder beding, van zich in het Roomsche gelove te zullen doen onderwyzen; dat hy dit echter vier jaren hadt opgehouden, en dat hy tot geen besluit dan in de uiterste noodzakelykheit was gekomen; verraden door het grootste gedeelte van zyne Roomsche Raden, die aan de zamenverbondenen alle zyne voornemens ontdekten, en de staatkunde wilde, dat hy zich echter van hen bediende, verlaten van de Protestanten, meer geneigt tot hunne byzondere belangen dan die van den Staat; dat aanslonts na zyne verkiezing acht honderd eidelieden, van het getal der laatste, naar hun landt, nevens negen regimenten soldaten van den zelve Godsdienst, waren getrokken, zonder dat hem mogelyk was geweest hen daar van noch door zyne betuigingen, noch door zyne gebeden te wederhouden; dat zy met hem te verlaten voert aan de Roomschegezinden hadden gegeven, aan welke zy hem, om zo te spreken, handen en voeten gebonden hadden overgelevert. Dat de eenigen

by de algemene Staten, toen te Parys vergadert, 1593. hun verzoek verdubbelt hadden, om een koning van den Roomschen Godsdienst te verkiezen; dat de hertog van Feria mede in deze vergadering van wegens den koning van Spanje gekomen zynde, den bystand van zynen meester hadt aangeboden, voor wien hy op eene bedekte wyze de kroon hadt verzoocht, stellende de infante Izabella Clara Eugenia tot gemalinne voor den gene, die koning zou worden. Wat nu te doen in zulk eene verlegenheit? vervolgde deze vorst, en wat ander middel was 'er om de kroon voor my te verzekeren dan den Roomschen Godsdienst aan te nemen? daar ik ten laatste toe besloot. Maar ik heb een middel bedacht om de schande van myne afzweringe op den hervormden Godsdienst niet te doen vallen, en ik heb de krakeelen gemyd, die de zelve met vyanden zou hebben gehad, die zich door hun aanzien de gansche overwinning daar van zouden toegeschreven hebben. Henrik de IV hieldt zich niet te vrede met deze redenen aan den gezant van Elizabeth gegeven te hebben; hy zondt haar ook van zynent wegen een gezant \*, belast met de zelve redenen, die hy ook op de zelve wyze uitdrukte, trachtende in het hert van de koningin eene gevoelen van toegevendheit en verdraagzaamheit, indien hy 'er geen voldoende toestemming voor eene afzwering, die men, zeide hy, den koning zynen meester hadt afgeperst, kon erlangen, te verwekken. Maar de koningin, die met eene bittere droefheit aangedaan was, deedt Henrik den IV vertogen, die niet minder scherp waren. Zy schreef hem daar over den volgenden brief:

Myn Godt, welke ontroeringen, welk eene droefheit verscheurden myn hert toen uw gezant Morlandt my het verhaal van uwe verandering deedt! Waar is nu de trouw der menschen? welk eene eeuw is zodanig als deze? Is het mogelyk, dat het menschelek ontzag in uwe koninklyke ziel het tegen de vreeze Gods heeft overgehaalt? Kan zulke eene daadt ons in het verwoelg iets goeds beloven? Freest Gy niet, dat die Almachtige, die U tot nu toe bewaart heeft, zyne handt te rug zal trekken, en U verlaten? Het is een gevaarlyk zelfbedrog te waven, dat men kwaad mag doen, op dat 'er goed uit voorkome. Ik hope, dat Gy, wanneer Ghyens tot U zelve zult komen, een besluit zult nemen, overeenkomende met uwe wysheit. Ondertusschen zal ik U aan Godt in myns gebeden bevelen, en ik zal Hem ernstig bidden, dat de handen van Ezau de zegeninge van Jakob niet benadeelen: ik wil zeggen, dat de afzwering, daar men U toe gedwongen heeft, uw geloof en Godvrucht niet mag uitdoven. Voorts ben ik U verplicht voor de betuigingen van uwe toegenegenheit: ik darf zeggen, dat zy my toekomt, en dat Gy my den naam van zuster wel duur hebt verkocht. Ik zou echter over den prys, dien hy my kost, noch over de menigvuldige onkosten, die ik gedaan heb om U te helpen, niet klagen, indien Gy onzen algemeenen Vader niet hadt verlaten. Voorzeker, indien ik nog uwe zuster ben, het zal ten minste niet meer van Vaders zyde zyn: want ik kleef ten eenemaal mynen bemelschen Vader aan, die ook de uwe behoort te zyn. Ik kan my niet overgeven aan dien vader, wiens aanneming Gy door het overgaan in eene gemeenschap, daar hy het boofst van is, hebt gezocht. Godt wil U uwe afdwaling bekend maken, en U weder op den rechten weg brengen. De ondertekening was begrepen in deze Fransche woorden: Votre sœur si ce soit à la vieille mode. Avec nouvelle je n'ai que faire, dat is te zeggen: Uwe zuster naar de oude wyze. Met de nieuwweeb ik niet te doen; willende daar mede zeggen: ik wensch uwe zuster te zyn

93.

rmoc- n, dat van n ko- ig van hot- dit. en.

Hare yanden schul- gen tar een rbondt iet den 'urk ge- saakt te bben.

y ver- ot- oordt ch zel- en.

\* Zie Thuanus. Cambden. Thuanus. Alzeray. P. 80.

Henrik de IV ver- schoont zyne af- zwering

\* Morlandt.

Ans- woordt van Elizabeth aan hem.



1593. zyn op de wyze, als ik het voor uwe verandering was; het andere raakt my niet. De schryver van deze vorstinne zegt, dat zy daar zo van geraakt was, dat zy troost in hare droefheit in de ware bron, daar zy den zelve kon vinden, zocht, te weten in de H. Bladen, in de lezing der oudvaderen, en in de gesprekken met den bisschop van Kantelberg. By de redeneringen der Godgeleerden voegde zy die der wysgeeren, en las met veel oplettendheit de verhandeling van *Boethius*, genaamt: *De Verroosting der Wygeerte*, die zy in het Engelsch deedt overzetten (a).

De gezant van *Elizabeth* hadt ook aan *Henrik* den IV geklaagt over het niet nakomen van het verdrag omtrent het verdedigen van de provincie van Bretagne, daar hare Engelsche Majesteit hare benden hadt gezonden, zonder dat de maarschalk van Aumont zich hadt verwaardigt daar met die van den koning zynen meester by te komen. *Henrik* verschoonde zich over deze draling, daar hy de schuld van op het verzuim van den maarschalk leide, en zondt *Mouy*, edelman van zyne bedkamer, naar de koninginne, om haar te verzoeken, haren bystandt niet te weigeren aan een vorst, die haar naaft Godt zyne kroon en zyn leven verschuldigt was, en die hy in gevaar stondt, indien zy hem verliet, te verliezen. Hy verkreeg van de koninginne dat hy verzocht, en in de volgende maand van Augustus wierdt tusschen hen een nieuw aanvallend en vrwervend verbondt gemaakt, het welk te Melun gesloten wierdt, en onder anderen behelste, dat 'er geen vrede dan met wederzydsche toestemminge zou gemaakt worden.

De Franschen houden hun woordt niet aan de Engelschen, in Bretagne geland zynde.

Ondertusschen kwynnen de Engelschen in Bretagne. Naauwlyks hadt men hen het kasteel van Pimpol, toebehorende aan die van Avangour, onder het bisdom van Treguieur, met het kleine eilandt van Brehal, dat 'er aan grenst, in het graafschap van Pontievre gelegen, tot een verblyf plaats toegestaan. Dit was zelfs niet dan op het woordt van de officieren van *Elizabeth*, dat zy daar geen sterkte zouden opwerpen, en geen volk noch in de huizen der geestelykheit, noch in die der edellieden leggen, geschied; zo dat zy weinig of geen verligting door de vergunning van deze twee opene plaatsen, die zonder beschutting waren, kregen, zynde niet min voor de kwade lucht dan voor de vyanden bloot gestelt. Het was te vergeeffich, dat de koningin, vernemende den ellendigen staat van haar volk, daar over klagtig viel by *Henrik* den IV, met hem te doen begrypen het belang, dat hy in de behoudnisse van eene provincie hadt, die hy bezwaarlyk zou wederkrygen, indien Spanje de zelve eens in bezit kreeg, en van waar het in alle andere provincien van zyn ryk groot nadeel kon veroorzaken. Zy deedt hem ook door den ridder *Sidney* vertonen, dat hy verplicht was de hoedanigheit van beschermmer der Hervormden, die hy hadt aangenomen voor dat hy koning van Vrankryk wierdt, te handhaven, en zyn woordt te houden aan de genen, die het behoudt van zyne kroon waren geweest. *Henrik* antwoordde aan *Sidney*, dat hy de trouw en den dienste der Hervormden nooit zou vergeten. Echter klaagde hy, dat een groot ge-

(a) Deze verhandeling bestaat in vyf boeken, en is in verscheide talen en tyden in het Latyn, waar in ze door *Boethius* is geschreeven, overgezet. Men heeft ook in het Nederduitsch, vertaalt door *Matthous Gerson*, in wiens Voorreden ixen de merkwaardighe byzonderheden aangaande den schryver en dit werk vindt.

deelte van hunnen adel hem hadt verlaten; 1593. maar hy verzekerde hen, dat hy koning van Vrankryk geworden zynde, zy de zelve bescherming, die zy hadden, wanneer hy maar koning van Navarre was, by hem zouden vinden. Ten aanzien van het verdedigen van Bretagne was deze vorst zo overtuigt van de rechtmatige vertogen van *Elizabeth*, dat hy, indien hy door het onderbrengen der andere provincien, in het midden van zyn ryk gelegen, niet was verhindert geweest, zelf in persoon naar dezen kant zou zyn getrokken. Maar hy kon Parys niet uit zyn oog verliezen, en daarenboven dorst hy Bretagne niet aan de Engelschen vertrouwen, met hen, gelyk *Elizabeth* hem daarom verzocht hadt, de kleine stad Brest, een der beste havenen niet alleen van Vrankryk, maar van het gansche ryk, over te geven. Ook wierdt de Fransche yverzucht op dit eerste voorstel weder wakker. Zy hadden voor de Engelschen, die ceertyd hun ryk hadden doen beven, de zelve vrees, die *Elizabeth* hen voor de Spanjaarden wilde inprenten. Deze vorstin verzuimde niets van hare zyde, dat dienen kon tot veiligheid van hare staten, zo dat zy, ziende, dat Vrankryk, het zy door een ongegrond vermoeden, het zy door andere inzichten, te onvrede was over de zorge, die de Engelschen voor Bretagne droegen, voornam het eilandt Silly \* te versterken. Zy deedt in dat van St. Maria eene sterkte bouwen, die men de Ster Maria, naar den naam van dit eilandt, en om de gedaante van deze sterkte, noemde. Zy zondt ook goede bezettingen in de eilanden van Jersey en Gernsey, en de pest, die dit jaar Londen veel schade toebragt, beleette haar niet de toegangen van het ryk tegen allen aanval, daar zy van den kant van Spanje gestadig mede bedreigt wierdt, te bezorgen.

De besmettelijke ziekte, die dit gansche jaar duurde, sleepte in de stad Londen en der zelve voorsteden byna achttien duizend menschen, nevens den opperschout en drie schepenen, weg. De kermis van St. *Bartholomeus* wierdt niet gehouden, en de zitting der rechtters op St. *Micheel* wierdt naar St. Albans, twintig mylen van Londen gelegen, overgebracht.

Men vonnisste daar een verrader, *Richard Hasket* † genaamt, overtuigt van de misdaadt van hoog-verraadt. Het was een van de zendelingen van de gevluchte Engelschen, die van gedachten waren de koningin onder den puinhoop van haar vaderlandt te begraven. Zy hadden dezen booswicht gezonden om *Ferdinand Stanley*, graaf van Derby \*, te overreden den tytel van koning van Engelandt, uit krachte van het recht, dat zyne geboorte, zeiden zy, hem gaf, als afkomstig van *Maria*, dochter van *Henrik* den VII, zyne overgrootmoeder, aan te nemen. De zendeling verzekerde hem van de bescherming van den koning van Spanje, die hem met volk en geldt zou byspringen. Hy riedt hem een spoedig besluit op het voorstel, dat hy hem uit den name van alle de zamengezwoorenen kwam doen, te nemen, en boven al belafte hy hen deze zaak geheim te houden. Anders dreigde hy hem binnen weinig dagen om hals te zullen brengen. De graaf schrikte voor dezen aanslag, en willende de dreigementen van dezen verleider voorkomen, haatte hy zich met hem aan te klagen. Men nam hem aanstonts gevangen. Hy beleet zyne misdaadt, en verloofde de genen, die hem daar toe hadden gebragt. Zyn rechtsgeding wierdt haast volcoud; hy onderging de straf der verraders. Maar zyne doot kon het leven van den grave niet verzekeren, die vier maanden

\* of de Sorlines; naar het Westen van Cornwall gelegen.

Besmettelijke ziekte in Londen.

Straf van den verrader *Richard Hasket*. † of *Husket*.

\* of *Dauby*.



1593. den daar na, uit wraak, zo men geloof, der medestanders van *Hasket*, op eene jammerlyke wyze wierdt van kant geholpen door een zonderling soort van vergift, het welk hem zich dood deedt braken. Men vermoedde, dat hem het zelve door zynen stalmcester was bygebragt, om dat hy op den zelve dag, op welken deze braking zynen meester eerst overkwam, de vlucht nam.

**Doodt van Mylord Stanley;** *Henrik Stanley*, vader van *Ferdinand*, stierf in het begin van dit jaar, latende uit zyn huwelyk met *Margareta*, dochter van *Henrik Clifford*, grave van Cumberlandt, en van *Eleonora Brandon* dezen oudsten zoon na, die hem niet lang overleefde, en zynen jonger broeder *Willem*; zo dat de zamengezwoorenen, die den grave van Derby de zucht om te regeren trachtten in te prenten, reden hadden van hem te zeggen, dat hy van *Henrik den VII* van de zyde van zyne overgrootmoeder, naardien zyne moeder de dochter van *Eleonora Brandon*, en kleindochter van *Maria* van Engelandt en van *Karel Brandon*, hertog van Suffolck, was, afdaalde. Maar daar uit volgde niet, dat hy tot nadeel van *Elizabeth*, dochter van *Henrik den VIII*, noch zelfs ten nadeele van de nakomelingen van *Margareta*, oudste dochter van *Henrik den VII*, de kroon mogt aanvaarden.

**Van den grave van Suffex;** In dit jaar overleedt ook *Henrik Ratclif*, graaf van Suffex en stadvoogdt van Portsmouth, latende tot zynen opvolger zynen eenigsten zoon, *Robert*, in wien dit doorluchtige huis uitstierf. De ridder *Charles Blount*, die naderhandt Mylord *Montjoje* wierdt, volgde op den grave van Suffex in de stadvoogdy van Portsmouth.

**Van de Lords Wilton, Cromwel en Wentworth;** De Geschiedenis van Engelandt maakt ook gewag van de doot van drie baronnen, die zy onder het getal der aanzienlykste plaatst; te weten van *Arthur Gray*, baron van Wilton, ridder van den Kouffebandt, en een der dapperste mannen van zynen tyd; van Mylord *Henrik Cromwel*, en Mylord *Henrik Wentworth*. Alle drie lieten zy zonen, die hen opvolgden, na.

**En den kapitein Carlike.** De zelve Jaarboeken spreken ook van de doot van *Christoffel Carlike*, een der stoutste kapiteinen ter zee en te landt van zyne natie. Hy hadt met roem in Vrankryk, in de Nederlanden en in Ierlandt gedient. Maar hy hadt zich voornamentlyk beroemd gemaakt in de vermaarde onderneming op Amerika, daar hy *Drake* in het jaar 1585 volgde, en zyn medgesel was in zyne overwinningen op de Spanjaarden in dit tweede wereldsdeel.

1594. Het volgende jaar was vol nieuwe kuiperyen van de Roomschegezinden. Voor eerst trachtten zy Schotlandt te beroeren, het zy met den koning tot hen over te halen, het zy met hem, indien hy naar hen niet wilde luisteren, van den troon te bonzen: doch in den Godsdienst en in de regering van dit ryk geen verandering hebbende kunnen maken, keerden zy weder tot hunne gewonelyke zamenzweringen tegen *Elizabeth*, en smeadden verscheide aanslagen om haar van de kroon te beroven, en den koning van Schotlandt, haren vermoedelyken erfgenaam, daar te gelyk van uit te sluiten.

**Geflacht register van Mylord Evreux, graaf van Essex.** De eerste, dien zy op den troon wilden brengen, was Mylord *Evreux*, graaf van Essex, wiens recht zy op zyne geboorte grondden, afkomstig zynde van *Thomas Woodstok*, hertog van Gloucester, zoon van *Eduard den III*. Deze hertog hadt eene dochter, *Anna* genaamt, die met *Willem Bourcbier*, graaf van Essex, trouwde, uit wien *Cecil Bourcbier*, getrouwt met *Jan van Evreux*, voortkwam, uit welken deze

III Deel.

*Walther van Evreux*, dien *Elizabeth* den tytel van graaf van Essex gaf, die van de *Bourcbiers* van zyn grootmoeders kant was gevoert geweest, voortgekomen was. Hy was de vader van dezen, daar wy nu van spreken; zo dat de geslachtekenars, die hem het recht tot de kroon toefchreven, geloofden het gevonden te hebben in de afkomst van *Anna Woodstok*, dochter van den grave van Gloucester, gebleven in het huis van *Bourcbier*, van waar de zelve overgegaan was in dat van *Evreux*. Men geloofde echter, dat de Engelsche Roomschegezinden hier in niet ter goeder trouwe te werk gingen, en dat zy het alleen in allen gevallen wilden bezoeken, of het gaan zou, minder met hoop, dat het wel zou uitvallen, dan met een voornemen van dezen mededinger, dien zy op het toneel voerden, aan het ongenoegen van den koning van Schotlandt bloot te stellen. Dus is het, dat de schryver van *Elizabeth* het verhaalt, zonder by deze gelegenheit enig gewag van de Puriteinen te maken, het welk het geloof van het verhaal van den partydigen schryver\*, die hen deze kuiperyen toefchryft, wegneemt. Daar is zelfs geen schyn van waarheit, dat de graaf van Essex, het zy bedekt, of opentlyk, daar deel aan heeft gehad, naardien zyne ongenade eerst lang daar na gebeurde, en wel om eene gehele andere oorzaak. Dit schrift was hem echter zeer na-deelig.

*Cambden* stapt ook ligt over dit eerste voorstel, als of het niemandt hadt durven ondernemen, heen, en zegt, dat de gevluchte Engelschen meest op het recht van de infante van Spanje bleven staan, dat zy door bewysredenen poogden te doen gelden, die te gelyk hunne drift en onwetenheit te kennen gaven. Het schynt echter, dat zy van voornemen waren de belangen van den grave van Essex van die van de infante niet te scheiden, naardien zy hem de verhandeling, die onder den name van *Dalman* uitkwam, maar daar men naderhandt van te weten is gekomen, dat de Jesuit *Person* en de kardinaal *Alan* de schryvers van waren, opdroegen: eene opdracht, die zo duister als de verhandeling zelf was, nademaal de graaf van Essex, gereformeerd zynde, geen bekwaam beschermer geleck van een boek, dat strekte om de hervorming te onderdrukken, en het Pausdom te herstellen. Zy namen tot hun grondslag, dat men naar de afkomst van den erfgenaam van de kroon niet moest zien, indien hy geen Roomschegezinde was, bewerende, dat het recht van opvolging niet bleef dan by die het oude geloof, gelyk zy het hunne noemden, voorstonden; dat die het zelve verlieten, daar door vervallen waren van al hun recht op de kroon, hoe wettig het zelve ook was, en dat 'er in zulk een geval geen bedenken nodig was, dat men het erfrecht moest afschaffen, om het verkiesrecht in te voeren, en alleen op de verkiesing van een Roomschegezind koning uitzien, zonder zich te bekreunen over zyne nabestaanheit, of zyne verbindtenis met het bloedt van de koningen van Engelandt. Zelfs tastten zy de gedachtenis van deze koningen aan; en om het recht van opvolging te vernietigen trachtten zy hunne voorzaten te bekladden. Zy beschuldigten eenige, dat zy de kroon ter kwader trouwe hadden bezeten; andere, dat zy of van het koninklyke bloedt niet dan door eene onwettige geboorte afgedaalt waren, of dat zy zich het zelve onwaardig hadden gemaakt. Boven al trachtten zy het recht van den koning van Schotlandt onder de voet te smyten; en gelyk

N n n

d i t

1594.

\* Heylin.

Openbaar geschrift der Engelsche Roomsgezinden om de kroon van Engelandt op de infante van Spanje over te brengen.

23.

of de thins, ar het elten n n wall legen.

finerlyke ektre in onden.

Straf in den errader ichard asiet, of tist.

\* of arby.



1594.

dit het onbetwistbaarste was, stelden zy zich daar ook met de grootste verwoedheit tegen.

Ondertusschen braken zy met de eene hand af het geen zy met de andere hadden opgetimmerd, en vrezende niet zonder reden, dat de vooringenomenheit der Engelschen voor de erfelyke regering tegen alle hunne betuigingen het voor eene verkiezing zou overhalen, namen zy hunne toevlucht tot valsche geslachtekeningen, om te bewyzen, dat de infante van Spanje uit een tak van het koninklyke bloedt van Engelandt afkomstig was. Gelyk het nu bezwaarlyk was deze afkomst op een zekeren grondt te bewyzen, meenden zy, dat men, terwyl zy de zelve op verscheide wyzen bouwden, hem ten minste wel een zou toestaan, hoewel de waarheit der Geschiedenisse de zelve alle verdacht maakte. Zy bragten dan voor deze Spaansche prinsesse vyf verscheide bewyzen by, waar van ieder in het byzonder haar, gelyk zy voorgaven, het recht tot de kroon gaf. By het eerste klommen zy op tot *Willem* den Veroveraar †, van wiens dochter, genaamt *Constance*, zy beweerden dat de voorzaten van de infante afkomstig waren. By het tweede leidden zy hare afkomst af van *Eleonora*, oudste dochter van *Henrik* den II, met *Alphonfus* den IX, koning van Castilië, getrouwt. By het derde haalden zy de zelve af van *Blanche* (a), oudste dochter van deze *Eleonora*. By het vierde zochten zy de zelve in *Beatrix*, dochter van *Henrik* den III, daar de infante uit gesproten was. Eindelyk, by het vyfde bewys haalden zy haar recht uit hoofde van het huwelyk van *Philippine*, oudste dochter, gelyk zy verzekerden, van *Jan van Gant*, hertog van Lankaster, met een koning van Portugal getrouwt, van welkers wegen de koningen van deze kroon en van die van Spanje, die de zelve hadt geërft, tot de opvolging van de Engelsche kroon wierden geroepen.

Men antwoordde op deze verhandeling, en men toonde der zelve bedriegelykheden in alle delen aan. Op het eerste bewees men door een schryver van dien tydt \*, van al de Engelsche schryvers gevolgt, dat deze *Constance*, dochter van *Willem* den Veroveraar, die met *Alanus*, grave van Bretagne, was getrouwt geweest, zonder kinderen gestorven was. Op het tweede toonde men, dat, volgens het getuigenis van paus *Innocentius* den III †, het welk *Mattheus Paris* bybrengt, de oudste dochter van *Henrik* den III niet *Eleonora*, maar *Mathilde* was genaamt, die met den hertog van Saxen trouwde, en moeder was van keizer *Otto* den IV. Men toonde de valscheit van de derde geslachteit, die de voorstanders van de infante van *Blanche* (b), dochter van *Eleonora*, deden afsdalen. Om het tegen-deel te bewyzen bragten zy by *Roderik*, aartsbisschop van Toledo, en paus *Innocentius* den IV, twee schryvers van dien tydt. Wat belangt het vierde, men merkte den mislag of het bedrog van deze geslachtekenars, die, van *Beatrix*, dochter van *Henrik* den III, van wien de voorzaten van de infante konden afkomstig zyn, sprekende, de broeders *Eduard* en *Edmund* van *Lankaster* verzwegen, wier nazaten nog in het leven waren, en de nakomelingen van de oudste tak den troon bekleedden \*. Kortom, men toonde hunne valscheden omtrent het vyfde aan, no-

\* *Guillielmus Gematicensis*, of *Willem van Gemiegen*, een Norman, die in de XIII eeuw leefde. † Hy regeerde van den jare 1198 tot den jare 1216.

\* uit hoofde van de

(a) Zy trouwde met *Lodewyk* den VIII, koning van Frankryk, en was de moeder van *St. Lodewyk*, den IX van dien name onder de koningen van Frankryk.

(b) Het schynt, dat zy veel eer de afsdaling moesten maken van *Beringere*, zuster van *Blanche*, en, volgens eenigen, de oudste van de zusters, moeder van *Ferdinand* den III, koning van Castilië.

pens de geboorte van *Philippine*, die zy zeiden de oudste dochter van *Jan van Gant*, hertog van Lankaster, te zyn; waar tegen men het getuigenis van *Froissard* † in zyne Jaarboeken van het geen in Frankryk, Spanje en Engelandt was voorgevallen bybragt. Deze schryver zegt, dat de oudste *Elizabeth* was genaamt, en dat zy getrouwt was met den grave *Hollandt*, naderhandt hertog van Excester, waar van nog verscheide takken onder de Pairs van het ryk waren.

Door deze valscheden, zeggen de Engelsche schryvers, was het, dat de priesters, aan welke de kerkvergaderingen van Toledo en van Trente verboden zich met staatszaken te bemoeien, hun vaderlandt beroerden, en het recht van hunne souvereinen onderstonden te beslissen. Maar de vaststelling van den Roomschen Godsdienst was hun voorwendfel, en naar hunne gedachten was dit genoeg om al hunne eerloze streken en al hunne onderstellingen te billyken. Ondertusschen, wanneer zy in het vervolg zagen, dat dit bedrog van geen uitwerkfel was, en dat *Jacobus* voor koning van Groot-Britannië wierdt erkent, met de algemene toestemminge van de gansche natie, veranderden zy van toon. *Person* zelf, de ware schryver van dit lasterschrift, was stout genoeg om aan dezen vorst te schryven, dat al wat hy en zyne amptgenoten hadden gedaan met eene goede mening was geschied, niet om hem van de kroon te verlieten, maar om hem door deze dreigementen te verplichten het Roomsche geloof te omhelzen. Men oordeele hier uit van de staatkunde van dit slag van volk, dat met het leven en de kroon der vorsten speelt, en dat geen verschoning van zyne aanslagen zoekt dan wanneer zy kwalijk uitvallen.

De geboorte van den prins van Schotlandt, die op den 19 February van dit jaar ter wereld kwam, verstormde de aanhangeren van de infante. Zy zagen hunne aanslagen daar door veracht, en de opvolging in het koninklyke huis van *Stuart* vastgesteld. Dit bleek by de vreugde, die de Engelschen daar over in het algemeen, en de koningin *Elizabeth* in het byzonder betoonden. Zy zondt den grave van *Suffex* \*, met den tytel van gezant, om dezen jongen prins ten doop te houden, die *Henrik* wierdt genoemd. Zy vereerde den dopeling een grote spiegel, met een vermilioenen lyst, die zeer kunstig gewerkt was, en eenige koppen van zuiver goudt. Voor het overige kwam deze prins, dien men als erfgenaam aanzag, niet tot de regering; hy stierf jong, en voor den koning zynen vader: het was zyn jonger broeder, die tot deze ryke opvolging, met den name van *Karel* den I, kwam.

Terwyl de geleerdste zendelingen uit de kweekscholen hunne pen scherpten om het recht van de infante tot de Engelsche kroon te bewyzen, besloten de andere zich van staal en vergift te bedienen om *Elizabeth* van het leven te beroven. Dit verfoeielyk voornemen gelukte hen niet beter dan dat van hunne valsche geslachtekeningen. De moordenaars dorsten het niet bestaan, en de vergiftigers misten hunnen slag. Men zegt, dat 'er niemandt dan Portugezen en Spanjaarden in den aanslag van het vergiftigen waren, en dat zy het aan de Engelschen niet vertrouwden, uit vreeze van verraden te worden. Maar Godt, die voor het leven der vorsten waakt, wilde, dat deze verfoeielyke aanslag door onderschepte brieven wierdt ontdekt. Men vernam, dat de zelve door een Portugeeschen Jode, arts van de koninginne, genaamt *Rodrigues Lopez*, en door *Tereira Gama* en *Manuel* † *Loiso*, van de zelve natie, wierdt beflieft. Een ander Portugees, *An-*

1594. moeder van *Henric* den VII.

† kanuuk van *Chimay*, in *Hene-gouwen*, in het begin van de XV eeuw.

De *Je-suit* *Per-son* erkent de valscheit van deze redenen, en dekt zich met dat het om best wil geschiedde.

*Camb-den*. *Melle-wille*. Geboorte en doop van den prins van Schotlandt.

\* volgens *Camb-den*; maar de graaf van *Essex*, volgens *Thuanus*.

Ontdekte verraading tegen *Elizabeth*.

† *Ber-noemt* hem *E-dra-*



1594. *manuul*  
*Lodewyk*  
*de Limoco.*

*drada* genaamt, was de smeder van dezen toeleg  
gewees; maar de graaf van Fuentes, korteling  
in Vlaanderen gekomen, nevens *Ibarra*, die de  
bediening van geheimfchryver van *Philips* den II  
bekleedde, waren daar de voornaamste van. *An-*  
*drada* kocht *Lopez* door een schonen diamant  
om, dien hy hem vereerde, en deze ongelukki-  
ge Jood liet zich verder door de beloften van  
vyftig duizend goude kronen, daar de graaf van  
Fuentes en *Ibarra* borg voor stonden, vervoe-  
ren; zo dat hy aannam de koningin te vergeven.  
De zaak scheen gemakkelyk om te doen, ver-  
mits men geen vermoeden op hem hadt. Maar  
een bondel brieven, die aan hem gefchreven waren,  
geopent zynde, kwam men, gelyk wy hebben  
gezeft, al het verraadt te weten. De medestan-  
ders wierden aanftonts gevangen genomen. *Gamma*  
en *Loifio* bekenden alles, en *Lopez*, de vereer-  
ring van den diamant, noch de beloften van de  
vyftig duizend goude kronen niet kunnende ont-  
kennen, zocht allerhande uitvluchten. Hy zeide,  
dat hy het voorfel der Spanjaarden niet hadt aan-  
gehoort dan om hen te bedriegen, en met hen,  
wanneer hy het geldt zou gekregen hebben, te  
laghen. Maar de rechtters namen zulke onge-  
gronde uitvluchten niet aan. Hy wierdt, ne-  
vens de twee medestanders, gevonnift, en alle  
drie wierden te Tyburn gerecht. Deze fchelm  
wilde nog in zyn sterfuur met recht en Gods-  
dienft, wanneer hy op de gerechtsplaats geko-  
men was, spotten. In plaats van Godt en de ko-  
ninginne vergiffenis te bidden betuigde hy zyne  
onfchuld en genegenheit voor deze vorftinne,  
met te zeggen: *Dat hy haar niet minder beminde*  
*dan JESUS CHRISTUS*. Het volk kon zich  
niet onthouden van te laghen met de goddeloze  
boortery van dezen Jode, en de zelve te gelyk met  
al de gramschap, die zy verdiende, aan te horen.

Andere  
ontdekte  
zamen-  
zwering.

Een Iersch schermmeester, genaamt *Patrik*  
*Callen*, was in dezen tydt naar Vlaanderen ver-  
trokken, om daar met de Spanjaarden te bera-  
men hoe de koningin van kant te helpen. Hy  
keerde wederom met schone beloften, maar wei-  
nig geldt, brengende niet meer mede dan hy tot  
zyne reize van noden hadt. Hy wierdt te Lon-  
den op eenig kwaad vermoeden in verzekering  
genomen, en overtuigt zo door zyne belydenis,  
als op het sterk vermoeden, het welk hy niet  
kon ontkennen, dat hy met het goddeloos opzet  
was gekomen om dezen vorftenmoordt uit te  
voeren. Hy wierdt zick in het gevangenhuis, en  
men fleepte hem ftervende naar de doodftraffe,  
die zulk een fchrikkelyk fchelmftuk verdiende.  
Men verzekerde zich ook van *Edmund York* en  
van *Richard Williams*, twee andere moordenaars,  
die *Ibarra* naar Londen hadt gezonden, als mede  
van eenige brandftichters, die de vloot in brandt  
zochten te fteken.

Vertrou-  
wen van  
de konin-  
ginne.

Op deze wyze was het dat de gevluichte En-  
gelfchen zich met de Spanjaarden verenigden,  
en dat de anderen, vooringenomen met de ver-  
foeielyke lere van hunne uitleggers, dat men ket-  
terfche vorften moet van kant maken, om het  
zeerft yverden om de koningin door ftaal, of  
vergift om het leven te brengen. Maar zy, al-  
tydt even onbefchroomd, na dat zy tegen hunne  
lagen de beste voorzorg, die haar de voorzich-  
tigheit inprentte, genomen hadt, gaf zich zonde-  
der bekommring over aan den uitflag van de  
Voorzienigheit, en de zelve haar lot met een  
vertrouwen, dat hare ftandvastigheit te kennen  
gaf, bevolen hebbende, zeide zy: *O Godt, gy*  
*zyt myn Godt, en myn leven is in uwe banden*. On-  
dertuffchen maakte zy al deze godloze zamen-  
zweringen aan den aartshertog *Erneft*, opvolger  
*III Deel.*

Haar  
verwyf  
aan den  
Katholy-  
ken ko-  
ning, als  
oorzaak  
van de  
zamen-  
zwerin-  
gen.

van den hertog van Parma in de landvoogdy van  
de Nederlanden, bekend. Zy fprak hem van  
*Ibarra* als het hooft der moordenaren en vergif-  
tigers, die niet dan op zynen laft en op hoop van  
zyne vergeldingen naar Engelandt overftaken, en  
vertoonde den landvoogdt, dat het van het be-  
lang van den koning van Spanje was, niet te ly-  
den, dat zyn geheimfchryver zyn aanzien zo on-  
waardiglyk misbruikte; dat 'er geen mensch was,  
die zyne gedachtenis met zulk een lafter zou  
willen beklad laten, en dat de majesteit van vor-  
ften hen nog yverzuchtiger dan anderen omtrent  
hunnen goeden name behoorde te doen zyn; dat  
bygevolg de eer van *Philips* vorderde, dat hy  
zich omtrent haar en omtrent de nakomeling-  
fchap verantwoordde ten opzichte van de euvel-  
daden van zynen geheimfchryver, en dat hy hem  
ten minfte te huis behoorde te roepen, indien hy  
hem niet wilde ftraffen. Zy eichte ook, dat  
men haar *Hugo Owen*, *Thomas Trochmorton*, den  
Jefuït *Holt*, *Giffard*, en *Worthington*, vyf En-  
gelfchen uit de kweekfcholen, daar men zo vele  
zamenzweringen tegen haar leven fmeedde, zou  
overleveren. *Abb!* zeide zy op eene zielroe-  
rende wyze, *dat men den Katholyken koning niet*  
*verwyte de befchermer van verraders en van moor-*  
*denaars van fouvereynen te zyn.*

1594.

Om hem door haar voorbeeldt te verplichten  
haar recht te doen, handelde zy *Anthoni Perez*,  
die uit Spanje naar Vrankryk was gevlucht, en  
van daar in Engelandt gekomen, gantsch niet  
gunftig. Zy betuigde zelfs het minfte deel niet  
in zyne reize gehad te hebben, en dat de Aller-  
chryftelykfte koning hem naar zynen gezant te  
Londen, zonder haar daar van te waarfchouwen,  
hadt gezonden. Het is waar, dat hy aan haar  
hof woonde, maar zonder aanzien en zonder  
wedde. Het was deze *Perez*, die voor dezen  
doen en laten by *Philips* was, wiens eerste ge-  
heimfchryver en vertrouweling hy niet alleen in  
alle zaken van Staat was geweest, maar ook in  
die van zyne minnaryen, en wiens medevryer hy  
ook hadt willen zyn. Wy hebben gezien met  
wat wreedheit hy *Escovedo*, geheimfchryver van  
*Don Jan* hadt doen ombrengen, by *Philips*  
verdacht zynde, dat hy de ftatuzucht van zy-  
nen natuurlyken broeder begunftigde. Hy was nog  
hatelyker voor *Perez*, en hieldt hem verdacht,  
dat hy hem by de prinsesse van *Eboli* ver-  
riedt, op welke hy niet minder dan de ko-  
ning verliefte was. *Philips* was deze min van  
*Perez* niet onbekend; maar gevoeliger over den  
hoon, zyne kroon dan zyne minnaryen aange-  
daan, geraakt zynde, veinste hy omtrent den  
laaftten, tot dat zyn geheimfchryver hem over  
den eerften, door den moordt van *Escovedo*, hadt  
gewroken. De doodt van *Don Jan* kort daar op  
gevolgt zynde, hadt de koning van deze zyde  
geen ongeruftheit meer, en ftelde zyne gedach-  
ten op wat wyze hy zich van *Perez*, die nevens  
hem niet zonder verontwaardiging naar het hert  
van de prinsesse van *Eboli* dong, zou wreken.  
Hy gaf derhalven federt het jaar 1585 dezen  
gunfteling aan de vervolging van de rechtbank,  
waar voor de ftatstdienaars en de Raden van den  
prins, die men van kwade behandeling in hunne  
bediening befchuldigt, gedagvaard wierden, over:  
een rechtbank, overeenkomende in hare behan-  
deling met die van den gewetensdwang\*, daar  
de verklikkers voor getuigen verftrekken, en  
waar in de tegenbewyzen van de gevangenen te-  
gen de befchuldigingen niet worden aangenomen.  
Hy wierdt aanftonts te recht gefteft, en  
befchuldigt van omkopinge: daarenboven ftondt  
de weduwe met de vrienden van *Escovedo* op.

Camb-  
den.  
Thuanus.  
P. Bor.  
De Groot-  
Gefchie-  
denis van  
Anthoni  
Perez, in  
Engel-  
landt ge-  
vlucht.

\* Inquisi-  
tion.



1594. Zy bragten eene andere beschuldiging in, en verzochten recht over zynen beganen moordt. *Phillips* hadt de onvoorzichtigheit gehad aan *Perez* brieven te schryven, waar uit het schein als of hy 'er zelf de oorzaak van was. Zyne grootte vrees was, dat de zelve zouden vertoont worden; weshalven hy veel moeite aanwendde om ze uit handen van *Perez* te krygen. Zo hatelyk zyn de euvelheden, onverdraaglyk zelfs aan die ze straffeloos ondernemen, en die daar ondertuffchen de wroeging niet van kunnen verdragen. Hy verzekerde *Perez* van zyne genade, indien hy het geheim niet openbaarde, en hem de bewyzen daar van weder ter handt stelde. Maar *Perez* was daar niet toe te bewegen, het zy hy geen verzekerdheit genoeg in de beloften van den koning vondt, het zy hy liever wilde sterfen, na zich zelve verantwoord te hebben door de vertoning van den last, die hem was gegeven, dan met de schande, van dezen moordt te hebben begaan, te leven; zo dat deze zwaarigheid oorzaak was, dat het vonnis in lange jaren niet wierdt uitgesproken: het rechtsgeding liep alleen over de min of meer genegenheit, die *Perez* toonde om de brieven weder te geven. Eindelyk verdriet in zulk eene lange gevangenis hebbende, bedroog hy zyne wachters, en vluchtte naar Calatajud, eene stadt in Arragon, die men geloofst het *Biblis* van *Martialis* (a) te zyn, en begaf zich in het klooster der Dominikanen, als eene onschendbare vryplaats. Inderdaadt, deze geestelyken beweerden de vrydom van hun klooster, uit kracht der voorrechten van de koningen van Arragon verkregen: voorrechten, vergunt uit aanmerking van den dapperen tegenstandt der Arragonzen tegen de Moren, aan welke de graaf *Juliaan* Spanje overleverde. Maar van dit ryk, dat zynen naam verschuldigt is aan eene rivier, die daar haren loop begint †, hoewel de Ebro, die daar door loopt, van meerder aanzien is, konden zy geen meester worden. Ondertuffchen bragt *Phillips*, langen tydt geveinst hebbende, een leger op de been om het klooster, en de stadt, die de vryheit van het klooster handhaafde, tot reden te brengen. Maar *Perez* vluchtte op het aannaderen der krygsbenden, en zocht eene verblyfplaats in het Bearnsche by de prinsesse *Catbarina*, zuster van *Henrik* den IV. Van daar was het dat hy naar dezen vorst vertrok, die hem in het jaar 1592 naar Engelandt zondt, van waar hy weder in Vrankryk kwam, daar hy

\* in het jaar 1610. Men geloofst, dat *Elizabeth* zich om gene andere reden by *Phillips* verschoonde dan om niet verplicht te zyn zynen onderdaan en staatsdienaar, dien zy vreesde dat hy haar in verwisseling van de gevluchte Engelschen zou verzoeken over te geven, als of zy, het verzoek van den Katholyken koning voorkomende, hem hadt willen zeggen, dat *Perez* met de hoedanigheid van gezant van zyne Allerchristelykste Majesteit gekomen zynde, zy verplicht was hem het recht der volkeren te laten genieten. Het is echter waar, gelyk zy aan den hertog *Ernest* hadt geschreven, dat zy geen achting voor een onderdaan hadt, die zynen meester ongetrouw was geweest, en *Mylord Burleigh*, grootschatmeester, verwaardigde zich naauwlyks hem aan te spreken. Daar was niemandt dan de graaf van *Essex*, die jonger, en mogelyk staatzuchtiger zynde, of gevallen nemende in de aardigheid van dezen Spanjaardt, een der bekwaamste mannen van zynen tydt, die hem vele beleefdheden bewees, en zelfs in zyn

(a) Anderen zeggen, dat het naby *Biblis* is gelegen, en op des zelfs puinhopen gebouwt.

huis nam, en zo veel gaf, dat hy daar eerlyk van kon bestaan. Niet te vrede met hem bewyzen van zyne mildheit en genegenheit gegeven te hebben, gaf hy hem ook blyken van zyne achting, maakte hem zynen vertrouweling, en vroeg hem raad als aan een godspraak. Wat hem belangt, hy schein meer aangedaan te zyn van zyne ongelukken dan van het medelyden, dat de graaf van *Essex* met hem hadt. Hy noemde zich zelve een *wangedrocht* † van het geluk. Dit was zyne zinspreuk, die hy onder zyne schildery hadt laten snyden, het zy om te klagen, of zich over zyn noodlot te troosten.

De koningin, die in het voorgaande jaar *Norris* uit de provincie van Bretagne zonder de soldaten hadt te huis ontboden, zondt hem dit jaar weder derwaarts, na dat hy haar een naauwkeurig verslag van den staat van het landt en van de steden, die het hielden, het zy met den koning van Vrankryk, het zy met dien van Spanje en met den hertog van *Merkeur*\*, hadt gedaan. Deze laatste was de koppigste van alle de hoofden van het eedgenootschap. Hy hadt wel gewenscht de opperhoofdigheit van Bretagne voor zich te bewaren; maar de koning kon daar niet in bewilligen, zo dat alle voorlagen van den eenen en den anderen kant verworpen zynde, de oorlog weder zyn gang ging. Om den zelve wel te doen gelukken hadden de koningsgezinden den Engelschen bystandt nodig. *Elizabeth*, die *Henrik* op de wyze, als wy hebben gezegt, te vrede hadt gestelt, gaf nieuwe bevelen aan den ridder *Norris* om weder over zee te gaan, en zyn volk by dat van dezen vorst te voegen. Hy kwam daar in het begin van September aan, en zette voet aan landt te *Pimpol*, met een bystandt van uitgezochte soldaten, met het voornemen van de sterkte van *Codron* aan te tasten, die de Spanjaarden hadden opgeworpen aan het punt van dezen hoek lands, die de golf in tweeën verdeelt, welke de zee aan dit uiteinde van Bretagne maakt, daar *Brest* op den oever van het binnenste en Noorder deel, *Conquet* boven, en wat meer naar het einde van deze provincie legt. Het was regt over deze laatste stadt dat de Spanjaarden hunne nieuwe sterkte hadden opgeworpen. Maar *Norris*, vindende de Franschen met de belegering van *Morlaix* bezig, daar zich de Engelse troepen, die in zyne afwezendheit onder het bevel van den ridder *Baskewel* stonden, ook naar toe hadden begeven, trok hy naar het leger, en hielp deze stadt, in neder-Bretagne gelegen, en vermaard door hare haven en kasteel, mede innemen. Dit kasteel, de *Stier* genaamt, was eigentlyk niet dan een rots, die versterkt was aan den mondt van de haven, daar eene bezetting van vyf honderd soldaten in lag, behalven zestig edellieden, die zich daar in onder het bevel van den bevelhebber *Rosampon* hadden geworpen, om een krachtigen wederstandt te bieden. Daarenboven maakte de hertog van *Merkeur* een bystandt van vyf duizend Spanjaarden gereed. Hy was zelf al op weg. *Norris* kon derhalven niet tydiger komen. De belegeraars, aangemoedigt door de hulpbenden, die hy hen aanvoerde, zetten de belegering sterker voort: die van binnen lieten in het tegendeel den moedt zakken, en gaven de stadt volgens het verdrag, met den maarschalk van *Aumont* gemaakt, over. Het zelve behelde onder andere artykelen, dat niemandt in de stadt, noch het kasteel zou ontfangen worden dan die Roomschegezind was. Men zegt, dat het eene loosheit van den maarschalk was om de Engelschen daar buiten te houden, gansch tegenstrydig met het verdrag, waar by be-

Zinspreuk van *Perez*.  
† *Monsieur*.

Uitvoering van *Norris*, opperbevelhebber der Engelschen in Bretagne.  
\* of *Merkeur*.

Voorrechten van de geestelykheit van Calatajud.

† De zelve heet *Arragon*.



1594. bedongen was, dat zy het zelve in bezetting zouden nemen. Maar deze onrechtmatigheit verzetten hen niet. Zy bleven des niettegenstaande volharden met de Franschen by te staan. Zy hielen hen ook Quimper-Corantin aan den Oder veroveren, van waar zy te gelyk wederkwamen, en het kasteel van Crodon belegerden.

De gelegenheit van deze plaats maakte, dat zy, gelyk wy hebben gezegt, van een groot belang was voor de Spanjaarden en de eedgenoten, die daar eene gemakkelyke haven hadden, op eene plaats, van waar hunne schepen zonder vreeze zeer gemakkelyk de kusten van Engelandt konden ontruifen, en daar landen. Zy wilden ook Conquet versterken, daar al de schepen, die uit het Noorden en uit de Oostzee komen, om zout en wyn uit Guienne en uit Xaintogne te halen, moesten ankeren; zo dat zy van voornemen waren aldaar eene sterkte op te werpen, om den tol, dien zy van gedachten waren op alle de schepen der kooplieden te leggen, des te beter te ontfangen. Wat het kasteel van Crodon aangaat, het zelve was driehoekig, zo als het landt het hadt toegelaten te bouwen, op een steile rots, die de zee van alle kanten omringde, uitgenomen een stuk lands van 250 schreden, daar men aan de uitstekende hoek twee bolwerken langsgewyze, die het inkomen beletten, hadt opgeworpen. De belegering kostte veel bloedt. Een oud Spaansch kolonel, *Praxedes* genoemd, hadt het bevel over deze rots, met eene bezetting van vier honderd soldaten van zyne natie. De opperbevelhebber *Don Jan d'Aquila* kwam met een bystandt van vier duizend uitgelezene soldaten aantrekken: maar hy kwam te laat. Deze sterkte wierdt door de dapperheit der Engelschen, die by deze gelegenheit een onvertzagden moedt betoonden, dien de Franschen zelf roemden, en daar de Spanjaarden over verbaast stonden, ingenomen. De eersten bekenden, dat hunne kapiteinen op de muurbreuk gesneuvelt zynde, men het de Engelschen schuldig was, dat het kasteel was ingenomen door de opening, die zy onder de Spanjaarden ter regter en ter linker zyde maakten, zich te gelyk met de Franschen in de sterkte werpende, waar in byna de gansche bezetting nevens den bevelhebber over den kling moest springen. Hunne dapperheit kwam hen duur te staan; zy verloren in dezen kloekmoedigen storm den beroemden *Martin Forbisher*, zo bekend door de Straat, die naar zynen naam in de Noordzee genoemd is, en door de tochten, die hy op de zelve hadt gedaan. Hy wierdt echter niet op de plaats dood geschoten, maar door een musketkogel gekwetst, daar hy te Pleimuiden, alwaar hy zyne zegepralende vloot hadt wedergebragt, aan stierf. Deze vloot bestondt uit tien schepen, daar hy mede was vertrokken om de belegeraars langs den zeekant te dekken; maar hy, niet te vrede zynde met den roem, dien hy ter zee in zo vele tochten hadt verkregen, wilde te landt ook uitblinken. Toen hy zyne soldaten hadt doen landen, voerde hy de zelve tot den storm aan, daar hy een wondt in bekam, waar aan hy in zyn vaderlandt overleedt. Zyn verlies, en dat van verscheide andere dappere kapiteinen, nevens eene grote party Engelsche soldaten, trof *Elizabeth* gevoeliger dan de eer, die men met het innemen van een ellendige rots, en van eene sterkte, die niet bekwaam was dan om zeerovers te huisvesten, hadt behaalt; waarom zy de zelve aanstonts deedt slechten. De koningin ook vernomen hebbende de al te grote drift der Engelschen in het begin van den storm, en de weinige zorg, die *Norris* om hen in de belegering te

Doodt van Forbisher.

sparen hadt gedragen, schreef hem daar over met krachtige bewoordingen. Zy verweet hem, dat hy zynen ydelen roem hoger dan het bloedt zynen landgenoten waardeerde, en beval hem in het vervolg minder begeerig naar een roem, die hare onderdanen zo nadeelig was, te zyn, en hun leven meerder in acht te nemen. Maar dezen brief ontfing hy niet dan na de overgave van de plaats, en na dat 'er vele dappere mannen voor gebleven waren.

Wy moeten de heerlyke daadt van een Engelsch soldaat niet vergeten. De maarschalk van Aumont, vergramt over den wederstandt der belegerden, hadt verboden eenige krygsgevangenen te maken, maar bevolen alle, die men kreeg, zonder lyfsgenade te doden. Het zelve verbodt was ook certyds van de Spanjaarden gedaan, die eene stadt belegerden\*, daar eene Engelsche bezetting in lag. Het gebeurde, dat een van de genen, die zich in de belegering van Crodon bevondt, mede in de stadt, door de Spanjaarden belegert, was geweest, en dat hy door een soldaat van de belegeraars gevangen wierdt, die hem het leven en de vryheit hadt geschonken, niettegenstaande het streng gebodt van den opperbevelhebber. Het geval wilde, dat deze edelmoedige Spanjaardt in het zelve gevaar in het Engelsche leger was, gelyk de Engelschen in dat der Spanjaarden waren geweest. Maar by een byzonder geluk, dat iets wonders in zich bevatte, raakte hy in handen van den gene, dien hy in het leven hadt behouden. De Engelschman, met gevoeliger erkentenis dan vreeze aangedaan, dacht niet anders dan om hem met gelyke munt te betalen, en zonder het gevaar, dat hem nakende was, te ontzien, nam hy hem in zyne tent, tot dat hy hem veilig kon wegzenden. Men kwam daar achter, en men klaagde hem aan den maarschalk van Aumont aan, die hem het zeggen, dat hy door zyne ongehoorzaamheit de doodt hadt verdient. *Ik zal de zelve met veel genoegens ondergaan*, antwoordde hy, *mits gy het leven sbenkt aan dezen Spanjaardt, dat ik hem heb beloofd, en aan wien ik geen andere edelmoedigheid bewys dan by by eene diergelyke gelegenheit aan my heeft getoont*. Vervolgens verhaalde hy het geval van den Spanjaardt, die hem in het leven hadt behouden. De maarschalk van Aumont, over de deugd van beide zich verwonderende, schonk hen beide het leven, en zondt hen met roem en ryke geschenken weder te rug.

De koningin kwam kort daar na te horen, dat de Spanjaarden bevelhebbers aan de Roomichgezinden in Ierlandt hadden gezonden, en dat men toebereidfelen maakte om tot een algememen opstandt te komen. Op dit bericht riep zy *Norris* weder te rug, om hem tegende oproeigen te zenden. De schepen, die zy om hem en zyn volk af te halen hadt gezonden, wilden in de haven van Morlaix ankeren; maar zy wierden door den stadvoogdt tegengehouden; zo dat zy gedwongen wierden, niettegenstaande het verlopen jaargety, weder zee te kiezen, en het anker in eene haven, die gansch niet veilig en zeer ongelegen was, neder te werpen.

Dit was de erkentenis van den maarschalk van Aumont voor den dienst, dien hy van de Engelschen hadt ontfangen, hen niet alleen berovende van eene stadt, die hen beloofd was, maar zelfs niet toelatende, dat hunne schepen daar eene schuilplaats tegen het kwade weer zochten. Deze weigering was alleen geground op een artykel van het verdrag, waar by bedongen was geen Protestanten in deze stadt in te laten. De konin-

1594.

Heerlyke daadt van een Engelsch soldaat.

\* in Vlaanderen.

24.

Zin-  
cuk  
n Pe-  
Men-  
r.

Jitvoe-  
g van  
orris,  
perbe-  
hebb-  
s der  
ngel-  
hen in  
etagne,  
Mec-  
tur.



1594.

Onder-  
neming  
van  
Hawkins  
in Ame-  
rika.

ningin zag deze verachte behandeling van den maarschalk ook aan als een hoon, dien hy by een schandelyke kunstgreep voegde.

De Engelschen wisten zich ook wel te wreken van de zamenzweringen van Spanje: want terwyl deze kroon de oproerigen in Ierlandt aanhittte, gingen zy Spanje in zyne ryken van de Nieuwe Wereldtaantasten, daar zy nogmaals de schrik en verwoesting met zich bragten. *Richard Hawkins*, zoon van den beroemden ridder *Jan Hawkins*, waar van wy dikwils hebben gesproken, nam een lastbrief, met het groot zegel van Engelandt bekrachtigt, die hem machtigde om op de Spanjaarden te water en te landt in het andere halfrondt van den aardkloot aan te vallen. Deze voorzorg was hem, gelyk wy zullen zien, zeer nodig. Hy was het jaar te voren met drie schepen en twee honderd man vertrokken. Het eerste landt, daar hy aankwam, was het eilandt van St. Anna, in de provincie van Uruguai, dat zelfs een deel van dat van Paraguai, of de la Plata, in het Zuiderdeel van Amerika, is. Hy bleef daar drie maanden naar de vloot van Peru wachten, en verloor een van zyne schepen, dat ongelukkiglyk in deze haven in brandt raakte. Eindelyk kwam een Portugeesch schip te voorschyn, komende van dit voornaamste deel der provincie, dat boven andere den naam van Rio de la Plata, of zilvere rivier, voerde, van wegens het stofgoudt, dat men in menigte op den grondt van de rivier, die daar langs loopt, en den zelve naam draagt, vindt. *Hawkins* veroverde dit schip. Zo haast als de tyding daar van aan de Spanjaarden te Peru kwam, deedt de onderkoning eene vloot uitrusten om de Engelschen te verjagen. Het ongeluk wilde, dat een van de schepen, die hem nog overgebleven waren, van een storm wierdt belopen, die het weder naar Engelandt dreef; zo dat *Hawkins* met een schip alleen overbleef, daar hy de zeën, de ryken en de Spaansche vloten mede doorkruiste, zonder eenige hoop van uitkomst dan in zynen moedt en in dien van zyn volk te hebben.

Hy zeilt  
door de  
Straat  
Magel-  
laan.

Dit tweede ongeluk verzette hem geenzins. Na dat de zelve storm hem zeer ver in deze onbekende zeën hadt gevoert, ontdekte hy op de hoogte van vyftig graden een landt, zo aangenaam, als vruchtbaar, geschakeert met bosschen, velden en weilanden, hebbende verscheidene welgelegene havens: maar de schryver noemt ze niet. Na dat hy de zelve ter lengte van zestig mylen hadt omgezeilt, zettende altydt koers ten Noord-Oosten, wierdt hy te rug gedreven naar de Straat Magellaan, die hy op het laatste van January in zeilde, en met veel moeite in dit jaargety, dat deze zee, die vol eilanden en klippen is, zeer gevaarlyk maakte, door kwam. Hy was, zegt men, de zesde waaghals, die dezen gevaarlyken doortocht, te rekenen sedert den ontdekker, wiens naam zy voert, hadt durven ondernemen.

Zyn in-  
val in  
Chilien  
Peru.

Aldus raakte hy in de Zuidzee, en boven Chili gedreven zynde kwam hy te Val Pariso, eene der steden van de provincie, daar St. Jakob de hoofdstadt van is. Hy vondt daar vyf schepen, geladen met koopmanschappen van het landt, daar hy een van nam, en over het losgeld van twee andere, mits betalende twee duizend dukaten, verdroeg. Zyne reis van daar vervolgende kwam hy in de zee van Peru, nemende zynen koers naar Arika. Maar *Bertrand de Castro*, die hem van den onderkoning met eene vloot van acht schepen was tegen gezonden, ontmoette hem. Deze ongelykheit schrikte *Haw-*

*kins* niet af; hy hieldt niet alleen het gevecht uit, maar hy dwong zelfs de vyanden door gebrek van buschkruidt af te deinzen. Zy viciën echter weder aan, na dat men kruidt van Arika hadt gebragt. Men begon op malkander met eene gelyke verwoedheit weder te schieten. De party was ongelyk, en de dapperheit moest eindelyk voor de overmacht wyken: doch het geschiedde niet dan na een gevecht van drie dagen, dat de Spanjaarden niet dorsten uithouden, dan met van verre vuur uit hun geschut, dat zy acht maal tegen de Engelschen eens losten, te maken, waar door het schip zo doorboort wierdt, dat het niet langer zee kon houden. De Spaansche bevelhebber, die dit bemerkte, geraakt zynde van een edelmoedig mededogen met zulk dapper volk, over wiens moedt hy verbaast stondt, en dat op het punt was van te zinken, indien men het niet spoedig hielp, zondt een sloep met een getekend geschrift van zyne handt, by het welke hy hen het leven en de vryheit uit den name van den koning schonk, dat zy aannamen. Hy ontving de Engelschen zeer beleest aan zyn boordt: maar voor den onderkoning gebragt zynde scheelde het weinig, of zy zouden, niettegenstaande de beloften van den bevelhebber van de vloot, ter dootd gevonniest geweest zyn, en buiten twyfel zou het hun deel zyn geworden, indien *Hawkins* den last, by voorzorg van de koningin in behoorlyke wyze opgestelt, niet hadt mede genomen, en kunnen ver-tonen. De Raadt van Peru wilde zelfs daar niet over besluiten, en liet het oordeel daar van over aan dien van Madrid, daar *Hawkins* naartoe wierdt gezonden. Hy bleef daar eenige jaren gevangen, en raakte niet ontslagen dan op het krachtig verzoek van den grave van Miranda. Deze voorzitter van den Raadt verdedigde krachtig het openbare recht. Hy vertoonde, dat indien men het by deze gelegenheit brak, de scha-verhaling niet zou achterblyven, en dat men zich wel tot een oorlog zonder mededogen en zonder lysgenade mogt bereiden. Hy voegde daar by, dat de eer van den koning vereischte, het woordt, dat zyn kapitein in zynen name hadt gegeven, gestand te doen. Zyn raadt wierdt gevolgt, en *Hawkins* in vryheit gestelt.

1594.  
Zyn slag  
met een  
eenig  
schip te-  
gen acht  
Spaan-  
sche.Hy  
wordt  
gevan-  
gen en  
naar  
Spanje  
gevoert.De graaf  
van Mi-  
randa  
behoudt  
zyn le-  
ven.

De tocht van *Lankaster* viel gelukkiger uit. Hy vertrok naar de Oostersche delen van Amerika, die aan de andere zyde, daar *Hawkins* zyn koers hadt genomen, gelegen waren. Hy hadt een gelyk getal schepen, te weten drie, die ten oorlog gewapent waren, en een pinas, door zekere kooplieden van Londen uitgeruist, om vergoeding van het verlies van eenige van hunne schepen, die de Spanjaarden hadden genomen, te halen. Deze kapitein nam een dubbelde wraak, en veroverde negen en dertig van hunne schepen in de wateren van Brazil. Hy ontmoette op zynen weg een Engelsch kapitein, *Venour* genaamt, en eenige andere Fransche en Hollandische kapers. Hy voegde zich by hen, en zy besloten alle te zamen naar Phernambuk te zeilen, daar zy hadden gehoord dat een schip, zeer ryk geladen uit Oost-Indië gekomen, vergaan was, maar dat men de ganische lading hadt geborgen. Zy waren in verwachting van de zelve in de pakhuizen te vinden. Aangemoedigt zynde door zulk een ryken buit, namen zy hun koers regt naar deze stad, eene der voornaamste van de Oostersche kusten van Brazil, en de hoofdstadt van dit landt, daar het den naam aan geeft. *Lankaster*, van de anderen voor hunnen zeevoogdt erkent, stelde zich aan het hoofd van de vloot, en het eerste aankomende, landde hy ook het eerste.

Onder-  
neming  
van Lan-  
kaster  
in het  
Oosten  
van A-  
merika.Hy tast  
Phern-  
ambuk  
aan, en  
verovert  
hetzelve.\* Brazil  
is ver-  
deelt in  
veertien  
land-  
voog-  
dycn.  
Dit



1594. Dit geschiedde met zo veel drift, dat het weinig hadt gescheelt, of de sloepen zouden gezonken zyn door de grote menigte, die 'er in viel, om op de vyanden, daar de stranden van vol waren, los te gaan. De Engelschen roeiden met zulk eene snelheit, dat zy het landt haast bereikten. De Spanjaarden, in plaats van tegenstandt te bieden, namen de vlucht naar de opperstadt, gevende de benedenstadt, daar al hun rykdom in was, ten beste, naardien het langs de haven was, dat zy hunne schepen en pakhuizen vol koopmanschappen uit de karaken hadden leggen. *Lankaster* deedt aanstonts arbeiden om de gemeenschap met de opperstadt af te snyden, en weigerde met de Spanjaarden, die hem zochten te misleiden, terwyl zy hunnen bystandt verwachtten, in onderhandeling te treden. Hy nam de werken in, die de haven beschermden, en verbrandde de schepen. Hy maakte zich meester van alle de schatten, die hy in de schepen en pakhuizen vondt, nevens die men uit het schip, uit Oost-Indië gekomen, en aldaar gestrand, aan landt hadt gebragt. Daar was ook een grote voorraad van zuiker, Brazilie-hout, en katoen, waar mede hy meer dan vyftien schepen vol laadde, en gelukkig in Engelandt kwam.

De Geschiedenis gewaagt van iets, dat de koningin *Elizabeth* deedt, om aan te wyzen hoe yverzuchtig deze vorstin was omtrent hare eer en die van de natie, en met wat strengheit zy die van hare onderdanen, die wegliepen, of verraders waren, straffe. De ridders *Clifford* en *Shirly*, twee jonge Engelschen, hadden van *Henrik den IV* de ridderorde van *St. Michiel*, in vergelding van hunne uitblinkende heldhaftigheit onder de krygsbenden van hunne natie, die in den dienst van dezen vorst waren, gekregen. Zy namen de zelve niet alleen aan, maar zy waren daar grootich op na hunne wederkomst, droegen ze op alle plaatsen, daar zy in de stad kwamen, zelfs aan het hof, en toonden ze aan iedereen met grote opsmukkinge. De koningin, gebelgt, dat zy eene orde van een vremd vorst zonder hare toelemminge hadden durven aannemen, en dat zy daar benevens nog de stoutheit hadden om 'er in hare tegenwoordigheit op te roemen, deedt hen beide gevangen zetten. Zy vergenoegde zich met deze ligte straffe, die voldoende genoeg was om eene misdaadt te wreken, die de jonkheit verschoonbaar maakte, en de genegenheit, die zy hadt voor een vorst, van wien zy de orde hadden gekregen, deedt het haar verder door de vingers zien. Zy wilde echter hebben, dat zy hem de zelve wederzonden, en hunne namen uit de naamlysten der ridders uit deden schrabben. Men zegt, dat *Henrik den IV* dit niet kwalyk opnam, maar daar over lachte, zeggende al boertende, dat hy wenschte, dat de koningin, om het hem betaalt te zetten, den eersten staatzuchtigen Franfchman, begeerig naar deze ydele eertytels, die daar om naar Engelandt vertrok, ridder van de Ronde Tafel floeg, welke orde de koning *Arthur* hadt ingestelt. Hy stelde aldus de orde van *St. Michiel*, die zeer vervallen was in Vrankryk, tegen die van de Ronde Tafel, daar de ridders aan zaten om het gefehil over den voorrang te myden, en die volgens eenigen tot de regering van *Henrik den V* hadt geduurt. Maar wat aanzien deze orde ook in oude tyden mogt gehad hebben, men sprak daar in Engelandt en in andere vremde landen niet dan spottende van.

*Willem Alan*, dien men door de wandeling den

Engelschen kardinaal noemde, stierf in dit jaar. Hy was gesproten uit het graaffchap van *Lankaster*, van een eerlyk huis en zeer wel vermaagtschap. Hy hadt zich in de letteren geoeffent in het genootschap van *Oriel*, een van de achtien, die de hogeschool van *Oxford* uitmaken, waar van hy onder *Maria* een der twee bezorgers, die deel aan de regering van die hogeschool hebben, en naderhandt kanunnik van de aartsbisshoppelyke kerk van *Jork* wierdt gemaakt. Zyne aankleving aan den Roomfchen Godsdienst deedt hem zyn vaderlandt, wanneer *Elizabeth* gekroont wierdt, verlaten, en hy vertrok naar *Vlaanderen*, daar hy, na dat hy de Godgeleerdheit in de hogeschool van *Douay* hadt onderwezen, kanunnik van *Kameryk*, en vervolgens van *Rheims* wierdt, vereert met den kardinaals-hoedt door *Sixtus den V*, en tot aartsbisshop van *Mechelen* door *Philips den II* benoemt, die hem te voren eene abdy in het ryk van *Napels* hadt gegeven: waardigheden, die hy niet alleen door zyne aankleving aan het hof van *Rome* en dat van *Spanje* hadt verkregen, maar ook door het opofferen van de trouw, die hy aan zyn vaderlandt en zyne wettige souvereine verschuldigt was. Inderdaadt, hy ondersteunde het meeste de stichting en onderhouding van die nadeelige kweekfcholen van *Douay*, *Rheims* en *Rome*, van waar dagelykch de zamenzweerders, die over zee gingen, om het staal en het vuur in het ryk tot aan den geheiligden persoon van de koningin te brengen, uittrokken. Hy was het, die de ban-bul van *Rome* bragt, daar hy de zelve, in het Engelsch vertaalt, liet drukken. Daarenboven was hy het, die zorg droeg, dat de zelve naar Engelandt met een vermaningschrift aan de onderdanen van *Elizabeth*, om zich van hare gehoorzaamheit te ontslaan, en in die van den paus en den koning van *Spanje* over te gaan, wierdt gezonden. Hy was het ten laatste, die zich voor beschermer van al de gevluchte en oproerige Engelschen verklaarde, en een verdedig-schrift voor de kweekfcholen, een tweede vooral de Roomfchgezinden van zyne natie, en een derde voor *William Stanley*, die *Deventer* zo verradelyk aan de Spanjaarden hadt overgegeven, in het licht gaf. Voor het overige hadt hy de droefheit van alle zamenzwingingen, daar hy het hoofd van was, verydelt te zien: de beroerten, die hy in zyn vaderlandt niet kon verwekken, rezen zelf tot onder de gevluchte, daar mannen van geleerdheit en dapperheit by waren, zonder dat het hem mogelyk was hen te verzoenen. Hy stierf te *Rome* in den ouderdom van drie en zestig jaren, en wierdt in de Engelsche kerk, die den naam van de *H. Drievuldigheit* draagt, begraven.

Men stelt ook in het zelve jaar de doodt van vier Mylords; namentlyk, die van *Gregorius*, baron *Dakre*, gebeurde op den 26 September. De naam van zyn huis was *Fiennes*, een der oudste van het ryk. Van zyn moeders kant was hy afkomstig van den vermaarden *Eustachius*, grave van *Boulogne*, zo beroemd door zyne oorlogen in het Heilige Landt, naardien *Ingelram van Fiennes* met zyne achter-kleindochter getrouwt was. De baronny van *Dakre* was van *Henrik den IV* en van *Eduard den VI* aan *Richard van Fiennes*, getrouwt met *Jobanna Dakre*, erfgenaam van dit huis, gegeven. De oudste tak van *Richard* eindigde in het jaar 1534 in zynen zone *Thomas*, die tot zyn opvolger zynen neef hadt, die den zelve naam voerde, onder *Henrik den VIII* veroordeelt om een manslag, daar hy onschuldig aan was, door de vervolging van die naar zyn goedt haakten, en in den bloem van zyne

1594. Doodt van den kardinaal Alan, en zyne beschryving.

Doodt van Mylord Dakre.

1594. yn slag et oca nlig ship ten acht paan-lic.

Hy ordt vvan- n ca tar panje voert.

e graaf n Min- da houdt n le- n.

nder- ming s Lan- ter het sven i A- nika.

tall r- abuk , en oert telve.

Brazil er- t in tien - g- n.



1594. zyne jaren, naauwlyks vier en twintig jaren oud zynde, gerecht\*. Zyn zoon *Gregorius* wierdt in zyne goederen en de waardigheid van baron *Dakre* door *Elizabeth* herstelt. Maar hy stierf zonder kinderen, en liet zyne zuster *Margareta*, die met *Sanfon Leonard*, een edelman, getrouwt was, tot zyn erfgenaam na. *Jacobus de I* vereerde hem met den tytel van Mylord *Dakre*, en het is van hem dat Mylord *Dakres* † van *Gilleslandt*, door *Karel den II*\* tot graaf van *Suffex* verheven, in een regte lyn is afgedaalt.

De drie andere Mylords, die dit jaar stierven, waren *Willem*, baron van *Evers*, *Gilles*, baron van *Chandos*, en *Willem Blount*, baron van *Montjoie*. Deze laatste hadt tot erfgenaam zynen broeder *Karel*, aan wien hy meer schulden dan goederen naliet. Maar zyne fraaie gestalte en zyne verdiensten maakten, dat hy in de gunst van de koningin kwam. Zy gaf hem zo veel, dat hy aan het hof kon leven. Wy zullen hem in dapperheit en voorzichtigheit in den oorlog van *Ierlandt*, dien hy gelukkig ten einde bragt, zien uitblinken.

Engelandt begon met veel genoegen het jaar van 1595 met de afkondiging van het openbaar geschrift van den koning van *Schotlandt*, die door zyn gansche ryk volk deedt werven, om de *Spanjaarden* af te keren. Hy selde daar in voor hunne aanslagen tegen beide de ryken van *Groot-Britannië*, nevens de toerusting van eene vloot, dienende om hun voornemen uit te voeren. Vervolgens vermaande hy zyne onderdanen hem met al hunne macht by te springen in een oorlog, daar het op de kroon, hunne vryheit en den *Godsdienst* aankwam. Hy vertoonde hen, dat zy zich boven alle dingen met malkander moesten verzoenen, en dat niets zo nadeelig aan hun belang en zynen dienst was als de verdeeldheit. Die van de grenzen, door het goudt van *Spanje* omgekocht, hielt hy verdacht. Zy hadden reets invallen in de provinciën van *Engelandt*, naby *Schotlandt* gelegen, om de goede verstandhouding tusschen de beide natiën te breken, gedaan. Hy sprak haar op een toon van een getergt vorst aan. Niet alleen verboodt hy hen diergelyke vyandelykheden in het toekomende te plegen, maar hy beval hen het voorledene door een beter gedrag te verbeteren, en de vriendschap, die om zo vele beweegredenen, als het bloedverwantschap van hunne vorstinne, de belydenis van het zelve gelove, en de overeenkomst van hunne zeden en taal, tusschen de beide natiën onverbrekelyk moet zyn, beter te onderhouden. By dit verbodt voegde hy de bedreiging van de overtreders als vyanden van hun vaderlandt te zullen straffen. *Elizabeth* deedt van haren kant een diergelyk openbaar geschrift ten behoeve van de *Schotten* afkondigen, en men kwam overeen, gemachtigden te benoemen om de schade, by de onderdanen van beide de ryken door de wederzydsche invallen op de grenzen geleden, te onderzoeken, op dat de rechtmatigheit en de vrede beter in het vervolg mogten onderhouden worden.

In het begin van *February* wierden de twee booswichten *Edmund York*\* en *Richard Williams*, die men in het voorgaande jaar gevangen hadt genomen, waar van de eerste een neef was van den gene, die *Zurphen* aan de *Spanjaarden* hadt overgelevert †, gerecht. Zy ondergingen beide de straf der verraders te *Tyburn*. *York* beleeft, dat hy en zyn medgesel zich door veertig duizend goude kronen hadden laten omkopen

om de koningin te vermoorden; dat de *Jesuït Holt*, *Hugo Owen*, *Jakob de Francisco*, en eenige anderen het geschrift, door *Ibarra*, geheimschryver van *Philips den II*, ondertekent, hadden vertoont, en dat het aan *Holt* ter handt was gestelt om bewaart te worden; dat deze *Jesuït* en de twee zamengezworenen, ieder in het byzonder, zich hadden verbonden door een zekere wensch, of vervloeking, de eerste om de som, in het geschrift vervat, te betalen, en de tweede om den vorstenmoordt uit te voeren, en dat *Holt*, om dezen eedt nog plegtiger te maken, den zelve hadt gedaan, kussende de geheiligde hostie, gelyk de moordenaars ook hadden gedaan, wanneer hy hen het *Nachtmaal* hadt gegeven.

De *Geschiedenis* pryft *Gods* rechtvaardigheit omtrent deze twee ellendige *Engelschen*, uit de kweekscholen gekomen, zo ten aanzien van de verleiders, als van die zich lieten verleiden. Naauwlyks was deze zamenzwering begonnen, of zy wierdt ontdekt. Het hoofd draaide dezen zamengezworenen, en als of zy van die wraakzuchtige spoken, daar de dichters van spreken, en die inderdaadt niet anders zyn dan de wroeging van een gepynigt gewisse, waren vervoert, wisten zy langer niet wat zy deden. Zy beschuldigden elkander, en verrieden zich zelve door hun gedrag en onvoorzichtig spreken. Maar niets kon de koningin, die altoos onvertzaagt en even arbeidzaam was, om het welvaren van haar volk en den bystandt van hare bondgenoten te behertigen, verbazen. Zy gaf altydt het eerste plaats voor het laatste. *Henrik de IV* hadt besluten de *Spanjaarden* door een openbaren oorlog aan te tasten, om hen door deze afwending, die hen werk in hun eigen landt zou verschaffen, te beletten de beroerten in zyn ryk aan te kweken, en zich daar door niet alleen voor hunne wapenen, maar ook voor verraderen te beveiligen. Hy oordeelde den bystandt van de koningin tot een zo groot werk nodig te hebben. Hy gaf 'er haar derhalven kennis van, en verzocht haar, hem met raad en daadt by te staan, klagende, dat zy de krygsbenden, die 'er in *Bretagne* geweest waren, hadt te huis doen komen.

De koningin prees het voornemen van *Henrik den IV*, en toonde de billykheit van deze wederroeping, dewyl zy de zelve nodig hadt om een opstandt in *Ierlandt* te dempen, behalven dat zy den gestelden tydt, by het verdrag der twee kronen bedongen, hadden uitgedient, en dat 'er geen reden was hen daar langer te laten, naardien de *Spanjaarden* van de haven en sterkte van *Brest* waren afgeweken, daar zy de weinige voldoening byvoegde, die zy van de bevelhebbers van den *Alkerchristelyksten* koning hadt ontfangen, welke met hun volk by hare krygsbenden volgens het gemaakte verdrag niet waren gekomen, en door eene onwaardige misleiding het artykel, waar by men haar *Morlaix* in handen hadt moeten geven, hadden weten te loor te stellen. Des niettegenstaande wenschte zy, dat de wapenen van den koning haren goeden vriendt en ouden bondgenoot mogten voorspoedig zyn; maar zy kon zich niet wederhouden van hem te vertonen, dat, indien hy haar tegen den algemeenen vyandt hadt geholpen, hy nu in geen staat zou zyn om den eenen of den anderen te ontruffen; dat zy niet alleen verwerender wyze hadt te werk gegaan, maar dat zy hem aangetast, en in alle de staten van zyn ver uitgestrekt ryk geslagen hadt, de zee en kusten van *Vlaanderen* met het overschot van zyne schepen en de slagtinge

\* De Paars het rechts-geding onder-zoeken-de wierdt ver- klaart, dat hy onrecht- matig was ge- vonnist. Zie de regering van Hen- ri den VIII, fol. 303. † *Thomas Leonard* \* in het jaar 1674. Doodt van My- lord *Mont- joie*. 1595. *Cambri- den*. De kon- ning van *Schot- landt* wapent zich te- gen *Spanje*.

Twee moor- densars worden gerecht. \* of *York*. † in het jaar 1587.

De za- menge- zwore- nen ver- raden malkan- der.

*Eliza- beth* klaagt over *Henrik den IV*.



1595.

1595. tinge van zyne heirlegers vervult; zyne havenen en steden in Spanje, Portugal en de Nicuwe Wereldt geplundert, en dat, indien *Henrik* de IV hadt gedaan gelyk zy, in plaats van verwerender wyze te oorlogen, zy het Spaansche ryk van een gescheurt zouden hebben.

Hoewel *Elizabeth* geen verzekerdheit aan den Allerchristelyksten koning van hem by tespringen gaf, verklaarde hy echter den oorlog aan *Philips* den II: maar het was hem onmogelyk te beletten, dat de graaf van Fuentes, na dat hy Catelet en Douliens gedwongen hadt, Kameryk kwam belegeren. De koning, daar van ontzet zynde, nam op nieuw zyne toevlucht tot *Elizabeth*. Hy hadt deze stad, die van aangelegenheit was, en die *Balagni Montluk*, die zich daar souverain van noemde, in het voorgaande jaar al onder zyne bescherming hadt begeben, zich van het eedgenootschap afscheidende (a), wel willen behouder. Hy hadt de zelve in federt dat de hertog van Alençon ze van den baron van Inchi \* hadt genomen, om hem het gebiedt daar over te geven, en hy handhaafde zich daar in na de doot van dezen hertog door toedoen van de koningin *Catharina* en de *Guizen*. Uit staatzucht kleefde hy het eedgenootschap aan, dat hy geneigt meende te zyn om hem van het prinsdom van deze plaats, daar hy zich zelf in hadt gestelt, te verzekeren: maar ziende naderhandt, dat de party van *Henrik* den IV alles te boven kwam, nam hy zyne belangen aan, en begaf zich onder zyne bescherming met zyne ingebeelde souveriniteit, om de zelve als een leen van de kroon van Vrankryk te bezitten. De stad Kameryk hadt zich inderdaadt daar ondergehouden tot aan het einde van het tweede geslacht, wanneer het onder de regering van de graven van Vlaanderen, die zels leenmannen van Vrankryk waren, en die zich des niettegenstaande omtrent het begin van de XII eeuw in de bezitting van de stad en het onderhorige landt door de keizers van Duitschlandt deden bevestigen. Op deze wyze raakte het zelve in het huis van Burgundië, erfgenaam van den grave van Vlaanderen, en van het huis van Burgundië aan het huis van Oostenryk, het zy uit hoofde van dit erfelyk recht, of de bemachtiging van *Karel* den V †, die het vermeerderde. Het zelve was 'er door de omwenteling in de Nederlanden uit geraakt, en de hertog van Alençon, het zelve hebbende overweldigt, gaf het aan *Balagni*. Maar dezen laatsten wierdt het door den grave van Fuentes, die het ter zelve tydt Vrankryk ontnam, en weder tot zynen ouden meester, den koning van Spanje, deedt keren, ontnomen. *Henrik* de IV, over dit verlies geweldig geraakt zynde, en 'er het gevolg van vrezende, zondt *Lomenie*, geheimschryver van Staat, aan de koningin *Elizabeth*, om den bystandt der hulptroepen naar Pikardië, daar hy meende dat de Spanjaarden op aan zouden trekken, te doen verhaasten. De gezant vondt Engelandt met zyne eigene zaken beleemert. Men hadt daar vernomen, dat *Philips* de II met veel spoedt aan het uitrusten van eene groter vloot, dan die van het jaar van 1588, om voor een tweede maal eene landing in het eilandt van Groot-Britannië te doen, deedt arbeiden. De koningin, hem wilstende voorkomen, gaf last aan al hare Admiraliteiten om twee vloeten in zee te brengen, waar van de eene in het Kanaal zou kruisen, en de andere naar Amerika, onder het bevel van den

\* in het jaar 1581.

Omwenteling van de stad Kameryk.

† in het jaar 1543.

Dit inne-men ontzet *Henrik* den IV.

(a) Hy wierdt om die reden maarfchalk van Vrankryk gemaakt.

1595. beroemden *Drake* en den ridder *Hawkins*, die van weinig minder aanzien was door zyne onder-vinding en door zynen moedt in de ondernemingen ter zee, zou vertrekken. Men zocht van alle kanten soldaten en matrozen: maar waar die te vinden, zeide men, na zo veel volk, om Vrankryk in Bretagne te helpen, verloren te hebben? Toen kwam den vrouwen haar verlies weder in gedachten, beklagende de eenen hare zonen, de anderen hare broeders; meer verflagen zynde om dat zy geen andere hadden om haar vaderlandt dienst te doen, dan om de doot van de gene, die hun leven voor het zelve zo edelmoedig hadden opgeoffert. Men vroeg ook, waar het geldt tot deze nieuwe uitrusting te vinden, na dat men sedert korten tydt twee honderd en vyftig duizend kronen tot betaling der vloeten en soldaten naar Vrankryk, behalven de aanzienlyke som, aan deze kroon te leen opgecichtoten, hadt gezonden?

Deze omstandigheden waren den gezant ganfch niet gunstig. Van zyn kant ging hy ook op geen behoorlyke wyze te werk om een goeden uitslag op zyn verzoek te verwachten: want, in plaats van deel te nemen in de klagten der Engelschen, gaf hy hen de schuldt van het verlies van Kameryk, ter zelve tydt aandringende op het zenden van benden, en op het benoemen van gemachtigden om een verdrag van overeenkomst tusschen den Allerchristelyksten koning en hare Engelsche Majesteit aangaande dezen oorlog te maken. De koningin dacht, dat men verkeerd te werk ging, en dat de artykelen van het verdrag vooraf behoorden te gaan. Maar deze onverduidige staatsdienaar verweet de koningin, dat zy met het verlies van den koning zynen meester spotte, die zich genoodzaakt zou vinden, naardien zy hem verliet, vrede met den koning van Spanje te maken. De koningin antwoordde alleen, dat hy ongelyk hadt, haar het verlies van Kameryk te last te leggen, en dat zy, ver van zich daar in verheugt te hebben, vele smerten om hadt gehad. Maar hoe wil men, zeide zy, hebben, dat ik, om die stad te helpen, myn eigen ryk in gevaar zal brengen, zonder vloot en zonder soldaten in een tydt, dat Spanje, hoogmoedig op zyne overwinningen in Vrankryk, Engelandt met zyn zegespralend leger dreigt te overvallen? Zy zeide verder, dat het welvaren van een vorst, haren bondgenoot, haar zeer dierbaar was; maar dat zy het boven dat van haar eigen ryk geenzins moest stellen.

Zy schreef ook aan haren gezant \*, kracht-dadig aan *Henrik* den IV te vertonen den plicht van een goed vorst omtrent zyne onderdanen, aan wier welvaren en veiligheid zy verplicht zyn hunne byzondere neigingen op te offeren. Zy belafte hem ook voot oogen te stellen het bloedt van zo vele dappere Engelschen, in zynen dienst gedurende den oorlog van Vrankryk vergoten, en met wat yver de genen, die daar levendig uit geraakt waren, bereid schenen te zyn het hunne te storten. Boven al wilde zy, dat men hem de verplichting, die hy hadt om het verdrag na te komen, en de verachte dreigementen, die *Lomenie* haar hadt gedaan, van vrede met Spanje te maken, deedt begrypen. Dat indien echter, zeide zy, de Roomschegezinden, meester van den vorst zynde, haar beroofden van een bondgenoot, dien zy boven alle anderen den voorrang zou geven, zy zich tot den Hemel zou keren, en in zyne onveranderlyke bescherming geruust zyn. Ten laatste verzekerde zy *Henrik*, dat zy hem bystandt zou zenden zo haast als zy

De gezant van *Henrik* den IV maakt *Elizabeth* te onvrede.

Haar antwoordt.

\* Ed-monds. De koningin klagt over zynen gezant.

Zy mistrouwt den koning.

Ooo van

De zate-ge-wor-en ver-den alaan-tr.

Elizabeth tagt er vrik IV.



1595.

van de ongerustheit, die de toerusting van den koning van Spanje Engelandt veroorzaakten, zou ontslagen zyn.

De koningin hadt reden om *Henrik* den IV te mistrouwen, die het woelig leven, daar hy de bloem van zyne jaren in hadt versleten, moede wordende, naar zachter en geruster dagen verlangde. Dit vermoeden vermeerderde op het horen van zyne verzoening met den paus.

Verzoening van *Henrik* den IV met den paus.

Het is iedereen bekend, dat dit verdrag behandelt wierdt van twee kerkelyke personen, *D'Offat* en *Du Perron*, gemachtigden van *Henrik*; dat is te zeggen, die afhangende van den paus, met wien zy handelden, hem rechter en aanklager in deze onderhandeling lieten zyn. Het was te vergeeffich, dat de koning hen sterke lastbrieven gegeven, en hen belast hadt in niets te bewilligen, dat het koninklyke gezag kon benadeelen, of te kort doen: zy hadden meer achting voor den paus van Rome dan voor den koning hunnen meester. De slagen, die zy gedurende de plegtigheid van den aflat met een itokie ontvingen, zyn een hoon, die de koninklyke achtbaarheid wierdt aangedaan, en deze gemachtigden met een ontydig spotten trachtten te verschonen, zeggende, dat 'er geen vlieg van zou zyn gestorven. Nopende het verdrag, het zelve behelste zestien artikelen, die zo veel verbindtenissen waren, die de paus den koning opleide. De Franfche schryver \* zegt, dat de paus hadt geëischt, dat de gemachtigden de kroon voor zyne voeten zouden nederleggen, en door deze onderwerping erkennen, dat hy de oppermachtige meester van de koninkryken was, om de zelve af te nemen, of te geven aan die het hem behaagt, met belofte nochtans van de zelve aanstonts weder te geven. Maar hy was verplicht van een zo vermadelyken eisch op de souvereiniteit der vorsten af te zien. Buiten dat verkreeg hy al wat hy begeerde, zonder iets aan de beleeftheit of het goedvinden van den koning, gelyk hy hadt gewenscht, ten aanzien van de artikelen, als die den Godsdienst raakten, welke tydt en bekwaamheit vereifchten om de zelve zonder geweld of murmureren te boven te komen, over te laten.

\* Thuanus.

† in de maandt July.

Landing der Spanjaarden in de provincie van Cornwall.

‡ De zogenoemde onverwinnelyke vloot was het van voornemen; maar deedt het niet.

In dezen tydt † vertrokken de Spanjaarden van de kusten van Bretagne met vier galcien, en landden in de provincie van Cornwall. Voet aan landt gezet hebbende plunderden zy de kerk van *St. Paulus*, op het landt gebouwt, en ver van eenige huizen of buurten gelegen. Zy verbrandden ook de arme dorpen van *Moufchole*, van *Newlin* en van *Penfons*, daar niet dan visschers woonden. Na deze heerlyke uitvoering vertrokken zy zo haast als zy gekomen waren, zonder iemandt gedood of gevangen genomen te hebben. Al hun roem, zegt de Engelsche schryver, was, dat zy de eersten en de laatsten van hunne natie zyn geweest, die ooit in Engelandt voet aan landt hebben gezet ‡.

De Engelschen wreekten zich op eene roemruchtiger wyze. De ridder *Walther Raleigh*, van wien wy reets gesproken hebben, maakte zich toen aan het hof niet bemind. Hy kwam uit het gevangenhuis, daar hy in hadt gezeten, om dat hy eene staatchter van de koningin hadt geichonden, met welke hy naderhandt trouwde; en hoewel hy in vryheit was geselt, leefde hy op eene wyze, als of hy gebannen was. Deze levenswyze kwam geenzins met den imborst van dezen ridder, een der grootste waaghalzen van zynen tydt, overeen. Hy bezat eene schranderheit, met zyne aangename gestalte en met zynen heldenmoedt overeenkomen-

de. Op het bericht, dat men op nieuw aan 1595. eene uitrusting van schepen naar Amerika arbeidde, besloot hy, niettegenstaande hy kapitein van de lyfwacht was, deze plaats te verlaten, om zich aan het hoofd van een der hagehlykste tochten, daar het gevaar van door de eer en het voordeel, dat daar van voortkomt voor de gelukkigen, die 'er afkomen, beloont wordt, te stellen. Het was meer dan tien jaren geleden, dat hy van een tocht was wedergekeert \*, daar hy niet alleen *Virginië* en de zee van *Kanada*, maar ook de ganfche kust van *Guiana*, een der elf landvoogdyen van het Zuidergedeelte van Amerika, dat men *Terra Firma* noemt, en te voren den naam van *Goud-Castilië* droeg, hadt bezocht. Hy gaf zelfs een verhaal van zyne reize uit, en bewees, dat het goudt van dat landt het beste van de wereldt was. Het is in dit verhaal, dat van wanscheppels gesproken wordt, die geen hoofdt hebbende de oogen op de schouders hebben, en den mond op de maag, waar in *Raleigh* van andere schryvers wordt nagevolgt, maar dat hy zelf niet verhaalde dan op het zeggen van anderen, zonder de zelve gezien te hebben. Toen hadt hy alleen uit nieuwsgierigheid gereist. De begeerlust hadt hem dezen tweden tocht doen ondernemen: doch de zelve was niet gelukkig.

\* Zie fol. 343. Wanscheppelen.

Hy vertrok den 6 February van *Pleimouth*, en den windt gunstig hebbende kwam hy den 22 Maart aan het eilandt der *Drievaldigheit*, een van die van *Sotavento*, dus genaamt om dat de Spanjaarden het zelve onder den windt aan de linker handt laten leggen, wanneer zy naar *Mexico* zeilen. Dit eilandt en dat van *Margareta*, daar by gelegen, zyn door de paalen, die men daar vindt, vermaard. Men zegt, dat de beste prys, dien de waaghalzen kunnen maken, die van een Spaansch schip is, dat van deze dierbare visschery wederkeert. Niettemin vindt *Raleigh* daar geen paalen, noch kon daar ook niets gewaar worden omtrent de mynen, noch pakhuizen van den landvoogdt van dit eilandt, dien hy gevangen hieldt. Hy stak de kleine stadt, of het gehucht, *St. Jakob* genaamt, in den brandt, tot groot genoegen van de inboorlingen van het landt, die hy byeen riep, om hen te kennen te geven, dat de machtigste koningin des werelds hem hadt gezonden om hen van het Spaansche juk te verlossen; en hen de beeldtenis van deze vorstinne vertoont hebbende, bewezen deze woefte menschen de zelve byna Goddelyke eer.

*Raleigh* plundert het eilandt *Sotavento*.

Na deze verrechtiging van weinig belang liet hy zyne schepen in de haven leggen, en met honderd man van zyn volk in sloepen overgaande, voer hy de rivier van *Paria*, of *Orenoque*, op, eene der grootste van het Zuider Amerika na de *Amazonen-rivier*, die daar niet ver van daar is, en die, gelyk als deze, zich in de Noordzee ontlafte. Hy voer van den ingang meer dan vier honderd Engelsche mylen tot aan haren oorspronk met veel gevaar dwars door zandbanken op, met gedachten van tot *Guiana* door te trekken; maar dit wilde niet gelukken. Hy kwam niet verder dan tot de bergen, op wier hoogften hy, na dat hy zyne sloepen hadt doen naderen, opgeklimmen zynde, het schoonste landt des werelds ontdekte. Kortom, van de zon verzengt, en door nat van regen, die 'er des winters, beginnende in dit landt in de maandt van April, valt, was hy gedwongen weder naar zyne schepen te keren. Daar gekomen zynde, stak hy *Comana*, in *Nieuw-Andalusie* gelegen, in brandt, om dat het over de brandfchattinge niet hadt willen

Zyn tocht op de rivier *Orenoque*.

Verwoeft *Terra Firma*.



1595. *Cambden* deezigt St. Martha. len verdragen; gelyk mede de huizen, of veel eer de hutten van St. Martha \* en van Rio de la Hache, die twee andere landvoogdyen van Terra Firma zyn. Hy bragt van deze gansche reize niets anders dan eenige goude beelden mede, die hy aan de koningin vereerde. Hy deedt zulk eene voordeelige beschryving van de rykdommen, schoonheit en vruchtbaarheid van dit landt, dat zy hem twee jaren daar na weder derwaarts zondt.

*Vyandelykheeden van Preston en Somers.* *Preston* en *Somers*, twee andere Engelsche kapers, omtrent in den zelve tydt als *Raleigh* zeil gegaan zynde, landden in het kleine eilandt van Porto Santo, Noord-Ooft van Madera, onder welke regering het behoort, gelegen. Zy plunderden het zelve, en hunne reis vervolgende kwamen zy ook te Terra Firma, verwoestende Coro, onder de landvoogdy van Venezuela, en de kleine stadt St. Jakob van Leon: maar zy verhoonden Comana, dat nog dacht aan den brandt van *Raleigh*, en zich door eene somme gelds vry kocht.

*Cambden. Thuanus. P. Bar.* Tocht van den grave van Cumberland. In het zelve jaar, omtrent drie maanden te voren, hadt *George Clifford*, graaf van Cumberlandt, drie schepen met het zelve voornemen uitgerust. Deze ontmoetten op hunnen weg een Portugeesch schip, genaamt de *Vyf Wonden van CHRISTUS*, zeer ryk geladen. Zy vielen op het zelve aan, en zouden het vermeerst hebben, indien het door den brandt, die 'er by ongeluk in kwam, zonder in het gevecht te denken om het vuur te blusschen, met zyne gansche lading niet was verteert. Daar scheelde weinig aan, of de vlam was tot de drie Engelsche schepen, terwyl zy het zelve wilden enteren, overgeslagen. Zy raakten niet dan met grote moeite uit den noodt, terwyl de Portugezen in zee sprongen, om zich door zwemmen te bergen, en de vlam te ontdruken.

*Drake* beschiet de Kanarische eilanden. \* of *Barkewil.* Zie daar de ondernemingen, die byzondere heeren op hunne kosten hadden gedaan; doch met toestemming en onder het gezag van de koningin. Wy moeten den uitslag van den ridder *Drake* en *Hawkins* zien. Hunne vloot bestondt uit zes konings schepen en twintig andere, alle ten oorlog toegegrust. Zy verdeelden het gezag met even veel macht. De ridder *Baskerville* \* hadt het bevel over de benden, geschikt tot de landing. Zy vertrokken van Pleimuiden den laatsten Augusty, en kwamen den 26 September aan de Kanarische eilanden. *Drake* en *Baskerville* waren van gevoelen, dat men de Spanjaarden moest dwingen hen nieuwen lyschoot te verschaffen; maar na dat zy de hoofdstadt vier dagen hadden beschooten, gingen zy op den raad van *Hawkins*, die hen vertoonde, dat zy genoeg voor hunne reize voorzien waren, en dat men geen tydt nodeloos behoorde te verslyten, weder onder zeil. Aldus hunne reis vervolgende kwamen zy aan het eilandt Hispaniola, of gemeenlyk St. Domingo genoemt. Hun toeleeg was niet op dit eilandt, maar op dat van St. Juan de Porto Rico, gelyk de Spanjaarden het noemen, naar den naam van de hoofdstadt; die zy aldaar hebben gebouwt, certyds genaamt Boriquen. Het zelve is ten Oosten van St. Domingo gelegen. De koningin, bewust, dat de Spanjaarden aldaar hun zilver en goudt, dat men uit de ryke mynen van dat landt haalde, deden brengen, hadt de twee bevelhebbers last gegeven zich nergens op te houden, maar aanslonts op deze hoofdstadt aan te vallen. Hun verblyf te St. Domingo, daar zy zich ophielden met schui-

III Deel.

ten te maken, die zy meenden nodig te hebben, deedt dit heerlyk ontwerp in rook verdwynen. Vyf schepen, door de Spanjaarden afgezonden om hen te erkennen, veroverden een van hunne barken, en verstonden uit de matrozen, dat hun voornemen was naar Porto Rico te gaan. Zy vertrokken met deze tyding. Men begroef het goudt en zilver, en men deedt aan de andere eilanden de aankomst der Engelschen weten; zo dat zy, wanneer zy voor Porto Rico verschenen, de vyanden op hunne hoede, den ingang van de haven door schepen, die men hadt doen zinken, gesloten, sterkten op de toegangen, met geschut beplant, opgeworpen, en vyf grotteschepen, met muskettiers opgepropt, die gestadig vuur maakten, vonden. Deze blixemen beletten den ridder *Baskerville* niet eene opening dwars door het vuur van het geschut en de musketry heen te maken, en twee Spaansche schepen in brandt te steken. Maar verscheide van zyn volk in dezen aanval verloren hebbende, was hy gedwongen naar het gros van de vloot te wyken, zonder dat 'er zich een ander middel opdeed om een tweden aanval te doen. Dit was al het verlies niet, dat de Engelschen leden. De ridders *Clifford* en *Brown*, twee van hunne dapperste officieren, wierden gevaarlyk op den dag der landinge gekwetst, en stierven twee dagen daar na. Hunne doot wierdt van die van den ridder *Hawkins* gevolgt, die in geschil met de andere bevelhebbers geraakt was, het geen hy zich zo ter herte trok, dat het zyn leven kostte.

Ondertusschen vertrokken de Engelschen van Porto Rico, dat zy niet konden vermeerstren, kwamen op de kusten van Terra Firma, en verbrandden Rio de la Hache. Zy weigerden vier en dertig duizend dukaten, welke deze stadt om niet verbrand te worden aanbodt. Zy deden het zelve te St. Martha, zonder in beide deze plaatsen eenig goudt of zilver te vinden. Van daar kwamen zy aan de stadt Nombre de Dios, behorende onder de landvoogdy van Panama, gelegen in de golf van Mexico. Zy vonden daar geen buit, noch inwoonderen. Zy staken de huizen en schepen in brandt. Vervolgens zonden zy een party van zeven honderd en vyftig man, die langs Panama trok. Maar van den tweden dag af wierden zy afgeschrikt door de ongebaande en moerassige wegen, die hen verlegen maakten, behalven dat zy door de vyanden, die hunne hinderlagen in de bosschen hadden, afgemat wierden, en die voorgenomen hadden hen in de afgesnede wegen te omcingelen. Zy gaven derhalven den moedt op; zo dat zy weder naar hunne schepen moesten keren, zonder iets uitgerecht te hebben, zo staatw van honger en vermoeidheit zynde, dat zy zich nauwlyks op de been konden houden.

De vloot, zich zamengevoegt hebbende, kwam te Porto Bello, dat ook eene der steden van de landvoogdy van Panama is. Daar was het dat zy tot vergroting van hunne droefheit haren zeevoogdt *Drake* verloor, die op den 18 January \* van droefheit en mistroostigheit over den ongelukkigen uitslag, dien zyne reis tegen zyne gewoonte hadt, stierf. Zyne doot verdiende den lof, dien hy hadt verkregen. Na dat hy alle de officieren in zyn vertrek hadt geroepen, beval hy hen de zorg over de vloot, en de eer der Engelsche natie, hen vermanende in de overige uitvoeringen met gelyke kloekmoedigheit voort te gaan. Deze korte aanspraak gedaan hebbende, liet hy zich overeind zetten, en uitte deze heerlyke woorden, dat een bevelhebber

Ooo 2 staan.

De Engelschen verbrandden Rio de la Hache.

Doodt van den zeevoogdt *Drake*.

\* 1596.

Zyn voornemen op Porto Rico mislukt.



1595. staande moet sterven; en kort daar na gaf hy den geest. Men hadt aangemerkt, dat hy in het zelve landt stierf, daar hy vyftien jaren te voren zynen naam zo befaamd hadt gemaakt, van waar hy, nadat hy de wereldkloot rond hadt gezeilt, met roem en rykdom overluden was wedergekeert. Voorts is het bezwaarlyk te zeggen, of het tot eer van zyne doot diende, dat hy in een landt was wedergekeert, dat hy als het veldt zynere zegepralen kon aanzien, dan of het een doodneep voor zyne zegepralen was, te sterven in een landt, daar hy de zelve hadt verkregen. Daar bleef geen opperhoofd meer over dan *Baskevill*, die van bevelhebber der soldaten te landt zeevoogdt wierdt, en op het schip, dat de vlag voerde, overging, latende het onderzeevoogdschap aan *Troughton*. Terwyl zy ten Zuiden van het eilandt Cuba entnaby dat van *Pinos*, met gedachten om naar huis te keren, koers namen, ontmoetten zy de Spaansche vloot, die hen verwachtte: maar zy liepen de zelve zydelings, zonder een schip te verliezen, voorby, en niettegenstaande zy minder in getal waren, bragten zy de zelve meer schade toe dan zy 'er van leden. Eindelyk kwamen zy weder in Engelandt, na eene reis van acht maanden, met weinig voordeel, en zonder iets uitgevoert te hebben, dat de verwachting van de koninginne en de eer voldeed, die zy in de vorige ondernemingen verkregen hadden, naardien al hunne uitvoeringen alleen bestonden in het verbranden van eenige gebuchten en schepen. Daarenboven kon het verlies van hun hoofd in geen gelykheit gestelt worden met de geringe schade, die zy den Spaanjaarden hadden toegebracht. Men zegt, dat het onderscheid van den eersten en tweden tocht der Engelschen in Amerika toe te schryven is aan de verscheide gesteldheit, daar zy het landt in deze beide tochten in vonden. In den eersten tocht ontmoetten zy geen tegenstandt, doordien de Spanjaarden, lui en achteloos van aard zynde, geen zorg hadden gedragen om hunne plaatsen in dit gedeelte van de wereldt te versterken, denkende, dat de zelve voor alle andere natiën, behalven de hunne, ongenaakbaar waren. Maar door den tydt en de schade beter gekert zynde, wierpen zy sterkten op, om den ingang van hunne eilanden te beschermen, en hielden eenige schepen gereed om langs de kusten te kruisen; zo dat de Engelschen het geluk van hunnen eersten tocht zo veel aan het verzuim van hunne vyanden, als aan hunne eige dapperheit verplicht waren: in het tegendeel kon hunne dapperheit de ongelukken van den laatsten techt, na de voorzorg, die de vyanden hadden genomen om de zelve ondoenlyk te maken, niet te boven komen.

De goe-  
de zorg  
van den  
schat-  
meester  
beschul-  
digt de  
koningin  
van te  
grote on-  
kosten  
in den  
Neder-  
land-  
schen  
oorlog.

De koningin stondt op het punt van met de Vereenigde provinciën in geschil te raken. Zy hadt eene aanzienlyke somme gelds aan de Hollanders te leen opgeschoten, en noch van de hoofdsomme, noch van de renten niet betaalt wordende, wilde zy, dat het eene en het andere haar getelt wierde. Zy zag niet yverzucht, dat dat gemenebest naar den kant van Vrankryk helde, en geldt aan *Henrik* den IV leende, zonder zich te bekreunen haar het hare weder te geven. De grootchatmeester zette haar nog meer aan, en vermeerdeerde haar ongenoegen met te vertonen hoe veel goudt en zilver sedert het jaar 1585 naar de Nederlanden was gezonden, zonder dat de algemene Staten dachten om het in het geheel, of ten dele weder te geven; daar hy het

1595. verlies, dat Engelandt gedurende dezen oorlog van brave manschap, waar door het van mannen en van geldt was uitgeput, hadt geleden, by deedt. Om deze vertogen meer kracht by te zetten voegde hy daar een byzonder verhaal van alle de onkosten by, die men genoodzaakt was te doen om Ierlandt tegen de oproeren, die de paus en de koning van Spanje daar in stookten, te beschermen, en om zich tegen de invallen van deze twee onverzoenlyke vyanden te dekken. Ondertusschen, zeide hy, valt deze uitputting alleen op den rug van Engelandt, en al het voordeel komt aan de Vereenigde provinciën. Met onze wapenen en geldt verslaan zy hunne vyanden, verzekeren hun gemenebest, dryven hunnen koophandel, vermeederen hunne inkomsten en hun landt, en verkrygen een overvloedt, die hen verrykt, en eene achingt, die hen ontzaghe-lyk maakt.

De koningin wierdt van de redenen van den grootchatmeester geraakt. Zy gaf last aan den ridder *Thomas Bodley*, haren gezant by de algemene Staten, hen de vermindering van haar volk en geldt, door den oorlog met Spanje voor het grootste gedeelte verspilt, te vertonen: een oorlog, dien zy zich alleen op den hals hadt gehaalt door het misnoegen van den Katholyken koning wegens den bystandt, dien zy hen hadt gezonden. Dat het derhalven niet dan billyk was, dat zy zich ter erkentnisse van hare goedheit in staat stelden om zonder uitsfel een gedeelte van het geldt, dat zy hen hadt geleent, weder te geven, en middelerwyl bedacht waren om kort daar na het overige te voldoen, en *Horatio Pallavicini*, van wien zy deze penningen hadt geleent, schadeloos te stellen.

De algemene Staten, overtuigt van den rechtmatigen eisch der koninginne, verschoonden zich niet hunne onmacht. Na dat zy aan haren gezant hadden betuigt, dat zy nooit ondankbaar voor de goedheit van hare Majesteit zouden zyn, aan welke zy bekenden naast Godt hunne goederen, hun leven en hunne vryheit verschuldigt te zyn, vertoonden zy hem de onkosten, die zy gedwongen waren geweest te doen in het jaar 1588 tegen de Spaansche vloot, vervolgens in het jaar daar aan in de onderneming op Portugal, en korteling in die van Breten in de provincie van Bretagne, hebbende hunne vloten altydt by die van de koninginne tegen hunnen algemenen vyandt gevoegt; daar zy byvoegden, dat eene jammerlyke overstroming hunne provinciën in een ellendigen staat hadt gebracht, en dat het by zulk eene bedroefde gesteldheit des tyds onmogelyk was te denken om hare Majesteit het geleende geldt weder te geven; dat men daarom het arme volk zou moeten verdrukken, en het, om zo te spreken, niet het mes op de snot dwingen: beklaglyk uiterste, waar toe eene overigheit van een vry volk niet wel kan komen, en waar in zy wel wisten dat de goedheit van de koninginne niet zou bewilligen. Wat aangaat het vermeederen van hun landt, daar men zo veel van sprak, het zelve, zeiden zy, kostte hen meer van onderhoudt dan het hen voordeel aanbragt; en belangende hunnen koophandel moest men den winst, die hen daar van inkwam, dikwils met groot verlies, dat zy van de Spanjaarden en de Duinkerker kapers leden, vermengt, hen niet benyden. Zy bekenden, dat zy *Henrik* den IV bygestaan, en hem eenige penningen, zo veel hunne onmacht kon lyden, ter handt gestelt hadden, niet uit ydelen hoogmoedt, nademaal zy zich ver af zagen van op hunnen rykdom te kunnen roemen, maar uit een onnatelyleke staatkun-  
de,

1595.

Zy eischt  
het geldt,  
aan de  
algeme-  
ne Sta-  
ten ge-  
leent,  
we-  
derom.

Zy ver-  
schoonen  
zich van  
de we-  
derge-  
ving.



1595. de, op dat deze vorst onder de aanvallen der eedgenoten en der Spanjaarden niet bezwyken, of zich in de handen der Spanjaarden door eene vrede, die toe den uitersten ondergang van hunne provinciën zou gestrekt hebben, werpen zou. Dat zy wel wisten, dat alle deze aanmerkingen de koningin tot geen betaling konden dienen; maar dat zy daar toe tydt verzochten, met verzekering, dat zy een gedeelte daar van in weinig dagen zouden betalen. De gezant bleef op de volle betaling aandringen. Men antwoordde hem, dat zyn eisch tegen het gemaakte verdrag streedt; dat by een der artykelen hare Majesteit beloofd hadt de hoofdsom niet voor het einde van den oorlog weder te eischen, en dat het hare eer raakte haar woordt te houden.

Men nam deze vraag ook in overleg, of het geldt, dat die van Brabant, Vlaanderen en Artois \* van Pallavicini hadden geleent, niet als de byzondere schuld van die provinciën, en niet als die van de algemene Staten, om dat de lening was geschied voor de vereeniging van de samenverbondene provinciën, moest aangemerkt worden? Maar men stelde des te min alles in het werk om de koningin te voldoen. Kort na den eisch van haren gezant deden de Staten hem hun besluit weten, dat zy hem in korten tydt twintig duizend ponden Sterlings ter handt stellen, en het overige vier jaren na dat de oorlog zou geëindigt zyn afbetalen zouden.

Om hem te verplichten daar mede te vrede te zyn gaven zy hem opening van hunnen nog onvallen staat, vertonende, hoe verzet het volk was van de ontzagchelyke macht van hunne vyanden; overladen met belastingen, tot onderhoudt van zo vele legers, die zy gedwongen waren op de been te houden; hoe onmogelyk het de provinciën was haar deel in de somme, die zy hare Majesteit schuldig waren, optebrengen; hoe ver de haat van de voornaamste ingezetenen, die het gemenebest door hunne verdeeldheden beroerden, ging; hoe verschieden van die den Protestantischen Godsdienst hadden verlaten wegge- lopen waren, en hoe de keizer zich van deze wanorder bediende om een volk, afgemat door de oorlogen, die het verteerden, tot vrede te brengen. *Wat zal 'er dan van worden, vervolgeden zy, indien men hen met nieuwe belastingen overlaadt, om de schuld van hare Majesteit te voldoen? en welke onwettelingen heeft men van hunne wan- hoop niet te vrezen?* Deze vertogen deden hunne uitwerking; de koningin wilde den opstandt van een volk, dat om de vermeerdering van lasten bekwaam was den bandt der vereeniging te breken, en weder onder de regering van zynen eersten meester te keren, door geen strenge wedereisching van het geldt machtigen.

Daar ontstondt een ander geschil met de Hanzee- steden in Duitschlandt. Zy klaagden, dat men de voorrechten, die de koningen van Engelandt haar voor dezen hadden toegestaan, wilde te niet doen, en haar beletten zich langer van het voorrecht van tolvry te zyn te bedienen; dat men met hare goederen even als met die der vyanden van de koningin in hunne onderneming op de kusten hadt gehandelt; dat hare schepen, die krygsbehoeften aan de Spanjaarden bragten, wierden gerooft en geplundert van de Engelsche vloot. Men klaagde ook, dat de kooplieden der Engelsche natie kantoren in Duitschlandt hadden oppgericht, die al de vertiering door een handel, naadelig aan de Hanzee-steden, naar zich trokken. Deze steden deden ook hare klagten aan den keizer en aan de Staten van het Duit- sche Ryk, die zy beweerden wettige rechters

1595. daar van te zyn, en verzochten van hen recht. Men ziet zelfs uit het antwoordt van de konin- ginne op hare klagten, dat deze steden van den keizer een gebodt ontvingen, waar by het inko- men der Engelsche waren in de havenen van Duitschlandt verboden wierdt.

Elizabeth vondt niet goed hare koninklyke macht in de waagichaal te stellen, noch de recht- bank van den keizer in eene zake, alleen af- hangende van de souvereiniteit van hare kroon en de macht van het Parlement, dat de uitspraak daar over hadt gedaan, te erkennen. Des niet- tegenstaande droeg zy zorg, hare handeling, nevens die van hare voorzaten, tegen de klag- ten der samenverbondene steden te verantwoor- den. Meester *Christoffel Perkins* antwoordde daar op in haren name, en vertoonde, *dat de voor- rechten, die zy weder eischten, onder de regering van Eduard den I om voornamste redenen, die het wel- waren van den Staat raakten, en uit kracht van een besluit van het Parlement, dat geen rechtbank boven zich kende, waren vernietigt; dat deze voorrechten in een tydt waren verkregen, dat En- gelandt op den koophandel, noch op de zeezaken niet veel acht sloeg: maar dat het zich daar naderhandt meer aan gelegen latende zyn, de voorrechten, die voor den Staat en voor de kooplieden zo naadelig wa- ren, hadt afgeschafft; om welke reden Maria, boe zeer zy ook op het verzoek van Philips den II, ha- ren gemaal, genegen was geweest de zelve te herstel- len, het echter niet hadt durven werkstellig maken; dat hare tegenwoordig regerende Majesteit nochtans in de samenverbondene steden onderscheidt hadt ge- maakt, en hare schepen door de rechters van de Ad- miraliteit gunstiger dan die van andere natien doen handelen, tot dat de staadt Hamburg hare on- dankbaarheid hadt getoont, en de Engelsche maat- schappij, die daar nedergeslett was, hadt wegge- jaagt; dat daarenboven deze voorrechten alle maat te bovengingen: want in wat landt van de wereldt ziet men dat vreemdelingen minder rechten aan vorsten, of gemenebesten dan de eige ingezetenen betalen? Kortom, dat deze rechten een voornaam deel van de domeinen van de kroon uitmaakten, en dat de onkosten der zelve door den tydt ver- meerdert zynde, het noodzakelyk was de inkomsten daar van ook te vermeerderen; zo dat het niet rechtmatig was te vorderen, dat de tolln ten de- zen dage op den suden voet, daar zy meer dan drie honderd jaren op geweest waren, zouden bly- ven, dat al de gunst, die de handelaars van de Hanzee-steden met reden van hare Majesteit kon- den verwachten, was, dat zy als hare eige on- derdanen wierden behandelt, het welk zy haar reets op het verzoek van den keizer hadt toegestaan, zo wel ten aanzien van de inkomende goederen, die zy naar Engelandt bragten, als van de uitgaande, die zy daar uit trokken; dat men, ten aanzien van die zy van Vlaanderen en van Spanje brag- ten, haar een sluiver voor het pondt minder, dan men van andere vreemdelingen trok, zou afnemen; maar dat zy de Engelsche lakenen naar gene an- dere steden dan die van hun bondgenootschap, aan de andere zyde van den Eems, omtrent ten Oosten van de Oost-zee gelegen, zouden mogen overvoe- ren; dat de Engelschen daar den handel van voor zich behielden in alle de overige delen des werelts voor alle anderen. Hare Majesteit doecht nog meer; zy stondt haar niet alleen een huis en kantoor te Londen en door haar gansche ryk toe, maar ook, dat het zelve door een consul van hare natie zou beftiert worden, mits zy niets tegen de majesteit van de kroon, noch de wetten van den Staat onderwonden. Men ant- woordde ook op hare klagten wegens het*

Eliza- beth ver- ant- woordt haar ge- drag, en verwerpt de recht- bank van den keizer.

95.

eischt geldt, de me- Sta- ge- nt, om.

ver- ooen van we- ge.

\* Deze provin- ciën wa- ren we- der on- der Span- je ge- keert.

Voor- naamste redenen der alge- mene Staten.

De ko- ningin wordt daar door geraakt.

Klagte van de Hanzee- steden aan den keizer tegen E- lizabeth.



1595. nemen en plunderen van hunne schepen door de Engelschen, en men zeide, dat niets daar omtrent was geschied, dat niet met het recht der volkeren overeenkwam; dat, voor dat de schepen vertrokken, de koningin een verbodt hadt doen afkondigen, dat niemandt aan de vyanden zou hebben te brengen het *zij* levens- of scheeps-behoefden, op verbeurte van de schepen en de goederen; dat *men* zich ondertusschen te vrede hadt gehouden met de goederen aan te houden, en dat men de schepen hadt ontslagen.

Wat belangt de beschuldiging van den alleenhandel, de zelve wierdt door de eige schriften der Duitschers weggenomen, die zelf getuigden, dat 'er geen natie was dan de Engelsehe, daar de goederen minder bezwaart waren; zo dat, zeide men, om deze reden te besluiten, de koningin hoopte, dat de keizer en het Ryk, beter onderrecht zynde van de wezentlykheit van alles, het verbodt van den Ryksdag van Augsburg, tot nadeel van de Engelsehe kooplieden daar omtrent uitgegeven, van zich zelve zouden herroepen; ten minste, dat zy daar de uitvoering van zouden uitsstellen, en dat zy met meer omzichtigheit in het toekomende zouden te werk gaan in eene zake, die buiten dat niet aan hen stondt, dewyl het op voorrechten aankwam, die men van eene kroon vorderde, aan welke het stondt de zelve toe te staan, of te weigeren, zonder dat iemandt anders haar daar wetten in kon voorschryven.

*Phillips Howard*, graaf van Arundel, stierf dit jaar in den Tour van Londen. Hy was daar gevangen geweest sedert het jaar 1589, meer door mededogen dan strafheit van de koningin, die zyn leven hadt gespaart, zich te vrede houdende, de aanhangeren door een doodvonnis, dat tegen hem was geweest, in vrede te houden, en hen een hooft af te nemen, met hem gevangen te laten. Men zegt, dat hy een goed gebruik van zynen tegenspoed maakte, alle wereldsche zaken uit zyne gedachten zette, en alleen zyne zaligheid trachtte uit te werken, zich dagen nacht met geestelyke overdenkingen, of zelf-katydningen, die mischin wat al te bygelovig waren, bezig houdende.

*Mylord Faux*, die niet minder dan hy het Rooomsche geloof aankleefde, stierf omtrent den zelve tyd in ballingschap, daar hy buiten dat eene volle vryheit genoot.

De doot van den ridder *Thomas Henneage* viel kort daar na voor. Sedert zyne tedere jeugd was hy in dienst van *Elizabeth* geweest, hebbende de bedieningen van schatmeester van hare kamer, van onderkamerling, en van zegelbewaarder van het hertogdom van Lankaster\*, de eene na de andere, bekleed. Hy was een welgemaakt man, van een minnelijken en Godvruchtigen ommegang, en een rechte hoveling. Hy liet eene dochter na, die zyne goederen aan het huis van *Finch* overbragt.

*Roger Williams* en *Thomas Morgan*, twee ridders, beroemd door hunne krygsdaden, eindigden hun leven met dit jaar. Zy waren beide uit het prinsdom van Wallis en de provincie of het graafschap van Monmouth †, bloedverwanten en boezemvrienden. Zy hadden beide in den oorlog in Nederlandt gedient, en stierven beide byna op eenen zelve tyd, hebbende de laatste den anderen niet langer overleefd dan den dag zyners begravenisse, daar hy by tegenwoordig was. Van daar komende wierdt hy ziek, en stierf twee dagen daar na. De ridder *Williams*, van het oude huis van *Pemrose*, hadt eerst in het leger van den hertog van *Alva*, en naderhandt in dat

van *Elizabeth* gedient, van waar hy door alle trappen gaande tot de eerste bedieningen opklim. Hy bezat een manhaftigen moed, maar was wat te driftig, doch zeer bekwaam in zyn beroep, en die de oorlogen van Nederlandt eer als een veldoverste dan als een redenaar beschreef. Hy wierdt in de kerk van *St. Paulus* begraven. De graaf van *Essex* woonde met alle de officieren, die zich te Londen bevonden, de lykstatie by.

De ridder *Morgan*, van het huis van *Penkarn*, hadt ook zynen ganschen levenstyd in den oorlog, daar hy veel achting van de gansche natie, en, dat meer is, van de koningin, niet alleen om zyne dapperheit en gematigheit, die den anderen ontbrak, maar ook om zyn byzonder voorbeeldt van trouwe, verkreeg, versleten. Dit bleek wanneer de landvoogdt van de Nederlanden van wegens den koning van Spanje hem een brief zondt, waar by hy hem met de grootste wedden, die het hof van Madrid gewoon was aan de eerste officieren van het leger te geven, beschonk. Hy stelde den zelve in handen van hare Engelsehe Majesteit, en bleef onafschiedelyk van haren dienst, te vrede met een veel minder wedde.

Behalven deze heeren en hopmannen stierf *William Whitaker*, een leeraar van grote verdiensten, en zo beroemd door zyne Godvrucht, als door zyne lere. Hy was vyftien jaren hoogleeraar in de hogeschole van Cambridge, en de eerste in het genootschap van *St. Jan* geweest, zodanig aan de letteroeffeningen overgegeven, dat hy 'er zyn lyfs-onderhoudt en gezondheid door verwaarloofde, en zo mager wierdt, dat hy van langzamerhandt, zonder zich van zyne bezigheden of letterkennisse wat te matigen, uitteerde, en dezer wereldt overleed. Over de onverliesbare gnade liepen toen de geschillen en bezigheden der geleerden; zo dat de doot van dezen groten man te smertelyker voor hen was in eene tyds gelegenheit, daar zyne onderwyzingen hen zeer dienstig in zouden zyn geweest.

Wy zullen hier niet spreken van de beroerten in Ierlandt, die in het begin van het volgende jaar ontstonden, naardien wy het verhaal daar van tot op de oorlogen van dat ryk zullen uitsstellen. Wat ongerustheit *Elizabeth* daar ook over hadt opgevatt, hadt zy 'er nog minder over dan over den voortgang, dien de Spanjaarden in Pikardie maakten onder hunnen nieuwen landvoogdt, den kardinaal *Albert*, aartshertog van Oostenryk\*, broeder en opvolger van den aartshertog *Ernest*. Deze prins, dien wy haast het purper zullen zien verlaten, om zwager van *Phillips* den II te worden, was gekoren als de bekwaamste van allen om de Vereenigde provinciën weder onder zyne gehoorzaamheit te brengen, het zy door de genegenheit, die het volk van Nederlandtschlandt voor een Duitsch prins zou hebben, het zy door de verdiensten van den aartshertog, die in waarheit de hoedanigheden van een verstandig landvoogdt, en de bekwaamheit van een groot bevelhebber bezat. Hy was aan het hooft van een machtig leger uit Italië en Duitschlandt gekomen, met een voornemen om een roemruchtigen oorlog te voeren, en Vrankryk door de eene of de andere stoute onderneming te dwingen eene vrede aan te gaan, die hem in staat zou stellen om over de Nederlanden te zegeprelen, of ten minste de ingezetenen te verplichten een verdrag, voordeelig voor den koning van Spanje, te zoeken.

Het sicheen of het geluk hem wilde begunstigen.

Doot van den grave van Arundel;

Van Mylord Faux;

Van den ridder Henneage;

\*by het wederoprechten van dit zegelbewaarderschap. Zie fol. 434. En de ridders *Williams* en *Morgan*. †Andere stellen dit graafschap in Mercie.

1595.

Doot van den leeraar *Whitaker*.

1596.

Cambden. *Thom. P. Ber. De Groot.* Aankomst van den kardinaal *Albert*, aartshertog van Oostenryk, in Vlaanderen.

\*Hy was een zoon van den keizer *Maximiliaan* den II, en broeder van *Rudolph*.



1596. gen. *Henrik de IV* was toen met de belegering van la Fere belemmert, daar hy zelf in persoon voor was, willende deze voornamste plaats, die de stadvoogdt \* in het voorgaande jaar aan de Spanjaarden hadt overgelevert, weder hebben. De aartshertog *Albert* trachtte de zelve eerst te ontzetten; maar wanhopende aan den uitflag, dacht hy de schade, die de Spanjaarden door het verlies van deze plaats leden; met het veroveren van eene andere, die niet min aanzienlyk zou zyn, te vergoeden. Men stelde in de Raadsvergadering, die daar over gehouden wierdt, verscheide voor; maar de raadt van *Rone* boven dien van alle andere bevelhebbers voor goed gekeurt zynde, verscheen hy op een sprong, zonder dat men daar het minst op dacht, voor *Calais* †, daar de aannadering van beschermt wierdt door de *Rysbank* \* en *Nieuwet*, waar van het laatste eigentlyk een dyk of brug was, op de rivier, die van *Ardres* loopt, gemaakt, en versterkt om den doortocht voor die daar te landt willen in komen te stuiten. De andere sterkte beschermdte de haven, en belette, dat eenige vyandelyke schepen daar in kwamen: weshalven men eerst van deze twee posten meester moest zyn, om een goeden uitflag van het beleg te verwachten. *Rone* nam deze beide op eenen dag in, waar op de aartshertog aantsonts batterijen deedt oprichten, van waar men de muren van de stad met zo veel geweldt beschoot, dat de Engelsche schryver verzekert, dat de Engelsche kusten daar van totaan *Greenwich* dreunden, waar door de koningin de tyding van deze belegering zo haast te *Londen* kreeg, als *Henrik de IV* in zyne legerplaats van la Fere. Het wierdt haar aantsonts van de gezanten van dezen vorst, die haar met veel verlegenheit bystandt in een zo hoogdringenden noodt kwamen verzoeken, bevestigd.

Zy veldt daar het zelve oordeel over, endeedt op den zelve dag, zynde een zondag, alle, die de bekwaamste waren om de wapenen te dragen, opschryven, om niet alleen te dienen, zeide zy, om haar buurmans huis, dat in brandt stont, te blusschen, maar ook om te beletten, dat de vlam niet tot in *Engelandt* oversloeg, daar het gerucht reets van was overgekomen. De graaf van *Essex* hadt het bevel over dit leger, dat in allerlyl op de been gebragt wierdt; maar wat naarstigheid men ook aanwendde, die van den aartshertog was nog groter, en de stad wierdt den 24 April tot de overgave gedwongen, voor dat de bystandt aankwam. Anderen zeggen, dat *Henrik de IV*, die te vergeessch getracht hadt de stad bystandt te water toe te zenden, daar in door de tegenwinden verhindert, naar *Montreuil* was getrokken, daar hy tyding kreeg, dat de graaf van *Essex* onder zeil was geraakt. De koning verwachtte hem te *Boulogne*, en de vloot daar aankomende, verzocht hy den Engelschen *Mylord* op eene plaats, die hy hem aanwees, drie mylen van *Calais* gelegen, te landen, belovende, dat hy met vier duizend man te voet en vyf en twintig honderd ruiters, al uitgezocht volk, behalven die de hertog van *Montpensier* uit *Normandie* aanbragt, by hem zou komen. Maar terwyl zy over de zwaarigheid der landinge redenkavelden, en de tydt en plaats, daar zy geschieden zou, vaststelden, zette de aartshertog de belegering zo krachtig voort, dat de stad, na dat de stadvoogdt \* dood geschoten, en zyn plaatsouder † gevangen genomen was, stormenderhandt ingenomen wierdt, zo dat alles over den kling moest springen. Dit verlies wierdt gevolgt van dat van *Guines* en van *Ardres*, veroveringen, die

*Rone* door zyne bekwaamheit en dapperheit uitvoerde. Naderhandt wierdt hy in het beleg van *Hulst* gedood.

Deze overwinningen vermeerderden den moed der Spanjaarden, en velden daarentegen dien der Engelschen neder. Men zeide, dat de vyanden alleen eene kleine overvaart hadden te doen om in *Engelandt* te komen; dat men niet moest twyfelden of men zou hunne vloten eerstdaags op de kusten van dat ryk en van *Ierlandt* zien verichynen; dat de ongelukkige onderneming van *Hawkins* en van *Drake* in *Amerika* geen goed voorteken voor de Engelsche natie was; dat de *Ierlandische* oproermakers niet anders dan de vloot van *Spanje* te gemoet zagen, om van alle kanten een opstandt te beginnen; dat alles de Spanjaarden scheen te begunstigen, om zich te wreken over het verbranden en veroveren van hunne steden in de *Nieuwe Wereldt*, en het ontwerp, zo lang geleden genomen om een inval in *Groot-Britannie* te doen, uit te voeren. Maar niets ontzette de koningin, standvastig in gevaar, en wys in hare overleggingen; het geluk was doorgaans hare raadslagen gunstig. Haar Raadt vondt zich verlegen, en verscheiden wilden, dat men, zonder zich met ondernemingen, als die van *Hawkins* en *Drake* waren, te bemoeien, de macht te landt en ter zee moest gebruiken om de havens en de toegangen van het ryk te bewaren. Zy zeiden, dat men zich van het ongeluk van deze twee bevelhebbers moest bediennen, en het noodlot van de gansche natie niet aan het zelve geval bloot stellen, met aan de zee en aan het lot van een zeeslag hunne schepen en soldaten te wagen; dat hen het zelve kon overkomen, als in het voorgaande jaar gebeurt was aan de twee dapperste kapiteinen, die *Engelandt* ooit hadt gehad. *Waar zouden wy dan*, zeiden zy, *en tot wien zouden wy onze toevlucht nemen, indien ons zulk een verlies overkwam; wie zou het landen der Spanjaarden, het verwoesten der landeryen, het verbranden der steden, en de ellende van alle provincien beletten?*

Dit waren de gedachten van de koningin niet. Zy stelde eene, die daar gansch tegenstrydig mede was, in het werk, en ieder prees haar besluit, uitgenomen de blohertigen, die den raadt van de anderen zekerder oordeelden te zyn, om dat men minder waagde. Maar deze vorstin hieldt het tegendeel staande, zeggende, dat 'er niets gevaarlyker was dan zich in zyne havens op te sluiten; dat de vyanden dit besluit veel eer aan hunne verbaaftheit dan aan hunne onvoorzichtigheit zouden toeschryven, en dat het onvergelyklyk beter was hen in hunne havens aan te tallen, dan zich in zyne eigene te laten overvallen.

Om eene zo stoute onderneming werktellig te maken, beval zy eene vloot, overeenkomende met haar ontwerp, gereed te maken. De zelve bestondt in honderd en vyftig schepen, waar onder zeventien konings schepen en twee en twintig \* van de Vereenigde provincien waren: de andere bestonden in pinassen, om volk en voorraadt over te voeren. De meeste macht was in volk niet ten aanzien van hun getal, maar van hunne ondervinding en dapperheit; zo dat 'er niets onnuttig, noch van omslag in deze vloot was, dat niet noodzakelyk en dienstig was tot een zeeslag, niets, dat niet hielp tot de overwinninge, die men zich daar van beloofde. Men telde veertien duizend Engelschen, behalven de *Nederlanders*, die men op niet minder dan zes of zeven duizend man begrootte. Onder de veertien duizend Engelschen, waar van de helft in uitgezocht volk bestondt, waren ook duizend

1596. Standvastigheit van de koningin.

Besluit om Spanje aan te tallen.

Zy maakt eene vloot gereed.

\* De Groot zegt vier en twintig. Beschryving van de soldaten op de schepen.

in het begin van April. Beleg van Calais. \* of Risbandt, ook Bissau.

Elizabeth zendt den graaf van Essex met krygsvolk naar Vrankryk.

Overgave van Calais.

\* Sr. Paul Sidolfan. Cam-pagool.

1596.

doodt an den eeraat vaker.

1596.

amb-... hantmer. Ber. e Groot. Aant-... in den ordinaal lbery, rshen-... g van offen-... k, in aando-...

\* Hy is een on van nkes-... Max-... lian... II, broe-... van delph.



1596. zend vrywilligers, alle jonge edellieden, zonen van Mylords, of ridders, die niets vuriger wenschten dan te vechten en te landen, zonder zich te bekreunen over het getal hunner vyanden, noch over de sterkte der steden, noch de grootte van hunne galeien. Zy hadden tot hunne bevelhebbers hoofden, die geen minder moedt hadden. De graaf van Essex en de zeevoogdt *Karel Howard* \* waren de voornaamste. Ieder van hen beide hadt den tytel van bevelhebber, met eene gelyke macht, met dit onderscheidt, dat de een het bevel te landt, en de andere te water zou voeren. Tot hunne algemene plaatshouders hadden zy Mylord *Thomas Howard* †, de ridders *Walther Raleigh*, *François Vere*, *George Carew*, en *Clifford*. De vloot wierdt in vier smaldeelen, onder het gezag van den zeevoogdt, den grave van Essex, Mylord *Howard* en den ridder *Raleigh* verdeelt. Men noemde ook de officieren over het volk, dat tot deze landinge geschikt was. De ridder *Vere* was algemeen plaatshouder \*, de ridder *Wingfield* veldmaarschalk, de ridder *Carew* meester van de artillery, en de ridder *Clifford* serjant majoor. De kolonels waren *Robert*, graaf van *Suffex*, de ridder *Christoffel Blount*, *Thomas Gerard* en *Richard Wingfield*. De ridder *Edmund Wingfield* geboodt de vrywilligen. *Anthony Ashley* hadt de bediening van krygs-geheimchryver, zynde gelast aantekening te houden van alle besluiten en uitvoeringen van de vloot.

Wonderlyk schoon zyn de bevelen, die de koningin aan deze bevelhebbers gaf. Voor eerst beval zy hen de havenen en pakhuis-werven, daar de koning van Spanje zyne schepen en noodwendigheden gereed maakte om een inval in Ierlandt en Engelandt te doen, te verwoesten, niets onbedacht te ondernemen, willende liever, zeide zy, overwinningen, die minder bloedt kostten, schoon zy zo voordeelig niet waren. Ingeval van beleg of innemen van steden beval zy de vrouwen, kinderen en oude lieden te sparen, en zich van hunne wapnen niet te bedienen dan tegen die de wapenen in de handt hadden; het geldt, dat van den buit en de plundering kwam, deels tot de onkosten van deze onderneming te gebruiken, en deels tot vergelding van die indapperheit uitblonken; zich altoos wel vereenigt te houden; hun voornemen malkander mede te delen; met geduldt de redenen van ieder aan te horen, en niets te besluiten dan by meerderheit van stemmen. Dat, indien zy het geluk hadden de Spaansche vloot in hare haven te vernielen, en dat zy de komst van de vloot uit West-Indië vernamen, zy zo veel schepen zouden zenden, om haar te ontmoeten, als zy nodig oordeelden, zonder iets te wagen, welker verovering de vyanden buiten staat zou stellen, en hen verryken. Zy kroonde deze bevelen met Godvruchtigheid, hebbende een gebedt doen opstellen, dat zy wilde dat men dagelykch op ieder schip in de tegenwoordigheid van al het volk zou doen. Dus was het dat deze vorstin Godt en menschen in haar belang bragt, en dus wist te overwinnen, sparende het bloedt van hare soldaten en dat van hare vyanden. Dus hadden de tederhertigheid, de meêdogendheit en de Godzaligheid, die haar aangeboren waren, de overhandt tot in het geven van hare krygsorders. Dus is het dat noch wreedheit, noch cerloosheit hare overwinningen ooit bezwalkte.

In het begin van Juny vertrok de vloot uit Pleimuiden. Den zelven dag joeg haar een tegen-

windt weder binnen: doch des anderen daags de 1596. windt weder gunstig zynde, gingen zy weder onderzeil, nemende hunnen koers Westwaarts, en diep in zee stekende, om van de kusten van Spanje en Portugal niet ontdekt te worden. Hun voornemen was Cadix te overrompelen. Dus hadt de koningin met de twee opperbevelhebbers afgesproken; maar men hadt niet raadzaam geoordeelt het zelve aan allen bekend te maken: echter hadt ieder kapitein een geheimen lastbrief, met bevel van den zelven niet te openen voor dat men de kaap St. Vincent zou voorby zyn gezeilt, en indien zy van vyanden wierden angetast, den zelven in zee te werven. Het geluk was de Engelschen zo gunstig, dat zy op de hoogte van dezen hoek kwamen, zonder andere schepen dan alleen een Ierich schip ontmoet te hebben, waar van de stuurman hen verkundschapte al wat zy gaarne wilden weten. Hy zeide hen, dat hy van Cadix was vertrokken, daar hy alles in eene diepe rust hadt gelaten; dat men daar geen Engelische schepen verwachtte, en dat, in plaats van voorzorg tegen deze vloot, daar men niet eens van sprak, genomen te hebben, daar geen soldaten waren, uitgenomen eene slechte bezetting, onbekwaam om eenigen wederstandt te bieden, om dit eilandt te bewaren. Dat de gallioenen, galeien en oorlogschepen, en andere, die met ryke koopmanschappen uit Indië waren gekomen, verward in de baai onder een lagen, en dat, indien men hen kon verrasschen, het mogelyk niet ondoenlyk zou zyn de zelve in brandt te steken.

Dit was mede het gevoelen van den grave van Essex. Op den 20 Juny, zynde een zondag, verscheen de vloot in den ochtendstondt naby de kerk St. Sebastiaan, ten Westen van het eilandt gelegen, en wierp daar het anker. Deze Mylord, in der waarheit dapper, maar mogelyk wat te staatzuchtig, zich in het gezicht van dit eilandt ziende, vermaard door de pilaren van *Hercules*, en zelfs in het gezicht van deze pilaren, die daar nog staan, en die niet anders dan twee bergen \* in de Straat van Gibraltar zyn, vondt zich aangemoedigt door de uitgekrete daden van dezen heldt. Hy wilde, dat men aanstonts met ontrolde zeilen naar de baai van Cadix lopen, en uit den mondt van het geschut hunne aankomst bekend maken zou; het volk doen landen, en de stad, die den naam van het eilandt draagt, daar de zelve op is gelegen, aantasten. Maar de zeevoogdt en de ridder *Raleigh* hielden zich by de bepaalde bevelen van de koningin, die hen boven al hadt ingescherpt, zich niet door ydele eerzucht tot hagchelyke ondernemingen te laten verlokken. Daarenboven hieldt de zeevoogdt, die een verstandig man was, niet van al te rockelozen en al te voorbarige ondernemingen. Zy wederhielden derhalven de voorbarigheid van den grave van Essex, maar zy moesten zyn ongeduldt iets inwilligen, en toestaan een proef van de landinge te nemen met eenige pinassen, ondersteunt door het vuur van de oorlogschepen. Deze onderneming gelukte niet. De zee, opgestopt door den windt, die uit de haven met geweldt kwam, dreef de schepen, die naderen wilden, weder te rug, zo dat het onmogelyk voor de pinassen was aan landt te komen. De graaf van Essex, deze zwarigheid niet kunnende te boven komen, drong niet meer op de landing aan: maar hy verzocht den zeevoogdt om de gallioenen en koopvaardyischeepen, die zich in een kleinen inham in de rondte hadden gelegd, aan te tasten, denkende, dat hy de zelve met weinig moeite zou vernielen. De zeevoogdt oordeelde daar anders

\* Naderhandt graaf van Nottingham.

† Naderhandt graaf van Suffolk.

\* Luitenant-generaal.

Heerlyk bevel van de koningin aan hare bevelhebbers.

Vurigheid van den grave van Essex.

\* Calpe en Abyla, de eest in Andalusie, en de andere in Mauritanie.

Gemsigtigheid van den zeevoogdt.



1596. ders van, en vertoonde hem, dat 'er grote zwa-  
righheit in deze onderneming flak, dewyl deze  
fchepen door het gefchut van de fterkte en van  
vyftien galeien, daar men het vuur eerst van  
moeit uitftaan, wierden gedekt. Des anderen  
daags liepen de Spaanfche oorlogfchepen, die  
zich in de baai van Cadix niet veilig oordeelden,  
achter een ftuk lands, dat men Puntal noemt, on-  
der het ryk van Granada behorende, en de koop-  
vaardyfchepen naderden meer het landt, en gin-  
gen te Port Real leggen. Niettegenftaande het  
fchieten uit het fort en de galeien, daar de me-  
nigvuldige fchoten een fchrikkelyke dreun van  
maakten, nam de Engelfche vloot aanftonts hun-  
ne plaats in.

Deze poft bezet hebbende, befloot men de  
oorlogfchepen, achter het Puntal leggende, en  
de galeien, in de haven gebleven, aan te taf-  
ten. Men zegt, dat de graaf van Effex toen  
zynen hoedt van blydfchap in de lucht wierp,  
willende daar mede zyne luft tot vechten be-  
tuygen. Hy gaf 'er ter zelve tydt het teken  
van. *Raleigh* hadt order naar het Puntal te ze-  
len, en daar de fchepen te bevechten, en *Vere*,  
die het fchip de Regenboog geboodt, wierdt te-  
gen de galeien gezonden. De zeevoogdt en de  
graaf van Effex hielden zich in het midden van  
de vloot, om byftandt, daar het nodig was,  
te zenden, of den zelve aan alle kanten te  
brengen; weshalven deze laafte, ziende, dat  
de ridder *Vere* van de vyanden omcingelt was,  
heen vloog om hem te ontzetten, en de galeien  
dwong af te deinzen. Zy naderden het ftandt,  
om de brug, tuffchen dit eilandt en het vafte  
landt gelegen, te bereiken, lieten zich door  
werktuigen daar over brengen, en raakten alzo  
in volle zee, zoekende het door macht van ze-  
len en van riemen te ontlopen. Echter waren  
'er twee, die 'er niet konden over raken, en in de  
handen der Engelfchen vielen.

De zwaarfte floot was achter het Puntal tegen  
de oorlogfchepen, die daar ten anker lagen, ge-  
dekt zynde door deze poft zelve, daar de toe-  
gang van wegens de klippen en zandbanken zeer  
moeylyk van was, behalven dat men al het vuur  
van de Spaanfche fchepen, die hen dan eens de  
eene, en dan eens de andere laag gaven, hun ge-  
fchut telkens met groot geweldt loffende, moeft  
uitftaan. Terwyl het laag water was, moeft  
de laafte veel uitftaan, maar de vloedt opkomen-  
de grepen zy weder moedt, en wanneer de vloedt  
hoog was om geen banken te vrezzen, het welk  
hen hadt tegengehouden, vielen zy met zulk eene  
vreugde op de vyanden aan, als die genen gemeen-  
lyk tonen, die de overwinning wegdragen. De  
graaf van Effex en de zeevoogdt zelf, met zynen  
zone, naderden van den kant, daar zy dachten  
het meefte gevaar te zyn, en hielpen den ridder  
*Raleigh*, die zynen moedt en zyne ondervinding  
door heerlyke daden, ogerenkomende met zynen  
roem, deedt uitblinken. Men vocht van  
het kriecken van den dag tot op den middag met  
veel heftigheit zo wel van de eene, als van de an-  
dere zyde; maar de Spanjaarden, ziende de meefte  
te van hunne galloenen of doorboort door het  
gefchut der Engelfchen, of zonder matten, die  
nedergefchoten waren, het dek overftromende  
van bloedt, en bezaait met ftervenden, of reets  
geftorvene lyken, befloten de andere in brandt te  
fteken. Het was droevig te zien, zelfs voor  
de overwinnaars, hoe de Spanjaarden uit deze  
grote fchepen in zee fprongen, om zich voor  
de vlam te bergen, die hunne fchepen verteerde,  
om fchippbreuk tegen de rotien, daar men de  
zelve naar toe dwong, te lyden. Eenige van

III Deel.

deze ongelukkigen bereikten het ftandt; an-  
dere kwamen aan boordt van den Engelfchen  
zeevoogdt zyn mededogen afsmekken. Zy wier-  
den zeer belecit ontfangen, zo dat zy, op het  
punt van te vergaan, zonder dat hunne bevel-  
hebbers hen konden helpen, hun behoudt by  
de mededogende overwinnaars kwamen zoeken.  
Het fchip vanden Spaanfchen zeevoogdt, de *St.*  
*Philippus* genaamt, een der heerlykfte galloenen  
van Spanje, 1500 ton groot, was onder het ge-  
tal der verbrande fchepen. Een Moorsche flaf  
ftak het buchkruidt aan, zonder dat men zegt, of  
het op het bevel van den gebiedder, of om zich te  
wreken over zyne dienftbaarheid, was gefchied.  
Het vuur floeg tot twee naaft by gelegene gal-  
loenen over, die mede verbrandden. Twee an-  
dere, de *St. Mattheus* en de *St. Andreas* genaamt,  
wierden door de zorg en het mededogen van den  
Engelfchen zeevoogdt en den ridder *Thomas Ge-  
rard* behouden.

Na het vernielen van deze fchepen ftapten de  
Engelfchen aan landt. De graaf van Effex, die  
de landing geboodt, trok aan het hoofd van acht  
honderd man naar Cadix, terwyl hy de ridders  
*Clifford*, *Blount*, en *Gerard*, met eene andere  
party, van den kant van de brug, waar door het  
eilandt aan dit deel van het Spaanfche Betika,  
dat heden den naam van Granada draagt, gehecht  
is, deedt naderen. Hy hadt hen bevel gegeven  
zich vande brug meefter te maken, en het werk-  
tuig, waar door de vyanden hunne galeien wiften  
over te winden, om in zee te geraken, te bre-  
ken, het welk zy deden. Wat hem aangaat, hy ver-  
volgde zynen weg nevens de graven van *Suffex*, van  
*Naffau*, van *Chriftoffel* van Portugal, zoon van  
den koning *Don Antonio*, en vele andere ridders,  
die voor de bloem en den dapperften adel van En-  
gelandt wierden gehouden, daar zy ook by deze  
gelegenheit blyken van gaven. De Spanjaarden,  
hunnen moedt willende betonen, kwamen tot  
op vyf honderd fchreden van de ftadt trotschelyk  
aantrekken. Maar de graaf van Effex, veinzen-  
de te wyken, om hen nog wat verder uit te lok-  
ken, hadt niet zo haaft zyne vaandels tegen hen  
doen omkeeren, en het teken van den aanval ge-  
geven, of zy vluchtten met groten haaft naar de  
ftadt, en dachten niet anders dan om hunne muren  
te verdedigen. Zy wierden door de Engelfchen  
verrafcht, die de muren opklimmende zich van bo-  
ven nederwierpen, zonder eens te denken van  
wat hoogte zy vielen, terwyl de ridder *Vere* en  
de graaf van Effex zelf op de poort stormden, die  
door het gefchut open barfste. Kort daar na  
kwam de zeevoogdt *Howard* met zynen zone, ge-  
volgt van de ridders *Paget*, *Raleigh*, *Southwel*,  
en verfcheide anderen. De ridder *Hobby* droeg  
den koninklyken ftandaardt aan het hoofd van  
de krygsbenden. De Spanjaarden hielden eeni-  
gen tydt ftandt; zo dat daar veel bloedt van  
de eene en van de andere zyde wierdt vergo-  
ten. Meer dan een half uur vocht men in de  
straten, tot dat eindelyk de Engelfchen, de Span-  
jaarden altydt achter uit dryvende, de plaats inna-  
men, alwaar de ridder *Wingfield* sneuvelde, en de  
zeevoogdt *Howard* by den grave van Effex  
kwam. De Spanjaarden verloren telkens grondt,  
en weken af naar mate dat de Engelfchen hunne  
overwinning vervolgden. Zy weken in de fterk-  
te en in het ftadhuis, maar boden weinig weder-  
ftandt, gevende zich des anderen daags over, on-  
der beding van hun leven te behouden, en niets  
dan hunne klederen met zich te nemen. Al wat  
in de ftadt gevonden wierdt bleef tot buit voor  
den overwinnaar, aan wien de Spanjaarden zich  
daarenboven verbonden vyf honderd en twintig  
dui-

Ppp

dui-

Gevecht  
tuffchen  
de En-  
gelfchen  
en de  
fchepen  
en ga-  
leien van  
Spanje.

Aanval  
en inne-  
men van  
Cadix.

Vurig-  
heit van  
den gra-  
ve van  
Effex.

\* Calpe  
en Abyla,  
de eerfte  
in Anda-  
lufie, en  
de ande-  
re in Mau-  
ritanie.

Gema-  
tigheit  
van den  
zee-  
voogdt.

Over-  
winning  
der En-  
gelfchen.



1596.

duizend dukaten voor brandschattinge te betalen, gevende veertig gyselaars om mede naar Engelandt gevoert te worden. De voorwaarden van het verdrag aldus gemaakt zynde, deedt men een gebodt afkondigen van niemant overlait te doen. Men deedt alle de vrouwen, de geestelykheit en de burgers veilig naar Port St. Maria brengen, gelyk men overeengekomen was. Daar bleven niet meer over dan de koopvaardyschepen, naar Port Real gevluht. De zelve boden twee millioenen dukaten aan om zich vry te kopen; maar de zeevoogdt antwoordde, dat men hem gezonden hadt om den oorlog te voeren, de macht der vyanden te vernielen, en gene brandschattingen, om zich te verryken, aan te nemen. Ondertusschen hadt de hertog van Medina Sidonia tydt om een gedeelte van de goederen te bergen; het overige wierdt met de schepen verbrand. Men begroot het verlies, dat Spanje door dezen aanval leedt, op twintig millioenen dukaten. De overwinnaars deden hier zo veel dapperheit blyken, dat de opperbevelhebbers zestig van deze jonge krygshelden, meest alle Engelschen, maar waar onder ook eenige Nederlanders waren, tot ridders sloegen.

Koop-  
vaardys-  
schepen  
te Port  
Real ver-  
brand.

† Thun-  
nus.

Weder-  
keren  
van de  
Engel-  
sche  
vloot na  
Cadix  
verwoest  
te heb-  
ben.

Zy ver-  
woestten  
el Faro  
in Al-  
garbe.

Vervolgens nam men in overleg, of men zich in de overwonne plaats zou handhaven, mits daar Engelsche bezetting in leggende, of dat men de zelve, na ze verwoest te hebben, zou verlaten. De graaf van Essex was voor het eerste. Hy zeide, dat het veroveren van Cadix een nagel in de doodkist der Spanjaarden zou zyn, die de wondt ongeneeslyk zou maken, biedende aan de stad met vier honderd man drie maanden, tot dat men eene talryker bezetting hadt gezonden, te bewaren. Men zegt †, dat de Hollandische officieren dit heerlyk gevoelen krachtadig ondersteunden, oordelende, dat men by het veroveren van Cadix St. Lukar moest volgen, om daar de Moren te lokken, die zeer begetrig waren om Andalusië en Granada weder te hebben. Maar het andere gevoelen haalde het over. De begeerte om het vaderlandt weder te zien, en daar den ryken buit, in dezen oorlog gekregen, te brengen, was krachtiger dan die van het inhouden van eene stad, die een eeuwig gedenkteken van hunnen roem zou zyn geweest. Mogelyk vondt men der zelve behoudenis ook onmogelyk; zo dat men oordeelde, dat het veel beter was de zelve te verwoesten. De muren wierden derhalven geslecht, en men stak eenige huizen in brandt. Dit gedaan zynde deedt de zeevoogdt het teken van den aftocht blazen, en de vloot maakte zich den 5 July gereed om weder naar Engelandt te keren.

De Spaanische schryvers, die van deze verrechtinge spreken, laken de Engelschen minder dan zy hen pryzen. Uitgenomen de kerkschendery, die zy hen te last leggen, en daar men zich bezwaarlyk voor kan wachten, wanneer eene stad stormenderhandt wordt ingenomen, bekennen zy, dat zy zich in al het overige srydbaar, voorzichtig en edelmoedig hebben gedragen. Een wonderbare lof in den mond der overwonnenen.

Ondertusschen vervolgde de vloot hare reis, en te gelyk hare verwoestingen. De eerste plaats, daar zy ankerde, was el Faro, eene stad van Algarbe, dus naar hare gelegenheit genoemt, om dat ze voor de schepen, die deze kusten bezeilen, als een vuurbaak dient. De inwonners, hunne aannadering vernomen hebbende, waren met hunne huisfieraden landwaarts in gevluht: maar zy lieten eene schone boekery achter, die de graaf van Essex in zyne schepen deedt brengen. De gevluhte Spaanische galeien, daar

wy van gesproken hebben, verschenen op deze hoogte; maar ziende, dat de zeevoogdt zyn steven naar hen toe keerde, weken zy af, met uit al hare macht te roeien; en de vloot vervolgde hare reis. Zy waren haast uit hun gezicht, de windt naar het Noorden gelopen zynde, wanneer zy de kaap St. Vincent bestreken, bragt hen haast in volle zee. Toen hieldt men Raadt, of men niet naar de Azorische eilanden zou gaan, om aldaar de schepen, die uit Indië kwamen, en nooit nalieten zich aldaar te ververschen, in te wachten. De graaf van Essex was van dit gevoelen, en verzocht daar alleen twee konings schepen, met tien pinassen, toe. De Hollandische kapiteinen waren voor de tweede maal van zyne gedachten; maar de zeevoogdt en alle de anderen waren van een ander gevoelen; weshalven zy het zelve moesten volgen. Men naderde alleen de Corunna en Ferreal, op de kusten van Gallicië gelegen, om de schepen, die men in de haven, of op de rede zou vinden, te verbranden. Men ontdekte 'er gene; des wilde men geen landing wagen, noch naar het verzoek van den grave van Essex, radende, dat men zich van de haven van St. Andries en St. Sebastiaan, in de zee van Biskaje, meester zou maken, luisteren.

Zodanig is de uitvoering van de Engelsche vloot geweest, volgens het kort verbaal, dat de graaf van Essex zelf daar van gaf, geloofwaardiger omtrent het gene daar was voorgevallen dan iemandt anders, en daar men zich bygevolg beter aan kan houden dan aan dat van alle anderen. *De Engelschen, zegt hy, wachbitten niet tot dat de machtige koning van Spanje, die hen dreigde, een verwoestenden oorlog in hun landt bragt, daar by grote toebereidselen toe maakte, om zyn voornemen in bet werk te stellen: maar zy kwamen hem voor; zy trokken in zyn landt, en dwongen hem, om zo te spreken, in zyn eigen leger. Zy vernielden zyne vloten; deden het grootste gedeelte van zyne schepen te grondt gaan, of verbrandden de zelve. Zy voerden twee van zyne gallioenen in zegepraal weg; verjoegen vyftien van zyne galeien; verlostten verscheidene Engelschen, die daar op waren, en schonken de Spanjaarden, die zy gevangen hadden, op eene edelmoedige wyze hunne vryheit. Zy maakten zich meester van Cadix, eene der beste steden van het Spaansche Betika. Het landt en het veroveren kostte hen even veel. Zy bleven daar dertien dagen in slagorder staan, om gansch Spanje uit te dagen, en vertrokken niet van daar voor dat zy het verwoest hadden, nemende, behalven twee gallioenen, meer dan honderd stukken metaal geschut met zich, nevens een ryken buit, dien de Romeinen Ipolia opima plagten te noemen. Zodanig waren de rykdommen, van het verbrande schip van den zeevoogdt genomen, zonder te spreken van den buit, daar de soldaten en matrozen mede overluden waren. Maar de roem der Engelschen besondt minder in dezen buit dan in de schade, die zy aan de vyanden toebragten, hebbende dertien van hunne gallioenen, nevens vier en veertig van hunne schepen, geladen met de schatten van de Nieuwe Wereldt, vernielt, hunne pakhuizen en scheepsbehoefden, met zo veel kosten en zorg voor de vloot, die eene landing in Engelandt zou doen, byeen gebragt, onbruikbaar gemaakt, en ter zelve tydt hunne staatzuchtige voornemens tot niet doen uitvallen, en hen zelfs van den handel op Indië voor dit jaar berooft door het verlies der koopmanschappen, die men van Cadix naar Nieuw-Spanje voert, nevens de schepen, die tot dezen tocht bereid waren. Daarenboven, de Engelschen zich eenmaal den weg gebaant hebbende om de zesteden van den Katholyken koning te veroveren, wie zal hen beletten voor de tweede maal derwaarts te trekken, en*

1596.

Verhaal  
van deze  
verrech-  
tinge  
does den  
grave  
van Es-  
sex.



1596. *hunne overwinningen verder nit te breiden?*

Dus legt het verslag van den grave van Essex. Voorts zeide hy niets, of hy hadt het uitgevoerd, of hy was in staat om het te doen, en indien men zyne gedachten hadt opgevolgt, de ryken, die Spanje in de Middellandische en de Grote zee heeft leggen, zouden gebeeft hebben. Maar Elizabeth dacht minder om veroveringen te doen dan den vyandt te beletten iets te onderwinden van het gene, daar zy mede gedreigt wierdt. Om deze reden was het dat zy aan dezen bevelhebber, wiens krygsvuur haar niet onbekend was, een zo bezadigt man, als de zeevoogdt Howard was, hadt toegevoegt, willende ook, dat deze jonge Mylord, dien zy begon gunstig te zyn, in de school van zulk een groot kapitein leren zou gematigt en geduldig te zyn, het welk zy voor de twee grootste deugden in een oorlogsmann aanzag.

Het ont-  
haal van  
de ko-  
ninginne  
aan de  
bevel-  
hebbers  
op hun-  
ne we-  
der-  
komst.

Oudheit  
van het  
geslacht  
van  
Vere.

\* een  
kasteel  
in  
het landt  
van  
Caux, in  
Norman-  
die.

Eliza-  
beth be-  
schaamt  
de  
troefsch-  
heit van  
den gra-  
ve van  
Essex.

Op hunne wederkomst bewees de koningin den eenen zo wel als den anderen grote beleeftheden, en hunne uitvoering als eene zeegepraal aanzierende, gaf zy hen daar den lof van. Zy schreef ook een verplichtenden brief aan Jan van Duivenvoorde, heer van Warmond, die het bevel over de Hollandsche schepen hadt, en die zyne dapperheit in deze onderneming hadt doen blyken. Zy vergat geenzins de andere bevelhebbers, die zich hadden beroemd gemaakt. Zy gaf het stadvoogdschap van den Briel aan den ridder Francois Vere, ter vergelding, die zy aan zyne dapperheit en zynen adeldom meende verschuldigt te zyn. Hy was afkomstig van een huis, waar in het graafschap van Oxford sedert het jaar 1155 was geweest, en daar het nog sedert twee en twintig geslachten in wordt bewaart. Men ziet uit den tytel van heer van Balbek \*, dien de oudste van dat huis heeft behouden, dat het zelve uit Normandië afkomstig is, van waar het naar Engelandt met Willem den Veroveraar overging. Voorts hadt de ridder Vere niet alleen in het veroveren van Cadix uitgeblonken, maar ook in de Nederlandsche oorlogen, daar hy het bevel over een regiment Engelschen in dienst van de algemene Staten hadt gehad. Hy versloeg de Spanjaarden te Rhynderk, nam het kasteel van Lichtenvord, en dat van Burik in, en hernam de stad Zutphen. Maar de graaf van Essex was geenzins zyn vriendt; hy zeide, dat men het bewindt van eene stad, die men als een pandt van de Nederlanders hadt, aan geen man, die in hunne foldy stondt, moest vertrouwen. De koningin antwoordde hem, dat zy te zeer van de trouw van den ridder Vere overtuigt was, om den minsten argwaan te hebben, zo dat zy, wat genegenheit zy ook voor Mylord Essex hadt, geen acht op zyn tegen-gevoelen gaf.

Het was niet alleen by dit toeval, dat zy dezen jongen heer tegenprak, en deedt blyken, dat zy hare keur vry en onafhankelyk hadt, het zy ten aanzien van de hinderpalen, daar hy de zelve door trachtte te dwarsbomen, het zy ten aanzien der verzoeken, waar door hy zich de meester by haar poogde te maken; hy hadt het ampt van geheimichryver van Staat voor den ridder Bodley getracht te verkrygen, hem by de koningin voorgedragen hebbende als een onderdaan van eene onvergelykelyke voorzichtigheit, terwyl hy de gaven van den ridder Robert Cecil, zynen mededinger, verkleinde. Maar zyne genegenheit voor den eersten en zyne kleinachting voor den tweden hadden een te- III Deel.

genstrydiger uitwerksel dah hy daar van hadt verwacht. Bodley hadt waarlyk verdiensten, en voor dat de graaf van Essex van hem aan de koningin met zo veel drift hadt gesproken, dacht zy hem als mede-amptgenoot van Cecil aan te stellen; maar dit krachtige aanzoek maakte hem verdacht, en zy begeerde niet, dat iemand van hare staatsdienaren een ander dan haar verplicht zou zyn; zo dat de ridder Cecil alleen in deze voornam bediening wierdt bevestigt.

Phillips de II kon den nieuwen slag, dien hy te Cadix hadt gekregen, niet verduwen. Om zich te wreken rustte hy eene andere vloot in de havenen van Spanje en Portugal uit, doende alle de schepen, die hy daar vondt, ten oorlog toerusten. Hy kocht zelfs eenige van vremden, en ligtte van alle kanten soldaten en matrozen, blyvende by zyn eerste besluit om een inval in Ierlandt en Engelandt te doen. Maar deze nieuwe toebereidelen dienden niet dan om hem nieuwe schade toe te brengen. De stormen deden in dezen tweden tocht het geen in den eersten de wapenen der Engelschen hadden gedaan; zo dat het scheen als of hy hemel en aarde tegen hadt. Zyne vloot was naauwlyks in zee, of zy wierdt door een zo geweldigen storm angetast, dat verscheide van zyne schepen zonken, en verscheide tegen de klippen aan morselen stieten. Men kreeg de tyding van dit ongeluk eer men nog wist dat de vloot vertrokken was. De koningin deedt Godt plegtelyk danken, die dezen storm op hadt doen komen om de vloot van hare vyanden te verstrooien voor dat zy zelfs op hare kusten was verschenen. Ondertusschen, op de tyding, die zy van deze toerusting in Spanje kreeg, hadt zy de voornaamste toegangen van haar ryk versterkt; zy verbeterde de kasteelen van Zandfordt, Portlandt, Hull, en andere plaatsen, vermeerderde de werken aan de eerste, en bragt aan alle kanten volk en krygstuyg, met al wat daar toe wierdt vereischt, byeen. Zy vernieuwde het verbondt met Henrik den IV, en vereenigde zich met hem nog naauwer tegen hunnen algemenen vyandt door een verwerend en aanvallend verbondt, daar de hertog van Bouillon en Sancy van wegens den koning over kwamen handelen.

Het zelve wierdt den 14 May te Greenwich gesloten, en behelste inzonderheit: Dat gene der twee kronen vrede met den koning van Spanje zou maken zonder de toestemminge van beide, waar van de brieven met hunne eigene handt zouden ondertekent zyn; Dat de koningin van Engelandt den koning van Vrankryk strax na het bekrachtigen van dit verdrag een onderstandt van vier duizend voetknechten zou te hulp zenden, tot verdediging van Pikardië en Normandië, nevens de aangrenzende landstrecken, mits de zelve niet verder dan vyftig mylen van Boulogne afgelegen waren; Dat deze hulpbenden, na dat zy in Vrankryk zouden zyn aangeland, op kosten van zyne Allerchristelykste Majesteit zouden onderhouden worden; Dat hare Engelsche Majesteit dat getal van tydt tot tydt voltallig zou maken; Dat de koning van Vrankryk op de zelve voorwaarden de koningin van Engelandt, indien zy vyandelyk in hare ryken mogt worden angetast, met een gelyk getal van vier duizend man, op hare kosten na dat zy in Engelandt voet aan landt zouden hebben gezet, zou te hulp komen, met beding, dat de zelve insgelyks niet genoodzaakt zouden zyn dieper in Engelandt te trekken dan vyftig mylen ver, van de zee af te rekenen. Dit verdrag wierdt door de koningin op den 29 Augusty te Greenwich in

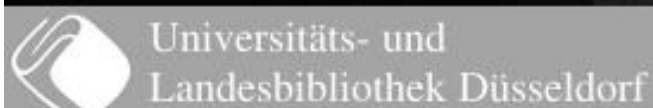
1596.

De vloot  
van Phi-  
lips den  
II door  
een  
stormbe-  
lopen.

De list,  
dien de  
koningin  
geeft te-  
gen deze  
landinge.

Ver-  
bondt ge-  
sloten  
tusschen  
de ko-  
ninginne  
van En-  
gelandt  
en den  
koning  
van  
Vrank-  
ryk.  
Corps Di-  
plomati-  
que Tom.  
V, Part.  
1, fol.  
525 etc.

erhaal  
deze  
reche-  
w den  
ve  
EE





1596.

de tegenwoordigheid van de Fransche gemachtigden met een eedt op het Euangelie, dat haar door den bisschop van Chichester, in de tegenwoordigheid van een groot getal aanschouwers, die om deze plegtigheid te zien derwaarts waren gekomen, bekrachtigt. Zy zondt ook Mylord *Talbot*, graaf van Shrewsbury, naar Vrankryk, om by eene diergelyke bekrachtiging en eedt van den Allerchristelyksten koning tegenwoordig te zyn. Het geschiedde op den 19 October. Zy hadt haren gezant ook gelaft dien vorst gevallen te doen nemen in het zenden van den ridder *Thomas Mildmay* tot haren gewonen gezant, om den ridder *Henrik Unton* te ondersteunen, en de ridderorde van den Koussebandt aan *Henrik den IV* te brengen, waar mede het Kapittel, buitengewoon te Westmunster vergadert zynde, voorgenomen hadt hem niet alleen om zyne koninklyke waardigheid, maar ook voornamentlyk om zyne heldachtige deugden te begiftigen. De koningin zondt hem den koussebandt, het kleedt, den mantel en den halsbandt, die de graaf van Shrewsbury hem aanbodt, en *Trik*, bekleedende de bediening van wapenkoning, hem aantrekken moest; zo dat de verzoening van *Henrik den IV* met den stoel van Rome hem geen zins belette in de belangen van deze orde van Engelandt te treden, niettegenstaande de verwytingen, die de samenverbondene Roomschgezinden *Henrik den III*, zynen voorzaat, by eene diergelyke gift gedaan hadden. Weinig dagen daar na bragt de ridder *Thomas Baskerville* twee duizend Engelschen in Pikardië over (a).

Weder-  
komst  
van My-  
lord  
*Arundel*  
van *Vardour*  
in En-  
gelant,  
met de  
hoeda-  
nigheid  
als graaf  
van het  
Duitse  
Ryk.

*Thomas Arundel van Vardour* kwam dit jaar in Engelandt, na dat hy roemruchtig den keizer *Rudolph* in den oorlog van Hungarië tegen den Turk hadt gediend. Zyne keizerlyke Majesteit gaf doorluchtige getuigenissen aan zyne dapperheit, niet alleen door de opene brieven, die hy voor hem hadt doen gereed maken, welke hem den roem der overwinninge tegen de ongelovigen by *Gran*, daar hy den Turkischen standaardt hadt veroverd, gaven, maar ook door den tytel van Ryksgraaf, waar mede hy hem en zyne nakomelingen voor altoos beschonk. Alle deze voorrechten van eene zo heerlyke waardigheid waren door de opene brieven van den keizer aan dezen Engelschen heer gegeven, gelyk een overleggende stem in de vergadering der Standen van het Ryk, verlot om landen in het keizerryk te bezitten, soldaten op zynen naam te werven, en eindelyk de beroeping van zyne rechtsgedingen voor de keizerlyke Kamer, als alleen bevoegde rechters om 'er over te oordeelen. Hem gebeurde omtrent het zelve, dat twee jaren te voren de ridders *Clifford* en *Sberlei* was wedervaren, wanneer zy van Vrankryk met de ridderorde van *St. Michiel* wederkwamen. Hy pochte, gelyk als zy, op de waardigheid, die hy van een vreemd hof hadt ontfangen, daar dat van Engelandt te onvrede over was, gelyk het over het zwetsen van de twee eersten was geweest.

Redenen  
van de  
genen,  
die tegen  
deze  
vreemde  
waardig-  
heit niet  
hadden.

Men bragt weder op het tapyt wat men doen zou omtrent de waardigheden, die de Engelschen by andere souvereynen gingen beedelen, of die zy hadden aangenomen zonder bewilliging van de koningin. Die daar niets tegen hadden zeiden, dat de deugd geen palen hebbende dan di: van het geheel-al, zich in alle de plaatsen des werelds kon doen uitblinken, en van alle staten

(a) Volgens het boven aangehaalde vendrag moest de koningin *Henrik den IV* met vier duizend man byspringen; maar men was by een geheim artykel overeengekomen, dat de koningin by voorzaat dit jaar maar de helft van die manschap zou zenden.

de vergelding, die haartoekomt, medebrenge; en van redenkavelingen tot voorbeelden, gehaalt uit de Geschiedenisse van Engelandt en Schotlandt, overgaande, zeide men, dat *Henrik de III* geen zwaarigheid hadt gemaakt *Renaud van Moban* voor graaf van Sommeriet, niettegenstaande hy deze waardigheid niet van hem, maar van den paus hadt verkregen, te erkennen. Dat in later tyden *Henrik de VIII*, ver van kwalyk te nemen, dat *Robert Curson* van *Maximiliaan den I* tot baron van het keizerryk was verheven, hy hem onder het getal der baronnen van Engelandt hadt gestelt, hem daarenboven een inkomen gevende om deze waardigheid met eer op te houden. Ten aanzien van Schotlandt bragt men *Archambaud Douglas* en *Jan Stuart* by, die, naar Vrankryk gegaan zynde, daar de eerste hertog van Touraine, en de andere graaf van Evreux \* waren gemaakt; het geen de koningen van Schotlandt als eene eer voor hunne kroon rekenden, die in den persoon van hunne onderdanen vereert wierdt.

Die van andere gedachten waren zagen deze tytels, daar men aan vreemde hoven voor verplicht was, als overtredingen en onwettige verbindtenissen, tot nadeel van hun vaderlandt, aan. Zy hielden staande, dat geen onderdaan de zelve moest aannemen, en dat hun natuurlyke vorst hen voor geen onderdanen na den eedt, dien zy in het aannemen aan een ander vorst hadden gedaan, behoorde te erkennen, volgens de uitspraak van den keizer *Valerianus*, die zeide: *Dat 'er geen eernamen in het keizerryk zyn dan die door onze mildheit of toeflemminge verkregen worden.* Inderdaadt, vervolgde men te vragen, mogen onderdanen eene vreemde waardigheid aannemen, zonder de zuivere en onafhankelyke trouw, die zy aan hunnen wettigen vorst verschuldigt zyn, te schenden? Is 'er niet een stilzwygende overeenkomst tusschen den weldoender en den gene, die de weldaden ontfangt, naardien de laatste de kreatuur van den anderen wordt? Is het geen lokaas voor die zich willen laten vangen, om hen van den dienst, dien hun vorst en vaderlandt van hen zonder vermenging of verdeeldheit vordert, af te trekken? Niemandt onder de Romeinen mogt te gelyk burger van Rome en van eene andere stadt zyn: men moest van het eene of van het andere afstaan. *Pompejus*, die den naam van *Atticus* hadt ontfangen, wilde echter het burgerrecht van die van Athene niet aannemen, om dat het zelve hem het recht, dat hem zyne geboorte onder de Romeinen gaf, zou hebben doen verliezen. Dit wordt nog in de gemenebesten van Genua en van Venetië waargenomen, daar die van hunne landgenoten, die enige waardigheden, het zy kerkeleyke van wegens den paus, of wereldlyke van eenig vorst, ontfangen hebben, verdacht voorkomen, en naar geen openbare bedieningen in hun vaderlandt meer mogen staan.

Wat aangaat de voorbeelden van het geen onder *Henrik den III* en *Henrik den VIII* was voorgevallen ten aanzien van *Moban* en *Curson*, zeide men, dat men daar geen gevolg uit moest trekken; dat *Henrik de III*, afgeschrikt door den ban, tegen zynen vader, den koning *Jan*, uitgesproken, zich den paus niet dorst te onvriendt maken, en dat het Parlement *Moban* voor geen graaf van Sommeriet erkende; dat het byna het zelve was geweest met *Robert Curson* onder *Henrik den VIII*, dat de koning minder dacht den tytel van baron van het Ryk, dien *Maximiliaan* hem hadt gegeven, eer aan te doen, dan den zeiven door dien van baron van Engelandt uit te wiffchen, en dat ondertusschen *Curson* met zyne dubbeldde eertytels onder de Pairs

\* onder  
Karel  
den VI  
en Ka-  
rel den  
VII.

Redenen  
van de  
genen,  
die van  
een an-  
der ge-  
voelen  
zyn.

Van



1596. van het Parlement niet was geweest. Aangaande het gezag van de koningen van Schotland, daar sloeg men geen acht op, mardien zy zich, zeide men, eenigermaten onder de kroon van Vrankryk hadden begeven. Getuigen daar van waren de vier goude leliën †, die in hun wapen sedert den tydt van Karel den Groten waren. Voorts stelden de schryvers van deze verhandeling een byna oneindig onderscheidt tusschen deze nieuwe Ryksgraven, daar zy weinig achtung voor hadden, en de oude Paltsgraven, die, zeiden zy, een volstrekt gezag oeffenden, dat weinig van dat van een koning verscheelde.

Het verslag van deze gevoelens voor de koningin gedaan zynde, streek zy daar over vonnis, en zeide: *Dat 'er tusschen de vorsten en bunne onderdanen eene onmededeelbare verbindenis was, ten naaste by gelyk die in het huwelyk tusschen man en vrouwe, zo dat een getrouw onderdaan zich niet dan aan zynen natuurlyken vorst mag verbinden; dat de koningen berders worden genoemd van hun volk, en dat zy niet zouden willen hebben, dat hunne kathed met een vreemd teken wierdt gemerkt, noch dat zy naar eene andere sluit dan de hunne lusterden.*

Het gebeurde echter Mylord Arundel niet als de ridders Clifford en Sherley was geschied; de koningin vondt het zelve misnoegen niet in zyn gedrag, dat zy in dat van de twee andere ridders hadt gevonden. De reden van dit onderscheidt kwam noch van de zyde van haar persoon, noch van die van hunnen weldoender; maar sproot daar uit, dat de twee laatsten zich zonder de toestemming van hare Engelsche Majesteit hadden verbonden, daar in het tegendeel de keizer bevestigde de waardigheid van Ryksgraaf geenzins aan den grave van Arundel te hebben opgedragen dan op de aanpryzyng van de koninginne.

In dit jaar stierven verscheide doorluchtige personen in Engelandt. De voornaamste waren de ridder Jan Pukkering, grootzegebe- waarder, Richard Fletcher, bisschop van Londen, Mylord Hunston, de ridder François Knolles, en Mylord Hastings, graaf van Huntington.

Men roemde de eerlykheit van Pukkering, maar zyne bedienden geleken naar hem niet. Zy drevren schandelyken koophandel met de kerkeleyke goederen, en het zy hy het niet wist, het zy hy het door de vingeren zag, de geefrelykheit leide de schuld daar van op hem. Zo veel is 'er aan gelegen, dat de genen, die staatsbedieningen bekleeden, hun eigen gedrag niet alleen, maar ook dat van hun huis in eene goede gesteldheit houden, en niemandt in hun huis laten, die hunne gunst misbruike, en hunne achtung krenke.

Fletcher was al te wereldsch voor een prelaat. Hy was niet alleen mild, maar een verkwyfster, die in alles eene malle pracht zocht, die met zyn ampt niet overeenkwam. Hy ontcerde het zelve nog meer door een kwaad huwelyk, dat hem gedurende al zyn leven veel droefheit baarde, en het ongenoegen van de koninginne verwekte. Deze prinses hadt sedert hare komst tot den troon altydt veel genegenheit voor den ongetrouwden staat der geestelykheit laten blyken. Zy verdroeg het huwelyk eer dan zy daar in toestemde: mogelyk was het uit een vobroordeel, spruitende uit de genegenheit, die zy voor het eerste, en uit den afkeer, dien zy voor het tweede hadt. De verligting, die deze prelaat in zyn huwelyks-verdriet zocht, kwam met zyne bediening niet overeen. In plaats van het zelve met geduld te verdragen, en door Godvruchtigheit te verbeteren, zocht hy zich daar

aan ongevoelig te maken, en gaf zich over aan het tabakroken, daar hy door overmatigheit aan stierf.

Mylord Hunston, uit het huis van Cary, bestondt de koningin eenigzins in den bloede. Hy wierdt stadvoogdt van Barwik, grootkamerling, en ridder van de orde van den Koufsebandt. Hy was een goed vriendt, een goed meester, een goed onderdaan, een goed landgenoot, en een eerlyk man; maar al te drifstig. De koninginne waren zyn moedt en zyne trouw niet onbekend; zo dat zy op zyne zorge gerust was; en het zy ze in haar hof was, of in de legerplaats by Tilbury, wanneer de Spanjaarden Engelandt met een inval dreigden, moest deze Mylord altydt op haar Majesteits perloon acht geven. Ondertusschen wierdt hy door zyne dienften en de eer, die hy hadt van aan haar vermaagchapt te zyn, met machtiger, noch ryker. Zo spaarzaam was deze vorstin met hare gunsten en hare inkomsten.

De ridder Knolles was met de zuster van Mylord Hunston getrouwt. Zyne aankleving aan het hervormde gelove deedt hem onder de regering van Maria naar Duitsehlandt vluchten: doch wanneer Elizabeth koningin wierdt kwam hy weder. Hy wierdt aanslonts haar onderkamerling, naderhandt hoofdman van hare lyfwacht, en daar na haar schatmeester, en ridder van den Koufsebandt. Hy liet een zoon na, dien Karel de I graaf van Bambury maakte, wiens nazaten het bezit daar van nog genieten. Het is uit dit huis, dat de vrouw Lettice, die eerst met den grave van Essex, en weduw geworden zynde met den grave van Leicester trouwde, verdacht, dat zy haren eersten man hadt vergeven, voortgeproten was.

Hewik Hastings, de derde graaf van Huntington uit dit huis, dat nog den luster van zyn Paarschap ophoudt, was voorzitter of algemeen stedehouder van het Noorden geweest. Zyne goedheit en Godvrucht worden zeer van de schryvers geroemt. Hy was een yverig Presbyteriaan, die zyne inkomsten door de kollen, die hy tot onderhoudt van eenige leeraars van deze party deedt, verminderde.

Onder het getal der doorluchtige gestorvenen stelt men ook de gravin van Darby. Zy was van haar zelve Margaretha Clifford genaamt, afkomstig van Karel Brandon, hertog van Suffolck, en van Maria van Engelandt, de moeder van Ferdinand Stanley, grave van Darby, dien de zamengezwoenen in het jaar 1593 aanzochten om zich voor koning op te werpen, gelyk wy op zyn plaats hebben verhaalt. Eene dwaze nieuwigierigheit, daar hare staatzucht haar toe bragt, deedt haar in den mislag, dien de H. Schrift zo veroordeelt, en die zo verdacht is by die regeren, vallen, te weten met waarzegsters raad te plegen over het noodlot van haar huis; eene raadpleging, des te minder onschuldig, om dat de twistzoekers haar onder de handt aanzetten om te gedenken, dat zy van Hewik den VII, haren overgrootvader, afdaalde. Ook raakte zy in de ongenade van de koninginne, die echter meer afkeer dan ongenoegen voor hare dwaasheit en zwakheden toonde.

Wy hebben Ierlandt het gansche jaar van 1593. 1592 in rust gezien. De zelve duurde niet lang. 1594. Sedert het jaar 1593 zag men de provincie van Connacie door O'Connor, door Mak-Davi, endoor O-Brion beroert, gelyk ook die van Ulster door de kuiperyen van O-Donel en van den grave van

† Zie Camden en Lisle.

Het oordeel daar over van de koninginne.

Doodt van den ridder Pukkering.

Doodt van Fletcher, bisschop van Londen.

Doodt van Mylord Hunston.

Van den ridder François Knolles.

\* in het jaar 1616.

Van den grave van Huntington.

En van de gravinne van Darby.



1593.  
Vervolg  
van de  
beroer-  
ten van  
Ierlandt.

Tyrone. De eerste pleitten voor hunnen opstand, om dat men hen hadt willen dwingen de domeinen van de oude heeren *Mortemer*, graven van la Marche, te verlaten, en dat het volk van de koninginne hen in rechten vervolgde om daar gevonnist te worden. Zy konden daar niet toe komen; maar denkende, dat hunne lange bezitting hen het recht van eigendom gaf, zeiden zy, dat de eisch van haar Majesteits pleitbezorgers, die staande hielden, dat eene gebrekkelyke bezitting geenzins het recht van den waren eigenaar benadeelde, boven al indien het den souverein raakte, onrechtmatig en tyrannisch was. Die van Ulster waren voor een anderen aanflag van het hof op hunne vryheit, of veel eer op hunne dwingelandy beducht. Zy zagen met weérzin de wetten van Engelandt herstelt, en de verdeling van de provinciën in graafschappen, die aan de gebieders en aan de overheden, door het hof aangestelt, gehoorzaamheit bewezen, dat het gezag, het welk zy te voren in deze landen met eene volstrekte macht hadden geoeffent, vernietigde. De graaf van Tyrone, die van voornemen was zich by de laatsten te voegen, klaagde van zynen kant over overlast, die hy zeide dat hem was aangedaan vanden ridder *Bagnal*, maarschalk van het leger in Ierlandt, met wiens zuster deze graaf, na haar veel eer geschaakt dan na hare bewilliging bekomen te hebben, getrouwt was. Hy beschuldigde dezen maarschalk, dat hy hem den lof van zyne roemruchtige daden benydde, zich de zelve toeëigende, en daar al de verdiensten van naar zich trok, terwijl hy hem als een verrader voor de rechtbank van de koninginne aanklaagde. Hy voegde daar by, dat de onderkoning hem niet genegener was; dat hy hem hinderlagen hadt gelegd, om hem van kant te helpen, en zyn antwoordt aan de koninginne op eene gansch andere wyze, dan zyne mening was geweest, hadt overgebracht. Om hunne beschuldiging, die hy eene vuile lastering noemde, te vernietigen, boodt hy aan in persoon te verschynen voor zodanig een rechtbank, het zy in Ierlandt, of in Engelandt, als de koningin zou goedvinden. Men kwam echter kort daar na te weten, dat zyne betuiging niet oprecht was geweest; dat hy zich met de andere hoofden van het Pausdom tot handhaving van den Roomschen Godsdienst hadt verbonden, en dat niet alleen de provincie van Ulster, maar ook het gansche eilandt in deze zamenzwering begrepen was. Zy zwoeren, dat zy de wapenen niet zouden nederleggen, ten zy zy de Engelsche landvoogden en de bezettingen uit hun landt hadden verjaagt, hun recht en hunne vryheden herstelt, en hunnen geleden overlast gewroken.

Zamen-  
verbondene  
Ieren.

De eerste, die den standaard van oproer opstak, was *O-Donel*, die het kasteel van Montrossie innam. Hy wierdt gevolgt van *Mak-Guire*, die, na dat hy het graafschap van Farmanagh, daar zyn landgoedt in gelegen was, hadt afgestroopt, uit de provincie van Ulster naar Connacië trok, verselt van een priester, genaamt *Guaran*, die door den paus primaat van Ierlandt was gemaakt. Hy verzekerde dit hoofd van de zamenverbondene party van den goeden uitflag zynen wapenen, belovende hem in Gods name, dat hy eene ontwyfelbare overwinning zou behalen werwaarts hy zich keerde. Het geval beantwoordde zyne voorzegginge niet. De ridder *Richard Bingham* verstrooide de oproerigen in den eersten slag, en de valsche propheet wierdt gedood. *Mak-Gui-*

re ontvluchtte; maar zyn ongeluk volgde hem overal na, in plaats van te overwinnen, gelyk men hem beloofd hadt. De kapitein *Dongdale* ontnam hem het kasteel van Iniskilling, aan het meir van Earn gelegen, het welk, om dat het zes mylen breed en veertien lang was, den naam van rivier draagt. Men zegt, dat het in dezen tydt was, dat de Engelschen onder hunne benden compagniën en regimenten van landvolk begonnen op te rechten, maar dat zy hunnen mislag haast gewaar wierden door de verradery van dit ontrouwe krygsvolk.

De graaf van Tyrone begon ook het momaangezicht af te ligten, met den staatzuchtigen tytel van *O-Neal* aan te nemen; een zo hatelyke naam voor de Engelschen, als die van *Hannibal* voor de Romeinen, en in het tegendeel achtbaarder onder de Ierlanders dan die van *Imperator* en van *Cesar* aan die van Rome was geweest. Noch het verbodt, dat het hof van Engelandt hem, op straffe van als een oproermaker aangezien te zullen worden, hadt laten aanzeggen, noch de eeden, die hy deedt tot verzekering, dat hy daar niets tegen zou doen, konden de aanlokfelen, die deze oorspronkelyke tytel van zyn huis, dat met dezen naam in een gedeelte van Ierlandt hadt geregeert, voor hem hadt, niet overwinnen. Hy trachtte zich alleen te verschonen, of de straf, die hy niet twyfelde dat men hem daar over zou opleggen, te verydelen, betuigende, dat hy dezen ouden naam na de doot van *Turlogh Leynigh*, die den zelve altydt hadt behouden, niet hadt aangenomen dan om te beletten, dat geen andere tak, of jonger broeder, of onwettige, zich daar van tot zyn nadeel zou bedienen. Hy voegde daar by, dat hy altydt bereid was van den zelve af te zien wanneer het hof het hem zou belasten; maar hy deedt blyken, dat dit beleeftheden waren, die ganschelyk streden met zyn voornemen, wanneer hy te gelyk verzocht, dat men van hem zulk eene onderwerping niet mogt vorderen, het welk zich kort daar na ontdekte door zynen inval in de landen van de kinderen van *Shane O-Neal*, die hy gevangen nam, en weigerde over te geven, wanneer de onderkoning de zelve opefichte. Echter ging hy naderhandt naar hem toe, en deedt nieuwe eeden van nieuwe onderwerping; maar hy hieldt zyn woordt niet dan tot dat hy nieuwe gelegenheit vondt om weder op te staan.

In het begin van Augustus van het volgende jaar wierdt de ridder *Fitz-William* uit Ierlandt te huis geroepen, en de ridder *William Russel*, jongste zoon van den grave van Bedford, volgde op hem als onderkoning, daar hy den eedt van op den 11 Augusty in de hoofdkerk van Dublin afleide. Op zyne aankomst vondt hy het kasteel van Iniskilling door *Mak-Guire* belegerd, en den bystandt, dien de oproerigen derwaarts hadden gezonden, geslagen. Men hieldt den grave van Tyrone van verstandhouding verdacht. Ondertusschen kwam hy den nieuwen onderkoning geluk wenschen; zommigen zeggen na alvorens lyfs-verzekering te hebben gekregen, en anderen, zonder deze voorzorg genomen te hebben. Hy betuigde zyne onschuld, vernieuwde zyne klagen tegen den laatsten onderkoning, en boodt aan tegen *Mak-Guire*, die Iniskilling belegerd hadt, en tegen de Schotsche eilanders, die zich met de oproerige Ieren hadden vereenigt, in persoon op te trekken. Vervolgens verzocht hy den onder-

1593.

\* of  
Enis-  
killing.

De naam  
van O-  
Neal is  
den Ier-  
den zamen-  
genaam.

Trouw-  
loosheit  
van den  
grave  
van  
Tyrone.

1594.  
De ridder  
*Russel*  
land-  
voogda  
in Ier-  
landt.

Onder-  
werping  
van den  
grave  
van  
Tyrone.

ko-



1594. koning, dat hy hem gunstiger dan zynen voor-  
zaat geliefde te zyn, en niet te dulden, dat hy  
door het gezag van zyne vyanden verdrukt  
wierdt, maar dat hy in de gunst van de konin-  
ginne weder mogt geraken, waar uit hy niet dan  
door hunne lallering gevallen was. Hy beken-  
de, dat het in de macht van deze vorstinne was  
hem zo veel te vernederen, als zy hem hadt ver-  
hoogt. *Zou zy, zeide hy, wel een onderdaan,  
dien zy met hare weldaden heeft overladen, en die  
niet zal leven dan om daar een altoosdurend gedenk-  
teken van te zyn, willen te gronde doen gaan?* Hy  
nam Godt tot getuige, dat hy geen deel aan den  
oproer hadt, en dat hy veel liever duizend do-  
den wilde sterven dan de wapenen tegen zyne  
wettige souvereine en zyne edelmoedige wel-  
doentster opnemen. Hy hadt derhalven den onder-  
koning en de Raden geloof aan zyne woor-  
den te slaan, en hunne voorspraak by hare Ma-  
jeiteit by zyn ootmoedig verzoek te voegen.

De Raadt  
voor en  
tegen  
hem ver-  
deelt.

Hy krygt  
eene  
gunstige  
uitspraak.

1595.

Stout  
gedrag  
van eene  
Ierische  
vrouw.

Deridder *Bagnal* was by deze redenvoering, daar  
hy de valscheden van doorzag, tegenwoordig.  
Maar zonder zich daar door te laten bedriegen  
deedt hy den grave van Tyrone te recht stellen,  
hem beschuldigende een medestander van *Mak-  
Guire* en van *O-Donel* te zyn, deel gehad te hebben  
in de verwoestingen van Connacië; in den aan-  
slag van het beleg van Iniskilling getreden te zyn,  
en de gebieders van Kilulto en van Kilvarni om-  
gekocht te hebben. De graaf ontkende halfter-  
rig alle deze beschuldigingen, verzocht daar be-  
wyzn van, en beloofde van zyn lys-verzeke-  
ring af te zien, indien hy schuldig wierdt bevon-  
den. Men beraadslaagde over eene zo voorname  
zake. De Raadt vondt zich verdeelt; eenigen  
wildn, dat men de beschuldiging in den grondt  
zou onderzoeken, en dat de aangeklaagde ge-  
vangen zou blyven zo lang men daar mede bezig  
zou zyn. Anderen bragten het recht der volke-  
ren by, dat niet toeliet een man gevangen te ne-  
men, die ter goeder trouwe en geruft op zynen  
vrygeleibrief gekomen was. Dit gevoelen haal-  
de het over, en men zondt hem weder weg,  
zonder de getuigen, noch hem zelve gehoor te  
geven. Men zegt, dat de koningin dit zeer  
kwalyk nam, en dat zy hadt gewilt, dat men  
hem gevangen hadt gehouden, tot dat hy zich  
van de zamenzwering, waar van sterk vermoeden  
op hem was, hadt gezuivert.

Na dat deze zaak bygelegt was, vertrok de  
onderkoning tot het ontzet van Iniskilling, sloeg  
de oproerigen, en voorzag de plaats met levens-  
middelen en soldaten, die zy nodig hadt. Van  
daar trok hy naar de provincie van Leinster, daar  
hy de muitmakers onder hun hoofdt *Pheagh  
Mak-Hugh*, die de zelve ontrufften, verjoeg.  
Hy dwong hem zyn kasteel van Ballyn-Court  
te verlaten, en naar hollen en dalen, omringt van  
grote steilten, die de inlanders *glynnes* noemen,  
te vluchten. Men nam zyne vrouw, *Rhifa* ge-  
naamt, gevangen; en gelyk zy mede aan het  
moorden en roven deel hadt gehad, betoonde  
zy geen minder moedt of verwoedheit dan haar  
man. Men maakte haar rechtsgeding op, en  
zy wierdt gevonnist om verbrand te worden.  
Maar de koningin, welker goedvinden men  
daar over hadt verzocht te weten, bewees haar  
genade.

In dezen tydt verlostte de ridder *Bagnal* het  
kasteel van Monaghams, gelegen in het graaf-  
schap, dat den zelve naam voert, in de provin-  
cie van Ulster, sloeg de oproerigen, die het  
belegert hadden, op, en leide daar eene goede  
bezetting in. De onderkoning begon de ont-  
trouw van den grave van Tyrone, dien hy te

vergeeffich om by hem te komen hadt ontboden, 1595.  
en zo gemakkelyk uit zyne handen hadt laten  
gaan, te bemerken. Deze eerloze man hieldt  
op met veinzen, sprak niet meer van de vrede,  
die het hof den Ierlanders aanbodt, dan van een  
middel om hunne vryheit te verdrukken, en  
zonder aan zynen eedt te denken trachtte hy het  
juk van de koninklyke gehoorzaamheit af te  
schudden.

Voorts scheelde het weinig, of de ridder  
*Bagnal*, na dat hy de belegering van Monaghams  
hadt doen opbreken, zou t'eenemaal geslagen  
geweesit zyn van de vyanden. Zo als hy van  
deze verrechting met twaalf honderd man te  
voet en twee honderd paarden wederkeerde,  
ontmoette hy een leger van acht duizend man  
te voet en duizend paarden, die hem in afge-  
sneedene wegen, daar zy zich voordeelich hadden  
begraven, en daar zy door moesten trekken, ver-  
wachten. Daar viel een harde stoot voor,  
waar in twintig Engelschen gedood en negen-  
tig gekwetst wierden. De Ieren verloren vier  
honderd man: maar indien hen het buschkruidd  
niet hadt ontbroken, zou het zeer bezwaarlyk  
voor den ridder *Bagnal* zyn geweest daar door te  
raken, gelyk hy met zo veel geluk, als moedt  
en voorzichtigheit, deedt. Hy week te rug  
met zyn klein getal volks naar Nury, en misleid-  
de de vyanden, die van gedachten waren, dat  
hy naar Dundalk zou trekken. Maar ter zel-  
ver tydt leden de Engelschen eenig verlies in  
Connacië. De vaandrager van de bezetting van  
Slego \* leverde de plaats aan de oproerigen over,  
die den kapitein *Bingham*, die daar binnen geboodt,  
nevens al de soldaten dood sloegen.

Gevecht  
tusschen  
eene  
party  
Engel-  
schen en  
het leger  
der op-  
roerigen.

\*Ulrich  
Burk.

In de provinciën van Ulster en Connacië, bei-  
de aan het belang van den grave van Tyrone vast  
gehecht, waren de meeste oproeren. Hoewel hy  
gestadig tot zyne kunstgrepen keerde, en dan  
aan de eene, dan aan de andere zyde was, was  
hy echter altoos van de andere hoofden van de  
zamenzwering als hun opperste veldheer geacht.  
De ridder *Ruffel* hadt dezen opstandt al voorzien,  
en de koningin hadt eenige van hare opperofficie-  
ren verzocht, om hem met hunnen raadt en met  
hunne dapperheit by voorvallende gelegenheden  
by te staan. Hy hadt wel gewilt, dat de keur op  
den ridder *Baskeville* was gevallen; maar hy  
dorft hem niet voorstellen, en het zy zyne ge-  
dachten by het hof niet bekend waren, het zy  
het zelve niet goedvondt hem daar in te genoe-  
gen, men benoemde den ridder *Jan Norris*, die  
zekerlyk door zyne ondervinding, moedt en  
achting deze bediening wel waardig was, indien  
'er meer gemeenzaamheit en minder nayver  
tusschen hem en den onderkoning was geweest.  
Men noemde hem gemeenlyk den veldoverste  
*Norris*, om hem van zyne vyf andere broeders,  
alle grote krygshelden, en vermaard door hun-  
ne heerlyke daden, te onderscheiden. Maar  
deze veldoverste, die de tweede onder hen was,  
maakte zich nog vermaarder dan de anderen.  
Hun grootvader was die edelmoedige *Norris*,  
welke onder de regering van *Henrik den VIII*,  
om de onschuldt van de koningin *Anna van  
Boulen* te bewyzen, gedood wierdt; zo dat  
men zich niet moet verwonderen, dat de ko-  
ningin liefde voor de nakomelingen van een  
man hadt, die door zyn bloedt de deugd van  
de koningin hare moeder hadt gestaaf.

Hoeda-  
nigheit  
van den  
ridder  
*Norris*.

Deze, daar wy van spreken, kwam in Ier-  
landt, met den tytel van veldoverste van het  
leger in de provincie van Ulster by afwezend-  
heit van den onderkoning. Dit was eene nieu-  
we reden van nayver voor den laatsten, en  
een

Nayver  
tusschen  
hem en  
den on-  
derko-  
ning.

1593.

\* of  
Inis-  
alling.

De naam  
an O-  
taal in  
Ien Ie-  
en zaa-  
naam.

Trouw-  
osheit  
in den  
ave  
an  
Tyrone.

1594.  
ridder  
gel  
d-  
ogda  
Ier-  
dt.

ider-  
ping  
den  
ve  
roene.



1595.

een zaadt van oneenigheid tusschen deze twee hoofden, waar van de een geen medegenoot, en de andere niemandt boven zich kon velen: ook waren de staatkundigen zeer verwondert, dat de koningin, altydt zo omzichtig, hare gewone voorzichtigheit by dit geval niet hadt gevolgt, met twee hoofden tot de regering te benoemen, daar de meeste macht in een bestaat, zwak en wanschapen zynde wanneer men de zelve vermeerdert. In de zamenvoeging van deze hoofden, die zich als mededingers aanzagen, was 'er nog een ongeluk, daar in bestaande, dat zo veel geneigtheit, als de onderkoning hadt om den grave van Tyrone te straffen, de ridder *Norris* zo veel geneigtheit toonde om hem vry te spreken; en deze geveinfde hoofdparty liet niet na door zyn hof, dat hy by den laaften maakte, een misverstandt, dat zo voordeelig voor hem was, te voeden.

Vlucht  
van den  
grave  
van  
Tyrone.

Deze verdeeldheit wierdt zo aanstonts niet ruchtbaar. Op de tyding, die de graaf van Tyrone van de aankomst van zulk een beroemd veldoverste kreeg, en dat hy krygsvolk met zich bragt, dat in de Nederlandische oorlogen en in die van Bretagne hadt uitgeblonken, trachtte hy tot in het hert van zyn landt te trekken. Reets hadden de Engelschen zich van Baltishanon en van Belik, gelegen aan den mondt, of by de uitwatering van het meir Earn in de zee, meester gemaakt. Hy vreefde, indien hy langer aan dezen kant bleef, overrompelt te worden; zo dat hy, terwyl hy den doortocht nog vry hadt, het graafschap van Tyrone naderde, en maakte zich meester van eene sterkte, aan het Zwarte water \* gelegen, die den toegang daar van beschermde: maar zich aldaar met de vereeniging der twee Engelsche hoofden niet veilig genoeg rekenende, vertrok hy van daar, verbrande Dunganon en de andere naburige steden, en zocht een verblyf in de bosschen, daar hy, zo haast hy zag, dat de Engelschen hem niet meer vervolgden, dewyl hen de levensmiddelen ontbraken, uit te voorschyn kwam, zich te vrede houdende met bezetting in Armach te leggen, en Monagham te versterken, van waar zy te Dundalk gekomen zynde van een scheidden. De onderkoning nam zynen weg naar Dublin, met de zorge voor de provinciën van Leinster, van Connacië en van Mounster beladen, latende het bevel van het leger in de provincie van Ulster aan den veldoverste *Norris*.

*Norris* is  
hem  
gunstig.

Het was in deze omstandigheit van zaken, dat de graaf van Tyrone zynen tydt waarnam om over het gedrag van den onderkoning, dien hy beschuldigde van haatdragend en wraakzuchtig te zyn, klaagde. De veldheer, al te ligtgelovig, nam de beschuldiging aan, begerende, dat men den Ierschen graaf als een getrouw en welgezind leenman zou handelen. Het is echter waar, dat hy een verrader was: terwyl hy *Norris* met schone woorden paaide, boodt hy zynen dienst den grave van Kildare aan, dien hy aanporde om wraak te nemen, en den koning van Spanje verzekerde, dat hy en *O-Donel* hem Ierlandt zouden leveren, indien zyne Katholyke Majesteit hem alleen drie duizend man, nevens geldt, dat hen ontbrak, wilde zenden. Men onderschepte zyne brieven, en hy wierdt door een openbaar geschrift in het Engelsch en in het Iersch met den naam van *Hugo O-Neal*, zoon van *Mattheus Fodareng*, dat is te zeggen maarfchalk, die een natuurlyke zoon van *Con O-Neal* was, voor een verrader verklaart. Des niettegenstaande hadt

hy bekwaamheit, of geluk genoeg om zyne verzoening uit te werken. Hy kwam by *Norris*, wierp zich voor zyne voeten, en verzocht zyne genade en die van hare Majesteit. Hy be- tuigde, dat hy nooit in zyne gedachten hadt gehad ontrouw te zyn aan eene koningin, daar hy een onderdaan van was, en die hem met zo vele weldaden hadt overloden; maar dat hy zyn volk, dat de begeerte van zich over zo veel geleden overlast te wreken deel aan den oproer hadt doen nemen, niet hadt kunnen wederhouden. Hy beloofde zyne misdaadt of door het berouw van de genen, die zich daar onder hadden begeven, of door zyn eigen bloedt uit te wischen; hy verbondt zich den hatelyken naam van *O-Neal* te verlaten, en zwoer, dat hy van de aanslagen van den koning van Spanje zou afzien. Onder dit beding verzekerde hem de veldoverste *Norris* van zyne gunst, gelyk ook zynen medestander *O-Donel*, die ook gelyke onderwerping kwam doen. *Pheagh*, hunne veinzery navolgende, kwam in het begin van het volgende jaar te Dublin, en ontving van den onderkoning, voor wien hy zich vernederde, de zelve genade, gelyk de twee anderen van den veldoverste *Norris* hadden verkregen. Zy bedekten al hunne trouwloosheit onder deze handeligen. Men was verwondert, dat de onderkoning en de veldoverste zich door deze list, daar de oproerigen zich alleen van bedienden om hunne banden vast te maken, om hunne maatregels beter te nemen, en al hunne macht byeen te brengen, hadden laten bedriegen. De Engelsche soldaten in het tegendeel vervielen door deze wapenschorfing tot ongebondenheit en achteloosheit: ver- steken van de gelegenheit van op de vyanden te gaan stropen plunderden zy hunne landgenoten en de getrouwe onderdanen van de kroon.

Deze overeenkomsten waren echter herroepelyk. De ridders *Henrik Walop*, penningmeester van den oorlog in Ierlandt, en *Robert Gardiner*, eerste hoofdrechtter, vergaderden zamen om de zelve vast te maken. De graven van Tyrone en *O-Donel* bragten toen op nieuw hunne klagten voor. De eerste herhaalde de gene, die hy zo menigmalen tegen den ridder *Bagnal* hadt gedaan, en verzocht, dat hy mogt gelaft worden hem duizend ponden Sterlings te betalen voor een huwelyksgift van de overledene gravinne van Tyrone, zyne gemalinne, zuster van dezen ridder. Hy verzocht ook eene algemene kwydschelding voor zich en de zynen, nevens de wedergeving van alle hunne goederen, en de herstelling van den Roomschen Godsdienst; dat 'er geen meer stadvoogden, noch bezettingen, noch Engelsche gevolmachtigden in het gansche graafschap van Tyrone zouden zyn; dat men hem de compagnie van vyftig lyfwachten, ten dienste van de koningin onderhouden, wedergeven, en dat men de genen, die zyne landen hadden geplundert, straffen zou. Indien hy op deze eischen gunstig antwoordt bekam, beloofde hy getrouw te zyn, en noch den aartsbischop van Armach, noch zyn Kapittel in de genieting van hunne inkomsten niet te benadeelen.

*O-Donel* ging in zyne klagten tegen den onderkoning nog verder dan de graaf van Tyrone. Hy zeide, dat de ridder *Perrot* zynen vader en zyn huis zeer verachtelyk behandelt, een bastaardt tot de waardigheit van *O-Donel* verheven, terwyl hy den wettigen opvolger vervolgde, en hem zelf gevangen gehouden hadt, met het voornemen van hem in het gevangenhuis te doen sterven, indien Godt hem niet hadt bewaart; dat de onderkoning *Fits-William* niet bleefder met

Owen

Zyn on-  
behoor-  
lyke  
eisch.

Die van  
*O-Donel*  
volgde  
op de  
eisch.



1595. *Owen O-Tool*, een boezemvriendt van het huis van *O-Donel*, hadt gehandelt; dat hy met zyne knevelaryen die van het graafschap van *Farmanach* hadt overrompelt; en ik zag, zeide deze hoofdparty, geen beterschap te gemoet, dan met de wapenen voor myne naburen op te nemen. Hy verzocht in het algemeen de zelve vryheden en de zelve herstellingen als de graaf van *Tyrone*, en in het byzonder, dat hy in het kasteel van *Slego* zou gebandhaaft worden, waar van de bevelhebber en de bezetting door de verradery van een vaandrager om het leven gebragt waren, en dat deze munitmaker als een deel van zyn erfgoedt weder-eifchte.

Behalven deze twee voornamen zamengezwoeren zag men ook *Mak-Brian* en *Mak-Pheelan O-Neal* verschynen, die den grave van *Essex* en den ridder *Bagnal* beschuldigten de landeryen van zyne voorzaten naar zich genomen te hebben. *Mak-Guiri* klaagde ook over de vyandelykheden der Engelsche bezettingen, en de gruwelyke wreedheit van den burggrave, of burgermeester, die, niet te vrede met het hoofd van zynen neef afgeslagen te hebben, hem daarboven onmenschelyk naar het gerecht by de beenen hadt laten slepen. Drie andere hoofdpartyen klaagden over het geweld van den onderkoning *Fits-William* tegen *Hugo Roë* gepleegt, zeggende, dat hy hem in de waardigheit van *Mak-Mahon* niet hadt bevestigd dan om hem daar van naderhandt met zyn leven te beroven; dat hy hem eene schandelyke doot hadt doen sterven, om hem niet alleen het leven te benemen, maar zyne waardigheit in een vremd huis over te brengen. Zy verzochten ook alle te gelyk met veel drift de herstelling van den Roomschen Godsdienst, en de wedergeving van hunne goederen en waardigheden.

De Engelsche gevolmachtigden wilden noch zulke staatzuchtige eischen, tegen de wetten van den Staat strydende, toeflaan, noch de zelve volstrekt aan een volk, dat de wapenen in de handen hadt, aflaan. Zy namen dan den middelweg, hen voorstellende zich te ontwapenen, en de goedertierenheit van de koningin af te smeken, hen van een gunstig antwoordt onder deze voorwaarden verzekerende. De oproerigen wilden daar de ooren niet aan lenen. Men scheidde derhalven van een, zonder iets besloten te hebben dan eene wapenschorffing voor eenige maanden.

De koningin, onderrecht van het gene in deze zamenkomst was omgegaan, schreef, dat zy eene volkome onderwerping en eene zuivere en eenvoudige toevlucht tot hare goedertierenheit begeerde. Daar door liet zy blyken, dat zy het gedrag van de gevolmachtigden goedkeurde: maar ter zelve tydt klaagde zy over hunne al te grote toegevendheit voor den grave van *Tyrone*, die voor een oproerige verklaart, en echter met zo veel eer, als men aan den trouwsten onderdaan zou kunnen bewyzen, behandelt was.

1596. Het bleek wel haast, dat de koningin gelyk hadt. Nooit kwam een verrader zyn woordt minder na. Hy hadt eene naauwe gemeenschap met Spanje op den zelve tydt, als hy aan den onderkoning *Ruffel* de brieven, die deze kroon aan hem schreef, zondt om hem tot een opstandt aan te moedigen; en wanneer hy den bystandt van de zelve verzekert oordeelde te zyn, schendde hy de wapenschorffing, en stondt de oproerigen by. De veldoverste *Norris* deedt hem daar zyn ongenoegen over blyken; maar hy wist den geveinsde zo wel te spelen, dat hy hem nog eens door zyne ligtgelovigheit

III Deel.

en nieuwe betuigingen van zyne gehoorzaamheit bedroog. Kort daar na zondt men hem zyne genade, en zyn veinzen ging zo ver, dat hy daar meer genoeg in zwoer te scheppen dan in de waardigheit van graaf van *Tyrone*. Het was een ebbe en vloedt van gestadige veranderingen, die in het gemoed van dezen man, zo ligtvaardig als trouwloos, af en opging. Men zegt, dat de al te grote spaarzaamheit van de Engelsche bevelhebbers en de bovenmatige goedheit van de koningin hem zyne kuiperyen en die van zyne party deden aanhouden. De zuinigheit van de bevelhebbers belette hen zo veel volk te onderhouden, als 'er vereifcht wierdt om de vyanden te verjagen; en de straffeloosheit, die zy in de goedheit van eene vorstinne, die niet gaarne bloedt vergoot, vonden, slyfde in deze barbaren den geest van opstandt, dien zy in edelmoediger zielen zou uitgedooft hebben.

Naauwlyks hadt de graaf van *Tyrone* zyne genade ontfangen, of hy voegde zich by den wederspannigen *Mak-Hugh*; versloeg de bezetting van *Armach*, en trachtte het kasteel van *Karlingford* te overrompelen. Op de bedreigingen van den onderkoning en den overste *Norris*, van hem te zullen bannen, indien hy zyne onderwerping niet kwam verhaaften, hadt hy de stoutheit te antwoorden, dat hy daar niet was uit getreden, en dat, indien men wilde, dat hy het verdrag nakwam, men aan den anderen kant moest ophouden zyne vrienden, die hy niet kon verlaten, te vervolgen. De onderkoning, door dit antwoordt en zyne vyandelykheden getergt zynde, vervolgde de oproerigen, zonder hen tydt te geven van zich te bedenken. *Mak-Hugh* begaf zich in afgesnede wegen, daar hy dacht veilig te zyn; maar de kolonel *Milburn* ging hem daar vinden, en sloeg hem het hoofd af, dat hy naar *Dublin* zondt.

Schotlandt hadt ook zyne verraders en twistzoekers. De graaf van *Bothwel* kwam niettegenstaande zyne verbanning wederom, zich niet veilig in Engelandt rekenende, daar hy om zyne wanbedryven geen schuilplaats kon vinden. Wanneer zyne aanhangers hem in de kamer van den koning hadden geleid, wierp hy zich voor de voeten van zyne Majesteit, leggende zynen degen op den grondt, en verzocht genade. De koning beval hem te vertrekken, tot dat hy zich hadt verontschuldigt van de tovery, daar men hem mede hadt beticht: maar des anderen daags hervatte hy zyne aanslagen. Ondertusschen wierdt zyn aanhang zo machtig, dat de koning genoodzaakt was hem en zyne aanhangers in hunne goederen, tot nadeel van de openbare rust, te herstellen, en den zegelbewaarder, den grootchatmeester, *Mylord Home*, en den ridder *George Home*, zyne beste onderdanen en zyne getrouwste Raadslieden, het hof te verbieden. Dus is het dat de schryver van *Elizabeth* deze zaak verhaalt. Maar de aartsbiffchop van *St. Andrews* zegt, dat *Bothwel* van den grave van *Lenox* wierdt wedergeroepen, die hem op den raadt van den grave en van het gansche huis van *Stuart* tegen den zegelbewaarder wilde opwerpen; dat zy ten dien einde de afwezendheit van den zegelbewaarder waarnamen, en dat zy *Bothwel* in de kamer van den koning met blote degenen bragten, waar over de koning zeer verschrikte (a), die om bystandt riep, menende verraden te zyn; dat zy daar op alle op hunne knien vielen, betuigende, dat zy geen ander voornemen hadden dan hem zyne genade

Qgg

(a) Men zegt, dat deze vorst zonder schrik geen bloten degen kon zien.

1596.

Ongefladigheit van den grave van Tyrone.

1593.

1594.

1595.

1596.

Cambden.

Spottwood.

Thuanus.

Wederkomst van den grave van Bothwel in Schotlandt.

1593.

1595. Hy lazt ne vereniging, dat hy ch hadt ider-orpen.

Anderer zamengezwoerenen.

† Brian Mak-Hugh, Oge Mak-Mahon, en Ever Mak-Conly.

Zyn onbehoorlyke eifch.

Die van O-Donel volgde op de eerste.



1593.

nade voor *Bothwel* af te smeken; maar dat de koning, op zynen stoel gaande zitten, tegen *Bothwel* ziede: *Slaa toe, verrader, volbreng uwen vorstenmoordt: ook begeer ik zulk een boon niet te overleven; en gelyk zy niet ophielden om genade voor zich en voor den beschuldigde te bidden, vervolgde hy: Wat vreemde wyze van genade van een vorst af te bidden is het voor hem met den bloten degen in de handt te komen? De zelve schryver komt ook overeen wegens de verbanning van den zegelbewaarder en van zyne aanhangeren; maar hy zegt, dat *Bothwel* van zynen kant beloofde te vertrekken tot dat hy zich zou verantwoord hebben, of dat het zyne Majesteit zou behagen hem te herroepen.*

\* in de provincie van Fife. Men dwingt den koning zyne heersching af.

Hoe het zy, de koning, te Falklandt \* gekomen zynde, verselt met den hertog van Lenox en zyne aanhangeren, kwam de graaf van *Bothwel* daar ook, en zuiverde zich van de tovery, daar hy mede beschuldigt wierdt. Maar dit was een aanslag van zyne medestanders, die de macht van den souverein gebruikten om hem vry te spreken, en die den koning dwongen het besluit van zyne herstellinge te ondertekenen. Dit was het, dat deze vorst kort daar na aan de Staten, die in het begin van September te Sterling vergadert waren, te kennen gaf, verzoekende, dat zy de wettigheid of de onwettigheid van het geschrift van Falklandt in overleg zouden nemen; waar op, na dat de vergadering hadt aangetoont, dat het artykel van genade, die aan *Bothwel* en zyne aanhangeren om staatkundige inzichten, en om den Staat niet te beroeren, was beloofd, moest nagekomen worden, maar dat het zo niet gelegen was met de andere punten, die de zamenverbondenen voor hem tot nadeel van zyne Majesteit bedongen hadden, zy dit besluit in zynen name maakte: *Dat de koning op den raadt der Staten het geschrift, dat men hem ten behoeve van den grave van Bothwel hadt afgedwongen, berriep, en dat hy uit hoofde van zyne souvereine macht by zich en in zynen Raadt zou roepen de genen, die hem bebaagden, en van wier bekwaamheit en trouwe hy verzekeert was, zonder dat het geschrift van Falklandt hem de handen kon binden, noch aanleiding geven tot de tegenkanting van de party van Bothwel.*

Drie Roomsgezinde Mylords in den ban gedaan.

De koning neemt het beroep aan.

Hunne verzorzing met de Protestantsche kerk.

De Godsdienst veroorzaakte ter zelve tydt een ander geschil, dat van geen min gevaarlyk gevolg scheen te zyn. De graven van Angus, van Huntley en van Arrol, grote voorstanders van het Pausdom, dat zy in het openbaar tot nadeel van de wetten beleden, wierden van de kerkvergadering van Fife in den ban gedaan. Zy namen hunne toevlucht tot den koning, en zyne rechtbank op de handt hebbende, wierden zy nevens de geestelykheit toegelaten. Zyne Majesteit, het beroep van de Roomsche Ieren aannemende, trachtte de vervolging van de leeraren, die kerkelyk vergadert waren, te stuiten. Deze laatste vertoonden hem, dat dewyl het welvaren van den Godsdienst en de eer van Godt daar van afhing, zy niet konden toegeven zonder hunne bediening te verraden. Dit geschil wierdt niet geëindigt dan door de Staten, die de koning te Edenburg berriep. Daar wierdt de hervormde Godsdienst volgens de wetten voorgestaan, en den wederspanningen bevolen zich daar aan te onderwerpen. Alle oeffeningen van andere Godsdiensten wierden verboden, de Jesuiten en de priesters gebannen, hunne begunstigers, aanhangers en verbergers verklaart vervallen te zyn in de straf, die het Parlement daar tegen hadt vastgesteld. Men vergunde den genen, dien hun gewisse niet toeliet

den hervormden Godsdienst te belyden, uit het ryk te vertrekken, zonder iets van hunne goederen aan te slaan, die hen wierden gelaten. Aan de graven van Angus, van Huntley en van Arrol stondt men eene kwydschelding van al het voorledene toe, onder beding, dat zy in het toekomstende met de vyanden van den Staat geen verstandhouding zouden hebben; dat zy anders van hunne genade zouden verffeken zyn, en dat men hun rechtsgeding alsdan zou opmaken. Dit geschrift wierdt van den koning goedgekeurt, die het nevens alle de leden van den Staat ondertekende. Zelfs wierdt het door de drie genoemde graven, als voorstanders van den Roomschen Godsdienst, goedgekeurt, en in hunnen name, gelyk ook in dien van hunne aanhangeren, ondertekent. Maar zy kwamen het niet ter goeder trouwe na.

Het koninklyk gezag en de algemene rust wierden van alle kanten benadeelt. Op de grenzen pleegden *Ousef Johnson* en *Maxwel* wederzydliche vyandelykheden. De laatste deedt het op het bevel van het hof. Maar in het vervolg dacht hy meer om zyne staatzucht op te volgen dan om den koning en den Staat te wreken. *Johnson* met zynen aanhang hadt het Westersche la Marche geplundert. *Mylord Maxwell* kreeg last hem te vervolgen tot dat de aangebragte schade zou vergoed zyn. Hy gehoorzaamde daar aan met vreugde, en nam deze gelegenheit waar om de gansche provincie van *Nithsdale* onder zyn gezag te brengen. Maar voor dat hy den uitflag van zyn ontwerp zag, wierdt hy door *Johnson* in eene ontmoeting, daar de troepen handgemeen in raakten, in de provincie van *Anandale* gedood.

Maar niets beroerde het ryk meer dan de aanhang der Roomsgezinde heeren van den eenen, en die van *Bothwel* van den anderen kant. Op den 18 January hervatten de graven van Angus, van Huntley en van Arrol hunne aanslagen met de Jesuiten, en de Staten verklaarden, dat zy van de kwydschelding verffekten waren, vermits de zelve hen niet was toegestaan dan onder voorwaarden, die zy door een strafwaardig gevolg van hunne ongehoorzaamheit hadden overtreden.

De kuiperyen van *Bothwel* veroorzaakten den koning meer ongerustheit. De gezant van Engelandt viel klagtig over de al te grote vryheit, die men aan de Roomsgezinden in Schotlandt in een tydt, dat zy meer werk dan ooit maakten om de hervorming in beide de ryken uit te roeien, toeliet. *Bothwel*, die geen Godsdienst hadt dan die hem voordeelig was, gaf zich voor een goed Protestant uit. Hy zwoef van plaats tot plaats, uit vreeze van volgens de afkondiging, waar in hy voor een verrader was verklaart, gevangen genomen te worden: maar de aankomst van den gezant verstaan hebbende, vondt hy middel om met hem in onderhandeling te treden. Hy deedt hem geloven, dat zyn yver voor den hervormden Godsdienst hem al deze ongelukken hadt veroorzaakt, verzoekende den bystandt van de koninginne, en biedende aan, dezen Godsdienst in Schotlandt te handhaven, mits hare Majesteit hem de behulpzame handt boodt. Hy nam ter zelve tydt soldaten aan, en gevolgt van die zich door zyne betuigingen, dat hy het tegen niemandt hadt dan tegen de vyanden van den Staat en den Godsdienst, hadden laten verliciden, kwam hy te *Leith*, aan het hoofd van vier honderd paarden; maar op het bericht, dat 'er volk tegen hem van den koning optrok, week hy naar *Dalkeith*.

1593.

1594. Zy vernieuwen hunne aanslagen met de Jesuiten.

De graaf van Bothwel geeft zich voor een Protestant uit.

De



1594. De Proteftantsche geestelykheit, al zo bevreesd voor de lagen der Roomfchgezinden, als de koning voor die van *Bothwel*, vergaderde den 7 May te Edenburg, en zondt vyf van hare leeraars aan zyne Majesteit, om hem te vertonen, wat middelen zy dachten de beide te zyn om het vaderlandt van de omwenteling, daar het door de Roomfchgezinden mede gedreigt wierdt, te bevryden. Het Parlement was in een gevoelen met de geestelykheit, en begon zyne zittingen met het rechtsgeding van de drie Roomfchgezinde graven, die aan hoog-verraadt schuldig wierden verklaart. Maar terwyl men doende was met hen te bannen, verstondt men, dat zy de wapenen hadden opgenomen, en dat *Bothwel* zich by hen hadt gevoegt, het welk genocgzaam te kennen gaf, dat deze laatste geen meer trouw dan Godsdiens bezat, gereed om beide aan zyne staatzucht op te offeren, zonder de rechtmatigheit van de party, die hy hadt omhelt, te onderzoeken. De koning wapende zich van zyne zyde, en weinig dagen daar na verscheen de een en de ander in het veldt. De graaf van *Argile* en *Macklain* hadden het bevel over de koningsgezinden, en de oproerigen hadden aan hun hoofd de graven van *Huntley* en van *Arrol*, met minder volk, maar bestaande meest uit edellieden, die het voornemen hadden van te sneuvelen, of te overwinnen. De slag geschiedde den 3 October naby *Glenlivat*, daar hy den naam van heeft behouden. De overwinning was eenige uren aan de zyde der koningsgezinden, tot dat de graaf van *Huntley*, ziende, dat de graaf van *Arrol* van de vyanden was omcingt, op den grave van *Argile* met zo veel kloekmoedigheid aanviel, dat hy het geleden verlies herstelde, en het leger van den koning ten laatste, niettegenstaande de kloekmoedigheid van den veldoverste, die zynen broeder en zyne twee neven aan zyne zyde dood zag leggen, in verwarring bragt, zo dat de overwinning zich voor de oproerigen verklaarde, aan welke de zelve niet meer dan twaalf soldaten kostte, daar in het tegendeel de overwonnenen zeven honderd man en verscheide officieren van aanzien verloren.

1595. De koning was niet ontzet van dezen uitflag; hy trok in de Noorder provinciën; hy verzekerde zich van eenige steden, en slechte eenige kasteelen, toebehorende aan de hoofden der wederspannigen. De graaf van *Bothwel* was 'er in het tegendeel niet meer door bevestigd, niet wetende werwaarts zich te keren, verdacht aan de Roomfchgezinden, niettegenstaande het nieuwe verbondt, dat hy hadt gemaakt, en hatelyk by de Hervormden, wier party hy hadt verlaten. In Schotlandt gebannen, en op een verblyf in Engelandt niet durvende hopen, vluchtte hy naar Vrankryk, verlatende alzo zynen broeder\*, die te Edenburg opentlyk gerecht wierdt. Zyne Majesteit van Schotlandt vernomen hebbende, dat *Bothwel* gevluht was, zondt een edelman aan *Henrik* den IV om hem op te eischen. Deze vorst antwoordde, dat de lucht van Vrankryk voor die het geluk hadden van daar aan te landen goed was, en dat, door eene onverbrekelyke wet van het ryk, de vromdelingen in zynen schoot eene verzekerde schuilplaats, die hen tegen alle vervolging dekte, vonden. Maar eenige maanden daar na, *Bothwel* een Fransch heer in een tweegevecht uitgedaagt hebbende, wierdt hy gedwongen naar Spanje te vluchten, om de straf van het strenge bevelschrift, dat daar tegen was afgekondigt, te ontgaan.

Op den 3 October stierf de zegelbewaarder aan III Deel.

eene ziekte, die hem de ongenade, daar hy in gevallen was, veroorzaakte, na dat hy 'er twee maanden aan hadt gekwynt. Hy zondt eenen van zyne nabestaanden aan den koning *Jacobus*, om hem zyne onschuldten trouw te betuigen, en zyn huis en vrienden van te bevelen. De koning, dit gehoord hebbende, schreef hem met zyne eige handt een zeer beleefden brief. Hy vermaande hem voor eerst moedt te houden, en alles tot zyne genezing in het werk te stellen, hem verzekerd van zyne bescherminge en genegenheit voor hem en voor de zynen: kortom, hy betuigde zo veel belang in zyne herstellinge te nemen, dat hy daar zyn eigen geluk en dat van het ryk van deedt afhangen. Zulke tederhertige uitdrukkingen van zynen vorst verzachtten zyne doot; hy verliet de werelt met verachting van des zelfs ydelheit, en met een waarachtig leedwezen, dat hy in zyne bediening zo veel goet niet hadt gedaan, als hy wel hadt gewilt, daar in verhindert geweest zynde, zeide hy, door zyne vyanden, die zyn goede wil hadden gedwarsoomt. De achting, die men voor hem hadt, was niet zonder vlek, of vermoeden. De ridder *Melleville* spreekt altydt niet gunstig van hem; maar de aartsbischop van *St. Andrews* pryft hem in den hoogsten trap, zeggende, dat hy een man van verstandt, letterkundig, volstandig, en van eene ongeschondene trouwe voor den koning zynen meester en weldoender was.

De Proteftantsche geestelykheit stondt zeer verzet, dat de koning de drie gebanne graven weder wilde introepen; en vrezende het misnoegen en de kuiperyen van deze drie hoofden van het Pausdom, stelde zy zich tegen hunne te rug roeping. Zy hielt eene vergadering, daar niet alleen in besloten wierdt, krachtige betuigingen aan zyne Majesteit over deze wederinroeping, zo nadeelig aan den Godsdiens, te doen, maar ook het volk en de geestelykheit door het gansche ryk te vermanen, dat zy zich dus hadden te gedragen, dat de kerk en het gemene best geen schade leedt. Men schreef een dank- en vastendag uit, om den toorn Gods, die het ryk met een inval der Spanjaarden, door de verstandhouding van deze drie heeren, die men weder wilde introepen, met de vyanden van den Staat en Godsdiens, dreigde, te stillen. Men verbondt zich door een plegtig geschrift by wyze van overeenkoming\*, voor de geloofsbedienisse, eenparig sedert de hervorminge ontfangen, en door het Parlement bekrachtigt, tot den laatste druppel bloeds te stryden. De geestelykheit maakte nog meer beweging, wanneer zy verstondt, dat de koning, zonder acht te slaan op hare vertogen, bewilligt hadt in de wederkomst van de graven van *Arrol* en van *Huntley* op hun bloot woordt, dat zy zich met zyne Majesteit en de kerk zouden verzoenen. Men zeide, dat de kerk hen als Godverzakers in den ban hadt gedaan; dat de Staat hen als verraders hadt gevonnist, en dat 'er geen plaats meer voor hen behoorde te zyn, noch in den schoot der eerste, noch in de regering van de andere, waar in zy niet zochten weder te keren dan om hunnen algemenen ondergang te brouwen. Deze kerkelyke vergadering scheidde niet voor dat zy eene andere byeenkomst hadt vastgesteld, die bestaan zou uit geestelyken en wereldlyken, die echter den naam van synode of kerkvergadering dragen, en tot voorzitter Mylord *Seton* hebben zou. De zelve moest te Edenburg, daar de berechten, die men haar van alle de provinciën zou zenden, vergaderen, en daar over zodanige besluiten nemen, als tot het algemene welzyn

Qqg 2 en

1595. Doodt van den zegelbewaarder *Mairlands*, en zyn lof.

1596. De Proteftantsche geestelykheit kant zich tegen de wederinroeping der drie Roomfchgezinde Lords.

\* Overeenkoming.

1593.

Gaat tot de Roomfchgezinde party over.

1594. Zy vernieuwen hunne aanslagen met de Jesuiten.

De graaf van *Bothwel* geeft zich voor een Proteftant uit.

\* *Henricus Stuart.*

3071



1596. De koning te onvrede over de vryheit van de goestelykheit.

en ten beste van de hervorming nodig waren. De koning was gebelgt over de vryheit, die de goestelykheit zich aanmatigde, van de herstelling der drie Roomschegezinde graven te onderzoeken, en om dat zy een soort van rechtbank in de hoofdstad van zyn ryk, om hem wetten voor te schryven, of om zo vele rechtbanken tegen de uitvoering van de zyne te stellen, hadden opgerecht. Maar zy hielden zich standvastig, en zeiden, dat, terwyl het hier op het verlies of de handhaving van den Godsdienst aankwam, zy van Godt en van den Staat gemachtigt waren om des zelfs belangen te verdedigen.

Het volk neemt party.

Alle doen zy onderwerping en ver-eenigen zich.

Alles raakte hoe langs hoe meer in verwarring. Het volk, de adel en de heeren verklaarden zich opentlyk voor de goestelykheit, gevende al de schuldt van deze beroeringen aan de *Octavianen*, dat is te zeggen aan de acht heeren, die den Raadt van den vorst uitmaakten. Zy vergaderden op eene buitengewone wyze in het gezicht van zyne Majesteit, die hen door zyne tegenwoordigheid van een meende te doen scheiden: maar hy vondt daar menschen, die gereed waren te sterven, of den Godsdienst te behouden, gelyk zy zich uiddrukten. *Wat macht hebt gy, vroeg hen de koning, om byeen te komen tot naadel van myn afgekondigt gebodt? Die, antwoordde hem Mylord Lindsay daar op, die ons de wetten geeft om niet te dulden, dat ons gewisse, of onze Godsdienst gekrenkt worde.* Des niettegenstaande raakte de koninklyke macht boven. De ridder *Alexander Home*, provooft van Edenburg, verselt van den hoofdschout en de Raden van de stad, kwamen zich aan de voeten van zyne Majesteit nederwerpen, verzoekende vergiffenis van het voorledene, en betuigden voortaan gehoorzaamheit uit name van al het volk, belovende niemandt in de kerkelyke bediening, noch in de burger regering aan te stellen, dan die de koning zou goedkeuren. De Raadt, de overhandt hebbende, wilde, dat men de muitmakers tot een voorbeeldt zou straffen. Eenigen gingen zelfs nog verder, en begeerden, dat men het stadhuis zou omver halen, en op des zelfs puin een gedenkteken van dezen oproer en de rechtmatigheit van den vorst oprichten. Maar de koning was te goedaardig om dit gevoelen op te volgen.

Wyze raad van Elizabeth aan den koning van Schotland.

De brief, dien hy van de koningin van Engelandt hadt ontfangen, boezemde hem verder zachtzinnige gedachten in. Deze verstandige vorstin stelde hem voor oogen het voornemen van de beide partyen, die alle deze onlusten hadden veroorzaakt: die van de Roomschegezinden, welke onder eene geveinde gehoorzaamheit Schotlandt met de hulp van Spanje wilden het onderste boven keren, en die der Protestanten, welke niet anders bedoelden dan hun leven en Godsdienst te verdedigen. Zy bekende, dat deze laatste hunnen plicht niet al te wel hadden betracht, en verblind door een valschen yver, of door vreeze vervoert, zich al te voorbarig tot een opstandt hadden begeven. *Maar maak onderscheidt, zeide zy, tusschen een mislag, daar zy door dwaling en zonder overleg in zyn gevallen, en zo een, daar men zich met voorbedachten raadt en door eene zamenzwering toe laat vervoeren. Zie wel toe, dat gy, met schuldigen, die uwe ontferming waardig zyn, te verdelen, geen kwalykgezinde onderdanen machtig maakt, die uwe gunst om gene andere reden zoeken dan om vreemden in uw landt te lokken.*

De goestelykheit volgde het voorbeeldt van het volk, onderwierp zich, en stemde de herstelling van de graven van *Huntley*, van *Arrol*

en van *Angus* onder zekere bedingen toe, die zy 1596. van hen vorderde tot verzekering van hunne vereeniging met de kerk en den Staat; zo dat alles vergeven, en de algemene rust volmaakt herstelt wierdt.

*Lesley*, bisschop van Rossie, zo vermaard door zyn aankleven aan de koningin *Maria Stuart*, zyne meesteresse, stierf in dit jaar te Brussel, daar hy in ballingschap leefde. Hy vergenoegde zich niet met de vryheit van deze vorstinne door kuisperyen, die niet altydt verschoonbaar waren, te bevorderen; maar hy troofte haar ook door zyne brieven en verhandelingen, vol van geleerdheit en Godvrucht. Hy was gevoelig geraakt over hare jammerlyke doot, en hy trok de zelve zo ter herte, dat het hem het leven kostte. Hy is de schryver van de Geschiedenisse van Schotlandt, die zynen naam draagt, en die zeer naauwkeurig en met veel oordeel geschreven is.

Doodt van Lesley.

De afzwering, die *Henrik de IV* van het hervormde gelove deedt, was het grootste voorval, dat in het jaar 1593 in Vrankryk gebeurde. Wy hebben gezien op wat wyze hy zyne verschooning by *Elizabeth* maakte, en wat verwytt hem deze vorstin daar over deedt. De Geschiedenis zegt, dat de koning zich door verscheide andere inzichten, als die in de brieven, welke hy haar daar over schreef, waren uitgedrukt, hadt laten overhalen. De Roomschegezinden hadden vier staatsdienaars overreedt, die hem verzekerden, dat men in beide de Godsdiensten kon zalig worden, en al de welsprekendheit van *Du Plessis Mornai* kon de afzwering van den vorst niet beletten. Men vindt by een Roomschegezind schryver \* met wat kracht en wysheit hem deze hoveling, zo bekwaam en zo yverig voor zyn gelove, aansprak. De koning wierdt van zyne redenen geraakt; maar hy hadt kort daar na de zwakheit van zich te laten overreden door de aanrading van deze vier staatsdienaren, opgemaakt om hem de onverschilligheit van den Godsdienst te vertonen. By zulk eene vromde Godgeleerdheit voegde men de noodzakelykheit, die 'er was om zich voor den heerschenden Godsdienst te verklaren: eene noodzakelykheit, gegrond op de ellende des volks, die niet dan door eene vrede kon geëindigt worden, gelyk de vrede niet verkregen kon worden dan door den overgang van den vorst tot het Roomsche gelove. Zyne liefde voor de schoone *Gabrielle van Estrees*, die hy voornemens was door een huwelyk op den troon te brengen, hielp ook veel om hem tot dit besluit te doen komen: want men vertoonde hem, dat hy nooit tot dit huwelyk zou geraken dan door de vernietiging van zyn huwelyk met *Margareta van Valois*, en dat de paus alleen machtig was zulk een huwelyksbandt te breken. Welke de redenen mogen geweest zyn, welke den koning tot het Roomsche geloof overbragten, hy vondt daar in het vervolg niet in, daar men hem mede hadt geveit. Eenige dagen na zyne afzwering vernieuwden de zamenverbonden hunne verbindtenis door een eedt: de Roomschegezinden, die hem tot deze verandering hadden aangeport, in plaats van zyne party te kiezen, zochten tydt te winnen gelyk de anderen. Hy moest de steden en de stadvoogden omkopen om hen in zyn belang te doen treden, en zyn leven was niet minder dan te voren in gevaar. Het was niet langer dan een maand na dat hy het Roomsche geloof hadt aangenomen, dat een schelm, genaamt *Pieter Barriere*, te Melun op het ooggenblik, als hy gereed stondt om hem te vermoorden, gevangen wierdt genomen. Hy bekende zyn voornemen, en wierdt naar verdiensten gestraft. Het was een soldaat, de

1593. 1594. 1595. 1596. Cambden.

Thuanus. Mezeray. Het Leven van Henrik den IV. Morlas, Rotan, De Serres, en De Vaux. Beweegredenen der afzwering van Henrik den IV. \* Mezeray.

Pieter Barriere legt toe op zyn leven.



1593. de zoon van een schuivevoerder van Orleans, die tot dit moorddadig besluit kwam, uit wanhoop, dat hy zich van zyne minnaresse niet kon doen beminnen, en die daar na door een Karmeliter, een Kapucynen en een Dominikaner priester in dit gruwelyk opzet gestyft wierdt; en op dat de ganse Roomse geestelykheit daar in zou vermengt zyn, wierdt hy daar toe aangeport door den paltoor van een buurt uit de stadt van Eu †, en door *Varade*, regent van de kweek-scholen der Jesuiten.

Terwyl de yverigste Roomschegezinden op het leven van den koning toeleiden, belette men hem het minste aan die zy kettters noemden, dat is te zeggen aan de Hervormden, die hem de kroon op het hoofd hadden gezet, toe te staan. Naauwlyks konden zy de herstelling van het edikt van het jaar 1577, een der minst voordeelige, die hen onder de voorgaande regeringen waren toegestaan, verkrygen; om welke reden zy verplicht waren te Mantes hun verbondt voor de kerk te vernieuwen. Dit bestondt in eene plegtige betuiging van voor hunne belydenisse en voor de handhavinge van hunnen Godsdienst te leven, of te sterven: betuigingen, die zy reets verscheide malen in de tegenwoordigheit van *Henrik den IV*, wanneer hy nog maar koning van Navarre was, en dat hy de hoedanigheit van hunnen beschermer hadt aangenomen, hadden gedaan. Hy stondt toe, dat zy het toen in zyne tegenwoordigheit, met dit beding, dat zy de palen van gehoorzaamheit niet zouden te buiten gaan, vernieuwden.

Voor zyne afzwering waren de Staten in de grote zaal van de Louvre byeen, om over de verkiezing van een koning te beraadslagen, en meest alle de gemachtigden waren kreaturen van den hertog van Maine, of loontrekkers van den koning van Spanje, die met zeer veel drift de kroon op het hoofd van de infante zyne dochter wenchte te zien. Ten dien einde kwam de hertog van Feria in de vergadering, en overhandigde een zeer beleefden brief van zynen meester, dien hy verfelde met eene welsprekende redenvoering, om de stemmen der gemachtigden te winnen. Maar men hielt hem de Salische wet voor. Hy wist geen ander middel om de zelve krachteloos te maken dan aan de Staten voor te stellen, dat zy een Fransch prins zouden verkiezen, die alleen en onafhankelyk van de infante zou regeren. Dit was de twistappel, dien de zamenverbondenen in hun weêrwil tusschen de hertogen van Maine en van Guize wierpen. Men zeide, dat de eerste, den troon aan zynen neef niet willende afstaan, het Parlement van Parys, dat altydt in het belang der zamenverbondenen was gebleven, aanzette om de grondwetten van den Staat te handhaven. Maar anderen verzekerden, dat het Parlement daar uit zich zelve toe geneigt was, en beval, dat 'er vertogen aan dezen hertog zouden gedaan worden, om te beletten, dat het ryk, daar men hem het stedehouderschap van hadt toevertrouwt, op geen vremdeling wierdt overgebracht. Door deze macht gesterkt, en door zynen nayver aangezet, maakte hy eene wapenschorring met *Henrik den IV*, die gevolgt wierdt van de belydenisse om dezen vorst, die den Roomschen Godsdienst omhelsde, en van de vreugdevuren, die 'er te Parys over aangestoken wierden; maar de overgaaf van deze hoofdstadt geschiedde niet voor het volgende jaar.

1594. De onderwerping van Meaux, van Aix, van Lions, van Orleans, en van Bourges ging vooraf. Het was in deze gelukkige gesteldheit van tydt

dat *Balagni* \*, ziende de zaken van den koning voorspoedig gaan, met de stadt Kameryk, daar hy zich souverein van noemde, van de zamenverbondenen aftapte. De hertog van Guize verliet mede een party, waar van hy niet minder het hoofd dan zyn oom de hertog van Maine was, en gaf het landvoogdyschap van Champagne aan zyne Majesteit over, die hem daar voor dat van Provence gaf. De hertog van Lotharingen, hoofd van dit huis, maakte ook zyn vergelyk; maar de hertog van Maine hielt zich op in zyne landvoogdy van Burgundië, kunnende niet besluiten den staatzuchtigen tytel van stedehouder van de kroon, en zyne nog staatzuchtiger verwachting, om zelf de kroon te dragen, te laten varen.

De koning wierdt in het zelve jaar te Chartres gekroont. Daar was eenige zwarigheid aangaande de vooringenomenheit, daar men in was om de heilige zaafolie van Rheims te hebben: maar men oordeelde, dat die van *St. Martin van Tours* niet minder geacht was, naardien men zeide, dat een engel de zelve aan dezen prelaat hadt gebracht, om hem te genezen van een wondt, die hy, op een leër klimmende, en daar van afgevallen zynde, hadt gekregen, wel honderd jaren voor dat die aan *St. Remigius* door een wonder om *Clovis* te zalven was toegezonden.

De kroning van den koning belette geenzins het verfoeielyk voornemen van *Jan Chatel*. Hy was een jong leerling van achttien jaren, zoon van een lakenkoper te Parys, endie zich onder de Jesuiten in de letterkennisse hadt geoeffent. Wy moeten niet vergeten de roemruchtige getuigenis, die *D'Offat* aan de Hervormden gaf, wanneer hy met den kardinaal *Neveu* over dezen aanslag sprak. *Indien 'er reden was*, zeide hy, *dat zulk een moorddadig stuk, zou het hen toekomen het zelve te ondernemen; ben, die de koning heeft verlaten, en die door deze verlating alles van hem te vreezen hebben. Des niettegenstaande hebben zy niets diergelyks ondernomen noch tegen den koning, noch tegen zyne voorzaten, die hen zo menigmaal op de slagbank hebben gebracht.* Het zelve vonnis, dat *Chatel* schuldig kende, bande ook de Jesuiten uit. Men rechte een gedenkteken op, waar op men beide deze vonnissen las.

Het Parlement van Parys sprak dit jaar het vonnis tegen een monnik uit †, die in de kerk van *St. Mederik* predikende de koningin van Engelandt by *Jezabel* vergeleken, en de bondgenoten van deze vorstinne voor kettters geschildert hadt. Hy wierdt gevonnist zyn woordt blootshoofds op de knien weder in te trekken, en het Parlement verboodt ieder, wie het ook zou mogen zyn, nadeelig van vorsten, bondgenoten van de kroon, op boete van openbaar te worden gestraft, te spreken: een rechtmatig vonnis tegen de tomeloosheit der vergiftige tongen, die door geen reden bedwongen en niet te zwaar gestraft kunnen worden.

De verzoening van den koning met den paus, in dit jaar door *D'Offat* en *Du Perron* uitgewerkt, liet geen voorwendfel, noch uitvlucht voor den oproer van den hertog van Maine over. Hy was gedwongen zich te onderwerpen. Zyne verzoening was voor hem voordeliger dan hy verdient hadt: het zy men daar de eer van aan de goedertierenheit van den koning moet geven, het zy hy daar voor verplicht was aan de bede van *Gabrielle van Estrees*.

De ongelukkige *Don Antonio*, koning van Portugal, stierf te Parys op het einde van de maand Augustus aan eene ziekte, die hem zyne droefheit veroorzaakte, of, volgens eenigen

1594. zoon van *Moulot*, bisschop van Valence.

Des konings kroning.

1595. Aanslag van *Jan Chatel*.

Heerlyk getuigenis door den kardinaal *D'Offat* van de Hervormden.

Het Parlement van Parys verdedigt de eer van *Eli-zabeth*.

Verzoening van den hertog van Maine.

Doodt van *Don Antonio*, koning van Portugal.

1596.

Doodt

1593. 1594. 1595. 1596.

amb. n. *Guannus*, *lezeray*. Het Le- en van *enrik* in IV. *Morlas*, *stan*, *e Ser-*, en *e Vauu*. tweeg- denen er af- weringe in Hen- den 7. *Meze-* 7.

Pietor rriare g toe zyn en.



1595.  
\* De  
Groot.

gen\*, door vergift, dat hem van wegens het hof van Spanje, te onvrede, dat hy het zelve zyn recht op de kroon van Portugal niet hadt willen afstaan, wierdt ingegeven. De oudste van zyne zonen trouwde met *Amelia van Nassau*, zuster van prins *Maurits*, die in dit huwelyk niet bewilligde. Zy overleefde haren gemaal, en vertrok in het jaar 1623 naar Geneve, daar zy eenigen tydt daar na stierf.

1596.

De hertog van Merkeur bleef altydt gewapend in Bretagne. Het verlengen van de wapenschorsing, waar over de koning met hem overeenkwam, stelde zyne Allerchristelykste Majesteit in staat om zyne macht naar Pikardië over te brengen, en la Fere te hernemen, dat zich in het begin van May des jaars 1596 overgaf.

De we-

duw  
van den  
prinsse  
van Con-  
de vryge-  
sproken.Een bed-  
rieger,  
die zich  
uitgeeft  
voor een  
zoon van  
Karel  
den IX.

Het Parlement van Parys sprak in het zelve jaar twee rechtsgedingen uit, het eene ten behoeve van *Charlotte van Tremouille*, weduwe van den prinsse van Condé, die van de beschuldiging, welke tegen haar was ingebracht, als of zy dezen prins hadt vergeven, wierdt vry gesproken; het andere tegen een bedrieger, die zich uitgaf voor een wettigen zoon van *Karel den IX* uit het huwelyk van *Elizabeth van Oostenryk*. Men noemde hem in de wandeling *François de la Ramée*, om dat hy van een Poitevinisch edelman, van dat huis afkomstig, was opgebracht: maar naderhandt vertrok hy naar het Vermandois, en hadt deze bedriegerij bedacht in het huis van een boer, genaamt *Foiffier*, die zich door zyne kunstgrepen liet verleiden. Deze bedrieger zeide, dat de koningin *Catharina van Medicis*, zyne grootmoeder, hem verholten hadt gehouden, om *Henrik den III*, haren geliefden zoon, nevens haar te doen regeren; dat hy zyne afkomst langen tydt niet hadt geweten, tot dat eindelyk de Hemel zich over hem erbarmende hem door openbaringen, die hem altydt in het vervolg waren bygebleven, hadt te kennen gegeven wie hy was. Hy wist de oogten van dezen boer, by wien hy te huis was, zo te begoochelen, dat hy zich zelf inbeeldde deze gewaande verichyningen van den Hemel te zien. Deze bedrieger begon reets by het volk geloof te krygen, en het geval van een kindt, door de wreedheit van zyne staatzuchtige grootmoeder te vondeling gelegd, verwekte in de menschen een mededogen, dat hen innam, wanneer men dezen valschen prins, nevens zynen boer, gevangen nam. De eerste moest op een schavot de straf van zyne leugentaal ondergaan; de andere raakte vry met zyne dootdoot aan te schouwen.

1593.

1594.

1595.

1596.

Thuanus.

Du Mas-

vir

Camb-

des.

P. Ber.

De Groot.

Niets was nadeeliger voor Spanje dan de doot van den hertog van Parma, die op het laatste van het jaar 1592 voorviel. Met dezen veldoverste, zeggen de geschiedschryvers, ging al de Spaansche krygstucht en het geluk der wapenen van den Katholyken koning te gronde. De Spaansche soldaten wierden vermaarder door hunne muiteryen onder de regering van den grave van Mansveldt, van den aartshertog *Ernest*, en den grave van Fuentes, dan door hunne uitvoeringen tegen hunne vyanden. De koning van Spanje zou gansch Vlaanderen kwyd zyn geraakt, indien de kardinaal *Albert* in het begin van het jaar 1596, aan het hoofd van uitgezochte soldaten en vrywillige edellieden, niet te hulp was gekomen. Voor dat wy van zyne aankomit spreken moeten wy de gevallen zien, die daar voor zyn gegaan.

Belege-

ring van

Geertrui-

denberg.

Het jaar 1593 begon met de belegering van Geertruidenberg eene voorname plaats door hare gelegenheit op de grenzen van Hollandt en van Brabant, hebbende de Maas in het Noor-

den, en de Donge in het Oosten †. Prins *Maurits* kwam op het laatste van Maart voor deze stad, en ondernam de zelve te veroveren in het gezicht van een leger van dertig duizend man, onder het bevel van den ouden grave *Pieter Ernest van Mansveldt*. Deze arglistige veldoverste dorst dezen jongen prins in zyne begravingen niet aantallen, en kon hem noch door den strydt, dien hy hem alle dagen aanbodt, noch door de verwyten, die hy hem deedt, dwingen daar uit te komen. Ik verwondere my, zeide hy tegen een trompetter, dien prins *Maurits* aan hem zondt, dat uw meester, zo begeerig naar voem, en in de jaren, dat het bloot in de aderen moest zieden, zich in zyne begravingen verholten houdt. De trompetter antwoordde: Het is om dat zyne Voortreffelykheit\* van *Nassau*, myn meester, die een jonge prins is, reikbalt naar de onderwinding van oude en ervaren veldoversten, en wel van zo eenen, als zyne Voortreffelykheit van *Mansveldt* is. Eindelyk, de stad geen uitkomst ziende, maakte een verdrag, en het Spaansche leger, de overgaaf niet kunnende beletten, trok voor Krevekeur. Maar prins *Maurits* vloog tot des zels bystandt; trok over in het eilandt Bommel; sloeg zyn leger neder in het dorp Heel, regt over de belegerde plaats; moedigde de bezetting door zyne komst aan, en verbaafde de vyanden, die de belegering schandelyk opraken, en naar 's Hertogenbosch trokken.

1593.

† De

Spanjaar-

den had-

den het

in het

jaar 1599

ingenom-

men.

\* Exce-

lentie.

Deze ongelukken waren van de muitery der Spaansche soldaten, naby Helsing gelegert, van die der Walen Italianen in Henegouwen, en van die van de bezettinge van Rhynerk voorgegaan. De Spanjaarden voeren niet beter in Vrieslandt, daar graaf *Lodewyk van Nassau* hen vele steden ontnam.

In de maandt van February des jaars 1594 zag men te Brussel den aartshertog *Ernest van Oostenryk*, dien zyn broeder, de keizer *Rudolpb*, uit Hungarië hadt geroepen, om de regering over de Nederlanden, waar van de graaf van Mansveldt, die ze alleen tot wederzegging toe hadt waargenomen, in zyne handen affstantt deedt, aankomen. Hy begon met een voorstel van vrede, en zyne gemachtigden kwamen in den Haag om het voor te dragen. De brieven, die zy van den aartshertog hadden, beheldden het leedwezen, dat deze prins hadt van de schoonste landen des wereldd door een zo langdurigen en wreden oorlog verwoest te zien, en het belang, dat het volk daar in hadt om door eene gelukkige vrede daar van bevryd te zien. Zyne aanbidding om als middelaar daar toe te komen, de beweegredenen, die hen verplichtten de zelve aan te nemen, uit aanmerkinge van de onzekerheit der oorlogsgevallen, zonder zich te laten verblinden door eene gelukkige uitkomst, kennende daarenboven de genegenheit van het keizerlyke huis, daar de keizer *Maximiliaan* en de andere prinsen van zyn bloedt hen zo vele bewyzen van hadden gegeven. Het antwoordt van de algemene Staten was byna het zelve, als by diergelyke voorstellingen menigmaal was geschied. Zy bedankten den aartshertog voor zyne goede genegenheit, en vertoonden hem, dat Spanje de vrede nooit oprachtelyk hadt gezocht; dat het daar toe nooit in onderhandeling was gekomen dan om zyne aanslagen des te beter te bedekken, gelyk zyne arglistige byeenkomsten altydt hadden getuigt, en dat zy besloten hadden voor hun gewisse en voor hunne vryheit te sterfen.

1594.

Aan-

komst

van den

aartsher-

tog Er-

nest in

Vlaand-

ren.

Zy voegden daar by, dat niet lang geleden een zekere *Renichon*, dorp-priester van Boiffiere, in het graafschap van Namen, te Breda was gekomen, met gedachten om naar Leiden te gaan, en daar prins *Maurits* en zynen broeder te vermoorden; dat

Ren-

ichon,

dorp-

priester

van Boif-

fiere, wil

dat



1594.  
prins  
Maurits  
ver-  
moor-  
den.

dat hy, op vermoeden gevangen genomen zyn-  
de, dit verfoeielyk stuk hadt bekend, en ver-  
klaart, dat de graaf van Barlemont daar de  
aanlegger, met goedvinden van den aartsher-  
tog, van was geweest, en dat men hem na  
de volbrenging eene beloning van dertig dui-  
zend kronen hadt beloofd, daar hy reets twee  
honderd van op de handt hadt ontvangen. De  
gevoimachtigden, het woord opvattende, zeiden,  
dat het aanzien van den prins, die hen hadt  
gezonden, zulk een sinadelyk vermoeden niet  
kon verdragen; dat zy van twee zaken eene  
verzochten, of dat de gevangen naar Brussel  
wierdt gezonden, belovende hem na zyne ver-  
horing wederom aan de Staten te leveren, of  
lyfsverzekering voor den grave van Barle-  
mont, om in Hollandt te komen, en tegen  
dezen gult ondervraagt te worden. Maar dit  
wierdt beide afgeslagen. De schuldige wierdt  
gestraf, en zy vertrokken zonder dat de Sta-  
ten in eenige onderhandeling wilden bewilli-  
gen.

Omtrent half May dwong prins *Maurits*  
*Verdugo* Koelvorden te verlaten, en hy bele-  
gerde zelf Groningen. Deze hoofdstadt van  
de provincie, daar zy den naam aan geeft, en  
die den haren aan de aangename groente der  
velden, daar zy van omringt is, verschuldigt  
is\*, is gelegen in de schoonste landsdouwe  
van de wereldt. Zy, nevens hare onderhorige  
landen, die door hunne eige wetten onder de  
bescherming dan van den hertog van Gelder,  
en dan van den bisschop van Utrecht, wier-  
den geregeert, hadden langen tydt hare vryheit  
genoten. Eindelyk raakte deze provincie in  
het jaar 1571 onder de regering van *Karel* den  
V<sup>ten</sup>, het zy door den afstand, dien *Georg*,  
hertog van Saxon, hem daar van deedt, het  
zy door de macht van den keizer, of de zwak-  
heit van den hertog van Gelder, die daar de  
ware souverein van beweerde te zyn, maar die  
in geen staat was zulk een groten vorst tegen-  
standt te bieden. Vervolgens voegde zy zich  
mede aan de zyde van de Vereenigde provin-  
ciën tot handhaving van hare vryheit; maar  
de gevallen van den oorlog en hare eige trotich-  
heit hadden haar verscheide omwentelingen doen  
ondergaan, geregeert zynde beurt om beurt  
dan door de zamenverbondenen, en dan door  
de Spanjaarden. Deze laatsten hadden de zelve  
toen in bezitting. *Maurits* joeg hen dit maal weg,  
zonder dat zy ooit wederkwamen. Tot deze  
uitvoering hadt hy al zyne bekwaamheit van  
noden. De moerassen maakten de aannadering  
naar den kant van het Noorden zeer moei-  
lyk, en de vyanden konden daar levensmidde-  
len in brengen, het zy door de Duitse zee,  
het zy door den Eems, en also in de stad  
geraken, die van den eenen kant aan de zee  
en van den anderen aan de rivier lag. Maar  
prins *Maurits* vulde door eene menigte aan een  
gevluchtene tien en takkebofschen het landt,  
dat het water onbruikbaar maakte; hy wierp  
sterkten op, om den doortocht van de zyde  
van den Eems en van de zee te beletten, en  
zondt in Koelvorden en Steenwyk, en langs  
de Boertange ruitery om op het landt ronde te  
doen, en de vyanden van waar zy mogten kom-  
men den weg af te snyden, zo dat de stad na  
een beleg van twee maanden gedwongen wierdt  
zich by verdrag over te geven. *Maurits* deedt  
daar zyne intrede in op den 20 July, en wierdt als  
in zegepraal ontvangen. Aan de poort kwam  
hem eene jonge dochter te gemoet, in wit  
satyn gekleed, met een goude keten omhan-

*Maurits*  
biengt ze  
weder  
onder  
den  
Staat.

gen, en met een kroon versiert, die met de eene  
handt hem een olyftak en met de andere een gou-  
den sleutel aanbodt, als een teken van zyne dap-  
perheit en van de gehoorzaamheit van die van  
Groningen.

Na dat hy deze stad in rust hadt gebragt  
kwam hy in Hollandt, en ontving te Amster-  
dam en in 's Gravenhage de gelukwenschingen  
van de overheden en van de Staten, en de toe-  
juichingen van de gemeente. Maar het scheel-  
de weinig of hy zou zyn leven in het midden  
van zyne zegepraal door de handen van een moor-  
denaar verloren hebben. Zyn naam was *Pieter*  
*du Four*, geboren te Nivelles. Hy wierdt te  
Bergen op den Zoom, na dat hy zyne schuldt,  
daar hy door den geheimfchryver van den hertog  
*Ernest* toe was verleid, bekend hadt, gerecht.  
Hy verklaarde, dat de aartshertog zelf hem daar  
toe hadt aangemoedigt, en dat *d'Assonville*, voor-  
zitter van den Raadt van dezen prins, hem ver-  
zekert hadt, dat hy, wanneer hy dit stuk zou  
hebben verrecht, door de kracht van eene Mis, die  
men voor hem inde kapel van het palciste Brussel  
zou doen, onzichtbaar zou gemaakt worden,  
om in alle veiligheid te kunnen ontvluchten.  
Dit is een schandelyke vlek in het huis van  
Oostenryk, dat zo vele verfoeielyke aanslagen  
in de voorgaande eeuwen tegen het leven der prin-  
sen, die zich tegen zyne staatzucht stelden,  
heeft gesmeed. De Geschiedenis doet het  
zelve daar overvloedige verwyten over, en die  
van Vrankryk heeft meer dan eenige andere den  
afschrik van zulke moorddadige aanslagen met  
redendoen blyken: maar dit hof moet zich wach-  
ten, dat onze eeuw het zelve niets diegelyks  
verwyte.

In dezen tydt stonden de Italianen, die in be-  
zettinge te Sichein en in andere steden in Spaansch  
Brabant waren, wegens wanbetaling op, en zon-  
den twee van hunne ruiters aan prins *Maurits* om  
zyne bescherming te verzoeken. Deze afgezon-  
denen ter gehoor geleid zynde, zeide een van  
hen: *Myn Heer, gy ziet hier afgezondenen van*  
*een leger, dat altydt voor uwe vyanden tegen u heeft*  
*gevochten. Wy komen ons beden als gyselaars van*  
*wegens dat zelve leger, het welk in dien staat ge-*  
*bragt is, dat het zyne voelucht neemt tot een prins,*  
*wiens granschap het heeft verdient, aangeven. Zy-*  
*we dapperheit, die wy zo menigmaalen ondervon-*  
*den hebben, verzekert ons van zyne goedertieren-*  
*heit en van zyne edelmoedigheid, tot de welke de*  
*wreedheit en onbarmhertigheid van onze meesters*  
*ons dwingt onze toevlucht te nemen. Verteert*  
*door ellende, hongre en vermoedheit, zonder geldt,*  
*en byna ook zonder klederen, zoeken wy onder uwe be-*  
*scherming het bedroefde overfchot van ons kwynend*  
*leven, dat door de ondankbare Spanjaarden ons*  
*wordt belet voor hen op te offeren, te bebouden.*  
*Uwe dencht is ons bekend; wy verzoeken u niet,*  
*dat gy ons als weggelopenen, die hunne party verla-*  
*ten, aanneemt, maar als soldaten, die door de gie-*  
*righeit en de wreedheit van eene staatzuchtige natie*  
*worden gedwongen een dienst te verlaten, die zo*  
*slecht wordt vergolden.*

*Myne vrienden, antwoordde de prins, ik be-*  
*klaag uwen staat, maar ik kan uw gedrag niet pry-*  
*zen. De noodwendigheid, die u doet murmure-*  
*ren, is mogelyk het ongeluk meer dan het wanbe-*  
*dryf van uwe bevelhebbers toe te schryven, en het*  
*is een schadelyk voorbeeldt dat van een leger, het*  
*welk door wanbetaling opstaat. Voor het overige,*  
*indien het waar is, dat de staatzucht en de dwin-*  
*gelandy der Spanjaarden oorzaak zyn, dat gy eene*  
*verblyfplaats tegen hunne verdrakkinge zoekt, dan*  
*vindt ik u daar alleen in verschoonbaar. Geniet de*  
*be-*

Ontdek-  
te za-  
mezw-  
ring te-  
gen zyn  
leven.

De Ita-  
liaanische  
soldaten  
zoeken  
by hem  
bescherm-  
ing te-  
gen de  
Spanjaar-  
den.

Ant-  
woordt  
van prins  
*Maurits*.

93.  
De  
jaar-  
had-  
het  
et  
1589  
no-

weel

94.  
lan-  
st  
den  
ber-  
Er-  
in  
ande

eni-  
het  
Boif-  
wil



1594.

bescherming, die gy in het midden van ons en in den schoot van een gemenebest komt zoeken, voor wiens welzijn wy tegen de verkrachters van onze vryheit stryden, smaakt ter goeder ure door uwe eige ondervindinge de zekerheit en zoetheit van de regering van deze gelukkige provincien; en terwyl de genen, voor welke gy de wapenen hadt opgevat, u geen woordt houden, zult gy het zelve onder edelmoedige vyanden vinden, die het aan ieder gestand doen. Ik vordere van u niets, dat uwe eer of uw gewisse kan bezwaren; ik weigere zelfs de verzekerdheit, die gy my komt aanbieden, om u als gyselaars voor het leger, dat u heeft gezonden, aan te geven. Keert weder naar uwe medgesellen, en verzekert hen, dat zy niets hebben te vrezen, mits zy in de gemoedsgeestelikeit, gelyk gy my hebt voorgedragen, blyven; of indien gy hier wilt blyven, weest dan getuigen van ons gansche gedrag, dat geen ander doelwit heeft dan de rust en het algemene welzijn.

Het stondt aan deze Italiaansche troepen vry de goede trouw van den prins te ondervinden. Zy prezen zyne deugd, zonder zich aan hem te durven vertrouwen, en zochten hun heul in weg te lopen.

De Hollanders zoeken een doortocht door de zee van Tartarië naar Oost-Indië.

\* P. Bar zegt, dat hy te Midelburg woonachtig was. † of Nova Zembla.

\* P. Bar. De Groot.

1595. Doodt van den aartshertog Ernest.

De aartshertog *Ernest* stierf op het laatste van February van het jaar 1595. Men geeft hem den lof van een gematigt en zachtzinnig prins te zyn geweest. Hy was inderdaadt vry van grote gebreken, maar ook zonder grote deugden, bezittende te gelyk goede en kwade hoedanigheden. Ondertusschen was hy tot een groot geluk voorgeschikt, ten minste indien de veruitgestrekte ontwerpen van *Philips* den II wel hadden gelukt, en de doodt dezen aartshertog niet hadt belet met de infante, aan welke de Spaansche vorst niet alleen de Nederlanden, maar ook de Fransche kroon tot een huwelyksgoedt hadt toegeschikt, te trouwen.

Huwelyk van den gra-

In het midden der oorlogsgeruchten hoorde men door gansch Hollandt de toejuichingen en zegezangen over het voltrekken van twee door-

lichtige huwelyken, zeer aangenaam aan Hollandt. Het eerste was dat van den grave van *Hohenlo* met *Maria van Nassau*, zuster van prins *Maurits*, afkomstig van het eerste bedt van den overleden prinsse van Oranje met *Anna van Egmond*, gravinne van Buren en Leerdam. De bruiloft wierdt in het kasteel van Buren gehouden, en de plegtigheden wierden 'er van gevierd door een toeloop van den voornaamsten adel van Duitschlandt, door de pracht der steekspelen en vertoningen, en door de geschenken van de algemene Staten. Het tweede huwelyk wierdt te Delft gevierd tusschen *Everhard*, grave van Solms, algemeen plaatshouder van *Maurits* in Zeelandt, en *Sabina van Egmond*, dochter van den dapperen *Lamoraal*, grave van Egmondt, zo vermaard door zyne heerlyke daden onder *Karel* den V en door zyne ongelukken onder *Philips* den II, die hem tegen alle recht en reden het hoofd deede aflaan.

Men was nog even ingenomen met de vaart op Oost-Indië door den weg van het Noorden voort te zetten. Het ontwerp wierdt 'er van in de vergadering der Staten in den Haag voorgesteld, en men onderzocht 'er de redenen voor en tegen van. Die voor deze reis niet waren, zeiden, dat het een ondoenlyke zaak was van wegens de felle koude en het menigvuldige ys, dat men onder den Noorder aspunt vondt. Anderen verwierpen deze gewaande onmogelykheit om zeker geval, uit de Geschiedenissen getrokken, dat de zaak genoeg bewees. Zy zeiden, dat zeven en vyftig jaren voor de geboorte van *CHRISTUS* een koning van *Zweve*, dat heden *Zwaben* genoemt wordt, aan *Quintus Metellus*, landvoogdt van de *Gaulen*, eenige Indianen hadt vereert, die op hunne zeeën varende, door storm in de Duitse zee gedreven, en gedwongen waren geweest hunne behoudenis in de havenen van dezen Duitse prins, wiens staten zich ver voorby het eigentlyk gezegde *Zwaben* strekten, te zoeken, waar uit zy besloten, dat 'er in het Oosten een doortocht door de Noordzee, daar men door kon boren, moest zyn, gelyk bleek uit dit gestrande schip, dat van daar gekomen was (a), daar men byvoegde, dat het zelve geval onder den keizer *Frederik Barbarossa* in het jaar 1160 was gebeurt.

Deze redenen haalden het over. Men rustte zeven schepen, onder het gezag van den Staat en prins *Maurits*, hunnen zeevoogdt, uit. Zy gingen in het begin van July onder zeil; maar zy kwamen niet verder dan die van het voorgaande jaar; de winter noodzaakte hen weder te keren, zonder dezen zo begeerden doortocht, daar zy niet van wilden afzien, te kunnen vinden. Maar men geloofte, dat andere zeevarende lieden van de zelve natie dien naderhandt hebben ontdekt, en dat het eene engte of straat is, leggende op 79 graden, waar door men in Japan en Oost-Indië kan komen.

De aartshertog *Albert* kwam in het begin van het jaar 1596 in Vlaanderen, met den tytel van landvoogdt en prins van de Nederlanden, waar toe hem de keur, die *Philips* de II van hem hadt gedaan, verhief. Hy bragt met zich *Philips Willem van Nassau*, prins van Oranje, dien de hertog van *Alva* uit de hogeschole van *Loven* genomen, en naar Spanje gezonden hadt. Eenigen zeggen, dat hy zyne vryheit aan de

(a) Men vooronderfelde, dat zy van het Oosten naar het Noorden waren gedreven, zonder den weg naar de kaap de Goede Hoop te nemen.

1595. ve van *Hohenlo* met de zuster van prins *Maurits*.

Huwelyk van den grave van Solms met *Sabina van Egmond*.

Reden-voering van het doen of niet doen van een reis naar Oost-Indië door het Noorden.

Men meent, dat de Hollanders dien weg hebben gevonden.

Aankomst van den aartshertog *Albert* met *Philips Willem van Nassau*.



1596. edelmoedige ontferminge van de infante, die voor hem sprak, verichuldigt was. Anderen schryven de zelve toe aan de staatzucht van Philips den II, die een middelaar van hem meende te maken by prins *Maurits*, algemene veld-overste der Vereenigde Nederlanden, om hem tot vrede te brengen, of verdeeldheit onder de twee broeders te zaaien. Geen van beide gelukte hem: *Maurits* hadt niet zo haast de aankomst van zynen oudsten broeder verstaan, of hy stondt hem Breda en de andere steden van het huis van Oranje, in de hoedanigheid als prins, af, en vergenoegde zich met den name van graaf zo lang zyn broeder leefde \*. Wat aangaat de hulp, die *Philips* by de bemiddeling van dezen prins dacht te vinden, de zelve was zonder grondt. De algemene Staten wachtten zich wel een man te vertrouwen, die aan het hof van Spanje opgevoed was, die 'er het geloof van beleedt, en door den koning in de goederen van zyn huis, die zyne voorzaten in Spaansch Vlaanderen en in het Franche Comté voor het beslag van den beroemden *Willem van Nassau* hadden bezeten, heritelt was. Behalven dat was het gemenebest zo ver van naar eene bylegging te luistren, die hen het voorledene verdacht maakte, dat het een streng verbodt deedt afkondigen, waar by aan alle onderdanen verboden wierdt eenigen handel, het zy van koopmanschap, of onder wat voorwendfel het zou mogen zyn, met de koningsgezinden te dryven. Het zelve verbodt bande de Jesuiten en alle medestanders van dezen bloedigen aanhang uit alle de landen der Vereenigde provinciën; verboodt eenige vrede, die in de kweekscholen van dit genootschap hunne letteroeffeningen hadden gedaan, te ontfangen, mitsgaders de ingezetenen van het gemenebest hunne jeugd daar naar toe te zenden, op straffe van eene zware boete voor de vaders, en van uitfluiting van alle bedieningen voor de kinderen.

Daar wierdt in het tegendeel den 31 October in den Haag een aantastend en verwerend verbodt gesloten tusschen de Vereenigde Staten, de koninginne van Engelandt, en den koning van Vrankryk, om de staatzuchtige voornemens van Spanje, gelyk de zamenverbondenen zich uitdrukten, tegen te gaan \*. By een der afzonderlyke artykelen †, door den koning van Vrankryk met de algemene Staten gesloten, verbondt zich *Henrik de IV* de weduwe van den prinsse van Oranje en hare kinderen zo veel als het mogelyk was te helpen in het wederkrygen van al hare goederen, nevens de wederuitkering der vruchten, daar zy gedurende den oorlog der Nederlanden, ondernomen onder de bescherming van den overleden prinsse *Willem*, verlosser van zyn vaderlandt, verbleken waren geweest. Zodanig was toen de taal van Vrankryk.

Het was in dit jaar, dat de Hollanders het eilandt Java ontdekten, daar zy zich naderhandt met zo veel geluk hebben nedergezet. Hunne vloot vertrok in het begin van April uit Texel. Zy zeilde door den Middellyn, liep de Kaap de Goede Hoop voorby, en smect het anker half October voor het eilandt Madagaskar, aldus van de inwoonderen van het landt genaamt, dat iste zeggen eilandt van de maan. Men noemt het ook het eilandt van St. Laurens, om dat men het zelve het eerste op den dag van dezen heilige ontdekte \*, en de Franschen geven het nog den naam van Dauphins-eilandt. Eenigen geloven ook, dat dit eilandt het *Cerne Ethiopia* is, daar *Plinius* van spreekt; maar anderen houden het tegendeel staande, en zeg-

III Deel.

gen, dat het aan de ouden onbekend is geweest. Men weet, dat de inwoonderen zeer wild zyn; dat zy naakt lopen, en afgodendienaars zyn, uitgenomen de gene, die de kusten bewonen, en voor Mahomethanen gehouden worden.

Na dit eilandt eenige maanden rond gezeilt te hebben vertrokken zy in het begin van het jaar 1596, en lieten het anker half Juny te Sumatra vallen, dat de meeste der hedendaagsche schryvers *Taprobana* menen te zyn. Daar wierden zy bezocht van een koning van het landt, dragende een tulbandt, kleedt en fabel naar de wyze der Turken. Een der eilanders, aan boord van den zeevoogdt gekomen zynde, wees hem den weg naar Bantam, in het eilandt Java, dat van Sumatra alleen door een arm van de zee, de Straat Sunda genaamt, gescheiden wordt \*. Het is in het ryk van Bantam, dat de Hollanders de stad Batavia †, die vooreen wonder van het landt wordt gehouden, vermits zy op de wyze van Europa is aangelegd, bouwden, daar de huizen van de andere steden niet anders dan slechte hutten van hout, met stro van ryft en palmbladen overdekt, zyn. Zy hebben daar ook een kasteel met vier bolwerken, aan ieder van welke zy een naam van eenedelgesteente, als de Diamant, de Robyn, de Saphir en de Peerl, aan gegeven hebben, ter gedachtenisse van de kostelykheden, die de zon, welke men in het Oosten komt zoeken, voortbrengt. De Hollanders dryven ook hunnen handel te Bantam, daar eene schone haven is, en zy, gelyk ook de Engelschen, hebben daar hun comptoir, waar door zomtyds tusschen de beide natiën verschil is ontstaan, gelyk wy in de voorledene eeuw, onder de regering van *Karel den II*, hebben gezien. De Portugezen hebben zich daar ook in het einde van de vyftiende eeuw nedergezet en machtig gemaakt; maar de Hollanders maakten zich meeter van den koophandel, zo door den goeden uitslag, dien hunne wapenen tegen deze handelaars hadden, als door hunne overwinningen, op de inboorlingen behaalt. Deze laatste wierden gedwongen een verdrag van koophandel, dat alle andere natiën daar buiten sloot, met hen aan te gaan, waar by bedongen wierdt, dat zy tot hunne veiligheid sterkten zouden mogen bouwen aan de straat, daar men noodzakelyk door moet, om ter plaats, daar zy hunne comptoiren hebben, te komen. Dus is het, dat de oorlog met Spanje hen tegen de Portugezen, die toen onderdanen van deze kroon waren, aanzetende, de volkplantingen, die zy aldaar hadden, uitroeiden, om de hunne daar in op te rechten: maar dit gebeurde niet dan in het vervolg. Voor dezen tydt moesten zy voor de Portugezen wyken, en weder naar Amsterdam, na een verblyf van drie maanden in het eilandt Java, keren.

Het was in deze tochten, dat men voor de eerste maal de ziekte, die men blaauwschuit noemt, ontdekte. De zelve was in onze landen, die minder Noordelyk leggen, onbekend, alwaar zy nog heden zo gemeen niet is, als in Denemarken, Zweden en Noorwegen. Zy is nochtans niet nieuw; de schryvers \* maken daar al gewag van ten tyde van *Germanicus*, waar in zy zich langs de kusten van de Duitische zee verspreidde, en de Roomsche legioenen groot nadeel toebragt. In dit verhaal wordt daarenboven aangemerkt, dat 'er geen beter middel ter genezing wierdt gevonden dan een zeker kruidt, dat de Vriezen aanwexen, en dat uit de beschryving van den schryver, die het zelve *Britannica* noemt, bevonden wierdt het zelve

Rrr

1596. on- derko- ning des konings van Por- tugal in Indie, die het zelve in den ja- re 1506 ontde- te, zynde eenige schepen van zyne vloot, met wel- ke hy nieuwe lan- den ont- dekten, door een storm derwaarts gedre- ven. \* Alle de eilanden dragen den naam van Sunda. Sterkte van Batavia. † in het jaar 1619. Het wijdste voren Jahatra genoemt. De Hol- landers zetten zich ne- der in Bantam.

Blaauw- schuit wat ziekte het is.

\* Zie *Plinius*.

vc

\* Wy zullen hem om die reden in het vervolg, tot de doot van *Philips Willem* in den ja- re 1618, alleen graaf *Maurits* noemen.

Ver- bondt tusschen de Vereenigde Staten, Engo- landt en Vrank- ryk. \* Zie dit verdrag in zyn geheel by *P. Bar IV* Deel, fol. 262 enz. als mede in het *Corps Diplomatique du Droit des Gens Tom. V, Part. 1, fol. 531* enz. † Het negende. Het ei- landt van Madagaskar. \* of, vol- gens an- deren, naar *Laurens Almeida*, zoon van *Francis-*

1596. Staat- kunde van Phi- lips den II be- drogen.

Ver- bondt tusschen de Vereenigde Staten, Engo- landt en Vrank- ryk.



1596. ve te zyn als dat onze zeelieden omtrent het Waigats ontdekten, bekend onder den name van *Cochlearia*, dien de later schryvers daar aan geven. Daar zyn schryvers, die zeggen, dat deze ziekte niet minder in het Zuiden dan in het Noorden wordt bespeurt, en dat de Roomsche soldaten onder het bevel van *Aelius Gallus* daar van veel geleden hebben in Arabië\*. Niettemin is het gemeen gevoelen, dat deze kwaal oorspronkelyk uit het Noorden komt, van waar de zelve naar de hete landen is overgebracht, en veroorzaakt wordt door de salpeterachtige dampen van de lucht, door het gezouten en rauwe vleesch, en door het slecht gebakken broodt, daar zich het volk in het Noorden van geneert. Maar het wordt tydt onze Geschiedenis te vervolgen.

1597. In het jaar 1597 wierden 'er geen minder voorbereidelen in de havens van Spanje en Engelandt dan in het voorgaande jaar gemaakt. Deze beide kronen, zeer gebeten om zich van elkander te wreken, waren gestadig bezig met vloten uit te rusten tot uitvoering van hare voornemens. Die van Engelandt bestondt omtrent in een gelyk getal van schepen en van volk als het voorgaande jaar, onder het gezag van de zelve officieren. Zy staken in drie smaldeelen in zee. Het eerste was onder het gezag van den grave van *Essex*, aan wien het bevel van deze onderneming als hoofd was opgedragen; het tweede onder het bewindt van *Mylord Howard*, en het derde onder dat van den ridder *Raleigh*. *Mylord Montjoie* † was algemeen plaatshouder van den grave van *Essex* over het volk, dat de landing stontd te doen, en de ridder *François Vere* was veldmaarschalk. De ridder *George Carew* hadt het bestier over het krygstuig, en de ridder *Christoffel Blount* was generaal majoor, of eerste plaatshouder. Daar waren ook weder, gelyk op de voorgaande vloot, duizend vrywillige edellieden, onder de welke zich de graven van *Ruthland* en van *Southampton* bevonden, mitsgaders de *Lords Gray*, *Cromwel*, *Riche*, en verscheide ridders van eene doorluchtige geboorte, en die in dapperheit uitblonken.

De zamelplaats van de vloot was te *Pleimuiden*, van waar zy op den 9 July zeil ging. Hare afwaaierende vlaggen en wimpels vertoonden een heerlyk gezicht. Men zag de meeste edellieden, die zich aan boordt hadden begeven, op het dek met heerlyke klederen uitgedoicht, en op hunne hoeden bosten pluimen van verscheide verwen hebbende, daar de Engelsche officieren liefhebbers van zyn. Maar deze zegehaftige vertoning, die in het uitzeilen uitblonk, hadt den zelve luister niet wanneer zy wederkwam. De koningin, verftendigt van de voorbereidelen, die de koning van Spanje in de havens van *Ferreol* en de *Corunna* maakte, hadt hen gelaft twee voorname ondernemingen te doen: voor eerst op het onvoorzienste in deze twee havens te vallen, en aldaar de Spaansche schepen te vernielen, en ten tweede naar de *Azores* te zeilen, en aldaar de twee vloten, die 'er altydt in hare te rug reize, zo van Oost-als van West-Indië, water innamen, af te wachten. Onderstelt zynde, dat dit beide kwam te gelukken, zou men niet alleen de vloten, die de Katholyke koning tegen Engelandt hadt uitgerust, hebben vernielt, maar daarenboven door het nemen van den schat van de Indiën hem de middelen om verder toerustinggen te doen benomen hebben.

*Elizabeth* hadt reden van zich dezen goeden uitflag van hare vloot te beloven. De graaf van

*Essex*, vol yver voor haren dienst en voor de eere van de natie, nam afscheidt van hare Majesteit, haar verzeerende, dat hy de Spaansche vloot zou vernielen, of zelf in deze onderneming sneven. Maar hy was geen veertig mylen voortgezeilt, of hy wierdt door een zwaren storm uit den Noord-Oosten, verselt van schrikkelijke donderbuien, die niet alleen de lucht in vuur en vlam zetten, maar de zee tot aan den hemel toe verhief, belopen. De vloot worstelde vier gehele dagen tegen de baren, die zo loeiden, dat de matrozen zelf daar van sidderden. De soldaten, minder gewoon zulk eene onstuimige zee te zien dan de bootsgezellen, konden van schrik tot geen bedaren komen. De schepen, aan alle kanten door dezen orkaan verstrooit, hadden werk om binnen *Pleimuiden* en de naburige havens te geraken.

Dit belette haar echter niet by de eerste goede gelegenheit, na dat zy weder toegetakelt was, weder in zee te steken: maar daar waren 'er, die zo ziek, en anderen, die zo bevreesd waren door dit droevige voorval, dat zy zich voor de tweede maal niet dorsten of konden begeven op zulk een onbarmhertig element. Die moeds genoeg hadden weder aan boordt te gaan, hadden wederom het ongeluk door tegenwindt ten anker te moeten komen, waar door men, de mondkost verteert, en het volk onlustig en moedeloos geworden zynde, genoodzaakt wierdt het grootste gedeelte af te danken. Men behieldt alleen duizend soldaten, uit de oude benden getrokken, nevens de ervarenste en sterkste bootsgezellen. Men nam in overleg, of men met zulk een handt vol volks wel in staat was het voorgenomen ontwerp uit te voeren. De graaf van *Essex* en de ridder *Raleigh* waren voor de onderneming, maar de ridder *Vere* was van oordeel, dat het eene roekeloze onderneming was. Over deze verschillende gevoelens vertrokken de twee eersten naar hare Majesteit, om hare gedachten te weten. De graaf van *Essex* boodt aan de Spaansche vloot in de havens van *Gallicië* te bevechten, mits men hem alleen de helft van de Engelsche vloot en duizend van de ervarenste soldaten gaf. De koningin verwierp dit voorstel, dat haar te laatdunkend voorkwam. Des niettegenstaande, na zich wel bedacht te hebben, besloot zy den uitflag aan de dapperheit van dezen heer en die van den ridder *Raleigh* te vertrouwen, zonder het getal der schepen te verminderen.

Zy vertrokken dan beide met eene volstrekte macht van het hof, en zich te *Pleimuiden* aan boordt van hunne schepen hebbende begeven, gingen zy voor de derde maal, schoon de tegenwindt hen noodzaakte te laveeren, weder in zee\*. Zo vol moedt waren zy om deze onderneming uit te voeren. Dit maal wierden zy weder door een storm aangetast, zo dat twee van hunne grootste schepen, de *St. Matthews* en de *St. Andries*, die voor dezen van de Spanjaarden waren veroverd geweest, uit het gezicht van de vloot raakten, zonder daar weder by te kunnen komen. Des niettegenstaande vervolgden zy hunne reis. Zy waren reets op de hoogte van de *Azores*, daar hun koers naar toe was, gekomen, wanneer hen voor eerst een zware storm, waar in het schip van *Raleigh* lelyk getyftert wierdt, overviel, en vervolgens de naver tusschen beide de hoofden opgekomen nieuwe hinderpalen tegen de uitvoering van hunne voornemens veroorzaakte.

Terwyl deze laatste bezig was met zyn schip te laten kalfateren, verdeelde de graaf van *Essex*

1597.  
Roma dwingt haar weder te rug te keeren.

Zy gaat weder onder zeil.

Een tweede storm doed haar wederkeren.

Vertrek voor de derde maal.

\* den 17 Auguly.

Zy komen 222 zy.

\* Zie *Plinius* 11 boek, 29 hoofdstuk.

1597.  
*Cambden*,  
*Thuanus*,  
*P. Bor.*

Engelsche vloot.

† *Karel Blount*.

Haar vertrek uit *Pleimuiden*.

Een zware



1597. zyne vloot in drie smaldeelen, en belastte hem naar het eilandt Pico te zeilen, latende hem te gelyk weten, dat Mylord *Howard* en de ridder *Pere* voor Gratioza ten anker zouden gaan leggen, en dat hy zelf naar Fajal zou zeilen. Maar de slechte toestand van het schip van *Raleigh* belette hem den last van den zeevoogdt te volbrengen; hy was gedwongen zich aan de golven over te geven. Echter raakte hy met veel moeite aan het eilandt Flores, dat mede een van de eilanden *Terceres* is. Het gebrek van water noodzaakte hem te landen: maar terwyl hy zich daar toe gereed maakte, kwam een vaartuig hem zeggen, dat hy zich te Fajal by den zeevoogdt moest voegen. Hy gehoorzaamde, en kwam daar vyf dagen voor den grave van *Essex* aan. Na dat hy daar vier dagen te vergeeffich hadt gewacht, zeer geprangt door gebrek van water, en sterk aangedrongen door de schepen van zyn smaldeel, waagde hy de landing te doen, in weêrwil van den ridder *Merik*, die hem hadt vertoont, dat dit het gezag van den zeevoogdt zou benadeelen. De landing gelukte wel: de Spanjaarden, die zich daar tegen stelden, wierden gellagen, en niet alleen bekwam hy water; maar daarenboven naar de stadtt trekkende vondt hy de zelve verlaten, en maakte zich daar meester van.

Deze gelukkige uitflag zou van een goed gevolg zyn geweest, indien de zelve geen naver in den grave van *Essex* hadt verwekt. De ridder *Merik*, die by hem kwam, hadt hem zodanig angehitst, dat hy *Raleigh* wilde doen onthalzen. Een groot gedeelte van den krygsraad, aan zyn boordt vergadert, was van deze gedachten: om aan de minder officieren, zeiden zy, te leren geen leger zonder toestemming van den veldoverste te wagen: een raadt, min rechtmatig dan wreed, en daar de uitvinders van zich niet ontzagen aan den grave van *Essex* te zeggen, dat hy zulk eene ichone gelegenheit om zich van een mededinger in roem en gunst by de koningin te ontfaan niet moest voorby laten gaan. Maar de edelmoedigheid van dezen Mylord haalde het tegen hunne wreedheit over, en hy voegde zich naar den raadt van den Lord *Howard*, die hem overtuigde zyn byzonderen hoon en misnoegen aan een zyde te zetten, om zyn vaderlandt, dat belang in het leven van zulk een groot man hadt, daar van niet te beroven. Hy vergaf het derhalven aan den ridder *Raleigh*. Ondertuffchen was 'er naderhandt geen goed vertrouwen tusschen deze twee heeren, en hun wederzydsch wantrouwen was niet min oorzaak dan hun ongeluk, dat hun zeetocht mislukte.

Hunne verzoening geschiedde te Fajal, daar de zeevoogdt vyf dagen na den ridder *Raleigh* was aangekomen. Zy trokken vervolgens naar de sterkte, daar de Spanjaarden, na dat zy daar dodelyke tekenen van hunnen haat en wraak aan twee Engelschen, die in hunne handen waren gevallen, met hen de strot af te snyden, hadden nagelaten, waren uitgetrokken. Dit was het eerste voorwerp, dat de zeevoogdt en de soldaten in het gezicht kregen. Zy zwoeren alle de vyanden, die zy zouden ontmoeten, aan de schim van hunne landgenoten op te offeren: maar zy zochten de zelve te vergeeffich op; zy doorliepen het ganfche eilandt, maar vonden niemandt. Zy keerden weder, overladen met buit, namen al het krygstuig, dat zy vonden, mede, en vertrokken na verloop van eenige dagen. Voor dat zy vertrokken staken zy de huizen in brandt, uit

III Deel.

wraakzucht, dat zy wegens de vlucht van hunne vyanden niemandt hadden kunnen aantreffen om zich op eene andere wyze te wreken.

Van Fajal kwam de vloot te Gratioza, alwaar de inwoonders hunne toevlucht tot de goedheit van den grave van *Essex* namen, die hunne onderwerping ontfing, en hen van de plundering bevrydde. Dit eilandt, wiens welgesteldheit met den name, dien het draagt, overeenkomt, kwam hen te gelyk aangenaam en welgelegen voor, om de vloot uit Indië af te wachten, dat ook het voornemen van den zeevoogdt was. Maar zyn opperfluurman ontriedt het hem, zeggende, dat de reë en de haven niet veilig waren, en dat het beter was het eilandt van *St. Michiël* aan te doen: of veel eer, het noodlot, dat de Engelschen tegen bleef, verblindde hen: want naauwlyks waren zy van Gratioza vertrokken, of de Spaansche gallioenen, veertig schepen sterk, kwamen daar ten anker. Onder de zelve waren zeven schepen met baren zilver geladen, en alle in een slechten staat om te vechten; zo dat deze ryke vloot een ontwyfelbare buit voor de Engelschen zou geweest zyn, indien de zeevoogdt door zynen fluurman, of zyn noodlot niet was verhindert geweest.

De Spanjaarden, gehoord hebbende, dat de Engelschen in deze zeën kruisten, wachtten zich wel te Gratioza, dat geen stadtt van tegenstandt was, te blyven leggen. Zy gingen aansiftons onder zeil naar *Tercera*, het voornaamste van deze eilanden. Zy wierden door het smaldeel, dat de zeevoogdt omtrent Gratioza, onder het bevel van den grave van *Southampton*, de ridders *Moufon* en *Pere*, hadt gelaten, ontdekt: maar alle zeilen bygezet hebbende kwamen zy in de haven van *Tercera*, uitgenomen drie van hunne schepen, die de Engelschen wegnamen. Deze laatste kwamen daar op den avondt aan; zy haalden den ganfchen nacht alle zeilen by, om in de haven te geraken; maar het was ondoenlyk. Zy zonden een ligte bark naar den zeevoogdt, om hem daar kennis van te geven, die daar op des anderen daags met de ganfche vloot aankwam. Men spande aansiftons den krygsraad. De graaf van *Essex* wilde, dat men de haven zou aantasten, en dat men de gallioenen, daar ten anker leggende, zou wegnemen. De anderen waren mede van deze gedachten, en de soldaten verlangden naar den slag. Het was zo niet met de fluurlieden en matrozen gelegen. Terwyl de graaf van *Essex* sterk met hen twistte, zeiden zy tegen hem, dat zy gereed waren hem te gehoorzamen in alles, niet alleen te water, maar ook te landt; maar dat zy hem echter baden aan te merken, dat hy zich in eene onderneming wikkelde, waar in hy met hen zou vergaan, zonder de vrucht, die hy 'er zich van verbeeldde, te trekken, en dat de vyanden zich zo wel hadden begraven, dat het verwaandheit zou zyn hen aan te tasten. Voor dat hy zich liet overhalen wilde hy daar van overtuigt zyn door zyne eige oogen. Hebbende derhalven Mylord *Montjoie* en eenige andere officieren met zich genomen, bezichtigde hy de stadtt, en vondt, dat de fluurlieden gelyk hadden. Men moest zich dan aan hun zeggen overgeven. Hy deedt dit niet zonder zich te vergrammen, ziende zich van eene overwinninge berooft, daar hy aan het noodlot alleen, dat hem zynen roem benyde, de schuldtt van gaf.

Men keerde dan weder naar *St. Michiël*, en na alvorens het anker voor de hoofdstadtt der Eilanden van dat eilandt, genaamt *Ciudad*, of *Stadt*, te hebben laten vallen, om daar te landen, wierden zy door een tegenwindt gedwongen zes mylen

Rrr 2

len

Verdeeldheit onder de twee opperhoofden.

1597.

Komen voor Gratioza.

Miffen de Spaansche gallioenen.

Verwaandheit van den grave van Essex.

Landing der Engelschen te Villa Franca.



1597. len verder naby Villa Franka te gaan. De graaf van Essex deedt aldaar zyne landing terwyl de ridder *Raleigh* omtrent Ciudad kruiste, om de vyanden langs dezen kant te lokken. De Engelschen in de stad Villa Franka geen wederstandt vindende, plunderden de zelve zes dagen lang, en de zeevoogdt gaf den soldaten al den buit ten beste. Ondertusschen ontdekte de ridder *Raleigh*, die verdriet in het kruissen kreeg, een schip, dat uit Oost-Indië met volle zeilen kwam aanzetten om in de haven te lopen, zonder te weten, dat de vyanden daar van meester waren. Een nieuw ongeluk belette hem deze prys te nemen. Het syn, dat een Hollandsch schip hem daar van door een kanonschoot trachtte te geven, gaf dit Spaansche schip te kennen in wat gevaar het was. Om het te vermyden zette men het zelve tegen het strandt, en bragt zyne lading aan landt; en op dat de Engelschen het schip niet zouden vlot krygen, staken de Spanjaarden het zelve in brandt, die twee dagen voor dat het verteert was duurde. Het was in October, een maandt, die zeer gevaarlyk in dit landt is, en daar het meest altydt in stormt. Het voorledene, dat in het schoonste jaargety niet gunstig was geweest, deedt alles voor het toekomende vrezen in een jaargety, waar in men niet dan stormen hadt te verwachten: weshalven de graaf van Essex, volgens den raadt van de officieren en stuurlieden, zyne zeilen deedt ophalen om weder naar Engelandt te keren. Zy mogten zich zo veel haasten als zy wilden, zy konden de stormen niet ontlopen. Drie dagen na hun vertrek wierden zy daar weder van overvallen. De zelve verstrooiden de vloot naar verscheide plaatfen, zonder eenige andere schade te doen; zo dat zy alle gelukkig in hun vaderlandt aankwamen.

Wederkeren van de vloot.

De Spaansche vloot door storm aangevallt.

Het was met de Spaansche vloot zo niet gelogen. De zelve was omtrent den zelve tyd, dat de Engelsche uit Pleimuiden vertrokken was, uit Ferreol gezeilt, om in Ierlandt en Engelandt te vallen. De storm, daar de laatste van wierdt aangevallt, veroorzaakte veel meer schade aan de andere. Maar deze derde onderneming op het eilandt van Groot-Britannië kwam hen mede te mislukken, verscheide van hunne schepen zonken, en een wierdt op de kust van Dartmouth gedreven, waar van het aan landt gevluchte volk de Engelschen kennis gaf van het voornemen der Spanjaarden om in de provincie van Cornwall te landen. Het uitzyn van de Engelsche vloot hadt mogelyk deze landing gemakkellyk gemaakt, indien de Hemel, die zich zo merkelyk negen jaren te voren tegen de *onverwinnelyke vloot* van *Philip* den II, en nog korteling tegen de vloot, die hy in het voorgaande jaar hadt uitgerust, voor Engelandt hadt verklaart, nogmaals zyne winden en stormen niet hadt gebruikt om *Elizabeth* de zelve gunst te bewyzen.

Trotscheit en nayver van den grave van Essex.

Na de wederkômst van den grave van Essex en den ridder *Raleigh* bleek het genoeg, dat hun haat niet uitgedoofd was, dewyl zy minder uit waren om malkander te verschonen over de ongelukken van dezen tocht dan om 'er elkander de schuld van te geven. De Geschiedenis verhaalt, dat onder alle de heerlyke hoedanigheden, die de graaf van Essex bezat, hy altoos de verdiensten van een anderen benydde, het welk al zyne andere deugden bezwalkte. Hy was zo nayverig van de gunst, die anderen genoten, dat hy de uitdeeling der vergelding, die de koningin oordeelde hunne verdiensten schuldig te zyn, niet kon verdragen; zo dat hy niet alleen morde tegen de eer, die zy den ridder *Raleigh* bewees,

maar ook niet goed vondt, dat zy den tytel van 1597. graaf van Nottingham in zyne afwezendheit aan den zeevoogdt *Howard* schonk, met den lof, die hem, gelyk hy beweerde, de eer, die hem alleen toekwam, benam. Om de reden van zyn ongenoegen tegen deze twee hoofden te weten, moet men ten aanzien van den eersten aanmerken, dat de naam van graaf aan den zeevoogdt een voorrang gaf, dien hy te voren niet hadt gehad, wanneer hy alleen *Mylord Effingham* was, om dat hy volgens de wetten van *Henrik* den VIII de zelve uit kracht van zyn zeevoogdschap niet kon eischen dan by zyns gelyken, en niet by die een Paarschap van meer aanzien dan het zyne was bezaten. Ten aanzien van den lof, daar hy niet minder over gestoort was dan over de opene brieven van het graafschap, verklaarde de koningin, dat zy *Mylord Howard* tot graaf van Nottingham verhief, in vergelding van de twee grote dienften, die hy haar hadt gedaan; den eenen tegen de *onverwinnelyke vloot* der Spanjaarden in het jaar 1588, en den anderen in het jaar 1596 door het innemen van Cadix en het vernielen van de schepen, die in de haven van dat eilandt lagen.

De graaf van Essex schreef zich zelve den roem van dit laatste toe, en zeide, dat men hem geen medegenoot daar in kon geven, zonder hem van de helit van den behaalden roem te beroven. Om hem te vrede te stellen gaf de koningin hem de bediening van graaf maarschalk van Engelandt, opengevalen door de doot van den grave van Shrewsbury; eene bediening, die hem den voorrang boven den grave van Nottingham gaf.

Het gezantschap van *Paulus Dzialosky*, dat dit jaar te Londen kwam, verdient zonderlinge opmerking. Hy was van *Sigmund* den III, koning van Polen, dien de kroon van Zweden, daar die van het landt hem van verfteken hadden, ontglipt was, en die niet veel genoegen in de bezitting van de andere vondt, gezonden geweest. Hy was *Elizabeth* verplicht voor hare bemiddeling van den Sultan *Amurath*, waarom zy ook reden hadt zyne erkentenis daar voor te verwachten. Maar de Poolse gezant, eene trotscheit, die zyne natie eigenis, doende blyken, vergat de achting en de erkentenis, die hy aan zulk eene machtige vorstinne, en die den koning zynen meester zulke grote dienften hadt gedaan, verschuldigt was. Ter gehoor geleid zynde klaagde hy, dat de Engelschen niet alleen den koophandel van Pruisen en van Polen ontrufften, maar dat zy daarenboven tegen het recht der volkeren hen den handel op Spanje beletten, en de goederen, die men van daar onder de vlag van zyne Poolse Majesteit bragt, aansloegen. Hy voegde dreigementen by de klagten, en zeide, dat de koning zyn meester, zeer naauw verbonden met het huis van Oostenryk, en wel byzonder met den koning van Spanje, den hoon, die hem en zyne bondgenoten was aangedaan, niet kon verdragen: weshalven hy eene spoedige voldoening verzocht, en dat, byaldien men de zelve door de wedergeving der schepen en goederen niet kwam te geven, hy ze zelf zou zoeken op eene wyze, dat de genen, die oorzaak van deze onbehoorlykheden waren, reden zouden hebben zich daar over te beklagen.

Trotsche redenvoering van den gezant van Polen.

De koningin was niet gewoon aanspraken met bedreigingen te horen; zy, die van alle gekroonde hoofden geducht was, of die haar bondgenootschap eerden; zy daarenboven, die oplopende was, en niet verdragen kon, dat men haar de achting, die men haar schuldig was, ontnam. Doch aan den anderen kant wist zy zich zelve te bedwingen, wanneer zy aan het bedaren kwam; haar



1597. haar levendige geest diende alleen om des te krachtiger en te gevoeliger te antwoorden.

Hy is beschaamd over het antwoord van Elizabeth.

Zy antwoordde dan den Poolfchen gezant, zo haast als hy zyne reden hadt geëindigt, in dezzer voegen: *Ik vinde my zeer bedrogen: ik dacht een gezant te zien; en zie hier een aankondiger van oorlog. Ik heb zulk eene aanspraak nooit gehoort, en ik kan my niet genoeg verwonderen over deze stoutheit en nieuwe wyze van doen. Ik twyfel of gy dit volgens den last van uwen koning doet. Maar indien by het u heeft bevolen, dan is het een misflag, daar by door zyne jonkheit en door zyne onervarenheit in is gevallen, zeer kwalijk van het recht van eene kroon, die by door de verkiezing van het volk, en niet door zyne geboorte heeft, onderrecht zynde, en gansch onkundig van het gene tusschen de koningen zyne voorzaten en ons is omgegaan. Wat u betreft, myn heer gezant, ik kan wel zien, dat gy veel boeken hebt gelezen; maar gy verstaat geen staatkunde: want gy hebt verscheide malen het woordt van het recht der volkeren berbaalt, zonder dat gy weet waar in het zelve bestaat, en gy hebt het zeer kwalijk ten uwen aanzien te pas gebracht. Weet dan, dat, wanneer 'er een oorlog tusschen twee vorsten is, het recht der volkeren zo wel als dat van de natuur toelaat al den bystandt, dien men aan den vyandt zendt, weg te nemen, en voor een goede prijs te verklaren. Dit is zelfs de wyze van doen, die de koningen van Zweden en Polen volgen, wanneer zy tegen Moskovië oorlogten. Wat aangaat het verbondt met het huis van Oostenryk, daar gy hier mede voor den dag komt, het zelve is mogelijk zo voordeelig aan uwen koning niet als gy wel meent, en het zal u buiten twyfel zeer wel gebeugen, dat eenige prinsfen van dat huis hem de kroon hebben willen ontrukken\*. Voor het overige zult gy myn besluit van myne Raden horen. Dit antwoordt gegeven hebbende stontt zy op, en ging naar haar vertrek, latende den gezant zeer verward en beschaamd staan kyken. Hy zag hare Majesteit niet weder, en tradt met hare gemachtigden in onderhandeling. Maar hy kon niets verwerven; men gaf hem zyn afscheidt, zonder hem over zyne klagten, het zy rechtmatig, of al te trotfich, te voldoen.*

\* Maximiliaan, zantsher-tog van Oostenryk, een der zonen van Maximiliaan den II

Klagten van de Hanzee-steden aan de vergadering te Regensburg.

\* Men nam de voorrechten, onder de regering

De Hanzee-steden, daar de koning van Polen het belang van hadt aangenomen, maakten veel meer gerucht na de wederkomst van den gezant. Zy bragten op nieuw hare klagten voor de Ryks-vergadering te Regensburg. Op hare vertogen, en zonder acht te slaan op de betuigingen van *Wroth*, gezant van *Elizabeth*, maakte deze vergadering eene wet in den name van zyne keizerlyke Majesteit, waar by aan de Engelschen verboden wierdt in eenige haven van Duitschlandt koophandel te dryven, hen gebiedende binnen een zekeren gestelden tydt met hunne goederen te vertrekken. De koningin vatte hier op vuur; maar om met omzichtigheit te handelen wierdt zy te rade nogmaals by wyze van overtuiging te werk te gaan, voor dat zy bedreigingen met bedreigingen te keer ging, en macht tegen macht gebruikte, bewilligende, dat deze zaak aan het oordeel van kundige gemachtigden wierdt gelaten, en dat het geschil door een verdrag beslist wierdt. Maar de keizer dit voorstel verworpen hebbende, deedt zy van haren kant een openbaar verbodt afkondigen, en beval de Duitschers uit den *Stillyard*\* op den zelve dag, dat het de Engelschen bevolen was uit Duitschlandt te gaan, te vertrekken. Zy deedt al hunnen koophandel te Londen en in alle zee-steden van haar ryk ophouden, en belastte den oppersichout zich van den *Stillyard* te verzekeren.

De Hanzee-steden, willende scha-verhaling gebruiken, beriepen eene byeenkomst te Lubek, daar zy in besloten den koophandel zo wel in Polen, als in de andere steden van de Oostzee te beletten; zo dat het geschil der kooplieden een oorlog of onlusten tusschen de natien in het Noorden en de kroon van Engelandt zou te weeg gebragt, en de vaart op de Oostzee verhindert hebben, indien de staatkunde van de koningin geen middel om dit bondgenootschap te breken, of te verzwakken, hadt weten te vinden.

Zy zondt den ridder *Caresu* naar Pruisfen en naar Polen, om aan de vergadering van dat ryk de behandeling van de Hanzee-steden in Duitschlandt, en de hare voor te dragen, om die van Pruisfen en van Polen te ontraden den haat dezer steden aan te nemen. Hoogmoedig op hunne macht en verkregene scabbten, zeide deze wyze vorstin, die den koning van Polen tot nayver trachtte te brengen, willen zy zich ontzagelyk aan souvereynen en hare eige weldoenders maken. Zy voegde daar by, dat zyne Poolfche Majesteit meer reden hadt eene vorstin, zyne bondgenoot, te begunstigen, dan de onverzadelyke gierigheit van eenige kooplieden, die door hunne rykdommen hovaardig en trotfich waren geworden, en hunnen staat vergetende zich tegen gekroonde hoofden dorsten stellen, voor te staan.

Zodanig was de bekwaamheit en de standvastigheit van de koningin, welker redenen haar gezant niet alleen aan den koning van Polen, maar ook aan het genootschap van Dantzig deedt goedkeuren, en scheidde het zelve van de drie genootschappen, te Lubek vergadert, af: want de Hanzee-steden, die eenigen zeggen dat dus genaamt zyn om hare welgelegenheit aan de zee, of aan eene voorname rivier\*, zyn in vier genootschappen verdeelt, die hunne zittingen te Lubek, Keulen, Brunswyk en Dantzig hebben. Door deze verdeeldheit kneufde zy hare macht zodanig, dat zy sedert nooit hebben durven onderstaan eenigen twiſt met de koningin van Engelandt te verwekken. De Engelschen in het tegendeel bragten hunne koopmanschappen tot in hunne steden, daar zy meer goederen, dan de eerste aan de laatste bragten, vertierden. Ondertusschen zyn de koningen van Groot-Britannië voortgevaren haar te begunstigen, en koning *Karel* bekrachtigde hare voorrechten in eene volle Raadsvergadering.

Om weder tot den koning van Polen te keren, hy was naar Zweden vertrokken, met gedachten van zich het bezit van deze kroon te verzekeren, die zyn oom hem met toestemming van de Staten van het landt, die hem de zelve wilden opdragen, trachtten te ontroven. Deze laatste hieldt toen zynen neef voor de sterkte *Starken-burg*\* zeer naauw ingesloten, en daar was het, dat de gezant van *Elizabeth* by hem kwam. Hy kreeg niet dan beleefde woorden, zonder ordentelyke brieven te bekomen, om dat, gelyk de koning zich zelf uitdrukte, de zelve van generwaarde zouden zyn geweest, zo lang zy niet door de vergadering van het ryk, die de verbonden, met vremde vorsten gemaakt, moest bekrachtigen, waren afgevaardigt. De gezant was te vrede met dit antwoordt, dat hy zich onder het zegel van den koning deedt geven. De onderzegelbewaarder wilde hem ook andere verzegelde brieven ter handt stellen; maar hy weigerde de zelve aan te nemen, naardien hy hadt gemerkt, dat men in het opschrift de koningin zyne meesteres alle de tytelen niet gaf, die haar toekwamen, willende liever deze brieven nooit ontfangen dan de zelve aannemende een slijp afslaan

1597. van Eduard den VI. (zie zyne regering fol. 154) gegeven wege. Maar de *Stillyard* bleef in zyn geheel.

Bekwaamheit van Elizabeth.

Waar in de Hanzee-steden bestaan.

\* van het Duitfche woordt *an ofaan* zee, dat is, nabij de zee.

Gesteldheit van Polen.

\* of *Selburg*, in het Zuider Gothlandt gelegen.

tsche n-ning den nt Po-



1597.  
Pleg-  
heit in  
het we-  
derbren-  
gen van  
de orde  
van den  
Kouffe-  
bandt.

staan van de hoedanigheid van zyne souvereine.  
Daar kwam dit jaar een buitengewoon gezant-  
schap van *Christiaan* den IV, koning van Dene-  
marken, te Londen. *Whiteveldt*, zyn zegelbe-  
waarder, was daar de voornaamste van. Hy bragt  
de versierelen van de ridderorde van den Kouffe-  
bandt, daar de koning *Frederik*, vader van *Christi-  
iaan*, mede was bekleed geweest, wederom,  
volgens de instelling, in het negende jaar van de  
regering van *Elizabeth* gemaakt. Deze instel-  
ling bragt mede, dat de ridders by hunne in-  
huldiging een eedt moesten doen, dat zy hunne  
erfgenamen zouden gelasten, de klederen en  
edelgesteenten, die men hen met de rid-  
derorde zondt, aan het Kapittel van Windsor  
na hun overlyden weder te zenden. Deze we-  
dergeving gechiedt gemeenlyk met zeer veel  
plegtigheid. De gezant verselde de zelve van  
zynen kant met een soort van lykreden, waar  
in hy den lof van de orde ophaalde. *Garter*,  
wapenkoning, antwoordde uit den name van  
de koningin en van het Kapittel in beleefde  
bewoordingen van lof en rouwbeklag, en ver-  
zekerde den gezant, dat de naam van den vorst  
zynen meester in de handvesten van de orde  
ter eeuwig gedachtenisse zou ingeschreven  
blyven.

De Deensche gezanten waren nog gelast de  
vernieuwing der oude verbonden tusschen de  
twee kronen te verzoeken, en te klagen over  
de vyandelykheden der Engelsche kapers, die  
den koophandel der onderdanen van *Christi-  
aan*, terwyl zy op de kusten van Noorwegen  
en van Yslandt kwamen visschen, tegen het  
verbondt grotelyks benadeelden. Zy boden ook  
hunne bemiddeling aan om eene verzoening  
tusschen Engelandt en Spanje uit te werken.  
De koningin ontfing de gezanten zeer beleefst,  
en bewilligde in het vernieuwen der oude ver-  
bonden tusschen de twee natiën. Maar zy  
verwierp de bemiddeling van den koning van  
Denemarken om de vrede met den koning van  
Spanje te bewerken. *Het staat aan den laat-  
sten, zide zy tegen den gezant, en niet aan  
my, noch aan myne vrienden, de zelve, na dat  
hy ze gebroken heeft, weder te zoeken. Het zou  
de achibaarheit van de kroon en de myne grot-  
lyks vernedert zyn, den eersten stap tot het eindigen  
van een oorlog te doen, dien ik niet heb begonnen, en  
waar van de getrouwheit en moedt van myne onder-  
danen my in staat stellen het einde niet te vrezzen.  
Voorts, vervolgde zy, is het geen tydt voorstellingen  
van vrede te doen aan een vyandt, die op nieuw den  
koning van Frankryk, den waardsten van myne bond-  
genoten, zyne beste en voornaamste sieden heeft af-  
genomen. Wat veiligheid zou 'er voor Engelandt  
zyn, indien Spanje Frankryk bemachtigde?*

Eliza-  
beth  
weigert  
de be-  
midde-  
ling van  
den ko-  
ning van  
Dene-  
marken,  
en re-  
den  
waarom.

Dit geschiedde in den tydt, waar in de Span-  
jaarden Amiens by verraschinge innamen. De-  
ze slag ontroerde *Henrik* den IV zeer, die niet  
dacht dan om zich te vermaken. Hy was even  
ontwaakt uit een slaap, daar hy in gevallen was,  
gekomen zynde uit het geselschap, wanneer de  
bode hem daar de tyding van bragt. Dit was  
een verschrikkelyk ontwaken voor hem. Hy  
wendde zich aanstonts naar den kant van Engelandt,  
belastende zynen gezant krachtig by de  
koninginne om een bystandt van vier duizend  
Engelsche soldaten aan te houden. *Elizabeth*  
stondt hem het volk toe, maar zy verschoon-  
de zich het zelve te onderhouden, dewyl zy  
door de laatste uitrusting van hare vloot tegen  
Spanje en de kosten van hare legers in Ier-  
landt uitgeput was. De gezant bragt de on-  
macht van zynen koning om de hulpbenden

te betalen by, en om hare Majesteit tot het  
verschieten over te halen zeide hy haar, dat de  
paus zeer voordeelige bedingen aan den Aller-  
christelyksten koning om vrede met den ko-  
ning van Spanje te maken hadt voorgelagen,  
mits de eerste Engelandt aan het goetvinden  
van den laatsten zou overgeven.

De koningin wierdt daar door ongerust, en  
schreef aan den ridder *Mildmay*, haren gezant  
by *Henrik*, om daar tegen krachtadige ver-  
togen by dezen vorst en zyne Raden te doen.  
Deze staatsdienaar deedt het mogelyk met al  
te veel drift: zyne openhartigheid en zyn on-  
verduldt, aan die van zyne natie eigen, kon-  
den het onzeker en twyfelachtig antwoordt  
van den Raadt van *Henrik* niet verdragen. Hy  
beschuldigde hen van verstandhouding met  
Spanje, en van onstandvastigheid ten aanzien  
van de koningin zyne meesteresse.

De Raadt van *Elizabeth* geloofde echter, al-  
les wel overdacht hebbende, dat het gedrag  
van het hof van Madrid omtrent de vrede al-  
leen diende om *Henrik* den IV in slaap te wie-  
gen, en hem overhoop te werpen met hare  
Engelsche Majesteit, terwyl de Spaansche vloot  
van Calais zou vertrekken, om eenslags in  
Engelandt te landen. De koningin was mede  
van deze gedachten: zy wilde derhalven haren  
bondgenoot niet verlaten; maar verzekerde hem,  
dat zy de benden, die zy hem besloten hadt  
te zenden, zou betalen, mits hy haar eene stad  
in Pikardië, of Bretagne aanwees, daar zy ge-  
makkelyk konden landen, en wel geplaatst zou-  
den zyn. De koning vatte haar by haar woordt,  
en boodt haar Calais aan, toestaande, dat zy  
deze voornamste stad tot verzekering van het  
geldt, dat hy haar reets schuldig was, en dat  
zy nog zou verstreken, zou behouden, in-  
dien zy de Spanjaarden daar uit kon jagen.  
Deze onderneming was onmogelyk, ten zy  
men eene andere stad hadt om te landen, waar  
toe hy Boulogne voorfloeg. Hy hadt twee  
inzichten, te weten de wederkryging van Ca-  
lais, en die van Amiens. Deze laatste stad  
ging hem meer dan andere ter herte, en het  
verdrag van *Elizabeth* zou mogelyk gelukt  
hebben, indien hy gedurende den tydt der on-  
derhandeling Amiens niet weder ingenomen  
hadt na eene moeilyke belegering, die de aarts-  
hertog *Albert* niet kon optlaan. De Engel-  
schen blonken in de aanvallen uit, waar over  
de koning brieven van dankzegginge en vol  
roem, die hy de ridders *Baskeville* en *Savage*,  
hunne kolonels, gaf, waar van een in het beleg  
sneuvelde, aan *Elizabeth* schreef. De herne-  
ming van deze hoofdstad van Pikardië verdraag-  
de de onderhandeling met *Elizabeth*, en door  
de vrede, in het volgende jaar met de Span-  
jaarden gemaakt, verviel de zelve t'eenemaal.

Deze twee koningen verlangden even zeer,  
schoon om onderscheide redenen, een einde van  
den oorlog te zien. *Philips*, die zyne doodt voel-  
de naderen, wenschte zyne staten in rust aan zy-  
nen opvolger na te laten, en *Henrik* wilde de zy-  
ne, door buiten- en binnenlandsche oorlogen  
verwoest, wederom in een beter staat brengen.  
*Elizabeth*, van hunne gedachten onderrecht,  
trachtte van haren kant goede maatregels te ne-  
men om door hunne vereeniging geen schade  
te lyden. Ten dien einde vergaderde zy haar  
Parlement te Westmunster, daar het zyne zit-  
tingen op den 24 October opende, en op den 9  
February eindigde. Beide de Kamers toonden om  
het zeerst hunnen yver voor het vaderlandt en  
voor hunne souvereine, en de uitflag beantwoorde

1597.

Eliza-  
beth be-  
sluit Hen-  
rik by-  
standt te  
doen.

Herne-  
men van  
Amiens.

Het Par-  
lement  
beroe-  
pen.



1597. de de verwachting van *Elizabeth*, of, om beter te zeggen, de zelve ging hare verwachting en begeerten te boven.

*Thomas Egeron*. De grootzegelbewaarder \* vertoonde, dat hare inkomsten waren uitgeput, en een gedeelte van hare domeinen verpand om de rust aan Engelandt, die zo vele dwingelanden niet hadden kunnen storen, weder te geven. Maar, vervolgde hy, *hunne verwoedheit duurt nog, en indien wy ophouden onze vloeten op hunne kusten te zenden, zullen wy haast de hunne op onze kusten zien. Aan u staat het, Heeren, ziede hy, zyne reden tegen het Lagerhuis vervolgende, te onderzoeken wat bystandt gy aan het vaderlandt by deze gelegenheit, daar het nodig is hare Majesteit in staat te stellen om hare macht ter zee en te landt te kunnen onderhouden, wilt geven. De koningin schryft u geen wetten voor; zy is verzekert van uwe genegenheit, en gy zyt verzekert van de hare.* Hy vermaande hen ook met het Hogerhuis te werken om zodanige wetten, als men nodig zou oordeelen tot bedwinging van te veel vrydom, ongeschiktheit en afpersingen, tot handhaving van de zuiverheit van den Godsdienst en het welzyn van het gemene best te maken.

De voornaamste van deze wetten raakten de herstelling van een groot getal verlatene dorpen, en de vernieuwing van de wet van *Henrik den VII* en *Henrik den VIII*, de welke verboodt bouwlandt tot weilandt te maken. Men droeg ook zorg voor de armen, en men verboodt op zware straffe zich op eene onbehoorlyke wyze van de goederen, tot hun onderhoudt geschikt, meester te maken: eene noodzakelyke wet, zegt de schryver, en die tot roem van den wetgever zou strekken, indien het de natie geen schande aandeedt, dat men de zelve hadt moeten maken. Men stondt ook de slichting van Godshuizen toe, waar van de inkomsten jaarlykch geen twee honderd ponden Sterlings zouden te boven gaan. Men zorgde insgelyks voor de verligting der verminkte soldaten en matrozen, die den Staat hadden gedient. Men maakte ook wetten tegen de leeglopers, woekeraars, verleiders, rovers, en om alle overlast en bedriegeryen der pachters te beteugelen. Vervolgens tradt men tot de kerkelyke regering, en men bekrachtigde de afzetting van de Roomsche bisschoppen, in de eerste jaren van *Elizabeth* geschied. Het Parlement verklaarde hen wettig afgezer, en de Hervormden, die hen waren opgevolgt, wettig beroepen en bevestigd.

Beide de Kamers, niets meer te verreechten hebbende, eindigden hare zittingen met eene dankzegginge aan hare Majesteit, die zy wilden dat in hun aantekeningboek zou geplaatst worden, om tot een altoosdurend gedenkteken van hunne dankbaarheid te verstrekken. Het Parlement erkende haar naast Godt voor de herstelfter van den Godsdienst en de bronader van het welvaren van het landt. Zy dankte haar voor de herstelling van het eene, en de handhaving van het andere; onwaardeerlyke goederen, die zy aan Engelandt door haar gezag met eene zo wonderbare wysheit, en door hare bescherming met eene zo heldhaftige moedigheid tegen den inval der vyanden hadt bezorgt, verdedigende Ierlandt, verscheurt door binnenlandsche oorlogen en door de invallen der vyanden; Frankryk bystaande, en de Vereenigde Nederlandsche provinciën behoudende, die twee naburige staten en bondgenoten van Groot-Britannië waren. Om

hare Majesteit te betuigen, hoe gevoelig de natie van zo vele weldaden was, en haar in staat te stellen het genot der zelve te verzekeren, verklaarde het Parlement, dat de geestelykheit haar drie onderstanden toefondt \*: de wereldlyke ook zo veel, met zes maal den vyftienden en tienden penning, verzoekende hare Majesteit goed te vinden, dat dit in het aantekeningboek wierdt gestelt, gelyk voor dezen was geschied, op dat deze milde bewilliging van haar volk by deze buitengewone noodzakelykheit niet mogt in gevolg getrokken worden om diergelyke op andere tyden te eischen, waar in zo veel noodzakelykheit niet zou zyn.

De Lord *Thomas Vere* wierdt door eene bill in de waardigheit van zyn huis herstelt. Zyn vader was van het Parlement, onder *Eduard den VI* gehouden, om dat hy zyn oom hadt willen vergeven, gebannen, en naderhandt onder de regering van *Maria* over gekwetste hoogheit gevonnit geweest. Maar deze koningin hadt hem van deze misdaadt vrygesproken, en hy verwierf van *Elizabeth* opene brieven, waar door hy op nieuw tot baron van la *Vare* verheven, en alle voorgaande vonnissen vernietigt wierden. Ondertusschen bleef 'er een vlek over in deze herstelling, die dit huis den rang zyner voorzaten deedt verliezen, kunnende geen plaats, noch zitting nemen dan gerekent van den dag, dat het herstelt was. Het Parlement nam deze zwarigheid weg met het goedvinden van hare Majesteit, die dezen edelman gaarne nieuwe tekenen van hare gunst gaf. Men vondt, dat het vonnis tegen zynen vader alleen zyn persoon raakte, zonder betrekking op zyne nazaten; zo dat het Pairschap niet anders dan opgeschort, en geenzins vernietigt was geweest, om welke reden de zoon weder in het volle genot en aanzien van zyn huis na zyne doot tradt, en het Parlement plaatste hem tusschen de Lords *Willoughbi* † en *Barklai*.

Het zelve Parlement deedt uitspraak over een groot geschil rakende de voorzitting, die de Lord van *Walden* boven de baronnen en burggraven wilde hebben. Het was *Thomas Howard* \*, jonger zoon van *Thomas Howard*, hertog van *Nordfolk*. Zyn eisch was gegrond op het gebruik, in het ryk vastgesteld, het welk vordert, dat de jonger zonen der hertogen den voorrang boven de burggraven zullen hebben: want de oudste hebben den tytel en rang van marquis. Maar men antwoordde hem, dat dit voorrecht geen plaats in het Parlement hadt, daar men de order der Pairschappen volgde, zonder benadeeling van de voorrechten der geboorte. Men bragt daar toe een binnenlandsch voorbeeld by. Namentlyk, het Parlement, ten tyde van *Henrik den VIII* gehouden, het welk het aldus beslist hadt tegen den grave van *Surrey*, die den voorrang boven alle graven in de hoedanigheid van marquis, als oudste zoon van den hertog van *Nordfolk*, hadt verzocht. Zyn eisch wierdt hem ontzegt, behoudens zynen voorrang by andere plegtigheden.

Twee doorluchtige personen stierven dit jaar in Engelandt, namentlyk, *Mylord Cobham* en de marquis van *Winchester*. De eerste, *William Brocke* genaamt, was ridder van den *Kouffebandt*, kamerling van de koninginne, konnestabel van het kasteel van *Douvres*, landvoogdt en zegelbewaarder van de *Vyf Havenen*. *William Powlet* †, marquis van *Winchester*, was de derde van dit huis, na dat het in het jaar 1551 door *Eduard den VI* met het marquisaat- of markgraaffschap was vereert.

1597.

Buitengewone belasting vrywillig toegestaan. \* Zie de waarde van dezen onderstaand fol. 461 op den kant aangegetent.

Herstelling van *Mylord Vere*.

† vanden tak van *Eresbi*.

Geschil over de voorzitting door het Parlement afgedaan. \* Naderhandt graaf van *Suffolk*.

Doedt van *Mylord Cobham* en van den marquis van *Winchester*.

† of *Pawlet*.

De



1598.  
Camb-  
den.  
Thuanus.

De onderhandeling van vrede met Vrankryk en Spanje bleef nog al duren, en het was *Elizabeth* onmogelyk te beletten, dat de zelve gefloten wierdt. In het begin trachtte de Allerchriestlykste koning voorzichtige maatregels omtrent haar te gebruiken. Hy deedt haar door zynen gezant *Du Mas* vertonen, dat hy de onderhandeling, die het Spaansche hof hem voorgelagen hadt, niet kon weigeren; maar hy wilde nergens in bewilligen, zeide hy, zonder goedvinden van hare Majesteit en de Staten der Vereenigde Nederlanden, met welke hy in een naauw verbondt was getreden; dat hy zyn voornemen aan de algemene Staten ook zou bekend maken, ten einde de koningin en zy hem vertrouwde personen, die van hunne gedachten wel onderrecht waren, konden zenden, met welke hy over hun algemeen belang zou kunnen te rade gaan. De koningin zondt hem den ridder *Robert Cecil*, eerste geheimschryver van Staat, *Herbert*, meester der verzoekschriften, en *Wilkes*; maar deze laatste kwam kort na zyne aankomst te sterven. De algemene Staten zonden hem *Justinus van Nassau* en *Barneveldt*\*, en vaardigden ter zelve tydt andere gezanten naar Engelandt af, om *Elizabeth* te verzoeken, dat zy, indien zy de vrede niet kon beletten, ten minste zich daar buiten wilde houden.

\* of  
Olden-  
barn-  
veldt.

De koningin vondt hun verzoek goed, en maakte daar een voornaam artykel van, daar zy hare gezanten mede belaste, hen verbiedende iets te doen buiten de gezanten van de Vereenigde provinciën. Zy gat hen ook verscheide bevelen, die hare kroon in het byzonder raakten, belaste hen wel acht te geven op het gedrag van Spanje, en te letten of het zelve deze onderhandeling wel ernst was, dan of het niet weder, volgens zyne gewone streken, met de onderhandeling van Bourbourg † overeenkwam, en gelyk de gezant van *Henrik* den IV haar te verstaan hadt gegeven, dat dit verdrag tot een grondslag dat van Cateau\* in Cambresis zou hebben, en dat men daar by bedingen zou, dat de steden, die ieder Staat waren ontnomen, weder zouden gegeven worden, belaste zy aan hare gemachtigden op de wedergeving van Calais te blyven staan, zullende aan Vrankryk de som, daar men in was overeengekomen †, betalen; maar het vredesverdrag, zonder *Elizabeth* daar in te begrypen, tusschen de twee koningen gefloten zynde, wierdt niet eens op haren eich acht geslagen, en Calais wierdt aan *Henrik* den IV wedergegeven.

† in  
het jaar  
1587.\* of Cha-  
teau.† Zie  
fol. 11.

De Engelsche gemachtigden, op hunne aankomst vernomen hebbende, dat de Allerchriestlykste koning te Parys niet was, maar dat hy in Bretagne tegen den hertog van Merkeur te veldt was getrokken, besloten derwaarts te gaan. Zy vonden zyne Majesteit te Angers, daar zy gehoor kregen. *Cecil*\*, die het woordt deedt, gebruikte al zyne welprekendheit om dezen vorst de vrede met Spanje af te raden. Het antwoordt van den koning was, dat hoe prysfelyk zyne redenen tot voortzetting van den oorlog ook waren, hy nog veel dringender redenen hadt om de koningin zyne meesteresse te verzoeken den zelve te willen eindigen; dat het waar was, dat zy tot dezen tydt den zelve met roem hadt gevoert; maar dat 'er meer roem en meer voordeel by eene duurzame vrede was dan by een oorlog, die niet dan schade na zich sleepte. *Wat my betreft*, vervolgde hy, *sehoon ik van de wieg af in den oorlog ben opgevoed, en den zelve met eene grote begeerte bemis, doe ik echter myne begeerte voor mynen plicht wyken. Ik ben koning, en heb een groot*

\* Robert  
Cecil,  
zoon van  
Mylord  
Burleigh.Beweeg-  
redenen  
van Hen-  
rik den  
IV tot  
de vrede  
met  
Spanje.

volk te beschermen; ik zou my bezwaart vinden hun bloedt in veldslagen te plengen, om myne staatzucht te voldoen, wanneer de Voorzienigheit my eene voordeelige vrede aanbiedt, overeenkomende met myne eer, nuttig voor myne onderdanen, en daar ik de belangen van myne bondgenoten by kan in acht nemen.

*Cecil* antwoordde, dat de koningin zyne meesters wel van de zelve gedachten zou zyn, dewyl zy oordeelt, dat zy zich genoeg gewroken heeft over den hoon, dien zy en de Engelsche natie hebben geleden, om geen misnoegen meer tegen Spanje te hebben; dat zy alleen wenfchte te weten wat verzekerdheit 'er was met eene kroon te handelen, die, gelyk zy ondervonden hadt, haar woordt zo menigmaal niet was nagekomen; dat zy alleen uit was om haar persoon en ryk tegen alle bedrog, daar het gehcugen van het voorledene haar voor deedt beven, te dekken. Ter zelve tydt verzocht hy den Allerchriestlyksten koning haar opening te willen doen van de wyze, op welke Spanje vrede met Engelandt wilde maken, en of de Vereenigde provinciën mede in dat verdrag zouden begrepen zyn. *Henrik* de IV, door dit verzoek gedrongen, moest bekennen, dat de onderhandeling voor zyne bondgenoten nog zo ver niet, als wel voor hem was gevordert, en dat zy ook zo veel reden niet hadden om een oorlog te eindigen, daar zy meer nadeel door aan hunne vyanden dan aan zich zelve hadden toegebracht. Wat hem aanging, hy was de lydende party, die de voornaamste steden van zyn ryk in handen van zyne vyanden zag, die hem de zelve weder wilden geven.

Het was te vergeeffich, dat *Barneveldt*, gezant van de Vereenigde provinciën, aan de staatsdienaars van *Henrik* den IV, in de tegenwoordigheit van die van *Elizabeth*, zyne vertogen deedt, en vroeg, of het met de eer van zulk een groten koning overeenkwam bondgenoten te verlaten, met welke hy door verbonden, die zyn koninklyk woordt onschendbaar maakten, verknocht was? *Het is waar*, zeide hy met veel vrymoedigheid, *dat men te veel voorbeelden van vorsten heeft, die de inzichten van hunne staatkunde boven hun gegeven woordt stellen; maar het is meest altydt van droevige gevolgen geweest, overeenkomende met hunne woordschending: want men zegge wat men wil, de souvereine macht heeft zelfs goede trouw nodig om zich staande te houden, en indien naar haar voorbeeldt anderen ontrouw zyn, is het onmogelyk lang te bestaan.* Vervolgens boodt hy een bystandt van zeven duizend man en vyf en twintig oorlogfchepen aan om Calais weder te winnen, indien Vrankryk de belegering daar van wilde ondernemen, belovende daar benevens, dat de algemene Staten ten dien einde eene krachtige afwending zouden maken. De zegelbewaarder † antwoordde, dat dit voorstel zyne opmerking wel verdiende, en nam aan den koning daar van te spreken. Echter deedt hy hem begrypen, dat Vrankryk de vrede zo nodig hadt, dat het de zelve zonder zich in de uiterste ellende te werpen niet kon afflaan.

Van den anderen kant hadden de Hollandsche gezanten bevel naar geen voorstel te luisteren, en die van *Elizabeth*, gelaft van niets buiten hen te doen, wilden nergens meer van horen spreken: waarom *Cecil*, achtervolgens zynen last, sterk aandrang op de verplichting, die de koning hadt van den oorlog te vervolgen, ten zy hy zich, als hy zeide, door de staatkunde van de genen, die de vorsten met beweegredenen van noodzakelykheit weten in te nemen, liet overhalen. Hy achtte, dat het hem niet vry stondt zyne bondgenoten voor zyne byzondere belangen en tot hun

Verto-  
gen van  
den En-  
gelschen  
gezant.Andere  
vertogen  
van den  
gezant  
der alge-  
mene  
Staten.† of kan-  
cellier.



nadeel te verlaten. *Is het also,* vervolgde de gezant, *dat zo vele heerlyke betuigingen, aan den grave van Shrewsbury gedaan, wanneer het aanvallend en verwerend verbondt bekrachtigt en nog meer versterkt wierdt door de eige handt van den Allerehrlyksten koning, aan onze koninginne geschreven, nagekomen worden? Moet men niet zeggen, dat, terwyl zy haar woordt heiliglyk nakomt, Frankryk zich weinig aan het zyne laat gelegen zyn? Ten minste,* vervolgde hy, *dat men aan de koninginne myne meestersse het geldt, dat zy zo mildelyk en edelmoediglyk heeft geleent, wedergeve. Zy heeft daar geen berouw over; maar des niettegenstaande zal de geringe achting, die men voor haar heeft in een verdrag, dat men met zo groot een haast tegen haar goetvinden sluit, haar leren in het vervolg wat omzigtiger te zyn, en hare weldaden niet te plaatsen dan daar zy erkerenis heeft te wachten.*

De Fransche staatsdienars, overtuigt van dit rechtmatige verwyf, ontveiniden hun ongenoege, en antwoordden niet dan met beleeftheden. De koning zelf, daar van onderrecht, betuigde opentlyk de verplichting, die hy aan hare Engelsche Majesteit hadt, en verzekerde, dat hy geen gelegenheit zou laten voorbygaan om haar zyne erkerenis te tonen. Maar dit waren niet dan woorden, die Elizabeth, terwyl zy een gansch tegenstrydig gedrag gewaar wierdt, geenzins konden voldoen. Zy schreef aan den koning, en belaste haren gezant, dat hy hem voor ooggen zou stellen, dat het zyne eer en zyn gewisse raakte niets tegen hare overeenkomst met hem te beginnen. *Kunt Gy,* schreef zy in hare brieven, *eene vrede met den koning van Spanje, wien en mynen vyandt, aangaan, zonder te denken, dat Gy aan het bloedt van myne onderdanen, die ik tot wien dienst heb gezonden, verplicht zyt de voordeelige bedingen te doen genieten, die Gy ben dwingt U toe te staan? Geloofst my, verlaat geen ouden vriendt ten gevalle van een nieuwen, die het zo waardig niet is. Dat men niet zegge, dat de heiligheit en de trouw der verbonden alleen strikken tusschen vorsten zyn, die yver voor de deugd hebben. Laat ons altydt vereenigt blyven, daar is geen ander middel om ons van den inval, daar wy mede gedreigt worden, te bevryden. Dit is het zinnebeeldt van een bondel pylen: wanneer de zelve zamen gevoegt zyn, is niemant machtig de zelve te breken; maar niets is ligter dan de zelve aan stukken te slaan wanneer zy van een gescheiden worden. Deze vry krachtige vertogen belgden den koning; maar zy beletten hem geenzins de vrede aan te gaan.*

Brief van Elizabeth aan Henrik den IV.

Vrede van Ver-vins.

Overlegging in den Raadt van Elizabeth over de vrede.

De gemachtigden waren te Vervins byeengekomen, daar de vrede op den 2 May, door de bemiddeling van de gezanten van den paus, na dat de onderhandeling drie maanden hadt geduurt, gesloten wierdt.

In dezen tydt nam men in Engelandt, met toetstemming van de koninginne, in overleg, of het beter was vrede te maken, of den oorlog voort te zetten. Die voor de vrede waren lieten hunne vreugde, door een zo aangename naam verlokt, blyken. Zy verfoeiden den hatelyken naam van oorlog, zo verschrikkelyk, als de andere aangenaam voorkwam, en zeiden, dat indien de Engelsche natie het eerste omhelste, en van het tweede een einde maakte, zy zich zou bevryden van de schuldt, die de vyanden haar steeds te last leiden, dat zy de gansche werelt door hare wapenen hadt beroert. Vervolgens tot de byzonderheden der beweegredenen, die de vrede beminnelyk, en te gelyk nodig maakten, overgaande, zeiden zy, dat 'er geen ze-

III Deel.

kerder middel was om op eenen slag de vyanden van den Staat en van de koninginne te dwingen, waar uit ter zelve tydt de rust en de overvloedt in het ryk zou voortspuiten; dat de keizer zyn gebodt tegen de Engelsche kooplieden, in de Ryks-vergadering wegens de klagen van de Hanzee-steden genomen, weder zou intrekken; dat men geen krygsvolk meer te lichten, en de gemeente tot des zelfs onderhoudt geen belastingen meer zou op te leggen hebben; kortom, dat Engelandt een volmaakt geluk zou genieten: gerust van binnen en van buiten; hebbende niets van Spanje te vrezen; een bondgenoot van Frankryk zynde; doende de oude verbonden, met het huis van Burgundië ten aanzien van den koophandel gemaakt, vernieuwen; schatten in overvloedt door hunnen koophandel en scheepvaart vergaderende. Voorts, dat de algemene Staten geen reden konden hebben om met recht te klagen, dat de koningin hen verliet, dewyl zy geen verbindtenis met hen hadt aangegaan, die haar de handen bondt; dat zy aan het gemaakte verbondt door het verschafte geldt en soldaten godurende een zo langen oorlog hadt voldaan; dat zy nu verder op het welzyn van haar ryk, dat men door eene vrede wilde beveiligen, moest denken. Vervolgens onderzocht men de koften, die men gedwongen zou zyn te doen om den oorlog langer te voeren; de onzekerheit van den uitflag; de zwaarheit der ondernemingen; dat men zich in meer gevaar wierp dan men goeden uitflag kon hopen; de haghelykheit der overwinninge, en het byna onvermydelyk verlies, dat men tot in het herte van het ryk hadt te verwachten.

Die voordeden oorlog waren zeiden, dat men zich door diergelyke redenen liet verleiden; dat dit zelfs een ingeven van Spanje was, het welk eene wapenschorsing van eenige jaren zeer nodig hadt; maar dat het niet zo haast tot zyne rust zou gekomen zyn, of men zou het zelve met meer verwoedheit dan te voren op zyne naburen zien aanvallen. Men voegde daar by, dat de koningin geen vrede kon maken zonder de Vereenigde provincien te verlaten, de aanmerkelyke som, aan haar geleent, te verliezen, en aan den koning van Spanje de steden over te geven, die zy tot verzekering in bezitting hadt: zaken, die alle zo veel tot schande en nadeel van hare Engelsche Majesteit, als tot roem en voordeel van hare vyanden strekten.

Men antwoordde vervolgens op de zwaarigheden, die men bybragt omtrent de overwinninge, die de Engelschen zouden kunnen behalen. Men zeide, dat het gemakkelyk zou zyn zich met tien duizend man, onder een overste van ondervinding aangevoert, van de schatten van Peru en van Goud-Castilië meester te maken, met daar eene landing van volk te doen, dat zich aldaar als eene volkplanting neder zou zetten, en dat men zorg zou dragen telkens te vernieuwen; dat men niets hadt te vrezen van de Spanjaarden, die aldaar woonden, noch van die het hof van Madrid daar naar toe zondt; dat de eersten de verwyfdheit der ingeborene Amerikanen; met de lucht van een zo lieflyke landstreek in te ademen, hadden ingezogen, en dat de anderen, door de moeilykheden van de reize afgemat, op hunne aankomst in geen staat zouden zyn de Engelschen, gereed om hen te bevechten, aan te tasten.

Mylord Burleigh, grootchatmeester, zo verstandig, als gematigt, was voor het eerste gevoelen. Hy vondt in de vrede niet dan een verze-

Het te-gemefy-dige ge-voc.cn.

Mylord Burleigh verklaart zich voor kerder de vrede



1598.

kerd welzyn, voor het tegenwoordige noodzakelyk, en in den oorlog niet dan twyfelachtige gevallen, veruitziende verwachtingen, en eene gestadige vrees, gevolgt van overgrote kosten in een tydt, dat de schatkist uitgeput, en de gemeente tot opstandt gereed was, indien men haar met nieuwe belastingen bezwaarde; daar hy byvoegde, dat men weinig staat op den bystandt der algemene Staten, en nog minder op de vriendschap van de vorsten, hunne bondgenoten, konmaken, endat men daarenboven zich wachten moest voor de ontrouw der kwaadgezinde landgenoten.

De graaf van Essex is voor den oorlog.

De graaf van Essex kante zich krachtig tegen den grootchatmeester. Deze heer, die meer moedt dan dapperheit bezat, en niet anders dan naar oorlog, daar hy sedert zyne jonge jaren in was opgevoed, verlangde, deedt de party, die voor den oorlog was, boven dryven. Hy sprak zelfs met zo veel hevigheid, dat hoe gematigt de grootchatmeester ook was, hy zich niet kon wederhouden hem de woorden uit den LV Psalm: *Een bloeddorstig man zal niet tot de helft van zyne dagen komen*, toe te duwen; eene toepassing, die in het vervolg maar al te waar bevonden wierdt.

Eenigen schryven de genegenheit van den graaf van Essex voor den oorlog aan zyne staatzucht toe. Anderen zeggen, dat hy niets dan de eer en de welvaart van zyn vaderlandt beoogde, het geen hy zelf in een verdedigingschrift, dat hy ten dien einde hadt gemaakt, betuigde. Hy vertoonde daar in, dat Spanje niet ter goeder trouwe te werk ging, en dat het geen ander oogmerk hadt dan Engelandt door eene bedriegelyke vrede in slaap te wiegen, onder welker glimp het hof van Madrid nieuwe voorbereidelen zou maken om het te overvallen. Terwyl hy daar aldus over redeneerde, hadt het hof van Madrid eenen zyner zendingen afgevaardigt om hem door schone beloften, die zyne staatzucht streelden, over te halen. Deze verleiider was een gevluchte Engelschman, genaamt *Rolfson*, die in het eerst beledt met geen ander oogmerk gekomen te zyn dan om de gemoederen tot de vrede te bewegen: doch naderhandt bekende hy, dat de Jesuit *Creswel*, en de andere aanhangers van Spanje hem hadden gezonden om de gelegenheit der sleden en sterkten van het ryk af te tekenen, de Roomschgezinden tot opstandt aan te moedigen, en die naar hem wilden luisteren, en boven al den graaf van Essex, het kostte wat het wilde, om te kopen.

Spanje wil den graaf van Essex ontlopen.

De graaf van Essex vergeet het ontzag.

\* Een bediende, die altyd den eersten geheim-schryver van Staat versiet.

De koningin geeft hem een oorvyg.

In dezen tydt rees 'er nog een ander geschil aangaande het onderkoningfchap van Ierlandt. Dit gebeurde in het vertrek van de koninginne tusschen hare Majesteit en dezen Mylord, in de tegenwoordigheit van den zeevoogdt, den geheimfchryver *Cecil*, en den klerk van het zegel \*. Hare Majesteit stelde den ridder *Knolles*, oom van den graaf van Essex, voor: maar deze laatste, willende den ridder *George Carew* het hof doen verlaten, drong styfhoofdig aan om deze keur op hem te doen vallen. Zyne drift in dit geschil deedt hem zyne achting voor de koninginne, aan welke hy zyn rug met kleinachting toe keerde, en haar kwaad beicheidt gaf, vergeten. Deze vorstin, die in diergelyke gevallen zich zelve nooit kon bedwingen, wreekte deze kleinachting met hem een slag aan het oor te geven, belastende ter zelve tydt haren moedwilligen onderdaan uit haar gezicht te gaan, en nooit weder in hare tegenwoordigheit te verschynen. Deze trotfche Mylord, door zulk een hoon,

dien hy niet kon verdragen, getergt, sloeg 1598. zyne handt aan den degen, als of hy haar wilde doorfeken. De zeevoogdt hadt veel moeite hem uit de kamer te doen gaan: hy raakte daar eindelyk uit, en schuimbekte van boosheit, zwerende, dat hy zulk een hoon van *Henrik den VIII*, hoe heerschezuchtig de zelve ook was, niet zou verdragen hebben, en dat hy den zelve nooit zou vergeten.

Mylord de grootzegelbewaarder schreef hem een brief, om hem tot onderwerping aan te manen, voegende by zyne overredingen eene spreuk der ouden \*: *Indien wy schuldig zyn wanneer de wet ons kastydt, moet men voor het gerecht, en indien wy onschuldig zyn, moet men voor het noodlot wyken*. Dus redenkavelde de grootzegelbewaarder: indien gy de koningin hebt beledigt, daar is geen voldoening groot genoeg om haar te geven, ver van voldoening van haar te kunnen cischen: indien gy in het tegendeel beledigt zyt, uwe voorzichtigheit, uw plicht, uw Godsdiens, alles verplicht u tot onderwerping: want het onderscheidt tusschen een onderdaan en den vorst is zo groot, dat niets tegen den laatsten opmag.

De grootzegelbewaarder vermaant hem tot onderwerping. \* Van Seneca.

De graaf van Essex nam geen genoegen in deze reden; hy was de zyne kwyd, en antwoordde daar niet anders op dan als een verwoed mensch, die naar zyn verderf loopt, zeggende met afgebroke ne dreigende woorden: *Welk een sibirykelyke storm komt my overshelen; daar is geen verwaaryker dan die van een getergden prins. Het hert van de koninginne is van my afgekeert; ik weet wat ik haar als onderdaan, als Pair, en graaf maarschalk van Engelandt verschuldigt ben; maar ik kan geen slaafsch geboorzaambheit bewyzen. Ik heb dezen slag op myn gansche lichaam ontfangen; ik zou niet verdienen langer te leven, indien ik weder in den dienst van eens vorstinne tradt, die my zo onwaardig heeft behandelt. Kunnen de vorsten niet misdoen? Is het, dat zy de eer van hunne onderdanen kunnen wegnemen, zonder dat hunne onderdanen het recht hebben om daar over te klagen? Is het, dat hunne macht oneindig en onbepaald is? Laat die genen de zelve verdragen, welke gewoon zyn veracht te leven, om dat zy daar de inkomsten van verspillen: voor my, ten uiterste over dezen ontfangen hoon geraakt, is het onmogelyk de smert daar van te ontveinzen: myn hert is 'er van gegriest; ik heb geen andere zyde te kiezen dan te vluchten, en my zelve van een hof, daar myne eer, zo geweldig beledigt, my verbiedt ooit weder te verschynen, te bannen.*

Wanhoop van den graaf van Essex.

Zyne drift deedt hem dus spreken; maar zyne oplopendheit aan het bedaren zynde, luisterde hy naar den raadt van zyne vrienden; en zich van tydt tot tydt daar van latende overhalen, besloot hy vergiffenis van de koninginne te verzoeken, die hy aanstonts verkreeg. Zodanig was de imborst van deze vorstinne, dat zy zo haast goed als kwaad wierdt: hare gramfchap was van korten duur en niet gevaarlyk. Men zegt, dat zy uit het boek van *Xenophon* aangaande de onderwyzing van *Cyrus* hare opdruzende driften hadt leren betugelen, en dat zy door de onderwerping van de genen, die haar beledigt hadden, bevredigt zynde, hare zachtzinnigheit en aangeborene bezadigheit weder aannam. Des niettegenstaande vreesden de vrienden van den graaf van Essex, dat het gerucht, het welk deze zaak gemaakt hadt, hem nadeelig mogt zyn. Zy grondden hunne gedachten op een zettregel, door oneindige voorbeelden bewaarheit, namentlyk: *Dat het geluk zich zeer seldom weder met iemandt vereenigt, die 'er eenmaal van verlaten is, en vorsten nog veel minder met die*

Hy luistert naar zyne vrienden.

Aardt van de koninginne, geneigt om te vergeven.



1598. *genen, die hen eens geboont hebben.*

Het geschil tusschen den groot-schatmeester en den grave van Essex omtrent de vrede of oorlog gaf aanleiding tot een verbondt van de koningin-ne met de algemene Staten, dat als een middel-muur tusschen de verschillende gedachten ver-strekte. Hare Majesteit vernieuwde het ver-bondt; maar onder beding, dat het haar vry zou staan vrede met Spanje, indien zy het goed-vondt, te maken. Zy ontsloeg zich ook van het onderhoudt der troepen in het veyolg, en stelde een tydt tot de wedergeving van het geldt, dat hy hadt opgeschoten, gelyk wy haast uit het verdrag zelf breder zullen zien. De groot-schatmeester stierf voor dat dit verdrag gesloten wierdt.

Doodt van Mylord Burleigh.

Hy overleedt den 4 Augusty, in den ouder-dom van 77 jaren, afgeslooft van zyne veelvul-dige bezigheden, en uitgeteert door de jicht en zyne hoge jaren, welke hem noodzaakten ver-scheide brieven aan de koningin-ne te schryven, met verzoek van hem van zyne bediening te ont-slaan, en goed te vinden, dat hy niet anders dan op zyne zaligheid dacht. Deze vorstin, zyne ziekte verstaan hebbende, ging hem bezoeken, en troostte hem met zulke verplichtende woorden, dat men wel kon bemerken, dat de zelve uit het hert eener koningin-ne kwamen, die hem zeer genegen was. Zy riedt hem zyne herstel-ling door allerhande geneesmiddelen te zoeken, om haar nieuwe bewyzen van zynen yver te kunnen ge-ven, op dat zy hem in vergelding nieuwe teke-nen van hare goedheit zou kunnen tonen. Maar de Voorzichtigheit hadt het anders besloten; weinig dagen daar na gaf hy den geest op eene zeer Christelyke wyze, die hem zyne doot deedt benyden van de genen, die hem zyn leven hadden benyd; zo dat de grootste van zyne vyanden\*, hem zulk een zachten uitgang ziende hebben, betuigde, dat hy meer getlicht was door hem met zo veel vreugde en vertrouwen uit de wereldt te zien scheiden, dan hy geweest was door hem daar in de eerste bedie-ningen van den Staat met zo veel roem te zien bekleeden, en dat hy zulk eene vreedzame doot boven het alleruitschitterendste leven verloor.

\*Hy wordt niet ge-noemt.

Zyn lof.

De koningin verloor in hem een trouwen en yverigen staatsdienaar, en het vaderlandt den besten van zyne landgenoten. Men noemde hem met recht den *Cato* van zyne eeuw. Hy bezat de wysheit, volstandigheit en gematigheit van de oude Romeinen: voorts was hy zeer geleerd, en van een uitnemend oordeel. Men schryft hem voor een groot gedeelte den voorspoedt van En-gelandt onder de regering van de koningin-ne *Elizabeth* toe. Hy was te Bourne, in het graaf-schap van Linkoln, geboren. Zyn vader was *Richard Cecil*, meester van de kleerkamer van *Henrik den VIII*, van het oude huis van *Alte-remes*, al bekend ten tyde van *Willem den Rossen*, en zyne moeder *Johanna van Heckington*, erige-naam van dat doorluchtige huis. Hy was meester der verzoekichriften van den hertog van Sommer-set, beschermheer van Engelandt onder *Eduard den VI*, en geheimchryver van *Eduard*, die hem vervolgens ridder maakte. Hy stelde zich krach-tig tegen de akte rakende de overbrenging van de kroon, die de hertog van Northumberlandt tot nadeel van *Maria* deedt opmaken.

Deze tegenkating maakte, dat hy de gunst van deze princeffe bekwam wanneer zy konin-gin wierdt: maar van haar geloof niet zynde wierdt hy in gene zaken gebruikt, het welk hem het belang van *Elizabeth* deedt aankleven. Deze laatste betoonde hem hare erkentenis van het begin van hare regering af, en maakte hem *III Deel.*

Raadt van State, en twee jaren daar na meester van de *Wards*\*; eene voorname bediening, welkers rechtsgebiedt zich over de lenen van alle de onmondigen uittrekt, die onder de be-waring van den koning vervallen. De zelve was ingestelt van *Henrik den VIII*, en is af-geschaft door *Karel den II* (a). Hy nam de zel-ve met zeer veel oplettendheit waar, even ge-trouw aan den vorst, als aan de onmondigen; weldoende aan zyne vrienden, ingetogen voor zich zelve, geduldig ten aanzien van zyne be-nyders, wier gedrag en tegenkating hy door zyne zachtzinnigheit meer dan door zyne tegen-streving overwon; zo dat de koningin zelf niet wist wat in hem het meest te pryzen was, of zy-ne vroomheit, of zyne voorzichtigheit. Na dat zy de zelve dertien jaren hadt ondervonden, maakte zy hem baron van *Burleigh* en groot-schatmeester †.

1598. \* of al-gemeen be-lie-der van alle on-mon-digen.

Hy bekleedde deze voorname plaats met de zel-ve bekwaamheit en de zelve naartligheit, als hy hadt doen blyken in het waarnemen van die van meester van de *Wards*, en hieldt byna het zel-ve gedrag. Hy stelde in een evengelykheit het algemene welzyn en het belang van den vorst; en wanneer het gebeurde, dat het eene voor het andere moest wyken, maakte hy geen onder-scheidt; hy hadt deze heerlyke woorden, die *Plinius den keizer Trajanus* toeschryft, in zyne gedachten: *Dat de verbeurdverklaring haar proces altydt verliest onder een goed vorst.* Hy trachtte, dat de vorst en het volk te gelyk ryk wierden, en het geen te verwonderen is, hy hadt daar het middel toe gevonden door eenvoudige we-gen, te weten de zuinigheit en spaarzaamheit. Hy deedt de koningin begrypen, dat het geldt van de schatkist haar niet toekwam; dat zy daar alleen de uitdeelfter van was, om het zelve te ge-bruiken ten nutte van den Staat, en niet om aan de ydelheit en gierigheit van hare hovelingen te voldoen. Zyne billykheit was zo groot, dat hy niet kon verdragen, dat men de oude pachters, onder voorgeven van de inkomsten der domeinen door eene nieuwe verpachting te vermeerderen, verjoeg\*. Hy kon nog minder de bedriegeryen der pachters verdragen; niets stondt hem meer tegen de borst dan den koophandel in een handt te stellen, verfoeiende al wat naar aspersing ge-leek. Hy kon zelfs niet dulden, dat men'er naar haakte. Hy hadt altydt deze heerlyke woorden in den mond, dat niets nuttig is, indien het te gelyk niet eerlyk is, en dat de grootste dienst, dien men een vorst kan bewyzen, is, onder zyne be-velen aan het welzyn van zyn vaderlandt te ar-beiden. Men heeft aangemerkt, dat deze wy-ze en voldoende handeling iedereen even be-haaglyk was; dat men hem nooit voor eenige rechtbank zag gedagvaard, noch anderen daar voor dagvaardden.

† den 25 February 1572.

\* Zie fol. 429.

Zodanig en nog uitnemender was Mylord *Burleigh*, groot-schatmeester, indien men de En-gelsche schryvers mag geloven. Zyn roem stierf niet met hem; hy hadt het geluk, dat hy nako-melingen naliet, die zo wel zyne deugd als zyn-rykdom, op eene rechtmatige wyze verkren-gen, erfden. Beide zyne zonen wierden zelfs tot graven verheven. De oudste wierdt graaf van *Excester*, en de jongste graaf van *Salisbury* op een en den zelve dag en in een zelve jaar † ge-maakt.

† den 4 May 1605. Nieuw verdrag gemaakt tusschen de ko-

By het nieuwe verdrag, het welk den 16 Au-gusty dezes jaars tusschen de koningin-ne en de Vereenigde Staten te *Westmunster* wierdt ge-sloten, Sss 2

(a) *Menet zegt*, dat *Karel de I* de Schotten van deze dienst-baarheit onthette in den jare 1626.



1598.  
Koninginne  
van En-  
geland  
en de  
Vereen-  
igde  
Staten.  
Acta  
Publ.  
Tom.  
XVI, fol.  
340<sup>or.</sup>  
Ror IV  
Deel, fol.  
475 enz.  
\* Obli-  
gatin.

sloten, wierdt dat van den jare 1585 vernieuwt, uitgenomen de artykelen, rakende het gezag, dat de algemene Staten hare Majesteit, of haren algemene veldoverste, toen in de regering van hun gemenebest hadden toegestaan, behoudende hare Majesteit niettemin de macht om gedurende den oorlog een gemachtigde in den Raadt van State te zenden. De Vereenigde Staten verplichtten zich voorts aan hare Majesteit binnen een maand na het tekenen van dit verdrag ter handt te stellen een verbandschrift\*, waar by zy behoorlyker wyze erkenden aan hare Majesteit schuldig te zyn de som van acht honderd duizend ponden Sterlings, waar in de ganse eisch van de koninginne bestondt. Zy beloofden, van de helft van die somme, zo lang de oorlog zou duren, jaarlykch in twee termynen, waar van de eerste zou beginnen drie maanden na het sluiten van dit verdrag, te Londen aan hare Majesteit, of der zelve gemachtigden, te betalen dertig duizend ponden Sterlings, en dus vervolgens van jaar tot jaar, tot de volle betalinge van de gezegde helft van de tachtig duizend ponden. Belangende de andere helft, en de wedergeving der plaats, welke hare Majesteit tot hare verzekering in handen hadt, daar over zou men na het eindigen van den oorlog en de voldoeninge van de voorgemelde vier honderd duizend ponden met hare Majesteit handelen, en zich in der minne verdragen. Doch indien het mogt gebeuren, dat de oorlog eindigde voor dat aan hare Majesteit de gemelde eerste helft ten volle betaalt was, zouden de Staten van dien tydt af jaarlykch niet meer uitkeeren dan twintig duizend ponden, te betalen op de zelve termynen, als de voorgaande sommen van dertig duizend ponden betaalt waren, tot de volkome betalinge van de meergemelde eerste vier honderd duizend ponden Sterlings. De elf honderd en vyftig soldaten, welke hare Majesteit tot bewaringe van de stad Vlissingen, het kasteel Rammekeus, den Briel en de andere sterkten heeft gezonden, zullen in dienst gehouden en door de Staten betaalt worden, bedragende der zelve soldy alle drie maanden vyf duizend een honderd Hollandse guldens, of vyf honderd en tien ponden Sterlings, boven de andere noodwendigheden, die aan bezettingen gewoonlyk gegeven worden; welke soldy zal beginnen in te gaan ten lafte van de Staten den twintigsten dag na het sluiten van dit verdrag: doch byaldien hare Majesteit meer troepen zou willen houden in de voorgemelde plaatsen van verzekering, zal zulks geschieden ten koste en last van hare Majesteit, mits die troepen, gelyk de andere, den eedt doen aan hare Majesteit en de Staten, ingevolge van het verdrag van den jare 1585. Hare Majesteit zal na den voorgemelden twintigsten dag van deze handeling moge ontslaan de krygsbenden, zo te voet als te paardt, welke hare Majesteit tot hulp der Vereenigde provinciën, buiten de voornoemde elf honderd en vyftig man, gezonden heeft, en van die soldaten zal het geoorlooft zyn aan de gewillige, en die den Staten aangenaam zullen zyn, te mogen aangenomen worden in hunnen dienst, onder Engelse bevelhebbers, die zy daar toe zullen verkiezen, in de soldy en onder den eedt van de Staten; zullende hare Majesteit van nu af ontslagen zyn van de onkosten van de vyf duizend voetknechten en duizend ruiters, die hare Majesteit volgens het verdrag van den jare 1585 † gehouden was tot onderstandt van de Vereenigde provinciën te onderhouden. Indien het kwam te gebeuren, dat hun gemene

† Zie  
fol. 341.

vyandt eene vloot zondt, om het koninkryk van 1598. Engelandt, het eilandt Wight, of de andere eilanden, onder dit koninkryk behorende, kwam bespringen, en 'er een inbreuk te doen, of dat hare Majesteit goed vondt den vyandt, gedurende dezen oorlog, met eene krygsmacht, bestaande ten minste uit vyftig of zestig oorlogschepen, in zyn eigen landt te bezoeken en aan te tasten, zullen de algemene Staten verplicht zyn ten dienste van hare Majesteit uit te rusten, en tot hare hulpe te zenden dertig, of, indien het mogelyk is, veertig oorlogschepen, van alles wel voorzien, als mede vyf duizend voetknechten en vyf honderd ruiters, om onder het bevel van den opperveldheer of zeevoogdt van hare Majesteit te dienen, van welke de zelve ook hunne soldy zullen ontfangen.

Uit dit voor *Elizabeth* zo voordeelige verdrag blykt, dat de Vereenigde provinciën liever alles wilden wagen, om den oorlog tegen Spanje voort te zetten, dan, van deze vorstinne verlaten wordende, genoodzaakt te worden eene voor haar gemenebest nadeelige vrede met die kroon te moeten maken.

Gedurende deze onderhandeling waren Mylord *Zouch* en meester *Parkins* naar Denemarken, met de hoedanigheid van gezanten van hare Engelse Majesteit, om den koning geluk te wenschen over zyn huwelyk met eene dochter van den keurvorst van Brandenburg, vertrokken. Zy hadden ook last de wedergeving van de koopmanschappen ter begroting van honderd duizend kronen, die de Deense Admiraleiteit, zonder recht ten aanzien van *Elizabeth*, in beslag hadt genomen, te vorderen. Zy konden daar niet meer dan dertig duizend van krygen. De bedienden van de Admiraleiteit klaagden op hun beurt over de ontrouw der Engelse kooplieden omtrent de waren, die zy tot een staal leverden. Daar was toen geen goed verstandt tusschen deze twee kronen: de koningin van Engelandt hieldt zyne Deense Majesteit verdacht van in het belang van den koning van Spanje te zyn, en klaagde over de verhoging van zyne belastingen. De koning van Denemarken klaagde over de Engelse kapers, die de schepen van zyne onderdanen plunderden, en over de Raden van de koninginne, die meer geneigt waren, zeide hy, om de gierigheid van de kooplieden voor te staan dan het algemene belang der beide kronen waar te nemen.

In dezen tusschentydt kwam *Philips* de II te sterven, waar door Engelandt van zynen onverzoenlyksten vyandt verlost wierdt. Hy stierf in het Escuriaal op den 13 September (a), in den ouderdom van een en zeventig jaren en omtrent vier maanden, aan eene seldzame ziekte. Namentlyk, na eene bloedstorting, in welke het bloedt uit alle de zweetgaten van zyn ligchaam gedurende twee en twintig dagen vlocide, kreeg hy kort voor zyne doot vier zweren op zyn borst, daar gestadig duizenden van kleine wormen of luizen uit kropen, die niemandt machtig was te weren. Men moet bekennen, dat het

iets

(a) Een hedendaagch Schryver stelt zyne doot wel zes maanden vroeger, te weten op den 13 Maart, het welk een openbare mislag is; en indien de zelve niet door onbedachtelheit is veroorzaakt, gelyk wy wel willen geloven, moet die Schryver niet geweten hebben, dat de vermaarde vrede van Vervins tusschen *Philips* den II, en *Henrik* den IV, koning van Frankryk, eerst in de maand van May is gesloten, en dat vele andere merkwaardige zaken, door dezen vorst in het laatste van zyn leven uitgevoert, of tot stand gebragt, na de gemelde maand van Maart, in welke hy zigt dat de zelve is gesloven, gebeurt zyn, gelyk de Lezer uit deze Geschiednisse zal zien.

Weder-  
zydche  
klagten  
van En-  
gelandt  
en Den-  
marken.

Camb-  
den.  
Thuanus.  
Vn. Siri.  
P. Ber.  
Doodt  
van  
Philips  
den II.



1598. iets zeer droevigs voor vorsten is, zich in zulk een staat by hun afsterven te bevinden: maar buiten twyfel was dit de vinger Gods, die zich wreekte over zo veel vergoten bloedt, en het ongelukkig omkomen van zo vele ellendigen op het bevel van dezen verschrikkelijken koning. Zyne standvastigheid was uitnemend groot. Tot den laatsten snik van zyn leven droeg hy zorg voor de regering; hy bewilligde in het huwelyk van zynen zone met *Margareta*, dochter van den aartshertog van Grats, en in dat van zyne geliefde dochter *Isabelle*, die hy het licht van zyne oogen plagt te noemen, met den kardinaal aartshertog *Albert*, haar tot een huwelyksgift de Nederlanden en het graafschap van Burgundië gevende, met beding van wederkering, indien zy zonder kinderen kwam te sterven. Hy geloofde, dat de vrede met de Nederlanders, die hy noodzakelyk voor zynen opvolger oordeelde, gemakkelyker met een aartshertog, wiens macht meer bepaalt zynde bygevolg minder achterdocht aan hen zou veroorzaken, dan met een erfgenaam van zo vele kronen in de oude en in de nieuwe wereldt, zou kunnen gesloten worden. Dus is het, dat de doot een einde van al de ontwerpen der overwinnaars maakt, en hen de oogen opent om hen de ydelheit der zelve te leren kennen. *Philips*, die gedurende zyne regering gansch Europa wilde overmeesteren, ziet zich eindelyk op zyn sterfbedt. Hy vermaant zynen zone vrede met zyne naburen en onderdanen te maken, wier wettige gehoorzaamheit hy niet hadt verloren dan om dat hy eene voltrekte macht hadt willen invoeren.

De oorlog van Nederlandt was *Philips* zeer nadeelig.

De zelve verflindt al de schatten van Peru.

Deze onderneming was de dodelyke klip, daar zyne staatzucht en staatkunde tegen stieten en schipbreuk leden. Anders was hem de fortuin in den ganschen loop van zyn leven eerder gunstig dan nadeelig geweest: hy wist meest altyd zyne gelede schade door een gelukkig toeval weder goed te maken. De opstandt van de Moren viel hem verdrietig, maar de roem van den vermaarden slag van Lepanto, door *Don Jan*, zynen natuurlyken broeder en algemenen bevelhebber van de Spaansche krygsmacht, behaalt, deedt hem dezen opstandt haast vergeten, welke daarenboven naar zyn genoegen eindigde. Hy verloor la Goulette en het ryk van Tunis; maar hy kreeg dat van Portugal weder. Het was de oorlog van de Nederlanden, die hem uitteerde, zonder dat hy machtig was den zelve te blusschen, toen hy dien eenmaal hadt ontstoken; hy kon ook het verlies, dat hy daar by leedt, niet herstellen door eenig evenwigt, dat hem kon te vrede stellen. Dit vertoonde de graaf van Beaumont, gezant van *Henrik* den IV, aan de koningin *Elizabeth* in deze weinige woorden: *Zonder den oorlog in Nederlandt*, zeide hy tegen deze vorstinne, *hadt Spanje gansch Europa ingeslokt*. Maar deze oorlog brak zyne macht, en spilde al zyne schatten van de Nieuwe Wereldt; schatten, die ongemeen waren volgens de aantekening van het comptoir van Seville, waar by de zelve op vyftien honderd en zes en dertig millioenen gouds begroot worden; zo dat, volgens de aanmerking van den schryver, de Spanjaarden in zo vele *Middassen* moesten verandert zyn geweest. Maar zy bevonden zich haast armer dan te voren, en zo ver gebragt, dat zy niet in staat waren de bezettingen in Vlaanderen, die dikwils door wanbetaling opstonden, te betalen, gelyk wy hebben gezien, en welker muitery de Vereenigde Staten zeer veel hielp. Onder de mislagen, of ongelukken van *Philips* den II stelt men, als iets

van het grootste belang, het verlies van la Goulette, dat de Turken van hem in Afrika veroverden; dat van Vlissingen in Zeelandt, door de bondgenoten ingenomen, en dat van Cadix, door de Engelsen in Spanje verwoest; drie sleutels van zyne ryken, die hy, gelyk *Karel* de V hem hadt gezegt, wel in acht hadt moeten nemen. Des niettegenstaande liet hy aan zynen opvolger een der schoonste ryken des werlds. Dit veruitgestrekte ryk vermeet zich niet zonder reden, dat het nooit ontbloot is van de stralen van de zon, die nooit in het eene gedeelte van des zelfs gebiedt of staten ondergaat, of zy ryft aanslonts in het andere weder op.

De oorlog duurde onder zynen opvolger tegen Engelandt en de Vereenigde Nederlanden. *George Clifford*, graaf van Cumberlandt, die in het voorgaande jaar met elf schepen, op zyne eigen kosten uitgerust, was vertrokken, om de Portugeesche schepen, die van Lissébon naar Oost-Indië vertrokken, te verrasschen, keerde dit jaar weder van zynen tocht. De zelve was schadelyker voor de Spanjaarden dan voordeelig voor de Engelsen geweest. Deze, naar den mond van den Taag vertrokken, wachtten daar de andere af; maar zy verschansten zich onder het geschut van de sterke Juliana. De graaf van Cumberlandt hieldt hen daar ingesloten, en belette hen dit jaar den tocht naar Indië te doen. Van daar vertrok hy naar de Kanarische eilanden, veroverde dat, het welk men Lancelotte noemt, en plunderde de stad. Vervolgens ging hy naar Amerika onder zeil, en kwam aan de eilanden Antilles, aan het inkomen van de golf van Mexico. Hy verscheen voor Boriquen, en maakte zich meester van Porto Rico, dat daar de hoofdstadt van is. Hy was van gedachten deze voorname stad te behouden: hy weigerde eene aanzienlyke som, die de Spanjaarden tot vrykoping aanboden: maar de rode loop was zo groot onder zyn volk, dat hy het zelve verlieten, en weder naar Engelandt keren moest. Hy bragt met zich zestig grote stukken geschut. Dit was al zyn buit; zo dat hy meer eer dan rykdom hadt behaalt. Met te beletten, dat de vloot uit Portugal niet naar de Indiën kon gaan, verhinderde hy te gelyk die van West-Indië naar Spanje te vertrekken, het welk den koophandel van deze kroon in de Nieuwe Wereldt merkelyk benadeelde.

Uitvoering van den grave van Cumberlandt.

Men ontdekte dit jaar eene nieuwe zamenzwering tegen de koningin *Elizabeth*, door een Engelsch Jesuit in Spanje gesmeed. Het is te verwonderen, dat de geen, die het hoofd van dezen aanslag was, aangezet zynde door wy weten niet welken spyt tegen den gene, dien hy 'er de uitvoering van hadt toevertrouwt, zelf de aanbrenger daar van was. *Eduard Squier*, een Engelsch soldaat, die mede op de vloot van den zeevoogdt *Drake* in het jaar 1595 was geweest, wierdt van de Spanjaarden gevangen, en naar Spanje gevoert. In dezen tydt was daar een Jesuit, genaamt *Richard Walpole*, die zyne doorslepenheit by de dreigementen van de rechtbank der geloofsonderzoekers voegende, zo veel wist uit te werken op dezen ongelukkigten soldaat, dat hy hem in zyne belangen bragt, en na dat hy hem zyn geloof hadt doen afzweren, kreeg hy hem zo ver, dat hy aannam den grave van Essex en de koningin te vergeven. Hy bezorgde hem ten dien einde het vergift, van zekere kruiden toebereid, daar men alleen de huisfieraden mede hadt te bestryken, zo dat de geen, die de zelve kwam aan te raken, daar op staande voer van stierf; en op dat het verblyf

Nieuwe zamenzwering tegen *Elizabeth* ontdekt.

\*Hy was verscheidene jaren leermeester der Jesuiten te Rome.

der-  
schie-  
ten  
En-  
ndt  
Dene-  
ken.

mb-  
t.  
mann-  
t. Siri.  
Ber-  
joet  
n  
ilips  
n II.



1598. van den soldaat in Spanje niet verdacht zou voorkomen, wierdt hy naar Londen met een anderen gevangen gezonden, onder voorwendsel van over het losgeldt van de andere gevangene Engelschen te handelen.

*Squier* vertrok beladen met beloften en zegeningen van den Jesuit. Hy kwam in Engelandt, en zich by de koningin en den grave van *Essex* bekend gemaakt hebbende vondt hy gelegenheit om den knop van de saal van hare Majesteit en den stoel van den grave met zyn vergift te bestryken. Maar het zy het vergift de ingebeelde uitwerking naar de gedachten van den Jesuit *Walpole* niet deedt, het zy de fynste en gevaarlykste geesten daar van door den tydt vervlogen waren, het hadt geen vat noch op het eene, noch op het andere. *Walpole* wachtte van dag tot dag naar den uitflag, tot dat hy het eindelyk opgaf, denkende, dat de soldaat hem hadt bedrogen. Hy trachtte zich zelf daar over te wreken, en zondt ten dien einde andere Engelschen van zynen aanhang naar Londen, om de zamenzwering, door dezen ongelukkige ondernomen, aan den dag te brengen. Op het gerucht, dat daar van liep, nam men hem gevangen. Hy bleef in het eerste by het ontkennen; maar zynde voor de tweede maal op de pynbank gebracht, beleeft hy alles, en wierdt naar verdiensten gestraft. De Jesuit in Spanje maakte een geschrift om zich van zulk een verocielyken aanslag te rechtvaardigen, zeggende, dat de beschuldiging van den gevangen niet dan eene lastering was. Men twyfelde echter geenzins aan de waarheit, en men zeide, dat het de gewoonte der zamenzweers was altydt te ontkennen wanneer hunne aanslagen mislukten.

Ver-  
moeden  
tegen  
den ko-  
ning van  
Schot-  
landt.

Daar rees een onrechtmatig vermoeden tegen den koning van Schotland. Men beschuldigde hem van verstandhouding met den paus. Men vertoonde een brief, van eenen van zyne geheimchryvers geschreven, en van hem zelve ondertekent, waar in hy den paus van zyne genegenheit verzekerde. By den brief voegde zekere guit, genaamt *Valenty Thomas*, zyn getuigenis tegen dezen vorst, dien hy aanklaagde als een vyandt van hare Engelsche Majesteit. Maar *Elizabeth* sloeg geen geloof noch aan den brief, daar de geheimchryver den koning mede hadt verschalkt, noch aan de verklaring van dezen *Thomas*, een goddeloos mensch, stekende vol schelmstukken, en zynde niet lang geleden over diefilal gevonnisst. Zy zag hen als twee zendingen van de Roomschegezinden aan, die dezen vorst dagelyk den troon van Engelandt ziende naderen, hem daar van door hunne lasteringen trachtten te weren. Ondertusschen, om dit niet ongemerkt te laten doorgaan, schreef zy hem daar een brief over, waar in zy hem vermaande zyn bondgenootschap in acht te nemen, en hare vriendschap aan te kweken, daar hy alles van hadt te wachten, zich vergenoegende zyne erkentenis omtrent haar en zyne aankleving aan den hervormden Godsdienst te bespeuren. De koning van Schotlandt beantwoordde de vermaningen van *Elizabeth*, en zondt vertrouwde menschen naar Engelandt en naar Ierlandt, die al het gezegde van deze kwaadgezinden wegens zyne ongeitadigheid omtrent den Godsdienst verydelde, zynen yver voor de hervormde lere betuigden, zyne voorzichtigheit, zyne rechtmatigheit, barmhertigheit en andere koninklyke deugden prezen, waar door hy de genegenheit van het volk, daar de zendingen van Spanje hem

van trachtten te verfteken, verkreeg.

Een kwaadgezinde, of kwalyk onderrechte Schotichman \* nam dezen tydt waar om hem zyn recht op de kroon van Engelandt te betwiffen; maar hy erkende wel haast zynen mislag, en deedt een ganfch tegenstrydig geschrift uitgaan, dat van verscheide andere wierdt ondersteunt. Men vertoonde het onwederprekelyke recht van dezen vorst, en het geluk der beide ryken, die onder hem vereenigt waren. Alles, zeide men, zal onder een koning, wiens achting door het ganfche Christenryk is verspreid, en die door een talryk huisgezin de verzekerdste en vaste panden tot handhaving van het ryk doelt zien, wel gelukken. By deze redenen, die naar zyne verheffing deden reikhalzen, voegde men die de onheien van de regering der geweldenaars, die altydt dodelyk en voor hen zelve, en voor hunne aanhangers is, deden vrezzen. Dus brak het *Nevil*, graaf van Warwik, kwalyk op, dat hy de kroon op het hoofd van *Eduard* den IV hadt gezet. De regering van dezen *Eduard* was ook eene aancenschakeling van droevige gevallen. Het bekwaam ook den hertog van Bukkingham, die de geweldenaaryen van *Richard* den III hadt onderschraagt, zeer kwalyk: hy leefde niet lang zonder berouw daar van te hebben, en wierdt van den gene, dien hy op den troon hadt geholpen, naar het schavot gevoert. Deze geweldenaar kwam ten laatste ook aan een einde, met zyne geweldenaaryen overeenkomende, en verloor zyne kroon en zyn leven in den beroemden slag van Boswart.

Behalven deze aanmerkingen zeide men ook, dat de koninklyke waardigheit een recht van het bloedt was, daar een regerend vorst de wetten niet van kan veranderen; dat de Parlementen zelf moeten toezien om de orde der opvolging te handhaven, en dat Godt de onrechtmatige overbrengingen van de kronen niet zegent; dat gelyk vermoedelyke erfgenamen wachten moeten tot dat het hun beurt wordt, zonder door eene strafbare daadt den zelve te vervroegen, zo moeten ook de gene, die den troon bekleeden, hen na hunne doot vredige bezitters daar van laten, en hun geduldt met de vliende hoop, dat zy daar haast toe verheven zullen worden, verzachten; dat door zulk een gedrag de eerste het klagen van de anderen voorkomen, en deze laatste eindelyk hun geduldt en hunne ongehoorzaamheit door een goeden uitflag gekroont zien.

Maar niets hadt meer indruk op de gemoederen dan zeker boek, dat de koning zelf hadt gemaakt, en aan den prins zynen zone, met den tytel van Koninklyk Geschenk, opgedragen. Het was eene navolging van *Xenophon*, ter onderwyzing van *Cyrus*, waar in men al de hoedanigheden van een goed en wys prins zag. Het wierdt van iedereen met veel verwondering gelezen, en Engelandt wenschte meer dan ooit, naardien het den eenen of den anderen tydt zyne koningin, die niet onsterfelyk was, moest verliezen, onder de regering van een koning te zyn, die de plichten van een regeerder zo wel zou kennen. Maar wy zullen in het vervolg zien, dat de Engelschen van taal veranderden, en van hem byna het zelve zeiden, dat de Romeinen van *Galba* hadden gedaan, namentlyk, dat men geloof zou hebben, dat hy het keizerryk waardig was, indien hy nooit keizer was geweest.

Men weet niet of *Elizabeth* kennis van alle deze verhandelingen hadt: maar daar is reden genoeg om te geloven, dat zy haar niet onbekend waren. Hoe het zy, zy liet het niet blyken, of indien het haar bekend was, toonde zy daar geen onge-

1598.

Herroo-  
ping van  
*Calvill*,  
die tegen  
het recht  
van den  
koning  
van  
Schot-  
landt ge-  
schreven  
hadt.  
\* *Jan*  
*Calvill*.

Een  
boek van  
den ko-  
ning,  
genaamt  
*Basilian*  
*Daren*,  
of Ko-  
ninklyk  
Geschenk.

Eenra-  
me ver-  
kiezing  
van *Eli-  
zabeth*.



1598. ongenoegen over. Het schynt, dat zy dezen tydt uitkooos om zich ten eenemaal aan de cenzaamheit en aan de geleerdheit over te geven, om in de ruit en in de boeken het genoegen te zoeken, dat in den laist der staatsregering niet is te vinden: als of zy haar volk wilde doen begrypen, dat de kroon, die zy zo zeer w. n. s. ch. te op het hoofdt van den vermoedelyken erfgenaam te zien, dat gene niet was, dat haar gelukkig kon maken; dat zy vermaak nam zich van de zorg der regering te verkwikken in een zoeter geselschap van Grieksche en Latynsche schryvers, die zy volmaaktelyk verstondt, en van welke zy eenige in het Engelsch overzette, gelyk als de Geschiedenis, geschreven van *Sallustius* over den oorlog van *Jugurtha*, de Dichtkunde van *Horatius*, en de verhandeling van *Plutarchus* over de Nieuwsgierigheit.

Onder het verlies, dat Engelandt dit jaar leedt, telt men drie geleerde lieden, namentlyk van meester *Stapleton*, meester *Cosin*, en den beroemden *Edmond Spenser*. De eerste stierf te Loven, daar hy de Godgeleerdheit in de hogeschole van die stad als hoogleeraar onderwees; maar hy was te Suffex geboren, en in de hogeschole van Oxford opgevoed; waarom de Engelschen zich de eer, die zyn naam en zyne schriften hen hebben gegeven, toe-eigenen.

*Cosin* was van Cambridge, meester in de rechten en deken van de Archiers, gelyk men den officier of rechter van dit hof noemde, dat het voornaamste van het aartsbisdom van Kantelberg is, en zynen naam aan het gewelf of de bogen van de kerk en den toren van *St. Maria* te Londen, daar de rechtbank wordt gehouden, verschuldigt is. Deze meester hadt het gezag van de geestelykheit krachtig voorgestaan, doch zonder zich tegen de wereldlyken aan te kanten. Men prees niet min zyne voorzichtigheit dan zyne kennis.

Belangende *Spenser*, hy was zyne geboorte aan de stad Londen, en zyne geleerdheit aan de hogeschole van Cambridge verschuldigt. Hy blonk voornamentlyk uit in de dichtkunde. Die van zyne natie zeggen, dat hy alle Engelsche dichters, die in vorige tyden hadden gebloeyt, te boven ging: maar zy merken ook te gelyk aan, dat de armoede, die de dichters alzins schynt te versellen, hem gestadig bybleef; dat hy Mylord *Gray*, onderkoning van Ierlandt, in zyne regeringe gevolgt hebbende, van daar gejaagt wierdt, en ganich uitgeschud van de oproermakers, wederkeerde, en te Londen stierf, niet zo veel nalatende, dat hy kon begraven worden. De graaf van *Essex* droeg zorg voor zyne begravenisse, en deedt hem een grafkelder te *Westmunster* maken naby dien van den beroemden *Chancer*, of *Chancer*, den Engelschen *Homerus*. De lykstatie wierdt van al de voedsterlingen van *Apollo* vereert, en men wierp verscheidetreurliederen, tot zyn lof gemaakt, in zyn graf.

\* in het jaar 1400 gelyk. Ven. Lie het I Deel, fol. 640.

1599. Cambden. Bohun. Nanton.

In het jaar 1599 vindt men geen verrechttingen, of voorvallen van belang, dan alleen het vertrek van den grave van *Essex* als onderkoning naar Ierlandt, en den kwaden uitslag van zyne regering: waarom wy ons verplicht vinden een verhaal van de byzonderheden der oorlogen, die hy aldaar gevoert heeft, te doen, als mede van die van zyne schielyke wederkomst: want van dit alles hangt de ongenade van dezen heer, te voren by de koninginne in zulk een groot aanzien, af.

In Ierlandt was dit jaar een algemene op-

standt. De graaf van *Tyrone* was de voornaamste stokebrandt; maar ieder hadt eene byzondere party verkoren, eenige uit misnoegen over den overlast der Engelsche soldaten; andere uit vrcze van zich door de samenverbondenen, wier macht dagelykch aangroeyde, verdrukt te zien. Vele lieten zich ook door hunne priesters verleiden; gene wederom door een valsch gerucht, als of hare Engelsche Majesteit besloten hadt al de ingeborene Ieren uit te roeien; zo dat alle de provinciën de wapenen hadden opgenomen, en achttien duizend man te voet en vyf en twintig honderd paarden in vier hopen, naar het getal der provinciën verdeelt, op de been hadden. Zy hadden alle op het kruis gezworen voor de handhaving van hun gelove hun leven op te offeren. Dit was het voorwendfel van hunne verbindtenis, waar door zy al de Ierlanders, leenmannen van hare Majesteit, hadden misleid, en den yver voor hunnen Godsdienst boven den plicht, aan hare Majesteit verschuldigt, stelden. Zy hielden op met hen aandeel van manschap te zenden, en voor honderd man, die zy verplicht waren te leveren, kwamen 'er naauwlyks zes te voorschyn.

Op deze berichten oordeelde het hof van Engelandt, dat men zich moest haasten met een landvoogdt van aanzien met genoegzame manschap, om over een zo halsterrigen en algememen oproer te zegepralen, te zenden. De zwaarigheit bestondt in het verkiezen van een onderdaan, bekwaam tot zulk eene doorluchtige en te gelyk gevaarlyke bediening. De koningin noemde Mylord *Montjoie*, en de meeste van hare Raden prezen deze verkiezing. Het was alleen de graaf van *Essex*, die zich daar opentlyk tegen stelde. Hy zag hem aan als zynen mededinger in de gunst der koninginne, kunnende daar geen medegenoot in velen: zelfs hadden zy elkander uitgedaagt, en *Montjoie*, dien men toen den ridder *Blount* noemde, hadt de overhandt gehad. Hun krakeel kwam over een wedloop, waar van de laatste door zyne bekwaamheit den van de koninginne gestelden prys verkreeg. Zy zondt hem zeker goudstuk, zeer fraai geemalcirt, aan een rood lint vastgemaakt. De graaf van *Essex*, deze vereering, die men met grote pracht naar hem toe bragt, ziende, vroeg wat het was; en iemandt hem gezegt hebbende, dat dit een geschenk van de koninginne voor den ridder *Blount* was, om zynen wedloop, daar zy groot genoegen in hadt gehad, te eeren, antwoordde deze Mylord met zeer veel onbeleeftheit: *Ik zie wel, dat alle gekken begunstigt moeten worden.* De hoon was al te openbaar om geen gevolg te hebben. De ridder, aan wien deze lasterlyke woorden wierden bekend gemaakt, zondt hem een uitdaagbrief, en het geluk hem begunstigende, kwetsste en ontwapende hy zynen vyandt. De koningin, dit gehoort hebbende, mogt wel lyden, dat de troefheit van den grave van *Essex* gestraft was. *Het is goed, zeide zy, dat iemandt hem verootmoedigt, en leert op een farzoenlyker wyze te leven. Daar is toch geen ander middel om hem tot reden te brengen.* Dit was al de wraak, die deze wyze vorstin van een hoon, die haar op eene bedekte wyze raakte, nam.

Maar om weder tot het geschil, waar over dit toekwam, te komen, de graaf van *Essex* stelde zich met alle geweldt tegen het landvoogdyschap van Ierlandt, dat hare Majesteit aan Mylord *Montjoie* wilde opdragen. Hy vertoonde, dat hy daar toe niet bekwaam was, hebbende noch onder-

1599. Geschiede be-roerten in Ierlandt.

Krakeel tusschen den ridder *Blount* en den grave van *Essex*.

De graaf van *Essex* be-kuipt het onderkoning-



1599.  
fchap  
van Ier-  
landt.

ondervinding, noch rykdom, noch luister, waar mede deze voorname post moest opgehouden worden: een man van geleerdheit, en niet van oorlog, bekwaam om boeken te lezen dan een leger in slagorder te stellen; daar hy byvoegde, dat, om Ierlandt in bedwang te houden, het nodig was een onderkoning te benoemen, begaafd met alle hoedanigheden, uitmuntende door zynen adeldom, zyne waardigheit, en zynen rykdom, en by de soldaten gelieft, op wien zy zich ten volle konden verlaten door de achting, reets in andere roemruchtige uitvoeringen, die hy als opperveldheer hadt verrecht, verkregen. Het was zeer gemakkelyk te begrypen, dat hy zich zelven daar door verstondt. Derhalven dorst niemandt daar meer naar staan, uit vreze van zyn misnoegen zich op den hals te halen, waar door hy zonder moeite verkreeg het geen hy wenschte. Hy hielt zich echter zeer bezadigt, wanneer de koningin hem verloor; hy verzocht hare Majesteit een plaats van zo veel aangelegenheit aan een anderen van meerder bekwaamheit te vertrouwen. Maar men kon gemakkelyk zien, dat hy zonder tegenstreeven gehoorzaamde, het welk zyn val ook is geweest: zyne vyanden, yverzuchtig over zulk eene bediening, die zynen luister stontt te vermeerderen, trachtten hem aanstonts den voet dwars te zetten; maar vervolgens aanmerkende, wat voordeel zy door zyne afwezendheit konden behalen, en dat hy hen door zyne gewonelyke voorbarigheit redenen, of voorwendfelen zou verschaffen om hem ten val te brengen, waren zy wel te vrede, dat zy hem zagen vertrekken.

Al te  
grote  
genoe-  
genheit  
van zyne  
vrienden  
en solda-  
ten.

Het droevigste in de ongelukken van dezen Mylord was, dat die hem het meeste waren toegedaan, aan de zyde van zyne vyanden zonder eenige voorbedachtheit overgingen. Zodanig waren de soldaten, die hy aangenomen hadt. Hunne liefde voor hem scheen niet eigen te zyn, en men deedt ook wat men kon om hem verdacht te maken. Maar zodanig waren ook boven al zyne vrienden, die al te driftig waren: zy lieten zich van hunnen yver vervoeren, en spraken van hem als van een man, die niet het onderkoningchap van Ierlandt, maar zelfs de kroon van Engelandt door zyne geboorte waardig was, afkomstig zynde, zeiden zy, van de koningen van Schotlandt van de oudste dochter van *Alan van Galloway*, en van de koningen van Engelandt door zyne overgrootmoeder *Cecil of Cecilia Bouchier*\*, afdalende van den beroemden *Thomas van Woodstock*, hertog van Gloucester, den laatsten der zonen van *Eduard den III.* Volgens deze geslachtenrekening beslotten de aanhangers van den grave van *Essex* volgens het verdrag, dat onder den naam van *Dolman* te voorschyn kwam, dat zyn recht tot de kroon van Engelandt boven dat van alle andere mededingers moest boven dryven. De lechryver hadt daar alleen de infante van Spanje uitgezondert, het welk deedt oordeelen, dat het een Roomschegezinde was, die zyn boek buiten kennisse van den grave van *Essex*, hoewel hy het hem hadt opgedragen, gemaakt hadt †; maar men hadt daar den draai en de uitdrukkingen niet van moeten goed keuren, gelyk zyne aanhangers, met al te groten yver voor den grave van *Essex*, hadden gedaan, die al zyne grote begaaftheden en zyne geboorte, gelyk dit blaauwboekje de zelve onderstelde, en zyne genegenheit tot den hervormden Godsdiens, zyne wysheit en zyne onvergelykelyke dapperheit tot den hemel toe verhieven.

Kwaad-  
aardig-

Zyne vyanden, die reets de blydschap der soldaten een anderen keer hadden doen nemen,

wederispraken den lof, dien zyne vleiery hem gaven. Het is onmogelyk, zeiden zy, dat dit buiten de toestemminge van dezen staatzuchtige is geschied; en waar toe is een onderdaan niet bekwaam, die zo menigmaal tegen de koningin zyne weldoentster wederpanning is geweest, en welker goedheit en gunst alleen hebben gestrekt om hem des te trotscher en te verwaander te maken? Anderen dachten, dat het veinzen beter was, en namen het anders op. Zy hielden zich als of zy den lof van zyne aanhangers toestemden; zelfs schikten zy den zelven nog meer op met te zeggen, dat hy een onsterfelyken roem in deze onderneming ging behalen, en dat men ze aan niemandt dan hem met zekerheit kon vertrouwen. Dus verhaastten zy zynen val, dat hy niet merkte, bekoort zynde door al den opschik, die hem verblindde; en hoewel hy anderszins doorzichtig genoeg was, begoochelde hem zyne eerzucht. Dus opgezet door de lofuitingen van al de wereldt gaf hy zich aan zyn lot over, zonder met zyne macht en ondervinding te rade te gaan, die in zulke jonge jaren niet schenen overeen te komen met eene zo grote onderneming, van welkers uitflag hy de verantwoordigheit onderhevig was. Men zegt, dat het geval van zynen vader, die in Ierlandt byna om de zelve oorzaak omkwam\*, hem in de gedachten kwam, en hem aanstonts stil deedt staan; maar dat hy weder opgebeurt zynde door zyn krygsmanshert, en door de kracht van zyn noodlot, deze aanmerking gelyk alle andere aan een zyde stelde, en naar de betuiging van zyne getrouwe vrienden niet wilde luisteren.

1599.  
best van  
zyne vy-  
anden.

\* in het  
jaar  
1576.  
Zie fol.  
270.

Hy vertrok dan met de toewenschingen van ganck Engelandt, met roemryke getuigenissen van de genegenheit van de koningin, en met meer gezag en krygsvolk, dan iemandt te voren als onderkoning ooit hadt gehad. Men gaf hem eene volstrekte macht om de oproerigen zelfs de misdaadt van gekwetste hoogheit en van hoogverraad kwyd te schelden, nevens een leger van zestien duizend voetknechten en dertien honderd ruiters. Het zelve was tot twintig duizend man door de soldaten, die zich lieten opschryven, aangegroet. Kortom, men verzekerde hem, dat hem niets zou ontbreken. Men eischte alleen van hem, dat hy de waardigheit van ridder niet te mild zou wegschenken, en niet dan voor diensten, die het waardig waren, besteden (a); dat hy ten eerste tegen het hoofd der wederpanningen zou optrekken, en hem in zyne sterkten *Loughfoyle* en *Baltischanon*, indien hy zich daar in op sloot, belegeren. Dit was het geen hy zelf in den Raadt hadt voorgesteld, berispende *Norris* en andere onderkoningen, die met hunnen tyd aan de takken verspielt te hebben den oorlog eer verlengt dan verkort hadden.

Hy ver-  
trekt  
met een  
schoon  
leger.

Voor zyn vertrek kwam een openbaar geschrift in het licht, waar by alle de Ieren, die door trouwloosheit de goedheit van de koningin misbruikten, voor wederpanningen, de welke niet anders dan gestadige oproeren verwekten, wierden verklaart. Hare Majesteit boodt hen des niettegenstaande hare genade aan, indien zy daar hunne ongeveinsde toevlucht, als te voren, toe namen. Ten dien einde, zeide zy, hadt zy een bevelhebber verkoren, wiens verdiensten haar genoeg bekend waren, bekwaam om te gelyk goedertierenheit en gerechtigheit te oefenen, om hen de eene en de andere, naar dat zy zich zouden aanstellen, te doen gevoelen.

Op

(a) Dit was mogelyk eene staatkunde van het hof, om te beletten, dat hy zich geen creaturen maakte.



1599. Onge-  
lukkig  
voorte-  
ken by  
zyn ver-  
trek.

Op het laatste van Maart ging hy, verselt van den bloem van den Engelschen adel en de toezijchingen van het volk, onder zeil. Maar men nam als een kwaad voorteken, dat een donderen regenvlaag eensklaps op een schonen dag, terwyl de lucht helder en klaar was, opkwam. Dit belette hem niet zyn anker te ligten, en naar Dublin, daar hy den 15 April aankwam, te stevenen. Na zynen eedt afgelegd, en den degen, tot teken van zyn gezag, naar ouder gewoonte, ontfangen te hebben, trok hy tegen de weder-spannigen in de provincie van Mounster op, en gaf het bevel over de ruitery aan den grave van Southampton.

Zyne on-  
derne-  
ming te-  
gen het  
bevel van  
het hof.

Deze optocht geschiedde tegen het bevel van het hof, dat hem hadt bevolen alle andere hoofden der partyen niet te achten, maar alleen op den grave van Tyrone, die het hoofd van den voornaamsten oproer was, los te gaan. Zulk een aanmerkelyke misflag deedt hem den goeden uitslag van zyne onderneming missen. Met eene zaak van weinig belang sleet hy den ganschen veldtocht, daar men beter gedachten van hadt opgevat, en veroorzaakte in het vervolg niet dan droevige gevolgen. Het is waar, dat hy zich meester maakte van het sterke kasteel van Cahir, dat van de rivier de Sewer omringt is, en daar de weder-spannigen zich begraven hadden, en dat hy, wanneer zy daar uit kwamen, hen versloeg, zo dat hy hen in hunne boschen dwars door de moerassen vervolgde; maar hy verloor van zyn kant ook vele dappere soldaten, zo dat hy met weinig roem en genoegen wederkeerde. Hy wilde zich over zes honderd Engelschen, die voor den weder-spannigen *O-Brian* waren gaan lopen, strengelyk wreken, en liet den tienden man het lot werpen achtervolgens de strafheit van de oude krygstucht; maar dit was als een verwoed mensch te werk gaan, die de wapenen tegen zich zelve gebruikt: ook wierdt deze daadt aangezien eer uit spyt en wreedheit dan uit rechtmatighheit voortkomende.

Hy ver-  
schoont  
zich, en  
begaat  
een nieu-  
wen mis-  
flag.

Het hof was gansch niet voldaan van zyn gedrag. Hy schreef daar over, om 'er zich van te verontschuldigen, en betuigde, dat hy den veldtocht niet zou eindigen zonder aan des zelfs verwachting te voldoen, en de provincie van Ulster, nevens den grave van Tyrone, die zyne meeste macht daar hadt, tot reden te brengen. Maar nauwlyks waren zyne brieven verzonden, of het geval veroorzaakte hem eene nieuwe afwending, die hem voor de tweede maal belette de gedachten van het hof uit te voeren. De *O-Connors* en de *O-Moiles* namen te *O'Fali*, in de provincie van Leinster, de wapenen op. Hy oordeelde, dat de nabuurschap van Dublin niet toeliet dezen brandt zo naby deze hoofdstadt ontstoken te laten, zonder den zelve te blussen, voor dat hy naar andere verder afgelegene plaatsen, en bygevolg min gevaarlyk, vertrok; zelfs was hy zo gelukkig, dat hy dezen opstandt sliede: maar dagelyksch verminderde zyn leger, en hy vondt by de monstering, die hy na deze tweede uitvoering deedt, dat hy niet meer in staat was om de voornaamste en de eenigste onderneming, die het hof hem hadt bevolen, ten zy men hem op nieuw volk zondt, uit te voeren.

Hy verzwakte nog meer door een verlies van volk in Connacië. De Ieren waren onder het bevel van *O-Rork*, de zoon van dien gene, die in het jaar 1591 te Londen met de doot der verraders gestraft wierdt, opgestaan. Hy dreigde de provinciën van Mounster en van Ulster, die

III Deel.

1599. daar aan ten Zuiden en ten Noorden grenslen, aan te taffen.

De onderkoning vondt niet goed, wanneer hy tegen den grave van Tyrone zou trekken, dezen vyandt achter en van ter zyde van hem te laten. Hy gaf derhalven bevel aan den ridder *Clifford*, landvoogdt van Connacië, met een party van vyftien honderd man tegen de weder-spannigen op te trekken. *Clifford* gehoorzaamde, maar in de bergen van *Carlew* handgemeen geraakt zynde, wierdt hy van de vyanden, die hem in eene hinderlage verwachtten, gellagen, daar hy, nevens den ridder *Alexander Ratclif*, en vele dappere soldaten van de oude Engellsche troepen, kwam te sneuvelen.

In dezen tydt kwam de nieuwe bystandt, dien de graaf van *Essex* hadt verzocht: doch hy hadt 'er de aankomst niet van verwacht om op te trekken, waar over de graaf van Tyrone zo verzet was, dat hy, zonder het getal van het volk, dat tegen hem trok, te onderzoeken, gemachtigden aan den onderkoning zondt om eene samenkomst te hebben. Op morgen, antwoordde de graaf van *Essex* trotschelyk, aan het hoofd der legers. Des anderen daags kwam een ruitter, uit het leger der vyanden afgezonden, de Engellschen bekend maken, dat de graaf van Tyrone geen veldslag, maar een mondgelprek met den onderkoning buiten beide de legers verzocht. Zy trokken dezen dag verscheide mylen zonder iets anders te doen dan malkander waar te nemen. Den volgenden dag, zo als de onderkoning zyn leger in slagorder hadt gestelt, liet hem de graaf van Tyrone weten, dat hy zich aan de goeder-tierenheit van de koninginne onderwierp, verzoekende, dat hy zich op den oever van de ondiepte van *Ballaclinch*, in het graafschap van *Louth*, wilde laten vinden, hem verzekerende, dat hy aan den anderen kant zou zyn om de voorwaarden van zyne verzoening op te maken. Dit wierdt aldus volbragt. Beide de bevelhebbers verschenen aan beide de zyden van de rivier, en na dat de graaf van Tyrone eenige schreden met zyn paardt, tot aan de stybeugels in het water, was genadert, boog hy zich op zyn faal, en groette den onderkoning met zeer veel eerbiedt. Zy spraken vervolgens zamen zonder getuigen, en na een uur onderhoudt scheidden zy weder van een. Zy beloofden daar weder, ieder met zes personen, om de onderhandeling te helpen voortzetten, te verschynen; maar men kon niet overceken dan over eene wapenschorfing van zes weken.

De brieven, die de onderkoning daar over schreef, bragten de koningin en het gansche hof in grote verbaasheit, ziende, dat deze laatsdunkende veldheer, die met zo veel grootsprekendheit het bevel hadt aangevaard, het zelve met zo veel lafhertighheit nakwam. Men zag genoegzaam, zeide men, in al zyn doen zyne al te grote voorbarighheit, of te grote onvoorzichtigheit, waar door hy niets naar behoren hadt verrecht, en van alle kanten ongelukkig was. Hare Majesteit zelf, door de vyanden van den onderkoning ingenomen, kon niet geloven, dat zyn gedrag verschoonbaar was, en zeide, dat zyne gedachten noodzakelyk op iets anders moesten spelen dan op het welvaren van den Staat; dat, indien zy hem niet aanstonts te huis ontboudt, gelyk eenige van oordeel waren, het alleen was, gelyk zy zich uitdrukte, om een verwoed mensch, dien zy de wapenen in de handt hadt gegeven, niet tot het uiterste te brengen. Maar zy schreef hem een brief met scherpe klagten over eene onderneming, zo gansch tegenstrydig met de ver-

1599.

Zyn mondgel-  
prek met den  
grave van Ty-  
rone.

De koningin en alle de Raden morren over het verdrag, met den grave van Tyrone aangegaan.

Ttt

wach-



1599.

wachting van geheel Engelandt. Zy vroeg hem dan: *Of het op deze wyze was, dat hy al de grote gedachten, op zyn vertrek getoont, beantwoordde, en den beerlyken last, die hem gegeven was, en dien hy zelf in den vollen Raadt zo menigmaal hadt goedgevonden, dat de goede uitslag van dezen oorlog alleen van de onderbrenging van den grave van Tyrone afhing, nakwam? Waarom dan op zyne aankomst in Ierlandt een gansch ander ontwerp maakt? waar toe deze afwending, daar de bloem van het volk in was gebleven, deze ondernemingen van weinig of geen belang; deze vertraging en uitsellen, waar door de gunstige gelegenheit om de wederspannigen te bedwingen aan het schoonste en talrykste leger, dat ooit naar dit ryk was overgegaan, was ontsnapt? Gy kunt, zeide zy, u zelven niet verschoonen met het jaargety: dat hing van u af, de lente, de somer, de berfst, het stondt alleen aan u den tydt te verkiezen om een veldtocht te beginnen, daar gy zo vele wonderen van hadt beloofd. Wat zullen onze Jaarboeken van dit alles melden? Zy kunnen niet zeggen, dat ik oorzaak van het verzuim ben geweest om Ierlandt te bebouden, maar ik weet niet, of zy geen andere reden zullen hebben om u te beschuldigen van al wat doenlyk is gedaan te hebben om het te verliezen. Zy klaagde te gelyk over de onkosten van eene toerusting, niet alleen onnodig, maar ook smadelyk voor hare eer, die haar aan den moedwil der wederspannigen en der vremden bloot stelde: haar, die van den Hemel tot nu toe altoos was begunstigt, naardien zy altydt zorg hadt gedragen hare zaken aan wyse en geboorzame bevelhebbers te vertrouwen. Vervolgens beval zy hem het voorledene te verbeteren, en zich niet door zyn eigen goedvinden te laten verleiden; dat hy zich van de gesteldheit van het landt getrouwelyk zou laten onderrechten, en niet maken, dat het ryk eenige schade kwam te lyden, vermanende den Raadt van Dublin gelyke naarstigheit aan te wenden.*

De koningin deedt den grave van Essex nog een ander verwyt, te weten, dat hy, niettegenstaande zynen last, den grave van Southampton in het bevel over de ruitery hadt gelaten, dat zy hem wilde afnemen. Dit sproot uit het ongenoegen, dat deze vorstin hadt opgevat, oordelende, dat zy beledigt was door het huwelyk van Southampton met Elizabeth Vernon, dochter van eene moeie van den grave van Essex, zonder bewilliging van hare Majesteit, tegen de gewoonte en den plicht van den adel van het ryk aangegaan.

Trotschheit van den grave van Essex.

De onderkoning, trotsch van aardt, was zeer gemelyk over deze brieven, die minder dienden om hem te doen gehoorzamen dan om hem tot wanhoop te brengen. Zyn geest reets door den voorrang van den ridder Cecil, in zyn weérwil aangestelt tot de bediening van meester van de Wards\*, gaande gemaakt zynde, was hy zeer ontroert in zyne gedachten. Hy hieldt geheime zamenkomsten met zyne aanhangeren, waar in men besloot, dat hy weder naar Engelandt zou vertrekken aan het hoofd van een party uitgezocht volk uit het leger, zo om zich tegen den overlast van zyne vyanden te beschermen, als om die tot hem genegen waren in zyne belangen te houden, en daar in te trekken de genen, die zich door het lokaas van dezen nieuwen aanslag zouden laten winnen.

Het hof is daar over aangedaan.

Het is waarschynlyk, dat dit voornemen aan den dag kwam, naardien het hof daar goede voorzorg tegen droeg. Het is waar, dat het zelve niet raadzaam vondt zyn ongenoegen te laten blyken, en dat 'er volk onder een ander voorgewen wierdt geworven. Men bediende zich van

een lopend gerucht, dat Spanje op nieuw eene vloot uitrustte, en men nam zes duizend soldaten aan, waar van de helft tot lyfwacht van hare Majesteit zou dienen, en de andere helft kreeg bevel zich gereed te houden om op het eerste bevel te kunnen uittrekken. Men gaf daar het bevel over aan Mylord Howard, zecvoogdt, en aan den grave van Nottingham; maar alle deze voorbereidelen waren van een korten duur, de koningin, na een ernstig overleg ziende, dat men geen reden hadt te vrezen, dankte haar leger af byna zo haast als het op de been was gebracht.

1599.

Des niettegenstaande verscheen de graaf van Essex op het onvoorziens, en wanneer men 'er het minst op dacht, verselt van een klein getal van zyne vrienden, onder welke de graaf van Southampton zich ook bevondt, die zyn ampt van kolonel van de ruitery hadt nedergelegd, om voor de koningin met geen tytel te verschynen, dien zy niet goed vondt dat hy droeg. Hy gebruikte deze gematigheit niet alleen omtrent zich zelve, maar hy en de ridder Christoffel Blount bragten den grave van Essex daar ook toe, om in zyn vaderlandt met geen geest van trotschheit en kuipzucht, maar met gevoelens van gehoorzaamheit en vredelievendheit te komen. Hy was ook zo haast niet aan landt getreden, of hy zondt het meeste van het volk, dat hem was gevolgt, weder weg, en hieldt alleen zes van hen by zich, met welke hy te Nonzuch by hare Majesteit kwam. Mylord Gray, baron van Wilton, ging hem op den weg voorby, zonder hem te groeten. Het was een van zyne grootste vyanden, en men twyfelde niet, of hy maakte zo veel haast om hem een kwaad spel te berokkenen: weshalven besloten wierdt hem den ridder Thomas Gerard te zenden, om hem te raden, dat hy zich stil zou houden; maar Gerard kon niets op hem verwerven. St. Laurens, die mede onder het getal van de zes was, die in het geselschap van den grave van Essex waren, boodt zich aan om Mylord Walton, indien hy het wilde toestaan, dat hy hem naliep, te doden, en vervolgens naar het hof te gaan, om van gelyken aan Cecil te doen, op dat, zeide hy, de graaf van Essex van beide deze bovelingen, die zynen val hadden gezworen, mogt verlost zyn. Maar zyne edelmoedigheit deedt hem dit afslaan. Hy verwierp dit schrikkellyk opzet, en vervolgde zynen weg zonder eenig misnoegen te tonen.

Zyn schielike wederkomst.

Te Nonzuch aangekomen zynde ging hy naar de koningin, en lag eer op zyne knien voor haar dan zy kennis van zyne aankomst hadt. Zyn gesprek met de koningin duurde niet lang, en schoon hy zulk een onthaal, als hy gewoon was, niet ontfing, kon hy echter haar ongenoegen niet bespeuren. Zy hoorde hem met veel geduld, antwoordde hem ook zeer vriendelyk, en beval hem haar goedvinden in hare kamer af te wachten. Maar nauwlyks was hy uit haar vertrek gegaan, of haar kwam de wapenschorsing, die hy met den grave van Tyrone gemaakt hadt, en die zy hem niet kon vergeven, in gedachten.

Gehoor van hena by de koningin.

Het uur der Raadsvergadering gekomen zynde liet men den grave van Essex voor den zelve komen. Men vroeg hem reden van zulk een veracht verdrag, gansch niet met de achtharheit van de kroon overeenkomende. Hy antwoordde, dat men van den grave van Tyrone niet meer hadt kunnen bedingen; dat hy zeer hoogmoedig in zyne voorstellingen van vrede was geweest; dat hy de wedergeving der goederen van de wederspannigen en de herstelling van den Roomschen Godsdienst door gansch Ierlandt eischte:

Hy verschynt voor den Raadt, die van gedachten is hem gevangen te nemen.

wes-



1599. weshalven hy zyne onderwerping op deze wyze niet hadt willen aannemen, zonder de gedachten van hare Majesteit daar over eerst te weten. Hy vervolgde te zeggen, dat hy geloofde, dat men hem tot geen andere gedachten zou kunnen brengen, en dat hy van gevoelen was, dat men hem de zelve voor het algemene welzyn behoorde toe te staan. De ganiche Raadt schreeuwde daar tegen, en verfoeide zulke redenen, die men van eenen der trotschte edellieden van Engelandt niet verwachtte. Men kon niet denken, of daar schulde een geheim achter. Van waar, vroeg men, deze haastige wederkomst zonder verlof? Waar toe het gevolg van deze heeren, die hem verstellen? en waar aan moet men de openbare verstandhouding met de wederpannigen, die hy zo krachtig voorstaar, toeschryven? Velen waren van gedachten, dat men zich van hem moest verzekeren; maar de koningin, hem met hare gunst vereert hebbende, hadt veel moeite daar in te bewilligen. Zy voelde de beweging van tederhertigheid en de belangen van het algemene welzyn tegen elkander stryden. Zy koos den middelweg, even goed voor haar en voor den beschuldigde: want in plaats van hem gevangen te zetten vergenoegde zy zich met hem het huis van den grootzegelbewaarder tot zyn verblyf te geven, waar door zy hem van de schande van het gevangenhuis bevrydde, en ter zelve tydt de gelegenheit benam van zich schuldig te maken, met hem den toegang tot de kwalykgezinden, om aanslagen te brouwen, te beletten: want niemandt wierdt tot de plaats van zyn verblyf toegelaten.

De koningin geeft hem het huis van den grootzegelbewaarder tot eene gevangenis.

De graaf van Tyrone neemt de wapenen op.

Terwyl hy daar bleef, begon de graaf van Tyrone op nieuw den oorlog. Hy antwoordde aan de genen, die hem verweten, dat hy de wapenschorsing brak, dat 'er een artykel was, waar door hem zulks vryslondt, mits veertien dagen te voren daar van kennis gevende, gelyk hy hadt gedaan: voorts, dat het niet uit onstandvastigheid geschiedde, dat hy op deze wyze te werk ging, maar geraakt over het gevangennemen van den grave van Essex, daar hy, noch de Ieren zich iets goeds van beloofden; dat hy, om zich voor de onderneming van het hof te dekken, de wapenen in de provincie van Ulster hadt opgenomen; dat *O'Donel* het zelve in Connacii zou doen, en anderen op andere plaatfen. Hy voegde by dit trotsche antwoord een gerucht, daar gansch Ierlandt van klonk, te weten, dat men haast gansch Engelandt vol verwarring zou zien; en van woorden tot daden overgaande vloog hy overal om de zynen tot eene stoutmoedige onderneming aan te moedigen, zich aan hun hoofdt vertonende als de hersteler van hunne vryheit en van hunnen Godsdienst; nemende onder zyne bescherming al de muitmakers, die tegen de koninklyke regering opstonden, en bystaande de genen, die het nodig hadden. Hy sprak de vertzagden moedt in het lyf, en verzuimde niets, dat dienen kon om de Engelschen te verjagen. Hy hoopte, dat hy in zulk eene floute onderneming door den koning van Spanje en den paus zou worden bygesprongen; maar de eerste hadt tot nu toe niet dan beloften van vloten en geldt gegeven, zonder dat 'er iets van kwam, en de andere was niet mild dan in aflaten te schenken. De vereering, die hy dit jaar aan den grave van Tyrone zondt, geeft den aardt van dezen paus genoegzaam te kennen, die alle de genen, die zich door zyne beloften laten om den tuin leiden, als kinderen handelt. Hy gaf hem een schaft uit een phenix, of een vogel, met phenix-vederen bekleed: eene vereering, al zo ge-

Een byzondere vereering, die

III Deel.

ring als belagchelyk, en daar men de reden niet van begrypt, ten zy, zegt de schryver, dat het daarom was, dat hy paus *Urbanus* den III wilde navolgen, die certyds aan den prins *Jan*, zoon van *Henrik* den II, na dat zyn vader hem als heer van Ierlandt hadt voorgestelt, een kroon van paauwe-veeren hadt gezonden \*.

1599. de paus hem dooet.

\* Zie het I Deel, fol. 317. Onbezonne yver van de vrienden van den grave van Essex.

De onbezonne vrienden van den grave van Essex deden hem meer kwaad door hunne loftuizingen dan zyne vyanden door hunne lasteringen over zyne ongelukkige uitvoeringen. Zy verschaften ten minste nieuwe redenen tot zynen val door met hopen langs de straten zyne deugden uit te schateren: zelis deden eenige leeraars de kerken van zynen lof weergalmen. Hun yver ging nog verder. Niet te vrede met hem van het verlies en de oproeren in Ierlandt vrygesproken te hebben, beschuldigden zy zelis de Raden van de koningin. Het was, zeiden zy, op het verzuim der laatsten, dat men de ongelukken moest leggen, en niet op dezen onschuldigen grave.

Hare Majesteit kon deze aangematigde vryheit niet goedkeuren. Op haar bevel kwam de grootzegelbewaarder met de Raden in de Gesternde kamer, daar de vierendeel-jaarsche rechtbank van *St. Michiel* wierdt gehouden †. Hy deedt eene aanspraak aan al de gemachtigden, die de vergadering uitmaakten, hen vermanende op hunne wederkomst in hun landt zorg te dragen, dat de rust gehandhaaft wierdt. Voornamentlyk deedt hy deze vermaning aan de vrederechters, hen belattende de veritoorders van de algemene rust strengelyk te straffen.

Gemachtigden van de koningin in de zitting van *St. Michiel*, om den grave van Essex te beschuldigen. † Deze zittingen worden vier maal des jaars gehouden.

*Mylord Bukburgh*, van het huis van *Sackeville*, die in de bediening van grootchatmeester op *Mylord Burleigh* was gevolgt, was geweldig tegen de makers van deze lasterichriften, vol verwyten tegen de regering en vryspreking van den grave van Essex, ingenomen. Hy overtuigde hen van onwetendheit en valschheit door de beschryving, die hy deedt van het leger in Ierlandt, van de lyfs- en krygsnoodwendigheden, die men met het gezonden volk hadt doen overgaan, en de onkosten, die hare Majesteit voor deze onderneming hadt gedaan, hebbende haar meer dan drie honderd duizend ponden Sterlings gekost.

De graaf van Nottingham, zeevoogdt, voegde daar nog by de zorg, die de koningin hadt genomen om in den Raadt van Dublin mannen van veel bekwaamheit en van een bovengewone ondervindinge te plaatfen, die alle van gedachten waren geweest, dat men de wederpannigen by hun hoofdt moest aantasten, met den grave van Tyrone in de provincie van Ulster te vervolgen; dat dit het gevoelen van den grave van Essex zelf voor zyn vertrek naar Ierlandt was geweest; dat hy des niettegenstaande daar zo haast niet was aangekomen, of hy hadt het tegendeel gedaan, verpillende het leger in andere provincien, en lattende vyf koninklyke schepen vergaan, die men op de kusten van die van Ulster hadt gezonden.

*Cecil*, geheimschryver van Staat, nam de zaken hoger op: hy sprak met veel welsprekendheit van de roemruchtige regering van *Elizabeth*, en vertoonde, wat werk zy maakte om de openbare rust in beide de ryken van Engelandt en Ierlandt te doen bloeien, en wel zo, dat de laatste gedurende zeven jaren eene ongewone rust hadt genoten, en dat hare Majesteit in dezen tydt zo vele inkomsten van de domeinen van dit ryk hadt getrokken, als *Henrik* de VIII, *Eduard* de VI en *Maria* te zamen



1599.  
\* Daar  
ontbrak  
veel aan,  
dat dit  
inkomen  
niet kon  
toereiken  
tot  
onder-  
houdt  
der fol-  
daten.

in hunne gansche regering niet hadden gedaan \*. Hy doorliep vervolgens den ongelukkigen veldtocht van den onderkoning, den zelve niet dan aan zyn kwaad gedrag toeschryvende. Hy vervolgte, dat hy volcind hadt zich ongelukkig te maken door zyne al te schielijke wederkomst, gansch tegenstrydig met de brieven, die hare Majesteit hem hadt geschreven. Hy stondt krachtig op den moedwil van den grave van Tyrone, die zulk eene stoute taal niet voerde, zeide hy, dan om de vryheit, lafheit, of verradery van den onderkoning: want ten laatste, vervolgte Cecil, wat moeten wy denken van deze vertrouwendheit van het hoofd der party, wannec hy die van zyne natie verzeerde, dat men wel haast een opstandt, diergelyk als 'er nooit te voren was geweest, in Engelandt zou zien, en dat hy zich vleide zelf een rol in dit treurspel te zullen spelen? De overige van den Raadt maakten byna de zelve aanmerkingen, en zy waren alle van gedachten, dat men het rechtsgeding van den grave van Essex behoorde op te maken.

Verant-  
woor-  
ding van  
den gra-  
ve van  
Essex te-  
gen zyne  
beschul-  
diging.

Hy werkte van zynen kant om zich te verantwoorden, en gelyk hem de hoofdpunten van zyne beschuldiging niet onbekend waren, maakte hy zyn werk van de zelve te wederleggen, zelfs voor dat zy hem wierden bekend gemaakt. Zyne verantwoording kwam op het volgende voornamentlyk uit: *Dat men ongelijk hadt zyn vertrek strafbaar te maken, even als of by Ierlandt aan het goedvinden van de zamengezworenen hadt ten beste gegeven, naardien by zulke goede order omtrent de soldaten en de sieden hadt gestelt, dat de zelve buiten vrede waren van overvallen te worden. Belangende de genen, die hem op zyne wederkomst hadden verselt, wat achterdocht, zeide hy, konden zes menschen, daar al myn gevolg in bestondt, aan het hof veroorzaken? Indien ik van een kwaad voornemen was geweest, het moest in Ierlandt, aan het hoofd van een leger, dat onder myn bevel stondt, zyn geweest. Indien men my beschuldigt, dat ik hier gekomen ben om my van myne vyanden te wreken, dan kent men weinig de gesleedheit van myn hert en van myn gemoed. Ik heb te veel achting voor hem, die gezegt heeft: „My komt de wraak toe”, om iets tegen zyne souvereine macht te bestaan. Voor het overige, wannec men my van verradert verdacht houdt, heeft men wel eens gedacht aan alle de gewaren, daar ik my zo dikwils tot dienst van de koningin aan heb bloot gestelt? aan het geldt, dat ik heb verspilt om volk te ligen? en met wat vryborstigheid ik my voor hare voeten kwam nederwerpen, my zelf in hare handen overgevend? My dunkt, dat myne geboorte, myne diensten en myn Godsdienst voor myne onschuld genoeg spreken, en de lastering moeten doen opbauden. Ik heb myn vader en myne broederen in ondernemingen op bevel van hare Majesteit en voor de eer van het vaderlandt verloren. Het is dertien jaren geleden, dat ik met een zelve voornemen, om de zelve eer te behalen, en de zelve doot te steruen, in veldslagen te water en te landt ben geweest, en van deze dertien jaren heb ik de eer van zeven jaren een van de geheime Raden van hare Majesteit te zyn geweest. Men weet met wat trouwe, met wat yver, met wat aankleving ik my in myne bedieninge heb gekweten. Wat werk heb ik niet gemaakt voor het welzyn van de koningin en de verzekerdheit van den Godsdienst? Hoe vele vyanden heb ik my onder de voorstanders van het Paudom niet verwekt? Wat ander ryk dan Engelandt is bekwaam om my tegen des zelfs vervolging te dekken?*

Zynen vrienden stondt deze verantwoording wonder wel aan, en het scheelde mogelyk alleen aan hem om uit het huis te gaan, dat hem tot eene gevangenis verstrekte. Het is ten minste zeker, dat vele van zyne aanhangeren eene zamenzwering maakten om hem te ligen; maar daar van kennis krygende vondt hy het niet goed, en zeide, dat hy veel liever in zyne oprechtheit wilde sterven dan zich door zyne vlucht verdacht maken. Het vervolg van het rechtsgeding wierdt voor eenigen tydt opgeschort, en dezen tydt gebruikte hy tot Godvruchtige overdenkingen, heilige oefeningen, en brieven aan zyne vrienden te schryven, anders niet dan met hemelsche gedachten, van de aardfche afziende, vervult.

In dezen tydt deedt het hof van Spanje voorstellen van vrede onder de handt aan de koningin voorhouden. De aartsheer van Albert was naar Madrid vertrokken, om zyn huwelyk met de infante te voltrekken. Hy hadt gedurende zyne afwezendheit de regering van de Nederlanden aan den kardinaal *Andreas van Oostewyk*, natuurlyken zoon van den aartsheer, broeder van den keizer *Maximiliaan*, gelaten. Het was deze kardinaal, die in Engelandt een mondeling voorstel over de vrede door twee afgezondenen liet doen. De koningin antwoordde, dat zy geen afkeer van de vrede hadt, mits dat zy en de Vereenigde Nederlanden, daar zy zich niet van wilde afscheiden, hunne veiligheid daar in konden vinden.

Men hadt de zelve gedachten van deze handeling van Spanje, als men zo menigmaal van diergelyke andere hadt gehad: waarom men oordeelde, dat men van dien kant niet ter goeder trouwe te werk ging. De oorzaak van dit mistrouwen was, dat men hadt gehoord, dat Spanje eene machtige vloot in zyne havnen deedt gereed maken. Maar de Hollandfche vloot brak deze maatregels, met op het eilandt Kanarië, een van die oezen naam dragen, aan te vallen, daar zy zich meester van maakte, na alvorens het kasteel veroverd te hebben. Vervolgens vertrok de zelve naar het eilandt St. Thomas, in de golf van den zelve name, vyftig mylen van het vaste landt van het ryk Biafara, in Nigritië, of buiten-Ethiopië, gelegen.

Daar kwamen echter drie galciën in de Noordzee, die de ongerustheit, welke men over de Spaanfche vloot hadt, weder deden opkomen. Een ryk koopman van Genua, genaamt *Fredrik Spinola*, hadt de zelve op zyne kosten uitgezest, en onder de vlaggen van zyne Katholyke Majesteit in zee gezonden. De Engelifchen en Hollanders, dit vernemende, kruisten in het Kanaal; maar onder de gunst van een Noord-Oostewindt raakten zy gelukkig te Sluis in Vlaanderen binnen.

Wy hebben elders aangemerkt, dat deze laaggeboeide fchepen, die zich meer van hunne riemen dan van hunne zeilen bedienen, en die selden ver van het landt afleken, niet bekwaam zyn den oceaen te bevaren: echter heeft men 'er in het begin van deze eeuw gezien, doch met geen goeden uitflag. Naderhandt heeft men de kunst gevonden van de zelve op eene wyze te bouwen, dat zy de zee zo wel wederstaan kunnen als de grote fchepen; zo dat Spanje in het jaar 1593 eenige daar van naar de Azorifche eilanden zondt, die het daar van zeer groot nut waren: de andere fchepen konden in stil weerd den aanval niet uitstaan, waar door deze laatste als onbeweeglyk leggen, terwyl de galciën met

1599.

Men ver-  
werpt het  
voorstel  
van vrede  
met  
Spanje.

De Hol-  
landers  
gaan naar  
het ei-  
landt Ka-  
narië, en  
vervol-  
gens naar  
dat van  
St. Tho-  
mas.

Nieuw-  
uitge-  
vondene  
galciën  
om den  
oceaen  
te be-  
varen.



1599. behulp van hare rienen zeer gemaklyk voortdobberen.

*Karel*, prins-regent van Zweden, zyn gedrag ten aanzien van zynen neef *Sigismund*.

In dezen tydt kwam een Engelschman, genaamt *Hill*, van Stokholm te Londen, met den tytél van gezant van den vorst, die toen dat ryk regeerde. Het was *Karel*, oom van *Sigismund*, koning van Polen, die beschuldigt wierdt zynen neef van de Zweedsche kroon te willen beroven. Hy nam nochtans den naam van koning niet aan; in het tegendeel, hy zondt dezen gezant om hare Engelsche Majesteit te verzoeken geen geloof aan den laster der genen, die hem voor een geweldenaar uitkretten, te geven, hebbende geen ander voornemen, zeide hy, dan den Protestantischen Godsdienst, die in zyn ryk was aangenomen, en de rust van zyne staten te handhaven. Ter zelve tydt verzocht hy de koningin de handen ter verdediging van een Godsdienst, die met den haren overeenkwam, en waar in Engelandt bygevolg een belang met Zweden hadt, in een te slaan. Ondertusschen deedt hy, zonder den naam van koning te dragen, al de daden van een koning, en de hoedanigheden, die hy zich aanmatigde, schenen hem tot den troon te leiden. Hy noemde zich door Gods genade erfrins van Zweden, Gothlandt en de Wandalen. De geschiedschryvers \* getuigen echter van hem, dat hy zonder staatzucht handelde, en niets dan het algemene welzyn en het welvaren van zynen Godsdienst in het oog hadt, besloten hebbende de kroon voor zynen neef en voor zyne nazaten te bewaren. Hoe het zy, de zelve wierdt hem vyf jaren daar na † opgedragen by de verkiezing der drie Staten, die *Sigismund* daar van beroofden. Deze omwenteling nog niet geschied zynde zeide *Elizabeth* aan zynen gezant, dat zy wenschte, dat zyne betuigingen oprecht waren, en dat zy hem riedt altydt zulke gematigde gedachten te behouden; het oordeel aan de gerechtigheid dan aan de staatzucht te lenen; zynen plicht omtrent zyn vaderlandt en zynen Godsdienst te betrachten; zonder zynen neef en de wet van bloedverwantfchap, welke eischte, dat de oudste tak voor den jongsten ging, te bemederen. Het was deze *Karel*, hertog van Sudermarië, die, voor dat de Staten hem de kroon op het hoofd zetten, de vader van den groten *Gustavus Adolphus* was, zo vermaard door zyne heldendaden, en die, zonder het droevige geval, dat hem in den slag van *Lutzen* \* deedt sneven, mogelyk over Duitschlandt en Italië zou hebben gezegepraalt.

\* *Thaun.*

† in het jaar 1604; maar hy wierdt niet voor het jaar 1608 gekroont.

\* in het jaar 1631.

1600. Wat Ierlandt

Wat Ierlandt in de zeventiende eeuw opende. Het geen daar in voorviel zullen wy in de Geschiedenisse van dat ryk beschouwen. Om in de onkosten van een oorlog, die jaarlykch meer dan drie honderd duizend ponden Sterlings aan de koningin kostte †, te voorzien, bedacht hare Majesteit een middel, dat niemandt dan haar zelve benadeelde. Dit was gemachtigden aan te stellen, die zy macht gaf al de rechtsgedingen, welke de amptenaren, die men *Concealers* noemde, aan byzondere personen, die goederen van de kroon bezaten, aandeden, te onderzoeken. Dit onderzoek strekte grotelyk tot last van de bezitters, die dikwils van de pachters te onrecht wierden ontrufft, en daar zy altydt onrechtmatige dingen van vorderden, om hen te dwingen zich vry te kopen. De gemachtigden, die hare Majesteit aanstelde, hadden last deze ongeregeltheden te verbeteren, en al de houders en bezitters van hare domeinen

daar in te bevestigen, mits zy eene matige som 1600. daar voor betaalden. Hare Majesteit vernieuwde ook de wetten van *Eduard* den IV, van *Richard* den II, en van *Henrik* den IV rakende het verbodt van gemunt goudt of zilver uit het ryk te zenden, om het versperren van het zelve, dat als de ziel van de koopmanschap en van de inkomsten van de kroon is, te beletten.

In het midden van het gerucht, dat de oorlog van Ierlandt maakte, sprak men van eene vrede met Spanje. *Philips* de III zocht rust, en zyne Raden oordeelden, dat het zeer nodig voor zyn ryk was; zo dat hy volgens den raad van zyne staatsdienaren en zyne geneigtheit zeer verblyd was, dat de aartshertog een einde van al de oorlogen, die zyn vader hem nagelaten hadt, trachtte te maken, en die deze vorst zelf, hoe trotsch hy anders ook was, hem kort voor zyn sterven hadt bevolen door eene gelukkige vrede te eindigen.

De hoven van Rome en van Spanje waren daar even begeerig naar. Over dit werk kwam eene verhandeling in het licht, die de gevoelens van beide deze machten vertoonde, gegrond op de verwachting, dat Engelandt, minder lust hebbende om langer te oorlogen, zyne onderdanen, die van verschillende Godsdiensten waren, met meer zachtheit zou regeren, en dat de laatste, de vryheit hebbende om weder te mogen keren, ook die van hunnen Godsdienst te oeffenen zouden verkrygen, waar door de zelve zou aangroeien. Behalven deze algemene aanmerkingen der twee hoven vleide zich dat van Madrid, dat het gedurende de vrede aanzienlyker zou worden, en zich het middelpunt van alle andere ryken, en de scheidsman van alle staten in het Christenryk maken: daarenboven hoopte het, dat het 'er veel voordeel uit zou trekken voor de vrede van Nederlandt en de scheepvaart zo wel op Oost- als op West-Indië.

Hunne aanmerkingen waren *Elizabeth* niet onbekend; maar zonder zich aan deze ydele inbeelding te vergapen drong zy tot het geheim der zaken in, en oordeelde van hare zyde, dat de vrede nuttiger voor Engelandt was dan de oorlog; zo dat zy, zich op het herhaalde verzoek van den Allerehriftelyksten koning latende overhalen, hem toestondt plaats en tydt, daar men het verdrag zou sluiten, te beramen. Ondertusschen belastte zy eenige van hare Raden de zwaarigheden, die zy voorzag dat men over den voorrang zou maken, te overwegen.

Om de zelve weg te nemen besloten zy het plegtboek \* van het hof van Rome te onderzoeken, naar het welke de geestelyke rechtsgelerden van gevoelen zyn dat alle andere moeten gericht worden. Zy begrepen daar onder de besluiten, die daar over in verscheide kerkvergaderingen waren genomen, gelyk die van Piza, van Constans, van Siëna, en van Basel. Het waren ook deze vier, die men daar over nalas, om dat de rang van de koningen van Frankryk, Engelandt en Castilië volgens de order, daar wy de zelve hier plaatsen, daar in was vastgesteld. By de voorbeelden voegde men goede redenen, en men zeide, dat het ryk van Castilië nieuw was, in vergelyking van dat van Engelandt, doordien Castilië voor het jaar 1017 niet dan in graaffchappen hadt bestaan, zelfs dat zyne koningen, die omtrent dezen tydt opkwamen, eerst vele jaren daar na met olie waren gezalf. Men vergat de uitspraak niet van *Julius* den II in het belang van *Henrik* den VII, koning

Onderhandeling van vrede tusschen Spanje en Engelandt.

Redenen van Spanje daar voor.

Beweegredenen van Elizabeth.

Geschied over den voorrang tusschen de twee kronen. \* *Ceremonial*.



1600. \*Zie on-  
ze aan-  
teking in  
de rege-  
ring van  
Henric  
den VII  
fol. 40,  
onder let-  
ter (c).

De ge-  
machtig-  
den kom-  
men te  
Bou-  
logne.

Gefchil  
over den  
tytel van  
Voortref-  
felykheit  
en van  
Doortref-  
felykheit.

Het ver-  
fchil over  
den  
voorrang  
stremt de  
byeen-  
komst.

De ko-  
ningin  
biedt de  
evenge-  
lykheit  
aan.

ning van Engelandt, tegen *Ferdinand*, koning van Castilië\*, en men oordeelde, dat *Elizabeth* de voorrang boven *Philips* den II toekwam, het zy men acht gaf op de oudheit van deze kroon, het zy men de jaren van de twee prinsfen in aanmerkinge nam, gelyk de Spanjaarden in de kerkvergadering van Basél tot nadeel van *Henrik* den VI hadden willen hebben. Wy zullen haast zien, dat alle de redenen van Engelandt niet golden tegen den tegenstandt der Spanjaarden.

De Allerchristelykste koning, aan welken *Elizabeth* het verdrag van Vervins hadt vergeven, hadt het woordt van deze princeffe om tydt en plaats tot de onderhandeling vast te stellen. Hy benoemde Boulogne, eene zeestadt van Pikardië, even wel gelegen voor Engelandt om het gemakkelyk af-en aankomen, als voor den landvoogdt van de Nederlanden, die daar niet ver af gelegen zyn. Ook wierdt de zelve door alle de belang hebbende partyen aangenomen, die hunne gemachtigden op den dag, daar men in overeen was gekomen, derwaarts zonden. Die van Engelandt waren gelaft, indien zy merkten, dat de Spanjaarden niet van den voorrang wilden aftappen, ten minste de evengelykheit in acht te nemen; en ten aanzien van het verdrag, op de vernieuwing van dat van *Karel* den V van het jaar 1541, die de scheepvaart naar Indië en andere staten onder zyne gehoorzaamheit vry hadt gegeven, te staan.

De gemachtigden hunne volmachten van weërzyden overgelevert hebbende, spraken die van Spanje den tytel van *Illustriſſimus*, dat is, *Allervoortreffelykste*, die aan den aartshertog was gegeven, in plaats van *Sereniſſimus*, dat is *Allerdoortreffelykste*, dien hy thans begeerde, tegen. Zy stonden wel toe, dat men zich in vorige tyden dus omtrent de koningen hadt uitgedrukt: maar dat, nademaal de taal omtrent deze laatste was verandert, de zelve ook ten aanzien van de aartshertogen van Oostenryk moest verandert worden, die gelyk moesten gaan met de gekroonde hoofden. Men gaf hen genoeg. Kort daar na kwamen 'er andere volmachten voor de Engelsche gezanten, waar in de tytel van *Hoogheit* aan den aartshertog wierdt gegeven.

Van weërzyden was men niet anders dan schriftelyk te werk gegaan, zonder met malckander vergadert geweest te zyn, om den twiſt over den voorrang te myden. De Engelschen verzochten, dat men te zamen komen en hen den voorrang geven zou. Men kon daar niet in overeenkomen, en het was te vergeeffch, dat zy volgens hunne volmacht den Spanjaarden de evengelykheit aanboden. De trotschheit dezer laatste wilde daar niet in bewilligen. Zy zeiden, dat dewyl de kroon van Engelandt den rang aan Vrankryk gaf, men den zelve bygevolg en om des te groter reden ook aan Spanje behoorde af te staan.

De ridder *Edmond* trok naar Engelandt om hare Engelsche Majesteit den hinderpaal, die de onderhandeling stremde, bekend te maken. Hy kwam met dit antwoordt weder, dat men een middel tot voldoening van Spanje zou trachten uit te vinden, mits het zelve de evengelykheit der beide kronen niet te niet deedt. Maar daar was te veel verwydering en bitterheit in de gemoederen om eene vrede te hopen. Dit bleek uit de wederzydsche klagten: in plaats van een onderling goed verstandt en zucht om zich te vereenigen klaagde de aartshertog, dat hare Engelsche Majesteit op nieuw bystandt naar Hollandt zondt, en eene vloot

deedt uitrusten, om de zelve naar Amerika te zenden. De Engelsche gemachtigden klaagden van hunne zyde, dat zyne Katholyke Majesteit op nieuw krygsbehoeften en geldt aan de oproerige Engelschen gezonden, van hen gyselaars ontfangen, en hen beloofd hadt met volk by te staan.

Terwyl men deze nieuwe zwarigheden trachtte weg te nemen kwam 'er een besluit van het hof van Madrid omtrent den voorrang, gelaſſende aan zyne gezanten naar geen voorstel van evengelykheit, of dat zyn oppergezag in twyfel zou kunnen trekken, te luisteren. Men was derhalven gedwongen de onderhandeling af te breken. De staatsdienaars van *Philips* den III vertrokken eensklaps van Boulogne, om weder naar Spanje te keren, gevolgt van die van den aartshertog, die weder naar Vlaanderen vertrokken. *Elizabeth* deedt de hare niet wederkeren, zonder alvorens hare oprechte mening voor de vrede betuigt te hebben. Door eene beweegreden van Godvrucht, zeide zy, en om het bloedt der Christenen te sparen aangezet, hadt zy hare gezanten ter afgeprokene plaatse, niettegentiaande de verstandhouding van Spanje in Ierlandt, gezonden; dat zy van den voorrang, die haar uit hoofde van de voorgaande koningen toekwam, hadt afgezien, en zich met de evengelykheit te vrede gehouden, alleen om de rust van Europa te bevorderen; dat zy, na zulk eene toegevendheit, zich van de ongelukken, die de oorlog na zich sleept, vry kende, en deze betuigingen tegen hare vyanden deedt, aan wier staatzucht men de zelve hadt te wyten.

De klagten over de scha-verhaling hadden de gemachtigden van *Henrik* den IV en van *Elizabeth* het gansche voorgaande en een gedeelte van dit jaar bezig gehouden. Eindelyk wierden zy door een verdrag, waar van de eer aan *Boiffise*, gezant van den Allerchristelyksten koning, alleen toekwam, ten einde gebragt. Het behelſde, dat de koophandel achtervolgens het laatste verdrag tusschen de onderdanen der twee vorsten, en onder hunne wederzydsche bescherming, zyn voortgang zou hebben; dat het inkomen der havens aan de kapers zou worden verboden, en dat men hen, indien zy daar in kwamen, zou aanhouden, en hun rechtsgeding opmaken. *Elizabeth* deedt in dezen tusschentydt een nieuw aanzoek by *Henrik* den IV om het aan hem geleende geldt weder te krygen. Hy betaalde daar een gedeelte van, en verzocht uitsel voor het overige. Alles geschiedde van den eenen zo wel als van den anderen kant met zeer veel beleeftheit. *Elizabeth* gebruikte geen andere spreekwyzen dan die hare genegenheit tot zulk een groten vorst uitdrukten, en *Henrik* van zyne zyde gebruikte zulke, die zyne erkentenis op de gevoeligste en tederste wyze des werelds te kennen gaven.

De viſſchery op de kusten van Noorwegen en van Yslandt veroorzaakte menigmaal twiſt tusschen de kronen van Denemarken en van Engelandt. De eerste, die ook meester van Noorwegen is, en wiens domeinen zich tot onder den Noordpool uitstrekken, alwaar zy het cilandt van Yslandt bezit, wilde niet toestaan, dat de Engelschen daar zonder haar verlof kwamen viſſchen. Om zich in dit recht te handhaven, en het de Engelschen, die zich het zelve om de lange reeks van jaren, dat zy het genoten hadden, toe-eigenden, echter te doen genieten, waren de twee koningen overeengekomen, dat men het verdrag alle zeven jaren zou vernieuwen, by het welke Denemarken aan de onderdanen van Engelandt

1600.

De Span-  
jaarden  
willen  
niet be-  
willigen;  
en bre-  
ken de  
zamen-  
komst af.

Verdrag  
omtrent  
de Eng-  
elsche  
en Fran-  
sche ka-  
pers.

Gefchil  
tusschen  
de twee  
kronen  
van De-  
nemark-  
en en  
Engel-  
landt  
over de  
viſſchery  
van  
Noor-  
wegen.  
Eiſch der  
Denen.



1600. gelandt de vrye vifchery toefondt: doch het was met deze vafstelling als het met vele andere diergelyke gebeurt, te weten, die een beding oplegt, verzuimt veeltyds het zelve te doen in acht nemen, en de geen, dien het wordt opgelegd, tracht zich daar van te ontfiaan; zo dat de Denen verzuimende zich van het beding van zeven jaren te bedienen, en de Engelschen geen zorg dragende hen dit te doen onthouden, fcheen het als of het was vervallen, en dat men om des zelfs uitvoering niet meer dacht, wanneer de eerften, zeer fchielyk ontwakende, hun recht met veel geweld wedereifchten. Hunne kapers taften de fchepen van Hull, die langs de kufften van Noorwegen vifchten, daar zy dachten al zo zeker als op hunne kufften te zyn, aan, en bragten de zelve naar Denemarken. Zy verklaarden de fchepen voor goede prys, en handelden de matrozen zeer kwalyk. Deze vyandelykheden hadden iets wreeds in. Des niettegenftaande beweerden de Denen, dat zy rechtmatig waren, onder voorgeven, dat zy de Engelschen twee jaren te voren hadden gewaarfchouwt om hunnen vryheidsbrief te komen vernieuwen.

Hunne vyandelykheden.

Klagten van Elizabeth.

Hare tegenfchielike redenen tegen den eifch van Denemarken.

\* op het laafte van de XIV eeuw.

† Joachim Frederik.

Maar de koningin, over deze verachte behandeling gebelgt, nam dit als een hoon, die het verbondt der twee kronen brak, op. Echter vondt zy niet goed zich te wreken, noch fcha-verhaling te zoeken: zy wilde veel liever klagten en vertogen doen. Zy fchreef derhalven krachtige brieven aan het hof van Denemarken, om het de oudheit van hun verdrag, en de voorrechten, door de koningen van Noorwegen aan de Engelschen ten aanzien van de vifchery toegeftaan, zelfs voor dat het ryk van Noorwegen met dat van Denemarken door het huwelyk van *Margareta*, dochter van *Waldemar den III*, koning van dat ryk, vereenigt was, voor te dragen; daer zy nog byvoegden, dat deze voorrechten van de voorzaten van zyne Deenfche Majesteit, *Jan en Chriftiaan*, waren bekrachtigt geweest, en dat men federt het jaar 1521 van weerkanten opgehouden hadt alle zeven jaren nieuwe verlofbrieven te eifchen, of te geven: een gebruik reets ten tyde van *Fredrik den I*, overgrootvader, van *Chriftiaan den III*, grootvader, en van *Fredrik den II*, vader van zyne regerende Majesteit, vernietigt. Dat de laafte hem zelfs gefchreven hadt, om hem te verzekeren, dat hy de Engelschen in de vryheit van hunne vifchery in het Noorden zou handhaven, zonder dat zy hunne brieven behoeften te vernieuwen, mits zy in een goed verftandt met zyne onderdanen leefden, en geen roveryen pleegden. Dierhalven was het onrechtmatig twif en krakeel met de Engelsche vifchers te zoeken, om dat zy geen nieuwe brieven van toelating hadden genomen, en dat boven en behalven alles, volgens het recht der volkeren en dat der nature, de zee aan ieder in het algemeen toebehoorde, en geen vorft, wie hy ook was, de heerschappy daar over in het byzonder toekwam. De koningin ftelde vervolgens voor, dat zy dit gefchil aan den keurvorft van Brandenburg †, fchoonvader van den koning van Denemarken, en den hertog van Brunfwyk, zynen fchoonbroeder, nevens den hertog van Meckelenburg, wel wilde verblyven.

Dit voorftel wierdt verworpen; men benoemde naderhandt gevolmachtigden, waar van de eene naar Engelandt en de andere naar Denemarken vertrokken: maar zy konden het ook niet eens worden. Eindelyk kwam men overeen gemachtigden naar Embden te zenden. Die van

zyne Deenfche Majesteit kwamen daar op den gefteelden tydt. De tegenwinden beletten die van *Elizabeth* op hunnen tydt daar te zyn; zo dat, wanneer zy aankwamen, de anderen reets weder vertrokken waren. Zy oordeelden, dat 'er een toeleg in dit haafsig vertrek ftak, en dat de koning van Denemarken niets anders zocht dan dezen twif gaande te houden, gedurende den welken hy bedacht was nieuwe tolln op het inkomen van den Zondt te leggen, om alzo de Engelschen in de Noordsche vifchery te belcmmeren, en hunne vaart op Moskovie te dwarsbomen. Dit gefchil eindigde niet voor in het jaar 1602.

1600.

Indien Engelandt toen iets in zynen koophandel op de Noordzee kwam te lyden, het zelve wierdt door hunne vafstelling in Ooft-Indië weder vergoed. De koningin vergunde heerlyke voorrechten aan de maatschappy der kooplieden, die deze vaart onderwonden. Zy voldeden ook door hunne naarflichtigheit aan de verwachting van hare Majesteit. Zy rufften drie fchepen uit, waar over zy het bevel gaven aan den beroemden *Lankaster*, die zich in het jaar 1594 van *Phernambuk*, in *Brazil*, hadt meester gemaakt. Zy maakten hun voornaamfte pakhuis to *Suratte*, naby de golf van *Kambaje*, in het ryk van den Groten *Mogol*. Zy gingen nog verder over den *Ganges*, daar het ryk van *Siam*, en dat van *Patane*, dat daar cynbaar aan is, gelegen zyn. Zy hadden hunne huizen en faktoryen zo wel in het eene als in het andere. Vervolgens zeilden zy naar de *Molukfche eilanden*, waar onder men *Celebes*, het grootfte van alle, *Westwaarts* leggende, begrypt. In het zelve legt het ryk van *Madagaskar*, daar zy zich in vaf ftelden. Kortom, zy drongen door tot in *Japan*, een landt, overvloeiende van goudt en zilver, dat eenigen hebben geloof niet anders dan goud-en zilvermynen te zyn.

Vafstelling der Engelschen in Ooft-Indië.

Het hof van Rome begon wederom zyne kuiperyen om een Roomfch koning in Engelandt te hebben. Het zelve dacht niet meer om *Elizabeth* af te zetten, dewyl hare jaren deden hopen, dat zy haaf zou fterven; maar zyne zorg en bekommernis was over haren opvolger. Men twyfelde niet, of het zou de koning van *Schotlandt* zyn, dat den paus zeer verlegen maakte. Om daar tegen te arbeiden zondt *Clemens de VIII* zyne brieven naar Engelandt aan de geestelykheit en aan de gemeente van zynen Godsdienst. Hy vermaande hen daar in gade te ftaan op den gene, dien men koning na de doot van *Elizabeth* wilde maken; geen acht te geven op de nabeftaanheit, noch op het recht van het bloedt, ten zy de geen, die verkoren wierdt, Roomfchgezind was, en zwoer den Roomfchen Godsdienst weder in te voeren. Deze twee brieven waren echter van geen uitwerking. Men floeg op de zendingen van den paus zo naauwkeurig acht, dat het onmogelyk was de zelve te verfpreden.

Paufelyke brief van *Clemens den VIII* om den koning van *Schotlandt* buiten de Engelsche kroon te houden.

Het liep nu in de zesde maandt dat de graaf van *Essex* in het huis van *Mylord* den grootzegelbewaarder in verzekering was geweest. Deze heer, die een grondt van uitnemende goedheit bezat, die wel zomtyds door zyne al te grote driftten wierdt ontroert, maar die 'er echter nooit geheel van overftelpt wierdt, hadt den tydt om zyn ongeluk en al te trotsch gedrag te overdenken. De raadt zynen verftandige vrienden kwam hem ook te ftade. Hy toonde berouw over zyn ongeduldt en morring, en beflout van taal en van gedachten te veranderen. Hy verfoecide den muitzieken raadt, dien de ridder *Merrick* en *Caffe* aan hem hadden gegeven, verboodt hen

Verandering van den grave van *Essex* zeer deemoedig en verduldig.

Spaniden t beligen; de nemst af.

drag trent Enliche Franse kae.

schil fchen twee men Denmar- en got er de chery or- gen. ch der nen.



1600. hen hem te komen zien, en zich een regt- draads tegengefelde levenswyze voorfchryvende, gaf hy zich aan de Godvrucht over, zo ootmoedig, geduldig en zedig zynde, als hy te voren drittig en heersichzuchtig was geweest. Ten anderen de gramfchap van de koninginne gefilt zynde, ftondt zy hem toe zyn verblyf in zyn huis te nemen, en gaf hem den ridder *Barclai* veel eer om hem gefelchfchap te houden dan om hem te bewaren, betuigende, dat zy geen ander voornemen hadt dan om hem tot beter gedachten te brengen, en niet om hem te bederven.

De onbezonne yver van het volk, dat dikwils door zyne genegenheit zo veel fchade doecht als door zynen haat, belette den voortgang van den goeden wil van hare Majesteit. Men berichtte haar, dat men openbare vergaderingen hieldt, daar men opentlyk over de ftrafheit van het hof tegen een heer van zo vele verdienften, wiens onfchuld zo onrechtmatig wierdt verdrukt, morde. Dit was bedektelyk het gedrag van den Raadt en van hare Majesteit zelve tegenpreken. Zy begeerde derhalven, dat de waarheit aan het licht gebragt, en de befchuldiging in den grondt onderzocht zou worden: maar de zorg, die zy nam om zich te verantwoorden, deedt haar het welzyn en de eer van een ftrafwaardigen, dien zy befloten hadt genade te bewyzen, niet vergeten. Zy liet dan hare gedachten gaan om hem een gematigde rechtbank, daar zyn leven, of zyne eer in geen gevaar zouden zyn, te benoemen, ten welken einde zy die van den grootzegebe- waarder verloor, een rechtbank, gelyk wy hebben gezegt \*, die de ftrafheit van de wet doorbillykheit en mededogen verzacht.

Zyne voornaamfte befchuldigingen kwamen daar op uit: Dat de graaf van *Essex* uit zyne eige beweging, tegenftrydig met den laft van het hof, het bevel over de ruitery aan den grave van *Southampton* hadt gegeven; aan verfccheiden de waardigheit van de ridderorde opgedragen; zyn volk in de provincie van *Mounfter* doen trekken, in plaats van het zelve tegen het hoofd van de oproermakers aan te voeren. Dat hy met het zelve in onderhandeling was getreden; en het geen hem nog verdachter maakte was, dat zulks in het geheim, zonder de tegenwoordigheit van andere bevelhebbers, was gefchied; en ten laafte, Dat hy met hem een fchandelyk verdrag, het welk hare koninklyke Majesteit, noch een onderkoning gansch niet voegde, hadt aangegaan. By deze befchuldigingen voegde men nog zyne dreigementen tegen de koninginne, in verfcieide brieven, die zyne vrienden tegen alle welvoegendheit wereldkundig hadden gemaakt, bevat.

De lezing van alle deze artykelen geëindigt zynde, naderde de graaf van *Essex* de tafel, en op een knie ter aarde nedervallende zeide hy: *Ik danke Godt voor zyne weldaden, en myne zeer goede vorstinne voor hare goedertierenheit, daar zy my biden een gevoelig bewys van geest. Zy ontflaat my om voor de rechtbank in de Gefternde kamer te verfcbyn; en doende dezen drinkbeker van my voorbygaan zendt zy my veel eer naar een vorftelyk hof dan naar de rechtbank van Mylord zeegebe- waarder, om daar eer als een boetwaardige dan als een fchuldpligtige behandelt te worden.* Vervolgens betuigde hy, dat hy met zyne vertoornde meefteresse niet wilde twiften, en zich veel liever fchuldig kennen: maar hy verzocht zyne rechters, zyne jonkheit te verfcionen, en zyn wanbedryf en mislagen aan de jaren, die van geen genoegzame ryphheit waren, te willen vergeven.

Mogelyk was het wel geweest, indien hy het daar by hadt gelaten; maar als of hy berouw

hadt zyne onfchuld verraden te hebben zeide 1600. hy: *Ik heb niets gedaan, dat my fchuldig maakt. Ik heb myne redenen gebad, waarom ik het bevel over de ruitery aan den grave van Southampton heb toevertrouwt; en zo haast als ik vernam, dat de koningin het niet goedvondt, heb ik het hem weder afgenomen. Indien ik verfcieide ridders heb gemaakt, is het met gedachten geweest een groter getal vrywillige edellieden in dienst te houden. Ik heb den oorlog in de provincie van Mounfter niet gevoert dan achtervolgens het befluit van den Raadt van Ierlandt. Ik roep de levendigen en de doden van die vergadering tot getuigen, die de ftraf van dezen verwaanden raadt hebben gedragen. Mylord Ormond is blind geworden, en Warham van St. Leger heeft het leven daar by ingefchoten \*.* Hy zou meer gezegt hebben, indien de grootzegebe- waarder hem niet gezegt hadt, dat hy zyn cerfte befluit, om zyne toevlucht tot de goedertierenheit der koninginne te nemen, die hem wel toegestaan hadt zich te verantwoorden, maar geenzins wilde dulden, dat hy zyne ongehoorzaamheit een glimp gaf, over het hoofd floeg. Deze betuigingen wierden van het vonnis gevolgt. Het zelve behelste, dat de graaf van *Essex* de bediening van geheime Raadt zou nederleggen, van die van graaf *maarschalk* en grootmeester van het krygstuig afzien, en gevangen blyven zo lang als het hare Majesteit zou goedvinden. Men zweeg van de bediening van grootftalmeeftter, doordien de koningin het verboden hadt, waar uit men beflort, dat zy hem haast weder aan het hof zou roepen, daar deze bediening zyne tegenwoordigheit vereifchte. Men wierdt nog nader in deze gedachten bevestigd door de zorg, die zy droeg, dat dit vonnis in het Registerboek niet aangetekent wierdt.

Men fprak niet dan van zyne herftelling, en hy was in het algemeen zo bemint, dat men in alle gefelchappen niet anders fprak dan van het vermaak, dat men hadt hem by de cerfte gelegenheit vry te zullen zien. Men verhefte zyne geboorte als eene der doorluchtigfte van het ryk, zyne hoedanigheden, de grote verwachting, die men van hem hadt, de achting, die hare Majesteit hem bewees, de tekenen van hare genegenheit, daar zy hem mede hadt vereert, de dientiten, die hy zyn vaderlandt hadt gedaan, en die men nog van zulk een jong heer hadt te verwachten, het vermaak van Engelandt en het waardigfte voorwerp van gunft van zyne onvergelykelyke koninginne. Zyne lafhertige vyanden, zeide men, gelyk die van *Germanicus*, benydden niets meer dan zyne deugd, en hunne vervolging zou zo krachtig niet zyn geweest, indien hy minder verdienften hadt gehad. Maar, vervolgende men, het is met hare Majesteit zo niet gelegen, haaredelmoedige imborft wederftaat niemant dan die haar wederftaat, altydt gereed zynde genade te bewyzen aan die zich voor haar vernedert.

Terwyl de vrienden van den grave van *Essex* op deze wyze fpraken, vervolgte hy afzonderlyk te leven, en de ydelheden van het hof te verachten. De koningin, van dit onderwerpelyk en flichtelyk leven onderrecht zynde, wierdt met mededogen aangedaan, ontfloeg hem, deedt den ridder *Barclai* van hem gaan, en schonk hem zyne volle vryheit, gevende hem geen andere wacht, zeide zy, dan zyne voorzichtigheit. Des niettegenftaande verboodt zy hem hare tegenwoordigheit, gelyk ook het hof.

Hy ontfing de tyding van zyne vryheit met zeer veel eerbiedt en onderwerping, zich aan het verbodt, dat hare Majesteit goed gevonden hadt met

De onbezonne drift van het volk is zyn belef.

Rechtbank, tot welke de koningin zyn zaak verwyft.

\* in het leven van Hen- rik den VII.

Zyne befchuldiging.

Zyn antwoord.

\* Deze zaken zyn na zyne komft in Engelandt gebeurt.

Vonnis tegen hem uite- gefproken.

Lof- fpraak zynet vrienden van hem.

Hy vervolgt afzonderlyk te leven.



1600. met de genade, die zy hem bewees, te versellen. Hy schreef daar over een ootmoedigen brief aan Mylord Howard\*, met verzoek van den zelve aan de koningin te vertonen. Hy kuste, zeide hy, met een diep ontzag de hand en de roede, daar zy hem wel mede hadt willen verbeteren, maar niet verdelen; maar dat niets hem vergenoegen kon, tot dat het hem geoorlooft zou zyn de koningin weder te zien, die zyn gelukster was, onder welkers toezicht zyn sloopvaart zo gelukkig was geweest, terwijl hy zyn koers naar zulk een gesterte hadt gericht. Dat by zich tot eene droevige eenzaamheit begeevende boete voor zyne afdwalingen zou doen, en dat hy menigmaal deze woorden van den vernederden koning van Babel in den mond hadt\*: „Dat myne inwooning zy by de beesten des velds, en dat ik door den daauw des bemels worde bedaarwt“: daar hy op vervolgde: Tot dat het de koningin behage my myn verstand met de eer van haar weldoen weder te schenken. Dat by die beide hadt verloren, en dat by het genot van het eerste niet kon hebben, indien by dat van de andere moest missen.

Deze ootmoedige en vleiende bewoordingen, volgens de gemaakte wyze van schryven van dezen tydt, troffen het hert van Elizabeth. Oef of het Godt, zeide zy, na dat zy dezen brief hadt horen lezen, behaagde, dat zyne daden met zyne woorden overeenkwamen! Hy heeft myn geduld lang genoeg onderhouden; het is billyk, dat ik de oprechtheit van zyne ootmoedigheid ondervinde. De koning, myn vader, zou zo veel toegenadigheid voor zulk eene boezemmatige ongehoorzaamheit niet gehad hebben. Maar ik wil niet achterom zien, gelyk de vrouw van Loth, uit vrees, dat ik my mogt beklagen. Ik wil my door myne ligtgelovigheid ook niet laten bedriegen. Al wat blinkt is geen goud. Laat ons dit in de kroes beproeven, en indien onze scheider het zelve weet te zuiveren, laten wy ons verbeugen den filosofischen steen gevonden te hebben. Zodanig waren de wederzydsche voornemens van de koningin en van den grave van Essex, gelukkig, indien de een zo wel als de andere daar by waren gebleven. De ongelukkige Cuffe veranderde het gemoed van den grave, en het kwaad gedrag van den laatsten veranderde voor de tweede maal het hert van de koningin, zonder hem ooit weder gunstig te zyn. Het kostte den gunsteling zyn leven, en Elizabeth een berouw, dat zy wel hadt voorzien, maar dat haar onmogelyk was geweest te myden.

Cuffe, dien de Geschiedenis beschryft als een gevaarlyk, bekwaam, arglistig en stout man, nam uit een nieuwen spyt van zynen meester gelegenheit van hem in een oproer in te wikkelen. De graaf van Essex hadt aan de koningin geschreven, om haar te verzoeken hem de pacht van de zoete wynen, die haast stont te eindigen, te geven. De koningin, welker goede wil dikwils door spaarzaamheit in evenwigt wierdt gehouden, antwoordde, dat zy zyn voorstel zou onderzoeken; maar dat hem misnoegt maakte was, dat zy toeliet, dat anderen daar ook naar stonden, en hem nog door deze schampere woorden hoonden: Dat men, om een wild paardt te temmen, des zelfs gewone onderhoudt moest verminderen. Cuffe, daar op toetschietende, vroeg hem, of hy de wraak over zyne vyanden wilde uitstellen tot dat men hem zo ver hadt gebragt, dat hy niet dan water te drinken, en zich met de kruimelen, die van de tafel der koningin vielen, te voeden zou hebben? De graaf van Southampton en de ridder Christoffel Blount, die tot nu toe zeer gematigt geweest waren, gebruikten byna de zelve woorden, en boden hem hunnen dienst aan.

III Deel.

De ridder Merik (a) deedt nog meer: zyne bediening van bestierder van het huis van den grave van Essex gaf hem de macht om ieder, dien hy wilde, toegang te vergunnen. Hy hieldt dan de deuren open voor die hy bekwam oordeelde te zyn een opstand te verwekken, voor vrygeefters, die in het leger hadden gedient, voor munitmakers en wanhopigen, die door hunnen ellendigen staat waren gebragt om alles te onderneemen. Hy onthaalde hen zelfs zo, dat de goede crier, die hy hen deedt, hen opgezet hebbende, geen aanslagen waren, die zy niet dorsten onderneemen. Deze bewegingen duurden niet lang; zy eindigden in February van het volgende jaar door de straf van den grave van Essex. Dit jaar eindigde met de dood van den baron Norbt, schatmeester van het huis van hare Majesteit, een man van een levendigen geest, die snedig en te gelyk standvastig in zyne besluiten was.

In het begin van het jaar 1601 kwamen te Londen gezanten van de twee uiterste delen des werelds, uit het Zuiden en uit het Noorden. Hamet, koning of keizer van het oude Tingitanië, of Morelandt, dat heden den naam van Marokko draagt, zondt de zyne, om de vriendschap van hare Engelsche Majesteit en de onderhouding van een goeden handel tusschen hunne onderdanen te verzoeken. Die van den groothertog van Moskovië kwamen ter zelve tydt, om diergelyke beleeftheden te betuigen, en het zelve van wegens hunnen meester te verzoeken. De eerste was de vorst, die tot het ryk van Marokko, naardien zyn broeder Melik in den slag, daar Don Sebastiaan, koning van Portugal\*, in sneuvelde, was gebleven. Hamet, na de aanvaarding van de regering, hadt altydt de goede verstandhouding met het gemenebest van Hollandt en met de koningin van Engelandt onderhouden. Hy wenschte het verbondt met de laatste voor zyn sterven te vernieuwen, als of hy eenig gevoel van zyn einde en van dat der koningin, dat kort daar na, in het zelve jaar†, gebeurde, hadt gehad.

Wat aangaat den Czaar, zyn naam was Boris Gudenow. Hy was niet van den ouden tak der Czaren, die met Theodorus\*, zoon van den wredenden Johannes Basilowits, en die zonder kinderen den 6 January des jaars 1598 stierf, was gecindigt. Boris, zyn gunsteling, en broeder van de hertoginne weduwe, aan welke de Czaar by zyn uiterste wil de regering hadt gelaten, was zyne verheffing aan zyne zuster verschuldigt, en volgde, zegt men, op Theodorus, op eene gelyke wyze als Arnulphus, broeder van de gemalinne van Alarik, dien beroemden koning der Gotthen in het jaar 410 was opgevolgt, dat is te zeggen, dat zy den troon door de arglistigheid en kuiperen van eene vrouwe beklommen.

Boris wierdt echter door den waren of valschen Demetrius, die zich voor een broeder van Theodorus, en voor een tweden zoon van Basilowits uitgaf, gedwarsboomt: maar Boris hieldt het altydt boven, en handhaafde zich op den troon. Hy stierf weinig jaren daar na, latende een jongen zoon na, die Demetrius, aan wien de Moskoviten het ryk opdroegen, het hoofd niet kon bieden. Hy hadt 'er het genot niet lang van, het zy zyn bedrog aan den dag kwam, het zy uit haat van zyne verstandhouding met den paus en met de Jesuiten. Hy wierdt afgezet, en kwam in de zamenzwering, die tegen hem op den dag, dat hy met de dochter van den Paltsgrave

V v v

(a) Hy was het, die den grave van Essex tegen den ridder Balogh hadt opgestookt. Zie fol. 499.

Aanslag van den grave van Essex en zyne aanhangen.

1601. Cambden. Babou. Thuanus. Gezanten van den keizer van Marokko.

\* in het jaar 1578.

† in het jaar 1603. En van den Czaar van Moskovië. \* of Fe. der.

te  
na  
it in  
ge-  
t.  
mis  
uit-  
to-  
of-  
ak  
er  
nden  
hew.  
ver-  
gt af-  
der-  
te  
n.



1601. grave van Sandomir \* trouwde, om het leven; \* in het zo dat een nieuwe tak † den troon van Moskovic beklom.

1606. † van den naam van Zarah, kort daar na door dien van Fedorowitz, die nog regereet, wedet verjaagt. \* Zyne vierde dochter, getrouwt met den hertog van Bracciano. Elizabeth ontving ter zelve tydt van dit gezantschap een bezoek uit Duitichlandt, Italië en Vrankryk, te weten van Willem, zoon van den Paltsgrave hertog van Tweebrugge, uit het huis van Nieuwburg; van Ursinus, hertog van Bracciano, en van twee broeders uit het huis van Roban. Deze twee laatsten hadden de eer aan het koninklyke bloedt van Schotlandt vermaagschapt te zyn, afkomstig van eene dochter van Jacobus den V\*. De koningin bewees hen alle veel beleeftheden, en beval, dat men hen de krygsvoorraadhuisen, haar krygsvolk, hare vestingen, hare schatten, kleerkamer, stoet en koninklyke gebouwen zou laten zien. Zy moesten alle bekennen, dat 'er geen machtiger, noch gelukkiger vorst in de ganfche wereldt was. De hertog van Bracciano, boven de anderen daar in uitmuntende, zeide, dat hy niets prachtiger, heerlyker, noch aangenamer gezien, noch in gene Geschiedenissen iets gevonden hadt, waar in de koningin niet in wysheit en deugden uitstak.

Buitensporingheit van den graaf van Essex. De graaf van Essex was van deze gedachten niet; zich geheel aan zyn misnoegen overgevende kon hy de uiterste verachting, die hy klaagde ontfangen te hebben, niet verzwelgen. Zyne verstandigste vrienden vertoonden hem te vergeeffich, dat hy dit om de algemene rust over het hoofd behoorde te zien, en alles aan den tydt over te geven, zyne toevlucht tot de goedheit van de beste vorstinne des werelts te nemen, en geen reden aan zyne vyanden te geven om over hem te zegepralen. Maar hy luisterde liever naar de muitmakers, en zyne driften kregen nog eenmaal de overhandt. *Indien ik aan myn vaderlandt, zeide hy, aan de mynen en aan my zelve in gebreke blyve, het is myne schuld niet. Dat men het op myne vervolgers legge. De koningin heeft my hare gunst ontrokken, my als een ellendigen behandelt, en als een misdadige verbannen. Men begeert van my eene slaafsche onderwerping, daar ik niet toe kan komen. Myne onschuld is voldoenuend: dat myne vyanden zegespralen ter goeder ure; zy zullen het vermaak niet hebben, dat ik hen zal volgen: myne standvastigheit zal zich tegen hunne verwoedheit zetten.*

Zyne lastertal van de koningin. Deze trotsche redenen kwamen ter ooren van de koningin; maar niets mishagde haar meer dan de verachting, met welke hy van haar lichaam en gemoedsgefteldheit sprak, haar uitmakende voor een oud wyf, dat niet alleen hare schoonheit, maar ook haar verstandt door ouderdom hadt verloren. Men zegt, dat eenige van de staatjonkvrouwen van de koningin, vergramd, dat zy zich van dezen Mylord niet hadden kunnen doen beminnen, zich over zyne onverschilligheit wreekten door de lastertal, die hy hadt gevoert, op te halen, en de gramschap van de koningin, die zo verachtelyk van een ondankbaren en moedwilligen onderdaan was gehandelt, aan te stoken. Het gebeurde in dezen tydt, dat Mylord Wilton \* den graaf van Southampton op de straat aantrof, en hem kwetste, het geen de graaf van Essex als een hoon, die hem zelve was aangedaan, opnam. Kortom, de gestadige aanhoudingen van zyne gevaarlyke vrienden bragten hem verder ten val. Hy trachtte den koning van Schotlandt in zyn belang over te brengen, en hem te doen begrypen, dat de Raden van Elizabeth besloten hadden hem buiten de opvolging te houden, en de infante van Spanje te verkiesen. Hy verbondt zich ter zelve tydt met de Presbyterianen en met de Roomschegezinden, belovende aan beide zyne bescherming.

\* Gray. Toen begon hy zich te openbaren; nam alle krygslieden, die tot hem kwamen, aan; ontving alle oproermakers, en gaf hen onder verscheide voorwendfelen huisvesting omtrent zyne landen. Hy wees niemandt af; maakte zyn voornemen aan weinigen bekend, namentlyk aan den grave van Southampton, aan den ridder Charles D'Anvers, Ferdinand Gorges, Jan Davis, en Littleton. Dezen laatsten hieldt men voor een groot krygsman; maar hy hadt den vloek van zynen vader op zich geladen, en bragt den zelve met zich in de party van den grave van Essex.

1601. Wat 'er van zy, het ontwerp van dezen heer scheen zeer onbezonnen, en hem door zyn kwaden geest en wanhoop ingeblazen te zyn: want behalven dat 'er geen schyn was in de gewaande zamensmeding tegen den koning van Schotlandt, en dat de vereeniging der Presbyterianen en Roomschegezinden niet kon bestaan, ontbrak hem alles tot zulk eene grote onderneming, hebbende noch wapenen, noch geldt, noch schepen, noch steden in het ganfche ryk in zyn belang. Hy liet niet na zyne aanhangers by malkander te doen komen, en hen een lyt van meer dan honderd en twintig huizen van den adel, onder welke zich ridders, baronnen en graven bevonden, te tonen. Hun voornemen was zich meester van de regering te maken, en men nam in overleg, of men met den aanval op het paleis van de koningin, of op den Tour van Londen zou beginnen. Men besloot, dat de ridder Christoffel Blount zich van de poort, Davis van het hof, en D'Anvers van de grote ontfang-en gehoorzaal zouden meester maken. De graaf van Essex zou daar op aanstonts door de nabygelegene stallen van het paleis met eene party uitgezocht volk te voorschyn komen, en de weg aldus gebaant zynde, regt toe naar het vertrek van de koningin gaan, zich voor hare voeten nederwerpen, en van haar de wegzending van de verdachte Raden verzoeken. Men was ook overeengekomen, dat men hun rechtsgeding zou opmaken, en dat men een Parlement zou beroepen, dat voor het algemene welzyn van het vaderlandt zou zorg dragen, en de regering veranderen. Grote aanslagen voor een volk, dat zo weinig in staat was de zelve ter uitvoering te brengen: ook verdween alles kort daar na in rook.

De goet heimfchryver van Staat dagvaardt den grave van Essex voor het hof van den Raadt. Terwyl de zamengezwoeren te vergeeffich de aankomst der gezanten, die de graaf van Essex van den koning van Schotlandt hadt verzocht, verwachtten, en dat zy hunne oproerige byeenkomsten vervolgden, nam het hof maatregels om hen tegen te gaan. Op den 7 February kwam eerst de ridder Sakkeville, zoon van den grootfchatmeester, in het huis, daar zy byeen waren, onder schyn van den grave van Essex te bezoeken, maar voornamentlyk om hun getal en toebereidfelen te verfpieden. Naauwlyks was hy van daar vertrokken, of een geheimschryver van Staat \* kwam daar ook, en dagvaardt den grave van Essex om aan het huis van den grootfchatmeester, daar de Raadt reets vergadert was, te komen. Men zegt, dat hem ter zelve tydt een briefje in de hand wierdt gestopt, om hem te waarschouwen, dat hy zich zou wegmaken. Hy sloeg dezen raad in den windt, en vervult met zyne grote aanslagen trachtte hy door het voorwendfel van eene gewaande ziekte deze persoonlyke dagvaarding af te wyzen, van besluit zynde zyn leven voor zyne eer en vryheit op te offeren. Hy beraadflaagde echter met de zamengezwoeren, die

Besluit der zamengezwoeren.

\* Herbert.



1601. die hy veel koelder en op ver na zo vurig niet vondt federt het bevel van het hof. Men fteide op nieuw voor het koninklyke paleis of den Tour van Londen aan te taften, of de vergadering te fcheiden, en ieder naar zyn huis te laten trekken. De moedigfte party fcheen de wanhopigfte. Tot deze onderneming hadt men gebrek van alles, en men kon op de burgers van Londen geen ftaat maken, dat boven al tot deze onderneming noodzakelyk was. In deze verlegenheit zynde kwam een onbekende, die voorgaf van de gemeenten te komen, en verzeerde den grave van Effex van hunne genegenheit. Deze Mylord, al te ligtgelovig, ging aanftoats van zyn twyfelachtigen en ongeruften ftaat tot een dwaas vertrouwen over, en hieldt zich van een goeden uitflag verzekert, niet anders fprekende dan van aan te vallen en te zegepralen. Hy bouwde op een zandgrondt, en zag al zyne grote verwachting in een oogeblik verdwenen. Volgens het geen deze onbekende hadt gezegt beeldde zich de graaf in, dat de ridder *Thomas Smith*, burgermeester van de ftadt, en bevelhebber over duizend man, zich voor hem zou verklaren; en dewyl hy dacht, dat het gevaarlyker was langzaam te werk te gaan dan de zaak al te fchielyk voort te zetten, beflout hy den anderen dag, zynde een zondag, aan het hoofd der zamengezworenen in de ftraten van Londen te verfchynen, voor de deuren van de kerk van St. Paulus, in het uitgaan van de predikatie, te trekken, en daar aan de fchepenen en aan het volk de reden van hunne aankomft bekend te maken. Ondertuffchen zouden zyne zendelingen den ganfchen nacht aan de huizen van die van zyne party waren lopen, en hen aanzetten om de wapenen op te nemen, om het leven van hun hoofd, dat door Mylord *Cobham* en den ridder *Raleigh* \*, die hem daar van trachtten te beroven, in gevaar was, te befchermen.

Dwaas vertrouwen van dezen Mylord.

\* Hy was het met wien de graaf van Effex in het aanvallen op de Azores verfehild hadt gehad. Zie fol. 499.

Des anderen daags fcheen het als of de dag zyne aankomft niet verhaafte dan om den uitflag van de onderneming van den grave van Effex te befchynen. Drie honderd perfonen van aanzien kwamen zich by hem voegen, waar van de voornaamfte de graven van *Ruthlandt* en van *Southampton*, nevens de Lords *Sands* en *Mont-Eagle*, waren. Hy fprak hen niet van den koning van Schotland; hy maakte alleen gewag van zich zelve. Hy deedt eene korte aanspraak over de zamenzwering, het zy waar, of valsch, die men befloten hadt om hem om het leven te brengen, mitsgaders over het befluit, dat genomen was om zyne vyanden voor te komen, van regt naar het paleis te trekken, en de koningin te dwingen deze verdrukkers van eerlyke lieden en van de algemene ruft over te geven, zich beroemende, dat de burgers hem de sterke handt zouden bieden.

Hy wierdt haaft van het tegendeel overtuigt. De koningin, zo bezadigt in hare befluiten, als hy in de zyne olopende was, gaf hare bevelen zonder zich te haaften, wenichende dezen ganfchen hoop zonder bloedt te ftorten van een te doen fcheiden. Zy begon met zich van den opperichout te verzekeren, hem belaftende alle de burgers in hunne huizen te doen blyven, om zich op de bevelen van het hof gereed te houden. Dit gedaan zynde zondt zy den hertog van Worcester, den ridder *William Knolles*, en *Popbam*, hoofd van het gerecht, naar den grave van Effex, om hem te vragen, tot wat einde zo vele menfchen in zyn huis te zamen kwamen? Men hieldt de deur gefloten, en men kon daar niet in komen dan door een venfter, zonder dat hun gevolg toegelaten wierdt.

Zy vonden onder dezen hoop muitmakers niet

III Deel.

dan grote verwardheit. Zy floegen een kring rondom den grave van Effex, die hun hoofd was, en aan zyne zyden *Ruthlandt* en *Southampton* hadt. De graaf van Worcester fprak hem met deze woorden aan: *De koningin heeft ons gezonden om te weten waarom hier zo veel volk is zamengekomen? Indien, vervolgte hy, hen alle aanzierende, iemandt onder u duukt beledigt te zyn, heeft de koningin ons gelast hem al de voldoening te beloven, die de verdrukte onnosfelheit, die hare toerelucht tot hare rechtbank neemt, daar altoos zal vinden. Men legt ons lagen, antwoordde de graaf van Effex, en men wil ons in ftaap wiegen, om ons des te gemakkeliker te vermoorden. My zyn de binderlagen, die men my bereidt, genoeg bekend, geelyk ook de moordnaars, die men omgekocht heeft om my in myn bedt om te brengen. Men legt niet alleen op myn leven toe, maar ook op myne eer; en om my als een ftrafwaardigen te doen fterven heeft men nage maakte brieven, als of zy van my ondertekent waren, bedacht: weshalven wy befloten hebben ons te verdedigen, en ons voor het kwaad, dat ons nakende is, en ons onfchuldig leven, daar men ons van wil beroven, te befchermen. Terwyl *Popbam* weder wilde antwoorden, en *Southampton* hem tegen wilde gaan, wierden zy daar in door de grote menigte belet. Laat ons gaan, zeiden zy tegen den grave van Effex, en stelt u tot ons hoofd. Gy zyt verraden; men zoekt uwen val, en tot uwe behoudenis moet men geen oogeblik verzuimen. Laat ons aanftoats gaan. De graaf van Worcester, toen eene andere taal gebruikende, zeide: Ik beveel u uit den name der koningin, en uit kracht van de trouw, die gy haar fchuldig zyt, de wapenen neder te leggen.*

Aanspraak van de gemachtigden der koningin.

Deze woorden waren als een donderslag voor den grave van Effex. Hy begaf zich zonder een woordt te fpreken naar zyne kamer, daar hy van den grave van Worcester wierdt gevolgt, met een voornemen om hem tot zynen plicht te vermanen. Maar terwyl zy zamen fpraken hoorde men roepen: *Slaat hen dood*. Dit was een geroep, uit deze vergadering tegen de drie gemachtigden voortkomende. De graaf van Effex, beducht voor een manslag, dien hy niet goed keurde, deedt de deur in het slot, verzoekende geduldt te hebben tot dat hy van de ftadt zou wedergekeert zyn, daar hy met den opperfchout en burgermeester \* ging fpreken. Hy verzeerde hen, dat hy niet zou uitblyven, en hen na zyne wederkomft in vryheit ftellen. Ter zelve tydt vertrok hy aan het hoofd van twee honderd man, alle vaardige en ftoute gaffen, maar onwetende en flecht gewapend. De meesten hadden niet dan een bloten degen in de handt, en hunne mantels om de armen geflingert. De graaf van *Bedford*, Mylord *Cromwel*, en andere edellieden waren aan de zyde van den grave van Effex, die al voorttrok, roepende, om het volk aan te moedigen: *Voor de koningin, voor de koningin, willende te kennen geven, dat hy de wapenen niet dan ten beffe van de koningin hadt opgenomen; daar hy byvoegde: Men heeft het op myn leven toegelegt, verzoekende de burgers hem te willen byftaan. Maar de koningin hadt goede zorg gedragen, en niemandt maakte de minfte beweging voor hem. De Gefchiedenis legt daar de oorzaak van op den imborft der Engelschen, die wel grote liefhebbers van nieuwigheden zyn, maar nog groter van hunne fchatten, die zy door oproer vreedden te verliezen: daarcnboven aanbidders van eene koningin, die zy ver boven den grave van Effex lief hadden. Hy vervorderde ondertuffchen zynen weg, en kwam eindelyk aan het huis van*

Hy fluit de gemachtigden op.

\* Sheriff.

Nie-mand beweegt zich ter gunfte van hem.

sluit a-ge-re-

De go-im-bryver in Staat g-tardt m-gra-z van Effex oor het of van en laadt.

\* Her-ert.



1601. den burgermeester, dat byna aan het einde van de stad gelegen was. Hy maakte zulk een spoedt, dat hy, niettegenstaande het wintergety, zo nat bezweet was, dat hy een schoon hembdt moest aantrekken.

Zyn wanhoop en verwardheit. Toen bemerkte hy zyne ydele verwachting. Deze heer, by wien hy staat gemaakt hadt bystandt te vinden, was niet te huis, en hy vernam, dat hy by den opperschout gevluht zynde, zy hem voor een verrader hadden verklaart. Aanstonts liep hy uit het huis van den burgermeester, en niet meer wetende wat hy deedt, of wat hy zeide, riep hy: *De infante van Spanje, de infante van Spanje: zy is het, die men tot opvolger van het ryk van Engelandt moet verklaren*, als of hy beurt om beurt de Presbyterianen en de Roomschgezinden wilde aanhiten; en na dat hy de eersten onbeweeglyk voor hem hadt gezien, trachtte hy den yver van de anderen op te wekken. Maar het volk hielt zich zo stil op het tweede roepen als op het eerste.

De zeevoogdt bezet hem in zyn huis. Ondertusschen trok de zeevoogdt met een party geoeffend volk tegen hem op. Hy zich toen in geen staat ziende om hem wederstandt te bieden, en van al te grote verwaandheit tot al te veel neêrslagtigheid overgaande, dacht niet dan om weder te rug te trekken, de wapenen neder te leggen, en de drie gemachtigden, die hy nog opgesloten meende te vinden, te verzoeken zyn voorpraak by de koningin te zyn. Maar hy vondt hen vertrokken. Hy klaagde, maar te vergeeffich, dat men hen de deur hadt geopent, en zag zich aanstonts van den zeevoogdt omcینگelt. Deze laatste was van de graven van Cumberlandt en van Linkoln, nevens verscheide andere heeren, en van goede ruitery en voetvolk verselt. Hy plaatste eenige rondom het huis, kwam zelf aan, en trok met de overigen in den tuin, om de zamengezwoorenen den weg naar den Teems, die langs den muur stroomt, af te snyden. Dit verrecht hebbende vermaande hy den grave van Essex zich over te geven. Hy hadt voorgenomen een doortocht met den degen in de vuist te maken, opgezet zynde van Mylord Sands, die hem vertoonde, dat hunne behoudenis in de wanhoop bestondt: maar zyn moedt bezweek, hy trachtte een verdrag met den zeevoogdt aan te gaan, of veel eer, hy gaf zich aan zyn goedvinden over: want de zeevoogdt begeerde hem ook niet anders te hebben; doch hy stont hem deze drie voorwaarden toe: I. Dat men hen eerlyk zou handelen; II. Dat men hunne verdediging achtervolgens de wetten zou horen; en III. Dat men hen zodanige leeraars in het gevangenhuis zou geven, als zy zouden verzoeken om 'er van getroott te worden.

Men brengt hen naar den Tour. Het verdrag gesloten zynde kwamen alle de edellieden van de party van den grave van Essex, vielen voor de voeten van den zeevoogdt, en boden hem hunne degens aan. De graven van Essex en van Southampton wierden langs den Teems naar den Tour gebracht, en die van Ruthlandt, nevens de Lords Sands, Cromwel, Mont-Eagle, en de ridders D'Anvers en Bromley, wierden in een andere schuit mede derwaarts gevoert. Men zondt de overige zamengezwoorenen in verscheide andere gevangenhuisen. Alzo was het dat in minder dan twaalf uren deze gansche muitery, die de gehele stad met eene omkeeringe scheen te dreigen, eindigde, zonder dat 'er het minste teken van overbleef. Ieder sprak daar van naar zyne gedachten. Eenigen noemden het een ingebeelde schrik ten aanzien van het hof: anderen noemden het eene dwaasheit ten aanzien van den grave van Essex. Die zich nog krachtiger verklaarden zei-

den, dat het eene ongeduldigheid en een zucht was van zich te wreken; en zommigen gaven het den naam van verwaandheit. Maar daar waren 'er weinigen, die daar een oproer, of een misdaadt van gekwetste hoogheit van maakten.

Het was nochtans deze naam, dien het hof daar aan gaf. Des anderen daags deedt de koningin door een heraut uitroepen, dat zy het volk voor de trouw, by deze gelegenheit aan haar tegen de zamenzweeters bewezen, bedankte. Twee dagen daar na nam men *Thomas Lee*, nabestaande van den ridder van den zelven name, in verzekering. Des avonds vondt men hem naby de deur van de koningin peinzende, bleek als de dood, geheel bezweet, tot verscheide malen vragende of de koningin haast zou eeten, en of 'er niemandt by haar was. Hy was van den ridder *Crosse* verklikt, dien hy hadt voorgelagen zes dappere mannen van hunne party te verkiesen, om naar hare Majesteit te gaan, en haar te dwingen de gevangenen hunne vryheit te geven. Hy bekende de daadt, maar ontkende haliterrig, dat hy op het leven van de koningin hadt toegelagt. Men maakte zyn rechtsgeding op, en hy wierdt met de doot der verraders gestraft.

De graaf van Essex verschenen de graven van Essex en van Southampton voor de Pairs, te Westmunster vergadert. Mylord *Bukburst*, groot-schatmeester, was voorzitter, met den tytel van groot-opperrechter, verselt van negen graven, een burggraaf, en vyftien baronnen. Hy hadt tot medehelper *Popham*, opperrechter, *Periam*, baron van den Exchequer, en vyf meesters in de rechten. De graaf van Essex trachtte eenige van de rechters van de handt te wyzen, maar men stelde hem de voorrechten van de Pairs voor oogen, waar op hy zweeg. Hy gaf zich aan hun oordeel over, betuigende zyne onschuld, alzo hy niets gedaan hadt dan volgens de wetten der natuur en noodzakelykheit, zonder eenig voornemen van oproer gehad te hebben. *Elverton*, sergeant in rechten van hare Majesteit, beschuldigde hem over misdaadt van hoog-verraadt. Hy vergeleek hem by *Catiline*, om dat hy zich, gelyk deze, van allerhande slag van volk hadt bedient, zelfs ongodditen en Papijsten aan zyne zyde getrokken hebbende. Hy verweet hem zyne ondankbaarheid tegen eene vorstinne, die hem met weldaden hadt overladen. *Coke*, algemeen pleitbezorger, overtuigde hem van gekwetste hoogheit door het opnemen der wapenen, en door het voornemen, dat hy hadt gehad van het paleis en den Tour aan te tasten, en zich van de koningin meester te maken. Hy wederleide de verontschuldiging van den grave, gegrond op het recht der natuur, om deze reden, dat de achtbaarheid van een vorst door de wraak der onderdanen niet mag geschonden worden. Hy eindigde met deze woorden, dat het te wenschen was geweest, dat deze Mylord, die de eerste koning van Engelandt met den name van *Robert* hadt willen zyn, de laatste mogt wezen van den name der graven van Essex, van den tak van *Evreux*. Zyn wensch wierdt ten dele vervult. Het is waar, dat 'er naderhandt twee graven van den name van *Robert* zyn geweest; maar de laatste stierf in de wieg †, waar door dit huis in zyn persoon eindigde.

De graaf van Essex was niet verzet door eene zo krachtige redenvoering; hy verzocht de Pairs, dat zy zich daar niet door zouden laten verblinden, maar de zaak in den grondt onderzoeken. Hy verwierp of wees de artykelen af; hy betuigde zyne onverbrekelyke aankleving aan de koningin en aan de Anglikaansche kerke. Hy be-

Thomas Lee wordt gevonden op het leven van de koningin te hebben toegelagt.

De graaf van Essex verschenen voor de Pairs.

Hy wordt van het volk van de koningin beschuldigt.

† in het jaar 1646.

Hy verdedigt zich.

klaag-



1601. klaagde zich ook, dat men zyne schriften nage-  
maakt, en priesters omgekocht hadt, om als  
valſche getuigen tegen hem te dienen. Byna de  
zelve beſchuldigungen wierden tegen den graaf  
van Southampton ingebragt, die zich ook van  
zyn kant byna op de zelve wyze verdedigde.  
Terwyl de algemene pleitbezorger het voornemen  
van de koningin in haar paleis te belegeren op  
het breedſte uitmar, viel de graaf van Southamp-  
ton in zyne reden, en vroeg hem: *Gelooft gy in  
uw gemoed, dat de graaf van Effex en ik op het  
leven van hare Majesteit hebben willen toelaggen?  
Wat uw voornemen mag geweest zyn, antwoordde  
de algemene pleitbezorger, ik zou gevreeft  
hebben, dat het u zou hebben gegaan gelyk het Hen-  
rik, hertog van Lankaster\*, tegen Richard den  
II ging. Lankaster naderde den koning, en ver-  
zocht onder zekere voorwendselen het wegzenden  
van zyne kwade raadſlieden; en ziende, dat deze  
vorst in zyne macht was, benam hy hem de kroon en  
het leven.*

\* die na-  
derhandt  
met den  
name  
van Hen-  
rik den  
IV kon-  
ning  
wierdt.  
† zegel-  
bewaar-  
der van  
Engel-  
landt on-  
der Ja-  
cobus  
den I.

François Bacon †, een zeer welsprekend man,  
en een groot rechtsgeleerde, nam het ganſche  
rechtsgeding tegen den graaf van Effex op zich.  
Hy vergeleek hem by *Piffyratus*, die onder het  
voorgeven van het algemene welzyn te bezorgen  
de regering van het gemenebest van Athene aan  
zich wilde trekken.

Na de beſchuldiging en verdediging gehoor-  
te hebben vroegen de Pairs aan de rechtsvorde-  
raars (a) hun gevoelen te weten. Zy antwoord-  
den, dat de gevangenen ſchuldig aan oproer wa-  
ren, en dat hun oproer eene misdaadt van gek-  
wectſte hoogheit was, naardien hun voornemen  
niet zou hebben kunnen uitgevoerd worden dan  
ten koſte van den troon en het leven van de re-  
gerende koningin. Zy bewezen hun gevoelen  
met de keizerlyke wetten, en door het voor-  
beeld van *Eduarden Richard den II*, aangetaſt, afge-  
zet en vermoord door hunne oproerige onderdanen,  
die den eenen moed wil na den anderen begingen.

Zyne  
aan-  
ſpraak  
aan de  
Pairs.

Na dat de groot-opperrechter de beſchuldigten  
hadt doen uitgaan, kwam men tot het ſtem-  
men. Men riep hen een uur daar na weder  
binnen, om hen hun vonnis voor te lezen:  
maar men vroeg hen alvorens, of zy iets had-  
den te zeggen om de uitſpraak van hun von-  
nis tegen te houden. *Ik verzoek u, Mylords,  
zeide de graaf van Effex, de genade van de ko-  
ninginne voor den grave van Southampton te ver-  
zoeken. Hy is het waardig. Wat my betreft,  
vervolgde hy, ik heb het leven niet lief, en  
ſterf wel te vrede, getrouw blyvende aan Godt  
en aan de koningin. Des niettegenſtaande ver-  
acht ik hare genade niet; maar ik darf my de  
zelve niet beloven. Voorts, Mylords, indien gy,  
zittende in de rechtbank, my hebt gevonnist, zo  
verzoek ik, dat gy my in uw gewiſſe van de mis-  
daadt van gekwectſte hoogheit, daar ik nooit ge-  
dachten toe heb gehad, gellieft vry te kennen.* De  
graaf van Southampton deedt de zelve betui-  
ging. Men maakte hen het vonnis bekend,  
dat zy zouden gewurgt en gevierendeelt wor-  
den. *Dit ligebaam, zeide de graaf van Effex,  
zonder zich te ontſtellen, kon echter meer dienſt  
aan hare Majesteit en aan zyn vaderlandt doen.*

Zyne  
ſtandvaf-  
tighet na  
het horen  
van zyn  
vonnis.

Verscheide medeſtanders wierden des anderen  
daags te voorſchyn gebragt: maar de koningin  
zondt een brief, waar door deze rechtsvervol-  
ging wierdt geſtaakt, en naderhandt bewees zy  
hen genade. De graaf van Effex moest voor al-  
le betalen\*. Hy wierdt op den 25 February,  
na dat hy met den grootſchatmeester en den ge-

\* wel te  
verſtaan  
van de

(a) *Juſticiars.* Zy dienen niet dan om de wet uit te leggen;  
maar de uitſpraak der Pairs nicht zich altydt daar naar.

heimſchryver van Staat, *Cecil*, was verzoent, 1601.  
van wien en in de tegenwoordigheit van den  
zeevoogdt hy verzocht, dat hy binnen den Tour  
en niet buiten in de open lucht mogt gerecht  
worden. *Ik verzoeke, zeide hy, geen genade voor  
myn leven: want het is ſtrydig met de veiligheit  
der koningin.* Hy beſchuldigde ook voor zyn  
ſterven zynen dienaar *Caffe*, dien hy de ſchuld  
van al zyne ongelukken gaf, nevens den ridder  
*Nevil*, en verſcheide anderen. Op het ſchavot  
geklommen zynde bekende hy zyne ſchuld, noe-  
mende zyne misdaadt moorddadig, afſchuwelyk  
en beſmettelyk. Hy betuigde echter nooit een  
toeleg op het leven van hare Majesteit gemaakt  
te hebben; dat hy geen Godverzaker, noch  
Roomſchgezinde was, en dat hy al zyn betrou-  
wen op de barmhertigheit van Godt en het ly-  
den van *JESUS CHRISTUS* ſtede. Hy  
badt Godt, dat hy hem tegen de ſchrikken des  
doods, waar van hy in veldſlagen niets hadt ge-  
weten, maar waar van hy beleedt in dit oog-  
blik gevoelig te zyn, wilde verſterken. Ver-  
volgens op zyne knien vallende deedt hy een kort  
en krachtig gebedt, herhalende de artykelen des  
Apoſtoliſchen Geloofs; en zyn hoofd op het blok  
leggende ſprak hy de eerſte verzen van den een en  
vyftigſten Psalm, zeggende ten laaſte: *Heere, in  
uwe handen beveel ik mynen geest.* Dit was het te-  
ken, dat aan den ſcherprechter gegeven was, die  
hem in drie ſlagen het hoofd afloeg †; maar  
met den eerſten ſlag was hy reets dood: eene  
doodt, die een kerkelyk perſoon beter voegde,  
zeiden naderhandt de maarschalk van Biron en  
andere goddeloze menſchen, dan een veldover-  
ſte; als of de kloekmoedigheit in eene beſtacht-  
tige verwoedheit, die zelfs Godt tot op het  
ſchavot tpoſteert, beſtondt. *Biron* betoonde kort  
daar na eene veel ſchandelyker laſheit, wanneer  
hy het leven door de zelve ſtraf met de bloeit  
van een wanhopig menſch moest verliezen.

1601.  
zulve,  
die de  
koningin  
hare ge-  
nade  
ſchonk,  
en niet  
die ge-  
vonnist  
en ge-  
recht  
wierden.

Zyne  
belyde-  
nis op  
het ſcha-  
vot.

Zodanig was het einde van Mylord *Robert van  
Evreux*, graaf van Effex, in den ouderdom van  
vier en dertig jaren, vervullende alzo de droevi-  
ge voorzegging van zynen vader, die hem riedt  
zich te wachten voor dezen bepaalden tydperk  
van hun huis; een onderdaan van grote ver-  
dienſten, welgemaakt, beleeft, verplichtende,  
en zo dapper, dat hy den naam van den Engel-  
ſchen *Achilles* hadt verdient; maar zeer eer-  
en ſtaatzuchtig. Hy was afkomstig van de oude  
graven van *Evreux*, uit *Normandrie*, die *Willem*  
den *Veroveraer* waren gevolgt: maar dit huis is  
zynen rykdom en het graafſchap van Effex aan  
dat van *Bourchier*, met welkers erfgename een der  
voorzaten van Mylord *Robert* trouwde, gelyk  
wy elders gezegt hebben, verſchuldigt. Zyne  
verdienſten verwekten hem vele benyders by de  
koninginne: maar hy zou over hen alle gezege-  
praalt hebben, indien hy zich zelve hadt kun-  
nen overwinnen, en met meer dankbaarheid de  
gunſten van zyne ſouvereine gebruiken. Zyne  
trofſchheit deedt hem meer kwaad dan de haat  
van zyne vyanden. Het was deze trofſchheit,  
die hem ten val bragt. De koningin, van voor-  
nemen hem nogmaals hare genade te bewyzen,  
hadt reets den ridder *Carew* gezonden om de uit-  
voering van het vonnis te ſtremmen, wanneer  
men haar de laaſte woorden van den ongelukki-  
gen Mylord kwam zeggen, *Dat het leven van  
hare Majesteit in geen verzekerdheit zou zyn zo  
lang als hy leefde.* Wat de mening van deze wo-  
den mag geweest zyn, het is niet wel mogelyk  
de zelve ten beſte te duiden. Daarenboven was  
de koningin zeer misnoegt, dat hy haar om geen  
genade hadt verzocht. Zy zondt een anderen

† De ko-  
ningin  
hadt zyn  
dood-  
ſtraf ver-  
zacht.

Het oor-  
deel daar  
over van  
den  
maars-  
chalk  
van Bi-  
ron.

Zyne af-  
komst en  
hoeda-  
nigheit.



1601. bode, met last om zyne straf te verhaasten. Voorts, wat belangt het verhaal van den ring, dien men zegt dat zy aan den grave van Essex zou hebben gegeven, met verzekering van hem altoos vergiffenis te verlenen, wat misdaadt hy ook mogt begaan hebben, wanneer hy haar den zelven wederzondt, en dat dit pandt in handen van de gemalinne van den zeevoogdt *Howard* was gestelt, om den zelven aan de koningin te vertonen; van het verraadt van deze vrouwe, die den ring niet gaf\*; de bekentenis, die zy daar van op haar sterfbedt deedt; de grote droefheit, die *Elizabeth* daar over hadt, die sedert niet wilde eeten, noch drinken, maar van honger en van wanhoop stierf, om dat zy in den val van haren minnaar, die haar om genade hadt gesmeekt, hadt bewilligt: dit ganfche verhaal, zeggen wy, is een verlichtfel. Men vindt het echter in de schriften van een schryver †, die vol van diergelyke byzonderheden is, waar van hy geen ander verzekerdheit geeft, dan dat hy het heeft horen zeggen. Maar geen schryver voor hem maakt daar eenig gewag van, en het is genoeg bekend, dat diergelyk soort van overleveringen zeer verdacht is (a). De gewaande drift van de koningin voor dezen heer is van den zelven aardt. Al de geschiedschryvers spreken niet dan van achting; en wat belangt de liefde van de koningin, de hoge jaren, daar de zelve reets toe was gekomen, zyn voldoende genoeg om haar daar omtrent te verontschuldigen, en te tonen, dat het een vervolg van het verzierde verhaal van den ring is, daar het geheel op steunt. Indien zy tranen over het sterven van haren onderdaan heeft gestort, dat moet men aan haren goeden imborst en aan het leedwelen, het welk zy hadt, om dat zy gedwongen was geweest dezen ongelukkigen Mylord te straffen, dien zy met hare gunst hadt vereert, toelchryven.

Men maakte het rechtsgeding van zyne medestanders\*, de ridders *Blount*, *D'Avvers*, *Davis* en *Merik*, benevens *Cuffe*, op. Zy wierden aan de misdaadt van gekwetste hoogheit schuldig verklaart. De welsprekendheit van den laatsten hieldt de rechters eenigen tydt op. Hy kon niet ontkennen, dat hy altydt by de zamengezworenen hadt geweest, en dat hy in het zelve huis, daar zy byeen gekomen waren, en met de anderen was gevangen. *Ik was daar*, zeide hy, *tegen myn wil als opgesloten, en kon geen middel vinden om daar uit te raken.* Men oordeelde, dat dit alleen eene uitvlucht was, en het bleek, dat hy waarlyk een medestander was geweest. Voor zyn sterven deedt hy een yverig gebedt om Gods genade af te smeken, betuigende, dat hy nooit in eenige zamenzwering tegen de koningin was getreden. De schryvers roemen zyn verstant en zyne geleerdheit, en beklagen, of veroordeelen zynen al te woelachtigen imborst, altydt te onvrede, en zeer geneigt tot muitery.

De ridder *Merik*, die na hem wierdt gerecht, geleck meer naar een soldaat. Hy hieldt zich niet op met eene aanspraak te doen; maar haakte naar de doot, en was onvernoegt van *Cuffe*, om dat hy te onrechter tydt op eene plaats, daar men niet dan op de doot moest denken, den

(a) Een ongenoemd Engelsch schryver, de welke nieuwelings eene Geheime Geschiedenis der koningen en koninginnen van Engelandt, van *Willem* den Veroveraar af, tot het einde der regering van de koningin *Anna*, waar in hy doorgaans meer kwaad dan goed van hen zegt, heeft in het licht gebragt, geeft dit verhaal, wy weten niet met welke zektheit, mede als eene waarheit op, en voegt daar zelfs by, dat wanneer de gemalin van den zeevoogdt *Howard* de koningin de zaak, als boven verhaalt is, op haar sterfbedt bekend maakte, deze vorstin zo hevig wierdt, dat zy deze byna ziektogende vrouw niet alleen zeer mishandelde, maar haar ook in den afgrond van de helle verzylochte.

wysgeer wilde spelen. Voorts scheen hy zeer verblyd, dat hy het noodlot van den grave van Essex, dien hy voor den eersten man van Engelandt hieldt, zou volgen. Hy rekende het voor eene eer hem aangekleeft te hebben, en zyn getrouwe medgeel in zyne voor- en tegenspoeden geweest te zyn. Men ontdekte naderhandt de valschheit van de brieven, die men aan den grave van Essex hadt toegeschreven †, en men vernam, dat een *Jan Daniel* de schryver daar van was geweest. Hy wierdt op de kaak gezet, en in eene boete van drie duizend ponden en eene eeuwige gevangenis verwezen.

De graaf van *Marr*, gezant van den koning van Schotlandt, kwam te Londen, om zich benevens hare Engelse Majesteit over het ontdekte verraadt, zo haast gedempt als ontdekt, te verblyden. Hy was ook gelast te klagen over de toegevendheit omtrent *Valentin Thomas*, van wien wy reets hebben gesproken, en verzocht ter zelve tydt de ontslaging van twee Engelschen, die de officieren van de koningin in Schotlandt, daar zy gevluicht waren, hadden opgeligt. *Elizabeth* betuigde haar genoegen in de goede verstandhouding met den koning zynen meester, en verzekerde hem, dat men de misdaadt van *Valentin Thomas* alleen door de vingeren hadt gezien uit aanmerking van dezen vorst, om niet ruchtbaar te maken eene beschuldiging, die, schoon valsch, ligtgelovigen voor waar zouden hebben kunnen aannemen, of kwaadaardigen genoeg geweest zyn om te veinzen, dat zy daar geloof aan sloegen. Ten aanzien van de twee Engelschen, door den gezant opgeëischt, gaf zy hem te kennen, dat zy haar recht in het gevangennemen van twee overlepers, die hare ingeborene onderdanen waren, geoeffent hebben, men geen reden hadt de zelve weder te eischen, en dat een vorst, die zo naauw met haar verbonden was, geen schuilplaats aan muitmakers, die uit hun vaderlandt niet waren vertrokken dan om oproer te verwekken, hadt behoren te geven. De gezant hadt ook het genot van vericheide lenen, onder Engelandt leggende, verzocht, het welk hem wierdt geweigert; maar daar tegen stondt *Elizabeth* aan den Schotischen koning eene verhoging van wedde van twee duizend ponden Sterlings toe.

In dezen tydt kreeg de koningin tyding, dat de Spaansche galeien waren in zee gestoken, dreigende niet alleen Hollandt en Zeelandt, maar ook Engelandt aan te tasten. Om zich daar tegen te stellen besloot zy galeien tegen galeien te zenden, en liet 'er in hare havens maken. Maar men wierdt gedwongen dit werk te staken, doordien de zelve in het Kanaal niet konden gebruikt worden. De Vereenigde provinciën gaven van haren kant werk genoeg aan de Spanjaarden, om hen de lust tot het landen te benemen, gelyk wy in het vervolg van den oorlog in Nederlandt zullen zien.

De aartshertog *Albert* belegerde toen Oostende, en *Henrik* de IV, ongerust over Calais\*, was daar naar toe getrokken. *Elizabeth* deedt hem daar door den ridder *Thomas Edmond* begroeten. Om zulk eene verplichtende beleefdheit, die zo aangenaam in deze tyds gelegenheit was, te beantwoorden, zondt de Allerchristelykste koning den maarschalk van *Biron* naar Engelandt, verslet van den grave van *Auvergne*, en den besten adel van het Franfche hof. Het was in den tydt van dit gezantschap, dat *Elizabeth* den maarschalk van *Biron* eens by de handt vattende, hem eene menigte hoofden wees, die op den Tour van Londen op staken stonden, en hem

† Hy hadt het ten dage van zyne terechtstelling ontkeent. Zie fol. 525.

Gezant van den koning van Schotlandt te Londen.

De koningin laat galeien maken.

\* Deze stad was hem by het verdrag van *Vervins* weder overgeleverd. De maarschalk van *Biron*, gezant van *Henrik* den IV, komt te Londen. Zamenspraak van *Elizabeth* met hem.

\* van wegens zekeren minneyver, zegt men, dien zy tegen een grave van Essex hadt opgevat.  
† De *Mauvier*.

\* aan welke de koningin geen genade bewees.

Ge-rechts-uitvoering van de andere zamengezworenen.







1601. wierdt ook stadvoogdt van Barwik, en bekleedde al zyne verscheide bedieningen met groten roem. Hy was nergens over te beschuldigen dan over zyne al te grote trotschheit, die hem belette het hof aan te kleven, zeggende tegen zyne vrienden, die hem rieden wat meer aan de handt te komen, dat het hof met zyn imborst geenzins overeenkwam, en dat hy geen wurm zynde niet kon kruipen.

1597. De gevallen van den grave van Essex, daar  
1598. zyn landvoogdyschap van Ierlandt het voor-  
1599. naamste van was, heeft ons verplicht de beroer-  
1600. ten van dit ryk gedurende het jaar 1599, dat de-  
1601. ze Mylord het als onderkoning regeerde, te ver-  
1602. halen. Wy zullen nu van het voorgevallene in  
de twee voorgaande en de vier daar op volgende jaren spreken, om gevolgelyk een einde van deze oorlogen onder de regering van *Elizabeth* te maken. De graaf van Tyrone was daar het voornaamste beweegracht van, daar het alles op draaide. Hem ontbrak geen moedt; maar hy bezat nog veel meer trouwloosheit: voorts was hy zo bekwaam, dat hy zich altydt by de veldoversten wist aangenaam te maken, en zich ondertusschen van de verdeeldheit, die hy onder hen hadt gezaait, te bedienen. Dit was her, dat hy deedt ten aanzien van den onderkoning *Ruffel* en den veldoverste *Norris*; zo dat de koningin geen beter middel wist dan den eersten te huis te ontbieden, en in zyn plaats Mylord *Borough* te zenden; in der waarheit een dapper man, maar die tot zulk eene bediening geen ondervinding genoeg hadt. Men zegt, dat zy nog een mislag beging met hem boven den veldheer *Norris* te stellen, die meer dan hy verdient hadt deze regering waar te nemen. Hy, die zich de zelve waardig oordeelde, was over deze verkiezing in zyn nadeel niet te troosten. De genegenheit, die hy voor den grave van Tyrone hadt betuigt, verplichtte mogelyk de koningin hem wat in te binden. Hy kon het niet verduwen, en stierf kort daar na van droefheit. Hy was de tweede van de zes zonen, uit het huwelyk van Mylord *Norris* met de erfgename van *Tame*: maar gelyk als wy hebben gezegt, men gaf hem den voorrang onder de broeders, hoewel zy alle van eene uitmuntende dapperheit waren. Hy hadt den oorlog in Vrankryk onder den vermaarden *Coligni* geleert, en was naderhandt in Ierlandt als hoofdman onder het bevel van *Walther van Ecreux*, grave van Essex, en in de Nederlanden als kolonel van de Engelische troepen, en als veldmaarschalk in het leger van den veldoverste *Hobentlo* in dienst van de algemene Staten geweest. Vervolgens wierdt hy in Ierlandt voorzitter of regeerder van de provincie van Mounster gedurende twaalf jaren, en hadt het bevel over het krygsvolk, dat *Elizabeth* naar Bretagne zondt. Hy droeg zich zo wel in deze verscheide bedieningen, dat het schein, dat hy de zelve de eene na de andere hadt verdient, en dat hy niet dan by trappen, gelyk een dapper soldaat, die zyn geluk aan zynen moedt verschuldigt is, tot deze waardigheden was opgeklimmen. Daar ontbrak hem niet tot vermeerdering van eer dan het landvoogdyschap van Ierlandt. Hy vleide zich daar mede; zyne vrienden waren ook van deze gedachten, en zyne dienften schenen hem daar van te verzekeren. Zyn ongeluk en vyanden beroofden hem daar van, en hy kon de belediging, die hy meende ontfangen te hebben, niet overleven.

Ondertusschen kwam Mylord *Borough* in Ierlandt. De graaf van Tyrone, verzet over de doodt van den veldheer *Norris*, verzocht eene

wapenschorffing, die de onderkoning hem niet dan voor een maandt toefstondt. Deze tydt verstreken zynde trok hy naar den grave van Tyrone, dwong de oproerigen in hunne afgesnedene wegen, rukte voor de voornaamste sterkte aan het Zwarte water\*, die hy met geweld innam, en opende zich alzo den toegang tot de landen van dit hoofd der party. De vyandt verscheen des anderen daags op eene hoogte, en wierdt geflagen. De Engelischen verloren daar verscheide officieren; onder anderen bleef 'er de graaf van Kildare, wiens doodt iets byzonders hadt. In dezen aanval, waar in hy het bevel hadt gehad, wierdt hy niet gedood; maar twee van zyne broeders daar in gebleven zynde, ging hem dit verlies zo zeer ter herte, dat hy kort daar na stierf: een wonderlyk bewys van overeenkomst, die men niet kan toefchryven dan aan de melk, die zy aan de zelve borsten van eene min hadden ingezogen, waar van de voorbeelden in Ierlandt gemeen zyn. Echter is het wonderlyk, en de natuurkenners zouden veel werk vinden om daar de rechte oorzaak van te ontdekken. Daar zyn wonderen van de Natuur, die onmogelyk kunnen nagegaan worden, en het zou grote verwaandheit zyn het geen ongelooflyk schynt te ontkennen.

De onderkoning, deze sterkte in staat van tegenweer gestelt hebbende, trok met zyn leger weder te rug. Naauwlyks hadt hy zich gewend, of de graaf van Tyrone, denkende, dat zyn welvaren en achting verloren waren, indien hy de zelve niet weder won, kwam de zelve belegeren. De onderkoning vloog aanstonts om ze te ontzetten, maar stierf onderwegen. De oproerigen, dit vernomen hebbende, maakten een vreugde-geschal: doch zy verblydden zich te vergeeffich; zy liepen tot den storm met meer geweld dan moedt, en wierden schandelyk afgewezen, latende eene menigte van doden in de grachten leggen. Zy vervolgden echter de belegering met grote hardnekkigheit, denkende de Engelischen door gebrek van mondkofft tot de overgave te dwingen. Zy bragten hen waarlyk tot het uiterste; maar de standvastigheit van den slotvoogdt was hun behoudt, en gaf tydt aan den grave van Ormond, die tot algemeen plaats-houder was verheven, om hen te verlossen. De bisschop van Meath, en de geheimfchryver *Fentin*, zyne gemachtigden, maakten een verdrag met den grave van Tyrone, by het welke hy beloofde, dat hy met het werken aan zyne batterijen in twee maanden niet zou voortgaan, en de belegerden vryheit geven om zich van mondkofft te voorzien. Maar niettegenstaande deze wapenschorffing moedigde hy onder de handt de zonen van *Feagh Mak-Hugh* in de provincie van Leinster aan, en beloofde hen zynen bystandt.

In het volgende jaar vatte hy de wapenen weder op met meer verwoedheit dan ooit. De ridder *Henrik Bagual* bragt dertien benden tot bystandt van die van Blakwater byeen, die hy door de afgesnedene wegen in drie hopen verdeelde. De graaf van Tyrone, van dezen optocht kennis krygende, verwachtte hen in een doortocht, daar de bosschen, heuvelen en moerassen hen van de andere twee hopen van zyn klein leger scheidden, en viel met al zyne macht op hen aan. Zyn haat deedt hem den maarschalk zoeken, die van zynen kant geen minder lust tot vechten toonde. Maar het geluk was de oproerigen gunstig, en *Bagual* wierdt in den eersten aanval, muntende in dapperheit en wanhoop uit, gedood. Toen kwam de tweede hoop tot bystandt van den eersten,

1597.

Wonderlyke uitwerking van de overeenkomst of Blakwater.

Doodt van den onderkoning.

1598. Slaan der Engelischen door den grave van Tyrone.

en



onder-  
uit-  
king  
de  
reco-  
mit  
of  
ker.

voit  
den  
ker-  
ning.

98.  
n der  
el-  
t  
den  
evan-  
one.

1598. en vergaderde het overschot niet weder by malkander dan ten koste van het grootste gedeelte van de hunne, die daar het leven by inschoten. Het was alleen de achterhoede, die een gelukkigen aftocht maakte, en die *Wingfield* weder zonder groot verlies naar *Armach* bragt. Het verlies was groot naar het volk, dat gevochten hadt. Alle de hoofdmannen van de dertien benden, nevens vyftien honderd soldaten, bleven dood. Maar de schande was nog groter: de soldaten zeiden opentlyk, dat hun bevelhebber door zyne onkunde daar de oorzaak van was geweest, hebbende hen op een slagbank op eene plaats, daar zy zich niet konden verzamelen, noch malkander helpen, gebragt. Terwyl zy met klagen doende waren, vergrootte de graaf van *Tyrone* zyne overwinningen door zegepralende uitschateringen. Hy beelde zich in, dat hem de eer der zegepraal toekwam. Hy bediende zich ook daar van, zettende het beleg van *Blakwater* met meer yver voort, zo dat zich de belegerden eindelyk, uit gebrek van levensmiddelen, en geen bystandt te gemoet ziende, overgaven.

Deze gelukkige uitslag verhefte hem tot den hemel onder die van zyne natie, die hem hunnen verlosser noemden. Byna de gansche provincie van *Mounster* stondt op, en om deze oproermakers aan te moedigen zondt de graaf van *Tyrone* daar duizend man, onder bevelhebbers van vele verdiensten. De landvoogdt van deze provincie trok tegen hen op; maar hy wierdt door de Ieren van zyn leger verlaten, en gedwongen met twee honderd Engelschen naar *Cork* te wyken; zo dat de oproerigen zich meester in het veldt ziende schrikelyke verwoestingen aanrechten. Niets ontquam hunne wreedheit, noch hunne gierigheid: zy vernielden en verbrandden de sterkten en de huizen, na dat zy de zelve alvorens hadden geplundert, en alle de inwoonderen ontwapent. De geschiedschryver merkt aan, dat dit niet zou zyn voorgevallen, indien men beter voor de volkplanting hadt gezorgt, en dat de bezitters daar meer landvolk hadden aangestelt, naardien deze laatste in staat zouden zyn geweest om de eilanders af te keren. Hoe het zy, de oproerigen verhoovaardigden zich op deze voordeelen: zy maakten nog een hoofd, doch onder het bevel van den eersten. Het was *Jakob Fitz-Thomas*, van het geslacht der graven van *Desmond*, zyne afkomst gansch onwaardig, en de goddeloofte mensch van de gansche wereld.

Deridder  
*Bingham*  
tot on-  
derko-  
ning van  
Ierlandt  
aange-  
stelt;  
maar hy  
stierf op  
zyne  
aan-  
komst.

Deze beroerten ontrufften het hof geweldig. Men wist niemant bekwaamer om de zelve te beteugelen dan den ridder *Richard Bingham*; zo dat men besloot hem derwaarts te zenden. Hy hadt te voren met veel roem het gebiedt in de provincie van *Connacie*, maar mogelyk ook met te veel strafheit, gehad: ten minste die van deze provincie bragten hunne klagen voor *Elizabeth*, die hem te huis ontboodt, en op de beschuldiging van zyne vyanden gevangen deedt zetten. Men hadt hem thans zo nodig, dat men hem in vryheit stelde; zo dat het algemene welzyn het tegen het belang van eenige byzonderen overhaalde. Hy kwam in Ierlandt met meer aanzien dan hy daar uit getrokken was, maarfchalk van het ryk en opperbevelhebber in de provincie van *Leinster* geworden zynde. Maar naauwlyks was hy te *Dublin* aangekomen, of hy stierf, minder te beklagen, dat hy deze eer zo weinig dagen hadt genoten, dan gelukkig, dat hy de zelve voor

III Deel.

zyn sterven hadt wedergekregen.

Zyne doodt ontruffte het hof op nieuw. Het was tydt, dat men in de wanorder van Ierlandt, die dagelykch groter wierdt, voorzag, met daar een landvoogdt naar toe te zenden, die bekwaam was het zelve wederom in rust te brengen. Maar men vondt zich hoe langs hoe meer belemmert om een bekwaam voorwerp te vinden. Eindelyk viel de keur op den grave van *Essex*, gelyk hy hadt gewenscht: minder tot zyne eer dan tot zyn ongeluk, gelyk wy hebben verhaalt, nevens al het geen in het jaar 1599 was voorgevallen. Wy gaan dan tot dat van het volgende jaar over.

1599.  
De graaf  
van Essex  
volgt op  
hem.

De graaf van *Tyrone*, opgeblazen door zyn 1600. geluk en de ongelukken, die de Engelschen slag op slag overgekomen waren: daarenboven door den paus geluk gewenscht, die hem, zo hy zich inbeelde, voor een anderen phenix hieldt, doordien hy hem een veer van dezen vogel hadt toegezonden, dacht niet anders dan om zyne grote ontwerpen uit te voeren. Hy hieldt nochtans zyne aanslagen zo geheim, als hem mogelyk was, en trok in het midden van den winter in het graafschap van *Tiperari*, niet dan onder schyn van *Godvrucht*. In dit graafschap was een klooster van geestelyken van de orde van *Cisteaux*, door *Donal O-Brian*, koning van *Limmerik*, in het jaar 1169, volgens eenigen, en volgens anderen in het jaar 1181 ter eere van het *H. Kruis*, daar dit klooster den naam van droeg, gesticht. Men zeide, dat daar een stuk van het kruis, waar aan de Zaligmaker van de wereldt hadt gehangen, wierdt bewaart. *Tyrone* veinsde de reis te doen om dit zogenoemt heilig overblyfsel te zien. Maar hy was daar niet zo haalt gekomen, of hy moedigde al de Ieren, die de wapenen nog niet hadden opgenomen, tot een opstandt aan. Hy porde hen door zynen raadt aan, en won hen door zyne beloften. Hy bevelligde *Fitz-Thomas* in den tytelt van graaf van *Desmond*, dien de oproerigen hem hadden gegeven; nam gyselaars van de genen, die hem verdacht waren, en plunderde de landen der genen, die gehoorzaam bleven. Gedurende deze vyandelykheden viel 'er iets tusfchen *Mak-Guire* en den ridder *Warham van St. Leger*, die het bevel over twee partyen hadt, voor. Elkander van weerkanten uitgedaagt hebbende, tastten zy de een den anderen aan, doorregen elkander met hunne speren, en vielen op het slagveldt dood.

\* in de  
provincie  
van  
*Moun-*  
*ster*.

† Het  
graaf-  
schap van  
*Des-*  
*mond*  
was de  
kroon in  
het jaar  
1583  
ingelyft.  
Gevecht  
van een  
hoofdt  
der par-  
ty met  
den rid-  
der *War-*  
*ham*.  
*Mylord*  
*Montjoie*  
onderko-  
ning van  
Ierlandt.  
Zyne  
hoeda-  
nigheid.

Ierlandt wierdt toen door den grave van *Ormond*, veldoverste der Engelsche troepen, en door den ridder *George Cari*, grootfchatmeester, in de hoedanigheid van hoofdrechtter geregeert. De koningin was van gevoelen, dat zy geen gezag genoeg hadden om zulk een algemenen brandt te dempen. Zy liet dan hare gedachten gaan om een onderkoning te verkiezen, wiens tytelt en achting meer gewigt aan hare wapenen zou toebrengen. Tot dien einde verkoor zy voor alle andere *Mylord Montjoie*, tegen het gevoelen van velen. Hy hadt in de Nederlanden gedient, en naderhandt den ridder *Norris* in *Bretagne* verselt. Hy hadt ook veel achting voor dezen groten veldheer, dien hy gemeenlyk zynen vader noemde. Zyne grootste genegenheit strekte tot den oorlog en tot reizen; maar de koningin hadt hem aan het hof gehouden. Zy hadt dan den vredemaker van Ierlandt niet ver te zoeken; zy verkoos hem; en zeide met veel vertrouwendheit, mogelyk by wyze van voorzegginge, dat hy den roem zou hebben van een einde van deze droevige oproeren te maken, en de zelve in eene standvastte vrede te doen veranderen. Zy was niet

Xxx

be-



1601. bedrogen. Wy zullen hem dezen oorlog weinig dagen voor het overlyden van de koninginne gelukkig zien eindigen.

Hy kwam den 24 February in Ierlandt. Hy vondt dit ryk op het punt van de kroon van Engelandt af te vallen. De graaf van Tyrone vloog reets van het eene einde der provinciën tot het andere, de zelve alle als in zegepraal doorlopende. Reets waren de onderdanen tot den dienst van hare Majesteit genegen, in zulk eene verdrukkinge zynde, dat zy naauwlyks het hoofd dorsten opsteken: in het tegendeel spraken de muitmakers, ziende al hunne aanslagen wel gelukken, niet dan van grote dingen, en de gansche adel smeet het juk van de koninklyke regering af. Om hen in deze gesteldheit te ityven zondt *Clemens de VIII* hen eene bul van aflat, nevens eene vermaning, by de welke hy eerst de bisschoppen en de edellieden, die zynen waarden zone, den prins *Hugo O-Neal*, graaf van Tyrone, algemeen veldoverste van het Roomschgezinde leger, ondersteunden, zeer roemde, en voorts zich tot alle de anderen wendende zeide hy: *Wy vermanen u alle, het volk, den adel, de soldaten, en bevelhebbers, uwen plicht te doen in dezen heiligen oorlog. Om u daar toe aan te moedigen hebben wy besloten de hulp des Hemels tot uwen bystandt, die u tegen de ketters nodig is, naar het voorbeeld van onze voorzaten, te bezorgen; en ons vertrouwen op de barmhertigheid Gods en de macht der gelukzalige Apostelen Petrus en Paulus stellende, geven wy u in het algemeen, en ieder in het byzonder, een vollen aflat van alle uwe zonden, gelyk de pauzen onze voorzaten aan de kruisvaarders, die naar het Heilige Landt tegen de ongelovigen trokken, gewoon zyn geweest te geven.*

De oproerigen, dus aangemoedigt, kwamen alles in rep en roer stellen tot voor de poorten van Dublin, het zy uit ydelen waan, het zy om den onderkoning binnen deze hoofdstadt in te sluiten: maar hy lachte met deze trotsering, en besloot tegen hunnen veldoverste, die uit de provincie van Mounster kwam, op te trekken. Dit mislukte hem door gebrek van goede soldaten, en wegens de vaardigheid van den grave van Tyrone, zo dat hy weder naar Dublin keerde, met gedachten van hem in zyn landt aan te tasten, naardien hy hem den doortocht daar van niet kon beletten.

Terwyl hy toebereidselen maakte om in de provincie van Ulster, daar de landen der oproerigen lagen, te vallen, zondt hy de ridders *Henrik Dokwrai* en *Mattheus Morgan* met vier duizend man te voet en twee honderd te paard vooruit. Tot meerder verzekering gingen zy scheep, en kwamen, de kusten Zuid-Ooft ten Noorden langs varende, in de baai van Lough-Foyle aan, daar zy Londonderri \* versterkten, eene kleine stad, die door de rivier byna tot een eilandt gemaakt is. De zelve was niet alleen verlaten, maar ook geslecht, en men vondt 'er niet meer dan het overichot van een klooster, het koninklyk paleis, twee kerken, en een oud kasteel. Zy bedienden zich van deze puin om hunne andere werken te maken, die zy in den besten staat bragten, als het doenlyk was.

Ondertusschen verschaftte de onderkoning den grave van Tyrone veel werk in verscheide andere plaatzen, bevreesd, dat hy de arbeiders mogt komen ontruffen. Wanneer hy verstaan hadt, dat hunne werken voltooit waren, keerde hy weder naar Dublin, van waar hy tegen het hoofd van het huis van *O-More* \*, een jongman, eer wreed dan dapper, en de voornaamste oorzaak van

de beroerten in de provincie van Mounster, trok. 1600. Zyne sterkten en landē lagen in die van Leinster. De onderkoning maakte zich daar meester van; hy verwoefte de zelve, en verjoeg dezen woefsten Ier, dien hy tot in zyne bosschen en afgesnedene wegen vervolgde, sloeg, en met alle, die van zynen aanhang waren, uitroide.

Na deze nederlage, die de provincie in rust bragt, deedt Mylord *Montjoie* zyn volk den weg naar Ulster inslaan. Hy vondt de vyanden te Mocheri boven Dondalk in plaatzen begraven, die door hare gelegenheit ongenaakbaar waren, en die zy verder naar de regelen van de bouwkunde hadden versterkt: daarenboven waren zy door motrassen en diepten doorsneden, of overstromt door de rivier, die een regen van verscheide dagen hadt doen overlopen. Dit belette den onderkoning niet den doortocht te wagen, het welk hem ook gelukte. Hy versloeg de oproerigen op zyn beurt by Karlingford, daar hy hen als op de voorgaande plaats begraven vondt, en het geluk hadt van de overwinning ten tweede male op hen te behalen.

Zyn leger, stout op zyne overwinningen, trok naar den kant van Armach, en wierp eene sterkte op acht mylen van de stad, die hy den naam van den Berg van Norris gaf, ter eere van den beroemden veldoverste *Norris*, wiens roem hy voor den zynen stelde. Het jaargety, te ver verlopen, liet den onderkoning niet toe iets meer te onderwinden, wel te vrede zynde, dat hy door deze afwending de vyanden verhindert hadt de belegering van Londonderri krachtiger voort te zetten. Niet alleen was de ridder *Dokwrai* in staat om het uit te houden, maar hy versloeg ook verscheide partyen der vyanden, verwoefte de landen der oproerigen, en nam hen eenige kasteelen af, in het gezicht van den grave van Tyrone, die hen niet kon, noch dorst te hulp komen.

De winter belette den onderkoning geenzins de provincie van Leinster van de hoofden der partyen, die zich in hunne bosschen en begravingen ophieldden, te zuiveren. Zodanig waren de *O-Tooles*, en zekere *Tirel*, die, niettegenstaande hy een Engelfchman was, zyne natie den oorlog aandeedt. Hy joeg dezen laatsten uit zyne sterkte, in het midden van een moeras, met struiken en hagen, als eene schuilplaats voor wilde beesten, gebouwt. Hy bragt de *O-Tooles* weder onder gehoorzaamheit, en nam gyselaars van hen tot verzekerdheit. Deze gelukkige uitflag moedigde hem aan verder te gaan, en weder in de provincie van Ulster te trekken, dat hem niet minder wel gelukte. Hy verwoefte de landstrecken van Ferri; versloeg de oproerigen; doodde twee zonen van *Evar Mak-Couley*; plunderde het overige landt, dat hy niet kon bewaren; wierp op andere plaatzen sterkten op, en kwam weder zegenpalende te Drogheda, daar de hoofden der partyen zich voor zyne voeten nederwerpende genade van hem verzochten. Een van deze \* roemde, dat hy van een huis afkomstig was, dat het recht hadt den koninklyken standaardt, zo dikwils de koning met zyn volk in de provincie optrok, te dragen.

De ridder *George Carew*, nieuw aangestelde landvoogdt van de provincie van Mounster, voerde daar ook den oorlog zeer gelukkig. Hy verjoeg de *O-Connors*, en die van Burk, die door de oproerigen uit Connacie tot bystandt waren geroepen, nevens *Tirel*, die na het veroveren van zyne sterkten in de provincie van Ulster was geweken. Hy verstrooide de anderen door het mistrouwen, dat hy onder hen verwekte, en veroverde

Bul van Clemens den VIII aan de Ieren.

Hy bouwt de sterkte, genaamt de Berg Norris.

Nederlaag der oproerigen.

\* O-Hans.

\* Men noemde het toen niet dan Derri, en het was niet dan tien jaren daar na dat men het Londonderri noemde.

Uitslag van de onderneming des onderkoning. <sup>†</sup> Ony Mak-Rori-Cgi.



1600. verde al hunne kasteelen. De ridder *Karel Wilmot*, zyn plaatsouder in het graafschap *Kerri*, deedt het zelve. De ridder *François Barclai* nam *Glannemire* in, en de hoofdman *Greame* dwong den gewaanden grave van *Desmond* \* deze provincie te verlaten. Vele anderen vertrokken ook met hem, waar van eenige naar Engelandt gingen, om de genade van de koninginne af te smeken. *Mak-Carty* was mede onder dit getal. Maar men zegt, dat zy voor hun vertrek een gansch tegenstrydigen eedt aan hunne priesters hadden gedaan, die hen van den eedt, dien zy aan hare Majesteit zouden doen, ontsloeg. Dus was het dat in minder dan in negen maanden tyds de onderkoning, die in February in Ierlandt was gekomen, en den veldtocht eerst op het laatste van April begonnen hadt, al de sterkten der oproerigen slechte, en zyne uitvoering met het jaar eindigde. In het gansche eilandt rechte hy het koninklyk gezag voor het einde van December weder op.

\* Aan wien de graaf van Tyrone en andere oproerigen de zwaardigheit hadden gegeven, as wy boven verhaalt hebben.

De onderkoning rechte het koninklyke gezag doet gansch Ierlandt weder op.

1601. Nieuwe opstandt bedwongen.

\* of het Zwarte water.

Een byzondere toerusting ten oorlog.

De vloot van den Katholyschen koning komt in Ierlandt.

O-Han-

Nederag der roerigen.

De oorlog ontfak echter weder in het volgende jaar, en men verstondt, dat de Ieren, aangemoedigt door de hulp, die Spanje hen bleef beloven, en ook inderdaadt dit jaar zondt, zich op nieuw tot een algemenen opstandt in alle de provinciën gereed maakten. De onderkoning sloop niet. Zo haast als de lente begon deedt hy zyne soldaten de bosschen afkappen, om de wegen breder te maken, en de nog overgeblevene kasteelen van de muitmakers te vermeersteren. Hy joeg ook den graaf van Tyrone uit zyne legerplaats van *Blakwater*\*, daar hy zich byzonder in hadt versterkt. Aan den oever van deze rivier gekomen zynde zondt hy bevel aan den ridder *Dokurai* om by hem te komen. Deze laatste vondt den doortocht door de vyanden gesloten: maar vernomen hebbende, dat 'er geen volk in het graafschap van Tyrone was, naardien zy alle in optocht tegen den onderkoning waren, trok hy naar dezen kant, en vermeersterde het klooster van *Dongal*, daar hy zich met vyf honderd Engelschen versterkte. *O-Donel* vloog daar met zyn volk naar toe, die niet alleen met staal, maar ook met vuur gewapent waren. Zy hielden den degen in de eene, en brandende fakkel in de andere handt. Zy voegden by dit dodelyke tuig een schrikkelijk geschreeuw, daar zy gedurende een maandt, dat zy het klooster ingesloten hielden, niet mede ophielden. De Engelschen lachten met deze ydele verwoedheit, en wederstonden manhaftig alle hunne aanvallen.

Toen kreeg men tyding, dat de Spaansche vloot, uit hare havenen vertrokken zynde, met volle zeilen naar de provincie van *Mounster* steevende. De onderkoning liet derhalven eenige bezettingen om de beste plaatsen van die van *Ulster* te bezetten, en vloog met het leger naar den kant, daar de landing stondt te geschieden. De oproerigen maakten zich van hunne zyde gereed om de landing te ondersteunen; weshalven het beleg, of de insluiting van *Dongal* opgebroken wierdt. *Don Jan d'Aquila* hadt het bevel van deze onderneming, met den byzonderen tytel van bevelhebber van de vloot en krygsmacht van den Katholyschen koning in de onderneming, ter eere van Godt en om het geloof in Ierlandt te handhaven ondernemen. Hy was ook van verscheide gedrukte brieven, om op zyne aankomst uit te strooien, voorzien, waar in men gezet hadt: *Dat Elizabeth door de bullen van den paus van de regering was afgezet, hare onderdanen van hunnen eedt van getrouwheit ontslagen, en de Spanjaarden gekomen om Ierlandt uit den muil des Duivels te rukken.*

III Deel.

Hunne inscheping was door de kuiperyen van *Mattheus Oviedo*, een Spanjaardt, door den paus tot het aartsbisdom van *Dublin* verheven, door de bisschoppen van *Clonfort* en van *Killalo* en den Jesuit *Archer* bestiert geweest. De zwaarigheit was waar men zou landen. Eenigen verkooren *Lemmerik*: maar men volgde den raad van anderen, die de stad en haven van *Cork* de bekwaamste oordeelden, om dat deze haven beter, en de stad gemakkeliker te veroveren was. Maar de landvoogdt van deze provincie hadt goede zorg gedragen, en krygs- en levens-noodwendigheden, nevens eene goede bezetting, onder het bevel van den ridder *Karel Wilmot*, in de stad gelegd. De vyanden kregen daar de lucht van, en dorsten geen landing doen daar men hen verwachtte. Zy ankerden meer nederwaarts, en landden den 23 September te *Kingfale*, van waar de ridder *Richard Perci* met zyne bezetting van honderd en vyftig man naar *Cork* trok.

Hunne landing te Kingfale.

De Spanjaarden waren niet zo haast in *Kingfale* getrokken, of men kwam hen te water en te landt belegeren. De ridder *Leveffon*, onderzeevoogdt, kwam met zyne vloot voor den mondt van de haven leggen, en deedt vyf van hunne overvoerscheepen zinken. De onderkoning belegerde de stad te landt, en deedt aan de loopgraven arbeiden, niettegenstaande het winter was. Ondertusschen kwam de graaf van Tyrone tot bystandt aantrekken, vertoonde zich op de hoogte, en trachtte des nachts vyftien honderd man in de stad te werpen. Maar zy wierden ontdekt en gedwongen weder naar het gros van hun leger te keren. Met den dag wierdt de onderkoning gewaar, dat zy in drie hopen voorttrokken. Hy liet den ridder *Carew* met drie benden ruiters in de legerplaats, en trok de vluchtenden na. Hy onderhaalde hen by een moeras, dat men niet dan door eene ondiepte, daar de vyanden een ruitervacht hadden gestelt, kon overtrekken. De Engelschen dwongen hen, en smeten het voetvolk onder het bevel van *Tirel* overhoop. Deze laatste hielden het eenigen tydt uit; maar de onderkoning, drie benden van het regiment van *St. Jan* met zich nemende, viel zo moedig op hen aan, dat hy hen versloeg, en al vechtende nazette, tot dat zy gestuit wierden van de ruitery, die de ridder *Godolpbin*, die hen omcینگelde, en in de pan hakte, gebodt. De graaf van Tyrone, *O-Donel*, en de andere hoofden der Ieren namen de vlucht. Het liep met de Spanjaarden, die zich tusschen hen bevonden, en die boven *Kingfale* waren geland, zo niet af. Zy verloren daar drie hoofdmannen en zes vaandragers. Het grootste verlies was onder de soldaten. Van de vyanden bleven 'er twaalf honderd dood. De Engelschen hadden verscheide gekwetsten, maar weinig doden; zo dat deze heerlyke overwinning hen weinig kwam te kosten. Hy bragt de provinciën, die gereed waren op te staan, tot gehoorzaamheit; verjoeg de Spanjaarden uit Ierlandt; dwong den grave van Tyrone zich in bosschen en spelonken te verbergen, en *O-Donel* naar Spanje te vluchten. Het overige van deze muitmakers wierdt verstroot; het koninklyk gezag herstelt; de trouwloosheit der booswichten bedwongen; de welmenenden daarentegen, die te voren verdrukt wierden, verlost, en eindelyk de vrede in het gansche ryk, gelyk wy zullen zien, herstelt.

De Engelschen komen hen belegeren.

Nederlaag der Ieren.

*Don Jan d'Aquila*, naauw ingesloten in *De Span- Kingfale*, zondt een trommelslager met brieven aan den onderkoning, met verzoek van hem icmandt toe te zenden, daar hy in onderhandeling mede kon treden. Deze last wierdt den ridder



1601.  
ken uit  
Ierlandt.

der *Godolphin* opgedragen. Zo haast als hy zyn voet in de stad hadt gezet, begon de Spaansche veldoverste zyne reden met te betuigen, dat hy den onderkoning eerde, niettegenstaande de verschillende partyen, daar zy zich in bevonden. Vervolgens beschuldigde hy de Ieren, die hy voor laffe, wrede en trouwloze soldaten uitscholdt. Hy deedt daar by, dat de Katholyke koning hem tot bystandt van den grave van Tyrone en van *O-Donel* hadt gezonden; maar dat hy niet wist of zy beide niet omgekomen waren; dat de eene zich naar Spanje hadt begeven, en dat de andere naar het Noorden was sloop gegaan, zonder dat hy kon zeggen waar zy gebleven waren; dat hy ter oorzake van hun verlies, of van hunne vlucht, zynen last dacht volbragt te hebben, wenshende een eerlyk verdrag voor den koning zynen meester, en te gelyk voor de Engelschen, aan te gaan. Men was niet lang bezig met het opstellen der artikelen. De Spanjaarden verlieten King'sale en de andere plaatsen, die zy hadden veroverd, en men stondt hen toe, dat zy met hunne goederen, staande trommelen en vliegende vaandelen zouden uittrekken, mits zy de schepen tot hunnen overtocht naar Spanje zelf bezorgden.

1602.

Zy vertrokken op den 2 January, latende de Ieren al zo onvergenoegt van hen en van de wedergeving der plaatsen, als de Spanjaarden van de Ieren waren. Het verdrag wierdt echter verbroken. *O-Sullivan Bair* wierp zich in Donneboi, dat hy weigerde over te geven. Hy deedt daar eenige benden Spanjaarden komen: maar de landvoogdt van Mounster belegerde hem, en verhinderde *Tirel* zich met zyn volk in de stad te werpen, en hy tastte de zelve zo kloekmoedig aan, dat hy ze in weinig dagen vermeerde. Hy deedtze tot den grondt toe slechten, en de Spanjaarden van deze verblyfplaats berovende, benam hy hen ook de luif om weder in het ryk te komen.

Nieuwe  
oproer  
in Ier-  
landt op  
de aan-  
komst  
van *O-  
Hegan*  
uit Span-  
je.

Daar scheelde weinig aan of de oproeren hadden weder begonnen door *Eugenius O-Hegan*, die van den paus bisschop van Rossie was gemaakt. Hy kwam van Spanje, brengende met zich een weinig geldt, doch met belofte, dat men hem in weinig dagen meer zou zenden, nevens een nieuwen bystandt. De Ieren, zo ligtgelovig als oproerig, sloegen daar gemakke-lyk geloof aan, en bleven in hunne oproeren volharden. Hun voornemen was van korten duur. De ridder *Wilmot*, in het graafschap van Kerri, en de twee *Harveys*, broeders, in het landschap van Carbri, vervolgden hen zodanig, dat na dat zy de belhamels de wapenen hadden doen nederleggen, zy de anderen dwongen tot hunnen plicht weder te keren. *Wilmot* trok ook in het landt van *Mak-Dermot*, heer van Muskeri, plunderde *Muskron*, zyne verblyfplaats, en nam hem met zynen zone gevangen, dien hy naar Engelandt zondt, en zyne vrouw naar Cork. *Mak-Dermot* vluchtte uit het gevangenhuis; maar niet wetende waar zich te bergen vertrok hy naar Londen, en wierp zich voor de voeten van de koningin, die hem zyn wanbedryf kwydscholdt. *Tirel* wilde het verlies van *Mak-Dermot* vergoeden; doch was niet gelukkiger. Hy wierdt geslagen, uit zyne beschansingen gejaagt, en gedwongen in de bergen van het graafschap van Desmond te vluchten, daar men hem vervolgte. Hy vertrok door onbekende wegen naar de Engelschen in de provincie van Leinster, daar hy zich schuil hielt. De andere oproerigen, zeer

Zy wor-  
den nog  
eens ge-  
slagen.

verflagen, zochten mede hunne behoudenis in de vlucht: maar de bisschop *O-Hegan* hadt meer moedt, of was hardnekkiger: hy liet zich in het gevecht, houdende zyn getyboek in de eene, en den degen in de andere handt, doodslaan.

Daar bleef niemandt meer over dan de graaf van Tyrone, in het binnenste der bosschen en moerassen van de provincie van Ulster geweken, wachtende naar eene gunstige gelegenheit van oproer om daar uit te voorschyn te komen. De onderkoning wachtte zich wel zulk een gevaarlyk hoofd, bekwaam om de ongelukken weder te boven te komen, aan de oproerigen te laten. Hy trok met zyn leger derwaarts, en op schipbruggen het Zwarte water overtrekkende, deedt hy aan den anderen kant eene sterkte, die hy den naam van *Charlemont* gaf, om tot een gedenkteken van zyne grote daden te dienen, opwerpen \*. De roervink, over deze vaardigheid verbaast staande, en zich in zyne sterkte niet veilig rekenende, stak de zelve in den brandt, en vluchtte. De onderkoning vervolgde hem, en de ridder *Dok-Wrai*, van Lough-Toile vertrokken zynde, kwam by het Engelsche leger, dat men in hopen verdeelde, die langs alle kanten liepen, plunderende en verbrandende alle de dorpen en huizen der vyanden, terwyl de onderkoning verscheide sterkten innam, en een kasteel op den oever van Lough, aan het meir Neagh, dat ook Lough-Sidney wierdt genaamt, bouwde. Hy gaf aan het zelve den naam van Montjoie, dien het tot nu toe voort, en tot een tweede gedenkteken van zyne uitvoeringen strekt.

Gedurende dezen oorlog geschiedde een voort van uitwisseling van twee Iersche heeren, daar een de zyde van de koningin verliet, uit spyt, dat de andere de zelve omhelsde. *O-Donel* verzoende zich met den onderkoning, die hem de eer deedt van hem in zyne gunst aan te nemen, en *O-Neal Garve* wierdt daar over zodanig met yverzucht aangedaan, dat hy daar aan veel liever wilde vaarwel zeggen, dan de zelve met zynen mededinger delen. Hy ging tot de party over, die zyn mededinger hadt verlaten; nam den naam van *O-Donel* aan, en zyne leenmannen deden hem den eedt, dien hy zelf aan de koningin hadt gedaan. Zyn opstandt stuitte den voortgang van den onderkoning niet, die ten laatste roemruchtig eindigde door de onderwerping van den grave van Tyrone, gevolgt van een zegepraal over alle de oproeren, die hy gansche-lyk dempte.

Na hem verjaagt, en van sterkte tot sterkte en van warande tot warande als een wild zwyn vervolgt te hebben, sloot hy hem zo naauw in, dat hy, geen uitkomst ziende, eenemaal afgeslooft zynde, en daarenboven uitgelokt om de zoetheit van de rust en van het leven te genieten, aan de koningin en aan den onderkoning brieven van berouw en onderwerping schreef, verfoeciende zynen oproer, en verzoekende met tranen zyne vergiffenis, biddende voorts Godt en hare Engelsche Majesteit hem zyne misdaden te willen vergeven. De onderkoning wierdt daar van geraakt, en verzekerde hem van zyne genade, mits hy de zelve in persoon met de zelve droefheit en eerbiedt, als hy in zyne brieven deedt blyken, kwam verzoeken. Ten dien einde vertrok hy naar Mellifont, in het graafschap van Louth, daar de onderkoning belait hadt hem te komen vinden. Hy hadt een slecht kleedt aan; de droefheit was op zyn voorhoofd te lezen; hy kwam voor de deur van zyn vertrek, en zo haast als het geopent was, viel hy ter aarde. Na dat hy in deze gestalte zonder een woordt te spreken

1602.  
Byzon-  
derhe-  
den van  
de doot  
van *O-  
Hegan*.\* Zyn  
naam  
was *Ka-  
rel*.Het kas-  
teel  
Mont-  
joie doot  
den on-  
derko-  
ning ge-  
bouw.De graaf  
van Ty-  
rone ver-  
volgt.Hy on-  
derwerpt  
zich, en  
erlangt  
genade.

WAS



1602. was blyven leggen, beval hem de onderkoning te naderen. Vervolgens eenige schreden voortgaande, en weder op zyne knieën vallende zeide hy: *Ik kom myne misdaadt bekennen, en Gods en de koninginne vergeving verzoeken. Het is alleen tot de edelmoedige goedertierenheit van de koninginne dat ik myne toevlucht neem: zy is ten volle meesteresse van myn leven en van myn geluk. Ik heb by verscheide gelegenheden hare genegenheit en macht ondervonden. Tans heb ik hare goedgunstigheid nodig, en ik hoop, dat zy my daar van tot een eeuwige gedenkteken zal doen verstreken. Ik zal haar van mynen kant myne erkentenis bewyzen, en voortaan door eene aanklevende geboorzaamheit myne voorgaande ongetrouwheit boeten.* Wanneer hy zich na deze onderwerping eenigermaten wilde verschonon, zeide de onderkoning, dat hy door geen nodeloze verschoningen zyne onderwerping en berouw moest verzwakken. Vervolgens gaf hy hem zyn afscheid, en nam hem des anderen daags mede naar Dublin, van waar hy besloten hadt hem naar de koninginne te zenden: maar zy kwam in dezen tydt te sterven.

Aldus eindigde de vermaarde opstand van den grave van Tyrone. De zelve was uit een byzonderen haat begonnen: de kleinachting van het hof, en de grote spaarzaamheit van *Elizabeth*, die voor de onkosten van den oorlog vreesde, gaven hem tydt om zich sterk te maken. Het voorwendfel van den Roomschen Godsdienst te herstellen deedt hem de genegenheit van het volk van het landt verkrygen; de vryheit en straffeloosheit maakte den oproer algemeen; het aanzien en de beleeftheden van hunne hoofden, de goede voortgang, de bystandt van Spanje, de aflaten van den paus, dit alles hielp om hen trotscher en halferriger te maken; daar men nog by moet voegen de yverzucht, die de Engelschen tegenelkander aanblijes, het gebiedt tusschen verscheide bevelhebbers verdeelt, de gierigheit der oude soldaten, de doorslepenheit van den grave van Tyrone, zyne bedriegelyke wapenchorsting, zyne geveinsde onderwerping en betuigingen, daarenboven het landt, dat onbewoonbaarder voor anderen dan voor de inboorlingen is, de vaardigheit der oproerigen om van de eene plaats naar de andere te vliegen, die meer werk zou gegeven hebben dan hunne dapperheit, indien zy voor de vuist hadden gevochten. De oorlog hadt acht, of liever vier honderd jaren geduurt, zynde kort na de doot van *Henrik* den II, die dit ryk hadt veroverd, begonnen. De zelve eindigde onder deze koninginne door den moedt en de bekwaamheit der veldoversten, die zy gekozen hadt met eene oordeelkunde, die haren Raadt meer verwondering dan genoegen gaf, maar die gebillykt wierdt door deze overheerlyke daden. Voorts verhalen ons de Jaarboeken van Ierlandt wonderlyke wreedheden en onnatuurlyke daden van deze oproerigen, die de honger hen deedt plagen. In het verhaal van de belegering van Jeruzalem leeft men niets, dat daar by haalt. Men zag drie kinderen het ingewandt van hunne moeder, die even gestorven was, opeten, en zy onderhielden hun leven twintig dagen met haar vleesch, dat zy zelfs braadden. Vaders leefden van het vleesch hunner kinderen: zo groot was de honger, en de oproer halferrig. Laten wy nu gaan beschouwen wat in de andere Ryken gedurende het leven van *Elizabeth*, voor dat wy hare geschiedenis weder by de handt vatten, om daar mede haar leven te eindigen, is voorgevallen.

Het was niet voor in het begin van het jaar 1597, dat de koning van Schotlandt den provooit en hoofdschout van Edenburg \* in vryheit stelde, en de stadt, mits eene boete van twintig duizend marken betalende, kwyd scholdt. Terwyl deze vorst de verdeeldheden trachtte weg te nemen, wierden de zelve door de zendelingen der pauzen en van den koning van Spanje aangestookt. De Jesuit *Gordon* kwam ten dien einde in het koninkryk. Zyne kuiperyen waren oorzaak, dat het verbodt van verstandhouding met hem en die van zyne orde, op straffe, dat de overtreders voor schuldig aan hoogvermaadt zouden verklaart worden, in het licht kwam. Een zekere *Hugo Barclai*, een der samenverbondenen, en die met Spanje in onderhandeling was geweest, verrok naar een van de eilanden, in het Westen van Schotlandt gelegen; maar hy wierdt door een zeekapitein des konings vervolgt; en zich willende bergen verdronk hy.

Het gerecht vondt zich dit jaar in eene bovengewone beslommering, veroorzaakt door het aanbrenge van eene *Margareta Atkin*, die verscheide personen van tovery, haar eigen zelve niet verschonende, beschuldigde. Dit ellendige schepiel gaf voor de schuldigen door zeker teken, dat zy in hunne ooggen zag, te kennen. Men sloeg al te ligt geloof aan deze bedriegeryen. Men bragt haar van provincie tot provincie, nemende eenige, die zy beschuldigde, gevangen, die daar op met alle strengheit, hoewel onschuldig, gelyk naderhandt door het grondig onderzoek is gebleken, wierden gestraft. De strengheit van het gerecht keerde zich toen tegen de beschuldigster zelve, die hare beschuldiging tegen haar zelve en tegen anderen herriep, het welk te kennen gaf, dat hare tovery uit gebrek van hersenen voortkwam. Maar onder deze zwarte en zwaarmoedige hersenschimmen stak eene kwaadaardigheit, die niet te vergeven was, en de doot van zo vele onschuldigen, door haar beschuldigt, verdiende geen genade. Men deedt haar ook als eene valsche getuige sterven. Men staakte ter zelve tydt de rechtsgedingen tegen de aangeklaagden, daar de gevangenhuisen vol van waren, en de koning verboodt iemandt deswegen meer te straffen, wyzende de kennisneming van deze zake aan de Staten van het ryk, wanneer de zelve zouden vergadert zyn.

Het Parlement opende zyne zittingen in de maandt van December. Daar wierdt voorgestelt de leeraars daar mede plaats te geven, als verbeeldende te gelyk de kerk en den derden staat, in de plaats van de bisschoppen en de abten, die daar te voren eene overleggende stem in hadden. De koning vondt dit goed, en men stelde daar een geschrift van op. Naderhandt kwam men omtrent het getal van deze leeraars overeen, en men stelde vast, dat de verkiezing daar van door den koning zou geschieden, uit een getal, dat hem door de geestelykheit zou worden voorgedragen. Maar in eene kerkelyke vergadering, in de maandt July des jaars 1598 te Falklandt gehouden, maakte de zelve eenige wetten om het gezag van die genen, die zyne Majesteit zou verkiezen, te beteugelen, namentlyk: I. Dat zy aan beide de Huizen niets van wegens de kerk van Schotlandt zouden voordragen, zonder alvorens daar mede van de kerkvergadering belast te zyn. II. Dat zy altydt de bestraffing van de kerkvergadering onderhevig zouden zyn, en dat zy gene bedieningen in de uitgestrektheit van hun gezag en in het onderzoek van de kerken, buiten die van hunne buurt, die hen eigen waren,

02. 1700-1800 van doot O-18.

\* Zyn am is Ka-

et kral- ont- je doot n on- tko- ng ge- ruwt.

te graaf an Ty- ne ver- oigt.

Hy on- erwerpt ch, en slant- made.

1597 tot 1603. Vervolg der zaken van Schotlandt. Gambden. Sportswood. 1597. \*Zie fol. 492.

Rechts- geding van eene gewaande rove- naarheit.

Haar be- drog.

1598.

Den lee- raars de zitting in het Par- lement vergunt.

1598.



1598. ren, zouden aannemen; en III. Dat byaldien zy anders deden, de kerkvergadering de macht zou hebben hen af te zetten, en zelfs, indien de zaken het vereifchten, hen in den ban te doen.

Daar geschiedde dit jaar eene bezending van wegens den koning van Schotlandt aan de meeste Protestantische vorften, dienende om hen te verzoeken hunne bede by zyn verzoek by hare Engelsche Majesteit te voegen, om eene voldoende verklaring van haar ten aanzien van den koning, als haren erfgenaam, te bekomen. De gestadige krakeelen, die de misnoegden verwekten, veroorzaakten dezen vorst veel hertzeer. Hy trachtte zich daar tegen te verzekeren door een plechtig geschrift. De gezanten vertrokken naar de hoven van Denemarken, Mckelenburg, Hessen, Saxen, Brunswyk en Brandenburg. Hunne opene brieven bechelden, dat de koning hun meester aan de koningin *Elizabeth*, die hy als zyne eige moeder eerde, een lang leven en eene gelukkige regering toewenschte; dat hy niet ongegruit was omtrent eene vorstinne, welker rechtmatigheid hy kende, en dat hy zo sterk op deze verklaring niet zou aandringen, indien het niet was om de muitmakers en de verstoorders van de algemene rust den mond te stoppen. Het antwoordt der vorften, die hem hunne gedachten over zulk eene tedere zake te kennen gaven, was, dat zy niet goedvonden dit te ondernemen, naardien zulks niet dan nadeelig voor den koning van Schotlandt, om den nayver of spyt van hare Engelsche Majesteit, die zich zelf daar over gevoelig zou tonen, kon uitvallen; dat deze vorstin niet goed zou vinden, dat vromde vorften zich met de zaken van haren Staat bemoeiden, en nog veel minder in het geen haar huis raakte; dat de koning van Schotlandt door zachte en vriendelyke wegen omtrent *Elizabeth* moest te werk gaan; en wat hen aanging, zy konden hem niet anders dan met hunnen raad bystaan.

1599. In het jaar 1599 kwam *Bowes*, gezant van hare Engelsche Majesteit, te Edenburg. Hy klaagde over de geschrevene brieven aan den paus, waar van de afschriften in Engelandt waren gekomen. Hy ontving daar op alle gewenschte voldoening: de koning ontkende deze brieven, en verklaarde, dat zyn geheim-schryver, *Elphinston* genaamt, hem misleid hadt. Het was in dezen tydt, dat een schryver, *Colvil*, in een geschrift het recht van zyne Majesteit tot de opvolging van Engelandt betwistte, en het zelve door een ander geschrift herriep, leggende de kwaadaardigheid van het eerste op zyne verbanning, en betuigende, dat het tweede eene waarachtige betuiging van zyn gevoelen was.

Het was byna in den zelve tydt, dat de koning zyn boek, met den name van *Koninklyk Geschenk*, of *Gift* \*, tot onderwyzing van den jongen prins, in het licht gaf. Hy hadt het met de gedachten om het wereldkundig te maken niet geschreven; maar hy kwam daar toe door *Andreas Melleville*, van wien hy zich hadt bedient om het in het net te schryven, en die daar eenige plaatfen, door de kerkvergadering van St. Andrews † veroordeelt, buiten kennis van den maker hadt uitgelaten. De koning, willende zich derhalven verontschuldigen, gaf het, zo als hy het gemaakt hadt, in het licht, op dat men zyne gedachten beter zou ontdekken met het zelve geheel te lezen dan by stukken en brokken. Dit werk hadt eene algemene goedkeuring zo ten aanzien van de wysheit, als

Godvruchtige lessen, die het zelve behelsde, en 1599. het was, gelyk wy reets hebben gezegt, een der voldoende middelen om in de gemoederen der Engelschen de kwade gedachten, die men hen van den koning hadt ingeprent, weg te nemen, en hunne genegenheit tot hem te verwekken.

Wy weten niet of wy van een geschil tusschen het hof en de geestelykheit over een blyspel, dat zy op straffe van den kerkelyken ban verboodt, en daar het andere de bescherming van opnam, moeten spreken; zo dat het niet van heden is, dat deze vertoningen de kerk hebben tegen gehad, maar dat zy zich altydt door het gezag of de toelating van de regering getracht hebben te handhaven.

1600. De kerkelyke vergadering, in de maandt van Maart te Montrose gehouden, vernieuwde de order omtrent de Presbyteriaansche tucht. Al de bisdommen stonden ledig, of waren met leeraars voorzien, die de kerkelyke bediening waarnamen, terwyl de heeren de inkomsten trokken. Zodanig waren de bisdommen van St. Andries en Glasgow, daar de hertog van Lenox de inkomsten van genoot; dat van Murray en van Orkney, in handen van andere Mylords \*; dat van Galloway, en dat der Eilanden, het welk de naburige heeren plunderden. Men benoemde twee leeraars tot het bisdom van Ross en van Cathnes, doch alleen in schyn; want zy hielden altydt hunne parochiën de eene te Leith, en de andere te St. Andries.

Daar scheelde weinig aan of de koning zou te St. Johnstoun door den grave van Gowrie vermoord zyn. Mylord *Rutbren*, zyn vader, mede graaf van Gowrie, was in het jaar 1584 gerecht. De zoon wilde zich daar over door het vermoorden van den koning wreken, ten minste indien men de schryvers mag geloven. Zy zeggen, dat, terwyl deze vorst aan tafel was, de jonge *Rutbren*, broeder van den grave van Gowrie, hem in het oor kwam luisteren, dat de Jesuit, daar men hem van gesproken hadt, in een naast by gelegen vertrek was gebragt, op dat zyne Majesteit hem zelf kon ondervragen. Dit was de list, door beide de broeders beraamt, hebbende aan zyne Majesteit wys gemaakt, dat een Jesuit by hen was gekomen, beladen met goudt van Spanje, daar men de gedachten van dit hof uit kon halen. Aanstonts stond de koning op, en beval den ridder *Areskin* hem te volgen; maar de zamengezwoorenen vonden een middel om hem daar in te beletten, en de deur achter hem te sluiten, voorgevende, dat zyne Majesteit het zo begeerde. De vorst, eenig kwaad vermoeden van de zamengezwoorenen hebbende, wierdt daar te meerder in bevestigd, wanneer hy den ridder *Areskin* niet zag. Hy vroeg waar de zelve was. Hy heeft andere zaken te doen, antwoordde hem de jonge *Rutbren* trotschelyk, zynen hoedt opzettende. Maar heugt het u nog wel, vervolgde hy met een stout gezicht, op wat wyze gy onzen vader hebt behandelt? Wy hebben besloten daar wraak van te nemen, en u beden insgelyks te doen slerven. Uw vader, antwoordde de koning, een weinig verflagen, is door myn toedoen niet om het leven gebragt. Ik was minderjarig, en gy weet wat misbruik de heeren van het ryk daar van maakten. Ik ben onschuldig aan het bloed, dat gy van myne banden eischt; maar gy hebt my hier gebragt om bet myne trouwlozelyk te storten. Is dit het geen gy van wven leeraar *Rollok* hebt geleert, en geloofst gy, dat deze moordt ongestraft zal blyven? Gy moet slerven, hervatte deze verwoede mensch, zich ter zelve tydt gereed makende om den koning de handen te binden, die hem ontsnapte, en naar het venster

Bezending van den koning van Schotlandt naar de Protestantische vorften.

1599. Brieven aan den paus op den name van den koning van Schotlandt geschreven.

Wat den koning verplichtte zyn boek, genaamt *Koninklyk Geschenk*, te laten uitgaan. \* *Barrow* † of St. Andries.

De geestelykheit verbiedt de toneelspeelen.

\* Mylord *Spens* en den grave van *Orkney*.

De graaf van Gowrie beschuldigt den koning te hebben willen vermoorden.



1600. fter liep, roepende den grave van Marre tot by- standt. Men vloog van alle kanten toe: de rid- der *Areskin* verzekerde zich van den grave van Gowri, zyn broeder, met den koning worfste- lende, wierdt door een pagie, *Ramsfy* genaamt, gedood, en de graaf van Gowri zelf door een an- deren pagie. Men zegt voor een vaste waarheit, dat hy door een steek, die tot in zyn hert ging, ter aarde viel, zonder dat 'er een druppel bloeds, dan na dat men zynen riem hadt los gemaakt, uit kwam. Toen stroomde het in grote menig- te, het zy dit meer gebeurt, het zy door tove- ry, gelyk men het den naam gaf; daar men nog byvoegde, dat men by hem hadt gevonden een zak vol cyfferletters, die onmogelyk waren om uit te leggen, maar wel gelykende naar die van de toverkunst. Deze heer was van het volk zo be- mind, zynde provooft van de stad, dat de bur- gery opstondt, en het kruidhuis dreigde in brandt te steken, indien men hem (het wist niet van zyne doodt en misdaadt) niet in vryheit stelde. Maar het een en het ander horende ging ieder naar huis, en de opstandt hieldt op.

Het Par- lement maakt het rechtsge- ding van hem en zynen broeder op. Het Parlement, dat op den 15 November gehouden wierdt, stelde de twee broeders te recht. Het zelve strekte de straf van dezen voorgenomen moordt tot op hunne nakomelin- gen uit, en verklaarde de zelve verfteken van alle hunne goederen en van den naam van *Ruth- wen*, die vernietigt wierdt. Hunne lichamen wierden gevierendeelt, en hunne hoofden op staken op het gevangenhuis gestelt. Maar de koning verzachtte dit vonnis, en vergun- de hunnen erfgenamen den naam van hunne voorzaten, niettegenstaande de misdaadt van deze twee heeren, daar zy onschuldig aan wa- ren, te voeren. Het zelve Parlement beval ook, dat men den 7 Augusty, zynde de dag, daar dit verraadt op gebeurt en gestraft was, in alle de kerken van het ryk een dank- en bededag zou houden. Niettegenstaande dit al- les wordt deze zaak als verdicht aangezien, en men geloofst, dat men hen de zelve alleen heeft te last gelegd om hen van kant te helpen †, en de zamengezworenen hatelyk te maken: ongeluk- kige gesteldheit der vorsten! zegt daar van een schryver na een Roomschen keizer \*, die reets de zelve zanmerkingen hadt gemaakt, indien het noodzakelyk is, dat hunne goedheit het leven van hunne moordenaars, ten koste van het hunne, sparen, of dat hunne gerechtsoef- fening hen den haat van het volk op den hals haalt.

1601. In het jaar 1601 kwamen de Jesuiten *Hay* en *Hamilton* in Schotlandt, om die van hunne par- ty aan te moedigen. De koning, dit vernemen- de, deedt een geschrift uitgaan, dat hen verban- de, hen by *Bothwell* en *Gowri* vergelykende, en strengelyk verbiedende hen te huisvesten. De Roomschegezinden in het Noorden wisten hen te verbergen, en het was niet dan eenige jaren daar na, dat *Hamilton* gevangen wierdt, en naar den Tour van Londen gebragt, daar hy stierf.

1602. De Hebridische eilanden, aan Schotlandt gren- zende, wierden van dwingelanden, die het volk van hunnen wettigen souverain aftrokken, gere- geert. Buiten dat leefden zy in onkunde als bees- ten. Het was niet mogelyk hen iets te leren, of tot welgemanierdheit te brengen. De koning besloot de zelve aan den eersten edelman, die naar deze Noordsche eilanden wilde trekken, om de zelve te veroveren, af te staan. Door deze verklaring deedt hy de oude gedachtenis der ridderslyke waaghalzen herleven, die van de eene provincie en van het eene einde der aarde naar

het andere reisden, om het ongelyk van de reu- zen van dien tydt te wreken. Niets gelykt ook beter naar de reuzen van *Amadis* dan de verbeel- ding, die de geschiedschryvers van de hoofden van deze eilanders maken. Het was een *Mur- dach*, een *Neil* en een *Norman Makloud*, drie broe- ders, die het eilandt Lewis, een der voornaam- ste, bezaten: een wreed volk, onbeschoft en zonder trouw, niet alleen ten aanzien van vrem- delingen, maar ook ten aanzien van anderen.

Op het voorstel, dat de koning daar van deedt, boden verscheide edellieden zich aan deze verov- eringen te ondernemen. De koning tradt met hen in onderhandeling. Men gaf hen soldaten, schepen en krygsbehoefsten. Zy gingen onder zeil, en kwamen gelukkig te Stornwai, hoofd- stadt van Lewis, aan. *Murdach Makloud*, na- tuurlyke zoon van den ouden *Makloud*, boodt in het eerst eenigen wederstandt: maar op zyn eigen volk niet durvende vertrouwen, daar hy zich hatelyk by hadt gemaakt, vluchtte hy naar on- genaakbare plaatien van het eilandt, en de in- woonders maakten hun verdrag met de Schot- ten. Deze gelukkige uitflag was van geen langen duur. *Murdach* overviel de afgezon- denen, die de laatste naar Edenburg, om nieu- wen bystandt en noodwendigheden te verzoeken, hadden gezonden. Hy doodde al hun gevolg, nam hen gevangen, en liet hen niet los voor dat zy hun losgeldt hadden betaalt. De Schotten wreekten de doodt van hunne ma- trozen op *Murdach*, die hen door zyn eigen broeder *Neil Makloud* wierdt overgelevert. Zy zonden dit wild mensch naar St. Andries, daar hy wierdt gevonnist om als een oproeri- ge en verrader opgehangen te worden. Maar *Norman Makloud*, de derde van dezen hoop, herstelde hun verlies. Hy kwam op het on- voorzienste op de Schotten aanvallen; ver- brandde hunne verblyfsplaats, en dwong hen harde bedingen aan te nemen; als eerstelyk, eene verzoening voor hem en de zynen by den koning te bezorgen, en ten tweede, van deze verovering en hunnen eisch op dit eilandt af te zien. Hy dwong hen daarenboven gyselaars te geven, en om de zelve los te krygen moest de koning dit schandelyk verdrag ter uitvoe- ring stellen. Wy zullen het veroveren van dit eilandt zien, dat niet dan drie jaren daar na † gebeurde, gevolgt van eene omwenteling, waar door de ondernemers eindelyk gedwongen wier- den hunne onderneming te staken.

Wy hebben het veroveren van Amiens in het vervolg van de Geschiedenisse van Engelandt, dat daar belang in nam, verhaalt. Gansch Vrankryk en de koning was daar over ont- roert. De zamenverbondenen van den eenen, en de Hervormden van den anderen kant tracht- ten zich daar van te bedienen. De eersten wilden de Spanjaarden tot hulp roepen, dat zonder het ryk te bederven niet kon geschie- den: de anderen hadden geen ander voorne- men dan zich onder de bescherming van de koninginne van Engelandt te begeven; maar als goede Franschen (dus is het dat zy zich uitdrukken) onderstellende, dat indien de ko- ning Amiens kwam te verliezen, dat toen be- legert was, hy in geen staat zou zyn den in- val der vremde machten te beletten. *Brissak* zelf, een afgefallen van de eedgenoten, doch verzoent, en stedehouder van den koning in Bretagne zynde, was voorzitter in de verga- dering van den adel van de provincie, daar dit voorstel wierdt gedaan. De hertogen van Bouil- lon en van Tremouille waren daar mede tegen-

Gedach- ten om dat 'er geen bloedt uit zyne wondt kwam.

Het Par- lement maakt het rechtsge- ding van hem en zynen broeder op.

† Zie het boek, genaamt *Het hof en de boe- danigheid van koning Ja- cobus*. \* *Domi- tiana*.

1602. Wreed- heit der inwoon- ders van de Hebrid- sche ei- landen.

1602.

Lan- ding der Schotten in de He- bridische eilanden.

Zy worden gedwon- gen te vertrek- ken.

† in het jaar 1605.

1597 toe 1603. Vervolg der Ge- schiede- nisse van Vrank- ryk. *Camb- den*. *Thuanus*. *Meziray*. *Het Le- ven van Henrik den IV*. *P. Bar.*

woor-



1597. De Hervormden in Vrankryk overleggen om de wapenen op te nemen.  
\* of  
De Thom.

woordig. Zy wilden, dat de Hervormden zich van deze tydsgelegenheit zouden bedienen, en de wapenen opnemen. Maar de voorzitter *Thoussus* \* vondt dit voornemen niet goed om redenen van noodt, en de openbare rampen, die zo groot waren, dat ieder wanhoopte aan zyne veiligheid, die zy dachten by zich zelve te moeten zoeken. Hoe het zy, hun raadt wierdt niet goed gekeurt noch van den adel, noch van de hervormde kerken, die men daar kennis van gaf. Deze hadden toen hare vergadering van Loudun naar Vendome, kort daar na naar Saumur, en eindelijk naar Châtelleraut, daar de zelve zeer talryk was, overgebracht. Men handelde daar van het geschrift, dat het hof haar hadt beloofd, en zy zondt hare gemachtigden om over de voorwaarden, die de meeste zwarigheid veroorzaakten, overeen te komen: maar indien men de Hervormden mag geloven, ging men met hen niet ter goeder trouwe te werk; men vondt dikwils redenen of voorwendfelen om het verdrag te breken, en dus in rook te doen verdwynen. Dit verplichtte hen de koningin van Engelandt en de algemene Staten om bystandt te verzoeken, en toe te zien, dat 'er geen vrede met Spanje en Vrankryk tot hun nadeel, en om den Godsdienst uit te roeien, wierdt gesloten.

Zy namen hunne toevlucht tot de koningin van Engelandt.

1598.

† of Mercur.

Edikt van Nantes.

Vrede te Vervins tusschen Spanje en Vrankryk gesloten.

De koning vondt niet goed, dat zyne onderdanen hunne toevlucht tot vreemde machten namen, en haar vertogen deden, die al te stout waren, maar die hy gedurende het beleg van Amiens hadt moeten door de vingers zien. Het innemen van deze stad, en de onderbrenging van den hertog van Merkeur † deden hem een hoger toon voeren. De Hervormden van hunnen kant hielden zich standvastig, en het edikt van Nantes stelde hen ten volle gerust.

Het zelve volgde kort op het verdrag van den hertog van Merkeur, gelyk mede kort daar aan de vrede van Vervins volgde. Deze drie verbonden wierden in de maanden van Maart, April en May van het jaar 1598 gesloten. Het edikt van Nantes, naar deze stad van Bretagne, daar de koning over de zaken van den hertog van Merkeur naar toe was gegaan, genaamt, stondt aan de Hervormden de vrye oefening van hunnen Godsdienst en de vryheit om bedieningen te mogen bekleeden toe, nevens andere voorrechten, die men by dat edikt, zo vermaard door des zelfs vergunning, en nog meer door des zelfs herroeping, in de voorledene eeuw geschied, kan vinden. De schryver van het leven van *Lodewyk den XIV*, en die zyn leermeester was geweest, zegt volmondig, dat de redenen van Staat en de grote verplichting van *Henrik den IV* aan de Hervormden de oorzaak van deze vergunninge zyn geweest. Ons dunkt, dat des zelfs nazaten om de zelve reden tot handhaving der zelve zich behoorden verschuldigt te houden.

Het vredesverdrag tusschen de twee kronen van Vrankryk en van Spanje wierdt op den 2 May gesloten. De Spanjaarden verbonden zich Calais, nevens alle de steden, die zy in Pikardie hadden veroverd, met de stad Blavet, in Bretagne, aan Vrankryk weder in te ruimen. Men was verwondert, dat *Philips de II* de wedergeving van zo vele voorname steden hadt toegestaan (a). Zyne doodt, die kort daar na

(a) Men verhaalt, dat *Henrik de IV*, wanneer hy dit verdrag ondertekende, tegen den hertog van Elpemon, die 'er by tegenwoordig was, zou gezegt hebben: *Met deze enkele strek van de pen heb ik thans vry meer uitgevoert dan*

voorviel, wees daar de noodzakelykheit van 1598. aan. Toen bevondt men, dat hy de vrede niet te duur kon gekocht hebben, om aan zynen zone *Philips den III* geen verwarden oorlog na te laten, die voor hem onmogelyk was noch om voort te zetten, noch om te eindigen, gelyk hy hadt gedaan.

De bekrachtiging van het edikt van Nantes, het huwelyk van de zuster des konings met den hertog van Bar, de doodt van de hertoginne van Beaufort, minnaresse van *Henrik*, en de vernietiging van zyn huwelyk met *Margareta van Valois*, zyn de voornaamste gevallen van het jaar 1599. De paus was onvernoegt over de twee eerste zaken; maar de koning stelde hem te vrede door het aanbieden van zyn zwaardt en macht, om hem het bezit van het hertogdom van Ferrara, tot nadeel van *Cesar d'Est*, natuurlyken zone van *Alphonfus*, hertog van Ferrara, aan wien alleen de steden van Reggio en van Modena waren overgebleven, te helpen nemen.

Het edikt van Nantes ontmoette te Parys meer zwarigheid dan te Rome, en de koning hadt al zyn gezag van noden om de zelve te boven te komen. Hy deedt eene aanspraak aan de gemachtigden uit het Parlement in de Louvre, daar hy hen hadt ontboden, en deedt hen begrypen de noodzakelykheit van het edikt door een verhaal van een wonder, dat ongelooflyk zou schynen, indien men hem tot geen getuige hadt. *Het gebeurt my*, zeide hy, *dat ik my over zes en twintig jaren aan het hof van Karel den IX bevindende, terwyl men bezig was met een tafel schoon te maken, op welke ik met den hertog van Guize zou spelen, daar verscheide droppelen bloeds op te voorschyn kwamen, die men afvoegde: maar men stonde verbaast wanneer men daar andere op verscheide plaatsen, die men niet kon beletten, zag voortkomen. Men onderzocht van waar dit bloedt kwam, en na dat men bevonden hadt, dat het van niemandt van het geselschap was, twyfelde men niet of het was een wonderteken: des my naar den hertog van Guize wendende zeide ik tegen hem: „Ik voorzie, dat 'er t'eeniger tydt veel bloedt tusschen u en my „zal vergoten worden”: eene voorzegging, die maar al te waar is geworden door onze burgeroorlogen, die gy my nu dank moet weten, dat ik voor altoos door een vredelievend edikt, waar van ik de nakoming in alle de gerechtsboven van myn ryk wensche te zien, heb geslikt.*

De redenvoering van den Raadsheer *Coqueley*, die te voren in de party der eedgenoten was geweest, verdient verhaalt te worden. Voor de bekrachtiging van het edikt noemde hy de Hervormden landgenoten en broeders, en na dat hy hen dit heerlyke getuigenis hadt gegeven, dat zy meer dan eenige anderen tot verdelging van het eedgespan en de zegepraal der goede party hadden toegebracht, vervolgte hy te zeggen, dat het derhalven rechtmatig was, dat zy mede deel aan het algemene geluk hadden. Hy toonde, dat dit edikt zeer wel met den geest van een Christen, die een afkeer van wreedheit en van bloedstorten heeft, overeenkwam;

*ik in vele jaren met de beste klingen van myn koninkryk kon hebben kunnen doen; en het is zeker, dat Henrik de IV zeer veel by deze vrede won. Johannes Bodinus tekent in zyn geleerd en staatkundig werk van het Gemeenebest (De Republica lib. V, cap. 1) aan, dat Vrankryk sedert den tydt van honderd jaren geen vrede met Spanje hadt aangegaan zonder voordeel van het laatste en verlies voor het eerste koninkryk: doch door deze vrede wierdt alle voorgaande schade rykelyk vergoed.*

Gedenkwaaardige redenen van den Raadsheer *Coqueley*.



1599. eenkwam; dat hy door het voorbeeld van den keizer *Justinianus*, die de Arianen geruust liet leven, om zich de scha-verhaling niet op den hals te halen, daar *Theodoricus*, koning der Gothen, hem in Italie mede dreigde, beveltigde.

1600. In het jaar 1600, den 4 April, tekenden de gezanten van *Henrik den IV* \* het huweliksverdrag in zynen name met *Maria van Medicis*, dochter van den groothertog *Ferdinand*, en nicht van *Clemens den VIII*. Maar dat iets byzonders was is, dat terwyl zyne gezanten de plegtigheid van het huwelyk in zynen name te Florence verrechtten, hy zyn hert te Parys aan eene nieuwe minnaresse verpandde. Het was *Henriette van Entragues*, die naderhandt marquizin van Verneuil wierdt; jong, schoon, van een bevalligen geest, en zo bekwaam, dat zy van den koning trouwbeloften wist te krygen, die naderhandt veel moeielykheit baarden.

Pracht van den hertog van Savoje.  
De hertog van Savoje kwam dit jaar in Vrankryk, met hoop, dat de koning hem het markgraafschap van Saluzzo zou afstaan. Hy verlicken met een gevolg, overeenkomende met de pracht en de macht van zyn huis. Hy hadt twaalf honderd paarden in zyn gevolg; maar zyne reis was vruchteloos, en hy bragt daar niets van mede dan den lof, dat hy een volmaakt hoveling en een beleest en mild prins was. Men zegt, dat hy het geld met handen vol wegchonk, als of hy den koning in pracht en mildheit wilde trotseeren, en hem in macht en verdiensten voor hem doen wyken. Wy zullen niet spreken van den oorlog, dien *Henrik den IV* in Bresse en Savoje bragt, en die ganck niet voordeelig voor den hertog uitviel, vermits hy hem in het volgende jaar, door de tusschenspraak van den gezant van den paus, tot een verdrag dwong te komen.

Zyn verdrag met Henrik den IV.  
Het zelve wierdt den 17 January te Lyons afgekondigt, waarby de hertog aan den koning Bresse en het baljuwchap van Gex afstond; daar de koning hem het markgraafschap van Saluzzo, ingelyt in het landt van Savoje, tegen gaf; zo dat zy beide hun voordeel by dit verdrag vonden. Ieder nam vervolgens bezit van de landen, in zyne nabuurschap leggende, en die hen beide even wel gelegen waren.

Die van Geneve slechten de sterkte St. Catharina.  
Die van Geneve bedienden zich van den oorlog met Savoje. De hertog hadt voor hunne poort de sterkte St. Catharina, het welk hen zeer tegen de borst was, doen bouwen. De koning, zich daar van meester makende, gaf hen de zelve over, en zy deden ze aanstonts slechten. Dit geschiedde na dat hy alvorens door de leeraars van deze stadt was begroet.

Hy was geboren in den jare 1579.  
*Beza*, toen tachtig jaren oud †, deedt het woordt. De koning noemde hem vader, en betoonde hem zo veel beleeftheit, dat de Roomschgezinden daar nayverig over waren.

1601. Wy hebben de reis van den koning naar Calais, daar hy uit ongerustheit over de belegering van Oostende naar toe trok, en de wederzydsche gezantschappen van dezen vorst en van de koninginne van Engelandt gezien. Vrankryk was toen in rust, en *Henrik* hadt de vreugd, dat hy op den 27 September een zoon kreeg, die hem naderhandt met den naam van *Lodewyk den XIII* opvolgde. Men zegt, dat hy, des zelfs noodlot willende weten, aan eenen van zyne artsen, *La Riviere* genoemd, een groot sterrekundige, gebodt, de tydrekening van zyne geboorte-ster op te maken, het welk hy deedt, en na vericheide malen den koning, die hem zeer hard aandrong om  
III Deel.

Aanmerkelijke voorzeggingsdoor *La Riviere* van de nazaten van *Henrik den IV* gedaan.

van hem te weten wat de sterren van den Dauphin voorspelden, geweigert te hebben, eindelyk half van gramichap antwoordde: *Hy zal regeren; hy zal afbreken het geen zyn vader gebouwt heeft; verspillen het geen de zelve heeft gespaart, en een nakomelingschap nalaten, waar onder men nog droeviger omwentelingen zal zien.* Of men deze voorzeggung aan de gramichap, of aan het verstant van dezen sterrekundige moet toeschryven, dan of het een uitwerkfel van zyne wetenschap, of van het geval is, zyn zaken, daar wy ons niet zullen inlaten, te vrede zynde de zaak als een geschiedschryver te verhalen, zonder dit stuk, dat in nieuwsgierigheid bestaat, en daar weinig staaf op te maken is, te onderzoeken.

1602. Het jaar van 1602 bragt de vermaarde zamenzwering van den maarichalk van Biron aan den dag. Wy zullen de omstandigheden daar van niet verhalen, doordien men de zelve by de Franche geschiedenisfchryvers kan nazien. Men weet, dat deze heer grote dienften aan *Henrik den IV* hadt gedaan. Hy hadt ook grote erkenenis van hem genoten; maar hy meende, dat de zelve minder dan zyne verdienften waren. Zyne verwaandheit was de oorzaak van zynen val: verleid door de pluimstrykeryen der vyanden van Vrankryk maakte hy eene zamenzwering tegen den koning, zynen souverein en weldoender. Het Parlement van Parys stelde hem te recht, en verwees hem ter dood. Hy kon de aankondigung van zyn vonnis niet aanhoren, zonder zyne rechtersleugenaars te noemen, noch zyne straf ondergaan, zonder te schreeuwen, en zich aan te stellen op eene wyze, die waarlyk een blyk van zyne bloherdigheit was, daar hy de Christelyke doodt van den grave van Essex te onrecht van hadt beschuldigt.

1602. Straf van den maarichalk van Biron.

De hertog van Bouillon was in deze zamenzwering ingewikkelt. Hy boodt zich voor de kamer van Castres aan, daar hy uit zyn burggraafschap van Turenne gekomen was, oordelende, dat de zelve de eenigste rechtbank was, die bevoegt was kennis van zyne zake te nemen ten opzichte van den hervormden Godsdienst, daar hy belydenis van deedt. Maar op het bericht, dat hy kreeg, dat de koning hem in zyne macht wilde hebben, vertrok hy naar Heidelberg by den Paltsgrave, zeggende, dat hy met den koning niet wilde twisten, noch hem naderen zo lang als hy op hem vertoornt was.

Vertrek van den hertog van Bouillon naar Heidelberg.

\* Achtervolgens het edikt van Nantes.

Dit jaar mislukte de aanslag van den hertog van Savoje op Geneve. Dertien der zamengezwoorenen wierden opgehangen, also de overheit deze offerhande aan het getoep der burgers niet kon weigeren. Het is genoeg bekend, dat de hertogen van Savoje hebben beweert, dat deze stadt onder hunne souvereiniteit behoorde: maar zy heeft altydt het tegendeel staande gehouden, en getoont, dat zy onder het keizerryk stondt, wiens wapen zy tot bewys altydt boven hare poorten heeft gehad; behalven dat zy sedert meer dan zestig jaren eene volle vryheit hadt genoten, een bondgenootschap hebbende met de Zwitserfche Cantons, en in het verdrag van Vervins begrepen zynde. Ook liet de koning van Vrankryk haar van zyne bescherminge verzekeren, en bezorgde haar een verdrag met den hertog van Savoje, die beloofde, dat hy geen sterkte in hare nabuurschap zou doen bouwen dan die ten minste vier mylen van hare muren af zou zyn.

De hertog van Savoje mistzyn aanslag op Geneve.



1597  
tot  
1603.  
*Thom. Du Maurier.*  
Cambden.  
P. Bor.  
De Groot.  
De Spanjaarden  
by Turnhout ver-  
slagen.

Het jaar 1597 begon gelukkig voor de Ver-  
eenigde provinciën door de nederlage der Span-  
jaarden by Turnhout, in Brabant. De graaf  
van Varax, veldtuigmeester van Spanje, was  
onder de muren van deze stad met zes dui-  
zend man te voet en zes honderd paarden ge-  
legert, verwachtende het overige van het le-  
ger, dat daar door de monstering zou gaan.  
Graaf *Maurits*, daar van verstandigt zynde,  
overviel *Varax* in zyne legerplaats, viel op  
hem in zyn aftrek aan, en doodde twee dui-  
zend man, onder welke de Spaansche veld-  
verste zelf was, wiens ligchaam *Maurits* den  
aartshertog *Albert* deedt brengen. Hy maak-  
te ook vele gevangenen van aanzien, onder  
welke zich ook de jonge graaf van Mansveldt  
bevondt; veroverde het legertuig, het gelicht,  
nevens acht en dertig vaandels, en de standaardt  
van *Alonso van Mondragon*, die tot eene eeuwi-  
ge gedachtenisse in de grote zaal van het hof in  
s Gravenhage wierden opgehangen. Deze roem-  
ruchtige daadt kostte nauwlyks tien man aan  
den overwinnaar, wiens dapperheit en onder-  
vinding op gelyke wyze in de Geschiedenisse  
geroemt wordt. Dit was de eerste maal, dat  
hy zyne ruitery karabynen, in plaats van spe-  
ren, hadt doen geven. Deze nieuwe wapenen  
hielpen niet weinig tot deze overwinninge.  
Men zegt, dat de gezant van den koning van  
Polen eenigen tydt daar na gekomen zynde  
om de algemene Staten tot eene verzoening  
met den koning van Spanje aan te manen,  
hy de macht van dezen koning ongemeen ver-  
hief, en de Hollanders met een onvermydely-  
ken ondergang, indien zy hardnekkig den oor-  
log tegen een vorst, die hen overmocht, ble-  
ven voeren, dreigde. Graaf *Maurits*, die by  
deze aanspraak was geweest, leidde den gezant  
uit het gehoor-vertrek naar de zaal, daar de  
Spaansche vaandels hingen, en hem de zelve  
vertonende zeide hy: *Zie, of zo een machtig  
koning van Spanje, als gy zegt, onverwinnelyk  
is, en of het gemenebest geen reden heeft te bo-  
pen, dat het in staat zal zyn om zyne vryheit te  
handhaven.*

Men moet de Engelschen niet verstoppen van  
het deel, dat zy in deze overwinninge hebben  
gehad, waar in de ridders *Sidney*, *Robert Vere*  
en de stadvoogdt van den Briel in dapperheit uit-  
blonken. Graaf *Maurits* slechte Turnhout,  
maar hy hieldt het kasteel in zyn geheel, dat  
hy drie dagen na den slag veroverde, en het  
bevel daar van aan *Harangieres*, stadvoogdt van  
Breda, gaf.

In de volgende maandt van Maart mislukte de  
aanflag, dien de vyanden op Steenwyk, in de  
provincie van Overysfel, hadden ondernomen.  
Graaf *Maurits* mislukte een andere aanflag op  
Venlo in Gelderlandt met een even gelyk ver-  
lies. Maar het overige van den veldtocht viel  
gelukkig uit voor den grave *Maurits*. Hy be-  
machtigde al het landt over den Rhyn gelegen,  
en verjoeg de Spanjaarden, nevens hunne leen-  
mannen. Hy begon met het innemen van Rhyn-  
berk, dat zich vyf weken na het openen van de  
loopgravens overgaf. Vervolgens veroverde hy  
de sterkten, die de vyanden langs den Rhyn had-  
den opgeworpen. Hy trok deze rivier over,  
en belegerde Grol, in het graafschap van Zut-  
phen, dat zyn verdrag maakte, ziende geen ont-  
zet te gemoet. Deze verovering wierdt van die  
van Brevoort, het welk graaf *Maurits* ter plun-  
dering aan de soldaten overgaf, gevolgt, bene-  
vens die van Enschede, Oldenseel, Ootmarssen,  
Goor, en verscheide sterkten, welker bezettin-

Graaf  
*Maurits*  
spot met  
de dreig-  
emen-  
ten van  
den  
Spaans-  
chen ge-  
zant.

Verove-  
ring van  
Rhyne-  
berk  
en van  
meer an-  
dere  
plaatsen.

gen gestadige uitvallen in Overysfel deden, die  
alle met de zelve snelheit wierden vermeerst.  
Daar bleef niet meer over om de ruff van dez-  
provincie, van die van Groningen, en van die  
van Vrieslandt te verzekeren, dan de stad en het  
kasteel van Lingen, aan de andere zyde van den  
Eems gelegen, dat de gemeenschap te landt met  
Hamburg, Bremen, Westphalen, Embden en Ol-  
denburg verhinderde. *Maurits* tastte deze plaats  
in het begin van November aan, en acht dagen  
daar na maakte zy een verdrag. Zie daar hoe in  
een eenigen veldtocht de graven van Bergen uit  
alle de steden, over den Rhyn gelegen, wierden  
verjaagt, die *Philips* de II niet hadt veroverd  
dan om de schande te hebben van zich daar we-  
der berooft van te zien. De Staten gaven het  
graafschap van Lingen aan graaf *Maurits*, min-  
der tot vergelding van zyne dienften, zeggen de  
geschiedschryvers, dan tot betaling van het ge-  
ne hem deze onderneming hadt gekost.

Hertog *Albert*, in de maandt van Augustus  
van het jaar 1598 te Brussel gekomen zynde,  
beriep de Staten van Spaansch Vlaanderen.  
In deze volle vergadering wierden de opene brie-  
ven gelezen, waar by *Philips* van alle zyne erf-  
landen in de Nederlanden ten behoeve van de in-  
fante *Isabelle* afstandt deedt \*, en dat van land-  
voogdt, het welk de infante aan den aartshertog  
haren geaall opdroeg. Vervolgens raadpleeg-  
den de Staten, en na eenige krakcelen wierdt  
er besloten, dat men de infante en den aartsher-  
tog zou gehoorzamen, onder beding, dat zy zich  
zouden verbinden de voorrechten der Nederland-  
sche steden te handhaven, en in het byzonder  
dat van de *Blyde Inkomst*, het welk de aartsher-  
tog aannam; waar op van weerszyden de eeden  
wierden gedaan, van den eenen kant om de rege-  
ring te gehoorzamen, en van den anderen om  
de wetten en de vryheden van het landt te hand-  
haven, waar na de aartshertog naar Spanje ver-  
trok om zyn huwelyk te voltrekken.

Daar scheelde weinig aan of graaf *Maurits*  
zou toen het leven hebben verloren door zekere  
booswicht, *Pieter Panne* genaamt †, ge-  
boortig van Iperen. Op vermoeden, dat hy  
met een kwaad voornemen gekomen was, wierdt  
hy te Leiden aangehouden. Hy beleedt de  
zaak, zeggende, dat de Jesuiten van Douay  
hem door grote beloften daar toe sterk aange-  
moedigt hadden, zo ten aanzien van het tyde-  
lyke, als van zyn eeuwig welzyn. Hy voegde  
daar by, dat deze drift voor dat men hem ge-  
vangen hadt genomen over was, betuigende,  
dat hy daar berouw van hadt, en het stuk uit  
den grondt van zyn hert verfoede, en geen ge-  
dachten meer tot zulke gruwelen hadt. Men  
maakte echter zyn rechtsgeding op, en men ver-  
wees hem ter doodt.

Op het laatste van September trok de admi-  
raal van Arragon \*, aan wien de aartshertog *Al-  
bert* het bevel over de troepen, onder het gezag  
van den kardinaal van Oostenryk, hadt gegeven,  
over de Maas, ging regt toe naar den Rhyn,  
en kwam zich over Orfoi legeren. De oepsching,  
die hy aan de inwoonders deedt, geschiedde op  
eene zonderlinge wyze, die beter het hoofd van  
een uitgebannen dan van een bevelhebber van een  
leger past. De beul was zyn heraut, ver-  
felt van de Kapucynen, die gemeenlyk de mis-  
dadigen, die ter doodt gaan, versellen, te ken-  
nen gevende door dezen toefel wat de inwoon-  
ders van zyne wreedheit te verwachten hadden,  
indien zy de belegering ondergingen. Zy wa-  
ren daar ook zo verschrikt van, dat zy het beleg  
niet dorsten ondergaan. Van daar liep zyn volk  
het

1597.

Verove-  
ring van  
Lingen.De Sta-  
ten slaan  
het aan  
grave  
*Maurits*  
af.1598.  
Inhuili-  
ging van  
den aart-  
shertog  
*Albert*  
in de  
souve-  
reiniteit  
van  
Vlaende-  
ren.\* Onder  
voor-  
waarde  
van we-  
derkering  
aan Span-  
je indien  
de aart-  
shertogin  
geen kin-  
deren na-  
liet.Ontdek-  
te aan-  
slag te-  
gen het  
leven van  
graaf  
*Maurits*.  
[De Groot  
noemt  
hem *Pie-  
ter Dan-  
nius*.\* Fran-  
ciscus van  
*Atendoca*.Vremde  
opei-  
sching  
van Or-  
foi door  
den  
Spaans-  
chen  
veld-  
verste.



1598. het landt van Kleef, van Guliken van Keulen door, en verwoestte dat van Bergen en Munster: vervolgens veroverde het de sterkten van Alphen en van Meurs, niettegenstaande zy aan het huis van Nieuwenaar behoorden, dat in de oncenzydigheit was gebleven, zonder de beschermwacht\* van den aartshertog te ontzien.

Graaf *Maurits*, op de tyding van deze verwoestingen ontwakende, stelde zich aan het hoofd van het leger der Vereenigde provinciën, en vloog tot bystandt van de steden over den Rhyn. Hy legerde zich aan des zelfs oevers een weinig boven Rhynderk, om daar door de belegering, daar zy mede gedreigt wierden, te verhinderen. Hy deedt eenige ruitery in de Betuwe trekken, om het stropen der vyanden te beletten; zondt eenig krygsvolk in het graafschap Zutphen, en gaf lat goede bezettingen in Grol en Brevoort te leggen. Vervolgens trok hy met het overige van zyn leger naar de Spanjaarden, om hen waar te nemen, en hunne aanslagen te veruydelen. Echter was het hem onmogelyk het innemen van Rhynderk te beletten. Den certien dag\* van het beleg viel een gloeiende kogel op het kruidhuis, daar de toren en de naby gelegene huizen door nederploften, zo dat de stad gedwongen wierdt tot een verdrag te komen. De stadvoogdt, die het nog eenige dagen hadt kunnen houden, was onder de puinhopen van den toren begraven.

Graaf *Maurits*, die deze plaats niet kon behouden, naderde Doesburg, zondt eenig krygsvolk in het eilandt tegen over den Yssel, en het overige achter de stad, die het zelve dekte, en daar van gedekt wierdt. Maar de Spanjaarden vermeersterden Emmerik, niettegenstaande de beschermwacht door de Jesuiten van *Mendoza* gekregen, en het geschreeuw der kanunniken, de welke zeiden, dat het niet zonder reden was, dat de *Geuzen* (dus noemden zy, als bekend is, de Protestanten) hunne vyanden van trouwloosheit beschuldigden.

Den 8 May des jaars 1599 trok *Mendoza*, die Emmerik en de andere steden aan de vorsten van Duitschlandt, welken hy deze veel eer dan het gemenebest hadt afgenomen, hadt verlaten, als of hy de sterkte Schenkenschans wilde belegeren: maar een draagbare brug over de Maas werpende, trok hy de zelve tusschen Rossum en Driel over, kwam in het eilandt Bommel, en legerde zich voor de hoofdstadt, die den naam van dit eilandt draagt, en een arm van de Waal en Maas bevat. *Maurits*, tot bystandt van deze stad komende, begroef zich op den dyk langs den Waal-kant, daar hy een brug over sloeg, om gemeenschap met die van de stad te hebben. De rivier scheide de twee legers; maar zy ontruften elkander door hun geschut. De kardinaal *Andreas*\* kwam zelf in de belegering. Hy wanhoopte aan een goeden uitslag, en zou van het beleg afgezien, en het zelve opgebrosen hebben, indien een overloper hem niet hadt geraden eene sterkte met vyf bolwerken in een hoek van het eilandt, daar de Waal en Maas in malkander lopen, op te rechten, daar hy den naam van St. Andries tot zyne eer aan gaf, en die nog heden in wezen is. *Maurits* van zyn kant brak des nachts uit zyne legerplaats op, trok over de Waal en Maas, ging op de vyanden op het onverwachtste los, viel op de zelve aan, en doodde vier honderd man, waar onder eenige officieren van aanzien waren.

In dezen tyd kwam de aartshertog met de infante zyne gemalinne uit Spanje. De kardinaal van Oostenryk ging hen te gemoet, latende het bestier van de belegering aan den algemenen le-

III Deel.

germeester *Mendoza*. Maar het leger was door den winter en de ziekten zodanig afgemat, dat *Mendoza* gedwongen was hen in de winterkwartieren tusschen de Graaf, Roermond en Maastricht te zenden, waar door het eilandt Bommel verloft wierdt. Daar bleef niet meer over dan de nieuw-opgeworpene sterkte, daar *Mendoza* bezetting in hadt gelegd. Wy zullen de overgaaf van de zelve haast zien.

Graaf *Maurits*, die het oog overal hadt, onderecht van de miterij der Spaansche benden, bediende zich van dezen oproer. Hy begon den veldtocht in February, zondt drie honderd uitgezochte soldaten over den Rhyn, die Wachten-donk over het ys vermeersterden. Zy hadden den zelve toeleg op Nuits; maar dat mislukte hen. Hy deedt zyn leger te Dordrecht in twee honderd overvoerscheepen scheep gaan, die de Maas opvoeren, en voor de sterkte Krevkeur kwamen, de welke *Mendoza* in het voorgaande jaar hadt ingenomen. Hy sloeg vier honderd Spanjaarden, die zich in de plaats wilden werpen, en de zelve tot de overgave dwingende, keerde hy weder om de sterkte St. Andries, door den kardinaal van Oostenryk met zo veel vaardigheid opgeworpen, te belegeren. Zy gaf zich by verdrag over, zo door de gierigheit der belegerden, als door de dapperheit der belegeraars. De eerste bedongen, dat men hen honderd en vyf en twintig duizend guldens, die zy van hunne maandgelden ten achteren waren, zou betalen. Onder dit beding gaven zy de sterkte over. Daar scheelde weinig aan, of de overgaaf wierdt door de onredelykheit van een Franschen soldaat, in dienst der algemene Staten zynde, gestremt. Hy verweet de lafheit dezer overgave aan de Spanjaarden: maar graaf *Maurits* voldeed hen met hen dezen Franschman aan handen en voeten gebonden te zenden, om met hem naar hun welgevallen te leven.

Na deze uitvoering besloten beide de legers, als eensgezind zynde, den oorlog in Vlaanderen over te brengen. Terwyl het Spaansche van nieuw opstondt, en dat de bevelhebbers dezen opstondt met het betalen van negen maanden van hunne achterstallen stilden, deedt hy zyn leger ten tweede male op twee duizend en acht honderd schepen te Dordrecht scheep gaan. Hy landde aan het kleine eilandt Biervliet, boven Sluis, met een gedeelte van de vloot, belastende de overige een weinig lager te Philippine, door de vyanden verlaten, voet aan landt te zetten. Hy maakte zich ook meester van Oudenbroek en alle de sterkten, die de gemeenschap van Oostende, het welk de Staten toen in hadden, met Nieuwpoort, dat hy van voornemen was te belegeren, beletten.

Hy hadt zich reets van Damme en van de naburige kasteelen meester gemaakt, en zyn leger tusschen Nieuwpoort en Duinkerken nedergetlagen, terwyl graaf *Ernest van Nassau* met het zyne tusschen deze eerste plaats en Oostende gelegerd was, om de zelve van alle kanten in te sluiten, wanneer hy verstondt, dat de aartshertog hem met grote dagreizen met al zyn volk naderde. Deze hadt het zelve naby Gent in de tegenwoordigheit van de infante zyne gemalinne, die zelf de soldaten aansprak, gemonstert. *Gy ziet*, zeide zy, noemende de kolonels en minder officieren by hunne namen, *gy ziet niet alleen een veldoverste, maar uwe wettige souvereine, die een bewys van uwe dapperheit en trouwe eischt, gereed om u hare mildheit en genegenheit te doen blyken. Gy hebt gansch Vlaanderen ter verzekering van uwe diensten en my tot yselaarster van Vlaanderen. Dit juweel*, vervolgde zy, tonende de edelgesteenten,

Yyy 2

1599.

1600.

Graaf *Maurits* maakt zich meester van de sterkte St. Andries.

Hy maakt een aanslag op Nieuwpoort.

Aanspraak van de infante aan het krygsvolk.

77. vo- van- gen. Sta- slaan aan e- urits. 98. uidi- g van aarts- t- g- ert- le- ve- nitet- i- lande- l. Onder- de- arde- i- we- kering- i- Span- dien- aarts- trogin- en kin- ren na- t. stdek- aan- g- te- n- het- en van- af- auritt- y- Groot- emt- in- Pie- Daan- .. emde- ei- ling- n- Or- door- i- an- en- do- die.



1600.

Spoedt van den aartshertog.

Wreedheit der Spanjaarden.

Aanspraak van Maurits aan zyn leger.

Gevecht der twee legers.

\* Volgens het verhaal van P. Bor wordt de gansche overwinning aan hem en aan de En-

ten, daar hare klederen mede versiert waren, zyn de panden van uwe soldy. Ik zal de zelve gaarne ten beste geven, indien 'er geldt in de schatkist mogt ontbreken. Trekt en vecht met zo veel vertrouwen op de overwinning, als gy op myne beloften kunt stellen.

De aartshertog maakte zo veel spoedt, dat Maurits, die niet gewoon was verrast te worden, hem naby Nieuwpoort vernam, wanneer hy hem nog niet dacht van Gent vertrokken te zyn. Hy vondt niet raadzaam hem in zyne begravingen te verwachten: hy deedt derhalven graaf Ernest van Nassau trekken om zich van een doortocht over de rivier te verzekeren, om de vyanden eenigen tyd daar door op te houden, terwyl hy met het gros van het leger en reistuig aankwam. Maar de Spanjaarden waren daar reets overgetrokken, en vielen op graaf Ernest aan, die niet meer dan vier regimenten voetvolk en vier compagnieën ruiters by zich hadt, die zy alle ter neder hakten, zelfs zonder de gevangenen te sparen, die zy tegen de wetten van den oorlog en het recht der volkeren doodden.

Na deze overwinning spande de aartshertog den krygsraad, om te weten of hy voort zou trekken, en den slag graaf Maurits aanbieden, dan of hy zich zou vergenoegen met hem de gemeenschap met die van Oostende af te snyden, en in zyne legerplaats te belegeren. De raad der bevelhebbers was in twee verdeelt. De aartshertog was voor het eerste, en deedt zyn volk voorttrekken. Zo haast als Maurits hem van verre gewaar wierdt, stelde hy zich aan het hoofd van de zynen, en na dat het gebedt gedaan was deedt hy eene aanspraak aan hen. *Myn medegesellen, zeide hy, wy hebben overwonnen; en naardien de vyanden zich van hun voordeel niet hebben weten te bedienen, met ons in onze legerplaats in te sluiten, ben ik verzekert, dat wy met den degen in de vuist eene opening dwars door hun leger, hoewel zy meer in getal zyn dan wy, zullen maken. Voor het overige, vervolgte hy, denkt, dat zy geen ander waarborg dan uwe dapperheit hebt: de vyanden in het gezicht, en het water van achteren. Wy moeten over het lys der eersten trekken, of alle te water gaan. Vervolgens zich naar den jongen Frederik Henrik wendende, dien hy teder lief hadt, zeide hy tegen hem: Myn broeder, het zou mogelijk raadzaam zyn geweest al de hoop van het huis en van het gemenebest niet op eenen dag te wagen, maar aan u over te laten, gy, die jonger van jaren zyt dan ik, tot steun van het huis en de verdediging van het vaderlandt. Maar naardien gy myn noodlot wel wilt volgen, en dat gy wenscht met my de gevaren en den roem van dezen dag te delen, gedenkt wat gy aan het bloed van Nassau en de provinciën, waar in wy geboren zyn, verschuldigt zyt. Zy hebben ons hun lot toevertrouwt, beantwoordt hunne verwachting, en toont, dat ons leven ons minder dierbaar dan hunne vryheit is.*

De twee legers trokken beide in drie hopen op. Graaf Ernest, in het eerste gevecht ontvlucht, gebodt de voortocht, graaf Maurits de middeltocht, en Olivier Tempel de achterhoede. De Engelschen waren in de voortocht, en de ridder François Vere gaf daar bovengewone tekenen van zynen moed\*. Hy kreeg twee wonden, en zyn paardt wierdt onder zyn lys gedood. Mendoza hadt het bevel over dat der vyanden, op welke graaf Ernest vermaak hadt, tot vergelding van zyne nederlage, aan te vallen: hy sloeg hem op zyn beurt, en nam hem gevangen. Maurits en de aartshertog toonden gelyke dapperheit en standvastigheit. *Waar vlucht gy heen,* riep Maurits tegen de Vriezen en de Hollanders, die be-

gonnen te deinzen, *ziet gy niet de zee, die uwen loop zal snuiten? Ik heb het u gezegt, gy moet verdrinken, of de vyanden slaan.* Door deze woorden bragt hy hen weder tot het gevecht. De aartshertog moedigde de zynen ook door zyne aanspraak en voorbeeldt aan. Hy vloog naar alle kanten, daar hy de zynen zag wyken, bemorst met het bloed der vyanden en zyn eigen, zynde met de punt van een spies in zyn eene oor gekwetst. Men trok hem niet zonder moeite uit den hoop, daar hy onder vermengt was, wanneer de overwinning zich voor Maurits verklaarde. De Spanjaarden verzochten hem niet te halterig te zyn, maar zyn leven en het behoudt van Vlaanderen in acht te nemen. Door hunne aanhoudinge overwonnen trok hy af, en kwam te Brugge met het overichot van zyn leger. Hy liet meer dan zesduizend doden\* op het slagveldt leggen, behalven de gevangenen, al het geschut en het legertuig, en meer dan honderd standaarden en vaandels; zo dat de overwinning volkomen was, het welk aanleiding gaf tot eene ammerking, die de vrienden van het huis van Nassau maakten. Zy zeiden, dat drie honderd jaren te voren de keizer Adolpb van Nassau, hoofd van dit huis, het ryk en het leven, naby Spiers vechtende tegen Albert van Oostenryk, hadt verloren, en dat door eene gelukkige omwenteling Maurits op den zelfden dag de doodt van zynen voorzaat door het verlaan van een anderen Albert van Oostenryk, nazaat van den eersten, wreekte. Uit de prachtige opschriften der zegetekenen, die men ter eere van Maurits oprechtte, blykt het, dat de slag op den 2 July voorviel, het geen in den styl van een zegepraelder met deze woorden wordt uitgedrukt: *In het jaar 1600, op den 2 July, Maurits, prins van Oranje, hebbende zyn leger in Spaansch Vlaanderen doen trekken, bevocht Albert, aartshertog van Oostenryk, hakte zyn volk in de pan; nam verscheide van zyne luitenants generaal, onder welke zich Mendoza, admiraal van Arragon, bevondt, gevangen; keerde zegepralende weder met honderd en twintig vaandels, die hy hadt veroverd, en in de kerk van 's Gravenhage opbing, om den Heere der heerscharen de eer van deze overwinninge te geven.*

Maurits kon echter Nieuwpoort niet veroveren. Hy wilde liever de belegering opbreken dan zyn zegepralend leger, dat deze overwinning zo veel bloedt hadt gekost, zien sneuvelen, en vernomen hebbende, dat de Spanjaarden daar twee duizend vyf honderd man in hadden doen trekken, week hy naar Oostende. Weinig dagen daar na kreeg hy de nalatenschap van de gravinne van Meurs. Haar naam was Amelia van Walbergen. Zy hadt prins Maurits tot erfgenaam van het gansche graafschap van Meurs aangestelt, daar zy zo vele omwentelingen, gedurende haar leyendoorde wapenen van den keurvorst van Keulen en hare andere naburen veroorzaakt, hadt gezien, als of zy zich door die van haren opvolger hadt willen wreken.

Indien zy van deze gedachten was, was zy daar niet in bedrogen. In de maand van Augustus van het volgende jaar belegerde Maurits de stad Meurs, en nam ze met het kasteel in. Hy veroverde ook Rhynberk (a), en trachtte 's Hertogenbosch te verrasschen, of door deze afwendig den aartshertog te dwingen de belegering van Oostende op te breken: maar zyn voornemen mislukte.

Het beleg van deze laatste stad, dat zo ver-

(a) Spinola hernam het in den jare 1606, en de Hollanders vermeerden het zelve wederom in den jare 1633.

1600. gelischen toegescreven.

De overwinning blyft aan graaf Maurits.

\* De Groot zegt alleen drie duizend.

Zegetekenen ter eere van deze overwinning.

Maurits breekt de belegering van Nieuwpoort op.

1601. Veroverd Rhynberk.



1601. Belegging van Oostende. maar in de geschiedenissen van de Nederlandsche oorlogen is, begon op den 5 July. Het was eertyds alleen een slecht gehucht, daar visschers woonden, en beroemd om zyne goede gelegenheit tusschen Nieuwpoort en Sluis, drie mylen van het eerste en vier van Brugge, aan den mondt van de Iperlee, aan een arm, die van Dixmuiden zich wat kromt, en boven Nieuwpoort, na dat hy een goede legplaats voor schepen heeft gemaakt, zich in zee stort. Men wierdt de noodzakelykheit van deze stad niet voor in het jaar 1572 gewaar, wanneer men ze bemuurde, en met stormpalen omzette. Zes jaren daar na maakten de algemeene Staten daar eenige bolwerken by.

Henrik van Coligni's dood.

Wanneer de aartshertog deze belegering begon, was 'er eene goede bezetting in, die nog door twaalf vaandels Engelschen (a) en zeven Hollandische wierden versterkt. Daar trokken ook acht honderd Franschen binnen, onder het bevel van *Henrik van Coligni*, zoon van den kolonel van het Fransche voetvolk, dien men den ouderwetschen admiraal noemde, kleinzoon van den admiraal, die op *St. Bartholomeus*-dag vermoord was. Deze, die de voetschappen van zynen vader en grootvader volgde, wierdt weinig dagen na zyne aankomst door een kanonkogel dood geschoten. Hoewel het Spaansche leger sedert de maandt van July voor Oostende was geweest, was het veel eer eene insluiting dan eene belegering, tot de maandt van January van het volgende jaar. Op den 9 van deze maandt tastende vyandende schanssen van Santhil, van Pork-epik en van Halmont aan, na daar alvorens twee duizend kanonschoten op gedaan te hebben. De storm was bloedig, en gansch niet gunstig voor de Spanjaarden, die gedwongen wierden af te wyken. De ridders *François* en *Horatius Vere* deden daar wonderen, en de laatste ontving 'er een gevaarlyke wondt in zyne dye. Maar wy kunnen het geval van eene jonge Amazone, die onder de doden der belegerden was, niet vergeten. Zy was in mans klederen, en hadt een goude keten en een snoer paarsen om haar hals. Men verzekert, dat men haar met veel dapperheit hadt zien vechten: de menigte wonden, die zy hadt ontfangen, was daar een bewys van. Maar de Geschiedenis, die haren naam verzwijgt, voldoedt de weetgierigen niet, die een zo bovengewoon persoon gaarne zouden kennen. Wy zullen het einde van deze belegering en het innemen van de stad niet dan na verloop van twee jaren zien.

\* op den 20 September 1604.

Wy kunnen op geen andere plaats dan in het vervolg der omwentelingen, daar Spanje zo veel belang in hadt, een voorval brengen, dat het zelve niet minder raakte. Het is dat van den waren of valschen *Don Sebastiaan*, koning van Portugal. Deze prins stierf, indien men de Spaanische geschiedschryvers mag geloven, in den slag in Afrika in het jaar 1578; maar, gelyk wy op die plaats hebben gezegt, zyne doodt wierdt in twyfel getrokken. Naderhandt kwam een man te voorichyn, die zich den naam van prins gaf, voorgevende, dat hy de handen der Moren ontvlucht was. De Venetianen, by welke hy zich twee jaren ophieldt, schenen daar geloof aan te slaan. De Portugezen twyfelden daar ook geenzins aan; zy droegen zorg voor zyn leven, en lieten hem in Jakobynen klederen naar Rome trekken. Maar hy wierdt te Florence vast gehouden, en aan den onderkoning van Napels overgelevert, die hem tot de galeien verwees, en naar Spanje deedt voeren, daar hy in het kasteel van *St. Lucar* in het jaar 1601 stierf: eene

(a) *De Groot* zegt, dat de ridder *François Vere*, die hem gebodt, het bevel ook over alle de troepen hadt.

schrikkelyke gerechtsoeffening, zegt een schryver\*, indien het *Don Sebastiaan* is geweest, en al te ligte straf, indien hy een bedrieger was. Daar zyn meer gedachten voor het eerste dan voor het laatste geweest. Het wordt tydt, dat wy het vervolg van de Geschiedenisse van Engelandt weder opvatten, en het einde van de langste en heerlykste regering, die 'er ooit was, be- zien.

*Elizabeth* was niet te vrede met alleen bystandt aan die van Oostende te zenden; zy deedt nog eene vloot van acht oorlogschepen, behalven de voorraadschepen, onder het bevel van de ridders *Richard Leveffon* en *Willem Mouson*, uitrusten. Zy hadden last op de kusten van Portugal en Spanje te kruiffen, om de vloot, die men uit Indië verwachtte, waar te nemen, en daar door aan de Spanjaarden zo wel in Ierlandt, als in de Nederlanden, eene afwending te maken. Het was, gelyk wy hebben gezien, in dezen tydt, dat de miltzieke *O-Hegan*, dien de paus tot bisschop van Ross hadt benoemt, den moedt en de hoop der Ieren door het geldt, dat hy van Spanje bragt, en het krygsvolk, daar hy hen de aankomst in weinig dagen van verzekerde, trachtte te doen herleven. De Engelschen droegen daar zorg voor. *Leveffon*, den 19 Maart onder zeil gaande, ontmoette de Amerikaansche vloot, sterk acht en dertig ryk geladene schepen. Hy tastte de zelve aan; maar *Mouson* nog afwezende en by hem niet gekomen zynde, vondt hy zich in geen staat omze te veroveren, en na eenige glazen vechtens was hy gedwongen haar de reis te laten vervolgen.

Beide de Engelsche bevelhebbers by malkander gekomen zynde, kruiffen zy vercheide dagen op de kusten van Portugal, belettende alzo de Spaansche schepen het uit- en inkomen, uitzieende naar eene gelegenheit om iets van belang te ondernemen. Kortom, gehooft hebbende, dat een schip van vyftien honderd ton, korteling uit Oost-Indië met ryke koopmanschappen gekomen, in de haven van *Sizymbra*, naby *Zetubal*, was, en dat elf galeien aan den ingang van de haven ten anker lagen, besloten zy, niettegenstaande het vuur, dat zy van de galeien en van het kasteel te verwachten hadden, de zelve te veroveren. Dit besluit genomen zynde, deedt *Leveffon* de admiraalsvlag van de grote mast, en *Mouson* die van onderadmiraal van de voorsterven waaien. Te gelyk slagvaardig zynde naderden zy de galeien tot op een kanonschoot, gevolgt van het overige van de vloot, en lieten het anker vallen. De slag duurde zeven gehele glazen, zonder dat iemandt week, tot dat de marquis van *Sinte Croix*, die de Portugeesche galeien gebodt, niet langer het schieten van de Engelsche schepen kunnende uitstaan, in zee liep, en wegzeilde; maar ziende, dat *Spinola*, die het gebiedt over de Spaansche galeien hadt, hem niet volgde, keerde hy wederom, en nam zyne eerste plaats weder in. Doch het duurde niet lang, naardien het Engelsche geschut de galeien aan starden, of in den brandt schoot, waar door zy door macht van roeien en zeilen gedwongen waren te vluchten. Daar wierden 'er twee van de Engelschen genomen, of verbrand; twee raakten ter naauwernoodt aan den mondt van den Taag, alle zeer ellendig gehavent en vol doden, en *Spinola* vluchtte met zes andere.

De kapitein van het ryke schip, ziende, dat het nu zyn beurt zou worden, handelde over zyne overgave. Daar waren drie honderd edellieden uit het landt toegelopen om het schip te helpen verdedigen: daarenboven wierdt het door

1601. \* Mezeray.

1602. *Cambden. Bobun. Thuanus. Le Mercurie recendite di Siri.*

De Engelsche vloot op de kusten van Spanje.

Haar gevecht tegen de Spaansche galeien.

Belegging van Oostende.

Henrik van Coligni's dood.

Geval van eene jonge Amazone.

\* op den 20 September 1604.

De kapitein van het ryke schip.



1602. het geschut van het kasteel gedekt, waar door het veroveren den Engelschen, indien het met geweld zou hebben moeten geschieden, veel zou gekost hebben. Om dan het bloedvergieten van den eenen en den anderen kant te sparen, tradt men tot een verdrag. De kapitein en alle die aan boordt waren hadden de vryheit om met hunne wapenen te vertrekken, maar met uitgedoofde lonten en opgerolde vaandels. Het schip met zyn krygstuig, zyne behoeftheden en zyne lading, wierdt aan de Engelschen overgegeven. Men waardeerde dezen schat op een millioen goude kronen, en de ridders keerden met dezen ryken buit weder naar Engelandt, zonder dat het hen meer dan vyf matrozen hadt gekost.

Een ander gevecht der Engelsche schepen tegen zes galeien.

De ridder *Moufon* wierdt weder naar de kusten van Spanje gezonden, daar hy tot midden in den winter kruiste, en de ridder *Robert Moufel* raakte ter zelve tydt met de zes galeien, met welke *Spinola* uit Sicymbra was gevlucht, in gevecht. Het zelve begon des avonds, en de nacht brak het alleen af om den volgenden morgen weder met meer verwoedheit hervat te worden. Twee van de zes galeien zonken; eene andere strandde by Calais; twee vluchtten naar Nieuwpoort, en *Spinola*, die op de grote gebodt, raakte naauwlyks binnen Duinkerken. Hy bragt de zelve, nevens de twee andere, te Sluis: hy overleefde dit ongeluk niet dan om in het volgende jaar in een scheepsgevecht tegen de Hollanders te sneven.

Onderhandeling over de Noordische visschery.

Men hervatte dit jaar de onderhandeling met Denemarken over den koophandel. De gemachtigden kwamen te Bremen byeen. De onderhandeling begon met de klagten der Engelschen, om dat men hen in de vaart op Moskovië en in hunne visschery om de Noord verhinderde, en dat men buitengewone tollen op de schepen, die den Zondt doorzeilden, hadt gelegd. Zy eischten, dat men deze nieuwe belastingen vernietigen, en een tol oprechten zou, gelyk men in het jaar 1490 tusschen *Henrik den VII*, koning van Engelandt, en *Jan*, koning van Denemarken, en in het jaar 1523 met *Henrik den VIII* en *Christiaan den II* was overeengekomen.

Gefchil over het recht, dat de souvereinen over de zeeën hebben, onderzocht.

De Engelsche schryver zegt, dat men in deze byeenkomst de macht der souvereinen over diergelyke belastingen onderzocht. Men speurde na of het t'eenemaal van de willekeur afhing, dan of een bezit, strydende met de billykheit, genoeg was om het te bekrachtigen, en of het de achtbaarheid van den vorst niet beter voegde een onrechtmatig recht te vernietigen dan de instelling daar van staande te houden. Vervolgens maakte men eene vergelyking der rechten, die door de Denen en andere vreemdelingen voor het inkomen van hunne goederen in Engelandt wierden betaalt, met die men van de Engelschen in het doorzeilen van den Zondt vorderde, nemende van ieder schip een rozenobel\*, een ten honderd, en het oude recht van de ballast: kortom, men handelde over het algemene geschil der vryheit aangaande de scheepvaart in alle de zeeën van de wereld, en men gaf in aanmerking het woordt van den keizer *Antoninus*, wanneer hy, sprekende tegen zyne landvoogden, zeide: *Myn ryk strekt zich naar waarheit over de gansche aarde uit: maar de zee heeft hare byzondere wetten. Schikt u dan naar de Rhodiaansche wet.* Dus was het dat men de zee wetten onder de Romeinen noemde, ter oorzake van het eiland Rhodus, vermaard door zyne scheepvaart, rykdom, de kennisse zyner kooplieden, en door den overlast der kapers, die deze kusten ontruften,

\* Dit geldt heeft aan de eene zyde een schip, en aan de andere een roos. Heerlyke woorden van den keizer *Antoninus*.

1602. tegen welke de Admiraliteit strenge wetten moest maken †.

De Deensche gemachtigden stonden toe, dat het eene zware belasting was, en stelden aan die van *Elizabeth* voor zich daar van vry te kopen door eene jaarlyksche betaling van twee honderd rozenobels gedurende het leven van de koninginne. Zy klaagden op hun beurt over de roveryen der Engelsche kapers; en na twee maanden te vergeefsch met deze onderhandeling toegebracht te hebben scheidde men zonder iets te besluiten, met wederzydsche betuigingen, dat beide de kronen haar recht bewaarden, zonder nochtans de onderhandeling af te breken, die men tot op een anderen tydt uitsfelde.

1602.

† Zie

F. F. ad

Leg.

Rhod.

Men

kan niet

overeen-

komen.

Gedurende deze geschillen tusschen deze vorsten was 'er een ander krakeel tusschen de Engelsche Jesuiten en de andere geestelyken van het zelve geloof. De pen deedt hier het werk van den degen; men tastte malkander met scheldwoorden en schampere schendschriften aan. De onderneming der eersten op de andere priesters was oorzaak van dezen twist. Deze konden niet verdragen, dat men hen tot aartsprister zekeren man, genaamt *Blackwel*, gaf, t'eenemaal, zelden zy, aan de Jesuiten en aan hunnen overste *Garnet*\* toegedaan, hoewel hy in de hogeschool van Oxford was onderwezen. Zy weigerden hem te gehoorzamen. De aartsprister gebruikte zyn gezag, verklaarde hen van hunne bediening opgelicht, en op hun beroep tot den paus gaf hy hen den naam van scheurzieken en ketters. Maar zy verantwoordden zich over dit verwyrt, dat zy voor een laster uitkretten, en trokken de hogeschool van Parys op hunne zyde. Voorts was dit geschil van eene goede uitwerking; vele andere geestelyken, tegen dit genootschap ingenomen, namen by dit voorval gelegenheit om hen alle zamenzweringen tegen de koninginne en tegen den Staat, en alle de rampen, die de Roomschgezinden waren overgekomen, te last te leggen. Zy maakten ter zelve tydt een verdedigingschrift tot lof van *Elizabeth*, die gedurende de eerste elf jaren van hare regering niemandt om den Godsdienst, zeiden zy, hadt vervolgt. Zy voegden daar by, dat, niettegenstaande de afkondiging van de bul van *Pius den V*, hare Majesteit niet meer dan twaalf priesters, overtuigt, dat zy deze bul hadden verspreid, behalven dat schuldig aan hoog-verraadt, gedurende de twaalf volgende jaren, tot op het jaar van 1580, wanneer de Jesuiten ter sluip in het ryk kwamen, en vele beroerten en oproeren daar in hadden verwekt, hadt doen sterven. Zy verweeten *Person* zyne schandelyke en onwettige beboorte, noemende hem een bastaardt, een man van het verachtste volk afkomstig, en van aardt miltziek. Zy haalden zyne bedriegeren, zyne dubbelzinnigheden, zyne gestadige kuiperyen, om de rust in Ierlandt en in Engelandt te storen, op. Zy stelden alle de Jesuiten in een rang: zy beschuldigden hen van faamroevende en openbare lasterschriften tegen de eer en het recht van de koninginne: zy verfoeiden hunne bloedige gewoonten, en bewezen door voldoende redenen, dat het niet door geweld of wapenen is, dat men den Godsdienst moet herstellen, maar door zachtheit en overtuiging. Voor het laatste vermaanden zy de Engelsche Roomschgezinden hunne kinderen niet in hunne kweekicholen te zenden, uit vreeze, dat de tedere jeugd, die nog zo veel begrip niet heeft, buiten haar weten met de verderffelyke lere der Jesuiten ongewoelig ingenomen mogt worden.

Gefchil

tusschen

de Jesui-

ten en de

andere

Engel-

sche

priesters.

\* Hy

scheen in

het jaar

1606 te

met te

zyn.

De priest-

tes leg-

gen af de

onheilen,

de Engel-

schen

overge-

komen,

op de

zamen-

zwering

der Jes-

uiten.

Men



1602. Men twyfelt of dit krakeel niet geveint is.

Men kon niet beter spreken, echter twyfelden de Engelsche schryvers of dit geschil, met zo veel ernst voortgezet, niet veel eer een spel dan een waarachtige strydt, en eene loosheit zo wel van den eenen als van den anderen kant was, om de regering te misleiden. Men ontdekte toen inderdaad hunne streken om de onderdanen van de gehoorzaamheit aan hare Majesteit af te trekken, en om die hen het meeste toegedaan waren door alle middelen tot voortplanting van het Roomsche gelove aan te moedigen. Dit gaf gelegenheit tot het opstellen van een openbaar gebodt, dat de koningin deedt afkondigen, waar in zy aan de eenen zo wel als aan de anderen gebodt aansonts uit het ryk te vertrekken, met bevel van daar nooit weder in te komen, op straffe van naar de strengheit der wetten gehandelt te worden. Het vermoeden van het hof was niet ongegrond: want men ontdekte kort daar na eene gevaarlyke zamenzwering tegen hare Engelsche Majesteit en tegen den koning van Schotland, waar van een, *Winter* genoemt, nevens den Jesuit *Tesmond*, gemachtigt uit Spanje van het gansche genootschap, om met dit hof de bekwaamste middelen te beramen om *Elizabeth* van kant te maken, en *Jacobus* buiten de erfvolging van de kroon van Engelandt te houden, de aanleiders waren. Wy zullen de omstandigheden en de straf daar van onder de volgende regering zien.

Zamenzwering tegen Elizabeth en tegen den koning van Schotland.

De geschiedschryvers tekenen aan, dat 'er toen een ongelukkig geserte voor de souvereynen over verscheide staten in Europa schein, dat men het zelve niet alleen in het cilandt van Groot-Britannië, maar ook aan de overzyde van de zee gewaar wierdt; dat door de muitery van de Spaansche soldaten de regering van den aartshertog in de Nederlanden wierdt aangetast, en dat in Vrankryk eenige ongeruste en muitzieke geesten zich te zamen tegen den koning hadden verbonden. De maarschalk van Biron was aan het hoofd van de laatste, daar hy naar verdiensten over wierdt gestraft. Hy hadt den hertog van Bouillon als een medestander aangeklaagt, en deze heer, de macht van zyne vyanden vrezende, was naar het hof van den keurvorst van de Palts, zynen schoonbroeder †, gevluht. Het bleek in het vervolg, dat hy het ter rechter tydt hadt gedaan. De koning, vooringenomen door de vyanden van den hertog, beschuldigde hem, dat hy zyn huwelyk met *Maria van Medici* als onwettig hadt tegengesproken; dat hy ondernomen hadt de toelating, die hy daar toe van den pous hadt verkregen, te vernietigen; den Dauphin van de opvolging van de kroon uit te sluiten, en daar den prinsle van Condé in te dringen; dat hy den ondergang van verscheide voornam Roomschgezinden van het ryk gezworen hadt, en ter zelve tydt aan Spanje beloofd de Nederlanden, die hy wilde verraden, te leveren, al zo ongetrouw aan die van den eenen als van den anderen Godsdienst zynde.

† Zy hadt twee zusters getrouwt, dochters van Willem van Nassau, prins van Oranje. Beschuldiging tegen den hertog van Bouillon ingebragt.

Zodanig waren de klagten van zyne gezanten aan de koningin *Elizabeth*, om haar troost en raadt in eene zo netelige en onverwachte zamenzwering te hebben. De koningin ontdekte wel haast de kwaadaardigheit der vyanden van den hertog, die den geest van den koning tegen hem hadden verbittert. Zy openbaarde hem hare gedachten daar over door den mond van den gezant, die van harent wegen aan het hof van Vrankryk was. Zy nam deel, zeide zy, in des konings droefheit; bedankte hem voor zyne trouwendheit, en riedt hem gematigheit te gebruiken, en minder naar zynen toorn dan naar den wyzen raad van zyne onpartydige en oncen-

Elizabeth spreekt hem voor, en tracht den koning te bewegen om hem gunstig te zyn.

zydige staatsdienaren te luisteren. Aangaande den raad, dien hy van haar verwachtte, zy vondt de zaak van zulk een belang, dat zy zich zelf daar niet over kon uiten, vrezende Godt te vertoornen, indien zy de verdrukke onnosselheit niet hielp, en hare genegenheit aan den koning ootrok, indien zy zyn ongenoegen niet geheel ombesde. Zy liet daar de besliffing van aan zyn oordeel, hem verzoekende in deze zake met alle onzydighheit en een onpartydig oordeel te werk te gaan, niet alleen de getuigen te onderzoeken, maar ook te toetsen, naardien de beschuldigde van zulk eene hoge waardigheit en van eene zo alom bekende deugd was, dat 'er zeer klare bewyzen vereischt wierden om hem van zulk eene gruwelyke daadt te overtuigen. Van zyne tederste jeugd in de vreeze Gods en getrouwheit aan zynen vorst en aan den Staat, daar hy zo vele doorluchte blyken van hadt gegeven, opgevoed zynde, zeide ze, was het niet gelooflyk, dat hy zich in eene zamenzwering tegen zynen souvereyn en weldoender zou ingewikkelt hebben, noch dat hy zich zou hebben verbonden met de vyanden van zynen Godsdienst, om den zelve in de Nederlanden uit te roeien. Dat zy vreesde, dat het een uitwerkfel van de gewonelyke doorslepenheit van het hof van Spanje was, om den koning met zyne onderdanen overhoop te smyten, en den burgeroorlog in Vrankryk wedert te ontteken.

1602.

Een zo verstandig antwoordt bohaagde *Henrik* niet. De koningin, *uwe meestersse*, zeide hy tegen den gezant, oordeelt te voordeel van den hertog van Bouillon. Het is haar onbekend, dat hy mede in de zamenzwering van den grave van Essex is geweest. Het is echter waar, en wanneer ik hem dat verweet, maakte hy het met laghen goed, en was niet in staat zich ernstig te verantwoorden. Daar door nam de koning gelegenheit de schuldigen tegen malkander te vergelyken, en te zeggen; dat indien hy zich naar het verzoek van de koningin ten gevalle van den hertog van Bouillon niet kon gedragen, hy haar hadt het niet kwalyk te nemen, en zich te binnen te brengen de straf, die zy geoordeelt hadt verplicht te zyn den grave van Essex, niettegenstaande de brieven, die hy haar, om hare genade te verkrygen, hadt geschreven, te doen lyden.

Klagten der genen, die *Henrik* den IV wel hadden gedient.

De verzoeken van *Elizabeth* hielden daar mede op. Maar de Engelsche geschiedschryver zegt, dat eenige van de aanhangers van den hertog van Bouillon, schryvende aan deze vorstinne, haar vertoonden, dat zy te onvrede waren over het gedrag van *Henrik* den IV omtrent de genen, die zo menigmaal hun bloedt in zynen dienst hadden gestort, en zyne handelingen aanzien van die hem van zyne kroon en zyn leven hadden willen beroven. Daar was, zeiden zy, niet dan ondankebaarheid voor de eersten, en de anderen wierden met rykdommen en waardigheden, minder uit de koninklyke goedheit dan uit eene onwaardige zwakheit in zulk een groot koning, opgehoopt. Het was dan rechtmatig, dat zy voor hunne eer en veiligheid zorg droegen, en dat zy, ziende, dat hunne vyanden in de landvoogdyschappen, daar zy door hunnen opstand toe geraakt waren, wierden gehandhaaft, zich die bezorgden, die hen onvergelykelyk wettiger dan deze oude zamenzweerdere toekwamen. Hy voegt daar by, dat *Elizabeth* geen gevallen in hunne klagten hadt, het zy uit een beginfel van staatkunde, die den vorsten eene vryheit, welke zich tegen het gezag van den souvereyn kant, mishagelyk maakt, het zy om de achting, die zy voor *Henrik* den IV hadt, dien zy den hersteller van het Fransche

Elizabeth vindt hunne klagten niet goed.

Hy is in ar to te rief- el de den, n- hen ge- en, le- n- ing- be-



1602.

Doodt van den leeraar *Novel*.

sche ryk noemde.

De leeraar *Novel*, deken van de kerk van St. Paulus, kwam dit jaar te sterven. Hy hadt zich door zyne ballingschap in Duitschlandt, daar de vervolging van *Maria* hem gedwongen hadt eene schuilplaats te gaan zoeken, mitsgaders door zyne leerredenen en door zyne geleerde schriften, na zyne wederkomst geschreven, verpaard gemaakt. Hy maakte zich niet minder geacht door zynen stichtelyken wandel, en hy kroonde al zyne deugden met eene Godvruchtige liefdadigheid, hebbende de inkomsten van de kweek-scholen van *Brazenose*\*, daar hy zyne eerste leer-oeffeningen hadt verrecht, vermeerderd met een vast goetd, dat genoeg was om dertien leerlingen te onderhouden †.

\* een van de achtien van de hogeschool van Oxford.

† van 200 ponden Sterling.

1603.

Levenswyze van *Elizabeth*.

Wy komen tot het jaar 1603, het laatste van *Elizabeths* regering. Op het einde van January begon zy zich niet wel te gevoelen, en over de ongemakken van den ouderdom te klagen, daar zy de zwakheit, hoewel zeventig jaren oud, nog niet van gewaar was geworden. Hare matigheid in het eeten en in het drinken hadt haar meer geholpen dan al de kruiden der artzen. Zy at weinig, en verkoos altydt het vleesch, dat het lichtste en gemakkelijkste was om te verteeren. Zy dronk nog minder, en gebruikte nooit wyn dan op hare avondmaaltydt. Met deze gezette levenswyze, die haar eigen was, hadt zy in lange jaren geen ziekte gehad, gedurende een lange en zeer moecielyke regering. Zy gevoelde zomtyds wel eenige ligte ongemakken; maar zy was 'er zo haast van herstelt, als men hare onpaffelykheit vernam. Zy viel eensklaps in eene grote zwakheit, gevolgt van een groot verdriet, daar zy zich zelve geen meester in was. Zy wilde tot verligting van lucht veranderen. Zy ging derhalven uit het paleis van Westminster, en vertrok naar *Richemond*, een koninklyk huis, dat *Henrik* de VII vyf mylen van Londen in eene aangename en gezonde ländsdouwe hadt gebouwt. Hier mede hadt zy minder voor haar leven te verlengen, denkende, dat het in dezen hogen ouderdom te vergeefsch zou zyn daar naar te haken, dan zich tot de doot te bereiden, die zy gevoelde dat niet ver af was, en in deze plaats de rust te genieten, die nodig is om zich daar wel toe te bereiden, en op niets anders dan hare zaligheid te denken.

Hare ziekte en verdriet.

Haar verblyf te *Richemond*.

Zy kwam daar den laatsten dag van January, zo vermoed door den regen en den windt, die gedurende den ganschen weg niet hadt opgehouden, dat hare onpaffelykheit daar zeer door verzwaarde. Men zegt, dat zy op dezen dag tegen den zeevoogdt, in wien zy veel vertrouwen stelde, zeide, wanneer hy tot haar naderde: *Myn troon is een troon voor koningen, en niemandt dan een koning kan myn opvolger zyn.* Deze woorden, van geen andere voorgegaan, kwamen voort of uit eene diepe overdenkinge van de doot, of uit een voort van Godspraak, waar mede zy de aanstaande verheffing van den koning van Schotlandt op den troon van Engelandt voorspelde. Mogelyk moet men de zelve aan beide toeschryven. Het is ten minste zeker, dat de koningin zich t'eenemaal aan Godvruchtige overdenkingen overgaf. Hare hovelingen zagen, dat haar heilige yver naar mate, dat hare krachten afnamen, alle dagen vermeerderde. Zy woonde de openbare en byzondere gebeden met eene bovengewone Godvrucht, en met een yver, daar het gansche hof over aangedaan was, by. Weinig dagen daar na bevindende, dat haar de ring, dien men haar, wanneer zy gekroont wierdt, aan den vinger hadt gestoken, tot een teken van ha-

Hare Godsdienszucht.

Droevig voortteken van haren ring, dien

ren ondertrouw met het ryk, verveelde, wilde zy hem daar af laten doen; maar de zelve door den tydt te diep in het vleesch gewassnen zynde, moest men dien doorsnyden, het welk voor een droevig voortteken wierdt genomen, dat de doot haast eene scheiding tusschen haar en haar volk, met den draadt van haar leven en regering af te snyden, stondt te maken.

1603. men van haren vinger moest afsnyden.

De ziekte, die haar wegsleepte, begon met eene ontsteking in de keel, die hare amandelen deedt zwellen: doch dit ging haast over. Daar op kreeg zy een afkeer van eeten, dien zy niet kon overwinnen; alle lust voor de spyze verging, en hare zwakke maag kon niets meer verteeren. De ongerustheit van geest kwam by de zwakheit van het ligchaam, waar door hare droefgeestheit te onverdragelyker voor haar wierdt. Wy spreken niet van eene droefheit, die de schryvers aan hare verdichte minnary met den grave van *Essex* toeschryven, doordien alle goede schryvers dat als een verdichtsel verwerpen. Maar zy kon niet zonder spyt de grote genegenheit van den adel, om hun hof by den koning van Schotlandt te maken, zien, gelyk zy ook niet zonder smert al dat de gezanten van Frankryk haar daar van kwamen vertellen kon aanhoren. Deze kroon was altydt in vreeze geweest voor de vereeniging van beide de ryken van Groot-Britannië, waar tegen de gezant van *Henrik* den IV alles in het werk hadt gestelt. Om dan de koningin in haar ongenoeogen zo ver te brengen, dat zy een geschrift tot nadeel van den koning van Schotlandt maakte, sprak deze staatsdienaar niet anders dan van de ongestadigheid der Engelsche natie, die haar zou verlaten, om naar den opvolger te loopen. Alle de redenen en brieven van Frankryk waren vol met de verflene gelykenis van de dalende zon, daar men van afziet, om de opgaande aan te bidden. Daarenboven zag zy waarlyk, dat eenige, die zy met weldaden overladen hadt, haar met ondankbaarheid loonden, en het hof en haar verlieten, het zy uit verachting van hare jaren, het zy uit verdriet, opgevat tegen eene zo lange regering. Zodanig is de ongeruste aard der menschen, liefhebbers van veranderingen, en afkeerig, hoe gelukkig hun staat ook mag zyn, van lang in rust te leven. *Welk eene vromde omwenteling*, riep zy uit, ziende deze verandering; *aan wien zal ik my vertrouwen? Deze ondankbaren verachten en verlaten my.* Men wilde haar doen geloven, dat het volk mede van deze gedachten was: maar het tegendeel was waar; het zelve hadt altoos eene grote achting voor de koningin gehad; des zelfs klagen raakten alleen eenige van hare staatsdienaren, die zich van hare ziekte bedienende hunne macht met te veel gezag en staatzucht gebruikten.

Hare ziekte en droefheit.

Oorzaak van het laatste.

De gezant van Frankryk flookt *Elizabeth* op tegen den koning van Schotlandt.Klachten van *Elizabeth*, dat ieder haar verliet.

Drie andere soorten van menschen vermeerderden het getal der ongeruste geesten: de Roomschegezinden waren de yverigste; de staatzuchtigen, en de pluimstrykers woelden niet minder. Ieder trachtte zyn hof by den nieuwen koning te maken. Zy vertrokken in aller yl naar Schotlandt, waar door de weg van menschen, die nacht en dag derwaarts reidden, grimmelde.

Terwyl de eenen en de anderen aldus in beweging waren, verminderden dagelyk de krachten van de koningin. In het begin van Maart kreeg zy eene slaapziekte, waar uit zy niet ontwaakte dan door hare droevige of Godvruchtige gedachten. Zy zat altoos overeind, en weigerde te eeten, geen blyken van leven gevende dan door de ernstige overdenkingen, daar zy in opgetogen was. Zy wierdt moecielyk wanneer men haar daar in stoorde. Zy wilde met niemandt

Zy neemt dagelyk af.

Hare Godvrucht.



1603. mandt dan met den aartsbiffchop van Kantelberg \* spreken. Deze prelaat, die by haar tot haar einde bleef, hadt alleen het voorrecht van haar te onderhouden, om dat zy geen ander gefelfchap kon verdragen dan dat bekwaam was hare ziel te troosten, en haar tot een Chriftelyk fterven te bereiden. Zo lang zy spreken kon mengde zy hare aanmerkingen en gebeden met de zyne; en wanneer de fpraak van tydt tot tydt verminderde, gaf zy een teken aan den aartsbiffchop om met zyne redenen voort te varen. Zy hoorde hem met veel aandacht en eene vreugde, die men uit haar gezicht kon lezen.

Zy verkiart den koning van Schotland tot haren erigenaam.

In deze verflagheit, daar de heeren van haren Raadt, uit vreeze voor hare doot, toe gebracht waren, wiften zy niet werwaarts zich te keren om de rust van het ryk in zekerheit te fteilen, wanneer de zeevoogdt hen de gedenkwaardige woorden, die de koningin hem, wanneer zy Westmunfter verliet, hadt gezegt omtrent den opvolger, bekend maakte. Eenftemmig kwamen zy overeen, dat men geen tydt te verliezen hadt, maar aanftonts naar hare kamer moest gaan om deze verklaring uit haren eigen mondt te horen. Men befloot dan, dat de zeevoogdt, daar zy zich reets aan hadt geopenbaart, verfelte van den grootzegelbewaarder en van den geheimfchryver van Staat, by haar zou gaan; dat zy daar gekomen zynde, hy hare Majesteit in gedachten zou brengen het geen zy hem reets hadt gezegt, en dat de twee andere staatsdienaars daar een gefchrift van zouden maken. Dit wierdt volbragt: de zeevoogdt verzocht de koningin het gezegde omtrent de erfvolging te willen herhalen. *Ik heb gezegt, zeide zy met een ftervendenden mondt, doch echter duidelyk, dat myn troon een troon voor koningen is. Het zou my leed zyn, dat een, die het onwaardig was, den zelve zou bekloden.* De geheimfchryver van Staat verzocht haar zich nader te willen verklaren. *Ik wil, zeide zy daar op, dat een koning myn opvolger zy: en wie kan deze koning zyn, indien het niet die van Schotland, myn naafte bloedverwant, is?* Dit was de verklaring van de koningin, zonder dat 'er een andere uiterfte wil, van haar gemaakt, te voorfchyn is gekomen. Maar het was genoeg, dat zy voor haar overlyden den erfgenaam, dien zy gedurende haar leven zo menigmaal hadt genoemt, verklaarde, behalven dat de wetten van het ryk hem ten volle tot de opvolging riepen.

Hare gedachten tot Godt.

Op het ernftig verzoek van de heeren van haren Raadt voldaan, en den groten loop van hare regering door dit laafte gefchrift geeindigt hebbende, wilde zy van geen zaken van de wereldt meer horen spreken. De aartsbiffchop, ziende, dat hare doot naderde, vermaande haar alleen op Godt te denken. *Dat is het geen ik doe, antwoordde zy, zonder dat myne ziel daar van wordt afgetrokken.* Vervolgens hief zy hare oogen en handen naar den hemel om te bidden: maar de fpraak begaf haar. Zy kon geen woorden meer uitbrengen, waar over zy haar leedwezen door verftaanbare tekenen te kennen gaf. Haar hert vervulde door heilige driften het gebrek van de tong, die zich niet meer kon bewegen. Gevoelende, dat zy bezweek, keerde zy zich een weinig om, en onderfteunde haar hoofdt met haar regter handt, ftellende zich in staat om zich voor de laafte maal ter ruste te leggen, en den geest door eene zachte doot, daar Augustus zo zeer om wenschte, die als een gerufte fleep onze oogen ongevoelig bekruipt, te geven. Maar deze doot is alleen een Chriften eigen. *Elizabeth* fmaakte daar de zoetigheit van, en na dat

III Deel.

zy het laafte uur van haar leven Godvruchtig, 1603. gelyk aan hare oogen en handen, die zy hemelwaarts ophief, bleek, hadt doorgebracht, gaf zy vreedzaam hare ziel aan Godt over op den 24 Maart \* des jaars 1603, daags voor Maria-boodfchap, gelyk zy daags voor Maria-geboorte † in de wereldt was gekomen.

Zy ftierf in haar zeventigfte jaar, daar niemant van hare voorzaten toe was gekomen, en in het vyf en veertigfte van hare regering; hebbende in voorzichtigheit en geluk niet alleen, zeggende de gefchiedfchryvers van deze natie, alle koningen van Engelandt overtroffen, maar ook alle de vorften des werelds federt Augustus, die de eenigfte is, by wiens regering de hare kan vergeleken worden.

Maar het zyn de Engelfche niet alleen, die hare regering op eene uitmuntende wyze roemen; alle de fchryvers komen daar in overeen, zelfs de vyanden van Elizabeth. Wy spreken niet van die makers van lafterfchriften, die haar door hunne lafteringen hebben verfeheurt, gelyk gedaan hebben een Florimond van Raymond, een Sanderus, en zyne Vervolgers. De hardfte Roomsche fchryvers \*, die de waarheit lief hebben, en zorg voor hunnen goeden naam dragen, wachten zich wel deze te volgen. Zy zyn niet dan van een slag van menfchen, als zy zyn, die het lafteren alleen voor een fpeel aanzien, en gekroonde hoofden zo min als anderen fparen, nagevolgt. De fierlyke fchryver † van de omwentelingen van Engelandt is van de gezindheit, die de koningin niet gunftig is. Zie echter wat hy van haar zegt: Elizabeth, die op Maria volgde, is van die personadien, welker naam ons aanftonts een denkbeeld geeft, dat in de fchilderiyen, die men van haar maakt, niet kan uitgedrukt worden. Nooit zag men een gekroond hoofdt, dat beter wift te regeren, en dat minder mislagen in zulk eene langdurige regering beging. De vrienden van Karel den V konden de zyne tellen: de vyanden van Elizabeth zyn gedwongen geweest mislagen in haar te zoeken, en die de meeste reden hadden tegen haar gedrag te zyn hebben zich over het zelve verwondert.

Onder het getal der laafte moet de beroemde moeder van de hertogen van Guize en van Nemours, Anna d'Este, eene Italiaanfche prinses, aan het hof van Henrik den III opgebracht, ganfch geen vriendin van de koningin van Engelandt, en aan een huis gehuwt, dat een onverzoenlyke vyandfchap tegen haar hadt, gefelt worden. Alle deze redenen van haat beletten haar echter niet tegen den voorzitter Thouas \*, wanneer men de tyding van de doot van Elizabeth te Parys ontving, te zeggen: Engelandt verliest eene grote koningin, en onze kunne eene heldin, de roemruchtigfte en de gelukkigfte vrouw, die ooit den troon heeft beklommen. Het is met de pen van dezen fchryver, zo geloofbaar, en van alle gefchiedfchryvers, die na hem zyn gekomen, zo geacht, dat wy de voornaamfte trekken zullen halen, waar door wy de lofpraak van deze koningin zullen opmaken, om de gefchiedenis van haar leven te eindigen.

Zy was ryp van jaren, wanneer zy tot de kroon geraakte, waar door zy een verftand, dat door eene heerlyke opvoeding aangekweekt was, met zich op den troon voerde, gevormt zynde door eene ondervinding van vyf en twintig jaren, die het fchool der tegenfpoeden tot hare volmaaktheit hadt gebracht. Hare gematigtheit en voorzichtigheit blonken in al hare daden uit. Zy was ftreng uit noodzakelykheit ten aanzien van den miltzeken adel, die gefla-

Zzz

Haar lof, met een korte fchet van hare voornaamfte daden gedurende haar leven en regering.

\* naar de oude ftyl. † den 7 September. Hoe lang zy heeft geleefd en geregeert.

Alle vermaarde fchryvers spreken tot haren lof.

\* Metarrey; de biffchop van Rhodex, enz.

† de Vader der Orleanen.

\* of De Thou. Heerlyk getuigenis van haar door de hertoginne van Nemours gegeven.



1603.

dig oproeren tegen de regering verwekte; minzaam van aard, en weldoende aan alle anderen. De vrees en liefde verselden alle hare gangen. Zy was mild wanneer het nodig was, en nooit verkwistende. Zy bestoedde hare beloningen zo wel, dat de zelve genoeg waren tot erkentenis van de diensten, die men haar hadt gedaan, zonder hare inkomsten uit te putten, willende noch ondankbaar zyn aan die hunnen plicht betrachtten, noch hen verrieken ten koste van haar volk. Zy was eene ware liefhebber van vrede, en droeg grote zorg voor de zelve. Zy verstondt zo wel den oorlog als iemandt, en bragt den zelve in vreemde landen over, om de krygshaftigheid der Engelschen te oefenen. Aldus voldeedte zy te gelyk aan de eer van de natie, terwyl zy de rust onderhieldt. De zachte behandeling van hare konne paarde zy met de stoutste en grootmoedigste van de andere, zo dat Engelandt federt langen tydt geen bekwaamer veldoversten, geen beter krygsvolk, noch machtiger vloeten ter zee hadt gehad. Schotlandt, de Nederlanden en Vrankryk gevoelden daar den bystandt en Spanje de wraak van. De zendelingen van den paus en van den koning van Spanje bedienden zich te vergeeffich van den yver voor den Godsdienst om haar te dwarsbomen, en in de Noorder provinciën van Engelandt oproeren aan te stoken\*; de oproerigen wierden zo haast bedwongen, als zy te voorschyn kwamen, en het ryk genoot eene rust, die door geen wrede straffen wierdt bezoetelt. Te vergeeffich trachtte *Philips* in hare staten te vallen. De Hemel verklaarde zich voor *Elizabeth*, en de winden verstrooiden de overwinnelyke vloeten van dezen trotschen vyandt. Aan haren moedt en onvermoeiden yver alleen is het dat men het behoudt van Ierlandt, dat *Philips* menigmaal getracht hadt onder zyne regering te brengen, verschuldigt is. Zy zag voor hare doot alle oproeren uitgedooft, de Spanjaarden verjaagt, en de hoofden der partyen onderworpen, haar om genade smekende.

\* in het 30 jaar van de regering van *Elizabeth*.

Vaars van *Ronsard* tot lof van de koningin.

† Genoot: De *Wolk*. *Ronsard* stierf den 27 December 1587, vele jaren voor *Elizabeth*.

Wy zullen niet herhalen het geen wy reets hebben gezegt van hare beschaafde en veruitgestrekte geleerdheit, van zo vele dode en levende talen, die zy in den grondt verstondt, noch van hare kennis in de zang-, speel- en dichtkunst. *Ronsard*, die Fransche edelman, welke door zyne gedichten zo vermaard is, hadt 'er een tot haren lof gemaakt; maar in een ander † hekelde hy deze vorstin geweldig. Zy hieldt zich te vrede met hem te laten zeggen, dat zy niet verwacht hadt, dat een man van zyn aanzien eene koningin, die hem met hare vriendschap hadt vereert, zou beledigt hebben door eene verzameling van een deel beuselpraaties van het slechtste volk. *Ronsard* schaamde zich, en smoorde al de hekelachtige plaatsen van zyn werk. Maar na zyne doot

zochten de vyanden van de koningin de zelve 1603 weder op.

De haat van partyfchap en Godsdienst stelde haar aan verscheidne lasteringen bloot; maar zy leefde lang genoeg om de zelve door haar zedig gedrag te overwinnen. De langheit van hare dagen, in eene roemruchtige levenswyze doorgebracht, strekte niet minder om haar gedrag te rechtvaardigen dan om tot welzyn van hare onderdanen te dienen.

Het schynt, of zy het aanzoek van zo vele minnaars, die om hare wedermin kwynden, niet verdroeg dan om de eeuw der helden, welke de liefde alle bovengewone daden deedt ondernemen, weder te doen herleven. Zy ontving ieders plichtpleging, zonder zich ooit te verbinden, met een voornemen van ongetuwt te leven en te sterven. Des niettegenstaande kan men niet ontkennen, dat deze wyze van aanzoek haar niet onaangenaam was, en dat de achting, die men voor haar persoon betuigde, haar nog meer behaagde dan die men hare kroon bewees. Maar dit was mogelyk minder uit menschelyke zwakheit, daar de vorsten niet vry van zyn, dan een uitwerksel van hare verdiensten, waar van zy overtuigt was, en veel liever in hare personele hoedanigheden dan in den luister van de kroon wilde geeert zyn. Kortom, haar leven was roemruchtig, hare doot vreedzaam, en hare hoop in de vaststelling van den Godsdienst in beide de ryken van Groot-Britannië na hare doot door den koning van Schotlandt, dien zy tot haren opvolger hadt verklaart, vervult. Hy beetoonde haar zyne dankbaarheid met het volgende grafchrift:

*Spain's rod, Rome's ruin, Netherlands relief,*  
*Earth's joy, Englands gem, Worlds wonder, Na-*  
*tur's chief.*

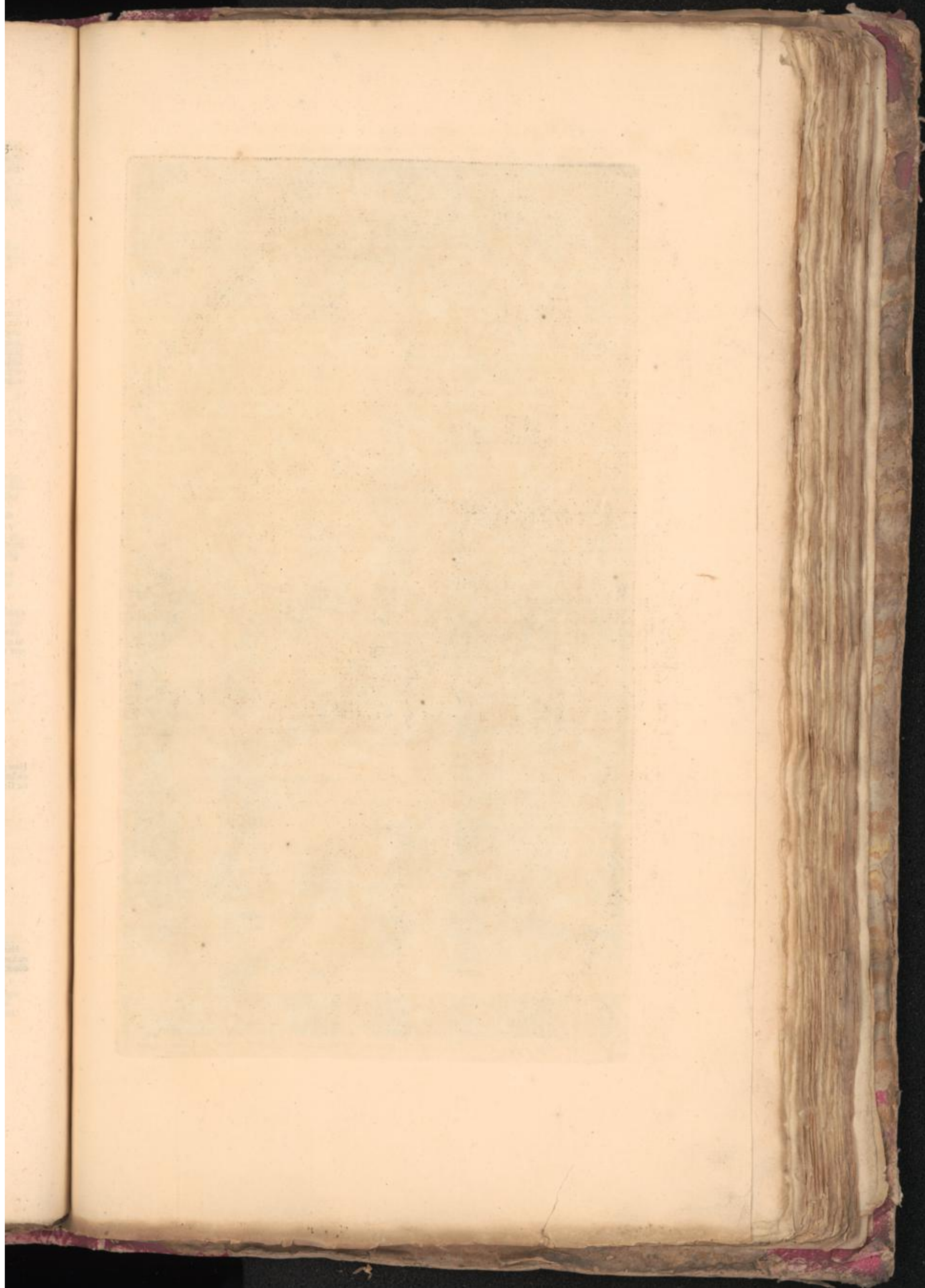
Dat is te zeggen:

*Een blixemvuur voor Rome, een geesfelzweep*  
*voor Spanje,*  
*Een schildt voor Nederlandt, de hoop van Groot-*  
*Brittanje;*  
*Het werelds-wonder, dat de Kerk verkwikking*  
*gaf,*  
*Natuurs volmaaktste deel, besluit dit vorstlyk*  
*graf.*

Zodanig was de erkentenis van den koning van Schotlandt voor eene koningin, die hem voor opvolger tot eene der schoonste kronen van Europa hadt verklaart, en zodanig is nog tot dezen dag de achting der Engelschen voor hunne onvergelykelyke ELIZABETH.

GESCHIE-







Portrait de Louis  
23  
1643





# GESCHIEDENIS VAN ENGELANDT, SCHOTLANDT EN IERLANDT;

Met een kort begrip der aanmerkelykſte zaken, in andere Ryken  
en Staten voorgevallen.

J A C O B U S D E I.

1603.  
Jacobus  
de I op-  
volger  
van Eli-  
zabeth,  
met den  
tytel  
van kon-  
ing van  
Groot-  
Britan-  
nië.  
Wilson.  
Baker.  
Spier-  
wood.  
De Jaar-  
boeken  
van  
Cambden  
van den  
koning  
Jacobus.  
Geſchied-  
kundige  
Aanzie-  
ningen  
van Eli-  
zabeth  
en van  
Jacobus.  
De Waar-  
heit aan  
het licht  
gebracht,  
of Ge-  
ſchiedenis  
van de  
14 eerſte  
jaren van  
koning  
Jacobus.  
Coke.  
Wegwy-  
zer der  
geſchied-  
ſchryver.  
Thomans.  
Gebouw  
Geden-  
ſchryft  
van Vitz.  
Siri.  
Gehel-  
ne Ge-  
ſchiede-



Lizabeth hadt Jacobus tot haren opvolger, met welken het vierde geſlacht, of de vierde tak der koningen van Engelandt ſedert Willem den Veroveraar, die de ſtam van alle vier is geweest, een begin nam. Zyne mannelijke afkomst eindigde met Henrik den I, wiens dochter, Mathilde genaamt, de kroon aan Henrik den II, haren zone, van den ſtam der Angevins, die den bynaam van Plantagenet aannam, overbragt. De zelve verdeelde zich in twee takken, in dien van Lankaster, en in dien van York, die zich onderſcheidde door de vermaarde zinſpreuk van de Rode en Witte Roos, en ſtandt hielden tot op Henrik den VII, in wien de zelve door het dubbelde recht van zyne moeder en van zyne gemalinne, erſgenamen van het eene en van het andere (a), wierden vereenigt. Maar ter zelve tydt begon een nieuw koninklyk huis onder den name en van het bloedt van de Tudors, waar van hy afkomstig was, en die de oude Geſchiedeniſſen van de oude koningen der Britten doen afdaalen. Elizabeth, zyne kleindochter, was de laaſte van de Tudors; met haar ging deze naam onder, om plaats te maken voor dien der Stuarts, welke Jacobus den I tot den troon van Engelandt en Ierlandt, uit kracht van de benoeming van Elizabeth en de uitroeping der Engeliſche natie, en uit hoofde van zyne geboorte uit zyne grootmoeder Margareta van Engelandt, oudſte dochter van Henrik den VII, bragt.

Hy regeerde reets met den name van Jacobus den VI in Schotlandt, en wierdt tot koning van Groot-Britannië, met den name van Jacobus den I, uitgeroepen. Zyn overgrootvader Henrik hadt de verdecktheit van de Rode en Witte Roos weggenomen, met de twee huizen van Lankaster en van York te vereenigen:  
III Deel.

(a) Zyne moeder was van dat van Lankaster, en zyne vrouw van dat van York.

Jacobus deedt nog meer; hy vereenigde de twee kronen van Engelandt en van Schotlandt, die van omadenkelyke tyden af het vermaarde eilandt van Albion, aan het welke de Britten in het vervolg hunnen naam hebben gegeven, uitmaakten. Maar de Engeliſchen, of Angeliſchen ontnamen hen op hun beurt deze eer, en ſedert het begin van de IX eeuwe \* wierdt het beſte en grootſte gedeelte van het Britanniſche eilandt Engelandt genoemt. Men zocht den ouden naam met de aankomſt van Jacobus den I, wanneer men hem tot koning van Groot-Britannië verklaarde, te doen herleven; maar het zou alleen geweest zyn om de yverzucht tuſſchen de twee kronen weg te nemen, met haar onder een naam, die haar vereenigde, te begrypen, zonder de eene of de andere eenigen voorrang te geven. Echter bleven de beide namen van Engelandt en Schotlandt, met welke de beide natien zich zo beroemd in Europa en door de ganſche wereldt hadden gemaakt, in gebruik.

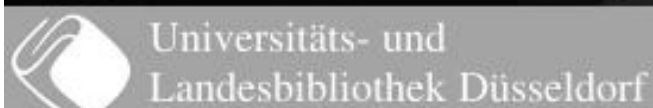
Wy hebben reets gezegt, dat eenige Engeliſchen van het oude hof, ziende Elizabeth op haar uiterſte leggen, haar al te ligt hadden verlaten, en met groten haast vertrokken waren naar den prins, die haar opvolger moest zyn, meer denkende om door dezen yver in de gunſt van den nieuwen koning te geraken dan om hunnen plicht tot erkentenis aan eene ſtervende koningin te bewyzen. De ridder Robert Cary \*, de laaſte der zonen van Mylord Hunsdon, was mede een van deze vleiers. De Geſchiedenis kan hem zulk een kwaad gedrag niet vergeven, doordien hy de eer hadt van aan de koningin vermaagſchapt te zyn: daarenboven was hy verplicht by haren koninklyken perſoon te blyven, wegens de bediening van grootkamerling, die Mylord Hunsdon, zyn vader, bekleedde. Nauwlyks kon hy wachten tot dat Elizabeth den geest hadt gegeven, om de tyding daar van ſpoedig aan haren opvolger over te brengen.

Voorts bleef ganſch Engelandt in ruſt, het zy het zelve over zyn verlies verzet ſtond, het zy het zyne ruſt aan de overledene koninginne, ryk.

1603.  
nis van  
alle ko-  
ningen  
en ko-  
ningin-  
nen van  
Engel-  
landt.  
enz.  
\* in het  
jaar  
802, on-  
der den  
koning  
Egbert.

\* of  
Carru.

Staat van  
Engel-  
landt  
en van  
Frank-  
ryk.





1603.

ginne, die zelfs tot in het graf het geluk van haar volk was, of aan haren erfgenaam, daarmede het zelve geluk van verwachtte, verschuldigt was. Vrankryk was niet vernooft de twee kronen vereenigt te zien; zyne staatzucht vereischte de zelve altoos in een tegenwigt en tegenstelling te houden. De Roomschegezinde Engelschen leefden in vreeze, en hadden zich wel willen bewegen; maar de schielijke aankomst van den nieuwen koning liet niet toe noch aan Vrankryk, noch aan de aanhangers van den paus zich tegen zyne inhuldiging te kanten.

Berending der heeren van den Raadt van Engelandt aan den koning *Jacobus*.

*Elizabeth* op den 24 Maart des morgens te drie uren gestorven zynde, vergaderden de heeren van den Raadt, besloten *Jacobus Stuart*, koning van Schotlandt, tot haren opvolger te verklaren, en deden hem ten zelve dage te Westmunster, te Whitehal, en op de markt van Cheapside voor koning uitroepen. Na dit verrecht te hebben machtigden zy de ridders *Karel Perci*, zoon van den grave van Northumberlandt, en *Thomas Sommerfet*, zoon van den grave van Richemond, die des avonds ten tien uren van Richemond vertrokken met brieven, waar in de nieuwe koning tot de opvolging van zulke heerlyke domeinen wierdt genodigt. Zy haakten in deze brieven het al te haaltig vertrek van den ridder *Cari*, gansch niet overeenkomende, zeiden zy, met den plicht, dien hy aan de gedachtenis van de overledene koninginne, en aan de heeren van haren Raadt, daar hy zich r'onrechter tydt van hadt onttrokken, verschuldigt was, in plaats van hunne toestemming te verzoeken, en hunne bevelen af te wachten, om geen tyding van hare doot te brengen, zonder daar benevens het uitroepen van haren opvolger bekend te maken. Hunne brieven begonnen met de betuiging van hunne smert wegens het verlies van eene koninginne, welke heldhaftige deugden, en welke lange en gelukkige regering, die de natie in eene rust en achting, die zy sedert vele eeuwen niet hadt genoten, gelaten hadt, zy roemden. Zy voegden daar by, dat zy ontroostelyk zouden zyn, indien de Hemel geen zorg hadt gedragen zulk een groot verlies weder met een vorst, aan wien de kroon uit hoofde van het bloedt en volgens de wetten van het ryk toekwam, te vervullen. Vervolgens betuigden zy hunne onderwerping en gehoorzaamheit, mitsgaders die van den adel en van de gemeenten, en wel zo, dat iedereen de uitroeping van den heraut met toejuichingen hadt beantwoord. Verder drukten zy in hunnen brief uit het verlangen, dat zy hadden om hem bezit te zien nemen van den troon, en de hoop, die zy hadden op den name, die van hem uitgegaan was, dat zy onder zyne regering niet min gelukkig zouden zyn dan zy geweest waren onder die van de uitmuntende koninginne, die het ryk in rust en in een bloeienden staat hadt nagelaten. De brief was van vier en dertig heeren ondertekent, aan wier hoofd de hoofdschout \* stondt, in gevolge van het voorrecht van deze heerlyke bediening, dat hem den voorrang by het overlyden van een koning boven alle officieren van de kroon en al den adel geeft. De hoofdschout van Londen is in zulk een geval de eerste persoon in Engelandt, en als een tusschenkoning, of hooggezaghebber, zo lang de nieuwe koning nog niet aangekomen is.

\* *Robert Lee*.

Eene diergelyke bezending kon niet dan aange naam zyn. De koning *Jacobus* maakte dit aantonts aan zynen Raadt bekend, en op des zelfs aanra-

ding deedt hy deze grote tyding, die hem in Engelandt riep, om de kroon, die *Elizabeth* hem hadt nagelaten, en waar van de afgezondene Engelsche heeren hem voor wettigen erfgenaam waren komen erkennen, te Edenburg af kondigen. Hy vermaande de Schotten gedurende zyne afwezendheit de openbare rust en de trouw, die zy hem schuldig waren, te handhaven, hen verzekerende van zyne aanhoudende genegenheit, en dat de nieuwe kroon, daar hy bezit van ging nemen, hem deze, die hy door zyne geboorte hadt verkregen, niet zou doen vergeten.

Na deze afkondiging gaf hy de nodige bevelen omtrent de waarneming der regering van Schotlandt, en op den 4 April vertrok hy, verselt van den hertog van Lenox, de graven van Marr, van Murray en van Argyle, van Mylord *Home*, en verscheide ridders, die hy kort daar na Pairs van het ryk maakte. Op zyne intrede in Engelandt en langs alle wegen vondt hy het land vol menschen, die met grote macht toeliepen om hunnen nieuwen souverain te zien. Deze toeloop mishaagde hem geenzins, maar maakte, dat hy zyne reis met kleine dagreizen vervolgde, om zyne nieuwe onderdanen het genoegen te geven van hem te zien, en hunne toejuichingen te ontfangen; zo dat hy niet voor den 7 May te Londen kwam. Vyf dagen te voren waren de grootzegelbewaarder, de grootfchatmeester, de zeevoogdt, nevens verscheide Mylords, hem te gemoet gegaan, en des anderen daags bragt de ridder *Robert Cecil*, in wiens huis hy zyn verblyf hadt genomen \*, al de heeren van den Raadt van *Elizabeth* voor hem, die hem begroetten, en de grootzegelbewaarder deedt eene aanspraak aan hem.

Hy maakte op zyne reize en by zyne aankomst verscheide heeren Raden van zynen geheimen Raadt van Engelandt, en sloeg verscheide heeren ridders. De hertog van Lenox, de graaf van Marr, Mylord *Home*, en Mylord *Kinloffe*, nevens de Lords *Zauch* en *Burleigh*, waren van het getal der eersten. Men telde over de honderd personen, die hy ridders hadt gemaakt, waar op men aanmerkte, dat hy by zyne komst tot de kroon meer ridders maakte dan *Elizabeth* gedurende hare regering van vyf en veertig jaren, niettegenstaande de oorlog van Spanje haar zomtyds verplichtte de dapperheit der Engelschen te vergelden, daar zy in het tegendeel aan haren opvolger een vreedzaam ryk, dat zo veel ridders niet nodig scheen te hebben, naliet. Zo spaarzaam was de koningin, hoe krygshaftig zy ook was, in het uitdeelen van deze eertekenen, die zy niet wefschonk dan na eenige jaren dienstbewyding, en die deze koning in het tegendeel, een minnaar van vrede, al te mild uitdeelde, zonder te wachten, dat zy verdient waren. Die hem prezen zeiden, dat hy den tempel van de Eer, daar *Elizabeth*, om zo te spreken, de poorten van hadt gesloten gehouden, daar door wilde openen. Maar wy weten niet of men den zelve, met hem voor de gansche werelt open te zetten, niet in verachting bragt.

Hy was niet minder mild in het wefschenken van andere waardigheden. Op den 20 May maakte hy den ridder *Robert Cecil* Mylord *Esfindon*, den ridder *Robert Sidney* Mylord *Penhurst*, den ridder *William Knolles* Mylord *Greys*, en den ridder *Eduard Wotton* Mylord *Morley*. Kort daar na maakte hy Mylord *Henrik Howard* graaf van Northampton, en Mylord *Bukburst*, van het huis van *Sakkeville*, graaf van Dorset. Hy richtte ter zelve tydt ook het ampt van meester der plegtigheden † op, waar mede de

1603.

Betuiging van den koning *Jacobus* op zyn vertrek van Schotlandt.

Zyne reis uit Schotlandt naar Engelandt.

\* in zyn huis Theobalds, vyf mylen van Londen, dat naderhand een koningshuis wierdt.

† of ceremoniemeester.



1603. ridder *Lodewyk Lewconor* het eerste wierdt voor- zien. zo ten aanzien van zynen vluggen geest, als om dat hy de meeste talen van Europa ver- stondt en sprak. Kortom, de koning maakte veertien meesters in de rechten \*. Wy zullen haast andere aanstellingen en verscheide gunst- lingen den eenen na den anderen, met de eerste bedieningen van de kroon bekleed, te voorschyn zien komen.

\* Ser- vientes legi, alle by- zitters; maar die van den koning hebben den voe- rang. † Hy was geboren in Juny 1566.

Hy tradt toen in zyn zeven en dertigste jaar †, en in het zes en dertigste van de regering van Schotland: want hy was naauwlyks een jaar oud, wanneer de Staten van het ryk de konin- ginne zyne moeder dwongen het koninkryk aan hem af te staan. Men kan zyne afbeelding niet wel maken, en nog veel minder daar in aan iedereen voldoen. Nooit heeft eenig vorst, zelfs by de schryvers van den grootsten name, noch meer aanhangers, noch meer berispsers gehad, en men kan niet gunstiger dan eenige, noch verachtelyker dan andere van hem spreken.

Naar het gevoelen van de eersten was hy welge- maakt en van een aangenaam gelaat, maar wierdt op het laatste van zyn leven wat ingebogen. Hy hadt bruin haar, een vol aangezicht, en een minnelyken opslag van oogen. Hy was zeer tot de jagt genegen, hoewel velen van gedachten zyn, dat hy in deze lyfsoeffening minder zyn vermaak dan de rust en eenzaamheit zocht. Dit was het eenigste vermaak, daar hy op gezet was: voorts hieldt hy zich zo ingetogen en gematigt, dat hy eer als een wysgeer dan als een koning leefde. Hy was spaarzaam, kuifch, zachtzinnig, een goed vader, een goed gemaal, een goed meester, en een opricht en vreedzaam vorst; wys, bekwaam, verstandig, en die door alle deze heerlyke hoedanigheden den bynaam van den *Salomon* \* van zyne eeuwe verdiende. Hy kroonde alle deze deugden door zyne geneigtheit tot den Godsdienst. Zyn yver bleek niet alleen in zyne belydenisse, die hy zeer naauwkeurig onderhieldt, maar ook in het verdedigen van de waar- heden in het boek, dat hy maakte, en waar in zyne geleerdheit en Godvrucht te gelyk uitblonken. Hy was, voegen 'er deze schryvers by, een groot Godgeleerde, een groot wysgeer, een groot staatkundige, die betoonde, dat de hoe- danigheid van koning iets, dat het priesterlyke met het koninklyke vereenigt, in zich bevat. Dus was het, dat Mylord *Egerton*, grootzegel- bewaarder, zich uitdrukte, gelyk wy haast zul- len zien.

\* Deze naam was ook aan *Isa- rik* den VII ge- geven. Zie zyne regering fol. 69.

En an- der af- beeldfel van die hem re- gen zyn.

Anderen maken van dezen vorst eene gansch tegenstrydige afbeelding. Deze laatste zeggen, dat hy van eene middelbare gestalte was, met minder vet dan met klederen beladen, die hy gemeenlyk van een ongemene lengte aan hadt, daar geen aangenaam gezicht by kwam, hebbende grote oogen, gansch niet levendig, en altydt in zyn hoofd draaiende, zo dat hy dikwils als gansch ontroerd scheen te zyn. Hy hadt een be- lemmerde tong, die zyne spraak onaangenaam maakte, voornamentlyk als hy at, of dronk. In zyne maaltyden was hy niet overdadig; maar hy hadt eene kwade gewoonte van zeer dikwils frontignak-en kanarie-wynen, en andere zeer sterke dranken in zo eene menigte te drinken, dat de genen, die hem daar in wilden navolgen, niet alleen hunne gezondheid, maar ook hun ver- standt voor eenige dagen daar door kwyd raakten.

Het is waar, dat hy eer kuifch was door im- borst dan door deugd. Voorts gaf hy al te grote macht aan de koninginne zyne gema- linne, eene hoogmoedige vorstin, die te veel naar den kant van Spanje en van den paus helde,

en die hy niet kon wederstaan.

De zelve schryvers komen met de eerste om- trent zyne tederhertigheid voor zyne kinderen niet overeen: in het tegendeel beschuldigen zy hem, dat hy over de genegenheit, die de En- gelschen voor prins *Henrik*, zynen zone, lieten blyken, yverzuchtig was, en dat hy zich met de rampen van zyne dochter en den koning van Bohemen, haren gemaal, door het huis van Oostenryk verdrukt, niet bemoeide. Hy han- delde niet beter met zyne staatsdienaren, voor welke hy de meeste liefde scheen te hebben. Zy- ne gunstelingen ondervonden niet minder, nadat zy zich van zyne gunst en verkwistingen ten vol- le hadden bedient, zyne afkerigheid en ongesta- digheit. Hy was veel eer een bygelovig dan een deugdzaam man; hy verzuimde gene der openba- re leerredenen en gebeden, doch meer uit enkelen schyn van Godsdienstigheid dan uit oprechte God- vrucht. Voorts was hy zo onstandvastig in zyn geloof, dat hy zich dikwils by de Protestanten en by de Roomschgezinden verdacht maakte. Zyne kennis in de Godgeleerdheit maakte hem hoogmoedig en twistgierig: ook was zy niet we- zentlyk, en hy bezat eene uiterlyke geleerdheit. Hy was een groot vyandt van den paus, dien hy den Antichrist noemde, wanneer het op de ker- kelyke opperhoofdigheid aankwam, gereed om zich met den stoel van Rome in de leerstukken des geloofs weder te verzoenen, mits zyne ker- kelyke opperhoofdigheid daar geen nadeel by kwam te lyden.

Hy was zeer genegen tot de vrede, dewyl hy geen grootschheit, noch moedt genoeg bezat, die hem tot den oorlog, om roem te behalen, aan- porden. Hy was vreesachtig van aardt, tot zo ver, dat hy bezweek wanneer hy een bloten de- gen zag (a); eene blohertigheid, die hy van zyne moeder hadt, welke van hem zwanger was, wanneer men haren gunsteling *Riccio* in hare te- genwoordigheid dood stak, waar door hy den schrik, daar zy op het zien van deze droevige vertoning mede bevangen was, hadt overgeërit. De spotters, die met zyne bloheit lichten, had- den een Latynsch vaars op hem gemaakt, waar van de sleek hier op uitkwam: *Dat Elizabeth een groot koning was geweest, en Jacobus eene goede ko- ningin*. Maar hy bedekte zyne zwakheit onder de schynbare uiterlykheit van een rechtmatig en vreedzaam vorst, daar hy den naam van wilde dragen. Tot geringe zaken hadt hy bekwaam- heit en verstandt; maar in grote zaken stondt hy verlegen, geen moedt hebbende de zelve te kun- nen horen, veel minder te kunnen nagaan; ge- veinst uit zwakheit en wantrouwen, niet met die doorslepe staatkunde, die de grote voornemens, welke zy heeft, geheim houdt; zonder pracht in zyn gevolg, klederen, en tafel. Hy was na- latig in zyne legers te landt en zyne vloeten ter zee in staat te houden, die *Elizabeth* zo veel geldt hadden gekost, en daar zy zulk een groten naam door hadt gekregen. Echter wist hy zyne in- komsten en de onderstanden van de Parlementen met nodeloze gezantschappen, of andere dierge- lyke, en nog onnodiger zaken te verspillen. Men zag in zyne regering het geen men onder de andere niet hadt gezien, namentlyk, twee grootschatmees- ters, twee grootzegelbewaarders, en twee zeevoog- den, op een en den zelven tydt, om dat hy geen moedt genoeg hadt om de eerste af te danken,

Zzz 3 hoe-

(a) Het moet evenwel maar op zekere tyden of gelegen- heden geweest zyn: want men heeft hem aan het hoofd van zyn leger gezien toen hy nog maar koning van Schotlandt was.



1603. hoewel hy onbedachtzaamheit genoeg hadt om de andere aan te stellen.

De zelve schryvers lagchen met de genen, die hem by *Salomon* vergelyken, en vragen waar in men eenige overeenkomst tusschen zulke twee verschillende vorsten kan bespeuren? Zy zeggen, dat het in geen rykdom kan bestaan, naardien de eene Jeruzalem de aanzienlykste stad des werlds maakte, en de andere zyn ryk verarmde; veel minder in het verstand: want de eerste overtrof alle de wyzen van het Oosten, daar de andere tegen de middelbare geesten niet opmogt.

Maar het meeste, dat men hem te last leide, raakte zyne eeden, die zelfs Godlatterlyk waren, en zyne hoofdigheit om tot eene volstrekte macht te komen. Men beschuldigt hem, dat hy daar den eersten grondslag van heeft gelegd, dien zyne nazaten in top hebben willen voeren, tot dat zyn kleinzoon, van gelyken name als hy, dit ontwerp met de kroon, die hy geërft hadt, en door eene wettige machtoeffening voor zich bewaart zou hebben, zag te gronde gaan.

Zodanig was volgens deze laatste schryvers *Jacobus Stuart*, wiens regering sedert zyne komste tot den troon van Engelandt wy nu zullen beschouwen, dat een denkbeeld zal geven, zeer verschillende van dat hy vertoonde toen hy Schotlandt regeerde, het zy om dat hem een groter regering bedwelmdde en bedurf, het zy om dat hy zyne mislagen tot dezen tydt toe hadt bedekt, het zy ten laatste om dat de schryvers, die hem niet gunstig zyn, met al te grote ingenomenheit van hem spreken. Wat ons betreft, wy zullen de onzydigheit, die wy in den ganschen loop van deze Geschiedenisse hebben getracht te bewaren, ook omtrent hem in acht nemen.

Voor dat wy tot het verhaal van eene regering, die twee en twintig jaren duurde, komen, is het dienftig, dat wy het sterke en het zwakke van de naburige staten nagaan. Wy rekenen onder dat getal noch Ierlandt, dat cynsbaar aan Engelandt was, noch Schotlandt, dat door de komst van *Jacobus* tot de kroon van Engelandt met de zelve vereenigt wierdt. Wy zullen echter als in het voorbygaan zeggen, dat de onderwerping van den grave van Tyrone het eerste in silte hadt gebragt, en dat de oproeren in het andere t'eene-maal gedempt waren: de verdeeldheden, die onder de geestelykheit overbleven, waren niet bekwaam de openbare rust te storen. Maar wy zullen in de beschryving van het voorgevallene in Spanje, Vrankryk en de Nederlanden, voor zo verre deze drie staten betrekking tot Groot-Britannië hebben, dat meester van de macht van de eene en van de vryheit van de andere tot op de doot van *Elizabeth* was, breder uitweiden.

Staat van Spanje.

\* Inquisitie.

Deze ontzagchelyke macht van Spanje, begonnen onder de regering van *Ferdinand* en *Izabelle*, en geëindigt met *Karel* den V, hieldt zich onder *Philips* den II staande, en vermeerderde zelfs door het innemen of veroveren van Portugal. Maar de strafheit van het geloofs-onderzoek \* tegen de Moren van Granada en Andalusië, en de schrik, dien de Nederlanders daar voor kregen, ontvolkte de provinciën, en scheurde het schoonste en rykste deel van de Nederlanden van het huis van Oostenryk af. Daarenboven was *Elizabeth* zo gelukkig in den oorlog tegen Spanje, dat sedert de rampen, de onverwinnelyke vloot overgekomen, men gedurende den tydt van veertien of vyftien jaren niet anders dan eene aaneenschakeling van gestadige zegepralen zag. Spanje, indien

men het zeggen van eenige landbeschryvers 1603. mag geloven, is in zyne uitgestrektheit eens zo groot als Vrankryk; maar hadt het vyfde deel der inwoonders niet, die door de tochten naar Amerika en den oorlog in de Nederlanden dagelyksch verminderden; zo dat Engelandt, met Vrankryk vereenigt, van Spanje, dat den oorlog voordeeliger dan de vrede dacht te zyn, niets te vrezen hadt. Daarenboven bezat de opvolger van *Philips* den II noch de kennis, noch den moedt van zynen vader, om machtige legers te landt en vloten ter zee te doen bestaan.

Belangende Vrankryk, het zelve trachtte zich gedurende de vrede wegens de verliezen, die het sedert een tachtigjarigen oorlog en de gevangenis van *François* den I, tot op het einde van de ongelukkige regering van die van *Valois* hadt geleden, te herstellen. Gelukkig, dat het in een goed verstandt met Engelandt leefde, en de verbonden, tusschen *Elizabeth* en *Henrik* den IV gesloten, nakwam. Het is waar, dat deze ongeruste en ondernemende natie niet lang zonder oorlog, het zy met hare naburen, het zy met die van binnen in haar ryk, kon zyn. Maar *Elizabeth* hadt hare staten beveiligd met zich tegen de toerustingten ter zee te stellen, die de Allerchristelykste koning voornemens was te maken, en met hem te dreigen, dat zy zelfs zyne schepen tot in zyne havens zou laten verbranden. Op dezen hogen toon sprak deze vorstin, en dus wist zy hare eer en de rust van de natie te bewaren.

Door de bezettingen, die *Elizabeth* in den Briel en Vlissingen hadt, was zy toen meester van de Maas en van de Schelde, zo dat Nederlandt, dat de Spaansche regering hadt verlaten, gedwongen was de kroon van Engelandt als beschermers te erkennen, en het geen nog onder Spanje was gebleven vreesde de zelve tot een vyandt te maken; waarom het eene zo wel als het andere reden hadt hare vriendschap te onderhouden, of te zoeken. Dit was de gesteldheit der naburige staten by het overlyden van *Elizabeth*. Zy liet al de macht aan haren opvolger, van wien het alleen afhing den naam van scheidsman van gansch Europa zo wel als van de kronen van Engelandt en Ierlandt van haar te erven.

Daarenboven liet zy hem deze kronen niet alleen in een geruften, maar ook in een bloeienden staat, en wel zo, dat Engelandt zich zo machtig niet hadt gezien sedert den koning *Jan*, indien men de regering van *Henrik* den IV en *Henrik* den VI uitzondert, waar in men door eene vervaarlyke omwenteling de schoonste provinciën van Vrankryk in handen van deze twee koningen zag, doch die weder met de zelve snelheit, met welke zy zich hadden onderworpen, afvielen. De gesteldheit, waar in *Jacobus* Engelandt vondt, verscheelde veel van die, waar in *Maria* het aan hare zuster hadt gelaten. Wanneer *Elizabeth* den troon beklom was alles in verwarring. Nooit was de natie in groter neërslagtigheit, of de kroon in meer gevaar geweest. De schatkist was leeg; *Eduard* en *Maria* hadden de schulden vermeerderd; Vrankryk hadt Calais wedergekregen, en deze kroon, die van Schotlandt aan de hare willende hechten, hadt haar uitzicht op de regering van Groot-Britannië. Spanje, nog staatzuchtiger, hield alles in het werk, en smeetde meer dan eens aanslagen om daar een inval in te doen. Maar de wysheit en voorzichtigheit van *Elizabeth* deden alle deze stormen overwaaien, bragten de rust en den over-

Staat van Vrankryk.

Staat van de Nederlanden.

Staat van Engelandt.



1603. overloedt in Engelandt, herstelden de verliezen, onder de twee laatste regeringen geleden, en bragten het ontzag voor hare wapenen tot aan het einde der aarde. Deze koningin hielp Vrankryk, behieldt de Vereenigde Nederlanden, en bragt Spanje in zulk eene verlegenheit, dat het zelve haar gaarne de helft van zyne veroveringen in de andere wereldt zou hebben willen afstaan, om vrede met haar te hebben; zo dat haar opvolger een ryk vondt, dat van binnen en van buiten in eene volmaakte rust was, hebbende onvertzagde soldaten, bevelhebbers van veel ondervinding, vloten, die meester van de zee waren, weinig of geen schulden om te betalen, vier onderlanden, door het laatste Parlement aan de koningin toegeestaan, daar zy zich om haar afsterven niet van hadt kunnen bedienen, behalven verscheidene millioenen, die zy aan de algemene Staten hadt opgeschoten.

Eene vergelyking van Jacobus met Elizabeth.

Ondertusschen, in het midden van deze rykdommen, deze macht en dezen roemryken staat, trachtte Jacobus met allen spoedt vrede met Spanje te maken, latende den naam der Engelschen zodanig versterken, dat Engelandt een speelpop van deze kroon en van die van Vrankryk wierdt. De laatste verdrukte als in zyn gezicht en met zyne toestemminge de hervorming, die Elizabeth in dit overzeefche ryk hadt gehandhaaft, en de andere ontnam den koning van Bohemen zyne kroon en zyn keurvorstendom, zonder dat de koning van Engelandt, zyn schoonvader, zich daar tegen stelde. Van waar kwamen deze verscheidene uitwerkelen en wisselvalligheden, die men zo weinig van de gesteldheit der zaken hadt te verwachten? Indien men de vryheitlievenden mag geloven, het was om dat Elizabeth, alleen het welvaren van haar volk in het oog hebbende, niet anders dacht dan om de staatzucht van hare naburen te beteugelen. Jacobus in het tegendeel sloeg geen acht op hunne macht en grootheit, indien hy de zyne alleen de wetten kon doen te boven streven. Dus was het, zegt men, dat Henrik de III, om eene volstrekte macht te verkrygen, beroerten en samenhangen, die byna eene eeuw hadden geduurt, hadt verwekt, en die oorzaak waren geweest, dat Engelandt Normandië \* en het beste deel van Guienne kwyd was geraakt. Maar het wordt tydt, dat wy eene regering bechouwen, daar de Engelschen zo jammerlyk en zo spotachtig van spreken.

De verwachting van de Roomsgezinden en Presbyterianen bedrogen.

Sedert langen tydt was 'er geen prins, zo aangeaam aan het volk, en daar het zo veel van verwachtte, op den Engelschen troon geklommen. Wy hebben gezien met wat schielykheit de heeren van den Raadt van Elizabeth hem voor den waren opvolger hadden erkent, en met wat toejuichingen deze afkondiging binnen Londen was geschied. Maar indien de adel, de gemeenten en de geestelykheit zich over zyne komste tot de kroon hadden verblyd, waren 'er nog twee andere partyen, die men als byzondere leden kan aanmerken, die zich vleiden, dat hun Godsdienst onder zyne regering zou boven dryven. Niets was echter tegenstrydiger dan de hoop van de eene ten aanzien van die van de andere. Men moest, om de Roomsgezinden, die het vurigste en het meeste bezig waren, te begunstigen, eerst de Puriteinen, hunne onverzoenlyke vyanden, die geen minder yver, noch vertrouwen toonden, verdelgt hebben. De eersten verwachtten alles van een zoon, wiens moeder zich voor hun geloof hadt opgeoffert,

behalven dat een prins, die altydt de wetten van het Parlement van Schotlandt, tegen hen gemaakt, hadt weten te matigen, of op te schorten: zelfs dachten zy, dat hy met Philips den II in een goed verstand leefde, om het Pausdom te herstellen: daarenboven wierdt de koningin zyne gemalin van die van deze party waren voor Roomsgezind gehouden, niettegenstaande zy in den Protestantischen Godsdienst was opgevoed. Daarentegen dachten de Puriteinen \* in hem een yverig voorstander, die de bekwaamste van hunne gemeente tot leermeester hadt gehad, en die uit een ryk kwam, waar in zy de overhandt boven de Roomsgezinden en de hervormde bisschoppen hadden, te vinden. De eenen en de anderen vonden zich bedrogen, voornamentlyk de laatste, van welke de koning niet dan uit verachting, of met verfoejing sprak, hen aanzieude als vyanden van zyne kroon. Met deze gedachten herhaalde hy het woordt, daar hy zelt de uitvinder van was: *Geen bisschoppen, geen koning*; eene spreekwyze, die hy ontleent hadt van die men in den mond der verdedigers van de kerkelyke heerichappy legt, de welke zeiden: *Geen bisschoppen, geen kerkplegtigheden*. Zelfs handelde hy de Roomsgezinden gunstiger dan de Presbyterianen, en hy toonde hen zo veelafkeer niet. Des niettegenstaande verkregen zy niet het geen zy wenschten.

\* Wy verstaan door dit woordt de Presbyterianen.

Haat van Jacobus tegen de Presbyterianen.

Naauwlyks was hy te Londen aangekomen, of zy gaven hem twee smeekschriften † over, om hunne altaren weder te mogen oprichten. *Sire*, zeiden zy, *wy werpen ons voor de voeten van uwe Majesteit, om van U met een diep ontzag te verzoeken, niet de bescherming van onze goederen, noch van ons leven; dit zyn geenzins de redenen, die ons aanporren; maar wy verzoeken uwe gunst en koninklyke goedheit, Sire, omtrent onzer anderlyke voorwerpen, en die geen andere bepaling of duurzaamheit dan de eeuwigkeit hebben. Het raakt onze zaligheit en de oeffening van onzen Godsdienst. Dit is een vrydom, overeenkomende met het recht der volkeren, zo wel als met dat van Gods, dat de Heidenen zelf aan de Christenen, die onder hen woonden, niet hebben geweigert, en de Turken ten huidige dage aan die onder hen zyn toestaan. De zelve toelating heeft ook plaats in het Duitfche Ryk voor die den ouden Godsdienst hebben verlaten, en die men in hun gewisse niet heeft willen dwingen: een dwang, weder dan de doot voor die genen, die eene ware Godvrucht bezitten. Niets is 'er in het tegendeel, dat meer tot oplandt aanzet dan de geloofswang; daarentegen niets, dat de genegenheit van het volk meer aanmoedigt, dan de vergunning van een soeverein ten aanzien van hunnen Godsdienst. Vergun ons dan, Sire, dat wy uwe Majesteit mogen verzoeken, ons in de vrye oeffening van ons oude geloof, dat door uwe voorzaten sedert Donald den I beleden is, te handhaven. Deze vorst ombelste het zelve in het begin van de derde eeuw\*, en heeft het aan zyne nazaten nagelaten, daar de zelve sedert zo vele eeuwen ook by gebleven zyn. De koningin uwe moeder, roemruchtiger gedachtonisse, heeft deze waarheit met haar bloedi verzeget, en de kerk bevaart nog hare booglofslyke gedachten in de gedenkschriften van hare martelaren en doorluchtigste helyders.*

† Afschryf van de Roomsgezinden aan den koning.

\* in het jaer 203.

Deze woorden kwamen zeer stout voor; waarom hun verzoek, zonder daar op te antwoorden, verworpen wierdt. Het bleef daar niet by: om uit de gedachten der Roomsgezinden dit vermoeden, of vertrouwen, waar in zy of al te onvoorzichtig te werk gegaan waren, of van de genegtheit van den vorst te ligtvaardig geoordeelt hadden, weg te nemen, kwam 'er eene geloofs-

Staat van Vrankryk.

Staat van de Nederlanden.

Staat van Engelandt.



1603.

Geloofs-  
belyde-  
nis van  
den kon-  
ing *Ja-  
cobus*.

loofsbelijdenis te Londen uit, op zyn bevel gedrukt, gansch frydig met het gene, daar zy zich mede hadden geleit. De paus wierdt daar in de Antichrist genoemt: men erkende geen Sakramenten dan den Doop en het Nachemaal: men verwierp de Mis en de pausselyke regering, en de besluiten van de kerkvergadering van Trente wierden daar in voor ketterseh en bloeddorstig verklaart. Toen verviel de hoop der Roomschegezinden; hunne genegenheit voor den nieuwen vorst veranderde in haat en verwoedheit, en zy spraken niet anders dan van hem van kant te maken, daar zy zo zeer naar haakten, dat het mogelyk zou gelukt hebben, indien het niet door een wonderwerk ontdekt was geweest, gelyk wy haast zullen zien.

Hy  
houdt de  
uitvaart  
van *Eli-  
zabeth*.

Ondertusschen, de koning de genegenheit van het volk, by het welke de gedachtenis van *Elizabeth* in zegeninge was, willende winnen, en zich ten andere verplicht ziende zyne erkenenis aan deze vorstinne, die hem tot haren opvolger hadt verklaart, te bewyzen, deedt hy haar eene koninklyke uitvaart bereiden. Men zag haar beelden, naar het leven gemaakt, op een praalbedde, dat op een open wagen van vier witte paarden wierdt voortgetrokken, naar Westmunster, daar de graven der koningen zyn, gevoert. De heeren en de vrouwen van het hof verselden deze lykstatie, en de bisschoppen trokken aan het hoofd van deze uitvaart. De plegtigheit eindigde door het lezen van het vyftiende hoofdstuk van den eersten Brief van *Paulus* aan die van Corinthen, daar de leer der opstanding zo heerlyk in wordt verklaart, en door eene lykreden over de koninginne, welker ligchaam in het graf van *Henrik* den VIII haren vader wierdt bygezet. Op den 27 Juny des jaars 1606 rechte koning *Jacobus* een prachtig gedenkteken voor deze koninginne op. Mogelyk is het toen geweest, dat hy het grafschryft maakte, waar mede wy de regering van deze vorstinne besloten hebben.

Geran-  
ten van  
verschel-  
de plaat-  
sen.

Kort na deze begravenis zag men de gezanten der meeste vorsten van Europa komen om den koning over zyne komst tot de kroon geluk te wenschen. Daar kwamen 'er niet alleen van de hoven, waar mede Engelandt in bondgenootschap was, gelyk dat van den keurvorst van de Palts, het gemenebest van Venetië, de Vereenigde provinciën, en den groot-hertog van Toskane, maar ook van het Spaansche hof en van de Roomschegezinde Nederlanden, die met Engelandt in oorlog waren. Zelfs kwamen de gezanten van *Philips* den III en van den aartshertog eer aan dan de andere. De graaf van *Arenberg* kwam van wegens den aartshertog, en *Philips* zondt den konnestabel van Castilië. De Allerchristelykste koning verzuimde zyn belang niet in acht te nemen; zyn bondgenootschap met de twee kronen, en zyne staatkunde, eer dan zyne genegenheit, verplichtten hem vriendschap met een koning te onderhouden, doordien hy de zelve van de uiterste noodzakelykheit oordeelde te zyn naar wat kant hy zich ook keerde, het zy van Frankryk, het zy van Spanje. Hy zondt hem *Rosni*, die te Calais gekomen zynde, daar niet alleen de Fransche schepen, die de onderzeevoogdt \* hadt gereed gemaakt, maar ook nog zes Nederlandsche en twee Engelsche schepen, waar van een de admiraalsvlag liet waaien, vondt. Op dit laatste ging de gezant scheep, op de andere liet hy zyn gevolg en reistuig overbrengen. De stadvoogdt van

Gerant-  
schap van  
*Rosni*  
door  
*Henrik*  
den IV.  
\* de on-  
derstad-  
voogdt  
van Ca-  
lais en

Calais verselde hem tot aan Douvres. In het wederkeren ontmoette hem een byzonder geval door de trotschheit of wildheit van den Engelschen onder-zeevoogdt. Het schip van den stadvoogdt, scheidende van dat, daar *Rosni* aan boordt was gegaan, heiste de vlag op, en groette hem met eerichoten uit al zyn geschut, waar over de Engelsche onder-zeevoogdt zo boos wierdt, dat hy zeide, niet te zullen dulden, dat iemandt in zyne tegenwoordigheit in de zeeën van Engelandt de vlag zou voeren. Ter zelve tydt deedt hy zyn geschut gereed maken, en dreigde het Fransche schip in den grondt te schieten, indien het de vlag niet aanstonts streek. Men moest gehoorzamen; de gezant, die onmogelyk zulk een trotsch man kon verzetten, gaf een teken aan den stadvoogdt om de vlag te slyken. Naderhandt verontschuldigde zich de koning *Jacobus* hier over by *Rosni*, en het bleef daar by.

Van Douvres kwam de gezant te Kantelberg, onder het geleide van drie honderd ruiters, die hem te gemoet waren getrokken. Hy wierdt door den ridder *Sidney* in den name van den koning verwelkomt. Van Kantelberg vertrekkende † ging hy den Teems op in een vaartuij, dat hem met den stroom te Londen bragt, daar hy aan landt tredende tachtig koetsen voor hem en zyn gevolg vondt, die hem naar de voor hem toebereide verblyfsplaats geleidden. Des anderen daags vertrok hy van daar naar Greenwich, daar de koning was, die hem met alle tekenen van hoogachting en genegenheit, die hy aan een staatsdienaar van zulk een groten vorst, en met wien hy in een zo naauw verbondt was, verschildigt meende te zyn, gehoor verleende.

Hy zat onder een verhemelte op zyn koninklyken stoel, waar van hy opstondt, en twee treden afging, om den gezant te omhelzen. Vervolgens was hy met den koning meer dan een uur in gesprek, en gedurende veertien dagen hadt deze staatsdienaar verscheide malen het zelve onderhoudt met zyne Majesteit terwyl hy op de jagt was. Ondertusschen maakte men toebereidselen tot zyne kroning. Een Fransch geschiedschryver \* zegt, dat *Rosni* al wat hy begeerde verkreeg, en dat de oude verbonden wierden vernieuwt, maar dat de Spaansche gezant het zelve geluk niet ontmoette. Echter zullen wy op zyn plaats zien, dat hy meer bekwaam dan de staatsdienaar van den Allerchristelyksten koning, ten minste indien men de gesteldheit dezer beide kronen in aanmerkinge neemt. Een ander schryver van deze natie † verhaalt de artikelen van het verdrag, dat *Rosni* sloot, en zegt, dat, behalven de bevestiging van de oude verbonden, beide de koningen overrengkomen waren, dat de langstlevende de zorg over de regering van het ryk, van de weduwe en kinderen van den anderen op zich zou nemen, om hen niet alleen met zynen raadt, maar ook met al zyne macht, indien het nodig was, te ondersteunen.

Maar het verwonderlykste in het gezantschap van *Rosni* was, dat hy, niettegenstaande hy Protestantisch was, nochtans den koning, die het mede was, riedt zich met den paus te verzoenen, en dat deze vorst daar zeer genegen toe scheen. De schryver \*, die ons dit verhaalt, heeft aangemerkt, dat de gezant deze verzoening aandrang op bevel van den koning zynen meester, die de zelve zeer noodzakelyk oordeelde, om zyne grote ontwerpen tegen het huis van Oostenryk, waar van wy in het vervolg zullen spreken, des te beter uit te voeren. Hoe het zy, het schynt na dit alles, dat het niet zonder reden is geweest, dat men en dezen Franschen staatsdienaar,

1603.  
onder-  
zee-  
voogdt  
in het  
Kanaal.† op de  
Stour,  
die zich  
in den  
Teems  
ontlaft.Gehoor,  
dat de  
koning  
*Jacobus*  
hem ver-  
leent.\* de bis-  
schop  
van Rho-  
dez.† *Thou-  
m.*Byzon-  
derheden  
van dit  
gezant-  
schap.\* *Siri* in  
zyne Ge-  
denk-  
schriften.



1603. naar, en den Engelschen koning verdacht heeft gehouden van den hervormden Godsdienst niet al te wel toegedaan geweest te zyn.

De kroning van den koning en de koninginne geschiedde te Westmunster den 25 July op den dag van St. Jakob, die om de dubbele eer, die de zelve hadt van den naam van den heilige, daar het feest van wierdt gevierd, en van den naam van den vorst, dien men kroonde, te dragen, voorbedachtelyk verkozen was.

Aanstelling van de grave van Suffolk en van Devon. † Zie fol. 525.

\* of Montjoye.

Voor de zelve ging de herstelling van den grave van Southampton en van den jongen grave van Essex † en de aanstelling van *Thomas Howard* tot Mylord Montjoye. De eerste van deze twee laatste wierdt graaf van Suffolk, en de tweede graaf van Devon gemaakt. De koning dacht deze erkentenis schuldig te zyn om het geen de hertog van Norfolk, vader van *Howard*, ten aanzien van *Maria Stuart* hadt geleden, en om de roemruchtige daden van *Montjoye* in Ierlandt. De dienstvergelding van den laatste was het volk zeer aangenaam; maar het zelve kon zich niet wederhouden van te murmureren tegen de verheffing van den anderen, dien het oordeelde te veel den Roomschen Godsdienst toegedaan te zyn, niettegenstaande hy anders veinste.

Redenen, die de kroning van den koning doen uitstellen.

Twee zaken hadden de kroning doen uitstellen, namentlyk, de pest te Londen en de afwezenheit van de koninginne, die door ziekte verhindert den koning niet hadt kunnen volgen. Deze besmetting was even na de doodt van *Elizabeth* begonnen. De bygelovigen, of kwaadgezinden bleven in geen gebreke daar uit jammerlyke en nadeelige voortekenen voor de regering van haren opvolger te voorspellen. Wat de ziekte van de koninginne aangaat, de zelve sproot uit een byzonder toeval. Zy was te Sterling gekomen, met gedachten van haren oudsten zoon, prins *Henrik*, die daar onder het opzicht van den grave van *Marre* was, met haar mede te nemen: maar deze Mylord, geen order daar toe van den koning hebbende, weigerde haar den prins. Zy vergamde zich daar over zodanig, dat zy daar ziek van wierdt, en haar misnoegen zo ver bragt, dat zy den koning, genoodzaakt geweest zynde haar deswegen te schryven, en te verzoeken den grave van *Marre* te verschonen, zeggende, dat hy het met geen kwade mening om haar te vertooren hadt gedaan, en dat hy hem groten dienst † tot verkryging van de kroon van Engelandt hadt bewezen, antwoordde: *Ik wil liever geen kroon dragen dan de zelve aan een verachten onderdaan verschuldigt zyn.* Deze drift was te groot om lang te duren: zy vergaf alles wanneer zy te Windtor kwam, daar zy den grave van *Marre* zag, en den prins *Henrik*, oud negen jaren, nevens de prinsesse *Elizabeth*, hare dochter, medebragt.

† De geschiedschryvers zeggen niet wat voor een dienst het is geweest. \* Trotsheit van de koninginne.

Hare aankomst te Londen.

Behalven haar gevolg wierdt zy op haren weg door het Engelsche hof van heeren en van vrouwen, dat de koning haar te gemoet hadt gezonden, en dat haar naar Londen geleidde, ontfangen. *Ratclif*, graaf van *Suffex*, en *Fiennes*, graaf van *Linkoln*, waren aan het hoofd van de heeren. De vrouwen waren de gravinnen van *Worcester* en van *Kildare*, nevens nog vier andere vrouwen, of dochters van Mylords. Behalven deze, die de koning hadt benoemt, waren nog veel meer andere haar te gemoet gegaan, om de handen van de koninginne te kussen, dat den trein veel groter en prachtiger maakte. Met dezen heerlyken stoet kwam zy den 27 Juny te Londen, daar de besmettelijke ziekte sedert eenige dagen hadt beginnen te minderen.

De kroning van den koning en de koninginne geschiedde, gelyk wy hebben gezegt, op den III Deel.

25 July te Westmunster. De koning, met de koninklyke versierelen omhangen, wierdt met de gewone plegtigheid gezalfd. Men nam eerst het koninklyke zwaardt, leggende op den altaar of de tafel in het koor, dat hem van Mylord *Montjoye*, laatste van Ierlandt gekomen, tot graaf van *Devon* verheven, en met de bediening van geheime Raadt bekleed, aangeboden wierdt. Hy hadt met zich genomen den vermaarden *O-Neal*, graaf van *Tyrone*, die aan koning *Jacobus* de onderwerping kwam doen, die hy anders volgens het verdrag, gesloten met den regent, daar wy de omstandigheden van hebben verhaalt †, aan *Elizabeth* zou gedaan hebben.

† op het laatste der regering van *Elizabeth*. Zie fol. 533. Kroning van den koning en de koninginne.

Om weder tot de plegtigheid der kroning te komen, na dat de koning het zwaardt hadt ontfangen, deedt hy zyne geloofsbelofenis naar de wyze van de Engelsche kerk. Vervolgens wierdt hy van den aartsbisschop aan het hoofd, het voorhoofd, de borst, de schouders, de armen, de handen, en de benen gezalfd. Dit geschiedde onder de toejuichingen van die daar tegenwoordig waren, en in het byzyn van den hoofdschout, in het karmosyn fluweel, nevens de schepenen, in het inkarnaat, en twaalf van de voornaamste burgers, mede prachtig gekleed. De besmettelijke ziekte, die nog niet t'eenemaal ophieldt, en zo gewoed hadt, dat zy in minder dan een jaar omtrent veertig duizend menschen binnen de stad Londen hadt weggesleept, was oorzaak, dat 'er geen meer toeloop van volk was, naardien men op alle toegangen wachten hadt gestelt, uit vrees, dat de kwade lucht van de stad tot het hof mogt overslaan.

Deze plegtigheid was van het gezantschap van den grave van *Ruthlandt*, en van Mylord *Spenser*, gezonden naar den koning van *Denemarken*, en den hertog van *Wirtemberg*, aan wien zy de ridderorde van den *Kouffeband* bragten, en van de doodstraffe van *Valentyne Thomas*, die in het jaar 1598 den koning van *Schotlandt* als een hoofdvyandt van *Elizabeth* hadt aangeklaagt \*, voorgegaan.

\* Zie fol. 510.

Een andere veel zwaarder misdaadt wierdt ten tyde der kroninge, ten minste indien men de schryvers mag geloven (want het is met dit vermaadt byna gestelt als met dat van den grave van *Gowrie* †, dat van velen intwyfel wierdt getrokken) ontdekt. Wat ook het gevoelen van de eenen en de anderen omtrent deze zamenzwering mag geweest zyn, zie hier de omstandigheden, die de schryvers volgens het uittrekiel van het vonnis der gevangenen daar van geven.

† Zie fol. 535.

Mylord *Gray*, Mylord *Cobham*, en *George Brook*, broeder van den laatste, de ridders *Raleigh*, *Markam* en *Parham*, *Brokesby* en *Copley*, edellieden, nevens twee priesters, genaamt *Watson* en *Clerk*, hadden zich te zamen verbonden, zegt men, om de regering en den Godsdienst omver te stoten. Om hun voornemen uit te voeren zouden zy *Arbelle Stuart*, afkomstig uit het huwelyk van *Karel Stuart*, oom van den koning, met *Elizabeth Candish* †, om welke reden *Elizabeth* de gravinne van *Lenox*, moeder van *Stuart*, naar den *Tour* hadt gezonden, gelyk wy elders hebben gezegt \*, tot den troon hebben gebragt. Een weinig voor hare doodt hadt zy *Arbelle Stuart* zelf daar in laten zetten, om dat zy, naar het voorbeeld van hare moeder, zonder hare be-willing en in het heimelyk met den ridder *Wilem Seymour*, kleinzoon van den grave van *Hartford*, zo bekend onder de regering van *Eduard den VI*, getrouwt was. Na de doodt van *Elizabeth* wierdt zy in vryheit gestelt, en verscheen mede

Zamenzwering ontdekt.

† of *Candish*.

\* Zie fol. 230.

1603. onderzeevoogt in het Kanaal.  
m de lat in re-  
dt et en re-  
an er-  
g, lic dt o-  
n-  
lat † op de  
hy Stour, die zich in den Teems ontfalt.  
en m  
en ontfalt.  
an en  
iet r-  
k-  
ee-  
r-  
en-  
el-  
op-  
de-  
re-  
\* de bis-  
schop van Rhodet.  
um  
en-  
le-  
en-  
ar-  
† Thua-  
nu.  
en-  
de-  
en-  
re-  
en-  
iet-  
ne-  
n.  
ap-  
o-  
der-  
heden van dit gerant-  
schap.  
n.  
n-  
\* Sir in zyne Gedenk-  
schriften.  
y-  
n-  
n-  
iet-  
is-  
ie-  
r,



1603.

† Het zy dat zy eene weduwe was, of dat zy haar eerste huwelyk wilde vernietigen.

mede by hare lykstatie: maar deze zamenzwering kostte haar een tweede gevangenis voor al haar leven. Men zegt, dat de zamengezworenen hadden besloten haar aan den hertog van Savoije †, met goedvinden van den koning van Spanje, dien zy haren beschermer noemde, uit te trouwen: zy wilden de opvolging in het bloedt van *Henrik* den VIII bewaren (a). Men voegt daar by, dat de graaf van *Aremberg*, gezant van den aartshertog te Londen, ook in deze zamenzwering tradt; dat de ridder *Raleigh* met hem in onderhandeling was, om zes duizend Spanjaarden in Engelandt te doen landen, en dat *Mylord Cobham* naar Vlaanderen en Spanje zou vertrekken, om daar over het goedvinden van den koning van Spanje en van den aartshertog te halen.

Uit deze onderneming kon niet anders, indien zy hadt gelukt, dan eene gansche omkeering, zo in de regering, daar de Spanjaarden het beste deel van zouden willen hebben, als in den Anglikaanschen Godsdienst, die door den hertog van Savoije en zyne aanhangeren zou uitgeroeyt zyn, om den Roomschen Godsdienst te herstellen, gevolgt hebben. Zodanige aanslagen onderstelt zynde, konden de zelve niet dan voor eene misdaadt van gekwetste hoogheit en van hoogverraadt opgenomen worden. Echter dorst de priester *Watson* in zyne ondervraging staande houden, dat hier mede niets tegen de wetten was begaan, om dat, zeide hy, zo lang de koning niet gekroont was, hy niet anders dan een gemeen persoon in Engelandt kon aangezien worden.

Ver-scheide gevoelens over deze zamenzwering.

Eenige schryvers willen, dat deze zamenzwering niet anders dan een gevolg is geweest van het geen voor langen tyd in Italië en Spanje op het verzoek der Engelsche en Schotsche Roomschegezinden, om *Jacobus*, die zich voor vyandt van hunnen Godsdienst en van de Jesuiten hadt verklaart, van de kroon te beroven, gesmeed was. Anderen zeggen, dat zy was aangelegt van eene party, die uit haat tegen Schotlandt geen koning van deze natie wilde erkennen, en by haren afkeer haar ongenoegen over de gunst, bewezen aan *Robert Cecil*, dien *Jacobus* tot *Mylord Effendon*, en kort daar na tot graaf van *Salisbury* hadt verheven, voegde.

Hoe het zy, men heeft misschien eene zo verschillende verbindtenis, en waar van de verbondelingen van zulk een verschillenden en tegenstrydigen imborst zyn, nooit gezien. *Mylord Cobham* en zyn broeder waren bisschoppelyke Protestanten, vermaard door hunne bekwaamheit en verstand. *Mylord Gray* was een yverig Presbyteriaan, *Watson*, *Clerk* en de ridder *Marham* waren Roomschegezind, en, dat meer is, de twee eersten waren om hun priesterchap den Roomschen Godsdienst ganschelyk toegedaan. De ridders *Parham* en *Raleigh* waren zonder Godsdienst. Men hielt hen voor ongodisten, ten minste den eersten: wat belangt den tweden, het zy het een laster was, het zy het gevangenhuis hem hadt bekeert, hy stierf vyftien jaren daar na als een goed Christen. Het was onmogelyk, dat zulk eene gemeenschap van langen duur kon zyn. Zy was ook zo wanschappen, dat zy eene reden van twyfel- of ongelovigheit was by de genen, die deze zamenzwering als een herffenschim aanzagen, en niet konden begrypen hoe het mogelyk was, dat menschen, als *Raleigh*, *Gray* en *Cobham*, zich met Papisten zouden hebben kunnen verbinden om den hervormden Godsdienst uit te roeien;

(a) *Margareta van Douglas*, gravin van *Lenox*, en grootmoeder van *Arbella Stuart*, was eene nicht van *Henrik* den VIII.

1603. daar men byvoegde, dat zy al te wys waren om zich in een zo onwaarschynlyk en buitensporig ontwerp in te laten. Want waar in bestondt hunne macht? waar op was hunne hoop geveltigt? wat leger, of wat stadt zou hen geholpen hebben? en wat voor een strydende Godsdienst, die van onderscheide zamenzweerdens wordt beleeden, zou malkander hebben durven vertrouwen? Men antwoordde daar op, dat de koning hen alle misnoegt hebbende gemaakt, zy zich alle tegen hem zouden verbonden hebben; behalven dat de yverzucht der Engelschen in het algemeen tegen het Schotsche bloedt, en de haat van eenige zamengezworenen in het byzonder tegen een gunsteling, waar van zy de verachting niet konden verduwen, hen in weêrwil van anuere redenen, die voor krachtiger beweegoorzaken moesten wyken, te zamen verbondt. Wat belangt de mogelykheit der uitvoering, zy zeiden, dat dit het eerste verwaand ontwerp niet was, dat men hadt zien ondernemen, en dat men alle dagen de menschen niet met hun verstant, maar met hunne drift, of hunne wraak zag te rade gaan. Dewyl men zich van de schuldigen, voor dat zy hun voornemen werksellig maakten, verzekerde, kan men niet weten op wat wyze zy dit werk zouden begonnen hebben. Het is waarschynlyk, dat zy de aankomst der zes duizend Spanjaarden, waar over zy met den grave van *Aremberg* in onderhandeling waren, zouden afgewacht hebben. Dit zo zynde, was hunne zamenzwering vruchteloos, naardien de vrede met Spanje in het volgende jaar wierdt getroffen. Men kan niet geloven, dat eene kroon, die zo begeerig naar de vrede was, het oor aan zulk een wanhopig voorstel zou geleent, noch den opstandt ondersteunt hebben. Indien men echter de aanspraak, die men zegt dat de ridder *Raleigh* aan zyne zufter deedt, wannecr hy afscheidt van haar te Londen nam, mag geloven, zou het werk haast aangegaan zyn. Hy zag het gevaar, daar hy zich, zonder hoop van uitkomst, in wierp, als tegenwoordig aan. *Myne zufter*, zeide hy, *ik beveel my in uwe gebeden: ik vertrek om eene zo gevaarlyke onderneming te doen, dat ik twyfel of ik wel zal wederkomen.* Zyne zufter, denkende, dat dit gevaar bestondt in een tweegevecht, daar hy zyn leven en welvaren aan ging wagen, vloog in aller yl naar het hof, om het zelve daar kennis van te geven. Maar het hof, dat reets eenig vermoeden van den aanslag hadt, begreep den rechten zin van de woorden van *Raleigh*, en deedt hem gevangen nemen. Zyne openhertigheit liet hem niet toe te veinzen; hy deedt aanstonts eene ronde belydenis van de zamenzwering, en noemde alle de medestanders. Anderen verhalen dit geval gansch anders, en zeggen, dat hy niets, tot dat men hem de verklaring van *Cobham* hadt vertoont, hadt willen bekennen. Hy zeide, dat dit een kunstgreep van *Cecil* was, die een blad wit papier, getekent van *Mylord Cobham*, met de omstandigheden van de zamenzwering hadt doen vullen. Kortom, daar zyn schryvers, die, noch van den eenen, noch van den anderen aanslag sprekende, alleen zeggen, dat de zamengezworenen door bewyzen wierden overtuigt, die zy niet konden wederleggen.

Zy wierden ook alle gevonnit, maar niemandt dan de twee priesters en *Brooke*, broeder van *Mylord Cobham*, wierden gerecht. Aan de anderen bewees de koning genade. *Cobham*, *Gray*, en *Marham* kwamen de een na den anderen op het schavot. Men las hen het vonnis voor; zy bereidden zich ter doot, en deden hunne gebeden. Zy wierden ontkleed.

Men

De straf van de eenen, en het vryspreeken van de anderen.



1603. Men deedt hen een doek voor de oogen, en zy leiden hun hoofd op het blok; en zo als zy den doodslag verwachtten, kwam de hoofdschout van Hampton, die als eerste by deze gerechtsuitvoering tegenwoordig was. Hy gebodt hen op te staan, en zondt hen weder naar de gevangenis. Zy wisten niet wat dit beduidde, en wat zy van deze nieuwe plegtigheid zouden denken, tot dat de beurt van den laatsten gekomen zynde, na dat hy, gelyk de anderen, de doodt voor zyne oogen hadt gezien, gereed, gelyk zy, om den slag te ontfangen, men hem ook deedt opstaan en ontblinden, waar op men de twee eersten te voorschyn liet komen. Toen las de hoofdschout hen het geschrift van den koning voor. De misdadigen stonden verbaast te horen, dat de koning hen genade hadt verleent. De koning zeide, dat hy hen de zelve schonk uit eene zuivere beweging van goedertierenheit, waar op hy zyne regering liever dan op strafheit wilde grondvesten. Hy voegde daar by, dat hy verplicht was geweest het bloedt der drie schuldigen tot wraak over zulk een schrikkelijken toelag te storten; maar dat hy verblyd was, dat van de anderen, uit aanmerking van hunne geboorte en de verdiensten van hunne voorouderen, te sparen. Al de aanschouwers prezen de goedertierenheit van den koning, en de misdadigen, hunne oogen naar den hemel slaande, voegden by hunne dankzeggingen betuigingen van eene onverbrekelyke trouwe en eene altoosdurende erkentenis.

Onge-  
lukkige  
gevallen  
van den  
ridder  
Raleigh.  
\* in  
het jaar  
1614.

† in  
het jaar  
1618.

\* in  
het jaar  
1600.

Verraadt  
van My-  
lord Ge-  
neri voor  
verdacht  
gehouden.  
† de  
ridder  
A. W.

De straf  
van de  
eenen,  
en het  
vrypro-  
ken van  
de an-  
deren.

Volgens het zeggen van de meeste schryvers was 'er meer verwaandheit dan wezentlykheit in deze blinkende genade-bewyzing, en het schynt in het vervolg, dat men hun leven alleen hadt verlengt om hun lyden te verlengen. Mylord Gray tierf in de gevangenis, Markam in zyne ballingschap, en Mylord Cobham in zulk eene armoede, dat hy zomtyds klederen en levensmiddelen, niettegenstaande hy ryk was, om dat men hem zyne goederen niet wilde wedergeven, gebrek hadt. Wat aangaat den ridder Raleigh, hy zou gelukkig zyn geweest, indien hy altydt was gevangen gebleven. Daar was het, dat hy de Geschiedenis der Wereldt schreef, waar van het eerste Deel alleen in druk is uitgekomen\*, het tweede Deel verbrand hebbende, het zy uit spyt, dat men hem zo kwalyk handelde, het zy om dat het gemeen niet veel gevallen in het eerste hadt gehad. Wanneer hy in vryheit was gestelt, ondernam hy een tocht naar Amerika, die voor hem zeer ongelukkig uitviel ten aanzien van het misnoegen van den koning van Spanje, die zyn hoofd eischte en verkreeg. Maar deze voorvallen zullen wy op hunne plaats zien †.

Hoë de zamenzwering, die wy hebben verhaalt, mag geweest zyn, de zelve wierdt ontdekt ten tyde der kroning van den koning; maar de schuldigen wierden niet voor den 17 November gerecht. In dezen tusschentydt schreef de koning een dag van dankzegginge uit, om Godt te danken voor de verlossing, die hy hem drie jaren te voren\* uit het verraadt van den grave van Gowri hadt verleent. Deze dag wierdt op den 5 Augusty vastgesteld; maar, gelyk wy hebben gezegt, deze aanslag wierdt zeer in twyfel getrokken, en het getal der genen, die dezen heer onschuldig oordeelden, was veel groter dan dat van die genen, die hem schuldig erkenden. Ook ziet een Engelsch schryver † deze Godvrucht als Godslasterlyk aan, en bidt Godt, dat hy ze de natie niet als een schuld wil toerekenen.

In dezen tydt wierden verscheide ridders tot III Deel.

Pairs verheven, en eene vergadering van de or-  
de van St. George, of van den Koulebandt, te  
Windfor gehouden, waar in de oudste zoon van  
den koning, prins Henrik, nevens de graven van  
Lenox, van Southampton, van Marre, en van  
Pembroke, ridders wierden gemaakt.

1603.

Het was byna op den zelven tydt dat de Spaan-  
sche gezanten aankwamen, zynde van den her-  
tog van Aremborg, dien de aartshertog Albert,  
als naast by zynde, en ook de vaardigite van de  
naburige prinses om den koning Jacobus over  
zyne komit tot de kroon van Engelandt geluk te  
wenschen, hadt afgezonden, voorgegaan. De  
Katholyke koning maakte zo veel haast niet met  
zyne gezanten te zenden. De graaf van Taxis,  
naderhandt door den keizer Matthias\* algemeen  
postmeester gemaakt, was de eerste, en kwam  
in de maandt van September. De konnestabel  
van Castilië, die met kleine dagreizen, doch  
met veel groter gevolg, zyne reis voortzette, kwam  
niet voor in het volgende jaar. Zy kwamen bei-  
de minder om den koning geluk te wenschen dan  
om over eene vrede te handelen. De eerste baan-  
de daar den weg toe, en leide den grondslag tot het  
verbondt, dat de konnestabel voltooidde. Zy von-  
den beide weinig moeite daar toe. De koning  
was 'er zo toe geneigt, dat hy voor hunne aan-  
komst een gebodt hadt laten uitgaan, waar by  
hy alle vyandelykheden tegen Spanje hadt doen  
ophouden; zo dat de vrede in korten tydt ge-  
troffen wierdt, en Spanje zeer gemakkelyk ver-  
kreeg dat het begeerde, hoewel de Franische ge-  
schiedschryver †, van wien wy reets hebben ge-  
sproken, het tegendeel verzekert.

Gezan-  
ten van  
Spanje te  
Londen.

\* in  
het jaar  
1616.

† de bis-  
schop  
van Rho-  
des.

Voor dat wy van dit verdrag, dat niet voor  
den 18 Augusty van het volgende jaar 1604 wierdt  
gesloten, spreken, moeten wy de vergadering  
der geestelykheit, die in de maandt van January  
te Hamptoncourt gehouden wierdt, en de be-  
roeping van een Parlement, dat op den 19 Maart  
te Westminster vergaderde, zien.

Vergade-  
ring der  
geeste-  
lykheit.  
\* Non-  
confir-  
misten.

De geestelykheit kwam op het bevel van den  
koningte zamen, om de klagten over de misbrui-  
ken, die de niet overeenkomende\* met de kerk  
van Engelandt zeiden in den dienst en de rege-  
ring van de Engelsche kerke ingeslopen te zyn,  
waar van zy de verbetering verzochten, te on-  
derzoeken. De koning wilde, dat men hun ver-  
zoek zou horen, en hen in eene zamenkomst,  
daar zy de vryheit zouden hebben van hunne be-  
langen voor te dragen, voldoen: doch de gees-  
telykheit bleef des niettegenstaande opperste rech-  
ter van de geschillen. Deze vergadering bestondt  
in den aartsbischop van Kantelberg, acht bis-  
schoppen en een diegelyk getal van dekenen.  
De koning zat daar in voor, uit hoofde van zyne  
kerkelyke opperhoofdigheit, en het was aan  
hem, dat de beledigden, wier getal men op vier  
der gematigste van de party hadt gestelt, hun-  
ne klagten deden.

Na eene korte vermaning van zyne Majesteit,  
om hen de liefde en eenigheit van al de hervor-  
mers in eenen dienst en in een gelove aan te pry-  
zen, vielen meester Reynolds en zyne drie mede-  
genoten op hunne kniën. De eerste, het woordt  
doende, stelde in het kort de artykelen voor,  
waar van zy verzochten dat de Engelsche kerk  
zich wilde zuiveren. De geestelykheit, de zel-  
ve onderzocht hebbende, maakte eene verkla-  
ring van haar geloof en van hare gebruiken,  
waar in de anderen schenen genoeg te nemen.  
Men ziet uit het verhaal, dat de Geschiedenis  
ons daar van geeft, dat het de kerkelyke gebeden  
en het gezag der bisschoppen wegens den  
kerkelyken ban raakte. De koning nam hier uit

Aaaa 2 gele-



1604.  
Reden-  
voering  
van den  
koning  
aan de  
vergade-  
ring.

gelegenheit van aan beide de partyen hunnen wederzydschen plicht te vertonen, vorderende van de niet overeenkomende met de Engellsche kerk hunne onderwerping omtrent dingen, die alleen de tucht raakten, en waar aan zy hunne toestemming niet konden weigeren, zonder zich oproerig en halfterrig aan te stellen. Aan den anderen kant vermaande hy de prelaten hun gezag met veel gematigheit te gebruiken. Voor het overige vervolgde hy: *Wat schreeuw men tegen het koorkleedt, of het maken van het teken van het kruis. Indien men dit in Schotlandt heeft moeten afschaffen, het is om dat deze plegtigheden door den tydt by het volk in onbruik waren geraakt. Maar zo is het in Engelandt niet; daar zynze verboden, als srydende met het gebruik, dat men 'er tegen ingevoert heeft, en ik zou niet verstaan, dat door de drift van eenigen de rust van de kerk zou worden gestoort.*

Vleie-  
ryen van  
den zeg-  
gel-  
bewaar-  
der en de  
geestel-  
ykhheit.

Na deze reden zeide de grootzegelbewaarder, dat hy in het nazien van vermaarde schryvers hadt gevonden, dat de priesterlyke waardigheid aan de koninklyke vast was, en dat hy daar ten volle van overtuigt was geworden door de redenen van zyne Majesteit, die door zynen yver den naam van *Verdediger van het geloof* verdiende. Het was ook by deze gelegenheit, volgens het zeggen van de geschiedschryvers, dat de geestelykheit, de hovelingen in vleierij te boven gaande, dezen prins de heerlyke tytels van *gebelligde Majesteit*, van *wys*, van *verstandig*, en van de *Salomon van zynen tydt* gaven. De onderhandeling viel ook ten voordeele van de bisschoppelyke geestelykheit uit: maar dat het meeste genoegen gaf was, dat de andere party mede schein voldaan te zyn, waar door men welvergenoegt van elkander scheidde.

De ge-  
meenten  
op den  
koning  
misnoegt.

Het was met het Parlement zo niet gestelt. De gemeenten waren niet te vrede hare vryheit, gelyk zy geloofden, verkracht te zien door de bewoording van den koning in zyne lastbrieven ten aanzien van het aanstellen van hare gemachtigden; zyne aanspraak by het openen der zittingen verbitterde de gemoederen nog meer, en de trotschheit, daar men haar mede behandelde, verwekte ten volle haar ongenoegen, zo ver, dat, indien het hof niet wat bygechoten hadt, het zelve mogelyk uitgeborsten zou zyn. Het Parlement bleef tot den 27 May des jaars 1606 vergadert, wanneer het tot de maandt van Maart des jaars 1607 verlengt wierdt, en eindelyk den 31 December des jaars 1611, na dat het de zaken met veel rust hadt afgedaan, vernietigt. Des niettegenstaande ondervondt het Lagerhuis de inbreuk van zyne voorrechten, daar het sedert altydt tegen morde, en nog heden dezen vorst beschuldigt, dat hy naar de volstrekte macht heeft gestaan. Het kwam zyne nazaten duur te staan van daar naar getracht te hebben; de omwentelingen ten tyde van *Karel den I* en *Jacobus den II* hebben ons doen zien, dat deze natie het juk, dat men op hare vryheit en gewisse heeft willen leggen, niet kon verdragen.

\* Zie ee-  
ne on-  
standige  
en  
naauw-  
keurige  
verhan-

Om te weten, waar in de verkrachting van het recht van het Lagerhuis, dat den koning *Jacobus* van nieuwigheden en van ondernemingen beschuldigde, bestondt, moeten wy tot den eersten oorspronk en de instelling der Parlemen-ten opklimmen, en daar van een kort verhaal doen\*. Eenigen stellen de zelve zo oud als het ryk te zyn: anderen brengen de zelve, zo wel als den naam, tot de regering der Normannen: doch de meesten stellen der zelve instelling op het achttiende jaar der regering van *Henrik den I*, die toen, gelyk men verhaalt, de gemeenten be-

gon zamen te roepen. Alle komen zy daar in overeen, dat de koning het hoofd, de ziel en het begin van het Parlement is, bestaande in wereldlyke en geestelyke Pairs in het Hogerhuis, en gemachtigden uit de gemeenten in het Lagerhuis, die uit krachte van zyne beroeping zamenkomen. Daarenboven weet men wat steden of burgten het recht hebben van hunne gemachtigden te zenden, en hoe veel in getal. Kortom, het wordt van niemandt tegengepro-ken, dat de oppermacht van de natie in deze plegtige vergadering, voor welke de Engellschen zo veel achtung hebben, beruft, gelyk de oppermacht van het Roomsche volk in hunne *Comitia*\* was. Zy maken wetten voor het algemene welzyn; zy schaffen de gene, die daar aan nadeelig zyn, af; verplichten het volk tot de onderhouding van de eerste, en ontfaan het van het niet nakomen van de andere. Dit zyn de waakzame oog-  
gen, zegt een verdediger van het parlementaire gezag, door welke de vorsten, zonder zich te bedriegen, de mislagen zien, die zy begaan, om de zelve te kunnen verbeteren, en zich ontdoen van die bedriegelyke vooringenomenheit, die hen door hunne pluimstrykers gemeenlyk wordt ingeblazen. Het is door de oog en ooren van hunne Parlemen-ten dat zy het belang van het ryk moeten in acht nemen, en des zelfs verzoek niet afwyzen, indien zy gerust en met roem willen regeren. Hunne gunstelingen spreken hen niet dan van het gene met hun belang overeenkomt, en veeltyds onrechtmatig is. Zy vinden geen volmaakte openbertigheit dan by hunne Parlemen-ten. Even zeer geneigt tot het welzyn van den vorst, en dat van het vaderlandt, doen zy het gezag van den eersten ontzien, en handelen by hem als middelaars van de andere. Zy hebben vier oogmerken, waar over alle beradslagingen lopen, namentlyk: I. De verbetering van de bezwaarnissen van de natie; II. De straf der muitmakers, booswichters, en verstoorders van de algemene rust; III. De zorg van wetten te maken om zich tegen het kwaad, dat men voorziet, te wapenen, en die, daar men by onder-  
vinding het nadeelige van kent, af te schaffen; IV. Onderstanden, die de koning by bovengewone gele-  
genheden moet hebben. Dit zyn zo veel voornamen noodzakelykheden, en die zeer dikwils gebeuen, zo dat de Parlemen-ten of dikmaals moeten vergade-  
ren, om daar in te voorzien, of indien men verzuimt de zelve hyeen te roepen, ziet men dikwils de droevige gevolgen daar van, het zy ten aanzien van den vorst, het zy ten aanzien van den Staat. Sedert *Eduard den III*, tot op *Henrik den IV*, zelt men twee en zeventig Parlemen-ten in minder dan vyf en tachtig jaren, en onder de gelukkige re-  
gering van *Elizabeth* was het zelve meest altydt vergadert. Dit waren de aanmerkingen der Par-  
lementsgezinden. Zy gingen wyders over tot de verkiezing der gemachtigden in het Lager-  
huis. De zelve moet met zo veel vryheit ge-  
schieden, zeiden zy, dat de minste schyn van dwang, of oppermacht genoeg zou zyn de zelve krachte-  
loos te maken. Indien de koning, of zelfs een  
Pair van het ryk, iemandt hadt voorgedragen, daar moest niet meer van noden zyn om den verkoren als  
een, die zich onwettig heeft ingedrongen, te doen  
verwerpen. Zyne Majesteit moet alleen aan de  
landvoogden en aan de voornaamste overbeden der  
provincien den dag en de plaats der vergadering  
bekend maken, op dat de gemeenten in tyds be-  
kwame gevolmachtigden, en in getal volgens de wet-  
ten, verkiezen †. *Jacobus* was de eerste, ver-  
volgden deze stoute berispiers, die door zyne af-  
kondiging deze gewoonten, waar over de gemeen-  
ten zo yverzuchtig waren, hadt verandert. Hy  
schreef haar de hoedanigheden der genen, die men  
moest

1604.  
deling  
van den  
oors-  
pronk  
der Par-  
lemen-  
ten  
achter  
het eerste  
Deel de-  
zer Ge-  
schiede-  
nisse.  
Gezag  
der ge-  
meenten  
in het  
Parle-  
ment.

\* alge-  
mene  
vergade-  
ringen  
van het  
Room-  
sche volk  
by stam-  
men, of  
by hon-  
derd-  
tallen.

Vrydom  
in het  
verkie-  
zen der  
gevol-  
machtig-  
den.

† Zie in  
het Dag-  
register  
der Par-  
lemen-  
ten  
onder



1604. delling van den oorspronk der Parlementen achter het eerste Deel der Geschiednisse. Gerag der gemeenten in het Parlement. \* algemene vergaderingen van het Roomsche volk by stammen, of by honderdtalen. Vrydom in het verkiezen der gevolmachtigden. † Zie in het Dag-register der Parlementen onder

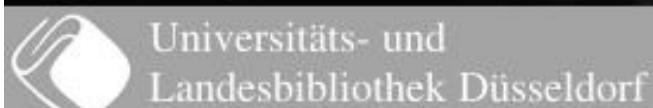
1604. *Elizabeth* con diegelyk bevel. Openbare bevelen des konings, waar over de gemeenten klagen. Zy worden door het hof kwalyk gehandeld. Zy berispen den koning. \* Catharina Swinford, die hy naderhandt trouwde, en door het Parlement de kinderen, die hy by haar hadt, liet wettigen. † door Thomas bygebragt. Aanspraak

moest verkiezen, voor, belastende de ridders en burgers, daar het recht der verkiezing aan stondt, zich naar des zelfs bevelen te gedragen, op straffe van nitigheid en van verwerping van den verkoren, en van gevangenis, indien by de stoutheit hadt van zitting in het Lagerhuis te komen nemen. Men schreeuwde zeer tegen deze afkondiging, daar men zeide geen weerga ooit van onder de regering der oude Britten, noch onder die der Saxen, Denen, of Normannen gezien te hebben, hoewel hunne overwinningen hen een groter voorwendsel om zich diegelyk een gezag aan te matigen hadt verschafft. Maar het hof liet dit ongemerkt doorgaan, en ging zynen gang. Het bleef daar niet by: als of men voorgenomen hadt de gemeenten te drukken, of hare ongeduld te toetsen, handelde het de afgezonden, wanneer de zelve in het Hogerhuis kwamen om de aanspraak des konings te horen, met zeer veel verachting. Burgers, zeide een van de lyfwacht (a), die aan de deur stondt, en de zelve voor hunnen neus toefloot, gy moogt daar niet in gaan. De aanspraak misnoegde haar nog meer dan al het overige. De koning bedankte haar niet voor het genoegen, dat zy hadden getoont by zyne komite tot de kroon, maar gaf haar alleen te kennen, dat hy haar geen verplichting hadt voor den troon, die hem uit het volstrekte recht van zyne geboorte, als afkomstig van Henrik den VII, hoofd van het huis van Lankaster, en van Elizabeth, erfgenaam van dat van York, toekwam. Zy waren niet minder geërget van den lof, dien hy aan de Roomsche kerk gaf, de zelve de moeder van alle andere kerken noemende. Is het aldus, zeiden zy ten aanzien van het eerste, dat deze vorst den samenloop der Parlementen by de aanspelling der koningen vernietigt. Des niet-tegenstaande, vervolgden zy, heeft nooit eenig vorst meer nodig gehad om daar van hygestaan te worden; en indien men ten natuurkeurigste dit erfelyk recht, waar op hy zyne koninklyke waardigheid alleen grondt, wilde onderzoeken, zou men mogelyk bevinden, dat hy op een zandgrondt hadt gebouwt. Het is waar, dat hy afkomstig is van Henrik den VII; maar was het niet van het Parlement, dat Henrik de VII de kroon ontving? ten minste zo veel, of meer als van het huis van Lankaster, waar van hy niet afdaalde dan uit een tak der natuurlyke prinszen, voortgesproten uit de minnaryen van Jan van Gant met zyne minnareffe \*, en uit hoofde van zyne gemalinne Elizabeth van York, die by zelf by de opene brieven van zyne aanspelling niet eens wilde genaamt hebben. Ten aanzien van den lof, dien hy aan de Roomsche kerk gaf, vroeg men: Of het aldus was, dat by het belang der hervorming handhaafde, en wat staat de Engelsche kerk kon maken op een vorst, die tusschen de beide gemeenschappen zich scheen te verdeelen? om niet te zeggen, dat al het voordeel voor de Roomsche kerk strekte. Maar om van deze berisping recht te oordeelen zullen wy de aanspraak van den koning aan zyn Parlement † nazaan, en het wezentlyke daar van hier kortelyk aantekenen, zonder de zelve, het welk te langwylig en te verdrietig zou zyn, hier geheel aan te halen. Hy begon met eene dankzegging aan de gansche Engelsche na-

(a) In het Engelsch: *The Women of the Guard*. Het zyn koninklyke traavanten te voet, en zy versien den koning als hy uitgat. Zy zyn ontrent als de honden 7. wiffen aan het ho van Vrankryk: dragen een roden rok en een zwarte sluwe boont, of muts, met linten van adere verwen.

tie voor het genoegen, dat zy hadt getoont in hem een opvolger van de koningin Elizabeth te zien. Vervolgens prees hy zich zelve bovenmaten, als die den overvloed en de vrede voor zyn volk met zich bragt, om het zeerst van de naburige vorsten aangezocht, en die het lot van zyne onderdanen, om hen gelukkig te maken, en dat der naburige koningen, om hunne staatzucht te beteugelen, in zyne handt hadt; daar hy byvoegde, Dat hy het roemruchtiger rekende met een olyfak als een vredelievend vorst te komen, dan met laauwerieren en den tytel van overwinnaar. Dat Henrik de VII het geluk hadt gehad van onder zyne regering twee rozen \*, die Engelandt zo lang hadden verdeelt, te vereenigen; maar dat zyn geluk groter was dan dat van dezen vorst, dewyl hy niet alleen twee koninklyke huizen, maar ook twee grote ryken onder eenen zelve vorst vereenigde. Dat indien men zo veel werk hadt gemaakt van het landt van Walles, dat Henrik de VIII voor zynen prins erkende, by zyne komst tot de kroon met Engelandt vereenigt te zien, wat dank kwam hem niet toe voor de vereeniging van Schotlandt met Engelandt? daar hy met vertrouwen behoeft van zeide: „ Dat Godt heeft vereenigt mag de menich niet scheiden “. Dat hy het gansche eilandt van Groot-Britannië als zyne vrouw aanzag; dat het zelve een ligchaam uitmaakte, waar van hy het hoofdt, en eene kudde, waar van hy de berder was, en dat, wel ver dat een van de beide ryken iets van zyne waardigheid of voorrechten door deze vereeniging verloor, zy in het tegendeel malkander aanzien en wederzydsche hulp byzetten; dat hy zyne eerste jeugd aan Schotlandt gegeven hadt; maar dat hy met ryper jaren in Engelandt was gekomen, en dat beide deze ryken hem even aangenaam zynde, om gelyke beweegredenen, die hem verplichtten de zelve te beminnen, hy al zyne zorg zou aawenden om de zelve in eene zo volmaakte eenheit te houden, dat het welzyn van het eene dat van het andere zou zyn. Dat hy zulk een gelukkige regering van Godt verwachtende was, en dat zyn koninklyk huis, waar mede Godt hem hadt gezegent, hen daar van tot verzerde en aangename panden verstrekte. Vorsten, berooft van zulke nazaten, zeide hy verder, kunnen noch zelf een vast geluk genieten, noch hun volk dat beloven, en dat, hoe gelukkig hun leven mag zyn, het zelve als een bloem, die afvalt, zonder vrucht voort te brengen, en als een schaduw, als een damp, of als het kaf, dat de windt versprooit, voorbygaat. Dit was op eene bedekte wyze de regering van Elizabeth aantasten, en haren ongehuwden staat honen, zond't te denken, dat, dewyl hy haar de kroon verschuldigt was, de welvoeglykheit hem verplichtte hare regering te eeren. Vervolgens ging hy over tot aanmerkingen op de Engellsche kerk. Hy dankte Godt de zelve in een zo goeden staat en zo algemeen vastgestelt, in weêrwil van degenen, die onder sebyn van Roomschegezindt te zyn niet anders dan aanbangers van den paus waren, en vaneender de soort, dat een hoop van Parieteinen en nieuw-opgeworpenen was, onwaardig den naam van Godsdienstige te dragen; een onrustige, woelige aanhang, vervolgte hy, die, onder voorgeven van eene zuiverder hervorming, in blote plegtigheden de eendragt van de kerk brak, en de rust der regering sloorde. Dat hy veel onderscheidt tusschen hen en de Roomschegezinden, die zich binnen de palen van hun geloof bielden, maakte. Dat by de Roomsche kerk als de algemene moeder van de andere, hoewel met vele vlekken besmet, waar van men haar onmogelyk kon zuiveren, aanzog. Dat het volk, in deze onzuivere gemeenschap geboren, niet verdiende beklagt dan gehaat te worden, in-

1604. van den koning, en berisping van de zelve. \* De witte en de rode.





1604. dien het voorts volgens de wetten leefde, en dat men niet dan muitmakers en oproerigen behoorde te straffen. Het is waar, zeide hy, dat hunne geestelykheit, t'eenemaal den paus toegedaan, haer werk maakte de versoeylyke leer van koningen, die zy voor ketters aanzagen, af te zetten, of te doden, te verdedigen; waarom zulk soort van menschen in gene staten konden geduld worden, ten zy, dat zy van den geest van verwoedheit afzagen, die hen niet dan naar het bloedt van hunne mede-landgenoten deedt dorsten, en hunnen wetigen souverein afvallen, om onder de dwingelandy van Rome over te gaan, en des zelfs bloedige bevelen werkstellig te maken. Dat hy echter gereed was naar eene oprechte vereeniging van deze verwoede menschen te luisteren, indien zy een zachter en onderwerpelyker leven aan de regering wilden bewyzen, en dat hy tegen een voetstap, dien zy zouden doen, om hun berouw over hunne afwalinge te tonen, en van alle vooroordeelen af te zien, van zynen kant gaarne twee zou doen, om hen in genade aan te nemen en te omhelzen. Voorts wilde hy wel hebben, dat de Roomschegezinden wisten, dat hy noch hunden Godsdienst, noch hunne vergaderingen goed vondt, op dat zy zyne goedheit niet mogten misbruiken, met zich te veel vryheit aan te matigen, die by niet zou toestaan, maar wel weten te bedwingen.

Het overige van zyne aanspraak behelsde de handhaving van de gerechtigheit, en de waarneming der wetten, aan welke, zeide hy, de vorsten niet alleen hunne bescherming verschuldigt zyn, maar ook tot een voorbeeldt moeten verstrekken. Dat hy in het ryk als het hoofdt van het ligchaam was, voor het welke het zelve was gemaakt geweest, en niet het ligchaam voor het hoofdt. Dat alzo de koningen voor het volk geschapen waren, en het volk niet voor de koningen, en dat by zich niet schaamde, hoewel hy een souverein was, te zeggen, dat by niet meer dan de eerste staatsdienaar van het algemene best was, waar van Godt hem de regering hadt toevertrouwt.

Misnoegen van de gemeente. Men moet bekennen, dat niets vleiender voor het volk dan deze laatste woorden waren, en dat, indien de koning anders naar eene volstreckte macht trachtte, hy de zelve door dit zeggen weder omfliet. Maar het gevolg krachtiger zynde dan de woorden, was men opletterender op het eerste dan op het laatste. De gemeenten konden zynen toeleg op de krenking van hare voorrechten, noch de vermadelyke wyze, met welke hy hadt toegelaten, dat hunne gevolmachtigden gehandelt wierden, noch de trotschheit, met welke hy sprak, wanneer hy zyn volkomen recht tot de kroon, zonder gewag van het Parlement te maken, hadt beweert, niet vergeten. De schryvers zeggen, dat deze gevoelens hem door de geestelykheit van het ryk wierden ingeblazen, en stellen als oorzaak van dezen verderffelyken raadt Bancroft, die op *Whitegift* in het aartsbisdom van Kantelberg was gevolgt, al zo staatzuchtig, als zyn voorzaat gematigt was geweest, een andere *Julius de II*, die op de geestelykheit van Engelandt gelyke macht wilde oeffenen, als deze te Rome gewoon was te doen. Zy zeggen verder, dat hy den koning uit den name van de geestelykheit vyf en twintig artikelen, om daar de macht van uit te breiden, aanbodt; dat hy de zelve de artikelen van de geestelykheit noemde, en de toestemming van den koning verzocht, met hem de volstreckte macht toe te eighenen, tot nadeel van het gezag van het Parlement, dat toen vergadert

1604. was. Dus was het, zeide men, dat de geestelykheit en de koning de handen in een sloegen om zich boven de wettige macht te verheffen; zo dat het niet zonder reden was, dat *Jacobus* deze spreuk hadt verzonnen: *Geen bisschop, geen koning*: ten minste volgens de gedachten, die hy van de koninklyke waardigheit hadt. Het voornemen van *Bancroft* wilde echter niet gelukken, de Raadt vondt niet goed, dat de koning daar over in geschil met zyn Parlement zou raken, en het Parlement, aan het welke de aartsbischop voor de tweede maal de zelve artikelen aanbodt, was hem niet gunstig.

Van het begin der zittingen was 'er geschil ontstaan over het verkiesen van den ridder *François Goodwin*, daar mogelyk de koning te ver in was gegaan, en daar hy al zo min dank mede behaalde als met de zaak van *Bancroft*. Het Lagerhuis begunstigde deze verkiezing; maar het Hogerhuis, in het belang van het hof zynde, was daar tegen, en zondt het zelve zyne vertogen, verzoekende, dat deze zaak door gevolmachtigden, daar de Pairs de hunne mede zouden hebben, mogt onderzocht worden. Maar het Lagerhuis bleef by zyn besluit. Het antwoordde met veel standvastigheit, dat het aan niemandt verplicht was rekenschap van zyn doen te geven, en dat noch hunne vryheit, noch hun gezag geenzins toeliet een verder nazook toe te slaan; dat by alle andere gevallen, indien het Hogerhuis hen iets rakende het algemene welzyn hadt voor te dragen, zy geenzins zouden weigeren gemachtigden ter tydt en plaatse, by hen beraamt, te zenden. De koning, die de verkiezing wilde doen, waagde zyn gezag daar aan, begerende, dat men de zelve zou door laten gaan. Het was te vergeeffich, dat hy eene zamenkomst aan het Lagerhuis met het Hogerhuis, of met de vrederechters † voorstelde: te vergeeffich was het ook, dat hy het, by hunne weigering, gebodt; zy verzochten zyne Majesteit, dat hy hen van alle zamenkomst buiten hem en de heeren van zynen Raadt wilde verschoonen.

De voorzichtigheit van den heer, om wiens benoeming geschil was getezen, vondt een middel uit om het zelve te vereffenen, bewarende de eer van den koning, zonder de vrydom van het Lagerhuis te benadeelen. Dit bestondt in eene andere verkiezing te doen, afstaande van die, daar het hof geen behagen in vondt. Maar hoewel het geschil bygelegd was, bleef het nadenken niettemin in ieders gedachten. Het Lagerhuis, dat zich door de verkrachting, die men het hadt willen aandoen, dacht beledigt te zyn, zondt een verdedigfschrift aan zyne Majesteit, waar in het minder zyn gedrag omtrent eene verdediging, die het rechtmatig en natuurlyk meende te zyn, verschoonde, dan het over het gedrag van het hof tegen de rechten van de natie klaagde. De koning kon van zynen kant de trotschheit van het Lagerhuis en des zelfs tegenkantingen, die zyn voornemen om tot eene volstreckte macht te geraken hinderlyk was, niet verdragen, waar door hy zulk een afkeer van de Parlementen opvatte, dat de zelve hem altoos bybleef.

Dit misverstandt met het eerste Parlement, dat hy sedert zyne komst tot de kroon hadt be-roepen, was de oorzaak, die hem deedt besluiten vrede met Spanje te maken, als of hy vrees hadt voor twee oorlogen te gelyk, den eenen met zyne vyanden van buiten, en den anderen met zyne onderdanen van binnen, willende liever deze onder de knie houden, dan overwinnin-  
gen

Het Lagerhuis verdedigt zyn recht tegen het Hogerhuis en tegen het hof.

† Dus noemt men de rechters, die vier maal des jaars hunne zittingen hebben.



1604.

1604. gen op zyne vyanden behalen, gelyk men hem naderhandt verweet. Voor dat wy van dit verdrag spreken, moeten wy vervolgen te zien wat by de zittingen van het Parlement in dit jaar voorviel.

Overlegging van het Parlement aangaande de vereeniging der twee ryken. De eerste en de voornaamste akte was die van de vereeniging der beide ryken. Daar kwam aanslonts zwaarigheid over op. De koning was daar wel begeerig naar, en hadt het in zyne aanspraak niet alleen als eene wenschelyke zaak voorgedragen, maar ook zelfs als reets in zyn persoon vervult. Ondertusschen, de Engelschen, deze verandering naauwkeuriger onderzoekende, vonden de zelve zo voordeelig niet als men hen hadt willen wys maken: zy waren beducht voor de gevolgen. Deze vereeniging kon niet geschieden dan door een algemenen naam, daar beide de ryken onder begrepen zouden zyn, waar toe men den ouden naam van Britannië, daar het gansche eilandt voor dezen onder bekend was geweest, verkoos. Maar de Engelschen vertoonden voor eerst, dat, hoe roemruchtig ook deze naam in zynen oorspronk was geweest, de zelve door dien van Engelschen, onder welken de natie zich naderhandt zo vermaard hadt gemaakt, was uitgewischt geweest, en dat men derhalven dezen niet kon afschaffen, zonder den roem van zo vele veldslagen en overwinningen, waar door zy den zelve te water en te landt tot aan het einde der wereldt hadden verheerlykt, te verliezen. Daarenboven zagen zy in deze gemeenschap van naam eene gelykheit, die hen niet behaagde. Zy zeiden, dat Schotlandt, het welk nooit den voorrang aan Engelandt hadt betwist, hier uit een voorwendfel van met het zelve gelyk te staan zou kunnen nemen. Zy gingen nog verder, en vreesden, dat het naar de opperhoofdigheit zou willen staan. Deze ryken eens onder een vermenngt zynde, zeiden zy, wie zal ons verzeke- ren, dat het Schotische bloedt, dat in Engelandt niet dan uit hoofde van onze koningen, met welke het in bloedverwantschap vereenigt is, daar in zyne regering, zelfs na dat deze nabestaanheit uit zal zyn, niet zal willen behouden?

Dewyl deze vereeniging de beide natiën raakte, kon zy ook niet zonder beider bewilliging, uit hoofde van eene behoorlyke macht, door het Parlement bekrachtigt, geschieden: weshalven op den zelve tydt, dat het Engelsche Parlement te Westminster vergadert was, dat van Schotlandt zyne zittingen te Edenburg hieldt. Het besloot gemachtigden te benoemen, die naar Engelandt zouden vertrekken, om met die van deze kroon de artikelen, om beide de ryken te vereenigen, op te stellen. Deze gemachtigden wierden uit het ligchaam der drie Staten, den adel, de geestelykheit en de gemeenten, verkozen. De graaf van Montrose, zegelbewaarder, was aan het hoofdt van den eersten, nevens drie graven en zeven andere Mylords. De aartsbisshop van Glasgow was de voornaamste in rang onder de geestelykheit, en men hadt hem twee bisschoppen en een prioor toegevoegt. Tien ridders, nevens hunne rechtsgeleerden, en twaalf der voornaamste kooplieden verbeeldden de gemeenten.

Onder wat be- dingen deze vereeniging ge- schiedde. Het Parlement van Engelandt benoemde van zyn kant ook gemachtigden, genomen uit de wereldlyken, de geestelyken, en de gemeenten. Zy vergaderden te zamen, en kwamen in de vereeniging overeen. Zy besloten, dat beide de ryken gedurende de regering van *Jacobus* en zyne nazaten met den naam van *Groot-Britannië* zouden vereenigt blyven. Vervolgens traden

1604. zy tot de artikelen, daar zy het ook eens in wierden, namentlyk: I. Dat men alle wetten, ten tyde, dat men in oncenigheit leefde, gemaakt, zou vernietigen. II. Dat men de gene, die ten aanzien van de grenzen waren gemaakt, zou intrekken, en dat men niet meer eenige uitloopen, of inval- len, die men of gemachtigt, of door de ving- ren hadt gezien, zou verdragen. III. Dat de koophandel tusschen beide de ryken gelyke vry- heit zou genieten, en dat de onderdanen zonder on- derscheit tot de genieting der voorrechten zou- den toegelaten worden. Dit artikel ontmoette eenige zwaarigheid ten aanzien van de ongelykheit van eenige van deze voorrechten rakende het na- burige landt, dat de Engelschen, of Schotten min of meer begunstigde. Men bedacht een middel, waar door aan de eene zyde de daar in belang hebbende partyen te goed zou gedaan worden het geen zy aan de andere verloren. Ten aan- zien van het geen 'er tusschen beide de staten verhandelt wierdt besloot men geen onderscheidt tusschen Engelschen of Schotten te maken, en de uitvoering van alle levensmiddelen, of koop- manschappen van het eene naar het andere ryk onbelemmert te laten. Men zonderde echter ee- nige uit, als de wol, die onbewerkt uit Enge- landt niet mogt gevoert worden. IV. Men be- paalde ook het inboorlingschap ten aanzien van de nalatenschappen en de bedieningen; dat de zelve in bezit zouden worden genomen en geno- ten door de ingezetenen der beide staten, die sedert de regering van *Elizabeth* geboren wa- ren, of nog zouden geboren worden. Aangaande de genen, die te voren geboren waren, liet men aan het goedvinden van zyne Majesteit hen met bedieningen, of inkomsten te voorzien in het ryk, daar zy zelf niet in geboren waren. Men verzocht hem alleen de zelve niet weg te schen- ken dan aan mannen van ongemene bekwaam- heit, of ondervinding, en na dat de tydt de vereeniging tusschen beide de natiën zou bekrach- tigt hebben.

De artikelen wierden van den koning toege- stemt, en men liet gedenkpenningen ter gedach- tenisse van deze vereeniging slaan. Op de eene zyde van de zelve stonden deze woorden: *Dat Godt heeft vereenigt, mag de mensch niet scheiden* \*; en aan de andere zyde las men de volgende: *Godt handhave dezen bandt* †. Daar kwam nog een an- dere penning uit, van de munt, die men *Ang- lols* noemde, om wiens randt gestempelt stondt: *Ik zal hen tot een volk maken* \*. Een derde ver- scheen 'er met deze woorden op de goude ryks- daalders: *Henrik heeft de twee Rozen, en Jaco- bus de twee ryken vereenigt* †.

De akte van vereeniging gemaakt zynde, droeg het Parlement zorg voor den Godsdienst, en beval, dat alle priesters uit het ryk zouden ver- trekken, het welk nagekomen wierdt. Men zegt, dat de koning en de koningin, tot nu toe hun verblyf te Westminster en omtrent Londen houdende, hunne intrede niet wilden doen voor dat de geestelyken vertrokken waren.

Het was in dit Parlement, dat de koning *Tho- mas Sakkeville* † tot graaf van Dorset, en *Hen- rik Howard* tot graaf van Northampton verhef- te. Hy schonk ook de orde van den Koufse- bandt aan *Cosmus*, groothertog van Toskane, aan wien hy de versierfelen, daar toe behorende, zondt.

Ter dezer tydt eindigde de Engelsche geeste- lykheit hare zittingen. De leer der hervorming, gelyk die ten tyde van *Eduard* en *Elizabeth* was vastgesteld, wierdt bevestigd, en het artikel van de kerkelyke opperhoofdigheit des konings een- stemme-

\* Quod Deus conjunxit homo non separet. † Tuatur unita Deus. \* Faciam eos in gentem unam. † Henricus Rosas, Regna Jacobus.

† Mylord Bakhurst.

Akte van de verga- dering der geeste- lykheit.

Het La- gerhuis verdedigt zyn rechtte- gen het Hoger- huis en tegen het hof.

† Dus noemt men de reciters, die vier maal des jaars hunne zittingen hebben.



1604. stemmelyk toegestaan. Men stelde ook vast de straf tegen de wederspannigen, die deze macht zouden weigeren te erkennen, gelyk ook tegen de vergadering der nieuwgezinden, of die hen begunstigten. Men beval de naauwkeurige onderhouding der kerkelyke gebeden; men hielde daar in vast op wat wyze men het Nachtmaal op de kniën zou ontfangen, en men besloot het zelve ten minste drie maal des jaars te houden. Men hieldt het gebruik der priesterlyke klederen en het teken van het kruis in den Doop, maar met zo veel omzichtigheit tegen de bygelovigheit, dat het scheen, zegt een Roomschegezind Ichryver\*, dat men het zelve waarnemende scheen te vernietigen. De waarneming van de Vasten voor Paalchen wierdt daar ook vernieuwt. Daar wierden ook wetten van minder belang vastgesteld, daar wy de Geschiedenis niet mede zullen beladen.

Aankomst der Spaansche gezanten. Kort daar na zag men den grave van Taxis, en *Rovida*, gemachtigden van *Philips* den III, die in Vlaanderen *Velasco*, konnestabel van Castilië, als de eerste van het gezantschap, gelaten hadden, aankomen. Hy hadt zich daar niet de twee eersten opgehouden tot dat de koning van Engelandt zich over den voorrang van de gemachtigden der beide kronen, die by de onderhandeling over de vrede tegenwoordig zouden zyn, verklaart zou hebben. Na dat deze zwarigheid uit den weg was geruimt, begaf hy zich echter niet op reis, minder om reden van zyne voorgegevene ziekte dan wel uit Spaansche grootfichheit, of om dat hy zich niet wilde bloot geven gedurende eene onderhandeling, die geen gelukkigen uitslag kon hebben.

Trotsche aanspraak van den Spaanschen gezant. Het was met de twee anderen zo niet gestelt. Zo haast als *Jacobus* zich omtrent den voorrang tot genoeg van het hof van Madrid hadt geuit, vertrokken de graaf van Taxis en *Rovida* van Brussel naar Grevclingen, daar zy half May scheep gingen, en drie dagen daar na te Londen kwamen. Het was *Rovida*, die de aanspraak aan den koning deed; hy wierdt tusschen de graven van Taxis en van Northampton naar het hof geleid. Zyne redenvoering bestond niet dan in beleefteden en gelukwenschingen over de vereeniging van de ryken van Engelandt en Ierlandt met dat van Schotlandt, de achtbaarheid van deze drie kronen tot den hemel verheffende. Maar hy sprak nog veel hoogmoediger van *Philips* den III, dien hy den machtigsten koning van de ganfche wereldt noemde. Vervolgens verstoonde hy de begeerte, die de koning zyn meester hadt om met zyne Britannische Majesteit eene goede verstandhouding, als 'er altydt tusschen de twee koninklyke huizen was geweest, te onderhouden, en boodt hem al de macht van zyn ver uitgestrekt ryk aan. Het antwoordt van *Jacobus* bestondt in weinig woorden, zeggende, dat hy verheugt was over de aankomst der gezanten, dewyl hy verhoopte, dat de vrede, die zy waren komen bevorderen, niet alleen het geluk van beide de natiën, maar ook dat van het ganfche Christendom zou zyn, wenschende, dat zy algemeen mogt wezen.

Onderhandeling over de vrede met Spanje. Des anderen daags benoemde hy Mylord *Burgh*, graaf van Dorset, grootfchatmeester, Mylord *Howard*, zeevoogdt, Mylord *Montjoy*, graaf van Devon, *Henrik Howard*, graaf van Northampton, en *Robert Cecil*, eersten geheimschryver van Staat, om als gevolmachtigden de onderhandeling, die in het huis van Sommerfet, daar men een vertrek voor den konnestabel van Castilië hadt bereid, zouden gehouden worden, by te wonen. Wat de reden van

1604. zyne afwezendheit ook mag geweest zyn, zy belette hem daar by te zyn. De graaf van Taxis en *Rovida* waren van wegens *Philips* den III, nevens den grave van Aremberg, *Richardot*, en *Verreiken* in den name van den aartshertog *Albert* daar by tegenwoordig. De opening van deze zamenkomst geschiedde op den zelve dag, dat de Engelsche gemachtigden benoemt waren. Zulk een spoedt deedt de koning blyken voor eene vrede, daar hy zich zo veel van beloofde, in plaats van daar het eerste aanzoek van door Spanje te laten doen, dat de zelve meer dan Engelandt nodig hadt.

Redenvoering van eenen der Spaansche gezanten by het openen der onderhandeling. *Rovida* deedt voor de tweede maal het woordt, maar op een veel opgeschikter en wydlopijger wyze dan hy daags te voren by de gehoorgeving van den koning hadt gedaan. Hy wenschte, dat hunne onderhandeling tot het algemeen genoeg van den eenen, als van den anderen mogt uitvallen; hy vernieuwde de verzeerde genegenheit en den bystandt van den Katholyken koning by alle gelegenheden, waar in zyne Britannische Majesteit den zelve, het zy te water, of te landt, mogt nodig hebben. Hy roemde de vredelievendheit van den koning *Jacobus*. *Eene genegenheit*, zeide hy, *die Godt, als de ware vorst des vredes, die de herten der koningen in zyne handt heeft, die de bergen kan verzetten en het zwaardt in een olyfak doen veranderen, hem hadt ingestort.* Hy nam daar uit gelegenheden om eene vergelyking tusschen dezen prins en de overledene koningin te maken, welker gedachtenis hy niet spaarde, haar al de schuld der rampen van den oorlog, dien haar haat, zo hy zeide, tusschen beide de natiën, te voren goede vrienden, hadt ontstoken, maar die door hare doot was geëindigt, gevende. Hy zeide wyders, *Dat haar opvolger haar niet geleek, en geen deel aan deze vyandelykbeden hadt gehad, en dat zyne Katholyke Majesteit niet twyfelde, of by zou de oude verbonden, die deze koninkryken altydt met het huis van Oostenryk voor den ontfaanen tweestalt onder de laatste regering hadden onderhouden, met vier helten herstellen.* Dat, wat aanging zyne Katholyke Majesteit, *hy zeer begeerig was het einde van een oorlog, zo nadeelig aan het Christenryk, te zien, en dat zy, hunne wederzydsche beleediging vergeetende, hunne gedachten moesten laten gaan om zich van den algemenen vyandt te wreken, en hunne wapenen tegen den Turk wonden.* Dat 'er maar al te veel Christen bloedt was gestort, en dat men het voorledene niet kunnende berroepen, ten minste in het toekomende een beter gebruik van zynen moedt en zyne wapenen behoorde te maken.

Hy verschoonde het achterblyven van den konnestabel van Castilië, die door ziekte nog belet wierdt over zee te steken, maar die echter zulk een lang gewenscht werk, als dat van de vrede, ten welken einde zy zamen waren gekomen, niet hadt willen uitsstellen. Daarom, zeide hy, *hadt by hem en Taxis gezonden om daar aan te arbeiden met de gemachtigden van zyne Britannische Majesteit, wiens rechtmatigheit, zachtzinnigheit en matigheit, gevoegt by andere koninklyke deugden, die hem de verwondering van de ganfche wereldt deden zyn, een goeden uitslag, overeenkomende met hunne verwachting, verzeerden.* Dat Godt, die de vredelievenden bemint, hunne voornemens, mits de zelve van herten wierden gemeent, zou zegenen, en dat men, zonder zich met ydele zwarigheden op te houden, het welzyn der beide natiën zou bevoltygen, en haar eerste vertrouwingschap herstellen. Dat de oorlog nooit voordeelig was, en dat een goed koning den zelve nooit woerde dan met tegenzin, om dat al zyne zorg niet machtig was de ongebondenheit der soldaten, noch de rampen



1604. *pen zynen of geplunderde, of met belastingen overlade onderdanen te beletten. Dat het alleen van de vrede afhing de kunsten en den koophandel, mits gerechtigheit en vryheit doende regeren, te doen bloeien. Dat zy het voorwerp der wenschen van weduwen en wezen was, en dat alle welmenenden kunne tronen en gebeden by die van deze onschuldige menschen bemelwaarts zonden om de zelve te verkrygen. Laten zy zich dan zamen beyyven om de zelve aan hun volk te geven, verzekert zynde, dat Godt, die een kenner der berten is, de genen zal straffen, die de zelve door bunne arglistigbeden trachten te loor te stellen, en in het tegendeel de oprechte mening van de andere zegenen. Zodanig een geest, zeide hy ten laatste, verlene Hy ons in dit Christelyk voornemen; Hy, die ten bemel varende ons de vrede als een groot goeds heeft nagelaten. Hy bevryde onze ryken van tweespalt, die de kwaadaardigen daar in kunnen zaaien, en make onze vyanden beschaamd, die deze vereeniging trachten te verhinderen.*

De graaf van Northampton gaf alleen een kort antwoord op deze opgepronkte redenvoering. Hy bleef het meeste staan by de plaatsfen, die de gedachtenis van de koningin Elizabeth zwart maakten, en die de staatsdienars, welke haar den oorlog tegen Spanje hadden aangeraden, van ter zyde hoonden. Hy sprak 'er echter niet dan zeer zedig van, en dat veel meer om dat het zyn plicht was dan uit yver voor de eer van de overledene koningin, voor welke men oordeelde, dat noch hy, noch de koning Jacobus eene ware genegenheit hadden.

Op dezen dag viel niets anders voor; maar des anderen daags kwam men weder byeen, en van weerkanten met even veel ernst aan de verzoening der beide kronen arbeidende, wierdt het verdrag in de vyftiende byeenkomst gesloten. Doch dit geschiedde niet voor dat de toestemming van den konnessabel van Castilië en van den aartshertog Albert kwam, aan wien de gezanten van alles, dat 'er in de onderhandeling omging, kennis gaven. Het scheen of verscheide hinderenissen de gezanten meer werk zouden hebben verschaft. Spanje stelde een verdedigend en aanvallend verbondt voor, dat tegen het nieuw gemaakte verdrag met Vrankryk streedt. Engelandt eischte van zyn kant den vryen koophandel zonder eenige bepaling, en Spanje wilde den handel op Oost- en West-Indië niet zonder bepaling toestaan.

In het verdrag, met Vrankryk gemaakt, waren des zelfs bondgenoten mede ingesloten, bygevolg de algemene Staten, op welke Engelandt uit kracht van een verwerend en aantastend verdrag met Spanje niet zou hebben kunnen aanvallen, zonder het verdrag, met de eerste kroon gemaakt, te schenden. Daarenboven met wat giimp zou Jacobus zich tegen een gemenebest, met het welke hy het laatste verbondt, met Elizabeth gesloten, hadt vernieuwt, kunnen verbinden? Niets was stipter dan de artikelen van dit verbondt. De algemene Staten verbonden zich in den daar toe gestelden tydt \* het geldt, het welke de koningin hen hadt opgeschoten, te betalen. Van haren kant hadt zy beloofd hen haren bystandt niet te onttrekken. De steden en sterkten Vliissingen, Rammekens, en de Briel bleven als een waarborg in hare handen, en de Engelsche benden dienden den Staten tot waarborgen van den kant der koningin, zo dat Jacobus, dit verdrag hebbende vernieuwt, zyn volk niet kon wederom roepen, zonder zich te beroven van de wederkryging van dit geldt. De goede trouw liet ook niet toe Spanje plaatsfen in te ruimen, daar men alleen bewaarder van was, tot nadeel van

\*Zie fol. 508.

het verbondt, met het gemenebest gemaakt, 1604. daar men zyn pandt weder aan moest overgeven, ten zy men het recht der volkeren wilde ichenden.

De uitvlucht, die Spanje omtrent den koophandel bedacht, om de Engelschen buiten de vaart op Oost-Indië en Amerika te sluiten, scheen nog minder bygelegd te kunnen worden, naardien niets meer tegen de fierheit, de vrye zeevaart en het belang der Engelschen was.

Alle deze zwarigheden wierden echter in weinig dagen uit den weg geruimt. Men zegt, dat het goudt van Spanje meer dan de bekwaamheit der gemachtigden daar toe heeft geholpen, en dat Philips de III zich van de woorden van Philippus van Macedonië, die voorgaf alle steden te kunnen veroveren, indien hy daar alleen een ezel, beladen met geldt, kon binnen krygen, bediende. Men beichuldigt de Engelsche gevolmachtigden, dat zy zich door geldt hebben laten omkopen, en wel voornamentlyk den grave van Northampton, die, zo men zegt, een heerlyk gebouw deedt maken: een gedenkteken van zyne gierigheit en schande, indien het waar is, meer dan van zyne pracht.

Hoe het zy, het verdrag tusschen Engelandt en Spanje wierdt den 18 Augusty \* tusschen de wederzydsche gemachtigden te Londen gesloten, en den volgenden dag door den koning van Groot-Britannië bekrachtigt. Het middel, dat men vondt om de eer van den koning en van de Britsche natie ten aanzien van de geslotene verbonden met Vrankryk en met de Vereenigde provinciën te bewaren, bestondt voor eerst in dit verdrag geen verwerend en aanvallend verdrag te noemen, en ten tweede in geen gewag van de Engelsche troepen \* te maken. Behalven dat dit alleen diende om zich voor het verwyrt der bondgenoten te dekken stondt men Spanje toe wat het eischte, als uit de volgende voorwaarden, zynde de voornaamste van dit verdrag, zal blyken. In de twee eerste beloofden de twee koningen deze vrede heiliglyk te onderhouden, en niets te doen, of door iemandt anders te laten doen, het geen daar tegen streedt. By de derde verbonden zy zich, geen bystandt van volk, schepen en geldt, noch van enige andere noodwendigheden, aan de vyanden van de beide koningen, onder wat voorwendfel het ook zou mogen zyn, te geven. Belangende de stadt Vliissingen, het kasteel Rammekens, den Briel, en de andere sterkten in de Nederlanden, waar in zyne Majesteit, de koning van Engelandt, bezettingen onderhieldt, hy verschoonde zich by het vyfde artykel de zelve aan den koning van Spanje niet te kunnen overgeven, doordien de koningin Elizabeth, welke hy was opgevolgt, zich plegtelyk hadt verbonden, deze plaatsen aan niemandt anders dan de Staten der Vereenigde provinciën, van welke Engelandt de zelve in pandt hieldt, over te leveren: doch hy beloofde den koning van Spanje, met de gezegde Staten een nieuw verdrag te zullen maken, waar in hy hen een tydt zou stellen, binnen welchen zy met den aartshertog over eene eerlyke vrede zouden moeten overeenkomen; en byaldien zy dit weigerden, zou zyne Engelsche Majesteit zich van alle voorgaande verbindtenissen, met hen aangegaan, achten ontslagen te zyn, en omtrent de voorgemelde plaatsfen zo eene schikking maken, als hy zou goedvinden. In het zesde artykel wierdt den Engelschen nogmaals in het byzonder verboden de Hollanders, of andere vyanden van zyne Ka-

Bbbb tholy-

Men komt dit te boven

De vrede gesloten. \* naar de oude styl. Atlas Publ. Tom. XVI, fol. 585 etc.

\* Behalven eens van de Engelsche bezettingen in de Nederlandse plaatsfen. Voorwaarden van de vrede.

1604.

Reden-voering van eenen der Spaansche gezanten by het openen der onderhandeling.

Hy laakt Elizabeth, en prylt den koning Jacobus.

Zwarigheden, die zich omtrent de vrede met Spanje oploen.

Vervolg van zyne aanspraak.

en



1604. tholyke Majesteit, kruidt, loot en schietge-  
weer te geven. De volgende voorwaarden raak-  
ten voor het grootste gedeelte den koophan-  
del, de welke daar in tusschen Spanje en Groot-  
Britannië volkomenlyk herstelt, maar met de  
Vereenigde provinciën ten eenemaal verboden  
en afgetreden wierdt.

Aanmer-  
kingen  
over de-  
ze vrede.

Dit was het verdrag van *Elizabeth* met de  
Vereenigde provinciën gemaakt, en door *Ja-  
cobus* by zyne komste tot de kroon bevestigd, opent-  
lyk tegenpreken, en zich stilzwygende verbind-  
den de Engelschen eerlang uit de Nederlanden te  
huis te roepen, dat hy echter niet deedt. Men  
zegt, dat het by gebrek van moedt was. Even  
bekommert omtrent het opeischen van de pen-  
ningen, die de algemene Staten hadden beloofd  
weder te geven, en over het weder te huis roe-  
pen van zyne krygsbenden, dorst hy op het  
eene, noch op het andere niet sterk aandrin-  
gen. Maar indien men het verhaal van eenige  
geschiedschryvers mag geloven, deedt hy  
nog veel slimmer. Hy bewilligde, dat de Span-  
jaarden in zyne drie ryken volk wicrven, ge-  
vende aldus het bloedt van zyne onderdanen,  
zeggen deze schryvers, aan de belsefheit, die  
hy voor den Katholyken koning hadt, en aan  
het voornemen, dat hy hadt om hen van hun-  
ne vryheit te beroven, ten beste.

Belangende de steden, die het gemenebest van  
Hollandt aan de Engelschen als waarborgen hadt  
toevertrouwt, hy leverde de zelve aan de  
Spanjaarden, die ze verzochten, niet over, zich  
verschonende met den eedt, met welken hy het  
verdrag van *Elizabeth* hadt vernieuwt; maar hy  
baande zich een weg om het in het vervolg te doen.  
Hy gaf, als wy in het vyfde artykel hebben ge-  
zien, zyn koninklyk woordt van middelaar te  
zullen zyn om de vrede tusschen de algemene  
Staten en zyne Katholyke Majesteit uit te wer-  
ken; dat hy de bedingen zelf zou opstellen, en  
hen een tydt bepalen om de zelve aan te nemen,  
en by weigering van dien meende hy gemachtigt  
te zyn deze steden aan den ouden souverein weder  
te geven. Maar wy zullen dit verdrag in het  
jaar 1609 zien sluiten, zonder dat het aan het  
gemenebest zo veel kostte, dat in een stilstandt van  
wapenen voor den tydt van twaalf jaren over-  
eenkwam, en zyne steden behieldt, die het zelve  
den 31 May des jaars 1616 wierden wedergegeven.

Het artykel van den koophandel was, gelyk  
wy hebben gezegt, het tederste en moeielykste  
van alle. De Spanjaarden bedienden zich van  
de verdeeling, die paus *Alexander* de VI tusschen  
de koningen van Castilië en van Portugal om-  
trent Oost- en West-Indië, daar wy reets van  
gesproken hebben\*, hadt gemaakt, en zy wilden  
de Engelschen daar buiten sluiten; maar deze  
vorst, den aardt der Engelschen kennende, wist  
wel, dat zy van zulk eene voordeelige scheep-  
vaart niet zouden afstaan. Het geen hem dan niet  
mogelyk was voor de vuist te doen deedt hy door  
omwegen. Hy belastte voor eerst zyne gemach-  
tigden, hen aan alle gevaren aan de andere zyde  
van de Linie over te geven. In de tweede plaats  
beloofde hy in een geheim artykel niemandt de-  
ze scheepvaart toe te staan. Dit belette noch-  
tans de Engelschen niet zich in de Nicuwe We-  
reldt vast te maken; de koning zelf deelde het  
landt met hen, gelyk wy haast zullen zien.

Klagen  
der En-  
gelschen  
tegen het  
oprech-  
ten van  
eene ze-  
kere

Indien de Engelschen morden over de weini-  
ge zorg, die men voor hunnen koophandel hadt  
gedragen, waren zy kort daar na nog misnoeg-  
der, dat 'er eene maatschappy was opge-  
recht, die den ganschen handel van Italië en  
Spanje, met uitsluiting van alle anderen, naar zich

wilde trekken. Zy noemden deze oprechting een  
alleenkoop\*, en maakten omstandige verhande-  
lingen om de onrechtmatigheit daar van aan te  
tonen. Zy zeiden, dat de mensch niet dan van  
de vruchten, of goederen, die het landt, daar hy  
in geboren is, voortbrengen, kan leven, mits-  
gaders van zyne naaritigheit, om het zelve wel  
te doen bebouwen. Ieder landt verschafte aan  
zyne inwoonderen eene eige kennis om zich van  
de nuttigheit van het zelve te bedienen. Dat  
derhalven de lust der scheepvaart den Engelschen  
om de welgelegenheit van hun ryk, het ge-  
mak hunner zeehavenen, en het vertieren van  
lakenen en tin aangeboren was; dat deze lust  
hunne naaritigheit om zich ten eenemaal  
op den koophandel en de scheepvaart toe te  
leggen ook aanpoorde; waar uit men vast stel-  
de, dat 'er niets onrechtmatiger was dan te zeg-  
gen: „Zet uwen koophandel voort, bevaart  
„de zee met uwe schepen; maar men ver-  
„biedt u het inkomen der havenen van Spanje  
„en van Italië; even als *Pbarao* tegen de kin-  
„deren Israëls zeide: *Gy zult, algeeft men u geen  
stro, echter het opgelegde getal siebelen maken.* Dat  
deze bepaling, ten aanzien van de eersten, hen  
buiten staat itelde van hunne bekwaamheit in  
de scheepvaart te doen blyken, gelyk het, ten  
aanzien van de anderen, hen onmogelyk was  
aan het hen opgelegde werk te voldoen. Zy  
bragten hunne klagen voor het Parlement,  
dat hen gelyk gaf, deze uitsluiting wegnam,  
en de opgerechte maatschappy vernietigde. Maar  
zy kon de zelve gunst omtrent de maatschappy,  
die naar Oost-Indië, Afrika en Hamburg was op-  
gerecht, niet verwerven; de zelve behieldt haar  
recht, dat ze nog tegenwoordig bezit, schoon  
zy daar de vernietiging ook van verzochten.

Om weder tot de byzonderheden rakende het  
vredesverdrag te keren, de artikelen wierden  
wel door de gemachtigden by de afwezend-  
heit van den konnestabel van Castilië opgestelt,  
maar niet dan by zyne aankomst bezworen,  
noch bekrachtigt. Deze heer, een der hoog-  
moedigste van zyne natie, hadt zich altydt te  
Gent opgehouden. Hy verwaardigde zich zelf  
ook niet eens met den aartshertog *Albert*, die  
door het beleg van Sluis, door graaf *Maurits*  
ondernomen, van dezen kant was belemmert,  
raadt te plegen. Hy vergenoegde zich met  
eene bezending aan hem te doen, waar door  
de aartshertog zyne gedachten over de vrede-  
handeling der gemachtigden vernam, en hem de  
zyne te kennen gaf. Hy kwam eindelyk op  
het laatste van July te Duinkerken, en van daar  
te Grevelingen, daar *Ribera* hem van wegens  
den grave van *Taxis* kwam begroeten. Hy  
bleef daar drie dagen, om zyne paarden, zyne  
huisfieraden en al zyn gevolg in Engelsche sche-  
pen te doen gaan, belastende met grote streng-  
heit uit een belagchelyken haat en verwaardheit  
niets in Hollandische schepen, die zich daar me-  
de bevonden, te laden.

Hy ging op een zondag onder zeil, en kwam  
den zelve dag voor Duins; maar de windt hem te-  
gen zynde, moest hy den nacht aan boordt  
slapen. Des anderen daags ging hy te Douvres  
aan landt. De gezanten van *Philips* en *Albert*  
kwamen hem te Kantelberg begroeten. De ge-  
bieder van de Vyf havenen\*, met den grave van  
Northampton, aan het hoofd van vyf honderd  
ruiters, kwamen hem te gemoet, en geleidden  
hem naar Londen. Aan den oever van den Teems  
vondt hy vyf en twintig schepen van den koning  
voor hem en zyn gevolg, met welke zy de  
rivier opvoeren, en des avonds in de stadt kwa-  
men.

1604.  
maat-  
schappy  
van  
kooplie-  
den.  
\* Mono-  
polie.

Hoog-  
moedt  
van den  
konne-  
stabel  
van Cas-  
tilië.

\* Deze  
havenen  
zien op  
Vrank-  
ryk en  
Vlaande-  
ren; en  
schoon  
men



1604. maat- schappy van kooplie- den. \* Mona- polie.

Hoog- moed van den konne- stabel van Cas- tilie.

\* Deze havenen sien op Vrank- ryk en Vlaande- en; en choon men

1604. men. De konnestabel wierdt van den zeevoogdt *Howard* van wegens den koning, die op de jagt was, en van den grave van *Suffolk* van wegens de koningin verwelkomt. Na de wederkomst van den koning wierdt hy ter gehoor geleid, zynde verselt van de andere gezanten van Vlaanderen en van Spanje, en de graaf van *Southampton* ontving hem in den name van den koning. De konnestabel zegt in de *Gedenkschriften*, die hy van dit gezantschap uitgegeven heeft, dat de koning opstondt zo haast als hy hem zag, en dat hy lang bleef staan, tot dat deze trotsche Spanjaardt, die met een gemaakte tredt naderde, naby genoeg was om hem te groeten. Aldus misbruikte deze verwaande Spanjaardt de beleeftheit van een groot koning, vernederende de koninklyke hoogheit, om zynen hoogmoed op te veifelen. Men zegt niet waar in zyne aanspraak bestondt; maar de koning sprak niet dan in het Fransch met hem.

Gedurende deze plegtige gehoorgeving was het dat de gezanten de laatste handt aan het verdrag leiden. Alles afgehandelt zynde, beëdigde men het zelve op eene plegtige wyze. De konnestabel kwam ten dien einde met de andere gezanten in het paleis, en van daar in de kapel, daar de koning aanstonts mede verscheen, met den jongen prins, voorgegaan zynde van de wapendragers. De koningin begaf zich ook derwaarts met haar gansche hof, en vermeerderde alzo den juister van deze aanzienlyke byeenkomst. Ieder zyn plaats genomen hebbende begonnen des konings muzykanten lofzangen en vreugdeliederen, op de gemaakte vrede toepasselyk, te zingen. Het muzyk geëindigt zynde boodt *Cecil*, geheim- schryver van Staat, den koning het verdrag aan, die het aannam, en aan den konnestabel gaf, die het zelve weder aan *Rovida* overhandigde. Toen bragt men den Latynschen vertaalden Bybel van *St. Hieronymus*, by *Plantyn* gedrukt, gelyk men met den konnestabel, die de andere drukken ver- wierp, en veel werk van deze ydele bygelovig- heit maakte, overeengekomen was. De koning, de handt op het H. Euangelie gelegt hebbende, zwoer het verdrag te zullen onderhouden. Hy vatte den konnestabel by de handt, ter betuiging van het bondgenootschap, dat de beide kro- nen vereenigde. De plegtigheid eindigde met de toejuichingen der aanschouwers, die onder hun vreugdegeschal den koning allen voor- spoedt toewenschten.

Vervolgens was 'er een heerlyke maaltydt, daar de konnestabel met een pracht, die de waardig- heit der genodigden en de plegtigheid van zulk een aangename dag voegde, onthaalt wierdt. Maar wy twyfelcn, of de koning by deze gele- genheit de verplichting, die hy aan eene grote koningin, welke hem den troon, dien hy bezat, hadt nagelaten, niet vergat. Het is ten minste zeker, dat hy niet ongaarne tot hare ver- achtiging hoorde spreken, schoon hy het zelf niet deedt, het zy hy, hoe het by hem lag, onder een glas wyn ontdekte, het zy hy door eene onwaar- dige lasheit niet droevig was den roem, daar hy niet by kon reiken, te zien verdonkeren. De Spanjaarden namen naauw acht om alle deze he- kelachtige steken op te rapen; en niet te vrede zynde, de zelve op een maaltydt, waar in men hen mogelyk om de vryheits wille kon verscho- nen, te vertellen, gaven zy de zelve te Antwer- pen in het licht, nevens het vredesverdrag, dat niet dan tot een dekmantel en inleiding verstre- kte. Dit was echter eene zwakke wraak voor al de schade, die deze koningin door hare wapenen hen hadt veroorzaakt.

III Deel.

Plegtig- heit van den eedt over het vredes- verdrag.

Klein- achtig der Span- jaarden voor de gedach- tenisse en eer van *Eli- zabeth*.

Des anderen daags ging de koning den konne- stabel, dien eene geveinsde of ware jicht het bedt deedt houden, bezoeken. Deze hoveling, die te gelyk een verwaande pluimstryker was, ziende hem inkomen, zeide: *Heere, ik ben niet waar- dig, dat gy onder myn dak komt*; onheiligende alzo de woorden van het Euangelie, die hy met zo veel opgeblazenheit tot den koning richtte, als de hooftman over honderd de zelve nederig tot *CHRISTUS* hadt gezegt.

Weinig dagen daar na nam de konnestabel zyn afscheidsgehoor, en kreeg kostelyke geschenken. Hy ging te *Douvres* schiep, en kwam te *Calais* aan. Verder over *Grevelingen* en *St. Omer* voortreizende kwam hy te *Gent* op den zelve tydt, als *Oostende* overging. Hy ging den aarts- hertog, met wien hy een kort gesprek hadt, daar opwachten, en besloten hebbende over *Vrank- ryk* naar *Spanje* te reizen, vertrok hy naar *Ar- ras*. Zynen weg vervolgende kwam hy te *Fontainebleau*, daar *Henrik* de IV hem met veel ach- ting ontving; maar des avonds wierdt hy nog veel heerlyker ten huize van *Zamet* onthaalt. Deze vermaarde pachter, zo beroemd door zyne ryk- dommen en overdaadt, verzocht den konnesta- bel op een avondmaaltydt, daar de koning zich zonder gevolg ook liet vinden. De konnestabel wilde hem het servet met de eene knie ter aar- de aanbieden\*; maar de koning kwam hem voor. *Wy zyn hier*, zeide hy, *om u eer aan te doen, en niet om ze van u te ontfangen*; vleiende woorden, daar deze staatzuchtige Spanjaardt van bekoort was; duizend maal meer vernooft, zegt de geschiedschryver †, de zelve naar *Span- je* te brengen, dan al de geschenken, die hy van zyne *Britannische* Majesteit hadt ontfangen.

Hoe trotsch hy echter ook was, wist hy ook op zyn tydt beleef te zyn, en geen minder scherp- zinnigheid dan hoogmoed te tonen. Daar van gaf hy blyken in de zelve ontmoeting. *Henrik* de IV zeide hem, om hem te vleien, dat het huis van *Velasco* aan dat van *Navarre* was ver- maagfchap, waar door hy hem voor een bloed- verwant erkende. *Sire*, antwoordde deze slim me hoveling, *de koningen zyn als de goden: zy hebben niet dan onderdanen en dienaren; maar geen vrienden*.

*Velasco* was niet in *Engelandt* gekomen dan om den eedt van den koning by te wonen, dien hy zelf niet deedt. Dit was het werk van een koning, dat niet dan door een souverain kan ver- richt worden, het geen in het volgende jaar, in de tegenwoordigheid van de Engelsche gezan- ten, die naar *Spanje* vertrokken, geschiedde. *Mylord Howard*, graaf van *Nottingham*, en zeevoogdt van *Engelandt*, was de voornaamste van dit gezantschap. Op den 14 April zette hy voet aan landt in de *Corunna*, en wierdt naar *Valladolid*, daar *Philips* zyn hof hieldt, geleid. De Spanjaarden, die in beleeftheit voor de Engelschen niet wilden wyken, hadden hem *Don Pedro de Zuniga* te gemoet gezonden, en de konnestabel, zeer verblyd zynde gelegenheit gevonden te hebben om de eer, die hy te *Lon- den* hadt genoten, te erkennen, ontving hem buiten de stad, en verwelkomde hem van we- gens den koning.

Na dat de gezant de geschenken, die in zes schone paarden, welker zadels, dekkleden en tomen met goudt waren gestikt, hadt overgele- vert, wierdt hy ter gehoor geleid, en eenige da- gen daar na was hy by den eedt tegenwoordig. De zelve wierdt van den *Katholyken* koning met byna de zelve plegtigheid, als het jaar te vo- ren door zyne *Britannische* Majesteit was ge- schied,

1604. Viciery en ver- waand- heit van den kon- nestabel.

\* om de handen te dro- gen.

† *Touss- nus*.

Heerly- ke woor- den van dezen Span- jaardt aan *Hen- rik* den IV.

1605. Gezant- schap van den grave van *Not- tingham* naar *Spanje*.

Plegtig- heit om- trent het doen van den eedt door den *Katholy- ken* kon- nig.



1605.

schied, gedaan. De koning hadt voor zich een tafel, daar een Bybel en een *CHRISTUS* aan het kruis op waren. De aartsbischop van Toledo las den eedt in de Spaansche tale. Gedurende deze lezing hieldt de koning altydt de handt van den gezant in de zyne. Dit gedaan zynde leide hy de zelve knielende op het H. Euangelie, en in deze gestalte bezwoer hy het verdrag. De maaltyden, spiegel- en stiergevechten, en steekspelen volgden op deze plegtigheid. Het hof van Spanje trachtte in pracht dat van Londen, op een diergelyken dag getoont, te boven te gaan. Het zelve wilde ook uitmunten in gechenken. De koning vereerde aan den gezant een diamant en eenige edelgesteenten ter waarde van dertig duizend goude kronen, buiten de vereeringen aan de gemalinne van den gezant, zyne dochters, zynen zwager en zyn gansehe gevolg. Men zegt zelfs, dat *Phillips* hem een jaarlykch inkomen van twaalf duizend goude kronen toeleide; het zy dit hof van oordeel was, dat het met zyne eer overeenkwam, de schade, door den Engelschen zeevoogdt aan het zelve toegebracht, te vergeten, en de verdiensten van den overwinnaar te eeren, het zy het een mar in zyn belang wilde brengen, dien het gevaarlyk was tot vyandt te hebben, en wiens vriendschap men niet te duur kon kopen. Het was de koning alleen niet, die hem tekenen van zyne achting door deze pracht gaf, de hertog van Lerma vereerde hem ook twee schone Spaansche paarden van eene grote waarde, en met zeer kostelyke tuigen. Dus was het dat de zeevoogdt *Howard*, die de *onverwinnelyke vloot* van *Phillips* den II hadt geslagen, en groten schrik in zyne vloten en in zyn ryk gebragt, zyne dapperheit door *Phillips* den III gekroont, en van ieder, die daar ontzag voor hadt gehad, geroemt zag.

Terwyl hy nog in Spanje vertoefde, hieldt de koning *Jacobus* een Kapittel van de orde van den Kouslebandt te Greenwich, en gaf deze orde aan zynen schoonbroeder, den prins van Noorwegen, en aan den grave van Northampton. Hy maakte ter zelve tydt den ridder *Robert Cecil* graaf van Salisburi, en zynen oudsten broeder *Thomas Cecil*, die den tytel van Mylord *Burleigh* voerde, graaf van Excester. Hy vereerde *Phillips Herbert*, den jongsten zoon van den grave van Pembroke, met het graafschap van Montgomeri †, en *Robert Sidney*, kamerling van de koninginne, met dat van burggraaf van Lisle. De ridders *Jan Stanhope* en *George Carew*, *Thomas Arundel* en *Willem Cavendish* wierden ook tot de waardigheid van Pairs en Mylords verheven.

Prins *Karel*, tweede zoon van den koning, niet meer dan vier jaren oud, die den naam van hertog van Albanie droeg, wierdt hertog van Jork gemaakt, en ter eere van deze aanstelling maakte de koning verscheide ridders van het Badt, waar onder deze jonge prins was.

In dezen tusschentydt gaf een Doctor in de geneeskunde in de hogeschole van Oxford voor, dat hy eene inblazing van den Geest hadt. Van alle tyden zyn 'er bedriegers geweest, boven al in het stuk vanden Godsdienst, en wel het meeste in Engelandt, het zy de vlugge en onrustige geesten van deze natie ligter tot de geestdryvery dan andere vervallen, het zy het volk, verleid door eene geveinsde Godvrucht, gunstiger is aan deze geestdryvende inbeeldingen dan in andere landen. Deze man, *Richard Heydok* genaamt, raakte tot deze meimeryen door een diepen slaap, wanneer hy gehele predikatiën van een uur lang deedt over

plaatsen uit de H. Schrift, daar hy de leer en zedelessen op eene behooriyke wyze van verklaarde, na dat de Geest, gelyk hy zeide, hem den zin en de verborgendheden daar van ingaf; of veel eer volgens het ontwerp, dat hy, om zyn oogwit te bereiken, hadt gemaakt. Uit het uittrekfel van eene van zyne leerredenen ziet men, dat hy het niet alleen op de Roomsche kerk toeleide, welker dwalingen en bygelovigheden hy open leide, maar ook op de Engelische kerk, welker kerkdienst hy veroordeelde, voor zo ver de zelve met de plegtigheden van de Roomsche kerk overeenkwam. Gedurende zyne redenen scheen hy ongevoelig, zonder beweging, en zonder oplettendheit te zyn op al wat men hem deedt, en al wat men hem zeide, om hem van zyn stuk te helpen, gelyk een man, die droomt, in wien de inbeelding alleen schynt te werken, en alle andere vermogens stil staan. Iedereen was ooggetuige van deze seldzaamheit, en men sprak niet dan van den *slapenden leeraar*. Het was niet alleen het volk, dat daar in bedrogen was, maar de verstandigten stonden daar over verbaast, niet wetende wat daar van te denken. Maar de koning ontdekte het bedrog. Hy nam hem alleen, en bragt hem door vragen, die hy hem deedt, tot bekentenis, waar door hy te gelyk vergiffenis verkreeg.

De ontdekking van het vermaarde buschkruidverraad, gelyk het gemeenlyk genoemd wordt, gebeurde kort daar na. De Voorzienigheid bleek daar in op eene byzondere wyze ten beste van het ryk. Nooit was eenige zamenzwering met meer verwoedheit en met groter geheimenys, en gereder om schrikkelyk uit te barsten en onvermydelyke rampen na zich te slepen, aangelegt, wanneer Godt wilde, dat de vrouw van eenen der zamengezworenen het onwetende, toen het op het punt stondt om uitgevoerd te worden, aan den dag bragt. Dit is een der grootste voorvallen onder deze regering, waar van men de omstandigheden zonder schrik niet kan lezen: ook viert Engelandt de gedachtenis van deze verlossing nog ten dezen dage als een der grootste wonderwerken, die Godt voor het zelve heeft uitgewrocht. Voorts is het te verwonderen, dat men eenige onder de Roomsche geschiedschryvers vindt, die, met een blinden yver omtrent dezen Godsdienst aangedaan zynde, deze verfoeielyke onderneming voortspreken, en de Jesuiten pryzen, de welke de gene van hun genootschap, die over dit werk gestraft zyn, als heiligen en martelaars te boek stellen. Alle eerlyke lieden van die kerk zyn van gansch andere gedachten, en het zal naar het verhaal, dat zy van deze wonderlyke geschiedenisse geven, zyn, dat wy het onze zullen opmaken, of dat wy ons richten zullen naar dat gene, het welk de Protestantische schryvers daar van geven.

Deze zamenzwering was al in het jaar 1602, om de koningin *Elizabeth* van kant te helpen, en om den koning *Jacobus* van zyn kroonrecht op Engelandt te beroven, beraamt. *Thomas Winter* en de Jesuit *Oswald Tesmond* waren ten dien einde, gelyk wy hebben gezegt\*, van de Roomschgezinde Engelschen naar Spanje gezonden. Zy gingen op het laatste van December sloop. De zamengezworenen hadden tot hun voornaamste werktuig den Jesuit *Garnet*, provinciaal, bestierder van zyn genootschap in Engelandt, daar hy in onbekend gewaadt was om zyne bevelen te geven, nevens *Baudouin* en *Creswel*, twee andere Jesuiten, waar van de eerste in Vlaanderen, en de tweede in Spanje woonde, behalven den Jesuit *Tesmond*, dien men ook *Greenwel* noemde: want

Verhaal van het ontdekte buschkruidverraad.

\* Zie fol. 543.

Heerlyke vereeringen van den koning aan den Engelschen gezant.

Verheffingen door den koning *Jacobus*.

† Dit Pairschap kwam weder in dit huis door de erfenis van Mylord *Eglinton* ter gunste van Mylord *Seron*. Ridders van het Badt.

Bedrog van een dwaalgeest ontdekt.



1605. want het was een der streken van de geestelykheit dezer orde zich onder verscheide namen bedekt te houden. Dertien wereldlyken hadden zich by de geestelyken gevoegt. *Catesby* en *Tresham*, twee Engelse edellieden, waren de voornaamste, met *Winter*, den medegesel van *Tesmond* in de reize naar Spanje. *Thomas Percy*, van het doorluchtige huis van de graven van Northumberland, was daar mede onder. Het zou te verdrietig vallen alle de namen der medestanders, die ons mogelyk in het vervolg, wanneer wy van hunne straffe zullen spreken, zullen voorkomen, hier na malkander op te tellen.

De twee afgezanten wierden zeer wel in Spanje ontfangen. Zy maakten een verdrag met *Don Pedro Franca*, geheimschryver van Staat, den hertog van Lerma, en den grave van Miranda. Deze laatste verzekerde hen, dat de Katholyke koning besloten hadt tot deze onderneming een millioen goude kronen te kotte te leggen. Van hunnen kant beloofden zy twee duizend paarden gereed te houden voor zo veel soldaten, die zich na de landing daar van zouden kunnen bedienen. De staatsdienaren van *Phillips* beloofden niet alleen deze twee duizend man, maar nog een veel groter getal, die de Spaansche batallions zouden uitmaken, by welke de zamengezwoorenen vercheide regimenten Roomschegezinden zouden voegen. Kortom, men kwam omtrent de havenen, daar men zou landen, overeen; men verkoos die van de provinciën van Kent en van Essex, of die van Mylford, in de provincie van Wallis, zonder echter een vast besluit te nemen.

De doodt van *Elizabeth* kwam in dezen tydt voor te vallen: doch de zelve maakte geen verandering in het besluit der zamengezwoorenen; de kwade uitflag van het verzoekichrift der Roomschegezinden aan den koning by de aanvaarding van zyne regering was de reden, dat zy eene tweede bezending aan *Phillips* den III deden. Zy vertoonden, dat hunne gedachten niet verandert waren door de verandering van souverein, en dat zy in *Jacobus* al zo groot een vyandt van hunnen Godsdienst als in *Elizabeth* vonden. Dit hadt de Jesuit *Garnet* al te voren gezegt, wanneer hy, van een Roomschegezind Engelschman aangezoekt zynde om dezen vorst in de opvolging, dewyl *Elizabeth* ziek en op sterven lag, te begunstigen, zeide: *Het is my onmogelyk, want hy is zulk een verbarde ketter, dat men geen bekeering van hem te verwachten heeft.* De gemachtigden verzochten derhalven den Katholyken koning zyne beloften na te komen, en zich daar mede te haasten, hebbende zynen bystandt niet minder in dezen tydt dan ten tyde van *Elizabeth* nodig. Zy verzekerden hem, dat hy van hunnen kant alles in een goeden staat, gelyk men met zynen geheimschryver en den hertog van Lerma was overeengekomen, zou vinden, en dat zyne schepen zeer gunstig in de haven van Mylford zouden ontfangen worden.

Maar *Phillips* was van deze gedachten niet: welk een yver hy ook voor zynen Godsdienst hadt, nam hy echter zyn belang in acht, en geloofde, dat de vrede met Engelandt voordeeliger voor zyn ryk was dan de oorlog. Daarenboven was hy in verwachting, dat de nieuwe koning gunstiger voor zyne belangen dan de overledene koningin zou zyn, en hy hadt hem even de gezanten, daar wy van gesproken hebben, gezonden. Om deze reden vondt hy niet goed een ontwerp, tegen eene vorstinne, die niet meer in het leven was, gefineed, ter uitvoering te stellen,

en zich in te wikkelen in een opstandt, die haren opvolger te gronde zou doen gaan; zo dat hy de afgezondenen antwoordde, dat dewyl zyne gezanten reets op weg waren om den koning *Jacobus* over zyne komste tot de kroon van Engelandt geluk te wenschen, het hem onmogelyk was naar hun verzoek te luisteren, noch hen te helpen om hem buiten de opvolging te sluiten. Daar zyn echter schryvers, die zeggen, dat het hem niet onaangenaam zou zyn geweest, indien deze aanslag gelukt was; het welk de paus in het vervolg aan den kardinaal *d'Ofsat* te kennengaf: want toen hem wierdt gezegt, dat *Phillips* de III gezanten aan den koning *Jacobus*, om zyne vreugde over het ontdekte verraadt te betuigen, hadt gezonden, kon deze paus niet zonder lagchen van dit gezantschap, dat hy als een spel aanzag, horen spreken. Hoe het zy, de zamengezwoorenen veranderden niet van voornemen, schoon zy hunnen beschermmer hadden verloren, maar trachtten het zelve werkstellig te maken.

Het was echter niet voor dat zy met hunne zielbezorgers op nieuw hadden raadgepleegt, en hun gewisse geruft gestelt, zegt de Roomsche geschiedschryver, om geen bezwaard gemoedt te hebben over de schrikkelijke euveldaadt, die zy stonden uit te voeren. Deze vrende Godgeleerden spraken daar niet van dan van eene der heerlykste en heiligste zaken des werlds. *Men moet, zeiden zy, de kerk en den H. Vader, die alle jaren dezen ketterischen koning in den ban doedt, en hem van zyne koninklyke waardigheid afzet, geboorzamen. Wie trekt de oppermacht van den paus in twyfel? wie kan hem, zonder zyn onwederprekelyk gezag te betwiften, zyne handt weigeren om dezen Godverloochenaar van den troon te stoten? De paus, indien by het begeert, zal zyne ziel behouden. Wy stellen ons geenzins tegen dit liefdadige werk: maar zyne kroon is verbeurt, zonder dat by ze ooit weder kan krygen. Alle afvalligen van den Roomschen Godsdienst, alle ketteren zyn onbekwaam om te regeren, en hunne misdadert wordt tot in hun wagselacht, dat het zelve vonnis onderworpen is, gestraft.*

Op zulk eene goddeloze redenvoering volgde een eedt, die nog godlozer was; en om zich nog strafbaarder te maken oordeelden deze booswichten zich verbonden den zwaarsten en plegtigsten van alle eeden te doen. *Wy zwoeren, zeiden zy, by de beilige Drieenheit, en by het Sakrament des Altaars, het welk wy staan te ontfangen, dat wy op geenderhande wyze, bedekt of onbedekt, onze zamenzwering, waar in wy getreden zyn, aan den dag zullen brengen, noch ons van een scheiden dan met de toestemminge van ons allen.* De eedt wierdt in handen van vader *Gerard*, Jesuit, gedaan, en den 1 May van het jaar 1604 ontfingen vyf der voornaamste van deze zamenzwering daar op het Nachtmal.

Dus gemoedigt, en hunne verwoedheit door hunne drift nog meer aangezet zynde, kwamen zy te zamen om de bekwaamste middelen ter uitvoering van hunne voornemens te beramen. *Percy*, de yverigste en de onbedachtzaamste van alle, wilde, dat men zonder omwegen regt naar den koning zou gaan, om hem om het leven te brengen, biedende zich aan om dezen vorstenmoordt uit te voeren. *Catesby*, die niet minder stout en wreed was, maar doorslepende, en die van zynen aanhang als de ziel en het voornaamste radt, daar alles op draaide, wierdt aangezien, was van andere gedachten. *Godt beware ons, zeide hy tegen Percy, een zo dierbaar hoofdt, als gy zyt,*

Bbbb 3

1605.

† Zie de Brieven van den kardinaal d'Ofsat.

\* in de bul in Cava Domini.

Schrikkelijke eedt der zamengezwoorenen.

† *Catesby, Winter, Percy, Whright, en Fawcett.*

1605.

Verhaal van het ontdekte bufsch-kruid-vermak.

\* Zie fol. 543.



1605. aan zulk een gevaar bloot te stellen. Gy zyt al te noodzakeijk aan de gemene zake om uw leven op deze wyze te wagen; roemruchtig inderdaadt, maar roekeloos, mitsdien uw val my onvermydelijk selynt, en waar van de gevolgen mogelyk zo voordeelig niet zullen zyn als gy u inbeeldt. Het is niet door de dood van een man, dat men het algemene welzyn moet verzekeren; de kerk heeft nog andere vyanden, die men te gelyk met hem moet verdelgen, indien wy oprechtelyk hebben besloten de altaren te herstellen.

Hun schrikke-lyk besluit.

Vervolgens zich tot de gansche vergadering kerende zeide hy: Heeren, de dood van den koning kan ons van weinig nut zyn, indien de prins van Wallen en de hertog van York, zyne zonen, het Parlement, zo geneigt om den hervormden Godsdienst te handhaven, zo vele Mylords, yveraars van dit gelove, ons ontsnappen. Het is dan niet op een leven, dat men moet toelaggen; ook is het niet alleen het koninklyke huis, dat wy moeten uitroeyen, maar het gansche Parlement; de Pairs, wier macht en rykdom bekwaam zyn om het overschot van het koninklyke huis te doen berleven; de gemachtigden in het Lagerhuis, zo gretig om ons te bannen, die zich tegen het herstellen van den Roomschen Godsdienst met zo veel vlyt, dien wy niet kunnen bedriegen, aankanten. Myn voornemen is groot, ik beken het; maar het is daarom noch onmogelyk, noch zwaar om uit te voeren: ik ben verzekert, dat gy het zelve, zo haast ik u het ontwerp daar van zal hebben medegedeelt, zult moeten toestemmen. Het Parlement, vervolgde deze guit, is tot de maandt van February uitgesteld om te Westminster gehouden te worden. De koning zal niet nalaten met de twee prinsfen daar tegenwoordig te zyn. Men kan het paleis, daar de twee kamers zullen vergaderen, ondermynen, en het zelve van onderen met buschkruidt vullen, en maken, dat dit gebouw, met alle de naast by staande huizen, in de lucht springt, waar door wy met eenen slag in een oogenblik alle onze vyanden zullen verdelgt zien. Het geen nog gelukkiger voor ons in deze onderneming zal zyn, is, dat de uitflag, die my als onseilbaar voorkomt, ons niet zal ontdekken, en dat wy, om zo te spreken, achter de gordyn van het toneel schuilende, de uitwerking van dit treurspel zullen aanschouwen.

Dus sprak deze onbeschaamde verrader. Hy wierdt van alle de anderen geprezen, zonder dat zy van eenige achting voor hunnen souverein, noch mededogen voor hunne landgenoten, van een en den zelve Godsdienst, die onder de anderen vermengt zouden zyn, geraakt waren. Men zegt, dat 'er, indien het verraadt hen gelukt hadt, meer dan dertig duizend menschen onder de puinhopen van het paleis en de naast by staande huizen begraven zouden zyn geweest, en dat onder dit getal de doorluchtigste van het ryk, het koninklyke bloedt, de bloem van den adel, en de kern uit de gemeenten zouden omgekomen zyn. Maar deze dulle menschen, die gereed waren nog groter offerhanden aan het Pausdom, dat zy weder op den troon wilden verheffen, te doen, gaven nergens om. Zy waren zelfs tot dezen moordt door een liedt, dat de Jesuit Garnet hadt gemaakt, en dat zy achter hunne openbare gebeden zongen, aangemoedigt. Het zelve bestond in deze vier vaarzen:

\* Gentem auferre perhilam Credentium de finibus, Ut Christus laudes debitas Perolvanus alacriter.

\* Verjaagt de kettens uit den Staat,  
Waar in 't geloof te gronde gaat;  
Herstelt de Roomsche leer aldaar,  
Zo dient men Christus op 't altaar.

Percy wierdt mede van de gedachten van *Car-tesby*, en *precis*, gelyk de anderen, een zo welbedacht voornemen. Hy deedt nog meer; zyn yver, of zyne oplopendheit, waar door hy altydt boven zyne medegezellen wilde streven, deedt hem de huizen, naast aan het paleis staande, en bekwaam om ondermynt te worden, huren. Men gaf daar het bewindt van aan vier in het byzonder *†*, die mede onder het getal der zamengezworenen wierden aangenomen, en weinig dagen daar na kwamen daar nog twee anderen by \*.

Het was eene stoute onderneming; maar niets was bekwaam om deze verraders af te schrikken. Zy zouden echter in hunnen aanslag gemist hebben, indien het Parlement, dat gereed was om in de maandt van February te vergaderen, niet van tydt tot tydt tot den 5 October, en naderhandt nog eens tot den 5 November was uitgesteld geweest. Deze tusschentydt gaf hen gelegenheit om de dikke en sterke muren, die 'er waren, te doorgraven, en eindelyk onder de kamer, daar de heeren vergaderden, te komen. Maar terwyl zy zich over dezen gelukkigen voortgang verheugden, meenden zy verloren te zyn door zeker gerucht, dat zy ter zyde af hoorden, vrezende ontdekt te zyn. *Fawkes*, een der zamengezworenen, wierdt gezonden om alles te doorsnuffelen, en te zien van waar deze beweging, die hen zo hadt ontstelt, kwam. Hy bragt hen ten antwoordt, dat het door een kelder was, daar men de kolen, daar zy vol van was, uit haalde, om dat de huurder gestorven was. *Percy*, altydt even yverig, maakte aansions een huurceel met den verhuurder. Naar al de omstandigheden scheen het als of het geluk hen niet gunstiger kon zyn: want deze kelder was regt onder daar de koninklyke stoel stondt, het welk hen den koning en de twee prinsfen, die hy aan zyne zyde hadt wanneer het Parlement vergadert was, in handen gaf. Zy deden daar dan in brengen het geen noodzakelyk was om tot hunne helliche voornemens, gelyk de Engelsche schryvers spreken, te dienen, als vercheide vaten met buschkruidt, eene grote menigte takkebosschen, het zy om de vaten te dekken, het zy om overal vlam te veroorzaken, en by het geweld van de myn van alle kanten verwarring en schrik te verwekken.

De naarfichtigheit van deze werkbazen was zo groot geweest, dat alles voor de maandt Augustus gereed was. De zamengezworenen bleven gedurende den tydt, die tot de vergadering van het Parlement verliep, niet stil zittten. Zy trachtten meer aanhang te maken; hunne zaken zo wel te beleggen, dat hen niets miste; zich van penningen te voorzien, en om bystandt van de naburige vorsten te bekomen.

Men moet niettemin bekennen, dat hunne zorg naar mate van deze stoute onderneming niet groot genoeg was geweest, en de middelen, daar toe aangelegt, schenen met het werk niet overeen te komen, tot zo ver, dat de Jesuiten zelf hier van spraken als van eene ingebeelde zamenzwering; maar men ziet gemeenlyk in diergelyke gevallen minder voorzichtigheit dan verwoedheit. De bystandt van Spanje scheen te ver af, en die van Frankryk te onzeker, om op den eenen of op den anderen staat te maken; waarom de zamengezworenen hulp in Vlaanderen zochten, daar zy *Stanley* en *Fawkes* naar toe zonden; maar te vergeefs. Wat aangaat hunne eige macht, de zelve was van weinig belang. *Tresham* beloofde twee duizend en *Dight* vyftien henderd pon-

† Bates, Kees, Rockwood, en Grant.  
\* Wrought en Robert Winter.

Naarfichtigheit der zamengezworenen.

Aanmerking op deze onderneming.



† Bates, Keies, Rackwood, en Grant. \*Wright en Roberts Winter.

Naarfligheit der zamengeworenen.

anmerking op zee ontmerking.

1605. ponden Sterlings te zullen geven. *Percy*, die reets veel haat uitgechoten, beloofde nog meer. Maar deze onsterfand was niet machtig om de party, die gemaakt was om den Staat en Godsdienst het onderske boven te keren, staande te houden; waarom zy besloten geen gewag van den laatsten te maken, en hunnen aanslag op den eersten geheim te houden; de jonge prinses voor koninginne, na dat men den koning haren vader en de twee prinses haren broeders van kant zou gemaakt hebben, te verklaren; zich ten dien einde van haar persoon te verzekeren, het welk de ridder *Digby* aannam uit te voeren; haar in hunne bewaring te houden, en aan hun hoofd te stellen, om zich ontzagchelyk te maken; haren naam in de openbare bevelschriften, om de belastingen af te schaffen, of te verminderen, te gebruiken, om daar door vrienden en aanhangers te maken, verwachtende den tydt om het momaangezicht, tot herstelling van den ouden Godsdienst, af te nemen, tot dat zy meer verstandhouding in het ryk, om den zelve te dulden, of een machtig leger, om den zelve te doen boven dryven, zouden verkregen hebben.

† Thoma.

Verwoede roedenvoering van den Jesuit Garret.

\* Aristides Lic Cicerone van de Plichten.

Dit besluit genomen hebbende scheidden zy van een. Eenigen gingen op het land; anderen buiten het ryk over zee, om de minste gedachten aan het hof niet te geven, tot dat deze ongelukkige vastgestelde tydt, by hen beraamt, zou aangekomen zyn om weder te vergaderen. Zy trachtten den zelve door hunne wenschen te verhaasten, levende ondertuschen in grote verzekerdheit. Het is eene vreemde zaak, zegt een Roomschegezind geschiedschryver †, dat in zulk een groten tuschentydt niemandt berouw, noch mededogen kreeg over de slagting van zo vele onschuldige menschen: vrouwen, Roomschegezinde kinderen, vrienden, weldoenders, alle moesten in deze verwarring met de vyanden van hunnen Godsdienst verdelgt worden. *Laten zy verdelgt worden*, antwoordde de verwoede *Garret*, wanneer hem *Catesby* over het jammerlyke noodlot van zo vele menschen aansprak; *laten zy verdelgt worden*, nademaal het onmogelyk is hen te behouden, zonder den Roomschen Godsdienst, die zyne verlossing door dezen groten slag verwacht, in gevaar te stellen. *Laten zy tot de offerbande van eene algemene vrymaking verstrekken*; en naardien zy nevens ons het genot daar van niet kunnen hebben, laten zy dan de eer hebben van het ons door hunne doods verschaft te hebben. Dit is eene noodzakelykheit, die de wet te boven gaat, en hun ongeluk moet aan de wisselvalligheden der tyden toegeschreven worden: want dit is onder onze uitleggers eene vastgestelde waarheit, vervolgte hy, dat men de uitwerking van een groter goed niet moet vertragen uit vreeze van een minder kwaad; en wanneer het op de voortplanting van het gelove en het welvaren van de Roomsche kerk aankomt, staat het vry de onschuldigen met de schuldigen, indien men de zelve anders niet kan behouden, te verdelgen. Afichuwelyke gewoonten, niet alleen met den aardt van een Christen niet overeenkomende, maar daar het Heidendom zelf zich niet van bedient zou hebben, en dien veldoverste van die van Athene \* doen schrikken, die hen verhinderde de vloot van hunnen vyandt in brandt te steken, gelyk *Themistocles* wilde doen, om dat, zeide hy, het voorstel wel nuttig, maar niet betamelyk is.

Kortom, het schrikkelyk oogenblik naderde,

1605. waar in Londen zynen koning, zynen adel en zyne voornaamste burgers onder de puinhopen van het paleis van Westminster en van de naburige huizen zou begraven zien. Daar ontbraken aileen tien dagen aan, en de zamengezworenen waren reets van hunne reizen wedergekeert, of uit hunne schuilplaatsen voor den dag gekomen, gereed om zich van dezen uitflag te bedienen. Zy waren reets vervult met de hoop van deze zeer naby zynde uitkomst, die zy dachten niet te kunnen missen. Zy zongen lofzangen ter eere van den vader *Garret*, als een vooripel van hunne zegepraal, wanneer de Voorzienigheit met haren bystandt tot den Staat en den Godsdienst naderde, en een der aanhangeren van de zamengezworenen ingaf een brief te schryven, waar uit alles ontdekt wierdt: doch dit was echter des schryvers voornemen niet; zyn oogmerk was het leven van *Mylord Montague* †, een der Pairs, die mede in het Parlement moest zyn, te behouden. Deze brief luidde aldus:

MYLORD,

*De genegenheit, die ik voor U en voor eenige van uwe vrienden heb, verplicht my zorg voor uwe behoudenis te dragen. Ik rade U derhalven, indien gy uw leven lief hebt, eenige uitvlucht te zoeken om niet tegenwoordig te zyn by het openen van het Parlement: want Godt en menschen hebben zamengespannen om de goddeloosheit van deze eeuw te straffen. Nog eens, verwerp mynen raad niet; vertrek naar het land, daar gy veiliglyk den uitflag van deze zake kunt afwachten: want niettegenstaande gy geen tekenen of toebereidselen zult gewaar worden, zo verzeke ik U nochtans, dat 'er een verschrikkelyk slag in het Parlement zal geschieden, zonder dat men zal weten waar de zelve van daan komt. Let dan op het geen ik U zeg: deze bekendmaking kan U geenzins schadelijk, maar zeer voordeelg zyn. Myd het gevaar: want het zelve zal binnen zo korten tydt voorby zyn, als gy nodig zult hebben om dezen brief te verbranden. Ik hope, dat Godt U de genade zal doen, dat gy U van mynen raad zult bedienen. Ik beveel U in zyne bescherminge.*

Brief, die daar de oorzaak van was.

De brief was niet ondertekent, en hadt geen opschrift, en was daarenboven van zulk eene slechte handt, om hem geheim te doen blyven, geschreven, dat het byna onmogelyk was den zelve te lezen. De bode, die den brief bragt, vertrok zo haast als hy den zelve hadt overgelevert, waar door men niet heeft kunnen weten wie daar de bringer van was geweest. Dit bleef lange jaren verborgen. Maar naderhandt is men te weten gekomen, dat het de zufter van *Mylord Montague*, gemalin van *Abington*, eenen der medestanders, ongerust voor het leven van haren broeder, is geweest, die dezen brief geschreven hadt. *Montague*, den zelve ontfangende, was daar over zeer aangedaan. Hy zag daar zo weinig waarfchynlykheit in, de uitdrukkingen zelf kwamen hem zo buitensporig voor, voornamentlyk, dat het gevaar binnen zo korten tydt voorby zou zyn, als hy van noden hadt om den brief te verbranden, dat de eerste gedachten, die hem in den zin schoot, was, dat hy van een zinloos mensch geschreven was, waarom hy den zelve verachtte. Maar by nader opmerking ziende, dat hy hem niet alleen raakte, maar het gansche Parlement, en dat het leven van den koning daar by in gevaar was, vertoonde hy den brief aan den grave van *Salisbury*, eersten geheimschryver van Staat, om daar zodanig een gebruik van te maken, als zyne voorzichtigheit en voorts de plicht van zyne bedic-



1605.

dicning vereifchte. Ter zelve tydt zeide hy hem zyne gedachten, en het weinig werk, dat hy 'er van maakte. De graaf van Salisbury was van het zelve gevoelen. Hy wilde zich echter aan zyne gedachten niet overgeven; en fprak daar over met den zeevoogdt *Howard* en de graven van *Worcester* en van *Northampton*. Zy oordeelden daar van gelyk hy en *Monteagle*. De brief kwam hen zelfs als verachtelyk voor; maar dewyl daar in van het leven van den koning en het algemene welzyn gewag wierdt gemaakt, verdiende hy meerder opmerking; zo dat zy alle van gevoelen waren de wederkomst van den koning, die op de jagt was, af te wachten, om de zaak met hem nader te overwegen.

De heeren van den Raadt verachten dezen brief.

De koning, daar anders van denkende, ontdekt de mening.

De vorst wedergekeert zynde, fprak de graaf van Salisbury hem van dit geval, en vertoonde hem den brief, te gelyk hem het gevoelen van de heeren van den Raadt en het zyne zeggende. De koning oordeelde daar anders van. Na dat hy den zelve gelezen hadt zeide hy: *Daar fteekt een monfter onder dit raadfel, dat men moet zoeken te ontvouwen; en terwyl de graaf van Salisbury den fchryver van den brief voor een zot bleef houden, en vroeg: Wat kwaad kan een gewaar veroorzaken van zo een korten duur en van zulk eene fchielyke uitwerking, als 'er van noden is om dit papier te verbranden?* vroeg de koning hem wat hy van de andere woorden dacht, in welke de fchryver van den brief verzekerde, *Dat 'er een verfbrikkelyke flag in het Parlement zou gefchieden, zonder dat men zou weten waar de zelve van daan kwam.* Hy wandelde ondertuffchen met grote treden, peinzende en vol gedachten, om achter de ware oorzaak van dit dreigement te komen, het welk een groten indruk op zyn gemoedt hadt gemaakt. Gelovende eindelyk, dat hy het hadt ontdekt, zeide hy: *Deze flag, zo haafstig, zo onverwacht en zo geweldig, kan nergens anders door dan door buschkruidt worden veroorzaakt, en al het gezegde komt met de eigenschap van het buschkruidt, gelyk de donder, die zich doedt gevoelen, voor dat men den zelve gewaar wordt, overeen.*

Men vindt de vaten met het buschkruidt onder de kamer, waar in het Parlement vergaderde.

De Raadt wierdt des anderen daags vergadert, en men beflout naar het gevoelen van den koning, dat men het paleis van *Westmunster* en de nabyftaande huizen zou onderzoeken. De grootkamerling ging met *Monteagle* daags voor dat het Parlement zou vergaderen derwaarts, en zynde in de kelders gegaan, daar de zamengezworenen de vaten buschkruidt in hadden gebragt, vonden zy eene grote party takkeboffchen, die de vaten bedekten, waar door zy nadenken kregen. Het zelve vermeederde, wanneer zy een foort van fchildwacht in het oog kregen, die zich in een hoek van de kelder hieldt. Dit was *Fawkes*, die zeide, dat *Percy* hem by zyne afwezendheit dit huis hadt toevertrouwt. Het flechte gelaat van dezen knecht en de naam van zynen meefter vermeederden hunnen achterdocht. Zy dachten, dat de eerfte daar niet zonder eenig voornemen was gekomen, en *Monteagle*, aangemerkt hebbende het goed verftand, dat 'er tuffchen hem en *Percy*, een der grootfte yveraars voor den Roomfchen Godsdienst, was, oordeelde, dat hy de fchryver van den brief wel mogt zyn, en dat bygevolg deze kelder de fchuilplaats van het buschkruidt was, waar van men geloofde dat gefproken wierdt. De Raadt was van zyn gevoelen op het verflag van den grootkamerling, en beval een nauwkeuriger onderzoek te doen.

† van de ftadt *Westmunster*.

Dit gefchiedde door den ridder *Knevet*, edelman van de kamer, en een ander heer, gewoon rechter van de ftadt †. Men vondt daar het geen

men zocht. Ter zelve tydt verfcheen daar *Fawkes*, maar met een anderen naam \*, en anders gekleed, houdende zich gelaarf en gefpoort aan den ingang van den kelder, hoewel het laat in den nacht was, om zo haaft, als hy dit dodelyk voornemen zou werkftellig gemaakt hebben, dat Godt niet wilde toelaten, te paardt te fleigen. Men nam den valfchen *Johnson*, gelyk *Fawkes* zich noemde, gevangen; men vondt by hem drie flukken lont, met een vuurflag om de zelve aan te fteken, en by nader onderzoek vondt men zes en dertig vaten met buschkruidt. Deze fchelm, ziende, dat het met hem gedaan was, en dat het veinzen niet kon helpen, zeide tegen de genen, die het onderzoek deden: *Gy zyt gelukkig, dat gy my voor de deur gevangen hebt; want indien ik in de kelder was geweest wanneer gy daar in kwamt, zou ik u en my zelve onder de painboop van het huis begraven hebben.* Dus was het dat de afgryffelykte zamenzwering, daar men ooit van heeft horen fpreken, na dat ze meer dan een jaar was geheim gehouden, en zelfs weinig uren voor dat het ongelukkig oogenblik van des zelve uitvoering gekomen was, wierdt ontdekt.

De gemachtigden gingen aanftonts hun wedervaren aan den grave van Salisbury en aan den grootmeefter bekend maken. Zy vlogen beide naar de kamer van den koning, om hem dit grote nieuws mede te delen. De koning kon zyne tranen van vreugde over deze wonderbare ontdekking, na dat zy hem daar een verhaal van hadden gedaan, niet wederhouden. Terwyl het hof zich verheugde, wachtten eenige der zamengezworenen, de welke zich naar het landhuis, waar in de prinses *Elizabeth* zich toen onthieldt, hadden begeven, maar naar de gelukkige uitkomst van het ver-raadt, van voornemen zynde om zich, op de eerfte tyding daar van, van de prinsesse te verzekeren, haar voor koningin uit te roepen, en haar voorts in het Roomfche gelove op te brengen, het welk zy met den tydt † in het koninkryk ten eenemaal meenden te herftellen. Zy wierden door *Percy*, *Catesby*, *Winter*, *Tresham*, *Wright*, en eenige andere medeplichtigen, de welke in de eerfte verwarring buiten de ftadt waren geraakt, tot hunne uiterfte verbaaftheit onderrecht, dat hun aanflag mislukt was, het welk hen tot vertwyfeling bragt. Zy moedigden de Roomfchgezinden aan om de wapenen op te nemen, en felden zich, fchoon zy niet meer dan honderd gewapende mannen te paardt konden byeen brengen, in ftaat om nog iets uit te voeren: maar zy wierden terftondt door den ftadvoogdt van *Worcester* bezet. Zy vochten als wanhopigen, en verloren in dit gevecht *Catesby* en *Percy*; gelukkig voor hen, dat zy van de galg bevryd waren, en met de wapenen in de hand ftierven. De twee broeders *Wrights* wierden ook gedood. *Thomas Winter*, *Grant*, *Digby*, *Rockwood*, *Bates*, en *Tresham* wierden gevangen, en naar Londen gebragt, daar men hun rechtsgeding opmaakte.

Men hadt reets de omtandigheden van deze zamenzwering uit de bekentnisse van *Fawkes* ontdekt: weshalven het niet zwaar viel de anderen te overtuigen. Maar alle bleven daar by, dat zy geen een priefter onder de zamenzweerders wilden beklappen. Dit was, zegt de Roomfche fchryver, een uitwerkfel van den eedt, waar door zy zich hadden verbonden. Hy voegt daar by, dat *Tresham*, die openhertig *Garnet* hadt genoemt, voor zyne doot, die in het gevangenhuis voorviel, een brief aan den grave van Salisbury fchreef, om zyn

1605.  
\* Hy noemde zich *Johnson*.

† Zie fol. 567.

Bekentnisse der zamengezworenen, welker rechtsgeding men opmaakt.

woordt



1605. woordt weder in den hals te halen, betuigende, dat hy sedert zestien jaren dezen Jesuit niet hadt gezien. Maar Garnet sprak op de pynbank deze verklaring van *Tresham* tegen, zeggende, dat hy sedert zes maanden verscheidene malen in het geselschap van *Tresham* was geweest, en men kwam te weten, dat deze edelman zyn woordt niet hadt ingetrokken dan op het verzoek van zyne vrouwe. Voorts, de geweldige doodt, daar de loftuiters van deze zamenzweringe zeggen dat hy aan gestorven is, door zyne vyanden veroorzaakt, komt niet overeen noch met den brief, dien hy schreef, wanner hy zyn einde voelde naderen, noch met het byzyn van zyne vrouwe en zyne bedienden, die hem tot het einde toe bybleven.

*Digby* beleedt de zamenzwering zeer wydloppig, en betuigde zyn leedwezen. Hy trachtte de zelve echter door de wanhoop der zamenzworenen, aan welke de koning, zeide hy, zyn woordt niet hadt gehouden, in hen de vrye oeffening van hunnen Godsdienst toe te laten, te verschonen. Maar de graven van *Salisbury* en van *Northampton* en de andere *Pairs*, die by de rechtsgedingen der schuldingen tegenwoordig waren, vertoonden hem de ongegronde gedachten, die hy van den koning hadt, die nooit in den zin hadt gehad iets te beloven, dat tegen de wetten van het ryk streedt.

1606. *Digby*, *Robert Winter*, *Grant* en *Bates* wierden den 30 January des jaars 1606 voor de kerk van *St. Paulus* gerecht, en des anderen daags moesten *Thomas Winter*, *Rokwood*, *Keies* en *Fawkes* te *Westmunster* op het plein, dat op het paleis, daar het Parlement zyne vergadering hielt, uitzag, de zelve straf ondergaan. Verscheiden vluchtten naar andere landen, daar de Voorzienigheid wilde dat zy onwederprekelyke en levendige getuigen van eene misdaadt zouden zyn, daar hunne medestanders dode en twyfelachtige getuigen van waren van wegens de onbeschaamdheit van hunne loftuiters, die van hen onschuldige en martelaars maakten. De verklaring, die deze gevluchten aan den stadvoogdt van *Calais* \* gaven, toont hunne koppigheid en verwoedheit, en geeft te kennen hoe ver zulk een wrede Godsdienst, als de hunne, een mensch kan brengen. Namentlyk, wanner de stadvoogdt hun lot beklagde, zeide een van hen: *Indien wy te beklagen zyn, het is niet om dat wy wegens zulk eene beerlyke zake gebannen zyn, maar om dat zulk een beerlyk voornemen, als wy hadden, en zo nuttig voor den Godsdienst, geen beter uitslag heeft gehad.* De schryver †, die dit verhaalt, zegt, dat hy het uit den mond van den stadvoogdt zelf heeft gehoord, daar hy byvoegt, dat 'er weinig aan scheelde of hy hadt deze verwoede menschen, die roem dorsten dragen op een schelmstuk, dat de gansche wereld verfoeide, in zee doen smyten.

De koning deedt eene deffige aanspraak aan het Parlement over de wonderbare verlossing van deze schrikkelijke zamenzwering, daar de blinde yver tot den Roomschen Godsdienst de zamengezworenen toe vervoert hadt. Des niettegenstaande betuigde hy, dat hy geenzins de onschuldigen met de schuldingen daar onder wilde begrypen, noch de schuld op alle de Roomschegezinden leggen, doordien hy verzekert was, dat geen goede burgers en getrouwe onderdanen daar onder wierden gevonden, daar hy byvoegde, dat hy de Godgeleerdheit der Puriteinen, die geloofden, dat 'er geen genade voor een

III Deel.

Roomschgezinde is, laakte. Hy vermaande ook de gemachtigden in het Parlement hunne uitdrukkingen, wanner zy van deze gezindheit in hun vonnis tegen de schuldingen zouden spreken, wat te matigen, om de genen, die in deze zamenzwering geen deel hadden, niet moedeloos te maken. Mengelooft, dat de achting, die hy voor den koning van Spanje hadt, en die hy in het vervolg al te ver liet gaan, hem deze laatste aanmerkingen hadt doen maken. Aangaande de Puriteinen, of Presbyterianen, men kan zekere gevoelige steek, maar die niet wel geplaatst schynt te zyn, niet dan aan den haat, dien hy tegen hen hadt opgevat, wyten. Wyders komt het gevoelen, dat hy hen toeschryft, zeer weinig overeen met het gene de Roomsche kerk hen te last legt, zeggende, dat men in hunne gemeenschap kan zalig worden, om daar door reden te hebben van hen te beschuldigen, dat zy daar van afgeweken zyn. De koning voegde daar by, dat hy niemandt, die in stilte leefde, die onschuldig was, en met de verraders geen gemeenschap hadt gehouden, wilde ontruffen, maar dat het algemene welzyn vereischte, dat men de voornaamste aanleiders van deze verfoeielyke onderneming, met name de Jesuiten *Garnet*, *Gerard* en *Tesmond*, vervolgte. Zy wierden gebannen door een openbaar geschrift, waar in eene vergelding beloofd wierdt aan de genen, die hen zouden overleveren, gepaart met eene zware strafs, met welke de genen, die hen zouden verbergen, of hen voor de vuist of bedektelyk eenigen bystandt geven, bedreigt wierden.

De naspeuring was zo naauwkeurig, dat *Garnet* weinig dagen daar na gevangen genomen, en met eenen van zyne huisbedienden in den *Tour* gezet wierdt, nevens den Jesuit *Hall*, bekender met den name van *Oldcorn*, die hem in het martelaarsboek der Jesuiten gegeven wordt. De bediende stak zich met een mes in den buik dood, het zy om de pynbank te ontgaan, het zy om niet gedwongen te worden zynen meester te beschuldigen. Men hadt veel moeite om *Garnet* te overtuigen; hy kon niet ontkennen, dat hy kennis van de zamenzwering hadt gehad; hy hieldt staande, dat de zamengezworenen daar niet dan onder het geheim van de biecht van hadden gesproken, het welk om geen wereldlyke inzichten mag geopenbaart worden. Wy zullen ons niet onderwinden deze leer, die de vorsten en gemenebesten aan alle gevaren bloot stelt, te onderzoeken. In het vonnis van *Garnet* kwam het niet aan op het gene tuschen hem en de medestanders in de biecht was voorgevallen, maar op onwederprekelyke bewyzen van de verstandhouding, die hy met hen hadt gehad.

Hier van wierdt hy door zyne brieven en woorden overtuigt. In de eerste, die onderschept wierden, schreef hy aan *Rokwood*, mede gevangen; en denkende, dat de bode getrouw was, sprak hy hem daar in openhartig en zonder eenige bewimpeling van de zamenzwering. Echter hadt hy zorg gedragen daar niet van in den brief zelve te melden, maar deze gevaarlyke byzonderheden met het zap van limoen op den kant van den brief te schryven; doch het zy de achterdocht van deze loosheit in den zin van de staatsdienaren opkwam, het zy dat zy daar van gewaarichouwt wierden van den gene, die hem den zelve hadt gebragt, deze kunstgreep kwam met den brief tegen het vuur te houden aan den dag, waar door al het schrift te voorschyn kwam. Men bediende zich van de list van dezen bode om den Jesuit *Garnet*, die hem vertrouwde, te doen klappen, en uit zyn

Cccc

ge-

Gevangen genomen van den Jesuiten *Garnet* en *Oldcorn*.

Het middel om *Garnet* te overtuigen.

1605. \* Hy noemde zich *Johnson*.

† Zie fol. 567.

Verwoed antwoord der genen, die gevlucht waren, aan den stadvoogdt van *Calais*. † *Thomas*.

Aanspraak van den koning aan het Parlement.

Bekentenis der zamengezworenen, welker rechtsgeding men opmaakt.



1606. *gesprek met Hall de overtuiging van beide te trekken. Garnet hadt te kennen gegeven, dat hy zeer wenschte met dezen waarden medegevangen te spreken. Dit wierdt hem door den gewaanden vertrouweling, aan wien het hof het bewindt van deze zake liet, toegestaan. Hy stelde twee mannen op een plaats, daar zy alles konden horen, zonder gezien te worden, en hunne verklaring diende om beide deze Jesuiten te overtuigen. Zy stonden zo verwonderd te horen, dat de gemachtigden hen ieder in het byzonder op alle de omstandigheden van dit gesprek ondervraagden, dat zy meenden, dat zy malkander hadden beklapt. Hall beleedt eerst de waarheit. Garnet antwoordde langen tydt dubbelzinnig, maar wierdt eindelyk gedwongen te bekennen, dat *Catesby* hem het voornemen om den Roomschen Godsdienst in Engelandt door een groten slag te herstellen hadt bekend gemaakt; daar hy verder op vervolgde, dat de Jesuit *Tesmond*, die ook *Greenwel* wierdt genaamt, hem vyf maanden geleden den aanslag van de zamengezwoorenen hadt medegedeelt. Zyne brieven en getuigen overtuigden hem ten volle. Hy verscheen voor de laatste maal voor de rechtters op den 29 Maart, na alvorens meer dan twintig maal ondervraagt geweest te zyn. Hem wierdt nogmaals toegestaan tot zyne verdediging te spreken; maar hy kon de bewyzen, die hem veroordeelden, niet wederleggen. Toen deedt de graaf van Northampton, hoewel hy Roomschgezind was, eene krachtige redenvoering tegen de dwingelandy der Roomschgezinden, die zich aangematigt hadden koningen af te zetten, en voer geweldig uit tegen de pausselyke bul, die met deze woorden begint: *Nos Sanctorum*; de grondslag, zeide hy, van deze verfoecielyke zamenzwering, en van alle andere van de zelve natuur. Wanneer hy ophieldt met spreken, las men het vonnis van *Garnet*, om hem de straf der verraders te doen lyden.*

\* Daar zyn 'er twee, die aldus beginnen.

Straf van Garnet.

Hy onderging de zelve op den 3 May voor de kerk van St. Paulus op den dag der Kruisvinding, waar uit hy gelegenheit nam te zeggen, dat hy daar was om een eindt van het kruis te zien, dat hy in den ganschen loop van zyn leven hadt gedragen. Hy bekende zich schuldig den aanslag der zamengezwoorenen aan den koning niet te hebben bekend gemaakt, maar hy ontkende in dezen aanslag, dien hy betuigde van ganscher herte te verfoeien, bewilligt te hebben. Terwyl hy zich met deze redenvoering ophieldt, en zich van tydt tot tydt tot bidden begaf, zyne oogen naar alle kanten wendende, dacht Mylord *Montaigne*, ter oorzaak van zyne ongeruithet en zyne weinige aandacht, dat hy de genade, die hy hoopte te verkrygen, verwachtte, waar op hy hem zeide, dat hy daar te vergeessich op wachtte, dat hy zich tot de doodt moest bereiden, en dat hy hem riedt zyn gewisse te ontlaffen, zonder eenige dubbelzinnigheden te gebruiken op een plaats en in een oogenblik, daar de zelve van geen nut konden zyn. Deze woorden ontroerden hem; maar hy verbeet zich zelve, en antwoordde met eene grote standvastigheid. Hy ontschuldigde den Jesuit *Tesmond*; hy wenschte, dat hy geen oorzaak mogt zyn, dat de Roomschgezinden straffer in Engelandt wierden gehandelt; en het teken des kruiffes gemaakt hebbende gaf hy zich aan den scherprechter over.

Zodanig was het einde van een man, by alle Engelschen, die den koning en hun vaderlandt getrouw waren, van wat geloof zy mog-

ten zyn, verfoeit, maar als een martelaar van die van zyne orde en hunne aanhangeren gehouden. *Zekere Wilkinzon*, een der aanschouwers, bewaarde als een heilig overblyffel een korenair, geveest in zyn bloedt, afgelopen op het bos strooi, waar mede het vuur van den houtstapel, daar zyn hert op verbrandt wierdt, na dat het door beuls handen uit zyn ligchaam was gerukt, aangestoken was. *Wilkinzon* bragt deze korenair aan eene Engelsche vrouwe, die daar een kas van kristal voor liet maken, omze daar in te bewaren. Het wonderwerk volgde op deze bygelovigheit; men verbreidde kort daar na, dat men onderscheidelyk het wezen van den Vader Jesuit in de droppelen van zyn bloedt kon kennen; maar die zich zo niet lieten doeken drevden daar den spot mede, en zeiden, dat dit niets ongemeens was; dat men zich niet moest verwonderen, dat een Engelschman, onder de weggelopenen in de kweekscholen van Vlaanderen opgevoed, en nog meer te Rome aangezet om den Engelschen Godsdienst te haten, het hoofd van eene zamenzwering, die aangelegt was om zyn gansche vaderlandt het onderste boven te keren, niet anders verlangende dan naar de doodt van zyne landgenoten, en dorstende in zyn leven naar hun bloedt, zich na zyne doodt nog met bloedige tekenen hadt willen verwen. Een zeker schryver van dit genootschap \* spreekt 'er gansch anders van. *Het was*, zegt hy, een man, die om zyne eenvoudigheid en ongeveestheit, die met vreugde en onvertzaagtheit, als een martelaar, naar de doodt ging, verdiende geprezen te worden. Maar de Engelschen verwyten de Jesuiten, dat zy aldus alle verraders, die de eer hebben onder eene zo grote bevoorrechte orde te zyn, voor heilig verklaren.

Bygelovig overblyffel van een korenair; geveest in zyn bloedt.

\* *phil. A. lezambe*, geboren te Brussel.

*Hall*, of *Oldcorn*, wierdt ook, nevens drie anderen, gerecht. *Littleton* en *Winter* waren het drie dagen te voren geweest. De Jesuit *Gerard*, of *Everard*, en *Tesmond* vluchtten naar Rome, daar zy met de eerste bedieningen van het pausselyke hof wierden voorzien †.

Andere gerechtsvervoering.

Verscheide verhandelingen kwamen voor en tegen de doodt der zamengezwoorenen in het licht, alzo het hen aan geen verdedigers, of loftuiters ontbrak. De voornaamste verdedigingschriften waren die van *Andreas Eudemon-Johannes*, te *Kanea*, in het eilandt *Kandië*, geboren, van een Jesuit, en van *Fronto le Duc* \*. *Casaubonus* kwam in dezen tydt in Engelandt, en antwoordde den laatsten in een brief, waar in hy wezentlyk de misdaadt van *Garnet* en de goddeloosheit van hunne dubbelzinnige lere klaar bewees. Dit bleef ook van den kant der loftuiters onbeantwoord, en die nog zyn belang wilde voorstaan †, deedt het niet dan door schelden. Wat voorts het gevoelen te Rome, en overal, daar de Jesuiten in aanzien zyn, omtrent deze schrikkelijke zamenzwering mag geweest zyn, de Engelschen vierten den 5 November, waar op de zelve ontdekt wierdt, als den gelukkigsten dag, dien het ryk ooit heeft gehad, indien het in de zelve maandt en op den zelve dag van het jaar 1688 niet eene nog wonderbaarder verlossing hadt gezien, als of de 5 November \* voor hen een dag van wonderwerken was. *Godt geve*, zegt daar op zeer wel een van hunne leeraars †, dat zy nooit twee zulke verwonderenswaardige en aanmerkelyke dagen mogen vergeten.

† Met die van biechtvader en penitencier.

Verweerschriften ten voordeele der zamengezwoorenen. \* Hy was een Jesuit, en zoon van een Raadsheer van *Boudeaux*. † *Eudemon-Johannes*.

Mylord *Mordant* en Mylord *Stourton* wierden verdacht gehouden kennis van dit verraadt gehad, maar het zelve verzwegen te hebben. In de Gesternde kamer \*, daar men hun rechtsgeding

\* naar de oude styl. † *Sanderzon*.

\* of Ster-op-rkamer.



1606. opmaakte, wierden zy in eene boete geflagen, en gevonnift zo lang gevangen te blyven, als zyne Majesteit het zou goedvinden. De zelve kamer vonnifte ook den grave van Northumberlandt in eene boete van dertig duizend ponden Sterlings, verklaarde hem van alle zyne ampten en waardigheden vervallen, en verwees hem tot eene gevangeniffe naar het goedvinden van den koning. Hy was het hoofd van het huis van Percy, en een nabestaande van eenen der zamengezwoorenen, van den zelve naam. Daar was een sterk vermoeden niet alleen, dat deze aanslag hem niet onbekend was geweest, maar dat hy dien zelfs hadt begunftigt, hebbende Percy, zynen neef, onder de loontrekkende edellieden, tot des konings lyfwacht behorende, aangenomen, zonder hem den eedt der opperhoofdigheid, dewyl hy wift, dat hy het, om dat hy Roomfchgezind was, zou geweigert hebben, af te nemen.

Al de naburige vorften waren met koning Jacobus verblyd over de ontdekking van zulk eene gevaarlyke zamenzwering; maar niemandt toonde daar meer vreugde over dan Philips de III. Mogelyk was het om dat de zelve geveinst was, ten minfte indien men de spottery van den paus in zyn gesprek daar over met den kardinaal d'Ofsat \* mag geloven. Hoe het zy, Mendoza, marquis van St. Germain, kwam te Londen van wegens den Katholyken koning als buitengewoon gezant, beladen met gebloemde stoffen van fluweel, met goude gronden, en verscheide stukken van amber de gris, die de koningin van Spanje aan die van Engelandt zondt, daar hy op den 24 July aankwam, en getuige was van de doot van den Jesuit Garnet, die den 3 May wierdt gerecht; zo dat men zeggen kan, dat de Katholyke koning deze rechtmatige straffeening toeltemde.

De koning van Denemarken kwam zelf in Engelandt, om zich met den koning zynen schoonbroeder over zulk eene wonderbare verlossinge te verheugen. Eene vloot van acht schepen diende hem tot geleide, en op den 17 July tradt hy te Gravezandt aan landt, daar zyne Britannische Majesteit hem des anderen daags kwam zien, en hem met zyn floep naar Londen geleide, gevolgt van die van de heeren en het gevolg van de twee vorften. Hy bleef daar tot den 14 Augusty, onthaalt met maaltyden, vertoningen, spelen, en al de vermakelykheden, die zulk eene ryke stadt, als die van Londen, en zulk een prachtig hof, als dat van Engelandt, konden bedenken.

Nauwlyks was hy uit Engelandt weder vertrokken, of men zag daar den prins van Vaudemont aankomen. Hy was de derde zoon van den hertog van Lotharingen. Zyn gevolg was zeer prachtig; hy hadt daar in zeven graven, tien baronnen, veertig edellieden, en honderd en twintig personen van minder aanzien. De koning ontving hem te Hamptoncourt, daar hy veertien dagen met maaltyden en vermakelykheden doorbragt, en van waar hy, zeer voldaan van het goed onthaal en de pracht van zyne Majesteit, wederom vertrok. De prior van Joinville, broeder van den hertog van Guize, kwam ook in het volgende jaar den koning begroeten. Alle deze prinsfen hadden de eer van zyn maagschap te zyn, naardien zyne grootmoeder uit het bloedt van Lotharingen afkomstig was.

Men verfielde dit jaar grotelyks de stadt Londen. Men verdeelde Morfield in verscheide aangename en gemakelyke wandelwegen; men bouwde kerken, en men verhoogde het Raad-

HI Deel.

huis, dat een nieuw sieraadt aan deze grote stadt, eene der cerite van Europa, byzette.

De ontdekking van het bulchkruid-verraadt was oorzaak, dat de koning zich in het toekomende daar beter voor verzekerde. Hy bande niet alleen de Jesuiten, en alle die uit hunne kweekfcholen kwamen, om het koninkryk te beroeren, maar hy vorderde ook van de andere Roomfchgezinden en van alle zyne onderdanen in het algemeen een nieuwen eedt van getrouwheit en van opperhoofdigheid, met veel meer omftandigheden dan men ten tyde van Elizabeth was gewoon geweest. De stoel van Rome fchudde, en de paus zondt twee brieven, de eene gedagte kent den 22 September des jaars 1606, en de andere den 23 Augusty des volgenden jaars 1607, aan de Roomfchgezinde Engelschen, vermanende hen veel eer te sterven dan zich onder zulk een verbandt, zo nadeelig aan hunne zaligheid, te begeven. Hy wierdt van den kardinaal Belarmus geholpen, die geweldig tegen dezen eedt uitvoer, als of het eene afzwering van het Christendom was.

De zelve bevatte echter in zich niets anders dan eene zuivere en eenvoudige belofte van gehoorzaamheit en trouwe, gelyk onderdanen aan hunnen fouverein fchuldig zyn, zonder hun gewiffe omtrent hun geloof, daar niet eens van gefproken wierdt, eenigzins te benadeelen. De zelve bestondt in deze bewoordingen: *Ik erkenne ongeveinst, betuige, en verklaare oprechtelyk, dat ik waarlyk voor Godt en voor de menschen overtuigt ben, den koning Jacobus te houden voor een fouverein heer van alle de ryken en domeinen, die hy bezit, en dat de paus gansch geen macht heeft noch uit zich zelve, noch uit die van de kerk, of den stoel van Rome, om den koning af te zetten, de onderdanen van bunnen eedt van getrouwheit te ontslaan, noch de kroon aan een anderen te geven, of de invallen in zyn ryk eenige macht by te zetten. Ik zweer vrywillig en uit grondt van myn herte, aan zyne Majesteit, zyne erfgenamen en opvolgers getrouw te blyven, voor hen te ftryden met al myne macht tegen alle zamenzweringen en inbreuken, om wat reden of voorwendfelen de zelve zonden worden ondernomen, en zo ik daar iets van te weten kome, de zelve aansonts aan hem bekend te maken. Ik zal my daar niet inlaten, ik verfoei de zelve, en heb daar een afgryzen van, waar toe ik my verplichte, niettegenstaande de bullen gegeven, of noch te geven van den paus, of van de genen, die by daar toe aansiet. Ik zweer daarenboven voor goddeloos en ketterfch te houden de leer, die leert, dat vorften van den paus kunnen in den ban gedaan, afgezet, of van kunne onderdanen of anderen mogen vermoord worden. Eindelyk betuig ik te geloven, en ten volle in myn gewiffe verzekert te zyn, dat noch de paus, noch iemandt anders de macht heeft om de onderdanen van zyne Majesteit van dezen eedt, het zy voor het geheel, of ten deele, te ontslaan, door welkers overtuiging ik van alle vrywaarding, of ontslaging, daar tegen ftrydende, belove af te zien, en zwere den eedt, door my behoorylyker wyze gedaan, klaar en voorbedachtelyk naar de betekenisfe der woorden na te komen, afziende van alle dubbelzinnigheden, uitvluchten, of wat daar tegen zou kunnen bedacht worden. Zodanig zyn myne beloften, die ik doe met myn beste weten, myn vrye wil, en eene oprechte Christelyke trouw. Zo waarlyk helpe my Godt almachtig.*

Het Parlement fpande met den koning zamen

Cccc 2

1606.

Nieuwe eedt van getrouwheit door koning Jacobus geveindt.

Inhoudt van dezen eedt.

1606.

Bygelovig overblyftel van een korenair; gevert in zyn bloedt.

\* Phil. A. lezambe, geboren te Brussel.

e Andere gerechtsuitvoering.

Met die van biechtvader en penitencier. Verweerschriften ten voordeele der zamengezwoorenen. \* Hy was een Jesuit, en zoon van een Raadheer van Bourdeaux. † Ende mon-Johannes.

\* naar de oude styl. † Sander-son.

en e. In ng \* of Sterp- rekamer.

Aankomst van den koning van Denemarken te Londen.

En van den prins van Lotharingen.

Wandelwegen te Morfield gemaakt.



1606. De Engelfche priesters doen eene bezending naar Rome over den eedt.

Uitspraak van de kardinelen en den paus.

Bul van den paus.

Een tweede brief van den paus.

men om dezen eedt te laten doen. De akte was daar niet zo haast van afgekondigt, of al de priesters, die in het ryk waren, kwamen te Londen by hunnen aartspraefters *George Blackwel*, om te beramen wat zy zouden doen. Na een lang overleg besloot men eene bezending aan den paus te doen over de verdeelde gevoelens van den aartspraefters en die van zyne party, die wilden, dat men zou gehoorzamen, en de Jesuiten, die zich daar heftig tegen kantten. De eersten schreven aan een geestelyk persoon, *Fitz-Herbert*, een Engelschman te Rome, om den heiligen Vader tot den zachten kant te brengen, en geen bullen tegen dezen eedt te zenden, dewyl het vergeefsich zou zyn; dat de zelve nergens anders toe zouden dienen dan om verdeeldheden tusschen de Roomschgezinden zelf te veroorzaken. Maar men gaf minder acht op hunne vertogen dan op die der Jesuiten. Het was aan twee van deze orde, *Bellarmin* en *Person*, dat de paus het onderzoek van deze zake beval, waar over zy eene uitspraak volgens hun vooroordeel deden, die de paus opvolgde. *Fitz-Herbert* hadt meer toegevendheit gewenscht; maar de paus antwoordde, dat hy het voor niemandt dan voor den koning zou hebben, dien hy altoos heuschelyk zou behandelen, zonder den eedt, dien hy op het krachtigste zou tegenstaan, te verschonen, zeggende, dat het op het gezag van den heiligen stoel aankwam, en dat hy liever zyn hooft wilde verliezen dan daar een stap van afwyken.

Kort daar na kwam zyne bul te voorschyn, houdende aan de Roomschgezinde Engelschen in het algemeen. De zelve begon met uitspraken van mededogen over alle de ongelukken, die zy tot nu toe om de belydenisse van het Roomsche geloof hadden moeten ondergaan, en die onder deze nieuwe regering, zeide hy, nog waren vermeerdert, om welke reden zyne droefheit ook was vergroot. Onder deze rampen, en als de grootste van alle stelde hy den eedt van opperhoofdigheit, dien men van hen vorderde, zeggende, dat zy den zelve niet konden doen zonder hunne zaligheit in de waagschaal te stellen: *wesbalven*, dus vervolgde hy, *wy u vermanen wel op uwe boede te zyn, en den zelve niet te doen om wat reden het ook zou mogen zyn.* Vervolgens preeft hy hunne voorgaande standvastigheit, verzekerende hen een einde, met hunnen moed overeenkomende, te hebben, en dat zy liever de ergste doodt zouden te kiezen hebben dan de zonde, waar toe men hen wilde dwingen, te begaan. Wat vlyt het hof van Rome hadt aangewend om deze bul naar Engelandt te zenden, kwam de zelve te laat: de eedt was reets van een goed getal Roomschgezinden gedaan, die den zelve niet weder wilden inhalen. Andere, die nog niet hadden gezworen, waren benart, en hadden wel gewilt, dat zy zich niet tusschen den paus en den koning hadden ingelaten. Maar het was eene noodzakelykheit; men moest kiezen, of delen. Die tekenden, oordeelden van de bestraffing van het hof van Rome bevryd te zyn, onderstellende, dat zyne Heiligheit was verascht, en dat deze bul niet anders was dan het werk van eenige bedienden van de Apostolische kancelary, die den naam van den paus hadden misbruikt.

Een tweede brief benam hen wel haast deze gedachten. *Waarde zonen*, zeide de paus, *zonen, die wy in het byzonder beminnen, is het mogelyk,*

dat het geen men ons van u heeft gezegt waar is? dat gy, om een voorwendsel te vinden om een onbeoorlyken eedt te doen, onzen brief in swyfel hebt gesrokken, en den zelve verdacht gehouden? Hoe kan het zyn, dat gy, die by alle gelegenheden zo gewillig uwe goederen en waardigheden hebt ten beste gegeven, en zelfs uwe leven voor de eer van den H. stoel gewaagt, tegenwoordig den zelve zo veel smaadheit aandoedt, met des zelfs besluiten te verachten? Doch wy willen dezen mislag veel liever aan de kwaadaardigheit der vyanden van uwe welzyn dan aan uwe ongeoorzaamheit toeschryven. Dat is het gene ons verplicht heeft dezen tweeden Apostolischen brief te schryven, om u uit deze dwaaling, bet zy waar, of valsch, waar in gy tot nu toe ten aanzien van den eersten brief zyt geweest, te trekken. Weet dan, dat de zelve niet alleen uit onze eige beweging is voortgekomen, maar dat wy den zelve niet hebben geschreven zonder daarvoor ernstig over gepenselt te hebben. Daarom twyfelt niet meer aan onzen wil, en voldoedt aan de zorge, die wy nemen om u den zelve bekend te maken, met ons eene geoorzaamheit te bewyzen, die gy ons schuldig zyt, zonder daar tegen te doen, of de woorden te verdraaien, indien gy uwe zaligheit lief hebt.

De brief belette echter den aartspraefters *Blackwel* niet den eedt te doen. Het is waar, dat het niet geschiedde voor dat men hem gevangen genomen hadt, en dat deze tweede brief afgezonden wierdt. Hy wierdt van eenige andere geestelyken van de zelve gezindheit gevolgt. De paus was daar over zo vertoornt, dat hy in het jaar 1608 een ander aartspraefters \* in de plaats van *Blackwel* aanstelde, die alle de priesters, die den eedt gedaan hadden, in den ban deedt, ten ware zy leedwezen betoonden, en den zelve in handen van dezen nieuwen aartspraefters herriepen en weder afzwoeren.

*Bellarmin* hadt reets *Blackwel* zeer scherp bestraft. Zo haast als hy zyne onderwerping aan den koning en het Parlement hadt vernomen, schreef hy hem een stekelachtigen brief, waar in hy hem zyne lafheit en de ergernis, die hy door zyne lafhertigheit aan die genen, die hy hadt behoren aan te moedigen, hadt gegeven, verweet. Hy vroeg hem, hoe hy de opperhoofdigheit van den koning met die van den paus kon overeenbrengen? wat hy tegen de uitspraak van *Gregorius* den Groten, die, sprekende van den H. stoel, een verraadt noemde al wat den zelve verkleinde, hadt te zeggen? daar hy de getuigenissen van *Basilius*, van *Gregorius* van *Nazianze* en van *St. Leo* byvoegde; en om meerder indruk door voorbeelden, die niet vreemd, maar eenigzins huisselyke voorbeelden waren, te doen, bragt hy den bisschop van *Rochester* † en *Thomas Morus* by, die deze leer met hun bloed hadden bevestigd, hebbende liever willen sterfen dan den eedt van opperhoofdigheit aan *Henrik* den VIII doen.

*Blackwel*, toen in den Tour gevangen, was zeer te onvrede over deze bestraffing. Hy kon niet, zeide hy, dan met de uiterste droefheit zich op het einde van zyn leven, dat hy altoos in eene gestadige vervolging om het geloof \* hadt doorgebragt, en dat men op het laatste hem nog verdrietiger, door hem van ongetrouwheit te beschuldigen, trachtte te maken, zo verachtelyk zien handelen. Echter zeer onrechtmatiglyk: want dat 'er groot onderscheid was tusschen een eedt, die de opperhoofdigheit voor de vuist verwerpt, of zo een, waar door een vorst alleen eene wettige geoorzaamheit komt te worden; dat het gezag der pausen zyne palen hadt; dat

\* *George Buris.*

Berisping van den kardinaal *Bellarmin* aan den aartspraefters *Blackwel*, die den eedt hadt gedaan.

† *Fisher.*

Verdediging van *Blackwel*.

\* Zie fol. 542.

dat



1606. dat het zelve niet dan geestelyk was, dat men het niet dan in de uiterste noodzakelykheit over het wereldlyke moest uitspreken, dat nooit zonder gevaar geschiedde; dat dit het gevoelen der leeraars was, die het meeste den paus waren toegedaan, zelfs van Bellarmin in de vyf boeken, die hy hadt geschreven om bunnen eisde te verdedigen; van den kardinaal Alan, van Cajetanus, van Sixtus van Sicna\*, van Alphonsus van Mendoza, van Pieter van Arragon, en van Johannes Pedresiano, die alle sedert korten tydt voor de opperboosdigeit van den paus tegen de Venetianen geschreven hadden. Behalven een oneindig getal andere, onder welke men moest tellen Suares en Sanderus, dezen yverigen man, dien Bellarmin hem voorstelde als een voorbeeldt, dat hy altoos behoorde voor vogten te hebben. Hier uit besloot hy, dat hy met een goed gewisse den eedt van getrouwheit en gehoorzaamheit aan zynen wetrigen vorst hadt mogen doen, zonder zynen plicht omtrent den paus in zaken, die het geloof en de regering van de kerk, daar hy het hoofd van is, betreffen, te benadeelen.

Deze geschillen waren oorzaak, dat de koning, die daar het meeste belang in hadt, mede daar in tradt. Hy schreef ten dien einde eene verhandeling daar over, die den tytel voerde van: *Verdediging voor den eedt van getrouwheit*, in welke hy de twee brieven van den paus en die van Bellarmin aan Blackwel aantastte. Deze kardinaal bleef in geen gebreke te antwoorden: men zag toen zyn boek, onder den naam van *Mattheus Tortu*, gevolgt van een ander, dat den tytel hadt van: *Verdediging voor de Roomschegezinden*. Noch de koning, noch de kardinaal wilden zich in het eerst niet bloot geven, maar wierden in het vervolg gedwongen het momaangezicht af te ligten; en de eerste, in deze stof zo wel niet onderwezen, wierdt door de beste hervormde pennen in Vrankryk, die ondernamen hem over zulk eene machtige tegenparty te doen zegeprelen, geholpen.

1607. Het jaar 1607 begon met droevige overstromingen. De stad Bristol, die men voor de derde in Engelandt stelt, wannec men Londen en Jork voor de twee eerste neemt, was byna overstroomt. De kermis, die jaarlykch op den 27 January wierdt gehouden, was naby, en de pakhuizen waren reets met koopmanschappen uit Ierlandt opgevult, die alle bedurven, of weggespoelt wierden, en men zag de granen en het strooi onder malkander dryven. De beesten verdronken, de huizen met de inwoonders, die in het water smoorden, stortten in, kortom, al het landt wierdt vier uren ver verwoest. De overstroming der landen in de provincie van Sommerfet, daar Bristol in gelegen is, was nog schrikkeliker. Zy strekte zich uit tot twintig mylen in de lengte en vyf in de breedte, en overstroemde het gehucht van Hunsveldt, nevens vier grote naburige dorpen, en alle de huizen, in de vlakten gebouwt. Het was een droevig gezicht de menschen tegen de stromen te zien worstelen, trachtende op planken van hunne neêrgevalle ne huizen hun leven te behouden. Men zondt aan verscheide van deze ongelukkigen schuiten om hen in het leven te bewaren. Voorts maakte men geen onaangename beschryvingen van de vermenging der beesten, die zich door deze overstroming by elkander vonden, en malkander bytonden, of te gelyk vergingen. De duiven, die geen droge plaats konden vinden, vlogen op de ruggen van de varkens, zoekende door dit behulp eenig koorn onder het strooi tot hun onderhoudt, het welk zy in het wa-

ter niet konden vinden; maar de loosheit van de konynen gaat alles te boven. Deze zwakke beesten, die geen water kunnen verdragen, waren uit hunne holen door den schrikkeliken storm gejaagt, en zouden wel haast verdronken hebben, indien zy zich niet op eene kudde schapen hadden geworpen, die meerder tegenstandt konden bieden, en aan welker wolle zy zich vast hielden. Doch het droevigste in dit geval was, dat de schapen, na dat zy eenigen tydt gezwommen hadden, met de konynen te gelyk verdronken.

In de volgende maandt van April zag men eene derde overstroming, die geen minderverwoesting in de provinciën van Kent, Essex en Noordfolk veroorzaakte. De laatste leedt de grootste schade. De overstroming geschiedde naby Marklandt met zulk een geweldt, dat de inwoonders, van de rovers, die daar omtrent 's nachts stroopten, opgewekt, nauwlyks tydt hadden om naakt te vluchten, trachtende alleen hunne vrouwen en kinderen, die zy by de hand leidden, of op hunne schouders droegen, te behouden. Het kwam hen zeer wel te stude, dat zy een half myl van daar den berg Trunchil hadden, die hen als een andere Zoar verstrekte. Die daar naar toe gevlucht waren bleven in het leven, terwyl de anderen, die halfterrig, als de inwoonders van Sodom, waren, om in hunne stad te blyven, verdronken. Men zag hen van den top van den berg uit de vensters van hunne huizen om bystandt smeken aan de genen, die zich door de vlucht hadden behouden. Zy staken de armen naar hen uit, en maakten een geschreeuw, dat de berg daar van daverde; maar het was te vergeessich. Het was de anderen onmogelyk hen te helpen. Het water tusschen beide was te breed en te diep, en deze gevluchten hadden zelf bystandt van noden. Zy zouden, schoon zy het geweldt van den vloedt ontvlucht waren, echter van honger gestorven zyn, indien men hen niet hadt met schuiten van daar gehaalt, het welk echter niet geschiedde dan na dat zy daar eenige dagen al de ellenden, die niet dan mededogen en schrik konden verwekken, daarenboven geperst door den honger, die hen met nog schrikkeliker doot dan die zy ontvloden waren dreigde, hadden uitgestaan.

Dit ongeluk wierdt nog van een ander, dat eene algemene verslagenheit veroorzaakte, gevolgt, te weten het verlies van de Engelschen in Amerika. Na den gelukkigen tocht van den ridder Raleigh onder Elizabeth waren verscheide menschen met lust bevangen om mede een diergelyk geluk te zoeken; maar deze stoute ondernemingen vallen altydt niet even wel uit. Het was vyf jaren geleden, dat Leigh van voornemen was eene volkplanting in Guiana, eener provinciën van Terra Firma, of van Goud-Castilië, op te rechten. Hy hadt de broeders Olivier, ryke kooplieden van Londen, tot zyne medegenoten. Maar nauwlyks was hy op de kust gekomen, daar hy zich dacht neder te slaan, of hy stierf aan eene besmettelike ziekte, waar van de meesten van deze volkplanting mede storven.

De oudste Olivier, die in Engelandt was gebleven, stondt echter daarom niet af van het voornemen, dat hy met zyne broeders genomen hadt, hy deedt een schip uitrusten, waar van hy het befluer aan eenen Chambers gaf. Hy zondt met het zelve soldaten, onder het bevel van kapitein Cataline, en eenig nieuw volk, bestaande in mannen en vrouwen voor de volkplanting, waar van hy de bestiering aan St. Jan en aan zynen broeder gaf. Deze tocht was niet gelukkiger dan

Vervolg van deze overstroming.

Engelsche volkplanting ongelukkig in Amerika.

Cccc 3 dan

506.

\* Een verstandig priester, een Dominikaan, in het jaar 1569 gestorven.

De eedt voorgesproken.

\* George Birket.

Berisping van den kardinaal Bellarmin aan den aarts-priester Blackwel, die den eedt haalt gedaan.

† Fisher.

Verdediging van Blackwel.

\* Zie fol. 542.



1607.

dan de eerste; daar ontstondt oneenigheid tusschen het volk, dat voor de volkplanting geschikt was, en die van het schip, en de laatste de andere te St. Lucie, een der Karibische of Kannibalische eilanden, in de Noordzee gelegen, aan landt gezet hebbende, keerde weder naar Engelandt. Die van de volkplanting raakten naderhandt met die van het landt in geschil, en *St. Jan* sneuvelde in een tocht, verselt van zeshien van de zynen, in eene hinderlage van de Amerikanen, die kort daar na ook zynen broeder, nevens achttien soldaten, die hem volgden, mede doodden. Daar was alleen een man van alle ontvlucht\*, die ons dit geval, en op wat wyze hy wonderbaarlyk weder in Engelandt geraakte, heeft verhaalt.

\* De Geschiedenis noemt hem *Jan*, of *Janus*, zoon van *Nicolaus*. Wonderbare scheepvaart van die het ontkwamen.

Wedergekeert zynde naar de volkplanting van St. Lucie, daar niet meer dan twintig man van overig waren, besloten zy te zamen met een klein bootie, van een stam van een boom gemaakt, dien het landvolk hen hadt verkocht, in zee te steken, zonder stuurman, zonder kompas, zonder eenige kennisse van den hemelloop, en zonder lysbehoefden te hebben, levende alleen van zekere vogels, die in hun vaartuig kwamen vallen. Hun drank was alleen het water, dat van den hemel viel. Zy kwamen nochtans binnen veertien dagen aan landt, daar zy eenige dagen van schildpadden leefden. Een van hen kwam te sterven, en dertien wierden ziek, die zy in deze wildernisse moesten laten. De zes anderen hadden moeds genoeg om weder scheep te gaan, en wierden tot op vier dagen van Tokai gedreven, van waar zy kwamen te Coro, in de provincie van Venezuela, een van die van Terra Firma. Een Hollander, dien zy daar vonden, verwittigde hen, dat zy tegen de Spanjaarden niet zouden zeggen, dat zy van voornemen waren geweest zich in Guiana neder te zetten, doordien het hen zekerlyk het leven zou kosten, het welk zy deden. Zy bedachten iets anders, en deden een verhaal van hunne ongelooflyke reize, vertellende wat ellenden zy met hun klein vaartuig hadden uitgestaan. Hunne toehoorders, hoewel vyanden van de Engelschen, wierden daar door met mededogen aangedaan. Hun priester, die daar van, gelyk de anderen, geraakt was, riep uit, dat men hen onder het getal der martelaren, indien zy van het Roomsche geloof waren, moest stellen, maar dat men hen om hunne kettery voor geen heiligen kon houden. Hy zag hen als zo vele duivels aan, om dat geen menschen, naar zyne gedachten, bek waam waren zo vele gevaren uit te staan, noch zo vele ongemakken te overleven. Men bracht hen van daar naar de Havana, hoofdstadt van het eilandt Cuba, en vyf van hen, raakten gelukkig weder in Engelandt; de zesde kwam voor hun vertrek van Amerika te sterven. Zy lieten daar ook hunne zieken, die de Spanjaarden de belofte hadden van het woeste eilandt af te halen, van waar zy niet hadden kunnen komen om hunne makkers te Tokai en te Coro te volgen.

Deze ongelukkige uitslagen schrikten de Engelschen niet af: de koning deelde met hen het ver uitgestrekte landt, dat den naam van Virginie draagt, en om hen des te meer aan te moedigen, zouden zy de helft bebouwen, gelyk hy zyne helft zou doen. De redenen, die hem daar toe bewogen, hebben wy elders gezegt\*. Virginie, dat geen eilandt is, gelyk eenigen hebben geloofd, is gelegen in de zee van Kanada. Het heeft ten Noorden de grote rivier Potowmek, ten Oosten de zee, deswegen genaamt de Virginische zee, ten Westen de Californische zee, en

De koning deelt Virginie met de Engelse maatschappij. \* onder de regering van Elizabeth fol. 343.

ten Zuiden het Noordelyke Carolina, beslaande in zynen omtrek negen graden tusschen de 34 en 45 breedte. De koning stontt het landt, en de eilanden, tusschen de 34 en 41 graden gelegen, aan de twee maatschappijen af, die daar haren koophandel vast maakten, behoudende het overige voor zich. Hy liet tusschen zyn deel en dat der twee andere een afschutsel van dertig mylen maken, om de invallen en de overweldigingen te beletten. Hy stelde daar ook twee rechtbanken, of hoven, het eene voor het landt, dat hem toebehoorde, en het andere voor dat van de twee maatschappijen, met bevel van zich naar de wetten van Engelandt te gedragen. Ieder van deze twee hoven hadt de macht om geldt te slaan, naar de munt van Engelandt, met het wapen van den koning, mits aan hem gevende het vyfde deel van het goudt en van het zilver, en het vyftiende deel van de andere metalen. Het eerste jaar viel niet wel uit; de Engelschen wierden zeer kwalyk van de Spanjaarden gehandelt. In het tweede jaar ging het beter: honderd en vyftig hadden zich onder het geleide van *Nieuwpoort*, een kapitein van eene grote ondervinding, scheep begeven, kwamen na eene gelukkige reize aan landt, en rechtten de Zuider volkplanting, alzo om hare gelegenheit genaamt, op. De andere bevolkingen geschieden vervolgens met het zelve geluk in een zeer vermakelyk en vruchtbaar landt. Het Turksche koorn groeit daar in overvloedt, gelyk ook onze tarwe: daar zyn wyngaarden en eene menigte vruchtbomen. Het landt geeft ook pik, velerhande gommen, drogeryen, en inzonderheit die uitstekende tabak, de welke door den naam van het landt van alle andere onderscheiden is †. Daar zyn ook mynen, waar in men aluin, en andere, daar men yzer en koper vindt\*. De Engelschen hebben in dit landt een opperbestierder, die met eenen het ampt van onder-zeevoogdt bekleedt, en het hoofdt is van den Raadt, of het hoogste gerechtshof van het landt. Behalven dezen opperbestierder en de Raadsheeren zyn 'er nog andere amptenaren, en ieder stadt heeft hare regeerders in het byzonder. De hoofdstadt van het landt is *James-town*, dat is *Jakobsstadt*, ter eere van den koning, wiens regering wy thans beschryven, aldus genoemd. Maar het wordt tydt de zaken, onder deze regering in Engelandt voorgevallen, weder by de handt te nemen.

De inbraken van de zee, die de overstroming, daar wy van gesproken hebben, hadden veroorzaakt, wierden van een opstandt van het volk gevolgt. De zelve geschiedde in de maand van May in de provinciën van Northampton, Warwick, en Leicester, en hadt voor oorzaak, of voorwendfel de waranden en afschutselen, waar van wy dikwils onder de regering van *Henrik* den VII en *Henrik* den VIII gesproken hebben. Verscheide boeren rotten zamen, en na eenigen tydt als oproermakers heen en weder gelopen te hebben, kapten zy de heiningen af, vulden de grachten, die de weilanden beschermden, en verkoren een hoofdt, onder het welke zy alle zouden staan. Zyn naam was *Jan Reinold*; maar hy nam den naam van kapitein *Pouch* aan, uit hoofde van de zak †, die hy aan zyn gordel droeg. Zyne uitvoeringen kwamen geenzins met hun besluit, of wel met zyne verwaandheit, of dwaasheit, waar over hy kort daar na naar verdiensten wierdt gestraft, overeen. De koning bande deze muitmakers door een openbaar geschrift, belastende de graven van *Huntington* en van *Excester*, Mylord *Zouch*, en den ridder *Cook*, opperrechter, met deze uitvoering. Hy gaf hen

1607. Beschryving van Virginie.

Vruchtbaarheid van het landt.

† Virginie-tabak.

\* Men heeft 'er zelfs, naar het bericht van eenigen, zilveraderen ontdekt.

Opstandt wegens de waranden en afschutselen.

† *Pouch* betekent in het Engelsch een beurs.



1607. Beschryving van Virginia.

1607. de macht van gewapenderhandt deze oproermakers te vervolgen, en hen naar de strengheit der wetten te straffen. Zy dorsten niet meer in het veldt verschynen, zy scheidden van een, en ieder trok naar zyne provincie en naar zyn dorp. Men nam de schuldigen gevangen. Ecnige wierden in eene boete gellagen, en andere strenger gehandelt. Kapitein *Pouch* wierdt als een verrader gestraft; zo dat alles in stilte raakte, zonder meer bloedt te kosten dan dat van dezen snoden aanvoerder. Dus wierdt de rust in de provinciën herstelt.

Engelsche zee-rovers gevangen en gestraft. De dootd van deze muitmakers wierdt van die van negentien zeerovers gevolgt, even als of men de zee en het landt te gelyk in rust wilde brengen, en de eene zo wel als het andere volkomen veilig maken. Daar zyn echter eenigen, die deze gerechtsuitvoering in het volgende jaar stellen. Hoe het zy, nooit is 'er rechtmatiger straf geoeffent. Deze ongelukkige menschen waren Engelschen. Zy hadden hun vaderlandt en Godsdiens afgezworen, zich in Tunis geworpen, dienst onder deze rovers en het Mahomethancendom aangemen. Het geen het meeste te verwonderen was, is, dat hun hoofdt een bisschop, *Ward* genaamt, was geweest, en dat onder hen twee ridders, *Verney* en *Glanville* genaamt, wierden gevonden. Zy roofden verscheide Spaansche en Engelsche schepen voor dat zy zelf wierden genomen. Men zegt niet of de bisschop en de twee ridders mede onder het getal van deze negentien, die men in Engelandt hadt opgebracht, en daar als rovers en verlaters van hun vaderlandt en Godsdiens opgehangen wierden, zyn geweest. Daar waren niet alleen Engelschen onder deze rovers, maar verscheide Christenen van verscheide natiën, die het naauw van de Straat van Gibraltar bezetten, en alle schepen der Europeanen aantastten. Deze gerechtsuitvoering be- nam hen den moedt, en het verlies, dat zy in het jaar 1609 leden, sloeg hen t'eenemaal neder. De Franschen van St. Malo, nevens die van Spanje, besloten naar Tunis te gaan, en daar hunne schepen te verbranden, het welk zy gelukkig uitvoerden.

De koning wordt een lid van de maatschappij der lakenwevers. Den 22 Juny van het jaar 1607 wierdt de koning prachtig van den opperschoot, die hem na de maalydt een beurs met goude stukken vereerde, onthaalt. Hy verzocht ter zelve tydt den koning een lidt te willen zyn van het genootschap der lakenwevers. Wy hebben reets gezegt, dat de winkeliers te Londen in verscheide maatschappijen zyn verdeelt, waar van twaalf de voornaamste zyn, en dat men, om opperschoot te worden, gezworen meester van een van deze twaalf moet zyn. Die van de lakenwevers is de laatste, en het was van dit ligchaam dat de ridder *Jan Wats* tot opperschoot van Londen was verkoren. De koning stondt hem zyn verzoek toe, en roepende den ridder *Willem Stone*, toen gezworen meester van deze maatschappij, zeide hy: *Stone, geef my de handt; ik ben ook een lakenwever.* Deze gewoonte was niet nieuw. *Henrik* de VII \*, en voor hem verscheide koningen van Engelandt, hadden mede dit vermaarde gildt der kooplieden van hunne natie deze eer aangedaan, dat in het vervolg in gebruik is gebleven. Op deze verplichtende wyze is het dat deze vorsten zich op den troon trachten te bevestigen, wanneer het scheen, dat zy daar van nederdaalden.

Hy legt de penningen, doot Elizabeth. De betaling van zestig duizend ponden Sterlings, die de koning drie weken daar na voor de stad Londen, daar de koningin deze som van hadt geleent, bezorgde, maakte, dat het volk

nog meer tot hem genegen was.

Den 16 July wierdt hy op de maalydt van de maatschappij der kleermakers genodigt, de zevende van de twaalf, daar wy van gesproken hebben. Hy wierdt in hun gildehuis, dat in pracht wel naar een paleis geleck, kostelyk onthaalt. Na het eindigen van de maalydt boodt de meester, verselt van zyne *Wardens*, of ondermeesters, den koning een beurs aan van omtrent de zelve waarde als die van den opperschoot, wanneer hy by hem ter maalydt was. Hy deedt hem ook het zelve verzoek aangaande zyne maatschappij, als de opperschoot omtrent die van de wevers hadt gedaan; hy vertoonde hem een lyft van alle de genen, die mede onder deze maatschappij waren geweest. Men vondt 'er zeven koningen, eene koningin, zeventien zo prinsen, als hertogen en hertoginnen, een aartsbisschop, dertig graven, zes en zestig baronnen, zeven abten, en een gelyk getal prioren, behalven een groot getal ridders en stalmeesters. Zyne Majesteit verschoonde zich, dat hy het verzoek van den meester niet kon toestaan, doordien hy reets een lidt van eene andere maatschappij was; maar hy boodt zynen zoon, den prins van Wallen, aan. De jonge prins nam dit aanstonts aan, en deedt zynen naam, na dat de meester en de *Wardens* hem hunne dankbaarheid door eene gelyke gift, als de koning zyn vader hadt ontfangen, hadden betuigt, op de rol schryven. Verscheide Mylords, naar het voorbeeldt van den prins, wierden mede tot leden van deze maatschappij aangenomen.

In dezen tydt kwamen de gezanten van de algemene Staten te Londen. *Berk*, loontrekkend Raadsman † van Dordrecht, was het hoofdt van dit gezantschap. Hy hadt met zich *van Maldre*, die de eerste in het hof van Zeelandt was, verbeeldende de ridderfchap in de Staatfche Raadsvergadering van deze provincie. *Noël de Caron* was de derde in deze bezending aan den koning van Engelandt over de vrede, waar mede men tusschen deze provinciën en den aartshertog in onderhandeling was. Maar naardien dit verhaal tot de omwentelingen van de Nederlanden behoort, zullen wy het verhaal daar van uitsstellen, tot dat wy de zaken van de gezamentlyke Nederlanden zullen verhandelen, en hier alleen spreken van de wederzydsche gezanten van die der Vereenigde provinciën aan zyne Britannijsche Majesteit, en van die van zyne Majesteit aan de Vereenigde provinciën, die sedert eenigen tydt een onafhankelyk en vry volk waren geworden. De begeerte, die zy hadden om zich in hunne souvereiniteit te handhaven, en naar geen voorstel van vrede dan onder dit beding te luisteren, was de reden van dit gezantschap aan den koning, die in een zeker opzicht wegens de vrede, door hem met den Katholyken koning gesloten \*, als goede man wierdt erkent. De gezanten kwamen den 4 July te Londen. Zy wierden door den koning zeer wel ontfangen, die, willende aan het gemenebest de achting, welke hy voor dit gezantschap hadt, en ter zelve tydt zyne geneigtheit tot de vrede betuigen, hen van zynent wegen de ridders *Spenser* en *Wenwood*, in de hoedanigheit van gezanten en gemachtigden, zondt. Maar het was niet voor het jaar 1609, dat het verdrag met Spanje, zynde van het bondgenootschap van de Vereenigde provinciën met Engelandt voorgegaan, wierdt gesloten.

Men vernieuwde op het laatste van dit jaar het verbodt, onder de regering van *Elizabeth* gedaan omtrent het bouwen te Londen en daar omtrent niet verder dan op eene zekere tusschenwydte,

1607. geleent, af.

De prins wordt een lidt van het genootschap der kleermakers.

Gezanten van de algemene Staten. † *Penfianari*.

\* Zie fol. 561.

Verbodt van in Londen te bouwen.

Vruchtbaarheid van het landt.

† *Virginieta*.

\* Men heeft 'er zelfs, naar het bericht van eenigen, zilveraderen ontdekt.

Opstandt wegens de warden en afschutfoelen.

† *Pouch* betekent in het Engelsch een beurs.



1607. wydte, als de akte medebragt †. Ter zelve tydt deedt de koning het vertrek van het paleis van Whitehal, *Banqueting Hous*, of vertrek der maaltyden genaamt, weder opmaken. De kardinaal *Wolsey* hadt dat paleis gebouwt, daar de koningen sedert, en nog tegenwoordig, hun verblyf in hebben. Deze grote zaal, geschikt tot buitengewone gehoorgevingen en plechtige maaltyden, die men daar aan de gezanten gaf, was zeer verouderd; weshalven de koning zorg droeg de zelve te herbouwen. Men zal bezwaarlyk een diergelyke in Europa vinden, die de zelve het zy in grootte, het zy in welgeschiktheid, het zy in schilderkunst, voornamentlyk die tegen de folder is, zynde het werk van den vermaarden *Paulus Rubens*\*, evenaart.

Het jaar van 1607 was met eene overstroming van het water begonnen; dat van 1608 † begon met een brandt, die het beste gedeelte van *Edmundburi* verteerde.

Dit ongeluk wierdt gevolgt van de doot van den grave van *Dorset*\*, grootfchatmeester, zo bekend onder de voorgaande regering met den name van *Mylord Bukburst*, dien hy, gelyk ook het ampt van grootfchatmeester, van *Elizabeth* hadt ontfangen; maar zyne waardigheid van graaf van *Dorset* hadt hy van den koning *Jacobus*. Hy hadt de eer van een nabestaande van de overledene koningin te zyn †, en daar na hadt hy hare gunst gewonnen door zyne hoedanigheden en verdiensten. Hy was verstandig, moedig, bekwaam en getrouw. Hy hadt eene grootfche ziel; was ongeveint, gelyk hy door zyne zinspreuk: *Of begin niet, of volbreng* §, uitdrukte.

Hy hadt alleen een gebrek, te weten dat hy al te mild was. Zyne pracht kende geen palen, en niettegenstaande de ridder *Sakkeville* hem grote schatten hadt nagelaten, zou hy ze alle verkooft hebben, indien de koningin zyne overdaadt niet hadt ingetoomt. Zy deedt nog meer, wetende, dat hy zyne goederen door buitengewone onkosten zeer hadt vermindert, wilde zy hem in staat stellen om de zelve weder te doen vermeerderen. Met deze gedachten gaf zy hem, overtuigt van zyne bekwaamheit en vroomheit, het ampt van grootfchatmeester. De eerste dezer deugden was zodanig, dat men geen staatsdienaar ooit hadt gezien, die in zo weinig tyds, zonder hulp van zyne geheimschryvers, die hem selden konden voldoen, zo veel uitvoerde. Zo schrandere waren zyne gedachten en uitdrukkingen, daar zy nimmer den styl van konden nabootzen. Hy was niet min oprecht. Hy hieldt een naauwkeurige rol van zaken en partyen, en gaf gehoor aan iedereen volgens zynen rang, zonder voorkeur, of partyfchap. Kortom, men geeft hem dien heerlyken lof, dat hy te gelyk het welzyn van den vorst en dat van het volk behertigde. Om de schijlykheit van de doot, die hem, zittende in den Raadt, overviel, twyfelde men of hy niet vergeven was. Maar zyn ligchaam geopen zynde, bespeurde men geen teken van vergift. Hy liet een zoon na, die zyne goederen en zyn Pairschap erfde, en dit doorluchtige huis is nog heden met luister in standt, hebbende het graafschap van *Middelfex* aan dat van *Dorset* gehecht. *Robert Cecil*, graaf van *Salisbury*, volgde op hem in de bediening van grootfchatmeester, waar door men deze voorname bediening weder in het huis van *Sakkeville*, daar het eerst uit gekomen was, zag wederkeren.

Men vernieuwde dit jaar den eedt van opperhoofdigheit, dien de *Jesuit Thomas Garnet* † weigerde af te leggen. Hy was gevangen met een ander priester, mede uit de kweekfcholen ge-

komen, genaamt *George Servis*. Zy waren beide tegen het verbodt, dat het inkomen in Engelandt aan de zendelingen van den paus, op straffe des doods, verboodt, gekomen. Men boodt echter *Garnet* genade aan, indien hy den eedt van getrouwheit en gehoorzaamheit wilde doen. Maar hy wilde liever sterven; zo dat hy en zyn medegesel te *Tyburn* wierden gerecht\*. De koning gaf de graven van *Dumbar* en van *Montgomery* † de ridderorde van den *Koufbandt*; maar de eerste overleefde deze eer niet lang, hy stierf twee jaren daar na.

Den 19 February des jaars 1609 zag men als iets byzonders, dat 'er twee maal eb en vloedt in den tydt van een uur in den *Teems* was. Het laatste was mogelyk een overblyffel van het eerste, en beide waren niet dan eene ontlasting van een en den zelve stroom. Doch het geen het zelve op deze wyze in tweeën hadt gedeelt, en waar door de wateren der zee wierden tegengehouden, is zo gemakkelyk niet uit te leggen. Wy vergenoegen ons de zaak als een geschiedfchryver te verhalen, latende aan de natuurkenners over de oorzaak daar van na te sporen.

Het was in de volgende maandt *Maart*, dat de *Katholyke koning* en de *aartshertog* de vermaarde wapenschorfing met de *Vereenigde provincien* voor twaalf jaren sloten, door hulp van den koning van *Groot-Britannië* en zyne gezanten. In dit jaar viel in Engelandt niets aanmerkelyks voor. De *Gefchiedenis* spreekt niet dan van de herstelling der zy-wevery, het bouwen van een nieuwe beurs te *Londen*, en het geheim, dat men vondt om de aluin te zuiveren.

Om het handwerk van de zyde aan te moedigen plantte men in alle plaatfen, die men daar toe bekwaam oordeelde, moerbezie-bomen, welker bladen tot onderhoudt van de wurmen dienen, die de eerste werkbazen van de zyde zyn, makende daar draden van, die zy uit haar lyf trekken, waar van de menfchen alleen de moeite hebben om ze te haspelen.

De beurs wierdt aan het strandt ten Noorden van het huis van *Durham*, of het paleis van *Durham*, door den vlyt van den grave van *Salisbury*, maar op des konings kosten, die de zelve den naam van *Britannifche beurs* gaf, ter gedachtenifse van den naam der oude *Engelichen*, dien hy zelf by de aanvaarding van de regering hadt aangenomen, getimmert.

Wat aangaat de aluin, het was de ridder *Jan Boursbier*, die aan deze bergstof de zuiverheit gaf, die 'er aan ontbrak, wanneer zy uit de mynen wordt gehaalt. Niemandt hadt dit voor hem kunnen doen, ten minste niet in dezen trap van volmaaktheit. De koning vondt deze uitvinding zo heerlyk, en het voordeel zo groot, dat hy al den handel daar van aan zich behieldt, den zelve aan zyne onderdanen verbiedende, als of het een goud- en zilver-myn was.

Den prinsse van *Walles*, vyftien jaren oud geworden zynde, verhoogde de koning zyn onderhoudt achtervolgens de wet, die men in zulk eene gelegenheit gewoon is nate komen, en de *byftandt der ridders* genaamt wordt, om dat het een zekere byftandt van penningen is om den prins ridder te maken. Alle de leenmannen van de koning, en alle die onmiddelyk van de kroon afhangen, het zy als ridders, of vrye burgers, zyn verplicht hun deel daar toe te geven. Maar de ligting daar van geschiedde met veel gematigtheit: want de koning ging niet te werk naar de strengheit van zyn recht. De prins begeerde van zynen kant een proef van zyn nieuwe ridderfchap te doen. Hy liet een renperk maken, waar in

1608. bufch-kruit-verraat gerecht wierdt was *Henrick Garnet* genoemd. \* den 11 April. † *sterft*, zoon van den grave van *Pembrok*.

1609. Onge-mene eb en vloedt.

Het maken van zyde te *Londen*.

Britannifche beurs.

Geheim om de aluin te zuiveren.

De prins van *Walles* ridder gemaakt.

\* *Petrus Paulus Rubens*, geboren te *Keulen* in den jaer 1577.

1608. † den 12 April.

Doodt en lof van den grave van *Dorset*.

\* *Sakkeville*.

† Afkomstig van eene van *Bowlen*.

§ *Aut nunquam tentes, aut perfit*.

Straf van *Thomas Garnet*. † Die over het



1609. hy van het hoofd tot de voeten gewapend verscheen, en tegen de andere ridders, tot deze plegtigheid uitgekozen, met grote behendigheid en manmoedigheid vocht.

De doorluchtige mannen, sedert de komste van den koning tot de kroon tot het jaar 1610 in Engelandt gestorven, waren de graaf van Dorset en de aartsbisschop van Kantelberg. Wy hebben reets van de doot van den eersten gesproken. Belangende *Whitegift*, aartsbisschop van Kantelberg, hy stierf den 29 February des jaars 1604 van hertzeer, dat hy over het afsterven van *Elizabeth* hadt gezet, en daar hy zich niet over kon troosten. Hy was een geleerd, Godvruchtig en gematigt prelaat, dien de koningin met hare achtung vereerde, hebbende hem tot bestierder van haar gewisse uitgekozen. Hy was het ook, die haar in haar uiterste bystondt, en hare doot veroorzaakte hem zulk eene overgrote droefheit, dat hy haar niet lang overleefde. *Bancroft*, bisschop van Londen, volgde hem in het aartsbisdom van Kantelberg.

Aldus liepen de eerste zeven jaren der regering van *Jacobus* in Engelandt voorby. Wy moeten zien wat in dit tydperk in zyne andere ryken van Schotlandt en Ierlandt en in die van zyne naburen voorviel.

1603. De Schotten konden niet dan met blydschap, vermengt met droefheit, hunnen koning tot de kroon van Engelandt verheven zien, gelyk het bleek by zyn vertrek om daar bezit van te nemen. *Sire*, zeide *Hall*, die de afscheids-predikatie voor den koning in de kerk van *St. Gilles* deedt, dat *uwe Majesteit altoos in gedachten houde, dat de heerlyke kroon, daar gy bezit van gaat nemen, eene weldaadt van Godt is, die in het bert van zulk eene machtige en talryke natie heeft ingegeven het recht van den weittigen erfgenaam te handhaven. Gaa, Sire, ter goeder tydt de eer genieten, die zulk een machtig ryk u schenkt; maar vergeet nooit het ryk, waar in gy geboren zyt, en van het welke gy uwe eerste kroon met het loven hebt ontfangen. Schotlandt, dat u ziet vertrekken, wenscht u eene goede reis, die het als een zegepaal aanziet; maar denkende wat deze zegepaal het zelve kost, door de afwezendheit van zynen vorst, die het zelve verlaat, kan het zich niet onthouden tranen onder zyne vreugdegalmen te mengen.*

De predikatie gedaan zynde, bedankte de koning den leeraar. Hy verzekerde hem, *dat hy nooit zou vergeten noch den zegen van Godt, wiens machtige handt hy in zyne verheffing bespeurde, noch de genegenheit van een ryk, dat zyn eerste erfgoedt, en ter zelve tydt zyn waarde vaderlandt was; dat, indien zyne getrouwde Schotten hem de vermeerdering van zyne grootheit niet benydden, hy van zynen kant hen verzeerde, dat hy, ver van zyne liefde tot hen te verminderen, de zelve naar mate, dat zyne macht aangroede, zou vermeerderen.* Op deze wyze verliet hy een volk, waar onder hy geboren was, en dat hem in de wieg hadt gekroont. Hy ontfing op alle wegen, daar hy doortrok, niet dan roemruchtige blyken van hunnen yver en van hunne genegenheit.

1604. Wy hebben van de akte, gemaakt in het Parlement, den 11 July des jaars 1609 te Edenburg gehouden, gesproken, waar door de voornaamsten van deze vergadering benoemt wierden om in de hoedanigheid van gezanten, met eene volkome macht bekleed om met de Engelsche gevolmachtigden aan de vereeniging van beide de ryken onder een en den zelve louverein te arbeiden, naar Engelandt te gaan, dat naar het genoegen van de twee natien uitviel.

Het jaar 1605 ging zo stil niet voorby als de III Deel.

1605. twee voorgaande. Het geschil der Presbyteri-  
aanische met de Bisschoppelyke geestelykheit was daar de oorzaak van. Maar voor dat wy tot dit verhaal komen zullen wy het vervolg van de onderneming op het eilandt Lewis, een der Hebrides, waar van wy op 't laatste van de regering van *Elizabeth* gesproken hebben\*, weder by de handt vatten.

*Norman Maklond* hadt de Schotten zo ver gebracht, dat zy hunne overwinningen en het eilandt moesten verlaten. Zy namen dit jaar voor daar wraak van te nemen. *Lumisdale* en de ridder *George Hay*, geholpen van drie heeren van het landt §, waren daar de aanvoeders van. Hunne onderneming viel wel uit; de eilanders wierden verjaagt, en om hun leven te behouden gaven zy gylelaars tot verzekering van de beloften, die zy deden, van daar nooit weder te keren. Maar de Schotten wisten zich van hunne overwinninge niet te bedienen, zy droegen geen zorg voorlyt- noch krygsbehoeften, noch om de sieden te versterken. Daarentegen versterkten zich de verjaagden dagelykch in de naburige eilanden, daar zy naar toe waren getrokken, en een middelvindende om een van deze drie heeren †, die hunne party hadt verlaten, te winnen, stelden zy hem aan hun hoofd. Zy deden hunne landing zonder tegenstandt, mitsdien al de kusten onbezett waren. Zy trokken naar de hoofdstadt, die niet beter voorzien was, en namen de zelve in. Zie daar hoe zy zich weder in hunne oude woningen herstelden, en het ontwerp der Schotische waaghalzen, in het jaar 1602 genomen, verydelden.

Om weder tot het geschil der Presbyterianen met de Bisschoppelyken te keren, de eerste dreven boven, gelyk wy hebben gezien, terwyl *Jacobus* alleen koning van Schotlandt was, hebbende geen macht genoeg om hen tegen te gaan. Hy wilde zyne macht tonen wanneer hy koning van Engelandt geworden was. De geestelykheit, te Aberdeen in de maandt van July des jaars 1604 vergadert, hadt hare vergadering tot het volgende jaar, in de zelve maandt, verschoven. De koning, onderrecht zynde, dat deze geestelykheit, die geheel uit Presbyterianen bestondt, geen ander voornemen hadt dan om de bisschoppelyke regering uit te roeien, deedt haar zyn voornemen door gemachtigden bekend maken, dat hy eenige bisschoppen en heeren van zyn hof zou zenden om in hunne kerkvergadering tegenwoordig te zyn. Ter zelve tydt verklaarde hy haar, dat zyne gemachtigden zich als middelaars in de geschillen tusschen beide de partyen zouden gedragen, verzoekende, dat de geestelykheit hare byeenkomst tot hunne komste wilde uitstellen. De leeraars waren reets vergadert, wanneer des konings begeerte hen wierdt bekend gemaakt. De meesten wilden, dat men gehoorzamen, en de vergadering opbreken zou; maar de anderen, hoewel in een kleiner getal, vervolgden hunne zittingen. De gemachtigden van zyne Majesteit † kwamen in de vergadering. Zy belastten hen te scheiden op straffe van voor oproermakers aangezien te worden; maar zy stelden alleen hunne vergadering tot de volgende maandt van September uit, het welk de gemachtigden vooreene ongehoorzaamheit aanzagen. Zy klaagden daar over aan de heeren van den Raadt, en deden den voorzitter \* gevangen nemen. Ecnige dagen

daar na vonnisten zy nog verscheide andere leeraars tot de zelve straffe, en het scheelde weinig, of deze verdeeldheit hadt een burgeroorlog verwekt. Het volk mengde zich daar onder. Het Parlement trachtte daar in te voorzien, behoudende

Doodt en lof van *Whitegift*, aartsbisschop van Kantelberg.

Spits-woord.

Afscheidspredikatie op des konings vertrek uit Schotlandt.

Antwoord des konings.

Vervolg der zaken in de Hebridische eilandten. § *Macle, Mackenzie* en *Donald Gorum*.

† *Mackenzie*.

Be-roerten tusschen de Bisschoppelyken en Presbyterianen.

Bevel van den koning aan de kerkvergadering van Aberdeen.

† De ridder *Alexander Straton*.

\* *Forbes*.



1605.

dende het gezag van den koning. De Presbyteriaansche geestelykheit hieldt zich echter, niet-tegenstaande eenige van hare leden gevangen waren, standvastig. De Roomschegezinden trachten zich van deze beroerten te bedienen: kortom, alles schein in de uiterste verwarring te zullen geraken. Maar het behaagde Godt alles zonder bloedstorting te bevredigen, zonder dat het in de macht van den koning, noch van het Parlement was de Presbyteriaansche party te dempen. De zelve heeft altydt tegen de Bisschoppelyke onder deze regering en de volgende met verscheide uitkomsten geworstelt, tot dat zy eindelyk onder de regering van *Willelm den III* het hoofdt heeft boven gehaalt. Van de kerkelyke zaken zullen wy niet verhalen dan het geen nodig is om een beter begrip van deze Geschiedenis te hebben.

Brief des konings aan de kerkvergadering.

De koning, zeer vergramt over de halfsterrigheit van de Presbyterianen, schreef hen een wydlopigen brief, daar hy zyn ongenoegen in te kennen gaf. Hy stelde zyne volstrekte macht in het werk, waar aan hy begeerde dat de geestelykheit niet minder dan zyne andere onderdanen zou gehoorzamen; daar hy byvoegde, dat echter zyne toegevendheit zo groot was, da hy over het geschil van de geestelykheit niet wilde oordeelen dan met de toestemminge der drie Staten, ten welken einde hy eene algemene vergadering tegen den laatsten July van het jaar 1606 beval te beroepen. Hy vernietigde de kerkvergadering van Aberdeen. Zyn brief was gedagtekent den 26 September des jaars 1605.

De gerechts-oeffening van den Raadt tegen de vergadering.

De geestelykheit hieldt echter hare vergadering. De heeren van den Raadt dagvaardden haar door een openbaar geschrift van den 24 October; maar zy weigerden te komen, en verachtten de wereldlyke rechtbank, dewyl dit geschil, zeide zy, zuiver kerkelyk was. Echter wilde zy het gezag der drie Staten wel erkennen. Op deze weigering verklaarde haar de Raadt schuldig aan verraadt, en deedt zes van de oproerigsten, of yverigsten, gevangen zetten.

1606. De koning verbaant de leeraars.

Het hof van Engelandt vondt het gedrag van den Raadt van Schotlandt goed, en de koning verklaarde by een openbaar geschrift van het jaar 1606 niet alleen de ongehoorzame leeraars, maar ook alle de genen, die zyn koninklyk gezag ontrent het straffen van hunne verwaandheit wilden tegenspreken, en zich tegen het genomen besluit van zynen Raadt stellen, schuldig aan gekwetste hoogheit en verstoorders van de algemene rust te zyn.

Het Parlement van Schotlandt handhaaft de bisschoppen.

In het heetste van deze beroerten vergaderde het Parlement te Edenburg, om daar een einde van te zien. Het maakte daar twee besluiten over. Het eene raakte de voorrechten van de kroon en de souvereiniteit van den koning, en het andere handhaafde de bisschoppen. Dit laatste was genaamt: *Heijstelling der bisschoppen in hunnen ouden staat*; woorden, die door zommigen wierden uitgelegt van hunne bediening en bisschoppelyken dienst, als of de zelve te voren was vernietigt geweest, in plaats dat men het moest verstaan van de goederen en inkomsten der bisdommen, die in zyn Majesteits domeinen waren ingelyft\*, en die het Parlement, dat toen zat, de bisschoppen wedergaf.

\* Zie fol. 397.

Gemachtigden van beide de partyen aan den koning.

Ondertusschen zonden beide de partyen hare gemachtigden naar Londen. De aartsbisschoppen van St. Andries en van Glasgow, nevens de bisschoppen van Orkney en van Galloway, waren van de zyde der prelaten; *Andreas Melleville* en zes andere leeraars van die der Presbyterianen. Zy kwamen aan het hof te Hampton-

court, en hadden den 22 September gehoor by 1606. den koning. Hy verweet aan de leeraars hunne ongeoorloofde kerkvergadering van Aberdeen, hunne ongehoorzaamheit aan de besluiten van den Raadt, en de verwaandheit van eenige van hen, die van zyne handeling als van eene verdrukking spraken, belastende het volk voor hunne broeders, die vervolgt wierden, te bidden.

*Melleville* antwoordde, dat 'er niets in de vergadering tegen den dienst, of de schuldige gehoorzaamheit aan zyne Majesteit was gedaan. Voorts beweerde hy, dat de zelve wettig was volgens het woordt Gods, en dat men eene diergelyke vergadering, daar niet dan van de tucht en het geloof der kerke wierdt gehandelt, niet kon veroordeelen. Zyne Majesteit beval, dat zy zich ernstig zouden beraadslagen, en hem des anderen daags, na dat zy met de bisschoppen zouden gesproken hebben, hunne gedachten naar waarheit komen zeggen. Dit uitsfel en gesprek deden hen niet van gedachten veranderen. De koning, den eenen na den anderen gehoord hebbende, berispte hen, gaf hen hun afscheidt, en verboodt hen zyn gezag bloot te stellen, niet willende, dat het zelve hun onderzoek zou onderworpen zyn. Zy bleven te Londen als in een foort van gevangenis tot het begin van het jaar 1608.

Het antwoordt des konings aan de Presbyteriaansche gemachtigden.

De beroerten vermeerderden dagelykch in Schotlandt, en de leeraars wilden in het bidden voor hunne verdrukte broeders geen verandering maken, het welk de koning voor muitery aanzag. De Raadt dagvaardde hen op nieuw, en verklaarde hen ten tweede male voor oproerigen en verraders. Zy veranderden echter de doodstraf, die zy hadden verdient, in eene uitbanning. De Roomschegezinden namen daar gelegenheit uit om het hoofdt op te steken; maar om hen te beteugelen beval de Raadt aan alle de Jesuïtische priesters uit de kweekscholen, hunne begunstigers en aanhangers aanstonts uit het ryk te vertrekken, en aan alle Schotten hen niet te verbergen, of te helpen, op straffen van zyn Majesteits ongenade.

Bevel van den Raadt tegen alle Roomschegezinde geestelyken.

Aan den anderen kant nam men verscheide leeraars, zo in Schotlandt, als in Engelandt, gevangen, en *Andreas Melleville*, die het woordt van de zes Presbyteriaansche gemachtigden hadt gevoert, wierdt naar den Tour gezonden, daar hy drie jaren zat. Wanneer hy daar uit kwam, vertrok hy over zee naar Sedan by den hertog van Bouillon, alwaar hy stierf. De Schotsche geschiedschryver beschuldigt hem, dat hy zeer kwalik met *Patrik*, aartsbisschop van St. Andries, hadt gehandelt, en indien ik niet wist, zegt deze verstandige schryver, dat men de uitkomst der gevallen aan Godt moet toeschryven, zou ik de ongelukken van *Melleville* als eene straf voor de kwade behandeling, die hy aan dezen prelaat hadt bevezelen, aanzien.

Leeraars gevangen.

De koning, die de rust in de kerk wenschte herstelt te zien, beriep eene algemene vergadering, aan welker goedvinden de Presbyterianen hadden beloofd zich te zullen onderwerpen. De opening daar van geschiedde te Lithquo. Zy stuitte, of stilde de beroerten door eene verzachting, waar in het gezag des konings, zonder dat der Presbyterianen te kort te doen, wierdt bewaart. Zy bleven hunne bedieningen waarnemen; maar hen wierdt verboden eenige kerkelyke vergadering te houden tot dat zyne Majesteit een voorzitter naar zyn welgevallen zou verkozen hebben.

Algemene vergadering te Lithquo.

Deze vergadering, gehoord hebbende het voornemen van de Roomschegezinden onder hunne drie hoof-



1606. hoofden, de graven van Huntley, van Arrol, en van Angus, besloot, dat men zyne Majesteit zou verzoeken deze heeren; nevens hunne gemalinnen, in sterke plaatsen op te sluiten, om hen in de gronden van den hervormden Godsdienst te onderwyzen, en buiten staat te stellen verder oproeren by andere te verwekken.

Zyne Majesteit keurde het besluit van de vergadering goed. Hy verzachtte de verzending der drie Roomschegezinde heeren, zich vergevoegende met hen het landt tot eene gevangnisse te geven, zonder hen in steden te doen opsluiten. Ten aanzien van de Presbyterianen betuigde de koning, dat hy hen mistrouwde. Zy hunkerden te zeer, zeide hy, naar eene regering, die naar een gemenebest geleek, om eene oprechte onderwerping aan het koninklyke gezag van hen te hopen.

1607. Die van Perth en Fife bleven hunne vergadering houden, de eersten in de maand van Maart, en de anderen in die van April. Zy verkozen daar een voorzitter, zonder zich naar de besluiten van de vergadering te Lithquo te gedragen. Maar de Raadt dagvaardde de eenen zo wel als de anderen; vernietigde hunne beeraadslagingen, en deedt de vergadering scheiden.

1608. Het hof in het tegendeel, als of het de strafheit van den Raadt wilde verzachten, ontloefde de gevangene leeraars, die de Presbyterianen hem hadden gezonden, na dat zy beloofd hadden de regering te zullen gehoorzamen, en vredig in hunne huizen en kerken te leven. Maar Jakob Melleville, neef van dezen Andreas, die zyne dagen te Sedan ging verstyten, stierf te Barwik. Zyn verstant en zyne gemarigtheit wierden geprezen: men beschuldigde hem alleen, dat hy te vast de belangen van zynen oom aankleefde.

Gedurende deze geschillen van de geestelykheit was 'er een veel bloediger onder den adel. Al de zorg, die de koning gedragen hadt om den haat tusschen de huizen uit te doven, was van geen ander uitwerkfel dan dat hy den zelven voor eenige jaren opschortte. Die van *Lindsay* en van *Crauford* vernieuwden hunne verbittering, en de oudite van dit laatste huis \* wierdt door *Lindsay*, die de doot van zynen oom wreekte, omgebracht. Ter zelve tydt wierdt Mylord *Johnston* door Mylord *Maxwel*, die voor eenige jaren het gerecht ontvluchtte, dood gestoken: doch in het Noorden van Schotland, daar hy zich hadt verborgen, gevangen genomen zynde, wierdt hy den 21 May des jaars 1613 te Edenburg onthalt. Dus was het einde van dezen ongeruilen en woelachtigen geest, een groot voorstander van het Pausdom, en onverzochlyk in zynen haat.

De algemene vergadering te Lithquo kwam weder te zamen, daar de Presbyterianen zo wel als de Bisschoppelyken tegenwoordig waren; zo dat men niet twyfelde, of de verzoening zou tusschen de twee partyen worden getroffen, dat nog meer bleek in een smeekfschrift, aan zyne Majesteit, door beide de partyen ondertekent, overgelevert, waar in zy zyne Majesteit gezamentlyk verzochten hunnen yver tegen de ondernemingen der Roomschegezinden te willen ondersteunen. Deze laatste vermenigvuldigden zeer in het Noorden van het ryk, en de graven van Huntley, van Arrol en van Angus waren op nieuw opgestaan. De eerste wierdt, na dat hy was gedagvaard, en niet hadt willen verschynen, uit de kerk gebannen, en men beval, dat men zyn rechtsgeding en dat van de twee anderen zou opmaken. Zyne Majesteit by eene

1609. *III Deel.*

gehoorgeving aan hunne afgezonden te Hamptoncourt op den 10 September des jaars 1609 bewilligde in dit voornemen, en bekrachtigde hunne zittingen en hunne akten. Op hunne wederkomst was de Raadt van Schotland met deze vergadering eensgezind, en belaste, dat de drie graven gevangen zouden genomen en naar Sterling, Edenburg en Dumbarton gebracht worden.

Men ontdekte dit jaar het gedrag van den geheimschryver, daar wy op zyn plaats van gesproken hebben \*, die aan paus *Clemens* den VIII een valschen brief op den name van den koning hadt geschreven. Het antwoordt van den kardinaal *Bellarmin* op de verdediging van zyne Majesteit aangaande den eedt van opperhoofdigheit gaf aanleiding tot deze ontdekking. De kardinaal beschuldigde den koning *Jacobus* van ongestadigheit, en dat hy te onrecht onvernoegt was over een paus, aan wien hy zelf hadt geschreven wanneer hy hem den bisschop van *Vaifon* † tot den eersten kardinaalshoedt, dien zyne Heiligheit mogt begeven, aanbeval. Dit verwyfte bitterde den koning tegen een geheimschryver, die hem hadt verraden. Tot nu toe hadt hy het ontkent, en zich daar mede te vrede gehouden; maar om den laster van *Bellarmin*, gegrond op dezen brief, weg te nemen, begeerde hy, dat men den schryver daar van zou straffen. De Raadt van Engelandt, daar deze geheimschryver in was, dewyl hy door zyne bediening altydt omtrent den koning moest zyn, nam daar kennis van, en zou hem gevonnist hebben, indien de zegelbewaarder hen niet hadt getoont, dat de gevangen tot hunne rechtbank niet behoorde, maar dat men hem naar Schotland moest zenden. Hy wierdt daar niet zachter gehandelt. Inderdaadt, zyne misdaadt was onvergeeflyk. Hy bekende zelf schuld, en verzocht genade van den koning, zeggende tot zyne verschoning, dat hy zich door zynen neef, den ridder *Eduard Drummond*, hadt laten verleiden, zonder dat hy eenig kwaad voornemen daar mede hadt gehad. De rechters namen daar geen genoegen in, en veroordeelden hem om onthaltte worden. Maar op het verzoek van de koningin schonk de koning hem het leven, met verbeurdmaking van zyne goederen: zelfs wierdt hy na eenigen tydt ontslagen, en stierf van droefheit in zyn huis te *Balmerinoch*. Hy was van het huis van *Elphinston*, en voerde den naam van Mylord *Balmerinoch* naar den naam van dat landt, dat in eene barony was verandert.

Daar was geen schyn van nieuwen opstandt in Ierlandt. Mylord *Montjoy* hadt den oproer gedempt, en de onverzettelyke graaf van *Tyrone* hadt zich gelyk de anderen onderworpen, gereed om naar Engelandt te gaan, en de genade van *Elizabeth* af te smecken, wanneer deze vorstin kwam te sterven. Hy was in de zelve gedachten omtrent haren opvolger, wachtende alleen naar den onderkoning, die hem zou versellen. Behalven dat de Ieren, yverzuchtig over de eer van hunne natie, voorgaven zich tot de Engelsehe regering niet te kunnen gewennen, om dat zy geen vrend juk konden verdragen, was men van gevoelen, dat zy verheugt zouden zyn een vorst van hun bloedt den troon te zien bekleden; een vorst bygevolg, die hun natuurlyke souverein door zyne geboorte zo wel als door het recht van de kroon van Engelandt was: want Ierlandt beweert, dat het koningen aan Schotland heeft gegeven, en dat *Fergus* de I, van wien zy sedert meer dan twee duizend

1603. *Gefchiedenis van Ierlandt door Cox.*

Dddd 2 ja

Valfche brief op den name van den koning *Jacobus* aan den paus geschreven. \* Fol. 510 en 534.

† in het graafschap *Venaissin* in Frankryk.

Rechtsgeding van den geheimschryver, die den brief hadt geschreven.

Gefchil tusschen den adel.

\* Mylord *Spau.*

De vergadering van Lithquo doot de graven van Huntley van Arrol en van Angus gevangen nemen.



1603. jaren zyn afgedaalt \*, een Iersc prins, zoon van den koning *Ferquard*, is geweest, dat de Schotische geschiedschryvers niet tegenspreken. Wie zou dan niet gedacht hebben, of het verdrag, met Mylord *Montjoy* gemaakt, zou ten volle standt grypen, en de Ieren zouden blyken geven van hunne trouwe en van hunnen yver aan een vorst, die met hen door het bloedt verbonden was, voor dat hy het door de kroon wierdt? Het was nochtans gansch anders; het volk, aan den Roomschen Godsdienst, zelfs tot verwoedheit toe, overgegeven, zondt om raad by de hogescholen van Salamanka en van Valladolid, om te weten, of het een Protestantsch vorst zou gehoorzamen, gelyk wel eer de Romeinen naar de godspraak van Delphos zonden, voor dat zy een besluit omtrent vrede of oorlog namen. Het antwoord gekomen zynde verstondt men, dat zy hadden gezegt, dat het zeer verdienstelyk was den grave van Tyrone in den oorlog by te staan, dien hy tegen de Engelschen niet dan met goedvinden van den paus hadt ondernomen, en dat het in het tegendeel eene dodelyke zonde was de ketters tegen hem te dienen. Zy besloten zich op nieuw zamen te verbinden om hunne altaren te herstellen. De graaf van Tyrone, op wiens gedrag de onderkoning het oog hielt, die hem naar Engelandt moest geleiden, wachtte zich wel deel in dezen oproer te nemen; maar men zag in het vervolg, dat de zelve hem niet hadt mishaagt: alle de beleeftheden van den koning *Jacobus* konden niet beletten, dat deze trouwloze zich eenigen tydt daar na niet weder aan het hoofd der oproerigen stelde.

Voor dat dit gebeurde, en om dat hy zich in de tegenwoordigheid van Mylord *Montjoy* niet dorst bloot geven, liet hy door anderen toebereidselen tot een opstandt, die van alle kanten begon, maken, en wel zo, dat kapitein *Morgan* den 11 April te Cork aangekomen zynde, om de komst van den koning *Jacobus* tot de kroon bekend te maken, de opperschoot zich daar tegen stelde, en tydt verzocht om daar over raad te plegen. *Morgan* antwoordde hem: *Daar is geen raadpleging van noden, die van Dublin hebben al geboorzaamt. Hanne al te grote voorbarigheid, antwoordde de opperschoot, moet men ons tot geen voorbeeldt opdringen; het is ben niet wel bekomen, dat zy den bedrieger Perkin \* erkennen.* Deze gelykenis was zeer schimpig, en de reden ten uiterste stout; maar komende van woorden tot de daadt liep hy met al de Roomschegezinde burgers naar de kerken; nam daar al de tekenen van den hervormden Godsdienst, die daar in geoeffent wierdt, uit, en deedt de zelve door hunne priesters weder inwyden. Zy bragten de beelden en schilderyen van hunne heiligen daar weder in; doodden een leeraar; kwetsten een bediende van den bisschop, en pleegden nog veel meer geweld.

\* Zie de regering van Henrik den VII fol. 31 en 54.

Die van Waterford deden niet minder, en na eene oproerige predikatie van den leeraar *White*, die de overledene koningin by *Jezabel* vergeleek, deden zy de Mis in de hoofdkerk van de stad. Limmerik deedt insgelyks; de altaren wierden herstelt, en de Roomschegezinde leer weder ingevoert.

Het was te duchten, dat gansch Ierlandt dezen stroom zou volgen; maar Mylord *Montjoy* voorzag daar zo wel in, en wierdt door zyne stedehouders zo wel geholpen, dat zy deze muiteryen zo haast dempten, als zy ontstonden. Die van Waterford weigerden echter de poorten voor

zyn volk te openen, willende niemandt dan hem en die van zyn huis inlaten, geground op zekere opene brieven, die zy zeiden van den koning *Jan* gekregen te hebben. Maar de onderkoning liet hen weten, dat hy met het zwaardt van den koning *Jacobus* de brieven van den koning *Jan* zou vericheuren, hunne stad tot den grondt uitrociën, en de zelve met zout bezaaien. Deze dreigementen maakten, dat zy hem de sleutels bragten.

Die van Cork volgden hun voorbeeldt in onderwerping, gelyk zy in oproer hadden gedaan. De trotiche brief, dien de onderkoning den 4 May aan hen uit het leger voor Waterford schreef, benam hen den moedt. Zy dorsten hem niet afwachten. *Het geen men my van weve ongeboorzaamtheit heeft gezegt, zeide hy, verwondert my, niet wetende op wat wyze ik u zal schryven. Zal het zyn als aan onderdanen? Gy hebt daar de boedanigheid van verloren. Ik wilde wel, dat ik niet gedwongen was u oproermakers te noemen. Haast u met tot wven plicht weder te keren, en stelt u zelve in dien staat, dat gy de goedheit des konings waardig zyt, voor dat ik kom om u zyne wraak te doen gevoelen.*

Hy volgde kort op dezen brief, en deze verwoede burgers, die gezworen hadden geen koning te zullen erkennen dan die door den paus was goed gekeurt, geverft met het bloedt van een vermoorden leeraar, en gereed om het zelve met alle de Hervormden te doen, zagen niet zo haast het koninklyke leger aan den voet van hunne muren genadert, of zy gaven zich op bescheidenheit over. Het stondt den onderkoning vry eene voorbeeldelyke strafoeffening te doen; maar hy vergeenoegde zich met alleen drie van de schuldigten te bannen.

Limmerik was nog over. Deze stad, die door de Shanon tot een eilandt wordt gemaakt, en aan het vaste landt niet vast is dan door twee stene sluizen, schein door hare welgelegenheit de krygsbenden van den onderkoning te trotseeren. Zy hadt echter geen meer moedt dan de andere steden, en omze te veroveren was het alleen nodig haar te naderen.

Na deze verrechtingen keerde de onderkoning naar Dublin, en daar brieven vindende om naar Engelandt te keren, gaf hy de regering aan den ridder *George Cary*. Voor dat hy vertrok deedt hy eene algemene kwydschelding af kondigen, om des te beter de algemene rust te verzekeren, winnende allengskens verder door zyne goedheit de genen, die hy door macht, of door vreze onderwerpelyk hadt gemaakt. Hy ontving voor zyn vertrek opene brieven van den Lord stedehouder; een tytel, veel aanzienlyker dan die van Lord gemachtigde, met welken hy als landvoogdt, of onderkoning hadt te werk gegaan.

Hy ging op het laatste van May onder zeil, met zich nemende, gelyk wy hebben gezegt, de graven van Tyrone en *O-Donel*. De koning betoonde veel beleeftheit aan deze twee hoofden van hunne natie: hy maakte den laatste graaf van Tyrkonel, en vermeerderde de domeinen van zyn graaffchap. Maar deze wilde menschen schieven aan de vreze, die men voor hen hadt, de eer toe, die zy alleen aan de goedheit van den koning verschuldigt waren. Zy, daar op te moediger wordende, dorsten de stoutheit hebben van de herstelling van den Roomschen Godsdienst te eischen. De koning wees zulks van de handt, en liet hen weten, dat hy dit niet kon toestaan zonder nieuwe beroerten in het ryk te veroorzaken. Hy verzachtte echter de strengheit van

1603.

Waterford geboorzaamt.

Vertrek van Mylord Montjoy uit Ierlandt.

Wilde aardt van de graven van Tyrone en van Tyrkonel.



1603. van de wet, en zag de oeffening van den Room- schen Godsdienst door de vingeren, om niet te zeggen, dat hy den zelven opentlyk toefstondt.

1604. Den 3 February des volgenden jaars deedt de ridder *Arthur Chichester* den eedt als Lord gemachtigde. Weinig dagen daar na misbruikten de Ieren de goedheit van het hof. Niet te vrede met eene openbare belydenis van hun geloof te mogen doen, gaven zy hun voornemen te kennen, om het zelve wederom in zynen ouden luister te herstellen, gelyk hun geschied- schryver \* zich uitdrukt. Zy wierden door hunne priesters aangemoedigt; matigden zich de vryheit aan, de mening van den Raadt anders uit te leggen, verplichtende het volk hun gezag op straffe van de verdoemenis te erkennen, waart door de genen, die te voren in de Engelsche kerk gingen, daar niet meer in kwamen; men herbouwde de Roomsche kerken; men verbeterde de kloofiers, en men zondt de jeugd over zee om in de kweekfcholen opgevoed te worden, daar hen niet anders dan de geest van oproer en afkeer tegen de regering wierdt ingeblazen.

1605. Deze vryheit verplichtte den Raadt van Dublin den 4 July des jaars 1605 een gebodt af te kondigen, waar door al de priesters het ryk, ten zy, dat zy zich de wet onderwierpen, wierdt ontzegt. Die wegtrokken klaagden over de strafheit van dit bevel. Het was nochtans onder zeker beding: zelfs wierdt het met zo veel zorgeloosheit uitgevoerd, dat de genen, die blyven wilden, geen schade noch aan hunne goederen, noch aan hun lyf leden, uitgenomen die als verspieters of zendelingen van den paus te werk gingen.

Het hof van de bank des konings vernietigde dit jaar de hatelike wetten van *Tanistria*, en van *Gavelet*, of van *Gavelkind*, en de Ieren waren verplicht zich aan de wetten van Engelandt te onderwerpen, volgens de wet van *Painings* †. De eerste dezer woefte gewoonten gaf, gelyk wy elders hebben gezegt, de opvolging van de Pairschappen niet aan den naaften erfgenaam, maar aan den machtigsten. De tweede deelde het landt van minder waarde te gelyk onder de wettige en onwettige kinderen, met uitsluiting van de dochters: het zy deze naam van eenen *Gavelet*, een Angel- Sax, gelyk eenigen willen, afkomstig is, het zy men, volgens anderen, deze bewoording van *Gavelkind* van drie Engelsche woorden \*, dat eene gelyke deling onder de kinderen betekent, moet afleiden. Zelfs vindt men eenigen, die zeggen †, dat de zelve onder de leenheeren in gebruik was, die de landen van hunne leenmannen niet alleen onder de kinderen van den overleden, maar ook onder zyne nabestaanden verdeelden.

1606. Op het laatste van het jaar 1606 betrapte men een priester binnen de stad Dublin, genaamt *Robert Lalor*, die den tytel van algemeen plaats- houder \* van Dublin en andere bisdommen van de provincie van Leinster voerde. Nademaal hy zich tegen het verbodt schuil hieldt, en daarenboven werkte om de opperhoofdigheit van den koning te vernietigen, om die van den paus te doen boven dryven, was hy de straf der wet onderworpen. Men hieldt zich echter te vrede met hem den eedt van getrouwheit en gehoorzaamheit te doen afleggen, het welk hy vrywillig deedt; maar naderhandt met zyne onderwyzingen voortgaande, en trachtende zynen eedt door dubbelzinnigheit te loor te stellen, zeggende, dat hy door het gezag van den koning geen

ander hadt verstaan dan dat over het wereldlyke, 1606. behoudende de macht over het kerkelyke voor den paus, wierdt hy volgens de wet veroordeelt. Des niettegenstaande handelde men ook dit maal genadiger; men hieldt zich te vrede hem schuldig verklaart te hebben, zonder het vonnis uit te voeren.

De goedheit des konings ging nog verder; op het bericht, dat hy van deze gerechtsoeffening kreeg, engelovende, dat hy de gemoederen door zachtheit meer dan door strafheit zou winnen, zondt hy brieven van kwydschelding, met het groot zegel van Engelandt bekrachtigt, waar in hy de Ieren niet als een koning, maar veel eer als een vader handelde. Hy vergaf niet alleen al het voorledene, maar herstelde hen daarenboven in hunne landen, ontsloeg hen, die verzuimt hadden hem hulde te doen, en het recht van *toelating*, dat zy hadden verbeurt, te betalen, daar hy hen echter, zonder dat zy een nieuwen tytel nodig hadden, in handhaafde.

Deze toegevendheit bedorf alles; de Ieren be- waarheeden het spreekwoordt, dat langen tydt geleden ten hunnen aanzien was gemaakt, na- mentlyk: *Zalft een schurk, hy zal u beledigen: beledigt een schurk, hy zal u zalven* \*. Mylord *Montjoy* hadt hen te onder gebragt; hy vervolgde hen zonder ophouden. De koning maakte door zyne mildheit en beleeftheit, dat zy weder tot hunnen oproer keerden. Wanneer hy de hoofden van deze trouwloze natie zyne goedheit bewees, ontdekte men eene nieuwe zamenzwe- ring van de graven van Tyrone en van Tyrkonel, zo haast zy van Engelandt waren wedergekeert, zynde van *Mak-Guire* en verscheide anderen ondersteunt. De drie hoofden vluchtten naar Spanje, niet alleen om daar eene verblyf plaats te zoeken, maar om dit hof aan te moedigen hen zulk een bystandt te geven, die bekwaam zou zyn hunne party niet alleen te doen boven dryven, maar zelfs om het ryk te vermeerderen.

Zy bleven niet in gebreke te zeggen, dat zy om de vervolging waren gevlucht, om zich voor martelaren van het Roomsche gelove te doen doorgaan; maar de koning, zich met Spanje niet willende verwarren, en daarenboven zyn gedrag voor gansch Europa verantwoordt, en tonen, dat hy hen niet hadt vervolgt, deedt den 15 November des jaars 1607 eene verklaring afkondigen, waar in hy hen en zyn gedrag wereldkundig maakte. Hy stelde hen daar in als oproerigen, gelyk zy inderdaadt waren, ten toon, als onverzoenlyke vyanden van zyn koninklyken persoon, niet uit hoofde van den Godsdienst, maar uit haat, dien zy het Engel- sische bloedt, daar hy uit gesproten was, toedroegen; een haat, die zo verwoed was, dat zy gezworen hadden nooit de wapenen neder te leggen ten zy zy al de Engelsche volkplantin- gen hadden uitgeroeit, en, gelyk zy zeiden, Ierlandt bevryd van het juk van deze vremde na- tie. Zyne Majesteit daarentegen betuigde zyne oprechte mening om hen wel te handelen, indien zy in rust bleven; dat hy alle hunne misdaden, indien zy aan die van gekwetste hoogheit in den hoogsten graadt niet schuldig waren, zou vergeten, en alle de Roomschegezinden, die de regering niet meer beroerden, kwydschelden.

In het begin van het jaar 1608 kwam de rid- der *St. Leger*, afgezonden van den Lord ge- machtigde, te Londen om het hof eene nieuwe zamenzwering bekend te maken. De Ieren, door de straffeloosheit van hun voorgaande be- dryf aangemoedigt, weigerden den eedt van op- perhoofdigheit te doen. Zy wierden door de

Kwyds- schelding des ko- nings aan de schul- dige Ieren.

Nieuwe zamenzwe- ring.

\* *Ungentem punit, punitem, tibi erim, cui ungit.*

1607. Verkla- ring des konings tegen de zamenzwe- ringen.

1608. Vervolg van de zamenzwe- ring.

trek My- rjog et.

de de ven rone van tho-



1608. *O-Mores* en de *O-Connors* ondersteunt. De jonge *Cahir O-Dobarty* stelde zich aan het hoofd van de stoutmoedigsten. Hy was niet meer dan een en twintig jaren oud. Zyne geringe ontvinding moest hen belet hebben hem het bevel over hunne benden te geven, indien zy niet al zo verwoed, als hy, waren geweest. De hoop van een haastigen bystandt van het Spaansche hof, daar zy door de graven van Tyrone en van Tyrkonel van wierden verzekert, deedt hen het verwaande besluit nemen om den oorlog, zonder hunne macht eerst te onderzoeken, te beginnen. Zy gingen alleen met hunnen haat en met hunne verwoedheid te rade. Zy trokken in het veldt, overrompelden *Derri*, dat zy verbrandden, en doodden den ridder *George Paulet*, die daar het gebiedt in hadt, nevens alle de Protestanten, uitgenomene vrouw van den bisschop, die zich voor veel geldt vry kocht. Zy vermeesterden ook *Kilmore* door verraadt, en verbrandden twee duizend ketterische boeken, gelyk zy de boeken der Hervormden noemden. Zy weigerden het geldt aan te nemen, dat hen voor der zelve behoudenisse wierdt aangeboden. Zy wierden door hunne geestelykheit aangemoedigt, die hen van de kroon der martelaren, indien zy in den opstandt kwamen te sneven, hadt verzekert. Deze laatste stadt wierdt zelfs eerst door de grootste trouwloosheit des werelds vermeestert. *O-Dobarty*, die zich nog niet hadt verklaart, verzocht kapitein *Hart*, die daar het bevel in hadt, ten eten. De maalydt geëindigt zynde, openbaarde deze Ier zyn voornemen, en dreigde *Hart*, dat hy hem, nevens zyne gemalinne, die mede op deze maalydt was, het leven zou benemen, indien hy de plaats niet in zyne handen overgaf. Gelyk hy hem nu daar toe niet kon krygen, sloot hy hem in een kamer op, en nam zyne vrouw, zeggende, dat zy hem naar *Kilmore* moest geleiden, indien zy haar mans leven wilde behouden. Zy hadt geen moedt, of stoutheit genoeg om dit te weigeren; zy bragt dezen muitmaker voor eene der poorten van de stadt, belastende aan de bezetting, die hare stem kende, de poort te openen. De verrader, verselt van zyne soldaten en van zyne moordenaars, vloog met haar in de stadt, deedt de bezetting de wapenen nederleggen, en spaarde het leven van den broeder van deze vrouwe niet, die alleen gekomen was om zyne zuster te bezoeken.

De plundering van *Derri* volgde kort op die van *Kilmore*, dewyl het op den volgenden dag geschiedde. Het was toen een slechte plaats, aanzienlyk alleen door de twee kasteelen van *Dunalong* en van *Lifford*, die de zelve verdedigden; maar in het vervolg maakte de Engelsche volkplanting van *Londen* daar eene schone en sterke stadt van, die men den naam van *Londonderri*, genomen van den naam van *Londen* en van dien

\* *Derri* der stadt \*, gaf.

*Gansch Ierlandt*, trotsch op dezen goeden uitslag, stont van alle kanten op, en voegde zich by zynen jongen veldoverste, dien het als een heldt aanzag. Zyne verrechtingen door zyne stoute ondernemingen kwamen met de verwachtinge en de genegenheit der Ieren zeer wel overeen; en indien een ongelukkige slag hem in het midden van zyne overwinningen, of verwoedheit niet hadt doen sneuvelen, zou hy een gedeelte van het ryk in de asche hebben gelegd. Gelukkig voor *Engelandt*, dat hy door een snaphaan, die onvoorziens afging, wierdt gedood; en met zyne doot eindigden de oproeren. Het geduld van den koning was door een opstandt, zo onvoorziens en zo onverwacht, en na zo veel goed-

heit hen bewezen te hebben, ten einde. Hy gaf de schuldigen aan de strengheit van de wet over, en het Parlement ontnam hen meer dan vyf honderd duizend morgen lands in de graafschappen van *Dongal*, *Tyrone*, *Colran*, *Fermagh*, *Cavan*, en *Armach*, in de provincie van *Ulster*.

Het jaar 1609 ging stil door, en wierdt met het verdeelen van deze landen en het verbeteren van de ongeregeldheden in de provinciën, waar in de zelve waren ingesloopen, doorgebracht. Maar dewyl dit niet dan in het volgende jaar geschiedde, zullen wy het verhaal daar van tot dien tydt toe uitsstellen.

Wy hebben de zyde-wevery in het jaar 1609 in *Engelandt* herstelt gezien. De zelve wierdt in *Vrankryk* onder *François* den I in de provincie van *Touraine*, na dat zy alvorens in de provincie van *Languedok* was begonnen, voortgezet. *Henrik* de IV wilde de zelve in het jaar 1603 te *Parys* overbrengen. Hy liet daar toe vertrekken in de *Tuillerie* en in de kasteelen van *Madrid* en van *Fontainebleau* gereed maken, om daar zy-wurmen in aan te kweken. Hy beval witte moerbezie-bomen in de naburige parochiën tot hun onderhoudt te planten. Men hadt aangemerkt, dat het gebruik der zyde stoffen, zo gemeen by de *Persianen*, van den tydt hunner oude regering door de *Romeinen* was verwaarloost, wanneer zy hunne overwinningen in het Oosten voortzetten, als niet passende aan krygslieden, die deze vertierfelen der vrouwen niet voegen. Het was eerst ten tyde van *Justiniaan* dat de zyde stoffwevery in klein-*Asië* en *Griekenlandt* begon, van waar zy niet dan na verloop van eenige eeuwen † in *Sicilië* en *Kalabrië* overkwam. Vervolgens zich over *gansch Italië* en *Spanje* verspreidende kwam zy in de *Zuider provinciën* van *Vrankryk*.

Wy hebben van het gezantschap van *Rosni* naar *Londen* gesproken. De *Geschiedenis* van *Vrankryk* geeft ons eenige byzonderheden daar van aan de handt, die onze opmerking verdienen. *Henrik* de IV was van voornemen het huis van *Oostenryk* binnen de palen van *Spanje* en van zyne erfelyke landen in het *Duitische Ryk* te brengen. Met dat inzicht maakte hy een bondgenootschap met zyne naburen, waar door hy het te gelyk de *Indiën* en de *Nederlanden* trachtte af te nemen. *Rosni* was gelast daar van kennis aan den koning *Jacobus* te geven, indien hy hem daar toe geneigt vondt, en, indien hy het tegendeel bespeurde, het zelve voor hem te verbergen. De gezant vondt dezen vorst zeer schroomachtig, zegt de geschiedschryver \*, een groot prater, groter liefhebber van de geschillen der Godgeleerdheit dan van den oorlog, en die zich zo vast niet op den troon van *Engelandt* dacht te zyn, dat hy den *Katholyken koning* zou durven te onvriendt maken; zo dat de uitkomst van deze onderhandeling alleen bestondt in een bondgenootschap, waar van wy reets gesproken hebben. Men weet ook uit de aantekeningen van dezen staatsdienaar, naderhandt met den name van *Sully* bekend, dat hy nog een byzonder verdrag sloot, waar by de twee koningen zich verbonden de *Vereenigde provinciën* in hunne bescherming te nemen, zich verplichtende de zelve krachtadigen bystandt te zenden, waar van het volk in *Engelandt* geligt, en door *Vrankryk* betaalt zou worden. Zy verbonden zich ook, indien de zelve van *Spanje* wierden aangetast, hem een krachtigen oorlog, *Henrik* in de *Nederlanden* en in de *Midlandische zee*, en *Jacobus* in *Spanje* en in *West-*

1608. Verbeurdmaking der landen van de oproerigen.

1609.

1603. *Thommas Mezery*. Het Leven van *Henrik* den IV door den bisschop van *Rhodes*. *Bentivoglio*.

Het gebruik van zyde in *Europa*. \* *Alidus* door *François* den I genoemd, die het deedt bouwen, om het woordt, aan *Karel* den V gegeven, te loot te stellen.

† in het jaar 1130. Byzonderheden van het gezantschap van *Rosni*.

\* *Mezery*.

Be-droefde uitvoeringen van de samen-gezwoeren.



1603. West-Indië, aan te doen. Dit verdrag hadt geen voortgang om een ganfch tegenitrydig verbondt, dat de laafte kort daar na met den Katholyken koning maakte.

De Gereformeerden kwynden in Vrankryk, ziende hunne dienften vergeten. De koning, voor wien zy alles hadden opgezct, gaf hen ten prooi van hunne vyanden. De hertogon van Bouillon en van Tremouille, *du Pleffis Mornai* en *Lesdiguières* waren aan het hoofd der Hervormden. Om hen van den byftandt van *Tremouille*, een yverig Proteftant, te beroven, gaf de koning aan *Rosni* het landvoogdyfchap van Poitou, ten einde hy de achtung van den eerften, naardien zy van een geloof, maar geflagene vyanden waren, zou te onderbrengen. De Hervormden zagen geen hulp dan in hunne ftandvalligheit en vereeniging. Ten dien einde hielden zy eene kerkvergadering te Gap in het Dauphiné, waar in zy de Hervormden met die van de Augsbürgiche geloofsbelydeniffe trachtten te vereenigen, hebbende daar mede eenige Duitsche leeraars van het eene en het andere gelove met dit oogmerk toegelaten. Daar wierdt befloten gelykerhandt te arbeiden om den paus zyn aanzien te benemen. Men maakte een artykel, waar by hy voor den Antichrift wierdt verklaart. De gezant van den paus te Parys maakte daar grote opfchudding over, en op zyne klagten verzocht de koning aan de Hervormden dit befluit in te trekken; maar hy kon niet dan eene uitftelling daar van verwerven. Het zelve wierdt vier jaren daar na in hunne kerkvergadering, te Rochel gehouden, op nieuw bevestigd.

1604. De doodt van *Tremouille*, in het jaar 1604 voorgevallen, was voor hen een onherftelbaar verlies. Men geloofde, dat de zelve niet natuurlyk was; de trekkingen, die hy na de maalydt, daar hy door *Rosni* op verzocht was, kreeg, hieldt men voor verdacht. Hoe het zy, het hof, dat zyne bekwaamheit en zynen yver voor zynen Godsdienst en voor de vryheit vreefde, was niet droevig over zyne doodt.

Het inroepen der Jefuiten in Vrankryk was een der voornaamfte gevallen van dit jaar. Het Parlement, dat hen in het jaar 1595 door het vonnis, tegen hunnen leerling *Jan Chastel* uitgefproken, gebannen hadt, trachtte te vergeeffch hunne herftelling te beletten. *Achilles van Harley*, eerste voorzitter, deedt aan het hoofd van de afgezondenen uit het Parlement eene aanspraak aan den koning, dien hy door zyne redenen overtuigde; maar deze vorft dorft, of wilde zyn woordt, dat hy aan deze vaders gegeven hadt, niet herroepen; zo dat, zegt de Fransche gefchiedfchryver \*, de fchande van hunne verbanning alleen diende om de eer van hunne herroeping te vermeerderen. Zelfs raakten zy in het volgende jaar in zo veel aanzien, dat zy het gedenkteken, ter gedachteniffe van den moordt, aan eenen van hunne fcholieren begaan, opgerecht, weg kregen. Aan de eene zyde van dat gedenkteken ftondt het vonnis van den moordenaar en hunne verbanning, en aan de drie andere zyden zag men opfchriften in rym en onrym, die zeer fchandelyk voor hen waren. Door het vernietigen van dít gedenkteken wiffen zy de gedachtenis daar van in vergetelheit te brengen, en waren zo behendig, dat zy zekere voorwaarden, begrepen in het gefchrift om hen in toom te houden, tot hun voordeel draaiden. Zy waren verplicht altoos een Jefuit, een Franfchman van geboorte, behoor-

lyk van de anderen gemachtigt, in het gevolg van den koning, als gyelaar voor hunne trouwe, te laten blyven. Maar in het gevolg wiffen zy het zo te maken, dat zy altydt een biechtvader aan den koning en zynen opvolger gaven, waar door zy ten eenemaal meeter van zyne gemoedsbewegingen waren.

Men heeft federt dezen tydt kunnen zien by het geval met den vader *Cotton*, den eerften van deze beftierders, waar toe zy bekwaam zouden zyn. Dit is eene zaak, die men nauwlyks zou kunnen geloven, indien zy niet van een geloofwaardig fchryver † verhaalt wierdt, die niets vermeldt dan daar hy zelf ooggetuige van is geweest. Daar was dit jaar in het dorp Gerbigni, zes mylen van Amiens, eene jonge dochter, genaamt *Adriana du Fresne*, van een bozen geest bezeten, de welke men bezig was te bezweren in het kloofter van *St. Vibor*, in de voorftadt van de ftadt, daar men haar naar toe hadt gebracht. Gedurende twee maanden gaf zy het verftandt of de nieuwsgierigheit van vele menfchen werk. De vader *Cotton* was mede onder dit getal. Hy kwam alleen in het vertrek, daar de bezetene in was, met het boek der bezwering, dat iemandt van zyne vrienden hem hadt geleent, in de handt. In het zelve hadt hy een papier gelegt, waar op hy de vraagpunten, die hy deze dochter, of den Duivel, die door haar fprak, zou voorleggen, gefchreven hadt. Daar waren vele, die het noodlot van den koning, van het ryk, van de verfcheide Godsdienften, den Roomschegezinden en den hervormden, van verfcheide heeren van het hof, van het genootfchap der Jefuiten, en van hunnen overfte\*, korteling naar Spanje vertrokken, raakten. Hy wilde ook weten, wat Geneve befchoren was; op wat wyze men den koning van Engelandt en zyn ryk zou kunnen bekeeren, en den Turk overtuigen, of uitrocien. Maar niets was aardiger dan zyne vraag aan den vader der leugenen om hem de onwederfprekelykthe plaatsfen uit de Schrift, waar mede het vagevuur en de aanroeping der heiligen konden valtgemaakt worden, aan te wyzen. Men zegt het antwoordt niet, dat de vader *Cotton* op zulke vrende vragen ontving. Gelyk dit zonder getuigen tuffchen hem en de bezetene voorviel, is dit geheim verborgen gebleven. Maar door zyn eigen fchrift zyn zyne vragen voor den dag gekomen; ten minfte, men vindt zyne handt gefchreven op het papier, daar wy van gefproken hebben, dat hy bygeval in het boek der bezweringen hadt laten fteken, wanneer hy het aan *Gillot*, Raadsheer van het Parlement, die het aan hem hadt geleent, wedergaf. Maar gelyk deze laafte de handt van den Jefuit niet kende, en hem onbekwaam oordeelde om diergelyke strafbare nieuwsgierigheit te hebben, overhandigde hy dit fchrift aan *Rosni*, die het aan den koning gaf. Deze vorft wilde, dat men het wegdeedt, het zy uit vreeze, het zy uit genegenheit voor zynen biechtvader; maar indien dit gefchiedde, was het niet voor dat men het aan het ganfche hof hadt medegedeelt. De fchryver †, die ons dit verhaalt, verzekert ons, dat hy het zelve het eerste hadt gevonden en gelezen in het boek van den Raadsheer *Gillot*, daar de Jefuit het hadt vergeten uit te nemen. Eenigen hadden een afgryzen van dit werk; anderen befchimpten het, en dit was al de straf, die de vader *Cotton* daar voor ontving.

*Catharina*, hertogin van Bar, zufter van *Henrik* den IV, ftierf den 13 February te Nanci. Haar gemaal leefde in oneenigheit met haar ter oorzaak

Staat der Hervormden in Vrankryk.

Zy verklaren den paus voor den Antichrift.

Herftelling der Jefuiten.

\* Mezeray.

Aardig verhaal van den vader *Cotton*.

† *Thuanus*.

\* *Generaal*.

† *Thuanus*.

3. aus. ray. Le. van ik 17 den lop den. troo. et ge. ik van le in ropa. Aldus or ancois n I ge. smt, e het redt waven, m het voorit, in Ka. den / gege. en, te oor te tellen. † in het jaar 130. Byzon. derheden van het gezant. fchap van Rosni.

\* Mezeray.



1604. ke van den Godsdienst. Zy verzoende zich niet met hem dan na alvorens de redentwisten tusschen de Roomichgezinde en de hervormde Godgeleerden, zonder zich echter te hebben laten overreden, zo als de hertog uit kracht der redenen van de eersten hadt gewenscht, aangehoort te hebben; zo dat zy in haar geloof, waar van niemandt machtig was haar af te trekken, stierf.

Vermaard edikt van de Paulette.

Het vermaarde edikt van het jaarlyksche recht, of van de *Paulette*, aldus naar den pachter *Paulette* genoemd, wierdt dit jaar door *Rosni*, opperbestierder van des lands middelen, ingevoerd. De Geschiedenis stelt dit op zyne rekening als eene der grootste onbehoorlykheden, die 'er bedacht kon worden. Hy maakte eene wet van het verkopen der bedieningen, en opende aldus de deur der ampten voor menschen van geen geboorte, noch bekwaamheit, als zy maar geldt hadden, terwyl andere van verdiensten en van aanzien zich daar van verstecken zagen.

Verraadt van de marquizinne van Verneuil.

Het grootste gedeelte van het jaar ging om met het verraadt van den zogenaamden *L'Hote* en de marquizinne van Verneuil. De eerste was een bediende van *Villeroi*, geheimfchryver van Staat, die aan den Raadt van Spanje alle de besluiten van het hof van Frankryk openbaarde, om welke reden men *Villeroi* zelf van deze verradery verdacht hieldt. Deze man verdronk in de Marne, terwyl hy vluchtte voor den provooft der kooplieden, die hem achter na was. Zyn ligchaam wierdt des niettegenstaande gevierendeelt; maar zyn meester bleef in gunst, en behieldt zyne bediening.

Het verraadt van de marquizinne van Verneuil was van meer belang. De koning hadt haar eene ondertekende trouwbelofte gegeven, die hy weder nam, of dacht naderhandt wedergenomen te hebben. Maar het zy dat zy hem bedroog, het zy dat zy den Katholyken koning misleidde, zy liet de rechte of nagemaakte trouwbelofte aan den Spaanschen gezant zien, met wien zy door hulp van een Engelschman, *Morgan* genaamt, een verdrag beraamde, waar in haar vader en de graaf van Auvergne, haar halve broeder, mede tradt, by het welke *Philips* de III zich verbondt haar te helpen, om den zoon, dien zy door hare minnaryen met den koning hadt overgewonnen, op den troon te helpen. Men nam al dezen aanhang gevangen, en by een vonnis van de maandt van February des jaars 1605 veroordeelde het Parlement van Parys *Entragues*, vader van de marquizinne, en den grave van Auvergne, haren broeder, nevens *Morgan*, om onthalt te worden. Wat haar belangt, zy wierdt veroordeelt om in een klooster opgesloten te worden. Dit geschiedde om geen minnares des konings op een schavot te doen sterven. De koning spaarde het leven van die 'er aan schuldig waren: eenigen raakten met eene gevangenis, en anderen met eene ballingschap vry, en de marquizin wierdt onschuldig verklaart.

Verraadt van Merargues.

Het was zo niet gelegen met het verraadt van *Jan van Alagon van Merargues*, edelman van Provence. Hy wierdt op de Greve onthalt, zyn ligchaam gevierendeelt, en zyn hoofd naar Marseille gezonden, dat hy beloofd hadt aan de Spanjaarden over te geven, om aldaar op een der poorten gestelt te worden.

Verfchynfel.

Het verfchynfel in de maandt van October des jaars 1604, dat tot de maandt van February van dit jaar duurde, hadt deze zamenzweringen en al de ongelukken, naderhandt gebeurt, indien men de sterrekylers mag geloven, voorspelt. Men nam het in het eerst voor de planeet *Venus*,

om dat het geen uitschittering noch staart hadt, 1605. gelyk de staartsterren anders gemeenlyk hebben; maar ziende beide te gelyk verfchynen, was men overtuigt, dat het geen men voor een waarachtige ster hadt aangezien een nieuw verfchynfel was, dat ten einde van vier maanden verdween.

De zonverduistering, acht maanden daar na \* gebeurt, veroorzaakte andere voorzeggingen, doch al zo los als de eerste. Het was de grootste zwyming, of verduistering, die men ooit hadt gezien. De zelve begon des middaags ten een uur, en duurde twee uren. De omtrek van de zon was ten eenemaal door de maan, die zich gansch zwart vertoonde, en als met een glinsterenden ring omtrokken, bedekt. Maar deze glinstering was niet krachtig genoeg om de duisterheit te verdryven, waar door het schein, dat men in de diepste donkerheit van den nacht was.

Onge-mene zwymingen in de zon. \* den 2 October.

De hertog van Bouillon was en bleef overhoop leggen met het hof. In de maandt van April des jaars 1606 trok de koning aan het hoofd van een leger om Sedan te belegeren. Hy wierdt daar toe door den hertog van Sulley, gelyk men den opperbestierder van des lands middelen begon te noemen, aangehitst; maar door de bemiddeling van *Villeroi* wierdt een verdrag getroffen, waar by de hertog van Bouillon opene brieven van kwydschelding van al het voorledene verkreeg.

1606. Verzoening van den hertog van Bouillon.

Indien men de geschiedfchryvers mag geloven omtrent de verfchynfelen, die half September in de lucht wierden gezien, is het iets ongemeens geweest. Dit teken begon met eene verlichting, waar uit in de lucht pylen te voorfchyn kwamen, die naar het Zuiden en het Oosten uitschoten. Vervolgens verschenen 'er verscheide vurige wagens, die tegen elkander stieten. Men verbeeldde zich armen te zien, die speren en pieken uitwierpen. Dit verfchynfel wierdt van een uitnemend licht gevolgt, waar door het gansche firmament verlicht wierdt, het welk, na dat het een half uur hadt geduurt, allengskens verdween. Tien dagen daar na zag men weder des nachts, op het zelve uur, eene grote verlichting in de lucht, als of het aangestokene fakkels waren, dienende voor een gevecht tusschen ruiters en voetvolk, dat ordentelyker wyze handgemeen was, waar van men het vuur en de rook, gelyk die van een algemeen salvo uit muskettery van benden, die in slagorder zyn geschaart, zag opgaan, het welk in deze geftalte een uur lang bleef duren, en naderhandt eensklaps verdween. Hoe ongelooflyk diergelyke verfchynfelen ook mogen voorkomen, kan men 'er zonder vermetelheit de uitwerkfelen, die wereldkundig zyn, niet van loochenen. Doch behalven dit alles ziet men dikwils gebeuren, dat menschen uit deze verfchynfelen iets naar hunne gedachten willen rapen, en hebben daar veel mede op, en als men het naauwkeurig nagaat, vindt men het loutere giffingen te zyn, het zy de vreemdigheid van het geen hen voorkomt hen als in een soort van verrukkinge brengt, het zy de menschen, gemeenlyk liefhebbers van wonderwerken zynde, vermaak nemen deze ver af zynde voorwerpen te vergroten, en daar heerlyke denkbeelden van te maken.

Verfchynfel in de lucht.

De koning deedt dit jaar het prinsdom van Oranje aan *Philips Willem van Nassau*, die uit Spanje met den aartshertog *Albert* was wedergekeert, en met *Eleonora van Bourbon*, zuster van den prinsse van Condé, trouwde, wedergeven.

In het jaar 1607 was *Henrik* middeljaar in het 1607. gefchil tusschen den paus en de Venetianen, dat ver-



1607. verscheide jaren hadt geduurt. Het zelve was onder paus *Clemens* den VIII begonnen, maar borst onder *Paulus* den V, zynen opvolger, na de korte regering van *Leo* den XI, wiens verkiezing voor de zyne was gegaan, maar die alleen zeven dagen na zyne verkiezing leefde, recht uit. *Paulus* de V kwam zo ver, dat hy den hertog en den Raadt van Venetië in den ban deedt. Maar de Venetiaansche edelen stelden zich daar tegen, en verklaarden de bulle van den ban van gener waarde te zyn. De koning zondt den kardinaal *Josephe* om de verzoening met de Venetianen te maken, terwyl *Alincourt*, zyn gezant te Rome, het zou trachten met den paus te doen. De zelve wierdt den 21 April gesloten, de Venetianen leverden de twee geestelyken over, over wier gevangenis het geschil tusschen de beide hoven opgekomen was †, en de paus trok den ban in. Maar hy was gedwongen van het belang der Jesuiten af te zien, die de Raadt nooit weder wilde herstellen. Zy waren van de andere geestelyken zo afkeerig niet; zy stonden toe, dat zy weder mogten komen. Deze verzoening beleette niet, dat de vermaarde *Fra-Paolo*, die zo rechtmatig het recht van het gemenebest hadt verdedigt, van schelmen, die hem verscheide steken met een ponjaardt in den hals en in het hoofd gaven, niet gewond wierdt. Hy kwam 'er echter van op \*.

In het verbinden, dat hem de zwaarste pyn, die men kan bedenken, veroorzaakte, toonde hy eene wonderlyke standvastigheid en tegenwoordigheid van geest, wanneer de heelmeeester hem aanziende, zeide, dat de wondt ongemeen † was. " Het is ook met een ongemene styl ge-, daan", zeide hy, zinspelende op de *stilet*, of ponjaardt, daar hy mede gestoken was, en op het hof van Rome, van waar de slag was gekomen, dien hy uitdrukte door den styl van zyne besluiten \*, die den naam van *ongemene* † dragen. De Italiaansche schryver §, sprekende van dezen beroemden man, zegt, dat hy niet alleen by den paus, om dat hy het gemenebest van Venetië tegen zynen ban aan hadt verdedigt, zeer was ge- haat, maar ook om zyne kettery: want hy was voor een oprecht Protestant, die met die van Frankryk in eene goede verstandhouding leefde, bekend. Voorts zyn 'er eenigen, die twy- felen, of *Paulus* de V wel de oorzaak van deze daadt is geweest; maar allen komen daar in over- een, dat de zelve door het bevel van den kardinaal *Borgeze*, zynen neef, is uitgevoert.

1608. Het jaar van 1608 begon met eene ongemene koude, diergelyke men nooit hadt gevoelt, en die zonder tusschenpozing meer dan twee maanden aanhieldt: waarom het nog lang daar na het jaar van den harden winter genoemd wierdt. De wateren waren tot den grondt, en de wyn- gaarden, nevens alle de tedere planten, tot aan de wortel bevroren. De vogelen en de beesten stierven alle in de bosschen en op de velden, zelfs de beesten in de stallen, en eene grote menigte reizigers op weg. Op de Saone, voor de kerk van de *Nakoming* \* te Lions, waren de ysfchollen zo hoog op een geschoten, dat ieder bevreesd was, dat de brug, indien zy los raakten, groot gevaar stondt te lopen, en gevolgelyk de stad onder water gezet te worden. Maar een gemeen ambachtsman bevrydde hen van deze vreeze. Hy ontsak op den oever van de rivier, regt over het ys, twee of drie kleine vuren, met zes takke- bosschen en eenige kolen. Dit gedaan zynde pre- velde hy eenige woorden binnensmonds, waar op deze ysberg een slag gaf als van een kanon, barstende in een oneindig getal stukken, waar van de grootste alleen van drie of vier voeten wa- III Deel.

ren. Maar in plaats van de beloning, die men hem hadt toegezegd, te ontfangen, wilde men hem als een toveraar, die zich van den Duivel hadt bedient om dit wonder uit te voeren, straf- fen, zo dat hy, om zich van de verwoedheit van het volk te bevryden, van zyne beloning moest afzien. Wy zullen niet verder in het onderzoek van deze zake treden; maar het geval onderstelt zynde, gelyk de geschiedschryvers het zelve be- schryven, geloven wy zonder vermetelheit, dat het niet natuurlyker wyze is toegegaan, en dat de beschuldiging van het volk niet ten eene- maal ongegrond was.

Daar was dit jaar eene algemene vergadering der Hervormden te Gergeau, en eene andere van de Roomsche geestelykheit te Parys. De hertog van Sully was in de eerste, daar hy veel eer als een verspieder † dan als een gemachtigde van het hof wierdt aangezien. Zyn geloof was by de Hervormden verdacht. Hy gaf zich uit voor een Protestant; maar des niettegenstaande hieldt hy verstandhouding met den paus, en noemde hem zyne *Heiligheit*. Hy dwong hen ook zodanige besluiten, als de souverein begeerde, veel eer dan die voor het belang van den Godsdienst waren, te nemen. Hier in verscheelde hy veel om- trent den yver van *Du Plessis Mornai*, die *Henrik* den IV tot twee malen toeafriedt aan den paus te schryven, kunnende niet bewilligen in den tytel van *Heiligheit*, dien men hem moest geven. Hy bleef altoos het belang van den Godsdienst boven zyn eigen stellen.

Ten aanzien van de geestelykheit, te Parys vergadert, zulks diende alleen om de Protec- tanten uit te roeien, en de kerkvergadering van Trente te doen gehoorzamen. De aartsbisshop van Bourges deedt ten dien einde eene zielroe- rende aanspraak aan den koning. Hy vertoonde de kerk als verdrukt, en gaf daar eene verbeel- ding van, geenzins overeenkomende met de pracht van vyf kardinalen en een groot getal prelaten, die hen verselden. Hy kon niet verkrygen wat hy verzocht, en zyn aanzoek om de besluiten van deze kerkvergadering af te kondigen wierdt hem kwalyk afgenomen.

De Moren van Spanje deden in het zelve jaar eene bezending aan het hof van Frankryk, biedende aan zich aan het zelve te onderwerpen, indien het hen in hunne bescher- ming wilde nemen. De koning zondt der- waarts *Paroissant*, een Gasconsch edelman en gereformeed, die daar gekleed als een monnik naar toe vertrok. Maar zyne onderhan- deling reets zeer ver gevordert zynde, wierdt zy van de schynheiligen afgebroken. Zy konden niet dulden, dat de eer van deze verrech- ting aan een Gereformeede wierdt toegeschre- ven; vrezende daarenboven, dat hy den Mo- ren zyne leer mogt aanpraten, wilden zy veel liever, dat zy Mahomethanen bleven dan dat zy Hugonoten wierden. Des weder te huis ont- boden zynde, wierdt *Claverie*, een Roomsch- gezind edelman van het zelve landt, in zyn plaats gezonden. Deze bezending was zon- der vrucht, het zy hy deze ongelukkigen tot een Godsdienst wilde overbrengen, daar zy een onverzettelyken afkeer van hadden, het zy om andere redenen, die men niet weet.

1609. *Henrik* de IV stondt hen voor zyne doot toe door zyne landen met alle veiligheid te trekken, en aan de genen, die Christenen wilden wor- den, gaf hy de vryheit om zich in de plaatsen, die men hen zou aanwyzen, neder te zetten. De meesten, die daar toe kwamen, verkoren den hervormden Godsdienst boven den Roomschen, Eccc om

† Zy wa- ren om hunne misdaden gevang- gen; maar de paus wil- de, dat men hen voor zyne recht- bank zou zenden. Men kweeft *Fra- Paolo*. \* in het begin van October. † *Extra- vagante*.

\* *Detra- talen*. † *Extra- vagan- tes*. § *Vittor. Siri*.

Een by- zonder geval. \* *Obser- vantia*.

Ver- stand- houding van den hertog van Sully met den paus. † Zie den brief van *Villerai* van den 11 Octo- ber 1608 in de *Ni- garia* van *Je- annis*.

Waar door het verdrag der Spaan- sche Mo- ren met Frankryk geen voort- gang heeft.

Hunne verban- ning en bedro- geryen.

ge- min- n. n 2 ber.

6. ooc- van her- ran- lion.

er- nide- t.

607.



1609. om den beelddienst, daar de Turken een afschrik voor hebben. Maar boven en behalven dit alles waren zy noch goede Roomschgezinden, noch goede Protestanten; de Geschiedenis der hervorming zegt ons, dat de kerkvergaderingen verplicht waren besluiten tegen hunne bedriegeryen uit te geven\*.

\* in het jaar 1617.

Het grote voornemen om het huis van Oostenryk te vernederen, en het ontwerp, dat de Fransche geschiedschryvers daar van geven, vervullen hunne Jaarboeken van het ganse jaar van 1609. Wy zullen 'er echter het verhaal van tot het jaar 1610 uitsstellen, om dat het toen was, dat men dit voornemen, na de doot van den hertog van Kleef, wiens betwiste opvolging tot een voorwendfel aan de wapenen van Vrankryk diende, zag uitbarsten.

1602 tot 1609. *Thaanul. Mazaray. De Groot. Du Maurier. De ridder de Temple. Bentivooglio. Het Leven van Henrik den IV. De Onderhandeligen van Jeannin.*

Wy gaan over tot het vervolg van de vermaarde omwenteling in de Nederlanden, die wy in het tydperk van dit jaar, waar van wy het verhaal zullen doen, in het opvatten van den draadt dezer beroemde Geschiedenis, ten einde gebragt zullen zien. Maar voor dat wy tot de omstandigheden van het jaar van 1603 treden, waar mede wy tot het bestandt, gemaakt in het jaar 1609, zullen voortgaan, moeten wy een einde maken van de beschryving van eenige voornamste voorvallen van het jaar 1602, daar wy op het einde van de regering van *Elizabeth* zyn gebleven.

1602. Belegering van Oostende.

De belegering van Oostende bleef nog al duren. Men hadt nooit halftrijger gezien, het zy ten aanzien van de belegerden, het zy ten aanzien van de belegeraars. Nooit is ook eene stad krachtiger aangetast, noch kloekmoediger verdedigt geweest. Het schein of de ganiche ridderschap der Christenheit of naar de stad, of naar het leger was vertrokken, als of het renperken waren, alwaar zy hunne dapperheit aan het oog van gansch Europa wilden tonen. Behalven dat hadt men nooit beter werken, noch naderingen beter aangevoert gezien. De verstandigste krygsvernuftelingen † gaven daar alle blyken van hunne kunst, die de oorlog by zulk eene afschrikkelijke gelegenheit bekwaam is voort te brengen. Men liep van alle kanten om deze wonderbare belegering, die drie jaren en acht en zeventig dagen duurde, te zien: zelfs de genen, die niet kwamen om hunnen moedt te doen blyken, wierden daar naar toe gelokt om zich als in eene heerlyke vertoning te vermaken. De stad hadt het voordeel, dat zy alle uren te water bystandt kon krygen: ook betwistten de belegerden aan de belegeraars het landt van voet tot voet, en gaven zich niet over voor dat zy gebrek hadden. De aartshertog, die zelf de belegering gebodt, verzocht hen te vergeeffich door brieven, aan vuurpylen vast gebonden, die men in de stad schoot, de zelve op voordeelige voorwaarden over te geven: zy verachtten alle zyne aanbiedingen, en hy zelf, wanhopig van zyne onderneming, liet het bestier daar van aan *Spinola*, die het gevaar doorstondt, maar die 'er ook al den roem van wegdroeg.

Gedurende het jaar van 1602 bragten de schepen van Hollandt, Zeelandt en Engelandt alle noodwendigheden, zo van oorlog als van levensmiddelen, die zy nodig hadden, in de stad. Meer dan honderd schepen kwamen daar in minder dan veertien dagen. Ondertusschen trachtte graaf *Maurits*, dien het onmogelyk was de belegeraars in hunne begravingen aan te tallen, eene afwending te maken, dewyl het verwaandheit zou zyn geweest op het vyandelyke leger aan te vallen; of, indien hy Oostende niet kon behouden, het verlies, dat het

gemenebest by het innemen van deze stad 1602. zou komen te lyden; met eene onderneming van groter belang te vergoeden, het welk roemruchtig uitviel door het innemen van de Grave en Sluis. De Grave, eene stad van Brabant, aan de Maas gebouwt, en omringt van moerassen, die de aannadering moeilyk maakten, wierdt den 20 September na eene belegering van twee maanden ingenomen. Dus eindigde de veldtocht van het jaar 1602. Wy zullen het innemen van Sluis niet voor het jaar 1604 zien. Wy moeten voortgaan met het beschouwen van het geen in het jaar 1603 in de belegering van Oostende voorviel.

Innemen van de Grave.

De winter verhinderde de aanvallen niet. Men zegt, dat sedert den 1 January tot den 1 Maart van dit jaar honderd en vyftig duizend kanonschoten door de belegeraars, en honderd duizend door de belegerden zyn gedaan. Ondertusschen ontstondt 'er eene besmettelijke ziekte in het leger en in de stad. De Spanjaarden verloren achttien duizend soldaten, en die van de stad zeven duizend in minder dan een jaar tyds. Maar dit alles beslechtte niets.

1603. Vervolg van het verhaal van de belegering van Oostende.

De marquis *Spinola* kwam van Spanje met den jongen *Frederik*, zynen broeder, dien hy in Vlaanderen liet, terwyl hy naar Duitschlandt en naar het Milanees om volk te werven vertrok. *Frederik*, vol vuur, en in de jaren, daar het bloedt het meeste in gaande is, kon niet verdragen, dat de schepen van Zeelandt die van Sluis in de haven aantasten, en de stad ingesloten hielden. Hy vertrok derhalven den 26 May met acht galeien en eenige oorlogschepen om hen te verjagen. In het begin schein het geluk hem gunstig; maar de windt opgestoken zynde kwamen de Zeeuwen met volle zeilen op de galeien, die door den harden windt geen zee konden bouwen, aanvallen. Al de moedt van den Spaanschen bevelhebber was niet machtig hem zyn voordeel te doen behouden. Hy verloor eindelijk de overwinning met zyn leven, na dat hy eene gevaarlyke wondt in zyne dye hadt gekregen, en zyn arm door een kanonkogel was afgeschoten, waar door ter zelve tydt zyn degen in zyne handt aan stukken geschoten wierdt. Zyne vloot, deerlyk gehavent, hadt veel moeite zich na een verlies van vier honderd soldaten en twee opperbevelhebbers te bergen.

Op het einde van dezen veldtocht belegerde *Maurits*'s Hertogenbosch. Maar de aartshertog drie duizend man in de stad hebbende geworpen, en de regen van den herfit de legerplaats overstromende, moest hy de belegering opbreken. De marquis *Spinola* was toen van Italië wedergekeert, en kwam by den aartshertog voor Oostende. Deze prins was verblyd, dat hy hem den uitflag van eene onderneming, daar het schein dat het Spaansche leger een tegenzin in begon te krygen, mogt toevertrouwen. *Spinola* vleide zich met de vergelding, die de aartshertog hem hadt beloofd: daarenboven begeerig naar roem, nam hy het algemeen bevel, dat hem wierdt aangeboden, aan, en besloot de stad te veroveren, of te sneuvelen. Dit geschiedde nochtans niet voor dat hy met drie der voornaamste bevelhebbers\*, die zyne vrienden waren, geraadpleegt hadt. Hy liet op hunnen raadt aan nieuwe werken, die de stad veel nader zouden zyn, arbeiden. De zelve voltooit zynde liet hy den aartshertog, die naar Brussel vertrokken was, weten, dat hy goede gedachten van den uitflag der belegering moest hebben.

De aartshertog geeft de zorg daar van aan *Spinola*.

\* *Catric, Franceschi, en Justina.*

In-



1604. Inderdaadt, de belegeraars bragten op het eindt van February des jaars 1604 hunne werken tot op den oever van den Westkant van de gracht, waar langs de schepen kwamen, die de belegerden bystandt toevoerden. Reets hadden zy een halve maan, om hunne begravingen te dekken, opgeworpen, wanneer zich op den 1 Maart een storm verhief, die al wat gemaakt was omver wierp. Maar *Spinola* liet zich niet afschrikken; hy stelde zodanige bevelen, dat alles voor het einde van de maandt herstelt was.

Toen was het dat *Maurits*, wanhopende de stad anders dan door eene afwending te behouden, besloot Sluis te belegeren, dat de Spanjaarden, zonder de belegering van Oostende op te breken, noch zonder zich voor deze stad te wagen, of de andere, die van meer belang was, te verlaten, niet konden beletten. Hy verscheen den 25 April aan den mondt van den zeeboezem, daar Sluis aan gelegen is, met eene vloot van vyf honderd schepen, daar hy twaalf duizend man te voet en twee duizend paarden, met de noodwendigheden, daar toe nodig, hadt ingescheept. Maar de vyandt hem de landing betwistende, kwam hy des anderen daags met het kriecken van den dag op het eilandt van Kadzandt landen, en vermeesterde de sterkte *Yzendyk*, die van vyf honderd *Grifons* wierdt bewaart, en vervolgens die van *Aardenburg*, die van den slootvoogdt wierdt verlaten om naar *Damme* te wyken. *Velasco* kwam daar met twee duizend ruiters en vyf duizend man te voet by hem, met het voornemen van eene beschaansing, die den toegang naar Sluis voor *Maurits* zou sluiten, op te werpen. Maar deze laatste overviel hem, slechte het reets begonnen werk, en sloeg *Velasco*, die naar *Damme*, na dat hy negen honderd man van de zynen, zo doden als gevangenen, hadt verloren, vertrok. Tot hier toe was de ware mening van *Maurits*, die van daar hy lag of Oostende kon te hulp komen, of Sluis belegeren, aan de vyanden onbekend. Deze onzekerheit bragt verdeeldheit onder de bevelhebbers, die vercheidentlyk naar hun gevoelen spraken, het welk het voornemen van den prins hielp. Wy zyn niet van voornemen al de heerlyke daden van dezen groten veldoverste te beschryven. Hy kwam dan ten laatste voor Sluis, en den 20 May begon men aan de loopgravens te arbeiden. Dit geschiedde echter niet voor dat hy Godt door een vast-en bededag, die in het leger wierdt afgekondigt, om bystandt hadt gesmeekt. *Spinola* naderde op den 15 Augusty aan het hoofd van acht duizend en vyf honderd soldaten, alle oude krygsbenden; maar hy wierdt geslagen, en liet vier honderd doden op de plaats leggen, onder welke de marquis van *Renti* was. Drie dagen daar na maakte de stad een verdrag \*, en *Maurits* trok daar des anderen daags in.

Overgaaf der stad.

\* De Spanjaarden hadden de zelve in den jaare 1587 ingenomen. Verovering van Oostende.

Dit ontzette den aartshertog grotelyks, die naar *Brugge* was getrokken, met gedachten van deze stad te ontzetten. Het innemen van Oostende vertroostte hem over dit verlies. Den belegerden ontbrak noch macht, noch moedt, noch noodwendigheden, maar landt om zich te dekken; waarom zy op den 20 September gedwongen waren de stad over te geven. Maar welk eene stad? een puinhoop, of veel eer een kerkhof. Nooit kwam eenige overwinning zo duur te staan. Daar zyn schryvers, die zeggen, dat deze belegering aan Spanje honderd millioenen en meer dan zestig duizend menschen kostte. Eenigen begroten zelfs het getal der doden op zeventig duizend man: ook zegt men, dat de infante,

III Deel.

die toen in Vlaanderen met den aartshertog was, 1604. in de stad komende, indien een klomp aarde dezen naam verdient, zich niet kon wederhouden van tranen te storten, wanneer zy dacht aan de doot van zo vele dappere mannen, die daar voor gesneuveld, of door ziekte weggerukt waren. Dit was eene kostbare en bloedige zegepraal voor Spanje.

Het was met de algemene Staten by het innemen van Sluis zo niet gelegen; tot een blyk, dat deze verovering hen eens zo veel als het verlies van Oostende waardig was, deden zy penningen met dit opschrift slaan: *Godt hadt ons meer gegeven dan wy verloren hebben* \*; ook lieten de Vereenigde provinciën, terwyl de vyanden hunne overwinning betreurden, vreugde over de hunne blyken, om dat zy zonder moeite door eene vrywillige gift van het volk meer dan vier millioenen kregen, die zy nodig hadden om het leger te betalen, de vestingwerken van Sluis te herstellen en te verbeteren, en eenig geldt, dat zy aan de kroon van Engelandt schuldig waren, af te betalen.

In alles waren zy voorspoedig: hunne legers waren in een goeden staat; hun koophandel bloeide, en terwyl hun veldoverste steden in Europa won, stelde de scheepvaart hen in de bezitting van een ryken koophandel in Afrika en in het Oosten. Het landt en de zee spannen om strydt zamen om dit gelukkig gemeenebest te doen aanwassen: maar uit het laatste haalden zy hunne grootste schatten en meeste kostelykheit. Het was in het jaare 1602 dat de maatschappy van Oost-Indië wierdt opgerecht. Om te beginnen maakte zy eene beurs van zes millioenen guldens †, en bragt vyftien schepen, half ten oorlog en half ter koopvaardy toegerust, in zee, die in den jaare 1604 met eene ryke lading weder te huis kwamen. Men was nog meer verheugt over de tyding der wederkomst van *Joris* \* van *Spilbergen* en *Kornelis van Nek*, die na eene omzwerving van meer dan drie jaren gelukkig in *Zeelandt* aankwamen, de een op het einde van Maart, en de andere op den 13 July des jaars 1604.

*Spilbergen* hadt met den koning van *Ceylon*, of *Kandy*, de hoofdstadt van dat ryk, en een schoon landt, een verdrag aangegaan, ten welken einde hy brieven van prins *Maurits*, algemeen krygsbevelhebber van het gemeenebest, in het Arabisch door den wyzen *Josephus Scaliger* geschreven, mede hadt genomen. Hy vondt dezen koning daar toe genegen, te onvrede zynde op de Portugezen, die hem eene trouwloosheit hadden bewezen, die onvergeeflyk was. Hy was verheugt een bondgenoot en beschermer, gelyk prins *Maurits* was, gevonden te hebben, om zich van hunnen algemenen vyandt te wreken. De reden van zyn misnoegen nam haren oorspronk uit den toeleg, dien de Portugezen vele jaren te voren op het ryk van *Ceylon*, of *Kandy* (want dit landt voert beide deze namen) hadden gehad. De natuurlyke zoon van den overleden koning hadt, om op den troon te klimmen, al het koninklyke bloedt vergoten. De *Singalezen* †, die de heeren of de adel van het ryk zyn, riepen de Portugezen tot hunnen bystandt tegen den dwingelandt. Maar deze laatste overweldigden hem niet dan om zich zelf van het ryk te verzekeren. De *Singalezen*, toen hunnen mislag bemerkende, verkozen een koning van hunne eige natie, genaamt *Fimala* \*, die in een veldslag in het jaare 1590 de Portugezen en de Spanjaarden sloeg, en *Pedro Lopez de Souza*, landvoogdt of opperbevelheb-

\* *Jehova plus desiderat quam perdidit.*

Voorspoedt van de Vereenigde provinciën.

† Men zegt, dat de zelve in minder dan zes jaren tyds tot op dertig millioenen wierdt vergroot.

\* of *Georg*. Reis van *Spilbergen* naar *Ceylon*, en zyn verdrag in den name van de Staten en graaf *Maurits* met den koning van *Kandy*.

† of *Cingalezen*.

\* *Fimala Derma*, dien de Portugezen had-



1604. hebber van Malakka, die gehuwt was, volgens eenigen, of die, volgens anderen, stondt te trouwen met de dochter van den laatsten koning van Kandy\*, doodde. *Fimala* trouwde zelf met haar na zyne overwinning, verkrygende door dit huwelyk een nieuw recht tot de kroon. Het was deze prins, die, toen *Spilbergen* kwam, regeerde, en van wien hy zo veel beleeftheden en vriendelykheden, als men van het welgemanierdste hof van Europa zou kunnen verwachten, ontving: waarom hy, gelyk wy hebben gezegt, met hem een soort van bondgenootschap in den name van graaf *Maurits* sloot, met belofte van wederzydichen bystandt tegen de Spanjaarden en de Portugezen. Van Ceilon vertrok *Spilbergen* naar Sumatra, en kwam aan het hof van Achem, het Noordelykste en het grootste der drie ryken, die dit eilandt verdeelt. Daar is het dat die wonderbare boom waft, dien de inwoonders *Signal* noemen, die op den dag geen bloem draagt, maar de zelve zo haast de zon is ondergegaan voortbrengt, gevende den ganschen nacht door de aangenaamste reuk des werlds. Daar zyn ook verscheide goud- en zilvermynen, peper en kanceel in grote menigte. *Spilbergen* wierdt niet min gunstig van den koning van Achem ontfangen, en vondt 'er de Portugezen niet minder gehaat. Hy maakte byna een en het zelve verdrag met dezen koning, als hy met dien van Ceilon hadt gedaan.

Zodanig was de reis van dezen Hollander. Zyn medgefel *van Nek* wendde het naar de Moluksche eilanden, en zette voet aan landt in het eilandt Ternate, waar van de koning hem verzocht in dat van Tidore tegen de Portugezen te trekken. Dit was alleen door een kleine engte daar van afgescheiden; maar deze onderneming gelukte niet wel. *Van Nek* keerde weder naar Ternate, ligt gekwetst, zonder iets te hebben kunnen verrecht. Het is in dit eilandt dat de kruidnagelen groeien, daar de bomen zo vol van zyn, dat 'er geen zyn, of zy leveren ten tyde van den oogst twaalf of dertien honderd ponden nagelen uit.

Vervolgens kwam hy op de kust van Ara in Indië, aan de andere zyde van den Ganges gelegen, daar het volk etende van de vrucht van een boom, wel naar onze pruimen gelykende, in eene vrede razerny verviel. De een vocht tegen zyne schaduw; de andere schreeuwde om bystandt tegen de vyanden, die hy zich inbeeldde te zien; anderen meenden, dat zy *Pluto* zagen visschen, en wat diergelyke buitensporigheden meer zyn. Deze dolheit bleef hen drie dagen by; maar uitgeslapen hebbende kwamen zy weder by hunne zinnen.

Weder onder zeil gegaan zynde raakten zy aan het byna-eilandt Malakka, en landden de Patane, hoofdstadt van een klein ryk van den zelve name, cysbaar aan dat van Siam. De weduwe van den koning van Patane, korteling gestorven, ontfing *van Nek* met veel beleeftheit. Hy nam daar zyne lading van peper voor weinig geldt in, op het bevel van de koningin, die hare onderdanen gebodt hem beleefder te handelen dan zy sedert eenigen tydt omtrent deze koopmanfchappen waren gewoon geweest. Voorts was deze stad Patane op eene zeer gemakelyke plaats gebouwt, aangezien zy als een pakhuis van Java, van Borneo, van Siam, van Malakka, van Kambaje, en van China was, van waar de welriekende speceryen, het kostelyk hout, de ryke stoffen, aloë, bezoar, en andere fyne

waren, die men uit het Oosten brengt, wierdt gehaalt, zo dat *van Nek* grote diensten aan de Oost-Indische maatschappy deedt, met dit verdrag met de koningin van Patane, die een huis en comptoir voor deze maatschappy aanwees, die zy onder hare bescherming nam, aan te gaan. Maar de Hollanders vergrootten hunne bezitting in het vervolg vry wat, wanneer zy zich meester van Malakka maakten, van waar zy de Portugezen in het jaar 1641 deden verhuizen, en vele sterkten op de kusten van het ryk van Siam bouwden; zo dat de Oost-Indische maatschappy veel eer voor een gemeenbest dan voor een genootschap van kooplieden mag doorgaan. Zy rechtte inderdaadt een soort van souvereiniteit op, deedt de koningen van het landt den oorlog aan, en maakte met hen een verdrag van vrede en bondgenootschap. Zy kon dertig oorlogfchepen in zee brengen, en dertig duizend soldaten te landt.

*Sebald van Weert*, door de verrechtingen van *Spilbergen* aangemoedigt, ondernam den zelve tocht, maar het was niet met het zelve geluk. De koning van Achem vernieuwde het verdrag, met *Spilbergen* gemaakt, en beloofde zynen zoon als gyselaar naar Hollandt te zenden; maar die van Kandy deedt den ongelukkigen *van Weert* vermoorden, dien hy van verraadt beschuldigde, om het zyne goed te maken, waar door men ziet hoe weinig staat op de trouwe en vriendschap van deze woeste menschen is te maken.

In het jaar 1605 besloot de aartshertog, op den raadt van *Spinola*, den oorlog in Vrieslandt over te brengen. Alvorens wierden 'er door den eenen en den anderen eenige onderwindingen in Vlaanderen en Brabant gedaan. *Maurits* trachtte Antwerpen te overrompelen, en *Spinola* naderde Sluis: doch noch het een, noch het ander gelukte. Deze onderneming mislukt zynde, vertrok het Spaansche leger in het begin van July van Tirlmont, ging over de Maas en den Rhyn, en hieldt standt te Keizersweert, om het overige krygsvolk af te wachten. Men hieldt een groten krygsraadt, waar in besloten wierdt, dat *Spinola* met het gros van het leger, bestaande in tien duizend man te voet en twee duizend te paardt, regt naar Lingen in Westphalen, en de graaf van Buquoi met zes duizend man te voet en vyf honderd paarden langs den Rhyn zou trekken, tot dat de sterkten, die men daar deedt opwerpen, zouden volmaakt zyn.

Achtervolgens dit besluit trok het leger op, enging over de Roer ende Lippe, en kwam voor Oldenseel, dat den derden dag verovert wierdt. Men geloofte, dat deze stad zeer oud is, en dat zy haren naam aan de Saliërs\*, die haar innamen, verschuldigt is. Men was in verwachting, dat Lingen † meer wederstandt zou bieden, naardien het sterker was; maar *Spinola*, kunnende de grachten noch vullen, noch droog krygen, vondt een middel om door schipbruggen daar over te trekken. Hy legerde zich onder den muur. De bezetting dorst den storm, die des anderen daags zou gelchieden, niet afwachten, maar tradt tot een verdrag. De vaardigheid van *Maurits*, die zich naar deze stad spoede, kon dit niet beletten; maar hy stelde zich in den doortocht van West-Vrieslandt en van Overysfel, wierp volk in Koelvorden, Groningen, Grol, en Duisburg, en stuitte den voortgang der vyanden.

De twee legers ontmoetten malkander naby Mulheim, en raakten handgemeen. Het verlies

den op-gebragt en gedoopt te Goa, en aan wien zy den naam van *Den Jan van Oostenryk* hadden gegeven. \*De Portugezen hadden haar ook laten doopen, en genaamt *Donna Catharina*.

Reis van *van Nek* naar de Moluksche eilanden.

Vremd geval van de vrucht van een boom in Indië.

Beschryving van de stad Patane.

Vaststelling der Hollanders in Malakka en Siam.

Tocht van *van Weert* naar Oost-Indië.

1605. *Spinola* brengt den oorlog over in Vrieslandt.

Verovering van Oldenseel en van Lingen. \*een oud Duitsch volk. † *Maurits* hadt deze stad ingenomen in het jaar 1597.

Ontmoeting der twee legers.



1605. lies was byna even groot. Indien *Maurits* meer volk verloor, daar bleven van de Spanjaarden meer opperbevelhebbers. Echter scheen het of de overwinning aan de laatste was, doordien zy daar op Wachtendonk in Gelderlandt, dat zich den 28 September overgaf, innamen. Deze overgaf wierdt van die van Krakovan, in het gebiedt van Meurs, gevolgt. Hier mede eindigde deze veldtocht. De Spanjaarden hadden den uitslag daar van aan de dapperheit en bekwaamheit van *Spinola* te danken, gelyk de Vereenigde provinciën het behoudt van Vrieslandt en van Overysfel aan den moedt en de naartigheit van graaf *Maurits* verschuldigt waren.

Onderhandeling van vrede tusschen Spanje en de Nederlanden.

\* De Groot. i  
† Ter gunste van Philips den Goeden, hertog van Burgundie.  
\* Vader en voogdt van Philips den Schonen, afkomstig van het huwelyk met de erfgename van Burgundie.

Men sprak op het einde van dit jaar veel van de vrede der Nederlanden. De aartshertog wenschte daar naar, en de keizer *Rudolph*, zyn broeder, hadt in de voorledene jaren krachtig daar omtrent gewerkt, zelfs zo ver, dat hy de algemene Staten dreigde, hen by weigering in den Ryksban te doen; bedreigingen, gegrond op den eisch der keizers, dat de Nederlanden leenroerig van het Duitche ryk waren. Men zegt echter \*, dat *Frederik* de III hen van deze afhankelijkheit, die zy nooit wilden erkennen, ontslagen hadt †; dat *Maximiliaan*, die op hem volgde \*, de zelve te vergeeffch hadt getracht weder te krygen, en dat zy door *Karel* den V Duitshlandt niet waren ingelyft dan om dat zy des zelfs bescherming, zonder iets van hunne vryheit te verliezen, zouden genieten.

Hoe het zy, de dreigementen van *Rudolph* waren niet bekwaam de gemoederen tot eene verzoening te brengen. Men bedacht dan een ander middel. Daar kwam eene verhandeling in het licht, waar in men, na de redenen voor en tegen wel onderzocht te hebben, tot dit besluit kwam: *Dat de algemene Staten zich aan den aartshertog en aan zyne nakomelingen zouden onderwerpen, met beding nochtans, dat zy nooit zouden gebonden zyn den keizer, noch den koning van Spanje te geboorzamen, en dat zy, byaldien er in het vervolg geen andere prinsfen van het huis van Oostenryk dan deze twee gevonden wierden, dan een vry volk zouden zyn, het welk zodanig een souverein zou kunnen verkiezen, als het goed zou vinden.* By dit byschrift wierden ook de Jesuiten en andere geestelyke genootschappen, sedert *Philips* den II opgerecht, gebannen, en de regering van den aartshertog op den voet van dien der oude hertogen van Burgundië vastgesteld. Kortom, men kwam zo ver, dat men de algemene Staten toestondt de souvereiniteit aan prins *Maurits* op te dragen, indien de koning van Spanje bleef volharden naar geen verzoening te luisteren.

Men zag nog een ander geschrift, dat de Spanjaarden op den naam van den aartshertog wereldkundig maakten, met gedachten om het volk in slaap te wiegen, of te verdeelen door schone beloften, die men de ligtgelovigen voorstelde. Men verzekerde, dat deze prins, van den geest der oude graven van Vlaanderen gedreven, niet anders dan de vryheit der Nederlanden beoogde, besloten hebbende de wondt, die eene al te strenge regering hadt veroorzaakt, te genezen, en van alle kanten de voorrechten van deze natie te herstellen, en vryheit van gewisse toe te staan.

Ver-  
toog  
der  
Hollan-  
den te-  
gen de  
vrede.

Het duurde niet lang of men zag daar een antwoordt op. Men stelde daar in de loosheit der Spanjaarden voor, die onder een schonen schyn niets anders in het oog hadden dan de Vereenigde provinciën weder onder het juk te brengen. *Spanje*, zeiden zy, zal ons alles

1605. toestaan, mits wy ons weder aan zyne regering, 1605. onderwerpen. Maar wat verzekerdheit zal het ons geven, daar het de zelve zo menigmaal heeft gesbonden? De aartshertog is een Duitseher, het is waar, maar heeft hy te Madrid den Spaanschen aardt niet ingezogen, en de prinses zyne gemalin is die niet eene dochter van *Philips* den II? Hebben wy het zeggen van Spanje tegen het verdrag van Keulen, nu 25 jaren geleden, vergeten, toen het opentlyk zeide, dat men de Protestanten als Joden en gebannenen, die van plaats tot plaats, zonder woning te hebben, vluchtende waren, moest handelen? Weet men niet, dat de onmedogende rechtbank van het geloofsonderzoek nooit vergeeft? Portugal, het Milanees, de ryken van Napels en van Arragon hebben dit, zonder dat iets machtig is geweest hen daar van te bevruden, onderwonden. Willen wy ons aan het zelve gevaar bloot stellen? Laat ons veel eer de standvastigheit der Zwitsers, die hunne vryheit edelmoedig tegen hunne ontzagelyke vyanden, die hen wilden verdrukken, hebben verdedigt, navolgen. Zy hebben de Oostenrykse prinsfen gedwongen hen in rust te laten. Laten wy het zelve besluit nemen, en wy zullen onwederprekelyk den zelven uitslag zien. *Philips* de II is moede van oorlogen gestorven, en zyn opvolger heeft noch zynen moedt, noch zyne bekwaamheit. Nog eens een weinig moedt getoont, en wy hebben overwonnen. Naby de vryheit zynde laten wy ons niet weder aan ketenen laten leggen, die ons zo veel moeite hebben gekost te breken. Dat het bloedt van *Egmond*, *Hoorn*, *Montigni*, den grave van *Bergen*, en van zo vele anderen, die de Spanjaarden aan hunne wreedheit hebben opgeoffert, om nooit uit de gedachten gaa, en dat wy nooit zo lastertig of ligtgelovig zyn van ons aan een meester, al zo wreed als trouwloos, te onderwerpen.

Ondertusschen vernieuwde de keizer, die gestadig van den aartshertog aangezocht wierdt, en de gelegenheit om vrede tusschen Spanje en Engelandt te maken gunstig oordeelde, zyne handelingen om die van de Nederlanden uit te werken. De oorlog bleef des niettegenstaande duren, en deze veldtocht was niet min roemruchtig voor *Spinola* dan de voorgaande. Zyn geluk verliet hem niet: doch in weérwil van zyn geluk maakte *Maurits*, die wys en naartig was, dat deze uitslag of van geen belang, of onnut was. *Lochem*, *Grol* en *Rhynderk* konden de dapperheit van den Spaanschen veldoverste niet tegenstaan; maar graaf *Maurits* hernam *Lochem*, en indien hy gedwongen wierdt de belegering van *Grol* op te breken, dwong hy *Spinola* ook zyne onderneming op *Sluis* en *Zwol* te staken. De Geschiedenis pryft de voorzichtigheit van *Maurits*, gebleken by de belegering van *Rhynderk*. Alles scheen hem tot het ontzet van deze stad te nodigen; hare voordelige gelegenheit op den oever van den *Rhyn*, en van de andere zyde het eilandt, dat deze stroom maakte en bewaarde door eene sterkte, die gemeenschap met deze stad heeft; de roem, dien *Spinola* zich zou aanmatigen, indien hy deze stad veroverde; het verzoek der belegerden, wier moedt en trouw zyn mededogen en zyne genegenheit moesten ontvonen; kortom, zyn eigen naam en zucht om deze plaats te behouden \*. Maar alle deze redenen waren niet krachtig genoeg om dezen groten veldoverste tot het wagen van een veldslag te brengen. De gevolgen kwamen hem byzonder twyfelachtig voor; hy wilde veel liever eene stad verliezen † dan al het welvaren van het gemenebest, dat in het behoudt van zyn

Veroveringen van *Spinola*.  
Innemingen van *Rhynderk*.

\* Hy hadt ze twee maal veroverd, namelijk in de jaren 1597 en 1601.  
† De Hollanders heten hem zee in het jaar 1633.



1606. Doodt en lof van den grave van Hohenlo.

leger bestondt, wagen. De algemene Staten en *Maurits* verloren nog meer by het afsterven van den grave van Hohenlo, zynen schoonbroeder. Hy hadt de eerste vier en twintig jaren met groten moedt en trouwe gedient, en den jongen *Maurits* na de jammerlyke doot van zynen vader, dien beroemden *Willem van Nassau*, tot groot nut verstrekt. Hy was altydt by den zone, hielp hem het gewigt van het algemene bevelhebberschap dragen, waar onder hy, nog jong zynde, anders mogelyk zou bezweken hebben: een groot oorlogsman, die de dapperheit by de ondervinding voegde, maar dien het aan gematigheit en beleidt ontbrak.

Doodt van den grave van Nassau.

*Jan*, graaf van Nassau, oom van *Maurits*, stierf kort daar na. Hy liet twee zonen na, *Willem*, stadhouder van Vrieslandt, en *Ernest*: twee andere, *Philips* en *Lodewyk*, waren voor hem gestorven.

Doodt en lof van Lippius.

*Julius Lippius*, zo vermaard onder de geleerden door zyne uitgestrekte geleerdheit, en zo ervaren in de Roomsche oudheden, stierf in het zelve jaar. De Roomschegezinden zo wel als de Protestanten in de Nederlanden beklagden het verlies van zulk een doorgeleerd man.

1607.

Het jaar van 1607 wierdt met onderhandelingen van vrede doorgebracht. Men verzekert, dat *Philips de III Spinola* voor zyn vertrek uit Spanje hadt gelast een oorlog, daar zyn ryk door uitgeput wierdt, en dien hy niet langer in staat was te onderhouden, door een verdrag met de Vereenigde Nederlanden ten einde te brengen. Maar deze veldoverste, door eer, of staatzucht aangemoedigt, wilde den uitflag van den veldtocht zien. Dewyl de zelve van geen uitwerking was, wilde hy den voorflag van vrede, daar de aartshertog niet minder dan *Philips* toe genegen was, niet tegen zyn. Men zegt, dat hy den zelvev ondersteunde, zynde vanden roem, dien hy hadt behaalt, of bevreest, dat het geluk hem niet verder mogt begunstigen, zeer vergenoegt.

Onderhandeling van den vader *Neyen*, overite van de Minderbroeders te Antwerpen. \* Provinciaal. † Geboren te Antwerpen. Zyn vader was van Zeelandt. \* In de Onderhandelingen van *Joannin* wordt zo ganstig van hem niet gesproken. † van den aartshertog en de aartshertoginne.

Deze voorstelling geschiedde eerst in het midden van May des jaars 1606 door *Wittenborst* en *Geraarts*, afgezonden van den aartshertog om de gemoederen van het volk te ondertassen, dat zy tot het verdedigen van zyne vryheit genegen vonden. Men hervatte de zelve in het begin van dit jaar door middel van een monnik. Het was de vader *Neyen*, opperste \* van de Minderbroeders te Antwerpen, die in het begin van Maart naar een dorp, digt by den Haag, vertrok, tot dat hem de algemene Staten, aan welke hy zynen last hadt bekend gemaakt, lieten afhalen. Hy was een Nederlander †, in den Protestantischen Godsdienst tot zyn een en twintigste jaar opgebracht, waar na hy tot het Roomsche geloof overging, en het monniken leven verkoor. Hy was een doorslepen geest, die verscheide talen sprak, zo ervaren in de geheimste staatkunde van het hof, als die van het kloosterleven; voorts van goede trouw, en op wiens woordt men staat kon maken \*.

Na dat hy by *Maurits* en de algemene Staten, aan welke hy zyne geloofsbriefven hadt overgegeven, hadt geweest, verzekerde hy hen van de genegenheit van den aartshertog † tot een verzeerde en duurzame vrede, mits hun Godsdienst en vryheit behoudende. Men gaf hem zeer beleeft antwoordt; maar men zeide hem zonder bewimpeling, dat de Vereenigde provinciën tot geen onderhandeling zouden treden, zonder alvorens door een openbaar geschrift voor een vry en onafhankelyk volk erkent te zyn: waarom vader *Neyen* weder naar Brussel

moest keren, van waar hy kort daar na met 1607. de verklaring, gelyk de algemene Staten hadden begeert, wederkeerde. Daar ontbrak niets aan dan de bekrachtiging van den koning van Spanje. Men bedong, dat zyne Katholyke Majesteit de zelve in het kort en zonder uitsfel zou zenden, en men kwam in een wapenschorsing van acht maanden, den 2 May te beginnen, overeen.

De bekrachtiging kwam in den vastgestelden tydt, maar in geen behooryke geiteldheit. Zy slondt alleen op papier, gezegelt met het kleine zegel, en getekent alleen met deze woorden: *Ik de koning* \*; een ondertekening, waar van de Katholyke koningen zich alleen ten aanzien van hunne onderdanen bedienen †; kortom, men gaf daar in aan de aartshertogen den naam van heeren der Nederlanden, en men hadt daar in de bewoording, dat men met de Vereenigde provinciën als met een vryen Staat zou handelen, uitgelaten. Hare gemachtigden weigerden op zulk een volmacht in onderhandeling te treden, en bleven staan op den eisch van voor een onafhankelyken Staat te worden erkent.

Op deze zwarigheid vertrok vader *Neyen* voor de tweede maal naar Brussel, van waar hy naar Madrid wierdt gezonden. Hy bragt een ander behooryk schrift wederom, dat hy en *Verriken* den 12 October \* aan de algemene Staten aanboden. Het hof van Spanje zich nogmaals niet duidelyk genoeg hebbende uitgedrukt, scheelde het weinig, of men hadt het weder verworpen. Men zeide, dat het de Vereenigde landen voor geen vryen Staat dan op zekere bedingen van onzekere gebeurtenissen, en onderitelt het verdrag doording, erkende; dat het aldus was, dat men de vaststelling van het gemenebest volgens het besluit van Utrecht, in het jaar 1579 genomen, en door een verlopen tydt van meer dan zeven en twintig jaren geleden bekrachtigt, op schroeven stelde; behalven dat men noch in het schrift, noch in het zegel, noch in de gemaakte tekening: *Ik de koning* †, van een souverein aan een onderdaan enige verandering hadt gemaakt. Deze zwarigheden hielden de onderhandeling lang stappende, tot welke men niet dan na een derde reis van *Neyen* naar Brussel \* om met den aartshertog te overleggen op wat wyze de wantrouw van de algemene Staten weg te nemen, tradt. Hy meende het te boven te komen met hen het oorspronkelyk geschrift van de volmacht, door zyne Katholyke Majesteit aan de aartshertogen gegeven, over te leveren. Deze hadden het in handen van den vader *Neyen* gestelt, die zich te vrede hieldt het zelve aan de algemene Staten te tonen; maar gevraagd zynde, of hy zo lang zy nog niet waren overeengekomen dit oorspronkelyk geschrift in hunne handen wilde stellen, dacht hy, dat zy, indien hy hen daar in vergenoegde, zich in het overige gemakkelijker zouden dragen †, het welk hy aan den aartshertog bekend maakte, die hem de macht gaf van met het schrift te doen het geen hy oorbaar vondt, zo dat hy met zo veel spoedt, als hy vertrokken was, wederkeerde. Hy zeide in de eerste onderhandeling, na zyne wederkomst gehouden: *Ik heb bevel van myne meesters u dit oorspronkelyk geschrift als een wezentlyke erkentenis; en een plegtig pandt van wve vryheit in handen te laten.* Het zelve behelde, dat de Katholyke koning bekrachtigde en genoeigent nam in al het gene de aartshertogen van zynent wegen aan de algemene Staten hadden beoefent, en dat hy hen voor een vry volk, daar hy landt.

Zwarigheid ontrent de bekrachtiging van den koning van Spanje. \* *Joel Rey.* † onderteekende de andere zaken met hun eigen naam.

\* den 25 volgens *Joannin*.

† *Joel Rey.* \* De vader *Joannin* zegt, dat *Neyen* ook naar Madrid vertrok. Zie blad. 693 van zyne *Negotiations*, of *Onderhandelingen*.

† De *Groot* zegt, dat de Staten 'er weinig om gaven, of hy hen dit schrift in handen liet, of niet. De Katholyke koning erkent de Vereenigde provinciën voor een vry landt.

Stout slaan Hollands Cadis

Stout van H... her zy g... me do







1608.

den. De Katholyke koning vondt smaak in dit voorstel; ten minste hy geliet zich zo, met een voornemen van het zelve in het vervolg van de handt te wyzen, en *Henrik den IV* by de Hollanders verdacht te maken. Maar deze laatste ontdekte deze list; en zich niet latende verstricken, gelyk hy anderen trachtte te doen, vorderde hy van *Philips*, dat hy van nu af aan door eene verklaring de Nederlandsche provinciën van de kroon zou afzonderen, en haar erkennen voor een vryen Staat, met wien hy vrede maakte \*.

\* *Jean* zegt, dat de gemachtigden van *Henrik den IV* aan den Staat verzekeren, dat hy nooit naar een verdrag met Spanje, dat hen kon benadeelen, zou luisteren. Twee aanmerkingen beletten de vrede. Twee andere zyn die gunstig.

Dit was het voornaamste, daar hy zich op toeleide, niettegenstaande het wantrouwen van de Vereenigde Staten, op wier gemoedt de Spaansche staatkunde hare uitwerkselen hadt gehad. Hier toe vondt hy zich door zyn eigen belang meer verplicht dan door dat van de algemene Staten, kunnende anders zyn groot oogmerk, dat hy voor het hof van Madrid verborgen hieldt, en niet goed vondt aan dat van den Haag te openbaren, niet bereiken.

Twee algemene aanmerkingen beletten van den kant der Staten den voortgang van de vrede. De eerste was de afkeer en het wantrouwen omtrent eene natie, van welke zy zo veel trouwloosheit en wreedheit hadden ondervonden; de tweede, dat zy grote rykdommen van den koophandel op Oost-en West-Indië, daar zy zich hadden begonnen vast te maken, verwachtten. Twee andere aanmerkingen, van meer belang, waren daar tegen over, die veel zwaarder woegen, en het gemenebest tot een besluit deden komen om de vrede te zoeken. De staatkunde deedt hen de oogten open ten aanzien van hun eigen staat en dien van hunne naburen. Zy bespeurden, dat Spanje klein en Vrankryk groot wierdt: des leiden zy het toe om beide in een evenwigt te houden, die dienstig was voor hunne zekerheit. Zy oordeelden derhalven, dat eene vrede, of wapenschorsing noodwendig was om het vervolg van een oorlog voor te komen, die den Katholyken koning niet kon verzwakken, zonder een middel aan den Allerchristelyksten koning te verschaffen om op Spanje, en mogelyk ook op de Nederlanden, hem beter dan eenige andere provinciën gelegen, aan te vallen. Voor dezen hadden zy een gedeelte van het oude Gaule uitgemaakt, dat voorwendfel genoeg voor den koning van Vrankryk was, naardien hy voorgaf een erigenaam van dit uitgestrekte ryk te zyn, om gevolgelyk de Nederlanden weder aan zyne kroon te hechten. De grote toebereidselen, die *Henrik den IV* maakte, vermeerderden den achterdocht der algemene Staten, aan welke *Philips* het wantrouwen, daar wy van gesproken hebben, eerst hadt beginnen in te blazen, zonder dat *Henrik* hen van het tegendeel, doordien het zyne staatkunde niet wilde dulden, dorst verzekeren.

Yverzucht van de Staten tegen graaf *Maurits*.

† *Siri*.

*Henrik den IV* yverzuchtig over den roem van *Maurits*.

Maar zy hadden ook geen minder argwaan van wegens het grote aanzien van hunnen eigen veldoverste opgevat. Dit gemenebest voelde zich krank aan de ziekte van alle volksregeringen, die bevreest zyn den beschermer van hunne vryheit voor meester te hebben. Eenigen † zeggen, dat Vrankryk, te onvrede zynde om dat zyne hervormde onderdanen by *Maurits* hulp zochten, deze gedachten aankweekte. Zy voegen daar by, dat 'er tusschen dezen prins en *Henrik den IV* een personele haat was, waar van zy de oorzaak aan de onbescheidenheit van den laatste, die vermaak nam de achtting van den eersten te bezwalken, toefschryven. Zy zeggen ook, dat dit een gebrek in dezen koning was. Hy hadt vermaak tot nadeel

van een ander te spotten, en dat het slimste daar van was, is, dat men zyn schimpen voor waarheit aanzag, naardien het uit den mond van een zo groot koning voortkwam. Daar by ging de zelve schimpzucht tot de hovelingen over, en hunne onvoorzichtigheit maakte, dat de geestige redenen, die de koning wilde dat binnen zyn paleis zouden blyven, wereldkundig wierden. Zo veel is 'er aan gelegen, dat een souverein wat achterhoudend is, en zorg draagt, dat hem niets ontvalt, waar van zyne onderdanen, of zyne vyanden een misbruik kunnen maken. Het misverstandt ging zelfs tusschen deze twee prinslen zo ver, dat *Maurits* aan *Henrik* een scherpen brief schreef, waar by hy hem zyne verstandhouding met Spanje ten nadeel van de verzekering, die hy aan de algemene Staten hadt gedaan, verweet. Dit geschil wierdt echter bygelegd; de bekwaamheit van *Jeannin*, gezant van *Henrik*, maakte, dat 'er weder tusschen beide een goed vertrouwen was. Maar deze verzoening nam de ongegrifftheit van het gemenebest niet weg; en om zich daar van te ontdoen oordeelde het, dat het beter was vrede met Spanje te maken dan met het vervolgen van den oorlog aanleiding of aan den naburigen koning, of aan een prins, in hunnen schoot opgevoed, te geven om op hunne vryheit toe te leggen.

Daar ontbraken geen zwarigheden in deze onderhandelingen. Die van de zyde van het gemenebest, vol liefde voor hare vryheit, door den afitandt van *Philips* weggenomen zynde, onderzocht men de artykelen van het verdrag, dat hare grenscheiding en die der Spaansche Nederlanden, hare eischen en die der Spaansche kroon moest bepalen. *Philips* en de aartshertog van den eenen kant \* hadden tot deze onderhandeling vier personen van groot aanzien gemachtigt, namentlyk den marquis *Spinola*, veldoverste van de legers van zyne Katholyke Majesteit in Vlaanderen; *Jan Crusel Richardot*, voorzitter van den geheimen Raadt des hertogs, *Jan van Mancidore*, een van de Raden des oorlogs en geheimfchryver van zyne Katholyke Majesteit, en *Lodewyk Verveiken*, rekenmeester en eerste geheimfchryver van den aartshertog, behalven den vader *Neyen*, die ook zyn plaats onder de gevolmachtigden hadt.

De algemene Staten verkozen van hunne zyde de doorluchtigste en aanzienlykste onder hen, *Willem*, graaf van Nassau †, en *Walraaf van Brederode* wierden van wegens hen verkozen, en ieder der zeven provinciën verkoos een der bekwaamste en aanzienlykste mannen van hare landgenoten. Deze gemachtigden maakten niet alleen deze vergadering uit, maar daar was byna geen souverein in Europa, die geen deel in de vrede van dezen bloeienden Staat nam, van wiens welzyn dat van al de Westersche Staten scheen af te hangen. Vrankryk en Engelandt waren echter de voornaamste middelaars, hoewel de koningen van Denemarken en de Protestantsche vorsten van Duitschlandt daar mede hunne gezanten hadden gezonden. De voorzitter *Jeannin* \*, een der bekwaamste vredehandelaars van zynen tydt, wierdt van *Henrik den IV*, nevens *Cbouart van Buzanval* en *la Place van Ruffi*, gemachtigt. De koning van Engelandt benoemde van zynen kant tot gezanten den ridder *Spenser* en *Winwood*. Hy scheen op het einde van de onderhandeling meer dan in het begin voor de vryheit van de Vereenigde provinciën geneigt.

Na het overleveren der volmachten kwam men in de eerste zitting omtrent de artykelen van vriendschap en die der scha-verhaling, en van eeni-

1608.

Begin van de onderhandeling over de vrede.

\* ofaarts: hertogen, zo in hunnen naam, als in dien van zyne Katholyke Majesteit.

† zoon van *Jan*, broeder van *Willem*.

\* voorzitter in het Parlement van Dijon.



1608. eenigo andere, waar over met de gemachtigden geen groot getchil was, overeen. Het was met den koophandel op de Indiën zo niet gelegen. Om de Hollanders daar buiten te houden wilden de Spanjaarden daar niet van afstaan, en deze wilden den zelyven van hunne zyde niet missen. De maatschappy, sedert eenige jaren tot dezen koophandel opgerecht, hadt veertig schepen ten oorlog in Oost-Indië, en tachtig in West-Indië, en een groot getal kleinder schepen langs de kust van Guinee toegerust. Daarenboven ondersteunde Maurits, opperbevelhebber van het gemenebest zo te water als te landt, de genen, die daar belang in hadden. Het was niet ligt deze zwaarigheden, waar van geen der beide partyen wilde afstaan, te boven te komen. Spanje wilde van zyne oude bezittingen weder meester zyn, en de andere wilde hare verovering handhaven. Het artikel van de overgave der steden wierdt niet minder betwist, en men kon het over deze beide niet eens worden \*; maar dat van den Godsdienst was het zwaarste werk.

De Katholyke koning en de aartshertog, het zy door yver, het zy door staatkunde, stonden onbeweeglyk op de herstelling van den Roomschen Godsdienst in alle de Vereenigde provinciën. De algemene Staten bleven by het besluit, van den zelyven niet te dulden, of alleen in eenige plaatsen, zonder den openbaren dienst ergens anders toe te laten, volharden. Het was voornemtyk over dit en beide de voorgaande artikelen, dat de onderhandeling wierdt afgebroken. De gezanten van Philips en van den aartshertog vertrokken den laatsten September uit den Haag naar Brussel †.

Op het verzoek van de koningen van Vrankryk en van Engelandt wierdt de zamenkomst op den 25 Maart des volgenden jaars 1609 hervat. Men kwam den 9 April in een bestandt of wapenschorsing voor twaalf jaren overeen, of veel eer, men stelde de artikelen vast, waar in men reeds door bemiddeling der gezanten van de twee koningen was overeengekomen. Men zegt, dat de aanspraak van Jeannin \* veel geholpen heeft om het geschil omtrent den Godsdienst, daar men van beide kanten vast op bleef staan, by te leggen. Deze staatsdienaar, die in het bondgenootschap was geweest, sprekende in zyne Gedenkschriften minder uit genegenheit dan om zyn aankleven aan den hertog van Maine, buiten dat zeer rechtmatig en van een gematigden geest, aan den Staat door krachtige redenen, dat zy wat meer achtung voor de Roomschegezinden, in hunne provinciën verspreid, behoorden te hebben. Zyne redenen bestonden hier in: Dat,

bebende met hunne medelandgenoten hunne vryheit verdedigt, zy ook met hen de vryheit van hunne goederen en van hun gewisse behoorden te genieten; dat alle staten van Europa, daar de Godsdiensten moeilykbeden hadden veroorzaakt, niet waren bevredeigt dan met eene toelating van beide de partyen, gelyk het edikt van Nantes ter gunste der Hervormden daar een bewys van was; dat by dit voorbeeldt van toegevendheit en van gematigheit van den koning zynen meester voor zyne Protestantsche onderdanen bybragt, om dat het met het doen van Godt zelf overeenkwam, naardien by altydt by den uitslag van den oorlog, door den Godsdienst veroorzaakt, betuigde te willen, dat men onderwoes en overtuigde, en niet, dat men iemandt tot des zelfs umbelzing dwong, daar hy byvoegde: Dat de strafheit der Vereenigde provinciën tegen de Roomschegezinden aan de Hervormden in andere landen, daar zy de zwakste waren, nadelig zou zyn, en dat het te vrezzen was, dat hunne wederpartyders, zich daar door ge- III Deel.

machtigt denkende te zyn, zouden besluiten hen met gelyke strafheit te handelen; dat de toelating van hun vertrek veel eer eene straf dan eene gunst was, en dat het grote wreedheit zou zyn ten volk uit het landt, waar in het geboren was, ver van zich misgropen te hebben, maar tot het welzyn en de verlossing van hun vaderlandt hebbende geholpen, weg te jagen; dat men eindelyk geen ander voordeel by deze strenge behandeling zou behalen dan eene jammerlyke wildernis te maken van een landt, dat zy gedwongen zoudn zyn te verlaten. Hy verklaarde ten laatste, dat hy voor hen geen openbare oeffening van hunnen Godsdienst verzocht, maar alleen de toelating om den zelyven binnen hunne huizen, zonder daar in belet te worden, te mogen oeffenen.

Het eerste artikel van het twaalfjarige bestandt behelde de verklaring der aartshertogen zo wel in hunnen name, als in dien van den koning van Spanje, van de Vereenigde provinciën † voor vrye provinciën, op welke zy niets hadden te eischen, te erkennen. Omtrent de andere artikelen kwam men overeen, dat alle vyandelykheden zoudn ophouden, en de koophandel vry te water en te landt gedreven worden. Maar de koning van Spanje sloot Oost- en West-Indië daar buiten, zonder dat echter de Hollanders daar van afstonden. Dit artikel was in zulke duistere en dubbelzinnige bewoordingen ter neder gestelt, zegt een geschiedschryver \*, dat ieder de zeive naar zyn zin kon uitleggen. Men kwam ook overeen: Dat ieder de steden, die hy in bezitting hadt, zou behouden; Dat de gebannenen, zo wel van de eene als van de andere zyde, wederom zoudn mogen komen, en het gebruik van hunne goederen genieten; Dat de onderdanen van den Staat in de landen van den Katholyken koning en van de aartshertogen de zelve vryheit van hunnen Godsdienst, als aan de onderdanen van den koning van Groot-Britannië by de laatste vrede was toegestaan, zoudn genieten. De Staten van hunnen koning beloofden, dat 'er geen verandering in de dorpen van Brabant, die onder hun gebiedt waren, zou gemaakt, en dat de Roomische Godsdienst daar als te voren, wanneer zy onder Roomische vorsten stonden, zou geoeffent worden. De gezanten van Vrankryk waren in den name van hunnen koning borg voor dit artikel, en gaven hunne borgtocht in geschrift aan de gevormachtigden van den aartshertog over †.

Op deze wyze was het dat het gemenebest van de Vereenigde provinciën wierdt vast gegrond. De hertog van Alva hadt haar in het jaar 1567 verdrukt; maar zyne wreedheit haar wanhopig makende schudden zy het juk van Spanje af. Hare vereeniging geschiedde door het verdrag van Utrecht in het jaar 1579 op eene plegtige wyze, en zy wierden eindelyk in het jaar 1609 voor een vryen en souverainen Staat van haren ouden meester, die van zyne eischen afstondt, erkent. Zodanig is het tydperk van de omwentelingen der Nederlanden. Zy hielden het twee en veertig jaren uit met verscheide uitkomsten tegen den machtigsten koning van Europa; verwoest, troofteloos, zwemmende in haar bloedt, en byna op het punt van te moeten buigen, staken zy haar hoofd weder op, herstellende hare verliezen, altydt onbezweken in moedt, dat haar eindelyk over hare vyanden, wier schatten en macht zy hadden uitgeput, deedt zegepalen.

Wy denken, dat wy onder de gevallen van dit gemenebest in de jaren, die wy hebben doorgelopen, wel mogen stellen de uitvinding van

\* De Groot zegt, dat het was over dit geschil, dat Neyes naar Spanje vertrok. Afbreken der onderhandeling.

† Jeannin zegt, dat het met toestemming der gezanten van de middelaars is geschied, die echter de onderhandeling vervolgen. 1609. Men hervat de zelve wederom. \* Zie de zeventenvoering in het laatste Deel van zyne Onderhandelingen. Heerlyke redenvoering van den voorzitter Jeannin.

Artikelen van het twaalfjarige bestandt. † De zeven provinciën, volgens het verdrag van Utrecht van den jaer 1579.

\* Benivoglie.

† of van de aartshertogen, dat verlaat den aartshertogen de aartshertogin, zyne gemalin.

Verrekykers uitgevonden.

1608.

begin van de onderhandeling over de rede.

of aartshertogen, so in unnen naam, is in dien van zyne Katholyke majest.

zoon van Jan, broeder van Willem.

\* voorzitter in het Parlement van Dijon.



1609. van de verrekykers door een burger van Mid-  
delburg. De zelve brengen de voorwerpen,  
die twee mylen van ons af zyn, zo naby het  
gezicht, dat het schynt als of zy alleen twee  
honderd schreden van ons af zyn. Eenigen  
noemen de zelve verrekykers van *Galilee*\*, en  
stellen, dat deze vermaarde wiskunstenaar de  
uitvinder daar van is geweest. Maar anderen  
klimmen hoger op, en willen, dat de zelve reets  
in gebruik zyn geweest ten tyde van *Julius*  
*Cesar*, die van den oever van de Nederlanden,  
het meest ter regter zyde van Groot-Britannië  
leggende, door zekere vuurglazen niet al-  
leen de tegen de zelve over leggende kusten, maar  
ook de gesteldheit van het gansche Britanni-  
sche leger kon zien. Het zy dit zo is, of  
niet, men vindt niet, dat men zich daar na-  
derhandt van heeft bedient, het welk doet  
geloven, dat dit geheim verloren is, waarom  
men al de eer daar van aan den Middelburg-  
schen werkman mag geven. Inderdaadt heeft  
men diergelyke in de winkels van Parys, die  
op het derde zo ver niet reikten, niet gezien  
dan na dat de zelve eerst door hem uitgevon-  
den waren. Hy bragt die in het jaar 1608  
aan den dag, en deedt daar een geschenk van  
aan graaf *Maurits*.

Maar wy moeten ook onder de rampspoeden  
van dit gemenebest het geschil tusschen *Gomarus*  
en *Arminius*, twee hoogleeraars in de Godge-  
leerdheit in de hogeschool van Leiden, stellen.  
De eerste hieldt de byzondere Genade staande,  
en het besluit ten aanzien van de geroepenen, zo  
wel als ten aanzien van de verworpingen. De  
andere leerde de algemene Genade, en deedt de  
verkiezing van Godt afdalen op de genen, daar  
hy het berouw in voorzag, gevende bygevolg  
den mensch aan zyn eigen zelve over, en hem  
meester van zyn lotgeval makende. Deze droe-  
vige geschillen raakten van de scholen tot de re-  
gering, en het scheelde weinig, of het gemene-  
best zou daar door het onderite boven zyn ge-  
keert. De overheit hadt in dit jaar machts ge-  
noeg om deze onlusten tegen te gaan, maar zy  
boriten twee jaren daar na met meerder geweld  
uit.

1610. Het bestandt in de Nederlanden bragt gansch  
Europa in eene diepe rust. Engelandt hadt daar  
boven al het genot van onder een koning, die de  
rust beminde. Echter was het verplicht, om de  
zelve bestendig te maken, in het begin van Juny  
des jaars 1610 alle de Jesuiten, en andere, in de  
kweekscholen, die gestadig het ryk beroerden,  
opgevoed, te bannen. De doot van *Henrik* den  
IV, door *Ravaillac* vermoord, gaf daar aanlei-  
ding toe. Deze tyding te Londen gekomen zyn-  
de zag men dezen moordt aan als een slag van de-  
zen verwoeden Godsdienst, die niemandt op den  
troon kan dulden dan die den zelve gunstig is:  
want de Geschiedenis verhaalt ons, dat *Henrik*  
de IV, niettegenstaande zyne afzweringe, te  
Rome voor geen goed Roomschegezinde wierdt  
aangezien. Daarenboven hadt het voornemen,  
dat hy ging uitvoeren, en waar van wy op zyn  
tydt zullen spreken, te veel betrekking tot het  
belang der Protestantische vorsten om hem by de  
grootste yveraars der Roomsche kerke niet ver-  
dacht te maken. Hoe het zy, de koning van  
Engelandt vondt zich te Londen niet veiliger te  
zyn, terwyl de Jesuiten en hunne aanhangers de  
vryheit zouden hebben van zamenspanningen te  
maken, dan *Henrik* de IV te Parys was geweest;  
het welk de reden was, dat hy dit gebodt deedt  
uitgaan, by het welke hy hen als stokebranden  
en verstoorders van de algemene rust aanzede om

voor den 5 July uit het ryk te vertrekken, met  
verbodt van ooit daar weder in te komen, op  
boete van naar de strengheit der wetten gestraft  
te worden. Het zelve gebodt beval ook aan al-  
le, die den eedt van opperhoofdigheit niet had-  
den gedaan, van wat staat zy mogten zyn, het  
hof niet nader dan op tien mylen te komen. Men  
zag niet dan maaltyden te Londen en in het ko-  
ninklyke paleis. De prins *Henrik* was prins van  
Walles gemaakt\*, een tytel, dien wy hem voor  
zyne plegtige aantelling hebben gegeven, de-  
wyl de zelve, gelyk wy hebben gezegt, den  
oudsten zoon van den koning toekomt. Het is  
echter waar, dat hy geen prins van Wallen ge-  
boren wordt, maar dat hy wel hertog van Corn-  
wal is, zo haast als hy ter wereldt komt; zo dat  
al de domeinen van dit hertogdom hem toebeho-  
ren, en uit dien hoofde wil de wet, dat hy mon-  
dig is zo haast als hy geboren wordt, om de in-  
komsten daar van te genieten, zo wel als of hy  
een en twintig jaren oud was.

Maar belangende het prinsdom van Wallen  
moet hy zyne behooryke jaren hebben bereikt.  
Deze inhuldiging geschiedde den 30 May door  
den koning zelve, die den prins ontving, voor-  
gegaan zynde van *Garter*, eersten wapenkou-  
ning, hebbende de opene brieven daar van in de  
handt, en door de graven van *Suffex*, van *Hun-*  
*tington*, van *Cumberland*, van *Ruthlandt*, van  
*Derby* en van *Shrewsbury*, die het kleedt van  
paars fluweel, de hertoglyke muts, den staf,  
den gouden ring, en andere kleinodiën van het  
prinsdom droegen. Vervolgens kwam de prins,  
leunende op de graven van *Nottingham* en van  
*Northampton*, zonder mantel en blootshoofds.  
Hy naderde den koning, die omringt was van de  
ridders van het *Badt* en de voornaamste heeren  
van het hof, en op zyne kniën nedervallende bleef  
hy in deze gestalte, terwyl de graaf van *Salis-*  
*bury*, eerste geheimchryver van Staat, de opene  
brieven las, dat men hem het plegtige kleedt,  
daar toe behorende, aantrok, en dat de koning  
hem de muts op het hoofdt zette, den gouden  
staf in de handt gaf, en den gouden ring aan zyn  
vinger stak: alle zinnebeelden van het prinsdom  
en de regering, die hy hadt aangevaard, en van  
de genegenheit, daar hy zich door aan zyn vader-  
landt verbondt, gelyk als een bruidegom aan zyne  
bruidt, en een vader aan zyne kinderen. Voorts  
moet men weten, dat de prins van Wallen,  
mede plaats in het Parlement hebbende, op hun-  
nen hertoglyken mantel iets geborduurt hebben,  
dat de andere hertogen niet hebben, en dat hun-  
ne kroon met kruisfen en leliën zo wel als zyne  
plegtige muts doorzaait is. De koning schonk  
ook aan den ridder *Thomas Chalon* de waardig-  
heit van *Mylord kamerling* van den prinsfe, van  
wien hy bestierder was geweest, en den ridder  
*Eduard Philips* maakte hy zynen zegelbewaarder.  
Alle deze plegtigheden geschiedden onder de toe-  
juichingen van het volk, daar deze erfgenaam  
van de kroon byzonder aangenaam aan was. Men  
zag in den bloem van zynen ouderdom van ze-  
ventien jaren eene majesteit uitblinken, overeen-  
komende met eene kroon, waar van hy de onder-  
panden ontving, en eene Godvrucht, nevens  
deugden, die eene gelukkige regering beloofden.  
Maar de verwachting der Engelschen vondt zich  
bedrogen. Wy zullen haast hunne vreugdt door  
de onverwachte doot van dezen prins, waar van  
hunne liefde mogelyk de oorzaak was, verandert  
zien.

De koning stontd nieuwe voorrechten aan de  
Oost-Indische maatschappy toe, of veel eer, hy  
stelde daar de oprichting van, die *Elizabeth* al-  
leen

\* of *Galilee*, een  
Florentyn. Hy  
stierf in  
het jaar  
1642.

Oor-  
sprong  
van de  
Armini-  
anen.

1610.  
*Baker*,  
*Wilson*,  
*Spots-*  
*wood*,  
*Roger*,  
*Cook*,  
*Richard*,  
*Weldon*,  
*Vitt. Siri*,  
*Jeanin*,  
*Romer*,  
*Alta Pu-*  
*blicus*, enz.  
Verbodt  
van *Ja-*  
*cobus* te-  
gen de  
Jesuiten.

\* den  
30 May.

Plegtig-  
heit om-  
trent de  
inhuldig-  
ing tot  
het prins-  
dom van  
Wallen.

Voor-  
rechten  
van de  
Oost-Indi-  
sche



1610.  
dische  
maat-  
schappy.

leen voor vyftien jaren hadt verleent, die haast stonden te eindigen, voor altoos vast. Hy rechtte zelfs eene burgerregering, bestaande in overheden en landbestiëders, voor de zelve op, dat zo veel vreugde en genoeg aan deze maatschappy veroorzaakte, dat zy ten eerste het grootste schip, dat men ooit in Engelandt voor kooplieden hadt gezien, deedt maken. Het zelve was van twaalf honderd tonnen, even zo groot als de galloenen van Spanje en van Portugal. De koning en de prins gingen het zien wanneer het nog op de werf van Deptford stondt, en noemden het *den aanwafsch van den koophandel* †. De koning, willende deze plegtigheid nog roemwaardiger maken, zyn genoege aan de maatschappy betuigen, en blyken van zyne mildheit geven, vereerde aan den ridder *Thomas Smith*, die daar het bewindt van hadt, een goude keten met zyn beeldtenis, omzet met diamanten. Maar dit schone schip kwam kort daar na op zyne te huis reize van Bantam te blyven. Dit was het grootste, dat men ooit in Engelandt, daar de oorlogschepen van den eersten rang niet groter zyn dan duizend ton, hadt gezien. Maar de koning deedt er een van veertien honderd ton maken, dat hy aan prins *Henrik* vereerde, die het den naam van den Prins gaf. Het jaar eindigde met het scheiden van het Parlement, dat den 31 December vernietigt wierdt.

† The  
trades  
increasf.

Een schip  
van veer-  
tien hon-  
derd ton.

1611.

Verhef-  
fing van  
den gun-  
steling  
*Robert  
Carre*.

\* den 9  
April.

† in  
den jare  
1605.  
Zie fol.  
564.

Instel-  
ling van  
de rid-  
ders ba-  
ronets.

Het jaar 1611, indien men de Engelsche geschiedschryvers, die *Jacobus* niet gunstig zyn, mag geloven, is een jaar geweest, waar in hy van den eenen kant vele onnodige verkwistingen, om aan de overdaadt van zyne gunstelingen te voldoen, deedt, en aan den anderen de meeste gretigheid om geldt byeen te schrapen, die hy door deze overdaadt benodigt hadt, liet blyken. Het was in het begin van dit jaar \*, dat hy den ridder *Robert Carre*, een Schotschman, burggraaf van Rochester, en vervolgens een lidt van zynen geheimen Raadt maakte. Hy was een staatzuchtige onderdaan, en die kort daar na de gunst van zynen meester misbruikte. Voor dat hy begunstigt wierdt, hadt de koning den jongsten zoon van den grave van Pembroke tot zynen vertrouweling aangenomen. Hy maakte hem graaf van Montgomeri †; maar het zy door de ongestadigheid van den vorst, het zy door het kwaad gedrag van dezen staatsdienaar, of door andere onbekende redenen, hy hadt het, om zo te zeggen, alleen aanvaard en nedergelegd om plaats voor Mylord *Carre*, die geen meer verdiensten hadt, maar gelukkiger was, te maken. Het was ook in het zelve jaar, dat de koning de orde van de ridders baronets, die hy in plaats van de oude *Valvassours* aanstelde, hen tusschen de baronnen en de ridders plaatfende, oprechtte, waar door de zelve een derden rang onder den adel maakten, tusschen de Pairs en gemenen, hoewel men hen in het tweede ligchaam met de andere ridders en schildknepen, die den kleinen adel uitmaken, plaatft. De koning wilde, dat deze baronets den voorrang boven de ridders, uitgenomen van den Koufsebandt, zouden hebben, en het voorrecht genieten van hun schildt met het wapen van Ulster, zynde eene bloedige handt op een zilver veldt, te vergroten, dat hen uit aanmerking, of voorwendfel van hunne aanstelling, waar door zy verplicht waren de provincie van Ulster, in Ierlandt, eene der meest blootgestelde voor de aanvallen der oproerigen, te verdedigen, en ten dien einde drie jaren lang dertig soldaten te onderhouden, wierdt toegestaan. Men wil, dat de koning dit geldt naar zich trok, zonder het daar toe te gebruiken, en dat hy twaalf honderd ponden Sterlings van ieder ba-  
III Deel.

ronet ontving, het welk eene zeer grote som 1611. bedroeg, wanneer men het getal daar van op twee honderd, zo als het in het begin was vastgestelt, en naderhandt nog wierdt vergroot, rekent. De eerste van deze orde was *Nicolaus Bacon*, van de provincie van Suffolk, wiens nakomelingen zich de hoedanigheid van eerste baronets van Engelandt aanmatigen.

Dit was de eenigste verkoping van waardigheden niet, die door dezen vorst ingevoerd wierdt: men beschuldigde hem koophandel met de Pairschappen te hebben gedreven, en dat hy naar mate van den rang den prys verhoogde, als dien van baron op tien, dien van burggraaf op vyftien, en dien van graaf op twintig duizend ponden Sterlings stellende; dat hy de zelve tytels en waardigheden in Schotlandt en Ierlandt ook verkocht, en daarenboven een nieuw recht over den voorrang van den eenen boven den anderen invoerde. Hy stelde den voorrang der Schotten boven dien der Ierlanders, en dien van Engelandt, wanneer daar eene vergadering van Pairs zou zyn, boven beide; maar het recht, daar toe gestelt, moest echter betaalt worden, wilden zy zich in dit voorrecht handhaven.

Kortom, men beschuldigt hem van verscheide zaken te hebben begunstigt, mits eene zekere daar toe gestelde som, die de ondernemers hem moesten betalen, gevende, gelyk ook, dat hy de hatelyke belasting van vrywillige gift hadt vernieuwt; geldt onder het geheime zegel van Engelandt opgenomen, dat hy nooit wedergaf; vervremdingen en verkopingen van landeryen, bosschen en andere domeinen van de kroon, daar men byvoegt het geen hy trok van de verpanding van onbebouwt landt, en de boeten van de onrechte bezitters, of van het onder malkander by verdrag overgegevene landt. Men stelt ook onder deze belastingen, daar men de invordering en verkwisting van wraakte, het geen hy ontving van den *bystandt van de ridderschap*, wanneer prins *Henrik* daar toe wierdt aangestelt, en den *bystandt van het huwelyk*, wanneer hy de prinses zyne dochter aan den keurvorst van de Palts uithuwelykte \*.

Om weder tot den ridder *Carre* te keren, het geluk kon met geen meer snelheit een onderdaan verheffen. Wanneer hy den ring in het byzyn van den koning stak, viel zyn paardt, en hy brak zyn been. Dit ongeluk was zyn geluk; de koning, daar van geraakt, kwam hem zien, en zyn mededogen veranderde in vriendschap, die eensklaps zo krachtig aanwakkerde, dat hy hem met weldaden en waardigheden, zo haast hy genezen was, overlaadde. Hy maakte hem in minder dan drie jaren tyds burggraaf van Rochester, geheime Raadt, graaf van Sommerfet en grootkamerling. Zyn val was nog schiekyker †, gelyk wy op zyn plaats zullen zien. De zelve was ook rechtmatiger. Zyne verhoging was minder de uitwerking van zyne verdiensten dan wel van de gunst des konings, die zich gemakkelyk liet innemen. Daarentegen verdiende hy zyne ongenade door zyne misdaden. Voor deze omwenteling maakte de koning hem boven alle deze waardigheden, die wy hebben verhaalt, ridder van den Koufsebandt, waar in hy de eer hadt te gelyk met den hertog van Jork en den grave van Arundel † gehuldigt te worden.

Den 18 Maart des jaars 1612 wierdt *Bartholomus Legat* te Londen, en den 11 April *Eduard*

\* in  
het jaar  
1613.  
Gunst  
van den  
ridder  
*Carre*.

† in  
het jaar  
1616.

† de twe-  
de zo-  
nen des  
koningi.

1612.  
Godsias-  
tersars  
verbrand.

Ffff 2

Wbigt-



1612. *Whigmante* Lichtfeld als scheurzicken en Godslasteraars verbrand.

Bedroeft  
geval van  
den rid-  
der *Over-  
bury*.

Weinig dagen daar na wierdt de ridder *Thomas Overbury* naar den Tour gezonden, niet om schelmitukken, maar om dat hy den nieuwen gunsteling, den burggrave van Rochester, die 'er hem een te last leide, hadt mishaaft. De Gechiedenis vindt deze daadt, en der zelve jammerlyk gevolg, die niet dan met de dood van den ridder eindigde, zo schandelyk en zo schrikkellyk, dat zy daar alle de omstandigheden van heeft in het licht willen geven, het zy om den dader daar van hatelyker te maken, het zy om een krachtiger afkeer van diergelyke aanslagen te geven.

*Overbury* was een boezemvriendt van den burggrave van Rochester, op wiens geeft hy geen minder macht dan de burggraaf op dien van den koning hadt. Hy was deze genegenheit aan zyne verdiensten en deugd verschuldigt; eene deugd, die dodelyk voor hem wierdt, en daar de burggraaf de vervolger van was. Een kwaadaardig wyf was daar de oorzaak van. Het was *Françoise Howard*, dochter van den grave van Suffolk, die getrouwt was met Mylord *Exeux*, grave van Essex, wiens vader ten tyde van *Elizabeth* onthalt wierdt. Onder voorwendfel, dat haar man onmachtig was, deedt zy haar huwelyk vernietigen, hoewel onrechtvaardiglyk, naardien de graaf van Essex naderhandt eene andere vrouw trouwde, by welke hy een zoon kreeg, die in de wieg stierf\*. Men zegt, dat zy voor hare huwelykscheiding haren man hadt willen vergeven, om met den burggrave van Rochester, dien zy bovenmaten beminde, te trouwen. Daar zyn schryvers †, die zeggen, dat de prins *Henrik* op haar verliest was geweest, maar dat hy haar, van haren gemeenzamen ommeegang met den burggrave verstendigt zynde, hadt verlaten. Zy trouwde dan een man, beter met haren staat overeenkomende, dien zy naderhandt wilde vergeven, om plaats voor haren minnaar te maken. Het vergift geen uitwerking doende, nam zy hare toevlucht tot de rechtbank, om daar door haar huwelyk te doen vernietigen.

Gedurende dit rechtsgeding wilde de burggraaf, met wien zy hare zaken hadt overlegt, daar over met den ridder *Overbury*, wiens wysheit en genegenheit hem bekend waren, in gesprek treden. Zyn antwoordt was gelyk hy hadt gedacht. Deze deugdzame vriendt vleide hem niet. Mylord, zeide hy zo haast als hy het voorstel van het huwelyk hadt horen doen, *bet is seders langen tydt, dat ik al myne kraebten heb ingespannen om u dit kwaade huwelyk af te raden. Ik zeg als nog, gy kunt niets nadeeliger aan uwe eer en uw geluk doen dan met eene zo bedriegelyke vrouw, die haren gemaal niet verlaat dan om zich aan haren minnaar over te geven, te trouwen. Wie kan u verzekeren, dat zy u getrouwer zal zyn, en dat zy niet mede den eenen dag of den anderen op uw leven zal toelaggen, gelyk men haar beschuldigt op dat van haren gemaal te hebben gedaan.* Deze wyze, maar al te openhertige redenen waren den burggrave niet aangenaam, en veel minder aan zyne minnaresse, die den val van zulk een gevaarlyken raadsman zwoer. Zy deedt den burggraaf daar mede in bewilligen, waar toe zich haast gelegenheit opdeed.

De koning benoemde ondertusschen den ridder *Overbury* tot gezant naar Moskovië. Mylord *Rochester*, dien deze ridder over dit gezantschap om raad vroeg, riedt hem het zelve van de handt te wyzen. Dit diende om hem door deze weigering by den koning verdacht te ma-

ken. Deze streek gelukte, en de ongelukkige *Overbury* wierdt naar den Tour gezonden. De wraak van beide deze vyanden zou hare volkomenheit niet gehad hebben, indien het daar by was gebleven: zy bragten den bewaarder of opziender van den Tour\*, en de bedienden, die de gevangenen oppaaten, in hun belang, en deze lieten zich gebruiken om hem te vergeven. Eerit deedt men het vergift in zekere spyze, maar ziende, dat het zelve van geen uitwerking was, deedt men het in een klitteer, die een apothekers jonge, genoemd *Franklin*, hem inspuitte, waar door hy kort daar na stierf. De tekenen van het vergift bespeurde men over zyn ganche ligchaam, zonder dat men het deedt openen. De aanhangers strooiden uit, dat het vlekken van de kinderpokies waren. Men beschuldigde naderhandt den grave van Northampton medestander, met zyne nicht, en den burggrave van Rochester, te zyn geweest van het uitvoeren van zulk eene verfoeclyke daadt.

Na dat zy zich van dezen ongemakkelyken berisper hadden ontdaan, wilden de burggraaf van Rochester en de gravin van Essex de vruchten daar van plukken. Zy deden deze echticheiding, door *Overbury* afgekurt, voortgaan, en trouwden zamen †. Wy zullen zien, dat de Hemel niet lang met zyne straf over dit onwettige huwelyk en de voorafgaande vergiftiging achter bleef.

De koophandel van Engelandt bloeide in Amerika en in het Oosten. Men maakte dit jaar in Virginië nieuwe volkplantingen, voor welke men eene lotery trok, daar de koning zich voor verbondt. Het geldt, daar van komende, wierdt gebruikt tot voortzetting van de zelve, waar uit men ziet, dat de loteryen zo wel in Engelandt, als in andere staten van Europa niet nieuw zyn\*.

Daar kwam dit jaar ook een gezant van den koning van Perfië in Engelandt, om de goede verstandhouding tusschen beide de natien weder te vernieuwen, en de havenen en plaatsen, die het bekwaamste in zyn ryk tot den koophandel en de scheepvaart waren, aan te bieden. Deze gezant was een Engelschman, zoon van een ridder, genaamt *Robert Sherley*. Hy was zestien jaren geleden uit Engelandt vertrokken om vreemde hoven te bezien †. Hy onthieldt zich in het eerst aan het hof van den keizer *Rudolpb*, die hem Ryksgraaf, gelyk hy Mylord *Arundel van Vardour* hadt gedaan, maakte. Hy bleef eenige jaren te Wenen. Naderhandt vertrok hy naar Perfië. Zyn langste verblyf was te Ispahan. Hy wierdt van dit hof met de voornaamste bedieningen onder de regering van *Schach Abas*\* voorzien.

In zyne legers hadt hy tien jaren het ampt van grootmeester van het krygstuig bekleed. Hy raakte zelfs in zulk een groot aanzien, het zy door zyn verstandt, het zy door zyne diensten, dat de *Sophi* hem eene schone Perfiënsche vrouw, genaamt *Theresia*, zuster van de koningin, deedt trouwen, waar door hy de eer hadt schoonebroeder van den koning te zyn. Het is ten minste op deze wyze dat de Engelsche geschiedschryvers van dezen ridder spreken. Hy deedt nog verscheide reizen van Perfië naar Engelandt, altydt in de hoedanigheid van gezant. Maar in een van zyne gezantschappen vondt hy een Perfiënsch, genaamt *Magdi Beg*, zyn mededinger te zyn. Deze gaf zich uit voor een waren gezant van den *Sophi*, en hieldt staande, dat *Sherley* dezen eernaam alleen hadt aangenomen, en zich valschelyk bediende van een huwelyk, dat hy voorgaf met eene nabestaande van *Schach Abas* aangegaan te hebben. Hun krakcel ging zo ver, dat de Engelschman den Perfiënsch te Londen gaande

\* den  
ridder  
*Gertoor  
Pelvis*.

Huwe-  
ly van  
den burg-  
grave  
van Ro-  
chester  
met de  
gravinne  
van Es-  
sex,  
† den 26  
Decem-  
ber 1613.

Lotery te  
Londen.

\* Het  
gemeen-  
best van  
de Ver-  
eenigde  
provin-  
cien  
reichte  
eene op  
in het  
jaar  
1587. Zie  
P. Bar  
*Christi-  
aan*.

Geval  
van den  
ridder  
*Sherley*,  
gezant  
van den  
koning  
van  
Perfië.  
† Hy  
vertrok  
eerst naar  
Hol-  
landt, en  
stelde  
daar een  
bondge-  
noot-  
schap te-  
gen den  
Turk  
voor.

\* De  
eerste  
van dien  
naam, die  
van het  
jaar 1587  
tot 1629  
regeerde.

\* in  
het jaar  
1631.

† *Wilson*.



\* den  
lder  
rtaar  
lvii.

Huwe-  
van  
en burg-  
rave-  
an Ro-  
boller  
net de  
javinne  
an El-  
ex.  
den 26  
Decem-  
ber 1613.

Lotery te  
Londen.

\* Het  
gemeen-  
best van  
de Ver-  
eenigde  
provin-  
ciën  
rechthe-  
dene op  
in het  
jaar  
1587. Zie  
P. Ber  
Christi-  
aanisoon.

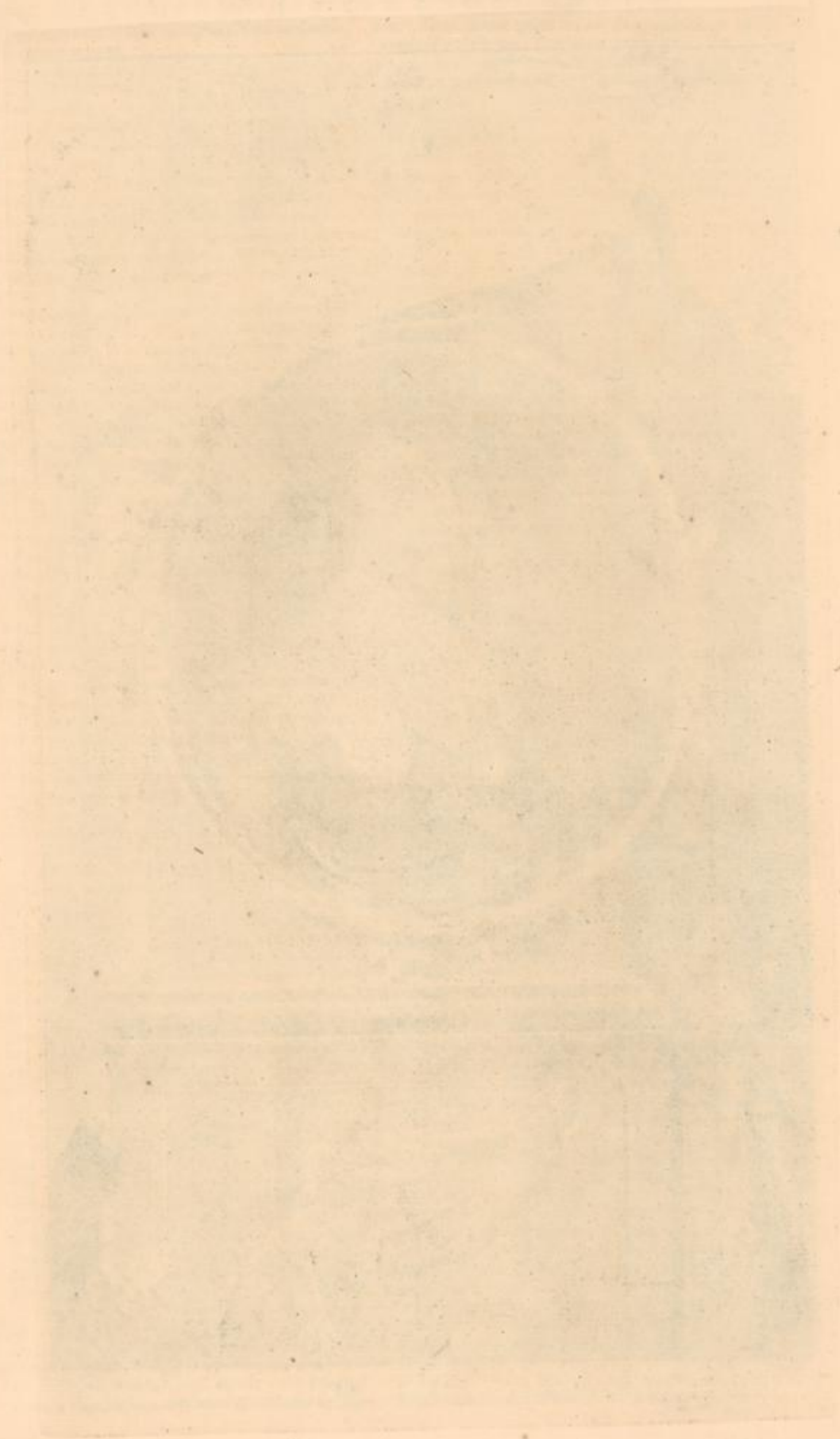
Geval  
van den  
ridder  
Sherry,  
gezant  
van den  
koning  
van  
Perzie.

† Hy  
vertrok  
eerst naar  
Hol-  
landt, en  
felde  
daar een  
bondge-  
noot-  
schap te-  
gen den  
Turk  
voor.

\* De  
eerste  
van dien  
naam, die  
van het  
jaar 1587  
tot 1629  
regeerde.









1612.

bezoeken, om hem zyne geloofsbriefen te ver-  
tonen, de laatste de zelve hem uit de handen  
rukte, als verdichte tegen den grond smect,  
en hem te gelyk een kinnebakslag gaf. Zyne  
Britannische Majesteit vondt niet raadzaam  
kennis van hun geschil te nemen; hy wees  
hen naar den vorst, van wien zy zeiden ge-  
zonden te zyn. Hy deedt hen beide op twee  
verscheide schepen gaan, daar hy nog een  
derde, waar op een Engelsche gemachtigde  
was, die den Sophi van hun krakeel zou on-  
derrechten, en op zyne wederkomst de beve-  
len van het Persiaansche hof medebrengen,  
byvoegde. Maar zy kwamen alle drie op weg  
te sterven; zo dat men niet heeft kunnen te  
weten komen, of *Sherley* zyn gezantschap en  
huwelyk niet slechts hadt voorgegeven. Het  
is zeker, dat hy zyne gemalin, van wat hoedanig-  
heit zy ook geweest mag zyn, te Londen bragt,  
en dat zy daar van een zoon, die van de ko-  
ninginne en van den prinsse van Wallen ten  
Doop wierdt gehouden, en van vader en moe-  
der, wanneer zy naar Perfië vertrokken, in  
Engelandt gelaten wierdt, beviel. Wat aan-  
gaat den tyt van gezant, het hof erkende  
*Sherley* daar voor, en de koning maakte geen  
zwarigheid van hem, niettegenstaande hy zyn  
onderdaan was, voor gezant van een anderen  
souverein aan te nemen, en hem toe te laten zich  
in zyne tegenwoordigheid te dekken, om de ach-  
ting te tonen, die hy voor de waardigheid,  
die hy bekleedde, hadt. Maar men merkte  
een mislag in *Sherley*, dien hy in zyne ge-  
zantschappen hadt begaan. Wanneer hy van  
den grave van Anglesey en den ceremonie-  
meester ter gehoor wierdt geleid, en drie bui-  
gingen op zyn Persiaansch hadt gemaakt, nam  
hy zyn tulbandt af, en leide den zelve voor  
de voeten van den koning neder, vergetende  
alzo te onrecht tydt den plicht, dien hy  
aan de Majesteit, die hem gezonden hadt,  
verschuldigt was, om zynen aangeboren vorst  
eene plichtpleging te bewyzen, die hem geen-  
zins voegde. De koning, zynen mislag be-  
merkende, beval hem zynen tulbandt op te  
nemen, en zich te dekken.

Twee verscheide voorvallen deden het einde  
van dit jaar met droefheit en vreugde aflopen.  
Het eerste was de doot van prins *Henrik*, en  
het andere de aankomst van den keurvorst van de  
Palts te Londen, die in het begin van het volgen-  
de jaar met de prinsesse van Engelandt trouwde.

De prins *Henrik* stierf den 6<sup>ten</sup> November, oud  
achtien jaren, acht maanden en eenige dagen,  
van beide ryken om zyne zachtzinnigheid, God-  
vrucht en andere koninklyke deugden zeer be-  
klaagt. Men hielt hem verdacht de Puritei-  
nen te hebben begunstigt. Het is zeker, dat  
hy een groot vyandt van het Pausdom was. De  
Engelschen zeiden, dat hy daar de uitroei-  
er zou zyn. Daar waren burgers te Londen, die  
geldt uitgaven, onder beding van het zelve we-  
der te ontvangen wanneer koning *Jacobus* te Ro-  
me zou gekroont zyn, dat zy zeiden door de  
wapenen van den prinsse van Wallen te zullen  
geschieden. Hy was zeer gemeenzaam in zynen om-  
meegang, en meer genegen de vryheit van het volk,  
hoewel hy een erfgenaam van de kroon was, dan  
de voltrekte macht voor te staan; byna gelyk *Mar-  
cellus* en *Drusus* grote voorstanders van het geme-  
nebest en het welzyn van het Roomsche volk, en  
gelyk *Henrik* het van Engelandt en Schotlandt was  
gewest. Hy stierf ook, gelyk zy, in den bloem  
van zyne jaren. De Engelschen zeiden, dat zy  
in hem betreurden het geen de Romeinen om-

trent het verlies van de twee anderen hadden be-  
treurt, te weten, dat hunne liefde kort en on-  
gelukkig was geweest. Men brengt een aan-  
merkelyk voorbeeld van zyne goedheit en ge-  
matigheit by. Op zekeren tydt het vermaak  
van de jagt nemende, ontmoette het dier, dat  
hy vervolgte, in zynen weg een hondt van een  
slager, die het doode. Zyn gevolg wilde, dat  
men den slager streng zou straffen; maar hy be-  
geerde het niet, en terwyl men verwondert was  
over zyne vredelievendheit, en dat men zeide,  
dat de koning zyn vader by zo een geval tegen  
dezen man wel zou gevloekt hebben, zeide hy:  
*Het missen van al de vermaken des werelds is geen  
vloek waard.*

Men verhaalt nog een ander bewys van zyne  
zachtzinnigheid en edelmoedigheid. Namentlyk,  
de ridder *Jakob Elphinston* hem aanbiedende om  
den burggraaf van Rochester, van wien hy klaag-  
de beledigt te zyn, van kant te helpen, was hy  
daar geweldig tegen, en zeide, dat hy veel lie-  
ver overlast wilde verdragen dan zich schuldig  
aan een manslag maken. Echter was deze on-  
gelukkige gunsteling, dien hy spaarde, moge-  
lyk een der oorzaken van zyne doot.

Men twyfelt of deze doot geweldig, of na-  
tuurlyk was; men weet zelfs niet wat de rechte  
gevoelens van den koning omtrent dit ongeluk  
waren. Hy verloor een zoon van eene grote  
verwachting, waarom zyne droefheit uiterma-  
ten groot moest zyn geweest. Echter scheen  
de zelve matig en van korten duur: ter nauwer-  
noodt wierdt de vreugde van het hof, veroorzaakt  
door het aanzoek, dat de keurvorst van de Palts  
was komen doen, om met eene prinsesse van  
Engelandt te trouwen, voor eenige dagen  
opgeschort. Het is zeker, dat de koning niet  
dan met ongenoegen de ongemene genegenheit,  
die het volk voor den jongen prins betoonde,  
kon zien. Hy klaagde over de genen, aan wel-  
ke hy de zorg van zyne opvoeding hadt toever-  
trouwt. Hy beval den grootkamerling zorg  
te dragen, dat niemandt van dezen imborst  
by den hertog van York, zynen anderen zoon,  
die nu de eenigste door de doot van zynen ou-  
der broeder was geworden, kwam. Kortom,  
sprekende van het hof van den prinsse van Wal-  
les, dat veel prachtiger dan het zyne was, hadt  
men hem deze woorden, die zyne ongerustheit  
en yverzucht aantoonen, horen uiten: *Wil men  
my al levende begraven?*

Alle deze aanmerkingen gaven aanleiding tot  
verscheide gedachten; en gelyk men in tegen-  
spoedt velytyds kregelyk en kwaadwillig wordt,  
waren 'er, die hun morren en achterdenken mo-  
gelyk te ver lieten gaan. Die van gevoelen wa-  
ren, dat de prins zyne natuurlyke doot niet was  
gestorven, waren in drie partyen verdeelt. Eenig-  
gen zeiden, dat een Fransche arts oorzaak van  
zyne doot was geweest. Anderen, dat hy ver-  
geven; en de overigen, dat hy betovert ge-  
weest was. Geen van alle deze gevoelens steun-  
de op vaste gronden, en mogelyk was 'er ook  
geen van alle waar. Zyn ligchaam wierdt ge-  
open; maar het verslag der artzen was niet vol-  
doenend. Zy lieten de zaak twyfelachtig, het  
welk des te meer het gevoelen der genen, die  
meenden, dat men zyne doot hadt verhaast,  
versterkte.

Men zegt, dat zy van een Schotschen sterre-  
kyker, genaamt *Bruce*, was voorzegt, en dat de  
geheimfchryver van Staat, de graaf van Salisbury,  
hem hebbende doen bannen, om dat hy de ver-  
waandheit hadt gehad het noodlot van den prins  
te onderzoeken, hy aan den grave van Salisbury  
hadt

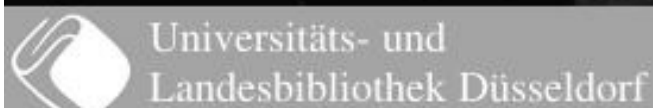
1612.

Gedach-  
ten over  
zyne  
doot.

\* of, als  
anderen  
deze  
woorden  
aanhalen:  
Myn zoon  
wil zy-  
nen vader  
begraven  
er hy  
doot is.

Zyne  
doot  
was  
voorzegt

Doot  
van den  
prins  
*Henrik*,  
en zyn  
lof.  
\* of 12,  
als eeni-  
gen wil-  
len.





1612. hadt gezegt: *Myne voorzegging gaat vast; maar gy zult daar de vervulling niet van zien*, dat de uitkomst leerde: want hy stierf in de maandt van May, en de prins in November daar aan volgende.

De ver-  
scheiden  
tuurwerk-  
felen,  
door de-  
ze doot  
veroor-  
zaak.  
\* Vitor.  
Sri.

De burggraaf van Rochester en alle van het huis van *Howard* waren verblyd, dat zy niet meer van den erfgenaam van de kroon, die hen niet mogt zetten, te vrezen hadden. Behalven hen waren alle anderen langen tydt ontroofte-lyk. Een Italiaansch schryver \*, van een Fran-chen nagevolgt, en die de byzonderheden, die hy ons bericht, in zyne Staatschriften heeft gevonden, zegt, dat dit hof en die van Spanje en van Rome zich over deze doot verheugden; dat deze drie hoven voor den yver van den jongen prins ten aanzien van het Protestantische geloof, zyne goede verstandhouding met den grave van *Soissons*, die zes dagen te voren stierf, en met grave *Maurits*, zyn huwelyk met eene prinsesse van *Savoje*, dat al ver was gevordert, zyn bondgenootschap met den hertog, vader van deze prinsesse, toen op Vrankryk misnoegt, beducht waren. Hy voegt daar by, dat deze vier prinsfen, dus vereenigt, het bondgenootschap der twee kronen van Vrankryk en Spanje wilden beletten, en den prinsse van *Piemont* met eene dochter van den eersten doen trouwen. Hy zegt ook, dat *Jacobus* van het bondgenootschap van *Savoje* met Engelandt niet afkeerig was, en dat, wanneer de gezant van den hertog kort na de doot van prins *Henrik* afscheidt van den koning nam, de koning hem betuigde, dat het aanvallend en verwerend verbondt, indien de onverwachte doot van zynen zone daar geen hindernis aan hadt toegebracht, zou zyn volbragt geweest; dat het echter alleen uitgesteld bleef, en dat het huwelyk met zynen eersten zone niet hebbende willen gelukken, met den tweden, die nu door de doot van zynen broeder erfgenaam van het ryk was geworden, wel kon voortgaan. Men zegt niet, of de koning zyn hert regt uit hadt gesproken; maar kort daar na toonde hy van gansch andere gedachten te zyn: ingenomen met het verbondt van het huis van *Oostenryk*, daar hy zich van liet verblinden, en gansch uit zynde om het zelve standt te doen grypen, doch te vergeeffsch, wendde hy zich naar Vrankryk, met het welke hy een verdrag begon aan te gaan, dat door zynen zone, *Karel den I*, en zyne opvolgers ten einde wierdt gebracht.

1613. Het huwelyk van den keurvorst van de Palts met de prinsesse *Elizabeth* verminderde de algemene smert. Het hof veranderde de droefheit in blydschap, en het volk, gemeenlyk het hof navolgende, gaf zich mede aan de zelve over. *Frederik*, de V van dezen naam, Paltsgraaf en keurvorst van het keizerryk, was in de maandt van October des jaars 1612 te Londen gekomen, om met de prinsesse *Elizabeth*, oudste dochter van den koning, te trouwen. Prins *Henrik*, toen nog levende, begunstigde dit huwelyk door zynen yver voor den Godsdienst. Hy was verblyd, dat zyne zuster met een prins van den hervormden Godsdienst stondt te trouwen. Zyne doot was oorzaak, dat hy daar de volbrenging niet van zag, en het scheelde weinig of de zelve zou het afgebroken hebben. Spanje stelde zich daar onder de handt tegen, en de koningin, al zo Spaanschgezind als de prins haar zoon het niet was, hebbende den zelven afkeer niet als hy van den Roomchen Godsdienst, was tegen dit

De ko-  
ningin is  
daar te-  
gen.

huwelyk. Zy hadt liever hare dochter konin- 1613.  
gin gezien ten koste van haar geloof, door een huwelyk met een Roomschgezind prins, dan haren Godsdienst zien behouden om maar keur-  
vortin te zyn: een rang, die zekerlyk van groot aanzien is, maar altydt minder dan die van koningin. Zy deedt wat zy kon om de jonge prinses de zelve gedachten in te boezemen; maar ziende, dat zy door staatzucht niets op haar vermogt, handelde zy haar bespottelyk en verachtelyk, haar alleen vrouw van een Paltsgraaf \* noemende. Maar deze verstandige prinses antwoordde, dat zy liever de vrouw van een Paltsgraaf dan van een Roomschgezind koning, al was hy de grootste van het Christenryk, wilde zyn: kortom, in weérwil van al de tegenkanten van de koningin, ondersteunt van den grave van *Nottingham*, met malkander de tegenstrevingen van het huis van *Oostenryk* onderfchragende, bewilligde de koning in het huwelyk, het zy hy oordeelde, dat het eene voordelige party voor zyne dochter was, het zy hy de begeerte van het volk, dat naar dezen kant hield, wilde voldoen, het zy eindelyk uit eene beweegreden van staatkunde en Godsdienst te gelyk, om de Protestantische Duitse vorsten, die van oordeel waren, dat deze bandt hen voor de verdrukkingen der Roomschgezinden zou bevryden, in zyn belang over te brengen. Zy hielden zich daar zo van verzekert, dat zy daar van niet dan van de zegepraal der hervorming, en als van een onseilbaar middel van den ondergang van den paus spraken. Zy verspreidden boeken, waar in zy de voorzeggingen van *Daniel* tot hun voordeel uitleiden. Zy vonden daar in duidelyk de gebeurtenissen, die zy wenschten vervult te zien. Zy waren echter bedrogen, en by de uitkomst zag men, dat dit huwelyk nadeelig was aan de genen, die het zelve het meeste hadden gewenscht, dat is te zeggen aan het Paltsche huis, en aan die van den hervormden Godsdienst, gelyk wy in het vervolg zullen zien.

Het wierdt op den 13 February, na dat de keurvorst van de Palts op den 29 December nevens *Maurits van Nassau* in de ridderorde van den Koussebandt plegtelyk was ingehuldigt, voltrokken. De trouw geschiedde in de koninklyke kapelle van *Whitehal* door den aartsbisschop van *Kantelberg*; de bisschop van *Bath en Wels* † deedt de predikatie, en de bruiloft wierdt met alle bedenkelijke pracht geviert. Het hof en de stad Londen deden ieder hunne blydschap om srydt blyken: gedurende eenige dagen zag men niet anders dan vertoningen, zegebogens, en openbare spelen, op den Teems, in de stad, in de huizen, in de hallen, of Inns van het hof, gelyk men de kweekscholen der jongelingen \*, die zich in de rechts-en wetgeleerdheit oefenen, om naderhandt in de rechtbanken gebruikt te worden, noemde. Wy zwygen van de geselschappen, daar men op bovengewone aardige en kostelyke wyzen vermomd vericheen, en van het dansen en brassen, waar van de overdaadt niet kan beschreven worden; maar wy moeten het geschenk niet vergeten, dat de opperschout en de schepenen des anderen daags na de bruiloft aan de prinsesse deden, bestaande in een schoon snoer paalen. Deze vreugd byna twee maanden geduurt hebbende, vertrok de keurvorst van de Palts op den 10 April met de keurvorstinne zyne gemalinne, en landde, verfelt van den hertog van *Lenox*, van den grave van *Arundel*, van den burggrave van *Lisle* en van *Mylord Harrington*, die op deze reize kwam te sterven, te *Vlissingen*. De anderen verfelden den keurvorst naar

\* Good  
wijs  
Palts-  
grave.

† Plegtig-  
heit van  
het hu-  
welyk.

† of van  
de *Baden*  
en *Fon-*  
*teinen*.

\* Daar  
zyn 'er  
vier: de  
twee  
*Tempels*  
en de Inns  
van *Lis-*  
*holm* en  
van  
*Greys*.

naar



Good  
to  
see.

egtig  
st van  
et hu-  
dyk.

of van  
Baden  
Fon-  
nen.

Daar  
en 'et  
er: de  
vee  
tempel  
delms  
in Lin-  
de en  
in  
reys.



*Ch. de la Roche-Beaucourt del.*

*P. de la Roche-Beaucourt sculp.*



Engel-  
sche  
volkpla-  
tingen  
in Ier-  
landt.

De  
gunste-  
ling  
wordt  
graaf  
Som-  
merfel-  
\* den  
Nove-  
ber.

† den  
Dece-  
ber.

161  
Geb-  
te en  
dood-  
van  
keur-  
prins  
de Pa-

\* of  
het  
volg-  
and



1613. maar Heidelberg, hoofdstadt van de Palts, daar men alles hadt gereed gemaakt tot de inhaling van de nieuwe keurvorstinne, terwyl de Hollandische steden haar met eere en vereeringen overlaadden. Amsterdam alleen deedt haar eene gift van meer dan honderd en vyftig duizend guldens. Wie zou hebben kunnen denken, dat op zo veel pracht zulke droevige gevolgen zouden komen, als men heeft gezien, en dat deze prinses, die door de landen van het gemenebest in zegepraal trok, daar in weder eene verblyfsplaats en een middel om van te bestaan zou komen zoeken?

Engel-  
sche  
volkplan-  
tingen  
in Ier-  
landt.

In de maandt van Juny zonden die van Londen nieuwe volkplantingen naar Ierlandt te Derri en te Colran, in de provincie van Ulster. Dus was het dat deze grote stad, in navolging van het oude Rome, zich niet vergenoegde met haar eigen landt te bevolken, maar ook zorg droeg landen, die van haar afhingen, met inwoonders te voorzien. Engelandt leedt grote schade by het verbranden van de stad Dorchester, die op den 6 Augusty, zonder dat men daar de oorzaak van zegt, in de asche wierdt gelegd.

De  
gunst-  
ling  
wordt  
graaf van  
Sommer-  
set.  
\* den 4  
Novem-  
ber.

De gunst van den burggrave van Rochester vermeerderde dagelykch, en het was in dit jaar \*, dat de koning hem graaf van Sommerfet maakte. Hy was de tiende graaf van dezen naam; de eerste was van de keizerinne *Machtelt* aangestelt geweest. Een tytelt, die zo geacht was, dat de zelve niet dan aan prinsfen of de eerste Pairs van het ryk, gelyk wy onder *Eduard* den VI hebben gezien, wierdt gegeven, daar velen over morden, om dat hy daar mede *Eduard Seymour*, hoewel hy de eer hadt van een nabestaande van zyne Majesteit te zyn, hadt bekleed. De nieuwe graaf van Sommerfet trouwde daar na † met de gravinne van Essex, indien men haar den naam van haren eersten gemaal, van wien zy op eene verachte wyze, gelyk wy hebben gezegt, was gescheiden, mag geven: een huwelyk van alle eerlyke lieden verfoeit, daar beide de partyen door overspel en vergift toe geraakten, en ook loon naar werken kregen.

1614.  
Geboor-  
te en  
doodt  
van een  
keur-  
prins van  
de Palts.

Op den 1 January des jaars 1614 kwam de keurvorstin van de Palts van een zoon te bevalen, dat in Engelandt en in de Palts eene algemene blydschap verwekte. Het was prins *Henrik Frederik*, niet alleen tot het keurvorstendom, maar ook tot de kroon van Bohemen geschikt, waar van hy koning nevens den keurvorst zynen vader in het jaar 1620 wierdt verklaart. Hy stierf te jong voor het genot van dezen eer-naam; maar hy leefde lang genoeg om zulk eene grote verwachting verydelt, en zyn huis van dit verkiezelyk ryk en van zyne erfelyke staten berooft te zien.

\* of op  
het V,  
volgens  
anderen.

De erbarmelyke doot van dezen jongen prins, welgemaakt, en die veel beloofde, voleindde de ongelukken van dit doorluchtige huis. Hy raakte door een droevig toeval op den 17 January des jaars 1629 in het Haarlemmer meer \* aan zyn einde, versellende zynen vader, den koning van Bohemen, die naar Hollandt, sedert dat de wapenen van den keizer hem uit zyn ryk en keurvorstendom hadden verjaagt, was gevluht. De nieuwsgierigheid hadt hem, gelyk duizenden van andere menschen, gedreven om uit 's Gravenhage, over Haarlem, naar Amsterdam te gaan, om *Piet Hein* en de Spaansche gallioenen, die deze vermaarde zeevoogdt van het gemenebest by het eilandt Cuba hadt genomen, en naar de haven van de Vereenigde provinciën met een ryken buit gebracht, te gaan zien. Een schip, dat alle zeilen by hadt, kwam 's avonds tegen het hunne, dat

zy niet zagen, om dat de donkerheit en een sterke jachtneuw zulks verhinderde, aan zeilen, en deedt het zelve barsten, waar door de jonge prins \*, met den schipper en zes anderen, verdronk. De koning zyn vader wierdt behouden door middel van een touw, dat die van het schip, dat dezen ramp hadt veroorzaakt, hem toewierpen, dat hy gelukkig greep, waar door zy hem naar hun boordt sleep-ten †. Wy hebben alle deze zaken na malkander verhaalt, om aan te tonen wat al rampen het Paltsche huis zyn overgekomen, en om te doen zien, hoe ydel de hoop van de genen was, die zich zulke gelukkige omwentelingen in de zaken van Europa door het huwelyk van den keurvorst met de prinsesse van Engelandt beloofden.

1614.

\* Hy  
hadt de  
maft in  
zyne ar-  
men ge-  
vat, en  
was daar  
om be-  
storven.  
Hy  
wierdt  
in de  
klooster-  
kerk in 's  
Graven-  
hage be-  
graven.

Het tweede Parlement, onder de regering van *Jacobus* gehouden, vergaderde den 5 April, en scheidde den 7 Juny met zeer groten haast. Men merkte aan, dat het op den dag, wanneer het geopent wierdt, zeer sterk regende, daar zulk een afgryfselyke windt by kwam, dat men naauwlyks over straat kon gaan, het welk eenigen voor een voorteken namen, dat het Parlement zou vernietigt worden; maar men moet dit tot een natuurlyker en waarfchynlyker oorzaak brengen, te weten tot de vreeze der gunstelingen, die altydt tegen deze souvereine vergaderingen zyn, die niet dan om het algemene welzyn te bevorderen beroepen worden, daar diergelyk volk altydt vyandt en bederf van is. Een der grootste zwakheden van den koning was, dat hy zich daar van liet regeren; en terwyl hy vreedde, dat het Parlement zyne macht mogt bepalen, gaf hy de zelve over aan de genen, die zich daar van bedienden, en hem niet dan den schyn van te regeren overlieten. Het Lagerhuis, dat voornamentlyk de veiligheid van den Godsdienst in het oog hadt, beval, dat alle hunne gevolmachtigden het Sakrament des Nachtmals naar de gewoonte der Anglikaansche kerke op den 17 April zouden ontfangen. Door dit middel meende het de Roomschegezinden te ontdekken, denkende, dat zy zich van eene gemeenschap, die tegen hun geloof streedt, zouden onthouden; maar deze voorzorg was te vergeefsch. Zy ontfingen alle het Nachtmal.

† *Sir*  
*ma* zegt,  
dat de  
schippers-  
knecht  
van het  
overzeil-  
de schip  
hem met  
veel  
moete in  
het ande-  
re schip,  
zynde  
een dry-  
ver, over  
kreeg.  
\* Tweede  
Parle-  
ment  
onder  
*Jacobus*.

Zodanig was het gedrag van de meeste bedekte Roomschegezinden, van alles door den grave van Northampton, hun hoofdt en beschermmer, en de tweede gunsteling des konings, indien men den grave van Sommerfet voor den eersten moet nemen, onderrecht. Hy maakte geen zwarigheid van den dienst der Protestanten by te wonen. Ondertusschen was hy een yveraar voor de Roomsche kerke, gelyk uit den brief, dien hy aan den kardinaal *Bellarmin* schreef, en die door een zeker geval, zonder dat men weet hoe, in handen van den aartsbisschop van Kantelberg \* raakte, kan zien.

Schyn-  
heilgheit  
van den  
grave  
van  
North-  
ampton.

Met wat schyn, schreef hy in dezen brief, *ik ten gevalle van den koning en de natie te werk gaa, ben ik echter goed Roomschegezind, altydt bereid om die van myn geloof te verdedigen, en my tegen het geweldt, dat men ben wil aandoen, te kanten.* Deze Mylord stierf den 15 Juny, en indien zyne doot die van de Roomsche kerke bedroefde, verheugde zy in het tegendeel de Protestanten, die al zyne handelingen kenden, en wel wisten, dat hy aan de Roomschegezinden in Engelandt en Ierlandt hadt geschreven, om hen te raden welgemoed te zyn, hen van zyne bescherminge verzekerende. De graaf van Sommerfet, die geen beter Protestant was, verloor daar door de stut,

\* *Abot*.

Zyne  
doodt.



1614.

flut, die hy nodig hadt om zich in de gunst des konings te handhaven, en zyn val kwam ook kort daar op te volgen: doch alvorens wierdt hy nog op den 10 July grootkamerling gemaakt, en de graaf van Suffolk, zyn schoonvader, kreeg het ampt van grootfchatmeester, open gevallen door de doot van den grave van Salisbury.

Inhulding van den grave van Suffolk tot grootfchatmeester.

Men kan de aanzienlykheit van deze hoge bediening bespeuren uit de pracht, met welke de Geschiedenis den staat beschryft, dien de graaf van Suffolk, wanneer hy bezit van zyn ampt in het paleis van Westmunster ging nemen, verselde. Eerst zag men de officieren van de rechtbanken en van de tollens; daar na kwamen de kwekelingen van het Greysgenootschap; toen volgde een sloop van heeren; vervolgens twee serjeanten van wapenen te voet, gaande voor den grootfchatmeester, die te paard zat, hebbende den zegelbewaarder aan zyne regter handt. De graven, burggraven, baronnen en Raden des konings, de edellieden en het gansche ligchaam van den kleinen adel sloten dezen overheerlyken optocht.

De tweegevechten waren dit jaar zeer gemeen, en verplichtten de Sterre-kamer, een der vier souvereine hoven van Westmunster, buitengewoon te vergaderen, om een middel daar tegen te beramen. De ridder *François Bacon*, die toen de bediening van algemeen pleitbezorger van zyne Majesteit bekleedde, deedt eene welsprekende redenvoering tegen dit onbehoorlyk vechten, waar toe men door hoogmoedt en wraak, onder voorwendfel van bolediging, wordt aangedreven. Hy zeide, dat het eene dolheit was, die by de Heidenen, en zelfs van Rome en van Griekenlandt †, twee wyze gemenebesten, zo yverig naar eer, niet bekend, of veroordeelt was geweest; dat de Turken ten dezen dage zulk een slydt niet kenden, of den zelve strafte. Tot bewys bragt hy een vonnis van den Divan of Raadt tegen twee bassas by, die zamen gevochten hadden, waar van de een den anderen hadt gedood. De Divan maakte het rechtsgeding op zo wel van den doden, als van den levendigen. Hy zeide, dat deze verwoedheit in de oorlogen van Napels, door het beroemde gevecht van een zeker getal Spanjaarden tegen een gelyk getal Italianen, door de Gotthen en andere wilde natiën van het Noorden, en eindelyk door de Spanjaarden, een wreed en wraakzuchtig volk, ongelukkiglyk was toegelaten; dat het in Vrankryk, hoewel de muitmakers zich daar aan overgaven, en dat men de dolheit daar van door strenge wetten beteugelde, niet geduld wierdt. Hy hieldt staande, dat schoon men in zekere gevallen, om een geschil by te leggen, dat door de wetten niet doenlyk was, een tweegevecht verzocht, het echter niet rechtmatig was het zelve toe te staan, om dat het zo veel is als de Voorzienigheit te verzoeken, en te willen, dat de zelve de goede party doe zegepralen, dat zy echter altydt niet goedvindt te doen. Op deze wyze vertogen verboodt het hof de tweegevechten, en verklaarde aan moordt en aan gekwetste hoogheit schuldig de genen, die dit verbodt bedekt, of opentlyk overtraden.

Christiaan, koning van Denemarken, komt te Londen.

Voor de tweede maal zag men *Christiaan*, koning van Denemarken, in Engelandt. Hy kwam op den 21 July te Londen, daar hy weinig tyds bleef, want hy vertrok weder van daar den 1 Augusty. Men zegt eigentlyk de oorzaak van zyne reize niet; mogelyk sproot

de zelve alleen uit genegenheit om zyne zuster, die hy in dit schone jaargety kwam bezoeken, te zien; mogelyk dat deze vorst zo wel als zyne zuster Spaanschgezind van gedachten was, en zyne Britannische Majesteit wilde afraden een verbondt met den keurvorst van de Palts tegen het huis van Oostenryk aan te gaan.

Gerant van den Katholyken koning aan den koning *Jacobus*.

Het was kort na zyn vertrek, dat de Katholyke koning zelf eenen der bekwaamste vredehandelaars, om den koning van Engelandt over te halen, zondt. Deze staatsdienaar, die zich door zyn gedrag aan dat hof zo vermaard in het vervolg maakte, was *Don Diego Sarmiento d'Acugna*, graaf van Gondomar. Koning *Jacobus* vondt in hem zo veel gevallen, dat hy met hem zo gemeenzaam als met zynen gunsteling omging, waar door men zag, het geen mogelyk nooit te voren was gezien, te weten, dat een gezant een vertrouweling van een prins wierdt, aan wien zyn meester hem niet hadt gezonden dan om voor verspieder te dienen. Hy kwam in de maandt October, en zyne onderhandeling, wiens uitslag wy op zyn plaats zullen zien, gelukte wel.

Vermaarde waterleiding van den ridder *Middleton*.

De stad Londen was dit jaar een van zyne voornaamste sieradiën aan de zorg en kosten van eenen van hare burgers, die eene pracht, overeenkomende met die van de bouwheeren en burgermeesters van Rome, deedt blyken, verschuldigt. Het was echter alleen een goudsmid, doch een ridder, genaamt *Middleton*, die, van het Parlement gemachtigt zynde, de wateren uit twee fonteinen, die haren oorspronk in de provincie van Hereford, naby de stad Ware, hadden, in deze hoofdstadt van het ryk ondernam te doen komen. Om dit voornemen uit te voeren deedt hy eene gracht langsgewyze, ter lengte van zestig Engelyche mylen van Londen af, ter diepte op zekere plaatsen van dertig voeten, en in de laagste plaatsen door eene waterleidinge van twintig voeten hoog, maken. Op deze nieuwe gracht, of rivier, als men die noemt, wierden meer dan acht honderd bruggen, meest van moppen, of gebakkene stenen, gemaakt. Zes honderd menschen werkten vyf jaren lang aan dit heerlyke werk, dat in het jaar 1614 voltooit wierdt. De gansche stad wordt daar door overvloedig van water voorzien, dat door pompen, die in de laagste zo wel als in de verhevenste plaatsen staan, wordt geleid. Men maakte toen ook de sierlyke wandelwegen in Morfield: men plantte aan beide zyden bomen, die een vermakelyk gezicht gaven, en te gelyk voor een schuilplaats voor de hette der zonne in den somer versprekten.

Sieraden te Londen gemaakt.

In het begin van het jaar 1615 bestraatte men de grote markt van Smithfield, die men van het plein van dezen naam afnam, en van het overige maakte men wandelwegen, zo dat ieder om slydt uit was om deze stad, die men als een algemeen vaderlandt van de gansche natie aanzag, aanzienlyk en prachtig te maken.

Deze regering geeft ons zo vele aanmerkelyke voorvallen niet aan de handt als die van *Elizabeth*: eene diepe rust regeerde overal, en de vorst, die zynen roem stelde in den naam van den *Vreedzamen* te hebben, zag alle de geschillen van zyne naburen met onverschillige oogen aan, daar in het tegendeel zyne voorzaten gemeenlyk scheidsmannen van waren geweest; zo dat 'er niets daar omtrent, de aandacht van den Lezer waardig, voorviel; en indien men de gevallen der gunstelingen, de omwentelingen in de Palts, daar

1615.



1615. daar de Engelschen meer belang dan hun koning in namen, en de onderhandelingen over een huwelyk met de infante van Spanje daar buiten sluit, heeft men alleen een eenvoudig verhaal van sommige byzondere zaken, beschryvingen van gebouwen, plegtigheden, reizen, gezantschappen, vreugdemaaltyden, weg-schenken van bedieningen en waardigheden, waar van deze koning meer dan iemand anders zyn werk maakte, te verwachten.

In de maandt van July maakte hy eenige ridders van den Kouffebandt, nevens eenige geheime Raden. *François Mannors*, graaf van Ruthlandt, de ridder *George Villers*, reets edelman van de bedkamer, en de ridder *Robert Sidney*, burggraaf van Lisle, waren van het getal der eersten. *Thomas Howard*, graaf van Arundel, *Mylord Carew* en *Lancelot Andrews*, bisschop van Ely, onder de laatsten.

Eenige dagen daar na wierdt prins *Karel*, nu de oudste door de doot van prins *Henrik* geworden, prins van Walles, daar hy met de gewone plegtigheden in wierdt gehuldigt. De stad Ludlow, verblyfsplaats van den prinsse, betoonde daar over, zo wel als die van Londen, hare blydschap door alle tekenen van openbare vreugde. Behalven de maaltyden en vertoningen zag men ren- en steekspelen in de daar toe afgeperkte plaatsen, en meer dan veertig edellieden waren schildhouders van alle de genen, die daar in wilden verschynen.

Ter dezer tydt gaf de koning, op het verzoek van zyne gunstelingen, aan den ridder *Jakob Hay* den tytel van baron, by een enkelen brief, zonder de plegtigheid, by de aanstelling gebruikelijk, en, dat meer is, zonder tytel en zonder dat 'er een Parlement vergadert was. Hier over laken eenigen dezen prins, als of hy de plegtigheid by het aanstellen van Pairs hadt benadeelt; maar kort daar na wierden aan den nieuwen baron brieven onder het groot zegel van Engelandt, met den tytel van Lord *Sawlei*, gezonden. Ten aanzien van de plegtigheid by de aanstelling beweerde men, dat het nodeloos was, en dat men het wel kon voorbygaan; dat de opene brieven genoeg waren om den verkoren tot het recht te machtigen, dat hy nodig hadt.

Dit beleete niet, dat op den 30 May de ridder *Robert Dormer*, baron van Wing, in zyn Pairschap met de gewone plegtigheid niet wierdt gehuldigt. Hy wierdt in de vergadering der Pairs te Westminster, met zynen gevoerden scharlaken rok gekleed, en zynen degen op de zyde, tusschen de barons van Schelfeld en van Compton, in hunne plegtige klederen, geleid. *Mylord Carew* volgde hem, en droeg de sleep van *Dormer*. *Garter*, eerste wapenkoning, droeg de opene brieven, welke hy aan den grootkamerling gaf, die de zelve weder aan den ridder *Winwood*, geheimschryver van Staat, overhandigde. Deze laatste, de zelve hebbende aangenomen, las die op zyne knien. Wanneer hy tot de plaats, daar van de aanstelling gesproken wierdt, was gekomen, trok de koning, die in de vergadering voorzitter was, *Dormer* het kleedt aan, dat de barons gewoonlyk in het Parlement dragen; en het lezen geëindigt zynde nam zyne Majesteit de brieven aan, en gaf de zelve aan den nieuwen baron, als een verzekerd pandt van zyne aanstelling. Deze plegtigheid geëindigt zynde wierdt hy weder naar zyn huis, onder het geschal der trompetten, het luiden der klokken, en de toejuichingen van het volk geleid.

Daar wierden drie openbare schriften in de maandt van April over drie verscheide zaken af-  
III Deel.

gekondigt. Het eerste was een verbodt van goudt of zilver uit het ryk te voeren; het tweede raakte de jagt, daar de koning zeer op gezet was, en verboodt het jagen naar hinden; het derde vernieuwde het verbodt tegen de vaders, die hunne kinderen naar de kweekscholen der gevluchte Engelschen zonden. Daar kwam nog een ander verbodt uit tegen de priesters, die in het ryk, te Wisbigh, in de provincie van Cambridge, waren. Het was niet zonder reden, dat het hof zorg tegen de ondernemingen der zendelingen van den paus droeg: want ter zelve tydt nam men eenen, genaamt *Owen*, van de tak van *Godslow*, in de provincie van Oxford, gevangen. Hy wierdt den 17 May als schuldig aan gekwetste hoogheit gevonnist. Hy hadt in de provinciën het versoecielyk gevoelen van het geloofsonderzoek, dat de ketterische vorsten door een volkomen recht onder den ban leggen, en dat het hunne onderdanen vrystaat hen van de kroon en het leven te beroven, geleert.

Indien de dichter *Owen*, die zich in dezen tydt door zyne heerlyke puntdichten bekend maakte, uit het zelve huis was, hy was ten minste niet van het zelve geloof, het welk men uit eenige van zyne stukken, gansch niet voordeelich aan de Roomsche geestelykheit, en welke de Roomsche schryvers ook niet nagelaten hebben te berispen, kan bespeuren.

De grote verandering in dit jaar was de ongenade van den grave van Sommerfet en zyne rechtmatige straf over den moordt, aan den ridder *Overbury*, daar hy oorzaak van was, begaan. Twee zaken verhaastten deze wraak, die tot nu toe was achtergebleven, te weten, de doot van den grave van Northampton, de regter handt van *Sommerfet*, en de gunst van den ridder *George Villers*, die verheugt was zich van een mededinger te kunnen ontdoen. Hoewel deze omwenteling niet alleen den loop van dit gansche jaar, maar ook dien van het volgende beslaat, zullen wy de zelve achter malkander verhalen, om daar geen tusschenpozingen in te maken. Maar voor dat wy daar toe treden, geloven wy niet ondienstig te zyn een afbeeldsel te maken van den nieuwen gunsteling *Villers*, die *Sommerfet* den voet ligtte, en die in het vervolg zulk eene macht op den geest van zynen meester bekwam, dat hy veel eer zyn medegenoot dan zyn staatsdienaar geleek.

Hy was van een oud huis van de ridders van de provincie van Leicester afkomstig. Zyn vader, die *George Villers* genaamt wierdt, kreeg hem uit zyn tweede huwelyk met *Maria van Beaumont*, zyne tweede vrouwe, die hy by het leven van zyne eerste reets bemint hadt. Maar dien het geluk wil verheffen ontbreekt het aan geen geslachtekenaars, die hen van doorluchtige huizen weten af te doen dalen. De vleiens van dezen gunsteling zeiden, dat zyne moeder uit het huis van *Beaumont* gesproten was, een der edelste van het ryk, hoewel het zelve ten tyde van *Henrik* den VI al was uitgestorven. Wie ook de moeder van den jongen *Villers* mag geweest zyn, zy droeg grote zorg voor zyne opvoeding; zy zondt hem naar Vrankryk, daar zy hem zo wel deedt opbrengen, dat hy, voegende de gemanierdheit van dit hof by de trotschheit van zyne natie, een der volmaaktste jongelingen van zynen tydt zou geworden zyn, indien hy niet te hoogmoedig en te onbezonnen was geweest.

Zyne stouthheit en verdiensten, oprecht of geveint, bragten hem aan het hof van Engelandt; hy kwam by den koning, die van de graven van Northampton en van Sommerfet was verselt.

Gggg

Tot

1615.

Verbodt tegen de zendingen van den paus.

Lof van den dichter *Owen*.

Ongunst van den gunsteling.

Geboorte van den ridder *Villers*, en zyne gunst.

Oorzaak waarom hy in gunst geraakte.

zant den polykooaan ho: Ja.

Verarde terlelg van n: Mid.

teradon: Lon en gezaakt.

1615.



1615. Tot zyn geluk kwam de eerste te sterven, en de andere beging eene misdaadt, waar door hy aan den koning en het ganfche ryk verdacht wierdt. Hy was by de koningin en den aartsbiffchop van Kantelberg †, in wien de koningin een volkomen vertrouwen stelde, ganfch niet gezien. Het was deze prelaat, die haar riedt *Villers* den koning aan te pryzen, om *Sommerfet* den voet te ligten. Haar verzoek wierdt nooit afgeflagen: want zy was zo volkomen meester van den koning haren gemaal, dat hy niemandt tot zynen gunfteling dan van hare handt, of met hare toetemming, verkoor. Daarenboven was deze voorgestelde onderdaan de gunft van zynen meester waardig, indien hy niet te verwaand was geweest.

Zyne  
hoeda-  
nigheit.

\* De  
vader  
Orleans.

Ten aanzien van den Godsdienst, de Roomfchgezinde fchryvers \* zeggen, dat hy een huichelende Protestant was, maar dat zyne geneigtheit meer tot den Roomfchen dan tot den Protestantfchen Godsdienst strekte. Hoe het zy, de eerste stap gedaan zynde, kofte de andere niet veel moeite aan *Villers*, en men zag hem zo snel tot zulk eene hoogheit verheven, dat hy, indien hy den troon niet beklom, ten minfte alleen een trap lager was. Hy wierdt ridder van den Kouffeband, edelman van de bedkamer, burggraaf, grootftalmeeftter, graaf, naderhandt marquis, en ten laafte hertog van Buckingham en grootadmiraal; meester van het noodlot van iedereen, zelfs van den koning, die niets dan naar zyn goedvinden deedt. Het verwonderlykfte is, dat hy dit grote geluk niet alleen gedurende het leven van *Jacobus* den I behieldt, maar dat het hem nog onder de regering van zynen opvolger bybleef.

Men zegt, dat de koning behagen in hem begon te krygen in een blyfpel, dat de kwekelingen van Cambridge in de tegenwoordigheit van zyne Majesteit fpeelden, daar deze jonge ridder de voornaamfte rol in hadt. De koning vondt daar zo veel genoeg in, dat hy beval dat stuk nog eens te fpelen. *Villers* hadt daar nog nieuwe verfuertelen, die het zelve nog aangenamer dan de eerste maal maakten, bygedaan; zo dat men aan het hof niet anders hoorde fpreden dan van den geest en de aardigheit van dezen ridder. Zodanig is dikwils de oorpronk van een geluk, daar de wereldt over verbaaft staat, en dat men zich zou fchamen te pryzen, indien men zyn oog op het begin van zulk eene verheffing floeg. Voorts, zo lang als *Villers* den raadt van den aartsbiffchop van Kantelberg opvolgde, was zyn gedrag wys, rechtmatig en niet baatzoekende; ganfch tegenftrydig met dat van *Sommerfet*, wiens hoogmoedt en gierigheit iedereen, die niet met volle handen tot hem kwam, afwees: hy daarentegen gaf gehoor aan de armen, leidde hen tot den koning, nam hunne verzoekschriften aan, en bezorgde daar antwoordt op, zonder dat het hen iets kofte. Maar hy volhardde niet in dit gedrag: want wanneer hy zich in des koningsgunft zag bevestigd, liet hy zich door zyne staatzucht verleiden. De koningin hadt dit al voorzien, en zeide tegen den aartsbiffchop van Kantelberg, dat men in hem verfcheide *Sommerfets* zou vinden.

De fchuldigen aan de doot van Mylord *Overbury* in rechten betrokken.

Naauwlyks was hy aan het hof geraakt, niet anders dan edelman van de bedkamer zynde, wanneer de doot van den ridder *Thomas Overbury* gerucht begon te maken. Het aanzien van den gene, die 'er de oorzaak van was, hadt het klagen van alle eerlyke lieden over zulk eene verfoeielyke daadt, en alle bewyzen, daar toe diende, te rug gehouden; maar Godt, die de zel-

ve niet wilde ongeftraft laten, gaf een der bedienden van *Overbury* in de gedachten om de zaak aan den ridder *Coke*, hoofdrechtter, bekend te maken. Anderen zeggen, dat de aartsbiffchop van Kantelberg de zelve aan den dag bragt, en hem aan den ridder *Winswood*, geheimfchryver van Staat, aanklaagde, die daar met den koning van sprak, en dat zyne Majesteit aanftonts bevel aan den ridder *Coke* gaf om den befchuldigde gevangen te nemen, het welk in het begin van September wierdt volbragt. Dit gedaan zynde befallte de koning aan den hoofdrechtter een naauwkeurig onderzoek naar de medeftanders van zulk eene fchrikkelijke vergiftiging te doen; anders, zeide hy tegen hem, zal de straf van Godt op u en op de wven nederdalen, gelyk die op my zou nederwallen, indien ik de ftem van het onfchuldige bloedt, dat wraak roept, niet verhoorde. Daerom neemt den vloek, die op ons en het ganfche ryk legt, weg, zonder iemandt te verfhonen, dien gy aan eene zo verfoeielyke misdaadt fchuldig zult vinden.

De hoofdrechtter, een zo nadrukkelijk bevel ontvangende, bleef in geen gebreke van het zelve werktellig te maken. Hy gaf laft om *Anna Turner*, weduwe van den geneesheer *Turner*, het voornaamfte werktuig in dit treurfpel, en die de anderen hadt te werk geflett, met *Wetston* en *Franklin*, die het vergift hadden toebereid, nevens den ridder *Thomas Mousfon* en zynen bediende *Simon*, gelyk mede den ridder *Gervais Pelois*, bewaarder van den *Tour*, gevangen te nemen. Het rechtsgeding duurde niet lang; *Wetston* beleeft zyne fchuld, en wierdt den 25 October gevonnift en gehangen. De weduwe *Turner* wierdt niet alleen befchuldigt van de vergiftiging, maar ook van tovery, en wierdt mede, na dat zy een oprecht berouw hadt getoont, te *Tyburn* opgehangen.

Men ging niet zachter met den bewaarder van den *Tour* te werk; men oordeelde, dat hy door deze verfoeielyke daadt genoegzaam ontadelt was: derhalven onderging hy de zelve straf van de anderen, met welke hy de misdaadt hadt begaan. Eenigen zeggen, dat hy daar alleen kennis van hadt gehad, maar de zelve niet aan het licht hadt gebragt.

*Franklin* wierdt ook gerecht: hy en *Wetston* waren dubbeld fchuldig. Niet te vrede hunne handt in het vergiftigen gehad te hebben nevens de anderen †, hadden zy daarenboven den ongelukkigen *Overbury*, dien zy op zyn bedt zagen wortfelen tegen het vergift, dat hy mogelyk nog te boven zou gekomen zyn, gefmoort.

Maar de ridder *Mousfon* kreeg, hoewel hy gevonnift was, genade, gelyk zyn bediende *Simon* reets te voren hadt gekregen. Men zegt, dat hy zyn leven door een geestig antwoordt behieldt. Terwyl de hoofdrechtter hem vermaande te bekennen, dat hy de handt ook in zulk een fchrikkelijk feit hadt gehad, antwoordde hy zeer verftandig, en te gelyk geestig: *Neen, myn goede heer, ik heb 'er maar het voorfte van myn vinger in gehad, en daar fcheelde weinig aan of het hadt my myn leven gekoft.* Vervolgens verklaarde hy hoe het was toegegaan, en hoe hy met zyn vinger de toebereide fpys voor den ridder *Overbury*, niet wetende, dat men 'er vergift in hadt gedaan, want men hem geen kennis daar van hadt gegeven, hadt geproeft; anders, vervolgde hy, zou ik my wel gewacht hebben eene zo gevaarlyke proef te nemen, waar door ik de nagels van myne vingers en het baair van myn hoofdt ben kwyd geraakt. Door zyne openhertige belydenis oordeelde men, dat hy onfchuldig was, en dat hy de fpys zekerlyk niet zou geproeft hebben, indien hy hadt gewe-

1615.

Heerly-  
ke redon-  
nen van  
den ko-  
ning.

† *Franklin* hadt het hem zelfs in een klifteeringefooten. Zie fol. 596.

Een geestig woordt houdt *Simon* by het leven.



1615. geweten, dat 'er vergift in was geweest: men oordeelde, dat het geen hy hadt geleden genoeg was om de misdaadt te boeten van dat hy de medelstanders niet hadt verklikt.

1616. Zy beschuldigden den grave van Sommerfet en zyne gemalin, die zich, om zo te spreken, achter het gordyn verborgen hielden; maar de verklaring der gevangenen ontdekte het geheim dezer goddeloosheit. Zy verklaarden, dat zy den ongelukkigen ridder *Overbury* niet hadden vergeven dan op het verzoek van deze twee ondeugende menschen, die volgens het voorbeeld van *Herodes* en *Herodias* eerst zamen hadden beraadslaagt om een eerlyk man gevangen te doen nemen, en naderhandt te doden, om dat hy hen de onrechtmatigheit en schande van hun huwelyk hadt verweten. Het was te vergeeffsch, dat *Sommerfet*, om zich tegen de straf der wet te dekken, vrybrieven van vergevinge, wat misdaadt men hem zou kunnen opleggen, onder een ander voorwendfel hadt weten te verkrygen; de zegelbewaarder *Egerton* weigerde daar het zegel aan te slaan, en vertoonde zyne Majesteit, dat hy verschalkt was geweest, en dat het zyne eer en zyn gewisse raakte den loop van het gerecht in het straffen van eene misdaadt, die de schuldigen onder de valsche belydenis van eene andere hadt willen verbergen, niet te stuiten; waar op de Pairs vergaderden, en het rechtsgeding van man en vrouw opmaakten. De zegelbewaarder zat in het zelve voor met den tytel van grootopperrechter \*.

\* Grand Seneschal.

De koning bewylen genade. † Chief de Justice.

Zy wierden beide den 25 May ter doot gevonnisht; maar de koning stremde de uitvoering daar van, het zy hy oordeelde, dat de ridder *Coke*, hoofdrechtter †, al te veel partyfchap in dit rechtsgeding hadt doen blyken, en eenige verklaringen ten voordeele van den grave van *Sommerfet*, gelyk men hem beschuldigde, achtergehouden, het zy hy niet wilde, dat een man, dien hy met zyn vertrouwlingschap hadt vereert, eene schandelyke doot zou sterven. Mogelyk nam hy in aanmerking, dat de graaf, vervoert door zyne liefde, eene misdaadt, daar de gravin van *Essex* alleen het bestier van hadt gehad, eer door de vingeren hadt gezien dan daar in gestemt. Hoe het zy, het bleek in het vervolg, dat de koning hem zyne gunst niet ten eenemaal hadt onttrokken, wanneer hy een jaar daar na belette, dat men zynen naam en zyn wapen uit de kapel van *Windsor* nam, om dat 'er geen regel in de aanstelling van de ridders van den *Koufbandt* was, welke de genen, die de wet aan wanbedryf \* schuldig kende, van deze waardigheit verklaarde vervallen te zyn. Echter wierdt hy daarom niet ontslagen, en raakte niet voor den 22 January des jaars 1622 uit den *Tour*.

\* Felonie. Dus worden alle misdaden, die niet van hoogverraad zyn, genoemd.

De ridder *Coke* was daar den voorgaanden 27 December ingebragt. Eenigen zeggen, dat de beschuldiging, tegen hem ingelevert, en daar in bestaande, dat hy omtrent het innemen der getuigen tegen den grave van *Sommerfet* niet oprecht hadt te werk gegaan, alleen een voorwendfel tot zyne ongenade was. Zy voegen daar by, dat de rechte oorzaak daar van was, dat hy eenige geheimen omtrent de doot van prins *Henrik*, die hy onder de papieren, welke men onder het arbeiden aan het rechtsgeding van de moorders van den ridder *Overbury* vondt, wereldkundig hadt gemaakt.

Vervolg van de gunst, die *Villers* Deel.

van den grave van *Worcester* †, die deze bediening, doordien hy geheimzeggelbewaarder was geworden, hadt nedergelegd. In het zelve jaar wierdt de nieuwe gunsteling ridder van den *Koufbandt*, baron van *Whaddon*, en burggraaf van *Villers*, en op den 5 January des jaars 1617 graaf van *Buckingham* en geheime Raadt gemaakt. Hy wierdt een jaar daar na marquis, en in het jaar 1623 hertog. Dus is het, dat het geluk speelt, en den eenen op den ondergang van den anderen verheft. Maar de Engellen konden deze feldzame behandeling van den koning omtrent zyne gunstelingen niet vergeten. *Indien Engelandt*, zeyden zy, eene diergelyke verblindung in *Eduard den II* omtrent *Gavelton* niet kon verdragen, wat reden is 'er om het gedrag van *Jacobus den I* omtrent *Buckingham* te verschonen? Hy heeft geen meer verdiensten dan *Gavelton* heeft gehad, en tusschen de koningen is dit onderscheids, dat de eerste een jong vorst was, die zich door de vleien- de aanblikfelen van een jongen gunsteling liet verleiden; maar de andere is een vorst boven de vyftig jaren, die zich door een jongen losbol, nog geen vyf en twintig jaren oud, laat hy den neus omleiden. Hoe welgegrond deze klagten en aanmerkingen mogten zyn, *Buckingham* was gelukkiger dan *Gavelton*, en niettegenstaande het misnoegen van zommigen hieldt hy zyn gezag staande.

De koning gaf dit jaar de stad *Vlissingen*, het kasteel *Rammekens* en den *Briel* aan de algemene Staten weder. De zelve waren *Elizabeth*, volgens het verdrag tusschen haar en de Vereenigde provincien, tot verzekering van het geleende geldt, of dat zy tot onderhoud van de beuden, in der Staten dienst zynde, hadt verschoten, als waarborgen in handen gestelt. Deze verbindtenis geschiedde het eerst by het verdrag van den jare 1585, wanneer de Engelsche bevelhebbers met hunne bezettingen volgens de overeenkomst bezit van deze plaatsen namen. Het zelve wierdt in het jaar 1598 vernieuwt, naardien de Vereenigde provincien nog in geen staat waren het verschoten geldt met de renten tegen tien ten honderd, dat reets verscheidne miljoenen kwam te bedragen, te betalen. De schuld wierdt volgens den staat, die daar van in het jaar 1608 wierdt opgemaakt, daggelykch groter. De algemene Staten bevonden, dat zy boven de acht honderd en achttien duizend ponden *Sterlings* (a), die zy volgens het verdrag, in zekere tyden door hunne gevolmachtigden met die van *Engelandt* gelloten \*, moesten afbetalen, schuldig waren. Daar was weinig schyn, dat een gemeenebest, dat eerst de vruchten van de vrede begon te smaken, zulk een som uit zyne onderdanen, uitgeput door den langdurigsten en bloedigsten oorlog, dien een Staat ooit hadt gevoert, kon vinden. Echter waren de Staten zeer begeerig deze drie plaatsen, de sleutels van de *Maas*, den *Rhyn*, en de *Schelde*, bygevolg van alle hunne provincien, die zich nooit vry, zo lang zy onder het bedwang van zulke drie sterkten waren, en dat de Engellen daar het bezit van hadden, konden zeggen te zyn, weder te hebben. Hunne ingezetenen, meesters van den koophandel van *Europa*, *Afrika*, en *Ooft-Indië*, waar uit zy de *Portugezen* en *Spanjaarden* hadden verjaagt, Gggg 2 za

*Jacobus* geeft aan de Staten *Vlissingen* en de andere plaatsen weder.

\* Zie het verdrag by *Amstada*.

(a) De Engelsche gesduelschryvers begroten de schuld op twee miljoenen en vier honderd duizend ponden *Sterlings*, daar onder begrepen het onderhoud der troepen.

erly-  
de-  
van  
ko-

Fran-  
e hadt  
et hem  
elft in  
en klif-  
teringe-  
oeten.  
ie fol.  
96.  
Een  
eestig  
roordt  
oudt  
imen by  
et leven.



1616. zagen zo vele rykdommen en zulke schone bezittingen als niet aan, zo lang zy zich van hunne naburen alsingefloten, en hunne sterkste steden in handen van eene machtige en ontzagchelyke natie zagen. Maar aan de andere zyde, op wat wyze de zelve weder te krygen? Behalven de zwaarigheid van zo veel geldt te vinden, om de schuldt, daar deze steden voor verpand waren, af te leggen, was 'er nog eene andere, die niet minder was, namentlyk hoe men de Engelschen, zonder dat zy nieuwe eischen deden, daar uit zou krygen, gelyk gemeenlyk gebeurt van bezitters van steden, die altydt de wedergeving trachten uit te stellen.

Om deze zwaarigheid weg te nemen wierpen de Staten het oog op *Oldenbarneveldt*\*, welken zy den bekwaamsten oordeelden om een verdrag van zo veel aangelegenheit met den koning *Jacobus* te sluiten. Zy maakten hem hoofd van dit aanzienlyke gezantschap, dat zy ten dien einde naar Engelandt zonden. Zy waren in hunne gedachten omtrent dezen gevolmachtigde niet bedrogen. Hy hadt de getuicheit der zaken, den aardt en de geneigtheit van den koning en van zynen gunsteling zo wel doortast, dat hy den rechten tydt om zyn oogmerk te bereiken wist waar te nemen. Hy schikte zyn gedrag en zyne redenvoerig met zo veel bekwaamheit, dat hy de toestemming, die hy op zekere voorwaarden vroeg, daar het hof de volbrenging van onmogelyk oordeelde, niet alleen bekwaam, maar hy wist zelfs het geen hy begeerde ten volle te bekomen.

Hy vondt den koning altydt bezig met jagen, of in de boeken, van zyne gunstelingen geregeert, overgegeven om de kardinalen *Bellarmin* en *Perron* te antwoorden, kortom, vergegende, dat hy koning was, om ter onrechter tydt voor een twistredenaar en Godgeleerde te spelen. Daarenboven merkte hy, dat hy in misveritandt was met het laatste Parlement, waar van hy eenige leden, al te grote yveraars naar zyne gedachten voor de vryheit van het volk, hadt doen gevangen zetten. De noodt van penningen, daar hy in was door de verkwisting van zyne geldmiddelen, en de onmogelykheit om de zelve, zonder het Parlement te vergaderen, daar hy echter niet toe kon besluiten, te vinden; daarenboven buiten raad, buiten hoop van uitkomst of verligting van den kant van zynen gunsteling, die jong, onbezonnen, zonder kennis, onderzending, of nadenken was, van wien hy bygevolg geen middelweg, of bystandt hadt te verwachten; alle deze dingen van *Oldenbarneveldt* in acht genomen zynde, schreef hy aan de Staten, dat zy de achterstallen van de bezettingen der drie plaatsen niet zouden betalen, dewyl by het verdrag met *Elizabeth* in het jaar 1598 bedongen was, dat zy het zou betalen, mits men het haar by de overlevering der plaatsen weder gaf. Deze bekwaame staatsdienaar voorzag het geen 'er stondt te gebeuren. De soldaten, onbetaalt zynde, namen hunne toevlucht tot den koning. Des konings inkomsten uitgeput zynde konden de soldaten niet voldaan worden, en hy wilde liever de overdaadt van zyne gunstelingen ondersteunen dan het weglopen der soldaten beletten. Hy hadt wel het Parlement, daar hy bystandt van kon verzoeken; maar behalven dat hy aan des zelfs goeden wille twyfelde, was hy altydt bevreesd voor hunne besluiten tegen de volstrekte macht, dat zyn eenigste en voornaamste oogmerk was.

In deze verlegenheit dacht hy zich daar uit te redden door eene ontydige trotschheit. Hy

floeg een hogen toon tegen den gezant, en dreigde de algemene Staten, dat hy hen met of tegen dank zou dwingen om de bezettingen te betalen. Maar men liet hem zyn vuur uitspouwen, zonder zich daar over te ontzetten. Wanneer hy nu volk wilde laten ligten, en schepen uitrusten, gaf hem de grootschatmeester te kennen, dat 'er geen geldt voorhanden was. Toen oordeelde de gezant, dat het tydt was om nadere opening van zynen last te doen, dat hy tot nu toe geheim hadt gehouden. Hy floeg eene onderhandeling over de drie steden, die in bewaring waren, voor. Hy boodt echter niet dan een gedeelte van de somme aan, die de Staten aan de kroon schuldig waren, en verzocht de kwydschelding van het overige.

Het verdrag onderhanden genomen zynde wierdt haast getroffen. Daar zyn geschiedschryvers, die zeggen, dat de artykelen daar van in eene buitengewone vergadering wierden vastgesteld; dat *Oldenbarneveldt* zyne Majesteit daar in met zo krachtige redenen overtuigde, genomen van de heiligkeit van het pandt, die hem verplichtte het zelve weder te geven, dat de koning de zelve niet kon wederstaan, en plegtelyk beloofde de plaatsen te ruimen, mits de Staten van hunnen kant het geldt, dat zy schuldig waren, betaalden. Hy geloofde, vervolgen deze schryvers, dat zy deze belofte niet zouden kunnen volbrengen, en dat hy bygevolg zich door hunne onmacht van zyn gegeven woordt zou ontslaan. Maar *Oldenbarneveldt*, het geen hy verlangde verkregen hebbende, vertrok in aller yl, zoekende met den grootsten yver en bekwaamheit van een goed landgenoot deze som byeen te krygen, waar in hy van het volk, dat zich zelve als het bloedt aftapte by eene gelegenheit, daar het op zyne vryheit aankwam, ondersteunt wierdt. Kortom, door zyne bekwaamheit en aanzien kreeg hy dit geldt byeen, om den koning van Engelandt te betalen. Die toen verwondert stondt was deze vorst die daar op de wedergeving der plaatsen trachtte uit te stellen; maar het was te laat; het woordt was al te plegtelyk gegeven om gebroken te worden. Hy was een man van trouw, zo dat hy het geldt wel moest aannemen, en de plaatsen ontruimen.

Men zegt, dat hy sedert zulk een misnoegen tegen *Oldenbarneveldt* opvatte, dat hy ook zyne handt hadt in de onlusten, die hem ten val bragten. Anderen ontkennen dit, en zeggen, dat de wedergeving der plaatsen door *Caron*, gewoonlyken gezant, wierdt uitgewerkt. Zy stemmen echter toe, dat *Oldenbarneveldt* op de wyze, als wy hebben gezegt, de toebereidselen tot het verdrag maakte; maar zy willen, dat hy vertrokken zynde zonder het te volbrengen, het zelve aan de zorge van *Caron* overliet. Zy zeggen daarenboven, dat deze laatste met den koning overeenkwam eene som van vier honderd en acht en twintig duizend ponden Sterlings aan hem te betalen\*, eene som, vry minder dan de Staten aan den koning schuldig waren, zo dat, indien het zo is geschied, het woordt, dat de koning in de bovengewone vergadering uitte, de reden niet was, die hem belette het verdrag na te komen: hy deedt het met zyn vryen wil, en voornamentlyk om geldt te krygen, het zy het door zyne gretigheit, of die van zyne gunstelingen geschiedde. Indien men de voorwaarden van het verdrag mag geloven, hadt geen van alle deze beweegredenen zyne Majesteit doen bewilligen in het wedergeven der panden. De overeenkomst van den Godsdienst der Vereenigde provinciën met dien van de Engelsche kerke hadden

1616.  
heit van  
*Oldenbarneveldt*.

*Jacobus* kon hem de wedergeving der plaatsen, die hy hem hadt atgetroegheit, niet ver-  
geven.

\* *Atzema* geeft de eer daar van aan *Oldenbarneveldt*.

\* Hy  
haft het  
verdrag  
in het  
jaar 1608  
ook ge-  
floten.

Be-  
kwaam-



1616. den dezen vorst daar toe meer dan eenige andere inzichten bewogen, en hy oefende met vermaak voor een gemenebest van zyne gezindheit eenē daadt van rechtmatigheit, die hy dacht buiten dat verplicht te zyn te doen.

De Engelschen bleven in geen gebreke hun ongenoegen daar over te tonen. Zy hielden hem voor een gierig en lafhertig vorst, opgeligt van de Hollanders, verraden van zyne gunstelingen, zyn Parlement wantrouwende, zoekende by de algemene Staten, ten koste van drie plaatfen, die hy hen wedergaf, de penningen, die hy in zyne macht hadt by zyne onderdanen, om zich te handhaven, te vinden; verradende door zulk een schandelyken handel zyne eer en die van de natie. Dus spraken zy, verblind door hunne driften. Zy klaagden daarenboven, dat hy door deze wedergeving de Engelsche kroon grotelyks hadt benadeelt, doordien haar gezant door de bezitting van deze plaatfen stem en zitting in den Raadt van State van het gemenebest hadt; maar aan de algemene Staten wedergegeven zynde, hieldt dit voorrecht op, en het gemenebest was van dat soort van afhankelykheit bevryd; ten minste versterkte het zich in den vrydom, die het van den tydt van den afstand van den grave van Leicefter meende verkregen te hebben.

In het landt van Ratclif vondt men dit jaar een lode koffer en twee kruiken met penningen, waar op men aan de eene zyde deze woorden, die daar den tydt en de reden van ontdekten, vondt: *Imp. Papienus Maximus P. F. Aug. \**, en aan de andere zyde zag men twee handen in een gevlochten, boven welke deze twee woorden stonden: *Patres Senatus*. De eerste woorden betekenden den naam van den keizer *Papienus Maximus*, met den tytel van Godvruchtig, Gelukkig, en Doorluchtig. Hy hadt ook den naam van *Marcus Claudius*, en wierdt te gelyk met *Balbinus* van den Raadt keizer gemaakt; maar zy wierden beide door het krygsvolk in het jaar 228 vermoord. De twee woorden aan de andere zyde wilden zeggen: *Beschrevene Vaders*, of *Raden*; zo dat het waarschynlyk was, dat deze penningen gellagen waren ter gedachtenisse van de verkiezing van *Papienus* en de *Raden*, of Raadsheeren, die hem verkozen hadden.

*Antonius de Dominis*, aartsbisschop van Spalatro, by het hof van Rome van kettery verdacht, vondt zich niet veilig in Italië; hy vluchtte naar Engelandt, daar hy den 16 December aankwam. Hy vondt den koning bezig met de kardinalen *Bellarmin* en *Perron* te wederleggen. Hy gaf den koning nieuwe bewyzen aan de handt, en deze vorst was hem daar zo dankbaar voor, dat hy hem deken van *Windsor*, en kort daar na meester van het huis van *Savoje* † maakte, daar hy nog andere inkomsten by deedt; zo dat deze prelaat niet alleen ontfing waar van hy kon leven, maar waar mede hy zelfs een staat, met zyne eerste waardigheit overeenkomende, kon voeren. Ondertuffchen, na een verblyf van zes jaren onder de Hervormden, keerde hy in het jaar 1622 weder naar Rome, met een voornemen, als hy zeide, om den paus te bewegen eene algemene kerkvergadering te beroepen. Dit was een voorwendfel van zyne ongestadigheit, waar over hy van het hof van Rome, met het welke hy zich te vergeeffich trachtte te verzoenen, wierdt gestraft. De rechtbank van den gewetensdwang, die nooit vergeeft, na dat de zelve over zyne wederkomst hadt gezegepraalt, liet niet na hem in eene gevangenis te zetten, waar in hy stierf, waar na de zelve zyn ligchaam als dat van

† Een voor-naam gaffhuis van dien naam.

Seldzame gedenkpenningen in het landt van Ratclif gevonden. \* Pius, Felix, Augustus.

Verblyf van Antonius de Dominis, aartsbisschop van Spalatro, in Engelandt.

† Een voor-naam gaffhuis van dien naam.

een ketter deedt verbranden (a). 1616. Terwyl deze aartsbisschop in de gemeenschap der Anglikaantche kerke kwam, zwoer *Thomas Howard*, graaf van *Arundel*, zoon van *Philips*, die in den *Tour* van *London* in het jaar 1595 kwam te sterven\*, den Roomfchen Godsdienst, waar in hy was opgevoed, af; zoon van een vader, ten eenemaal dat geloof toegedaan, die door zynen yver zich in zamenvolgen wikkelde, waar door hy zyn hoofdt zou verbeurt hebben, indien de goedertierenheit van *Elizabeth* hem niet by het leven hadt bewaart. Hy voegde daar ook nog by de vaderlyke opvoeding in Italië, daar hy meest altydt hadt gewoont; zo dat 'er weinig waarschynlykheit was, dat hy zich met de Anglikaantche kerk zou verzoent hebben. Echter ging hy tot de zelve over, en ontfing op *Kersdag* te *Westmunster* in de kapel des konings het *Nachtmaal*. De aartsbisschop van *Spalatro* hadt het drie dagen te voren ontfangen.

De *Jaarboeken* van Engelandt † maken van een byzonder voorval gewag. Wy hebben op verscheide plaatfen van deze *Geschiedenisse* van de wapenkoningen gesproken, en van de macht, die zy hebben om kennis van de huizen, de geslachten en de wapens te nemen, om de wapens van de adelyke huizen te doen onderscheiden, en te bevelen wat wapens ieder in het byzonder mag voeren. *Willem Segar*, *Garter*, of eerste wapenkoning, wierdt beschuldigt aan *Willem Brandon*, scherprechter van *London*, te hebben toegestaan een wapen, met dat van *Arragon* overeenkomende, doorfmeden met dat van *Brabandt*, te voeren. Men wist, dat dit door de kwaadaardigheit van *Jork*\*, eerste wapenheraut, was geschied, die aldus de wapenschilden, zonder dat men 'er de reden van weet, hadt doen blazoenen, en *Garter* te gaauw was geweest, die deze letters, zonder daar acht op te slaan, hadt doen graveren. Het is de gewoonte van het ryk, dat de geënen, die hunne wapens willen aangetekent hebben, naar den grave maarschalk gaan, die hen naar *Garter* wyft, en deze geeft daar van opene brieven onder zynen naam en onder dien van *Clarencieux* †, tweden wapenkoning. Deze verachting, bewezen aan het bloedt van *Arragon* en van *Brabandt*, ter kennisse van den koning gekomen zynde, wilde hy niet, dat het zelve ongestraft zou blyven, en beval de maarschalkdy daar van kennis te nemen. Men dagvaardde *Garter* en *Jork* daar voor, en na hen scherp in de tegenwoordigheit van alle de wapendragers bestraft te hebben zette men hen gevangen.

*Mylord Hay*, een Schotfchman, dien zommigen ook een gunsteling van den koning noemen, was naar *Vrankryk*, met den tytel van gezant, om koning *Lodewyk* den XIII over zyn huwelyk met de infante *Anna van Oostenryk* geluk te wenschen, vertrokken. Het hof van Engelandt hadt voorbedachtelyk dezen gezant gekozen, denkende, dat zyn persoon, wiens vader onder zyne lyfwacht hadt gedient, en den dienst van *Vrankryk* verlatende naar zyn vaderlandt was wedergekeert, en door de gunst van den koning tot *Mylord*, dat hy door zyne geboorte verdiende, gemaakt, den jongen koning aangenaam zou zyn. Men zegt van zyne voorzaten iets, dat wel naar de burgermeesters van het oude *Rome* gelykt, die van den ploeg tot het opperbevelhebberschap en aan het hoofdt

Gggg 3 der

(a) Eenigen zeggen, dat hy altydt briefwisseling met de Protestanten heeft gehouden.

1616. *Thomas Howard*, graaf van *Arundel*, zwoert *Thomas Howard*, graaf van *Arundel*, zoon van *Philips*, die in den *Tour* van *London* in het jaar 1595 kwam te sterven\*, den Roomfchen Godsdienst, waar in hy was opgevoed, af; zoon van een vader, ten eenemaal dat geloof toegedaan, die door zynen yver zich in zamenvolgen wikkelde, waar door hy zyn hoofdt zou verbeurt hebben, indien de goedertierenheit van *Elizabeth* hem niet by het leven hadt bewaart. Hy voegde daar ook nog by de vaderlyke opvoeding in Italië, daar hy meest altydt hadt gewoont; zo dat 'er weinig waarschynlykheit was, dat hy zich met de Anglikaantche kerk zou verzoent hebben. Echter ging hy tot de zelve over, en ontfing op *Kersdag* te *Westmunster* in de kapel des konings het *Nachtmaal*. De aartsbisschop van *Spalatro* hadt het drie dagen te voren ontfangen.

† De *Jaarboeken* van Engelandt maken van een byzonder voorval gewag. Wy hebben op verscheide plaatfen van deze *Geschiedenisse* van de wapenkoningen gesproken, en van de macht, die zy hebben om kennis van de huizen, de geslachten en de wapens te nemen, om de wapens van de adelyke huizen te doen onderscheiden, en te bevelen wat wapens ieder in het byzonder mag voeren. *Willem Segar*, *Garter*, of eerste wapenkoning, wierdt beschuldigt aan *Willem Brandon*, scherprechter van *London*, te hebben toegestaan een wapen, met dat van *Arragon* overeenkomende, doorfmeden met dat van *Brabandt*, te voeren. Men wist, dat dit door de kwaadaardigheit van *Jork*\*, eerste wapenheraut, was geschied, die aldus de wapenschilden, zonder dat men 'er de reden van weet, hadt doen blazoenen, en *Garter* te gaauw was geweest, die deze letters, zonder daar acht op te slaan, hadt doen graveren. Het is de gewoonte van het ryk, dat de geënen, die hunne wapens willen aangetekent hebben, naar den grave maarschalk gaan, die hen naar *Garter* wyft, en deze geeft daar van opene brieven onder zynen naam en onder dien van *Clarencieux* †, tweden wapenkoning. Deze verachting, bewezen aan het bloedt van *Arragon* en van *Brabandt*, ter kennisse van den koning gekomen zynde, wilde hy niet, dat het zelve ongestraft zou blyven, en beval de maarschalkdy daar van kennis te nemen. Men dagvaardde *Garter* en *Jork* daar voor, en na hen scherp in de tegenwoordigheit van alle de wapendragers bestraft te hebben zette men hen gevangen.

\* De naam van dit huis was *Brodermouth*.

† of *Clarence*. Wonderbare daden van de voor-

bar hem re-der liden, y hadt chelt, ver-

litze-geelt der van Ol-



1616. der legers wierden verheven, en die, na dat zy over hunne vyanden hadden gezegepraalt, weder tot den ploeg en tot den landbouw keerden. Men verhaalt daar al zo wonderlyke daden van als van *Samgar*\*, die zes honderd Philistynen met een offentok versloeg: want men verhaalt, dat zy alleen met de werktuigen van hunnen landbouw de Schotische Hooglanders †, die van alle kanten op het ryk aanvielen, en den bevelhebber *Malton* doodden, versloegen. In erkentnisse van dezen groten dienst verhief hen de koning tot den adelyken standt\*, en om de gedachtenis van zulk eene grote daadt te vereeuwigen namen zy tot schildhouders van hun wapen, dat drie kepers zyn, twee boeren, gewapent met de handvatfelen van een ploeg.

Eenigen geloven, dat Mylord *Hay* was gelast een huwelyk van den prins van Engelandt met eene der prinsessen van Vrankryk voor te slaan. De oudste was met den infant van Spanje, naderhandt koning *Phillips* de IV, getrouwt. Daar waren 'er nog twee over, *Christina* en *Henriëtte Maria*. Het was aan de eerste dat men den prins van Walles wilde uithuwelyken. Deze huwelyksverbintenis was sedert het jaar 1613 † reets onderhanden geweest; zelfs was men het reets over de huwelyksvoorwaarden eens. Maar dat iets byzonders was\* is, dat deze onderhandeling tusschen *Edmond*, gezant van Engelandt, en *Villeroi*, geheimschryver van Staat van *Lodewyk* den XIII, geschiedde, als of zy dit alleen op hun gezag wilden uitvoeren, mits dat echter hunne meesters daar in genoegen namen. Ten minste *Edmond*, die daar de eerste opening van deedt, betuigde, dat hy het alleen uit eige beweging deedt, zonder dat de koning *Jacobus* daar de minste kennis van hadt. Wat aangaat *Villeroi*, hy tradt in geen onderhandeling dan met kennisse van het Fransche hof, en na dat hy het de voorlagen van *Edmond* hadt medegedeelt, doch met last, dat hy het hof niet bloot zou stellen, en in zynen name alleen op de voorstellingen, die *Edmond* van zich zelve deedt, antwoorden.

De paus nam dit kwalyk, en vertoonde aan de koningin *Maria van Medicis* de gevolgen van zulk een huwelyk voor den Roomschen Godsdienst. De koningin verzekerde hem, dat hy niets hadt te vrezen, en dat zy van geen voornemen was dit werk voortgang te doen hebben. Deze onderhandeling duurde lang, en het hof van Vrankryk hervatte de zelve zo dikwils als het de maatregels, die *Jacobus* van een anderen kant nam, wilde breken, om hem aan zyne zyde te trekken, zo dat het wel kan zyn, dat het voorstel van dit huwelyk, in het jaar 1613 begonnen, in het jaar 1616 weder wierdt vernieuwt; maar het zelve hadt geen voortgang, en twee jaren daar na † trouwde de prinses *Christina* met *Victor Amadeus*, hertog van Savoje; en de prins van Walles, koning van Engelandt met den naam van *Karel* den I geworden zynde, trouwde in den jare 1625 met *Henriëtte Maria*, zuster van *Christina*.

Voor dat dit huwelyk voortging liet de koning *Jacobus* zich overhalen om dat van de infante van Spanje voor zynen zone uit te werken. Men zegt, dat dit een sreek van het Spaansche hof was, dat, om oneenigheid tusschen de algemene Staten en dezen prins te zaaien, in den Haag deedt uitstrooien, dat men te Madrid over een huwelyk in onderhandeling was, en dat de rechtbank van het geloofsonderzoek daar reets in hadt bewilligt. De ridder *Dudley*, gezant

van Engelandt by de Staten, deze geruchten horende, schreef de zelve aanstonts naar Engelandt over. De koning, begeerig achter dit geheim te komen, zondt Mylord *Roffe* in de hoedanigheid van gezant onder een ander voorwendsel naar Spanje; maar het was inderdaadt alleen om achter het oogmerk van deze doorslepenen staatkundigen te komen, en te weten of zy waarlyk naar zulk een verbintenis trachtten, dan of het alleen was om onder dezen schyn hunne ware voornemens te verbergen. Wat ook het gedrag van den koning *Jacobus*, daar de schryvers verscheidenlyk van spreken, mag geweest zyn, het is zeker, dat hy deerlyk om den tuin wierdt geleid, gelyk wy in het vervolg zullen zien.

In het begin van het volgende jaar zondt de Allerchristelykste koning een buitengewoon gezant naar Londen, om zyne Britanniëche Majesteit, by wien hy den 4 February gehoor hadt, te bedanken. Hy wierdt den 15 van Mylord *Hay*; korteling van Vrankryk gekomen, ter maaltyd genodigt. Den 22 nam hy zyn afscheidsgehoor, latende den gewonelyken gezant aan dit hof.

Daar viel dit jaar iets ongemeens in de provincie van Stafford voor, dat de menschen leert zo gereed niet te zyn om geloof te slaan aan het gene men vertelt van die van den Duivel bezeten zyn. Een jongeling uit dit landt, van een arm huis, die zyn kost met te post te lopen won, wierdt van bedriegers verleid om zich voor een van den Duivel bezeten uit te geven, en te zeggen, dat eene oude vrouw hem hadt betovert. De zaak ging zo ver, dat de rechters deze ongelukkige vrouw veroordeelden om verbrand te worden; maar de bisschop van Lichtfield verzocht, dat zy hunne gerechtsuitvoering tot dat hy den gewaanden bezeten onderzocht, en de bedriegeryen, gelyk hy geloofde, ontdekt zou hebben, wilden opschorten. Hy hadt veel moeite eer hy daar achter kon komen. Alle de uitwerkfelen van dezen jongeling kwamen als bovennatuurlyk voor. Niet alleen bleef hy eenige dagen zonder eeten, maar hy was ook ongevoelig, wanneer men hem sloeg, of stak; hy hadt geen weet van de naalden, die men onder zyne nagelen stak: daarenboven was zyn pis zo zwart als inkt, gelyk het inderdaadt ook inkt was; zo dat de artzen niet wisten wat zy van zulk eene vremde gesteldheit, daar hen niets natuurlyks in voorkwam, zouden zeggen. Maar deze jongeling op de ondervraging van den bisschop in het Grieksch niet kunnende antwoorden, wierdt deze prelaat te meer in zyne gedachten, dat het niet dan bedrog was, versterkt. De zwarigheid was op wat wyze daar van verzekert te zyn. Dit geschiedde echter op eene zeer eenvoudige en onnossele wyze. Men deedt een gat in den muur, op zyne kamer uitkomende, maken, en men gaf last aan een dapper en moedig man, die den ganschen nacht in de naast by gelegene kamer zou blyven, en gestadig door het gat van den muur zien wat hy deedt. Deze zag, dat hy uit het bedt opstondt, en uit zyn bultzak een flesch met inkt nam, die hy in zyn waterpot uitstortte, waar door al het bedrog uitkwam. De bisschop, des anderen daags by hem komende, overtuigde hem. Hy beleedt zyn schuldt, en ontdekte al de streken, die hy gebruikte om zyn rol te spelen, verzoekende vergiffenis. Hy bekende, dat vier Roomschgezinden hem daar toe hadden verleid, en dat zy hem by het volk voor een mensch, die met den Duivel bezeten was, uitgaven; dat Godt, zeyden zy, het zo wilde hebben, op dat by zy-

\* in het boek der Rechten, het III hoofdstuk.  
† of de Dencen, volgens Meuset, in zyn verhaal van de Schotische boeren.  
\* Kennis de III in het jaar 980.  
Onderhandeling over een huwelyk van den prins van Walles met eene prinsesse van Vrankryk.  
† In de Onderhandelingen van *Fransis* staat het jaar 1608.  
Zie de brieven van den 14 April en 10 May 1608.  
\* Gedankschriften van *Vitt. Siri*.

† in het jaar 1618.

Andere onderhandeling over een huwelyk tusschen den zelve prins en de infante van Spanje.

1617.

Bedriegerij van een bezeten ontdekt.

zy-



1617. zyne verlossing een wonderwerk ter ere van den Roomschen Godsdienst en beschaamdmaking der kettery mogt blyken. Maar tot hun ongeluk wierdt dit wonderwerk voor den bisschop van Lichtfield bewaart, van wien de schryver van deze geschiedenis het zelf heeft gehoord. Men gaf hem zyne vryheit, en de vrouw, die rechs was gevonnist, wierdt onschuldig verklaart, op vrye voeten gestelt, en al de haat van het volk keerde tegen de medestanders van zulk eene verfoeclyke bedriegery.

De koning deedt in dezen tydt twee zaken, daar hy veel lof door behaalde. De eerste was, dat hy mede in de Sterrekamer tegenwoordig was wanneer men het rechtsgeding van twee jonge edellieden opmaakte, die beschuldigt wierden met een tweegevecht. Hy bleef daar tot dat het vonnis, bestaande in eene boete van duizend ponden, wierdt uitgesproken. De tweede geschiedde by de inhuldiging van den ridder *François Bacon* tot grootzegelbewaarder. De plegtigheid geschiedde echter niet dan twee maanden daar na.

De zegelbewaarder *Egerton*, die de hoedanigheid van Mylord *Ellesmore* en burggraaf van *Brakley* hadt aangenomen, en die door zyn verstant en vroomheit den naam van een onkreukbaren verdediger van het recht der kroon hadt verkregen, hadt het hof om zyne menigvuldige bezigheden in den ouderdom van byna tachtig jaren verlaten. De koning deedt hem de eer van hem den 3 Maart te gaan bezoeken, hy vermaande hem moedt te scheppen, en in het waarnemen van zyne bediening te blyven volharden; maar deze verstandige staatsdienaar, na dat hy hem hadt bedankt, gaf hem zyn onvermogen te kennen, en hoe nodig het voor hem was zich van alle wereldsche zaken te ontdoen, om op die zyne zaligheid betroffen te denken, verzoekende ter zelve tydt zyne Majesteit hem te willen ontslaan, en de zegels te ontfangen, die de koning niet kon aannemen zonder tranen te storten. Het was deze staatsdienaar, die zo dechtig van het koninklyk gezag in de kerkelyke vergadering, die de koning kort na zyne komst in Engelandt beriep \*, hadt gesproken. Na zynen afitandt, door Christelyke beweegredenen daar toe geport, gaf de koning de zegels aan zynen algemenen pleitbezorger, aan wien hy deze heerlyke les gaf: *Van niets te zegelen dan na dat by het te voren wel hadt overwogen, van niets te oordeelen dan volgens de wetten, de rechten en de billykheit, van de voorrechten van de kroon te handhaven, en van zorg te dragen de zelve niet al te ver uit te rekken.*

Het was maar acht dagen geleden, dat *Bacon* het grootzegelbewaarderschap hadt ontfangen, en alleen twaalf dagen, dat de gewezen zegelbewaarder het hadt nedergelegd, dat de laatste in den ouderdom van zeven en zeventig jaren, na dat hem te voren bekend was gemaakt, dat de koning hem tot graaf van *Bridgewater* hadt verheven, en hem aanzienlyke inkomsten, op de domeinen van de kroon aangewezen, kwam te sterven. Maar hy toonde door de gerustheit van zyn gemoedt, dat hem dit niet eens ter herte ging, en dat hem eene zachte en Christelyke doot veel meer dan de ydelheit des werlds en van het hof behaagde. Hy begeerde, dat zyne eenvoudigheid hem tot in het graf verfelde; weshalven hy op een kerkhof op het landt †, in een van zyne landgoederen, zonder pracht begraven wierdt.

Ge-  
rechts-  
oeffening  
des ko-  
nings te-  
gen de  
tweege-  
vechten.

Verlan-  
dige be-  
derleg-  
ging van  
het groot-  
zegel,  
door den  
ridder  
*Egerton*.

\* Zie  
fol. 556.

Zyne  
Christe-  
lyke  
doot.

† te Dod-  
leston.

*Bacon* wilde niet dan na de begraafing van zynen voorzaat ingehuldigt zyn. Hy hadt het genoegen deze bediening door de verzegelde opene brieven als graaf van *Bridgewater*, gedagteken den 28 May, daar de overleden den tytel alleen van hadt gehad, te beginnen, zynde alleen drie weken geleden, dat de nicuwe zegelbewaarder bezit daar van hadt genomen. De plegtigheid geschiedde op den 7 May in het paleis van *Westminster*. Hy leide den eedt in handen van den geheimzegelbewaarder en grootschatmeester af, na dat de klerk van de kroon den zelve te voren gelezen hadt. Aldus was het dat de ridder *François Bacon*, waardige zoon van dien beroemden *Nikolaas Bacon*, daar wy zo dikwils onder de regering van *Elizabeth* van gesproken hebben, niet alleen zyn vader in deugden, maar ook in de bediening van grootzegelbewaarder opvolgde. Hy streefde hem in verdiensten, geleerdheit en heuschheit voorby. Hy wierdt baron van *Verulam*, als medeburggraaf en zegelbewaarder van *St. Alban* gemaakt. Hy schreef een groot getal heerlyke boeken, en indien het ongeluk hem in de drie laatste jaren van deze regering kwalyk handelde, diende het alleen om hem des te beroemder te maken. Hy maakte zulk een goed gebruik van de ongenade, daar hy in viel, dat het scheen als of hy zich zelf van het hof bande, om zynen tydt zonder afwendinge aan het maken van heerlyke werken, die hy in zyne eenzaamheit volëinde, beter te besteden.

Dit jaar kwamen te Londen gezanten van *Venetie*, *Zweden* en *Moskovië*. De eerste verzocht bystandt tegen *Spanje*, wiens onderkoningen toen het gemenebest een onrechtmatige oorlog aandeden. *Alphonfus de la Cueva*, marquis van *Bedmar*, de hertog van *Ossuna*, onderkoning van *Napels*, en *Pieter van Toledo*, marquis van *Villa-Franka*, landvoogdt van *Milaan*, maakten een driemanschap om het zelve uit te roeien. Zy schaamden zich niet het zelve door een schandelyk verraadt werksellig te maken. De hertog van *Ossuna* hadt ten dien einde twee Franschen gewonnen, de een was een zee-rover van zyn ambacht, en de andere een door-trapte gast. Zy kwamen hunnen dienst den Raadt van *Venetie* aanbieden, en wierden in het tuighuis gebruikt. Zy hielden briefwisseling met den marquis van *Bedmar*, gezant van *Spanje* by het gemenebest. Hun toelag was het kruidhuis in brandt te steken. Een ander verrader, die een Engelschman was, zou ter zelve tydt verscheide barken en vaartuigen, die de onderkoning van *Napels* in de golf van *Venetie* gereed hieldt, binnen helpen. Maar Godt wilde niet, dat deze schrikkelike zamenzwering ter uitvoeringe kwam; de zelve wierdt in het volgende jaar ontdekt. Eenige maanden te voren kwam de gezant van *Venetie* te Londen. Men zegt niet, wat de uitslag van zyne onderhandeling was; maar men kan 'er van oordeelen uit het stil zitten van den koning, die, terwyl gansch Europa in rep en roer was, zich niets beweege.

Belangende de gezanten van *Moskovië*, zy kwamen de oude verbonden vernieuwen. Zy bragten den koning geschenken van den Czaar, bestaande in de schoonste bonten van dat landt, van waar men marters en zabelvellen, die men zo hoog waardeert, en dat het beste bont van Europa is, brengt. Onder de fraaijgheden, die de groothertog aan zyne Britannische Majesteit vereerde, waren ongemene beesten van verscheide soort, nevens schone sperwers, en een Persiaansch zwaardt en boog. De burgers van Londen,

1617.  
Bacon is  
zyn op-  
volger  
in de be-  
diening  
van  
grootze-  
gelbe-  
waarder.

Ontdekt  
verraadt  
tegen  
Venetië.

Vereen-  
dingen  
van den  
Czaar.

7.

rie-  
van  
be-  
n  
dekt.



1617. den, die hunne vaste comptoiren te St. Nikolaas en in de andere havens van de Witte zee hadden, gelyk wy in de regering van *Elizabeth* hebben gezegt, onthaalden prachtig den gezant van een souverain, wiens bescherming zeer nodig voor deze handelaars was, en die hen altyd gunstig was geweest.

Gezant van *Gustavus*, koning van Zweden. Aangaande den gezant van Zweden, hy was van den vermaarden *Gustavus Adolphus*, die eenige jaren daar na zo ontzagchelyk aan het huis van Oostenryk wierdt, en die de zoon was van *Karel*, hertog van Sudermanië, aan wien de Staten de kroon, daar zy *Sigismundus* buiten sloten, opdroegen, gezonden. Het was eigentlyk onder *Gustavus*, dat de Protestantsche Godsdienst, dien zyn vader, de hertog van Sudermanië, hadt begonnen te beschermen, wierdt vastgesteld; het was ook in zyn persoon, dat het ryk, te voren verkiesbaar, erfelyk wierdt.

Koning *Jacobus* verklaart zich tegen de Remonstranten. De koning *Jacobus* gaf blyken van zyne genegenheit voor den hervormden Godsdienst in het bezoeken van de hogeschole van Cambridge op het laatste van November, het zy het geschiedde uit eene beweging van staatkunde, of van Godsdienst: want nooit was iemandt zo eigenzinnig in het stuk van den Godsdienst als deze vorst: dan vertoonde hy een groot yveraar voor de hervorming; dan scheen hy de zelve weder te willen verlaten om Roomsch te worden. Men geloofde echter, dat zyn afkeer voor de Remonstranten door een geloof, dat hy als met de melk hadt ingezogen, daarenboven door de onderwyzing van den deken van zyne kapel \*, die een vyandt van de Arminianen was, oprecht is geweest. Gemerkt hebbende, dat men de zelve in deze hogeschole leerde, en dat verscheide van de leerlingen daar mede besmet waren, bestrafte hy de hoogleeraars scherpelyk, en beval hen by de vastgestelde leer van de Engelsche kerk te blijven. Dit is een vast bewys, dat de Engelsche kerk van die der Remonstranten verscheelde.

De kerkvergadering van Dordrecht eenigen tydt daar na † bygekomen zynde, zondt de koning derwaarts, door den zelve yver gedreven zynde, den bisschop van Landaf ‡ en dien van Ely §, nevens verscheide andere kerkelyke personen van groot aanzien. Zy stelden zich geenzins tegen de besluiten van deze beruchte kerkvergadering, die het gevoelen van *Arminius* veroordeelde: echter waren zy omtrent de Genade geenzins in een gevoelen met de Hollandische Godgeleerden, maar verklaarden zich voor de algemene Genade.

De koning zag toen de Remonstranten als schadelijke scheurmakers aan, en voor dat de kerkvergadering van Dordrecht wierdt gehouden hadt zyn gezant, de ridder *Winwood*, verscheide malen de algemene Staten, in den Haag vergadert \*, vermaant deze nieuwe gezindheit uit te roeien. Hy sprak nog heftiger tegen *Vorsinus* †, dien hy van Sociniaansche gevoelens beschuldigde, en dien hy wilde dat men als een Godslatteraar zou straffen. Kortom, hy noemde zyn gevoelen en dat van *Arminius* Godt verlooehenen, en zeide, dat de koning zyn meester, den naam hebbende van *Verdediger des geloofs*, niet dan met grote droefheit kon zien, dat de kettery de overhandt in den schoot van een gemenebest kreeg, dat nevens hem belydenis van de zuiverheit van het Euangelie deedt. Een geschiedschryver § zegt, dat kort daar na het Arminianendom zodanig in Engelandt aangroeyde,

\* In den jare 1611.

† *Conraad Vorsinus*, hoogleeraar in de Godgeleerdheit te Leiden.

§ *B. Cole*.

dat het zelve de overhandt kreeg. Zy beschuldigen den leeraar *Laud*, die naderhandt aartsbischop van Kantelberg wierdt, en zyn hoofd op het laatste van de regering van *Karel* den I verloor ¶, de voornaamste te zyn geweest, die deze leer voortzette, en zelfs aan het hof en in de scholen invoerde, brengende de jeugd over tot een gevoelen, dat om zyne nieuwigheit behaaglyk voorkwam, en dat hy ondersteunde. De koning raakte mede aan het wankelen, en na dat hy te Londen, Cambridge en Oxford de boeken van *Vorsinus* door beuls handen hadt doen verbranden, en na dat hy der zelve uitroeying by de algemene Staten hadt getracht uit te werken †, zag hy deze leer in zyn ryk door de vingeren.

In January des jaars 1618 veranderde *Villers*, reets graaf van Buckingham, deze waardigheit in die van marquis, den tweden trap der Pairschappen in Engelandt, waar van dit hertogdom het eerste is. Zyne inhuldiging geschiedde zonder eenige plegtigheit, dan alleen dat de openbare brieven wierden verandert, die de koning hem in de tegenwoordigheit van den zegelbewaarder, den grootfchatmeester, den hertog van Lenox, den marquis van Hamilton, en andere Mylords ter handt stelde.

Drie dagen daar na maakte de koning Mylord *Bacon* grootzegelbewaarder. Hy hadt deze bediening reets met den naam van zegelbewaarder waargenomen. In het zelve jaar maakte hy hem baron van Verulam. Zo schielyk snelden de gunsten dezen vorst van de handt, hopende eertytels op eertytels, en bedieningen op bedieningen, wanneer men eenmaal zyne genegenheit hadt gewonnen. Het eenigste ongeluk was, dat hy niet zo veel standvastigheit als genegenheit bezat, en dat zyne genegenheit van nature driffig, maar niet duurzaam was. Het is waar, dat Mylord *Buckingham*, onder een gelukkige planct geboren, zich zelf in den staat, daar hy in was, wist te handhaven; maar iedereen was zo gelukkig niet, en alle de bekwaamheden van Mylord *Bacon* konden hem tegen eene droevige omwenteling niet beschermen.

De schielykheit, daar de koning zich mede liet innemen, was vele veranderingen onderworpen. De geschiedschryvers stellen hem ons voor als iemandt, die gaarne gemeenzaam was, maar wiens goedheit min een koninklyke blyk, gegrond op deugd, dan wel een teken van zwakheit en ligtgelovigheit te kennen gaf. Bewys daar van is zyne aankleving aan den grave van Gondemar, die hem omtrent het huwelyk met de infante als een kindt wat wys maakte. Wy hebben het eerste gerucht, dat de zendelingen van Spanje daar van uitstrooiden \*, waar op koning *Jacobus* Mylord *Roffe* als gezant naar het hof van Madrid zondt, verhaalt. *Gondemar* hadt hem met den goeden uitflag van dit huwelyk zo gestreect, dat hy nog een tweden gezant, den ridder *Jan Digby*, zynen onderkamerling, naar het hof van Madrid zondt, die op het laatste van Juny van het voorgaande jaar vertrok.

Hy was zo bekwaam in zyne onderhandeling, of veel eer, het hof van Spanje wist zo wel te veinzen, dat men het voor eene gedane zaak hieldt. De grootste zwarigheit was omtrent den Godsdienst. Beide de koningen kwamen in deze voorwaarden overeen: I. Dat het huwelyk uit kracht van eene toelating van den paus, die de Katholyke koning aannam te bezorgen, zou voltrokken worden. II. Dat de kinderen, uit dit huwelyk voortkomende, niet gedwongen zouden worden een Godsdienst te kiezen, en dat, onderstelt zy het Roomsche geloof verkozen,

1617. van het bisdom van Ely tot dat van Winchester overgegaan.

Arminianery in Engelandt.

¶ In het jaar 1644.

† In het jaar 1611.

1618.

*Villers*, marquis van Buckingham gemaakt.

Verheffing van Mylord *Bacon*.

Zwakheit van den koning *Jacobus*.

\* In het jaar 1616. Zie fol. 606.

Voorwaarden van het huwelyk van den prinsse van Wales met de infante van Spanje.



1618. zen, het zelve hen in de opvolging van de kroon niet zou benadeelen. III. Dat de infante voor haar en haar gevolg eene openbare kerk, waar in men de kerkdiensten naar de Roomsche wyze zou plegen, gegeven zou worden, en dat de geestelykheit van haar gevolg volgens hare orde zou mogen gekleed gaan, zonder dat men haar omtrent hare kleding of bedryf zou mogen ont-rusten. IV. Dat het huwelyk, volgens het be-sluit van de kerkvergadering van Trente, eerst by volmacht in Spanje, en vervolgens op de aankomst van de infante in Engelandt volgens de gewoon-te van het ryk zou voltrokken worden. Be-halven deze voorwaarden schreef koning *Jacobus* als een byvoegsel, dat hy niets wilde doen, dat tegen zyn gewisse of den Engelschen Godsdienst streedt. Maar van wat gebruik deze vruchtelo-ze betuigingen, door de welke hy zich bedroog, mogen zyn geweest, men misleidde daar ook an-deren mede. De schryver, die het verhaalt, zegt, een ander schryver \*, wiens woorden hy gebruikt, navolgende, dat deze vreedzame vorst geen ander oogmerk hadt dan eene algemene vrede voor gansch Europa uit te werken, dat hy de vereeniging met de Roomsche kerk tot zulk een groot voornemen noodzakelyk oordeelde, en met deze gedachten was hy gereed de handt daar aan te lenen, mits zy van de verderflyke le-re, dat het leven en de kronen der koningen in de handen der pausen zyn, en verder van eenige voorname dwalingen afftondt.

Deze schryver zegt verder, dat deze vrede-lievende koning niet min staatzuchtig was, en dat hy de vrede in Europa trachtende te bezor-gen, niet minder dacht om zyn huis groot te maken; dat hy met dit inzicht wenschte den prins, die zyn opvolger moest zyn, voordeelig uitgetrouwt te zien, en dat hy daar toe het ver-bondt met Spanje boven alle andere verkoos. Dit waren zyne gedachten van deze kroon, tot nadeel van die van Vrankryk, wier gezant hy veel misnoegen gaf, verzoekende niemant by alle de plegtigheden dan den gezant van Spanje.

Een vermaard schryver †, dien men niet kan verdacht houden, verhaalt, dat deze vorst een slechte staatkundige was; dat hy, ver van Euro-pa een lyn te doen trekken, minder uitvoerde om Engelandt te vereenigen dan om het met Schotlandt overhoop te helpen; dat hy veruit-gefrekte ontwerpen, maar geen macht hadt, en dat hy zyne goedheit en gezag altydt te on-rechter tydt gebruikende, niet wist hoe zich te doen vrezen, of beminnen.

Het aanstaande huwelyk met Spanje van alle kanten ruchtbaar geworden zynde verwekte de genegenheit der Roomschegezinde Engelschen, die daar door hunne hoop zagen herleven: daarente-gen stondt het de Protestanten niet aan. Zy klaagden over een verbondt, daar zy niet dan den ondergang van hunnen Godsdienst van had-den te verwachten. Maar het hof meester zyn-de, kon het gemeen niet anders dan vertogen en verzoeken doen, en indien de een stouten dan de andere sprak, ontnam men hem zyne bedie-ningen en openbare ampten. Men weet echter niet waar toe het ongenoegen van eene trotfche en yverzuchtige natie over hare wetten zou ge-komen zyn, indien andere voorvallende zaken deze onderhandeling niet hadden afgebroken, en *Digby* doen te huis roepen. De onderneming van den ridder *Raleigh* op de goudmynen van Amerika, en die van den keurvorst van de Palts op de kroon van Bohemen verkoelden het Oof-tenryksche huis, of liever gezegt, het stelde zich zo aan, zonder eene oprechte mening voor dit

III Deel.

huwelyk gehad te hebben. Het zelve speelde den onvernoegden, om *Jacobus* zo ver te bren-gen, dat hy ten gevalle van dit hofzynes eige on-derdanen en het belang van zynen schoonzone en van de princeffe zyne dochter daar aan zou wagen. Wy zullen nu niet dan van het eerste spreken, en het verhaal van het tweede tot op het volgende jaar uittellen.

Voor dat de ridder *Raleigh* de doodt onder-ging, vertrok de graaf van Gondomar, die de zelve verzocht hadt, uit Engelandt, en nam met zich twintig priesters, die van den koning ont-slagen waren: doch hy nam zyn afscheidsgehoor den 16 July niet dan na dat hy verzekert was, dat deze ongelukkige ridder zou gestraft wor-den. Wy moeten de geschiedenis daar van ver-halen.

Wy hebben de hoedanigheid van dezen dappe-ren ridder in de regering van *Elizabeth*, die voor hem veel achting hadt, beschreven; wy hebben ook gesproken van zyne stoute ondernemingen in Amerika en de Azorische eilanden in de jaren 1592, 1595 en 1597, van waar hy met rykdom en eer wederkeerde. Maar ter zelve tydt ver-wekte hy den haat van Spanje; hy verbitteerde het zelve ook onder de regering van dezen vorst, by wien hy de zelve bescherming, die hy onder de overledene koninginne hadt, niet vondt; zo dat het zich over zyne oude en nieuwe beledi-ging door zyne straf, die de koning *Jacobus* uit lafhertigheid toetstondt, wreekte.

Deze ongelukkige ridder raakte eindelyk na eene gevangenis van dertien jaren den 20 Maart des jaars 1616 daar weder uit; maar zyn vrydom was oor-zaak van zyn ongeluk; noch de gevangenis, noch de jaren hadden hem den moedt benomen, en hy was zo haast niet op vrye voeten, of al het vuur, dat hy in zyne jonkheit hadt doen blyken, voe-lende, beving hem de lust van den zelve tocht nog eens te ondernemen. Zyne gedachten wa-ren op Goud-Castilië en langs de kust van Guia-na, een der gouvernementen van dit gedeelte van het Zuider-Amerika. Hy deedt den koning ge-loven, dat hy zonder te misdoen vermogt te han-delen op plaatsen, die door Spanje nog niet waren ontdekt, en dat het bygevolg niet kon zeggen, dat het daar van meester was om der zelve bemachtiging aan anderen te beletten. Voorts sprak hy niet dan van millioenen mede te brengen. De koning, even begeerig en beno-digt, geloofde reets in zyne koffers bergen van goudt, die deze waaghals hem hadt beloofd, te zien. Maar eene zaak belette het, hy vreesde Spanje te mishagen, en de graaf van Gondomar, die de lucht van deze onderneming hadt gekre-gen, stelde zyne krachten door dreigementen en vlceryen te werk om de zelve te verhinderen; zo dat zyne vrees en gretigheid hem langen tydt te-gen hielden om tot een besluit te komen. Het laatste haalde het echter over: verblind door de heerlyke beloften van *Raleigh*, die hem dikwils in de gedachten kwamen, deedt hy zyne lastbrie-ven, by welke hy hem *getrouw en zeer geliefde* noemde, en zyne onderneming bekrachtigde, opmaken. Deze ridder, toen verzekert, dat hy, daar door gedekt, voor geen zeerover zou aangezien worden, deedt in aller yl zyne vloot, bestaande in twaalf schepen, waar op verscheide edellieden zich begaven, gereed maken. Hy ging half Augustus des jaars 1617 met veel vreug-de en eene goede hoop onder zeil, en deedt een vuur, de jaren van zes en zeventig, die hy, vol-gens eenigen, hadt, te boven gaande, blyken.

Ondertusschen maakte de graaf van Gondo-mar veel gerucht van deze onderneming. De

Hhhh ko-

Onder-neming van *Ra-leigh* op Goud-Castilië.

De koning doet zyne lastbrieven gereed maken.

\* den ridder *Antoni Vel-den*.

Waarom *Jacobus* het huwelyk van zynen zone met de infante wenscht.

† *Nani*.

Slechte staatkun-de van *Jacobus*.

Voor-arden is het welyk den nisse n Wal-met in-te van nje.

wak- van ko- g Ja- n.

in jaar 16. Zie 606.

hef- van ord- n.

rr, is luk-am akt.

1618. zen, het zelve hen in de opvolging van de kroon niet zou benadeelen. III. Dat de infante voor haar en haar gevolg eene openbare kerk, waar in men de kerkdiensten naar de Roomsche wyze zou plegen, gegeven zou worden, en dat de geestelykheit van haar gevolg volgens hare orde zou mogen gekleed gaan, zonder dat men haar omtrent hare kleding of bedryf zou mogen ont-rusten. IV. Dat het huwelyk, volgens het be-sluit van de kerkvergadering van Trente, eerst by volmacht in Spanje, en vervolgens op de aankomst van de infante in Engelandt volgens de gewoon-te van het ryk zou voltrokken worden. Be-halven deze voorwaarden schreef koning *Jacobus* als een byvoegsel, dat hy niets wilde doen, dat tegen zyn gewisse of den Engelschen Godsdienst streedt. Maar van wat gebruik deze vruchtelo-ze betuigingen, door de welke hy zich bedroog, mogen zyn geweest, men misleidde daar ook an-deren mede. De schryver, die het verhaalt, zegt, een ander schryver \*, wiens woorden hy gebruikt, navolgende, dat deze vreedzame vorst geen ander oogmerk hadt dan eene algemene vrede voor gansch Europa uit te werken, dat hy de vereeniging met de Roomsche kerk tot zulk een groot voornemen noodzakelyk oordeelde, en met deze gedachten was hy gereed de handt daar aan te lenen, mits zy van de verderflyke le-re, dat het leven en de kronen der koningen in de handen der pausen zyn, en verder van eenige voorname dwalingen afftondt.



1618.

koning, zyn meester, zeide hy, zou niet nalaten de zelve voor eene vredebreuk en den grootsten hoon, dien men hem kon aandoen, op te nemen. Hem in West-Indië aan te tasten, daar hy yverzuchtiger van was dan van een van zyne andere ryken, voegde de gezant daar by, was zyn oogappel aanraken. Zyn voornemen was geen vergeefse klagten te doen. De uitrusting van de vloot niet hebbende kunnen beletten, trachtte hy door zyne bedreigingen het ware oogmerk van dezen tocht te ontdekken, ten einde hy het zelve aan het hof van Madrid bekend makende, het daar van aan de landvoogden en gebieders in Amerika kennis mogt geven, het welk hy aan den koning overichreef. *Jacobus*, om hem te vrede te stellen, gaf hem een lyst van deze ondernemingen, van de schepen, van hare uitrusting, van de plaatsen, daar men dacht te landen, en van al wat *Raleigh* voornemens was uit te voeren. Gelukkig voor hem, en ongelukkig voor de Engelische bevelhebbers, was de vloot, die in het begin van April moest gereed zyn, niet voor in Augustus bereid; zo dat hy tyds genoeg hadt om de gebieders in Amerika, die *Raleigh* meenden te verrasschen, daar van te verftendigen. Hy vondt hen zo wel op hunne hoede, dat hy zich zelf bedroog, en al zyne verwachting in rook zag verdwynen.

Onge-  
lukken  
van den  
ridder  
*Raleigh*  
op zynen  
weg, en  
zync aan-  
komst in  
Guiana.

Een ander ongeluk ontmoette hem nog op reis. Hy wierdt ziek, en zo zwak, wanneer hy langs de kust van Guiana landt ging zoeken, dat hy aan boordt moest blyven. Des niettegenstaande zondt hy zynen zoon, den jongen *Raleigh*, nevens kapitein *Kernish*, met een smal-deel van vyf schepen langs de kust van Orenoque. Hy doorliep dit gansche landt, daar hy begon, en zyn tocht eindigde, en eindelyk in de Noord-zee raakte. Zy kwamen in dit water op den 2 January des jaars 1618, zetten voet aan landt, plunderden en verbrandden de steden, die zy op hunnen weg ontmoetten, doodden vyftig man, die hen den intocht wilden betwiffen, en kwamen weder in hunne schepen, overladen met buit. Deze onderneming zou van een goeden uitslag zyn geweest, indien de jonge *Raleigh* zyn leven daar niet by hadt verloren. Daarenboven vonden zy de andere plaatsen, daar zy het op hadden gemunt, zo wel bewaart, dat het hen onmogelyk was de zelve te naderen; zo dat zy gedwongen waren weder naar het gros van de vloot te keren. *Raleigh*, getergt door de doodt van zynen zoon, en ziende de onmogelykheit om zyn voornemen te doen gelukken, wilde den kwaden uitslag op kapitein *Kernish* verhalen. Hy dreigde hem met het misnoegen des konings, aan wien deze kapitein beloofd hadt zyne schepen vol goudt en zilver geladen te huis te brengen, staat makende op de kaarten, in zyne voorgaande tochten gemaakt. Maar daar waren sedert op verscheide plaatsen aanmerkelyke veranderingen gemaakt, en de Spanjaarden hadden de andere vernielt, of versterkt. *Raleigh* zeide hem, dat dit zyne zaak niet zou goed maken, en dat hy zich tegen het ongenoegen van den vorst hadt te dekken. Deze kapitein trok zich dit zo ter herte, dat hy, om de straf te ontgaan, zich zelve het leven benam.

Hy  
staakt  
zync on-  
derne-  
ming, en  
gaat  
weder  
scheep.

Zo vele tegenspoeden, de een op den anderen komende; het verlies van den besten kapitein in de vloot, te gelyk ook de beste stuurman, en op wien *Raleigh* al zyne hoop hadt gestelt; de goede order, die de Spanjaarden overal hadden gegeven, dat de landing gevaarlyk en het plun-

deren van de mynen onmogelyk maakte, alle deze aanmerkingen verplichtten *Raleigh* van zyn voornemen af te zien. Hy dacht gevolgelyk dan niet dan op zyne te rug reize, en met dit besluit ligte hy het anker, en wierdt van een gunstigen windt op de kusten van Groot-Britannië gebragt. Hy vreesde voet aan landt te zetten, kennende de gemoedsgefeldheit des konings, op wien de Spaanische gezant zo veel macht hadt gehad, dat hy hem mistrouwde, niettegenstaande zyne lastbrieven, die hem daar voor icheenen te bevryden. Hy twyfelde niet, of indien hy met den schat, dien hy den koning hadt beloofd, was aangekomen, hy, in weerwil van het woelen van het hof van Madrid, zeer geprezen en geroemt, zou zyn geweest. Op deze ydele hoop hadt hy meer vertrouwen dan op de gegevene lastbrieven van den vorst gestelt; maar niets dan eene ledige en ontbloote vloot wederbrengende, voorzag hy, dat eene zaak, die men, wel uitgevallen zynde, goedgekeurt zou hebben, hem nute last zou gelegd worden, en dat zy hem, om dat hy ongelukkig was geweest, schuldig zou maken; weshalven hy zynestevens naar den kant van Ierlandt wendde, en te King-fale landde.

Hy vertrok weinig dagen daar na om naar Vrankryk over te steken; maar het scheepsvolk dwong hem te Pleimuiden te ankeren. De ridder *Lodewyk Stukely*, onderzeevoogdt van Devon, hadt bevel hem gevangen te nemen, en naar den Tour van Londen te zenden. Hy hadt naauwlyks zynen last volbragt, of geraakt door de gebeden en de verdiensten van zynen gevangen, dien hy behalven dat onschuldig oordeelde te zyn, trachtte hy zyn vrydom te verkrygen. Hy ging met hem ten dien einde in den Teems in een schuit, met gedachten van hem naar Gravezend te brengen. Zy waren reets aan boordt, en hadden een gedeelte van den weg afgelegd, wanneer zy ontdekt en weder naar den Tour geleid wierden. Eenigen beschuldigen *Stukely*, dat hy den gene, dien hy scheen te willen behouden, hadt verkocht, en zy merkten aan, dat hy twee jaren daar na zyn verstantd verloren hebbende, tot straf, of van droefheit over zyne trouwloosheit stierf.

Hy  
wordt  
gevan-  
gen ge-  
nomen  
zo als  
hy naar  
Vrank-  
ryk  
meende  
te vlach-  
ten.

Men nam ten eerste het rechtsgeding van den ongelukkigen *Raleigh*, die van het hof of de bank des konings wierdt geoordeelt, onderhanden. Het was bezwaarlyk hem schuldig te verklaren, doordien hy niets dan onder de vlag van Engelandt en als opperbevelhebber van den koning, van wien hy zyne lastbrieven hadt ontfangen, hadt gedaan. Maar de graaf van Gondomar, deze zwaarigheid voorziende, hadt daar voor zyn vertrek reets zorg voor gedragen. Zyne sterke klagten, gepaart met dreigementen, maakten, dat de koning *Jacobus* uitdrukelyk en plegtelyk den tocht naar Guiana ontkende. Deze vorst, ten eenemaal geneigt om Spanje te vergenoegen, zonder te denken aan de blaam, die op hem zou komen, vernietigde door een openbaar geschrift de lastbrieven, die hy hem hadt gegeven, als of zy een strik waren geweest om zynen onderdaan, die ter goeder trouwe te werk ging, te vangen. Dit openbaar geschrift, dat hy den 9 Juny deedt afkondigen, hieldt in, dat *Raleigh* hem hadt verfehalkt, en zynen last misbruikt; dat hy zyne onderneming in Amerika als eene benadeeling van een koning, die zyn bondgenoot was, aanzag, en hem aan de strengheit der wet, tegen de verbrekers van verbonden en verstoorders van de al-

Men  
maakt  
zyn  
rechts-  
geding,  
om aan  
het hof  
van  
Spanje  
genoeg-  
gen te  
geven.

De ko-  
ning, die  
hem last-  
brieven  
hadt ge-  
geven,  
ontkent  
het.

gemene



1618. gemene rust gemaakt, overgaf. Dus wierden dezen armen ridder handen en voeten gebonden; hy wierdt aan de wraak der Spanjaarden overgelevert, en om hen nog meer te voldoen gebruikte hy zyne eige rechtbank om hem op te offeren.

De rechters vonden zich des niettemin in grote verlegenheit. Zy vergaderden, en ondervroegen den gevangen verscheide malen. Wat zy hem voorwierpen, dekte hy zich altydt met zyne lastbrieven, als met een schildt. Het bleek ook uit de uitspraak van zyn vonnis, dat zy hem om eene onderneming, daar hy genoegzaam toe gemachtigt was geweest, geenzins veroordeelden. Ondertusschen scheen het andere voorwendfel, waar op zy hem vonnisten, niet veel rechtmatiger. Zy haalden de zamenzwering van het jaar 1603, wanneer hy gevonnist was zyn hoofd te verliezen, weder op; maar daar hy na eene gevangenis van verscheide jaren, wanneer de koning hem met zyne lastbrieven omtrent de onderneming in Amerika, waar in hy hem den naam van *getrouwen en zeer geliefden gaf*, vry van gekent was geweest. Dit was het ook, dat hy krachtadig aan de rechters vertoonde, hen vragende, hoe het kon zamengaan te gelyk verrader en een getrouw dienaar te zyn. De koning, zelden zy, hem zyne vryheit gevende, zag hem als een getrouw dienaar aan, en zy daarentegen vervolgden hem als aan hoog-verraadt schuldig. Maar te vergeeffich verzocht hy recht: zyne doot was besloten, en te vergeeffich deedt hy al zyne bygebragte redenen gelden. Wanneer men hem voor de laatste maal voor de rechters bragt, vroeg men hem, of hy nog iets, om de uitvoering van het vonnis, dat vyftien jaren geleden tegen hem was uitgesproken, te stemmen, te zeggen hadt? De voorzitter zeide, dat de bewoording van eer, in den lastbrief uitgedrukt, niet genoeg was, en dat de aardt van hoog-verraadt zodanig was, dat 'er een uitdrukkelyk voorbedachte en byzondere kwydfeheling wierdt vereischt om daar van bevryd te zyn.

Zyne doot. Te vergeeffich nam hy zyne toevlucht tot de goedertierenheit des konings door een zeer tederen en vlieden brief. De twee hoofdeugden van den koning, te weten zyne wysheit en barmhertigheid, wierden daar in geroemt. Men vonniste hem echter om zyn hoofd te verliezen, dat hem op het plein van Westmunster, na dat hy zyne onschuld en zyne overgeving aan Gods wille, wicns barmhertigheid hy afmeekte, hadt betuigt, wierdt afgehouden.

Zyn lof. Aldus wierdt de ridder *Raleigh*, zeggen de Engelsche geschiedschryvers, aan de wreedheit der Spanjaarden opgeoffert in den ouderdom van zes en zeventig, of, als anderen zeggen, van zes en zestig jaren, even zeer beroemd door een reeks van stout en gelukkige uitvoeringen, zo in Europa, als in Amerika, en door zyn verstandt en kennis, die hem de tytels van *Apollo* en Godspraak van zyne natie hadden doen verwerven. Hy wierdt zelfs door zyne ongelukken vermaard. Zyne gevangenis hadt zyne al te grote zucht tot ydele eer verflaauwt, en zyn geest, door staatzucht vervoert, geveffigt. Daar was het, dat hy zyne heerlyke *Wereld-beschryving*, waar van men alleen een deel is machtig geworden, vermits hy het andere, met zyne handt geschreven, kort voor zyne doot verbrandde, heeft gemaakt. Het lag op de tafel wanneer de drukker *Buure* hem kwam bezoeken. Hy vroeg hem, hoe veel hy van het eerste deel hadt verkocht? *Zo roeinig*, zeide de drukker, *dat deze beschryving III Deel.*

*my arm maakt. Raleigh*, de verachting van zyn werk, dat hem zo veel moeite hadt gekost, en waarlyk een van de schoonste en volmaaktste van dat soort was, dat men kon bedenken, vernomen hebbende, nam het tweede deel, met zyne handt geschreven, wierp het in het vuur, en zich tot den drukker kerende zeide hy, terwyl het brandde: *Het is my leed, myn vriendt, dat het eerste deel u zo veel schade heeft veroorzaakt: het tweede zal u zo schadelijk niet zyn. Wereldt, onwaardig zulk een heerlyk werk*, vervolgde hy in gramfchap, *gy zult daar van niet meer dan de beift zien: het is my leed, dat ik u daar ook niet van kan beroven, gelyk ik van het vervolg heb gedaan.* Engelandt erkende, maar al te laat, zyn verlies door het verbranden van dit tweede deel, wanneer kort na de doot van den schryver ieder om strydt naar het eerste deel begeerig was, en de drukker in weinig dagen meer dan duizend afdrucken daar van verkocht.

Op den 24 May las men een seldzaam geschrift af. De koning zeide, dat hy in het bezoeken van zyne provinciën met droefheit was gewaar geworden, dat men het volk op zon-en feestdagen, na dat de predikatiën waren gecindigt, verboodt zyn vermaak te nemen. Hy beschuldigde de Puriteinen met deze nieuwigheit, en noemde hen schynheiligen en bygelovigen. Hy zeide, dat deze strengheit van twee kwade uitwerkfelen was: het eerste, dat het de Roomschegezinden, waar van eene grote menigte in de provincie van Lankaster was, belette zich met zulk eene ingetogene en straffe kerk te vereenigen; het tweede, dat men de menschen, die de ganfche week zich hadden afgeslooft, dofgeellig maakte, indien zy geen uitpanning op de heilige dagen hadden, om welke reden, en om zodanige misbruiken in het vervolg te beletten, zyne Majesteit verklaarde, dat het dansen en andere eenvoudige vermaken, op het landt op de rustdagen voor de ambachts-en landlieden ingestelt, zouden toegelaten worden, vermanende de bisschoppen dit gebodt in de kerken van hunne bisdommen af te doen lezen, en de vrederechters om daar de handt aan te houden. Hy wilde echter niet, dat de vrygeeffen en de niet overeenkomende met de Engelsche kerk \* dit voorrecht zouden genieten. Het was echter voor niemandt dan die ter kerke waren geweest, dat deze eenvoudige uitspanningen toegelaten wierden; zo dat dit aan de eenen eene vergelding van gehoorzaamheit en Godvrucht, en aan de anderen eene straf voor hunne halfterrigheit, of vrygeeffery strekte, en eenaanlofsel was om hen alle door hun eigen vermaak aan te zetten. Men kan niet zeggen, dat hier in iets tegen de goede zeden streedt, maar ook was dit gebodt geenzins met de zuiverheit van het Christendom overeenkomende. Men schreeuwde ook ongemeen tegen *Karel den I* wanneer hy het zelve vernieuwde †, en nog meer tegen de bisschoppen, die de toegevendheit van de toelating goedkeurden.

Den 19 van de volgende maandt Juny wierdt een leeraar, *Thraske*, van afval beschuldigt, hebbende het Jodendom aangenomen. Men maakte zyn rechtsgeding op. Overtuigt zynde wierdt hy van de Sterrekamer verwezen om op de kaak te slaan, geveffelt, en zyne ooren afgesneden te worden.

De vaart op Groenlandt en op Oost-Indië moest met den tydt oneenigheden tusschen Engelandt en Hollandt verwekken. Een schipper, in het begin van Augustus uit Groenlandt en

Een wondetlyk gebodt.

\* Nonconformisten.

† In het negende jaar van zyne regering. Stra: van een afvalligen leeraar.

Geschl over den walvischvangst.



1618. Spitsbergen, daar men de walvifchen vangt, te huis gekomen zynde, berichtte, dat de Hollanders in deze gewesten de sterkte zynde, de Engelschen verjaagt, hun traan weggenomen, en de genen, die zich daar tegen stelden, gedood hadden. Daar liep ook ter zelve tydt een gerucht, dat zy het zelve in Oost-Indië gedaan, en de Engelsche volkplantingen gedwongen hadden al de eilanden over te geven.

Ten aanzien van den walvifchvangst zag men verhandelingen uitkomen, byna van den zelve inhoudt als die, daar wy onder de regering van *Elizabeth* van gefproken hebben, lopende over het gefchil tuffchen de onderdanen van deze koningin en die van den koning van Denemarken. Men deedt wederom het recht der volkeren en de vryheit van de zee gelden. Voorts waren deze gefchillen niet alleen tuffchen de Hollanders en de Engelschen; maar de Denen, Franschen en de Spanjaarden van Biskaje kwamen ook op, grondende hunnen eifch op het algemene recht. Maar de Engelschen en de Denen bragten een byzonder recht by, uit hoofde van het welke ieder zich wettige eigenaar van Groenlandt en van Spitsbergen noemde. De koning van Denemarken begeerde, dat de landen, om den Noord-pool gelegen, aan de domeinen van de kroon van Noorwegen behoorden; dat de Engelschen dit zo wel erkenden, dat zy, om deze vryheit van vifchen te genieten, een zeker recht betaalden. Deze van hunnen kant verweerden zich door de nieuwigheit van den tol, die eerst sedert de doot van *Elizabeth* was ingevoerd, en die hen van het recht, zeiden zy, dat zy sedert het jaar 1553 door het ontdekken van dit landt door kapitein *Willoughby*, te voren onbekend, hadden verkregen, niet kon beroven.

De Hollanders daarentegen wilden deze voorgegevene ontdekking niet toestaan; zy hielden in het tegendeel staande, dat *Willoughby* nooit zo naby deze luchtftreek was geweest, en dat het landt, het welk hy Groenlandt noemde, eenige graden van het ware Groenlandt afgelegen was. Zy zeiden verder, dat hunne kapiteinen *Bernards* en *Korneliffen* het zelve in het jaar 1596 hadden ontdekt, en dat het zich van 75 tot 82 graden uitftrekte, Spitsbergen daar onder begrepen, aldus genaamt van de spitzen der bergen, veel eer dan naar een Hollander van dien name, gelyk zommigen willen, en dat de Engelschen in deze zee eerst omtrent het jaar 1608 waren gekomen; zo dat, ver van te kunnen zeggen, dat zy daar de eerste eigenaars van waren geweest, zy volgens hunne eige gewoonte zouden moeten bekennen, het zelve aan de algemene Staten, onder wier vlag en toefstemming hunne ingezetenen daar bezit van hadden genomen, toebehoorden. Des niettegenstaande hielden de Hollanders zich met eene gelyke vryheit, als de Engelschen genoten, te vrede; eene vryheit, die de Franschen aan niemandt in de zeën van Kanada en nieuw-Vrankryk, noch de Engelschen in die van Ierlandt betwiften.

Wat aangaat de vyandelykheden, daar de laaften over klaagden, het gemenebest hadt zyne tegenklagen, en deedt de zelve doorgaan voor fcha-verhaling van den inval der Engelsche vloot, die de Hollandfche volkplantingen in het jaar 1612 geplundert, en het gedenkteken, opgerecht ter gedachtenisse van de ontdekking in het jaar 1596 (a), nedergeworpen hadden.

(a) Anderen zeggen, dat de Engelsche vloot, naar Mosko-

Deze gefchillen waren van geen kwaad gevolg. 1618. De zelve wierden in July van het volgende jaar niet alleen omtrent de Noordfche vifchery, maar ook ten aanzien van de vaart op Oost-Indië bygelegd, en ieder van beide deze natiën behieldt hare rechten, zonder het gefchil in den grondt te onderzoeken, dat altydt in den zelve staat gebleven is. De Hollanders maakten groot werk van een boek, dat met den tytel van *De vrye zee* pronkt\*; en de Engelschen stelden hen een ander tegen, genaamt *De geflotene zee*†, waar door zy aan de anderen de fouvereiniteit der zee meenden te wederleggen, en de hare staande te houden.

De gunfteling was in het begin van dit jaar hertog van Buckingham gemaakt. Zyne moeder *Maria van Beaumont*, daar wy boven van hebben gefproken, wierdt acht maanden daar na met den tytel van gravin befchonken. De misnoegden over de waardigheit, aan den zone gegeven, morden nog meer over die van de moeder. Zy zeiden, dat men de Paifchappen, met de zelve aan eene vrouw van zulk eene lage geboorte weg te fchenken, hoonde. Te vergeefch bragt men het voorbeeldt van *Margareta Brotherton*, dochter van *Thomas*, graaf van Nordfolk, by, die in het jaar 1398 tot hertoginne wierdt verheven, welker verheffing gelegenheit tot eene vraag gaf, die de Engelsche gefchiedenisfchryvers belagchelyk noemen, te weten, of zy mede plaats in de zittingen van het Parlement moest hebben. De berifpers antwoordden, dat 'er geen vergelyking tuffchen twee vrouwen van zulke verfchillende hoedanigheden was, de eene afkomstig van het koninklyke bloedt, en kleindochter van *Eduard* den I, en de andere van zulk eene duiflere afkomst, dat men verplicht was eene onware, om de verachtelykheit van de ware te bedekken, te bedenken: daarenboven gemalin van den ridder *Compton*, met wien zy was hertrouwt, zynde, hoe kon zy de waardigheit van gravin staande houden?

Ondertuffchen kon niets tegen de verwaandheit van den gunfteling op. Hy ging nooit uit dan in een koets met zes paarden, het welk toen als een ongemene hoogmoedt wierdt aangezien, en aan ieder oorzaak van te morren verfchafte. De graaf van Northumberlandt, uit de gevangenisfche komende, kon daar niet van zwijgen. Hy was daar in gezet geweest ter oorzake van het buschkruid-verraad, daar een van zyne nabestaanden fchuldig aan was, en was daar niet uit gelaten dan na verloop van eenige jaren. Hy, gelyk anderen, de grote pracht van den hertog van Buckingham ziende, zeide: *De wyl deze man met zes paarden rydt, wil ik 'er acht voor myn koets hebben*. De gefchiedfchryver zegt, dat hy deedt het geen hy zeide, en dat de ftadt Londen het vermaak hadt van de ydelheit van den gunfteling aldus vernedert te zien, hoewel het mogelyk nog door groter verwaandheit gefchiedde.

*Robert Cecil*, graaf van Salisbury, ftierf den 24 May des jaars 1612. De fchryvers zyn hem niet even gunftig. Zy komen alle omtrent zyne bekwaamheit overeen; maar in het overige verfchillen zy. Eenige befchuldigen hem, dat hy den verderffelyken raad tot nadeel van de vryheit van het volk, dat hy met tollen en anderszins bezwaarde, terwyl deze vorft, door zynen raad aangemoedigt, een ontwerp maakte om tot eene volftrekte heerfchappy en boven de wetten te

gera-  
vie gaande, en twee Hollandfche fchepen, bezig met walvif-  
fchen te vangen, ontmoetende, de zelve hadt geplundert en  
kwaalyk gebandelt.

\* Door  
De Groot  
in het  
jaar 1634  
gemaakt.  
† Door  
Seldenus  
gefchre-  
ven.

Morren  
tegen den  
tytel van  
gravin,  
aan de  
moeder  
van den  
gunfte-  
ling  
gegeven.

Ver-  
waand-  
heit van  
den  
gunfte-  
ling door  
den gra-  
ve van  
Nor-  
thumber-  
landt be-  
fchaamt.

Doodt  
van den  
grave  
van Salis-  
bury, en  
zyn lof.



1618. geraken, aan den koning hadt gegeven. *Vrees niet, zeyde hy tegen den koning, het volk te veel op te leggen; zy zyn gelyk de ezels, nooit onderdanig voor dat zy onder den last bezwyken; en gelyk deze beesten tot flawery geboren zyn, laten zy hen zonder toom en breidel leiden daar men hen heen wil dryven.* De zelve schryver zegt, dat hy ter rechter tydt, tot zyn geluk, en dat van zyne nazaten, was gestorven, en dat 'er, indien hy langer hadt geleest, grote toebereidselen tot eene droevige omwenteling voor hem gemaakt waren; dat de hertog van Bouillon, die, om over het huwelyk van zynen neef\*, den keurvorst van de Palts, met de prinsesse van Engelandt te handelen, te Londen was gekomen, den koning tegen dezen gunsteling trachtte op te rooien; dat hy, zyne vrienden hem daar kennis van gegeven hebbende, wanneer hy van Bath naar het hof keerde, van droefheit ziek wierdt, en dat hy in den draagstoel bezweek, daar men hem, om hem met zyn koets naar een landhuis naby Marleboroug te brengen, uit nam, alwaar hy des anderen daags stierf.

\* De vader van den keurvorst en de hertog van Bouillon waren met twee zusters, dochters van Willem, prins van Oranje, getrouwt.

Van wat oordeel deze schryvers tegen hem ook mogen zyn, zy eindigen nochtans de beschryving van dezen bekwaamen staatsdienaar met trekken, die hem zo veel eer doen, als het denkbeeld, dat zy van hem geven, hem in den eersten opslag nadeel docht. Hy was, zeggen zy, een groot staatkundige, oprecht, wys, bezittende veel eer en goedheit, de deugd lief hebbende en belonende, en die zonder gebrek zou zyn geweest, indien hy zo staatzuchtig niet was geweest, en zich met eens anders zaken zo zeer niet hadt bemoeit. Maar de plaats, die hy bekleedde, vereischte deze wakkerheit en oplettendheit: ook zegt men, dat hy de oogten van een lynx hadt, en dat men nooit op zulk een klein en wanschapen ligchaam zulk een verstandig hoofd, en van zo veel bekwaamheit, hadt gezien. Hy was de tweede zoon van dien vermaarden Mylord *Burleigh*, en de waardige erfgenaam van zyn verstandt, gelyk al de geschiedichryvers melden. Hy erfde, of verkreeg ook het ampt van grootfchatmeester op het einde van de regering van *Elizabeth*, die zich in het bestieren van een ryk, daar niemandt, dan die met eene ongemene bekwaamheit en vaardigheit voorzien waren, toe wierden vereischt, niet min voordeelich van hem dan van zynen vader bediende. Wy zullen ons niet inlaten in de byzonderheden der verwyten, waar, of onwaar, die men hem doet, om dat hy des konings geldzucht te zeer hadt begunstigt. Het is ten minste zeker, dat hy zyne onnodige verkwistingen niet goedkeurde. Deze vorst hem op een tydt bevolen hebbende twintig duizend ponden Sterlings aan den burggrave van *Rochester*, zynen gunsteling, te tellen, leide de grootfchatmeester dit geldt op vier tafels in een kamer, daar de koning door moest gaan. Hy kwam 'er inderdaadt door, en verwondert deze tafels zo beladen te zien, hebbende nooit, zegt de schryver, zo veel geldt byeen gezien, vroeg hy waar toe het zelve diende? De grootfchatmeester antwoordde hem: *Het dient, Sire, om het aan den burggrave van Rochester te geven, gelyk uwe Majesteit heeft bevolen. Ach! riep de koning, een vierde van dezen hoop is genoeg. Ik vermindere myne gift.* Hier door spaarde de graaf van *Salisbury* de drie andere delen, bringende vyftien duizend ponden Sterlings weder in de schatkist. Men verhaalt een diergelyk geval van verscheide andere vorsten; en gelyk zulks wel kan wezen, kan het mogelyk meer

dan eens met den zelve uitflag gebeurt zyn. 1618.

De Geschiedenis van Engelandt itelt onder de beroemde personen van het ryk, in dit tydperk gestorven, den geleerden *Casaubonus*\*, van wien wy boven gesproken hebben. Hy was een Franschman, in het Dauphiné (a) geboren †; maar hy hadt zich in Engelandt sedert het jaar 1606 met ter woon begeven, en stierf te Londen den 30 Juny † des jaars 1614. Hy wierdt te Westmunster by den beroemden *Godefrui Chancer*, den dichter, dien de Engelschen hunnen *Homerus* noemen, endie in het jaar 1400 is gestorven, zynde, zo men zegt, van het gevoelen der Wiclefiten, begraven. Belangende *Casaubonus*, hy deedt belydenis van den hervormden Godsdienst; maar men beschuldigt hem, dat hy zyne geloofsgenoten in de zamenkomst van den kardinaal *du Perron* met *du Pleffis Mornay* te Fontainebleau zou verraden hebben. Sedert heeft men hem altydt verdacht gehouden. Zyn verblyf in Engelandt, daar hy in zyn vyf en vyftigste jaar in de gemeenschap der hervormde kerke stierf, sprak hem daar genoegzaam vry van.

\* Naak.

† in den jaare 1559.  
† of den 1 July, volgens anderen.

In het zelve jaar 1614 stierf Mylord *Gray* in den Tour van Londen. Hy wierdt beschuldigt van eene zamenzvering by de komste van *Jacobus* tot de kroon, daar wy op zyn plaats in het brede van gesproken hebben. Met hem was de tak van *Wilton*, die byna drie etuwen, indien men van *Henrik Gray*, die *Eduard* den II in zyne staten over zee zulke grote diensten deedt, af rekent, hadt geduurt, geëindigt. Het huis van *Gray* is sedert den tydt van *Henrik* den III\* bekend geweest.

\* in het jaare 1215 gekroont.

*Thomas*, graaf van *Ormond*, stierf mede in het einde van dit jaar, en drie zonen van Mylord *Scheffield*, vermaard door zyne diensten aan *Elizabeth* te water en te landt, kwamen in het overvaren van de rivier de *Humber*, indien men een arm van de zee, waar in de rivieren van *Derwent*, van *Trent*, en verscheide andere, zich onlasten, aldus mag noemen, te verdrinken. Zy hadden nog een broeder, *Edmond* genaamt, die in het begin der regering van *Karel* den I graaf van *Moulgrave* wierdt gemaakt.

In het jaar 1615 stierf *Henrik Gray*, hoofd van den tak van dat huis, die tot het graafschap van *Kent* wierdt verheven, en daar het den naam ten tyde van *Eduard* den IV in het jaar 1465 van hadt aangenomen. Deze was een der yverigste Protestanten van het ryk, en kleefde de belangen van *Elizabeth* onverbrekelyk aan. Hy stierf zonder kinderen, latende zyne goederen en waardigheden aan zynen broeder *Karel Gray*, die den tytel van graaf van *Kent* aannam, en dien zyne nazaten nog heden voeren.

*Arbelle Stuart*, dochter van den grave van *Lennox*, oom van den koning, was nog in den Tour gevangen. Men hadt haar na de doot van *Elizabeth* ontslagen, en voor de tweede maal ter oorzake van eene zamenzveringe, by de komste van den koning *Jacobus* tot de kroon gesmeed †, gevangen gezet; al zo ongelukkig in hare huwelyken als hare moeder\*. Zy wierdt van kuiperyen, gelyk hare grootmoeder †, de gravin van *Lennox*, verdacht gehouden. Overstelp van droefheit en van de ongelukken van haar huis, stierf zy in het jaar 1615 in eene erbarmelyke gevangenis. Hare ongenade volgde haar tot in het graf. Zy wierdt zonder pracht begraven, en haar ligchaam als in het verborgen

Doodt van *Arbelle Stuart*, dochter van den grave van *Lennox*.  
† Zie fol. 353.  
\* *Elizabeth Caudish*, † *Margareta van Douglas*.

Hhhh 3 by

(a) Anderen zeggen, dat hy te Geneve geboren was, verwaarts zyn vader, een gereformeerd predikant zynde, om de vervolging te ontwyken, zich van Frankryk begeven hadt.



1618. by de ongelukkige *Maria Stuart*, koninginne van Schotlandt, en den rampzaligen prins *Henrik* bygezet. Het is niet rechtmatig, zegt de schryver, met eer te begraven de genen, die als gevangenen van Staat sterven, op dat men deze plegtigheid voor geen voldoening neme. Hare doot, die op den 25 September voorviel, wierdt van die van Mylord *Fiennes*, graaf van Linkoln, die op den 11 November van het zelve jaar stierf, gevolgt.

De schipbreuken waren in het jaar 1616 niet min droevig voor Mylord *Abergavenni* dan zy in het jaar 1614 aan Mylord *Shieffield* waren geweest. Drie zonen van den eersten verdronken den 2 Maart in den Teems, gelyk drie van den laatsten in het overvaren van den Humber verdronken waren.

*Gilbert Talbot*, graaf van Shrewsbury, stierf den 8 May. Hy liet niet dan dochteren na: maar de doorluchtige naam van *Talbot*, met het Paarschap van Shrewsbury, wierden in den jongsten tak, die den naam van *Grafton* voerde, bewaart.

1610 tot 1618. Schotlandt hadt in langen tydt zo geruust niet geweest; men zag de eendragt in den Staat en in de kerk, en de eensgezindheit van de Presbyterianen met de Bisschoppelyken vermeerderde dagelyksch. Zy kwamen in de vergadering, te Glasgow in het begin van Juny des jaars 1610 gehouden, omtrent den rang der prelaten, zonder de Presbyteriaansche leeraars eene onwaardige afhankelijkheit op te leggen, overeen. Men stemde eenpariglyk, dat de aartsbischop of bisschop in de kerkelyke vergadering van zyn bisdom voorzitter zou zyn, en dat ieder leeraar, zo wel als hy, een stem in de vergadering zou hebben. De Presbyteriaansche kerk beloofde niemandt in den ban te doen, zonder te voren daar van kennis aan den bisschop van zyn bisdom gegeven te hebben. Maar dit was alleen eene onderwerping om de leus; de kerk behieldt echter haar recht van in den ban te doen en weder aan te nemen de genen, die zy het goed vondt te doen. Men liet aan ieder prelaat de begeving van openvallende plaatsen in zyn bisdom (a), gelyk ook om de parochiën te bezoeken: maar om te beletten, dat de eene daar uit gelegenheit nam om te heerschen, en de andere om zich ontslagen te oordeelen van gehoorzaamheit, onder het voorwendel van gelykheit, besloot men de wet door een artikel te vergroten, waar by verboden wierdt noch voor, noch tegen een van deze twee eischen te twistredenen.

De graven van Huntley, van Arrol en van Angus bleven nog altydt buitens lands. Zy gaven een smeekschrift aan de vergadering over, verzoekende, dat zy tot de verzoening met de kerk mogten toegelaten worden, en hunne vryheit weder bekomen. Dit wierdt aan den eersten toegestaan. Hy betuigde zyne begeerte om tot de gemeenschap der hervormde kerke weder te keren, en zyn berouw te tonen, dat hy daar zo dikwils van was afgegaan. De graaf van Arrol was mogelyk ongeveinsder. Wanneer men hem zyne belydenis en tekening afvorderde, bekende hy vryborstlyk, dat hy het niet kon doen, en dat 'er weinig aan hadt gescheelt, of hy zou zich den volgenden nacht, na dat hy deze betuiging aan de vergadering hadt gedaan, het leven benomen hebben. Hy paarde deze woorden met tranen, waar door de genen, die hem hoorden, geraakt wierden, en zy besloten hem niet straf te handelen, doordien hy gematigder was dan eenig Roomschegezinde van het ganiche konink-

(a) Dit moet men verstaan van de gemene prebenden, en niet van de geestelyke goederen die de kroon waren ingelyft, en onder verscheiden in het byzonder uitgedeelt. Zie fol. 396, 397.

ryk. Wat aangaat den grave van Angus, de koning gaf hem verlof om naar Vrankryk te vertrekken, alwaar hy eenige jaren daar na stierf.

1610. Wat gematigheit het hof omtrent de Presbyterianen gebruikte, de koning mogt hen evenwel niet lyden. Hy hadt een vast besluit genomen om de bisschoppen te herstellen. Dit bleek by het bevel, dat hy aan den aartsbischop van Glasgow gaf, om zo haast de vergadering geëindigt was by hem te komen, en de bisschoppen van Brechin en van Galloway mede te brengen. Wanneer zy kwamen zeide hy tegen hen: *Ik heb u ontboden om u te zeggen, dat ik u niet heb kunnen voorzien dan met uwe wereldlyke inkomsten, en dat gy u zelven in het genot van de geestelyke niet hebt kunnen stellen. Dat hangt van de genen, die met het bisschoppelyke gezag bekleed zyn, af; en dewyl daar geen getal groot genoeg van in Schotlandt is om u daar in te bevestigen, is myn wensch geweest, dat gy kwamt om het zelve alhier te ontfangen.* Daar was eene zwarigheid, die de aartsbischop van Glasgow aan zyne Majesteit vertoonde aangaande de oppermacht, die de aartsbischoppen van Jork en van Kantelberg zich te voren over de Schotsche geestelykheit hadden aangematigt, en het was te vrezen, dat zy zich van deze plegtigheid zouden bedienen om hunnen eisch voet te geven. Maar de koning nam deze zwarigheid weg met te zeggen, dat hy den eenen, noch den anderen daar niet toe zou gebruiken, en dat deze plegtigheid door de bisschoppen van Londen, van Ely en van Bath zou geschieden. Die van Ely stelde voor, dat men de leeraars van de Schotsche kerk op nieuw behoorde te ordenen, daar zich *Bancroft*, aartsbischop van Kantelberg, tegen stelde, en 'er deze verstandige aanmerking op maakte, dat indien het gevoelen van den bisschop van Ely doorging, daar uit volgen zou, dat de bediening van alle hervormde kerken overweldigd en onwettig was; een liefdeloos gevoelen, lasterlyk voor de hervorming, en daar hy zo ver van af was, dat hy van tegenstrydige gedachten was, daar hy byvoegde, dat de aanstelling van leeraars in Schotlandt, aan welke hy zeide dat men niet moest raken, anders dan die der bisschoppen was, daar hy de plegtigheid van goedkeurde. De koning en de ganiche vergadering prezen deze wyze redenen, waar van de bisschop van Ely zelf scheen overtuigt te zyn, waar op de drie bisschoppen wierden ingewyd. Doch verder komt deze gematigheit van *Bancroft* geenzins overeen met den hoogmoedt, daar eenige geschiedschryvers hem mede beschuldigen\*; en indien men de goede en de kwade geruchten moet geloven, schynt het, dat de betamelykheit vereischt, dat de eene door de andere goedge maakt worden.

Om de kerkelyke regering, waar in de koning wilde dat de bisschoppen de overhandt zouden hebben, te handhaven, stelde hy een rechtbank, onafhankelyk van alle andere hoven, die hy het *hoge gerecht* noemde, aan. Hy gaf aan de zelve de macht om van alle zaken, de kerk rakende, kennis te nemen. Hy zondt ter zelve tydt een ontwerp, waar naar hy wilde dat zich deze rechters zouden richten, waar in eene wet was, die de aanstelling der leeraars betrof.

Men zweeg van het voorledene; maar men beval, dat voortaan alle leeraars van den bisschop van het bisdom, van twee of drie leeraars van de naast by gelegene kerken bygestaan, zouden bevestigt worden. De andere wetten bragten mede, dat wanneer een bisschop kwam te sterven, de bestiering van het geestelyke zo wel als van het wereldlyke zou vervallen aan den deken en aan het

1610.

*Jacobus* wil de bisschoppen in Schotlandt herstellen.

Voorlid van de Presbyteriaansche leeraars op nieuw te bevestigen verwoopen.

\* 7je fol. 58.

Hoge rechtbank.



1610. het Kapittel, tot dat 'er een andere bisschop zou verkoren zyn; dat geen algemene vergadering in het toekomende zou mogen beroepen worden dan met de toestemming van zyne Majesteit, en dat de zelve zou moeten bestaan uit bisschoppen, dekens, aartsdiakenen en een zeker getal leeraars, uit de Presbyteriaansche gemente verkozen.

1611. Het jaar van 1611 wierdt eenigzins ontrufft door de afpersingen van den grave van Orkney, waar van wy in het vervolg zullen spreken, en door den overlast van zekere gebannenen, *Glan Gregore* genaamt, als of men zeide *de party van Gregore*. Men meldt den oorspronk van dezen naam niet; maar zy, die den zelve aannamen, of aan welke men dien hadt gegeven, waren befaamde struikrovers, door het ganfche landt verspreid, die niemant ontzagen. Men bande hen by een openbaar gefchrift, en de graaf van Argyle hadt last het zelve ter uitvoering te stellen. Hy zette hen dan achter na, en nam eenige der schuldigsten gevangen, die hy strafte. De Geschiedenis spreekt van hen als van een volk, dat men by wyze van een verbodt geheel moest uitroeien; daar zy byvoegt, dat men, om hen al te zacht gehandelt te hebben, hen weder moedt en nieuwe macht liet nemen, met de welke men hen voor de tweede maal eenige jaren daar na, en met meer verwoedheit en stoutheit dan ooit, zag te voorfchyn komen.

De graaf *Dumbar* stierf op het einde van dit jaar. Dit was een ongemeen verlies voor den koning en voor den Staat. Hy was een bekwaam staatsdienaar, van groot verstand, die weinig woorden gebruikte, maar veel uitvoerde; getrouw, gelukkig, en aan wien de koning geen zaken vertrouwde, of hy voerde de zelve zonder gerucht te maken, en zonder ongenoegen, hoe teder of bezwaarlyk de zelve ook mogten zyn, zeer wel uit. De ridder *Robert Carre*, eerst pagie geweest, en beginnende in gunst te raken, volgde hem in zyne bedieninge van grootfchatmeester: maar hy kwam met hem noch in vaardigheid, noch in bekwaamheit overeen.

1612. Mylord *Saugbar*, een Schotfchman, wierdt in het begin van het jaar 1612 op het grote plein van Westminster, niettegenstaande zyne hoedanigheid, opgehangen. Zyne misdaadt bestondt daar in, dat hy een schermmeester op de straat van Londen en naby het hof hadt dood gestoken. Het volk raakte daar door in beweging; zo dat 'er een droevige optlandt voor de stad te vreezen was. Niemandt beklagde dezen misdadiger; hy was van alle eerlyke lieden om zyn ergerlyk leven gehaat. Hy hadt het zelve te Parys in alle luiheit met een oneerlyk vrouwmensch, by welke hy een kindt hadt, dat hy tot zyn erfgenaam verklaarde, versleten. Maar de koning, zonder op dezen uiterste wil acht te slaan, gaf zyne erfenis aan zyne nabestaanden: doch het natuurlyke kindt kreeg iets, maar van weinig belang.

De Schotfche geestelykheit ontving in dezen tydt een brief van zyne Majesteit rakende den ban omtrent de gevluchten. De koning vertoonde aan de geestelykheit, die den zelve hadt uitgesproken, het misbruik van zulk een gedrag, dat, om standt te grypen, onderfelde, dat de persoon tegenwoordig was; dat hy in zyne verdediging wierdt gehoord, en dat hy in staat was zich te bedienen van den raad, die hem gegeven wierdt, en vooraf moest gaan, eer het waarfchouwfchrift afgekondigt wierdt, als mede van dien, die in de dreigementen was begrepen, het welk zo vele trappen zyn, daar men door moet gaan, en

palen, die men niet mag overtreden, op dat de liefde, die de kerk in de bestraffingen en kastydingen altydt verbonden is te oefnenen, mogt in acht genomen worden. Hy voegde daar by, dat dit de grootste reden van *Fra-Paolo* van Venetië was om de nietigheid van de pauslyke bul, die hem, na dat hy reets gebannen was, in den ban deedt, zonder hem in zyne verdediging gehoord te hebben, en hem buiten staat stellende om het te kunnen doen, te bewyzen; dat het niet dan aan eene volltrekte macht toekwam op deze wyze te werk te gaan, en dat de kerk, die zich niet moest bemocien dan met de zaligheid van hare leden uit te werken, te werk zou gaan met dit bannen, als of zy der zelve ondergang beoogde; dat zy den Czaar van Moskovië, die het hoofd der genen, die hem mishagen, ten teken van gehoorzaamheit, zonder hen te willen horen, wat zy tot hunne verdediging kunnen bybrengen, eischt, zou navolgen. Het vertoog van den koning was niet vruchteloos. Men besloot, dat men in het toekomende geen gevluchten zou in den ban doen, die niet tegenwoordig was, om zich te kunnen verantwoorden, en den ban te strekken, daarenboven buiten staat zynde de strengheit daar van te ontvlieden door eene wederkomst, die zyne banning gevaarlyk maakte, en met deze kerkelyke bestraffing door zyne onderwerping zyn voordeel te doen.

Mylord *Egerton*\*, van het huis van *Montgomeri*, gestorven zynde, en tot zynen erfgenaam zynen neef *Alexander Seton*, onder beding, dat hy den naam van *Montgomeri* zou aannemen, aangestelt hebbende, dreef de koning, dat het zonder zyne toestemminge niet kon geschieden. Hy zeide, dat het den souverein alleen toekwam de Pairschappen uit het eene huis in het andere te doen overgaan, en beval den Raadt van Schotlandt zich tegen deze overdrachten te stellen. Maar het was minder uit eene beweegreden van belang, dat hy dus sprak, dan uit yverzucht over het koninklyke gezag, dat hy zich door deze vervremding benadeelt oordeelde te zyn: want twee jaren daar na huldigde hy den ridder *Seton* in dit Pairschap, en ontving 'er de hulde van. Aldus schepte hy vermaak in zyne grootfchheit te vertonen in een persoon, in wien hy eene inhuldiging, die hy voor een aanslag op zyne souvereiniteit nam, niet hadt kunnen verdragen.

Het Parlement, den 24 October te Edenburg beroepen, bevestigde de besluiten van de kerkelyke regering van Glasgow, en scheidde niet voor dat het een onderstandt aan den koning hadt toegestaan ten gevalle van het huwelyk van de prinsesse *Elizabeth* met den keurvorst van de Palts, het welk het volgende jaar voltrokken wierdt.

De graaf van Orkney zyne geweldenaryen en verdrukkingen weder begonnen hebbende, noodzaakte hy den koning hem voor een oproerigen te verklaren, bevelende zyne stedehouders in de provincien de wapenen op te nemen, en hem te vervolgen. Deze man, een der barbaarste, die men kan beseffen, hadt de eer van uit koninklyken bloede gesproten te zyn, maar door eene onwettige geboorte. Hy was een zoon van *Robert Stuart*, die een bastaardt van *Jacobus* den V was, die 'er verscheide heeft gehad. Deze was eerst abt van Holy-Roodhouze, of van het H. Kruis. Hy handelde met zyne abdy als met zyn eigen goedt, dat hy met het bisdom van Orkney veruilde, na dat hy de inhuldiging van de eilanden,

1612.

\* of Eglant; jonger tik van Montgomeri. *Alexander Seton* neemt den naam en het wapen van *Montgomeri* aan.

1613. Vyandelykheden van den grave van Orkney.

rief de bytenische nas nieuw eveln woe

\* Zie L. 558.

Hoge clatnik.



1613. in dit graaffchap gelegen \*, welke *Hepburn*,  
 \* de Or- graaf van Bothwel, bezat, wiens goederen om  
 kadifche. den moordt, aan zyn Majesteits vader begaan,  
 in beslag genomen waren, hadt bekomen. De-  
 ze *Robert* liet twee zonen na, waar van de  
 een zonder kinderen kwam te sterven, latende  
 zyne nalatenschap aan den jongsten, *Pa-  
 trik* genaamt, die de hoedanigheid van graaf  
 van Orkney aannam. Hy een hoveling zyn-  
 de, en een groot verkwifter, raakte diep in  
 schulden, en wetende geen uitkomst dan met te  
 roven en te stelen onder het volk, dat van  
 hem afhankelyk was, pleegde hy eene dwin-  
 gelandy, die mogelyk geen weerga heeft ge-  
 had. Hy gedroeg zich als een volitrekt mees-  
 ter, en niet als heer, en handelde zyne leen-  
 mannen als of het zyne slaven waren. Hy  
 maakte straffe wetten tegen overtredingen, die  
 hy zelf hadt uitgevonden; nam de goederen  
 der gewaande schuldigen in beslag, en maak-  
 te zich daar meester van. Hy leide zelf de  
 strengheit van zyne onrechtmatige wetten uit  
 tegen de genen, die aanleiding gaven om ze  
 te verkrachten, het zy met de schuld der  
 overtreders te bewimpelen, het zy met hen  
 onderrechting te geven hoe zy zich daar van  
 zouden kunnen ontslaan. Maar niets gaf meer  
 zyne gierigheid en onredelykheit te kennen  
 dan het verbodt, dat hy zyne leenmannen deedt,  
 van eenig schip, dat door storm in noodt  
 was, en gereed stondt om te vergaan, te hel-  
 pen. Gelyk de zee langs de Orkades, waar  
 van men twee en dertig eilanden telt, maar  
 waar van 'er alleen dertien bevolkt zyn, zeer  
 gevaarlyk is, lopen de schepen, die door kwaad  
 weer deze engtens te na komen, gevaar van  
 te vergaan, indien de eilanders niet spoedig  
 toefchieten om hen te helpen. Deze dwin-  
 gelandy nu, die zich van de schipbreuken wil-  
 de bedienen, kon niet verdragen, dat het me-  
 dedogen der ingezetenen hem een buit ont-  
 roofde, die het woeden der winden en der  
 zee hem scheen toe te schikken. Men kan  
 wel denken, dat zulk een ontaard man noch  
 Godt, noch mensch ontzag, en dat het hem  
 niet scheelde op wat wyze hy zyne hebluft  
 voldeed.

1614. Op de klagten, tegen hem in den Raadt  
 Zyne ge- van Schotlandt ingebracht, nam men hem ge-  
 vangenis. vangen, en men zette hem in het kasteel van  
 Edenburg. Dit geschiedde in het jaar 1613;  
 maar deze schelm in het volgende jaar ver-  
 staan hebbende, dat de kasteelen, die hy te  
 Birsay en te Kirkewaldt, in het eilandt Main-  
 landt, het grootste van de Orkades, en de  
 gewonelyke verblyfsplaats van de bisschoppen,  
 hadt leggen, in handen van den burgermees-  
 ter waren geraakt, wierdt verwoed, en niet-  
 tegenstaande hy gevangen was, bedacht hy  
 eene nieuwe munitery. Hy kon zelfs de we-  
 derkryging van deze plaatsen niet bevorderen;  
 maar hy hadt een bastaardt, die den naam  
 van *Robert Stuart* voerde, aan wien hy deze  
 onderneming, na dat hy getracht hadt uit de  
 gevangnisse te geraken, en ze zelf te doen,  
 aanbeval. Deze bastaardt was gelukkig ge-  
 noeg in het begin om het kasteel van Kir-  
 kewaldt te vermeersteren, maar het geluk keer-  
 de hem den nek toe. De graaf van Kathnes  
 kwam hem daar in belegeren, dwong deze  
 sterkte, en nam hem, nevens vier van zyne  
 bedienden, gevangen. Zy wierden alle vyf  
 naar Edenburg gebragt, daar zy opgehangen  
 wierden.

Men hadt mogelyk het leven van den gra-

1614. ve van Orkney gespaart, indien hy door de-  
 zen nieuwen oproer, daar hy de aanlegger van  
 was, zyne schuld niet hadt verzwart. Na  
 dit alles oordeelde de Raadt, dat het niet meer  
 nodig was hem te sparen; men stelde ge-  
 machtigden aan om hem in rechten te ver-  
 volgen. Deze spraken in de maandt van Oc-  
 tober zyn vonnis uit, en verwezen hem om  
 onthalt te worden; maar de uitvoering wierdt  
 tot op den 6 February des jaars 1615 uitge-  
 stelt, wanneer het in het openbaar geschied-  
 de, om tot een voorbeeldt, zegt de schryver,  
 van zich niet door overdaadt te verarmen, en  
 naderhandt met zaken te behelpen, waar door  
 men op het schavot raakt, te verstreken.

Eenigen tydt daar na nam men te Glasgow  
 een ander soort van muitmakers gevangen. Het  
 was een Jesuit, genaamt *Ogleby* †, eerst kort-  
 teling van Grats, in Stiermarken, gekomen.  
 Gelyk hy deze reis om geen andere reden  
 hadt ondernomen dan om bullen van den paus  
 uit te voeren, ondervraagde men hem voor-  
 namentlyk, wat hem dacht van de macht van  
 den paus en die van den koning; of hy ge-  
 loofde, dat de eerste den laafsten in den ban  
 kon doen, zyn leven en zyne kroon verbeurd  
 verklaren, zyne onderdanen van hunnen eedt  
 ontslaan, en tegen hem in de wapenen bren-  
 gen. Het waren de aartsbisschop van Glas-  
 cow en de provooft van de stad, nevens ee-  
 nige anderen, die hem deze vragen deden. Hy  
 antwoordde niet dan met bewimpeling, zeg-  
 gende, dat hy niet verplicht was naauwkeu-  
 riger te antwoorden dan in de tegenwoordig-  
 heit van meesters en van uitleggers; waar op  
 men hem vroeg, also hy een Schotichman  
 was, of hy den eedt van getrouwheit en op-  
 perhoofdigheit aan den koning, zynen souve-  
 rein, wilde doen? Dit verwierp hy met grote  
 verachting, zeggende, dat dit een schrikkel-  
 yke eedt was, die niet gedaan kon worden zon-  
 der zich aan gekwetste Goddelyke hoogheit  
 schuldig te maken; en op deze weigering tradt  
 men tot zyn rechtsgeding.

Voor dat de gemachtigden verder gingen, ga-  
 ven zy hem te kennen, dat hy volgens de wet-  
 ten van het ryk, die wilden, dat niemandt van  
 zyne orde op levensstraffe in het ryk kwam,  
 vooral na dat men daar in de Mis hadt gedaan,  
 en de Schotische Roomschegezinden tot oproer  
 aangehitst, het leven hadt verbeurd; dat men  
 evenwel boven dit alles hem genade zou bewy-  
 zen, indien hy die verfoeielyke leer, die men in  
 de scholen van zyn genootschap leerde, te we-  
 ten, dat de paus de macht heeft den koning in  
 den ban te doen, en dat de koning aldus onder  
 den ban leggende wettig door zyne eige onder-  
 danen kan afgezet en vermoord worden, wilde  
 afzweren. Dit weigerde hy ten tweede male, en  
 verwierp de rechters als onwettig om over zulk  
 eene zake, daar zy partyschap in toonden, ge-  
 lyk ook het Parlement, daar zy blindeling, zei-  
 de hy, den wil van opvolgden, zo dat hy beide  
 de rechtbanken verwierp. Belangende den ko-  
 ning, hy erkende in hem geen andere macht  
 dan die hy van zyne voorzaten, die zich zelf de  
 rechtbank der pauzen hadden onderworpen, hadt  
 ontvangen. Indien de koning, vervolgte hy, my  
 voor zynen onderdaan onder dit beding wil erkennen,  
 wil ik hem ook erkennen voor mynen souverein; maar  
 indien hy van my eene gehoorzaamheit vordert, die  
 ik hem niet kan geven, zonder Godt te verlooch-  
 nen, denk ik van alle soort van onderwerping ont-  
 slagen te zyn, en ik heb geen meer acoting voor hem  
 dan voor myn ouden heidt. De voorzitter, hem  
 in



1615. in de reden vallende, zeide, dat hy het ontzag verloor. *Wet*, zeide hy tegen al de gemachtigden, dat ik u geenzins voor myne rechters erken, en dat, indien ik voor u blootschofde verschyn, het niet is dan om my voor uwe geweldenary te bevryden, en niet om my daar door aan uwe rechtbank te onderwerpen.

Men ging voort met hem te ondervragen, zonder op zyne wraking acht te slaan. De aartsbisschop van Glasgow vroeg hem voor de tweede maal, of hy geloofde, dat, indien de koning van den paus was in den ban gedaan, hy wettig gedood kon worden? De kerk, antwoordde de Jesuït, heeft deze vraag nog niet beslist, maar vele uitleggers zeggen van ja. *Wat my aangaat, ik zal met hen wachten, voor dat ik my daar over verklaar, zonder dat ik hen wil tegenpreken, al zou het zelfs myn leven kosten.* De rechters schrikten van deze woorden, en zagen dezen verwoeden manaan, zeggende deschryvers, als een tweden *Ravaillac*. Men ging tot het stemmen over, en de ondervraging met de verklaringe in overleg genomen zynde, veroordeelde men hem om met de dood der verraders gestraft te worden, het welk ook volbragt wierdt. Men zegt, dat hy, wanneer een van zyne vrienden, die na het gezezen vonnis hem kwam bezoeken, en hem beklagde, tegen hem zeide: *Eene zaak spyt my, namentlyk, dat ik twee dagen te vroeg ben gevangen genomen; daar hy byvoegde, Dat indien hy tot den daar op volgenden vrydag vry geweest was, hy alle de Protestantsche bisschoppen en leeraars van het ryk zou verdelgt hebben, zo dat 'er geen een zou overgebleven zyn, die zich in zyne straffe zou hebben kunnen verblyden.*

Men stelde eenige dagen daar na een ander Jesuït, *Maffet* genaamt, in vryheit, mits hy de versocielyke leer der uitleggers, die staande hielden, dat het vryftondt een ketterich koning, van den paus in den ban gedaan en afgezet, te doden, afzwoer. De regering van Schotland deedt hier door blyken, dat zy onderscheidt maakte tusschen miltzieke priesters en die gematigt waren, straffende niemandt dan de eerste, na dat zy zich aan hoog-vertraadt en gekwetste hoogte hadden schuldig gemaakt, en de anderen, niettegenstaande de strengheit van de wet, die hen verbande, veel zachter handelende.

1616. Veranderlykheit van den grave van Huntley. De graaf of marquis van Huntley begunstigde op nieuw, wat betuigingen hy ook zes jaren te voren hadt gedaan, de Roomschegezinden. Men bragt hem weder in het kasteel van Edenburg; maar de zegelbewaarder ontloeg hem, in weêrwil van de tegenkantingen der bisschoppen. De Presbyterianen waren nog misnoegder dan de Bisschoppelyken, en het was daar door op het punt geraakt van de algemene rust gestoort te zien. De zegelbewaarder gaf voor, dat het onder zyn rechtsgebiedt behoorde, en de geestelykheit zag het als eene benadeeling van den Godsdienst aan. Men schreef van weêrzyden naar het hof. De koning, die geen misnoegen aan de geestelykheit en het volk wilde geven, schreef aan den Schotschen Raadt, dat men den grave van Huntley weder in de gevangenis zou doen gaan. Dit geschiedde alleen om de fleur: want weinig dagen daar na kwam hy op des konings genade voor de tweede maal daar uit, en vertrok naar Londen, om zyne Majesteit te bedanken, alwaar hy ook vergiffenis van den aartsbisschop van Kantelberg, die hem van den ban der Schotische geestelykheit onthefte, bekam.

In het begin maakte de aartsbisschop daar zwa- righet in. Hy vertoonde aan zyne Majesteit, dat de kerkelyke rechten niet toelieten, dat men

III Deel.

ieemandt van den ban onthefte, wanneer de zelve buiten zyn rechtsgebiedt was uitgesproken. Maar de koning, die den grave van Huntley gunstig was, maakte, dat de bisschop van Kathnes, die toen aan het hof was, in den name van de Schotische geestelykheit in deze akte van het kerkelyke rechtsgebiedt van Engelandt, zonder echter daar eenige gevolgen uit te trekken, bewilligde; zo dat de aartsbisschop de boetvaardigheit van den berouw hebbenden grave aannemende, hem weder met de Protestantsche kerk, in welke hy beleedt te willen leven en sterven, vereenigde.

Men twyfelde niet of de Schotische geestelykheit zou, niettegenstaande de voorzorg, die men genomen hadt om den bisschop van Kathnes daar in te doen bewilligen, deze ontheffing van den aartsbisschop van Kantelberg als eene openbare verkrachting van haar recht aanzien: weshalven de aartsbisschop zelf, nevens den koning, de eerste aan den aartsbisschop van St. Andries, en zyne Majesteit aan de bisschoppen in het algemeen schreven, om het geen omtrent den grave van Huntley was geschied te billyken, of te verschonen. De eene en de andere verzekerden de Schotische geestelykheit, dat het niet was geschied om haar in haar recht te benadeelen; dat zy hare onafhankelykheit van de kerk van Engelandt erkenden, en verzochten, dat zy de kwydschelding, aan dezen boetvaardige, onder beding, dat hy de zelve na zyne wederkomst door zyne eige prelaten zou doen goedkeuren, verleent, wilde bekrachtigen. De aartsbisschop eindigde zynen brief met eene vermaning van zamen onafscheidelyk tegen de dwingelandy van den Antichrist, hunnen algemenen vyandt, vereenigt te blyven. Deze brieven waren van eene goede uitwerking; de graaf van Huntley, op den 13 Augusty in de vergadering van Aberdeen komende, kreeg daar op nieuw vergiffenis, volgens de wyze van de Schotische kerk.

De koning, besloten hebbende om het ryk, aan het welke hy zyne geboorte en zyne eerste kroon verschuldigt was, te gaan bezichtigen, zondt zyne bevelen derwaarts, op dat alles tegen zyne aankomst gereed zou zyn. Onder alle was 'er een, dat de verbetering van de kapel te Edenburg raakte, en waar by zyne Majesteit beval de beelden van St. Pieter en Paulus daar in weder op te rechten. Eenigen, die tegen de beelden waren, verspreidden deze tyding door de stad onder het volk, dat daar volgens gewoonte nog meer byvoegde, en vroeg, of men de Mis wederom wilde invoeren, naardien men zo veel zorg voor de beelden droeg. Om dit gerucht te stillen moesten de bisschoppen en eenige leeraars aan den koning schryven, met verzoek, dat het zyne Majesteit niet alleen geliefde goed te vinden, dat men de beelden, die gevallen waren, liet leggen, maar ook, dat men het gesneden en het geschilderde beeldwerk der heiligen uit de kapel wegdeedt, om geen aanstoot te geven aan de genen, die zich aan deze beelden ergerden. De koning betuigde door zyn antwoordt, dat hy deze vryheit van het volk kwalijk nam. *Wat overstandt!* zeide hy, dat men geen onderscheidt weet te maken tusschen beelden, die niet anders dan tot versierfelen en ter gedachtenisse in de Protestantsche kerken dienen, en die in de Roomsche kerken, welke om aangebeden te worden ten toon worden gestelt? *Wat dwaasheit!* Men is niet ontlicht wanneer men een leeuw, of een ander heest in de boeken van de kerken geschildert, of uitgebouwen ziet; maar men is geërgert over de afbeeld-

1616. berg ontheft hem van den ban der Schotische geestelykheit.

1617. De Schotten beletten, dat men de beelden in de kapel van den koning weder opteichte.

f van Je-O-y. of O-vi.



1617. *afbeeldfelen der Apostelen. Dit brengt my in gedachten, zeide deze vorst, de vurigheid van den konneftabel van Castilië, wanneer by de vrede kwam bezwoeren. Hy maakte zwaarigheid in myne kapel te komen, wanneer men daar geestelyke gezangen zong, gereed zynde daar te verschyen wanneer men daar hoofstbe liederen in zou zingen. Alle de aanmerkingen van den koning waren te vergeeffich, en om het volk, dat zich met de geestelykheit verstonde, niet te tergen, was hy gedwongen zyn bevel van deze twee beelden weder op te rechten in te trekken.*

Akte van het Schotfche Parlement omtrent de kerkeleyke macht des konings.

Hy kwam in het begin van Juny in Schotlandt, en het Parlement vergaderde op den 13 van de zelve maand. Hy deedt eene deftige aanspraak aan het zelve rakende de gerechtigheit en den Godsdienst, de twee zuilen, zeide hy, daar de regering op rust, en daar hy de meeste zorg voor droeg. Het eerste vraagstuk, dat voorviel, raakte het geestelyke gezag van den koning. De bisschoppen verzochten daar over met de Presbyteriaanische leeraars te raadplegen; maar de koning zeide, dat de laatste aan de prelaten moesten gehoorzamen, en dat de eene en de andere onder de koninklyke macht in zaken, die niet tegen Gods woordt streden, stonden; waar op men de akte beval op te maken. De zelve behelste, dat alle de besluiten van zyne Majesteit rakende de welgesteldheit en de uiterlyke regering van de kerk volgens de gedachten van de bisschoppen en een zeker getal van leeraars voor eene vaste wet zouden doorgaan.

De Presbyteriaanische leeraars spreken deze akte tegen.

De Presbyteriaanische leeraars waren daar over ontstelt, gelyk de bisschoppen wel hadden voorzien. Zy vreesden, dat dit een beginsel was om het Presbyterianendom uit te roeien, en dat men van wetten te maken zelfs tot de lere zou overgaan. Dit betoogden zy door hunne tegenbetuiging, opgesteld en getekent in den name van hen alle door *Simson*, leeraar van Dalkeith, en door *Hewet*, mede leeraar en abt van Costagwel, of die daar de inkomsten van trok, aan zyne Majesteit overgegeven. Met wat ontzag deze tegenbetuiging ook was opgesteld, de zelve was des niettegenstaande zeer krachtig. Zy verzochten de vernietiging van deze akte, die zonder hen eens gehoord te hebben was gemaakt, tot nadeel van de *overeenkomst*, die alle kerkeleyke zaken naar eene algemene vergadering wezen, waar in hunne gemachtigden, nevens de prelaten en de gemachtigden van zyne Majesteit, zitting hadden. Zy zeiden, dat het een toelag op de hervorming was, indien men anders deedt; en om te doen zien, dat men de zaken op den ouden voet moest laten blyven, vertoonden zy voor eerst de zuiverheit van hunne gesteldheit zo in lere, als in tucht, zonder eenige bygelovigheit; ten tweede de macht, die zy door de wetten van het Parlement, met bewilliging van zyne Majesteit, hadden verkregen; ten derde de aanmerking van de vrede van hunne kerk, die eene volkome rust onder eene regering, ganfch geestelyk en ganfch Apostolisch, genoot, maar die ook door veranderingen buiten twyfel in verwarring en beroeringen zou raken; ten vierde de verzekerdheit, die het zyne Majesteit behaagt hadt hen tot verscheide malen te geven, en nog op nieuw voor zyn vertrek naar Engelandt, dat hy gene nieuwigheden in hunne regeringe, noch in hunne lere zou invoeren. Voor het laatste verzochten zy zyne Majesteit, dat zyne tegenwoordigheit hen niet tot smert mogt strekken, daar zy een voorwerp van openbare vreugde en blydschap voor hen in het byzonder was. Zy baden Godt, die de herten der koningen in zyne

handt heeft, dat hy het zyne om hen gunstig te zyn wilde neigen. Maar daar kwam van wat 'er wilde, zy verklaarden wel duidelyk, dat zy geen verandering in hunne kerkeleyke regering zouden gedogen; dat zy veel liever het misnoegen van zyne Majesteit zouden afwachten, indien hunne standvastigheit hen zo ongelukkig maakte, dan daar van door eene strafbare en verachte lafhertigheit, met hun ampt geenzins overeenkomende, afstaan.

Deze vertogen wierden zeer kwalyk genomen, en eenige dagen daar na wierdt de geen, die ze ondertekent hadt, in het kasteel van Edenburg gevangen gezet. Des niettegenstaande moest de koning ten aanzien van de ganfche gemeente zich inhouden, en hen toeflaan, dat zy eene algemene vergadering beriepen, om de vyf artykelen, waar op zy de nieuwigheden, die men wilde invoeren, hadden gebragt, te onderzoeken. Het eerste raakte de wyze, hoe het Nachmaal te ontfangen, niet staande, noch zittende, maar op de knien; het tweede het heimelyk uitdeelen van het Nachmaal by zekere gelegenheden; het derde de bediening van den Doop in byzondere huizen; het vierde de plegtigheit om de kinderen het vormfel te geven, en het vyfde de waarneming van eenige feestdagen.

De vyf artykelen, die de koning van de Presbyterianen vordert.

De aartsbisschop van St. Andries hadt al zyne bekwaamheit nodig om deze artykelen de kerkvergadering, op den 25 Augusty des jaars 1618 te Perth byeengekomen, te doen aannemen. Zy bewilligde daar niet in dan na alvorens alle noodzakelyke voorzorg tegen alle misbruiken, of bygelovigheit genomen te hebben. Op het eerste artikel hadden zy aangemerkt, dat zy daar niet in bewilligden dan in de overtuiging, dat zy in waren, van de kennis van het volk, dat te verlicht was om zich voortaan door deze eerbiediglyke wyze van het Nachmaal te ontfangen te verbeelden, dat de lichamelijke gedaante van onzen Zaligmaker in het Sakrament tegenwoordig was. Op het tweede en het derde konden zy de bediening van het Nachmaal en den Doop in byzondere huizen niet goed vinden dan by gelegenheden van ziekte van den gene, die het ontfangt, en by een hoogdringenden noodt omtrent de kinderen. Zy sloten het vierde in den Catechismus en de Christelyke lere der jeugd in de kerken, en merkten aan, dat het zelve veel verscheelde om hen weder tot het vormfel van het bygelovige Pausdom te brengen; en cindelyk bragten zy het vyfde, belangende de feestdagen, op deze, die ter gedachtenisse van de verborgendheit, die 'er in de geboorte van onzen Zaligmaker opgeloten was, gelyk ook van zyn lyden en opstandinge, en de zendinge van den H. Geest geviert wierden, en dat de leeraars op deze dagen zorg zouden dragen de Godsdienstigheit alleen aan Godt te doen bewyzen, zonder daar eenige gewoonten van de Roomfche kerk, die zich aan dagen en plegtigheden van een aardfchen dienst bindt, by te voegen.

1618. Onder welke bedingen de zelve wierden ontfangen.

Deze akte, aldus opgesteld, wierdt aan alle kerken gezonden; maar alle wilden daar niet naar luiften; een groot getal hielt zich aan de oude gewoonten, in Schotlandt sedert de hervorming in gebruik geweest. De koning moest zyn gezag by dat van de algemene vergadering voegen. Maar alle zyne bevelen waren niet machtig het volk van zyne eerste gewoonte af te krygen, die het meer naar de gewoonten der Apostelen en der eerste Christen kerk oordeelde te gelyken. Wy zullen zien, dat *Karel de I* verplicht was een gebodt in het jaar 1638 te laten



ten uitgaan om deze vyf artykelen te vernietigen.

1610 tot 1618. *Historie van Ierland door Cox. Volkplanting van Londonderry.*

De regering van Ierland was gedurende de jaren 1610 en 1611 voornamentlyk bezig om de Engelsche volkplanting, aan welke de vyf honderd duizend morgen lands, door het Parlement te Dublin in den jare 1608 van de oproerigen in beslag genomen, uitgedeelt waren, voort te zetten. De voornaamste waren in de provinciën van Ulster, van Londonderry, en van Colran, alles ten koste van de stad Londen, die aannam deze steden en de naby gelegene plaatsen te bouwen en te bevolken; en om dit werk te vereeuwigen wilde zy, dat de stad Derri, die dezen naam te voren voerde, den zelven met dien van Londen zou vergroten, gelyk wy hebben gezegt. Beide deze steden zyn in de provincie van Ulster gelegen; de eerste in het eiland, of byna-eiland, van Derri, of van In-Owen, dat van den eenen kant de kust van Lough-Foyle, en van den anderen, meer Noordelyker, den mondt van deze golf maakt; zo dat dit als twee afschutsels van de zee en van het Noorden van Schotland zyn. Die van Londen droegen voor al zorg voor Londonderry: zy gebruikten eene aanzienlyke som tot het bouwen van huizen en tot den landbouw. De koning stondt van zyne zyde aan de inwoonders van deze stad en aan die van Colran grote voorrechten toe, en beval, dat zy de zelve vryheit als die van Londen, de vyf Havens, Newcastle\*, en Dublin zouden genieten: ook was het om deze volkplanting voort te zetten dat de koning de orde van de ridders Baronets aanstelde, die verplicht waren een zeker getal soldaten tot verdediging van het landt te leveren. Ten minste was 'er dit een voorwendfel van, gelyk wy hebben gezegt.

\* of Nieuw-kasteel.

1611.

Men kondigde in het jaar 1611 een gebodt af, waar by ieder genodigt wierdt de landeryen, die van beide deze steden afhingen, in erfpaacht te bezitten, en men boodt hen voordeelige bedingen aan; maar de Ieren, die den eedt van opperhoofdigheit weigerden, wierden daar buiten gelloten. Het zelve gebodt vernieuwde ook dat van de Jesuiten en de zendelingen, en verboodt hen in het ryk te blyven, het welk, zegt de geschiedschryver, niet wel wierdt in acht genomen.

Akten van het Parlement van Dublin.

Het Parlement, dat in September zat, hielp mede door zyne schikkingen deze volkplanting voortzetten, en den koophandel bloeien, bovenal van het vlas en de hennep. Het zelve droeg ook zorg voor de kerk, zo ten aanzien van hare inkomsten, als die de zelve waarnamen; deedt verscheide hoofdkerken verbeteren en versieren; verboodt de vervremding van de kerkelyke goederen; veroordeelde de afwezendheit der leeraars in hunne standplaatsen en het verkopen van de H. bedieningen, en stelde eene straf tegen de leerlingen uit de kweekscholen van overzee, die het ryk kwamen beroeren, en tegen de genen, die hunne kinderen naar deze verderffelyke scholen zonden. Het droeg ook zorg voor de openbare veiligheid; het verbande alle rovers, nevens de graven van Tyrone, van Tyrkonel, en de andere hoofdpartyen; vernietigde al de Iersche wetten, die door geweldt en dwingelandy haar eerste beginfel hadden genomen, en stelde strenge straffen tegen de beedelaars en landlopers.

1612. *Klagten der Roomsche Ieren.*

De Roomschegezinde Ieren klaagden zeer over deze akten, waar door zy zeiden dat hunne voorrechten wierden weggenomen, en de oeffening van hunnen Godsdienst verhindert. Zy schreven in stoutte bewoordingen aan den koning

III Deel.

ning, betuigende hunne onderwerping, indien men hen in hunne voorrechten herstelde, maar te gelyk ongeveinst verklarende, dat men van hen anders geen oprechte gehoorzaamheit hadt te wachten. Zy beschuldigden den Lord gemachtigde naar hun leven te staan, en zeiden, dat zyne lyfwacht hen in eene gestadige vreeze hieldt. Dit was een zeer ongegronde klagte, naardien deze lyfwacht alleen in honderd man bestondt, een getal, op ver na niet toereikende by dat der muitmakers: ook kwamen zy weinig dagen daar na den Lord gemachtigde opentlyk in de kapelle aantasten.

Om van den overlast van deze oproermakers overtuigt te zyn heeft men hun eigen geschiedschryver\* alleen te lezen. *Wat recht, zegt hy, heeft een bysengerotte vergadering, die den naam van het Parlement van Ierlandt aanneemt, om wetten, het zy ontrent den Staat, het zy ontrent den Godsdienst, te maken? Men vindt in de zelve noch prelaten, noch wereldlyke heeren; en indien 'er van de laatste eenige by gevonden worden, het is een klein getal. Het zyn Engelsche heeren en ketterfche bisschoppen, of veel eer verkrachters van onze bisdommen, daar zy uit bestaat.* Vervolgens doorliep hy de akten van het Parlement, daar wy van gesproken hebben, en zeide, dat het voor de Roomschegezinden eene rechtmatige reden was om zich tegen de besluiten van het Parlement, het welk in het naastvolgende jaar stondt gehouden te worden, te stellen; gelyk zy ook waarlyk deden. Hy voegt daar by, dat zy met dit oogmerk den 18 May des jaars 1613 voor het kasteel van Dublin kwamen, op een uur, dat de Lord gemachtigde plegtelyk naar de kerk ging, om de dienaren van den Duiwel te horen; dat alles gereed was gemaakt om op de ketteren aan te vallen, en dat de Roomschegezinden een machtiger party dan de andere in de stad hadden. Echter, vervolgt hy, ontbrak hen moedt en geluk, en het Parlement ging zynen gang, en bande de verdedigers van de kerk en van de vryheit, dat is te zeggen de graven van Tyrone en van Tyrkonel. Zodanig is het denkbeeld, dat de schryver ervan zyne geloofsgenoten geeft; woorden, die beter een onzinnig mensch dan een geschiedschryver passen. De Engelsche schryver zegt ons, dat de ondernemingen der zamengezworenen alleen door de naarstigheit van den grootgemachtigde, door zyne standvastigheit en door zyne bevelen, die hunne maatregels braken, mislukten. Daar waren in het Hogerhuis vyf en twintig zo aartsbisschoppen, als bisschoppen, alle Protestanten, en vyf en twintig gemachtigden van dit geloof, behalven honderd en een van de andere party. Daarenboven van hunnen aanhang genoegzaam onderrecht zynde, deedt hy de toegangen bezetten, liet niemant binnen komen dan die hy op een lyst hadt gestelt, en ontwapende alle de genen, die hy in de stad verdacht hieldt. Alle deze voorzorgen beletten de kuiperyen in beide de Kamers niet, en indien de Roomschegezinden niet sterk genoeg waren om de beraadslagingen te dwarsbomen, hadden zy echter machts genoeg om deze akten twee gehele jaren achter te doen houden.

Hunne moedwilligheit. \* sullen van.

1613.

De Roomschegezinde Ieren klaagden zeer over deze akten, waar door zy zeiden dat hunne voorrechten wierden weggenomen, en de oeffening van hunnen Godsdienst verhindert. Zy schreven in stoutte bewoordingen aan den koning

De moecielykheden begonnen in het Lagerhuis over het verkiezen van een spreker. By meerderheit van stemmen wierdt de ridder *Jan Davis* verkoren: maar de Roomschegezinden daar geen genoeg in vindende, wilden zy den ridder *Jan Everard* den voorrang geven. Men bleef aan beide kanten even hardnekkig. De Roomschegezinden

1614. Moecielykheit in het Parlement.



1614. gezinden van het Hogerhuis voegden zich mede daar by, waar door de Protestanten gedwongen wierden hem te verkiezen. Van den eenen en den anderen kant schreef men aan den koning, die den grootgemachtigde aan het hof ontboodt, en de voornaamsten van deze muiters gelaften mede te brengen. Wanneer zy te Londen kwamen, verschenen zy voor den Raadt des konings, daar hy zelf tegenwoordig was. Hy deed hen eene lange en krachtige bestraffing, en verweet hen hunnen moedwil en oproet. *Waar toe waart gy vervallen*, zeide hy, nadat hy hen al de muiteryen, waar door het gezag van den vorst en dat van het Parlement was beledigt, hadt voor ooggen gestelt; *waar toe waart gy vervallen*, indien gy in myne goedertierenheit geen schuilplaats voor myne gerechtigheid en voor de strafheit der wet vondt? Gy hebt u des niettegenstaande de zelve onwaardig gemaakt, om het betwisten van myn gezag en de voorzichtigheit van mynen Raadt, met u tusschen den paus en uwen koning te verdeelen? *Wat vrede verdeeling*, aan den eenen het ligchaam, en aan den anderen de ziel te geven? *Indien ik geen meester van uw hert ben*, hoe kunt gy my geboorzaam zyn? *Wilt gy*, dat ik van myn kant omtrent u insgelyks te werk gaa, en dat ik, gelyk als gy, maar half wil geboorzaamt zyn: dan zoudt gy ook maar half myne gunst hebben? *Ik verwachtte van u eene dubbelde onderwerping*, als koning van Engelandt en koning van Schotlandt, en gy wilt my de helft ontnemen van het geen gy aan de eerste dezer twee kronen, zonder eens op de andere acht te slaan, verschuldigt zyt. *Ik heb ze nochtans door de geboorte*, van het bloedt van eenen van uwe koningen afkomstig, verkregen; *bloedt*, dat u behoort dierbaarder te zyn dan eenig ander. *Geeft dan ernstig acht op zo vele beweegredenen van trouw en van geboorzaamheit*, keert weder tot uwen plicht; *onderwerpt u aan het Parlement en aan de regering*; *wischt uwe oproeren door uwen yver en vaardigheit in het nakomen van de bevelen van de genen*, die boven u zyn gestelt, uit, en in plaats van de straf, die gy hadt verdient, zult gy niet dan tekenen van myne goedheit en genegenheit ontfangen.

Met deze woorden gaf de koning de afgezonden van Ierlandt afscheidt, en zondt hen met den onderkoning wederom, hem bevelende het Parlement tegen den 27 July te doen vergaderen, dat tot den 11 October wierdt uitgesteld. Het bescheidt, dat hunne afgezonden van de aanspraak des konings aan hen bragten, deedt hen echter zo ten eerste tot geen volkomene geboorzaamheit aan hunnen vorst keren.

Gefchil over de voortit-ting tusschen twee Mylords.

Een nieuw gefchil ontstondt 'er over de voorzitting tusschen de Lords *Slane* en *Kerri*, en hadt omtrent den zelve uitslag als dat van de twee sprekers. De grootgemachtigde, nevens den Raadt, spraken dit ten voordeele van *Kerri* uit; maar *Slane* wilde zich aan deze uitspraak, waar van hy de overziening in het Parlement verzocht, niet houden, daar hy het voor de tweede maal verloor, en echter even halsterrig bleef. Hy beriep zich op zyne Majesteit, die voor rechtters de graven van *Lenox*, van *Suffolk*, van *Worcester* en van *Pembroke*, om dat hy by volmacht de bediening van graaf maarfchalk, dien het toekwam over de gefchillen van den adel te oordeelen, bekleedde, aanstelde. Ieder bragt zyne tytels by. Die van *Slane* waren de oudite, als hebbende de zelve sedert de regering van *Henrik* den II reets bezeten; daar in het tegendeel die van *Kerri* alleen van den tydt van *Eduard* den III waren. Maar het gefchil wierdt naar den aardt en niet naar de oudheit van het Pairschap uitgesproken. Het bleek, dat *Slane* het zelve niet on-

middelyk van den koning hadt ontfangen, maar 1614. van *Hugo van Lacy*, zydelingsche heer, en zelis leenman van *Henrik* den II. *Kerri* daarentegen hadt het zyne door eene koninklyke gift, en kon zich daar van buiten de kroon bedienen; zo dat de uitspraak der gevolmachtigden voor hem was, het welk door den grootgemachtigde en door de heeren van het Parlement van Ierlandt wierdt bekrachtigt.

Dit gefchil geëindigt zynde hervatte het Par- 1615. lement zyne zittingen, en scheidde niet voor dat Akten van het Parlement van Ierlandt. het voor de rust en de algemene zekerheit hadt gezorgt. Het begon met de algemene kwydschelding af te kondigen, die de koning aan alle de schuldingen verleende, mits zy zich aan de regering onderwierpen, nevens de kwydschelding van verscheide schulden, en de wedergeving van verscheide in beslag genomene goederen, volgens den last, van zyne Majesteit ontfangen: ook omtrent de zorg, die zy droegen voor de Engelsche volkplantingen in de provincie van *Ulster*, aan welke beide de *Huizen*, ingevolge van de mening van zyne Majesteit, alle nodige aanmoediging bezorgden, om der zelve vaststelling gemakkellyk een bloeiende te maken.

Men stelde eene bill op om de zee van rovers te zuiveren. Men vernieuwde de gene, die de graven van *Tyrone*, van *Tyrkonel*, en andere hoofdpartyen, die beroerten in het ryk veroorzaakten, en zich tegen deze nieuwe aanstelling kantten, banden. Men kwam nog tot eene andere, die allen handel en gemeenschap met de oproerigen en hunne aanhangeren, het zy by wege van huwelyken, of andere verbindtenissen, verboodt, en men heriep de vryheit, die voor dezen verleent was. Kortom, alles kwam naar de begeerte van het hof uit te vallen, en de Roomschegezinde gemachtigden stemden daar mede in, gelyk de anderen, het welk de Iersche Jaarboekfchryver \*, waar van wy hebben begonnen te spreken, hen niet kan vergeven. Maar, zegt hy, zy moesten den stroom volgen, en de beste party wierdt gedwongen voor de onrechtmatige, die de machtigste was, te wyken. Het Parlement, deze zaken hebbende afgedaan, scheidde, na te voren een onderstandt van zes en twintig duizend ponden Sterlings aan den koning te hebben toegeftaan.

Deze akten wierden van die der vergadering der Protestantfche geestelykheit, te *Dublin* beroepen, gevolgt, die in honderd en vier artykelen al het geen de leer en kerkelyke tucht betrof, met de gewoonte der Engelsche kerke overeenkomende, begreep.

Deze belluiten beletten geenzins de beweging der oproerigen. Men vernam, dat *O-Lenan*, door *O-Neal* en de andere onrustige hoofden gebruikt, een aanslag op *Charlemont* hadt gemaakt. Deze sterkte was in het jaar 1602 door *Mylord Montjoy*, terwyl hy onderkoning was, en dat de zamengezworenen bystandt in *Vrankryk*, *Spanjen* en *Italië* zochten, gebouwt. Maar de zamenzwering wierdt ontdekt, en acht der medestanders wierden gerecht, onder de welke zich twee uit het huis van *O-Neal*, van het welke verscheide takken waren, bevonden.

De ridder *Olivier van St. Jan*, die naderhandt 1616. burggraaf van *Grandiffon* wierdt, aanvaardde de Afbeelding van den ridder *Olivier van St. Jan*, Lotd gemachtigde van Ierlandt. De Iersche schryvers maken eene zeer slechte afbeelding van hem, en schilderen hem af als den wreedsten en gierigsten landvoogdt, dien ooit Engelandt naar dit eilandt hadt gezonden. Zy handelen zelfs den koning niet beter; een van hen † vergelykt hem by *Caligula* en by *Juliaan* den Godverloocher. naar

\* Sal-levan.

Ontdekt verraadt.

1616. Afbeelding van den ridder *Olivier van St. Jan*, Lotd gemachtigde van Ierlandt. † David Roub,



1616. naar §, noemende de Engelschen honden en wilde beesten. Echter hadt deze schryver de onbeschaamdheit van zyn boek aan den prinsse van Walles op te dragen, honende niet minder den zoon door eene zo schampere opdracht dan den vader door zyn lasteren. Voorts overtuigen de Engelschen dezen schryver van kwaadaardigheid en valscheit in zyn ganse verhaal.

1617. Zy zeggen ook, dat het geen hem, nevens de genen, die hem gelyk zyn, zo deedt spreken, is, dat de Lord gemachtigde, van de kuiperyen der Roomsegezinden onderrecht, de wetten om die te bedwingen naauwkeuriger dan zyn voorzaat ter uitvoering hadt doen stellen. Tot nu toe hadt men alle de monniken, daar Ierlandt van kriede, toegelaten; maar de grootgemachtigde, ziende, dat de oproeren, zo lang deze stokebranden by hunne aanhitzingen bleven, niet zouden te stillen zyn, bande hen. Men hadt nog een ander misbruik door de vingeren gezien: onder schyn van kwydschelding en gematigheit verschoonde men de halferrigheid van eenige overheden, die geweigert hadden den eedt van opperhoofdigheit te doen, waar uit zeer kwade gevolgen ontsonden, waarom hy besloot niemandt in deze bediening te laten blyven, ten zy hy dezen eedt volgens de wyze, door den koning en het Parlement voorgeschreven, deedt; waar op den 13 October een gebodt wierdt afgekondigt, waar in bevolen wierdt, dat de eersten aanstonts uit het ryk te vertrekken hadden, en dat de anderen afgezet zouden worden, indien zy aan de wet niet voldeden. Men hadt bevonden, dat de stad Waterford de oproerigste van alle was, en dat men daar al willens de nakoming der begeerten van het hof van Engelandt hadt verzuimt. Het was ook by den opperschoot van deze stad, dat de Lord gemachtigde eerst begon het gebodt werktellig te maken. Drie der zelve, de een na den anderen, hadden in de voorgaande jaren geweigert den eedt te doen: hy deedt 'er dit jaar een verkiezen †, die den eedt afleide, het welk sedert dezen tydt altoos eene gewoonte is geweest.

† Walther Clér.

1618. Deze bekwame landvoogdt stilde haast de beroerten, en hieldt de wederspanningen in toom; zo dat het jaar 1617 en het volgende vreedzamer waren. Het is waar, dat in het jaar 1618 twee vermaarde geschillen tusschen twee der eerste huizen van Ierlandt oprezen; maar het eene en het andere aan de regering onderworpen zynde, veroorzaakte dit geen verderen tweespalt, en de koning was scheidsman in hun geschil.

Het eerste van deze huizen was dat van *Barri*, dat zich in tweeën verdeelde, in dat van *Power*, en in dat van *Bultivant* \*. Zyeischten beide de opvolging van Mylord *Barri*, die zonder kinderen was gestorven, hoewel *Power* alleen recht daar toe hadt uit hoofde van eene dochter, met eenen van zyn huis getrouwt zynde; daarentegen daalde *Bultivant* van het mannelijke oir af. Het geschil wierdt door het trouwen van de dochter van *Power* met den burggrave van *Bultivant* bygelegd.

Het tweede huis was dat van den grave van *Ormond*, mede in twee mededingers verdeelt, waar van de eene den naam van *Ormond*, en de andere, die met eene dochter van dat huis was getrouwt, dien van *Preston-Dingwel* voerde. Het kwam op de nalatenschap van Mylord *Duff* †, die ook den tytel van graaf van *Ormond* voerde, en in het jaar 1614 gestorven was, aan. De koning, beide de partyen door een huwelyk, op dat al de nalatenschap met elkanders bewilliging noemde, aan eenen alleen mogt blyven, gelyk hy met de

† of

*Dauw*, dat men ook het *Zwarte eilandt* noemde,

nalatenschap van *Barri* hadt gedaan, niet kunnende overeenbrengen, was gedwongen het lot daar over te doen trekken; maar wat zorg en moeite hy ook nam, het was hem onmogelyk beide de partyen genoeg te geven. De graaf van *Ormond* was de onvernogtste, en het geschil eindigde niet dan door een huwelyk, dat beide deze takken vereenigde. Daar bleef alleen eene dochter van *Preston* over, die met den kleinzoon van den grave van *Ormond* trouwde, waar door hy al de goederen van dezen erfgenaam aan zich bragt, en zyne domeinen, reets zeer aanzienlyk, zo vermeerderd wierden, dat zy die van alle andere huizen in Ierlandt te boven gingen, en weinig haars gelyken in Engelandt hadden. Hy was de eerste van het doorluchtige huis, dat den eernaam van hertog van *Ormond*, in de plaats van dien van graaf, gelyk zyne voorzaten sedert vele eeuwen hadden gehad, voerde.

Het jaar 1610 was een schrikkelyk jaar voor Vrankryk, bezoetelt met den vorstenmoordt van *Henrik* den IV, een der grootste koningen, die het ooit hadt gehad, en die zich tot zulk eene grote onderneming hadt toebereid, als ooit in de gedachten van een overwinnaar was opgekomen. Dit was, de ganse Christenheit in vyftien voornamen regeringen te verdeelen, die met elkander in eene volmaakte eenheit levende bekwaam zouden zyn geweest om het Turkische ryk uit te roeien. Hy bedacht dit heerlyk ontwerp na de vrede van *Vervins*. Een van zyne beste staatsdienaars \*, die daar het meeste van wist, zegt, dat hy al in het jaar 1602 daar van de opening aan *Elizabeth*, op welker genegenheit en bekwaamheit hy meer dan op die van eenige andere van zyne bondgenoten, staat maakte, hadt gedaan. De doot van deze grote koningin ging hem aan het hert, maar veranderde niets in zyn besluit; en hoewel hy de zelve hoedanigheid in haren opvolger niet vondt, nam hy echter zyne maatregels zo wel, dat het schein, dat het niet kon mislukken. Het zelve geschiedde met een wonderbaar geheim, en de zaken van *Gulik* en *Kleef* verschafften hem ter rechter tydt gelegenheit om de wapenen op te nemen. Hy maakte geen zwarigheid zyn volk te doen optrekken, en bekend te maken, dat hy zich aan hun hoofdt zou stellen, verbergende de rechte inzichten dezer toerusting onder den vredelievenden schyn van zich tegen deze beroerten, die ganse Europa door het groot getal der mededingers dreigden, te stellen.

*Jan Willem*, hertog van *Gulik* en *Kleef*, was zonder kinderen den 25 Maart des jaars 1609 overleden. Hy liet, behalven deze heerlyke hertogdommen, nog andere aanzienlyke staten na. Vier prinsen, die met zyne vier zusters getrouwt waren, maakten niet alleen ieder hunnen eisch daar op; maar daar kwamen nog andere mededingers te voorschyn. Wy zullen ons niet ophouden met ieders recht na te gaan, maar alleen zeggen, dat de keizer hen alle wilde buiten sluiten, voorgevende, dat alle deze grote leengoederen aan een mannelijk oir behoorden †; en naardien 'er geen waren, dat zy aan het keizerryk vervallen waren; weshalven hy daar mede *Leopold van Oostenryk*, bisschop van *Straasburg*, belcende, gevende hem te gelyk een leger, om zich daar in te handhaven. Ondertusschen dagvaardde hy partyen voor zich, en stelde zich als rechter in eene zake, die hy reets ten zynen voordeele hadt uitgewezen (a).

liii 3

Jan

(a) Anderen zeggen, dat het de keurvorst van *Saxen* was, die

1618. ten Oosten van *Cantyle*.

1610

tot

1618.

*Mizeray*.

*Het Leven van*

*Henrik*

*den IV*

*door den*

*bisschop*

*van Rhodex*.

*Gedenkschryft*

*van sully*

*van Rohan*.

*Nani*.

*Siri. enz.*

\* *Sully*.

Groot

voornemen

van

*Henrik*

*den IV*.

Nalatenschap

van *Gulik*

en

*Kleef*, en

welke de

zelve

voederen.

† Voor-

nament-

lyk eisch-

te hy

*Gulik*.

1616.

Afbeelding

van den rid-

der *Ol-*

*vier van*

*St. Jan*,

Lord ge-

machtig-

de van

*Ierlandt*.

† *David*

*Roch*,



1610. *Jan Sigismund*, keurvorst van Brandenburg, die met de dochter van de oudste zuster van den hertog van Kleef \* getrouwt was, en de Paltsgraaf van Nieuwburg, *Philips Lodewyk*, die de tweede zuster † in huwelyk hadt, schenen het meeste recht te hebben, de eerste, dewyl hy voor de oudste kwam; de tweede, om dat deze oudste zuster dood zynde, deze in hare plaats moest treden. Daarenboven waren zy beter in staat om hunnen eisch staande te houden dan de anderen, die hen het spits lieten afbyten. Beide namen zy hunne toevlucht tot *Henrik den IV*, die hen van zynen bystandt tegen den keizer verzekerde; zo dat met de toebereidselen tot deze onderneming te maken, die echter alleen het voorwendsel voor eene, die onglyk gewigtiger was, strekte, de ganse winter verliep. Wy zullen alle de byzonderheden van deze grote onderneming niet aanhalen; de zelve worden omstandig van de Fransche schryvers verhaalt; wy zullen ons vergenoegen met alleen eenige van de voornaamste te verhalen.

Ontwerp van *Henrik den IV* verklaart. Wat het rechte ontwerp van *Henrik den IV* (want men heeft 'er nooit kunnen achter komen) mag geweest zyn, het zelve was niemandt na-deelig dan het huis van Oostenryk, dat men kleiner wilde maken, en anderen van des zelfs overvloedt voorzien. Dit was het middel om hen in een verbondt, dat alleen scheen tot welzyn van het ganse Christenryk aangelegt te zyn, te brengen. Echter moet men niet twyfelden, of *Henrik* hadt zyne byzondere inzichten om een huis, dat al te machtig was, dat den luister van het zyne verduisterde, en gansch Europa beroerde, kleiner te maken. Ieder stemde in het voorstel van elkander ten dien einde by te staan. Het wonderlykste was, dat de verschillende Godsdienstigen geen beletsel aan de vereeniging van deze verscheidene staten toebagten. De paus\*, Venetië en de hertog van Savoje drongen het meeste om in dit verbondt te komen. Van den kant van Duitschlandt waren vier keurvorsten, die van de Palts, Brandenburg, Keulen en Ments, welke hun woordt hadden gegeven. De hertog van Beyerens kwam daar in, meer dan iemandt anders belang daar by hebbende door de beloften, die men hem hadt gedaan van het keizerryk voor hem te verkrygen. Van dezen kant moest men beginnen om *Rudolph* te dwingen afstandt van het Ryk te doen. Men zou hem ook verplichten vrywillig of gedwongen van zynen eisch op Bohemen, Hungarië, Zevenbergen, daar men Moldavië en Wallachië moest byvoegen, om van deze vyf staten twee der ontworpen vyftien regeringen te maken, af te staan. Hy en de Katholyke koning zouden mede verzocht of gedwongen worden Napels aan den paus, Sicilië aan de Venetianen, het Milanes aan den hertog van Savoje, het Fransche Comté, de Elzas, Tirol, en het landt van Trente aan het gemenebest van Zwitserlandt, en het geen de koning van Spanje in de Nederlanden bezat aan de Vereenigde provinciën, die dan zeventien zouden uitmaken, af te staan; zo dat onder deze vyftien regeringen elf koninkryken, het Duitsche keizerryk alleen voor een rekenende, en vier gemenebesten zouden zyn †. Men hielt ter uitvoering van dit ontwerp twee honderd vyf en zestig duizend soldaten te voet, vyftig duizend ruiters, en krygstuig, daar mede overeenkomende, met honderd en zeventien zo schepen, als galeien, zonder de fregatten, de branders, en de schepen, die de

\* Zie in de *Ontdekkingsreizen van Jean Annin* zynen brief aan *Villeroi* van den 21 Juny 1609.

† De andere ryken waren het pauselyke, Frankryk,

die dit leengoed uit hoofde van het mannelyk oir eischte, en dat de keizer alleen wilde, dat het oordeel daar over en de bezitneming door een derde handt (*sequestratio*) van het zelve aan hem toekwam.

nafleep voerden, te rekenen, gereed. Men weet de begroting der penningen, die de bondgenooten daar toe zouden verschaffen, niet; maar de koning hadt zich reets van het nodige voor drie jaren voorzien; een bepaalde tydt, dien men zich ter uitvoering van zulk een groot werk hadt voorgesteld. De opperopziender § *Sully* heeft zelfs by geschrifte nagelaten, dat, na dat alle de onkosten zouden betaalt zyn, voor den koning zynen meester nog veertig millioenen zouden overschieten. *Alexander* hadt noch zo veel geldt, noch zo veel volk, wanneer hy naar den ondergang van een ryk, machtiger dan het huis van Oostenryk en het Ottomannische te zamen, trachtte; maar hy vondt meer trouw onder zyn volk: ten minste hadt hy het geluk zyne overwinning te volbrengen; en indien hy door de wansgunst en staatzucht van zyne veldoversten kwam te sneven, het was niet dan na dat hy zyne eerezucht hadt voldaan.

Het was zo met *Henrik den IV* niet gelogen; wat voor zorg hy nam om zyn voornemen voor het huis van Oostenryk geheim te houden, hadt hy echter in zynen Raadt van State en zynen Raadt van gewisse menschen, die al te veel tot Spanje overhielden om het zelve geen kennis te geven van al wat 'er omging, niettegenstaande zyne voorzieninge: hy hadt ook in zyn eigen huis, en, om zo te spreken, in zyn eigen schoot, zyne grootste vyanden. Zyne gemalin, de koningin, eene Italiaanische vrouw, hadt een afkeer van de Fransche regering, gestadig met dezen vorst, wiens minnaryen zy niet kon verdragen, overhoop leggende, en van twee Florentyners, een man en eene vrouw van een slechte afkomst, maar uitermaten staatzuchtig, bekwaam om alles te ondernemen om zich te verheffen, en die een vorstenmoordt voor eene onverfchillige zaak hielden, geregeert wordende.

Wy willen niemandt beschuldigen; maar het valt bezwaarlyk geen kwaad vermoeden te krygen, wanneer men de Fransche schryvers, de aller-Roomschgezindste, en van een groten naam, hoort zeggen, dat de reis van den koning niet dan door de koppigheit van de koningin wierdt uitgesteld, die, voor dat hy vertrok, gekroont begaarde te zyn; dat het in het midden van deze toebereidselen was, dat hy wierdt vermoordt; dat zyne vyanden zich zeer stil hielden, den vreeslyken slag, die uitgevoerd stont te worden, verwachtende; dat men 'er den koning van meer dan twintig kanten kennis van gaf; dat het gerucht van zyne doot in Spanje en te Milaan door een gedrukt geschrift was verspreid; dat acht dagen voor dat de zelve voorviel een bode door Luik was gekomen, zeggende, dat hy daar tyding van aan de Duitsche vorsten bragt; dat men een briefje op een altaar \* vondt, waar in deze moordt wierdt voorzegt; dat het gerucht door gansch Frankryk liep, dat de koning dit jaar op eene jammerlyke wyze zou omkomen; wanneer men hen na dezen droevigen slag hoort zeggen, dat de rechters, die den moordenaar verhoorden, niet dorsten openbaren wat hy hen hadt beleden, en niet spraken dan met de schouders op te halen; dat men aan iedereen de vryheit gaf dezen moordenaar in zyne gevangenis te bezoeken; dat men een monnik tegen hem hoorde zeggen, dat hy zich wel wachten moest eerlyke lieden te beschuldigen; dat de Jezuït *Aubigny*, aan wien hy hadt gebiecht, aan den algemenen voorpraak niet wilde zeggen wat hy 'er van wist; dat men weigerde zekere menschen gehoor te geven, aan welke de geheimen van dezen aanslag bekend wa-

1610. Spanje, Groot-Britannië, Hungarië, Bohemen, Polen, Denemarken, Zweden, Savoje, of het ryk van Lombardië. De vier gemenebesten waren de Nederlanden, Zwitserlandt, Venetië, en de kleine prinsschen en steden van Italië. § *Surintendant*.

*Henrik den IV* wordt verraden.

\* in de stad Montargis.



1610. waren; dat men niet goedvondt den zelve verder na te speuren, daar men de aanmerkingen van dezen schryver over het ellendige einde van die genen, die den koning van naby bestonden, en echter zyne doodt niet wreekten, moet byvoegen: alle deze zaken tonen als met den vinger aan wie de oorzaak van dezen schrikkelijken moordt is geweest.

De koning door Ravaillet vermoord. \* Sollicitateur.

Men weet, dat het geschiedde door een man van een geringen staat, genaamt *Ravaillet*, die monnik, schoolmeester, en bevorderaar \* van rechtsgedingen was geweest, en dat hy op den 14 May den koning in het midden van zes heeren van zyn hof door twee steken met een mes in zyn koets dood stak. Hy wierdt gevangen en veroordeelt om met vier paarden van een geicheurt te worden, na dat hy te voren met gloeiende tangen in zyn borst, armen en dyen zou genepen zyn, het welk aldus wierdt volbragt. Dit verachte slagtoffer was het eenigste, dat tot wraak van den vermoorden koning wierdt opgeoffert.

Gevolgen van zyne doodt.

Wy spreken niet van de droefheit der rechtzinnige Franschen, boven al van de Protestanten, die alles meenden verloren te hebben met het verliezen van een vorst, die den dienst, dien zy hem hadden bewezen, nooit kon vergeten, schoon hy hunne leer hadt verlaten. Deze schrikkelijke slag deedt het grote voornemen, daar wy boven het ontwerp van hebben verhaalt, in rook verdwynen; maar de zelve verbaafde te gelyk de medeplichtigen, ziende het gevaar, dat zy van wegens hunne verwoedheit niet hadden gemerkt, en zich zonder macht en zonder ervarenheit bevindende om zich tegen de andere party, indien zy hunnen vorstenmoordt ondernam te wreken, te stellen. Twee zaken hielpen hen uit den noodt, te weten de lichtgelovigheit der Protestanten, die zich door hunne gemaakte vleeryen lieten misleiden, en de verdeeldheit onder de groten, daar zy naderhandt mede spotten, wanneer zy hunne begeerte volbragt zagen. De prins van Condé, die hen hadt kunnen vereenigen, was toen te Milaan, daar hy met zyne gemalinne naar toe was geweken, wanneer hy merkte, dat *Henrik de IV* op haar was verliefte geworden. De hertog van Sully hadt door zyne strafheit en hoogmoedte den haat van alle hovelingen op zich gehaalt. De hertog van Bouillon, die hem geenzins genegen, en daarenboven door de vleeryen van het hof verblind was, ging aantons tot het zelve over. De maarfchalk van *Lesdiguières* deedt het zelve. De prins van Condé, uit zyne vrywillige ballingschap wedergekomen, voegde zich mede by hen, het zy door zyne beschroomdheit, of gewonelyke wankelbaarheit, het zy door zyn vooroordeel tegen den Protestantischen Godsdienst, daar hy in was opgevoed, dien hy aanzag als het meeste belang hebbende om de nieuwe regering te dwarsbomen. Het was onder de gunst van deze yverzucht en zwakheit, dat de koningin tot het regentschap kwam, dat alle zaken door *Sillery*, *Jeannin*, en *Villeroi*, die zich ten eenemaal aan hare belangen hadden overgegeven, wierden bestiert, en dat alles voor den verachten *Concini*, naderhandt zo bekend onder den naam van maarfchalk *d'Ankre*, een man van eene geringe geboorte, en nog meer te verachten om zyn kwaad gedrag en zyne cueldaden, gedwongen was te zwichten. Men ontnam den hertog van Sully het gebiedt van de Bastille en het ampt van opperrentmeester. Men bedroog den hertog van Bouillon en de Hervormden, wier vrees vermeerderde, wanneer zy verstonden het dubbeldt verbondt, dat het hof besloten hadt met den koning van Spanje door de dubbeldt huwelyken van *Lodewyk den XIII*,

opvolger van *Henrik den IV*, met de infante *Anna* van Oostenryk, en van den infant, naderhandt *Philips de IV*, met *Elizabeth* van Vrankryk.

1610.

Het gansche jaar van 1611 liep voorby met de streken van het hof om het edikt van Nantes, hoewel de koningin by de aanvaarding van de regering het tegendeel hadt betuigt, te vernietigen. Maar dit was niet alleen de toeleg, dien men in dit jaar hadt, maar die van deze gansche regering, en de grootte van de volgende. Vrankryk heeft nu geleert wat voordeel het by eene styfhoofdigheit, die het gansche ryk verderft, heeft behaalt. De Hervormden hielden zich door hunne standvastigheit, door de versterkte steden, die zy nog bezaten, en door hunne algemene en provinciale vergaderingen, zo veel zy konden staande. Maar de regentin, van het zelve huis en van den zelve imborst als *Catharina van Medicis*, bedacht alle listen en lagen, hoewel zy hare bekwaamheit niet bezat. Zy beloofde alles, en was van voornemen niets te houden. Zy kocht de eenen om, maakte de anderen bevreest, en wierp een twistappel onder de hoofden en onder het volk. In het eerst vleide men de vergadering van Saumur, men stelde daar na hare verzoeken te loor, en eindelyk wierden zy, zonder iets verkregen te hebben, gedwongen te vertrekken. Eenigen lieten zich verleiden. De maarfchalk van Bouillon maakte zich by die van zyne party verdacht; *Lesdiguières* nog meer: maar *du Plessis* bleef getrouw en onverzettelyk. In dit jaar maakte hy zyn boek, genaamt: *Verborgendheit der ongerechtigheit*, waar in hy den paus den Antichrist noemt. Het was *Paulus de V*, die toen den pausselyken stoel bekleedde. *Du Plessis* was verheugt in de telletten van den naam van *Paulus den V*, Gods stedsboudet, een hoogmoedige tytel, dien men hem in verscheide opichriften gaf, het getal van 666, daar *Johannes* in zyne *Openbaringe* den Antichrist mede betekent, gevonden te hebben.

1611. Ontwerp der regering van het hof van Vrankryk.

In May van het jaar 1612 hielden de hervormde leeraars hunne nationale kerkvergadering te Privas, daar de eenigheit van alle de kerken wierdt vernieuwt (a). Het hof, in zyne aanslagen volhardende, onderhieldt het misverstandt tusschen de hertogen van Rohan en van Bouillon, en maakte loontrekkers van verscheide staatsdienaren.

1612. Kerkvergadering der hervormde leeraars.

In dezen tusschentydt verklaarde men, dat het dubbeldt huwelyk door de gemachtigden gesloten was, en men hieldt 'er drie dagen lang openbare vruedeseesten over. Het was tot deze nodeloze kosten, dat men het geldt, het welk *Sully* tot een roemryker voornemen, en een oogmerk, gansch tegenstrydig met deze bruiloftskosten, hadt byeen verzamelt. Men ging noch met den prinsse van Condé, noch met den grave van Soissons te rade. De staatsdienaar lachte met hun morren en met dat van het volk, het welk vroeg, of het op deze wyze was dat men het ontwerp van *Henrik den IV* werksfellig maakte, en dat men de staatzucht van het huis van Oostenryk, dat met grote schreden naar de oppermacht over de gansche wereldt stapte, wilde vernederen. Niemandt maakte daar meer gerucht van dan de Hervormden: ook hadt niemandt meer belang daar by, indien het waar is, als men zegt, dat hun ondergang een geheim artykel van dit verbondt was.

Het huwelyk van Lodewyk den XIII met de infante gesloten.

De hertog van Mayne vertrok naar Spanje met den tytel van buitengewoon gezant, om de huwelykvoorwaarden tusschen den koning en de infante, en de hertog van Pastrana kwam te Parys, om

(a) Dit was al in de vergadering van Saumur geschied.



1612. die van den infant met de princeffe *Elizabeth* van Vrankryk te tekenen. Doch de bruiloft wierdt eerst drie jaren daar na gehouden †.

† in het jaar 1615. Doodt van den grave van Soissons. \* fol. 598. † *Siri*.

Het hof zou mogelyk in deze onderhandeling niet geslaagt hebben, indien de doot van den grave van Soissons, die op den 1 November voorviel, het zelve van zulk een ontzagchelyken tegenkanter niet hadt bevryd. Wy hebben reets van het verbondt \* tusschen den prins van Wallen, grave *Maurits* en den hertog van Savoje gesproken. De zelve schryver †, die daar gewag van maakt, zegt ook, dat deze vorst over een huwelyk van den prinsse van Piemont met eene princeffe van Vrankryk \*, dien hy, in weérwil van de koninginne en den marquis *d'Ancre*, aan haar wilde uithuwelyken, handelde.

1613. Aftwering van *Ferrier*.

Daar viel in het jaar 1613 niets van belang voor. *Ferrier*, leeraar te Nismes, en naderhandt door de kerkvergadering, die over zyn gedrag niet te vrede was, naar Montelimar verplaatst, zwoer zyn geloof af, en kreeg tot beloning eene bediening van Raadsheer in het gerechtshof van Nismes. De hertog van Bouillon verzoende zich met dien van Rohan, daar de Hervormden byzonder over verblyd waren: doch zy hadden daar niet veel voordel by; deze verzoening belette geenzins den eersten zyne kuiperyen met het hof tot nadeel van den anderen voort te zetten.

1614. Brief van *Jacobus* aan de kerkvergadering van Tonnains.

De koning van Engelandt schreef in het jaar 1614 aan de algemene kerkvergadering, te Tonnains gehouden. Zyn brief raakte een geschil van Godsdienst tusschen *Tillenus* en *du Moulin*, daar deze vorst zich te ontydig in mengde. Hy speelde voor Godgeleerde in een tydt, dat hy het belang van gantch Europa, daar hy de scheidsman van moest zyn geweest, verzuimde. Voorts was deze kerkvergadering niet min staatkundig dan kerkelyk; zy nam kennis van al het gene de nakoming van het edikt van Nantes raakte.

Vergadering der Staten te Parys, daar de macht der pausen boven dat der koningen wordt vastgesteld. † *Tiers-État*.

1615.

De Staatsvergadering wierdt te Parys gehouden: de opening daar van geschiedde den 15 October. De adel en de geestelykheit spanden in de belangen van den paus tegen de onafhankelykheit van den koning zamen, en beteugelden den burger-staat †, die de zelve voorstondt. Men ziet in de Geschiedenisse de aanspraak van den kardinaal *du Perron*, waar in hy de leer, die de gekroonde hoofden van den ban van den Roomschen stoel bevrydt, eene vrucht van kettery noemt. Hy herhaalde ook vercheide malen, dat de eedt van opperhoofdigheit, dien de koning van Engelandt van zyne onderdanen eischte, niet anders was dan het geen de burger-staat voor den Allerchristelyksten koning begeerde. Hy hadt gelyk; maar hoe Roomschgezind Vrankryk tegenwoordig ook mag zyn, zyn wy nochtans overtuigt, dat het zelve de besliffing van een Protestantisch koning boven die van dezen kardinaal zou stellen. Het Parlement van Parys wilde ook de party van den koning handhaven: maar, wie zou het denken? het wierdt door het hof belet. Zy deden den koning, die nog maar een kindt was, op eene wyze, die zyne eer en zyn belang verniedt, spreken. Deze jonge prins trok dit getchil voor zich en voor zyne Raden. Dit was op eene kwade wyze zyne regering, daar hy weinig dagen te voren bezit van hadt genomen, zich doende op zyn veertiende jaar mondig verklaren, beginnen. De koningin moeder, die alles aan hare staatzucht en naar hare Italiaansche geneigtheit opofferde, bragt hem zo ver, dat hy den burger-staat, die zyne redenen openbaar wilde maken, en dit voornaam artykel uit zyne Registers uitschrabben, deedt zwygen. Dit geschiedde in het jaar 1615.

1615. De koning gaf in het zelve jaar eene verklaring uit, die het edikt van Nantes bevestigde. Dit strekte om de Hervormden in slaap te wiegen, gelyk de geschiedschryvers van hunne party zeggen, daar het hof met de geestelykheit den ondergang van hadt beraamt. Op den 21 November geleidde hem de regentin, die met den koning de infante op de grenzen te gemoet was gegaan, met de nieuwe koninginne zyne gemalinne weder naar Bourdeaux.

1616. De prins van Condé, altydt even misnoegt, maakte in het jaar 1616 een verbondt met de Hervormden: doch altydt zwak en wankelmoedig zynde verliet hy hen haast, en maakte zyne verzoening in eene vergadering, die te Loudun gehouden wierdt. Hy werkte niet dan voor zich zelve. De hertog van Bouillon vondt daar echter zyne rekening by; maar de hertogen van Rohan en Sully wierden t'eenemaal vergeten. De vrede wierdt van het edikt van Blois, ter gunste van de Hervormden gemaakt, gevolgt.

Edikt van Blois.

De rust was van een korten duur. De prins kon niet verdragen, dat de marquis *d'Ancre*, met den maarschalkstaf van Vrankryk vercert, gedurig de voornaamste plaatsen bekleedde. Eindelyk wierdt de koningin, op den raadt van *Villeroi*, geperit haren gunsteling aan hem over te geven. Dit geval was dezen prins gelyk anderen even nadeelig voor hem en voor zyne vrienden. Kort daar na hadt de koningin berouw van hare toegevendheit, en liet hem gevangen nemen. Zy verzondt *Villeroi*, en heritelde den maarschalk *d'Ancre*. Zyn val volgde kort op zyne herstelling. De zelve was des te verwonderlyker, om dat hy, zich tot dus verre tegen de prinsfen van den bloede staande hebbende gehouden, van een man van geen verdiensten, die op eenen slag door slechte en belagchelyke middelen in des konings gunst geraakt, en zonder goedt was, uit de taal geligt wierdt. Deze tweede gunsteling was *Laines* \* genaamt, een edelman, maar zeer arm, en wel zo, dat wanneer hy voor de eerste maal met *Brantes* en *Cadenet*, zyne twee broeders, te Parys kwam, zy alleen, zegt men, een mantel voor hun drie hadden, daar zy zich beurt om beurt van bedienden. Al de hoop van *Laines* bestondt in twee mertekollen; vogelen te voren al zo weinig bekend als haar meester, maar in het vervolg zeer vermaard, doordien hy daar door hertog, Pair, konnestabel, en eindelyk eerste staatsdienaar wierdt. Hy hadt deze beesten zo wel leren spreken, dat zy al de vogelen van de koninklyke vlucht wisten na te spreken; en overmits zy klein waren, was de verwondering en het vermaak, dat men daar in vondt, des te groter. Dit was het geschenk, dat hy *Lodewyk* den XIII deedt; en alzo deze vorst de jagt beminde, wierdt hy daar zeer op verslingert. Hy droeg de zelve op zyne vingeren, versiert met bandties, daar schelleties aan waren, en met plaaties aan de pooties, waar op zyn wapen stondt.

De regentin en haar gunsteling hadden de minste bekommring niet voor een man, die niet anders dan twee vogels hadt, daar al zyn rykdom en verdiensten in bestonden; in het tegendeel waren zy verheugt een tydverdrijf voor den koning gevonden te hebben, terwyl zy naar haar wil regeerden. Zy waren bedrogen, en het geluk deedt voor *Laines* nog meer dan het voor *Concini* hadt gedaan; hy wist zich in de gunst van den jongen koning zo wel in te dringen, dat hy zyn vertrouweling wierdt. De Geschiedenis zegt, dat *Lodewyk* de XIII een zwak vorst was, die zich zelf en anderen mistrouwde, een liefhebber van zyn gezag, zonder dat hy het ter rech-

1615. De koning bevestigde het edikt van Nantes.

1616.

Edikt van Blois.

1617.

Val van den maarschalk *d'Ancre*.

De gunst van *Laines*. \* De naam van zyn huis was *Albert*, of *Alberti*.

Afbeelding van *Lodewyk* den XIII.



1617. rechter tydt wist te gebruiken. Hy was yver- zuchtig, zonder die den meester speelden te durven tegenstaan, standvastig in gevaar, daar hy moed en oordeel toe hadt, maar beschrómd en twyfelmoedig in zyne besluiten, daar hem het verstand ontbrak, willende regeren, daar hy de bekwaamheit niet toe hadt, overmeestert van zyne gunstelingen, die hy eene volstrekte macht op zich liet gebruiken, en die hy niet zo haast hadt groot gemaakt, of zy wierden onverdragelyk. Dit was de hoedanigheid van den jongen koning. Luines was staatzuchtig, aanhalende, en recht bekwaam om ten koste van anderen ingang by de hoven te vinden. Zodatig waren de geneigtheden van den meester en van den dienaar: des hadt Luines niet veel werk den koning tot den val van den maarschalk d'Ancre te doen besluiten. Deze laatste dacht het minst, dat zyn val hem van een man, dien hy niet anders bekwaam oordeelde dan om hun beider meester, by wien hy hem hadt ingeleid, vermaak aan te doen, wierdt gebrouwen.

Niets is bekender in de Geschiedenissen dan de doodt van Concini. Het was in waarheit Luines niet, die hem om het leven bragt, maar hy gaf daar last toe aan Fitri, doende een spoorflag by de bevelen van den koning Voorts wierdt deze doodt van iedereen goedgekeurt. Het Parlement maakte het rechtsgeding van de vrouwe van dezen ellendigen, die nog veel slimmer, dan de man was, zynde beschuldigt van tovery. Het zy dit waar was, of niet, zy hadt ander kwaad genoeg bedreven om de doodt te hebben verdient. Zy wierdt gevonnist om onthalt, haar ligchaam verbrand, en hare asch in de rivier geworpen te worden.

Luines wierdt toen ten volle meester van al dit groot geluk; doch genoot het zelve niet lang. Zyne doodt, in het jaar 1621 voorgevallen, bevrydde hem voor de ongenade, daar hy door de verheffing van een ander staatsdienaar, die met een verstandt, dat van beide de anderen zeer ver overtreffende, aan de regering kwam, mede gedreigt wierdt.

Het was de bisschop van Luçon, zo bekend met den name van kardinaal Richelieu, een krea- tuur van de koninginne Maria van Medicis. Luines, daar van bezef krygende, hieldt hem buiten het hof, en deze prelaat vertrok naar Avignon, daar hy tegen de Hervormden, zonder dat hy daar bekwaamheit genoeg toe hadt, schreef. Ondertusschen wierdt de koningin Maria naar Blois gezonden, daar zy als eene gevangene leefde, tot dat zy daar in het jaar 1619 op eene wyze, als wy in het vervolg zullen zien, uit verloft wierdt.

De doodt van den maarschalk d'Ancre veroorzaakte geen verandering in de staatzaken dan om de verwarring te doen duren. De koning, van den dwang van zyne moeder en haren gunsteling ontslagen, geraakte onder een tweden bestierder. De Jesuit Cotton kreeg zyn afscheidt; maar Arnous, een ander Jesuit, en al zo slim, kwam in zyn plaats. In het begin wierden de Hervormden door gunstige verklaringen zeer gevleit: naderhandt wierden zy door allerlei loosheden en geweldenaryen vervolgt, gelyk de Geschiedenis van hunne ongelukken \* verhaalt. Het was in deze tyds gesteldheit, dat de Protestant- sche kerk van Bearn, door de vermaarde Jobanna van Albret, moeder van Henrik den IV, gesticht, in hare vryheit en voorrechten begon aangetast te worden. De wederinlyving van dit prinsdom aan de kroon van Vrankryk, waaryan

III Deel.

Doodt van den maarschalk d'Ancre en zyne vrouwe.

De bis- schop van Luçon van het hof verwy- det.

Staat der Hervormden in Vrankryk.

\* De Geschiedenis van het edikt van Nantes.

het edikt dit jaar wierdt afgekondigt, hadt zynen invloedt zo wel op zaken, die den Godsdiens, als die de regering raakten, en de Roomsehgezinden bleven in geen gebreke zich daar van te bedienen om de Hervormden van dit kleine landschap in de vervolging, die zy door het gansche ryk aanrechten, mede te begrypen.

Wy moeten de doodt van den vermaarden voorzitter de Thou \* niet vergeten, schryver van die heerlyke Geschiedenisse, waar in hy de hoedanig- heden en de daden der personen, daar in vermeld, zo wel beschryft, en in deffigheid en sierlykheit van zyne uitdrukkingen zo veel naauwkeurig- heit, getrouwigheid en oneenzydigheid waarneemt, dat de genen, die hem zelfs tegen spreken, gedwongen zyn hem te eeren. Dit licht van Vrankryk, gelyk een ander geschied- schryver † hem noemt, die zelf die van En- gelandt was, de prins van de Geschiedenisse, gelyk hy hem nog noemt, stierf den 7 May des jaars 1617, doorluchtig door zyn huis, dat zynen naam van het kasteel de Thou, in Champagne, heeft, en dat niet dan dappere mannen aan Vrankryk sedert vele eeu- wen heeft uitgelevert; maar veel doorluchtiger door zyne geleerdheit, vroomheit en bekwaam- heit, het zy in het waarnemen van de bediening van voorzitter van het Parlement, het zy in het beschryven van zyne onvergelykelyke Geschie- denisse.

Villeroi, eerste geheimschryver van Staat, stierf ook in het zelve jaar. Alle geschiedenis- schryvers komen in zyne bekwaamheit overeen; maar eenige roemen zyne trouw niet veel, en beschuldigen hem al te Spaanichgezind te zyn geweest. De hertog van Montmorenci, tweede konnestabel van dien naam, met deze aanzien- lyke bediening door Henrik den IV bekleed in het jaar 1593, stierf in het jaar 1614. Hy was de vader van de prinsesse van Condé, op welke deze koning verliefde, en zoon van dien ver- maarden konnestabel Annas van Montmorenci, in den slag van St. Denys gesnevelt. Wy heb- ben elders verhaalt met wat eer hy in de begraaf- plaats der koningen wierdt bygezet. De zoon, ver van zulk eene begravenis te begeeren, ge- boodt zonder pracht en eenvoudig, gelyk de al- leringstte mensch, ter aarde bestelt te wor- den: mogelyk roemruchtiger door deze Christe- lyke nederigheid dan zyn vader door zyne prach- tige lykstatie.

De Vereenigde provinciën genoten de vrede, door de wapenichorsing van den jare 1609 ver- kregen; maar haar kwam over het geen gemeen- lyk onder gemenebesten, waar in men staatzuch- tige en woelige geesten vindt, gebeurt, en dat Rome in diergelyke gevallen meest altydt heeft ondervonden. De oorlog aan de Hollanders geen meer werk verschaffende, raakten zy door yverzucht en geschillen omtrent den Godsdiens onder elkander overhoop: de vrede van buiten diende alleen om beroerten en muiteryen van bin- nen aan te kweken. Arminius was gestorven \*; maar hy herleeftde in zyne aanhangers. De Go- maristen waren niet minder driftig, en het ge- menebest tusschen beide verdeelt zynde, rezen 'er twee partyen zo wel in den Staat, als in de kerke op.

Te voren ontstondt 'er een nieuw vuur op de grenzen naar den kant van den Rhyn, dat; zo het scheen, het gemenebest met een nieuwen oorlog met het huis van Oostenryk dreigde. De vrees, die men daar voor hadt, deedt de ge- schillen ophouden, om zich te wapenen tegen

1617.

Doodt en lof van den voorzitter de Thou, of Thuanus.

† Camb- den.

Doodt van Vil- leroi.

1610. tot 1618. Bentivo- glis. Na- ni. Siri. Du Mau- rier. De Gedenk- schriften van den ridder Temple.

\* den 19 October 1609.

Kkkk den

Afbeelding van de zijkant van de titelpagina van de Geschiedenis van Nederlanden, III Deel.



1610 den groten aanwasch van een zo gevaarlyken na-  
 tot buur. De zaken van Kleef en van Gulik gaven  
 1614. aanleiding tot deze beweging en onlusten.  
 De doodt van *Henrik* den IV hadt Hollandt van  
 zyn grootste stut tegen Spanje berooft, en het  
 zelve bespeurde in dat ryk zekere gangen, die  
 het zelve niet aanstonden. De keizer wilde de-  
 ze twee in geschil zynde hertogdommen benade-  
 ren. De aartshertog en de Katholyke koning  
 verklaarden zich kort daar na voor den hertog  
 van Nieuwburg, die tot hun geloof overging\*,  
 en de algemene Staten konden als goede staat-  
 kundigen zich niet onttrekken om in de party  
 van den keurvorst van Brandenburg te treden,  
 gelyk zy ook deden: maar dit was het ook, dat  
 hen in een nieuwen oorlog met Spanje inwik-  
 kelde.

De algo-  
 mene  
 Staten  
 treden in  
 de belang-  
 en van  
 Branden-  
 burg om-  
 trent de  
 zaken  
 van  
 Kleef.  
 \* in het  
 jaar  
 1614.

† Graaf  
*Maurits*  
 hadt ze  
 in het  
 jaar 1610  
 ingenom-  
 men; maar de  
 Staten  
 hadden  
 de zelve  
 aan de  
 twee  
 mede-  
 dingers  
 afge-  
 slaan.  
 \* Bran-  
 denburg  
 en  
 Nieuw-  
 burg.

Zy gedroegen zich als of zy van voornemen  
 waren den zelve te verwekken, daar het alleen  
 geschiedde om een vyandt, die zich van deze  
 beide hertogdommen, die al te naby dit geme-  
 nebest gelegen waren, om geleden te kunnen  
 worden, wilde meester maken, voor te komen.  
 Dit was de reden, dat zy zich spoedden om Gu-  
 lik in te nemen. Deze hoofdstadt, dragende  
 den naam van het hertogdom, aan de Roer, tuf-  
 schen de Maas en den Rhyn, scheen hen vaneen  
 te groot belang te zyn om de zelve in han-  
 den van de Spanjaarden te zien vallen. Zy over-  
 rompelden de zelve in het jaar 1614†, en lei-  
 den 'er eene sterke bezetting in. Zy betuigden  
 deze plaats niet dan tot handhaving van de open-  
 bare rust, en tot dat de daar in belang hebbende  
 partyen\* hunne geschillen, door het verdrag van  
 den jare 1610 bygelegd, en weder op nieuw in  
 den jare 1613 ontfokken, met malkander zouden  
 verëffent hebben, in bezitting te houden. Deze  
 betuigingen voldeden de Spanjaarden niet, maar  
 maakten hen des te verwoeder; zy konden dit  
 niet verzwelgen. De aartshertog betuigde open-  
 lyk zyn ongenoegen, en de marquis *Spinola*, nog  
 driftiger, wilde van dezen tydt af de wapen-  
 schorsing breken, en te vuur en te zwaardt in  
 Hollandt en aan den Rhynkant vallen. Men  
 hielt zich te vrede de troepen langs den kant  
 van Kleef te laten trekken. Zy zakten af naar  
 Maastricht, daar de algemene vergaderplaats  
 was. *Spinola*, eender grootste veldoversten van  
 zynen tydt, hadt 'er het bevel over. Beide de  
 partyen schenen van een gelyk voornemen te zyn.  
 Het gemenebest om veel eer den oorlog weder  
 te beginnen, dan eene eenige plaats van beide de  
 hertogdommen te zien vallen in de handen der  
 Spanjaarden, die van hunne zyde gereed waren  
 veel eer wat hen in Vlaanderen was overgeble-  
 ven te wagen, dan te lyden, dat een gemene-  
 best, dat zich korteling hunne regering hadt ont-  
 trokken, zyne macht over landen, in des zelfs  
 nabuurschap gelegen, naar zyn welgevallen zou  
 uitstrekken. De aartshertog wilde met geen ge-  
 weldt te werk gaan voor dat hy de wedergeving  
 van Gulik aan de algemene Staten hadt doen af-  
 vragen; het zy hy voor den uitslag van den oor-  
 log bevreesd was, het zy hy, gelyk het waar-  
 schynlyk is, zyn voornemen voor zynleger wil-  
 de verbergen. Zyn verzoek afgeilagen zynde  
 maakte hy zich tot den optocht gereed. *Spinola*,  
 om altydt het besluit, met den aartshertog geno-  
 men, voor den vyandt geheim te houden, trok  
 regt op Gulik aan. De algemene Staten waren  
 zeer verheugt hem dezen weg te zien inslaan,  
 en waren voor deze stadt niet bevreesd, naardien  
 de zelve van alle noodwendigheden om een dap-  
 peren tegenstandt te kunnen bieden voorzien  
 was. Daarenboven hadt graaf *Maurits* zich by

den keurvorst van Brandenburg gevoegt, en  
 hieldt de toegangen met goede manschap bezet.

Maar zy waren wel bedrogen, wanneer zy  
 zagen, dat *Spinola* eensklaps een anderen weg in-  
 sloeg, en Wezel, na dat hy Orfoi en eenige an-  
 dere kleine plaatsen, in zynen weg leggende,  
 hadt ingenomen, belegerde. Wezel, aan de  
 rivieren de Lip en den Rhyn gebouwt, was  
 niet minder van belang voor de algemene Sta-  
 ten dan Gulik voor de Spanjaarden: deze stadt  
 dekte alle de steden van het gemenebest, over den  
 Rhyn en over den Yffel gelegen. Hare verover-  
 ring stelde hen voor den inval der vyanden bloot:  
 weshalven de keurvorst en graaf *Maurits* alles,  
 wat zy konden, in het werk stelden om haar te  
 helpen. Maar *Spinola* hadt zich zo wel begraven,  
 dat alle hunne pogingen te vergeeffsch wa-  
 ren, en de stadt gedwongen was zich by verdrag  
 over te geven.

*Maurits*, de stadt niet kunnende ontzetten,  
 vergoedde deze schade door het innemen van  
 Emmerik, eene der beste steden van het landt  
 van Kleef, door dat van Rees, en verscheide  
 andere over den Rhyn, in de nabuurschap van  
 de Vereenigde provinciën gelegen: maar het  
 gemenebest, niet kunnende verdragen, dat de  
 Spanjaarden meester van Wezel waren, zondt  
 gezanten naar Vrankryk en Engelandt, om de  
 twee koningen tegen deze verovering, die het  
 huis van Oostenryk zou aanmoedigen om  
 verder te gaan, indien het in aller yl niet  
 wierdt gestuit, aan te zetten. De afge-  
 zonden kregen weinig voldoening van bei-  
 de deze vorsten, waar van de een maar een  
 kindt was, dat door een Spaanschen Raadt  
 wierdt geregeert, en de andere het hoofd van  
 zyne geloofsgechillen vol hadt, daarenboven  
 Spaanschgezind zynde, gelyk wy hebben aan-  
 gemerkt.

Zy zonden echter hunne gemachtigden om  
 over een verdrag tusschen den keurvorst van  
 Brandenburg en den hertog van Nieuwburg te  
 handelen, zynde de twee partyen, die van hunne  
 bondgenoten wierden bygesprongen, de alge-  
 mene Staten van den eenen, en de koning van  
 Spanje met den aartshertog van den anderen  
 kant. Dit verdrag wierdt eindelyk gesloten.  
 Beide de hertogdommen wierden onder de beide  
 mededingers verdeelt, en daar wierdt met een  
 vastgesteld, dat men zich van alle kanten zou  
 ontwapenen. Maar daar ontstondt eenige zwa-  
 righeid omtrent de stadt Zanten, afhankelyk  
 van Kleef. De Hollanders maakten zich daar  
 meester van, en stonden op de bezetting. De  
 Spanjaarden wilden, dat zy daar uit zouden  
 trekken (a); zo dat het weinig scheelde, of het  
 verdrag zou gebroken zyn geweest. Men  
 zondt naar het hof van Madrid om raadt, waar  
 van het antwoordt was, dat men liever alles  
 moest wagen dan daar van afstaan, om welke  
 reden *Spinola* Wezel behieldt. De Hollanders  
 daarentegen, by wyze van scha-verhaling, be-  
 hielden Gulik. Belangende het overige, daar  
 in wierdt volgens het verdrag gehandelt †.  
 Het zelve bragt mede, dat onderwylen het her-  
 togdom van Gulik en van Bergen, met de heer-  
 lykheit van Ravelstein, aan de Maas, in Hol-  
 landisch Brabant gelegen, aan den hertog van  
 Nieuwburg zouden blyven, en dat de keurvorst  
 van Brandenburg het hertogdom van Kleef, het  
 graafschap Mark, en dat van Ravensberg, in  
 West-

1610.

tot

1614.

*Spinola*

veroverd

Wezel.

1614.

Verdrag

tusschen

Branden-

burg en

Nieuw-

burg.

† Het

was niet

dan twee

jaren

daar na,

en zelfs

niet vol-

komen

dan vyf-

tig jaren

daar na.

(a) Anderen zeggen, dat Zanten onzijdig was, en dat het  
 verdrag wierdt afgebroken door bedingen, van *Spinola* voor-  
 gelagen, en die *Maurits* niet wilde toestaan.



1614. Westphalen, voor zyn deel zou hebben; zo dat Wezel, onder het hertogdom van Kleef behorende, hem toekwam. Het zelve is echter niet dan langen tydt daar na aan zynen kleinzone gekomen. De Hollanders hebben het in het jaar 1629 van de Spanjaarden weder veroverd, en behouden tot aan de schrikkelijke omwenteling van het jaar 1672, wanneer het hen door de wapenen van *Lodewyk den XIV* wierdt afgenomen. Deze vorst was het, die het aan *Frederik Willem*, keurvorst van Brandenburg, kleinzoon van *Jan Sigismund*, als eene stad, behorende onder het hertogdom van Kleef, overleverde. Het was van ouds eene keizerlyke stad geweest; maar de keizer *Rudolph* gaf ze in de XIII eeuw aan *Diederik den VIII*, grave van Kleef. Gulik raakte ook weder onder den hertog van Nieuwburg door de Pyreneesche vrede van het jaar 1629.

1615 tot 1618. De Hollanders helpen *Lodewyk den XIII*. Deze beroerten gestilt zynde, duurde het niet lang, of het gemeenebest viel weder in zyne verdeeldheden. De jaren 1615 en 1616 gingen vreedzaam genoeg voorby, en de algemene Staten, minder op het kwaad van binnen dan op dat van hunne naburen acht slaande, trachtten de beroerten in Vrankryk by te leggen, niet eens denkende om hunne eigene onderdanen te bevredigen. De gezant van deze kroon \*, in den Haag zyn verblyf hebbende, bekent zelf in het kort verhaal van zyn gezantschap, dat de verklaring van den gezant der Vereenigde provinciën, door haren last in de onderhandeling van Loudun gedaan, veel tot de vrede, die in het jaar 1616 gesloten wierdt, heeft geholpen. Het gemeenebest hadt zyn inzicht, en verkreeg daarentegen, dat de Franche troepen, die in des zelfs dienst waren, daar voortaan in onderhouden zouden worden. In dit kort verhaal vindt men ook het besluit der algemene Staten genomen om zes oorlogschepen ten dienste van den koning naar Bourdeaux te zenden, gelyk ook in het jaar 1617 om hem tegen de partyen, die gestadig in het ryk opstonden, te helpen. Eindelyk ziet men daar in, op het verzoek van deze kroon, dat zy aan den hertog van Savoje, die van Spanje wierdt bedreigt, maandeliks een bystandt van vyftig duizend guldens toestonden, om daar mede vier duizend man te voet te betalen. Het was *Karel Emanuel*, vader van *Victor Amadens*, die in het volgende jaar met *Christina*, prinsesse van Vrankryk, trouwde, en die in het jaar 1630 de opvolger van den hertog zynen vader was. Vrankryk was met hem door den oorlog van Mantua in geschil geraakt, het welk door het verdrag van den 15 Juny des jaars 1615 weder wierdt bygelegd. Sedert vervolgde hy zyne zyde te nemen.

Deze geschillen, om daar in het voorbygaan van te spreken, waren in het jaar 1613 begonnen, zo haast als *Franciscus Gonzaga*, hertog van Mantua, die alleen eene dochter uit het huwelyk met de zuster van den hertog van Savoje naliet, was gestorven. Het hertogdom van Mantua was een mannelyk leen, afkomstig van *Ferdinand*, broeder van den overleden; maar de hertog van Savoje, het belang van zyne nicht waarnemende, maakte eisch op het Monterrat. Hy zeide, dat het een vrouwelyk leen was; dat het zelve aan het huis van Mantua niet dan door eene dochter van *Paleologus* was gekomen, en dat bygevolg de eisch van zyne nicht welgegrond was. Daar in bestondt hun geschil, waar op Vrankryk en Italië aansloets de party van *Ferdinand III* Deel.

Oorzaak van het geschil des hertogs van Savoje.

Ende hertog van Savoje tegen Spanje.

*dinand* kozen. Doch Spanje stak zich daar wat te diep in. Het hof van Vrankryk en het gemeenebest van Venetië meenden verplicht te zyn het zelve te sluiten, en den hertog van Savoje by te springen. Voorts is deze uitdip niet vruchteloos; wy zullen in het vervolg zien, dat hy zelfs nodig was.

1615. Wy zullen in het onderzoeken der zaken, die cenige geschiedschryvers verhalen, niet treden. Zy beweerden, dat sedert het jaar 1614 Vrankryk met al zyne macht de verdeeldheden in het gemeenebest aansloekte. Men vindt het zelfs in de Hollandische schryvers, die zeggen, dat de oorzaak van deze handeling aan de verbindtenisse van de koningin regentinne met de eerste Spaansche staatsdienaars toegeschreven wordt. *Luines*, die op den marquis *d'Ancre* volgde, was niet minder dan hy tot het Spaansche hof genegen. Hy hadt het toen van noden om het huwelyk van zynen broeder *Cadenet* met de erfgename van *Chaune* van *Pequigny*, die te Brussel by de infante *Izabelle* opgevoed was, te doen gelukken. Het kan zyn, dat de gezant, wiens zoon \* de bekende Gedenkschriften in het licht heeft gegeven, al de geheimen van een hof, door zulke staatsdienaars geregeert, niet heeft geweten; mogelyk heeft hy ook niet goedgevonden deze geheimen te ontdekken, en dat hy, zonder iets van deze artykelen te melden, alleen spreekt van zaken, die zyn openbaren last aangingen. Hoe het zy, de griffier der Staten † liet een geschrift, waar in het gedrag van Vrankryk gehekel werd, uitgaan. De koning klaagde daar over; maar men antwoordde daar niet op, en *Boiffie*, zyn gezant, kon geen voldoening daar op erlangen. Deze staatsdienaars wreekte zich daar over; maar het was tot zyn nadeel: want hy weigerde het geschenk, dat de Staten gemeenlyk aan gezanten, wanneer zy vertrekken, geven.

1617. Ondertusschen waren de beroerten in het gemeenebest met groten yver in den jare 1617 wederom begonnen, en duurden nog al in de jaren 1618 en 1619, wanneer zy door de doot van een hoofdparty \* en door de besluiten van de kerkvergadering, verklarende de leer van *Arminius* niet rechtzinnig te zyn, ende predikstoelen aan alle leeraars, die van dat gevoelen waren, verbiedende, wierden uitgedooft. Deze vermaarde kerkvergadering, zo hoog van alle de hervormde kerken van het Westen geacht, wierdt te Dordrecht gehouden. Daar waren niet alleen de geleerdste kerkelyke personen van de Vereenigde provinciën, maar ook van andere Protestantische landen; zo dat zy byna voor eene algemene kerkvergadering kon doorgaan. Engelandt, gelyk wy hebben gezegt, zondt zyne Godgeleerden en zyne bisschoppen derwaarts, en de Hervormden in Vrankryk hadden besloten hunne gemachtigden daar ook te zenden; maar het hof nam daar argwaan uit; weshalven deze bezending achterbleef.

In het midden van deze beroerten kwam *Spilbergen* van een tweeden tocht uit Oost-Indië † op den 3 July des jaars 1617 te Amsterdam. Hy hadt twee jaren uit geweest, en bragt grote rykdommen mede, nevens *Jakob la Maire* en *Willem Schouten*, twee waaghalzen, die een nieuwen doortocht, om door de Vreedzame zee \* te zeilen, en vervolgens door ons Zuid-Oosten naar Oost-Indië te gaan, hadden ontdekt. Zy gaven aan deze opening den naam van de *Straat van la Maire*, naar een van hun beide, die zulks verzoekt. Zy noemden *Maurits van Nassau* en *Staten-landt* † de landen,

1616. Vrankryk slookt de geschillen in Hollandt aan.

\* Du Maurier.

† Kornelis Aarssen.

1618. Nieuwe beroerten in dat gemeenebest. \* *Oldenbarneveldt*.

† Zie zyne eerste reis fol. 587, 588.

\* *Mara Pacificum*.

† het landt der Staten.



1617. den, die aan weersyden van deze straat gelegen wa-  
 1618. ren. Verder voortgezeilt zynde ontdekten zy van tydt tot tydt een groot getal eilanden, die zy namen gaven naar hun goeddunken, als *Barnvelds eilanden*, *Honden eilandt*, *Willem Schouten eilandt*, enz. Eindelyk kwamen zy aan de Molukfche eilanden, en landden te Ambona\*, dat de Hollanders toebehoorde; en weder onder zeil gaande kwamen zy in het eilandt Java. Zy begaven zich te Bantam fcheep met *Spilbergen*, en *la Maire* kwam onderwegen te fterven. Maar het wordt tydt het vervolg van de zaken van Engelandt weder by de handt te vatten.

\* In het eilandt Ternate.

1619. Op den 12 January des jaars 1619 verbrandde een der grootfte vertrekken van het paleis van Westmunster, dat men de zaal der maaltyden noemde (a), door de onachtzaamheit van eenen der bedienden. Op den 30 van de zelve maandt hadt het huis van de bewindhebbers der Ooft-Indifche maatschappy te Deptford het zelve ongeluk.

Baker.  
Wilson.  
Coh. enz.  
Nani.  
Bentivo-  
glie.  
Gident-  
fchriften  
van het  
leven en  
fterven  
van de  
keur-  
vorftinne  
van de  
Palts  
Louize  
Jul. van  
Naffau.

§ in het jaart 88.

Dit was als een voorfpiel van andere gebeurteniffen van dit jaar, die het ryk in een warring en droefheit begonnen te brengen: van alle kanten hoorde men niet dan droefvige tydingen, het zy de zelve het algemene welzyn raakten, het zy ze eenige byzondere perfonenaangingen. *Fiennes*, graaf van Linkoln, kwam in dezen tydt te fterven. *Howard*, graaf van Suffolk, wierdt van knevelary befchuldigt. *Mylord Cobham* ftierf ellendig, en wierdt ter fluk by nacht begraven. *Karel Howard*, graaf aan Nottingham, die zulke grote dienften aan de kroon in het ftaan van de *onverwinnelyke vloot* § en in andere uitvoeringen hadt gedaan, van een doorluchtig, maar ongelukkig huis, was gedwongen voor de gunft van *Bukkingham* te wyken, en hem het ampt van zeevoogdt af te ftaan. De koning liet hem den voorrang behouden, die aan de graven van Nottingham, van het huis van *Moubray*, daar *Richard de II* deze waardigheit in het jaar 1377 aan hadt gefchonken, en waar van de zeevoogdt *Howard* afkomstig was, gegeven wierdt: eene vergoeding, die zekerlyk wel gering was ten aanzien van een ampt, zo groot als dit, dat hy aan den gunfteling afstondt. Hy ftondt daar niet van af door onmacht: want het was een van de dapperfte mannen van zynen tydt, maar uit liefde tot de rust, zynde niet min zachtzinnig dan dapper.

Deze voorvallen raakten niet dan eenige perfonen in het byzonder. Zy wierden gevolgt van andere van meerder belang en algemener, gelyk de beroerten van Bohemen waren, die Engelandt door het belang van den keurvorft van de Palts, schoonzoon van zyne Britannifche Majesteit, raakten, en de doot van de koninginne van Engelandt, daar een staartfter, die in het voorgaande jaar verfcheen, voorging, en daar, volgens het oordeel van het gemeen, een voorteken van was.

Doodt van de koninginne van Engelandt, en hare hoedanigheit.

De meeste fchryvers komen in den lof, dien zy deze vorftinne geven, overeen. Zy pryzen hare Godvrucht, wysheit, imborft, kuischheit, eerbaarheit en zachtzinnigheit. Anderen beelden haar echter ganfch anders af. Zy zeggen, dat zy regeerzuchtig was, en over den koning heen zat, in de gewoonten van Spanje en Italië onderwezen, en zeer geneigt tot den Roomfchen Godsdienst. Het zy waar, of niet, hare doot, op den 1 Maart voorgevallen, bragt geen verandering in de zaken, het zy de zelve een loop genomen hadden, die niet kon gefluit worden, het zy het hert van den koning, waar

(a) Daar was nog een van den zelve naam in het paleis van Whitfal Zie fol. 576.

van men onmogelyk eene rechte befchryving kan doen, zich gewoonlyk naar dezen kant neigde, het zy eindelyk dat hy door zyne gunftelingen wierdt geleid. Zyne wankelbaarheit en zyne valfche redeneringen deden hem meer kwaad dan al het overige. Hy gaf daar gedurende zyne ganfche regering bewyzen van: doch hy fcheen des niettegenftaande nooit min ftatkundig, noch, als wy het mogen zeggen, min koning, dan in de omwenteling van Bohemen. Het is van deze droefvige gebeurteniffe, die eigentlyk aan de Gefchiedeniffe van Engelandt vast is, dat wy de befchryving zullen doen.

In het voorgaande jaar was de graaf van Dohna, gemachtigde van de zamenvbondene Duitfche vorften, te Londen gekomen, om den koning kennis te geven van de beroerten, die in het ganfche keizerryk begonnen te ontftaan, en in het byzonder in het ryk van Bohemen. De keizer *Matthias* hadt deze kroon in het jaar 1617 aan zynen neef, den aartshertog *Ferdinand*\*, zoon van *Karel*, die een broeder van *Maximiliaan den II*, vader van *Matthias*, was, afgeftaan. Maar die van Bohemen, bewerende, dat zy het recht hadden van een koning te verkiezen, wilden deze overdragt niet toefstemmen. Zy waren voor den imborft van *Ferdinand*, die zo veel yver voor den Roomfchen Godsdienst liet blyken, als hunne drie laatfte vorften, *Maximiliaan de II*, *Rudolf* en *Matthias*, zich gematigt hadden getoont, beducht. Dit was het begin van de beroerten. Een tweede kwam daar haast by: *Ferdinand* hadt wel gewenfcht, dat *Matthias* van het Ryk hadt afgeftaan; maar dit niet willende gelukken, fpande hy zyne krachten in om Roomfch koning te worden, dat een trap is om tot den troon, na het overlyden van den gene, die den zelve bekleedt, te geraken. Ganfch Duitfchlandt, yverzuchtig over zyne vryheit, en ongeruft over den aanwaich van het huis van Oofftenryk, was daar over verzet, en de naburige vorften bleven in geen gebreke van daar belang in te nemen.

1619.

Beroerten van Bohemen.

\* Naderhandt keizer, met den naam van *Ferdinand de II*.

De Godsdienst liep ook onder deze twee grote zaken, die ganfch Europa verdeelden: maar de nayver van de vorften, die met droefheit deze verkiesbare kronen als erfelyk in het huis van Oofftenryk bevestigen zagen, hadt daar meer deel aan dan de Godsdienst. Dit is zo waar ten aanzien van Bohemen, dat de Staten de fouvereiniteit daar van aan den hertog van Savoje, wiens moeder eene dochter van keizer *Maximiliaan den II* was, en bygevolg boven *Ferdinand*, die van een jonger tak afkomstig was, uitsloot, aanboden; en het was niet dan by weigering van dezen hertog, dat zy om den keurvorft van de Palts dachten.

Die van Bohemen roepen verfcheide vorften tot de kroon.

Wat aangaat de verkiezing van een Roomfch koning, vier keurvorften, waar van drie Proteftanten waren, verzeckerden *Maximiliaan*, hertog van Beyeren, van hunne stemmen; zo dat men, wanneer daar een Roomfchgezinde vorft bykwam, niet kon zeggen, dat men daarom *Ferdinand* uit hoofde van den Godsdienst daar van trachtte te beroven, maar alleen om de vryheit in Duitfchlandt te handhaven. Het is waarfchynlyk, dat hun toeleg gelukt zou hebben, indien de staatsdienaren van Spanje en van den paus daar niet onder waren gekomen, eerftelyk om *Maximiliaan* van eene aanbieding, daar zy hem de zwaarigheit van voor oogen ftelden, af te raden, en ten andere om de verkiezing tot oopen anderen tydt te doen uitstellen. Ondertuffchen kwam *Matthias* in het begin van het jaar 1619\* te fterven, en *Ferdinand* ftondt op het punt van

*Ferdinand* gedreigt met het verlies van het keizerryk en dat van de kroon van Bohemen.

\* den 20 Maart. en



1619.  
Hy  
wordt  
te We-  
nen be-  
legert.

Verloft  
en tot  
keizer  
verko-  
ren.

De kar-  
dinaal  
Clesel  
door de  
Spanjaar-  
den mis-  
handelt.

\* of Cles-  
sel.

Opstaand  
van Bo-  
hemien  
gedempt.  
\* te Brau-  
nau  
en te  
Klooster-  
grab.  
† Slabata,  
Matinitz  
en Fabri-  
cint.

Aan-  
spraak  
van den  
grave  
van la  
Tour  
aan die  
van Bo-  
hemien.

en het keizerryk, en het koninkryk van Bohemen te verliezen. Zyn geluk deedt hem het eene en het andere behouden. Hy wierdt te Wenen door den grave van la Tour, veldoverste van die van Bohemen, belegert. Hy wierdt door Bucquoy en Dampiere, die het Duitfche leger geboden, en hem met groten haast naar Frankfort geleiden, ontzet. Zy deden hem daar met grote toejuichinge, gelyk de zegepralende party gemeenlyk gewoon is te doen, ontfangen, en baanden alzo den weg tot zyne verkiezing, die op den 28 Augusty, niettegenstaande het morren der misnoegden, geschiedde.

Het was met Bohemen zo niet gestelt, daar de kroon van kort daar na aan den keurvorst van de Palts wierdt opgedragen. Voor dat het zo ver kwam, en terwyl de keizer Matthias nog leefde, waren 'er verscheide omwegen door die van het landt gebruikt om hem te verzoeken de keuze, die hy van Ferdinand om zyn opvolger te zyn hadt gedaan, te herroepen. De kardinaal Clesel \* was de voornaamste staatsdienaar van zyne keizerlyke Majesteit, zeer verdacht aan Ferdinand en aan de Spanjaarden, die hem genegen waren. Zy namen in overleg, of zy hem niet wilden van kant maken, en niets wederhieldt hen dan de ban van den paus, daar zy voor bevreesd waren. Zy hielden zich te vrede met hem te ligten, en naar Tirol te brengen, daar zy hem gevangen hielden. Dit gedrag zag de paus zes jaren daar na als een verraadt aan; hy beval het geen zy den kardinaal hadden afgenomen hem op straf van den ban weder te geven. Zyne wegvoering geschiedde in het jaar 1618, terwyl Bohemen, Moravië, de Elzas en Silefië de verkiezing van Ferdinand tegen waren. Die van Bohemen schenen de yverigste te zyn. Misnoegt, om dat men de opbouwning van de twee kerken, die de keizer hen hadt toegestaan \*, trachtte te beletten, en dat men hen eene byeenkomst der Staten weigerde, vergaderden zy den 23 May te Praag. Zy traden gewapend in het kasteel, en vonden daar de Raden van zyne keizerlyke Majesteit †, die zy beschuldigende oorzaak van hunne vervolging te zyn. Zy dwongen hen uit de vensters te springen. Na zulk eene stoute daadt ging men niet langer bedekt te werk; van beide kanten schreeuwde men verraadt. De drie Staten van het ryk klaagden, dat men hunne vryheit en gewiffen trachtte te verdrukken; de keizer en de koning van Bohemen klaagden, dat men de gehoorzaamheit en trouw, die men hen schuldig was, kwetste. Maar indien men de geschiedschryvers van het huis van Oostenryk mag geloven, deedt de graaf van la Tour, burggraaf van Karelsbein, al zo veel belang hebbende door het verlies van zyne goederen, die de Raadt hem hadt afgenomen, als door den yver voor zynen Godsdienst, eene krachtige aanspraak aan het volk.

*Ik vermaan u niet, zeide hy, my te erkennen voor uw hoofdt, en my den eedt te doen; maar ik bied my aan als medegenoot van het geluk, dat wy gaan zoeken in het venperk, daar wy in getreden zyn, dat ons zal brengen tot eene roemryke doot, of eene aangename vryheit. Het lot is geworpen, en het is te ver gekomen om te rug te gaan: ongelukkig voor u, Bohemers, ongelukkig voor uwe kinderen, uwe goederen en gewiffen, indien zy toestaat, dat Ferdinand den troon beklimt. Verwacht geen uitkomst dan van uwen moedt en eendragt. Gy moet uwe ketenen breken, of sneven door het zwaardt van den scherprechter. Daar is geen middelweg. Van den uitslag van het geen gy gaat ondernemen hangt of uwe eer, of uwe schande af.*

1619.  
Strydt en overwint, gy zult den lof van een edelmoedig en dapper volk, dat zyne vryheit weet te verdedigen, verdienen: maar zo gy u verachtelyk laat verdrukken, men zal u eerloze en meinedige noemen, en als oproerigen straffen.

Zy stemden alle deze redenen toe, en zwoeren hunne vryheit en hunnen Godsdienst tot den laatsten druppel bloeds te verdedigen. Het was in dezen tydt dat de kardinaal Clesel, die den keizer gematigde gedachten inprentte, geligt wierdt, op de wyze, als wy hebben gezegt.

Ter zelve tydt vloog men van beide kanten tot de wapenen. Ernest, graaf van Mansveldt, van Piemont, daar hy toen was \*, wedergekeert zynde, wierdt van de Bohemers zeer wel ontfangen, aan welke hy zynen dienst aanbodt, terwyl de graaf van Bucquoy volk verzamelde om de zaak van Ferdinand en Matthias te handhaven. Mansveldt was een natuurlyke zoon van den grave van den zelve name, zeer vermaard door zyne verrechtingen in de Nederlandfche oorlogen, daar hy in den dienst van den koning van Spanje was. Deze hadt de party en den Godsdienst van zynen vader verlaten, en de belangen, nevens de gemeenschap der Protestanten omhelt. Dit was, indien men de Roomsche geschiedschryvers geloofst, de tweede Attila: zy komen insgelyks over zyne bekwaamheit en dapperheit overeen, en kunnen niet ontkenen, dat hy de eer van een groot veldoverste te zyn verdient; zonder geldt, zonder staten, zonder wapenen, en hebbende alleen door zyne dapperheit de macht van het ganfche huis van Oostenryk getart; meest altydt overwonnen, maar van zyne nederlage met meer roem dan de overwinnaars opstaande, en in een oogenblik gereed om weder tot den slag te komen; van eene wonderlyke tegenwoordigheit en overleg, en stout om het zelve uit te voeren; die zeer wel verftondt in het gezicht van een zegepralend leger, dat hem de eer van het gevecht, wanneer hy voor hem het veldt ruimde, wilde betwiffen, af te wyken; een vyandt van stil te zitten, kunnende niet dan in den oorlog leven; dapper, onvermoeid, welsprekend, verftandig, overdadig van het zyne levende, en gretig naar het goetd van anderen, om het te kunnen verkwiffen. Hy leefde vol van grote hoop en heerlyke voornemens, maar stierf zonder staten en zonder geldt in een vreemd landt \*, daar zyn ligchaam nauwlyks een graf kon vinden.

Zodanig is de afbeelding, die deze schryvers van den grave van Mansveldt maken. Hy bragt al zyne krygsdeugden mede in het Boheemfche leger; doch zyne ongelukken volgden hem ook. Hy wierdt aanstonts overste van het krygstuig gemaakt, en zyn gezag was byna met dat van den grave van la Tour gelyk. Hy deedt zyne ondervinding en dapperheit, wanneer hy Pilzen innam, eene der beste steden van Bohemen, in het landschap, daar zy den naam aan geeft, en 'er de hoofdstadt van is, de achtste van de zeventien steden, daar dit ryk in verdeelt wordt, blyken. Daar bleef niets meer aan de Duitfchers dan Budweis, in het landschap van Bechin, daar de graaf van Bucquoy zyn volk byeen verzamelde. Daar mede liep het jaar 1618 ten einde.

Matthias stierf, gelyk wy hebben gezegt, in het jaar 1619, en het leger der Bohemers, wylende de verkiezing van Ferdinand beletten, kwam te veldt, trok over den Donauw, en belegerde Wenen. De moedt van den grave van Mansveldt bleek in deze zo hagehelyke onder-

Ernest,  
graaf van  
Mans-  
veldt,  
biedt  
den Bo-  
hemers  
zynen  
dienst  
aan.

\* Ten  
dienst  
van den  
hertog  
van Sa-  
voje  
Beschry-  
ving van  
dezen  
veldo-  
verste.

\* in het  
jaar  
1626  
op de  
grenzen  
der Ven-  
netianen  
en die  
van den  
Turk.

Hy  
wordt  
dooe  
Bucquoy  
geslagen.



1619. neming; maar zyn ongeluk bleek daar ook niet minder in. Hy wierdt door den grave van Bucquoy, die tot hulp van de stad aantrok, geslagen, en nevens den grave van la Tour gedwongen de belegering op te breken. Indien men een schryver \* mag geloven, hadt men onder het krygstuig van *Mansveldt* het verdrag, gesloten tusschen het gemenebest van Venetie, den hertog van Savoje en de Bohemers, gevonden, by het welke de twee eerstgemelde mogendheden een bystandt van twee honderd en vyftig duizend ryksdaalders aan de anderen beloofden, die zich van hunnen kant weder verbonden de Boheemische kroon aan den hertog van Savoje te geven, en de verkiezing van den keurvorst van de Palts tot Roomsch koning gemakelyk te maken. De Spanjaarden maakten dit verdrag wereldkundig, en schreeuwden 'er geweldig over; maar het gemenebest ontkende het zelve, en een van zyne Raadsheeren, die te gelyk een vermaard schryver † is, spreekt daar van als van een verdichtfel. Het was in dit tydgewricht, dat de Bohemers gemachtigden naar den keurvorst van de Palts zonden, om hem de kroon, die de keurvorst van Saxon en de hertog van Savoje hadden geweigert, aan te bieden. Een jonge prins, gelyk de keurvorst van de Palts was, die moedt en staatzucht bezat, wierdt ligt door den glans van eene kroon verleid. Het scheen daarenboven, dat hy de zelve wel mogt aanvaarden zonder iemands recht te krenken, of voor een overweldigder door te gaan: want het was eene verkiesbare kroon. De troon stondt open door de doot van den keizer *Matthias*, die aan *Ferdinand* geen recht kon opdragen, dat hy zelf door het verkiezen van de Bohemers, en niet door zyne geboorte hadt verkregen; ten minste spraken die van het landt daar aldus van, en bewezen hunne voorrechten door geloofbare brieven. Zy deden nog meer: de wettigheid van de verkiezing van *Ferdinand* al gestelt zynde, dat zy geenzins toestemden, beweerden zy, dat hy daar van vervallen was door het verkrachten van hunne vrydommen volgens de instellingen van het ryk. Deze instellingen bragten in uitdrukkelyke woorden mede, dat, indien de verkoren koning zynen eedt in het niet handhaven van de wetten des lands te buiten ging, hy met volkomen recht van zyne verkiezing verfloken, en dat de Staten van den eedt van getrouwheit en gehoorzaamheit, dien zy hem niet gedaan hadden dan onder beding, dat hy hunne voorrechten zou handhaven, ontslagen zouden zyn. Kortom, de Bohemers wilden zich liever aan de Turken dan aan den keizer *Ferdinand*, indien de keurvorst van de Palts de kroon weigerde aan te nemen, overgeven; zo dat deze prins minder door zyne staatzucht dan door het belang van het keizerryk en den Godsdienst wierdt gedreven. Ver van hem dit ten kwaadste af te nemen, gelyk men echter kort daar na deedt, behoorde men hem veel eer dank te zeggen. Men zegt ook, dat de gezant van *Ferdinand* in de vergadering, gehouden in het jaar 1620, op de zelve wyze sprak.

Men raadt hem de zelve aan te nemen. \* De hertog van Bouillon en de vader

Ondertusschen wilde de keurvorst deze aanbieding niet aannemen, om dat hy zulke machtige mededingers hadt, zonder te voren met zyne bondgenoten geraadpleegt te hebben. De voornaamste waren prins *Maurits* en de hertog van Bouillon, zyne oomen \*, nevens den koning van Engelandt, zyn schoonvader. De twee eersten rieden hem de kroon aan te nemen. Of zy dit om hunne eigene eer en belang deden, willen-

de gaarne hunnen neef een troon zien beklimmen, daar zy veel voordeel ter uitvoeringe van hunne voornemens uit meenden te trekken, gelyk eenigen zeggen; of dat zy alleen den luitter van dezen vorst in het oog hadden, zyn zaken, daar wy niet zullen van oordeelen.

Belangende den koning van Engelandt, hy was van een tegenstrydig gevoelen. Daar zyn schryvers, die zyne voorzichtigheit daar omtrent pryzen. Hy zeide, dat hy den troon, dien deze vorst wilde beklimmen, op den kant van een afgrondt gebouwt zag, het huis van Oostenryk gereed om hem daar met al zyne macht in te stoten, hem daarenboven zonder ervarenheit, zonder geldt, en zonder volk, om zulk eene ontzagchelyke macht te wederstaan: weshalven hy hem riedt zulk een rampzalig geschenk te weigeren. In het vervolg ziende, dat men naar zynen raadt niet hadt geluistert, betuigde hy, dat hy hem in eene zo verwaande onderneming noch met volk, noch met geldt zou helpen. Anderen, van een tegenstrydig gevoelen, vonden minder voorzichtigheit dan zwakheit in dit gedrag des konings. Hy begreep niet wel, zeiden zy, zekere grondregelen van deugd en goede trouwe, hebbende zich laten innemen door zekere menschen, die zyne eenvoudigheid misbruikten, en geenzins gelovende, dat het hem vry stondt onderdanen tegen hunnen souverain te helpen, zelfs al was hy een tyran: eene staatkunde, waar mede de prinsen, die den keurvorst van de Palts verdrukten, verblyd waren hem vooringenomen te zien, maar daar zy zich zelf in diergelyk een geval wel voor gewacht zouden hebben; zo dat deze prins door eene kluchtige eigenzinnigheit de kroon van zynen schoonzone, die de Staten van het landt hem waren komen opdragen, terwyl de hertog van Savoje en de Venetianen geen zwarigheid maakten, volgens het zeggen der Spanjaarden, de zelve *Ferdinand* te ontrukken, weigerde te helpen onderschragen.

Wy weten niet, of men dit onbezonnen gedrag niet liever aan zyne bevreestheit en zyne gestadige twyfelmoedigheit dan aan zyne voorzichtigheit moet toeschryven. Dit zyn ten minste de gedachten van een verstandig schryver \*, en dien men by deze gelegenheit van geen partydigheit kan beschuldigen. *Gansch Duitseblant*, zegt hy, sprekende van deze omwenteling, badt het oog op den koning van Engelandt, schoonvader van den Paltsgrave, wiens belang het was het huis van Oostenryk te vernederen, en dat van zynen schoonzone te verheffen. Men dacht niet, dat hy weigeren zou de wapenen op te nemen. Maar, vervolgt hy, twee zaken verbinderden ten eerste de besluiten van dezen vorst. Even staatzuchtig en onmachtig hadt hy geen hert genoeg om ten besluit te nemen, noch standvastigheit genoeg om het zelve uit te voeren. Hy was koning van Schotland geboren; hy hadt de kroon van Engelandt geërft; hy was de eerste, die in zyn persoon de twee ryken van dit eilandt zamenvoegde, en twee natiën onder zyn gebiedt hadt, welke natuurlyken tegenzin en oude yverzucht men niet wel kon overwinnen. Zyn gedrag was ook niet gericht om het te boven te komen. Om hunne trotschheit te beteugelen hadt hy zich gewent aan een vadzig en ledig leven, geenzins overeenkomende met dat van een koning, die altydt oplettende en werkzaam moet zyn, voornamentlyk een vorst, die een volk, dat niet in rust kan leven, onder zich heeft; daar by hadt hy een onverwinnelyken afkeer van de Parlementen, zonder de welke by nochtans het nodige niet kon krygen, om de koninklyke achtbaarheid staande te houden.

1619. van den keurvorst waren met twee zusters van *Maurits* getrouwt. De reden, dat de koning van Engelandt van andere gedachten was.

\* Nani. Oordeel van een schryver over het gedrag des konings.



1619. den. Maar by wilde zich liever behelpen dan in vrese leven, dat deze soevereine vergadering op zyn gezag mogt toelaggen, of dat by verplicht zou zyn de zelve te doen schijden, om zich daar aldus van te ontslaan. Op de tyding van de omwenteling van Bohemen vermaande by zynen schoonzoon de kroon niet aan te waarden. Naderhandt wierdt by van andere gedachten, en strooide uit, dat by hem wilde helpen; maar dit was een wil zonder daadt, die alleen bestondt in vergeeffsche gezantschappen en nodeloze onderhandelingen, die het hof van Wenen zich wonderwel verstondt, om de zaken scheidende te houden, terwyl het den prins uit Bohemen en uit de Palts zou jagen. Aldus spreekt deze schryver, en zodanig was ook de uitkomst van deze zake.

\* of Gabor  
Bislen:  
want de  
Hunga-  
ren zet-  
ten de  
voorna-  
men  
achter  
den ge-  
sacht-  
naam.

De keur-  
vorst van  
de Palts  
te Praag  
ge-  
kroont.

Hy  
wordt  
door de  
Venetia-  
nen voor  
koning  
erkent.

\* Siri.

1620.  
De kei-  
zer Fer-  
dinand  
doelt  
hem in  
den ban.  
† Capita-  
larie.

Wy zullen hier geen gewag maken van den bystandt, dien de Bohemers by het Turkische hof zochten, dat aan Bethlen-Gabor\*, prins van Zevenbergen, gebodt zyne benden by de hunne te voegen, noch van de stroperyen der beide legers; hoe dat Gabor aan den eenen kant Calchau en Presburg in opper-, en Oedenburg in neder-Hungarië vermeersterde, en van den anderen, hoe dat het Boheemische leger in Oostenryk trok, en Wenen voor de tweede maal deedt beven: wy zullen ons alleen houden aan het geen den keurvorst van de Palts raakt. In twee Ryksvergaderingen zag hy zich van de Duitse vorsten verlaten, die tegen hem aanspanden, en in de derde, te Neurenberg in zyne tegenwoordigheid gehouden, kon hy den minsten bystandt niet erlangen. De vergadering besloot alleen zich tot verdediging van het landt te wapenen; zo dat hy in zyn eigen landt hulp moest zoeken. Hy ligte tien duizend man te voet en twee duizend te paardt, met welke hy naar Praag trok, daar hy zich op het laatste van het jaar deedt kronen.

Het gemenebest van Venetië was het eerste, dat hem voor koning erkende. Het gaf voor reden tegen de klagten van het huis van Oostenryk, dat het aan het zelve niet stondt de zaak te beslissen, en dat het aan een koning, die op den troon geplaatst was, den tytel niet kon weigeren, dien de Standen hem hadden gegeven. De koning Jacobus daarentegen betuigde, zegt men\*, aan den keizer door den mond van Wotton, zynen gezant te Wenen, dat deze verheffing tegen zyn zin was geschied, en dat hy aan zyne geheimschryvers en aan al zyne onderdanen bevel hadt gegeven zynen schoonzoon niet anders dan keurvorst van de Palts te noemen.

Het volgende jaar begon met de verbanning van den nieuwen koning van Bohemen, die door Ferdinand in den Ryksban wierdt gedaan: eene onrechtmatige behandeling, en te gelyk onverdragelyk in zich zelve, zeggen eenige schryvers, strydig tegen het verdrag† der keizers ten aanzien van de keurvorsten gemaakt, en tegen de natuurlyke en burgerlyke wetten: want wie heeft ooit gezien, dat men met eene gerechtsuitvoering begint, zonder iemandt te dagvaarden, gelyk men in dit geval met den keurvorst hadt gehandelt, dien men hadt gevonnist voor dat men hem hadt gehoord? Daarenboven, wat waren zyne misdaden, zeggen zy verder, eene verkiesbare kroon te hebben aangevaard, die hem door de Staten wierdt aangeboden? Kortom, wie zyn zyne rechtters? Het kwam niemandt dan den keurvorsten toe kennis van het geschil, waar in de keizer tegenparty was, te nemen: des niettegenstaande is hy het, die de uitspraak doet, zonder de keurvorsten daar by te roepen.

Ferdinand, den keurvorst in den ban gedaan 1620. hebbende, belafte den zelve ter uitvoering te stellen aan den aartshertog Albert, keurvorst van Saxon, en den hertog van Beyeren. De zelve slag was al te zwaar om koning Jacobus, schoonvader van een prins, dien men de kroon niet kon ontnemen, zonder de prinses zyne gemalin, dochter van den koning, en de kinderen van hun bedt alle ellendig te maken, die tot zynen last zouden komen, en wier nakomelingen hem de ongelukken zouden verwyten, indien hy hen niet trachtte te herstellen, de oogen niet te openen. Hy liet blyken als of hy eenig krygsvolk over zee wilde zenden; maar het kwam 'er niet toe; hy hieldt zich te vrede met vergeeffsche dreigementen te doen. Na dat zyne gezanten weltaanshalven te Brussel en te Madrid hadden geklaagt, en terwyl hy zelf een ganfch ander gedrag liet blyken, keerde hy weder tot zyne eerste zorgeloosheit, en gaf den nieuwen koning van Bohemen aan zyn noodlot over.

Een schrikkelijke slag deedt hem voor de tweede maal ontwaken, maar echter altydt met de zelve langwyligheit en met de zelve uitkomst. Het was het verlies van den slag van Praag. De drie keizerlyke veldoversten, met de uitvoering van het vonnis, waar door de Paltsgraaf in den ban was gedaan, belast, kwamen in het veldt. De aartshertog trok zelf niet op, maar de vermaarde Spinola trok naar de neder-Palts, aan het hoofdt van vyf en twintig duizend man. Te Ments ging hy over den Rhy, maakte zich meester van Creutzenach, en veinzende naar den kant van Worms te trekken, deedt hy den markgrave van Anspach, die de benden van de Vereenigde provinciën, gelegert onder het geschut van Oppenheim, van waar hy Heidelberg kon beschermen, gebodt, uit zyne legerplaats trekken. De Spaansche veldoverste, ziende zyne list gelukt, veranderde eensklaps zynen weg, en kwam voor Oppenheim, dat hy stormenderhandt innam. Hy vondt daar al den voorraadt van den Paltsgrave, en het was van toen af dat de ondergang van dien vorst begon. Zyne andere ongelukken volgden dezen ramp met eene ongelooflyke snelheit. Eenigen laken den markgrave van Anspach, dat hy den voortgang van Spinola niet hadt gestuit: hy daarentegen leide deschuld op de gezanten van den koning van Engelandt, die zyn leger waren gevolgt, en hem de handen gebonden hielden, hem verplichtende alleen verwerender wyze te werk te gaan. Zodanig was de heerlyke staatkunde van dezen vorst, en dus was het, dat hy door zyne eigenzinnige bekommernis geruist zynen schoonzoon van alles zag beroven. De Vereenigde provinciën waren zo onverschillig niet. Prins Frederik Henrik, door zynen broeder, prins Maurits, afgezonden zynde, en zich met acht duizend man te voet en duizend paarden by den grave van Anspach gevoegt hebbende, verzocht hem, dat men de Spanjaarden slag zou leveren; maar de Engelschen waren daar altydt tegen. De schryvers van deze natie\* zeggen echter in het tegendeel, dat het de markgraaf van Anspach was, die weigerde te vechten, zonder zich door de menigvuldige aanhoudingen van den grave van Essex, die daar zeer naar verlangde, te laten bewegen. Hoe het zy, de vyandt, zich van dit misverstandt bedienende, plunderde de Palts, en versterkte zich daar in.

Ondertusschen verwoeftte de hertog van Saxon de Lausnitz, na dat hy Bautzen hadt be-

Voort-  
gang van  
Spinola  
in de  
Palts.

\* Wilson.

De  
Lausnitz,  
Saxse



1620. beſchoten. Hy trok in Sileſië en in Moravië, dat hy plunderde. Ter zelve tydt trok de hertog van Beyeren met een leger van vier en twintig duizend man in opper-Ooſtenryk; dwong die van Lintz hem de poorten te openen; deedt de ſchuldigen ophangen, en gaf de verwoeft ſtadt ter plundering over.

Daar bleef niet meer dan Bohemen over, waar mede deze provinciën een verbondt hadden aangegaan. Om dat te veroveren was geen meer tydt, noch moeite nodig dan tot de andere provinciën. De graaf van Bucquoy te Budweis by den hertog van Beyeren gekomen zynde, vertrokken zy te zamen naar Pilzen, na dat zy Pizek hadden veroverd. Zy dachten den grave van Mansveldt in hun belang over te halen; maar dit niet willende gelukken, braken zy de belegering op, en trokken naar Praag. De koning van Bohemen, verſelt van beide zyne algemene plaatshouders\*, den prinſe van Anhalt en den grave van la Tour, trok van zyn kant om de ſtadt te hulp te komen. De beide legers waren in elkanders gezicht onder de muren van de ſtadt. De Bohemers waren beter gelegert; zy hadden hunne legerplaats op een berg nedergeſlagen, en hun geſchut op alle toegangen geplaatſt, zo dat de aanval gevaarlyk wierdt geoordeelt. Maar de keizerlyke benden, beter geoefent, daarenboven vol moedt door den voorſpoedt der keizerlyke wapenen, en van haar geluk verſelt, kwamen daar door alle zwarigheden te boven, zo dat de hertog van Beyeren beſloten hebbende te vechten, en de koning het niet te weigeren, geſchiedde de ſlag op den 9 November, en beſlechtte het geſchil van de kroon van Bohemen en van het noodlot van den ongelukkigen *Frederik*.

Beide de legers trokken op malkander aan, zonder zich in hopen te verdeelen. De prins van Anhalt geboodt de regter vleugel van de Bohemers, en de graaf van Hollach de linker. De koning *Frederik* hieldt zich een weinig aan een zyde met het overſchot, om den vyandt waar te nemen, en zyn voordeel met des zelfs wanorder te doen, of de zynen te herſtellen. De graaf van Bucquoy was aan de regter zyde van het Duiſche leger met de keizerlyke krygsbenden, en de hertog van Beyeren aan de linker met zyne Beyerſche ſoldaten, verſelt van zynen algemene plaatshouder, den grave van Tilly. In beide de legers waren meer dan zestig duizend man, die alle met een gelyk vuur aan het bewegen waren, doende hun geſchut onder het geſchal der trompetten en de toejuichingen der ſoldaten, waar van dalen en bergen, daar het gevecht en de ſlag in geſchiedde, en de ſchrik verſpreid was, weërgalmden, wakker ſpelen. De keizerſchen moeften eerſt de toegangen tot den berg en de opgeworpene ſterkten, met grof geſchut verdedigt, dat hen zeer veel kwaad deedt, bemachtigen. Daarenboven wierden zy van de Bohemers, ſtout op hunne voordeelige legerplaats en de goede uitwerkſelen van hun geſchut, zo wel ontfangen, dat zy in wanorder geraakten, en in deze verwarring eenige vaandels verloren. Ter zelve tydt hoorde men roepen: *Victorie!* De ſchrik was zelfs zo groot onder de Duiſchers, dat een oud ruiters met loſſen toom naar den hertog van Beyeren reedt, om hem te zeggen, dat alles verloren was, hem radende op zyn ſnelſte paardt het hazepadt te kiezen.

Maar dit verlies wierdt haalt herſtelt. *Ver-*

*dugo*, die met uitgezocht volk volgde, opende zyne gelederen om de vluchtenden te ontfangen, en zich weder ſluitende trok hy ſtoutmoedig tegen de overwinnaars, en viel zo geweldig op hen aan, dat hy de twee bevelhebbers, die daar het gebiedt hadden, gevangen kreeg\*, en de beſchansingen en het geſchut veroverde. Toen keerde hy zich tegen de Bohemers, daar hy de nederlaag en den ſchrik van alle kanten onder bragt, die deze laaſten eerſt aan de Duiſchers hadden veroorzaakt, met dit onderſcheidt, dat deze zich weder zamenvoegden, en het verlorene herſtelden, daar de anderen in het tegendeel ſchandelyk de vlucht namen. Te vergeeffich trachtte de prins van Anhalt hen met ſtem en handt tot ſtaan te brengen; te vergeeffich vloog hy door de batallions om van alle kanten zyne bevelen, dreigementen en verzoeken te brengen; te vergeeffich trachtte koning *Frederik* met zyne kleine party zich tegen de lafhertigheid van de zynen en de overwinning der keizerſchen te zetten: hy kon zyn ongeluk niet voorkomen, en na alles gedaan te hebben, wat men van zynen moedt in diergelyk eene gelegenheit kon verwachten, wierdt hy gedwongen het ſlagveldt te verlaten, en zich te bergen. Van de Bohemers bleven 'er zes duizend man, en een gelyk getal wierdt gevangen, waar onder de prins van Anhalt was. Zy verloren ook tien ſtukken geſchut, met honderd vaandels, zonder dat het den overwinnaar meer dan drie honderd man koſte. Des anderen daags opende de ſtadt Praag hare poorten voor hem, en meeft al de adel kwam vergiffenis van den hertog van Beyeren ſmecken en onderwierp zich. Hy ontfing hen alle in den name des keizers; zo dat een enkele ſlag den ongelukkigen *Frederik* eene kroon deedt verliezen, het welk haalt van dat van zyn keurvorſtendom wierdt gevolgt.

Hy verliet Praag, noch Bohemen niet voor dat hy getracht hadt deze hoofdſtadt te bewegen zich te verdedigen: doch ziende, dat hy haar daar niet toe kon bewegen, vertrok hy des anderen daags met de koningin zyne gemalinne en zyne kinderen, en ging naar Breslau, in Sileſië, van waar hy *Bethlen-Gabor* zyn ongeluk by geſchrift bekend maakte, by wien, zeide hy, en by zyne andere bondgenoten hy verligting in zyne droefheit hoopde te vinden.

Indien hy zich met deze hoop vleide, was hy bedrogen. Hy bezat nog in Bohemen de ſterkten Pilzen en Tabor: doch hy verloor de zelve in het volgende jaar. *Tilly* wiſt den ſlotvoogdt van de eerſte plaats om te kopen, en *Marradas* belegerde en veroverde de tweede. In het voorgaande jaar hadt de graaf van Bucquoy zich van Moravië meeſter gemaakt. De keurvorſt van Saxen kwam dit jaar in Sileſië en in Hungarië, waar van *Gabor* den tytel van koning hadt aangenomen. Hy bragt beide onder de gehoorzaamheit van den keizer, en dwong *Gabor* het aangebodene van *Ferdinand*, in vergelding van de kroon, daar hy aſtandt van deedt, aan te nemen: men maakte hem vorſt van het Duiſche Ryk, en men gaf hem zeven graafſchappen, zelis in Hungarië, en twee hertogdommen in Sileſië; maar het verdrag, dit jaar begonnen, wierdt niet voor in January des volgenden jaars 1622 voltrokken. Het beleg van Neuheufel, door den grave van Bucquoy ondernomen, en de ſlag, waar in deze dappere veldoverſte was ge-

1620.

\* De Graven van Hanau en van Slich.

De koning van Bohemen vertrekt naar Breslau.

1621. De keizerſchen veroveren het overige.



1621. sneuvelt, ging vooraf\*. Hy was alleen in zyn leger gebleven, dat de zynen door eene ingebeelde vreeze lafhertig hadden verlaten; en echter alleen zynde hadt hy moeds genoeg om de vyanden uit te dagen, zonder lyfberging te willen aannemen. Hy bezweek wel haast onder de menigte, en als of het niet genoeg was geweest hem door hun schietgeweer het leven te benemen, gaven zy hem nog verscheide steken met hunne degens. Zyne doot was oorzaak, dat de belegering van Neuheusel opgebroken wierdt; maar deze goede uitflag kon Gabor niet redden: weinig dagen daar na tekende hy het verdrag.

Wy zullen niet spreken van het droevige treurspel, den 21 Juny te Praag door last van Ferdinand vertoont. Na dat de adel en de burgery zich aan den hertog van Beyeren hadden onderworpen †, scheen het als of alles kwydgescholden zou zyn, behalven dat de Bohemers zeiden, dat zy niet strafbaar waren, doordien de kroon verkiesbaar was, en dat zy niet dan naar hunne wetten hadden te werk gegaan. Maar niettegenstaande deze redenen rechtte men een schavot op, daar de meeste groten van het ryk op wierden onthalt. Men hadt aangemerkt, dat de jongste vyftig jaren oud was, en dat 'er oude lieden van tachtig jaren onder waren, het welk het afgryzen van zulk eene verfoeilyke gerechtsuitvoering vermeerderde.

Daarenboven bleef aan Frederik niet meer over dan de Palts; maar zich daar niet zeker oordelende te zyn tegen de verwoedheit der Spaansche en keizerlyke legers, vertrok hy naar het mark van Brandenburg, en vervolgens naar Hollandt, daar hy ontfangen wierdt, zegt een geschiedschryver, niet als een vluchtend koning, maar als een overwinnaar. Het gemenebest gaf hem maandeliks tien duizend guldens tot zyn onderhoud, en handelde hem altoos als een koning. Het gaf hem ook een plaats in de vergadering der Staten op een fluwele armstoel, gelyk die van den prinsse van Oranje was. Hy was niet alleen in de Vereenigde provinciën gekomen om zich voor den overlast van zyne vyanden te dekken, maar ook om naby Engelandt te zyn, denkende altydt, dat de koning zyn schoonvader hem in zyn keurvorstendom, en mogelyk ook in zyn koninkryk zou herstellen.

Dit was iets, daar Jacobus het minst om dacht; hy hadt toen meer dan ooit het verbondt met het huis van Oostenryk en het huwelyk van zynen zone met de infante van Spanje in het hoofd.

In het begin van het jaar 1620 was de graaf van Gondomar weder in Engelandt gekomen, met een voornemen om de onderhandeling, die hy eenige jaren te voren hadt begonnen, voort te zetten. Hy hadt het eerste voorstel daar van niet gedaan dan om den koning zo ver te brengen, dat hy hem Raleigh opofferde. Hy vertrok in July des jaars 1618, na dat hy te voren van de straffe van dezen ongelukkigen ridder verzekert was. Hy kwam twee jaren daar na weder, met geen andere gedachten dan om zyne bedriegeryen nog verder te doen gelden, en om een slagtoffer van meerder belang van den koning te verkrygen, te weten het verlaten van den koning van Bohemen, zynen schoonzoon, en de koninginne zyne dochter, die de ongelukkige slagtoffers van de streken van dezen gezant en van de ligtgelovigheit van dezen Engelschen koning waren. Het was in deze tyds gelegenheit, dat deze vorst betuigde, dat hy de onderneming op Bohemen en het verkieszen van Frederik niet

III Deel.

goedkeurde. De tyding van de nederlage, gevolgt van het innemen van Praag, trok hem eenige zuchten uit den hals; maar zy hielden haast op. Ondertuffchen was ganich Engelandt daar van bewogen, en daar kwam een boek uit, dat den tytel voerde van: *De stemme des volks*, waar in men klaagde over het verbondt van den koning met Spanje. Hy veranderde daarom niet van gedrag, en liet den schryver \* gevangen zettten.

De koning hadt eene vremde staatkunde. Terwyl hy zyne onderdanen tot eene misdaadt van gekwetste hoogheit de genegenheit, die zy een vorst, die met zyne dochter getrouwt was, betoonden, toerekende, stondt hy toe, dat de bedienden van den Spaanschen gezant met de ongelukken van dezen vorst, en den slag, die hem uit Bohemen hadt gejaagt, spotten. Dit was onverdragelyk voor het volk van Londen; het dreigde deze spotters aan stukken te hakken, waarom men eene wacht rondom het huis van den gezant moest stellen, om hem voor overlast te bevryden.

Eenigen tydt daar na begeerde de koning, dat de overheit van Londen de leerjongens, die den gezant hadden gehoort, zou laten geesselen. Des anderen daags klaagde hy aan de rechters, die vergadert waren, dat zy dit straffeloos door de vingeren zagen. Hy beschuldigde zelfs den adel, en dreigde krygsvolk aan te nemen om hen te beteugelen. Het Parlement in het tegendeel veroordeelde om strengelyk en schandelyk gestraft te worden een zekeren *Flonden*, om dat hy kwalyk van den keurvorst van de Palts en de prinsesse zyne gemalinne gesproken hadt. De koning wilde deze gerechtsuitvoering strekken; maar hy was daar geen meester van, en de veroordeelde moest de strengheit van zyn vonnis ondergaan. Dus zag men een koning overhoop leggen met zyne onderdanen, om dat zy het belang en de eer van de natie en van het koninklyke bloedt, dat deze vorst, door de Spanjaarden verraden, hen door eene beklagelyke lafheit en door eene kwalyk begrepene staatkunde overgaf, verdedigden. Met dit vooroordeel, waar uit hy niet ontwaakte dan na dat 'er geen helpen meer aan was, deedt hy een scherp verwyt aan Mylord *Digby*, dat hy in het Staten leger, wanneer het voor den koning van Bohemen freedt, was geweest. Eenigen tydt daar na verjoeg hy den kapellaan van den prinsse van Walles, om dat hy dezen ongelukkigen vorst, van kroon en keurvorstendom berooft, by een lam, en zyne vyanden by wolven, dorstende naar zyn bloedt, hadt vergeleken.

Het grootste geschil was tusschen hem en zyn Parlement. Hy opende de zitting daar van in de maandt van January dezes jaars, zynde omtrent twee maanden na den slag van Praag. De aanspraak van den koning aan beide de Huizen was zeer byzonder. Gebrek aan geldt was de reden, om welke hy hen deedt vergaderen; maar de Paltsche zaak diende hem tot een voorwendsel. Het gansche ryk, gelyk wy hebben gezegt, verklaarde zich opentlyk voor de herstelling van Frederik, en indien de koning zyn schoonvader niet anders dan deze zaak aan het Parlement hadt voorgedragen, zou alles tot wederzyds genoege zyn afgelopen, en hy zou den nodigen onderstandt tot eene zo rechtmatige onderneming verkregen hebben. Maar tot zyn ongeluk was 'er iets anders, dat hem meer ter herte ging: dit was het huwelyk van den prinsse van Walles met de infante van Spanje. Niets was zo tegenstrydig met het belang van zynen schoonzone, dien het huis van

LIII

Oosten-

1621.

\* Gramsford.

Het volk van Londen kiest de zyde van den Paltsgraven, en Jacobus die van Spanje.

Vergadering van het Parlement.

De doot van den grave van Bucquoy.

Straf der Boheemsche heeren. † Zie by Siri den brief van den hertog aan den keizer van den 13 November 1620.

Vlucht van den koning van Bohemen naar Hollandt.

Ongevoeligheit van den koning Jacobus van alle de ongelukken van zynen schoonzone en zyne dochter.

De koning van Bohemen vertrekt naar Bredau.

1621. De keizerlichen veroveren het overige.



1621. Oostenryk wilde verdelgen; daarenboven was niets onaangenamer aan het volk, deels uit genegenheit voor den Paltsgrave, deels uit yver voor den Protestantischen Godsdienst, waar aan het oordeelde dat dit huwelyk niet min nadeelig dan aan prins *Frederik* zelve zou zyn.

Aanspraak van den koning aan beide de Huizen.

De koning was verplicht van deze twee zaken te spreken, wilde hy de beide Kamers ten zynen voordeele doen besluiten. De zwa- righeid bestondt in haar eensgezind te doen zyn, dat hy door eene wel overlegde reden- voering trachtte uit te werken. Maar nie- mandt wierdt daar van aangedaan. Hy be- tuigde zyne zucht voor den Engelschen Gods- dienst, dien hy zeide in de onderhandeling over een huwelyk van zynen zone met de in- fante van Spanje alleen in het oog te hebben; en ik wil, vervolgde hy, dat gy my niet waar- dig kent uw koning te zyn, indien dit huwelyk de hervorming binnen en buiten het ryk niet zal doen bloeien. Hy zeide niet op wat wyze dit wonderwerk zou geschieden: het zou hem ook zeer bezwaarlyk zyn geweest om goed te maken: hy meende, dat men alleen zyn woordt moest geloven. Hy wilde zelfs, dat men in deze geheimen niet verder zou indrin- gen, noch de zelve nagaan om te onderzoe- ken hoe dit mogelyk zou kunnen zyn, noch dat men zich zou wachten voor het kwaad, dat men daar in voorzag, ver van eene hoop, gelyk de zyne, op te vatten. Hy noemde niet alleen kwaadgezinden, maar ook Duive- len, de genen, die ten gevalle van het ge- meen de stoutheit hadden het gedrag van hun- nen souverain tegen te spreken. Hy liet aan het Lagerhuis de eer van onderwerpelyk en gehoorzaam te zyn, en zich binnen de palen van eerbiedige verzoekfchriften te houden, wan- neer het op het welzyn van de natie aankwam, verwachtende de besliffing van den vorst om zich daar naar te gedragen. Kortom, hy ver- boodt het zelve, gelyk ook het Hogerhuis, kennis te nemen van de *verborgenbeden van den Staat* en de geheimen van den souverain, daar men niet, gelyk hy zeide, van moest spreken dan in zynen Raadt: gelyk daar waren het hu- welyk van den prinsse van Walles, verbonden van vrede of oorlog met de naburige staten, en de voorrechten van de kroon. Dit waren, vervolgde hy, verbodene vruchten voor zyne onderdanen, daar zy zonder hem te beledigen de handt niet aan konden slaan.

Het La- gerhuis biedt den koning een on- derhandt aan om den Palts- grave te herstel- len.

Verder ging hy over tot de zaken van den Paltsgrave. Hy zeide, dat hy in zyne ver- kiezing tot koning van Bohemen niet hadt bewilligt; maar dat hy ook geenzins goed kon vinden de wraak van den keizer, die in de Palts was gevallen, en dat hy besloten hadt met al de macht van zyn ryk, zelfs met zyn eigen bloedt, dezen prins in zyn keurvorsten- dom te herstellen. Dit was recht gesproken om van de gemeenten alles te verkrygen. Zy prezen dit besluit, en vergetende het geen verder aantotelyk in zyne aanspraak was, boden zy den koning met veel genegenheit den onder- standt aan, dien hy van hen eischte; zelfs wierdt 'er niet dan deze bill, ten minste dat van eenig belang was, in deze zittingen, die den 28 Maart eindigden, gemaakt, het Par- lement tot den 18 April verlengt zynde.

\* Zie het Dag- regiftr van Cambden van den

predikatie by het openen van het Parlement te doen. Het was die *Usher*, zo vermaard door zyne voorzeggingen van de grote om- wentelingen van Engelandt en Ierlandt.

1621. *Jacobus*.

De koning scheen zeer voldaan wegens de genegenheit van het Lagerhuis; hy bedankte het zelve in de aanspraak, die hy aan het Par- lement deedt; maar het Lagerhuis was niet vernoegt over zyn gedrag, geenzins voldoende aan zyne betuigingen, dat hy zyn bloedt zou storten tot de herstelling van den Palts- grave. In plaats van deze beloften met volk te ligten, en die over zee te zenden, na te komen, trachtte hy de zelve by wege van onderhandelingen te voldoen, en liet zich nog eens door het huis van Oostenryk om den tuin leiden, terwyl het bezig was den ongeluk- kigen *Frederik* van het overige van zyne sta- ten te beroven.

*Jacobus* verlaat ten twe- de male zynen schoon- zoon.

Het Parlement wierdt wanhopig de lafher- tigheid en de onverschillendheit van den ko- ning te zien, niet alleen in het midden van de ongelukken van een prins, die met zyne dochter getrouwt was, maar ook van alle de hervormde kerken in Vrankryk, welke dit hof de meeste versterkte steden hadt afge- nomen. Het is waar, dat *Jacobus*, het zy uit een beginfel van eere en Godsdienst, het zy uit staatkunde, eenige stappen deedt om eene party, die hem duizend redenen ver- plichtten te ondersteunen, te verdedigen; maar hy deedt inderdaadt niet meer voor de Pro- testanten dan hy voor zynen zwager deedt. Hy vergenoegde zich gezanten te zenden, la- tende ondertusschen Vrankryk naar zyn wel- gevallen te werk gaan; zo dat, zegt de En- gelsche schryver †, de Hervormden over zee niet meer van Engelandt geholpen wordende, hunne zaken zeer slecht begonnen te gaan; en het was als het ongelukkige tydperk van hunnen ondergang.

† *Cole*.

Om weder tot den koning van Bohemen te komen, hy was, gelyk wy hebben gezegt, naar de algemene Staten, en zynen oom, prins *Maurits*, latende de zorg van de Palts te ver- dedigen aan den grave van *Mansveldt*, gevlu- che. Deze dappere veldoverste lag met zyn leger aan den ingang van de Elzas, daar hy Hage- nau, in de laagte van deze provincie, in den kreits van den boven-Rhyn gelegen, bemach- tigde, waar door hy de Palts, die daar naar het Noorden aan grenst, dekte. In deze post vol gevaar waren de oogen van gansch Eu- ropa op hem gevestigd. Hy wierdt onder- steunt door den markgrave van Brandenburg, van den tak van *Jagerndorf* \*, die tot by- standt van de Hervormden toefchoot, de wel- ke door de staatsdienaars van *Ferdinand* in de nieuw-veroverde provinciën met meer wreed- heit dan rechtmatigheit, zegt een Roomsch schryver †, wierden omgebracht, en van waar vele van deze ellendig vervolgte menschen by hunnen verlosser kwamen.

Dapper- heit van den gra- ve van *Mans- veldt*.

\* Deze tak ein- digde in het jaar 1644.

† *Nani*.

Hertog *Christiaan* van Brunswyk, regeerder van Halberstadt, maakte ook eene afwending aan den kant van Westphalen, daar hy met het volk, dat hem van den koning van De- nemarken was gezonden, in trok. Indien men den Franſchen schryver \*, die eene afbeelding van den hertog van Brunswyk, na die van den grave van *Mansveldt* gemaakt te hebben, schetst, mag geloven, kwam deze twee veldoversten byna een zelve noodlot over †. Zy kwamen niet alleen zamen overeen in moedt, maar ook in woetheit. Daar zyn echter andere ge- schied-

Hy wordt door her- tog *Christiaan* van Brunswyk on- dersteunt.

\* *Du Maurier*.

† Zy stierven in een en het zelve jaar.



1621. schiedschryvers, die veel voordeelig van hen beide spreken. Hoe het zy, deze schryver, die hen niet gunstig is, zegt, dat de eerste op de koningin van Bohemen verlief was, van welke hy een Engelsche handschoen hadt genomen, die hy, aan een lint vastgemaakt, afhangende als een pluim, op zyn hoedt droeg. Maar deze drie bevelhebbers \*, niet dan vliegende legers by zich hebbende, waren niet in staat het veroveren van de Palts te beletten. Daar was toen alleen de Engelsche kolonel Vere, en Obentraut, een Duitcher, met eene middelmatige bezetting in. Spinola, de drie veldoversten waarnemende, wist zynen tyd tot wel in acht te nemen, dat hy Stein veroverde, en Frankendal belegerde, waar van hy de bestiering aan Gonzales van Cordua overgaf.

De opper-Palts, nog niet aan het huis van Beyeren overgedragen, maakte zo wel een gedeelte van de domeinen van Frederik, als de neder-Palts, dat men de Palts aan den Rhyn noemt, uit. Terwyl Spinola en Gonzales van Cordua de laatste vermeersterden, verwoefte de hertog van Beyeren de eerste, daar hem niets tegenstondt. De graaf van Mansveldt trachtte hem het hoofd te bieden; maar hy hadt geen volk genoeg, weshalven hy moest aftrekken.

In dezen tusschentyd hadt de gezant van Engelandt te Wenen eene wapenschorfing verzocht, die de keizer, met hem naar Brussel te wyzen, om daar over te handelen, te loor stelde. Dit was alleen om tyd te winnen, en gelegenheit aan beide de veldoversten te geven om hunne overwinningen voort te zetten. De wakkerheit en dapperheit van Mansveldt behieldt echter Frankendal, dwingende Gonzales de belegering op te breken; zo dat Mansveldt de eenigste verdediger van de Palts was, terwyl koning Jacobus, zegt een Roomschgezind schryver †, te vergeefs klaagt, dat hy van de Duitschers en Spanjaarden bedrogen was, en het Parlement een onderstandt verzocht, die groot genoeg was om het volk te onderhouden, het welk hy voornemens was tot hulp van zynen schoonzoon te zenden. Hy voegt daar by, dat hy, op het punt staande van te verkrygen het geen hy verzocht, liever dezen vorst aan het huis van Oostenryk wilde ten beste geven dan het aanzoek van de infante en zyne volstrekte macht achterlaten. Om zich te bedienen van de mildheit van het Parlement, moest hy van deze twee zaken afzien; maar hy wilde liever geen onderstandt hebben, en een Parlement, dat zich tegen deze beide besluiten stelde, vernietigen.

De zittingen van het Parlement waren den 18 April weder begonnen. Het voornaamste, dat 'er voorkwam, was het vonnis van Mylord zegelbewaarder. Het was de vermaarde Francois Bacon, dien de koning in het jaar 1617 zegelbewaarder hadt gemaakt, en in het volgende jaar baron of vryheer van Verulam, en in het begin van dit jaar burggraaf van St. Alban. Met veel snelheit kwam zyne verhoging: doch zyn val kwam niet trager. Hy wierdt door beide de Huizen in eene boete van veertig duizend ponden Sterlings verwezen, buiten het Parlement gesloten, en van zyne bedieningen en ampten afgezet, met verbodt van het hof niet nader dan op twaalf mylen te komen.

Meester Williams, deken van Westmunster, en naderhandt bisschop van Linkoln, vervol- III Deel.

Hoedachtigheid

gens aartsbischop van Jork, was zyn opvolger in de rechtbank van de kancelary, met den tytel van grootzegelbewaarder. Men sprak verscheidentlyk van dezen prelaat. Eenigen zeggen, dat hy een opgeblazen huichelaar was; maar anderen spreken gunstiger van hem. Het is zeker, dat hy blyken van zyne grootfcheit door het maken van verscheide openbare gebouwen, zo te Westmunster, te Cambridge, als te Oxford, gaf. Hy gaf ook blyken van zyne mildheit en van zyn mededogen met bystandt te doen aan die in Vrankryk om het gelove vervolgt wierden, en naar Engelandt waren gevlucht. De leeraar du Moulin, onder de Hervormden zo vermaard, was mede daar onder. De bisschop, zyne aankomst vernomen hebbende, zondt den leeraar Hacket, zynen kapellaan, om hem te bezoeken, met bevel van hem vier honderd ryksdaalders te geven, en hy ging hem zelf bezoeken, biedende hem allen nodigen bystandt aan. Verder pryft men zyne voorzichtigheit en geleerdheit. Wy zullen op zyn plaats zyne wisselvalligheden onder de volgende regering zien.

Belangende Mylord Bacon, zyne misdaadt was, dat hy geschenken aangenomen, en het recht verkocht hadt. Dit was ten minste zyne beschuldiging. Hy verscheen niet voor de rechtters, zich verschonende door een brief, dien hy aan hen schreef, veel eer hun mededogen dan hunne rechtvaardigheit verzoekende. Hy betuigde zyne onschuld omtrent het geen men hem te last leide, en tot bewys van zyne vroomheit vertoonde hy zynen middelbaren staat, niettegenstaande al de gunsten van de koningin Elizabeth en van den koning Jacobus, haren opvolger, ontfangen.

Hy stierf in zyne verblyfplaats (a) in den ouderdom van zes en zeventig jaren (b), na zyn leven met veel werkzaamheit in de voornaamste bedieningen van den tabbardt te hebben doorgebracht. Hy was tot de waardigheit van het ampt van zegelbewaarder verheven geweest, maar van boven neder gestort door eene omwenteling, die verwonderlyker dan zyne verheffing was. Hy hadt echter het genoegen voor zyne doot, dat hy nieuwe blyken van genegenheit \* van den koning ontving.

Deze vorst beval zynen algemenen pleitbezorger openbare brieven van kwydschelding op te maken, tot herstelling van Mylord Bacon in zyne eer en goederen, en hy schreef zelf aan hem †, dat hy van zyne eerste gunst kon verzekert zyn. Hy leefde niet lang genoeg om hem daar van blyken te geven: want hy stierf kort daar op, en Bacon omtrent een jaar daar na.

Alle de schryvers komen over de bekwaamheit, welsprekendheit en geleerdheit van dezen staatsdienaar overeen; doch geenzins over zyne zeden en deugden. Eenigen geven hem de wysheit van LIII 2

(a) Anderen zeggen, dat hy te Londen stierf; en dit is ook niet onwaarschynlyk, als men aanmerkt, dat hy niet alleen voor zyne doot wederom by Jacobus in gunst geraakte, maar hem zelfs overleefde: maar in zyn Leven, dat afzonderlyk gedrukt is, wordt gezegt, dat hy op het landgoed van den grave van Arundel, daar hy zich, om zich te vermaken, onthieldt, den geest gaf.

(b) Anderen, by welke wy ons voegen, schryven hem maar een ouderdom van zes en zestig jaren toe. De reden, die ons daar toe overhaalt, is, dat hy, als de schryvers getuigen, nog maar een jongeling van achttien jaren was, toen zyn vader Nicolaas Bacon in den jare 1578 (de Hr. de Larrey stelt boven fol. 269 het jaar 1579) kwam te sterven. Bacon

1621. van zyn opvolger Doctor Williams.

Beschuldiging tegen Mylord Bacon.

\* Hy stierf eerst den 9 April 1626. † Zie dezen brief in het boek, genaamt: Cabala, five Serim. fac. Het goed en het kwaad, dat men van hem zegt.

\* de markgraaf van Brandenburg, de hertog van Brunswyk, en de graaf van Mansveldt.

† Nani.

Wat Jacobus bevoogt zynen schoonzoon aan het huis van Oostenryk op te offeren.

Ongenaade van den zegelbewaarder Bacon.

Hoedachtigheid

Deze zin in jaar 4. Nani. y dit her. if. onleunt Du. orier. Zy ven en zelve



1621. *Solon*; anderen de doortraptheit van *Sinon*. Daar zyn 'er, die een al te groten filosoof van hem maken; en eenigen twyfelan aan zyne oprecht-heit omtrent den Godsdienst. De meesten hou-  
den dit laatste echter voor een laster, en hy zelf antwoordde aan de genen, die hem zyne wysheit be-geerte verweten, dat het onmogelyk was, dat een goed filosoof een Godverloochenaar kon zyn, en dat het aan niemandt dan aan de valsche rede-naars † toekwam de Godheit te verloochenen. Nie-mandt ontnemt hem de eer van het fynste en doordringendste verstandt van zynen tydt ge-weest te zyn, en doorleerd in alle soorten van we-tenschappen. Eene menigte van heerlyke werken zyn tegenwoordig nog als zo vele gedenkteke-nen van deze waarheit in wezen, onder de wel-ke in het byzonder hoog geacht wordt het Le-ven van *Henrik den VII* (a). In alle deze ver-scheide werken vindt men eene geleerdheit, een schryfstyl en eene zindelykheit, zeer naby die van *Theophrast* komende \*, naar wien hy nog meer gelykt door zyne filosofie en zachtzin-nigheit. Voorts was hy een groot natuurkun-dige, die niets verzuimde om door ondervindinge ontdekkingen te doen, waar aan hy veel geldt te koste leide, het welk de oorzaak is ge-weest, dat hy geen rykdommen naliet; zelfs, indien men anderen mag geloven, is hy in een armelyken staat gestorven. Verder wordt hy om zyne gematigheit geprezen, die hem altydt naar den barmhertigen kant deedt overhellen, gaan-de met langzame schreden te werk in het veroor-deelen van de genen, die hy niet in het leven kon behouden.

Het Parlement vervolgde zyne zittingen, zich met twee zaken steeds bezig houdende, van wier ontschakeling de behoudenis of de ondergang der hervorming en der vryheit afhing. De eer-ste zaak was die van de Palts, en de andere die van de onderhandeling over een huwelyk van den prinsse van Walles met de infante van Span-je. Een derde kwam nog by de twee voorgaan-de, waar mede zy een onafscheidelyk verbandt hadt, bestaande in de verdraagzaamheit, die men voor de Roomschegezinden moest hebben, die de koning ontsloeg van den eedt van opper-hoofdigheit te doen, bevelende ter zelve tydt, dat men de genen, die om den eedt niet te heb-ben willen doen gevangen waren, zou ontslaan; *eene verdraagzaamheit*, zeiden de gemeenten, die de overtreding van de grondwetten na zich sleept, en ons aan openbare gevaren bloot stelt. Zy ver-zochten den koning de zelve in te trekken, en de oude wetten tegen de Roomschegezinden te handhaven; de verbindtenissen met het hof van Spanje te breken, en met ernst aan de herstelling van den Paltsgrave te arbeiden, niet by wegen van onderhandeling, daar die van het huis van Oostenryk met verachting zyne goede trouw in misbruikten, maar met den degen in de vuist, en door middel van wapenen. Om dit te verkry-gen boden zy hunne goederen en hun leven aan, hem verzekerende, dat hem niets tot zulk eene rechtmatige onderneming zou ontbreken.

Hoe meer yver het Parlement omtrent deze zake toonde, hoe meer koelheit en tegenstrevig-heit de koning deedt blyken. Het was in het sterkste van deze onderhandeling over het huwe-

zelf, nog jong, en op een tydt door de koningin *Eliza-beth* naar zynen ouderdom gevraagd zynde, gaf haar ten an-twoordt, dat hy twee jaren jonger was dan hare gelukkige re-gening, de welke begon in den jare 1558; zo dat *Bacon* in den jare 1560 geboren is. Zie *Cambden* en andere schryvers.  
(a) Zyne werken zyn te Londen, te Frankfort en te Leip-zich in folio, en te Amsterdam in den jare 1696 in zes de-len in duodecimo by malkander gedrukt.

lyk met de infante en de streken van den grave van *Gondomar*, die den geest van den vorst door zyne aanlokkende wyze van doen betovert hadt. Hy wachtte zich derhalven wel naar de verto-gen van het Parlement te luisteren: in het tegen-deel, zyne yverzucht en zyn wantrouwen herlie-vende, beschuldigde hy het zelve, dat het een aanslag tegen de koninklyke majesteit brouwde; weshalven hy het wilde vernietigen. Hy verge-noegde zich echter met het tot de maandt van November te verlengen; maar twee maanden daar na vernietigde hy het, gelyk wy aankonts zullen zien. Hy betuigde te voren zyne goede mening om den Godsdienst te handhaven, en den Paltsgrave te herstellen; zelfs zondt hy een nieu-ven gezant naar het hof van Wenen om de we-dergeving van de Palts te verzoeken, insttaande voor de gehoorzaamheit van zynen schoonzone aan den keizer. Zyn verzoek wierdt te loor ge-stelt, en hy zag met goede oogen aan, dat de keizer dezen ongelukkigen vorst gansch naakt uitkleedde.

Het Parlement, dat zyne zittingen den 20 November hadt geopent, was vergadert, wan-neer de gezant deze droevige tyding bragt. Het wierdt daar van geraakt, en de grootschatmees-ter, hebbende aan het Lagerhuis vertoont, dat des konings koffers leeg waren, antwoordde het zelve, dat noch geldt, noch volk aan zyne Majesteit zou ontbreken om een wettigen oorlog te voe-ren. Het verzekerde te gelyk den koning daar van door een smeekschrift van den 3 December. In het zelve wierdt herhaalt, gelyk meermalen was geschied, dat de koning de onderhandeling over het huwelyk van den prinsse van Walles met de infante zou gelieven af te breken, en de hervorming tegen de aanslagen der Roomsche-gezinden verzekeren, het welk niet kon geschie-den, zeiden zy, dan met strengelyk naar de wet-ten te werk te gaan omtrent de genen, die den eedt van opperhoofdigheit weigerden te doen, ver van hen daar van te ontslaan, en den erige-naam met eene Protestantsche prinsesse te doen trouwen. Geen smeekschrift kon met ootmoediger spreekwyzen opgesteld worden. Het La-gerhuis betuigde zyne onschendbare gehoor-zzaamheit aan zyne Majesteit, besloten hebbende in de gevoelens van trouwe en gehoorzaamheit te leven en te sterven: eene betuiging, des te oprech-ter, om dat zy naar geen vleiery, noch slaafschheit geleck: want het Lagerhuis voegde daar by, dat het niet kon nalaten voor den Godsdienst en zyne vryheit, waar van het de verdrukking door de lagen van Spanje en het Pausdom vreesde, zorg te dragen. De koning, te zeer met het huwelyk van de infante ingenomen om zulk een verzoek toe te staan, noemde het een oproerig schrift, en besloot het Parlement te vernietigen.

De gevolmachtigden, dit horende, vergader-den op eene buitengewone wyze des avonds ten zes uren, en deden deze betuiging in het Re-gisterboek aantekenen: *Dat de gemeenten, in het Parlement vergadert, de macht hadden om de voor-rechten van de natie, hare vryheit en hare vrydom-men te handhaven; dat dit recht haar eigen en na-tuurlyk toekwam; waarom zy tegen alle andere be-velen, strydende met het welwezen van het volk, betuigden; dat het gezag van het Parlement niet nieuw, noch aangematigt, maar met het gemenebest geboren, en al zo oud als de koningen was, dat de-ze oppermachtige maatschappy altydt het recht hadt gehad, niet alleen om de wetten te handhaven, maar zelfs ook om wetten tot verdediging van den Staat en Godsdienst, en tot verbetering van de misbruiken, in het niet nakomen van de wetten ingeslopen, te*

1621.  
het hu-  
welyk  
met de  
infante.

Het La-  
gerhuis  
biedt aan  
den  
Palts-  
graaf te  
herstel-  
len.

*Jacobus*  
verwerpt  
hun ver-  
zoek, en  
besluit  
het Parle-  
ment te ver-  
nietigen.  
Betui-  
ging van  
het La-  
gerhuis  
op het  
Register-  
boek  
aange-  
tekent.

† Sep-  
kisten.

\* Leet-  
ling en  
opvolger  
van *Ari-  
stoteles*.

Het La-  
gerhuis  
imaakt op  
de toela-  
ting der  
Rooms-  
gezinden.

De ko-  
ning is  
onver-  
zettelyk  
omtrent



1621. *maken, dat de gemachtigden van het Lagerhuis te gelyk met die van het Hogerhuis in de algemene zorg om de rust en de vryheit van hun vaderlandt te bewaren, hadden zamengespannen, en dat ieder gemachtigde toegelaten was zyn gevoelen over deze sstoffe vrymoedig te mogen uiten, zonder dat men hen daar eenig kwaad over kon doen.* Zulk eene stoutte akte verbitterde den koning ten uiterste. Hy voer geweldig tegen deze betuigingen uit, en hy noemde de zelve verraadt. Ter zelve tydt vergaderde hy zynen Raadt, op wiens goedvinden hy deze akte vernietigde, en van geen kracht verklaarde te zyn, bevelende de zelve uit de Registers te scheuren, en het besluit van den Raadt in de plaats te stellen. Den 6 January daar aan volgende vernietigde hy het Parlement, en zette vercheide leden van het Lagerhuis gevangen, die hy stokebranden en verstoorders van de algemene rust noemde: eenige wierden verwezen om op het landt, en andere om naar Ierlandt te gaan.

Het was onder de gunst van deze verdeeldheden dat het huis van Oostenryk op den ondergang van den Paltsgrave en den Protestantischen Godsdienst zyne grootschheit vestigde, terwyl koning *Jacobus*, ongevoelig in slaap gewiegt, en in een soort van slaapziekte leggende, het eene en het andere zag verloren gaan. Ter zelve tydt zag hy ook zyne eige eer en die van de natie te gronde gaan; de yverzucht, die hy over zyne onderdanen hadt opgevat, verblindde zyne oogen om de bedriegeryen en lagen der vremdeelingen te zien. Dus is het dat een geschiedschryver †, die hem anders by alle voorvallen zeer genegen is, afschildert, zeggende: *Het schynt, dat hy geen de minste beweging, noch begeerte tot het algemene welzyn gevoelde. Ten eenemaal van eigenliefde ingenomen beminde hy niet dan zyn vermaak en rust; levende verder in een gesludige wantrouw omtrent alle menschen. Hy was voor zyn leven bruyver, nuyverig over zyn gezag, kunnende zyn Parlement niet zonder sebrik vergadert zien: eene beklagelyke zwakheit, maar te gelyk ongenueelyk, en niet min nadeelig aan zyn eigen volk, aan zyne bondgenoten, en aan zich zelven. Te vergeeffsch, vervolgt hy op eene andere plaats, vertoonde hem het gemenebest van Venetië, dat hy niets met zyne onderhandelingen by het hof van Wenen, noch by dat van Madrid, dat hem om den tuin leidde, zou winnen, en dat hy nooit den keurvorst van de Palts zou herstellen dan door een openbaren oorlog, waar toe dit gemenebest hem bystandt beloofde. Niets was bekwaam hem van zyne betovering af te krygen. Hy bedankte het gemenebest, en zeide, dat by in verwachting was, dat zyne gezanten van den koning van Spanje en van den keizer voordelinge bedingen voor zynen schoonzoon zouden verkrygen.*

Het was dan niet zonder reden, dat men in de toneelspeelen in Nederlandt en in schimpdichten met hem spotte; mogelyk met al te veel vryheit, maar met de begeerte van eene natie overeenkomende, die in deze spotteryen, welke met al te veel vryheit door de vingers wierden gezien, vermaak schepte. Men vertoonde in een van deze stukken lopers, die het nieuws van een talryk leger bragten, het welk de bondgenoten van *Frederik* in de Palts byeen verzamelden, bestaande in eenige duizende haringen en vaten boter, die door de Denen en de Vereenigde provinciën waren gereed gemaakt, en van honderd duizend gezanten, die de koning van Engelandt zondt. In zekere schilderyen zag men dezen vorst met een ledige schede van een degen op de zyde; en in andere zynen degen zo vast in de schede gesloten, dat vercheide personen niet

in staat waren den zelve daar uit te trekken.

Ondertusschen viel het den Paltsgrave verdrietig een speelpop der bedriegeryen van de eenen, en der ligtgelovigheid van de anderen te zyn. Hy vertrok uit Hollandt, besloten hebbende zich aan zyn geluk en dat van den grave van *Mansveldt*, de eenigste, die het huis van Oostenryk tegenstondt, over te geven. Het was iets heerlyks dezen veldoverste met zyn klein leger van waaghalzen, die niet dan van brandschattingen leefden, den keizer in zynen loop te zien stuiten. Men zegt \*, dat het keizerlyke hof, wanhopende hem te overwinnen, een proef nam van hem om te kopen; dat het zelve hem aanbodt vorst van het Ryk te maken, en *Hagenau* voor hem tot een souvereiniteit te verheffen: maar prins *Frederik* ter zelve tydt te Landau, door Lotharingen en Vrankryk trekkende, daar hy voet aan landt hadt gezet, wanneer hy uit Hollandt was vertrokken, in een slecht vaartuig, zonder ander gevolg dan alleen twee personen †, zynen naam en staat verzwygende, in een gemeen kleedt en zonder aanzien aankomende, maakte hy zich te Landau bekend, daar de bezetting, die *Mansveldt* daar hadt, hem met veel vreugde ontfing, en een geleide gaf om hem naar *Germersheim*, daar *Mansveldt* gelegert was, te verstellen. Door de wyze, op welke hy den prins ontfing, toonde hy, dat hy niet bekwaam was zich door de aanbiedingen van hunne vyanden te laten omzetten. Hy wilde, dat het leger, zich in slagorder gestelt hebbende, door zyne teejuichingen het voornemen, dat het hadt om in zynen dienst te overwinnen, of te sterven, zou betuigen. Hy verzondt de gemachtigden van de aartshertoginne \*, die van haar en van des keizers wegen waren gekomen om over het verdrag, daar wy van gesproken hebben, te handelen. De markgraaf van *Baden-Durlach*, aan het hoofd van eene bende wakkere mannen, kwam ook by den Paltsgrave, en boodt hem zynen dienst en zyne hulp aan. Met dezen bystandt trok *Frederik* in het bisdom van *Spiers*, en hernam *Manheim* en eenige andere plaatsen, daar hy het volk van *Tilly* uit joeg. Hertog *Christiaan* van *Brunswyk* trok ook, om eene atwending te maken, in het bisdom van *Paderborn*, en vermeerderde de hoofdstad van het zelve.

De veldoversten van den keizer, deze vereeniging der vyanden ziende, besloten ook hunne macht tusschen *Winzen* en *Heilborn*, aan den oorspronk van den *Nekker*, zamen te brengen: daarentegen scheidden die van *Frederik*, oncenig geworden zynde, van een. Dit was zyn en hun verlies. Daar scheelde echter weinig aan, of *Tilly* was van den markgrave van *Durlach* naby *Obernheim*, in de neder-Elzas, geslagen. De overwinning verklaarde zich reets voor den laatsten, wanneer een vurige kogel in het kruidhuis viel, en het zelve aan brandt stak, het welk zulk eene ontsteltenis in het leger veroorzaakte, dat het zelve op de vlucht raakte, zonder dat men het kon tegenhouden. Hertog *Christiaan*, deze nederlaag vernomen hebbende, vloog tot bystandt toe, en wilde zich by den grave van *Mansveldt* voegen; maar hy wierdt aan de andere zyde van den *Mayn* geslagen; hy behieldt zyn leven springende met zyn paardt in deze rivier, die hy overzwom. *Frederik*, nedergeslagen door alle deze ongelukken, en zich aan veldoversten, die oncenig waren, en *Frederik* trachtten om te kopen, niet te veel durvende vertrouwen; daarenboven geraden van zynen schoonvader, den koning *Jacobus*, weder naar Hollandt te keren, terwyl hy over een verdrag

1622. De Paltsgraaf vertrekt naar zyn leger in Duitchlandt.

\* Nani.

*Mansveldt* verwerpt de aanbiedingen van het huis van Oostenryk. † een baron van *Bohemen*, en een koopman van *Strasbourg*.

\* de aartshertog was in July des jaars 1621 gestorven.

De keurvorst herneemt *Manheim*.

Voortgangen van *Tilly*.

1621. Het Lagerhuis blickt aan den Paltsgraaf te herstellen.

Het Lagerhuis blickt aan den Paltsgraaf te herstellen.

*Jacobus* verwerpt hun verzoek, en n. besluit het Parlement te vernietigen.

Betuiging van het Lagerhuis op het Registerboek aange-tekent.

de-adt sar en, te na-



1622. zou handelen, verliet nogmaals de Palts. Dit was om 'er nooit weder in te komen.

De Paltsgraaf niet wel geraden legt de wapenen neder.

De koningen van Engelandt en van Denemarken rieden hem de wapenen neder te leggen, hem verzekerende, dat dit het rechte middel was om voordeelige voorwaarden, daar zy zich voor verbonden, te erlangen. Hy geloofde hen, en wraakte het geen de graaf van Mansveldt voortaan zou komen te doen. Dit was zich aan zyne vyanden overgeven, die met zyne ligtgelovigheid en die van zynen schoonvader spotten. Al de goedheit, die zy voor hem hadden, was, dat zy hem een gedeelte van zyne staten aanboden, met belofte van zynen oudsten zoon, mits hy Roomsch wierdt, in de overige na het overlyden van den hertog van Beyeren, dien men de zelve wilde geven, te herstellen. Dit voorstel wierdt met reden verworpen, en het verdrag weder naar de vergadering van Regensburg gezonden. Het keizerlyke leger bleef in geen gebreke zyne overwinningen te vervolgen; Tilly, niets vindende, dat hem tegenstondt, vermeersterde Heidelberg, daar hy onder andere dingen de vermaarde boekery, die de keurvorsten met zo veel moeite byeen hadden verzamelt, roofde. Hy zondt de zelve aan den paus, die ze in het Vatikaan plaatste, daar ze nog heden, van andere boeken afgescheiden, en door de opschriften kennelyk \*, gezien wordt. Een gedeelte wierdt echter naar Munchen gebragt; maar de beste boeken wierden naar Rome gezonden.

Innemen van Heidelberg.

\* Paltsche boekerkas.

En van Frankendal.

Frankendal hadt tot nu toe kloekmoedig de belegering van *Gonzales van Cordua* uitgehouden; maar zich van den Paltsgrave en van den grave van Mansveldt verlaten ziende, wierdt het gedwongen het verdrag, dat de keizerschen den koning van Engelandt aanboden, veel eer om met hem te spotten dan om hem te eeren, aan te nemen, onder beding, dat deze stad en de gansche neder-Palts aan de Spanjaarden overgelevert zou worden gedurende de wapenschorfing van vyftien maanden, daar de gemachtigden in waren overeengekomen, met deze voorwaarde, dat zy, indien de vrede in dezen tydt niet wierdt getroffen, de zelve plaats weder in handen van den koning van Engelandt zouden overgeven. Op deze wyze was het, dat het huis van Oostenryk met den koning, door hem met eene ydele hoop te vleien, den spot dreef, terwyl het inderdaadt zynen schoonzoon alles ontnam; en dus was het, dat hy, in plaats van het dezen roof te ontrukken, het zelve de geruste bezitting daar van liet; zo dat men niet weet wat het meeste te pryzen is, of de stoutheit van die genen, die hem bedrogen, met geveinsdelyk voor te geven, dat zy zich aan zyn verzoek overgaven, of de zwakheit van den gene, die zich van iedereen liet doeken.

Stoute optocht van Mansveldt.

De graaf van Mansveldt, altydt ongelukkig, maar altydt onvertzaagt, wierdt gedwongen Saverne, dat hy hadt belegert, te verlaten. Hy trok in Lotharingen, dat hy verwoefte; dreigde Vrankryk insgelyks te doen, en deedt den koning tot binnen Parys beven. De hertog van Nevers, landvoogdt van Champagne, moest, om van plunderen bevryd te zyn, brandschatting betalen. De aartshertogin zondt den hertog van Bournonville aan *Mansveldt*, met verzoek van in den dienst van Spanje over te gaan; zo dat hy met een leger van opgeraapt volk, zonder geldt, zonder hoop van bescherming van eenig vorst, zonder goetd, zonder verblyfplaats, uit Duitschlandt gejaagt, en door de keizerschen gellagen, echter de geessel van

Lotharingen en de schrik van Vrankryk en de Nederlanden was; van verscheiden betaalt, van allen aangezocht, en van eenigen om gebiedt over hun krygsvolk te zyn gewenscht. Hy luisterde naar de eenen, noch naar de anderen, besclooten hebbende zich by de Hervormden in Vrankryk te voegen, en de provinciën, die hem daar van afscheidden, door te trekken. Dit was een stout bestaan: doch hoe gevaarlyk het ook was, trok hy echter op.

*Gonzales van Cordua* en de kolonel *Verdugo*, die hem van naby volgden, boden hem een veldslag in de vermaarde vlakte van Fleury aan, alwaar naderhandt nog een slag tusschen de Franschen en de Hollanders is geschied, die niet min bloedig was. *Mansveldt* sprak zyn leger op de volgende wyze aan: *Myne medegesellen, wy zyn tot nu toe als een blixem door het midden der vyandelyke provinciën gevlogen, en duizend gevaren onderworpen geweest, zonder dat wy iets anders van alle onze ondernemingen dan een ondankbare en onvruchtbare eer hebben weggedragen. Maar ziet nu zyn wy eindelyk gekomen aan den tydt van den oog slybet geluk biedt ons in deze vlakte palmen, alle van goudt, aan, indien wy maar moeds genoeg hebben om ze te vergaderen. Ik ben aan uw hoofdt; maar ik wil uw veldoverste niet zyn dan om de eerste in het gevecht te wezen, en uw medegesel in gevaar. Gevende myne bevelen als hoofdt zal ik de zelve als een soldaat, die zich met u bloot stelt, en die onder het zelve vaandel vecht, nakomen. Betracht van uwen kant uwen plicht, en weet, dat van den uitkomst van dezen slag eene roemryke zegenpraal, of een ellendig en schandelyk leven voor altoos voor u afhangt.* Zyne dapperheit kwam met zyne woorden overeen; maar het geluk was hem tegen. Hertog *Christiaan van Brunswyk* was, nevens den hertog van Weimar en den grave van Oldenburg, by hem gekomen. Deze veldoversten voldeden hunnen plicht ten koste van hun bloedt. Den eersten was zyn arm gebroken, dien men moest afzetten; weshalven hy federt altydt een zilveren arm droeg. De hertog van Weimar en de graaf van Oldenburg schoten daar vechtende het leven by in. Het was met de meeste ruiters, die niet wilden vechten, ten zy hunne achterstallen betaalt wierden, zo niet gelegen. *Het is van de vyanden, die gy voor u ziet, riep de graaf van Mansveldt, dat gy uwe betaling moet zoeken. Trekt aan, baast u om te overwinnen, en gy zult in de zegenpraal, nevens de betaling van uwe achterstallen, eene onvergelykelyke vergelding en van meer belang vinden.* Deze redenen vonden geen ingang: zy hielden zich aan een zyde als laf hertige aanschouwers van den veldslag. *Mansveldt* betoonde ongelooflyke dapperheit, schoon zy hem niet ondersteunden; en schoon hertog *Christiaan*, die af hadt moeten trekken, gekwetst was, en dat die van Weimar en de graaf van Oldenburg reets gesneuveld waren, stontd hy alleen de woede der Spaanschen en der keizerschen tegen, en hielt een tydlang de overwinning in evenwigt. Hy week eindelyk, zonder overwonnen te zyn, met zeven duizend paarden af naar Brabandt, daar hy by prins *Maurits*, dien hy de belegering van Bergen op den Zoom hielp voortzetten, kwam; maar zyne afwezendheit veroorzaakte, dat het nog overige van de Palts in handen der keizerschen viel. Hagenau, Spiers, Germersheim, en andere plaatsen, zich verlaten ziende, maakten haar verdrag, en wierden onder de gehoorzaamheit van *Ferdinand* gebragt.

Slag van Fleury.

Aanspraak van Mansveldt aan zyn leger.

De gansche Palts raakt onder de macht van den keizer.

Hy geeft aan den hertog van



1622. Beyerens de opper-Palts en de waardigheid van keurvorst.

zeiden de Paltsgezinden, overdragt van een keurvorstendom al zo onrechtmatig, als schandelyk. De keizer vermogt het niet te doen, in weêrwil van de tegenkantingen van de keurvorsten van Saxen, van Brandenburg, en van de Staten van het Duitfche Ryk in het algemeen, noch de hertog van Beyerens vermogt het zelve niet aan te nemen, berovende zo schandelyk zynen bloedverwant van zyne waardigheid en van zyne staten. Deze omwenteling zou mogelyk niet gefchied zyn, indien de koning van Engelandt, in plaats van gezanten naar Wenen te zenden, eenige goede foldaten in de Palts hadt gezonden.

Hy droeg daar wel zorg voor; al zyn toeleg was hoe langs hoe meer in de gunst van het huis van Oostenryk te raken, houdende zich van het huwelyk van den prinsse van Walles met de infante verzekert, daar niets hem van kon aftrekken. Hy zag echter wel haast al zyne heerlyke verwachtingen in rook verdwynen, en de hoven van Madrid en Wenen met zyne eenvoudigheid, na dat zy alles naar hun zin hadden verkreget, spotten. Maar wy moeten de zaken wat hoger ophalen, en de byzonderheden van zulk eene verwonderlyke onderhandeling beschouwen. Gansch Europa was daar over verwondert: het kon de verblindheit van den koning *Jacobus* niet begrypen. Het huis van Oostenryk kreeg daar door gelegenheit zich te verheffen, en de keurvorst van de Palts raakte de kroon van Bohemen en zyn keurvorstendom kwyd. Engelandt was wanhopende en verwoed, en zyn koning ongevoelig over het verlies van zynen schoonzone en dat van zyne eige eer te zien. Hy was met schaamte en schande overladen, wanneer hy, maar al te laat, de bedriegeryen van het hof van Spanje gewaar wierdt.

1620. De graaf van Gondomar komt weder te Londen. \* Het duurde tot het jaar 1618.

Men verbreidt een gefchrift tegen het huwelyk van den prinsse van Walles met de infante.

† *Allired.* De schryver gevangen gezet.

Wy hebben reets gezegt, dat de graaf van Gondomar in de maand van May des jaars 1620, om zyne bedriegelyke onderhandeling, by hem in het jaar 1614 \* als gezant begonnen, ten einde te brengen, weder in Engelandt was gekomen; maar de jonkheit van den prins was oorzaak, dat men niet verder op het huwelyk kon aandringen: dit gefchiedde niet dan in het jaar 1620. Hy wilde toen doen geloven, dat hy voornamentlyk gekomen was om eene zaak van zulk een groot belang, en zo gewenscht van den koning zynen meester, gelyk hy zeide, ten einde te brengen. Hy vondt den koning *Jacobus* en den marquis van Buckingham, zynen gunsteling, of veel eer zynen *regeerder*, gelyk de schryvers, zo wel als het gansche ryk, hem noemden, daar al te veel toe geneigt. Maar hy vondt de zelve toegevendheit hy het volk niet, en het Parlement stelde zich zo menigmaalen, als het beroepen wierdt, tegen een huwelyk, uit het welke het den ondergang van zyne vryheit en van den hervormden Godsdienst voorzag. Naauwlyks was *Gondomar* aangekomen, of men zag eene krachtige verhandeling om aan te tonen, dat dit huwelyk onwettig was, en dat het niet dan nadeelig aan den prins en de natie kon zyn, in het licht komen. De schryver † hadt de stoutheit zynen naam daar onder te zetten, en de zelve den gunsteling, die ze aan den koning gaf, aan te bieden. Maar dit diende alleen om dezen stouten schryver te straffen, die in een hok wierdt gefmeten. Wy hebben geen gewag gemaakt van eenige andere straffen, byna hier mede overeenkomende, en om de zelve reden hebben wy ook gewag beginnen te maken van het ongenoegen van het Par-

lement, daar wy nu de byzonderheden van zullen beschouwen.

De klagten van het volk waren sedert het jaar 1618 uitgeborften, wanneer het de artykelen te lezen kreeg, daar men zeide dat de twee koningen in waren overcegekomen. De ellendige doot van den ridder *Raleigh* hadt deze klagten vermeerderd, gelyk wy op zyn plaats hebben gezegt. Maar zy wierden nog groter in den jare 1620 en de daar aan volgende jaren. Men zeide, dat de Engelschen nooit met Spanje in een verbondt waren getreden zonder daar grote schade by geleden te hebben. Men bragt het voorbeeldt by van den prinsse van Walles, bygenaamt de Zwarte, niet om dat hy zo van verwe was; want in het tegendeel was hy uitnemend blank, maar om de verwe van zyne wapenen, die zwart waren, op dat zyn aangezicht des te blanker zoufchynen. Men zeide, dat deze dappere prins tot zyn ongeluk en dat van Engelandt naar Spanje tot bystandt van *Petrus* den Wreden vertrok; dat hy hem op den troon herstelde \*, na dat hy den slag van Navarette gewonnen hadt; dat hy met ondankbaarheid was beloont, en dat, indien hy door de Spanjaarden niet wierdt vergeven, hy het ten minste door de kwade lucht wierdt, die hem eene ziekte veroorzaakte, waar van hy nooit kon herstelt worden. Daarenboven gaf zyne afwezendheit gelegenheit aan Vrankryk om zyne overwinningen in Guicinne voort te zetten, na dat het te voren de heeren van het landt, die het zelve ondersteunden, tot oproer hadt aangezet. Alzo hadt ook het huwelyk van prins *Arthur* met *Catharina* van Arragon nergens anders toe gedient dan om hem vyf maanden daar na in het graf te slepen; en *Henrik* de VIII, zyn broeder, met deze princeffe, weduwe zynde, trouwende, raakte in zo vele verwarringen, dat 'er weinig aan scheelde, of hy was met het gansche ryk verdelgt geweest. Kortom, het huwelyk van de koningin *Maria* met *Philips* den II stondt op het punt van eene verandering in de regering en in den Godsdienst te veroorzaken, en Engelandt in het bloedt van zyne ingezetenen te doen zwemmen.

1620:

Aanmerkingen over dit huwelyk.

\* in het jaar 1367; volgens anderen 1365. Zie het I Deel, fol. 582, 583.

Uit het verhaal van den namelozen geschiedschryver van *Jacobus* en *Karel* den I † kan men zien wat het voornemen van den koning van Spanje was. Hy belafte aan zynen gezant te Londen, zo veel het hem mogelyk was de Roomfche party te ondersteunen; en op eene wyze, die een zachten ingang vondt, hunne leer den koning *Jacobus* smakelyk te maken, zyne Raden en zyne staatsdienaars te winnen; in stillte in Engelandt, Schotlandt en Ierlandt zyne banden vast te leggen, en hem van den waren staat dezer drie ryken kennis te geven, als mede van hare geneigtheit en van haren haat, het zy ten aanzien van Vrankryk, of het gemenebest van de Vereenigde Nederlanden en dat van Venetië. Deze schryver zegt verder, dat het goudt en de kuiperyen van Spanje verscheide menschen verleidden; en vele verraders maakten. Hy zegt ook, dat de marquis van Buckingham blindeling in het gevoelen van den koning kwam, die van den grave van Gondomar ongelukkig betovert was, en dat de andere heeren de macht niet hadden van den gunsteling tegen te staan. Deze Spaansche hoveling hadt den koning op zyn zwakste getroffen, beleeft vrolyk, doch altydt de Spaansche grootfchheit in acht nemende. Op deze wyze was het, dat hy voorbedachtelyk kwaad Latyn sprak, om aan den koning de eer te laten van het beter te spreken; maar

Staatkunde van den koning van Spanje. † De Jaarboeken van koning *Jacobus* te Londen 1681 gedrukt.

Hoedanigheden van *Gondomar*.



1620. maar terwyl de koning hem over zyn barbarisch Latyn belachte, wist hy hem wel te antwoorden, *Dat zyn Latyn konings Latyn was, en daarentegen dat van den koning Latyn van een half volleerden.*

1621. In dezen tydt kwam *Philips* de III te sterven. *Philips* de IV, zeventien jaren oud, was zyn opvolger. Dede doot bedroefde koning *Jacobus*, die zich van de goede genegenheit van dezen koning omtrent het huwelyk van de infante verzekert hieldt. Maar de schryver, van wien wy hebben gesproken, brengt een brief van zynen opvolger aan den grave van *Olivarez* by, die gansch anders luidt. *De koning myn vader, zegt hy, heeft my voor zyne doot verklaart nooit gedachten te hebben gehad om de infante myne zuster met den prinsse van Walles te doen trouwen. De infante van haren kant heeft een onverzettelyken afkeer van dit huwelyk. Des niettegenstaande meen ik, dat de onderhandeling tusschen de gemachtigden van beide de kronen al zeer vordert, en ik vrees, dat myne gemachtigden te ver zullen gaan. Ik schryf u derhalven dezen brief om daar zorg voor te dragen, met hen kennis te geven, dat zy deze onderhandeling met zo veel bekwaamheit, als het mogelyk is, en op eene wyze, dat de koning van Engelandt het alleen aan zyn ongeluk kan toeschryven, en nooit reden vinden zich van my te beklagen, afbreken.*

De graaf van *Olivarez* gaf aan *Philips* den IV by zyn antwoord te kennen, dat hy van het zelve gevoelen was. Hy gaf hem zelfs een omstandig bericht van alle de ongevallen, die uit dit huwelyk zouden kunnen spruiten, waar van de wedergeving van de Palts een onoverwinlyke hinderpaal zou zyn. De keizer, een goed staatkundige, kon daar niet toe komen, en de Katholyke koning kon zich om geen reden des werelds van den keizer afzonderen. Daar was echter geen minder zwaarigheid om met Engelandt te breken, dat niet nalaten zou zich met Hollandt en met de andere vyanden van het huis van Oostenryk te vereenigen, om den Paltsgrave te herstellen. Om deze verbindtenissen te beletten sloeg de graaf van *Olivarez* een dubbeld huwelyk voor van de twee dochters van den keizer met den prinsse van Walles en den zone van den keurvorst van de Palts; maar de zaken namen in het vervolg een anderen keer. Wy zullen op zyn plaats zien op wat wyze deze twee brieven ter kennisse van de Engelschen kwamen.

Op deze wyze hieldt het hof van Spanje den koning *Jacobus* voor zyn speelpop. Hy bleef in geen gebreke *Mylord Digby* voor de tweede maal \* in gezantschap naar dat hof te zenden. Zyne geloofsbrieven waren vol betuigingen van rouwbeklag over de doot van *Philips* den III, en gelukwensching aan *Philips* den IV over zyne komste tot de kroon, met verzekering van de zelve genegenheit voor den zone te hebben, als men voor den vader hadt gehad; daar men byvoegde, dat men den nieuwen koning in de zelve gesteldheit hoopte te vinden, en dat men van hem verwachtte, dat hy een vasten bandt van vereeniging tusschen beide de koningen en beide de ryken zou leggen. Maar deze brief wierdt van een ander verselt, waar in de koning *Jacobus* zich klaarder uitdrukte. De zelve was zo wel als de andere den 14 Maart des jaars 1621 gedagteken, en de koning begon dien met de tytels van: *Doorluchtige en zeer machtige vorst, myn zeer waarde broeder, bloedverwant en vriendt.* Vervolgens vertoonde hy, dat de bondgenootschappen, tusschen hunne huizen niet nieuw waren, en dat hy, om den knoop nog vaster tot

beider genoegen, en voor het algemene welzyn 1621. van het Christendom, toe te halen, met den overleden koning een huwelyk tusschen den prinsse van Walles en de infante besloten hadt. De doot van den koning woen vader, vervolgde hy, heeft belet, dat dit verdrag, door ons beide even zeer gewenscht, niet ten einde is gebragt. Nu staat het aan U, die buiten twyfel de zelve gevoelens zo wel als zyne kroon hebt geërft, een einde van een werk, dat reets zo ver is gevordert, en daar niet meer dan de tekening aan ontbreekt, te maken. Myn zoon heeft tegenwoordig de jaren bereikt om te kunnen trouwen, en ik vind my in jaren, die my dwingen zyn huwelyk voort te zetten, ten einde ik den eenigsten erfgenaam van myne ryken mag verbonden zien aan het machtige huis van Oostenryk, en uit dezen doortluchtigen bandt prinszen zien voortkomen, die den troon, dien ik hen nalaat, verdienen te bekleeden. Na dit alles verzocht hy *Philips* zyne goedgunstigheid voor den keurvorst van de Palts en zyn huis te bewyzen, willende, zeide hy, zyne herstelling alleen aan zyne goedheit schuldig zyn: woorden, zeer weinig met de achtbaarheid van een groot koning overeenkomende, die smekende verzocht eene wedergeving, die hy de macht hadt om op eene krachtiger en roemryker wyze, indien hy gewilt hadt, te doen toestaan. De prins van Walles deedt daar nog een brief van zyne handt, omtrent op de zelve wyze geschreven als die van den koning zynen vader, by; zo dat het schein, dat vader en zoon zich voor den troon van *Philips* kwamen verootmoedigen, in plaats van de waardigheid van hunnen troon te handhaven.

Het verwonderlykste van alles is, dat in den zelve tydt de keizer over een huwelyk van zynen zone met de infante in onderhandeling was, en dat de gezanten van *Jacobus* zo verblind waren, dat zy dit niet konden bemerken, of de koning zo vooringenomen, dat hy dit niet wilde geloven. Ondertusschen bereikte het hof van Madrid zyn oogmerk, en bragt *Jacobus* zo ver, dat hy gunstige bevelschriften voor de Roomschgezinden, in weérwil van den tegenstandt van zyn Parlement, liet uitgaan. Hy verboodt ook op den predikstoel van de vyf artykelen van de kerkvergadering van Dordrecht gewag te maken, waar voor hy eerst zulk een groot yveraar hadt getoont te zyn. Hy wilde niet, dat men in de netelige geschillen van de algemene en byzondere Genade, noch van de voorverordinerig, verkiezing en verwerping sprak; maar dat men deze stoffen aan de verklaring der leeraars in de Godgeleerdheit in de hogescholen zou overlaten, met bevel zelfs aan de laatsten van der zelve ondoorgrondelykheit te spreken zonder daar een al te naauwkeurig onderzoek naar te doen.

Het Parlement, te onvrede over zo vele wegen, die het nadeelig aan den Godsdienst oordeelde, nam de vryheit van dezen vorst op eene krachtige wyze te vertonen het nadeel, dat hy zich zelve deedt, en het gevaar, daar hy het gansche ryk door de toelating, aan de Roomschgezinden, die reets begonnen trotsch te spreken, vergunt, en door het huwelyk met de infante, dat hen nog stouter zou maken, aan bloot gaf. Deze vertogen behaagden den koning niet, en daar was ook niets, dat hem van voornemen kon doen veranderen. Hy beschuldigde de gemeenten, dat zy een toeleg op het koninklyke gezag hadden gemaakt, en dat zy hem wetten in vrede en oorlog, als mede omtrent het huwelyk van zynen zone wilden voorfchryven. Dit was het, dat hy in een brief, vol dreigementen aan den spreker

Hy boe moeit zich met de geschillen van den Godsdienst.

Hy blyft oneinig met zyn Parlement.

*Jacobus* zendt *Mylord Digby* naar Spanje. \* Zyn eerste was in den jaare 1617.

Zyn vleicende en onderwerpe-lyke brief aan *Philips* den IV.



1621. ker van het Lagerhuis gefchreven, om de gemachtigden van zyn ongenoegen kennis te geven, en hen tot zwygen omtrent de zaken van de Palts en het huwelyk van den prinsse van Walles te brengen, indien zy zyne gramschap niet wilden gaande maken, deedt blyken. Het Lagerhuis bleef standvastig; het verantwoorde zich eerst over den aanslag, daar zyne Majesteit het zelve mede beschuldigde, erkennende, dat de vrede, of de oorlog van hem alleen afhing, en dat hy zynen zoon naar zyn welgevallen kon uittrouwen. Maar het staat ons vry, vervolgen de gemachtigden, *uwe Majesteit voor oogen te stellen de noodzakelykheit, die 'er is om den keurvorst van de Palts te herstellen, en het gevaar, waar in al uwe onderdanen van de Engelsche kerk, daar uwe Majesteit met hen belydenis van doot, door eene verbindtenis, die niet dan tot hun nadeel kan verstreken, en door de vrydom, aan de Roomschegezinden verleent, die het hoog tydt wordt in toom te houden, zullen geraken. Indien de koningen zyn gesfelt om de wetten te doen nakomen, en de openbare rust te handhaven, zyn de Parlementen, die de gansche natie verbeelden, gesfelt om hunne rechtmatige klagen over het verbreken dezer wetten en de gevaren, daar het gemenebest mede bedreigt wordt, met eerbiedt aan de koningen voor te dragen. Deze plichtpleging kan voor geen verraadt opgenomen worden, zo lang als wy, gelyk wy zullen doen, ons binnen deze onschendbare palen houden, en alle onderwerping en getrouwheit aan zyne Majesteit betonen. De voorrechten der koningen en die van het volk moeten nooit van malkander gescheiden zyn, en ver van elkanders nadeel te betrachten moeten zy de banden in een slaan.* De koning, met deze verschooning niet te vrede, vernietigde het Parlement op den 30 January des jaars 1622.

Reden-voering van de gemeenten aan den koning.

Hy vernietigt het Parlement. 1622.

Onderhandeling van Mylord Digby. Zie zyne eerste bezending fol. 608.

† Gedurende zyn eerste gezantschap.

Mylord Digby, naar Spanje vertrokken, gelyk wy hebben gezegt, vervolgde in dit tweede gezantschap \* de onderhandeling over het huwelyk met de infante met een goeden voortgang. Daar liep zelfs een gerucht, dat het zelve plegtelyk te Madrid voltrokken was, en dat de graaf van Olivarez by deze plegtigheit den prins van Walles hadt verbeeld, om dat de Engelsche gezant niet in de Missie wilde gaan, en de infante deze plegtigheit niet dan voor het altaar wilde laten verreechten. Dit uitgestrooide nieuws wierdt waar bevonden; maar het gaat vast, dat Digby de zaak zo ver hadt gebragt, dat het scheen, dat hy Spanje bedroog, het welk hem zocht te bedriegen. Eenigen twyfelten echter of dit huwelyk, indien Philips de III niet was gestorven, geen voortgang zou gehad hebben, en men zegt, dat Digby, van zyn eerste gezantschap wedergekeert, een brief vertoonde, waar in deze koning zyn koninklyk woordt gaf, dat hy het zou voltrekken. Het tegendeel blykt echter uit den brief, door Philips den IV kort na de doot van zynen vader aan den grave van Olivarez geschreven. Deze laatste, die zich noemde *Don Gaspar de Guzman*, was de eerste staatsdienaar van Philips den IV, gelyk *Sandoval de Roxas*, hertog van Lerma, van Philips den III was geweest; twee zwakke vorsten, en die niet zonder gunstelingen konden leven; van eene hoedanigheit en imborst, gansch tegenstrydig met dien van Philips den II, die zulke menschen niet kon velen. Zo lang als Philips de III leefde, hadt Mylord Digby met den hertog van Lerma, aan wien hy zich aangenaam hadt weten te maken, in onderhandeling geweest †. Hy hadt de zelve macht op den geest van den grave van Olivarez, met wien hy zyn ontwerp onder de regering van Philips den IV vervolgde.

III Deel.

Hy was daar in het jaar 1622 zo veel in gevordert, dat men geenzins aan een goeden uitslag twyfelde; hy verzocht den koning *Jacobus* by geschrift den prins aantonts naar Spanje te doen vertrekken, zeggende, dat hy voor den voortgang van het huwelyk instondt. De koning sloeg daar geloof aan, en deedt hem sloop gaan, maar tot zyn ongeluk gaf hy hem den grave van Buckingham mede, dat alles omver stiet, indien het waar is, dat het Spaansche hof met Mylord Digby ter goeder trouwe te werk ging.

Voor dat de prins vertrok, bleef het volk nog al klagen over deze verbindtenis met Spanje. Daar waren 'er echter ook, die de zelve verdedigden. In de maandt van February kwam 'er eene verhandeling in het licht, voerende den tytel van Kancelary van Spanje, daar die kroon niet al te wel in wierdt gehandelt. In de maandt van Juny kwam 'er eene andere uit, die met meer verstandt ten voordeele van dit huwelyk geschreven was. Ondertusschen ontving men te Londen twee tydingen, die het hof niet langer toelieten zich te vleien. De eerste was, dat de paus de toestemming niet wilde geven, de tweede, dat de Raadt van Philips den IV de onderhandeling, daar de graaf van Gondomar met den koning *Jacobus* in was getreden, zo kwalyk hadt genomen, dat men, ver van hem op zyne wederkomst van zyn gezantschap eenige vergelding te tonen, hem een wacht hadt toegevoegt, om van zyn persoon verzekert te zyn. *Jacobus*, nog al dit huwelyk in het hoofd hebbende, sloeg op deze tydingen geen acht, het zy hem anders wierdt geschreven, het zy zyne drift voor dit huwelyk hem deedt geloven, dat hy alle zwaarigheit daar omtrent zou te boven komen. Het is waar, dat het bezwaarlyk was zich niet door de loosheden van het Spaansche hof, dat *Coloma*, stadvoogdt van Kameryk, in de plaats van den grave van Gondomar zondt, met zeer gunstige bevelen, zo het scheen, om dit gewigtig verdrag ten einde te brengen, te laten misleiden.

Dit alles was echter niet dan een spel; men beschuldigde Mylord Digby, dat hy niet beter in de geheime staatkunde van Spanje hadt weten in te boren, om daar van kennis aan den koning zynen meester te geven, het eenigste middel, zeide men, om hem uit deze dwepery, daar hy in het tegendeel door zyne bedriegelyke verwachting nog meer in wierdt versterkt, te trekken. Hy behoorde echter niet onwetende geweest te zyn, dat noch de keizer *Ferdinand* de II van zins was den prins *Frederik* in zyn keurvorstendom te herstellen, gelyk hy aan den Katholyken koning hadt gezegt, noch Spanje in de wil van uit de neder-Palts, dat het in bezit hadt, te trekken.

Daarenboven wist hy, dat de koning *Jacobus*, hoewel hy niet kon besluiten de wapenen ten voordeele van zynen schoonzone op te nemen, echter het voor eene eer nam geen verdrag met Philips den IV te sluiten, dan met beding van de Palts weder te geven. Hy wist ten laatste, dat dit huwelyk geen voortgang kon hebben, zonder aan de Roomschen de vrye oeffening van hunnen Godsdienst toe te staan, dat is te zeggen, zonder den koning nog meer met zyn Parlement, dat daar nooit in zou bewilligen, overhoop te doen leggen. Alle deze onoverkome-lyke zwaarigheden, ten zy *Jacobus* van het eene en het andere wilde afstaan, stelden zyne eer en rust door het verlaten van den prins zynen schoonzone in de waagschaal, en maakten zyn volk wanhopig. Digby bleef in geen gebreke van met kracht in zyne onderhandeling voort te gaan,

Het hof van Spanje gaat niet ter goeder trouwe te werk.

Mylord Digby wordt

ly be- roeit ch et de schillen an den ood- ienst.

Hy blyft meening net zyn arle- nent.



1622. gaan, zelfs zeer onvoorzichtig, om niet te zegen strafbaar; maar hy wierdt daar toe aangemoedigt door de vergelding van den koning zynen meester, die hem dit jaar graaf van Bristol maakte.

1623. Het was na dat hy met deze waardigheid was bekleed, dat hy op de reis van den prins androngs. Hy vertrok op het laatste van Februa-ry des jaars 1623, en hy landde in Vrankryk, van waar hy naar Spanje zynen weg vervolgde, hebbende niemandt met zich dan den marquis van Bukkingham en een knecht. De koning zyn vader hadt hier iets mede voor, daar men den rechten grondt niet van weet. Dit was mogelyk de gewoonte van dezen koning: want hy deedt van gelyken by gelegenheit van zyn huwelyk met de princeffe van Denemarken, te weten zich van zyne hovelingen te ontdoen, om onbekend te sloop te gaan, zonder dat men recht wist waar hy naar toe ging. Maar men kan deze verborgendheit en eigenzinnigheit ligt vergeven aan een minnaar, die verliefd is, daar in het tegendeel niets een vader kan verchonen, die zynen eenigsten zoon zonder noodzakelykheit in de waagschale stelt. De Roomsche geschiedschryvers \* zelf berispen opentlyk zulk een vremd gedrag, kunnende daar geen reden, noch voorwendel voor vinden. Zy zyn gedwongen de gissingen, die men maakte, aan te nemen, welke den koning gansch niet gunstig zyn. Welk eene Geschiedenis, zciden zy, geeft ons diergelyke voorbeelden? Een groot koning zendt zynen zoon, zynen eenigen erfgenaam, naar vremde landen, zonder gevolg en zonder reistuyg, doedt hem over de zee en door de landen van zyne naburen trekken, als een dolend ridder, die geen andere hulp dan zynen degen heeft. Hy dwingt hem om zich gelyk een ridder van de Ronde Tafel voor de voeten van zyne beminde te werpen, of zich als een gyselaar over te geven aan een hof, dat een vyandt van zynen Godsdienst, indien het niet van zyn persoon is. Wat staatkunde buiten dat, zich een onaangenaam en aan de Protestanten, en aan de Roomschegezinden te maken: want men kon niet twyfelden, of de koning van Vrankryk en de hertog van Beyeren waren yverzuchtig over een verbondt, dat den eersten in staat stelde eene vermeerdering van macht in het huis van Oostenryk te vrezzen, en den anderen voor de wedergeving van de Palts deedt duchten. Aan den anderen kant kon dit huwelyk niet anders dan na- deelige gedachten voor de hervorming aan de Protestanten van Engelandt omtrent den Godsdienst van den vorst baren, en daarentegen de Roomschegezinden niet dan gunstige en voordeelige voor hun geloof inboezemen: bygevolg zou dit vele moeilyk- heden verwekken, en het gansche ryk in verwar- ring brengen. Men vroeg daarenboven van wat nuttigheit eene reis, zo vol gevaar en zo onge- meen, kon zyn, het huwelyk, dat daar de oorzaak van was, zelf onderstelt zynde? Of de twee koningen zyn het over de artikelen eens, of zy zyn het niet. Indien het eerste waar is, dan is de reis nodeloos: indien het tweede, is het zeer on- voorzichtig en nadeelig voor de achtbaarheid van een vorst, die den zelven ondernomen heeft, en aldus aan de verachting en spotterij van zulk een bovaardig hof bloot stelt. Men hadt het nog meer tegen den gunsteling dan tegen den koning. Men noemde hem een man zonder verstandt, en van een ydelen waan, die de herffenschimmen van zynen meester alleen in- willigde, om dat hy hem tot reisgenoot van den prins hadt gekozen, en dat hy gaarne

zyne macht en pracht aan een vremd hof wil- 1623 de doen blyken. Belangende den prins, dien verschoonde men om zyne jonkheit, zyne ge- hoorzaamheit aan den koning zynen vader, en zyne liefde voor de infante. Aangaande dit laatste artykel verzierde men, dat het eene ver- dichte minnary was, en men zeide, dat wan- neer hy het afbeeldsel van de princeffe hadt ge- zien, hy daar zo verliefd op was geworden, dat hy niet rusten kon voor dat hy zich voor hare voeten hadt geworpen.

Zodanig waren de gissingen, die men over het gedrag van den jongen prins maakte; maar men maakte veel verchrikkelyker van de behan- deling van den vader. *Vertzaagde en wantrou- wende oude man, zeide men, afgemat, en de walg van zynen gunsteling, die hem aan den baat van zyn Parlement opoffert, onder voorwendel van hem met een roemruchtigen last te verzeeren: y- verzuchtig van zynen eigen zone, over wiens doot hy niet bedroeft zou zyn, om dat by dan geen me- dedinger, of iemandt, die op hem zou kunnen toele- gen, te vrezzen zou hebben.*

Hoe deze aanmerkingen ook mogen geweest zyn, niemandt sprak rechtmatiger van deze reize dan de zegelbewaarder \*. De koning hadt \* Wi- 'er hem zo wel als de anderen een geheim van liams. gemaakt; maar ziende, dat hy de reden daar eenigzins van hadt begrepen, vroeg hy hem: *Wat zegt gy van de reize van den prinsse van Walles, die zyne liefde aan zyne princeffe gaat openbaren, en die, wanneer by hare wederliefde zal verkregen hebben, met haar naar dit hof niet meer als een rei- ziger, maar als een zoon en schoonbroeder van den koning zal wederkeren? Sire, antwoordde de ze- gelbewaarder, ik zal u myne gedachten over de reize van den prins zeggen. Indien de marquis van Bukkingham, dien urwe Majesteit de zorg daar van heeft aanbevolen, de eerbiedigheit, die men voor een gunsteling van Philips den IV moet hebben, ten aanzien van den grave van Olivarez in acht neemt, en indien de graaf van Olivarez van zyn kant aan den marquis van Bukkingham de eer geeft, die een gunsteling van urwe Majesteit toekomt, dan zal alles wel gaan, en ik kan niet dan een goeden uitslag van deze onderhandeling te gemoot zien. Maar indien de Engelsche staatsdienaar weigert zich voor den anderen te vermederen, of indien de trot- siche Spanjaardt zyne beleeftheit met te grote bo- vaardy ontfangt, kunnen 'er niet dan kwade gevol- gen uit bunne zamenkomst spruiten. Godt geve, dat de eene, noch de andere, noch beide deze mis- slagen niet begaan!*

Hy oordeelde rechtmatig, gelyk wy zullen zien: want de twee gunstelingen kregen zulk een afkeer van elkander, dat het alle de maatre- gels van den grave van Bristol, die zo wel geno- men waren, dat 'er niets aan scheen te ontbre- ken dan de zelve te tekenen, verydeld. Daar was geen minder verbittering of twiift tusschen de twee Engelsche gevolmachtigden. Bukking- ham wilde een anderen weg inslaan dan Bristol; maar noch zyne bekwaamheit, noch zyne ken- nis bezittende, zag hy zyne gansche onderhandeling in rook verdwynen, en maakte, dat die van zy- nen medegenoot mede vruchteloos afiep.

Indien de bisschop van Linkoln, zegelbe- waarder, als een staatsdienaar van het afbreken van deze onderhandeling, dat hy voorzag, sprak, vreedse Abbot, aartsbisschop van Kantelberg †, den uitslag daar van; en wanneer hy het vertrek van den prins te weten gekomen was, schreef hy 'er den koning over als een leeraar van de En- gelsche kerk behoort te doen.

Sire, zeide hy, ik heb tot nu toe gezwoegen; maar was.

Wysant- woordt van den zegelbe- waarder aangaan- de de reize van den prinsse van Walles.

† Ande- ren zeg- gen, maar kwalyk, dat het de aarts- bisschop van York was.

† In- cognis.

\* Nani.

Aanmer- kingen op deze vremde reize.



1623.  
Krachtige brief van den aartsbisschop van Kantelberg daar omtrent.

maar ik vrees, dat myne stilzwygendheit strafbaar is, en dat ik niet heb voldaan aan de bediening, daar Godt my toe beroepen, en daar uwe Majesteit my mede bekleed heeft. Geef my dan verlos, Sire, dat ik myn gemoed ontlaste, en U myne ongerustheit bekend make, latende aan uwe Majesteit, na dat ik U de gevaren, daar Gods kerk en het gansche ryk mede gedreigt worden, voor oogen heb gelegd, een besluit te nemen. Het brwelyk van de infante kan niet geschieden zonder het Pausdom weder in Engelandt in te voeren, en gy slaat reets voor, Sire, het zelve toe te laten. Maar hebt gy de gevolgen van zulk een akte, die in uw ryk de afgodische leer der Roomsche kerke, van het onreine en wrede Babel, weder zal herstellen, wel overwogen? Hebt gy wel gedacht aan Gods wraak en de rechtmatige klagten van uwe onderdanen, yverig voor de hervormde lere, die gy door zulk een schadelijke toelating buiten twyfel zult verwekken? Is het mogelijk, dat gy, die niet alleen de Engelsche kerk door uw koninklyk gezag hebt beschermt, maar daarenboven met zo veel roem door uwe geleerde pen verdedigt, U tegenwoordig zoudt willen verklaren de beschermer van der zelve vyanden te zyn, en toestaan, dat men eene leer onderwyze, die gy zelf als goddeloos en versoeielyk hebt veroordeelt? Wat hebt gy gedaan? Sire (ik verzoek verschoning van uwe Majesteit voor de vryheit, met welke ik my verplicht vinde U aan te spreken) wat hebt gy gedaan met in silte den prins naar het hof van Spanje, zonder kennis daar van aan uwen Raadt te geven, maar alle voorzorgen genomen te hebben om zulk een vromde zaak voor uw volk geheim te houden, te doen vertrekken? Deze prins is uw zoon, het is waar, en gy hebt reden om voor zyn persoon zorg te dragen, maar by is ook de zoon van het ryk, des zelfs hoop en dierbaar pandt, en het volk meent een groter belang dan gy in zyne behoudnisse te hebben. Het wendt zyn gezicht gesadig met droefheit en ongerustheit naar den kant, daar deze jonge prins naar toe vertrokken is, kunnende niet dan door zyne wederkomst gerust gestelt worden. En wat zal'er, Sire, van worden, indien by ongelukkig op deze reizje komt te sneven? Hoe groot zal uw ongenorgen en de wanhoop van uw volk zyn, en waar toe zal de verwoedheit niet bekwaam zyn het te brengen? Het is ten minste zeker, dat het zyn leven van zyne leidsmannen zal afeischen, en wie weet of het daar by zal blyven? Hy eindigde zynen brief met nieuwe vermaningen aan den koning om het edikt van toelating, tot dat hy het aan zyn Parlement zou hebben medegedeelt, op te schorten, het volk door iets, dat naar eene voltrekte macht gelykt, niet te verbitteren, en zyne voorrechten te handhaven, indien hy zyne kroon wilde bestendig maken, en gerust regeren.

Daar was niemandt, zelfs tot den maakgek van den koning toe, die hem den mislag, begaan met zynen zoon naar Spanje te zenden, niet verweet, en hem daar de gevolgen van krachtig deedt gevoelen. Sire, zeide deze maakgek, laat ons van boedt veranderen. *Waarom*, antwoordde de koning, *vraagt gy dit van my?* Het is, zeide de nar, *om dat gy den prins naar Spanje hebt gezonden. Wat zult gy zeggen*, herhaalde de koning, *wanneer gy hem gelukkig zult zien wederkeren?* Dan zal ik, antwoordde de nar, *mynen boedt weder van uw boofdt nemen, en hem aan Philips zenden.*

Aankomst van den prins te Madrid.

Ondertusschen vervolgde de prins zyne reis met zo veel spoedt, dat hy, den laatsten Febrvary van Londen vertrokken zynde, den 17 Maart III Deel.

te Madrid aankwam. Hy hadt van Parys in dertien dagen \* zeven honderd Engelsche mylen afgelegd. Hy kwam des avonds ten acht uuren aan het huis van den grave van Bristol, daar hy onbekend bleef, tot dat hy in staat was, na een weinig uitgerust te hebben, om in het openbaar te verschynen. De marquis van Bukkingham kwam niet voor des anderen daags morgens, als of de prins meer ongeduldt, om zyne liefde beter uit te drukken, hadt willen tonen. Bukkingham, zonder gewag van de aankomst van den prins te maken, gaf de zyne aan de graven van Olivarez en Gondomar te kennen, die hem kwamen bezoeken. De eerste hadt last van den koning zynen meester den Engelschen marquis by hem te brengen.

Hy wierdt in het vertrek van zyne Majesteit geleid, en gaf zyne geloofsbriefven over, wanneer hy ter zelve tydt de aankomst van den prins vernam. Alles liep met wederzydsche beleeftheden en betuigingen van vriendschap der beide koningen af. Men hadt aangemerkt, dat de graaf van Olivarez zich niet dekte, hoewel hy grande van Spanje was. Dit was mogelijk om meer eer aan den koning van Engelandt, door den marquis van Bukkingham, zynen buitengewonen gezant verbeeld, te bewyzen. Mogelyk wilde hy ook de verwaandheit van dezen staatsdienaar strelen, die aan de Spanjaarden zelf onverdragelyk scheen, schoon zy de hoogmoedigste natie van de gansche wereldt zyn. Dit bleek klaar uit de tytels van zynen lastbrief. Men noemde hem daar in graaf en marquis van Bukkingham, graaf van Koventri, burggraaf van Villers, vrybeer van Whadon, groot-admiraal van Engelandt, Ierlandt, het prinsdom van Walles, en van alle kusten en eilanden, daar aan grenzende, van de stad Calais en zyne markten, van Normandië en van Guienne, kapitein generaal der zeën en vloten van het ryk, groot-salmoeft, zegelbewaarder, en admiraal van de Vyf Havens, en het geen daar van afhangt, konnestabel van Douvres en van het kasteel van Windsor, grootbontvester en meester van de jagt aan gene zyde van de Trent, edelman van de bedkamer van zyne Majesteit, een der Raden van zynen Raadt van State, en van zynen geheimen Raadt, ridder van den Kouffebandt, enz. En als of deze tytels nog niet genoeg waren om zyne staatzucht te voldoen, zondt de koning hem twee maanden na zyne aankomst den tytel van hertog, de eenigste, die toen in Engelandt was †. Des anderen daags wilde de koning den prins van Walles bezoeken. Deze laatste, daar van kennis krygende, ging hem te gemoet. De koetzen op een plaats, daar men in overeengekomen was, elkander ontmoetende, stapte de koning daar eerst uit, en vloog naar den prins, om hem te omhelzen. De laatste spoede zich ook naar hem toe, en zy omhielden en onderhielden malkander met zo vele tekenen van beleeftheit en genegenheit, als men van een minnaar, die zyn hof komt maken, en van een broeder van eene prinsesse, die de eer van zyn zusters huis te gelyk met die van het zyne ophoudt, gevende altydt de hogehandt aan den prinsse, kon verwachten. Het verdrietigste was, dat de koning noch Engelsch, noch Fransch sprak, en de prins geen Spaansch; weshalven de graaf van Bristol tolk moest zyn.

Indien men uit het gelat van het hof moest oordeelen, scheen alles tot een goeden uitslag voor den prinsse geschikt. Men zou hem geen meer eer, noch vermaak by de plegtigheit van den trouw met de infante hebben kunnen aandoen. Men opende ten zynen gevalle de ge-

1623.  
\* Anderen zeggen maast tien dagen.

Gehooringe aan Bukkingham, die den prins hadt verlicht.

De Spanjaarden lagchten met de verwaandheit van dezen gunsteling.

† Daar was de hertog van Ormond; maar dat hertogdom legt in Ierlandt. Zamenkomst van den Katholyken koning en den prinsse van Walles.

Eer den prinsse aangedaan.

M m m m 2 vangen-

ant-  
den  
iber-  
der  
aan-  
le  
e van  
de  
lies.

Ande-  
n zeg-  
n, maar  
walyk,  
at het  
: aarts-  
bischop  
an York  
was.



1623.

vanguhuizen voor alle de gevangenen, en men deedt hem eene zegepralende intrede doen binnen Madrid. Vier Raden van Staat waren hem komen afhalen, en geleidden hem naar het vermaarde klooster van St. Hieronymus †, van waar de koningen van Spanje gewoon zyn te vertrekken wanneer zy zullen gekroont worden. Hy at alleen op eene prachtige wyze, van de bedienden des konings opgepakt. Des namiddags ontving hy het bezoek van den algemenen geloofs-onderzoeker, de gemachtigden van den Raadt van Castilië, van Arragon, van Portugal, van Italië, van oorlog, van de Indiën, van de schatkamer en van de inkomsten, de acht voornamste Raadsvergaderingen van de kroon, die haar verblyf altydt te Madrid hebben. Zy wierden gevolgt van de *Corregidores* en *Regidores* \* van de stad, en de koning kwam zelf hem zeggen, dat alles tot de intrede gereed was.

† Dit klooster heeft ook den naam van St. Laurens, en van Escorial, zynde zes mylen van Madrid gelegen. \* Rechters.

Zyne intrede te Madrid.

Vervolgens klommen zy beide op twee Spaansche paarden. De koning gaf altydt de regter handt aan den prins. Zy reden met een groot gevolg tot aan de poorten van Madrid, daar zy van vier en twintig *Regidores*, aan welke het toekomt het verhemelte by diergelyke plegtigheden te dragen, wierden ontfangen. De hemel, die deze beide prinsfen aangeboden wierdt, was van goud laken, met verheven werk zeer fraai gestikt. De prinsfen gingen onder dezen hemel, voorgegaan van het hof en de dienaars van het gerecht, van de Spaansche groten \* en het lichaam van den adel, met hunne stafdragers, kostelyk gekleed. Achter de twee prinsfen kwamen de twee gunstelingen, de marquis van Bukkingham en de graaf van Olivarez, ieder onder een hemel. Die van den eersten was van een ryk stof, om dat al deze pracht ten gevalle van den prins zynen meester geschiedde. De vrouwen vermeerderden deze schone vertoning. Zy leidden uit de vensters, met een opschik, die haar bevallig maakte; alle de huizen langs den weg waren met tapyten en schilderyen behangen. Men hadt ook een toneel, daar de heeren van aanzien, het zy van het hof, of van den Raadt, op zaten, opgerecht. Van tusschenwydte tot tusschenwydte zag men benden boerddichters, vioolspeelders en komedianten, die dansen en op hunne toneelen verscheide stukken, ter eere van dit feest gemaakt, vertoonden.

\* Grandes.

Hoe hy door de koningin ontfangen wordt.

De prinsfen trokken door de straten onder de toeluchtingen van het volk, en traden af voor de poort van het paleis. De koningin en de infante, deze intrede van ter zyde hebbende gezien, vernamen niet zo haast hunne komst, of zy gingen naar hare kamers, om hen daar in te wachten. De koningin ontfing den prins aan de deur: de koning tradt met hem binnen, en zy gingen alle drie op armstoelen zitten, de koningin geplaatst zynde in het midden, de prins aan haar regter, en de koning aan haar linker zyde. Het was *Elizabeth* van Vrankryk, dochter van *Henrik* den IV, met welke de prins een half uur in het Fransch, zonder tolk van noden te hebben, sprak. De schryvers maken by deze gelegenheit geen gewag van de infante.

De vertellingen.

Van daar bragt de koning hem in het vertrek, dat voor den prins was gereed gemaakt, daar hy de regte zyde nam, om dat, zeyde hy, *gy nu in uw huis zyt*. Een oogenblik daar na ging hy weg, latende den prins onder eene talryke menigte groten van Spanje en andere personen van aanzien. Na verloop van een uur kwam *Benavides*, graaf van *Benavente*, hofmeester van de koningin, van wegens deze vorstinne, gevolgt van die haar geschenk voor hem droegen. Het bestondt in een bekken van zui-

ver goudt, twee gestikte nachtrokken, twee kabinetten van kostelyk hout, met goude platen belegt; de spykers, sloten en sleutels waren van het zelve metaal, de laden van amber, vol reukwerk en keurlyke muskus. De marquis van Bukkingham kreeg ook schone vereeringen van de gravinne van Olivarez. Gedurende drie dagen en drie nachten zag men vreugdevuren voor alle de huizen van Madrid, en al de vensters waren verlicht; de herauten riepen gestadig: *Lang leve de prins van Walles!*

1623. die zy hem zondt.

Openbare vreugde.

Vervolgens zag men ringsteken, waar in de prins zyne vaardigheid deedt uitmunten in de tegenwoordigheid van de infante, die deze vertoning uit het venster van hare kamer zag. Maar hy hadt geen byzonderen ommeegang met deze prinsesse, die hy naauwlyks mogt spreken, en altydt in het byzyn van het hof en de hulp van den grave van Brittol, die de tolk was. De graaf van Olivarez verschoonde dit met te zeggen, dat het de gewoonte van Spanje was de infante geen byzonderen ommeegang toe te laten met een prins, van wien zy wierdt aangezocht, tot dat de toelating van Rome gekomen was.

Hy mag in het byzonder met de infante niet spreken.

Deze toelating kwam eindelyk, van *Gregorius* den XV zes weken, na dat de prins in Madrid was gekomen, afgezonden; maar daar was eene bepaling by, die belemmering veroorzaakte. Echter belette zy niet, dat men de voorwaarden van het huwelyk op eene wyze, als wy zullen zeggen, ten einde bragt. Wy moeten te voren iets van de brieven, die de paus ter zelve tydt aan den prins van Walles en aan den hertog van Bukkingham hadt geschreven, zeggen. Die aan den eersten was gedagtekent den 20 April, en die aan den anderen den 19 May. In het begin van den eersten brief zeyde hy, dat de prins zich gelukkig kon rekenen sedert eene lange reeks van jaren van Roomschegezinde koningen afkomstig te zyn, en dat hy voorgechikt was tot een ryk, dat *Gregorius* de Grote de eer hadt gehad tot het Christelyk gelove te brengen, en de Roomsche kerke in te lyven \*. Hy was verheugt, zeyde hy, dat hy zelf het geluk hadt by zyne verkiezing den naam van dien paus aangenomen te hebben, in verwachting, dat hy een diergelyken goeden uitflag op het gemoedt van een prins en van zyn volk, als deze eerste Apostel van Groot-Britannië toen op de koningen en het volk van dit vermaarde eilandt hadt behaalt, te zullen erlangen. Hy kon daar niet aan twyfelden, zeyde hy, ziende de geneztheit van den prinsse, die zelf in persoon een huwelyk met de infante was komen verzoeken; eene infante, yverig voor den Roomschen Godsdienst, en van een huis, dat bekend was door zyne aankleving aan den H. stoel, zo wel als door zyn bloedt en de wydtegestrekteit van zyne staten: want hoe was het te geloven, vervolgde hy, dat een prins, die naar een huwelyk tracht, dat hy niet dan met de toestemminge van den H. stoel kan verkrygen, echter daar een vyandt van zou zyn, en een gezag benadeelen, dat door de koningen van Engelandt by zo vele gelegenbeden zo krachtig was erkent, en tot wiens verdediging zy de zee waren overgetrokken, en met zo veel roem tegen de ongelovigen hadden gestreden? Zou het wel mogelyk zyn, dat een prins van zulk eene afkomst, zo geneigt tot de Roomsche kerke, zou willen verdragen, dat men voor goddelozen aanzag de genen, die de bruidt van *CHRISTUS* voor haar boosdt erkent, en aan welke *CHRISTUS* zelf de regering over alle koningen der aarde gegeven heeft? Aldus was het, dat deze paus, yverzuchtiger in zyn gezag te handhaven dan den prins te bekeeren, hem niet verzocht om in de gemeenschap der Roomsche kerke te komen, dan

Brief van den paus aan den prinsse van Walles.

\* door hulp van den monnik Augustyn in het jaar 596.



1623.

dan om hem te verplichten zich met zyn gansche ryk de macht van den paus te onderwerpen.

In den brief, geschreven aan den hertog van Buckingham, vleide hy hem, dat hy den eersten rang by den koning en den prins bekleedde, en dat hy deze gunst aan niemandt dan aan zyne verdiensten en geboorte verschuldigt was. Hy zeide, dat 'er alleen een ding ontbrak om zynen naam onsterfelyk te maken, dat was om by de prinsen, zyne meesters, by welke hy zo veel aanzien hadt, de herstelling van den Roomschen Godsdienst en het gezag van den H. stoel in beide de ryken te verwerven. Dit was het, zeide hy, dat hy van zyne deugd en van de Godvrucht van eene moeder, vast klevende aan de Roomsche kerk, in haren schoot geboren, en die meerder vreugde zou hebben een zo waarden zoon daar in te zien leven, dan zy gehad hadt hem in haren schoot te voeden, verwachtte.

Antwoord van den prins aan den paus. Dit antwoord was van den 20 Juny 1623 uit Madrid.

De prins zondt een antwoordt op den brief van den paus †. Hy begon met hem den naam van *zeer heilige vader* te geven. Hy bedankte hem voor de genegenheit, met welke hy hem hadt geschreven, en verzekerde hem, dat het voorbeeldt van zyne voorzaten, die tegen de ongelovigen hadden gestreden, veel indruk op zyn gemoedt hadt, dat hy naar niets met meer drift verlangde dan de verdeeldheden onder het Christendom een einde te doen nemen, en alle volkeren onder eene gemeenschap gebragt te zien. Hy vervolgde, dat hy met al zyne macht zulk een Godvruchtig werk zou trachten voort te zetten; dat zyne *Heiligheit* niet bedrogen was in zyne gedachten over zyne reize naar Spanje, en dat het huwelyk, dat hy daar met eene Roomsche prinsesse was komen verzoeken, een overtuigend bewys was van dat hy geen afkeer van dezen Godsdienst hadt; dat hy in het vervolg blyken van zyne oprechte mening zou geven, en dat hy al zyne zorg zou besteden om de eenigheit tusschen de Roomsche-Katholyken en de Protestanten te handhaven, tot dat het Godt zou behagen hen op eene volmaakter wyze in alle de artikelen van het geloof, waar van de verborgendheden van de Drieëenheit en het kruis van *CHRISTUS*, die zy beide erkennen de voornaamste te zyn, te vereenigen.

De graaf van Bristol beschuldigde naderhandt den hertog van Buckingham dezen brief aan den prins voorgeschreven te hebben; maar men kon den hertog hier door niet strafbaar maken, zonder den koning *Jacobus* zelf, die een jaar te voren een veel krachtiger brief aan den paus hadt geschreven, te veroordeelen\*. Men zeide ook, dat *Buckingham* de schryver van den eenen zo wel als van den anderen was. Niet alleen noemde koning *Jacobus Gregorius* den XV daar in *zeer heilige vader*, maar hy badt hem ook om de verhevene plaats, die hy in de kerk bekleedde, om zyne Godvrucht en het gezag, dat hy over de verscheide partyenschappen, die het Christendom verdeelen, heeft, te willen arbeiden om hen tot een en de zelve gemeenschap te brengen; daar hy byvoegde, dat zy alle belydenis doende van de zelve Drieëenheit te aanbidden, en een Zaligmaker te erkennen, de andere punten hem van zulk een groot belang niet voorkwamen om malkander te verscheuren, gelyk men zonder mededogen deedt, noch zo zwaar niet om tot geen vereeniging te komen.

\* Zie dezen brief in de verzameling, genaamt *Cab. five Serin. Jac.*

Om weder tot den brief van den prins te keren, men kan niet zeggen, dat dit eene afzweering van zyn geloof was; hy gaf haast blyken van het tegendeel. Het is echter zeker, dat hy een groten voet aan de andere gezindheit, en geen minder hoop aan de Roomschgezinden gaf,

waar van de opvolger van *Gregorius* den XV niet naliet zich te bedienen, wanneer hy dezen brief beantwoordde. Laat ons eerst spreken van de toelating van *Gregorius*. Wy hebben gezegt, dat deze paus de zelve onder een beding hadt verleent, dat in het eerst eenige zwaarigheid veroorzaakte; maar de vrywaarding van den koning van Spanje nam de zelve weg. Dit beding was, dat, voor dat de prins van Walles zich van deze toelating mogt bedienen, de koning zyn vader verzekering moest geven, dat het edikt van toelating, aan de Roomschgezinden verleent, getrouwelyk in al zyne uitgestrektheit zou nagekomen worden. Nu, wat Staat of vorst zou daar voor aan den paus hebben willen instaan, om voor het gevaar van de niet nakoming bloot te zyn? De Katholyke koning verbondt zich echter daar voor, en gaf zyn woordt voor den koning *Jacobus* en voor den prins, waar door deze zwaarigheden weggenomen en de voorwaarden ten einde gebragt wierden. Daar waren openbare en geheime artykelen. De eerste waren weinig of niet verschillende van die, waar in men in den jare 1618 was overeengekomen. Zy waren alleen wat uitgebreid: waarom wy de zelve hier zullen overflaan.

1623.

Toelating van dit huwelyk door den paus.

Artikelen van het huwelyk.

By de byzondere artykelen beloofde de koning *Jacobus*: I. Te vernietigen alle de wetten, tegen de Roomschgezinden gemaakt; te herroepen in zyne Raadsvergadering alle de rechtsgedingen, die men hen uit hoofde van hun gelove aandeedt, en hen te bevryden voor alle foorten van vervolging. II. Niet te dulden, dat men in het vervolg eenige nieuwe wetten tegen hen maakte; hen vryheit van gewisse in de drie ryken te geven, en hen in de oeffening van hunnen Godsdienst te handhaven. III. Niet toe te laten, aan wien het ook zou mogen zyn, iets tot nadeel van de huwelyksartikelen van de infante, onder wat voorwendsel het zou mogen zyn, te bestaan, of haar bedekt, of opentlyk te verzoeken om van geloof te veranderen, of haar daar omtrent te moeien. IV. Deze artykelen door het Parlement te doen goedkeuren, en te beletten, dat het iets daar tegen, dat nadeelig aan den Roomschen Godsdienst zou zyn, deedt. Men liet den prinsse van Walles ook twee zaken in het byzonder beloven: voor eerst, dat de kinderen, die uit dit huwelyk zouden geboren worden, van de prinsesse hare moeder in den Roomschen Godsdienst tot hun twaalfde jaar zouden worden opgevoed, en dat zy na dien tydt de keuze zouden hebben van beide de Godsdienten: ten tweede, dat de Roomschgezinde meesters, die hen door de infante om hen te onderwyzen zouden aangeboden worden, niet van de handt zouden worden gewezen. Alle deze artykelen wierden door den koning *Jacobus* en den prinsse van Walles getekent en bezworen. De openbare wierden insgelyks van tien Pairs, zo Engelsche, als Schotische, bekrachtigt, onder de welke men *Abbot*, aartsbisshop van Kantelberg, noemt, die met zulke krachtige bewoordingen aan den koning hadt geschreven, om hem dit huwelyk af te raden. Het is iets seldzaamt iemandt, die tegen alle foorten van aanvechtingen bestand is, te vinden.

Beloften door den paus van koning *Jacobus* geëischt;

En van den prinsse van Walles.

*Urbanus* de VIII, die op *Gregorius* den XV † was gevolgt, zegespraalde over dit verdrag. Hy was het, die den brief van den prinsse van Walles ontfing. *Gregorius*, aan wien deze brief was gezonden, was gestorven, en *Urbanus*, die na hem den stoel bekleedde, opende den zelve. Hy gaf dezen nieuwen paus een al te ruim veldt om zich daar van niet te bedienen; zyn yver voor de kerk was zo groot, dat hy, zo haast hy ver-

† gestorven den 18 July.

Mmm m 3 koren

van aus en Val-

door van monij Lu- yn et 596.



1623.

koren was, zich, zegt men, voor het altaar wierp, en Godt nadrukkelyk badt, dat hy hem, voor dat hy uit de kapel ging, van het leven wilde beroven, indien hy wist, dat zyne verheffing niet ten voordeele van den Roomschen Godsdienst zou gedyen: daarenboven moedigde hem zyne zachtzinnigheid, zyne vroomheit en zyn vlyt, alle deze heerlyke deugden, die de schryvers in hem pryzen, aan om de bekeering van vader en zone, om naar het vooroordeel te spreken, te bevorderen, en aan den eenen en den anderen te schryven. Hy trof den vader op zyn zwakste, en na dat hy zynen goden imborst, zyne oplettheid en zyn verstandt geroemt hadt, zeide hy: *Hoe gelukkig zou de kerk niet zyn, indien de uitmuntende begaafden, die men in zulk een groot koning vindt, wierden gebruikt om de zelve te beschermen! Maar om wat reden zou men het niet durven hopen? Het verbodt, dat uwe Majesteit wenscht met het huis van Oostenryk aan te gaan, en de goedheit, die gy betuigt voor de Engelschen, den Roomschen stoel toegedaan, zyn daar bewyzen van. Voleind dan, doorluchtige vorst, zulk een Godzalig werk, en, in navolging van den groten Konstantyn\*, die zyne regering in Engelandt zo gelukkig voor het Christendom begonnen heeft, wees, gelyk hy, een verdediger van het pausselyke gezag, en een beschermmer van het Roomsche geloof. Hy bleef ook in geen gebreke hem het bloedt van de koninginne Maria, zyne moeder, gestort, zeide hy, om de waarheit van het Roomsche geloof te verzegelen, en de eer van den H. stoel staande te houden, voor te houden. Zyn brief aan den prinsse van Walles was eigentlyk een antwoordt op dien deze prins aan Gregorius den XV hadt geschreven. Hy nam daar gelegenheit uit van te zeggen, dat deze brief hem onmiddelyk na zyne verkiezing † gegeven zynde, hy daar uit een goed voorteken voor zyn pauschap hadt getrokken, verblyd zynde, dat hy onder zulke gelukkige voortekenen zyne regering zou beginnen; dat hy geenzins twyfelde aan de zegepraal der kerke, en dat een prins, die met zo veel nadruk naar een huwelyk met de infante trachtte, ook een Godsdienst, aan deze prinsesse veel waarder dan haar leven, in zyne ryken van Engelandt, Schotlandt en Ierlandt zou herstellen. In deze verwachting, vervolgde hy, hebben wy besloten onzen zegen te geven over een huwelyk, dat aan alle Roomschegezinden veel vreugde moet verschaffen. Denkt daar wel op, doorluchtige prins, onze zeer geliefde zoon. De oogen van Godt en menschen zyn op uwe onderhandeling aan het Spaansche hof met nadruk gevestigd; gy zyt het voornaamste voorwerp van onze ongerustheit en berderlyke zorgvuldigheid. Bedrieg ons niet, maar goef ons reden met de gansche kerk ter eere van uw huwelyk te zingen: De Heere regeert, hy is met hoogeheit en sterkte bekleed\*.*

\* Psalm XCIII.

Voor de aankomst van dezen brief was de prins van Madrid vertrokken. Op den brief van den grave van Bristol was hy vol goede hoop gekomen; maar hy vondt de zaken op zyne aankomst zo niet gestelt. De bekwaamheit en de snedigheid van den grave van Bristol hadden mogelyk het Spaansche hof verder ingewikkelt dan het van zins was na te komen. Het hadt de zelve beleeftheit niet voor den hertog van Buckingham, dien men al te trotsch vondt, en op wiens aankomst alle de oneenigheden, die door den grave van Bristol schenen bygelegd te zyn, weder op nieuw ontstoken wierden. De Godsdienst was de eerste zwarigheid, en was zelfs gestadig oorzaak van uitstel, en ten laatste van het afbreken der onderhandeling, die tot dus lang de

Zwa-  
righeden  
door het  
hof van  
Spanje

gansche wereldt hadt opgehouden, en waar van de koning *Jacobus* de bedrogene wel heeft willen zyn. De graaf van Olivarez hadt de stoutheit tegen den hertog van Buckingham te zeggen, dat 'er niets voor den prinsse te hopen was, ten zy hy Roomsch wierdt. Dit voorstel trotschelyk verworpen zynde, sprak de staatsdienaar op een zachter toon, en hieldt zich aan den middelweg, waar door beide, en de Godsdienst van de infante, en die der Engelschen van het zelve gelove, beveiligd zou zyn, mits de toestemming van den paus kwam, en dat koning *Jacobus* alle de artykelen tekende. De toestemming van den paus kwam, en de artykelen wierden getekent: doch het hof van Madrid veranderde niet van gedrag; den prins wierdt niet toegelaten zich met de infante te onderhouden. De Raadt van het gewisse wierdt daar over gevraagd, en gaf tot antwoordt, dat men het vertrek van de prinsesse tot de lente moest uitstellen.

Ondertusschen kwam de bisschop van Segovia den hertog van Buckingham bezoeken, en hadt op de akte van toelating eene nieuwe uitvlucht bedacht. Hy zeide, dat de koning *Jacobus* de zelve aan zyne Roomschegezinde onderdanen, zonder oproer in zyn ryk te verwekken, niet kon toestaan: weshalven het niet rechtmatig zou zyn, dat men de infante aan diergelyke gevaren zou bloot stellen; zo dat men, voor dat men haar liet vertrekken, goede verzekering moest hebben, dat men haar niet met verfmading zou wederom zenden; dat alles te vrezen was van eene natie, die door hare wetten, en niet door den wil van den vorst geregeert wierdt. De graaf van Gondomar was van het zelve gevoelen.

Zodanig was de dubbelhartigheid van dezen laatste, dat hy, om al de maatregelen van den hertog van Buckingham te verydelen, hem voor een vermomden Roomschegezinde by den prinsse van Walles, en in den Raadt van gewisse voor een yverigen Puritein deedt doorgaan. Om de waarheit te zeggen, deze Engelyche heer hadt weinig Godsdienst. De meeste schryvers † geloven zelfs, dat hy een Papijt was; zo dat het geenzins uit liefde voor de hervorming was, dat hy gestadig met den grave van Olivarez overhoop lag, waar doer de voorzeggung van den zegelbewaarder wierdt bewaarheid\*, namentlyk, dat de beide gunstelingen te trotsch voor malkander zouden zyn. Daarenboven het hof van Madrid de zelve bekwaamheit niet in den hertog van Buckingham als in den grave van Bristol vindende, maakte het weinig werk van al zyne ceertyels, en bespote zelfs zyne verwaandheit. Mogelyk dat ook zyne liefde voor de gravinne van Olivarez, daar de zelve geschiedschryvers van spreken, oorzaak was, dat hy niet in gunst by haren gemaal geweest was. De gravin beantwoordde zyne liefde niet: in het tegendeel gaf zy haren gemaal daar kennis van, en door zynen raadt bedroog zy den Engelyschen Mylord met hem een oneerlyk vrouwsperfoon toe te zenden, daar hy den ganschen nacht mede doorbragt, denkende, dat het met de gravinne was. Wy weten niet, of en man en vrouw veel reden hadden om op deze daadt te roemen; wy weten ook niet wat men moet oordeelen van de beleeftheden, waar mede deze vrouw den brief van den gezant *Aston*, wanneer hy uit Madrid aan den hertog van Buckingham schreef, na dat deze laatste weder in Engelandt was gekomen, vervulde.

De wedergeving van de Palts hielp niet minder dan de Godsdienst om het huwelyk, dat reets zo ver met de infante gevordert was, dat

1623.  
den  
prinsse  
voorge-  
legt.Weer-  
zin van  
den gra-  
ve van  
Olivarez  
in  
den her-  
tog van  
Buck-  
ingham.  
† De Va-  
der Or-  
laans.  
R. Cole.  
Cabal.  
five Scri-  
nia Jac.  
\* Lic  
fol. 642.Liefde  
van den  
hertog  
tot de  
gravinne.



1623. 'er niets dan de trouw aan ontbrak, omver te stoten. De prins hadt besloten zonder deze wedergeving zich niet verder in te wikkelen; en het huis van Oostenryk geenzins van voornemen zynde om dit toe te staan, zocht men gestadig voorwendfelen van uitsfel. Dan stelde het deze, dan weder gene bedingen voor, die alle even onmogelyk, of onredelyk waren. Kortom, de prins, dien het verveelde langer hunne speelpop te zyn, vroeg aan den grave van Olivarez, of, indien de keizer halsterrig bleef in de Palts niet te willen wedergeven, de koning van Spanje in zulk een geval zyne macht by die van zyne Britannische Majesteit wel zou willen voegen om hem daar toe te dwingen? *Dat kan niet zyn, antwoordde de graaf; want daar is een verbondt tusschen beide de koninklyke huizen van Oostenryk van nooit de wapenen tegen elkander op te nemen. En ik, antwoordde de prins, wil veel liever met de infante niet trouwen, dan met haar te trouwen de bersteling van mynen schoonbroeder, myne zuster, en myne neven niet bevorderen. Ik zou wanbopig worden, indien myn huwelyk het zegel van bun ongeluk wierdt.*

Sedert dat de prins zyn gevoelen zo klaar hadt geuit maakte men zo veel werk niet meer van hem. De groten van Spanje, die met hopen in zyne kamer plagten te komen, kwamen nu niet dan zeer selden en in een zeer klein getal. Dikwils vondt hy zich alleen met den grave van Olivarez. Het was gedurende deze koelheit dat de Spaansche gunsteling in vertrouwen aan den hertog van Bukkingham kennis van de brieven, die Philips de IV aan hem na de doot van Philips den III hadt geschreven, gaf, om de onderhandeling over het huwelyk af te breken, als mede van het antwoordt, dat hy hem daar op geschreven hadt, gelyk wy in het begin van het verhaal van deze zake hebben gezegt. Voorts valt het zwaar de staatkunde van den grave van Olivarez in dit gedrag te begrypen, ten zy het was om het vertrouwingschap van den hertog van Bukkingham en van den prinsse ten koste van een geheim, waar van de ontdekking den koning zynen meester, noch hem zelve niet veel eer aanbragt, weder te krygen. Wat de beweegreden van zulk een eigenzinnig gedrag mag geweest zyn, de graaf van Olivarez was op een zekeren tydt vrolyk met den hertog van Bukkingham, die hem was komen bezoeken. Zich alleen bevindende zeide hy: *Geloof vast, dat het huwelyk zynen voortgang zal hebben. Ik verzeker het u; het besluit is zo wel genomen, dat de Duivel niet machtig is het te breken. Ik geloof het, antwoordde de hertog van Bukkingham koelties; een verdrag, daar men zeven jaren over gearbeid heeft, moet wel onverbrekelyk zyn. Sedert zeven jaren? herhaalde de graaf, gy zyt bedrogen; het is maar zeven maanden, dat men daar met ernst aan gearbeid heeft; en om u daar van te overtuigen, lees den brief van den koning, en het afschrift van myn antwoordt. Ter zelve tydt haalde hy ze uit zyn kabinet. De Geschiedenis \* tekent aan, dat zy gedagteken waren den 1 en den 8 November in den jare 1622: maar daar staat niet by, of zy in handen van den hertog van Bukkingham bleven, of niet; het is echter waarschynlyk van ja, naardien men de zelve in de Engelsehe Geschiedenis overgeschreven vindt.*

Hoe het zy, al de aangewende streken wierden ontdekt; maar deze ontdekking van den grave van Olivarez herstelde het goed vertrouwen tusschen hem en Bukkingham niet. Het was niet anders dan gemaakt werk en een zuiver spel. Hunne bedienden hadden geen ontzag voor malkander; de afkeer, dien zy van elkander had-

den, borst hoe lang hoe meer uit. De ridder *Eduard Verney* gaf een Spaansch leeraar, om dat hy een pagie van den prinsse van Walles van geloof wilde doen veranderen, rottingslagen. De hertog van Bukkingham wierdt gestadig om zyne klederen en zyne Fransche levenswyze met vingeren nagewezen. Daar was niemandt dan de graaf van Bristol, daar men achting voor hadt: doch dit strekte geenzins tot voordeel van den prins, om dat de imborst van den grave en die van den hertog gansch niet overeenkwamen, en de laatste vermaak schepte in al het doen van den anderen te berispen. Een schryver † spreekt ook van een krakeel tusschen den grave van Olivarez en den hertog van Bukkingham, dat al zeer ver ging. De eerste verweet den tweden, dat hy hem verzekert hadt, dat de prins van Godsdienst zou veranderen, het geen de Engelsehe Mylord hem staande hieldt dat hy loog.

Het was dan niet raadzaam, dat de prins aan zulk een kwalykgezind hof, daar de zaken door arglistigheit en doortraptheit in verwarring en verbittering begonnen te veranderen, langer bleef. Hy wilde echter niet stil wegschuipen, gelyk het gerucht gelopen hadt, noch zelfs niet als misnoegt, of als ten eenemaal van zyn aanzock of hoop afziende vertrekken: in het tegendeel, hy liet zyne volmacht aan den grave van Bristol om de infante in zynen name tien dagen, na dat de bekrachtiging over de artykelen van het huwelyk, die men van Rome verwachtte, zou aankomen zyn, te trouwen. Maar ter zelve tydt gaf hy hem een geheim bevel (a) van niets zonder nieuwen last te doen. Dit was zo veel als de volmacht vernietigen, en den gezant in eene beslommering brengen, daar de hertog van Bukkingham hem gaarne ingewikkelt zag.

De prins vertrok den 12 September van Madrid, na dat hy te voren afscheidt van den koning, de koningin en de infante, die hem tot aan het Escuriaal uitgeleidden, en daar men eene heerlyke maaltydt hadt toebereid, genomen hadt. De gelukwenschingen van eene goede reize geschieden na dat men gegeten hadt. Hoe kwalykgezind het hof was geweest, het kon zonder leedwezen zulk een welgemaakt prins, die by zyne zachtzinnigheit en zedigheit eene deftigheit deedt blyken, waar door hy de herten van iedereen naar zich trok, niet zien weggaan. De prins kreeg de vryheit van de infante te begroeten, en van haar afscheidt te nemen. De geschiedschryvers doen den eenen en de andere zeer vriendelyke en minzame woorden spreken, maar een weinig te gemaakt om niet te denken, dat men hen daar te voren van hadt onderrecht, doordien zy elkander tot nu toe niet dan zeer koelties en met veel plegtigheit hadden gezien. Zy doen Philips den IV ook met zeer veel tederheit en beleeftheit spreken. De pracht wierdt by de beleeftheden gevoegt. Een deftige trein van den Spaanschen adel geleide den prins tot aan boordt van de vloot, die hem weder naar Engelandt zou brengen, en zy vertrok niet van daar voor dat zyn schip was onder zeil gegaan. Maar gelyk als hy naderhandt zelf heeft verhaalt, het was hem by zyn vertrek te veel eer bewezen, na dat men hem gedurende zyn verblyf van zes maanden om den tuin hadt geleid. Het is echter bezwaarlyk zyne gedachten over de slingsche streken, die het Spaansche hof hem wilde spelen, met de behandeling, die het zel-

(a) Anderen zeggen, dat de prins dezen last eerst zondt op het horen, dat men de infante in een klooster wilde steken.

Standvastig besluit van den prinsse omtrent de wedergeving van de Palts.

Het hof begint geen meer acht op hem te staan.

De graaf van Olivarez wilde de onderhandeling weder hervatten.

\* Zie Hist. anec. de Jaques Charles; en Catal. five Scrin. fac. Men raakt op nieuw in geschil.

1623.

Wilson.

De prins maakt zich geveerd om te vertrekken.

De eer, die men hem op zyn vertrek aandoeft.

teer van graan arez her van ham. Va. Or. i. ioh. el. Scri. fac. Zie 647.

deide den og de inne.



1623. ve op zyn vertrek hieldt, overeen te brengen. Het waren niet alleen eenvoudige beloftheden en betuigingen van vriendschap die men hem bewees, maar daar was nog iets, dat krachtiger en wezentlyker was. Men bragt hem het verdrag van het huwelyk, dat hy bezwoer te zullen volbrengen, en *Bukkingham* deedt in den name van den koning *Jacobus* \* het zelve.

\* Zie het tweede jaar van de regering van *Karel* den I. Blydschap over zyne aankomst.

De prins kwam den 15 October te Portsmouth, van waar hy zynen weg te landt naar Londen vervolgde. Men kan de vreugde van het volk, aan hem op zyne wederkomst bewezen, niet uitdrukken. Het betuigde de zelve door de grootste tekenen van blydschap, die men kan bedenken. Het zag dezen dag als eenen der gelukkigste van de regering van den koning *Jacobus* aan. De prins en de hertog van *Bukkingham* deden aan den koning verslag van hunne reize, en bragten hem tot hun gevoelen over, waar op besloten wierdt in het geheel van Spanje af te zien, en met alle macht den keurvorst van de Palts te helpen: een goed besluit, maar al te laat genomen. Daarenboven wierdt het zelve niet beter dan alle de andere werktellig gemaakt. Doch het was krachtig genoeg om het aanzoek van het hof van Madrid, dat tot een nieuw verdrag scheen te neigen, te verwerpen. Dit was een nieuw geheim, daar niet beter door te zien is dan door alle de andere streken, die het verhaal veeltyds verward maken. Wy zullen de voornaamste omstandigheden daar van met zo veel naauwkeurigheid verhalen, als het mogelyk zal zyn.

De graaf van Bristol vervolgt de onderhandeling.

Naauwlyks was de prins te rug gekomen, of hy ontving brieven van den grave van Bristol, waar in hy te kennen gaf, dat hy het huwelyk voltrokken rekende, indien men hem toeliet zich van zyne volmacht te bedienen. Hy schreef, dat de paus de artykelen, daar men in was overeengekomen, eenvoudig hadt bekrachtigt; dat Spanje beloofde twee millioenen aan de infante tot huwelyksgoed te geven, met aanbieding van zyne bemiddeling omtrent de zake van de Palts: weshalven hy sterk aandrang om verlof van ingevolge van de volmacht, door den prins aan hem gelaten, te werk te mogen gaan, en eene herroeping van het aan hem gelaten geheime bevel, dat hem de handen bondt.

Bedingen van de wedergeving van de Palts verworpen.

Het hof van Engelandt was geenzins van de gedachten als dat van Spanje; en om niet weder bedrogen te worden wilde het van de wedergeving van de Palts verzekert zyn, eer dat men verder van het voltrekken van het huwelyk met de infante sprak, van welk besluit men aan den grave van Bristol kennis gaf, die ten tweede maal, doch te vergeeffsch, schreef, met verzoek, dat men andere besluiten wilde nemen. Het hof hadt gelyk. Het geen de keizer ter wedergeving van de Palts aanbodt was zeer tegenstrydig met den Godsdienst en de eer van dezen prins. *Ferdinand* wilde den vader niet herstellen, maar wel den zone, mits hy tot den Roomschen Godsdienst overging, en dat hy tot na de doot van den hertog van *Beyeren*, op dat hy in de geruffte bezitting daar van gedurende des zelfs leven niet zou gestoort worden, zou wachten. Op dezen voet besloot men geen verdrag aan te gaan. Men herriep den grave van Bristol, dien men van bedriegelyken handel beschuldigde. Daar zyn echter schryvers, die geloven, dat hy en het hof van Spanje ter goeder trouwe te werk gingen, en dat het hof toen recht begeerig was om het huwelyk zynen voortgang te doen hebben. Inderdaad, de bekrachtiging van Rome gekomen zynde, deedt de stadt Madrid hare blydschap

Het hof van Spanje wenfcht het huwelyk te voltrekken.

1623. door vreugdevuren, verlichtingen, en het losbranden van het gefchut blyken. De koning gaf de infante een eigen hof, en zy leerde Engelsch. De graaf van Bristol maakte toebereidselen tot de plegtigheid van den trouw, en niemandt twyfelde aan des zelfs voltrekking; maar door, wy weten niet wat kluchtige onwenteeling dacht het hof van Engelandt, dat tot nu toe daar zeer naar hadt gehaakt, niet anders dan om het verdrag te breken, terwyl het andere, beklagende zyne ingetogenheit, de voltrekking van het zelve wenschte te zien.

Het was niet uit ligtvaardigheid, dat Engelandt op deze wyze te werk ging. Behalven het misnoegen, dat de prins hadt opgevat, daar de ganfche natie deel in nam, bleef men twyfelen aan de wedergeving van de Palts: weshalven men in deze onzekerheit niet meer van het huwelyk wilde horen spreken. Men klaagde over den grave van Bristol, die te schielyk was te werk gegaan, even als of hy zich met het hof van Spanje hadt verstaan. Het is zeker, dat *Philips* de IV en zyne staatsdienaren hem geen waren; en uit de beweging, die zy maakten, wanneer men hoorde, dat hy herroepen wierdt, kan men oordeelen, dat de Engelschen niet zonder reden klaagden. De graaf van *Olivarez*, hem bezoekende, zeide tegen hem, dat de koning zyn meester, onderrecht van de kwaadaardigheid en macht van zyne vyanden in Engelandt, hem aanbodt voor hem by zyne Britanniſche Majesteit te spreken, en dat hy voor zyne onschuld en trouw by hem wilde instaan; daar hy byvoegde, dat geen vergelding in Spanje overeenkomende met zyne verdienften was, en geen tytels, of bedieningen, of hy wilde hem daar aan helpen. Maar indien de genegenheit van het hof van Spanje hem verdacht maakte, zyn antwoordt verontschuldigt hem. Hy zag met spyt, dat dit hof zo wel van de geheimen van het Engelsche hof onderrecht was. Hy bedankte den Katholyken koning voor zyne aanbieding, en zeide, dat hy een vorst bediende, van wiens gerechtigheit en mildheit hy onmiddelyk zyne verontschuldiging en vergelding verwachtte. Voorts vervolgde hy: *Al was ik verzekert van de zegepraal myner vyanden, wil ik veel liever myn hoofdt verliezen om myne onschuld te Londen te doen blyken, dan hier als grande van Spanje ten koste van myne eer en trouw blyzen.* Twee dagen daar na gaf hy nogmaals aan dezen eersten staatsdienaar, die hem wilde verplichten eene grote som gelds aan te nemen, daar benevens hem verzekende, dat de koning van Engelandt daar niets van zou weten, een krachtig antwoordt. *Ik ken iemandt, antwoordde hy, die hem dit zou openbaren, en die perfoon ben ik zelf. Oordeel daar uit of ik uwe aanbieding kan aannemen.* Hy kon niet beter zyne onschuld dan door dit edelmoedige en geenzins baatzuchtige gedrag doen zien. Men liet echter niet na hem na zyne wederkomst te beschuldigen \*. De hertog van *Bukkingham* was zyn aanklager en zyn party. Hy was de weder-aanklager van den hertog van *Bukkingham*: beide de koningen *Jacobus* en *Karel* en hunne Parlementen mengden zich in dit geschil, en het ganfche koninkryk nam daar deel in; maar het was om beide, als twee bedekte Roomschegezinden, die mogelyk den Godsdienst en den Staat zouden hebben omgekeert, indien de nayver tusschen hen geen verdeeldheit hadt veroorzaakt, te veroordeelen. Alles verklaarde zich in het begin voor *Bukkingham*: de koning

De graaf van Bristol by het Engelsche hof verontschuldigt.

\* in de jaren 1624 en 1625. Hy en de hertog van *Bukkingham* beschuldigen mal-kandect.



1623.  
† Zie het  
tweede  
jaar van  
de rege-  
ring van  
Karel  
den I.

koning was zelf in zyn belang; maar in het ver-  
volg † was het Parlement hem niet gunstig, en  
scheen daarentegen van de onschuldt en de goe-  
de trouwe van den grave van Brittol overtuigt  
te zyn.

Wy moeten gewag maken van de doorluch-  
tige gestorvenen in den tydt van vyf jaren, dien  
wy hebben doorgelopen. De graaf van Berks-  
hire stierf den 16 February des jaars 1622, die  
van Excester den 7 February des jaars 1623, en  
die van Bath den 1 July van het zelve jaar.

Doodt  
vanden  
grave  
van  
Berks-  
hire.

De doodt van den eersten was jammerlyk. In  
het Hogerhuis gaande, dat toenmaals zat, kreeg  
hy in het ingaan verschil met Mylord *Scrops*, en  
om geen ontzag genoeg gedragen te hebben  
voor de Pairs en voor den koning zelve, die daar  
plaats hadt komen nemen, zondt men hem ge-  
vangen weg. Deze Mylord, zeer oplopende,  
en die geen belediging kon verdragen, was over  
deze strafbewyzinge zo geraakt, dat hy zich  
zelve, om zyne schande niet te overleven, het  
leven benam. Zyn naam was *François Norris*,  
zoon van den ridder *Willem Norris*, maarfchalk  
van Barwik, de oudste van de zes dappere broe-  
ders, die in zo vele gelegenheden ten tyde van  
*Elizabeth* zo uitblonken, en die alle afkomstig  
waren dien van *Norris*, die zynleven, om de on-  
schuldige *Anna Boulein* niet te bekladden, ten  
beste gaf. *François* wierdt graaf van Berkshire  
door *Jacobus* den 28 January des jaars 1620 ge-  
maakt; maar niet dan eene dochter nalatende  
ging dat graafschap uit het huis van *Norris* in  
den jare 1625 in dat van *Howard* over.

Doodt  
van den  
grave  
van Ex-  
cester;

*Thomas Cecil*, graaf van Excester, was de  
oudste zoon van den vermaarden Mylord *Bur-  
leigh*, grootfchatbewaarder, de bekwaamste zo  
wel als de meest geliefde staatsdienaar van *Eliza-  
beth*. Koning *Jacobus* maakte den zoon graaf  
van Excester den 4 May des jaars 1605, en de-  
ze oudste tak van *Cecil* bezit heden nog dit Pair-  
schap.

En dien  
van Bath.

De graaf van Bath, genaamt *Willem Bour-  
chier*, was van het oude huis, dat ook den naam  
van *Fitz-Warin* voerde, afkomstig van *Jan  
Bourchier*, zyn grootvader, dien *Henrik* de  
VIII het graafschap Bath den 10 July des jaars  
1536 hadt gegeven.

Doodt  
en lof  
van  
Camb-  
den.

De veritandige en oordeelkundige *Willem  
Cambden* stierf den 9 \* November des jaars 1623,  
oud twee en zeventig jaren en een half †, daar  
hy den meesten tydt van hadt bekleed met heerly-  
ke boeken te lezen en twee onvergelykelyke  
werken te schryven. Het eene was de *Bes-  
chryving* van Groot-Britannië, en het andere de  
*Gefchiedenis* van de koningin *Elizabeth*, bei-  
de in het Latyn zeer fraai, deftig en geleerd,  
met zeer veel getrouwheit, naauwkeurigheid en  
oordeel door hem geschreven, zo dat men de  
zelve niet genoeg kan pryzen. Hy was van zyn  
vaders kant van geen doorluchtig huis; zyn va-  
der was een schilder, uit de provincie van Staf-  
ford \*; maar van zyn moeders zyde was zyne  
geboorte aanzienlyker: zyne moeder was afkom-  
stig uit het huis van *Curwens*, dat zynen oor-  
spronk van de oude graven van Northumberland  
heeft. De koningin *Elizabeth* maakte hem eerst  
wapendrager en vervolgens wapenkoning, met  
den tytel van *Clarence* \*. Hoe zeer hy in de wapen-  
kunde, die meer in Engelandt dan in andere landen  
geacht wordt, ervaren was, kan men zien uit zyne  
twee verhandelingen, die hy ons daar van  
heeft nagelaten, de eene over den oorspronk,  
de oudheit en bediening van graaf maarfchalk  
van Engelandt, en de andere over den oor-  
spronk en de waardigheid van het zelve ampt.

\* Van  
Licht-  
field.

\* Dat is  
detweede  
van de  
drie wa-  
penko-  
ningen  
van En-  
gelandt.

III Deel.

De verzameling van geleerde brieven, die men 1623.  
hem zondt, of die hy aan anderen schreef, is  
nog een bewys van zyn aanzien en grondige ge-  
leerdheit. Al de geleerden van Europa vroe-  
gen hem als een godfpraak raadt; maar daar  
was niemandt, dien hy meer achtte, en van wien  
hy meer geacht wierdt, dan de vermaarde voor-  
zitter *de Thou* \*, wiens doodt hy in zyn dag-  
boek aantekende † met woorden, die zyne  
droefheit en achting te kennen gaven. De En-  
gelfche zanggodinnen waren niet alleen aan  
*Cambden* voor de verficide werken van zynen  
geest verplicht; maar hy wilde haar ook zyne  
mildheit doen blyken. Kort voor zyne doodt  
maakte hy nog eene grondvesting \* van hon-  
derd en veertig ponden Sterlings voor den  
hoogleeraar in de gefchiedeniſſen in de hoge-  
fcholen te Oxford, wel dubbeld zelf een onsterf-  
lyken naam waardig, door zyne eigene werken ver-  
kregen, en door die hy bezorgde dat anderen  
door het onderhoudt van leermeesters, die hen  
daar toe konden opvoeren, voor zich bekwa-  
men †.

\* of  
*Thuanus*.  
† Zie  
*Camb-  
den Reg.  
Jar.  
Ann.  
Appar.*

\* *Fonda-  
tion*.  
† Zyn le-  
ven staat  
voor de  
nieuwe  
druk van  
zyn *Brit-  
tannia*,  
te Lon-  
den uit-  
geko-  
men in  
den jare  
1722.  
1619.  
tot  
1624.  
*Spors-  
wood*.

Gedurende deze laatste jaren der regering van  
*Jacobus* genoot Schotlandt meer rust dan het in  
langen tydt hadt gehad. De vlucht van den  
grave van Argile deedt niemandt meer kwaad  
dan hem zelve. De koning hadt hem toegestaan  
de wateren van het Spaa tot zyne gezondheid te  
gaan gebruiken; maar dit was alleen een voor-  
wendfel. Van daar vertrok hy naar Spanje, daar  
hy zich op nieuw tot de gemeenfchap der  
Roomfche kerke begaf. Zyne ongestadigheid  
maakte, dat men hem vermaadde; men liet  
hem in zyne vrywillige ballingschap kwynen,  
zonder hem te herroepen. Dit verdroot hem;  
en hebbende zyne te rug roeping en zyne vergif-  
fenis tien jaren daar na verzocht, verkreeg hy  
hy de zelve, en kwam weder in Engelandt.

Wy hebben van de vyf artykelen, die van de  
kerkvergadering van Perth \* met veel moeite wier-  
den aangenomen, gefproken; zy namen de zelve  
niet aan dan met bepalingen en verklaringen.  
De kerkvergadering te Dordrecht wierdt, ge-  
lyk wy boven hebben gezegt, gehouden om over  
de lere van *Arminius* te beraadflagen. Men bragt  
de zelve tot vyf voorname hoofdpunten, die  
men veroordeelde. Deze overeenkomst in het  
getal der artykelen, gevoegt by de kuiperyen  
van dezen tydt, veroorzaakten een misverstandt,  
waar door op nieuw beroeringen in Schotlandt  
wierden verwekt. Men verfpredde, dat de  
Hollandfche kerkvergadering zich tegen deze  
vyf artykelen, die de koning de vergadering te  
Perth hadt opgedrongen, hadt verklaart. Dit  
wierdt van het volk geloofst, en de misnoeg-  
den hitsten de ligtgelovigheid der yveraars, of  
weetnieten op. Men wierdt ten laatste den  
misflag gewaar, en deze bewegingen vervie-  
len tot vergeeffche klagten.

\* in het  
jaar  
1618.  
Misver-  
standt  
over de  
vyf arty-  
kelen  
van de  
kerkver-  
gaderin-  
gen van  
Perth en  
van Dor-  
drecht.

De gefchillen rezen echter op nieuw in het  
Parlement, te Edenburg op het laatste van  
July in den jare 1621 gehouden. Het was voor-  
namentlyk vergadert om de zaak van de Palts. De  
koning, hebbende zyne Schotsche onderdanen  
deze omwenteling in het begin van den jare 1620  
bekend gemaakt, verzocht van hen onderstandt  
om den prins zynen fchoonzoon te helpen. Hy  
vondt de gemoederen daar toe genegen; maar  
Parlements-gewyze, en niet by vrywillige gif-  
ten, waar mede hy hadt gewenscht dat het  
volk zich zelve zou belaft hebben. Zulk een  
afkeer hadt dezevorst zo wel voor de Schotsche,  
als Engelfche Parlemen ten. Hy was echter ver-  
plicht de vergadering, den 23 July van den jare

1620.  
1621.  
Parle-  
ment te  
Eden-  
burg ge-  
houden.

Nnnn

1621

in de  
en  
24 en  
25.  
y en de  
rtog  
n Buk-  
st-  
in be-  
sulde-  
n mal-  
nder.



1621. Zy bekrachtigen de vyf artikelen van de kerkvergadering van Perth.

1621 te Edenburg gehouden, toe te staan, waar in hy verkreeg het geen hy begeerde. Dit waren de zwaarste zaken niet, die deze vergadering hadt te beslissen. Het kraakeel over de vyf artikelen bleef duren, en de koning hadt wel gewilt, dat het Parlement de kerkvergadering van Perth bekrachtigde. Het zelve onderzocht derhalven deze akte, maar vondt vele tegenstrevingen: meest alle de leeraars verbonden zich tegen dit voorchrift, en weigerden het te bekrachtigen; zo dat men de genen, die daar het meest tegen ingenomen waren, uit de stad deedt vertrekken, en twee gevangen zette. Kortom, het Parlement gemachtigden aangeselt hebbende om deze artikelen te onderzoeken, beval het op hun verslag en volgens hun berecht, dat het besluit der kerkvergadering werksellig gemaakt, en de artikelen met de zelve bepaling nagevolgt zouden worden. De yveraars voor de Presbyteriaansche tucht morden tegen het Parlement, gelyk zy tegen de kerkvergadering hadden gedaan. Een schrikkelijken storm van donder en weêrlicht, ter zêlver tydt opgekomen, namen zy voor een teken van Gods gramschap over de bekrachtiging van deze vyf artikelen. Dus is het, dat de onbezonne yver, in bygelovigheid verandert, de eenvoudige en de gemeenste uitwerkselen der Nature voor wonderwerken, ten zynen voordeele geschied, doed doorgaan.

1622. De koning was ondertusschen zeer vernoegt wanneer hy hadt vernomen het geen in het Parlement was voorgevallen. Hy dacht, dat deze slag de Presbyterianen, die hy Puriteinen noemde, gantsch neder hadt gelagen. Hy schreef aan de bisschoppen en aan de heeren van den Raadt, dat zy hen onder bedwang zouden houden. Hy vergeleek hen by de Roomschegezinden, noemende hen even grote vyanden van den koning en van zyne koninklyke achtbaarheid; waarom hy de prelaten vermaande de aanhangers der Presbyterianen tot den Engelschen kerkdienst over te brengen, te gelyk den Raadt bevelende, de genen, die zich daar niet naar wilden gedragen, buiten hunne openbare bedieningen te stellen.

Toelating door het hof aan de Roomsgezinden.

Deze strafheit stilde de beroerten van het volk niet; het geen het zelve nog meer vergramde was, dat het hof ter zêlver tydt, als het zo veel strafheit omtrent de Presbyterianen toonde, edikten van toelating aan de Roomschegezinden vergunde. De genen, die den koning wilden voorspreken, zeiden, dat hy niet anders hadt kunnen doen, indien hy zyne eer en zyn belang niet hadt willen te kort doen; dat hy verplicht was de niet overeenkomende met de Engelsche kerk te met de zelve vereenigen, om alle partyenschappen weg te nemen, en omzichtig met Spanje en Vrankryk, door eenige zachtheit aan de Roomschegezinden te bewyzen, indien hy van het eerste de wedergeving van de Palts, en van het andere de nakoming van het edikt van Nantes ten gevalle van de Protestanten wilde verkrygen, te werk moest gaan. Hy verklaarde zich op deze wyze in het Parlement, toen te Westminster zittende, en betuigde, dat het geenzins uit genegenheit voor het Pausdom geschiedde, dat hy hen deze toelating hadt vergunt: echter geschiedde het in den zelve tydt, dat hy briefwisseling met den paus en met den Katholyken koning onderhieldt; zo dat men geen oordeel over een vorst, wiens gedrag zo ongeregeld was, en als tusschen de twee partyen bleef hangen, kan vellen.

1623. Men morde niet min in Schotlandt dan in

Engelandt, wanneer men daar de vrende reis van den erfgenaam der drie ryken, die als een gelukzoeker naar Spanje was vertrokken, hadt vernomen. De koning was van zyn kant niet min trotsch tegen de Schotten dan tegen de Engelschen, om hen over zulk eene redere zake, waar over zy in het minst niet bevoegt waren te oordeelen, te doen zwygen. De wederkeering van den prins deedt de klagten der beide ryken, die al het gezag van den koning mogelyk niet zou belet hebben tot een oproer uit te bariten, ophouden.

Daar ontstonden nieuwe beroerten over de vyf artikelen, voornamentlyk dat het ontfangen van het Nachtmaal op de kniën raakte. Eene aanzienlyke party, door den hoofdschout van Edenburg \* ondersteunt, weigerde zich daar naar te voegen, en de Raadt kon dit geweld niet stillen dan met den hoofdschout te bevelen zyne bediening neder te leggen, en de meest schuldigen uit de stad te jagen.

Lodewyk, hertog van Richemond en van Lenox, stierf den 16 February des jaars 1625, byzonder van het hof en van het volk beklagt. Hy was een zoon van den hertog van Lenox, die in het jaar 1582 gebannen wierdt, en den 26 May des jaars 1683 te Parys gestorven was. De koning, daar van kennis krygende, zondt een edelman naar Vrankryk, die zynen zoon, dertien jaren oud, naar Engelandt overbragt, dien hy met alle de waardigheden van den vader bekleedde. Hy nam drie verscheide vrouwen, maar liet gene kinderen na; weshalven zyn broeder zyn opvolger was.

Op de doot van den hertog van Lenox volgde die van *Jacobus*, marquis van Hamilton. Hy was een zoon van *Jan*, grave van Aran \*, en te gelyk marquis van Hamilton, kleinzoon van *Jakob Hamilton*, die van den koning van Vrankryk † hertog van Chateauraut wierdt gemaakt, en die zo vele gevallen gedurende de minderjarigheit van *Maria* heeft gehad. Zyn kleinzoon hadt geen minder genegenheit voor *Jacobus* den VI. Hy hadt daar blyken van gegeven in het laatste Parlement, daar hy zyn perfoon met den tytel van gemachtigde ‡ verbeeldde, en veel hielp om de vyf artikelen te doen bekrachtigen. Hy liet twee zonen na, *Jakob* en *Willem*, van welke wy dikwils onder de volgende regering zullen spreken. Men geloofde, dat de vader vergeven was; al de tekenen van het vergift vertoonden zich in zyn aangezicht: maar men noemde de aanleggers van zulk eene versoclyke daadt niet. De koning, zyne doot vernomen hebbende, toonde daar zeer van aangedaan te zyn, en uitte deze woorden als eene voorzegging van zyne eigene doot: *Naardien de takken* (hy sprak van den marquis van Hamilton en van *Lenox*, de twee naaste erfgenamen van de kroon van de zydelingsche linie) *op deze wyze zyn afgesneden, is het onmogelyk, dat de stam lang in roezen kan blyven.* Hy betekende daar zich zelf mede, willende te kennen geven, dat hy niet lang zou leven, gelyk het gebeurde.

Ierlandt was in dezen tydt minder beroert dan Schotlandt. De ridder *Olivier van St. Jan*, Lord gemachtigde, volvoerde de bevelen van den koning, en handhaafde het gezag van de regering zo wel, dat de Ieren, altydt tot opstandt geneegen, het niet dorsten wagen. Het was echter uit geen beginsel van onderwerping. De vergadering van de voortplanting van het gelo-

1623. De Schotten morren over de reize van den prins naar Spanje.

\* *Willem Kigge.*

1625. Doodt van den hertog van Lenox.

Doodt van den hertog van Hamilton. \* *Jan* was de tweede zoon van den hertog van Chateauraut; maar hy wierdt de oudste door het aflicken van zynen broeder *Jakob*. † *Henrik* den II. ‡ oppergevolmachtigde.

1619. tot 1624. Cerk. Staat van Ierlandt.



1619. ve, die in dezen tydt te Rome wierdt opgerecht, trok ook over zee, en verspreidde zich door de zendelingen in dit ryk zo wel als in Engelandt; maar men nam zo wel acht op hun gedrag, dat zy niet konden doen dan wat morren, in verwachting zynde, dat zy door al hunne klagten hunnen strengten landvoogdt zouden doen te huis roepen, dat hen eindelyk gelukte; maar hun staat wierdt daar door niet beter; zyn opvolger vorderde geen minder gehoorzaamheit van hen, zo dat, in weêrwil van de lust, die zy hadden van zich te bewegen, zy zich stil moesten houden. Op deze wyze was het dat de zes laatste jaren van eene regering, tot welkers einde wy ons spoeden, voorby liepen.

1620. Gedurende het jaar 1619 zag men geen de minste beweging. Het volgende was niet aanmerkelyk dan door de inwyding van den vermaarden *Usher* tot bisschop van Meath.

1621. De koning, te onvrede op het Lagerhuis van Ierlandt, zondt in het jaar 1621 vier ridders\*, voorzien met eene volmacht, onder het groot zegel van Engelandt, om de misbruiken, ontrent 's lands inkomsten begaan, te straffen, en om het koninklyk gezag in het wereldlyke en in het geestelyke vast te stellen. Het was tot deze gevolmachtigden dat de misnoegden hunne toevlucht namen, en hunne klagten tegen den landvoogdt inbragten. De Geschiedenis getuigt van hem, dat zyn gedrag onberispelyk was, en dat hy van de Ieren niet wierdt gehaat dan om dat hy een goed Engelschman en Protestant was. Op het bericht van hunne beschuldigingen schreef hy aan het hof om zich te verantwoorden, waar op de koning hem schreef, dat hy nergens voor hadt te vrezen. Daarenboven zeide hy tegen de genen, die hem rieden hem weder te huis te roepen, dat het zyne gewoonte niet was iemandt kwalyk te handelen, van wien hy wel wierdt gedient, noch iemandt te veroordeelen, ten zy hy zyne verantwoording hadt gehoord. Zyne toegevendheit, of zyne zwakheit wierdt echter door zyne Raden overwonnen, en hy herriep den ridder *St. Jan*, dien hy op zyne aankomst burggraaf van Grandiffon, grootfchatmeester van Ierlandt, vryheer van Trogofoe in Engelandt, en geheime Raadt in beide de ryken maakte.

1622. Ondertusschen vernamen de gemachtigden naar de klagten der misnoegden. Zy ondervonden, dat de drift hen deedt spreken, en dat zy minder over den landvoogdt dan over de wyze van de regering klaagden, waar van zy wel gewilt hadden dat de wetten verandert wierden. Al wat zy verkregen was, dat men in zekere gevallen eenige ontsloeg van den eedt van opperhoofdigheit te doen. Voor het overige verplichtte men hen zich gehoorzaam te gedragen.

De gemachtigden maakten ook een opstel van den ontfangst en de uitgave der regering sedert de komste van den koning tot de kroon, en bevonden, dat 'er zeventien duizend ponden Sterlings in Harpstukken, of Iersche geldt, waar van de Ichellingen aan de eene zyde met een harp getekent, en alleen negen Engelsche stuivers† waardig zyn, overschoten. Maar de Iersche Jaarboeken zeggen, dat de gevolmachtigden hunne rekening niet wel hadden gemaakt, en dat het hof niet goedvondt het ontwerp van hun opstel te volgen.

*Cary*, burggraaf van Falklandt, volgde op den ridder *St. Jan*. Hy ontfing het zwaardt op den 8 September in de kerk van Dublin. Deze plegtigheit gaf gelegenheit aan den bis-

schop van Meath\*, die verkoren was om op dezen dag te prediken, deze woorden van den Apostel tot een onderwerp van zyne leerreden te nemen †: *Zy draagt het zwaardt niet te vergeeffsch*; waar uit hy gelegenheit nam van de Iersche Roomschegezinden tot hunnen plicht te vermanen, om de toelating van den koning, die hen wel van den eedt van opperhoofdigheit hadt willen ontslaan, maar die ook geenzins wilde toelaten, dat zy de Protestanten zouden smaden, of hunne kerken vermeerderen, niet te misbruiken. Hy zeide dit om de stoutheit van eenige monniken, die zich onderwonden hadden de abdy van Molingar weder op te timmeren, en van een priester, die in de kerk van West-Meath, door het volk ondersteunt zynde, de Mis was komen doen, en den leeraar gedwongen hadt hem de kerk in te ruimen.

Men zag haast, dat de Ieren door zachtheit niet te beteugelen waren, en dat men gedwongen was naar de strengheit der wetten te werk te gaan: onder voorgeven, dat eenige bevryd waren van den eedt te doen, wilden alle de Roomschegezinden, die onder de stads regering waren, daar onder begrepen zyn. Men bestrafte hen krachtig, en *Usher* beval hen de gehoorzaamheit in eene tweede leerreden, die hy ten dien einde deedt.

Weinig dagen daar na wierdt 'er een gebodt afgekondigt, waar in aan de Roomsche kerke-lyken, zo wel geestelyke, als wereldlyke, bevolen wierdt in veertig dagen uit het ryk te vertrekken, en geen ommegang met hen te hebben. Men kon geen ander middel vinden om de algemene rust te herstellen, gelyk sedert hun vertrek ook alles in rust bleef.

Op den 21 Maart des jaars 1624 wierdt *Usher* van het bisdom van Meath naar het aartsbisdom van Armach verplaatst. In het zelve was het, dat hy het droevige treurspel van Ierlandt, daar hy ooggetuige van was, en dat hy overleefde, hadt voorzegd.

Vrankryk was niet min vol kuiperyen dan Ierlandt en Schotlandt. Men vondt steeds drie partyen in het zelve. Die van de koninginne, naar Blois verzonden, die van den gunsteling, waar door de koning voor de wederkomst van de koninginne moeder bevreesd was, en die der Protestanten, welke door het hof en de geestelykheit onophoudelyk wierden verdrukt. Alle deze beroerten waren goed voor het huis van Oostenryk, dat zich daar ook van bediende. Behalven dat waren 'er twee staatsdienaren in den Raadt\*, die ten eenemaal Spaanschgezind waren. De gunsteling bezat geen moedt genoeg om zulk eene grote onderneming eene gedaante te doen krygen, om den ondergang van een huis, dat in Spanje, Italië en Duitschlandt den meester speelde, en gansch Europa deedt beven, te brouwen. Het was voor hem genoeg de Hervormden uit te roeien: daar speelden al zyne gedachten op. Zyn opvolger, de vermaarde kardinaal *Richelieu*, veel stouter en onvergelykelyk bekwamer, was ook gelukkiger. Indien hy beide deze partyen niet ten eenemaal te onderbragt, maakte hy de zelve echter zo klein, dat zy het naderhandt nooit te boven hebben kunnen komen. Men zag verscheide omwentelingen voorafgaan. Vrankryk, door zyne eigene verdeeldheden belemmert, beweegde zich niet om de zaken van Bohemen, of de Palts, daar zy het huis van Oostenryk over lieten zegepralen. Het zou het zelve met het Valtelin zyn geweest, dat den ingang van de

1622. *Usher*.

† Rom. XIII, 4.

Zachtheit niet beteugelen om de Ieren te beteugelen.

1623.

1624.

*Usher* naar het aartsbisdom van Armach verplaatst.

1619.

tot

1624.

*Bentivoglio*.

*Nani*.

*Siri*.

*Du Maurier*.

*De Gedenkschriften van Rohan*.

\* *Sillery* en *Puisieux*.

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†



1619. Alpen voor de genen, die aan de overzyde van het gebergte wonen, opent, of fluit. Spanje zou zich daar meester van gemaakt hebben, indien het gemenebest van Venetië, nog meer belang in dezen inval dan Vrankryk hebbende, deze kroon ten laatste niet verplicht hadt zich te verklaren. Toen begon het toneel te veranderen. De kardinaal *Richelieu* kreeg het roer van de regering in handen, en nademaal hy niet goed Spaanschgezind was deedt hy met vreugde al wat hy kon om het te vernederen. Maar hy was daarom niet gunstiger aan de Hervormden, die hy onder het juk bragt, en welke hy al hune versterkte steden afnam. Het verbondt met Engelandt oordeelde hy nodig tot het eene en het andere voornemen: hy bediende zich derhalven van het misnoegen van den koning *Jacobus* na de wederkomst van zynen zone, den prinsse van Walles, die met zo veel verachting aan het hof van Spanje was gehandelt, en bragt beide deze prinsfen in het belang van Vrankryk door een huwelyk van eene der zusters van *Lodewyk* den XIII met den erfgenaam van *Jacobus*. Dit is in het algemeen het geen in Vrankryk voorviel sedert het jaar 1619 tot aan het begin van het jaar 1625, daar wy nu een beknopt verhaal van zullen doen.

1620. Het verdroot de koninginne moeder naar Blois verzonden te zyn, des stelde zy al hare streken in het werk om uit deze ballingchap ontslagen te worden; en het hofgebruikte de zyne daar tegen om het te beletten. De kuiperyen van de koninginne moeder waren of beter aangelegt, of gelukkiger. De hertog van *Espèrnon* hadt de eer haar te verlossen, en haar naar *Angoulême* te brengen; maar deze grote onderneming was van een klein gevolg, en de loosheit hadt haast de overhandt op de trotschheit en het voornemen van den hertog. *Luines* nam zyne toevlucht tot den bisschop van *Luçon*, die den Godgeleerde, gelyk wy hebben gezegt, te *Avignon* speelde, verwachtende, dat men hem weder in Vrankryk riep. Hy hadt eene volkome macht op den geest van de koninginne, zyne weldoenster, en *Luines* bediende zich van zyn aanzien om deze vorstin te misleiden, die de bisschop aan haar lot overgaf. Hy overreedde haar, dat zy zich uit de handen van den hertog van *Espèrnon* zou vry maken, *Angoulême* verlaten, en naar het kasteel van *Angers* en *Pont de Cé*, aan de *Loire*, dat men haar tot een verzekerd verblyf voorstelde, met de vryheit om weder aan het hof te komen, te gaan. Dit was hare grootste zucht, waarom zy het geen haar aangeboden wierdt aannam: maar het was haar ondergang.

Alles hadt zich voor haar verklaart, de Protestanten zo wel als de Roomschgezinden, gelyk mede de hertog van *Rohan*, niettegenstaande zyn verwantchap met *Luines*\*, over wien hy misnoegt was: maar zy hadt haar ongelukkig noodlot en het verraadt van haren vertrouweling tegen. Hy belette haar den Raadt van de hertogen van *Maine* en van *Rohan*, die haar naar *Guiënn*e wilden brengen, te volgen, en deedt haar besluiten te *Angers* te blyven, tot dat de krygsbenden van den koning, die de hare hadden geslagen, zouden aankomen zyn. Toen gaf zy zich aan de belcheidenheit van het hof over, en verkreeg nauwlyks eene kwydschelding voor die van haren aanhang.

1621. *Luines* voedde gestadig het misverstandt van den koning tegen zyne onderdanen en tegen zyne eigene moeder. Men zegt, dat hy haar

by *Catharina van Medicis*, haar bloedverwant, 1621. vergeleek, en deedt den koning een befeft van een diergelyken aanslag hebben, waar mede de moeder van *Karel* den IX wierdt beschuldigt, namentlyk, dat zy op het leven van dezen vorst hadt toegelegd. Hy verschoonde geenzins de Protestanten, noch alle de genen, die hem verdacht waren. Hy sprak met den koning nergens anders van dan van eene volstreckte macht, terwyl hy zelf het koninklyk gezag te kort deedt. Hy hieldt hem met ydele afwendingen bezig, en liet niet toe, dat hy kennis van de regering nam. Gelyk hy de ganfche wereldt bedroog, was de ganfche wereldt zyn vyandt: doch hy was gelukkig genoeg om boven te dryven. Door loze streken bekam hy het zwaardt van konneftabel, en lachte met *Lesdiguières*, aan wien de koning het zelve, in vergelding van den afftandt van zyn geloof, hadt beloofd: doch hy zag daar van af ten gevalle van den gunsteling, om des zelfs haat niet op zynen hals te halen. Deze genoot die waardigheit niet lang: want hy stierf op het laatste van het jaar 1621. Al zyne grootschheit daalde met hem ten grave, en, het geen het wonderlykste was, nauwlyks vondt men by dezen onverzadelyken man, die Vrankryk hadt uitgeput, zo veel geldt, als 'er nodig was om hem ter aarde te beftellen. *Lesdiguières* voelde toen zyne zucht tot de bediening van konneftabel herleven, welke hy ook zes maanden daar na verkreeg\*.

De haat tegen de Protestanten wierdt den koning met kracht ingeblazen, en niets ging het hof meer ter herte dan hun ondergang. Men ontnam *la Force* de regering van *Bearn*, en men zondt *Espèrnon* derwaarts, die zich meester van *Orthez* maakte, en kort daar na van *Pau*. Men zag toen den oorlog van alle kanten, in *Guiënn*e, in *Berri*, omtrent de *Loire*, en in *Normandië*, ontstoken; men gebruikte krygslisten, en men maakte zich meester van het bewindt van *Saumur*. Men bragt *du Pleffis* zo ver, dat hy onder de ydele beloften, dat hy herstelt zou worden, daar afftandt van deedt. De koning trok zelf tegen zyne onderdanen te veldt; alle de stadvoogden der versterkte plaatsen leverden hem de zelve over. *Soubize* wilde de belegering van *St. Jan d'Angeli* verduren; maar de moedt ontviel den soldaten en den burgers, waar door de stadt zich op een slecht verdrag overgaf.

Die van *Montauban* verdedigden zich beter; het koninklyke leger wierdt gedwongen het beleg op te breken, daar de hertog van *Maine* in sneuvelde. Een soldaat der koningsgezinden gaf den belegerden kennis van het vertrek van het leger door het spelen van den *LXVIII Psalm* † op zyn fluit den avondt voor dat het wegtrok.

De vergadering der Hervormden, in dit jaar gehouden, maakte een besluit over de verdecpling van de kerken in alle de provinciën. Deze verdecpling wierdt naar de Duitfche wyze gemaakt, waar van zy ook den naam ontleende. Het was niet, dat deze gewoonten te voren niet waren in acht genomen, maar het getal was tot nu toe onzeker geweest; men bepaalde de zelve op acht\*, waar van ieder haren algemenen bestierder hadt, en haar deel in de noodzakelyke onkosten tot handhaving van de gemene zake moest opbrengen.

De oorlog bleef in het volgende jaar in *Poitou*, *Guiënn*e en *Languedok* duren. Van

Gedrag van den kardinaal *Richelieu*.

De koninginne moeder vlucht uit Blois.

Zy wordt door den bisschop van *Luçon* verreden. \* *Luines* was met de dochter van den hertog van *Mom'afon* getrouwt.

Gedrag van *Luines*.

Hy wordt konneftabel gemaakt.

Zyne doodt.

\* in July 1622. Geweldt tegen de Hervormden gepleegt.

De sterke steden overgegeven.

Belegering van *Montauban*.

† *Godt zal opstaan, zyne vyanden zullen versloot worden.* enz.

Verdecpling der kerken.

\* *Bentivoglio* zegtdrie; maar hy is daar van niet wel onderrecht.



1622. alle kanten wierden de Protestanten verdrukt. Het was in dit jaar, dat de graaf van Mansveldt in Lotharingen trok, en gansch Champagne deedt beven. De Protestanten maakten met hem en met den hertog *Christiaan* van Brunswyk een verdrag; maar het zy uit gebrek van geldt, het zy door misverstantt tusschen beide de veldoversten, het zelve hadt geen voortgang. Een Franck schryver \*, zegt, dat deze kroon haar ware belang te laat begon te merken; zy zag den misflag, dien zy begaan hadt, met den keurvorst van de Palts te onrecht tydt aan den haat van het huis van Oostenryk opgecoffert te hebben; dat zy toen den grave van Mansveldt hem wel wilde tegen zenden, ten welken einde zy hem in dienst van de Vereenigde provinciën deedt gaan, en dat zy hem niet alleen geldt, maar ook een bystant van vier duizend man bezorgde. Maar andere geschiedschryvers zeggen, dat hy by prins *Maurits* voor Bergen op den Zoom kort na den slag van Fleury kwam †, zonder van geldt, of volk van Vrankryk te spreken.

Eenigen tydt daar na wierdt de vrede met de Hervormden gemaakt, en de koning verleende hen een edikt, waar by al het voorgaande vergeten bleef. Het wierdt den 19 October des jaars 1622 afgekondigt. Het was in dit jaar, dat het geschrift van *Jeanin*, waar van wy op eene andere plaats gesproken hebben \*, te voorfichyn kwam. Hoe Roomschegezind deze staatsdienaar was, nochtans nam hy de party der Hervormden, doordien hy geloofde, dat de eer van den koning, de openbare trouw en de rust van het ryk in de handhaving van deze edikten bestonden. Maar niets was krachtiger dan het geen hy omtrent de steden van zekerheit zeide. *Het was rechsmatig*, zeide hy †, *de zelve te vergunnen, om tegen onze trouwloosheit en meenedigheid een volk te verzekeren, waar tegen wy zo dikwoils ons gegeven woordt hebben gebroken.*

In dezen tydt ontving de bisschop van Luçon de tyding, dat hy tot kardinaal was verheven, waar over hy, zegt men, eene blydschap toonde, die met de waardigheid van zulk een groot man niet overeenkwam. Voorts spocide zich ieder om hem met vleierende pluimstrykeryen geluk te wenschen, de Protestanten zo wel als de Roomschegezinden, daar zich ieder daar na over beklaagde.

Op zyne verheffing volgde de verbreking van het edikt, en de oorlog begon op nieuw tegen de Protestanten. De doot van *Du Plessis* en die van den hertog van Bouillon verhaaltten hunnen ondergang. Deze laatste beval ten hoogste aan zyne kinderen den koning getrouw te zyn, zonder echter hun geloof te benadeelen, waar in hy hen vermaande te leven en te sterven. Zyne dochters waren hem gehoorzaam; maar zyne twee zonen heeft men tot het Roomsche geloof zien overgaan. *Du Plessis* stierf kort na den hertog van Bouillon, en voor dat men het gebodt in de maand van November tegen de Hervormden afkondigde, als of Godt hem hadt willen bewaren voor de droefheit, die over de kerk beschooren was, welke hy zo lang door zyne schriften, door zynen yver en door zynen moedt hadt verdedigt. Zyne standvastigheit bleek onder *Henrik* den IV: hy hadt by de Roomschen zulk een haat tegen hem verwekt, dat zy op zyn leven toeleiden. Zy waren te onvrede, dat hy de afzwering van den koning hadt uit-

gestelt, en hem twee maal belet aan den paus te schryven \*. Hy toonde geen minder standvastigheit onder *Lodewyk* den XIII.

*Tillemus*, oorspronkelyk van Silefië, was toen in Franschen dienst †, en om de bescherming van deze kroon ten voordeele van de Aiminianen te erlangen maakte hy geen zwaarigheit de Hervormden schandelyk te lasteren, sprekende tot lof van de Jesuiten en van den beganen moordt. Hy verhieft de macht des konings boven het gewisse en boven de vryheit van het volk. Het was ook in deze tydsgelegenheit, dat men de Protestanten beschuldigde een aanslag gemaakt te hebben om de Roomsche kerk uit te roeien. Daar uit nam *Tillemus* gelegenheit van den koning te pryzen, dat hy hen verhindert hadt hunne gemachtigden naar de kerkvergadering van Dordrecht te zenden.

Ondertusschen ging men voort met hen te verdrucken: men bedwong Rochelle, dat men de verzerke schuilplaats der Calvinisten noemde, door eene opgeworpene sterkte, *Lodewyk* genaamt. Men begon de Mis in het begin van den jare 1624 in de stad te doen, en alles bereidde zich tot het vermaarde beleg, dat zy sedert zo standvastig en te gelyk zo ongelukkig heeft doorgestaan. Hier was eigentlyk het tydperk der verheffing van den kardinaal *Richelieu*, die door *Vieville* in het bewindt der zaken raakte, daar deze zelf door de ongenade van *Puisieux* en van *Silleri* in geraakt was.

Men tradt tot de onderhandeling van een huwelyk tusschen de derde dochter van *Henrik* den IV met den prinsse van Wales, na dat men hem eenige jaren te voren de tweede hadt geweigert, die men aan den prinsse van Piemont gaf. De doot van koning *Jacobus*, in het begin van den jare 1625 voorgevallen, bragt geen beletsel aan dit huwelyk, zo nadeelig aan de Hervormden van de drie ryken van Groot-Britannië, gelyk ook aan die van Vrankryk: doch het was aan *Karel* zelf nog nadeeliger wegens het belang, dat de koningin zyne gemalin in deze schrikkelijke omwenteling, gelyk wy onder de regering van dezen vorst zullen zien, en die hem zelfs op het schavot bragt, hadt genomen.

Men moet zich niet verwonderen, dat de Franschen, de uitroeying der Protestanten in het hoofdt hebbende, den keurvorst van de Palts aan de wraak van het huis van Oostenryk overgaven. Zy zouden het zelve hebben gedaan met de Grifons en met die van het Valtelin, indien het bewindt der regering niet was verandert geworden. Deze kleine landstreek is niet dan eene laagte aan het Alpische gebergte, even als eene brede gracht, die de bergen der Grifons en die van Italië van een scheidt, en te gelyk als een galdery en weg, door de Natuur tusschen de bergen gemaakt, om van het Milancees naar het graafschap van Tirol te gaan. De Adda loopt door dit dal, van waar zy zich in het meer van Como ontlast, op wiens oever de landvoogdt van het Milancees eene sterkte hadt opgeworpen, die niet anders dan een schans was. Het Valtelin strekt zich uit van de zyde van het Oosten naar Tirol; van het Zuiden grenst het aan de bergen van het Bergamoische, en ten Westen aan het Milancees. Het zelve wordt in het Noorden door de Alpen, daar de Grifons wonen, gedeekt. Zy bemachtigden deze valei in het jaar 1512 gedurende de oorlogen van Italië.

*Sfortia*, die hen hadt geholpen, handhaafde hen daar in, en *François* de I bevestigde hen in het zelve na den slag van Marignan, door het verdrag van het jaar 1516; zo dat die van het

1623. \* *Mecce-ray.*

*Tillemus* schelst op de Hervormden. † Hy was toen leeraar van Sedan.

\* in zyne verhandeling tegen *Millettore.*

1624. Oprechtting van de sterkte *Lodewyk.*

Onderhandeling over het huwelyk van den prinsse van Wales met *Henriëtte* van Vrankryk.

Beschryving van het Valtelin.

† Zie fol. 638.

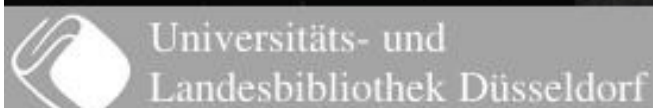
Edikt aan de Hervormden toegeflaan.

\* Ten tyde van de wapen-schorffing der algemene Staten met Spanje. Zie fol. 593.

Hy stierf in den jare 1623.

† Zie de redenvoering in het laatste Deel van zyne *Onderhandelingen.*

De bisschop van Luçon kardinaal gemaakt. 1623. Doot van den hertog van Bouillon; en van *du Plessis Mornay.*





1624. Valtelin aan de Grifons onderworpen wierden. Maar zy stonden in den jare 1620 op, en riepen tot hunnen bystandt den aartshertog van Tirol en den hertog van Fera, landvoogdt van Milaan. Dit was het landt, dat de Spanjaarden besloten te veroveren, onder voorgeven van de oproerigen by te staan, en dat de Venetianen niet konden besluiten hen over te laten, uit hoofde van het belang, dat zy hadden van zich in een zo nodigen scheidsmuur tegen hunne vyanden, zo wel als tegen hunne machtige naburen \*, te handhaven: weshalven de gezanten van dit gemenebest aan alle hoven liepen om nayver te verwekken.

\* in de jaren 1620, 1621, 1622 en 1623.

De Spanjaarden maken zich daar meester van.

koninklyk huis in nieuw-Castilie.

Spanje, Savoje en het gemenebest van Venetië maken een verbondt tegen hen.

Doodt en lof van Fra-Paolo.

Wy hebben gezien wat de handen van Engelandt en Vrankryk gebonden hielt. Het laatste verklaarde zich niet dan na dat Spanje zich in het jaar 1620 van het Valtelin hadt meester gemaakt. Wy hebben reets gesproken van het eerste verdrag, dat door bemiddeling van Bassompierre den 25 April des jaars 1621 gesloten, en van de Spanjaarden te loor gestelt wierdt. Daar wierdt een ander te Arangues † den 5 May des jaars 1622 getroffen, dat noch de Grifons, noch hunne bondgenoten behaagde. Kortom, den 7 February des jaars 1623 wierdt 'er een verbondt tusschen den Allerchristelyksten koning, de gemachtigden van het gemenebest van Venetië, en den hertog van Savoje ter wederkryging van het Valtelin gesloten.

In dezen tydt kwam de vermaarde *Fra-Paolo*, Augustyner, die zyn vaderlandt zo krachtig tegen den paus hadt verdedigt, te sterven. Zyne verhandeling over dit vermaarde geschil, en zyne geleerde Geschiedenis van de kerkvergadering van Trente deden hem voor een ketter en voor een goddelozen van de aanhangers van den stoel van Rome doorgaan. Maar het gemenebest van Venetië en de onpartydige geschiedschryvers spreken van hem als van een braaf en Godvruchtig man, en een getrouw burger, van zulk een groot en hoogdravend verstant, als men ooit hadt gezien. Wy hebben gedacht deze afweiding aan de gedachtenisse van dezen geestelyke, die meer gerucht met zyne pen in zyn vaderlandt maakte, dan alle de veldoversten van dezen tydt met hunne wapenen te landt en ter zee hadden gedaan, verschuldigt te zyn.

Steden van het Valtelin aan de Franschen gegeven.

Het verbondt van den 7 February des jaars 1623 wierdt van een ander den 11 July in den jare 1624, om daar de uitvoering van te verhaafden, gevolgt. Den 2 December daar aan volgende trokken de Franschen in het Valtelin, en den 8 van de zelve maandt wierdt 'er een verdrag tusschen de veldheeren van het leger, geholpen van de gezanten van Venetië en die van Savoje, en den veldoverste van den paus, aan wien Spanje eenige der steden van dit landt hadt in bewaring gegeven, gesloten. By het zelve kwamen zy in handen der Franschen, waar door de Grifons hunne meesters in macht zagen toemen. De Spanjaarden hielden nog al de andere steden in. In het vervolg zullen wy zien hoe de Franschen de machtigste wierden, en hoe ten laatste de Grifons een opstandt verwekten, en hen dwongen \* hen geruust in hunne dalen en bergen te laten leven.

\* in het jaar 1637.

1619 tot 1624.

Bentivoglio.

Nani. Siri.

Aircema. Du Manrar. enz.

Het twaaljarige bestandt, tusschen de Vereenigde provinciën en den Katholyken koning in het jaar 1609 gesloten, eindigde in den jare 1621, en men bereidde zich van weërzyden om den oorlog weder te beginnen. Dit was, gelyk wy haast zullen zien, geenzins de gedachten van den aartshertog, die de vrede wenschte. Het was nog minder de gedachten van *Philips* den III, die in den jare 1621 kwam te sterven, noch

van *Philips* den IV, die zyn opvolger was. Be-langende de Vereenigde provinciën, de gevoelen waren daar in verdeelt; maar de meesten waren van oordeel, dat een oorlog veel beter dan eene wapenschorsing was, die hen de handen bondt, en ondertusschen hunne gesteldheit onzeker hielt. Het gemenebest sloop ook niet in eene onvoorzichtige zorgeloosheit; het gaf acht op het gedrag van zynen trottschen vyandt, wiens juk het hadt afgeworpen, besloten hebbende liever nog eenmaal alles te wagen dan zich weder tot slaverny te begeven. Het hielt zyne krygsbenden en steden in goeden staat van tegenweer; het bleef in geen gebreke van zyne naburen, wanneer zy van het huis van Oostenryk wierden aangetast, zonder het bestandt te breken, te hulp te komen, gelyk het deedt met den keurvorst van Brandenburg tegen den hertog van Nieuwburg, die door den keizer wierdt ondersteunt, en zich van Gulik hadt verzekert: ook zondt het naderhandt in het jaar 1617 een bystandt van drie duizend paarden en duizend voetknechten tegen den hertog *Ferdinand*, die kort daar op keizer wierdt, en toen de *Uscochen* handhaafde. Dit waren als zo vele gebanenen en rovers, die tusschen de rotsen en de klippen langs de zee en de kusten van Istrië en Dalmatië woonden, van waar zy gestadige stroperyen deden. Zulk volk was het, voor het welke de aartshertog de party opvatte, en daar hy een schuilplaats voor in zyne landen, na dat het de landen van de Venetianen hadt geplunderd, toestondt. Dit was het, dat deze laatste verplichtte schil-verhaling te gebruiken, en by de algemene Staten bystandt te verzoeken, dien zy hen toestonden. De edele Venetiaan †, die ons de Geschiedenis van dezen tydt met een misschien al te opgepronkten styl heeft medege-deelt, zegt ons, dat de Spanjaarden van spyt meenden te barsten, ziende het verbondt tusschen deze twee machtige gemenebesten opgerecht, die met malkander vereenigt zynde de Adriatische zee met den Oceaan vereenigden, en zich van de eene en van de andere zee tegen hunne algemene vyanden verzekerden.

1619. Schets van den staat der Vereenigde provinciën.

† Nani.

Verbondt van dit gemenebest met dat van Venetië.

Maar hun verbondt wierdt eigentlyk niet dan in het jaar 1619 gemaakt. Het was niet meer de oorlog met de *Uscochen*, die de Venetianen bekommerd maakte; zy hadden wel andere ongerustheden, en daar scheelde weinig aan, of zy waren door eene zamenzwering, waar van de landvoogdt van Milaan en de onderkoning van Napels aanleiders waren, te gronde gegaan. Zy vreesden voor hunne vryheit en die van Italië; zy dachten in deze tydsgelegenheit niet beter te kunnen doen dan zich by een gemenebest aan te geven, dat hunne zaken zo vele jaren tegen dezen machtigen koning, die op de hare toeleide, hadt gehandhaaft. Dit is het, dat deze schryver, dien wy reets hebben bygebragt, verhaalt. Hy zegt, dat dit verbondt niet aanging voor dat het rypelyk in den Raadt was overwogen, en na dat het van een Raadsheer van zyn huis weder-sproken wierdt, dat zyn verhaal ons minder verdacht maakt. De redenen van den Raadsheer, die daar tegen was, behelsden: *Dat door zo een verbindtenisse het gemenebest zich in een altoosdurenden oorlog met het huis van Oostenryk zou inwikkelen, naardien het door een ander gemenebest, dat geen vrede hadt te verwachten, daar in geslept zou worden, dat twee grote zwarigheden, die niet te vermijden waren, zich daar tegen stelden. Dit was aan den eenen kant de staatzucht van Spanje, het welk zich weder meester van de Vereenigde provinciën, die het waren ontsnapt, wilde maken, en*

Reden-voering van een Raadsheer van Venetië tegen dit verbondt.



1619. daarentegen van den kant der Vereenigde provinciën eene begeerte tot de vryheit, die zy besloten hadden met goet en bloet te handhaven. Daar was dan niet dan een hardnekkige oorlog te verwachten; een oorlog, die geen palen dan de vier delen van de wereldt, en mogelyk geen einde zou hebben, al was het meeste geldt en volk van Spanje, het goudt en het zilver van de Indiën, en het bloet en de rykdom van gansch Europa daar by opgezet. Na zulk een schrikkelyk denkbeeld van een oorlog, daar het gemenebest zich zou inwikkelen, gegeven te hebben, vertoonde hy, Dat het sijn zittende den uitslag gemakelyk kan afwachten, dat het alleen het renperk voor deze twee vyanden hadt open te laten, zonder dat het lust kreeg daar mede in te treden, dat het niets van de Spanjaarden hadt te vrezen, zo lang zy voer zonden vinden om met eene natie, die voor bare Godsdiens en voor hare vryheit vocht, en daarenboven nog van Frankryk en hare andere bondgenoten geholpen wierdt. Laat ons dan, zeide hy, ons volk, noch ons geldt niet naar Hollandt zenden; laten wy ons niet te veel verbaasfen om met onze machten zo en landen, zeer ver van ons afgelegen, te verdedigen; bewaren wy het gene wy door eene wyze langzaamheit, die altydt met zo veel schranderebeit het gemenebest verselt, hebben verkregen, en zonder op ons het misnoegen van anderen te balen laten wy op ons gemak onze zaken overleggen, en door eene volmaakte eendragt op de gerechticheit, voorzichtigheit en de gesteldheit des tyds, waar naar wy ons gedrag moeten richten, denken.

Reden-voering van den gene, die het tegendeel gevoelde.

Veniero was niet van zyne gedachten. Wanneer zullen wy, zeide hy, Heeren, eene macht te-gengaan, die onverzadelyk is, welkers bebiust met geen twee werelden is te voldoen, en die geen vry volk in de wereldt kennende verdragen, alle staten, die van haar, noch van hare dwingelandy niet af-bangen, door openbaar geweldt, of door kunstgrepen aantast? Dit is de reden, waarom zy zo veel gerucht van ons verbondt met de Grisons, Zwitserlandt en Savoje heeft gemaakt: dit is ook de reden van de bittere klachten, die zy tegen ons by paps Pius den V heeft gedaan, ter oorzake van den bystandt, dien de Vereenigde provinciën ons over twee jaren tegen den hertog van Oostenryk zonden. De Godsdiens strekte tot een voorwendsel van de klachten der Spanjaarden: maar wie weet niet, dat de Godsdiens altydt voor een masker om de staatzuchtige voornemens te verbergen vorstreckt? Het is de kettery niet, die zy in de Hollanders haten, maar het is de liefde tot hunne vryheit en onafhankelykheit. Zy maken zo veel gerucht over ons verbondt met dat gemenebest niet dan om dat zy voor de goede uitwerkselen van het zelve bevreest zyn. Indien wy de vryheit van Italië, waar aan de wapenschorsingen altydt nadeelig zyn geweest, niet hebben kunnen behouden, laat ons ten minste den zelven mislag ten aanzien van Hollandt niet begaan; de scheidsmuur, die voor ons nog in zyn geheel tegen het huis van Oostenryk blyft. De wapenschorsing van dit gemenebest met Spanje staat te eindigen; laat ons niet toestaan, dat de zelve worde vernieuwt, om ons niet bloot te stellen voor eene staatzucht, die ons den eenen voor, den anderen na tracht op te slokken. De Hollanders zyn te zwak om zulk een machtigen vyandt, tegen welken zy geen staat, noch op Engelandt, noch op Frankryk, om de zwakheit of kwade wil van beide de koningen, kunnen maken, tegen te staan. Laat ons veel eer vrezen, dat dit gemenebest i' eeniger tydt zal gedwongen worden de wapenschorsing aan te nemen, of dat het, indien het de zelve verwerpt, zal bezwyken, in weêrwil van zynen moed, in zulk een ongelyken srydt. Wie twyfelt, of wy zullen dan ook op ons beurt aangetast worden?

Reden-voering van den gene, die het tegendeel gevoelde.

Reden-voering van den gene, die het tegendeel gevoelde.

1619. wy zullen het ons beklagen, indien dit gebeurt, maar te laat, dat wy een volk hebben laten verloren gaan, dat, indien wy het geholpen hadden, onze vryheit en dat zyne zou hebben kunnen behouden. Dat men my niet zegge, dat wy vrede met Spanje hebben: heeft deze vrede de inbreken en de verrasschingen van zyne landvoogden in onze landen en steden belet? Is men niet komen plunderen en ons belegeren tot in onze zeen? Heeft men ook de Turken niet verzocht om ons te overrompelen? Wy hebben zeer wyzelyk gedaan ons met Zwitserlandt en met Savoje te verbinden: deze twee bondgenoten dekken ons nu van de landzyde: maar daar is niet dan Hollandt, dat in staat is ons ter zee te beveiligen, en de Spaansche vloeten in den Oceaen zo veel werk te verschaffen, dat haer de lust en macht benomen zal zyn om in de Adriatische zee te komen. Daarenboven zal Spanje geen recht hebben van klagtig over ons te vallen, als of wy een verdrag met zyne oproerige onderdanen hadden aangegaan, naardien het zelf met hen, na hen voor een vry en onafhankelyk volk erkent te hebben, in onderhandeling is getreden. Wy staan toe, dat de volbrenging van dit verdrag ons tot onkosten zal brengen, waar door onze inkomsten zullen worden uitgeput: maar was het niet om ze wel te besteden, dat onze voorzaten de zelve met zo veel zorg hebben byeengebragt? Zy hebben de eer gebad zorg gedragen te hebben voor het gene het gemenebest mogt van noden hebben, en zy hebben ons de macht gelaten het zelve ten nutbaarste in een tyds-gewricht van zo veel belang uit te geven. Men moet niet, door al te spaarzaam omtrent de inkomsten te zyn, den Staat in gevaar brengen. Het is in het handhaven der onderdanen, en niet in de schatten, dat de ware rykdom van het gemenebest bestaat.

Deze raadt haalde het over, en het gemenebest aan zynen gezant Suriano in den Haag daar van kennis gegeven hebbende, beval hem het verbondt met de algemene Staten te sluiten, het welk volbragt wierdt. Het verdrag bragt mede eene wederzydsche belofte van mallander by te springen, indien zy angetast wierden. Deze bystandt bestondt van den kant der Venetianen in vyftig duizend guldens maandelyks, en van den kant der Staten in eene gelyke somme, zonder verplichting van die som wederom te geven, maar indien het kwam te gebeuren, dat beide de gemenebesten te gelyk in een oorlog wierden ingewikkelt, zou deze onderstandt zo lang ophouden, als de oorlog aan de eene of de andere zyde zou duren. Suriano schreefaan het gemenebest wat hy hadt gesloten, en het zelve benoemde Tirifano om naar den Haag, met den tytel van buitengewoon gezant, te gaan, om het verdrag te bezworen. De Staten zonden van hunnen kant François Aarssen in de zelve hoedanigheit en met eene gelyke macht om in hunnen name het verdrag te Venetië te beëedigen.

Vootwaarden van het verdrag tusschen de Vereenigde Nederlanden en het gemenebest van Venetië.

Dit geschiedde niet voor in het jaar 1620; en dit verbondt der twee gemenebesten veroorzaakte meer nayver aan hunne naburen, en gaf Spanje groter ongenoen dan het van nuttigheit aan de Venetianen en de Hollanders is geweest.

1620.

De laatste deden hunne benden dit jaar tot bystandt van den keurvorst van de Palts trekken, gelyk wy in het verhaal der oorlogen van Bohemen en de Palts hebben gezegt. Het ontbrak niet aan den goeden wille van het gemenebest, noch aan de dapperheit der soldaten, dat de prins Frederik in zyn keurvorstendom, en mogelyk op den troon van Bohemen niet herstelt wierdt. De zwakheit en de nalatigheit van den koning zynen schoonvader

De Vereenigde provinciën helpen den keurvorst van de Palts.



1620. vader deden hem het voordeel missen, dat de Vereenigde provinciën besloten hadden voor hem te verkrygen. De zelve, ziende, dat de koning, die daar meer belang in hadt dan zy, zich daar niet aan kreunde, wilden het alleen niet wagen om de staten van den geplunderden vorst weder te krygen, en hielden zich te vrede met de vyanden op den oever van den Rhyne te stuiten.

1621.

Gezanten van het gemenebest naar het Franfche hof.

Hoe meer het einde van het bestandt naderde, hoe meer het gemenebest toebereidfelen tot den oorlog maakte, en door zyn gedrag toonde, dat het niet van voornemen was den zelve te verlengen. Op het einde van Maart zondt het zelve vier gezanten naar Vrankryk, om den bystandt te verzoeken, dien het door zyne goede verstandhouding en hun gemeen belang in een oorlog, die niet verderfelyk voor de eenen kon zyn, zonder in het vervolg den anderen nadeelig te wezen, reden hadt te hopen. De geschiedfchryver van dit hof \* zegt, dat de gezanten begonnen met zich wegens de doot van *Oldenbarneveldt* te verantwoorden, waar uit men ziet, dat Vrankryk deze zaak ter herte nam, het zy het zelve door de beschuldiging van den getergden *Tillemus*, een Arminiaan, daar toe wierdt aangeport, het zy het uit eene zuivere staatkunde geschiedde, of wel om de verdeeldheden in zyne naburige staten, onder een voorgeven van de ongelukkige burgers aldaar te helpen, aan te kweken. Het was met het zelve oogmerk, dat het aan de gezanten de

† op het slot Louvestein.

\* Zy was genaamt *Maria van Reigersbergen*. Zy verburg hem in een kofter, en liet hem wegvooeren terwyl zy zelf gevangen bleef, haar mans nachtrok aan het lyf en zyn mu op haar hoofd hebben de.

vryheit van *de Groot*, die toen gevangen zat †, verzocht. Men weet niet, of dit artikel geen verhindering aan het verdrag zou toebragt hebben, indien hy door de bekwaamheit van zyne vrouwe niet gelukkig was ontvlucht \*. Hoe het zy, het verbondt wierdt vernieuwt, en de koning verplicht, indien het gemenebest het bestandt met Spanje en den aartshertog niet kwam te vernieuwen, het zelve den zelve bystandt te geven, als het van de koningen zyne voorzaten hadt genoten. Middelerwyl zonden de aartshertogen, geneigt tot vrede, den kancelier van Brabant met een brief aan de Staten om hen de zelve voor te slaan. Hy kwam daar den 18 Maart, en wierdt als een gezant met de eer, die men aan zyne hoedanigheid verschuldigt was, ontfangen en gehuisvest, wordende ten koste van het gemenebest in zyne verteeringen vry gehouden. Maar dit was ook al wat hy wegdroeg. De Staten, te onvrede over de bewoording van den brief, dien hy hen overleverte, weigerden in eenige onderhandeling te treden, en zonden den zelve met hun antwoord wederom. Zy konden niet verdragen, dat men hen vermaande, gelyk in dezen brief geschiedde, dat zy zich weder onder een hoofd, hunnen ouden en wettigen fouverein, zouden begeven: zy zagen deze spreekwyze aan als een toeleg op hunne vryheit en een inbreuk in de verklaring, by de welke de Katholyke koning hen by het bestandt van den jare 1609 voor een vry volk hadt erkent. Zy klaagden daar geweldig over in hun antwoord van den 23 Maart, aan den kancelier van Brabant overhandigt, noemende dit voorstel onrechtmatig en onredelyk, vermits het zelve het woordt, dat men hadt gegeven, schendde, en hen weder onder een juk wilde brengen, het welk zy hadden afgeworpen, en betuigden, dat zy noch goetd, noch bloetd zouden te dierbaar achten om de vryheit, die zy hadden verkregen, en

die hen zo dierbaar was, te handhaven. Voorts 1621. verzekert men, dat niet alleen de prins van Oranje † naar den oorlog verlangde, maar dat ook gansch Hollandt de handen daar naar jeukten, en boven al de stadt Amsterdam, die maak in den koophandel op Oost-Indië begon te krygen, en niet begeerde, dat hare handen door een nieuw bestandt gebonden zouden worden.

Aan den anderen kant, *Philips* de III gestorven, en *Philips* de IV hem opgevolgt zynde, was de staatsregering verandert, en deze nieuwe regering hadt de zelve geneigtheit niet voor de wapenschorffing als de voorgaande, die daar het werktuig van was geweest. Echter Spanje uitgeput zynde vondt noch in het goudt van de Indiën, noch in zyne wervingen in Italië een bron, bekwaam om het verval der trotsche legers van deze natie, die zo veel gerucht onder hunne vermaarde veldoverften *Jan van Oostenryk* en de hertogen van *Alva* en van *Parma* hadden gemaakt, te beletten; zo dat het scheen, dat het de wapenschorffing meer dan in het jaar 1609 van noden hadt. Maar de staatzucht van den grave van *Olivarez* deedt het voorstel daar van in den Raadt, na de doot van *Philips* den III voorgedragen, verwerpen. Deze regeerzuchtige gunsteling van den koning, zeventien jaren oud, en zonder ondervinding, latende de gansche regering op zyne staatsdienaren aankomen, hadt meer opgeblazenheit dan bekwaamheit, zo dat hy, minder met zyne macht dan met de trotscheit van zyne natie en zyn eigen hoogmoedt te rade gaande, alle onderhandelingen, die men begonnen hadt om het bestandt te vernieuwen, afbrak, en den Raadt van Madrid tot den oorlog deedt besluiten. Hy gaf voor reden, dat men zich moest bedienen van de beste tyds gelegenheit, die Spanje ooit hadt gehad, dat Vrankryk met de oorlogen over den Godsdienst genoeg te doen hadt, en Engelandt in de verwachting van een huwelyk met de infante wierdt opgehouden; dat het bygevolg alleen van het huis van Oostenryk afhing over Italië, Hollandt en Zee-landt te zegepralen. Zyn raadt wierdt gevolgt, en men zag aanstonts de wapenschorffing verdwynen, den veldtocht openen, en de legers optrekken.

*Spinola* kreeg bevel de Palts gedurende eene wapenschorffing, op het verzoek van den koning van Engelandt toegestaan, te verlaten, en naar de grenzen van de Vereenigde provinciën te trekken. Zyn optocht gaf haar veel bekommernis. De prins van Oranje, te *Emmerik*, van waar hy de bewegingen der vyanden kon waarnemen, post gevat hebbende, geloofde, dat hy hem slag wilde leveren; waarom hy duizend man van de bezetting van *Gulik* tot zich trok, om zyn leger te versterken. Hy was op de loosheit van *Spinola* niet verdacht; zyn gedrag om een slag te willen wagen was geveinst, en zyn toeleg was alleen, dat *Maurits* de stads bezetting zou verminderen, om dat *Spinola* voorgenomen hadt de zelve te belegeren. Inderdaadt, de bezetting was daar niet zo haast uitgetrokken, of hy ver- toonde zich voor de hoofdstadt van dit hertogdom, waar van de krygsbenden van het gemenebest zich tot twee malen toe hadden meester gemaakt: de eerste maal op den 29 Augusty des jaars 1610, en de tweede maal vier jaren daar na \*. De graaf van den Berg hadt ze reets met zes duizend man te voet en duizend ruiters ingesloten, en *Spinola* in July by hem gekomen zynde wierdt de belegering aanstonts aangevangen. Men werkte met zo veel naarstigheid aan de begravingen, dat de zelve in korten tydt in zulk

† *Mansveldt* hadt deze hoedanigheit na de doot van zynen oudsten broeder, voorgevallen in den jare 1618, aangenomen.

Staatzucht van den grave van *Olivarez*.

Einde van de wapenschorffing tusschen Hollandt en Spanje.

Belegering van *Gulik* door *Spinola*.

\* in het jaar 1614.

eene



1621. eene behoorlyke gesteldheit waren gebragt, dat het voor den prins van Oranje onmogelyk was noch een aanval op de zelve te doen, noch eenig volk in de stadt te werpen, zo dat de zelve na een tegenstandt van een maand gedwongen wierdt zich over te geven.

1622. *Spinola*, een van de stoutste en dapperste veldoversten van zynen tydt, en die den zelve roem te landt, als zyn medelandgenoot *Doria* \* ter zee hadt behaalt, dacht Bergen op den Zoom te vermeerteren, gelyk hy Gulik hadt gedaan. Deze stadt legt aan den mondt van de Schelde, ter plaatse daar deze stroom tot voorby Antwerpen loopt, en zich in verscheide armen verdeelt, die de grenzen van Hollandt, Zeelandt en Brabant uitmaken; zo dat der zelve behoudenis van het uiterste gewigt voor het gemenebest was. Prins *Maurits*, die daar van overtuigt was, droeg daar eene byzondere zorg voor. Deze stadt, die haren naam aan de kleine rivier de Zoom verschuldigt is, daar de inwoonderen zich van hebben bedient om de gracht te graven, die de wateren naar de Schelde brengt, was zeer onordentelyk en naauw bebouwt; maar hare buitenwerken, die uitgestrekt zyn, waren zeer sterk. De kunst en de natuur schynen daar met elkander te stryden om daar eene van de sterkste plaatsen van Europa van te maken. Verscheide schanssen omringden de zelve van alle kanten, en vertoonden zich in het water als zo vele eilanden. Van daar heeft men lopende grachten, het zy om het landt onder water te zetten, het zy om eene opening voor de schepen te maken, om alle noodwendigheden, het zy krygs- of mondbehoefden, voor de inwoonders aan te voeren; zo dat *Spinola* om deze stadt te vermeerteren gehouden was verscheide plaatsen te gelyk te belegeren. Deze zwaarigheden deden hem niet afschrikken: hy nam zyne maatregels met zyne omschanssingen te maken zo wel, dat hy zyn hoofdkwartier nam op eene verhevene plaats, die te gelyk door de moerassen ontoegankelyk was †. Naar den benedenkant deedt hy eene afnyding van het eene endt van zyn leger tot aan het andere, voorzien met borstweringen en andere werken, van plaats tot plaats maken. Hy stelde zyne batteryen daar het landt het toeliet, en bediende zich van het ondergelopen landt om de aannadering tot zyne legerplaats bezwaarlyk te maken. Al de kunst, noch bekwaamheit was machtig *Maurits* te beletten de stadt niet te ontzetten.

\* Zy waren beide van Genua. Beschryving van Bergen op den Zoom.

Belegering van die stadt.

† Op het laatste van July.

Prins *Maurits* doet de belegering opbreken.

Het was voor de Spanjaarden onmogelyk alle de toegangen te sluiten. De zee, de stromen en de grachten lieten op verscheide plaatsen een doortocht over, en wanneer zy dachten op eenige plaatsen daar in voorzien te hebben, vonden zy, dat het water hen in hunne eigene afnydingen grotelyk benadeelde. Echter geloof men, dat deze onvermoede veldoverste alles zou te boven gekomen zyn, en dat de stadt, die reets tot het uiterste was gebragt, zich zou hebben moeten overgeven, indien de graaf van Mansveldt, na den bloedigen slag van Fleury niet met zeven duizend ruiters by den prins van Oranje was gekomen. De prins besloot met dezen bystandt de belegering op te slaan. Hy hieldt zich of hy de liniën wilde aantasten, en legerde zich te Geertruidenberg; maar in een oogenblik deedt hy zes duizend man sloop gaan, die ter bestemder plaats aankwamen, en in de stadt getaakten. Toen zag de stadt zich buiten gevaar, en *Spinola* vondt zich zelf tusschen het leger van de stadt en dat van den prins, die met het overige volk in zyne

III Deel.

legerplaats was blyven leggen, bezet. Hy moefft zich naar de tyds gelegenheit voegen, en het beleg opbreken \*; zo dat deze Spaanische veldoverste niet gelukkiger was dan de hertog van Parma in den jare 1588 was geweest, en deze voornam stadt, die toen voor de verrassching van den eenen bevryd was geweest, wierdt nu van den aanval van den anderen gered. De vreugde over dit ontzet was algemeen. Men zag de blydschap door alle de Vereenigde provincien; men beval aan Godt deswegen dankzeggingen te doen door het gansche landt, en men maakte zulk eene menigte vreugdevuren, dat het schein of het gansche landt in vuur en vlam stondt.

Hier mede eindigde ook de veldtocht van den groten *Maurits*. Daar viel niets aanmerkelyks voor gedurende het jaar 1623. De veldtocht van den jare 1624 begon met de belegering van Breda, dat niet voor den 5 July des jaars 1625 ingenomen wierdt. Deze overgaaf wierdt van de doot van den prins voorgegaan; maar wy zullen het verhaal van het eene en het andere tot de regering van *Karel* uitspelen.

*Maurits* Breda niet dan door eene afwendinge kunnende ontzetten, ondernam in den jare 1624 het kasteel van Antwerpen te vermeerteren. Het was een stout bestaan, maar zo wel overlegt, dat de prins, die niet te los van eene zaak oordeelde, zeide, van deze onderneming sprekende, dat de Hemel alleen den goeden uitslag kon verhinderen (a), gelyk de zelve het ook belette. *Maurits* hadt tot de uitvoering een donkeren nacht verkozen, onder welkers gunst hy de wallen naderde, zonder dat men hem gewaar wierdt. Reets was hy de zeer diepe brede gracht over schipbruggen en schuiten over geraakt; reets waren de stormladders aan den muur gehecht, wanneer de ladders braken. De schildwacht hoorde het gerucht daar van, en maakte alarm aan het wachthuis, waar door *Maurits*, zyn voornemen ontdekt ziende, gedwongen was weder af te trekken.

Kort te voren was 'er eene onderhandeling geweest tusschen dezen prins en den aartshertog, beflert door eene vrouw, *Cerclos* genaamt. De kardinaal *de la Cueva* gebruikte daar ook toe den vermaarden schilder *Rubens*; maar deze kuiperen konden de gedaante der zaken, ten eenemaal ten oorlog geschikt, niet veranderen, waar toe men zo wel van eenen kant als van den anderen toebereidselen maakte om den zelve dapper voort te zetten. Het gemenebest maakte dit jaar een nieuw verbondt met Vrankryk, dat thans zyn ware belang onder het bewindt van den kardinaal *Richelieu*, meer dan te voren was geschied, in acht nam. Het vernieuwde ook zyne verbonden met Denemarken, Brandenburg en de Engelsche kroon.

In het zelve jaar vertrok de graaf van Mansveldt naar het hof van *Lodewyk* den XIII en dat van *Jacobus* den I, om hen tegen het huis van Oostenryk aan te zetten. Hy verzocht alleen van den koning van Groot-Britannië tien duizend man te voet en drie duizend ruiters ten zynen laste, zich sterk makende met dezen bystandt den Paltsgraaf te herstellen, en de Vereenigde provincien te helpen. Hy verzocht Vrankryk in het verbondt tegen Spanje te treden, en verzekerde het

Oooo

zelve,

(a) Daar zyn 'er, die deze woorden op eene vroeger onderneming door eene vloot, van den Briel in December des jaars 1623 vertrokken, en door storm verstoort wordende, te huis brengen.

1622.

\* den 2 October.

1623.

1624.

1624.

Aanflag op Antwerpen mislukte.

Ver-

bondt van het gemenebest met Vrankryk.

De nay-

ver van het Franfche en het Engelsche hof belet dat zy zich van den dienst van Mansveldt bedienden.

21. tans- de- hoo- gheit de- sdt i zy- a oud- broo- t, orgo- llen in n jare 18, nge- men.

Staat- ucht van den grave van Ollivarez.

Einde van de wapen- schor- ving tuf- schen Hollandt en Spanje.

Belegering van Gulik door *Spinola*.

\* in het jaar 1614.



1624.

zelve, dat het zynvoordeel in de vernedering van zynen mededinger zou vinden. *Jacobus* beloofde hem alles, en kwam niets na, en *Lodewyk de XIII* hieldt hem met schone woorden en met eenig geldt, geenzins voldoende aan het oogmerk van *Mansveldt*, op. Men zegt, dat *Jacobus* toen zynen gunsteling, en zelfs zynen eigen zoon, die dezen Duitschen veldoverste veel beleeftheit bewees, mistrouwde, weshalven hy hem zyn leger niet dorst toevertrouwen. *Lodewyk* van de andere zyde hadt een naver opgevat, om dat *Mansveldt* zich eerst naar het hof van Engelandt, op wiens name hy te werk ging, hadt gekeert, en hy wilde de tweede in rang niet zyn. Zie daar hoe door de zwakheit van eenen dezer vorsten, en het ongenoegen of de staatzucht van den anderen, deze dappere veldoverste aan den keurvorst van de Palts en het gemenebest van Hollandt van geen nut was.

Raker.  
R. Cole.  
Wilson.  
Nani.  
Siri.  
Aitzema.  
De Gedek-  
schriften  
van Ra-  
han.  
Zitting  
van het  
Parle-  
ment.

Het jaar 1624 begon in Engelandt met het zitting van het Parlement, dat op den 19 February geopent wierdt. De koning, door den prins van Wallen en den hertog van Bukkingham opgerooit, was toen ook tegen het huis van Oostenryk, daar hy te voren een aanhanger van was geweest, ingenomen, en dacht niet anders dan om het den oorlog aan te doen. *Bukkingham*, een vyandt der Spanjaarden in het algemeen, en van den grave van Olivarez in het byzonder, hadt een huwelyk van den prinsse van Wallen met eene prinsesse van Frankryk voorgeslagen. Deze onderhandeling, daar wy de byzonderheden van zullen zien, brak alle gemeenschap met Spanje af. Echter maakte *Jacobus* van dit nieuwe huwelyk, dat hy in het oog hadt, in zyne aanspraak aan de twee Huizen, die vergadert waren, geen gewag. Hy maakte hen alleen bekend hoe hy met Spanje stondt, en wilde, dat *Bukkingham* hen van alle zyne onderhandelingen met het zelve kennis gaf, stellende in hunne handen de schuld, of den lof, dien deze staatsdienaar in het bewindt van deze zaken verdiende. Voorts verklaarde hy, dat hy hen niet hadt zamengeropen dan om hen zaken van de grootste aangelegenheit van de regering, het zy ten aanzien van het algemene welzyn van de natie, het zy ten aanzien van zich zelve en het koninklyke huis, mede te delen. Hier uit nam hy gelegenheit hen te vertonen, dat hy gene gedachten hadt om naar eene volstrekte macht te trachten, naardien hy, om zo te spreken, zich in de armen van zyn volk, door de gemachtigden van het Lagerhuis verbeeld, kwam werpen, en betuigde, dat hy zonder hunnen raad niets wilde besluiten. Hy verwachtte, zeide hy, *hun besluit wegens den oorlog met Spanje, en op wat wyze hy in het herstellen van den keurvorst van de Palts zou te werk gaan, om zich daar naar te voegen*. Hy vermaande hen het zelve in overweginge te nemen met den zelven ernst en de zelve genegenheit, als hy het oordeel daar van aan hen overgaf, zonder van hem eenig kwaad vermoeden omtrent den Godsdienst te hebben. *Ik merk my zelven aan, zeide hy, als uw man: zo lang als 'er yverzucht in het huwelyk is, kan het niet anders dan vele socielykbeden veroorzaken. Laat ons dan van den eenen kant zo wel als van den anderen alle wantrouwen verbannen. Ik houde my zelve verzekert van uwen goeden wille: waarom zoudt gy aan den mynen twyfelden? Ik zweer u, Heeren, dat by myne toelating, aan de Roomschegezinden vergunt, myne gedachten nooit zyn geweest om onze wetten, zo wys en zo nuttig tot handhaving van*

Aan-  
spraak  
van den  
koning  
aan zyn  
Parle-  
ment.

den Godsdienst ingestelt, te verbreken. Ik wil op nieuw herhalen de betuiging, die ik u zo menigmaalen heb gedaan, van niet alleen myne zorg, maar ook myn eigen leven voor het welzyn van een Godsdienst, daar ik altoos zulk een groten yver voor heb getoont, op te offeren: zelfs ben ik gereed, indien het nodig is, deze wetten te vermeerderen, over welker nakoming gy yverzuchtig zyt, en daar nieuwe verzekerdheit tegen alle aanslagen van onze vyanden by te voegen. Eindelyk, niets gaat my meer ter herte dan een goeden bandt tusschen my en myn volk te leggen, en ik verlang met drift myn Parlement met my in de overleggingen van de belangen, die ons beide raken, te zien zamenloopen.

De aanspraak des konings, veel verschillende van de taal, die hy in het laatste Parlement hadt gevoert, wierdt drie dagen daar na gevolgt van de redenvoering van den spreker van het Lagerhuis\*. Hy verzekerde zyne Majesteit van de goede overeenstemming der gemachtigden in de gevoelens, die de Engelsche natie zo aangenaam waren, als het hunnen vorst behaagt hadt de zelve met zyn eigen mondt tegen Spanje en voor den Godsdienst, twee mededingers, tusschen welke nooit een ware vrede kon zyn, en waar van het ene een altoosdurende vyandt van den anderen was, uit te drukken. Hy verzocht zyne Majesteit in deze gedachten te volharden, en hy verzekerde hem, dat eene zo aangename vereeniging tusschen den vorst en zyne onderdanen niet min de macht van den eersten dan het geluk van de andere zou veroorzaken.

Vervolgens gaf de hertog van Bukkingham een verhaal van al wat aan het hof van Madrid gedurende de reize van den prins, dien hy de eer hadt gehad te vertellen, was omgegaan. Boven al roemde hy zeer het geluk, dat hy hadt gehad van hem weder te brengen, en hem uit de strikken, die de graaf van Bristol voor hem hadt bereid, gered te hebben. Op deze wyze was het, dat hy, den afkeer van deze onderhandeling op de schouders van den anderen leggende, al den roem van de zelve afgebroken te hebben wegdroeg. Beide de Huizen, zyn verhaal hebbende overwogen, kwamen overeen, dat hy den koning, den prins en den Staat nuttig hadt gedient, en spraken hem vry van den laster der Spanjaarden. Het volk van Londen raakte in het zelve gevoelen met het Parlement, en men hoorde van alle kanten roepen: *Mylord Bukkingham heeft Engelandt behouden*. Zodanig was de ligtgelovigheit van het volk, bedrogen door het onware verhaal, dat men het zelve hadt gedaan: van de eene buitenfporigheit tot de andere overgaande, veranderde het al de lasteringen en vervloeking, die het op het vertrek van den hertog hadt getoont, in lofuitingen en zegepraal op zyne wederkomst. Wy zullen het haast tot zyne oude gedachten zien wederkeren, en zynen lofredenaar zynen beschuldiger worden †.

De koning liet weinig minder ongestadigheit blyken. Hy hadt zynen gunsteling met den prins niet gezonden dan met gedachten, dat hy het huwelyk met de infante zou verhaafsen: in het tegendeel was hy de oorzaak, dat het afgebroken wierdt. Echter roemde hy dezen staatsdienaar in het Parlement byna gelyk *Tiberius* eertyds *Sejanus* in den Raadt van Rome prees. Hy bedankte de beide Huizen voor hunnen zamenloop met hem by deze gelegenheit. Hy verzekerde hen, dat hy een ge-

Ant-  
woordt  
der ge-  
meenten.

\*De rid-  
der  
Thomas  
Crew.

Het Par-  
lement  
neemt  
genoeg-  
en in  
het doen  
van *Buk-  
kingham*  
in Span-  
je.

†Zie het  
tweede  
jaar  
der rege-  
ring van  
*Karel*  
den I.  
*Jacobus*  
besluit  
tot den  
oorlog  
met  
Spanje  
tot her-  
stelling  
van den  
keur-  
vorst van  
de Palts.  
zant



1624. zant naar Spanje zou zenden om hem zyn besluit over het huwelyk, dat hy voor afgebroken hieldt, en over de wederkryging van de Palts, die hy door de wapenen zou vervolgen, bekend te maken. Na dat ik deze zaak zal begonnen hebben, zeide hy, zal ik de zorg om ze te volcinden aan mynen opvolger overlaten, verbeugt zynde de zelve voor myne doot in het ver-schiet te zien, gelyk Mozes een welgevalen badt van een bogen berg het landt Kanaan te beschouwen, daar hy zelf niet mogt in komen. Hy ver-toonde vervolgens aan het Parlement, dat hy, om een oorlog van zo veel aangelegenheit te beginnen, een buitengewonen bystandt nodig hadt. De ridder *Eduard Sackville*, naderhandt graaf van Dorset, ver-toonde dit nog krachtiger aan het Lagerhuis. Hy zeide, dat men met een machtigen vyandt te doen hadt, tegen welken men ten minste een leger van dertig duizend man moest zenden, indien men een goeden uitslag wilde verwachten. Dat tot zulke grote onkosten veel geldt wierdt vereischt en een spoedige byeenzameling van het zelve. Hy zeide verder, dat hy hen deze zwarigheden niet voor oogen stelde dan om dat hy van hunnen goeden wille overtuigt was, en dat zy hunne besluiten met zo veel vaardigheit zouden uitvoeren, als zy hadden getoont in de zelve te nemen.

Het Lagerhuis biedt hem den nodigen bystandt aan.

Het Lagerhuis deedt het ook; het verklaarde aan den koning, dat het eenstemmelyk hadt besloten zyne Majesteit den bystandt te bezorgen, dien hy van noden hadt, niet alleen om den Paltsgraaf en zyne doorluchtige gemalin, hunne zeer waarde prinses, in hare eerste waardigheden te herstellen, maar ook om Ierlandt tegen alle aanvallen van buiten en oproeren van binnen te verzekeren; de Vereenigde Staten te helpen, en eindelyk den vyandt van alle kanten werk te geven. Ten dien einde stontt het drie onderstanden en drie vyftiende delen toe, belovende, dat men tot der zelve inzameling zou treden zo haast als zyne Majesteit het afbreken van het huwelyk en zyn besluit omtrent de wederkryging van de Palts in Spanje zou bekend gemaakt hebben.

Hy veran-let van ge-dachten.

Maar de koning, altydt tot zyne vredelievendheit overlaande, was niet lang zonder berouw te hebben, dat hy zich in zulk een langdurigen oorlog ging inwikkelen. Hy wanhoopte niet, zeide hy kort daar na tegen het Parlement, dat hy met den keizer een verdrag zou maken, en betuigde verder, dat, indien *Ferdinand* hem geen duidelyk en gunstig antwoordt gaf, niets bekwaam zou zyn hem te beletten het beslotene omtrent de herstelling van een huis, dat hem zo na bestontt, in het werk te stellen.

Gewaande zamenzwering door den Spaanschen gezant be-aacht.

Ondertusschen het gerucht van den oorlog met Spanje te Londen verspreid zynde, zag men door de gansche stad vreugdevuren en andere blyken van vrolykheit tot bewys van den afkeer, die tusschen de beide natiën was. De Spaansche gezant gaf de schuld aan *Buckingham*, dat de onderhandeling met den grave van Bristol afgebroken was: hy trachtte het Parlement door een omstandig verhaal van dit gedrag op te stoken. Hy meende derhalven, dat hy, indien hy dezen staatsdienaar by den koning kon klein maken, een prins, die tot nu toe Spanje gunstig hadt geschenen, gemakkelyk in des zelfs belang weder zou overhalen. Deze gezanten waren *Don Jan de Mendoza*, marquis van Inojoza, en *Don Carlos Coloma*. Men kon de onbeschaamdheit en lastering niet verder brengen, dan zy deden om hunnen aanslag wel te doen gelukken, III Deel.

Zy bedachten eene zamenzwering tegen den koning, daar zy niet alleen den gunsteling mede beschuldigten, maar ook zelts den prins van Walles. Zy schaamden zich niet den vader met den zone overhoop te werpen, indien het hun voornemen maar kon dienen. Zy strooiden uit, dat de hertog van Buckingham met den jongen prins by het Parlement trachtte uit te werken, dat men de onderhandeling over het huwelyk, dat in Spanje wierdt vervolgt, en de wedergeving van de Palts zou afbreken; dat het voornemen der zamengezworenen was den koning daar in te doen bewilligen, en by weigering hem naar een van zyne landhuizen te verbannen, en vervolgens den prins voor koning te verklaren.

1624.

Een schryver \* zegt, dat de marquis van Inojoza met *Coloma* in de gehoorkamer komende, de eerste in de zak van zyne Majesteit een papier stak, waar op alle de omstandigheden van deze gewaande zamenzwering geschreven waren, terwyl de andere bezig was met den hertog van Buckingham en den prinsse te spreken, waar door zy daar geen acht op sloegen. Dit schelmstuk was aan niemandt nadeelig dan aan de genen, die het voortbragten, die alle met beschaamde kaken in verwarring raakten, en de Roomichgezinden, die mede hun deel daar in hadden, moesten al de schuld toeten.

\* R. Cois, die nog verschelde andere omstandigheden van deze gewaande zamenzwering verhaalt.

Zo haast als de koning, het zy door den marquis van Inojoza en door het papier, in zyn zak gestoken, het zy door de Jesuiten van het gevolg der Spaansche gezanten, gelyk eenigen zeggen, daar van kennis kreeg, sloeg hy geloof aan deze zamenzwering, en stontt daar zeer over verzet. *Ab! Mylord*, zeide hy tegen den hertog van Buckingham, die des morgens by hem kwam, *wat heb ik u gedaan, dat gy naar myn kroon en leven staat?* Deze woorden veroorzaakten grote ontsteltenis in den gunsteling, die hy echter niet liet blyken; maar omarmende de knien van den koning, deedt hy duizend eeden van zyne onschuld. Ter zelve tydt onderzocht hy wie by den koning was geweest. Men noemde hem vader *Macestria* †, een Spaansch Jesuit. Hy twyfelde niet of deze was zyn beschuldiger; hy bestrafte geweldig de genen, die hem hadden binnen gelaten, en hy zwoer den ondergang van deze gevaarlyke zendelingen van het Roomsche en het Spaansche hof. Ondertusschen verzocht hy recht van den koning en van het Parlement. Men deedt eenig onderzoek, waar door zyne onschuld aan den dag kwam, en de koning zich met zynen gunsteling weder verzoende. Hy geboodt aan den ridder *Walther Aston* voldoening van den Spaanschen koning over de stoutheit van zyne gezanten, die enen van zyne staatsdienaren en zynen eigen zone zulk een schandelyken aanslag hadden durven te last leggen, te eischen. De marquis van Inojoza, over wien men meer klaagde dan over *Coloma*, wierdt te huis geroepen. Dit was al de voldoening, die men van het hof van Madrid, dat zelts door de beleeftheden en de eer, die het aan den gezant op zyne wederkomst bewees, betuigde, dat het zyn gedrag goedkeurde, kon erlangen.

Buckingham verantwoordt zich.

† of *Macestria*.

Het Spaansche hof stelt de voldoening van den koning *Jacobus* voor, te loor.

De schryver \*, dien wy meermalen hebben bygebragt, verhaalt deze zaak eenigzins anders. Hy zegt, dat de streken der Spaansche gezanten door *Mylord Williams*, zegelbewaarder, die het van eene Engelsche vrouw hadt, op welke de geheimschryver van het gezantschap verliet was, uitlekten: gelyk *Cicero* de zamenzwering van *Catilina* door *Fulvia* wierdt bekend gemaakt. Hy

\* R. Cois,



1624

voegt daar by, dat de omstandigheden hem van een priester, uit wiens mondt hy zo vele bewyzen kreeg, als 'er nodig waren om den hertog en den prins vry te spreken, waren geopenbaart; dat hy daareen opstel van maakte, en het zelve aan hen overgaf; dat zy het aan den koning ter handt stelden, waar door hem de aanlegger bekend wierdt, zo dat hy hen uit de overtuiging, die hy daar over toonde, vry sprak, en zich met hen verzoende.

Weder-  
komst  
van den  
graaf  
van  
Bristol,  
beschul-  
digt van  
wanbe-  
dryf.

In dezen tydt kwam de graaf van Bristol weder uit Spanje. De hertog van Buckingham, misnoegt over een aanlag, die hem haast ongelukkig hadt gemaakt, en gelovende mogelyk, dat *Bristol* mede daar deel aan hadt gehad, of vrezende ten minste, dat de kwade indrukken, die hy van hem in zyne afwezenheit aan het Parlement hadt gegeven, met zyne aankomst mogten omver gemeten worden, overreedde den koning hem naar den Tour te zenden. Hy kwam daar niet uit, volgens de schryvers, die van zyne gevangnisse gewag maken, voor dat hy zyne onderwerping hadt gedaan, verwachtende een beter tyds gelegenheit om zich met roem over zynen vyandt te wreken. Een onbehoorlyk gedrag, en weinig tot lof van den koning strekkende, zegt een Engelsch schryver \*, zo verachtelyk met een staatsdienaar, die hem zo vele jaren in de tederste zaken van zyne regering hadt gediend, op eene blote beschuldiging, en zonder hem in zyne verdediging te hebben gehoord, gehandelt te hebben. Deze schryver zegt echter niet, dat de graaf van Bristol op zyne wederkomst gevangen wierdt, maar dat hem alleen wierdt gelast zich van het hof en het Parlement, waar voor hy zyne klagen wilde brengen, zo lang de koning hem geen gehoor gaf, afwezende te houden; waar op hy vervolgt, dat hy eenige dagen daar na verlof kreeg om tot waarneming van zyne byzondere zaken te Londen te komen, en zyne beschuldiging tegen *Buckingham*, gelyk de laatste tegen hem hadt gedaan, in te brengen. Maar de doot van den koning tusschen beide komende wierdt dit geschil eerst onder de regering van zynen opvolger beslist, en dat daar op de graaf van Bristol naar den Tour wierdt gezonden †. Ondertusschen vervolgde *Buckingham* zyne wraak tegen een aanhang, die den Godsdienst en de regering door zynen val het onderste boven hadt willen keren. Hy drong zeer sterk by den koning aan op het verbannen der Jesuiten, en het uitvoeren der wetten tegen de Roomschegezinden, die weigerden te gehoorzamen. Die van het Hoger- en Lagerhuis verzochten het zelve, en de eene en de andere deden op nieuw daar toe aanzoek by den koning, om zyne toestemming aan eene bill te geven, die hen verplichtte den eedt van opperhoofdigheit te doen.

† in het  
jaar  
1626.

De ge-  
meenten  
vervol-  
gen de  
uitvoer-  
ing der  
wetten  
tegen de  
Rooms-  
gezinden.

De ko-  
ning  
komt het  
beloofde  
daar om-  
trent  
niet na.

Het verzoekchrift der beide Huizen, aan zyne Majesteit voorgedragen, was niet alleen bepaalt aan het verzoek van de uitvoeringe der wetten tegen de vyanden van den Staat en den Godsdienst, het diende ook om den vorst te smeken, dat hy hen zou beloven, dat hy voortaan geen vryheit, wanneer men eenmaal over een huwelyk van den prinsse van Walles, met welke kroon het zou mogen zyn, kwam te handelen, aan de Roomschegezinden zou toestaan. Het antwoordt van den koning viel naar genoegen uit. Hy verzekerde hen, dat hy het gebodt tegen de Jesuiten, de priesters en de Roomschegezinden, die den eedt van opper-

hoofdigheit niet wilden doen, zou laten afkondigen. Hy bedankte hen voor de zorg, die zy namen voor den Godsdienst, en betuigde op nieuw zynen yver om den zelve te handhaven, en zyn huis in de zelve gedachten op te brengen; maar zyne grote beloften, zegt de Engelsche schryver, kwamen op niet uit: hy bleef haast in gebreke te voldoen aan de voornaamste beloften, die hy aan het Parlement hadt gedaan: ook kwam hy zyne beloften omtrent het bannen der yverigste Roomschegezinden zeer slecht na; zo dat een groot getal Roomschegezinde Mylords en ridders in de provinciën bleven, die den Roomschen Godsdienst daar trachtten te doen bloeien. Om van zyn Parlement niet gekweld te worden om hen te bannen, stelde hy het zelve uit tot den 2 November van het zelve jaar, en naderhandt tot den 7 April des jaars 1625. Zyne doot, op den 27 Maart voorgevallen, ontbondt het voor dat het vergadert was.

1624

In dezen tydt kwam 'er eene tyding uit Oost-Indië, waar door men dacht dat 'er geschil tusschen Engelandt en Hollandt zou ontstaan. Daar was in het jaar 1619 een verdrag van koophandel tusschen beide de natiën gemaakt \*, waar by ieder in het bezit bleef van het gene hy hadt, en de scheepvaart op de kusten van de eilanden in Oost-Indië vry gegeven wierdt. Maar het valt zwaar de begeerlykheit te bepalen. Onder de landen, die de eene en de andere in deze ver afgelegene gewesten bezaten, waren de Molukische eilanden geen van de minste. Wy hebben op meer dan eene plaats gezegt, dat *Magellanus* de zelve hadt ontdekt; dat de Spanjaarden zich in het bezit daar van hadden gefield; dat zy door de Portugezen daar uit wierden gejaagt, en dat eindelyk de Hollanders, zich met de eilanders vereenigende, zich van de beste plaatsen hadden meester gemaakt, die zy tegenwoordig nog bezaten. De Engelschen hadden daar ook hunne comptoiren. Men ziet uit het verdrag van den jare 1619, dat zy het derde der uitlevering van Amboina †, en de Hollanders twee derde delen hadden. Maar de laatsten wilden van alles meester zyn; zy deden een onrechtmatiger en nog wreder zaak, ten minste indien men de berechten, welke dit jaar te Londen kwamen, geloof mag geven.

Onlusten  
tusschen  
de En-  
gelschen  
en Hol-  
landers  
in Am-  
boina.  
\* *Aitzema*.

† een der  
Moluk-  
sche ei-  
landen.

De zelve behelsden (a), dat in het jaar 1622 de Hollandsche maatschappy, te Amboina opgerecht, de Engelschen, die daar ook hunne goederen en comptoiren hadden, eene verdichte zamenzwering te last hadt gelegd, om eene oorzaak te vinden om hen te vermoorden; dat zy met dit inzicht hen beschuldigten, dat zy zich met die van het landt hadden verbonden om zich van het kasteel meester te maken; en dat zy zonder eenige andere wyze van rechtspleging, gelyk men tusschen twee natiën, die een verbondt zamen hebben opgerecht, moest doen, en tegen het verdrag van den jare 1619, in de woon- en pakhuizen der Engelschen waren gevallen; dat zy hunne koopmanschappen, ter beloop van meer dan vyf millioenen, hadden gerooft, eenige Engelschen de keel afgesneden, andere nog veel wreder door zware pynigingen om het leven gebragt, en de overige, die zy niet in het leven hadden gelaten dan om hen tot

(a) De Hollanders geven deze zaak geheel anders op, en het is onzeker welke van de twee natiën schuldigst heeft gehad. Zie het verhaal der Hollanders, zo wel als dat der Engelschen, het welk hier maar kortelyk wordt ter neder geset, by *Aitzema's Zaken van Staat en Oorlog 1 Deel, fol. 361 enz.*



1624. tot flaven te dienen, hadden verstrooit. Hoe vredelievend de koning ook was, wierdt hy van dit droevig verhaal ontroert, en besloot daar wraak van te nemen. Hy zondt een gezant aan de algemene Staten om voldoening van hen te eischen, hen vermanende, indien zy zich daar mede niet spoeden, dat hy schaverhaling zou gebruiken. Hy hieldt zich met deze dreigementen te vrede, latende, zeide hy, de zorg om de zelve werksellig te maken aan zynen opvolger. Hy sprak als of hy eenig gevoel van zyne doot, die waarlyk niet ver af was, hadt gekregen. Voor dat wy daar van spreken, moeten wy de onderhandeling over het huwelyk van den prinsse van Walles met *Hourette* van Vrankryk verhalen. Het verdrag daar van was zo ver gevordert in den korten tydt, dien de koning, na dat hy met Spanje hadt gebroken, daar aan hadt laten arbeiden, dat 'er niets aan ontbrak dan de trouw, wanneer hy kwam te sterven.

*Buckingham*, die de zelve macht op den zone als op den vader verkrege hadt, moedigde zynen jongen meester, zo haast hy van Spanje was wedergekeert, tot het aanzoek van de prinsesse van Vrankryk aan. Hy deedt daar zelfs op den 18 January de opening van aan den Franschen gezant te Londen \*, met wien hy afsprak, dat Mylord *Riche*, wanneer hy naar Parys ging, daar de opening van zou doen; doch zonder te laten blyken, dat hy daar last toe hadt, maar als of het uit zyne eigene beweging geschiedde, tot dat men verze- kert was, dat dit voorstel aan het hof van Vrankryk niet onaangenaam zou zyn. *Riche* vertrok in het begin van Maart; hy sprak den 10 van die maand met *Villaux-Clercs* †, geheimschryver van Staat, en des anderen daags hadt hy gehoor by den koning. Hy droeg de reden van zyne reize voor, en verbondt zich de zelve van den prins en den koning zynen vader, zo haast als hy zou weten, dat zyne onderhandeling den Allerchristelyksten koning niet onaangenaam was, te doen goedkeuren. Het antwoordt, dat hy kreeg, was zeer gunstig; hy schreef het naar Engelandt over, en dit hof vaardigde in het laatste van April den grave van Carlile \* met den tytelt van buitenge- woon gezant af, om meer luister aan dit ver- drag by te zetten, en de voltrekking daar van te verhaasten.

Het Spaansche hof deedt wat het kon om dit te dwarsbomen. Om deze reden was het, dat het een geschil tusschen vader en zone hadt be- rokkent, gelyk wy verhaalt hebben. De list in Engelandt niet gelukt zynde, deedt het wat het kon om Vrankryk daar van af te trekken. Het sloeg een huwelyk voor tusschen den infant *Don Carlos* \* en de prinsesse, die van den prinsse van Walles wierdt aangezocht. Het zelve boodt aan den toekomstenden bruidegom de souvereiniteit van de Nederlanden na de doot van den aarts- hertog te geven †. De Raadt van den Aller- christelyksten koning was van oordeel, dat Spanje niet oprecht te werk ging, en vondt niet goed een voordeelige en verzekerde verbindtenis voor een onzekere en verdachte te verlaten, naardien het van het toekomstende, en van den wil der Spanjaarden, aan welke men zich niet dorft ver- trouwen, afhing.

Dus traden de Engelsche en Fransche gemach- tigten den 8 Juny in onderhandeling. De kar- dinaal *Richelieu*, de zegelbewaarder, de marquis *Fieville* en *Villaux-Clercs* wierden van *Lodewyk*

den XIII benoemt, de graaf van Carlile en My- lord *Riche* van den koning van Engelandt en den prinsse van Walles. Ten eerste rees 'er eenig ge- schil omtrent de plegtigheid, naardien de kar- dinaal *Richelieu* den voorrang aan de Engelsche ge- zanten, dien hy aan die van den Katholyken ko- ning, noch aan die van den keizer niet gaf, niet wildetoestaan. De Engelsche gezanten antwoord- den, dat zy in het minste niet verplicht waren zich te richten naar eene toegevendheit, die de Roomschegezinde hoven wel wilden hebben voor het purper en dat zy daar over aanden koning hun- nen meester zouden schryven. Men kwam echter overeen, dat men met den kardinaal in de kamer van de koningin in onderhandeling zou treden, en wanneer men in de kamer van den kardinaal zou vergaderen, dat hy, onder voorwendfel van eene gemaakte ziekte, te bedt zou leggen, waar door het geschil van den rang en de plaats wierdt weggenomen.

Men tradt ten eerste tot de artykelen aangaan- de den Godsdienst. De Engelsche gezanten be- willigden achtervolgens den aan hen gegeven last in de vrye oefening van den Roomschen Godsdienst voor de koningin en haar gevolg; maar de Fransche gemachtigden waren niet te vrede met deze aanbieding, en zeiden ronduit, dat het hof van Engelandt aan de verbindtenis van den Allerchristelyksten koning niet moest denken, indien het minder aan dit hof dan aan het Spaansche wilde inwilligen; dat het aan het laatste elf artykelen ten voordeele van den Room- schen Godsdienst, niet alleen voor de infante en haar huis, maar ook voor alle de Roomschegezin- de Engelschen hadt toegestaan, dat noch zyne Majesteit, noch de Godvrucht van den koning van Vrankryk toelieten, dat hy naar minder aanbiedingen zou luisteren, en dat men begin- nen moest met hem diergelyke toe te staan. In- dien men het verhaal van den aartsbisshop van Ambrun \*, die in dezen tydt naar Engelandt vertrok, mag geloven, verkrege hy van den ko- ning en van den hertog van Buckingham het geen hy begeerde. De koning gaf hem zyn woordt, dat hy Roomschegezind zou worden, zo haast hy de zaken op den voet zou gebragt heb- ben, dat hy het met zekerheit kon doen. On- dertusschen beloofde hy, dat de priesters, die in zyne ryken zouden komen, het zy zy van den paus, of van zyne Allerchristelykfte Majesteit kwamen, geen moeicykheit zou worden aange- daan: doch uitgenomene Jesuiten, deaanleggers van het buschkruid-verraadt, dat hy niet kon vergeten. Verder zouden alle de kerkelyken van het Roomsche geloof in volle vryheit zyn. De- ze prelaat zegt verder, dat hy aan meer dan achttien duizend Roomschegezinden het vormfel in het openbaar in het gezicht van al de werelt aan het huis van den Franschen gezant hadt ge- geven; dat eenige yverige Protestanten daar groot gerucht over maakten; maar dat de ko- ning met te zeggen, dat hy het hadt toegestaan, hen den mond stopte; eindelyk, dat de hertog van Buckingham hem hadt beloofd, dat hy den ko- ning zynen meester zou volgen, en dat hy ken- nis van alle de kuiperyen hadt.

Het hof van Vrankryk, van den koning van Engelandt verzekert zynde, liet het Parlement wat praten, en vervolgde de onderhandeling over het verdrag: echter wilde het, voor dat het gesloten wierdt, grondige kennis nemen van al den argwaan omtrent het gedrag van een vorst, die zo wankelbaar was, en zich met zo veel drift voor het huis van Oostenryk genegen hadt ge-  
toont.

1624. wordt door gemachtigden van beide de koningen gehandeld.

Zwarigheit over den Godsdienst.

\* Willem Hugo, gestorven in den jare 1648. Verbondt van den koning *Jacobus*.

Aan- roek by de prinsesse van Vrankryk voor den prinsse van Walles.

† *Lam- sie*.

\* *Jacob Hug*.

Door Spanje gedwars- boomt.

\* Hy was de broe- der van *Philips* den IV, en stierf in den jare 1632.

† Zie een diergelyk voorstel in den jare 1608, fol. 591. Over het hu- velyk

lusten Echen En- lichen Holders Am- sta. Air- ma.

† een der Moluk- sche eil- landen.



1624. toont. Ten dien einde zondt het *D'Essiat* met den tytel van gezant naar Londen; maar het was eigentlyk als een eerlyke verspieder, die nergens anders om kwam dan om de ware gedachten van den koning te doorgronden.

Bezen-  
ding van  
*Berulle*  
naar Ro-  
me om  
de toe-  
lating te  
erlangen.

Ondertusschen vertrok vader *Berulle*, toen overste van de priesters van het Oratorie, die naderhandt kardinaal wierdt, den laatsten July van Vrankryk met zyne lastbrieven voor den paus *Urbanus* om zyne toelating. De schriften, die hy last hadt den paus mede te delen, behelsden de artikelen van het gene aan de Roomschegezinden in Engelandt door den koning *Jacobus* en den prinsse van Walles was toegestaan. Zy waren ook vol hoop van de zyde van den koning van Vrankryk. Hy twyfelde niet, zeide hy, of hy zou de drie ryken van Groot-Britannië door het voorbeeldt en op het verzoek van de prinsesse zyne zuster, bekwaam om den prins haren ge- maal te bekeeren, en die zorg zou dragen, dat hare kinderen, wier opvoeding haar volgen de gemaakte artikelen aanbevolen zou worden, in den Roomschen Godsdienst zouden opgetrokken worden, in het geheel Roomsche- gezind zien worden.

Zwarig-  
heit van  
den paus  
gemaakt.

Het hof hielt zich van de toelating van den paus zo verzekert, dat het, voor dat de zelve aankwam, op den 30 October aan de gezanten van Engelandt voor de eerste maal toetstondt *Henriette* van Vrankryk als prinsesse van Walles en hunne aanstaande meestersesse te begroeten. Echter was 'er een klein belet- sel veroorzaakt door eene zwarigheid, die den paus wederhieldt de verzochte toelating toe te staan; namentlyk, hy schreef de Protestanten toe, dat zy voor een geloofsartykel hielden, dat dit huwelyk uit oorzaak van kettery zou kunnen vernietigt worden; zo dat, volgens hun geloof, het kon gebeuren, dat de Engelschen een huwelyk, door den H. stoel toegestaan, zouden kunnen onwettig verklaren: een hoon, zeide de paus, even schandelyk aan den pausselyken stoel, als aan de eere van den Allerchristelyksten koning. Deze zwarigheid wierdt door vader *Berulle* weg- genomen. Hy overtuigde den paus, dat de Pro- testanten van Vrankryk nooit iets diergelyks hadden laten blyken, en dat hy niet geloofde, dat de Engelschen andere gevoelens hadden dan die met de hunne overeenkwamen. Maar, ver- volgde hy, *indien het al anders mogt zyn, zy hebben te veel achtting voor den Allerchristelyksten koning om te vrezen, dat de Engelschen hem zo verachtelyk zouden bandelen.*

Vastge-  
stelde ar-  
tykelen.

In de maandt van November stelde men eenige geheime artikelen op, en den 18 van de zelve maandt tekende koning *Jacobus* een ge- schrift, dat aan de Fransche gemachtigden wierdt overgelevert, by het welke hy zich ver- bondt, dat hy de Roomschegezinden nog gun- stiger zou zyn dan hy den koning van Spanje hadt beloofd.

Deze zwarigheid weggenomen zynde, kwam 'er eene andere op. *Lodewyk* de XIII wilde, dat *Jacobus* van den tytel van koning van Vrank- ryk, dien hy mede voerde, zou afstaan; dat, indien hy dit niet uitdrukkelyk en ronduit wil- de doen, hy het ten minste by zekeren om- weg deedt, voegende by de hoedanigheid van Allerchristelykste koning, die hy aan den ko- ning gaf, wanneer hy aan hem schreef, die van koning van Vrankryk en van Navarre. De- ze zaak verschaftte meer werk dan de eerste, en wierdt het laatste, wanneer men op het

punt stondt van het verdrag af te breken, af- 1624. gedaan.

Het was echter om dit artykel niet, maar over twee andere, waar in de graaf van Carlile en de kardinaal *Richelieu* niet konden overeenkomen, namentlyk, de vryheit der Roomschegezinden in Engelandt, en de weder- kryging van de Palts. De staatzucht van beide deze staatsdienaren was mogelyk meer oorzaak van dezen twist dan de zwarigheid der artyke- len. De kardinaal noemde den grave van Car- lile een Puritein en een heerschezuchtig man, die niet om te zetten was, onredelyk en laat- dunkend. De Engelsche staatsdienaar wierp de- ze laatste lastwoorden op den kardinaal, en klaagde over zyn al te hoogmoedig en geveinst gedrag. Hun geschil eindigde op het bevel, dat 'er van het Engelsche hof kwam. Mylord *Riche*, eens op een avondt in de Louvre ko- mende, verzekerde den koning, dat zyne Bri- tannische Majesteit al de artikelen, die men van hem hadt gevordert, hadt ondertekent; zo dat 'er nu niets meer aan de voltrekking van het huwelyk, noch aan den oorlog met het huis van Oostenryk ter wederkryging van de Palts ontbrak.

De kar-  
dinaal  
*Richelieu*  
en de  
graaf van  
Carlile  
komen  
niet  
overeen.

De zwarigheden omtrent het laatste stuk kwamen eer op van de zyde van *Lodewyk* den XIII dan van die van *Jacobus*. Deze laatste behieldt altydt iets van zyn vooroordeel, of bekoring voor Spanje †, het welk hem belet- te in een openbaren oorlog met deze kroon te treden, zo dat hy, wanneer Vrankryk voor- sloeg het krygsvolk onder het bevel van *Mans- veldt* naar Vlaanderen te doen trekken, daar niet toe wilde verstaan; waarom deze veldover- ste gedwongen was hem daar toe op eene sink- sche wyze te krygen. Hy hadt van *Jacobus* vyf duizend ponden \* ontfangen, en de En- gelsche benden stonden ingescheept te worden: doch de veldoverste hadt een duidelyk bevel van den koning de zelve niet dan in Duitseh- landt, tot wederkryging van de Palts, te ge- bruiken, nevens een verbodt van iets in de Nederlanden op straffe van ongenade te onder- nemen. *Mansveldt* kon den koning zo ver niet krygen, dat hy dezen last introk: doch hy stel- de deze list in het werk om hem te verschal- ken. Hy moest Vlaanderen doortrekken, en hy twyfelde geenzins of de Spanjaarden zou- den het niet toelaten; weshalven hy *Jacobus* deedt begrypen, dat hy eene order van noden hadt, waar by hem gelast wierdt zich eene opening of doortocht met den degen in de vuist te maken, die hem gezonden wierdt, echter wederom met dit beding, dat hy Spanje zou ontzien, en geen vyandelykheden in de landen, onder des zelfs gehoorzaamheit staande, plegen, zo dat *Mans- veldt* daar het gebruik niet van kon maken, dat hy zich hadt voorgestelt, volgens de maat- regels, die hy met Vrankryk hadt beraamt, het welk begeerde, dat hy prins *Maurits* zou bystaan om de belegering van Breda te doen opbreken. *Jacobus* hadt andere gedachten: de ridder *Walter Aston*, zyn gezant te Madrid, wierdt gelast *Philips* den IV te verzekeren, dat het Engelsche leger hem niet zou benadeelen, en dat hy, ver van het zelve tot dienst van de algemene Staten te gebruiken, van voornemen was het tegen hen te gebruiken, om zich over den moordt van Amboina te wreken. Ten min- ste is het aldus, dat het van een geschiedschry- ver †, die het wel behoorde te weten, wordt verhaalt, waar uit men kan zien, dat 'er geen vaste

*Jacobus*  
ahydt  
Spaans-  
gezind.

† Eenigen  
zeggen,  
dat de  
zegelbe-  
waarder  
*Williams*  
belette  
met  
Spanje te  
breken,  
en *Buck-  
ingham*  
als een  
goed on-  
deraan-  
en be-  
kwaam  
staatkun-  
dige  
dwars-  
boomde.  
\* *Livres*.



1624. vaste staat op het gedrag van dezen vorst was te maken.

Verfmetten van het leger van Mausveldt.

\* Nani.

1625.

Voorwaarden van het huwelyk, door de beide koningen goedgekeurt.

\* Vikaris.

Vrankryk, dat hem in den grondt kende, wilde niet bedrogen zyn. Het zelve begeerde, dat hy zich van zyne aan Spanje gegevene beloften zou ontslaan; dat het anders niet zou toetslaan, dat zyn volk te Calais (a) zou ontscheept worden, noch het zelve door Artois laten trekken. Het wilde zich geen vyandt van den koning van Spanje maken ten gevalle van dien van Engelandt, die gereed was zynen veldheer tegenbevel te geven, en Vrankryk alleen bloot te laten aan al het misnoegen van het huis van Oostenryk. Het is aan de veranderlykheit van den koning *Jacobus* en aan het wantrouwen van den Raadt van *Lodewyk* den XIII, volgens den schryver, die ons dit verhaalt, dat men het wegsmetten van het leger van *Mausveldt*, het mislukken van zyne onderneming, en het verdwynen van zyne hoop van bystandt voor Breda en de wederkryging van de Palts moct toeschryven. Een ander schryver \* brengt daar mede den nayver van Vrankryk by, om dat *Mausveldt* den last van den koning van Engelandt, wiens veldoverste hy zich noemde, hadt ontfangen, *Lodewyk* willende de tweede in rang in dezen oorlog niet zyn, gelyk wy hebben gezegt. Maar deze uitslap heeft ons belet het vervolg van de onderhandeling over het huwelyk te zien, dat wy weder moeten opvatten.

*Villaux-Clercs*, van wegens den Allerchristelyksten koning naar Engelandt vertrokken zynde, keerde den 15 February des jaars 1625 met de artykelen, door zyne Britannische Majesteit getekent, wederom. *Lodewyk* de XIII nam daar gevallen in; maar de paus maakte nog al zwaarigheit. Om zyne toestemming te erlangen moest de Allerchristelykste koning zich verbinden, dat hy zou maken, dat de koning *Jacobus* en de prins van Walles de beloofde artykelen zouden nakomen, waar van de paus verzekert wilde zyn. Naardien de zelve byna met die, aan de infante aangeboden, overeenkwamen, zullen wy het reets gezegde niet herhalen, en alleen van de voornaamste spreken, om aan te tonen, dat aan Vrankryk meer dan aan Spanje wierdt toegestaan. De zelve behelsden:

I. Dat de toekomstende bruidegom en bruidt mal-kander eene onderlinge trouw beloofden naar de wetten der Apostolische en Roomsche-Katholyke kerke, dat het huwelyk naar de in deze kerk gewone wyze zou voltrokken worden; dat de prins of zyn gemachtigde ter zelve tydt vrouw *Henrietta Maria* van Vrankryk voor zyne gemalinne en eene dochter van de Roomsche-Katholyke kerk erkennen, en betuigen zou, dat hy haar tot gemalin onder de gehoorzaamheit en den zegen van den pausselyken stoel aannam.

II. Dat de priefsters en andere kerkelyke personen, die deze prinses zouden volgen, door haren grootaalmoezenier, die altydt een bisschop zou zyn, dien de paus zou benoemen, zouden be-schiet worden; dat zy het wereldlyke gerecht niet zouden onderworpen zyn, en niet dan voor dezen bisschop, of in zyne afwezendheit voor zynen algemenen plaatshouder \* te recht zouden geseft worden.

III. Dat de kinderen, uit dit huwelyk voortkomende, onder het opzicht van de moeder, tot dat zy dertien jaren zouden hebben bereikt, zouden staan,

(a) Wy zullen in de volgende regering zien, dat dit een voorwendel aan *Karel* den I verschafte om Vrankryk den oorlog aan te doen.

en dat hunne opvoeding niet zou toevertrouwt worden dan aan de genen, die de moeder daar toe zou verkiezen, en die belydenis van den Katholyken Apostolischen Godsdienst doen.

IV. Dat alle bedienden, knechten, dienstmaagden, en in het algemeen alle, die van het gevolg van deze prinsesse zouden zyn, van het zelve geloof zouden moeten wezen; dat zy met alle verzekerdheit in de ryken van zyne Britannische Majesteit hun geloof zouden mogen oeffenen, en geen nazoek door tegenstrydige wetten onderhevig zyn, zullende de zelve alle ten hunnen opzichte van gener waarde zyn.

Dit waren de openbare artykelen. Behalven deze waren 'er nog eenige geheime, waar voor het eigentlyk is dat *Lodewyk* de XIII by den paus borg stont. De zelve behelsden: I. De koning van Groot-Britannië en de prins van Walles namen aan de Roomschegezinden in hunne ryken meer vryheit te geven dan de zelve tot nu toe hadden genoten, of dat zy zich verbeeld hadden door het huwelyk met de infante te zullen genieten: alle de wetten, gemaakt, of nog te maken tegen de Roomschegezinden, in de landen, onder hunne gehoorzaamheit behorende, te vernietigen, en te beletten, dat de zelve tegen hen bedektelyk, of voor de vuist niet ter uitvoeringe wierden gebragt.

II. Zy ontsloegen de bedienden van de prinsesse om eenigen eedt aan den koning, of aan den prins van Walles te doen. III. Zy ontsloegen ook alle Roomschegezinden van den eedt van opperhoofdigheit. By een ander artykel beloofde *Lodewyk* de XIII, dat de koning *Jacobus* en de prins zyn zoon alles zouden trachten na te komen, dat paus *Urbanus* de VIII nodig hadt geoordeelt voor het welzyn van de Katholyke Apostolische Roomsche kerke. Zy verbonden zich ook de zelve in de ryken van Groot-Britannië te doen aanwasschen, en de wetten, die de kinderen beletten van hunne ouders te erven, indien zy van de Engelsche tot de Roomsche kerke overgingen, te herroepen.

Deze artykelen wierden door een byzonderen plegtigen eedt, dien de paus van *Lodewyk* den XIII in den name van den koning *Jacobus* en den prins van Walles vorderde, bekrachtigt.

Deze verbindtenissen kwamen zeer vreemd voor van de zyde van een Protestantisch koning, die by verscheide gelegenheden zyne aanklevendheit aan den Engelschen Godsdienst hadt getoont, en het is niet zonder reden, dat een schryver, van deze stof sprekende, zegt, dat het verborgenheden van des menschen hert zyn, wiens diepte niet kan gepieft worden. Deze verbindtenis met den paus is gansch tegenstrydig met den brief, dien *Jacobus* drie jaren voor zyne komst tot den troon van Engelandt aan eenen van zyne edellieden schreef \*. *Ik zal niet toetslaan, zegt hy daar \* Nani, in, dat een ander geloof dan het Protestantsche blyven in dit ryk zal beleden of toegelaten worden, wanneer Godt my eenmaal op des zelfs troon zal plaatsen.* Hoe kan men dit gezegde met de artykelen, die wy zo aanstonts hebben gezien, overeenbrengen? *Dodelyke artykelen, zegt de schryver, van wien wy boven gewag maken, zo wel voor het ryk in het algemeen, als voor den prins van Walles in het byzonder: artykelen, die het bloedt van een oneindig getal van menschen zullen kosten, en zelfs dat van dezen ongelukkigen prins, met den name van *Karel* den I tot den troon gekomen.*

Men

Geheime artykelen.

1625.



1625.

Men zegt niet wat voldoening de Allerchristelykste koning omtrent den tytel van koning van Vrankryk, dien hy begeerde, dat de koning van Engelandt zou afftaan, erlangde. Het is waarschynlyk, dat hy zich te vrede hieldt met den brief, dien *Jacobus* hem den 9 February schreef, waar in hy duidelyk verklaarde, dat *Vrankryk een erslyk ryk van Lodewyk den XIII was, die bet van Henrik den Groten, zynen vader, en aan wien bet toebeoorde, en uit bet recht van de geboorte en der overwinninge hadt verkregen.* Hy kon geen krachtiger erkentenis ten gevalle van den Allerchristelyksten koning, noch opentlyker afftandt van zynen kant doen van eene kroon, die de koningen van Engelandt zyne voorzaten altydt sedert *Henrik den V* staande gehouden hebben dat hen toekwam.

De Geschiedenis tekent aan, dat het met den aardt van dezen Engelschen koning zodanig gestelt was: hy gaf zich ten volle over aan de genen, met welke hy zich wilde verbinden, en scheen daar meer een leenman dan een vriendt van te zyn. Getuige daar van is de aanspraak, die hy aan de heeren van zynen Raadt deedt. *De Allerchristelykste koning, zeide hy tegen hen, heeft my geschreven om my van zyne genegenheit te verzekeren. Ik wil van myn kant daar in ook oprecht te werk gaan, en ik vinde my aan dezen vorst zo verplicht, dat ik besloten heb bet bloedt van myne onderdanen, en zelfs myn eigen, indien bet nodig is, in zynen dienst op te offeren. Ik maak geen onderscheidt, of de genen, die de wapenen tegen hem opvatten, Roomschezind, of Protestantsch zyn: van wat geloof zyne vyanden mogen zyn, zy zullen ook de myne wezen.* Hy wilde van den oorlog spreken, dien Vrankryk toen tegen de Hervormden voerde, en van den voorspoedt van den hertog van Soubize, die zich met vyf schepen en drie honderd man meelter van Blivet in Bretagne, van de eilanden van Rhe en van Oleron, in Poitou, hadt gemaakt, en zyne vloot vergroot hebbende Bourdeaux dreigde, en over de zee scheen te zegeprelen. Niet alleen weigerde koning *Jacobus* den bystandt, dien hy van hem verzocht, maar hy gaf in het tegendeel aan den kardinaal *Richelieu* de schepen, die hy van wegens den Allerchristelyksten koning van hem verzocht, om dezen hertog tegen te gaan, en in hem, en in zynen broeder, den hertog van Rohan, al de Hervormden van het ryk uit te roeien. *Jacobus* was bereid nog meer voor Vrankryk en voor de zucht, die hy hadt om den prins van Walles schoonbroeder van den Allerchristelyksten koning te zien, te wagen. Hy hadt dit genoeg niet, maar zag alleen detoebe reidfelen tot dit huwelyk, het welk eerst na zyne dootd voltrokken wierdt.

Hy stierf den 27 Maart aan de derdendaagse koorts, of van vergift, gelyk eenigen zeggen, en hy zelf geloofde. De geschiedenis-schryvers, die deze zaak verhalen, spreken van de omstandigheden, die het meest bekend waren, zonder daar iets voor of tegen vast te stellen. Zy zeggen, dat de gravin van Bukkingham, moeder van den hertog, den tydt waarnam, dat de artzen niet tegenwoordig waren, dat zy hem geneesmiddelen ingaf, en een pleister op de plaats, daar hy de meeste pyn gevoelde, namentlyk in de zyde \*, leide; dat het eene en het andere, als zy zeggen, een toebereidfel van den geneesheer *Remington*, uit de provincie van Essex, was, die den naam hadt van onvergelykelyke middelen

voor de koorts te hebben; maar men gelooft, dat zy zich van een kwakzalver, genaamt *Lamb* \*, die voor arts en stoffcheider † speelde, heeft bedient; voor het overige een grote deugniet, een Ier van geboorte, die van een melle-makers jonge eensklaps een groot heer door de ontrouw, die hy aan zynen medgesel bewees, was geworden. Zy waren zamen op de Oost-Indische vloot voor matrozen sloop gegaan. Daar komende, en langs den oever wandelende, vonden zy een groot stuk amber de gris, dat op de zee dreef, het welk zy opnamen, zonder iets aan hunnen meester daar van te zeggen. *Lamb* nam aan het zelve in Hollandt te verkopen, met belofte van aan zynen kameraadt de helft van het geldt, dat daar van zou komen, te geven, dat hy echter niet deedt, maar het in het geheel voor zich behieldt. Het was groot genoeg van waarde om met eene grote toerusting in Engelandt weder te komen. Gelyk men niet wist van waar een man, van niet opgekomen, zulk een rykdom hadt gekregen, waren eenigen ligtgelovig genoeg om te denken, dat deze man den steen der wyzen † hadt gevonden. Het geen hen daar nog meer in bevestigde was, dat hy zich tot de stoffcheikunde begaf; maar zyn geheim eindigde met zyn geldt: wanneer hy zich door overdaad en wellustigheid hadt arm gemaakt, moest hy, om dit te herstellen, op andere middelen bedacht zyn. Men zegt, dat hy de zelve by den hertog van Bukkingham en zyne moeder vondt, en dat hy het was, die de vergiftige pleister, op de zyde van des konings ligchaam gelegd, aan de gravinne hadt gegeven. Het zekerste volgens dezen schryver is, dat de koning zynen gunsteling verdacht hieldt: want de artzen hem de pols voelende, vonden de zelve zeer zwak, het welk zy aan het afnemen van de koorts toelichreven. *Gy bedriegt u*, zeide hy, *Bukkingham kan daar met meer zekerheit dan gy van spreken.* De graaf van Bristol zette deze woorden mede onder de beschuldigingen, die hy in het vervolg den gunsteling te last leide. Men zegt, dat door de vreeze, die deze laatste hadt, dat *Lamb* dit verfocelyk schelmstuk mogt ontdekken, hy hem door eene list van kant maakte, dat lang verborgen bleef; zo dat hy deze beweging onder het volk zou hebben moeten maken, waar in men zegt dat deze ongelukkige wierdt gedood. Men vindt echter schryvers, die den hertog van Bukkingham gunstiger zynde, de beschuldiging van den koning vergeven te hebben eene lastering noemen. Mogelyk wierdt zy ook voor geen waarheit opgenomen dan door een vooroordeel van haat, dien het volk en het Parlement tegen hem hadt. Hoe het zy, het is zeker, dat de pleister niet zo haast op des konings zyde was gelegd, of hy voelde eene onuitsprekelyke pyn, en beval, dat men de zelve aanstonts daar weder af zou nemen, het welk niet wel doenlyk was, doordien de stof, daar de zelve van gemaakt was, zo vast aan het vleesch zat, dat het onmogelyk was die zonder het vel mede te nemen daar af te trekken, waar door de zieke groot gevaar zou hebben gelopen. Men zegt niet, of de pleister afgetrokken wierdt, maar men vindt, dat de koning zeer in krachten afnam. Hy deedt den prins, die naar bedt was gegaan, roepen. Wat haast hy ook maakte, hy kwam telaat. De koning kende hem echter, en spande alle zyne krachten in om tegen hem te spreken; maar de macht ontbrak hem, en hy stierf in het oogenblik, dat hy zynen mond open deedt om hem zyne mening te zeggen. Zodanig ging het toe, volgens het

1625. de polis, en dat *Bukkingham* heus de zelve daar zelf op leide. \* Hy wierdt in het begin van het jaar 1628 door het gemene volk vermoord, dat hem zeide een vergiftiger en toveraar te zyn. † *Chymist*.

† *Lapis philosophorum*.

\* Anderen zeggen op de borst en op

Laatste woorden van den koning aan den prins van Walles ver-



BRITANNICA

THE HISTORY OF GREAT BRITAIN



PPPP







BRITANNICÆ INSULÆ.











Hy  
Lad  
den  
tege  
Het  
von  
den.

Zij  
dooc  
verd  
van  
verg  
vero  
zaak  
zyn.

\* An  
ren z  
gen  
de be  
en of



1625. verhaal van eenige schryvers. Andere zeggen, dat hy den prins beval, dat hy zyne aanstaande gemalin zou lief hebben, maar geenzins het geloof, dat zy beleedt, en dat hy de wederkryging van de Palts zou bevorderen.

Zyn on-  
derdom. Droevige doot van een koning, die stierf, of die ten minste geloofde te sterven door het schelmstuk van een man, met wien het scheen dat hy zyn ryk wilde delen, of veel eer dien hy toeliet daar geheel meester van te zyn. Hy was negen en vyftig jaren oud, waar van hy twee en twintig jaren op den troon van Engelandt hadt gezeten. Men rekende ten naaste by van den zelve tydt af den eersten dag van zyne geboorte en dien van zyne regering in Schotlandt.

Zyne  
goede  
en kwa-  
de hoe-  
danighe-  
den. Wy hebben de vercheide afbeeldelen, die zyne vleiers en zyne vyanden van hem maken, gezien, die mogelyk meer goed en kwaad van hem hebben gesproken dan 'er inderdaadt in hem was, hebbende op den troon noch de deugden van een groot, noch de gebreken van een kwaad koning gebragt. Indien hy zich door zynen moedt en door zyne dapperheit niet vermaard heeft gemaakt, maakte hy zich ook niet hatelyk door zyne wreedheit. Hy was zachtzinnig van aardt; maar de volständigkeit ontbrak hem. Hy hadt een afkeer van veel werk, en was echter ongelukkig, of onvoorzichtig genoeg om zich te gedragen op eene wyze, die met zyne rust en ware belangen streedt. Ter ontydt niet het verbondt van Spanje ingenomen waagde hy daar zyne eigene eer, de liefde van zyn volk, en het geluk van zynen schoonzoon en van zyne dochter aan, gereed zelfs om ook zynen Godsdienst daar aan op te offeren. Hy verdedigde den zelve als een Godgeleerde door zyne boeken; maar hy hieldt den zelve als een koning door zyn voorbeeldt niet staande, en zyne onderhandelingen, dan met Spanje, dan met Vrankryk, ten opzichte van een huwelyk voor den prins van Wallis, maakten, dat het Parlement hem nooit geloofde. Hy maakte het zelve nog misnoegder door een gedrag, daar het uit oordeelde, dat hy op hunne vryheit, en om eene volstrekte macht te bekomen, toeleide.

Zyne regering in Schotlandt was met goed en kwaad vermengt. De tydt der regering bedurende zyne minderjarigheit liep niet al te vreedzaam door. De Godsdienst en de staatkunde kwamen mede in de geschillen, die de huisgezinnen verdeelden, en den Staat beroerden, waar door men dikwils bloedt zag storten. Het was om deze wanorder te verbeteren, dat hy de regering voor de jaren, by de wetten vaststelt, aanvaardde. Hy deedt aanstonts eene bekwaamheit en voorzichtigheit boven zyne jaren blyken, nevens eene standvastigheit en eene goedheit, die al de wereldt behaagden; maar men beschuldigde hem in het vervolg, dat hy zynen haat en zyne wreedheit verborgen, en den grave van Morton, nevens de graven van

Gowri, op valsche beschuldigingen hadt doen 1625. sterven.

Zyne geveinstheit blonk nooit meer uit dan wanneer hy de kroon van Engelandt bekwam. Hy scheen te voren de Presbyterianen gunstig te zyn, en deze genegenheit, die men geloofde dat hy waarlyk voor hen hadt, schreef men toe aan de lessen van zynen leermeester *Buchanan* en zyne andere bestierders; maar men vondt zich bedrogen: want Engelandt heeft nooit een koning, meer tot de bisschoppelyke kerk geneigt, gehad dan hy is geweest. Dit was de eenigste verandering niet, die men in dezen vorst, sedert dat hy de beide ryken van Groot-Britannië hadt vereenigt, gewaar wierdt. Hy hadt tot dien tydt toe gematigt geregeert: nu wilde hy met eene al te volstrekte macht heerschen. Dit was zyn ongeluk, en dat zyne regering zo vershillende met die van *Elizabeth* maakte.

Wanneer hy deze kloekmoedige koningin kwam op te volgen, vondt hy een bloeiend ryk, gevreesd, of ontzien van zyne naburen, welgeoeffende krygsbenden, machtige vloeten, en zyne inkomsten in een goeden staat. Deze vreedlievende koning nu behoorde zyne schatten en den rykdom van zyn volk te hebben doen aanwassen: maar men zag het tegendeel. Na zyne doot liet hy zyne schatkisten uitgeput, zyne domeinen bezwaart, en zyne onderdanen door partyfchappen en door den Godsdienst verdeelt.

Hy hadt alleen een zoon en eene dochter. Hy zag de eene een verblyfplaats en onderhoudt by het gemenebest van Hollandt en by prins *Maurits* zoeken, en den anderen liet hy in handen, of onder het bestier van een gunsteling, van wien hy klaagde dat hy vergeven was. Beklagelyke staat der vorsten, die niet zonder gunstelingen kunnen leven, en die vroeg of laat, het zy door euveldaden, of den kwaden raad van hunne gunstelingen, omkomen! Het is mogelyk aan dit dodelyk vermoegen dat men de mislagen van den koning *Jacobus* moet toeschryven, verdienende mischien meer beklagt dan gelaakt te worden. Zachtzinnig en weldoende van imborst zynde zou hy zich altydt naar de zyde der gerechtigheit en het algemene welzyn gekere hebben, indien hy zich niet door verderfelyke staatsdienaren, die zyn hert bedurven, na dat zy de gemakkelykheit van zynen geest misbruikt hadden, hadt laten verleiden, wel mededogen waardig, indien het waar is, gelyk hy het daar voor hieldt, dat een van hen op zyn leven hadt toegelegd. Maar zyn ongelukkig noodlot ging nog verder. Deze staatsdienaar was den zoon niet min nadeelig dan hy den vader was geweest, en wy zullen in het vervolg zien, dat hy dezen nieuwen koning in zaken inwikkelde, waar van de uitkomst de jammerlyke doot van den eenen en van den anderen na zich sleepte.

Zyne  
kinderen  
en onge-  
lukken.

EINDE VAN HET DERDE DEEL.